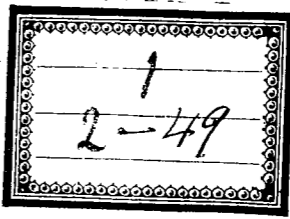

Handwritten text in the gutter area, possibly a page number or title fragment.

cognere
rimg

2 400 40 **Salsa** MADE IN SPAIN

1
2-49

125

13

13

3237

de Mole. & la Comp. de S. de Granada B. 8

R 100 22

C. PLINII CAECILII
SECUNDI NOVOCOMEN-
SIS, EPISTOLARVM
LIBRI X.

Eiusdem Panegyricus TRAIANO dictus.

*Cum Commentarijs. JOANNIS MARIAE
CATANAEI, viri doctissimi.*

Multis Epistolis cum illarum interpretatione adiectis.

Adiuncti sunt alii, ad alios Cæsares, PANEGRICI,
ad fidem vetusti exemplaris
emendati.

Excudebat PAULVS STEPHANVS.

ANNO M. DC.

CLARISSIMO PRÆSIDI
GRATIANOPOLIS AC

MEDIOLANI, IAFREDO CAROLO,

Iuris ciuilis & Pontificij
prudentissimo,

IOANNES MARIA CATANAEVS
felicitem.

INTERPRETANDI munus apud veteres utile probatumque, nunc difficilimum & necessarium eruditorum nemo dubitat: cum multa ex historiis & priscorum moribus interciderint, dicendarumque causarum ritus, & habendi senatus, denique ferè omnia nunc immutata, quæ difficulter ab autoribus colligi possunt. Adhæc tot inter deprauationes, quas bonæ literæ passæ sunt, scriptorum nullum magisquam solutæ orationis huiusmodi calamitas inuasit: quæ difficiliter animaduertitur, & tollitur. nam carminis menda metri ratione facilius deprehenditur & restituitur: à prosa verò, & dictiones, & totæ clausulæ sæpius deciderunt, quas in integrum reficere, nisi alicuius fidi exemplaris testimonium subueniat, nec ipsi qui peperere, si ad nos redirent, consequere-

rentur. Nos autem peculiare quædam in hoc opere difficultates circumstetere. nam primū elaborandum fuit, vt multa cum impressis vetusta exemplaria conferremus, quibus Plinium Cæcilium supra cæteros scriptores deprauatum ex Hippolyto, si fieri posset, Virbium faceremus: tot errores, & in Latinis & Græcis curandi fuerūt. plura insuper de legibus discutienda veniebant iam abrogata & desueta, quæ vix à prudentibus discerni poterant. nec ille mediocris scrupulus nos offendebat, Neruæ Traianique Cæsarum res, quæ sapius explicandæ occurrerant, iam ferè conclamata: nam compendia quæ supersunt, non singula, sed summam illustrium rerum vix denotant. præterea stylus pressior & emunctior, qui lectori multa per se excogitanda relinquit, ita frequenter acuti sensus enodandi sunt. Quare factum crediderim, vt superiorum nemo hoc opus quamuis maximè desideratum attigerit, præsertim cum nondum ab alio præoccupatis autorum marginibus vnicuique liberum esset deligere quencunque interpretari placuisset: sed posteris difficilimos expoliendos reliquerint, Scyllas scilicet & Gorgonas nobis domandas. nauigarunt illi per aperta pelagi: nos scopulis, & fretis commiserunt. Itaque nonnulli paruo labore illustrati sunt. fit enim plerunque, vt multorum nomina temporum felicitas & occasio à tenebris educat: at quosdam maximam meritis laudem fortunæ malignitas opprimat, ingentisque vigilias minima commitetur gloria. Neque tamen iccirco magnum aliquid fecisse credimus: sed cum Plinianas epistolas adolescentes admodum legeremus, mirumque in modum earum venustate ac lepore caperemur, postmodum vtilitate

publica ducti existimauimus operam nostram non perdituros, si ab omnibus prouinciam desperatam, vberri- mos tamen fructus subactam reddituram, primi aggredieremur, & emendando & interpretando, non vt plerique, qui à præceptoribus suis quæ exceperunt, vel doctores elaborata surripuerunt, ea sibi vendicantes pro suis publicant: sed hæc qualiacunque sunt, studio nostro lucubrauimus, sublatis innumeris erroribus, præter vnum aut alterum, quos sine fide veteris exemplaris velle reponere, fuisset temerare non emendare: & restitutos si vbi que enumerauissemus, legentibus fastidium, nobisque iactantiæ notam contraxissemus. in quibusdam verò visus sum mihi non sine suspitione mædæ quasi per sentes & inculta aratrum trahere: quæ ita excoluimus, vt suspensa manu stilum duceremus. neque annotationes quasdam hinc inde tantum decerpimus, reliqua dissimulantes, sed vberri- mē singula videmur attigisse, aut saltem tentauimus. multis enim, non paucis cōsulebamur: vt credatur, si alius tantumdem laboris, vel inertie in Plinium contulerit, nihil postea lectorem desideraturum. quanquam impossibile sit omnibus satisfacere. nam qui sibi doctiores videbuntur, nos interdum tanquam nimios arguent: alii fortasse in quibusdam parcos fuisse dicent: etsi non desperamus alia alios detentura. sunt enim quædam in nostris non vulgaria, multa mediocria, plura notissima: quæ singula stilo humili, ac sermoni proximo referre consulto studuimus. nam qui eloqui in commentariis quærunt, hi mihi videntur in alieno foro litigare, cum sapius vt edum verbis de medio petitis: & ea data lex interpreti sit, ne indigeat interprete. Quod

si in hac prius inaccessa prouincia aliquod minus domi-
tum,quàm vt eruditi iudicauerint, occurret, ipsi opem
ferant. quicquid enim ad vtilitatem omnium insuper
publicabitur, modò non fiat detrahendi studio, id nos
plurimum iuuabit:neque enim ii sumus qui omnia scia-
mus:neque aliis bonum quo nos caremus, inuideamus:
etiam si alius infurgat,quia viderit à nobis primum aspe-
ra complanata, manca restituta, vberiores in Plinium
commentarios transcripturus, agat quomodo lubet, &
qualibet appendice legentium vtilitati consulat: admo-
neatur tamen studiosi in quo huius operis lectione pro-
fecerint, id nobis imprimis debendum. Præterea addi-
dimus rerum ac verborum electorum indicem, vt (quod
plerunque fit) eadem annotatio pluribus locis satisfac-
ceret, & quasi digito monstraretur. ad hæc fortasse qui-
dam in laboribus nostris requirent sibi, & librorum nu-
merum, & caput autorum quos pro commodo nostro
citamus,repræsentari. alii talem modum improbabant,
tanquam neque ad ornatum faciendum,neque nobis vs-
quequaque concessum. Quare nescio quod temperamē-
tum studuimus obseruare,vt interdum proprium locum
monstraremus: sæpius verò contenti autorem tantum
nominasse. quòd si curiosius aliquis vltiora requiret,
inquirendo experiatur, an cum fide testes produxerim.
Et tamē in hac nostra diligentia non deerunt inuidi, qui
longas, & intensas vigilias vel antequam viderint, rabi-
do morsu feriant, carpant, siue insito obiurgandi inge-
nio:siue dum sic putant se alicuius nominis apud ineru-
ditos esse,vt consueuere,qui vix primas literas egressi sta-
tim sapiunt,arrogantes & tumidi, nihil præter caninam

rabiem secum ferentes, quod præstare nequeunt, male-
dicendo reprehendunt:hos tamen facilè contemnimus.
non enim ab ingratis gratia requirenda est,& maledicum
legimus à bonorum cœtu primo statim limine repellen-
dum. Est aliud hominum genus,qui cum possint studia
sua proferre, nec faciant, sinisteritate conciti summa, in
alienis scriptis ingeniosi, si vnum aliquid minus bene-
dictum deprehendunt, omnia damnant, aucupio tali
famam sibi aucupantes. hi vt aliquando reprimantur
propter eorum iam apud multos autoritatem, confu-
giendum duximus ad præsidium amplitudinis tuæ, qui
non minus eloquentiæ,quàm iustitiæ Præses omnes be-
ne literatos (quorum maximus in hac vrbe numerus) sa-
no iudicio in sententiam tuam ducturus es. ostende
modò te velle, non deerunt qui quod velis cupiant: dili-
geris, coleris, frequentaris, nec immeritò. nam aliquid
in studiis præstantes tueris, foues, ornas: vt sub te spiri-
tum & sanguinem, patriamque recipiant bonæ literæ.
adhæc cum pari ferè itinere tu & Plinius ad summas vir-
tutes & dignitates perueneritis,iure dicandæ tibi fuerunt
elucubrationes nostræ: nam vterque senator optimus:
tui urisconsultus subtilis, & orator eloquens: ille sum-
mus dicendi artifex, nec iuris ciuilibus inscius: humanus,
liberalis, iucundus vterque: grauiissimarum rerum iudex,
& moderator vterque. ille amicis gratuitum patrocini-
um: tu plerunque vel inimicis operam tuam præstitisti:
& quos fortunæ turbo perculserat: releuasti. publica e-
nim priuatis anteponis. ille rebus honestè partis hone-
stissimè vsus est: tu virtute tua comparatas pari pruden-
tia dispensas, & quæ meruisti, benemeritis erogas. vter-

que sub felicissimis regibus per bonas artes ad summa
prouectus. illum Traiani felicitas clariorem reddidit: te
Gallorum Regum benignitas ad amplissimos magi-
stratus extulit: & sub felicissimo Rege Carolo sublatam
dignitatem tuam sub Ludouico feliciore in maius au-
xit. ille à pessimo Domitiano inchoatos honores, sub
Traiano optimo perfecit. post consulatum Bithyniæ
& Ponti Præses, tu prouinciæ Narbonensi & Insubriæ
summa cum integritate summam cuiusque ordinis ho-
minum rationem seruans: hoc illo maior, quòd diuer-
sissimas terras velocissimi syderis more tu regis. ille pro-
ximas & coniunctas administravit. Proinde aliis affectata
virtus, tibi ingenita. ita cæteris ignoscis tanquam ipse
quotidie pecces: ita peccatis abstines, tanquam nemini
ignoscas. non castigas errantes, sed emendas. abest su-
perbia, asperitas: in quorum loco humanitas, comitas
eminet. malè enim ueneratio terrore acquiritur. si ad-
sunt amici, dulcissimi & honestissimi sermones expli-
cantur. nam seueritatem iucunditate miscere, summæ
que grauitati tantum comitatis adiungere, non minus
difficile quàm laudabile est: ut qui ex admiratione in-
genii tui diligere te cœpit (quod euenire contra solet)
magis te admiretur, postquam penitus inspexit. Plinius
doctos uenerabatur, tu undique conquiris: & inuentos,
stipendiis publicis, sacerdotiis honestissimis, de tuo mu-
neraris, eruditorumque conspectu libentissimè fruere.
scis enim esse verã felicitatem, perpetuò cum sapiētibus
uersari: quod tu pertinacissimè seruas. nã peractis rebus
maximis cum amplissimis senatoribus, quod reliquum
datur ocii inter tot occupationes, aut disputantes de
discipli-

disciplinis auscultas, aut ipse cum audientium admira-
tione differis. nam omnes qui in aliqua literarum fa-
cultate excellunt, admittis humanissimè. Sed & scripto-
rum ueteres non minori studio reparas, & à mortalita-
te tueris, cum tibi maximam librorum supelle-
ctilem comparas: errauit scio. non enim tibi tantum,
sed studiosis, quibus exemplarium tuorum specta-
tæ in multis fidei copiam facis. Imprimis tamen
ueluti genium Plinianas epistolas ueneraris, ita mo-
rum similitudine ferente, quæ generis eius sunt, ut ni-
si ab acutissimo ingenio, ut à tuo, probari, & intelli-
gi possint: quia huius auctoris dictio sit elaborata, perpen-
sata, recisa, non effluens, non redundans, ueruntamen plena,
eloquens, in suo genere copiosa, etsi multum ei tempo-
rum iniuria nocuerit, magis Atticorum salem, & Ro-
manam grauitatem, quàm Asiaticam latitudinem ef-
fingens, neque ad Laconicam breuitatem concidens,
nam sicut M. Tullio in epistolis copia, paratæque dicen-
di facultas elucet, ita Plinio exulta, pensitata, amputa-
ta: utque illius reliqua diuini eius ingenii opera maxi-
mam Familiaribus epistolis cōmendationem adferunt,
sic Plinio tum rerum, tum uerborum, & splendor & digni-
tas & ordo faciunt, ut quæ nō extant eius scripta, summo
cum desiderio requiramus, quem cum deponere con-
stitueris, iterum resumes. tot illecebris lectorem tenet &
afficit, ut cupidum ulterius legendi rerum nouitate fa-
ciat, nolentemque aculeis trahat & ducat, neque breuita-
te officiat, sed magis lectorem capiat. M. Tullium sub-
inde satietas comitatur, ut iam legere paratum plerun-
que nimia copia deterreat: ille quem sensum intendit,

explicat optimè, & nouitate sententiarum, ac rerum acumine non opprimit lassum, sed reparat. pungit enim tanquam Chia ficus, neque aliquid absque sale condit: quòdque in eo non spernendum, in hoc opere talia complexus, quæ nostris temporibus ad imitationem apprimè faciant. maior in illo granditas: in hoc cura, & diligentia: par nitor. summum vtrisque acumen, & facetiæ non inurbanæ. commendandi ordo dispar. nam Cicero multa, & ferè eadem repetit: Plinius per diuersa, nihil tamen dicendum præterit. acrius enim contendit, colligit astrictius. in hoc plus lacertorum & curæ: in illo plus carnis & naturæ. huic nihil demi: illi nihil adiici potest: quanquam propositum nostrum sit alterum laudandi, non accusandi alterum. Cæcilianus stilus floridus, iucundus, venustus, grauis, castigatus, temporibus suis proprius, verbis parcior, rebus plenior. Omnes fanè numeros in familiaribus epistolis absoluit, quas Septitii hortatu recognitas in nouem libros distinxisse Sidonius Apollinaris tradidit, disciplinam maturitatè que in ipsis commédans, opus fanè compositum & absterfum, in quo mirificè affectus exprimuntur. amat (ipsum enim verbis vtar) vt qui verissimè, dolet vt qui impatientissimè, laudat vt qui benignissimè, ludit vt qui facetissimè: omnia denique tanquam singula absoluit. Habes hîc clarissime Præses, de publicis & priuatis rebus multa de principatu, nec minora de republica, frequentiora de munificentia, & ad bene viuendum conducentia. Quæris quomodo studeas: immortalitatem virtutibus consequaris: hic vnus satis tibi faciet. exornat virtutes, insectatur vitia, non verbis turpibus, sed turpia honestè

reprehendens. quàm mira in describendis locis felicitas: in commendando humanitas: in explicando facilitas: denique nihil in illis est non ad exemplum pertinens. Sed dices, quid mihi cum tam longa præfatione: verùm ita difficultas operis, & inuidorum malignitas, tuæque virtutes ac Plinii stilus castigatissimus postulabat:

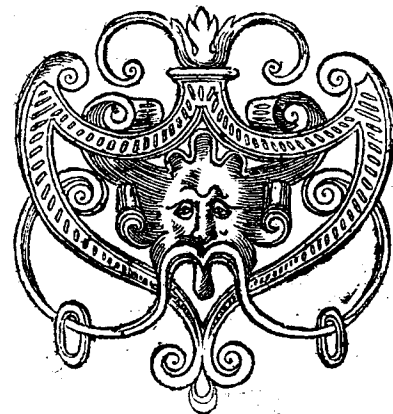
vt quamuis multa dixerimus, longè
tamen plura dicenda supersint.

Mediolani Calendis

Decembris.

M. D. V.

aa. ij.

MAGNIFICO D. AMBROSIO
MAYNO IOANNES MARIA
CATANÆVS SALVTEM.

Hæc præfatio lib. Epist. X. præfigenda est.

FORSITAN modestius fuerat supersedisse à qualibet in Cæcilianas ad Traianum epistolas præfatiuncula, ne illam videremur ambitioni dedisse: nisi sciremus inter ingeniosos adhuc autorem requiri. Ego ut illius credam, primùm eo adducor, quòd sæpius in rescriptis suis Traianus Secundum vocat, quòd in his epistolis Plinius multorum meminit, ut Accij Suræ, Voconij Romani, Iulij Bassi, Iusti Calphurnij, quos alibi retulerat: sed imprimis Suetonij, quem pariter contubernalem suum fatetur: & ei ab optimo Imperatore ius trium liberorum impetrare contendit. Nec offendat aliquem, quòd Traianum blandiendo dominum distitit, cuius appellationem, principatus initio omissam, procedente tempore non est aspernatus post res aduersus Dacos prosperè gestas. Nam ut Secundus ad Seuerum scribit, recentia maximi principis opera præbuerunt Coss. designatis, facultatem noua & magnacensendi: vera enim ratio decernendi aliquid non decernendive, cum ipsorum hominum, tum rerum ac temporum conditione mutatur: ut dominus iure potuerit appellari, quòd esset rerum dominus, ut Poeta, Romanos rerum dominos iam dixerat, Papinius in epistola libri quarti Sylvarum, Deinde inquit multa ex illis tum Domino Cæsari dederam. & Tertullianus in Apologetico, Dicam inquit planè Imperatorem dominum. temporibus enim Domitiani iam consuetudo appellandi principem dominum inualuerat: &

nos vidimus Romæ Ant. Pio Domini præfationem. Queret (scio) aliquis cur hinc quàm alibi remissiore vel clariore stylo sit vsus: quia scilicet ad Imperatorem Traianum non doctissimum, si Dioni credimus, scribebat, illas ferè ad eruditissimos. Principis ergo sui dicendi genus effingere conabatur. & oratoris virtus præcipua sit dicere quæ videat lectoribus placere. Nunquam enim arbitraret quod Martialis de Gallicis & Hispanis suis versiculis: ideo minus politos, quia in prouincia non in vrbe nati essent: idem accidisse, in Bithynia Cæcilianis epistolis, siue eas fecerit non consilio publicandi, sed post eius obitum ab amicorum aliquo, quod ad Lentulum Ciceronis literis contigit, editæ sint, & ideo minus pressæ: quia ab autore suo non castigatæ. an potius, quod & ipse fatetur, ut libellorum suorum vario filo diuersa lectorum ingenia detineret. Neque tamen interdum dissimulare potuit, quin pleraque multa in præcedentibus vsurpata istis inferat, quale illud, qua publicè, qua priuatim. nam ad Romanum scripserat, Qua foemina, qua viri. Et ad Marcum, Qua officii maximis, qua principum amicitia. Item verba, qualia sunt, alioqui, durum, dispice, in melius, ad exemplum pertinens, omnia integra aduocationibus renunciaui delegato mihi officio. Cum patronum me optassent, prouinciales contra Marium Priscum constare rationem ab ineunte ætate condiscipulus & contubernalis, fundos emancipauit. sub signo, natalium splendor, de mora queri. Et ne minima quæque colligamus, pares etiam sensus & res hinc inde occurrent: ut ad Traianum, vbi gratulatur deos festinasse ad gubernacula reip. admouere illum: & in Panegyrico asserit breui post adoptionem Traiani, Neruam è vita migrasse. Et mox indicat apud eundem se expertum duo matrimonia, id quod etiam in epistolis ad familiares apertè colligitur, ut taceam quòd hic Iulij Seruiani optimi viri, cuius alibi iam mentionem fecerat, meminert. & in sequenti epistola testetur se egisse contra Marium pro Afris, quam rem libro secundo pluribus complexus est. Quid dicam de præfectura ærarij, de qua præter ad Traianum sæpe scribit in præcedentibus & in Panegyrico. Item quòd latum clauum pro Voconio Romano, quem alibi ferè iisdem verbis commendauit, ab Imperatore

petat, sicut Actio Suræ præturam. denique iter suum ab vrbe in Bithyniam Traiano nunciet, vt omittam eundem scribere ad Septitium in præfatione præcedentium se collecturum epistolas quæ negligebantur, tanquam minus politæ: & additurum quas postmodum scriberet: proinde ad Traianum dixerit, Diem domine quo seruasti imperium, dum suscipis. Et in Panegyrico. Expectatum est tempus in quo liqueret non tam accepisse te beneficium, quàm dedisse. Confugit in sinum tuum concussa respub. ruensque imperium super Imperatorem Imperatoris voce tibi delatum est. Item, Hic ego, inquit, quia sciebam acta Bassi Procos. rescissa, dictumque à Senatu ius omnibus de quibus ille aliquid constituisset, ex integro agendi duntaxat per biennium. illic verò eandem rem breuius, & ideo minus apertè vt loco conueniebat tractans: O veri dixerat principis intercedere iniquitatibus magistratum, infectumque reddere quicquid non oportuerit. Ad hæc ad Priscum, Nuper ab optimo principe trium liberorum ius impetraui, quod quanquam parcè & cum delectu daret, mihi tamen tanquam liceret indulgit. Quare Traianus Secundo rescribens idem ius pro Tranquillo roganti, quàm parcè, inquit, hæc beneficia tribuam, vtique mi Secunde charissime tibi satis est exploratum. In fine harum epistolarum, quanuis suppresso nomine, Fabati profoceri obitum memorat. Denique illa Cæcilij ad Traianum epistola quam Paulus Orosius, Eusebius in Chronicis, Tertullianus in apologetico Secundo tribuunt, satis superque sola nostram sententiam comprobat. Eam enim in hoc libello offendes, cui subest Traiani rescriptum in eundem sensum à prædictis autoribus recitatum. At dicet aliquis, Sidonius tamen Apollinaris refert Plinium nouem duntaxat epistolarum libros posteris reliquisse. Sed quos ipse sibi imitandos proposuerat, sed quos eruditiores arbitrabatur, quosque ad amicos scripserat. Nam ad Traianum epistolas, vtpote res grauissimas complexas, nulla sibi oblata simili facultate scribendi, consultò subicit. Proinde potuit Sidonius eas ignorasse. scriptor sanè sui seculi contentus eruditione, & qui non omnes bibliothecas in illa librorum caritate discusserat. In summa qui negant has ad Traianum epistolas esse Plinij Secundi,

confitentur ex professo neutras bene legisse. Fatear tamen necesse est primum nobis in animo fuisse has intactas relinquere: & quia vno tantum exemplari præter impressa, nec illo admodum vetusto adiuti fuimus: & ne idcirco ansam maledicis obiurgandi daremus. Sed cum altius considerauissemus, nullam nõ quamlibet oblatrandi occasionem, quamuis iniquam detractores aucupaturos: & puritatem Latini sermonis in hoc opusculo intueremur, ex eiusque lectione multarum rerum commodum multos consecuturos, quibusque priorum stylus pressior & emunctior non placuisset posse hoc solutiore vel faciliore detineri: adhibuimus eam quam potuimus diligentiam & emendando, & interpretando spreta inuidorum maliuolentia, imprimis illud Secundi laudatissimum reputantes, oportere priuatis vtilitatibus publicas anteferre: tum etiam patrocinio tuo freti, qui soles nostra lata prædicatione circumferre: nec fauoris minus in nos collaturus sit Iason vir consultissimus legum moderator & illustris interpres, quodam prouidentia dono mortalibus datus, subsequaturque patri vestigia passu robustissimo: quanuis adolescens Thomas filius tuus, quem speramus, si virtutes eius & ingenium maturuerint, pariter ab illo adoptatum iri, eiusque doctrinae ac bonorum aliquando successorem futurum, vt propemodum in domo vestra tale quoddam conspecturi simus, quod olim in Curia perpetua serie. Nam tu, etsi non effectè præceptis oratorum fueris institutus: ita tamen à natura quodam dicendi flumine exuberans, vel rebus maximis exercitatus, vt dicendi artes edoctos longè præuenias. ad hoc proceritas & habitudo corporis, & bona fortunæ, quæ largè tibi supercurrunt, animi bonis plurimum ornamento sunt. Vestro igitur præsidio tutus sinam per ora virum volitare ad Traianum, epistolas iam meliores, iam faciliores: ex quibus, si aliquid ad vos gloriae perueniet, certum habeo tantundem honoris vos suscepturos, contra maledicos, pro Secundo, pro interprete charissimo.

CAII PLINII CÆCILII
SECUNDI VITA PER
IOANNEM MARIAM CA-
TANAEVM composita.

SCRIPTORVM illustrium duo in Vrbe secula imprimis felicissima fuere: Augusti scilicet & Vespasianorum fratrum, cum inter alios duo Plinij florere: è quibus iunior quo die & anno natus sit adhuc quaeritur, sub Nerone non ambigitur, patria Nouocomensis, L. Cæcilio patre, & historici Plinii ex sorore genitus, à quo per adoptionem familiae eius insertus, auunculi bonorum & studiorum alio scribendi genere successor: præceptores habuit Fabium Quintilianum, & Niceam sacerdotem. in Syria tribunus militum, Euphratem philosophum audiuit. vbertate Liuiana plerunque capiebatur. Græca in Latium, nostra in Græciam transferens, studium suum adolescens intendebat. puer admodum comœdiam Græcam composuit: elegos & heroicos aliquando pangens. suos etiam hendecasyllabos, quorum libellum emisit, à Græcis probari gloriatur. nonnunquam enim versiculos parum seueros, ipse tamen integerrimus vita, lusit non sine summorum virorum exemplo. vnde vicesimo ætatis anno dicere in foro cœpit, & in senatu plures grauissimas causas egit. Prætor ludos dedit, vix Domitiani callidam immanitatem declinans, cum omnem virtutem excindere conaretur. Cæsaris Quæsturam, Tribunatum plebis, Præfecturam ærarij, Æmilix viæ, & aluei Tyberis curam, Auguratum, Consulatum, summâ famâ

famâ & pari integritate administrans: In Tribunatu militum, & Quæstura Calestrium Tyronem collegam: in consulatu & præfectura Cornutum Tertullum sortitus: augurali dignitate Iulio Frontino successit. Ponti & Bithyniæ ad statum ordinandum missus proconsulari potestate non minorem prudentiæ gloriam, quàm moderationis & diligentix secum retulit. Traiano gratissimus, & summa cum autoritate, à quo amicis suis honores sæpius impetrauit: sibi verò quot optauerat vnam. In sigillo quadriga utebatur. diuitias quas patrimoniis & honestis hæreditatibus largas comparauerat, liberaliter dispensauit. nam & nutrix eius, & Quintilianus præceptor, ac interdum quàm plurimi munificentiam Plinij sunt experti. in municipio suo bibliothecam dedicauit: & annuos sumptus in alimenta ingenuorum pollicitus erogauit: tertiâque salarij partem publico præceptori obtulit. Romanum & Firmum censu equestri iuuit. Caninium ad bonas artes reuocauit. in agendis causis abstinuit non modò pactione, dono, munere, verum etiam xenis. Laurentinum rus, & alterum in Thuscis, quibus mirè afficiebatur; epistolis celebrauit. de multis autem quas iuxta Larium possedit villas, dilexit imprimis quam fere in plano conditam Comœdiam: & quam Tragœdiam vocat, quia in edito sita. Romæ habitauit in Exquiliis. vxores duas habuit: posteriorem nomine Calphurniam Calphurnij, & Pompeiæ Celerinæ filiam, cum qua iucundissimè quamuis sine prole vixit: & eius studiorum ministram quidam testantur. Ex doctissimis amicorum referam Virginium Rufum, Vestricium Spurinnam, Silium Italicum, Pompeium Saturninum, Valerium Martialem, Cor. Tacitum, Suetonium Tranquillum, Voconium Romanum, Antoninum: Martialem etiam viatico secedentem profecutus: Tacitum vt rectorem & magistrum suspiciens: Tranquillum contubernalem suum fouens & ornans. fuit illi cum Aristone, Corœlio, Frontino, Neratio, Arriano iurisconsultis amicitia summa. Inter libertorum prædilectos habuit Zosimum, & Encolpum. gloriæ appetens, & immortalitatis summus aucupator, quod reliquum temporis dabatur à rebus ciuilibus & domesticis, id totum studiis impartiens: quorum variis generibus nulli satis confusus experiebatur: nam præter iudiciales, quibus Demosthenem imi-

batur, demonstratiuas scripsit orationes: historias incertum hunc potissimum crediderim Fabium per ista demonstrasse: sunt hodie summa, quibus illustratur forum ingenia. nanque & consummati iam patroni veteres æmulantur, & eos iuuenum ad optima tendentium imitatur, ac sequitur industria. Nullum emendandi genus omittebat, ac primum quæ scripserat, secum ipse pertractabat: deinde duobus aut tribus legebat: mox aliis tradebat annotanda: notasque eorum si dubitabat, cum vno rursus aut altero pensitabat: nouissimè pluribus recitabat.

CAII PLINII CÆCILII
NOVOCOMENSIS VITA,

EX EIVS EPISTOLIS,
breuiter à Conrado Lyco- *Auchham*
sthenes excerpta.

CAIVS Plinius iunior, ex Como nouo Italiae Transpadanae oppido natus, patrem habuit Cæcium, virum eo tempore pietate simul & eruditione in primis clarum: auunculum verò, Plinium Veronensem, Græcæ & Latinæ linguæ peritissimum: (cuius triginta septem Rerum naturalium libri tanto studio & labore conscripti sunt, vt doctorum omnium calculis digni iudicati sint, qui ob multifarias historias ex Græcis simul & Latinis philosophis depromptas, raræque eruditionis thesaurum, non obiter tantum legantur, sed euoluantur, omniumque studiosorum assiduis conterantur manibus) à quo adoptatus, non tantum amplissimorum auunculi bonorum, sed studiorum quoque, ac nominis successor factus est. Puer adhuc, cum egregiam præ se ferret indolem, vt liberalibus artibus imbueretur, Fabio Quintiliano, omnium fidissimo puerorum informatori, & in oratoria professione nulli secundo, datus, artes humaniores mira ingenij felicitate perdidicit. Aliarum disciplinarum audis, paulo post Nicetem Smyrnæum sophistam, & præclarum eo tempore oratorem, audiuit: qui adeo ingenium ad vtramque rationem accommodabat, vt iudiciale sophistica quadam facultate exornauerit, sophisticum verò & vmbatile forensibus

aculeis roborauerit, & cuius sententiæ ac paradoxa quasi bacchantes Thyrsi, mellis lactisque copiam præbere videbantur. quibus artibus cum Plinium probè instituisset, annuente auunculo in Syriam tanquam ad præclarissimarum artium omnisque philosophiæ mercaturam misit, ubi Euphratem philosophum naturæ arcana explicantem audiuit. Verùm cum post multos in studiorum curriculo exantlatos labores, iam sine cortice natate didicisset, & optimos quosque sibi autores legendos proposuisset, Liuium tamen Romanæ historiæ antesignanum & principem cum toties à Quintiliano præceptore laudibus celebrari audiuisset (qui Patauinum in concionibus suprâ quàm narrari potest eloquentissimum vocare solitus est, & ob id inter cæteros scriptores in scholis quàm diligenter legendum in oratoriis suis institutionibus præcipit) eius historias lactea eloquentia descriptas, rarò de manu deposuit, ex quibus eam etiam hausit eloquentiam, quam in doctissimis suis epistolis & Traiani imperatoris Panegyrico, magno verborum & sententiarum ornatu, orationisque fecunditate abundè satis ostendit. Græca in Latinam, nostra in Græcam transferens, ingenium exercuit. Ad poetici studii furore quodam naturali raptus, comœdias assiduè audiuit, inspexit mimos, legit Lyricos: quibus adolescentiæ studiis cum animum excoluisset, iamque ad grauiora altioraque studia animum intenderet, vnde uigesimo ætatis suæ anno dicere in foro cœpit, ac in senatu plures grauissimasque causas magnò audientium stupore egit. Beticis namque contra Bebiū Massam, & iisdem de Cæcilio Classico quærentibus adstitit. Mariū Priscum repetundarum accusauit, Iulium Bassum & Vareum in capitalibus causis defendit & liberauit. Si quid verò temporis à ciuilibus negociis, quibus totum iam intenderat animum, suffurari potuit, colendis agris consumpsit: priscos illos Romanos, Numam Pompiliū, C. Licinium, Catonē, Cincinnatum, Pisones, Fabios, Cicerones, aliosque virtute claros viros imitatus, qui in magno honore constituti, vites putare, stercoreare agros & irrigare nequaquam turpe & inhonestum putarunt. Laurentinum suum rus, & alterum in Thuscis (in quo templum principum statuis mirificè ornatum ædificauit) doctissimis epistolis celebrauit, vt agriculturæ

se studiosissimum ostenderet. Cui cum venatio cognata esset, sæpenumero calores, pluuias, sudorem, frigora, niues, & id genus alia compluscula, quæ venatoriæ voluptates continent, perpeffus, ad venabula sedens, spumantes, & à canibus in furorem conuersos apros propria manu confodit. Ad administrandâ remp. aptissimus iudicatus, celeriter ad summos honores, amplissimasque in vrbe dignitates, euectus est. Amylianæque viæ, quæ ab Amylio Scauro post Ligures bello subactos, à Placentia Ariminum vsque structa & strata erat, curam administrauit. Quæsturâ cum Calestrio Tirone, cum quo stipendia antè fecerat, & Præturam cum eodem confectus est. Cornutum Tertullum, præfectus ærarij salutatus, collegam habuit. In Pontum & Bithyniam missus proconsul, non minorem prudentiæ, quàm moderationis & diligentis gloriâ retulit. Consulatum summâ famâ, parique integritate cum Tertullo, amicitiarum familiaritate semper coniunctissimo, gessit. In auguratu sacerdotio præfco, quod viuenti nunquam adimebatur, Iulio Frontino viro principi successit, quibus, aliisque multis dignitatibus, cum sua industria Romanorum Rempubliam mirum in modum auxisset, in tantam apud bonos & claros viros existimationem venit, vt iuueni ex clarissimis familiis in vrbe vxores offerrent. Habuit autem duas, ex quibus posterior erat Calphurnia, Pompeiæ clarissimæ fœminæ filia: cum qua multos annos honestissimè, sine prole tamen, vixit. Vitæ suæ innocentia, & omni scientiarum eruditione principum multorum animos sibi conciliauit: in primis tamen Traiani, inuictissimi imperatoris, à quo non tantum sibi ipsi, sed amicis quoque multa impetrare potuit. Vocatio quippe Romano, condiscipulo & contubernali suo, multas dignitates: Accio Suræ præturam: Harpocrati Iatralliptæ peregrinæ conditionis homini, Chryssippo Mithridatis, Stratonicæ Epigoni, & vxori Chryssippi, Posthumij demum Marini propinquis aditum in vrbem impetrauit: libertis Antonie Maximillæ ornatissimæ matronæ, præterea Hedie, Antonie, Harmeridique citra omnem difficultatem ius Quiritum obtinuit. Tanta fuit opulentia, vt ducenta millia nummum pro accessione precij agrorum contempserit, emprice Cornelia hoc petente, eas tamen facultates quas partim here-

ditario iure à parentibus & auunculo partim Traiani mecenatis sui munificentia habuit, ab omni alienus avaritia, bene meritis, & quouis præmio dignis, summa liberalitate distribuit, & erogavit. His Caninium Ruffum municipem suum, studiis iam valedicentem, ad artes, humanioraque studia reuocauit. Valerium Martialem poetam secedentem ab vrbe, honestissimo viatico iuuit. Romano condiscipulo tria millia nummum ad equitis facultates implendas obtulit, & dedit. Fabium Quintilianum primæ pueritiæ præceptorem, senem iam, & pecunia carentem, dote, & omni impensa maritandæ filiæ necessaria ornauit, & quinquaginta millia nummum, vt secundum mariti conditiones vestitu simul ac comitatu instrueretur, quasi parens alter contulit. Patriæ suæ annua festertia tricena, quæ à nobis 750 aureis æstimantur, donauit. Vt ad bonarum artium studia iuuentutem incitaret, in municipio suo bibliothecam optimis libris refertam, ad communem studiosorum vsu[m] dedicauit: annuos sumptus in alimenta ingenuorum erogavit, amplissimæque præceptoribus constituit stipendia. Gentilis licet fuerit, Christianorum tamen in maxima persecutione acerrimus propugnator extitit. Cû enim variis tormentis eos qui in Christum crederet, cruciari videret, vt à fide desciscerent, misericordia & interceptorum multitudine motus, eos apud Traianum defendit, dũ scribit, nihil omnino sceleris in his deprehendi, aut quippiam committi quod Romanis legibus contrarium esset: quandoquidem adulteria, & cætera eius notæ crimina illicita arcerent, & tantum antelucanos hymnos Christo euidam Deo canerent. Ob morum studiorumque similitudinem præcipuè viros doctrina excellentissimos sibi amicitiarum societate deuinxit. ex poetis quidem Virginium Romanum, hominem (vt ipse appellat) probitate morum, ingenij elegantia, operumque varietate monstrabilem: Valerium Martialem, Epicuri sectatorem, & Silium Italicum, in carmine heroico post Vergilium facile principem. Ex historicis verò, Suetonium Tranquillum, & Cornelium Tacitum: Iuris peritis autem, Pomponium Saturninum causidicum, Arrianum, Titum Aristonem, & Cornelium Minutianum, rectissimos iudices, & fortissimos aduocatos: quos sæpe cum Frontino, si quando de rebus ar-

duis agendum esset, consuluit. Inter prædilectos autem libertorum suorum, præcipuè Zosimum, hominem vt probum & officiosum, ita maximè literatum, habuit. Vt nomen suum immortalitati consecraret, non tantum Cornelij Taciti historiis laudari voluit, sed ipse quoque multa scripsit, quæ tamen ad posteros non venerunt: vt pote Tragediam Græcam, De maris Icarij tempestatibus elegos, Hendecasyllaborum librum, Demonstratiuas orationes, in quibus Demosthenem summum oratorem secutus est: De Heluidij vltione libros aliquot, quos Quadratus studiosissimè semper legere solitus est. & multa quidem alia, quæ temporis iniuria, magno Musarum mœrore ita interierunt, vt ne fragmenta quidem hodie extent. Ex his tamen omnibus singulari diuini numinis beneficio ad posteros venerunt, decem epistolarum libri mirae eloquentia scripti, Libellus de viris in re militari & administranda Republica illustribus, & Panegyricus Traiani Romanorum inuictissimi imperatoris, qui post Neruam, iuxta Eusebij supputationem, vsque ad annum Christi saluatoris nostri cxi. regnauit: quo tempore, vel paulo post, Plinium nostrum è viuis exemplum esse, & conuicere & diuinare licet.

COMI IN EXTERIORE
STRUCTURA TEMPLI
MAXIMI

C. PLINIO L. F. O. V. F. CAECILIO SECUNDO. COS.
AVG. CVRAT. TIBER.

MEDIOLANI IN ÆDE D. AMBROSII
in arca lapidea ex tabulis con fractis.

C. PLINIUS L. F. O. V. F. CAECILIUS AVGV R LE-
GAT. PR OPR. PROVIN CIAE. PON. CONSVLARI
POTESTA. IN EAM PROVIN CIAM ET IMP. CÆ-
SAR. NERVA TRAIANO AVG. GERMAN. CVRATOR
ALVEI TIBERIS ET RIPARVM ET PRAEF. AERARI. SATVRNI PRAEF. AERARI. MIL. QVAESTOR
IMP. SEVIR EQVITVM TRIB. MILIT. LEG. VI.
GALLICÆ. XVIR. STLITIB. IVDICAND. AD-
IECTIS THERM. IN ORNATVM HS. CCC. ET
HOC AMPLIVS IN TVTELAM HS. CC. T. F. I.
ET IN LIBER. TOR. SVORVM NOMIN. HS.
XVIII. LXVI. D. CLVI. REL. INCREMEN. POSTEA
AD EPVLVM. PLEB. VRBAN. VOLVIT PERTI-
NERE HOC AMPLIVS DEDIT IN ALIMENTA
PVERORVM ET PVELLARVM. PLEB. VRBAN.
HS. CCC. IN TVTELAM BIBLIOTHECÆ. HS. C.

IN SEMIDIRVTA ÆDE D. IVLIANI
apud Fegium agri Mediolanensis.

C. PLINIO. L. F. O. V. F. CAECILIO SECUNDO
COS. AVGV R. CVR. ALV. TIBER. ET CLOAC. VRB.
PRAEF. AER. SAT. PRAEF. AER. MILL. QV. IMP.
SEVIR. EQ. R. TR. M. LEG. VI. GALL. XVIRO.
STLIT. IVD. FL. DIVI. T. AVG. RCELIENS.

VIRO CLARISSIMO,
IVSTO RVBERO,

PAVLVS STEPHANVS S.

LARORVM virorum
doctissimos perire Com-
mentarios, aut, si omnino
non pereant, neglectos ia-
cere, dolendum certè est, vir
Clarissime: & nescio quæ
mala temporum nostrorum
incusanda fors: quòd ea nobis invidere videtur
rariora & præstantiora quæ sunt. Quare nos,
si Deus dederit, aliis post alios in lucem emit-
tendis doctorum virorum Commentariis, ma-
lo isti mederi enitimur. Et sanè hæc ipsa tempo-
rum conditio in hoc Catanæo nostro dolenda
quoque erat. Nam qui hûc librum in manus su-
met, frequentius eum neque tractari neque le-
gi, miretur necesse est: neglectumque tandiu
iacere tanti ingenij, tantæ doctrinæ, tamque va-

riæ lectionis virum. cui tantum gloriæ pepererunt tam docti commentarij, vt laudatore me non egeat. dicam tamen habere abundè tanto interprete Cæcilium nostrum, quo glorietur, si in terras redeat. At verò non solum hos Commentarios offero tibi vir Clarissime, sed & ipsas Plinij Cæcilij epistolas, quæ te inter curas & negotia Principis recreare possint, quas tibi commendare, plus quàm mihi notas, certè non sim sapienter facturus: offero tamen, memor veteris ac etiam recentis amicitia, qua parentem meum, dulcis memoriæ parentem, complexus olim es: & quã ante annum circiter ipse restatus es, quum in idem hospitium Argentinæ diuertere contigisset: vbi suavi alloquio tuo frui, & benignitatis plenos generoso in pectore vultus intueri licuit. Qualecunque igitur hoc est, vt suscipias, & tuæ erga parentem beneuolentiæ hæredem me quoque scribas rogo.

Vale, vir Clarissime, & Principum & literatorum amor. XV. CAL. SEPT. ANNO MDC.

Typographus Lectori.

SI Basiliense quod desiderabam exemplar, non defuisset, lector beneuole, stabat animo iam ante annos aliquot editionem horum Commentariorum aggredi. sed necesse fuit editiones aliquot inter se cõferre. Et sanè Basiliensis vt est recentior, à mendis etiã est repurgatior. Ascensianam quidè Et alteram vetustissimam inter se nihil differentes comperi. Quoniam autem Basiliensis editio pleraque truncata habet, quæ in vetustioribus leguntur, queritur verò deprauatos codices vetustos, quos integritati suæ restitutos abs se profitetur, quanquam videtur multa, Et meritò sustulisse, Et tamen sunt (ni fallor) quæ lectorum iudicio permittenda potius videantur quàm tollenda, mihi in his angustiis, ea quæ ex Ascensiano exemplari seu altero vetustiore, sublata fuerant, aut quæ doctè superaddita essent in Basiliensi editione, etsi multa (vt fatear) sunt deprauatissima in vetustis codic. notis tamen inclusiuis inserere visum est, vt liberum es-

set lectori iudicium. Ad Plinij epistolas quod at-
tinet, erat animus simul excerpere tot varias
hinc inde lectiones, quæ tam frequentes & cre-
bra sunt in hoc quavis angusto libello, ut vix repe-
rias editiones duas quæ unum & idem, sex sub-
sequentibus lineis, scribant, quum nec Basilien-
ses ipsæ inter se, multo minus alia alijs locis edi-
ta, concordent: non quidem quod ad sensum, sed
quod ad verba & ordinationem vocabulorum,
aut voculas immutatas, de linea in lineam (ut i-
ta dicere liceat) discrepantes. Quod ut attentius
consideravi, & has ipsas, saltem maiori ex parte,
varias lectiones, margini nostræ in minore forma
editionis adnotatas, eas verò quæ maioris momēti
essent, ab ipso Catanæo doctissimè exagitatas:
quum sciam etiam vix unum esse aut alterum
qui has in minori forma epistolas non tractet le-
gátve, exscriptor esse supervacaneus desij. cœpe-
ram enim. Tu libellum nostrum, quæ tua est hu-
manitas, gratum habe, Lector Candide, & vale.

CLA-

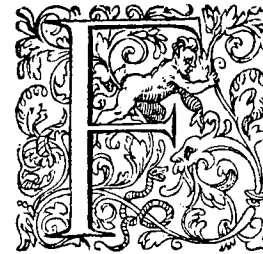
C. PLINI CAECILI
SECUNDI EPISTO-
LARVM

LIBER PRIMVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIAE Catanæi
commentariis.

C. PLINIUS SECUNDVS
SEPTITIO SVOS.

REQUENTER] Pri-
mum præ-
fari libet
inscriben-
dum esse ex veteribus
marmorum titulis,
C. Plinij Cæcilij Se-
cundi: ad hoc Tran-
quillo & Dione in Au-
gusto tradente, lege
cautum fuisse, ut ado-
ptatus adoptantis ap-
pellationem sumeret,
id est nomen fami-
liamque: sua etiam
retenta. vnde Osta-
uius à Iulio adoptatus C. Iulius Cæsar O-
staius est appellatus. & P. Cornelius Afri-
canus Scipio Æmilianus, L. Pauli filius &
Africani per adoptionem nepos: neque
refert vera familia præcedat. ¶ Septitius
Clarus, cui hoc opus epistolare dedicat,
& hortatu eius susceptum emittit, vir
fuit, iudicio Secundi, ab omni fraude re-
motus. Euritij Clari auunculus: Præfecto
Prætorij Turboni, Adriano volente, suc-

REQUENTER hortatus
es ut epistolas, si quas paulò
accuratius scripsissem, collig-
erem, publicaremque. Col-
legi, non seruato temporis or-
dine (neque enim historiam
componeram) sed ut quæq;
in manus venerat. Superest
ut nec te consilij, nec me pœniteat obsequij. Ita e-
nim fiet ut eas quæ adhuc neglectæ iacent, requi-
ram: & si quas addidero, non supprimam. Vale.

cessit, deinde tamen illi successorem dedit
Imperator: quòd apud Sabinam vxorem
iniussu eius familiaris ageret quàm re-
uerentia domus Cæsareæ postulabat: mox-
que eum loco hostis habuit. Accuratius]
diligētius, [cura maiore, sicut etiam in co-
dice antiquo scriptum fuit.] à cura sua fa-
cit lectorem attentum. Colligere] in v-
num redigerem. Seruauit ordinem: nam
prius necesse est colligere: deinde publi-

care. *Non seruato temporis ordine* non consideravi tempus, quo vnaquæque epistola composita fuerat: quod non tam seruandum ijs qui epistolas emittunt, quam historicis: quibus proprium, quo tempore singula gesta sint, explicare: vnde subicit, *Næque enim historiam componere* quod credo fecisse Secundum ad exemplum Tyronis [Ciceronis] lib. rti: qui nullo certo compositionis ordine M. Tullij congesit epistolas. at in historia rerum ordo requiritur, plerumque tamen transmutatur: quod Tranquillus est secutus, per spicatus, nõ per temporis dimensam Cesarum vitas monumentis tradendo, nõ sine ratione, & excusatione.

Sed collegi. *Ut quæq; in manus venerat* casu & forte. notandum, in manus venire nõ solum significare inuentionem, verum etiã recognitionem: sicut dicitur in mentem venire, nõ recordationis causa tantum sed recognitionis, considerationisque. *Consilij tui* quo me ad epistolas publicandas incitasti. *Obsequij* vt tibi morè gererem. Sensus est, restat igitur vt vterque hoc opus comprobet, & placeat lectoribus. *Ita* si placuerint, incitabor requirere, quæ sunt in obscuro: & deinde quas scripsero in volumè redigam. *Ad idem* composuero. *Non suppressam* nõ contineam apud me sed publicem.

C. PLINIUS ARRIANO SVO S.

VIA tardior rem. Hic me ferè confundit diuersitas exemplarium: nam

Adriano alia, alia rursus Arrio, plura Arriano scripta, fidem faciunt, sed Arriano omnino contenderim: Arriano inquam Maturio Altinatis equiti, cuius familiaritate & iudicio in litteris Secundus utebatur. eodem lib. iij. mentionem ad Maximum faciente. Fuit & Arrianus philosophus ex Nicomedia Romæ clarus, Adriano & M. Antonino imperantibus nouus Xenophon cognomento, [Epicteti discipulus, qui auctore Luciano vitam Tithbori Tyronis scripsit.] Et Arriani iurisperiti mentio fit ab Vlpiano: vt alios alius temporibus Arrianos vigenes mittam. nam & labolenus de iure fisci, scribit, Arrianum Seuerum præfectum ærarij: cum eius qui tacite rogatus fuerat non capienti fidei commissum reddere, bona publicata erant: pronuntiasse nihilominus ius deferendi ex constitutione diui Traiani habere eum, cui fidei commissum erat relatum. Potest etiam videri scripta Arrio Antonino, ad quem alibi. Antonij inquam Pij auo materno, qui Neruam miseratus, quod impetare cœpisset, homo sanctus & bis consul semel cum Mario Celso.

VIA tardio rem aduentum tuum prospicio, librum, quem prioribus epistolis promiseram, exhibeo. Hunc rogo ex consuetudine tua & legas & relegas & emendes: eo magis, quod nihil antè peræquè eodèmq; stilo scripsisse videor. tentavi enim imitari Demosthenem semper tuum, Caluum nuper meum dumtaxat figuris orationis. Nam vim tantorum verborum pauci, quos æquus amauit,

authores habeo Spartianum & Tacitum Mittit libros suos pro Accia Variola emendandos: rogatque vt intendat limam & iudicium, consilio eius in editione versus. *Aduentum* in urbem. *Librum* actione pro Accia Variola: quam testatur scripsisse ad imitationem Demosthenis pro Ctesiphonte *Prioribus epistolis* quæ non sunt in hoc volumine, nam alius liber est de quo nono scribit *Ex consuetudine tua* diligenter. *Peræquè* pariter. Cesar lib. vij. Peræquè è regione castrorum castra ponebat. Videtur tamè superfluum aut peræquè aut eodem stilo: idem enim significat: [quare placet vt legas, eodem libro id est, nihil antea scripsi quale eodè libro.] *Qui* pro stilo legunt *Quæ*; non rectè iudicant, & si Græci dicant *Quæ* ac interdum nostri: è quibus Aufonius & Seneca in Pro-

uerbiis: vbi etiam verbum zelari vsurpauit: nisi fortasse volumus interpretari zelum pro nomia decoris affectatione: & vt obseruatur apud Cyprianum: & à Grammaticis dicitur cacozelia nimia decoris affectatio corrupta sententia. [Quamuis Hammonius zelum esse voluerit imitationem boni: veruntamen etiam de malo dici idem asserit. Possimus insuper respicere sequentia: quod scilicet in nulla alia oratione tot authores sit imitatus, Demosthenem, Caluum, & M. T.] *Stilo* dicendi genere. Stilus ferrum acutum [& obtusum: illo, vt notarent: hoc, vt expungerent, nam vtrumque stilo fiebat:] quo in pugillaribus scribitur: sepe tamen pro compositione sumitur. verba sūt ex primo de Oratore, Stilus optimus & præstantissimus dicendi effector & magister. & tardum & diligentem Quintilianus stilum probat. at [Donatus, vt alij] Euanthius, voluit stilum verbis, orationem sensu constare. *Semper tuum* quo maximè delectaris: quæq; tibi proposuisti imprimis imitandum. *Nuper meum* quem in hoc libro imitatus sum primum. [Scio in aliquibus exemplaribus circumferri, Caluum nuper meum dumtaxat figuris orationis. nam vim tantorum virorum pauci quos æquus, assequi possunt: vt sit sensus, in nulla alia oratione imitatum esse Caluum oratorem, quam in hac: & pauci oratores tibi pares possunt assequi vim tantorum virorum. Sed vt hanc lectio

Materia ipsa] nostra causa, argumentum rei. *Improbè*] insolenter, à modestia commendat opus suum. *Nec repugnat*] nec fuit aliena, conuenit. *Huc emulations*] Demosthenicæ. Aduerte, æmulatorem poni pro eo qui de pari loco contendit: secus imitatore. Hic idem alibi, Non vt æmulares, sed tamen imitarer & sequerer tantum. Aliquando cum inuidia ponitur, vt apud Apuleium in tertio Floridorum. Marcellus sic distinguit, Æmulus, inquit, præsentat. Item æmulatio ab imitatione hoc distat, quod imitatio simplex est & li-

nem non admittam: præter alia imprimis efficit, quod ipse alibi eiusdem mentionem faciens, testatur tantum se imitari Demosthenem, nulla Calui recordatione habita: de quo in sequentibus plura. & credibile sit, semper optima Plinium imitanda sibi proposuisse, Demosthenem scilicet & M. Tullium. quamquam fuerint qui Caluum omnibus oratoribus præferrent. Quare sincerior lectio elicitur ab eo exemplari, in quo sunt illi tres libri Corn. Taciti nup. publicati. nam vim tantorum verborum, pauci, quos æquus amauit, assequi possunt. cum Plin. gaudeat suis epistolis interponere Virgiliana carmina, vt sit sensus, pauci quos æquus amauit Iuppiter, possunt assequi vim verborum Demosthenis.] *Figuris orationis*] dicendi genere. est enim figura conformatio quædam orationis remota à cõmuni, & qua diuersa sermonis forma coniungitur. Figuris igitur sententiarum, quibus Fabio referente plurimum oratio insignitur, à quo lib. xij hæc pro Demosthene traduntur. Nonne, inquit, cunctos illos teretes oratores, sublimitate, vi, impetu, cultu, compositione, superauit? non insurgit locis? non figuris gaudet? non translationibus nitet? nam penè lex orandi fuit. Tanta vis in eo, tam densa omnia, ita quibusdam neruis intenta sunt. *Vim verborum*] Quæ solet Æschines monstra inuidiosè appellare. Fuit enim egregius verborum fabricator. *Pauci*] summi oratores.

assequi possunt. Nec materia ipsa huic (vereor ne improbè dicam) æmulationi repugnauit. Erat enim propè tota in contentione dicendi, quod me longa desidia indormientem excitauit, si modo is sum ego, qui excitari possim: non tamen omnino Marci nostri Quædam fugimus, quoties paululum itinere decedere non intempestiuis amœnitatibus admonebamur, acres enim esse non tristes volebamus. Nec est quod putes me sub hac exceptione veniam postulare. immò quo magis intendam limam tuam,

præsentat. Item æmulatio ab imitatione hoc distat, quod imitatio simplex est & li-

uorem atque inuidiam non admittit: æmulatio habet quoddam imitandi studium, sed cum malitiæ operatione. M. Tullius pro sectatore indifferenter vsurpat. Æmulo, dicens, atque imitatore studiorum meorum ac laborum. *In contentione descendi*) concitatione, animi intentione, quæ maxime consistit in confirmatione & confutatione: cum sit oratio ad confirmandum & confutandum accommodata. Eam Cicero in continuationem & distributionem diuisit: neque hic locum habet exornatio eiusdem appellationis, quæ fit ex contrariis verbis. *Longe desidia*) desuetudini à forensibus causis. *Excitant*) plurimum valet si Fabo credimus acumen in altercatione, quod sine dubio à natura veniens arte adiuuatur & exercitatione. *Si modo*) Correctio. *Maius nostris*) Ciceronem sign. Quem nostrum, id est Latinum appellat, respectu graeci Demosthenis [quem, interrogatus quomodo tantum in dicendo profecisset, respondisse ferunt, Quia plus olei quam vini consumpsisset] *λεπίδες* lepores, suauitatem, lucubrations. [Cic. ad Atticum, Et facerem diutius, nisi me lucerna desereret, id est lucubratio] Sic lucernam vsurpat Martialis [idem Cic. ad eundem, Quid multa? torum hunc locum, quem in aristocrata ego variè meis orationibus, quarum tu Aristarchus es, soleo fringere de flamma, de ferro nostri illas *λεπίδες* valdè grauitè prætexuit, id est pigmenta, exornationes, quod palæstræ olco peruncti lucentes & nitidi fiebant.] Est enim lecythus v. s. olearium: & plerumque ex alabastro vnguentum continens, dictum quasi *λεπίς*, id est, receptaculum: quod capacissimum sit, *πυρὸς τὸ κίριον* à vase *λέκυθος*, aut quod planum habet fundum vel labrusculum, aut quod oleum celat. Lecythos quidam metaphoricè accipiunt pro gymnasio, auctore Polluce, vt sit sensus, Pli. non declinasse à Cic. schola: ideoque in numero plurium dixisse Lecythos, quoniam M. T. cyclicam noscebat pædiam. auctores habeo Suidam, Hammonium, Athenæum, & Sophocles Euphoniæ causa *Contubernales*) meos ami-
 eos, familiæ res proprie *confitebor & ipsum me & contubernales ab e-*
tamen de his qui militiæ
sub vno tentorio vitam degunt, & con-

Lecythismum dixit. Possentem etiam interpretari pro commiseratione. nam Aristoph. vsurpat in Pluto. [*ἴλαρον ἢ ἔνεστιν ἢ τοῦ λακίθου, αὐτὸ τὸ ἴκιν ἰλαθῆναι*] oleum non est in lecytho i. nō mouemur misericordia. *Non fugimus*] imitati fumus. *Itinere*] à proposita causa. *Decedere*] vt digressionibus. sape vtile est digredi ab eo quod propofueris, permouendorum animorum causa, itaq; vel narratione exposita sape datur ad comouendos animos digrediendi locus, vel argumētis confirmatis, vel contrariis refutatis, vel vtroq; vel omnibus, si habet causa dignitatem atq; copiam, sed maximè cum concitatus animos: nā ibi plurimū potest, eaque laus vna oratoris est, & propria secundum Crassum apud Ciceronē de oratore: modo nō sit lōgior, in qua, cū fuerit delectatio, debet etiā reductus ad rē aptus & concinnus esse. *Nō intepellius amœnitatibus*] opportune ad demulcendas iudicum aures. Quintil. Orator erit egresionibus amœnus, in quibus M. Tullius excelluit: laudes suas, vel aduersarij vitia, notans. *Aeres*] acuti ingenio & mente, seueri disputando. quod nisi librum digressionibus exhilarasset, tristis & seuera fuisset oratio. *Nec est*] pro non opus est, peculiare Secundo dicendi genus, quod interdum deprehendes apud Martialem, quale illud, Non est quod timeas Candide. *Exceptione*] quod acres esse volebamur. [An quia materia constabat in cōtentione dicendi. *Veniā*] errorum, si quos in digrediendo cognoueris. *Intendam limam suam*) acuam & excitem tuum iudicium, ac emendationem in hunc librum. *Lima*) translatio pro censura, & emendatione. sicut etiam solent fabri superflua abradere. vnde Martialis iudicium & correctionem eiusdem Plinij ac Seueri commendans lib. v. scripsit, Quem censoria cum meo Seuero docti lima momorderit Secundi, & limatum vario togæ vsu idem retulit Auctum (vt in hoc quoq; Martiali opem feramus) quod optime calleret omnia quæ Togato viro conuenirent. Sane verbum frequens apud vtrosque. [& ante eos M. Tullius dixerat, Veritas ipsa limatur in disputatione.]

tubernium pro decem militibus vna militantibus,

litantibus, & coniuuentibus: nam tabernæ appellatio declarat omne vile ad habitandum ædificium, non ex eo quod tabulis claudatur: inde tabernacula & contubernales. hæc Iurisconsultus de verborum significatione. Festus tamen Pompeius contubernales à *Errors nostra*) sententiæ contubernaliū, vbique modestiam suam præterdit: innuens posse iudicio decipere se & suos. *Album calculum aduiceris*) approbaueris, assenseris, dignum editione iudicaueris. Sidonius in epistolis. Ego tamen huiusmodi consilio album calculum minime apponam, id est non comprobabo. mos erat per album calculum suffragari. Agathias lib. iij. epigramatum, *λευκὸν ἄλκον ἐδὲ ξάμεδα*, album calculum suscepimus, dum ostendit Theodoti & vxoris innocentiam comprobata, & absolutos à crimine. per nigrum autem condemnare. Quidius, Calculus immittitur ater in vrnæ. & Apuleius decimo, Manum vrnali opponit orificio, ne calculus ater intrudatur. *Edendum*) publicandum. Vlpian. Ederet, vel dictare, vel tradere libellis, vel codicem proferre. *Hoc potissimū*) hoc quod sum emissurus opus, sit optimum. *Vt editionem mereatur*) ne, si editione indignum fuerit, aliud de integro mihi sit elaborandum: hoc enim de-

tabernis, quæ fiebant ex tabulis, ditos opinatur. Hic simpliciter pro conuictoribus & domesticis è quibus erat Tranquillus, Voconius Romanus, & liberti non illiterati, accipiuntur. sic libro 1. Columella, Villico mulierem contubernalem ex Celsi sententia assignauit.

ditione non abhorreere: si modo tu fortasse errori nostro album calculum adieceris. Est enim planè aliquid edendum, atque utinam hoc potissimum, quod paratum est, (audis desidia votum) edendum autem ex pluribus causis: maximè quod libelli quos emisimus, dicuntur in manibus esse, quamuis iam gratiam nouitatis exuerint. Nisi tamen auribus nostris bibliopole blandiuntur. Sed sanè blandiantur, dum per hoc mendacium nobis studia nostra commendent. Vale.

fidiosi hominis votum. *Desidia votum*) hominis ignaui desiderium, oprantis sua scripta esse præstantissima. *Libelli quos emisimus*) intelligerem libellos de vltione Heluidij, quos temporibus Neruæ scripsisse se, ac mox emisisse restatur alibi. *In manibus esse*) laudari, probari, placere. *Gratiam nouitatis exuerint*) si iam pridem sint publicati, neque legantur, tanquā noui, placent enim qualiacunque sint noua scripta. *Blandiuntur auribus*) adulatur, falsa referunt. *Studia nostra commendēt*) & pet hoc incitent me ad potiora publicanda.

C. PLINIUS CANINIO RUFo SVO S.

VID agit Comum) Caniniū Rufum municipem suū hortatur, vt se monumentis literarum à mortalitate vindicet, omiſſa rerum vulgarij cura. Fuit enim studiosus carminum, præsertim quibus bellum Dacicum Traiani scribere orſus est. *(Comum)* patria nostra. olim

VID agit Comum, tuæ, meaque delicia: quid suburbanum amœnissimum: quid illa porticus verna semper: quid *πυλαίων* opacissimus: quid Euripus viridis, & gemmeus: quid subiectus, & seruiens lacus: quid illa mollis, & tamen solida ge-

mediocre oppidum. cæterum Pompeius

Strabo, Pompeij Magni pater colonos ab incumbentibus Rhætis vastato resti-

tuit: cui Cn. Scipio tria millia hominum insuper adiecit. Post modum Iulius Cæsar quinque inquilinorum millia ad habitandum deduxit, è quibus quingenti illustres fuere Græci. Hos etiam ciuitate donatos in habitatorum numero descripsit: haud tamen ibidem domicilium habuere, sed oppido nomen relinquentes, & Nouum Comum appellantes, Nouocomenses oppidanos vocauere. Nobilitatur Comum, Plinio referente, aqua ad temperaturam ferri. Interpres Appiani deceptus est, vbi tradit Cæsa rem Nouum Comum condidisse, cum Græcè scribatur *Νεοκώμης*. id est coloniam deduxisse. *Tria moque delicia* (vtri que nostrum magna oblectamenta præstans. *Quid* repetere agit. *Suburbanum*) rus iuxta urbem Comum. *Verna*) aprica ætate & hyeme, vbi sit perpetuum ver. *Platanus opacissima*) legitur etiam Platanon opacissimus. nam platanon locus est platanis confitus, cuius accusatiuum platanona Martialis protulit lib. iij. & Sidonius octauo. Est autem forma Græca. Sicut daphnon lauretum à Latinis dictum. Platanus arbor est vmbre gratia tantum expetita. & adeo postea honoris increuit, vt mero infuso enutritur: nam præter Plinii testimonium accedit Martialis autoritas de Platano Cordubensi talia scribentis, Creuit & effuso lætior vmbra mero. Commendatio arboris non alia maior, quàm solem æstare arcere, hyeme admittere. vnde tradit Cicero in suo Oratore disputasse comode Scæuolam cum Crasso & reliquis in Platanone quem sanè Tacitus li. xi. suarum historiarum signauit, dum inquit, Ne opacitas arborum vapore ignis minueretur. *Euripus*) vt dici æstum reddent leniorem, aquam deriuabant per varias semitas fluentem: riuus autem huiusmodi obliqui & reciproci, qui fluat & resfluunt, Euripi appellantur: de quorum instabilitate extant apud Suidam Græca prouerbia, quale illud *ἀέθριος ἀέθριος*, homo euripus. aduersus homines facile se mutantem, & instabilem: & illa ad idem *τύχη ἀέθριος, καὶ ἀταξία ἀέθριος*. Fortuna euripus, & sententia euripus. Est: aquarum ductus euripos satis constat Senecæ testimonio li. xliiii. epistolarum referētis, *Qui euripos subito aquarū impetu implet aut*

siccatur. Lampridius in Heliogabalo, Fertur in euripis vino plenis nauales circenses exhibuisse. Plinius, Cæsar dictator in elephantorum munere euripis arenam circumdedit: ne, vt prius, cum populi vexatione eruptionem tentarent. abhorret enim aquam id genus belluæ. ex quibus apparet non satis veram illorum sententiam, qui riuulos per prata defluentem, si paulo murmuratioribus essent, euripos: alios mausculos, nilos appellarunt: nam M. Tullius lib. 1. de Legibus indifferenter posuit, Ductus inquit aquarum, quos isti nilos euriposque vocant, quis cum viderit, non irriserit? Sed magis ridicula illorum opinio, qui euripum vitem malleolis circumquaque ductis in formam lacus esse crediderunt. Neque assentior dissentientibus euripos manu factos per fossas & cuniculos, dictos à similitudine Chalcidici freti septies in die reciprocantis, authoribus Iustino & Suida: à quo Euripus fretum, locus aquosus inter duas terras Bœotiz & Atticæ interpretatur. Liuus tamen, Non septies die, sicut fama fert, temporibus statutis reciprocatur euripus: sed temere in modum venti nunc huc nunc illuc verso mari, velut monte præcipiti, deuolutus torrens rapitur: & Pausanias lib. 2. testatur Euripum circumfluere in circuitu regionis Platanistæ: quæ quia multis platanis confita, inde traxit appellationem. & lib. 6. Mitylenam, inquit, dupliciter euripi diuidunt. Appellati euripi *πυρρὸς ἰμῖξος* à latitudine per contrarium, quod non sint lati sed angusti: sic scriptum reperies apud magnum etymologicum. *Viridis*) refertur ad herbas, quas alluit. *Gemma*) ad splendorem aquæ, & calculorum. *Subiectus*) demissus: nam villa iuxta lacum surgebat. *Seruis*) vsibus tuis. *Lacus*) Larius. *Gestatio*) locus quo gestantur sanitatis vel voluptatis gratia. Idem ad Gallum, Gestatio buxo, aut rore marino, vbi deficit buxus, ambitur: de qua locutus satyra septima Iuuenalis, Balnea sexcæris, & plaris porticus, in qua Gestetur dominus quoties pluit. Et quarta, Quid refert igitur quantis iumenta fatiget Porticibus: quanta nemorum vectetur in vmbra? Et Paulus gestationem confici ex arboribus asserit, sed pro ipsa succollatione interdum vsur-

patur.

patur. nam Celsus inquit, Lenis in nauui, in lacu gestatio est: vehementior in alto, vel lectica, aut scamno: acrior

vehiculo. *Mollis* & tamen solida) vt lectica sensim lata. [delicata scilicet, & tamen virilis]

Balneum) legitur in multis codicibus balineum, sicut: pud alios: quod non abhorret à ratione, cum græci *βαλνείον* vocent: de cuius verbi deriuatione, Suidam & magnum etymologicum lege. enim uero in monumentis antiquorum balineum potius quàm balneum antiquum: poetæ tamen balnea & nō balinea vsurparunt. Balneas verò P. Victor, [si tamen ille libellus qui circumfertur de regionibus Urbis, ipse est:] sæpius interdū Plinius historicus, & Iurisconsulti. Varro tra-

dit balneas, publicas significare: ac neutro, priuata. *Primum sol implet ac circuit*) in quod Seneca sic in epistolis inuehitur. At nunc blactaria vocat balnea, si qua nō ita apta sunt, vt totius diei solem fenestris amplissimis recipiant, nisi & luentur simul & colorentur, nisi ex solo agro ac maria prospiciant. *Triclinia*) triclinium neminem adeo inruditum puto qui nesciat locum esse conuiuii. dictum auctore Seruio à tribus lectis stratis: quod etiam vocabuli interpretatio ostendit, & Varro in re rustica, Triclinium sterni cœnandi causa dixit: sicut Apuleius comestatoribus inquietum id Porphyrius Latinè cœnaculum sentit. Lectos eius pares & altitudine, & materia, & figura Varro fieri solitos asseuerat: qui triclinaria æstiuam ad frigus orientis, hyberna ad solem occidentem constructa præcipit: à quo non dissentit Vitruuius, nisi in quantum ad septentrionem: præterea verna, & autumnalia, ad orientem vergi mandat: rationesque insuper explicat talis positus, & tricliniorum, quæ conclauiæ siue cœnatoria dici possunt: quanta latitudo fuerit, bis tanta longitudo: sicut altitudo dimidio latitudinis, & longitudinis fieri debet. *Popularia*) multorum, & communia multis. vnde quidam Græcorum popularia appellarunt populi congregationem: interdum popu-

statio: quid balineum illud, quod plurimum sol implet & circumit: quid triclinia illa popularia: quid illa paucorum: quid cubicula diurna nocturna que? possident ne te, & per vices partiuntur? An vt solebas, intentione rei familiaris obeunda, crebris excursionibus auocaris: si te possident, felix beatusque es: si minus, vnus ex multis. Quin tu (tempus est enim) humiles & sordidas curas alijs mandas: & ipse te in alto isto pinguique secessu studijs adseris. Hoc sit negocium tuum hoc ocium, hic labor, hæc quies, in his vigilia, in his etiam

lare, populo gratum, sicut apud eundem ac plerosque sæpius: popularis etiam eiusdem populi vir, & conditionis: aliquando amicus. & popularitas in omni rei consortium sumitur, quæ secundum Plutarchum in opere Politicorum ratione orationeque populo persuadet. [Tranquil. pro fauore & aura populi, Popularitate, inquit, efferebatur. Sic Statius, Et gratum popularitate magnum. Posthæc in quibusdam exemplaribus scriptum fuit: quid popinæ, sed etsi huic scripturæ fidem vetustas asserat, tamen non satis conuenire videtur, vt Caninium & occupari popinis, id est tabernis, scribat: nam superiora, & quæ sequuntur, etiam viri summi fecere: hoc nisi perditæ luxuriæ.] *Popina*) tabernæ, inde popinones luxuriosi, qui oblectantur tabernis. *Diurna*) in quibus quiescere solemus interdum: nam nocturna proprie dicuntur dormitoria. *Partiuntur*) partiuntur, in secunda tamen lectione patiuntur fuit. [vt modò in vnum te transferas, modò in aliud.] *Auocaris*) distraheris, remoueris ab huiusmodi commodis. [*Excursionibus*] motibus, perturbationibus, inquietudinibus: nam illi dicuntur excurrere, qui causa rei familiaris obeunda, vt negociatores, modò huc modò illuc ad cōficienda negocia currunt. *Obeunda*) uranda, componenda. *Si possident*) si occuparis

tor voluptatibus, & isto pinguiſſimo ocio. *Felix beatus (que es)* Felix, qui recipit à fortuna felicitatem: aliquando tamen, vt apud Virgilium, ponitur pro eo, qui dat. Beatum verò eſſe ſcribit Seneca, quem nulla res minorem facit, & ſummam tenet: ne vlli quidem niſi ſibi innixus eſt: nã ille beatus videtur, cui & bona ſuppetunt, & quemadmodum carere vitiis debeat, callet. Felicem minus eſſe, quàm beatum Apuleius indicat. Felix, inquit, & certius beatus. [Sic Valerius.] Vnde ſeruauit ordinem Secundus quem libro tertio mutauit, poſtponens minus, beatum & felicem Silium dicens. Plato felicitatem quinque partitam definit. & beare Vlpianus interpretatur prodeſſe. Inde bona, quòd profint. *Sin minus* ſi non te poſſident. *Vnus ex multis* plebeius eſt, & vulgaris [Cic. 2. de finibus.] Hic dicendi mos apud græcos vſitatiffimus: nam cum volunt oſtendere aliquem nulla virtute eminere, inquit, *Somnus reponatur*.)

Studento ſomnum expectes. *Effinge & excude* illud ad inuentionem & compositionem, hoc ad emendationem referatur: [tracta ſimilitudine à ſtatuariis, qui formis ſtatuas effingunt, & lima poliunt. *Perpetuo tuum*) ſemper circũferatur ſub tuo nomine. Fere ſimilibus eundẽ hortatur li. iiii. Nos certe ſtudiis proferamus, & quatenus nobis denegatur diu viuere, relinquamus aliquid, quo nos vixiſſe teſtemur. *Reliqua rerum tuarum*) bona fortunæ. *Hoc*) opus litterarum. *Semel caperit*) merito laudatum fuerit. Vnde apud Athenæum legimus, Hæc habeo quæcunque didici & ſtudiui, adhæc quæ proba ſenſi:

ἔτις ἕν τι πολλοῖς: hic eſt ex multis [Vel *Unus ex multis*] id eſt infelix.] *Tempus eſt enim*) iam perueniſti ad ætatem ſtudiis aptam. *Humiles curas*) adminiſtrationem rei familiaris conuenientem vulgaribus: neminem enim excelſi ingenii virum humilia delectant & ſordida: magnarum rerum ſpiritus ad ſe vocat, & extollit, & præter dicta Senecæ Mærtinus pro conſularu, Non poteſt quicquam abiectum & humile cogitare, qui ſcit de ſe ſemper eſſe loquendum. *Sordidas*) deformes, auaras. *Alijs*) diſpenſatoribus tuis, ſiue hominibus auaris, & præſentia tantum cogitantibus [Pinguis] vberè, ocioſo, quieto.] *offeris*) liberas, vendicas, quod etiam in aliquibus exemplaribus offendi. *Negotium*) in hoc inſuda. *Hoc otium*) hoc oblectare. nam intentione ſtudiũ ſumma, corpus & animum fatigamus: remiſſi, fouemus. eſt autem contrarium, exornatio [in verbis.]

Somnus reponatur. Effinge aliquid & excude, quod ſit perpetuò tuum. Nam reliqua rerum tuarum poſt te alium atque alium dominum ſortientur. Hoc nunquam tuum deſinet eſſe, ſi ſemel cæperit. Scio quem animum, quod hor- ter ingenium. Tu modo enitere, vt tibi ipſe ſis tanti, quanti videberis alijs, ſi tibi fueris. Vale.

reliqua quauis cum voluptate omnia præteriere. *Scio quẽ animũ*) noui te ſtimulis non egere: cum ſis ingenio ſublimi.] *Vt tibi ipſe ſis tanti*) vt aliquod opus edas, quod à te probetur: nam ſi id laudabile credideris, ceteri tuã ſententiam ſequentur: tãti facit iudicium Canini.] *Si tibi fueris*) ſi iudicio tuo virũ doctũ te putaueris.]

C. PLIN. POMPEIÆ CELERINÆ SOCRVI S.

VANTVM copiarum) Lau- data prius rerum copia in villis Pompeiæ Celerinæ focus ſuę, & ſeruorum diligentia, inuitat illam ad ſua prædia. ¶ In Ocriculano) prædio. Ocriculani populi, ſi Plinio credimus, in

VANTVM copiarum in Ocriculano, in Narnienſi, in Carſulano, in Peruſino tuo, in Narnienſi verò etiam balineum, ex epistolis meis [nam iam tuis Gallia togata: Ocriculam Strabo refert ad viam Flaminiam Ariminum verſus: & Dionyſius

Dionyſius inquit, Ocricula ciuitas Tyrrenorum: cuius gentile Ocriculanus tradente Stephano. *Narnienſi*) prædio tuo: eſt autem Narnia Ocriculo vicina ciuitas Sannitum, per quam Nar amnis labitur. vnde etiam Narnia dicta cum antea Nequinium vocaretur, colonia à Tito Flaminio aduerſus Umbros eò miſſa. autores ſunt Liuius, Strabo, Plinius, & Stephanus, vt omittam Martialem lib. vii. & Claudianum in laudibus Honorii afferentes, Narniam in edito conditam, & in Narnienſi agro ſiccitate lutum fieri: imbre autem puluerem, lib. xxxi. prodidit Pli. quod admittendis ſuis inſeruit M. Cic.

Sufficit) ſubaudi probare. *Tuis*) epistolis ad probandum hoc. *Non me hercule*) hæc verba vſque, hoc tamen differunt, fuerunt in principio illi breuis & veteris epistolæ Secũdũ: quorũ ſenſus, amo magis tua, quàm mea: [vel, magis familiariter vector rebus tuis, quã meis.] eſt autem traductio: quæ facit, vt cum idem verbum ſæpius ponatur, non modo non offendant animum auditoris, ſed etiam orationem concinniorẽ reddat. *Tui*) ſerui domeſtici. *Excipiunt*) diuertentem hoſpitantur. *Idem*) quòd ſerui mei diligentius te ſuſcipiant, quàm tui. *Noſtra*) prædia. *Ac nos tuis rebus*, ſcilicet perfruimur, i. domeſticiſ. [& vſus eſt verbo perfruaris, quod plus eſt quàm fruaris, quia accuratius excipieris. *Mei*) ſerui. *Mittum*) nam ſi eſſent crudeles magis gliſceret. in ſecunda lectione vitium fuit. [Exoleſcit] paulatim recedit.] *Nouitatibus*) cum nouus hoſpes accedit. *Per*

Carſulano) Carſulani, quos Strabo Carſulos nominat, populi ſunt, & ipſi parum à Narnia diſtantes. At Columella li. iiii. Carſolanum ſcribit: & ita in quibusdam Secundi codicibus legere memini. Nam & Ouidius Faſt. iiii. Carſeolos oppidum fuiſſe teſtatur qua via ab vrbe in Pelignos itur. agroſque inibi frumento fertiles, oliueto fertiles. Carſolanæ quoq; vulpis fabellam recitat [ſed cũ Carſeolani ſint iuxta Marſos, illi vero in Umbria prope Nurſiam, Carſulani legerim. *Peruſino*] tuo fundo. Peruſia iuxta Cluſiũ ciuitas, illuſtrata Auguſti obſidione aduerſus L. Antonium, M. Antonii fratrem.

opus non eſt) vna illa breuis & vetus ſufficit. *Non, me hercule, tam mea ſunt, quæ mea ſunt, quàm qua tua: hoc tamen differunt, quòd ſolici- tius & intentius tui me, quàm mei excipiunt. Idem fortasſe eneniet tibi, ſi quando in noſtra diuerteris: quod velim facias, primum vt perinde tu noſtris rebus, ac nos tuis, perfruaris: deinde, vt mei expergiſcantur aliquando, qui me ſecure, ac prope negligenter expectant. Nam mitium dominorum apud ſeruos ipſa conſuetudine metus exoleſcit: nouitatibus excitantur, probarique dominis per alios magis, quàm per ipſos laborant. Vale.*

alios) amicos domini quibus ſtudent gratificari, vt per eos ſtudium ſuum apud dominos commendetur. *Quam per ipſos*] quàm per dominos ſolertes ipſis ſe monſtrando. Vel legas, Quam per ſe ipſos ſcilicet ſeruos: vt ſit ſenſus, cupiunt magis apud dominos ab alijs laudari: quàm ipſos facere laudanda à dominis.

C. PLINIVS VOCONIO ROMANO SVO S.

VIDISTI ne) Mores ſubdolos & malos M. Reguli cauſidici Voconio per epistolam oſtendit. is enim poſt malos principes, quorum temporibus vſus fue-

VIDISTI ne quenquam Marco Regulo timidiorem, humilioremque poſt Domitiani mortem: ſub quo non minora flagitia commiſerat, quàm ſub Nerone, ſed rat, cœpit timere ne Secundum, quem in

causis agendis læserat, iratum haberet: quare ambibat illius amicos, ut se reconciliarent. Erat enim cum timebat, omnium timidissimus: cum audebat, audacissimus. ¶ Voconius autem Romanus equestri familia ex citeriore Hispania, Flamen Dialis, & Secundo contubernalis, ac orationum castigatior fuit: mira in sermone ipsoque vultu suauitate, adhuc fidelis, & iucundus, caudicibus eruditus, cuius epistolas musæ dictare videbantur, sub Adriano interiit: & tumulo eius, dum velut amicum, & poetam imperator veneraretur, ita scripsit secundum Apuleium: Lasciuus versu, mente pudicus erat. Fuit & Voconius Saxa, ad quem diuos fratres rescripsisse testatur Vlpianus. Cōtinet hæc epistola duas exornationes, notationem, & sermocinationem. *M. Regulo*, qui captator testamentorum, ex paupere & tenui, ad maximas opes per flagitia processerat: huius loquentiam, & temeritatem sæpe mordet Secundus: nam inter-dum in hac epistolarum scena occurrit: quem Martialis more suo blandiendo, tãquam summum caudicem carminibus inseruit. *Domitiani mortem*) de qua alibi

Teffora) secundum imperatorum ingenium: sub Nerone in propatulo peccabat, sub Domitiano, malitiã dissimulabat. *Rustici Aruleni periculum fouerat*) adiuuit Rustici accusationem Regulus sub Domitiano, quod philosopharetur, & Thraseam laudasset, virumque sanctum dixisset: neque in ipsam modo auctorem, sed in libros quoque eius sanctum est, delegato triumuiris ministerio, ut monumenta clarissimorum ingeniorum in foro vrerentur. hæc sumpta ex Dione Græco & Tacito, apud quem insuper scribitur, Arulenum sub Nerone Tribunum pl. cupidine laudis flagrantem, obtulisse se intercessurum senatusconsulto quod fieret contra Thraseam, nisi eius ingentes spiritus Thrasea cohibuisset, ne vana & reo non profutura intercessori exitiosa inciperet. Hunc iam interfectum ad se cum ense acceden-

commodius dicitur: fuit autem Regulus Domitiano acceptus, quia malus. *Non minor flagitia*) maxima scelera. Flagitium more militari dicitur res flagitatione hoc est increpatione digna. nam flagitatio ad strepitum refertur: vnde [flammam &] flagellum & flagitare [id est] personare intelligimus, author Donatus. [*Quam sub Nerone*] M. Aquilum Regulum subuersa Crassorum & Orphiti domus in summum odium extulerat. sponte ex Senatusconsulto accusationem subisse iuuenis admodum, non depellendi periculi, sed in spem potentie videbatur. quinimmo ei Curtius Montanus imperate Vespasiano obiecit: post cædem Galbæ datã interfectori Pisonis Crassi fratris pecuniã à Regulo, & appetitũ Pisonis caput morsu, Nerone cede nobili imbutũ ipsũ ex funere reip. raptis cõsularib' spoliis septuagies sextertio signatũ & sacerdotio fulgẽ innoxios pueros, illustres senes, conspicuas feminas eadẽ ruina prostrauisse, cum segnitium Neronis incufaret, quod per singulas domos seq; & delatores fatigaret. Possẽ vniuersum Senatũ vna voce subuerti. hæc Tac.]

teffora. Cæpit vererine sibi irascere: nec falletur, irascebar. Rustici Aruleni periculum fouerat, exultauerat morte, adeo ut librum recitaret publicaretque, in quo Rusticum insectatur, atque etiam stoicorum simiam appellat. Adicit Vitelliana cicatrice stigmosum. Agnoscis eloquentiam Reguli. Lacerat Herennium Senecionem tam intemperanter quidem, ut dixerit ei Metius Carus, Quid tibi cum meis mortuis? Numquid ego aut

tem vidit per quietem Domitianus paulo antequam trucidaretur referente Dione. *Stoicorum simiam*) fallum imitatorẽ Stoicæ sectæ. [Sic Titianus appellatus est simia temporis sui quod omnia imitaretur: cum simia sit animal imitatum.] *Vitelliana cicatrice stigmosum*) Notatum cicatrice ex vulnere, quod tumulo Vitelliano acceperat. Victor namque Vitellius (ut scribit Tacitus) legatos pro concordia & pace suadenda ad duces Vespasiani misit, sed varia legatorum fors fuit: nam qui

qui Petilio Cereali occurrerunt, extremum discrimen adiere, vulnerato prætoris Aruleno Rustico, auxit inuidiam super legati, prætorisque nomen, propria dignatio viri. [Sunt qui referant Vitellianam cicatricem ad mores, quod cum Vitellio conspirasset. M. Tullius de officiis, non stigmosum: sed stigmatiam, notis hominem compunctum dixit.] *Eloquentiam*) ironice nam erat vir malus dicendi imperitus. *Herennium Senecionem*) hic in Batica natus. & ibi Quæstor, accusante Metio Cro, interficitur à Domitiano: quod nullum magistratum post Quæsturam longo tempore medio petiisset, quod Heluidii Prisci vitam composuisset, acceptis à Fannia vxore commentariis. Nos, inquit Tacitus, inno-

Crasso) Pisonis fratre, Regulo accusante, interfecto à Nerone. *Camerino*) Scribonio Camerino. vtriusque fit mentio apud Tacitum. *Ille*) Regulus. *Hæc*) scripta in Rusticum. *Non adhibuerat*) non inuitauerat me. *Capitaliter*) cum periculo vitæ. *Centumuiros*) apud quos Secundus plurimum excelluit. solet enim arenam suam appellare. in causis centumuiralibus, vsucapionum, gentilitatum, agnationum, alluionum, nexorum, mancipiorum, parietum, fluminum, stitucidiorum, testamentorum, ruptorum, aut ratorum, cæterarumque rerum innumerabilium causæ versabantur. Ante Secundum, & Tacitum, centumuirales causæ adeo splendore aliorum iudiciorum obruebantur, ut neq; Cicer. neq; Cæsar, nõ denique vilius magni oratoris liber apud centumuiros dictus legatur, exceptis orationibus Afini pro hæredibus Liburniæ. Omittimus quantum primum institutæ, & iudicum numerum, alio loco opportunus. *Arriolla Timonis*) neque vxoris Arriollæ men-

centi sanguine Senecio perfudit. *Metius Carus*) cui videbatur Regulus exprobrare necem Senecionis, quem reum impietatis se fecisse testatur libro septimo Secundus, & summum delatorem sub Domitiano fuisse constat, Iuuenalis & Martialis testimonio. *Quid tibi cum meis mortuis?*) Fuit mos antiquis secundum Aristophanem grammaticum non accusare defunctos. hoc etiam nos monet Homerus libro septimo Iliados, dicens, nullum esse odium cum hominibus vita sanctis. vnde pro uerbium, *ὄνειδος φθιστοῦσι νεκροῦν*, impium defunctis conuicari: super quo, libro octauo à Secundo allegato, plura explicabimus. *Meis* autem dixit, ut qui delatione sua oppræsserat Senecionem.

Crasso aut Camerino molestus sum? quos ille sub Nerone accusauerat. Hæc me Regulus dolenter tulisse credebat: ideoque etiam cum recitaret librum, non adhibuerat. Præterea reminiscebatur quàm capitaliter ipsum me apud centumuiros laceßisset. Aderam Arriolla Timonis vxori, rogatu Aruleni Rustici: Regulus contra: nitebamur nos in parte causæ sententia Vectij Modesti optimi viri: is tunc in exilio erat à Domitiano relegatus. Ecce ibi Regulus. Quæro, inquit, Secunde, quid de Modesto sentias. Vides quod periculum, si respondissem bene: quod flagitium, si male. Non possum dicere aliud tunc mihi quàm deos adfuisse. Respondebo inquam quid sentiam, si de hoc centumuiro iudicaturi sunt. Rursus ille, Quæro quid de Modesto sentias. Iterum ego, Solebant testes in reos, non in damnatos interrogari. Tertio ille, Non iam quid de Modesto, sed quid de pietate Modesti sentias, quæro. Quæris inquam quid sentiam? at ego

tio, neque Timonis mariti apud vllum scriptorum, qui fuerint illa tempestate, mihi occurrit: prius enim fuerat Timon cognomento *μυράδωνος*, & alius Timon Phlasius philosophiam professus. *Rogatu*) precibus. *Rustici*) Aruleni antequam

damnaretur. *Regulus contra*) nitebatur aduersum me, & contrarias partes tuebatur. *Nitebamur*) argumenta iaciebatur. *In parte cause*) in ea parte controuersie super qua iam lata fuerat sententia de Modesto. *Vestij Modesti*) Modestum præfectum Ægypti tradit Suidas; & Martialis Modesti acumen circa difficultia poetarum commendat: Vestij declamatoris meminit Iuuenalis, & Iulium Modestum recenset Gellius. *Ibi*) in hoc loco defensionis, cū insisterem sententia Modesti. [Melius tamen vt more Plautino legatur ecce tibi: quo dicendi genere Cicero etiam lib. iii. Officiorum vtitur: & in epistolis ad Atticum.] *Quod periculum*) imminebat mihi. vnde lib. iiii. conqueritur periclitatum fuisse sua eloquentia. *Si respondissem be-*

Interrogare) quid sententiam. *Pronunciatum*) iudicatum. nam pronunciare ij dicuntur, qui habent ius cognoscendi. Vlpianus de rerum significationibus, pronunciatum & statutum idem dici potest. Promissæ enim & pronunciatæ, & statuisse solemus dicere eos, qui ius habet dicendi, vel cognoscendi. Alias M. Tullius pronunciatum vocat axioma. Interdū pronunciare absolute pro dicere: inde pronunciatio oratori conueniens. *Conticuit*) Regulus obmutuit. *Latus*) iudicum & auditorum. *Famam*) bonam. *Vtili*) si respondissem me male sentire de Modesto. *Inhonesto*) turpi, si de viro bono male locutus fuissim. [*Laqueis*] dolis. *Nunc*) sub Traiano. *Consentia*) exterritus Regulus: nam mali quodam laceranti cruciatu semper flagellantur. vnde Satyricum illud, Cur tamen hos tu Euassisse putas, quos diri conscia facti Mens habet atronitos, & surdo verberè cædit. *Occulum* quatenus animo tortore flagellum? *Cæcilium Celerem*) gentilem Secundo: ambiguum anis sit, quem Martialis libro septimo fuisse testatur in Hispania cum imperio: & integre prouinciam

ne) si dixissem me bene sentire de Modesto exule: verum si male respondissem, magnam infamiam mihi inuisissem: vt qui damnarem, cuius sententiam comprobarem. *Tum*) dum respondeo. *Quid sentiam*) de Modesto. *Ille*) Regulus. *Solebant*) apud iustos iudices: vt tacite ostenderet temporibus Domitiani solere testes etiam in damnatos iniuste produci. *Is reos*) aduersus eos, qui in iudicium citantur: Verum Modestus non reus amplius est, sed damnatus: ergo frustra super hoc me interrogas. M. Tullius de oratore, Reos, inquit, appello non eos modò qui arguuntur, sed oēs quorū de re disceptatur. Iustinian⁹, Re⁹ est, q̄ facere aliqd conatur: actor q̄ desiderat, ne quid fiat: q̄ diffinitio sane apud oratores nō seruatur. [*Ego*] dixi.

ne interrogare quidem fas puto de quo pronuntiatum est. Conticuit me laus, & gratulatio secuta est, quod nec famam meam aliquo responso utili fortasse, inhonesto tamen leseram, nec me laqueis tam insidiosæ interrogationis inuolueram. Nunc ergo conscientia exterritus apprehendit Cæcilium Celerem, mox Fabium Iustum rogat, vt me sibi reconciliant: nec contentus peruenit ad Spurinam. Huic suppliciter (vt est, cum timet abiectissimus) Rogo, inquit manè videas Plinium domi, sed planè mane. (neque enim diutius ferre sollicitudinem possum) & quoquo modo efficias ne mihi irascatur. Euigilaueram. Nuncius à Spurina: Venio ad te: Immo ego ad te. Coimus in portic-

administrasse. *Iustum Fabium*) cui Tacitus opus de causis corruptæ eloquentiæ inscripsit, & Secundus interdum literas mittit. Iusti scriptoris meminit Eusebius in rebus Neruæ. *Apprehendit*) detinet prætereuntem. *Nec contentus*) rogasse illos. *Spurinam*) Vestricius Spurina vir rebus gestis præclarus, vt opportuniore loco dicemus, & eius vitam per epistolam paucis absoluit Secundus libro tertio: vixit ad multum ætatis cum vxore Coccia, sed filium Coccium admodum iuuenem amiserat,

misit, in cuius laudem Secundus quædam composuit: nam Spurina amicissimè utebatur. *Abiectissimus*) vilissimus. *Videas*) visites. *Plane*) omnino, [nec vterius differas.] *Manè*) notat metum Reguli Spurinæ inflatis, ne vterius procrastinaret cōgreg-

In porticum Liuie) porticum Liuiæ in tertia regione vrbs, iuxta castra Misernatium non procul à Suburra, & via sacra, vbi domus C. Cæsaris erat, construxit Augustus tradente Dione, demolita Ouidii Pollionis liberti crudelissimi simul, & ditissimi domo sibi testamento relicta, in quam nomen Liuiæ vxoris inscripsit. Hinc Ouidius in Fastis, Disce tamen veniens ætas, vbi Liuia nunc est Porticus: immensæ tecta fuere domus. auctores sunt Plinius senior, Tranquillus, Victor, [si tamen is libellus Victoris est dignus fide.] & Ouidius in amoribus. *Alter ad alterum tenderemus*) conuenissemus vna obuiam. *Exponit*) Narrat Spurina. *Suas*) suo nomine honestas. *Virum*) Spurinam. *Disimillimo*) Pessimo Regulo. [nam alibi laudatus Spurina tanquam optimus.] *Ego*) respondi. *Dispicies*) cognosces. sic libro tertio idem, & Iustinianus vtuntur: Seruius & Donatus dispicere dicunt esse disquirere consilium. *Renunciandum*) remittendum, vel recusandum: nam renunciatio, vt refert Ascenius, dicitur eius rei, quæ in placito venerat, recusatio: & aliter declaratio, qualis consulum renunciatio. Tantum, inquit Secundus, ex renunciatione consulum voluptatis, quantum prius ex destinatione capiebat. *Te decipi à me non oportet*) tibi consilium meum detegam, simpliciter tecum agam. *Mauricum*) Iunium Mauricum Rustici Aruleni fratrem, virum gratum, & constantem, qui Neruæ Catul-

sum suum. *Euigilaueram*) surrexeram ad lucubrādū. *Nuncius Spurina ad te venio*) Nuncius internuncius, & pacis interpres, ac medius. Immo ego ad te, inquit Secundus, venio, nam dignior erat Vestricius, [vel hoc potius referas ad amicitiam.]

cum Liuia. cum alter ad alterum tenderemus, exponit Reguli mandata: addit preces suas: vt decebat optimum virum pro dissimillimo: Parce inquiens. Cui ego, Dispicies ipse quid renunciandum Regulo putes. te decipi à me non oportet. Expecto Mauricum (nondum enim ab exilio venerat) ideo nihil alterutram in partem respondere tibi possum: facturus quicquid ille decreuerit. Illum enim esse huius consilij ducem, me comitem decet. Paucos post dies ipse me Regulus conuenit in prætoris officio. Illuc persecutus secretum petit. ait timere se, ne animo meo penitus hæreret, quod in Centumuirali iudicio aliquando dixisset, cū responderet mihi & Satrio Ruso, Satrius Rufus, cui est cum Cicerone emulatio: & qui contentus non est eloquentia seculi nostri. Respondi nunc me intelligere malignè dictum quia ipse constiteretur: ceterum potuisse honorificum existimari. Est enim inquam mihi cum Cicerone

lum Messalinum saeuissimum Senatorem quod foueret, exprobrauit. Apud Tacitum, & Secundum, scriptum indifferenter offendi Maricum & Mauricum. Martialis Mauricorum æquitatem laudat. *Ab exilio*) in quod fuerat actus à Domitiano. *Alterutram in partem*) an remittam, an magis irascar. *Ille*) Mauricus. *Huius consilij*) super venia concedenda, vel secus. *Comitem*) sequi illius sententiam. *In prætoris officio*) in prætorio, vbi prætor officij suum exercet: vel, apud prætorem, quo cōueneram officij causa: [an potius, quod tunc ego in prætura officium prætoris agerem.] *Secretum petit*) querit mecum secretò colloqui: quo dicendi genere Suetonius interdum vtitur. *Penitus hæreret*)

valdè in eum irascere. [Hære animo dicuntur maledicta, & iurgia, ac iniuriæ: quando à memoria nostra nunquam recedunt.] *Satiro Ruse*) aduocato: quem libro octauo commemorat pro Publico Certo quædam dixisse in Senatu ambigua: & aquis publicis præfectum testatur Iulius Frontinus [L. Satrium legi in monumentis Mediolani.] *Emulatio*) contentio ex æquo in eloquentia. *Non contentus eloquentia nostris seculi*) summæ facultatis orator. Ironice dictum. Scribunt pariter Catonem non fuisse contentum eloquen-

Non optima quæque proponere) secutus est iudiciū præceptoris sui Quintilianii præcipientis in Institutionibus optimos auctores imprimis imitandos: prius tamen hoc scripserat Seneca, & ante eum M. Tullius de oratore libro secundo, *Quæ*, inquit, maximè excellunt: imitanda sunt. *Palleat semper*) sic libro sexto de eodem. Timebat, pallebat: nam palior est malorum morum index: rubor bonorum. [Notabiliter] apertè. *Hæsitabundus*) cunctabundus, ambiguus quid responderet. *Egregiam*) similis ironia apud Virgilium. *Egregiam* verò laudem, & ipsa ampla refertis. *Causam*) Excusationem. *Bipedum nequissimus*) virorum pessimus. fati modeste locutus est Modestus: at M. Tullius pro domo sua asperius. Hoc ministro, inquit, omnium non bipedum solum, sed etiam quadrupedum nequissimo Rempub. perdidisti. *Libera*) integra. [*ῥωκαδιπρτον*] difficilem ad subuertendum. alij legunt] *ἀνεγχεταπρ. αἰσρον.* ineluctabilem. *Factiosus*) factionum & discordiarum fautor. Factio enim pro diuisione ciuium in malum legitur apud Lium & Tacitum. *Curatur à multis*) idem ad Clementem, Conuenitur ad Regulum mira celebritate, [cuncti de-

tia suæ ætatis, id est superasse omnes oratores sui temporis: erant autem seculo Plinii oratores in eloquentia minores, quàm ante: quod Tacitus lucubratiuè differt de causis corruptæ eloquæ. *Maligne distu*) iniquo animo placu in Satriu. *Honorificus*) honore dignu, quod esset Ciceronis æmulus. *Martialis* in eudè sésu. Si quid honorificu pagina nostra sonat. *Enim*) at sic Terentius, Enim non finâ: pro at non finâ. & Diomedes, inquit, enim esse iactatio nem cū intètus aliquid demonstramus: ex quibus apparet non semper reddere causâ.

emulatio: nec sum contentus eloquentia seculi nostri. Nam stultissimum credo ad imitandum non optima quæque proponere. Sed tu qui huius iudicij meministi, cur illius oblitus es, in quo me interrogasti, quid de Metij Modesti pietate sentirem? Expalluit notabiliter: quamuis palleat semper. Hæsitabundus, Interroganti, non ut tibi nocerem, sed ut Modesto. Vide hominis crudelitatem: qui se non dissimulat exuli nocere voluisse. Subiunxit egregiam causam. Scripsit inquit in epistola quadam, quæ apud Domitianum recitata est, Regulus omnium bipedum nequissimus. Quod quidem Modestus verisimè scripserat. Hic ferè nobis sermonis terminus. neque enim volui progredi longius: ut mihi omnia libera seruarem, dum Mauricus venit. Nec me præterit esse Regulum ῥωκαδιπρτον. Est enim locuples, factiosus, curatur à multis, timetur à pluribus: quod plerunque fortius amore est. Potest tamen fieri, ut hæc concussa labantur. nam gratia malo-

testantur, oderunt, & quasi probent, quasi diligant, curant, frequentant. *Martialis*, Cinctum togatis potest, & inde Saufellum Quanta reduci Regulus solet turba. *Fortius*) sensus est, interdum timore maiora obsequia præstantur, quàm amore. *Fieri*) euenire. *Ut hæc concussa labantur*) ut Reguli fortuna, si oppugnabitur, ruat. *Nam gratia*) Sententiæ exornatio.

Infidi-

Infida) instabilis. *Quàm ipsi mali sunt infidi. Eruditus*) edoctus: est autem eruditio multarum rerum exulta cognitio: & quamquam de literis sapius dicatur, ut Tranquillus in Caligula, Ex disciplinis liberalibus minimum eruditioni, eloquentiæ plurimum attendit: tamen aliquando etiam de rebus aliis. [Plin libro xj. de araneis, Erudita operatione conspicuum. *Experimentis*) experientia enim rerum magistra est: inde præcepta Catonis oracula sunt habita, quod proficiscerentur ab usu.] *Tentandi*) aduersus Regulum. *Ratio constabit*) erit legitima causa. Constat enim ratio, quando æqua & legitima reddi potest. [Valerius, Libera-

rum tam infida est, quàm ipsi. Verum, ut idem sapius dicam, expecto Mauricum. vir est gravis, prudens, multis experimentis eruditus, & qui futura possit ex præteritis providere. Mihi & tentandi aliquid, & quiescendi illo auctore ratio constabit. Hæc tibi scripsi: quia æquum erat, te pro amore mutuo, non solum omnia mea facta dictaque, verum etiam consilia cognoscere. Vale.

latis duo maximè probabiles fontes, verum iudicium, & honesta beneuolentia: nam cum ab his oritur, tunc demum eius ratio constat.] Quod dicendi genus frequenter inuenies apud Secundum. [*Consilia*) quid cogitem & moliar.]

C. PLINIVS CORN. TACITO SVO S.

RIDEBIS) Tacitum scriptorem grauissimū sibi que arctissima familiaritate coniunctum monet in syluis exemplo suo posse & studere, & venari commodè: verum ab hac opinione multum recessit Quintilianus, qui libro decimo penitus tale studendi genus improbat, & rationibus confutat: cui sententiæ Tacitus accedens, epistolam rescripsit quæ in hoc volumine extat, non posse simul Dianæ & Mineræ operam dare. *Licet*) concedo. *Quem nosti*) totum studiis deditum, & venationi ineptum. *Ipsè inquit*, cum admiratione pronuncians est. *Ipsè*) inquam Plinius, venatus sum. [Alij sic coniungunt. ipse non scilicet cepi. & tunc inertia & quiete accipietur pro camera inertia sedentatione, cum studiosi homines sint genus ignauium, quod lecto gaudet & umbra.] *Inertia mea*) ocio literario. *In proximo*) iuxta me. in eundem sensum libro octauo scribit. Venor aliquando, sed non sine pugillaribus: ut quamuis nihil cepe-

R

IDEBIS, & licet rideas. Ego Plinius ille, quem nosti, apros treis, & quidem pulcherrimos, cepi. Ipse, inquit? Ipse, non tamen ut omnino ab inertia mea, & quiete discederem. Ad retia sedebam. Erant in proximo non venabulum, aut lancea, sed stylus & pugillares. meditabar aliquid, enotabamque: ut si manus vacuas, plenas tamen

rim, non nihil referam *Venabulum*.) telum ad venandū. in quod illud Martialis distichon. Excipient apros, expectabuntque leones: Intrabunt vrsos, sit modo firma manus. *Lancea*) hispanicum verbum est, referente Gellio longius telum. græci vocant *ἀνθηλον. Stylus*) ferreus quo scribebat antiquitas in pugillaribus. & apud Tranquillum legimus Domitianum muscas stilo præacuto configere solitum. *Pugillares*) tabulæ de ligno siue alia materia cæratæ: dicti à pugno videntur quod eo contineri possent: de quibus Mart. Secta nisi in tenues essemus ligna tabellas, Essemus Libyci nobile dentis onus. sed Gellij verba,

quomodo fierent, clarius expriment. Afrubal, inquit, epistolam scriptam super rebus arcanis hoc modo abscondit: pugillaria noua nondum etiam cera illita accepta, literas in lignum incidit, postea tabulas, uti solitum est, cera colluit. Plinius ex

Ceras) tabulas ceratas. [*Cogitatione*] Fuit in prima lectione pro cogitatione, agitatione. [*Id*] præterea. Tacitus. Iam opes tot victoriis quæritæ. Et statim, Iam aqua priuatorum licentia intercepta. Ipse in oratione panegyrica, Iam quis adeo dissolutus. Et Pl. auunculus lib. vij. Iam quidem & in Italia tales partus esse vitales. [*Datur*] seruatur inuestigando. [Pli. li. x. Ideo & silentium in mari piscantibus.] Proinde quare. Lilius lib. primo belli punici. Proinde omite Sagunti mentionem facere. [*Panarium*] panis receptaculum, sicut granarium grani. [Mar. Cum panariolis tribus redisti: & Status. Iam panaria sordidæque mappa.] [*Lagunculam*] vas vi-

ceras reportarem. Non est, quod contempnas hoc studēdi genus. Mirū est, ut animus hac agitatione, motuque corporis excitetur. Iam vndiq, sylua, & solitudo: ipsumque illud silentium quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta sunt. Proinde, cum venabere, licebit authore me, ut panarium & lagunculam sic etiam pugillares feras. Experieris non Dianam magis montibus quàm Mineruam inerrare. Vale.

authoritate Homeri asserit pugillarum usum fuisse ante Troiana tempora. Ex præcedentibus ergo colligitur dici pugillares & pugillaria numero plurium. *Meditabar enotabimque*) secutus est ordinem nam cogitata scribimus. *Vacuas*) præda.

narium. diminutium à lagena quæ tumorem in medio extendit secundum Iuuenalem. græci λυγμων vocant per tria genera indifferetè. sicut Athenens in suis cœnis notat plurimorum testimonio. *Dianam*) venationis deam. *Mineruam*) disciplinarum præsidem.

C. PLINIUS OCTAVIO RVFO SVO S.

V I D E in quo) Roganti Octavio ut vellet adesse Gallo contra Baticos, pollicetur saltem ab aduocatione Baticorum se desitutum, quos etiam cum suo periculo sæpe iuisset: & in fine petit sibi fieri copiam carminum, quæ Octavius componebat. extat enim epistola lib. ij. qua conatur Octauij versus publicari. *Fastigio*) altitudine, inuestigare, τὸ δ' ἔτερον ὑπὲρ ἔδωκε πατῆρ, ἔτερον δ' αἰένδοσε, huic autē alterū quidem pater dedit: alterum verò renuit. carmen ex sextodecimo Iliados: vbi Achilles precatur Iouem ut Patroclus pugnaturus à nauibus pugnam remoueret, & ad se incolumis rediret: cui prius Iupiter con-

IDE, in quo me fastigio collocaris, cum mihi idem potestatis, idemque regni dederis, quod Hom. Ioui Opt. Max. τὸ δ' ἔτερον ὑπὲρ ἔδωκε πατῆρ, ἔτερον δ' αἰένδοσε. Nā ego quoque simili nutu, ac renutu, respondere voto tuo possum. Etenim sicut fas est mihi, praesertim te exigente, excusare Baticis contra vnum hominem aduocationem: ita nec fidei nostra, nec constantia: quam diligis, conuenit ad-

cessit: ut rediret incolumis, non dedit. Sic inquit Secundus, ego tanquam Homericus Iupiter, alterum, quod petis ut desistam ab aduocatione pro Baticis, tibi concedam: quod verò exigit, vt Gallo adsim, renuam. Hoc carmen imitatus est Virgilius libro vndecimo, Audiit & voti Phœbus

bus succedere partem Mente dedit, partem volucres disperdit in auras. Et Stratonicus citharædus in rem suam aliter vsus est: nam inuitatus olim audire canentem citharædum, postquam finiuit, inquit, τὸ δ' ἔτερον ὑπὲρ ἔδωκε πατῆρ, ἔτερον δ' αἰένδοσε. hoc est, male quidem pulsare dedit, bene autem cantare renuit: Athenens author. [*Idem*] potestatis annuendi & renuendi. [*Optimo*] ad naturam. [*Maximo*] ad potestatem constanter tueri. [*Provinciam*] Baticam. [*Tot officijs*] non semel enim pro Baticis egit, vt aduersum Cæciliū Classicum: in qua causâ magnos labores passus est, vt aduersum Bebbium Massam, vbi ferè periclitatus est. [*Temperamentum*] modestiam. [*Studio*] amor. [*Inductio*] rectè rationi. [*In præsentia*] & im præsentiarum: auctores indifferetè vtuntur, Vlpianus ferè semper im præsentiarū: [sic Apuleius in Floridis.] alij interdum in præsens, [ac in præsete.] & ad præsens: contendere im præsentiarum legi debere coniunctim. [*Probatum*] cum ille ardor tuus subsederit: nam primo quæ probabamus, postquam refrixit impetus, aliquando improbamus, remota animi perturbatio. [*Idus Octobris*] quintum decimum Octobris diem. [*Tua meaq, fide*] vt expetit tua fides & mea, an magis fide vtriusq; nostrū illi data. [*Aquila Gallo*] Aquilū Gallū fuisse iuriscōsultū testantur Scæuola & Florent. ἢ ἡ κωνανθῆσιν ἔτ' ὀφρῶσι νεῦσε κερνίων. dixit, & ceruleis supercilijs annuit Saturnus. versus ex primo Iliados & libro decimo septimo eiusdem repetitus, dum ostendit Iouem annuisse. [*Vsquequaque*] semper. Idem libro septimo, Vsque quaque narrabitur qua concordia vixerimus. & Columella. Sed neque eodem modo, neq; iisdem temporibus, vsquequaque fieri placet. [M. Tullius, Aut vndique religio-

tem refer.] *Nutu*) assensu, dum promitto non agere aduersus Gallum. *Renutu*) dum nolo adesse Gallo contra Beticos. *Excusare*) honestis rationibus non suscipere [patrocinium.] *Beticis*) Hispanis à flumine Bæti defluente à monte Caltaone: qui naturam oceani erga fluxum refluxumque imitatur. lege plura apud Philostratum. est autem Bætica pars Hispaniæ. *Nec fidei nostri*) non conuenit mihi, qui soleo si-

esse contra prouinciam, quam tot officijs, tot laboribus, tot etiam periculis meis aliquando deuinxerim. Tenebo ergo hoc temperamentum, ut ex duobus, quorum alterutrum petis, eligam id potius, in quo non solum studio tuo, verum etiam iudicio satisfaciā. Neque enim tantopere mihi considerandum est, quid vir optimus in præsentia velis, quàm quid semper sis probaturus. Me circa idus Octobris spero Romæ futurum: eademque hæc præsentem quoque tuam meaque fide Gallo confirmaturum: cui tamen nunc licet spondeas de animo meo, ἢ ἡ κωνανθῆσιν ἔτ' ὀφρῶσι νεῦσε κερνίων. Cur enim non vsquequaque Homericis versibus agam tecum? quatenus tu me tuis agere non pateris: quorum tanta cupiditate ardeo, ut videar mihi hac sola mercede posse corrumpi, ut vel contra Baticos adsim. Penè præterij, quod minimè prætereundum fuit, accepisse me cariotas optimas, quæ nunc cum ficis & boletis certamen habent. Vale.

nem tolle, aut vsquequaque conferua.) *Tuis agere non pateris*) nou facis mihi copiam tuorum versusum: nam alibi tanquā nimium patientem, vel potius durum, Octavius increpat, qui tam insignes libros tam diu retineret nec ederet. [*Hac sola mercede*] tuorum carminum. [*Corrumpi*] flecti in malum. iocatur cum amico. [*Adsim*] agam pro Gallo *Cariotas*) palmæ fructus. Scribit Plin. sua tempestate celebratas fuisse in cibo, cum succo vberimæ sint: ex quibus præcipua vina orienti, iniqua capiti vnde etiam pomo nomen est à capi-

re: verum nobilitas in Hierecunte Iudæ: sunt & succo pingui lactentes, quodamque vini sapore in melle prædulci. Diodorus in interiore Syria fieri Cariotas aliis excellentiores tum dulcedine, tum magnitudine, ac humore, testatur: his maiores multo Arabia fert ac Babylonia: quarum magnitudo est sex digitorum. colore sunt quædam subæreo, nonnulla puniceo: aliæ porphyreo aspectu, amœnæ & suaues gustu. Deaurari solitas, & Calendis Ianuariis mitti, tradit Martialis, apud quem legitur fuisse pauperis munus: cui sententiæ con-

uenit illa lectio, certamen nondum habent. verum, si sublato nondum, ut in multis codicibus scriptum offendit, videtur Secundus auunculi opinioni propius accedere. *Ficus*) inter quas Martialis Chiam extollit, quæ merum & salem sapit. *Boletis*) quanti fecerit boletos antiquitas, idem notat in distichis, asserens, facilius donare Romanos aurum & argentum quàm boletos. & Satyricus Iuuenalis, boletos lautissimum ciborum regi, & domino apponi pulsar. Plin. Boletos fuisse quæ gulæ nouissima irritamenta vocat.

C. PLINIVS POMPEIO SATURNINO SVO S.

PROPORTUNE) Mittit Pompeio Saturnino singulari doctrina viro orationem, qui habuerat apud municipales suos, dedicaturus ibidem bibliothecam, & annuus sumptus in alimenta ingeniorum filiorum pollicetur: excusat quod in ea maiores suos, & se quoque laudet. tantum denique Pompeio illud, ut de editione pro illius arbitrio sit facturus. Fuit autem Pompeius Saturninus acer caudicæ, siue ex tempore, siue meditata proferret: tum profa, tum versu clarus: in orationibus & historia mirabilis. Alterius Saturnini historici meminit Tranquil. Saturninum nominat Lucianus. vbi de morte Seueriani agit. & Q Saturninum iurifconsultum Pomponius citat. Ille igitur Pompeius Saturninus moriens Secundum reliquit hæredem. [*Id est*] mittere aliquid ex scriptis meis. *Addidisti calcaria*) trahitio. ab equo. id est, iam paratum ad id magis incitasti. [Ouidius, Acer & ad palmæ per se cursus honores, Si tamen horteris fortius ibit equus.] *Laboris*) emendandi. *Exigendi*) Petendi à te ut limam adhiberes. *eo*) opera tua in corrigendis meis libellis, quam tu vltro mihi obtulisti. *Ab homine desidioso*) sæper de se parçè loquitur, extenuando facultatē suam, & se desidem

PROPORTUNE mihi reddita sunt literæ tuæ, quibus flagitabas ut tibi aliquid ex scriptis meis mitterem, cum ego id ipsum destinassem. *Addidisti ergo calcaria sponte currenti, pariterque & tibi veniam recusandi laboris, & mihi exigendi verecundiâ sustulisti. nam nec me timide uti decet eo quod oblatum est, nec te grauari quod depoposcisti. Non est tamen quod ab homine desidioso aliquid noui operis expectes. petiturus sum enim ut rursus & aces sermoni, quem apud municipales appellando. *Rursum*) Iam enim Saturninus eam orationem legerat. *Sermonis*) Orationi: an ideo sermonem appellauit, quia secundum Porphyriorem ad præsentem dicitur: an quod oratio illa esset remissa, & finitima quotidianæ locutioni: nam præter M. Tullii testimonium, Seneca tradit sermonem esse orationem voce demissa, & tenui figura prolatam. Accedit authoritas Fabii scribentis, parum admodum sermonem ab oratione differre, & interdum esse idem ostendit. Seruius inquit, Sermo est consertio orationis, & confabulatio duorum, vel plurium, à serendo dictus. Antisthenes apud Diogenem primus ita diffiniuit, Sermo est qui quid sit aut fuerit, exprimit. *Municipes*) Nouocomenses. sunt autem Municipales ciues Romani in oppidis municipalibus suis*

suo iure, & suis legibus vtentes, muneris tantum honorarii cum populo Rom. participes, à quo munere capeffendo appellati videntur, nullis aliis necessitatibus, neque vlla populo Romano lege restricti. Satis constat municipium fuisse in meliori conditione, quàm coloniam hæc Gellius. Vlpianus Iurifconsultus, Proprie quidem municipales appellantur muneris participes, recepti in ciuitate, ut munera nobiscum facerent: sed nunc abusuè dicimus *Dedicaturus*) assignaturus titulo & nomini alicuius consecraturus, oblaturus: & Pomponio tradente, quasi dicendo deserturus. [nam etiam nunc Mediolani est videre in tabula licet confracta, Plin. in tutelam bibliothecæ quædam sefertia contulisse.] Ostendit libro tricesimo quinto Plin. consueuisse Romanos, bibliothecas, id est librorum repositoria, quas Latinorum aliqui librarias vocant, consecrare. *Generaliter*) summatim per genera. *Vniuersitati*) argumeto. [toti operis summa] *Particularis*) minima quæque. *Qua soles lima*) acri tua emendatione. *Erit liberum nobis*) in facultate nostra erit. *Publicare*) in publicum mittere. *Cunctationem*) edendi moram. *In alterutra*) in vnum duorum, dum sapius recognoscitur, aut videbitur indignum opus editione, vel emendando frequenter laborabitur, ut merito emitti poterit. *Efficiei*) crebra emendatione. *In scriptis*) in verbis. *Materia*) sensus rerum. *Elatius*) iactantius. legimus etiam latius, & in aliquibus exemplaribus lautius, id est vberius, ut quod digrediamur. [placet prima lectio.] *Modestiam*) cum alias soliti simus de nobis loqui modestè: quod non fecisse in his reprehendat. *Pressus*) in tenui figura. quare potius sermonem quàm orationem appellauit. *Parentum*) maiorum, qui vfi fuerant liberalitate erga patriam Comum: ex quibus apparet

municipes suæ cuiusque ciuitatis ciues, vt puta Campanos, Puteolanos: sic Iurifconsulti, nisi in quantum Paulus apertius videtur vocabulū interpretari de significatione verborum, Municipales, inquit, dicit, quod munera ciuilia capiant. [Siculus Flaccus, Municipia, inquit, quidam putant, à munitionibus dicta, alii à munificentia: eo quod munificæ essent ciuitates.] Festus tres municipiorum species facit, sed authorem satis est indicasse.

meos habui bibliothecam dedicaturus. Memini quidē te iam quædam adnotasse, sed generaliter: ideo nunc rogo, ut non tantum vniuersitati eius attendas, verum etiam particulas quas soles lima persequaris. erit enim & post emendationem liberum nobis, vel publicare, vel continere. Quinimmo fortasse hanc ipsam cunctationem nostram in alterutra sententiâ emendationis ratio deducet: quæ aut indignum editione, dum sapius retractat, inueniet: aut dignum dum id ipsum experitur, efficiet: quam huius cunctationis meæ causa non tam in scriptis quàm in ipso materia genere consistit. Est enim paulo quasi gloriosius & elatius. one-rabit hoc modestiam nostram, etiam si stilus ipse fuerit pressus demissusque, propterea quod cogimur, cum de munificentia parentum nostrorum, tum de nostra disputare. anceps hic & lubricus locus est, etiam cum illi necessitas

non solum Cæcilium fuisse Comensem, sed etiam maiores suos inde oriundos. *Anceps locus*) dubius, periculosus tractatus & argumentatio: anceps enim pro mortifero & periculo proximo Plinius senior vsurpat. Voluptas inquit tanta ancipitis cibi. & Liuius, Quia reuocare, aut vi retinere eos anceps erat: & Virg. ferrum anceps. quod grammatici interpretantur vtrinque acutum. *Lubricus*) qui facillè ad malū flecti potest. [Periculosus cum periculum sit in eo consistere, ut sunt loca humore cōspersa.] *Etiam*) quamuis alibi interdum consentientis aduerbium, quan-

doque pro adhuc & præfereat. *Lenocinetur*) blandiatur. translatum verbum à lenonibus, quo præceptor eius Quintilianus usus plerunque. *Aliena*) que de aliis dicuntur. *Aequus auribus*] benignè Accipi audiri, admitti. *De se*] de sua laude. *Nam cum ipsi honestati*] inuidemus honestis viris, sed præcipue eorum gloriæ & laudi: que verò bene gesta latent, & à nullo prædicantur, minus reprehendimus. *Tunc*] maximè. [*Prædicationi*] Iulii M. Tullius pro Archia, Ipsi illi philosophi, etiam in illis libellis, quos de contemnenda morte scribunt, nomen suum inserunt: in eo ipso in quo prædicationem nobilitatemque despiciunt, prædicari volunt.] *Mecum tractavi*) consideravi. *Tantum composuisse nobis*) continere apud me, & mei gratia scripsisse. *Quicquid est studij*] siue bona siue mala sit oratio. *Alijs*] aliorum causa composuisse: & ideo emittere. *Agenda rei necessaria*) dum rem agimus, necessaria sunt, sicut commendare liberalitatem suam, & maiorum. *Parentem*] necessitati. *Gratiam*] commendationem. *Stilo*] scriptis. *Honestis cogitationibus*] munificentia laudibus, quæ est tribuere merentibus, amore & studio honestatis, ut patriæ, propinquis, affinis, amicis, pauperibus. *Tractu*] Placet magis, ut legatur tractu, quam tractatu, nam præter fidem exemplarium ipse ad Capitonem de oratione scribens, inquit: Illa tractu placet. & M. Tullius de Oratore, tractum verborum in Antonio laudat. Tacitus, tractum belli pro mora & productione: & libro quinto decimo pariter usurpat, Durante, scribit, tractu & longitudine mortis. *Comitem*) subsequitricem,

lenocinetur. Eterim si alienæ quoque laudes parum aequis auribus accipi solent, quam difficile est obtinere, ne molesta videatur oratio de se aut de suis differentis. Nam cum ipsi honestati, tum aliquanto magis gloriæ eius prædicationique inuidemus: atque ea demum rectè facta minus detorquemus & carpimus, quæ in obscuritate & silentio reponuntur. Qua ex causa sæpe ipse mecum nobis ne tantum quicquid est, istud composuisse, an & alijs debeamus ut nobis. admonet illud quoque, quod pleræque quæ sunt agenda rei necessaria eadem peracta nec utilitatem parem, nec gratiam retinent. Ac ne longius exempla repetamus, quid utilius fuit, quam munificentia rationem etiam stilo persequi? Per hoc enim a sequebamur, primum, ut honestis cogitationibus immoraremur, deinde ut pulchritudinem illarum longiore tractu perunderemus: postremò ut subita largitionis comitem pœnitentiam caueremus. Nascebatur ex his exercitatio quædam contemnenda pecuniæ. Nam cum omnes homines ad custodiam eius natura restrinxerit, nos contra multum ac diu pensitatus amor liberalitatis communibus auaritia vinculis eximebat: tãtòque laudabilior munificentia nostra fore videbatur, quòd ad illam non impetu quodam, sed consilio traheremur. Accedebat his causis, quòd non ludos aut

[*Pœnitentiam*] Seneca, Sera parsimonia in fundo est. [*Largitionis*] liberalitatis, impropiè usus: nam largitio est nimia & immoderata pecuniarum profusio: & alij sic usurpant. [*Excitatio*] legitur etiam excitatio. [*Ex his*] scriptis. [*Contemnenda pecuniæ*] spernenda auaritiæ. *Ad custodiam eius*] ad conferuandam pecuniam. *Restrinxerit natura*) pecuniarum auidi sumus à natura. De auaritia sic loquutus est Seneca in epistola, Admirationem parentes auri atque argenti fecerunt, & teneris infusa cupiditas altius sedit, creuitque notabilem, deinde totus populus in aliis discors,

cors, in hoc conuenit, hoc suscipiunt, hoc suis optant. *Communibus vinc.*) Naturali vitio *Non imperu*] Non inconsideratè, nec sine ratione. [*Dicebat Seneca, se mille iugladiatores*] Quos in funeribus illustrium dari populo notum, & post eam interdum, referent Athenæo, qui ex autoritate Hermippi asserit, Mantineses inuenisse gladiatores, Demea ostendente. in vrbe primum Brutum in honorem patris defuncti, sed Valerium in foro boario primum munus dedisse testatur. cur exuberentur, opportunitus dicitur in Panegyrica oratione. *Annos* (supra) Vt ex reddito agri, quem auctori publico emancipauerat, & imposito vectigali conduxerat, pueri pauperes ingenui alerentur & educarentur. meminit huius rei latius libro septimo ad Caninium. Audio adhuc Comi extare vestigium liberalitatis Pliniana. [*Satis constat Mediolani in lapide, quanquam fracto, legi Plinium in alimenta puerorum & puellarum multa sestertia dedisse.*] Porro) Præterea: ut apud Terentium in Hecyra. aliàs affirmantis aduerbium. significat etiam minus, interdum postea quandoque temporis aduerbium: aliàs expletiuum, nonnunquam procul: aliàs hortantis, commodè exempla sumes à Terentio, & Virgilio. *Oculorum voluptates*) Quæ per oculos percipiuntur [& aures, ut ludi scenici & gladiatorij] *Commendatione*) Laudari oratione. *Incitari*) Intendi, augeri. *Reprimi*] Sedari, [emèdari, tolli. *Aliquis*] orphanotrophus.] *Educatione*) Alendi alienos filios. *Exquisiti*] Elaboratis, egregijs. *Prosequuntur*) Commendant. *Utilissimum*) Educationem ingenuorum. *Non perinde pop*) Non multum vel æquè populo gratum: nam perinde multum significat [& æquè.] Tranquillus, Quare aduentus eius

dicia Augusti, 'quàm dona Claudij Ludos) qui euanescent, [nò relicto aliquo utilitatis in posterum exemplo] spectacula: erant enim ludorum varia genera.

gladiatores, sed annuos sumptus in alimenta ingenuorum pollicebamur. Oculorum porrò & aurium voluptates adeo non egent commendatione, ut non tam incitari debeant oratione, quam reprimi. Vt verò aliquis libenter educationis tedium laborèmq; suscipiat, non præmijs modo, verum etiam exquisitis adhortationibus impetrandum est. Nam si medici salubres, sed voluptate carentes, cibos blandioribus alloquijs prosequuntur: quanto magis deicit publice consulentem utilissimum munus, sed non perinde populare, comitate orationis inducere: præsertim cum enitendum haberemus, ut quod parentibus dabatur, etiam nobis probaretur, honorèmq; paucorum cateri patienter & spectarent & mirarentur. sed ut tunc communiibus magis commodis quàm priuata iactantia studebamus, cum intentionem effectumque muneris nostri vellemus intelligi: ita nunc in ratione edendi veremur, ne forte non aliorum utilitatibus, sed propria

non perinde gratus fuit *Comitate*) Orationis benigno sermone. *In lucere*) Instituere, persuadere per inductionem, quæ secundum rhetores, est oratio rebus non dubijs captus affectionem eius rei quæ instituta est. *Enitendum haberemus*) Opus esset eniti. *Parentibus dab*) Quod in laudem maiorum meorum discitabam, & nobis præpararetur, qui etiam apud posteros gloriam ex hoc munere cõsecuturi. In alia lectione est, *dabatur, etiã orbis probaretur*. ut scilicet intelligatur, hoc munus parentibus oblatum, & ideo ab illis probandum esse: ab his, expectandum, donec filios suscipiet.] *Paucorum*) Meorum *Cateri*) Municipales. [*Spectantè*] intueretur.] *Imitari*) incitarentur ad imitandum exemplo nostro. legitur etiam mererentur *Tunc*) Cum diximus orationem. *Priuatè iactantia*) No-

stræ laudi *Aliorum*) Municipum, id est, ideò videar fecisse, vt me laudarem; vereor ne si emisero hunc sermonem, non vt Nouocomenes hortarer ad simile-

Quanto maiore animo)

Esse indicium excellentioris animi, còtètos esse potius sua conscientia pro benefactis, quàm laude: vnde M. Tullius in Tusculanis, Quinetiam, inquit, mihi laudabilia videntur omnia, quæ sine venditione & sine populo teste fuerint: non quod fugiendum sit: omnia enim benefacta in luce se collocari volunt: sed tamen nullum virtutis theatrum, virtutis conscientia maius est. vnde Secundus Aristonem commendans, Ornat hæc, inquit, magnitudo animi: quæ nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam refert, rectè que facti non ex populi sermone mercedem, sed ex facto petit. [Videtur Plinius imitatus fuisse eundem Tullium in Philippicis, Satis, inquit, in ipsa conscientia pulcherrimi facti fructus erat. *Fructus honestatis*) præmium quod prouenit ex honestè factis. *Maiore animo*) generosius.] *Sequitur*] Per se comitari benefacta. nam et si (vt idem refert Cicero) nihil in se habeat gloria cur expetatur, tamen virtutem tanquam umbra sequitur. *Appetit.*] Affectari. *Nec idcirco est minus pulchrum.*] Nec ideò est minus gloriosum, quod gloriam meruit: & dignus est laude, quamuis eam non sit consecutus. *Prædicare.*] Vulgare. [laudare, commendare. Sic Valerius libro octauo.] *Fecisse*] Benefecisse famæ causa. Secus laudat Traianum in panegyrica oratione: Non ideo dixit vicisse videaris vt triumphares, sed triùphare, quia viceris. *Referente.*] Narrante. [eo qui non fecit.] *Vanescit.*] Non creditur, mendax existimatur, [deperit.] *Rem.*] Factum per se laude dignum, vt præbere alimenta ingenuis. *Destruere.*] Demoliri: cum veritate notare. *Laetationem.*) Quod nimium applauserit sibi author. *Incessant.*] Infirmat, [vellicant, laecerant] inuehùtur. *Silenda*) Tur-

laudi seruisse videamur. præterea meminimus quanto maiore animo honestatis fructus in còsciètia quàm in fama reponatur. sequi enim gloria, non appeti debet: nec si casu aliquo non sequatur, iccirco quod gloriam meruit, minus pulchrum est. ij verò qui benefacta sua verbis adornant, non ideo prædicare quia fecerint: sed vt prædicarent fecisse creduntur. Sic quod magnificum referente alio fuisset, ipso qui gesserat recensente, vanescit. homines enim cum rem destruere non possunt, iactatione eius incessant: ita si silenda feceris, factum ipsum: si laudanda, quòd non sileas, ipse culpatus. Me verò peculiari quadam impedit ratio: etenim hunc ipsum sermonem non apud populum, sed apud Decuriones habui, nec in propatulo, sed in curia. Vereor ergo ne sit satis congruens, cum in

plia. *Factum ipsum*) Culpatur. *Non sileas*) Sed iactes & glorièris. *Decuriones*) Senatores in municipiis, in quibus idem erat decurio, qui Romæ senator, quod in senatu & conciliis municipalibus interesse poterat, si habuisset censum centum millium nummum. & decuriones quidam dictos aiunt ex eo, quòd in initio coloniarum cum deducerentur, decima pars eorum qui deducerentur, concilii publici gratia còsribi solita sit. porrò decurio ordo in militia, & qui suam quisque curiam vebatur, decurionem appellatum Dionys. afferit. decuriones quinquennales Apul. vsurpat pro sacerdotibus Isidis in quinquennium cæteris præfectis. fuisse autem Comum municipium præter Cæcilii testimonium confirmant antiquorum memoriæ. [Ne] alii legunt, vt, pro quomodo.] *Populum*) Coram populo, vt in foro. *Curia*) Senatu. *Acclamationem*) Laudem cum assensu. quod iuniores historici frequenter vsurparunt, & ipse in oratione panegyrica. interdum tamen pro conuicio accipitur, vt apud Iampridium & Tranquillum. Reclamationes autem contrariæ sunt accla-

acclamationibus: nam reclamare, est ingenti voce reprobare. at acclamare, assentiri, cum clamore probare. *Eadem illa*) Assentationem & plausum. *Cui consulebatur*) In cuius utilitatem hæc fecimus. *Discreuerim*) Excluserim. *Ambitionis*) Immoderatæ laudis cupiditate. est autem ambitio, cum ad publicos honores, & magistratus turpibus atque inhonestis artibus & bladiiciis, precibus, largitione, contendimus: at secundum Dionysii sententiam est inanis gloriæ sequens imaginem decoris, & desiderium exitium voluptatum. Claudianus cecinit, ambitionem esse auaritiæ nutricem fœdissimam, quæ vestibulis foribusque potentum excubat, & præ-

dicendo assentatione vulgi acclamationemque defugerim, nunc eadè illa editione sectari: cumque plebem ipsam cui consulebatur, limine curiæ parietibusque discreuerim, ne quam in speciem ambitionis inciderem, nunc eos etiam ad quos ex munere nostro nihil pertinet præter exemplum, velut obuia assentatione conquirere. Habes cunctationis meæ causas, obsequar tamen consilio tuo, cuius mihi autoritas pro ratione sufficiet. Vale.

C. PLINIUS MINVTIO FVNDANO SVO S.

Minutum Fundanum hortatur ad secessum & studium, cum in vrbe occupati sint homines rebus inanibus, ruri nihil audiunt, quod audisse pœniteat. Minutius Fundanus, cui alibi in proximum annum consulatum auguratur, eruditus & sapiens fuit, vt qui se ab ineunte ætate altioribus studiis dederat: ex duabus natis alteram vix pubertatem ingressam amisit. proconsul Asiæ ex Adriani rescripto monitus ne sine obiectu criminum Christianos condemnaret, auctores Eusebius & Orosius. *Constet ratio*) Aliqua ratio adduci possit transacti diei non ignaue. *Aut constare*) Correctio. *Non constet*) Nulla etiam falso adduci ratio possit, cur sint occupati in vrbe. [pluribus] diebus vel potius nominibus.] *Quem*) Aliquem. *Officio togæ virilis*) [officiose comitatus sum] aliquem] Præstiti officium: meum dum amicus togam virilem sumeret: quæ auctore iuriconsulto, ad septimum deci-

imum est quàm singulis diebus in vrbe ratio aut constet, aut constare videatur pluribus cunctisque non constet: nam si quem interroges, hodie quid egisti? respondeat, officio togæ virilis interfui, sponsalia aut nuptias frequentavi: ille me ad signandum testamentum, ille in aduocationem, ille

annum sumebatur, quam ætatem militarem appellauit antiquitas. legimus tamen apud Tranquillum, sextodecimo ætatis anno sumpsisse Augustum togam virilem, argumentum, scilicet transeundi à pueris in virum: cui sententiæ Dion astipulatur, [Et Seneca inquit, Pueritia deponitur, sed non puerilitas in plerisque hominibus.] Ferè in eundem sensum Martialis ad Potitum conuenienter quòd vix vno anno librum emitteret, scribit. *Sponsalia*) Pacta antè nuptias, & sponsionuptiarum futurarum, à spondendo dicta. *Signandum testamentum*) Tria testamentorum genera Gellius dixit Læli Felicis autoritate tradit, sed postquam in

vnium ius ciuile & pratorium iungi constitutum est, septem testibus adhibitis, & subscriptione testium signacula testamentis sunt imposita ex edicto pratoris, sicut subscriptiones ex sacris constitutionibus. non enim olim vt nunc publici notarij stipulabantur, sed domini, vel alij eorum nomine in consilium rogauit. *hac quo die feceris necessaria, eadem si quotidie fecisse te reputes, inania videntur: multo magis cum secesseris. tunc enim subit recordatio, quot dies quam frigidis rebus absumpseris. quod euenit mihi postquam in Laurentino meo aut lego aliquid, aut scribo, aut etiam corpori vaco, cuius futuris animus sustinetur. nihil audio quod audisse, nihil dico quod dixisse pœniteat. Nemo apud me quemquam sinistris sermonibus carpit: neminem ipse reprehendo, nisi vnum me, cum parum commode scribo: nulla spe, nullo timore sollicitor, nullis rumoribus inquietor, mecum tantum & cum libellis loquor. O rectam sinceramque vitam: ô dulce ocium honestumque, ac penè omni negotio pulchrius. ô mare. ô litus, verum secretumque moueior. quam multa inuenitis, quam multa dictatis. proinde tu*

mine tabulas scribebant, quas à septem testibus subscriptas, lineo vinculo claudebant, notatas testium sigillo. Testamentum compositum ex testatione mentis Sulpitius arbitratur: quod reprehendit Gellius arguens esse simplex verbum. [*In aduocationem*] vt ipsi adessent.]

in consilium rogauit. hac quo die feceris necessaria, eadem si quotidie fecisse te reputes, inania videntur: multo magis cum secesseris. tunc enim subit recordatio, quot dies quam frigidis rebus absumpseris. quod euenit mihi postquam in Laurentino meo aut lego aliquid, aut scribo, aut etiam corpori vaco, cuius futuris animus sustinetur. nihil audio quod audisse, nihil dico quod dixisse pœniteat. Nemo apud me quemquam sinistris sermonibus carpit: neminem ipse reprehendo, nisi vnum me, cum parum commode scribo: nulla spe, nullo timore sollicitor, nullis rumoribus inquietor, mecum tantum & cum libellis loquor. O rectam sinceramque vitam: ô dulce ocium honestumque, ac penè omni negotio pulchrius. ô mare. ô litus, verum secretumque moueior. quam multa inuenitis, quam multa dictatis. proinde tu

us: institutumque, vt quotannis in altero Cyrenicis libri, altero Carchedoniace diebus statutis vel in auditorio recitarentur toti, à singulis per vices. [Libanius in monodia, Nicomedie ædificiorum ruinam deplorans. Vbi inquit fora, vbi musea, vbi templa? Lucianus in symposionum virorum sapientium conuiuium, asserit esse museum.] Ad hæc scribit Athenæus, museum Græciæ urbem Athenarum fuisse, magis ad disciplinam doctrinamque, quam ad ædificia respiciens: quanquam Pausanias libro primo referat Demetrium Antagoni filium muro cinxisse Athenarum urbem, museumque appellatum quod erat intra antiquum ambitum è regione arcis, vbi dicunt Museum cecinisse, & in senectute mortuum ibi extructo monumento sepultum. Plinius senior, Musea, inquit, in ædificiis vocantur dependentia

dentia ad imaginem specus arte reddendam. *Inuentis* datis facultatem inuenientibus, alibi præterea. [*Isum*] vrbani. [*Inanem discursionem*] excursionem vanam, sine fructu, quæ fit in vita orbica. discursionem esse vitam orbicam dixit Seneca: & Martialis, discursus varios] *Ocio* quieti. *Attilius noster* plures extitisse Attilios eo tempore lego. Plinius duos nominat, Spartianus ostidem, Tacitus treis. dubitari forsitan posset quem Secundus monstrasset, nisi ad Priscum scribens diceret, Nosti Attilij Crescentis facietas: inibi multis necessitudinem cum illo ætatem testatur. *Facetissime* Facetum non tantum circa ridicula opinor consistere: neque enim diceret Horatius facetum Virgilio genus natura concessum. hanc magis excultæ cuiusdam elegantie appellationem puto, ideoque in epistolis M. Tullius hæc Bruci verba refert, Ne vlli sint pedes faceti, ac deliciis ingredientes

di. *Distatis*) suggeritis. sensus est, multa per vos excogito & repono. *Proinde*) quoque strepitum istum, inanemque discursionem, & multum ineptos labores, vt primum fuerit occasio relinque, teque studijs vel ocio trade. Satius est enim, vt Attilius noster eruditissime simul & facetissime dixit, ociosum esse, quam nihil agere. Vale.

mollius. & quidam facetum dictum arbirantur eum, qui facit verbis quod vult. M. Cicero De perfecto oratore, dicacem acrioris ingenij esse vult, facetum maioris artis: habent autem facietas in narrando vim maximam. *Ociosum esse*) Quiescere, vacare ab officiis. [vel esse in ocio literario, quod honestum, iucundum & fructuosum est.] *Quam nihil agere*) Quam multis rebus inanibus implicari. In eundem sensum Mart. in Attalum, Est non est quod agas, Attale semper agis. [Nam secundum Senecam qui futillia facit, nihil agit.]

C. PLINIUS ATRIO CLEMENTI SVO S.

S I Quando) Duo intendit in hac epistola Secundus, Euphratem philosophum laudare à doctrina & humanitate, & Atrio Clementi persuadere, vt quam primum ad urbem veniat, seq̄ue Euphratis præceptis expoliendum tradat. est insuper nescio quod tertium, vbi conquirerit non licere sibi occupatissimo circa quæsturam ærarii eadem facere. Clementes penè innumeros ex diuersis autoribus colligo floruisse Secundi temporibus, sed hunc Atrium Clementem, ad quem alibi scripsit, ex testimonio Martialis opinor fuisse Patauinum, à quo vxor eius Arestina Sabina pro docta epigrammate celebratur. *Quando* Vlo tempore. *Liberale studijs* Scientiis & disciplinis quas vocant liberales, quod homine libero dignæ sunt. cæterum Seneca

S I Quando) Duo intendit in hac epistola Secundus, Euphratem philosophum laudare à doctrina & humanitate, & Atrio Clementi persuadere, vt quam primum ad urbem veniat, seq̄ue Euphratis præceptis expoliendum tradat. est insuper nescio quod tertium, vbi conquirerit non licere sibi occupatissimo circa quæsturam ærarii eadem facere. Clementes penè innumeros ex diuersis autoribus colligo floruisse Secundi temporibus, sed hunc Atrium Clementem, ad quem alibi scripsit, ex testimonio Martialis opinor fuisse Patauinum, à quo vxor eius Arestina Sabina pro docta epigrammate celebratur. *Quando* Vlo tempore. *Liberale studijs* Scientiis & disciplinis quas vocant liberales, quod homine libero dignæ sunt. cæterum Seneca

I quando vrbis nostra liberalibus studiis floruit, nunc maximè floret. multa claraque exempla sunt. suffecerit nobis vnū Euphrates philosophus. Hunc ego in Syria, cum a-

solam philosophiam sentit esse liberalem disciplinam, quod liberum facit hominem, hoc est sapientem, sublimem, fortem, magnanimum, cætera pusilla ac puerilia esse. Vlpianus titulo De varijs & extraordinarijs cognitionibus, liberales artes appellat rethoricam, grammaticam, geometriam, medicinam, iurisperitiam. *Nunc*] Sub Traiano, cum studia propè extincta resouerentur. *Clara*] Virorum clarorum [vt Taciti, Iuuenalis, Silij, Martialis, Saturnini, Voconij, Tranquilli.] *Vnum*] Exemplum vnus viri doctissimi, qualis Euphrates est, [qui Dinone patre genitus (quanquam pro Euphrate apud d. j.

Lucianum Eutrates mendosè legatur] Stoicam sectam professus, Vespasianum ab imperio deterrere conatus est, sub quo vsque ad Adrianum vixit, comparatis maximis diuitiis contra professionem suam. nam vt omittamus Apollonium Tyaneum, multis illum immodicum mercatore & arrogante increpantem, Philostratus tradit, comparasse sibi diuitiarum fontes: iam enim inter sceneratorum mensas nuncupabatur caupo quæstarius, scenerator, publicanus, nummularius, ad omnia venalia se conuertens, foribus potentiorum magis affixus quam ianitores. voluntaria morte excessit è vita. veniam dederat ei Adrianus citra ignominiam & infamiam: vt cicutam senectute & morbo ingrauescente bibere posset. hoc refert Dion. *Militarem.*) Tribunus militum effem. *In Syria.*) Vbi etiam Ar-

Penitus) Circa omnia eius

studia *Domi.*) Familiarius.

Obuius) Paratus, qui se vl-

trò offert, quod signum

est maximæ humanitatis.

Humanitate.) Quæ veter

superbum esse aduersus

focios, veter avarum: verbis,

rebus, affectibus, cõ-

muniem se facilè que om-

nibus præstat, nullum

alienum putat. bonum au-

tem suum ideò maxime,

quod alicui bonum est, ama-

mat. & præter hæc quæ

recitantur à Seneca, Plato

humanitatè triplicem in-

ducit: aliã quippe per salutationem fieri,

vt cum forte obuium quemlibet humanè

quis salutat, & dextrã porrigens comiter

excipit: aliã, cum in casus varios ærum-

nãtque iactato quis opem clementer im-

pendit. tertiam, qua cœnas & conuiuia

inter se homines celebrant. aut igitur sa-

lutationis officio, aut ope, aut auxilio, aut

cõuiuio, frequentique congressu constare

humanitatem. at Gellius humanitatè

non esse putat, amore erga homines,

quem *φιλανθρωπία* Græci vocant, & si si-

gnificet dexteritatem quandam beneuo-

lentiãque erga omnes homines promi-

scuam: sed humanitatem, quam iudè Gre-

ci *παιδεία* vocant, nos eruditionem, insti-

temidorum philosophum arcta familia-
ritate complexus est. Syria late littora tenet: terrarumque etiam latius introrsus alii aliisque nuncupata nominibus: nam & Cœle dicebatur, & Mesopotamia, & Damascena, & Adiabena, & Babylonia, & Iudæa, & Sophena. eadem ferè Plinius, ex Asia Pomponii mutuatus. Strabo ita determinat. Syria septentrionem versus Cilicia & Amanus terminatur: à mari ad Euphratis pontem stadia interfunt ab Issico sinu vsque ad pontem, qui est iuxta Comagenam, dictum latus terminantia non pauciora quadringentis. orientem versus terminatur Euphrate & Arabibus Scænitibus, qui cis Euphratem sunt: austrum versus felici Arabia, & Ægypto: occidentem versus, Ægypto pelago Issico vsque. Homerum Syrum insulam Syriam appellasse, idem libro decimo protulit.

adolescentulus militarem penitus, & domi ins-
pexi, amarique ab eo laboraui, & si non erat
laborandum. Est enim obuius. & expositus,
plenusque humanitate quam præcepit. Atque
utinam sic ipse, quam spem tunc de me conce-
pit, implerem, vt ille multum virtutibus suis
addidit. At ego nunc illas miror, quia magis
intelligo: quanquam ne nunc quidem satis in-
telligo. Vt enim de pictore, sculptore, fectore,
nisi artifex iudicare: ita nisi sapiens non potest
perspicere sapientem. Quantum mihi tamen

tutionemq; in bonas artes, dicimus: quas qui sinceriter cupiunt appetuntque, ij sunt vel maxime humanissimi [quam videtur Cicero pro Archia iis verbis expressisse, Etenim omnes artes quæ ad humanitatem pertinent habent quoddam commune vinculum & quasi cognitione quadam inter se continentur.] *Præcipit.*) Docet. philosophorum enim dogmata dicuntur. *Atque Vinam.*) Sensus est. Euphrates tunc de me bene sperabat, sed vtinam tantum postea profecissem, vt ille suas virtutes sublimes reddidit. *Nunc*) Iam vir & prudentior effectus. quanquã hoc addidit vt vitaret arrogantiam: vbi que enim minuit facultatem suã. *Pictore*)

Non iniucundum fuerit referre hoc loco, Apellem pictorem perfecta opera proponere solum transeuntibus, atque post ipsam tabulam latentem iudicium vulgi experiri: feruntque à sutore notatum quòd in crepidis pauciores ansas vna intus fecisset: eodem postero die superbè ob emendationem pristinae annotationis cauillante circa crus, indignatum Apellem denunciassè, ne supra crepidam sutor iudicaret. quod & i-

Multa) Laudanda. *Aduertant.*) Admoneant, alligant: se cognoscenda præstent etiam mediocri doctrina viris. *Afficiant.*) Delectent. *Pl. toncam sublimitatem & latitudinem.*) De qua sic loquitur Fabius. Quis dabit Platonem esse præcipuum, siue acumine differendi, siue loquendi facultate diuina quadam, & Homericam: multum enim supra profam orationem, quam pedestrem Græci vocant, surgit, vt mihi non hominis ingenio, sed Delphico videatur oraculo infinitus. diuinum appellat Columella: & Diogenes Platonicè orationis geminũ stilũ, sed vt runque summum tradit. *Subtiliter*) Refertur ad argumenta. *Graviter*) Ad sententias. *Ornate*) Ad eloquium. *Latitudinem.*) Vbertatem, amplam facundiam. respexit ad nomen: nam quidam aiunt fuisse exercitatum apud Aristonem palæstritam, à quo Platonem pro egregio corporis habitu cognominatum, cum prius Aristocles ex aui nomine vocatus esset. sunt qui ob orationis vbertatem & miram latitudinem, sic appellatum putent, siue quòd ampla fuerit fronte, vt Neanthes, auctore Laërtio, scribit. *Effingit.*) Exprimit. repræsentat. *Variis.*) De rebus diuersis. sic enim declinatur fastidiũ. *Dulcis*) Lenis. mitis. [Dulcedo orationis maximè audientes delectat.] *Repugnantes*) Vitio laborantes, dissentientes. *Ducat*) Persuadeat, attrahat. *Ad hæc*) Præterea, accedit illi. post animi bona enumerat etiam corporis & fortunæ. *Demissus*) Pla-

psum in prouerbium venit, quo admone-
mur ne supra nostram artem iudicemus,
& conuenit cum Cæcilio, ne scilicet iudicemus rem quam non nouimus. *Sculptore.*) Marmorario, statuario, & qui popula facit *εὐρύπυλον* quanquam sint qui distinguat vt sculptor sit qui scapello statuas effingit: statuarius, qui alio modo: quia apud Plinium caput sit de sculptoribus & statuariis. *Fit Fore*) Qui & figulus dicitur, ex creta & argilla vasa componens.

cernere datur, multa in Euphrate sic eminent & elucent, vt mediocriter quoque doctos aduertat, & afficiat. Disputat subtiliter, grauitè, ornate. frequenter etiam Platonicam illam sublimitatem & latitudinem effingit. Sermo est copiosus, & varius: dulcis in primis, & qui repugnantes quoque ducat & impellat. Ad hoc proceritas corporis & decora facies, demissus capillus, ingens & cana barba: quæ licet fortuita & inania putentur, illi tamen plurimum venerationis acquirunt. Nullus horror in vultu, nulla tristitia: multum seueritatis, reuerentis, vt occursum non reformides. Vita san-

nus: quod est indicium facilis ingenii, secundum philosophos. *Ingens & cana barba*) Apollonium Tyaneum in epistolis quas scripsit aduersus Euphratè, inquit, Baculus erat tibi tunc, & barba cana & ingens, præter hæc nihil. *Fortuna*) Fortunæ bona, quæ Stoici negligunt: putantque veram felicitatem in sola virtute consistere. *Acquirunt*) Astringunt. *[Vultu]* legitur etiam in cultu: pulchritudo corporis donum dei secundum Homerum gloriosissimũ est. *[Nulla tristitia.]* Tristitia & seueritas vicinæ sunt res, sed hæc datur laudi, illa vitio: seuerum appellat grammatici à sequenda veritate. *Reuerentis*) Ita Euphratem veneraberis, vt non timeas illi occurrere. *Vita sanctitas*) Integritas vitæ, scelerisque purus. sanctitas & sanctimonia pariter Latine dicuntur: nam & illo Fabius, & hoc M. Cicero vsus est verbo: sed sanctitudo vocabulum Apuleianum nescio quid maioris dignitatis habet. sanctum interdum quòd sacrum & d. ij.

religiosum, interdum incorruptum. cui sententiæ videtur accedere Martianus primo. ff. Sanctum, inquit, est quod ab iniuria hominum defensum est atque munium: dictum autem à sagmine quadam herba, quam legati Romanorum ferre solebant, ne quis eos violaret. [Aggenus Vrbcicus, sanctum est plerumque ut incorruptum, & à sanctiōe sanctum dicitur.] *Insectatur vitia, non homines*) Taxat vitia, non vitiosos: parcat enim nomini malorum, in quam sententiam scripsit de suis libellis ad Numatium Martialis. Hunc seruare modum nostri nouere libelli, parcere personis, dicere de vitiis. [Et Lucianus, Demonastem dicit reprehendere vitia, peccantibus veniam dare, more boni medici qui curat morbos, neque irascitur agris.] *Nec castigat Minis & verberibus. Emendat*) Corrigit verbis blâdis. *Sequaris*) Necessè sequaris, modus dicendi gratior & compendiosior. *Pendens*) Suspenditur. expectans etiam postquam dixerit. [Quidius. Narrantis coniunx pendet ab ore viri.] *Persuaderi*) Vt terius dicendo progredi, & amplius satisfacere: tanta erat orationis suauitas in eo. *Iam*) Præterea. *Liberi tres*) Sunt illi tres filii, liberi pro filiis secundum Caium semper proferuntur numero plurium: liberorum appellatione etiam fœminæ intelliguntur: authores sunt Iuriscōsuliti, & sequentia indicant, cum post liberos tres, subderit duos mares & fœminam, quoniam in minimo referente Callistrato, nepotes & pronepotes cæterique qui ex his descendunt, continentur: hos enim omnes liberorum appellatione lex duodecim tabularum comprehendit. *Duo mares*) Subaudi & tertiam fœminam. [Lucianus in Dialogo qui inscribitur Philopseudes, memorat Euphratem habuisse filios duos, quorum alter iuuenis Mnason, & minor Euphratides nomine, quindecim annis natus, in palæstra se exercebant, eorūque matrem nomine Demaneten tunc

mur.] & Vlpianus: sancta proprie dicitur, quæ nec sacra nec prophana sunt, sanctiōe enim quadam confirmata: ut leges sanctæ sunt sanctiōe quadam subnixæ. quod enim sanctiōe quadam subnixum est, id sanctum est, & si deo non sit consecratum. & Donatus sanctum dixit esse quod est omni obseruatione inuiolatum. *Par comitas*) Summa facilitas.

Etitas summa, comitas par. Insectatur vitia, non homines. Nec castigat errantes, sed emendat. Sequaris momentem attentus, & pendens: & persuaderi tibi, etiam cum persuaserit, cupias. Iam verò liberi tres, duo mares, quos diligentissimè instituit. Socer Pompeius Iulianus, cum cætera vita, tum vel hoc vno magnus & clarus, quod ipse prouinciæ princeps hunc inter altissimas conditiones generum non honoribus principem, sed sapientiâ elegit. Quanquam quid ego plura de viro, quod mihi frui non licet? An, ut magis angar? quod non licet. Nam distringor officio, ut maximo,

mortuam vitam ab Euphrate, dum libellum Platonis de anima legeret.] *Instituit*) Docet, format. hinc institutiones, primæ inductiones ad bonos mores & disciplinatas, ut Fabij & Iustiniani. *Socer*) Euphratis. *Pompeius Iulianus*) Extant in ff. frequentissimè responsa Iuliani Iuriscōsuliti celeberrimi. *Cætera vita*) Qui in cætera vita sua vir clarus extitit, sed in hac re præcipuè, quod cum esset inter Syros auctoritate & opibus princeps, elegit sibi generum Euphratem, non dignitate, sed sapientiâ illustrem. *Prouincie*) Syriæ. *Altissimas conditiones*) Diuitias, nobilitatem, honores quibus Iulianus excellabat: an quod magis placet, cum essent multi & natalibus & opibus ac cæteris fortunæ bonis præstantes, qui nuptias filiarum studiose peteret. *Plura*) Scribam. *Viro*) Euphrate. *Frui*) Propter occupationes publicas. *An*) Plura dicam. *Magis angar*) Magis crucier cum sapius illius, quo non ut volo frui licet, mentionem faciam. *Distringor*) Occupor. *Officio*) Præfectura ærarij, in qua collegam habuit Cornutum Tertullum. *Ut maximo sic molestissimo*)

Eadem repetit in fine orationis panegyricæ: nondum, inquit, biennium compleueramus in officio laboriosissimo & maximo.

Præfetti ærario, & ante hos, Quæstores, Prætores, Tribuni (sic enim inuenio mutata nomina præfectorum ærario) pecunias quoquomodo expensas & acceptas in tabulis publicas reponabant. nam inter cætera legatis sumptum dabant, & quæ ad rempublicam spectare videbantur, distrahebant. *Pro tribunali*) In suggestu. tribunal est vbi iudex sedet populo ius dicitur. pro tabularis excrefcuntibus Plinius senior vitur. Fabius notat eos, qui tribunale quàm tribunal malunt dicere. *Libellos*) Quos vulgò supplicationes appellamus. quare supplices & querulos interdum Martialis vocat. Secundus pro accusationibus alibi posuit. & Vlpianus pro denunciatione, ferè in idem concurrente Apuleio: qui tamen in Afino suo pro forma præconij vsus est. Fabius etiam fieri libellos breui annotatione memoriæ causa testatur: at libella fabrorum & agri diuisorum & instrumentum. *Subnoto*) Subscribo, confirmo. *Tabulas*) in quibus rationes ærarij reponabant: quanquam legerim apud Capitolinum, præfectos ærario tabulas publicas habuisse, quibus nomina ingenuorum puerorum referabant, ut si fortè aliquis causam liberalem diceret, testationes inde produceret, quod Antoninus philosophus etiam per prouincias instituit. *Illiteratissimas literas*) Inornatas, forenses, vulgares, stilo infimo, quibus vtuntur rationarij [in] nominiibus: quem locum minus feliciter Sidonius conatus est mutuari. Illiteratissimis, inquit, literis vacant, videamus: si placet, non importunè, an omnes tunc Latine loquerentur, & quid sit Latine loqui: quod sane nihil infeliciter, quàm ut lingua Latia, & Romana: nam Cicero inquit, non tam præclarum est scire Latine, quàm turpe nescire: neque tam id mihi oratoris boni, quàm cuius Romani proprium videtur. & Pollionem legimus iussisse filios loqui Latine, adeo ut Græcè vel difficile, vel rarè loquerentur. Liuius libro primo ab Vrbe condita, Magna pars Fidenatium, ut qui coloni

sic molestissimo. Sedeo pro tribunali, subnoto libellos, conficio tabulas, scribo plurimas, sed illiteratissimas literas. Soleo nonnunquam

additi Romani essent, Latine sciebant. & à Varrone Fabioque, vbi de analogia disputatur, quaeritur, an aliud sit Latine loqui, aliud grammaticè: nullam enim loquendi legem, sed obseruationem quidam voluere, ut ipsam analogiam nulla res alia fecerit, quàm consuetudo. quare Vitruuius se excusat, si quid cõtra grammaticam locutus sit, quasi Latine scripserit, & non grammaticè: vitur enim interdum verbis quæ grammaticus non admitteret. quamuis interdum Latine loqui, sumatur pro eleganti sermone uti: hinc Iuuenal. dixerat: Cum sit turpe magis nostris nescire Latine. & Seneca Epistolarum quinto: Nunc vulgò breuiarium dicitur, olim cum Latine loqueremur, summarium vocabatur. Ex verbis M. Tullij colligitur, grammaticam paulo ante suum seculum in urbem inuectam: cum sit, inquit, quædam certa vox Romani generis, vrbisque propria, in qua nihil offendi, nihil animaduerti possit, nihil sonare aut olere peregrinum. hanc sequimur: neque solum rusticam asperitatem, sed etiam peregrinam insolentiam fugere discamus. equidem cum audio socrum meam Læliam (facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem conseruant, quod multorum sermorum expertes ea tenent semper, quæ didicerunt prima) sed etiam sic audio, ut Plautum mihi, aut Neuium videam audire. sono ipso vocis ita recto & simplici est, ut nihil ostentationis, aut imitationis afferre videatur: ex quo sic locutum eius patrem iudico, sic maiores: & sunt præcepta Latine loquendi quæ puerilis doctrina tradit, & subtilior cognitio; ac ratio literarum alit, aut consuetudo sermonis quotidiani, ac domestici libri cõfirmant, & lectio veterum oratorum. Cæsar quidem solum, & quasi fundamentum oratoris. vides elocutionem emendatam & Latinam, cuius penes quos laus adhuc fuit, non fuit rationis aut scientiæ, sed quasi bonæ consuetudinis. Mitto C. Lælium, P. Scipionem: atatis illius ista fuit laus tanquam innocen-

riæ, Latine loquendi, nec omnium tamen: nam illorum æquales Cælium & Pacuuium, male locutos videmus: sed omnes cum ferè, qui nec extra urbem hanc vixerant, nec eos aliqua barbaries in domestica infuscauerat, rectè loquebantur: sed hanc certè rem deteriorè vetustas fecit & Romæ & in Græcia. confluxerunt enim Athenas & in hanc urbem multi inquinatè loquentes ex diuersis locis: quo magis expurgandus est sermo, & adhibenda quàm absterfa ratio, quæ mutari non possit, nec vtendum prauissima consuetudinis regula. T. Flaminium, qui cum Q. Metello consul fuit, pueri vidimus, existimabatur bene Latine loqui sed literas nesciebat. Cæsar autem rationem adhibens, consuetudinem vitiosam & corruptam pura & incorrupta consuetudine emendat. declaratur ergo Latine loqui, nihil aliud fuisse, quàm vti verbis Romanis, propriis, & incorruptis, etiam non adhibita grammaticæ ratione, & fuisse tempus, quo omnes Romani sine vlla regula Latine loqui poterant, & affueuerant: postea in urbem confluentibus aduenis, & priscorum lingua perturbata paulatim deflexisse ad vernaculam nostram. quod qui tunc erant ingenio acutissimo cernentes, de grammatica & Latinitate certas regulas tradidere: nam & Tranquillus in libello De grammatica supra cæteros. *Quandoque*) Raro. *Hæc*) Meis. *Hanc partem*) Negocia publica tractare, quæ moralis philosophia dicitur: pertinet ea ad ciuiles actiones, qua vtuntur qui rempublicam administrant. nam illam sapientes in tres partes diuiserunt, moralem, naturalem, rationalem. Epicurus in canonicam, physicam, ethicam: alij in physicam, ethicam, dialecticam. Plato primus tripartitam philosophiam copulauit, sibi que inuicem necessarias partes asseruit, neque inter se tantummodo non pugnare, sed etiam mutuis se adiuuare auxiliis ostendit. hæc sumpta ab Apuleio. *Agere negotium publ.*)

cis, edisserit sero grammaticam in urbem Romam inuectam, scilicet inter secundum & tertium bellum Punicum, & vulgares sermones fuisse meminit [ibidem, ac etiam in Augusto vbi scribit eundem dicere solitum betizare pro languere, quod vulgò lachanizare dicitur:] ac Plinius Latine Græcos edoctos. conuertiturque Iuuenalis linguam peregrinam in urbem introductam. & Apuleius in limine suæ Metamorphoseos, asserit se linguam Latinam didicisse nullo præeunte magistro, verum labore grumnali, quòd si omnes tunc Latine locuti fuissent, quid opus erat summo cum labore per se literas discere, cum in vrbe versaretur? verum quia tunc non cōsuetudine, vt prius, sed grammaticorum præceptis literas discerebant Romani, dixit ærumnali labore: neque tamen id admodum mirabile, si Apuleius per se literas Latinas didicit, cum nostra tempestate Benedictus Iouius Comi natus per se Græcas edidicerit, quòd autem Marcus Tullius secundum Tusculanarum refert, suas orationes iudicio multitudinis approbatas, popularem enim facultatem esse, & effectum eloquentiæ: non ideo crediderim, omnes dicendi vim sensimque percepisse, sed alios aliqua, quosdam pauca admodum, vt nunc assolet in concionibus pro fide, plebrosque insuper nihil intelligetes laudasse

(nam id ipsum quandoque contigit) de his occupationibus apud Euphratem queri. Ille me consolatur. affirmat etiã esse hanc philosophia, & quidē pulcherrimam partem, agere negotiū publicum, cognoscere, iudicare, promere, & exercere iustitiam, quæque ipsi doceant in usu habere. Mihi tamen hoc vnum non persuadet: satius esse ista facere, quàm cum illo dies totos audiendo, discendoque consumere. Quo magis te, cui vacat, hortor: cum in urbem proxime veneris (venias autem ob hoc maturius) illi

Tractare res ad vtilitatem publicam spectantes. [Quare Cato apud Lucanum dicebat, non sibi sed toti genitū se credere mundo.] *Cognoscere*) Audire discipulantes, exami-

examinare. *Promere*) Discernere, explicare, declarare. *Ipsi*) Philosophi. *In & sub.*) Agere: quod maius est quàm docere. *Non persuadet hoc vnum*) Vt credam melius esse ius dicere, quàm illum audire: tanto Emendandum à vitii per philosophiæ præcepta. *Vt multi*) Solent inuidere aliorum bonis. Multi autem, mali, more Græcorū. *In uideo bonum*) Elegatius: quàm in uideo bono. *Sensum*) Titillationem, cognitionem cum delectatione. *Superesse*) Licere: vel potius abundare tradente Gellio.

desiderio teneor fruendi illo viro. *Cui vacat*) Est ocium, qui vacuus est à negociis publicis. *Proxime*) Quàm primum. *Ob hoc*) Vt audias Euphratem. *Maturius*) Celerius quàm decreueras. *Limandumque*)

te expoliendum limandumque permittas. *Neque enim ego (vt multi) in uideo aliis bonum, quo ipse careo: sed contra sensum quendam, voluptatemque percipio, si ea quæ mihi denegantur, amicis uideo superesse.* Vale.

C. PLINIVS IVSTO S. II.

Lim nullas. *Cō-* queritur familiariter de Fabio Iusto, quod tandem nihil scriberet. *Olim.*) Iampridem. *Athoci- psum scribe*) Æmulatus est M. Cic. qui ad Atticum inquit: Tu mihi & si nihil erit quod scribas, tamen id ipsum scribas velim, te nihil habuisse, quod scriberes. *Priores*) Veteres: quos ex testimonio M. Tullii licet cognoscere solitos in epistolis præponere, Si vales bene est, ego quidem valeo: quinimo Seneca libro Epistolarum secundo inquit, Mos antiquis fuit vsque ad meam ætatem seruatus, primis epistolæ verbis adicere, Si vales bene est, ego valeo. *Hoc*) Vt significes te bene valere. [Imitatio Ciceroniana qui libro quarto ad Atticum vbi inquit, nihil erit quod scribas, vel ipsum scribat.] *Maximum*) Plurimi facio scire tuam bonam vultudinem. *Serio*) Grauitè, verè. *Serium*

Lim nullas mihi epistolas mittis. Nihil est inquis, quod scribam: at hoc ipsum scribe, nihil esse quod scribas: vel solum illud, unde incipere priores solebant, Si vales bene est, ego valeo. Hoc mihi sufficit. est enim maximum. Ludere me putas? serio peto. fac sciam quid agas: quod sine sollicitudine summa nescire non possum. Vale.

enim triste & sine risu dixit antiquitas. extat Afranij autoritas apud Nonium. non ego te noui, tristem, seuerum, serium. sed iuniores etiam hoc vsi sunt, qualis Capitolinus, referens Antoninum philosophum, virum serium & grauem. serium etiam substantiuum in frequenti vsu. Fabius, Aut aliquod iocis serium quoque esset admixtum. & Curtius, itaque res in serium versa est. at serius comparatum à sero diuersa significationis est. *Nescire*) Non admoneri.

C. PLINIVS CALESTRIO TYRONI S. II.

*M*aturam) Corellii Rufi voluntariū obitum propter lōgam, & intolerandam pedum ægritudinem in sinu amici Calestrij de-

*M*aturam grauissimam feci, si iactura dicenda est tanti viri amissiono. decessit Corellius Rufus, & quidem sponte, quod dolorem flet, seque ideo maxime affligi testatur,

quòd amiserit vitæ suæ testem, rectorem, & magistrum fuerunt iisdem temporibus Tyrones tres, Calestrius Tyro, ad quem alibi Cæcilius, qui etiam meminit Iunii Tyronis: tertius Aponius Tyro. *Feci iacturam*) Passus sum damnum, quòd amisi Corælium meæ vitæ moderatorem. *si iactura*) Dubitat an hoc verbum iactura conueniat tantæ calamitatis; perinde ac si aliud verbum perquirat, quo significantius atrocitatem mali ostenderet. *Corælius Rufus*) Corælium equitem Ro. Ateste genitum, suomet Traiano.) *Spõre*] Volütaria morte deceffit. *Exulcerat*) Exasperat, auget, & crude scit renouat. sic dum mortem Auiti desit apud Marcellum, quod, inquit, vel maximè dolorem meum exulcerat. sapius vt mur restimonia Cæcili, vt ostendam quàm sibi similis vbi que sit. Vlpianus ex autoritate Neratii respondit: *Qui manus sibi intulerint tædio vitæ, lu geri solent, nequaquam qui mala conscientia. Que non ex n. n. f. &.*) Volunt tribus humanam contineri vitam, natura, fato, fortuna: natura c. & xx. annos concessos esse, fato lxxx. fortunæ omnes alios casus, vt sunt ruina, incendia, naufragia, venena, voluntariæ mortes. vnde Virg. de Didone dixit. Nam quia nec fato, merita nec morte peribat, Sed misera ante diem, subitoque accensa furore. M. Tull. in Philipp. Multa mihi imminere videbantur præter naturam, præterque fatum. *Vicunque*) Quomocunque, aliqua ratione. Apuleius lib. vi. certè calculo cunctorum, vtcunque mors ei fuerat destinata. *Fimuntur*) Intereunt. *Necessitate*) Fato: quo mortales ægritudine & morbo intereunt citra lxxx. annum, modò se ruit, modò velocius secundum fata, quæ refert Sene. ius suum peragere, nec vlla commoueri prece, non misereri, non fleæti gratia. seruant cursum irreuocabilem, ingesta & destinata flunt, quemadmodum rapidorum aqua torrentium in se

meum exulcerat. Est enim luctuosissimum genus mortis, quæ non ex natura, nec fatalis videtur. Nam vtcunque in illis qui morbo finiuntur, magnum ex ipsa necessitate solatium est: in iis verò quos accersita mors aufert, hic insanabilis dolor est, quòd creduntur potuisse diu viuere. Corælium quidem summa ratio, quæ sapientibus pro necessitate est, ad hoc consilium compulsi: quanquam plurimas viuendi causas habentem, optimam conscientiam, optimam famam, maximam autoritatem: præcrea filiam, uxorem, nepotem, sorores,

non recurrit, nec moratur quidem, quia priorem (superueniens præcipitat. sic ordinem fati æterna series regit, cuius hæc prima lex est, stare decreto. quod enim intelligis fatum, existimo necessitatem rerum omnium, actionumq; quam nulla vis rumpat. *Quos accersita m. a.*) Qui manus sibi inferunt, & sponte moriuntur. *Potuisse*) Si voluissent ipsi. *Summa r.*) Libro Epistolarum x. quærit Sen. mors occupanda ne sit, an expectanda: & demum pluribus concludit, potius esse occupandam. *Pro n.*) Loco fati. *Hoc con.*) Sponte moriendi. *Optimam c.*) Laudat Corælium à bonis animi & quæ ab his descendunt, vt à fama & autoritate. deinde à bonis fortunæ. *Filiam*) Coræliam Hispullam. *Uxorem*) Hispullam. *Nepotem*) Filium Coræliæ Hispullæ bonæ indolis. *Sorores*) Quarum altera Corælia Fusco erat matrimonio coniuncta. *Pignora*) Cognationes: in quem sensum bis in oratione pænegyrica,

surculo castaneam inseruisse in Neapolitano agro scribit Plinius auunculus, quæ ab ipso nomen inter laudatas accepit. fuit Corælius Rufus, iurisconsultus spectatissimus, à Cæcilio cum admiratione dilectus: à quo in petendis honoribus suffragator & testis assumptus, in inchoandis deductor, ingerendis consiliarius: vnde Plinius vt paria Corælio faceret, post eius obitum Corælii sororem & filiam semper tuitus est. dum Corælius viueret, fuit summæ autoritatis apud Neruam imperatorem: moritur autem sub

negyrica vsurpat, hoc vocabulo latius vtus quàm apud alios, præter vnum Tacitum, inuenerim: hic enim lib. xvi. Historiarum, inquit, ne in cætera pignora sciret: non solum filiam, sed & generum, & alios cognatos intelligens: ideo pignora constitui. *Longa*) Per tertium & trigésimum annum. *Iniqua*) Dura, crudeli. *Constitabatur*) Cruciabatur. *Precia*) Prædicta pignora. *Pedum d.*) Podagra. *Vt. a.*) Narrantem, fume extrinsecus. *Patrius b. i.* Hic morbus erat in patre Corælii, vnde non sua intemperantia, sed ex genitura parentis podagra correptus est: nam Galenus asserit, quosdam morbos, veluti podagram & artericam ex hereditate tradi: quia sperma in parente vitiatum necessariò filiorum pedes debilitat. *Auicenna* etiam superiori bus addit phthisin & lepram. *Nam p. m.*) Quod etiam Columella lib. viij. notauit, paternæ inquit notæ plerumque natis inheret. [Et Plinius septimo, vulgatum est signa quædam nauis que & caricæ etiam regenerari.] *Vt alia*) Estigies, gestus, mores, patrimonialia transmittuntur filiis. *Hunc*) Morbum. *Abstinentia*) Parce viuendo. ad cibos refertur. *Sanctitate*) Modestia, à rebus veneris. *Viridis ætas*) Iuuenis & fortis. *Ingrauescentem*) Inualecentem, crudescientem. *Cum senectute*) Qua multæ ægritudines magis augentur. *Viribus animi*) Constantia. *Incredibiles*) Immenso. *Insidebat*) Occupabat. *Omnia membra*) Totam corporis compaginem. *Iacentem*] Laborantem podagra. *Domitiani temporibus*) Imperante Domitiano. nam cum hæc scriberet, Traianus regnabat. [*Hæbat*] Corælius. legitur etiam loco is, e, g, m.] *Hoc moris*) Vt iuberet seruos fa-

ra appellata, quia sunt amoris hypothecæ. sed propriè liberos pignora dicimus, quæquam vinculum certissimum inter maritum & uxorem. aliàs pignus secundum Vlp. est quod ad creditorem transit: at Caius dicit, pignus propriè rei mobilis

intèrque tot pignora, veros amicos. Sed tam longa, tam iniqua valetudine conflictabatur, vt hæc tanta precia viuendi mortis rationibus vincerentur. Tertio & tricesimo anno (vt ipsum audiebam) pedum dolore correptus est. Patrius hic illi. Nam plerumque morbi quoque per successiones quasdam, vt a lia, traduntur. Hunc abstinentia, sanctitate, quoad viridis ætas, vicit & fregit. nouissimè cum senectute ingrauescentem, viribus animi sustinebat. cum quidem incredibiles cruciatus, & indignissima tormenta pateretur. Iam enim dolor non pedibus solis, vt prius insidebat: sed omnia membra peruagabatur) veni ad eum Domitiani temporibus, in suburbano iacentem. Serui è cubiculo recesserunt. habebat enim hoc moris, quoties intrasset fidelior amicus: quinetiam vxor, quanquam omnis secreti capacissima, digrediebatur. Circumtulit oculos, & cur (inquit) me putas hos tantos dolores tandiu sustinere? vt scilicet isti latroni vel vno die supersim. Dedisses huic animo par corpus, fecisset quod optabat. Affuit

cessere è thalamo. *Intrasset*) Cubiculum. *Fidelior*) Comparatiuū pro positiuo. *Vxor*) eius, Hispulla. *Secreti capacissima*) Cui omnia arcana tua committeres. *Circumtulit oculos*) An alij adessent præter quàm Cæcilius, visurus. *Isti latroni*) Male intelligunt qui de podagra locutum sentiunt, quòd scilicet hic morbus etiam latera inuaserat. nullum enim id secretum, sed potius Domitianum indicasse dicimus, se avarè & crudeliter in principatu gerentem. optabat igitur Corælius tandiu viuere donec interitum Domitiani videret;

sic postea liberenter moriturus. *Deiſſes*) More suo ſubtraxit, ſi: quod etiam Mar- tialis in tertio fecit, Audieris, dices eſſe Maronis opus: pro ſi audieris. & alij iu- niores. ſenſus eſt, ſi ita corpore ſicut ani- mo, valuiſſet, ſuperuiſſet Domitiano, honores geſiſſe. *Cuius ille compo.*) Quod votum con- ſecutus: nam voti compo- tem dicimus eum, qui quod intendit obtinuit. *Securus*) Relicta republica melioribus auſpicij. *Li- ber.*) Sub Traiano optimo principe, qui libertatem per Neruam reductam, in melius & maius augebat. *Ille multa retinacula*) Co- gnationes, amicos, bonam conſcientiam, & reliqua. *Retinacula.* quæ retinere potuiſſent Corælium in vi- ta, ſed minora quàm ra- tiones quæ contrà occur- rebant. *Abruptit*) Intercé- dit, neglexit. *Valeudo*) Po- dagra. *Conſtantia fugit.*) Non potuit vltieris pati quamuis contrà niteretur. *Quartus*) Erat quo. *Hi- ſpulla*) Hiſpullæ memi- nit Iuuenalis, & Cæcili- amitam fuiſſe lego. *Gemi- nium.*) Ad quem plures extant Cæci- lii epistolæ, [& ad Traianum idemin- quit, Roſianum Geminium ſibi beneficiis in eum collatis arctiſſimè deuinctum: nã quæſtor Plinius in conſulatu fuit, ſum- màmque illi reuerentiam in eo officio & poſt præſtitit: commendat itaque illum Imperatori ab integritate, probitate, in- duſtria: tum quòd eius commilito fuit.] Papinius inſuper ad legem Iuliam de a- dulterijs, retulit Adrianum reſcripſiſſe C. Roſiano Geminio. [Geminii ſit mentio in memorijs Mediolanenſibus & apud Fo- rum Iulii L. Geminii Meſii curatoris æ- rarij Mediolanenſis.] *Communem*) Meum & Corælii. *In proximum*) In propinquū ædium. *Ab Hiſpulla*) Nomine Hiſpullæ. *Iulius Atticus.*) Cuius eloquentiam & Græcam facundiam cum familia laudat Martialis libro vij. Attice, facundæ reno-

quod optabat, & deus præſtitit. nam libro octauo ad Quadratum, vbi de vltione Heluidii tractat, vero verius offenditur Corælium ſuperuiſſe Domitiano: vt omittam per quæ alibi ſignificat, non ſolū ſe vixiſſe ſub imperatore Nerua, ſed etiã

tamen deus voto, cuius ille compo, vt iam ſe- curus liberque moriturus, multa illa vita, ſed minora, retinacula abruptit. increuerat vale- tudo, quam temperantia mitigare tentauit, perſeuerantem conſtantia fugit. Iam dies al- ter, tertius, quartus, abſtinebat cibo. miſit ad me vxor eius Hiſpulla communem amicum C. Geminium cum triſtiſſimo nuncio, deſti- naſſe Corælium mori: nec aut ſuis aut filie pre- cibus flekti, ſolum ſuperreſſe me, à quo reuocari poſſet ad vitam. Cucurri: perueneram in pro- ximum, cum mihi ab eadem Hiſpulla Iulius Atticus nunciat, nihil iam ne me quidem im- petraturum: tam obſtinatè magis ac magis in- duruiſſe. dixerat ſanè medico admoventi ci- bum, nè quæ vox quatum admirationis in animo meo, tantum deſiderij reliquit. Cogi- to quo amico, quo viro caream. Impleuit qui- dem annum ſeptimum & ſexageſimum, que

uas qui nomina gentis, Nec ſinis ingentè conticuiſſe domum. Te pia Cecropiæ comitatur turba Mineræ, Te ſecreta quies, te ſophos omnis amat. Atticum eximie cœnaſſe terigit Iuue. Iulius Atticus tem- peſtate Columellæ laudem meruit, quòd de vna ſpecie culturæ pertinentis ad vi- tes, ſingularem librum edidit. *Induruiſſe*) Omnino mori decreuiſſe. [Imitatio Ca- tulliana, iam Catulle obſtinatus obdu- ra.] *Admoventi.*) Porrigenti. *κέρμη*) Vixi cum labore. ſuſtinui. [mortuus ſuum: κέρμη enim ſecundum Pollucem mor- tuos appellat Thucydides, & Ariſtoteles in Ethicis:] præteritum irregulare à ver- bo κέρμη id eſt laboro. alia exemplaria ha- bent κέρμη id eſt decreui, ſcil. mori *κέρμη* deſiderij) Expectationis Corælii abſentis & amiſſi. *Robuſtiſſimis*) Sano corpore vigentibus, nullo morbo concu- ſis.

(ſis. Euaſi) Morte, quæ ma- lorum ſinis eſt, omnia ab- ſcidiſt & deuorat: mors ad- eò extra omne malum eſt, vt ſit extra omnem malo- rum metum. author Se- neca. *Florente republ.*) Sub Traiano. *Et hoc ſcio*) Re- petitio. [dolorem exprimens] *Imbecillum*) Incon- ſtantem, minus fortem ad- uerſus calamitates. *Meo nomine*) Mea cauſa. *In ſã ma*) Quod [M. Tullius &] Martialis, ad ſummam o- mnium dixit. hoc dicendi genere vtitur, cum ali- quid concludimus. *Recenti*) Nuper mortuo Coræ- lio. *C. Caluſio*) Cuius in memorijs marmoreis ſit mentio: ſuit is Secundo arctiſſima familiaritate coniunctus, vnde hic & alibi ſuum contubernalem appellat. validiſſimè etiam amauit Caluiſum ne- potem, C. Caluiſum arctà propinquitate completentem: erat enim filius fororis [C. Caluiſij Ianuarii Pontificis monu-

atas etiam robuſtiſſimis ſatis longa eſt. Scio, e- uaſit perpetuam valetudinem: Scio, deceſſit ſu- perſtitibus ſuis: florente republ. quæ illi omni- bus ſuis charior erat, & hoc ſcio. Ego tamen, tanquam & iuuenis & fortiſſimi morte do- leo: doleo autem, licet me imbecillum putes, meo nomine. Amiſi enim, amiſi vita mea te- ſtem, reſtorem, magiſtrum. in ſumma dicam, quod recenti dolore contubernali meo Calui- ſio dixi, Vereor ne negligentius viuam. Pro- inde adhibe ſolatia mihi: non hæc, Senex e- rat, Infirmus erat (hæc enim noui) ſed noua aliqua, ſed magna, quæ audierim nunquam, legerim nunquam. Nam quæ audiui, quæ legi, ſponte ſuccurrunt, ſed tanto dolore ſuperan- tur. Vale.

mentum extat adhuc Mediolani, quod ci Caluiſa Rufina filia fecerat. Caluiſianæ actionis Iuriſconſulti meminere. *Negli- gentius*) Ocioſius: minori cura. *Proinde*) Quare. *Noua*) Inuſitata, incognita.

C. PLINIVS SOSIO SENECONI S. 12

Magnus) Lau- dat ſua tem- pora, quibus ingenia longè profereban- tur, ſed auditorum igna- uiam notabiliter taxat. ſe- verò aſſerit omnium reci- tationibus aduiſſe, inde tardius quàm decreuerat in vrbe reſtituiſſe. Hic So- ſius Senecio, alius fuit ab Herennio Sene- cione. ad eum ſcripſit Plutarchus Dio- nis vitam, quanquam pro Soſio meſoſe legatur Socio. *Præuentum.*) Copiam. *Nul- lus fore dies fuit.*) Accedit Cæcilianæ ſen- tentiæ Martialis eo carmine, Auditur to- toto ſape poeta die. & Iuuenalis longa re- citatione columnas ruptas exaggerat. *Proferunt*) Extendunt. *Oſtentant*) Fre-

Magnus prouentū poëtarū annus hic attulit. Toto meſe Aprili nul- lus ferè dies, quo nō recitaret ali- quis. Iuuat me quòd viget ſtudia, proferunt ſe ingenia hominum, & oſtentant: tamenſi ad audiendum pigrè coi- tur, plerique in ſtationibus ſedent, tempusque audiendi fabulis conuertunt, ac ſubinde ſibi nū- quenter recitando. *Coiur*) Conuenitur. *Plerique*) Auditorum. *Stationibus*) In lo- cis publicis, in quæ poſt negocia ſolent ciues conuenire conſabulandi, vel potius deſidendi gratia. dicta ſtatio, quod ibi ad tempus ſtatur, de qua locutus Iuuenalis, omnes conuictus, thermæ, ſtationes: item locus in quo naues ſtant ad tempus, & v- bi milites ad tutelam ſtant, ſiue caſtro- c. ij.

rum, siue oppidorum. interdum pro custodia, ut apud Tranquillum, abducta statione militum. aliquando pro statu & conditione. Secundus in Panegyrica oratione, Non te læta & prospera stationis huius, sed aspera & dura ad capeffendam eam compulerunt. Vlpianus titulo de Fluminibus, cum Seruio grammatico conuenit, stationem, inquit, dicimus à stando. is locus demonstratur vbicunque naues tutæ stare possunt. [*Audiendi*] legitur etiam audiendis.] *Subinde*] Frequenter. in qua significantia præter ipsum alibi [Valerius de Matello. scribens, Castrorum subinde locum mutauit: &] Columella inter-

Intrauerit) Auditorium.

Præfationem.) Est præfatio, quæ ante opus præponitur, consilium scriptoris, & summam totius operis breuibus explicans: nec est pars operis, ut quidam existimant, cum dicatur omnino opus esse perfectum sine præfatione. ideo inuentæ secundum Caium Iurifconsultum præfationes, quod libentius nos ad lectionem proposuit materiam perducant, & cum illuc uenerimus, eius euidentior præstant intellectu. *Enoluerit*) Recitauerit. *Tunc*] Post dimidiam

operis recitationem. *Veniunt*] Ad audiendum. *Permanent*] Vt que ad finem recitationis. *Disimulantes*] Cum aliqua strophæ & falsa excusatione. *Furtim*] Lectore non vidente. *Alij simpliciter*] Quidam palam discedunt sine vilo prætextu profectiois. *Memoria parentum*] Temporibus nostrorum parentum, paulò supra ætatem nostram. [ita solebant maiores nostri dicere.] *Claudium Cæsarem*] Quem Tranquillus asserit fuisse pertinaciter liberalibus studiis deditum, ac multa scripsisse Græcè & Latinè. *In Palatio*] Vocatur Palatium, auctore Dione, domus regia Romanorum imperatorum, ubi Cæsares prætorum habebant [quod] olim Romuli domus, non procul à Tiberi, ferè in media vrbe. P. Victor in decima regione locat: antea Pallantium siue Pallanteum di-

dum vititur, Stabula bouum subinde emundanda, & equas subinde respicientes scribendo. Martialis prater, ut libro primo, Interponis aquam subinde Rufe. & quarto. Quid me Thai senem subinde dicis. Tranquillus in Iulio Cæsare, subinde se obseruandum admonens. quinetiam Liuuius prædictis antiquior, Ni subinde auro principum animi concilientur. [Plinius libro octauo. Atque in recentem subinde transfertur. Et eodem capite, Ex eo subinde cernitur. Item, ad arborem subinde experientes. Et capite de Chamelonte, Mutat namque colorem subinde & oculis & cauda & toto corpore.]

tiari iubent an iam recitator intrauerit, an dixerit præfationem, an ex magna parte euoluerit librum: tum demum, ac tunc quoque lætè, cunctanterque veniunt, nec tamen permanent, sed ante finem recedunt: alij dissimulantes & furtim, alij simpliciter & libere. At hercule memoria parentum, Claudium Cæsarem ferunt, cum in Palatio spatigaretur, audissetque clamorem, causam requisisse: cumque dictum esset, recitare Nonianum, subitum recitanti inopinatumque venisse. Nunc ociofissimus

ctum, à Pallanteo vrbe Arcadiæ, vel à Palatio vrbe in agro Rheatino: ali quòd palantes illuc cum Euandro uenerunt: quidam à Palantia vxore Latini: siue quòd ibi pecus pascens balare, vel palare, id est errare consuevit. alij à Palantia Hyperborei filia, quæ ex Hercule Latinum peperit. alij quòd Pallas ibi sepultus sit: quam opinionem Dionysius arguit, tradens, Palantinum collem palatium dictum, confundente tempore certitudinem, & multis inconuenientium etymologiarum materiam præbente. *Nonianum*] Fuit Seruilius Nonianus, quem Plinius senior consulem vidit, & Quincilianus audiuit, ingenio clarus, & sententiis creber, minus pressus quàm historiarum auctoritas postulabat. *Inopinatum*] Præter expectationem. *Laudatur Augustus à Suetonio,*

Suetonio, quòd recitantes & benignè & patienter audiuerit. *Recitanti*) Suas historias. *Idemdem*) Sæpius. Liuuius ab vrbe condita, Idemdem, ne quis violaret, Thassallo ferri clamitatum est. Apuleius, Idemdem boau, non, non. Curtius illa: malis fatigata: idemdem mulieris adhibere blanditias. Cato in rusticata, Quassato suppletòque idemdem. & Columella, locus idemdem runcandus. M. Tullius pro Roscio, illum idemdem monere. Tranquillus: Caligula inuocare idemdem atque expectare lucem consueuerat. [Valerius, non fatigabor eiusdem facta idemdem referendo. Et paulò post, Profectio nem idemdem exprobrante, & alibi interdum.]

Queritum se diem, quia non perdidit, perdidisse.) Sensus est, vnusquisque ignauus lamentatur, si adfuit recitationibus, perdidisse diem in re inutili, cum verè non perdidit recitantes audiendo, sed potius perdidisset si desedisset, & totum diem fabulis controuersisset. nam desides interpretabatur se perdere diem, dum illum audiendo transmitterent: verum Secundus, dum ociofi nugantur: clarior tamen scriptura quem non perdidit. *Desus nemus*] Audiui omnes. *Qui a-*

quisque multò antè rogatus, & identidè admo-
nitus aut, nò venit, aut, si venit, queritur se diè,
quia nò perdidit, perdidisse. sed tanto magis
laudandi probandique sunt quos à scribendi
recitandique studio hæc auditorum vel desi-
dia vel superbia non retardat. Equidem pro-
pè nemini desui. erant sanè plerique amici. Ne-
que enim est ferè quisquam qui studia, ut non
simul & nos amet. His ex causis longius quàm
destinaueram, tempus in vrbe consumpsi. Pos-
sum iam repetere secessum & scribere aliquid,
quod non recitem, ne videar, quorum recitati-
onibus affui, non auditor fuisse sed creditor.
Nam ut in cæteris rebus, ita in audiendi offi-
cio perit gratia si reposcatur. Vale.

met studia) Qui sit eruditus. *Simul*) Cum studiis id est, omnes ferè docti me amant. est alia lectio ad idem fere. qui non nos amet, ut studia non simulet: scilicet modò sit verè studiosus, neque simulet doctrinam: & per hæc monstrari posset Regulus. *Repetere secessum*) Secedere in villam [*Scribere*] cauere mihi & Musis.] *Eruditor*) Ne audiendi mutuum ab illis repetere videar. *In audiendi officio*] Quod facerem si mea recitarem.

C. PLINIVS IVNIO MAVRICO SVO S. 13.

D Etis.) Maurico suadet ut filiam fratris despondeat Aciliano, iuueni formoso & honestissimo, quem à parentum splendore commendat, & honores gessisse, opibusque abundare, præter virtutes adfirmat. *Prespicia*) Deligam. *Fratris tui*) Aruleni Rustici. *Summa*) Arulenum, ob virtutes & do-

D Etis, ut fratris tui filia prospiciam maritum: quod meritò mihi potissimum iniungis. Scis enim quantopere summum illum virum suspexerim dilexerim: quibus ille adolescentiam meam exhortationibus fouerit, quibus etiam laudibus ut laudandus viderer effecerit. Nihil est quod à te mandari mihi aut maius aut gratius, nihil quod honestius à me

Arinam præclarum. *Quibus laudibus*) Dú to viro. *Viderer*) Crederer. *Laudandus*) me laudat: nam magnum laudari à laudat. *Laude dignus*. *Nepotes*) Filios filia. *Decent*) Decens sit & decorum.

Municipium A.) Hunc Cor. Munitium Acilianum appellatum, & ornamentum regionis suæ, seu dignitate, seu moribus, natum splendide, & facultatibus abundantem libro septimo scripsit Secundus. *A Gobbis*) Maurico & Aruleno. *Brixia*) Ciuitas in agro Cenomanorum sita, vt Plinius & Ptolemæus scribunt, à Gallis Iustino auctore, condita, quam gentis Cenomanorum caput fuisse Liuius asserit. *Nostra*) Transpadana. sicut Veronenses alibi suos appellat. *Verecundie*) Continentiæ à vitis. *Frugalitatis*) Abstinentiæ à cibis superfluis: nam hi remotis ab vrbe municipiis seueram adhuc atque antiqui moris, secundum Tacitum, retinebant Italiam. fuerunt enim (vt omitam Latinos) auctore Athenæo, frugales Romani, & in omnibus optimi, quibus tolerantia & tenuis victus patrius erat & indigena, quod luuc. satyra quartadecima pluribus laudat. *Rusticitatis*) Simplicitatis, iustitiæ. [Virum bonum cum laudant antiqui, ita laudabant, bonum agricolam bonumque colonum. Amplissimè laudari existimabant, auctore Catone qui ita laudabantur. Quare pro Roscio Amerino inquit Cic. Vita hæc rustica quam tu agrestem nominas, parcimonie, diligentie, iustitiæ, magistra est.] *Minutus Macri*) Fuit is ad quem Persius scripsit. Macrinum virum prætorium refert Plin. l. xi. cap. de sanguine, statuto tempore passum sanguinis profuuium per os. [M. Nonii Macrini sæpe fit mentio in memoriis Brixianorum & Moguntiacorum & Mediolanensium.] *Princeps*) Auctoritate, scientia, diuitiis: non solum qui rerum dominus est, princeps appellatur: sed qui in ciuitate præstat auctoritate, prudentia, [scientia,] dignitate, opibus.

suscipi possit, quam vt eligam iuuenem ex quo nasci nepotes Aruleno Rustico deceat: qui quidem diu quærendus fuisset, nisi paratus & quasi prouisus esset Minucius Acilianus, qui me, vt iuuenis iuuenem (est enim minor pauculis annis) familiarissimè diligit, reueretur vt senem. nam ita à me formari & institui cupit, vt ego à vobis solebam. Patria est ei Brixia, ex illa nostra Italia, quæ multum adhuc verecundie, frugalitatis, atque etiam rusticitatis antiquæ retinet ac seruat. Pater Minucius Macrinus, equestris ordinis princeps, quia nihil altius voluit, allectus à Diuo Vespasiano inter prætorios, honestam quietem huic nostræ ambitioni dicam an dignitati, constantissimè prætulit. Habet auiam maternam Serranam Proculam è municipio Pataui. nosti loci mores. Serrana

alibi enim dixit, acuet principes viros ad liberos suscipiendos & de Quadratilla loquens, fouebat effusius quam principiæ feminæ conueniebat. Silium præteara inter principes ciuitatis, sine potentia, sine inuidia fuisse testatur [M. Tullius vltima Philippica, Vtinam illi principes viuerent, qui me post meum consulatum cum ipsis cederem, principem non inuiti videbant. & Princeps prælium inibat dixit. Item de Diui. Et princeps illi Diodorus Philo Antiochus. Et de finibus, Vt æqualium principes sint.] Liuius item, prodita multitudine à principibus. & Frontinus, aquarum præfecturam per principes viros solitam ministrari scripsit. & Tranquillus. Principes ciuitatis viginti sibi delegit Tiberius. & pro primo sæpe vsurpatur. Plinius senior: princeps classe depugnauit Minos. Macrobius, Qui gradus princeps habebatur. & Virgilius, Cum princeps mediocque Gyas in gurgite victor. nam princeps, secundum Pompeium, est qui primum cepit, & primo loco est, vt principes in acie. *Equestris ordinis*) Quæ dignitas

dignitas inter patres & plebem fuit. Seuerus imperator consuevit equestrem ordinem appellare senatorum seminarium. iudicandi ius aliquando habuit: vnde equites iudices appellari: deinde auctoritas nominis vario seditionum euentu substitit circa publicanos lege Roscia ius sedendi in quartodecimo gradu theatri habebant. & quia gerendorum annulorum auctoritatem tenuerunt, illustres ab historicis appellari: olim sexcenti numero fuere. *Nihil altius*) Nullam maiorem dignitatem. *Allectus à diuo Vespasiano*) Qui amplissimos ordines eade varia exhaustos, & veteri negligentia contaminatos, repurgauit, suppleuitque recensito fenatu, summotis indignissimis, & honestissimo quoque Italicorum ac provincialium allecto. *Allectus*) [electus, annumeratus, adscitus.] In locum indignioris electus. *Prætorios*) Qui ius gestandi prætoria ornamenta habent. prætorios etiam dicebatur qui præturam gesserat, sicut quæcitus. *Seueritatis exemplum*) Sanctissima, quam aliæ sequantur in seueritate. exemplum est quod sequamur, aut vitemus. est enim ipsa res quam imitatur, aut si fors ita tulerit, euitamus. Pompeius auctor. sed de hoc alibi commodius. *P. Acilius*) Ambiguum an pater Acilii Glabronis, quem collegam in consulatu Traiano Domitianus interfecit, auctore Dione, quod cum feris pugnaret, re vera propter iniuim robur: nam in Albano leonem confecit. an ipse Acilius Glabrio: vt trunq; notauit Iuuenalis satyra quarta. Proximus eiusdem properabat Acilius æui, Cum iuvene indigno quem mors tam sua maneret, Et domini gladiis iam festinata. quanquam interpretes aliter sentiant. Hisdem etiam temporibus Acilium Rufum consulem designatum Secundus recitat, & Acilii Glabronis sub Antonino & Seuero imperatoribus meminit Vl-

storius qui quæsturam. [quare possemus interpretari, inter prætores, Allecti enim, Festo referente, propriè dicebantur, qui propter inopiam ex equestri ordine in senatorum numero assumpti erant.] *Quietem*) Vacationem à rebus publicis. *Nostræ ambitioni*) Dignitatibus, quas nos ambire solemus. *Prætulit*) Elegit. amplexus est. *E municipio Pataui*) Nata Pataui: quod olim inter eius regionis vrbes excelebat. nam in eo cæsi sunt quingenti equestris ordinis viri. antiquis annis centum & viginti militum millia emississe constat. quam verò ciuitas ipsa, & virorum probitate, & artium bonitate floruerit, magnitudo cum aliarum rerum quæ in vrbe mittebantur, tum verò pannorum & vestimentorum omnifaria mercatura declarat. *Mores*) Seueros: cuius pudicitiam per transfugum Martialis commendat eo versiculo, Sis Patauina licet. & Petum Thraseam Patauii genitum, virum & seuerum & grauem fuisse scripsit Ta-

tamen Patauinis quoque seueritatis exemplum est. Contigit & auunculus ei P. Acilius, grauitate, prudentia, fide propè singulari. In summa, nihil erit in domo tota quod non tibi tanquam in tua placeat. Aciliano verò ipsi plurimum vigoris. & industria: quanquam in maxima verecundia quæsturam, Tribunatum, præturam honestissimè percurrit, ac iam pro se tibi necessitatem ambiendi remisit. Est illi facies liberalis, multo sanguine, multo rubore suffusa. Est ingenua totius corporis pulchritudo, & quidam Senatorius decor: quæ ego nequam arbitror negligenda. debet enim hoc castitati puellarum quasi premium dari. Nescio an adiciam esse patri eius amplas facultates. nam

pianus. *Singulari*) Cui similis non reperitur. *Domo*) Cognatione Aciliani. *In tua*) [in qua] omnia tibi placent. *Aciliano*) Commendat à bonis animi, corporis, & fortuna Acilianum. *Vigoris*) Robusti spiritus. Curtius libro nono: Vigor quoque, qui constat ex spiritu, non destituit-

rat vultum. *Industria*) Diligentis curæ. *Verecundia*) Modestia [cùm si voluisset ambire plures & maiores dignitates gessisset.] *Honestissimè p*] Cum summo honore peregit. *Percucurrat*) Ante ætatem administravit: *Remissi n.a.*) Absoluit te à cura ambiendi tribus, & amicos pro se, cum multis honoribus functus sit. *Liberalis*) Libero homine digna, qualis decet ingenium. *Senatorius d.*) Aspectus venustus, qualis conuenit senatori. *Que*) Bona corporis. *Hoc*) Pulchritudo. *Nescio*) Dubitat an laudet Acilianum à copia rerum. *Amplæ facultates*) Satis constat habuisse saltem quadringenta sextertia, quoniam erat eques, sed si diligentius considera-

cùm imaginor vos quibus querimus generum, silendum de facultatibus puto, quum publicos mores, atque etiam leges ciuitatis intueor, que vel in primis census hominum spectandos arbitrantur, ne id quidem prætereundum videtur. & sanè de posteris, & his pluribus, cogitanti, hic quoque in conditionibus deligendis ponendus est calculus. Tu fortasse me putes indulgisse amori meo: supraque ista quam res patitur sustulisse: at ego fide mea spondeo futurum ut omnia longè ampliora quam à me prædicantur, inuenias. Diligo quidem adolescentem ardentissimè, sicut meretur. Sed hoc ipsum amantis est, non onerare eum laudibus. Vale.

Confueuisse omnes in genero quære re amplas facultates. quod sic indignatur Iuuenalis. Quis gener hic placuit censu minor: atque puellæ Sarcinulis impar? quis pauper scribitur hæres? Quando in consilio est ædilibus. Vnde Ouidius primo Fastorum, In precio precium nunc est, dat census honores, Censu amicitias: pauper vbique iacet. [& Plautinum illud, Nullum vitium vitio vortitur dum dos sit comes.] *Leges ciuitatis*) Quæ vetabant quemquam sedere in quarto decimo gradu, nisi habuisset censum quadringentorum millium: neque iudices esse, nisi eadè summa censerentur: vel saltem ex constitutione diui Augusti, ducenta sestertia possiderent, qui ducentarii iudices vocabantur, quod ducentum millium censum haberent, vnde hi de leuioribus summis iudicabant. senatorio verò census erat octingentorum, dimidio plus quam equitum. quare legitur apud Tacitum, multos ob angustias familiares ordine

senatorio sponte cessisse: & motos, qui remanendo impudentiam paupertati adiiicerent. in quas leges Plinius senior sic inuectus, Postquam senator censu legi cæptus, iudex fieri censu, magistratum, ducemque nihil magis exornare quam census, omnesque à maximo bono liberales dictæ artes in contrarium cecidere. *Census*) Opes, quæ omni quoque lustro à censoribus recensentur & examinabatur. *Hic calculus deligendi*) Illa ratio & suffragatio plurimum potest in electione: vel legitur, in deligendis conditionibus. *De posteris*) Nepotibus. *Et his pluribus*) Et abnepotibus ac pronepotibus, id est, respectu descendentium. vnde præcipit Vlpianus, maximè necessarium esse dotatas foeminas ad sobolem procreandam, replendamque liberis ciuitatem. *Indulgisse amori meo*) Scripsisse de iuvene quem amo, plura quam essent. *Supra extulisse*) Auxilisse per amplificationem. *157a*) Bona, *Res*) Veritas epistolæ, quæ nudas

res tantum narrare consuevit. *Fidemea*) *is est*) Officium amici est, amicum me integræ & incorruptæ, ut consueui, *Amā-* diocriter commendare.

C. PLINIVS SEPTITIO CLARO SVO S. 14.

H *Eus tu*) Septitius Clarus promiserat se venturum ad cœnam, tidemque fefellerat: Secundus itaque enumerat paratos cibos, eumque

in ius damni dati vocat. *Hem*) Significationem habet ad intentionem considerationemque reuocantis. [Vel, *Rem tu*] scilicet es impendii facti. & accusaris à me quod pasta fregisti vi.] *Dicitur ius*) Vel subtractum est, si, more suo: vel interrogatiue pronunciandum. *sensus est*, si ius redditur damni dati: cautum enim lege, ut damni dati sit actio. *Ad affem impendii reddes*) In solidum restitues impensam cœnæ. affem enim pro vniuersa hæreditatis summa vsurpant Iurifconsulti: sicut hic pro tota conuiuii expensa. vel ad affem, minimam quamque particulam. nam affem pro minimo precio poni auctor est Catullus, scribens, Rumoresque senum feueriorum Omnes vnius æstimemus assis. & Virgilius in Priapeis, Non assis faciunt. [Non placet quod cum superioribus coniungitur, sic, dicitur ius ad affem: ut sit sensus, accuso te quod inutiliter assis sit impensus à me in paranda cœna quam contempseris.] Impendium, secundum Varronem, significat pecuniam quæ in fœnore forti accedit, hoc est vsuram ipsam, quod inter se iungat vtrunque, fiatque quasi compendium: dicitur non minus Latine impensum, à pendendo. Apuleius, impendio, proenix vsus est *La-Fuca singulari*) Vnicuique conuiuii vna fuit lactuca apposita, quæ principio cibi paratur, non tantum ex consuetudine nostra, sed testimonio Martialis, ad excitandum stomachum: sicut apud antiquos, eodem fœnente, in fine cœnæ ad sedandam ebrietatem: est enim frigida. quod etiam Athenæus testatur asserens lactucam in principio cœnæ nequaquam apponi solitam. quam à lacte dictam nemo ambi-

Eus tu, promittis ad cœnam, nec venis. Dicitur ius, ad affem impendium reddes, nec id modicum. parate erant lactuca singulari, cochleæ ternæ, oua bina, alica cum mulso &

git. *Cochleæ*) Hæc tanquam vilia spreuit Martialis hoc disticho, Dum pinguis mihi turtur erit, lactuca valebit, Et cochleas tibi habe, perdere nolo famem. ab Hesiodo *φείσμος* dicitur, quod secum domum porter. Hammonius *μαρὰ τὸ νόχλω*, id est, circundo, vel à conuertendo, cochleam dictam deducit. est autem id animalis, quod vulgo limacha appellatur. quod si quis mihi parum fidei adhibet, legat Plinium hæc scribentem. cochleæ, inquit, aquatiles & terrestres se domiciliis exerunt, binaque ceu cornua protendentes, contractesque, oculis carent, ideoque corniculis prætentant iter. eas saginari docet Cato, & eum secutus Plinius: generaque multa vterque recenset. *Oua bina*) Sorbilia: hæc dabantur in cœnæ procœmio, Horatio in Sermonibus dicente, si collibuisset ab ouo vsque ad mala citaret. similiter oua Iuuenalis Persico pollicetur. Naucratis scribit Athenæus in conuiuiis apponere solitos bina oua: quæ in secunda mensa dari: sicut leporem & turdum, cum mellitis, apud eundem legitur. *Alica cum mulso*) Præstantissima fiebat alica in Italia, præcipuè in parte Campaniæ, si Theophrasto credimus, ex quodam genere ordei syluestris: sicut ex eodem panis optimus fit. vnde quidam apud Homerum *είδος* interpretatur zeam, ex qua alica conficiebatur, ferentem. tunde batur, autore Plinio, granum eius in pila lignea, & excussis inde tunicis, iisdem armamentis nudata medulla concidebatur. tria alicæ genera numerat, minimum, secundarium, grandissimum, quod apherema appellant. dicta alica ab alendo, ut Pompeius refert. mulso vino f. j.

eluebatur: quod Martialis tetigit, dicens, Nos aliam, mulsum poterit tibi mittere diues: Si tibi noluerit mittere diues, eme. illud addam, genus placentæ ex melle, oleo & alica confici, subitallum nomine. auctores sunt Festus & Athenæus. [*Mulso*] quo vsos antiquos testatur Plinius libro septimo, ubi refert: Vallam interiisse dum mulsi potionem hauriret: & Saufeum è balneo reuerfum dum mulsum bibisset, ouumque sorberet. Seuerus imperator, auctore Lampridio, lacte, pane, ouis, mulso reficiebatur. conficiebatur autem ex vino & melle secundum Caium de acquirendo rerum dominio. Mel verò recentissimum & Hymettium, vinum vetustissimum, si Macrobio credimus, esse detet.] *Et niue*) Quæ in potu & ferculis refrigerandis est vsa antiquitas. erant enim Romæ officinæ cuius reponendæ, cuius saporem paleis, quibus custodiebatur, inquinabant. in quam luxuriâ disticho Martialis inuehitur, Nō potare niuē, sed aquam potare rigētem De niue commenta est ingeniosa gula. sed pluribus Seneca libro quarto Naturalium quæstionum: & Plinius senior ex autoritate Aristotelis scribit esse corporibus noxiam. non omittam, Athenæum tradere, vinum ex niue reddi frigidissimum, & antiquam Græciam eam bibisse: atque magno æstu ab Alexandro seruatam. *Computabis*) Liquefcit, resoluitur in aquam posita in cibis. *Oliua*) Quæ inchoant & claudunt cœnam. auctor Martialis: *Bethicæ*) Hispaniæ, à flumine Bethi Hispaniæ. pars Bethicæ maria prospicit, ad occidentem Atlanticum, ad meridiem nostrum. Commendatas fuisse olim Bethicas oliuas, præter Plinii testimonium, Martialis libro duodecimo tradit, amatum scilicet Bethin à Pallade vltimo epigrammate: cui initium, Bethis oliuifera crinem reddimite corona. hodie etiam maiores ab Hispania mittuntur oliuæ, aptiores esui, sed oleo, secundum Columellam, inutiliores. quare non admitto legentes oliuæ, betacei, vt duo ciborum genera intelligantur. legimus etiam beta loco bethicæ,

bebat: cuius rei causam idem refert libro septimo Saturnalium, & in hoc distabat à melite, auctore Plinio, quod fiebat illud è vino veteri, hoc è musto. Reuocat mulsum auiditatem cibi, alium mollit frigidum potu, calido fitit, corpus auget. vnde Pollio Romulus interrogatus à Diuo Augusto qua ratione vigorem animi & corporis conferuasset supra centesimum annum, respondit, intus mulso, foris oleo. Martialis de mulso, Attica nectarem turbatis mella falsernum Milceri decet hoc à Ganymede merum. Paulus Aegineta, mulsum hoc modo preparatur, octopium aquæ melli adiicitur, ac donec spumare deserit, coquitur. Spumam verò simulatque orta est, iugiter auferre oportet.

niue. Nam hæc quoque computabis, immò hæc in primis quæ perit in ferculo oliuæ Bethicæ, cucurbitæ, bulbi, alia mille nō miras lautæ.

Audisses comædij, vel lectorē vel lyristen, vel, quod est olus satis obuium. *Cucurbitæ*) Sunt & hæc non minus gratæ, & salubres in cibo, præcipuè primus caulis: & quò longiores tenuioresque, eò gratiores, & ob id salubriores, referente Plinio, quæ pendendo creuere. *Bulbi*) Eorum radix optima etiam cruda esui. tria bulborum genera quidam faciunt, Plinius verò plura: libenter enim vtor eius testimonio in confirmandis & declarandis nepotis scriptis. incitat multum Venere, teste Martiale. *Alia*) Fercula. *Mille*) Innumera. *Non minus*) Quam priora. *Comædum*) Comædiæ actorem: nam comicus auctor est operis: sic octauo ad Fuscum: post cœnam, inquit, comædus, aut lyristes: & ad Genitorem, Cùm lector, aut lyristes, aut comædus inductus est: nam solebat in conuiuio Romani audire poemata: quod Perfluus notabiliter taxat, ne tam sepe Martialis nostram paginam impleat. *Lyristes*) Est qui lyram scit: instrumentum ab antiquis receptum, sicut tibi reiectum. quod etiam Athenæus comprobat ex testimonio Nicoftrati: & multis ostendit Gellius libro decimo octauo, ubi explicat post edulia & pocula adolescentibus voce canentes, & psallentes: qui postquam introducti sunt, Anacreontis versus, & sapphica, & elegos, & amatoria

quædam dulcia cecinerunt: & Suidas affert, musicam interiisse postquam symposia introiit. *Quæ mea liberalitas*) Est. *Omnes*) Lectores, cantores, citharædos. *Nescio quem*) Ignobilem virum & contemnendum. *Ostrea*) Horum viuarum primus in Lucrino instituit Sergius Orata, avaritiæ, non luxuriæ causa. crescunt luna crescete, deficientes verò minuuntur. vnde Lucretius ait, Luna alit ostrea. multa eorum genera tradit Athenæus nasci in paludibus, fluminibus, mari: optima marina, ubi fluius exoneratur. ac Græcorum antiquos ostrea tantum dixisse, satis constat, in numero vnus, sceminini generis: at in plurali neutrius esse. celeberrima sunt in lacu Baiano ex disticho Martialis: & Circeis, testimonio Horatij. *Vulua*) Vulua ex papillis porcarum, quam lege censoria interdictam fuisse meminit Plinius: erat autem eiecitia, quæ fiebat enectò partu, & ante tempus eiecto melior sanè quàm edito: hæc porcaria dicebatur. vnde Hipparchus apud Athenæum, vuluæ pulcher aspectus eieciticiæ: sed pulchrior, eodem referente, vulua primipara eiecitia, quod etiam Martialis sensibile videtur. Te fortasse magis capiet de virgine porca, Me materna graui de sue vulua capiti. inde Horatio ampla vuluæ placuit. Græci *μυτῆρα* vocant, (suauissimam quippe carnem: quam condiri aceto & iure secundum Lynceum Athenæo scribente disticimus: ubi etiam legimus, nō omnes antiquos apposuisse in principio cœnæ vuluam, neque aliud quid eorum quæ tempore illius apponebantur. [Vulua item proprie est muliebris folliculus feminalis, de quo Celsus & Seruius.] *Echinos*) Optimi qui iuxta Misenum capiebantur, Horatio auctore: fuisse eorum vsum in cibis Martialis asserit. Iste licet digitos testudine pungit acuta, Cortice deposito mollis echinus erit. sunt his spinæ pro pedibus: includuntur enim echinato calice, est & aliud genus quod echinometra appellatur, cui spinæ longissime calices minimi: sed plura de eorum generibus Aristoteles libro quarto de ani-

malibus: & Athenæus in suis libris. echinum quidam dicitur putant *μυτῆρα* id est à contrahendo seipsum in rotunditatem: nam in vleiscendo ingruentem aduersarium restrictus spinarum circumferentiam obicit veluti munimentum: aut quod habeat carnes spinis contextas: vel per contrarium, quod non possit tangi propter spinas. enimvero echinus apud Athenæum pro genere placentæ sumitur, autoritate Lyncei Samij: & pro ventre bouis apud Suidam. Hammonius ventrem tantum significare scripsit, apud quem lege plura de echini significantia. *Gaditana*) Cantica, gesticulaciones, quibus puellæ Gaditanæ plurimum præstabant: vnde Martialis libro v. ubi Toranio conuiuium parat, pollicetur non se introducturum, illas. Nec de Gadibus improbis puellæ Vibrabunt sine sine prurientes Lasciuos docili tremore lumbos. & in distichis commendans puellæ Gaditanæ titillationes & motus. Tam tremulum crissit, tam blandum prurit, vt ipsum Masturbatorem redderet Hippolytum. ac alibi interdum, pariter & Iuuenalis, Scilicet expectas vt Gaditana canoro Incipiat prurire choro. est enim pulchra exaggeratio ad finem clausulæ seruata. neque me præterit passim legi, echinos Gaditanos, vt pote qui apud Gades Hispaniæ præcipui nascerentur. *Non dico quas*) Puto latenter innuere velle, si bi parari cœnam à Septitio, cùm iam dixerit, ad assẽm impendium reddes [an potius reddit eum suspectum ne veneno in cibis lautis interceptum, quod in vulgaribus non est timendum.] *Durè*) Inur-

bane. *Inuidiſi*) Sensus eſt, malè feciſti qui vtrunq; tanta lætitiâ priuaueris, qua *functi* eſſemus ſi veniſſes. *Apparatus*) Lautius, ſumptuoſius. *Nuſquam hilaris*) id eſt iucundius, cœnare potes quàm apud me. *Te alijs excuſaueris*) Cum experius fueris quàm ſuaue ſit cœnare apud me, niſi ab alijs inuitatus cauſam aliquam inuenieris vt cœnare poſſis apud nos,

concedo vt ſemper cauſam afferas mihi quare non veneris: perinde ac ſi diceret, cum captus fueris vrbaniſate meæ cœnæ, facile omnibus alijs repulſam dabis vt ſis mecum, quod niſi feceris, volo ſemper admittere tuam excuſationem. *Mibi*) Apud me. ſic Ouidius De triſtibus, Exculem ne te ſemper amice mihi.

C. PLINIVS EVRITIO SVO S. 45

A *Mabam*) Euritium Clarum hortatur legere Pompeii Saturnini ſcripta, cuius acumen in cauſis agendis, & ſplendorē in hitoriis morte ſuo, id eſt, amiciſſimè, commendat, verſuum admiratur, & epistolâ vxoris eius vetuſtatem redolentes exoſculatur. Erutius: ſiue Euritius (ſic enim apud varios auctores ſcriptū inuenio) vir ſanctus, antiquus, diſertus patronus & cōſtans, morſu literarūq; veterū ſtudioſiſſimus, præſtaturā vrbis geſſit: bis cōſul fuit: ſub altero eius cōſulatu naſcitur Seuer⁹, q; poſtea imperauit: ambiguum anis fuerit, quem multo poſt tempore interfecit idem Seuerus ob crudelitatem, cum tamen videri vellet clementiſſimus: an eius filius, ſicut haud dubie conſtat ipſum fuiſſe, ad quem Iulianus libro primo ff. refert diuum Antoninum ſcripſiſſe, quanquam ibi pro Euritio Claro, corrupte legatur Euripio Claro, vt in illis libris multa priſcorum nomina ſunt inuerſa. hæc collecta ex Spartiano, Gellio, & ipſo Secundo. *Noſtrum*) [amicum familiarem.] Sic in ſeptimo ad Priſcum, noſtrum appellat: ex quibus adducor, alios fuiſſe Pompeios Saturninos iisdem temporibus. Voluſium Saturninum vrbis præfectum, qui nonageſimum exceſſerat annum, omniū quos in conſulatu ſententiam rogauerat, ſuperſtitem nominat Plin. ſenior. *Varium*] Cognitione & facultate diuerſarum di-

Mabam Pompeiū Saturninū, hunc dico noſtrum: laudabāque eius ingenium, etiam antequam ſcirem quā varium, quā flexibile, quā multiplex eſſet: nunc verò totum me tenet, habet, poſſidetq; audiui cauſas agentem acriter & ardentem, nec minus politè, & ornate, ſiue meditata, ſiue ſubita proferret. Adſunt apte, crebraq; ſententia, grauis & decora conſtructio, ſonantia verba & antiqua. Omnia hæc mirè placent cum impetu quodam, & fulmine

ſciplinarum. *Flexibile*) Facile ad alia tranſire. *Multiplex*) Fertile. multarum rerum capax. *Poſidet*] Quod maius eſt quàm tenet, & habet. *Cauſa a.*] Fuit enim cauſidicus ſummus. *Acriter*) Cum acrimonia & vehementia: quæ poſſiſſimum conuenit iudicialibus cauſis. *Ardenter*] Cum calore & incitatione corporis, vt ſolet fieri in contentione. *Polite*) Eloquenter. *Meditata*) lucubratam orationem proferret.] *Subita*) Ex tempore ageret. *Apte*) Conuenientes materiæ: legitur etiam, acuta. *Crebraque*.] Sententia varie apud oratores accipitur, cum. ſ. ex ſcripto & ſententia naſcitur controuerſia, vbi videtur ſcriptoris voluntas cum ſcripto diſſentire: de qua ſanè non loquitur Cæcilius: ſicut nec de qua Fabius. Sententia eſt decretum quoddam atque præceptum, quod de reo ideſt de iudicio quæri poteſt. ſunt & ſententiæ translatiuæ, quas propriè ſententias dicimus, quæ nihil habent cum ipſa controuerſia impliciſſimum,

ſed ſatis apte aliò transferuntur, ſi Seneca credimus, tanquam de fortuna, de crudelitate, de ſeculo, de delicijs, dicuntur. hoc genus ſententiarum Porcius Latro ſuppelleſtile vocabat, & M. T. ſententia, inquit, eſt oratio ſumpta de vita, quæ aut quid ſit, aut quid eſſe oportet in vita, breuiter oſtendit. hoc modo, Liber is eſt exiſtimandus, qui nulli turpitudini ſeruit. vnde idem De perfectō oratore, Nihil eſt aliud pulchre & oratorie dicere, niſi optimis ſententijs, verbiſque lectiſſimis dicere. & nec ſententia vlla eſt quæ fructum oratori ferat, niſi apte expoſita atque absolute: has igitur Secundus intellexit. ſed cum dicit, crebræ, à præceptis Cic. diſceſſit, qui in Rhetō. iubet ſententias interponi raro, vt rei actores, non viuendi præceptores videamur eſſe. *Grauis*) Plena, non fluxa, non vulgaris: comparatur hoc maxime per accuſatiuos. *Decora*) Splendida, apta rebus grauibus: eſt enim

componendum quomodo pronuncian- dum: nam compoſitione velut amentis quibusdam neruis ve intendi & concitari ſententiæ videntur: ideo erudiſſimo cuique perſuaſum eſt, valere eam quamplurimum, non ad delectationem modò, ſed etiam ad motum animorum. *Conſtructio*) Compoſitio, ordo verborum: nam ſunt verba verbis quaſi coagmentanda. *Sonantia verba & antiqua*) In oratore debent eſſe verba propria, ſonantia, antiqua, non inſolentia, non ſordida, non audacius translata, non poetica licentia ſumpta, non inaudita. *Antiqua*) Latina, non peregrina, neque tamen obſoleta vetuſtate. in verbis intuenta eſt elocutio, in rebus inuētio, in vtriſq; collocatio. *Flumine*) Magis placet fulmine, ex antiquo codice. ad hæc paulo poſt Periclem laudat oratorem, quòd fulguraret, tonaret, totamque Græciam conuolueret: quanquam non inconuenienter legetur, flumine, ideſt co-

praehuntur: placent ſi retractentur. Senties quod ego, quum orationes eius in manus ſumpſeris, quas facile cuiſlibet veterum, quorum eſt æmulus, comparabis. Idem tamen in hitoriâ tibi magis ſatisfaciet vel breuitate, vel luce, vel ſuauitate, vel ſplendore. etiam & ſublimitate narrandi. Nam in concionibus eadem que in orationibus vis eſt: preſſior tamen, & circumſcriptior, & adductior. Præterea facit verſus, quales Catullus meus aut Caluus.

Breuitate) Hitoriâ, Viſtorino præcipiente, breuis eſſe debet: quod quidem Tacitus obſeruauit, niſi electa, & ad exemplum pertinentia tradens. *Luce*) Vt ſit aperta: ſit autem lucida, ſi cauſas ob quas mirabilia, præterque opinionem publicam opera perfecta ſunt, explicauerimus. *Suauitate*) Quæ ſit, ſi verbis liberioribus, & remotioribus figuris narrandi tedium vitabimus: ſuauitatem magis quam dulcedinem commendat Macrobius. nam omne quod dulce eſt, citò ſatiare, nec diuturnam deſiderij ſui fidem tenere, ſed in locum ſatietatis ſuccedere horrorem, vinum cum infantia eſt dulce, cum pubertate ſuaue: vnde Ho-

merus mel dulce, & vinum ſuaue vocat. hanc igitur ſuauitatem pertinere ad hitoriæum confirmat M. Tullius, Xenophontis ore muſas eſſe locutas exiſtimans. *Splendore*) Elegantiâ: & Fabius in Liuiō iucunditatem & candorem probat. *Narrandi ſublimitate*) Præſtantia. elatum enim abunde ſpiritum, ac audaces ſententias miramur in Tacito, ſicut bellicum canorem in Thucydide, autore Cicer. *Concionibus*) Quibus vtuntur hitori. concio autem idem ſignificat, quòd apud Græcos ἀγορεύω. locus eſt in quem populus conuenit ad audiendum. ipſa multitudinis congregatio & oratio. ſtilus, in-

quit, est in concionibus par orationibus. *Preffior*) Demissior, iustior, ut poscit locus. *Circumscriptior*) Brevior. *Adductior*) Compendiosior: non enim latius euagatur, neque digressionibus gaudet. *Catullus meus*) Scio in aliquibus exemplaribus non legi meus, sed sanè legatur, & dicamus meum vocasse, quod eius hendecasyllabo caperetur: an sicut paulò ante, Brixiam suam appellauit: tanquam in regione transpadana, in qua Comum: sic Catullum suum, quòd patriam Veronam habeat [sic Plinium auunculum Catullum suum conterraneum appellasse.] in eo laudatur maximè suavis literarum appellatio: fuit enim poetarum mundissimus & elegantissimus, plurimum leporis & gratiæ scribendo adeptus. *Caluus*) C. Licinius Caluus, qui in adolescentia excessit eruditior Curione: tum etiam accuratius quoddam dicendi & exquisitius atulit genus: quod quanquam scienter elegantèrque tractabat, nimium tamen inquitens in se, atque ipse sese obseruans, metuensque ne vitiosum colligeret, etiam verum sanguinem deperdit: atque eius oratio nimia religione attenuata, doctis, & attentè audientibus, erat illustris: à multitudine autem & à foro, cui nata eloquentia est, deuorabatur. & præter Ciceronis verba Tacitus de Caluo loquens, quod opus inquit esset oratori intellexit, sed ingeniù & vires ei defuerunt, in dicendo nimium astrictus [&] M. Tullio in Epistolis, visus est tenuis & exanguis: cum quo tradit iamborum acerbam poetam fuisse. *Leporis*) Gratiæ, venustatis. *Amaritudinis*) Notando vitia, & infelices casus scribendo. *Inserit*) illis, variat suos versiculos distinctione multarum rerù. *Data opera*) Sponte, ex industria, non cisu & natura cogente. *Mollisculos*) Amabiliore. *Leuisculos*) Ludit de re ludicra & inani, ut sit sensus, quosdam versus facit lasciuiore, nonnullos minoris succi, alios asperiores: sicut Catullus & Caluus suos libellos variarunt: quam sententiam videtur Martialis hoc disticho comprobasse. *Sunt bona, sunt quædam mediocria, sunt*

Quantum illis leporis, dulcedinis, amaritudinis, amoris inserit. sanè sed data opera mollisculos leniusculosque, duriusculos quosdam: & hoc, quasi Catullus meus aut Caluus. Legit mihi nuper epistolas quas uxoris esse dicebat.

mala plura, Quæ legis: hic aliter non fit Auite liber. *Duriosculos quosdam*) Versus facit. *Quasi Catullus*) Ad imitationem Catulli, quem Plinius in præfatione Naturalis historiæ asserit composuisse versus duriosculos quàm natura carminis pateretur, in primo hendecasyllabi pede i ambo vsus: ille enim, inquit [vt scis] per-

mutatis prioribus syllabis duriosculum se fecit, quàm volebat existimari à Veranniis suis & Fabullis. verum Terentianus testatur, iambum & trochæum in primo hendecasyllabi pede rectè poni, præsertim in rebus, interdum tamen & in verbis. *Vxoris*) Sux. *Metro solutum*) Si redigantur in prosam, & legibus metri liberentur [Plautinas vel Terentianas crederem, nam solui metrum dicitur quando redigitur in orationem pedestrem.] an quòd hi duo comici, Prisciano & Rufino autoribus, in effusum licentiæ spacium dilatauere metrum: & Terentiù vsque ad imaginem profè orationis resoluerit, & comminuerit. videtur autem imitatio Tulliana, apud quem scriptum De oratore perfecto est. Equidem cum audio socrum meam Læliam, sic audio, vt Plautum mihi aut Neuium videar audire. *Ille*) Tam admiranda. *Politam*) Limacum, perfectam. omnes enim perfectiones antiqui politiones dicebant. *Est mecum*) Sæper Saturnini scripta in manib' teneo. *Remittor*) Recreor. *Non tanquam eunã*) Sæper enim aliquid noui in illo inuenio. [ita vernantibus eloqui] fosculis. *Neque enim*) non debet minus laudari quòd viuus est. *Quòd viuis*) Nam viuentes scriptores comitatur inuidia. Martialis, *Est quid hoc dicam*, viuis quòd fama negatur? Et sua quod rarus tempora lector amat? Hi sunt inuidiæ nimirum Regule mores, Præferat antiquos semper vt illa nouis. *Quos nunquam vidimus*] Qui ante

vel quia in Catullo non semper carmen bene fluit. nostri tamen hic Secundum reprehendunt, quòd duriosculos versus notet illum scripsisse, cõtenduntque molles esse: quod nos non negamus subinde: *Plautum, vel Terentium metro solutum legi credidi. Quæ siue uxoris sunt (vt affirmat) siue ipsius, vt negat, pari gloria dignus est, qui aut illa componat, aut uxorem quam virginem accepit, tam doctam, politamque reddiderit. Est ergo mecum per diem totum, eundem antequam scribam, eundem quum scripsi, eundem etiam quum remitto, non tanquam eundem lego. Quod te quoque, vt facias & hortor & moneo, neque enim debet operibus eius obesse quòd viuit. An si inter eos quos nunquã vidimus floruisse, non solum libros eius, verum etiam imagines conquireremus: eiusdem nunc honor præsentis & gratia quasi satietate languescet? At hoc prauum malignumque est, non admirari hominem admiratione dignissimum, quia videre, alloqui, audire, completi: nec laudare tantum verum etiam amare*

atatem nostram fuerunt. *Imagines*) Picturas similes viuenti Saturnino: scriptorum enim imagines, in uentore Afinio Pollione, solebant in bibliothecis locare, & quæ non erant, fingebantur: pariebantque desideria traditi vultus, quo maius nullum erat felicitatis specimen, quàm semper omnes scire cupere, qualis fuerit aliquis: hæc Plinius: at M. Tullius De perfecto oratore, testatur, Brutum imaginem Demosthenis ex ære inter suas & suorum coluisse. *Præsentis*) Viuentis. *Languescit*) Decreuit, vilet. [euanesceit.]

C. PLINIUS CORN. TITIANO SVO S.

H *ST adhuc.*)
Varia exemplaria diuersimode ad quem scripta sit epistola ostendunt: que-

H *ST adhuc cura hominibus fides & officium. Sunt qui defunctorum quoque amicos agant. Titinius Capito ab Imperatore nostro im-*

dam Icciano, alia Riciano: nonnulla Cythiano, aliqua Titiano: magis approbo Titiano missam: cuius nominis crebra fit mentio ab historicis qui res illorum temporum monumentis mandarunt: ut omitam Tacitum & Tranquillum, Lucianus & Spartianus Titiani meminere. nam Atillum Titianum, ut conscium tyrannidis, Adrianus & argui passus est, & proseribi: quem olim præfectum & tutorem suum, cum potentiam eius ferre non posset, nisus est obruncare: sed reuocatus inuidia quattuor consularium occisum à se, coactum successorem petere magistratu priuauit. is postea sub Antonino Pio senatu punienti tyrannidis affectatæ reus concidit. ad eundem libro octauo scribit Cæcilius: hic verò commendat Titinnium Capitonem, quòd confensu imperatoris L. Syllano statuam posuerit, & clarorum virorum imagines domi habeat. Titinnij Capitonis bis factam memoriam apud Plinium inuenies: & Laetantius in Diuini institutionibus tradit, Titinnium Capitonem scripsisse spectaculorum libros. [Alibi enim Plinius Minutiano scribens plurimum Titinium Capitonem commendat, quòd studiosos amaret, foueret, studia coleret, proueheret, ipsas denique literas iam senescentes reduceret ac reformaret. nam exitus virorum illustrium scribebat Capito vir optimus & inter præcipua illius seculi ornamenta numerandus.] Lucium Capitonem historicum Suidas refert. *Fides & officium*) Ex fide procedit officium, dictum, auctore Donato, quasi efficium, ab efficiendo, eo quod quaeritur quid efficere in eo vnumquæque conueniat pro conditione personarum: dicimus enim, seruum officium suum facere, quando bene seruit domino, & officium oratoris est, dicere appositè ad persuasionem. de officiorum ordine lib. quinto cap. xiiij. Gellius multa disserit: & Seneca De beneficiis, non satis probare videtur illorum sententiam, qui ita distinguunt, quæ Titinio Capitone fuisse amicitia. *In hoc*) In amicis defunctis exornandis. *Amiciorum honoribus*) Conferendo honores in alios. neq; enim minus decorum

dam beneficia esse, quædam officia, quædam ministeria: beneficium esse quod alienus det: alienus autem est, qui potuit sine reprehensione cessare: officium esse filij, vxoris, & earum personarum quas necessitudo suscitât, & ferre opem iubet: ministerium esse serui, quem conditio sua eo loco posuit, ut nihil eorum quæ præstet, imputer superioribus. Alconius, officium ad virtutem pertinere memorat: quod sanè cõuenit huic loco. Seneca aliquando videtur officio pro magistratu vsus, Sexagesimus, inquit, annus ab officio me dimittet: hinc Apuleius officialem deduxit pro eo qui magistratu gereret, vel potius pro lictore [& ministro] & Trebellius Pollio palatina officia: ac Lampridius, in animo habuit omnibus officijs genus vestium proprium dare: dixerunt in eius significatione qua nunc vulgò vtuntur: vnde Apuleius, modò officia feralia, modò inferalia dicit, quæ inferis ac mortuis fiunt. *Agant amicos defunctorum*) Se agant amicos, in defunctos, i. seruent amicitiam etiam in mortuos. in re non dispari laudatur Melior [apud Martialem] quod Blesum amicum etiam post vitam coleret. *Imperatore*) Traiano, scripsit enim suas epistolas sub eo Cæcilius: quam interdem de rebus Domitiani loquatur, sed tanquam de præteritis. L. Syllani) Duos L. Syllanos viros claros tradit historici, alterum insignem triumphalibus ornamentis, & gladiatorij muneris magnificentia vulgò acceptum, & Octauix sponsum Claudius stimulante Agrippina abdicare prætura se ante quartum calendas Ianuarias, morique initio anni die nuptiarum Agrippinx coëgit: alterum eximia nobilitate, disciplinæque C. Cassij, apud quem educatus erat, ad omnem claritudinem sublatus Nero senatu mouit, ac municipio Apulix, cui nomen est Barium, clausum, Cæturio iussu imperatoris tanquam in pugna, quantum incremem obnitentem, confecit. hunc igitur potius intelligo, cui potuit cû

petrauit, ut sibi liceret statuam L. Syllani in foro ponere. Pulchrum, & magna laude dignum amicitia principis in hoc vti, quantumque gratia valeas, aliorum honoribus experiri. Est est dare

est dare magistratus, quam gerere. *Est Capitonis in G. su*) Consecuit Capito. *Vbi potest*) Quamuis loco publico tyrannidarum statuas ponere non licet, eas tamen in priuato, hoc est domi, vbi potest, habet, quia difficulter inueniuntur. nã Caligula Romanorum fax statuas virorù illustrium ab Augusto in Martium campum collatas ita subuertit atque disiecit, ut restitui saluis titulis non valuerint. & legimus Cassum damnatum, quòd Cassij effigiem domi haberet. [An, *Vbi potest*) Quando potest, quia non licebat ponere statuam in foro alicui sine nutu Imperatoris.] *Brutorum*) Scio multos Brutos fuisse, sed hic præcipuè intelligi L. Brutum, qui Tarquinis expulsi libertatem Romanis asseruit: item L. Brutum plebeium, cuius consilio populus tribunus plebis à patribus impetrauit. item D. & M. Brutos, inter principes coniuratorum in necem Cæsaris dictatoris. *Cassiorum*.] Nobis occurrit agmen Cassiorum, tum rebus bellicis, tum doctrina & iuris scientia præstantium: sed hoc loco tyrannorum interfectores audiendos imprimis opinor, qualis C. Cassius, Iulij Cæsaris, & Cassius Cherea, Caligulæ, interfectores: de quibus locutus est Iuuen. satyra quinta, Brutorum & Cassij natalibus. legimus apud Tranquillum, quandam historicum vltimos Romanorum appellasse Brutum & Cassium: & Athenienses decreuisse statuas æreas Bruto & Cassio, tanquam libertatis propugnatoribus, iuxta Harmodium & Aristogitona. latenter autem indicat Secundus, Capitonem fuisse libertatis amatorem,

omnino Capitoni in vsu, claros colere. mirum est, quare religione, quo studio imagines Brutorum, Cassiorum, Catonum domi, vbi potest, habeat. Idem clarissimi cuiusque vitam egregius carminibus exornat. Scias ipsum plurimis virtutibus abundare, qui alienas sic amat. Redditus est L. Silano debitus honor, cuius immortalitati Capito prospexit pariter, & sua. Neque enim magis decorum & insigne est, statuam in foro populi Romani habere, quam ponere. Vale.

qui hos coleret: sicut Iuue. Thraseam & Heluidium. *Catonum*) Censorini & Vticensis. fuerunt & alii plures, sed obscuriores Catones, quos Gellius libro duodecimo sigillatim enumerat. *Egregius carminibus*) Exitus enim virorum illustriù scribebat Titinius Capito, autore Secundo libro octauo, vbi pluribus eundem commendat.] Capitonem poetam citat Athenæus, sed Alexandrinum fuisse meminit. *Redditus*) Vel compositum pro simplici vsurpauit: vel restitutus, cû olim statua ei fuisset data, sed postea disiecta. *Prospexit*) Cauti, consuluit. *Sua*) Vt per hoc & ipse Capito esset immortalis. *Statuam in foro populi Romani h.*] Prius effigies hominum non solebant exprimi, nisi aliqua illustri causa: ex membris ipsorum similitudine expressa. excepta deinde res à toto orbe terrarum humanissima ambitione: & iam forti ornamentum statuarum esse cœperunt, prorogarique memoria hominum, & honores legi, & basibus inscribi: mox forum & in domibus priuatis factum, atque in atrijs. honos clientum instituit sic colere patronos.

C. PLINIVS TRANQVILLO SVO S.

Scribis Deteritum Tranquillum ne quam acturus erat in senatu causam, diceret, exemplo sui monet agenda: quod si veretur, saltè

Scribis te perterritum somnio, vereri nequid aduersi in actione patiaris. Rogas, ut dilationem petam, & pauculos dies: certè proximum excusum difficile est, sed

pollicetur operam suam, vt in aliud tempus transferatur. Suetonius Tranquillus scriptor historix emendatissimus, & candidissimus, sub Adriano epistolarum magister fuit: vir, Secundi iudicio, probissimus, honestissimus, cruditissimus: quem ob morum elegantiam, & studia, in contubernium suum assumpsit, & ardentem dilexit: cui, quod parum felix in prole esset, ius trium notarum ab impeditatione. *ἡ δὲ τὸ ὄναρ ἐκ*

δύο ἐστὶ) id est, etenim somnia à Ioue mittuntur. ita enim scripserat Tranquillus Secundo. est autem ex principio Iliados, vbi Achilles instinctu Palladis concionem habet apud Græcos. nam quæ vera sunt somnia, ea fieri ab Ioue creduntur. quod testatur Seruius libro sexto Æneidos, idem carmen Homericum allegans. & Macrobius *ὄναρ* somnium interpretatur, quod teget figuris, & velat ambagibus non nisi interpretatione intelligendam significationem rei quæ demon-

stratur: eiusque species quinque. *Euentura*) Vera somnia. *Meum*) Quod olim mihi occurrit, ne scilicet agerem, & tamen egi prosperè: sequentia melius declarabunt. *Quod times*) Quo somnio detereris. *Egregiam*) Cum victoria & laude. *Iulij Pastoris*) In conspectu Iulij Pastoris, testatur Seneca, C. Cæsarem filium eius occidisse: apud quem etiam fit mentio Pastoris, declamatoris. crediderim Cæcilium sensisse Pastorem, ad quem libro nono scripsit Martialis. [In quibusdam exemplaribus non Iulij, sed Iunij legitur.] *Socrus mea*) Pompeia Celerina. *Quiescens*) Dormienti. *Adolescentulus adhuc*) Nam vnde vicissim ætatis anno dicere in foro cœpit. *In quadruplici iudicio*) In centumvirali iudicio. alibi hic locus declaratur: quadruplici, inquit, iudicio bona paterna repetebat: sedebant iudices centum & octoginta. tot enim quatuor consilii conscribuntur. nam de vna re in basilica Iulia fiebant quatuor iudicia apud totidem tribunalia.

ratore Traiano impetravit, in summa, sicut Tacitum Secundus, ita Tranquillus Secundum suscepit, & magistro vsus est. *In actione*) In causa quam acturus es. *Dilationem*) Aliud tempus agendi, [vt differatur ad alios dies causa tua] *Certe*) Haud dubie, saltem. *Proximum*) Crastinum. *Excusem*) Honestæ causa impetrem. *Difficile est*) Obtinere dilationem. [Expectar] faciam periculum, pro impetranda

*experiar: ἢ ᾧ τὸ ὄναρ ἐκ Διὸς ἔστιν. Refert tamen, euentura soleas, an contraria somniare. Mihi reputanti somnium meum, istud quod times tu, egregiam actionem portendere videtur. Susceperam causam Iulij Pastoris cum mihi quiescenti visa est socrus mea aduoluta genibus, ne agerem, obsecrare. Et eram acturus adolescentulus adhuc: eram in quadruplici iudicio: eram contra potentissimos ciuitatis, atque etiam Cesaris amicos: quæ singula excutere mentem mihi post tam triste somnium poterant. Egi tamen *λογασιμῶν* illud, *ἔς τὸ ἰανὸς δὲ τὸ ἀμύωδον αὐτῆς πᾶρεως*. Nam mihi*

& libro quarto, Cum apud centum viros in quadruplici iudicio dixissem. vnde Fabius Trachali oratoris vocem commendans duodecimo libro: certè, scribit, cum in basilica Iulia diceret Trachalus primo tribunali: quatuor autem iudicia, vt moris est, cogerentur, atque omnia clamoribus fremerent: & auditum eum, & intellectum, & quod agentibus cæteris contumeliosum fuit, [&] laudatum quoque ex quatuor tribunalibus memini. dicta sunt centumviralia iudicia à centum viris secundum Festum: nam cum essent Romæ triginta & quinque tribus, terni ex singulis tribubus sunt electi. & licet quinque amplius fuerint, tamen quo facilius nominarentur, centum viri sunt appellati: dein procedente tempore aucti vsque ad centum octoginta, seruatâ semper priori appellatione. Martialis. Dum centum student auribus virorum, de Secundo scribens. Ouidius De tristibus. Nec mala commissa est nobis fortuna reorum, vsque decem decies inspicienda viris. post-

ea à Vespasiano electi, qui iudicia centumviralia, quibus peragendis vix suffectura litigatorum ætas videbatur, extra ordinem diiudicarent, redigerentque ad breuissimum numerum. fuerunt instituta centumvirales causæ à Cor. Sylla, Carbone oratore agente admodum iuvene. auctores sunt M. Tullius & Pomponius Cesaris) Domitiani [*Amicos*] qui iure victi vix possunt superari] *Excutere mentem*) Remouere animum ab actione. *Λογασιμῶν*) Considerans, reputans. *Illud*) Carmea *ἔς τὸ ἰανὸς δὲ τὸ ἀμύωδον αὐτῆς πᾶρεως*, vnum augurium optimum, pugnare pro patria. sententia simplex, quam Aphthoest, pro patria mori. *Nam mihi patria*) Ordo & sensus est, nam fides quam de deram Iulio Pastori, videbatur mihi esse patria, vt eam caram haberem tantam patriam, si quid tamen mihi carius est patria: perinde ac si diceret, nihil amo supra patriam. [M. Tullius in officiis, Prima Diis immortalibus, secunda patriæ, tertia parentibus, & deinceps reliqua reliquis debere arbitratur.] *Prosperè cessit*) Egi feliciter. habuit bonum euentum actio mea. *Idè*) Quod tantum sim ausus, & bene.

Aures) Fauorem, gratiam. [ad audiendum me beneuolus fecit.] *Ianuam*) Initium. *Proinde*) Quare. *Dispice*) Disquire, cognosce. *Somnium istud*) Tuum. *Hoc Meo. Veritas*) Interpretaris, experiaris secus quam apparet. *Illud præceptum c. c.*) Quod sequitur videlicet, ne feceris quod dubites. *Id ipsam*) In quo dubitas. *Stropham*) Excusationem dolosam. *Ἐστὶ γὰρ ἡ στροφή* quod

nus in suis Præexercitationibus recitat: & M. Tullius ad Atticum citat. Iucianus Homero ascribit, [nam est libro duodecimo Iliados vbi Hector Polydamanta alloquitur, & grammatici interpretantur vnum, id est solum & non aliud.] Athenæus Metagenis comici recognoscit: tantum mutata vltima dictione ab Vlpiano interlocutore pro commodo suo. *ἔς τὸ ἰανὸς δὲ τὸ ἀμύωδον αὐτῆς πᾶρεως*. Non dissimile Homericum illud ex libro decimo quinto Iliados. *ὅς οἱ ἀέκεις ἀμύωδον αὐτῆς πᾶρεως*. *Ἐστὶ γὰρ ἡ στροφή*. id est, non illi indecens pugnanti pro patria mori. quod in suis carminibus ita transtulit Horatius, Dulce & decorû

patria, et si quid charius patria, fides videbatur. prosperè cessit: atque ideo illa actio mihi aures hominum, illa ianuam fame patefecit. proinde dispice, an tu quoque sub hoc exemplo somnium istud in bonum veritas: aut, si tutius putas illud cantissimi cuiusque præceptum. Quod dubitas ne feceris, id ipsum rescribe. Ego aliquam stropham inueniam, agamque causam tuam, vt ipsam agere, cum tu voles, possis. Est enim sanè alia ratio tua, alia mea fuit. nam iudicium centumvirale differri nullo modo, istud agrè quidem sed tamen potest. Vale.

significat verto. hac dictione vsus interdum Martialis, iam strophæ talis abest. & libro tertio, nihil stropharum est: & Prudentius, impurè tantas furcifer strophas. *Agam*) Disponam, ita accommodabo, vt tu possis agere ipsam cum voles. *Alia*) Diuersa. *Differri*) In aliud tempus protrahi. *Illud*) Tuum. *Ægrè*) Cum labore, differri potest.

C. PLINIVS ROMANO FIRMO SVO S. 18.

*M*unicipi) Firmo municipi pro liberalitate sua dono promittit tercentum sestertia ad explendum censum equestrem. *Municipis meus*) Ex eodem mu-

*M*unicipi) *niceps tu meus, & condiscipulus, & ab incunte ætate contubernalis: pater tuus & matri, & auunculo meo, mihi etiam quantum ætatis diuersitas passa est, familiaris: diuersitas passa est, familiaris:*

peratore memorat fuisse Modestinus. alios insuper Firmos recitat Tacitus & Secundus. [Firminū præterea lego in memoriis Comensium] *Cōdiscipulus*) Vna in schola ab eodē præceptore institutus. durat enim à teneris annis amicitia ad senectutem vsque firmi sima, religioſa quadam necessitate imbuta: neque enim est sanctius, sacris iisdem, quàm studiis initiari. *Inuenit*) Tenella. *Contubernalis*) Conuiſus. *Magna & graues cause*) Prædictæ magni momenti rationes. *Suscipere*) Defendere. *Censum*) Æſtimationem, opes. *Centum millium*) Nummum: nam tanti erant mille nummi, quati vnum festerium: ergo centum millia nummum erant centum festeria. *Decurio*) Senator in municipio. *Nos*) Nouocomenses. facultates [enim] decurionum solum centum millium nummum. *Equestres facultates*) Censum equitum Romanorum, qui quadringentis festeriis, vel quadringentis millibus nummum (nam idem id est) constabat. vnde subtiliter illum locum Horatius in Epistolis executus, Si quadringentis sex, septem millia defunt, Est animus tibi, sunt mores, est lingua fidesque, Plebs eris. cuius sensus: si quadringentis sex festeriis septem millia nummum, id est, septem festeria decerunt: videlicet vnum festerium, vel mille nummum, quod tantum est, si decerit tibi de quadringentis, eris plebeius, quamuis habeas cætera equitis. Ad id alluſit Martialis libro quinto, Ingenium, studiūque tibi, morēque, genūque sunt equitis, fateor, cætera plebis habes. fuisse autem equestris census hanc causam scriptum reliquit Plinius libro trigesimo tertio capite secundo: cum C. Sulpitius Galba, dum venalem famam apud principem Tiberium popinarum penis aucuparetur, occupatusque in his esset, que-

tor sub eodem tecto. *Auunculo*) C. Plinio Secundo historico, cui per adoptionem factus est Cæcilius filius. [multum ista confirmant illorum opinionem, qui scribere Plinium auunculum fuisse Nouocomensem, quod Firmi pater cum illo familiaris in ipso municipio fuerit.] *Diuerſitas*) Disparitas: quia ego adolescens eram, ille grandæuus, magis enim par parē delectat. secundum Græcum prouerbiū

magna & graues causa, cur suscipere & augere dignitatem tuam debeam. Esse autem tibi centum millium censum, satis indicat, quod apud nos decurio es. Igitur, ut te non decurione solum, verum etiam equite Romano perfruemur, offero tibi ad implendas equestres facultates. CCC. millia nummum. Te memorem huius muneris amicitia nostra diuturnitas spondet. Ego ne illud quidem admoneo, quod admonere deberem, nisi te scirem sponte facturum, ut dignitate à me data, quam modestissime, ut à me data, utare. Nam sollicitius custodiendus est honor, in quo etiam beneficium amici tuendum est. Vale.

ſtus in senatu inſtitores eius culpæ defendi annulis: hac de causa cōſtitutum, ne cuius esset, nisi cui ingenuo ipsi, patri, auctore paterno festeria quadringenta census fuisset: & lege lulia theatrali in quatuordecim ordinibus sedendi. postea gregatim id appeti cœptum: passim que ad ornamenta ea etiam seruitute liberati transilierunt. ita dum separaretur ordo ab ingenuis, & communicatus est cum seruitiis. *Diuturnitas amicitia nostra*) Vetus inter nos & perpetua amicitia promittit te fore memorē meæ liberalitatis. *A me data*) Quam per me consecutus es. *Sollicitus*) Diligentius. *Beneficium amici*) Etiam respectu amici, cuius beneficium tueberis, si te modestè gesseris in eo. nam secus periret, si videlicet in arrogantem & indignum contulisset.

Frequens)

C. PLINIUS COR. TACITO SVO S.

Requens) Corn. Tacitus eloquentissimus & grauissimus rerum scriptor, tantæ fuit apud posteros autoritatis, ut Tacitus, qui postea imperauit, eundem parentem suum diceret, & in omnibus bibliothecis collocari: ac ne exemplorum raritate interiret, librum per singulos annos decies transcribi à vicorū principibus iusserit: sed ne solerti quidē ista diligētia potuit omnino periculo occurrere. nā quod extat (proh dolor) mancū, inuerſum, neque caput, neque pedes habens, ut vix Cornelij maiestatem deprehendas. hunc puto Quintilianum per hæc intellexisse: Superest, inquit, adhuc & exornat atatis nostræ gloriam vir seculorum memoria dignus, qui olim nominabitur, nunc intelligitur. habet amatores, nec imitatores: ut libertas, quam circumcisus quæ dixisset, ei nocuerit: sed elatum abunde spiritum, & audaces sententias deprehendas, etiam in his quæ moent: nisi tamen malimus de Plinio historico dicta. [quoniam statim post commemoratam Aufidij Bassi historiam hæc subdidit Fabius, consistetque ex testimonio Cæcili, Plinium exorfum suam historiam à sine Aufidij Bassi.] consulit ergo Tacitum per epistolam, an magis probet dicēdi genus amplum, copiosum, in quo profectō vis magna est: an breuius & circumscriptius, quod placere euidam ex disputatione narrat, sibi verò nequaquam. est autem epistola longissima, & magnæ frugis: hoc enim in se habent Secundi literæ, ut longiores sint fructuosiores, breuiiores gratiosiores. *Aque*) Tam. *Permittat*) Exigat. *Præuaricatio*) Præuaricatio, est ab officii sui præscriptione deflexio atque aberratio, siue malitia, siue imprudētia. vnde Marcellus inquit, Præuaricari est vera crimina abscondere: nam præuaricatorem eum sentimus, qui coludit cum reo, & translatiue munere accusandi defungitur, quod proprias pro-

Requens mihi disputatio est cum quodam docto homine & perito, cui nihil æquè in causis agendis, ut breuitas placet: quam ego custodiendam esse confiteor, si causa permittat, alioqui præuaricatio est trāsire dicēda. præuaricatio etiā, cursim & breuiter attingere, quæ sint inculcanda, insigēda, repetēda. nā plerisque longiore tractu vis quadam & pondus accedit. Utque corpori ferrum, sic oratio animo

bationes dissimularet, falsas excusationes admitteret. Vlpianus, præuaricator est quasi varicator, qui diuersam adiuuat partem prodita causa sua. causam aduersariis donat, & ex parte actoris in partem rei concedit. Labeo à varia concertatione tractum ait: nā qui præuaricatur, ex vtraque parte consistit, quinimmo ex aduersa alii à prætergrediendo præuaricatores dictos. Fabius asserit, in vniuersum nunquam oratoris esse præuaricari. qui præuaricationes fecisse, quive ob accusandum, negociūve cui faciendum pecuniam accepisse iudicatus erit, ius accusandi non habet. *Trāsire*) Omittit. *Cursim*) Leuiter. *Inculcanda*) Ingerenda: cui sententiæ Fabius accedit, Repetere dicens, & diu inculcare vtilius esse: quod consequemur, si interpretatione utemur nam per hanc necesse est animum auditoris commoueri: cum grauitas prioris dicti renouatur interpretatione verborum. *Insigēda*) Memoriz & animo iudicum committenda: quod fit per commemorationem, maxime in loco firmissimo, quo tota causa continetur. Immoandum dicitur præcipit M. Tullius, & eodem sepius redeundum, idque boni oratoris valde proprium: neque eam exornationem esse tanquam membrum, sed veluti sanguinem profusum per totum corpus orationis. *Repetēda*) Quod fiet commodissime per conduplicationem, quæ vehementer auditorem commouet, & vulnus maius efficit verborum, ut rerum reintegratio, quasi aliquod relum sapius per-

g. iij.

ueniat in eandem partem corporis. *Pondus*) Autoritas pressura. *Tractu*) Spacio, mora. nonnulli legunt, tractatu. [quamuis Plinius senior dixerit *Imprimis*) Infigitur, in-
tremittitur. *Hic*) Hoc loco, cum rationibus conuincitur. *Ille*) Vir doctus. *Auhoritatibus*) Testimonio veterum oratorum. *Gracchis*) Scriptoribus. *Orationes Lysie*) Lysias orator Syracusanus Cephalii filius, Tisæ & Nicæ auditor, Socrati reo orationem obtulit qua se defenderet. Subtilis sanè oratio atq; elegans, & quo nihil, si oratori satis sit dicere, quæras perfectius: nihil enim in illo est inane, nihil accersitum: puro tamen fonti quàm magno flumini propior. habet autem textum tenue atque rarum. maxima in eo est gratia simplicis atque inaffectati coloris, fides summa: scribebat aliis, non ipse dicebat. si ex eius oratione verbum aliquod demas, mutæve, atque id commodissime facias, de sententia tamen detraxeris: & præter Suidæ, Diogenis, Fabii & Gellij testimonium, M. Tullius de optimo genere oratorum, tenuem notat Lysiam, quia & priuatas, & paruorum rerum causas scripsit, inde ieiunio esse videtur. & De perfecto oratore, tenuitatem in eo reprehendit, quod nihil insolens aut ineptum dixerit probat. quanquam idem a libi: fuit Lysias quidem in causis forensibus non versatus, sed egregiè subtilis; scriptor, atque elegans, quem iam propè audeas oratorem perfectum dicere, [Plato secundum Plutarchum in Lysia inuentionem & ordinem improbabat, accusationem & verborum splendorem ac acumen laudabat.] *Nostri*) Latinis oratoribus. *Gracchorum*) Caij & Tiberij fratrum tri. pl. apertè quantum dicendo vterque valeret, Plutarchus in vitis eorum ostendit: præcipuus sui temporis orator fuit C. Gracchus Catone sene plenior, & vberior secundum Tacitum & Fabium. *Catonis*) Censorini, quem quamuis non contentum eloquentia sui temporis, & Romanum Demosthenem dictum, Cicero tamè non putat

non ictu magis quàm mora imprimitur. Hic ille mecum auctoritatibus agit, ac mihi ex grecis orationes Lysie ostentat, ex nostris, Gracchorum Catonisque, quorum sane plura sunt circum cise & breues. Ego Lysie Demosthenem, AEschinem, Hyperidem, multosque præterea Gracchis, & Catoni, Pollionem,

imitandum. nam omnis generis orationes, & pro se multas, & pro aliis, & in alios reliquit, non solum accusando, sed etiam dicendo fatigans inimicos. Illarum sæpe meminit Gellius. quantum autem præstitit ingenio circa res gerendas, si quis scire intendit, legat præter eundem Gellium, M. Tullium De oratore lib. iij. Liuium in bello Macedonico, & Plutarchum cum Nepote. *Oppon.*) Monstro maiorem, & copiosorem. *Demosthenem*) Lysia, in dicendo: de quo M. Cicero De claris oratoribus: planè quidem perfectum, & in quo nihil admodum desit, Demosthenem facile dixerim. nihil acutè inueniri potuit in eis causis quas scripsit, nihil subdole, nihil versute, quod ille non viderit: nihil subtiliter dici, nihil prescè, nihil enucleatè, quo fieri possit aliquid limatius: nihil contrà grande, nihil incitatum, nihil ornatum, vel verborum grauitate, vel sententiarum, quo quicquam esset clarius. & Fabius: Decem simul Athenis oratores magnos ætas vna tulit, quorum longè princeps Demosthenes, ac pene lex orandi fuit. tanta vis in eo, tam densa omnia, ita quibusdam neruis intenta sunt, tamen nihil ociosum. is dicendi modus, vt nec quod desit in eo, nec quod redundet inuenias. magna ex parte Ciceronem fecit, si Fabio credimus, in inuentione facilis, eloquendo densus, concludit astricte, pugnat acumine: cura in eo summa, vt nihil detrahi possit, quam libro duodecimo dicat: quod si mihi des consilium iudicum sapientum, per quam multa recidam ex orationibus non
Cice-

Ciceronis modò, sed etiam eius qui est strictior multò, Demosthenis. *AEschinem*) De quo idem Fabius, Demosthene plenior AEschines, & magis fufus, & grandiori similis, quo minus strictus: carnis tamen plus habens, lacertorum minus. in summa, inter Atticos oratores palmam Demostheni, proximum verò locum AEschini tribuerim. vterque ex orationibus suis notus. *Periclem*) Scio quosdam legere Hyperidem: nam vtrique summi fuerunt oratores: fortasse qui pro Pericle Hyperidem reposuerunt, ducti sunt testimonio Quintilianii libro duodecimo scribentis, Periclis eloquentiæ nulla ad nos monumenta venisse: & non multò post tradit, nihil posteritati mansurisque mox literis reliquisse Periclem. hinc quò me vertam? cum M. Tullius libro secundo de Oratore prodiderit, antiquissimos ferè esse, & quorum scripta consent, Periclem & Alcibiadem: & De claris oratoribus, ante Periclem neminem mandasse monumentis orationem: & eius quædam scripta circumferri: Sed non nostrum, inter duo Latinæ linguæ lumina iudicium interponere [cui præsertim Lucian, in laudatione Demosth. cù Marco Tullio conueniat] Periclis fulmen mox ostendemus. [Hyperides verò Atheniensis orator postulante Alexandro Macedonum rege, vnà cum Demosthene, Lycurgo, Charidemo oratoribus, ab Atheniensibus capite damnatur: qui mortis metu vrbe cessit: sed *Cæsarem*) C. Iulius Cæsar summis oratoribus æmulus testimonio M. Tullij, orationem elegantem, splendendam, magnificam, generosamque præ se tulit: sententiis acutus & creber. quod nisi magnitudine rerum gerendarum occupatum diuinum eius ingenium fuisset, non alius ex nostris contra Ciceronem nominaretur. *Calium*) In Calio maxime laudatur indoles, nitore, & altitudo, & præcipue in accusando multa vrbannitas: sed asperitatem, & sordem verborum in eo

eum postea Archias actor tragœdiarum cum in Æginam ad Æacum confugisset, detractum in Cleonas misit, ibique euulsa ab Antipatro lingua, necatus est. Fuit autem orator dulcis in primis & acutus, sed minoribus causis vt non dixerim vtilior, ita magis par in illa oratione quam admirabiliter egit pro Phryne meretricie. putant eam liberasse conspectu corporis speciosissimi, quod illa reuelauerat deducta tunica.] *Pollionem*) C. Asinius Pollio Trallianus, philosophus & orator summa diligentia vsus, adeo vt quibusdam etiam nimia videatur: & consilij & animi nitore, & iucunditate Ciceroni proximus, cui & æmulus & infensus fuit: orationibus suis multum vrbannitatis, & antiquorum poetarum inseruit. at Seneca eius compositionem tanquam salebrosam & exilientem notat, & vbi minime expectes relicturam: apud quem omnia cadant, exceptis paucissimis. non enim, inquit, fortis est oratio eius, quamuis elata sit: non est violenta, nec tonans, quamuis effusa: non est perspicua, sed pura. verum longè plura in prologo Declamationum libri quarti. nunquam admissa multitudine declamauit: primus omnium Romanorum aduocatis hominibus scripta sua recitauit, primus bibliothecam dicendo instituit, in ea scriptorum præstantissimorum imagines collocari. cum Asinius Gallus filius ausus est Ciceroni conferre, & præponere. aduersus Catonè causas egit.

Cæsarem, Calium, & imprimis Marcum Tullium oppono, cuius oratio optima fertur esse, que maxima. Et hercule, vt alia bona res, ita bonus liber quisque melior est, quo maior. Vides vt statuas, signa, picturas, hominum denique, multorumque animalium formas, arborum etiam si modò sunt decoræ, nihil magis quam amplitudo commendet. Idem orationibus euenit: quin etiam voluminibus ipsis auctoritatem quandam & pulchritudinem adiicit magnitudo. Hæc ille, multaque alia, que à me in eandem sententiam solent dici, vt est in disputando incomprehensibilis & lubrica

damnant: nam hians compositio, & inconditi sensus redolebant antiquitatem. *M. Tullium*) Quo nemo tam multa oratore, ne in Græco quidem ocio scripsit: vim cuius in dicendo & copiam, à Fabio libro decimo, & Seneca suasiarum primo, commendatam pluribus, quam vt deceat in commentariis conferre, satis habemus lectorem admonuisse. *Que maxima*) Qualis est pro Cluentio, & pro domo sua apud Pontifices. *Alie bone res*) Sūt meliores, quo sunt maiores. [*Quisq;*] cum comparatio contra opinionē Laurentii.] *Signa*) Opera sculptilia, & ad *Contendat*) Certet, asserat.

Hospitos) Demosthenem, & reliquos. *Dixisse*) Dum agerent causas: nam illud propriè est dicere. *Ediderint*) Publicauerint, emiserint, vt scilicet multa postea addiderint, & in maius aucta vulgauerint scripta sua. Quintilianus li. xij. multis tractat, non semper oratorem scribere quæ dixit: cum plerun-

que tempora breuitate impediunt, & multum ex eo quod oportuit dici, reciderit: huiusmodi enim casus efficiunt, vt aliquando dicatur aliter quam scribitur, cum dicere quomodo scribendum est non licet, quæ si non interuenerint, semper ager orator vt scribit, si melius scilicet scribat. *Multorum*) Oratorum. *Murena*) L. Murenam accusauit Cato crimine ambitus, Cicero defendit, absolutus consul creatus est, extat pro Murena oratio, sicut pro Vareno (cuius sæpe fit mentio apud Fabium) intercidit. *Subscriptio*) Denunciatio, notatio, [accusatio] super quo verbo plura libro v. *Nuda*) Nullis argumentis, nullis signis fulta. *Titulus*) Inscriptio breuitus [solis titulis sub-signata sine amplificatione.] officium scriptoris, inquit Secundus, existimo vt titulum suum legat. Martialis, Addita per titulos sua nomina rebus habebis. est enim titulus, index cuiusque operis: vnde in statuis & in picturis titulum dicimus literas, quæ vel artificis, vel eius cuius statua, siue imago est, nomen demonstrant: sicut apud Plinium legimus, Appio

licuius animalis effigiem formata à signo diminutiuum sit sigillum. in commune, signum est per quod aliqua res significatur. *Ille*) Aduersarius. *Eludit*) Hæc frustratur, ludendo euitat. Tacitus, Parthos vna ciuitas tam diu eluserat. & alibi, Eludi Parthum tractu belli poterat. [Cicero in Verrem, Te verò Cæcili, quemadmodum sit elufurus videre iam videor.] *Lubricus*] Subterfugiens stratis prioribus argumentis ad alia, anam & stropham ex aduersarii verbis colligens. lubricum secundum grammaticos dicitur, quod labitur dum teneri creditur, vt piscis, serpens.

cus, ita eludit, vt contendat hos ipsos, quorum orationibus nititur, pauciora dixisse, quam ediderint. Ego contra puto. Testes sunt multæ multorum orationes, & Cic. pro Murena, pro Vareno: in quibus breuis & nuda quasi subscriptio quorundam criminum solis titulis indicatur. Ex his apparet, illum per multa dixisse, cum ederet, omisisse. Idem pro Cluentio ait se totam

Claudio, qui consul cum Seruilio fuit, placuisse in excelsis titulos honorum legi. & Linius insignes imaginum titulos scribit. [Valerius, Titulus nanque datur.] sed tituli milites appellati, quasi tituli: quod patriam tuentur: vnde & Titii prænomen ortum. tituli etiam debitorum nomina dicuntur, præsertim in his debitis, quibus debitorum nomina scripta sunt. *Per multa*) Plura. *Dixisse*) Dum ageret causas. *Ederet*) Emendaret, limaret vt emitteret. *Omisisse*) Permisset. *Cluentio*) Aulus Cluentius Habitus Larinas per multos annos inuidia flagrauit, quod per eius pecuniam Oppianicus innocens condemnatus esset, cumque ideo & alii criminibus impia matris impulsu accusaretur, à Cicero longissima oratione protectus est. *Ait*) Verba sunt ex fine eiusdem orationis, Meum laborem, qui totam hanc causam vetere instituto solus peroravi, mater oppugnat. nam veteri instituto poterat orator dicere [solus sine alio patrono] quot horis libuisset. author Tacitus, ante Cn. Pompeium consulem neminem intra paucissimas horas perorare co-

actum, & liberas comperendinationes fuisse, & modum dicendi sibi quenque sumpsisse, & numerum neque dierum ne-

troni. *Perorasse*.) Totam causam dixisse. *Cornelio*) L. Cornelio Balbo. hunc ciuitate Romana à Gn. Pompeio donatum (rebus] in Hispania multis præclare gestis iudices accusarunt: quod contra leges & fœdera vteretur. *Quatriduo*) Quod extat, facile vno die, vel paucis horis dici potuit: hinc igitur apparet, ex actione quatriduana multa recisa antequam publicaret. *Lattus*) Copiosius. *Recisa*) Limata, amputata. *Repurgata*) Emendata sublati superuacuis, quæ lectorem offendifsent, iudicem tamen mouere poterant. Fabius, Quod libris deditur, & in exemplum redigitur,

terfens, ac limatum, & ad legem ac regulam compositum esse oportet: quia veniat in manus doctorum, & indices artis habeat artifices, vnde Secundus ad Celerem scribens de recitatione orationis: Superuacuum tamen est, recitare quæ dixeris. est: si eadem omnia, si iisdem omnibus, si statim recites: si verò multa inferas, multa commutes, non. Ex quibus apparet, non satis constare sibi, cum illic scribat: multa inferi solita pro editione. *Vnum librum*) Vnam orationem. *Grandè*) Amplam. non enim tantum ad atatem pertinet, sed etiam ad alias res: vnde apud Senecam Senecio cognominatus est Grædio, quod rebus grandioribus vteretur. & Cato grandire dixit fruges, pro in maius crescere. *At aliud est*) Proponit quæ possent obici, vt ea confutet. sensus igitur: quibusdam videri actionem bonam aliud esse quam orationem: Fabius libro duodecimo testatur, bene dicere & bene scribere, idem esse: neque aliud esse orationem scriptam, quam monumentum actionis habitæ. est autem actio, quasi sermo corporis, ex motu eius & gestu consistens, quo magis menti congruens: esse

que patronorum cautum. vnde testatur Secundus, Tullium totam actionem pro Cluentio egisse sine auxilio alterius pa-

causam veteri instituto solum perorasse, & pro Cornelio quatriduo egisse: ne dubitare possimus, quæ per plures dies, vt necesse erat, latius dixerit, postea recisa, ac purgata in vnum librum, grandem quidem, vnum tamen, coarctasse. At aliud est actio bona, aliud oratio. Scio nonnullis ita videri, sed ego (forsitan fallor) persuasum habeo, posse fieri, vt sit actio bona, quæ non sit bona oratio: non posse non bonam actionem esse, quæ sit bona oratio. est enim oratio actionis exemplar, & quasi δεξωρον. Ideo in optima quaque mille figuræ extemporales inuenimus. in his etiam, quas tantum editas scimus, vt in Verrem, Artificem, quemnam? rectè admones, Polycletum esse dicebant.

debet. hæc M. Tullius, verum iuriconsultus Celsus, Nihil aliud, inquit, est actio, quam ius quod sibi debeatur in iudicio persequendi, & Vlpianus de Actionibus, duo earum genera facit. *Ita videri*) Aliud esse actionem, aliud orationem bonam. Fabius vult actionem bonam, eandem debere esse bonam orationem: quod si contingat malè agere, omnino bene scribendum esse. vnde cautè dixit Secundus, bonam actionem. facilius enim ex bona actione fiet bona oratio, quam ex mala. *Bona actio*) Respectu auditorum & temporis. nam illa bona est actio quæ persuadet, etiam si non sit tersa & culta: quæ sanè debent esse in oratione. potest ergo fieri vt sit bona actio, & non bona oratio. *Non posse non esse bonam actionem*) Omnino necesse esse, illam fuisse bonam actionem, quæ sit bona oratio. *Et quasi δεξωρον.*) Primitiuum, & primam formam retinens. sic interpretatur Suidas, & Martialis nugæ archetypas dixit, manu authoris scriptas. sic Iuuenalis archetypas Cleantes, primas Cleantis statuas & imagines. *Optima*) Oratione. *Mille*) Innumeras. *Figuras*) Dicendi modos in v-

tatos, non vulgares. *Extemporales*) Non præmeditatas. *Hic*) Orationibus. *Tantum editas*) Non actas, sed solum publicatas. *Vi in Verrem*) Verrinarum genus est admirabile, [quarum primam] quas Ciceronem egisse contra Secundi opinionem ostentat Aseonius, [sed quare prima est de accusatore constituendo, & non directè contra Verrem, sed Cæcilium, uterque autor non est falsus, cum post illud Verres in exilium voluntarium iuerit, neque quæ sequuntur actiones à Cicerone actæ sint, sed tantum editæ.] sunt autem libri in Verrem emissi, quod prætor in Sicilia totam illam insulam expoliasset. *Quemnam artificem*) Verba sunt ex sexto Verrinarum actionum. præterea, inquit, erant ænea duo signa, non maxima, verum eximia vetustate, virginali habitu atque vestitu, quæ manibus sublatis factur) Concluditur. *Actio*) Illa. *Expressit*) Representavit. *Similitudinem orationis.*) Typum & formam dicendi absolutam. *Iustum & debitum.*) Ex lege & rei. convenienti causæ. nã autore Quintiliano, causæ frequenter breuitate temporis impediuntur, tunc nulla actoris, sed iudicis culpa. *Adiunt.*) Fauent. *Leges.*) Consuetudine veterum iudiciorum nemo intra paucissimas horas perorare cogebatur: & liberæ compendinationes erant: & modum dicendi sibi quisque sumebat: & numerus neque dierum neque patronorum cavebatur: primus istam libertatem cõsul Cn. Pompeius astrinxit, imposuitque veluti frenos eloquentiæ: & accusatori duas, reo autem tres horas ad dicendum dedit. Cæcilium accusatori sex horas, reo verò nouem ex lege datasset tamen, ut omnia ex foro, omnia ex legibus, & omnia apud prætores gererentur: vnde Martialis Cæcilianum irridet, qui contra legem maius temporis spacium impetrauerat, cum esset ad dicendum ineptus. Aseonius testatur, viginti dies legitimos accusatori, & toridè defensori ad respondendum concessos. hinc alibi sua tempora Secundus velli-

cra quædam more Atheniensium virginum reposita in capitibus sustinebant. canophoræ ipsæ vocabantur: sed earum artificem: quemnam rectè admones: Polycletem esse dicebant. cuius sensus: sed quis eas virgines fabricauerat: tanquam si per hæc M. Tullium aduersarius interrogaret: rectè igitur, inquit, hoc loco me admones: dicebat Polycletem ille optimus statuaris effigiasse. vel ea referantur ad Ciceronem interrogantem pragmaticum, vel à quo didicerat causam, quisnam esset artifex. & cum audiuisset, esse Polycletem, subiunxit, rectè admones. in illis etiam plerumque sunt nuda crimina, qualia illa. Nolite expectare dum ego hoc crimen ostiatim agam: à Terschilo Tindaritano pateram abstulisti: à Thrasone item Tindaritano patellam: à Nymphodoro Agrigentino thuribulum. *Sequitur*

Sequitur ergo, ut actio sit absolutissima, quæ maximè orationis similitudinem expresserit, si modo iustum & debitum tempus accipiat: quod si negetur, nulla orationis, maxima iudicis culpa est. Ad sunt huic opinioni meæ leges, quæ longissima tempora largiuntur, nec breuitatem dicentibus, sed copiam, hoc est diligentiam, suadent: quam præstare nisi in angustissimis causis non potest breuitas. Adiciam, quod me docuit vsus, magister egregius.

cans; An nos, inquit, sapientiores maioribus nostris? nos legibus ipsis iustiores? quæ tot horas, tot dies, tot compendinationes largiuntur? quibus postea motus Antonianus imperator, oratoribus permisit quantum aquæ actioni petiuissent, & iudicia longius protraxit. *Copiam*) Dicendi vbertatem: quam rem per exornationem, quæ interpretatio dicitur, declarauit. *Diligentiam*) ostendens oratori per longum temporis spacium concessum. *Angustissimis*) Minoris probationis: & vnius tantum, vel paucorum criminum citò transigendorum. *Breuitas*) Dicendi. *Vsum magister*) Sic libro sexto: quod tamen multi ante eum dixerant: imprimi M. Tullium, vsum esse dicendi magistrum frequenter præcepit, & omnium magi-

strorū præcepta superare. hinc pro Corn. Balbo, Assiduus, inquit, vsus vni rei deditus, & ingenium & artem sæpe vincit. est enim ratio loquendi, & regula sermonis. at omnium etiam rerum magistrum vsus esse scribit Cæsar in Commentarijs: quod latius explicuit Columella, quid. s. inter vsus & artem intersit: scriptorum dicens experientia fecit Exemplo monstrante viam) *Frequenter egi.*) Plures causas dixi. *Iudicavi*) Iudex fui. *In consilio fui*) Assumptus fui iudex extra ordinem pro cõsultatione rei dubiæ: nam in consilio esse dicitur aliquis, cum super re ambigua consulitur. M. Tullius, Ut haberet in cõsilio & fiat: & in Panegyrico Constantini, quisquis illius autor. qui tibi in consilio erant, hærebant. Apuleius in consilio iudices esse dixit, quod potestatem iudicij haberent. & principem dicimus bonos in consilio habere, quod est decernere ex consilio honor. neque me præterit, Quintil. scribere, iudiciu à cõsilio partu d. ferre, quod illud ostendentibus rebus adhibetur, hoc latètibus, & aut omnino nõdũ repertis, aut dubijs. & iudicium frequentissimè certum esse, consilium verò rationem quandam altè repetitam, & plerumque plura perpenderitem & comparantem, habentemque in se & inuentionem & iudicationem. *Aliud alios mouet.*) Vna res mouet alium, alia alium. *Varia sunt hominum iudicia.*) Nam sicut ingeniorum plurimæ sunt formæ, sic iudiciorum, ut autor est Quintilianus *Varia voluntates.*) Imitatio Persiana, Velle suum cuique est, nec voto viuatur vno. quod & imitatus est Terentius in Phormione, Verum ita est, quot homines, tot sententiæ. suus cuique mos. *Diuersum sentium.*) Diuersam habent sententiam ab aliis autoribus. *Idem*) Simile alijs: sed diuersis effectibus. *Sua inuentioni*) Quod præiudicet & excogitauit, an-

monumenta magis instruere, quàm facere artificem: vsus & experientiam dominari in artibus, neque esse vllam disciplinam, in qua non peccando discatur. nam vbi quid perperam administratum cessit improspere, vitatur quod fefellerat: illuminatque rectam viam docentis magistrum. Manilius, Per varios vsus artem ex-

frequenter egi, frequenter iudicavi, frequenter in consilio fui. aliud alios mouet: ac plerumque parua res maximas trahunt. varia sunt hominum iudicia, varia voluntates: inde qui eandem causam simul audierunt, sæpe diuersum, interdum idem, sed ex diuersis animi motibus sentiunt. Præterea sua quisque inuentioni fauet, & quasi fortissimum completitur, quum ab alio dictum est, quod ipse præiudicet. Omnibus ergo dandum est aliquid, quod teneant, quod agnoscant. Dixit aliquando mihi Regulus, quum simul adessemus. Tu omnia, quæ sunt in causa, putas exequenda: ego iugulum statim video, hunc premo (premit sanè quod eligit, sed in eligendo frequenter errat.) Respondi, posse fieri, ut genus esset aut tibia aut talus, vbi ille iugulum putaret. At ego (inquam) qui iugulum perspicere non possum,

tequam orator diceret & ageret, id tantum verissimum seruat. *Fortissimum.* Certissimum, irreprehensibile. *Alio.*) Ab auctore. *Teneant.*) Credant. *Agnoscant.*) Tanquam suum inuentum. *Adessemus.*) Causam ageremus. *Que sunt in causa.* [Que pertinet ad causam dicendam.] *Vi genu esse*) Lucianus in libro qui inscribitur oratorum magistrum, apertè carpens malos oratores, inquit, non referre ut pro fronte suram, pro sura verticem accipiant.) *Iugulum.*) Firmissimum argumentum, causæ constitutionem: nam iugulus in homine maxime lætalis: inde per translationem iugulatum literis dixit, in Verrem M. Cicero [& in Philippicis iugulatum causam Pompeianorum] & Terentianus Nauus, iugulasti hominem verbis. *Hunc premo.*) Vrgeo, & in summa totius causæ h. ij.

perfo non euagando. *Premis*) instat ubi credat esse cardinem rei, sed sepe fallitur in eligendo. *Respondi*) Regulo. *Feri*) Euenire. *Genu*) Pars leuior

Omnia Omnes partes causæ. *πῶτα λίθον κινῶ*) id est, omnem lapidem moueo: huius prouerbij multi meminere. Nicarchus in epigrammate *πῶτα λίθον κινῶ*. Basilus ad Monachos *πῶτα λίθον, κτ' ἴσως παρειμίαν, κινουῦτες*, & Græcæ vitæ Augulti scripsit. *πῶτα λίθον κινῶν, τὸ πῶς παρειμίαν*. simile illud *πῶτα κινήσω πέτρην*, quod à Suida pariter scribitur. eius originem inde tractâ inuenio. Polycrati Thebano ementi locum, ubi Mardonius castrametatus fuerat, respondit oraculum, ut inibi foderet, & omnem lapidem moueret: futurum ve magnam auri copiam offenderet. quidam tractum putant à venatoribus, qui feras indagantes, magna diligentia omnia perlustrant. *In cultiva agri*) In colendis agris. *Arbusta*) Loca arboribus cõstita, vel arboreis quibus vitæ maritantur: vnde

Plinius nobilia vinâ non nisi in arbutis gigni confirmat: & vlmum, populum nigram, fraxinum, ficum, oleam, cornum, tiliam, acerem, ornum, carpinum, quercum, salicem, inter arbuta connumerat: secutus Varro, qui præcipit arbuta ferenda in spaciis quincuncis, & vineas ac arbuta putanda. sic docet Columella, arbutum faciendum, & arbutiuam vitæ arbuto coniunctam retulit. Palladius similiter. Plinius etiam arbutare agros, pro arbutis conferere vsus est. Arbutum Cato, & cum imitatus Seruius pro loco arbutulis referto vsarpauerat. at arbutum inter semper virentes arbores enumerat Theophrastus. *Exerceo*) Colero. *Siliginem*) Theophrasto & Plinio authoribus, siligo genus grani nunquam pariter maturefcit, nec vlla segetum mi-

causæ. perstat in translatione, cum iam præmiserit iugulum. *Ingulum*) Firmissimum argumentum minuendo suam facultatem, Reguli subannat arrogantiam.

omnia pertento, omnia experior, πῶτα denique λίθον κινῶ. Vtque in agricultura nō vineas tantū, verūm etiā arbuta: nec arbuta tantū, verūm etiā campos curo, & exerceo: utque in ipsis campis non far, aut siliginem solam, sed ordeum, fabam, ceteraque legumina sero: sic in actione plura quasi semina latius spargo, ut quæ prouenerint, colligam. Neque enim minus imperspicua, incerta, fallaciaque sunt iudicium ingenia, quàm tempestatum, terrarūque. Nec me preterit summum oratorem Periclem sic à comico Eupolide laudari,

Περὶ δὲ γὰρ τοῦτω ἔχ' ἢ Πειθῶ τις ἐπεκράτητο ἴσισι χεῖλεσσιν. Οὕτως ἐκέλευε, καὶ μόνος τῶν ῥητόρων, τὸ κέντρον ἐγκατέλιπε τοῖς ἀκρωμερόμοις.

Verum huic ipsi Pericli nec illa perdidit, nec illud ἐκέλευε breuitate, vel velocitate, vel utraque (differunt enim) sine facultate summa conti-

nus dilatationem patitur propter tencritatem: matura grana protinus decidunt, sed minus quàm cætera frumenta periclitatur in stipula: quoniam semper rectâ habet spicam: nec rorem continet, qui rubiginem faciat. tria eius genera, bromus, siligo exceptitia, & tragos. *Semina*. Argumenta. *Prouenerint*) Prouentum, & messem bonam reddiderint, iuuerint. *Imperspicua*) Incognita, dubia. *Incerta fallacia*) Incerta ad cognoscendum an fallant: an magis disunctim legatur, incerta, fallacia. *Ingenia tempestatum*] Naturæ temporum, qualitates bonæ suæ malæ: nam tempestas vocabulum medium est. *Summum oratorem Periclem*) De cuius dicendi copia sic accepimus, ut cum contra voluntatem Atheniensium loqueretur pro salute patriæ, seuerius tamen id ipsum, quod illè

contra populares homines diceret, populare omnibus & iucundum videretur: cuius in labris veteres Comici, etiam cum illi maledicerent, quod tum Athenis fieri licebat, leporem habitasse dixerunt: tantamque in eo vim fuisse, ut in eorum mentibus qui audissent, quasi aculeos quosdam relinqueret. præstitit igitur Pericles doctrina, consilio, eloquentia per quadraginta annos, quibus in patria, & vrbanus eodem tempore, & bellicis rebus præfuit, quod Anaxagoræ physici auditor fuit. hæc sumpta ex M. Tullio & Valerio Maximo. de illo tamen longè plura Thucydides & Plutarchus, quem asserunt ob eloquentiam cognominatum Olympium. meminit sequentium verborum [Lucianus in laudatione Demosthenis, &] Suidas: sed breuibus *τοιαῦτα δέ τις ἐπεκράτητο πειθῶ τοῖς χεῖλεσσι τῷ ἀνδρὶ*, id est, talis autem quædam infidebat suadela labris viri. *καὶ δὲ γ' ἐν ἀπὸ τὰ χεῖρα, πειθῶ τις ἐπεκράτητο τοῖσι χεῖλεσσι, οὐτως ἐκέλευε, καὶ μόνος ἦν ἰμπέτρον τὸ κέντρον ἐγκατέλιπε τοῖς ἀκρωμερόμοις*. id est, ad hoc suadela quadam infidebat labris, adeo demulcebat, & solus rhetorum aculeum relinquebat auditoribus: quæ verba Eupolidis, veteris comædiæ scriptoris sæpe Cicero transtulit ad nos, ut De claris oratoribus, de Pericle scripsit Eupolis: cum delectatione etiam aculeos relinquebat in animis eorum à quibus esset auditus. Et, vberius veteris comædiæ maledica lingua, quamuis potentiam viri perstringere cupiebat, tamè in labris hominis meliore dulciorem leporem fatebatur habitare, atque animis eorum qui illum audierant, quasi aculeos quosdam relinqui prædi-

Delectare) Quod includit in se floridum dicendi genus: est autem proprium, quamuis etiâ in aliis orationis partibus opportunè fiat. *Persuadere*] Persuademus grâdi & robusto genere dicendi, auctore Quintiliano præsertim argumentis tam ex arte, quàm sine. Persuasionis loci sunt confirmatio & refutatio, ac peroratio, quamuis etiam & secundum rhetores, in narratione debebamus persuadere. *Copiam*) V-

cabat.] Ac Fabius libro decimo: quod de Pericle vetus testimonium est, in Platonem transferri potest iustissimè, in labris eius sedisse quandam persuadendideam: sic enim interpretatur *πειθῶ*: quæ sanè ab antiquis colebatur. nam tradit Pausanias, Thebis in Templo Veneris fuisse eius deæ imaginem, opus Praxitelis: & templum Pithus sine statua. Herodotus libro octauo testatur, apud Andrios dixisse Themistoclem duas deas Suadelam, & Necessitatem. Suidas asserit, nihil aliud esse Pithus templum, quàm orationem. M. Tullius cum libro tertio De oratore, leporem *πειθῶ* appellasset: De claris oratoribus idem suadellam vocauit, cuius effectorem dicit esse oratorem: quam Suadam dixit Ennius. eius autem Cethegum medullam fuisse vult, ut quam deam in Periclis labris sedisse, huius hic medullam Romanum oratorem fuisse dixerit: alii Flexanimam, & dicendi præfidem. Horatius etiam poeticam mellam vocauit: & Cebetes. In solio, inquit, sedet suauibus moribus & formosa indole mulier; quæ poculum manu tenet, suada vocatur, mortales omnes seducens. Syracusium quendam Apollonius Pithonem appellabat, oratione sua persuadere conantem: de quo Philostratus libro vii. *ἐκέλευε*) Demulcebat. Differunt enim breuitas, & orationis velocitas. nam breuitas est dicere citra causam: velocitas etiam copiosè, sed nimium festinanter, & sine mora attractu. Hermogenes diffinit, velocitatem esse compositionis accelerationem, qua viua & mobilis oratio videtur. *Facilitate*) Facili potestate dicendi.

gisset. nam delectare, persuadere, copiam dicendi spatiumque desiderant: relinquere verò aculeum in audientium animis is demum potest. qui non pungit, sed infigit. Adde, quæ de eodem Pericle comicus alter, ἤσπασι, ἐβέβητα, ξυκαύου τῷ ἐλάδῳ. Non enim amputata

bertatem orationis. *Spacium*) Temporis moram. *Aculeum*) Persuasionem & fidem facere. *Pungit*] Leuiter tangit, & breuibus agit *Infigit*] Multis immoratur, & persuas-

det. *Comicus a.*) Scribitis est Aristophanes pariter comœdiæ veteris scriptor: ἤστρα πρὸ ἐβέβητα, ἡμεῖς δὲ πᾶσι ταῖς, id est, fulgurabat, tonabat, & conuoluebat omnia. M. Tullius De perfecto oratore, nunquam inquit, ab Aristophane pœta fulgurare, tonare, permiscere Græciam dicitus esset Pericles, si tenui genere vsus fuisset. & Fabius lib. xii. Quid Periclea? similem ne credimus Lyfiacæ gracilitati? quæ fulminibus, & cœlesti fragori comparant comici: dum illi conuiciuntur. ad quæ videtur Martianus alluissse, vbi de rhetorica agit. At verò quid cum commotus publici nominis attestatone clamauerat? ful-

Abscissa) Manca. *Lata*) Copiosa. *Magnifica*) Sublimis. *Excelsa*) Illud dicendi genus admirabile continens. *Optimus tamen modus est*) Respondet quæ possent obiiici. tenendum esse modum in oratione, ne sit nimium redundans. *Non minus*) Pariter. *Infra rem*) [quæ] dicit nimium breuiter, & ieiunius quàm causa exigit. *Supra rem*) Redundanter, & extra causam. *Qui astrictius*) Non minus non seruat modum qui dicit minus, quàm ille qui dicit immodestius. *Redundanter*) Excessiuè dixisse. *Hoc*) Alicuius actionem. *Ieiunè*) Aridè. *Infirmè*) Infra causam.

vnde M. Tull. de perfecto oratore vtrunq; genus improbat, Meæ, inquit, aures & perfecto completor quæ verborum ambitu gaudent, nec curta sentiunt, nec amant redundantia. nam sicut cauenda est oratori presso inopia & ieiunitas: ita amplo inflatum & corruptum dicendi genus. nam copia autore Fabio, modum habet, sine quo nihil nec laudabile, nec salutare est. hinc De claris oratoribus tradit Cicero, Apollonium Molonem summum oratorem dedisse operam, vt nimis redundantem, & superfluentem iuuenili quadam dicendi impunitate & licentia reprimeret, & quasi extra ripas diffluentem coaceret. *Materiam*) Propositam causam. *Non*

gurare, permiscere, ardere omnia videbantur. quod adeo illi placuit, vt repetat hæc cū in progressu arma cōcussisset, veluti fulgoræ nubis fragore colliso, bōbis disflantibus fracta diceret crepitare tonitrua: denique creditum, quod instar Iouis posset etiam fulmina iaculatori: hanc totam ferè Græciam miscuisse ferebant: vnde quidam codices apud Secundum pro πᾶσι ταῖς ἰδέσθαι habent, id est, Græciam. iisdem ferè verbis Suidas de Salmoneo vtitur, ἤστρα πρὸ ἐβέβητα, ἡμεῖς δὲ πᾶσι ταῖς ἰδέσθαι, id est, fulgurabat, tonabat, perturbabat subditorum animos. *Ampulata*) Breuis, circumcisa.

oratio & abscissa, sed lata, & magnifica, & excelsa tonat, fulgurat, omnia denique perturbat ac miscet. Optimus tamen modus est, quis negat? sed non minus non seruat modum qui infra rem quàm qui supra: qui adstrictius quàm qui effusus dicit. Itaque audis frequenter, vt illud immodicè & redundanter, ita hoc ieiunè & infirmè. Alius excessisse materiam, alius dicitur non implese: æquè vterque, sed ille imbecillitate, hic viribus peccat. quod certè est non limatioris, maioris tamen ingenij indicium est. Nec verò cum hæc dico, illum Homericum ἀμετροεπί, probò, sed hunc, ἢ ἔπεια νιφάδεσσιν εὐκρότα χειμερίσιον: non quia non & il-

implese) Ieiunè dixisse. *Æquè peccat*) Excedendo regulam & præscriptum: an quia peccata paria, vt alibi latius docebimus. *Ille*) Qui infra dixit. *Hic*) Qui supra. *Aduerte*, hic & ille, positum à Secundo contra multorum vsum, apud quos, ille respicit longiora, hic propinquiora. sunt tamen authores probati, qui similiter vtuntur: quod nos in sequentibus latius annotauimus. *Viribus*) Nimis. *Limatioris*) Absolutioris. *Vitium*) Peccatum, sed quod peccatū maius in eo ingenij esse indicet. Hinc aliqui nō vitij sed indicij legunt: quod magis probò. Nullū enim ingenium limatū eò quod est limatū vitiosum est.] *Maioris*) Copiosioris. in quam senten-

tiam pedibus iuit Fabius, de Stefichoro loquens: sed redundat atque effunditur: quod vt est reprehendendum, ita copia virium est. etiam libro secundo dixerat: peius vitium sterilitatis esse, quàm quod ex copia veniret: facile remedium vberitatis; sterilia nullo labore vinci. quam rem M. Tullius libro secundo De oratore sic tractauit: Volo se efferat in adolescente fecunditas: nam facilius reuocantur ea quæ se se facilius profuderunt. quod si nihil valet materies, noua sarmeta cultura exputantur. ita volo esse in adolescente, vnde aliquid amputem. non enim potest in eo esse succus diuturnus, quod nimis celeriter est maturitatem affec-

tum. Vlyssi ab Homero. *Ille*) Versus super oratione Menelai ex eodem Iliadis libro: πᾶσι δὲ ἀλλὰ μέγα λιγέως. Si tamen detur electio, illam orationē similit̄ niuibus hybernis, id est crebrā, assiduā & largā, postremò diuinā & cœlestē volo. At est gratior multis actio breuis. Est quidem, sed inertibus, quorum delicias desidiāque, quasi iudicium respicere, ridiculum est. Nam si hos in consilio habeas, non solum satius est breuiter, sed omnino non dicere. Hæc est adhuc sententia mea, quam mutabo, si dissentieris tu. Sed plane cur dissentias, explices rogo. Quauis enim cedere autoritati tuæ debeam, rectius tamen arbitror in tanta re, ratione quàm autoritate superari. Proinde si non errare videor, id ipsum quàm voles breui epistola, sed tamen scribe. confirmabis enim iudicium meum. si verò errare, longissimam para. Non corrumpe te, qui tibi, si mihi accederes, breuis epistole necessitatem: si dissentires, longissime, imposui. Vale.

tum. Sic forasse nos, aridiores quidam notabunt, tanquam copiosius Secundum interpretantes: sed hæc multis, non delicatis scripsimus. *Illam Homericum*) Illud Homeri versus ex secundo Iliados, Θεραπείης δὲ ἔπ' ἡμῶν ἀμύθητος ἐκὼν ἴσθαι, ὅς ῥ' ἔπεια φρεσὶν ἦσαν ἀκοσμοὶ τε πολλὰ τε ἴδην Μάψ. id est. Therites autem adhuc solus sine verborum mensura tumultuabat. qui certè verba mentibus suis incomposita: multatque nouerat frustra. *Hunc*) versus ex tertio Iliadis in laudem Vlyssis. καὶ ἔπεια νιφάδεσσιν ἰσκότα χειμερίσιον id est, & verba niuibus familia hyemalibus. nā eius oratio copiosè fluebat instar niuiū. M. Tull. De claris oratoribus, vim dicendi tradit assigna-

le mihi validissimè placeat, πᾶσι δὲ ἀλλὰ μέγα λιγέως. Si tamen detur electio, illam orationē similit̄ niuibus hybernis, id est crebrā, assiduā & largā, postremò diuinā & cœlestē volo. At est gratior multis actio breuis. Est quidem, sed inertibus, quorum delicias desidiāque, quasi iudicium respicere, ridiculum est. Nam si hos in consilio habeas, non solum satius est breuiter, sed omnino non dicere. Hæc est adhuc sententia mea, quam mutabo, si dissentieris tu. Sed plane cur dissentias, explices rogo. Quauis enim cedere autoritati tuæ debeam, rectius tamen arbitror in tanta re, ratione quàm autoritate superari. Proinde si non errare videor, id ipsum quàm voles breui epistola, sed tamen scribe. confirmabis enim iudicium meum. si verò errare, longissimam para. Non corrumpe te, qui tibi, si mihi accederes, breuis epistole necessitatem: si dissentires, longissime, imposui. Vale.

Menelao dedit: ex ore Nestoris dixit dulciorem melle profluere sermonem: quæ certè delectatione nihil fingi maius potest. Vlyssi facundiam & magnitudinem iniunxit: cui orationem niuibus hybernis copia verborum, atque impetu parem tribuit. *Crebram*) Velocem, instantem.

Largam) Copiosam. *Diurnam*) Qualis fuit Pericli. *Multis*) Vulgaribus, idiotis. *more Græco. Est quidem*) Confirmat obiecta. *Ineribus*) Delicatis & malis auditoribus, qui grauantur audire necessaria. *Iudicium respicere*) Velle dicere, illos habere iudicium in eloquentia. *In consilio*) Iudicis. *Sed omnino*) Melius est. *Hæc sententia*) Orationem debere esse copiosam, *Cur*) Rationes & causas, quibus potius breuiter dicendum sit. *Cedere*) Parere. credere. *Tanta re*) Tanti ponderis & difficultatis. *Proinde*) Quare. *Non errare*) Vera sentire de modo dicendi. *Id ipsum*) Meam sententiam scribe. *Sed tamen*) Sed

omnino rescribere. *Inducum meum*) Scribendo tibi placere copiam. *Si errare*) Videor: alia lectio, si errauero: placet superior. *Longissimam parua*) Multa argumenta & rationes quibus nostra confutes. *Non corrumpi te*) Imponendo necessitatem longioris epistolæ, si dissentires, & breues literas approbando, si mecum sentires. *Alii legunt num.* [An cum longam epistolam peto, te à vero iudicio remouei, ne haberes necessitatem scribendi longiorem epistolam si diuersa sentires?] solent enim plerunque vel nimium occupati amico sententiã facillè concedere, ne, si secus sentiant, cogatur animũ intèdere refellèdo.

C. PLINIUS PATERNO SVO S. 20

Vidat seruos iudicio Paterni emptos esse decoros: superesse vt sint frugis. Et Paterno, vel Materno scriptam epistolam in variis exemplaribus notatur. Paternum Præfectum Prætorij à Commodo trucidatũ legimus. Dion Maternũ militẽ scribit. Vtriusq; meminit Martialis. nã lib. 10. municipẽ suũ testatur dicẽs Iuris & æquarum cultor sanctissime legũ, Veridico Latium qui regis ore forum: Municipi Materne tuo veterique sodali Galliacum mandas si quid ad oceanum. Et. xij. ditissimum ostendit fuisse Paternum, Nummi cum tibi sint opẽsque tanta, Quantas cuius habet Paterne rarus. Dion refert Domitianum occidisse Paternum Declamatorẽ, quod contra tyrannos declamasset. Et de re militari scripsisse Paternum tradit Martianus Iurisconsultus, ac Iulium Maternum nominat Vlpianus. *Animi iudicio*) vel literarum, vel prudẽtiã. libro quarto super suis hendecasyllabis iudicij eius requirit. *Nõ*) tribuo tibi plurimum quia multum sapis: & hoc facio. *Ne tibi placeas*) ne efferris, surgant tibi in vertice cristæ ex laudatione. *Martialis*. Ne tibi regali placeas *Cleopatra sepulcro*. & *Fabius pariter*. *Multum est*) sapere quantum ego. locatur

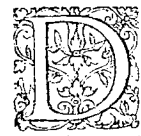
T animi tui iudicio, sic oculorum plurimum tribuo: nõ quia multum, ne tibi placeas, sed quia tantum quantum ego sapis: quãquam hoc quoque multum est.

Omissis iocis, credo decenteis esse seruos qui sunt empti mihi ex consilio tuo: superest vt frugis sint: quod de venalibus, melius auribus quam oculis indicatur. Vale.

cum amico Secundus: vnde postea omissis iocis serio loquitur. *Decentes*) formosos. decoros. *Mhi*) ad vsum meum, mea causa. *Frugis*) fructuosi, vtilis, necessarij: in quibus sit aliquid quo fruamur. vnde etiam deductum frugalitatis vocabulum putat Quintilianus, quod fruges humano generi sint necessitær. Author est Marcus Tullius, frugi hominem significare non solum vtilẽ, sed moderatũ & temperantem & parcũ. ac in Epistolis ad Atticum, referri ad seruos & libertinos. quod cognomen in L. Pisone maximè laudatum fuit. quanquam idẽ pro Deiotaro frugalitatis verbo laudari Regem non solere dicat: & frugi hominem non multum habere laudis in Rege. *Frugis* secũdum Græmaticos aptoton est à prima sui positione non cadens. *Venalibus*] seruis venum expositis. *Auribus*] dum loquuntur. Potest allusisse ad Æsopum de formem qui ob scommata emptus potius quam ceteri formosissim

mosissimi conferui. An *auribus*, si malè intuemur pulchritudinem. *audiant an beate. Oculis*] quibus tantum

C. PLINIUS CATILIO SEVERO SVO S. 21.

*D*iu) Reddit causas Catilio suo tam diutina in vrbe moræ, quo Titus Ariston, cuius peritiam iuris ita laudat, vt admiretur: vitam probat, vt supra philosophicam extollat: grauius valetudinẽ premebatur. quod si deus (sic medici spõdebãt) meliora annuisset, se statim Laurentinum suũ ad ocium literarũ petiturum, scribit. Catilius Seuerus à Traiano Consul, iterum ab Adriano creatus: dein Syriæ præpositus: mox præfectus vrbis sub eodem, cum Antonini Pii adoptionem factam doluisset, re prodita quo sibi imperium præpararet, accepto successore dignitate priuatus est: prius tamen grauitè ab Imperatore obiurgatus. Fuit autem Catilius maternus proauus Antonini Philosophi, qui postea imperauit. Et si sciam apud Spartianum, Catilium scribi: & pauld post Attilium. ac Iurisconsultus Florentinus, & eum secutus Iustinianus in Institutionibus prodiderint Statilio Seuero diuum Adrianum rescripsisse *Hæreo*) maneo inuitus, [dectineor, implicitus sum.] *Attonitus*) stupidus, & mentis inops. nam attonitus propriè is dicitur, cui casus vicini fulminis, & sonitus tonitruum dant stuporem. *Pertinax*) nimium perseverans, continua. *Titus Aristonis*) cuius officia grata & iucunda erant Secundo. Aristonem Iurisconsultum fuisse Traiani temporibus: & eius consilio Imperatorem vsum testatur Papinianus. & Vlpianus plerunque illius mentionem facit. Fuit & Saluius Aristonem Iuliano rescripsisse Iulianus, titulo de Legatis refert. *Nihil est illo grauius*) modus dicendi elegantissimus, pro nemo est illo viro prudentior & circumspectior ac venerabilior. vnde leues contemnen-

*D*iu) *Iuam in vrbe hæreo, & quidem attonitus. Perturbat me longa & pertinax valetudo Titi Aristonis, quem singulariter & miror & diligo. nihil est enim illo grauius, sanctius, doctius: vt mihi non vnus homo, sed litera ipsa omnesque bonæ artes in vno homine summum periculum adire videantur. Quam peritus ille & priuati iuris & publici? quantum rerum? quantum exemplorum? quantum an-*

dos & vanos dicimus. *Sanctus*) morum integritate. *Doctus*) multiplici scientia. *Litera ipsa*) omnis res litteraria. *Vno homine*) perinde ac si diceret, omnes bonæ artes periclitantur agrotante Aristone: qui si interiret, videntur mihi cũ illo moritura. *Iuris publici & priuati*) quod Iustinianus ita diffiniuit, Publicum ius est quod ad statum rei Romanæ spectat. Priuatum quod ad singulorum utilitatem. [Quare Cæcilius alibi ad Aristonem scribens, Cum sis, inquit, peritissimus & priuati iuris & publici. cuius pars Senatorium est.] Caius Iurisconsultus describit, publicum esse quod ratio naturalis inter omnes gentes constituit: id apud omnes peræque custodiri, vocarique ius gentium, quasi quo iure omnes gentes vtuntur. quod quisque populus sibi constituit, id ipsius proprium ciuitatis esse, vocarique ius civile quasi ius proprium ipsius ciuitatis. [Quod sumptum videtur à M. Tullio, aliud esse ius gentium aliud ius civile in Officiis designante.] Iuris prudentiam Vlpianus inquit esse diuinarum atque humanarũ rerum notitiam de cuius partitione latius habes primo. ff. & apud Philosophos. *Rerum*) quorum obseruationem quadruplicem esse tradunt. an magis historiariũ, cum passim pro historis res ponantur. *Exemplorum*) quorum vltus si cum materia iungatur, pluri-

mum potest. *Antiquitatis*) feueritatis antiquæ. an rerum & verborum veterum gnarus [vel potius quòd *Antiquitatis*]. xii. tabularum optime norat, cum id esset antiquus ius.] *Nihil est*) nulla disciplina est. Hic mihi videtur Cæcilius, dū laudat Aristonem, demonstrare illum summum oratorem, quem Crassus apud M. Tullium querit: omni laude cumulatam, qui naturas & hominum mores sciat, & historias, antiquitates, reip. administrationem, denique ipsum ius civile cognoscat. *Thesaurus*) arca custos, rerum reconditarum. *Abditum*) incognitum, non vulgare: [nam lib. ix. subtiliter disputat & querit ab Aristone de Senatorio iure.] *Autoritas*) fides ex fama quaerita. *Pressa cunctatio*) diligens mora & emuncta. Apuleius pressiorem cautelā pro vigilantiore & diligentiore dixit. Sic pressiores cogitationes, id est, intentiones. Et pressum, pro apprime. Nec Quintilianus pressum ac limatum dicendi genus improbat. Video etiam pressum pro attenuato vsurpari. Secundus lib. vij. Pressus sermo & purus ex epistolis petitur. *Decora*) non nimia nec sine gratia. *Hæsitat*) moratur antequam respondeat: non quòd ei rationes desint, sed multitudine earum & diuersitate diuina diligenter expendit. *Ab origine*) à principio, à causis, & primis motibus: quod philosophorum propriū est, vnde fit vt non decipiatur. *Discernit*) partitur, nam ex diuisione res illustrantur. *Expendit*, adamasim & diligenter examinat. *Ad hæc*) præterea. Post doctrinam, mores Aristonis commendat. *Parcus*) abstiniens, temperatus. *Cultu*) vestitu. *Priscæ frugalitatis*) Magna parsimoniz. Fuerunt enim antiqui parcissimi. *Magnitudo*) fortitudo: nam Seneca autumat magnanimitatem & fortitudinem idem esse, nihilque aliud in rebus humanis magnū,

tiquitatis tenet? nihil est, quod dicere velis, quod ille docere non possit. mihi certe quoties aliquid abditum quero, ille thesaurus est. Iam quanta sermonibus eius fides: quanta auctoritas: quàm pressa & decora cunctatio? quid est quod non statim sciat? & tamen plerunque hæsitat. dubitat diuersitate rationum: quas acriter magnòque iudicio ab origine causisque primis repetit, discernit, expendit. Ad hoc quàm parcus in victu? quàm modicus in cultu? Soleo ipsum cubiculum eius ipsumque lectum, vt imaginem quandam priscæ frugalitatis, aspiciere. Ornat hæc magnitudo animi, quæ nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam refert: rectèque facti, non ex populi sermone mercedē, sed ex facto petit. In summa, non facile quis quenquam ex istis qui sapientiz studium habitu corporis præferunt, huic viro compararit. Non quidem gymnasia sectatur,

nisi animum magna despicentem. Diogenes magnanimitatem describit esse scientiam, quæ habitum facit excelsiorem omnibus quæ contingere possint equaliter bonorum ac malorum. *Ad conscientiam*) in qua voluerunt veram tranquillitatem consistere, non in ostentatione. Aristo igitur cum quid benefactum à se fuisset, ex conscientia sola, non ex populari aura præmium petebat: quibus virtutibus sui temporis philosophos longè anteibat. *Ex facto*) re bene gesta. *Præferunt*) simulant, prætexunt, *Studium sapientiz*) Philosophiam. *Habitu corporis*) barba & pallio. Athenæus pariter libro nono, & pluribus decimo, insectatur simulantes philosophum baculis & intonsis barbis. *Non facile comparabis*) quia multo superior illis est. Is enim qui studet, secundum Ciceronem, omnium rerum diuinarum atque humanarū vim, naturam, causasque nosse, & omnem bene viuendi rationem tenere & persequi, nomine Philosophi appellatur: quanto magis qui illa optime norit, & persequitur.

Gymnasia) scholas, exercitationes. Suidas academiam, lyceum, cynosarges, tria Atticæ gymnasia fuisse tradit: in quibus non solum corporis vires, sed etiam animi exercebant. vnde & quandam Dialecticæ partem, quæ in exercitatione constabat, Gymnasium dixerit: & Gymnosophistas Indorum philosophos ad respondendum acutè & promptè exercitatos. Hic faciunt illa Ciceronis verba ex secundo Oratoris.

Porticus publicas) (quo solet frequens turba conuenire.) Stoicos designat quorum princeps Zeno orationē formabat ad porticum pœcilen quæ & pœcilianacta dicebatur. Eò igitur discipuli conuebant: atque ideo Stoici vocati, quòd Græcè στωϊκῶν, latinè porticus appellatur. *Altorum*) auditorum *Toga*) officio *Aduocatione*) patrocinio, aduocatos accipere debemus omnino omnes, qui causis agendis quoquo studio operantur. Consilio, respondendo. Consilia etiam nunc vulgò responsa prudentiū dicuntur. Duo tetigit quæ iuris peritus facit, agere & consulere. *Istorum*) philosophorum. *Etiā primo loco*) qui principatū inter philosophos obtinent. *Opertus*) pannis intectus, vt facilius sudorē exprimat. *Transmittat*) prætereat (sufferat) *Summa*) articulo,] periculo. *Insuperabilis*) insanabilis. *Sponte*) præueniendo mortem. *Difficilis*) dura & pertinax. *Maneret*) viueret, duraret. *Dandum precibus vxoris*) ratio qua vitam protraheret, nisi medici desperassent respectu vxoris & filiz & amicorum. *Dandum*) concedendum hoc. Sic ad Hispanum scribit, Demus hoc tuis, demus optimi adolescentis honestissimis precibus. *Inanes*) frustra sperando

Sæculis multis antè gymnasia inuēta sunt cum in his Philosophi garrire cœperunt, & hoc ipso tempore teneant: tamen eorū auditores discum audire quàm philosophum malunt: qui simulac increpuit in media oratione, de maximis rebus & grauisimam disputantem philosophum omnes vnctionis causa relinquunt. Ex quibus apparet gymnasia in vsu fuisse & corpori & ingenio exercendo.

aut porticus, nec disputationibus longis aliorum ocium, suūque delectat: sed in toga, negociisque versatur: multos aduocatione, plures consilio iuuat. Nemini tamen istorum castitate, pietate, iustitia fortitudine, etiam primo loco cesserit. Mirareris, si interesses, quæ patientia hanc ipsam valetudinem toleret, vt dolori resistat, vt sitim differat, vt incredibilem febrim ardorem immotus opertusque transmittat. Nuper me, paucosque mecum, quos maxime diligit, aduocauit, roganitque vt medicos consuleremus de summa valetudinis, vt, si esset insuperabilis, sponte exiret à vita: sin tantum difficilis, & longa resisteret, maneretque. Dandum enim precibus vxoris, dandum filiz lacrymis, dandum etiam nobis amicis, ne spes nostras, si modo non essent inanes, voluntaria morte desereret. Ideo arduum in primis, & præcipua laude dignum puto. Nam impetu quodam, & instinctu procurrere ad mortem, commune cum multis: de liberare verò, & causas eius expendere, vtque suaserit ratio, vite mortisque consilium suscipere, vel ponere, ingentis est animi. Et medici quidem secunda nobis pollicentur: Superest, vt promissis deus adnuat, tandemque me hac sollicitudine exoluat. qua liberatus, Laurentinum meum, hoc est libellos & pugil-

eum posse conualescere. *Arduum*) difficile inuentu in vno alio. *Laudabile* cum virtus circa difficultia consistat. *Impetu*) i. ij.

furore. *Multi*) vulgribus. Gladiatores & seruos sæpe vidimus mortem constanter appetere, inquit Seneca, & belluas in ferrum irruere. *Expendere*) rationes examinare *Consilium esse*) viuendi delibere. *Pugillares*) tabellas in quibus scribitur. *Studiosum otium*) quia potest esse alterius rei otium vt ignauia. *Absidenti*) coram Aristone ægotante. *Vacat*) cum sim occupatus circa remedia valetudinibus. *Anxio*) absenti sed cum dolore & cura. *Quid timeam*) mortem Aristonis. *Optem*) sanitatem. *Destinem*) studium in seculo.

Ista obtinent vicem epilogi. *Lattioribus* *fussioni*) perturbationi, dolori. *Nihil quereris*) nihil querulum & triste in illis scripseris.

rationem. *Ponere*) omittere. *Sesquā*) bonam valetudinem. *Deus*) sine cuius nutu & consilio nostræ spes irrita. *Lacrimatum*) rus: cuius loci & situs amœnitate captus plurimum oblectabatur oculi li-

lares, studiosumque otium repetam. Nunc enim nihil legere, nihil scribere, aut absidenti vacat, aut anxio libet. Habes, quid timeam, quid optem, quid etiam in posterum destinem. Tu quid egeris, quid agas, quid velis agere, inuicem nobis, sed latoribus epistolis, scribe. Erit confusio meae non mediocre solatium, sed tu nihil quereris. Vale.

Lattioribus *fussioni*) perturbationi, dolori. *Nihil quereris*) nihil querulum & triste in illis scripseris.

C. PLINIUS POMPEIO FALCONI SVO S. 22

Onsulis) Pompeius Falco, ad quem diuum Adrianum epistolam de casibus infecti testamenti Vlpianus scripsisse tradit, sub Pertinace consul liberè imperatorè pupugit: sed nec minus acriter quàm prudenter ab imperatore remorsus est, cui postea Falco imperare

Onsulis an existimem te in Tribunatu causas agere decere. Plurimum refert quid esse tribunatum putes: inanem umbram, & sine honore nomen, an potestatem sacrosanctā, & quam in ordinem cogi ut à nullo, ita ne à se quidem deceat. Ipse cum Tribunus essem, errauerim fortasse, qui me esse aliquid putavi, se-

volens, parauit insidias: de quo conquestus est in senatu imperator: Falconi tamen pepercit, & à senatu impunitatem eius petiit. denique Falco in rebus suis securus vixit, & hæredem filio periit, quamuis multi Falconem nescisse dixerint, Imperium sibi parari. Huic igitur consulenti an in tribunatu plebis causas ageret: respondet Secundus, se dum tribunatum ageret ab aduocatione abstinuisset: causâque, quibus motus fuerit, enumerat. *Te decere*) Legitur etiam debere. *In Tribunatu causas agere*) dum geris Tribunatum defendere reos oratione. Paulus tertio. ff. *Qui magistratum initurus est, idoneus defensor non intelligitur. Quid esse Tri-*

bunatum) Tribunatus dignitas plebeia, L. Iunio Bruto [& Spurio Sicimo instantibus] instituta: cuius dignitatis officium erat, lætis plebeis contra potentiores auxilio esse, quodque hi plebem rogassent, id ratum esset. In summa, ius Tribunitiæ potestatis magis ad impediendum, quàm ad agendum introductum. *Umbram*) magistratum. *Inanem*) sine potestate, tanquam circulum ad tabernam. *Sine honore*) nam etiam quidam tradunt Tribunatum plebis non esse magistratum. vnde creato Dictatore ceteri magistratu abibant præter Tribunos. Satis tamen constat [Tribunatum] fuisse summam potestatem, post Dictatorem: qui si abfuisse,

in vrbe primam ac ferè solam. *Sacrofanctam*) venerabilem, tanquam rem diuinā, & deo consecratam: cuius contrarium prophanum. M. Tullius pro Cor. Balbo, Sacrosanctum esse nihil potest, nisi quod populus plebsve sanxisset: & functiones sacrandæ sunt aut genere ipso, aut obsecratione, & consecratione legis aut pœnæ: cum caput eius qui contra fecit, consecratur. Nam creati Tribuni primi hanc legem tulerunt, Tribunum inuitum tanquam vnum è multis nemo cogito agere, neque verberare, neque alteri vt verberet imperato, neque occidit, neque occidi iubet. si quis autem prohibitorum horum aliquid fecerit, impius execrabilisque esto: bonaque eius publicante ad sacra Cereris. & qui aliquem hæc agentium occiderit, cædis expiatus esto, ac ne fiat potestas deinceps populo abrogandi hanc legem, sed in omne tempus reliquum immobilis permaneat: Sit statutum omnes iurare nobis per sacra: hac se lege ipsos, & eorum posteros vsuros esse perpetuè: præq; adiecta sit iuramento stabilitibus legem ipsam deos esse propitios cælestes, geniosque & manes: transgredientibus verò, numina aduersa fieri: qui legant aliquem. *Tanquam essem*) exempli gratia ac si fuisset Tribunus cum verè fuerit: sed hoc prætextu verborum declinat arrogantiam. Assurgere, honorem præstare, aperire caput *stare*) pedibus stantem agere: sic etiã dicebant. quam consuetudinem etiam apud Græcos fuisse ostendit Home. in Iliad. *Clepsydra*) vase quo defluente guttatim aqua, sicut nunc puluere, horarum spatia designabantur, vel etiam quæque temporis momenta. Apuleius lib. iij, sui asini, Rursum præconis amplo boatu citatus accusator, quidam senior exurgit, & ad dicendi spatium vasculo quodam in vicem colli graciliter fistulato, ac per hoc guttatim defluo, infusa aqua, populum sic adorat. Et tertio Epistolarum Seneca, Clepsydra non extremum stillicidium exhaurit, sed quicquid antè defluxit. Suidas scribit Clepsydram esse vas angustissimo

tanquam maximè pollutioni obnoxii: ex hisque constitutus Romanis mos sacrosancta esse Tribunorum corpora. *In ordinem cogi*) [redigi, emendari, corrigi,] impediri, negligi, inter viles & abiectos auctore Prisciano, numerari. Quod ex prædictis apparet non licuisse. Nullus enim alius magistratus comperere aut prohibere Tribunalum poterat. vnde apud Liviū Fuluius Consul Tribunus inquit, Videtisne vos in ordinem coactos esse, & rem ad seditionem spectare? Et Tranquil. scribit Vespasianum altercationibus insolentissimis ab Heluidio pene in ordinem redactum. Erat etiam Imperator potestate Tribunitia. [Pariter Claudius apud eundem conscripsit se in ordinem coactum ab Ostiensibus, quia subeunti Tyberim schaphas non misissent.] *A nullo*) alio quàm à Tribuno. nam cæteros collegas vnum aliquod volentes, vnum tantum Tribunorum impedire potest. Hinc Secundus, deceat, id est, decorum sit, dixit, non liceat. *Ad se*) sua sponte submittere se imperio alterius. *Errauerim fortasse*) corrigit dictum ne videatur iactantia crimen incurrere. *Aliquid*) alicuius potestatis & honoris. sunt

tanquam essem, abstinui causis agendis: primum, quod deforme arbitrabar, cui assurgere, cui loco cedere omnes oporteret, hunc omnibus sedentibus stare: & qui iubere posset tacere quemcunque, huic silentium clepsydra indici: & quem interfari nefas esset, hunc etiam conuitia audire: & si inulta pateretur, inertem: si

ore circa fundum, ad quod in iudiciis aqua plenum propositum dicebant oratores, sicut innuit Æschines in Ctesiphontem quam consuetudinem imitari postea Romani: nam & M. Tullius Aulum ad clepsydram vocat. Accipitur interdum pro instrumento astronomico horas metiente, & pro iudicio græcis auctoribus hæc asserentibus. Pausanias insuper in vertice Ithoniæ arcis Messeniensium fontem clepsydram oriri tradit. Inditum & meretrici cognomen nomine prius Metichæ, postquam ad clepsydram concubuit tota aqua defluente. Inde Euboli

poëma Clepsydra appellatum. Athenæus autor, Et apud Suidam super verbo clepsydra quædam prouerbia explicantur. Fuisse illam pro horologio, & ad alios vsus sequentes scriptores indicant. Vegetius lib. iij. Quia impossibile videbatur per totam noctem vigilantes singulos in speculis manere, ideo in quatuor partes ad clepsydram sunt diuisæ vigilæ. Cenforinus, P. Cornelius Nasica Cenfor ex aqua fecit horarium: quod & ipsum ex consuetudine noscendi à sole horas, solarium coeptum vocari. Vitruuius testatur horologiorum ex aqua comparationem Cræsiuum primum explicuisse. Et li. vij.

Vlsceretur detrudento conuiciantem in carcere, vel ab aduocatione repellendo *Insolentem* arrogantem. *AËtus* sollicitudo, [mentis agitatio.] *Ante oculos* coram. *Appellasset* prouocasset, auxilium me orasset. Appellandi ius quàm sit frequens, quàmque necessarium, qui nesciat, nemo est: quippe quod iniquitatem iudicatum vel imperitiam corrigat. lege Iurisconsultum ff. 49. tit. de Appellationibus. Est autem auctor Asconio appellatio minoris ad potiores prouocatio. Significat etiam appellare, blanda oratione alterius pudicitiam attentare, secundum Vlpianum. *Cui adesset* pro quo agerem, cuius causam tuerer. *Ille* Aduersarius appellasset. *Intercederem* occurrerem, obistarem. Intercedere est prohibere, cuius extremum ius erat apud Tribunos plebis. *Auxilium ferrem* perinde acsi diceret, vtri eorum opem tulissem, aduocati partes excessissem: si siluissem, videbar me Tribunatu priuare. *Eiurato* deposito, abrogato. [M. T. in Philippicis, Sic me iniqui eiurabant, de me queiebantur. Valerius, Ignominiosa Consulatum eiuratione.] Eiurare. Pompeio referente, significat id quod desideratur non posse præstare. Quare Secundus dixit eiuratum Tribunatum, vt qui in eo deductus esset, nõ posset præstare honestè quod iure debuisset. *Privatium* sine potestate.

Athenæus inquit, Hydraulicum instrumentum videtur esse Clepsydra: vnde ferunt Platonem paruam quandam instrumenti excogitationem excogitasse, dum nocturnum horologium fingit simile hydraulicum, referens clepsydram admodum capacem. Satis constat clepsydram deduci *Interfari* loquentem interrumpere, impedire, obstrepi. *Conuicia* ab aduersariis iurgia: qualia nostri temporis in foro strepunt. *Inulta* conuicia impunita. *Inertem* nimium patientem, qui non exerceret suam potestatem.

Ulcisceretur, insolentem videri. Erathic quoque æstus ante oculos, si fortè me appellasset vel ille cui adesset, vel ille quem contra intercederem, auxilium ferrem, an quiescerem sileremque, & quasi eiurato magistratu priuatum ipse me facerem. His rationibus motus, malui me tribunum omnibus exhibere, quàm paucis aduocatum. Sed tu (iterum dicam) plurimum interest, quid esse tribunatum putes: quam personam tibi imponas, quæ sapienti viro ita aptanda est, vt perferatur. Vale.

Omnibus pop. Rom. exercendo ius tribunitium & opem dando pressis. *Paucis* ad vsus paucorum aduocare. *Personam tibi imponas* qualitatem & mores dignitati tuæ competentes. Sic M. T. pro Sylia, Denique inquit, istam personam vehementem & acrem quam mihi tunc tempus, & resp. imposuit, iam voluntas & natura detraxit. [Idem in Philippicis, Vt meminissem quam personam impostam à vobis sustinerem] Et Ouidius, Cum tibi contingat formam lunonis adire, Fac scis personæ quam tueare memor. In qua significatione ipse alibi, & Fabius vsurpant. Neque ignore accipi interdum personam pro scenico habitu vel histrione, à personando dictam: & pro corpore, vt sæpius apud Iurisconsultos, [& interdum Ciceronem:] & quale illud Traiani in epistolis, *Quid in persona statuendum sit. Perferatur* ad finem vsque Tribuna-

tus. In multis exemplaribus legi præferatur, nullo prætextu deformatur.] tur id est præponatur, & ostentetur, pro-

C. PLINIUS BEBIO HISPANO SVO S. 23.

B

Ranquillus Hispanum rogat vt pro Tranquillo suo agellum iusto pretio comparet, ne sit pœnitentiæ locus. Bebius Macer Hispanus postmodum Consul designatus sub Adriano Præfectus vrbs fuit. In quibusdam exemplaribus scriptum est Vipsano. nam Vipsanum Messalam legimus Tribunum legionis, cui præerat Aponius Saturninus, virum egregium, & qui solus ad id bellum artes bonas attulisset: alioquin sub Vespasiano pietatis eloquentiæque famam adeptus nondum ætate Senatoria pro fratre Aquilio Imperatorem ausus deprecari, cuius lauretum Martialis carminibus memorat. *Venditare* ceu re vendere & quærere præstinatorem. [exponere veni.] *Mala* pluris.

Domino emptori. *Stultitiam* ignorantiam qui pluris emiserit quod minoris esset. *Arriserit* placuerit, honestum fuerit. *Stomachum* appetentiam. *Sollicitans* instigant, augent. *Vicinitas vrbs* censet Columella in propinquo agrum mercari, quo frequenter dominus veniat: & frequentius, quàm sit venturus denunciet. sub hoc enim metu cum familia villicus erit in officio. *Opportunitas vrbs* Multum confert agris iter commodum: primum quod est maximum, ipsa præsentia domini qui libentius commeaturs sit si vexationem viæ non reformidet. deinde aduehenda & exportanda utensilia; quæ res frugibus conditis auget precium & minuit impensas rerum inuectarum: quia minoris apportentur eò quod facili nisi

R

Ranquillus, contubernalis meus, vult emere agellum, quem venditare amicus tuus dicitur. Rogo cures quanti æquum est emat. Ita enim delectabit emisse. Nam mala emptio semper ingrata est, eo maxime quod exprobrare stultitiam domino videtur. In hoc autem agello (si modo arriserit precium) Tranquilli mei stomachum multa sollicitant, vicinitas vrbs, opportunitas via, mediocritas villa, modus ruris, qui aduocet magis quàm distringat. Scholasticis porro studiosis, vt hic est, sufficit abunde tantum soli, vt releuare caput, reficere oculos, reptare per limitem, vnâque semitâ terere, omnè que viticulas suas nosse & numerare arbusculas possint. Hac tibi exposui, quò magis scires, quantum ille esset mihi, quantum ego tibi debiturus, si prædiolum istud quod commendatur his dotibus, tam salubriter emerit, vt pœnitentiæ locum non relinquat. Vale.

perueniatur. nec non nihil esse etiam paruo vchi, si conductis iumentis iter facias: seruos quoque qui secuturi patrem familiaris sint, non agrè iter pedibus ingredi. *Mediocritas vrbs* ædificij in agro, ne scilicet villa sit adeo ampla, vt inde secundum Catonis præceptum exire nequeas. *Modus ruris* mediocritas agri. huc pertinet illa præclari poetæ sententia, Laudato ingentia rura: Exiguum colito. quid vir eruditissimus traditum vetus præceptum numeris signauit: ne maiorem quàm ratio calculatorum patiatur emere agrum velimus: quippe acutissimam gentem Pœnos dixisse cõuenit, imbecilliorum agrum quam agricolam esse debere. Modus autem erit, vniciueque voluntas facultasque neque enim satis est possidere, velle, si co

lere non possis. *Aduocer*) delectet, alliciat, consoletur [à curis vrbanis remoueat.] *Aduocamentum* autem consolatio. *Dirrigat*) occupet. *Scholasticus*] qui ad hoc instituuntur, & in schola versantur: an quòd in declamando se exercebat Tranquillus. [Fuit in alia lectione *dominus* scilicet ruris. & sine parentibus.] *Porro*) sanè, præcipuè. *Relenare*) recreare. *Caput*] studiis fessum. *Reficere*) restaurare. In secunda lectione reficere fuit, hoc est aliò diuertere. *Reptare*] lentè & quasi testudinis passu ire, vt consuevere qui spatiantur. Sic Horatius, An tacitum syluas inter reptare salubres. *Per limitem*) Limites in

agris duo maximi sunt, cardo & decumanus. limes decumanus est, qui agrum ab exortu æquinoctiali ad occasum æquinoctialem secat. Cardio autem à meridie ad septentrionem. reliqui limites angustiores sunt, distântque inter se paribus intervalis. Semita est arcta, & quasi dimidia via. *Arbusculas*) Columella de oliuis paruis loquens, arbusculas dixit. [*Dotibus*] donis, commodis. (*Salubriter*) iusto precio. *Vt non relinquat locum penitentia*) vt semper emptio placeat: nam is non relinquit locum penitentia, quem nullius rei poenitet.

C. PLINII

C. PLINI CAECILI

SECUNDI EPISTOLARVM

LIBER SECUNDVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIAE Catanæ
commentariis.

C. PLINIUS SECUNDVS

VOCONIO ROMANO SVO S.

POST) Voconium Romanum admonet Virginio Rufe publicè factu funus honoratissimum, virumque summum & amicissimum pari laude celebrat: & quanteis senem tamen vt iuuenem desset. *Speftaculum*)

inde fœlicis. *Triginta annis gloria sua superem spectandam.* *Publicum funus*) Qui viri insignes, & memorabiles strenuè propatria pugnâdo occubuisset, aut reip. operam suam promptè nauassent, publicè funerabantur, tracta consuetudine à Bruto, qui à Collega Valerio publicè tumulatus est. Erat autè publicu funus, sicut Plutarchus in vita Publicolæ ostendit, cum quis propter sua in rep. beneficia publicis sumptibus sepeliebatur. comitabantur præterea [si Tacito credimus præcedentibus familiarum imaginibus] Consules, Tribuni ac Senatores, denique omnis magistratus vsque in forum vbi vir aliquis laudatissimus orationem pro laudibus defuncti habebat: deinde ad locum

OST aliquot annos insignè, atque etiam memorabile populi Romani oculis spectaculum exhibuit publicum funus Virginij Rufi, maximi & clarissimi ciuis, & perinde) pariter [nò minus.] *Fœlicis*) dum sepultura profectis omnibus, quidam incensam facem accipiens quàm maximè altè poterat efferebat, re restans licere quidem, sed honori parcendum. Funus auctore M. Tullo fiebat imaginibus, exequiis, pompa, laudatione, cantu, ludis, lamentationibus, rogo Sic Tranq. L. Vitellium Auli Vitellii Imperatoris patrem publico funere à Senatu honoratum asserit. *Maximi ac clarissimi*) rebus gestis. *Perinde*) pariter [nò minus.] *Fœlicis*) dum Cæsares quibus suspectus erat euasit. *Superuixit gloria sua*) post victoriam adeptam contra Vindicum vixit insuper triginta annis. Virginius Rufus equestri familia ignoto patre, cum omnes à Nerone

ad Galbam deficerent: ipse in Gallia Germanicum ducens exercitum per sese agebat: præerat enim potentissimis legionibus. cum venisset Besontiona, id oppidum est deprædatus, quod se non receperat. Vindice ad auxilium urbis occurrente, & non procul castra metante, missis vltro citroque quibusdam: tandem soli inter se duces collocuti contra Neronem coniurarunt: deinde Vindice urbem cum exercitu occupare quærente, Rufi milites hostium aduentum edocti, ac opinantes aduersus se exercitum duci sine præcepto Præfecti, Vindicianos inopinatos & inordinatos adorti omnes interficiunt: quibus Vindex consternatus sibi mortem conscivit: multi postea militum cadaveri illius insultantes, conati sunt in se gloriam facti transferre. Rufus occisum vehementer desseuit, & imperiū

Legit historias) quas scripserunt Cluuius Rufus, Plinius senior, Corn. Tacitus. *Posteritati sua in se fuit*) vidit literarum monumenta, per quæ victurus erat apud posteros, & præter aliorū scripta ipse infu per Virginium reliquit Rhetoricæ libros. meminere Tacitus & Quintil. qui lib. 3. Institutionum per hæc apertè ostendit opus suum emisisse sub Traiano. Accuratus inquit Gallione scripsit Celsus & Lenas, & ætatis nostræ Virginus, & Plinius Tullius. Sunt & hodie clari eiusdem operis authores. Ex quibus apparet cum hæc scriberet, siue potius ederet, iam Virginium è vita migrasse: eum autem Traiano imperante concessisse præter huius epistolæ testimonium etiam illa ex panegyrico verba significant. Erat in Senatu ter Consul. Sicut ibidem enarrabimus, Virginium manifestè designat. Hic dicit aliquis, Si Fabij Institutiones contendis Traiano imperante emissas, cur in quibusdam præfationibus Domitianum commendat? Ea sanè fuit scriptoris constantia & magna sub Traiano libertas, vt quæ viuo scripserat, mortuo non detraheret: & licebat sub optimo principe impunè scribere. Quare crediderim Domitiano imperante multa ac ferè omnia quæ in

quamuis sæpius instantibus militibus, suscipere noluit, cum facillè illud cõsequi potuisset. Strenuus. n. vir erat, & robur magnum & promptū habebat, militèq; Neronis imagines demoliebatur ipsū Cæsarè & Augustū appellâtes. Verū postquā renuebat, militū vnus in vexillo, vt imperaret, scripsit, quod ille pertinaciter repudiavit, vix tumultuâtes sedâs, persuadensq; fore in Senatū & populi Romani potestate dare imperiū cuiunque voluissent. Omnino magnificus, vt pote non appetens principatū pro quo alij omnia subeunt pericula, mox tradito exercitu in potestatē Galbæ, ab eo non debito susceptus honore, inuidia Titi Lunij nesciētis virū illū miti ingenio à bellis & malis quoscūq; duces alios occupâtibus in securâ vitæ & senectū pacis ac quietis plenâ se subducere. Hæc sumpta ex Tacito, Dione & Plutarco.

uixit. Legit scripta de se carmina, legit historias, & posteritati sua interfuit. perfunctus est tertio consulatu, vt summum fastigium priuati hominis impleret, cum principis noluisset. Cæsares, quibus suspectus, atque etiam inuisus virtutibus fuerat, euasit. reliquit incolumem

Institutionibus continentur cõposita, & quædam etiam publicata, vel eo inuito, vt ipse testatur: postea diu limata sub Traiano emissa. *Perfunctus est tertio Consulatu*) primum Consulatum gessit cum Memmio Regulo, alterum cum Pompeio Vopisco, referent Tacito: tertium cum Nerua Imperatore. autor Iulius Frõtinus de aquæductibus. Et Dion inquit, Nerua Virginium sapius Imperatorem nominatum non timuit in Consulatu suo Collegam asserere. In cuius mortui tumulo hoc epithaphium incisum est, Hic situs est Rufus pulso qui Vindice quondam Imperium asseruit, non sibi sed patriæ. Non ideo intellige Virginium mortuum sub Nerua, sed vt in transitu tam memorabile facinus tangeret, hoc addidisse Dionem. quod tamen apud eum metro non constat. *Perfunctus*) explens, quia quartum, cui à Traiano fuerat destinatus non potuit gerere, obitu intercedente. *Summum fastigium*) tot Consulatus: & in Senatu esset ter Consul, cum

Traianus Imperator tertium Consulatum vt nimium recusabat. *Pruiati*) non principis. Sic in Panegyrica oratione, priuatum dixit respectu principis. & Tacitus in eundem sensum vsurpauit. Ex quibus apparet non tantum priuatum dici qui sine magistratu est. *Cum principis*) fastigium implere noluisset, delatum ei à militè imperium contemnebat. sed dubium fuit an pro Galba imperare voluisset,

Optimum) Traianum

cognomento optimum, quo maximè gloriabatur tradente Dione. & Secundus in oratione panegyrica hoc cognomentum pluribus extollit. *Reseruat*) Conuenit cum Plutarcho què diximus scripsisse Virginium inuidia Iunij ad meliorem vitam reseruat: nam sub pessimo principe nunquam talem honorem fuisset consecutus. *Alutissima tranquillitate*) summo ocio & quiete. *Pari*) maxima. *Firma*) perpetua. *Manus tremere*) Celsus tremorem manuum inter genera paralyfis: eiusque curationè ponit. *Citra dolorem*) sine pœna & tortura. *Aditus*) præludium, principium, accessus. *Longior*) longioris temporis. *Laudabilis*) ex causa laudabili contractus fuit. *Vocem præpararet*) orationem componere vellet panegyricam. [& ideo lectio ni operâ daret.] *Consulatu*) quarto: cui fuerat designatus à Traiano. *Et seni, & stanti, ipso pondere*) Triponit, senium Rufi, & quod pedibus staret, ac magnitudinem libri, quibus ostendat in maius luxatam illius coxam. *Consequitur*) dispaçtum, [*Colligit*] manibus iterum corripere nititur. *Leue*) lithostrati: & ideo lubricum, laeuigatum, politum.

Pausimentum) solum stratum. *Fallente*) titubante, labante, instabili. *Coxamque fregit*) Ad quod videtur Iuena. Saryr. decima respexisse, mala senectutis enumerans, vbi inquit, hic coxa debilis. *Collocata*) coniuncta, in locum suum reposita.

imparem ratus si accepisset: tutum, si recusasset. hæc Tacitus pro commodo suo. *Cæsares euasit*) Neroni, Galbæ, Orthoni, Vitellio, Domitiano superuixit: & eorum immanitatem vitauit. nam præcipue opes erant bonis artibus inoffensa tot principum malitia. Et in coniuratione Pisoniana scribit Tacitus Virginium Rufum claritudine nominis in exilium pulsum, quod studia iuuenum eloquætia foueret.

optimum atque amicissimum, tanquam ad hunc ipsum honorem publici funeris reseruat. Annum tertium & octogesimum excessit in altissima tranquillitate, pari veneratione. Vsus est firma valetudine, nisi quod solebant ei manus tremere, citra dolorem tamen: aditus tamen mortis durior longiorque, sed hic ipse laudabilis. Nam cum vocè præpararet, acturus in consulatu principi gratias, liber, quem forte acceperat grandiore, & seni & stanti ipso pondere elapsus est. Hunc dum consequitur colligitque, per leue & lubricum pauimentum fallente vestigio cecidit, coxamque fregit, quæ parum aptè collocata, reluctante ætate, male coiit. Huius viri exequia magnum ornamentum principi, magnum seculo, magnum etiam foro & rostris attulerunt. Laudatus est à con-

Reluctante ætate] quia difficilior senes in fracturis curantur. *Coisi*] coiuuit, conglutinata est. *Exequia*] indifferenter pro funere: quanquam funus maiora complectatur: sicut alio loco dicemus. *Principis*] Traiano sub quo tantus vir honoratus est. *Foro & rostris*] [vbi agebat causas & concionabatur an] in quibus laudatus est: nam Romani omnes claros viros (autor Dionysius) siue quod illi bellorū ducatum accepissent, siue civilium negotiorum magistratus, & sua prudentia cõsilia actionèque pulchras ediderint, neque tantum bello morties sed & ceteros qualicumque functionis vitæ sine laudari in foro instituerunt, sumpto initio à Publicola, qui Bruti corpus ibi proponens ornatum decenter in lectulo, aduocata

populi concione pro rostris funebrem orationem habuit. [Inde Tacitus libro tertio scribit, Tiberium non prohibuisse quo minus Iunæ C. Cassij vxoris & M. Bruti sororis laudatione pro rostris cæterisque solemnibus funus cohonestaretur.] Nec me præterit rostra pro magistratibus sumi, quod in his concionarentur. & Cornelium Seuerum dum laudat Ciceronem pro eloquentia posuisse. Rostra, inquit Liuius, ex nauibus Antiatum, ex quibus suggestum in foro extructum adornari placuit, rostraque id templum appellatum, ad Comitium prope iuncta

Supremus calculus) maximum suffragium. Legitur etiam cumulus, id est copia, *Laudator eloquentissimus*) fuit enim in Tacito grauis & eloquens oratio, cuius scripta quod magis leguntur, eod plus ponderis & admirationis cum multiplici copia habere creduntur. Dicam quod sentio, nemo historicorum magis diligentem lectorem tenet & alit modò robur & vim dicendi, non leuia tantum confectetur. *Plenus annis*) senex admodum, sepultus est in Alsiæ villa. *Quos recusauit*) Immo maiorem meruit gloriam, quod recusatum quem virtutibus meruerat, recusauerat: laudabilis enim honores mereri, & non gerere, quam immeritos suscipere. *Querendus*) optandum ut viueret. *Exemplar vite prioris*) tanquam vnus ex antiquis Romanis, qui nobis esset imitandus. In alia lectione fuit, *qui prioris*. *Mihi*) desiderandus est.

Publicè) boni publici causa. *Priuatim*) respectu meo. [Est & alia lectio, qui illum non modò publicè, sed etiam priuatim quantum adiuuabat, tantum diligebam] *Eadem utriusque regio*. Infubria. [*Municipia finitima*] Sumus & ex municipiis quæ sunt in eadem regione. Et cum Ptolemæus inter Infubres quattuor tantum municipia ponat, Nouariam, Ticinum, Mediolanum, Nouumcomum. addendo municipia finitima & contermina, necesse est

curiæ, sed postea loco mota. Et M. Tullius in Vatinius, Produxeris iudicem in rostris: illo inquam inaugurato templo. Rostra in regione octaua iuxta forum locat Victor: quem locum ad statuas clarissimum fuisse docet Cicero pro Deiotaro. Hinc Iuuenalis cum forum nominauit, statim subdit triumphales statuas. Tranquillus bina rostra fuisse indicat, Augustum laudatum pro rostris veteribus referendo. Et M. Tullius in Legibus, inquit, Honoratorum virorum laudes in concione memoranto, easque ad cantus, ad tibicinem prosequuntor.

sule Cornelio Tacito. Nam hic supremus felicitati eius cumulus accessit, laudator eloquentissimus, & ille quidem plenus annis abiit, plenus honoribus, illis etiam quos recusauit. Nobis tamen querendus ac desiderandus est, ut exemplar cui prioris: mihi verò præcipue, qui illum non solum publicè sed etiam priuatim quantum admirabar tantum diligebam. Primum quòd utriusque eadem regio, municipia finitima, agri etiam possessionesque coniunctæ. Præterea quòd ille tutor mihi relictus, affectum parentis exhibuit. Sic candidatum me suffragio ornauit, sic ad omnes honores meos

Virginium Mediolanensem. Satis enim conitat Secundum fuisse Nouocomensem, neque vllum prædictorum oppidorum quam Mediolanum Como conterminum. & addiderit agros possessionesque coniunctas. [quod ut firmiter credam, facit elogium de Plinio nuper inuentum in candidissimo marmore in eorundem finibus] Gaude igitur Italicarum præstantissima ciuitas tanto ciue repperito, non indigna tam clarissimi viri alumna, nec ille tam florentissimam patriam sibi restitutam dedignetur. Vtraque autem fuisse municipia testimonio Secundi ac Taciti, & antiquarum memoriarum vero verius confirmatur. *Relictus*) testamentum a patre. *Affectum*) amorem. *Sic*) tanta beneuolentia. *Candidatum*) petentem honores. Mos erat magi-

stratum petituris, ut absque interiore tunica in comitium candida operi veste descenderent, siue ut eo habitu ad supplicandum humiliores accederent, siue innocentiam suam per album indicantes colorem, siue ut qui cicatrices haberent manifestè signa, fortitudinis aperirent. [Quare apud Valerium leges, Scipionis Africani filium ignobilem Præturæ petentem candidam togam adeo turpitudinis maculis obsolefactam in campum detulisse, ut, nisi gratia Cicerei qui patris e-

Ex secessibus occurrit)

tamesti abesset, nec amplius se huiusmodi officiis implicaret, tamen cum præfererat me petere magistratus, statim properabat in urbem ut mihi adesset. *Officiis renunciaffer*) modus dicendi elegantissimus, renuncio studio, pro non amplius studio, & à literis cesso. à quo renunciatio id est cessatio. *Illo die*) calendis Ianuariis. lege Ouidium in Fastis, & Cor. Tacitus Quindecimuirale sacerdotum feribit principio anni solenne iurandum solitum iurare: & nuncupationibus votorum adesse. [Tam autè libro quarto dixerat solennia incipientis anni calèdas Ianuarias] Et Secundus libro quarto Frontinum, cui in Augurato succcessit, testatur se per multos annos ante obitum sui inter sacerdotes nominasse, tanquam in locum suum cooptaret. [Puto intelligere Auguratum de quo M. Tullius in. ij. Philippica, Quo enim tempore me Augurem à toto collegio expetitum Cn. Pompeius & Q. Hortensius nominauerunt: neque enim licebat à pluribus nominari. Et in. xij. Imprimis paternum auguratus locum, in quo ego eum, ut quod à patre accepi, filio reddam mea nominatione cooptabo.] *Me*) dignum suo sacerdotio. *Nouissima*) qua interiit. *Quinquenros*) Erant quinqueuir magistratus extraordinarii: primò creati sunt de legibus imperio Consulari scribendis: deinde agris diuidendis: quibus aliquan-

ius scriba fuerat adiutus esset, honorem à po. impetratum non videri] Nec solum magistratus petitores dicebantur candidari, sed etiam aliarum rerum. nam Tranquillus in Vespasiano dispensationis candidatum dixit, petentem dispensationem. Candidati item Cæsaris appellati, qui Principis epistolas in Senatu legebant. Et milites principales candidaros testatur Vegetius priuilegiis muniri. *Suffragio*) auxilio, voce. *Sic*) tanto studio.

ex secessibus occurrit, cum iam pridem eiusmodi officiis renunciaffer, sic illo die quo sacerdotes solent nominare quos dignissimos sacerdotio iudicant, me semper nominabat. Quinetiam in hac nouissima valetudine veritus, ne fortè inter quinqueuiros crearetur, qui minuendis publicis sumptibus iudicio senatus constituerentur, quum illi tot amici senes, consularèsque superessent, me huius ætatis, per quem excusaretur, elegit, his quidem verbis: Etiam si filium haberem, tibi mandarem. Quibus ex causis necesse est tanquam immaturam mortem eius in sinu tuo desleam: si tamen fas

do Triumuiros præponebant. tertio de muris turribusque conficiendis, nonnuncquam minuendis sumptibus, cum Imperatorum liberalitate, cum ciuitas grauari videretur. *Minuendis publicis sumptibus*) ut superfluos & nimios reip sumptus detraheret. *Iudicio Senatus*) Senatus consulto & electione: cui Traianus multum tribuit. *Consularès*) qui Consulatum gesserant [Cicero in Philippicis. Ego sine vlla controuersia Consularis. Ut igitur intelligeretis qualem me esse Consulare profiterentur, obicit mihi Consulatum meum. Et ad Plancum, Complures in perturbatione reip. Consules dicti, quorum nemo Consularis habitus, nisi qui animo extiterit [consularis] Consulares etiam sceminas dicimus Consularium vxores. Adicit Saturninus matres, quod nusquam relatum est neque repertum

autore Vlpiano. At Senatores aliud erāt. nam omnes Consulares Senatores erant, non omnes Senatores, Consulares: hoc a perre colligitur ex lib. ij. belli Punici secundi apud Liuium. *Huius etatis* iuuenem admodum. *Excusaretur* apud Senatum. quod se valetudine excusarem ne inter Quinqueuiros eligeretur, [quia ni-

Mortalitas corpus quod solum morti obnoxium erat. conditio moriendi. nam: vita duplex est: vna cum anima cōiuncta corpori est, altera cum apud posteros memoria nominis viuit rebus præclare gestis [vnde de morte Reguli Valerius Max. dixit, si quisquam interit qui sic extinguitur.] *Viuit* Mart. in obitu Salonini, Viuit qua voluit viuere parte magis. *Viveret* fama illius erit immortalis. *Ab oculis recessit* remota inuidia: ratio enim ante cineres gloria venit. *Multa alia* propter Virgini interitum. *Video* videre videor, imaginor. *Vanis* falsis. *Recentibus* actibus paulo ante cum illo ha-

bitis. *Gloria* laude, qui cum possit imperare, id reculet.

est aut flere, aut omnino mortem vocare, quæ tanti viri mortalitas magis finita quam vita est. Viuit enim, viuētque semper, atque etiam latius in memoria hominum & sermone versabitur, postquam ab oculis recessit. Volui tibi multa alia scribere, sed totus animus in hac vna contemplatione defixus est. Virginium cogito, Virginium video, Virginium iam vanis imaginibus, recentibus tamen audio, alloquor, teneo: cui fortasse ciues aliquos virtutibus pares, & habemus & habebimus: gloria neminem. Vale.

C. PLINIUS PAULINO SVO S. 2

Rascor) Paulinum monet vt aliquid scriberet, cum tandem nihil ab vrbe litterarum miserit. Valerius Paulinus circumiectas Galliarum Narbonensium ciuitates Vitteliana temperate in verba Vespasiani, cuius ante fortunam amicus erat, addegit: concitatusque omnibus qui ex auctoritate Vittelio, bellum sponte sumebant, Foro iuliensem coloniam claustraque maris præsidio tuebatur: eo grauior autor quod Paulino patria Forum iulij. & honos apud Prætorianos, quorum quondam Tribunus fuerat, ipsique

Rascor, nec liquet mihi an debeam, sed irascor. Scis quàm sit amor iniquus interdum, impotens sepe, inuicemque semper. Hac tamen causa magna est, nescio an iusta: sed ego tanquam non minus iusta, quàm magna sit, grauius irascor, quod à te tandiu litteræ nullæ. Exorare me potes vno modo, si nunc saltem plurimas, & longissimas miseris. hac

pagani fauore municipali & futuræ potentie spe iuuare partes annitebantur. Plures sunt ad eum epistolæ. Moriens ius libertorum suorum Secundo reliquit. Paulinum Tribunum in bello Iudaico

Iosephus, & alterum Præfectum Alexandria refert. Martialis pedum pernicitatem in Paulino admiratur, & Paulinum à Seuero Imp. interfectum legimus. *Nec liquet mihi* nullam adhuc certam rationem habeo an debeam irasci. *Iniquus* qui iniustus cogat irasci. *Impotens* ad comprimendos affectus iniquos. *Inuicemque* pro minima quaque re irascibilis, quique

Non sum auditurus non admitram tales excusationes, quales si diceret, non eram Romæ, vel negociis occupabar. *Enim* certè. *Nec diu sinant* nec velint. *Illud* vt afferas hanc causam moræ à scribendo. *Vi* si diceret, eram infirmior. *Vtrunque* studere & desiderare. *Ocio* quiete: difficile enim lucubramus [&

parua causatur. [Lucianus in Fugitiuis, vbi philosophos sui temporis notat supra infantulos iracundos ἐπιθυμίας & μικράτους appellat: & in dialogo Merc. & Maia ἐπιθυμίας amantes.] *Causa* qua irascor, quod nihil scriberet. *Non minus* æquè. *Litteræ nullæ* veniunt, mittuntur. *Exorare* placare. *Plurimas* literas.

mibi sola excusatio vera, cetera, falsæ videbuntur. Non sum auditurus. Non eram Romæ, vel occupatior eram. Illud enim nec diu sinant, vt infirmior. Ipse ad villam partim studijs, partim desidia fruor, quorum vtrunque ex ocio nascitur. Vale.

pigri sumus] in tumultu & animi perturbatione.

C. PLINIUS NEPOTI SVO S. 3

Magna) Duos inuenio fuisse Iseos præstantissimos rethores Atheniensium: vnum Demosthenis præceptorum, vt Philostratus tradit: alterum Assyrium de clamatore, quæ Suidas vigiuisse sub Adriano & plurima scripsisse refert, Lolliani Ephesi Declamatoris magistrum. Et Iuuenalis illius dicendi torrentem veneratur per transitum. Vnde prouerbium illud, Tantalum hortos vindemiari, traxisse originem Philostratus & Suidas enarrant: cum prius intemperanter viuere, mox ad modestiam conuersus interrogaretur, quisnam piscium & auium optimus esset? Explicata Isegi summa facultate & eloquētia hortatur Nepotē vt eū auditum veniat, cum viua vox magis afficiat. Licinius Nepos diu orbis suscepta filia captatores frustratus domum habuit apud sacellū Florę ad veteres Ficelias, auctore Martiale; in Prætura summa vsus constantia & seueritate. Fuit & Caluissius Nepos, Cæcilij contubernalis. Nepotem Adrianus loco hostis habuit. Et Nepotis

Magna Iseum fama præcesserat, maior inuentus est. Summa est facultas, copia, vbertas. Dicit semper ex tempore, sed tanquam diu scripserit. Sermo Græcus, immò Atticus. Præfationes tersæ, graciles, dulces, graues interdum, & erectæ. Posticit

Pistoris meminit Iuuenalis. *Præcesserat* ante aduentum eius in urbem. *Mator* maioris facultatis quàm crederetur. *Facultas* facilis potestas dicendi alibi pro diuitiis. *Vbertas* fertilitas cum delectu. Sic pingue dicendi genus Cæcilio assignat Macrobius, sicut copiosum Ciceroni. Et Philostratus Iseo non aridum sed immensum ac naturale & rebus sufficiens. *Ex tempore* imparatus, ex improviso. nam maximus studiorum fructus est, & velut præmium quoddam amplius longi laboris ex tempore dicendi facultas, quam qui non erit consecutus Fabij sententia, ciuilibus officiis renuntiabit. *Diu scripserit* stylo laborauerit. Quintilianus præcipit multo ac fideli stylo elaborandam orationem, vt scriptorum co-

lorem etiam ea quæ subitò effusa sunt, reddant. extemporalis enim garrulitas nec expectata excogitatio, & vix surgendi mora circulatoriæ iactationis similis est. *Atticis*) optimus. nam atticè dicere est optimè dicere: quia Attici inter alios Græcos pressi & integri sunt. & Xenophon pro dulcedine eloquii & incredibili facilitate, Attica musa appellatus. M. Tullius de Optimo Gen. Orat. Atticè dicere tradit esse, ornate, apposite, eleganter, in vnoquoque dicendi genere probato differere. Sale & facetiis vti vel maximè atticum est, sciàtque si quis Demosthenem imitetur, eum & Atticè diciturum & op-

Plures) controuersias quas tractet ex tempore. [M. T. l. ij. de Finibus, Leontinus Gorgias primus ausus est in conuento poscere quaestionem, id est iubere dicere qua de re quis vellet audire. audax negotium dicerem, impudens, nisi hoc institutum postea transitum ad philosophos nostros esset: nam] ante controuersiam præfationem dicebant. Non solum hoc ex Cæciliis verbis probatur, sed etiam Gellii dicentis, Introit adolefcentis & præfatur arrogantijs & elatius quàm ætati eius decebat: ac deinde iubet exponi controuersias. Quid autem sit controuersia, Seneca inquit, Declamabat Cic. non tales nunc controuersias dicimus, nec tales quidem quales ante Ciceronem dicebant, quas thesais vocabant. Hoc autem genus materiæ quo nos exercemur adeo nouum est, vt nomen quoque eius nouum sit: controuersias nos dicimus, Cicero causas vocat. Hoc verò alterum nomen, hoc est thesis, græcum est: sed in Latino ita translatum, vt pro Latino sit. Scholastica controuersia multo recentius est, sicut ipsa declamatio. *Artem* tractandæ controuersia Aphthonius præbet. & plures Seneca exponit, quas Silo Pompeius apud eundem, quoties commodum erat existimabat, sumi posse de hominibus legis verbis. *Electiōnem*) vt eligerent quam diceret. *Paratus*) domi præmeditata oratione. Sensus est, Iseus aliquando accedit ad declamandum

timè: quo oratore ne Athenas quidem ipsas magis credo fuisse Atticas. Et de Claris Orat. Atticè dicere, est ad similitudinem Demosthenis dicere, vt non omnes qui Atticè, iidem benè: sed vt omnes qui benè, iidem etiam Atticè dicant. *Præfationes*) quæ ante opus ponuntur breuibus consilium scriptoris explicantes. *Terse*) limata, accurata, polita. *Graciles*) pressæ, acuta. *Dulces*) suauis, delectabiles, non asperæ, non tetricæ. *Græues*) sententijs fertæ. *Erectæ*) stylo grandiori Antitheton graciles & erectæ, graues & dulces. *Positi*) sibi dari ab auditoribus. lego tamen melius, proponit.

controuersias plures, electionem auditoribus permittit, saepe etiam partes: surgit, amicitur, incipit. Statim omnia, ac pene pariter ad manum. Sensus reconditi, occurrant verba, sed qualia: quaesita, & exculpta. multa le-

præmeditata oratione, cum alias ex tempore declamaret: oblata auditoribus facultate vt sibi proponerent plures controuersias, eligerentque quam à se tractari vellent. Si autem leges partes loco paratas, vt est in codice antiquo, tunc sic interpretaberis: saepe etiam partes controuersia permittit auditoribus & discipulis, vt siue defensionem siue accusationem tractandam sibi sumant. *Exurgit*) stantes enim dicebant. *Amicitur*) pallio, quia Græcus [se componit: Sic enim l. i. iij. de Liciniano declamatio scribit, Cum, inquit, Græco pallio amictus intrasset postquam se composuit, circumspexitque habitum suum, Latine, dixit, declamaturus sum.] Nam si Romanus, toga: cuius formam in Oratore Quintil. optimè describit. Alii codices habent, iam ergo loco amicitur, quod minus probat.

Omnia) succurrunt necessaria dicenti. *Pariter*) eodem momento. *Ad manum*) in promptu. *Reconliti*) rari, admirabiles.

Occurrant) fluunt, suggeruntur, vberant *Verba*) vtrumque tetigit ex quibus oratio conficitur ex verbis & rebus. In rebus intuenda inuentio, in verbis elocutio, in vtriusque collocatio. Verba aut singula aut coniuncta sunt, in singulis intuendum est vt

est vt sint latina, perspicua, ornata, & ad id quod efficere volumus accommodata: in coniunctis, vt emendata, vt collocata, vt figurata. *Quæsitæ*) delecta. *Exculta*) emendata, vt alterum ad singula, alterum ad coniuncta referatur. *Multa lectio in subitū*) Cum dicit Iseus ex improviso, apparet

Multa scriptio) multum scripsisse. nulla. n. res tantū ad dicendū proficit quātū scriptio. autor Cic. de claris Orat. Multa lectio refertur ad res, hoc ad verba. nā perspicuitas in verbis præcipuā habet proprietatē. cōparauit itaq; delectū reū ex multa lectione: at stylo diutino perspicuitatē verborū. *Proæmiū aptè*) sumit proæmiū subiecta rei congruū. vult n. principiū esse accommodatū causæ & materiæ instū. vnde Hermogen. inquit, difficillimū esse inuenire proæmiū causæ cōueniens: quo reperto commodè facilius cætera tractātur, cum aliq; orationis partes ab illo dependant. *Narrat apertè*) Narratio debet esse lucida, breuis, verisimilis. erit aperta si fuerit exposita proprijs verbis & significantibus distincta rebus, personis, temporibus, locis, causis: ipsa etiā pronuntiatione in hoc accommodata.

Pugnat acriter) dum sua argumentis cōprobat, & aduersarij partes confutat. ibi enim vis & acrimonia dicentis tota effunditur. *Colligit*) concludit vt in peroratione, vbi validissima quæque per orationem sparsa colliguntur. an potius non tam per orationem intelligit quàm vniuscuiusque syllogismi vel enthymematis conclusionem. Cum colligere sit ex duobus pluribusve pronuntians concludere. inde Persius, Mendosè colligis, inquit Stoicus. *Ornat excelse*) oratio eius magnifica & excelsa est. hoc pertinet ad vniuersam orationem: nam de elocutione intelligit qua omnes partes sunt exornandæ. *Docet*) quod proprium est narrationis & argumentationis. *Delectat*) quod est proæmij proprium, sicut afficere perorationis: quāquam per omnes orationis partes præcipiat Fabius mouendos affectus, maximè tamen in ingressu & fine. *Afficit*) mouet. si dem facit. *Maximè dubites*) vix credas fieri posse extemporalis oratione. *Crebra*) frequentes syllogismi. enthymemata

multa legisse. Comparatur enim facultas extemporalis ex multa lectione, & longo stylo ac fideli. vnde lib. ij. de Oratore M. Tullius, Qui à scribendi consuetudine ad dicendum venit hanc affert facultatem: vt etiam subitò si dicat, tamen illa quæ dicuntur similia scriptorum esse videantur

Etio in subitis, multa scriptio elucet. proæmiatur aptè, narrat apertè, pugnat acriter, colligit fortiter, ornat excelse: Postremò docet, delectat, afficit, (quod maximè dubites) crebra cōiuncta vni vni, syllogismi circumscripti &

ma Latine commētum interpretatur, rethoricus est syllogismus: ab alijs pars dicitur syllogismi, vt à diuo Thoma, syllogismus detruncatus procedens ex præcognito. sicut enim syllogismus est oratio in qua quibusdam positis & concessis per ea necesse est aliud euenire: si verò fuerit imperfectus, hoc est ex duobus assumptis, alterum desit, enthymema dicitur, vt omnis homo est animal, ergo homo est substantia. Aristoteles inquit enthymema esse syllogismum ex probabilibus & signis. Fabius concurret ferè cum Thoma. Syllogismus, scribit, habet conclusionem rationem & propositionem, & per omnes partes efficit quod proposuit: enthymema solum intenta contentum intelligi: habet enim rationē & propositionē, nō habet cōclusionē: ita est imperfectus syllogismus, vt bonum est virtus, qua nemo malè vti potest. syllogismus talis. solum bonum virtus. nam id demum bonum est, quo nemo malè vti potest, bonum est ergo virtus. Hermogenes in Rhetoricis, Enthymemata rotundè & per comparisonem prolata, acrimonia maiore existimationem afferunt. ad quod videtur Iuuenalis respexisse cum Satyra sexta inquit, Curtum sermone rotato Torqueat enthymema. Et fortasse de epenthymemate intellexit, id quod Hermogenes testatur esse præuenienti enthymemati aliud excogitatum enthymema, in quo maximè verborum breuitas laudetur. Accedit Quintiliani auctoritas dicentis, Et illud esse decorum compressis tribus digitis, quo nunc Græci plurimum vtuntur, etiā vtraque manu, quoties enthymemata sua gestu velut corrotunda, celsim manus lauior promittit

& assentatur, citator hortatur, interim laudat. (Nō est ἐπιθυμία in codice antiquo, sed tantum νόησις quod placet: quia sequitur crebri syllogismi, cum ἐπιθυμία & syllogismi pene idem sint.) νόησις intellectus, excogitationes [conceptus.] syllogismi) prædictis addam, syllogismum esse instrumentum ad manifestandum aliquam rem obscuram manifestis

Effecti) elaborati & arte perfecti. Stylo) meditatione, tempore, scriptione, cura, diligentia. Incredibilis) admiranda. exempla raræ memoriæ Plinius libro vii. & Iulius Solinus referunt, & Seneca tradit se in hac floruisse, ut non tantum ad usum sufficeret, sed in mirandum usque procederet: quæ sanè thesaurus est rerum omnium, & nisi custos inuentis cogitatisque verbis & rebus adhibeatur, intelligimus etiam si fuerint præclarissima in oratore peritura. Eam Suidas sic diffinit. Memoria est obseruatio eorum quæ didicisti. M. Tullius verò, Memoria est firma animi rerum & verborum dispositionis perceptio. Repetit altius) multa recitat ex tempore quæ iam dixerat. Seneca duo millia nominum recitata quo ordine erant dicta referebat, & ab iis qui ad audiendum præceptorem conuenierant, singulos versus ad singulos datos cum plures quam ducenti efficerentur, ab ultimo incipiens usque ad primum recitabat. Exercitatio) consuetudo & exercitatio facilitatem maximè parant: cum enim memoria sit naturæ munus, maximam tamen efficit exercitatio & labor: multa ediscere, multa cogitare, & si fieri potest quotidie, potentissimum est: nihil æquè augetur cura, vel negligentia intergredit. Nihil aliud quàm studere &

& cognitis. de quo & enthymemate legatius apud Fabiū & Hermog. lib. iij. Rhetoricorum. Circumscripti] [picturati, facti] breues, & quadam æquabili circumactione deuincti. nam secundum Philostratum breuibus interpretabatur Isæus, & vniuersum argumentum paucis colligebat.

effecti: quod stylo quoque assequi magnum est. Incredibilis memoria, repetit altius quæ dixit ex tempore, ne verbo quidem labitur. ad tantam in studio & exercitatione peruenit. Nā diebus & noctibus nihil aliud agit, nihil audit, nihil loquitur. Annum sexagesimum excessit, & adhuc scholasticus tantum est. quo genere hominum nihil aut simplicius aut sincerius aut melius. Nos enim qui in foro veris que litibus terimur, multum malitiæ, quamuis nolimus, addiscimus. Schola & auditorium, ut ficta causa, ita res inermis innoxia est: nec minus felix, senibus præsertim. Nam quid in senectute felicius, quam quod dulcissimum est in iuuenta? Quare ego Isæum non disertissimum tantum, verum etiam beatissimum iudico, quem tu nisi cognoscere concupiscis, saxeus ferreusque es. Proinde si non ob alia, nosque ipsos, at certe ut hunc audias veni. Nunquamne legisti Gaditanum quendam Titi Liuii nomine gloriaque commotum ad visendum eum ab ultimo terrarum orbe venisse, statimque ut viderat abiisse? ἀφιλόλογον, illiteratum, iners, ac penè etiam turpe est, non pu-

se exercere. Sexagesimum) alia scriptura septuagesimum. Scholasticus) declamator solum in fictis causis & ociosis versatus, non in veris litibus. Nos) causidici. Foro) forensi eloquentia tuendis ciuibus: & in ipsa arena. Terimur) distrahimur, ætatem consumimus. Multum malitiæ addiscimus) simus subdoli & versuti. Quamuis nolimus) necessariò & inuidò. Auditoriū) & pro ipsis auditoribus, & loco in quem

auditori conueniunt, frequenter vsurpatur. Ficta causa) vbi declamationes & fictæ controuersie tractantur. Inermis) syn-cera, [innoxia]. Felix) recipiens felicitatem & prosperum successum. Dulcissimum). s. declamare est, iucundissimū iuuenibus & præsertim ducere classē.

Saxeus ferreusque) durus, inexorabilis, rusticus, qui negligas tanti viri cognitionem [M. Tullius ad Quintum fratrem dixit, Ferū ferreūque, & ad Treboniū. Ferreus inquit essem si te non amarem.

Proinde) quare. Si non) vis in urbem venire. Ob alia) aliis causis instantibus. Nosque ipsos) respectu nostro. Hunc) Isæū. Gaditanum) Bæticum virum: Gades enim in Bætica. Hoc latius tractat Diuus Hie-

Tanti) ut venias. Cognitionem) eruditionē. Nulla est incundior) cum cætera voluptates sint momentaneæ, hæc pene diuina. vnde interrogatus Zeno Citieus quomodo quis felicem vitam duceret? respondit, si cum mortuis immoraretur: apertè significans si libris & eruditioni studuisset. Hic) ruri. Quos) autores. Non minus disertos) ita eloquentes qualis est Isæi sermo. Ut vulgò dicitur) ut iam in proverbiū receptū est. Multo magis) viua vox afficit) magis mouemur audiendo, quàm legendo. quod celebratū à Seneca Fabius his verbis reulit. licet fati ex explorū ad imitandū ex lectione suppeditet, tamen viua (ut dicitur) vox alit plenius, præcipueque præceptoris. [Signanter addidit præceptoris. nam Cic. ad Atticum vbi inquit se à Curione audiuisse Clodium factum Tribunum, idque melius se cognouisse ex litteris Attici, addidit, vbi sunt qui aiunt viua voce.] Acriora) abfultiora, vehementiora. Alius sedent) memoriè diutius mandatur. Pronuntiatio) Val. Max. Eloquētiæ ornamenta in pronuntiatione apta & conuenienti motu corporis consistunt, & reliqua. In què sensum M. Tullius de Perfecto Oratore, Carent, inquit, libri spiritu illo propter quem maiora eadem illa cum aguntur, quàm cum

ronymus in præfatione Bibliorum. Legimus, inquit, in veterum historiis quosdam lustrasse prouincias, novos adisse populos, maria transisse: ut quos ex libris nouerant, coram quoque viderent. ad Titum Liuium lacteo eloquentiæ fonte manantem de vltimis Hispaniæ Galliarumque finibus quosdam venisse nobiles inuenimus, & quos ad contemplationem sui Roma non traxerat, vnius hominis fama perduxit. habuit illa ætas inauditum omnibus seculis celebradumque miraculum, ut urbem tantam ingressi aliud extra urbem quærerent. Ab ultimo terrarum orbe) à Gadibus vltra quas est mare Oceanum. ἀφιλόλογον) inelegans, rude. Illiteratum) viri idiotæ est & rudis. Turpe) indecorum.

are tanti cognitionem, qua nulla est incundior, nulla pulchrior, nulla denique humanior. Dices, Habeo hic quos legam, non minus disertos. Etiā: sed legendi semper occasio est, audiendi non semper. Multo magis, ut vulgò dicitur, viua vox afficit. Nam licet acriora sint, quæ legas, altius tamen in animo sedent, quæ pronuntiatio, vultus, habitus, gestus etiam dicentis adfigit. Nisi verò falsum putamus illud AEschinis, qui cum legisset Rhodijs orationem Demosthenis, admirantibus cunctis, adiecisse fertur, ἢ δὲ εἰ αὐτὸ τὸ ἡμεῶν ἀκρόασαι. & erat

leguntur videri solent. pronuntiatio à voce nomen accepit, cui in toto genere dicendi Demosthenes palmam dedit, eidem secundum ac tertium locum, donec ab eo queri desineret, ut eam videri posset non præcipuam, sed solam iudicasse. Vultus) qui maximè dominatur in actione, hoc supplices, hoc minaces, hoc blandi, hoc tristis, hoc hilares, hoc erecti, hoc submissi sumus: hoc pendunt homines, hoc intuentur, hoc spectant etiam antequam dicamus, hoc quosdam amamus, hoc odimus, hoc plurima intelligimus: hic est sæpe promonibus verbis. [M. Tull. de legibus lib. 1. Is qui appellatur vultus, qui in nullo animante est præterquàm in homine potest iudicare mores: cuius vim Græci norūt, nomen omnino nō habet.] Habitus) corporis qualitas à M. Tullio ita describitur.

Corporis habitus est commoditas aliqua non natura data sed studio & industria parata. Et Fabius li. xi. Pleraque multa de eo differit. *Gestus* motus corporis, qui debet esse magis ad sensum quam ad verba accommodatus. nam flexus ille & (vt sic dixerim) motus dat actum quendam ad id quod factū est. *Affigis* imprimis *Illud Aeschines* dictū, cuius Fab. & Plin. senior meminere. Aeschines Atheniensis orator cū accusationē qua fuerat vsus Rhodi, legisset, legit & defensionē Demosth. ob quā in illud depulsus fuerat exiliū: miratibusq; Rhodiis, tū magis miratorum fuisse dixit, si ipsū orantē audiuisset, in calamitate testis ingens factus inimici. Hanc rē M. Tul. lib. iij. de Oratore clarius est executus, Mihi melius etiam ab Aesch. illud dictum videri solet, qui cum per ignominiam iudicij cessisset Athenis, & se Rhodum cōtulisset, rogatus à Rhodiis legisse fertur orationē illam egregiam quam in Ctesiphontem contra Demosthenem dixerat:

Idem Aeschines in Ctesiphontem appellat Demosthenem belluam, Operæpretium dicens, existimo, mentionem huius bellæ facere. *Λαμπροφάνετος* splendidissima & clarissima vocis, siue *μεγαλοφάνετος* id est, maximæ vocis. Male quidam codices habent *μικροφάνετος* id est minimæ vocis. nā præter quod prædictis & sequentibus nō conueniat, Aeschines in eadem oratione testatur solum Demosthenem comparare vocis suauitatem sirenum cantilenæ. Et Demosthenes in oratione pro Corona, scribit Aeschinē fuisse splendidissimē vocalem, etiam dum puer in sacris caneret: qui postquam in virum euasit, splendore vocis tragædus factus, multas tragædias recitauit. Et ibidē *λαμπροφάνετος*

qua perlecta, petium est ab eo postredie vt legeret illum etiam quæ erat contra Demosthenem pro Ctesiphonte edita: quā cum suauissima & maxima voce legisset, admirantibus omnibus, quanto, inquit, magis admiraremini si ipsum audiuissetis. Valerius Maximus cum eadem de Aeschine narraſset cap. de pronuntiatione, Tantus ait orator, & modo tam infestus aduerſarius, sic inimici vim ardoremque suspexit, vt se scriptorum eius parum idoneum lectorem esse prædicaret: expertus acerrimum vigorem eculorum, terribile vultus pondus, accommodatum singulis verbis sonum vocis, efficacissimos corporis motus. ergo & si operi illius nihil adici potest, tamen in Demosthene magna pars Demosthenis abest quæ intelligitur potius quam auditur. Hæc omnia breuiter videtur Cæcilius expressisse. *πῶς εἰ μὴ θεοῦ ἀνεύχεται* quid autem si ipsum belluam audiuissetis, scilicet quid dixissetis.

Aeschines, si Demostheni credimus, μεγαλοφάνετος: fatebatur tamen longè melius eadem illa pronuntiasse ipsum, qui pepererat. Quæ omnia huc tendunt, vt audias Iseum: vel ideo tantum vt audieris.

appellat, sicut alibi *δύστρονον* & *μεγαλόφωνον*: pferentem de transgressa legatione magnitudinem vocis eius pluribus commemorat. *Ipsū qui pepererat* Demosthenem auctorē hæc scripsi, & omnia in illo expressi, vt per ea cognoscas Iseū ingenium & eloquentiam tanquam si eum audiuisſes [hic sensus magis placet quā vel dumtaxat audias vt possis gloriari te audiuisſe illū.]

C. PLINIUS CALVINAE S. 4.

I pluribus) Perſoluto ære alieno quo premebatur Caluinæ pa-

I pluribus pater tuus, vel vni cui-libet alij quā mihī, debuisset, fuisset fortasse dubitandum, an adires hereditatem etiam viro

ter, eo mortuo Cæcilius hortatur filiam vt adeat hæreditatem, quam propter grande debitum recipere timebat. Caluinæ tres fuisse lego, Iuniam Caluinam originem ab Augusto trahentem, quæ Vespasiano superuixit: aliam metricem: tertiam Caluinam ad quem scribit Iuuenalis, parentē: quam & Caluilla epistolam missam legimus, quæ maritum habuit Annum. Verum Pretura functum, ex quo filiu suscepit M. Antonium nomine, virum in omni vita philosophantem, qui Imperator creatus vitæ sanctitate omnes principes superauit. *Si pluribus* sensus est, si pater tuus debitor fuisse multorum, vel saltem alterius vnus, potuisses fortasse debitare hæreditatem suscipere. difficilem aditu viro propter æris alieni magnitudinem, nedum famina, vitutes. *Adires hereditatē* necessariis hereditibus permittit Pretor volentibus se abstinere ab hereditate, vt potius patrum quā ipsorum bona similiter à creditoribus possideantur. Caluina igitur patris necessaria hæres verebatur hereditatem parentis recipere pressam multo ære alieno. *Affinitatis officio* videtur innuere C. Caluianum parentem Domitiæ Caluillæ Cæcilio arcta propinquitate cōiunctum. *Affinitatis officio* quo tenemur pressos subleuare magis quā externos. *Dimissis omnibus* persolutis pecuniis omnibus creditoribus, quibus pater tuus eas debuerat. *Molestiores*] creditoribus in exigenda pecunia. *Creditor solus extiterim* summam totius crediti in me transtulerim. *Eo*] patre tuo. *Centum millia nummum*] id est centum sestertia. fuit enim munificentissimus in suos Cæcilius. *Præter eam summam*] Contulisti tibi centum millia nummum præter eam summam nummorum quos pater tuus

grauem: cum verò ego ductus ad finitatis officio, dimissis omnibus qui, non dico molestiores, sed diligentiores erant, creditor solus extiterim: cumque viuente eo nubenti tibi in dotem centum millia contulerim, præter eam summam, quam pater tuus, quasi de meo dixit (erat enim soluenda de meo) magnum habes facilitatis meæ pignus, cuius fiducia debes famam defuncti pudoremque suscipere, ad quod te ne verbis magis quā rebus horter, quicquid mihi pater tuus debuit, acceptum tibi ferri iubeo. Nec est, quod verearis, ne sit mihi ista onerosa donatio. Sunt quidem omnino nobis modicæ facultates dignitas sumptuosa, redditus propter conditionem agellorum, nescio minor, an incertior, sed quod cessat ex redditu, frugalitate suppletur, ex qua velut à fonte liberalitas nostra decurrit. Quæ tamen ita temperanda est, ne nimia profusione inarescat: sed temperanda in alijs, in te verò facile ratio constabit, etiam si modum exceſſerit. Vale.

promisit tibi in dotem. *Quasi de meo*] nā omnia illius bona erant mihi obligata, nec quicquam inuito me poterat distrahere. *De meo*] de rebus iure mihi spectantibus. *Facilitatis*] liberalitatis. *Pignus*] argumentum, testimonium. *Famam defuncti*] debes quam primum adire hæreditatem paternam: hoc pacto utaberis famam & pudorem patris tui mortui: sin minus declarares omnia sua dilapidasse, quod summo dedecore & infamia illum inuret. *Verbis*] inanibus & speciosis. *Acceptum ferri iubeo*] volo vt procurator meus vel dispensator eam summam rationibus ferat, me tibi donasse scilicet] remitto & condono tibi omne debitum quod pater tuus mecum contraxerat [modus dicendi apud antiquos elegans & frequens. Plin. senior li. viij. Magnitudini factorum accepta ferri æquius quā ferarum naturæ arbitror. Et Cæcilius, an potius Domiti, in epist. ad Terent. Max. Summam expen-

ſam liberalitati meæ ferēs. vbi ſubicitur acceptam : tamen commodè intelligi poteſt.] *Oneroſa*) immenſa, nimia. *Modice*] mediocres. *Dignitas*] ſenatoriã. *ſumptuoſa*] quæ magnos ſumptus expetat. *Conditionem agylorum*] ſteriliũ admodum, quales poſſedit iuxta Larium: nam in Thuſcis ſoli vbertatem commendat. *Inceruor*] qualitate temporum. Alibi conqueritur Thuſcos ſuos grãdine excuſſos, in Tranſpadana regione ſummam abundantiam, ſed parem vilitatem. *Sed quod ceſſat*] ſenſus eſt, quando redditus, & annonã fuerit minor quàm vt noſtra dignitas poſtulet, tunc viuẽm parcè & temperatè. *Ex qua*) ex victu frugali. *Ex fonte*) ex perenni copia. *Decurrit*] diffundi-

tur in amicos. *Inareſcat*] extinguitur nimium largiendo, & pauperes ſiamus [cũ ſecundum M. Tul. Largitio quæ fit ex re familiari, fontem ipſum benignitatis exhauriat: & ita benignitate benignitas tollatur. Itaq; res familiaris nec ita claudatur, vt eam benignitas aperire non poſſit: nec ita referetur, vt pateat omnibus. modus adhibeatur, iſque referatur ad facultates.] *Inareſcat*] perſtat in trãſſatione, cũ præmiſiſſet fontem. *In te*] liberalitatis meæ effuſæ in te. *Ratio conſtat*] in promptu erit cauſa, quod tibi affinis, quod famam parentis tui protegerim. *Modum exceſſit*) donauerim plura quàm deberem.

C. PLINIVS LUPERCO SVO S.

Actionem In dedicatione bibliothecæ in patria ſua orationem habuit de laudibus ſuorum, & ſoli natalis apud municipes. eius partem corrigendam Luperco deſtinat: quem rogat vt ſuperflua amputet: concedat tamen aliquas digreſſiones, præſertim in deſcriptione locorũ. Mutius Luperco Legatus legionis aduerſus Ciuilem inclytus fama, & potior Luperco refert Martialis librum ſuum ſæpe exegiſſe: ſed diſpari euentu à Cæcilio. nam ille ſemper negauerat, hic pollicitus mittit. *Actionem*) orationem quam egi apud municipes meos. [*ſemper*] quoties illam petiuiſti.

Si legitur ſæpe, maniſteſtus eſt ſenſus.] *Perpolitur*] elimatur, emendatur. *Absolutiora*] correctiora. *Non fuit alienum*] [non fuit abſurdum, nec extra propoſitum] placuit in primis vt tu ea iudicares. *Tradi*] demandari. *Intentionem*] mentem, animum, phantaſiam. *Intentio*

Actionem & à te frequenter efflagitatam, & à me ſæpe promiſſam exhibui tibi, non tamen totam. adhuc enim pars eius perpolitur.

Interim quæ abſolutiora mihi videbantur, non fuit alienum iudicio tuo tradi. His tu rogo, intentionem ſcribentis accommodes. nihil enim adhuc inter manus habui, cui maiorem ſolicitudinem præſtare deberem. Nam in cæteris actionibus exiſtimationi hominum diligentia tamen, & fides noſtra, in hac etiam pietas ſubijcietur. Inde & liber creuit, dum ornare patriam & amplificare gaudemus, pariterque & deſenſioni eius deſeruiſſus, & gloria. Tu tamen hæc ipſa, quantum ratio exegerit, reſeca. Quoties enim ad ſtadium legentium, deliciasque reſpicio, intelligo

eſt animaduerſio & diligentia qua animus ad quod intenditur, dirigitur. aliàs eſt ex qua ſtatus principium habet, quæ de pulſione conſicitur. de hac non intelligit cũ laudatium genus nullum habeat ſtarum. *Scribentis*] mei, [ac ſi tu illa ſcriberes.] *Accommodes*] induas, ſumas

Inter manus) non ſolũ per hoc ſignificatur inuentio, ſed etiam recognitio. *Exiſtimationem hominum*) diligens & fidelis ſui clientibus, vt bonam mihi apud homines exiſtimationem pararem.] *Fides noſtra*) veritas ſubijcitur. *Pietas*) amor in patriam & maiores. *Subijcietur*) pro argumento, & ſubiecto crit. *Liber*) oratio. Sic in prioribus librum dixit orationem Ciceronis pro Cornel.

Commendatione] laudè. *Petendam*) quarendam. *Auſteritatem*] ſeueritatem, aſperitatem. Græcum vocabulum, cuius contrariũ eſt ſuaue. *Diuerſum*) non tam ſuauitatem quàm licentiam hilaritatemque intellige. *Fronte remittas*] in lætitiã reſoluaris, rugas diſſoluas: nam ſeucriores ſunt fronte contractiore & caperatiore. Hinc Martialis in ſeueros, Triste ſupercilium durique ſeuera Catonis Frons. *Adoleſcentium auribus*] lectionibus viris, quales ſunt adoleſcentes. tenentur enim ſuauioribus. *Refragetur*] repugnet, obſtet. *Deſcriptiones locorum*) agro Comenſi erectorum. tangit chorographiam. *Historicè*] verè. quod adeo probat. vt lib vij. dicat. Sæpe in oratione quoque non hiſtoricæ modò, ſed propè poeticæ deſcriptionis neceſſitas incidit. *Poeticè*] ſubuloſè, more poetarum. *Proſequi*] tractare. *Facultas*] norma. Sunt exemplaria in quibus ſeueritas eſt: quod fortatte non inconueniens. *Latus feciſſe*] pluribus complexos. [Non diſplicet larius, hoc eſt, vberius & copioſius. Verũ ſi leges lætius, id opponetur, tritiſtiæ accommodatius.] *Tritiſtiam*] nimiam ſeueritatem. *Reliquæ partes*] ſeueræ & circũſcriptæ. *Exorare*) mitigare [lectores.] *Qualibet diuerſa*

Balbo. *Amplificare*) vt amplificatione, quæ potiſſimum quatuor conſtat. incremento, comparatione, ratiocinatione, cõgerie. *Deſenſioni*] in quibus criminabatur & vituperabatur. *Gloria*] vt à conditoribus ab opportunitate ſeris, à rebus geſtis. *Reſeca*] amputa, dele ſuperflua. *Delicias*] ignauiam, [faſtidium.]. *Reſpicio*] conſidero. ſæpius enim oportet ſcribere ſecundum lectorum opinionem.

nobis commendationem etiam ex ipſa mediocritate libri petendam. Idem tamen, qui à te hæc auſteritatem exigo, cogor id quo diuerſum eſt poſtulare, vt in plerisque frontem remittas. Sunt enim quedam adoleſcentium auribus danda, præſertim ſi materia non refragetur. Nam deſcriptiones locorum, quæ in hoc libro frequentiores erunt, non hiſtoricè tamen, ſed propè poeticè proſequi ſas eſt. Quod tamen ſiquis extiterit qui putet nos latius feciſſe quàm orationis ſeueritas exigat: huius, vt ita dixerim, tritiſtiam reliquæ partes actionis exorare debebunt. Ad niſi certè ſumus, vt quamlibet diuerſa genera lectorum per plures dicendi ſpecies teneremus. Ac ſicut veremur, ne quibusdam pars aliqua ſecundum ſuam cuiusque naturam non probetur: ita videmur poſſe conſidere, vt vniuerſitatem omnibus varietas ipſa commendet. Nam & in ratione conuiuiorum, quamuis à plerisque cibus ſinguli temperemus, totam tamen cœnam laudare omnes ſolemus: nec ea quæ ſtomachus noſter recuſat, adimunt gratiam illis quibus capitur. Atque hæc ego ſic accipi volo, non tanquam aſſequutum eſſe me credam, ſed tanquam aſſequi laborauerim, fortatte non fru-
legitur etiã quilibet diuerſa, i. multũ diſtãtia. *Lectorum*) quorũ alij ſeueri, quidam triſtes, nonnulli iucundi, interdum acres, aliàs delicati. ſenſus eſt: cũ variæ ſint hominum ſpecies, ſic & dicendi, ſtuduimus aſpergere totam orationem dicendi varietate, vt vnusquique pro inge-

nio suo haberet aliquam partem, qua detineretur. Genera & species indifferenter accipit. *Paris*) si seuera improbitur iucundis, si iucunda seueris. *Naturam*) immitem, vel mitem. *Vi Varietas*, ut ex vna parte quæ placuerit alicui secundum proprium ingenium, omnes possint vniuersam orationem approbare. *In ratione concuram*) emendationem.

Interim istis) admouebis tuam limam parti quæ mihi *Mox istis*) quæ sequuntur, id est ei parti quam post ea destinabo. iam enim prædixerat actionis partem exhibere, quædam apud se continere in aliud tempus. *Id*) emendare. *Ista*) quæ misimus. *Talia erunt*) talem habebunt conditionem. *Per partes*) scorsum sine sequentibus. *Anulsum*) exemptum, detruncatum. Statuis tamen solebant pro arbitrio capita demere & reponere, quibus aliam atque aliam effigiem addebant interdum. autor Tranquillus. *Congruentiam*) proportionem, [commensum, symmetriam] an cum reliquis membris conueniret. *Elegans*) formosum. *Circumferuntur*) ante opus editum & absolutum publicantur & legenda permittuntur. *Ora-*

uiorum) instruendis & apparandis conuiuuiis ex lege. *Quibus capitur*) quibus cibus stomachus delectatur. *Hæc*) mea dicta. *Accipi*) intelligi. *Assectum*) varietatem orationis commode distinxisse. *Assequi*) perficere. *Fortasse non frustra*) subaudi elaborauit: id est, absoluti quod intenderam.

strâ, si modo tu curam tuam admoueris, interim istis, mox istis quæ sequuntur. Dices te non posse satis diligenter id facere, nisi prius totam actionem cognoueris. fateor: in presentia tamen & ista tibi familiariora sient, & quædam ex his talia erunt, ut per parteis emendari possint. Etenim si auulsum statua caput, aut membrum aliquod inspiceres, non tu quidem ex illo posses congruentiam equalitatemqueprehendere, posses tamen iudicare an id ipsum satis elegans esset. Nec alia ex causa principia librorum circumferuntur, quam quia existimatur pars aliqua etiam sine ceteris esse perfecta. Longius me prouexit dulcedo quædam tecum loquendi. sed iam finem faciam. ne modum quem etiam orationi adhibendum puto, in epistola excedam. Vale.

tionem) ne sit nimium diffusa. *In epistola*) que minus quam oratio debet euagari.

C. PLINIUS AVITO S. 6

Longum) Admonet Auitum ut simul fugiat & nimiam lautitiam & sordem, commemorando cœnam cuiusdam, qui alia aliis posuerat: quam in æqualitatem Mart. more suo & Iuuen. satyricè notant. Scio Auitum Antoninum procuratorem Cæsaris in Cilicia

Longum est alius repetere, nec refert quemadmodum acciderit, ut homo minimè familiaris cœnam apud quendam ut sibi videbatur lautum & diligentem: ut mihi sordidum simul & sumptuosum. nam sibi & paucis opima quædam, ceteris vilia & minuta ponebat. Vinum etiam paruulis lagunculis in tria genera descripserat, non ut potestas eligendi,

iiisdem

iiisdem quibus Secundum temporibus floruisse. & diuum Antoninum Martio Auito Prætori rescripisse, ac Auitum Stertinum monumētis à Mart. celebratum, ut omittam Lollianum Auitum virum Consularem, cuius Capitolinus & Apuleius meminere. Sed Iulio Auito, aut Iunio scriptam fuisse hanc epistolam crediderim: nã Iunii Auiti Adilitatis candidati obitum lib. viii. amarissimè deflet. ut Iulii lib. v. ubi sui amantissimū, summa fuisse consecutorum asserit si maturuissent eius virtutes. Fuit & sub Nerone Iulius Auitus Germanicis copiis præfectus, quamquam apud Tacitū parum diligentes legant Dubium Auitum. [Longum] fastidiosum, extrarem] *Altius*) à principio, à causis. *Nec refert*) narrare. *Homo*) ego Plinius. *Minimè familiaris*) non solitus foris cœnare, vel illi amico non domesticus. *Lautum*) splendidum, copiose viuentem. *Diligentem*) parcum. nam diligentia, iudicio M. Tul. ex lib. ij. de Oratore, virtutes reliquæ continentur. *Ut mihi*) videbatur. *Sordidum*) auarum.

Sumptuosum) magna impendentem, & plura quam credebatur. *Paucis*) chrioribus conuiuuiis. *Optima*) Legitur etiam opima, ferè ad idem. *Egregios*) scilicet cibos. *Minuta*) minima. an forsitan respexit ad pisciculos: quod Iuena. damnat non secius in Varrone. *Ceteris*) minoribus amicis. *Lagunculis*] diminutiuum à lagena: super quo verbo in præcedentibus. *Descripserat*] diuiserat, denotauerat. M. Tul. pro Milone, Cum me latronem ac sicarium abiecti homines & perditii describebant. At Iulius Cæsar vir tantus pistorem alium panem quam sibi conui-

sed ne ius esset recusandi. Et aliud sibi & nobis, aliud minoribus amicis (nam gradatim amicos habet) aliud suis nostrisque libertis. Animaduertit qui mihi proximus recumbat. & an probarem, interrogauit. Negauit. Tu ergo, inquit, quam consuetudinem sequeris? Eadem omnibus pono, ad cœnam enim non ad notam inuito: cunctisque rebus ex æquo, quos mensa & toro æquauit. Etiam ne libertos? etiam: conuictores enim tunc non libertos puto. Et ille, Magno tibi constat: Minimè. Qui fieri potest: Quia scilicet liberti mei non idem quod ego bibunt, sed idem ego quod liberti. Et Hercule, sigula temperes, non est onerosum quo utaris ipse communicare cum pluribus. Illa ergo reprimenda, illa quasi in ordinem redigenda est, si sumptibus parcas, quibus aliquanto rectius tua continentia quam aliena contumelia consulas. Quorsum hæc? Ne tibi optima indolis inueni quorundam immensa luxuria specie frugalitatis imponat. Conuenit autem amori in te meo quoties tale aliquid inciderit sub exemplo præmonere, quid debeas fugere. Igitur memento, nihil magis esse vitandum, quam istam luxuria & sordium nouam societatem: quæ cum sint turpissima discretæ ac separata, turpius iunguntur. Vale.

uis subiicientem compedibus vinxit: facinus haud dissimile rebus vitæ suæ gestis. erant etiam quidam diuites sibi, pauperes amicis. atrociter hoc Iuuenale insectante. Et Plinius senior frugalitatem Caronis redeuntis ab Hispania cum triumpho laudans, Non aliud inquit, vinum bibit quam remiges: in tantum dissimilis istis, qui etiam conuiuuiis alia quam sibi meritis ministrant, aut procedente cœna subiiciunt. [In tria genera descripserat] distinxerat per tres conuiuuarum species: primos, medios, imos. an tres species vini apposuerat conuiuuiis, quos in tres ordines distinxerat. Apud Valer. de m. j.

scribere librum, est transcribere.] *Recusandi* nisi voluissent esse abstemii. *Aliud* vinum apponebat. *Nobis* maioribus amicis. *Aliud* mediocre. *Aliud* peius, explicat illa tria vini genera. primum optimum sibi & dignioribus miscebat : secundum minoribus, vt clientibus, quod Marr. non sine summa indignatione scæpius mordet: tertium, id est vilissimum, libertis. *Gradatim* differenter, non æquè omnes diligit. *Qui* coniuua. *Animaduertitur* has vini notas. *Eadem* eiusdem generis cibos. *Notam* infamiam, vt per vini species amici cognoscantur quoto sint loco apud me. Scio etiam notam vini esse. *Etiam* pariter. *Ne libertos* ex quas. sic conuictor secundum interrogauit : est enim epistola instar dialogi. *Conuictores* Conuictorem appellamus familiarem coniuuam qui quotidie nobiscum viuat. Horat. Nunc quia sum tibi Mecænas conuictor. Tranquillus, Fuit Tiberius nihilo lenior in conuictores græculos. *Etiam* sic affirmantis aduerbium. *Ille* coniuua subiunxit. *Magno* precioso tuos libertos eisdem quibus dominum cibis. *Minimè* non constat magno. *Qui* quomodo. *Idem* optimum. *Quod ego* bibo, quod tu reris me bibere. *Quod libertis* bibunt mediocre scilicet vinum. *Si gule temperes* si parcè viuas. *Onerosum* sumptuosum. *Quo* quibus cibis. *Pluribus* domesticis, amicis. *Magula*. *Ordinem* temperantiam, frugalitatem, modestiam. *Quasi* quia translatiuè dictum iam enarrauimus quid sit in ordinem redigere. *Aliena contumelia* notando gradus amicorum per cibos. *Quorsus hæc* ad quem signem hæc scripsimus, nisi vt te monerem

exemplo. *Indolis* (speci). Est autem indoles virtutis indicium in puero vel adulescente. Valerius de indole, Attingam inquit, nunc quasi cunabula quadam & elementa virtutis, animique præcedente tempore ad summum gloriæ cumulum peruenturi. Idem etiam nobilitatis indolem retulit, & tam vitii quàm virtutis signum esse ostendit. Liuius connumeratis Annibalis virtutibus & vitii super addit, Cum hac indole virtutum ac vitiorum triennio sub Asdrubale Imperatore meruit. *Immensa luxuria* dum sibi gulosissimi sunt. *Species* sub prætextu. *Frugalitatis* dum aliis sunt auari. *Tibi imponat* te decipiat. Iuuenal. Facile est barbato imponere regi. A quo impostor id est decceptor. emendanda dictio apud Iuriconsultos: cum passim legatur impostores pro impostores, & ita peruersè à quibusdam interpretetur. *Sub exemplo* per aliorum facta. *Luxuria & sordium* prodigalitatibus & auaritiæ. Sic Iuuenalis in similes inuectus, Sed quis feret istas Luxuriæ sordes? *Novam societatem* inauditam & inusitatum coniunctionem diuersarum rerum, cum dicatur duo contraria non posse simul stare in eodem subiecto. *Discretas* singula. *Turpissima* magna infamiam. *Turpius iunguntur* longè maius dedecus fit in vno aliquo connexa. Aduerte comparatiuum habere maiorem significantiam suo superlatiuo. Sic in pænegyrica oratione, Meliorem optimo genuit. [Et M. Tullius in fine Officiorum, Te mihi quidem esse charissimum: sed multò fore chariorem, si talibus monumentis præceptisque oblectabere.]

C. PLINIUS MACRINO SVO S. 7

Eri Imperatorem Spurrinæ rebus præclarè gestis statuam triumphalem decreuisse, & filio eius Cottio defuncto in solatium patris, Macrinum monet. *Heri* scribitur etiam herè, quo Iuue. vtitur. Martia. etiam

Eri à Senatu Vestricio Spurrinæ, Principe autore triumphalis statua decreta est: non ita vt multis qui nunquam in acie steterunt, nunquam castra viderunt, nunquam denique tubarum sonum nisi in spectaculis, audierunt: verum vt illis qui decus istud sudore & san-

dixit, Cur herè quod dederas, hodie puer Hyle negasti? Et Fabius heri apud Terent. tanquam antiquum recognoscit, & suis temporibus herè scribi ostendit. *A Senatu* Senatusconsulto. *Autore Principe* ita volente Traiano. *Triumphalis statua* in habitu triumphatis. lege Plin. lib. xxxiii. cap. iiii. de honore statuarum. *Vestricio Spurrinæ* qui Othoniani exercitus dux ad occupandas Padi ripas præmissus, Placentiæ coloniam aduersus Cecinnam strenue & prudenter tutatus est: nam indomitum militem & belli ignarum, neque imperio parere volentem intra mœnia continuit: summo tamen sui ipsius discrimine, ne à suis proderet, sed ipse volentes mœni-

Factis præclarè gestis. sumpto initio ab Atheniensibus qui primi Harmodio & Aristogitonibus tyrannicidibus statuas posuere.

Bructerum pro Bructerorum: sunt autem Bructeri Germaniæ populi secundum Claudionum, sylvæ Hercyniæ accolæ: qui quondam vicinarum consensu nationum super sexaginta mill. ceciderunt: deinde cum novos motus in Germania aduersus Romanum nomen excitassent, & aliquando superiores facti mortua regina, Velleda nomine, imperii sub Domitiano recusarunt. postea eorum Regem, qui ad Romanos confugerat, Vestricius Spurrina Traiani iussu in regnum introduxit sine sanguine & cæde, sed terrore solo domitis Bructeris: quos pariter sub Nerone à bello metu deterritos per Iulium Avitum, tradit Tacitus. & procedente tempore à Constantino Constantii ad internecionem vsque deletos, in laudibus eiusdem legitur. [*Induxit*] reduxit expulsum.] *Vi & armis* dum metuunt copias Romanorum armatas. *Ostentato bello* tanquam omnino esset acie cum Bructeris decertaturus. *Terrore* sine cæde. *Pulcherrimum Victoris genus* sine sanguine & pugna hostem superare.

bus eduxit: deinde noctis interuentu, cum Cecinna venire nunciaretur, timentes introduxit, strenuèq; coloniã tunc maximè florètem tutatus est: ibi relicto medico præsidio, Macro cum cohortibus subuenit: vir sanctissimus qui ex longa senectute nihil præter solam prudentiam habebat, vtraque lingua doctissimus, & in ordine vitæ dispositus. *Decreta* constituta. nam decreta, Principi & Senatus constitutiones dicuntur. *Vt multis* quibus passim in foro pro libidine principum statua dabatur: in quod Iuue. satyricum fulmen torquet Satyra prima. non sine summa indignatione. *In acie* in pugna. *Vt illis* viris statuarum decernuntur. *Decus istud* honore triumphalis statuæ.

guine & factis assequabantur. Nam Spurrinæ Bructerum regem vi & armis induxit in regnum: ostentatoque bello, ferocissimam gentem (quod est pulcherrimum victoriae genus) terrore perdomuit. Et hoc quidem virtutis præmium, illud solatium doloris accepit, quod filio eius Cottio quem amisit absens, habitus est honor statue. Parum id in iuvene, sed pater hoc quoque merebatur, cuius grauissimo vulnere magno aliquo fomento medendum fuit. Præterea Cottius ipse tam clarum specimen indolis dederat, vt vita eius breuis & angusta debuerit hac veluti immortalitate proferri. Nam tanta ei sanctitas, grauitas, autoritas etiam, vt posset ferè illos promocare virtute, quibus nunc honore adæquatus est. Quo quidem honore, quantum ego interpreter, non

ii autem merebantur ouationem minorem triumpho. *Hoc* statuam triumphalem accepit in præmium rei bene gestæ. *Doloris* quem interitu filii conceperat. *Absens* in expeditione contra Bructeros. *Habitus est honor statue* Donatus est Cottius statuæ honoris gratia. *Rarum id in iuvene* rarò accidit vt statua ponatur iuveni in foro. *Vulnere* dolori. *Fomento* medela, solatio. *Cottius* cuius mater Cottia & auus maternus Cottaianus. *Specimen indolis* indicium futuræ virtutis. *Breuis* m. ij.

quia raptus est in flore ætatis. *Hac immortalitate*) hoc honore diu mansuro. *Profertis*) vltierus celebrari, prorogari. *Ut*

Exemplo) imitationi cæterorum iuuenum. *Prospectum*) cautum. *Bonæ artis*) bonos mores. *Acuunt*) Inde Augustus in publicis decorus, opera cuiusque ducis manentibus titulis restituit, & statuas omnium triumphali effigie in vtraque fori sui porticu dedicauit. *Acuunt*) incitabunt. *Digni sint his præmijs*) modo tales honores mereantur. & latenter Traianum laudat, sub quo meritis honores decernerentur. *Principes*) proceres, summates. *Liberos suscipiendos*) ad vxorem ducendam: multi enim sub malo principe cœlibem vitam malebant, cum viderent in perniciem sui plerunque filios tolli: quosdã auaritia detinebat, orbitatis munera aucupantes: nam lex illa de maritadis ordinibus iam exoleuerat, qua locupletes ad sollandos liberos ingentia præmia & pares pœnæ cohortabantur. *Publicè*) respectu utilitatis publicæ. *Præuatim*) causa ipsius Cottii. *Effigiem*) iconam formatam ad exemplar Cottii. *Subinde*) frequenter, in quem sensum Liuium, Columellam, Martialem, plerunque vsos annotauimus: sed in primis Tranquillum. *Præter*) iuxta. *Commeare*) spatiari cum aliquo.

senex) si diutius vixisset. *Prouocare*) æquare. *Illos*) viros illustres: qui ob virtutes statuas in foro meruerunt.

modo defuncti memoria, dolori patris, verum etiam exemplo prospectum est. acuent ad bonas artes iuuentutem adolescentibus quoque (digni sint modo) tanta præmia constituta: acuent principes viros ad liberos suscipiendos, & gaudia ex supersitibus, & ex amissis tam gloriosa solatia. His ex causis statua Cottii publicè lator, nec priuatim minus. Amaui con-summatissimum iuuenem tam ardentem, quàm nunc impatienter requiro. Erit ergo pergratum mihi hanc effigiem eius subinde intueri. subinde respicere, sub hac consistere, præter hanc commeare. Etenim si defunctorum imagines domi posite dolorem nostrum leuant, quanto magis ea, quibus in celeberrimo loco non modo species & vultus illorum, sed honor etiam & gloria refertur? Vale.

Domi posite) In atrio supertabulino. qui locus erat atrio proximus authore Festo: [sed Vitruuius referete pars erat atrii.] *Celeberrimo loco*) vrbis, id est in foro. *Species & vultus*) species est totius corporis.] nam authore Plinio solebant effigiem exprimere, & imaginem viuientis quantum per artem poterant reddere. *Referatur*) representatur.

C. PLINIUS CANINIO SVO S. 8

S*Tudes*) Si quãdo poterit occupationibus vrbis dissolui, promittit Caninio se venturum ad Larium, vbi & studere & piscari, venarique commodè liceat. *Strabon*) eodem die. *Larium*

S*Tudes: an piscaris: an venaris: an simul omnia? possunt. n. omnia simul fieri ad Larium nostrum. nam lacus piscem, feras. sylua quibus lacus cingitur, studia altissimus iste secessus affatim suggerunt. Sed sine omnia*

nostrum) Larium lacum ad Comum patriam nostrã: ex quo Abdua fluuius exit. Polybius tamen historicus, referente Strabone, contra omnium opinionem rescriptum reliquit, Larium longitudine ferè stadiorum tercentum, latitudine triginta, amnem eicere Ticinum, Verbanum verò Abduam. Quod quidam parum diligentes, tanquam menda esset interpretis siue Strabonis, corrigunt: non anteriora respicientes, vbi Strabo Polybius dicit hoc asserere: quæque vsque ad finem lib. iij. referuntur ex eius sententia dici. & alibi (æpius Strabonem sentire Larium emittere Abduam, non Ticinum. Appianus tamen nisi menda est) quoniam opinor scribendum Lirim] scribit lib. primo bellorum ciuiliu flumen Larium ad Linternum defluere. [Appellatus est Larius à Larone, qui lingua Hætrusca nobilis princeps dicitur. auctore Catone & Sempronio.] *Altissimum*) maximè idoneus. [Secessus] locus remotus à reb' vrbanis: & secedere est ab vrbe rus proficisci ocii causa.] *Affatim*) largiter] *Suggerunt*) subministrat *Aliquid*) vnu horum. *Inuideo*) quod virum bonum non decet præsertim aduersus amicum. *Angor*) afficior molestia. *Licere*) eadem quæ

simul, siue aliquid facias, non possum dicere, inuideo: angor tamen non & mihi licere, quæ sic concupisco, vt ægri vinum, balinea, fontis. Nunquam ne hos artissimos laqueos si soluere negatur, abrumpam: nunquam puto. Nam veteribus negociis noua ad crescunt, nec tamen priora peraguntur, tot nexibus, tot quasi catenis maius in dies occupationum agmen extenditur. Vale.

tibi licent. *Ægri*) desiderant vinum balinea, aquam. [Martialis, Setinum dominæque niues, densique trientes *Quando* ego vos medico non prohibente bibam?] *Fontes*] quibus haustis ætatum febris mitigent. *Hos artissimos laqueos*) vrbicenas curas instantissimas. *Soluere*) perficere, absoluerè conuenienter. *Abrumpam*) saltem relinquam imperfectos, [vel incidam tanquam nodum Gordianum.] *Noua accrescunt*) alia coacervantur. *Peraguntur*) absoluuntur. *Nexibus*) annulis. *Catenis*) sicut catenas annuli connexi efficiunt in maius. Et Martialis catenatos labores appellat multiplices & coniunctos lib. i. Expectant curæque catenatique labores. *Agmen*) cumulus. *Extenditur*] augetur. in secunda lectione est ostenditur, id est, exurgit, apparet.

C. PLINIUS APOLLINARI SVO S. 9

A*Nxium*) Apollinari Euritium commendat, vt eum in petitione Tribunatus adiuret: exponens quot in illud beneficia contulerit, quibus virtutibus & parentum laudibus ornetur, Claudium Apollinarem præfectum classis Tacitus, Apollinarem tragædum Gellius, Cæcennium Apollinarem Iurifconsultus Paulus memorant. Fuerunt & alii plurimi Apollinares, antiquiores, &

A*Nxium me & inquietum habet petitio Sexti Euritij mei. afficior cura: & quam pro me sollicitudinem non adij, quasi pro me altero patior: & alioquin meus pudor, mea existimatio, mea dignitas in discrimen adducitur. Ego Sexto latum clauum à Cesare nostro, ego questuram impetraui:*

Secundo posteriores. Sed suspicor scriptam epistolam Domitio Apollinari Cæsuli designato, cuius Secundus libro ix. m. iij.

meminit. Vel Sulpitio Apollinari doctissimo: quem sanè ex verbis Gellii coniectur fuisse Cæcilii temporibus: ad quem Martialis suum scazonta mittit libro sexto, & Græca scripsisse epigrammata scimus. *Anxium* ad animum refer. inquietum, ad corpus. *Petisio* Tribunatus. *Euritiij*. Legitur etiam *Euritiij*. *Mes*) amicissimi. *Pro me* dum Tribunatum peterem. *Pro me altero* pro Euritio: quem alterum me existimo. *Alioquin* præterea. Sic in panegyrico. in aliam tamen significationem vsurpat Apuleius. Nisi tandem, inquit, sapienter alioquin ipse mihi tulisset auxilium: pro in primis. *Existimatio* auctoritas est in periculo ne cadat, cadente amico. *Latumclauum* dignitatem Senatoriam. erat enim latusclauus vestis Senatoria: vt docet Spartianus & Tranquillus in Augusto, referens liberis Senatorum, quo celerius repub. assuescerent, protinus virilem togam latumclauum induere, & curiæ interesse permisisset: & Claudium, latumclauum, quamuis initio affirmasset non lecturum se Senatorem nisi ciuem Romanum, ob nepotem etiam libertini filio tribuisse. Et idem autor in Augusto laticlauios Senatores appellat, ac sumentem Augusto virilem togam tunicam laticlaui resutam ex *Impetravi*) cum non esset Euritius cuius Romanus Senatoriam dignitatem ac Quæsturam ab Imperatore impetraui. An, quia ante tempus gerendorum honorum, quamuis cuius esset. nam inquit Vlpianus de minoribus annis: xxv. ad munera siue honores creandis, iusta ætas seruanda est: nec ante tempus legitimum nisi ab Imperatore ad magistratus creari poterant. *Quæsturam* quæ dignitas erat honorum initium: de qua alibi latius.

Suffragio auxilio, fauore. *Ius*) non enim omnibus licebat petere magistratus. vnde tradit Tacitus Veientonem accusatum, quòd ab eo vendita fuissent munera Principis, & adipiscendorum honorum ius: nam & si fuisset iure municipali,

vtique parte ad pedes eius decidisse: quo signo ostendebatur Senatam futurum ei dicto parentem. Vt omittam Cæsarem Dictatorem vsu fuisse laticlaui ad manus fimbriato, & præcinctum molliore cinctura. Lampridius in Seuero, non latumclauum sed laticlauiam vocat, dicens illum Præfectis Prætorii sui Senatoriam addidisse dignitatem, vt viri clarissimi & essent & dicerentur. quod antea vel rarò fuerat, vel omnino non fuerat. eousque vt si quis Imperatorum successorem Præfecti Prætorii dare vellet, laticlauiam eidem per libertum submitteret. [Sic Valerius libro quinto, laticlauiam appellauit tunicam.] Vopiscus clauatam vestem, & Lampridius auro inspersam appellant. Erat autem clauus aureus purpurae infusus, quam tunicam laticlaui in modum gausape texti suis temporibus inceptam tradit Pli. senior. Et Fabius inquit, Lumen clauus purpurae loco insertus affert. Vlpianus de auro & argento legato, Clauus aurei & purpurae, pars sunt vestimentorum. Pomponius clauos vestimentis constatos tamen veste legata contineri, Accessionis vice cedunt quæ sunt insertæ vestimentis picturæ, clauique, qui vestibus infuuntur. *Cæsare nostro* Traiano: quo vsus est familiarissimè.

meo suffragio peruenit ad ius Tribunatus petendi: quem nisi obtinet in Senatu, vereor decepisse Cæsarem videar. Proinde adnendum est mihi vt talem eum iudicent omnes qualem esse princeps mihi credidit: quæ causa si studium meum non incitaret, adiutum tamen cuperem iuuenem probissimum, grauisimum, eruditissimum, omni denique laude dignissimum, & quidem cum tota domo. Nam pater eius Euritius Clarus, vir

quo tantum muneris honorarii cum populo Romano particeps erat: tamen autore Gellio id ius iam obliteratum, & per innotitiam inusitatum manebat. *Tribunatus* plebis intellige. pro quo consequendo, Clodius plebeium se

fecit: cum non liceret nobilioribus eam dignitatem petere: quem modum potuit seruasse Euritius. Sequentia faciunt vt credam fuisse Tribunatum plebis, magis quàm legionum: quamquàm Tranquillus tradat Augustum statim post virilem togam liberis Senatorum latumclauum indulsisse, & curiæ interesse permisisse, militiamque auspiciantibus non Tribunatum modò legionum, sed etiam præfecturas alarum dedisse. *In Senatu*) cui creatorum magistratum potestatem concesserat Cæsar [an magis eligendorum &

Sanctus ad mores perfectissimos & vitæ integritatem. *Antiquus*) tã ad vitæ seueritatè, quàm ad cognitionè rerum antiquarum. *Disertus* ad eloquentiam refertur. *Pari*) summa. *Verecundia*) modestia. magis enim in studiis timor quàm fiducia homines decet. *C. Septitium* Septitium [Clarum]: cuius consilio epistolas publicauit. *Certatum*) sedulo. *Aequaliter*) maximè. *In vno*) Euritio: si meo auxilio Tribunatum adipiscetur. *Stationes*) vbi confident ciues in ocio fabulandi causa. *Precibus*) ad preces vsque descendendo. *Muneris*) officii. [Fuit in alia lectioe oneris, ad idè ferè.] *Tanti*) quanti ego puto. i. maximi *Vicem*) beneficium par. *Si non reposces*) non rogatus. *Diligeris*) à possibili nititur persuadere. *Ostende*) à

populo confirmadorum]. *Decepisse*) si rejiciatur tanquam indignus, & Traiano dignum omni dignitate persuaferim. *Talem*) dignum. *Ommes*) quibus datum est ius creandorum Tribunorum. *Incitaret*) accenderet. *Studium*) diligentiam. *Adiutum*) adiuuari. *Iuuenem*) Euritium. *Et quidem*) dignissimum. *Tota domo*) affinis eius omnibus. *Euritijs clarus*) quem scribit Gellius fuisse præfectum vrbis: morum literarumque veterum studiofissimum.

sanctus, antiquus, disertus, atque in agendis causis exercitatus) quas summa fide, pari constantia, nec verecundia minore defendit. Habet auunculum C. Septitium, quo nihil verius, nihil simplicius, nihil candidius, nihil fidelius noui. Omnes me certatim, & tamen equaliter amant: omnibus nunc ego in vno referre gratiam possum. Itaque prendo amicos, supplico, ambio domos, stationesque circumeo: quantumque vel autoritate vel gratia valeam, precibus experior. Te quoque obsecro, vt aliquam oneris mei partem suscipere tanti putet. Reddam vicem, si reposces: reddam, & si non reposces. Diligeris, coleris, frequentaris. ostende modo velle te, nec deerunt qui quod tu velis, cupiant. Vale.

facili. nam vt solum cognoscatur hoc tibi placere, statim multi suffragatores occurrerent. *Quod velis*) creari Euritiij Tribunum.

C. PLINIVS OCTAVIO SVO S. 10

Nominem) Octauium admiratur posse tantum continere versus suos, hortaturque [ad] editionem. Sic Martialis Faustinum lib. j. *Nominem*) vera lectio, non *hominem*: vt Laurentium

Nominem te patientem, vel potius durum, ac penè crudelem, qui tantum insignes libros tam diu teneas. Quousque & tibi & nobis iniudabis? tibi, maximam laudem: nobis, voluptatem? Sine per ora hominum ferantur, iis

Vallam, & alios video legere. *Durum*) asperum, nimium seuerum, inurbanum. pariter Vlpianus titulo de Furtis, & idem in panegyrico, Papinianus etiam pro inhumano: sicut M. Tul. de Perfecto Oratore pro agresti. *Libros*) metro constantes. *Tencae*) cohibeas, apud te suppressas. *Quous(que)* perinde ac si diceret, semper ne? *Inuidebis*) per inuidiam auferes. *Laudem*) quam publicatione illorū cōsequeris. *Kolupratem*) ex lectione, & tua laude. *Per ora*) in publicum, in celebrationem. Virg. Volitare per ora, in eundē sensū dixit. [& Epigrammaticus, Quod volito docta per ora virūm.] *Isidem spatii*) per imperiū Romanum: nā Latinitatē conati sunt Romanorum prisca vnā cū imperio diffundere. Testatur Valerius Maximus libro secundo, cap. de institutis *Magna expectatio*) multū desiderantur. *Frustrari*) deludere. *Enotare*) innotitiam & publicum venerūt. *Claustrea*) scrinium. *Refrugerunt*) exierūt. *In corpus*) in opus integrum. *Errones*) vagabundi serui, fugitiui. sic enim interpretatur Vlpianus titulo de seruis fugitiuis: quamquam Arrianus de re militari velit erroris crimen in seruo leuius esse quā fugitiui. Inde Labeo pusillū fugitiuum errorum appellat, vt ex diuerso fugitiuum magnum errorum. In summa, erro est, qui non equidem fugit, sed frequenter sine causa vagatur, & temporibus in res nugatorias consumptis seruis domū redit. Hinc Columella errorē apud ducem censet detractis alis velut quadam compede domi retinendum. P. Nigidius stellas erraticas, autore Gellio, erroneas appellabat, quas Apuleius erro-

denique quibus lingua Romana spatii peruagantur: magna etiam longaque expectatio est: quam frustrari adhuc & differre non debes. Enotuerūt quidam tui versus, & inuito te claustra tua refrugerunt: hos nisi retrahes in corpus quandoque vt erroneas, aliquem cuius dicantur inueniant. Habe ante oculos mortalitatem, à qua asserere te hoc vno monumento potes. nam cetera, fragilia & caduca, non minus quā ipsi homines, occidunt desinuntque. Dices, vt soles, Amici mei viderint. Opto equidem amicos tibi tam fideles, tam eruditos, tam laboriosos, vt tantum cura intentionisque suscipere & possint & velint: sed dispice ne sit parū prouidum, sperare ex alijs quod tibi ipse non prestes. Et de editione quidē interim, vt voles, recita salte, quod magis libeat emittere. vtq; tandē percipias gaudiū, quod ego olim pro te nō temerē præsumo. Imaginor enim qui concursus, quæ admiratio te, qui clamor, quod etiam silentium maneat: quo ego, quum dico vel recito, non minus quā clamore, delector. sit modo silentium acre & intentum & cupidum vltiora audiendi. Hoc fructu tanto, tam parato, desine studia tua infinita ista cunctatione fraudare: quæ quum modū excedit, verendum est ne inertia & desidia vel etiā timiditatis nomen accipiat. Vale.

nia & vagas vocat. *Cuius dicantur*) qui sibi illos vendicet. *Asserere*) liberare, remouere. *Monumento*) literarum. *Cetera*) bona. *Caduca*) citō interitura. *Viderint*) prouidebunt, edent post me. *Intentionis*) diligentia. *Dispice*) considera. *Parum prouidum*) imprudens, [inconsultum] *Quod*) publicationem tuorum librorum. *Interim*) postea. discernit rem quæ ad narrationem superiorē pertinet. *Vt volis*) sicut vt lubet. *Recita*) Recitare, est librum, vel suū, vel alienum repetere. Cicero pro Cluentio, Tris & ipse

& ipse excitauit recitatores cum singulis libellis. *Præsumo*) quibusdam signis intelligo ante tempus. *Imaginor*) in animū & phantasiā induco, ac per imaginem intueor. *Concursus*) auditorum. *Clamor*) laudantium. *Silentium*) intentio, stupor. [*Quo*] silentio.] *Disco*) causas ago. *Acre*) vigilans, [intensum, dili-

gens.] *Frustru*) gaudio, [præmio.] *Fraudare*) priuare. *Studia*) tuas lucubraciones. *Que*) mora. *Inertia*) nimia cunctatio, solet non modō pigritiæ, sed timiditatis ascribi: & ipsa emendatio finem habet auctore Quintiliano: apud quem plura lege lib. x. capite de emendatione.

C. PLINIUS A R R I A N O S V O S. IV.

Solet) Marius Priscus Africæ Proconsul à prouincialibus cū suis inuitis accusatus repetundarum, agente Secundo damnatus est. Hoc senatusconsultum [Plinius] laudat, ac Iuuenalis carpit. *Illo*) Senatorio. *Quæritio*) officij. *Secesserit*) ab administratione rerum publicarum, & vrbe abierit [in prædia tua.] *Insidet*) remanet. *Maiestatis*) publicæ Senatus dignitatis, & amplitudinis, quæ maioribus insunt: vnde Ioui maiestatem ascribunt poetæ, & Imperatoribus rerum scriptores, de qua Valerius, Est & illa quasi priuata censura maiestas clarorū virorū, sine tribunalium fastigio, sine apparitorum ministerio, potens in amplitudine sua obtinenda: grato enim & iucundo introitu animis hominum illabitur, admirationis prætexta velata. quam rectè quis diceret longū & beatū honorē esse sine honore. *Dicitur* (auctore Festo) à magnitudine. Hinc Curtius hominibus barbaris in corpore maiestate venerationē esse dixit. *Famosum*) clarum, cognitum: vocabulum medium quo Apuleius cum laude vitur. [& Iuuenalis: est nonnulli legant fumosos, non famosos equites.] secus alij. *Personæ*) Marij Prisci. *Claritate*) quia consularis & septemuir epulorum fuit. *Exempli*) quo ceteri, qui præfuturi sunt prouincijs deterrebuntur à rapinis, ne & ipsi pariter damnentur. *Res*) causas. habent ista locum proemij, sicut sequētia narrationis. *Accusantibus Afris*) Marium Priscum

Solet esse gaudio tibi, si quid actū est in senatu dignum ordine illo. Quāuis enim quietis amore secesseris, insidet tamen animo tuo maiestatis publicæ cura. Accipe ergo quod per hos dies actum est personæ claritate famosum, seueritate exempli salubre, rei magnitudine æternū. Marius Priscus accusantibus Afris, quibus Proconsul præfuit, omiſsa defensione iudices petit. Ego & Cornelius Tacitus adesse prouincialibus inſi, existimau-

ex Bætica Proconsulem Africæ vna ciuitas publicæ, multique priuatim reum perregerunt. hæc Secundus libro tertio. *Proconsul præfuit*) Proconsulatu suo rexit Africam [an magis loco Cōsulis. M. Tullius in Philippicis, Nam Sertorianum bellum à Senatu priuato datum est: quia Coss. recusabant: cū L. Philippus Proconsulem se eum mittere dixit non Proconsule. ita, vt Proconsul sit, qui finito Cōsulatu mittitur in prouinciam: at Proconsule qui loco illius.] *Omissa defensione*) Non enim poterat dicere hanc causam non cōfite, neque factum negare, neque non esse quod obiciebatur, neque vt rectè factum defendi poterat. quare contentus erat Priscus, vt relictis ceteris criminibus, de repetundis tantū iudicaret: ne dum se defendere conatur in Senatu atrociora detegerentur: & iudices facilius quā Senatores putabat posse corrumpere. *Iudices petit*) postulauit vt sibi darentur iudices. Primum iudicia in manu Equitum fuerunt: deinde per Syllam ad Senatum n. j.

traducta: postea lege Aurelia ad Equites Senatores, Tribunos Ærarios. Iulius Cæsar ad duo genera iudicium redegit, Equestris ordinis & Senatorij: Tribunos Ærarios, quod erat tertium, sustulit [Temporibus Domitiani à Senatu Iudices dari ex ordine Senatorio inceptum est. nam in eius vita scribit Tranquil. illum autorem fuisse Tribunos plebis Ædilem sortidum repetundarum accufandi, & in eum Iudices à Senatu petendi. *Idem* à Senatu, [vt apud Iudices Afris adesset?] solitos dari patronis publicè præter Secundum ostendit M. Tullius pro Murena [an quia tunc Pli. erat præfectus ærario Saturni, & ideo omnibus aduocationibus renunciauit, vt toto delegato sibi officio vacaret. vnde ipso ad Traianum referente, cum

Excessisse crimina) maiora patrasse scelera quam vt iudicibus ordinariis excutienda. *Immanitate*) crudelitate. *Dari iudices*) demandari: quos iudicij causa delegisset Senatus. [nam iudices dabantur à senatu in rebus tenuioribus & ambiguis] Libro sexto idem testatur accusasse Marium Priscum: qui lege repetundarum damnatus, vt bebatur clementia legis, cuius seueritatem immanitate criminum excesserat. *Condemnandos*) in exilium detruendo: vt Equitem Romanum vnum. *Interficiendos*) vt septem eius amicos, & alterum Equitem Ro. *Respondit*) mihi & Tacito pro Mario. *Fronto Catius*) Frontones multos fuisse lego: nam Frontonis cum Tito amicitia coniuncti bis meminit Iosephus, & Tacitus. Iulij Frontonis in rebus Othonis: & Licinij Frontonem monstrat Vlpianus fuisse sub Imperatore Antonino. Frontonem Consulem sub Nerua Dion, quem Martialis & bello & pace clarum prædicat. Fuit igitur Cornelius Fronto Catius orator nobilissimus, Romanæ eloquentiæ non secundum, sed alterum decus (quanquam illi Macrobius siccum dicendi genus ascribat) Antonini Philosophi præceptor. Dion testatur in Adriano plurimum floruisse, & primas in agendis

patronum se provinciales optassent contra Marium Priscum, petiit huius muneris veniam, & impetrauit. nam iussit Senatus vt ageret. *Adesse*) opem ferre. *Provincialibus*) Afris. fuit enim Africa post deletam Carthaginem redacta in formam provincie, scilicet sublatis Regibus & aliorum principatu, paruit Romanis legibus & iudicibus, tributis insuper impostis. quod ne Paulum Orosium & Tacitum citemus, Cæsar lib. vij. belli Gallici docet: nam commutatis legibus illarum gentium, securibus siebat subiecta provincia, & à Proconsulibus regebatur iure Romano [Majores orbem in partibus diuiserunt, partes in provinciis, provincias in regionibus, regiones in locis, loca in territoriis, territoria in agr. s ac deinceps.

mus fidei nostræ conuenire, notum senatui facere, excessisse Priscum immanitate & seuitia, crimina quibus dari iudices possent, quum ob innocentes condemnandos, interficiendos etiam, pecunias accepisset. Respondit Fronto Catius, deprecatisque est: ne quid ultra repetundarum legem quæreretur, omniâque actio-

causis partes habuisse: cuius Cæcilius alibi, & Iuuenalis in prima Satyra mentionem faciunt. Neque ignoro Vlpianum de Pœnis, tradere Iulio Frontoni rescriptisse Adrianum. Catius cognomina vetustissima testantur scriptores & sepulchrorum antiqua epitaphia: quæ nos Verona interdu, sed inter Insabres frequentius annotauimus, hodièque Nouariæ amplissima familia parili cognomento durat. *Deprecatisque*) vsus est deprecatione sicut locus poscebat. Fabio enim referente lib. vij. In senatu, & apud principem, & vbicunque iuris clementia est, habet locum deprecatio: in qua plurimum valent pro ipso qui reus est, hæc tria, in antea vita si innocens fuit, si bene meritus, si spes in futurum innocenter victuri, & in aliquo vsu futuri. præterea, si vel aliis incommodis, vel præsentis periculo, vel pœnitentia, videatur satis pœnarum dedisse. Extra nobilitas, dignitas, propin-

quitas amici. M. Tullius tamen libro. ij. de Oratore, deprecationem opinatur infimum obtinere locum. sed nonnunquam vtilem esse. *Repetundarum legem*) [ne de rebus capitalibus ageretur, sed tantum de repetundis.] Lata repetundarum lex primum à L. Pisone Tribuno ple. alij à Manlio Acilio Glabrione. demum à Iulio Cæsare lex Iulia repetundarum appellata, quæ pertinet ad eas pecunias quas quis in magistratu, potestate, curatione, legatione, vel quo alio officio munere ministeriove publico acceperit: vel ex cohorte cuius eorum est, vel quo magis aut minus quid ex suo officio fecerit. Hæc secundum Marcellum & Venuleium. Alij breuius circumscribere dicentes, legem repetundarum latam esse contra eos qui in magistratu pecunias, vel vi vel fraude abstulissent Gratianus & Val. imperator.

Monendarum lacrymarum peritissimus) sciens auditores & iudices ad misericordiam commouere. *Vento*) turbine, impetu, copia vehementi. *Impleuit vela*) amplificauit orationem. perstat in translatione sumpta à vento, tonat autem ista oratio opportunè. *Contentio*) lis, altercatio orta est inter patronos, an magis Senatores diuersa sentientes. *Cognitione*) senatus) ius inquirendorum criminum per Senatum, [quod tamen iudicibus permittitur est.] Cognoscere enim est disquirere & examina re crimina: vnde Virgil. de Minoe tanquam de iudice dixit, Vitâsq; crimina discit: Et Iuuenalis, iam cognitione peracta. *Lege*) repetundarum: quia Senatus secundum eam censuerat vt mulcetur. an magis lege, qua cautum erat ne bis de eadem re agere liceret. quare qui fauebant Mario, dicebant Senatum iam decreuisse vt repetundarum tantum damnaretur, neque posse iam peracta cognitione amplius retractare. Secus alij sentiebant: liberum patribus esse cognoscere quicquid voluissent. nam sicut Princeps non subiacet legibus: ita nec Senatus illius vices sustinet. *Solutam*) legibus non obnoxiam. *Admississet*) peccas-

repetundarum damnatum quadruplum eius quod accepit persoluere iubent. ergo. *Ultra legem*) ultra quadruplum ex lege constitutum. quanquam Marcellus ff. xlvij. dicat non fuisse certam pœnam damnatis repetundarum constitutam. sed puniri, vel exilio, vel etiam durius prout admississent. quid enim si ob hominem necandum pecuniam acceperint: vel licet non acceperint, calore tamen inducti interfecerint? vel innocentem, vel quem punire non debuerant: capite plecti debent, vel in insulam deportari. [Quare Catius utebatur deprecatione quæ apud Senatum locum habet.] Inde exorta illa Iuuenalis indignatio, quod homicidam non necassent, vel deportassent: non ob pecuniam priuati viri in ærarium relatum, vt quidam opinantur.

nis sua vela vir mouendarum lacrymarum peritissimus, quodam velut vento miserationis impleuit. Magna contentio, magni utrinque clamores: alijs cognitionem senatus lege conclusam, alijs liberam solutamque dicentibus: quantumque admisset reus, tantum vindicandum. Nouissimè Consul designatus Iulius Ferox, vir rectus & sanctus Mario qui-

set. *Tantum vindicandum*) parem pœnam decernendam. *Nouissimè*) postremo. *Iulius Ferox*) Feroci scripsisse Proculum meminit Iurisconsultus Paulus. Iulium Ferozem clarissimum virum & plurimæ autoritatis testantur Traiani litteræ. hunc Secundus alibi doctissimum memorat, & Tiberis curatorem antiquus in lapide titulus adhuc extans. Ex autoritate Imperatoris Cæs. Diui Neruæ Traiani Aug. Germanici. pont. Max. Trib. pot. v. Coss. iij. pp. Ti. Iulius Ferox curator aluei & riparum Tyberis, & cloacarum vrbs terminauit ripam, P. R. ad prox. cip. p. xxii. scientiam ii. s. *Consul designatus*) qui proximis Calendis Martiis creati fuerant Consules, sequentibus Calendis Ianuariis Consulatum inibant: quamuis etiam prius initum legamus, vt apud Liuium Calendis n. ij.

Martiis: qui verò postea creabatur in sequentem annum, ii designati dicebantur autore Flauio Vopisco. Postremo adeo creuit ambitio sub Imperatoribus, vt vno anno tradat Lampridius sub Commodò fuisse viginti quinque Consules de-

Iudices dandos) qui de repetundis iudicarent. *Interim*) dum euocantur cōsij: interim, id est statim dandos iudices: vt Terentius in Hecyra, Interim miris modis odisse cepit Sofratam. *Euocandos*) introducendos in Senatū [vel à prouincia accersendos.] *Innocentium*) reorum immeritorum. *Panas*) supplicia. *Vendidisse*) Marium subaudi. *Præuoluit*) superior fuit & potior. *Sola frequens*) ab omnibus comprobata. *Misericordia*) M. Tullius ex autoritate rethoris Apollonij, Lacryma inquit, nihil citius arefcit. Et Fabius lib. vi. Nec sine causa dictum est, nihil facilius quam lacrymas inarefcere: nam cum etiam veros dolores mitiget tempus, citius euaneſcat neceſſe est illa quam dicendo effinximus ima-

go. *Impetus*) motus, affectus. *Relicta*) præſidio deſtituta. Est alia lectio ſatis cōmoda reſtincta. *Conſulant*) minuuntur, ceſſant. *Permixto*) cōfuſo. *Pateſcit*) detegitur. *Contemplatio rerum*) cōſideratio & cognitio cauſarum. *Cum ſeparari à turba*) cum ſolus ſententiam dicis attentis cæteris. *Turba*) ſtrepitu & clamore multorum. *Adeſſe iuſſi*) poſtulati apud Patres. *Vitellius Honoratus*) Fabium Honoratum in antiquis memoriis reperio. Spartianus in Seuero Honorati cuiuſdam mentionem fecit. & Plutarchus in vita Galbæ Antonini Honorati, vbi etiam Vitellium Martianū nominat. Diuus Hieronymus Honoratum Præſectum Prætorio Galliarum primum. *Flauius Martianus*) Mar-

ſignatos. Cum igitur res aliqua relata fuerat ad ſenatum, Conſules qui præſidebant, primū designatos Conſules ſuper ea ſententiam rogabant, ac deinceps cæteros Senatores. *Reſtus*) ad iuſtitiam refertur. *Sanctus*) ad vitæ integritatem.

de iudices interim cenſuit dandos: euocandos autem quibus diceretur innocentium pœnas vendidiſſe. Quæ ſententia non præuoluit modo, ſed omnino poſt tantas diſſentiones fuit ſola frequens: adnotatūque experimentis, quòd fauor & miſericordia acres & vehementes primos impetus habent, paulatim conſilio & ratione, quaſi reſtincta, conſidunt. Vnde euenit vt quòd multi clamore permixto tuentur, nemo tacentibus cæteris dicere velit. Pateſcit enim cum ſeparari à turba, contemplatio rerum qua turba teguntur. Venerunt qui adeſſe erant iuſſi, Vitellius Honoratus, & Flauius Martianus: ex quibus Honoratus trecentis millibus exilium equitis Romani, ſeptemque amicorum eius vltimam pœnā: Martianus vnius equitis Romani ſeptingētis millibus plura ſupplicia arguebatur emiſſe. Erat enim ſaciſcus caſus, damnatus in metallum;

tiano lib. vi. ſcribit Martialis. & Martianum Iuriſconſultum fuiſſe lego. & Ælium Martianum Vitæ Proconſulem imperante Antonino Pio refert Vlpianus, vt mittam Icelium libertum cognomento Martianum, ac virum eruditiffimum Martianum Capellam. Satis conſtat ex teſtimonio Caliſtrati. ff. quarto Martianum ſub Traiano fuiſſe accuſatum. *Trecentis millibus*) nummū, videlicet trecentis ſeſtertii. *Arguebatur*) conuincebatur, probabatur. *Vltimam pœnam*) necem quam Iuriſconſulti interdum ſummum, modò vltimum ſupplicium appellant.] *Plura*) quæ ſtatim ſequuntur. *Fuſſibus*) nodofis ſtipitibus, & virgis [Sunt qui legant ſaciſcus: ſed fuſſibus eſt in fre-

quentiori vſu. iuxta illud, Virgis cædi.] *In metallum*) Qui ad eſſodienda metalla damnati erant, cum die noctūque in labore perſeuerarent, continua deſatigatione moriebantur: cum nulla eis ab opere daretur requies aut laboris intermiſſio: ſed verberibus coacti rarò diu viuerent. robuſtiori quidam corpore & animi vigore, plurimum temporis in illa verſabantur calamitate: quibus tamen ob miſeriz magnitudinem mors erat vita optabilior. Hæc ſumpta ex Diodoro. Inter eos autem qui in metallum, & qui in opus metalli damnantur, differentia eſt tantum in vinculis, ſecundum Iuriſconſultum: quòd qui in metallum damnantur, grauioribus vinculis premuntur: qui in opus metalli, leuioribus. Præſecto plarum *Strangulatus*) ſuffocatus

laqueo. quæ omnia patrauerat contra legem Iuliam de repetundis: qua præcipitur, ne quis ob hominem in vincula publica cōiciendum, vincendum, vincirive iubendum, exve vinculis dimittendum, neve quis ob hominem cōdemnandum, abſoluendumve, neve ob litem æſtimadum, iudiciumve capitis faciendum, pecuniæ aliquid accipiat. *Opportuna*) in tempore: nam morte declinauit dedecus & ſupplicia, quæ ſubiuiſſet ſi vixiſſet. & dānatus nemo videri poſſit, antequam de eo forte iudiciū redditū & pronunciatum eſſet: neque cuiuſque mortui bona, antequam de eo Romæ pronunciatū ſit, publicata ſunt: eaq; bona hæredes poſſidere debent. Vnde Martianus titulo de bonis eorum qui ante ſententiam mortem ſibi conſcuerint, inquit, Qui rei criminis non poſtulati manus ſibi intulerunt, bona eorum ſiſco non vendicentur: non etiam facti ſcelus obnoxium, ſed conſcientia metum in reo veluti conſeſſo teneri placuit. ergo aut poſtulati eſſe debent, aut in ſcelere deprehenſi, vt ſi ſe interfecerint, bona eorum conſiſcentur. Opportunè igitur mortuus eſt Honoratus antequam poſtularetur.

nè vrbis ſpecialiter competere ius in metallum damnandi, & exempla diui Seueri, & Antonini ad Fabium Cillonem exprimentur, tradente Vlpiano: quo autore. ff. primo, Qui vniuerſas prouincias regunt, ius gladii habent, & in metallum dandi eis poteſtas permiſſa eſt. Metalli quidem ſupplicium tā ad perſonas liberas, quàm ad ſeruiles pertinet conditiones. ſed veterani & eorum liberi, nec in metallum damnabantur, nec in opus publicum, vel ad beſtias, nec fuſſibus cædebantur. Eadem ferè Vlpianus titulo de Decurionibus & eorum filiis. Prima Semiramis captiuos iſti ſupplicio deſtinauit. Quod notauit Suidas in diſtione Semiramis: id quod etiam videtur intellexiſſe in *σὺπερβος* [ſuperbus.]

Strangulatus in carceres. ſed Honoratū cognitioni ſenatus mors opportuna ſubtraxit. Martianus introductus eſt abſente Priſco. Itaq; Tutius Cerealis conſularis iure ſenatorio poſtulauit, vt Priſcus certior fieret: ſiue quia miſerabiliorem, ſiue quia inuidioſiorem fore arbitrabatur. ſi præſens fuiſſet: ſiue (quòd maxime credo) quia æquiſſimum erat, commune crimen ab vtroque defendi. & ſi dilui non potuiſſet, in vtroque puniri. Dilata res eſt in primum Senatū, cuius ipſe conſpectus auguſtiſſimus fuit. Princeps præſidebat (erat enim

nam bona eius ad hæredes pertinebant. *Cognitioni Senatus*) vt partes diſcaterent, & examinarent eius crimina. *Introductus*) intromiſſus in Senatū. *Tutius Cerealis*) Cereales multos circa illa tempora fuiſſe notauit: Mimum Cerealem & Iunium filium ſub Adriano. Ad Vellium Cerealem alibi Secundus. Sicut Martialis ad Iulium Cerealem libro vndecimo, qui bellam giganteam heroico ſcripſit. Turullii Cerealis & Petilii Tacitus cum Iosepho & Dione meminere. Suidas inſuper Primum Cerealem citat. *Conſularis*) qui conſulatum geſſerat. *Iure Senatorio*) ius Senatoris erat, ſi Gellio libro quarto credimus, vt ſententiam rogatus

antè quicquid vellet, & quoad vellet de alia re diceret. *Inuidiosorem*) maiori inuidiæ obnoxium Priscū. *Commune crimen*) Marii vendentis plura supplicia Equitibus Romani, & Martiani euentis. *Dilus tolli*, falsum argui, [excusari, purgari.] *Vitroque*) Mario & Martiano. *In proximum Senatuum*) vsque in eum diem quo primū Senatores in curiam conuenirent. non enim omni quoque die Senatus habebatur, vt est videre apud M. Tullium. *Augustissimus*) maiestatis plenus, venerandus. Pausanias, Augustus idem est quod venerandus. Dion, Octavius Augusti cognomen recepit, tanquam maius aliquod supra mortales. omnia enim veneranda & sacra, Augusti Romani appellant. quod luculentius Tranquillus exequitur, Octavius dicens ex Munacii Planci sententia accepisse cognomen Augusti, quod loca religiosa, in quibus augurato quid consecraretur, augusta dicantur ab auctu vel ab auium gestu, gu-

Ad hoc) præterea. *Ianuarius*) quo solebant Consulatum inire, autore Ouidio in Fastis. *Cum cetera*) aliorum virorum frequentia. *Senatorum frequentia*) qui in principio anni plures quā aliis temporibus solēt interesse Senatui, tum celebritate Consulatum inuentium magistratum, tum rebus iustitiae exoluti. *Cause amplitudinis*) respectu accusatorum & reorum ac criminum. [M. Tullius in Diuin. Iam nunc mente & cogitatione perspicio, quæ tum studia hominū, qui cōkursus futuri sint, quantā expectationē magnitudo iudicii sit allatura, quantam auditorum multitudinem C. Verris infamia concitatura.] *Expectatio*) desiderium. *Fama*) diuulgatio causæ. *Institutum*) natiuum ac proprium. *Instituta*) tunc temporis insolita. Rarū, inquit, alibi Secundus, incidebat causā, vel personarum claritate, vel negotii magnitudine insignis. *Excitauerat*) suscitauerat, conuocauerat. *Omnes*) Senatores, respiciunt enim hæc frequentiam patrum. *Imaginare*) re-

stare: sicut etiam Ennius docet scribens, Augusto augurio postquam in clyta condita Roma est. Ab illo igitur secundum Dionem omnes deinceps Imperatores Augusti cognomentum sibi vendicauerunt, quo significatur omnium rerum potestas. Quare Secundus non iniuria præsentem Imperatorem augustissimum conspectum dixit. *Princeps præsidebat*) Traianus cæteros Senatores præibat, quod princeps Senatus erat & Cos. nam Consulum alter interduum vel Senatus princeps vniuerso Senatui præerat, habebatque potestatem rogandarum sententiarum. Principem Senatus à Romanis *πρωτοβουλον* à Græcis appellatum quidam prodidere. Sciendum præsidis nomen, Martiano. ff. primo attestante generale esse, eo quod & Proconules & Legati Cæsaris, & omnes prouincias regentes licet Senatores sunt, Præsides appellantur: [quinimo Pl. senior lib. vii. diuum Augustum Præsidentem appellauit.]

Consul) ad hoc Ianuarius mensis cum cætera, tum præcipuè Senatorum frequentia celebrimus: præterea causa amplitudo, aucta que dilatione expectatio, & fama, insitumque mortalibus studium magna & inusitata noscendi, omnes vndique exciuerat. *Imaginare*, quæ sollicitudo nobis, qui metus, quibus super tanta re, in illo cœtu, præsentem Cæsare, dicendū erat. *Equidem in Senatu non semel legi: quinimmo nusquam audiri benignius soleo. tunc metamen, vt noua omnia nouo metu permouebant.*

puta. *Sollicitudo*) M. Tullius de oratore testatur cum optimè dicere, qui maximè dicendi difficultatem variisque euentus orationis, expectationemque hominum pertimescat. *Nobis*) aduocatis. nam causa vna à pluribus defendebatur. quod introductum temporibus Ciceronis videtur, qui lib. de Claris oratoribus hanc consuetudinem multis reprehendit. rarè tamen supra quatuor videbantur patronis, post bella ciuilia ante legem Iuliam vsque ad duodenos est prouentum: deinceps

de quot Senatui placuissent. *Super*) de Cætu) Senatorum conuentu. Priscis temporibus tercentum Senatores fuisse legitimus. M. Tullius quod quadringentos & decem connumerat in ea oratione quam in Senatu pro reditu suo dixit. Tranquillus imperante Augusto supra mille per gra-

Obseruabatur) considerabatur. Legitur etiā obuersabatur, scilicet occurfabatur mihi. *Cause difficultatis*) non circa crimina quæ satis arguebatur, sed propter Prisci dignitatē. *Illam*) frequentiam Senatorum, & præsentiam Cæsaris, & reliqua. *Stabat*) occurrebat Priscus in animo, quod fuisset Consul & Septemuir Epulonum: & rursum mihi videbatur omni honore priuatus. Hoc solet euenire in metu. Sic ad Fundanum de seipso, Me Consularem inquit esse non sentio, rursus mihi videor. *Epulones*) quos antiqui Epulonos autore Festo, dixerunt, Iouis Optimi Maximi parasiti erant: datum his nomen quod epulas aspidendi Ioui, cæterisque diis potestatem haberēt. Vnde Martialis Capitolinas & Pontificum dapes, Epulonum vocat, quas puto Tranquillum notasse in Augusto, vbi refert sex deos & totidem deas in Capitolio discubuisse, & Varronem de Agricultura, Collegiorum cœnas, quæ tunc innumerabiles excandesciebant annonam macelli. In hos diuus Augustinus lib. vi. de ciuitate dei, tanquam in parasitos Iouis & mimos, Varrone dictante, inuehitur: & tertio eiusdem voluminis helluones atque sacrificiorum adipibus inhiantes, & fallacium diuinationum caliginem appellando. M. Tullius de Responis Aruspicum, testatur si quid in ludis esset prætermisum aut commissum, Epulones solitos ad Pontifices referre, quorum de sententia illi iidem renouari & instaurati celebrabantur. Et tertio de Oratore. Pontifices, inquit, veteres propter sacrificiorum multitudinem tres viros Epulones esse voluisse, cum essent ipsi à Numa, vt etiam illud ludorum epulare sacrificium

tiam & præmium allestos scribit: quos tamen idem princeps ad modū pristinū & splendore redegit duabus lectionibus. *Cæsare*) Traiano. *Non semel*) pluries, frequenter. *Nusquam*) apud nullos iudices. *Permouebant*) antequam inciperem perturbabant: vel permouebant: admodū turbabāt.

Obuersabatur præter illa quæ supra dixi, cause difficultas, stabat modo Consularis, modo Septemuir Epulonum, iam neutrum. Erat igitur perquam onerosum accusare damnatum, quæ, vt premebat atrocitas criminis, ita quasi peractæ damnationis miseratio tuebatur: vitæque tamen animum, cogitationemque collegi. Cæpi dicere, non minore audientium assensu, quam sollicitudine mea. Dixi horis penè quinque. Nā decem clepsydri, quas spatiosissimas acceperam, sunt additæ quatuor. adeo illa ipsa, quæ dura & aduersa dicturo videbantur,

facerent instituti. Postea auctus est numerus & septem creati cœpti. Hinc Lucanus, Septemuirque epulis festus. & Iuuenalis, Quis fercula septem Secreto cœnauit auus? Erant autem Epulones summæ auctoritatis, Flaminiibus, Auguribus, Quindecimuiris pares. & cuius pater, secundum Gellium, Septemuir Epulonum fuisset, eam excusationem merebatur ne in consortium Vestæ legeretur. Plura lege apud Macrob. & recentiores. *Iam neutrum*) iam priuatus vitroque magistratu. *Damnatum*) repetundarum. an quod omni defensione suo se iudicio obnoxium criminibus reddiderat. [an potius iudicio omnium.] *Atrocitas*) immanitas. non enim solum lege repetundarum, sed etiam Cornelia de ficiis tenebatur, quæ caueatur contra eos qui cum in magistratu essent eorum quid fecerint aduersum hominis necem quod legibus permissum non sit. Legis Corneliæ de ficiis & veneficiis, pœna est in insulam deportatio, & omnium bonorum ademptio, nisi honestiore loco positi fuerint, vt pœnam sustineant, sicut mox interdictum Mario vrbe Italiæque. *Quasi peractæ damnationis*) signatè locutus addendo quasi: nam & si iudices petierat, nondum

tamen pronunciauerant de eo. *Vtunque*) aliquantum difficulter inter tot perturbationes. *Collegi animum*) vires cepi ad agendum. *Affensa*) fauore. *Solicitudo*) quæ nescio quomodo magis oratorem decet. *Viginti clepsydra sunt addite quatuor*) Clepsydra poterat distingui, per quodcumque temporis spatium libuisset. *Vnde legitur apud Philostratum in Adriano* declamatore fuisse clepsydram dispositam ad mensuram centum versuum. hic sanè quinque clepsydra spatium vnius horæ complectebantur. *Vnde in-*

Solicitudinem) quod maius est quam studium & cura: fuit enim Traiano charissimus Secundus. *Voci*) curanda in oratore vox est. neque vltra vires vrgenda. nam & suffocata sæpe & maiore nisu minus clara est: & fatigatio vt corpora non ad præsens modò, sed etiam futurum, vocem destruit. Quare non immeritò reprehenditur apud Senecam Porcius latro, quod nihil vocis causa faceret, non illam paulatim ab imo vsque ad summum perduceret, non rursus à summa contentione paribus intervallis descenderet. Sed

lib. ij. Epistolarum hunc locum latius tractauit. *Lateri*) viribus. nam lib. iij. Ne latera deficerent, dicit. Et Iuuenalis, nec queritur quòd Et lateri parcas, nec quantum iussit anhelans. Apuleius, Et meis iam defectis lateribus consulas. Mart. Rumpis Basse latus: sed in comatis. Consulere ergo lateri est prouidere ne viribus deficiamus, dum nimium intendimus vocem. nam qui volunt exclamare in maius, secundum Cicer. latera, fauces, linguam intendunt: è quibus elici vocem & fundi videmus toto corpore, atque omnibus vngulis contentionis voci assentiunt. Seneca præcipit latus balneo reparandum. [Cicero in Verrem, pro latere viribus dixit, Credo, inquit, si meis horis in accusando vti voluissem, vererer ne mihi crimina non suppetere, ne oratio decisset, ne vox virisque deficerent. Idem

quit, Dixi horis pene quinque cum præmisisset vigintiquatuor clepsydras impetrasse. si enim quinque & viginti accepisset, quinque; solidas horas egisset. [Quòd si leges decem vt est in codice antiquo loco xx. tunc tres clepsydra vnam horam continebunt.] *Acceperam*) impetraueram, cum ex lege accusatori sex horæ, reo verò nouem essent concessæ. Senatus autem permitteret dicenti quot sibi placeret. *Illa ipsa*) iam prædicti obices. [*Dura*] difficilia.] *Secunda*) vt accusationem meam iuuerint.

Secunda dicenti fuerunt. Caesar quidem mihi tantum studium, tantam etiam curam (nimium est enim dicere sollicitudinem) præstitit, vt libertum meum post me stantem, sæpius admoneret, voci laterique consulerem, quum me vehementius putaret. intendi, quam gracilitas mea perpeti posset. Respondit mihi pro Martiano Claudius Marcellinus. Missus deinde Senatus & renocatus in posterum. neque enim iam inchoari poterat actio, nisi vt noctis interuentu scinderetur. Postero die dixit pro Mario Saluius Liberalis, vir subtilis, dispositus, acer, disertus, in illa verò causa o-

iiiij. Acti. Nam me dies, vox, latera, deficient.] *Intendi*) vocem augere. Siue incendi, id est efferrere. *Gracilitas*) tenuitas. Fuit enim Secundus corpore non admodum robusto [nec procerò, quod etiam testatur Traianus in rescriptis ad eundem, Superem inquit, & sine querela corpusculi tui & tuorum peruenire in Bethyniam potuisses.] *Claudius Marcellinus*) cuius alibi fit mentio, & Martialis duobus epigrammatis Marcellinum à mortalitate vendicauit. *Missus*) dimissus, dissolutus. Senatus dissoluebatur his verbis, Nihil vos moramur Patres Conscripti. Hæc sumpta ex Capitolino. *Actio*) Saluii. *Scinderetur*) impediretur, non perficeretur. *Interuentu noctis*) superueniente nocte, cum neque post occasum solis, neque ante ortum liceret Senatam habere, Gellio tradente. Veruntamen non vsque

quaque lex ista seruabatur. *Saluius Liberalis*) qui sub Domitiano accusatus est, eumque Secundus asserit fuisse vehementem, & disertum oratorem: nam si Tranquillum audimus, in defensione Diuitis ausus est dicere, Quid ad Cæsarem, si Hipparchus sestertium millies habet? Quòd dictum quamuis audacius Vespasianus laudauit. Saluius Legato Aquitaniæ rescriptisse Adrianum refert Calistratus titulo de accusationibus. Seneca Liberali patriam Lugdunum assignat. Item Liberalis sub Tito Centurionis Io-

Artes suas) vehementiam imprimis, quamuis & reliquæ in eo virtutes essent laudabiles. Qui autem repetundarum insimulabitur crimine, an teactam vitam, & quibus de causis per prouinciam vniuersam, vel accusatorem, vel testem offenderit, non inutiliter præcipiente Fabio exponet. *Respondit*) Saluius. *Eloquentissimè*) optime. *Graviter* & venuste: nam proprium oratoris est dicere graviter & ornate, & hominum

sentibus ac mentibus accommodatè. Cicero primo de Oratore testatur. *Eximium*) præcipuum. & profectò is fuit historix grauissimus autor, vt pore qui nisi ad exemplum pertinentia, & magna non referat verbis, & sententiis paribus. *Insigniter*) egregiè. *Locus ille poscebat*) Vltimum cause genus est deprecatio, cum nulla alia ratione tueri reum possumus. ea in Senatu & apud populum, principemque, & vbiunque iuris clementia est, locum habet: [in qua plurimum valent ex ipso qui reus est, hæc tria: in vita præcedente, si innocens, si benemeritus, si spes in futurum innocentis victuri, & in aliquo vsu futuri, præterea si vel aliis incommodis, vel præsentis periculo, vel pœnitentia videatur sitis pœnarum dedisse. extra nobilitas, dignitas, propinquitas, amici.] *In precibus*) in deprecatione. [*Vt abrumperet*) perinde ac si diceret cum die finem actioni imposuit. *Vespera*) serum

sephus meminit. *Subtilis*) in inuentione. *Dispositus*) in coaptando singula locis suis. Est enim dispositio, rerum inuentarum per locos distributio. Siue, Fabio scribente, Est utilis rerum ac partium in locos distributio. Quæ quamquam sit communis toti orationi, præcipue tamen narrationi attribuitur, sicut subtilitas principio. *Acer*) vehemens, quod proprium est confutationi & confirmationi: disertus verò omnibus actionis partibus.

Omnes artes suas protulit. Respondit Cornelium Tacitus eloquentissimè &, quod eximium orationi eius inest, οὐτως. Dixit pro Mario rursus Fronto Catius insigniter: vtque iam locus ille poscebat, plus in precibus temporis, quam in defensione consumpsit. Huius actionem vespere inclusit: non tamen sic, vt abrumperet. itaque in tertium diem probationes exierunt. Iam hoc ipsum pulchrum & antiquum, senatum nocte dimitti, triduo vocari, triduo con-

diei. *Probationes exierunt*) sunt exhibitæ tabulæ & testes. quas inartificiales probationes rethores appellant, de quibus lege plura apud Fabium Quintilianum. *Præterea*. ff. xxij. titulus est de probationibus & præsumptionibus. [Aconius lege Pompeia de vi cautum scribit, vt priusquam causa ageretur, testes per triduum audirentur: deinde vno die & ab accusatore & ab reo perorari iuebatur: rursus postera die sortitio iudicum fieret.] *Antiquum*) simile antiquis patribus. [*Senatum*] id etiam interdum ab vno factum. nam Manlius Torquatus de filio cognitione suscepra domi concessit: solisque vtrique parti per totum biduum vacauit: ac tertio die plenifs. & diligentifs. auditis testibus pronunciauit. *Nocte dimitti*) interuentu noctis dissolui. Hoc iudicium Marii factum Traiano imperante testatur Secundus in oratione panegyrica: non solum rem eandem referens, sed etiam verbo

rum multa. vbi Traiani parientiam in audiendis causis commendat. eribit enim, iam quàm antiquum, quàm consulare, quòd triduum torum Senatus sub exemplo tui sedit, cum interea nihil præter Consulem ager es, interrogauit quisque quod placuit, dissentire, discedere, & copiam iudicii sui reip. facere licuit: consulti omnes atque etiam dinumerati sumus: vicitque sententia non prima, sed melior. Dicemus igitur, Iuuenalem qui i. satyra carpit hoc Senatusconsultum, quod satis constat factum sub Traiano, suum opus composuisse, & emisisse sub eodem. proinde tanquam pœnitentia ductus, quòd statim in principio viuos notasset, promittit se dicturum de mortuis. hinc in Domitianum iam occisum aperte inuehitur: immo iam mortuum testatur. nõ enim eo viuente ausus fuisset talia dictare, gnarus quidem multis experimentis solum minima queque in se dicta atrociter punire. Traiani verò imperium raram temporum fœlicitatem, vbi sentire quæ quis voluisset & quæ sensisset, dicere licebat, ac omnia studiorum genera iam liberius quæ prope sub Domitiano fuerant extincta, refouerentur. Inde Iuue. Traianum super hoc laudans (fuit enim poetarum fautor) inquit, Et spes & ratio studiorum in Cæsare tantum, Solus enim tristes hac tempestate Camœnas Respexit. Et multis argumentis comprobatur Secundum scripsisse suas epistolas post necem Domitiani. Adde quòd Mart. dñ post obitum illius secessit in Hispaniam, scripsit carmen ad Iuuenalem in urbem, occupatum circa salutationes potentiorum. Pari scribendi libertate Tacitus & Tranquillus in historiis suis sub eodem vfi sunt. Quòd autem Suidas (nam quæ de Iuuenale ex Probi auctoritate referuntur, tanquam non legitima illius probatissimi grammatici Probi reiciimus) scribit Iuue. poetam Romanum fuisse temporibus Domitiani, & Paridem histrionem Prasinæ factionis ab Imperatore dilectum conuiciis à Senatu & Iuuenale notatum: hinc principem relegasse poetam Pentapolin Libyæ ciuita-

Consul designatus cum Iulio Feroco. Vir egregius de quo alibi Secundus, Cor-

tem: histrionem verò ditatum misisse, in Antiochiam, qui domum & balineum extra oppidum ædificans ibidem interiit: non ideo refert sub eo scripsisse satyram. Nam potuit sola voce, vel epigrammate Paridem incesse. neque quid prohibet post obitum Domitiani, clementia Neruæ in urbem rediisse. hinc iniuriarum memor Satyram exorsus immanissimum principem cum suo histrione carminibus merito profcidit. Nolo dicere Prasinam factionem in histrionibus insolitam, sed in aurigis circensibus frequentem, nec Paridis sepulchrum in Antiochia, sed via Flaminia auctore Mart. fuisse. hoc tamen addidero, Suidam Græcum non Secundo Romano conferendum, qui rem sui temporis, & agente se tractat, immo repetit. Triduo) per tres dies. Cornutus Tertullus in Præfectura ærarii, & Consulatu, Secundo collega, vir sanctus & in omni laude similis antiquis, Æmilix viæ curator fuit: summo necessitudinis vinculo pariter coniuncti. Tertul. & Maximi consulatus meminit Vlp. ad legem Iuliam de adulteriis. Sequens tamen epifola demonstrat Tertullium fuisse designatum COS. cum Nerua, & Tertullianus Senatusconsulto quod factum est temporibus diui Adriani Iustinianus asserit traxisse appellationem à Tertullo. Diuus August. irridendo auctor est, Tertullum virum grauem, & philosophum, Ædilem futurum clamasse in auribus ciuitatis, inter cætera sui magistratus officia sibi Floram matrem ludorum celebritate placandam. nam quæ Iul. Capitolinus de Tertulo scribit, non de Cornuto, sed eius filio, vel alio dicta autumo: inquit enim, Crimini datum est Ant. philosopho, quòd adulteros vxoris suæ Tertullum, Vtilium, Orsitium, Moderatum: promoueret ad varios honores: Tertullum etiam cum vxore prandentem deprehenderit, de quo mimus in scena præsentem Antonino dixit, cum stupidus nomen adulteri vxoris à feruo quæreret, & ille diceret, Tertullus: & adhuc stupidus quæreret, respondit, iam tibi dixi, Tertullus dicitur.

tineri. Cornutus Tertullus Cos. designatus, vir egregius, & pro veritate firmissimus, censuit

nuto quid melius? quid sanctius? quid in omni genere laudis ad exemplar antiquitatis expressius? Septingenta millia) nummum. Acceperat) à Martiano. nam trecenta non potuerant satis probari Honorato morte intercepto. A Erario) inferenda. in pecuniam publicam reponenda: non enim erant restituenda Martiano obnoxio maioribus suppliciis, quòd ea summa necem equitis Rom. emisisset. Aerarium erat quòd publica pecunia per Præfectos referebatur, sicut Fiscus quòd Principis tantum. Secundus in Panegyrico, At fortasse fiscum non eadem seueritate qua aerarium cohibes? immo tanto maiore quanto plus tibi liceat de tuo quàm de publico credis Et Spart. Vetus Adrianus damnatorum bona in fiscum priuatum redigi, omni summa in aerario publico recepta. Dictum aerarium ab ære: nam ante argentum, ac pene etiam aurum, in precio fuit æs. Erat autem Saturni ædes, quòd tempore, quo Italianam incoluit, fertur in eius finibus nullum esse furtum commissum, & quòd sub illo nihil erat cuiusque priuatum. ideo apud eum locaretur populi pecunia communi, sub quo fuissent cunctis vniuersa communia. an quòd fructuum inuentor & agricolationis autor fuisse credatur? fructuum verò copia ac venditio pecuniam gignat, hæc sumpta à Plinio seniore, Macrobio, Plutarcho. Interdicendum Mario) inhibendum & submouendum Marium. vitritus dicitur interdico Mario vrbe Italiæque, quàm urbem Italiæque, sicut, interdico tibi aqua & igni. quàm te aqua & igni. interdum tamen accusatiuo iungimus diuersis modis: nam idem lib. v. interdicens ei aduocationem dixit. Et Tranquillus Neronem in-

septingenta millia, quæ acceperat Marius, ærario inferenda, Mario vrbe Italiæque interdicens: Martiano hoc amplius, Africa. In fine sententiæ adiecit, Quod ego & Tacitus iniuncta aduocatione diligenter fortiterque functi essemus, arbitrari senatum, ita nos fecisse, vt dignum mandatis partibus fuerit. Assenserunt consules designati, omnes etiam consulares vsque ad Pompeium collegam: ille & septingenta millia, quæ acceperat Marius, ærario inferenda, & Martianum in quinquentium relegandum, Marium repetundarum pœnæ, quam iam passus esset, censuit relinquentium. Erant in vtraque sententia multi, fortasse etiam plures in hac vel solutiore vel molliore. nam quidam ex illis quoque, qui Cornuto videbantur assensi, hunc qui post ipsos censuerat, sequebantur. sed quum fieret discessio, qui sellis consulum astiterant, in Cornuti sententiam ire ceperunt. Tum illi, qui se collega adnumerari patiebantur, in diuersum transierunt, collega cum paucis relictus. Multum postea de impulsoribus suis, præcipue de Regu-

terdixisse vsum amethystini Tyriique coloris. Et Ouidius Iunonem interdixisse orbem. Apud Senecam ter idem dicendi genus annotauimus, possessionem interdico tibi, & illi domum meam interdico, & non interdico tibi ac suis admirationem. At Iulius Cæsar, Ariouistum inquit omni Gallia Ro. interdixisse. Edico & interdico differunt: quòd edicimus quæ iubemus: interdico, quæ vetamus fieri. itaque Prætoris edicta & interdico dicuntur. [Tacitus insuper pro interdico aqua & igni, vsus est arceri.] Hoc amplius) præter urbem, & Italianam. Africa) patria. nam constitutum est eum cui patria interdico est, etiam ab vrbe abstinerere debere: contra autem si cui vrbe fuerit interdico, patria sua interdico videtur. & ita multis constitutionibus cauetur autore Vlp. de Interdictis. Fortiter) o. ij.

constanter, pari industria, fide, constantia, laudatus est Secundus plenissimo testimonio dum pro Bethicis egit aduersus Classicum. *In unctâ aduocatione*) accusatione demandata à Senatu. nam Aduocatus commune verbum est tam accusatoris quam defensoris, qui si inutilis fore extitisset, vulgò Caufidicus dicebatur, hoc Fabius. At Pedianus qui defendit alterum in iudicio, aut patronus dicitur si orator est: aut aduocatus, si aut ius suggerit amico, aut præsentiam suam: aut procurator, si absentis negocium suscepit: aut cognitor, si præsentis causam nouit, & sic tnetur vt suam. Apud quem desideratur dictio absentis restituenda ex testimonio Festi. *Arbitrari*) censere. *Dignum*) conueniens. *Mandatis partibus*) officio imposito nobis. nam tutabantur partes Afrorum iussa Senatus. [an commendatis Afris. *Designati*) electi, creati, destinati. *Consulares*) qui Consulatum gesserant nã hi præcedebant cæteros Senatores ordine: *Pompeium Collegam*) apud Iosephum libro septimo falso legitur Colligas pro Collega. Vix, inquit, motus eorum potuit reprimere Collega adhuc iuuenis, Legatus, postulans sibi præmitti ad Cæsarem gesta. Nam paulò post præter Secundum idem scribit. Habita diligenti ratione Collegam reperisse veritatem. *In quinquennium*) per quinque annos tantum relegandum. *Reperundarum pœna*) vt quadruplum ablati persolueret, nec exularet. *Passus esset*) nam de suo iudicio condemnauerat, dum iudices peteret. *Viraque*) Tertullij & Collegæ. *Hic*) Collegæ sententia. *Solutiore*) mitiore. *Quidam*) Senatorum. *Affensus*) annuisse, consensisse. nam assentior & assentio dicimus. *Hunc*) Collegam. *Sequuntur*) mutata priore sententia. *Discessio*) Fie-

Distauerat) composuerat, suggererat. nam dicere quantum ex libro quinto Epistolarum Senecæ colligere possumus, hoc differt à dicere, quòd illud est tardè, & diuulsè enunciare, què alius excipiat: & hoc est cõtinuè, & vno tenore orare: quãquã etiã dicere pro continenter dicere vsurpetur, sicut Trebellius Pollio, Nõ scri-

bat referente Gellio Senatusconsultũ duobus modis, aut per discessionem, si cõsentiretur: aut si res dubia esset, per singulorũ sententias exquisitas. Ad illam consuetudinem alludens Apuleius dixit, Nõ pedibus, sed totis animis latrones in eius vadunt sententiam. At Cicero rem ipsam notauit. Prospiciebatur, inquit, in Hortensij sententiã multis partibus plures ituros. Sed Flavius Vopiscus manuum eleuationem superioribus modis addidit. Post hæc interrogati plerique Senatores sententias dixerunt: deinde aliis manum porrigentibus, aliis pedibus in sententiã euntibus, plerisque verbo contententibus cõditum est Senatusconsultum. [Qui pedibus sententiã ferebant, erant viliores, & ij Pedarij Senatores vocabantur. Tacitus libro tertio, Sed omnes Consulares magna pars eorum qui Prætura functi, multique etiam Pedarij Senatores certatum exurgerent.] Suffragia per elationem manuum pluribus Suidas exequitur. *Sellis Consulatum*) iuxta Consules, qui in sellis sedebant curulibus, aut tribunalibus. hi maiora iudicia secundum Asconium exercebant, vt Consules & Prættores, sicut qui in subsellis, minora, vt Tribuni, Triumuiui, Quæstores. Erant autem sellæ quatuor pedum. Vopiscus in Firmo dicitur habuisse duos dentes elephantini pedum denum, è quibus Aurelianus ipse sellam constituerat facere, additis aliis duobus. Sellarum inuentores fuerunt Ethrusci. Erant præterea sellæ familiares, quibus ad vsum domesticum utebantur, vt Varro in agricultura scribit. *Annumerari Collegæ*) assensu fuerant Pompeio Collegæ. *In diuersum*) in sententiam Cornuti. *Impressoribus*) subornatoribus, persuasoribus.

lo, questus est, qui se in sententia quam ipse distauerat, deseruisset. Est alioqui Regulo tam mobile ingenium, vt plurimum audeat, plurimum timeat. Hic finis cognitionis amplissimæ, superest tamen λήτοριον non leue,

Hostilium non leue, Hostilium, sed dicto, & dicto cum ea festinatione vt respirandi non habeam facultatem. Quod Fabius sic reprehendit, Quid de

illis dictandi delictis sentiam? eius manũ cui dictamur vrget, atque interim pudet etiam dubitare aut resistere, nos mutare, quasi conscium infirmitatis nostræ timetes. Dictare etiam pro suggerere vsus est Columella libro quinto, Modus, inquit materiarum is erit quem dictabit humi, atque ipsius stirpis læticia. Et Dictata sũt quæ ludi magister de aliquo autore pueris tradit interpretamenta, vt perdiscantur: eadẽque ipsi post paulum ita reddantur vt tradita sunt. Omisiss igitur Varrone, Persio & Horatio, solo Ciceronis testimonio contenti erimus, qui ad Quintum Fratrem inquit de Caluenti Marij oratione, Quod scribit, miror tibi placere

λεπτοτέρων) officium pertinentens ad temp. inde recentiores λειποτέρων) sacrificiũ publicum, quam misissam vulgo Christiani appelliant. [Potius facit vt λεπτοτέρων) scribatur, & interpretentur quidam tene & leue ministerium.] *Hostilius Firmianus*) neminem legimus Hostilium Firmianum circa illa tem-

pora. *Legatus*) qui Proconsulis imperio parebat, sicut magister Equitum Dictatoris. Quare Apuleius Consularem in Legato autoritatem dixit is enim si haberat Proconsul, vicarias vices agebat. Aliæ autem sunt Legati partes, aliæ Proconsulis. ille omnia agere ad præscriptum, hic liberè ad summam rerum consulere debet. nam Legatus secundum Vlpianum accipit iurisdictionem à Proconsule suorum quid tamen erit quod maiorem animaduersionem exigit, remittere Legatus ad Proconsulem debet: neque enim animaduertendi, vel coercendi, vel atrociter verberandi ius habet. immo Pomponius scribit, Legatum Proconsulis nihil proprium habere, nisi à Proconsule mandata fuerit ei iurisdictione. At Caius Cæsar æquata Legati potentia, suo Proconsuli, Proconsulare ius minuit, & Legatorum auxit. *Permixtus causa*) conficius & minister rapinarum Marii. nam in comites iudicum, qui repetundarum rei sunt, lege Julia iudicium datur. auctor Marcellus Iurisconsultus. *Rationibus*

eidem referbere: præsertim cum illam nemo lecurus sit, si ego nihil rescripsero, meam in illum pueri omnes tanquam dictata perdiscant. Tranquillus etiam pro regulis & præceptis vsurpat, Iulium Cæsarem asserens enixum vt tyronum singulorum disciplinam Romani Equites & Senatores armorum periti susciperent, & dictata exercentibus darent, id est præcepta vitæ & inferendi vulnera. *Alioquin*) insuper. *Plurimum audeat*) cum audebat, omnium audacissimus, cum timebat, omnium timidissimus erat. Idem in primo, Vt est cum timet abiectissimus, Et libro sexto, Timebat, pallebat. *Amplissimæ*) maximi momenti.

lius Firminus, legatus Marij Prisci, qui permissus causa, grauitèr vehementerque vexatus est. Nam & rationibus Martiani & sermone, quem ille habuerat in ordine Leptitanorum, operam suam Prisco ad turpissimum ministerium commodasse, stipulatũque de Martiano quinquaginta millia denarium

Martiani) calculis & computis septingentorũ millium, dũ per hæc Romani Equitis plura supplicia emeret. *Sermone*) oratione remissa simillima quotidianæ locutioni. *Ille*) Marius Priscus. *Ordine*) decurionum. *Leptitanorum*) Leptis in Africa, Tyris, vt Carthago, vt Vtica condita: immunitas ac libera Hirrio tradente. Neapolin dictam testatur Strabo. Prius in ditione Carthaginensium fuit, quibus singula talenta quotidie pendebat. post ad Massinissam, deinde ad Romanos peruenit. Hæc Liuius. *Probabatur*) arguebatur, conuinciebatur. *Operam (nam)*) proxenetæ & pecuniæ componendæ. *Turpissimum*) [detestabile,] vilissimum, & personarum abiectarum. *Prisco*) ad vtilitatem Prisci. *Stipulatũque de Martiano*) obligasse Martianum nomine Marij. nam stipulari est obligare alium interrogando. Seneca, Vtinã nulla stipulatio emptorẽ venditor obligaret. Pomponius de verborũ obligationibus, Stipulationũ alias iudiciales, alias prætorias, alias conuentionales, alias communes tam prætorias quàm iudiciales

esse refert. erat autem ista cōventionalis. Sed interprete Vlpiano generaliter nouimus turpes stipulationes nullius esse momenti. possumus igitur exponere stipulatum Firminum de Mariano quod obligationem scriptis norasset, quam Martianus fecerat Prisco ad summam quinquaginta millium denarium. Stipulari enim interrogare significat, quod obseruant etiam nūc notarij in obligationibus. Varro stipulandum, id est, interrogandū plerumque vsurpat. Et stipulatio, Pomponio teste, est verborum conceptio: quibus is qui interrogatur, daturum facturūve se id quod interrogatus est, respondet. *Quinquaginta millia denarium*)

Sestertium decem millia)
Opinor millia tollendum: nam fidem excedit: nisi secundum Festum velimus dicere sestertium quartam partem denarij dictam. & Plin. scriptum reliquit scrupulum olim valuisse sestertii vicenis, quod efficit in libras ratione sestertij qui tunc erat, sestertios nouenos. Neque negauerim sestertium in masculino fuisse longè minoris quam neutro genere, quod declaratur sequentibus auctoritatibus. [Valerius equitibus singulas libras argenti & quingentos sestertios dari imperauit.] Trā-

quillus in Cæsare Dictatore scribit eundem annuam habitationem vsque ad bina millia nummū (quæ proculdubio faciunt duo sestertia) in Italia non vltra quingentos sestertios remisisse. Sic Fabium Valentem tradit Tacitus addidisse ericenos singulis militibus sestertios, vbi sanè longè minoris est. Iustinianus in Institutionibus pro re minima sestertium posuit, vt pro mille sestertiis vnus aureus computetur, & Plutarchus in M. Antonio (nisi menda est) cuidam ex amicis dari iusserat millia viginti quinque, hoc Romani decies sestertium appellant, quanquam Aruntius apud Priscianum inquit, sestertius olim dupondius & semis, id est, duæ libræ & semis, quasi semistertius, quo

denariūm pro denariorum vsitata dicendi forma. Denarius, inquit Plutarchus, ex decem æreis erat. Pariter Varro de latinitate, & Festus & Plin. ac Priscianus inquit, Denarius olim decussis valebat, & decē librarum nummus erat. Vitruuius in denarios. denos æris constituisse antiquitatem asserit, & ea re compositionem nominis ad suam vsque ætatem denarium retinere: quamuis statim subiiciat, æreum denarium habuisse, xvi. asses. Gellius denarium valuisse quanti drachmam ostendit. Laus inquit decem millia drachmarū poposcit: hoc facit nummi nostratis decem millia. Celsus denarium in sex vncias diuidit, sed hoc magis ad medicos facit.

probabatur: ipse præterea accepisse sestertium decem millia, sed dissimulo quidem titulo, nomine vnguentarij, qui titulus à vita hominis compti semper & pumicati, non abhorrebat. Placuit censente Cornuto referri de eo proximo Senatu: tunc enim casu, incertum an conscientia, absuerat. Habes res urbanas: inuicem rusticas scribe, quid arbuscula tuæ, quid vineæ, quid segetes agunt, quid oues delicatissimæ. In summa, nisi æquè longam epistolam reddes, non est quod postea nisi breuissimam expectes. Vale.

tempore denarius decussis valebat: hoc est post duos sequens tertio loco est semis. duobus enim & semis antiquus sestertius est. & veteris consuetudinis vt retro ara dicerent, ita vt semis quintus, semis quartus semis tertius nunciarent: ab semis tertius sestertius dictus: cui stipulantur Varro, Seneca, & Festus. Vitruuius Pollio ex duobus assibus & tertio semisse sestertium antiquos vocitasse testatur. Quare multorū testimonio Horatij, Martialis, & Macrobij, præsertim sestertium vnum tanti erat quanti mille nummi. tametsi à Varrone & cæteris Lampridius videantur dissentire in Heliogabalo, referens nunquam minus centum sestertiis, hoc est, argenti

libris triginta cœnasse. Vopiscus in ære sestertium quinquagies, & in Bonoso æris sestertium dixit. Quibus omnibus colligitur sestertium fuisse pecuniam certi ponderis auri, argenti, æris. Nec me præterit sestertium apud Columellam & Frontinum esse mensuræ genus, è quibus illam sestertios adiectiuum protulisse & Martialem sestertiolum diminutiuum pro re maxima. Fœdissimo titulo, sub prætextu infami & probroso. Lex enim Iulia de repetundis iubebat magistratus se ab omni sorde abstinere. Viles autem habiti sunt vnguentarij, nec mirum, quippe cum vnguentum sit materia luxus. Maxime superuacui. Vnde P. Licinius Crassus & Iulius Cæsar Censores edixerunt ne quis venderet vnguenta exotica. sic enim peregrina appellauere. Et Augusto à M. Antonio exprobratum legimus proauum habuisse, qui modò vnguentariam tabernam modò pistrinum exercuisset. [M. Tullius lib. 1. de Officiis scribens, nihil ingenuum posse habere officinam, & artes blandas quæ ministræ sunt voluntatum, vnguentariam inter eas connumerat.] Seneca etiam lib. iiii. Natur. Quæst. tradit vnguentarios à Lacedæmonis expulsos, & prope cedere finibus iullos, quia oleum disperderent. Athenæus hoc amplius addidit præter vn-

guentarios inltores eiecisse vrbe Lacedæmonios illos tanquam olei, hos tanquam lanæ corruptores, vbi multa de vnguento explicantur, & Aristotelem pharmacopolam notat. Pariter Horatius collegia pharmacopolarum. *Nomine vnguentarij*) tanquam si Martiano vnguentum vendidisset: quod hodie faciunt honestiores sceneratores, nomen rei, non re ipsam vendentes. Cauetur autem principalibus constitutionibus, ne qui prouinciam regunt, quive circa eos sunt, negocientur, mutuamve pecuniam dent, fœnūve exercent. Apuleius modò vnguentum modò vinctulum pro vnguento vsurpat: quod Grammaticus Seruius dempto v post g, sicut vngo præcipit scribi. Secus verò vnguen *Tullius*) famosum nomen vnguentarij. *Pumicati*) mollis, pumice læuigati. *Referri*) poni in consultationem. *eo*) Firmino. *Proximo Senatu*) quamprimum Senatus haberetur. *Conscientia*) qui se participem rapinarum Marij sciret: ideo cum hoc cognosceretur sponte abfuerit à disquisitione. *Delicatissima*) quales sunt Parentinæ.] *Æquè longam*) parem mæx. *Non est*) non opus est. Frequens dicendi modus apud Secundum, quo etiam Mart. vitur. Nō est crede mihi sapientis dicere viuam. Et alibi, Non est quod timeas Candide.

C. PLINIUS PRISCO SVO S.

Notum illud, quod superesse Marij Prisci causa proximè scripseram, nescio an satis circumcisum tamen & abrasum est. Firminus inductus in Senatum respondit crimini noto. Secutæ sunt diuersæ sententiæ Consulū designatorum. Cornutus Tertullus censuit ordine mouendum: acutius Nerua, in sortitione prouincia rationem eius non habendam: quæ sententia, tanquam mitior, vicit, cum sit alioqui durior tristiorque. Quid enim

opus. hoc enim conuenientius. *Circumcisum*) emendatum, purgatum. *Abrasum*)

laugatum, deletum. *Nota*) præcedentibus literis, an multorum testimonio comprobato. *Ordine mouendum*) prohibendum ne ingrederetur Senatum, dignitate Senatoria priuandum. *Acutus*) subtilius censuit. *Nerna*) Consul designatus, non Imperator. Traianus ipse enim præsidebat. Fuerunt autem plures Neruz, quorum quietem Martialis commendat. *In sortitione provincie*) dum Senatus sortiretur provincias: quarum sortitione Senatorij viri ad eas regendas mittebantur. *[Alioquin]* si diligentius consideretur. *Durior*) Asperior, seuerior. *Exactum*) priuatum, [exclusum,] remotum. *Honoribus Senatorij*) sortitione provinciarum. *Laboribus*) negociis & causis, quæ in Senatu agebantur. *[Affectum]* iniustum. *[Solitudine]* loco remoto & secreto. *Alibi*) *ma specula*) curia, quam propter frequentiam & dignitatem Senatorum tralatiuè altissimam speculam appellauit. *Monstrandum*) designandum digito. *Notatum*) ignominia affectu: *Aequari*) habere æquale ius dicendæ sententiæ. *A Proconsulatu*) à sortitione provinciarum, quas Proconsules & Legati eorum comites sortiebantur. *Turpiter*) auare. *[Iudicare]* dicere sententiam suam. *Sordidum*) rapinarum, auaritiæ. *Pluribus*) maiori parti Senatorum: nã quod maior pars curiæ efficit, pro eo habetur, ac si omnes egerint. hoc asserit Scuola. *An pluribus*) impudentioribus. sapietes enim rariores sunt. Vnde Liuius in præfatione secundi belli Punici dicit, ut plerunque sit, maior pars meliorem vicit. Et Græcum ad hoc prouerbium, *ἡ πλειονότης κρείων*, id est, Plurium suffragium vincit. *Non ponderantur*) non considerantur, quæ sit melior. *In consilio publico*) in

tur. *Rationem*) respectum in quem sensum Varro primo rei rusticæ rationem cum orco haberi scribit. *Misior*) quia nõ mouebatur ordine, & sanè erat mitior: nam si motus Senatu fuisset ex Cassij Longini sententia propter turpitudinem, iudicare vel testimonium dicere non poterat, quia lex Iulia repetundarum hæc fieri vetat. Hinc non mirum, si tantum hæc sententia à Secundo reprehenditur, tanquam contra Iuliam legem, *Vicior*) obtinuit, superior fuit.

miserior quàm exactum & exactum honoribus senatoriis, labore & molestia non carere? quid grauius quàm tanta ignominia affectum, non in solitudine latere? sed in hac altissima specula conspiciendum se monstrandumque præbere? Præterea, quid publicè minus aut congruens, aut decorum, notatum à Senatu in Senatu sedere: ipsi quæ illis, à quibus sit notatus, æquari? summo tui à Proconsulatu, quia se in legatione turpiter gesserat, de Proconsulibus iudicare? dānatumque sordidum, vel damnare alios vel absoluere? Sed hoc pluribus visum est. numerantur enim sententiæ, non ponderantur: nec aliud in publico consilio potest fieri: in quo nihil est tam inæquale quàm æqualitas ipsa. nam cum sit impar prudentia, par omnium ius est. Impleui promissum, priorisque epistola fidem exolui, quam ex spatio temporis iam recepisse te colligo. nam & festinanti & diligenti tabellario dedi, nisi quid impediamenti in via passus est. Tuae nunc partes, ut primùm illam, deinde hanc remunereris literis, quales istinc redire uberrime possunt. Vale.

Senatu. *Nec aliud potest fieri*) quàm per suffragia decernere, & quod pluribus placuit tenere. *Inæquale*) iniquum, quia alij prudentes, alij insipientes. *Æqualitas*) quod vnusquisque Senator æquale ius suffragij habeat: erat in Senatoribus idè ius, sed dispar

sed dispar prudentia. *Fidem*) nam dixerat superesse quoddam negocium, & per hoc videbatur pollicitus se scripturum fi-

nem & euentum illius. *Colligo*) computo. *Partes*) officium. *Illam*) priorem epistolam. *Istinc*) à te eloquentissimo.

C. PLINIVS PRISCO SVO S. 13.

Tu) Voconiu Romanum, maioribus clarum & virtutibus suis, præsertim eruditione, Prisco commēdat summa arte & gratia. Sunt qui Iulium Priscum, qui per Vitellium ad Præfecturam cohortis peruenit, intelligant: qui propius verò accedunt, Neratium Priscum temporibus Traiani Iuriconsultum celeberrimū, autore Pomponio, & Piniano ac Secundo amicitia coniunctum, à quo lib. iij. fatetur se impetrasse Tribunatum militarē. Hunc igitur Priscum Neratium Marcellum Traianus vnice dilexit: adeo vt frequens opinio fuerit id animi fuisse Traiano relinquenti illū, nõ Adrianū successorē imperij, multis amicis in hoc cōsentientibus: vsque eo, vt Prisco aliquando dixerit, Cōmendo tibi provincias si quid mihi fatale cōtigerit. hunc postea Adrianus in cōsilio habuit, quem gessisse Consulatu cum Antonino testatur Venuleius ad legem Corneliam de fideiuris: & Pomponius de origine iuris, Consulatus Neratij meminit. Neratium etiam Atticilinum inter Iuriconsultos memorat Paulus, sicut Aristonem legimus Neratio Appiano rescriptisse. Neque crediderim Statio Prisco missam hanc epistolam: per quem sub Antonino Philosopho res prosperè sunt gestæ, & bellum Parthicum adiuuantibus aliis duobus confectum est. *Amplecteris occasiones*) suscipis, & quæris causas & opportunitates, quibus me obliges. *[Duabus prædictis.] Nemini*) quàm tibi. *Impetratum cupio*) impetrare & consequi desidero. *Regis exercitum*) imperator & dux exer-

Tu occasiones obligandi me auidissimè amplecteris, & ego nemini libentius debeo. Duabus ergo de causis à te potissimum petere constitui quod impetratum maximè cupio. Regis exercitum amplissimum: hinc tibi beneficiorum larga materia: longum præterea tempus, quo amicos tuos exornare potuisti. Conuertere ad nostros, nec hos multos. Malles tu quidem multos, sed mea verecūdiæ sufficit vnus aut alter, ac potius vnus. Is erit Voconius Romanus: pater ei in equestri gradu clarus, clarior vitricus, immò pater alius. nam huic quoque nomine & pietate successit mater è primis citerioris Hispaniæ. Scis quod iudicium prouinciæ illius: scis quanta sit grauitas: ipse

citatus es. *Beneficiorum*) conferendorum beneficiorum in amicos ampla potestas. *Longum tempus*) quo rexisti exercitum. *Exornare*) promouere ad dignitates. *Conuertere*) animum intende. *Nostros*) amicos, & quia numero multorum deterreri potuisset, per correctionem emendat vnū tantum esse. *Multos*) esse quos tu ornare ob tuum in me singularem amorem. *Verecūdiæ*) modestiæ. *Vnus aut alter*) duo. *Ac potius*) correctio. *Voconius Romanus*) repete quæ in præcedentibus de eo diximus. *In Equestri gradu*) inter equites. *Gradu*) dignitate. respexit ad id quòd Equites lege Roscia in quartodecimo Theatri gradu sedebant. *Clarus*) sume extrinsecus, fuit. Claros & illustres equites appellat historici, respicientes ad fulgorem auri, quo illustrantur. *[Sed potius puto clarum dixisse, quia vt alibi refert, fuit natalibus & facultatibus clarus.] Vitricus*) cuius correlatiuum priuignus.

& quia nomen est inuisum sicut nouerca, cortexit patrem alterum dicendo. Modestinus vitricum, nouercam & priuignū ita circumscribit. Ex alia vxore natis, nouerca dicitur matris vir, ex alio viro natis, vitricus appellatur: eorum vterque natos aliunde, priuignos priuignasque vocant. Item alio modo, Priuignus est vxoris meæ filius ex alio viro natus, ego illius vitricus. & in contrarium, vxor mea liberis, quos ex alia vxore habeo, nouerca dicitur. liberi mei illi priuigni sunt. *Nam huic quoque nomine*) sensus est, ex vitrico condignè pater dici potest respectu pietatis & amoris in priuignum Voconium, [quem adoptauit & in filium assumpsit, quod ipse ad Traianum testatur: & tunc sic legetur, nam huic quoque nomine & pietate successit. Mater è primis citerioris Hispaniæ.] *Succesit huic nomine*) nomen patris meruit. [Verùm si legatur, nam huic quoque nomine matris pietate successit, erit sensus, Voconius accepit etiam nomen vitrici, quia ab eo fuerat adoptatus: vnde meritò alterum patrem vitricum appellauit. & hoc consecutus *Flamen* dialis, quem maiorem flaminem Patricij generis appellabāt: minorè verò plebei, nā inter quindecim flamines dialis maximæ dignationis erat: super quo apud Liuium, Plutarchum, Gellium, diuum Augustinum (vt omittam Seruium & Macrobiū) multa offendes. *Studere*) oratoriæ facultati. *Contubernalis*) domesticus, familiaris. [Ad Traianum scribens suum condiscipulum & contubernalem appellat.] *Cum hoc seria*) Sidonius libro quarto hūc locum sed minus feliciter mutuatus, Sæpe, inquit, cum hoc seria, sæpe etiam ioca miscui. *Amico*) in rebus seriis. *Sodale*) in iocosis & hilarioribus. *Ore*) aspectu, forma. *Ad hoc*) præterea. *Excussum*) elaboratum, exactum. Alia lectio habet excelsum. *Dulce*) potest referri hoc verbum sicut præce-

est pietate eximia erga matrem: dum enim illum Plinius petit promoueri in Senatum, Summa inquit pietate liberalitatem sestertij quadringentia à matre meruit, & statim patris hæreditatem & adoptionem à vitrico.] *Citerioris Hispaniæ*) Tarraconensis, cuius veterem formam sicut aliarum prouinciarum scribit Plinius mutaram fuisse lege plura apud eundem & Strabonem, Diodorum, Iustinum, qui ab Hispalo cognomentum sumpsisse asserit, neque probo, quæ à Stephano super ea re citantur, nisi quis diceret ex sententia Pliniana mutaram eius prouinciæ formam, dedisse occasionem, vt ille à cæteris dissentiret: inquit enim, Hispania, duæ Italici præfecturæ: altera magna, altera parua, dicta est Iberia, & Pannonia. *Iudicum illius prouinciæ*) nam ab ea plurimi viri clarissimi fuerunt oriundi. Inde Pacatus vbi Hispaniam laudat, Hæc ait durissimos milites, hæc excellentissimos duces, hæc facundissimos oratores, hæc clarissimos vates parit: hæc iudicum mater, hæc principum est. Et sanè sunt Hispani ingenio excusso.

flamen proximè fuit. Hunc ego, cum simul studeremus, arte familiariterque dilexi. ille meus in vrbe, ille in secessu contubernalis. cum hoc seria, cum hoc iocos miscui. Quid enim aut illo fidelius amico, aut sodale iucundius? mira in sermone, mira etiam in ore ipso vultuque suauitas. Ad hoc, ingenium excelsum, subtile, dulce, facile, eruditum in causis agendis. Epistolas quidem scribit, vt musas ipsas latinè loqui credas. amatur à me plurimum, nec tamen vincitur. Equidem iuuenis statim iuueni quantum potui per atatem audivisimè contuli, & nuper ab optimo principe trium liberorum ei ius impetraui. quod quamquam

dens & sublequens ad epigrammata, quorum scriptorem fuisse testatur Apuleius: inde Adrianum Imperatorem tumulo illius inscripsisse hoc carmen, Lasciuus verus, mente pudicus erat. *Eruditum*) mul-

tarum rerum cognitione doctum, instructum arte ad causas agendas. [Quare a libi, Mores, inquit, Rom. liberalia studia exornant.] *Musas ipsas loqui credas*) Cum volumus ostendere orationem alicuius suauem, doctam, absolutam, dicimus musas disciplinarum præfides per os illius locutas: nam ex Ælij Scilonis sententia refert Fabius Plautino sermone locuturas fuisse musas, si latinè loqui voluissent, quod dubium exemit Secundus à Vocnoij scriptis, Latinè dicens, loqui credas. *Nec vincitur*) quia pares in amore vices reddit. *Per atatem iuuenilem*) quæ minus auctoritatis habet quàm senilis ad conferendos honores in alios. *Optimo principe*) Traiano cognomento Optimi, quod additum à Senatoribus idem scribit in panegyrico. *Trium liberorum ius*) quod impetrabatur ab iis qui parum felices in prole fuissent, de quo plerunque Martialis vt libro Secundo, Quod fortuna vetat Cæsar permitte videri, Natorum genitor credat vt esse trium. & Secundus ad Traianum addum pro Tranquillo ius idem petit, Parum, inquit, felix matrimonium expertus est, impetrandūque à bonitate tua per nos habet, quod illi fortunæ malignitas denegauit. Qui ergo id impetrassent, in dignitatibus & muneribus anteponebantur carentibus liberis, Tranquillo & Iurifico auctoribus. Et Dion inquit in Augusto, ius trium natorum dabatur mulieribus, quæ tres peperissent, etiā si statim mortui fuisset, tradere Gellio, ad retribuendam partem aliquam gratiæ: fruebantur enim per id honoribus & priuilegiis, à quibus steriles arcebantur. Ideo institutum, vt sterilitatis pudore deterriat, fecunditatis præmia amplecterentur. & primum dari coeptum patribus, postea Imperatorum liberalitate & filiis carenti-

Parce & cum delectu) rarioris & bonis. Extat Traiani epistola, qua Secundo ius trium liberorum pro Tranquillo petenti respondit, se fauere illius desiderio: sed nolle excedere numerum concedendi ius trium natorum quæ professus fuerat apud Senatum. Quare iā dixerat Secundus, Scio

bus, vt essent pares in petendis magistratibus iis qui filios habent, cum referente Tacito, numerus liberorum ex lege in candidatis præpolleret.] Et post Drusi obitum legimus Liuiam matrem in solatium, ius trium liberorum percepisse. Dionysius in suis Antiquitatibus inquit, Qui tres liberos habebant, pro eis alimēta vsque ad puberem ætatem accipiebant ex publico: lege lata in honorem & gloriam Tergeminorum, quam Romanos vsque ad tempora sua seruasse refert. Apianus libro secundo bellorum ciuiliū, Qui trium liberorum ius habuissent, neque esset vnde alerent: iis legem agrariam promulgari solitam. Quare Cæsar in Cōsulatu suo (vt gratiam popularem iniret) agrum Stellatam viginti millibus ciuium, quibus terni, plurēve liberi essent, diuisit. Quæ lex secundum Aristotelem videtur sumpta à Lacedæmoniis, apud quos, qui tres suscepisset filios, à custodia immunis erat: qui quatuor, ab omnibus oneribus. Ius quatuor natorum fœminis concessit Claudius, Tranquillo scribente vbi notauimus qui ius trium liberorum habuisset, ab officio iudicandi vacare potuisse. Eusebius in Chronicis, Matronæ quæ liberos haberent, lecticis & margaritis utebantur, alia prohibita. Et Iustinianus in Institutionibus scribit matrem ingenuam, quæ idem ius habuisset: & libertinam quæ quatuor: potuisse adire hæreditatem filij mortui, aliās non. quod idē Imperator sustulit: & permisit æquè omnibus etiam si ius triū vel quatuor natorum non habuissent posse adire hæreditatem liberorū suorum. Et Impe Theodosius ac Honorius codice de iure liberorum, Nemo inquit, posthac ius liberorum petat, quod simul hac lege omnibus concedimus.

parce & cum delectu daret, mihi tamē tanquā eligeret, indulget. Hæc beneficia mea tueri nullo modo melius quàm vt augeam, possum. præsertim cum ipse illatā grate interpretetur, vt dum priora accipit, posteriora mereatur. Habes qualis, quàm probatus charusque sit nobis. Quem rogo pro ingenio, pro fortuna tua

quantum beneficium petam. *Liceret*) etiam supra profectum numerum. Legitur etiam eligeret. id est tanquam cum delectu daret. *Vt augeam*) cum sit ita comparatum codè ad Macrinum referente ut antiquiora beneficia subvertas, nisi ista posterioribus cumules. *Grate*) grato animo *Ingenio*,) natura [benigna & liberali] Terentius, Bonum ingenium narras adolefcētis. Et Ta-

citus, Ingenium loci calique. M. Tullius de Finibus, Vno ingenij nomine appellatur docilitas, & memoria: easque virtutes qui habent, ingeniosi vocantur. Nec me praterit ingenium accipi à Martiale pro subtili inuentione, sicut apud Tacitum, Obscult ingenium Anicetus libertus, id est, subtilem viam & artem.

exornes. in primis ama hominem. nam licet tribuas ei quantum amplissimum potes, nihil tamen amplius potes amicitia tua: cuius esse eum vsque in intimam familiaritatem capace, quò magis scires, breuiter tibi studia, mores, omnem denique vitam eius expressi. Extenderem preces, nisi & tu rogari diu nolles, & ego tota hac epistola fecissem. Rogat enim & quidem efficacissimè qui reddit causas rogandi.
Vale.

Pro fortuna) Quia præerat exercitui, ei facultas erat dilargiendi Tribunatum, centurionatum, primipilatum, & reliquos in militia ordines. *Amplissimum*) Tribunatum. *Potes*) tribuere. *Eum*) Vocationum *Expressi*, posui ante oculos *Vitam*, quod vitæ genus sequatur. *Extenderem preces*) pluribus rogarem.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S. 14

Verum opinari) Centumuirales causas, de quibus multa prædiximus, tanquam obscuras, & veterem formam nõ feruantibus actoribus, per epistolam apud Max. notat. Interdum alibi ad Maximum scribit: ut vbi hortatur edere libros, quos in Blateram composuerat. siue is fuerit Gaius Maximus vir seuerissimus Præfectus prætorij vsq; ad vicissimum annum: cui postea Tatius Max. successit. quod vero proximum videtur. nam Secundus eundem in Achaia Legationem Proconsulari imperio gerentem monet libro viij. ut mollius, & clementius subditos tractaret. Scio tamen multos fuisse Maximos: ad quos potuit scripsisse, ut ad Claudium Maximum Stoicum inter præceptores diui Antonini, & Albi Max. virum doctum Mart. commemorat. Item Secundi extant epistolæ

Verū opinaris, distringor centumuiralibus causis. quæ me exercēt magis quàm delectāt. sunt enim pleræq; parua & exiles. Rarò incidit vel personarum claritate, vel negotij magnitudine insignis. Ad hoc, perpauci, cum quibus iuuat dicere. ceteri audaces, atque etiam magna ex parte adolescentuli obscuro ad declamandum huc transeunt, tam ir-

quib; testatur Domitianū scripsisse Terentio & L. Appio Maximis: refert Dion aduersum Antonium rebellantem eundem imperatorem misisse L. Maximum & Traianum. Idem autor est, Maximū præfectum, cum ipse ad oceanum nauigaret, destinasse aduersum deficientes: à quibus pugna victus interijt. Vibio Maximo diuos fratres rescripsisse Vlpianum mentionem facit. *Verum opinaris*) non falleris. respondet enim Maximo scribenti quod

existimabat Secundum occupatum in Centumuiralibus causis. [*Exercēt*] fatigant. [*Parua*] parui momenti. *Exiles*) obscuram personarum. nã illud, ad causas, hoc, ad personas refertur. Vel legatur ex illis scilicet causis, & tunc sensus clarior erit.

Attilius noster) amicus facetissimus. Sic decimo libro Martialis, nostrum dixit. de eo pleraque in superioribus. *Expressi*) appositi, proprie. *Auspiciari*) incipere. *A Centumuiralibus*) difficillimis & magnis. *Homero*) poetarū maximo. *Hic*) Quorundam auctoritates faciunt, ut referatur ad scholas: sicut illic, ad Centumuiros: quod est proximum. quod etiam interdum alibi annotauimus. Ut Liuius vltimo belli Punici, Melior tutiorque est certa pax, quam sperata victoria: hæc in tua, illa in deorum manu est. Apuleius lib. xi. sui asini, Vidi asinum pinnis adglutinatis adambulante cuidam seni debili, ut illum quidem Belerophontem, hunc autem dices pegasum. Ouidius, Vtque sit hic somno proditus, ille dolo. Nam, hic, ad Rhæsum refertur, ille, Dolona respicit verbum propius. Et lib. i. Metamor. Ut canis in vacuo leporem cum gallicus aruo vidit, & hic prædam pedibus petit, ille salutem. Et loco pronominis hæc, Seneca in Questionibus posuit ista. Fulguratio, inquit, ostendit ignem: fulminatio emittit: illa, ut ita dicam, comminatio est, & tonatio sine ista: ista, iaculatio cum istu. [Valerius insuper hoc posuit cum superioribus, ille verò cum inferioribus. nam cum narrasset exempla parentum indulgentium erga liberos, & mox de eorum seueritate dicturus esset, Comica dixit lenitatis hi patres: tragica asperitatis illi. Item, Vehementius hoc, illud consideratius exemplum pudicitia.] *Primum cepit*) primum aggrediuntur. *Maiores natu*) seniores. *Locus erat*) licebat dicere apud Centumuiros. *Consulari producente*) viro summæ auctoritatis & dignitatis in forum comitante. Sic legitur Augustum amplissimo præ-

Insignis) illustris causa. *Ad hoc*) insuper. [*Ceteri*] cum quibus non iuuat dicere. [*Perpauci*] sunt patroni. *Obscuro*) sine nomine. *Ad declamandum*) tanquam ad factas causas agendas ut fieri solet in scholis. *Huc*) apud Centumuiros.

reuerenter & temerè, ut mihi Attilius noster expressè dixisse videatur, Sic in foro pueros à centumuiralibus causis auspiciari, ut ab Homero in scholis. Nam hic quoque ut illic primum cepit esse quod maximum est. At hercule ante memoriam meam, (maiores natu ita solebat dicere) ne nobilissimis quidè adolescentibus locus erat, nisi aliquo consulari producente: tanta veneratione pulcherrimum opus celebrabatur. Nunc refractis pudoris & reuerentia claustris, omnia patent omnibus.

ditum magistratu Caium & Lucium filios suo quenque tyrocinio deduxisse in forum: sic Iberium Romam reuersum filium suum Drusum. Hanc rem Tacitus de causis corruptæ eloquentiæ laus exequitur. Ergo inquit, apud maiores nostros iuuenis ille, qui foro & eloquentiæ parabatur imbutus iam domestica disciplina, refertus honestis studiis, deducebatur à patre, vel à propinquis, ad eum oratorem qui principem locum in ciuitate tenebat: hunc sectari, hunc prosequi, huius omnibus dictionibus interesse, utque (sic dixerim) pugnare in prælio disceret. *Producente*) Producere autem est aliquem in publicum assignare. quo modo Curtius etiam in historiis vitur. Aliquando de re turpi dicitur, ut apud Iuuenalem, Vtile porro Filiolam turpi vetula produrre turpem id est publicè prostituere. *Pulcherrimum opus*) Centumuirale iudicium [agendi officium.] *Refractis claustris pudoris*) prostituto pudore, abiecta omni reuerentia. Quare non immeritò legitur apud M. Tullium Rhetores Græcos dicendi magistros vrbe pulsos à Crasso Censore edito, quod nolisset ille vir tantus ingenia obtundi & impudentiam corroborari: nam illos novos magistros nihil p. iij.

intelligebat posse docere, nisi ut auferent. quod etiam cum bonis rebus coniunctum, per se ipsum est magnopere fugiendum, hoc cum vno traderetur. & cum impudē-

Irrumpunt) cum impetu & vi ingrediuntur. *Afforsibus*) caudicis. *Redempti mancipis*) oratores conductores seruorum precio conducti ad agendum & ipsi. Plin. Manceps tonstrinx.] Manceps autem quicquid a populo emitur condiciturve dici putat Festus: apud quem tamen sic legendum puto. Qui aliquid

à populo emit conductive, quia manu sublata significat se autorem emptionis esse. quãquã alibi apud eundem legatur. Manceps est quod manu capitur. Quo loco significare seruum videtur. Alconius, mancipis, scribit, sunt publicanorum Principes, Romani homines, qui quæstus sui causa decimas redimunt: sic pastum aut pecora publica suo periculo & reipub. representant. Quos non intelligit Secundus, sed seruos [qui precio conducti erant ad audiendum, nam redemptores sunt qui precium accipiunt: & manceps à Ci. in Prætura urbana sic accipitur, Si opus pupillo redimeretur, si res abiret ab eo mancipe quem ipse apposuisset, sibi nullam prædam esse videt.] nam mancipia credidit appellata Donatus quod manu capta sunt, seruos scilicet referuatos cum eos iure belli licuisset occidi. Hinc Iustinianus capite de iure personarum, Serui etiam mancipia dicti sunt eo quod ab hostibus manu capiuntur. [Conuenitur] à conductis seruis & redemptis oratoribus.] *Basilica*) Iulia. vbi causæ Centumuirales agebantur. restatur ipse alibi, Descenderam, inquit, in Basilicam Iuliam auditorus quibus proxima comperendinatione responderem. Et Fabius lib. xij. Iulix basilicæ dedicationis meminit Eusebius in Chronicis. quam Vitruuius codem referente faciendam curauit. Erat autem locus capacissimus vbi sæpius consilia publica & priuata iudicia arbitriæque conficiebantur. Inde Seneca, Fremittit iudiciorum basilicæ resonant. Extructæ enim sunt in vrbe præter Iuliã, alix basilicæ: vt Portia & Vlpia, de quibus

tiæ ludus esset, putauit esse Censoris ne longius id serperet prouidere. *Omnibus*) maioribus etiam.

Nec inducuntur, sed irrumpunt. Sequuntur auditores actoribus similes, conducti & redempti mancipis: conuenitur in media basilica, vbi tam palam sportula, quàm in triclinio dantur. Ex iudicio in iudiciu pari mercede transitur. Inde iã non inurbane Φουλεις *vocantur: iisdem latinum nomen impositum est,*

omnibus fit mentio à P. Victore. *Sportula*) munuscula, quæ dabantur amicis officij causa, vt centum quadrantes: de quibus frequentius Martialis. & interdum pro minori summa: nam Secundus de diuisione sportularum, Qui virile inquit togam sumunt vel nuptias faciunt, vel ineunt magistratum, vel opus publicum dedicant, solent totum Senatam atque etiam è plebe non exiguum numerum vocare, binosque denarios, vel singulos dare. Et Claudius scimus gladiatorium munus appellare cœpisse sportulam, velut ad subitam conditam cœnulam inuitantem populum. Sportæ autem & sportulæ ac sportellæ, quo verbo Tranquillus vtitur, sunt numerorum receptacula, sicut sacci, sacculi, sacelli, autore Pediano. Dion frequenter narrat sportulas fuisse tesseras ligneas, quas ex vertice theatri in populum spargebant Imperatores: quibus signa inerant esculenti, aut vestis, aut argenti, præterea vasis, aut auri, equorum domitorum, pecorum, seruorum: eas qui excessissent, oportebat ad distributores afferre: à quibus quod inscriptum erat, accipiebant. Et Traianum idem autor, dona per tesseras separatim viris ac mulieribus in Theatro & circo dedisse. *Dantur*) distribuuntur clientibus [Ex iudicio primo] nam quatuor vt ante diximus iudicia fiebant in Basilica Iulia, vbi erant totidem tribunalia. Quare inquit, Ex primo iudicio & tribunali, in aliud & deinceps transitur.] *Pari mercede*) ternis denariis. *Non inurbane*) faciet, false. Σοφολεις) δὸν τὸ σοφὸν καὶ τὸ καλὸν εἶδεν, id est, ab eo quod Sophi dicun-

tur: nam qui dicentibus solebant adulari, clamabant Sophos: perinde ac si dicerent sapienter dictum. quod testatur Martialis libro. vi. Quod tam grande sophos clamat tibi turba togata, Non tu Pomponi, cœna diserte tua est. Et primo, Meretur alius grande & insanum sophos. cum iã dixisset, Audieris cum grãde sophos. Claudianus, En moue plausus: & pallidus omnia laudo. Et clarum repeto tæque quater que sophos. [Plut. inquit, καλὸς καὶ σοφὸς suis temporibus ferè defueuisse, & iam à quibusdam dici diuinè & phanaticè.]

Laudicæni) quia laudantur ob cœnam. quod conuenit cum Martiale. Sunt qui σοφολεις & laudicæni referant ad auditores: non ad oratores: quod illi cœnaram causa sapientes vocaret, & laudaret caudicicos. [Hunc morem tetigit Lucianus malum oratorem instruens: iubet enim vt dū agit, amici exultet, & cœnæ precij exoluat. quod si ille defecerit, interim auditores laudando tæpus occupet: qui si nõ adierit, serui aduocentur: nã & hi multum oratorie facultati cõferunt.] *Faditas*) malus mos, & copia pessime dicentium. *Notata*) demonstrata, data crimini. *Viræque lingua*) græco vocabulo eos appellando σοφολεις & laudicænos. *Nomenclatores*) Nomenclator siue nomenclator per syncopen à nomine calando idest citando dicitur, qui vel Principi vel magistratui vel candidato nomina suggerit & notat. Spartianus in Adriano, Nomina plurimis sine nomenclatore reddidit: quæ semel & coniecta simul audierat vt nomenclatores sæpius errantes emedauerit. M. Tullius pro Muræna, Quid? quod, habes nomenclatorẽ, in eo quidẽ fallis & decipis. nã si nomine appellari abs te ciues tuos honestum est, turpe est eos notitiores esse seruo tuo quã tibi: si & noris, tamen per monitorẽ appellandi sunt. Cum Romani seruorum legiones domi alerent, necesse erat habere qui eos nomine citarent. in quod Plinius senior sic inuehitur, Hoc profecere mancipiorum legiones, & in domo turba externa acta: seruorum quoque causa nomenclato-

Quare Secundus inquit eos, qui dicebantur sophi, faciet appellari Sophocles, non tantum respiciens ad tragicos Sophocles (tres enim legimus fuisse) quantum ad compositionem nominis. Superflue additum fuerat in codice post Σοφολεις, δὸν τὸ σοφὸν καὶ τὸ καλὸν εἶδεν, hoc ex fide veteris exemplaris, & Pliniana insita breuitate. Fuerat enim cuiusdam interpretatio fortè superinducta. & postea à rudi scriptore inter codicis verba inserta ac annumerata.

laudicæni. Et tamen crescit indies fœditas vtraque lingua notata. Heri duo nomenclatores mei, (habent sanè atatem eorum, qui nuper togas sumpserunt) ternis denarijs ad laudandum traherentur. tanti constat, vt sis disertissimus. Hoc precio quamlibet numerosa subsellia implentur, hoc ingens corona colligi-

tor adhibitus. Tranquillus, Misit Caius circa fora & basilicas nomenclatores ad inuitandos ad libidines iuuenes senesque. Extat Augusti scomma de nomenclatore obliuiofo, dicente Imperatori, Nunquid ad forum mandas? accipe inquit commendatitias, quia illic neminem nosti. Et illud pariter Fabii, de ingrato litigatore caudicici conspectum vitante in foro per nomenclatorem missum ad eum, Amas me, inquit, quia te non vidi. Hunc prius factorem dictum, veluti qui clam infarciret nomina in aurem domini, Porphyrio & Festus scribunt. Martialis qui piscem mugilem nomine citabat, per translationem nomenclatorem appellauit. ac nomenclaturam Plinius & Columella nomenclationem dixerunt. *Nuper togas sumpserunt*) qui septimum decimum ætatis annum ingressi sunt. Placet intelligere virilem rogam, quæ eo ætatis sumebatur referente Iurisconsulto. *Traherentur*) precio non sponte addicti. *Tanti*) tam paruo. *Sis*) videaris. *Quamlibet*) vel maxima quantumuis. *Quintilianus*, Quamlibet multa legerimus, quodam tamen modo recentes sumus ad id quod incipimus. *Numerosa*) magnum auditorum nume-

rum capientia. vnde numerosissimos fœtus, copiosissimos & multiplices dixit Columella. proinde scio à M. Tullio numerosam orationem appellari. quæ numeris constet. *Subsellia* sedes promiscuas, sic Tranquillus vocat ad spectandos ludos in Theatro comparata sedilia. Et Cor. Celsus subsellium pro sella priuata posuit. Asconius tamen subsellia prodiit esse Tribunorum, Triumuirorum, Quæstorum, & huiuscemodi iudicia minoræ exercentium, qui non in sedibus curulibus & tribunalibus, sed in subselliis confidebant. *Corona* audientium circulus, concio. Significat enim circulum vniuscuiusque rei: hominum præsertim

Infiniti clamores Iuuenalis Fessidium tangens, hunc agendi modum notauit, Quanto Fessidium laudat vocalis agentem Sportula. *paræxegs* qui in media turba est, compositum vocabulum, *paræxegs* id est, à medio choro. *Signum* laudandi. *Non audiunt* vel intenti aliis, vel procul stantes. *Basilicam* regiam Iuliam. *Tribunal* Reprehendit Fabius, qui audent dicere tribunale. *Præbeas autem* attendas. *Facilis* est. *Dicere* agere causam. *Præ ceteris* supra cæteros. *Induxit* instituit. *Largius Licinius* qui Plinii auunculi commentarios

quadringentis millibus emere voluit: vir Prætorius, & post Præturam Legatus: cui iura reddenti Carthagine accidit mordenti tuber, vt deprehensus inde denarius primos dentes insecteret. hæc ex xix. Plinii: apud quem legitur Lartius Licinius: pariter libro. xxx. Latinum Largum Paulus Iurisconsultus commemorat. *Hactenus* tantum vt auditores haberet sine precio. *Corrogaret* rogando conuocaret. *Quintiliano* M. Fabio Quintiliano summo oratore, operibus suis & præconio Iuuenalis celeberrimo. Hic ex Calagura Hispaniæ oppido oriundus inter Patricios Romanos insertus: siue iure la-

stantium. Ouidius, Confedere duces, & vulgi stante corona. Virgilius, Vt fera quæ densa venantium septa corona. M. Tullius de Claris Oratoribus, Si à corona relictus sim, non queam dicere. Seneca in Naturalibus, Fulgorem, qui sidera circumnectit, Græci *ἀστὴρ* vocat, id est aream, nos coronam. quia ferè terendis frugibus loca destinata rotunda sint. nam sicut arcus solares lunaresque omnes sunt, ita coronæ omnium siderum. Palladius, In fastigijs murorum Prætorii iussit coronas prominentes fieri. Demum Cato in re Rustica, extremitates agrorum coronas posse dici demonstrat, cum circum coronas & vias, vltimos feri præcipit.

hoc infiniti clamores commouentur, eum paræxegs dedit signum. Opus est enim signum apud non intelligentes, ne audientes quidem: nam plerique non audiunt, nec vlli magis laudant. Si quando transibis per Basilicam, & voles scire quomodo quisque dicat, nihil est quod tribunal ascendas, nihil quod præbeas aurem, facilis diuinitio. Scito eum pessimè dicere, qui laudabitur maximè. Primus hunc audiendi morem induxit Largius Licinius, hactenus tamen, vt auditores corrogaret. Ita certè ex Quintiliano, præceptore meo, audisse memi. narrabat ille, Affectabar Domitium Afrum, quum apud centumuiros diceret grauitè &

tii, seu Principum liberalitate, quod multis factitatum videmus: vt Secundo nostro, ne longius discedamus: nam ille, auctore Aufonio, Consularia ornamenta per Clementem adeptus est: vnde non mirum si Iuuenalis eum nobilem per lunata calciamēta designauit: immo vt magis probem fuisse Romanum ciuem, addam Trebellii Pollionis dictum: vbi Posthumii iunioris eloquentiam laudat, adeo probatam asserens vt eius controuersia Quintiliano dicantur insertæ, quem de clamatorem Romani generis acutissimum, vnius capitis lectio prima statim fronte demonstrat. Romani ergo generis appellauit,

appellauit, vel ob eloquentiam, vel quorum maiores vrbe donati fuerant.] nam alterius Quintiliani declamatoris Seneca plerunque meminit. *Præceptore meo* libro vii. repetit Quintilianum & Niccam audiuisse. *Affectabar* comitabar cum ad agendum iret [Domitium Afrum, qui recens Prætura modicus dignationis, & quoquo facinore festinans clarescere, sub Tiberio, si Tacito fidem, adhibemus Claudiam pulchram & Furnium reos peregrit: inde primoribus oratorum additus, diuulgato ingenio & affectura Cæsaris asseueratione, qua suo iure disertum eum appellauit: mox capessendis accusationibus, aut reos tutando prosperiore eloquentiæ quàm morum fama fuit: nisi quod ætas extrema multum etiam eloquentiæ dempsit, dum fessa mente retinet silentii impatientiam.] Fabius conficitur lib. v. Domitium Afrum, senem se adolefcentulum coluisse, cum adhuc causas ageret: quo tempore multum de pristina auctoritate perdidit, prius fori princeps creditus: inde emulatione quadam sub Caio reus. (Conabatur enim is Imperator omnes oratores, Domitium imprimis acerrimum & summum dicendo superare) præter spem absolutus est: quod nihil Caio

Grauitè mature, nam

Fab. Afro maturitatem in agendo tribuit. *Ex proximo loco* propinquo. dicebat enim Licinius in Basilica Iulia apud aliud tribunal. erant autem quatuor tribuna: ideo Centumuiralis hasta appellatur, alibi quadruplex iudicium à Secundo. *Retiuit* destitit. Afer ab agendo. *Silentium* à laudantibus Licinium. *Repetit* actionem. *Abruperat* intermiserat. *Clamor* applaudentium exortus est. *Retiuit* secundo Afer. *Idem* fecit. *Intermissa causa* digrediens à re quam tunc agebat. *Centumuir* iudices. *Artificium* dicendi ars. Paulus & Modestinus Iurisconsulti pro scientia cuiuscunque artis accipi volunt artificium. *Perijt* potius quàm perijt: sicut sequentia

accusanti responderit, neque se defendere: simulabat autem vereri & Imperatoris vim admirari. quare ad preces conuersus tremebundus dicebat se magis Cajum oratorem, quàm Cæsarem expauescere. quibus princeps captus persuadens dicendi acrimonia vicisse (Callisto liberto insuper adiuuante) Domitium iudicio liberauit, & Consulē renūciauit, abrogatis qui tunc in eo fuerant honore. hæc Dion. Mortis eius meminit Tacitus, sed adeo circumcisè, vt nemini dubium esse possit, quin pars aliqua historiae intercederet: nam nec causas nec modum, quod alibi asolet, ibi explicat. Eusebius in Chronicis tradit mortuū fuisse Afrum in cœna ex cibi redundantia. Liberandus est Iulii Frontini libellus de aqueductibus errore manifestissimo, vbi inquit, Gallò; Veranio, Pompeio Longino Coss. cui Comitius Afer. tu, monente Tacito, repone Gallòque Qu. Veranio & C. Pomp. Longino Coss. Domitius Afer. nam is post Didium Gallum aquis publicis præfectus est. Scripsit autem libros duos de testibus. quos Fab. non dissimulat se fuisse imitatum: & doctorum quoque, præter multas orationes, ab eodem vrbane sunt editi libri.

lentè (hoc enim illi actionis genus erat) audiit. *ex proximo immodicum insolitumque clamorem, admiratus reticuit: vbi silentium factum est, repetit quod abruperat: iterum clamor, iterum reticuit: & post silentium cæpit idem tertio. Nouissimè quis diceret, quæsiuit. responsum est, Licinius. Tum intermissa causa, Centumuir, inquit, hoc artificium perijt. quod alioqui perire incipiebat, quum perisse Afro videretur: nunc verò propè funditus extinctum, & euersum est. Pudet referre, quæ quàm fracta pronuntiatione dicantur*

indicant, & fides exemplaris manuscripti asripularur. *Alioquin* re vera. *Quæ* infusa & puerilia. multum enim obcæcantur à scholis in forum trāscentes: & quæ in dicendo non pudet, hunc Cicero non

reprehensione solum sed etiam pœna dignum putat. *Frastra*) enervata, molli, scenica. in quod acerrimè Fabius inuehitur post multa pronuntiacionis enumerata vitia. Sed quodcunque, inquit, magis tulerim quàm quo nunc maxime laboratur

Quibus) lasciuus. *Teneris*) libidinosis. *Excipiantur*) illis desinentibus suscipiantur ab auditoribus: nam excipere, est rem ab aliis prænunciatam pariter referre vel scribere, & notare: per translationem dicimus excepta vulnera: interdum tamen simpliciter pro suscipere. vt Curtius, Legatos ab Alexandro exceptos, id est admissos. apud Virgil. interficere significat; cum inquit, Excipit incautum. & Plin. fenior excipulas vocat nasas, quibus anguillæ capiuntur. *Plausus*) adulantium strepitus. Petronius abigit hoc genus hominum, Nec plausor, dicens, sedeat redemptus, histrionea additus. *Cymbala*) dicta à concauitate & curuacione, sicut cymba pocula. *κῦβη* enim curuum, quasi ergo *κῦβη*, id est curua aliqua. Hinc Lucretius, Tympana tenta tonant palmis & cymbala circum Concava raucisonoque minantur cornua cantu. Nam cymbala tinnitum sicut tympana sonitum edunt autore Apuleio. & in epigrammate Alexidis cymbala acuti soni vocata. Athenæus scribit in tibiis bombum, in cymbalis tinnitum, & tympanis sonitum dici. Erant autem cymbala tutelæ matris deorum ascripta, quod similia sunt hemicyclis cæli quibus terra deorum mater cingitur. Exat Martialis distichon de cymbalis, Aera celenos lugentia matris amores Esuriens Gallus vendere sæpe solet. Et Diodorus scribit, Cybelon inuenisse cymbala & tympana. Et cymbalitam dicimus qui cymbalis, sicut tympanistam qui tympanis vitur. *Tympana*) bellica Indorum instrumenta pro tubis: ea in aëre suspensa scuticis diuerberabant. vnde horrendus quidam sonitus emittebatur. Consiciebantur autem ex trunco abietis

in causis omnibus scholisque cantandis: quod inutilius sit an fœdus nescio. quid enim minus oratori conuenit quàm modulario scenica? & nonnunquam ebriorum, aut comessantium licentiæ similis?

tur: quibus, quàm teneris clamoribus excipiantur. Plausus tantum, ac potius sola cymbala & tympana illis canticis desunt. vlulatus quidem (neque enim alio vocabulo potest exprimi,) theatris quoque, indecora laudatio largè supersunt. Nos tamen adhuc & utilitas amicorum, & ratio ætatis moratur, ac retinet. Veremur enim ne fortè non has indignitates reliquisse, sed laborem fugisse videamur. Sumus tamen solito rariores, quod initium est gradatim desinendi. Vale.

cauato orichalci tintinabulum in eo collocantes, & taurino corio circumtegentes: hæc in pugnas elata ferebant: cum verò strepitum maximum, aut signo aliquid significare volebant, conuertentes ad os, ligneum vas concuriebant: at quæ in eo erant tintinnabula multa, & magna in arcto resonantia, intus obscurum quædam sonitum faciebant: quem mugitu non dissimilem huius rei ignari difficile poterant discernere instrumenti an belugruditus esset. & Hammonius, tympanum pellibus contactum pulsatur. à verbo *τύμπα* tympanū, & interpositione (m) deductū: baccharum instrumentum, & in sacris Dionysij ferri solitum: refert Athenæus, Tranquillus, Gallum tympanizantem dixit, quod tympanum pulsaret, & masculino genere prolatum Suidas non sine auctore scripsit. Iulius Pollux tympana vatorum nomina esse, quæ & cymbala dicuntur, asserit. Plinius, Tympanas margaritas, quibus vna facies rotunda, & planicies auersis esset. Tympana præterea vehiculorum texta legimus. Et apud Celsum tympanitem genus hydropis: cum ventre vehementer intento creber intus ex motu spiritus sonus est. Et tympanum carnificis lignum, quo noxios torquet.

Inde *τυμπα*, id est flagellat, excoriat, deductum. *Vlulatus*) mulierum lamentatio. Cæsar etiam barbaris aduersum se pugnantibus hunc sonum dedit. *Indecora theatris*) vbi spectatores licenter Cæsaris & victoribus solebant applaudere. Martialis, Quæque sonant pleno voceque manūque teatro, cum populus

subiti Cæsaris ora videt. *Ratio ætatis*) nondum enim peruenerat ad sexagesimum annum, vel septuagesimum, secundum alios: cum licebat se excusare à ciuilibus officiis. *Indignitates*) indecora, digno homine indigna. *Rariores*) rarius quàm consueueramus apud Centumuiros agimus. *Gradatim*) paulatim.

C. PLINIVS VALERIO SVO S.

Quomodo) Interrogat Valerianū quatum veteribus, & nuper comparatis agris oblectetur. Valeriani Pollionis meminit Martialis. *Quomodo?*) placent tibi. *Veteres*) agri auiti & maiorum tuorum. *Marsi*) quos in Marsis possides. Marsi à velocitate pedum dicti populi vltra Picenum in secunda regione terrori sunt

Quomodo te veteres Marsi tui? Quo modo emptio noua? placent agri, postquam tui facti sunt? Rarum id quidem, nihil tamen aequè gratum est adeptis quàm concupiscentibus. Me prædia materna parum commode tractant: delectant tamen, ut materna. Alioqui longa patientia obcallui. Habent hunc finem assidua querelæ, quod queri pudet. Vale.

serpentibus, referente Plinio & Dionysio. nec quenquam fugiat à Strabone & Tacito etiam Marfos assignari Germaniæ. *Emptio noua*) agri à te nuper empti. *Rarum id quidem*) rarè euenit, vt quod eminus placeat. [*Nihil tamen*] quàm potest euenire vt emptio noua cum desideratur placeat. Sunt qui velint, nihil tamen vsque ad me, fuisse quandam glossulam & epistolæ insertam. quid si adeptis, pro emptis.] *Adeptis quàm concupi-*

piscenibus), si rem quam summopere desiderauerant adepti sint. *Prædia materna*) quæ iuxta Larium à matre, sicut materna, à patre possedit. *Parum commode*) admodum infructuosa & sterilia sunt. *Vt materna*) quia fuerit matris, sororis inquam senioris Plinii. *Alioquin*) adhuc. *Obcallui*) obdurui, assueui, callum feci. *Querit*) multum lamentari de eadem re, [quare impetret prudentia quod dies impetrabit.]

C. PLINIVS ANNIANO SVO S.

Quidem) Annianum hortatè, Acilianum codicillos, quia non essent testamento confirmati, irritos habendos, monet se pluris facere defuncti voluntatem quàm ius ipsum. [Vidi in monumentis Brixianorum, C. Lucretium Annianū. Præ-

Quidem pro cætera tua diligentia admones me, codicillos Acilianum, qui me ex parte instituit heredem, pro non scriptis habendos: quia non sint confirmati testamento. Quod ius ne mihi quidem ignotum est, cum sit ius etiam notum, qui nihil aliud sciunt: sed ego propriam quandam legem mihi dixi, vt de-

terea in quibusdam exemplaribus] memini legere ad Annium scriptam epistolam: siue is fuerit Annius Gallus ab Othone peditum rector destinatus, & cum Vestritio iterum copiarum rector ad occupandas Padi ripas præmissus, deinde à Mutiano dux tum Petilio Cereale electus. Siue Annius Verus, qui postea ascito nomine Antonini imperauit. Potuit & mitti. T. Annio Flauiano aquarum curatori Vespasiano quinto, & Tito Coss. Frontino autore. Nimiam mensuram lautitiam Martialis etiam in Annio notat. *Pro cetera tua diligentia* ut in cæteris rebus diligens es, & inter cetera, in quibus vteris diligens. *Codicillos* epistolæ. Fabius, Codicilli dubium ad quem scripti. Plinius tradit Homerum scripsisse Bellerophonem codicillos datos. Tranquillus autem Othonem scripsisse ad sortem codicillos consolatorios. Deriuatio tamen verbi aliud quam epistolæ importare videtur, referente Seneca: nam caudex, siue codex, à quo codicilli, plurimarum tabularum contextus est. *Acilianus* Cor. Minucij Aciliani Brixianus. *Ex parte* sui peculij: nam alios Secundo coheredes scripserat. *Non scriptis* irritos, inutiles. *Confirmati testamento* ante Augusti tempora constat codicillorum ius in usu non fuisse, sed primus L. Lentulus codicillos introduxit: cuius auctoritatem multis sequentibus idem Imperator Trebatio suadente constituit codicillos iure optimo esse. & cum ante testamentum codicilli facti erant, Papinianus ait, Iustiniano referente, non aliter vires habere: quam si speciali post eius voluntate confirmantur: nam quæ postea sequuntur prioribus derogant. Inde libro vicissimono, Idem inquit ante tabulas testamenti codicilli facti non aliter valent, quam si testamento, quod postea factum est, vel codicillis confirmantur. *Ius* vetus, quod postea fuit emendatum sicut mox ostendemus. *Propriam* conuenientem. Sunt qui legant proximam [non inconuenien-

functorum voluntates, etiam si iure deficerentur, quasi perfectas tuerer. Constat autem codicillos istos Aciliani manuscriptos. Licet ergo non sint confirmati testamento, à me tamen ut confirmati observabuntur. præsertim cum delatori locus non sit. Nam si verendum esset, ne quod ego dedissem, populus eriperet, cunctatior fortasse, & cautioresse deberem. Cum veroliceat heredi donare, quod in hereditate subsedit, nihil est quod obstat illi meæ legi, cui publicæ leges non repugnant. Vale.

ter.] Iulianus, De quibus causis scriptis legibus non vtimur, id custodiri oportet, quod moribus & consuetudine inductum est: & si qua in re hoc defecerit, tunc quod proximum, & consequens est. *Dixi* constitui. Defunctorum voluntates, quod sæpe mandant Iurisconsulti titulo de militari testamento. & postea secundum Iustinianum Seuerus & Antoninus rescripserunt, Ex his codicillis, qui testamentum præcedunt, posse fideicommissum peti: si appareat eum, qui testamentum fecit, à voluntate quam in codicillis expresserat non recessisse. hinc Iulianus. ff. xxix. Codicillorum ius singulare est, ut quæcunque in his scriberentur, perinde haberentur, ac si in testamento scripta essent. & testamento facto etiam si codicilli in eo confirmati non essent, vires tamen ex eo capiunt. Ex quibus sanè colligitur Iurisconsultum imitatum fuisse Secundi sententiam. *Manuscriptos* Martianus & Paulus, Codicillos, neque sua manu scribere, neque signare licet, valent tamen. Conficiuntur autem quatuor modis: aut enim in futurum confirmantur, aut in præteritum, aut per fideicommissum, aut sine testamento. *Ut confirmati* respiciendo ad eius voluntatem. *Delatori locus non sit* [quadruplator non habeat opportunitatem deprædandi,] non autem præbeat delatori Imperator Traianus, per quem legitimus id genus hominum ex ætate in exilium. *Dedissem* donassem alii. [iam enim Plinius eam hereditatem donarat.] *Populus* ærarium

publicum, quod sub Traiano silens & quietum fuit, relegatis delatoribus, qui omnia testamenta prius irrita faciebant. [an populus Brixianus qui hæres erat eorum qui sine hærede legitimo moriebantur.] *Cautior* in donatione. [*Hæredi* legatario. *In hereditate* in computatione assis.] *Subsedit* relictum est, remansit.

Virg. Extremus galeaque ima subsedit Acestes. Interdum subsidere est dolo possidere, à quo subseffores qui tauros infidiis necant. *Meæ legi* constitutæ à me, ut voluntates defunctorum tuerer. *Publicæ leges* quibus cauebatur, ut codicilli, & si non essent confirmati testamento, tamen vires ex eo caperent.

C. PLINIVS GALLO SVO S.

M Iraris) Responderet Gallo admiranti cur tantopere Laurentino agro detineretur. Loci opportunitatem & villæ structuram mirus tanquam architectus describens: hortaturque ut villam tot rebus ornatam contubernio suo magis commendet. Siue is fuerit Dicitur vel Annius Gallus, de quo nuper disseruimus: an ille Gallus cuius fauore Adrianus Traiano fuit acceptus. Galli Præfecti vrbis fit mentio apud Iuuenalem Satyra xvi. Rubrius Gallum cum Cælio Pisone Consulem, per quos subuentum libertatibus est Senatusconsulto, testatur Vlpianus fuisse temporibus diui Traiani. Postumus etiam intelligere Numatium Gallum, quem Martialis libro decimo scribit fuisse simplicitate prisca, & bonitate Socrati parem. *Laurens* nam Seruius super illud Virgiliu libro decimo, Multosque palus Laurentia sylua Pastus arundinea, inquit, Laurentia pro Laurens: recta enim deriuatio hæc est. Quare Secundus ut rectè loqueretur per correctionem Laurens appellauit: quanquam alibi semper Laurentinum dicat: non sine analogia, utpote à Laurento oppido deductum: tamen si ab eo Laurentes vocemus. [An quia usus fuerat diminutiuus, ne tam egregium opus minueretur, grandiori vocabulo dictum correxerit.] *Gratissimam* elegantiam, ornatum. *Opportunitatem loci* facilitatem addeundi: vel commoda ædificij, & situs.

M Iraris, cur me Laurentinum, vel si ita mauis) Laurens meum tantopere delectet? desines mirari, cum cognoueris gratiam villa, opportunitatem loci, litoris spatium. Decem & septem millibus passuum ab vrbe secessit: ut peractis, quæ agenda fuerint, saluam & composito die possis ibi manere. Aditur non vna via: nam & Laurentina & Ostiensis eodem ferunt: sed Laurentina à quattodecimo lapide, Ostiensis ab undecimo relinquenda est. Vtrinque excipit iter aliqua ex parte arenosum, iumentis paulo grauius & longius, e-

vrbe) Roma. *Secessit* nam & secessus villa dicitur. *Peractis* completis negociis in villa. *Saluo* integro, recondito. *Compositio* finito. Virgilius, Ante diem clauso componet vesper olympo. *Aditur non vna via* itur in Laurentinum duabus viis. *Laurentina* quæ Laurentum ducit: sicut Hostiensis, quæ Hostiam. [*Tibi relinquenda est*] si vales in rus meum diuertere. *Eodem* ad Laurentinum meum. *Lapide* miliario, vnum enim quodque miliarium signabant ab vrbe lapide in via erecto: & nunc quoque plurimis vicis mansit appellatio, à numero lapidum. & Martialis inquit, Ad lapidem Torquatus habet Prætoria quartum. Ad quartum breue rus emit Otacilius. *Iter* quod minus est quam via, quæ in se continet iter & actum. secundum Vlpianum. Pomponius autem, Via inquit angusta, per quam neque iumentum, neque vehiculum ire potest, iter siue actus est: sed si iumentum de-

q. iij.

duci, non autem vehiculum, poterit actus appellari. Et Modestinus, Iter est quò quis pedes vel eques commeari potest. Actus, ubi & armenta trahere, & vehiculum ducere liceat. *Excipit*) diuertentes in Laurentinum meum suscipit. *Iunctis*) equis coniugatis. Tranquillus in Dictatore, post solis occasum mulis è proximo pistrino ad vehendum iunctis. *Perit*) sententiam tamè scriptorum auctoritas facit, ut magis credam legendum iumentis, quod etiam in quibusdam co-

Breue) quia facilius equo viarum compendia rapiuntur. & Columellæ præceptum extat, Iter commodum, in fundum multum conferre. rationesque inibi explicantur. *Molle*) facile. [*Varia*] adscribitur etiam grata. [*Facies*] rerum aspectus. *Hinc atque inde*) à dextera & sinistra. [*Occurrentibus*] quas itinere offēdimus. *Coarctatur*) restringitur. *Diffunditur*) aperitur, dilataitur. *Greges*) propriè loquitur. *Montibus*) in adiacentibus iugis. *Depulsa hyeme*) transacto tempore hyberno: an quod magis probo, quæ tempore brumali à montibus in planum deducta: nam illic tunc stridet boreas [tempore verno, calore temperato, ut assolet fieri vere. & licet videre in multis locis hyeme ad litus aurâ apricari. Nec ignoro depellere apud Varronem & Virgilium esse à lacte remouere.] *Nitecunt*) pinguescunt. Virgil. quæ cura nitentes Pascere equos. [*Vsibus capax*] sufficiens ad usum. *Non sumptuosa tutela*) non constat magni custodia, & cura eius. *Frugis*) moderatum, non sumptuosum: [quamvis nò luculentū.] *Atrium*) quod erat in prima parte domus: inde quidam opinatur dictum, quod esset anterius. Varro ab Atriatibus Tuscis appellatum credidit: illic enim exemplum sumptum. At Festus inquit, Atrium propriè est genus ædificij ante ædē continens mediam aream: in quâ aqua collecta ex omni tecto descēdit. *dictum* autem atrium quòd à terra oria-

dicibus receptum video. Idem Tranquillus in Nerone, Sed & in viâ Appiavico repente puerum citatis iumentis haud ignarus obtriuuit. Vlp. ff. xxxij. Legato continentur mancipia, puta lecticarij: qui solam matrem. apportabāt: item iumēta, vel lectica, vel sella. Et Marcellus, iumentis legatis boues non continentur. Inde Pompon. de verb. signific. Boues magis armentorum quàm iumentorum nomine appellantur. *Grauius*) propter arenas & viæ longitudinem.

quo breue & molle. Varia hinc atque inde facies. nam modo occurrentibus syluis via coarctatur: modo latissimis pratis diffunditur & patescit. multi greges ovium, multa ibi equorum, bouūque armenta: quæ montibus hyeme depulsa, herbis & tepore verno nitecunt. Villa vsibus capax, non sumptuosa tutela. Cuius in prima parte atrium frugi, nec tamen sordidum: deinde porticus in O literæ similitudinē circumacta, quibus parvula, sed festina area includitur: egregium hæc aduersum tempestates receptaculum. nam specularibus, ac multo

tur quasi atrarium. Ideo non inconcinne poeta dixerat, Porticibus longis fugit, & vacua atria lustrat. Et Appianus, Atrium quoque templo veneris circumduxit, quod Romanorum forum esse voluit [Ac Ovidius, Atria nobilium valuis celebrantur apertis.] In atrio solebant maiorum stemmata collocare super tabulinum. Locus salutandi proprius, & ianuis proprius atrium fuit, si Vitruuio credimus, momenti pauperibus non necessaria magnifica vestibula, nec tabulinum, nec atria: quòd in aliis officia præstent ambiendi. Gellius & Macrobius eius æmulator pleraque insuper de atrio prodidere. *O literæ*) in rotunditatem ad typum literæ O. fuit etiam in secunda lectione in A literæ. ut scilicet porticus illæ triangulares essent. *E quibus*) porticibus. *Area*) locus in ædibus sub dio. Florenti-

mus, Area locus in vrbe sine ædificio: in rure ager appellatur: idēque ager cum ædificio fundus dicitur. At Paulus, Area pars insulæ est, & quidem maxima. Festus, Area locus vacuus quasi exaruerit, & non possit quicquam generare. Apollinaris pro eminentiore loco videtur accepisse: In quorum inquit aream siue suggestum à subiecta porticu sensim gradibus ascenditur. Est & tritura locus, quam aream Varro fieri præcipit circulearem. Celsus pro morbo aream ponit. *Festina*) elegans. *Receptaculum*) confugium, sunt illæ porticutes. *Tempestates*) malas temporum qualitates. *Specularibus*) sicut nostra tempestate vitreis orbibus conglutinatis frigus & ventos arcemus: sic olim lapidibus specularibus in quamlibet tenues crustas fissis. Hispania & Cappadocia multitudine & magnitudine Cyprum & Ciliciam superant. Sunt tamen obscuriores. ut in agro Bononiensi breues, & maculosi. Candido speculati mira natura inest: cum neque senescat, facilięque solem & frigus sustineat. Seneca quædam scribit, Nostra demum memoria prodidiisse scimus, ut speculariorum usum perlucēte testa clarum transmittentium lumen, & balneorum luxuriam vellicans. Pauper sibi videtur ac fordidus, nisi parietes magnis ac preciosis

Muniuntur) defenduntur.

Medias) porticus, [quidam legunt mesaulas non medias. de quibus Vitruuius, Inter duo autem pistyla itinera sunt, quæ mesaulæ dicuntur: quod inter duas aulas media sunt interposita.] *Cauædium*) Vitruuius & Varro disinctum protulere, cauædium appellantes. erat autem intra parietes locus

tectus & patulus ad usum omnium maxime salutantium relictus. nam etiam non inuitati illuc commeari poterant, sic ad vestibulum & peristylia. ædificabantur autem iuxta triclīnium in quinque generis distinctum Thuscanicum, Corinthiū, Tetrastylum, displuuiatum, testudinatum. quare statim subnectit triclīnium. Hic dicit aliquis Secundum non ex arte locum describere. præcipit enim Aphtho-

orbibus refulserint. Quantæ nunc aliquis rusticitatis damnat Scipionem quòd non in caldarium suum latis specularibus diem admiserat. In quem fuerint usum sequentia monstrant exempla. Iuuenalis, Quæ vehitur clauso latis specularibus antro. Vlpianus, Neq; specularia, neq; vela frigoris causa vel umbræ, esse domus instrumenta sed ornamenta. Sunt enim comparata voluptatis gratia. Verum idem putat specularia esse partem domus, siue sint affixa ædificio, siue ad tempus detracta. Martialis ad frigus remouendum & ventos testatur, Hybernis obiecta notis specularia puros Admittunt soles & sine fece diem. Item, Conditâ perspicua viuie vindemia gemma, Et tegitur scilicet, nec tamen vna latet. Nam & rosas eodem auctore specularibus à tempestate defendebat antiquitas. Et Columella cucumeres ostendit fieri præmaturas, si vasis maioribus rotulæ subducantur, quo tecti specularibus hyeme serenis diebus tutò producantur ad solem, rursus intra tecta recipiantur. Sic Tiberio ferè toto anno cucumis oblati. Et Palladius iubet cellam olearem contra frigus specularibus, ut lumen admittat, muniendam. [*Multo magis*, quia melius resistunt tempestatibus.]

magis imminentibus tectis muniuntur. Est contra medias cauædium hilare: mox triclīnium satis pulchrum, quod in litus excurrit: ac si quando Africo mare impulsus est; fractis iam, & nouissimis fluctibus leniter adluitur. Vndique valuas, aut fenestras non minores valuis habet: atque ita à lateribus, à fronte quasi tria maria prospectat. A tergo cauæ-

nus in suis Præexercitamentis incipiendum à rebus circumiacentibus in locorum descriptionibus: quem sanè ordinem seruauit idem, dum alteram in Thuscis villam representat. Sed hic non mirum si statim membra domus aggressus est, cum nihil circa præter mare & litus haberet. Illic verò longè alia, ut agrorum & montium, colliumque varias facies, à quibus non inartificiose principiū

fecit. *Excurret* extenditur, porrigitur. *Africo*) vento ab Africa spirante, qui & *Lybs* dicitur. *Frastris*) lassus & desinentibus. *Allustur*) madefit. *Quasi tria maria*) nam re vera mare Tyrrhenum tantum prospectabat, sed cum à tribus locis, à fronte scilicet & duobus lateribus prospectum haberet, quasi tria maria dixit propter diuersam faciem. Inde Pollij Surretinum sic laudatur à Statio, Sua cuique

Longinquos) remotos. *Huius*) triclinii. *Retrahitur paulo*) aliquantulum remotius. *Cubiculum*) dictū autumat Festus à cuba Sabinorum lingua, quam militares lecticam vocant. cubicula etiam Vitruuius solet appellare tignorū & asserum sustentacula. *Aliud*) cubiculum. *Oriente*) solem. nam cubicula sicut bibliothecæ orientem spectare debent: cum illa matutini luminis usum postulent, in his libri non putrescant. *Resinet occidentem*) calefit sole eaduo & teporem in nocte referuat. *Hæc*) fenestra occidentalis. *Subiacens*) propinquum. *Illæ*) orientalis. *Securius*) minori fragore. *Obiectu*) positus & occursum. *Huius*) cubiculi minoris. *Illius*) maioris. *Includitur*) sit in recessu. [*Angulus*) angulare membrum.] *Accendit*) auget in maius ex percussione parietum. *Hybernaculum*) locus hyberno tempore idoneus: sicut hybernacula militum statua per hyemem solemus appellare. *Hybernaculum* igitur secundum Vitruuii normam hybernū occidentem spectare debet: apparatus minimè sumptuosus & utilis vsus Græcorum hybernaculorum fuit: adeo ut qui ministrantes ibi versabantur, & si nudis pedibus fuissent, non reciperent frigus, propter quoddam paumentum genus ex carbonibus, sabulone, calce, & fauilla mixta confectum. mandat autem fodi hybernaculum intra libramentum triclinii. *Gymnasium*) locus ubi exercebantur: propriè tamen de athleticis, quoniam nudi contendebant: postquam primum nudus Orstus cucurrit in O-

voluptas. Atque omni proprium thalamo mare, transque iacentem Nerea diuersis seruit sua terra fenestris. *Fronte*) anteriore triclinii parte: sicut in homine, ac etiam in acie prima Decurionum ordinatio in aduersos hostes spectans frons dicitur. *A tergo*) ab occipitio, respicit illud triclinium. *Porticum rursus*) alteram porticum: an præcedentis partem.

dium, porticum, aream: porticum rursus, mox atrium, sylvas, & longinquos respicit monteis. Huius à laua retractius paulo cubiculum est amplum: deinde aliud minus, quod altera fenestra admittit orientem, occidentem altera retinet. Hæc & subiacens mare longius quidem, sed securius intuetur. Huius cubiculi, & triclinij illius obiectu includitur angulus, qui purissimum solem continet, & accendit. Hoc hybernaculum, hoc etiam Gymnasium meorum est. Ibi omnes silent venti, exceptis, qui nubilum inducunt, & serenum ante quam usum loci eripiunt. Adnectitur angulo cubiculum in apside curuatum, quod ambitum solis fenestris

lympia: fuerat enim antiquis consuetum subligaria ferre circum pudenda in gymnasiis: Orstus verò Lacedæmonio certanti soluta fibula causam doloris incussit: vnde lex constituta, ut nudarentur. Nouimus publicas etiam balneas gymnasia dici: quare Suidas vinctuaria, & lauacra appellat. Immo etiam certamina equestria, & venationes, quod corpus exerceant, quidam dixere gymnasia. & Baleares gymnasia Græci vocarunt: quod nudi ætate incederent. autor Diodorus. *Silent*) non sentiuntur. *Nubilum inducunt*) tempus nubilum faciunt quales sunt australes, notus, aphricus, libonotus, & eurus plerunque. *Ante, quam usum loci*) prius sol obducitur nubibus: quàm calor faceat. *Vsum*) teporem. In sole vngi & currere priscos, tangit Aristophanes. *In apside curuatum*) in formam apsidis circumactum. *Aspis* autem serpentis species, & scutum interpretatur: & locus eiusdem cognominis apud Argos fuit. Legitur etiam in apside, id est in cur-

in curuaturam rote siue testudinis. Hoc enim significat & illis, familiaris dictio Plin. seniori, ubi de astronomicis rebus tractat. Et cameras & illis dictis Suidas interpretatur. Recentiores scribunt in Baiano & Lucrino adhuc apsidam extare celo-

Armarium) rerum receptaculum. veluti vestiarium, in cuius formam vidimus bibliothecas comparatas interdum. *Inferium*) adnexum. *Parieti*) muro cubiculi. *Capit*) continet, inuitat. *Membrum*) pars domus. nam Columella [cum Apuleio] sic nominat, & Vlpianus de manumissionibus, *Quæri* inquit potest si fabris duobus vel pictoribus templum, vel membrum depictum esset. Videtur autem fuisse dormitorium membrum, quod ipse libro quinto in alterius villæ descriptione dormitorium cubiculum dixit. & Sidonius pariter Secundū imitatus. *Suffensus*) eleuatus. [lege Vitruuium de suspensuris caldarium] *Tabulatus*) tabulis ubique interpositis, per quas vapor huc & illuc digeratur, quod magis placet, quàm sublatus subuloneibus, id est, tibi cinibus suffultus. Subulones enim tibi cines Thulci, autoribus Festo & Varrone, dixerunt. ad cuius similitudinem vnicornes ceruos appellauere subulones. & translative Aufonius pædiconem. nam subula instrumentum ferreum peracuti mucronis ad calceos consuendos: de qua Seneca: Pudet in aciem descendere pro diis hominibus suscepta subula armatum. Et Desubulare, Marcello tradente, perfodere, à subula tractum. Legimus etiam quod suspensum & tabulatum, ut ista referantur ad dormitoriū tāta exemplariū varietate.

Vaporem) solis. *Huc illucque*) ad contigua loca. *Lateris*) parietis. *Detinetur*) occupatur plerisque membris. *Mundis*) politis, culcis. *Hospites*) amicos. [Vel]

si superbique operis: quarum partem balnea, partem sacella, partem cubicula, & villarum aulas occupare: in earum aliquibus ferramenta semicorrosa superne adhuc pendere. *Ambitum solis*) ab oriente in meridiem, & occasum.

omnibus sequitur. Parieti eius in bibliotheca speciem armarium insertum est quod non legendos libros, sed lectitandos capit. Adheret dormitorium membrum transitu interiacente, qui suspensus & tabulatus conceptum vaporem salubri temperamento huc illuc digerit & ministrat. Reliqua pars lateris huius seruorum libertorumque vsibus detinetur, plerisque tam mundis ut accipere hospites possint. Ex alio latere cubiculum est politissimū, deinde vel cubiculum grande, vel modica cœnatio, quæ plurimo sole, plurimo mari lucet. Post hanc cubiculum cum procætone, altitudine æstiuum, munimentis hybernū. est enim subductum omnibus ventis. Huic cubiculo aliud, & procæton communi pariete iunguntur. inde balinei cella frigidaria, spatiosa & effusa, cuius in contrariis parietibus duo baptisteria velut eiecta sinuantur, abunde capacia,

poterat enim vtroque nomine appellari.] *Modica*, mediocris. *Cœnatio*) locus ad cœnam sumendam. Sidonius pro digta indifferenter ponit. Ex hoc triclinio, inquit, fit in diætā, siue cœnatiunculam transitus. De qua Iuuenalis, Parte alia longis Numidarum sulca columnis Surgit, & argenteam rapiat cœnatio solem. Columella præcipit cœnationes in villa hyberni temporis æquinoctialem occidentem, sed æstiuas hybernū orientem spectare. Cœnatorium autem vestis est qua in cœnis utebantur: & ex disticho Martialis quo vsu esset significata, Nec fora sunt nobis, nec sunt vadium nota. Hoc opus est pictis accubuisse toris. At cœnacula in superiore domus parte erant, ad quæ scalis ascendebatur,

solita inquilinis locari. autoribus Iuena-
le, & Pompeio. & Vlpianus cœnaculariam
exercere vsurpat pro eo quod est cœna-
cula locare. [& cœnaculum medianum
pro eo loco, qui est communis cum in-
quilinis domus conductæ.] *Plurimo ma-
ris lucet*) ex plurima maris repercutitione
& prospectu. *Procestria*) quo proceditur in
muro. Alius etiam referente Festo ædifi-
cia esse dixit extra portam: Artorius quæ
sunt ante castra procestria scripsit. Cæsar
erycium videtur appellare. Sunt qui le-
gant procestone, id est, antithalamo: quod
fatis congruè facit, & Columella hoc vo-
cabulo vsus est. Nec putant, inquit, se ha-
bere villam nisi multis vocabulis retineat
Græcis: quin vocent particulatim procest-
tona, palæstram, apodyterion. *Alitidine*)
expositum auræ. *Munimentis*) parietibus
specularibus. *Hybernium*) aptum ad vsum
hyemis. *Huic*) cubiculo. *Alind*) cubiculum.
αεθαλον, antithalamum. *κοιτων* cubicu-
lum. & *αε* ante. *Cella frigidaria*) vbi aqua
frigida, si pœnituisse teporis, lauabantur.
nam balinei cellæ tres erant: caldaria, vbi
calida: tepidaria, vbi tepida: frigidaria, vbi

Proximo) loco. *Vinctua-
rium*) vbi seruabatur oleū
vinctui opportunum. *Im-
mo hypocaustum*) per corre-
ctionem. legitur etiam sine
verbo immo. Vitruuius,
Quod hypocaustum græ-
cè, nos latine succēsum ap-
pellamus: erat autem lo-
cus in thermis concame-
ratus & fornicatus, habēs
ante præfurnium quo igne
imposito illas calefacie-

bant: nam *αε* sub, & *αεθλον* ardens
vaporarium à quibusdam vocatur, quia
vaporandis cubiculis adhibebatur. Papi-
nius in syluis vsus est vocabulo Græco, Et
tenuem voluunt hypocausta vaporem.
Propnigeon) Suida interprete *πυρ* bis cami-
num & furnum significat: & propriè vbi
carbones accenduntur. quod Latine dici
potest Præfurnium. sic Vitruuius vitur: a-
pud quem propnigeum inuersum vocabu-
lum offendes. magnus etymologicus *μυρ*
æstum inter prætatur. *Elegantes*) gratiosæ.
Sumptuose) magnæ impensæ. *Mirifice*) mi-
ra arte connexa cellis. vel mirifica id est

frigida seruabatur. ipse alibi hoc enarra-
tius explicuit. Vitruuius in balnearum dis-
positione cum calidariam & tepidariam
memorauit, statim frigidarii aheni me-
moriā facit: nam præfurnio tria aheni
imponerentur, caldarium, tepidarium,
frigidarium, vt ex tepidario in caldarium,
quod nunc aquæ exierit, influat, de frigi-
dario in caldarium. Et Paulus tepidarium
secundum parietem in balneo fuisse re-
statatur. Antonius Musa & frater eius Eu-
phorbium instituerunt à balineis multa
frigida corpora astringi: cum prius con-
suescerent tantum calida lauari. *Effusa*)
expansa. *Baptisteria*) lauacra. *αεθλον* *αεθλον* à
lauando. de quo Sidonius, Si apicari ma-
uis, baptisterium piscinæ connectitur ab
Oriente: quod viginti circiter modiorum
millia capit: huc è lucis calore venientibus
triplex mediiparietis aditus per arcuata
interualla reseratur. vbi tria cellarum ge-
nera iam prædicta demonstrantur. *Velut
erecta*) tanquam à pariete eminentia, lau-
dat ab artificio. *Sinuantur*) circumuoluun-
tur, in orbem dispartuntur. nam [extra
parietem] hemicycli formam retinebant.

*si innare in proximo cogites. Adiacet vinctua-
rium hypocauston. adiacet propnigeon balinei.
mox duæ cellæ magis elegantes quam sumptuo-
sæ. coheret calida piscina mirifice, ex qua na-
tantes mare aspiciunt. Nec procul sphaeriste-
rium, quod calidissimo soli, inclinato iam die,
occurrit. Hic turris erigitur, sub qua diatæ*

admirabilis. *Piscina*) non piscandi sed na-
tandi causa sine fructu, vt inquit Varro
de piscinis. Palladius, Piscinales cellæ in
æstiuis balneis à Septentrione lumen ac-
cipiant, in hyemalibus à Meridie. Et Si-
donius, Basilicæ appendix piscina forin-
secus in quam fluentem de supercilio
montis elicuit, canalibusque circum-
actis per exteriora natatoricæ littora cur-
uatum. Aquæ calidæ piscinam Mœcenas
primus in vrbe struxit: & nimiam pisci-
narum luxuriam Seneca taxat. Pauper in-
quit sibi videtur, nisi thasius lapis quon-
dam rarum in aliquo spectaculum tem-

plo, piscinas nostras circumdedit, in quas
multa sudatione corpora examinata de-
mittimus. *Sphaeristerion*) locū putat à ludo
sphaeræ quam pilam possumus appellare:
nam *σφαίριον* & *σφαιροπαιδιον*, est pila lu-
dere: & *σφαιριστής* qui pila ludere
scit. qualis Lycon Peripateticus. au-
tore Athenæo. Lampridius non pro
loco, sed ludo vsus est. Post lectionem, in-
quit, palæstræ, aut sphaeristerio, aut cursui,
aut luctaminibus mollioribus operam
dabat. [inde Papinius libro quarto Sylua-
rum, in præfatione. Sed & inquit Sphæ-
romachias spectamus, & pilaris lusio ad-
mittitur. Tam & si] fortasse non erit alie-
num à rotunditate ædificij deductum vi-
deri. plures enim circulos, pluraque gene-
ra exercitationum capiebat. Et Tran-
quillus scriptum reliquit Vespasianum
fuisse solitum in sphaeristerio fauces &
cætera membra distringere. Pausanias
vbi de gymnasiis Lacedæmoniorum agit,
Est, inquit, & statua antiqua Herculis,
qui sacrificans sphaeris qui ab ephebis in
viro transfuit. Fit autem gymnasium in
cursu. *Diatæ*) diatæ locus erat in quo
per diem versari solebant à verbo Græco,
διατρίβω, quod est viuo & dego, deductū:
sive vocabulum diatæ à die, & edendo
tractum videatur: quod in ea de die cœ-
naretur: nam fuisse idem quod cœnacu-
lum Vlpianus de extraordinariis crimi-

Totidem in ipsa) in loco

superiori. *Cænatio*) locus
eminens & patulus, qua-
les sæpius est videre in
Genuensium villis, vbi &
cibum capiunt, & littus ac
mare prospectat. terratias
vulgo appellant: quod sunt
patenti celo & planæ, quā-
quam summo instar equa-
tæ terræ. *Posidet*) circumspicit tan-
quam domina. Adscribitur etiam prospici-
cit. *Nascitur conditurque*) altera fenestra
Orientem, altera Occidentem solem ad-
mittit. [Lucianus domum commendat
quæ patentibus fenestris solem Occiden-
tem excipit.] *Apotheca*) cella vinaria. nā
quamuis apotheca possit esse locus, quo
res seruandæ reponuntur *αεθλον* *αεθλον*,
à reponendo & condendo dictus: tamen
pro cella vinaria accipi solet autoribus

nibus innuit. Qui diætarij inquit appel-
lantur, hoc est, qui in aliena cœnacula de-
gunt. quamquam alibi diætarium vocet,
qui curam diætæ sustineat. Athenæus
diætās tetraclinias scribit suscepisse tri-
ginta viros, & nautarum diætā in Hie-
ronis nauilectos habuisse quindecim. Et
Sidonius, Ex triclinio fit in diætā sive
cœnationem transiit. Fuisse autem diæt-
tas superiores & inferiores ostendit Scæ-
uola de donationibus: & Pollux. *αεθλον*
αεθλον delectationis causa construi tradit.
quare sæpius apud Iurisconsultum vt A-
fricanum ex autoritate Marcelli in hortis
ædificatam legimus diætā. Ipse Secun-
dus lib. vij. ad vxorem scribens monstat
fuisse vbi per diem commoraretur. Ad
diætā, inquit, tuam ipsi me pedes du-
cunt. Et Imperator Alexander in palatio
struxit diætās nomine matris suæ. Diætā
etiam cibum vnus diei significari rece-
ptum est, & speciem medicinæ quæ victu
medetur, diætā appellatam Celsus in
limine sui operis testatur: de qua Rufus
Ephesus scripsit libros quinque, vnum
de diætā scilicet nauigantium. Soidas
diætās vocat iudicia, quæ non sunt pro
tribunalibus: qualia sæpe audiuimus hodie
fieri apud Germanos. & diætā iudices
ad hoc electos. nam *diætis* est iudico. *Sub
qua*) in loco inferiori.

*duæ, totidem in ipsa. præterea cænatio, qua la-
tissimum mare, longissimum littus, amœnissi-
mas villas prospicit. Est & alia turris: in hac
cubiculum, in quo sol nascitur conditurque: la-
ta post apotheca & horreum. Sub hoc tricli-
nium, quod turbati maris non nisi fragorem*

Plinio auunculo & Columella. Sic Vlpia-
nus tradit, Sicut fructus cæteros in hor-
reum condi, & vela in apothecis exten-
di. ff. xxxij. & xlviij. de furtis. Si præponas in
apotheca amphoras esse vini, easque sub-
tractas, singularum furtum fit, non totius
apothecæ. *Horreum*) granarium ab hor-
deo, quod in eo seruabatur, quidam di-
ctum autumant. debet autem esse siccif-
simum, & sicut cella vinaria ad Septen-
trionem spectare, aursum omnino ab au-

stro, autores sunt Vitruuius, Plinius, Palladius, Columella, qui in horreum, id est, in erectum, vitem firmari vsurpat. *Sub hoc;*

Passur) sentit. *Languidum*) iam fractum. *Videt*) illud triclinium. *Gestationem*) locum, quo gestabatur, quam plurimum sub dio ambulacrum. *Buxo*) aut roze marino. sunt isti frutices notissimi. *Defenditur*) contegitur ab aspergine maris. *Abundè*) fertiliter. *Aperio celo*) sereno & ventis exposito. *Longinqua aspergine*) vt vix possit conspergi roze falso. fit enim aspergo maris ex concussione vicini scopuli. hinc Virg. Obiectæ salsa spumant aspergine cautes. *Inarescit*) moritur. In secunda lectione fuit marcescit. *Interiore circuitu*) magis orto propinqua. *Tenera*) nouella. & præfertim more Romano cum vites ibi sint breues & humiles. *Morus*) arbor Palladi dicata, quod serò

germinat: ideo nullis vernis subiecta tempestatibus. *Vestis*) ornat, & contegit. *illa*) terra Laurentina littoralis. *Vel maximè*) supra cæteras arbores has nutrit. *Malignior*) infensior, sterilior. *Cætera*) arboribus. *Hac non deteriore*) sensus est. alia quamuis procul à mari cœnatio, tamen fruitur aspectu tam amœno quam illa quæ mari adiacet, de qua suprâ. *Cingitur dietis*) coniunguntur duæ dietæ cœnationis continentem versus. [Ad idem fere legitur, vincitur.] *A tergo*) ab ea parte cœnationis, qua mare non aspicit, à septentrione. *Vestibulum*) ingressus. Ex autoritate Cæcilius Galli Gellius, & eadem ad verbum transcribens Macrobius, refert non in ipsa domo nec partem ædium, sed locum ante ianuam, esse per quem de via aditus accessusque ad ædes fit, cum dextra sinistraque inter ianuam & tectâ, quæ sunt viæ iuncta, spatium relinquitur. fiebat autem in ædibus amplissimæ fortunæ. Vestibuli derivatione aliam refert Quid.

horreo. nam debet esse pensile. *Tricliniū*) est.

& sonum patitur, eumque iam languidum ac desinentem hortum & gestationem videt qua hortus includitur. gestatio buxo aut roze marino, ubi deficit buxus, ambitur. Nam buxus qua parte defenditur tectis, abundè viret aperto celo, apertoque vento: & quanquam longinqua aspergine maris, inarescit. Adiacet gestationi interiore circuitu vinea tenera & umbrosa, nudisque etiam pedibus mollis & cædens. Hortum morus & ficus frequens vestit, quarum arborum illa vel maximè ferax est terra, malignior cæteris. hac non deteriore quam maris facie cœnatio remota à mari fruitur. Cingitur dietis duabus à tergo, quarum fenestris subiacet vestibulum ville, & hortus alius pinguis & rusticus. Hinc cryptoporticus prope publici operis instar extèditur.

in Fastis à Gellio & Macrobio, à Vestâ deducti more poetarum fingens his verbis. Hinc quoque vestibulum dici reor, vnde precamur. Quæ famur Vestam quæ loca prima tenet. Vitruuius & Vlpianus vocabulo Græco vientes prothyrum appellarunt: alii propylæon, vt Maximus & Thucydides interpretes. *Villa*) domus in agro. *Rusticus*) rerum rusticarum referent. non ad vrbem & voluptatem, vt ille superior. *Cryptoporticus*) occulta & latens porticus. *repositus*) enim abscondo & Crypta locus abditus, & concameratus, quam pro cryptoporticu reor Vitruuiū posuisse: In ædibus, ait, cryptæ, horrea, apothecæ. Iuuenalis pro subterranea cauerna fornicata, id est, cloaca, vsurpauit, Et solitus mediæ cryptam penetrare suburræ. Apud Sidonium de cryptoporticu hæc traduntur, A parte vestibuli longitudo tecta interius patet, mediis non interpollata parietibus: quæ quia non nihil ipsa prospectat, etiam non hippodromus,

saltem cryptoporticus meo mihi iure vocabitur. *Prope publici operis*) instar publici operis tam magnifica & ampla vt ferè operibus publicis sit similis: publica

Vtrinque) à Meridie & Septentrione. Illinc enim mare, hinc ortum spectabat. *Singula*) non gemellæ & binæ, vt à mari. [Et alius pauciores] Sed in eminentiore parte sunt pauciores quam in inferiore. Legitur etiam. [Sed alternis pauciores: vt fit sensus, ab orto habet pauciores fenestras dimidio quàm à mari. Potest etiam legi alterius, vt multi codices habent, in eundem sensum, scilicet fenestris alterius partis. *Hæc patenti*) aperiantur fenestras. [Iniuria] offensione.] *Immotus*) quietus à vento. *Hinc vel inde*) à Meridie vel Septentrione. *Iniuria*) ventorum molestia. *Xystus*) Vitruuius xystum amplâ latitudine porticum, in qua athletæ per hyberna exercebantur, esse voluit Græca appellatione nostròsque hypæthras sub dio ambulationes xysta vocare, quæ Græci paradromidas dicunt: sed lib. v. à superioribus in quibusdam idem autor discrepat. Hæc inquit porticus xystus apud Græcos vocatur, quod athletæ per hyberna tempora in tectis stadiis exercentur. [Vnde Pollux antiquos testatur dixisse xystos dromos, & Xenophontem in Oeconomico sine dromo scripsisse xystum.] Faciunda autem xysta sic videntur vt sint inter duas porticus sylæ, aut platanus, & in his perficiantur inter arbores ambulationes quas Græci paradromidas, nostri xysta appellant, in quas per hyemem è xysto sereno celo athletæ prodeuntes exercentur. Nam modò xystum vocabulum esse Græcum, modò Latinum dicit: & xystum tam neutro quam masculino genere vsurpat: cum apud cæteros masculino profertur, quem puto M. Tul. per hæc intellexisse. Num tandem locus hic non idoneus videtur? in quo porticus hæc ipsa vbi inambulamus & palæstra, & tot loci

enim ampliora, honestiora, sumptuosioraque quam priuata sunt. *Extenditur*) in longum porrigitur.

Vtrinque fenestra, à mari plures, ab orto singula, & altius pauciores. Hæc cum serenus dies & immotus, omnes: cum hinc vel inde ventus inquietus, qua venti quiescunt, sine iniuria patet. ante cryptoporticu xystus violis odoratus, teporèque solis infusu repercussu cryptoporticus auget. inde area, quæ vt tenet solè, sic aquilonè inhibet, summonetque, quatumque caloris antè, tantum retro frigoris, similiter Africū sistit, atque ita diuersissimos ventos alium alio à latere frangit & finit. Hæc iucunditas eius hyeme, maior æstate. Nam ante meridiem xystum, post meridiem gestationes, hortique proximam partem umbra sua temperat, quæ vt dies cre-

sessiones, gymnasiarum & Græcarum disputationum memoriam quodammodo commonent. Et idem alibi dixerat palæstritas in xysto spatari. Secundus lib. v. Est ante porticum xystus concisus in plurimas species, distinctusque buxo. Apud Tranquillum in Augusto accipimus in eundem sensum dici xystum. Vlpianus Xysticos appellat palæstritas in xysto exercentes. Quidam Græcorum xystum interpretantur esse locum politum & æquatum, significare etiam paruum hastile seu iaculum. hinc Arrianus inquit, Signa electi exercitus, aquilæ, imagines regiæ coronæ, omnes aureæ super xystis argenteis. Xystis autem vestis Tragicorum crocea. Et Xystion vlgarem quandam gemmam ex India mitti refert auunculus Secundi. *Odoratus*) odore repletus. *Odoratum*) est quod aliunde accipit odorem, vt odoratum templum. *Odorum*, quod per se habet. *Martialis*, Tantus veris honos, & odoræ gratia Floræ. Hæc tamen poetarum licentia confunduntur. *Auget*) maiorem habet. *Repercussu cryptoporticus*) obiectu parietis australis cryptoporticus. *Area*) diffunditur. *Tenet solem*) qui austro expo-

fit. *Inhibet*) arcet cryptoporticus intermedia ab aquilone. *Frigoris retro*) si opus fuerit apertis cryptoporticus fenestris: & perflante aquilone. *Aficum sibir*) clausis cryptoporticus fenestris non permittit incrudescere. *Diuerfissimos Ventos*) Africum & Aquilonem [à diuerfa cæli regione venientes.] *Alio latere*) aquilonem à septentrionali pariete, africanum à meridionali. *Finit*) comprimit, extinguit. *Hæc incunditas*) talis cryptoporticus utilitas te-

Breuior) vergente die ad hyemem vel meridiem. *Longior*) æstate, recedente sole ad septentrionem vel ad occidentem. *Hæc*) à septentrione. *Illac*) à meridie. *Caret sole*) non sentit æstum: nam per æstatem mediam culmini imminet, nec penetrat sol aliis superimpositis membris. *Ad hoc*) insuper. *Fauonios*) zephyros ab occidente.

Transmittit) per alias fenestras: sic moto aere, impigroque refrigeratur. *Manente*) quieto, nec exitum repente. *Ingravescit*, grauior fit inhabitantibus. Nam ubi aer silet densior & pestilentior. Deinceps cryptoporticus: & pariter in capite cryptoporticus, deinceps enim ordinem denotat. *Orti diæta*) structa in orto. nam testimonio Iuriconsulti ostendimus diætam in ortis fieri. *Legitur etiam Zeta*) super qua dictione videtur mihi operæ precium referre, quid hæctenus compererim. Lampridius in Heliogaballo, Odores indicos sine carbonibus ad vaporandas zetas iussit incendi. Sidonius libro nono, Quod supra dicto tamdiu potes uti libello, ut eum non amplius zetecula tua quam memoria includat. Et octauo. Nam per armariola & zetecula nostras non remanserunt digna prolata. Ex posterioribus colligi potest zetam pro bibliotheca vsurpari. nec Sidonii autoritatem in hoc magnifico: quod nec Vlpianus Iuriconsultus eruditissimus lib. xxxij. ubi de bibliothecis multa differit, vllam zeta mentionem facit. Quidam arbitrantur zetam esse locum, quem antiqui deducta per parietes aqua frigida refrigerabant, vel feruenti

porem in anteriori area continere & frigora arcere. *Ante meridiem xystum*) quia æstate sol habet ortum magis septentrionalem, sic & occasum. vnde mane xystum: quippe qui iuxta frontem orientalem ad meridiem situs erat. *Post meridiem gestationem, & orti proximam partem*] ut quæ iuxta frontem occidentalem iacebant, sua umbra refrigerabat. *Temperat Umbra*) mollificat & habitabile facit umbra, quæ sui parietes cauant.]

uit decreuitque, modo breuior, modo longior hac vel illac cadit. Ipsa verò cryptoporticus tunc maximè caret sole, cum ardentissimus culmini eius insistit. Ad hoc patentibus fenestris fauonios accipit, transmittitque: nec unquam aère pigro & manente ingrauescit. In capite xysti deinceps cryptoporticus, horti diæta est, amores mei: re vera amores. ipse posui. In hac

calesciant. Neratius hunc modum deducendorum riuulorum per parietes notat. & Vlpianus de cuniculo inquit insituendo per quem vapor traditur in balneariis vaporibus. Et alibi, Balneis vaporibus cum Quintilla cuniculum pergentem in ortis induxisset. Alii propter sequentia zeta locum esse voluerunt vnius lecti cum sellis duabus, qui velis obductis & reductis modò adiciebatur cubiculo, modò auferebatur: & traxisse nomen, quoniam tribus è partibus fenestras & prospectus habeat, arque solem multipliciter accipiat. *ὄρε τὴν ζῆταν*, quod est feruere. nam Homerus inquit: *ὄρε τὴν ζῆταν* id est ut autem lebes feruet: quando & heliocaminus in ipsa zeta ponebatur. vel *ὄρε τὴν ζῆταν*, quod in ea commodissimè viuatur. Alii omnino mendam ubique inoleuisse & diætam legendum. nam præter fidem veterum exemplarium hac vtuntur ratione, quod cum prius diæta & zeta scriberetur, indifferenter. d. in z mutatis, ut Medentius Mezentius autore Prisciano: postea ex zeta scriptum esse zeta eorum inciticia, qui nesciebant zeta & diætam idem esse. nec obstat quod aqua calesceret. nam hoc commodissimè fieri poterat in diæta in quam se recipi solitum

Saturnalibus ad studia testatur Secundus. Faciendam curauit.

Amores) delitiæ & solatium. *Posui*) struxi.

Heliocaminus) concameratus locus totus soli expostus, ac hyberno tempore calorem ex illo recipiens & continens diæta pars: nostri vaporarium solare vocant [sive solariū] ut apud Plautum in milite glorioso. nam heliocaminus græcum est. *ἥλιος* enim sol & *καμινος* fornax. Eius meminit Vlpianus octauo. ff. de seruitutibus vrbanozum prædiorum, cum scribit, Si arborem ponat ut lumini officiat, dicendum erit contra impositam seruitutem eum facere: nam & arbor officit, quominus cælum videri possit. si verò heliocamino vel solario: similiter dicendum erit quia

umbra facit in loco cui sol fuit necessarius. Miror quosdam perdere aulos olim caminos non fuisse in membris domus, cum Sidonius secus apertissimè ostendat his verbis, A cryptoportico in hyemale triclinium venitur: quod arcuati camino saepe ignis animatus pulla fuligine infecit. Tranquillus in Vitellio. Nec antè in Prætorium rediit, quæ flagrate triclinio ex cõceptu camini. tunc quidem consternatis, & quasi omine aduerso anxius omnibus, inquit, bono animo estote, nobis illuxit. M. Tullius ad Atticum luculento camino vtendum dixit. Horatius, Per brumam Tyberis sextili mense caminus. Et Athenæus, Carnes coctas in caminis ad differentiam earum que cibano coquantur. [Lucianus ad hoc in Saturnalibus, ubi hyemem describit, Multi inquit circum caminum versantur. Et Didymus in re Rustica præcipit, faciendum caminum in balneis.] *Alia*) parte. *Solem*) quem ut exciperet, ideo struebatur heliocaminus: vnde merito Iuriconsultus respondet, arbores quæ illum inuibrarent succidi & tolli debere. *Valuis*) à foribus. *Prospectus*) heliocaminus. *Medium parietem*) scilicet cryptoportici

heliocaminus quidem, alia xystum, alia mare, utraque solem: cubiculum autem valuis, cryptoporticum fenestra prospicit: quæ mare contra parietem medium diæta perquam eleganter recedit: quæ specularibus & velis obductis reductisve modò adiicitur cubiculo, modò auferitur. lectum & duas cathedras capit, à pedibus mare, à tergo villa, à capite sylua: tot facies locorum, totidem fenestris & distinguit & miscet. Iunctum est cubiculum noctis & somni. non illud voces seruulorum, non maris murmur, non tempestatum motus, non fulgurum lumen, ac ne diem quidem sentit, nisi fenestris apertis. Tam alti abditique secreti illa ratio, quod interiaccens andron parietem cubuli, hortique distinguit, atque ita omnem sonum

cus à fronte. *Recedit*) disungitur. non enim diæta contignabatur cum cryptoportico: sed suis per se parietibus surgebat. *Elegantior*) summa architectura & gratia. *Specularibus*) lapidibus translucentibus, eundem quem nunc vitrum, in fenestris vsu præstantibus. *Adiicitur cubiculo*) auget cubiculum remotis velis, & minuit eisdem obductis. Seneca Natura. iij. scripsit cõnationem velis & specularibus muniri solitam. *Capit*) illud cubiculum tantæ capacitatis est, ut lectum & duas cathedras contineat. [*A pedibus*] lecti. Seneca de beneficiis, Pedem & nostrum dicimus, & lecti, & veli, & carminis, an ab ea parte lecti ubi stant pedes hominis dormientis.] *Mare*) est. *Villa*) circumuicinæ. nam Laurentino vicus adiacebat. *Latere*) orientali *Facies*) diuersos aspectus, mare, villas, syluas. *Miscet*) quia à quacunque fenestra tria ista videri poterant: an, quod magis probo, quod angustia loci per tres fenestras vno aspectu omnia licebat intueri. *Distinguit*) separat diuersitate luminum. *Iunctum*) connexum priori cubiculo est aliud, quod abditum & obscurum, vocat noctis & somni, id est tenebrarum

& quietis. Martia. pariter lib. x. Et in profundo somnus, & quies nullis offensa linguis, nec dies nisi admissus. *Senuit*) videt. *Abditi*) remoti. *Intertacens*) inter hortum & cubiculum. *Andron*) locus domicilij appellatur angustior longitudine, in quo viri plurimum morantur, sicut Gyngcium vbi mulieres. autores sunt Festus, Suidas, Pollux, [qui androna etiam libro sexto pro loco conuiuui interpretatur.] Ad hæc inquit Aristophanes iudicia omnia & porticus andronas faciam. Athenæus, Maiores domus heroum Homerus μέγαρον vocat, & δῶμα, & κλισίας; nos verò ξενόνας & αἰδῶνας. Et vbi de conuiuuii Cretensium agit, Sunt, inquit, vbi que in domibus duo loca conuiuuii celebrandis assignata, quorum alterum vocant αἰδῶνον, alterum, in quo hospites dormiunt, κοιμητήριον, ὅπου τὸ κοιμῶν, quod est dormio. Idē autore Pyrgione αἰδῶνον dictum asserit ξενίαν à Ioue hospitali. Herodotus magnam domum

Media inanitate) spatio androne interposito. *Consumit*) disperdit. *Hypocaustum*) vaporarium. *Angusta fenestra*) spiraculo, vnde ex hypocausto calor in sudatorium ingrediebatur. *Ratio*) temporis, si calor est retinet, si frigus, effundit. *Procestrum*) legitur etiam προστρών, de vtroque paulo antè. *Obsequium*) non ex directo. *Seruat*) admittit, sentit. *Ab esse*) adeo ocio fruor, vt

ciui ili ornatæque habitatione. *Saturnalibus*) à Saturno saturnalia dicta: & in eius honorem inchoata nemo dubitat. quo autem tempore & à quibus instituta, magna inter eruditos concertatio: nam alij à Iano, quidam ab Hercule tradidere, Plutarchus à Numa. Liuius etiam Consulibus A. Sempronio & M. Minutio ædem Saturno dicatam: Saturnalia diem festum institutum prodidit. Martialis à Ioue initium cepisse. Sed quid agam potius madidis Saturne diebus, Quos tibi pro cælo Iuppiter ipse dedit? Athenæus apud Græcos longè multa explicat, Saturnalibus inquit libertate utebantur serui apud Romanos, quam consuetudi-

vacat andreona. Leonidas in epigrammate, & alij Græcorum pro triclinio vsurpant, sicut legimus geminos extra androna vocasse Simonidem, & statim corruisse. Vitruuius scribit Græcos appellare andronas œcos, id est, domos vbi conuiuia virilia solent esse, quod eò mulieres non accedant, quanquã id dixisset, Græci mefaulas inter duas aulas positas nominant, eas nostri andronas. Vt per hæc andron modò Latinum, modò Græcum sit, quod non potest conuenire, nisi dicamus cum testatur andron esse Græcum vocabulum respexisse originem & deriuationem ἄνδρῶν αἰδῶν, id est à viro: cum verò Latinum, quod à nostris iam receptum esset, & pro suo vterentur: quæ ratio locum habere debet in recitatis super verbo xyftus testimonio eiusdem Vitruuij. satis autem constat andron & andron indifferentem pro eodem vsurpari. *Sonum*) intercurrentem strepitum.

media inanitate consumit. Applicatum est cubiculo hypocaustum perexiguum, quod angusta fenestra suppositum calorem, vt ratio exigat, aut effundit, aut retinet. Procestrum inde & cubiculum porrigitur in solem, quem orientem statim exceptum, ultra meridiem, obliquum quidem, sed tamen seruat. In hanc ego dietam cum me recipio, abesse mihi etiam à villa mea videor. magnamque eius voluptatē præcipuè Saturnalibus capio, cum reliqua pars

nem traxere à Græcis: nam Mercurialibus in Creta simile festum celebratur ferente Carystio, & discumbentibus seruis domini ministrant. In Træz ena congregatio populorum fit per multos dies: sed eorum vno serui talis ludunt, & à dominis cibantur. Berofus apud eundem Athenæum tradit de mense Augusto, die vndecimo agi festum, cognomento Saecam, diebus quinque, quibus moris erat regi dominos à seruis, & eorum vnum deduci regia stola indutum, quem vocarent zoganem. Baton Sinopenfis rhetor significat Saturnalium festum Græcum esse, & apud Thessalos Peloria dici, vbi ab Athenæo longa fabula super hoc enarratur.

ratur. Seruis autem concessa licentia, quod Saturno rege nemo seruitute vel libertate discriminabatur, vt scilicet vita illa simplex & antiqua per saturnalia representaretur, primo per diem celebrata qui est quartus decimus Cal. Ianuarij. quamquam Acron primo die mensis Decembris Saturnalia fieri referat, sed postea edictis C. Iulij Cæsaris duobus diebus huic mensi adiectis. & Augusti edicto, trium dierum feria saturnalibus sunt adiectæ, & sigillarium adiecta celebras in septem dies discursum publicum & lati-

Licentia dierum) saturnalibus licebat seruis sumptis pileis non modò vt scilicet cum dominis, sed pares honores illis in domo gerere, ius dicere, & omnium ludorum genere remitti: cuius rei vestigia in aliquibus Italix oppidis publicè adhuc restant post natalem redemptoris nostri. *Obstrepuunt*) strepitum impediunt sunt, inter turbant. *Valuati*) diæta, ex qua hanc capio utilitatem. Sunt qui legant, nec utilitas nec amœnitas deficit aqua salienti. vt sit fensus, ex aqua salienti comparamus utilitatem & amœnitate. *Salienti*) scaturienti. *Habet*) solum Laurentinum. *Potius fontes*) non multum profundos latice statim occurrente effossa homo, sicut in multis Mediolanensis agri locis. *In summo*) vt possint facile deduci ad inferiora, an non in profundo, sed superficie terræ, quod frequentia probant. *Mira*) est. *Obuius*) subitus, expositus. *Sincerus*) purus, illimis. *Salsus*) In secunda lectione corruptus fuit. *Suggestum*) ministrant ad vsum necessarium. *Affatum*) abundè, quod dictum credit Festus à copia sandi. & Terentium affatum id est ad lassitudinē protulisse. Columella affatum paleas dixit, & plerumque eo dicendi genere vsus est. Ammianus referre Gellio putat prima acura pronunciantum. *Ostensis*) colonia. Ostiam coloniam maritimis comœatibus opportunam à Septentrionali parte ad ostium Tyberis Ancus Martius Romanorum Rex dedu-

tiam religionis extendit. Nonnulli tamen nulla sigillarium habita mentione septem dierum saturnalia fuisse scribunt. M. Tullius ad Atticum, secundis & tertiis saturnalibus, pro secundo & tertio saturnalium die dixit. Martialis quinque dierum tantum eo disticho, cui Lemma est Flagra, Ludite lasciuji, sed tantum ludite serui. Hæc signata mihi quinque diebus erunt. Nemo illis diebus officiis publicis occupabatur, neque toga seu trabea vel paludata veste, prætextatæque utebatur: verum sola synthesi.

tecti licentia dierum, festisque clamoribus personat. nam nec ipse meorum lusibus, nec illi studiis meis obstrepunt. Hæc utilitas, hæc amœnitas, deficitur aqua salienti, sed puteos ac potius fontes habet. sunt enim in summo, & omnino litoris illius mira natura. quocunque loco moueris humum, obuius & paratus humor occurrit, isque syncerus, ac ne leuiter quidem tanta maris vicinitate salsus. Suggestum ligna proxima sylue. ceteras copias Ostensis colonia ministrat. Frugi quidem homini

xit testimonio Cor. Nepotis, Plinii auunculi, & Stephani. quamquam is, vt scriptorum alij ab eo conditam fuisse tradat, eam Strabo neutro protulit. Appellatam Ostiam Dionysius autumat, quod in ostio Tyberis sita sit, quondam Romanorum nauale, quamuis antea importuosum, sed Imperatore Claudio portum extructe agrè tamen, vt quod post vndecim annos triginta hominum millibus sine intermissione laborantibus hospitale factum est. Colonia est quæ ab vrbe propagata secundum Siculum Flaccum ad ipsos propinquiores municipiorum populos coerendos vel hostium incursus repellendos, iura institutæque populi Romani habet, non sui arbitrii: quæ conditio cum sit magis obnoxia & minus libera quam municipij, potior tamen ac præstabilior existimatur propter amplitudinem maiestatemque pop. Rom. cuius quasi effigies parua, simulacrumque esse

videtur: & simul, quia obscura obliteratione sunt mancipiorum iura, quibus uti iam per innocentium non queunt. Coloniae genera duo Asconius esse voluit: municipium scilicet & coloniam intelligens: quorum illud extrinsecus in ciuitatem venit, hoc ex ciuitate in alium locum mittitur: hinc autore Dionysio coloniae in vrbe patronos habebant, qui colonos tanquam filios gratis defendebant. Mittebantur autem coloniae ad exonerandam urbem multitudine oppressam, & ut socios haberent tanquam eiusdem generis nomini Romano fideliores. [Charax historicus apud magnum egyptologicum refert Silenorum statuas cum vrbibus quos vitium cultores Bac-

Vna Villa) media inter Laurentinum meum & vicum. *Meritoria*) mercedis causa structa, sic Iuuenalis seu balnea siue diuersoria mercede conducta intellexerit Satyra tertia, nam quae meritoria somnū Admittunt. Et Iulianus vetat usufructuariū meritoria facere in domo legata. Quod autem inquit dixi meritoria non facturum: ita accipi volo, quae vulgo diuersoria vel fullonica appellatur. Tranquillus meritoriam (thedam vocat mercede conductam: ut meritoriae dicuntur mulieres, quae mercedis gratia prostituuntur. M. Tullius in Philippicis, Ingenui pueri cum meritoriis. *Domini*) alicuius villae Laurentinae. *Subitus*) improbitus. *Brenior mora*) quam sit facturus in villa, ut nequeat priuatum balineum pati caleferi, [an momentaneum balnei tempus.] *Continua*) parietibus coniuncta. *Intermissa*) dis-

sufficit etiam vicus, quem vna villa discernit, in hoc balinea meritoria tria. Magna commoditas, si forte balineum domi, ni vel subitus aduentus, vel breuior mora calefacere dissuadeat. Littus ornant varietate gratissima nunc continua, nunc intermissa tecta villarum, quae praestant multarum vrbium faciem, siue ipso mari, siue ipso littore vtare. quod nonnunquam longa tranquillitas mollit, sepius frequens & contrarius fluctus indurat. Mare non sanè preciosis piscibus abundat: soleas tamen & squillas optimas suggerit. Villa verò nostra etiam mediterraneas copias praestat, lac in primis. Nam illud è pascuis pecora conueniunt, si quando aquam, umbramve seſtantur. Iustisne de causis eum tibi videor incolere, inhabitare, diligere secessum: quem tu nimis urbanus es, nisi concupiscis: atque utinam concupiscas, ut tot tantisque dotibus villula nostra maxima commendatio ex tuo cō-

tubernio accedat. Vale.

chus ad bellum iturus senescentes in Italia reliquerat, solitas poni in Coloniis, ut his sacrorum communicatio denotaretur: sed quia erant in compedibus, voluisse per hoc demonstrare eas Colonias populo Romano fuisse subiectas, & legis Romanorum vixisse. [Ceteras] necessarias. Martialis loci penuriam notans, scribit omnem cenam venire in Laurentinum ab urbano macello. *Vicus*) In oppidis constat ex plurimis domibus, in agris ex villis, cuius incolae, vicanos Liuius appellauit. neque ignoro Vicanos populos esse, quos Coriolanus debellauit. Vicinia autem est ipsa vicinitas, & vicinales vias propinquas dixit Frontinus. *Frugi*) modesto.

dentibus. *Siue mari vtare*) siue per mare nauiges, siue per littus spatieris. *Nonnunquam*) rarius. *Mollit*) quietum reddit. *Frequens*) fluctuosus, asper. *Indurat*) ex-

asperat. *Preciosis piscibus*) quorum venationem per hanc poetarum nasutissimus irridet, An Laurentino turpes in littore ranas, Et satius teneros ducere credis acos. *Soleas*) Solea piscis genus. translatum verbum autore Fabio à solea pedis tegumento: ex genere planorum, ut rhombus est & passer. [Squillas] Mart. Caruleus nos liris amat, quem sylua Miricæ Protegit, hinc squilla maxima curba sumus. Iuuenalis tanquam preciosum piscem squillam introducit, Aspice quam longo distendat pectore lancem, Quae fertur do-

mino squilla, & quibus vndique septa Asparagis, qua despicat conuiuia cauda. De qua lege Plinium seniore lib. ix. & M. Tullium de Natura deorū. Horatius, Affertur squillas inter murena natantes. *Suggest*) subministrat. In secunda lectione fuit egerit, id est, emittit. quod minus probō. *Mediterraneas*) quae solent provenire in locis mediterraneis. *Iduc*) in Laurentinum. *Vrbanus*) amicus vrbis. *Commendatio*) laus. *Accedat*) addatur. *Contubernio*) cohabitatione.

C. PLINIVS MAURICO SVO S. 48

Vid à te) Pollicetur Maurico, cum omnes rethores audiuerit, se rescripturum ad quem mittat fratris filios. Inuenio non Maurico sed Mario: in quibusdam etiam codicibus Martio inscriptam epistolam. *Dulcissimam aetatem*) adolescentiam. *Vt solebam*) dum discipulus eram. *Ex studijs*) quantum mihi defertur propter eloquentiae studia. *Frequenti auditorio*) in magna auditorum copia, nam frequenter auditorium pro auditoribus vsurpat. ut li. iiii. Ingens auditorium. Et sexto, Alienum auditorium. Auditores aliorum causa congregatos. Tranquil. Cum primum frequenti auditorio commississet, .i. multis auditoribus. Neque interdum negauerim accipi pro loco in quem conueniunt ad audiendum, ut auditorium publicum in quod promiscue venit: sicut Marcellus titulo de statu defunctorum, videtur accepisse. *Ordinis nostri*) Patricii. *Loquebantur*) Alia lectio ha-

Vid à te incundius mihi potuit iniungi, quam ut praeceptorem fratris tui liberis quaererem? Nā beneficio tuo in scholam redeo: & illam dulcissimam aetate quasi resumo. Sedeo inter iuuenes ut solebam: atque etiam experior quantum apud illos autoritatis ex studiis habeam. Nam proximè frequentis auditorio inter se coram multi ordinis nostri clare loquebantur. intraui, conticuerunt. Quod non referrem nisi ad illorum magis laudem quam ad meam pertineret, ac nisi sperare te vellem, posse fratris tui filios probe discere. Quod superest cum omnes qui profitentur audiero, quod de illis quoque sentiam, scribam: efficiamque, quantum tamen epistola consequi poterō, ut ipse omnes audisse videaris. Debeo enim tibi, debeo memoriae fratris tui hanc fidem, hoc studium, praesertim super tanta re. Nam quid magis interest vestra, quam ut liberi, dicerem tui, nisi nunc illos magis amares, digni illo patre, te patruo reperiantur: quam curam mihi etiam si non mandasses vindicasse. Nec ignoro suscipiendas offensas in eligendo praeceptore. Sed oportet me non modo offensas, verum etiam similitates pro fratris

bet iocabantur. *Clave* (alta voces *Ad illorum laudem*) qui tanti viri præsentiam filétio sunt venerati. *Epistola* nam viua mox magis afficit. *Memoria* quia tunc defunctus erat. Sic enim de mortuis solebat fari. Apuleius, Cum fratre optimæ memoriæ viro dixit. Est adhuc videre in epitaphiis antiquorum, B. M. id est beatæ memoriæ: quem dicendi modum pariter de mortuis vulgo vsurpamus. *Studium* diligentiam. *Tantare* tanti momenti circum-

tui filijs tam æquo animo subire, quàm parentes pro suis. Vale.

spiciendus enim diligenter pueris magister est, à quo mores primum, mox eloquentiam hauriant. *Magis amares* quàm si tui essent. *Illo* (summo viro. *Vendicasse*) vltro suscepisse. *Offensas* quia omnes præceptores hanc prouinciam ambibant. *Simulatas* iniuicicias. *Quam parentes* subire decet.

C. PLINIUS CEREALI SVO S. 19

Hortaris) Cereali perenti ut quendam orationem recitaret, multas causas proponit quibus desistere debeat: postremò tamen asserit se iudicium eius secuturum. *Vehementer addubitum* (sim in maximo dubio recitandi illam. *Nomen suum*) quia cum agebantur, actiones dicebantur, sed recitatur iure videbantur appellandæ recitationes. *Quas* actiones. *Iudicium* Ceterum iudiciorum. *Confessus* nam in Tribunali iudices sedebant, aduocati verò astabant. *Accendere* augere, impetum dare. *Advocatorum celebritas* (causidici laudati [& frequentes.] *Euentus*) finis causæ, qui non est in manu oratoris. *Non vnus* multorum. nã plures aduocati vnã eandemq; causam agebant. *Actoris* litigatoris. Actor est qui agit causam vel tragædiam, & similia. Varro putat actorem tantum dici, qui aliquid agit motu corporis. potest enim aliquis facere, non agere, ut poëtæ comediam: & agere, non facere, ut comedus tragædiam. *Studium* fauor. *Diductum* diuisum. *In partes* diuersas: nam id solet fieri ut disceptantium, vni

Hortaris ut orationem amicis pluribus recitem. faciam, quia hortaris: quauis vehementer addubitum. neque enim me præteritis actiones qua recitantur, impetum omnem caloremque, ac propè nomē suum perdere: ut quas soleant commendare, simul & accendere iudicium confessus, celebritas aduocatorum, expectatio euentus, fama non vnus actoris, diductumque in partes audientium studium: ad hoc, dicentis gestus, incessus, discursus etiam, omnibusque motibus animi consentaneus vigor corporis. vnde accidit ut hi qui sedentes agunt, quauis illis maxima ex parte supersint eadem illa que stantibus, tamen hoc quod sedent quasi debilitentur & deprimantur. Recitantium verò præcipua pronunciationis adiumenta, oculi, manus præpediuntur: quominus mirum est si auditorum inten-

magis faueat auditor: & si neuter nec beneficium, nec iniuria sit incognitus. *Ad hoc* præterea. Secundo peculiaris particula. *Gestus dicentis* oratoris motus: nam omnis actio in duas partes diuiditur, in vocem & gestum. hic oculos, illa aures mouet: per quos duos sensus omnis ad animum penetrat affectus. *Incessus* M. Tullius rarum in actione incessum, neque

admodum longum probat. *Discussus* modò sit breuis & moderatus, aliàs improbandus. quare tradunt Virginium Hæuium interrogasse quendam suum antisophistam [in actione frequenter discurrentem,] quot millia passuum declamasset. *Vigor* robor, firmitas. *Consensu* commodatus magis ad sensus quàm ad verba. *Agunt* causam dicunt. *Eadem illa* vox, caput, vultus, oculi, supercilia, & reliquæ corporis partes: gestus etiam & motus: non autem incessus & discursus. *Stantibus* pedibus innitentibus. *Hoc* propter hoc. *Deprimantur* inferiores sint stantibus. [*Recitantium*] quos sedere oportet. *Oculi* de quibus vndecimo Fabius, Sed in ipso vultu plurimum valent oculi, per quos maxime animus emanat, ut citra metum quoque & hilaritate nitescant, & tristitiæ quoddam nubilum ducant: quin etiam lacrymas is natura

Languescit minuitur. *Capta* pellecta, [delinita] *Extrinsicus blandimentis* motu corporis opportuno. *Aculeis* stimulis. *Pugnax* in genere iudiciali. *Contentiosa* in qua opus est contra aduersarium vocem intendere. nam contentio est oratio acris ad confirmandum & confutandum accommodata: quæ in continuationem & distributionem diuiditur: quarum illa est orationis enuocandi, acceleratio clamorosa, hæc autem in contentione oratio frequens cum raris & breuius interuallis, acri vociferatione. *Comparatum* constitutum. Sic cum labore. *Quotus quisque* cuiuscunque sit conditionis & ordinem dignitatis & minimum significat. hoc inuenio apud M. Tullium, Plinius utrosque, Tacitum, Senecam, Martialem. In fœminino genere hucusque tantum pro re minima an-

mentis indices dedit, quæ aut erumpunt dolore, aut lætitiâ manant. motu verò intenti, remissi, superbi, torui, mites, asperi sunt. *Manus* sine quibus trunca esset actio ac debilis. vix dici potest quot motus habeant, cum pene ipsam verborum copiam prosequantur: nam & cæteræ partes loquentem adiuant. hæc (prope est ut dicam) ipsæ loquuntur, an non iis poscimus? pollicemur? vocamus? dimittimus? minamur? supplicamus? abominamur? timemur? interrogamus? iudicium, tristitiâ, dubitationem, confessionem, penitentiam, modum, copiam, numerum, tempus ostendimus? nam eadem concitant, supplicant, inhihent, probant, admirantur, verecundantur. Quare non immeritò Secundus oculos, & manus præcipua pronunciationis adiumenta appellat. *Præpediuntur* multum disturbantur ab officio suo.

Languescit, nullis extrinsecus aut blandimentis capta aut aculeis excitata. His accedit quòd oratio de qua loquor pugnax & contentiosa est. Porro ita natura comparatum est, ut ea que scripsimus cum labore, etiam cum labore audiri putemus. Et sanè quotus quisque tam rectus auditor, quem non potius dulcia hæc & somniantia, quàm austera & pressa delectent? Est quidem omnino turpis ista discordia, est tamè, quia plerunque euenit ut aliud auditores, aliud indices exigant, cum alioqui præcipuè auditor iis affici debeat, quibus idem, si foret iudex, maxime permoueretur. Potest tamen fieri ut quamquam in his difficultatibus libro istinonitas lenocinetur. nonitas apud nostros: apud Grecos enim est quiddam quamuis ex diuerso, non tamen omnino dissimile. Nam ut illis erat moris, leges quas ut contrarias prioribus legibus arguebant, aliarum collatione conuincere, ita nobis, inesse repetundarum legi quod postularem, cum hac ipsa lege, tū aliis colligendū fuit: quod nequaquam blandum aurbus imperitorū, tãto maiore apud doctos habere

notauimus, præterquam apud Horat. in Sermonibus, ubi hora quora significat ordinem. & Cic. in Rethorico, Quota noctis hora. *Dulcia hæc*) qualia sunt epigrammata & orationes demonstratiuæ. *Sonantia*) in iucundioribus vocaliora verba esse debent, Sonantia ergo simplicia, quæ maximè exclamant, aut sono sunt iucundissima: nam sicut syllabæ è litteris melius sonantibus clariores sunt, ita verba è syllabis magis vocalita: & quò plus quæque spiritus habet, eo auditu pulchrius: & quod facit syllabarum, idem verborum quoque inter se copulatio, vt aliud alij iunctum melius sonet. *Ausera*) seuera, grauius, quibus paria auditu verba referente Quintiliano conueniunt. *Pressa*) astricta, diligentia, remissa. rebus tamen minoribus apta. *Turpis*) vituperanda. *Est tamen*) repetitio eiusdem verbi maiorem vim habet. *Exigant*) appetant. *Hæc*) rebus. *Afflic*) moueri. Est enim affici trahi ad vnamquam rem ex aliqua animi perturbatione. Seneca affectus esse voluit motus animi subitos, improbables & concitatos, [quamquam Maximus egregium humani animi affectum dixerit.] Græci *πάθος* vocant, de quibus plura Quintilianus & Macrobius. Mouentur autem & dicendo, & faciendo, vt M. Antonius Cæsaris Dictatoris prætextam in funere proferens. Maximè sicut in proœmio & epilogo: alibi breuiore, satis cognitum est in illis esse vim eloquentiæ. *Lenocinetur*) blandiatur, gratiam addat. *Noua*) noua dicendi species. *Non dissimile*) in genere. *Connuocere leges*) sensus est in constitutione legitima ex contrariis legibus,

C. PLINIUS CALVISIO SVO S. L.

Asssem para) Calu-
uisum contu-
bernalè suum
tribus de M.
Regulo fabellis delectat,
latenter tempora sua pul-

Asssem para, & accipe auream fabulam: fabulas immo, nam me priorum noua admonuit: nec refert à qua potissimum incipiam.

quas leges probabant esse contrarias aliis legibus, Græci consueuerunt comparatione aliarum meliorum legum confutare. Scias autem necesse est iure ipso nullam esse legem legi contrariam: quia si diuersum iussisset, alterum altero abrogaretur: sed eas casu & euentu collidi, & diuersas videri. *Ita nobis*) ordo est, ita fuit argumentandum & probandum nobis cum ipsa lege repetundarum, tum aliis legibus inesse legi repetundarum, id est, contineri ea lege quod accusarem: videtur autem ista fuisse oratio, qua Marius Priscum accusauit. *Blandum auribus imperitorum*) gratum auditoribus imperitis. *Gratiam*) fauorem. *Placuerit*) tibi videbitur. *Planè*) diligenter. *Calculos*) difficultates, rationes: qui enim computabant, calculis utebantur. vnde Vegetius Calculare, & Mart. calculatorem, quem vulgò ratiocinatorem dixerunt. & ratio pro calculo sicut calculus pro ratione vsurpatur. Columella calculos pro sumptu & reddito accipit, cum præcipit ne maiorem agrum quam ratio calculorum patitur, emere velimus. *Ratio exigetur*) petent auditores rationem à te quare suaseris, vt recitarem. *Obsequium*) quia parui tuis imperiis.

fans, quibus mali multò maiora quam boni præmia consequebantur. [*Asssem*] As antiquitus libralis, id est duodecim vnciarum fuit, auctores sunt Donatus, Priscianus, Gellius. Q. Fabio Dictatore vncialis factus: mox lege Papyriani semiuncialis. Prius non fuit pecunia numerata, vt postea. Dionysio & Festo auctoribus aureus erat as. Plutarchus argenteum scribit. Varro & cum secutus Pompeius ab gre dictum censent. *Auream fabulam*) eximiam, preciosam, pulcherrimam. sic Venerem, & mala aurea appellare solemus. nam aurum reliquis metallis pulchrius & preciosius. Quare suum Apuleius asinum dici auream voluit, quasi admirandum & supra cæteros. quamuis aurum tradant in precio fuisse non propter colorem, sed quòd rerum vni nihil igne deperit. *Asssem para*) hoc verbo vtuntur circumforanei, & circulatoris etiam nunc fabellas populo vendituri. *Fabulas immo*) Correctio. *Noua*) nuper facta. *Verana Pisonis*) vxor, quæ maritum post eadem composuit quæsito capite, quod venale interfectores seruauerant. meminit Tac. *Grauter iacebat*) graui morbo pressa lecto se continebat. *Huius Pisonis*) nam fuit & C. Piso, qui in Neronem coniurauit, ac alij plures. *Galba adoptauit*) Imperator Galba, cum Germaniæ legiones duce Aulo Vitellio defecissent, se verò non tam propter senectutem quam orbitatem despici intelligeret, L. Pisonem Frugi Licinianum egregium iuuenem, generosum, mitem, prudentem, M. Crasso ex Scribonia genitum, vultu habituque moris antiqui recta interpretatione seuerum, deterius interpretantibus tristorem adoptauit: cuius adoptionem à Galba secreto habitam cum in castra protulisset, milites nullo donatio dignati agrè tulerunt. quod indignanti Othoni, quia non se adoptasset, materiam præbuit deficienti Piso postea in vestibulo Vestæ ab Othonianis militibus interficitur sexto post adoptionem die.

Verania Pisonis grauter iacebat. (*huius dico Pisonis, quem Galba adoptauit.*) Ad hanc Regulus venit. primum impudentiam hominis qui venerit ad agram, cuius marito inimicissimus, ipsi inuisissimus fuerat. *Esto, si venit tantum. at ille etiam proximus toro sedit, quo die, qua hora nata esset, interrogauit. ubi audiuit, componit vultum, intendit oculos, mouet labra, agit digitos, computat nihil, nisi vt diu miseram expectatione suspendat. Habes (inquit) climatericum tempus, sed euades. quod vt tibi magis liqueat, aruspicem consulam,*

Hanc rem copiosius tractant Tacitus, Tranq. Plutarchus, Dion, *Inimicissimus*) viuo Nerone. [neque minus post mortem Galbæ. nam Montanus Regulo obiecit Pisonis mortui caput morsu appetitum.] *Ipsi*) Veraniæ. *Esto*) concedentis aduerbium, quale Virgilianum illud. *Esto*, agram nulli quondam flexere mariti. *Componit vultum*) in grauitatem & dubitationem format. *Intendit*) immobiles tenet obtutuque hæret defixus in vno. quod est signum cogitabundi, sicut agitare digitos vt computaret siderum calculos. *Nihil*) facit. *Suspendat*) excutiat ambigua & suspensam teneat. [fuit in alia lectione, Computat nihil, diu miseram expectatione suspendit.] *Climatericum tempus*) arduum, difficile, conitarium Suida interprete: & Sidonius lib. viij. pleraque de climaterico, quod per hebdomadas fiebat. septenarium enim annum ætatis Chaldaei periculosum putabant, sed maximè sexagesimum tertium: vnde climatericum quasi scalarum dixerunt Græci. quare Augustus apud Gellium gratulatur Caio nepoti quòd euassisset climatericum: cum iam quartum & sexagesimum natalem ageret, periculosum profectò senibus si fides adhibenda scriptoribus: sed Censorinus in eo opusculo quod de natali composuit explicatius quam superiores super climaterico scripsit: annum referens quadragesimum nonum longè letalissimum: minus verò suspectum tertium & sexagesimum, ac vnum & nonagesimum: quam-

quam & ipsi letales sint. Plinius senior quintum & quadragesimum suspectum tradidit, sed per nouem annorum numerum procedens. *Euades*) valitudinem recuperabis. *Liqueat*) manifestum sit. *Aruspicum*) qui victimarum exta introspiciebat aruspex dictus. Dionysius quos Græcè hieroscopos Romanos vetusti nomi-

[*Expertus*] veridicum. [*Nec mora*] fuit. *Extæ*) præcordia vno nomine in homine dicuntur. *Conguere*) eadem significare vel liberaretur. *Significatione siderum*) astrologia collecta ex climaterica ratione. *Vt*) solet fieri. *In periculo*) qui in aliquo periculo sit: unde in morbo nulli statim magis quam medico credimus. *Codicillos*) tabulas. *Legatum*) hæreditatis partem. Est autem legatum, deliberatio quædam hæreditatis, qua testator ex eo quod vniuersum heredis foret, alicui quid colatum voluit. hæc Florentinus. At Modestinus breuius, Legatum, inquit, est quædam donatio testamenti relicta. Iustinianus, Legatum est donatio quædam à defuncto relicta ab hærede præstanda: sed olim Legatorum genera quatuor fuerunt quæ ibi explicantur. *Ingrauescit*) Verania magis premitur morbo. *Nequam*) malum,

alii pro inutili accipiunt [monstrum nulla virtute redemptum.] *Plusquam periuurum*) impium & prophanum. *Peierasset per salutem filij*) periurium fecisset iurando per salutem filii sui Veraniam conualitaram. *Fallit*) peierando & viuendo. *In caput*) in vitam. *Pueri*) cuius ingenium Marr. epigrammate prosequitur, & Secundus non vituperat lib. iij. vbi illius obitum refert. [*Detestatur*] testando retorquet. [*Velleius Blæsus*] crediderim hunc esse Blæsum, quæ idem poeta lib. viij. ad Meliorem scribens nominat, & si sciam Pedium Blæsum Sa-

nis parum custodes dixisse putat aruspices. at Fabius à spectando à posteriore parte dictos asserit. Donatus ab aruga, quæ & hostia: vel ab ara in qua seruatur, nomen sumpsisse. Aruspicinæ inuentum Delpho Plinius tradit, alij à Tage Thusco ad Romanos transiisse.

quem sum frequenter expertus. Nec mora: sacrificium facit. affirmat exta cum siderum significatione congruere. Illa ut in periculo credula, poscit codicillos, legatum Regulo scribit: mox ingrauescit, clamat moriens, O hominem nequam, perfidum, ac plus etiam quam periuurum qui sibi per salutem filij peierasset. Facit hoc Regulus non minus sceleratè quàm frequenter, quod iram deorum quos ipse quotidie fallit, in caput infelicis pueri detestatur. Velleius Blæsus ille locuples consularis nouissima valetudine conflabat, cupiebat mutare testamentum. Regulus qui speraret aliquid ex nouis tabulis, quia nuper captare eum ceperat, medicos hortari, rogare, quoquo modo spiritum homini prorogarent. postquam signatum est testamentum, mutat personam, vertit allocutionem, iisdemque medicis quousque miserum cruciatis? quid inuidetis bonam mortem, cui dare vitam non potestis? moritur Blæsus: & tãquam omnia audisset, Regulo ne tantulum quidem Sufficiunt duæ fabulæ, an scholastica lege ter-

binum à Nerone Senatu motum, Cyrenensibus accusantibus violatum ab eo thesaurum Aesculapii, delectumque militarem precio & ambitione corruptum, cui postea ab Orhone locus senatorius restitutus. Legimus etiam Iunium Blæsum Lugdunensis Galliarum rectorem genere illustrem largum animo & parem opibus, qui accusatus apud Vitellium veneno interit, vir natalium & morum elegantia clarus. Velleium Paulum Bithyniarum Proconsulem recitat Secundus in Epistolis ad Traianum. *Nouissima*) qua posita

ita interit. *Ille*) omnibus notus & admirandus. vt Tu ne ille Aeneas. *Consuetatur*) cruciabatur, vincebatur. *Testamentum*) de quo verbo supra. *Nouis tabulis*) extremo testamento, nam posteriora derogant prioribus. [Secundum enim Iurifconsultum licet homini vsque ad mortem mutare testamentum, quia ambulatoria est voluntas eius vsque ad mortem.] testamenti tabulas secundum Vlpianum accipere debemus omnem materiam figuram. siue igitur tabulæ sint lignæ, siue cuiuscunque alterius materiam, siue chartæ, siue membranæ, siue corium animalis alicuius, tabulæ rectè dicuntur. *Captare*) præmiis & donis spe maiorum aucupari. *Hortari*) infinita pro præteritis imperfectis more vsitato. *Spiritus*) vitam. *Homini*) Blæso. *Signatum est testamentum*) Vlp. titulo de testamentis, signatas tabulas accipi docet, si & lintheo, quo tabulæ inuolutæ sunt, signa impressa fuerint, & singulos testes, septem secundum Paulum, qui in testimonio adhibentur, proprio chirographo annotare conuenit, quis & cuius testamentum signauerit. *Personam*) sumit habitum miserantis. *Allocutionem*) sermone dicendi formam. *Iisdemque medicis*) Dicit. nota hominis impudentiam,

Est) materia. *Aurelia*) duas lego Aurelias per illa tempora, Aureliam Messalinam, Clodium Albinum, qui postea imperauit, enixam: alteram Aureliam, diuitem & orbam: de qua Iuuen. Quod captator emat Lenas, Aurelia vendat. Posteriorem Secundus intelligit. *Ornata*) honoribus & claris natalibus illustrata. *Hæc*) tunicas. *Leges*) legato mihi relinquant. *Nec multa*) nec plura, sed summam rei dicam. *Aperire tabulas*) Vlpian. de testamentis, Si, inquit, testamentum quod resignauerit testator, iterum signatum fuerit septem testium signis non erit imperfectum: sed vtroque iure valebit, tam

qui quos paulo antè hortabatur, vt vitam Blæso protraherent, nunc dehortatur. *Bonam*) laudabilem, [citam.] *Omnia*) quæ Regulus dixerat legati causa. *Tantulum*) minimum. subaudi reliquit. *Scholastica lege*) sunt qui nullo autore dicant fuisse moris olim scholasticis, vt expositis duabus controuersis tertiam exponendam postulerent. Nos secus interpretandum duximus, Scholastica lege, id est, more ociosorum: quibus consuetudo fabellis oblectari. & tertiam dixit, non respiciens ad vllum antiquum morem, nec ad numerum ternarium, sed perinde ac si diceret aliam: erat enim tertia post secundam. respexit autem ad significatum verbi: nam *χεραστινὸν* ociosum significat & fictum. Quid autem aliud est scholastica controuersia quàm ficta causa? & ab ociosis tractari solita: erat Secundus lib. ix. Nisi fortè volumus scholasticas atque (vt ita dicam) umbraticas literas mittere, id est fictas, quales ab ociosis scribi solent. Et scholasticum ingenium dixit eodem libro pro ocioso, Quare Petronius Arbitrator scholasticorum ocium deludens, controuersiam umbrantibus sententiolis pictam dicit.

tiam poscis? est unde fiat. Aurelia, ornata femina, signatura testamentum. sumpserat pulcherrimas tunicas: Regulus quum venisset ad signandum, Rogo, inquit, has mihi leges. Aurelia ludere hominem putabat, ille serio instabat, nec multa, coegit mulierem aperire tabulas, ac sibi tunicas, quas erat induta, legare. obseruauit scribentem, inspexit an scripsisset. Et Aurelia quidem viuit, ille tamen istud tantum morituram coegit. & hic hæreditates, hic legata, quasi mereatur, accipit. αὐτὰρ πλάτωνος in ea ciuitate, in qua iam pridem non minora præmia, immò maiora, nequitia & improbitas, quàm pudor & virtus habent. Aspice Regulum, qui ex paupere & tenui, ad tantas opes per flagitia processit, vt ipse mihi dixerit quum consuleret, quàm citò sestertium

ciuili quàm Prætorio. *Observauit scribentem*) annotauit Aureliam, dum legatum scriberet, ne sicut à Blaso deciperetur. *Inspexit*) an scripsisset. ad quod videtur Martialis mutatis nominibus libro xij. alluisse, Hæredè tibi me Catulle dicis. Non credam, nisi legero Catulle. *Vixit*) adhuc superstes est. *Coegit*) ad scribendum sibi legatum. *Morituram*) mox. *Hæreditates*) totum patrimonium. nam hæreditas est tanquam genus, cui legatum species subest: maior enim res est

Sextertium sexcenties) sexcenta millia nummum. *Impleturus*) summæ additurus. *Extâ duplicata*) dum sacrificaret, inuenit geminata extâ in hostia, & duo capita habentia, quod erat signum admodum lætum.

Hinc Valerius Marcelli sacrificium laudans, scribit iecur cum duobus capitibus ei apparuisse. [Etiam Trâquil. tradit immolanti Augusto omnium victimarum iecinora replicata intrinsecus ab ima fibra apparuisse, & responsum per hæc læta & magna portendi.] Legitur etiam duplicia. *Portendit*) significat præ-

hæreditas quàm legatû. *id est in diuersis*, id est, sed quid extendo, videlicet, quid plura dicam. *Nequitia & improbitas*) nequam & mali. *Pudor & virtus*) pudici & boni. Idem notat Mart. ad Fabianum scribens, & Iuena. Saty. prima. *sceleris præmia dari pulsans*, bonos iacere argentes. *Paupere & tenui*) parua re & exiguis facultatibus. *Per flagitta*) bonorum citationes & testamentorum captationes. *Processit*) ad ampliores diuitias & dignitates peruenit.

Sexcenties impleturus esset, inuenisse se extâ duplicata, quibus portendi millies & ducenties habiturum. & habebit, si modo, ut cæpit, aliena testamenta, (quod est improbissimum genus falsi) ipsis, quorum sunt illa, dictauerit. Vale.

dici. Portenta sunt propriè ostenta, quæ aliquid imminere significant. Monstra deorum monita. *Prodigia*) iræ & minæ. *Millies & ducenties*) bis tot. *Dictauerit aliena testamenta*, quæ ad alios iure deberent peruenire, pro suo arbitrio disposuerit. iam dictum est quid sit dictare.

C. PLINI CÆCILI SECUNDI EPISTO- LARVM

LIBER TERTIVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIAE Catanæi
commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS
CALVISIO SVO S. I

Nescio) Tertium epistolarum librum ad Caluiscium contubernalem suum inchoans, Vestricii Spurinnæ & vitam & mores breuibus explicat: spondetque cum primùm ad senium peruenit, se vsurum eo vitæ genere. [Exegerim] dispensauerim. exigere tempus, est disponere & transmittere, interdum expellere. vt Iuriconsultus in proemio. ff. & Teren. An exigendæ sint nobis. Ac Historici, Post exactos Reges.] *Vllum*) mea vitæ. *Quo*) tempore. *Adeo*) in tantum iu-cunditatis proeuctus. *Distinctus*) ordinatius: vt qui incipiat & desinat vbi conueniat. *Certus (siderum cursus)*) vt sol & luna, cæteraque sidera: quæ certa & firma mē-sura motus suos dispartiantur. Sidus à

NESCIO, an vllum iu-cundius tempus exegerim, quàm quo nuper apud Spurinnam fui: adeo quidem vt neminem magis in senectute, (si modo senescere datum est) amulari velim. nihil est enim illo vitæ genere distinctius. me autem vt certus siderum cursus, ita vita hominum disposita delectat, senum præsertim.

Græcis ἀστρον dictum, & pluribus stellis conficitur: quod pro sole & luna sæpius positum non modò apud poetas, sed & rerum scriptores inuenimus. Sidus prætereagenus morbi qui partem corporis tactam facit immobilem, vt qui fulmine feriatur: à quo verbum sideratus de-

duxit Plinius auunculus, & siderata [Vita hominum] vita adolescententis dimembra, ac siderationem legimus. citur esse in salo, senis in portu.]

Confusa inordinata industria *sera* diligentia tarda, ingenium importunū. commodissimè Seneca exagitatæ mentis concursationem non industriam appellat. *Ambitio turpis* honorum indecora affectatio in senibus. nam licet per se vitium sit ambitio: sæpe tamen in iuvene causa virtutum fit. *Regulam* ordinem. *Parua si non continentur* parua essent per se considerata: sed si continerentur, magna sunt. instar solis, qui certa mensura semper se circummagit, vitam disponebat Spurinna. *Orbe* ordine, circulo in se recurrente. *Hora secunda* diei naturalis, id est, ab oriente sole ad solis occasum: quāuis autoribus Plutarcho, Gellio, Macrobio, Varro nem secutis, diem Romanum inciperent à sexta noctis hora, Athenienses autem ab occasu, Thuscii à meridie, vno cœli circumactu, quo dies verus & nox continetur. ciuilibus hic appellatus à Cenforino in libro de Natali: sicut ille naturalis, vbi pluribus explicatur. Varia diei apud varias gentes obseruatio. Rerū scriptores quāplurimum de naturali die loquuntur. Sic Mart. illo epigrammate, Prima salutantes atque altera continet hora, & quæ deinceps. Iuuenalis, Ipsa dies pulchro distinguuntur ordine rerum, vt Græcum epigramma conticeam, cui est initium *ἡ ἡμέρα μάχης ἀγῶνας τῆς πόλεως*. Paulus de verborum significatione, Cuiuscūque diei maior, inquit, pars, est horarum septem, primarum diei non supremarum: per quod designatur diem tantum fuisse xij. horarum. In quam sententiam apertius totis pedibus iuit.

Nam iuuenes adhuc confusa quadam & quasi turbata non indecent: senibus placida omnia & ordinata conueniunt, quibus industria sera, turpis ambitio est. Hanc regulam Spurinna constantissimè seruat. quinetiam parua hæc, parua, si non quotidie fiant, ordine quodam, & velut orbe circummagit. Mane lectulo continetur hora secunda calceos poscit, ambulat millia passuum tria: nec minus animum quam corpus exercet. Si adsunt amici, honestissimi sermones explicantur: si non, liber legitur: interdum etiam presentibus amicis: si tamen illi non grauantur. Deinde confidet, & liber rursus, aut sermo libro potior, mox vehiculum ascendit: assumit uxorem singularis exempli, vel aliquem amicorū, vt me proximè. Quam pulchrum illud, quàm dulce secretum: quantum ibi antiquitatis: quæ facta, quos viros audias, quibus præceptis imbuare. quamuis ille hoc temperamentum modestia sua indixerit, ne præcipere videatur. Peractis septem millibus passuum, iterum ambulat mille, iterum residet, vel se cubiculo ac stylo reddit. Scribit enim, & quidem vtraque lingua, lyrica doctissimè. mira illis dulcedo, mira suauitas, mira hilaritas, cuius gratiam cumulat sanctitas scribentis. Vbi hora balinei nunciata est (est autem

Padianus, & eandem libro octauo Secundus repetit. [Mille passus] Quidam codices habent, millia passuum tria. [Honestissimi] de rebus honestissimis. Si non adsunt amici. Liber rursus legitur. [nam ocium sine literis non est, & hominis viui sepultura.] Sermo oratio Spurinnæ demissa: quam tamen ita laudat, vt scripsit anteponat. Uxorem] Cocciam nomine. Singularis exempli] vnicæ & præcipuæ virtutis: quæ possit aliis exemplo esse. Proximè] nuper. vna assumpfit. Illud secretum] vehi-

culo [eodem] cum Spurinna vehi. *Quantum antiquitatis* quanta refert de antiquis illustria. [Quibus] Socraticis, optimis. [Indixerit] posuerit, .i. ea modestia moneat. *Præcipere* tanquam eruditior. *Peractis* transactis vehiculo. *Iterum* iam enim dixerat ambulasse mille passus antequam vehiculum conscenderet. [Cubiculo] studio, [Stylo] compositioni. *Vtraque lingua* Græca & Latina. [nam ceteræ linguæ credebantur esse barbaræ præter Latinam & Græcam. & sanè si disciplinas in vtraque scriptas considerabis, & verborum compositionem, harum altera longè reliquas anteibit.] *Lyrica* carmina: dicta à lyra, quæ latinè fides, cuius concentu lyrica

Hyeme nona Martialis palæstræ & balineo nonam ascripsit, nulla hyemis & æstatis distinctione. Spartianus in Adriano tradit neminem nisi ægrum lauare in publico passu ante octauam horam. Latius Vitruuius lauandi tempus complexus est, constitutum fuisse referens à meridiano ad vesperum. Hic autem non tam publicum lauandi tempus, quam Spurinnæ consuetum designat Secundus. *Mouetur pila* exercetur lusoria pila cuius inuētor Pythus. sequentia monstrant trigonalem intelligendam: in qua sinistra manus plurimum erat adiumento: ex testimonio illius distichi, Si me nobilibus scis expulzare sinistris, Sum tua: si nescis, rustice redde pilam. Minus enim mirandum fuisset, si folle senectuti dato lussisset Spurinna: de quo Martialis pariter, Folle decet pueros ludere, folle senes. De variis pilæ ludis lege Pollucem libro nono. *Hoc genere exercitationis* trigonalis pilæ. *Pugnat cum senectute* senex opus iuvenile exercet. *Accubat* lecto. *Liberum est* conceditur, possunt. *Nitida* splendida: quod ad vasa & ciborum mundiciem, frugi ad cibos refertur. *Puro* defæcato, precioso, expurato, emaculato, excocto, candefacto. quod putum dixit antiquitas, Græci *ἄσπερον*. *Antiquo* meliore, *Corinthia* vasa: postquam Critolaus Corinthiorum dux,

cantabatur: quorum princeps apud Græcos Pindarus, apud nos Horatius. Lyricis aut heroum laudes, aut olympionicarum scribebantur: & amores eodem in arte dicente, Musa dedit fidibus duos, puerosque deorum, Et pugilem victorem, & equum certamine primum. Et iuuenem curas, & libera vina referre. *Suauitas* nam potest aliquid esse dulce non suauē. *Hilaritas* læticia. hilarus vel hilaris (vtrouque enim modo dicitur) lætus, & hilaria festa matris deum octauo Cal. Aprilis læticiæ & festiuitatis: Lampridius & Macrobius prodidere. *Sanctitas* incorrupta vita.

Hyeme nona, estate octaua in sole: si caret vento, ambulat nudus. Deinde mouetur pila vehementer & diu. nam hoc quoque exercitationis genere pugnat cum senectute. Lotus accubat, & paulisper cibum differt. interim audit legentem remissius aliquid & dulcius. per hoc omne tempus liberum est amicis, vel eadem agere vel alia si malint. Apponitur cæna non minus nitida quàm frugi in argento puro & antiquo. Sunt in usu & Corinthia, quibus

dubium an manu, certè oratione Legatos Romanos violauit, à Metello fasus prælio est: Mummius Metelli successor vrbem ab incolis desertam post alterius ducis Diari cladem diripuit, deinde deleuit. Quid signorum, quid vestium, quidve tabularum raptum, incensum atque proiectum est, quantas opes & abstulerit & cremauerit, hinc scias: quod quicquid Corinthij æris toto orbe laudatur, incendio superfuisse comperimus: nam & æris notam preciosiorē ipsa opulentissimā vrbis fecit iniuria, quia incendio perustis plurimis statuis atque simulacris æris, auri argentique venæ in commune fluxere, quod à multis assertum Plinius senior supputata temporum ratione falsum probat. nam ante Corinthi ruinas nobiles in ære fictores esse deserant. hinc Græcorum aliqui in vrbis excidio statuarum & picturarum mentionem facientes, reliqua

silentio præteriere. obtinuit tamen vsus, ut quicquid notabile siue in signis aris, siue in vasis antiquum inueniretur, pro Corinthio haberetur. & notatum legimus Augustum, ut precise supelletilis, Co-

afficitur) detinetur, affectus capit. *Distinguitur* variatur, interpolatur. *Comædiis*) comediarum auctoribus: quod Perſius carpit. ecce inter pocula quærent Romulidæ fatenti quid dia poemata narrent. *Voluptates*) ciborum gratia. *Studijs*) vrbano sale, quo respergitur comædia. *Condiantur*) perficiantur. *Sumit*) cœna occupat aliquam noctis partem etiam in æstate: nam in hyeme non erat mirum, cum post nonam inciperet. Hic iure quæri posset, an omnes antiqui semel tantum in die cibum, quam cœnam dixere, sumerent. Satis constat multorum testimonio circa Secundi seculi cibum semel capi ab omnibus ferè solitum. unde legimus in cœnarum luxum, non prandij leges promulgatas. Veteres bis in die cibum cepisse Secundus non multo post ostendit, auunculum suum scribens consueuisse cibum interdum leuem & facilem veterum more sumere, mox habita eiusdem cœnæ mentione. Tranquillus afferit Augustum solitum meridianum cibum sumere: sed cœnam fuisse meridianum cibum tradit Pompeius. quod per hæc Cor. Celsus demonstrasse videtur. Si autem vomitus fauces exasperauit, qui vomuit, si mane id fecit, ambulare debet: tum vngi, deinde cœnare. Et Pompeius tradit, quod nunc prandium appellamus, antiquos cœnam dixisse: vespertinam, quam nunc cœnam. Quare fuisse crediderim nonnullos tunc temporis, qui prandium sumerent: ad quod in hyeme hortatur idem Celsus. nam Seneca in Naturalibus inquit, Sed

rinthiorumque percupidum. Pausanias auctor est, æs Corinthium ignitum tingi aqua fontis Corinthi Pirenes, qua temperatura fieri elegans & celebre Corinthium æs, cum tamen ibi non nascatur.

delectatur, & afficitur. Frequenter comædiis cœna distinguitur, ut voluptates quoque studiis condiantur. Sumit aliquid de nocte & æstate. Nemini hoc longum est, tanta comitate conuiuium trahitur. Inde illi post septimum & septuagesimum annum aurium oculorumque vigor integer, inde agile & viuendum corpus, solaque ex senectute prudentia. Hanc ego vitam voto & cogitatione præsumo, ingressurus auidissimè, ut primum ratio ætatis receptæ canere permiserit. Interim mille laboribus conteror, quorum mihi & solatium, & exemplum est idem Spurinna. nam ille quoque, quoad honestum fuit, obiit officia, gessit magistratus, provincias rexit, multoque labore hoc ocium meruit. Igitur eundem mihi cursum, eundem terminum statuo, idque iam nunc apud te subsigno: ut si me longius euehi videris, in ius voces ad hanc epistolam meam, & quiescere iubeas quum inertia crimen effugero.

Vale.

prandia cœnis in lucem vsque perductis ingesta sunt. Lampridius Seuerum Imperatorem scribit egressum balneas multum lactis & panis sumere solitum: & oua, deinde mulsam, atque his refectum aliquando ad prandia inisse, aliquando cibum vsque ad cœnam distulisse. Vitellium, insuper Tranquillus memorat epulas trifariam semper, quadrifariam interdum dispartire solitum: in sentacula, & prandia, & cœnas, & comestationes. Athenæus Platonis testimonio nixus refert in Sicilia & Italia bis cibum sumere solitos: & alibi, Græcorum antiquos ter in die, irridetque, qui quater epulatos opinantur. Nec

mirum si tanta sumendi cibi varietas oculum fuit: cum hodie quoque plerique semel tantum, plurimi bis, nonnulli & ter quater in die id faciant. Græcorum luculentissimi scriptores arbitrantur, quod nos prandium, suos æsop: & quod cœnâ, *δαιτυρον* dixisse. Festus tamen prandium ex Græco dictum autumat. Trebellius Pollio appellatum, quod ad bellum milites parat. *Hoc*) sumere de nocte. *Comitate*) facietis, [benignitate. nâ comis, benignus, facilis, suavis.] *Trahitur*) pducitur. *Inde*) ob istas causas. *Vigor aurium & oculorum*) virtus audiendi & videndi. *Agile*) expeditum, promptum. *Prudenti*) quæ longo rerum vsu comparatur. Scientia autem est intelligendorum bonorum & malorum, eorum etiam media quæ dicuntur: multarum scilicet rerum memoria, & vsus plurium negotiorum. *Hanc*) talem. *Voco*) inuoco, opto. Melius tamen voto legetur. *Præsumo*) prædestino, præoccupo mente. *Ingressurus auidissimè*) initurus eam maximo desiderio. *Ratio ætatis*) senectus: quæ excusantur à ciuilibus officiis. *Receptus canere*) consulere quieti & recipere me in secessum ab administratione rerum publicarum. translatum verbum à remilitari; cum pugnando, fessis vel interuentu noctis, seu alia ratione recipiendi signum tuba datur. *Obijt officia*) dixit in foro pro amicis, interfuit Senatui. *Magistratus*) dignitates, honores. *Provincias rexit*) Transpadanam regionem bello Othoniano: in qua cum in imperio esset, strenue tutatus est Placentiam, postea missus à Traiano in Germaniam aduersum Bructeros, populos eos solo terrore domuit. *Subsigno*) subscribo, sigillo obliquo, affirmo. Callistratus de iure immunitatis, Sed ne extenuentur facultates eorum, quæ subsignatae sint fisco. Sic Iustinianus de administratione tutorum. Secundus etiam ad Traianum, Non sine magna fiducia

subsigno. *Longius euehi*) supra rationem ætatis versari ciuilibus negociis. *Ad hanc epistolam*) per hanc epistolam, qua fidem meam astrinxit. *Cum effugero crimen inertiae*) cum iure non potero accusari inertiae: quod ideo desistam à causis agendis, cum expleuero sexagesimum annum, tunc enim licebat ab officiis vacare. subsidium enim bellissimum existimabant esse senectuti ocium: quamquam de numero annorum aliqua sit inter autores varietas. nam Seneca libro de Vita breuitate, tradit Senatorem sexagenarium ab officiis vacare solitum. At idem in Declamationibus, Senator post sexagesimum quintum annum in curiam venire non cogitur nec vetatur. Alibi superiori sententiæ conuenit. Lex à quinquagesimo anno militem non legit, à sexagesimo Senatorem non citat. Inde Secundus lib. quarto in eundem sensum inquit, Quando secessus mei non desidia nomen, sed tranquillitatis accipiunt, ut ipsæ leges monent quæ maiore annis sexaginta ocio reddunt. Iurisconsulti tamen Vlpianus & Modestinus septuagesimum annum assignarunt, interdum quinque amplius ut vacationem haberent à tutelis & curationibus, denique à muneribus tantum ciuilibus. nam si honores coniuncti sunt patrimonio non excusantur. quod latius tractat idem Vlpianus de iure immunitatis. Varro sexagesimum ætatis annum à negociis publicis liberum & expeditum esse referens, inde tradit prouerbium natum, Sexagenarios per pontem mittendos, quia suffragium non ferebant, quod per pontem ferebatur: ideo dictum sexagenarios de ponte eiici oportere, non ut popularitas male intelligit, necandos Extat tamen in proverbiiis Græcis, Sardinia incolas supra septuaginta annos Saturno sacrificari.

C. PLINIUS GAVIO MAXIMO SVO S. 2

Vod ipse) Gavius Maximus precatur ut aliquid dignitatis Arriano Maturio inopinanti conferre velit: quod ut libentius faciat, quanta sit

Vod ipse amicis tuis obtulisset mihi eadem materia suppeteret, id nunc iure videor à te meis petiturus. Arrianus Maturius Altinatium est princeps. Cum dico

cum illo deuinctus amicitia breuius tangit. *Eadē materia*) occasio, facultas: nam fuit missus ad ordinandum Achaiae statum, postmodū Præfectus Prætorio. *Meis*) pro meis amicis. *Arriano Maturnus*) supra de Arriano latius.

Alinatium est princeps) primū locum obtinet inter altinates. Princeps enim generale vocabulum eorum qui in aliqua facultate excellunt. Alcinum oppidum Venetiæ in palude similem Rauennæ fitū habens, ab Atrila dirutū seu incensum. eius lanæ tertium inter italias locū obtinent ex Martialis Disticho, Velleribus primis Appulia, Parma secundis Nobilis, Altinū tertia laudat ouis. *Facultatibus*) diuitiis. *Iudicio in studiis*) emendatore meorum scriptorum. *Ambitu*) honorum cupiditate. *Equestri gradu*) dignitate equestri: cui concessum lege Roscia in quartodecimo theatri gradu sedere. *Tenuit*) substitit ad exemplum Mecænatiss. *Altissimum*) Consularis dignitatem. *Astruere*) addere. *Inopinantis*) ex impro-

princeps, non de facultatibus loquor quæ illi largè supersunt: sed de castitate, iustitia, grauitate, prudentia. Huius ego consilio, in negocijs: iudicio, in studijs utor. Nam plurimum fide, plurimum veritate, plurimum intelligentia præstat. Amat me (nihil possum ardentius dicere) ut tu. caret ambitu, ideo se in equestri gradu tenuit cum facile posset ascendere altissimum. Mihi tamen ornandus excolendusque est. itaque magni æstimo dignitati eius aliquid adstruere inopinantis, nescientis, immò etiam fortasse nolentis: adstruere autem quod sit splendidum nec molestum: cuius generis quæ prima occasio tibi, conferas in eum rogo: habebis me, habebis ipsum gratissimum debitorem. Quamuis enim ista non appetat, tam gratè tamen excipit quàm si concupiscat.

uifo, præter spem. *Astruere*) resumptio eiusdem verbi quæ commodè fit cum aliqua sunt interposita. *Astruere autem*) repete extrinsecus magni æstimo. *Splendidum nec molestum*) dignitatem aliquam honorificam & quietam. *Quæ prima occasio*) quàm primum simile aliquid tibi occurret.

C. PLINIVS CORELLIAE HISPULLAE S. 3

Cum patre) Corellia Hispulla, Corellio & Hispulla genita, adolescentem filium domi erudiebat. Secundus olim Corellio patri amicissimus eam monet iam rethori excolendum tradere, Iulium Genitorem inter cæteros professores vnicè probans. *Patrem*) Corellium. *Suspexerim*) veneratus sim ut rectorum & magistrū. *In memoriam eius*) cum post Corellii obitum

Vm patrem tuum, grauisimum & sanctissimum virum, suspexerim magis an amauerim dubitè: teque & in memoriã eius & in honorem tuum vnicè diligam, cupiam necesse est: atque etiam, quantum in me fuerit, enitar, ut filius tuus auo similis existat: equidè malo materno: quanquam illi paternus etiam clarus spectatusque contigerit. Pater quoque & patruus illustri laudè conspicui, quibus omnibus ita demum similis adolescet, si imbutus honestis artibus fuerit, quas plurimum refert, à

adhuc

adhuc illius memor sim. *In honorem tuum*) cum te honorem. vel vbi agitur de honore tuo. Alii legūt, quod non improbo, & in memoriam eius & honorem tuum vnicè diligam, sic enim fit clarior sensus. *Materno*) Corellio patri tuo & illi auo. *Paternus*) à patre auus. *Spectatus*) probatus. tamen maioris vis sit spectatus. In Philipp. tamen M. Tull. dicit, Quàm porro spectatus cuius, quàm probatus. *Adolescet*) par fiet. *Plurimum refert*) Fibi enim mandat eligendum præceptorem sanctissimum, cuius rei præcipuam prudentibus curam esse asserit, cum & moribus & dicendi genere plerunque discipuli præceptoribus similes fiant. *Contubernium*) consuetudinem, familiaritatem. *Domi*) tuæ. *Modica vel nulla materia*) si boni sint præceptores, aliàs non minor peccandi in secreto quàm inter multitudinem datur, secundum Quintilianum. *Extra limen*) in scholas publicas, extra Grammaticam. *Circumspectus*) deligendus. *Rhetor*) dicendi magister. Græci indifferenter pro eo qui artem exercet, vsurpant. *Seueritas*) disciplinam, quæ maxime seuera fuerit, ex præcepto Fabii decet eligere. *Pudor*) Abstinencia vitiorum, pudicitia: in quem sensum etiam Græci vtuntur. Valerius autem plerunque pro verecundia. *Castitas*) incorrupta vita. *Fortune dotibus*) diuitiis. *Lubrico etatis*) in adolescentia, quæ facillè potest ad malum declinare. *Custos etiam rectorque*) rhetor, à quo non solum instituitur sed etiam regatur. nam intelligere pædagogum, quem Fabius esse voluit amicū, virum grauem, liberum, aut fidelem liberum, sequentia non patiuntur. [*Videor*] possum. *Non obstat*) ad iudicandum acriter. [*Iulium Genitorem*] rhetorem: ad quem alibi Secundus. *Charitas*) amor. *Ex iudicio nata*) iudicauit ex moribus eum

quo potissimum accipiat. *Adhuc illum pueritiæ ratio intra contubernium tuum tenuit, præceptores domi habuit. vbi est erroribus modica, vel etiam nulla materia. iam studia eius extralimen proferenda sunt, iam circumspectus rhetor Latinus, cuius scholæ seueritas, pudor in primis, castitas constet. Adest enim adolescenti nostro cum ceteris nature fortuneque dotibus, eximia corporis pulchritudo, cui in hoc lubrico etatis non præceptor modo, sed custos etiam rectorque quærendus est. Videor ergo demonstrare tibi posse Iulium Genitorem. amatur à me, iudicio tamen meo non obstat charitas hominis, quæ ex iudicio nata est. vir est emendatus & grauis: paulo etiam horridior & durior ut in hac licentia temporum. quantum eloquentia valeat pluribus credere potes. nam dicendi facultas aperta & exposita statim cernitur. Vita hominum altos recessus, magnasque*

virum bonum antequam amarem. *Horridior*) formidolosior. *Durior*) seuerior. qui inuitatus ad cœnam quamuis lautissimam, tamen grauatus est: quia scurræ, cincti, moriones mensæ inerrabant. *Vt in hac licentia temporum*) respectu nostrorum temporum, quibus magna vtimur licentia: nam si respicimus antiqua, non horridus haberi potest. *Facultas*) Copia & potestas facilius dicendi. pro diuitiis sæpe accipitur alibi, quæ multa faciendi facilitatem præbent. *Aperta*) facilis cognitio, prompta. nam vitandus à puero præceptor aridus, ne fiat humilis & veluti terram spectans. *Altos recessus*) maxima secreta & abdita inuolucra, vt non statim dignosci possit. Videtur sumptum à M. Tullio pro Marcello cum scribit, In animis hominum tantas latebras & tantos recessus esse. Et ex prima ad Brutum epistola, Non soleo, inquit, mi Brute, (quod tibi notum esse arbitrator) temerè affirmare de altero: est enim periculosum propter occultas hominum voluntates, multiplicèque naturas. Cloidij animum perspectum habeo, cognitum, iudicatum.

Idem ad Q. fratrem, Multis inuolucris regitur, & quasi velis quibusdam obtenditur vniuscuiusque natura: frons, oculi, vultus sæpe mentiuntur, oratio verò sæpissimè. Lucianus de calumnia, refert

Sponsorum) vadem, fidei iussorem, nihil nisi virtuti congruum te in homine depræhensurum. *Profuturum*) vtile. *Audiet*) Vnde Iuuenalis monet per ista puerum ad nihil turpe admittendum, Nil dictu fœdum, visûq; hæc limina tangat, Intra quæ puer est: nam sequitur maximam puero reuerentiam habendam. *Nescisse*) & in moribus & literis. at potius moribus: nam si quidem studiis scholas prodesse, moribus autem nocere constaret: potior mihi ratio viuendi honestè, quam vel optimè discendi videretur. *Quibus imaginibus*) præclaris maioribus: quorum imagines iuxta atrium super tabulino collocabat antiquitas, & in funere gentilitio efferebantur, vt posteri exemplo incitarentur, & maiorum nobilitas ostentarentur. Quare Sallustius arguens Marium ignobilem fuisse, refert sine maiorum imaginibus, & pariter Tranquillus gentem Flauiam. *Oneretur*) nisi fuerit illis similis: maius enim dedecus inuritur nobilibus filiis de-

in tenebris esse vniuscuiusque voluntatem. Secundum verò Nazarius in Panegyrico Constantij hoc loco conatus est imitari, Humanæ, scribit, mentes profundos gerunt cogitationum recessus.

latebras habet, cuius pro Genitore me sponsorem accipe. Nihil ex hoc viro filius tuus audiet nisi profuturum: nihil discet quod nescisse rectius fuerit: nec minus sæpe ab illo quam à te meque admonebitur, quibus imaginibus oneretur, quæ nomina & quantas sustineat. Proinde, fauentibus diis, trade eum præceptor, à quo mores primum, mox eloquentiam discat: qua male sine moribus discitur. Vale.

generibus, quam obscuro loco natis. *Nomina*) maiorum illustra. Iurisconsulti frequentius pro debitoribus vsurpant. *Sustineat*) hæbeat ad imitationem proponenda. *Eloquentiam*) quæ sine moribus iure non potest dici eloquentia, sed eloquentia. *Qua male sine moribus*) Neque enim Fabius inquit, esse oratorem nisi bonum virum iudico: & si fieri potest, nolo; ideo non dicendi modo eximiam in eo facultatem, sed omnes animi virtutes exigimus.

C. PLINIVS MACRINO SVO S. 4

Manus) Macrino familiariter vtebatur Secundus: testes sunt multæ ad eundem epistolæ. huic igitur exponit causas, quibus aduocationem pro Bætici contra Cæciliū Classicum sumpsisset: & post factum consult, an rectè fecerit.

Re integra) antequam aduocationem agerederet. *Peraffa*) finita causa. *Publicum opus*) templum in Tifernio Tiberino, ad

Manus & amici quos præsentibus habebam, & sermones hominum factum meum comprobasse videantur, magni tamen æstimo scire quid sentias tu. Nam cuius integra re consilium exquirere optassem, huius etiam peracta iudicium nosse mirè concupisco. Cum publicum opus me a pecunia inchoaturus in Thu-

quod rus possedit Secundus. meminit ædificationis & dedicationis illius. lib-

Excurrisssem) properanter iuisssem. *Accepto comæatu*) impetrata profectio. comæatus enim & discessum ab officio & annonam significat. *Vi præfectus ærarij*) vt qui tunc eram Præfectus ærarij: ideo fuit discessus ab vrbe impetratus à Cæsare. Præfectus generale vocabulum est: nam & legionum, alarum, cohortium, vrbis, ærarij, castrorum, fabrorum, prætorij, annonæ, vigilū præfecti iure dicuntur. & Præfectos pro Prætoribus constitutos, qui res vrbanas tractarent, legimus. Præfectus autem ærarij publicas pecunias curabit: proscriptorum damnatorumque bona in ærarium redigebat: denique omnia vectigalia reip. spectantia. Hinc Apuleius dixit, Quæstores vectigalium habebant. Nam hi prius curam ærarij habebant, à quibus Augustus ad Prætorios, Prætorésve transmisit. postea translata fuit ad Præfectos. Tacitus, Dein Nero curam tabularum publicarum à Quæstoribus ad Præfectos transtulit. Variè habita & sæpe immutata eius rei forma. *Bætica*) pars Hispaniæ Bætica à fluuiio Bæti cognominata, nunc regnum Granatæ. *De Proconsulatu*) Cæcilij Classicij quod Cæcilij Classicus In Proconsulatu suo malè Bætiam tractasset. *Proconsulatu*) quantum ex M. Tullio & Liuiο colligimus, constitutum erat, vt qui priore anno Consul fuisset, in sequenti Proconsul esset: qui prouinciam sortitus pari Consulibus imperio in eam mittebatur. Vlpianus insuper. ff. primo. Proconsul vbique quidem proconsularia insignia habet statim atque vrbem egressus est: potestatem autem non exercet, nisi in prouincia quæ ei decreta est. sed Martianus hoc latius tractat. postquam vrbem egressi sunt Proconsules, iurisdictionem habent non contentiosam, sed voluntariam, vt ecce manumitti apud eos possunt tam liberi quam serui & adoptiones fieri. Subdit Vlpianus, cū plenissimam iurisdictionem Proconsul habeat, omnium partes, qui

scos excurrisssem, accepto, vt Præfectus ærarij, comæatu, legati prouinciæ Bætici quæsturi de Proconsulatu Cæcilij Classicij, aduocatum me à senatu petierunt. Collegæ optimi, meique amantiissimi de communis officij necessitatibus prælocuti, excusare me & eximere tentarunt. Factum est Senatusconsultum perquam honorificum, vt daret prouincialibus patronus si ab ipso me impetrassent. Legati rursus induciti, iterum me iam præsentem aduocatum postularunt, implorantes fidem meam quam essent contra Massam Babium experti, allegantes patrociniū fœdus. Secuta est Senatus clarissi-

Romæ, vel quasi magistratus, vel ordinem ius dicunt, ad ipsum pertinent: & ideo maius imperium in ea prouincia habet omnibus post principem, nec quicquam est quod non per ipsum expediat, non amplius sex fascibus vitur, vrbem ingressus deponit imperium. *Cæcilius Classicus*) vir apertè malus Proconsulatum in Bætica non minus violenter quam sordidè gesserat eo anno, quo in Africa Marius Priscus: erat autem Priscus ex Bætica, ex Africa Classicus: in quem cū tota prouincia incubuisset, ille accusationem morte præuenit, Bætica tamen in accusatione perstabat. Classicus Tacitus & Martialis meminere. *A Senatu*) qui plerunque dabat aduocatos litigatoribus. *Collegæ*) qui Præfecti mecum fuerant ærario, e quorum numero vnus erat Cornutus Tertullus. *Necessitatibus*) negociis instantibus & necessariis, à quibus non poteram aduocationibus distineri. *Communis officij*) Præfecturæ ærarij. *Prælocuti*) præfati apud Senatum. *Eximere*) liberare ab aduocatione Bæticatorum. *Honorificum*) in magnam mei commendationem. *Prouincialibus*) Bæticiis. *Ab ipso me*) à me ipso, id est si hoc me exorassent. [*Inducti*] in Senatum. *Fidem*) fidele auxiliū. *Massam Babium*) Senatus Bæticiis iam dederat Secundum & Senecionem aduocatos contra Babium Massam adhuc viuo Domitiano: quare damnatus Massa & bona eius publicè custodita: nam & Tacitus in vita Agricolæ

reum fuisse tradit: Iuuenalis delatorem, Martialis furem scripsere. Satis constat per hunc interfectum Pisonem: nam è procuratoribus Africæ iam tum optimo cuique exitiosus, & in causas malorum, quæ sub Domitiano viri boni perpeffi

Affensio) consensus & fauor pro Bætici[s ad Traianum scribens testatur se in Præfectura ærarij patronum fuisse prouincialibus contra Marium Priscum.] *Decreta præcurrere*) qualis consensus solet fieri, cum aliquid Senatores decernunt. Decernere est de magnis rebus certam proferre sententiam, vnde Senatus decretum. Fabius, Consulta Senatus, decreta principum & magistratum esse voluit. Inde Secundus in Pannegyrico, decreta colonia-

rum & ciuitatum dixit. & Tullius pro Roscio, Decurionum decretum. Tranquillus frequentius monstrat decretum esse partem Senatuseonsulti & speciem, genus autem Senatuseonsultum. Seneca, cuiuscunque professionis decreta & præcepta: sed hoc differre quòd illa generalia & tanquam elementa, hæc specialia & tanquam membra. *P. C.*) Senatores quos Romul⁹ Patres appellauit, siue quòd alios ætate præcederent, siue quòd filijis essent, siue ob similitudinem curæ, siue ob nobilitatem, quòd poterat suos patres ostendere, siue propter hæc omnia. authores sunt Liuius, Eutropius, Dionysius, & alij Græcorum. Patres Festus scribit vocatos, qui essent Patricij generis. Tranquillus in Augusto indicat potuisse fieri, vt aliquis Patricius fuisset & non Senator. [nã Iustinianus etiam in Institutionibus hoc aperte declarat,] & Tacitus, vt aliquis Senator, & non Patricius. Erant autem Patricij, qui à Patribus, quos centum Romulus creauerat, nati sunt, quasi bonis parentibus orti essent dicti, Plutarcho tradente: qui scribit contra aliorum sententiam, Publicolam, cum bello Tarquinij crudelitate exhaustum Senatum videret, conscripsisse contum. & sexaginta.

sunt, sapius interfuit. *Patrocinij factus*) aduocationis vinculum ex longa consuetudine. multis enim officiis, & laboribus, periculis etiam, eam prouinciam deuinxerat. [an quia se in omnibus fore illius prouinciæ patronum promiserat.]

ma assensio, quæ solet decreta præcurrere. Tu ego, Desino inquam P. C. putare me iustas excusationis causas attulisse, placuit & modestia sermonis & ratio. Compulit autem me ad hoc consilium, nõ solum consensus Senatus (quantum hic maximè) verum & alij quidem minores, sed tamè innumeri. Veniebat in mentem priores nostros etiam singulorum hospitem iniurias accusationibus voluntariis executos, quo deformius arbitraber publici hospiti iura negligere. Præterea cum recordarer;

quatuor: & ideo conscriptos appellatos: alij id institutum Bruto assignant, eum post exactos reges, quo plus virum in Senatu frequentia ordinis faceret, cadibus Tarquini etiam diminutum patrum numerum, primoribus Equestris gradus electis (quantum Plutarchus è plebe tradat) ad trecentorum summam expleuisset: traditumque deinde ferrur, vt in Senatum vocarentur, qui Patres, quique conscripti essent, conscriptos videlicet nouum Senatum appellantes, vt per patres maiorum familias, quos Romulus Senatores creauerat, intelligeremus: per conscriptos, minorum gentium Senatores. Festus simpliciter conscriptos refert, qui in Senatu essent scriptis annotati: allectos postea, qui propter inopiam Senatorum ex Equestri ordine in Senatum assumpti sunt. *Iustas*) iuste me excusare: id est, quamuis possem iure hanc prouinciam deprecari, tamen parebo vestræ sententiæ. *Ratio*) quæ sequitur [multiplex.] *Hoc consilium*) vt pro Bætici agerem. *Hic maximè*) consensus Senatus in primis me mouerit. *Minores*) cõsensus, rationes. *Innumeri*) multi. [Quidam legunt minoris numeri, minoris effectus & ponderis. vel quod magis placet, minores numeri, debiliores calculi &

rationes.] *Priores nostros*) oratores veteres, vt fecit Tul. [vnde libro 1. in Verrem, Adductus, inquit, sum iudices officio, fide, misericordia, multorum bonorum exemplo, veteri consuetudine, institutõque maiorum, vt onus huius laboris atque officij, non ex meo, sed ex maiorum necessariorum tempore mihi suscipiendum putarem. semper hæc causa plurimum valuit: semper hæc ratio accusandi honestissima pro focis, pro salute prouinciæ, pro exterarum nationum commodis inimicitias suscipere, ad periculum accedere, operam, studium, laborem interpo-

Priore aduocatione) contra Bæbium Massam. *Etiã pericula*) cum Senecionem Massa impietatis reum postulasset, Secundus aduocationis particeps, ne præuaricator crederetur, interrogauit Massam cur etiam non postulasset se reu impietatis, ausus malis temporibus esse vir bonum. *Comparatum*) constitutum, consuetum. *Posterioribus beneficiis*) recentioribus beneficiis. *Cumales*) augeas, suffulcias. *Quamlibet*) multum, quantumuis. *Quid vnum*) aliquod beneficium. [Ducebar] trahebar ad hæc aduocationem suscipiendam. [Decefferat Clasicus] fortè an voluntaria morte incertum, suspectam voluisse infamiam obitu fugere. *Eiusmodi*) repetundarum. *Periculum exilium*) vel relegatio. *Propositam non minorem gratiam*) non minus gratiam fore meam aduocationem Bætici. *Inuidiam nullam*) maleuolentiã nullas me subiturũ. *Id tertio*) nam contra Massam pro Bætici iam bis adfuerat. Idem lib. sexto memorat ter pro illis egisse. *Nam cum est*) sententia. *Tum optimè*) tum maximè veniam cõsequimur, vt liberi simus, si multa beneficia præcesserint. *Obsequio*) alio recenti bene-

nere. Clarissimi viri nostræ ciuitatis temporibus optimis hoc sibi amplissimum pulcherrimumque ducebant, ab hospitibus, clientibusque suis, ab exteris nationibus, quæ in amicitiam pop. Ro. ditionemque essent, iniurias propulsare, eorumque fortunam defendere. Quod probat exemplo Catonis & Domitij. *Voluntarij*) non rogantibus hospitibus, quibus erat illata iniuria. [Hospitem] amicorum, clientum. *Executos*) vltos. *Publici hospiti*) vnus prouinciæ amicæ, & meo patrocinio consilia.

quanta pro iisdem Bætici priore aduocatione, etiam pericula subiissem, conseruandum veteris officij meritum nouo videbatur. Est enim ita comparatum vt antiquiora beneficia subuertat, nisi illa posterioribus cumules. nam quamlibet sape obligati, si quid vnum neget, hoc solum meminerunt, quod negatum est. ducebar etiam quòd decefferat Clasicus, amotumque erat quod in eiusmodi causis solet esse tristissimum periculum Senatoris. Videbam ergo aduocationi mea non minorem gratiam, quam si viueret ille propositam inuidiam nullam. In summa, computabam, si munere hoc tertio fungerer, faciliorem mihi excusationem fore, si quis incidisset quem non deberem accusare. Nam cum est omnium officiorum finis aliquis, tum optimè libertati venia obsequio preparatur. Audisti consilij mei motus, superest alterutra ex parte iudicium tuum. In quo mihi æquè incunda erit simplicitas dissentientis, quam cõprobantis autoritas. Valc.

Motus) causas. *Superest*) reliquum est vt promas. *Alterutra ex parte*) approbando quod bene fecerim, vel reprehendendo quod malè. *Dissentientis*) improbatũ hoc meum consilium. [Auctoritas] pondus, graue testimonium.]

DErgratum) Marcus, librorum Plinij senioris studiosus, requisierat quot edidisset: omnes enim cupiebat habere: cui Secundus non solum numerum & ordinem recenset, verumetiam diligentiam illius circa studia, quum alioquin esset occupatissimus, representat. Marcos plures multorum testimonio per illa tempora fuisse lego. incertum tamē, ad quē sit scripta epistola. Antoninum suspicari licet: quādam verō exemplaria Macrum habent, quem Secundus alibi testatur fuisse Consulem designatum. Philostratus insuper Marcum Declamatorem Bizantium ab Adriano dilectum scripsit. *Anunculi* Plinij senioris, cuius soror Cæciliū Secundum genuit. *Partibus* officio. *Indiciū* tabulæ quæ prænotitur libris, vt & numerum & ordinem, tam librorum quàm rerum, per capita indicet: an magis inscriptio intelligenda, qua vnusquisque summam liber demonstratur: nam & Martialem comperio pro inscriptione vsū, Et cocco rubeat superbus index. Est præterea, qui alicuius facinoris participes coniurationem detegit: & digitus post pollicem primus. *Hæc* cognitio, ordo librorum. *Iaculatione equestri*) quomodo quis vtatur iaculo in equo aduersus hostem. Huius libri octauo suarum historiarum idem meminit, in quo etiam videtur scripsisse de generositate eorum. *Iaculatione equestri*) Ferentarii equites ij dicuntur, qui eminus solent dimicare, quorum alii iaculis, alii arcu vtuntur, iaculantur: quos Tarentinos vocamus. arcu vtuntur, qui equites sagittarii, & a nonnullis Scythæ vocantur. Tarentinorum duo sunt genera. nam alii longius iaculantur, & ob eam rem equites iaculatores dicuntur, & Tarētini specialii vocabulo: alii cum semel aut bis iaculum miserint (quo leuiori vtuntur) manus de cætero cum aduersario conse-

DErgratum est mihi, quod tam diligenter libros auunculi mei lecturas vt habere omnes velis, quarasque qui sint omnes. Fungar indicis partibus: atque etiam quo sint ordine scripti, notum tibi faciam. Est enim hæc quoque studiosis non iniucunda cognitio. De iaculatione equestri vnus, hunc, cum præfectus alæ militaret, pari ingenio curaque composuit. De vita Pomponij Secundi duo, à quo singulari-

runt, & cominus pugnare incipiunt. Hæc Ælianus. *Vnus*) liber compositus est. *Alæ* equitum, quod ad similitudinem alarum protegant acies ab vtraque parte, Vegetio, Modesto, & Seruio tradentibus. Et alarios milites Cæsar, quos Vegetius alares appellat. [Tranquillus de Viris illustribus. C. Plinius Secundus Nouocomensis equestribus militiis indutrie functus est, quam militiam idem Plin. lib. xvi designat.] *Pari* sumo. *Quinti Pomponij Secundi*) Tacitus non Quintum, sed Publium, interdum Lucium prænomine vocat, tanta scripturæ varietate, sicut mendosè apud Fabium legitur fuisse controuersiam inter Pompeium & Senecam, an gradus eliminat, in tragœdia dici oportuisset: pro inter Pomponium & Senecam. Fuit enim in tragœdia omnium, quos Quintilianus vidisset, longè princeps: quem senes eruditione, ac nitore Pindarum tragicum putabant. Si quid fortè in tragœdiis familiarior amicus tolleret, quod ipse retinendum arbitraretur, dicere solebat, ad populum prouoco: ita ex populi vel silentio vel applausu, aut amici, aut suam sententiam sequebatur, vir sanè dignitate vitæ, vel perpetuitate famæ, quanuis diuerso scribendi genere, Afro Domitio comparandus. nam cum Saturnillo, quibus Consulibus Caius trucidatur, Collega fuit: & in Germania superiore deuictis Cattis triumphalia ornamenta ex decreto Senatus est adeptus. modica fama eius apud posteros, in quis carminum gloria præcelluit.

Huius igitur vitam conscripsisse, & cœnam, quam ille C. Cæsari Germanici filio dederat, libro quartodecimo Plinius senior asserit: seque vidisse Tiberii Caiique Gracchorum literarum manus monumenta, quæ apud eundem vatem ciuē-

[*Bellorum*] eadem refert Tranquillus. [*Militariæ*] Præfectus alæ esset sub Pomponio. *Adstitit* apparuit. *Quiescenti* in somno. *Drusi Neronis*) Drusus Nero Tiberij Neronis & Liuix Drusillæ filius, quam petēti Augusto, iam Tiberium, qui postea imperauit, enixam, & tunc grauidam, maritus concessit: non absuit tamen suspicio ex vitrico per adulteriū consuetudinem procreatum. is in Quæstura Prætureq; honore dux Rhetici, deinde Germanici belli, Oceanum septentrionalem primus Romanorum ducum nauigauit, trans Rhenum fossas noui & immensi operis effecit, quæ Drusina vocata sunt: hostem etiam frequenter cæsum, ac penitus in intimas solitudines actum, non prius destitit insequi, quàm species Barbaræ mulieris humana amplior, victorem tēdere ultra sermone Latino prohibuisset, Quo festinas Druse non contentus rebus à te gestis? non tibi omnia dii dederunt intueri, quare abinam & gestorum tuorum, & vitæ iam tibi finis adest. Ouandi ius & triumphalia ornamenta percipiens, ac post Præturam confestim inito Consulatu, atque expeditione repetita super rem diem morbo obiit in æstiuis castris, quæ ex eo appellata sunt scelerata. Nonnulli putant veneno interemptum, Augusto consentiente. quod non verisimile videtur, cum tantopere & viuum dilexerit, vt cõheredem semper filiis instituerit, & defunctum ita pro cõcione laudauerit, vt deos precatus sit, similes illi Caium & Lucium suos Cæsares faceret, sibi que tam honestū quandoque exitum darent, nec contentus clorgium tumulo eius versibus à se compositis exculpsisse, nisi etiam vitæ memoriam pro oratione composuisset, & Tiberiū

que clarissimum seruabantur, [quem lib. vij. testatur nunquam ructasse] *Memoria* æternitati, quāquam hoc opus cum multis interciderit in Germania, quam militiam Plinius senior libro decimo sexto designat.

ter amatus, hoc memoria amici quasi debitum munus exoluit. *Bellorum Germania viginti*, quibus omnia, quæ cum Germanis gessimus bella, collegit: *Inchoauit, cum in Germania militaret, somnio monitus. Adstitit ei quiescenti Drusi Neronis effgies, qui Germania latissimè victor ibi perijt: commendabat memoriam suam, orabatque, vt se ab iniuria obliuionis assereret. Studiosi tres in sex volumina propter amplitudinem diuisi: quibus oratorem ab incunabilis instituit, &*

fratrem cum ægrum audiuisset, magnis itineribus vt contenderet, misit. qui adhuc trahentem animam Drusum offendit, cuius cadauer magna pompa Romam delatum in sepulchrum C. Cæsaris conditum est: qui Liuii epitomen fecit, contra cæterorum opinionem, fractura, equo super crus eius collapsus, mortuum tradit, trigesimo die quàm id acciderat. *Latissimè victor*) ad Albiū vsque fluiui domuit Germanos. Illius gesta Serabo & Liuii abbreviatores enumerant: sed longè plura Ouidius, Liuiam matrem longo carmine solando profecutus. [*Adfereret*] prouideret, ne obliuio sepeliret nomen & facta sua. [*Studiosiores*] libri tres quos studiosos vocauit, quod iis maximum studium impenderat, & lectores non minus adhibere deberent. Est enim studium animi assidua occupatio ad aliquam rem applicata magna cum voluntate, sic nuncupatos Fabius & Gellius testantur, quos hic libro octauo summè probat: in eis multa ad oblectandas eruditorum aures asserens, vnum tantum vellicans. *In sex volumina*) liber maiora complectitur, volumen minora: nam pars libri est volumen, vt sic dixerim, Tranquillum scripsisse librum duodecim Cæsarium, iure totum opus librum appellauerim: at sin-

gulum vitas, volumina. Quare Ovidius de sua Metamorphosi dixit. Sunt mihi mutatae bis quinque volumina formæ. [Valerius, Quis enim omnis ævi gesta modico voluminum numero comprehenderit?] ea Græci τμήματα, id est, sectiones dixerunt, scias tamen interdum confundi. Volumina à voluendo, & implicando dictum, quod antiqui schedas compilabant: & Iuuenalis per complicatos Cæsaris anticationes figuram obscenam

Dubij sermonis) de Grammatica, in quo esset loquendi ambiguitas. Diomedes & Priscianus in hoc opere Plinium interdum citat. ipse præterea in præfatione Naturalis historiae suum recognoscit. Nam de Grammaticis, inquit, semper expectavi parturiri aduersus libellos, quos de Grammatica edidi: quorum fragmenta nostro seculo Ioannes Tortellius asserit ad manus suas peruenisse. *Nouissimis annis*) imperii: tunc iam

magis atque magis scruente Nerone. *Seruitus*) tyrannis. *Paulo liberius*) quale satyricum, historicum, comicum, tragicum. *A fine Aufidij Bassi*) non à morte Aufidii Bassi, sed à fine historiarum eius: nam & ipse historias composuit, egregie utique in libris belli Germanici præstitit. Extant adhuc quædam illius verba de morte Ciceronis. Vir fuit optimus, sed infirmus & exhausti corporis, in quem senectus maximo pondere incubuit: verum eam alacri animo, quoad defecit, sustinuit. Illum Seneca vidisse testatur, & constantiam eius epistola commendat. Videtur illa historia Plinius Vespasiani tempora complexus. Nos quidem, inquit, in præfatione Natur. histo. omnes patrem te fratremque diximus opere iusto temporum nostrorum historiam orsi à fine Aufidii Bassi, ubi sit ea quæres: ipsam peracta sancitur, & alioqui statutum erat hæredi mandare, ne quid ambitioni dedisse vita iudicaretur. *Triginta*) liber historiarum Romanarum, quas Tacitus & Tranquillus interdum citant. *Nature bi-*

descripsit. *Ab incunabulis*) ab infantia, [à rudimentis. Cunabula lectuli in quibus infantuli iacere consueverunt, vel loca in quibus nascitur, quasi cynabula cum uenerit prægnantem esse & parere.] Hunc secutus est Fabius (nam interdum Plinium citat) Institutiones suas uerbis lucubrando. *Instituit*) inducit, instruit à principio. unde Institutiones Iustiniani, quæ legum rudem & inscium per principia ad maiora introducant.

perfectit. Dubij sermonis octo scripsit sub Nerone nouissimis annis, cum omne studiorum genus paulo liberius & erectius periculosum seruitus fecisset. A fine Aufidij Bassi triginta uol. Natura historiarum triginta septem, opus diffusum, eruditum, nec minus uarium quam ipsa natura Miraris quod tot volumina, multaque in his tam scrupulosa homo occupatus absoluerit: magis miraberis, si scieris, illum aliquandiu causas actitasse, decessisse anno sex-

floriarum) de naturali historia, quo uno opere Græcos eruditione vincimus: ibi enim omnem naturæ vim & potentiam explicat, quæ si latinitas careret, non à fonte perenni, sed à riuis sæpe deficientibus rerum cognitionem hauriret: quanta in eo eruditio & uarietas, quanta rerum copia, quæ fegetis fertilitas & apotheca, ut mihi innumerabiles & Græcorum, & nostrorum thesauros in unum composuisse uideatur, & esse maris instar, in quod omnia decurrant flumina, & unde emergant [historiarum. Suetonius, Nat. hist. xxxvii libros absoluit, in quibus xx. millia rerum dignarum ex lectione voluminum circiter duum millium complexus est: primus autem liber quasi index. xxxvi. librorum sequentium consummationem totius operis & species continet titulorum.] *Diffusum*) amplum, spatiosum. *Eruditum*) refertum rerum cognitione. *Varium*) diuersitate rerum. *Scrupulosa*) difficilia, ardua. *Occupatus*) officiis distentus. [nam procuraciones, autore Tranquillo, splendidissimas atque conti-

nuas

nuas summa integritate administravit, & tamen liberalibus studiis tantum operam dedit, ut non temerè quis plura in ocio scripserit.] *Homo*) non deus. Idem in præ-

Medium tempus) dimidium vitæ, interdiu. *Distentum*) implicitum, occupatum, districtum, ut in quibusdam legitur exemplaribus.] *Qua*) partim. Libro sexto. *Qua* scemine, qua uiri. Et ad Traianum, *Qua* priuatæ, qua publicæ. In Panegyrico, *Qua* ciuium, qua sociorum uoluntatibus. Ideo plura exempla huc adduximus, quod in multis exemplaribus legebatur quàm: & ne uno Secundo contenti si mus, Apuleium audiamus libro nono dicentem, *Qua* pugnis, qua cubitis, qua moribus conuerberat. Et *Pacatû* in laudibus Theodosi, tam te ipsum quam publicè, qua priuatim uideret priscorum luxuria ducum uiuentem. Denique Martinum pro Consulatu, *Qua* sacra, qua prophana

rapiebant. [Et Cic. ad Atticum, *Qua* dominus, qua aduocati sibilis conscissi ludis Apollinaribus. Et lib. xv. *Qua* de Buthrotis, qua de Bruto.] *Amicitia principum*) Vespasiani præsertim & Titi, quod ipse confitetur, Subcisiuis, inquit, temporibus ista curamus, id est, nocturnis, ne quid uestris putes cessatum horis, dies uobis impendimus. *Acere*) acutum, uehemens. *Lucubrare*) studere. nam lucubratio est studium nocturnum non solum circa literas, sed etiam alias res. Fabius, Ideoque lucubrantis silentium noctis, & clauum cubiculum, & lumen unum uelut tectos maxime teneat. Et lib. xi. Oratori uigilantæ noctes, & fuligo lucubrationum bibenda. Apuleius, Verum perpeti etiam nocte prorfus instabili machinarum uertigine lucubrabant peruigilem farinam. Columella, Item ad lucubrationem uespertinam palos decem uel ridicas quinque conficere potest, totidemque per an-

fatione, Homines enim sumus, & occupati officiis. *Causas actitasse*) sapius dicendo patrocinium suum præstitisse clientibus.

to & quinquagesimo. medium tempus distentum impeditumque, qua officii maximis, qua amicitia principum, egisse. Sed erat acre ingenium, incredibile studium, summa uigilantia. Lucubrare à Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi causa, sed studendi, statim à nocte multa: hyeme uero ab hora septima. uel cum tardissime octaua, sæpe sexta. Erat sanè somni parcissimi: nonnunquam etiam inter studia instantis & deserentis. Ante lucem ibat ad Vespasianum imperatorem. Nam ille quoque noctibus utebatur: inde ad delegatum sibi officium. reuersus domum, quod reliquum temporis studiis reddebat. post cibum sæpe (quem interdiu lenem & facilem, ueterum more sumebat) æstate, si quid otij, iacebat in sole, liber legebatur, adnotabat, excerpebatque. nihil unquam legit quod non excerperet. Dicere et

telucanam lucubrationem, & salix decissa pridie ad lucubrationem expurgari potest. Tranquillus lucubrationem lectiulam appellat, in qua lucubrare solebat Augustus. *A Vulcanalibus*) festis Vulcani dicatis, ridicula illorum interpretatio, qui accipiunt tempora nocturna, quibus surgunt fabri ad opus antelucanum. De mense Augusti fuisse uelucaniorum die autoritate Plinii & Columellæ comprobatur. ille enim lib. xvij. fici, cum Vulcanalibus tonuerit, cadent. [Libro. xi. dixerat, Huic uindemiæ Attici signum dedere initium caprificalem diem Vulcani sacrum.] At hic. xij. libro inquit, Decimo Calendas Septembres sol in uirginem transitum facit, hoc & sequenti die tempestatem significat, interdum & tonat. Et paulo post, Cæterum Augusto circa Vulcanalia tertia satio est, eaque optima radicis & rapæ, item napi. Idem mox, Atrum olus iubet serere à Vulcanalibus

x. j.

vsque in Calend. Septembres: & raphanum Augusto mense circa Vulcanalia, cum maturius. De quibus in cultu horrorum sic mentionem fecit, Quin & Tardipedi sacris iam rite peractis Nube noua seritur, cœli pendentibus vndis Gongylis. Ex præcedentibus igitur colligo, Vulcanalia fieri ad decimum Calend. Septemb. cui sententiæ accedit fragmentū vetustissimi Calēd. Romæ repertū: scienim incisum fuit in mense August. C. X. VOLCAN. N. P. VOLCANO. IN CIRCO. FLAM. Nam P. Victor ædem Vulcani in Circo Flaminio nona Urbis regione locat. Postridie Vulcanalia mundum patere tradit Festus. Nec me fugit in super Vulcani lustra fieri solita circa xi. Cal. Iunias, Ouidio in Fastis referente: quem si totum haberemus, non profecto elaborauissemus in Vulcanaliorum die inquirendo. Solitos autem fuisse veteres in fine autumnī, quod etiam nunc in publicis gymnasiis obseruatur, lucubrationem antelucanam incipere, testatur Iuuenalis, at nunc Post finem autumnī media de nocte supinum Clamofus iuuenem pater excitat, accipe ceras, scribe puer. Vnde nimitum laudatur à Secundo auūculus, quod solet inchoare lucubrationem autumnī initio. Non auspicandi non auspiciū capiendi. Mos erat ante diluculum luminibus & lychnis apertis auspicia capere, Plut. in Quæstionib. referente, priusque auspices, postea augures nominatos. Valerius Max. Prima luce Tiberium Gracchum auspicia domi petiisse scribit. Et Metellū Pont. Max. ueruisse post Augustum inaugurare, Gellius Varronis auctoritate innixus tradit. nam magistratus, quando vna die eis auspicandum erat, & super auspicato agendum, post mediam noctem auspicabantur: & post meridiem sole magno. Diuersum fuisse auspiciū ab augurio Plin. fenior ostēdit: cū inquit, Auguria ex auibus Car. [à quo Caria appellata] auspicia auū Tiresias inuenit. Auspiciū. n. ab auū aspectu & augurium ab anium garritu dictum scribit Festus. Statim à Vulcanalibus) sic

Frigida aqua, quam antiquos gustare consueuisse Athenæus testatur. Conuenit itaque Cæcilianæ breuitati, vt frigida tan-

ordinandum. Sequenti die post Vulcanalia. Est alia lectio pro statim, vt legas æstate tanquam si annum in duo diuideret tantum, in æstatem & hyemem: ac priorem autumnī partem & veris posteriorē pro æstate intelligeret: nam sic quirit, hyeme vero. & ipse Secundus lib. viij. ad Fuscum, vbi quomodo studeat, scribit, annum tamen in æstatem & hyemem partitur. *A nocte multa* ad multum temporis spatium ante diei exortum. *Septima* noctis. *Cum tardissimè* repetere incipiebat lucubrare. *Somni parcissimus* tantū enim dormabat, quantum ad tuendam valetudinem satis erat. vnde in præfatione inquit, Cum somno valetudinem computamus. *Instanti* grauantis eius oculos. *Deferentis* abeuntis ipso tractu, & resistētis. [Alii legunt somni paratiff. & deferentis, vt statim dormiret, & inter studendum caput demitteret. an potius differentis, quod esset somni dominus: vt cum dormire vellet: & somno instante illum differret.] *Ike noctibus* (vibatur) vigilabat ante diem. Memorat Tranquillus Vespasianum multum de nocte vigilasse: deinde perlectis epistolis, officiorūque omnium breuiariis, amicos admittere solitum. Et Philostratus non multum disparia refert, postridie summo mane Apollonium venisse ad Vespasianum, percunctatūque ianitores, quid Imperator ageret, audiuisse illum iam pridem surrexisse, & scribendis epistolis vacare: quo audito dixisse Apollonium Damidi, iam vir regnat. *Delegatam* commissum, demandatū à Vespasiano. *Reuersus* post peractum officium. *Lenem cibum* mediocre prandium. *Interdū* de die, in quem sensum. Cato, Terentius, Varro, Marcellus accipiunt: nomen etiam interdū ab aduerbio deducens. *Veterum more* qui bis in die cibum sumebant, id quod à quibusdam Secundi temporibus obseruabatur: maior tamen pars cœna contenta erat. *In sole* ad sudores excitandos. Iuuenalis, Nostra bibit vernum cōtracta cuticula solē. [*Excerpebat*] notabilia extrahebat.]

solebat, Nullum esse librum tam malum, vt non aliqua parte prodesset. Post solem plerunque frigida lauabatur, deinde gustabat, dor-

tam legatur, more antiquorum: nam in Mustellaria dixit Plautus, Frigida non laui. Et Columella greges armentorum frigida lauari iussit. Pari modo li. xxvij. Os calida. Marr. in distichis. Frigida non defici, non deerit caldipotanti. Non abnuerim plerunque frigidam & calidam cum additione aquæ

Quasi alio die) post somnum tanquam alia nox præterisset. *In* vsque ad. *Legebatur*) ab aliquo lectore. *Cursim*) raptim, properanter. *Perperam*) male, barbare. vocabulum historicorum, quod Liuius interdum vsurpat, Hirtius tamen aut Oppius non vsquequaq; in eūdē sensum. Capti inquit tabellarij, qui à Corduba ad Pompeium missi erant, perperamq; castra nostra peruenerāt, i. temere, & errore viarum decepti. *Renouasse*) iussisse lectorem, quæ dixerat repetere. [Reperitur autem malè intellecta.] Nempcū ille annuisset: cū amicus respondisset, se quæ lector malè pronunciauerat, intellexisse. *Versus*) an quia liber ille metro constabat: an, quod magis probo, ordines verborū,

quas vulgò lineas vocamus. Fabius, Quippe cum in Bruto M. Tullius tot millibus versuum de Romanis tantum oratoribus loquatur. Secundus lib. iij. Non paginas tantum epistolæ, sed etiam versus syllabāsque numero. Tranquillus in Augusto, Non diuidere verba, non ab extrema parte versuum abundantes literas in alterum transferre solitus erat. Virg etiam memorum & vitium ordines versus vocat. Censorinus nominatum versum ab eo quod fluat, seque ipse circumeat putat. *Interpellatione*) interruptione. Est autem interpellare secundum Asconium mediam alterius orationem interrumpere, vel actioni alterius se interponere. [M. Tullius, In studiis sine interpellatore versor.] Interdum ad alia transfertur, vt apud Liuium, mor-

apud auctores inueniri. Fabius tradit sæpius reperiri caldum quàm calidum: rarerent enim hoc vti probatos. Sic in epistolis ad C. Cæsarem emendatus excutum Augustum, non quia calidum non sit latinum, sed quia odiosum. *Lauabatur frigida*) ad restringendum corpus.

miebātque minimū. Mox, quasi alio die, studebat in cœna tēpus: super hanc liber legebatur, adnotabatur, & quidē cursim. Memini quendā ex amicis quum lector quadam perperam pronuntiaisset, reuocasse, & repeti coegisse, huic auūnculum meum dixisse, Intellexeras nempe? quū ille annuisset. Cur ergo reuocabas? decem amplius versus hac tua interpellatione perdidimus, tanta erat parsimonia temporis. Surgebat æstate à cœna, luce: hyeme, intra primam noctis, sed tanquam aliqua lege cogente. hac inter medios labores, vrbis que fremitum. secessu solum balinei tempus studiis eximebatur. Cum dico balinei, de interioribus loquor. Nam dum distringitur, tergiturque, audiebat aliquid, aut dictabat. In itinere, quasi solutus cæteris curis, huic vni vacabat, ad latus notarius cum libro & pugillaribus, cuius manus

te alterius Censoris religionem interpellatam legimus. Idem valet interpollare frequens apud Q. Curtium tradentem e-pularum satietatem Alexandrum ludis interpollasse. Et, Ocio bellum interpollandum. Alibi, Si quis arti tuæ intentum, & extra spectantem sic interpollat. Aliquando differre significat, vt illud, Non ultra interpollandum ratus. *Parsimonia*) diligentia non abutiendi temporis. *Surgebat*) ordo & sensus: æstate surgebat à cœna luce, id est æstatis tempore finem cœnæ suæ faciebat adhuc lucente die: at hyeme intra primam noctis horam cœnam terminabat. *Lege*) necessitate. *Hæc obseruabas*) prædictum vitæ ordinem. *Vrbis fremitum*) strepitum, perturbationem vrbis. *In secessu*) in villa. *Interioribus*) locis balinei

secretioribus, vt de thermis, baptisterio, piscina frigidaria & caldaria. *Distringitur*) strigilibus raditur, de quibus Martialis. Pergamus has misit curuo distringere ferro. Consueuere antiqui ad sudorem excitandum strigilibus radi leuiter. Erat autem strigilis instar eius, qua equi strigilantur, sed minor & leuior. Apuleius strigileculam nominauit. Hippas inquit sophista sibimet fabricauerat honestam strigileculam recta fastigatione clausulæ, flexa tubulatione ligulæ, vt & ipsa in manu capulo moraretur, & sudor ex ea riuulo laberetur. Et strigilibus aureis vsos Græcorum quosdam tradit Athenæus. nam fricatio si vehemens sit, corpus durat: si lenis, mollit: si multa, minuit: si modica, implet. in hac Asclepiades maximam partem voluminis, cui titulus communium auxiliorum, consumpsit. *Audiebat aliquid*) intēdebat legenti aliqua. *Distabat*) dicebat, quæ notarius exciperet. *Hinc & nō*) compositioni. *Ad latus*) iuxta erat, ad hærebat. *Notarius*) qui notis quibusdam breuius citissimè notabat, quæ Plin. dictasset. de quo Martialis Currant verba licet, manus est velocior illis: Nondum lingua suum, dextra peregit opus. Seneca, Quid verborum notas? quibus quamuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus sequitur. Sed pluribus notarij

Manicæ) tegumentis manuum contra frigus. Palladius, tunicas verò pellicias cum cucullis & ocreis, manicæque de pellibus, quæ vel in syluis vel in vepribus rustico operi, & venatorio possint esse communes, parari iubet. Fiunt interdum manicæ ferreæ, quibus vtuntur milites in bello ad tutelam manuum. harum mentionem fecit Iuuenalis, Balteus & manicæ. Et Flavius Vegetius monet sinistra brachia sagittariorum manicis munienda. Sunt præterea manicæ vincula ad stringendas captiuorum manus. Verg. Manicis post terga reuinctum. Apuleius, Manicis etiam cunctos coarctant. Pedicæ autem ad cōtinendos pedes. Idē autor, Quid si manus ma-

velocitatem Aufonius exequitur eo carmine, cui initium, Puer notarum præceptum. Huius inuenti exordium Plutarchus Ciceroni ascribit, Hanc solam, dicens, Catonis orationem seruata, M. Tullio Consule velocissimos scriptores deponente atque docente, vt per signa quædam & paruas breuesque notas multarum literarum vim habentes dicta colligerent: nondum enim reperti erant ij, qui notarij appellantur: sed tunc primum huius rei vestigium ferunt extitisse. nam postea Mæcenas notas quasdam literarum breuissimas excogitauit, & eas per Aquilam libertum multis publicauit. Notarios Tranquillus & Seneca actuarios appellat, quod in acta referrent actiones, quæ dicebantur in Senatu, & ad populum. Longo tempore post dicti sunt notarij, quibus publica cura stipulendorum instrumentorum ab Imperatore commissa fuit. Lampridius, Eum notarium qui falsum causæ breue in consilio imperatorio retulisset, Seuerus incisus digitorum neruis, ita vt nunquam posset scribere, deportauit. Dictos notarios à notis Hammonius credidit. & Paulus de testamento militari inuuit. L. inquit, Titius miles notario suo testamentum scribendum notis dictauit.

hyeme manicis muniabantur, vt ne cæli quidem asperitas vllum studii tempus eriperet: qua ex causa Romæ quoque sella vehebatur. Repeto me correptum ab eo cur ambularem, Poteras, inquit, has horas non perdere. nam perire omne tempus arbitratur, quod studiis non impertiretur. Hac intentione tot ista volumina peregit, Electorumque commentarios

nica constrigantur? quid si pedes pedicis coarctentur? Verg. Tunc gruibus pedicæ, & retia ponere ceruis. *Asperitas cæli*) frigiditas aëris intoleranda. *Sella*) lectica, quam cubiculum viatorum Plinius vocat. in ea solitos legere Romanos testatur Iuuenalis, Atque obiter leget, aut scribet, vel dormiet intus. *Repeto*) reminisco-

Ambularem) spatiarer ocioso. *Perire omne tempus*) Varro dum studeret, pluribus horis viuere arbitratur: nostra enim vita, vigilia est. Sallustius in præfatione Catinarij, indoctorum vitam & mortem iuxta existimat. *Impartiretur*) daretur. Legitur etiam impenderetur. *Intentione*) perseveranti sollicitudine. *Commentarios*) Commentarij sunt non eloquentiæ causa scripti, sed memoriæ summam rerum complectentes, & id præcipuè agentes, vt si quis eloquens vellet maiorum gesta referre, materiam ex commentariis eloquij ministris haberet. vnde multos Impera-

torum legimus commentarios rerum suarum reliquisse, vt Tiberium, tradente Suetonio: nam de vita sua commentarios summam, breuitèque composuit, & Cæsarem Dictatorem commentarios suos tam eleganter composuisse, vt præcepta, non præbita facultas scriptoribus videatur. Pudet referre, quæ dicantur super illud Modestini. ff. quarto, In commentarium Principis deferri: nos in diurnalem & rationalem in quem Princeps acta sua refert, interpretandum ducimus. *Electorum*) rerum electarum.

Opisthographos) in tergo scriptos *Opisthographos* enim post, *Opisthographos* scriptura. fuit enim moris antiqui tantum in anteriore pagina scribere, quod Martialis monstrat de suo libro scribens, Inuerse pueris arande chartæ. Et Iuuenalis longissimam tragediam taxans in prima Satyra notat, Et in tergo nec dum finitus Orestes [Lucianus in vitis philosophorum, Plena, inquit, sit peralupinis, & libris opisthographis] Porphyriem Acco secutus hoc verbo utitur, opisthographas epistolas appellans. Et Vlpianus de bonorum possessione secundum tabulas. chartæ appellatio etiam ad nouam chartam refertur, & ad delectitiâ. proinde in opisthographo quis testatus sit, hinc peti potest bonorum possessio. Vis ridere? lege inibi Iurisconsultorum glossemata. Opisthonomos boues in Libya dici à quibusdam testatur Athenæus, quod retroeuntes pascuntur. *Quaratione*) quod erant in tergo scripti & literis minutissimis. *Multiplicatur*) geminatur. fiunt c c c x x. *Referbat*) narrabat. *Procuraret*) (Procurator Cæsaris esset, cuius acta gesta que sic comprobabantur, acti à Cæsare gesta essent: nam Claudius à Senatu impetrauit, vt quæ sui procuratores statuissent, eandem vim haberent, ac si ipse statuisset: si tamen venditionis, vel trāsactionis, vel donatio-

centum sexaginta mihi relinquit, opisthographos quidem & minutissimè scriptos: qua ratione multiplicatur hic numerus. Referbat ipse potuisse se, cum procuraret in Hispania, vendere hos commentarios Lartio Licinio, quadringentis millibus nummum: & tunc aliquāto pauciores erant. Nonne videtur tibi recordanti quantum legerit, quantum scripserit, nec in officiis ullis, nec in amicitia principum fuisse? rursus quum audis

nis causæ quasi rem propriam tradant, nihil agunt: non enim alienam rem Cæsaris inuito Principe licet, sed diligenter gerere commissum. Est autem procuratoris officium, rationes omnium reddituum, qui ad Cæsarem spectarent, procurare diligenter cum facultate defendendi, & acquirendi, non alienandi & distrahendi. Lampridius in Seuero procuratores interpretatur rationales, in quorum similitudinem, qui rem priuatam curant, procuratores Columella nominauit. *Lartio Licinio*) de quo in præcedētibus. *Quadringentis millibus nummum*) quadringentis sestertiis: Potius nummum dicimus quæ forma in ponderibus frequentius obseruatur. Nummorum quidam ferrei, vt apud Spartanos, quorum auctor Lycurgus: quidam ærei, quorum inuentor Saturnus secundum Eutropium. Plinius tamen Seruium regem, primum signasse

es afferit) quidam argentei, quorū Phœdon excogitator, [vel Erichthonius, vel alij secundum Pollucem.] Aureorum nummorum inventorem Plinius nesciri putat. Plutarchus scripsit quatuor nummos valuisse drachmam vnam atticam: ita ut mille nummi, drachmas atticas ducentas & quinquaginta conficerent. [ῥίμων secundum Suidam Dorientes numismata appellant: à quo Romani nummum trā-

Nec scripsisse satis) respectu studij intentissimi. *Ille occupationes*) circa diuina officia: quæ omnia studia impedire debuissent. *Instantia*) continua studiorum intentio, & assiduitas. *Ego autem*) sum desideriosissimus in comparationem illius, sed aliorum non, cum sim occupatus publicis & priuatis officiis. *Collatus illi*, si comparatur auunculo meo. *Tota vita*) totum vitæ tempus. *Literis assident*) in ocio literario sunt. *Somno*) quod scripserit & studuerit minus, quàm ille. *Extendi epistolam*) longiorem feci quàm institueram. *Hoc*) quot essent Plinij libri. *Hæc*) de studio eius. *Elaborandum*) excolendum, [cum] labore perficiendum. *Stimulus*) irritamentis.

mutati sunt: quanquam secus putat libro nono Pollux, vbi refert vocabulum nummi videri esse Romanum: esse etiam Græcorum, qui in Italia & Sicilia habitant, vbi de nummo æreo & argenteo, ac eius inuentoribus & signis plura explicantur. *Pauciores*) minores numero. *Principum*) Vespasiani ac Titi, superiorumque ætatis suæ Cæsarem. *Nec in officiis & illis*) tanquam si studio tantum vacasset.

quid studiis laboris impenderit, nec scripsisse satis nec legisse? Quid est enim, quod non aut illa occupationes impedire aut hæc instantia non possit efficere? Itaque soleo ridere cum me quidam studiosum vocant: qui si comparer illi, sum desideriosissimus. Ego autem tantum, quem partim publica, partim amicorum officia distringunt. Quis ex istis, qui tota vitaliteris adsident, collatus illi, non quasi somno & inertia deditus erubescat? Extendi epistolam, quamvis hoc solum quod requirebas scribere destinasse, quos libros reliquisset. Confido tamen hæc quoque tibi non minus grata, quàm ipsos libros futura, quæ te non tantum ad legendos eos, verum etiam ad simile aliquid elaborandum possunt emulatonis stimulis excitare.

C. PLINIUS SEVERO SVO S. 6

Hæc hereditate) Seuerum municipem suum rogat, ut signum æreum Comi in templo Iouis ponendum procuraret, basimque cum suo & honorum nomine incidendam: se breui in patriam venturum promittens. *Ex hereditate*) siue Saturnini, siue aliorum: nam multorum hæres fuit Seuerus. *Proximè*) nuper. *Corinthium signum*) statuam ex ære Corinthio-olim in maximo precio: ut Verres potius

Hæc hereditate quæ mihi obuenit, emi proximè Corinthium signum: modicum quidem, sed festiuum & expressum, quantum ego sapio: qui fortassis in omni re, in hac certè perquam exiguum sapio. Hoc tamen signum ego quoque intelligo. Est enim nudum, nec aut vitia, si qua

voluerit exulare, quàm Corinthia tradere Antonio. De Corinthio ære & statuis supra historiam altius repetiuimus. *Modicum*) mediocre. *Festiuum*) gratiosum, e-

legans, amœnum. *Expressum*) faberrimè *omni re*) sapio per exiguum. *In hac*) fabri signatum & excussum ad archetypum. *In* & statuarum.

Celat & vitia) Vestit, contegit: multo enim præstantius facere signum nudum ad vnguem, quàm vestitum. *Parum*) obscure, sed aperte. *Effingit*) format, exprimit, repræsentat per effigiem. *Stantem*) erectum, pedibus nitentem. *Musculi*) ex neruis & cartilagine condensati, quibus robur ostenditur. Itaque Columella equum lato, & musculorum toris numeroso pectore commendat. Rutilius Taurus Æmilianus apud eundem omne corpus musculorum, densitate nodosum ceteris anreponit. Et Vegetius tyrones musculosis humeris compactos manu eligi. Hic queret aliquis, cur Seneca in Naturalibus medullas & musculos ossibus attribuerit, quàm essent medullis connexi musculi. sed non ita est: nam sicut medulla est tanquam ossis anima, ita musculi catena illius, an magis extrinsecus roboris ministri. Musculus insuper bellicus instrumentum à marinis beluis auctore Vegetio. de quo pluribus Cæsar & Hirtius in Commentariis. Et diminutium à mure, auctores sunt Plinius & Apuleius. *Vene*) sanguinis receptacula, arteriæ, spiritus, Seneca tradente. at Gellius scribit venam receptaculum sanguinis, & spiritus commixti: in quo minus spiritus sit, plus sanguinis: arteriam verò eiusdem commixturæ, sed in qua spiritus plus, sanguinis minus. Magnus etymologicus sententiam! Seneca comprobat: & arteriâ, quod spiritum seruet, vel quod contra cleuetur tremores faciens, more suo, dictam putat. Aristoteles de venis

suat, celat: aut laudes parum ostentat. Effingit senem stantem: ossa, musculi, nerui, vena, ruga etiam ut spirantis apparent: rari & cedentes capilli, lata frons, contracta facies, exile collum: pendent lacerti, papilla iacent, recessit venter. A tergo quoque eadem atas, ut à tergo æs ipsum, quantum verus color indicat, vetus & antiquum. talia denique omnia, ut possint artificum oculos tenere, delectare imperitorum. quod me quanquam tyrunculum, sollicitauit ad emendum. Emi autem, non ut haberem domi (neque enim vllum ad huc Corinthium domi habeo) verum ut in patria nostra celebri loco ponerem, ac potissimum in Iouis templo. Videtur enim dignum templo, dignum deo donum. Tu ergo, ut soles omnia quæ a me tibi iniunguntur, suscipe hanc curam. Et iam nunc iube basim fieri, ex quo voles marmore, quæ nomen meum, honoresque capiat, si hos quoque putabis addendos. Ego signum ipsum, ut primum inuenero aliquem, qui non grauetur, mittam tibi: vel ipse, quod manus, adferam mecum. destino enim, si tamen officij ratio permiserit, excurrere istò. Gaudes, quod me venturum esse polliceor, sed contra hæc frontem, cum adiecero, ad paucos dies: neque enim diutius abesse me eadem hæc, quæ nondum exire, patiuntur. Vale.

multa libro tertio de animalibus. *Ruga*) tenues sulci: nam crispatur pellis ex senio deficiente sanguine. *Vi spirantis*) tanquam si viueret. [Virgilius, Excudent alij spirantia mollis æra.] *Cedentes*) demissis, plani. [Contracta] rugosa, macra, edentula. *Exile collum*) & quæ sequuntur signa sunt præmaturi senis. *Papilla*) mamma: abusus tamen est vocabulo: nam mamilla est omnis eminentia vberis: papilla breue

illud, vnde lac trahitur: quantum à Columella colligitur. *Iacens*) dependent. *Recessit*) fugit, diminutus est. *Eadem*) senilis videtur. *Vt à tergo*) apparet, vel est. *Artificum*) peritorum, excussorum. *Tenere oculos*) in contemplationem sui adducere. *Tyrunculum*) rudem in hac arte. Tyro enim in quacunque re nouus translatus dicitur. [*Quod*] quæ præstantia signi. [*Corymbium*] lignum. *In patria nostra*) Comi. *Celebris*) frequenti. *Dignum templo*) quod maximum in municipio erat. sicut Iupiter inter deos maximus credebatur. [*Deo*]

C. PLINIVS CANINIO SVO S. 7

M *Odo nunciatus*) Silius Italicus mortem Caninio Rufo municipi suo significans de breuitate vitæ conqueritur: inde sumpta occasione, cum res humanæ futiles & caducæ sint, eum hortatur, vt aliquo studiorum opere perfecto mortalitatem fugiat. Silius Italicus orator & poeta, qui secundum bellum Punicum metro complexus. Italicum autem existimo cognominatum non ab Italia, neque ab Italica colonia in Hispania, cuius gentile secundum Stephanum Italicensis est: sed à Corsinio Pelignorum metropoli, quam Samnites communem vniuersis Italis ciuitatem demonstrantes, eamque translato nomine Italicam appellantes contra pop. Romanum receptaculum propugnaculumque constituerunt autore Strabone. Stephanus præterea Italicum Siciliæ oppidulum esse testatur: nam si fuisset Hispanus, perfectò Mart. illius vnicus admirator & laudator, audissimè tantum virum, & dignitate, & [ingenio, &] carminibus celeberrimum inter suos recensuisset, vbi Hispanorum scriptorū summa cum voluptate meminit. Addo ex autoritate Taciti, Italicum Sueuorum Regem iisdem temporibus fuisse. *Inedia*) abstinentia edendi. *Neapolitano*) prædio, quod iuxta Neapo-

M *Odo nunciatus est Silius Italicus in Neapolitano suo inedia vitam finisse. Causa mortis, valetudo. erat illi natus insanabilis clauus, cuius tædio ad mortem irrenocabili constantia decurrit, usque ad supremum diem beatus: & felix, nisi quod minorem è liberis duobus amisit, sed maiorem melioremque, florentem, atque etiam Consularem, reliquit. Læserat famam suam sub*

lim possedit. *Valitudo*) morbus fuit. *Clauus insanabilis*) secundum medicos clauus vocatur exitus tunicæ vix oculi: & tunicæ oculi exitus ab vlcere hæc Græcè dicitur. [Secundum Pollucem est contractio callosa, rotunda, subpallida, densa: ideo dictus clauus, quia in superficie dilatatur, in carne vero restringitur, incurabilis aliquando & ad perniciem trahens. Inquit autem, Paulus libro sexto, Clauus, callus est rotundus, albus, similis clauicapi, per omnem corporis partem consistens, sed præsertim in planta pedum & digitis, dolorem, & difficultatem ingressu inurit. Morticinum vulgo appellatum scribit Plinius. Et Corn. Celsus tradit, Clauus veruæ non dissimilis, nonnunquam alibi, sed in pedibus maximè nascitur, præcipuè ex contuso, quamuis interdum aliter: dolorumque, si non alias, ingre-

ingredienti tamen mouet: sine curatione vix vnquam desinit. Nascuntur & in albo oculi callosa tubercula, quos clauos à similitudine figuræ idem vocat. Et Vlpianus de edicto ædilitio, qui clauum habet, morbosum censet. Broum etiam ceruicem & ouium vngulas infestare clauos tradit Columella. Et clauum in arboribus morbum refert Theophrastus, & eum secutus Plinius. Nec me præterit, Columellam clauiculos in vite folium nominare ex ille nepotes exeuntes à palmitate, quos

Sponte accusasse) sua sponte & non metu Neronis viros bonos accusasse. *In Vitellij amicitia*) Tacitus Cluuium Rufum & Silium Italicum testatur fuisse verborum testes, quæ Sabinus & Vitellius in æde Apollinis simul pepigere. *Proconsulatu Asiæ*) quem sub Domitiano fuerat adeptus. *Gloriam reportauerat*) laudatus fuit, quia in ea prouincia se integrè gesserat. *Maculam infamiam. Veteris industria*) dum alios accusationibus infestatur sub Nerone [ob quaestum: an] ne ipse periret. *Laudabili ocio*) studioso secessu. *Principes*) primarios viros diuitiis & autoritate. *Sine potentia*) sine imperio & factione [nolebat posse,] vnde sine malevolentia. *Salutabatur*) quod erat potentiorum Mart. testimonio. *Cubiculo semper*) se continebat, cubiculo inquam. *Non frequenter ex fortuna*) id est, non ea multitudine salutantium frequentato, sicut Silius fortuna exigebat: multos Silius cubiculum frequentasse non fortunam sequentes, vt solet vulgus, sed eius spectatos mores: nam homo dicitur transigere dies doctissimis sermonibus & frequenti hominum conuentu, non ex fortuna, quando sua virtute frequentatur à probissimis viris, & non felicitate data à fortuna. Alia lectio est, non ex fortuna præsentis: non scilicet cubiculo se continebat propter præsentem rerum statum, qui optimus est Traiano principe, sed propter morbum. [*Cum à scribendo vacaret*] vt re-

Capreolos vulgus appellat. *Beatus & felix*) de quibus copiosè libro primo. *Minorem*) filium Seuerum nomine, cuius obitu Martialis libro nono patrem solatus est carmine, cui initium, Festinata sui gemeret cum facta Seueri Silius, Aufonio non semel ore potens. *Meliorum*) præstantiore filium. *Florentem*) ætate & fortuna. *Reliquit superstitem post se. Consularem*) iam Consulatu functum. *Læserat famam*) infamis fuerat, & mali nominis Silius.

Nerone, credebatur sponte accusasse. Sed in Vitellij amicitia sapienter se, & comiter gesserat. Ex Proconsulatu Asiæ gloriam reportauerat: maculam veteris industriae laudabili ocio abluerat. Fuit inter principes ciuitatis sine potentia, sine inuidia. Salutabatur, colebatur: multumque in lectulo iacens, cubiculo semper non ex fortuna frequenti. Doctissimis sermonibus dies transigebat, cum à scribendo vacaret. scribebat carmina maiore cura quam ingenio,

ferantur ad præcedentia, sed si legatur cum adscribendo, id est, stilo vacaret, tunc connecte cum sequentibus.] *Scribebat carmina*) secundum bellum Punicum metro componebat. Martialis, Sili Castalidum decus fororum. *Qui peritiora barbari furoris Ingenti premis ore. Nam cum foro renuncialet, ad versus transit, eodem libro Epigrammaton Sexto referente, Emeritos musis & Phœbo tradidit annos, Proque suo celebrat nunc Helicon foro. Cura*) labore, arte. *Ingenio*) natura. nam oratores sumus, poetæ nascimur: & poeta natura magis quam arte constat. hic faciunt Diogenis verba, Ita se, inquit, habet res, vt poetæ quidem, si prosa oratione scribere velint, efficiant, qui verò prosa scribere consueuerunt, si poetæ sibi partes vendicare velint, non consequantur. Ex quo liquet alterum naturæ, artis alterum opus esse. M. Tullius pro Archia, Atqui sic à summis hominibus eruditissimisque acceptimus, cæterarum rerum studia, & doctrina & præceptis

& arte constare, poetam natura ipsa constare, & mentis viribus excitari. [id quod sit.] prius autore Luciano Socrates sensere, & mentis viribus excitari. [id quod sit.]

Iudicia) quid de scriptis suis iudicarent. *Recitationibus*) nam Secundus asserit recitationem esse optimum emendandi modum. *Suadentibus annis*) post sexagesimum ætatis annum: cum liberum erat Senatori vacare ab officiis publicis. *Campania*) de qua Plin. suo loco. & lib. xvij. ac ceteri rerum scriptores plura in laudem eius. vnus tamen nobis Lucius Florus his satis faciet: toto orbe terrarum pulcherrimam Capaniæ plagam scribens, non modo Italiæ: nihil mollius cælo, nanque bis floribus vernat: nihil vberius solo, ideo summum Liberi patris cum Cerere certamen. nihil hospitalius mari, hic illi nobiles portus, Cæta, Misenus, & tepentes fontibus Baiæ, Lucrinus, & Auernus, quædam maris ocia: hic amici vitibus montes Gaurus, Falernus, Massicus, & pulcherrimus omnium Vesuuius Ætnei ignis imitator: vrbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculanæum, Pompeij, & ipsa caput vrbium Capua, quondam inter tres maximas Romam, Carthaginæque numerata, Romani imperij æmula, & propter agri fertilitatem, ne destrueretur reseruata. *Aduentu noui principis*) Traiani in urbem, qui dum esset in expeditione contra Germanos à Nerua sene adoptatus, & Cæsar factus in urbem rediens habenas imperij sumpsit. Huius reditus Martialis, sed latius Secundus in Panegyrico, meminere. vbi nos historiam melius explicabimus. *Commotus*) vt occurreret Traiano venienti. nemo enim Traiani aduentum expauit. *Cæsar*) Traiani. *Liberum*) permiffum impune, ne Senator aduenienti principi officium suum præstaret. *Illius*) Siliij, qui non est veritus iram Traiani ocio suo. *Φιλόκαλος*) elegans, amator pulchritudinis. Est alia lectio non

nonnumquam iudicia hominum recitationibus experiebatur. Nouissimè ita suadentibus annis ab vrbe secessit, seque in Campania tenuit, ac ne aduentu quidem noui principis inde commotus est. Magna Cæsar's laus, sub quo hoc liberum fuit: magna illius qui hac libertate ausus est vti. erat Φιλόκαλος vsque ad emacitatis reprehensionem. plures isdem in locis villas possidebat, adamatisque novis, priores negligebat: multum ubique librorum, multum statuarum, multum imaginum, quas non habebat modò, verum etiam venerabatur: Vergilij ante omnes, (cuius natalem religiosius, quam suum celebrabat.) Neapoli maximè, vbi monumentum eius adire, vt templum, solebat. In hac

dissona propter sequentia, *φιλόκαλος*, id est, nouarum rerum cupidus. *Emacitatis reprehensionem*) emendi vitium. rarum vocabulum inueni emacitas, quod apud vnum alium annotauimus, Quosdam, inquit Columella, emacitas in comparandis armentis exercet, de tuendis nulla cura tangit. Ab emace rectè deduci potest, quo M. Cato vsus est. *Nouè Siliij*) quas nuper coemerat. *Priores*) prius præstinatas. *Statuarum*) virorum illustrium & doctrina præstantium. *Imaginum*) picturarum, quas in bibliothecis locabat antiquitas, vt illarum stimulis ad studia incitarentur. *Cuius natalem*) Virgillij natalis Idibus Octobris fuit. Mart. Octobris Maro consecrauit Idus. Cui sententiæ [Donatus] accedit. Seruius opinatur natalem tantum antiquos dixisse, iuniores addidisse diem, viderit ipse & eum secuti. ego autem non Horatium, quem inter antiquos putat, sed Terentium potius antiquum reor. antiquum Nestorem & Vlyssæm intelligit Secundus apud Tacitum, Quid ergo dixit comicus ille? nempe Virg. & Horatij natalem. tantum: & iuniores, vt Martialis

plerunque sine additione diei, & longè recentior eo Vegetius. quid ipse Secundus? quinimmo sæpius apud iuniores, quibus, [vt superius quoque notauit] est amica breuitas, natalem tantummodo inuenies, præsertim soluta oratione: nam poëtas pro commodo suo non dissentio confundere. *Neapoli*) Palæpolis olim vicina Neapoli, postea ex duabus vna facta ciuitas, & dicta Neapolis Chalcidensium colonia: & ipsa Parthenope à tumulo Syrenis appellata, ad quam plurimi ab vrbe secedebat quietis gratia, vt quos senectus, vel aduersa validudo conflictabat. maximè au-

Tranquilitate) ocio literario (& vitæ.) *Excessit*) transgressus est. *Delicato*) enerui, fluxo. *Factus est Consul*) Creatus est Consul à Nerone Silius, cum Galerio Trachallo. Plinius senior libro octauo, cui sui Consulatus Appij Iunii & Publij Siliij meminit. *Neronianis Consulibus*) quos Nero Coss. fecerat. *Quo Consule*) dum Silius gesseret Cōsulatum, [id quod Martialis etiam demonstrat libro septimo. Postquam bis senos ingenitem fascibus annum Rexerat, assero qui facer orbe fuit. Sane dignum notatione, quod Silius fuerit à Nerone vltimo loco creatus Consul, & sub eo Consule Nero inter-

ierit: ille autem vltimus omnium Consul, & Consularium Neronianorū, obierit. Nero enim hostis ab Senatu adiudicatus in suburbanum Phaontis liberti confugiens, cum milites sentiret aduenientes, seipsum adiuuante Epaphrodito confecit, anno ætatis sue trigefimosecundo, vt alij vno minus, quidam trigefimo, mensibus quinque, diebus viginti. *Fragilitatis*) instabilitatis, caducitatis. [is deum profecto vitam æqua lance pensabit, qui semper fragilitatis humanæ memor fuerit.] *Circumcisum*) contractum. *Longissima*) vt centum annorum: nam respectu immortalitatis vita hominū quan-

tem qui eruditioni dabant operam: nec iniuria igitur à Martiale docta appellatur. *Monumentum eius*) quod testatur idem autor libro. xi. Silius hæc magni celebrat monumenta Maronis. Et mox, iam propè desertos cineres & sancta Maronis Nomina qui coleret pauper & vnus erat. *Monumentum eius*) cum Brundisij [vel Tarenti, vt alii volunt] mortuus esset, translata sunt eius ossa Neapolim, & sepulta via Puteolana intra lapidem secundum. *Vt templum*) tanquam rem sacram & diuinam.

tranquilitate annum quintum & septuagesimum excessit, delicato magis corpore quam infirmo. Vtque nouissimus à Nerone factus est Consul, ita postremus ex omnibus, quos Nero Consules fecerat, decessit. Illud etiam notabile, vltimus ex Neronianis Consularibus obiit, quo Consule Nero perijt. Quod me recordantem fragilitatis humanæ miseratio subit. Quid enim tā circumcisum, tā breue, quam hominis vita longissima? An non videtur tibi Nero modo fuisse, cum interim ex ijs qui sub illo gesserant Consulatu, nemo iam superest? quanquā quid hoc miror? nuper Lucius Piso pater Pisonis illius, qui à Valerio Festo per summum facinus in Africa occisus est, dicere solebat, Neminem

uis longissima, tamen breuis est. Nero) legimus etiam Neronem. [Interim] hoc paruo temporis interuallo. [Lucius Piso] qui cum Nerone Secundo Consul fuit: deinde ab eodem Imperatore vestigibus publicis cum Ducennio Geminio, & Pompeio Paulino præpositus, Vespasiano & Tito Consulibus Africæ præfectus, eius filius ingenio quietus Legatum habuit Valerium Festum sumptuosæ adolescentiæ, neque modica cupientem, sed affinitate Vitellij anxium, qui par imperium Proconsuli gerens, incertum, an Pisonem tentauerit ad res nouas, an tentanti restiterit, quoniam secreto eorum y. ij.

nemo affuit. Claudius Sagitta prospera navigatione præuenit: Papyrium Centurionem missum à Mutiano: assueveratque mandata interficiendi Pisonis Centurioni data: multa præterea addens, quibus Pisonem ad res nouas molendas impelleret. Nihil ad ea moto Proconsule Centurio à Mutiano ubi portum Carthagini intrauit, magna voce, læta Pisoni omnia tanquam Principi continuare, ad similia obuios hortari: vulgus credulum in forum ruere, præsentiam Pisonis exposcere: ille indicio Sagittæ, vel insita modestia, domi se continens Centurionem percontatur. postquam quæsitum sibi crimen cædemque comperit, animaduerti

Consul ipse cum Nerone secundo. *Sententiam rogasset*) Consul enim Senatui præsidebat, & ius rogandarum sententiarum habebat: primum Consul designatus, deinceps cæteri censebant. *Tam angustis*) sensus est, tam breui spatio tot homines viuunt, & moriuntur. Exclamatio opportuna, qua mouet indignationem & miserationem. *Viucitas*) vita. Fabius pro cupiditate viuendi ponit, impiam viuacitatem dicens. Apuleius verò pro vigore & robore vitæ,

Virum, inquit, magnanimum magnanimitate viuacitatis volentem volentes accipere. Ac Val. pro longa vita, Et ipse, inquit, numerosæ viuacitatis haud primum exemplum. *Xerxem illacrymasse*) Diuus Hieronymus ad Heliodorum, Xerxes ille magnus Rex, potentissimusque, qui subuertit montes, maria constrauit, cum de sublimi loco infinitam hominum multitudinem, & innumerabilem vidisset exercitum, fleuisse dicitur, quod post centum annos nullus eorum, quos tunc cernebat, superfuturus esset. sed Herodotus libro historiarum septimo latius hoc tractauit: Xerxes, inquit, cum intueretur omnem Hellepontum nauibus obductum, omnia litora, atque Abydenorum plana hominibus referta, se beatum iactauit: & post hæc lacrymas fudit. quod animaduertens

in eum iussit non tam spe vitæ quam iræ in percussorem, quod idem Clodium Macrum Legatum interfecisset. anxio deinde edicto Carthaginiensibus increpitis intra domum clausus solita munia haudquaquam obibat. Festus igitur confectione vulgi, & supplicio Centurionis audax, Pœnos auxiliares & Mauros in necem Pisonis misit, qui domum Proconsulis obscura luce ingressi haud procul cubiculo seruum, qui se interrogantibus egregio mendacio Pisonem esse responderat, obruncant. nec multo post indicio Bebi Massæ Pisonem interficitur. Hæc Tacitus. *Neminem*) Senatorum. nam omnes decesserant.

se videre in Senatu, quem COS. ipse sententiã rogauisset. Tam angustis terminis, tantæ multitudinis viuacitas ipsa concluditur, ut mihi non uenia solum digna, verum etiam laude, videantur illa regia lacryma. Nam ferunt Xerxem, cum immensum exercitum oculis obisset, illacrymasse, quod tot millibus tam breuis immineret occasus. sed tanto magis hoc, quicquid est temporis futiles & caduci, si non datur factis, (nam horum materia in aliena manu) nos certè studijs proferamus: & quatenus nobis denegatur diu viuere, relinquamus

uertens Artabanus eius patruus interrogauit, Quam diuersa Rex inter se facis? dudum te beatum esse dixeras, nunc lacrymas fundis. Et ille, reputantem me, inquit, quam breuis est omnis humana vita, subiti horum miseratione, quorum cum tot sint, nemo ad centesimum annum supererit. [Seneca tamen hoc Xerxis dictum carpit, ut qui hominum calamitatem lugeret, quos ipsemet ad macellum duceret. At Vale. Max. alia ratione, quoniam mihi specie aliena, re vera suam conditionem deplorasse videretur, opum magnitudine, quam altiore animi sensu felicior. Quis enim etiam mediocriter prudens mortalem se narum fleuerit?] *Tot milibus*) Septingenta millia de regno, & trecenta millia de auxiliis armasse traditur: ut non immerito proditum sit, flu-

mina ab exercitu eius siccata. Nauium quoque decies centena millia numero habuisse dicitur, nisi menda est apud Iustinum. Plinius refert Xerxem in Dorisco centum viginti millia hominum tantum dinumerasse. *Obisset*) iustitiam. *Hoc temporis*) vita nostra. *Quicquid est*) quantulaeunque est. *Futiles*) fluxi, vani: ab effundendo. & futile vas, quod patulo ore, & acuto fundo in sacris erat. autores sunt grammatici. *Si non datur factis*) nisi di-

Aliquid) aliquod opus memoratu dignum. *Stimulis*) incitationibus, exhortationibus. *Euocat*) impellit. *Currentem*) pronum ad studia. Perstat in verborum metaphora. *Me*) instigare. *αγαθη δ' εεις*) sumptum ab Heliodi Georgicis, quibus scribit, *αγαθη δ' εεις ηδε βεβηται*, id est bona autem

contentio hæc mortalibus. Hic enim poeta duas facit contentiones inter mortales: quarum altera est laudanda, cum inuicem certamus honoris, & virtutis causa: altera perniciofa, cum malorum gratia cõtendimus. [Quare Galenus

spensatur circa præclarè gesta. *Horum*) factorum. *In aliena manu*) in facultate aliorum, non nostra. q. d. materia bene gerendarum rerum est in manu Imperatoris, ac eorum, qui præfunt exercitibus. nos, quod vnum possumus, æternitatem studiis comparemus. nam & qui fecere, & qui facta aliorum scripsere, multi laudantur. *Proferamus*) extendamus viuendo post mortem.

aliquid, quo nos vixisse testemur. Scio te stimulis non egere. me tamen tui charitas euocat, ut currentem quoque instigem, sicut tu soles me. αγαθη δ' εεις, cum inuicem se mutuis exhortationibus amici ad amorem immortalitatis exacuunt. Vale.

in præfatione eius libri, qua tradit viam curandi, scribit olim inter medicos fuisse illam, cuius meminit Heliod. bonam concertationem augendæ medicinæ, sed suis temporibus interiisse.]

C. PLINIUS TRANQUILLO SVO S. §

Hæc Acis (Suetonius Tranquillus per Secundum) impetrauerat sibi à Neratio Marcello Tribunatum militum: deinde rogauerat ut in Cæsennium Syluanum transferretur: quod consilium summè probat Secundus, & pollicetur se facturum. *Pro cætera reuerentia*) inter reuerentiam, quam mihi præstas in cæteris rebus hoc quoque reuerenter facis. *Tribunatum*) militarem. Asconius duo genera sicut eorum qui Rufuli dicuntur, vel secundum alios Rutuli: quia Rutulus Rufus legem primò tulit de iure Tribunorum ab exercitu creatorum. alij sunt comitiati, qui comitiorum causa designantur. Vegetius maiorem Tribunum

Hæc Acis pro cætera reuerentia, quam mihi præstas, quod tam sollicitè petis, ut tribunatum, quem à Neratio Marcello, clarissimo viro, impetraui tibi, in Cæsennium Syluanum propinquum tuum transferam. Mihi autem, sicut iucundissimum, ipsum te Tribunum, ita non minus gratum, alium per te videre. Neque

militum tradidit per epistolam sacram Imperatoris iudicio destinari: minorem Tribunum provenire ex labore. & cum vnaquæque legio decem cohortes haberet, primæ, quæ miliaria vocabatur, præerat Tribunus armorum scientia, virtute corporis, morum honestate præcipuus: reliquæ cohortes prout principi placuisset, à Tribunis vel à Præpositis tegebantur. y. iij.

cellus imprimis Traiano clarissimus, & summus Iurifcon. de quo non multo antè. *Tibi* pro te. tua causa. *Cæsennium Syluanum*) Syluanum rhetorem ab Heliogabalo Lampridius tradit interfecum, & Cæsonium à Seuero Spartianus, si tamen alter horum fuit, verisimilius eum potuisse ad Seueri tempora, quàm Heliogabali peruenire.

Titulos) laudes. *Pietatis*) amoris in propinquum. *In numeros relatum*) tuum nomen nondum relatum est in ordinem Tribunalium: erat enim adhuc integrum alium subrogare: secus si fuisset ascriptum numero cæterorum. dicitur milites nondum relato in numero, cum delecti quidem sunt, nondum tamè in suos ordines peruenere. quod Iurifconsultus plerumque testatur, ut Vlpianus de honorù possessione ex testamento militari. Si quis, inquit, militum ex alto numero translatus sit in alium quemuis, & hinc exemptus sit, & illò nondum peruenerit, tamen poterit iure militari testari. est enim miles quamuis in numeris non sit, sed nomen ipsius tantum. Quare Traianus Plinio querenti de modo pœnæ seruatorum, qui reperti fuerant inter tyrones, & si sacramentum acceperant, tamen nòdum fuerant distributi in numeros: respondet si conditionis suæ conscij ad militare sacramentum peruenerunt, animaduertendum in illos esse: neque enim

enim esse congruens arbitror, quem augere honoribus cupias, huic pietatis titulos inuidere, qui sunt omnibus honoribus pulchriores. *Video etiam, cum sit egregium & mereri beneficia, & dare, utranque te laudem simul assecuturum, si quod ipse meruisti, alij tribuas. Prætere a intelligo mihi quoque gloriæ fore, si ex hoc tuo factò non fuerit ignotum amicos meos non gerere tantum Tribunalatus posse, verum etiam dare. quare ego verò honestissime voluntati tuæ pareo. Neque enim adhuc nomen in numeros relatum est. Ideoque liberum est nobis Syluanum in locum tuum subdere: cui cupio tam gratum esse munus tuum quàm tibi meum est.* Valc.

multum interesse, quòd nondum per numeros distributi essent: illum enim dicim, quo primum probati fuerant, veritatem ab iis originis suæ exigere. Cassiodorus libro primo historiarum tripartitarum, inquit, Romanorum cohortes, quæ nunc numeris nuncupantur. *Subdere*) substituere. *Munus tuum*) Tribunalatum illi à te concessum. *Meum*) per me tibi impetratum.

C. PLINIVS MINVTIANO SVO S.

Possam) Cor. Minutiano Macroino singulos actus accusationis Classici per epistolam narrat, & quem euen-

Possam iam perscribere tibi, quantum in publica prouincia Batice causa laboris exhausserim. Nam fuit multiplex, actaque est sapius

tum actio sortita, quotque labores perpeffus sit. quamuis L. Albinus in dicendo copiosum, socium haberet, asseueranter contenderem hunc esse Minutianum, quem supra rogauerat an approbaret susceptam Classici accusationem: & nono libro huius actionis orationem

Varietate) alij enim ab soluti, alij reorum damnati. *Vnde*) ex quibus causis euenit tanta varietas. *Fædus*) auarus. *In ea*) prouincia Batice. *Violenter*) crudeliter. *Sordide*) auare. *Priscus*) patiter Consulatum violenter & sordide gesserat. *Dictum*) comma, adagium. *Venustus*) Qui cum gratia quadam, & venere loquuntur, ij venusti appellantur. *Fabius* autor, *Imitatus* est Secundus M. Tullium, qui sexta in Verrem actione, inquit, Nūquam tantum malum est Siculis, quin aliquid faceret & commodè dicant velut in hac re aiebant, in labores Herculis, nec minus hunc immanissimum Verrem, quàm illum aprū Erymanthium referre oportere. *Et* in tertia, Hinc illi homines erant, qui etià ridiculi inueniebantur ex dolore: quorū alij, vt audistis, negabant mirandum esse ius tā nequā esse Verrinū, alij sacerdotē execrabantur, qui Verrem tam nequam reliquisset. *Non illepidum*) non insulsum, vrbani, cum lepore. *Dedi malum*) Marium Priscum malum virum in Africam Proconsulem misi. *Accepi*) Classicum Afrum Proconsulem in Batice habuimus. *Reum peregerunt*) condemnari fecerunt. sic interpretatur Vlpianus. Nam peregrisse reum non aliter quis videtur, nisi condemnauerit. *Prouincia*) Batice. *Incubuit*) fecit impressiōnem, accusationem intendit. *Ille*) Classicus. *Præuertit*) declinauit, subterfugit. *Infamius*) turpis, non sine suspitione mortis vltro-næ. *Ambigua*) in voluntaria, an fortuita. *[Non posset defendi]* nō haberet rationem

mittit. *Perscribere*) totam rem literis significare. *In publica prouincia Batice causa*) in negotio publico Batiorum. hoc enim pertinebat ad illorum rem publicam. *Exhausserim*) sustinuerim. *Multiplex*) quia multi criminum participes accusati sunt.

cum magna varietate. Vnde varietas? unde plures actiones? Cacilius Classicus, homo fædus & aperte malus, Proconsulatum in ea non minus violenter quàm sordide gesserat, eodem anno quo in Africa Marius Priscus. Erat autem Priscus ex Batice, ex Africa Classicus. Inde dictum Batiorum, (vt plerumque dolor etiam venustus facit) non illepidum ferebatur. Dedi malum, & accepi: sed Marium vna ciuitas publicè, multique priuati reum peregerunt: in Classicum tota prouincia incubuit. Ille accusationem vel fortuita, vel voluntaria morte præuertit. nā fuit mors eius infamis: ambigua tamen. Vt enim credibile videbatur voluisse exire de vita cum defendi non posset, ita (mirum) pudorem damnationis morte fugisse, quem non pudisset damnanda committere. Nihilominus Batice etiam in defuncti accusatione perstabat: prouisum hoc legibus, intermissum tamen, & post longam intercedentem tunc reductum. addiderunt Batice, quot

facti, esset asitata. *Mirum*) est hominem fædum & fordidum. *Damnanda*) atrocita sceleris animaduersione digna. *Prouisum hoc legibus*) cauent leges, vt mortuos liceat accusare. *Scauola* ad legem Iuliam repetundarum, *Datur* ex hac lege, & in hæredes actio intra annum duntaxat à morte eius qui arguebatur. *Marcellus* ad Senatusconsultum Turpilianum, morte rei iudicium soluitur: nisi tale crimen fuerit, cuius accusatio aduersus hæredes durat, veluti maiestatis. idem in accusatione repetundarum est, quia hæc quoque morte non soluitur. *Modestinus* de accusationibus, & inscriptionibus ex iudiciorum publicorum admissis, *Non alias* transeunt aduersus hæredes pœnæ

bonorum ademptionis, quàm si lis contestata, & condemnatio fuerit secuta, excepto repetundarum & maiestatis iudicio: quæ etiam mortuis reis, cum quibus nihil actum est adhuc, exerceri placuit, ut bona eorum fisco vendicerentur: adeo ut diui Seuerus & Antoninus rescripserint, Ex quo quis aliquid ex his causis crimen contraxit, nihil ex bonis suis alienare, aut manumittere eum posse. Martianus de publicis iudiciis, Defuncto eo, qui reus fuit criminis, pœna corporalis extincta est. In quacunque causa criminis extincti debet is cognoscere: cuius de pecuniaria re est cognitio. *Intermissum*) per aliquod tempus leges istæ siluere: nã

Socios) confcios & sce-

rum participes. *Detulere*) reos fecere. [*Nominatum*] per singulorum nomina, non gregatim, & nominatum suo proprio nomine. [*Inquisitionem*] cognitionem criminũ, quod solet fieri, si præcesserint iudicia. *Aderam*) aduocatus eram. *Lucius Albinus*) quo socio etiam vsus est in causa Iulii Bassi, & Iosephus tradit ante Hierosolymarum captiuitatem illic Albinum iudicem Romanũ fuisse. Dion in Traiano meminit Lucium fuisse profectum aduersus Daecos. & contra Parthos multa memorãda gessisse.

Officij) aduocationis. *ἀνεπισημῶν*, incommunicabile. nam, Qui velit ingenio cedere, rarus erit. *Iugo*) labore, cõcordia. *Pro se*) pro gloria propria. *Pro causa*) ad utilitatem Bæticorum. *Postulare*) exigere. *Tantum oneris*) si omnes reos simul

complexi fuisset. *Singulis actionibus*) nam plures actiones in vna causa habebantur: quod vidimus factum aduersus Priscum. [*Quare visum est postulare, ne singuli patroni sua actione vniuersali omnia reorum crimina complecterentur.*] *Dies*) quia interuentu noctis Senatus sol-

per longam defuetudinem tacito omniũ consensu illas abrogari receptum est. sed Senatus & abrogatas reducere, & nouas inducere potest. *Intercapedinem*) temporis spatium, & loci plerunque. ut apud Ciceronem, Fictus ait esse tempus interceptum. Ille vocabulum obscœnum esse voluit in Epistolis ad Pætum, & pariter Fabius: contrarium eius diuisionem esse dicentes: sicut illa coniunctio aliàs appellari posset. Est autem intercapedo interstitium, & spatium inter animum, & vuluam: quod scilicet duos foramina intercipiat, & sepiat. Inde translatiuè pro spatio ad alia transfertur. *Addiderunt*) accusationi.

simul socios, ministrosque Classici detulerunt: nominatimque in eos inquisitionem postulerunt. Aderam Baticis: mecumque Luceius Albius, vir in dicendo copiosus, ornatus, quem ego cum olim mutuo diligerem, ex hac officij societate amare ardentius cœpi. Habet quidem gloria, in studijs præsertim, quiddam ἀξιοῦντων: nobis tamen nullum certamen, nulla contentio: cum uterque pari iugo, non pro se, sed pro causa niteretur. Cuius & magnitudo, & utilitas visa est postulare, ne tantũ oneris singulis actionibus subiremus. Verebatur, ne nos dies, ne vox, ne latera deficeret: si tot crimina, tot reos vno velut fasce cõplecteremur. deinde ne iudicum intentio multis nominibus multisq; causis nõ lassaretur modo, verum etiã confunderetur. mox ne gratia singulorum collata, atque permista, pro singulis quoque vires omnium reciperet: postremo, ne potentissimi viliissimo quoque quasi piaculari

uebatur. *Latera*) vires, spiritus. [Tulliana imitatio. nam in Verrem, Me, inquit, dies, vox, latera deficient.] *Nominibus*) reorum. *Ne gratta singulorum collata*) sensus est, verebatur, si omnes simul accusarentur, ne gratia, quam vnusquisque reorum habebat apud vnum aliquem Se-

natorum, si simul conferretur, prodesset etiam omnibus, respectu huius & illius. *Omnium*) nam aliqui inuisi absolui fuif-

Dato) exposito, dãmato. *Vilissimo*) conditionis infimæ. *Quasi piaculari*) tanquam ad expurgationem cæterorum reorum. Piacularia auspicia arbitratur antiquitas, quæ sacrificantibus tristitia portendebant, & Seruius piaculam duo significare credidit, purgationem & contaminationem. *Ambiuo*) fauor questus blanditiis & precibus. [*Potest*] cum sunt in vno seueri, in cæteris negligentes, & indulgentes.] *Extat in consilio*) accedebat ad nostrũ consilium: & nos non medio-criter mouebat. *Sertorianum illud exemplum*) Sertorius corporis robore atque animi consilio parem naturæ indulgentiam expertus, proscriptione Sylana dux Lusitanorum fieri coactus, cum eos ratione plectere non potest, ne cum Romanis vniuersa acie conflagere vellent, statuit ita obicere, nostri ut periclitarentur: ipse vero cum reliquis copiis in tempore subueniret. Quare multis vulneribus confectos, qui iniussu suo pugnam inierant, suppetiis opportunè latis in castra reduxit, nec multos post dies vafro consilio in suam sententiam perduxit. Duos enim in conspectu eorum constituit equos: alterum validissimum, alterum infirmissimum, ac deinde validi caudam ab imbecillo sene paulatim carpi: infirmi à iuvene eximiarum virium vniuersam conuelli iussit. obtemperatum imperio est: sed dum adolescentis dextera irrito se labore fatigaret, senio confecta manus ministerium est executura. Tunc barbaræ concioni quorsum res ea tenderet cognoscere cupienti, subiicit Sertorius: equi caudæ consimilem esse nostrum exercitum: cuius partes aliquis aggre-

sent fauore gratiosorum reorum. *Potentissimi*) Rei vel gratia vel diuitiis.

dato, alienis pœnis elaberentur. Etenim tum maxime fauor, & ambitio dominatur, cum sub aliqua specie seueritatis delitescere potest. Erat in consilio Sertorianum illud exemplum, qui robustissimum & infirmissimum militem iussit caudam equi: reliqua nosti. Nam nos quoque tam numerosum agmen reorum ita demum videbamus posse superare, si per singulos carperetur. Placuit in primis ipsum Classicum ostendere nocentem: hic aptissimus ad socios eius, & ministros transitus erat, quia socij ministrique probari, nisi illo nocente, non poterant. Ex quibus duos statim Classico iunximus, Babium Probum, & Fabium Hispanum: utrumq; gratia, Hispanum etiam facundia validum. Et circa Classicum quidem breuis, & expeditus labor: sua manu reliquerat scriptum, quid ex quaque re, quid ex quaque causa accepisset. Miserat etiam epistolas Romam ad amiculam quandam, iactantes & gloriosas, his quidem

diens opprimere possit: vniuersum conatus prosternere, celerius tradiderit victoriam, quàm occupauerit. Ita gens barbara aspera & regi difficilis in exitũ suũ ruës: quam utilitatem auribus respuerat, oculis peruidit. Hæc Valerius Maximus, Plutarchus, & Iulius Frontinus in suo stragematico, [at Horatius breuius hanc historiam illo metro tetigit, Caudæ fetas quod equinas Paulatim vello.] *Equi caudam*) simul totam conuelli. *Reliqua*) reliquum historię de equis. *Agmen*) multitudinem. translatum verbum ab historicis nec immeritò, cum sermo per comparisonem ab historia dependeat. *Carperetur*) vellicaretur, exciperetur. nam carpi agmen dicitur, cum aliquis intercipitur, militum. *Nocentem*) obnoxium criminibus tanquam principem. *Apistis*

mus) iustissimus, commodissimus. *Transitus*) descensus ad accusandum. *Gratia*) beneuolentia Senatorum. Legitur etiam genere, id est, nobilitate. *Expeditum*) facilis ad comprobanda crimina. *Sua manus*) manus non tantum corporis membrum, sed & proprias literas significat, quod etiam nunc vulgo vsurpamus. & amanuenses scribendi ministri à manu dicti sunt. In masculino manus bonum significat. vt in carmine saluari, cerum manum, creatorem bonum dixerunt. *Amiculum*) mere-

Io io liber ad te venio) interstar rhythmi. io io latantium vox. [Plautus in Pseudolo, Io io te tyranne te rogo, qui imperas Pseudolo. Et Ouidius, Dicite io pæan, & io bis dicite pæan.] *Liber*) à debitis solutus & à paupertate, diues. *Sextertium quadragies*) quadringenta millia nummum. *Redegi*) accumulauit, expleui. *Vendita parte*) distracta & alienata bonorum parte. An potius Classicum iactanter scripserit Bæticorum hominum partem vendidisse, quod maioris criminis fuit, quam eorum bona vendidisse. *Sudoris*) laboris perperissi fumus: ab eo, quod sequitur. *Ingredere*) attingerem, ordire. [*Elaborare*) eniti, contendere. *Ministerium*) turpe ministeriorum officium. *Crimen esse*) perinde teneri, ac si ipsi autores forent. Marcellus, ff. xlvij. In comites quoque iudicum, qui repetundarum rei sunt, iudicium datur. Gratianus & Valentinianus Augusti, non solum ministros præsidum prouinciarum, repetundarum teneri censuerunt: sed etiam in quadruplum, quæ rapiunt, exolvere cogunt, codice ad legem Iuliam repetundarum. *Defendebantur*) ab aduocatis, vt Claudio Restituto. *Negarent*) non fuisse ministros scelerum Classici. *Necessitati*) quod coacti imperio ea patrasent. *Prouinciales*) Bæti-

triculam. [Caius autore Tranquillo quoties vxoris, vel amicae collum exosculabatur, addebat, tam bona ceruix simul ac iussero, demetur.] Maffurius libro memorabilium scribit pellicem apud antiquos eam habitam, quæ cum vxor non esset, cum aliquo vivebat: quam nunc vero nomine amicam, paulo honestiori vocabulo concubinam appellari Paulo referente. Amiculum verò diminutium ab amictu. [& si Valerius pro amico vtatur.]

verbis, Io io, liber ad te venio: iam sextertium quadragies redegi, parte vendita Bæticorum. Circa Hispanum & Probum multum sudoris. Horum antequam crimina ingrederer, necessarium credidi elaborare, vt constaret ministerium crimen esse. quod nisi effecissem, frustra ministros probassem. Neque enim ita defendebantur, vt negarent, sed vt necessitati veniam precarentur. Esse enim se prouinciales, & ad omne Proconsulum imperium metu cogi. Solet dicere Claudius Restitutus, qui mihi respondit, vir exercitatus & vigilans, & quamlibet subitis paratus, nunquam sibi tantum caliginis, tantum perturbationis effusum, quam cum ea prærepta & extorta defensionis sue cerneret, in quibus omnem fiduciam reponerat. Consilij nostri exitus fuit: bona Classici, quæ habuisset ante prouinciam, placuit Senatui à

cos. *Claudius Restitutus*) orator eloquentissimus, & Cæcilio amicus: ad quem alibi epistolæ eiusdem. Valerius Mart. quæ autoritatis esset, natalem eius celebras ostendit ibi, Octobres age sentiat calendarum Facundi pia Roma Restituti Linguis omnibus, & fauete votis, Naralem colimus, tacete lites. *Vigilans*) prouidus, intentus. *Quamlibet subitis*) ad quantumuis improuisa & inexpectata. *Caliginis*) cæcitatatis, ignorantia. [*Offusum*] iniectum. *Prærepta*) anticipata: quibus cogitauerat

iudices flectere.] *Extorta*) conuersa in rem nostram. *In quibus*) iam enim parauerat Restitutus probare ministerium non esse criminem: in hoc omnem defensionis suæ fiduciam collocans, neque in eo existimans

illa) bona, quæ habuisset ante Proconsulatum, placuit Senatui relinquere filiæ Classici. *Hæc*) quæ in Proconsulatu comparauerat relinquenda Bæticis spoliatis. *Additum est*) huic sententiæ. *Soluerat*) Classicus. *Renocarentur*) redimerentur, à creditoribus retraherentur. *Graue*) ministerium, res atrox apparuit. [*Clauium*) inuenies etiam passim Claudium.] *Chilonium Priscum*) Alij legunt Tilonium: nonnulli, Stilonium: tanta exemplarium varietate confundente. *Tribunus cohortis*) vna quæque legio decem cohortes continebat: prima cohors reliquas & numero militum, & dignitate præcedebat: pedites habebat mille centum quinque, equites loricos centum

triginta duos: cui præerat Tribunus maior: ac deinceps cætera sequebantur: quorum militum numerum Flavius Vegetius, & eum secutus ad verbum Modestus tradiderunt. Indicabo tamen apud Vegetium mendose legi secundam cohortem, quæ pedites quingentos quinquaginta quinque, equites loricos septuaginta sex continebat, appellatam quinquagenariam: cum & ratione maioris numeri, & aliorum autoritate quingenariam nominamus appellandam. Non minori censura indiget locus Seruij Grammatici, vbilegionem scribit sex tantum cohortes habuisse: cum præter superiorum scriptorum sententiam Gellius libro. xv. decem cohortes in vna quaque legione fuisse asserat. Accepimus à Liuiio Turmam equitum esse cohortem peditum. Adde quod apud Græcos interdum non diuersus militum in cohorte numerus fuit: nam Plu-

aduersarium elaboraturum. *Exitus consilij nostri*) euentus nostræ actionis, quam ex consilio ceperamus. *Ante prouinciam*) antequam Proconsul in Bæticam iret.

reliquis separari, illa filia, hæc spoliatis relinquere. Additum est, vt pecunia, quas creditoribus soluerat, reuocarentur. Hispanus & Probus in quinquennium relegati. Adeo graue visum est, quod initio dubitabatur an omnino crimen esset. Post paucos dies Clauium Fuscum, Classicum generum, & Stillonium Priscum, quæ Tribunus cohortis sub Classico fuerat, accusauimus, dispari euentu. Prisco in biennium Italia interdictum. absolutus est Fuscus: Actione tertia commodissimum putauimus, plures congregare: ne si longius esset extracta cognitio, satietate & tædio quodam iustitia cognoscentium seueritasque languesceret: alioqui supererant minores rei, data opera hunc in locum reseruati: excepta tamen Classici vxore, quæ sicut implicita suspicionibus, ita non satis conuinci probationibus visa est. Nam Classici

tarchus cohortem quingentos habuisse viros confirmat. sic Curtius Rufus: sed ab Alexandro in mille vsque viros creuisset. Antea, inquit, quingenariæ cohortes erant. Quamuis passim corrupte legatur quinquagenariæ: nisi tantum apud vetera exemplaria manu scripta. in quibus sana lectio adhuc extat. Cohors insuper: & per syncopen cors, locus est ad pullos educandos idoneus. *Interdictum*) vetitum, relegatum. *Plures*) reos. *Congregare*) simul completi. *Iustitia cognoscentium*) iusti Senatores crimina examnantes. *Languesceret*) refrigeret, debilitaretur. *Alioquin*) insuper. *Hunc in locum*) in tertiam actionem: ad hunc finem, vt vnâ complecteremur. *Excepta*) quia non erat minor, vt alij nam & Proconsulum vxores coguntur ad reddendam rationem. Iulianus, ff. primo, proficisci autem Proconsulem melius quidem est sine vxore, sed & cum vxore po-

test, dummodo sciat Senatam Cotta & Messala Coss. censuisse futurum, vt si quid vxores eorum, qui ad officia proficiscuntur, deliquerint, ab ipsis ratio & vindicta

Herbas) detinebatur.

nulla in ea suspicio erat, non modò probatio. *Extrema actione*) in vltima actionis parte potius, quàm in tertia actione. erat enim is locus contra Classici filiam in extrema tertia actionis parte. *Pro hac*) gratia filia Classici. *Ipsum*) quòd putabà turpe innocentem vrgere. *Dixi*) tractauit. [*Liberè*) ingenuè] *Legatos*) Baticos. *Docuissent*) instruxissent. *Reprobauerunt*) refelli; diluifan potius ream probari, id est noxià. [*In iugulum*) in perniciem. *Intendere*) dirigere, infingere. *Totum locum*) illam causà partem pertinentem ad filiam Classici. *Dicit aliquis*) Fabius libro nono inter figuras pro popoziæ, & hanc connumerans, inquit, Est & incertæ personæ ficta oratio: vt hic, Dicit aliquis. *Datum*) solitos dari aduocatos litigantibus à Senatu iam suprà memorauimus. [*Ex iudicibus*) ex numero iudicum. quare quamuis sim aduocatus, tamen referuo authoritatem grauitatèque iudicalem.] *Numerosissime*) multiplici magnum reorum numerù continenti. *Terminus*) finis. *Eodem*) quo pronunciatum est in Classicum & ministros eius. *Par*) æquale meritum comprobari testimonio Senatus. *Precio*) nam abstinebat Secundus in agendis causis ab omni pecunia & munere, contentus sola laude. *Si leges precium*, interpretaberis munus. *Altercandum*) contendendum. *Testes interrogandi*) Circa testes, vt eius præceptor inquit, maximus patronis sudor est, nam

filia, quæ & ipsa inter reos erat, ne suspicionibus quidem hærebat. Itaque cum ad nomen eius in extrema actione venissem (neque enim vt initio sic etiam in fine verendum erat, ne per hoc totius accusationis autoritas minueretur) honestissimum credidi non premere immerentem: idque ipsum dixi & liberè & variè. Nam modo legatos interrogabam, docuissentne me aliquid, quod reprobari posse confiderent: modò consilium à Senatu petebam, putaretne debere me, siquam haberem in dicendo facultatem, in iugulum innocentis, quasi telum aliquod, intendere: postremò totum locum hoc sine conclusi. Dicit aliquis, Indicas ergo? Ego verò non iudico. Memini tamen me aduocatum ex iudicibus datum. Hic numerosissima causa terminus fuit, quibusdam absolutis, pluribus damnatis, atque etiam relegatis: alijs in tempus, alijs in perpetuum. Eodem Senatusconsulto industria, fides, constantia nostra plenissimo testimonio comprobata est: dignum, solùmque par precium tanti laboris. Concipere animo potes, quàm simus fatigati, quibus toties agendum, toties altercandum, tam multi testes interrogandi, subleuandi, refutandi. Iam illa quàm ardua, quàm molesta: tot reorum amicis secretò rogantibus negare,

exigatur. *Non satis conuincit*) non sufficienter posse ostendi noxiam. *Probatioribus*) quæ ab Hispanis contra illam producebantur.

summis artibus interroganti opus est: timidus enim terreri, stultus decipi, iracundus concitari, ambitiosus inflari, longus protrahi potest: prudens & constans, vel tanquam inimicus, & peruicax dimittendus statim vel aliqua facetia refrigerandus. *Subleuandi*) adiuuandi, si quid turbauerint, opportuna rursus eius, à quo producti sunt, interrogatione velut in

gradum reponendi. Quare secundum Archadium, quorum testium fides non vacillat, frequens vsus adhibendus est. [*Aliud est eleuare testes, quàm subleuare: immo è directo eius contrarium, id est, imminuere, & deprimere: nam libro. vi Fabius in refutatione collocat eleuationem. & affert duplicem eleuandi rationem, vt aut veniam quis, aut iactantiã minuat: Et libro. v. Iam dixerat gentium simul vniuersarum eleuata esse ab oratoribus testimonia. Ad hæc libro xii. Non vendendam eloquentiæ operam, neque eleuandam tantum beneficii autoritatem, id est, minuendam. Sic M. Tullius scribit, Lucius sollicitudines eleuandas esse prudentia. Lilius. iij. ab vrbe condita, Vos, inquit, autoritatem eleuatis. Et Valerius lib. viij. Tot eleuatis testibus. Et primo, Ille eleuat autoritatem. Tranquil. Idem eadem hæc eleuant.] *Refutandi*) imprimis conditio cuiusque testis exploranda: an*

Vnum aliquod) vnã

quandam rem. *Gratiosissimo*) fauorabili admodum, charissimo, [qui multorum gratiam habet. M. Tullius pro Cælio, Qui hominibus potentibus, gratiosus, disertis vltro se offerre soleant. Et ad Q. Fratrem, tamen species ipsa tā gratiosi liberti, aut serui dignitatem habere nullam potest.] *Reclamarent*) improbarent cum clamore, quæ dicerem. *Non minus inquam*) Sensus est: si ego omnia in illum dicam quæcumque poterò, non ideo erit magis nocens: nã mea accusatio non faciet eum magis nocentem, quàm est. *Non erit minus innocens*) id est non erit nocens, & crimini obnoxius: qui enim minus innocens est, nocens est. *Ex his*) actionibus.

Offensus) inimicitias. *Suspectus*) veneratur. Legitur etiã suscipitur id est approbatur [patroni constantia. *Illis*) offensis.] *In rem presentem perducere*) rem totam agnoscoadã tibi tradere, tanquam si

Decurio, an Plebeius: an honesta vitæ & inculpatæ, an notatus & reprehensibilis: an locuples, vel egenus: an inimicus, an amicus: nam si careat suspitione testimonium vel propter personam, à qua fertur, quòd honesta sit: vel propter causã, quòd neque lucri, neque gratiæ, neque inimicitia causa sit, admittendum est. *Legè Iulia de vi*, caueatur ne liceat in reum dicere testimonium ei qui se ab eo, parente eius liberauit: quive impubes erunt, qui quo iudicio publico damnatus erit: qui eorum in integrum restitutus nõ erit: quive cum bestiis, vt depugnaret, se locarat: quive in vinculis custodia publica erit: quæ palam quæstum faceret fecerit: qui ob testimonium dicendum pecuniam accepisse iudicatus, vel conuictus erit. hæc Callistratus. *Negare*) quæ pro reis petebant, neque velle desistere ab accusatione.

aduersantibus palam obsistere? Referam vnũ aliquid ex his, quæ dixi. Cum mihi quidam è iudicibus ipsis pro reo gratiosissimo reclamarent, Non minus, inquam, hic innocens erit, si ego omnia dixerò. Coniectabis ex hoc quantas contentiones, quantas etiam offensas subierimus, duntaxat ad breue tempus. Nam fides in presentia eos, quibus resistit, offendit: deinde ab illis ipsis suscipitur, laudaturque. Non potui magis te in rem presentem perducere. Dices, Non fuit tanti. quid enim mihi cum tam longa epistola? Nolito ergo identidem querere, quid Roma geratur: & tamen memento esse non epistolam longam, quæ tot dies, tot cognitiones, tot denique reos, causasque complexa sit. Quæ omnia videor mihi non minus breuiter quam diligenter persecutus.

præfens fuisset [in loco disceptationis & controuersia. Idem ad Traianum, Nunc videor commodissime posse in rem presentem excurrere.] *Non fuit tanti*) hæc causa non tanti erat, vt epistola me tam

longa obtunderes. *Longa*) respectu rerum quas complexa est.

Temerè dixi) Correctio.

Serò) extra locum. *Præposterè*) conuerso ordine. *Facit hoc Homerus*) vt multa præposterè referat. immo suum opus à decimo Troiani belli anno inchoauit: quem posteriores [boni] poetæ æmulantes pariter obseruarunt. *Alioqui*) præterea. *Perdecorum*) uentum, mutato ordine rem narrare: sed poetis hoc concessum, oratoribus interdum, historicis nunquam. [De poetis Horatius in Arte, Pleraque differat & præsens in tempus omittat.] *Ideo*) vt sit perdecorum, *Euocatus*) ante iudices postularus. *Subornatus*) iam domi instructus, vt hoc faceret, quod Fabius damnat. Illæ verò inquit pessimæ artes testem subornatum in subellia aduersarii mittere: vt inde excitatus plus noceat, vel dicendo contra reum cum sederit, vel cum adiuuisset testimonio videbitur, faciendo ex industria multa immodestè & intemperanter: per quæ non à se dictis tantum detrahat fidem, sed cæteris quoque qui profuerant, auferat auctoritatem. *Exarmaret*) in firmaret, debilitaret. *Exarmatos leones, pardos, & uros* dicit Lampridius cicures, mansuetos, edentulos, exungues. [Claudianus, Et amissa redit exarmatus arena.] *Norbanum Licinianum*) fuit alius Norbanus Præfectus Prætorij, qui in necem Domitiani coniurauit. *Legatum*) in numero Legatorum Bæticorum. *Inquisitorem*) præfectum inquirendis criminibus. *Causa*) accusatione. *Præuaricaretur*) desisteret à præscriptione sui officij, & aduersario Castæ faueret. Præuaricari autore Marcello est vera crimina abscondere. Tergiuersari in uniuersum ab accusatione desistere. Is autem secundum Vlpianum præuaricator, propriè dicitur, qui publico iudicio accusauerit, cæterum aduocatus non propriè præuaricator dicitur. *Cau-*

Temerè dixi, diligenter: succurrit quod præterieram, & quidem serò: sed quanquam præposterè, reddetur. Facit hoc Homerus, multi- que illius exemplo. Est alioqui perdecorum: à me tamen non ideo fiet. E testibus quidam siue iratus, quòd euocatus esset inuitus, siue subornatus ab aliquo reorum, vt accusationem exarmaret, Norbanum Licinianum legatum, & inquisitorem reum postulauit: tanquam in causa Castæ uxor hæc Classici præuaricaretur. Est lege cautum, vt reus antè peragatur, tunc de præuaricatore queratur. uidelicet quia optimè ex accusatione ipsa accusatoris fides æstimator. Norbano tamen non ordo legis, non legati nomen, non inquisitionis officium præsidio fuit: tanta conflagrauit inuidia, homo

sum) sancitum, prouisum. Vlpianus de publico iudicio, Is qui reus factus est purgare se debet: nec antè potest accusare, quam fuerit excusatus. constitutionibus enim obseruatur, vt non relatione criminum, sed innocentia reus purgetur. *Reus peragatur*) accusatio perficitur antequam de præuaricatione queratur. *Optimè*) cum ratione laudat hanc legem. *Fides*) ueritas: quia æstimator non audere accusare, nisi perficeret intenderet accusationem. *Ordo legis*) vt prius peragatur reus, quam de præuaricatore queratur. *Legati nomen*) quod semper sacrosanctum habitum est, & eius iniurias populus Romanus seuerè ultus est. Vlpianus, Legati non compelluntur se Romæ defendere, quamdiu Legationis causa hic morantur. quod & Iulianus scribit, & diuus Pius rescriptit. Quare Paulinus censuit apud Secundum lib. iij. referendum de Theophane Legato, cum Legationi renunciaisset. Venuleius de accusationibus, Nos accusare non licet Legatum Imperatoris, id est Præsidem prouinciæ ex sententia Lentuli Diæ. Sylla & Tyrone Coss. Item Legatum prouincialem eius duntaxat crimi-

nis, quod antè commiserit, quam in Legationem veniret: item magistratum populi Romani, eumve, qui reipublicæ

causa abfuerit, dum non retractanda legis causa abfuerit. *Inuidia*) maleuolentia.

Alioqui) in aliis rebus.

Domitiani temporibus) (suis) delator. & bonorum accusator sub Domitiano. *Vt multi*) alij fuere, quia talia videbant placere Principi. numerantur inter delatores Carus, Massa, Venio, Publicius, Regulus. *Prouincia*) Bætica. *Inquirendum*) reos. *Fidelis*) Bæticis. *Ab illo*) Classico. *Dari diem ad diluenda crimina*) decerni præfixum diem ad defendendum quæ obiciebantur. *Neuuum*) nec vt reum prius perageret, nec vt in aliud tempus defensionem protraheret. *Confidenter*) audacter, in malam partem: quod mali plerunque faciunt, & tamen à multis iustam causam tueri creduntur. Iuuenalis, Nam cum magna malæ superest audacia causæ, Creditur à multis fiducia. *Multa*) crimina. *Pomponius Rufus*) sic legèdum ex uetusto codice, & quòd lib. iij. eundem peritum & uehementem in dicendo fuisse asserat. *Libo Frugi*) Annium Libonem Consulem M. Antonini philosophi patruum Capitolinus recitat:

& Libonem eiusdem Imperatoris Legatum in Syria interiisse non sine ueneni suspitione. *Laserunt eum testimonio*) contra Norbanum testimonium dixerunt. *Adfuisse accusatoribus*) adiuuisset accusatores *Saluij Liberalis*) de quo in præcedentibus. *In insulam*) incertum in quam insulam. Conseruerant Romani in asperrimas insularum, vt Cyclades & Sporades, deportare nocentes atrocium scelerum: si autem mollius daretur exilium, in humaniores vel insulas vel prouincias. *Præsi*) iustiti, dicendo immoratus sum.

alioqui flagitiosus, & Domitiani temporibus usus, ut multi, electisque tunc à prouincia ad inquirendum non tanquam bonus & fidelis, sed tanquam Classici inimicus. Erat ab illo relegatus: dari sibi diem ad diluenda crimina postulauit. Neutrum impetrauit, coactus est statim respondere: respondit: malum prauumque ingenium hominis facit, ut dubitem confidenter, an constanter, certè paratissimè. Obiecta sunt multa, quæ magis quam præuaricatio nocuerunt. Quinetiam duo Consulares, Pomponius Rufus & Libo Frugi, laserunt eum testimonio, tanquam apud iudicem sub Domitiano Saluij Liberalis accusatoribus adfuisse: damnatus, & in insulam relegatus est. Itaque cum Castam accusare, nihil magis præsi, quàm quòd accusator eius, præuaricationis crimine corruisset. Præsi tamen frustra. Accidit enim res contraria & noua, ut accusatore præuaricationis damnato, rea absolueretur. Queris quid nos dum hæc aguntur? indicauimus Senatui ex Norbano didicisse nos publicam causam, rursusque debere ex integro discere, si ille præuaricator probaretur. Atque ita dum ille peragitur reus, sedimus. Postea Norbanus

Corruisset) damnatus esset. *Accusatore præuaricationis*) Norbano accusatore Castæ damnato, quòd præuaricaretur ab officio suo, & Castæ faueret. *Rea absolueretur*) Casta iudicio liberaretur. *Quid nos fecerimus. Hæc aguntur*) accusatio Norbani peragitur apud iudices. *Ex integro discere*) nam si damnandus erat Norbanus, quòd causam eo modo, vt erat, non ageret, Secundus, qui à Norbano prius fuerat illam edoctus, iure petiit à Senatu, vt ab alio rursus instrueretur, ne & ipse præuaricari crederetur. *Publicam causam*) ad temp-

Bæticorum pertinentem, non autem Norbanum me docuisse de suis priuatis criminibus: quare non posse agere nos de re quam non cognouimus. *Rursus* indicauimus Senatui nos debere. *Peragitur*

Extremum) cognitionis diem, quo relegatus est. *Audaciam*) in malum. Am bigit enim malè an bene de illo sètiat. *Pertulit*) susti nuit. *Interrogo me rursus & rursus*) frequenter mecum discutio. *Summo die*) die extremo. *Mandasset*) iussisset condemnandos. *Vehe mens*) impetuosus, à vi mé tis. *Disertus*) eloquentia populari imbutus. minus est disertus, quàm orator, Fabio referente. M. Tul lius de Perfe&. Orat. Do ctis eloquentia popularis, disertis elegans doctrina defuit. *Turbinem*) im petum, tempestatem. Fuit in dicendo acer & li ber: est autem translatum verbum. turbo enim aqua circumacta eundem ambiens locum, ac se ipsa vertigine concitans: in cuius similitudinem ventus in se contor quens turbo dicitur, qui repugnantior si est, ac diutius volutatus, inflammatur: &

reus) examinatur, vt condemnetur. Reum facere, est accusare: reum peragere, est condemnare. *Postea*) nam per multos dies Norbani cognitio habita est.

omnibus diebus cognitionis interfuit: ean demque vsque ad extremum vel constantiã, vel audaciam pertulit. Interrogo ipse me, an aliquid omiserim: rursus & rursus penè omisi. Summo die Saluius Liberalis reliquos legatos gra uiter increpuit, tanquã non omnes, quos man dasset prouincia, reos peregissent. Atque, vt est uehemens, & disertus, in discrimen adduxit. Protexi viros optimos, eosdemque gratissi mos: mihi certè debere se prædicant, quòd il lum turbinem euaserint. Hic erit epistola finis, re vera finis: literam non addam, etiam si ad huc aliquid præteruisse me sensero. Vale.

efficit, quod præstera Græci vocant. Men dosè tamen legitur apud Senecam poste ra. Distat turbo à vortice meandro, quo fragor à stridore. Apud Horatiũ & Spar tianum, Turbo Turbonis viri prop rium.

C. PLIN. SPVRINNAE SVO ET COCCIAE S. H

Composuisse) Ve stritius Spuri na rebus belli cis & doctrina excellens Cocciam Saluij Cocciani à Domitiano in terfecti filiam duxit vxo rem. ex qua filium Coccii singularis indolis suscepit, qui iuuenis admodũ mor tuus triumphali statua do natus est ab Imperatore in solatium or bitatis paternæ, & victoriæ præmium de vitis Bru&teris. In laudem igitur fi liij Secundus quædam lucubrauerat pa rentibus in se: ea nunc per epistolam præter cæteras familiarum legenda illis

Composuisse me quadam de filio vestro non dixi vobis, quum pro ximè apud vos fui. Primum, quia non ideo scripseram, vt dicerem: sed vt meo amori, meo dolori satisfacere. Deinde, quia te Spurrinna cum audisses reci tasse me (vt mihi ipse dixisti) quid recitasse, si

transmittit. *Deinde*) ordo & sensus est: ô Spurrinna, deinde, cum audisses me reci tasse illa, vt tu ipse mihi dixisti, quia simul etiam credebam audisse, & cognouisse, quid recitasset, id est totam summam rei.

Festis)

Festis) lætis, vt Saturna libus, & natali suo vel Principis. *Confunderem*) perturbarem. *Reduxissem*) vos legentes scripta de Coccio. *Gravissimi lu ctus*) quem habuistis in obitu filij. *Id solum*) eam solam partem. nam hanc consolatorium duobus vo lumini bus distinguit de creuerat. *Adijcerem*) mitte rem etiam illa. *Affectibus*) amori. *Prosequi memo riam*) honestis scriptis memorare Coccium. *La tius*) diutius. *Dispensata*) limata, vulgata, distribu ta. *Digesta*) per ordinem disposita. *Amicius*) non ami citius: nam ab amico comparatium fit ami cior: quo Ouidius vtitur. ac Cic. frequenter ad At ticum & Lentulum, & Li uius libro secundo ab vr be condita, ac Valerius li bro v. *Intra vos*) apud vos secreta. *Indicetis*) placet magis, quàm si legatur iu dicetis. *Difficile est huc & que*) verba sunt, quæ dici possent à Spurrinna, & Coc cia. *Intendere*) dirigere ad inquisitionem rerum. *Dis ficile*) Secundi verbum

concedentis superiora. *Sculptorem*) mar morarium, statuarium. *Quid exprimere*) quem gestum, & habitum referre. *Immor talem*) literarum enim monumenta sta tuis diuturniora. Nec magis expressi vul

mul audisse credebam. Præterea veritus sum ne vos festis diebus confunderem, si in meo m riam gravissimi luctus reduxissem. Nunc quo que paulisper hesitavi, id solum, quod recitavi, mitterem exigentibus vobis, an adijcerem, que in aliud volumen cogito reservare. Neque enim affectibus meis vno libello charissimam mihi & sanctissimam memoriam prosequi sa tis est: cuius fama latius consulatur, si dispensa ta & digesta fuerit. Verùm hesitanti mihi, om nia, quæ iam composui, vobis exhiberem, an adhuc aliqua differrem, simplicius & amicius visum est, omnia: præcipuè cum affirmetis in tra vos futura, donec placeat emittre. Quod superest, rogo, vt pari simplicitate, si qua existi mabitis addenda, cõmutanda, omittenda in dicetis. Mihi difficile est hucusque intendere animum in dolore. difficile, sed tamen vt scul ptorem, vt pictorem, qui filij vestri imaginem faceret, admoneretis, quid exprimere, quid e mendare deberet: ita me quoque formate, re gite, qui non fragilem & caducam, sed immor talem, vt vos putatis, effigiem conor efficere: quæ hoc diuturnior erit, quo verior, melior, absolutior fuerit. Vale.

tus per aenea signa, Quæ per vatis opus mores animique virorum Clarorum appa rent. *Vt vos putatis*) dicta hæc vt ia cãntiam declinaret. *Hoc*) tanto magis.

C. PLINIVS IVLIO GENITORI SVO S. II

Est omnino) Artemidorus philosophus à Secundo bene affectus, beneficiorum memor, apud Iulium Ge nitorem, copiosum & gravem in dicendo magistrum, maximis lau

Est omnino) Artemidorus philosophus à Secundo bene affectus, beneficiorum memor, apud Iulium Ge nitorem, copiosum & gravem in dicendo magistrum, maximis lau

ST omnino Artemidori nostri tam benigna natura, vt officia amicorum in maius extollat: inde etiam meum meritum, vt vera, dibus illum cumulauerat: quod pte Genitorem edoctus Secundus, eidem re aa. j.

scribit nō esse mirandū, cū eius naturā sit Artemidorus, vt amicorum facta in maius extollat: explicat tamen, quod pro eo periculū subierit. *Notri*) amici. Artemidori. fuit Artemidorus Daldianus (Daldis autem ciuitas Lydię) philosophus: qui

In maius) supra veritatem. *Circumferi*) omnibus narrat, diuulgat. *Philosophi ab vrbe summati*) Domitiano iubente philosophi sunt eieci non solum vrbe, sed etiam Italia. Auctores habeo Tranquillum, & Gellium. qua tempestate Epistetus quoque philosophus ob eandem causam Roma Nicopolim concessit. Quidam insuper Græcorum tradunt multos philosophorum Domitianum necasse, reliquos verō relegasse: philosophis etiam mathematicos addidisse. Eusebius in Chronicis bis per edictum vrbe philosophos interdictos testatur. *Suburbano*) villa iuxta urbem. [*Notabilis magis*] magis notari possem, vt criminari apud Domitia. *Fui prator*) tunc gerebam Præturam: cuius rei mentionem facit libro septimo. Duo Prætores creabantur in vrbe, qui præessent iuridicendo. alter qui vrbis, alter qui peregrinis ius diceret. Liuii abbreviator refert numerum Prætorum ampliatum, vt essent quatuor. M. Tull. in Miloniana connumerat septem Prætores suæ salutis autores. Captis deinde prouinciis totidem Prætores, quot prouinciæ in ditio nem venerant, creati sunt secundum Pōponium Iurisconsultum, partim qui vrbis rebus, partim qui prouincialibus præessent. Deinde Cor. Sylla quæstiones publicas constituit: veluti de falso, de paricidio, de sicariis, & Prætores quatuor adiecit. Deinde C. Iulius Cæsar duos Prætores instituit: ita vt fierent duodecim numero. Idem tradit sexdecim Prætores creasse Augustum: & Tranquillus ab eo Prætorum numerum ampliatum, perinde ac si prius tantum octo fuissent. Diuus Claudius duos Prætores adiecit, qui de

fontiorum interpretatione libris quatuor, & augurandi disciplinam, ac chiro-manticam scripsit. Alium Artemidorum cognomento Pseudaristophanium legimus coquinariarum dictionum collectorem. Artemidori meminit Martialis.

ita supra meritum predicatione circumfert. Equidem cum essent philosophi ab vrbe summati, fui apud illum in suburbano: & quo notabilius, hoc est, periculosus esset, fui prator. pecuniam etiam qua tunc illi ampliore opus erat, vt as alienum exsolueret, contractum ex pulcherrimis causis, mussantibus magnis quibusdam & locupletibus amicis, mutuatus ipse, gratuitam dedi. Atque hæc feci cum septem amicis meis aut occisis aut relegatis: occisis, Senecione, Rustico, Heluidio: relegatis, Maurico, Cratilla, Arria, Fannia. Tot circa me iactis fulminibus quasi ambustus, mihi quoque im-

fideicommissis ius dicerent: ex quibus vnum diuus Titus detraxit. Nerua vnum adiecit qui inter fiscum & priuatos ius diceret. ita decem & octo Prætores in vrbe ius dicebant. Cū Prætorum qui fideicommissis ius dicebat, fideicommissarium appellatum scribit Iustinianus. Liuius in monumentis reliquit creatos Prætores, qui præessent prouinciis ad bellicas res tractandas, vt ex ordine belli, exercitiisque, quemadmodum Consules haberent potestatem: erant enim velut minores duces, quibus vna legio mixtis auxiliis. x. millia peditum & duo millia equitum dabantur. Horat. in Epistolis, Prætorum, quod militibus præesset, Imperatorem vocat. M. Varro, quod populis præsit prætorum dictum putat. [*Fui prator*] quia nulla persona Principem offendere debet, tanto minus publica. [*Ampliore*] maxima: comparatiuum pro superlatiuo. *Aes alienum*) quod aliis debebat. *Contractum*) comparatum, mutuo sumptum. *Pulcherrimis causis*) honestissimis rationibus. *Mussantibus*) dubitantibus, verentibus. nam mussare interdum vereri

& dubitare: quandoque tacere, nonnunquam obmurmurare significat. Sic mussitare opinor verbum deductum, sicut mutus, ab m litera quam dubitantes & muti exprimunt imprimis. *Amicus*) Artemidori. *Magnis*) magnæ autoritatis. *Mutuatus ipse*) cū mutuo ab aliis accepissem, quantum debebat Artemidorus. *Dedi gratuitam*) largitus sum ei. *Senecione*) Herennio Senecione, de cuius interitu repetere quæ lib. r. retulimus. Fuit & Soffius, & Sempronius Senecio iisdem temporibus, & alij prius Seneciones. Senecio insuper herba quæ à Græcis erigeron vocatur. *Rustico*) Iunio Aruleno Rustico, de quo pariter supra. Fuit & Iunius Rusticus tradente Iulio Capitolino Stoicis præceptor Antonini Philosophi, domi militiæque pollens, quem idem imperator in primis reuerbatur, cui omnia consilia & publica & priuata communicabat, & ante Præfectos Prætorio osculum dabat, quem Consulem iterum designauit, ac ei post obitum statuas à Senatu postulauit. *Heluidio*) Heluidius Priscus municipio Taracina, patre Cluio, ingenium illustre philosophiæ dedit, quam totam ad animi bona exercuit: adhuc quæstorum Pætus Thrasea generum assumpsit desponsata ei Fannia. is omnibus virtutibus præditus, libertate præsertim, ruina potiori ab Italia relegatus, Galbæ principatu restitutus, cuius cadauer permissu Othonis sustulit: dein Prætor designatus in eo honore præeunte Plauto Heliatio Pontifice, fundamenta Capitolii restituendi iecit. quem ex Syria reuersum nunquam Vespasianum Imperatorem salutantem, & in Prætura omnibus edictis sine vlla mentione ac honoris præfatione transmittentem æquo animo passus est Imperator, donec Thraseæ audaciam importune imitans, & insolentissimis altercationibus pene Cæsarem in ordinem redigens, à Tribunis plebis comprehensus ministris traditur, conturbato Vespasiano, & cum lachrymis à Senatu egresso, tantum hoc prælocuto, Mihi filii succedent aut nemo: sed prius illum relegauit, deinde iussit interfici: mox penitentia ductus, magni æstimauit seruare quoquomodo missis, qui percussos reuocarent: & seruasset vtique nisi iam periisse falso nunciatum

esset. Huius filius nomine Heluidius postea à Domitiano occiditur: quod quasi scenico exodio sub peritoria Paridis & Oenones diuortium Imperatoris cum vxore tractasset: quem nunc Secundus signat: nam cum patre nulla propter ætatem potuit fuisse amicitia. Altius tamen patris historiam repetimus, quod video Tranquilli interpretem scripsisse, Heluidium patrem à Domitiano morti datum: quinimmo hoc statim sic repetet. Sanguinarius Princeps non contentus interfecisse virum sanctissimum Heluidium patrem, occidit & filium. Poterat sanè admoneri ex recenti lectione in Vespasiani vita, vbi legerat illum percussum iussu Vespasiani. Sed demus veniam alienis erroribus, vt & nostris aliquando impetremus. *Maurico*) Iunio Maurico in exilium pulso: de quo pariter lib. i. *Gratilla*) Pomponia Gratilla Aruleni Rustici vxore, quæ postea exheredato filio Astudio Curiano, legatum Secundo & cohæredibus reliquit. *Arria*) Arrias tres celebratas comperio. primam Cecinnæ Pæti vxorem, quæ marito & solacium mortis & exemplum fuit: secundam filiam prioris, & vxorem Pæti Thraseæ, quæ cognito Senatusconsulto aduersus maritum, & ipsa exemplum matris sequi voluit, ni à Thrasea esset admonita, vt viueret, & Fannæ filia subsidium vnicum esset, quam Secundus libro octauo testatur cum Fannia post interitum Domitiani ab exilio rediisse: tertiam Arriam Fatidillam Antonini Pii, qui postmodum imperauit, matrem. secundam Arriam nunc intelligit. *Fannia*) duæ fuerunt Fannia, vna quæ C. Marium captum iussu Minturnensium detinuit in domo, altera Thraseæ & Arriæ filia Heluidio desponsata, quæ bis maritum secuta in exilium, tertio ipsa propter maritum relegata. nam cū Senecio reus esset, quod de vita Heluidii libros composuisset, & in defensionem sui dixisset se rogatum à Fannia, vt hos scriberet: quærentem minaciter Metio Caro an rogasset, respondit, rogauit: an commentarios scripturo dedisset, dedi: an sciente matre Arria, nesciente: postremo nullam vocem qua periculum euitaret emisisset, quin etiam illos ipsos libros quamquam ex necessitate & metu temporum

abolitos Senatusconsulto publicatis bonis seruauit, habuit, tulitque in exilium exilii causam. *Fulminibus*) hanc rem tangit in fine panegyrici, Vtrunque, inquit,

Idem exitium) vel necem, vel exilium. *Notis*) signis. *Ideo*) quod me exposueram periculo, & mutuatam pecuniam donauerim. *Tantum flagitium*) ne amicum ab omnibus derelictum in calamitate, & ipse negligerem. [an tantum, duntaxat.] *C. Musonium*) C. Musonius Rufus, genere Thuscus, equestris ordinis, studium philosophiæ & Stoicorum placita æmulatus, & Plautum ad constantiam mortis hortatus, studia iuuenum præceptis sapientiæ fouebat. bello Vitelliano legatis ad Antonium se miscuit; & in Publium Celerem, à quo Baream Soranum, falso testimonio circumuentum arguebat, inuectus est. Miror Suidâ tradere Musonium Capitonem Thuscum ex oppido. Vulsinio dialecticum & Stoicû philosophum Apollonii Tyanei familiarem: quorum inuicem multas extare epistolas propter audaciam & arguendi libertatem summam à Nerone interfectum: cum Philostratus libro septimo prodiderit Musonium in insula Gyaro relegatum fecisse fontem ad quem omnes visendi causâ concurrerant. Dion æque referat Musonium philosophum à Nerone in exilium pulsum. Aut igitur aperte inter se dissentiunt, aut plures fuisse Musonij, quod ex sequentibus magis suspicamus: nam Philostratus libro quarto scriptum reliquit Musonium Babylonij ab Apollonio sapientia secundum iussu Neronis in carcerem detrusum, in summo vitæ discrimine versatum, & nisi valido robustoque corpore fuisset, in carcere proculdubio moriturum. Idem in vita Herodis Declamatoris, asserit Musonium

pendere idem exitium certis quibusdam notis augurarer. Non ideo tamen eximiam gloriam meruisse me, ut ille prædicat, credo: sed tantum effugisse flagitium. Nam & C. Musonium socerum eius, quantum licitum est per atatem, cum admiratione dilexi, & Artemidorum ipsum iam tum cum in Syria tribunus militarem, arcta familiaritate complexus sum: idque primum nonnullius in dolis dedi specimen, quod virum aut sapientem, aut proximum, similitimumque sapienti intelligere sum visus. Nam ex omnibus qui nunc se philosophos vocant, vix vnum aut alterum inuenies tanta sinceritate, tanta veritate. Mitto qua patentiâ corporis, hyemes iuxta, & æstates ferat, ut nullis laboribus cedat, ut nihil in cibo, in potu voluptatibus tribuat, ut oculos animumque contineat. Sunt hæc magna, sed in alio: in hoc verò, minima, si cæteris virtutibus comparentur: quibus meruit, ut à C. Musonio ex omnibus

fuisse Tyrrenum: quanquam mendose legatur *veio* pro *vipiluo*. Ad hæc Eusebius in Chronicis recitat Musonium philosophum insignem Nerone imperante: dein à Tito reuocatum ab exilio, cum Dion & alij Græcorum adfirmat Mutiani accusatione impulsus Vespasianum philosophos ab vrbe submouisse præter Musonium. Scripsit Musonius Tyrrenus sermones ex professo, philosophiam continentes & epistolas si Suidæ credimus. *Per atatem*) Secundus enim Musonio sene admodum iuuenis erat. *Tribunus militarem*) Tribunus militum essem, & in Tribunatu militiam exercerem. *Specimen*) indicium, speciosum signum. *Indolis*) futuræ virtutis. *Proximum*) sapientis, philosophum, vel quia solus sapiens Socrates ab

oraculo iudicatus. *Sinceritate*) simplicitate. Sincera auctore Donato pura, sine succo, & simplex dicitur, vt mel sine cera. *Misto*) mistum facio. *Hyemes*) frigora. *Iuxta*) pariter, in qua significatione frequentissimè Tacitus vitur. & Liuius libro quinto ab vrbe condita, Se iuxta hye-

Ordinum) conditionum.

Affectatoribus) discipulis, proprie locutus est, nam sectæ philosophorum dicuntur.

Alioqui) in aliis. *Honesto errore*) laudare supra modum.

Plurim) maiori laude dignos.

me atque æstate bella gerere posse. Plin. lib. viij. Iuxta cornua mobilia. *Voluptatibus*) non ad voluptatem bibit, neque comedit, sed ad necessitatem. *Oculos*) per quos multæ voluptates in animum penetrant. *In hoc*) Artemidoro.

omniū ordinum affectatoribus gener adsumeretur. Quæ mihi recordanti est quidem incurdum, quod me cum apud alios, tum apud te tantis laudibus cumulat. Vereor tamen ne modum excedat, quæ benignitas eius (illuc enim vnde cæpi reuertor) nō solet tenere. Nam in hoc vno interdum vir alioqui prudentissimus, honesto quidem, sed tamen errore versatur, quod pluris amicos suos, quàm sunt, arbitratur. Vale.

C. PLINIUS CATILIO SVO S. 12

Veniam) A Catilio Seuro inuitatus ad cœnam Secundus breui epistolo respondet, iis conditionibus se venturum, vt sic breuis & frugis: nec in seueris sermonibus modum excedat, cum sit iturus ante lucem ad officia. *Expedita*) succin-

Veniam ad cœnam, sed iam nunc pacifcor, sit expedita, sit parca, Socraticis tantum sermonibus abundet: in his quoque teneat modum. Erunt officia antelucana in qua incidere impune, ne Catoni quidem licuit. Quem tamen C. Cæsar ita reprehendit vt laudet. De-

uenibus fuit deprehensus. *Impune*) sine reprehensione. *Catoni*) Vticensi. *C. Cæsar*) C. Iulius Cæsar dictator. nam post necem Catonis, qui semet Vitæ confecit, M. Tullius laudem eius complexus est libro qui Cato Maior dicitur. hunc autem librum & propter ingentes viri virtutes & oratoris summam eloquentiam cum Cæsar videret amplecti, exorsus est duos anticatones, quibus crimina Catonis colligens (fuerat enim illi Cato in rep. hostis, vt qui Cæsaris tyrannida prælagiret) magnam in tantum virum iracundiam effudit. Sunt tamen qui vrbanitatis [magis] gratia, vt cum Cicerone contenderet, quàm odio aduersus defunctum, scriptos opinentur. Anticatonum meminere Fabius, Tranquil. Iuuenalis,

Plutarchus & Seruius. Cicero præterea his verbis ad Atticum, Qualis futura sit Cæsaris vituperatio contra laudationem meam, perspexi ex eo libro quem Hirtius ad me misit, in quo colligit vitia Catonis,

Ita reprehendit, & laudet) reprehensio Catonis laudi coniungitur. *Eos*) peccantes iuuenes. *Obuius*) Caro. *Ebrii*) nam vino incaluit, & noctes bibendo amicis impartiebatur, cū toto die circa negocia publica occupatus esset: vnde Memmius quidam totas noctes Catonem ebrium esse dicebat: cui Cicero, Num adeam dies totos ad aleam ludere? Non video cur Acron in Odis apud Horat. super illud, Narratur & prisci Catonis, Sæpe mero caluisse virtus: priscum interpretetur Censorinum, cū historia repugnet. nam Secundus hic & Seneca cum Plutarcho, non Censorinum, sed Uticensem merum amasse tradunt. Prisci ergo venerandi & sancti. liberalior autem potio vigorem dat: hominis namque defatigati atque defecti, Homero referentes, suavi vino mirè & animus excitatur, & robur exurgit. & nonnunquam vsque ad ebrietatem veniendum, non ut mergat nos, sed deprimat curas, quas profectò trudit & ab imo animam mouet, morbisque ut quibusdam, ita tristitiæ

sed cum maximis laudibus meis. Et eodem libro, Id enim ipsum putaram, quod scribis: ut cum ingenium Cæsaris nostri probaretur, argumentum vituperandi Catonis irrideretur.

scribit enim, eos, quibus obuius fuerat, cū caput ebrii retexissent, erubuisse. deinde adijcit, Putares non ab illis Catonem, sed illos à Catone deprehensos. Potuitne plus autoritatis tribui Catoni quàm si ebrius quoque tam venerabilis erat? Nostræ tamen cœnæ ut apparatus & impendij, sic temporis modus constet. neque enim ij sumus quos vituperare ne inimici quidē possint, nisi ut simul laudēt. Vale.

medetur. ideoque vini inuentor Liber dictus, non ob licentiam linguæ, sed quia liberum à seruitio curarum animum asserit, & audaciorem in omnes conatus facit. *Erubuisse*) verecundia confusus cū agnouissent esse Catonem. [*Adiecit*] Cæsar in suis anticatonibus.] *Deprehensos*) inuentos in aliquo crimine. nam secundum Senecam, quisquis obiecit Catoni crimen, facilius eum fecit honestum quàm turpem. *Venerabilis*) reuerendus, dum esset ebrius. *Constet*) sic. *Modus*) honesta mētura. *Ita*) talis conditionis. *Nisi & simul laudent*) nisi vituperationi laus sit annexa, quod Catoni eueniebat.

C. PLINIVS ROMANO SVO S. 13

Librum) Panegyricam orationē, qua Traiano Consulatus accepti gratias egit, Voconio Romano emendandū mittit: & difficultatem in ea propter vulgatam iam materiam excusat. *Librum*) orationem in genere demonstratio omnium pulcherrimam. *Optimo principi*) Traiano, qui ob morum probitatem à Senatu O-

Librum, quo nuper optimo Principi Consul gratias egi, nisi exigenti tibi, missurus etsi non exegisses. In hoc consideres velim ut pulchritudinem materia, ita difficultatem. In ceteris enim lectorem nouitas ipsa intentum habet. in hac, nota, vulgata, dicta sunt omnia, quo fit, ut quasi ociosus securusque lector tantissimi cognomen meruit. *Consul*) cum Cornuto Tertullo. *Gratias egi*) Senatus

iussu. *Exigenti*) petenti. *Hoc*) libro. *Pulchritudinem materia*) singulares in Principe virtutes: exemplum vnicum futuris Imperatoribus. *Ceteris*) rebus dicendis. *Ipsa nouitas*) noua materia & causa inaudita.

Elocutioni vacet) intentus sit rationi bene & aptè dicendi. est autem elocutio idoneorum verborum & sententiarum ad inuentiones accommodatio, quæ suauitatem & grauitatem plurimam affert: in oratore difficillima pars, vbi plurimum studij est adhibendum. debet enim perfecta elocutio habere tres res in se, elegantiam, compositionem, dignitatem. M. Tul. & cum secutus Fabius, quartam elocutioni virtutem addit, ut apta & accommodata rebus ac personis sit. *Cum sola estimatur*) cū per totam orationem nulli alij rei attenditur, immo præceptor eius voluit elocutionem esse difficillimam, etsi reliquæ spectarentur. *Ordo*) qui rectus esse debet: nam ut quæque gesta sunt prius, ita narranda præsertim in genere demonstratio: in coniecturali non semper: & sententiosè dicere sine verborum & ordine & modo, infantia est autore M. Tullio de Oratore. *Transitus*) qui in eo mirabilis est, cū scilicet ab vna re ad aliam transiatur: debet autem fieri ut præcedens sequentem trahere videatur, & oratio sit quasi corpus vna superficie contentum, ne commissura perluceat. Transitio alioqui exornatio cū orator breuiter ostendit quid dictum sit, & proponit quid consequatur. *Figura*) tria illa dicendi genera graue, medium, attenuatum: quæ ita in oratione mutari debent, ut graue medium, & medium attenuatum suscipiat. *Figuræ*) præterea omnes exornationes dicuntur, quæ suo loco dispositæ afferunt lumen: ut clauus purpuræ insertus. *Simul*) cum elocutione. *Inuenire præclarum*) excogitare res opportunas causæ. conuenit in hoc cum præceptore Fabio, inuentio inquit, cum imperitis sæpe communis est.

Habet) tenet. *Nota*) iam prioribus dicta principibus. *Omnia*) quæ laudanda Imperatores faciunt. *Ociosus*) non occupatus circa inuentionem, ut pote iam vulgatam.

tum elocutioni vacet: in qua satisfacere difficilium est, cū sola estimatur. Atque vniam ordo saltem & transitus, & figura simul spectarentur. Nam inuenire præclare, enunciare magnificè, interdum etiam barbari solent: disponere aptè figurare variè, nisi eruditus negatum est. Nec verò affectanda sunt semper elata & excelsa. Nam ut in pictura lumen non alia res magis quàm umbra commendat, ita orationem tam summittere, quàm attollere decet. Sed quid ego hac doctissimo viro? Quin potius illud, adnota quæ putaueris corrigenda. Ita enim magis credam cetera tibi placere, si quædam displicuisse cognouero. Vale.

Enunciare magnificè) vti magna & præstanti pronuntiatione. cui in toto genere dicendi Demosthenes summam dedit: consistit autem in voce & gestu. *Barbari*) imperiti non callentis oratoriam. *Disponere aptè*) ordinare & distribuere res suis locis, ut inter se iunctæ & coherentes sint: quod fiet si verba quæ se inuicem complectantur, verbis applicemus: ita res priores sequentibus consimiles: sic videbitur oratio non solum composita, sed etiam continua: quæ si dispositione caruerit, tanquam navis sine rectore fluctuabit. [*Aptè*] ut verba sint apta & accommodata rebus & personis.] *Figurare variè*) mutare dicendi figuram pro vt res exigat. *Eruditus*) arte instructis. *Affectanda*) nimium curiosè quærenda. Quintilianus, Resistam nec esse est his, qui omnia rerum diligentia, (qui sunt nerui causarum) quodam inani circa voces studio senescunt: idque faciunt gratia decoris, qui est in dicendo mea quidem opinione pulcherrimus: sed cū sequitur, non cū affectatur. Nam affectare est conari aliquid contra naturam rei: vnde putatur Virgilius locutus affectatè, dicendo pinguem ari-

stam: quòd dicta sit arista ab ariditate. *Ela*
sa) sublimia, grauis stylus & magnificus:
 debet enim orator interdum erigi & at-
 tolli, nonnunquam deprimi, & per plana
 incedere. *Vmbra*) extrema circumlita cor-
 poribus, cum nec pictura in qua nihil
 circumlitum est, emineat: ideòque artifi-
 ces etiam cum plura in vnam tabellam o-
 pera contulerunt, spatiis distinguunt, ne
 vmbrae in corpore cadant. præter hoc co-
 lor ipse dicendi quamlibet clarius, multis

tamen variis velut maculis conspergitur.
 Hunc locum Fabius lib. viij. capite de ge-
 neribus sententiarum latius tractat. *Lum-*
men) colorem, splendorem. *Submittere*)
 ad figuram attenuatam. *Attollere*) ad gra-
 uem, quod vtrunque per mediam com-
 modissimè fit. *Hæc*) commemoro. *Doctissi-*
mo) iam prædiximus Voconio fuisse o-
 ratorem & poetam præstantissimum.
Adnota) veru signa.

C. PLINIUS ACILIO SVO S. 14

R Em atrocem) E-
 xemplo Macedo-
 nis monet non
 debere domi-
 nos erga seruos truces esse,
 à quibus ille penè in bali-
 neo necatus, non multo
 post interit: verum prius
 vltus est mortem suam,
 comprehensis & occisis
 inter fectoribus. Acilios
 plures fuisse constat, sed
 maximè celebratum, qui
 nauali ad Massiliam prælio
 iniecta in puppem hostium
 dextra, & abscessa, memo-
 rabile illud apud Græcos
 exemplum imitatus tran-
 siluit in nauem, vmbone
 obuios agens. Item Aciliū
 poetam, & Aciliū Glabrio-
 nem Consulē cū Traiano
 à Domitiano relegatum, &
 interfectum: vt Aciliū Stre-
 neleum omitam, & quos
 iam alibi prænotauimus. *Epistola*) sed
 tragœdia. *Prætorius*) prætura functus,
 vel ius habens gestandi prætoria orna-
 menta. *Macedo*) apud Iurifconsultos lego
 Macedonem fuisse virum scelestum: & cæ-
 teris malis, quæ illi natura administrabat,
 etiam æs alienum adhibuisse: vnde decre-
 tum Senatusconsultum Macedonianum,
 ne sæpe materiam peccandi hominibus
 malis præstaret. *Seruissè*) seruum fuisse.
Minimum meminisset) non respiceret na-
 rales suos: sed insolentius se gereret, quam
 parentum obscuritas pateretur. *Formia-*

R Em atrocem, nec tantum epistola
 dignam, Largius Macedo, vir
 prætorius, à seruis suis passus est,
 superbus alioqui dominus & sæ-
 uus, & qui seruisse patrem suum
 parum, immò minimum meminisset. Lauaba-
 tur in villa Formiana. repente eum serui cir-
 cumstunt: alius fauces inuadit, alius os ver-
 berat, alius pectus & ventrem: atque etiam
 (sædum dictu) verenda cõtundit: & cum exa-
 nimem putarent, abijciunt in seruens pau-
 iumentum, vt experirentur, an viueret. Ille, siue
 quia non sentiebat, siue quia se non sentire si-
 mulabat, immobilis, & extentus, fidem pera-
 cta mortis impleuit. tum demum quasi aestu so-
 lutus effertur: excipiunt serui fideliores: concu-
 binæ cum ululatu & clamore concurrunt. Ita

nam) quam in agro Formiano habebat. For-
 miæ oppidū antiqua Læstrigonū sedes, cu-
 ius Lacones conditores prius Hormias à
 statione frequenti appellantes: deinde aspi-
 ratione in F mutata, dictæ sunt Formiæ.
 Eius littoris amœnitatem & crebras sta-
 tiones Martialis libro decimo multis cõ-
 mendat, sic exordiens. O temperatæ dul-
 ce Formiæ littus. *Circumstunt*) circum-
 ueniunt. *Inuadit*) repente constringit.
Sædum) cum præfatione protulit rem-
 verendam. *Verenda*) inguina, genitalia.
Seruens pauimentum) perustum solum ba-
 linei.

linei. Pauire antiqui ferire dixerunt, à
 quo pauimentum ex crebra percussione.
Extentus) tanquam mortuus. *Fidem pera-*
acta mortis impleuit) cum non se moue-
 ret, fecit fidem tanquam si verè mortuus
 esset. *Aestu solutus*) nimio feruore neca-

Excitatus) expergef-
 ctus. *Frigore*) quod modicum astringit corpora, &
 excitat. *Et iam erat tutum*)
 nūquam enim ausi fuissent
 mali quicquam, serui ne-
 quam, præsentibus bonis.
Refocillatus) reparatus, re-
 stauratus. *Vltionis*) quia
 serui sunt puniti. Apud Lu-
 risconsultos multis queri-
 tur, qui seruorum veniant
 puniendi occiso domino:
 vbi Vlpianus Iurifconsulto-
 rum præstantissimus, res-
 pōdet, pariter conde-
 mnandos, qui ei auxilium
 non tulerunt, quoties po-
 tuerunt aduersus vim o-
 pem ferre. *Vindicatus*) sum-
 ptum supplicium de com-
 plicibus adhuc eo viuente.
Obnoxij) subiecti. *[Nec est]*
 nulla causa est. *Quisquā*
 dominus. *Iudicio*) iure,
 merito, ratione. *Scelere*)
 immanitate seruorum.

Hæc) dicta sint. *Quid præ-*
terea) dices noui est. *Quid*)
 repetit quæ dicere potuis-
 set Acilius: & infert nihil
 noui esse. *Fertatus*) ocio-
 sus, festus. *[Marc. Tullius*
in epistolis ad Lentulum,
Ab his studiis, inquit, feria-
rum.] Contexi) scribi. *Pu-*
blico) balineis publicis. *Ominosa*) malum o-
 mne portendens. *Eius*) Macedonis. *Vt da-*
ret transitum) vt liberaret ingressum, &
 spatium transeundi præberet. *[Palma per-*
cussit] diuersum ab exemplo Diogenis, qui
 cum vidisset a dolescentem lasciuum, per-

tus. *Effertur*) extra balineum portatur à
 conscis tanquam mortuus: nam efferrī
 propriè dicuntur cadauera ad sepultu-
 ram. *Excipiunt*) ab intersectoribus Mace-
 donem tollunt. *Vlulatu*) lugubri voce.

& vocibus excitatus, & recreatus loci frigore,
 sublati oculis agitatoque corpore, viueret se (&
 iam tutum erat) confitetur. Diffugiunt serui,
 quorum magna pars comprehensa est, cateri
 requiruntur: ipse paucis diebus agrè refocilla-
 tus, non sine vltionis solatio decessit, ita viuus
 vindicatus vt occisi solent. Vides quot pericu-
 lis, quot contumelijs quot ludibrijs simus obno-
 xij, nec est quod quisquam possit esse securus,
 quia sit remissus & mitis. Non enim iudicio
 domini, sed scelere perimuntur. verum hac
 hæcenus. Quid præterea noui? Quid? nihil, a-
 lioqui subiungerem. Nam & charta adhuc su-
 perest, & dies feriatu patitur plura contexi.
 Addam, quod opportunè de eodem Macedone
 succurrit, Cum in publico Romæ lauaretur, no-
 tabilis, atque etiam vt exitus docuit, ominosa
 res accidit. Eques Romanus a seruo eius, vt
 transitum daret manu leuiter admonitus, con-
 uertit se, nec seruum à quo erat tactus, sed i-
 psam Macedonem tam grauitè palma per-
 cussit, vt penè concideret. Ita balneum illi, quasi
 per gradus quosdam, primùm contumeliæ lo-
 cus, deinde exitij fuit. Vale.

cussit pædagogum tanquam huius intem-
 perantiæ auctorem. *Contumeliæ*) despe-
 ctus, dum manu percutitur. *Gradus*) a-
 scensus, incrementa. minor enim contu-
 melia quam mors.

Roganti Proculovt ver-
sus suos emen-
daret, & an pu-
blicandi essent iudicaret:
respondet se libentissimè
suscepturum tale onus,
iamque videri dignos e-
ditione, nisi deceptus fue-
rit suavi eius recitatio-
ne. *Secessu* ruri. *Exemplum*
Ciceronis, qui fuit poet-
tas. *Succisus* subscisi, sub-
tracti à rebus vrgentibus.
Plinius senior in præfa-
tione suæ historiæ, Suc-
cisuis temporibus ista qua-
ramus. Vocabulum Apu-
leianum: quo Marc. Tul-
lius, Tranquillus, Gel-
lius etiam videntur. Succis-
ium interdum significat
reliquum, superfluum, in-
utile. *Marc. Tullii* Extat
adhuc oratio, pro Archia
poëta, præceptore, qua
eum ciuitate Romana do-
natum, & dignum, quia
poeta, probat. Fuit enim
Cicero puer ad carmen
non mediocriter inclina-
tus, vt libellis quibus-
dam verbis editis ingenium eius pri-
mum eluxerit, postmodum in secessu hæc
studia exercuit: & in vrbe interdum non
pauciores quingentis verbis per singu-
las noctes componere solitum tradide-
runt, [vnde in epistolis ad Lentulum te-
statur se scripsisse quædam carmina, ac ab
orationibus disiunxisse, seque ad mansue-
tiores musas retulisse, quæ maximè se fi-
cut à prima adolescentia delectarunt.]
nam multa transtulit ex Demetrio, & A-
raturum Latinum fecit. Balchionas; Vxo-
rium, Nilum metro panxit. [libros treis
de temporibus] sed quanto maiorem lau-
dem soluta oratione meruit, tanto mino-
rem versu inuita (vt inquit Martialis) mi-
nerua. *Poeticen* artem scribendæ poeseos:
est enim fictæ veræque narrationis con-

Roganti ut libellos tuos in secessu le-
gam, examinem, an editione sint
digni: adhibes preces, allegas e-
xemplum. Rogas etiam vt aliquid
succisui temporis studijs meis subtraham, im-
pertiam tuis. Adycis M. Tullium mira beni-
gnitate poetarum ingenia fouisse. Sed ego nec
rogandus sum nec hortandus. nam & poetice
ipsam reliogissimè veneror, & te validissimè
diligio. Faciam ergo, quod desideras, tam dili-
genter quam libenter. Videor autem iam nunc
posse rescribere esse opus pulchrum, nec suppri-
mendum, quantum æstimare licuit ex ijs quæ
me presente recitasti: si modo mihi non impo-
suit recitatio tua. legis enim suauissimè & pe-
ritissimè. Confsido tamè me non sic auribus du-
ci, vt omnes aculei iudicij mei illarum delini-
mentis refringantur: hebetentur fortasse &
paululum retundantur, reuelli quidem, extor-
querique non possunt. Igitur non temerè iam
nunc de vniuersitate pronuncio: de partibus
experiar legendo. Valc.

gruenti ritmo, vel pede composita me-
trica structura ad vtilitatem, voluptatè
que accommodata. distat autem à poe-
mate & poesi, quòd poetica ars ipsa in-
telligitur: poema autem pars operis, vt
descriptio armorum Achillis: poesis con-
textus & corpus totius operis effecti: vt
Ilias, Odyssæa, Æneis: autores habeo
Marcellum, Aphthonium, Diomedem, E-
phektionem. Donatus autem putat poësin
esse vnus carminis plures libros. *Religio-
sissimè* tanquam rem diuinam & san-
ctam: nam quasi diuino quodam spiritu
afflantur poetæ. quare suo iure nosser ille
Ennius sanctos appellat: quòd quasi deo-
rum aliquo dono atque munere com-
mendati nobis esse videantur. hæc Cicero
pro Archia. *Nec supprimendum* non con-

tinendum domi, sed publicandum. *Mihi
non impoſuit* non me decepit. *Suauissimè*)
miro cum lepore. *Peruissimè*) cum maxi-
ma arte. *Auribus ducto*) oblectamentis au-
diendi trahi & affici. *Aculei*) igniculi, sti-
muli, diminutium ab acu, à quo aliud a-
culeolus deducitur, in vsu apud Martia-
lem. *Delinmentis*) blanditijs. *Refringan-
tur*) reprimantur, minuantur. [refringan-
tur, vt est in aliquibus exemplaribus.] He-

betentur) debilitentur. *Retundantur*) re-
fringantur. *Extorqueri*) per vim extrahi.
Temerè) frustra, inconsultè. Tranquillus
pro ferè posuit. Nec temerè, inquit, va-
quam triclinio abscellit, nisi dissentus ac-
madens. & in Tito, Pestilentia, quanta
non temerè alias. in quem senfum pari-
ter Plinius senior frequentius vsurpauit.
Vniuersitate) toto opere.

Adnostasse Pro-
bat exemplo a-
lia esse clario-
ra, alia maiora
facta. nam Arria non mi-
norafecit, dum viueret,
quam dum moreretur: &
tamen magis laudatur vox
eius porrigētis marito gla-
dium, Pæte non dolet:
quam dum mortuum fi-
lium viro ægotanti vi-
uum simulat, & exulem
naucula prosequitur. *Ad-
notasse*) animaduertisse.
Clariora) illustriora, magis
cognita. [*Maiora*] re ipsa
plus virtutis habentia, sed
minus nominis.] *Illius*) ad
differentiam filix Arrix,
quæ Thraseæ vxor fuit.
Marito) Cæcinnæ Pæto.
Exemplum) quia se prius
interfecit. Martialis, Ca-
sta suo gladiū cūm trade-
ret Arria Pæto, Quem de visceribus tra-
xerat ipsa suis. Si qua fides, vulnus, quod
feci, non dolet, inquit. Sed quod tu facies,
hoc mihi Pæte dolet. *Multa*) fortiter ge-
sta. *Aux*) prioris Arrix Cæcinnæ vxoris.
Hoc) se interficere & maritum ad idem
impellere. *Obscuriora*) minus vulgata. *Cæ-
cinnæ Pæti*) decipiuntur, qui existimant
Arriam istam in morte sua & mariti con-
stantia celeberrimam Pæti Thraseæ vxo-
rem, cūm non hæc, sed eius filia pari no-
mine Arria fuerit. illos autem sefellit,
quòd vterque & Cæcinnæ & Thraseæ co-
gnominatus est Pætus, opinantes vnum

Adnostasse videor facta, diætæque
virorum & minarumque alia cla-
riora esse, alia maiora: confirmata
est opinio mea hesternò Fannia
sermone. neptis hæc Arrix illius, quæ marito
& solatium mortis & exemplum fuit. Multa
referebat auia sua non minora hoc, sed obscu-
riora: quæ tibi existimo tam mirabilia legenti
fore, quam mihi audienti fuerunt. *Ægotabat*
Cæcinnæ Pæti, maritus eius. *Ægotabat* &
filius, vterque mortiferè, vt videbatur. *Filius*
decessit eximia pulchritudine, pari verecun-
dia, & parentibus non minus ob alia charus,
quam quòd filius erat. huic illa ita funus para-
uit, ita duxit exequias vt ignoraret maritus.
quinimmo quoties cubiculum eius intraret,
vivere filium atque etiam commodiorem esse

tantum fuisse Pætum. apud Dionis ab-
breuiatorem mendosè scriptum est de Ar-
ria *quæ natiua vniuersi* pro *quæ natiua pæti*,
id est, vxor Cæcinnæ Pæti. *Filius*) Cæcin-
næ & Arrix. *Mortifere*) cum periculo
mortis. Legitur etiam vtrique, pro vter-
que. *Ob alia*) propter bonam indolem &
morum elegantiam. [*Filius*] quem paren-
tes etiam rudem & malum solent ama-
re [*Huic*] filio. *Funus*) exequiarum pom-
pam, aliquando ipsum officium significat,
vt apud Terentium: interdum cadaver, vt
apud Virgilium, sic appellatum, auctoribus
Donato & Seruio, à Funalibus, quæ intra

ceram sunt. nam funes incensos maiores nostri mortuis præferbant. generalius est funus quàm exequiæ. est enim tota pompa tam domestica quàm extrinseca:

Commodiorem) validiorem, conualescentem. *In interrogans*) marito. *Vincere*) patientiam Arriæ. *Prorumperent*) cum impetu exirent. *Egredebatur*) à cubiculo Pæti. *Dolori dabant*) fletus spargebat, & tristabat. *Satiata*) flendo. *Composito*) formato in lætorem habitum. *Redibat*) ad maritum. *Orbitatem*) filij obitum. *Illud*) facinus. *Eiusdem*) Arriæ. *Stringere ferrum*) gladium denudare. ab eo quod præcedit. strictam aciem ferri pronuda Virgilius posuit. *Stringere* item amplecti significat, vt apud Senecam, Adulteram strinxit. Et defrondare ac læuigare: nam stricta folia ex arboribus dixit Cæsar, & Virgilius. frondes ac remos. Marcellus insuper stricturas appellari voluit scintillas, quæ de feruenti ferro emittuntur. *Perfodere pectus*) Arria Messalinæ familiaris cùm maritum Cæcinnam morti destinatum intueretur: deliberavit & ipsa mori, immo virum meticulozum confirmavit ense primum se confodiens: deinde illi tradens his quidem verbis. I, feri te, non doleo: qua re multis celebrata fuit. Pæte non dolet vulnus, quod ego feci, sed quod tu facies. hæc est illa vox immortalis ac pene diuina. Neque moueatur aliquis præter literarum regulas Secundum dixisse, dolet vulnus, cùm Martial. idẽ argumentũ tractas pariter dixerit: & lib. 11. detes dolere Glycere: & 12. non aures dolere sed capillos. [Plinius in mustellaria, Cor dolet.] quod imitatus est scribens Ouidius Cor dolet: atque ira mixtus abundat amor. & alibi, id ipsum indoluit Iuno. Iuuenalis. Protinus ante meum quicquid dolet, exue limen. Prudentius, Hic omne quicquid lancinamur non dolet. Dolet quod cruor pectori infudit tuo. *A Eternitas*) famæ immortalitas.

simulabat. Ac persepe interroganti quid ageret puer, respondebat, Bene quieuit, libenter cibum sumpsit. Deinde cum diu cohibita lacryma vincerent prorumperentque, egrediebatur. tunc se dolori dabat. satiata siccis oculis, composito vultu redibat tanquam orbitatem foris reliquisset. Præclarum quidem illud eiusdem, ferrum stringere, perfodere pectus, extrahere pugionem, porrigere marito, addere vocem immortalem ac pene diuinam, Pæte non dolet. Sed tamen ista fatienti dicentique gloria & aternitas ante oculos erant: quo maius est sine præmio aternitatis, sine præmio gloriæ abdere lacrymas, operire luctum, amissoque filio matrem adhuc agere. Scribonianus arma

quare in hoc non tantum admiranda, cùm præmium constantiæ intueretur. [*A Eternitas*] immortale præconium sui facinoris. [*Quo*] idcirco. [*Maius*] celebratio ne dignius. [*Abdere*] suppressere. [*Sine præmio*] quia nemo aderat qui talia posset monumentis mandare. *Matrem agere*] simulare illum adhuc viuere, monstrare se matrem, agere amicum, præstare officium amici. [*Agere* autem fabulam repræsentare significat, agere interdum audire, alibi dicere, item tractare, impellere, mouere. Donatus sic distinguit. agere est aliquid necessarium facere, agitare voluptuarium, vt agitator equorum. *Scribonianus arma*] Furius Camillus Scribonianus Dalmatiæ legatus bellum ciuile molitus legiones multas fortissimâsque ad sacramenti mutationem pellexerat, & cùm non dubitasset citra bellum Claudium imperatorem posse terreri, contumeliosa & minaci epistola eum cedere imperio iubet, vitamque ociosam in priuata re gerere. Dubitavit Claudius adhibitis principibus viris, an obtemperaret: sed die dicto vt in vnum vndique

ad nouum imperatorem conueniretur: neque aquilæ ornari, neque conuelli quomodo signa, mouerive potuerunt: exercitus tanta & tam inusitata fide miraculi motus & in pœnitentiam versus imperatorem Scribonianum quinto statim die destitutum interfecit: seseque sacramento prioris militiæ continuit. Hæc sumpta à Paulo Orofio, & Tranquillo. Alij hunc motum alius repetentes longius etiam exequuntur. Cùm Romani de moribus Claudii desperarent, à multis insidijs petitus est, præsertim ab Annio Vinitio: qui ad Furium Camillum Scribonianum Dalmatiæ legatum misit, & persuasit, vt arma aduersus Claudium sumeret, ac militibus non parentibus, ma-

Illyrico) Illyris prouincia Pannoniam septentrionem versus, meridiem vero Adriaticum mare determinat: optimis portibus propter adiacentes insulas illustrata. Aduerte ab alijs scriptoribus dici mota esse arma in Dalmatia: à Secundo in Illyrico: sunt autem prouinciæ contiguae. [quare probata lectio est arma Illyrico mouerat vt ex Dalmatia, quæ obtinebat, Illyricum inuaserit.] *Fuerat in paribus*) fauerat Scriboniano. & secutus erat illum contra Claudium. *Occiso*) per se, vel milites. Secundus à militibus scribit occisum. Trahebatur ab Illyrico. *Arria*) vxor eius, quæ vna in prouincia fuerat. *Impone-*

retur] in eandẽ nauẽ. *Consulari*) Cecinnæ, qui gesserat Consulatum. *Omnia*) prædicta. *Vxori*) Iuniae: quæ defectionis Scriboniani conscia, relegata est. quare impatiens annexa est etiam crimini: quo deinde filius in exilium actus est. *Proficere*] *inducum*) sponte indicaret coniurationis mariti conscios contra Claudium. *Et Vinitio*) neque tu vnâ occubisti? [*Ex quo*] ex quibus præludijs. [*Non subitum*] sed multo antè præuisum, & ex rebus antea actis decretum. *Thrasea gener*) Thrasea Pætus,

nu propria se transverberauit. Claudius hac defectione consternatus plurimum sibi metuebat: tamen illius morte cognita confirmatus est: & donatio militibus distributa, qui in partes Scriboniani fuerant conquisitos & eorum plurimos deprehensos occidit: multi inter quos Vinitius, sibi manus intulerunt. Messalina & Narcissus libertus cum reliquis hac oblatâ occasione nulli potentum pepercere, nisi quis aut pecunia aut gratia, quamuis nocentissimus periculũ subterfugit: nam non viri tantum, sed & mulieres trucidatæ sunt. Ad hæc Tacitus Scriboniani filius inquit clementia Claudii reseruatus, postea quasi finem principis per Chaldæos scrutaretur, in exilium actus est.

Illyrico contra Claudium mouerat: fuerat Pætus in partibus, & occiso Scriboniano, Romanum trahebatur. Erat ascensurus nauem, Arria milites orabat, vt simul imponeretur. Nempe enim (inquit) daturi estis consulari viro seruos aliquos quorum è manu cibum capiat, à quibus vestiatur, à quibus calciatur. Omnia sola prestabo. Non impetrauit. Conduxit piscatoriam nauiculam, ingensque nauigiũ minimo secuta est. Eadem apud Claudium, uxori Scriboniani, cū illa profiteretur iudicium, Ego (inquit) te audiam, cuius in gremio Scribonianus occisus est: & viuis? Ex quo manifestũ est, ei consilium pulcherrimæ mortis non subitum fuisse. Quinetiam cum Thrasea gener eius deprecaretur, ne mori pergeret: interque alia di-

Patauij ortus, vir egregius, & malis temporibus clarus. Nam exercebantur miris modis inter Neronem & Thraseam inimicitia: verum cuidam multa criminosa & anti, atque causam suam perperam iudicasse dicenti, obstitit Nero, tantumque absuit criminibus de inimico contra veritatem assentiri, vt exclamauerit, vtinam tam me Thrasea diligat, quàm iudex æquus & rectus est. huic Cecinna filiam Arriam desponsauit: ex qua Fanniam suscepit.

Filiam) Arriam. *Pereundum*) violenter. Nero virtutem ipsam excindere concupiscens Thraseæ infensus, accedentibus causis quòd Senatu egressus, antequam aliud decerneretur, quum legeretur epistola de matris Agrippinæ nece, & de natali eius, ut inter nefastos esset, referretur, quòd in municipio suo egisset Tragœdiam more patrio in quodam festo, quòd celebrabatur trigesimo quoque anno, quòd Iuuenalium ludicro parum expectabilem operam præbuerat, quòd mitiora in Prætorem Antistii obprobrosa in Nerone cõposita carmina censuerat, & obtinuerat: & spõte absens, cù diuini honores Poppeæ decernerentur, fuerat: neq; funeri interfuerat. ea renouauerat Capito Confutianus flagitiosus, & Thraseæ inimicus: quòd autoritate eius repetitum concidisset: deinde illa obiiciebat, quòd principio anni solitus esset solene iusturadum vitare, nuncupationibus votorum nõ adesse, nunquã pro salute principis immolasse, nunquã pulsantem citharam audiuisse, neq; laudasse, neq; pro sacra illius voce sacrificasse, & triennio non introiisse curiam: solitus olim aduersus adesse vulgaribus patrum consultis, tãquam presentibus offenderetur. Quare cùm ei mortis arbitrium datum esset, Quæstor consulis ad eum in hortis agentem missus, etiam tum maximè intentum Demetrio, cynicæ institutionis doctore, donec aduenit Domitius Cæcilianus ex intimis amicis, & illi, quid Senatus censuisset, exposuit. Vocato igitur propius Quæstore, & vtriusque brachij venis incisis effuso cruore humum spargens, Libemus, inquit, Ioui liberatori. Dicere solebat, parcere Nerone adulatoribus, si ideo possent crudelitatem eius fugere: sed cum pariter & ipsi trucidarentur, melius esse non seruili ter perire, cum fama post se duratura esset: illorum verò tantum, quòd iugulati essent. Illud præterea fre-

xisset, Tu vis ergo filiam tuam, si mihi pereundum fuerit, mori mecum? Respondit, si tandem, tantaque concordia vixerit tecum, quàm ego cum Pato, volo. auxerat hoc responso curam suorum. Attentius custodiebatur, sensit, Et, nihil agitis, inquit. Potestis enim efficere ut male moriar: ne moriar, non potestis. Dum hæc dicit, exiit cathedram, aduersoque parieti, caput ingenti impetu impexit & corruit. Focillata, dixeram, inquit, vobis, inuenturam me quamlibet duram ad mortem viam, si vos facilem negassetis. Videntur hæc tibi maiora illo, Pate non dolet. ad quod per hæc peruenit est. Cum interim illud quidem ingens fama, hæc nulla circumfert. Vnde colligitur, quod initio dixi, alia esse clariora, alia maiora. Vale.

quenter secum usurpabat, Me Nero interficere potest, lædere nequaquam. Alij scripserunt Thraseam mori iustum ob vultus tristitiam & asperitatem. historiam collegimus ex Tacito, Dione & Plutarcho. *Mori mecum*) Thrasea, referente Tacito, uxorem Arriam tentantem mariti supremam, & exemplum Arriæ matris, sequi: monuit retinere vitam, filiarque Faniæ communi subsidium vnicum nõ adimere, quæ viri dicto obediens usque ad Traiani tempora supervixit. *Auxerat curam*) intenderat diligentiam. *Custodiebatur*) ne se interficeret. *Sensit*) animaduertit Arria custodiri ne sibi manus inferret. *Nihil agitis*) exemplo Catonis & Portiæ: ille enim secundum Plutarchum dixit, si caput parieti illisero, aut spiritum præclusero, facile mori possum. De hac autem Martialis, Coniugis audisset factum cùm Portia Bruti, Et subtrahita sibi quæreret arma dolor. Nondum scitis, ait, mortem non posse negari. Credideram satis hoc vos docuisse patrem. Dixit & ardentes auido bibit ore fauillas. In nunc & ferrum turba molesta nega. *Male*) dolentius. [cù maiori cruciatu.] *Impexit*) impulit, percussit. *Refocillata*) reparata, restaurata: [recreata à suis.] *Duram*) difficilem, longiorem. *Illo*) dicto. *Per hæc*) con-

stantiæ & fortitudinis præludia. *Illud*) ta. *Circumfert*) vulgat. *Colligitur*) compare non dolet. Hæc præexercitamentum probatur.

C. PLINIVS SERVIANO SVO S. 17

Restene) Anxius pro salute Seruiani, quòd iam pridem nihil scriberet, rogat ut statim tabellario misso nunciet quid faciat. Non medicriter dubitandum Seueriano, an Seruiano scripta fuerit epistola. nam vtrunque nomen legitur in exemplaribus etiam manuscriptis. Secundus libro octauo Seruianum virum exactissimum nominat. Spartianus sapius in Adriano refert Seruianum virum summæ autoritatis.

nam Iulius Seuerianus legatus Pannoniæ sub Traiano fuit, & eo imperante bis cõsulatû gessit, semel cum Subsurano: illi Adriani soror Paulina nupsit. cui is Imperator tantum detulit ut venienti de cubiculo semper occurreret: tertium consulatum ne esset secundæ sententiæ non petenti, ac sine precatione concessit. filiam habuit, quam Fusco Salinatori destinavit. Cùm incidisset Adriano in morbum lethalem, factus de successore sollicitus primùm de Seruiano cogitavit: postea quasi affectatorem imperii: quòd seruis regis cœnam misisset, quòd in sedili regio iuxta lectum posito sedisset, quòd erectus ad stationes militum senex nonagenarius processisset, moritui coegit: re vera ne sibi superstes esset. Flavius Vopiscus recitat epistolam Adriani scriptam Seruiano consuli. Gellius Seruianum virum suæ ætatis doctissimum restatur. At Dion Seuerianum vocat. Eum, inquit, Traianus successorem aliquando, & dignum imperio iudicavit: nam in conuiuio olim quæsiuit ab amicis, ut decem nominarent viros quibus summa republ. & rerum fastigium demandari posset: tum verò compresso aliquantulum sermone, nouem dixit per vos

Restene omnia quòd iam pridem epistolæ tuæ cessant, an non omnia recte? sed occupatus es tu, an tu non occupatus? sed occasio scribendi vel rara vel nulla? Exime hunc mihi scrupulum, cui par esse non possum. Exime autem vel data opera tabellario misso, ego viaticum, ego etiam premium dabo, nuntiet mihi modo, quod opto. Ipse valeo, si valere est suspensum & anxium viuere, expectantem in horas, timentemque pro capite amicissimo, quicquid accidere homini potest. Vale.

discere cupio, vnum ego Seuerianum habeo. hunc cum Fusco eius nepote, quòd Commodi adoptionem ægrè ferre viderentur suspectos & inuisos occidi iussit Adrianus. Seuerianum nonagenarium, alterum decem & octo annos natum. sed Seuerianus priusquam iugularetur, ignem poposcit atque incenso thure, Vos, inquit, deos testor, me nihil mali commisisse: Adriano hoc tantum imprecor, ut cùm mori cupiet, non possit. Seueriani Africæ proconsulis meminit Apuleius & Lucianus in sermone, cui titulus quomodo historia scribenda sit, Seuerianum refert. item Vlpianus Seuerianum consulem Adriano imperante, apud quem. ff. quinto menda inoleuit, vbi commemorat Adrianum rescripsisse Seruiano. aut igitur Seruiano, aut Seueriano ex præcedentibus legendum. *Omnia*) tua se habent. *Scrupulum*) dubii, difficultatem. Terentius in Andria, At mihi etiam vnus scrupulus restat. translatio à scrupulo lapillo. qui nos in calceo latens plerunque offendit. Vnde idem comicus sibi, Inieci scrupulum. Et asperas falebrosasque vias scrupulosas dicimus. Scrupulus præterea ponderis genus. Marr. libras scrupulos sextulâsque dicit. at neu-

tro genere. Iugeri pars minima est decem scilicet pedes & longitudine & latitudine quadratum. *Par*) non possum pari hanc difficultatem, neque mea constantia tolerare. *Data opera*) ob hanc solum rationem. *Viaticum*) viæ necessariam impensam, quæ proficiscenti erogatur. Græci ἐπόδιον dixere: sed interdum pro facultate & paratu Latini sunt vsus: sicut illi ἐπόδιον πηδῆας ἢ πηδῆας καὶ ἰσχυρίδας: id est, facultas virtutis

diuitiæ & vitii. viaticulum per diminutionem dixit Caius. ff. v. & pariter Apuleius qui lib. vij, viagium pro itinere vsurpauit. *Premium*) laboris mercedem præter viaticum. *Quod opto*) te benevalere. *Si Valere*) correctio: non enim bene valet qui aliis quibus animi molestiis perturbatur. *Capite amicissimo*) vita tua mihi amicissima. *Quæquid*) omne malum quod.

C. PLINIUS SEVERO SVO S. 18

Officium) Severo (scribit in Senatu oratione Panegyricâ dixisse, deinde recitasse quibusdam amicis cum summa auditorum attentione: quare & principem Traianum & sua tempora laudat, quibus spreto adulationibus gratia & seuera placent. Seueros per ea tempora multos fuisse cōperio, Curtium Seuerum præfectum recitat Tacitus. Septimi Seueri doctrinam laudat Statius in syluis. Seuerum doctum fuisse Martialis libro xi. testatur. & Decium Seuerum imperante Severo claruisse Iurisconsultus, sicut idem Iulii Seueri meminit, qui Dione tradente, à Britannia in Iudæos deficientes ab Adriano missus est, vir iustus, & sapiens, dignitate & autoritate insignis, postmodum regendæ Bithyniæ destinatus. *Officium consularium*) quia Consul creatus eram, ideo Traiano gratias egi, quod secutus est Aufonius pro Consulatu suo Gratiano principi gratias agens. *Resp. nomine*) ex autoritate reip. & imperio Senatus, sicut ipse refert in eadem oratione. *Ad rationem*) secundum respectum. *Loci*) Senatus immo Senatorum, apud quos breuius dicendum erat propter reuerentiam. *Temporis*) seculi nostri, quo liberius fari licebat. *Ex more*) ad imita-

Officium Consulatus iniunxit mihi, ut Reip. nomine principi gratias agerem. quod ego in Senatu cum ad rationem & loci & temporis ex more fecissem, bono cui convenientissimum credidi, eadem illa spatiosius & uberius volumine amplecti. primum, ut imperatori nostro virtutes sua veris laudibus commendarentur: deinde ut futuri principes non quasi à magistro, sed tamen sub exemplo præmonerentur, qua potissimum via possent ad eandem gloriam niti. Nam præcipere qualis esse debeat princeps, pulchrum quidem, sed onerosum, ac propè superbum est: laudare verò optimum principem, ac per hoc posteris, velut è specula, lumen quod sequantur ostendere, idem utilitatis habet, arrogantia nihil. Cæpi autem non mediocrem voluptatem, quòd hunc

tionem aliorum. *Spatiosius*) pluribus verbis. [Hoc repugnat illi epistolæ ex lib. primo, qua asserit oratores plura egisse quàm edidisse. quod tamen hac ratione potest excusari, quoniam illis oratoribus præfixa data erant liberæ perendinationes, ita ut quantum voluissent dicere, potuissent. at Plinii seculo intra constitutum tempus dicebant. an quòd alia erat apud iudices, alia apud senatum agendi ratio? *Uerius*) eloquentius. *Sua*) propriæ. solius Traiani. fuerunt enim in eo virtutes fere diuinæ. *Magistro*) rectore, doctore. nam Plato

librum

librum de regimine principum scripserat, & Xenophon dialogum de tyrannide. *Sub exemplo*) ad imitationem Traiani: exemplo enim magis quàm verbis mouemur. *Nisi*) contendere. *Onerosum*) magni ponderis, ne præmittenda dicamus, & dicenda omitamus. *Superbum*) ut inferior superiori præcipiat, & tantum sibi

Librum) oratione panegyricam. *Codicillos*) epistolas [ad illos missas.] *Libellos*) supplicationes. *Vacat Roma*) vacui sunt ab officiis in vrbe. id quod lib. x. Mart. conqueritur. *Fædissimis tempestatibus*) turbidis & tempestuosis diebus. *Fædum* est plurquam turpe, interdum crudele significat. idcirco Salustius, fædos oculos dixit. *Tertium diem*) ut totam orationem recitare: relinquebatur enim tertia pars eius recitanda. *Mihi*) mea causa. *Honorem*) audiendi diligentiam. *Studijs malo*) crediderim id factum potius propter studia. *Eximta*) deperdita superiorum principum sacuita præsertim liberiora studia: ut vetus comædia, & satyra, & historia. *Responnentur*) respiciuntur sub Traiano: nam Iuena. sub eo suū opus publicauit & composuit: quod non dissimulat identidem, sed in primis. vij. saty. Tacitus verò & Trāquill. suas historias. *Cui materia*) demonstratio generi & soluta orationi quæ minus tenet auditorem. an potius quæ solebat imperatores commendare. *Sedulitatem*) per triduum audiendi diligentiam. *Nepes*) præstiterunt ei materiæ hanc sedulitatem, quæ quoque præstiterant in Senatu, cum primum dixi: perinde ac si inferret quòd non tantum debent capere in recitatione eius orationis, quam semel audiuerant. *Perpeti*) totam audire. *Ne-*

arroget. *Per hoc*) hac ratione, ductu figurato: *Lumen*) speciosum exemplum. *Specula*) loco edito è turri, translatio à nauigantibus, qui solent dirigere cursum suum ad lampadem, in specula portus accensam. *Arrogantia nihil*) habet. sic enim vitatur superbia, & par utilitas sequitur.

librum cum amicis recitare voluissem, non per codicillos, non per libellos, sed si commodum esset, & si valde vacaret, admoniti. nunquam porro, aut valde raro, vacat Roma, aut commodum est audire recitantem. fædissimis in super tempestatibus per biduum conuenerunt. Cùmque modestia mea finem recitationi facere voluisset, ut adicerem tertium diem, exegerunt. Mihi hunc honorem habitum putem, an studiis? studiis malo, quæ propè extincto refouentur. At cui materia hanc sedulitatem præstiterunt? nempe quam in Senatu quoque, ubi perpeti necesse erat, grauari tamen vel puncto temporis solebamus. eadem nunc & qui recitare, & qui audire triduo velint, inueniuntur: non quia eloquentius quàm prius, sed quia liberius, ideòque etiam libentius scribitur. Accedet ergo hoc quoque laudibus principis nostri, quod res antea tam inuisa quàm falsa, nunc ut vera, ita amabilis facta est. Sed ego cum studium audientium, tum iudicium mirè probaui. Animaduerti enim seuerissima quæque vel maxime satisfacere. Memini quidem me non multis recitasse quod omnibus scripsi: nihilominus tamen, tanquam sit eadem

esse erat) propter præsentiam Cæsaris, quamuis esset molestum & graue audientibus. *Puncto*) momento, quantulo spatio. *M. Tullius pro Cluentio*, Neque postea Larini punctum temporis moratus est. *Solebamus*) sub malis imperatoribus. *Quàm prius*) nunc dicantur. iam enim adulatio omnia noua excogitauerat.

Liberius) verius. cum sub Domitiano capitale fuerit laudare bonos, id est verum dicere. *Accedet laudibus*) ad alias eius laudes addetur hæc etiam. *Res*) laudatio paenegyrica. *Antea*) sub malis imperatoribus. *Nunc*) Traiano principe. *Verus*) con-

Hac seueritate aurium) iudicio audientium libenter seuera scripta. *Olim* (sub Nerone) qui cantu & musica oblectatus adeo, vt in certamen sapius descendit, & aduersarios quasi plane eiusdem conditionis obseruaret, captarit, infamarit, maledictis incesserit: ac si qui arte præcelleret, corrumpere etiam solitus fuerit: inde pessimum cantandi genus, dum principi male cantanti cedunt, introductum. fuit enim exigua & obscura vocis. quare non immerito Aristoxenus apud Athenæum, inquit, postquam theatra in barbaros mores fluxere, & multum a prioribus deficiere, publicè ipsa musica defecit: paucique sciunt, qualis olim fuerit: nunc musica modi pessimi introducti,

quibus qui vtrunc pro humanitate molles fiunt, pro temperantia libidinosi. [Plutar. in libello de musica refert antiquos Græcos nesciuisse theatralem musam: sed eius scientia vsos tantum ad honorem deorum, & heroum laudem, ac institutionem iuuenum, quod prius Horatius in poetica tetigisse videtur per illud. Musa dedit fidibus diuos puerosque deorum. idem Plutarchus, cum colligat theatrum fuisse post: quoniam *ἄρα* vnde theatrum deductum est, *ἄρα* vnde *ἄρα* denominationem traxerit, asseritque, ad pueros erudiendos olim musica in vsu erat: eam suis temporibus fuisse sublatam, omnèque ad theatralem conuersos.] *Theatra*) quæ instituta sunt ad deorum immortalium ludos, & populi voluptatem, id græcorum inventum, vnde etiam nomen Latine arena dicitur. nulla fermè Italiæ ciuitas fuit nobi-

tinens veras laudes. *Amabile*) grata. *Studium*) attentam operam. *Seuerissima* quæque) scripta admodum austeri & graui. *Satisfacere*) placere. *Non multis*) paucis doctis, quibus solebat sua committere. *Omnibus*) pro communi vtilitate.

omnium futura sententia, hac seueritate aurium letor. Ac sicut olim theatra male musicos canere docuerunt, ita nunc in spem adducor posse fieri vt eadem theatra bene canere musicos doceant. Omnes enim qui placendi causa scribunt, qualia placere viderint, scribent. At mihi quidem confido in hoc genere materie letioris styli constare rationem cum ea potius, quæ pressius & adstrictius, quàm illa quæ hilaris & quasi exultantius scripsi, possint videri accersita & inducta. Non ideo tamen seignius precor, vt quandoque veniat dies: vtinamque iam venerit, quo austeris illis seuerisque dulcia hæc blandaque vel iusta possessione decedant. Habes acta mea tridui, quibus cognitum volui tantum te voluptatis absentem, & studiorum nomine, & meo capere, quantum præsens percipere potuisses. Vale.

lis, quæ theatro careret. Instituto igitur quinquennali ludico Romæ à Nerone secundum Tacitum ad morem Græci certaminis variam famam fuisse constat. quippe erant qui Cn quoque Pompeium incusatum à maioribus ferrent, quod mansuram theatri sedem posuisset: proceres Romani specie orationum & carminum scena (nam & ea in theatro constituebatur) polluantur? an decurias equitum egregium iudicandi munus expleturas, si fractos sonos & dulcedinem vocum perite audiuissent? *Eadem theatra*) translatio à theatris adscripta, cuius sensus sicut olim mali principes coegerunt oratores ad malè dicendum, dum volunt adulari sibi, ita nunc confido optimum imperatorem nostrum fieri autorem benè dicèdi. [*Qualia*] veras laudes. [*Musicos*] oratores metaphoricè. *Materia letioris*) legi-

tur etiam latioris in eandem sententiam, quam scilicet latius & copiosius diffudi quam priores. *Constare rationem*) posse reddere manifestam rationem. *Pressius*) humilius, castigatius, grauius. [*Astrictius*] breuius, compendiosius. *Hilaris*) delectabilis, lætius. *Exultantius*) diffusius, copiosius. *Accersita*) affectata, extra rem inserta. *Seignius*) supina prece [minus.]

Austeris illis, seuerisque) Veris scriptis sed auditu superioribus, qualis satyra & antiqua comœdia, cuius sub Traiano scriptor extitit Virg. Romanus. Auster con-trarium est dulce. *Blanda*) adulatoria. *Iusta*) debita austeris & seueris, [quæ iusto tit. occupare deberent locum dulcium.] *Et meo*) & mea causa.

C. PLINIUS CALVISIO RUFUSVO SVO S.

*A*sumo) Hæstibus an prædia suis vicina emeret, Claudium Rufum amicum cõsulit: exponens, quæcun- que ad emendum illa sollicitarent, & quæ detererent. Multi codices habent Clausum Rufum, alii Calvisium, quem supra legimus contubernalem Secundi. *Assumo te in consilium*) te consulò, & participem consilij mei facio. Idem lib. vi. euocatus in consilium à Casare nostro. [M. Tullius, Adhibuit sibi in consilium. xv. prin-

*A*sumo te in consilium rei familiaris, vt solco. *Prædia agris meis vicina, atque etiam inserta venalia sunt. in his me multa sollicitant, aliqua nec minora deterrent. Sollicitat primum ipsa pulchritudo iungendi: deinde, quod non minus vtile quàm voluptuosum, posse vtraque eadem opera, eodem viatico inuisere, sub eodem procuratore, ac penè iisdem actoribus habere, vnam villam colere & ornare, alteram tantum tueri. Inest huic computationi sumptus supellectilis, sumptus atrij sum,*

cipes. cum quibus causas cognouit Maximus eo in cõsilio adhibito.] Spartianus, Adriano mos erat, vt cum princeps causas cognosceret, & Senatores & Equites Romanos in consilium vocaret & alios, quos Senatus probasset. *Familiaris*) domesticæ. *Prædia*) rura, prædia sunt res ipsæ, prædes homines, id est fideiussores. *Vicina*) contigua. *Inserta*) interiacentia. *In his*) emendis. *Sollicitant*) prouocant, incitant. *Deterrent*) retrahunt ab emptione. *Pulchritudo*) decorus prospectus agrorum perpetuorum. *Vtraque*) prædia vetera & noua. [*Opera*] excursu. [*Viatico*] viæ impedi. [*Inuisere*] ire ad videndũ. [*Procuratore*] rei rusticæ curatore, cuius imperio subiacet villicus: verũ & pro custode alicuius rei necessariæ, vt fœtus apũ, Columella posuit: at Lampridius & multi pro eo qui rationes vectigaliũ principũ seruat, super quo iam multa præscriptimus. [*Atrij*)

quod probò, cum apud Iuriconsultos actor pro villico accipiatur. quæ illud, actori suo Antiocho data libertate. quinimo etiam Columella in eundem sensum accepit cum inquit, Sed nec cõsultum cura, fide, rationibus inferunt: ita vt & actor & familia peccent, & ager sapius infametur. [*Villam*] domum in agro. *Tueri*) [rusticam villam] reparare, ne corruat. nam villarum alia ciuica, in qua ciues ætatis tempore, alia rustica, in qua cultores agrorum inhabitant. Item fructuaria in qua fructus & redditus agrorum reponuntur. *Inest*) numeratur, miscetur. *Computationi*) calculo. [*Supellectilis*] rerum mobilium ad vsum domesticum. Pomponius de supellectili. Supellex est domesticum patris familiæ instrumentum: quod neque argento aurouè factò, vel vesti annumeraretur. vbi Paulus recenset quæ supellectilis appellatione con-

tinentur. Tubero hoc modo demonstrare supellectilem tentat, dicens esse instrumentum quoddam patrisfamilias rerum ad quotidianum usum paratarum, quod in aliam speciem non caderet. Celsus ibidem autor. Columella appellatione supellectilis, etiam vestem comprehendit. *Atrienfium*) qui habebant curam atrij & supellectilis. nam ianitores atrienfes dixit. Apuleius lib. de mundo, & Columella. Tum insistere iubet atrienfibus ut supellectile exponant. Vlp. in familia atricsem

Topiariorum) artificum

traducendarum & formandarum arborum, ac herbarum in varias formas & circinnos Plin. senior lib. xij. ficus inquit, Indica va- xis diffunditur ramis, quorum pondera adeo in terram curuantur, ut annuo spatio figantur, notamque sibi propaginem faciant circa parentem in orbem quodam topiario opere. & Africanus cum Vlpiano topiariis usurpant pro seruo parato arborum ordinarum causa. fortasse à funiculis dictus est topiarius, quibus in opere vitur. nã restes Paulan. ait topia dici. topiariis opus non in viridiis tantum, sed & in scenis satyricis antiquitas struxit, quæ ornata arboribus, speluncis, montibus, reliquisque agrestibus rebus in topiarij cœli speciem transformabantur. Topiariorum autem cura fuit post statum Fauonij. *Fabrorum*) lignariorum & ferrariorum. [dendrophorum.] *Venatorij*) comparati ad venationem, quæ propriè ferarum est: nam aucupium minus virile. Vlp. ff. xxxij. Si in agro venationes sint, puto venatores quoque & vestigatores, & cætera quæ ad venationes sunt necessaria, instrumenti vocabulo contineri: maxime si ager ex hoc redditum habet, vnde iure Secundus venatorum instrumentum dixit. est autem instrumentum, secundum Vlpianum de fundo instructo, apparatus rerum diutius mansurarum, sine quibus exerceri nequirit possessio: ibi insuper idem Iurisconsultus exequitur de instrumento rurali di-

numerat, & asserit fuisse in villa cultorii: sicut scoparios, viridarios, & topiarios. [Siculus Flaccus etiam ostiarios, cum scribit villis portas dominos villarum facere, ianuâsque imponere, & seruos huic negotio ad transmittendum populum applicare. Plau. in Asinaria his verbis declarat, quod esset officium atricsem. Iustinus, inquit, scelestè hac ianuâ hoc sterus hinc auferri? iustinus columnis deiici operas araneorum? Iustinus in splendorem dari bullas has foribus nostris?]

topiariorum, fabrorum, atque etiam venatorij instrumenti: quæ plurimum refert, vnum in locum conferas, an in diuersa dispergas. Contra, vereor ne sit incautum, rem tam magnam iisdem tempestatibus, iisdem casibus subdere. Tutius videtur incerta fortunæ possessionum varietatibus experiri. Habet etiam multum iucunditatis soli cœlique mutatio, ipsaque illa peregrinatio interfit. Iam, quod deliberationis nostræ caput est, agri sunt fertiles, pingues, aquosi. Constant campis, vineis, syluis,

ligenter. Tranquil. in Augusto, instrumentum regium pro apparatu & supellectili regia posuit. *Conferas*) componas: nam in vnum melius custodiuntur. [Rem] prædia.] *Tam magnam*] magni momenti, [tam magno emptam.] *Tempestatibus*) malis temporum qualitatibus. vocabulum, quod vtroque versus dici potest, ut valitudo, facinus, dolus: poeta enim claram tempestatem dicit, & pro tempore antiquos accipere solitos Pompeius testatur. *Incerta fortunæ*) incertitudinem fortunæ, ac temporum mutationes. *Possessionum varietatibus*) habere possessiones in diuersis locis: ut si calamitas vnam aliquam opprimat, alia diuersitate cœli gradinem euitet. [Experiri] an possimus euitare.] *Soli*) loci, regionis. *Cals*) æris. *Peregrinatio*) peregre secessus. *Interfit*) interposita, vicissitudinaria. *Caput*) summa, maxima propositio. *Fertiles*) non seruauit ordinem. nam præponere debuit pingues, vnde descendit fertilitas. *Aquosi*) yligino-

si, irrigui, abundantes aqua [qua possint in re rustica per gradum superlacionis diirrigari,] qui ex se aquam fundant. Cato xit.

Materiam) ligna. *Van a-*

pud Græcos materiam & syluam significat, & nostri pro ligno sæpe vtuntur, ut Cato: Columella etiam pro pampinis, qui relinquuntur vitis constituendæ vel substituendæ causa. Vlp. ff. xxxij. Ligni appellatio nomen generale est, sed sic separatur, ut sit aliud materia, aliud lignum: materia est, quæ

ad ædificandum fulciendumque necessaria est: lignum, quicquid cõburendi causa paratum est. Plato insuper materiam voluit esse rem improcreabilem, in corruptam, non de principiis absolutis elementis, sed ex omnibus primam figurarum capacem, factionique subiectam, adhuc rudem & figurationis qualitate viduam. stoici duos esse in rerum natura voluerunt, ex quibus omnia fiunt, materiam & causam. materia iacet iners, res ad omnia parata cessitura, si nemo moueat: eam autem ratio format, & quocunq; vult versat: ex illa varia opera producit hæc autem omnium rerum prima substantia, causa verò deus. *Modicum*) mediocrem. *Statum*) certum, firmum. nã statæ obseruationes, & ferix certis diebus constituta dicuntur sunt autem syluæ minus subiectæ tempestatibus, quàm reliqua ruris. status verò substantium est conditio vnuscuiusque rei, & constitutio causæ apud Rhetores. *Felicitas*) fertilitas, vbertas. *Imbecillitas*) pauperibus, debilibus. *Fatigatur*) colitur, exercetur [eneruatur, exinanitur. *Possessor*] dominus.] *Pignora*) seruos, & bona, ac instrumenta rei rusticæ, quæ colonis adiumento dominus dederat. nã ea sunt obligata creditori, quinimmo secundum Catonem in re rustica. quicquid illarum fundo erit, donec colonus satisfecerit, pignori esto. *Reliqua colonorum*) debita contracta à colonis. sic enim Iu risonculti usurpare solent [ut] Pomp. de statu lib. Rationem reddere iustus, reliquum, quod apparet, soluit: de eo quod obscurius est, satis dare paratus est. Iulianus, Si quis testamento libertatem

quæ materiam & ex ea redditum sicut modicum, ita statum præstant. Sed hæc felicitas terra, imbecillis cultoribus fatigatur. Nã possessor prior sæpius vendidit pignora: & dum reliqua colonorum minuit ad tempus, vires in posterum exhaust, quarum defectio rubus & reliqua incõmoda creuerunt. Sunt ergo instruendi complures frugi mancipes. Nam nec ipse vsquam

accepit sub conditione, si rationem reddiderit, debet pro hæreditaria parte hæreditibus reliqua soluere. [Et Paulus, Offidius quidam instituta filia Valeriana hærede, actori suo Antiocho data libertate prædia certa, & peculium, & reliqua legauerat. Vlpianus. Siquis libertatem dederit seruis duobus, si rationes reddiderint. Iulia enim tractat si alter reddere sit paratus, alter non sit, an alter per alterum impediatur. & rectissime ait, si quidem separatum rationes gesserant, sufficere ad libertatem adipiscendam ei qui rationes suas reddiderit. si verò simul, non alias videri alterum paruisse, nisi vtriusque reliqua exoluerit. in reliquis accipere debemus, ut & ipsa rationum volumina reddantur. Callistratus, Quid ergo conuenitur his verbis, si rationes reddiderit. quidam hoc aiunt, si reliqua reddiderit, quasi nihil intersit vtrum sub hac conditione, si reliqua: vel sub hac, si rationes reddiderit. Scæuola demum. ff. de fundo instructo bis repetens in eadem lege reliqua colonorum, innuit esse, quæ coloni debent dominis. quod nos admonuit Baptista Tetonus, qui sine magistro ius civile summam laude proficitur. Hoc etiam vocabulo vsus est M. Tullius ad Atticum. Id inquit reliquum, quod ipse in Tusculano me referre in commentarium mea manu voluit, quodque idem in Asia sua manu scriptum dedit, id si præstaret, & quæ ibi sequuntur. Plautus in Cist. Nunc quod reliquum restat, volo persoluere, ut expungatur nomen, ne quid debeam. & paulo post, Quod dedi, datum non vellem: quod reliquum est, non dabo.] *Ad*

tempus) ante tempus. nam ad interdum præter, & ante significat. *Vires*) excolendi prædij. *Exhausit*) absumpsit. dum partis male vititur, ita in futurum facultatem contriuit, vt incultos agros reliquerit. *Rubus*) arbor mora producens. namque curuatus gracilitate nimia simul proceritate defigit rursus in terram caput, iterumque nascitur ex sese repleturus omnia, nisi resistat cultura prorius, vt possint videri homines terræ causa geniti, ita pessima atque execranda res propaginem docuit, atque radicem acquiri viridem. Eius autem plura genera, inter quæ illud, quod Theophrastus canis rubum, Palladius rubum caninum appellat. Plinius rubum arborem esse dicit, Theophrastus fruticem. [Fuit in alia lectione rursus reliqua cre-

Vinctos) in compedi-
bus: quibus vincti serui ad
agriculturam destinaban-
tur: eos autem oportebat
secundum rei rusticæ præ-
cepta non esse formidolos,
non animofos, non
secordes, neque somnicu-
los: id genus culturæ
Plinius senior libro deci-
mooctauo, capite tertio
reprehendit: At nunc in-
quit agros, vincti pedes,
damnata manus, inscripti
vultus exercent. *Quis-
quam*) seruus est. *Ibi*) in il-
lis prædiis. *Superest*) reli-
quum est in hoc consilio.
Sestertio tricies) sume ex-
trinsecus emi possunt, nam
amico omnia derexit, vt
melius consulat. *Sestertio
tricies*) tricies centenis mi-
libus nummū. tricies autē

syncopatū pro triginties profertur. *Quin-
quages*) sestertio, id est, quinquages cen-
tenis milibus nummum fuerint vanales.
Penuria) paucitate, caritate. *Iniquitate*)
maliginitate: qua inculti per Italiam iace-
bant agri: [an potius sterilitate & crebris
tempestatibus.] *Retro abiit*) viluit, minu-
tum est. *Tricies*) sestertium. *Colligere*) com-
parare, cogere. *Prope totus in prædijs*) ferè
omnes meas pecunias contuli emendis
prædiis. *Fœnore*) fœnus non $\lambda\pi\theta\ \tau\tilde{\iota}\ \phi\acute{\alpha}\nu\epsilon\ \delta\iota\alpha\gamma\iota$:

uerunt, scilicet debita in maius aucta fue-
re: quam magis probō.] *Sunt ergo*) quod
scilicet ager incultus esset & pignora di-
stracta, ideo instruendi & muniendi e-
rant instrumentis necessariis complures
frugi mancipes. *Mancipes*) coloni qui a-
gros mercede conducant. [Cic. ad Ru-
sum, Docuerunt me periti homines in his
cū omnium peritissimus, tum mihi a-
micissimus C. Camillus ad Volusium
transferri nomen à Valerio non potuisse,
prædes Valerianos teneri, neque id erat.
xxx. sest. vt scribis, sed. xix. erat enim cu-
rata nobis pecunia Valerij mancipis no-
mine, ex qua reliquum, quod erat in ra-
tionibus rettuli. vbi manceps pro præde,
& reliquum pro debito.] *Frugi*) fructuosi,
viles.

*vinctos habeo, nec tibi quisquam superest, vt
scias quanti videantur posse emi. Sestertio tri-
cies, non quia non aliquando quinquages fu-
erint, verum & hac penuria colonorum &
communi temporis iniquitate, vt redditus a-
grorum, sic etiam precium retrò abiit. Quaris,
an hoc ipsum tricies facile colligere possimus.
Sum quidem propè totus in prædijs, aliquid
tamen fœnore: nec molestum erit mutuari. ac-
cipiam à socru, cuius arca non secus ac mea
vitor. Proinde hoc te non moueat sic cetera non
refragantur: quæ velim quàm diligentissimè
examine. Nam cū in omnibus rebus, tum in
disponendis facultatibus plurimum tibi & v-
sus & prouidentia superest. Vale.*

sed à fœtu deductum est, quasi à fœtura
quadam pecuniæ parientis: nam propriè
fœnus est naturalis terræ fructus: ob
quam causam & nummorum fœtus fœ-
nus est vocatum: fors autem summa, cui
extrinsecus requiritur fœnus. Autore Ap-
piano, veteres Romani abhorruisse vi-
dentur fœnoris consuetudinem, quemad-
modum & Græci: non secus ac caupo-
nandi quæstum quendam existimantes
grauem intolerabilemque pauperibus, &

inimicitias vltro procreantem, qua ratio-
ne commoti Perfæ commodari decepti-
bile quoddam mendacisque reſertum
credidere. [& Cæsar dist. aduersus fœne-
ratores legem tulit, qua de modo creden-
di cauebatur. *Mutuari fœnore*) accipere

mutuo cum fœnore. *A fœno*) mea, Pom-
peia Celerina. *Arca*) pecunia. positum
continens pro contento. *Hoc*) quod non
habeam integram summam pecuniarum
pro emendis his prædiis.] *Refragantur*)
resistunt, aduersantur.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S. 2.

Eminis) Mo-
ner amicū Mes-
sum comitio-
rum ordinem
immutatum: neque per a-
perta suffragia: sed tacitam
tabellam creati magistra-
tus: & verendum, ne inde
vitia oriantur. quod po-

Eminis tunc te saepe legisse quan-
tas contentiones excitavit lex ta-
bellaria? quantumque ipsi latori
vel gloria, vel reprehensionis at-
tulerit? At nunc in Senatu sine vlla dissensione

ſtea eueniſſe, per epiſtolam ad eundem
Meſſium lib. iij. ſignificat, in primis ſe-
culi malas artes taxans, & Traiani cu-
ram circa publica non mediocriter com-
mendans. Paulus de iure ſiſci reſert Me-
ſſium fuiſſe Iuriſconſultum: marmo-
ræ veterum inſcriptiones Meſſium Ru-
ſticū curatōre aluei, & riparum Tyberis,
& cloacarum vrbis Romani populi Adria-
no Auguſto Imperante: [at in monumen-
tis Briſianorum legi T. Meſſium Lici-
nianum. ſicut apud Forum Iulii L. Gemi-
nium Meſſium curatorem ærarij Medio-
lanenſis] in vetuſto codice Metium Ma-
ximum inuenio. Tranquillus Metium
recitat. in quem fuit illud notabile dictum
Domitiani, Vellem tam formoſus eſſe,
quàm Metius ſibi videtur. *Lex tabellaria*)
qua populus per tabellam ſuffragium fe-
rebat: cum prius non viritim, ſed per cu-
rias conuocatus magiſtratus crearet: &
quod pluribus viſum eſſet curijs, ad Sen-
atum referebatur. Lex autem tabella-
ria, quæ & Caſſia dicta eſt, quod Caſſius
Longinus hanc tulit, C. Mario Cn. Fla-
cco Coſſ cauebat non voce, ſed puncto debere
feri ſuffragia: quæ antiqui non ſcripto, vt
poſtea in ciſtam tabellas ſuas conicien-
tes, caſque candidati cui fauebant inſcul-
ptas literas habentes, ſed puncto in tabel-
lam facto notabant: quod M. Tullius pro
Planco oſtendit: & Horatius in arte teti-
git, Omne tulit punctum id eſt omnium
tribuum ſuffragium habuit. nam tribus

conuocatae per tabellam ferebant ſuffra-
gia, quibus latis ſortitio fiebat, præco re-
nunciabat, quem tribus crearet. auctores
ſunt M. Varro in re ruſtica, & Cicero
pro eodem Planco. [& de lege agraria i-
dem inquit, Meis comitiis non tabellam
vindicem tacitæ libertatis, ſed vocem v-
nam præ vobis indicem veſtrarum erga
me voluntatum & ſtudiorum tuliftis.]
Latori) L. Caſſio Longino. *Gloria*) ſi be-
ne ceſſiſſet. *Reprehenſionis*) ſi malè vel pro
hominum diuerſo iudicio, nam M. Tul-
lius legum ſecundo, in ea ſum inquit ſen-
tentia qua te fuiſſe ſemper ſcio, nihil vt
fuerit in ſuffragijs voce melius. quis au-
tem non ſentit omnem autoritatem opti-
matum tabellariam legem abſtuliffe? quæ
populus liber nunquam deſiderauit: op-
preſſus dominatu, & potentia principum
cſſagitaui. Itaque grauiora iudicia de
potentiſſimis hominibus erant voces quæ
tabellæ: quam obrem ſuffragandi nimia
libido, in non bonis cauſis eripienda fuit
potentibus: non latebra danda populo, in
qua bonis ignorantibus, quid quisque
ſentiat, tabella vitioſum occultaret ſuf-
fragium. itaque iſti rationi neque lator
quiſquam eſt inuentus, neque autor vn-
quam bonus ſunt enim quatuor leges ta-
bellariæ quarum prima de magiſtratibus
mandandis: ea eſt Gabina, lata ab homi-
ne ignoto & ſordido: ſecunda biennio poſt
Caſſia eſt de populi iudicio, iſta ab homi-
ne nobili lata L. Caſſio. Carbonis eſt ter-

tia de iubendis legibus ac vetandis seditioni atque improbi cuius. vno in genere relinqui videbatur vocis suffragiū, quod ipse Cassius exceperat, perduellionis. dedit huic quoque iudicio Cælius tabellam, eamque optimam remp. esse dico quam hic Consul constituerit, quæ sit in potestate optimatum: sic enim recitata est de

Hæc Mem) lex tabellaria sine vlla defensione.

Legitur etiam dissensione in eundem sensum, id est, omnibus sententiis, sine controuersia. *Omnes*) senatores. *Comitiorum die*) quo die populus coibat ad creando magistratus. inde comitiales dies sunt dicti, quibus cū populo agi licebat: nundinis enim comitia haberi non poterāt, neque mundo patente. solebant autem auspiciari de mense Martio, secundum alios etiam alio tempore: consularia sequebantur prætoriam & ædilitiam: quidam etiam testantur consularia comitia aliquando facta. vi. Cal. Augusti. Et comitiorum alia calata dicebantur, quæ pro collegio pontificum, aut regis sacrorum, aut flaminum inaugurandorum causa habebantur: alia curiata, cum ex generibus omnium suffragium ferebatur, quæ per lictores curiatim vocabantur: alia centuriata, cum ex censu & ætate, ea per cornicinem vocari solebant. hæc Gellius. At Liuius ab vrbe condita. Curciata dicit comitia quæ rem militarem continerent: & centuriata, quibus Consules Tribuni que militares creabantur. Tributa comitia sunt cum ex regionibus & locis suffragium fertur: ea minoribus creandis magistratibus dantur: maioribus autem centuriata, quæ iusta haberi & dici voluisse maiores Cic. tradit. Curciata, vt alii arbitrantur, pontificibus arbitria præbentur. Consules, Dictatores, Tribuni militares indicendorum comitiorum potestatem habebant. Bina autem fieri comitia solebant de eisdem candidatis: priora domi, quo facilius concordia populi firmaretur: posteriora vel in loco comitiū, vel in campo Martio.

suffragiis, Optimatumque plebi libera sunt: quæ lex hanc sententiam continet, vt omnes leges tollerent quæ postea latae sunt, quando tegunt omni ratione suffragium, ne quis inspiciat tabellam, ne roget, ne appellet: dummodo hæc optimo cuique & grauissimo ciui ostendatur, vltroque offeratur.

hoc idem, vt optimum placuit. Omnes comitiorum die tabellas postulauerunt. Excesseramus sanè manifestis illis apertisque suffragiis licentiam concionum. non tempus loquendi, non tacendi modestia, non denique sedenti dignitas custodiebatur. magni vndique dissonique clamores. Procurrebant omnes cum suis candidatis. multa agmina in medio, multique circuli & indecora confusio: adeo descineramus à consuetudine parentum, apud quos omnia

Comitium autem locus iuxta Senatum à coeundo dictum, quod illuc populus coiret comitiis centuriatis & licium causa: erat enim foro connexum, secundo bello punico testum: in quo ruminatis arbor, quæ Remi Romulique infantiam texerat supra octingentos & quadraginta annos fuit. Significat etiam eomitium tempus coeundi & actum: in quem sensum nunc Secundus vsurpat: à quo verbum comitari & incomitari deducitur secundum Festum. *Comitiorum die*) hanc rem in Panegyrico breuius tetigit. Nam quod, inquit, precatus es, vt illa ipsa ordinatio comitiorum bene ac feliciter eueniret nobis, resp. *Licentiam*) nimiam libertatem. *Concionum*) dicendi publicè. prænotauimus cõcionem tria significare. *Manifestis* (suffragiis) viua voce & sententiis palam dictis. hoc enim primum in vsum venerat apud Romanos, vt in creatione magistratum sententiæ ferrentur viritum, eadem vi, eodemque iure promiscuè ab omnibus. à Seruio rege postea gradus facti, vt neque exclusus quisquam suffragio videretur, & vis omnis penes primores ciuitatis esset. equites namque vocabantur primi octuaginta: inde primæ classis

classis centuriæ vocabantur: ibi si variaret, quod raro incidere, vt secundæ classis vocarentur, nec ferè vnquam ita descenderent vt ad infimos peruenirent. Dissentit Dionysius Halicarnassensis [à Liuius.] Ille enim sub Romulo populum per centurias vocatum, hic secus scribit. Appianus innuit, aliud esse suffragia ferre in creandis magistratibus, aliud participem esse in legum creatione. *Non sedendi dignitas*) non locus honestior dabatur dignioribus, [non displicet etiam sedenti, vt qui etiam sedendo interfari loquentes

Disposita) ordinata.

Maiestatem) amplitudinem, dignitatem. *Locum*) comitiū vel campi Martij. [*Senes*] qui fortasse sub Augusto hoc viderant. nam is referente

Tranquillo quoties magistratum comitiis interesset tribus cum candidatis suis circuibat. sup

plicabaturque more solenni. ferebat & ipse suffragium in tribus vt vnus è

populo.] *Hunc*) talem olim fuisse. *Citatio*) vocato per præconem. *Silentium*) attentio, subaudi erat ipse candidatus. *Pro se*) quæ arbitrabatur ad causam suam. *Explicabat*) narrabat. *Vitam suam*) M. Tullius pro Plancio tradit in candidato virtutem, probitatem, integritatem inquiri solere. *Tistes*) Idem in Panegyrica oratione, [*Næ*] suffragiis consularium virorum vrbes, populi, gentes inseruntur. *Dabat*) producebat. *Legatus*) Proconsulis vicarius. placet etiam legi militauerat. nouimus Romanos auspiciari solitos honores à militia. sic Cæsar Dictator sub Seruilio Iuliano primum meruit. sic Secundus Tribunatum militum gessit. [nam primò ad militiam, deinde ad quæsturam procedebant antiqui.] *Quæstor*) quæstor enim fuit primus honorum [vrbano] gradus. quæstor autem Latinum nomen est Pomponio Iuriconsulto referente, eo quod inquirendæ & seruandæ pecuniæ causa crearetur. Quæstor alii erant vrbani, qui pecunias publicas in ararium referebant, alii Prouinciales Proconsulibus & Prætoribus dati ad pecuniam pu-

vellet.] *Dissoni*) discordes. *Cum suis candidatis*) Lege Fabia à Fabio lata adiecta est pœna illis, qui non certo numero, vt antè fuerant definiti, deducerent & lectarentur in comitia candidatos. Iam memorauimus rationes cur petitori magistratum alba veste induerent. *Agmina*) globorum motus. *Circuli*) conuenticuli hominum. coronæ. *Indecora confusio*) inhonestæ perturbatio & commixtura. *Descineramus*) defeceramus. *Parentum*) maiorum.

disposita, moderata, tranquilla, maiestatem loci, pudoremque retinebant.

Supersunt senes, ex quibus audire soleo hunc ordinem comitiorum, Citato nomine candidati, silentium summum. Dicebat ipse pro se, vitam suam explicabat, testes & laudatores dabat: vel eum sub quo militauerat, vel eum cui quæstor fuerat, vel

blicam seruandam: nam & Consules in bello Quæstos habebant ad curam prædæ & spoliatorum: at vrbani damnatorum bona accipientes in publicum referebant, publica funera de publico locabant, ararij pecunias expensas & acceptas in tabulis referebant, quæstos enim aliquando Tribuni & præfecti ararij appellati: à recentioribus referendarij, vocabulo non incongruo. Origo quæstoribus creandis antiquissima est, & pene ante omnes magistratus. namque Vlpianus asserit ex testimonio Iunij Gratiani lib. vij. de potestatibus ipsum Romulum & Numam Pompiliū binos quæstos habuisse, quos iidem reges non sua voce, sed populi suffragio crearunt. sed sicut dubium est, an Romulo & Numa Pompilio regnantibus Quæstor fuerit, ita à Tullo Hostilio rege quæstos fuisse creatos certum est, & sanè crebrior apud veteres opinio est. Tullum Hostiliū primum in remp. induxisse quæstos à genere quærendi initio sic appellatos, & Iunius, & Trebatius ac Fenestella scribunt. Idem Vlpianus ibidem inquit, Ex Quæ-

storibus quidam solebant prouincias fortiri ex Senatusconsulto: quod factum est D. Druso & Porcinnæ Coss. Non autem omnes Quæstores prouincias fortiebantur: nam excepti erant Candidati principis: hi etenim solis libris principalibus in Senatu legendis vacabant. posteaque obtinuit Quæstores creati indifferenter, tam Patricios quàm plebeios. ingressus est enim quæstura, ut iam prædiximus, & quasi primordium gerendorum honorum. Quæstor item frumenti erat qui in summa caritate, ut vrbs abundaret annonæ, curare debebat, & esse negociatoribus

Vtrumque sub quo militauerat, & quæsturâ gesserat. *Adæbat* pducebat in testimonium sui. *Suffragatoribus* fautoribus, qui sibi fauebant perparcè, iuxta illud, Lauda parcè, vitu pera parcus.] *Natales* obscuros parentes, conferendo suos cum natalibus competitoris. tale quid Cicero pro Murena declarat, Summam, inquit, video in te esse Serui Sulpitii dignitatem generis, integritatis, industriæ, cæterorumque ornamentorum omnium, quibus fretum ad Consulatus petitionem aggredi par est. paria cognosco esse ista in L. Murena, atque ita paria, ut neque ipse dignitate vicini potuerit, neque te dignitate superarit. contempsisti L. Murenæ genus, extulisti tuum, & quæ sequuntur. *Competitoris* eundem magistratum petentis. *Annos* nimium teneros, vel præmaturus: nam lege annaria, quæ annorum modum in petendis honoribus definiebat, cautum ne omnis ætas ad dignitates admitteretur: interdum tamè ut in Scipione Africano propter summam indolem & virtutem non obseruata. *Censoria* castigata, iudiciaria, magna. *[Digni]* propter virtutes, mores, nobilitatem. nam potest esse quispiam gratus absque virtute, cum sit potius fortunæ

comis, mercatoribus iustus, municipalibus liberalis, sociis abstinentis: & quia de capite cuius Ro. iniussu populi non erat permissum lege Consulibus ius dicere, propterea Quæstores constituiebantur à populo qui capitalibus rebus præessent: ij appellabantur Quæstores parricidij. vnde pro Sylla M. Tullius, Quæstiones, inquit, nobis seruorum ac tormenta accusator nobis minatur: in quibus quamquam nihil periculi suspicamus, tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiusque, tum animi, tum corporis, regit quæstor.

vtrumque, si poterat. Addebat quosdam ex suffragatoribus: illi grauitate & paucis loquebantur. Plus hoc quàm preces proderat. Nonnunquam candidatus aut natales competitoris, aut annos, aut etiam mores arguebat. Audiebat Senatus grauitate censoria: ita sæpius digni, quàm gratiosi præualebant. Quæ nunc immodico fauore corrupta, ad tacita suffragia, quasi ad remedium, decurrerunt. quod interim planè remedium fuit. erat enim nouum & subitum. Sed vereor, ne procedente tempore ex ipso remedio vitia nascantur. Est enim periculum, ne tacitis suffragijs impudentia irrepat. Nam quoto cuique eadem honestatis cura secreta, qua palam? Multi famam, conscientiam pauci verentur. Sed nimis citò de futuris. interim beneficio tabellarum habebimus magistratus, qui maximè fieri debuerunt. Nam ut in

nomen.] *Gratiosi* gratia validi, & fauorabiliores. *Præualebant* creabantur, eligebantur. *Immodico* nimio. *Tacita* per tabellam. *Interim* statim. discretio huius rei quæ ad narrationem pertinet superiore. *Subitum* inopinatum. nam vbi vilitata remedia non procedunt, contraria tentanda sunt autore Seneca. *Ipsa remedio* lege tabellaria, quod sequentibus comitiis euenit eodem lib. iij. ad eundem significante. *Irrepat* latenter & paulatim ingrediatur. *Quoto cuique* cuiusque

ordinis. *Cura* est. *Multi famam* Sententia vltima prius à Seneca prænotata, Plerique, inquit, famam: conscientiam pauci verentur. *De futuris* malis conque-

Recuperatorijs iudicijs) Recuperatores iudices dabantur edicto Prætorio iniurijs æstimandis, quòd per illos ius nostrum recuperemus. [vnde in lege Ro. l. c. Peducea de terminis agrorum scriptum extat, de que ea re curatores, qui hoc lege egerit iurisdicção recuperatorumque datio addicção esto: erant autem huiusmodi quado legibus aliquibus, quibus parua admodum pecunia delinquentes multabantur, propter exiguam pœnam oriebatur contemptus, tunc recuperatores iudices prouincijs æstimandis reo dabantur.] M. Tullius in Verrem innuit tres dari solitos. & pro Flacco inquit à recuperatoribus causa cognoscitur. Tranquil. in Nerone, Cautum ut rerum actû ab arario causæ ad forû, ac recuperatores transferrentur. Idem in Vespasiano, Flauia Domitilla ingenua, & ciuis Romæ recuperatorio iudicio pronunciata. [Postremo in Domitiano recuperatores, ne se semper persuasorijs assertionibus accommodarent, identidem admonuit.] Fiebant autem recuperatoria iudicia extra ordinem. *Repente* ex improviso. *Veteribus* ut Ciceroni, aliisque qui apud eundem plura de rep. per epistolas locuti sunt. *Quousque* scribemus, quasi diceret semper ne? *Eho* interiectio est principium vel animaduersionem in se poscētis, aut repente cernentis, interdum admirantis, aliàs ad se vocantis, ut eho dum ad me aliquando

ror. *Qui* quales. boni scilicet, in Panegyrico enim multis laudat Consules his comitiis declaratos. [*Maxime*] in primis.]

recuperatorijs iudicijs, sic nos in his comitijs quasi repente apprehensi, sinceri iudices fuimus. Hæc tibi scripsi, primum ut aliquid noui scriberem, deinde ut nonnunquam de Rep. loquerer, cuius materia nobis quanto rarior quàm veteribus, occasio tanto minus omittenda est. Et Hercule quousque illa vulgaria? Eho quid agis? ecquid commode vales? Habeant nostra quoque literæ aliquid non humile, nec sordidum, nec priuatis rebus inclusum. Sunt quidem cuncta sub vnius arbitrio, qui pro utilitate communi solus omnium curas, laboresque suscepit: quidam tamen salubri temperamento ad nos quoque, velut riuus ex illo benignissimo fonte decurrunt, quos & haurire ipsi, & absentibus amicis, quasi ministrare epistolis possumus. Vale.

intentionem audientis exposcit. nonnunquam interiectio est ponētis aurem propiore. ut eho nunquidnam accusat virum? plerunque ehone ridiculè additur apud comicos. *Sordidum* vulgare. *Inclusum* continens, [institens, inhærens.] *Vnius* Traiani. *Arbitrio* nutu, imperio. *Quidam riuus* aliqua munia publica. [*Salubri*] utili. *Hos* Senatores. *Riuus* negociorum paræ materiæ.] *Temperamento* modestia. *Benignissimo fonte* principe humanissimo, quia libertatem Nerua cum imperio mixtam quotidie augebat, & imaginem pristina reip. repræsentabat. *Haurire* perstat in translatione sumpta à fonte.

C. PLINIUS PRISCO SVO S. 21

Avdio) Apud Cor. Priscum, ordinis Senatorii virum, Martialis poetæ obitum luget, cuius ingenium plurimum admiratur. fuit enim illi amicus Secundus, & ab eo hendecasyllabo laudatus. *De esyße* in patria Bilbili: nam tædio vrbis fessus iam ad senium vergens cum sub Traiano nullus esset adulationi locus in Hispaniam reuersus non multos post annos migravit ab humanis, relicto epigrammatico libro laudatissimo: adeo ut Ælius Verus, qui Cæsar ab Adriano est appellatus, Martialem, suum Virgilium diceret. Martiales tamen plures fuisse lego. Cor. Martialem Tribunalium Martialem, item Martialem, cuius impulsu Caracalla occiditur: & Gargilium Martialem scriptorem temporum Seueri imperatoris. ad Martialem amicum idem poetâ scripsit. *Ingeniosus*) qui poterat ex his quæ didicerat, inuenire quæ non didicerat. *Acutus*) celeriter per discursum mentis cognoscens. *Acer*) vehemens. *Salus*) lepôris, gratiæ, facetiarum. *Salsum* inquit Fabius in consuetudine tantum pro ridiculo accipimus. ridicula enim oportet esse falsa. & Cicero, omne quod falsum sit, ait esse Atticorum, quia sunt maximè ad risum compositi. & Catullus cum dicit, Nulla est in toto corpore mica salis: hoc dicit, nihil in corpore eius esse ridiculum. Salsum igitur erit quod non erit insulsum, velut quoddam simplex orationis condimentum, quod sentitur latente iudicio, & velut palatum excitat, quod & a tædio defendit orationem. *Fellis*) amaritudinis, morsus. *Candoris*) elegantiæ, Latinitatis. *Prosequutus*) prosequi est aliquem officio vel munere proficere. Secundus libro quinto prosequutus est quibus offensior erat. Martialis. Aut quæ prosequitur non alienus e-

Avdio Valerium Martialem decessisse, & moleste fero. Erat homo ingeniosus, acutus, acer, & qui plurimum in scribendo & salis haberet, & fellis, nec candoris minus. Prosecutus eram viatico secedentem, dederam hoc amicitia, dederam etiam versiculis, quos de me composuit. Fuit moris antiqui, eos qui vel singulorum laudes, vel urbium scripserant, aut honoribus ut pecunia ornare: nostris verò temporibus, ut alia speciosa & egregia, ita hoc in primis exoleuit. Nam postquam desimus facere laudanda, laudari quoque inepti putamus.

ques. Tranquillus. Ex reliquo quoque ordinum genere vel inuitatus, vel sponte ad se commeantes vberissimo congiario prosequatur. [& si Valerius libro quinto pro insectari vsus sit, Leui inquit querela prosequenda est. Et nono, Licentiam furoris ægre reip. gemitu prosequendam.] *Viatico secedentem*) discedenti ab vrbe in Hispaniam viaticum dederam. *Hoc*) viaticum. *Amicitia*) gratia amicitiae quæ mihi cum illo fuit. *Versiculis*) hendecasyllabis. *De me*) in laudem meam. *Antiqui*) aliis antiquis, in eundem sensum. *Honoribus & pecunia*) Tranquil. Virtutem ac merita cuiusque Augustus dignè prosequutus est. quare miror Ovidium vetera, non sua tempora laudare: inquit enim, Cura ducum fuerant olim regumque poetæ: Præmiæque antiqui magna tulere chori: Sanctæque maiestas, & erat venerabile nomen Vatibus, & largæ sæpe dabantur opes: Ennius emeruit Galabris in montibus ortos. Contingunt penè Scipio magne tuis. Nunc hederæ sine honore iacent, operatæque doctis Cura vigil musis nomen inertis habet. *Vrbium*) multorum. continens pro contento. *Honoribus*) dignitatibus, statuis in publico. quod multis Græcorum datum auctore Pausania: & in monumento Scipionum extra-

portam Capenam. tradit Cicer pro Archia. Ennius sepulchrum. In libro de claris oratoribus recitat eundem donatum ciuitate à Q. Nobiliore M filio. quor præterea dignitates & opes Seneca per disciplinas comparauit? Quintilianus cõsularia ornamenta, & ut alius repetam

Gratiam) viaticum, premium. *Volumen*) indifferenter vsurpat volumen pro libro, quamquam alterum ab altero differre supra admonuimus. *Tenerem*) memoria haberem. *Hi*) quos recitabo versus. *Alloquitur musam*) proponit argumentum carminis ex lib. x. Mart. cui initium, Nec doctum satis, & parum seuerum: Sed non rusticulum nimis libellum Facundo meo Plinio Thalia, I. perfer & reliqua. *Exquilijs*) exquiliæ vicus in vrbe ab exquili no colle: à quo porta exquiliina, secundum Dionysium. P. Victor campum exquilinum, & lucum in quinta vrbis regione describit. *Tempore non tuo*) matutino. *Ebria*) lasciuia, impudens. *Caueto*) videto. quod etiam receptum est in quibusdam codicibus. *Dar*) impendit. *Tetrica Minerue*) seueræ musæ, id est, iudicialibus causis. Tetricus autem mons in Sabinis asper & difficilis, quem Maro Tetricam, sceminino protulit. *Studet*) querit placere. cum accusatiuo maiorè intentione significat. *Auribus centumuirorum*) iudicibus causarum centumuiralium. *Hoc*) tale genus orationum *Secula*) futura tempora. seculum [iuxta quosdam] triginta annorum spatium continet, alii putant centum viginti, quidam mille: at Censorinus inquit, seculum est spatium vitæ humanæ longissimum partu & morte definitum: quare qui annos triginta secu-

Aristo. & Isocrates, ac alii pro scriptis suis, multis talentis plerunq; donati sunt. *Speciosus*) laudabilia, exoleuerunt *Exoleuit*) deleuit. *Laudanda*) Claudianus pro Stilicone. Gaudet enim virtus testes sibi iungere musas. Carmen amat quisquis carmine digna gerit.

Queris qui sint versiculi quibus gratiam retulerim? Remitterem te ad ipsum volumen, nisi quosdam tenerem: Tu, si placuerint hi, ceteros in libro requires. Alloquitur musam, mandat ut domum meam in Exquiliis querat, adeat reuerenter:

*Sed ne tempore non tuo disertam
Pulses ebria ianuam, videto.*

*Totos dat tetrica dies Mineruæ,
Dum centum studet auribus virorum,*

*Hoc, quod secula posterique possint
Arpinis quoque comparare chartis.*

*Seras tutior ibis ad lucernas,
Hæc hora est tua quum furit Lyeus.*

*Quum regnat rosa, quum madent capilli,
Tunc me vel rigidi legant Catones.*

Meritone cum qui hæc de me scripsit, & tunc dimisi amicisimè, & nunc ut amicisimum defunctum esse doleo? Dedit enim mihi quantum maximum potuit, daturus amplius, si potuisset. Tametsi quid homini potest dari maius, quàm gloria, & laus, & eternitas? At non erunt æterna quæ scripsit. Non erunt fortasse, ille tamen scripsit tanquam essent futura.
Vale.

lum crediderunt, multum videntur errasse: hoc enim tempus *Ætatis* vocari Neratius auctor est, quia orbis ætatis in eo sit spatio. ibique plura de seculo enarrantur, pariter capite de gradibus ætatum. *Arpinis chartis*) orationibus, & scriptis Tullianis: nam Cicero traxit originem ex municipio Arpinati. *Seras*) vinosas, latiores in cœna. *Lucernas*) lectiones nocturnas. iij.

nas. *Tua*) commoda, conueniens tibi. *Lyens*) Bacchus, vnum ex cognominibus ipsius, *ἀπό τῆς λύου* à soluo, quasi *λεσιμέμιος*, .i. curarum solutor. vel *ἀπό τῆς λύσεως τοῦ γάμου*, id est, à solutione fili. asitutus est enim Iouis femori: vel quòd soluat vino ebrios. Sunt autem illius plura cognomina epigrammate Græco per ordinem literarum annotata. *Furii*) bullit, exultat. *Rosa*) corona rosacea, qua conuiuæ co-

ronabantur. sanè pro voluptate vsurpatur. *Madent*) vnguento. *Catones*) viri graues: quales fuerunt duo Catones, Censorinus, & Uticensis. *Rigidi*) seueri, tristes. *Amicissimè*) donato viatico. *Amplius*) maius donum: erat enim pauper. *Tametsi*) correctio. *Fortasse*) nam scripta quamuis eloquentissimâ subiecta sunt fortunæ casibus. *Futura*) quod multis in locis appetit Martialis gloriatur.

TERTII LIBRI FINIS.

C. PLINI CÆCILI
SECUNDI EPISTO-
LARVM

LIBER QVARTVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIAE Catanæ
commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS
FABATO PROSOCERO SVO S.

Vp̄is) Certiorem facit procerum Fabatum de aduentu suo in patriam, sed in itinere docet biduo se moraturū Tifernij, in dedicatione templi, quod sua pecunia extruxerat. [*Post longum tempus*] quod nos non videris. [*Neptem tuam*] Calphurniam filiam filij tui & vxorem meam. [*L. autē Calphurnius*] Fabatus Eques Romanus

accusatus fuit tanquam Lepidæ incesti confcius: & instantem damnationem frustratus est: mox Neronem circa summa scelerum distentum, quasi minor euasit: demum annis grauis se Comum recepit, vbi nostra tempestate in templo diui Carpophori extat illius memoria in vetusto saxo: quamuis multis literis detruncata: sed latius honores eius alio

VPIS post longum tempus neptem tuam, meque vnâ videre. Gratum est vtrique nostrum quod cupis, mutuo mehercule. Nam inuicem nos incredibili quodam desiderio vestri tenemur, quod non vltra differemus. Atque adeo iam sarcinulas alligamus, festinaturi quantum itineris ratio permiserit. Erit

postmodum Comi reperto lapide perleguntur. *Maius*) æquè nos cupimus videre te. *Nos*) ego & Calphurnia. *Desiderio vestri*) cupidine visendi vos. Est enim desiderium rerum absentium. *Non vltra*) non longius. *Sarcinulas*) onera, itineris impedimenta. *F. finaturi*) acceleraturi ad te. *Ratio itineris*) quia longum est.

Deflectemus) à recta via declinabimus. *In Thufcos*) ubi cum speciosissima vilia paria possidebat. *Oculis* (*subijciamus*) coram intueamur & examinemus. *Oppidum*) locus mœnibus cinctus & munitus. dictum oppidū ab ope, quod munitur opis causa, ut opem præbeat, ubi sint quæ opus erunt ad vitam reparandam tuta: & ubi homines opes suas condant, vel quod opere munitur. *Oppidum* item locus in Circo, vnde quadrigæ emittuntur. *Tifernum Tyberinum.*) legitur etiam Tiferni Tyberini. Tyberinum autem iuxta Tyberim situm; ad differentiam Tiferni, quod incolunt Dauni, auctore Pomponio Mela. Ptolemæus Tiphernum in Umbria collocat ad Apenninum. Apud Plinium seniorembi refert Tifernates tiburinos, putamendam inoleuisse, & legendum tyberinos. *Pene puerum*) nam vnde vigesimo anno dicere in foro cepit. *Patronum*) oratorem, defensorem. patronus etiam dicitur dominus tradente Valerio Martiale, & subinde Iuriscōsulcis. ff. lib. xxxvii, titulo de iure patronatus. *Cooptavit*) asciuit, assumpsit, elegit. *Minore iudicio*) facultatem suam extenuat, se indignum referens tanta cura & celebritate. *Celebrat*) tanquam rem solennem profequitur. *Angitur*) affligitur, tristatur. *Professionibus*) discessu meo. hoc enim solent facere qui vehementer amant. *H.c.*) oppido. *Templum arbitror illud esse*) de quo scripserat decurionibus, ut sibi locum assignarent, in quo templum sua pecunia extrueret, & illi electionem loci Plinio obtulerant. Huius autem extructionis causa, ut Traiani indulgentia principum status per agros dispersas in vnum locum venerandum colligeret, Neruæque & Traiani illis adderet. Singulorum deorum locum dicimus templum, quod tri-

una sed brevis mora: deflectemus in Thufcos, non ut agros, remque familiarem oculis subijciamus (id enim postponi potest) sed ut suagamur necessario officio. Oppidum est prædij nostris vicinum. nomen Tifernum Tyberinum, quod me penè adhuc puerum patronum cooptavit: tanto maiore studio quanto minore iudicio aduentus meos celebrat, professionibus angitur, honoribus gaudet. In hoc ego ut referrem gratiam (nam vinci in amore turpissimum est) templum pecunia mea extruxi, cuius dedicationem, cum sit paratum, differre longius irreligiosum est. Erimus ergo ibi dedicationis die, quem epulo celebrare constitui. Subsistemus fortasse, & sequenti die, sed tanto magis viam ipsam corripiemus, contingat modo te filiamque tuam fortes inuenire: nam hilares certum est, si nos incolumes receperitis. Vale.

bus modis intelligitur, à natura, ab auspiciando, à similitudine: à natura, in cœlo: ab auspiciis, in terra: à similitudine, sub terra: in cœlo templum dicitur, ut magna cœli templa, tum commixta stellis splendidis, quia initium erat oculi à tuendo primo templum dictum. sic in terra, ut scrupæ saxa, bacchi templa prope aggregitur. sub terra, ut Acherusia templa, alta orci saluete infera. Templi cœlestis partes quatuor appellantur. sinistra ab oriente, dextra ab occasu. antica ad meridiem, postea ad septentrionem. Liviustestatur in terris locum augurij & auspiciij causa quibusdam conceptis verbis finitum vocari templum. Significat ad hæc templum tignum quod in ædificio deo sacratoponitur transfuersum. *Dedicationem*) consecrationem dedicare. & dicere propriè est dicendo differre, & obsequio dare alicui numini, ac in perpetuum constituere. Fiebat autem dedicatio templi, aut per Consulē aut Imperatorem præcuntibus verbis Pont. Max. ex auctoritate Senatus lata lex est ne quis templum arāme in-

ve iniussu Senatus aut Trib. pl. partis maioris dedicaret. Et Varro de ling. latina, Ædis, inquit, sacra à magistratu pontifice præunte dedicatur quibusdam verbis, dicendo. hinc dedicatio dicta. hanc consuetudinem primus Flavius ædilis curulis scriba Libertino patre, humili fortuna ortus, interrupit in dedicatione Concordiæ in area Vulcani. Multa de dedicatione Marcus Tullius pro domo sua, ubi quid intersit inter consecrare & dedicare colligi potest, & in restauratione Capitolii morem extruendi templi pluribus tan-

git. *Paratum*) templum absolutum: an nomen positum sit pro aduerbio: & dicas in promptu & expedito. *Epulo publico*) conuiuio lauto & decenti apparatu: ad deos plerunque refertur, ut apud diuū Augustinum de ciuitate dei. Velut suis epulis immunda dæmonia pascerentur. [*Celebrare*) celebrem reddere.] *Sequenti*) die. *Magis*) velocius. *Corripiemus*) festinabimus, accelerabimus. *Filiam tuam*) Pompeiam Celerinam, socrum meam. *Fortes*) sanos. *Certum est*) pro comperto habeo vos esse hilares in aduentu meo.

C. PLINIVS CLEMENTI SVO S. 2

R

Egulus) M. Regulum malum causidicū morte filij dolore simulatē apud Clementem notabiliter taxat. Clementes per ea tempora plures inuenio. sub Nerone Salienum Clementem & Suedium Clementem ab Othone classi præ-

R

Egulus filium amisit: hoc vno malo indignus, quod nescio an malum putet. Erat puer acris ingenij, sed ambiguus: qui tamen posset recta sectari, si patrem non referret. Hunc Regulus emancipauit, ut hæres matris existeret. Mancipatum (ita vulgò

Mart. lib. sexto. Aspiciis vt paruis, nec adhuc trieteride plena, Regulus auditum laudet & ipse patrem. *Indignus hoc*) sensus est, merebatur Regulus mortem filij si eam malum putaret. sed cum timendum obitum eius optasset, vt hæres filij existeret, ideo indignum censo hoc malo, quia malum non credit, sed vitale. *Acris*) acuti. *Ambiguus*) qui poterat tam ad malū quàm ad bonum vergere. [*Patrem*) malū.] *Referret*) repræsentaret, nam fortes creantur fortibus. *Emancipauit*) manumisit, liberauit, liberum est ei, qui filium habet de potestate patriæ dimittere: emancipari tamen non poterat, nisi erat in imaginariā seruilem causam deductus. emancipatione autem definit liberi esse in patria potestate, sed emancipatio antea quidem, vel per antiquam legis obseruationem procedebat, quæ per imaginarias venditiones & intercedentes manumissiones celebrabatur, vel ex imperiali rescripto, verum Iustiniani constitutione hoc in melius reformato. Eadem tamen iura à libe-

ce. j.

ris emancipatis præstantur parenti, quæ tribuuntur patrono in bonis liberti. Emancipati auctore Pompeio duobus modis intelliguntur, aut qui ex patris iure exierant, aut qui aliorum sunt domini. vtrunque fit emancipatione. *Captabat*, mæcipatum, muneribus sollicitabat vt se hæredem relinqueret: non placebat vxori Reguli, vt filius esset in patria potestate. quare eum reliquerat hæredem sub hac conditione, si pater eum manumississet. Itaque timens Regulus cum in filium emancipatum iura patroni tantum haberet, ne alium relinqueret hæredem, blanditiis & largitione eum captabat. Tranquillus ferè

Ex moribus hominis) ex

confectura malorum morum Reguli. *Insolita*) quam parentes in filios vti non solent. *Incredibile est*) vt pater filium deciperet, sed si Regulum omnium bipedum nequissimum cogitaueris, omnia nefaria in patre verisimilia videbuntur. *Tamen*) quamuis non verè doleat. *Insanestulte*, multum. *Manulos*) equos pufillos, quos vulgo suo seculo Buricos appellatos testatur Porphyrio, de quibus Mart. xij. mannuli tacebunt: & Horatius, terruit mannos, [ac Ouidius in amoribus, Rapietibus esseda mânis.]

Iunctos) currum trahentes, iugatos. *Solutos*) vehiculis insuetos. *Lusciniæ*) philomelas, quæ vitæ sepe vitam morte finiunt, spiritu prius deficiente quàm cantu. Plin. li. x. capite. xix. miranda admodum de voce illarum: ex c. xlij. prodidit Cæsares Titum & Domitianum habuisse lusciniæ Græco, Latinoque sermone dociles: præterea meditantés in diem, & assidue noua loquentes longiore etiam contextu. *Merulas*) auces, nomen etiam piscis & viri. de aue Pli. Merula ex nigra rufescit, canit ætate, hyeme balbutit, circa solstitium muta est, rostrum quoque anniculus in ebur transfiguratur donec taxat maribus. circa Cylle-nem Arcadiæ, nec vsquam aliubi candi-

eamdem memorat de Vitellio, qui filium suum altero oculo captum & hæredem à matre sub conditione institutum, si de potestate patris exisset, manumissit, breuique interemit, vt ipse filij hæres fieret, à quo non abest illa constitutio Ant. Imp. Si mater inquit vos filios sub conditione emancipationis reliquisset. *Mancipatum*) emptum hac fraude, non manumissum, nam dum illum muneribus captaret, vulgus non emancipatum sed mancipatum dicebat.

Fæda) indecòra, auara indulgètia simulatione. simulabat omnia filio indulgere tanquàm filio: cù id faceret hæreditatis causa, quod erat insolitum & turpe parentibus.

ex moribus hominis loquebantur fæda & insolita parentibus indulgentiæ simulatione captabat. Incredibile, sed Regulum cogita. Amisum tamen luget insane. Habebat puer manulos multos, & iunctos & solutos: habebat canes maiores. minoresque: habebat lusciniæ, psittacos, merulas: omneis Regulus circa rogum trucidauit. nec dolor erat ille, sed ostentatio doloris. Conuenitur ad eum mira celebritate. Cuncti detestantur, oderunt: & quasi probent, quasi diligant, cursant, frequentant, vtque breuiter, quod sentio, enunciem, in Regulo demerendo, Regulum imitantur. Tenet se trans Tyberim in hortis, in quibus latissimum solum porticibus immensis, ripam statuis suis occupauit:

dæ nascuntur bis anno pariunt. merulis & turdis amicitia. *Psittacos*) super omnia humanas voces reddunt psittaci, & quidem sermocinantes. India auem hanc mittit, psittacem vocant, viridem toto corpore, torque tantum miniato in ceruice distinctam: Imperatores salutatur: hinc illud distichon, Psittacus à vobis aliorum nomina disco. Hoc didici per me dicere, Cæsar aue. Quæ verba accipit, pronunciat, in vino præcipue lasciuia. capiti eius duritia eadem, quæ rostro. Hæc cum loqui discit, ferreo verberatur radio: non sentit aliter ictus, cù deuolat, rostro se excipit, illi innititur, leuiorémque se ita pedum infirmitate

facit. paria Plinio, & pleraque plura recitat Apuleius in secundo Floridorum, vbi inuera lectio, sed & capitis eadem durities quæ rusticum, sic emendanda ex verbis Plinij præscriptis, sed & capiti eadem duritia quæ rostro. *Rogum*) filij. *Celebritate*) frequentia, nam à multis colebatur. *Detestantur*) Regulo imprecantur. Detestatio, Pompeio tradente, vocatur in deteriorè partem, obtestatio in meliorem. detestabiles enim quorum testimonium

In summa auaritia sumptuosus) acutè dictum quâuis fatuè videatur. nam in multis accidit aliquem esse auarum, in aliquibus prodigum: quæ cum turpissima separata sunt, turpius tamè iunguntur. [*Infamia*] quoniam per verbum malè audiebat. [*Vexat*] turbat. *Ciuitatem*) Romanos. *Saluberrimo tempore*) Traiano optimo temp. administrante. *Solutum*) mali sui remediū, quia delectatur aliena molestia. *Hoc*) faciet. *Peruerse*) perperam, importunè [præposterè.] *Sicut alia*) facit. *Lugentis*) nunc obitum filij. *Alterum immaturum*) inducere vxorem nuper mortuo filio. *Alterum serum est*) ducere

malum & execrandum est. Apuleius non sine ratione detestationem vsurpat pro castratione. *Demerendo*) obligando. [nam demereri est valde mereri. Fabius, Simul vt pleniori obsequio demererer amantissimos mei.] *Regulum imitantur*) falsum ostentant dolorem, simulant. *In hortis*) rus habuit Regulus trans Tiberim ad tertium lapidem, ad hæc in Umbria, Thufcia, Thufculi autor Mart.

vt est in summa auaritia sumptuosus, in summa infamia gloriosus. Vexat ergo ciuitatem in saluberrimo tempore, & quod vexat, solutum putat. dicit se velle ducere vxorem: hoc quoque, sicut alia, peruerse. audies breui nuptias lugentis, nuptias senis: quorum alterum, immaturum, alterum, serum est. Vnde hoc augurer queris? non quia affirmat ipse, quo mendacius nihil est: sed quia certum est Regulum esse facturum, quicquid fieri non oportet. Vale.

vxorem in senectute. [an potius lugere filium amissum quem debuerat amittere ante emancipationem vel antequam fieret hæres. Non auguror.]

C. PLINIUS ANTONINO SVO S. 3

Vod semel) Vnicè probat Antoninum in rebus grauioribus & facietis. nam argumentum epigramma & iambum in eo admiratur. tanto magis, quod Græce Latinus ipse mira cum venustate scribat. Non Adriano scribitur epistola, sed M. Arrio Antonino, Antonini Pii auo materno, à quo sua carmina diligenti Martialis testatur apud Atticum. Marcus amat nostras Antonius Attice musas. Hic igitur Iulio Capitolino & Spartiano referentibus, bis Consul fuit, homo sanctus, & qui Neruam miseratus est, quod im-

Vod semel atque iterum Consul fuisti, similis antiquis, quod Proconsul Asia, qualis ante te, qualis post te, vix vnus aut alter non sinit enim me verecundia tua dicere, nemo: quod sanctitate, quod autoritate,

perare cœpisset. [Scio in quibusdam exemplaribus legi hanc epistolam Adriano non Antonino scriptam, etsi ex testimonio præfertim Spartiani scimus illum fuisse doctissimum & vtraque lingua carmina scripississe, tamen hac potissimum ratione non potuit sub Traiano scribi Adriano, qui tunc non erat princeps ciuitatis ec. ij.

ætate, sed admodum iuuenis, quare viderint qui nuper epistolas imprefere Plinii, & hanc Adriano scriptam voluere: an ille suus antiquissimus codex fuerit temporibus Plinii scriptus, vt taceam, quod hoc ipso libro ad eundem Antoninum scribens excellentiam versuum eius Græcorum admiratur. sed hoc leue peccatum si reliqua diligenter considerabis.] *Semel*, primum cum Mario Celso, quanquam apud Tacitum mendosè legatur Archio Antonio, non Arrhio Antonino & Mario Celso Coss. *Iterum* cum Neratio. autor Venuleius ad legem Corneliam de sicariis. *Antiquis* optimis. nam postmodum ad luxuriam & Imperatorum libidinem corripiebant Consulatum & Flauius Vopiscus testatur factum esse, vt iam diuitiarum, non hominum Consulatus esset. *Proconsul* *Asie* Capitolinus in Pio per transitum huius Proconsulatus mentionem facit, Pius, inquit, Proconsulatus Asiæ sic egit, vt solus auum vinceret: auum scilicet ma-

Ætate maximus Senator natu. *Princeps* primus. [*Est venerabile*] quod semel & reliqua. sic enim ordinabis.] *Vel* etiam, aliquando correptionem significat, sapius coniunctio disunctiua est. *Remissionibus* leuioribus, hilarioribus, [remissionibus etiam legitur.] *Condire* concinne miscere. *Pari* opportuna, [non minore.] *Non minus*) æque. *Magnum* magni viri. *Idio* cunditatem. *Sisto* scriptis. *Mella Homerici senis* Nestoris, cuius ore dixit Homerus fluere mel propter dulcedinem sermonis. versus est ex primo Iliad. ἡδυνῆς ἀνδρῶν οὐκ ἔστιν ἄλλοιοις ἢ καὶ κατὰ γλῶσσας μέλιτος γλυκίων ῥέει ἰαυδῶν, id est, suauiloquus surrexit acer Pyliorum concionator. Cuius etiam à lingua melle dulcior fuebatur vox. Apuleius de deo Socratis, Pyli⁹ orator eloquio comis, experimentis cautus, senectâ venerabilis, cui omnes sciebant corpus annis abire, animum prudentia vigere, verba dulcedine affluere. *Loquenti* sermocinanti. *Apes*

ætate quoque princeps ciuitatis, est quidem venerabile & pulchrum, ego tamen te vel magis in remissionibus miror. Nam seueritatem istam pari incunditate condire, summaeque grauitati tantum comitatis adiungere, non minus difficile quàm magnum est: id tu cùm incredibili quadam suauitate sermonum, tum vel precipuè stilo assequeris. nam & loquenti tibi illa Homerici senis mella profluere, & que scribis complere apes floribus, & innectere videntur. Ita certè sum resectus ipse cum Græca epigrammata tua, cum iam vos proximè lege-

complere floribus videntur tua scripta condita luminosa dulcedine & te more apum flores eloquentiæ colligere. Sic Horatius de se, Ego apes Matinæ morè modòque, Grata carpentis thyma per laborem. *Innectere* componere instar coronæ. *Affectus* oblectatus, [an potius resectus, re-creatus à laboribus fori.] *Epigrammata* versus ad voluptatem & acumen ingenii. *Iambos* metra contumeliosa, nam ἰαμβίζω conuicior significat, Suida & Ilammonio

contestantibus, vel appellatus iambus, κατὰ τὸ ἰαμβίζεω, quòd tanquàm telù vadat verba: an κατὰ τὸ ἰαμβίζεω quòd còmunis hominù lingua, id, vocetur: aut à baccha labe illi⁹ inuètrice, filia Echus & Panis, quæ Cererè dolentè ludès & inutilia dicès, figuratque absurdas formàs ad risù coegit. Ephestitò altius fabulam repetit. Iambum scribens dictum ab Iambe Celei ancilla, quia Ceres mœrens in raptu Proserpinæ errabunda à Celeo suscepta sit hospitio, & ab vxore eius Nere, cuius ancilla lambe saltans & cantans tali rhythmò deam solata sit: aut iambus denominationem traxit ab Iambe puella turpiter conuicio affecta, & ideo laqueo enecta, aut à vetula quadam nomine Iambe, cui selauanti fortè occurrit Hipponax, & folium in quo anus illa lauabatur, contingens, audiuit dicentem eam, Homo abi, folium euertis. aut quòd ἰαμβίζω, id est, conuiciari dicitur ab ἰββείζω quòd est sermones acerbos profero. Diomedes qui ferè eadem in sua grammatica refert, non Neren vxorem Celei, sed Megami ram scribit. Ouid in Fasti. Menalinam vocat, neque saltasse Iamben, sed malè tractasse, & quosdam credidisse Iambum quasi triambum à triumphatore Libero cognominatum. alios ab Iambo strenuo duce, qui cùm crebrò pugnas iniret, & telum cum cla-

Humanitatis) eruditio- nis, *Venustatis*) leporis & gratiæ. *Illæ* epigrammata. *Amantia*, quæ amores tractant. In aliâ lectione fuit antiqua, id est antiquorum stylum referentia. *Arguta* acuta facetiarum prurigineasperfa. *Recta* ad normã condita. *Callimachus*) Callimachus Cyrenæus Batti & Mæfarcæ filius, Hermocratis discipulus: adeo studio intentus fuit, vt per omne genus metri poemata ediderit, quorum plurima à Suida numerantur: sed inter cætera composuit Ibin, poema sanè obscurum, & conuiciosum, in quandam inimicum Ibin, Apollonium nomine. claruit autem Ptolemæi Philadelphi & Euergetis temporibus. Fuit & alius Callimachus Cyrenæus poeta, filius sororis prioris Callimachi. *Herodem*) Iulius Herodes [cuius me-

more torqueret, κατὰ τὸ ἰὸν βάνειν, Iambù appellatum: iccirco ex breui, & longa pedem hunc esse compositum: quòd qui iaculantur, & breui accessu intensum passum proferunt, vt fortiore nixu telis istù confirmet: quamuis Suidas rationem proferens cur à conuiciis dicitur: sicut inquit iambus ex breui & longa constat, ita conuicium ex paruo principio procedit in maius: à quibusdam iambus appellatur Daunius & gradarius. tumidum & concitatum Fabius vocat: non solum quòd sit è duabus syllabis, eo quòd frequentiore quasi pulsus habet: quæ res lenitati contraria est: sed etiam quòd omnibus pedibus infargit, & à breuius in longas nititur & crescit: cuius impetum pluribus expressit Ausonius. Iambe Parthis, & Cydonum spiculis. vbi in omnibus quæ viderim exemplaribus corruptè legitur Sidorum. nam & metri ratio vulgatæ lectioni repugnat. longam enim habet primam, at in Cydonum corripitur: sunt autem Cretenfes populi quos nouimus sagittandi peritia celeberrimos. vnde non immeritò illo carmine coniunguntur Parthus & Cydon, vt apud Virgilium, Parthus siue Cydon telum immedicabile torfit. quod sanè crediderim æmularum fuisse Ausonium. *Proximè*) nuper.

rem. quantum ibi humanitatis, venustatis. quàm dulcia illa? quàm amantia? quàm antiqua? quàm arguta? quàm recta? Callimachum me, vel Herodem, vel si quid his melius, tenere credebam. quorum tamen neuter utrunq, aut

minit Lucianus in Dèmonaste] summa facundia præditus secundum aliquos patricius, quidam etiam Consularem tradiderunt, filius Attici qui thesauro inuento ab Imperatore Nerua donatus est. quamquam in vita Herodis quæ scribitur à Philostrato mendosè legatur νεγύρα pro νεγύρα, id est Nera, in summis opibus declamator, & poeta insignis, altissimoque, Traiano & Adriano imperantibus. moritur sexto & septuagesimo ætatis anno, cui tale inscriptum tumulo epitaphiù. Ἀνίκου

ἡγορεῖται μὲν ὡς ἑρῶντος ἔτα δὲ πρῶτα κείναι τοὺς ταύ-
 ρα, πρὸς τὸν Ἰδδναίωτος, id est Attici Herodes
 Marathionius, cuius hæc omnia ponuntur
 hoc sepulchro, in omnibus probatus. E-
 pistolas, disputationes, ephimeridas, ora-
 tiones, enchiridia opportune scripta reli-
 quit. quatuor equos deauratos præter ar-
 ma eburnea in templo Neptuni Isthmia-
 ci statuit, ac pleraque admiranda struxit.

Absoluit) perfecit, ita ut
 Antoninus, hoc refertur
 ad Callimachum, qui v-
 troque metri genere est usus.
Attigit) Herodem respicit,
 qui alterum tantum tetigit.
Hominemne) credibile ne
 est Latinum scribere Græ-
 ca adeo absoluta? *Medius-
 fidius*) iurat per Iouis nun-
 cium, Mercurium scilicet,
 qui creditur vocis ac ser-
 monis præses. quare appo-
 sitè interponitur iusiurandum, cum de
 elegantia sermonis loquatur. Scimus etiam
 Herculem intelligi solitum, quoniam is à
 Sabinis sanctus Fidius, ac Semipater ap-
 pellaretur, auctoribus Propertio, Ouidio,
 Silio. *Tam atticus*) tam eloquentes. nam
 atticè loqui est eleganter, & summa cum
 eloquentia dicere. Athenienses enim li-
 mati & emuncti, nihil inane, nihil redun-
 dans ferebant. Repete quæ in præceden-

Antoninum Pium discipulum habuit. Re-
 stituenda dictio in sanam lectionem apud
 Iulium Capitolinum, ubi legitur Herode
 Atrio pro Attico, ex auctoritate Philo-
 strati, Suidæ & Gellii. *Si quid extat*) metro
 scriptum. *Hic editus*) à Callimacho ac He-
 rode cæterisque. *Virumque*) epigramma, &
 iambum.

*absoluit aut attigit. Hominemne Romanum
 tam Græcè loqui? Non mediisfidius ipsas A-
 thenas tam Atticas dixerim. Quid multa? in-
 uideo Græcis, quòd illorum lingua scribere ma-
 luisse: neque enim coniectura eget, quid sermo-
 ne patrio exprimere possis, cum hoc insititio &
 inducto, tam præclara opera perfeceris.* Vale.

tibus super attico sermone collegimus.
Quid) dicam. *Neque eget coniectura*) non
 est ambiguum, sed manifeste comproba-
 tur. *Patrio*) Romano. *Quid exprimere lau-
 dabile*) scilicet carmen Latinum tan-
 quam natiuum eras editurus. *Insititio*)
 Græco, aliunde accersito, aduena. Apuleius
 insititium dicit ad inferendum idoneum,
 quod Varro insitiosum. [*Inducto*] ac-
 cessorio.]

C. PLINIVS SOSSIO SVO S. 2

Aluisium) Ro-
 gat Sossium ut
 conferat Tri-
 bunatū seme-
 strem Caluissio Nepoti cō-
 iuncto affinitate. C. Calu-
 sio contubernali suo) C. Sos-
 sium Antonius Syriæ præ-
 fecit. hic vero Senatorij
 ordinis Sossius Papius, cu-
 ius amicitia usus est Adrianus, cum
 tempore expeditionis Parthicæ legatus
 à Traiano destinatus est, adiuuante Ploti-
 na. eū imprimis dilectum ab eodè Impera-
 tore tradit Dion honestatum statua pu-
 blica. Sossio vitam Demosthenis Plu-
 tarchus scripsit. [*Nepotem*] ad differētiam

*Aluisium Nepotem validissimè
 diligo, virū industrium, rectum,
 disertum, quod apud me vel po-
 tissimum est. Idè C. Caluisium cō-
 tubernalem meum, amicum tuum, arctæ pro-
 pinquitate complectitur. Est enim filius soro-*

alterius Caluissi, ex cuius sorore hic na-
 tus erat. [*Industum*] diligentem & in-
 tentum circa res necessarias. nam tumultu
 gaudentes non sunt industrii, sed exa-
 gitatæ mentis concursatores. *Rectum*) ius-
 titiæ cultorem. *Potissimum*) prima causa.
 legitur etiam potentissimum, scilicet vin-

culum ad amandum. *Arctæ*) gradu propinquiore. *Sororis*) Caii Caluissi;
Tribunatu) militum. *Sem-
 estri*) non placet hoc lo-
 co intelligere quòd Tri-
 buni annulo aureo vran-
 tur circulari, & seme-
 strem Tribunatum dixisse
 annulatum, ut respiciamus
 Iuuenalis illud, *Semestri
 vatum digitos circumlig-
 gat auro.* sed *semestri* in-
 terpretaberis sex mēsum.
 Vnde Cæsar conquereba-
 tur semestre imperiū sibi
 eripi, & semestrem sationem Columella
 vernalem dixit, sicut semestrium spatium
 sex mensium. Vlpianus titulo de migran-
 do semestrem pensionem vocat sex men-
 sium, & annum diuidi in duas semestres
 pensiones interdum idem refert. *Sibi*) sua
 causa. *Auunculo*) Caio Caluissio matris
 fratre. *Nostrium*) contubernalem. [*Idoneum
 debitorem*] aptum & gratum in referenda

*ris. Hunc rogo semestri Tribunatu splendidio-
 rem, & sibi & auunculo suo facias. obligabis
 me, obligabis Caluissium nostrum, obligabis i-
 psam nō minus idoneum debitorem, quam nos
 putas. Multa beneficia in multos contulisti.
 ausim contendere nullum te melius, a què bene
 vnum, aut alterum collocasse.* Vale.

gratia. [*Nos*] ex disciplina Iurisconsulto-
 rum sponsor efficitur secundus debitor,
 quia potest grauior tanquam primus: sic
 translatiuè in conferendis beneficiis spō-
 sor habetur pro debitore. [*Nullum*] bene-
 ficium contulisse in vnum aliquem. *Me-
 lius*) quàm in Caluissium Nepotem. *Vnum
 aut alterum*) duo beneficia.

C. PLINIVS SPARSO SVO S. 5

Aeschinem) La-
 tener compa-
 rat assensū au-
 ditorum in re-
 citatione orationis factò
 quod accidit Æschini,
 suam & Demosthenis o-
 rationem apud Rhodios
 representanti. Ad eun-
 dem Sparsum Marr. lib.
 xii. mittit epigramma. *Æ-
 schinem auant*) Laertius
 Æschines octo refert. hic
 verò Atheniensis fuit, filius Atrometi
 & Leucothææ [sive Glaucothææ.] pri-
 mum scriba, deinde orator, discipu-
 lus Alcidasantis, plenior Demosthe-
 ne & magis susus, grandiori similis,
 quo minus strictus, carnis tamen plus ha-
 bet, minus lacertorum. cum Ctesiphon-
 tem accusasset, quòd diceret Demosthe-
 nem dignum coronari, recriminatione
 tanti oratoris, cui titulus pro Corona, a-
 criter accusatus & exilio multatus, Rho-
 dum sibi sedem elegit, ubi oratoriam
 professus est, & cum rogassent Rhodii ut

*Æschinem aiunt petētibus Rho-
 dijs legisse orationem suam:
 deinde Demosthenis, summis
 vtranque clamoribus. Quod
 tantorum virorum contigisse scriptis non mi-
 ror, cum orationem meam proximè doctissimi
 homines hoc studio, hoc assensu, hoc etiam la-
 bore per biduum audierint. quannis intentio-*

vtranque orationem exilij causam recita-
 ret, magno auditorum assensu auditus est.
Suam) contra Ctesiphontem. *Demostheni*)
 pro corona. *Clamoribus*) laudibus, ap-
 plausu. *Tantum virorum*) Demosthenis
 & Æschinis summorum oratorum. *Ora-
 tionem meam*) Marii Prisci accusatio-
 nem, quam li. ij. Cereali promittit recita-
 re. nam nulla ratione credo hic intellexisse
 librum quem. ix. tradit idem recitasse
 summo auditorum assensu, cum liber ille
 opusculis & metris varius esset, neque iu-
 re dici posset oratio: sicut enim oratio li-

ber appellari potest, non pariter omnis liber est oratio. Neque accipi debet hoc loco panegyrica oratio quam lib. iij. restatur per triduum recitasse: nisi velimus arbitrari hinc mendam inoleuisse, & potius triduum quam biduum legendum,

Hinc & inde collatio quia panegyrica oratio nullum habet aduersarium: sed Demosthenis & Æschinis contentio suscitabat audientium attentionem. *Certamen* contentio, pugna. nam sunt forēses causæ similes duello. *Virtutibus* est enim vtraque pulcherrima. *Aculeus* stimulis. *Comparationis* vtra melior foret. *Æmulationis* quia laudatiua, ergo sine æmulo & aduersario. *An merito* probaretur. *Librum* supra eandem orationem librum appellauit. *Amplitudo* quod sit diffusissima orationum demonstratiuarum. *Præloqui* præfationem facere. *Hæc* epistola. *Extendimus*

quod placet. *Proxime* nuperrime. *Hoc* simili. *Labore* vel quia nunquam fere vacat Romæ, & respicit orationem panegyricam: ad quam audiendam conueniunt per biduum fœdissimis etiam tempestatibus.

nem eorum nulla hinc, & inde collatio, nullū quasi certamen accenderet. Nam Rhodij cum ipsis orationum virtutibus, tum etiam comparisonis aculeis excitabantur: nostra oratio sine æmulationis gratia probabatur. an merito, scies, cum legeris librum, cuius amplitudo non finit me longiore epistola præloqui. oportet enim nos in hac certè, in qua possumus, breues esse: quo sit excusatius, quod librum ipsum, non tamen ultra causæ amplitudinem, extendimus.

amplitudinem causæ) ampliorem fecimus latam virtutum Traiani materiam.

C. PLINIVS NASONI SVO S. 6

Huscis) Còqueri ur agros suos partim grandine concussos, & vbi lummam fructuum copiam collegerat, vili precio vauundari, solum sibi reliquum esse ait, Laurentinum, studiorum suorum museum. Hic Iulius Naso singulari amicitia deuinctus Secundo & Tacito fuit, non placet epistolam scriptam fuisse Natio, quod in quodam exemplari vidimus. Thuscis iuxta Tifernium Tyberinum, vbi Tusculanum rus possedit. testatur Pl. senior à rege Lydorum Tyrrhenos dictos, mox à sacrificio ritu lingua Græcorum Thuscios appella-

Huscis) gradine excussi, in regione Transpadana summa abundantia, sed par utilitas nunciatur: solum mihi Laurentinum meum in reditu. nihil quidem ibi possideo præter tectum & hortum, statimque arenas, solum tamen mihi in reditu. ibi enim plurimum scribo, nec agrum quem non habeo, sed ipsum me studijs excolo, ac iam possum tibi, ut aliis in locis horreum plenum, sic ibi scrinium, ostendere. Igitur tu quoque si certa & fructuosa prædia concupiscis, aliquid in hoc litore para. Vale.

tos, Strabo potius hoc nomen à Latinis inditum tradit. Tyrrhenos inquit Romani Ethruscos dicunt atque Thuscios. Thuscis

Thuscis excussis) fructus decussi sunt in prædio quod in Thuscis teneo. *Transpadana regione*) Comum intelligit, in cuius territorio latos agros tenuit. Transpadana regionis Italiae nona, tota mediterranea, cui maria cuncta important, dicta transpadana respectu commorantium Romæ, quod sita sit trās Padum. *Parum vtilitatis*) alia lectione par vilitas, in eundem tamen sensum: quamvis magna fructuum copia sit, tamē precij vilitas facit, vt parū vilitatis habeamus. vt sit par. i. summa. *Lauren-*

tinum) rus lib. ij. iā descriptum. *In reditu* vtilis) fructuosum. *Tectum*) villam. *Hortum*) duos enumeravit in Laurentino hortos, delicatiorem vnum, pinguiorem alterum. *Arenas*) littus arenosum. *Excolo studijs*) exerceo, & orno studendo. *Horreum granarium*) ab horrore spicarum cognominatum, prius à farre farreum dictum. *Scrinium*) arcam librorum & epistolarum. *Certa*) non subiecta casibus fortunæ.

C. PLINIVS LEPIDO SVO S. 7

SAEpe) Reguli ingenium ita laudat vt vituperet, qui cū multa in obitu filii faceret, librum de vita pueri etiam edidit, tam ineptum vt à puero scriptus videretur. Largium Lepidum decimæ legionis præfectum in expugnatione Hierosolymarum adducit Iosephus, quantum sint exemplaria, quæ significent hanc epistolam scriptam Luperco, ad quem alibi Secundus. *Vim*) potētiam, impetum. *Incubuit*) intēdit animum. *Filium*) suum defunctum. *Vt nemo*) tam bene lugeret. *Imagines*) quæ notæ sunt, quibus ea, quæ edificanda sunt notamus, vel imago est collatio formæ cum forma cum quadam similitudine. tu verò hic imagines refer ad picturam & ceram, statuas ad ea, quæ sunt ex marmore, ære, argento & similibus. *Officina*) tabernis fabrorum & pictorum. *Auro, ebore, marmore*) Magis placet quàm illum auro, illum ebore, illum marmore, nam mutatur dicendi modus, & vitatur nimium crebra repetitio, quasi mediocriter vtitur, plurimum gratiæ: si frequentius inculcamus, fastidii tantundem affert. nisi velimus putare voluisse per hoc immodestiam Reguli demon-

SAEpe tibi dico inesse vim Regulo. mirum est quàm effigiat in quod incubuit. Placuit ei lugere filium: luget vt nemo. placuit statuas eius & imagines quàm plurimas facere, hoc omnibus officinis agit. Illum coloribus, illum cera, illum ære, illum argento, illum auro, ebore, marmore effingit. Ipse verò nuper adhibito ingenti auditorio librum de vita pueri recitauit. Tamen eundem librum in exemplaria transcriptum mille, per totam Italiam prouinciisque dimisit. Scripsit publicè, vt à decurionibus eligeretur vocalissimus aliquis ex ipsis, qui

strare. *Effingit*) exprimit, per effigiem præsentat. *Ipse*) Regulus. *Ingenti auditorio*) multis conuocatis auditoribus: annotabis auditorium pro auditoribus frequentius vsurpari. *Prouinciæ*) regna subiecta Romanis legibus & securibus, quibus præerant Proconsoles cum exercitu. *Dimisit*) vulgavit, transmisit. *Publicè*) rebus publicis, an potius impetrata publica iubendi facultate. *Decurionibus*) Senatoribus in municipiis. Insuper decurio est ordo in militia, qui præerat turmæ triginta duorum equitum, si Modesto credimus. *Ælianus* decurionem à decuria dictum asserit. *Decuriæ* autem numerum à diuersis autoribus variè traditum à duce ff. j.

vno, vel in octauum, vel in duodecimum, vel in decimum sextum. *Vocalissimus*) maxima & splendidissima vocis. *Ex ipso*

decurionibus, vt maior autoritas libro accederet.

Legeret) recitaret.

Factum est) impetratum quod scripserat: nam per provincias diuulgatus est. *Ide*) Regulus. *Vim*) quia potius vis ad laudē referatur, infert Secundus, appellandam magis intentionem obtinendi quicquid voluisset. ordo est, si Regulus vertisset ad potiora hanc vim (seu quo alio nomine vocada est intentio obtinēdi quicquid velis) quantum boni efficere potuisset? *Vim*) imprefio, celer impetus. *ἀμαθία μὲν ἀπίστος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρεται*. Inscitia quidem audaciam, consideratio autem tarditatem fert. Thucydidis dictum lib. ij. in oratione funebri quā dixit Pericles, cui initium, *οἱ μὲν πολλοὶ ἄλ' ἐνθάδε ἴδου εἰρηκότων*. Quā sententiam Seneca in prouerbis latine transtulit, Recta ingenia debilitat verecundia, praua confirmat audacia. Quare Lucianus dum malū oratorem instruit, iubet

legeret eum populo: factum est. Hanc ille vim, (seu quo alio nomine vocada est intentio quicquid velis obtinendi) si ad potiora vertisset, quantum boni efficere potuisset? quanquam minor vis bonis quam malis inest, ac sicut ἀμαθία μὲν ἀπίστος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρεται, ita recta ingenia debilitat verecundia, peruersa confirmat audacia. Exemplo est Regulus, imbecillum latus, os confusum, hæsitans lingua, tardissima inuentio, memoria nulla: nihil denique præter ingenium insanum: & tamen eò impudentia ipsoque illo furore peruenit, vt à plurimis orator habeatur. Itaque Herennius Senecio mirifice Catonis illud de oratore in hunc econtrario vertit, Orator est vir malus dicendi imperitus. Non me Hercule Cato ipse tam bene verum oratorem, quam hic Regulum expressit. Habesne quo tali epistola parem gratiam referas? habes, si rescripseris, num aliquis in municipio vestro ex sodalibus meis: num etiam ipse tu hunc luctuosum Reguli li-

imprimis comparet inscitiam, deinde audaciam, & impudentiam, verecundiam autem & mansuetudinē domi relinquat. *Peruer(a)* mala, dictum Euripidis, vt pessimi melius causam suam dicere norint. *Imbecillum latus*) debiles vires. *Os confusum*) perturbatus sermo. *Hæsitans*) blæsa. Inuentio rerum verarum, aut verisimiliū excogitatio, qua continentur sex illæ orationis partes, exordium, narratio, diuisio, confirmatio, confutatio, conclusio. *M(m)oria*) qua omnis disciplina constat, frustra que docemur, si quod audimus, præterfluit. *Ingenium*) acrem naturam. [*Insanum*] modum excedens. *Et*) ad eam existimationem. [*Impudentia*] Idem Lucianus, Sic inquit oratori impudentia, mendacium promptum & iusiurandum

in summis labris, & in omnes inuidia, odium, blasphemia & calumniæ verisimiles. hæc te breui celebrem & illustrem reddent, hæc in publico ac domi omnia prophana exercebis. *Habeatur*) credatur. *Orator*) vir bonus & dicendi peritus. *A plurimis*) à malis. *Herennius Senecio*) iam vita functus cum hæc scriberet Secundus. *Illud Catonis de oratore*. (M. Cato diffiniuit oratorem esse virum bonum & dicendi peritum. *In hunc*) Regulum. *Orator est vir malus*) respectu Reguli, orator est vir malus dicendi imperitus, cum Regulus esset malus & dicendi imperitus. *Hic*) Herennius. *Expressit*) diffiniuit. *Regulum*) malum & imperitum. *Habesne*) aliquid simile. *Habes*) quo referas par em gratiam.

Circulator) qui lucra causa circuit fora & plateas, ac sibi nouitate aliqua coronam audientium comparat. Paulus de extraordinariis criminibus, In circutores, qui serpentes circumferunt & proponunt, si cui ob eorum metum damnum datum est, pro modo admissi actio dabitur. Eos circumforaneos vocat Apuleius. & M. T. pharmacopolam circumforaneum pariter protulit. Traquil. lanistam circumforaneum, qui circuit fora vendendi vel emendi gratia. & Seneca circutores sophistas qui philosophiam vendunt, & circulis auctoritatem querunt. Fabius verò circulatoriam voluptatem oratoriam appellauit, quæ gaudet circuitu. At circitor militiæ gradus est, qui vigiliis circumit, & renunciat si qua emerferit culpa. Verg. in carmine obsceno pro custode posuit. *ἰπὸ εὐε* scilicet vt ait Demosthenes, *τὴν φωνὴν καὶ γρηθὸς καὶ λαρυγγίζων*. verba Demosthenis *εὐε ἀεὶ στρατοῦ*, quæ sic transferri possunt, ex-

brum, vt circulator in foro legeris: scilicet, vt ait Demosthenes, ἰπὸ εὐε τὴν φωνὴν καὶ γρηθὸς καὶ λαρυγγίζων. Est enim tam ineptus, vt risum magis possit exprimere, quam gemitum. credas non de puero scriptū, sed à puero. Vale.

tollens vocem & lætus & exultans. Sunt autem dicta contra Æschinem. ea vt melius intelligantur, repetemus eadem oratione priora quædam. Multa igitur, o viri Athenienses, etiam alia accusauit, & mentientem vnum maximè admiratus sum omnium, quod quæ mala acciderant ciuitati tunc memorans, non tanquam beneuolus, neque iustus ciuis, sensit, neque collacrymatus est, neque quid tale in animo passus est, sed extollens vocem & lætus & exultans existimauit scilicet me accusare. *λαρυγγίζων* propriè est vocem intendere, neque naturaliter loqui, sed gula præclusa. *Expri-mere*) inuito eximere, educere. *De puero, sed à puero*) traductio, color, puerilem & fatuam librum monstrat.

C. PLINIVS ARRIANO SVO S. 8

Gratularis) Respondet Arriano, iure pro auguratu suo gratulari, tum iudicio grauiissimi principis, tum auguratus dignitate, & quod successerit tanto viro Iulio Frontino, demum scribit potuisse M. T. dignitates consequi, eloquentiam verò impossibile. *Iure*) iusta causa. *Principis*) Traiani, qui me fecit augurem. [Extat eius ad Traianum epistola, qua sibi auguratum vel Septemuiratum petit. *Minoribus*) magistratibus *Sacerdotium*] auguratus. [nam de cæteris etiam dicitur. cum & Valerius Max. Pont. sacerdotio vsus fuerit.] *Priscum*) nam à Tarquintio Romanum translatum testatur Strabo: at Dionysius in antiquitatibus à Numa rege constitutum collegium augurum, qui interpretarentur signa à diis missa tam

Gratularis mihi, quod acceperim auguratum. iure gratularis: primum quod grauiissimi principis iudicium in minoribus etiam rebus consequi pulchrum est: deinde quod sacerdotium ipsum cum priscum & religiosum, tum hoc quoque sacrum plane & insigne est quod

publica, quàm priuata: & ab vna specie speculationum artis augures vocarunt Romani, id est, ab auiibus & gerendo, vel ab auium garritu. Primus Actius Nauius hanc artem commendauit apud Tarquinium Priscum nouacula cotem discindens: postea tantus honor collegio augurum accessit, vt nihil foris domique nisi auspicio gereretur, concilia populi, id est, magistratum creatio, exercitus vocatio, summa rerum, vbi aues non annuisent, dirimerentur. & diu hic honor patri- ff. ij.

cuius fuit, & principibus vrbs destinatus: primò tres tribus, Rhamneses, Titienfes, Luceres, sex augures creauerunt: deinde hoc sacerdotium cum populo communicatum est, & ius sacerdotum subrogandum à collegiis ad populum transfudit Cn. Domitius Trib. plebis. Sylla augurum collegium amplauit, vt essent quindecim, adeo creuit hæc ars, vt ex araneo etiam auguria fierent, quæ Plin. memorat, scribens ex periculis artem esse factam, & per aues (nam aliis modis fuit) primus Car. à quo Caria dicta est, inuenit. Seneca tamen illa deridens fortuita, & vaga sine ratione dicit non recipere diuinationem. quod bellissimè Mollolanus apud Iosephum factò memorando ostendit. *Reli-*

Non adimitur uiuenti
semel factus augur nunquam priuatur hoc honore, etsi in iudicium ductus damnetur, cum aliis sacerdotibus cõdemnatis substituat alius augur, donec vita suppetat, licet maximorum criminum uictus sit, sacerdotio non priuatur, quia scilicet iurariando adactus sit res augurum nemini enunciare: ergo factum priuatum sacramento liberari nolunt. an quòd non honoris nec magistratus, sed potius cuiusdam scientiæ & artis est nomen augur?

simile igitur esset si quis medicum medicandi arte prohibeat, musicum musica, diuinum diuinatione. His enim appellatio detrahi potest, vis & facultas nequaquam. *Alia officia insignia*) sacerdotia magistratus. legitur etiam cætera. *Paria*) augurati. *Vi*) à fortuna ad breue tempus. *Hæstennus*) in hac re tantum. *Fortuna licet*) fortuna dominatur, vt dari possit, non vt adimatur. *Iulio Frontino*) Sextus Iulius Frontinus vir Consularis Præturam urbanam gessit, Vespasiano iterum, ac Tito Coss. & eo iurante Domitianus Præturam cepit. Frontinus igitur curam Britannicæ, ac molem sustinens magnam quantum licebat validam, & pugnacem Silurum gentem armis subegit super virtu-

giosum) maiestatis venerationisque plenum. nam nec Senatus cogi nec conueniendi locum poterat habere, nisi quando & ubi augures præscripsissent, qui à summis imperiis, à sumis potestatibus comitia tollere, consilia vel instituta dimittere, vel habita repudiare poterant. Quid grauius quàm rem susceptam dirimi, si vnus augur aliter dixerit? quid magnificentius quàm posse discernere, vt magistratu se abdicent Coss. quid religiosius quàm cum populo, cum plebe, agendi ius dare? aut non dare? quid legem, si non iure rogata sit, tollere? omnibus magistratibus auspicia dantur & iudicia. *Hoc*) ob hanc causam. *Sacrum*) diuinum, venerabile, consecratum.

non adimitur uiuenti. Nam cætera, quanquam dignitate propemodum paria, vt tribuuntur, sic auferuntur: in hoc fortuna hæctenus licet, vt dari possit. Mihi verò etiam illud gratulatione dignum videtur, quòd successi Iulio Frontino, principi viro, qui me nominationis die per hos continuos annos inter sacerdotes nominabat, tanquam in locum suum cooptaret: quod nunc euentus ita comprobauit, vt non fortuitum videretur. Te quidem (vt scribis) ob hoc maxime delectat auguratus meus, quòd Marcus Tullius augur fuit. Lataris enim quòd

tem hostium locorumque difficultatem eluctatus: aquarum præfectus à Nerua creatus libellum de Aqueductibus urbem influentibus edidit. auguratum gessit, secessu Tarracinenis oblectabatur, rei militaris peritus. Traiano libros stratagematicos dicauit, scripsit longè plura, quæ simul cum aliis communi literarum iactura olim interciderent. summus Iuriconsultus Secundo interdum respondit, Martialem ac cæteros scriptores fouit, moriens vetuit sibi sepulchrum construi. Fuit & Iulius Fronto Tribunus urbanarum cohortium ab Othone exautoratus, & Claudius Frontinus sub Antonino Pio. Principem ergo virum appellauit Frontinum, scilicet dignitate, autoritate, disci-

plina, & rebus præclare gestis. *Nominationis die*) principio anni autore Tacito, quo sacerdotes solent nominare, quos dignissimos suo sacerdotio iudicent. *Hos*) proximos neci suæ, an verius. quibus Frontinus augur fuit. *Inter sacerdotes*) inter eos quos dignos tali sacerdotio credebatur. *Cooptaret*) eligeret. Tranquillus in cooptandis per collegia sacerdotibus neminem nisi iuratus nominauit. M. Tullius de Claris Oratoribus, scribit nouos augures ab aliis auguribus in collegium

Insistam) Sequar. vterque enim Quæsturæ, Præturæ, Auguratum, Consulatum gessit. *Sacerdotium*) auguratum. *Iuuenior*) ita habent omnes codices præter vnum, quos viderim. Iunior enim secundum grammaticos, sed iuuenior secundum analogiam. *Ingenium*) eloquentiam, vim & copiam dicendi. *Aliqua ex parte*) in eloquendi studio. nam & metra scripsit, ac philosophiam primus. Cic. Latine loqui docuit. an magis in aliqua parte oratoriæ. *Quæ sunt in manu hominum*) dignitates quas homines cui libet conferre possunt. *Illud*) ingenium Cic. *Nisi à diis*) natura primum atque ingenium ad dicendum vim afferunt maximam. nam animi atque ingenij celeritas quidam motus esse debent, qui ad excogitandum acutè: & ad explicandum, ornandumque sunt vberes, & ad memoriam firmi atque diuturni. sed quis est qui hæc putet arte accipi posse? Præclare enim res se habet, si hæc accendi,

cooptari, & inaugurari: & augurum institutis, qui inaugurasset, ab inaugurato loco parentis coli debere. [Et in epistolis ad Appium, refert non modò nefas fuisse in collegio augurum violare amicitiam, sed ne cooptari quidem sacerdotem licuisse, qui cuiquam ex collegio esset inimicus.] *Euentus*) quòd mortuo ei in auguratu successi. *Non fortuitum*) sed diuinum. *Tullius augur fuit*) post Crassi interitum Cicero factus est augur.

honoribus eius insistam, quem amulari in studijs cupio. sed vti nam, vt sacerdotium, idem & Consulatum, multò etiam iuuenior quàm ille, sum cõsecutus: ita senex saltem ingenium eius aliqua ex parte assequi possim. Sed nimirum, quæ sunt in manu hominum, & mihi, & multis contigerunt: illud verò, vt adipisci arduum, sic etiam sperare nimium est, quòd dari non nisi à dijs potest. Vale.

aut commoueri arte possint: inferi quidem & donari ab arte non possunt omnia. Sunt enim illa dona naturæ. Quidam ita rebus habiles, ita naturæ muneribus ornati, vt non nati sed ab aliquo deo facti esse videantur. Quare non possum non ingenio primas partes concedere. Hæc M. T. diuinum & inauditum lumen eloquentiæ ac sapientiæ, parens profecto nostrarum literarum, immortalis ingenij beatissima vbertas dono quodam prouidentia, in quo totas virtutes suas experiretur eloquentia.

C. PLINIUS VRSO SVO S. 9

*C*ausam) Iulius Bassus sæpe in iudicijs periclitatus, deinde Bithyniam sortitus, rediit reus, quòd quendam accepisset à prouincialibus princeps accusationis fuit

Theophanes, legatorum vnus: defensus tamen acriter à Secundo & Albino,

*C*ausam per hos dies dixit Iulius Bassus, homo laboriosus, & aduersus suis clarus. Accusatus est sub Vespasiano à priuatis duobus: ad Senatum remissus diu-

tandem absoluitur. Quòd Vrsus amicum admonet, ad Vrsus alibi Secundus ff. iij.

super eadē re scribit. Dionis abbreviator refert Vrsū fuisse in aula Domitiani auctoritate præditū. à quo Domitiani Imp. vxorē adulterij accusatā. Ad Vrsū mittit epicedion Statius in syluis pro morte Pileti: apertè ostēdēs fuisse caudicū. *Iulius Bassus*) Bassos plerōsque notauimus per ea tempora. Galbium Bassum Præfectum oræ Ponti, virum integrum & probum. Salei Bassi poetæ excellentissimi suoruna temporum meminere Tacitus, & Iuuenalis. Iulium Bassum declamatorem recitat Senec. in controuersis, non Ionium vt interdum scriptum offendes. Facit tamen Fabij testimonium legi debere Iunium Bassum, quem hominem dicacem & co-

Pependit) antequam absolueretur, in ambiguo fuit *Vindictus*) liberatus. *Vt Domitiani amicus*) tanquam suspectus quōd Domitianum foueret: inter quem & Titum erant similitates. *Reuocatus à Nerua*) restitutus in patriam generali edicto Neruē qui auctoritate Senatus censuit decreta à Domitiano rescindenda, quare multi ab exilio rediere, inter quos Iohannes Apostolus ex Patmo. *Sortitus*) per sortem adeptus. *Bithyniam*) prouinciam in Ponti exordio ad partem solis orientis, Thraciæ oppositam, opulentam sanè & vrbium diuitem. Læta quidem regio est, atque omni referta vbertate, restamento alterius Nicomedis filij Romanis relicta. Traxere Bithyni originem à Thracibus, qui cum Rheo ad Ilion castrametati sunt: nam rege suo intersecto vltra Byzantium transgressi prope Bithyn fluium, vnde nomen accepere, confederunt: deinde fame compulsi, in Bebryciam rediere, & Bithyniam pro Bebrycia à fluij nomine, iuxta quem habitauerant, appellarunt. Herodotus, inquit, Thraces transgressi in Asiam vocati sunt Bithyni, prius appellati Strymonij, quōd Strymonem accolerent. Quidam græcorum à Bithyno Iouis & Thraciæ filio cognominatam prouinciam tradiderunt: quibus astipulatur Solinus, tantum nomine paren-

gnomento Asinum album, ac à se puero cognitum, idem testatur. in Bassum interdum Mar. Aurelio Basso prodit Vlpia. diuum Pium rescripsisse. Pli. senior Iulium Bassum qui de medicinis Græcè scripsit, nominat. Secundus ad Traianum afferit acta Iulij Bassi rescissa: dictūque à Senatoribus ius omnibus: de quibus ille aliquid constituisse ex integro agendi duntaxat per biennium. *Laboriosus*) qui multos labores sustinuit. *Aduersus*) propter res aduersas. nihil enim est in omni vita Cicerone referente ad laudem illustrius, quàm calamitas ipsa. *Præuatus*) sine dignitate. *Remissus*) à Vespasiano. *Ad Senatum*) ad iudicium Senatus.

pependit: tandēque absolutus vindictusque est. Titum timuit, vt Domitiani amicus: à Domitiano relegatus est, reuocatus à Nerua: sortitusque Bithyniam, redit reus. accusatus nō minus acriter, quàm fideliter defensus: varias sententias habuit: plures tamen, quasi mitiores. Egit contra eum Pomponius Rufus, vir paratus & vehemens. Ruse successit Theophanes, vnus ex legatis princeps, & fax accusationis & origo. Respondi ego. Num mihi Bassus iniunxerat vt, totius defensionis fundamenta

tum suppresso. Strabo verò hæc refert, Bithyni cum prius Mysij essent, à Thracibus Bithynis & Thyinis, qui ibi habitauerunt, postea sunt appellati. Eadē fere sentit Pli. quo autore Thyini omnem oram Bosphori tenēt, interiora Bithyni. *Varias sententias*) celsit enim Bebius Macer Consul designatus lege Repetundarum teneri, Cepio Hispano salua dignitate iudices dandos, Senatus decreuit vt acta Bassi rescinderentur. *Pomponius Rufus*) vir Consularis. *Peritus*) in secunda lectione fuit paratus. *Vehemens*) acer. *Theophanes*) alius Theophanes poeta, quem Græcè Pompeij gesta scripsisse Tullius asserit. hodie quoque Theophanis extat Græcum epigramma. *Legatus*) Bithynis. *Fax*) vehemens causa. *Stimulus*) causa. Valerius, Cn. Carbo orientium ciuiliū malorum fax ardentissima. *Fundamēta*) argumēta fortiora.

Iacerem) collocarem, scilicet in deprecatione: quæ & in Senatu & apud populum principumque, ac vbi cunq; iuris clementia est, habet locum: in qua plurimum valent ex ipso qui reus est hæc tria in vira præcedere, si innocens, si bene meritus, si spes in futurum innocenter victuri, & in aliquo vfu futuri. Præterea si vel alius incommodis vel præsentis periculo vel poenitentia videatur satis poenarum dedisse, extra nobilitas, dignitas, propinqui, amici, in iudiciis etiam ex magna parte hic locus sæpe tractatur. nā & diuisio frequens est, etiā si fecisset ignoscendū fuisse: idq; in causis dubiis præualuit. & epilogi oēs in eadē sæpe materia versari solēt. *Ornamentis*) nobilitate, dignitate. *Generis claritudinem*) Bassorum familia per vetusta clarissimos viros protulit. Nobile autem id est quod ex bono prodiit genere, generosum, quod à sua natura non degenerauit. *Periculis*) quibus vita mortalium illustratur, & auditores commouentur ad misericordiam, & ex quibus vt insons euaserat. *Conspiratione*) malo consensu. *Delatorum*) iniquorum accusatorum. *Quæstus*) nam quartam bonorum confiscatorum partem habebant: inde quadruplatores dicti. *Factiosissimum*) factionum principem. *Causas*) dū æque prouincialibus iustitiam administrat. *Illum*) primum & acerrimum accusatorem. *Me eundem*) me Secundum. *Occurrere*) satisfacere. *Crimini*) furto, & rapinæ. *Alijs*) quæ obiciebantur tanquam crimina. *Simplex*) ad delatores effugendos. *Quædam*) munera. *Prouincialibus*) Bithynis. *Quæstor*) inde non mirum si multos habebat amicos. *Furta & rapinas*) controuersia de nomine, & constitutio diffinitiuæ. Furtorum duo esse genera refert Caius: manifestum & non manifestum. manifesti conuictus tenetur in quadruplum, quōd rapi quidem sine vi non potest secundum Vlpianum. furti non manifesti tenetur in duplum, vi bo-

iacerem? dicerem de ornamentis suis, quæ illi & ex generis claritate, & ex periculis ipsis magna erant: dicerem de conspiratione delatorum, quam in quæstū habebant: dicerem causas, quibus factiosissimum quemque vt illum ipsum Theophanem offendisset. eundem me voluerat occurrere crimini, quo maximè premebatur. in alijs enim, quanuis auditu grauioribus, non absolutionem modo verum etiam laudem merebatur. Hoc illum onerabat, quōd homo simplex & incautus quædam à prouincialibus, vt amicus, acceperat. Nam fuerat in prouincia eadem Quæstor. Hæc accusatores furta ac rapinas, ipse munera vocabat. Sed lex munera quoque accipi vetat. Hic ego quid a-

norum raptorum in quadruplum Paulo contestante. *Lex*) Acilia, quam Manilius Acilius Glabrio de pecuniis repetundis seuerissimum tulit: ne comperdinari quidem reum sinens. Tacitus tamen, inquit, Magistratum auaritia Calphurnia scita peperit. nam secundum Modestinum plebecito continetur, ne quis præsidium munus, donūque caperet: nisi esculentum, potulentūve, quod intra dies proximos prodigatur. Non enim in totum xeniis, Vlpia. autore, abstinere debet Proconsul, sed modum adicere, vt neque modo se in totum ablineat, neque auare modum xeniorum excedat. Quam rem diuus Seuerus & Imperator Antoninus elegantissimè epistola sunt moderati: cuius epistola verba hæc sunt, *Quantum ad xenia pertinet, audi quid sentimus: vetus prouerbium est, Valde inhumanum esse, à nemine accipere. sed passim, vilissimum: & per omnia, auarissimum. & quod mandatis continetur, ne donum, vel munus ipse Proconsul, vel qui in aliquo officio est, accipiat, ematve quid, nisi victus quotidiani causa, ad xenia non pertinent, sed ad ea quæ edulium excedent vsum. sed nec xenia producenda sunt ad munus quantitatem. Lege etiam Iulianus de repetundis, Marcello respondente, nulla quantitas pecuniæ permittitur capi ab his, qui eo capite commemorantur: tametsi in præce-*

dentibus ex autoritate Venulii permittitur summa aureorum centum dono, mu-

Iter) modum, rationem. *Negarem*) ut præcipit M. Tullius de Oratore, Ple- runque inquit causæ inficiatione defenduntur: nam & de pecuniis repetundis, quæ maximè sunt, neganda ferè omnia. *Planè*) nimium mani feste. *Inficiari*) negare. *Argentis crimen*) potius ad crimen augendum pertinebat. *Diluentis*) defendentis. *Integrum*) in facultate & arbitrio negandi. *Advocatis*) mihi & Albino. *Principi*) Triano. *Natali suo*) nam priuatorum natalibus solebant amici munera mittere, ut sæpe testatur Martialis. *Saturnalibus*) Saturni diebus, quibus xenia munera mittebantur amicis eodem autore, & apophoreta remittebantur. *Iugulasse*) enecasse, causa cecidisse. *Recte factum*) quod iure accepisset munera. *Impudens*) qui contra leges nitetur. *Mediū quiddam*) ut nec concederem nec tuerer rectè factum. *Tenuisse*) servasse. *Nox diremit*) interruptu noctis interrupta est. Ciceroniana imitatio. sic enim ad Quintum fratrem scribit, Sed inquit ut prælia solet, quia historici hoc dicendi genere utuntur cum nocte superueniente uterque exercitus intermissa pugna receptui canit. *Sesquihora*) vna & dimidia. nã Tacitus sesquiplagam pro vna & dimidia dixit. sic Persius, Sesquipedalia verba. & Columella, sesquiqualearia dolia, sesquimodiū, sesquiperam, sesquimenses pullos. *Ex lege*) quæ longissimum spatium ad agendum largitur, sed maius reo cui semper favorabilior est. nam M. Tullius pro domo sua tradit multa ad placandum atque ad miserendum reis concessa. & Apuleius asserit reū

nerève. *Hic*) hoc loco ancipiti, contra legem *Ego*) legitur etiam ergo.

gerem? quod iter defensionis ingrederer? Negarem? verebar ne planè furtum videretur, quod confiteri timerem: præterea rem manifestam inficiari, argentis erat crimen, non diluentis: præsertim cum reus ipse nihil integrū advocatis reliquisset. Multis enim, atque etiam principi dixerat, sola se munuscula, duntaxat natali suo, aut Saturnalibus accepisse, & plerisque misisse. Veniam ergo peterem? iugulasse reum, quem ita deliquisse concederem, ut servari, nisi venia, non posset. Tanquam rectè factum tuerer? non illi profuissem, sed ipse impudens extitisset. In hac difficultate placuit medium quiddam tenere. Videor tenuisse. Actionem meam, ut prælia solet, nox diremit. Egeram horis tribus, & dimidia, supererat sesqui hora. Nam cum è lege accusator sex horas, nouem reus accepisset, ita diuiserat tempora reus inter me, & eum qui dicturus post erat, ut ego quinque horis, ille reliquis uteretur. Mihi successus actionis silentium, finemque suadebat. Temerarium est enim secundis non esse contentum. Ad hoc verebar, ne me corporis vires iterato labore desererent, quem difficilium est repetere quàm iungere. Erat etiam periculum, ne reliqua actio mea & frigus ut deposita, & tadium ut resumpta, pateretur.

amplum dicendi spacium habuisse. *Rem*) Bassus. *Eum*) L. Albinum coaduocatum. *Reliquis*) quatuor. *Successus*) bonus euentus. *Finem*) ut actioni finem imponerem. *Temerarium*) sententia, color. *Iterato*) redintegrato. *Repetere*) intermissum resumere. *Iungere*) cōtinuare. *Reliqua actio*) reliqua pars actionis. *Frigus auditoris*) negligentia, sicut plerūq; M. T. ad Q. fratrem, vel etiā mei iā deposito feruore. *Tadium*) *Græstia*) nã repetita res fastidiū affert, ut pote iā præcognita: vnde illud *di cōt. mē. dicitur.*
Ut enim

Ut enim faces) similitudinem infert per collationem quæ sumitur ante oculos negotii ponendi causa. Certamen fuit apud Athenienses currendi ab ara, Promethei in urbem cum facibus ardentibus, simul in cursu seruare facem accessam, quæ si fuisset extincta quāuis cursu præuenisset, nullam victoriam reportabat. [hinc illud, *Uidi ego cōcussas mota face crescere flammam.*] *Concussione*) motu. *Dimissam*) sopitum. *Intercapedine*) intermissione. *Languescit*) debilius fit. *Meum tempus*) dicendi spacium mihi ex lege datum. *Mea*) quia multum vires intendi, & laboris sustinui. *Erectos*) attentos. *Recentes*) integros, indefessos. *Senatus*) Senatorum. *Priore actione*) prioræ actionis parte. *Inciat*) ad vltiora audiendum. [Apud] conuenienter, opportunè.] *Varietatem duarum*) nã quisque diuersis argumentis, & stilo nitebatur. *Contextum vnius*) ordinem. Valerius. an abigi debet Pontius ab horum exemplorum contextu?] quia exceperat actionem vbi Secundus desererat: ita ut videretur vnum & idem corpus. *Herennius Pollio*) quo cum Flauio Consulatum gerente Dion afferit Titum interiisse, nec ignoro Marcellum Iurisconsultum referre Pollionem fuisse Consulem cum Pudente sub Antonino. Annotauimus alios Polliones per eadem tempora, quos consulo omittimus. *Instanter*) acriter, cum instantia cōtra conantem. *Duos*) Albinum, & Pollionem: nam de se non ita magnificè loqui solet. *Vindicatus*) assumptus ad dicendum. *Laxius*) spatiosius. *In noctem*) post solis occasum contra maiorum instituta. *Titius Homulus*) in quibusdam exemplari-

Ut enim faces ignem assidua concussione custodiunt, dimissum agerrimè reparant: sic & dicentis calor, & audientis intentio continuatione seruat, intercapedine & quasi remissione languescit: sed Bassus multis precibus, penè etiam lacrymis, obsecrabat, implerem meū tempus. Parui, utilitatēque eius prætuli mea. Bene cessit: inueni ita erectos animos Senatus: ita recentes, ut prioræ actione incitati magis quàm satiati viderentur. Successit mihi Lucius Albinus, tam aptè, ut orationes nostræ varietatem duarum, contextum vnius habuisse credantur. Respondit Herennius Pollio instanter & grauiter. Deinde Theophanes rursus. Fecit enim hoc quoque ut cetera, impudentissimè, quod post duos, & Consulares & disertos, tempus sibi, & quidem laxius, vindicauit. Dixit in noctem, atque etiam nocte illatis lucernis. Postero die egerunt pro Basso Titius Homulus, & Fronto, mirificè: quartum diem probationes occupauerunt. Censuit Babius Macer, Consul designatus, lege repetendarum Bassum teneri. Capio Hispano salua dignitate iudices dandos: uterque rectè.

sed Iulii Capitolini testimonio probabilior est lectio, Valerius Homulus, qui Secundo familiaris pro Vareno Rufo causam egit. Eius multos iocos Antoninus Pius semper patienter tulit. ut cum domum Homuli visens admiransque columnas porphyriticas requisisset, vnde eas haberet: respondit Homulus, cum in domum alienam veneris, & mutus & furdus esto. Idem Lucillam matrem M. Antonini philosophi in viridio venerantem simulacrum Apollinis videns, Pio insuferauit. Illa nunc rogat, ut diem tuum claudas, & filius imperet: quod verbum omnino apud Pium nihil valuit. *Probationes*) testes, tabulæ, rumores, [quod Rufus deliquisset.] *Babius Macer*) cui Appia viæ cura demandata, cum Proconsul rexisset

gg. j.

Hispanos: eodem imperio missus in Dalmatiam integrè & iustè provinciam contigit: eum præfectum vr̄bis seruauit Adrianus, quamuis ab Actiano per epistolas admonitus, vt si reniteretur Imperio, necaretur. Babium item Macrum testatur Flauius Vopiscus Prætorii præfectum sub Aureliano *Teneri repetundarum*) obnoxium esse pœnæ: qua tenentur damnati repetundarum. *Hispo*, siue is fuerit in què

Qui) quomodo *Diuersa*) vnus secundum legem, alius contra. *Cæsurius*) senserint. *Consentaneum*)] consequens, conueniens. *Inuentus*) respicienti, consideranti. [*Vim legi*] quæ prohibebat accipere munera. *Mitigare leges*) minuere pœnam legibus constitutam. nam Marcello referente, etsi nihil facile mutandum est ex solennibus: tamen vbi æquitas euidens poscit, subuenientum est: & summum ius antiqui summam putabat crucem, vt asserit Columella, [præsertim cum Senatus sit eas tollere, cuius est condere.] *Intendere*) si reus meretur atrociora supplicia inferre, quam leges præcipiant. *Sicut licet*) sustinet enim personam principis tenetur, qui nullis legibus tenetur. *Vetito*) lege prohibito. *Inusitato*) insolito. nam multis iam repetundarum

reis seruata est dignitas Senatoria. Inueterata enim consuetudo pro lege non immerito custoditur, & hoc est ius quod dicitur moribus constitutum. *Præualuit*) superior & frequens fuit. *Consensum*) dicendam sententiam. *Acclamatum*) assensum, laudatum, applausum: hinc acclamationes imperatorum laudationes. *Soles*) fieri. *Residentibus*) post sententiam pronuntiatam, & comprobata. *Consensu*) confirmatione, concordia. *Exceptum*) admissum. *Fauorabile*) summo favore præsumptum. *Iudicia*) sententiæ, opi-

iaculatus est Iuuenalis satyricum illud fulmen, Hispo subit iuuenes, & morbo pallet vtroque, siue alius. *Salua dignitate*) non adempta Senatoria dignitate, & perseverante in ea Baslo: nam mox sequitur: negant enim congruus esse retinere in Senatu, cui iudices dederis. *Iudices dandos*) seligendos iudices qui cognoscerent accusationem. *Vterque*) consul designatus Macer, & Hispo. *Reçtè*) censuit.

Qui fieri potest, inquis, cū tā diuersa cēsuerint? quia scilicet & Macro legem intuenti, consentaneum fuit damnare eum, qui contra legem munera acceperat: & Capio cum putaret licere Senatui, sicut licet, & mitigare leges, & intendere, non sine ratione veniam dedit factō, vetito quidem, non tamen inusitato. Præualuit sententia Capionis. Quinimmo consurgenti ei ad censendum acclamatum est, quod solet residentibus. Ex quo potes æstimare, quanto consensu sit exceptum cum diceret, quod tam fauorabile fuit, cum diciturus videretur. Sunt tamen vt in Senatu, ita in ciuitate, in duas partes hominum iudicia diuisa. Nam quibus sententia Capionis placuit, sententiam Macri vt rigidam duramque reprehendunt: quibus Macri, illam alteram dissolutam, atque etiam incongruentē vocant. Negant enim congruus esse, retinere in Senatu, cui iudices dederis. Fuit & tertia sententiæ Valerius Paulinus as-

niones. *In ciuitate*) inter ciues: quorum alii populares, alij nobilium partes fouentes. *Rigidam*) nimis seueram. *Quibus Macri*) sententia placuit. *Illam alteram*) dicendi modus apud scriptores obseruatus, [vt apud M. Tullium de provinciis consularibus, & Valerium libro octauo,] sic apud Apuleium ille alius, & illa alia: *Dissolutam*) nimium mitem, & indulgentem. *Retinere*) in Senatu. Referuare dignitatem Senatoriam. [*Cuius*] tanquam nocenti. [*Valerius Paulinus*] Paulinum Tri-

bonum lego missum à Vespasiano ad Iosephum latitantem: & postea præfectum Alexandriæ. Valerius autem Paulinus accusatus est, & à pluribus prodicionis infimulatus, dum Celso otiosè auxilium fert, quòd propter religionem non esset fun-

Referendum) ponendum

in consultatione. *De Theophane*) an Theophanes reus peragendus esset. *Legationem renunciaisset*) postquam functus esset legatione: nec amplius ageret legatum. nam legatus iure nō poterat accusari: quod testantur Iuriconsulti, & nos libro tertio recitauimus. [*Legitur etiam legationem renunciaisset.*] *Ille ipsa*) quo dicendi modo vitur Seneca in epistolis. Est enim remissus, & de medio petitus, epistolarum stilo conueniens. *Leges repetundarum*, qua cauebatur puniri eum, qui iniuste accusasset. [*Maxime*] maiori. Superlatiuum: pro comparatiuo.] *Non sunt persecuti*) non comprobantur. nam Consules designati, quod referebatur primi censebant, ac deinceps reliqui Senatores: verum Consules qui tunc consulatum gerebant, Senatui præsidebant: & quicquid placuisset, decernebant. *Tulit famam*) summe laudatus est. *Fauorabilem*) gratiosum, charum. *Vetus fama*) discriminum. dum referebatur olim sæpius periclitatum. *Renouata*) reducta in recentem memoriã

stus ducis officio: prædia in Foro iulienfi agro possedit: famæ ac immortalitatis vnicus amator Consul creatus est: & Secundo acta familiaritate coniunctus: nam moriens ei ius libertorum suorum reliquit.

sensus Capioni, hoc amplius censuit referendum de Theophane cum legationem renunciaisset. Arguebatur enim multa in accusatione fecisse, quæ illa ipsa lege, qua Bassum accusauerat, tenerentur. Sed hanc sententiam Consules quamquã maxima parti Senatus mirè probabatur, non sunt persecuti. Paulinus tamè & iustitiæ famã, & constantiæ tulit. Misso Senatu Bassus magna hominũ frequentia, magno clamore, magno gaudio exceptus est. Fecerat eum fauorabile renouata discriminiũ vetus fama, notumque periculis nomen, & in procero corpore mæsta & squalida senectus. Habebis hæc interim epistolam & id eorum: expectabis orationem plenam, onustamque expectabis diu. neque enim leuiter & cursim, vt de re tanta, retractanda est. Vale.

hac Bithynorum accusatione. *Nomen*) Bassi. *Squalida*) situ obsita. vocabulum secus ab antiquis acceptum Gellio, & Macrobio autoribus. *Προδρομὸν*) præcursoricem, prænunciam. *Plenam*) copiosam. *Onustam*) multas res complexam. *Tanta*) re tanti ponderis, & momenti. *Retractanda*) emendanda.

C. PLINIUS SABINO SVO S. 40

Scribis) Monet Sabinum, & libertatem & legatum deberi Modesto seruo: cui Sabina legatum dederat tanquam liberum esse iussisset: quod

Scribis mihi, Sabinam, que nos reliquit heredes, Modestum seruum suum nusquam liberum esse iussisse: idem tamen sic adscripsisse legatum, Modesto, quem liberum esse iussisset.

tamen nusquam apparebat relictis sibi hæredibus Sabino & Secundo. Occurrunt nobis ex diuersis scriptoribus per illa tempora quibus Secundus claruit, multi Sabini, vt ambiguitas oriatur ad quem scripserit. nam Iustinianus refert Iulium Sabinum malè tractantem seruos, in quem rescripsit Antoninus Pius. eundem imperatorem autur Vlpianus Iubertio Sabino rescripsisse. Sabinus item Antonius matrem habuit Iuniam Valeriam & filium Antoninum. Callistratus tradit Sabinum Maximum fuisse sub Adriano. & eodem imperante Suidas Sabinum declamatorem. Crediderim tamen

Contuli) communicauit.

In eundem sensum Papi- nianus inquit. Nicostratus cum de ea re mecum contulisset, dixi posse defendi. *Cum peritis iuris*) Legitur in multis exemplaribus cum prudentibus in eundem sensum: nam responsa prudentium sunt sententiæ & opiniones eorum, quibus permittit iura publicè interpretari, & à Cæsare ius respondendi datum est, qui Iuriconsulti appellantur. horum omnium sententiæ & opiniones eam auctoritatem tenebant, vt iudici ex constitutionibus non liceret à responso eorum recedere. *Conuenit inter omnes*) con-

sentiant omnes. Similis locutio in sensu apud Iuuenalem, scæuis inter se conuenit vris. & Martialis, [Cum sitis similes paræque vita, Vxor pessima, pessimus maritus: Miror non bene conuenire vobis. & Tranquillus in Claudio, Veneno quidem occisum conuenit.] *Libertatem debere*) liberum esse debere. *Non sit data*) nusquam enim apparebat eum liberum esse iussisse. *Nec legatum debere*. *Seruo suo*) ergo Modestus hoc iure priuabatur libertatis fauore: & legati iure habendi, & omne beneficium redibat ad hæredes Sabinæ, Sabinum scilicet & Secundum: nam serui nostri ex quacunque causa acquirunt, id nobis acquiritur. Ipse

magis fuisse Cæcium Sabinum, quem Secundus ad præsidium & ornamentum susumpserat. Auli Pudentis municipem totius Vmbræ decus ad eum librum septimum Martialis mittit, & nono post laudem lacus eiusdem, rofaceam coronam. quamuis Pomponio memorante, Cassio Iurisperito successit Cæcius Sabinus, qui plurimum potuit Vespasiani temporibus, ad quem rescripsisse Adrianum retulit Vlpianus. *In fuisse*) legale verbum. *Ascripsisse legatum*) institutus vniuersalibus hæredibus testamento, legatum postea Modesto reliquisse his quidè verbis: Modesto què liberum esse iussi, legatum relinquo.

Queris quid sentiam? Contuli cum prudentibus. conuenit inter omnes nec libertatem debere, quia non sit data: nec legatum, quia seruo suo dederit. Sed mihi manifestus error videtur: ideoque puto nobis quasi scripserit Sabina faciendum quod ipsa scripsisse se credidit. Confido accessurum te sententiæ meæ, cum religiosissimè soleas custodire defunctorum voluntatem, quam bonis hæredibus intellexisse pro iure est. Neque enim minus apud nos honestas quam apud alios necessitas valet. Moretur ergo in libertate sinentibus nobis, fruatur legato, quasi omnia diligentissimè cauerit. Cauit enim qua hæredes bene elegit. Vale.

enim seruus, qui in potestate alterius est, nihil suum habere potest: ideo conuenienter legatum nobis per eundem acquiritur. [Error] Sabinæ.] *Quasi scripserit Sabina faciendum*) concedendam libertatem, & legatum Modesto: tanquam si a pertè hoc cauisset Sabina, [sicut iuris est secundum Iustinianum in institutionibus, seruum etiam sine libertate hæredem institutum liberum fieri, & pariter seruo à domino liberis tutori dato nulla facta libertatis mentione, tamen libertatem intelligi datam. His multum non dissimile Labeonis illud titulo de conditionibus, Hæres inquit meus Sticho, seruo meo, quem in testamento liberum esse iussi, au-

reos quinque quos in tabulis debeo, dato: nihil seruo legatum esse, quia dominus seruo nihil debere potuit. Ego puto secundum mentem testatoris naturale magis, quam civile debitum spectandum esse, & eo iure vitmur. Quamuis illa verba, quem liberum esse iussi, sint enunciatia, quibus non ostenditur libertas data, sed tamen disponunt: quia Caio de regulis iuris referente libertas omnibus

rebus honorabilior est. *Scripsisse*) scriptis libertatem dedisse. *Voluntatem*) vltimam. *Intellexisse*) si non expressè: tamen tacitè. *Bonis*) vt nobis. *Pro iure*) loco iuris. *Necessitas*) summum ius. *Moretur*) esto, maneat Modestus *cauerit*) prouiderit Sabina. *vitur autem verbi*) Iuriconsulti propriis. *Cauit*) diligentissimè. *Bene*) quia nos boni sumus.

C. PLINIUS MINVTIANO SVO S. W

Audisti) Minu-

tiano Liciniani exilium narrat, in quod pulsus fuerat à Domitiano reus incestus cum virgine Vestalis: simul & illius vitia taxans, & fortunæ mobilitatem notans. *Valerium Licinianum*) Liciniani Hispani municipis Martialis mentio fit apud eundem poetam. Vir Celtiberis nō tacende gentibus: Nostræque laus Hispaniæ. Videbis altam Liciniane Bilbilim. & mox, Te Liciniane gloriabitur nostra: Nec me tacebit Bilbilis. *Profiteri*) oratoriam docere. *Sicilia*) olim Italiæ coniuncta, mox interuentu freti diuisa: omnium insularum fertilitatis claritudine celebrata. Italia superiorem diceret frumento, melle, croco, aliisque permultis: & meritò Romanorum horreum appellatam. Trinacria & Triquetra à pluribus nominata est, à tribus angulis & promontoriis, quibus in diuersa procurrentibus A literam efficit. Thucydides Sicaniam cognominat ab incolis, quos quidam putarunt indigenas: postremò ab Italis, qui Siculi dicebantur in eam vulgo profectis, Sicilia vocata: siue (vt alij) à Siculo rege. Sunt qui credant à Sicano Iberiæ flumine nomen traxisse. Eius autem Insulæ ambitum stadiorum quatuor millium trecentorum sexaginta Sículus Diodorus protulit: maiorem facit Plinius ex auctoritate Agrippæ. circuitu scilicet pateat septingentis centum

Audisti) Minu-

distine Valerium Licinianum in Sicilia profiteri? Nondum te puto audisse. Est enim recens nuncius. Pratorius hic modo inter eloquentissimos causarum actores habebatur: nunc eò decidit vt exul de Senatore, rhetor de oratore, fieret. Itaque ipse in præfatione dixit dolenter, & grauitè, Quos tibi fortuna ludos facis? Facis enim ex professoribus senatores, ex senatoribus professores. Cui sententia tantum bilis, tantum amaritudinis inest, vt mihi videatur ideo professus vt

decemotomiliariis. Siciliam etiam minorem Strongylen appellatam idem autor. *Nuncius Pratorius*) à Pratore missus: sicut dicimus pratoriā portam, & pratorium præconem. [nam Sicilia à pratoribus regebatur.] Vel pratorius, pratoria dignitate præditus. Nam per Suetonij verba colligitur Licinianum fuisse virum pratorium. *Recens*) nuper à Sicilia in vrbem qui venerat. *Hic*) Licinianus. *Modo*) aliquot ante annos. *Causarum actores*) caudicos. *Rhetor*) artis dicendi magister, orator qui eam exercet. Græci tamen rhetorem pro oratore passim vsurpant: *Præfatione*) qua breuibus explicari solet scriptoris intentio antequam opus aggrediatur: aliquando etiam pro excusatione absolute ponitur. *Grauitè*) quod explicatur per frequentia: quibus multum ponderis verbis inest. *Fortuna ludos facis*) [homines tanquam pilas habens.] Sunt qui in

fortuna iam casibus omnia ponunt, Et nullo credunt mundum rectore moueri, Natura volente vices, & lucis, & anni. hæc Iuuenalis, qui ambiguum an imitatus sit Secundum satyra. vij. an Secundus Iuuenalem. fuerunt enim contemporanei: nam inquit, Si fortuna volet, fies de rhetore Consul. Si volet hæc eadem, fies de consule rhetor: Valerium Licinianum sanè monstrans. *Professoribus*) hæc epistola sermocinatio absoluitur, caterarum exoriationum pulcherrima. nihil autem in

Hoc), hanc sententiam grauissimam. *Græco pallio*) quo vestis genere Græci philosophi utebantur, quin immo mortui amiciebantur: descendebat autem vsque ad calceos. *Iure roge carenti*) non possunt togam ferre veterum Romanorum iumentum: utpote qui iure ciuium Romanorum priuati sint: nam cui aqua & igni interdictum est, nec testamentum valet quod ante fecerit, nec quod postea fecerit: bona quoque quæ tunc habuit cum damnaretur, publicantur: & libertatem, & ciuitatem, cognationes, asinitates omnes, quas ante habuit, amittit: & eius existimatio consumitur: ac demum vltimo supplicio secutum Iurisconsulto affici dicitur. Ideo autem quæ Romana ciuitate pellebat, aqua & igni interdicebant, cõmuniõne omni ciuitatis priuatũ significãtes, quod duobus his elemẽtis maximè humana indiget vita. vnde noue nuptæ quamprimũ mariti domum ingrediebatur, aqua & ignis à sponso per manus tradebatur. *Composuit*) sumpsit habitum dicturi, [pallium amicitia. sicut de Iseo recitauit.] *Habitum*) Græcum. *Latine*) Sicali primum lingua barbara, deinde Græca, postremo Latina vs sunt: quare trilingues Apuleius vocat. *Declamaturus*) fictam causam acturus. Est enim declamatio, exercitatio, & imago iudiciorum & consiliorum: ut per eam possimus

vrbe fuit eloquentia, vel ad vtilitatem fructuosius, vel ad dignitatem amplius: nam plurimos ex obscuro genere ad opes & magistratus summos illa præduce peruenisse testantur Fabius, Tacitus, & Ausonius. *Bilis*) virus fellis, & quia Plinii verba satis appositè isti loco faciunt, ea trãscribã. Sed in felle nigro insanã causa, [homini] morsque toto reddito, hinc & in mores crimen bilis nomine: adeo magnum est in hac parte virus, cum se effundit in animum. *Ideo*) ob hanc tantum causam.

hoc diceret Idem cum Græco pallio amictus intrasset (carent enim toga iure, quibus aqua & igni interdictum est) postquam se composuit, circumspexitque habitum suũ, Latine inquit, declamaturus sum: dicens tristitia & miseranda. Dignum tamen illum qui hæc ipsa studia incesti scelere maculauerit. Confessus est quidem incestum: sed incertum, utrum quia verum erat, an quia grauiora metuebat, si negasset. Fremebat enim Domitianus, æstuabatque ingenti inuidia destitutus. Nam cum Corneliam Vestalium Maximam defodere viuam concupisset, ut qui illustrari seculum suũ eiusmodi exemplo arbitraretur, Pontificis maximi iure, seu potius immanitate tyranni,

peruenire ad veram actionem causarum. quare debet esse similis veritati. & declamare est mediocriter orare: dicere verò, bene. *Dignum*) putem ne dignum hoc supplicio? [quidam volunt illa verba esse Liciniani: ut sit sensus, illum esse dignum dicere tristitia & miseranda, qui studia literarum incesto maculauerit. alii potius Plinio ascribunt.] *Studia*) eloquentiæ. *Incesti (scelere)*) quod putabatur cum Vestali concubuisse. *Incertum*) in ambiguo est, an Licinianus confessus sit incestum, quia id verè patraisset, an quia grauiora supplicia quam exilium timebat, si negasset. *Grauiora*) virgas & necem. *Inuidia*) hominum maleuolentiæ. *Corneliam Vestalium Maxi-*

mam) Cornelia ex familia Cossiorum capta in locum Læliæ defunctæ, Nerone Imperante olim absoluta, ac multo post repetita accusatione conuicta à Domitiano defodi iussa est, autore Tranquillo, & Eusebio in Chronicis: quamquam is paulo supra in rebus Domitiani iam dixerat tres virgines Vestæ ob stuprum damnatas. Dionis abbreviator ibidem inquit, Ne supplicii quidem Vestalium abstinuit post mortes & exilia multorum procedit, sed tanquam incestas puniuit: ut cum dura asperaque de illis inquisitio fieret, & multis insimulatis ac interfectis, Aelius Agrippa vnus ex pontificibus non sustinuerit vltra, sed deterritus in ipso concilio expirauerit. Alii codices habent Corneliam Maximam Vestalem. *Defodere viuam*) quam consuetudinem mox diffuse tangemus *Illustrari seculum suum*)

Licentia) iniusta potestate. *Domini*) se dominum & deum appellari iussit, tradente Tranquillo, & Martiale sic adulante, sed post eius interitum improbrante. *Pontifices*) minores, qui in potestate maximi erant. *Regiam*) palatium. *Albanam Villam*)

quod sæpissimè conuocabat patres in consilium. Iuuenalis carmen extat de re consulta super Rhombo in secessu Albano: vbi asserit Suetonius confixisse eundem Imperatorẽ multas feras, & Martialis quinquatria singulis annis Mineræ celebrasse. Sed non sine ratione, si tamẽ ea ratione motus, de nece Vestalis deliberaturus pontifices in Albanum acciuit, quod scilicet sacerdotium Vestalium institutum esset à Troianis, qui Albam condiderat. Fuerant igitur Vestales primo Albę, inde Romam translata. *Nec minore*) sensus est, condemnauit Corneliam indicta causa, quod erat non minus scelus. quàm quod ira videbatur illam trahere ad vltionem. *Vlcisci*) non punire. *Absentem*) in vrbe. *Inauditam*) indicta causa. *Incesti*) stupri. nam incestus committitur inter sacras personas & affines. *Fratris filiam*) Iuliam Titi filiam, quam adhuc virginem oblatam in matrimonium recuauerat, & Sabino collocatam corrupit, mox interfecto marito

celebrari in posterum tempora Imperij sui. *Eiusmodi*) notabilibus, punitione Vestalium, quam neglectam à Vespasiano & Tiro Domitianus seuerè coercuit. Ocellatis fororibus & Varonilla Vestali liberum mortis arbitrium permisit, & corruptores eorum relegauit. Hoc Papinius laudat. Tacitus circa finem fragmentatæ historiæ, Cerealem patraße stuprum cum Claudia sacra muliere refert. *Pontificis Max. iure*) cui licebat inquirere Vestalium crimina & vindicare. denique omnes sacras causas diiudicare. Fuit autem pontifex Max domitianus, quod testantur zrea ipsius numismata. & Iuuenalis satyra quarta de eo loquens, Destinat hoc monstrum cymbæ linique magister Pontifici summo. *Immanitate tyranni*) crudelitate mali principis.

licentia domini, reliquos Pontifices nõ in regiã, sed in Albanam villam conuocauit. Nec minore scelere quàm quod vlscisci videbatur, absentẽ in auditamq, dãnauit incesti, cũ ipse fratris filiã incesto nõ pollisset solum, veruettã occidisset. Nam vidua abortu perijt. missi statim Pontifi-

ardentissimè & palam dilexit, ut causa mortis illius extiterit, cum coëgisset abortum facere: vnde in illum Satyricum fulgur strinxit Iuuenalis, Cum tot abortiuis foecundam Iulia vluam Solueret, & patruo similes effunderet ossas. Statuam amoris iudicium è lygdo marmore, & manu tenentem ceston ei fieri iussit Domitianus. vnus tamen Philostrati interpret libro sexto mendosè traduxit Iuliam Domitiani ex filia neptem: Nonnulli inquit laudabant Domitianum, quod Romæ templum Vestæ purgasset, virginibus tribus zonarum causa interemptis, & quia rem cum viris habuisse culparentur: cum oporteret eas castas atque intactas Iliensẽ Palladem, & ignem perpetuum custodire: at ipse agnato suo Sabino interfecto Iuliam duxerat vxorem: erat autem Iulia Domitiani ex filia neptis, cum Græcè legatur illam fuisse fratris Titi filiam. *Abortu*) infante ante legitimum nascendi tempus excusso ab vtero.

Defodiendam necandamque quæ Vestalium virginitatem prodiderat, viua ad portam Colinam defodiebatur cumulo, qui sceleratus campus appellabatur intra urbem: vbi subterranea domus mediocris erat, in quam è loco superiore descendebatur. Iacebat in eo stratus lectulus, & lucerna ardens: primitiæque rerum earum, quæ sunt ad victum breues quædam, panis, aqua in vase, lac, & oleum: quasi caueret ipsa domus ne fame eius corpus interiret, quæ maximis expiationibus dedicata effect: ipsam verò pœnæ obnoxia feretro impositam: & exterius, obtectam, lorisque ligatam: quo neque vox queat etiam audiri. per forum vehabant deflentes eam ac præmittentibus amicis, atque cognatis. cæteri cum silentio accedebant: & sine voce graui cum mœrore quodam deducebant. neque aliud spectaculum horribilius erat, neque alium diem ciuitas mœstio rem agebat: cum verò ad iam prædictum locum feretrum delatum erat, solutis vinculis à ministris, sacerdotum Princeps precatas arcana quædam, sublatisque ad deos manibus, ad supplicium adducebat eam capite opertam, constituebaturque in scalis in domicilium deferentibus: deinde ipse cum aliis sacerdotibus auertebatur: cum autem illa descendidisset, & scalæ tollebantur: ac multa de super iniecta humo domicilium operiebatur, adeo vt is locus reliquo tumulo æqualis esset. hoc modo scelus detestantes: verum ne religionem quidem fugiebant: nam sacerdotes eum locum postea adeutes parentabant. Ideo autem conuictas incesta alia pœna non afficiebant, quòd cadauera comburebantur. Illis igitur id tribuere iniustum iudicabant, quæ negliger sacrum ignem obseruassent: an magis quòd corpus maximis ac sanctissimis religionibus consecratum interficere, & mulieri sacræ manus inferre nefas putantes rationem inierunt, qua subterra-

ces, qui de fodiendam necandamque curarent. Illa nunc ad Vestam, nunc ad ceteros deos manus tendens, multa, sed hoc frequentissime clamitabat, Me Cæsar incestam putat: qua sacra faciente vicit, triumphauit. Blandiens hæc, an irridens, ex fiducia sui, an ex contemptu principis dixerit, dubium est: dixit donec ad supplicium nescio an innocens, certè tanquam nocens ducta est. Quinetiam quum in illud subterraneum cubiculum demitteretur, hæsissetque descendenti stola, vertit se, ac recollegit. Cùmque ei carnifex manum daret, auersata est, & resiliuit: sic dumque contactu quasi planè à casto puroque corpore, nouissima sanctitate

neo specu defosso obruta per se morerentur. Dionysius, à quo & Plutarcho maiorem prædictorum partem mutuati sumus, scribit Vestales corruptas virgis cæsas occidi solitas: postea institutum Romanorum, vt quidam ferunt, Tarquinii Superbi, vt viua defoderentur, quem morem Iuuenalis monstrat Sætyra quarta. cum qua nuper vittata iacebat Sanguine adhuc viuo terram subitura sacerdos. sed apertius in Fastis Ouidius, Nullaque dicetur vittas temerare sacerdos Hoc duce, nec viua defodietur humo. Sic incesta perit, quia quam violauit, in illa Conditur, & Tellus Vestæque numen idem est. *Vestim*) quam alii flammam, alii terram esse volunt, ideo mulierem fingunt terram tympanum ferentem, quia terra ventos in se concludit. *Cæsar*) Domitianus. *Qua*) me. *Sacra faciente*) pro eo sacrificante: Vestalium sacra nulli cuiusvis fas est scire. Legimus tamen vti consecuisse in sacrificiis muria, sale scilicet in pila tonso & in ollam fistilem coniecto, ac in furno præcocto, deinde in aquam misso. *Vicit*) triumphauit. nam de Cætris & Dacis post varia prælia duplicem triumphum egit. de Sarmatis lauream tantùm Ioui Capitolino retulit. bellum ciuile motum à L. Antonio superioris Germaniæ præside conficit absens mira felicitate hæc Tranquillus. quæ Martialis sæpius suis scriptis in-

feruit.

feruit. vt libro nono, Cornua Sarmaticiter per fida contudit Histri. Sudantem Getica ter niue lauit equum. *Blandiens*) Domitiano quòd vicisset, & triūphasset. *Irridens*) quia victus potius à barbaris fuit ille, & simulatum triumphum egit. *Sui*) quòd se puram sciret. *Dixerit*) hæc, me Cæsar & reliqua. *Innocens & nocens*) an nominatio. *Cubiculum*) antrum ad portam Colinam, repetè præcedentia. *Demitteretur*) per scalas. *Stola*) vestis mulieris rugosa, autore Varrone, Martiale, Nonio: at Olympiæ stola forma, teste Apuleio, talis fuit, picta vestis ex humeris pone tergum dependens, talorum tenuis vario colore visenda: circumnotatis an-

Reiecit) repulit, respuit.

Numeris) gradibus. apud Martialem pro nummo libro quarto ponitur numerus, Et centum numeros nouæ monetæ. *πολλὰ πένοντα εἶχεν ὀχρῆμος πεπνῖν*, verba Taltybii ex Euripidis Hecuba, & narrantis Polyxenæ necem. *ἰδε καὶ ἐν τῆν πεπνῖν ὀχρῆμος πολλὰ πένοντα εἶχεν ὀχρῆμος πεπνῖν, καὶ πένν εἶ ἀπό πένν ὀχρῆμος εἶστέων χεῖρῶν*. id est, hæc autem & inoriens tamen multam prouidentiam habuit honestè cadere, celare autem quæ celare oculos marium opus est. Quam sententiam transtulit Ouidius libro decimotertio Metamorphoseos, vbi Polyxenæ immolationem deferibit.

Tunc quoque cura fuit partes velare tegendas, Cùm caderet: castique decus seruare pudoris. [Et apud Græcos Quintus Calaber libro primo derelictorum ab Homero: Penthesileæ necem explicando accepit.] *Celer*) In Celerem plerunque Martialis. fuit & P. Celer accusator Barcæ damnatus accusante Mufonio. *Cui Cornelia obiciebatur*) qui accusabatur quòd cum Cornelia incestum commisisset. *Virgis caderetur*) fustibus cædi liberos, flagellis seruos innuit Paulus de incendio, & ruina. Tranquillus autor Domitianum stupratores virginis in comitio

malibus insignita: hinc dracones Indici, inde gryphes hyberboræi. *Recollegit*) cōposuit stolam ne pudenda detegeret: quod fecere Pompeius, & Cæsar in nece sua. Recolligere alias est confirmare & rescere animum. M. Tullius, Manifesto furto perturbatus vbi se recollegit. Tranquillus, Reuocato rursus impetu aliquid secretioris latebræ ad colligendum animum desiderauit. *Carnifex*) minister iustitiæ. *Daret*) porrigeret in descensu. *Resiliit*) resugit. *Fædum*) obscœnum, turpem. *Contactum*) Alia scriptura contagium habet, id est, pollutionem. *Planè*) manifestè. *Sæctitate*) integritate vitæ. [*Nouissima*] ultimo actu vitæ suæ sanctitate præ se ferēs.

reiecit: omnibusque numeris pudoris, πολλὰ πένοντα εἶχεν ὀχρῆμος πεπνῖν. Præterea Celer, eques Romanus, cui Cornelia obiciebatur, cū in comitio virgis caderetur, in hac voce perstiterat, Quid feci? nihil feci. Ardebat ergo Domitianus & crudelitatis & iniquitatis infamia. Arripit Licinianum, quòd in agris suis occultasset. Corneliæ libertam. Ille ab ijs, quibus erat cura, premonetur, si comitium & virgis pati nollet, ad confessionem confugeret, quasi ad veniam. fecit. Locutus est pro absente Herennius Senecio tale quiddam, quale est illud, καὶ πῶν Πάρεονλ. Ait enim, Ex aduocato nuncius factus sum. Recepsit Licinianus. gratiū

ad necem cædi iussisse, excepto prætorio viro: cui dubia etiam tunc causa, & absque quaestionibus, atque tormentis de semet professio exilium indulsit: sanè Licinianum monstrans. *Comitio*) loco iuxta Senatium, quòd populus coibat comitiorum & litium causa. *Perstiterat*) perseverauerat vsque ad extremum. *Ardebat*) cruciabatur. *Infamia*) non displicet infamia, id est malevolentia & inuidia: cui manifestè expositus erat, si Celer tanquā innocens occisus videretur. *Arripit*) comprehendit iuber. *Agri*) villa. *Quibus erat cura*) qui tuebatur illū. *Comitium & virgas*) hh. j.

necem in publico. *Confessionem*) obiecti criminis. *Confugeret*) in rebus afflictis confugimus ad aliquem subsidij causa. *Fecit*) paruit monitis. *Absente*) Liciniano. *Tale quiddam*) simile dictum. κείνῃ Πατρόκλος iacet Patroclus, id est, iudicatum, & actum est. Carmen ex lib. xxij. Iliados. αἴτιῃ παρὰ νῆας νεκρῶ ἀλλαντος ἀδευτος Πάτρικλος, id est, iacet apud naues mortuus, indestet, insepultus Patroclus. [sequencia tamen apertè monstrant in Pliniano codice legendum κείνῃ νεκρῶ.] Melior tamen est sensus, cum deberem agere causam pro Liciniano, [quoniam desperata est,

Hoc) quod Licinianus iudicio abierit. & eius causam Herennius fatenti similis sit complexus.] *Proderetur*) [exultaret.] detegeretur. *Absoluit*) liberauit ab invidia. Martialis, Absoluit Phrygium vestra rapina Parin. *Adiecti*) sententiae. *Non instandum*) *Verecundie*) non occidendum Licinianum, qui pudore criminis aufugisset. *Ipsi*) Liciniano. *Rapere*) secum auferre. *Publicarentur*) a praefectis in ararium referrentur. *Exilium molle*) apud gentes humaniores. *Exilium*, Marcello tradente, triplex est, aut certorum locorum interdictio, aut lata fuga, vt omnium locorum habitatio praeter certum locum, aut insule vinculum. sed Callistratus significat aliud fuisse in insulam relegari, aliud in insulam deportari. In exilibus, inquit, gradus poenarum constituit edictum diui Adriani, vt qui ad tempus relegatus est, si ante praescriptum redeat, in insulam relegatur: sed qui relegatus in insulam excesserit, in insulam deportaretur: qui deportatus euaserit capite puniatur. Vlpianus de interdicitis, Relegitorum duo sunt genera: quidam qui in insulam relegantur: sunt qui simpliciter, in prouincijs eis interd-

tanquam nuncius assero vobis illius confessionem, sicut Nestoris filius Achilli necem Patrocli libro. xvij Iliados. αἴτιῃ πατρόκλος ἐστὶ δαΐφρονος ἢ μάλα λυγρῆς. Πάτρικλος ἀλλαντος, ἢ μὴ ἀλλαντος θυόεσσα. Κείνῃ Πατρόκλος, νεκρῶς δὲ δι' ἀμφιμάχουται ἴδιον. ἀπὸρ τὰ θεοῦ τεύχε' ἐξ ἀκουσθησολος Εὐκταρ. Hei mihi Pelei filii periti in bello, profecto valde triste nuncium accipies, quod nunquam vtiua fuisset. Iacet Patroclus, pro mortuo sane pugnans nudo. verum hae arma habet galeatus Hector. Cuius narrationis breuitatem Fabius mirum in modum probat. *Recessit*) ab vrbe.

hoc Domitiano, adeo quidem, vt gaudio proderetur, diceretque, Absoluit nos Licinianus. Adiecit etiam, non esse verecundia eius instandum: ipsi vero permisit si qua possit, ex rebus suis raperet, antequam bona publicarentur, exiliumque molle, velut premium dedit. Ex quo tamen postea clementia diui Neruae translatus est in Siciliam, ubi nunc profitetur, seque de fortuna praefationibus vindicat. Vides quam obsequenter parcam tibi, qui non solum res urbanas, verum etiam peregrinas tam sedulo scribo, vt altius repetam. Et sane putabam te, qui tunc abfuisti, nihil aliud de Liciniano audisse, quam relegatum ob incestum. Summam enim rerum nunciat fama, non ordinem. Mereor vt vicissim quid in oppido tuo, quid in finitimis agatur (solent enim notabilia quaedam incidere) perscribas. Denique quisquid voles: dummodo non minus longa epistola nuncies. Ego non paginas tantum, sed etiam versus syllabasque numerabo. Vale.

cetur no etiam insula assignetur. & mox, hae est differentia inter deportatos & relegatos. quod in insulam relegari, & ad tempus & in perpetuum quis potest. [Paulus tamen de publicis iudicijs, Exilium inquit est aquae & ignis interdictio. nam caetera exilia, sed relegationes proprie

dicuntur.] *Premium*) quod se liberasset ab inuidia fatendo crimen. *Diui Neruae*) cum hae scriberet Secundus, iam Nerua excesserat ab humanis, & inter deos a Traiano relatus fuerat. *Alius*) iam pri-

dem gesta, a principio rei. *Tunc*) cum inquisitio facta est in illum. *Summam*) argumentum. *Oppido*) Brixia. *Finitimis*) vt Bergamo, Verona, & Cremona. *Notabilia*) notatu digna. *Versus*) ordines verborum.

C. PLINIVS ARRIANO SVO S. 12

Amas Marcellini factum laudat, quod Quaestor cum ante tempus salarium scribae recepisset, eo mortuo Traianum super hoc consuluerit, & Senatum hortatur. itaque Arrianum ideo Marcellinum commendat epistola. P. Egnatium aduersus Soranum testimonium dixisse recitat Tacitus. Macrobius Egnatium citat in libris de rerum natura. Egnatium Festum Aedilem duumvirum, cui ludos sub Antonino Pio publice edenti plebs vrana ad statuum ponendam, pecuniam obtulit, referunt antiqua monumenta: verum is honore contentus impensam remittit. Ad Ignatium Dextrum scripsit Herennius Modestinus librum de excusatione tutela. Ignatium Antiochiae episcopum sub Nerua & Traiano, autores sunt Graeci scriptores. Vlpianus testatur. Ignatium Taurinum fuisse Proconsulem Vitiae, Adriano imperante. *Quaestor*) prouincialis, qui dabatur Proconsuli vel Praetori eunti in prouinciam, vt pecuniam principalem, vel publicam, inquireret & curaret. *Sorae*) quaestores enim sortiebantur scribas, sicut Praecoss. prouincias & legatos. *Amisisset*) morte perdidisset. *Antelegitimum tempus*) laudat per transitum tempora sua, quibus publicis officialibus ante diem suam satissieret. *Salarium*) salarium merces annua laborum dicitur: at salarius qui salamenta vendit. *Quod*) salarium.

Amas Egnatium Marcellinum, atque etiam mihi saepe commendas: amabis magis, commendabisque, si cognoueris recensere eius factum. Cum in prouinciam Quaestor exisset, scribamque qui sorte obtigerat, ante legitimum salary tempus amisisset, quod acceperat scriba daturus, intellexit. & statuit subsidere apud se salarium vellet. Parua questio, sed tamen questio. Haeredes scribae sibi, praefecti arary populo vindicabant. Acta causa est, dixit haereditum aduocatus, deinde populi: uterque percommodè. Caelius Strabo arario censuit inferendum: *Bebius Macer* haeredibus dandum, obtinuit Strabo. *Tu lauda Marcellinum, vt ego statim feci. quamuis enim abunde sufficiat illi quod est & a principe & a Senatu probatus, gaudebit tamen testimonio tuo. Omneis enim qui gloria famaque ducuntur, mirum in modum*

Intellexit) obitum scribae. *Subsidere*) salarium remanere. *Reuersus*) a prouincia in urbem. *Questio*) disputatio fuit super haere. *Praefecti*) quaestores vrbari. *Populo*) quia ararium reipub. erat. *Vindicabant*) asserbant. proprium faciebant. *Pop.*) aduocatus dixit. *Caelius Stra.*) legitur etiam Caelius Stra. sed nullus apud alium quempiam mentionem habitam memini. hoc tantum velim admonuisse, & Strabonem & Bebius fuisse consules designatos qui ius censendi habebant, & in causa Iulij Bassi Secundum designatos consules nominasse Bebius Maximus. h. h. ij.

crum, & Cepionem Hispanum, non Cælium Strabonem. *Statim*) nam interfuit illi Senatusconsulto. *Fecit*) laudauit. Facio verbum late patet multorum locum explens. *Pli. senior lib. ij.* & vtranque paginam facit, id est implet. Cato dixit munditias *facere*, pro mundare. & facere manipulos, pro colligere in manipulos. Varro factum olei, quod vno tempore conficitur: & ad victimas faciunt, id est conueniunt, & idonei sunt sacrificio. sicut

Assensio) approbatio. *Minoribus*) qualis erat Arrianus. respectu principis dixit, vel magis sit generale dictum. *Isto*) Altinum, Arriani municipium. *Peregrinatione*) profectioe peregre. *Lata*) diffusa. *Magis*) ampla sed restricta. Macrobius, In appetenda, inquit, gloria duo sunt maxime quæ probari possunt, vt & quam latissime vegetur, & quam diutissime perseueret.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

Aluum) fuerat in patria Secundus, vbi quum audiisset principes suos Mediolanum petere, studiorum causa, quod nullos Comi præceptores haberent, hortatus est parentes vt liberis magistrum conducerent de suo, promittens tertiam salarij partem. quare in Thufculanum reuersus, vbi opusculum quoddam erat absoluturus, interim rogat Tacitum vt aliquem conquirat, qui sibi fidens iudicio Nouocomensium se subiiciat. *Vrbem*) Romam. *Quando*) aphæresis, pro aliquando. *Desideratus*) id est expectatus. *Thufculano*) agro iuxta Tiphernium. *Intentionem*) excitatam diligentiam. *Iam in finem*) quæ iam spectat finem. *Intermisero*) in secunda lectione fuit laxauero: magis placet intermisero scilicet aduentu meo.

Aluum te in urbem venisse gaudeo, venisti autem si quando alias, nunc maxime mihi desideratus. ipse pauculis adhuc diebus in Thufculano commorabor, vt opusculum quod est in manibus, absoluam. Vereor enim, ne si hanc intentionem iam in finem intermisero, agere resumam: interim nequid festinationi mea pereat, quod sum præsens petiturus, hac quasi præcursoria epistola rogo, sed prius accipias causas rogandi, deinde ipsum quod peto. Proximè cum in patria mea fui, venit ad me salu-

urbem, per tempus deponam. *AEgrè resumam*) difficulter repetam. *Quid*) aliquod tempus. *Festinationi*) festinanti desiderio. *Præcursoria*) præcedente & officio cursoris fungente. Legitur etiam præceptorum, quod minus probo. *In patria mea*) in Nouocomo.

Mart. non facit ad stomachum. & Columella, Rectè faciunt ad eam rem syluestres pinus. & lib. ix. Pariter maxime facit ad hanc rem. Sic. x. Optime facit. Interdum pro causare, vt apud Mar. Frigus enim magnum synthefis vna facit. Terentius pro composuit, vel transtulit, nonnuquam pro tacere vsus est. & fac te huc, pro veni huc. In infinitum procederem si singula persequi vellem.

Assensio & laus à minoribus etiam profecta delectat. Te verò Marcellinus ita reueretur, vt iudicio tuo plurimum tribuat. Accedit his, quod si cognouerit factum suum isto vsque penetrasse, necesse est laudis sua spatio & cursu & peregrinatione latetur. etenim nescio quo pacto vel magis homines inuat gloria lata quàm magna. Vale.

Prætextatus) toga prætextata indutus: iam. xiiij. annos natus: nam prætextata cum prius esset regum vestis, vt postea consulum fuit, permixta est nobilitatibus pueris cum bulla aurea ad excitandam in eis virtutem memorando facto Tarquinij Prisci filij: qui dicitur in bello aduersum Sabinos, cum xiiij. annum ageret, hostem manu percussisse: inde à patre pro concione laudatus, & bulla aurea prætextaque toga donatus est, supra annos fortis præmia virilitatis & honoris meruit. sicut enim prætextata magistratu, ita bulla gestamen erat triumphantium: hinc deductus mos, vt prætextata & bulla in id ætatis à pueris vsurparetur nobilibus. Sunt qui credant eundem regem cum ciuium statum ordinaret, instituisse etiam patricios pueros, quorum duntaxat patres curulem gesserant magistratum, bulla aurea & toga, cui purpura prætextitur, vt: ceteros autem prætextata tantum quorum parentes equo stipendia iusta meruissent, libertinos verò & peregrinos, nullo modo: sed postea quoque libertinorum filiis, qui ex iusta matre familias nati fuissent concessum prætextam & lorum gestare. quamquam sint qui hoc institutum ad Romulum referant in Hostilium inchoatum. Trebellius Pollio etiam sacerdotes vsos prætextata reulit, & honestorum indumentum fuisse Pædianus auctor est, sumique solitam lætitiæ signum abbreviator Liuij tradit: eam autem supra tunicas induebant. *Etiam*) consentientis aduerbium. *Mediolani*) Ptolomæus Mediolanum in Germania iterum refert: Stephanus Aquitanicæ urbem scribit. hic verò Mediolanum Gallicæ cisalpinæ (vt omittam quæ sub nomine Catonis cir-

tadum municipis mei filius prætextatus. Huic ego, Studes? inquam. Respondit, Etiam. Vbi? Mediolani. Cur non hic? & pater eius? (erat enim vnà atque etiam ipse adduxerat puerum) quia nullos hic præceptores habemus. Quare nullos? Nam vehementer intererat vestra qui patres estis (& opportunè cum plures patres audiebant) liberos vestros hic potissimum discere. Vbi enim aut iucundius morarentur, quàm in patria? aut pudicius continerentur, quàm sub oculis parentum? aut minore sumptu, quàm domi? Quantulum est ergo collata pecunia conduceret præceptores? quodque nunc in habitationes, in viatica, in ea quæ peregrè emuntur (omnia autem peregrè emuntur) impenditis, adiciere mercedibus. Atque addo ego qui nondum liberos habeo, paratus sum pro reipubl. nostra quasi pro filia vel parente tertiam partem eius, quod conferre vobis placebit, dare. Totum etiam pollicerer, nisi timerem, ne hoc munus meum quandoque ambitu corrumpetur: vt accidere multis in locis video, in quibus præceptores publicè conducuntur. Huic vitio vno remedio occurri potest, si parentibus solis ius conducendi relinquatur, iisdemque

cumferuntur) à Gallis conditum Plin. & Strabo testatur: qui Liuius auctore transgressi Alpes haud procul Ticino flumine, fuis Thufcis, cum agrum Infubrium, in quo cõfederant, appellari audiuisent cognomine In subribus pago Heduurum, ibi omen sequentes loci, urbem Mediolanum condidere: sic appellatam à porca lanata in media fronte vt quidam autumant: alij ab vrbe Senonum in Gallia eodem cognomento. Olim omnes vicatim habitabant, deinde Italicarum populosissima & metropolis, quam Strabo tempestate sua dignitatis eximia testatur. clara sanè vrbs vtraque fortuna, & ab historicis nostri seculi celebrata monumentis, vt tacam illud Ausonii carmen, cui initium, Et Mediolani mira omnia. *Hic*) Comi studes. hh. iij.

Pater) inquit, retinet hic locum dialogi. *Præceptores*) fuit enim Mediolanum olim professorum celebritate illustre, nam & ibi Virgilius oratoriam didicit: & Albutius Nouariensis rhetor declamauit. Augustinus qui postea suis virtutibus inter diuos relatus est, liberales disciplinas professus. [hic etiam nos clarissimos præceptores habuimus, Georgium Merulam in Latinis; in Græcis Demetrium Chalcondilum ac Valerium.] *Quare nullus*) habetis præceptores, verba Secundi sunt alloquētis patres Nouocomenfes vsque ad hæc, putauit, nam tunc conuertit sermonem ad Tacitum. *Pudicitus*) hæc melior lectio seruata forma analogiæ quàm pudicitius, nam à pudico rectè pudicitus fit: absurdum autem esset à pudicitia deductum credere pudicitius. *Quantulum*) erit minimum, in quam significationem vsus inuenio Tacitum in libello de moribus Germanorum, & Iuuenalem Satyra. vi. *Quantulum* in hoc. & paulo post, Nam quantula nostra voluptas. sic apud Pliniū

Religio) diligens metus.

solicita cura. *Rectè*) digni an indigni sint qui conducantur. *Addatur*) augetur. *Collationis*) pro duabus partibus. *Alieno*) de repub. *Eam*) tertiam partem. *Dignus*) bonus & literatus. *Accepturus*) duas stipendii partes. *Hic*) parentibus. Videntur hæc ad Tacitum directa verba. *Conspirate*) conuenite ad hoc, nunc in bonam partem, alibi in malam dicitur. *Ex meo*) exemplo meo. *Quamplurimum*) salarium, quod fiet si conduceris optimum præceptorem. *Nihil*) quàm dignum professorem literarum. *Edoceantur*) legitur etiam educentur. *Natale solum*) patriam. *Studia*) liberales disciplinae. *Confluant*) vndique conueniant. *Fonte*) primordio negocii. *Foret*) esset futurum. [*Studiosorum*] si leges studiorum, ipsa stu-

auunculum libro septimo, *Quantulo* ferpentis istus dente. & Apuleium. ix. *Quantulum* ferentes auxilium. sic Curtium. vij. *Quantulo* contenti esse deberent. & ne singulos excutiam authores, redeo ad ipsum Secundum in panegyrico, Nam quantulum refert deponas, an partiaris imperium. *Collata*) publicè in vnum collecta. *Habitationes*) conductas domos. *Viatica*) viæ necessarias impensas. *Adjicere mercedibus*) superaddere salario, quod impenditis præceptori Mediolanensi, vt in patriam nostram alium conducatis, vel addicere mercedibus, id est assignare impensas prædictas salario præceptoris. *Eius*) salarii. *Ambitu corrumpetur*) nam sæpe accidit in oppidis præceptores indignos publicæ stipendia consequi, quia sciunt ambire principes & decuriones, inde salaria dicuntur corrumpi ambitu, cum indoctis destinantur, quod sint fauorabiliores. *Publicè*) stipendio publico. *Ocurrere*) prouideri.

religio rectè iudicandi necessitate collationis addatur. Nam qui fortasse de alieno negligentibus, certè de suo diligentes erunt: dabuntque operam ne eam à me pecuniam non nisi dignus accipiat, si accepturus & ab ipsis erit. Proinde consentite, conspirate, maioremque animum ex meo sumite, qui cupio esse quamplurimum, quod debeam conferre. Nihil honestius præstare liberis vestris, nihil gratius patriæ potestis. Edoceantur hic qui hic nascuntur, statimque ab infantia natale solum amare, frequentare consuescant: atque utinam tam claros præceptores inducatis, vt à finitimis oppidis studia hinc petantur. Utq; nunc liberi vestri aliena in loca, ita mox alieni in hunc locum confluant. Hæc putauit alius, & quasi à fonte repetenda: quò magis scires, quàm gratum mihi foret, si susciperes, quod iniungo. iniungo autem, & pro rei magnitudine rogo, vt ex copia studiorum quæ ad te ex admiratione ingenij tui

dia pro studiosis accepit.] *Admiratione* rabili ingenio, vt quidam eius dicendi ingenij tui) fuit enim Tacitus vir ad-

Circumspiciat) deligas.

Solicitare) ex suo loco mouere, quasi ex solo citare. *Obstringam*) obligem. *Libera*) intacta. iudicio meorum municipum.

Curam) querendi præceptorem.

Impendunt) tertiam stipendii partem.

Illuc) Comum.

Hinc) à me.

Fiduciam) doctrinæ suæ.

conuenit, circumspicias præceptores quos sollicitare possimus: sub ea tamen conditione, ne cui fidem meam obstringam. Omnia enim libera parentibus seruo. Illi iudicent, illi eligant: ego mihi curam tantum, & impendium vindico. Proinde si quis fuerit repertus, qui ingenio suo fidat, eat illuc ea lege, vt hinc nihil aliud certum, quàm fiduciam suam ferat. Vale.

C. PLINIUS PATERNO SVO S. 13

E*V* fortasse) Excusata lasciuia hendecasyllaborum suorum apud Paternum, & carminis genere, & exemplo antiquorum: deinde liberum facit ei imponendi suis versiculis quod nomen libuerit, rogatque vt quicquid in illis displicuerit, se velit admonere. *Orationem*) aliquam ex meis. *Peregrina*) externa, preciosa, & chara. *Lusus*) epigrammata, iocos complexa: sic idem libro septimo appellat & Martialis sæpius, iocisque vocat. *Prodo*) edo, publico. *Hendecasyllabos*) vndecim syllabarum mensuram continentes, quibus admodum claruit Carullus, & Valerius Marr. & Statius in syluis. Aufonius tria hendecasyllaborum genera enumerat. Alibi Secundus testatur emississe liberum hēdecasyllaborum, decantatum non modò à nostris, sed etiam à Græcis. *Oblectamus ocium*) vel oblectamur ocio. vtraque lectio conuenit. *oblectamus* ergo ocio temporis, id est tempus ociofum & vacuum à rebus seriis, deducimus in voluptate scribendo iocosa. *Oblecto* enim trahitur à lacto lactas, quòd est animos in aliquam voluptatem inducere, in quam

E*V* fortasse orationem, vt soles, & flagitias, & expectas: at ego quasi ex aliqua peregrina delicatâque merce lusus meos tibi prodo. Accipies cum hac epistola hendecasyllabos nostros: quibus nos in vehiculo, in balineo, inter cœnam oblectamus ocium temporis. his iocamur ludimus, amamus, dolemus, querimus, irascimur: describimus aliquid modo presens, modo elatius: atque ipsa varietate tentamus efficere, vt alia alijs, quædam fortasse omnibus placeant. Ex quibus tamen si nonnulla tibi paulo petulantiora videbuntur, erit eruditionis tua cogitare summos illos & grauissimos

significationem interdum Terentius vsurpauit: quare non placet sententia Festi, qui à verbo lacit deductum autumat: nisi respexerit quòd lactat frequentatiuum tractum sic à verbo lacit olim in vsu, à quo allicit, pellicit, illicit, *iocamur*) & quæ sequuntur monstrant quam materiam habeant hendecasyllabi. nam in iocis, lufibus, amore, dolore, querimonia, ira versantur iocari autem refertur ad res verisimiles, quæ risum prudentem & liberalem excitant: nam iocum accipimus quod est contrarium serio: fingere enim, ac terere & promittere, interdum iocus est.

Prestitus) humiliori stylo. *Elatus*) grandiori. ad idem tendit si legatur altius. *Varietate*) vario dicendi genere & materia- rum: nam sicut verborum varietas, ita re- rum pulchra est: & quemadmodum in o- rationibus variare. figuram commendatur, sic in epigrammate diuersitas styli &

Viros) quorum plurimos Secundus libro quinto ad Aristonem, & Apuleius prima apologia commemorant. & Martialis in præfatione octauæ, asserit epigrammata à seuerissimis & supremæ fortunæ viris ita scripta, vt nimiam verborum licentiam affectasse videantur. *A lasciuia rerum*) lasciuia materia. *Nudis*) turpibus, propriis, sine circumlocutione, quæ Latina vocat idem epigrammatarius, & lasciuam verborum licentiam interpretatur linguam epigrammaton. *Refugimus*) vitamus. *Vnde enim*) quæ ratione fieri potest vt si- mus grauissimis illis viris seueriores? *Alioquin*) insuper. *Huius opusculi*) hendecasyllaborum. *Catullus expressit*) carmen ex libro primo Catulli ad Aurelium & Furium. *Pædicabo*

ego vos & irrumabo Aurelii pathice & cinæde Furi. Qui me ex versiculis meis putastis, Quod sint molliculi, parum pudicum Nam castum, & quæ sequuntur. in quam sententiam multos ire totis pedibus cerno. nam Ouidius secundo de Tristibus, inquit, Crede mihi distant mores à carmine nostro: Vita verecunda est, musa iocosa mea est. Et diuus Adrianus Voconium poetæ tumulum hoc carmine incidendum iussit, Lasciuus versu, mente pudicus erat. Et Martialis, Lasciuia est nobis pagina, vita proba. Quem versum Apuleius tanquam Secundi recognoscit his verbis, Nec fortasse mores meos pæcent de carmine. Lasciuia est nobis pagina, vita proba, vt Plinius dicit. Meminerint quippe cruditi, probatissimo viro Plinio in pœ-

argumenti plurimum appetitur. *Alia*) quædam epigrammata. *Alijs*) aliquibus. *Petulantiora*) lasciuiora. nam pætum lasciuum dicunt à petendo, à quo petulans & petulcus. *Erri eruditionis tue*) conueniet tuæ excultæ doctrinæ.

viros qui talia scripserunt, non modo lasciuia rerum, sed ne verbis quidem nudis abstinuisse. quæ nos refugimus, non quia seueriores (vnde enim?) sed quia timidiores sumus. Scimus alioqui huius opusculi illam esse verissimam legem quam Catullus expressit,

Nam castum esse decet pium poetam

Ipsum, versiculos nihil necesse est:

Qui tunc demique habent salem & leporem,
Si sunt molliculi, & parum pudici.

Ego quanti faciam iudicium tuum, vel ex hoc potes estimare, quod malui omnia à te pensitari, quam electa laudari. Et sanè quæ sunt commodissima, desinunt videri cum paria esse cæperunt. Præterea sapiens subtilisque lector non debet diuersis conferre diuersa, sed singula expendere: nec deterius id alio putare quod est in suo genere perfectum. Sed quid ego plura?

matris lasciuiam, in moribus constitisse censuram: sciamus tamen verisimilius esse Secundum hoc carmè mutuatam à Martiale: cuius scripta prius edita fuerant, quam Secundi. *Versiculos*) esse castos. *Salem*) urbanitatem. *Leporem*) gratiam *Molliculi*) lasciuia. idem Mart. ad Cornelium scribit. Lex hæc carminibus data est iocosis, Nec possunt nisi pruriant iuua- re. *Omnia*) mea carmina tam bona quam mala. *Electa*) digniora. sicut alibi refert quosdam solitos tantum electa recitare, vt placeant, non vt emendent. [Et] præterea. *Commodissima*) optima. *Videri*) esse optima. *Paria*) omnia optima, & simili figura descripta. quare liber distinguendus est & varietate rerum & styli, ad quod respexissè videtur Martialis illo disticho, Sunt

Sunt bona, sunt quædam mediocria, sunt mala plura. Quæ legis hic, aliter non fit Auite liber. *Diuersa epigrammata*) diuersam complexa materiam: nam alia mate-

ria stylum grandiozem, vel acutiorem, alia humiliorẽ, vel simpliciorẽ expetit. *Alio*) respectu alius epigrammatis melioris.

Præfatione) prælocutione. *Ineptias*) lusus meos.

Titulus) inscriptio. *Constringitur*) colligitur. legitur etiam conscribitur. *Edulcia*) sue idyllia: nam commodè Græca dictio *eidūcia*, utroque versus trāfferri ad nos potest: quæ lectio melior est quàm elegidia, quanquam id significet paruas elegias: verum Secundi carmen non erat elegum, & lugubre: sed iocolum hendecasyllabum. *eidūcia* autem parua poemata. Sic Catullus suum hexametrum, sic prius Theocritus suas eclogas, proinde statim subdit sue placet vocare *Eclogas*) instar Virgilianæ bucolicæ, tãquam delectum aliquod. *Poemata*) partes operis. *Præsto*) inscribo. *Simplicitate*) sinceritate. *Alijs*) cum quibus liberius loquimur de alieno opere: quàm cum auctore. *Potissimum*) aliorum meorum optimum. *Solum*) quod nullum aliud edidissim: nam plura iam publicauerat in facultate dicendi. *Fortasse*) sume extrinsecus iure, vel merito. *Durum*) rusticum, impolitum. nam cum diffideret Secundus

Nam longiore præfatione vel excusare, vel commendare ineptias, ineptissimum est. Vnum illud prædicendum videtur, cogitare me has nugas meas ita inscribere, Hendecasyllabi, qui titulus sola metri lege constringitur. Proinde siue epigrammata, siue idyllia, siue eclogas, siue (vt multi) poemata, seu quod aliud vocare malueris, licebit voces: ego tantum Hendecasyllabos præsto. A simplicitate tua peto, vt quod de libello meo dicturus es alijs, mihi dicas. neque est difficile, quod postulo. Nam si hoc opusculum nostrum aut potissimum esset, aut solum, fortasse posset durum videri dicere. Quare quod agas, molle & humanum est. Habes quod agas. Vale.

facere vnum aliquod opus excellens, pluribus se experiebatur: quare. viij. dicit. Cum hoc, vel illud leges: ita singulis veniam, vt non singulis dabis. [Dicere] quod alijs es dicturus. an potius legas posse videri durum dicere. [Quare] vide. *Quid agas*) iocando monet quid iudicandum sit. *Molle & humanum*) respexit ad genus carminis: quod lasciuum & vrbicum est. *Quod agas*) quomodo iudices.

C. PLINIUS FVNDANO SVO S. 14

Siquid Fundano in proximum annum consulatum ominatur. quare petit, vt suffragio & testimonio suo Asinium Bassum quaestorem sibi assumat, quem more suo in cæteris commendationibus obseruato laudat à parentibus & animi bonis. *Facio*) adiunctio,

Siquid omnino, hoc certè iudicio facio, quod Asinium Rufum singulariter amo. Est homo eximius, & bonorum amantiſſimus. Cur enim non me quoque inter bonos numerem?

color. *Eximius*) electus, egregius. *Me*) quia mei est amantiſſimus.

Quem grauiſſimum, clo-
quentiſſimum, denique o-
mni virtute abſolutiſſimū.
Idem) quod nos, id eſt, o-
ptimē. *Similitudo morum*)
Sententia à multis celebra-
ta. nam traditur à M. Tul-
lio in Lælio morum ſimi-
litudinem eſſe tenaciſſi-
mum vinculum ad amici-
tiam. [& Officiorum
primo, Nihil autem eſt a-
mabilius nec copulatius
quàm morum inquit ſi-
militudo bonorum: in
quibus enim eadem ſtudia
ſunt: eadem voluntates. in
his ſit, vt æquè quiſque al-
tero delectetur, ac ſe ipſo:
& mox, Eſtque ea iucun-
diſſima amicitia, quam ſi-
militudo morum coniu-
gavit.] quam rem idem o-
rator pluribus libello de
amicitia complexus eſt,
Nihil, inquit, quod ad ſe-
rem vllam tam allicit, &
tam attrahat, quàm ad a-
micitiam ſimilitudo. con-
ceditur profectò eſſe ve-
rum, vt bonos boni dili-
gant, aſciſcântque ſibi
quæſi propinquitate con-
iunctos atq; natura. Philoſt. l. 6. ſimilia ſi-
miles amant. Apul. lib. de philoſophia, Æ-
qualitas non aliter prouenit, niſi ſimilitu-
do in vtroque amico parilitate, charita-
tèque conueniat: pares enim paribus in-
ſolubili nexu iunguntur. vnde Iſocrates
ad Demonicum, bonorum amicitias nul-
lum ſeculum poteſt abolere. tantam vim
habet ſimilitudo morum, vt etiam peſſimi
facilè conueniant: Nam Othonem, qui
poſtea imperauit, docet Tranquillus a-
pud Neronem inter amicos congruentia
morum ſummum locum obtinuiſſe. &
Cor. Nepos in epitomate rerum Roma-
narum, Feroces, inquit, ſimilitudo morum
coniunxit: ſic ex moribus contrariis na-
ſcitur odium, autore Philoſtrato in vita
Æſchinis. In hoc) in hac re. *Frui largè ſæ-
cunditate, Vel de ſæcunditate vxorū*) ſulci-
pere multos filios. *Ed*) noſtro. Quo ple-

Idem Cornelium Tacitum (ſcis quem virum)
arctâ familiaritate complexus eſt. Proinde ſi
*utrumque noſtrum probas, de Ruſo quoque ne-
ceſſe eſt idem ſentias, cum ſit ad connectendas*
amicitias vel tenaciſſimum vinculum, morum
ſimilitudo. Sunt ei liberi plures. Nam in hoc
quoque functus eſt optimi ciuis officio, quòd
ſæcunditate vxoris largè frui voluit eo ſeculo,
quo plerisque etiã ſingulos filios orbitatis præ-
mia graues faciunt: quibus ille deſpectis, aui
quoque nomen aſſumpſit. Eſt enim auus &
quidem ex Saturio Firmo, quem diliges, vt e-
go, ſi vt ego propius inſpexeris. Hæc eo perti-
nent, vt ſcias, quàm copioſam, quàm numero-
ſam domum vno beneficio ſis obligaturus: ad
quod petendum, voto primùm, deinde bono
quodam omine adducimur. Optamus enim
tibi, ominamurque in proximum annum Con-
ſulatum. Ita nos virtutes tuæ & iudicia Prin-
cipis augurari volunt. Concurrit autem, vt ſit
eodem anno quaſtor maximus ex liberis Ruſi
Aſinius Baſſus, iuuenis: neſcio an dicam, quòd
me pater & ſentire & dicere cupit, adoleſcētis

riſque) ordo eſt, quo præmia orbitatis fa-
ciunt graues etiam ſingulos filios [quòd
ſi eximes de: Latinitas melius procedet]
graues plerisque. præmia ergò orbitatis,
id eſt, munera quæ mittebantur orbis: a-
deo creuerat auaritia, vt patri vnicus fi-
lius videretur moleſtus, quia ſcilicet per
eum priuabatur muneribus, quæ daban-
tur orbis à captatoribus: quod Iuuenalis
notat, Tollere dulcem Cogitat hæredem
cariturus turture magno, Mullorūque
iubis, & captatore macello. Legimus apud
Tranquil. Tiberiam Cæſarem Lepidam
ſæminam generoſiſſimam cõdemnaſſe in
gratiam Quirini Conſularis prædiuitis,
& orbi. Et Marcellinus ſcribit orbos, &
cælites à captatoribus cultos. Et. vi. Mar.
hortatur patres ad vitam contra quorun-
dam nimiam parſimoniam. Cecuba non
ſolos vindemia nutriat orbos. Poſſunt &

patres viuere crede mihi. At in panegyri-
co refert Secundus in cauſa fuiſſe ſæuitiã
principum, ne ciues oblectarentur prole.
[cũ verè ſecundum naturam orbitas ſit
res miſera.] *Quibus*) præmiis. *Aſſumpſit*
nomen aui) factus eſt auus ſulcepto per fi-
lium nepote. *Ex Saturio Firmo*) opera Sa-
turi) Firmi filii ſui. *Propius*) penitius, fami-

[*Verecundia*) optima
indolis ſpecimen in adole-
ſcente verecundia eſt, au-
rore Seneca.] *Aſſente*) Baſ-
ſo, tibi incognito. *Ferax*
ſeculum bonis artibus) co-
piam bonorum, qui præ-
ſtarent circa bonas artes.
[Sic M. Tul. de Imperato-
re deligendo, Vtinam tam
ferax eſſet ætas noſtra, ac
tor eſſent Pompeio confe-
rendi, vt elaborandum eſ-
ſet in aliquo deligendo]
Hunc vero) diminutio, ex-
ornatio. *Mores maiorum*)
qui dignos adoptabant.
nam à filio P. Scipionis A-
phricanum minorem ad-
optatum fuiſſe legimus. *Pr-*
tu) ſapiens debes. *Liberos*)
quaſtores, qui ſunt con-
ſulibus vice liberorum. Ci-
cer. in Verrem, Sic enim à
maioribus noſtris accepi-
mus, prætorum quaſtori
ſuo parentis loco eſſe opor-
tere: nullam neque iuſtio-
rem, neque grauiorem cau-
ſam neceſſitudinis poſſe
reperiri, quàm coniu-
ctionem fortis, quàm of-
ficii, quàm publicam mu-
neris ſocietatem, neque fe-
rè venit in contentionem
de accuſando qui quaſtor
fuiſſet, quin repudiare-
tur.] *Decorum*) legitur
etiam decorus, id eſt, orna-
mento. *Patre prætorio*) ge-
nitus. *Quibus*) propinquis.
Inuicè) ſicut illi cõſulares
ſunt ei ornameto, ſic ipſe illis. *Festinare*)
præuenientibus. *Quæ legitimum*) ſi expe-
taſſet Secundus, quòd conſul creatus
tempus. *Volz*) deſiderio. *Occupantibus*)
fuiſſet Fundanius, quòd erat tempus legi-
ii. ij.

liarius. *Inſpexeris*) cognoueris à præceden-
ti tractum. *Ominamur*) nam omen plerun-
que ſit cauſa victoriæ: ſicut Locreniſibus
petentibus auxilium à Lacedæmoniis ad-
uerſum Crotoniatas. *Principis*) Traiani,
qui dignis honores & dignitates diſtri-
buere ſolet. *Concurrit*) accedit.

verecundia vetat, ipſo patre melior. Difficile
eſt, vt mihi de abſente credas, quanquam cre-
dere ſoles omnia tantum in illo induſtriæ pro-
bitatis, eruditionis, ingenij, ſtudij, memoria de-
nique eſſe, quantum expertus inuenies. Vellè
tam ferax ſeculum bonis artibus haberemus,
vt aliquos Baſſo præferre deberes. Tum ego te
primus hortarer, moneremque, circumferres o-
culos, ac diu perſitares, quem poſſiſſimum eli-
geres. Nunc verò, ſed nihil volo de amico meo
arrogantius dicere, hoc ſolum dico, Dignum eſ-
ſe iuuenem, quem more maiorum in filij locum
aſſumas. Debent autem ſapientes viri, vt tu,
tales à rep. liberos accipere, quales à natura ſo-
lemus optare. Decorus erit tibi conſuli quaſtor
patre prætorio: propinquis conſularibus: qui-
bus iudicio ipſorum, quanquam adoleſcentulus
adhuc, iam tamen inuicem ornamento eſt. Pro-
inde indulge precibus meis, obſequere conſilio:
& ante omnia, ſi feſtinare videor, ignoſce: pri-
mum quia votis ſuis amor plerumque præcur-
rit: deinde quòd in ea ciuitate, in qua omnia
quæſi ab occupantibus aguntur, quæ legitimum
tempus expectant, non matura ſed ſera ſunt:
in ſumma, quòd rerum, quas aſſequi cupias,
præſumptio ipſa iucunda eſt. Reueretur iam te
Baſſus vt conſulem: Tu dilige illum, vt quaſto-
rem. Nos denique vtriuſque veſtrum aman-
tiſſimi, duplici lætitia perfruamur. Etenim
cum ſic te, ſic Baſſum diligamus, vt & illum cu-
præuenientibus. Quæ legitimum) ſi expe-
taſſet Secundus, quòd conſul creatus
fuiſſet Fundanius, quòd erat tempus legi-

rimum petendi quæsturam, in periculo erat, ne iam præoccupanti dedisset. Quod)

quia. Presumptio) diuinatio, votum. Illud) Bassum.

Cuiuscunque) consulis. Quacunque) quicumque esset, siue Bassus, siue alius.

Adiutori) respectu tui. idem erit si legas iuuaturi. Si ratio tui consulatus) quia consul futurus es, & potes ipsum eligere quæstorem. Mea) erga te.

Studium nostrum) fauorem, quem nosenixe poscimus.

Eundem) Bassum. Suffragio) auxilio.

iuscunque, & tuum quemcunque quæstorem in petendis honoribus omni ope, omni labore, gratia simus iuuaturi, perquam iucundum nobis erit si in eundem iuuenem studium nostrum & amicitia mea & consulatus tui ratio contulerit: si denique precibus meis tu potissimus adiutor accesseris, cuius senatus & suffragio libentissime indulgeat, & testimonio plurimum credat. Vale.

C. PLIN. VALERIO PAVLINO SVO S. VS

Aude) Hortatur Valerium Paulinum ad studium, cum sit adhuc literis honor. nam quum esset acturus, tanta auditorum corona tribunal circumdatum erat, vt per ipsos iudices vix accesserit, & auditus sit maximo assensu. Gaude) legitur etiã gaudeo. [Tuo) qui doctus es. & foues studia: quæ cum honorantur, illorum gloriæ aliqua portio venit ad nos.] Nomine) causa. Studijs) eloquentiæ. Proximè) nuperrimè. Disturus) causam acturus. Non fuit) non patuit. Adueni) ad dicendum. Tribunalis) iudicium sede. Stipatione) frequentia auditorum, densa corona. Ad hoc) insuper. [Ornatus) egregius, laudatus.] Adolescens) qui præsens actioni meæ fuerat, quamuis scissis tunicis, & sola velatus tunica, tamen astitit vij. horis, vt me audiret. Tunicis) Romani primò sine tunicis sola toga amicti fuerunt. deinde substrietas & breues tunicas citra humerum deficientes habebant sine manicis. quod genus Græci Equitatus appellabant. quare P.

Aude meo, gaude tuo, gaude etiam publico nomine. Adhuc honor studijs durat. Proximè cum dicturus apud Centumuiros essem, ad eundem mihi locus, nisi à tribunali, nisi per ipsos iudices, non fuit: tanta stipatione cætera tenebatur. Ad hoc quidam ornatus adolescens, scissis tunicis, vt in frequentia solet, sola velatus toga perstitit, & quidem horis septem. Nam tamediu dixi, magno cum labore, sed maiore cum fructu. Studeamus ergo, nec desidia nostræ prætendamus alienam. Sunt qui audiant, sunt qui legant, nos modò dignum aliquid auribus, dignum chartis elaboremus.

Africanus P. Sulpitio Gallo obiecit, quod vteretur tunicis manus totas operientibus. & apud Vir. Itali exprobrant Troianis manicatas tunicas: Marcellus ex autoritate. Titinij tunicam dixit esse vestimentum sine manicis. vbi manicatas tunicas testimonio multorum notat. Apul. ij. floridorum tenuissimo textu tunicam interulam refert. & Mar. in distichis magno fuisse precio. Det tunicam diues. Muliebrem & virilem fuisse vestem Var-

ro-in libris analogiæ declarat. Tunicam molestam Mart. lib. x. accipit pro ignito thorace. antiqui insuper tunicam nominarunt velamētum illud neruosum quod superinducitur vlceribus subiecto iam vestitiore pure. Frequentia) multitudine vi-

rorum. Frustru) victoria de aduersariis. Prætentamus) excusemus. Alienam) quod non sint auditores & laudatores. Legant) scripta. Auribus) auditu. Chartis) memoria. Elaboremus) excudamus.

C. PLINIVS GALLO SVO S. VS

Admones) Admonente Gallo pollicetur omnem suam operam Coreliæ Corellifiliæ aduersum C. Cæciliū, à qua defensione quum deterreri posset, & quia erat Secundo amicus, & cōsul designatus, tamen quū recordabatur patris Corelli, cui plurimum debebat, sperat nullam reprehensionem, sed laudem etiam ab ipso Cæcilio consecuturum. Quidam codices Antonino, non Gallo scriptam epistolam significat. Coreliæ) filia Corelli Ruffi, & sororis Coreliæ à Secundo summa reuerentia dilectæ, quæ Fuscū Minutiū maritū habuit. Cæciliū) multos Cæcilios per illa tempora fuisse lego, vt Cæcil. Secūd. de quo Martialis, Dum mea Cæcilio formatur imago

Admones, & rogas vt suscipiam absentis Corellia causam contra C. Cæciliū, consulem designatū. Quod admones, gratias ago: quod rogas, queror, admoneri enim debeo, vt sciam: rogari non debeo vt faciam: quod mihi non facere turpissimum est. An ego tueri Corellifiliam dubitem? Est quidem mihi cum isto, contra quem me aduocas, non planè familiaritas, sed tamen amicitia. Accedit huc dignitas hominis, atque hic ipse cui destinatus est honor. Cuius nobis hoc maior agenda reuerentia est, quod iam illo functi sumus. Naturale est enim vt ea quæ quis adeptus est, ipsa quàm amplissima existimari velit. Sed mihi cogitanti ad futurum me Corellifiliæ, omnia ista frigida & inania videntur. Obuersatur oculis ille vir, quo neminem atas nostra grauiorè, sanctiorè,

Secundo. Cæciliū simplicem creatum consulem à Vitellio. Cæciliū Celerem, cuius supra Secundus mentionem fecit. nam Cæciliū Classicum hic intellexisse omnino negauerim. Cæciliū Rufinum senatu mouit Domitianus censor, quod saltasset. Cæcilio Proculo rescriptis diuum Pium testatur Vlpianus. Cæcilij rhetoris meminit Athenæus, & plurimi adhuc extant in monumentis Insularium. Designatum) decretum, constitutum in sequentem annum: nam designare est rem nouam facere, & in bonum & in malum accipi solet: quare dixit Apuleius, Contra fas sanctæ religionis designasset aliquid, & Terentius, Modò quid

designauit, id est cum ignominia fecit. Qui ludis funebribus præerant designatores dicebantur. in quem sensum leges apud Hor. in epist. & Sen. vi. de beneficiis. Non facere) si non facerem (Isto) Cæcilio. Me aduocas) aduocationem meam pro Corelia petis. aduocatur enim daturus patrociniū Agrestio tradentem. Familiaritas plus est quam amicitia. Huc) ad eius amicitiam. Dignitas) quia senator. Ad hoc ipse) non displicet atque hic ipse. Honor) consulatus. Hoc) ob hanc causam. Functi sumus) gessi consulatum. fuit enim cum Tertullo Consul. Ea) eos honores & magistratus. Existimari) credi esse. Ad futurum) causam suscepturum. Corellifiliæ) Ruffi. cuius interitum lib. i. epistol.

deplorauit. *Frigida*) inefficacia, imbecillia. nam frigus orationis dicimus eum inutilis est oratio. & frigidum ac inane dicendi genus Fabius. x. carpit. Donatus frigidum non adhærens interpretatur,

Subtiliorem) acutiorem.

Fuit enim prudentissimus iuriconsultus, & ætatis suæ sapientissimus. Sic de Aristotele iurisc. locutus est supra, Quid illo grauius? Sãctius? doctius? *Sanctiorem*) meliorem probitate morum. *Contra*) vt familiaritas multum reuerentiæ detrahat. *Admiratus*) veneratus. *Inspexi*) cognoui. *Ille*) habuit. *Ioculare*) iocosum. ioci causa dictum factumve. Tranquil. in Nerone. Paulatim verò inualescentibus vitiis iocularia & latebras omisit. & post iocularia in defectio nis duces carmina lasciue que modulata super abundantissimam cœnam gesticulatus est. *Serium*) graue sine tristitia. *Contentio*) color. *Vt æquali*) tanquam si fuisset illi æqualis & tempore & autoritate. *Suffragator* & *testis*) sic prius dixerat, suffragio & testimonio. *Deductor*) in comitium. *Consiliator*) cuius fœmininum cõsiliatrix protulit Apuleius. is autem est qui ratione altè petita plura perpendens & comparas habet inuentionem & iudicationè in se secundum mores. *Rektor*) conquestus est in obitu eius amisisse rectorem & magistrum vitæ suæ. *Imbecillus*) valetudine lōga podagra. *Senior*) nã lxvij. annum expleuit. *Domi*) inter domesticos. *Adstruxit*) addidit. *Iuuenibus*) per transitum monstrat se fuisse iuuenem imperante Nerua. *Intra silentium tenuit*) cõticuit, vt sententiæ suæ maiorem auctoritatem adderet. *Quam*) summam. *Secun-*

translatum asserens à picatione vaforum, quæ frigidam picem non tenent. frigidū plerunq̄ nocens. *Obuersatur*) frequenter occurrit.

subtiliorem denique tulit : quem ego cum ex admiratione diligere cœpisssem, quod euenire contra solet, magis admiratus sum, postquam penitus inspexi. (Inspexi enim penitus) Nihil à me ille secretum, non ioculare, non sectium, non triste, non letum. Adolescentulus eram, etiam mihi ab illo honor, atque etiam, (audebo dicere) reuerentia, vt æquali habebatur. Ille meus in petendis honoribus suffragator, & testis: ille in inchoandis deductor & comes: ille in gerendis consiliator & rector: ille denique in omnibus officiis nostris, quanquam & imbecillus & senior, quasi iuuenis & validus conspiciebatur. Quantum ille fama mea domi, in publico, quantum etiam apud principem adstruxit? Nam cum forte de bonis iuuenibus apud Neruam imperatorem sermo incidisset, & plerique me laudibus ferrent: paulisper se intra silentium tenuit, quod illi plurimum auctoritatis addebat: deinde grauitate quam noras, Necessè est (inquit) parcius laudem Secundum, quia nihil nisi ex consilio meo facit. Qua voce tribuit mihi, quantum petere voto immodicum erat, nihil me facere non sapientissimè, cum omnia ex consilio sapientissimi viri facerem. Quinetiam moriens filie suæ (vt ipsa solet predicare) multos quidem amicos tibi in longiore vita parauit, præcipuos ta-

dum) C. Plinium. [*Parcius*] ne me laudare videar. [*Voce*] dicto. *Quantum*) laudis. *Immodicum*) nimium. *Nihil non*) omnia. *Moriens*) dixit. *Filie*) Coreliæ. *Predicare*) publicè narrare dixisse ista patrem suum.

Cornutum) Tertullum, de quo in præcedentibus copiosè. *De me*) quam de me Corelius habuit. *Offensus*) inimicitias. *Istam ipsum*) C. Cæcilium. *No-na*) insolita. *Intenditur*) mouetur, infertur. *Vt fæmine*) quæ se nesciat defendere: vel quia quibusdam priuilegia muniuntur fœminæ. *Epistolarum angustie*) non enim diffundit tantum epistola debet quantum oratio. *Commendationem*) quòd defendam tãti viri filiam. [*& amico defuncto aliquam gratiam referam. nam secundum M. Tullium vtendum est excusatione aduersus eos, quos inuitos offendas quacumque possis. quare id quod fe-*

men Secundum, & Cornutum. Quod dum recorder, intelligo mihi laborandum ne qua parte videar hanc de me fiduciam prouidentissimi viri destituisse. Quare ego verò Corellia adero promptissimè, nec subire offensas recusabo: quanquam non solum veniam me, verum etiam laudem apud istum ipsum, à quo, vt ais, noua lis fortasse vt fœmina intenditur, arbitrator consecuturū, si hac eadem in actione latius scilicet, & vberius, quàm epistolarum angustia sinunt, contigerit mihi vel in excusationem, vel etiam in commendationem meam dicere. Vale.

ceris necesse fuerit, nec aliter facere poteris. In aliquibus exemplaribus peruetus est loco contigerit mihi dicere, dixero.]

C. PLINIUS ANTONINO SVO S. 17

Vt admodum) Antonini epigramata Græca laudat, quæ cum Latinè Secundus conatus esset exprimere, multum ab illis decedit. *Latine emulari*) traducere in linguam nostram. *In deterius*) multum defeci ab archetypo. nam longè tua meliora quàm mea. accidit autem hoc plerunq̄ vt imitator minor sit imitato. *Egestate*) maius est quàm inopia: nam hæc impotentia, illa necessariorū penuria significat. *Inops* .n. qui sine ope, egens verò quasi exigens, cui ne gens quidem sit reliqua. (vt Lucretius ait) lib. i. de rerū natura, vbi de anima agit, inquit. Nec me animi fallit, Graiorum obscura reperta Difficile illustrare Latinis verbis esse. Multa nouis verbis præsertim cum sit agendum Propter egestatem linguæ & rerum nouitatem. [ac eodem lib. vbi de quibus agit. Quam Græci memorant nec no-

Vt admodum magis approbare tibi possum quantopere miror Epigrammata tua Græca, quàm quod quedam emulari Latine, & exprimere tentavi? In deterius tamen accidit hoc primum imbecillitate ingenij mei, deinde inopia: ac potius, vt Lucretius ait, egestate patrij sermonis. Quod si hæc, & quæ sunt Latina, & mea habere tibi aliquid venustatis videbuntur, quantum putas inesse eis gratiæ, quæ & à te, & Græcè proferuntur? Vale.

stra dicer e lingua Concedit nobis patrii sermonis egestas. & Seneca statim lib. viij. epistolarū. Quanta inquit nobis verborum paupertas immo egestas sit nunquam magis quàm hodierno die intellexi, mille res inciderunt cum forte de Platone loqueremur, quæ nomina desiderarent nec haberent.] T. Lucretius autem præcepta sapientiæ verbis complexus & amatorio poculo in furorē versus,

cum aliquot libros, quos postea Cicero emendauit, per interualla infanæ conscripserit, propria se manu confecit, anno ætatis. xliij. Cn. Pompeio & M. Licinio Crasso coss. qua die Virg. poeta sumptit virilem togam. Eius lectionem probat Quintilianus, sed non ut corpus eloquentiæ faciat. Vitruuius vim verborum laudat. *Parisi sermone*) Latine linguæ: Græcis enim longe maior verborum copia ac licentia, præsertim poetis: quibus licet &

noua fingere: & breuibus pro longis, ac contrà vti. nam Latini magis seueri: quod notat hendecasyllabo Martia. Dicunt Earrinon tamen poetæ, sed Græci quibus est nihil negatum. Et quos *aptes apes* decet sonare, Nobis non licet esse tam disertis, Qui musas colimus seueriores. *Hæc*) carmina. *Venuslatis*) gratiæ, leporis à Venere deductum verbum. *Proferuntur mihi*) mittuntur ad me. legitur & sine mihi). *A te*) viro doctissimo. *Græce*) propriè.

C. PLINIUS HISPULLAE SVAE S. 18

Gratulatur sibi & Hispullæ, quod vxor Calphurnia se dignam maioribus suis ostenderet: nam & lætabatur Secundi laudibus. nec corpus sed gloriam illius exosculabatur. *Pietatis*) pietas est per quam sanguinè coniunctis, & patriæ & beniuolis, cultus officium diligens tribuitur: pars sanè iustitiæ proxima æquitati. *Charitate*) amore alibi etiam pro penuria cuiuscunque rei. *Filiam*) Calphurniam vxorem meam. *Affectum*) amorem. Latini imitatione Græcorum affici dicunt moueri aliqua passione, siue bona siue mala. [sunt qui legant effectum, id est officium.] *Auo*) Fabato. *Acumen*) ingenij perspicacitas. *Frugalitas*) temperantia ciborum. *Conceptit studium*) facta est studiosa, quia me sequitur. *Habet*) amat, tenet. *Qua*) maxima. *Acturum*) causam dicturus. *Disponit*) collocat per interualla, vel mittit auditores. *Affensum*) fauorem. *Clamores*) applausus. *Euentum*) fortunam, quæ plurimum in iudiciis dominatur. *Discreta*) seclusa ab aliis auditoribus. Adde quod Sidonius

Gratulatur pietatis exemplum, fratremque optimum & amantißimum. tui pari charitate dilexeris, filiãque eius ut tuam diligas, nec tantum amita eius verum etiam patris amissi affectum representes, non dubito maximo tibi gaudio fore, cum cognoueris dignam patre, dignam te, dignam auo euadere. Summum est acumen, summa frugalitas: amat me, quod castitatis indicium est. Accedit his studium literarum, quod ex mei charitate concepit. Meos libellos habet, lectitat, ediscit etiam. Qua illa sollicitudine cum videor acturus, quanto cum egi gaudio afficitur? Disponit qui nuncient sibi, quem assensum, quos clamores excitari, quem euentum iudicij tulerim. Eadem si quando recito, in proximo discreta velo sedet, laudèque nostras auidißimis auribus excipit. Versus quidem meos cantat, formatque cithara, non artifice aliquo docente, sed amore, qui magister est optimus. His ex causis in spem certissimam adducor, perpetuam nobis maioremque in dies futuram esse concordiam. Non enim atatem

vij scribit, Calphurniam legenti Plinio & meditati candelas & candelabra tenuisse. Excipit) audit, attendit. *Formatque cithara*) ad sonum citharæ cantat,] & concordat.

cordat. Staius, Discendum musis sonat, & mea carmina fleat. Est alia lectio format ad citharam, id est concordat cum cithara. *Artifice*) magistro musico. *Magister est optimus*) longè erim amor valentior ad

obtinendum quòd velis quàm timor. nam timor abit si recedas, manet amor ac sicut ille in odium, hic in reuerentiam vertitur.

Corpus) quod tantum amplectuntur scorta & libidinosæ mulieres. *Occidunt*) minuuntur. hinc Ouidius in Fastis, Tempora labuntur, tacitisque senescimus annis: Et fugiunt freno non remorâte dies. *Tuis*) sanctissimis. *Contubernio*) conuictu, familiaritate. *Prædicatione tua*) commendatione & laude tua de me. *Parentis*) matris tuæ sunt qui legant, parentis loco venerere. *A pueritia*) dum puer essem. *Formare*) instituere. Ego) ago gratias. *Illam*) Calphurniam vxorem. *Elegeris*) nos, egregium par.

meam aut corpus quæ paulatim occidunt ac senescunt, sed gloriam diligit. Nec aliud decet tuis manibus educatam, tuis præceptis institutam: quæ nihil in contubernio tuo viderit, nisi sanctum honestumque: quæ denique amare me ex tua prædicatione consueuerit. Nã quum matrem meam parentis loco venerere, meque à pueritia statim formare, laudare, talèmq; qualis nunc vxori meæ videor, omninari solebas. Certatim ergo tibi gratias agimus. Ego, quòd illam mihi: illa, quòd me sibi dederis, quasi inuicem elegeris. Vale.

C. PLINIUS MAXIMO SVO S. 19

Vid senserim) In genere indicat quid sentiat de libris Nonij Max. in quibus ingenium, sublimitatem, elegantiam, varietatem, ac pulchritudinem probat. De Max. alibi plura recitauimus. Nonium à Seuero interfectum refert Spartianus. hic autem Nonius Max. siue Nauus. (vtraque enim scriptura circũfertur) scripsit libros in Blateram Secundo lib. vij. tradente. *Generaliter*) summam & vniuersaliter. cuius contrarium specialiter, pro quo speciatim. M. Tullius, Spartianus, Ouidius, Lamprius certatim vsurpant: nam & Columella pro generaliter prius generatim dixerat, quod interdum per singula genera accipi solet. *Validum*) neruosum, robustum, non flaccidum. *Acce*) vehemens.

Vid senserim de singulis libris tuis, notum tibi, ut quemque perlegeram feci. Accipe nunc, quid de vniuersis generaliter iudicè. Est opus pulchrum, validum, acre, sublime, varium, elegans, purum, figuratum, spatiosum etiam, & cum magna tua laude diffusum. In quo tu ingenij simul, dolorisque velis latissimè vectus es, & horum vtrunque inuicem adiumento fuit. Nam dolori sublimitatè & magnificentiam, ingenio vim & amaritudinem dolor addidit. Vale.

Sublime) grande, elatum, in figura graui. *Varium*) diuersa complexum. [an quod secundum res sciuerit figuram variari.] *Elegans*) latinum, & remotum ab omni vitio. Elegantia est quæ facit, ut vnum quodque verbum purè & aptè dici videatur. elegans tamen vocabulum apud

antiquos in vitio fuit, ex testimonio M. Catonis, referente Gellio: illo enim significari hominem, qui nimis lato amœnô- que cultu ac victu esset, & concertantis ac fastidiosi iudicij: nam & Terentius in Eunucho, Chæream dixit, elegantem formarum spectatorem, cui non facile quævis mulier quamvis formosa placeret: postea inter laudem & vituperationem vsu venit. elegans, demum totum in laudem receptum est. *Parum*) apertum, dilucidum, explanatum: quod duobus comparatur, verbis vsitatis & propriis. *Figuratam*) figuris opportunè illustratum & varia-

tum. *Spatiosam etiam & diffusam*) copiosum, alterum longitudinem, alterum latitudinem respicit. *Velis*) instrumentis, adminiculis. metaphora à nauibus. *Vtrumque*) ingenium & dolor. *Inuicem*) sibi mutuo. *Magnificentiam*) quæ rerum magnarum & excellarum est, cum animi ampla quadam & splendida propositione cogitatio atque administratio. [*Ut scilicet paria reddat*] nam cum scripsit ingenium addidisse dolori sublimitatem, & magnificentiam, subdit dolorem addidisse vim & amaritudinem in *ing* *Vim*) potentiam, celetem impetum.

C. PLINIVS VELIO CEREALI SVO. S. 27

Tristem, Deslet apud Velium Cerealem interitum Heluidiarum sororum, quæ à partu mortuæ fuerant. Primum dolet mortis genere, deinde conqueritur prolem Heluidij quem summe dilexerat, in dies minorem fieri. *Tristem & acerbum*) ô subaudiendum, dolentis aduerbium. *Acerbum*) ante tempus immaturum. *Cassum*) malum euentum. *Heluidiarum sororum*) filiarum non Heluidij Prisci à Vespasiano occisi, sed Heluidij filii à Domitiano interfecti, qui tres liberos superstitis reliquit, duas puellas & puerum Heluidium. *A partu*) partus causa, vel post partum, interdum præpositio à significat causam. vt apud Iuvenalem, Iræ atque animos à crimine sumunt. Aliquando post. Tranquillus, Augustus à cœna in lecticulam lucubratoriam se recipiebat. [Plinius cap. de cer-

Ristem & acerbum casum Heluidiarum sororum. utraque à partu, utraque filiam enixa decessit. Afficior dolore, nec tamen supra modum doleo, ita mihi luctuosum videtur, quod puellas honestissimas in flore primo fecunditas abstulit. Angor infantium sorte, quæ sunt parentibus statim, & dum nascuntur, orbata. Angor optimorum maritorum, angor etiam meo nomine. Nam patrem illarum defunctum quoque perseverantissimè diligo, ut actione mea, librisque testatum est. Cui nunc vnus ex tribus liberis superest, domumque pluribus adminiculis paulo ante fundatam desolatus fulcit, ac sustinet. Magno tamen fomento dolor meus acquiescet, si hunc saltem fortem & incolumem, parèmq; illi patri, illi auo fortuna seruaerit. Cuius ego pro salute, pro moribus, hoc sum magis anxius, quod vnicus factus est. Nosti in amore mollitiam animi mei, nosti metus. Quo minus te mirari oportebit, quod plurimum timeam, de quo plurimum spero. Vale.

uis. A conceptu separant se. & mox, A partu duas habent herbas. & ibidem, Ab eo tempore similia reuiuiscunt. Item cap.

de mulis, Fœminas à partu optime septimo die impleri. [Enixa] ad partum refertur. Virgilius. Triginta-capitum fœtus e-

nixa. *Supra modum*) nam respectu causarum quæ maximæ sunt mediocriter doleo. *Fecunditas*) properus partus. *Honestissimas*) nobilissimas. *Flore primo*) adolescentia. *Infantium*) filiarum vtriusque. *Nomine*) causa. *Maritorum*) causa. *Patrem*) Heluidium filium. nam cum Prisco propter ætatem diuersam nulla potuit cum Secundo fuisse amicitia. *Actione mea*) aduersum Publicium Certum: quod latius declaratur lib. ix ad Quadratum. *Libris*) editis ad imitationem Demosthenis contra Midiam. *Ex tribus liberis*) liberorum appellatione etiam fœminæ intelliguntur: vnde ex tribus liberis, id est ex duabus fœminis & mare Pliniana lectio interpretanda. & alibi iam dixerat tres liberos pro duobus maribus & fœmina. *Adminiculis*) adiuentis, auxiliis, appendicibus, affinitati-

bus. *Desolatus*) solus relictus. *Fomento*) remedio. *Hunc*) liberorum reliquum & superstitem. *Illi*) optimo. *Patri*) Heluidio occiso à Domitiano. quod quasi scenico exordio sub persona Paridis & Oenones diuortium imperatoris cum vxore tractasset. *Auo*) Heluidio Prisco omni virtute prædito, sed præsertim libertate dicendi. *Pro moribus*) vt bonis imbuatur: nam sunt & mali. Mos insuper Varro inquit, est iudicium animi, quem sequi debeat consuetudo. Iulius Festus de verborum significationibus morem testatur esse institutum patrium pertinens ad religionis ceremoniasque maiorum. At Horatius, Columel. Mart. morem pro modo posuere. *Vnicus*) solus in domo Heluidiorum. *Mollitiam*) passionem.

C. PLINIVS SEMPRONIO RVFO SVO S. 21

Interfui) apud Viennenses cum celebraretur certamen gymnici: quod Trebonius tollendum curabat, aduocatus est in consilium Secun-

Interfui principis optimi cognitioni in consilium assumptus. Gymnicus agon apud Viennenses ex cuiusdam testamento celebraba-

dius ab Imperatore Traiano cum multis. Mauricus sententiam rogatus censuit omnino tollendum: addens, vti nam Romæ quoque remoueri posset: inde transgrediens non importunè ad Imp. Neruam fortitudinem Maurici multum laudat. *Cognitioni*) discussioni, examinationi. *Optimi*) Traiani cognomèto optimi. *In consilium*) assumptus, accitus, vt & ipse super hoc consulere. *Agon gymnicus*) certamen, quo nudi exercebantur, & maximos labores perpetiebantur. prima olympiade agon gymnicus actus, in quo Chorebus Helienfis victor extitit: deinde complures per Græciam celebrati, quorum Græca epigrammata sæpe meminere. constituti autem in honorem mortuorum ad imitationem Mausoli: cui Artemisia constructo monumento Mausoleo & diis manibus dicato, agona laudibus eius dicendis fecit, proposuitque præmia pecuniæ, aliarumque rerum bonarum amplissima. Græcos, Itali, & multæ

provinciæ postea secutæ sunt. *ἀγων* græca dictio, qua vtuntur Latini, & certamen significat, & γυμνικός nudus: deducitur ἀπὸ τοῦ σωματικῆς, vel παρὰ τὸ ἀγὼς ἀγων, quod ferat multam molestiæ, & mœrorè. quinque significat, locum, multitudinem spectatorum, congregationem cuiusque rei, certamen, templum. In commentarijs Iliadis inuenisse refert Hammonius esse locum rotundum sine angulis: nam Homerus & Thucydides agona intelligi etiam volunt pro gymnasio. Agon præterea sacrorum verbum quo sacerdos percussurus victimam utebatur. Asinius Pollio apud Senecam, filius inquit ceruicem porrigat, carnifex manum tollat, deinde respiciat ad patrem, & dicat, Agon? quod fieri solet victimis, id est ago ne? hinc agonale dies credit Varro denominatos, per quos rex in regia arietem immolat, eo quod interrogatur à principe ciuitatis, & princeps gregis immolatur. *Viennensis*) Vienna Allobrogum metropolis, iuxta Rhodak. k. ij.

num sita ciuitas mediterranea, olim vicus, postea in ciuitatis formam redacta, à clarissimis Allobrogum habitata, facta est colonia, & vetustate & dignitate clara. Vitellij principatu ob iram Lugdunensium fere euerfa. Stephanus ab vrbe in Creta eiusdem denominationis appellatâ Viennam refert: sicutate olim vniuersam insulam occupante, in aliena loca incolæ coloniam deduxerunt accepto oraculo, vt habitarent vbi vidissent locum paludosum. Delati igitur ad Rhodanum Galliæ fluiuium paludibus stagnantem, ciuitatem

Trebonius Rufinus) occurrunt nobis plures Rufini per illa tempora. Fabius Rufinus vir egregius: Cæcilius Rufinus tradente Dione: Iunius Rufinus, quem Vlpianus meminit præfectum vigilum sub Seüero & Antonino, & Callistratus Proconsulem Macedoniae sub Adriano. fuit & Apuleius Rufinus. Licinium Rufinum rescripsisse Iulio Paulo Iuriconsultus Paulus recitat. *Duumuiratus* in oppidis, quibus datum ius Latii, fuit magistratus duumuiratus dictus, quod scilicet duo tantum essent in eo officio. Spartianus in Adriano, Perlatina oppida Dictator, & ædilis, & duumuir fuit. Paulus titulo de actionibus, & Vlpianus de damno infecto testantur duumuiratum fuisse magistratum municipalem: iidem alibi autores sunt extitisse dignitatem proximam decurionatus, qua nisi decuriones fungi nulli poterant. duumiri locabant publica: quod respondet Vlpia. de iniuriis, potestatem habebant dimittendi è carcere vel custodia captos. Idem de furtis. Erant enim municipiorum defensores & eius fere dignitatis, qualis in vrbe censura à decurionibus creabantur. Græci syndicos appellant, Iuriconsulto prodeunte. In vrbe duumuiratus fuit, qui de rebus capitalibus inquireret. primùm creatus ab Hostilio rege, postea factus

Viennam condidere. vel ita cognominata ab vna cum eis virgine Vienna nomine, quæ choream ducens hiatu terræ absorpta fuit. Aduertant lectores mendosè scribi apud Stephanum Viennam esse ciuitatem Galiliæ iuxta fluiuium Rhodanum cum pro ὅτι τὸν ῥόδαν ποταμὸν τῆς γαλιλαίας, legendū sit, ὅτι τὸν ῥόδαν ποταμὸν τῆς γαλιλαίας. Laudatur à Valerio Mar. tanquam studiosa suorum librorum. Fertur habere meos, si vera est fama, libellos, Inter delicias pulchra Vienna suas.

Hunc Trebonius Rufinus, vir egregius, nobisque amicus, in duumuiratu suo tollendum, abolendumque curauit. Negauit ex autoritate publica fecisse. Egit ipse causam non minus feliciter quàm disertè. Commendabat actionē, quod tanquam homo Romanus & bonus ciuis in negotio suo maturè & grauitè loquebatur. Quā sententiæ rogarentur, dixit Iunius Mauricus (quo viro nihil firmitus, nihil verius) non esse restituendum Viennensibus agona: adiecit, Vellem etiam Romæ tolli posset: Constantèr, inquis, & fortiter. Quidni? Sed hoc Maurico nouum non est. Idem apud Neruam Imperatorem non minus fortiter. Cænobat Neruæ

triumuiratus. Alii duumiri creati ad ædes sacras locandas & faciendas, ad aquas in vrbe educendas, ad classem ordinandam & reficiendâ: hi dicebantur duumiri nauales creati, & alii duumiri qui præessent sacris faciundis: carminum sibyllæ ac fatorū populi Ro. interpretes & antistites Apollinis sacri ceremoniarumque aliarū, quibus additi octo & facti decemuiri, deinde quamuis quinque adderentur vt. xv. essent, tamen remansit nomen decemuirorum. *Abolendum* obliterandum in perpetuum. *Ex autoritate publica* ex consensu publico decurionum, qui erat maximus magistratus in municipiis. *Feliciter* quia bene cessit. *Tanquam Romanus* eius enim oratio grauis & libera-

fuit, more priscorum Ro. vel tanquam Romanus, quia Vienna fuit Romanorum colonia. *Ciuis*) Viennensis. *Bonus*) boni publici studiosus. *Rogarentur*) à Consulibus. *Firmitus*) constantius. *Adiecit*) sententiæ suæ. *Tollit*) gymnica certamina, quæ vrbe infecerant. *Fortiter*) constantèr & animosè dixit. *Disitio* fortiter hunc in sensum à multis vsurpata. [Nam M. Tullius dixit, Animi non minoris fortiter ferre. Et alibi, Constantèr quidem & fortiter.] Et Mart. inquit, Fortiter ille fa-

Veiento) Fabricius Veiento Senator, Domitiani temporibus, adulator & delatorum defensor, testimonio tamen Iuena. prudens, quod adulando euitaret Tyranni crudelitatem. sub Nerone à Talio Geminio accusatus, quod multa probrosa in patres & sacerdotes composuisset, iis libris quibus nomen codicillorum dederat, & vendita ab eo munera principis adipiscendorumque honorum ius: quæ causa Neroni fuit suscipiendi iudicii, conuictumque Veientonem Italia expulit, & libros exuri iussit conuictos leuitatōsque, donec cum periculo parabantur: mox licentia habendi obliuionem attulit. Veiontonis vxor fuit Hippia, quæ relictis omnibus suis, Sergium Gladiatorem mœchum in Ægyptum vsque secuta est. *Recumbebat*) sedebat. *Sinu*) Neruæ. *Omnia dixit*) monstrauit omnia vitia & mala. *Hominem*) Veiontonem. *Incidit*) fortè factus est. *Catullo Messalino*) Senator delationibus pollens, nec minus adulatione Domitiano charus. vnde nimirum utrosque coniunxit Iuena. saty. iij. cæcum Catullum demonstrans, Et cum mortifero prudens Veiento Catullo, Qui nunquam visæ flagrauit amore puellæ: Grande, & conspicuum nostro quoque tempore monstrum, Cæcus adulator, dirisque à ponte fateselles. Hic Libya rector sub Vespasiano, & Tito multa crudelia commisit: sed eorum clementia quamuis depræhensus pœnam fugit, non multo post multiplici morbo & infanabili correptus acerbissimè, non corporis tantum cruciatus sustinebat, nam erat illi

cit, qui miser esse potest. Canace apud Ouid. Scimus & vtrem violento fortiter ense. Idem alibi, Nostra per has leges audacia fortiter isset. Secundus lib. vij. Quasi nimis fortiter incautèque progressum. In Panegyrico pro vehementer, Nolo illum quia Cæsarem fortiter amat. Martianus, Sed fortiter defenditur. Pompe non puto fortiter posse defendi. *Quidni?*) quinimmo certè. *Idem*) Mauricus. *Fortiter*) locutus est. [*Hoc*] fortiter, quod etiam in contextu epistolæ legitur.]

cum paucis: Veiento proximus, atque etiam in sinu recumbebat. Dixi omnia, quum hominem nominavi. Incidit sermo de Catullo Messalino, qui luminibus orbatus, ingenio seuo mala cæcitatis addiderat. Non verebatur, non erubesc-

maior animi morbus & grauior, terroribus expauescebat, & crebrò videbat sibi instantes occisorum manes: quare exclamans, cum se continere non posset, exilibat stratis tanquam tormentis sibi & flammis adhibitis: quo magis inualecente malo extisque defluentibus, ac intestinis exhaustis, moritur. Hunc igitur & crudelitatis indicio, & quod sub Domitiano plurimum poruit, luscum, nec penitus cæcipientem, Iuuenalis representatū in tragœdia à Damasippo, cuius natales fuerant clari, taxat Satyra. viij. dicens, Clamosum ageres cum phasma Catulli. Quid enim aliud accipi debet, clamosum phasma? quàm tragœdia de Catullo Messalino, qui terroribus expauescebat, & instantes manes exhorrebat. vnde phasma dixit hanc tragœdiam ex apparitione manium. clamosum verò, quod mimus exclamans in personam illius introducebatur. Nam Satyra. xij. hoc repetens, inquit, Mimum agit ille Urbani qualem fugitiuus scurra Catulli. Alium credo fuisse, quem Plin. tradit Messalinum ex Consularibus Patriciis: qui cum admisset hirudines ad genua extrahendi sanguinis causa, quod podagris laboraret, interiit: propterea quod adfixa sanguisugarum relicta capita fecissent vulnera incurabilia, sed Messalinum Cottam Messalæ oratorum.

ris filium designasse virum gulosum & culinæ condimentorum repertorem. Messalinum insuper Iulius Frontinus tradit gessisse Consulatum cum Valerio. quæ lectio sanè referri potest ad Catullum Messalinum. *Captus*) orbatu. fuit in secunda scriptura luscus: & cæcutientem puto, non omnino cæcum: vt Secundus & Iuuenalis, vitium corporis in maius extolentes, ad animum referunt. quamuis cæ-

A Domitiano) autore & fauente Domitiano. *Im-*

prouida) temeraria, commissa casui. *In optimum*) in perniciem cuiusque viri optimi, criminando eum apud principem. *Nequitia*) malitia. *Sanguinariis*) mortiferis, crudelibus. *In commune*) In medium, inter conuiuas. *Imperator*) Nerua, vir bonus inquit.

Passurum) Catullum Messalinum. *Si uiueret*) si foret nostris temporibus. nam iam sub Domitiano excefferat. *Mauricus*) respondit. *Cænaret nobiscum*) id est, effet conuiua tuus Imperator quemadmodum Veiento malus. quod fuit liberè dictum, aduersus tamen principem mitem &

despectui habitum propter senectutem & debilitatem autore Dione. *Longius abij*) digressionem longiore vsus sum. *Libens*) vt laudare Mauricum amicum & optimè meritum. *Placuit*) decretum est. *Tolli*) aboleri. *Hic noster*) agogymnicus. nam scena & theatrum mores Ro. corrumpere. Liuii abbreviator, cum locatum à Censoribus theatrum extrueretur. P. Cor. Nafica autore tanquam inutile & nociturum publicis moribus ex S. C. destructum est. quam rem latius tractat diuus Augustinus primo de ciui. dei. & Tertullianus asserit Theatra stuprandis moribus nata. Tacitus refert quosdam incusasse Cn. Pompeium quòd mansuram theatri sedem posuisset, dum in theatro confidet populus, totos dies ignauia consumere, & patrios mores paulatim aboli-

cebat, non miserebatur. Sapius à Domitiano non secus ac tela, quæ & ipsa cæca & improuida feruntur, in optimum quemque contorquebatur. De huius nequitia, sanguinariisque sententijs, in commune omnes super cœnam loquebantur. Tum ipse Imperator, Quid putamus passurum fuisse, si uiueret. & Mauricus, Nobiscum cœnaret. Longius abij, libens tamè. Placuit agona tolli, qui mores Viennensium infecerat, vt noster hic omnium. Nam Viennensium vitia intra ipsos residunt, nostra latè uagantur. Vtque in corporibus, sic in imperio grauisimus est morbus, qui à capite diffunditur. Vale.

tos funditus eueri per accitam lasciuiam, vt quod vsquam corrumpi & corrumpere queat, in vrbe uisitur, degeneretque studiis externis iuuentus, gymnasia, & oicia, & turpes amores exercendo. [Seneca. Ætas subsequens ludicra priscorum inuenta traxit ad vitia: & quod honestæ causa delectationis inuentum est, ad voluptates corporeas præcipitatis mentibus impulerunt. Cassiodorus spectacula & ludicæ scenici nihil aliud quàm incestus, adulteria, crudelitates, & quæque flagitia representando edocuerint.] Hinc Plin. senior iuuenes exercendo se & uigendo animi vires perdidisse reprehendit. Similiter Iuuenalis multis gymnasia carpit. *Omnium*) mores infecit. propter concursum & imitationem omnium gentium. *A capite*) ab vrbe Roma gentiù principè-

cus pro alio postulare non possit: tamen & Senatorium ordinem retinet & iudicandi officio fungitur, & magistratum acceptum retinet, sed nouum aspirare prohibetur. autor Vlpianus. *Mala cæcitas*) sicut erat corporis luminibus captus, ita cognitione intellectus & iustitiæ. quare malum corporis addiderat animo. *Ingenio* (seno) naturæ crudeli.

C. PLINIVS POMPONIO BASSO SVO S. 22.

Magnam) Laudat Pomponiù Bassum, quòd iam ingrauescentibus annis secessum suum prudenter disponat: optatque sibi aliquando dari parem occasionem, qua sine dedecore possit transigere vitam ociosam. Pomponii Mar. meminit, pariter & Bassi, cuius pueri Urbici mortem immaturam deslet. *Ocium*) vacationem ab officiis ciuilibus. *Amensimè*) respicit ædes, [viridia] & loca lauta, quæ incolebat. *Agitare*) exercere. *Terra*) uenando, ludendo: dum ueheris lectica & equo. *Mari*) natando, nauigando. *Magistratus*) dignitates. magistratus aut personam ipsam demonstrat, vt cum dicimus magistratus iussit: aut honorem, vt si dicitur Mario datus est magistratus Vlpianus. ff. secundo inquit, Magistratus est vel is qui in potestate aliqua sit, vt puta Proconsul, vel Prætor, vel qui prouincias regunt. omnino hi dicuntur esse in magistratu, qui per imperia potentiores fiunt quàm priuati. Magistrare enim regere & moderari significat. Tacitus inter magistratus tantum recenset, quæsturam, ædilitatem, tribunatum, præturam, consularum. Tranquillus etiam alijs utitur, scribens Augustum diuisisse vrbes in regiones & vicos, ac instituisse vt illas annui magistratus sortito tuerentur, & ad hoc magistratos è plebe cuiusque vicinæ electos. Nam magistrati dicuntur non solum doctores artium, sed pagorum, societatum, vicorum, collegiorum, equitum. Inde Paulus de uerborum significatione, Qui bus ait, præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quàm ceteri diligentiam & sollicitudinem rebus quibus præstant, debent, hi magistrati appellantur: quin ipsi

Magnam cepi voluptatem, cum ex communibus amicis cognouiste, vt sapientia tua dignum est, & disponere ocium, & ferre, habitare amensimè, & nunc ter-
ra, nunc mari corpus agitare: multum disputare, multum audire, multum lectitare: quumque plurimum scias, quotidie tamen aliquid addiscere. Ita senescere oportet virum, qui magistratus amplissimos gesserit exercitus rexerit, totumque se Reip. quandiu decebat, obtulerit. Nam & prima uita tempora, & media patria, extrema nobis impertire debemus, vt ipsæ leges moment, qua maiorem annis lx. ocio reddunt. Quando mihi licebit? quando per atatem honestum erit imitari istud pulcherrima quietis exemplum? quando secessus mei non desidia nomen, sed tranquillitatis accipient? Vale.

magistratus per deriuationem à magistris cognominantur: hinc cuiuslibet disciplina præceptores magistratos appellari à monendo vel monstrando: & quem potestitas dictatorem uocauit, magistrum populi prius nuncupatum quidam tradunt, à quo magistrum equitum dictum. autores sunt Seneca & Varro, qui putant reliquos præter dictatorem & magistrum equitum, magistratus dictos, ita vt ab albo albatu. *Amplissimos*) quales sunt Cōsulatus, Procōsulatus, Prætura. *Resp.*) ad usum publicum & comunè utilitatē. Curiales oēs interminatione moneri iubet Imperator ne ciuitates fugiant, aut deserant; rus habitandi causa: fundum, quem ciuitati prætulerint scieret fisco esse sociandum, eoque iure se esse carituros, cuius causa impios se patriam uitando demonstrauerint. *Quamdiu*) per atatem legitimam. *Prima uita tempora*) iuuentutē. [Tradit Seneca hominem in freto uiuere debere, in portu autem mori: quo dicto significat, homi-

nem in iuuenta semper negociari debere, in senectute autem ociari.] *Media* virilitatis. *Extrema* senectutis. nam ætatem hominis in tria tantum distinguit. *Nobis* quieti, & honesto ocio. *Ann. lxx.* lib. iij. ostendimus Senatorem sexagenarium, neque in curiam cogi, neque repelli. *Per*

ætatem) excusante ætate, non morbo: optat enim sibi vitam longā & ociosam. *Exemplum*) quod tu facis. *Quando*) scilicet. nam sibi respondet. *Desideria*) quod eueniret, si ante tempus legitimum publica officia defererem.

C. PLINIUS VALENTI SVO S. 23

Droxime) Quom dixisset apud centumuiros, vbi nullos habebat in dicendo socios eorum, quos primo habuerat, conuerteretur de fragilitate humana & mutabilitate fortunæ, exemplūque sui doceret quā varia, quā lubrica sit. Fabius Valens, cui hæc scribitur epistola, Consul cum Vetere fuit: cum resp. diu pressa tandem in Neruam respirasset: illo Antoninus Pius quod erat vir peritus vsus est familiariter. Valentis Iuriscōsulti meminit Paulus titulo de fideicommissariis hereditatibus. Aliū Fabium Valentem leges apud Tacitum, legatum, Vitellianas partes secutum, cui agmen agenti præcessit aquila clangore læro: is non multo post Urbini in custodia interfectus est, & caput Vitellianis cohortibus ostentatum, ne quam vltra spem fouerent. *In quadruplici iudicio*) vbi sedebant iudices centum & octoginta, tot enim quatuor consiliis conscribebantur. *Dixissem*) egissem causam. *Subiit recordatio*) venit in mentem. *Iuuenem*) vnde uicifimo anno. *In quadruplici iudicio*) apud centumuiros. *Animus processit longius*) consideravi vteriora. *Hoc iudicio*) hac causa proximè dicta. *Illo*) cum primū cœpi *Socios*) participes, coadiutores in dicendo: nam plures eandem causam tuebantur & accusabant. *Laborij*) actionis. *Eram*) supereram. *Salus*) aduocatus, [extinctis cæteris qui tunc dixerunt vel absentibus.] *Vtroque*) primo &

Droximè cum apud centumuiros in quadruplici iudicio dixissem, subiit recordatio egisse me iuuenē, æquè in quadruplici processit animus, vt solet, longius: cœpi reputare, quos in hoc iudicio, quos in illo socios laboris habuissem. Solus eram, qui in vtroque dixissem: tantas conuersiones, aut fragilitas mortalitatis, aut fortuna mobilitas facit. Quidam ex iis, qui tunc egerant, decesserunt, exulant alij: huic ætas, & valetudo silentium suasisit: hic sponte beatissimo ocio fruitur: alius exercitum regit: illum ciuilibus officiis principis amicitia exemit. Circa nos ipsos quā multa mutata sunt, studiis processimus, studiis periclitati sumus:

postremo. *Conuersiones*) mutationes. *Fragilitas mortalitatis*) vita mortalium fragilis. Iuriscōsulti frequenter vsurpant mortalitatem pro morte. *Vlpianus*, is qui in reatu decedit, integri status decedit: extinguitur enim crimen mortalitate. [Et semel vt annotarim Tranquil. In vltima inquiring cognitione pro tribunali accessisse Nerone ad finem mortalitatis pronunciasse. Et Valerius pro ipsis mortalibus lib. ix. Cum tot referret cruciatu sibi metipsa mortalitas impulsu crudelitatis excogitauerit.] *Tunc*) cum primam causam dixi. *Huic*) alicui. *Ætas*) sexagenaria. *Silentium*) vacationem fori. *Hic*) alius. *Amicitia principis*) à Traiano ob amorem in consilium r erum suarum adhibiti nequibant tractare causas ciuiles, quales erant centumuirales. *Studijs processimus*) sub Domitiano: cum egit pro

Iulio

Iulio Pastore in centumuirali iudicio aduersum potentissimos ciuitatis, & Domitiani amicos: qua actione quia bene cessit, summam famam est adeptus & magistratus, quod in sine Panegyrici obscurius complectitur. Vos, inquit, patres conscripti credite, si cursu quondam prouectus ab illo infidiosissimo principe, antequam prosteretur odium bonorum, postquam professus est, substiti, cum viderem quæ

Rursus (que processimus)

sub Nerua & Traiano: quibus imperantibus, dignitate, gloria, diuitiis plurimum creuit. *Exiguum tempus*) non multi anni. nusquam enim comperio Secundum peruenisse ad senium, quod tantopere votis petierat. *Vices*) tot mutationes. *Æuum*) æternitatem. dictum æuum ab æternitate omnium annorum: hinc æuiternum, & per syncopen æternum. Et Censorinus, inquit, Ceterum de æuo, quod est tempus vnum & maximum, non multum est quod in præsentia dicatur. est enim imensum, sine origine, sine fine: quod eodem modo semper fuit, semper futurum est, neque ad quem quā hominum magis quā ad alterum pertinet. Hoc in tria diuiditur, præteritum, præsens, futurum. æuum neque annorum neque sæculorum numero, nec denique vllō finito temporis modulo metiri conabor. Secundum vero Hammonium *πρὸ τοῦ αἰῶνος* deductum videri potest, quod quinque significat, vitam hominis, mille annorum numerum, æter-

ad honores compendia paterent, longius malui. *Studijs periclitati sumus*) vel dum fauit studiosis, vt Arthemidorus philosopho, & cæteris: vel dum Bæbium Massiam reum peregit: proinde lib. viij testatur se futurum reum, si Domitianus diutius vixisset: nam in scrinio eius post interitum datus à Caro in Secundum libellus inuentus est.

rursusque processimus. Profuerunt nobis bonorum amicitie, bonorum obsuerunt, iterumque profunt. Si computes annos, exiguum tempus: si vices rerum, æuum putes. Quod potest esse documento, nihil desperare, nulli rei fidere, cum videamus tot varietates tam volubili orbe circumagi. Mihi autem familiare est, omnes cogitationes meas tecum communicare, vsdémque te vel præceptis vel exemplis monere, quibus ipse me moneo, qua ratio huius epistola fuit. Valc.

nitatem, autore Gregorio Nazanzeno, & septem secula à principio mundi vsque ad resurrectionem mortalium, & tergoris medullis Hippocrate tradente, [sed longè plura de æuo in quodam opusculo disseruit Ioannes Damascenus.] *Documento*) exemplo. *Nihil desperare*) in nulla re desperandum esse. [Nulli rei fidere] propter vices rerum, & quoniam multa obfunt, quæ prodesse videntur. *Volubili*) fortuito. *Orbe*) reuolutione. *Circumagi*) rotari. *Familiares*) consuetum. *Ratio*) causa.

C. PLINIUS MESIO MAXIMO SVO S. 24

Scripseram) Reuocata lege tabellaria de suffragiis, prius factum laudauerat, quia repentinum, sed scripserat verendum ne procedente tempore vitia aliqua nascerentur.

Scripseram) Reuocata lege tabellaria de suffragiis, prius factum laudauerat, quia repentinum, sed scripserat verendum ne procedente tempore vitia aliqua nascerentur.

Scripseram tibi verendum esse, ne ex tacitis suffragiis vitium aliquid existeret. Factum est. Proximis comitijs in quibusdam tabellariis quod cum euenisset, impudentiam suffragatorum taxat. nam pro candidatis in

tabula reperti sunt suffragatores. *Scripturam tibi*) lib. iij. ad eundem Maximū. *Ex tacitis suffragiis*) quæ per tabellam ferebatur sine voce. iam enim dixerat, Sed ve- reor ne precedente tempore ex ipso remedio vitia nascantur. est enim pericu-

Iocularia) ludibria, [in- scripta fuere.] *Fæda dictu*) inhonesta silentio inuol- uenda. *Vna*) tabella. *Candidatorum nomina*) in tabellis non suffragatorum, sed candidatorum nomi- na, quibus suffragium fe- rebant, scribere debebant. hæ autem literæ secun- dum Ciceronem de Ora- tore in dandis suffragiis subseribebantur. A. F. P. R. id est actum fide Pu- blii Rutilij. *Excanduit*) [subitò] iratus est. *Scriptis- set*) illa iocularia. *Principem*) Traianum. *Compre- catus*) precibus contendit vt inquireret & puniret. [*Ille*] qui hæc scripserat. [*Latuit*] non deprehensus est. *Fuit inter indignantes*) ipse cum aliis indignationem simulauit, & in nu- mero indignantium fuit. *Domus*) clam & secreto. *In tanta re*) in creatione mag- istratuum. *Serid*) quo seria & graua tractantur. *Scarriliter*) nequiter, petulanter. *Dicax*) qui iocosis salibus ludit. sine dubio dicax à dicendo dicitur: sicut dicacitas, quæ significat sermonem cum risu aliquos incessentem. ideo Demosthenem vrbantum fuisse dicunt, dica- cem negant: de quo Cicero de Oratore, Demosthenes non tam dicax fuit quàm facetus. est autem illud acrioris ingenii, hoc maioris artis. Idem dicacem appel- lat, qui risus magnos mouet: etenim cum duo genera sint facietiarum, alterum æqua- biliter in omni sermone solum, alterum peracutum & breue illa à veteribus supe- rior cauillatio, hæc altera à dicacitas nomi- natur. Leue nomen habet vtraque res, quippe leue est torum hoc, risum mouere. alibi in narrando consistere facietias pu-

lis multa iocularia, atque etiam fæda dictu: in vna verò pro candidatorum nominibus, suffragatorum nomina inuenta sunt. Excanduit Senatus, magnòque clamore ei qui scripsisset, iratum principem est comprecatus: ille tamen sefellit, & latuit, fortasse etiam inter indignantes fuit. Quid hunc putamus domi facere, qui in tanta re, tam serio tempore, tam scurriliter ludat? qui denique omnino in Senatu dicax, & vrbantus, & bellus est. Tantum licentiæ prauis ingenijs adycit illa fiducia. Quis enim sciet? poposcit tabellas, stylum accepit, demisit caput, neminem veretur, se contemnit. Inde ista ludibria, scena & pulpito digna. Quò te vertas? quæ remedia conquiras? ubique vitia remedijs fortiora. ἀλλὰ τῶν τε ἴσ' ἑσθ' ἡμῶς, ἀλλὰ μελήσῃ. Cui multum quotidie vigiliarum, multum laboris adycit hæc nostra iners, sed tamen effrenata petulantia. Vale.

tat, dicacitatem in faciendo. *Vrbantus*) nouum ostendit M. Tullius vrbantum esse vocabulum: vrbantitas autem dicitur qua significari videtur sermo præ se ferens in voce, sono, visu, proprium quendam gustum vrbis, & sumptam ex conuersatione doctorum tacitam eruditionem. Cui contraria rusticitas. Idem pro Cælio, Maledictio, si facietius iactatur vrbantitas nominatur. *Bellus*) Festiuus. Mart. Bellus homo, & magnus vis idem Cotta videri. Sed qui bellus homo est Cotta, pusillus homo est. Fabius lib. vi. Raro bellè respō- dent, id est festiuè & cum venere. Cicero de Oratore, Bella est familiaris responsio quasi errantis. Idem, Magnum risum mouent magis, vt bellè & literatè dicta lau- dantur. *Fiducia*) latendi: quæ stimulus est

peccandi. *Quis enim sciet*) ethopœia. nam finguntur quæ dici possent à dicace [illo & prauo homine.] *Stylum*) acutum fer- rum ad scribendum in ceratis tabulis. *Demisit*) incurrauit consuetudine scri- bentium. *Ludibria*) iocularia. *Scena*) quæ in theatro excitabatur agendarum fabularum gratia. & sicut tria fabularum genera, toridem scenarum fuerunt tragi- cum, comicum, satyricum. Placidus græ- maticus scenam esse dicit cameram hinc inde compositam, quæ vmbra loco in theatro erat, in quo ludia actitabantur: itè scenam vocari arborum in se incuban- tium quasi concameratam densationem, vt subterpositos tegere possit. Item com- positionem alicuius criminis quæ digna sit agi in teatro exclamationibus tragi- cis. Iurisconsultus diffinit scenam esse lu- dorum faciendorum causa quolibet loco vbi quis consistat, moueaturque, specta- culum sui præbitur, positam in publico

priuatòque vel vico: quo tamen loco pas- sim homines spectandi causa admittan- tur. nam Secundus pro auditorio, & Apu- leius pro spectaculo & motu vsurpant. *Pulpito*) in proscenio fiebat pulpitu, quod Græci ὑψηλόν appellant: ideo quòd eo tra- gici & comici actores in scenam pergūt. Pro recitantium cathedra Mart. posuit. [*Quo te vertas*] quod remedium parabis. [*Vitia remedijs fortiora*] Tacitus felicitatem Ro. sub Traiano commendans inquit, Natura tamen infirmitatis humanæ tardiora sunt remedia quàm vitia. ἀλλὰ τῶν τε ἴσ' ἑσθ' ἡμῶς ἀλλὰ μελήσῃ. sed hæc alii qui supra nos est curæ erunt, id est, verum hæc mala imperator noster Traianus curabit. Potest hoc dictum respicere illud Apollin- nis, ἐλάττω μελήσῃ τῶν τε καὶ ἄλλων ἡμῶς, id est, mihi curæ erunt hæc & candidis puellis. [*Iners*] inutilis. [*Petulantia*] procax læ- sciua.

C. PLINIVS NEPOTI SVO S. 25.

P *Etis*) Pollice- tur se emen- daturum li- bellos, quos Nepos itu- rus in prouinciam comites profectio- nis suæ perie- rat, quinimmo nouos cō- positurum. *Studiosissimè*) diligentissimè. *Comparasti*) emisti, conquisisti. *Reco- gnoscendos*) castigandos, ab eo quod præcedit: vel pri- mò relegendos, deinde cas- tigandos. [*Faciām*] cum cura & diligentia emen- dandos suscipiam.] *Te*) tanto viro & amico. *Super*) ad, præter, siue in primis. vt & Super omnia vultus Accessere boni. *Prouincie*) incertum cui propter il- lorum temporum inter- ceptam historiam. *Præfuturum*) cum imperio rectorum. *Tanti putes*) plurimi facias. *Sarcinarum*) libellorum meorum. *Supernacua*) inemendata. *Comites*) libellos

P *Etis, vt libellos meos, quos stu- diosissimè comparasti, recogno- scendos, emendandosque curem: faciam. Quid enim suscipere li- bentius debeo, te præsertim exigente? Nam quum vir grauissimus, doctissimus, disertissi- mus, super hæc occupatissimus, maxima prou- incia præfuturus, tanti putes scripta nostra circumferre tecum, quantopere mihi prou- idendum est, ne te hæc pars sarcinarum, tanquàm supernacua offendant? Adnitare ergo primum, vt comites istos quàm commodissimos habeas: deinde, vt reuersus inuenias, quos istis addere velis. Neque enim mediocriter me ad noua o- pera tuleris hortaris. Vale.*

iter tecum facturos. *Commodissimos*) emu- culatissimos: qui si viuo autore depraua- bantur, quantum nunc defecisse ab arche- typo post tot secula, & in tanta barbarie ll. ij.

putamus? quare tanto magis nobis elaborandum fuit, ut quod in manibus extat, ab ipsius orci faucibus liberaremus. Reuer-

(sus in Urbem) finito Proconsularu. Quos) nouos aliquos. Tui) doctissimus, cum videam nostra conquiri à te.

C. PLINIUS FALCONI SVO S. 26

Ertius) Falconi commēdat Sentij Augurini poemata. inde sumpta occasione recitat quæ in laudem sui scripserit: non esse tamen mirandum si talia faciat, cum grauissimorū & eruditissimorū virorum contubernio vtatur. Sentium Augurinum) filium Cn. Sentij Galli viri illustri, qui multa in Britannos & Iudæos gessit. Poëmata) parua poemata. Appellat) inscribit. Multos) in illis scripta. Tenuiter) in figura tenui: cui opponitur sublimiter, id est, grandiori stylo. Tenere) molliter, amabiliter. Bile) amaritudine. Amorem) meus amor in eum, qui cum sit animi passio, interdum obstat vero iudicio. Lemma) argumentum. Mart. in distichis, Lem-

Ertius dies est, quod audiui recitantem Sentium Augurinum cum summa mea voluptate, immò etiam admiratione (poematia appellat) multa tenuiter, multa sublimiter, multa venuste, multa temere, multa dulciter, multa cū bile. Aliquot annis puto nihil generis eius de absolutius scriptū, nisi forte me fallit aut amor eius, aut quod me ipsum laudibus euexit. Nam lemma sibi sumpsit, quod ego interdum versibus ludo. Atque adeo iudicij mei te iudicem faciam, si mihi ex hoc ipso lemmate secundus versus occurrerit. nam ceteros teneo, & iam explicauit:

*Canto carmina versibus minutis,
His olim quibus & meus Catullus,
Et Caluus, veteresque. Sed quid ad me?
Vnus Plinius est mihi, priores
Mauiit versiculos, foro relicto,
Et querit quod amet, putatque amare.*

mata si quæris cur sint ascripta, docebo, Vt si malueris, lemmata sola legas. Alibi, Viuida cum ponis epigrammata: mortua ponis Lemmata. Scribitur enim duplici m. apud Aristotelem pro positione, id est, interrogatione sumitur. nam interrogatio causa responsionis est, ex qua syllogismus. eam etiam assumptum dicunt. ex monolemmatis propositio: ut respiras? viuus igitur. nam manifestum est assumptum: quod omne quod spirat, viuuit. Lemma insuper dicimus quod sumitur ratione doniitem prophetiam, & ex proprio corde apophthegma. simplici verò m dignitatem, fortitudinem, elationem animi, superbiam, lucrum: quamuis alij ducti errore scripturæ aliter interpretentur. Iudicij mei) an rectè iudicem. Occurrerit)

memoria se obtulerit. Teneo) memini. Explicui) reuocaui in mentem [etiam secundum versum.] Minutis) breuibus, quales sunt hendecasyllabi, an magis humili fito. Meum) municeps, siue quo delector. de vtroque abundè iam dictum. Veteres) scriptores. quorum plurimos non multo post nominabimus. Sed quid ad me) nihil illi faciunt mihi ad exemplum. Vnus Plinius est mihi) detineor hendecasyllabo mei Plinij. Mauit priores versiculos) magis capitur scribendis versiculis, & hos præponit studio orationū. vel magis sic distingue, & dic, vnus Plinius est mihi priores, id est, pro Catullo & Caluo, ac alijs veteribus, studeo Plinij hendecasyllabo. Relicto foro) omittis actionibus forensibus. Quod amet) amicam vel puerum.

Ille) admirandus in moribus & eloquentia. Quid) opus est mirari seueros illos Catones respectu Plinij tan potius referendum ad scripta Catonis iocosa: de quibus Ouidius libro secundo de Tristibus, Et leue Cornifici, parque Catonis opus. Amas) oblectaris lufibus & amoribus, scribendo iocosa. Sunt qui legant, qui sapias, nō quisquis amas. Amare noli) cū talia ludant seuerissimi, & supremæ fortunæ viri. est autem concessio prohibitiua. Apta) materię congruentia. Expressa) explicatiua quod intēdit. Gustū) gratiam, lepōrem. Moribus) malè enim habitat scientia cum vitio. Spurinna) Vestricio Spurinna doctissimo & prudentissimo viro. Antonino) Arrio Antonino auo materno Antonini Pij, quare non audiendi qui Antonino Pio legunt, cūm is natus sit imperante Domitiano. nec sub Traiano potuerit esse senex: mox enim Spurinnam, & Antoninum, grauissimos senes appellat: de vtroque enarratius iam præscripsimus. Contubernalis) conuictor. Ornatur) instituitur, formatur. Illud) dictum. γηνώσκων, ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ἕκαστος, οἷς περ ἤδεταί ξυών, cognoscens quod talis est vnusquisque, quibus delectatur cōuersans.

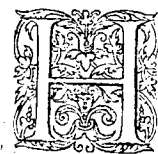
*Ille Plinius, ille, quid Catones?
I nunc qui sapias, amare noli.*

Vides quam acuta omnia, quam apta, quam expressa? Ad hunc gustum totum librum repromitto, quem tibi, ut primum publicauerit, exhibebo. Interim ama iuuenem, & temporibus nostris gratulare pro ingenio tali, quod ille moribus adornat. Viuit cum Spurinna, viuit cum Antonino: quorum alteri affinis, utrique contubernalis est. Possis ex hoc facere coniecturam quam sit emendatus adolescens, qui à grauissimis senibus sic amatur. Est enim illud verissimum, γηνώσκων ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ἕκαστος, οἷς περ ἤδεταί ξυών. Vale.

Iambica) Demosthenes in oratione de transgressa legatione hæc adducit tanquam ex Phœnissis Euripidis, si quibusdam exemplaribus credimus. ὅστις δ' ἄμωρὸν ἤδεταί κενὸς ἀνὴρ, καὶ πόποτα ἠερίσσοι, γηνώσκων, ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ἕκαστος, οἷς περ ἤδεταί ξυών, id est, quicumque autem conuersans delectatur malis vir, nunquā inquisui, cognoscēs quod talis est vnusquisque quibus delectatur conuersans. Hanc etiam sententiam Aphthonius recitat suppresso autore: nos illam Euripidis tragœdiam diligenter recognouimus. neque vllibi talia carmina deprehendimus. aut igitur ab exemplaribus perire, aut alterius autoris sunt.

C. PLINIUS SEVERO SVO S. 27

Herennius) Nominine Herennii Seueri rogat Iulium Seuerum, ut per aliquem summum artificem curaret imagines Cæsar. Nepotis, & Titus Casij, quam simillimas archetypo depingendas, quas Herennius in sua bibliotheca positurus erat. Bibliotheca) quæ latinè libraria dicitur, sicut bibliopola librarius: qui etiam scriptor & custos librorum est apud Varronem, qui libros rationum curat. sed libralia frustra sunt

Herennius Seuerus, vir doctissimus, magni estimat in bibliotheca sua ponere imagines municipum tuorum, Cornelij Nepotis, &

vnus libræ Columella referente. Cornelij Nepotis) hic vir sanctus, Ciceroni familiaris & amicus: cuius vitam conscripsit Clarus historicus habitus est: nam insuper vitam Titi Attici, librum de illustribus viris, item de faginatione audiū edidit: ac Daretem Phrygium latinitate

donauit, chronica conscripfit, itom epigrammata lufit. Tranquillus afferit composuiffe librum, quo distinguit literatum

Titi Casij) Fuit Titus

Cassius Seuerus Parmensis orator, qui primùm flexit ab illa veteri atque dicendi via directa: non infirmitate ingenii, nec inficitia literarum, sed iudicio & intellectu, si Tacito credimus. Vtrosque coniunxerunt duo religionis nostræ professores eloquentissimi Tertullianus & Lactantius: quorum ille inquit, Neque Cassius Seuerus aut Cor. Nepos, neque ullus commentator eiusmodi antiquitatum aliud quam hominem promulgauerunt. hic verò Nepotem & Cassium lib. primo diuinarum institutionum connectit. Fateamur ergo

ex verbis Cæcili Cor. Nepotem fuisse Parmensem, cum constet Cassium Parmensem: neque obstat quod Veronenses viri sanè illustres afferunt, ideo Nepotem Veronensem, quod illi tamquam amico scripserit Catullus. Leuis hæc & minimi cōiectura. aut, quod alii scribunt, Padi accolam: tunc enim iure consurgunt Cremonenses siue Placentini ac alii innumerari, & melius sibi hac ratione vendicabunt. proinde longè magis proxima Pado Parma, quam Verona. [Non negauerim tamen in aliquibus antiquissimis exemplaribus legi Titi Catij non Titi Cassij. [*Istic*] in municipio tuo. *Delegem*) mandem, committam. *Studiorum*) literarum. *Patriam*) Parmam. *Nomen*) samam. *Auxerunt*) vt omittam Parmensium lanarum celebritatem, & Cassio centurione, ac Macrob. ciuibus secundum quosdam

ab erudito. moritur principatu diui Augusti Plinio auctore.

Titi Casij. petiq; si sunt istic, vt esse credibile est, exscribendas, pingendasque delegē. Quam curam tibi potissimum iniungo: primum, quia desiderijs meis amicissimè obsequeris: deinde, quia tibi studiorum summa reuerentia, summus amor studiosorum: postremò, quòd patriam tuam, omnesque qui nomen eius auxerunt, vt patriam ipsam, veneraris, & diligis. Peto autem vt pictorem quam diligentissimum assumas. Nam quum est arduum similitudinem effingere ex vero, tum longè difficillima est imitationis imitatio. A qua rogo, vt artificem, quem elegeris, ne in melius quidem sinas aberrare. Vale.

honestatam Parmam. refert Plutar. in vita C. Marij, cum inter eius milites, & Catulli, de Cimbrorum victoria contentio oriretur, in hæc pacta ventum esse, vt legati Parmensium, qui tunc aderant de hac re iudicium ferrent: qui ducti per cadauera hostium à militibus, conspexerunt iaculis militum Carulli barbarorum corpora perforata: quod dignoscebatur ex literis, quæ nomen Carulli in telis designabant. ex quibus sanè conici potest, quanta tunc temporis esset Parmensium autoritas, qui super tanta re disceptatores electi fuerint. *Ex vero*) ex archetypo, à viuo homine. *Imitatio imitationis*) effigies, quæ deducitur ab alia pictura, quæ & ipsa transcripta fuit à prima & vera forma. nam imitator semper deficit ab imitato. *In melius*) in maiorè decorè quam Nepos & Cassius dum viuerent, fuerunt.

C. PLINIUS ROMANO SVO S. 24

Ita tu Romanū monet vt in curiam veniat cum proximè iudices cogentur. nam Nepos Prætor cessanti mul-

Ita tu, quum proximè res agentur quoquo modo adiudicandum veni. Nihil est, quòd in dextram aures fiducia mei dormias: non im-

etiam indixerat, & nisi cum venia absolutus fuisset. *Eia*) interdum hortantis aduerbium, quandoque corripientis. hic commodè in vtraque significatione accipi potest. *Proximè*) primum. *Res agentur*) causæ tractabuntur. *Quoquo modo*) omnino. *Iudicandum*) nam erat iudex Vocius Romanus. *Nihil est*) non prodest, non opus est. Virg. Si ad vitulam spectas,

Ecce) hoc aduerbium pro maiori parte affert aliquid noui, interdum demonstrat. *Licinius Nepos*) cuius constantiam & seueritatem in Prætura postmodum laudat. Fuit alius Licinius Nepos declamator, autore Seneca. *Prætor*) qui iuridicundo præerat, & in potestatem habebat tabellas omnium iudicum. *Fortis*) constans. *Multam dixit*) vsus veterum præualuit, vt ita loqueremur,

multam dixit. quamvis Cato, multam facit proterit non sine ratione, vt inquit Gellius. *Multam*) pecuniariam pœnam. instituto antiquo ex bobus & ouibus multa dicebatur, & maximam multam quam Gellius appellat supremam duarum ouium & triginta bouum instituerunt: sed cum eiusmodi multa à magistratibus dicta erat, adigebantur boues ouesque aliàs precij parui, aliàs maioris: eaque res faciebat inæqualem multæ pœnam: idcirco lege Aterina constituti sunt in oues singulas æris deni, in boues æris centeni. Vlpianus de verb. significatione, inter multam & pœnam, inquit, multum interest, cum pœna generale nomen sit, & omnium delictorum coertio, multa specialis peccati: cuius animaduersio hodie pecuniaria est, pœna autem non tantum pecuniaria, verum capitis & æstimationis irrogari solet. & multa quidem ex arbitrio eius venit, qui multam dicit. pœna non irrogatur, nisi quæ quacunque lege, vel quo alio iure specialiter huic delicto imposita est. quinimò multa ibi dicitur vbi specialiter pœna non est imposita: item multam is dicere potest, cui adjudicatio data

nihil est quod pocula laudes. *Dormias in dextram aurem*) securus sis, prouerbium in eos qui securè viuunt. *Dextram*) à nobiliori. nam etiam dicimus dormire in vtranque aurem. [quod testatur Iulius Pollux lib. ij.] *Fiducia mei*) quia fides quòd te excusent. *Cessatur*) vacatur ab officio suo.

punè cessatur. Ecce, Licinius Nepos, prætor, acer. & fortis vir, multam dixit, etiam Senatori. Egit ille in Senatu causam suam: egit autem sic, vt deprecaretur. Remissa est multa, sed timuit, sed rogauit, sed opus venia fuit. Dices, Nō omnes prætores tam seueri. Falleris. Nam vel instituere, vel reducere eiusmodi exemplū, non nisi seueri: institutum, reductumve exercere etiam leuissimi possunt. Vale.

est. magistratus enim solos & præfides prouinciarum posse multam dicere mandatis permissum est. Pœnam autem vnusquisque irrogare potest, cui huius criminis siue delicti, executio competit. super quibus Labeo ibidem pleraque multa. Tacitus multari exilio plerumque vsurpat, [ac quod maius est, Valerius multare pro capitali supplicio afficere, libro sexto vsus est. sicut libro nono morte multata est, dixit] & multare significat interdum lacerare, mutilare, mollire, dissoluere: itaque Terentianus Demea dixit omnem familiam multasse vsque ad mortem. Vnde Mulciber, quasi multiber deductus creditur. *Ille*) Senator. *Deprecaretur*) precibus obsecraret. nā deprecatio & in Senatu, & apud principem locum habet. *Sed timuit*) quamuis absolutus tamen extimuit, & opus fuit precibus ac venia, quæ vitasset si ad officium conuenisset. *Instituere*) introducere primum. *Reducere*) iam perlata lege ne quis cessaret, ab officio suo sine legitima causa, postmodum desueta, quæ tunc per Nepotem reduci videbatur. *Seueri*) Prætores, qualis erat Licinius Nepos. *Institutum*) receptum.

A Tuli) Miram fontis suis naturam in agro Comēti refert. nam itatis horis crescebat, & decreſcebat. cauſas ergo tanti miraculi nititur inueſtigare, & poſt multas rationes iudicio Surra plura ſcrutanda relinquit. Licinio Surra ſcriptam epiſtolam in veruſto codice lego, qui diues admodum teſtimonio hiftoricorum, pariter à Iuuenale per hæc demonſtrat. Diſpoſitis prædiues hamis vigilare cohortem Seruorum noctu Licinus iubet, attonitus pro Electro, ſignifiſ; ſuis, phrygiæque columna, Atque ebore, & lata teſtudine. Eò enim diuitiarum proceſſit, vt gymnaſium Ro. pop. ſuis impenſis extruxerit. Fuit autem vir alti ingenij & profundæ doctrinæ, quod epigrammate ex lib. vij. teſtatur Mar. Doctorem Licini celeberrime ſumme virorum. Cuius priſca graues lingua reduxit auos: ambiguum cum idem poëta ſcribat ad Licinianum, Dum Surra laudatur tuus: & alibi, Quique videt propius magni certamina Circi, Laudat Aucinæ vicinus Surra Diang: an ſignificauerit Palphurium Surram pulſum olim à Senatu, & Domitiano imperante de oratoribus coronatum: an Licinium Surram: omitto enim Manlium Surram cauſidicum, cuius meminit Fabius. Maxima fuit cum Traiano & Licinio Surra amicitia, quod oſtendemus in panegyrico commodius. Patria) Como. *Queſtionem*) diſputationem. *Quæſtio*) latius intelligitur omnis de qua in veranque partem, vel in plures dici credibiliter poteſt, in quem ſenſum hic eſt accipiendâ: at in iuridiciali materia dupliciter uſu venit: altero modo, quo dicimus multas quæſtiones habere controuerſiam: quo etiam minores omnes complectimur: altero, quo ſignificamus illam

A Tuli tibi ex patria mea pro munſculo quæſtionem, altiffima iſta eruditione digniſſimam. Fons oritur in monte, per ſaxa decurrit, excipitur cœnatiuncula manu facta. Ibi paululum retentus in Larium lacum decedit. Huius mira natura. Ter in die ſtatis auctibus, ac diminutionibus creſcit, decreſcitque. Cernitur id palam, & cum ſumma voluptate deprehenditur. Iuxta recumbis & veſceris: Atque etiam ex ipſo fonte (nam eſt frigidiffimus) potas: interim ille certis dimenſiſ; que momentis vel ſubtrahitur vel aſurgit. Annulum, ſeu quid aliud ponis in ſicco, alluitur ſenſim, ac nouiſſimè

ſummam, in qua cauſa vertitur, ſcilicet controuerſiam ex conſtitutione conſtitutionis cauſarum natam. *Iſta*) tua profunda rerum [ſublumiū] cognitione. *Fons*) ab incolis etiam nunc cognomento Plinianus, ferè eandem naturam ſeruans: quod prius monumentis mandarât Plinius auuuculus. In Comenſi, inquit, agro iuxta Larium lacum fons largus, horis ſingulis ſemper intumeſcit, ac reſidet. quare dici poſſet anapaumenos ad inſtar Iouis fôtis, qui naſcitur in Dodone: meridie defiçiēs, & ad mediū noctis exuberâs. *Cœnatiuncula*) loco paruo ad cœnandū apto. *Manu facta*) artificiali, nō natua. *Retietus*) remoratus. *Ter*) auuuculus eius dixerat ſingulis horis. *Statis*) dimenſis, certis, vt ſtata ſæcra, quæ certo die fiunt. ergo non placet legere ſtatutis. *Auctibus*) aquarum incrementis. *Palam*) maniſte, non obſcure. *Recumbis*) ſedes cibum ſumpturus. *Veſceris*) comedis. *Potas*) miſces vinū. *Ille*) fons. *Dimenſis*) æqualibus. *Momentis*) breuibus ſpatiis. nam momentariam vitam breuem dixit Apuleius: & momentarium maritū in eundem ſenſum. ſic momentarium venenum, quod ſtatim interficeret, & momentariam ſalutem quantulamcunque.

Subtrahitur)

Subtrahitur) decreſcit. *In ſicco*) in ripa & margine. *Senſim*) paulatim. *Alluitur*) mam.

Operitur) aqua contegitur. *Detegitur*) aperitur decreſcente aqua. *Deſeritur*) in ſicco. *Vtrunque*) operiri & detegi. *Iterum*) ſecundò. *Spiritus ne aliquis*) nunc incipit cauſas facti inquirere, an ſcilicet aliqua lenis aura obſtruat os fôtis, qua remiſſa, aperiat, prout illata occurrit, aut decedit expulſa. [Hic loquitur Secundum philoſophos, & præfertim Plin. auuuculum, qui credit orbem terrarum ita habere ſpiritum & anhelitum ſicuti homines: & quando ſpiritum emittit, tunc maria creſcere, cum recipit, decreſcere.] *Illatus*) ori obiectus. *Incurrit*) legitur etiam occurrit. *Expulſus*) à contrario ſpiritu vel vi aquæ. *Ceteris eiufdem generis*) vt a mulis. *Hians*) maniſte, apertus. *Illyſa*) vaſa collo anguſto. *Prona*) in os conuerſa *ſiſtunt*) remorantur. *Moras*) interualla. *Anima*) ſpiritus. *Obluſtantis*) reſiſtentis. *Singulis*) tranſitum verbum. *Quæ*) eadem eſt natura. *Quæ Oceano eſt*) mare Oceanum quod vniuerſum terrarum orbem ambit, & medium ſcindit dictum, ſcribente Theone, & magno etymologico, vel quia *uicinus*) videt, id eſt, celeriter fluit, vel quia celeriter expeditur, an quod celeriter fertur. Dicitur autem comes lunæ, quòd cū ea ſimul ſeneſcit adoleſcitque. Incremento ſuo hunc ordinem ſeruât: primo naſcentis lunæ die fit copioſior æſtus ſolito; minuitur pauliſper ſecundo, minorè que videt comẽ tertius quàm ſecundus, & ita decreſcendo ad diem ſeptimum peruenit, rurfus octauus dies manet ſeptimo par, & nonus fit ſimilis tertio, decimus quinto, & vndecimus fit quarto par, tertio quoque duodecimus, & tertiusdecimus fit ſimilis ſecundo, quartusdecimus primo, tertia verò hebdomas eadem fa-

operitur: detegitur rurfus, paulatimque deſeritur. Si diutius obſerues, vtrunque iterum ac tertio videas. Spiritus ne aliquis occultior os fontis & fauces modo laxat, modo includit, prout in latus occurrit, aut deceſſit expulſus? Quod in ampullis cateriſ; que generis eiufdem videmus accidere, quibus non hians, nec ſtatim patens exitus. Nam illa quoque, quam prona & vergentia, per quaſdam obluſtantis anime moras crebris quaſi ſingultibus ſiſtunt, quod effundunt. An quæ Oceano natura, fonti quoque? quæque ille ratione aut impellitur aut reſorbetur. hac modicus hic humor vicibus alternis ſupprimatur vel egeritur? An vt flumina quæ in mare deferuntur, aduerſantibus ventis, obuiòque æſtu retorquentur, ita eſt aliquid quod huius fontis excuſum per momenta repercutiat? An latentibus venis certa meſſura, quæ dum colligit quod exhauſerat, minor riuus eſt & pigrior: cum collegit,

cit quæ prima: quarta eadem quæ ſecunda. excitatur autem bis in die, ſemper horarum. xij. ſpatio. Luna verò creſcente maiores fiunt, vt refert Cæſar in Commentariis. Plinius ſenior etiam in ſole cauſam æſtus ponit. apud quem libro ſecundo, & naturam Oceani & æſtus modum leges, quam rem Curtius libro octauo ante oculos maniſteſſimè ponit, vt Strabo, Cenſorinus, Philoſtratus. nos verò quæ à Mela dicuntur ſuper hoc tantum referemus. Modò, inquit, Oceani æſtus inundat campos, modò late nudat ac reſugit: nec adhuc ſatis cognitum eſt anhelitu ne ſuo id mundus efficiat, retrahatque cum ſpiritu regerat vndam vndique, ſi (vt doctioribus placet) vnum animal eſt: an ſint depreſſi aliqui ſpecus, quo reciproca maria reſidant, atque vnde ſe rurfus exuberantia attollant: an luna cauſas tantis meatibus præbeat. ad ortus

mm. j.

certè eius occasusque variantur, nec eodem assidue tempore, sed ut illa surgit, ac demergitur, ita recedere atque aduentare comperimus. *Impellitur* exæluat. *Resorbetur* refluit. *Hæc* ratione. *Hic humor modicus* hic fonticulus respectu maris: nam largum fuisse testatur auunculus. *Alternè* vicissitudinariis. *Supprimatur* retinetur. *Egeritur* emittitur. asserit Plinius, Gadi-

Agilior excitatior, crescente humore. *Profertur* exit. *Libramentum* mensura certa. nam librare est libra metiri. Libra autem siue libella mensuram instrumentum, & librator mensor dicitur. *Suscitat* commouet, [aliàs suscitatur.] *Elicit* sensum & latentem educit. *Fontem* aquam. *Strangulat* retinet spiritum, occupat exitum. *Satis* manifestè. *Expressi* descripsi. *Quod efficitur* effectum, &

agilior maiorque profertur? An nescio quod libramentum abditum & cacum, quod cum exinanitum est, suscitatur & elicit fontem: quum repletum, moratur, & strangulat? Scrutare tu causas (potes enim) qua tantum miraculum efficiunt. mihi abundè est, si satis expressi quod efficitur. Vale.

rem ipsam.

QUARTI LIBRI FINIS.

C. PLINI CÆCILI
SECUNDI EPISTO-
LARVM

LIBER QVINTVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIAE Catanæ
commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS
SEVERO SVO S.

Legatum) Põponia exheredato filio Curiano hæredes reliquerat secundum & quosdam alios: filius post matris obitum voluerat secretò cum Secundo se componere: sed re infecta, & ad Iuriconsultos delata, est Curiani causa visa iniqua: Is tamen postulauit ut cæteros cohæredes, qui temporibus metuentes quærebant rem sine lite transigere. itaque accepta quarta hæreditatis parte destitit ille à iudicio. Huius facti Secundus autor postea à Curiano legatum capiens, nõ sine exultatione rem commemorat apud amicum Seuerum: quanquam non Severo, sed Arrinio, alii Anno scriptam epistolam codices indicant. *Legatum*) quod legauit mihi moriens; Curianus. *Amplis-*

LEGATVM mihi obuenit modicum, sed amplissimo gratius? Cur amplissimo gratius? Pomponia Gratilla exheredato filio Assudio Curiano, hæredem reliquerat me: dederat cohæredes Sertorium Seuerum, pratorium virum, aliosque equites Romanos splendidos: Curianus orabat, ut sibi donarem portionem meã, seque præiudicio inuare. eandem

mo gratius) longè charius quàm si alius mihi amplissimum reliquisset, propter Gratillæ amicitiam, vel quòd postea laudandum contigit. *Pomponia Gratilla*) Rustici Aruleni vxor: [quare potius probo ut legatur Gratilla quàm Galla.] *splendidos equites*) Hirtius aut Oppius appellauit splendidos ac illustres equites (vt mmi. ij.

non solum chartarum causa atque iu-
uandi accusatoris, sed etiam ut non facile
corruptantur. indifferenter autem om-
nis, qui aliquid scripsisset, vel cuius no-
mine scriptum fuisset, scriptor à veteri-
bus dicebatur. quare inuenies Horatium
scribere usum pro mutuo accipere: & re-
scribere pro restituere. nam qui mutuo
accipere solent chirographum creditori
scribere, qui recipiunt, creditam pecuniã
subscribere. Tranquillus pro subnotare
usus est, Cum Pinarium, inquit, equitem
subscribere quendam animaduertisset Au-
gustus. Et M. Tullius pro Cluentio sæpe
numero censorias subscriptiones pro no-
tis & iudiciis censoriis. Marcellus. ff. pri-

Appetebat) adueniebat,
appropinquabat. Liuius,
Iam ver appetebat, cum
Annibal ex hybernis mo-
uit. *Componere*) concordare,
conuenire sine strepitu
& figura iudicii. *Transge-
re*) conficere rem, [litem fi-
nire ex compositione. titu-
lus est apud iureconsultos
de transactionibus, &
Vlpianus ad Senatuscon-
sultum Tertullianum, tran-
sacta debemus accipere

bona fide [possessa], ut valeat transactio.
Paulus de Verb. sig. transacta non solum
de quibus controuersia fuerit, sed etiam
quæ sine controuersia sunt possessa. *Cau-
se*) suæ, quæ bona erat. *Temporum*) Domi-
tiani. *Exirent res capitæ*) audax locutio pro
dimitterentur rei, id est, ex centumvira-
libus causis, quæ erant ciuiles traherentur
in iudicium capitale. *Capitæ res*) accu-
sarentur capitaliter. Labeo existimat ca-
pitis accusationem eam esse, cuius pœna
mors aut exilium esset, Terentio auctore
de iure patronatus. Nam capitalia iudi-
cia dicimus quæ ultimo supplicio affi-
ciunt, veluti aquæ & ignis interdictione,
vel deportatione, vel metallo secundum
Iustinianum quarto Institutionum. *Mul-
tis accidisse*) qui diffidebant causæ suæ, ad-
uersarios alicuius atrocis criminis reos
trahebant in aliud iudicium, quod per-
mittebatur, etsi contra leges erat, sub aua-
ro & sauo tyranno, rem gratam illi fa-
cturi, si quouis modo fiscum repleuissent.

mo pro consentire. Non enim aliter vo-
luntati eius, qui arrogare pupillum uolet
etiam, & si causam eius ob alia probaue-
rit, subscribendum erit. in quem sensum
frequenter usurpat Vlpianus. [& Alexan-
der Ro. Imperator more principum, qui
subscribere solent quæ rata habent, sub-
scriptioni operam dabat, & lectioni epi-
stolarum post horas meridianas. sic Cai-
us. x. quoque die numerum puniendorum
ex custodia subscribebat.] Columella au-
tem lib. primo pro fauere, Quod si voto,
inquit, fortuna subscribit: agrum habe-
bimus salubri cœlo. *Cetera*) coheredibus
meis. *Mecum non subscripsit*) me non cita-
uit, mihi non denunciavit.

*Appetebat iudicij dies. Cohæredes mei cõpone-
re & transigere cupiebant: non diffidētia cause,
sed metu temporū. Verebantur, quod videbant
multis accidisse, ne ex centumviralii iudicio ca-
pitis rei exirent. Et erant quidam in illis, qui-
bus obijci & Gratillæ amicitia & Rustici pos-
set: Rogant me, ut cum Curiano loquar. Con-
uenimus in adem Concordiæ. Ibi ego, Si mater*

Ex illis) ex illorum cohæredum numero.
Gratillæ & Rustici amicitia) qui fuerant
amici Rustici & Gratillæ eius uxoris.
Hanc Domitianus relegauerat, illum oc-
cidi iusserat. *In adem Concordiæ*) [In cu-
ria fuisse, &] ibi aliquando Senatum ha-
bitum testantur Lampridius, Varro,
[M. Tullius] ac Liuius in area Vulcani
summa nobilium inuidia adem Concor-
diæ à Flauio dedicatam prodidit, ex mul-
tatitia pecunia feneratoribus conde-
mnatis aream fecisse, cum ad id publica
non daretur, quam uouerat, si populo
reconciliaisset ordines, inciditque in ta-
bula area. eam adem trecentis quatuor
annis post capitulinam dedicatam fuisse
autore Plinio. Liuius tamen secundo bel-
lo Punico asserit L. Manlium Prætorem
in Gallia uouisse adem Concordiæ, &
biennio post à Cn. Pompeio & Quintio
Flaminiò Duumuiris in arcem faciendam
locatam fuisse, & per M. [& Cn.] Attiliũ
dedicatam. Plutarchus tradit. Camillum

in tumultu patrum & plebis adem Con-
cordiæ uouisse, & post reconciliationem
ex decreto in foro erectam. Idem tamen
post necem Gracchorum refert adem
Concordiæ ab Opimio extructam, tan-
quam si de cæde Romanorum triuphas-
set. quare noctu parieti eius ascriptum,
opus uocidæ templum Concordiæ. Ap-
pianus scribit post necem Gracchorum
Senatum iussisse adem Concordiæ in fo-
ro erigi. Tranquillus testatur Tiberium
adem Concordiæ dedicasse. In monumē-

Ex quarta parte) ex qua-
drante. sub assis nomine
tota hæreditas notabatur,
cuius partes sunt: uncia ab
vno dicta: sextans sexta
pars assis: quadrans qua-
rta pars: triens tria: quin-
cunx quinque partes assis:
semis dimidium assis: sep-
tunx septem uncias. bes, oc-
to: dodrans, nouem: de-
cunx vel dextans decem:
deunx undecim. autores
sunt Vlpianus, Iustinia-
nus, Priscianus. *Ex quarta
parte*) Paulus ad legem
Falcidiam, Lex inquit Fal-
cidialata est, quæ primo

cap. liberam legendi facultatem dedit
usque ad dodrantem: secundo capite mo-
dus legatorum constituitur his uerbis,
Quicumque ciuis Ro. post hanc legem
rogatam testamentum faciet, is quantam
cuique ciui Ro. pecuniam in rep. dare, le-
gere uolet, ius potestatisque esto: dum ita
detur legatum: ne minus quam quartam
partem hæreditatis ex eo testamento hæ-
redes capiant. Vlp. ff. v. de inofficioso te-
stamento scribit quartam partem debita
portio sufficere ad excludendam que-
relam. quarta autem accipitur, deducto
ære alieno & funeris impensa. Iustinia-
nus in Instit. eodem titulo. Quartam quis
debet habere, ut de inofficioso agere non
possit, siue iure hæreditario, siue legati,
vel fidei commissi, vel si mortis causa ei
donata quarta fuerit, vel inter uiuos siue
vnus hæres institutus sit, ut idem de lege
Falcidia testatur, siue plures apud eum,
eõsue pars quarta remaneret. Falcidia lex
de hæreditatibus lata à Publio Falcidio

tis urbis hoc reperitur S.P.Q.R. adem
Concordiæ uetustate collapsam in melio-
rem faciem opere & cultu splendidiore re-
stituerunt. aut igitur necesse est diuersas
Concordiæ ades in urbe constructas &
dirutas interdum reparatas: aut apertissi-
mè inter se dissentient scriptores. *Scri-
psisset*) reliquisset testamentum sua manu
scripto. absolute tamen scribere de testa-
menti accipitur tantum pro relinquere:
nam alius pro testatore poterat scribere
ipso consentiente.

*inquam te ex parte quarta scripsisset heredem,
num queri posses? Quid si heredem quidem
instituisset ex asse, sed legatis ita exhausisset,
ut non amplius apud te quam quarta remane-
ret? Igitur sufficere tibi debet, si ex hæredatus à
matre, quartam partem ab hæredibus eius ac-
cipias, quam tamen ego augebo. Scis te non
subscripsisse mecum, & iam biennium transis-
se, omniaque me usu cepisse. Sed ut te cohæ-
redes mei tractabiliorem experiantur, utque ti-
bi nihil abstulerit reuerentia mei, offero pro*

Tribuno inter bella ciuilia Augusti &
Antonii, Dione memorante, sed Curia-
nus in nullo prædictorum casuum fuit.
nam omnino à matre erat exhæredatus.
quare nisi ille habuisset iustas exhæredan-
di causas, poterat agere de inofficioso te-
stamento. Illud addam ex constitutione
diui Pii quartam partem arrogantis con-
cedi. *Num queri posses?*) perinde ac si dice-
ret, non, quia id iure fecisset. hoc autem
agit interrogatio ut neges. *Ex asse*) ex v-
niuersa hæreditate. *Exhausisset*) extenuas-
set, alienasset. *Quarta*) legitima pars. nam
si totam hæreditatem legatis assumpsisset,
profuisset Curiano doli exceptio, quod
respondet Paulus de iure codicillorum.
Quarta) repete, num queri posses? *Augebo*).
Volebat Secundus ut Curianus acciperet
quartam bonorum partem à suis cohæ-
redibus. nam suam portionem iam sibi
usucapione uindicauerat, tamen pro li-
beralitate sua pollicetur se daturum quar-
tã suæ partis. Augebo igitur hoc pacto, si

me vnum ex illis quos in iudicium vocasti, putauero, & mea cum illis communicauero, sic enim fiebat quarta maior. *Non subscripsisse mecum*) non denunciaſſe, neque me citasse. nam sic interruptitur vsucapio. *Biennium*) Iustinianus inſtit. titulo de vsucapionibus, Iure ciuili conſtitutum olim fuiſſe tradit, rem mobilem anno vbique vno, immobilem biennio tantum in Italico ſolo vsucapi. quod ſequentes Imperatores emendarunt longius tempus vsucapionibus conſtituendo. *Vſucapiſſe*) mihi vendicaſſe vsu lege cauto. nam vsucapio bono publico introducta

Tantundem) quartam cum cæteris coheredibus, vt ſcilicet computata vniuerſa hæreditate quarta pars detraheretur & Curiano daretur. *Tali fructu*) ſenſus eſt, non ſolum gaudium in animo ſenſi, quòd rem honeſtiſſimam feceram, ſed etiam à multis laudatus ſum. *Legatum mihi reliquit*) quia in hoc negotio tam modeſtè me geſſeram, moriens legato modico proſecutus eſt. nam in limine epiſtolæ dixerat, Legatum mihi obuenit, modicum, ſed amplifſimo gratius. *Signauit*) monſtrauit elogio de me in teſtamento ſcripto. *More antiquorum*) quo modo ſolebant antiqui facere, [vel legas honore, quo proſequebantur antiquos.] *Blandior mihi*) mihi applaudo. mea nimium laudo. *Durum*) inurbanum, ruſticum. *Tam ſa-*

C. PLINIVS FLACCO SVO S. 2

Accipi) Flacco agit gratias pro turdorum corona. Annium Flaccum Senatorem apud eundem inuenies. Ad hæc ſcimur Valerium Flaccum poetam per illa tempora clariſſe. crediderim tamen, cum hæc ſcriberet Secundus, ab humanis exceſſif-

Accipi pulcherrimos turdos, cum quibus parem calculum ponere, nec ullis copijs ex Laurentino, nec maris tam turbidis tempeſtatibus poſſum. Recipies ergo e-

ſt, ne ſcilicet quarundam rerum diu, & ferè ſemper incerta dominia eſſent, cum ſufficeret dominis ad inquirendas res ſuas ſtatuti temporis ſpatium. Eſt autem vsucapio ſecundum Modeſtinum acquiretio vel adiectione domini per continuationem poſſeſſionis lege definiti. *Tractabilioſorem*) minus grauem. quod fiebat comunicata Secundi portione cum cæteris. *Reuerentia mei*) quia dum me veneraris non vocaſti in iudicium. & ſic proceſſit vsucapio. *Nihil abſtulerit*) nullum præiudicium iuri tuo, id eſt, quartæ parti fecerit.

mea parte tantundè. Tuli fructu non conſcientiæ modo, veru etiam fama. ille ergo Curianus legatum mihi reliquit: & factum meum (niſi forte blandior mihi) antiquorum notabili honore ſignauit. Hæc tibi ſcripſi, quia de omnibus qua me vel delectant vel angunt, non aliter tecum quam mecum loqui ſoleo. Deinde, quòd durum exiſtimabam, te amantiſſimum mei fraudare voluptate quam ipſe capiebam. Neque enim ſum tam ſapiens, vt nihil mea interſit, an ijs, qua honeſtè feciſſe me credo, teſtificatio quadam, & quaſi præmiu accedat. Vale.

piens) quin ducar gloria. verus enim ſapiens contentus eſt conſcientia rectè facti, non fama. *Vt nihil mea interſit*) vt credam non intereſſe mea. *Teſtificatio*) laus præfertim à te amicifſimo.

ſe. In quibuſdam exemplaribus non Flacco, ſed Calphurnio ſcriptam epiſtolam nota-

notauimus: ſue iſ fuerit Calphurnius Piſo, cuius paulo poſt fit mentio: ſue Calphurnius Agricola, ab Antonino philoſopho miſſus aduerſum Britannos. Calphurnio Ruſo ſcripſit Adrianus: & Calphurnio Flacco, ſecundum Paulum, quem conſtat perueniſſe vſque ad Antonini & Seueri tempora, Calphurnium Macrum Secundus teſtatur ſua tempeſtate virum clarifſimum. Vlpianus Calphurnium Ruſum Proconſulem Arcadiæ ſub Adriano: ſic Calphurnium Celerianum. Marcellus, Calphurnio diuum Prium & Antoninum reſcripſiſſe, & Calphurnium Longinum ſiſci aduocatum recitat. *Turdos*) fuerunt inter aues turdi gratifſimo ſapore, autoribus Horatio & Martiale. Tria genera

Steriles) ſine apophoretis. *Simpliçter*) aperte. *Imitantes ſoleriam Diomedis*) nullo quantuloſcunque munere te dignantes. In vi. Iliados rapſodia tradit Homerus Glaucû & Diomedem poſt congreſſum inter ſe mutæſſe arma: Glaucum aurea, quæ centum bobus: Diomedem ferrea, quæ nouem tantum æſtimabantur, dediſſe: quod indicat ſequens verſus, *ἄρματα χαλκείων ἐξεπέμπευε δὲ χρυσοῖων*. Huius rei meminere inſuper Plinius libro. xxxij. cap. primo, & Gellius lib. ſecundo cap. xxij. & Martialis libro nono expreſſit. Homeri carmen Marcus Tullius ad Atticum libro ſexto

facit Ariſtoteles libro nono de animalibus. *Ponere*) reddere. *Parem calculum*) par munus. (tracta ſimilitudine à calculatoribus, qui parem calculum, id eſt parè ratione aſcribunt.) *Nec ullis copijs ex Laurentino*) cum ibi nihil præter teſtum & arenas ſtatim poſſideret, vt alibi reſert: nullæ ergo erant in Laurentino copiz. [Plures legunt, nec vrbs copijs ex Laurentino, id eſt, ex vrbanis copijs, quas iuſſi exportari in Laurentinum, ſed durior dicendi modus.] *Turbidis tempeſtatibus*) quibus non licet piſcari. id autem mare ſæpius contrarijs fluctibus incredeſcebat, ſoleas & ſquillas optimas producebat, in cæteris non admirabile.

piſtolas ſteriles, & ſimpliçter ingratas: ac ne illam quidem ſoleriam Diomedis in permutando munere imitantes. Sed, qua facilitas tua, hoc magis dabis veniam, quòd ſe non mereri fatentur. Vale.

recitat, Habes inquit ad omnia non vt poſtulaſti, *ἄρματα χαλκείων*, ſed paria paribus reſpondimus. Et proverbium inde ortum in ſagaces: *ἄρματα ἀπὸ χαλκείων διαμαίεσθαι νοεῖς*, id eſt, aurea pro æreis permutare noſti. *Que facilitas tua*) ſua ſolita facilitate. *Mereri veniam*) id eſt, aperte ſuum crimen fatentur literæ meæ.

C. PLINIVS ARISTONI SVO S. 3

Vm) Dum legerentur Secundi epiſgrammata apud Ariſtonem præſentibus multis, quidam laudarunt, alij damnarunt, quòd vir tantus laſciua talia publicaret. quibus ab Ariſtone cognitis ſcribit Secundus ſe honeſtas animi laxationes ſequi. præfertim in componendis verſiculis, nec id facere ſine multorum ac maximorum virorum exemplo, quos plurimos commemorat: deinde cur epiſgrammata

Vm plurima officia tua mihi grata & iucunda ſunt, tum vel maxime quòd me celandum non putasti, fuiſſe apud te de verſiculis meis multum copioſumque ſermonem. eumq; diuerſitate iudiciorum longius proceſſiſſe: exitiſſe etiam quosdam, qui ſcripta quidem ipſa

recitat, prudenter explicat. *Verſiculû*) hendecasyllabis. *Diuerſitate iudiciorum*) varia enim hominum iudicia. *Longius*) in multum temporis & verborum.

Non improbarent) laudarent. *Hæc*) lasciua. *Scriberem*) componerem. *Recitarem*) emitterem, publicarem, auditorum iudiciū experirer. *Seueros parum*) molliusculos, tenellos, prurientes. *Comædias*) xliij. natus annos comædiam Græcam composuit, vt alibi refert. *Mimos*) omnium gesticulatores, vnde & Pantomimi appellati. eos qui spectasse, Apuleio tradente, ridere opus erat. mimo graphi autem mimorum scriptores, e quibus Labe-rius palmam tulit. *Satyracos*) qui turpia versu notant & carpunt. [non displicet sotaodicos scilicet versus, de quibus alibi. Qui socraticos legunt, videntur respicere Socratis amatorios sermones, cum tamen ferè alibi Socratici sermones pro sapientibus & moralibus accipiantur.] Intellego dixit non tam propter difficultatem, & figurarum dicendi genus, quod illis peculiare est, quàm propter turpia, Intellego igitur lego. *Innoxia*) concessa, vel legatur innoxie remissionis, in eundem sensum. *Homo sum*) trahor affectibus. *Vt*) tanquam. *Talsa*) lasciua. *Doctissimos*) in secunda lectione fuit ditissimos, id est, supremæ fortunæ viros. *Doctissimos*) conuenit autem cum illo Papinij ad Stellam, *Nec quisquâ inquit est illustri poetarû, qui non aliquid operibus suis stilo remissione præluserit.* *Gravissimos*) Sic procedit Apuleius in oratione prima contra accusatores, enumerans viros gravissimos, qui scriperant epigrammata. *Errare*) scribere talia, si tamen error est. *Cum illis*) exemplo illorum. *Explicere*) explicare, referre. *Seria*) res graues, nam vt in vita, sic in studiis pulcherrimum & humanissimū existimo seueritatem comitatamque miscere. *An ego vereor*) quæ illi non veriti sunt. *Neminem viuentium*) multi enim tunc viuebant, qui in scribendis epigram-

non improbarent, me tamen amicè simpliciterque reprehenderent, quod hæc scriberem recitarémque. Quibus ego, vt augeam meam culpam, ita respondeo. Facio nonnunquam versiculos seueros parum, facio comædias, & audio & specto mimos, & lyricos lego, & satyricos intello: aliquando præterea rideo, iocor, ludo, vtque omnia innoxia remissionis genera breuiter amplectar, homo sum. Nec verò molestè fero hanc esse de moribus meis existimationem: vt qui nesciunt talia doctissimos, grauissimos, sanctissimos homines scriptitasse, me scribere mirentur. Ab illis autem, quibus notum est, quos quantosque auctores sequar, facile impetrari posse confido, vt errare me, sed cum illis simant, quorum non seria modo, verum etiam lusus exprimere, laudabile est. An ego verear (neminem viuentium, nequam in speciem adulationis incidam, nominabo) ne me non satis deceat, quod decuit M. Tullium, Caium Caluum, Asinium Pollionem,

matibus excelebant, quos dicit se omittere: ne tanquam grauissimis & sanctissimis viris videatur adulari. *Marcum Tullium*) quem idem libro septimo testatur lasciuos versus composuisse, & ad exemplum eius commotum, vt similes pangeret. *Caium Caluum*) oratorem & poetam. De versibus vtriusque satis iam prædiximus. *Asinium Pollionem*) Longum esset recensere omnia, quæ ab historicis de istis scriptoribus referantur: quare contenti erimus tantum allegare, quibus probentur fuisse summi & oratores & poetæ. *Asinius* igitur Pollio vir consularis & triumphalis, orator ac historicus insignis, & secundum aliquos declamator philosophusque, nam temporibus Pompeii Magni declamauit in vrbe, & Timagenis scholæ successor fuit. lxxx. ætatis sui anno in villa Tusculana moritur, eum Sen. poetam appellat, nam tragædias composuisse Tacitus & Horatius meminere, & illius carmen mirum in modum Vergilius in

Bucolicis extollit, scripsit autem multa, quorum aliqua recitantur à Suida. Alios) Polliones plures annotauimus, quos nunc consulo omittimus.

Marcum Messalam) Hic

patre M. Messala natus iisdem Coss. quibus T. Li-

uius historicus, minor natu quàm Cic. orator nullo modo inops, sed non nimis ornatus genere verborum, prudens, acutus, minimè incautus patronus, in causis cognoscendis componendisque diligens, magni laboris, multæ operæ multarumque causarum. secundum alios nitidus & candidus, quodammodo præ se ferens in dicendo nobilitatem suâ. quare dignitatem in eo probat Fabius. Fuit ingenio exactissimo & Latini sermonis diligentissimus obseruator, vnde quosdam rotos libellos non de rebus modò singulis, sed etiam de literis edidit. Illi vertere Græca in Latinum placuit, multæque fuerunt ad hunc modum scriptæ orationes: adeo vt etiam cum illa Hyperidis pro Phryne difficillima Romanis subtilitate contenderit. Senem adolescens Octavius obseruauit, & in oratione Latina sequi conatus est. Hic ille Messala quem triumphari morte prosperant, pecuniam, libertatémque interfectori polliciti. Verùm ad Brutum & Cassium confugiens cum bellicosissima militum parte in cornu Bruti collocatus aduersus Antoninum multa fortiter gessit. defunctis partium ducibus exercitum per inducias Antonio tradidit, & Octauium se proscibentem in tanta clade nactus in potestatem suam, tamen vt Imperatorem iuuit, salutique restituit, traduntque ab Augusto laudatum, quòd licet in cæpis Philippicis Bruti gratia hostis acerrimus ei fuisset, in Actio promptissimum sese præbuisset. Iam autem illi aduersum Sext. Pompeium Dicæarchiam promiserat, & primam legionem ad Hipponium ducere impetrauerat: ad illa igitur Messala inquit, Ego tibi ô Cæsar semper melioris atque iustioris partis, honorisque fui. Bis Coss. per annos. lv. auguratum gessit. aquarum præfecturam primus ab Augusto accepit, à quo præfectus vrbs primò factus sexto die magistratu se abdicauit, inciuilem potestatem esse contestans. Ante biennium quàm moreretur, ita memoria excidit ac sensu,

Marcum Messalæ, Quintum Hortensium, M. Brutum,

vt vix pauca verba coniungeret, & [nominis] sui obliuisceretur: ad extremum vlcere sibi circa sacram spinam nato incidia se confecit, anno ætatis. lxxij. Agere in foro cepit iam Cicerone arcem eloquentiæ tenente. in iudicio pro Aufidio Ser. Sulp. contradixit. Causam Phaselli & Herodis accusantibus Iudeis apud M. Ant. defendit. Tibullus panegyricum scripsit, in quo Messalam à rebus bellicis & eloquentia laudat. & eius natalem supra elegia celebrat. Linius & Macrobius Messalæ cognomentum pluribus exequuntur. *Q. Hortensium*) Hic Consularis vir clarus & humanus Prætor Pompeianus partes secutus in Macedonia. *M. Brutum*) Orator plurimum actione valens, cuius rei fides est, quòd eius scripta tantum intra famam fuerunt. diu oratorum princeps: aliquando æmulus Ciceronis existimatus est: nouissimè quoad vixit secundus: nam omnibus ferme ætatis suæ oratoribus, nisi M. Tullio clarior, fuit multa cum munditia indutus amictusque, piscinarum & pauonum amator. Cicero de Claris Oratoribus, & Valerius Max. lib. viii. plurimum actione valuisse tradunt. Catone familiariter vsus, cuius vxorem Martiam ad prolem impetrauit. Pompeii bona defendit. Pomponio Attico amicus, & Sisennæ historico, Luculloque, vt inter se fortem proponerent, quis poemate, quis oratione Græca pariter & Latina aliquod opus componeret. Ouid. ij. Tristium ostendit in versibus Hortensii non defuisse lasciuiam, eius tamen carmina, si Gellio credimus, inuenta quidam Græcorum putarunt. Tradit Plutarchus in Bruti vita, Cum Hortensius C. Antonium M. Antonii in in vindictam Ciceronis occidisset, comprehensus postea in Philippis à M. Antonio iugulatur. at Q. Serenus inquit, Sic est Hortensius olim Absumptus: causis enim confectus agendis Obtulit, cum vox domino viuente periret. Et nondum extincti moreretur lingua disertis.

M. Brutum) philosophos ferme omnes Brutus, sed præsertim Platonicos attingit. quare in his egregius & multo quam in orationibus præstantior, sufficit ponderi rerum. scias eum sentire quæ dicit. nam grauitatem quandam præ se fert, virtutibus suis à plerisque amatus, ab amicis desideratus, ab optimis admiratus, hostibus non inuisus, clemens & magnanimus, inflexibilem mentem ad bonum & æquum conseruans. Eius eloquentiam pluribus *M. Tullius* de *Claris Oratoribus* commendat. *Epistolas* scripsit *Laconico* stilo, breuis enim & astrictus fuit: quibus simpliciter & ingenuè iudicium animi sui detexit. *Librum* de virtute composuit. orationem pro *Deiotaro* rege adolescens

L. Syllam) *Syllam* quidam legunt, quoddam facilis transitus sit ab *y* in *u*. *Syllam* à colore nomen traxisse credit *Plutarchus*; alii, vt *Macrobius*, dictum quasi *Sibyllam*. *L.igitur Sylla* cognomento *Fœlix*, salibus & scommate oblectatus commentarios rerum suarum reliquit, post captas *Athenas* allatam *Appellionis* bibliothecam [in urbem] transtulit, in qua fuerant *Aristotelis* & *Theophrasti* libri, qui publicati multum Romanis ad philosophiam contulerunt. Fuit enim *Sylla* literis Græcis & Latinis pariter doctissime eruditus, facundus ac ingenio incredibili, vt in historiis memorat *Salustius*. quare illud *C. Iulii Cæsaris* apud *Tranquil.* *Syllam* nescisse literas cum stomacho prolatum est, quoddam dictaturam deposuisset, tanquam non legisset in historiis, *Dionysium* sæpe vsurpassè hanc vocem, *Tyrannum* pedibus tractum non insidentem equo relinquere tyrannidem debere. *Q. Catulum*) *Q. Catulus* *Lustatius* Consul cum *Mario* de *Cimbris* triumphauit. Censuram cum *Craffo* gessit, ciuilibus negociis, quam rei militari commodior, *Syllanæ* factionis aliquando princeps, in summo honore apud optimates & multitudini non inuisus, omnium verò Romanorum mansuetissimus, autoritatis, integritatis, æquitatis primus, post dedicatum à se *Capitolium*, qui somnauit *Iouem* in gremium suum *Augustum* puerum reposuisse, atque reip. signum, quod manu gestaret, in

dixit, sed pro *Milone* scripsit, exercitationis causa. *Brutum* septem libellos de iure ciuili fecisse *Pomponius* de origine iuris autor est. Puerum à se dilectum illustrauit, qui postea in sigillis celebratus. Meminerunt *Plinius* & *Mart.* in eius amorem condita in bibliothecas carmina reulit: non melius quam *Cicero*, sed *felicitus*, quia illum fecisse pauciores sciunt. *Ouidius* lib. primo de *Ponto*, si ramentum is est [credo tamen alium fuisse,] nam multi per ea tempora *Bruti* fuere. testatur *Brutum* poetam doctum, *Doctus*, & in promptu carmina *Brutus* habet. In *Brutum* etiã edita carmina prodit *Seneca* lib. vi. *Contrauersiarum*. *M. Bruti* vita luculentissime à *Plutarcho* describitur.

L. Sullam, Q. Catulum, Quintum Scauolam,

sinum eius collocasse. *Catulo* non solum nos Latini, sed etiam Græci ipsi (*Cicero* refert) solent suæ linguæ subtilitatem elegantiamque concedere. *Epigrammata* lusisse *Gellius* autor, apud quem sequentes versus *Q. Catuli* recognoscuntur, *Aufugit mi* animus, credo (vt solet) ad *Theotimum* Deuenit. sic est, per fugium illud habet. *Quid* si non interdixissem ne illuc fugitium Mitteret ad se intro, sed magis euceret? *Ibimus* quæsitum, verum ne ipsi teneamur, *Formido*, *Quid* ago? da *Venus* consilium. *M. Tullius* primo de natura deorum tradit à *Catulo* *Roscium* quendam in deliciis habitum, in quem pulcherrimum illius epigramma recitat. *Constiteram* exorientem auroram forte salutans, *Cum* subito à læua *Roscii* exoritur. *Pace* mihi liceat cælestes dicere vestra. *Mortalis* visus pulchrior esse dea est. *Plutarchus* & *Appianus* testantur interisse postquam *Marius* pro *Catulo*, rogantibus respondit, *Mori* oportere *Inclusum* domi accensis carbonibus se suffocantem. *Plinius* tamen libro xxxv. scribit interfectum ab *Amphione*. Satis constat quem *Plutarchus* & *Appianus* recitant non fuisse *Capitolini* templi dedicatorem, cum is post *Syllam* perierit: at ille viuo adhuc *Sylla*, cuius felicitati non obtingit vt *Capitolium* dedicaret, cum id maxime cuperet. *Q. Scauolam*) *Q. Mutius*

Scauola, *P. filius*, & *L. Craffi* socer, princeps Romæ in ædilitate sua leonum simul plurium pugnam dedit, collega *Craffo* oratori in Consulatu. & iterum cum *L. Cæcilio Metello*, cum vterque de *Dalmatis* triumphauit, pontifex Max. Romanorum vnus & ingenio & industria præstantissimus. nam fuit orator ac *Iurisconsultus* insignis, qui *Ciceronem* in iure ciuili instituit. vnde merito *Quintum Scauolam* libro primo de *Oratore* vocat omnium doctissimum, & disciplina iuris ciuilibus eruditissimum, & ingenio prudent-

Seruii Sulpitium) *Seruius Sulpitius* vir princeps, qui interrex *Pompeium* vnicum *Cōsulem* creauit in adolescentia verbis redundantibus, & efferuescentibus: post *Lucii Craffi* auditor magnificum illud dicendi genus expressit: tantam facultatem assecutus, vt non æqualibus suis solum anteponeretur, sed cum maioribus natu cōpararetur. Nemo enim nec motu corporis, nec ipso habitu, atque forma fuit aptior, nec voce lenior, aut suauior, cuius tanta erat in dicendo grauitas, tanta iucunditas, tanta breuitas, vt posset, vel vt prudentes errarent: vel vt boni minus bene sentirent, dicendo perficere. & cum *M. Tullius* de *Claris Oratoribus* eloquentiam *Sulpitii* pluribus prosequatur: contenti erimus, quæ ab eodem pro *Murena* dicuntur. *Seruius* inquit *Sulpitius* forum secutus est, ius ciuile didicit, multum vigilauit, laborauit, præsto multis fuit, magna laus & gratia hominibus, vnum hominum elaborare in ea scientia, quæ sit multis profutura. *Pomponius* de *Origine iuris*, cum *Seruius Sulpitius* in causis orandis primum locum obtineret, aut certe post *Ciceronem*, traditur de re amici *Q. Mutium* consuluisse: qui quauis sapius respondisset, *Seruium* tamen parum de iure intellexisse. quare à *Mutio* obiurgatus, quoddam turpe esset patricio, & nobili viro causas oranti, ius, in quo versaretur, ignorare: ea velut contumelia *Seruius* tactus, operam dedit iuri ciuili sub *Albo Lucillio*. Sed maxime instructus ab *Aulo Aquilio*. *Fabius* iurisconsultissimum appellat: at *Gellio* afferente iuris ciuilibus autor, & bene literatus, nec minus facun-

tiãque acutissimum, & oratione maxime limatum: subtilem atque iuris peritorum eloquentium iuris peritum eloquentissimum. Plura lege apud eundem in libro de *Claris Oratoribus*. *Fabius* sanè facundiam in *Scauola* probat. *Hunc Marius filius* interfici iussit: & in *Tiberim* deiecit. Alterum *Scauolam Iurisconsultum* recitat *Iulius Capitolinus*, cuius autoritate & periculo *Antoninus* philosophus semper iura dictauit: & sub eo *Papinianus*, & *Seuerus Iurisconsultus* professi sunt.

us orator, *Marco Varro* familiariter vsus. *Cum* in legatione perisisset, eius statuam *populus Romanus* pro rostris posuit: & secundum *Eusebium* in *Chronicis* publico funere elatus est. Antequam diceret, commentariis causis mandabat, & in libros digerebat, cuius se tres orationes vidisse testatur *Quintilianus*, quarum vna erat pro *Aufidia*, cui contradixit *Messala*. Hi de quibus loquor commentarii, ita extabati exacti, vt ab ipso in memoriam posteritatis viderentur esse compositi. Reliquit autem propè centum & octoginta libros, autore *Pomponio*: hoc solo exercitationis genere se exercere solebat in componendis carminibus. nam & sublimis spiritus attollere orationem poterat, & verba poetica libertate audaciora præsumit eandem dicendi facultatem. quare *Ouidius*, secundo *Tristium* monstrat *Seruium*, aliquando versibus lasciuisse. *Nec* minus *Hortensii*, nec sunt minus improba *Seruii Varronem*) *Hic* mihi concedent lectores ita profunda *Varronis* doctrina postulante pluribus agere, nec molestum erit illis legere, quæ nos hinc inde inquirendo non grauauerit: *Omissis* igitur rebus bellicis: nam foris pariter ac domi clarus extitit. *M. Terentius* Varro secundum *Sidonium* alius ab eo qui natus in vico *Attace* *Narbonensis* prouinciæ [ille] xxxv. agens annum literas Græcas summo studio edidit: in Latinis præceptorem habuit *Laelium* virum doctum, & socerum *C. Fundanium*, vir ingenio omnique doctrina præstans. *L. Ælium* equitem eruditissimum, & Græcis literis & Latinis, antiquitatisque nostræ

penitus literatam imitatus: eam scientiam per sese etiam auctam pluribus & illustrioribus literis explicuit: quem sensum voluit, optimè expressit: omnium Rom. doctissimum, linguæ Latinæ peritissimum, & omnis antiquitatis, & rerum Græcarum nostrarumque, testantur Seneca & Fabius: plus tamen scientiæ collaturum, quàm eloquentiæ: nam philosophū accuratissimè doctum atque eruditum scribit Apuleius. Macrobius in omnibus imitatore[m] Homeri: Gellius doctrinarum multiformium, variarumque artium, quibus humanitas erudita est, culmen habuisse. Dionysius in antiquitatibus, suæ ætatis omnium florentium longè peritissimum. Appianus philosophum, & historiarum scriptorem egregium. Eius viuentis imago posita fuit in bibliotheca: quæ prima in vrbe ab Asinio Pollione de manubiis publicata Romæ, haud minore gloria principe oratore, & ciue: ex illa ingeniorum, quæ tunc fuit multitudine, vni hanc coronam dante, quam cum eodem Magnus Pompeius pyraticeo ex bello naualem dedit. Julius Cæsar bibliothecas Græcas & Latinas, quas maximè posset publicare destinans, M. Varroni curam dedit comparandarum, ac digerendarum: qui cum esset vnde cunq[ue] doctissimus, tamen contumeliosè à Quinto Rhemnio Pale[m]one porcus literarum appellatus est. Præcepta autem sapientiæ versibus Latinis tradidit, rhetoricorum libros rerum humanarum, de vita populi Romani, epistolarum, de liberis educandis, Promethei libros, disciplinarum libros nouem, pro Gallio & Fundanio de rebus admirandis, rerum diuinarum, de vita patrum, de legibus periplum, imagines septingentorum illustrium voluminibus suis inseruit: non

Torquatium immò Torquatos primum Torquato cognomentum indidisse accepimus torquè ex auro

hostis Galli induuias, què singulari certamine prouocatus occiderat, & torquè detractū collo suo impulerat: inde cognomen in familiam receptum. Igitur Torquatos eloquentes adducit: quorum primus L. Torquatus, M. Tullio referente, elegans in dicendo: in æstimando admodum prudens orator: quem non tam citò

passus interciderere figuras, aut veritatem æui contra homines valere. Pompeio in Consulari commentariis introductorium, quæstiones epistolicas, de Aboriginibus libros, vnum de architectura, nauales libros, quos diligenter excoluit: comedias, satyras, quas alij cynicas, ipse appellauit Menippeas, à Menippo philosopho, cuius libros æmulatus est: de compositione satyræ, de æstuariis, & plures, quos longum esset recensere: nunc de agriculturâ tres extant quos fecit cum octogesimo primum vitæ annum ageret: de libris linguæ Latinæ, siue sermonis Latini, quid sentiamus consultò nunc super sedimus. Vnum addam Varronem Argonautica conscripsisse, quod colligitur ex primo Nafonis amorum. Varronem, primamque ratem quæ nesciet æras, Auræque Æsonio terga petita duci. Et idem immo: quod hic optimè facit libro secundo Tristium satis signanter expressit. Is quoque Phasias Argon qui duxit in vndas, Non potuit Veneris furta tacere suæ. Nam & Varronis Argonautica & epigrammata monstrauit. In Triumviratu & Tribunatu clarus, & prætura functus propè nonagenarius moritur: se condi iubens fictilibus doliis Pythagorico modo in myrthi & oleæ atque nigre populi foliis. Quidam prodiderunt Varronem eiusdem nominis cuidam à Triumviris proscriptorum veritum ne ideo mali aliquid quale Cinna pateretur, proposuisse scriptum, quo id ipsum admoneret. Erat autem tunc Trib. pl. quare impetum carnificum à se repulisse & risum excitasse. Appianus tamen refert inter proscriptos relatum, apud Calenum clam retentum in villa, in quam Antonius deambulationis causa aliquando veniebat.

Torquatium, immò Torquatos, C. Memmium,

rhetorem dixisses, & si non deerat oratio, quàm (vt Græci) dicunt politicon: verum in eo erant plurimæ literæ, nec vulgares, sed interiores quædam, & reconditæ: diuina memoria, summa verborum & grauitas, & elegantia: atque hæc omnia vitæ decorabat grauitas & integritas. Fuit autem Pomponij Attici & Ciceronis condi-

scipulus, bello pyraticeo & ciuili implicatus. Eius ac Iulæ epithalamium celebravit Carullus. L. Torquatium tamen Gellius subagresti ingenio & infestiuo fuisse testatur: & dum contra Hortensium apud consilium iudicum (quamquam legatur iudicium Consulum) ageret, appellasse eum Dionysiam gesticulariam. Eius filius, T. Torquatus doctus vir ex Rhodiana disciplina Molonis, & à natura ad dicendum satis solutus atque expeditus: cui si vita suppeditauisset, sublato ambitu Consul factus esset: plus facultatis habuit ad dicendum, quàm voluntatis: itaque studio huic non satisfacit, officio verò nec in suorum necessariorum causis, nec in sententia Senatoria defuit. At Aulus Torquatus Cassij & Bruti partes secutus, post quorum interitum metu percussus Atticus tuendum instituit: ad hunc scripsit Horatius epistolam libro primo. *C. Memmium* C. Memmii, L. filius, perfectus literis, sed Græcis: fastidiosus sanè Latinarum: argutus orator, verbisque dulcis: sed fugiens non modò dicendi, verum etiam

C. Lentulum C. Lentulus Marcellinus Censorinus, nec vnquam indifertus, & in Consulari

pereloquens visus est: non tardus sententiis, non inops verbis. Legitur etiam. Cn. Lentulus, qui testimonio M. Tullij multo maiorem opinionem dicendi actione faciebat, quàm quanta in eo facultas erat: non peracutus, quanquam & ex facie & ex vultu videbatur: nec abundans verbis, & si fallebat in eo ipso, sic interuallis, exclamationibus, voce suauis & canora, admirando irridebat: calebat agendo, vt ea quæ deerant non desiderarentur. Cicero alios Lentulos oratores in libello de claris Oratoribus nominat. Fuere præterea alij Lentuli auctoribus Cæsare, L. Iuio, Plinio, Plutarcho, quos consultò præterimus. *Gatulicum* cum Caio Gatulico inimicitias gessisse, libro quarto naturalium quæstionum adfirmat Seneca, apud alium quæpiam nihil adhuc de illo comperi. præter vnum Martialem, qui in præfatione libri primi asserit Gatulicum epigrammata scripsisse. *Annaum Senecam*, Lucius Annaeus Seneca Cordubensis: cuius si singula exequi vellem, for-

Lentulum, Gatulicum, Annaum Senecam,

mam interpretis excederem, Cyrum Marcellium Eferinum rhetorem præceptorem, & condiscipulum Portium Latronem declamatorem habuit: & Phocionem Stoicum in philosophia audiuit, & Attalum: siue, vt alij scribunt, Plotium: Alfio insuper Flauio, & Asinio Pollione, ac ferè omnibus sui temporis declamatoribus usus: nam superuixit ad multum ætatis, vt potuerit ipso contestante M. Tullium audiuisse. Primus scholam frequentabat, & vltimus exibat: memoria vsque in admirationem. Neronem puerum iam à Claudio adoptatum ab exilio reuocatum Senator præceptis eloquentiæ instruere conatus est: per aliquod temporis apud Agrippinam, & mox, Neronem, cum Burro potens. Plurimum studij in eo fuit, multarumque rerum cognitio: in qua tamen aliquando ab his, quibus inquirenda quædam mandabat, deceptus est. natus ingenio amæno, & temporis illius auribus accommodato: tractauit omnem ferè studiorum materiam: nam plura scripsit

quàm nunc extent. In dicendo copiam præ se tulit: at in philosophia parum diligens, egregius tamen vitiorum insectator: multæ in eo claræque sententiæ, multa etiam morum gratia legenda, sed in eloquendo corrupta pleraque. Felles eum suo ingenio dixisse, alieno iudicio. Sanè fractum dicendi genus habuit, ac ab antiquis defluxit. Potiores se nimium incesfit. Lege Gellium libro duodecimo cap. secundo. Poemata Fabio prodente scripta: nam ad gratuita carmina deflexit, quod ansam dedit delatoribus, tanquam laudem sibi ascisceret, postquam Neroni amor eorum euenisset. Moriens sibi hoc

[Et] *Lucanum*) Annæus Lucanus Mella, Gallionis & Aciliæ filius cõiurauit in Neronem, quòd famam eius carminum Imperator vanus ostentatione premebat, prohibueratque ostentare. Scriptor in dicendo ardens, & concitatus, & sententiis clarissimus. Quintiliano iudice magis oratoribus, quàm poetis connumerandus: Martiale secus sentiente, & libro decimo attestante lusisse interdum epigrammate, cum ad uxorem illius Pollam scribit, Contigeris regina meos si Polla libellos, Non teretica nostros excipe fronte iocos. Ille tuus vates Heliconis gloria nostri, Pieria caneret cum fera bella tuba: Non tamen erubuit lasciuo dicere versu, Si nec pædico, Cotta, quid hic facio? [In quibusdam exemplaribus non legi Lucanum, quod magis probo, quoniam non memini legere eum fuisse Senatorem.] *Proximè* quia non multo antè Virginius decesserat, de quo supra copiosè. *Priuate* respectu imperatorum, sic vsurpat in panegyrico: nam aliàs omnes fuerant in magistratu. *Diuu Iulium*) C. Iulius Cæsar Dictator poema reliquit, cui titulus, iter, puer, & adolescentulus: quædam scripserat, vt laudes Herculis, OEdipi tragœdiam, dicta collectanea. Tacitus asserit eum fecisse carmina & in bibliothecas reposuisse. apud quem & Ciceronem, Hircium, Fabium, Tranquil. Plut. Gellium multa de illius eloquentia, & ingenio differuntur. *Diuu*) relatus est in deorum numerum, non ore modò decernentium, sed & peruersione

epitaphium, condidit, Cura, labor, meritum, sumpti pro munere honores Ite, alias post hac sollicitate animas. Me procul à vobis deus euocat, illicet actis Rebus terrenis hospita terra vale. Corpus auara tamen solennibus accipe saxis. Namque animam celo reddimus, ossa tibi. Sidonius Apollinaris hendecasyllabo ad Felicem ex professo docet tragœdias ab altero Seneca scriptas. Vitam & mores, fortunam, mortis causas & genus cum uxore Paulina, si quis requirit, legat Tacitum, Dionem & diuum Hieronymum à prioribus dissentientem.

Luceium, & proximè Virginium Rufum: & si non sufficiunt exempla priuata, Diuum Iulium, Diuum Augustum, Diuum Neruam,

volgi: siquidem ludis quos primò consecratos ei Augustus edebat stella crinita per septem dies continuos fulsit exoriens circa. xi. horam: creditumque est animam esse Cæsaris in cælum recepti, & hac de causa simulacro eius in vertice additur stella. *Diuu Augustum*) de cuius deificatione, & sequentium (nam & Titus apothéosim meruit) in panegyrico referemus. Augustus autem Cæsar iocos affectauit, saluo tamen maiestatis pudorisque respectu, nec vt caderet in scurram. Aiaceum tragœdiam scripsit, quam, cum displicuisset, deleuit. Suidas etiam Achillis tragœdiam addidit. Extat adhuc carmen illius hexametrum, quo vetuit Æneida comburi. Nam fuit poeticæ studiosus Horatij testimonio musas alloquentis, Vos Cæsarem altum militia simul Festas cohortes addidit oppidis. Finire quæ rentem labores Pierio recreatis antro. Item hexametris librum edidit, cui argumentum & titulus Sicilia. & epigrammaticum librum modicum quidem, quem ferè balnei tempore meditatus est. vnde Valerius Mart. excerpta sex carmina suo volumini inseruit eo epigrammate, cui initium, Cæsaris Augusti lasciuos liuide versus Sex lege qui tristis verba Latina leges. *Diuu Neruam*) Cocceius Nerua qui post Domitianum imperauit, & nunquam visus est ri-

dere, neq; ludere inter amicos, epigrammata scripsit, & ad eum Nero opus suum misit, ac Tibullum alterum appellauit. Ex libro nono referam Mart. carmen. ad eundem Neruam. Audet facundo qui carmina mittere Neruæ, Pallia donauit glaucina Cosme tibi, Pestano violas, & cana ligustra colono, Hyblæis apibus corsica mella dabit. Sed tamen & paræ nonnulla est gratia musæ, Appetitur posito vilis oliua lupo. Nec tibi sit mirum modici quòd conscia vatis Iudicium metuat nostra Thalia tuum. Ipse tuas etiam veritus Nero dicitur aures, Lasciuum iuuenis cum

Titum Cæsarem) Amor ac delicia generis humani Titus Cæsar Latinæ Græcæque linguæ, vel in orando vel in fingendis poematibus ad extemporalem vsque promptus & facilis: quod præter Suetonium, Plinius senior in præfatione naturalis historię tetigit ad eundem scribens, Quanto tu ore patris laudes tonas? quanto fratris amas? quantus in poetica es? ò magna fecunditas animi. Iam autem monstrauerat oblectatum scriptis iocosis versu Cæulliano, quanquam nonnulli referant ista ad Domitianum [sed falso: placet magis vt legamus Titum quàm Tiberium, vt Plinius ordinem Imperatorum seruaucrit. & sciam Tiberium composuisse carmen Lyricum & Græca poemata fecisse.] *Neronem*) Domitius Nero Cæsar puerilibus statim annis aliquando carminibus pangendis animum exerceuit, ita vt inesse sibi elementa doctrinæ ostenderet. Imperator quoque carminum studium affectauit. Contracti sunt quibus aliqua pangendi facultas, necdum insignis ætatis: qui considere simul, vel allatos, vel ibidem repertos versus connectere solebant, atque ipsius verba quoquo modo prolata supplere: quod species ipsa carminum docuit, non impetu & instinctu, nec vno ore fluës, sed Tranquill' diuersa. Tacito sentit. Namque ad poeticã pronũ fuisse, & carmina libenter ac sine labore scripsisse, neque aliena pro suis edidisse. Venisse enim in manus suas pugillares & libellos refert cum quibusdam notissimis

tibi lusit opus. Facit hoc loco & illud ex octauo libro. Quanta quies placidi tanta est facundia Neruæ. Sed cohibet vires ingeniumque pudor, Cum siccare sacrum largo Parmesida posset Ore verecundam maluit esse sitim. Pieriam tenui frontem redimite corona, Contentus famæ nec dare vela suæ. Sed tamen hunc nostri scit temporis esse Tibullum, Carmina qui docti nota Neronis habet. Nec mirum Tito Neruam præpositum, cum tamen ille prior imperauerit. Non enim hoc respicit Secundus, sed quis natu prior.

T. Cæsarem. Neronem enim transeo, quamuis sciã nõ corrumi in deterius, quæ aliquando etiã à malis, sed honesta manere quæ sapius à bonis fiunt. inter quos vel præcipuè numerandus est

P. Vergilius, Cornel. Nepos, & prius Ennius, vt sibus ipsius chirographo scriptis, vt facile appareret non translatos, aut distante aliquo exceptos, sed planè quasi à cogitante exaratos: ita multa & deleta & inducta, & superscripta inerant. Philostratus libro. iiii. scriptum reliquit Neronem hymnos scripsisse, & multas tragœdias transtulisse. Suetonius Neronis carmina in theatro recitata, tanta vniuersorum lætitia, vt supplicatio decerneretur, atque pars carminum aureis literis Ioui Capitolino dicata sit. Dion addit, poemata troica à se composita in theatro spectante populo recitasse, & destinasse res Romanorum, [carminibus mandare. Trâquil. inquit in Domitiano, Extat poema Neronis in Clodium Pollionem prætorium virum,] quod inscribitur Luscio. Tacitus autem, Nero Quintianum molli corpore infamem probroso carmine diffamauit. *Transeo*) omitto. *Corrumi*) maculari. *Malis*) hominibus. *Sapius*) frequentius. ab vsu bonorum firmatur argumentum, [Bene dicta & bene præcepta à malis corrumi non debent. hinc Lacedæmonii cum malus Senator sententiam vtiliter dixisset, iusserunt vt alius bonus illam diceret, & subinde obseruarunt, vt quibus dictum non autor placuisset,] *[Quos] bonos.* *P. Virgilius*) poeta Latinorũ maximus: cuius hæc ingens laus, quòd auditis illius in theatro versibus surrexerit populus, & oo. j.

fortè præsentem, spectantemque Virgilium veneratus sit, sic quasi Augustum. Reliqui autem Priapeia lasciuum admodum carmen, quod Angelus Politianus vir magni nominis ad Ouidium trāsferre conatus: non tamen pro comperto, sed in ambiguo vbi que legentium iudicio rem ipsam relinquens, & Senecæ vnicum exemplar mendosum significans, quod scilicet in controuersis illius recitetur iste versus tanquam Ouidii, Dum times alterius vulnus inepta loci. Qui sanè extat in carmine, cui titulus est Priapus. Hic lectorem admonebo vt conferat libri. vij. præfationem in declamationibus cum illa, quam eandem libro quarto cōtrouersiarum repetit, ex hoc facillè iudicaturus, quantum cæteris scriptis confidere possit: nam non solum verba immutata, vocabula manca, sed multos vtrique versus abesse deprehendit. Quare illic corrigendum censo Virgilianum illud, nec legendum Ouidianum. Addo insuper Fabium Quintilianum li. x. scribere, Senecam falsum in cognitione rerum aliquando ab iis quibus inquirèda quædam mandabat. Nec in hac re minor est apud me Secundi autoritas, quàm Senecæ, cum ex præcedentibus apertè colligatur Virg. publicasse lasciuia epigrammata, vt omittam Donati & Seruii testimonium non spernendum. Adhuc in antiquo Diomedis codice, vbi de variis carminum generibus agit, referatur Virg. in præfationibus suis vsum carmine Priapeio. & pro comperto habeam si huius oratoris exactissimi sententiam animaduertisset Politianus, totis pedibus in nostram concessurum, quanquam apertissimè hoc professus sit illa sylvia: cui titulus est Manto, eo carmine [cum refert] Nec te Lampfacium pudeat luisse Ithyphallum. ita vt suo gladio semet confoderit. Leuia enim illa, & facillè transeunda, quod dictus sit Parthenius à verecundia oris: nihil enim prohibet (vt refert Pli.) sanctissimos viros talia scriptitasse. Neq; inficias eo Ouidium scripsisse epigrammata, quæ si interciderè (nusquam namque apud vllum Nasonis iustum volumen reperitur) cur hac ratione Priapi lusus illi ascribunt? cuius stilus grauior, & absolutior magis Virgilianæ maiestati & pleni-

tudini, quàm Ouidianæ exuberantiæ, ne dicam redundantiæ, conuenit. Est enim absolutum, quod in suo genere perfectum est. Neque illud, Ride si sapiis ô puella ride, sit in priapeis: sed, Insulsißima quid puella rides? cuius sensus diuersus est à superiori, [Neque placet illorum opinio, qui volunt carmina de priapo à diuersis autoribus composita postmodum in vnum libellum redacta, cum sint diuersi stili, & in principio illorum, vt qui vnus autor exiterit veniam perat lasciuie suæ, & deinceps dicat se non inuocasse musas in limine sui operis, vt solent cæteri poetarum, quia illæ virgines, & ipse esset scripturus res libidinosas.] *Cor. Nepos*) relege in præcedentibus ex indice quæ volueris facillè inuenturus. *Prinus*) quia antiquiores sunt, Ennius, & Actius Virgilio & Nepote. *Ennius*) Q. Enniū oriundum fuisse à Rhodijs vrbe Græca iuxta Tarentum lib. vi. notat Strabo. Sic Pomponius Mella, quem locum Pli. singulari numero protulit, Eutropius Tarenti natum. Quam rem videtur indicasse Gellius lib. xii. cap. ii. Mendam apertissimam video apud Apuleium prima oratione Apologiæ, vbi scribit Quintum Ennium Hædeum phagitica versibus complexum, & innumerabilia piscium genera, quæ scilicet curiosè cognorat, enumerasse. Nam Rhudinum, aut Rudensensem, reponendum arbitramur. Editus igitur Ennius, M. Tullio referente, sequenti anno, quo C. Clodius Cæci filius, & M. Tuditanus consulatum gessere, statim post primum bellum Punicum: contentus vnus ancillæ ministerio: super qua, & Ennio, ac Nasica Cicero libro secundo de Oratore rem iocosam narrat. Donatus ciuitate à Q. Nobiliore, se habere triacorda prædicabat. quod loqui Græcè, osce, Latinè sciret. Virum certè magnum fuisse prodit Seneca, sed eius verborum situm reprehendit. M. Tullius de optimo genere oratorum, summum epicum poetam asserit, qui Annalibus suis Romanorum gesta metro complexus, primus Latinorum; si Porphyrioni credimus, ad Heroici versus imitationem aspirauit. Vno incaluit, & sic ad carmen prodibat. Autor Horatius in epistolis. Etiam Satyras edidit. Eum propter antiquitatem su-

spiciendum putat Fabius. Ex testimonio Gellii, T. Aellius Scilo dicere solebat fuisse Ennium mensæ & sermone, ac rerum suarum liberalem: post maxima officia quibus in Senatu & in foro toto die distringebatur, solitum vespera non modò de rebus magnis, sed etiam paruis ac iocosis, eloqui, interdum carmen cum bile plerunque bonum & cum voluptate & gaudio euomuisse, suauis facundia (vt illa ætas tulit) præditum, suo contentum, & opportunè locutum, virum paucorum verborum, antiquorum morum, quàm nouorum scientem. humanum diuinumque ius callentem, qui multa loqui tacerè que posset. Moritur M. Cornelio Cethego. & P. Tuditano Coss. quanquam

Actius) L. Actius, siue Accius (nam vtraque lectio frequens circumfertur) poeta tragicus Pacuio iunior, iisdem tamen temporibus: quorum congressum Tarenti enarrat Gellius libro. xii. cap. secundo, vtrique scriptores clarissimi grauitate sententiarum, verborumque pondere, autoritate personarum: cæterum nitor, & summa in excolendis operibus manus magis videri potest temporibus ipsis defuisse: virum tamen Actio plus tribuitur, Pacuuium videri doctiorem, qui esse docti affectat, volunt. Quare inquit Horatius in epistolis. aufert Pacuuius docti famam, senis Accius alti. Fuit enim in Accio ingenii altitudo, & sublimitas verborum: cuius carminibus, qui studiose delectarentur, non modò verborum virtutes, sed etiam figuram eius videntur secum habere. Tanto honore habitus apud Romanos, vt P. Mutius eum, qui L. Actium poetam sine præfatione honoris nominauerat, condemnauerit. In camænarum æde maximam statuam sibi posuit Actius, cum breuis admodum esset. Vtrorumque nimiam & obsoletam antiquitatè Mart. irridet. Attonitusque legis terrai frugiferai Actius & quicquid Pacuuiusque vomunt. Omitto alios Actios domi fortisque claros, ne legentium aures multitudine rerum opprimam. *Hi*) P. Virg. & reliqui

Varro diligentissimus antiquitatis investigator existimet in hoc erratum, Ennii vitam longius producens. nam Prætor C. Sulpitio Gallo ludos Apollini faciente cum Thyesten fabulâ docuisset, Q. Martio & Cn. Seruilio Coss. mortem obiit secundum Q. Serenum articulari morbo dum nimium vino indulget. cuius epitaphium recitat Cicero in Tusculanis. Aspiciat ô ciues senis Ennii imaginis vnam, Hic vestrum pinxit maxima facta patrum. Nemo me lachrymis decoret, nec funera stetu Faxit. cur? volito viuis per ora virum. Tranquil. alium Ennium scriptorem posteriorem à poeta, & M. Tullius pro Cluentio Ennium quandam egentem commemorant.

Actiusque. non quidem hi Senatores. sed sanctitas morum non distat ordinibus. Recito tamen: quod illi, an fecerint, nescio etiam, sed iudicio suo poterant esse contenti: mihi modestior constantia est quàm vt satis absolutum putem, quod à me probetur. Itaque has recitandi causas sequor. Primum quod ipse qui recitat,

non fuerunt Senatores, vt qui Senatam ingrediendi & sententias dicendi ius haberent: quidam tamen aurumant Pacuuium & Cor. Nepotem fuisse Senatores. *Sanctitas morum*) honesta, & integra vita. *Non distat*) par est. *Ordinibus*) illis qui gesserunt magistratus certo ordine dari solitos. propriè tamen in dignitatibus ordo equestris, & Senatorius dicitur: [vt in militia primipilatus.] Vitruuius in structione murorum lapidum ordines, & Columella ordines angulares in agris. Virg. de remis dixerunt. de ordinibus in militia libro. vi. referemus [latius.] *Recito*) committo iudicio auditorum, legendo ea. *Fecerunt*) recitauerint. *Iudicio*) quod optimum erat, nec indigebat aliorum censura. *Constantia*) fiducia. *Modestior*) timidior, cautior. *A me*) solo, & non ab alijs, quasi diceret, non sum iudicio meo contentus, nisi etiam aliorum experiar. *Has recitandi causas sequor*) moucor his rationibus ad recitandum.

Intendit acrius reuerentiam auditorum scriptis suis diligentius scripta sua examinat, quia reueretur auditores: nam auditorum reuerentiam passiuè accipi volo. Hoc magis placet, quàm quòd recitando facit auditores magis reuereri scripta sua. *Intendit* auget. *Ex consilij sententia* ex certa auditorum sententia, quos adhibuerat in consilium. Quare Marr. xii. inquit, si quid est in meis libellis, quod placeat dictauit auditor. legimus etiam ex consiliariorum sententia. *Perspicit* animaduertit recitator. *Ab humanitate* ab homine. sicut diximus antiquitatem pro antiquis, mortalitatem pro morte: ita humanitatem pro hominibus, quod dicendi genus probat Quintilianus in suis institutionibus. *Adeo* tantum per ea signa cognosco auditorum iudicium. *Eadem illa* quæ audiui recitari à me.

aliquàto acrius scriptis suis auditorum reuerentia intendit: deinde quòd de quibus dubitat, quasi ex consilij sententia statuit. Multa etiam à multis admonetur, & si nò admoveatur, quid quisque sentiat, perspicit ex vultu, oculis, nutu, manu, murmure, silentio, quæ satis apertis notis iudicium ab humanitate discernunt. Atque adeo, si cui forte eorum qui interfuerunt, cura fuerit eadem illa legere, intelliget me quadam aut commutasse, aut præterisse, fortasse etiam ex suo iudicio, quamuis ipse nihil dixerit mihi. Atque hæc ita disputo, quasi populum in auditorium, non in cubiculum amicos aduocarem, quos plures habere, multis gloriosum, reprehensioni nemini fuit. Vale.

Præterisse à libro exemisse. *Disputo* examino, considero. *Populum* omnimodam multitudinem. *Auditorium* locum publicum ad audiendum structum. *Amicos* præcipuos quosdam. *Quos* amicos. *Habere* iudices suorum scriptorum.

C. PLINIUS VALERIANO SVO S. 4

R

Es) Thuscilli Nominati & auaritiâ sædam, & inconstantiâ notat, quòd cum à Vicentinis pro aduocatione pecuniam accepisset, fidem sefellit. Valeriano scribitur epistola: inuenio Valerianum Seruilianum, Valerianum Pollionem, Valerianum ducem militum prætorianorum, ac eiusdem nominis Imperatores duos recentiores. *Solers* proprium viri, aliàs quasi totus arte consistens, & in omni re prudens. *In agris suis* ruri, ubi suos agros habebat. *Nundinas* nona die Romani fora, quas nundinas vocant, constituere: quarum conuentus manifesta ratio, vt nonis tantummodo diebus vrbanæ res agerentur, reliquis administrarentur rusticæ: in de nundina Romanorum dea à nono die

R

Es parua, sed initium non paruum. Solers vir prætorius à Senatu petijt, vt sibi institueret in agris suis nundinas permitteretur. Contradixerunt

nascentium, qui lustricus appellatur, nuncupata. Priscis enim temporibus proceres ciuitatis in agris morabantur: & cum consilium publicum desiderabatur in Senatum à villis accersebantur. Plur. tradit nundinas Saturno consecratis, quòd custos & felicitatis causa ille deus esset, & nihil aliud esse, nisi conuentum ex agro in urbem emendi, vendendive gratia, quem mercatum vulgo nominant. Nundinarum institutum alij ad Romulum referunt: alij exactis iam regibus celebrari cœpisse, quia plerique de plebe repetita Seruij

Tullij memoria parentarent ei nundinis, quas primùm instituisse Seruium Tullium regem prodiderunt, vt octo quidem diebus rustici operas facerent, nono autem intermisso rure ad mercatum legesque accipiendas Romam venirent, & vt scita atque consulta frequentiore populo referrentur, quæ trinundino die proposita à singulis & vniuersis facillè noscebantur. vnde etiam mos tractus vt leges trinundino die autore Dionysio promulgarentur. ea re etiam candidatis vsus fuit in comitium nundinis venire, & in colle consistere: vnde coram possent ab vniuersis vide-

Vicentimorum legati Vicentia in regione Venetiarum municipium à Gallis conditum: prius pulsis Etruscis à veteri sede. olim paruum: deinde sub Veneto Imperio vt cætera nobile & illustre, vbi tamen ortus Cæcina Vitelliani exercitus dux: & Q. Rhemmius Palæmon grammaticus summus testimonio Tranquilli in libello de Grammaticis. *Thuscillus Nominatus* de quo paulo post fit mentio: cum exitum totius causæ rescribit. *Adfuit* pro Vicentinis aduocationem suscepit. *Alio Senatu* cum primùm haberetur Senatus. Nam non omnibus diebus cogebantur Senatores. Augustum legimus apud Tranquillum sanxisse ne plusquam bis in mense legitimus Senatus ageretur, scilicet Calendis & Idibus, neque Septembri Octobrive mensis illos adesse alios necesse esset, quàm sorte ductos. *Intrarunt* curiam proximo Senatu. *Aduocato* Thuscillo. *Deceptos* à Thuscillo. *Lapsine verbo* est ambiguū an imprudenter, & inconsideratè dixerint se deceptos ab aduocato suo. *Nepote* Licinio Nepote. *Quem docuissent* cui aduocato causam suam exposuissent: vnde M. Tullius inquit, aduocatos totam causam solitos à clericis discere. *Quem prius* docuerat, scilicet Thuscillum Nominatum. *In-*

ri, sed hæc omnia negligentius haberi cœpta, & post abolita, postquam trinundino etiam ob multitudinem plebis adesse cœperunt frequentes. Si cecidissent in anni principem diem, vel in nonas vtrunque perniciosum Reip. putabatur. Nundinis concio aduocari, neque agi cum populo poterat. Sacra enim Ioui erant, ideo omnibus nundinis flaminica in regia Ioui arietem immolabant. Vt autem liceret ius nundinarum in priuatis prædiis habere, id priuilegium, vel à Senatu vel à Principe impetrabatur, quod Claudius quamuis Imperator tamen à Consulibus petiit.

Vicentimorum legati: adfuit Thuscillus Nominatus: dilata causa est. alio Senatu Vicentini sine aduocato intrauerunt: Dixerunt se deceptos, lapsine verbo, an quia ita sentiebant. Interrogati à Nepote Prætores, quæ docuissent: responderunt, quæ prius. Interrogati, an tunc gratis adfuisset: responderunt, Sex millibus nummum. an rursus aliquid dedissent: dixerunt, mille denarios. Nepos postulauit vt Nominatus induceretur. Hactenus illo die. Sed quantum auguror longius res procedet. Nam pleraque tacita tantum ex minimo commota, latissimè serpuat. Eraxi aureis tuas, quandiu nunc oportet: quàm blande roges vt reliqua cognoscas, si tamen non ante ob hæc ipsa veneris Romam, spectatorque malueris esse quàm lector. Vale.

Interrogati iterum Vicentini à Prætores. *Gratis adfuisset* patrocinium gratuitum, & sine mercede Nominatus præstitisset. *Sex millibus nummum* suscepisse causam festeritis sex. *Rursus* pro secunda aduocatione qua Vicentinos sefellerat. *Postulauit* Cofferet petiuit. Vlpianus autem de damno infecto, Postulare, inquit, dicitur pro tribunali petere, non alibi, latius tamen. tertio declarauerat, quid esset Postulare scilicet est desiderium suum, vel amici sui in iure apud eum, qui iurisdictioni præest, exponere, vel alterius desiderio contradicere. *Inducetur* in Senatum vocaretur.

Hæstentus) hac usque processit causa. *Au-
gustor*) coniecto. *Res*) Tusculi causa. *Mini-
ma*) non maximi momenti, tacita, & cō-
mota, minima, & latissimè exornatio cō-
trarium. Est alia lectio non improbanda.
Ex minimo commota) id est, ex causa leui
detecta, vt respiciatur ad illud Liuiantum,
Parua scintilla plærunque incendium in-
gens exuicitat. *Serpunt*) paulatim exten-
duntur, diffunduntur, augentur. *Erexi au-
res tuas*) te intencum ad futura reddidi.
Translatio à brutis quæ intencionem di-
rigentes intencunt aures. Virg. arcefil-

que auribus astant. sic Terentius tranf-
latiuè dixerat, arrige aures Pamphile.
Quandiu) ad tempus refertur. *Quàm blan-
dè*) ad modum, ludi: Secundus cum amico.
Reliqua) securura in hac causa. *Si non*)
nisi. Virgil. Si non pertesum thalami.
Martialis, Si non sit Næuia mutus erit. O-
uidius libro primo Metamorphoseos, Si
non Corneus huic arcus, si non foret au-
reus illi. *Antè*) quæ proximus Senatus co-
getur. *Lector*) per epistolam meam co-
gnoscere.

C. PLINIUS MAXIMO SVO S. 5

Nunciatur) Fan-
nij obitum lu-
get in sinu Ma-
ximi ob amici-
tiam, ingenium, egregios
illius mores [commemo-
rans,] & quod testamento
reliquerat hæredes suos i-
nimos, quodq; imperfe-
ctis libris quos de Neronis
sceleribus inchoauerat, de-
cesserat. Fannios ante Se-
cundi tempora multos an-
notauit, eius verò ætate
nullum præter hunc *Con-
fudis*) perturbauit, cōcussit,
affecit. *Elegantem*) egre-
gium, circa mores, & scri-
pta. *Disertum*) acrem in di-
sputando, eloquentia po-
pulari instructū. *Iudicio*) in
emédatione meorū libro-
rū. *Natura acutus*) ingeniosus. quod pri-
mū in oratore credidit Tull. *Vsu*) qui est
dicendi magister. *Varietate*) multarū re-
rum cognitione, qua maxima facultas pa-
ratur. *Super ista*) præter iam prædicta *Ca-
sus*) euentus malus. *Veteri testamento*) olim
condito, multo antequam obiret. *Omisit*)
præteriuuit, nullo legato dignatus est. *Pro-
secutus est*) beneficio affecit, reliquit bo-
norum hæredes. Tranquil. in Claudio,
Qui tamen moriens & in tertiis hæredi-
bus cum ex parte tertia nuncupatum, le-
gato, & circa festertium vicis prosecu-
tus. *Quibus offensior erat*) quos tum ma-

Nunciatum mihi est, C. Fannium
decessisse: qui nuncius graui me
dolore confudit. Primum, quod a-
mani hominem elegantem, & di-
sertum: deinde, quod iudicio eius uti solebam.
Erat enim natura acutus, usu exercitatus, va-
rietate promptissimus. Angit me super ista ca-
sus ipsius. Decessit veteri testamento. Omisit
quos maximè diligebat: persecutus est quibus
offensior erat. Sed hoc utcunque tolerabile:
grauius illud, quod pulcherrimum opus imper-
fectum reliquit. Quannus enim agendis causis
distringeretur, scribebat tamen exitus occiso-
rum, aut relegatorum à Nerone: & iam treis
libros absoluerat subtilis, & diligenteris, &

ximè oderat. nam dum scripsit testamen-
tum, hæredes instituerat sibi amicos, sed
postea inuisus prioribus, alios sibi compa-
rauerat amicos: verum non timens mor-
tem, neque ideo testamento vetus mu-
tans hæredes reliquit inimicos. *Vt cunque*)
quomodocunque, aequaliter. *Gravus*)
molestius, damnosius est. *Distringeretur*)
detineretur, occuparetur. *Occisorum aut
relegatorum à Nerone*) qui Claudii Imper-
atoris necis confcius, Germanici fratris
Agrippinæ parentis, amix Lepidæ, O-
ctauæ, Poppeæ Sabinæque vxorum, au-
tor extitit: præterea Antonix Claudii, Ar-

tici Vestini Consulis, Auli Plautii priui-
gni, Rufi Crispini, Lucii nutricis filii, Se-
necæ præceptoris, Tusciani, & multorum:
quorum nomina apud Tranquil. & Ta-
citurum referuntur: præsertim coniuratio-

Latino) ad elegantiam.

*Inter sermonem historiamque
medios*) styli neque
grandioris, neque infimi.
Est autem sermo (quod
iam prædiximus) oratio
remissa & finitima quoti-
dianæ locutioni: historia
minor quidem oratione,
sed maior sermone. Non
multo post dicitur in quo
differat historia ab oratio-
ne. *Lectitabantur*) place-
bant, in manibus erant.
Acerba) intempestiua, lu-
gubris. *Immortale*) perpetu-
um, quod fit per scripta
probata. *Nam qui*) est du-
plex sententia, prior ma-
gis apparet per contra-
riam posteriorem. *In
diem*) ad præsens & instans
commodum, nulla habita
ratione futurorum. quod
Columella libro quarto
apertè declarat. Fructum
inquit plerique quàm v-
berimum præsentem consecantur, nec
provident futuro tempore, sed quasi planè
in diem viuunt, sic imperant vitibus, &
eas ita multis palmitibus onerant, vt po-
steritati non consulant. Ar in dies cum au-
gumento dicitur, vt in dies debilitantur
mortalium corpora. *Viuentis causas quo-
ridie finium*) faciunt ea per quæ quotidie
morte digni sint, id est voluptatibus in-
uoluti nullam habent iustam viuendi cau-
sam. Inde illud Iuuenalis Satyricum, Di-
gnus morte perit, cœnet licet ostrea cen-
tum Gaurana, & Cosmi toto mergatur
aleno. nam horum vita & mors iuxta est.
Posteros cogitant) posteritatem & immor-
talitatem ante oculos habent. *Extendunt*)
prorogant, & quàm maximè longam ef-
ficiunt. *Operibus*) laudandis, præsertim
ingenij. *Nulla mors*) etiam si extrema mo-
riantur senectute. *Aliquid*) præclari. *Ab-
rumpat*) intercidat. *Quod accidit*) sibi, mo-

ne Pisoniana, & Vinciana, in quibus etiã
damnatorum liberi vrbe pulsè, & enecti
veneno aut fame. *Subtile*) refer ad acu-
men ingenij. *Diligentes*) ad curam ve-
ritatis.

*Latinos, atque inter sermonem historiamque
medios. Actanto magis reliquos perficere cu-
piebat, quanto frequentius hi lectitabantur.
Mihi autem videtur acerba semper & immat-
tura mors eorum, qui immortale aliquid pa-
rant. Nam qui voluptatibus dediti, quasi in
diem viuunt, viuendi causas quotidie finiunt:
qui verò posteros cogitant, & memoriam sui
operibus extendunt, his nulla mors non re-
pentina est, vt que semper inchoatum aliquid
abrumpat. Caius quidem Fannius, quod acci-
dit, multo antè præsensit. Visus est sibi per no-
cturnam quietem iacere in lectulo suo compo-
situs in habitu studentis, habere ante se scri-
nium (ita solebat.) mox imaginatus est venisse
Neronem, in toro sedisse: prompsisse primum
librum, quem de sceleribus eius ediderat, eum-
que ad extremum reuoluisse. idem in secundo*

ri scilicet. *Per nocturnam quietem*) dor-
miens in insomniis. *Compositus*) con-
formatus. *Scrinium*) capsam librorum, &
armarium scriptorum. Theophrastus,
Taxus tenuiter secta, conglutinamenta
capsis, scriniis, subselliis: atque in totum
similibus præstat. Iuuenalis, Quæ scri-
pta, & quot lecture tabellas, Si tibi zelo-
typæ retegantur scrinia mœchæ. Hora-
tius in epistolis, Calamum & chartas,
& serinia posco. Libris legatis Sabinus
& Cassius scripserunt non contineri bi-
bliothecas, neque scrinia, neque arma-
ria, neque cætera in quibus libri conti-
nentur. Fuisse etiam scrinium vnguentor-
um apothecam docet Plin. vbi scribit
Alexandrum expugnatis Darii castris
cepisse scrinium vnguentorum. *Prom-
psisse*) Neronem exemisse à scrinio. *Edi-
derat*) Fannius iam publicauerat. *De
sceleribus*) scelus est, cuius species plures

sunt, vt libido, auaritia, prodigalitas, crudelitas, & vitiolorum reliqua quæ in Nerone fuerunt. *Reuoluisse*) voluendo insperxisse à principio vsque ad finem [est alia lectio in antiquo codice ad idem, cumque ad extremum reuoluisset, & idē

Abiisse) euanuisse ab imaginatione Fannii. *Expauit*) extimuit hoc visu. *Isti*) Neroni. *Et fuit idem*) nam mortuus est antequam inciperet quartum. *Subit miseratio*) misereor, & doleo. *Exhaustis*) sustinuerit, exantlauit. *Frustrā*) quia opus tanquam imperfectum deciderit. *Mea mortalitas*) ne penitus inteream. *Mea scripta*) quæ imperfecta adhuc continēo domi. *Isti*) libris, quos in Blatteram componebat: nam libro octauo inquit, Sæpe te monui, vt libros quos vel pro te in Blatteram: imo pro te & in illum composuisti, quàm maturissimè emitteres. *Suppetit*) reflat, & facultatem præstat, inde suppe-

in secundo ac tertio fecisset.] *Secundo*) libro. appellacione librorum secundum Vlpianum continentur omnia volumina, siue in charta, siue in membrana sunt, siue in quauis alia materia.

ac tertio fecisse, tunc abiisse. Expauit, & sic interpretatus est, tanquam idem sibi futurus esset scribendi finis, qui fuisset illi legendi: & fuit idem. Quod me recordantem miseratio subit quantum vigiliarum, quantum laboris exhaustis frustra. Occursant animo mea mortalitas, mea scripta. Nec dubito te quoque eadem cogitatione terreri pro istis qua inter manus habes. Proinde dum suppetit vita, enitamur vt mors quam paucissima qua abolere possit, inueniat. Vale.

tiæ, auxilium. *Abolere*) interrumpere, de medio tollere, quasi dicat, hoc fiet si ab-soluerimus inchoata opera.

C. PLINIVS APOLLINARI SVO S. 6

Amani) Apollinaris, vir doctissimus, intellexerat Secundū in Thusculanum suum fecessurum: quare studio motus amicitia, quom audiuisset oram Thuscorum esse pestiferam, admonuerat literis vt periculum fugeret: inde Secundus scribendi oblata materia opportuna, & regionis in qua ius erat, salubritatem & villam vniuersam per membra describit. *Amani curam*) probaui, & amplexus sum tuam de me diligentiam. *Meos*) in quibus agrum possideo, & mihi ob patrociniū charos. *Gravis*) infesta, malè sana. quòd sit insalubris, apud nullum alium memini legisse. *Thuscorum ora*) Strabo lib. quinto, Thuscici campos vsque ad amnem Tyberim pos-

Amani curam & sollicitudinem tuam, qui cum audisses me astate Thuscos meos petiturum, ne facerem suasisisti, dum putas insalubris. Est sanè grauis, & pestilens ora Thuscorum qua per litus extenditur: Sed hi procul a mari

sident: quos ad solis ortum maximè fluius alluit, donec pelagus intret: parte autem ex altera Tyrreno atque Sardonico mari sunt cōfines. Thuscorum finis sub ipsis est montibus, qui ex Liguria in Adriaticum sinum eos quaque versum includunt, à proprio autem mari capiunt initium, atque Tyberi. Thuscicæ longitudinem maximam à Luna vsque Ostiam per litus stadiorum mille duorum & quingentorum esse dicunt: Polybius verò non

non iam mille. cccc. xxx inquit. *Per litus extenditur*) à Macra fluuiio vsque ad Tyberim. [Placet potius intelligere maritimam Umbriam. quæ secundum antiquorum descriptionem inter Thuscicos recensebatur sicut Bononia. nam illa ora

Recesserunt) positi sunt. verbum historicū, & idoneum. *Subiacent*) adhærēt, accolæ sunt. *Apennino*) [à transitu Pœnorum dictum quidam opinantur Apenninum, quod confutat Liuius, ab vno vel acri incolæ iugi eius cognomentum inditum asserens.] Est autē mons Italiæ amplissimus perpetuis iugis ab Alpibus

tendens ad Siculum fretum. de quo præter Stephanum Claudianus in laudibus Honorij. Quos Apenninum perhibent tunc esse, ferebat Incola: qui siculum porrectus adusque Pelorum, Finibus ab Ligurum populos amplectitur omnes Italiæ, geminum litus stringentia longè, Vtraque perpetuo discriminat æquora tractu. Strabo libro tertio, Per ipsam Italiæ extenditur in longitudinem mons Apenninus ad septem vsque stadiorum millia. Latitudo verò eius inæqualis. Ad Genuam Ligusticum emporium rupes Apennini coniunguntur Alpibus eodem autore libro quinto: nam & Ptolemæus, inquit, Apennini iuga ferè Liguriæ imminent, & ab Alpibus incipiunt: deinde vsque ad Anconam protenduntur: hincque versus ad Adriaticum inclinantur vsque ad montem Garganum ducuntur: post ad meridiem inclinata in Leucopetra fines habent. Strabo etiam libro quarto videtur appellare montem Apenninum, qui ab Istro discriminat Italiam à Germania, super Carnos scribens Apenninum incurbere. *Saluberrimo*) quod etiam testatur Plinius, propter ventum Boream, qui cæteris purior & sanior est. *Ponas omnem metum*) securus sis penitus, neque amplius in vlla re mihi timeas. *Temperiem calis*) habent ista locum narrationis: nam proponit quæ descripturus est. *Temperiem calis*) aeris æqualitatem, vbi æstus non admodum intenditur. *Regionis situm*) loci formam. sanè regio maior est quàm locus.

ad Picenum etiam tunc insalubris. Quare Catullus, inquit, Præterquam iste tuus moribunda à sede Pisauri Hospes inaurata pallidior statua. *Hi*) Thuscici, quos sumus adituri.

recesserunt. Quinetiam Apennino saluberrimo montium subiacent. Atque adeo, vt omnem pro me metum ponas, accipite temperiem calis, regionis situm, villa amœnitatem, qua & tibi auditu, & mihi relatu iucunda erunt. Cælum est hyeme frigidum, & gelidum. Myrtos, oleas, quæq;

Virgilius in sexto, Quæ regio Anchisen, quis habet locus? [Vnde antiqui prouincias in regionibus, regiones in locis, loca in territoriis diuisere. & Siculus Flaccus de conditionibus agrorum scripsit, regiones dictas intra quarum fines singularum coloniarum, aut municipiorum magistratibus ius dicendi, coercendique est libera potestas.] Sunt qui opinantur regionem à regno dictam, quòd sit magnitudine regni: sed Plinius cum Italiam in plures regiones diuidat: ostendit hoc non obseruari: nam & Tranquillus refert diuisam fuisse vrbem in regiones, & vicos. & apud Secundum pro tractu illius partis Thuscicæ, in qua idem rus & agros habuit intelligatur. *Villa*) Domus in agris. [quidam putant villam à valle dictam, id est ab aggere terræ, quòd pro limite constitui solet.] *Amœnitatem*) delectationem. Amœna dicunt, quæ solum amorem præstant: solius voluptatis plena, quasi amœnia, quòd nullus fructus exoluitur: vnde nullum vestigial pendentes, immunes vocantur: vt Varro, & Carminius docent, aureo Seruio. *Gelidum*) plus est quàm frigidum: nam gelu aquas sistit. *Myrtos*) hanc arborem gaudere littoribus satis constat, Seruio testimonio: & illo, Littora myrtetis gratissima. Habet autem naturam præcipuam admirationem succorum in myrto: quando ex vna omnium olei vniuersique bina genera fiunt. Græcum ei nomen remanet, quo peregrinam esse apparet. lege plura apud Plin. lib. xv. capite

xix. vbi Hermolaus Barbarus vir aliàs doctissimus, cum tria myrti genera prodidisse Catonem citat Plinius, candidam, nigram, coniugalem: coniugulum non coniugalem apud Catonem scriptum tradit obseruasse. Nos tamen in vetusto Catonis codice coniugalem, non coniugulum legimus. Hinc Plinius statim repetit, Coniugalem existimo nunc nostratem dici. Illud magis adnotandum, Columellâ

Alia) arborum vt citrus, cedrus. *Latantur*) virent, crescant, luxuriant. *Tepore asiduo*) continuo [ac] moderato colore, hæc melior lectio quam æstiuo tempore. *Niuidissimam*) fertilissimam, egregiam, comantem. Nitidos enim dicimus vberes & pingues. *Necat*) in secunda lectione fuit negat, id est respuit, in eundem tamen sensum. *Non sepius*) pariter. *Vrbe nostra*) aut Comito, aut Roma. nam meritò se Romanum facit, & in Auentino Lauretum

fuit. de quo Plinius libro decimosexto, capite trigésimo. Scimus per vrbes appellationem sine additione alterius verbi intelligi Romam. Quare non video cur addiderit, nostra, si de Roma loquitur, nisi tollatur nostra, quod etiam in vno codice manu scripto sublatum vidimus. *Clementia*) caloris temperies. *Auram*) leniter spirantes ventos & secunde. apud Ouidium auram in æstu optari à venatoribus legimus. *Hinc*) ob hanc temperiem celi. *Multos*) si legitur multos, sensus per se manifestus: si verò multis, sic ordinanda verba. Hinc videas senes auos & proauos multis, id est multos habere auos & proauos grandæuos. [legitur etiâ. Hinc senes multi, videas, &c. quæ lectio æquæ plana atque prima.] *Proauos*) antea-
nos. *Iam iuuenum audias fabulas veteres*) iuuenes narrabunt tibi veteres fabulas, quas à maioribus suis audiuerunt. quomodo quidam rerum scriptores putant historias traditas posterioribus ante inuentum literarum. *Iam*) præterea. *Iuueni*) à iuuenibus) alii cōiungunt, iam iuuenum

libro xiiij. duo myrti genera tantum fecisse. tanquam Catonis verba sint aliter accipienda quam Plin. senserit: coniugalem scilicet myrti albæ & nigræ epithetum, quod esset idonea ad connubia, & non tertium myrti genus. nam coniunctioni præerat Venus, cui hæc arbor sacra: quin & ara vetus fuit Veneri myrtæ, quam Murtiam ideo appellabant.

alia asiduo tepore latantur, aspernatur ac respuit: laurum tamen patitur, atque etiam vridissimam profert interdum: sed non sepius, quam sub vrbe nostra, necat. Aestatis mira clementia. Semper aer spiritu aliquo mouetur, frequentius tamen auras quam ventos habet. hinc senes multos videas auos, proauosque. Iam iuuenum audias fabulas veteres, sermonesque maiorū. Cumq; veneris illo, putes alio te seculo natum. Regionis forma pulcherrima, imaginare Amphitheatrū aliquod immēsū, &

cum præcedentibus, legentes auos proauosque iam iuuenum, non tantum puerorum: quod est testimonium maioris æuitatis. *Ita*) in Thufcos. *Alij seculo*) præcis temporibus, respectu morum antiquis similibus & longæ vitæ. *Regionis forma*) dispositio & situs illius tractus. Ingreditur secundam diuisionis partem. *Imaginare*) præsume animo & phantasia. *Amphitheatrum*) Dion in rebus Cæsaris, Amphitheatrum appellatum est, quia circumquaque sedilia habet sine scena, ædificium fanè compactum circum circa, quod indicat ipsius verbi interpretatio. & Secundus expressè monstrat, & Suidas refert Amphitheatrum dici locum vndique specularum habentem. Theatrum pariter fuisse semitorundum indicat Vitruuius libro quinto. & Virgili hemistichium, Mediæque in valle theatri. [hanc autem autumo differentiam inter theatrum & amphitheatrum, quod hoc habebat illo amplius circum exteriorum, qualem cernimus fuisse Veronensium arenæ, adhuc aliqua ex parte superstitem, quam incolæ alam vq-

citant.] Apertius tamen Plinius libro xxxvi. cap. decimoquinto, monstrat theatrum habuisse formam hemicycli, cum refert Curionem theatra duo iuxta fecisse amplissima, è ligno, cardinum singulorum versatili suspensa libramento, in quibus vtrisque antemeridiano ludorum spectaculo edito inter sese aueris ne iniucem obstreperent scenæ, & repente circumactis, vt contrâ starent incedentibus lignis & cornibus inter se coeuntibus fecisse amphitheatrum & gladiatorum spe-

Quale) an hoc verbum respicit variam montium & sylvarum faciem, an ad immensam amplitudinem caueæ, & tunc necesse erit, quale pro quantum vsurpatum fuisse. *Rerum natura*) deus ipse. *Sola*) nam ope humana impossibile esset tantum spatii ædificio completi. *Summa parte sui*) in vertice. *Proceræ*) alta. *Frequens*) copiosa. *Variæ*) diuerso ferarum genere. *Sylvarum*) minorum arborum. seruat ad vnguem præcepta. describendorum locorum, quæ iubent primum attingenda extrinseca, & circumvicina: deinde id quod intendimus, vt præcipit & obseruat Aphthonius in progymnasmate ar-

cis Alexandrinæ. [secunda lectio non nihil variat, quæ habet, inde cæduæ sylvarum. quod ita possit commodè intelligi, vt summa tantum nemora venationi seruiant, media verò & ima lignationis vsu præstet. *Descendunt*) pendunt, demittuntur: translatum verbum elegantissimè, vt videatur rem ante ipsos oculos ponere. *Has inter*) in medio harum sylvarum. *Non cedunt*) pares sunt. [Hoc dixit quia secundum rei rusticæ scriptores campi ferunt fructus vberiores, sed viliores quam montes: nam natura in montibus operatur preciosius, in cæpis vberius.] *Opimam*) fertilem, vberè. *Serius*) tardius quam alibi. *Non minus*) pari mensura. *Percoquunt*) ad maturitatem perducunt. *Hæ*) collibus. *Latus*) ad radices. *Contextunt*) connectunt. inter se e-

acacula edidisse & quæ sequuntur. nam per hæc etiam colligitur Amphitheatrum forma corrotunda, [præsertim accedente testimonio Cassiodori. cum inquit, Theatrum Hemisphærium Græcè dicatur, Amphitheatrum quasi in vnum iuncta duo visoria constat esse nominatum, quod speciem eius arena concluderet, vt & currentibus aptum daretur spatium, & spectantes omnia facilius viderent, dum quædam proluxa rotunditas vniuersa colligeret.]

quale sola rerum natura possit effingere. Lata & diffusa planities montibus cingitur: Montes summa sui parte proceræ nemora & anti-qua habent. Frequens ibi & varia venatio: Inde cæduæ sylvarum cum ipso monte descendunt: has inter pingues, terrenique colles, (neque enim facile vsquam saxum, etiam si queratur, occurrit,) planissimis campis fertilitate non cedunt: opimamque messem serius tantum, sed non minus percoquunt. Sub his per latus omne vineæ porriguntur, vnamque faciem longè latèque contextunt. Quarum à fine, imòque quasi margine, arbuta nascuntur: prata inde, campi. Campi, quos non nisi ingentes boues & fortissima aratra perfringunt: tantis glebis tenacissimè solū

nim coniunctæ erant. *Faciem*) aspectū, apparentiâ: nam etiâ de rebus inanimis dicitur. vt Virg. de mari, Quibus aspera quoddam Vifa maris facies. Et Tacitus libro. xiiij. Aliam ferè litore faciem. Et in legione facies, quæ & frons. denique Gellius scribit faciem esse omnem formam, & modum, facturamque quandam totius corporis, à faciendo dictam: vnde errare qui faciem hominis esse putant os tantum & genas, & oculos: & non solum in hominum corporibus, sed etiam in rerum cuiusque modi faciem dici: nam montis, & cæli, & maris facies si opportunè dicitur, probè dicitur. Marcellus tamen exemplis nititur monstrare, faciem esse oris speciem: & Cornel. Celsus ita faciem terminauit, Facies futuram habet maxi-

mam, quæ à tempore incipiens per medios oculos narſeque tranſuerſa peruenit ad alterum tempus. at Ariſtoteles libro primo de animalibus, Faciem, inquit, partem eam nominamus duntaxat in homine, quæ caluæ ſubiecta eſt. nam piſcis aut bouis faciem dicere non ſolemus.

Margine imo) à radice. dicitur etiam fœminino genere ab autoribus probatis.

Arbuſta) paruæ arbores maritandis vi-

Cum primùm profecatur

tur) cum primùm rumpitur, quod fit æquinoctio verno in frigidioribus locis denſa terra quàm ſoluta, pingui quàm macra. Plinius lib. xvij. ca. xix. vbi multas alias rationes profcindendi adducit: monet altum & graue ſolum etiam moueri hyeme. legitur aliàs, profcinditur. nã Columella, Plinius, Palladius, cum primùm campus aratro rumpitur, prof-

ſcindi appellant. *Nono ſulco*) nona a ratione. Plinius verba ſunt ad hoc quàm opportuna, Quarto feri ſulco, Virg. exiſtimatur voluiſſe, cum dixit optimam eſſe ſegetem quæ bis ſolem, bis frigora ſenſiſſet: piſſius ſolum ſicut plerumque in Italia quinto ſulco feri melius eſt: in Thuſcis verò nono. *Prata*) agricolis neceſſarius prati cultus, cui veteres primas in agriculture partes tribuerunt. nomen quoque indiderunt ab eo, quòd protinus eſſet paratum ad fructum dandum, nec magnum laborem deſideraret. huius duo genera ſiccaneum & riguum: ſiccaneum, quod ſuapte natura ſuccoſo ſolo gignit fœnum: riguum, quod aquis irrigatur: de quo nunc loquitur. *Gemma*) lucida propter flores, an propter interlabentes riuius, quibus numerare lapillos poſſes. *Trifolium*) herba noſſima à tribus foliis diſta, pratis conueniens. Pli. Herba optima in prato trifolij. *Molles*) recentes, ſuccoſas. *Novas*) non duras, & vetuſtate ac ſiccitate exangues. *Perennibus*) perpetuis. nam perenne ex per & anne componitur. alij à per & anno deductum opinantur. *Palus nulla*) Columella autore, campus vbi pratum fieri libet, neque concauæ poſitionis, ne-

tibus opportuna. [Apuleius in re ruſtica commemorat arbuſta quæ locis aquoſis latantur, & quæ aridis] *Campi*) frumentarij) reſumpſit idem verbum ornatus, & maioris euidentiæ cauſa. Sic Virgil. Semper pulcherrimus Aſtur, Aſtur equoſiſſens. Præpoſuit prata campus exemplo Catoniano in re ruſtica. *Ingentes*) robuſti, valentiſſimi. *Perſingunt*) profcindunt.

cum primùm profecatur, aſſurgit, vt nono demum ſulco perdometur. Prata florida & gemmea, trifolium, aliàsque herbas, teneras ſemper & molles, & quaſi nouas alunt. Cuncta enim perennibus riuis nutriuntur. Sed vbi aqua plurimum, palus nulla: quia de uexa terra quicquid liquoris accepit, nec abſorbuit, effundit in Tyberim. Medios ille agros ſecat: nauium patiens, omnesque fruges deuehit in

que collis prærupti eſſe debet. ille ne collectam diutius contineat aquam: hic ne ſtatim præcipitem fundat: poteſt tamen mediocriter accliuus, ſi aut pinguis eſt, aut riguus ager, pratum fieri. at planicies maximè talis probatur, quæ exiguè prona non patitur diutius imbres, aut influentes riuos immorari: quippe aquarum abundantia atque penuria graminibus æquè eſt exitio. *Tyberim*) Tyberis fluuius cæterorum omnium princeps & imperator à ſolis ortu maximè Thuſcos alluens ex Apennino autem deſluit, pluribus verò augetur amnibus, partimque per Etruriam excurrit: deinceps ipſam diſterminans primùm ab illa diuidit Umbriam, poſtea Sabinos & Latinos Romæ ad litus vſque finitimos: hæc Strabo & Dionyſius. ſed longè melius & latius ſenior Plin. cuius verba, quia multum ad rem noſtram faciunt, non erit importunum recitare. Tyberis, antea Tybris inquit appellatus, & prius Albulæ, e media ferè longitudine Apenini, ſinibus Aretinorum proſluit, tenuis primo, nec niſi piſcinis corriuatus emiſſusque nauigabilis, ſicuti Tinnia & Glanis influentes in eum nouenorum ita conceptu dierum, ſi non

adiuent imbres: ſed Tyberis propter aſpera & confragoſa, nec ſic quidem præterquam trabibus veriùs quàm ratibus logè meabilis fertur. per C. L. M. paſſuum, non procul Tiferno, Peruſia, & Oriculo. Ethruriam ab Umbris, & Sabinis, mox citra. xij. M. p. vrbis Veientem agrum à Cruſtuminò, dein Fidenatem, Latinumque à Vaticano dirimens: ſed intra Tinniam & Glanis duobus & xl. fluuiis auctus: præcipius autem Nare & Aniene, qui & ipſe nauigabilis. Latium includit à tergo, nec minus tamen aquis ac tot fontibus in urbem perductis, & ideo quamlibet magnarum nauium ex Italo mari capax, rerum in toto orbe naſcentium mercator placidiſſimus: & quæ ſequuntur

Urbem) Romam. *Submittitur*) decreſcit. *Deſerit*) deponit, ad tẽpus perdit. *Arenti alueo*) ſicco receptaculo fluminis. *Reſumit*) iterum dicitur flumen cũ incipit fluere plenior. *Situm*) poſitum, typum. *Formam*) modulum fabricarimè compactum. *Varietate*) quæ ſi decora fuerit, multũ afficit & tenet. *Deſcriptione*) conuenienti poſitura colorum. *Inciderint*) reſpexerint, ſe contulerint. *Reſicientur*) reparabuntur, inſtaurabuntur longo reſpectu. *Villa*) domus in agro. nunc accedit ad tertiã propoſitionis partem: ſupra enim pollicitus ſe deſcripturũ villæ amœnitatẽ. *Imo colle*) radice collis.

Quaſi ex ſummo) tãquam ſi eſſet in vertice ſita [ex Catonis præcepto villa ædificanda eſt in edito, vt totus fundus proſpectari poſſit, & ſic melius ſit ſub tutela.] *Proſpiciet*) in longum ſpeculatur & proſpectum habet. quod eſt hominum venuſtè ad rem inanimum tranſtulit. *Senſim*) paulatim. *Fallente*) ita molli & accliuo, quem ſcendentes non intelligant, vt ne quidem cliuius eſſe videatur. *Conſurgit*) ſimul cum colle eleuatur. *Non putes*) propter facilitatem. *Aſcendiſſe*) perueniſſe in editum. *Largius*) non tergo imminentem

apud eundem libro tertio capite quinto. *Secat medios agros*) fluit per mediam planiciem. *Fruges*) Plinius facit duo genera frugum, frumenta ſcilicet & legumina, inter frumentum, milium, panicum & ſimilia recensens. à Columella frugiferæ arbores dicuntur, vt oleæ. Iulianus de verborũ ſigniſi. retulit frugem pro reditu appellari, non ſolum pro frumentis aut leguminibus, verũ etiam quòd ex vino, vel ex ſyluis cæduis, cretiſodinis, lapidicinis capitur. A frumine, id eſt, ab eminenti ſumento gutturis parte nomen traxiſſe Seruius credit. Donatus à fruendo, quòd his fruamur, & fruor à frumine. quam ſententiam prior Varro dixerat. Frux frugis declinavit antiquitas, Feſto tradente:

urbem, hyeme duntaxat, & vere. aſtate ſummittitur, immenſiſſe fluminis nomen arenti alueo deſerit, autumno reſumit. Magnam capies voluptatem, ſi hunc regionis ſitum ex monte proſpexeris. Neque enim terras tibi, ſed formam aliquam ad eximiam pulchritudinem pietam videberis cernere. ea varietate, ea deſcriptione, quocunq; inciderint oculi, reſicientur. Villa in colle imo ſita proſpiciet quaſi ex ſummo, ita leuiter & ſenſim cliui fallente conſurgit, vt cum aſcendere te non putes, ſentias aſcendiſſe. A tergo Apenninum, ſed longius habet. Accipit ab hoc auris quamlibet ſereno & placido die, non tamen acres, & immodicas, ſed ſpatio ipſo laſſas & infractas,

ſed procul, comparatum pro poſtius, quod ſubinde apud idoneos reperitur. *Accipit ab hoc auris*) aſſiatur villa leni vèto ab Apennino. *Quamlibet ſereno*) quantumlibet: perinde ac ſi diceret, alibi pigro & quiete acere: hic molliter agitatur. quæ maxime ſalubre & exoptatũ in eſtu. *Acres*) vehementes, moleſtas. *Infracas*) debilitatas. Virg. Turn' vt ifracas aduerſo Marte Latinos. *Spatio ipſo*) quia remota eſt villa ab Apennino, vnde venti excitantur. nã quo ex propinquiore loco ſpirat eo fortiores ſunt.

Magna sui parte) id est ferè tota ad meridiem est exposita, qui villæ situs maximè probatur. *Hybernum* refume solem & spectat. *Maturius* ante horam sextam. *Inuitar* allicit incolam ad apricandum in sole hyemali, qui diffundebatur in porticum latam, & respectu amplitudinis longam. *Modo*) mensura, proportione latitudinis: [in exemplari vetusto non est & pro modo longam, sed & prominulâ, vt porticus illa aliquantulum prominere.] *Membra* partes domus. Apuleius lib. vij. Ianuæ claustra sedulo explorauerat, & ipsa mēbra, in quibus omne patrimonium condi solebat, curiosè perspexerat. *In hac porticu*) per quam ad illa membra ibatur. *Atrium*) locus ianuæ proximus, de quo supra. *Mors Veterum extru-ctum*) ad imitationem antiquorum. *Porticum*) iam prædictam. *Xystus*) locus confitus arboribus in plurimas species non animalium modò, sed nauium & aliarum rerum distinctus concisusque. *Concisus*) legitur etiam confissus. placet prior scriptura. *Buxo*) buxus magnitudine non excellit, folio myrto similis: nascitur secundum Theophrastum, locis argenteis, atque asperis: Plinio autore amat frigida & aprica: quippe Olympus Macedonicus frigidus est, & in eo gignitur: maxima autè pulcherrimâque in Corsica est, præcæra enim crassitudinèque cæteris longè præstantior. referente Seruio buxum etiam neutro genere profertur pro arbore. *Puluinus*) sedes mollis. M. Tullius de oratore, Affertur iussit puluinos, & omnes in suis sedibus sederunt. Iuuenalis. Et de puluino surgat equestri. Fiebat autem puluinus ex terra tumulus, siue saxo, vel ramento, vel pluma, aut tomento, postremis tela vel corio circumstis: nam Varro in re rustica scribit necesse fieri puluinos in violariis: & Palladius inquit, caulis cliuis delectatur, & ideo ponendæ sunt plantæ per puluinos, id est eminentes tumulos arearum. Columella libro. xii. Puluinis posticæ allii spicæ minus infestantur hyemis aquis: & sexto, pro eminentiore parte a-

magna sui parte meridie spectat, æstiuūq; solè ab hora sexta, hybernum aliquanto maturius, quasi inuitat in porticum latam, & pro modo longam. Multa in hac membra: atrium etiam ex more veterum, ante porticum: xystus concisus in plurimas species, distinctusque buxo, demissus inde, pronusq; puluinus, cui bestiarum effigies inuicè aduersas buxus inscripsit.

rearum: in primo verò, pro instrumento quo parietum & soli iuncturæ fibulantur. Seruius ait, Durior arena, quæ remeantibus fluctibus & euntibus densatur, & in modum saxi durefcit, à nautis puluinus vocatur, à Virgil. dorsum, quod videtur significasse Vitruuius de structuris in aqua faciendis scribens, quomodo puluinus quàm firmissimè struatur: sed libro primo, vbi columnas puluinatas nominat, columnas intelligit. quibus subest puluinus marmoreus: nam decimo minorem columnam, cui superfit altera, chelonium, siue puluinum appellat. Tranquillus scribit puluino iniecto spiritum Tiberio interclusum. pro lectica, siue sede ex plumis, Seneca ad Martiam vsurpauit. equestri insidens statuæ in sacra via celeberrimo loco Chlœlia exprobrat iuuenibus nostris puluinum ascendentibus, in ea illos vrbe sic ingredi, in qua etiam fœminas equo donauimus. Cuius diminutio puluillo pro lecto & cervicali vititur Apuleius. Dii boni, satur, qualis ille quàmque præclarus apparatus, quatuor eunuchi confestim puluillis compluribus ventosè tumentibus, pluma delicata, terrestrem nobis concubitum præstruunt: sed & stragula veste, auro & murice tyrio depicta, probè consternunt, ac desuper breuibus admodum, sed satis copiosis puluillis, alis nimis medicis: quis maxillas & ceruices delicatæ mulieres suffulcire consueuerunt, superstruunt. Puluinaria pro lectis, qui sterni diis in templis solebant passim occurrunt apud historicos. Liuius, Curatum lectisternium, & per triuduum habitum Decemuiris sacrorum curantibus, & puluinaria in conspectu fuere, Ioui & Iunoni vnū, alterū Neptuno

& Mineruæ. Inuicem aduersus) ex opposito inter se. *Buxus inscripsit*) buxus habet ca illas humiles sedes.] *Acanthus*) herba topiaria. audi libro vigesimosecundo Plin. acanthus est topiaria & vrbana herba, elato longòque folio, crepidines marginum adurgentiumque puluinorum toros vestiens. Duo genera eius sunt, aculeatum & crispum, quod breuius: alterum lene, quod aliqui pedærota vocant, alii melamphyllū. semper frôdet si Virgilio in Georgicis credimus, in bucolicis semper ridere scripsit. Seruius modò herbam, modò arbore, interdum virgultum vocat. in vestibus describatur. [curuari acanthum libro non docet Plin. cum inquit, Concham acanthi modo carinatum inflexa puppe, prora rostrata.] Acanthus insuper oppidi nomen Libyæ, vel Macedoniæ, vel vtriusque. autores habeo Thucydidem, Strabonem, Liuium, Plin. Hammonia. Diodorus tamen Acantham in Libya, si fidus est interpres, nominat. *Mollis*) tenellus, topiarius. *Plano*) humili loco. *Ambulatio*) locus ad spatiandum constructus: qui, Iuliano tradente, arboribus infœcundis ferè vestiebatur. nam ff. vij. inquit, Si fortè voluptuarium fuerit prædium, viridia, vel gestationes, vel deambulationes, arboribus infructuosis opacas, atque amœnas habens non debet deicere. Columella libro primo, Ambulationes meridionali æquinoctiali subiectæ sint, vt & hyeme plurimum solis, & æstate minimum recipiant. Amplissimas & ornatissimas ambulationes sub dio collocari præcipit Vitruuius, & modum lib. v. explicat. Dictæ sunt ambulationes quasi circuitiones. Plinius tamen Vegetius ambulare, pro exercere dixit, In mense tam equites, quàm pedites educantur ambulatum. hoc enim verbo, hoc exercitij genus nominant. libro tertio simpliciter pro ire posuit, & Cato in re rustica ambulare naues dixit. Varro melius familiam feriatam ambulare, cum desidet. *Viridibus*) arboribus semper virentibus. Viridia cum pro adiectiuo accipiuntur, genitiuum in ium faciunt, vt viridium pratorum: cum

verò ipsam loci viriditatem significare volumus, viridiorum dicimus, vt formosâ facies viridiorum. hæc Macrobio libro primo, ex quibus constat, & Vitruuius lib. vi. ac Secundo circa finem huius epistolæ, viridia etiam dici, quæ interdum à probatis viridiaria appellantur: ea Iabolenus esse scribit loca virentibus arboribus confita: & Paulus de significatione verborum, viridaria duntaxat ad voluptatem respondet. quinimmo M. Tullius Viridaria colles steriles & sola gratos voluptate refert. & Vlpianus de fundo infructo, viridarios vocat seruos præpositos ad curam viridiorum. *Pressus*) densus, mutilatis. *Tonsis*) mangonizatis, concisis. *Varsè*) in diuersas effigies. *Ab his*) post hæc consequitur. *Gestatio*) media inter arbores. *In modum Circi*) ad similitudinem & formam Circi, qui erat locus spatij oblongi muris septus hinc inde extructis gradibus, in eius principio carceres & meta. vnde signo dato emittebantur equi, qui cum ad summum peruenissent, circumacti metam, recurrebant ad priorem. hic erat finis cursus. Circum Maximum Tarquinium inter Auentinum & Pallantium extruxit, in longitudinem trium stadiorum, in latitudinem verò quatuor iugerum, Dionysio libro tertio suarum antiquitatum referente, vbi latius & melius quàm vsquam viderim Circi forma describitur. priora sumpsimus ex Liuiio, Varrone & Iuuenale. *Humiles*) nanas. *Retentas*) ne altius excrescerent *Manu*) arte, data opera. *Maceria*) pariete. Liuius libro tertio secundi belli punici, Gladium in publicum trans maceriam horti abiecit. Terentius, Arq; hæc in horto maceriam iube dirui. Seruius, Ma-

Acanthus in plano mollis, & penè dixerim liquidus. ambit hunc ambulatio pressis, varièque tonsis viridibus inclusa: ab his gestatio in modum circi, qua buxum multiformem, humilèque, & retentas manu arbusculas circumit. omnia maceria muniuntur: hanc

ceriæ, quibus vinieta clauduntur, sunt de siccis lapidibus. Palladius libro primo, luto & lapide excitari maceris tradit: plerique tamen sine luto congesta in ordinem saxa componunt. pro pariete absolute Columella libro nono accepit. Cato maceriam ex calce, cæmentis, silice fieri docet. Varro sepimentum esse maceriam di-

Gradata quia per gradus quosdam surgit. *Subtrahit* abscondit ab oculis ne videatur esse vlla maceries. *Natura* per se non arte, sicut iam prædicta, nam erat siccum. *Visendum* laudabile, admirandum. *Excurrit* eminet, extra porrigitur. *Porticus* iam prædicta. *Valuis* ab ostiis. *Videt* triclinitium. tanta gratia stipse disposita monstrat omnia domus membra, vt singulis sensum videndi præbeat. *Xystum* repete in præcedentibus. *Fenestris* à fenestris triclinitij. *Prospectat* excurrit. *Adiacenti* propinqui. commendat enim triclinitium ab aspectu vario. *Hippodromi* cuius formam mox Secundus exprimit: erat autem locus rectus: qui intrantibus statim se offerebat, hinc inde arboribus confitus, ad cursum & agitationem equorum instructus: sicut ipsa

vocabuli interpretatio ostendit. De quo Sidonius libro secundo. & Hom. xxiii. plura, quædam Philostratus. v. Hippodromi Mar lib. xii. meminit. Puluerumque fugax hippodromon vngula plaudit. [Pollux hippodromon inter publica ædificia recenit.] At Peridromus fiebat in ædificiis supernè in circuitu, vt legimus apud Herodianum peridromum pleno amphitheatro exadificatum Commodò fuisse: per quem decurrere in orbem posset, ne comminus cum bestiis pugnans periclitaretur: sed supernè ac de tuto loco tela iaciendo iaculandi potius scientiam, quam fortitudinem ostentaret, [proinde apud Pollucem, Peridromus est funicu-

xit, cuius species quatuor, quod fit ex lapide, vt in agro Thusculano: quod de lateribus crudis, vt in agro [Gallico quod è lateribus crudis, vt in agro] Sabino: quod ex terra & lapillis compositis informe, vt in Hispania & in agro Tarentino. Pro maceratione vsurpauit Afranius Marcello tradente.

gradata buxus operit & subtrahit. Pratiū inde non minus natura quam superiora illa, arte visendum. Campi deinde, porro multaque alia prata & arbuta. A capite porticus triclinitium excurrit, valuis xystum desinentem: & protinus pratum, multumque ruris videt fenestris. Hac latus xysti & quod prosilit villa, ac adiacentis hippodromi nemus, comasque prospectat. Contra mediam ferè porticum diata paulum recedit, cingit areolam, que quatuor platanis inumbratur. Inter has marmoreo labro aqua exundat, circumiectasque platanos, & subiecta platanis leni aspergine fouet. Est in hac diata dormitorium cubiculum, quod diem, clamorem, sonumque excludit: iunctaque ei quotidiana, amicorumque cænatio. Areolam illam porticus alia, eandemque omnia que porticus aspicit. Est & aliud cubiculum à proxima platano, viride & umbrosum,

lus in extrema & superiori parte retis impositus, qui contrahit & extendit retia. Quidam etiam Epidromum dixere, nonnulli autem volunt epidromum tantum esse funem superiorem. [Diata] super qua dictione prædictis illud addam, diatas calefieri igni solitas, autore Vlpiano lib. ff. xxxii. Lignis, inquit, legatis, quod comburendi causa paratum est, siue ad balinei calefactionem, siue diatarum hypocaustorum contineri scripsit Offilius. *Recedit* sita est. *Parum* non procul. *Areolam* spatium terrenum, vt plurimum quadratum sub dio. *Exundat* exuberat. in secunda lectione fuerat exudat. *Labro* vase. Papinius in descriptione balinei Ethrusci:

Ethrusci. argento felix propellitur vnda, Argentoque cadit labrisque nitentibus instat. Caro labrum vinarium & aquarium dixit, & Vitruuius labrum in balineis sub lumine faciendum præcipit. Columella diminutiuo vtens, quod etiam nunc vulgo vsurpant, censet in labello nunculum de seria sumi, qui lib. xiii. capite de oleo conficiendo, laborum plures species describit. nam aliud rotundum, aliud quadratum & plumbeum, aliud fistule, tresque laborum ordines in cella vinaria locat. vt vnus sit primæ notæ, alter secundæ, tertius tertie. Cæsar in commentariis pro limbo, & extremitate sumptisse videtur, Cornua, inquit, studiose

Marmore exculptum cuius paries marmoreus variis figuris exculptus est. [legitur etiam exculptum id est exornatū.] *Podiotenus* præpositio tenus post ponitur casui suo. & genitiuo, interdū accusatiuo, & pro maiori parte ablatiuo constructur. Podium autem locus extra ædificium porrectus: vnde spectamus si quid foris fiat: huius crebra mentio apud Vitruuium. nam lib. ii. podium circa ædem faciendum & vi. columnas in podio positas scrib. Spar. victoriam ietam decidisse de podio, & humi prostratam: sed præcipuus locus erat in theatro, cui inhærebat imperator, vel senatores ludos spectantes. quare nobiles indicare volens satyricus dixit, omnibus ad podium spectantibus. Tranquil. Cæterum acubans Nero primum paruis foraminibus, deinde toto podio ad aperto spectare consueuerat. sub eo præcipue retia fuisse arcendis feris, notata succinis & podium protegentia, autor est Pli. lib. xxxvii. pro quo sepimine surgente à tabulato videtur accepisse Pallad. cum de apum castris præcipit podiaternis pedibus alta excitanda restaceo & albario opere læuigata inter ea loca, quæ muniti mandat at podia fœminino genere funis est quo tenditur velum, nisi Ser. fallitur. *Nec cedit* ordo, nec pictura imitata ramos & aues insidentes ramis cedit

conquisita ab labris argento circumcludunt. *Subiecta* loca. *Leni aspergine* modica irroratione, [alii codices pro leni habent lenta.] *Fouet* alit. fistulæ & canales & crateres & si qua sunt alia ad aquas salientes necessaria, magis domus portio secundum Vlp. quam domus instrumenta sunt. *Cubiculum dormitorium* thalamus somnum prouocans. *Diem* lucem. *Excludit* non sentit. *Quotidiana* amicorum familiarium & domesticorum amicorum. *Areolam illam* in qua sunt platani. *Quæ porticus* illa superior lata & pro modo longa. *A proxima platano* surgens iuxta platanum. *Viride & umbrosum* ob vicinitatem platani.

marmore exculptum podiotenus: nec cedit gratiæ marmoris, ramos, insidentesque ramis aues imitata pictura: cui subest fonticulus. In hoc fonte crater, circa siphunculi plures miscent incundissimum murmur. In cornu porticus amplissimum cubiculum à triclinitio occurrit: alijs fenestris xystum, alijs despicit pratum. Sed ante piscina, que fenestris seruit ac subiacet, strepitu vsuque incunda. Nam ex edito desiliens aqua, suscepta marmore albescit. Idem

gratiæ marmoris id est tantam elegantiam habet & dignitatem quantam imagines marmoræ: nam vtraque res laudabilis erat. *Aues insidentes* depictæ aues, quæ ramis insidere videbantur. *Crater* marmoreo vas in formam crateris amplissimi, vt assolet fieri in fontibus elegantioribus. *Siphunculi* canales, fistulæ aræ, siue ex alia materia, per quas aqua effluit à cratere. mox enim dicit aquam è siphunculis exilire, siphones alii appellant, vt Celsus & Pli. lib. ii. Iuuenalis translatiue pro muliebri vrina emissæ è vuluis vsurpauit. *Cornu* flexura, an magis extremo, sicut acierum extremitates cornua dicimus. *Occurrit* propè surgit. *Despiciit* cubiculum illud ab eminentiori loco. *Piscina* natatoria est: [si legeris piscinam iucundam, vt est in vetusto codice, tunc verbum despiciit resumendum est.] *Fenestra seruit* oblectat intuentes à fenestris.

Scropis) murmure ingredientis aquæ. *E-dio*) ab alto loco. *Marmore*, piscina istrata, & circumdata marmore. *Albescit*) spu-

Cubiculum) amplissimū.

Tepidissimum) id est apicum. *Hypocaustum*) locus concameratus ante præfurnium, per quem cubi-cula hodie quoque cale-fieri solent. *Nubilus*) sit, & per id frigidus. *Apodyterium*) in quoloturi vestes depo-nebant. nam *σποδύω* signi-ficat exuo. M. Tullius ad Quintum fratrem, Inde a-podyterio nihil altius, ni-hil muscosius. Et alibi, In balneariis hypocausta in alterum apodyterii angu-lum promouit. Latine Spo-liatorium dici solet, [Lu-cianus dum Hippia bali-neum laudat, membra re-fert fuisse quibus loturi spoliabantur: sicut frigi-darii & caldarii situm ma-gis in eo commendat. A-podyterii etiam Plato me-minit.] *Laxum*) amplum, capax. *Excipit*) sequitur & coniuncta est. *Frigidaria*) aquæ frigida, qua restrin-gebantur corpora. iam no-tauimus in balneo fuisse tres cellas, frigidariam, tepidariam, caldariam. *Ba-pisterium*) lauacrum. *La-tius*) maiori spatio & libe-riori. *Tepidius*) quia piscina fuerat exposita soli. *Astrin-gi*) refrigerari. nam calore laxantur corpora, frigore contrahuntur. *Media*) te-pidaria cella, quæ media erat inter frigi-dariam & caldariam, & situ & qualitate. *Benignissime est præsto*) amicus & expo-situs statim tepescere. *Caldaria magis*) sed cellæ caldariæ magis est præsto & ve-hemens *Prominet*) excurrit. *Discessiones due*) quibus applicatur in sole. Legitur etiã discessio non est in sole: tamen non in ob-scuro. *Spheristerium*) repetitæ nobis præ-

mescit. minus placet si referatur ad can-dorem marmoris.

cubiculū hyeme tepidissimū, quia plurimo sole perfunditur. Cohæret hypocauston, & si dies nubilus, immisso vapore, solis vicem supplet. Inde apodyterium balinei laxum & hilare excipit cella frigidaria, in qua baptisterium amplum atque opacum. Si natare latius aut tepidius velis, in area piscina est, in proximo puteus, ex quo possis rursus astringi si pœniteat teporis. Frigidariæ cella connectitur media, cui sol benignissime præsto est, caldaria magis: prominet enim. in hac tres descēssiones: due in sole, tertia à sole longius, à luce non longius. Apodyterio superpositum est spheristerium, quod plura genera exercitationis, pluresque circulos capit. Nec procul à balineo scala, quæ in cryptoporticum ferūt, prius ad diatas treis. harum alia areola illi, in qua platani quatuor, alia prato, alia vineis imminet diuersasque cali parteis, ut prospectus habet. in summa cryptoporticu cubiculum, ex ipsa cryptoporticu excisum: quod hippodromum, vineas, montes intuetur. Iungitur cubiculum obuium soli maxime hyberno. hinc oritur diata, quæ villa hippodromum adnectit. hæc facies, hic visus à fronte, à latere æstiuæ cryptoporticus in edito posita, quæ non aspicere vineas sed tangere videtur. In media triclinium

notata. *Circulos*) rotunda membra: vnde nomen inditum demonstratur: nam sphaera rotunditas est. *Cryptoporticum*) occultat à sole porticum. *Prius*) ferunt hæc scalæ. *Alia*) vna trium diatarum. *Platani quatuor*) constitæ fuerant. *Habet*) vnaquæque illarum diatarum. *Vt prospectus*) vt habet diuersos prospectus. *In summa*) in capite. *Iungitur*) annexum est cubiculo in summa cryptoporticu. *Obuium*) expositum. *Adne-*

Ascopulat: nisi enim fuisset hæc diata, hippodromus videbatur disunctus à villa & ædificiis. *Facies*) est. cryptoporticu hybernæ. nã sequitur, *Æstiuæ* structa ad

arcendos æstus: & ideo in edito posita vt facile possit auras recipere & transmittere. *Tangere*) propter vicinitatem. *Media*) cryptoporticu.

Saluberrimum) quia ventilatit auris ex Apennino saluberrimis. *Post*) retrò. *Per cryptoporticum*) quia illud triclinium intercur-rebat per mediam cryptoporticum. *Connitio*) *Utilia*) dapes, totam denique mē-sam. *Secretiore aditu*) legi-tur etiam ambitu, quod non displicet, vt instar cochleæ fuisse intelligamus eas scalas, quales nūc interdum videmus con-strui. *In sine*) cryptoporticu colce. *Subest*) æstiuæ cryptoporticu: *Subter-ranæ similis*) tanquam effos-sa. *Riget*) alget, friget. *Suo*) frigido & immoto. *Vt an-que*) superiorem & inferio-rem. *Triclinium*) aliud *Hy-berna*) frigida. *Hæc*) porticu. *Cubiculi*) diurna: nam in diata de die versabatur antiquitas. *Aut sole*) alia cu-bicula modò sole, alia vm-bra vtebantur. prout sol se-reuoluebat: verbi causa quæ erant exposita orien-ti, solem matutinum exci-piebant, quæ a uultro, meri-dianum, quæ occidentem, oc-ciduum. *Longè*) quia in lō-gitudinem excurrerat. *La-re*) quia in latitudinem pro-portione lōgitudinis. *Præ-cedit*) in conspectu est. *Me-dius patescit*) à lateribus arboribus septus viam pa-tem in medio ostendit.

Totus) quia ad lineam directus. *Circu-ritur*) munitur. *Ille*) platani. *Summe*) in ca-cimine & ramis. nam platanum scribit Cicero comparatam ad opacandum lo-cum ramis patulis. *Imæ*) in trunco. *Ali-enæ*) hederaceis. *Et*) etiam. *Ramos*) platanorum, *Copulat*) connectit. adiungit ad inui-cem. *Interiacet*) has, sita in medio plata-

*saluberrimum afflatum ex Apenninis valli-bus recipit. Post latissimis fenestris vineas, valuis æquæ vineas, sed per cryptoporticum quasi admittit. à latere triclinij, quod fenestris caret, scala connitio utilia, secretiore ambitu suggerunt. In sine cubiculum, cui non minus iucundū prospectum cryptoporticus ipsa quam vineæ præbent. Subest cryptoporticus subterræ-næ similis, æstia te incluso frigore riget: conten-taque aère suo nec desiderat auras nec admit-tit. post utranque cryptoporticum, vnde tri-clinium desinit, incipi. porticus: ante medium diem, hyberna, inclinatio die, æstiuæ: hac adē-tur diata due, quarum in altera cubi-cula qua-tuor, altera tria, vt circuit sol, aut sole vtun-tur, aut umbra. Hanc dispositionem, amœnita-tēque teætorum longè latèque præcedit hip-podromus, medius patescit, statimque intran-tium oculis totus offertur, platanis circuitur. Illa hedera vestiuntur: vtque summa suis, ita imæ alienis frondibus virent. Hedera trun-cum & ramos pererrat, vicināsque platanos transitu suo copulat, has buxus interiacet. Ex-teriores buxos circumuenit *Laurus*, umbræ-que platanorum suam confert. Rectus hic hip-podromi limes, in extrema parte hemicyclo frangitur, mutatque faciem: cupressis ambitur, & tegitur: densiore umbra opacior, nigrior-que: interioribus circulis (sunt enim plures)*

norum. dixit autem iacet, quia humilis buxus. *Confert*) miscet. *Hemicyclo*) semi-circulo circa reflexum metarum. [Hemi-cyclium Pollux in scenâ vocat locum iux-ta orchestram à forma nominis cuius v-fus vt significet locum aliquem procul ab vrbe, aut in mari natantes. idem libro sexto hemicyclia sedes vocat.] *Frangitur*)

interumpitur. *Faciem*) (speculum. *Mutat*) diuersitate arborum. *Cupressis*) arbor notissima cupressus: de qua Cato, Varro, Theophrastus, & plura. Plin. libro. xvi.

Purissimum diem) lucidissimam lucem: quia interiores circuli constabant rosariis, per quæ facilè sol admittitur. sequitur enim, inde rosas offert. *Umbrarum frigus*) quod fit per cupressos confitas in exterioribus circulis. *Limus*) in agro propriè limes dicitur, de quo supra. *Redditur*) in rectum dirigitur. respicit quod iam antea dixerat, rectum scilicet hippodromi limitem. *Vni*) limiti redditur sed pluribus. *Intercedentibus*) intercurrentibus, & per id separantibus vnam viam ab altera. *Pratulum*) cum non amplius viæ sunt perpetuæ arboribus, sed alia facies à priore occurrit.

Mille) innumeras. *Descripta*) picta transformata. *Domis*) Traiani, cum in epistolis eundem dominum appelleret Secundus, an domini, id est Secundi: nam Tranquil. in Tiberio possessores insularum dominos dicit. *Artificis*) topiarij. *Alternis*) vicifitudinariis buxis in medio duarum buxorum. *Metula parua*) metæ instar arcolarum. *Surgunt*) extolluntur: erant enim eminentiores quàm stipites buxi. *Inserta*) in medio plantata. *Poma*) in neutro pro arboribus nusquam alibi annotauimus: sicut pomaria contra grammaticorum præcepta apud Columellam, Palladium Marcialem, Statium. pro locis confitis pomis legitur subinde. *Vrbaniissimo*) confito ad voluptatem, & vrbis conuenient. *Illati ruris*) inromissis arboribus pomorum: quæ in agris feruntur. *Medium spatium*) limes rectus post metas. *Breuioribus*) respectu illarum, quibus hippodromus in ingressu vestiebatur. *Lubricus & flexuosus*) nam est herba topiaria. *Figura*) ambiguum ex acantho, an buxo: an magis quæ erant stibadio inscriptæ: de quo Mart. Accipe lunata. scriptum testudine signum Octo.

Nigrior enim habet hæc arbor folia spissa & nigrantia. *Interioribus*) minoribus. *Plures circuli*) nam statim sequitur finito illo multiplicique curuamine.

purissimum diem recipit. Inde etiam rosas effert, umbrarumque frigus non ingrato sole distinguit. Finito vario illo, multiplicique curuamine, recto limiti redditur, nec huic vni. Nam via plures intercedentibus buxis, diuiduntur, alibi pratulum, alibi ipsa buxus interuenit in formas mille descripta, literis interdum quæ modo nomen domini dicunt, modo artificis: alternis metula surgunt, alternis inserta sunt poma: & in opere vrbaniissimo subita velut illati ruris imitatio medium in spatium breuioribus vtrique platanis adornatur. Post has, acanthus hinc inde lubricus & flexuosus, deinde plures figura, pluraque nomina in capite stibadium candido marmore, vite protegitur. Vitem quatuor columella

capit, veniat quisquis amicus erit. *Stibadium*) mensa, torus. sic interpretatur Suidas asserens stibades esse toros humi positos, & lignis ramisque structos. Athenæus lib. vij. (nisi mendosus est illius codex in librorum ordine) Primum inquit scenas faciebant, & in his stibades ex herba: super quas dapes struebant, & illis inuitati vesciebantur: nec solum municipes, sed etiam peregrinos hospites conuiuio admittebant, nam & libro xij. idem testatur discumbentes in stibadibus vesci. & Prouerbiū in parcos ortum refert Suidas. Stibades Phormionis. Fuit enim hic Phormio miles parcus: quin etiam in militia humi solent discumbere & recumbere. Seruius negat antiquos habuisse stibadia. Theocritus tamen in Adonidis epithaphio dixerat *ἔστ' ἀγαθὰ σιβάδες ἄδωνος ἰδὲ σιβάς ἐπιγυ*. Animaduertendum apud Græcos dici *ἡ σιβάς τῆς σιβάδος*, apud nos hoc stibadium. nam Sdonius lib. ij. stibadium & abacum in cetera iunctura ponit. & fieri interdum ex marmore verba Secundi monstrant. *In capite*) in fine recti limitis.

Carystia) ex Carysto oppido Euboicæ si Prolo mæo credimus. at inquit Plin. nobilis Carystus: notior tamen marmore carystio ante vocitata Chalcedotis aut Macris vt Dionysius & Ephorus tradit: vt Aristides, Macra: vt Callidemus, Chalcis, ære ibi reperto: vt Menæchmus Abantias: vt poetæ, vulgo Afopis. carystio marmore ingentis magnitudinis & tabulæ excindebantur priuatim & publicè ad ornatum vrbis Romæ. nam in ripa montis Salomini consistit Carystus, tradente Strabone, cui vicina sunt Syra & Marmarium, in quo Carystiarum columnarum latomia est. Ad

Carystum verò lapis nascitur quem petunt, nent, textunt: inde manilia conficiuntur egregiè contexta. ea vbi fordescunt, in flammis proiecta non secus emundantur quàm si maculas clueris. hæc Strabo & eum secutus Stephanus, qui tamen in hoc dissentit, Carystum scilicet vrbem scribens sub monte Ocho Eubœæ, & Carystum locum Ægyos iuxta Arcadiam, à quo Carystium vinum, cuius gentile Carystius, & in eo lapidicinæ carystiarum columnarum, verum Strabo protulit Carystium etiam in Laconica fuisse, vnde vinum Carystium ab Alcmane celebratum. Straboni libentius crediderim. Addam Plinium Carystion locare in sinu Ægeæ, & ciuitatem ex aduerso Eubœæ. eam si Diodoro fidem præstamus, Dryopes pulsi ad Eubœam condidere, tanta scriptorum varietate lectorem perturbante. *Expressa*) eiecta. hinc apparet pro sponda, & toro stibadium intelligi. *Sipunculus*) canaliculis, fistulis. *Canato lapide*) labello cauo ex lapide, quod erat in pratulo. *Gracili marmore*) alio labello subtiliter ex marmore elaborato, sed latente, nam duo erant vasa, alterum sub stibadio, vnde aqua defluebat, alterum in quo confluebat. *Occultè*) nulla apparente causa. *Impleat*) vas illud. quo aqua suscipitur.

carystia subeunt. E stibadio aqua velut expressa cubantium pondere sipunculis effluit, canato lapide suscipitur, gracili marmore continetur, atque ita occultè temperatur, vt impleat, nec redundet. Gustatorium grauiorque cænatio margini imponitur, leuior nauicularum & auium figuris innatans circuit. contra fons egerit aquam & recipit: nam expulsa in altum in se cadit, iunctisque hiatibus & absorbetur & tollitur. è regione stibadij aduersum cubiculum tantum stibadio reddit ornatus quantum accipit ab illo. à marmore splendet, valuis in viridia prominet, & textit: alia viridia superioribus inferioribusque fenestris suspicit, despicitque. Mox

Redundet) effluat. *Gustatorium*) mensa connecta putaminibus testudinum, quam primus Carbilus Pollio prodigi ac sagacis ingenij ad instrumenta luxuriæ fertur excogitasse. quare epigrammaticus poeta deinceps post stibadium in distichis gustatorium locauit, Fœmineam nobis cherson si credis inesse Deciperis: pelagi mascula præda fumus. Diodorus & Plin. scribunt in mari Indico testudines inueniri tantæ magnitudinis, vt singularum superficie habitabiles casæ contegantur. *Grauior*) amplior: sicut leuior, minor & restrictior. *Imponitur*) excitatur [figuris nauicularum & auium. tessellata & vermiculato pavimento in quo variæ erant figuræ nauicularum & auium sicut hodie diuerforum piscium. Romæ in ædibus saxorum cernimus, ita vt imposita aquæ innatae videantur.] *Margini*) iuxta fontem. *Contra*) è regione. *Egerit*) ei aculatur. *Iunctis*) sub terra concurrentibus. *Hiatibus canalibus*) quibus aqua effunditur & recipitur. *Absorbetur*) subducitur per alterum hiatus. *Tollitur*) emergit per alterum. *E regione*) ex opposito. *Aduersum*) occurrens stibadio. *Tantum ornatus*) tanto ornamento cubiculum est stibadio, quanto stibadium cubiculum. nam inuicem se exornant. *A marmore splendet*) quia cum

biculum de marmore constat, ideo renidet. *Texit* sibi connectit. [si legatur exit, exponas, excurrit.] *Sufficit* inferiori-

Diatula parua diæta. *Refugit* latet, reducitur: mirum architecti ingenium commédatur. *Idem* iam prænotatum. *Aliud* & tamen diuersum. *Premente* intercedente, obstante. *Latissima* multipli palmitæ, maxima. vitæ quoque apud præcos inter arbores numerabantur. Iouis simulacrum in vrbe Populonia ex vna cõspectum vitæ tot æuis incorruptum. Metaponti tẽplum Iunonis vitiginis columnis stetit. tectum Ephesæ Dianæ scalis scãdebatur vitæ vna cypria. Plin. autor. *Niuius* tendit, adhæret. *Ibi* in cubiculo. *Subducitur* absorbetur. *Sedita* sedes disposita: quales scribit Cicero fuisse sub platanis. *Cubiculum ipsum* iuuat, reparat. *Fistula* canalibus plumbeis, quibus aqua deducitur hinc inde. *Manus duxit* eas quilibet aperuerit. *Lauantur* irrigantur, [non improbo iuuantur, scilicet ad retinendam viriditatem suam in æstu, quamuis pontificius codex habeat lauantur.] *Vitæ* destitisse. *Argutor* affectare nimiam diligentiam, & subtilitatem in describendo singula. *Proposuisse* describere promississe villæ amenitatem, & per id omnia membra & angulos. *Tecum* apud te. *Residere* respicit ad verbum visenti. *Indulsi*, euectus sum longius, quia mea amo. *Percolui* ornauit, supremam imposuit manum. *Iudicium* veras causas, quibus sim motus, vt tam diligenter omnia exquerer. *Errorum* si deceptus sum, neque rectè iudicauit. exte-

bus fenestris. *Despicit* superioribus *Viridia* arbores virentes.

diatula refugit quasi in cubiculum idem atque aliud. *Lectus* hic & undique fenestra, & tamen lumen obscurum umbra premente. Nam *latissima* vitis per omne tectum in culmen nititur & ascendit. Non secus ibi quàm in nemo-re iaceas: imbrem tantum tanquam in nemo-re non sentias. Hic quoque fons nascitur, simul-que subducitur. Sunt locis pluribus disposita *sedilia* è marmore, quæ ambulatione fessos vt cubiculum ipsum iuuant. *Foniculi* *sedilibus* adiacent, per totum hippodromum inductis fistulis strepunt riui, & quæ manus duxit sequitur. *His nunc illa viridia, nunc hæc, interdum simul omnia iuuantur.* *Vitæ* iam dudum ne viderer argutior, nisi proposuissem omnes angulos tecum epistola circumire. Neque enim verebar, ne laboriosum esset legenti tibi, quod visenti non fuisset: præsertim cum interquiescere si liberet, depositæque epistola, quasi residere sapius posses. Præterea indulsi amori meo. *amo enim, quæ maxima ex parte ipse inchoaui, aut inchoata percolui.* *In summa* (cur enim non aperiam tibi vel iudicium meum vel errorem?) *primum ego officium scriptoris existimo, titulum suum legat, atq; identidem interroget se, quid cæperit scribere: sciâtque, si materia immoratur, non esse longum. logissimum, si aliquid accersit atque attrahit. Vides quot versibus Homerus, quot Virgilius. arma, hic AENEÆ, Achillis ille, describat. breuis tamẽ vterque est, quia facit quod instituit. Vides vt*

nuat enim facultatem suam, per correctionem, vt modestiæ laudem consequatur. *Idem idem* frequenter. *Titulum* argumentum materiæ. *Materiæ* propositæ. *Accersit* affectat extra causam. *Homerus* quilibet xviii. Iliados pluribus Achillis arma describit, cuius exemplo Virgilius

pariter lib. viii præsertim in describendo nam multa ibidem breuibus exequuntur. *AENEÆ* scuto multis innotatur. *Breuis* tur.

Aratus hic Athenodoro

patre genitus, secundum alios Mnæfa & matre Lenodora magna de præceptoribus inter Suidam, & cum qui Arati vitam conscripserit, dissentio. Constat tamen viguisse Proloxi Philadelphi temporibus, & claruisse apud Anigonum cognomento Gonatam Macedonum regem. patriam habuit Solos Sicilia. plura literarum monumenta reliquit, tradente Suida, inter quæ Phænomena scilicet lucentes stellas: quod opus ad nostros transtulit M. Tullius. vtrumque extat: sed Latini detrunctum. initium habet admirabile, & totum Homero simile. Sunt tamen qui sentiant magis Hesiodum secutum, illum Cicero primo de Oratore afferit fuisse ignarum astrologiæ, verum ornatis- simis atque optimis verbis de cælo stellisque dixisse. Fabius materiam Arati motu carere iudicat, vt in qua nulla varietas, nullus affectus, nulla persona, nec cuiusquam sit oratio: sufficere tamen operi, cui se parem credidit vel æqualem. *Colligat* numeret, non omitat. nam minima & obscura exornat quadam grauitate. *Mædum* rectam mensuram scribendi. *Hic* colligere minima. *Excursus* excessus, digressio ad propositum. *Opus* materia, quæ ita exigit. *Purua* hanc villæ descriptionem. *Magnis* prædictis. *Inductum* accersitum. *Deuium* extrarem. *Illuc* redibo ad propositum. *Legem meam* quam mihi dixi, non digredi à materia: nam paululum euagatur erat. *Thuscus meos* villam quam in Thuscis possideo. *Thusculanæ* villis, quas in Thusculano agro habeo, & Tyburtino, & Prænestino. Thusculum ciuitas in con-

Aratus minutissima etiam sidera consectetur & colligat, modum tamen seruat. Non enim excursus hic eius, sed opus ipsum est. Similiter nos, vt parua magnis conferamus, cum totam villam oculis tuis subijcere conamur, si nihil inductum & quasi deuium loquimur, non epistola quæ describit, sed villa quæ describitur magna est. Verum illuc, unde cæpi, ne secundum legem meam iure reprehendar, si longior fuero in hoc in quod excessi. Habes causas cure ego Thuscus meos Thusculanis, Tyburtinis, Prænestinisque meis præponam. Nam super illa quæ retuli, altius ibi ocium, & pinguius, eoque securius nulla necessitas togæ, nemo accersitor ex proximo. Placida omnia & quiescētia, quod ipsum salubritate regionis, vt purius calum vt aër liquidior accidit, ibi animo, ibi corpore maxime valeo. Nam studijs animum, venatu corpus exerceo. Mei quoque nusquam salubrius degunt, vsque adhuc certè neminem ex ijs quos eduxeram mecum (venia sit dicto) ibi amisi. Diu modo in posterum hoc mihi quadiuum. hanc gloriam loco seruent. Vale.

specu Romæ est egregiis ornamenti insignis, eam vineta coronant tectaque magna: præsertim ea regione quæ in Romanum descendit aspectum, videre licet villas variis decoratas apparatus. à Thuscis Thuscus, à Thusculo, Thusculanus deducitur. Præneste & Tybur pariter in conspectu vrbis fuere. autor Strabo. *Super* præter *Ibi* in Thuscis. *Altius* remotius à curis. *Pinguius* copiosius. *Eo* ob id. *Togæ* officii. Sape enim toga pro officio ponitur. Mart. raram togam, id est officium rarum in beata optat vita & ad Iuuenalem idem, Ignota est toga, pro nemo est in officio. & rogatus officiosus, vt idem, Mane vel à media nocte rogatus ero: nam togati, sicut refert Lampridius,

ad munera conueniebant. *Proximo*) loco, vt ex Tybure & Præneſte. *Quod i-
pſum*) accidit vt omnia quieſcant. ordo
eſt. quod ipſum accidit ſalubritate regio-
nis, quia cælum purius & magis ſerenum
quàm in aliis locis ſit. *Ibi*) illic. nam cum
hæc ſcriberet erat in vrbe. *Animo*) vacuo
à curis. *Vſque adhuc*) hucusque. *Venia ſi
diſſo*) modus dicendi, qualis, malum abſit
omen, ne ſcilicet excitaret Nemefin ad-
uerſum ſua, quæ petulantæ & ſuperbos
viciſci ſolet, & elatum ceruice premit:
nam tradunt Nemefin implacabilem ad
modum contumacibus, & pênatam: quia
celeriter delinquentes conſequitur, inde
proverbium *νέμεσις δὲ γὰρ τὸ δάει βαίνει*, id
eſt Nemefis quidem ad pedes graditur.

C. PLINIVS CALVISIO SVO S. 7

N Ec Pompeius Saturninus Se-
cundum hæredem reliquerat
ex dodrante, remp. Comen-
ſium ex quadrante: &
quia tunc ſecundum leges
reſp. non poterat inſtitui
hæres, ſcribit Secundus,
tamen velle vt voluntas
Saturnini rata ſit, nec infringatur. *Con-
ſtat*) nulla eſt controuerſia. *Remp.*) nec poſ-
ſe inſtitui hæredem, aut ius iſtud munici-
pale fuit, aut leges, quibus tunc vteban-
tur, poſtea ſunt abrogatæ: nam hodie o-
mnes iuriſconſulti intendunt vtilitati rei-
pub. vt Marcellus. ff. xxx. de legatis & fi-
deicommiſſis: ſiquid, inquit, relictum ſit
ciuitatibus omne valet, ſive in diſtribu-
tionem relinquatur, ſive in opus, ſive in
alimenta, vel in eruditionem puerorum,
ſive in quid aliud. & Paulus ibidem la-
tius, an dicamus de legatis tantum loqui,
non de hæreditatibus: an vt ſcribit Vl-
pianus. xxviii. ff. quia reſp. incerta res eſt:
hæres autem inſtitui nemo poteſt, niſi vt
certus demonſtretur, an quia litis cauſa
& calumniæ non poſſumus imperato-
rem, nec remp. hæredem inſtituere Paulo
lib. xxviii. titulo de hæredibus inſtituen-
dis aſſerente. nam & Vlpia. xxxviii. refert
nos hoc iure vti, vt in rebus publicis,
cum de donatione quæritur, illud ſolum

nam prædicat brachio & freno, ne im-
menſa facias, neque effrenata dicas: vnde
illud diſtichum lib. iiii. Græcorum epi-
grammatum, ἡ νέμεσις ἀεὶ λέγει τῷ πύχῳ τῷ τε
χαλίῳ, Μὴτ' ἀμείβῃ π ποίει, μήτ' ἀζάλινα λέγει,
Nemefis prædicat brachio & freno, ne-
que immenſum quid facere, neque effre-
nata dicere. Item aliud ad idem, ἡ νέμεσις
πύχῳ κατέχει. τίος εἶνεκεν; λέξει, Πᾶσι παρὰ γ-
γέλλῳ μὴδὲν ἕσθι τὸ μέτρον. Nemefis brachium
teneo. cuius cauſa dices? omnibus præ-
nuncio, nihil ſupra meſuram. Ibidem a-
lia leguntur de Nemefi: & apud Auſoniū
tetraſtichon, & quædam ex primo Pauſa-
niæ: ſed plura apud Suidam. *Amiſi*) morte
perdidi. *Gloriam*) ſalubritatis.

N Ec hæredem inſtitui, nec percipe-
re poſſe Rempub. conſtat: Saturni-
nus autem qui nos reliquit hære-
des, quadrantem Reipub. noſtræ,
deinde pro quadrante præce-
ptionem quadringentorum millium dedit.

ſpectandum, vtrum ob cauſam aliquam
iuſtam reip. promittat quis, vel pollicea-
tur, an non: an magis hoc pertinet ad ſen-
tentiam Iuliani, qui. xxx. ff. putat non
permittendum legari domum ſuam ad o-
pus reip. faciendum, ſi in alio territorio
eſt. Saturninum autem non fuiſſe Comen-
ſem, & prædia ſua alibi habuiſſe. *Nec poſſe percipere*) nec poſſe adire hære-
ditatem. eſt enim cōſequeus, vt ſi reſpub.
non poteſt inſtitui hæres, nec etiam poſ-
ſit percipere fructus, & commoda hæ-
reditatis. verum ſi legamus non poſ-
ſe præcipere, tunc interpretabimur, non
habere privilegium protoprxia, id eſt,
primæ exactionis: de qua latius in epiſto-
lis ad Traianum: & hac ratione mox le-
gendum ducimus præceptionem. cccc.
millium, quod etiam magis probamus.
Quadrantem) quartam patrimonii par-
tem, quæ erat. cccc. millium. *Noſtræ*) Co-
menſi. nam & Caluiſius Nouocomenſis
fuit. *Præceptionem quadringentorū millium*)
vt im-

vt imprimis daretur reip. ſumma, cccc. millium nummū, id eſt quadringenta ſeſtertia.

Hoc irritum) eſt nullum
prædictis rationibus. *De-
functi*) Saturnini. *Defuncti
voluntas*) omnino puto ſer-
uandam defunctorum vo-
luntatem, etiam ſi lege
prohiberemur: neque e-
nim ſtriçtè illorum volun-
tates interpretandæ ſunt,
Vlpiano reſpondente: nam
idem libro. xxviii. titulo
de hæredibus inſtituendis
aſſerit imprimis teſtatoris
voluntatem inſpiciendam.
& Iuſtinianus conſtituit
ſe cupere, defunctorum
voluntates validiores eſſe,
& non verbis ſed volunta-
tibus eorum fauere: quin-
immo voluntas militis te-
ſtamentum eſt: quod ſola
perficitur voluntate. Papi-
nianus autor. *Antiquior*)
venerabilior, ſanctior, cha-
rior. Liuius ſecundo ab vr-
be condita, Id antiquius
conſultuit. Tranquillus
in Vitellio, Coegit iurare
cæteros nihil ſibi anti-
quius quiete publica fore.
Et in Veſpaſiano, Nihil
habuit antiquius, quàm
propè afflicti & mutantem-
que remp. ſtabilire. Paulus
titulo de capriuiſ, Diſciplina caſtrorum
antiquior fuit parentibus Romanis
quàm charitas liberorum. Secundus in
panegyrico, Adco nihil amore ciuium ti-
bi antiquius. Virgil. Troiam antiquam,
id eſt venerabilem, dixit, quoniam ſenes
venerandi ſint. *Iure*) rigiditate iuris, ſum-
mum ius (vt dicitur) plerunque ſumma
crux. *Vereor quam in partem*) ſenſus eſt,
timeo ne iuriſconſulti meam ſententiam
reprehendant, cum in vniuerſum dixerim
extremas voluntates non infringendas:
ſed intelligo in rebus honeſtis. nam ſta-
tim ſubdit, vtique in eo quod ad com-
munem patriam voluit pertinere, cen-
ſeo ſeruandam Saturnini voluntatem.
Vſque) præſertim. [M. Tullius ad E-
quités Ro. Vtique ſive hinc abiero, ſive

*Hoc, ſi ius aſpicias, irritum: ſi defuncti volun-
tatem, ratum & firmum eſt. Mihi autem de-
functi voluntas (vereor quam in partem Iu-
riſconſulti, quod ſum dicturus, accipiant) anti-
quior iure eſt, utique in eo quod ad commu-
nem patriam voluit peruenire: an cui de meo
ſeſtertium vndecies contuli, huic quadringen-
torum millium paulo amplius tertiam partem
ex aduentito denegem. Scio te quoque à iu-
dicio meo non abhorreſcere, cum eandem Remp.
vt ciuis optimus diligas. Velim ergo cum pro-
ximè decuriones contrahentur, quid ſit iuris
indices, parè tamen & modeſtè: deinde ſub-
iungas nos quadringenta millia offerre, ſicut
præceperit Saturninus. Illius hoc munus, illius
liberalitas, noſtrum tantum obſequium voce-
tur. Hæc ego ſcribere publicè ſuperſedi. Pri-
mum, quod memineram pro neceſſitudine a-
micitiæ noſtræ, pro facultate prudentiæ tuæ, &
debere te, & poſſe perinde meis, ac tuis partibus
fungi: deinde quia verebar ne modum, quem
tibi in ſermone cuſtodire facile eſt, tenuiſſe in
epiſtola non viderer. Nam ſermonem vultus,*

hic ero oppreſſus, ea maneat opinio &
exiſtimatio.] Fabius, Vtique ſi aliqua ſen-
tentia blindatur. Ipſè libro ſeptimo, V-
tique ſi latior ſcena, & corona diſfuſior.
Communem) mihi, & tibi. [*Vndecies*) Cen-
tum ſeſtertium: nam cum pollicitus eſſet
quingenta ſeſtertia in alimenta ingenuo-
rum Nouocomenſium, agrum de ſuis
precij mille centum ſeſtertiorum longè
pluris quàm promiſerat, actori publico
mancipauit: eundem impoſito veſtigiali
recepit, daturus in id mun^o tricena millia
annua pro ſœnore. hanc rem latius tra-
ctat. libro 7. ad caninium ſcribens. legi-
tur in aliquibus exemplaribus ſeſtertium
ſedecies cõtuli. *Meo*) patrimonio, peculio.
Conſuli) erogauit reip. [diuerſimodè &
multiplici liberalitate.] *Hinc*) noſtræ
rr. j.

reip. *Paulo amplius tertiam partem*) nam quadringenta sestertia sunt paulo amplius tertia parte vndecies centum. *Demegem*) hinc apparet Caluissium non fuisse cohæredem. *Ex aduentitio*) ex eo quod ad me peruenit ex hæreditate Saturnini. Sensus est, si de meo peculio reip. obtuli vndecies centum sestertium, quanto magis concedere debeo, vt habeat quadraginta, quæ iure hæreditario mihi debebantur, cum ea sint ex peculio aduentitio, & non iure agnationis. Est enim aduentitia pecunia, quæ non accedit, & relinquitur successione causa, sed ab extraneis & insperato. aduentoria autem res vt epistola, quæ amico aduenienti occurrit. *Contrahentur*) conuocantur in Senatû.

Gestus) motus corporis, qui debet esse magis accommodatus ad sensus quàm ad verba. *Vox*) si submissa. *Commendationibus*) actionis laudibus, in quibus Demosthenes summam locabat. *Malignitati interpretantium exponitur*)

Quid sit iurû) remp. hæredē nō posse institui, & reliqua. [*Dicas*] Aliis iudices. [*Parce*] paucis & modestis verbis. *Offerre*) illi ante me, tanquam si resp. haberet ius protopraxiæ. *Præcepi*) propria locutio Iuriconsultorum: nam veterum testamenta imperatiuis referta sunt verbis. *Illius*) Saturnini. *Obsequium*) beneficium, lenitas, nam obsecuti sumus reip. cum iure possemus contendere. *Publicè*) decurionibus, qui vices publicas gerunt. *Partibus*) officio. *Actiui*) tanquam si tua interesset, nam fuit Secundo contubernalis. *Sermone*) quem habiturus es apud decuriones pro me. *Vultus*) quo minas, blanditias, lætitiā, tristitiā, preces effingimus.

gestus, vox ipsa moderatur. epistola omnibus commendationibus destituta malignitati interpretantium exponitur. Vale.

subiacet epistolæ, neque se defendet ab his qui eam malignè interpretari velint.

C. PLINIUS CAPITONI SVO S.

S*Vades*) Capito ni vt historiam scriberet suadenti, rescribit idem cupere: & causas quibus ad hoc incitaretur, quibusq; retardaretur, enumerat: vbi pleraque multa, quid historia ab oratione differat, breuiter tractat, cognitu quidem non inutilia. Admonemus lectorem Sidonij Apollinarem lib. iij. voluisse hanc epistolam non Capito ni, sed Tacito scriptam. namque inquit, Et antiquitus cum C. Cornelius Tacitus C. Plinio Secundo vt historiam scriberet, suassisset: & ipse postremò quod iniunxit, arripuit. *Commodè*) scitè, bene. *Nisi expertus*) nisi experiaris, & prius periculum scribendi facias. nam tunc facilius poteris comprehendere, quid in reliquis præstare possis. *Occidere*) aboleri

S*Vades, vt historiam scribam, & suades non solus: multi hoc me sæpe monuerunt: & ego volo: non quia commodè facturum esse confido (id enim temerè credas, nisi expertus) sed quia mihi pulchrum in primis videtur, non pati occidere, quibus aternitas debeatur, aliorumque famam cum sua extendere. Me autem nihil aequè, ac diuturnitatis amor & cupido sollicitat: res eo homine dignissima, præsertim*

nomen illorum, & facta interire, [pro non pati occidere, fuit in vetusto codice posteris tradere.] *Æternitas*) immortalitas, rebus præclare gestis. *Sua*) historici. Sallustio in præfatione contestante, & qui facta aliorum scripsere, & qui fecere multi laudantur. *Diuturnitatis*) posse diu viuere. *Res dignissima*) amor immortalitatis, qua multi incitantur ad illustra-

Culpe) criminis. nam vt bique se prædicat integerimæ vitæ: quod etiam testimonio Aufonii comprobatur. *Posteritatis memoriam*) vt de se posteri malè loquantur: nam qui rectè vixerunt, non timent vt posteri sua repræhendant. *Si qua me quoque possim Tollere humo*) si quo modo possim vindicare me à mortalitate: sumptus est ex. iij. Georgicorum Virg. vbi hæc scribuntur, Tentanda via est, qua me quoque possim Tollere humo, victorque virum volitare per ora. vnde statim subiunxit reliquum carminis. *Id*) liberari à mortalitate. *Supra votum*) inexpectatum, *naç d'èçor. Victor*) voti copos. *Volitare per ora*) laudari & legi ab omnibus. *Quanquam ò*) optat tamen suis scriptis illustrari & excellere, fumens initium ex v. Æneid. vbi Mnestheus hortatur socios ad remigandum in nauali certamine. Non iam prima peto Mnestheus, nec vincere certo: Quanquam ò, sed superent, quibus hoc fortuna dedisti. *o*) optantis aduerbium. interdum irascentis. vt ò callidos homines. nonnunquam expauescentis. vt, ò salue Pamphile. *Quod*) mediocrem laudem. *Gratis*) amor, commendatio. *Eloquentia summa*) nisi tractantur summa eloquentia & arte. *Quoquo modo*) etiam sine eloquentia, & tantum res nudas commemorans. [Inde ad Luceium M. Tullius, Ipse inquit etiam annalium ordo nos mediocriter retinet, quasi enumeratione factorum: & de finibus, quid historia delectet, quam solemus persequi vsque ad extremum, prætermissa repetimus, inchoata persequimur. & cum sequatur, Nec verò sum inscius esse vtilitatem in historia, non modò voluptatem, quid cum fictas fabulas è quibus vtilitas nulla duci potest cum voluptate legimus? & reliqua deinceps: vt Cæcilius videatur hunc locum à Cicero ne accepisse.] nam secundum Vitruuium historia per se tenet lectores, quia habet

qui nullius sibi conscius culpa, posteritatis memoriam non reformidet. Itaque diebus ac noctibus cogito, si qua me quoque possim Tollere humo. Id enim voto meo sufficit: illud supra votum, Victorque virum volitare per ora. Quanquam ò. Sed hoc satis est, quod propè sola historia polliceri videtur. orationi enim & carmini est parua gratia, nisi eloquentia est summa: historia quoquo modo scripta delectat. Sunt enim homines natura curiosi, & quamlibet nuda rerum cognitione capiuntur, vt qui sermunculus etiam fabellisque ducantur. Me verò ad hoc studium impellit domesticum quoque exemplum. Auunculus meus, idemque per adoptionem pater,

nouarum rerum varias expectationes. Et vetustissimi Ro. Cato, Victor, & Piso, condiderunt historias nisi ex annalibus: quam similitudinem scribendi multi secuti sunt, qui sine vllis ornamentis monumenta solum temporum, hominum, locorum, gestarumque rerum reliquerunt. *Curiosi*) cupidi scire noua & inaudita. nam omnes homines natura scire desiderant. *Nuda*) inculta, sine affectibus, rem ipsam tantum dicente, vt annales & commentarii. *Capiuntur*) oblectantur. *Sermunculus*) quotidianis, & familiaribus verbis. *Ducantur*) afficiantur. *Ad hoc studium*) scribendarum historiarum. *Auunculus meus*) C. Plinius Secundus frater matris meæ. quidam opinantur auunculum traxisse appellationem ab eo, quod æquè tertius à matre, vt auus est: sed non eiusdem iuris, ideoque vocabuli factam diminutionem. siue auunculus appellatur, quod aui locum obtineat, & proximitate tueatur sororis filium. *Per adoptionem pater*) ius adoptionis est, vt is adoptet, qui neque procreare iam liberos possit: & cum potuerit, sit expertus, & adoptatus sit minor adoptante, legitimo & pontificio iure procedat adoptatio, & ita fiat, vt ne quid aut dedignitate, aut de sacrorum religione minuatur: in primis ne qua calumnia, ne quis dolus adhibeatur. Euenit

autem secundum Iuriscōsultum, ut is qui in adoptione datus est, tam in familia naturalis patris iura cognationis retineat, quàm in familia adoptiua nanciscatur: sed eorum tantum cognationem in adoptiua familia nanciscitur, quibus sit agnatus, in naturali autem omnium pertinebit. Paulus ff. primo, Per adoptionem dignitas non minuitur, sed augetur. vnde Senator si à plebeio adoptatus est manet & Senator. similiter & Senatoris filius in familia adoptantis manet, nisi mancipetur. Iustinianus codice de adoptionibus, Adoptatus inuitus transire ad alienam familiam non cogitur: si verò homo sui iuris per arrogationem ex augusta liberalitate se dederit in adoptionem, tunc familiaritate eius aggregatur. Appianus scribit Romanorum more adoptiuos filios adoptantium nomina sumere solitos, & Dion pariter lege cautum, si quis adoptetur, ut adoptantis appellationem reciperet, vnũ tamen priorum nominum referuaret. Hinc noster Cæcilius ab auunculo adoptatus, dictus est, C. Plinius Cæcilius Secundus. Et cum de adoptione multa Iuriscōsulti scribant, ut Iustinianus in Insti-

Historias bellorum Germaniæ. xx. libros. à sine Aufidii Bassi. xxxi. naturæ historiæ. xxxvij. *Religiosum* verissimè, cum fide. *Sapientes* philosophos. *Sequitur* imitari. *Vestigia* studia, artes. *Recto itinere* per virtutis callem. *Tor* lib. sexto ad Quadratum numerat actiones suas honorificas. [aliqua exemplaria habent, cur ergo auctore scilicet tanto tardo ad scribendam historiã, quia prius volo actiones meas emendare.] *Tenuis spes ex eis* sperem consequi paruum admodum laudem ex orationibus meis. *Retractare* superuacua amputare, emendare. *Labor meus* quem perpeffus sum componendo, & illas agendo. *Quod reliquum est studij addidero* extremam manum imposuero. *Mecum* me moriente. *Rationem posteritatis* considerationem & respectum memo-

rationibus, & Codice de adoptionibus, Diocletianus, & Max. Impera. Vlp ff. primo, & Modestinus ibidem: longè tamen plura Gellius lib. v. Tantum addam quæ à Caio traduntur, Quod generalis adoptio duobus modis fit, aut principis auctoritate, aut magistratus imperio: principis auctoritate adoptamus eos, qui sui iuris sunt: quæ species adoptionis dicitur. Arrogatio, quia & is qui adoptat rogatur, id est interrogatur, an velit eum què adoptaturus sit, iustum sibi filium esse, & is qui adoptatur interrogatur, an id fieri patiatur. Imperio magistratus adoptamus eos, qui in potestate parentis sunt, siue primum gradum liberorum obtineant, qualis est filius, filia: siue inferiorem, qualis est nepos, neptis, pronepos proneptis. Apud Barbaros mos fuerat in adoptionibus lectum ascendere, & adoptandum sumptum iuxta ab adoptatore per vestes, inferius in terram demittere, ut verum partum imitaretur. *Adoptionem* assumptionem in filium: nam Marcellus adoptionem vendicationem interpretatur. & Varro referentibus centurionibus, adoptatos in cohortes dixit. hoc est, ascitos.

historias, & quidem religiosissime, scripsit. Inuenio autem apud sapientis honestissimum esse, maiorum vestigia sequi, si modo recto itinere præcesserint. Cur ergo cunctor? Egi magnas & grauis causas. Has (etiamsi mihi tenuis ex eis spes) destino retractare, ne tantus ille labor meus, nisi hoc quod reliquum est studij addidero, mecum pariter interciderat. Nam si rationem posteritatis habeas, quicquid non est peractum, pro non inchoato est. Dices, Potes simul & rescribere actiones, & componere historiam. Vtinã. Sed utrumque tam magnum est, ut

riæ tuæ apud posteros. *Peractum* absolutum, per enim compositum finem rei significat. *Pro non inchoato est* tanquam si nunquam incepisses. nam imperfecta negliguntur, & citò intereunt. *Rescribere* emendare. *Vtinã* possem simul utrumque præstare. *Magnum* magni oneris & in-

genii. Lucianus testatur historiæ compositionem difficilem & arduam, orationum verò ut nondum aliquis perfectus

Abundè maximũ. *Vndeicesimo* decimonono, dempto vno de vicesimo, sicut duodeicesimo, decimo octauo: demptis duobus de vicesimo: sic vnde trigesimo, & duode trigesimo, ac deinceps vsitato & eleganti dicendi genere. Tacitus de causis corruptæ eloquentiæ tradit, L. Crassum nonodecimo ætatis anno statim parem v-

nucique causæ. Fabius Demosthenem puerum actiones pupillares habuisse: Tranquillus Augustum auiam duodecimo anno pro rostris laudasse. *Præstare* efficere, quod sit oratoris officium. M. Tullius de perfecto oratore inquit, Oratoris officium, ut subtilis in probando sit, mediocris in delectando, vehemens in flectendo. Fabius tria præstare debet orator, ut doceat, moueat, delectet: nam vitium cum ingenijs natura præstantem, tum verò pulcherrimas artes penitus mente complexum, datum tandem rebus humanis, qualem nulla antea vetustas cognouerit: singularem, perfectumque, vndique optima sentientem, optimèque dicentem (non enim sufficit honestè dicere scire, nisi & audere) hunc iure perfectum oratorem appellauerim. *Per caliginem* difficulter, vix. *Quid* fiet? *Nonnumquam* componendæ historiæ. *Multa communia* ut delectet, afficiat, auditores rerum nouitate attentos reddat, exemplis instruat, & moueat digressionibus opportunis, vt aut exornationibus ferè omnibus quibus orator, & elegantia, & flumine orationis, & varietate. [vnde non absurdè dixit Cicero de legibus, Historiam scribere maxime minus esse oratorum.] est autem quædam historia perpetua, quæ continet alicuius populi res gestas, & quomodo quid singulis annis actum sit, ita scripsit Lilius & Tacitus in historia augusta. aliud præterea genus historiæ, quæ solum ad vnum pertinentiam continet. ea propria dici potest, & seclusa, ut scripsere Tranquillus apud nos, Plutarchus apud Græ-

orator reperitur. *Alterum* aut perficere orationes, aut historiam conscribere.

abundè sit alterum efficere. Vndeicesimo ætatis anno dicere in foro cœpi, & nunc demum, quid præstare debeat orator, adhuc tamè per caliginem video. Quid si huic oneri non accesserit? habet quidem oratio & historia multa communia, sed plura diuersa in his ipsis quæ communia videntur. Narrat ibi, narrat hæc, sed aliter. huic pleraque

cos: de priori genere nunc differit Secundus. *Pura diuersa* Lucianus in libello scribendæ historiæ, Diuersa, inquit, est historicorum ratio scribendi ab oratoribus. historici enim ordinem rei seruant, & materia præparata vtuntur: oratores verò multa inuertunt & fingunt, proœmium historicorum, duabus tantum rebus, attentione & docilitate constare debet, ommissa beneuolentia, quam in primis orator captat. Hinc Fabius plures historiarum virtutes oratori vitandas præcipit. cum sit proxima poetis, & quodammodo carmen solutum, verbisque liberioribus ac remotioribus figuris narrandi tædium euiter. demum neque contineatur quibus oratio partibus, exordio, narratione, confutatione, confirmatione, peroratione: sed eius lex sit incipere ab initio rerum, & continuam narrationem ad finem vsque perducere, explicando quo consilio, qua ratione gestæ sint. Hinc de perfecto oratore Cicero, Declamatoribus historia finitima est, in qua narratur ornate, & regio sæpe aut pugna describitur: interponuntur etiam conciones & hortationes, & tracta quædam ac fluens expetitur eloquentia, non hæc contracta & acris oratio. De oratore libro secundo, Quis nescit primam esse historiæ legem, ne quid falsi dicere audeat: deinde, ne quid veri tacere, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo, ne qua similitudo? Hæc fundamenta nota sunt omnibus, ipsa autem exedificatio posita est in rebus & in verbis, rerum actio ordinem temporum desiderat, regionum descriptionem, consilia primum, deinde a-

Etus, postea euentus expectantur. Vult etiam de consiliis significari quid scriptor probet, & in rebus gestis declarari: non solum quid actum, aut dictum sit, sed etiam quæ: & cum de euentu dicatur, vt causæ explicentur omnes, vel casus, vel sapientia, vel temeritatis: omniumque ipsorum: non solum res gestæ, sed etiam qui fama & nomine excellat: de cuiusque natura atque vita, quæ plerunque ab oratore omittuntur, vel secus tractantur pro commo suo. Si quis plura desiderat, in quo vtrunque differat, legat præcepta dicendi, & Lucianum in eo opusculo, cui titulus est, *πὸς δὲ ἰστορίας γέγραπεν. Illa*) oratio. *Hæc*) historia. *Narratio*) immo ferè præsumitur tota in narrando. nam post præfationem rebus conuenientem, & rectè introductam sit ad narrationem tran-

Humilia & sordida) Al-
sentiri videtur Secundo
Diodorus. Libro inquit
vi. Omnia in quibus hi-

storia versatur complecti
rerum scriptores decet: tū
verò maxime quomodo quæque res sigil-
latim describendæ sint, cura videtur susci-
pienda. non enim tantum modo hæc nota-
tio particularis diligentiaque priuaris
hominibus ad conseruandas augendaf-
que fortunæ proficit. verum historicis et-
iam plurimum decoris atque ornatus af-
fert. videmus quot Liuius bella obscura,
& ad nullum exemplum facientia percen-
seat: sed illi ita faciendum fuit omnes Ro-
res scribere aggressio. neque me præterit
Iunium Cordum historicum à Iulio Ca-
pitolino reprehendi, quòd multa de volu-
pratis domesticis, cæterisque infimis
rebus historiæ suæ inseruit: quot seruos
vnusquisque principum, & quos amicos
habuerit, quot penulas, quòve chlamy-
das: quorum scientia nulli proficit: si qui-
dem ea debeant in historia poni, quæ aut
fugienda sint, aut sequenda: nam leuia
prætereunda. Itaque Flauius Vopiscus no-
tat Aurelium Festium cum Firmum re-
ferret inter crocodilos vnctum crocodi-
lorum adipibus natasse, & elephantum
rexisse, & hippos tam edidisse, & seden-
tem struthionibus vectum, ac quasi voli-
tasse: non enim scimus quales mulos Clo-
dius habuerit, aut mulas T. Annius Milo:

fitus. omne enim sine artificio, si Luciano
credimus, reliquum historici corpus est
longa narratio, quæ tamem narrationis
virtutibus ornabitur. *Alter*) scribitur e-
nim historia ad narrandum, non ad pro-
bandum, & inter species narrationum à
Fabio numeratur, at quæ oratori conuenit
narratio interdum subtrahenda, neque
semper præmio substituenda: sed pro
conditione causarum mutanda. nanque
non in hoc reperta est, vt tantum cogno-
scat iudex, sed aliquanto magis vt consen-
tiant. neque necesse est narrationem in o-
ratore esse veram, sed verisimilem: in qua
aliqua neganda, aliqua adiicienda, aliqua
mutanda, sicut aliqua etiam tacenda, quæ
omnia ab historico respuuntur. *Huius*) hi-
storiæ.

*humilia & sordida, & ex medio petita: illi
omnia recondita. splendida, excelsa, conue-
niunt. Hanc sæpius ossa, musculi, nerui: illam*

aut vtrum Thusco equo federet Catilina
an Sardo: vel quali in chlamyde Pompeius
vsum fuerit purpura: quorum vitas scri-
bendas Liuius & Sallustius arripuerunt.
Dicamus igitur aliud esse vitas, aliud per-
petuam historiam quam intendit Secun-
dus, scribere: in illis enim electa dicenda,
quam regulam tenaciter obseruasse Tran-
quill. videmus. sed in omnimoda historia
licet interdum vulgaria complecti. *Petita
ex medio*) trita, vulgaria, communia. pos-
sumus ista etiam referre ad verba. nam
autore Luciano, historia coloranda est di-
ctione clara: inde sæpius inuenies apud
rerum scriptores de medio petita voca-
bula: qualia sunt carrus, induratus, castel-
lanus, ferrarius, lignatum, æquatum, rebel-
lacum, & similia: existimo tamen de re-
bus hic loqui, cum sequantur mox alia
verba. *Illi*) orationi. *Recondita*) cognita
paucis, electa: opponuntur enim tritis &
vulgaribus. *Splendida*) illustria, cuius con-
trarium sordida. *Excelsa*) eius antitheton
humilia. *Sæpius*) interdum ex præcepto
Luciani vim eloquentiæ licet ostentare,
vbi copia rerum exigit: laudare tamen &
vituperare parè. *Hanc*) historiam. *Ossa*)
nuda res. *Musculi*) à corpore ad historiam

hæc commodè translata. sunt autem mu-
sculi ex neruis & cartilagine condensati,
quibus robur ostenditur sicut neruis. Li-
cet igitur historici vires ostendere. quod
Quintilianus permittit in declamationi-
bus, quibus similis est historia, Ostenden-

Tori) pulpæ. M. Tullius

succum orationis appel-
lat, vt apud Terentium in
Phormione, culpam vt
Antipho in se admiserit:
nam bono ornatu addidit
in se, cum & sine hoc planè
videri possit. Tacitus in-
quit, Oratio sicut corpus

hominis esse debet, ea demum pul-
chra est, in qua non eminent venæ,
nec ossa numerantur: sed temperatus &
bonus sanguis implet membra & exurgit
toris, ipsos quoque neruos robur tegit,
& decor commendat. *Iubæ*) exultantia &
decor orationis per iubas monstratur,
sicut per toros plenitudo & vberitas. quã-
quam Fabius moneat orationi non debe-
re inesse athletarum toros, sed militum
lacertos: nec verficolorum illam qua De-
metrius Phalereus dicebatur vt, vestem
bene ad forensium puluerem facere. Ver-
rùm aliud est posteritati consulere, aliud
utilitati præsentis. [In alia lectione fuit tu-
bæ, id est eminentiæ.] *Hæc*) historia. *Fi*)
impetu & concitata oratione. nam M.
Tullius Xenophontem notat tanquam
dulciorem & minus vehementem quàm
historico conueniat. in Tacito verò vis,
amaritudo, instantia ex professo apparet.
Scio tamen vim conuenire oratori, mo-
dò ne transeat in violentiam. In hoc au-
tem eloquentiæ vis, vt iudicem non in id
tantum compellat, in quod ipsa rei natu-
ra ducetur, sed aut qui non est, aut maio-
rem quàm est faciat affectum. omnis vis
consistit in augendo minuendove. *Ama-
ritudine*) liberè narrando vitia, & crimi-
na ac infortunia. *Instantia*) rerum fre-
quentia, breuitate: quam Secundus in Sa-
turnino commendat. qualis Thucydides
& Tacitus, vt verborum prope numerum
sententiarum numero sequantur. nam
vterque historiæ grauissimus autor. *Illa*)
oratio. *Tracta*) amplificatione: cum inter
alias oratoris virtutes hæc non minima
sit, parua augere, magna minuire, & im-

da inquit ossa & nerui controuersiæ ac
declamationis: at oratori secus facien-
dam. nam vires dissimulandæ, & illius
præcipuum artificium cum ex arte lo-
quatur, ne ars vlla videatur.

*tori quidam & quasi iuba decent. Hæc vel
maximè vi, amaritudine, instantia: illa tra-
ctu & suauitate, atque etiam dulcedine pla-
cet. Postremò alia verba, alius sonus, alia con-
structio. Nam plurimum refert, vt Thucydides*

morari diutius vbi opus sit, vt melius a-
nimis auditorum inagatur. Cicero tamen
de oratore iubet in historia genus ora-
tionis fufum atque tractum, & cum leni-
tate quadam æquabiliter profuens sine
illa iuridicali asperitate, & forensibus a-
culeis sententiarum prosequendum esse,
& alibi historiam leni æquabilique tra-
ctu distinguendam existimat. & Fabius in
Herodoto omnia leniter fluere. tum i-
psam linguam habere iucunditatem vt
latentes in numeros complexa esse vi-
deatur. *Suauitate & dulcedine*) quibus
alliciat animum auditorum: nam huic
foli intendit orator, quoquo modo iudi-
ces mouere, non veritatem explicare: vn-
de sæpe dulcibus & suauibus eos fallit,
neque respicit si in futurum sit obnoxius
repræhensionis quòd falsa dixerit: sed si
persuasibilia & fidem facientia. iam præ-
diximus differentiam suavis & dulcis.
Alia Verba) diuersa sunt quædam histo-
ricorum verba ab oratore. nam illis pe-
culiare est dicere, palare, facere impressio-
nem, canere receptum, centuriare, lapida-
re, castrametari, expedire aciem, antesi-
gnanos, vicanos, classarios, suppetias, &
alia multa quibus orator nunquam nisi
per translationem vtiuit. *Sonus*) historico
præterquam in concionibus vnus & per-
petuus debet esse sonus: oratori secus. nã
si lugubria tractat verbis & voce queru-
la, si læta lætis, si graui grauibus vtetur,
& exornationibus ac clausulis ad rem
accommodatis: in concionibus similiter
cadentia & antitheta plurimum faciunt:
in iudiciis parum admodum lenia omnia
& profluentia: apud historicum acria, &

aculeata apud oratorem. Ad hæc historia non tam finitimos numeros, quam obicem quandam contextumque desiderat, cum omnia eius membra connexa sint, & quoniam lubrica est ac fluida, ut homines manibus inuicem apprehensis gradum firmant, continent & continentur. quare diuersam verborum constructionem historiarum ab oratione dicit Secundus, & Lucianus autor historiarum stylum non debere esse hiantem & asperum, neque rhythmo diffluentem. illud enim culpabile, alterum audientibus iniucundum: moneturque ve

Κτήμη sit, an *ἀγώνισμα*) [possessio sit an concertatio.] Hæc est sana lectio, quam in omnibus, quos vidimus codicibus mancam & inuersam restitui- mus in integrum sumpta ex proœmio Thucydidis *κτήμη μάλλον ἐς ἀεί ἢ πρὸ ἐς τὸ παρὲν ἀγώνισμα*, id est, monumentum potius in perpetuum quam ad præsens tempus pugna. Hæc repetit ad verbum Lucianus in præceptis scribendæ historiarum. Et Fabius Quintilianus libro decimo sic transtulit, Totum historiarum opus non ad intuitum rei pugnamque præsentem, sed ad memoriam posteritatis & ingenii famam componitur. vnde Lucianus in fine eiusdem opusculi, Memento inquit, non ad præsens, ut qui nunc sunt, te laudent, te honorent: sed æternitatem respiciendo, historiarum sic conscribere, ut à posteris præmium laboris expectes: dicantque, profecto vir ille dicendi libertate præditus erat. nihil in eo adulatorium est, neque seruire: sed in omnibus veritas, *κτήμη ἐς ἀεί*, ut sit perpetua possessio, non composita ostentationi, sed fidei veritatisque. [*Agona*] scribit Cicero ad Atticum à Græcis appellari contentionis studium. [*Quorum alterum*] oratio scilicet exigit ut sit momentanea oblectatio & concertatio auditoribus grata. [*Alterum*] historia exigit, ut posteris placeat, [si legis historia est. interpretaberis ut sit perpetua possessio. M. T. de legibus quod Plin. orationi tribuit, id poetice

hementem acrimoniam, & ambitu crebram ac perplexam argumentis dictionem, non conuenire historico, sed dispositam & ordinatam. sit autem clara & civilis, quæ possit insigniter declarare subiectum. signum enim historici laudabilis, primum lucidè & splendidè rem tractare non abstrusis, & extra calcatam viam nominibus, neque forensibus & cauponariis. sed vt vulgus intelligat, eruditi laudent, modestus sit in compositione nominum.

ait, κτήμη sit, an ἀγώνισμα quorum alterum oratio, alterum historia est. His ex causis non adducor, ut duo dissimilia, & hoc ipso diuersa, quod maxima, confundam, misceamque: ne tanta quasi colluione turbatus, ibi faciam, quod hic debeo. Ideoque interim veniã. (ne à forensibus verbis recedam,) aduocandi peto. Tu tamen iam nunc cogita, quæ potissimum tempora aggrediamur. Vetera & scripta aliis, parata inquisitio, sed onerosa collatio, intacta & noua, graues offensa, leuis gratia. Nam præterij quod

dat, intelligo inquit, alias in hist. leges seruandas, alias in poemate: quod in illa ad veritatem referantur, in hac ad delectationem pluraque. [*Duo*] orationem & historiam. [*Maxima*] maximi ponderis, constantia ex multis maximisque, & ideo in quibusdam diuersa. [*Confundam*] componam, eodem tempore perturbem. Colluione commixtura, confusione. colluies proprie est permixta immundities ex confluio alicuius rei: quare dixit quasi. [*Ibi*] in oratione [*Faciam*] conuenientia historico. [*Veniã aduocandi peto*] scripturam historiarum quietem ab actione causarum petit (ne à forensibus verbis recedam) docet [veniã &] aduocandi dictionem fuisse verbum caudicorum, & in foro vtitum [ex verbis M. Tullij pro Archia cognoscimus, aliud fuisse genus dicendi in iudiciis, aliud in forensi sermone. in peruerso exemplari pro forensibus est meis, id est forensibus. ad idem Lucianus etiam de componenda historia inquit,

quit, Historicus non abstrusis verbis, nec extra calcatam viam, neque forensibus ac cauponariis vterur.] [*Quæ tempora*] quorum temporum historias scribendas aggrediamur. [*Vetera*] veterum historiarum. [*Scripta aliis*] mandata monumentis literarum, ab aliis sunt. [*Parata inquisitio*] materia & inuentio facilis ac in promptu, utpote iam tractata. [*Onerosa collatio*] difficilis comparatio, quia oportet superare scribendo summos viros, qui prius illa tractarunt. [*Intacta*] tempora non descripta ab vilo, qualia erant Vespasianorum, Neruz, & Traiani: nondum enim Taciti

[*In tantis vitiis*] quibus versantur nostris temporibus: nam tunc omne in præcipiti vitium steterat, si Iuuenali credimus. potuit tamen respexisse mala Domitiani tempora. [*Parcus*] diceris fuisse ab his qui laudantur. [*Quamuis illud*] Quod laudaueris. [*Hoc*] quod culpaueris. [*Fidei*] veritate, in qua tota versatur historia. [*Satis animi*] maxime autem & ante omnia historicus liber sit mente, neque per timeat aliquem, neque speret aliquid: alioquin similis erit malis iudicibus ad gratiam, aut inimicitiam iudican-

tus & Tranquillus suas historias conscripserant, cum hæc destinaret Secundus. [*Graues offensa*] sunt futuræ molestæ inimicitiarum scripturo. arduum videtur, refert Sallustius, res gestas scribere. primum quod facta dictis exæquanda sunt: deinde quia plerique delicta, quæ reprehenderis, malevolentia & inuidia dicta putant. [*Leuis gratia*] parua laus est describere noua. [*Propterea quod*] quia hoc nos deterere potest ad scribendo noua, [an potius placet, nam præterij quod dicendum in primis erat.]

in tantis vitiis hominum plura culpanda sunt, quam laudanda: tum si laudaueris, parcus: si culpaueris, nimius fuisse dicaris: quamuis illud plenissimè, hoc restrictissimè, feceris. Sed hæc me non retardant: est enim mihi pro fide satis animi. Illud peto præstruas, ad quod hortaris, eligasque materiam, ne mihi iam scribere parato, alia rursus cunctationis & mora iusta ratio nascatur. Vale.

tibus. [*Præstruas*] præpares. [*Tam*] alij legunt iam. [*Ratio*] causa iusta.

C. PLINIUS SATVRNINO SVO S. 9

V *Arië* Dolet Iulium Valerem grauius iacere, sed molestias ferri quod Auitus decesserit. [*Afferunt*] si alicui fuisset ambiguum, afficere esse affectus mouere tam laros quam tristes, hic omnino tollitur dubium. [*Nollem esse in vrbe*] occurrit his quæ dici poterant à Saturnino. [*Propterea quod*] quia sic in præcedenti epistola vsus est [& M. Tullius in epistolis, Propterea quod dies magna ex parte consumptus est. Sic in oratione ad equites Romanos.] [*Reci-*

V *Arië me affecerunt literæ tuæ: nam partim læta, partim tristia continebant. Læta, quod te in vrbe teneri nunciabant. Nollem, inquis: sed ego volo, propterea quod recitaturum statim, ut venissem, pollicebantur. Ago gratias, quod expector. Triste illud, quod Iulius Valens grauius iacet: quanquam ne hoc quidem triste, si illius utilitatibus æstimetur, cuius taturum) te. nam scripsit Saturninus orationes, historias, hendecasyllabos. [*Vilitatibus æstimesur*] reputemus quid utile sit Iulio.*

Interest) expedit. *Matu-
rissimè*) quam primùm
& opportunè. *Inexpli-
cabilis*) incurabili. *Liberari*
morte. *Iulius Auitus*) a-
lius à Iunio Auito, cuius
interitum lib. viii. lugubri-
ter dolet: [æstimetur tri-
stitia cum utilitatibus il-
lius.] *Nihil ista*) dicit ali-
quis. *Hos*) eius necessarios.
Iam) præterea. *Indolè*) iu-
dicii futuræ virtutis. *Sum-
ma*) summam laudem &
dignitatem. *Si maturis-
senti*) si vixisset diutius, [in
pontificio codice, cuius
copiam nobis fecit Phi-
lippus Beroaldus, est ista
lectio. maxima consecuru-
rus. amabam virtutes eius
maturitatèmq.] *Quo*
quanto. *Sine fructu poste-
ritatis*) quia nullam utili-
tatem capient posteri ex
studio illius immaturo. *Nulla*) non quælibet etiam parua, quanto magis maxima.

*interest quam maturissimè inexplicabili mor-
boliberari. Illud planè non triste solum, ve-
rum etiam luctuosum, quod Iulius Auitus de-
cessit, dum ex quæstura redit. Decessit autem
in naui procul à fratre amantiſſimo, procul à
matre, à sororibus. Nihil ista ad mortuum per-
tinent, sed pertinuerunt, quum moreretur. Per-
tinent ad hos qui supersunt. Iam quidem in
flore primo tantæ indolis iuuenis extinctus
est, summa consecuturus, si virtutes eius matu-
rissent. quo ille studiorum amore flagrabat?
quantum legit? quantum etiam scripsit? quæ
nunc omnia cum ipso sine fructu posteritatis
abierunt. Sed quid ego indulgeo dolori? cui si
frenos remittas, nulla materia non maxima
est. Finem epistolæ faciam, ut facere possim e-
tiam lachrymis, quas epistola expressit. Vale.*

C. PLINIVS ANTONINO SVO S. 10

Vm) Iambos
Antonini tan-
tum admirat-
tur, ut sibi imi-
tabiles neget: & hortatur
ad similes idemdem e-
mittendos. *Æmulor*) ut
transferam in Latium,
cùm ille Græcè scripserit.
Experior) cum nequeam
consequi illorum dignita-
tem. *Absolutam*) perfe-
ctam. *In peius fingunt*) de-
ficiunt ab exemplari. *Effingunt*) transcri-
bunt, depingunt. *Archetypo*) à prima
positura, quales sunt tui versus Græ-
ci. *Labor*) inferior sum, [aut, quod
non improbo, archetypo labore. à tuis
primùm elaboratis carminibus: vel ma-

*Vm versus tuos æmulor, tum ma-
ximè, quàm sint boni, experior.
Ut enim pictores pulchram, abso-
lutamque faciem rarò, nisi in pe-
ius, effingunt: ita ego ab hoc archetypo laboro
& decido. Quò magis hortor, ut quam plurima
proferas, quæ imitari omnes concupiscant, ne-
mo aut paucissimi possint. Vale.*

gis, ut est in antiquo exemplari, ab
hoc archetypo laboro & decido. ni-
tor scilicet assequi maiestatem tuorum
carminum, sed frustra.] *Concupiscant*
quia optima. *Possint imitari*) propter
summam illorum excellentiam.

C. PLINIVS TRANQVILLO SVO S. 11

Libera) Secun-
dus hendeca-
syllabo polli-
citus fuerat
amicis Træ-
quillum emissurum quæ-
dam: quæ cum diutius is
contineret, & amici in dies
promissa repeterent, eun-
dem monet ut publicet: sin-
minus, comminatur in il-
lum versus conuitiosos.
Libera fidem) præsta quod
polliciti sunt de te. *Com-
munibus*) mutuis, nostris.
Appellantur) expentur,
vocantur tanquam debi-
ta. Seneca de beneficiis, Nec auarus exa-
ctor ad horam & diem debitorem ap-
pellat. Interdum salutare significat, ut a-
pud Apuleium appellata Byrrhena. Ap-
pellare interdum prouocare, à quo appel-
latio prouocatio: ut ff. ix. titulo de appel-
lationibus: à grammaticis insuper pro
nomine sumitur. [*Cogunt formulam acci-
pere*] Aliàs, coguntur ad exhibendum for-
mulam.] [*Exhibendum*] Vlp. Exhibere est
in publicum producere, & videndi, tan-
gendique hominis facultatem præbere.
proprie autem exhibere est extra secre-
tum habere. est ergo sensus, ne actione di-
ctata cogantur exhibere se.] *Formulam*
libellum, modum, & formam procedendi
post litem contestatam. Tranquil. in
Claudio, Et iis qui apud priuatos iudices
plus petendo formula excidissent restituit
actiones. Fabius, Neque ignoro multa
transferri, cum in omnibus ferè causis, in
quibus cecidisse quis formula dicitur: hæc
sint quæstiones, an huic, an cum hoc,
an hac lege, an apud hunc, an hoc tempo-
re liceat agere: [aliàs pro regula.] Idè lib.
iij. Priuata quoque iudicia sæpe vnum iu-
dicem habere multis & diuersis formulis
solent. Plin lib. ix. Et damni dati formula
ex edicto condemnatum. M. Tullius se-
cundo de Oratore, Hæc enim in ludo
causarum ferè formula, [& tertio Offi-
ciorum, Formula quædam constituenda
est.] Petronius Arbiter, tabulas sæderis si-
gnatas ex formula asserit. Frontinus in

*Libera tandem hendecasyllabo-
rum meorum fidem, qui scripta
tua communibus amicis spon-
derunt, appellantur quotidie &
flagitantur: ac iam periculum est, ne cogantur
ad exhibendum formulam accipere. Sum & i-
pse in edendo hesitator: tu tamen meam quo-
que cunctationem tarditatemque vicisti.
Proinde aut rumpe iam moras, aut caue ne eos-
dem illos libellos, quos tibi hendecasyllabi nostri
blanditijs elicere non possunt, conuicio scæzantes*

præfatione de aquæductibus pariter pro
regula & norma. & Varro in agricultura
pro exemplari. quod etiam nunc sequun-
tur notarij in stipulando. In stipulatione
ouium præfca, inquit, formula, stipulatur
emptor. Columella & Palladius formas
& formulas caseorum tradiderunt. *Hesi-
tator*) cunctabundus, secundum Horatii
præceptum, qui iubet ne præcipitetur e-
ditio. *Tuo si tamen*) Satiætatem importat ô
si, sicut ô he. ô si tamen in vetustis exem-
plaribus Secundi legitur, tu tamen abs-
que interpositione ô si. *Rumpe moras*) ede
tua scripta. *Blanditijs*) conuenient enim
hendecasyllabi rebus lætis. *Scæzantes*
iambi: sed quia legem Iambi non seruant,
merito scæzantes, id est claudicantes, di-
cuntur sic Ausonius appellauit, *κλινοί τε*,
id est claudico. Diomedes, Qui in vlti-
ma, inquit, oratiuncula vel syllaba frau-
dantur, vel tempore deficiunt, Græcè
scæzantes vocantur. Ephæstion Græcus,
quem in multis sequitur idem Diome-
des, Iambus ait claudus notandum in si-
ne: quem alii Hipponactem, alii Ana-
nium excogitasse ferunt. in hoc differt à
recto Iambo: nam hic iambum vel pyr-
richium finalem suscipit indifferenter,
ille verò spondeum vel trocheum: &
hic quidem in penultima dissyllabos
iambos & spondeos suscipit, & trissyl-
labos, dactylum, tribrachum, anapæ-
stum. claudus verò non admittit trissyl-
labos vltimos pedes, sed maximè iam-
ff. ij.

bunq; quando fit ad decorum: interdum spondeum, quando exasperatur.

Extorqueant) per vim cogant edere. *Splendescit* elucet, emendatur. *Lima*) correctione. *Atteritur*) absumitur. obscuratur. nam emendatio finem habet. sunt enim qui ad omnia scripta tanquam vitiosa redeant, & quasi nihil fas sit rectum esse quod primum est, melius existiment quicquid est aliud, idque faciant quoties librum in manibus resumpserunt, similes medicis integra refecantibus. accedit itaque vt cicatricosa sint, & exanguia, & cura peiora. fit ergo aliquando quod placeat, aut certe quod sufficiat, vt opus poliat lima, non exerat. *Titulum tuum*) inscriptionem tui nominis in principio voluminis. *Venire*) exponi venalia apud bibliopolas. *Volumina*) Suida teste scripsit Tranquil. de Græcorum lufibus librum vnum, de Romanorum spectaculis & certaminibus duos, de anno Romano vnum, de signis quæ in libris reperiuntur, vnum, de Rep. Cic. vnum, vbi contradicit Didymo: de nominibus propriis, & speciebus vestimentorum, ac a-

Scazonta Martial. libro primo & septimo alloquitur.

extorqueant. Perfectum opus, absolutumque est, nec iam splendescit lima, sed atteritur. Patere me videre titulum tuum, patere audire, describi, legi, venire volumina Tranquilli mei. AEquum est, nos in amore tam mutuo eandem percipere ex te voluptatē, qua tu perfrueris ex nobis. Vale.

liorum quibus induimur: de dictionibus ominosis, & maledicis, & vnde vnaqueque dicta: de Roma, & eius institutis, ac moribus libros duos, cognationem Cæsarium continentes, & vitas, & successiones eorum à Iulio vsque ad Domi. libros octo. seriem virorum Romanorum illustrium, nos opinamur esse libellum, qui nunc de claris rhetoribus, & grammaticis circumfertur, de prætoribus vnum: cuius, sicut de poetis & triumphis. Priscianus meminit, & Ser. de vitiis corporalibus. reliquos libros, qui eiusdem Tranquil. creduntur, sponte omittimus. *Nab*) nostris opusculis.

C. PLIN. FABATO PROSOCERO SVO S. 12

A *Ccepi*) Quia Fabatus Prosocer porticum extruxerat, & in ornatum portarum pecuniam promiserat: ideo Secundus munificentiam illius commendat, incitatque. *Filij*) soceri Secundus: nam eius filiam duxerat: verum cum hæc scriberet, iam vita functus erat. *Dedidisse*) obsequio dedidisse: inscripsisse titulo tuo, & filii. *Portarum*) municipii Comi. porta vrbis proprie dicitur ab importando & exportando. *Consummatio*) finis. sensus est vt finita priore. li berli tate. extruendæ porticus:

Ccepi literas tuas, ex quibus cognoui speciosissimam te porticum sub tuo filii que: tui nomine dedidisse, sequenti die in portarum ornatum pecuniam promisisse, vt initium nouæ liberalitatis esset consummatio prioris. Gaudeo primum tua gloria, cuius ad me pars aliqua pro-

statim sine intermissione initium à promissione pecuniæ ad ornandas portas sumeres. quod erat secundæ liberalitatis principium.

Necestudine) sanguinis coniunctione. *Soceri mei*) & filii tui. *Patria*) Comum. *Florescit*) illustratur a difficijs publicis. *Excoli*) exornari. *Illum*) liberalem. *Tempus*) vitam. *Liquet*) constat. *Peracto*) opere. *Maximè*) laudabiliter. *Stare*) remorari, finem habere. Nazarius: iã certè quiescere virtuti integrum non est. *Vs*) consuetudo.

necestudine nostra redundat: deinde quod memoriam Soceri mei pulcherrimis operibus video proferrri. Postremò quod patria nostra florescit, quam mihi à quocunq; excoli incundum, à te verò latissimum est. Quod superest, deos precor, vt animum istum tibi, animo istius tempus quàm longissimum tribuant. Nam liquet mihi futurum, vt peracto, quod proximè promissisti, inchoes aliud. Nescit enim semel incitata liberalitas stare, cuius pulchritudinem vsus ipse commendat. Vale.

C. PLINIUS SCAURO SVO S. 13

R *Ecitaturus*) orationem quam apud municipes suos habuerat, paucis amicis recitatam iudicio Scauri subdit. Colligimus ex lib. vi. Attilium Scaurum amicitia Secundo coniunctum, & Gellio tradente, de Casellij erroribus plura composuisse Terentium Scaurum grammaticum in primis nobilissimum temporibus Adriani, cuius filium eiusdem cognomeni grammaticum Latinum. refert Capitolinus auditum à Vero Imperatore. Seneca tamen lib. 11. suasoriarum afferit in Scauro Mamerco Scaurorum familiam extinctam. *Publicare*) in publicum mittere. *Verere*) quia timor est emendator optimus. *Verum*) iudicium illorum, an bona, an mala esset. *Hic*) hanc orationem. Igitur etiam mihi, & tunc sensus expositus. *Solicitudine accendat*) intendam animum, cum sim sollicitus ne amici malè de meis iudicent scriptis: nam securitas facit hominem negligenterem. *Vt meum*) quia nostra solemus

R *Ecitaturus oratiunculam, quã publicare cogito, aduocaui aliquos, vt vererer paucos, vt verè audirè. Nã mihi duplex ratio recitandi: vnã, vt solitudine incèdar: altera, vt admonear, siquid forte me, vt meum fallit. tui quod petebã: inueni, qui mihi copiã consilij sui facerent. Ipse præterea quadam emendanda annotaui. Emendaui librum, quem misi tibi. Materiam ex titulo cognosces, cetera liber explicabit: quem iam nunc oportet tibi consuescere, vt sine præfatione intelligatur. Tu velim, quid de vniuerso, quid de partibus sentias, scribas mihi. Ero enim vel cautior in continendo, vel constantior in edendo, si huc vel illic autoritas tua accesserit. Vale.*

amare, & vnusquisque suæ inuentioni fauet. meliusque de alienis, quàm de suis iudicat. In secunda lectioe fuit vt mecum idest per meipsum, & sine alieno iudicio: longè tamen melior, vt meum. *Tui*) consecutus sum. *Consilij sui*) quid sentirent de meis scriptis. *Ipsè*) nam iam dixit in recitatione perspicere lectorem quod quisq; ff. iij.

sentiat ex vultu, oculis, nutu, manu, murmure, silentio: & ideo multa commutare, præterire. *Conſueſcere* in conſuetudinem habere. *Huc* vt edam. *Illuc* vt ſupprimam.

C. PLINIVS VALERIANO SVO S. H.

Hic tu) Notum argumētū præcedente iam epiſtola ad Valerianum, qua illum incitauerat audire quid futurum eſſet de accuſatione Thuſcilli Nominati: quo aduocato vſi fuerant Vicentini contra Solertem. *Promiſi*) iocatus fuerat cū eo, dicens quamdiu nunc oportet, quam blandè roges, vt reliqua cognoscas. non promiſerat ſe ſcripſurum, niſi hac conditione vt rogaret. *Poſtulatione* accuſatio. *Inductus* admiſſus in Senatum. *Legati*) quos cum aduocatione ſua tucari deberet, deſeruerat. *Preſſerunt*) acriter accuſarunt. *Subleuauerunt*) adiuuauerunt, excuſarunt. *Summa*) compedium hoc fuit. *Aduocatione*) pro Vicent. *Deſcendiſſe*) in curiam veniſſe. *Deſiderio*) voto. *Senatoris*) Solertis, qui uis ingrediendi Senatum & ſententiam dicendi habebat. *Nundinis*) quas inſtituere in agris ſuis procurabat. *Gloria*) aſcribitur etiam gratia. ſiquis gratioſior eſſet Senatui, an Solers, an Vicentini. *Repugnareſ*) contradiceret. *Proximè*) ſtatim. *Inuſiſſim)* naleuolentiam, *Præſſe*) in principio deſeſionis ſux. *Paucis*) à quibuſdam Senatoribus. *Acclamatum*) approbatum, laudatum. [*Exeuntis*) egredienti, digreſſionibus utenti. Clarior lectio eſt, deinde, ſed quia illam inſuentio in codice antiquo, facit vt potior videri poſſit.] *Subiunxit preces*) cepit vti deprecatione, quæ in Senatu & apud principem

Hic tu) *rogas, & ego promiſi, ſi rogareſ, ſcripturum me tibi, quem habuiſſet euentum poſtulatione Nepotis circa Thuſcillum Nominatum. Inductus eſt Nominatus, egit ipſe proſe nullo accuſante. Etenim legati Vicentinorum non modo non preſſerunt eum, verum etiam ſubleuauerunt. Summa deſeſionis, non fidem ſibi in aduocatione, ſed conſtantiam deſuiſſe: deſcendiſſe vt acturum, atque etiam in curia viſum: deinde ſermonibus amicorum perterritum, receſſiſſe. monitum enim ne deſiderio Senatoris non iam quaſi de nundinis ſed quaſi de gratia, fama, dignitate certantis tam pertinaciter, præſertim in Senatu repugnaret. alioqui maiorem inuidiam, quam proximè paſſurus erat. Sanè priùs tamen à paucis acclamatum exeunti ſubiunxit preces, multumque lachrymarum: quinetiam tota actione homo in dicendo exercitatus operam dedit, vt deprecari magis (id. n. & fauorabilius & tutius) quàm deſendi videretur. Abſolutus eſt ſententia deſignati cõſulis Afranij Dextræ: cuius hæc ſumma, Melius quidè Nominatū fuiſſe facturū, ſi cauſam Vicentinorū eodè animo quo ſuſceperat,*

locum habet. *Deprecari*) veniam precibus petere. *Aſſim) Dextræ*) cū Dextro habuiſſe amicitiam Mart. vij. teſtatur. [hic poſtea in Conſulatu ſuo incertum, ſua, an ſuorum manu, ſcelere an obſequio perēptus eſt. id quod Plin. l. i. refert. & Spartianus Severū Imperatorem vrbi præſeſſe Domitium Dextrum, & Caſſio Dextro reſcripſiſſe diuum Pium. Vlpian. ff. xl. *Summa*) fuit.

pertuliſſet) executus fuiſſet. *Conuinceretur*) probaretur. *Quod acceperat*) primò ſex millia nummum, deinde mille denarios. [*Præter Flauium Aprum*] Flauios multos nominat Tacitus. Apri grammatici Antonini Philoſophi mētio ſit per Iulium Capitolinum: item Apri Trib. mil. per Spartianum, vt præteream quos Mart. ſuo ſale aſpergit.] alij legunt, præterquàm Licinius [Licini] Neſos prætor, à quo poſtulatione fuerat Thuſcillus.] *Interdicendū ei adu.*) phibendū ab officio aduocadi: nã Iuriſconſulti ſcribunt, eſſe genus pœnæ iuris ſtudioſis interdiceret aduocatione & foro. Monendū tamē inter dicere foro, plus eſſe quàm aduocationibus interdiceret: ſi quidè huic omnimodo forenſibus negociis accõmodare ſe nõ permittitur. ff. xlviii. Vlpianus titulo de pœnis. *Traxiſſet*) in ſententiam ſuam. *Autoritate*) quia Prætor erat. *Sententia*) ſua. *Prolata lege de Senatu habendo*) Cn. Pompeius Conſulatum primò cum M. Craſſo initurus, quoniam per militiæ tempora Senatus habendi conſulendique rerum humanarum expers fuit, M. Varronem rogauit, vti commentarium introductorium faceret, ex quo diſceret, quid facere diceretque deberet, cū Senatum conſulere: ſed is liber adhuc viuente Varrone intercidit: vnde multa ad eam rem pertinentia in literis ad Oppianum docuit. primū qui fuerint, per quos more maiorum Senatus haberi ſoleret, Dictatorem ſcilicet, Conſules, Prætores, Tribunos pleb. Interregem, præſectum vrbi. Igitur qui Senatum haberet, poterat iure iurando Senatores adigere quicquid cenſuiſſent è Rep. cenſuiſſe. vnde Licinius Prætor cū Senatum habuiſſet, iure cõgigit Dextrum iurare quicquid cenſuerat è Rep. cenſuiſſe. *Prolata lege*) non nunc primū propoſita, ſed allegata, & in rem ſuam producta. *È Rep. fuiſſe*) vitale & ex-

*pertuliſſet: quia tamen in hoc genus culpa non fraude incidiſſet, nihilque dignum animaduerſione admiſiſſe conuinceretur, liberandum ita vt Vicentinis, quod acceperat, redderet. Aſſenſerunt omnes, præter Flauium Aprum. Is interdicens ei aduocationibus in quinquennium cenſuit: & quanuis neminem autoritate traxiſſet, conſtanter in ſententia manſit: quinetiam Dextrum, qui primū diuerſum cenſuerat, prolata lege de Senatu habendo, iurare cõgigit è Rep. eſſe, quod cenſuiſſet: cui quanquam legitima poſtulationi, à quibuſdam reclamatum eſt: exprobrare enim cenſenti ambitionem videbatur. Sed priuſquam ſententia dicerentur, Nigrinus, Tribunus plebis, recitauit libellum diſertum & grauem, quo queſtus eſt venire aduocationes, venire etiam præuaricationes: pediens reip. Fab. lib. xij. Ad hoc nemo dubitabit, quin ſi nocentes mutari in bonam mentem aliquo modo poſſint, ſicut poſſe interdum conceditur, ſaluos eſſe eos magis è Rep. quàm puniri. *Legitime*) ſecundum legem. *Quibuſdam*) Senatoribus. *Reclamatum*) cum clamore contradicentum. *Ambitionem*) quòd Thuſcillus ambuiſſet Afranium Dextrum priuſquam ingrederetur Senatum, & ideo pro illo cenſuiſſet. *Nigrinus*) hic inter optimates poſtea tantum potuit apud Adrianum vt ſibi bimet ſucceſſorem Imperator deſtinaret, niſi inſidias cum multis ſacrificanti paraſſet. quare Fauentiæ interficitur inuito Adriano, vt ipſe in vita ſua dixit. quod videtur credible. nam Ceionium Commodum Nigrini generum Adrianus adoptauit, autores ſunt Spartianus, & Dion. Traiani autem & Secundi epiſtolæ teſtantur Auidium Nigrinum geſſiſſe Proconſulatum ſub Domitiano. *Libellum*) quam ſupplicationem vulgò dicunt. *Grauem*) res graues & magnas continentem. *Venire aduocationes*) cauſas agi precio, & aduocatos pecunia duci Fabius laudat, qui ſine mercede agebant, Gratis, inquit, ne ei ſemper agendum tractari poteſt. quis i-*

gnorat quin id longè sit honestissimum & liberalibus disciplinis, & illo quem exigimus animo dignissimum, non vendere operam? nec eleuare tanti beneficij auctoritatem? cum plerique hoc ipso possint videri vilia, quòd precium habent. cæcis hoc (vt aiunt) satis clarum est: nec quisquam, qui sufficientia sibi (modica autem hæc sunt) possidebit, hunc quæstum sine crimine sordium fecerit. nam Cn. Titius legem tulit, qua cauebatur antiquitus, ne quis ob causam orandam, donum, pecuniæ acciperet: sed lex ista iam exoleuerat, & in defuetudinem venerat: quam sæpius reuocata. Tacitus, Cuncta legum & magistratum munia in se trahens, materiam prædandi patefecerat Claudius: nec quicquam publicæ mercis tam venale fuit, quàm aduocatorum perfidia: adeo vt Samius insignis Eques Ro-

In lites coiri) contestari

causas, data opera lites suscitari inter litigandum cum aduersarij aduocato conuenire. *Gloria loco*) pro re gloriosa & laudanda. *Status*) certos, annuos. hodie quoque nonnulli præstant salaria annua caudicis. *Capita*) principia, summam. *Legum*) Titia & Cincia. *Senatusconsultorū*) pertinentiū ad hanc causam: nam præter iam prædicta Tacitus libro. xiiij. rradit multa arbitrio Senatus constituta, vt ne quis ad causam orandam mercede aut donis emeretur. & ibidem repetitum Senatusconsultum, pœnæque Cinciae legis aduersus eos, qui præmio causas orassent. Nam lib. xv. inquit, Oratorum licentia Cinciam rogationem peperit. Senatusconsulta sunt decreta patrum, & quicquid Senatus constituit Pomponio scribente. Est autem Senatusconsultum tanquam genus, decretum verò species. *Fine*) libelli. *Optimo principe*) Traiano, cui inditum optimi cognomen à moribus. *Pauci dies*) post hæc interfuerunt. *Liber*) decretum contra venales aduocatos exiuit. *Seuerus & tamen moderatus*) non vsque quaque summum ius persequens, sed veterem illam legem molliens,

manus quadringentis nummorum millibus Suillio datis: & cognita præuaricatione, ferro in domo eius occubuerit. quare princeps oratione C. Sili Cos. def. comotus capiendis pecuniis modum posuerit, vsque ad dena festertia, quæ egressi repetundarum tenerentur. in quem sensum postea Licinius breue edictum proposuit: peractis tamen negociis capere permittebat. *Præuaricationes*) dissimulationes verorum criminum, admissiones falsarum excusationum: nam præuaricari est vera crimina abscondere. Respexit Thuscillum, quem credebatur præuaricatum esse in causa Vicentinorum, promittentem primum operam suam, deinde non protegentem illos, sed dissimulantem se admonitum ab amicis ne ageret.

in lites coiri: & gloria loco poni, ex spoliis ciuium magnos & statos redditus Recitauit capita legum, admonuit Senatusconsultorū: in fine dixit petendum ab optimo principe, vt quia leges, quia Senatusconsulta contemnerentur, ipse tatis vitiis mederetur. Pauci dies, & liber principis seuerus, & tamen moderatus. leges ipsum, est in publicis actis. Quam me iuuat, quòd in causis agendis non modo pactione,

quæ vetabar aliquid accipere. nam diximus post aduocationem permitti. x. festertia: idcirco qui seuerum à sequenda veritate dictum autumant, non falluntur. *Actis publicis*) Senatusconsulta coram patribus scribebantur, & ab iisdem subscribebantur, & cum Trib. pl. sedens ad fores Senatus. T. litteram subscripsisset, deferebantur ad ærarium, vbi in libris elephantinis ad id institutis scripta conseruabantur. Acta igitur pro libris & tabulis continentibus publica ciuitatis acta, id est negocia, quæ & pro legibus plerunque intelliguntur, & acta Cæsaris Dictatoris non rescissa legimus apud Tranquil. *Pactione*) Paulus secundo. ff. Pacta quæ turpem causam continent, non sunt obseruanda. Et Vlpianus. Qui trans-

figit, quasi de re dubia, & lite incerta, neque finita transfigit: qui verò paciscitur donationis causa, rem certam & indubi-

Dono, munere) donum

ad breuissimum tempus, munus ad multos dies. Secundum iurisconsultū munus tribus modis dicitur: vno donum: & inde munera dici dari mittive. Altero onus, quod cum remittitur, vacationem militiae munerisque præstat. vnde immunitatem appellari. Tertio officium, vnde munera militaria & quosdam milites munificos vocari. Paulus de verborum significatione, inter donum & munus hoc interest quod inter genus & speciem.

nam genus esse donum Labeo ait: vel à dando vel à donando dictum: munus speciem. nam munus esse donum cum causa, vt puta natalitium, nuptiarum. Martianus ibidem, Dona proprie sunt, quæ nulla necessitate iuris officiove, sed sponte præstantur, quæ si non præstentur, nulla reprehensio est: & si præstentur plerunque laus inest: sed in hoc ventum est, vt non quodcunque munus, idem donum accipiat: at quod donum fuerit, id munus rectè dicatur. Non facit hic Donati & Serui opinio tradentium, donum esse quòd datur diis, munus quòd datur hominibus, neque magis Agretii, donum dantis esse, munus accipientis. Ex verbis Taciti lib. xvii. colligi potest quòd donamus nostra, largimur aliena. *Xenii*) amicorum donis, quæ mittebantur amicis, & ab amicis, ab Vlpiano. ff. primo monstrantur esse, quæ victus quotidiani causa mittuntur: munera, quæ in longius producuntur: eorum plurima Martialis libro primo distichorum enumerat. Vitruuius libro sexto, Græci hospitibus postero die mittebant pullos, oua, olera, poma, reliquasque res agrestes: ideo pistores ea quæ mittebantur picturis imitantur xenia appellarunt. *Xeni*) enim amicus & hospes. Suidas tantum interpretatur

tatam liberalitate remittit, & pacis nomen à pactione deductum est.

dono, munere, verum etiam xenii semper abstinni. Oportet quidem, quæ sunt inhonestæ, non quasi illicita, sed quasi pudenda vitare: Incundum tamen si prohiberi publicè videas, quòd nunquam tibi ipse permiseris. Erit fortasse, immò non dubie, huius propositi mei & minor laus, & obscurior fama, cum omnes ex necessitate facient, quòd ego sponte faciebam. Interim fruos voluptate, cum alij diuinum me, alij meis rapinis, mea avaritiæ occursum, per ludum ac iocum dictitant. Vale.

xenium donum ab amicis datum, *Xenior* inquit *δίδωμι παρὰ ξένου δίδωμι*. Apuleius secundo sui asini. Mittit mihi Byrr hena xeniola, porcum optimum, & quinque gallinulas, & vini cadum in ætate preciosi. Appianus in rebus Libycis: Phanea à Senatu xenii condonatus plurimis, purpurea veste & fibula aurea, equo phaleris aureis ornato, & insignibus pariter armis, ad hæc argenti drachmas decem mille, & minas centum argenti contulit: Xenius autem præfectus hospitij & Iupiter Xenius, id est quòd præsit hospitibus. [*Iubenda*] quæ possunt iuberi ne fiant. non displicet prohibenda, quòd in vno tantum exemplari legere memini: quòd si leges pudenda, videtur opponi illi verbo inhonestæ.] *Permissum*) indulseris. *Immo*) correctio. *Propositi*) noluisse pro patrocinio aliquid accipere. *Necessitate*) lege cogente. *Diuinum*) non tam ex stirpe decorum, & immaculatum, quàm vatem, & hoc prævidentem. *Occursum*) lege prouisum. *Per ludum acceptum*) ioci causa, quòd pro ludo accipitur: sic enim mecum iocantur amici, cum norint me à rapinis abstinentissimum, & integrum [ad idem tendit si leges per ludum ac iocum dictitant.]

C. PLINIUS PONTIO SVO S.

Ecesseram) Læ-
tatur curâ viæ
Æmiliæ demâ-
datam Cornu-
to Tertullo amicissimo &
oprime viro: cum quo
præfecturâ ararij, deinde
Consulatum gesserat: nec
minus exultat temporum
felicitate, qua boni di-
gnitates consequantur: de-
mum enarrat quibuscâ
fuisse in municipio suo,
cùm intellexit hanc no-
uam dignitatem Tertullo
traditam. Ad Pontium ali-
bi scribit Secundus, & fa-
tetur eius nomine munera
accepisse. Scuiuo Pontio
nobili adolescenculo ab
Othone redditum locum
senatorum testatur. Cor-
nelius Tacitus Pontio Proconsuli rescri-
psit diuus Pius, & autor Vlpian. ff. xviii.
titulo de accusationibus: & ff. xxiii. legi-
tur Imperatorem Seuerum rescripsisse
Pontio Luciano. *Secesseram*) Roma dis-
cesseram relictis vrbicis negocijs, gratia
quietis, & relaxatæ animi. *Municipium*)
Comum. *Curam*) præfecturam quam pri-
mum instituisse Augustum refert Tran-
quillus, sed Pomponius de origine iuris
innuit hunc magistratum vetustiore
fuisse, cùm inquit, Constituti sunt &
Quatuorviri, qui curam viarum agerent.
Via Æmilia) Æmilius Scaurus, qui sube-
git Ligures, viam à Placentia, vt Flamini-
æ committeret, Ariminum perduxit,
deductis ex Pado vsque in Parmensium
agrum fossis, nauigationibus commodis.
paludes ipsas exsiccauit è campis per Pla-
centiam, si quidem Trebia Padum in-
fluens, aliisque item complures ante flu-
uii ultra modum stagnabant. Hæc Liuius
& Strabo, apud quem insuper hæc legun-
tur lib. v. Hic ille Scaurus est, qui per Pi-
sas & Lunam vsque Sabatios viam strauit
Æmiliam. & hinc per Dertonem. Alia
verò est Æmilia, quæ Flaminiam exci-
pit. eodem enim in Consulatu M. Æmi-

Ecesseram in municipium, cùm
mibi nunciatum est, Cornutum
Tertullum accepisse Æmiliae viæ
curam. Expressere non possum,
quanto sim gaudio affectus, & ipsius & meo no-
mine. Ipsius, quòd sit licet, sicut est, ab omni am-
bitione longè remotus, debet tamen ei iucun-
dus esse honor vtrò datus. Meo, quòd ali-
quanto magis me delectat, mandatum mi-
hi officium, postquam par Cornuto datum
video. neque enim augeri dignitate, quàm
equari bonis gratius. Cornuto autem quid
melius? quid sanctius? quid in omni gene-
re laudis ad exemplar antiquitatis expres-
sus? quod mihi cognitum est non fama, qua

lius Lepidus, & C. Flaminius collega fue-
runt, victores autem Ligurum strauere.
hic quidem Flaminiam è Roma per
Thusciam, & Umbriam Ariminum vs-
que. Alter Æmiliam Bononiam vsque, &
ex ea in Aquileiam prope Alpium radi-
ces ducto per gyrum circa paludes opere,
[M. T. in vndecima Philippica inquit,
Tres esse vias ab vrbe ad Mutinam: à su-
pero mari Flaminiam, ab infero Aure-
liam, mediam Cassiam. & idem Cicero
statim subdit, Postum Cassiam vitare, te-
nere Flaminiam? Quid si Anconam, vt
dicitur, Ventidius venerit, potero ne Ari-
minum tutò accedere?] *Ipsius nomine*)
Tertulij causa. [Quòd silicet] quòd licet
sit remotus, sicut est.] *Ambitione*) hono-
rum cupiditate. *Vtrò*) non quæsitus. *Meo*)
nomine gaudeo. *Mandatum mihi offi-
cium*) cura viæ Æmiliae ab Imperatore
mihi commissa. *Par*) eadem cura. *Æqua-
ri bonis*] consequi quæ bonis, sicut Tertul-
lo, tribuuntur: sententia color. *Ad exem-
plar antiquitatis*) vt in omnibus antiquos
sequatur virtute præstantes & repræsen-
tet. Festus, inquit, Exemplum est quòd se-
quatur, aut vitemus, exemplar à quo si-
mile faciamus, illud animo æstimatur,

illud oculis conspicitur. Libro. vi. de Ro-
mano Secundo comœdiam dixit ad e-
xemplum veteris comœdiæ scriptam, vt
esse quandoque possit exemplar, scio ta-

Alioqui) præterea. *Dile-
ximus omnes*] inter quos
Senecionem, Rusticum,
Heluidium, Mauricum,
Gratillam, Arriam, Fan-
niam. eos lib. iij. ad Geni-
torem enumerat in eandem
sententiam. de se, &
Tertullo loquitur in pane-
gyrica oratione, hisdem
inquit, amicis gloriaba-
mur, eosdem amissos luge-
bamus. *Æmulandos*) se-
quendos. *Viroque sexu*) rã
fœminas, quàm mares.
Quæ societas amicitarum)
quòd eosdem vnà dilige-
remus. *Necessitudinis pub.*)
coniunctionis in gerendis
simul publicis honoribus.
*Collega fuit in præfectura
ararij & Consulatu*) v-
triusque meminit in pane-
gyrico. nòdum enim com-
pleuerant Secundus &
Tertullus præfecturâ ara-
rii, quam antequam depo-
nerent, Traianus eos Con-
sules vnà renunciauit, mi-
ris laudibus illorum vir-
tutem prædicans, & anti-
quis Consulibus æquipa-
rans. *Aliissimè*) penitus.
Ætatis maturitate) senio.
Vite maturitate) morum
integritate & perfectione.
Maturitas si ad ætatem re-
fertur, pro longo vitæ spa-
tio sumi debet: si ad mo-
res, pro sanctitate, & per-
fectione. *Ilis*) Tertulli cau-
sa. *Privatim*) vtriusque re-
spectu. *Publicè*) vtilitatis
publicæ. *Non perueniunt
ad pericula virtutis & primum*)
Imperatoribus vt Domitiano homini pe-
riculum fuit esse bono: nam oderant vir-
tutem, tanquam sibi suspectam: quare in
panegyrico Traiani tempora commen-

men exemplum inuicem vsurpari, quod
facit Mart. in præfatione primi libri, &
Gellius, Quidius, ac multi.

*alioqui optima & meritisima fruitur, sed lon-
gis magnisque experimentis. vnà diligimus,
vnà dileximus omnes ferè, quos ætas nostra
in vtroque sexu emulandos tulit: qua societas
amicitarum arētissima nos familiaritate
coniunxit. Accessit vinculum necessitudi-
nis publicæ. Idem enim mihi, (vt scis) collega
quasi voto petitus in præfectura ararij fuit:
fuit & in Consulatu. Tū ego qui vir, & quan-
tus esset, altissimè inspexi, cùm sequerer vt
magistrum, vt parentem vererer: quod non
tam ætatis maturitate, quàm vita merebatur.
His ex causis, vt illi, sic mihi gratulor, nec pri-
uatim magis quàm publicè, quòd tandem ho-
mines non ad pericula, vt prius, verum ad ho-
nores virtute perueniunt. In infinitum episto-
lam extendam, si gaudio meo indulgeam. Præ-
uertor ad ea quæ me agentem hic nuncius de-
prehendit. eram cum profocero meo, eram cum
amita vxoris, eram cum amicis diu desidera-
tis, circumibam agellos, audiebam multum ru-
sticarum querelarum: rationes legebam inui-
tus & cursim (alijs enim chartis, alijs sum lite-
ris iniitatus) cæperam etiam itineri me præ-
parare: nam includor angustijs commea-
tus, eoque ipso, quòd delegatum Cornuto audio
officium, mei admoneor. Cupio te quoque sub
idem tempus Campania tua remittat, ne quis,
cùm in urbem rediero, contubernio nostro dies
pereat. Vale.*

dans ait, Sicut nunc spes gaudiumque, ita
tunc communis nobis dolor, & metus e-
rat. *Præuertam*) digrediar à proposito.
[Codex antiquissimus habet præuertor.]
Hic) Comi. *Nuncius*) Tertulli præfecturæ
et. ij.

Æmilie. *Pro focero*) Fabato. *Amsta*) cuius meminit in fine epist. ad Traianum, suppresso tamen nomine, sed lib. iij. ad eundem scribens aperte docet Hispullam appellatam. *Querelarum rusticarum*) rusticos conquerentes, vt corum moris est. *Rationes*) calculos expensarum, & reddituum. *Inustus & cursim*) sensus est, coactus tanquam & propele legebam rationes rerum rusticarum: nam cum sint incepte scriptæ, & (vt ita dicam) vernaculis literis confectæ, eas fastidiebat Secundus, qui elegantioribus oratorum literis affuetus erat. Nam, inquit, institutus sum floridis scriptis, non pessimis & lanariis, quibus vtuntur calculatores, & qui rationes conficiunt. *Initiatus*) institutus. pater per translationem Fabius dixit, Neque enim sanctius esse sacris iisdem, quam

studiis initiari. quod est introduci in aliquam rem: proprie tamen de sacris dicitur. Varro præcipit initiari pueros Edule & Potulicæ & Cubæ, deabus edendi, & potandi, & cubandi. Præterea legimus in insula Samothracum certo tempore pueros initiari. quomodo autem quis sacris initiaretur, Apuleius. xi. pluribus persequitur. *Includor angustis comæstus*) breue secessus spatium mihi permittitur. comæstus duo significat, & facultatem discedendi ab officio per aliquod tempus; & pro annona subinde reperitur. *Mer*) officii. *Idem*) quo venturus sum in urbem. *Campania tua*) in agro Campano Pontius agros possidebat. *Remittat*) permittat te venire Romam. *Contubernio*) consuetudine, conuictu.

C. PLINIVS MARCELLINO SVO S. 15.

Restissimus) E luabus, quas habebat Fundanus filias, minor obierat: puella supra ætatem omni virtute prædita. Quare monet amicum Marcellinum, vt si quas ad Fundanum literas consolatorias scriberet, potius mitiget eum, quam castiget, cum impatienter nouum vulnus ferat. *Tristissimus*) mestissimus, [& luctuosissimus] *Notri*) amici. *Minor*) ætate respectu alterius grandioris. *Festiuus*) lætius. *Nihil dignius*) nullâ puellam vidi digniorem, vilitata Secundo dicendi figura. *Anilis prudentia*) qualis solet contingere interdum grandævus matronis: nam in iuvene non dicitur cadere, cum sit rerum bonarum, & malarum scientia, quorum videtur iuniorum ætatem non posse temporis angustia experientia & cognitionem habuisse. [à providendo prudentiam dictam putat M. T. lib. i. de legibus.] *Matronalis*) matrone conveniens. *Suauitas*) festiuitas. *Vt qua*) gratia. *Honestè*) pudicè. additum, ne quis secus suspi-

Restissimus hæc tibi scribo. Fundani nostri filia minor est defuncta: qua puella nihil unquam festiuus, amabilius, nec modò longiore vita, sed propè immortalitate dignius vidi. Nondum annos quatuordecim impleuerat, & iam illi anilis prudentia, matronalis grauitas erat: & tamen suauitas puellaris cum virginali verecundia. Vt illa patris ceruicibus inhærebat? vt nos amicos paternos & amantèr & modestè complectebatur? vt nutrices & pedagogos, vt præceptores, pro suo quenque officio diligebat? quàm studiosè, quàm intelligenter lectitabat? vt parè custoditèque ludebat? qua illa temperantia, qua patientia, qua etiam constantia.

caretur. Legitur etiam modestè *Pedagogos*) qui curam morum habebant, & dabantur custodiæ puerorum puellarumque. *Præceptores*) diuersarum rerum & scientiarum. *Pro suo officio*) vt pertinebat ad officium vniuscuiusque: magis enim diligendi sunt literarum præceptores quàm cantus & lyra. *Custodiæ*) castigatè cum respectu.

Nonissimam) qua perit. *Vigore*) Vigor est robur & firmitas. Apuleius vigorosum pro robusto posuit. *Hic*) vigor. *Spatio*) longitudine. *Causam*) vt superiori bus virtutibus adderet constantiam. *Acerbum*) immaturum. *Mortis tempus*) quo erat destinata rebus latis. *Destinata*) designata, sponsa, vxor. *Electus*) vt boni ominis. *Aduocati*) inuitati ad nuptias. [aliter vocati, eodem sensu.] *Multa ad augendam tristitiam*) nam qui dolent, ingeniosi sunt perquirere doloris causas. *Margaritas*) vniones. dicitur margarita, margaritum, & margaritæ pro maiori parte. Inuenitur in mari Indico & Rubri littoribus autore Curtio. culmen omnium rerum precij margaritæ tenent Plinio prodente, qui libro ix. capite trigesimo quinto plura super his scripsit. *Gemmas*) Pomponius. ff. xxxiii. titulo de auro & argento legato, Gemmæ, inquit, sunt perlucidæ materiæ velut smaragdi, chrysolithi, & amethysti: lapilli autè contrariè superioribus naturæ, vt Abasiani, Veientani: Margaritæ autem nec gemmis nec lapillis continentur. Gemmas pariter Curtius à margaritis distinguit. sic vterque Plin. apud seniorem multa de gemmis differuntur lib. xxxv. translatione gemma in vite dicitur à rerum rusticarum scriptoribus. *Vnguenta & odores*) quibus mortui respergebantur. *Marr. Vnguenta & casias*, & olentem funera myrrham, Thuræque de medio semicremata rogo: Et quæ de stygio rapuisti cinnama lecto. Aufonius, Sparge mero cineres & odore perlue nardo Hospes, & adde rosas balsama puniceis. ac deinceps. *Ab ineunte ætate*) ab adolescentia. *Aliis studiis*) philosophiæ. [Quæ] dememinit. *Ande-*

nouissimam valetudinem tulit: medicis obsequabatur, sororem, patrem adhortabatur, ipsamque se destitutam corporis sui viribus, vigore animi sustinebat: durauit hic illi vsque ad extremum, nec aut spatio valetudinis, aut metu mortis infractus est, quò plures grauiorèsq; nobis causas relinqueret, & desiderij & doloris. O triste planè, acerbumque funus: ò morte ipsa mortis tempus indignius. Iam destinata erat egregio iuueni, iam electus nuptiarum dies, iam nos vocati. Quod gaudium, quo mærore mutatum est? Non possum exprimere verbis, quantum animo vulnus acceperim, cum audiui, Fundanum ipsum (vt multa luctuosa dolor inuenit) precipientem, quod in vestes, margaritas, gemmas fuerat erogaturus, hoc in thura & vnguenta, & odores impenderetur. Est quidem ille eruditus & sapiens, vt qui se ab ineunte ætate altioribus studiis artibusque dederit: sed nunc omnia, quæ audit, quærit: sæpe quæ dixit, aspernatur, expulsiisque virtutibus alijs, pietatis est totus. Ignosces, laudabis etiam, si cogitaueris quid amiserit. Amisit enim filiam quæ non minus mores eius, quàm os vultumque referebat, totumque patrem mira similitudine

uit) à præceptis philosophorum. [legitur in quibusdam alijs exemplaribus, sed nunc omnia quæ audit, sæpeque dixit, aspernatur.] *Dixit*) monuerat obseruanda. nam quamuis recordetur, constantiam in aduersis seruandam, patientiam retinendam: tamen dolore superatur, & affectui indulget repulsis alijs virtutibus, & sola pietate seruata. *Talis pietas*) tam honesta sunt causæ, vt amet filiam, & ideo afflictæ mæreat, vtopossit Fundano ignoscere: immo eum laudabis, si consideraueris quàm filiam perdiderit. *Os*) lineamenta faciei. *Vultum*) motum in affectibus.

Exscripserat) effinxerat, reddiderat, effigiuerat. *De dolore*) cohibendo. *Ca- stigaturum*) non quod sit eius generis, ut qui castiget, & reprehendat tanquam nimium dolori indulgentem, sed quod demulceat & leniat. [si legatur castigatorium ad idem tendit. *Admittat*) suscipiat, approbet, exequatur. *Faciet*) legitur etiam fauet. *Medij temporis spatium*) Longum interuallum à morte filix.

Nullus enim dolor secundum Sulpitium est, qui longitudine temporis non minuatur & molliatur. *Crudum*) recens vulnus: translatiuè referitur ad dolorem, ut apud Papinium in syluis, Abruptis etiam

exscripserat. Proinde si quas ad eundem de dolore tam iusto literas mittes, memento adhibere solatium, non quasi castigatorium & nimis forte, sed molle & humanum. Quod ut facilius admittat, multum faciet medij temporis spatium. Ut enim crudum adhuc vulnus, medentium manus reformidat, deinde patitur, atque ultrò requirit: sic recens animi dolor consolationes rejicit ac refugit, mox desiderat, & vehementer ad motus acquiescit. Vale.

nunc flebile venis Vulnus hiat, magna que patet via lubrica plaga. *Requirit*) manus medentium petit. [*Vehementer*] legitur & clementer. *Acquiescit*) contentatur. *Admotus*) adhibitis consolationibus.

C. PLINIVS SPVRINNAE SVO S. 16

Scio) Calphurnij Pisonis opus de amoribus in auditorio frequenti recitatum, non vulgari laude commendat apud Vetricium Spurrinam, vtraque lingua eruditum: deinde fratri Calphurnij pietatem probat, optatque tempora sua illustrari ingeniorum claritudine. *Bonis artibus*) rei literariæ. *Dignum maioribus suis*) ut per res præclaras non videantur degenerare à maioribus suis illustribus. *Festinantius*) cupide, & per id misso tabellario properet: neque dilata re in crastinum. *Auditorio Calphurnij Pisonis*) in eo loco, quod auditores conuenerant, ut audirent Calphurnium Pisonem. *ἑρατοποίησις*) ad hæc legitur, *ἄλλ' ἠδ' ἄλλων*, id est de legibus, [quod facit cum Aristotele, qui refert *ποιημάτων νόμων* intergenera poetiæ, ac cum Iulio Poluce, ubi de poematibus libro tertio mentionem facit, *νόμων* & *θεσπίων* inter poemata recensens. & Tranquillus scribit Neronem non destitisse cantare etiam coccusso motu terræ theatro quâ inchoa-

Cio quanto opere bonis artibus faueas, quantum gaudium capias, si nobiles iuuenes dignum aliquid maioribus suis faciant: quo festinantius nuncio tibi fuisset me hodie in auditorio Calphurnij Pisonis. Recitabat ἑρατοποίησις, eruditam sanè

tum absolueret nomū. *νόμων* Suid. melodix modum citharœdicum interpretatur cōplexum harmoniam ordinatam & rhythmum definitum. & Terpandrum *νόμων* inuenisse Plutarchus in libro musicæ refert. ubi etiam plura leges [*ἄλλ' ἠδ' ἄλλων*] Legitur etiam apposite, *ἑρατοποίησις*, opus scilicet de ludo amoris. *ἑρατος* enim amor, & *ποίησις* ludus: an potius amoris festum, nam ἡ ποιησις Suida interprete festum significat: & Aratum scripsisse *τὰ ποιησις* retulit: Idem Athenæus tradit eadem Mnaseam composuisse: apud quem Nymphodorus Lesbiam Salpen fuisse dicit, quæ *ποίησις* monumentis mandauit, sed Alcimus testatur Botryn cognomento Salpen inuentricem *ἑρατοποίησις*. Idem Athenæus Gnesippum *ποίησις* *ἑρατος* memorat. Au-

sonius prodidit Lælium antiquissimum poetam conscripsisse erotopægnion. Quid inquit antiquissimi poetæ Lælij erotopægnion libros loquar? ubi mendosè legitur Lennij erotopægnion. Et libro ij. Gallij cap. xxiii. erotopægnis pro erotopægnis. Huius scribit legis Lælius poeta meminit in erotopægnis Apuleius in prima apologia. Vnum etiam poetam attingam, versus quos agnoscent, qui Lælium le-

Luculentam) splendendam & luce plenam. *Scripta elegis*) constabat versu elego, qui paulatim à rebus lugubribus transit ad amores. *Verbis fluentibus*) currentibus: nam ex consonantibus multis constantia verba cœmen exasperant, sicut crebræ collisiones. amatorium igitur fluere debet, è diuerso fatyricum. *Enodibus*) mollibus, dulcibus. nodosa enim sunt aspera, enodia verò lenia & leuigata. *Etiam*) interdū. *Sublimibus*) grandibus, altiloquis. *Ut poscit locus*) ut res exigebat, & opportunè: verbi causa si exclamasset contra amorem, ac vim eius ac potentiam descripsisset, commodè vsus fuisset sublimioribus verbis: Nam tristitia mœstum Vultum verba decent, iratum plena minarum, Ludentem lasciuia, scuerum seria dicta: & quæ leguntur deinceps in poetica Horatij. *Alie*) erectè, reconditè. [Est alia lectio Aptè. n. & variè nunc attollebatur nunc residebat: & sic referendum erit ad materiã.] Sententiæ autè sumuntur modò ab opinione hominum, modò à veritate. Hæ breuiter ostendit, aut quid sit, aut quid esse oporteat. *Variè*) fastidium legentium varietate rerum & verborum vitari solet. *Attollebantur*) insurgabant grandioribus verbis. *Residebant*) demittebantur. Sententiarum enim vit verborum alix elata, alix mediocres, alix submissæ, quæ rebus de quibus scribitur aptandæ sunt. *Excelsa depressis*) nam plerunque altis & excelsis adjacent abrupta: & maximè mi-

gere, philtia omnia vndique erunt. Nonnulli tamen freti testimonio Prisciani qui li. xi. tradit Lium in quarto erotopægnion vsum esse participio meminers, in præcedentibus legendum credunt, non Lælium, sed Lium, qui poetarum antiquissimus primus Fabulam dedit. Eadem forma dicitur erotopægnion, qua technopægnion, cuius fit mentio apud Aufonium.

luculentamque materiam (scripta elegis erat) fluentibus, & teneris, & enodibus, sublimibus etiam verbis, ut poscit locus. Alte enim & variè nunc attollebatur, nunc residebat: excelsa depressis, exilia plenis, seueris incunda mutabat: omnia ingenio pari. Commendabat hæc voce suauissima, vocem verecundia, multum sanguinis, multum sollicitudinis in ore magna ornamenta recitantis. Etenim nescio quo pacto magis in studiis homines timor, quam fiducia decet. Ne plura, (quanquam libet plura, quod sint pulchriora de iuvene, rariora de nobili) Recitatione finita, multum ac diu exosculatus adolescentem, qui est acerrimus stimulus monendi, laudibus incitanti, pergeret, qua cœpisset, lumenque quod sibi

rabilia sunt, quæ maximè inexpectata. Antitheton exornatio est admodum suavis auditori. [Si leges aptè & variè nunc attollebatur, nunc residebat, ea referuntur ad Calphurnij pronunciationem.] *Mutabat*) variabat prononciationem. *Ingenio*) subtili inuentione. *Commendabat*) gratiora faciebat audientibus. *Suauissima*) dulci & amabili prononciandum est quomodo scribendum: itaque lætis in rebus vox plena, simplex, & ipsa quodammodo hilaris fuit: ac in certamine recta intenditur, atrox in ira, & aspera, ac densa, in inuidia breuior: at in blandiendo, satendo, satisfaciendo, rogando, lenis, submissa: suadendo, monendo, pollicendo, consolando grauis, in metu & verecundia contracta, miseratione flexa & flexibilis. *Vocē Verecunda*) si legeris, vocem verecundia,

refume, commēdabat. *Sollicitudinis in ore*) curæ, vt ex signis in ore videretur sollicitē dicere. *Timor*) vt timeant ne sua scripta improbentur, tanquam non satis absoluta. *Nec plura*) dicam. *De iuvene*) Calphurnio Pifone. *Libet*) dicere. *Rariora de nobili*) raro similia nostris temporibus cōtingunt [nobilibus, qui se pro maiore parte voluptatibus dedunt.] [an honestius est scripta Pisonis extollere, quàm nostra. legitur etiam in quibusdam exemplaribus pro, rariora de nobis, denique, vt cum sequentibus sic coniungatur, deni-

Maiores sui pratulissent)

Fuit Calphurnia domus virorum gestis mirum in modum celebris: nam C. Pifo Calphurnio genere ortus, ac multas insignēque familia paternas nobilitate complexus: claro apud vulgum rumore erat, per virtutem, aut species virtutis similes: nanque facundiam tuendis ciuibus exercebat. Hæc Tacitus lib. xv. Fuit & Calphurnius Pifo victis in Sicilia fugitiuis præclarus, vt super Calphurniæ domus splendore omittamus Liuium, Plutarchum ac alios: & quanquam de nobilitate Pisonum multa prædiximus, quædam tamen addam: nam Valerius Max. lib. iij. cap. de constantia, C. Pisonem Cof. laudat, L. Pisonem historicum Liuius, Dionysius, Plutarchus citant. & P. Pifo orator & Consularis de Hispania triumphauit. M. Pisonem tradit Cicero Græca doctrina doctissimum omnium, qui antè fuerunt. Item L. Pifo Trib. pleb. legē primus de repetundis tulit, orationes reliquit, multarum legum suafor ac dissuasor fuit. alius L. vrbis custos, & studiorum liberalium antistes, ad quem & eius fratrem Horatius scripsit poeticam. Augustus graui morbo pressus nullum sibi successorem declarans, Pisoni exercitus, & publicos redditus in libello scribens dedit. Cælius Pifo Consul cum Rubrio Gallo sub Traiano irradente iuriscōsulto. ff. xl. de fideicommissariis li-

que recitatione finita, quæ quidem lectio clarior est.] *Stimulus*) incitatio, scilicet ludare adolescentes. vnde Fabius optat sibi dari puerum, qui laudibus & gloria excitatur. nam laudibus haud minus quàm præmiis gaudent generosi. & scripsit Plutarchus Spartanos voluisse ab ineuntibus statim annis aliquo affectionis stimulo ad gloriā duci: ita vt & vituperatos doler angat, & laudes ad maiora prouehant. *Qua*) via studiorum. *Lumen*) decus, famam, splendorem.

maiores sui pratulissent, posteris ipsis præferret. Gratulatus sum optima matri, gratulatus & fratri, qui ex auditorio illo non minorem pietatis gloriam, quàm ille alter eloquentia tulit. tam notabiliter pro fratre recitante primum metus eius, mox gaudium eminuit. Dij faciant vt talia tibi sapius nunciem. Faueo enim seculo, ne sit sterile & effæctum: mirèque cupio, ne nobiles nostri nihil in domibus suis pulchrum, nisi imagines habeant: quæ nunc mihi hos adolescentes tacitè laudare, adhortari, & quod amborum gloriæ satis magnum est, agnoscere videntur. Vale.

bertatibus, fortasse Calphurnii frater. [*Posteris præferret*] id est, ad posteros protenderet. Secunda lectio præferret, scilicet vt ipse posteris lumen præferret, quem admodum sibi maiores pratulissent. [*Pietatis*] amoris in fratrem. *Ille alter*) Calphurnius Pifo. vulgaris locutio ille alter, qua Secundus alibi est vsus, illam alteram dicens, quod expostulat stulus epistolaris. [*Nobiliter*] ad idem legitur notabiliter. [*Metus*] dum incertus erat, quid sensuri essent auditores de scriptis fratris. *Gaudium*) postquam vidit recitata laudari. *Emissus*) apparuit manifestò. *Seculo*) nostris temporibus. *Sterile*) rude, imperitum, infructuosum circa literas. *Effæctum*) inutile: idem quod sterile. [*Ne nihil*] ad imitationem Græcorum duæ negationes magis negant.] *Imagines*) maiorum

maiorum illustrium, quas solebant locare in atrii super tabulino, & in funeribus suorum producere. *Hos adoles-* *(centes)* Pifones fratres. *Cognoscere*) vt ros suos nepotes.

C. PLINIVS MACRO SVO S. 47

Bene Macro cōgratulatur q̄ in secessu Tarentino multis fruatur commoditatibus, se verò in Thuscis scribit vel venari, vel studere. [In vno vetustissimo exemplari non Macro, sed Spurrinæ fuit epistola scripta, vt cum vxore sua Coccia & filio Coccio.] *Quia tibi*) nam omnia amicorum communia, sue bona, sue mala. *Mari*) ad quod villa sita fuerat. *Ruribus*) circūuicinis. Legitur etiam vitibus. ad hæc in quibusdam codicibus scriptum vidimus, Viribus, id est prospera valtitudine. [Placet tamen magis viridibus, de quibus in præcedentibus.] *Falciator*) Nerua, quem cum Orphitus & Rufus ad imperium vocari dicerent, eos Domitianus paratarum contra se insidiarum insimulans, in insulam deportauit, Neruam quoque Tarentum secedere iussit, vbi tanquam vitam transacturus ocium suum disposuerat, quanquam Apollonius ei prædixisset o-

Bene est mihi, quia tibi bene est. Habes uxorem tecum, habes filium. Frueris mari, fontibus, viridibus, agro, villa amœnissima. neque enim dubito esse amœnissimam, in qua se composuerat homo, felicior antè quàm felicissimus fieret. Ego in Thuscis & venor & studeo: quæ interdum alternis, & interdum simul facio: nec tamen adhuc possum pronunciare, vtrum sit difficilium, capere aliquid, an scribere. Vale.

mnino imperaturum. *Falciator*) comparatiuum maius significatum habens superlatiuo: vult enim ostendere vitam Neruæ priuati fuisse beatiorem quàm postquam princeps est creatus. *Falciator*) Imperator maximus & augustissimus. *Alternis*) horis vicissitudinariis. [*Simul*] eodem tempore ad Tacitum scripsit se cepisse tres apros, & inter venandum plura scripsisse. *Difficilium*) quia vtrumque delectabile, an quia magni laboris.

C. PLINIVS PAVLINO SVO S. 48

Video) Peti vt Paulin' villam suam commo- det liberto Zodosino, nec curatus sit à tulli, quam recitando contraxerat, & inde sanguinem euomuerat. Erat autem recitator, [bonus] & literatus, cithara callens, & domino suo multa præstans officia. Eius memoria adhuc Comi extat in templo diui Andreæ tribus verbis notata. ZOSIMVS CON- IUGI INCOMPARABILI. Pariter Ve-

Video quàm molliter tuos habeas, quo simplicius tibi confitebor. quæ indulgentia meos tractem. Est mihi semper in animo & Homericum illud, πατήρ δ' ὡς ἦμι' & ἦν, & hoc nostrum, paterfamilias. Quòd si essem natura

ronæ legimus, Zosimum Viriatium exantem in curru triumphali. Zosimum Alexandrinum & philosophum, & alium Gazæum siue Ascalonitam declamatorum recitat Suidas. Ad Zosimum pri- vv. j.

matem scripsit in epistolis Æneas rhetor. *Molliter* benignè, humanè. *Habeas* tractes. *ἰουερε δὲ πατρὸς αἰς ἡμῶν ἑν.*) Socer autem pater quam mitis erat. sumptum ex vltimo Iliad. *Ἥλενα* conqueritur, Priami filios sibi aliquando infensos extitisse: socerum verò Priamum semper se mitem præstitisse memorat. | magis tamen placet, vt legas. *πατρὸς ὧς ἡμῶν ἑν*, pater aut vt

asperior immitior. *Frägeret* moueret ad lenitatem. *Quanto illa magis eget, est homo probus* in secunda lectione fuit, quanto nunc maior venit debilitas, iam angitur homo probus. Fuit tertia scriptura, non absurda, quanto nunc vtilior [humanitas] agròtanti. *Probus* bonus quasi probatus: sicut improbus, malus. *Officisus* qui se immiscet officii iuandi gratia: & nõ officiosus, id est quietus & domi residens. interdum pro eo quod nocet intelligimus officiosum ab officiendo. Mart. Omnes pro-

sequeris Prætorum Cotta libellos: Accipis & ceras, officiosus homo es. Apud Apuleium in primo Asini, Aduentores pristinos in facie submissis officiosis roncis raucus appellat. *Literatus* literis excultus. Apuleius. x. Dominus ædium habebat iuuenem filium probè literatum: & per id consequenter pietate modestiæque præcipuüm. Tranquil. de Grammaticis, Sunt qui distinguunt literatum à literatore, vt Græci grammaticum à grammatista, & illum quidem absolutè, hunc mediocriter doctum existiment: quorum opinionem etiam Orbilius exemplis confirmat. nam apud maiores, ait, cum familia diuitis vernalis produceretur, non temerè quem literatum in titulos, sed literatorem inscribi solitum, quasi non perfectè literis imbutum. Apuleius tamen nono literatum pro seruo inscripto vsurpauit, Frontes, inquit, literati, [id est inscripti:] nam notis in fronte quibusdam inscribebantur. *Eius* propria. *Comædus* comædiæ actor. *Inscriptus* nam vnales serui scri-

mitis erat, sumptum ex secundo Odysseæ vt repetitum lib. v.) *Hoc nostrum paterfamil.*) resume semper in animo est. *Nostrum* patronorum proprium, an quia Romanum est vocabulum. nam paterfamilia ideo appellatus quòd curare debet familiam ea mansuetudine, quasi pater esset.

asperior & durior, frangeret me tamen infirmitas liberti mei Zosimi: cui tanto maior humanitas exhibenda est, quanto nunc illa magis eget. est homo probus, officiosus, literatus, & ars quidem eius, & quasi inscriptio, comædus, in qua plurimum facit. Nam pronunciat acriter, sapienter, aptè, decenter, etiam utitur & cithara peritè ultra quàm comædo necesse est. Idem tam commode orationes, & historias, & carmina legit, vt hoc solum didicisse videatur.. Hæc tibi sedulo exposui, quò magis scires, quàm multa vnus mihi, & quàm

ptis monstrabantur, in qua præstarent arte. *Facis* excellit. *Aptè* accommodatè. vt vox conueniat ei rei quam agit. *Cithara* dicta. *περὶ τὸ κινεῖσθαι* quòd facile moueatur, aut quòd auditores in amorem moueat. Seruius testudinem dictam credit: Est autem vocabulum græcum, & pro lyra à Suida interpretatur. Apuleius in secundo Floridorum, Cithara baltheo celata apta struictim sustinetur: manus eius tenera procerule læua distantibus digitis nervos mouet: dextra pfallentis gestu pulsabulum citharæ admouet, ceu parata percutere cum vox in cantico interquieuit. *Quàm comædo necesse est* nam inter actus comædiarum concinebatur, quod Horatius in arte præcipit, vt opportunè fiat. neu quid medios intercinat actus. Quod non proposito conducatur. & mox, Tibia non vt nunc oricalcho iuncta, tubæque Æmula, sed tenuis simplæque foramine paucò Aspirare, & adeste choris erat vtilis. Diomedes, Pantomimus & choraules in co-

mœdia canebant inter actores comædiarum pro facultate: & arte potiores principatum sibi artificij vendicabant. In-

super legimus Flaccum modulasse tibiis terentianas comædias. *Legit* recitat. *Sedulo* diligenter.

Iucunda) mihi grata.

Charitas) amor. *Comparatum*) datum consuetum.

Hoc Zosimo, *Semel*) nunc.

Intente.) acriter, altè. *In*

AEgyptum) vbi Zosimus

natus erat: ideo remitte-

batur in patriam, & ad

suos, cum valetudinarij

curerent mutatione aeris,

præsertim si transferantur

in consuetudinem prioris

viçtus, & cœli: sic enim re-

stituuntur veluci nutriti

ac parenti. alioquin Egy-

ptius aer purior & minus

pestilens: inde multitudine

hominum ferè cæteras or-

bis partes superauit. auto-

res sunt Diódotrus & Iose-

phus. *Confirmatus*) libera-

tus, curatus. *Imperat* soci)

nititur supra vires enun-

ciare. *Legitur* & minus

imperat. *Tussicula*) parua

& modica tussis. *Veteris in-*

firmitatis) reiectionis san-

guinis. *Prædia*) quæstio est

fundus à possessione, vel a-

gro, vel prædio quid di-

stet: [quidam sic diffi-

niunt, Possessiones sunt

agri latè patentes publi-

ci priuatique, quos initio

non mancipatione, sed quisque vt po-

tuit, occupauit atque possedit. vnde &

nuncupati fundus dictus, quòd in ea fun-

datur, vel stabilitur patrimonium Fundus

autem & vrbani ædificium & rusticum

intelligendum. Est prædium quod ex o-

mnibus patris familias maximè provide-

tur, id est apparat, quasi præuidium: vel

quòd antiqui agros quos bello ceperant,

vt prædæ nomine habebant. Alij,] Fundus

est omne quicquid solo continetur. A-

ger est species fundi, quæ ad vsum ho-

minis comparatur. Possessio ab agro

iuris proprietate distat. Quicquid e-

nim apprehendimus, cuius proprietates ad

nos non pertinet, hoc possessionem ap-

iucunda ministeria præstaret. Accedit huc longa iam charitas hominis, quam ipsa pericula auxerunt. Est enim à natura comparatum, vt nihil aequè amorem incitet & accendat, quàm carèdi metus, quem ego pro hoc non semel patior. Nam ante aliquot annos, dum intente instanterque pronunciat, sanguinem reiecit, atque ob hoc in AEgyptum missus, à me post longam peregrinationem confirmatus rediit nuper. deinde dum per continuos dies, nimis imperat voci, veteris infirmitatis tussicula admonitus, rursus sanguinem reddidit. Qua ex causa destinavi eum mittere in prædia tua, qua Foroiliij possides. audiui enim te sepe referentem esse ibi, & aera salubrem, & lac huiusmodi curationibus accommodatissimum. Rogo ergo scribas tuis, vt illi villa, vt domus pateat: offerant etiam sumptibus eius, siquid opus erit: erit autè opus modico. est enim tam parcus & continens, vt non solum delicias, verum etiam necessitates valetudinis frugalitate restringat. ego proficiscenti tantum viatici dabo, quantum sufficit eunti in tua. Vale.

pellamus: possessio ergo vsus est, ager proprietates loci est, prædium vtriusque superscriptæ rei generale nomen est. nam & ager, & possessio huius appellationis species sunt. Hæc Modestinus, & præter eum Asconius, Prædia, inquit, sunt res ipsæ, prædes homines, id est fidei iussores, quorum res, bona, prædia non vno nomine dicuntur. Iustinianus in Inst. Prædia omnia ædificia vrbana appellamus, & si in villa ædificata sunt. Iulius Frontinus de agrorum qualitate, Ager inquit, est mensura comprehensus. cuius modus vniuersus ciuitati est designatus.] *Foroiliij* Foroiulenses cognomine Concubientes locat Plinius in sexta

Italiæ regione, quæ Vmbriam, & agrum Gallicum circa Ariminum complectitur, de quibus nunc loquitur Secundus. Scio tamen Strabonem nauale Cæsaris Augusti, quod Forumiulii vocant, posuisse inter Olbiam & Antipolim, vt distet à Massilia stad. sex millibus, & Ptolemæum Forumiulii in Histria. sed diuersa oppida eodem nomine appellata quis nescit? nam & Pli. Forumiulii in Hispania refert. *Lac*) Lacte tussi per hyemem locis maritinis, per æstatem locis mediterraneis opus est. tussientem minimè oportet lectione vti vehementi. vtilis in omni tussi peregrinatio est, sicut vt lac in allio coctum. magis terreri potest aliquis cum sanguinem expuit. sed id modò minus, modò plus periculi habet: exit enim modò ex gingiuis: modò ex ore & copiose: nonnunquam autem is à summis faucibus fertur, aut o-

re venæ alicuius adaperito, aut tuberculis quibusdam natis, & ex his sanguine erumpente, aliquando gutture & arteriis exulceratis, frequens tussis sanguinem extundit. interdum etiam fieri solet, vt aut ex pulmone, aut ex pectore, aut ex latere, aut ex iocinore feratur. Præter ista à Celso prædicta, Plin. ad exulcerationem stomachi lactis asinini potus, item bubuli, plurimum prodest. Lege plura lib. xxvi. cap. v. & xxviii. cap. x. apud eundem [Est alia lectio, & in huiusmodi curationibus accommodatissimum, vt totum hoc ad aërem referatur. *In necessitates valitudinis*) quæ necessaria sunt valitudinario. *Restringat*) amputet, minores faciat, id est abstineat à necessariis. *Ego*) sensus est, dabo ei tantum nummorum, quantum opus erit in via: nam domituz nihil opus erit: ergo nihil vterius addam.

C. PLINIUS VRSO SVO S. 19

NTerum) Accusauerant Bithyni Iulium Bassum repetundarum, qui in ea prouincia Proconsulatū gesserat: contra quem à Senatu impetrauerant aduocatum Rufum Varenum: is postea fortitus eadē prouinciam, repetundarū pariter reus fit. Pro Varenogit Secundus, cui contradixit Fonteius, Græcus homo. Concessa est Bithynis inquisitione, & Varenog postulatō. *A Iulio Basso*) Libro quarto legitur Iulium Bassum reum fuisse repetundarum sub Traiano, quod prouinciam Bithyniam expulisset: sed illic scriptum Pomponium Rufum aduersus Bassum egisse, nunc vero Rufum Varenum, nisi malimus intelligere appellatum Pomponium Rufum Varenum. *A Iulio Basso*) post accusationem Iulii Bassi. *Detulerunt*) accusauerunt apud Senatum. *Proconsulem*) Bithyniæ. *Varenum*) dico illum Varenum, nam erant in vrbe alii eiusdem appellationis, & repetitio talis reficit auditorem, &

NTerum Bithyni (breue tempus à Iulio Basso) & Rufum Varenum Proconsulem detulerunt: Varenum, quem nuper aduersus Bassum aduocatum, & postularant, & acceperant. inducti in Senatum, inquisitionem postularunt: tum Varenus petit, vt sibi quoque defensionis causa euocare testes liceret:

magis rem declarat. *Acceperant*) impetrauerant à Senatu, à quo diximus aduocatos peti solitos. *Inquisitionem*) Inquisitio est alicuius criminis manifesti saltem per famam ex bono & æquo iudicis competentis facti inuestigatio. nam cum in ius ventum erat, dicebat accusator reo, quod iniuriam prouincialibus fecerit: si tacuisset, lis ei æstimabatur vt victo: si negasset, petebat accusator à magistratu dies inquirendorum criminum. *Euocare testes*) è prouincia testes in rem suam vocare: & expectandum donec in vrbem venirent. In rem nostram faciunt Taciti verba ex lib. xiii. Pomponium inquit Sylanum magna vis accusatorum circum-

ftererat, poscebátque tempus euocandorum testium ex Africa prouincia. vbi proconsulare imperium habuerat. Sed reus illico defendi postulabat, valuitque pecu-

niosa orbitate & senecta. sed sicuti fauore & gratia quorundam Sylanus obtinuerat statim pronunciari, ita iure Varenus impetrauit, vt posset euocare testes.

Recusantibus) nolentibus vt euocaret testes contra obiecta crimina. *Cognitio*) discussio, examinatio. *Suscepta*) à Senatu. *Egi*) dixi causam. *Euentus*) bono & malo: nam & Varenog concessum est testes euocare, & Bithynis data fuit inquisitio. *Fortuna dominatur*) domina est, & plurimum potest. *Fortunæ omnia* Tullus rex ascripsit. ex oculata ab Apuleio dicitur: nam vaga, inconstans, incerta, varia, indignorūque fauoris: huic omnia expēsa, huic omnia feruntur accepta, sola laudatur, sola arguitur, & in tota ratione mortalium

sola vtranque paginā facit. *unde ait rōge*, id est nihil sine fortuna, dixit Pausanias in primo. Et Salustius, sed profecto fortuna in omni re dominatur Historici autem plurimum in bello posse tradiderūt. *Vtranque*) accusatoris & rei. *Commendationis*) laudis in actionibus. *Memoria*) si mala fuerit, detrahitis tenax, offert. *Tempus*) si inopportuno. *Amor rei* causa que agitur, an grata iudicibus. Quare non absurdè Casar apud Salustium suam orationem sic orditur, Omnes homines, patres conscripti, qui de rebus dubiis consultant, ab odio, amicitia, atque ira, atque misericordia vacuos esse decet. *Libet*) oratio mea quæ nullis affectibus tangitur, nulla etiam fortuna mouetur, siue bona, siue mala. *Fonteius Magius*) aduocatus Græcus à Bithynis in Senatum ductus: cuius fit mentio ab eodem lib. vii. *Plurimis verbis, paucissimis rebus*) Secutus est Ciceronem in Oratore dicentem, Verbi controuersia, tam deuorquet homines Græculos contentionis cupidiores, quàm veritatis. Et de Claris Oratoribus, Asiaticis quibusdam oratoribus fuit genus orationis non tam sententiis frequentatum quàm verbis vo-

recusantibus Bithynis, cognitio suscepta est. Egi ego pro Varenog non sine euentu. nam bene an male, liber indicabit. In actionibus enim vtranque in partem fortuna dominatur: multum commendationis & detrahit, & adfers memoria, vox, gestus, tempus ipsum: postremo vel amor, vel odium rei: liber offensus, liber gratia, liber & secundis casibus & aduersis caret. Respondit mihi Fonteius Magius, vnus ex Bithynis, plurimis verbis, paucissimis rebus. Mos est plerisque Græcorum, vt illis sit pro copia volubilitas: tam longas, tamque rigidas periodos vno spiritu quasi torrente

lucre, vt Æschylo Gnidio, ac Milefio Æschini, quibus erat admirabilis orationis cursus, erudita sententiarum concinnitas non erat. neque incitilla illius cui res non suppetant, verba non desint, laudanda est: quorum si alterum sit optandum, malim equidem indifertam prudentiam quàm stultam loquacitatem. *Volubilitas*) sermo rotatus, facilis circumductio, currens oratio. *Periodos*) in lectione. plena sententia periodus dicitur: cuius partes sunt, commata, & cola. Fit autem in extrema clausula, nec longior esse debet, quàm vt vno spiritu proferatur: modum eius Cicero quatuor senariis pedibus terminauit. vnde libro octauo Secundus data opera longiorem periodum fecit, vt ostenderet se Tacito inferiorē. Nonnulli duo illius genera esse dicunt, vnum simplex, cum sensus vnus longiore ambitu circumducitur: alterum quod constat ex membris, siue incisis, quod plures sensus habet, vt, Aderat ianitor carceris, carnifex prætoris. Adhæc Fabius sic distinguit, At illa connexa series tres habet formas: incisa, quæ commutata dicitur: membra, quæ cola: periodos,

quæ est vel ambitus, vel circumductum, vel continuatio, vel conclusio. nam M. Tullius periodo plurima nomina dat, ambitum, circuitum, comprehensio- nem, continuationem, circumscriptio-

Contorquent) iaculantur tanquam telum aliquod in aduersarium. Sic Iuuenalis de enthymemate, Et curtum sermone rotat Torqueat enthymema. *Iulius Candidus*) Iulius Vesprius Candidus, qui Consulatum cum Quadrato gessit quo tempore Adrianus Tribunatum plebis. Hic postea missus est Iulius a Senatu legatus ad Septimium Seuerum, qui in Syria cum exercitibus, quibus præerat, à Iuliano descuerat. Erat autem Candidus, vetus Consularis olim militibus inuisus ob durum, & sordidum Imperium. Candidi uxorem tanquam adulteram poeta Martialis epigrammate momordit. Iulio Candido rescriptisse diuum memorat Vlp. ff. xlvij. titulo de accusationibus. *Non muensuè*) eleganter, vrbane, scitè. *Aliud esse eloquentiam, aliud loquentiam*) Valerium Probum grammaticum illustrem refert Gellius Sallustianum illud ex Catilinario satis eloquentiæ, sapientiæ parum, breui antequàm decederet, sic legere cœpisse, & sic à Sallustio relictum affirmasse, satis eloquentiæ, parum sapientiæ, quod eloquentia cum insipientia minimè conueniret. nam alibi idem Sallustius dixerat loquax magis, quàm facundus. *Eloquentia*) ornatus verborum sententiarumque cum prudentia. Is enim eloquens est, qui cum sapientia dicit humilia subtiliter, & magna grauius, & mediocria temperatè. nam cum orator sit vir bonus dicendi peritus, impossibile est eum esse oratorem qui imprudenter dicit. *Alteri*) duobus contigit. Possimus intelligere Demosthenem, & Ciceronem. *Non sumus Antonij*) M. Tullius primo de Oratore refert M. Antonium, cui vel primas eloquentiæ partes superiorum tribuerat ætas, virum natu-

nem. *Frigidas*) sine nervis: quibus fit strepitum demperis, nihil boni restabit: vel rigidas, duras. *Pro spurto*) quo periodon comprehendi præcipit M. Tullius.

contorquent. Itaque Iulius Candidus non inuenuste solet dicere, aliud esse eloquentiam, aliud loquentiam. Nam eloquentia vix vni aut alteri, immò si Marco Antonio credimus, nemini: hæc verò, quam Candidus loquentiam appellat, multis atque etiam impudentissimo cuique maximè contingit. Postero die dixit pro Vareno Homullus

ra peracutum & prudentem, in eo libro, quem vnum reliquit, disertos se vidisse multos, eloquentem omnino neminem. Insidabat videlicet in eius mente species eloquentiæ, quam cernebat animo, re ipsa non videbat. Vir autem acerrimo ingenio (sic enim fuit) multa, & in se, & in aliis desiderans neminem planè, qui rectè appellari eloquens posset, videbat. Eum verò statuebat disertum, qui posset satis acutè atque dilucidè apud mediocres homines ex communi quadam opinione hominum mirabiliter dicere: sed eloquentem, qui mirabilius, & magnificentius augere posset atque ornare quæ vellet: omnèsq; omnium rerum, quæ ad descendendum pertinerent, fontes animo ac memoria contineret. [Verum Secundus fateatur non esse eius sententiæ cuius Antonius, ut putet neminem eloquentem: nam inquit non sumus Antonii. Clarior lectio, Immo si Marco Antonio credimus, nemini.] *Nemini*) contigisse eloquentiam. *Loquentiam*) disertam facundiam sine prudentia. *Impudentissimo cuique*) Quid enim tam furiosum quàm verborum, vel optimorum atque ornatissimorum sonitus inanis, nulla subiecta sententia, nec interdum scientia? videas quosdam scaterere verbis sine vilo iudicii negotio cum securitate multa & profunda, ut loquentes plerumque videantur loqui sese nescire. quare Therfici audacissimo verba

ἀμαρτα Homerus attribuit, & Eupolis veteris poeta consignatissimè, id genus hominum retulit, *λαλῶν ἀειροῖ ἀδωώτατος* *λίγη*, id est blatterare optimus, dicere ineptissimus. Hæc sumpta partim ex

Callidè) astutè. *Acriter*) intensè, *δυνῶς*. *Cultè*) verbis ornatis. *Contra*) Homullum dixit. *Pressè*) emunctè, strictè. *Forma*) modus, scilicet nullam mentionem facere, ut Vareno liceret testes euocare. *Cornelius Priscus*) Consulatum designatorum vnus, apud quem Secundus luxit obitum Valerii Martialis. *Accusatoribus*) Bithynis. *Quæ petebant*) inquisitionem. *Reo*) Vareno facultatem testium euocandorum. *Vicit numero*) sententia Prisci comprobata est, à maiori Senatorum parte. *Rem*) ut liceret testes euocare. *Negligenter*) Altràs nec lege. *Comprehensam lege*) lege aliqua fanciam. [Approbatam: intellectam à senatoribus] *Subsistentem*) probabilem, non displicet *Vsitatam*. *Iustam tamen*) consistentem: nam erant personæ, & res notæ: ergo causa consistebat, sed vix subsistentem dixit, quia ex altera parte rationes erant validiores ad faciendam fidem. quod optimè Hermogenes, & eum secutus Fortunatianus in primo Rhetoricorum tractant. *Executus*) dicturus. *Actionem*) orationem quam pro Vareno dixi. [πρὸ ἐπὶ χειρὶ μὲν ὀφέλλεν.] Idcirco, nullo modo oportet sermones augere. verba Patrocli ad Merionem ex xvi. Iliados. In quibusdam codicibus legitur hi versus, *Ἴλω γὰρ ἀοιδῶν μᾶλλον ὀπιλείουσ'*

Oratore M. Tullii, partim à Gellio. Ad do Euripidem in Hyppolito, malos dicere, populo videri eloquentiores. *οὐ γὰρ ἐπιφοῖς φαῦλοι παρ' ὄχλου μοισιπώτεροι λέγῃν*.

callidè, acriter, cultè: contra Nigrinus pressè, grauius, ornate. Censuit Acilius Rufus, Consul designatus, inquisitionem Bithynis dandam: postulationem Vareni silentio præterijt. Hæc forma neganda fuit, Cornelius Priscus Consularis, & accusatoribus, quæ petebant, & reo tribuit, vicitque numero. Impetrauimus rem, nec lege comprehensam, nec satis vsitatam, iustam tamen. Quare iustam non sum epistola executurus, ut desideres actionem. Nam si verum est Homericum illud, πῶ γὰρ ἀοιδῶν μᾶλλον ὀπιλείουσ' αὐθροποι, ἢ περ ἀκούοντες νεωτέτη ἀμφιπέληται, apud te prouidendum est, mihi ne gratiam nouitatis & florem, quæ oratiunculam meam vel maximè commendat, epistola loquacitate præcerpam. Vale.

αὐθροποι ἢ πῶς ἀκούοντες νεωτέτη ἀμφιπέληται; illam enim cantilenam magis celebrant homines, quæ audientibus recentissima existat. [Verba sunt Telemachi ex libro primo Odysseæ.] *Nouitatis gratiam*) quia noua magis placent. *Florem*) musteum decorem, illibatam lectionem, pulchritudinem. *Quæ*) nouitas. *Loquacitate*) si summam totius orationis longa epistola comprehenderem. *Pærdam*) nam non tanquam nouam legeres illam. an potius præcerpam, [deliorum, delibem.]

Descenderā dicturi erant aduocati apud cētumuiros, ad quos audiendos Secundus conuenerat, sed Licinius Nepos iudicia soluit, edicto monens, ut Senatusconsultū seruaretur: quo cauebatur, ne quis actionem pecuniam acciperet, vel pacifceretur: quod Nepotis factum à quibusdam reprehendebatur, ab aliis laudabatur. *Descenderem* ab E-

squliliis, loco edito, ubi domum habuit. *Basilicam Iuliam* in qua iudicia publica & priuata conficiebantur. relege à nobis prænotata. *Proxima comperendinatione* actione, quam primū eram acturus. Comperendinatio enim vtriusque partis actio. Secundum alios comperendinatio est secunda actio. Item comperendinatio est ab vtriusque litigatoribus inuicem sibi denunciatio in perendinum diem: namque cū in rem aliquam agerent litigatores, & pœna se sacramenti peterent, poscebant iudicem qui dabatur post trigessimū diem. quo dato deinde inter se comperendinum diem denunciabāt, ut ad iudicium venirent: quò cū esset ventum, antequam causa ageretur, quasi per iudicem rem exponebant: quod ipsum dicebatur causæ coniectio, quasi causæ suæ in breue coactio. Secundum alios inter comperendinationem & ampliationem hoc interest, quòd comperendinatio ex vna tantūm repetitur parte, cū antè iudex non intelligeret ut omnino suadebatur. Iudices, si bona causa, absoluebant eam: si mala, non statim damnabant. Sed hac excusatione parcebant. nam cū condemnandi nota esset $\odot$, litera A, absoluendi, ampliandi signum. N. L. quod significabat non liquere, inde ampliatio nascebatur. hæc Asconius. Tacitus comperendinationes liberae olim fuisse memorat. Postea restrictæ sunt legibus: nam tertia actione, inquit Cicero, ut his ludorum die-

Descenderam in Basilicam Iuliam auditurus, quibus proxima comperendinatione respondere debebam. Sedebant iudices, centumuiro venerant, obseruabantur: aduocatis silentium longum, tandem à Prætoze nunciū. Dimittuntur Centumuiro: eximitur dies, me gaudente, qui nunquam ita paratus sum, ut non mora later. *Causa dilationis*, Nepos Prætor, qui legibus querit. Proposuerat breue

bus interpositis, nemo iustum comperendinatum iudicaret. Adimo enim comperendinatum, quod habet lex in se molestissimum, bis ut causa dicatur: verūm ut opinor Glaucia primus tulit, ut comperendinaretur reus: antea, vel iudicari primò poterant, vel amplius pronunciari. Alibi Secundus dixerat, leges, tot horas, tot dies, tot comperendinationes largiuntur. *Iudices* (forte ducti. *Centumuiro*) numero centum octoginta: tot enim quatuor Tribunalibus scribebantur. *Obuerabantur aduocati*) simul aderant aduocati. legitur etiam obseruabantur, scilicet ab aduocatis & auditoribus. Centumuiro venerabantur: nam obseruatio ad honorem refertur, & in duabus rebus est, obsequio, aut speculando. Aliàs obseruatio est callida, & diligens annotatio. deinde sequitur. *Aduocatis silentium longum* (scilicet fuit, donec Prætor adueniret. *Nunciū*) aduenit. Dissolutio, exortatio, quæ coniunctionibus verborum è medio sublatis partibus separatis effertur. *Eximitur dies*) interdictum est eo die litibus, ut iudiciis vacarent: sic enim diem credit eximi, cū iustitium indicitur, & iura silent. [Contra illorum opinionem qui volunt diem eximi vel tolli dicendo, cū hic silendo sit exemptus.] *Paratus* ad dicendum. *Mora*, desistam à causis agendis. alia lectio, mora later. *Nepos*) Licinius Nepos. *Legibus querit*) secundum leges cognoscit: nam ius cognoscendi autore Pediano,

diano, erat apud Prætozem. & Paulus de Regulis iuris inquit. Vbiunque causæ cognitio est, ibi prætor desideratur, iudicandi verò ius apud equites fuit. Prætor

autem Vrbanus iuri dicundo præerat, & in potestate habebat omnium iudicum tabellas.

Edictum) edicta Prætoris sunt, Dictatorum etiā Imperatorūque, autore Dionysio in suis antiquitatibus, & Lampridio historico, adhæc Secundo dicente, edictum Augusti & Traiani, & Martiale Domitiani. Edicimus enim quod iubemus, & vni generi edicimus secundum Donatum, & præcepta, præceptionesque iustorum & iniustorum Romani edicta vocant. ut quidam scribunt propter eam quæ tunc fiebat dictionem, in qua diffinitione complectuntur interdita, quibus vetatur aliquid fieri. *Senatusconsulto*) quod suprâ principis librum dixerat, decretum à Senatoribus, referente Traiano *Suberat*) subscriptum fuerat. *Senatusconsultum*) quo reducebatur, ne quis

ob causam orandam pecuniam acciperet. *Omnes*) hoc est principium illius Senatusconsulti, quod durat vsque ad, his enim verbis. *Quid*) Negocij causam, litem aliquam. *Agere*) ante litem contestatam iurare cogebantur. *Causisse*) aliqua cautela prouidisse, ut aduocatus pecuniam haberet. *Hic*) prædictis. *Mille*) aliis innumeris. *Venire*) vendi ab aduocatis. *Emi*) à litigantibus. *Peraetis negocijs*) finitis controuersis. *Decem millium*) secutus est Nepos exemplum Claudij, quem legimus apud Tacitum, posuisse modum aduocatis pecuniæ capiendæ vsque ad dena sextertia. Idem enim quod decem millia nummūm, quæ egressi repetundarum tenerentur. *Qui Centumuiralibus præsidet*) decem enim & octo Prætores fuisse in vrbe, alibi probauimus. Centumuiralibus, igitur causis vnus præerat. *Deliberaturus*) spatium ad deliberandum sumpturus. *Se-*

edictum, admonebat accusatores, admonebat reos, executurum se quæ Senatusconsulto continerentur. *Suberat edicto Senatusconsultum hoc*, Omnes, qui quid negocij haberent, iurare prius, quàm agerent, iubebantur, nihil se ob aduocationem cuiquam dedisse, promississe, cauisse. *His enim verbis*, ac mille præterea, & venire aduocationes, & emi vetabant. *Peraetis tamen negocijs*, permittebat pecuniam duntaxat decem millium dare. *Hoc facto Nepotis commotus prætor*, qui Centumuiralibus præsidet, deliberaturus, an sequeretur exemplum inopinatum, nobis ocium dedit. *Interim tota ciuitate Nepotis edictum carpitur*, laudatur. *Multi*, Inuenimus qui curua corrigerent. *Quid?* ante hunc Prætores non fuerunt? *Quis autem hic est*, qui emendet publicos mores? *Alij contra*, Rectissime fecit,

queretur exemplum) faceret idem quod Nepos. *Inopinatum ocium*) insperatam ab agendo vocationem. [quidam, inopinatum referunt ad præcedentem dictionem, exemplum.] *Carpitur*) tanquam nimis seuerum à nonnullis laceratur. *Laudatur*) à plerisque tanquam honestum, & vile: nã ut in Senatu, ita in ciuitate hominum iudicia diuisa sunt. [Multi] dicebant. *Cuncta corrigerent*) vniuersum edictum reprehenderent, & arbitrarentur permitendum vnicuique dare, & accipere pro aduocatione quantum libuisset: [Alij] legunt, ut curua, iniqua: quod magis probò, ut sit ironice dictum. Nam & Seneca in ludo Claudij, Hic nobis, inquit, curua corrigit. *Quid*) dicentes. Prætores seueri, qui si hoc fuisset faciundū ipsi prius fecissent. *Hic est*) amara ironia: perinde ac sicerent, nū Cato? nū Fabritius? nū Fabius? *Contra*, dicunt, laudantes Nepotis factum

Institutus magistratum) *institurus magistratū: iura recognouit: Senatus-*
gesturus Prætoris offi-
cium. ex quibus apparet in
præcedentibus emendatè
legi, Nepotem Prætorem
designatū. Iura recognouit)
Pomponius Iurisconsultus
asserit Prætorem habuisse
facultatem adiuuandi, vel
supplendi, vel corrigendi
iūs ciuile. Nouissimas)
immentas, vltra modum. Ma-
gis probo fœdissimas, [id
est turpissimas, maximè
indecoras.] Turpissimè)
per quæstum. nam accu-
satoriam vitam viuere, &
ad defendendos reos præmio duci, pro-
ximum latrocinio est. Paciscendi quidem
ille pyraticus mos, & imponentium peri-
culis præcia, procul abominanda nego-
ciatio, etiam à mediocriter improbis a-
bierit. Rem pulcherrimam) patrociniū.
Orandi maiestati, qua nihil dii immor-
tales melius homini dederunt, & qua re-
motamuta sunt omnia. Illa nihil in vrbe,
vel ad vtilitatem fructuosus, vel ad di-
gnitatem amplius, vel ad vrbis famam
pulchrius, vel totius Imperij, atque om-
nium gentiū notitiè illustrius. Non aliun-
dè maiores honores, opes, amicitia, laus
præsens, & futura hominibus contingit.
Alterutram) bonam siue malam. Ex euen-
tu) si bonum euentum sortietur edictum
Nepotis, pariter bonam famam: si mi-
nus, malam: nam ab euentu sæpenumero
res iudicantur, vt testatur Ouidius, Exi-
tus acta probat. Et Liuius septimo belli
Punici, Ex euentu quo nihil iniquius est,
famam homines habent: à quo idem tra-
hens argumentum inducit Hannonem
dicentem, Euentum esse veluti iu-

stum belli iudicem. Nero dicere so-
lebat, euentum in manu fortunæ con-
stare. Hinc Liuius scribit, euentum in
manu stultorum versari. Nam plerum-
que vis oratoris, & cæterarum rerum ab
imperitis exitu & victoria iudicatur.
Quare secundum Isocratem cùm euentus
sit in manu fortunæ, non laudandus is cui
res prosperè cedunt, sed qui quantū con-
silio humano licebat eas multo antè præ-
uidit, & prouidit: tamen si secus quàm
intenderat euenirent: sapiētes enim & do-
cti fortuita debent excludere. M. Tullius
in Rhetoricis, cuiuscunq; negocij finem
euentum diffinit. Donatus tantum bono-
rum exitum: contra tamen probatissimo-
rum autoritatem. Iniquum) sine ratione.
Vsu receptum) consuetum. Procedunt) lau-
dantur, admittuntur, lego probantur. Ea-
dem facta) eodem consilio gesta. Diligen-
tia) (nomen, si rectè interpretentur: vani-
tatis, id est inconstantia, si malè, opponi-
tur vanitas diligentia, & furor liber-
tati.] Libertatis) si bene cedunt. [Vanita-
ti & furorū) si malè.

QVINTI LIBRI FINIS.

C. PLINI CÆCILI
 SECVNDI EPISTO-
 LARVM

LIBER SEXTVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIE Catanæ
 commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS
 TYRONI SVO S.

ERGO) [Contu-
 lerat se Secū-
 dus in patriā
 Comū, Tyro
 in Picenum:
 sed reuersus in vrbem, vbi
 consueuerat Tyroni, tunc
 cœpit desiderium amici:
 quare hortatur vt Ro-
 mam veniat.] Transpada-
 na regio dicitur, quæ no-
 bis est cis Padum, cispa-
 da-
 na quæ vltra Padum. Ha-
 betur enim respectus scri-
 ptorum, qui erant in vrbe:
 nam illis qui nobis cispa-
 danus ager, transpada-
 nus erat. *Trans Padum*) Comi, v-
 bi sua plurima tenuit prædia. Padus
 ab imis radicibus Vesuli montis exor-
 tus, sue à remio, vt testatur Plinius.
 Ptolemæus etiam Padi caput iuxta La-
 rium paludem refert, qui submersus cu-

VANDIV ego trans
 Padum, tu in Piceno,
 minus te requirebam.
 Postquam ego in vrbe,
 tu adhuc in Piceno,
 multo magis: seu quòd
 ipsa loca, in quibus esse
 vnà solemus, acrius me
 tui commonent, seu quòd desiderium absen-
 tium nihil perinde, ac vicinitas acuit. Quò-
 que propius accesseris ad spem fruendi, hoc

niculo, rursus in agro Vibonensi extolli-
 tur, secundum Solinum. At Plinio traden-
 te in Forobiuiensium agro, nulli anni
 claritate inferior: nam à poeta, fluuiorum
 rex dicitur. Lucanus non minorem Nilæ
 scribit, & Strabo cunctos Europæ flu-
 xx. ij.

uios, præter Histram magnitudine superare: dictus à Græcis Eridanus, nota Phaethontis pœna. Fons eius mediis diebus æstiuus semper aret: canicula liquatis niuibus flumen augetur, atque ubi liquit agros, ubertate largior: nam subiectus Alpius campus admodum felix & fructuosus collibus variis: hunc medium ferè Padus diuidit: eaque regio hinc cispadana hinc transpadana dicitur. Cispadana quidem montibus adiacet, atque Liguriæ: reliqua verò transpadana. Iuxta Rauennam mare irrupit per septem ostia: sed vnum maximè memorabile, quod Padusa dicitur, efficit. hæc sumpta ex Mela, Strabone, Plinio, Solino, Diodoro: qui disticiens à cæteris scriptoribus, tradit quinque tantum ostia in fretum se exonerare. *Piceno*) agro eras. Picenum post Umbriæ ciuitates, quæ inter Ariminum Anconemque iacent, exten-

Impatientius) ardentius.

Careas) ad idem, si leges cupias. *In caus(a)* huius desiderii est. *Tormento*) sollicitudini, affectui *Veni in Urbem*) vt medearis dolori meo. *illuc*) Comum. [*Consilio*) non temerè: quamuis etiam legatur, inconfulto.] *Similes*) conuerentes de absentia mea, & efflagitantes aduentum in urbem.

impatiensius careas. Quicquid in causa, eripe me huic tormento: veni, aut ego illuc, unde inconsulte properavi, reuertar, vel ob hoc solum, ut experiar an mihi, cum sine me Romæ cæperis esse, similes his epistolas mittas. Vale.

C. PLINIVS ARRIANO SVO S.

Soleo) Taxat notabiliter actionem M. Reguli, cum videatur probare, & aperte modum agendi suo tempore improbat: postquam publicos mores notauit, ad suos & Arriani amici reuertitur. *Iudicij*) Centumuiralibus causis. *Desiderare*) quod maius est quam querere. *Habebat studij honorem*) honorabat studia. *Timebat*) nam timor est optimus studiorum emendator. *Pallebat*) libro primo de eodem dicebat, Expalluit notabiliter quamuis

Soleo nonnunquam in iudicijs querere Marcum Regulum: nolo enim dicere desiderare. Cur ergo querere? habebat studij honorem, timebat, pallebat, scribebat: quamuis non posset discere illud ipsum, quod oculus modo dex-

palleat semper. Pallidi enim studiosi creduntur nimia vigilia & vini parsimonia. quare iocus est Valerii Mart. in Opianum, qui cum esset mali coloris, cepit scribere versus vt videretur poeta, & illa Iuue. vellicatio. Tunc vile multis

Pallere, & vinum toto nescire Decembri. *Scribebat*) supra legimus Regulum recitasse librum in Rusticum, & alium de obitu filii sui diuulgasse. *Dediscere*) obliuisci, desuescere. nam de compositum

Circumlinebat) quidam

frontem linebant vnguento vel cerusa, deinde paniculum siue fasciam imponebant: quod splenium dicebatur: à quibusdam existimatum oculorum operimentum ad arcedendam nimiam lucem. eius meminit Mart. lib. ij. Et numerosa linunt stellantem splenia frontem: itemq. viii. Talia lunata splenia fronte sedent. lib. x. pro petiola videtur v. surpassisse. Cur spleniato sæpe prodeam mento, Albæ pictus sana labra cerusa. Secundum Pollucem numeratur inter medicorum instrumenta. etiam] caput splenium dicitur splenium, quia *conluis* est splenem dolere. Plin. testatur herbam splenion lienibus mederi. *Alterum*) finistrum. damnabat Fabius eos, qui in dicendo opertos compressosque oculos tenebant, neque nisi planè rudes, & stultos tales haberi posse. *A possessore*) pro reo. *Candidum splenium*) fasciam albam. *Hoc*) vnum. *Aruuspices*) qui per introspectionem victimarum ariolabantur. *De actionis euentu*) antequam ageret an prosperè sibi cessura esset actio. *Superstitione*) superuacua religione. nam superstitio est timor superfluus & delirus: aut ab aniculis dicta superstitio, quæ multum superstites per ætatem delirant, & stulti sunt. Aut secundum Lucretium, superstitio est superstantium rerum, id est cælestium, & diuinarum, quæ super nos stant, inanis & superfluus timor. & superstitionis, qui deos nimis timent. Autores habeo Seruium & Donatum. Alii superstitionis verbum originem habuisse volunt ab iis, qui si-

verbi significationem cum quo iungitur interdum destruit, sicut apud Græcos *νεττι*. verbi causa *ματ δειν* id est disco, *ματματ δειν*, dedisco.

trum, modo sinistrum circumlinebat: dextrum, si à petitore, alterum, si à possessore esset acturus, quod candidum splenium in hoc aut illud supercilium transferebat: quod semper aruspices consulebat de actionis euentu animi superstitione, sed tamen à magno studiorum honore veniebat. Iam illa perquam iucunda vnà dicentibus, quod libera tempora petebat, quod audituros conrogabat. Quid denique iucundius, quam sub alterius inuidia, quam diu velis, & in alieno auditorio quasi deprehensum comode dicere? Sed utcumq. se habent ista, bene fecit Regulus quod est mortuus, melius si antè. Nunc etiã sanè poterat sine malo publico viuere sub eo principe, sub quo nocere non poterat. Ideo fas est, nonnunquam eum querere. Nam postquam obiit ille, increbuit passim, & inualuit consuetudo, binas vel singulas

lios superstites esse nimis importunè à diis efflagitarent: cum tamen omnis importuna ineptaque religio possit superstitione appellari, quæ à Romanis olim tanquam pestis ab urbe scæpius euulsa fuit: *Veniebat*) id consulere aruspices procedebat ex summa reuerentia, quam studiis habebat: nam nisi de magnis deum consulere non debemus. *Iam*) præterea. *Vnà*) cum Regulo. *Libera tempora*) spatiosa, & ampla, quanta orator voluisset: intra tempus lege constitutum tantum caudicis licebat agere, nisi longius dicendi spatium à iudicibus impetrasset. *Audituros conrogabat*) congregabat: qui se agentem audirent. *Alterius inuidia*) Reguli maliuolentia, qui tam impudenter peteret ad

dicendum longissima tempora. *Auditorio* auditoribus quos *Regulus* corrogauerat. *Deprehensum* ex imperato. *Commodè* liberè, quantum, & quæ uoles. *Vicunque* bene an malè. *Benefecit* quia malus. *Melius* fecisset. *Si ante* si mortuus esset ante Domitianum, sub quo multa scelerata pa-

Clepsydras repetere annotata in præcedentibus. *Dandi* concedendi aduerfiorum aduocatis. *Egisse* finisse actionem suam. *Finire* finem imponere actioni. *Quàm iudicare* quàm rectam sententiam pronuntiare. Perinde ac si diceret, aduocati fastidium capiunt agendo: iudices non audiendo malè iudicant. *Quare* omnes quam primum finem imponi querunt officio suo. *Studiorum* artis dicendi. *Periculorum* reorum quos patroni cunctis artibus debent tutari. *Tot horas* idem autor est accusatori sex horas, reo nouem ex lege constitutas, super qua re iam multa annotauimus. *Tot dies*. xx. iuridicos *Asconio* memorante. *Comperendinationes* dilationes. *Illi* maiores. *Hebetes* cæcutientes, & ingenio debili. *Nos apertius* amara derisio. *Religiosius* iustius. *Paucioribus* minoribus. xx. nam si clepsydra pro dimidia hora sumitur, & reo decem & octo, quando plures concedebantur: respectu illius rectè dixit paucioribus clepsydris. *Præcipitamus* in hoc loco faciunt uerba Taciti de Oratoribus, Festinandum, inquit, est apud iudices, qui non accipiunt tempora, sed constituunt. *Nec expectandum* habent oratorem, dum illi libeat de ipso negotio dicere: sed sæpe ultro admonent, atque aliò transgredientem reuocant, & festinare se testantur. *O Regule*, extrinsecus quidem tale quid, si nunc uiueres, quid diceres? *Obtimebas* impetrabas à iudicibus tempus orandi liberum. *Ambitione* quod tamen faciebas, non ad utilitatem

clepsydras, interdum & dimidias, & dandi & petendi. Nam & qui dicunt, egisse malunt, quàm agere: & qui audiunt, finire quàm iudicare. tanta negligentia, tanta desidia, tanta denique irreuerentia studiorum, periculorumque est. An nos sapientiores maioribus nostris? nos legibus ipsis iustiores, quæ tot horas, tot dies, tot comperendinationes largiuntur? Hebetes illi, & supra modum tardi? Nos apertius dicimus, celerius intelligimus, religiosius iudicamus, quia paucioribus clepsydris præcipitamus causas, quàm diebus explicari solebant. *O Regule*, qui ambitione ab omnibus obtinebas, quod fidei paucissimi præstant. Equidem quoties iudico, quod vel sæpius facio quàm dico, quantum quis plurimum postulat a qua do. Etenim temerarium existimo diuinare, quàm spatiosa sit causa inaudita,

clientum, sed honoris tui affectatione. *Paucissimi* rarissimi aduocati. *Præstant* concedunt clientibus, [quibus summam debent fidem.] *Iudico* ad acus sum iudex. *Dico* ago causam. [Aque. i. t. temporis. Nam clepsydris aqua refertis (vt dictum est supra) horas dimetiebantur veteres.] [Qui docet] indicem intelligit. nam priusquam causa ageretur, per indicem, qui olim dabatur, post trigessimam diem rem exponebant. Indicem ergo intelligit per eum qui docet: sensus est, si disceptantes petunt à me plurimum temporis, concedere soleo: sed tantumdem do ei qui causam exponit, vt sigillatim, & commodè possit me docere. Est autem docere, narrare, & argumentis confirmare. Legitur etiam qui dicit non absurdè. Sunt tamen

trahit. *Principe* Traiano, qui falsas accusationes non admisit: in quibus *Regulus* pollebat. *Ideo* cum non posset nocere. *Abijt* obiit. [Illa] aliàs ille. vtraque lectio bona, si distinctionem transferas. *Increbuit* inoleuit, in usum venit, & recepta est.

qui non legunt, quantum quas plurimum temporis postulat tamen de eo qui docet, sed quantum quis plurimum postulat a qua do. vt sit sensus, concedo totum illud spatium ad dicendum, quod intelligit per aquam defluentem clepsydra quantum

quis me postulat. *Diuinare* uelle cognoscere antequam intelligant causam: cuius momenti sit, quod faciunt iudices, qui tempus debitum acturo non permittunt.

Tempusque negotio finire

præstituto tempore concludere rem cuius magnitudinem nescias. *Finire* ascribere, determinare. *Debeat patientiam* scilicet præstare: debet enim iudex esse patientissimus ad audiendum. Iurisconsulti frequenter dicunt, patientiam præstare, vt *Marcellus*. xxxix. de operis noui nunciatione, & *Ulpianus*. xliii. titulo quod vi aut clam: & libro quadragesimo sexto de solutionibus. Item. ff. xxxix. de operis noui nunciatione, & ibidem *Paulus*. *Prænam religionis sue* quam obseruare imprimis debet inter cætera suæ fidei conuenientia: nam *Seneca* capite de iustitia inquit. de fide, & religione scias agi, vbi cunque de veritate tractatur. Pars magna iustitiæ: cum enim iustitia sit constans, & perpetua voluntas secundum Iustinianum, non immeritò patientiam iustitiæ magnam partem nominat. *At quedam* occurrit obiectioni. *Dicuntur* à cauidicis. *Etiam* sic est. concedo superuacua dici. etiam enim consentientis aduerbium est. *Hæc* superuacua. *Non dici* angustia temporis. *Coram* viua voce tractabimus. *Communium* Reip. nostræ, Romanæ: vel communium scilicet tibi mecum, quem-

tempusque negotio finire, cuius modum ignores: præsertim cum primam religioni suæ iudex patientiam debeat, quæ pars magna iustitiæ est. At quedam superuacua dicuntur etiam: sed satius est & hæc dici, quàm non dici necessaria. Præterea, an sint superuacua, nisi cum audieris, scire non possis. Sed de his melius coram, vt de pluribus vitijs ciuitatis. Nam tu quoque amore communium soles emendari cupere, quæ iam corrigere difficile est. Nunc respiciamus domos nostras. Ecquid omnia in tua rectè: in mea noui nihil. mihi autem & gratiora sunt bona, quod perseverant: & leuiora incommoda, quod assueni.

admodum communem amicum dicimus quo vtrique æquè fruimur. *Emendari* plus est corrigere, quàm emendare: nam, qui corrigit in rectum reducit: qui emendat, vitium operit, & mendæ superinducere conatur velamen aliquod. *Difficile* quia inueterata vitia difficile curantur. *Nostra* nostros mores: primum enim cognoscere seipsum. (legitur etiam nostras domos, sicut mox, in tua.) *Et quid* nunquid. *In tuâ rectè* se habent. *Nihil* noui est. *Bona* quæ sunt in rebus meis, si qua tamen sunt. *Perseuerant* quod non abscedunt. *Quod assueni* nam ab assuetis si sit affectus, non tatus si r.

C. PLINIVS VERO SVO S. 3

Ratias Vero agricolationi intento commendat agrum, quæ nutriti suæ dono dederat. Veros plures Spartianus,

Ratias ago, quod agellum quem nutriti meæ donaueram, colendum suscepisti. Erat, cum donorem centum millium nummum: po-

& Capitolinus monumentis tradunt. Huius autem tanquam obscurioris nulla apud alios fit mentio. *Erat*) æstimabatur precio.

Curante) excolente nam diligenti cultura prædiorum ampliantur, quia reditus supercurrunt: ita si negligentia habita sint, minui ea necesse est, quod rescripserunt diui fratres autore Callistrato de iure fisci. *Reparabit*) resumet. restituetur in precium centum millium nummum. *Hæc quoque*) commendantur. *Munusculum meum*) *Quam mea*) ut videar donasse rem preciosa. *Illius*) nutricis.

ista decrefcente reditu, etiam precium minuit, quod nunc te curante, reparabit. Tu modo memineras commendari tibi à me non arbores, & terram (quanquam hæc quoque) sed munusculum meum, quod esse quàm fructuosissimum non illius magis interest, quæ accepit, quàm mea, qui dedi. Vale.

C. PLINIUS CALPHURNIAE SVAE S. ¶

Nunquam) Conqueritur nõ sibi licuisse per occupationes in Campaniam cum vxore Calphurnia secedere: inibique multa amabiliter differit, & hortatur ut salutem pluribus epistolis timori suo prouideat. Calphurniam Secundi vxorem testantur tres eiusdem epistolæ, & Sidonius libro secundo. *Valitudinis bone*) recuperandæ. *In Campaniam*) vbi Fabatus Secundi prosceler villam Camillianam possedit. *Evestigio*) statim post digressum tuum. *Viribus acquireres*) astrueres firmitati tuæ: erat enim debilis. & ideo in Campaniam Italix regionem apricam secesserat. *Corpusculo*) per hoc colligitur Calphurniam fuisse parvæ staturæ, & exilix [Quidam legunt adpareres: vitatus est acquireres.] *Et qui*) & quomodo. *Secessus voluptates*) secundum Eutropium nulla magis regio ad ocium & voluptatem accommodata, quàm Campania. Siquidem non modò Italix, sed pene toto orbe terrarum pulcherrima Campanix plaga est: nihil hospitabilius mari. Hic illi nobiles portus Caieta, Misenus, tepentisque fontibus Baiæ, & ad voluptatem, & ad sanandos

Nunquam sum magis de occupationibus meis questus, quæ me nõ sunt passæ, aut proficiscentem te valetudinis causa in Campaniam prosequi, aut profectam, è vestigio subsequi. Nunc enim præcipue simul esse cupiebam, ut oculis meis crederem, quid viribus, quid corpusculo acquireres, & qui denique secessus voluptates regionisque abundantiam inoffensa transmitteres.

morbos commodissimæ, Lucrinus, & Auernus, quædam maris ostia: hic amici vitibus montes Gaurus, Falernus, Massicus, & pulcherrimus cunctorum Vesuvius: vrbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Herculanium, Pompei, & ipsa caput vrbium Capuæ: quæ quondam intra tres maximas Romam, Carthaginæque nominata: nam rosam fert odoratiorem sativæ, vnde vulgò dictum plus apud Campanos vnguenti, quàm apud cæteros olei fieri. Est enim amœnissimum Campanix tractus, si quis vbertatem soli, cæli temperiem, aprica collium, opaca nemorum, innoxios saltus, vitium olearumque proventus, nobilia pecuaria cogitauerit: ibi summum Liberi patris cum Cerere certamen. hæc littora fontibus calidis rigantur:

gantur: præterque cætera in toto mari conchylio, & pisce nobilitantur: nusquã generosior olæ liquor. & hoc quoque certamen humang voluptatis tenuere Osci, Græci, Umbri, Thufci, Campani. *Regionis (que abundantiam)* Campania ferit. *Equidem*) ego quidem, more Virgiliano. *Fortem*) bene valentem. quamuis fama esses, & absens tamen tibi timerem, quanto magis inualidæ. *Est suspensum, & anxium*) facit hominem ambigere, & dubitare, neque parum æstuarè. *Nihil (sire)* nullum nouum intelligere. *Ratio*) causa respectus. *Omnia*) mala. *Mentium*) qui omnia aduersa suspicantur. *Quæ abominor*) quæ omine abiicio, ut puta mortem. *Abominetur*, inquit Columella, arator herbam, tanquam omen triste expuat. *Fingo*) i-maginor. *Consulat*) subuenias. *Securior*)

tur toto anno, panico semel, bis farre. sed campus, qui circa Capuam est, & Laboria vocatur, à Græcis Philegræus, cæteras terras fertilitate superat, & in delicias alicæ politur messis. *Inoffensa*) sana.

Equidem etiam fortem te, & non sine cura desiderarem. Est enim suspensum & anxium de eo, quem ardentissimè diligas, interdum nihil scire. Nunc verò me cū absentia, tum infirmitatis tuæ ratio, incerta & varia sollicitudine exteret. Vereor omnia: imaginor omnia: quæq; natura metuētū est, ea maximè mihi, quæ maximè abominor, fingo. Quo impensius rogo, ut timori meo quotidie singulis, vel etiam binis epistolis consulas. Ero enim securior, dum lego: statimque timebo, cū me legero. Vale.

cū legam tibi bene esse, timebo: ne postmissis literas nouimali aliqd te preferit.

C. PLINIUS VRSO SVO S. S.

Scripseram) Licinius Nepos postquã Varenus obtinuerat, ut sibi testes pro defensione liceret euocare: cœpit petere, ut legi repetundarum adiceretur licere reis denunciare testes: cui relationi multi contradixerunt, sed præsertim Iulentiuss Celsus: inter quos orta contentione ad lites usque processum est. *Tenuisse*) impetrasse à Senatu. quod paulo antè legimus. *Euocare*) ex Bithynia in urbem conuocare. & milites euocati auxiliares dicuntur subito tumultu à Consule conuocati ad opem Reip. ferendam: ea militia dicitur euocatio verum apud Macrobium euocatio appellatur, quando dij euocan-

Scripseram tenuisse Varenum, ut sibi euocare testes liceret, quod pluribus æquum, quibusdam iniquum, & quidem pertinaciter, visum, maximè Licinio Nepoti, qui sequenti Senatu, cū de rebus alijs referretur, de proximo Senatusconsulto disseruit, finitamque causam retractauit. Addidit etiam, petendum à Consulibus, ut referrent sub exemplo legis ambitus, de lege repetundarum, an placeret in futurum ad-

tur ab aliqua vrbe excidenda. *Sequenti Senatu*) cū primū Senatus habitus est. *Referretur*) poneretur in consultationem. *Proximo*) nuper factò, ut Varenò liceret testes euocare. *Finitam*) iam decretam. *Retractauit*) renouauit, renisit, recognouit. yy. j.

uit: est enim retractare, quod omiseris re-
petere & mutare. sic ferrum retractatum,
sic scripta iam omiſſa: deinde emendata
dicimus retractata. *Sub exemplo legis am-
bitus*) Ad imitationem legis ambitus, qua
cauebatur, vt sicut accuſatoribus licebat
inquirere, & testibus denunciare: ita reis
pariter ius eſſet. De ambitu Liuius vij. ab
Urbe condita, [tunc primum] refert à
Cn. Petilio Tribuno pl. autoribus patri-
bus ad populum relatum fuiſſe, eaque ro-
gatione nouorum maximè hominum, qui
nundinas & conciliabula obire ſoliti e-

Eam) reperundarum.

Denunciandi) denunciare
eſt futurum aliquod nun-
ciare. Quo verbo frequen-
ter vitur Cicero in Ora-
tionibus: & Secūdus mox
inquit, Quid denuncia-
tionibus & quaſi minis a-
go? Nam ferè in partem
ſumitur hoſtilem. *Præpo-
ſtera*) inuerſa. *Contradicen-
di tempore*) cūm de ea age-
batur, & nondum eſſet de-
cretum Senatuſcōſultum.

Peractum) iam tranſactū.
nam præſerta, dicente apud Liuium An-
nibale, magis reprehendi quàm corrigi
poſſunt. *Occurrere*) in tempore contradi-
cere. *Iubentius Celsus prætor*) Vlp. ff. v. pri-
die Idus Martias, Q. Iulius Balbus, & P.
Iubentius Celsus Coſſ. verba fecere de
his, quæ Imperator Cæſar Adrianus
Traiani Parthici filius propoſuit. Idem
lib. ff. xxxviii de operis libertorum ſcri-
bit Iubentium Celsum fuiſſe Iuriſconſul-
tum: ſic Pomponius de iuris origine Cel-
ſos patrem, & filium Iuriſconſultos tra-
dit, & Marcellus. ff. xxxii. filium Con-
ſulem ponit, & libro. x x i x. extat Plo-
tiana epistoſta ad Iubentium Celsum,
& eiufdem ad illam. Iubentius Cel-
ſus cum primoribus vrbis coniuratio-
nem iniens contra Domitianum, ideò
que accuſatus, admirabiliter vitauit
periculum: nam cūm iniicerent ei manus,
dixit ſe quædam ſecretò velle Domitiano
deſerre, & ſupplex dominum deum que
ſæpius inuocans, inquit, Nihil tale admi-
ſi, verum ſi mihi dilationem dederis: quo-
rum particeps non ſum, omnia explica-

rant, compreſſa credita, haud æquè patri-
bus læta. M. Tullius in Vatinius tradit ſe
tuliffe legem de ambitu ex Senatuſcon-
ſulto, id quod pro Murena repetit: ſed Li-
uij abbreviator lib. xlvij. ante Ciceronem,
legem de ambitu latam teſtatur. Fuit au-
tem ea lex conſtituta Reip. cauſa ſicut re-
petundarum: Tacitus tamen inquit, Can-
didatorum ambitus Iulias leges peperit.
Sub principe verò ceſſat lex ambitus: te-
ſtes ſunt Iuriſconſulti. *Placeret*) Senatu:
cui liberum eſt intendere leges, & mol-
lire.

*eam legem adiici, vt ſicut accuſatoribus inqui-
rendi, teſtibusque denunciandi poteſtas ex ea
lege eſſet: ita reis quoque fieret. Fuerunt qui-
bus hæc eius oratio, vt ſera & intempetiua, &
præpoſtera, diſpliceret: quæ omiſſo contradi-
cendi tempore caſtigaret peractum, cui potuiſ-
ſet occurrere. Iubentius quidem Celsus Præ-
tor, tanquam emendatorem Senatus, & mul-
tis, & vehementer increpuit. Reſpōdit Nepos;*

bo, multòſque manifeſtabo, ac conuincā:
inde dimiſſus nullum detexit, aliquando
alias cauſas prætexens, diſtulit confeſſio-
nem vſq; in Domitiani necem. poſt quæ
Dion in Traiano hæc addidit, Celsum
Traiano charum, & ſtatuum ei in publi-
co iuſſu Imperatoris erectam, virumque
optimatem fuiſſe, & inuito Adriano ex
decreto Senatus Baiis interfectum, quòd
necem Imperatori moliretur. Autores
habeo Spartianum, & Dionem. quan-
quam mediòſe apud Spartianum legatur,
Adrianum in conſilio habuiſſe Iulium
Celsum Iuriſconſultum: Tu reponere Iu-
bentium Celsum. proinde iſ fuit rhetor
eloquentiſſimus: quod etiam Iuuenalis
indicat, Celſo dicere paratæ: tamenq; in-
terpretes ſignificaffe velint Cor. Celsum,
cūm iſ fuerit mediocriſ orator, nec tem-
poribus ſatyrographi: inde pariter dece-
pti ſunt, vij. Satyra ſuper illud Nec dubi-
tant Celſi Prætoris vendere ludis. Vbi ne-
que Cor. Celsum, neque pro adiectiuo
poſitum celsum, vt quidam ariolantur, vel
vno Secundi teſtimonio ſatis conſtat ac-

cipi poſſe. ſed Iubentium Celsum Præto-
rem ſub Traiano, quo principe ſatyram
ſuam poeta condidit. [ex codice Plinij
tranſcriptus ſuit antiquus hic libellus, ſi-
ue ſupplicatio manu Campani. Cūm ante
hos dies coniugem & filium amiſerim
oppreſſus neceſſitate, corpora eorum ſi-
ſtili ſarcophago commendauerim, donec
iſ locus, quem emerā, edificaretur via fla-
minia, inter miliarium. ij. &. iij. parte læ-
ua. Rogo domine Imperator permitta-
tur mihi in eodē loco in marmoreo ſar-
cophago, quem mihi modò comparauī,
ea corpora colligere, vt quando eſſe deſie-
ro, pariter cum eis ponar. Secretum fieri

Rurſuſque Celsus) re-
ſpondit Nepoti. *Tempe-
rauit*) obſtinuit. *Numero
noſtro*) Senatorii ordinis.

Ad) iuxta, in partes. *Ac-
cenderent*) incitarent, irri-
tarent. *Frequentius*) ordo
eſt, frequentius precaban-
tur Cæſarem Traianum
propitium ſingulis: interd-
um precabantur ambo-
bus, vt aſſolet fieri in ludi-
cro aliquo. dicam aper-
tius. Qui modò ſtimula-
bant, modò reconcilia-
bant Celsum & Nepotem,
Traianum tunc in Senatu
precabantur, vt vellet fa-
uere Celſo, vel Nepoti,
tanquam ſi ſgeretur ali-
qua res ludicra. Ludicra
autem ars, quæ ludi gratia
ſit, vt ſcenica, & hiſtrioni-
ca. Poſſidonus, autore Se-

neca, quatuor eſſe ait genera artium. nam
ſunt vulgares, & ſordidæ, ſunt ludicræ,
ſunt pueriles, ſunt liberales. Ludicræ ſunt,
quæ ad voluptatem oculorum auriūm-
que tendunt, qualis ſcenica & hiſtrioni-
ca, vnde tibiam eius cauſa comparatam
Plinius ludicram vocat. His annumeres
licet machinatores, qui pægmata per ſe
ſurgentia excogitant, & tabulata tacite in
ſublime creſcitant, & alias ex inopinato
varietates, aut dehiſcentibus quæ cohæ-
rebant, aut his quæ diſtabant ſua ſponte
cohærentibus, aut quæ eminebant paula-

placet. Iubentius Celsus promagiſter ſub-
ſcripſi. III. Non. Nouembr. Antio Pollio-
ne & Opimino. Coſſ. Ordinales Seucro
& Subinniano Coſſ.] Celſi qui curam e-
quitum in bello Othoniano ſumpſit me-
minit Tacitus. alij prodidere Titum Iu-
uentium oratorem fuiſſe in dicendo len-
tum ac pene frigidum, ſed callidum, & in
capiendo aduerſarium, verſutum, præte-
rea nec indoctum, & magna cum Iuriſci-
uitis intelligentia. Sabino Iubentio reſcri-
pſiſſe diuum Pium retulit Vlp. pariter Ce-
cilio Iubentiano. [Iuuentij Secundi Coſſ.
in Brixianorum monumentis interdum
mentio ſit.]

*rurſuſque Celsus. neuter contumelijs tempera-
uit. Nolo referre, quæ dici ab ipſis moleſtè tuli:
quo magis quosdam è numero noſtro impro-
bauī, qui modò ad Celsum, modò ad Nepotem,
prout hic vel ille diceret, cupiditate audiendi
curſitabant: & nunc, quaſi ſtimularent & ac-
cenderent, nunc quaſi reconciliarent, compo-
nerentque: frequentius ſingulis, ambobus in-
terdum propitium Cæſarem, vt in ludicro ali-
quo, precarentur. Mihi quidem illud etiam
peracerbum fuit, quòd ſunt alter alteri, quid
pararent, indicati. Nam & Celsus Nepoti ex
libello reſpondit, & Celſo Nepos ex pugillari-
bus. Tanta loquacitas amicorum, vt homines
iurgaturi, idipſum inuicem ſcirent, tanquam
conueniſſet. Vale.*

tim in ſe reſidentibus: quibus imperito-
rum feruntur oculi. qui omnia ſubita,
quia cauſas non nouere, mirantur. Et qui
artem ludicram exercuiſſet, ius non ha-
bebat ſedendi in. xliij. gradu. *Alter alteri*)
implicita proleptis. *Libello*) ſupplicatione,
accuſatione. *Pugillariibus*) libris lineis cæ-
ra illitis. *Amicorum loquacitas*) vtriuſque
familiarium delatio. nam amici Nepotis
ſignificarunt Celſo, quid Nepos pararet:
& Celſi, quid ille Nepoti. *Conueniſſent*)
conſtituiſſent inter ſe id facere: [vel con-
ueniſſet, inter eos decretum eſſet.]

C. PLINIVS FVNDANO SVO S. 6

Si quando) Quam diligenter pro amicorum dignitate debeamus operam nostram ac nostrorum præstare, satis alibi: sed præsertim hac epistola monet Secundus, qui pro Iulio Nasone honores petitorio rogat Fundanum suum, ut ideo veniat Romam, quia susceperat candidatum: & veretur si repulsam pateretur, ne sibi illuderetur. *Siquando*) optavi. *Voti socio*) te adiutore vt votum meum consequar. *Petit cum bonis*) habet bonos viros competitors. *Pendeo*) suspensus sum inter spem & metum. *Consulariam*) iam functum consulari, & per id aliqua gratia & autoritate apud senatores, aliquando non *Videor mihi*) rursus esse candidatus cum timeo. *Candidatus omnium*) dignitarum, magistratum, potestatum, tanquam si omnes dignitates iam à me me gestas nunc primùm pro me peterem. *Qua decucurri*) quibus functus sum: sunt etiam qui sic distinguant, rursus mihi videor consularis, id est alicuius autoritatis: quia prædixerat, exerceat spe. deinde sequentia ordinent, candidatus, id est Naso, meretur hanc curam omnium quæ decucurri, dignus est vt exerceat spe, afficiat metu in petitione omnium honorum, quos ego gessi. *Mei charitate*) amore suo erga me. *Paterna*) respectu patris eius: non enim initium sumpsit ab illo. *Ætatem*) quia puer ego, ille iam natu grandis. *Monstrari mihi*) tanquam vir admirabilis digito ab aliis mihi demonstrari. *Quintilianum*) quem supra testatus est habuisse præceptorem. *Niceam*) nullum temporibus Traiani a-

Si quando, nunc præcipuè cupere esse te Romæ, & sis rogo. Opus est mihi voti, laboris, sollicitudinis socio. Petit honores Iulius Naso, petit cum multis, cum bonis, quos vt gloriosum, sic est difficile superare. Pendeo ergo, & exerceor spe, atque afficior metu, & me consularem esse non sentio. nam rursus mihi videor omnium quæ decucurri Candidatus. Meretur hanc curam longa mei charitate: est mihi cum illo non sanè paterna amicitia: neque enim potuit esse per meam ætatem. Solebat tamen vixdum adolescentulo mihi pater eius cum magna laude monstrari. erat non studiorum tantum, verum etiam studiorum amantissimus: ac propè quotidie ad audiendos, quos tunc ego frequentabam, Quintilianum & Niceten Sacerdotem, vètitabat. Vir alioqui clarus & grauis, & qui prodesse filio memoria sui debeat. Sed multi nunc in senatu, quibus ignotus ille, multi, quibus notus, sed non nisi viuentes reuerentur: quo magis huic, omiſſa gloria patris, in qua magnum

libi legere memini: nam Nicea Atheniensium imperator, & Megarensis alter vultuosior fuerunt. [quare libentius legerem Nicetem: quo Seneca lib. i. Suaforitarum, Memini vnà nos ab auditione Nicetis ad Messallam venisse. Nicetes suo impetu valdè Græcis placuit: quærebatur à Gallione Messalla, quid illi visus esset Nicetes. Gallio ait, plena deo: quoties audiuerat aliquem ex his declamatoribus quos scholasticos caldos vocant, statim dicebat plena deo. Addubito tamen eum non tantum vixisse, vt à Cæcilio audiri potuerit.] *Alioquin*) in super. *Filio*) Nasoni. *In senatu*) nam commendatione senatus interdum candidati præferbantur. *Q.* Cicero ad M. Fratrem

pro petitione Consulatus monet comparandos & confirmandos magistratus ex ciuibus, maximè Consules, deinde Tribunos pleb. ad conficiendum centurias. Admonendi sumus suffragia iudicio senatus commissa à Traiano, & populo adempta, quod apertè taxat Iuuenalis

Ornamentum) collocatū est Nasoni. *Ipsi enitendum*) ipsi elaborandum. membra paria. *Hoc tempus*) petendorum honorum. *Parauit amicos*) Faciunt hinc Q. Ciceronis verba ad M. Fratrem, Amicorum studia beneficiis & officiis & veritate & facilitate, ac iucunditate natura paria esse oportet: sed hoc nomen amicorum in petitione latius patet quàm in cetera vita: quisquis est enim qui ostendat aliquid in te voluntatis, qui colat, qui domum veniet: is in amicorum numero habendus est. Mamertinus pro Consulatu. Quis ignorat tum quoque cum honores populi Rom. suffragiis mandabantur, multos fuisset candidatorum labores. ediscenda omnium nomina tribuum, omnes atque etiam singuli saluandi: prensandæ obuiorum manus, omnibus arrendendum: non solum cum infimis, sed etiam cum ignotis familiaritatis imago simulanda. *Me certè*) ordo est, certè delegit me ad amorem & imitationem, vt primùm permisit sibi iudicare, id est, profectò elegit vt me amaret & imitaretur, quam primùm iudicium fecit de me. *Dicenti*) agenti. *Cum maxime*) præsertim. *Amisisti*) mortui. *Raptum*) rapti propriè dicuntur iuuenes, quorum funera sunt immatura. sciant huius verbi innuera apud auctores exempla. *Ostentare*) demonstrare Nasoni velle suffragari: nam multi sequuntur exemplum tuum. *Circumte*) ambire suffragia. *Tecum*) te duce.

dicens, nam pridem ex quo suffragia nulli Vendimus, esugit curas, nam qui dabat olim Imperium, fasces, legiones, omnia: nunc se Continet. *Viuentes*) dum viuunt, tanquam abeat amor cum vita.

ornamentum, gratia infirma, ipsi enitendum & laborandum est. Quod quidè semper quasi prauideret hoc tempus, sedulo fecit, parauit amicos, quos parauerat, coluit: me certè, vt primùm sibi atas iudicare permisit, ad amorem imitationemque delegit. Dicenti mihi sollicitè adstitit, adsidet recitanti: primus etiam & cum maxime nascentibus opusculis meis interest, nunc solus, antè cum fratre, cuius nuper amissi ego suscipere partes, ego vicem debeo implere. Doleo enim & illum immatura morte indignissimè raptum, & hunc optimi fratris adiuumento destitutum, solisque amicis relictum. Quibus ex causis exigo vt venias, & suffragio meo tuum iungas, permultum interest mea, te ostentare & tecum circuire. ea est autoritas tua, vt putem me efficacius tecum etiam meos amicos rogaturum. Abrumpe, si qua te retinent. hoc tempus meum, hoc fides, hoc etiam dignitas postulat. Suscepi Candidatum, & suscepisse me notum est: ego ambio, ego periclitor. In summa, si datur Nasoni quod petit, illius honor: si negatur, mea repulsa est. Vale.

Abrumpe) interpone. *Meum*) pignoratū est vlti meo. *Dignitas*) mea dignitas exigit vt adiuues, ne periclitetur ex repulsa [Nasonis.] *Suscepi*) tuendum: nam sanctissimus confugientes ad nos opis gratia. *Ambio*) conquirō suppliciter hunc magistratum. *Periclitor*) nam maximo amori maximus timor iunctus est. *Repulsa*) dedecus, contumelia. qui enim patiebantur repulsam, despecti & contempti credebantur.

C. PLINIUS CALPHURNIAE SVAE S.

Scribis) Respōdet vxori calphurniæ, quæ tunc erat in Campania, te non minori desiderio pro illa teneri, quàm illa pro se affecti lædi, tritari. *Vestigio*) lecti. ea scilicet cubilis parte qua soleo iacere. *Fomentis*) solatiis, medelis. *Acquiescens*) reficeris. *Idem*) frequenter. *Eo*) quod epistolas tuas lectito. *Hoc*) legere tua scripta suaui. *Torqueat*) quia tunc magis subit recordatio, non licere mihi coram frui tanta voluptate.

C. PLINIUS PRISCO SVO S. 7

Attilium) Prisco suo enarrat amicitiam suam ab adolescentia cum Attilio Crescente: quod eò tendit ut Priscus sollicitet Maximum Valerii Vari hæredem reddere cum vsuris pecuniam, quam Varus Attilio debuerat. *Paulo spectatior*) dignior, & paulo clarior. tanquam si diceret, notus & prædilectus est omnibus viris autoritate præditis, qualis tu es. *Oppida nostra*) patria vtriusque. oppida iuxta Comum sunt, quæ vno die inde possunt adiri, Bergomum, Laus Pompeia: No-uaria: sed præcipue Mediolanum, [quare adducor Attilium Crescentem potius fuisse Mediolanensem, vel ob illam vetustatam memoriam in cœnobio Diui Ambrosij Mediolani, Attilius A. F. CRESCENS. V. P. TABULARIO PALATI. illæ autem literæ

Attilium Crescentem & nosti & amas. quis enim illum spectatior paulo, aut non nouit, aut non amat? hunc ego non ut multi, sed arctissime diligo. oppida nostra vnius diei itinere dirimuntur, ipsi amare inuicem, qui est flagrantissimus amor, adolescentuli cepimus. mansit hic postea, nec refrixit iudicio, sed inualuit.

V. P. significant virum perfectissimum: qui dignitatis gradus repetitur in Instit. Iustiniani.] *Ipsi adolescentulis*) nos à teneris annis: tunc enim amor vehementior, & inchoatus pertinacius durat. *Hic mansit*) amor durauit. *Nec refrixit iudicio*) postquam peruenimus ad eam ætatem qua iudicare potuimus, non diminutus est amor, quod alius alium indignum amicitia iudicaret: sed potius creuit.

Sciunt) norunt quantum nos amemus. *Prædicatione*) laudatione. *Circumferi*) vulgat. *Præ me fero*) ostendo insolentiam contumeliam, superbiam. *Etis*) id est nullus me viuente. *sume*) ex trinsesus, tibi manus inferet. principium carminis ex primo Iliados, vbi talibus Achilles Calchanta vatem alloquitur. *Etis*) id est nullus me viuente & super terram intuent, tibi cauas apud naues infestas manus inferet. *Quorsus hæc?*) cuius gratia hæc verba præmissi? *Valerius Varus*) Vari Syriæ præfæti meminit Iosephus. *Noster*) vtriusque amicus. *Sors*) prima pecunia, cui supercurrit Fœnus, vulgò Capitale dicitur non absurdè. *Vsura*) reditus & fructus, qui percipitur ex vsu alicuius rei. *Papinianus* de vsuris & fructibus cum in iudicio bonæ fidei disceptatur arbitrio iudicis, vsurarum modus ex more regionis vbi contractum est, constituitur, ita tamen vt legi non offendantur. [Fœnus habitum est ab antiquis. nam primo duodecim tabulis sancitum, ne quis vnciaro fœnore amplius exerceret, deinde rogatione tribunitia ad semiuncias redactū. postremò vicia versura, multisque plebiscitis obuiatum. postremò insegura est lex dictatoris Cæsaris si Tacito credimus, quæ de modo credendi possidèdique intra Italiâ cauebatur.] *Vlpa*. Cùm patrifamilias mora facta sit, in hæredibus eius nõ queritur mora: nã tunc hæredi proximo, hæreditario iure ea cõpetit: sufficit. n. semel

Sciunt qui alterutrum nostrum familiarius intuentur. Nam & ille amicitiam meam prædicatione circumfert, & ego præ me fero, quàm sit mihi cura modestia, quies, securitas eius. Quinetiam cum insolentiam cuiusdam tribunatum plebis inituri, vereretur. idque indicasset mihi, respondi, Οὐκ ἔμευ ζῶντος καὶ ἐπιχθονὶ δερκεμύσιοι, Σοὶ καὶ ἄλλοις ὡς ἄνησοι βαρειαὶ χεῖρας ἐπιούσιν. Quorsus hæc? Vt scias non posse Attilium, me incolumi iniuriam accipere. Iterum dices. Quorsus hæc? Debit ei pecuniam Valerius Varus: huius est hæres Maximus noster: quem & ipse amo: sed coniunctus tu. Rogo ergo, exigo etiam pro iure amicitiae, cures, ut Attilio meo salua sit non sors modo, sed etiam vsura plurium annorum. homo est alieni abstinentissimus, sui diligens, nullis quæstibus sustinetur. nullus illi, nisi ex frugalitate redditus. Nam studia, quibus plurimum præstat, ad voluptatem tantum & gloriam exercet: gravis est ei vel minima iactura, quia reparare quod amisit gravior est. Exime hunc illi, exime hunc mihi scrupulum: sine me suauiate huius, sine leporibus perfrui. neque enim possum tristem videre, cuius hilaritas me tristem esse non patitur. In summa nosti facetias hominis: quas velim attendas, ne in bilem & amaritudinem vertat iniuria. quam vim habeat offensus, crede ei, quam in amore habet. non feret magnum & liberum ingenium cum contumelia damnatum. Verum

mora filii, vt vsure vel vsufructus perpetuò debeantur: ideòq; ad cæteros quoq; deinceps trãsmittetur. *Frugalitate*) parsimonia: quæ vni parca *Præstat*) excellit. *Ad voluptatē*) delectationis gratia nõ lucri. *Reparare*) restaurare, recuperare. *Scrupulum*) difficultatē. sic lib. iiii. dixerat, exime hunc mihi scrupulum. *Leporibus*) facetiis, venustate: lepòs. n. autoribus Donato & Cicerone, venustas &

festiuitas est: vnde mimo illi quod gratio-
se saltaret & eloqueretur, nomen inditum
Lepōri. Lepidus autem qui politus est.
Facetias hominis) libro primo eruditissi-
mè simul, & facetissimè locutum Atti-
lium testatus est. *Bilem* virus. *Vim*) vehe-

Vt) quamuis. *Iudicabo*)
non displicet vt legatur,
vindicabo, id est vlciscar.
Hoc est grauius, irascar) in-
terpretatio, color. *Se putet*
[*neglectum*] à me) quod
non commendauerim di-
ligenter negocium eius a-
pud te. quod fieret si nihil
cum Maximo perfeceris.
Hoc) scilicet ne ego me ne-
glectum à te putem: illud
ne ille putet se neglectum
à me.

C. PLINIVS TACITO SVO S. 8

Ommēdas) Re-
spondet Taci-
to Nasonem
candidatum sibi
commendanti: & nescio
quantopere illum susce-
pisset. *Nasonem mihi com-
mendas*) admiratiue pro-
nunciandum. *Me ipsum*)
mihi commendasses. tan-
quam inferat Nasonem
æquè diligo ac me ipsum.

Ommendas mihi Iulium Nasonem
candidatum. Nasonem mihi?
quid si me ipsum? fero tamen &
ignosco. eundem enim commen-
dassem tibi, si te Romæ morante ipse abfuissem.
Habet hoc sollicitudo, quod omnia necessaria
putat. tu tamen censeo alios roges: ego precum
tuarum minister, adiutor, particeps ero. Vale.

C. PLINIVS ALBINO SVO S. 9

Vm) Conque-
ritur, Virgi-
nio Rufo vi-
ro nunquam
satis laudato
post decimum mortis an-
num nondum absolutum
sepulcrum. *Villam Alsen-*
sem) Villæ Alsiensis sic mē-
tio apud Ciceronem pro Milone, inquit,
Et diuertit in villam Pompeii, Pompeium
vt videret: sciebat in Alsiensi esse villa,
procul inde erat autem in agro Alsiensi.

Vm venissem in socrus meæ vil-
lam Alsiensem, quæ aliquando
Rufi Virginij fuit, ipse mihi lo-
cus optimi illius & maximi vi-
ri desiderium non sine dolore renouauit.

[Valerius autem inquit. M. Æmilius
Porcinam à L. Cassio accusatum crimi-
ne nimis sublime extractæ villæ in Al-
siensi agro, pop. Rom. graui multa affe-
cit.]

cit. Nam Alsiem si Dionysio in antiqui-
tatis credimus, Pelasgi cū Aboriginibus
incoluere. [olim sic dictum, postea
Agilla scribente Plinio. Alsiem autem ab
Alsi conditore nomen accepit Silio di-

Hunc) villam Alsiensem.

Nidulum) requiem sene-
ctutis, sepulcrum suum.
Monumentum) Vlp. ff. xi.
sepulchrum est vbi corpus
mortui ossæ hominis cō-
dita sunt: monumentum
autem dicitur, quod memo-
riæ seruandæ causa ex-
istat. Marcellus titulo de
sumptibus funerum. Mo-
numentum sepulcri id esse
dixit Adrianus rescriptis,
quod munimenti, id est
muniendi eius loci causa
factum sit, in quo corpus
impositum sit. Florentinus
ibidem. Monumentum ge-
neraliter res est memoriæ
causa in posterum prodita,
in qua corpus vel reliquæ
si inferantur, fiet sepul-
crum: si verò nihil eor-
um, monumentum erit,
quod Græci cenotaphium appellarunt,
alij monumentum ad memoriam posteri-
tatis, & quicquid ad memoriam alicuius
factum est, vt fana, porticus, scripta &
carmina [Paulus lib. v. sententiarum latè
diffinit quid sit monumentum: esse refe-
rens multis de causis constitutum. pri-
mum quod ad itinera publica propter te-
stimonium perennitatis est constitutum,
vel quod rationem finium non recipit, ni-
si forte inter conuenientes ager diuisus
pactione fuerit. est & aliud quod proxi-
mis ædibus vix vnusquisque miles vel
census condidit in portionibus suis vel ad
progeniem futuram hæredibusve suis te-
stis loco vice instrumentorum villarum-
ve possessionis demonstrauerit. quod æ-
que nullam limitum recipit rationem. est
& aliud quod non longè ab ædibus vel i-
tinere publico constitutum, id est iuxta
legem Semproniam & Iuliam, quod car-
dinibus & decumanis constitutum esse
monstratur, quod rationem finium reci-
pere videtur, id est concurrentium linea-

cento libro. viij. Nec non Argolico dile-
ctum littus Alsiem, Alsiem.] *Socrus meæ*)
Pompeia Celerina. *Optimi*) propter mo-
res. *Maximi*) propter res gestas. vide v-
traque libro secundo.

Hunc enim incolere secessam, atque etiam sene-
ctutis suæ nidulum vocare consuevit. Quocun-
que me contulisset, illum animus, illum oculi
requirebant. libuit etiam monumentum eius
videre, & vidisse pœnituit. Est enim adhuc
imperfectum, nec difficultas operis in causa
modici, ac potius exigui, sed inertia eius, cui
cura mandata est. Subit indignatio cum mise-
ratione: post decimum mortis annum reliquias,
neglectumque cinerem sine titulo, sine nomine
iacere, cuius memoria orbem terrarum gloria
peruagetur. At ille mandauerat, caueratque, vt
diuinum illud & immortale factum versibus
inscriberetur,

Hic situs est Rufus, pulso qui Vindice quoddam,
Imperium asseruit non sibi, sed patriæ.

rum atque secantium se inuicem & or-
dinem in vtroque custodit, limitum ra-
tionem discernens.] *Decimum mortis an-*
num) per hoc apparet multorum anno-
rum epistolas collegisse Secundum, & diu
fuisse sub Traiano, cum alibi Virginii fu-
nus celebret, & mortem epistola lugeat.
Memoria) rerum gestarum. *Illud factum*)
quod cū sæpe à legionibus quibus præ-
erat dictus esset imperator, præsertim post
interitum Iulij Vindici abnuat, palam-
que professus sit non passurum se quen-
quam impetrare nisi quem Senatus ele-
gisset. *Hic situs est*) Huius distichi sensum
leges apud Dionem, ex quo nos ista tra-
duximus. Nerua Virginium sapius im-
peratorem nominatum non timuit in
Consulatu collegam sibi assumere in Vir-
ginii mortui tumulo tale incisum fuit e-
pitaphium, quod cum vicisset Vindicem,
imperium non sibi asseruit, sed patriæ.
Pulso Vindice) omnibus à Nerone ad Gal-
bam deficientibus, Virginij Rufus, qui
in Gallia Germanicis copiis præerat cum

Iulio Vindice conflixit: utriusque duces à suis exercitibus, veluti aurigæ qui frenis dominari non possunt, ad bellum acti: Vindice autem seipsum interemerit inter xx. millia Gallorum qui ceciderant, exiit rumor perinde atque omnes velent ob huiusmodi victoriam ut Virginium imperium admitteret: at is tunc iisdem quibus initio cogitationibus insistens, electionem Imperatoris Senatui referuabat: sed mortuo Nerone multi rursus, & quidam ex iis Tribunis, qui erant in tabernaculo, districto ense iuebant Virginio, vel imperium, vel ferrum admittente: sed postquam à Senatu Galba imperator creatus est, vix persuasit militibus, ut eundem principem diceret, Flac-

Tam parata obliuio mortuorum

Cui malæ consuetudini occurrens Menedemus philosophus post defunctum Asclepiadem amicissimum sibi cum eius amicus ad conuiuium venisset, arcerentque illum ianus adolescentes, memor etiam post fata Asclepiadis iussit hospitem introduci, dicens, Asclepiades etiam sepultus ei ianus aperit. *Hæredum officia* titulus est lib. xi. ff. ubi cauetur ex dignitate funerati ab hærede funera fieri. nam etiam si quid impensæ in marmore factum sit, funeris est. Orta autem hæc actio ex bono & æquo. Papinia. ff. v. quamuis stricto iure nulla teneantur actione hæredes ad mo-

coque Ordeonio legionem tradidit. hæc Plutarchus. *Afferuit*) liberam tradidit & comparauit. *Etiam conditoria extruere*) in quod inuehitur Plin. senior. Vni, inquit, homini sepulturæ cura, atque etiam post se defuturæ. Conditorium pro sepulcro Tranquil. usurpat, scribens conditorium & corpus magni Alexandri oculis Augusti subiectum fuisse. Et Petronius Arbiter, In conditorium profecuta est defunctum. Et mox, Descendit in conditorium. & iterum, præclusis conditorii foribus, [Plin. lib. vii. Quorum corpora eius miraculi gratia in conditorio Salustianorum asseruabantur oratorum. Iterum in Caio Tranquil. refert thoracem magni Alexandri repetitum è conditorio eius.]

Tam rara in amicitijis fides, tam parata obliuio mortuorum, ut ipsi nobis debeamus etiam conditoria extruere, omniâque hæredum officia præsumere. Nam cui non est verendum, quod videmus accidisse Virginio? cuius iniuriam ut indigniorem sic etiam notiosem ipsius claritas facit. Vale.

numentum faciendum, tamen pontificalli autoritate compellitur ad obsequium supremæ voluntatis. *Præsumere*) præoccupare, ut nobis viuis sepulcra condamos. *Non est verendum*) ut hæredes negligant curam sepulturæ. *Virginio*) viro tam præclaro.

C. PLINIUS MAXIMO SVO S. 10

Diem) Gratulatur Fuscum Salinatorem, & Numidium Quadratum iuuenes apud præfectum vrbs egisse ad imitationem sui cum summa

laude & gloria. *Adhibitus in consilium*) electus ad iudicandum. *A præfecto vrbs*) [Tacit. lib. v. testatur primò sub regibus moxque sub magistratibus, ne vrbs sine imperio foret, deligil solitos qui ius red-

Diem latu: adhibitus in consilium à præfecto vrbs audiui ex diuerso agentes summa spei, summa indolis iuuenes, Fuscum Salinatorem, &

derent ac subitis mederentur. Cæterum Augustum bellis ciuilibus Cillinium Mecænaten, equestris ordinis, cunctis apud Romam atque Italiam præposuisse: mox ipso rerum potito primum Messalam

Coruinum eam potestatem paucos intra dies quasi nescium exercendi tenuisse. Tum Taurum Statilium quanquam pro uecta ætate egregie tolerasse. dein. L. Pisonemper viginti annos eam præfecturam gessisse.] Vlpian. ff. i. omnia crimina præfectura vrbs sibi vindicauit: nec tantum ea quæ intra urbem admittuntur, verum ea quoque quæ extra urbem intra Italiam. Initio epistolæ diui Seueri, missæ ad Fabium Chilonem præfectum vrbs, ita scriptum fuit, Cum urbem nostram fidei tuæ commiserimus, quicquid intra urbem admittitur, ad præfectum vrbs pertinere videtur. [sed & si quid intra centesimum milliariam admissum sit, ad præfectum vrbs pertinet. si ultra ipsum lapidem egressum est, præfecti vrbs cognitio non est: quies quoque populorum & disciplina spectaculorum ad præfecti vrbs curam pertinere videtur:] idem potest vrbe interdiceret & negotiatione & professione & aduocationibus & foro ad tempus & in perpetuum, & quæ ab eodem Iuriscons. recitantur præfecto vrbs secundum aliquos quoties reip. magistratus proficisciebantur, vnus relinquatur, qui ius diceret. vnde Sene. lib. xii. epist. præfectum vrbs custodem appellat. & Iuue. Saty. iij. villicum. M. T. pro Planco magistratus reip. Villicos appellatos scripsit.

Numidium Quadratum)

cuius alibi fit mentio. hic dilectus familiarissimè à Secundo hæres relictus ex beate à Numidia Quadratilla auia conspicuus forma fuit, & omnes sermones malignorum puer & iuuenis euasit: intra xx. annum maritus apud auiam tanta seueritate vixit, ut pantomimos illius nunquam spectauerit. Lego apud Spar. Quadratum cum Candido gessisse Consulatum. Quadrati historici meminit Dion in vita Ant. Pii & Capitolinus cū Vulcatio. Quadratu grauer insecutus est Adrianus, in cuius vita, quam Spart. Latinam scripsit, legendum arbitramur. Numidium Quadratum, non Vinidium. sic in Ant. philosopho apud Iulium Capitolinum non Mummium: cui fororis suæ filio Antoninus Pius moriens bonorum maternorum partem reliquit.

Præfectura vrbs cunctis quæ intra urbem sunt, antecellit dignitatibus & potestatibus: tantum ex omni parte deriuans, quantum sine omni iniuria atque detrimento alieni honoris vsurpat. maximæ autoritatis illam fuisse Treuelli Pollio indicat, cum in Vale. vita tradat censorem, qui ius iudicandi de præfectis eminentissimis habuit, nullam in præfectum vrbs potestatem habuisse, Senator tamen non erat: ideo Mutius negauit Latinarum causa relictum, Senatui habere posse: sed M. Varro & Atteius Capito referent Gellio dicunt ius fuisse præfecto Senatus habedi. *Ex diuerso*) diuersarum partium aduocatos. *Fuscum Salinatorem*) quem in epist. Traianus testatur virum clarissimum, & plurimum autoritate apud se valuisse. Hic est ille Salinator, cui postea Seruianus filiam destinauit: & domo patricia genitus, parentes habuit honestissimos, vir eruditus & eloquens, puer simplicitate, comitate iuuenis, grauitate senex. Fuscum refert Spartianus in summa deestatione habitum, quod imperium præfagiis & ostentis agitatatis speraret. Ad Fuscum lib. viii. Secundi leges binas epistolas scriptas. Salinatori primum cognomen inditum M. Liuius, quia in censura nouum veçigal ex salaria annonæ statuit.

Numidium Quadratum, egregium par, nec modò temporibus nostris, sed literis ipsis ornamento futurum. Mira utriusque probitas, constantia salua, decorus habitus, os Latinum, vox virilis,

[In monumentis Brixianorum legi, L. Anto. Fab. Quadratum donatum torquibus & armillis.] Lampridius à Commodò occisum Quadratum memorat, quod de eo interficiendo consilium iniisset: sed hanc historiam melius explicat Herodianus, ubi asserit Quadratum nobilissimum locupletissimumque iuuenem incitatum à Lucilla ad necem imperatoris, cum qua consuetudinem stupri habere existimabatur: hunc tamen opinor filium illius Numidii Quadrati. *Probitas*) laudabiles mores. *Decorus habitus*) cultus in oratore debet esse splendidus & virilis. nam toga

calceus & capillus, tam nimia cura quam negligentia sunt reprehendenda. lege quæ sequitur apud Fab. lib. xi. Habitus etiam ad corpus refertur. *Os planum*) experta pronuntiatio: nam Fab. præcipit os facile

Tenax memoria) qua omnes disciplinæ continentur. hinc non immeritò thesaurus eloquentiæ dicitur. Si quis unam maximamque artem memoriæ quaerat, exercitatio est & labor, multa discere, multa quotidie si fieri potest cogitare. *AEquale*) magnum. *Judicium*) secundum Diomedem iudiciū est quo omnem orationem rectè, vel minus quā rectè pronunciatam specialiter iudicamus. vel est æstimatio, qua poema cæteraque scripta perpendimus, adeo partibus omnibus orationis iudicium connexum est ac mixtum, ut ne sententiis quidem, aut verbis saltem singulis possit separari: nec magis arte traditur, quàm gustus aut odor. *Meis instare vestigijs*) tenere eundem actionis modum quem ego. *Candidissimo lapillo*) mos deductus à Thracibus, qui dies fœlices albo lapillo, infelices nigro notabant.

C. PLIN. FABATO PROSOCERO SVO S. II

Fabati Prosoceri literis respondet: prioribus, quod suscipiet defendendum Prisco apud ceteros: posterioribus, quod libenter recordatur conuiciorum in se, quamuis iniustorum. *Suspensa manu*) timidè, dubiè. *Vestio Prisco*) de Vestio, & Prisco alibi diximus. Legitur etiam Betti Prisco, quem vidimus in memoriis antiquis agri Comensis. *In arena mea*) translativè arenam

& expeditum oratori habendum, & secundum in Regulo notatum in actione os confusum, [Si leges os Latinū, interpretaberis Romanū sermonē] *Vox Virili*) fortis & durabilis, nō mollis & effœminata.

tenax memoria, magnum ingenium, iudicium æquale: quæ singula mihi voluptati fuerunt: atque inter hæc illud quod & ipsi me ut rectorem, ut magistrum intuebantur: & ij qui audiebant me emulari, meis instare vestigijs videbantur. O diem (repetam enim) letum, notandumque mihi candidissimo calculo. Quid enim aut publicè latius quàm clarissimos iuvenes nomen & famam ex studijs petere: aut mihi optatius, quàm me ad recta tendentibus quasi exemplar esse propositum. Quod gaudium, ut perpetuò capiam, deos oro: ab isdem teste te peto, ut omnes qui me imitari tanti putabunt, meliores esse quàm me, velint. Vale.

Publica) utilitatis publicæ causa. *Studijs*) eloquentiæ. *Tendentibus*) à Salinatore & Quadrato. *Tanti putabunt*) quanti faciunt Salinator & Quadratus. *Meliores*) eloquentiores.

suā dixit agēdi vsū frequentatū apud centumuiros. sic Iuuenalis, Lentāq; fori pugnamus arena. Nā plurimas causas egit apud centumuiros suo & Martialis testimonio.

Hec est apud centumuiros) interpretatio, color.

Aperto pectore) simplici-ter, liberè.

[*Egeris*) antiqua exemplaria habent exegeris, hoc est debitum petieris. nam exigere pecuniam dicimus quæ nobis debetur.]

Tuo filio) focero meo tunc vita functo.

Hoc) ob hoc.

Bonam causam) honestam excusationem.

Non meruisse) tale conuicium, cum intellexeris me fecisse quæ mandaras.

hoc est apud centumuiros. Epistolarum, quas mihi, ut ais, aperto pectore scripsisti, obliuisci me iubes: at ego nullarum libentius memini. Ex illis enim vel præcipuè sentio quanto opere me diligas, cum sic exegeris mecum ut soles cum tuo filio. Nec dissimulo, hoc mihi iucundiores eas fuisse, quod habebam bonam causam, cum summo studio curassem, quod tu curari volebas. Proinde etiam atque etiam rogo, ut mihi semper eadem simplicitate, quoties cessare videbor, (nunquam enim cessabo) conuitium facias. Quod & ego intelligam à summo amore proficisci, & tu non meruisse me gaudeas. Vale.

C. PLINIVS VRSO SVO S. 12.

Vnamne) Notum argu-mentum iam prioribus epistolis. nam cum obtinuisset Varenus ut sibi liceret euocare testes, Bithyni conati sunt inuertere Senatusconsultum per Traianum, à quo remissi fuerunt ad Senatum: Tam laboriosè exercitum) cum tanto labore vexatum. Legitur etiam tam laboriosum, tam exercitum. *Contentione*) vi, altercatione. [*Impetrare*) aliàs impetrauerat.]

Quod) ut testes liceret sibi euocare. *Apud Cass.*) nota impudentiam Bithynorum, qui quod Consules & Senatus decreuissent, auderent apud eosdem carpere. *Absente*) qui tunc à Senatu aberat. Legitur non absurdè, Absenti principi: ut sit sensus, cum reiecti fuissent à Consulibus: confugerunt ad Traianum, qui tunc non interfuert Senatui, verum ab illo ad patres remissi sunt, [Quidam legunt absentem, scilicet

Vnamne) Notum argu-mentum iam prioribus epistolis. nam cum obtinuisset Varenus ut sibi liceret euocare testes, Bithyni conati sunt inuertere Senatusconsultum per Traianum, à quo remissi fuerunt ad Senatum: Tam laboriosè exercitum) cum tanto labore vexatum. Legitur etiam tam laboriosum, tam exercitum. *Contentione*) vi, altercatione. [*Impetrare*) aliàs impetrauerat.]

Quod) ut testes liceret sibi euocare. *Apud Cass.*) nota impudentiam Bithynorum, qui quod Consules & Senatus decreuissent, auderent apud eosdem carpere. *Absente*) qui tunc à Senatu aberat. Legitur non absurdè, Absenti principi: ut sit sensus, cum reiecti fuissent à Consulibus: confugerunt ad Traianum, qui tunc non interfuert Senatui, verum ab illo ad patres remissi sunt, [Quidam legunt absentem, scilicet

namne vidisti quonquam tam laboriosum & exercitum, quàm Varenum meum? cui, quod summa contentione impetrauerat, defendendum, & quasi rursus petendum fuit. Bithyni Senatusconsultum apud Consules carpere & labefactare sunt ausi, atque etiam absenti principi criminari: ab illo ad Senatum remissi, non destiterunt. Egit Claudius Capito irreuerenter magis quàm constanter, ut qui Senatusconsultum apud Senatum accusaret. Respondit Fronto Catius grauitè & firmè: Senatus ipse mirificus. Nam illi quoque qui prius negarant Varenum quæ petebat, eadem danda, postquàm erant data, censuerunt.

Varenum, qui dum accusaretur apud Traianum, non aderat.] *Non destiterunt*) quamuis multiplicem passi fuissent repulsam, tamen non veriti sunt iterum Senatores pulsare. *Mirificus*) admirabilis fuit. *Illi*) senatores. non pauci enim dissenserant: quod lib. v. cognouimus. *Data*) concessa à pluribus.

Singulos) nam existima-
bant unicuique senatorum
fas esse. *Integra re*) nondum
decreto senatorum. *In*
priori sententia) vt non li-
ceret Vareno testes euo-
care. *P. incitate*) senatorum
dissentientium. *Temporaria*
momentanea, & ad
breue tempus. annotaui-
mus hoc verbum bis apud
Afinum Apuleij poni in
eundem sensum: nam lib.
vij. temporariam sedem, &
xi. larem temporarium
dixit: Secundus pariter in panegyrico.
Non ergo temporarium & subitum est.
& Seneca primo epistoliarum tempora-
rias amicitias ad tempus breue cōparatas.
& Vlp. de tutoribus, & curatoribus da-
tis temporarium tutorem. sic Paulus de
vfu fructu, iudictiones temporarias. &
temporarium exilium, non in perpetuum,
sed ad tempus aliquod irrogatum. item
Vlp. de aqua quotidiana temporariam
possessionem. ac alibi effractoires in opus
publicum, vel perpetuum, vel tempora-
rium dari solere. *Pugna*) contentione.
[in vetusto exemplari legitur, Tu tamen

Singulos enim integra re dissentire fas esse,
peracta, quod pluribus placuisset, cunctis tuen-
dum. Acilius tantum Rufus, & cum eo septem
an octo: septem immo, in priore sententia per-
seuerarunt. Erant in hac paucitate nonnulli,
quorum temporaria grauitas, vel potius gra-
uitatis imitatio ridebatur. Tu tamen estima-
quantum nos in ipsa pugna praelij & certa-
minis maneat, cuius quasi praelusio atque pra-
cursorio has contentiones excitauit. Vale.

existima quantum praelium, quanta pu-
gna certamini maneat. *Prælusio*) præme-
ditatio, præcentio, vt assolent citharædi
antequam cantum exordiantur, prælu-
dium emerendi fauoris gratia præmitte-
re: sic tyrones priusquam in veram pu-
gnam descendant, præexercerent se ad pa-
lum & cursum: quo verbo Virg. vitur
in tauro se ad pugnam incitante, Aut
sparsa ad pugnam præludit arena. Iuue-
nalis iurgia præludunt, id est incipiunt
antequam ad veram pugnam veniant.
Hinc prælusio à quibusdam pro proœmio
antequam rem attingamus accipitur.

C. PLINIVS MAVRICO SVO S. 13

Solicitatus) Pro-
mittit aduen-
tum suum Mau-
rico in prædiū
Formianum, modò nihil
incommodetur. *Solicitatus in*
Formianum) procuras lite-
ris vt secedam in tuum
Formianum, quod rus erat
in agro Formiano. *Inui-*
cem) ne quid contra com-
modum meum faciam.
Mare & litus) loci amœ-
nitatem, quæ pluribus à
Mar. celebratur. sunt au-
tem Formiæ iuxta [Caietam. &] Terra-
cinam in littore ad mare Tyrrhenum.
Te) amicū & virum singularem. *Alio-*
quum) nisi istic essem liber. *Alienum*) vt in
vrbe. *Suum*) vt in secessu. *Merum*)

Solicitatus me in Formianum. ve-
niam ea conditione, ne quid con-
tra commodum tuum facias: qua
pactione inuicem mihi caueo. ne-
que enim mare & litus, sed te, ocium, liberta-
tem sequor: alioqui satius est in vrbe remane-
re. Oportet enim omnia aut ad alienum arbi-
trium, aut ad suum facere: mei certè stomachi
hæc natura est, vt nihil nisi totum & merum
velit. Vale.

solum. sensus est, sum ea natura, vt
vellem nisi vno occupationis genere
teneri: verbi causa in vrbe amicis inser-
uire, ruri ociari.

C. PLINIUS ROMANO SVO S. 14

*M*irifica) Exéplo
Passieni monet
Voconium re-
citationibus nō
adhibendos nisi sanę men-
tis auditores ille enim dū
elegos recitaret, intempe-
stiuè à Iaboleno est inter-
pellatus. *Ne ego quidem*)
interfui. [*Recens fabula ex-*
cepit me] audita nuper fa-
bula me excitauit. fuit in
secunda lectio, Mirifi-
cæ rei interfuisiſſine? e-
go quidem, sed mœrens.
vt cum tristitia huic fabu-
læ interfuisſet Plinius.]
Passienus Paulus) vir opti-
mus & honestissimus, qui
veteres in literis æmula-
batur. elegos scripsit ad i-
mitationem Propertij, vn-
de genus trahebat: demum
ad lyrica se conuertit, in
quibus Horat. effinxit. pa-
trè habuit Passienū nobilè
declamatorem: cuius Eu-
sebius in chronicis, & fre-

quenter Sene. meminere. Gellius L. Pau-
lum poetam memoria sua doctissimum
nominat, & alibi Iulium Paulum poetam
virum bonum literatūque ac veterum
impensè doctum. Iabolenum autem fuisse
Pauli præceptorè idē. ff. xl. de manumiss.
testatur. *Genule*) magis probo gentilium,
quod vidimus in antiquo cod. nam gētile
est, quod ex eadem familia est, gentilitiū
quod pertinet ad ius familiæ: sicut fami-
liæ Propertianæ proprium erat elegos
scribere. & gentilitia sacerdotia à priscis
appellata, quod ædis aut sacelli iuris es-
sēt à patre familias, ea ratione erecti dedica-
tione vt & sacrorum cura, & fructuum i-
psius sacerdotij pereceptio ad solam gen-
tem familiamque suam perpetuis succes-
sionibus deuolueretur. M. T. de responsis
haruspicum, Multi sunt etiam in hoc or-
dine qui sacrificia gētilitia illo ipso in sa-
cello statuto anniuersali factitarunt. *Mu-*
niceps Propertij) ex Meuania oppido Vm-

*M*irifica rei non interfuisſi: ne ego
quidem, sed me recens fabula
excepit. Passienus Paulus splen-
didus eques Romanus, & in pri-
mis eruditus, scribit elegos.
gentilium hoc illi. est enim municeps Proper-
tj, atque etiam inter maiores suos Proper-
tium numerat. is cū recitaret, ita cœpit dice-
re, Prisce iubes? Ad hoc Iabolenus Priscus, (ad-
erat enim vt Paulo amicitissimus) Ego verò non
iubeo. Cogita qui risus hominum, qui ioci. Est
omnino Priscus dubiæ sanitatis: interest ta-
men officis, adhibetur consiliis, atque etiam
ius civile publicè respondet: quo magis quod
tunc fecit, & ridiculum & notabile fuit. Inte-
rim Paulo aliena deliratio aliquantum frigo-
ris attulit. tam sollicitè recitaturis providen-
dum est, non solum vt sint ipsi sani, verum
etiam vt sanos adhibeant. Vale.

bræ, patria Propertij. Papinius in Syluis.
Vmbroque Propertius antro. *Prisce iubes*)
principium operis Passieni. *Iabolenus Pri-*
scus) in. ff. vbique scribitur Iabolenus non
Iauolenus, pariter apud Capitolinum.
fuit enim Iuriscō. quo vsus est cum mul-
tis aliis Antoninus Pius, & Pomponius
de origine iuris, Priscus, inquit, Iabolenus
Sabino successit in scientia iuris. *Paulo*)
Passieno. *Non iubeo*) nimium scurriliter
& importunè respondit Iabolenus, tan-
quam si Paulus eum interrogaret. *Qui so-*
ci) exorti sint inter præsentēs. scribit
Tranquil. Claudium Imp. cū initio re-
citationis historiæ suæ defractis complu-
ribus subfelliis obesitate cuiusdam risus
exortus esset, ne sedato quidem tumultu
tēperare potuisse, quin ex interuallis sub-
inde facti remiseretur, cachinnosque
reuocaret. *Dubiæ (sanitatis)*) non satis sanæ
mentis. *Interest*) operam suam præstat.
Consiliis) rebus decernendis. *Respondet*)

dicunt. non responsa prudentum dicimus iurisperitorum consilia. *Quo magis* propter claritudinem personarum. *Aliena deliratio* Taboleni insania. Litare autem, auctore Varrone, est cum tertio arant iacto semine boues, id est cum tabellis ad vomerem simul & satum frumentum operiunt in porcis, & sulcant fossas, qua pluuiialis aqua dilabatur. Columella in-

quit, litantur iugera cum in subacta iam terra latiores porcæ sulcantur: lira verò est similis ei porcæ, quam in sationibus campestribus rusticis faciunt. A verbo igitur litare delirare componitur, quod est non recto sulco incidere. vnde per translationem, qui insaniant, delirare dicuntur. *Frigoris* timiditatis, tarditatis, hæitationis.

C. PLINIUS TACITO SVO S. 15

DEtis) Corn. Tacito historias scripturo, pe- tentique obitu auunculi sui, etiã causam eius alius repetit, vbi illius constantiam, ac animi fortitudinem mirum in modum probat. nam à Vesuuii monte exurgente nubem intuitus, propius accessit, rem totam intellecturus: & vndique flamma instante dum perfeuerantius incœptum exequitur, crassiore caligine spiritu intercluso concidit in medio feruorum duorum. *Auunculi mei* C. Plinii Secundi. *Tradere posteris* monumentis literarum mandare. *Immortalem gloriam*)

cum scripta tua sint futura perpetua. nam alibi auguratur eius historias immortales futuras. *Quamuis enim* ordo est, tamen æternitas tuorum scriptorum addet plura perpetuitati eius: quamuis quasi semper victurus occiderit memorabili casu, vt populi, vt vrbes occidit clade pulcherrimarũ magis terrarũ. *Quamuis ipse plurima scripseris*) sensus autẽ, quãuis tali casu memorando interierit, quali interdum populi, aut vrbes pulcherrimæ concidunt: vt perpetuò victurus videatur: quamuis multa scripserit, per quæ sibi immortalitatem comparauit: tamen tu tuis scriptis facies eum æternum. *Et populi, Et vrbes*) nam populorum, & vrbiũ excidia diutius memorantur, quàm alicuius viri interitus, [an quia in eo incendio populi &

PEtis vt tibi auunculi mei exitum scribam, quò verius tradere posteris possis. gratias ago. Nam videro, morti eius, si celebretur, à te, immortalẽ gloriam esse propositam. *Quamuis enim pulcherrimarum clade terrarum, vt populi, vt vrbes memorabili casu, quasi semper victurus occiderit: quamuis ipse plurima & mäsura cõdiderit, multũ tamẽ perpetuitati eius scriptorũ tuorũ æternitas addet. Equidem beatos puto, quibus deorũ munere datũ est, aut facere scribẽda aut scribere legẽda. beatissimos verò quibus vtrũque: horũ in numero auunculus meus & suis libris & tuis erit. Quo libẽtius suscipio, depono etiã. quod iniũgis. Erat Miseni,*

vrbes interiere.] *Plurima*) volumina libro tertio enumerata ab eodem. *Scribenda*) laudanda. *Legenda*) electa, egregia. Salustium imitatus est, qui in præfatione Catilinarij inquit, Et qui fecere, & qui facta aliorum scripsere, multi laudantur. nam pulchrum est benefacere Reipub. etiam benedicere haud absurdum. *Tuis*) quibus complecteris fecisse scribenda. *Deposco*) obsecro. *Quod*) exitum auunculi mei scribere. *Miseni*) Promontorium & oppidum Misenum Cumis proximum. Strabo à Miseno socio Vlyssis dictum asserit, ab eo Prochytam, & Pithecusam crediderunt abruptam. Mela à milite Phrygio, sicut Dionysius à quodam illustri Troiano cognomen traxisse tradunt, Virg. à tubicine Æneæ Miseno sub eminenti monte sepulto,

pulto, qui nunc Misenus ab illo dicitur, æternũque tenet per secula nomen. & Solini par sententia inter auctores ab Æ-

Classẽmque prasens imperio regebat) præerat classis, quæ stabat ad tutelam maris inferi, non per legatum, sed coram. Legimus apud Tranquil. & Tacitum, instituisse Augustum, classẽ vnã Miseni, alteram Rauennæ: hanc ad superi, illã ad inferi maris tutelã. hinc Tacitus memorat Misenensem classẽ à Galba ad Vespasianũ trãfuisse. sed Veget. lib. iij. hanc rem luculentius tractat, Apud Misenum, inquit, & Rauennam singulæ legiones Romani nominis cum classibus stabant, ne longius à tutela vrbis abscederent: & cum ratio postulasset sine mora, sine circuitu ad omnes mundi partes nauigio peruenirẽ. nam Misenatum classis Galliam, Hispanias Mauritiam, Aphricam, Ægyptum, Sardiniam atque Siciliam habebat in

proximo: classis autem Rauennatum, Epirum, Macedoniam, Achaïam, Propon-tidem, Pontum, Orientem, Cyprum petere directa nauigatione consueuerat, quia in rebus bellicis celeritas amplius solet prodesse, quàm virtus. *Mater mea*) söror Plinii. [nono cal. Sept. èbris. legitur etiã cal. Nou. èbr.] *Ei*) fratri suo. [*Vsus ille*) alij legunt surgit ille è sole, vt solebat frigida gustata. iacens enim studebat. *Gustauerat*) aquam frigidam libauerat.] *E sole*) vsus sole. in præcedentibus dixerat de eodem scribens, post solem plerunque frigida lauabatur, deinde gustabat. *Soleas*) tegumenta plantæ pedis, quas nunc suberes, à ligno intersuto vulgo dicimus, & Columella soleas sparteas de iparto confectas appellauit. à solea soleatus deducitur, quo Mart. vtitur. Solea autem ex genere planorum piscium. vnde nomen traxisse id genus calciamenti autumo-

Vesuum) quem alij Vesuum, alij Vesubium, nonnulli Vesubium nominant, mons est Campaniæ cunctorum pulcherrimus, amœnissimis habitatus agris, excepto cacumine. id magna ex parte planiciem habet fructum omnino nullum ferentem, verum secundum Dionem arbores & vites habet: & cineres in prospectu ostentans: cauernosãque monstrat antra combustis ex petris, vt color indicat, quas ignis abroserit: quare coniecturis assequare plagam istam prioribus annis ardere solitam, & ignis habere crateras. restinãtam autem esse, cessante materia. hæc Strabo & Eutropius. *Pinus*) in formam pinus arboris quæ incipit à trunco. deinde diffunditur in latum, postremò in acutum. *Efflata*) eiecta nubes illa vel elata. *Recenti*) valentiori. *Senescente*) subfidente, decrecente. *Destituta*) subsidio ventis deserta. *Vista*) concussa. *Vanescebant*)

effugiebat, disparebat. *Terram*) si sordida. *Cinere*) si candida: utrunque si maculosa. *Magnum*) res magnæ contemplationis.

Liburnicam) naucem, diuersæ provincie mari plurimum potuerunt quibusdam temporibus: & ideo diuersa eis genera nauium fuerunt: sed Augusto dimicante Actiaco bello, cum Liburnorum auxilio præcipue victus fuisset Antonius: experimento tanti certaminis patuit Liburnorum naues cæteris aptiores: ergo similitudine & nomine usurpato earundem instar classem Romani principes texuerunt. hinc lib. iij. Vegetius dixit liburnicis, quæ ad Campaniam stabant præfectus classis Misenatum erat. Eutropius liburnicas rostratas appellauit. Liburnia autem Dalmatie pars est Andecina: subiacens ciuitati, cuius exemplo nunc naues bellicæ fabricantur, & appellantur liburnicæ, remorum singulos ordines habentes paulo maiores, binos idoneæ mensuræ, ternos vel quaternos, interdum quinos, Actiaco etiam prælio senos octonosque. Appianus lib. ij. Liburni finitima quæque citis nauibus inuadebant. [Lucianus in amoribus, biremem velocissimam instruo, quo nauium in genere Liburni, gens Ionij sinus accola, plurimum utuntur.] & à celeritate nonnullæ à Romanis naues liburnicæ dictæ, cum quibus primùm ad pugnam uerterentur. *Facit copiam*) dat facultatem.

[*Scriberem*] excerpterem. nam mandarat auunculus Cæcilio ut quædam ex Liuiο annotaret. [*Codicillos*] tabellas. *Classiarij Retinæ*) milites qui erant Retinæ: est autem hæc villa subiecta Miseno: cum cognouissent iussu præfecti parari Liburnicam ad inspiciendum Vesuuij incendium, orabant Plinium, ut non solum desisteret ab incepto, sed etiã Miseno subterfugeret. Sunt autem classiarij milites comparati ad tutandam classem: de quibus li. xv.

Eruditissimo Seno) qualis erat Plinius, qui cognitionem multarum rerum tenens insuper noua & magna conquirebat.

liburnicam aptari: mihi si venire unà vellem, facit copiam. respondi, studere me malle. & forte ipse, quod scriberem, dederat. Egrediebatur domo, accipit codicillos. Retinæ classiarij imminenti periculo exterriti (nam villa ea subiacet, nec vlla nisi nauibus fuga) ut se tanto discrimine eriperet, orabant. Non vertit ille consilium, sed quod studioso animo inchoauerat, obit maximo. Deducit quadriremes, ascendit ipse non Retinæ modo, sed multis (erat enim frequens amœnitas oræ) laturus auxilium. properat illuc, unde alij fugiunt: rectumque cursum, recta gubernacula in periculum tenet, adeo solutus metu, ut omnes illius mali motus, omnes figuras, ut deprehenderat oculis,

Tacitus, Primorum classiariorum Misensium labore connixa est. Cæsar. iij. commentariorum. equites prohibuerunt classiarios aqua. quamquam sciam à Modesto classiarios appellari buccinatores, qui cornu ducunt exercitum, non à classe dictos, sed à classico, quod canitur imperatori. in quem sensum Tranquil. in Vespasiano scribit classiarios, qui ab Ostia & Puteolis pedibus, per vices commeabant, petentes constitui aliquid sibi calciarij nomine, quasi parum esset sine responso abegisse, iussisse posthac ex calciatis cursitare: quauis interpretes nauales milites accipiat. *Retinæ*) villa subiecta Miseno, cuius nomen adhuc extare prodidit Hermodaus, vir clarissimus, & eruditissimus. *Fuga*) erat. *Nauibus*) mari. *Consilium*) inceptum. *Studio*) summo. *Obst*) peragit. *Maximo*) Fræciscus tamē Petrarcha in triumphis suis, tanquã incautū in obitu suo Pliniū monstrat. *Deducit*) immittit mari: at subducit, extrahit. cōtraria enim sūt inter se. *Quadriremes*) nauigia habetia quatuor remorū ordines in singulis trāstris. *Mali*)

villis maritimis. *Frequēs*) habitata multū, & plurimis prætoris confurgens. Liuius, Puteolos ceptum frequentari emporium communiit. *Amœnitas oræ*) deliciae littoris

Disfaret) diceret quæ notarius exciperet: nã illi seper ad latus erat, & quæ à Plin. scribenda diceretur enotabat. *Enotaret*) ministro notario. *Pumices*) autore Plin. appellatur & cætera saxa erosa annis, quibus vitur, & ad læuiganda corpora, Græci pumicē cifferim vocant, si Suidæ credimus, leuem & exucum perforatumque lapidem ponti. Vitruuius ex incendio Visuui pumicem Pompeianum excocto lapidis genere in pumicis qualitatem redactum tradit. Pompeii autem oppidum non procul à Vesuuiο. Plin. lib. xii. tradit nasci frutices lauro & thymo similes, qui ambo eiectione in pumicem transfigurantur. Emaculandus est error apud eundem lib. xiiii. cap. xxii vbi inquit, Aliis pumicis farinam, & quæ referendo putet docere. nos sic restituendum censemus. aliis pumicis farinam, & quæ refrigerando putant nocere: nixi testimonio Theophrasti, & ipsius Plinii. Ille enim lib. ix. de plantis vbi de cicuta, & pumice agit, pumici scribit vim adeo magnam inesse, ut si in vrceum bullientem eum inieceris, feruorem extinguas: non solum parte aliqua temporis, sed etiam ex toto: pumicem enim exicare vehementissimè, atque spumam totam ad se recipere voluit: idque extinguendi causam esse quod pene ad verbum transfuit Plin. lib. xxxvii. cap. xxi. tantam referens pumici refrigerandi naturam inesse, ut multa feruere desinant pumice addito. *Vadum*) maris vnda breuis, ex ruina montis litus certè processerat, & mare in se resorberi, & tremore terræ quasi repelli videbatur, multaque maris animalia sicca arenis detinebantur. Dion, Montes subleuant, sonitus à cauernis subterraneis tonitruis per similes supernis retroue in terra mugire videbantur. mare verò fremebat, & cælum resonabat: post hæc frigor immensus subito ceu coincidentium montium audiebatur. exilabant primum lapides ingentes quasi ad summa montium exirent. *Montes*) Vesu-

& tractus Campanie: *Cursum*) nauigationem. *Tener*) dirigit. *In periculum*) nubem & Vesuuium versus. *Illius mali*) nubis malignæ.

dictaret enotarētq. Iã nauibus cinis incidebat, quò propius accederent calidior & desior, iam pumices etiã, nigriq. & ambusti, & fracti igne lapides. Iã vadū subitū, ruinaq. montis littora

vii quem scire debemus, non tantū cōflagrasse sub Tito, autoribus Orofio, Martiale, Eusebio in chronicis. Tranquil. in Tito, Papinio in syluis. & Silio Italico, ac Dione in primis: sed sæpius antè, secundum Strabonem ac Vitruuiū. verum quia incendium Vesuuii maximum omnium sub Tito fuit, ideo Dion historicus hanc rem luculenter tractat. Horfenda, inquit, & miranda quædam in Campania obtigerunt. magnus enim ignis per autumnum subito exarsit: mons namque Vesuuius, qui iuxta Neapolim ad mare vergit, abundantes ignis fontes habet, olim vndique altus, ab cuius medio ignis exoritur, quæ pars solum igne compræhensa fuit, extra hæc omnia sine igne etiam nunc manent. ex hoc cum cætera esset combusta: media verò exusta, & in cinerem redacta, iuga circumstantia ab antiquo vsque nunc manent. quodcumque ambustum est, atque consumptum, tempore concauum factum est, ut mons omnis (si licet magnis parua conferre) similis sit venatorio theatro. vertex arbores & vites habet: circulus ab igne latior factus per dies fumum, noctu flammam emittit, ut videantur in eo odores euaporari & sacrificia fieri. hæc quidem semper, interim verò magis, interrim minus, sæpe verò cineres effundit: quãdo scilicet aliquid coactum subsedit, lapides sursum emittit: quoties verò à spiritu, & vento violatur, sonat & stridet, ceu non coacta & constructa, sed rara & occulta spiracula habet. Talis igitur est Vesuuius, & hæc in eo per annū plurimū fiunt, quæcumque tamen antea accidere, quamuis magna, & præter solitū visa sint, parua tamen si comparantur iis quæ sub Tito acciderunt, etiam si omnia in vnum conferantur, existimari possunt. nam huius mali contagio non modò Campaniã

peruasit, & duas insuper ciuitates, Herculaneum & Pompeios combussit, sedente populo in theatro, sed inde puluis vis ingens in Africam, Syriam, Ægyptumque penetravit, & Romam vsque diuertit, & quæ latius ibi scribuntur, [inde lib. vlti.

Obstantia) ne terram peteret obstabant æstu & montis ruina. *Flesteret*) nauigationem. *Gubernatori*) suæ quadriremis. *Fortes fortuna iuuat*) imitatio Virgiliana qui lib. x. dixerat, Audentes fortuna iuuat. an magis æmulatio Liuiana. nam lib. viij. bellipunici refert. fortes fortunam iuuare. *Pomponianum pete*) dirige cursum Stabias versus, vbi erat Pomponianus Plinii amicus, qui fugam parabat. *Stabii*) Plin. in descriptione Italix. Stabix, inquit, in agro Campano oppidum fuit vsque ad Cn. Pompeium, & L. Carbonem Coss. à pridie Calen. Maii, quo die Sylla legatus bello sociali id deleuit quod nunc in villas abiit. eius ex agro decurrunt amoenissimi fluuii. quare Columella in cultu hortorum dixit. fontibus Stabias celebres & Vesuvia rura. Et Plin. lib. xxxi. In stabiano, inquit, agro aqua, quæ vocatur dimidia, calculosis medetur.

Lib. vi. naturalium quæstionum apud Senecam corruptè legitur litus scabianum. tu restitue Stabianum à Stabiis. *Perveniatque sinu medio*) ingressusque fuerat maris sinum Pomponianus [Legitur etiam diremptus sinu medio, diuisus scilicet & securus à tempestate ob portum quem fuerat ingressus.] *Nam sensim*) non mirum si in tuto erat Pomponianus quavis in mari, cum illa loca habeant littora curua, quæ sinum tutum ab æstu reddant, & in ea paulatim mare infundatur. nam Seneca monumentis. reliquit ab altera

obstantia, cunctatisque paulum, an retrò fleteret, mox gubernatori, ut ita faceret monenti, Forteis, inquit, fortuna iuuat. Pomponianum pete, Stabiis erat, diremptus sinu medio. Nam sensim circumactis curuatisque littoribus mare infunditur. Ibi, quanquam nondum periculo appropinquante, conspicuo tamen, & cum cresceret. proximo, sarcinas contulerat in naues. certus fuga, si contrarius ventus rescidisset: quo tunc auunculus meus secundissimo inuectus complectitur trepidantem, consolatur, hortatur: utque timorem eius, sua securitate leniret, deferri se in balineum iubet, lotus accubat, cœnat, atque hilaris, aut, quod est equè magnum, similis hilari. Interim è Vesuio monte pluribus locis latissima flamma, altaque incendia relucebant, quorum fulgor & claritas tenebris noctis excitabatur. ille agrestium trepidatione ignis relictas desertasque villas per solitudinem ardere, in remedium formidinis dictitabat: tum se quieti dedit & quieuit verissimo: quidem somno. Nam meatus anima, qui illi propter

parte Pompeiorum Surrentinum Stabianumque litus, ab altera Herculansense conuenire, & mare ex aperto circumductum amœnissimo sinu cingere. *Periculo*) incendio. *Proximo*) iam vicino. *Sarcinas*) utensilia, quæ ad cultum pertinent. interdum pro onere sumitur indiscretè. *Certus*) Pomponianus. *Quo*) in quem sinum vbi erat Pomponianus. *Secundissimo*) plerunque enim qui est contrarius egredienti ventus, secundus est ingredienti. *Trepidantem*) Pomponianum timentem. *Accubat*) quiescit, dormit, an discumbit. paulo

enim post in alia epistola inquit, balineum, cœna. *Æquè magnum*) dissimulare dolore. *Similis hilari*) simularum lætitiarum. *Latissimo*) in amplum spatium. *Noctis*) caliginis, obscuritatis. [duplex lectio. tenebras noctis pellebat, vel tenebris noctis excitabatur, ut fulgor & claritas obscuritate cresceret.] *Ille*) ordo & sensus. Auunculus, cum videret illucescere, in re-

Amplitudinē corporis) ostenditur fuisse Plinius corporatura laxa & habiliore. *Limini*) ostio cubi- culi. *Surrexerat*) excreuerat, impleta fuerat, [missis, eiaculatis. non displicet mixtis loco missis.] *Mora*) facta fuisset ab illo. *Procedit*) egreditur cubiculo. *Peruigilant*) per totam noctem insomnes steterant. Mart. Nam vigilare leue est, peruigilare graue. *Tremoribus*) terræ motibus. Dion, vehementes terræ motus subito facti sunt, ut planities illa vniuersa aquis scaturiret, & montes subsilerent. causam, qua terra concutitur, alii in aqua, alii in ignibus, alii in ipsa terra, alii in spiritu putauere, alii in pluribus, alii in omnibus. quidam liquere ipsis aliquam ex istis causam dixerunt, sed non liquere quæ esset. Democritus & eum secutus Seneca post longam disputationem crediderunt nullam esse causam motus maiorem, quam spiritum, quo nihil est in rerum natura potentius: sine quo nec illa quidem, quæ sunt, vehementissima pollent. ignem spiritum concitat, aquæ si ventum detrahās inertes sunt. multa ferè in eandem sententiam differit Lucretius lib. vltimo. *Nu- tabant*) mouebantur. duo genera sunt, ut Posidonio placet, quibus mouetur terra: succussio dicitur, cum terra quatitur, & sursum atque deorsum mouetur: altera

medium formidinis, vt se & circumstantes confirmaret, dictitabat, villas relictas desertasque igni metu agrestium virorum qui aufugerant ardere per solitudinem, quod nemo remansisset incendiis opem laturus. [Si legis ignis, iunge cum trepidatione.] *Verissimo*) non simulato. *Meatus anime*) reciprocatio spiritus.

amplitudinem corporis grauior & sonantior erat, ab ijs qui limini obseruabantur, audiebatur. Sed area ex qua diata adibatur, ita iam cinere, mixtisque pumicibus oppleta surrexerat, ut si longior in cubiculo mora esset, exitus negaretur. Excitatus procedit, seque Pomponiano, ceterisque qui peruigilabant, reddit. In commune consultant, an intra tecta subsistant, an in aperto vagentur. Nam crebris vastisque tremoribus tecta nutabant, & quasi emota sedibus suis nunc huc, nunc illuc abire, aut referri videbantur. Sub diuo rursus, quanquam lenium exesorumque pumicum casus metuebatur. quod tamen periculorum collatio elegit, & apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit, ceruicalia capitibus imposita linteis constringunt. Id munimentum aduersus decidentia fuit. Iam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior densiorque: quam tamen faces multa, variæque lumina soluebant. Placuit egredi in litus, & è proximo aspicere, ecquid iam mare

inclinatio, qualis nunc cum in vtranque partem nutat nauigii more. tertium genus addit Seneca, & tremorem terræ appellat, vtrique dissimilem: cum succutiuntur omnia nec vibrantur, perniciosior est inclinatio: nam nisi ex altera parte subueniat motus, qui inclinata restituar, ruina necessariò sequitur. *Dio*) aere *Rursus*) cõsidunt. *Malorum* vel *periculorum collatio*) quod scilicet minus periculum erat in

aperto stare, quàm in tecto, quod si corruisset, omnes certè oppressisset. *Ratio rationem*) id est, quòd exterit, id fecit sano mentis consilio: quia etsi in cubiculo tutus erat à pumicibus, tamen maius periculum imminabat, tanquam si diceres excessisset, non timore, sed ratione. *Timor maior*) si restitissimò sub tecto. *Vicit timorem*) fecit illos confugere in apertum, ubi minus timebant. *Constringunt*) ligant. *Cer-*

Admitteret) suaderet, an fluctus posuisset. *Vasum*) vndosum præter solitum. *Excitant*) quiescentem suscitant. [*Innixus*] quid si in nitens, ut est in codice antiquo, sicut statim colligo pro coniecto.] *Concedit*) cadens interit anno sexto, & quinquagesimo. [*Tranquil.* de viris illustribus, C. inquit Plinius Secundus Nouocomensis cum Misenenis classi præfesset, & flagrante Vesuio ad explorandas propius caudas Liburnicas prætedisset, neque aduersantibus ventis remeare posset, vi pulueris ac fauillæ oppressus est: vel ut quidam existimant, à seruo suo occisus, quem deficiens æstu ut necem sibi maturaret, orauerat.] *Obstrueto spiritu*) inclusa & suffocata anima. *Inualidus*) nimia studii intentione. nam omnes pene studiosi stomachi difficultate laborant. præsertim qui post cibum statim meditantur: quem

domestica, vel ciuilia officia tenent occupatum. quæ omnia cum Plinio in seculo, non mirum si stomacho erat inualido. *Angustus*) exigui cibi patiens. *Inuis et frustans*) ebulliens cruditate, quod solet euenire iis qui non bene concoxerunt: unde aqua frigida frequenter utebatur ad id opportuno remedio, si Celso credimus. *Tertius ab eo*) certius post obitum illius, et

nucalia) sunt quæ dormituro ceruici supponuntur. *Marr.* Tinge caput nardi folio, ceruical olebit. *Inuichit* Plin. in ceruicalem vsum, Eò inquit delicia processere, ut sine hoc instrumento durare iam nevirorum quidem ceruices possint. *Capitibus*) ad munimentum caputum. *Linteis*) fasciis, & sudariis lineis. *Incidentia*) saxa. *Soluebant*) fugabant lato splendore.

admitteret, quod adhuc vastum & aduersum permanebat. Ibi super abiectum linteum recubans semel, atque iterum frigidam poposcit, hausitque: deinde flamma, flammarumque prænunciis odor sulfuris, alios in fugam vertunt, excitant illum, innixus seruis duobus assurrexit, & statim concidit: ut ego coniecto, crassiore caligine spiritu obstrueto, clausoque stomacho, qui illi natura inualidus & angustus, & frequenter inter æstuans erat. Vbi dies redditus is, ab eo quem nouissimè viderat, tertius, corpus inuentum est integrum, illa sum opertumque ut fuerat indutus. habitus corporis quiescenti, quàm defuncto similior. Interim Miseni ego & mater. sed nihil ad historiam, nec tu aliud, quàm de exitu eius scire voluisti. Finem ergo faciam: unum adijciam, omnia me quibus interfueram, quæque statim, cum maximè vera memorantur, auereram, verè persecutum: tu potissima excerptes. aliud est enim epistolam, aliud historiam: aliud amico, aliud omnibus scribere. Vale.

fuerat indutus) ea veste, quæ fuerat indutus antequàm moreretur. *Habitus*) qualitas, facies, forma. *Ego & mater*) eram. *Nihil*) hoc pertinet ad historiam componendam. *Persecutum*) diligenter scripssisse. *Epistolam*) quæ minima quæque completitur. *Historiam*) quæ diligit res præsertim ad exemplum facientes. *Amico*) cui omnia familiariter scribimus.

N dignatiunculam, quam in cuiusdam amici auditorio cepi, non possum mihi temperare, quo minus apud te, quia non contingit coram, per epistolam effundam. Recitabatur liber absolutissimus: hunc duo, aut tres, ut sibi & paucis videntur, disertis, surdis mutisque similes audiebant. Non labra diduxerunt, non mouerunt manum, non denique assurrexerunt saltem lassitudine sedendi. Quæ tanta grauitas? quæ tanta sapientia? quæ immo pigritia, arrogantia, sinisteritas, ac potius amentia, in hoc totum diem impendere, ut offendas, ut inimicum relinquant: ad quem tanquam amicissimus veneris? disertior ipse es? tanto magis ne inuideris. Nam qui inuidet, minor est. Denique siue plus, siue minus, siue idem præstas, lauda, vel inferiorem, vel superiorem, vel parem. Superiorem, quia nisi laudandus ille non est, non potes ipse laudari: inferiorem, aut parem, quia pertinet ad tuam gloriam quàm maximum videri, quem præcedis, vel ex æquis. Equidem omnes, qui aliquid in studiis faciunt, venerari etiã, mirari, soleo. Est enim res difficilis, ardua, fastidiosa, & quæ eos à quibus contemnitur, dedignatur. Nisi forte aliud iudicas tu. quanquam quis uno te reuerentior huius operis, quis benignior estimator? Quæ ratione ductus, tibi potissimum indignationem meam prodidi, quem habere socium maximè poteram. Vale.

N dignatiunculam, quam in cuiusdam amici auditorio cepi, non possum mihi temperare, quo minus apud te, quia non contingit coram, per epistolam effundam. Recitabatur liber absolutissimus: hunc duo, aut tres, ut sibi & paucis videntur, disertis, surdis mutisque similes audiebant. Non labra diduxerunt, non mouerunt manum, non denique assurrexerunt saltem lassitudine sedendi. Quæ tanta grauitas? quæ tanta sapientia? quæ immo pigritia, arrogantia, sinisteritas, ac potius amentia, in hoc totum diem impendere, ut offendas, ut inimicum relinquant: ad quem tanquam amicissimus veneris? disertior ipse es? tanto magis ne inuideris. Nam qui inuidet, minor est. Denique siue plus, siue minus, siue idem præstas, lauda, vel inferiorem, vel superiorem, vel parem. Superiorem, quia nisi laudandus ille non est, non potes ipse laudari: inferiorem, aut parem, quia pertinet ad tuam gloriam quàm maximum videri, quem præcedis, vel ex æquis. Equidem omnes, qui aliquid in studiis faciunt, venerari etiã, mirari, soleo. Est enim res difficilis, ardua, fastidiosa, & quæ eos à quibus contemnitur, dedignatur. Nisi forte aliud iudicas tu. quanquam quis uno te reuerentior huius operis, quis benignior estimator? Quæ ratione ductus, tibi potissimum indignationem meam prodidi, quem habere socium maximè poteram. Vale.

laude dignus.] *Pertinet*) confert multum. *Facunt*) scribunt, componunt. latè patet verbum facio. *Res*) gloria. [*Dedignatur*] spernit. in secunda lectione fuit, inuicem contemnat.] *Huius operis*) alienæ gloriæ & laudationis.

C. PLINIVS SABINO SVO S. 18

Rogas Sabino suum patrocinium pollicetur. id enim exegerat pro patria Firmo. Firmorum) Firmum Piceni castellum, autore Plinio, secundum Scrabonem oppidum. [M. Tullius in Philippicis, tanquam municipes Firmanos laudat: quod contra M. Antonium principes pecuniæ pollicendam fuerint.] In quibusdam exemplaribus leges Formianorum, possessivum à Formiis deductum. Publicam pertinentem ad Remp. Coloniam) Romanam. Nostris) quos tuendos suscepi. splendor) gloria. Talis) tam admirabilis & probatus.

Rogas ut agam Firmanorum publicam causam: quod ego, quam plurimis occupationibus distentus, adnitur. Cupio enim & ornatissimam Coloniam aduocationis officio, & te gratissimo tibi munere obstringere. Nam cum familiaritatem nostram, ut soles predicare, ad presidium ornamentumq; tibi sumpseris, nihil est quod negare debeam, praesertim pro patria petenti. Quid enim precibus aut honestius pius, aut efficacius amantis? Proinde Firmanis tuis, ac iam potius nostris, oblige fidem meam, quos labore & studio meo dignos, cum splendor ipsorum tum hoc maxime pollicetur, quod credibile est optimos esse, inter quos tu talis extiteris. Vale.

C. PLINIVS NEPOTI SVO S. 19

Sis) Petitori magistratus confuuerat suffragatores inuitare, muneribus deuincire, deposita pecunia suffragia praestinare: hoc igitur referente Homulo ad senatum, ut Traianus adiretur ad remedium petendum Imperator lege lata candidatorum sumptus restrinxit, & cauit ut tertiam patrimonij partem conferrent in ea quæ solo continerentur. quare cum multi essent emptores, admonet Nepotem amicum, si cupit Itala praedia vendere, & in prouinciis comparare, nunc esse tempus idoneum. Accessisse) auctum esse. Suburbanis) iacentibus iuxta

Sis tu accessisse precium agris, praecipue suburbanis. Causa subita charitatis, res multis agitata sermonibus, proximis comitiis honestissimas voces Senatus expressit. Candidati ne conuiuentur, ne mittant munera, ne pecunias deponant. Ex quibus duo priora tam aperte quam immodice fiebant: hoc tertium, quanquam occultaretur, pro comperto habebatur. Homulus deinde noster usus vigilanter hoc consensu Senatus, sententiae loco postulauit, ut Consules desiderium uniuersorum notum principi facerent, peterentque sicut aliis vitis, huic quoque prouidentia sua

urbem. Caritatis) precij difficultatis. Causa) fuit. Proximis comitiis) cum nuper conuenissent

uenissent ad creandos magistratus. [Expressit) significauit.] Immodice) supra modum. Tertium) deponere pecunias, ut suffragator esset cautus. Occultare) in occulto fieret. C. Homulus) C. Valerius Homulus iam à nobis demonstratus. Vigilanter usus) cum vidissent omnes Senato-

res conuenire ut candidatorum sumptus reprimerentur: tali occasione impigre uisus, cum rogatus esset dicere sententiam suam super ea re, loco sententiae postulauit à Coll. ut imperatorem huius Senatus consensus admonerent.

Occurreret) obstaret, pro uideret. Infames) immodestos, manifestos. Restrinxit) repressit. Eosdem) candidatos. Patrimonij) census sui. Solo continetur) solum dicitur quod subest alicui rei. Festus solum terram dicit & locum. Iustinianus de interditiis, & Scauola, Quæ in fraudem, sic alij solum ponunt pro re immobili: nam appellatione soli intelliguntur prata, agri, nemora, pascua, vinea, horti, domus, aræ, & similia: apud Iuriconsultos circunferuntur hi duo uersus Quicquid plantatur, fertur, uel aedificatur, Omne solo cedit, radices si tamen

occurreret: occurrit. Nam sumptus candidatorum, scd os illos & infameis ambitus lege restrinxit. Eosdem patrimonij tertiam partem conferre iussit in ea quæ solo continerentur, deforme arbitratus (ut erat) honorem peturos, urbem, Italiamque, non pro patria, sed pro hospitio, aut stabulo quasi peregrinantes habere. Concurfant ergo candidati certatim, quicquid uenale audiunt, emptitant: ut sint quoque plura uenalia, efficiunt. Proinde, si pœnitet te Italicorum praediorum, hoc uendendi tempus, tam Hercule, quam in prouincijs comparandi, dum ydem candidati illic uendunt, ut hic emanat. Vale.

egit: ut per hos comprehendatur quod appellatione soli continetur. Stabulo) tantum itandi gratia. Hospitio) diuersorio, non habitandi sed ad tempus commorandi causa. Peregrinantes) peregre exsistentes, & aliena loca peragrantes, nam peregrinus est aduena. Pluris) quia certatim emptitant praedia Italica. [legitur & ut sint quoque pluris] [an plura quod cum maius precium polliceantur, quam ualeant praedia, multi domini incitantur

ad sua uendenda. Tempus) est. Comparandi) acquirendi, emendi. Tranquillus, Magisteria sacerdotij ditissimus quisque & ambitione & licitatione maxima uicibus comparabant. Cato, Praedium cum comparare cogitabis, sic in animo habeto, uti ne cupidè emas. Secundus ad Traianum, Nam praediorum comparandorum, aut nulla, aut rarissima occasio est. Idem) quod solo continetur. Illic) in prouincijs. Hic) in Italia.

C. PLINIVS CORNELIO TACITO SVO S. 2

Ais) Incitauerat Secudum Tacitum ad perquirendum quos metus & casus sustinisset ardente Vesuuio, dum Miseni cum matre relictus fuit ab auunculo. nam cupidi sumus co-

Is te adductum literis, quas exigenti tibi, de morte auunculi mei scripsi, cupere cognoscere, quos ego Miseni relictus (id enim ingressus abruperam) non solum metus uerum etiam casus pertulerim:

gnoscere, quæ nobis proposita non explicantur. prosequitur igitur noto iam argumento quæcunque passus sit in illo turbine & caligine. [*Relictus*] ab auunculo. *Id enim litus ingressus abruptè* Ingressus Campaniæ litus Misenum mihi pro se-

Quæquam animus meminisse horret Virgilianum carmen ex secundo Æneidos, ubi introducitur Æneas dicturus Iliense excidium: sic exordies, *Quæquam animus meminisse horret*, luctuque refugit, Incipiam. *Idè* ut studerem. Iam enim dixerat mihi, si venire vnâ vellem, facit copiam: respondit studere me malle. *Balneum* inquit est. *Campania non solum castella*, verumetiam oppida *vexare solitus* Scribit Seneca, Campaniam nunquam securam à terræ motu: attamen indemnem ante Reguli & Virginii Consulatum: vexantur enim terræ motu magis propinqua mari. nam spiritus intra terram per occulta foramina intrat. deinde cum obstructus ille trames, per quem descenderat, reditum autem illi à tergo resistens aqua abstulit, huc illuc fertur, & sibi ipsi occurrens terram labefacit. Inde Neptuno hæc assignata mouendi potentia apud Homerum. *legimus* [eum] *ἐνοπλίην*, id est quatentem terram, vocari. [*Irrumpit*] antiquissima lectio habet, inuasit in. [*Excitaturus*] eam si dormiret expergefaturus. *Tectis* ædificiis domus. *Constantiam* quia nimum perstabat in aperto periculo. *Duodeuigesimum* decimum octauum. *Libram* historias. nam & epistolas & sermones composuit *Liuius*, sermones inquam ex professo

cessu delegeram. [cum id narrare inceperem alia epistola ad eundem intermiserat. dixerat enim interim Miseni ego & mater, sed nihil ad historiam. nec tu aliud quàm de exitu eius scire voluisti.]

quæquam animus meminisse horret, incipiam Profecto auunculo, ipse reliquum tempus *studiis* (ideo enim remanseram) impendi, *mox balneum, cæna, somnus inquietus & breuis. præcesserat per multos dies tremor terra minus formidolosus, qui Campania, non solum castella, verumetiam oppida vexare solitus: illa verò nocte ita inualuit, ut non moueri omnia, sed euerti crederentur. Irrumpit cubiculum meum mater: surgebam inuicem, si quiesceret, excitaturus. resedimus in area domus, quæ mare à tectis modico spatio diuidebat. dubito constantiam vocare, an imprudentiam debeam: agebam enim duodeuicesimum annum. Posco librum Titi Liuij, & quasi per ocium lego, atque etiam ut cæperam, excerpo. Ecce amicus auunculi, qui nuper ad eum ex Hispania venerat, ut me, & matrem sedentes, me verò etiam legentem videt, illius patientiam, securitatem meam corripit: nihilo segnius ego intentus in librum. iam hora diei prima, & adhuc dubius, & quasi languidus dies, iam quassatis circumiacentibus tectis, quæquam in aperto loco, angusto tamen magnus & certus ruinae metus. Tum demum excedere oppido visum. Sequitur vulgus attonitum, quodque in pauore simile prudentiæ, alieni consiliu suo præfert, ingentique agmine*

philosophiam continentes. Excerpto) enoto. *Intentus in librum* eram defixus in Liuium. *Dubius* incertus, inter crepusculum. *Circumiacentibus* circum aream in qua eram. *Aperio* sub dio. *Oppido* Miseno. *Visum* est nobis. *Attonitum* tran-

quam fulmine afflatum. *Præfert*) approbat magis.

Abeunteis) nos migrantes. *Ibi* extra tecta oppidi. *In contrarias partes*) retro. *Fulsa* (septa. Resorberi) retrocedere. *Processerat*) se extenderat decrescere mari. *Animalia*) pisces. *Ab altero latere*) Vesuuium versus. *Porrectis*) excurrentibus, [an potius tortis.] *Dehiscebat*) scindebatur. *Figuras*) formas. *Fulguribus*) Seneca in naturalibus quæstionibus, Horum, inquit, aliqua non patiuntur moram, sed transeunt, aut extinguuntur subinde qua relexerant: hi fulgores dicuntur, quia facies illorum, & candida est, nec sine iniuria decidens. Heraclitus fulgurationem existimat apud nos incipientium ignium conatus, & primam flammam incertam, modò intereuntem, modò exurgentem. *Ex Hispania*) qui venerat ex Hispania. *Frater tuus*) sororem Plinii, & Cæciliæ matrem alloquitur. *Tuus auunculus*) vertit sermonem ad Secundum. *Superstites solus*) quia vos reliquit. *Commisuros*) passuros. *Proripit se*) in fugam vertit se ille Hispanus. *Descendere, opere*) infinitiua pro indicatiui more historico. *Capreas*) insulam iuxta Neapolim: cuius secessu delectabatur Tibertius Cæsar. Hanc prius Augustus permutauerat cum Rep. Neapolitanorum Ænaria data distat à Surræto octo millibus passu. à Stephano Capria dicta, vel etiam Capria. *Quod proripit*) promontorium quod in mare porrigitur. *Abstulerat*) coniderat ab aspectu nostro. *Posse enim iuuenem*) dicè-

abeunteis premit & impellit. Egressi tecta consistimus, multa ibi miranda, multas formidines patimur. Nam vehicula, qua produci iusseramus, quæquam in planissimo campo, in contrarias partes agebantur: ac ne lapidibus quidem fulsa, in eodem vestigio quiescebant. Præterea mare in se resorberi, & tremore terra quasi repelli videbatur. Certe processerat littus, multaque animalia maris in siccis arenis detinebat. Ab altero latere nubes atra & horrenda ignei spiritus tortis vibratisque discursibus rupta, in longas flammarum figuras dehiscebat, fulgoribus illa & similes & maiores erant. Tum verò ille idem ex Hispania amicus acrius & instantius, Si frater, inquit, tuus, tuus auunculus, viuit, vult vos esse saluos: si perijt, superstites voluit. Proinde quid cessatis euadere: Respondimus, Non commissuros nos, ut de salute eius incerti, nostræ consulere. Non moratus ultra proripit se, effusoque cursu periculo aufertur: nec multo post, illa nubes descendere in terras, operire maria, cinxerat Capreas, & absconderat: Miseni quod procurrit, abstulerat. Tum mater orare, hortari, iubere quoquo modo fugerem. Posse enim iuuenem, se & annis & corpore graue bene morituram, si mihi causa mortis non fuisset. Ego contra, saluum me, nisi vnâ, non futurum: deinde manum eius amplexus, addere gradum cogo: paret agrè, incusatque se quod me moretur. Tã cinis adhuc tamen rarus, respicio, densa caligo, tergis imminet, quæ nos, torrentis modo infusa terra, sequebatur.

bat me iuuenem commodius posse fugere. *Bene*) libenter. *Mibi*) dum eius causa retardor à fuga. *Ego*) dicebam. *Vnâ*) cum matre. *Addere gradum*) accelerare. *Cin*) decidebat.

Deflectamus) declinamus à via. *Comitantium*) Misencium consequentium. [*Confederamus*] extra viam publicam gressum firmaueramus. Legitur etiam, viam deserueramus) *illumi* & *nubila*) [id est vel in nocte non lucente luna, vel nubibus obsecta. Et alia lectio, illunis aut nubila. Cū Luna inter nubila luget. *Flulatus feminarum*) Casar in commentariis vlulatum etiam ad viros result, scribens Gallorum vlularu confirmari animos in prælio. Magis cōuenienter Tacitus locutus in libello de moribus Germanorum, vlulatus inquit foeminarum, & vagitus infantium. Secundus tamen, Quiritatus infantium dixit à verbo quiritō, quod est quiritium fidem implorare, autore Varrone. M. Tullius epistolarum. x. Et illi misero quiritanti, cuius Ro. natus sum: responderet, abi nūc. populi fidē implora. [Valer. Max. Quarum lamentabiles quiritatus trepidæ ciuitatis aures acceperūt] Apuleius. viii. simpliciter pro inuocare vsurpauit. Ille inquit deum fidem clamitans, & cruorem vxoris abstergens, altius quiritabat. *Mortem precarentur*) vt sit in summa rerum desperatio, ne, cū tamen viuere optamus. *Tollere*) tollebant. *Æternam noctem mundo*) Dion, Putabant alij aduenisse chaos, vel per ignem mundum absumi: atque fugiebant partim ex domibus in vias, alij ex mari in terram. & rursus ex terra in mare. *Noctem*) finem extremum mundi, quem quidam æternum, alij interiturum dixerunt. *Fictis terroribus*) nam existimabantur gigantes insurrexisse, & effigies il-

Deflectamus (inquam,) dum videmus, ne in via strati, comitantium turba in tenebris obteramur. Vix confederamus, & nox non qualis illunis, aut nubila, sed qualis in locis clausis lumine extincto: Audires vlulatus foeminarum, infantium quiritatus, clamores viro- rum: alij parentes, alij liberos, alij coniuges vocibus requirebant, vocibus noscitabant: hi suum casum, illi suorum miserabantur: erant qui metu mortis mortem precarentur. Multi ad deos manus tollere: plures nusquam iam deos vllos: eternamque illam & nonissimam noctem mundo interpretabantur. Nec deseruerunt qui fictis mentitisque terroribus vera pericula auerent. Aderant qui Miseni illud ruisse, illud ardere falso, sed credentibus, nunciabant. Paulum reluxit, quod non dies nobis, sed aduentantis ignis indicium videbatur: & ignis quidem longius substitit: tenebræ rursus, cinis rursus multus & grauis: hunc identidem assurgentes excutiebamus, oportet alioqui, atque etiam oblisi pondere esse- mus. Possem gloriari, non gemitum mihi, non vocem parum fortem in tantis periculis excidisse, nisi me cum omnibus, omnia mecum perire misero, magno tamen mortalitatis solatio credidissem. Tandem illa caligo tenuata quasi in fumum, nebulamue decessit: Mox dies verè, sol etiam effulsit, luridus tamen: qualis esse,

lorum apparuisse in fumo, præterea tubarum sonitus auditi. *Misens illud*) quod in mare excurrit. *Tenebræ rursus*) Dion, tantus fuit ignis & fumus, vt aëra totum obumbraret, totum verò solem occultaret ceu defectum: nox verò ex die, nox & tenebræ ex luce factæ sunt. eructabat immensus cinis, & occupabat terram, mare, aera: legdebantur homines: regiones, pecora, pisces, præterea aues absumebantur. *Hunc*) cinerem. *Idem*) frequenter. *Di-*

celo pondere) ex cinere immenso decidente ex aere. *Oblisi*) valde læti. *Parum fortem*) inconstantem, impatientem. *Magno solatio*) cū putarem esse omnes mecum interituros: sola enim necessitate consolatus.

Cum deficit, solet) Legimus etiam cū deficere solet: id est cū patitur ecliptin ex interpositione & obiectu Lunæ. [*Verè*] verus est in antiquo exemplari.] *Occurabant*) frequenter obiectabantur. *Obducta*) tecta. *Curatis*) balneo, veste, & cibo. *Virunque*) mediocriter, vt assolet in re tristi. [*Dubiāque mentem*] sunt in secunda lectione, dubiāque noctem.] *Metus præualebat*) Dion, Nec paruos metus fuit per multos dies: nesciebant homines quid factum esset, nec coniectare vnde factum: existimabant enim quæ suprā & infrā erant euerti, solem in terram descēdere. *Lymphati*) phanatici, laruati, insanientes: quod vulgò creditum fuit, vt quicumque nympham vidisset, furendi finem non faceret. Seneca vbi de terramotu agit, nanque tradit, aliquos insanos, attonitisque similes discurrere fecit metus. Quid mirum est animos inter dolorem & metum destitutos aberrare? non est difficile inter magna mala desperare: itaque leuissima ingenia ferè in tantum venere formidinis, vt sibi exciderent. inde inter bella errauere lymphatici. nec vsquam plura exempla vaticinantium inuenies, quàm vbi formido mentes religione mixta percussit. [Plinius de boue Api. Hi greges repente lymphati futura præcinnunt.] *Eudisicabantur*) ludibrio falsebant. *Ea spectantibus*) terræmotum, & ludificationes lymphaticorum] legitur etiam, & expectantibus.] *Consilium*) fuit. *Abeundi*) Mi-

seno. *Luridus*) liuidus, decoloratus, squalidus. Apuleius, lurore Socratem deformatum: & alibi, lurore ac illuue collapsa membra dixit. Ouidius aconita lurida ab effectu nominauit.

cum deficit, solet. Occurabant) trepidantibus adhuc oculis mutata omnia, altoque cinere tanquam niue obducta. *Regressi Misenum, curatis utcuque corporibus, suspensam dubiāque mentem, spe ac metu exegimus: metus præualebat.* Nam & tremor terræ perseuerabat, & plerique lymphati terrificis vaticinationibus, & sua & aliena mala ludificabantur. Nobis tamen ne tunc quidem, quam & expertis periculum, & ea spectantibus, abeundi consilium donec de auunculo nuncius veniret. Hæc nequaquam historia digna, non scripturus, leges, & tibi scilicet, qui requisisti, imputabis, si digna ne epistola quidem videbuntur. Vale.

Non scripturus) Sensus est. Tu non scripturus, quia non sunt historia digna, tantummodo leges hæc nostra. *Imputabis tibi*) te accusabis, tibi ascribes & obicies. Plinius in præfatione totius operis. Hanc igitur tibi imputabis. Seneca in declamationibus, Imputabitur mihi si quid acciderit. Et de beneficiis. Multi sunt tam malæ naturæ, vt malint perdere quæ præstiterunt, quàm videri recepisse, superbi, & imputatores. Marr. Imputet ipse deus nectar mihi, fiet acetum. Secundus ad Traianum, Eidem ciuitati imputata sunt terna millia. Tacitus de Germanis, Gaudent muneribus: sed nec data imputant, nec acceptis obligantur. Columella, Longe plus imputant seminis iacti, quàm quod seuerint. Vlpianus de tutelis & rationibus, imputare pro referre etiam vsurpauit.

C. PLINIVS CANINIO SVO S. 21

Svm) In Virgilio Romano & morum probitatem & doctrinam laudat, præsertim in comœdia scribenda tam noua quam prisca, temporum suorum ingenia non despiciens. Hinc Tacitus de oratoribus damnat qui soli antiquitati innixi quæ tempora negligunt, vitio asserens malignitatis humanæ vetera semper in laude, præsentia in fastidio esse. *Effata*) sterilis. [quamquam sterile ab effæto aliud sit. illud quod nunquam potuit parere, hoc quod propter senium desit. Quare Valerius inquit, nubis effæta.] *Tam laudabile*) vt olim perinde

ac si diceret, inueniuntur etiam nostris temporibus ingenia similia antiquis: quod probat exemplo Virginiij Romani, [vel legamus iam.] *Vetis comœdia*) antiqua illa comœdia cum sinceram sermonis Attici gratiam propè sola retinet, tum facundissimæ libertatis. eius inuentor pater Eupolis cum Cratino Aristophanèque esse creditur: non penitus ficta argumenta, sed res gestas à ciuibus magna dicendi libertate incessens, & admirans. inde Satyra exordium sumpsit fertur. quare non absurdè Suidas interpretatur comœdiam de tractiones contumeliosas. est enim in persequendis vitiis præcipua. *Exemplar*) quod cæteri sequantur. *Operum varietate*) nam scripsit in diuersis generibus. *Mimiambos*) Mimium comœdiam constantem versibus iambis, qua Laberius excelluit. Mimus autem sermonis est cuiuslibet motus sine reuerentia, vel factorum cum lasciuia imitatio. Mimus dictus hoc genus comœdiæ, quasi solus imitetur, cum & alia poemata idem faciant: sed solus quasi privilegio quodam quod fuit commune possedit. *Tenuiter*) attenuatè vt

Svm ex ijs, qui mirer antiquos: non tamen, vt quidam, temporum nostrorum ingenia despicio. Neque enim quasi lassæ & effæta natura nihil iam laudabile parit. atque adeo nuper audij Verginium Romanum paucis legentem comœdiam ad exemplar veteris comœdiæ scriptam, tam bene, vt esse quandoque possit exemplar. Nescio an noris hominem, quanquam nosse debes. Est enim probitate morum, ingenij elegantia, operum varietate monstrabilis. Scripsit mimiambos tenuiter, argutè, venuste, atque in hoc genere eloquentissimè. Nullum est enim genus, quod absolutum, non possit eloquentissimum dici. Scripsit comœdias, Menandrum

poscit mimiamborum stylus. *Argutè*) callidè, subtiliter. *Nullum est enim*) nam omne id laudatur secundum Cicc. iij. de oratore, quod est in suo genere perfectum: id enim perfectum est autore Caio de iuris origine, quod omnibus suis partibus constat. *Comœdiæ nouas*) noua comœdia argumento communi magis & generaliter ad omnes homines qui mediocribus fortunis aguntur, pertinet, mitigata veteri comœdia, vt minus amaritudinis spectatoriibus, & eadem opera multum delectationis asserret, concinna argumento, consuetudine congrua, vtilis sententiis, grata salibus, apta metro. Diomedes, Comœdia inquit, noua est priuatæ civilisque fortunæ sine periculo vitæ compræhensio: cuius autores tradit Menandrum & Philemona: apud Athenæum sapius fit mentio mediæ comœdiæ, scilicet inter veterem & nouam existentis: eius autores interdum citat. *Menandrum*) Menandros plures lego. nam fuit Menander Atheniensis comicus antiquus, & Menander alius Atheniensis Diopithi, & Hegesistratæ filius, qui à cunctis celebratur, scriptor nouæ comœdiæ, luminibus

strabo, sed ingenii acumine oculatus, in mulieres pronior, cuius comœdiarum numerus à Gellio lib. xvi. recensetur, & à Suida. quo autore alia etiam scripsit. eius sepulcrum ex Pireo venientibus offerri Pausanias rettulit. Menander autem

Alios item) Philemona præsertim, quem Gellius asserit sæpius de Menandro palmam retulisse. *Non tanquam inciperet*) non rudis, & nouus in ea facultate, sed exercitatus. *Vit*) impetus, acrimonia. *Grandis*) grandis oratio pro magna, translatiuè tamen sicut minutum amicum pro paruo dicimus. nam grandis & elegans, & venusta est vet^o comœdia, & nescio an vlla, post Homerum, inquit Fabius, aut similior sit oratoribus, aut ad oratores faciendos aptior. *Insectatus est vitia*) rem pro homine poni translatiuè orationem plerunque exornat, sicut patientiam pro patiente, vitium pro vitioso. maius enim quid dici videtur. sic Mar. Non vitiosus homo es Zoile, sed vitium. sic Romanum Secundus insectatum esse vitia, id est homines de perditos. nam ipsa comœdia moribus multum profuit ciuitatis, cum vnusquisque ca-

Laodicensis declamator in Hermogenem commentarios excudens, & Menander historicus, de quo plura Suidas, ac Menander Iurisconsultus autore Marcello. ff. xlviii.

aliosque ætatis eiusdem æmulatus. licet has inter Plautinas Terentianasque numeres. Nunc primum se in vetere comœdia, sed non tanquam inciperet, ostendit: non illi vis, non granditas, non subtilitas, non amaritudo, non dulcedo, non lepos desuit. ornauit virtutes, insectatus est vitia, fictis nominibus, decenter, veris usus est apte. Circa metatam benignitate nimia modum excessit, nisi quod tamen poetis mentiri licet. In summa extorquebo ei librum, legendumque, immò ediscendum mittam tibi. neque enim dubito futurum, vt non deponas, si semel sumpseris. Vale.

ueret culpam, ne spectaculo cæteris esset, & domesticis probro. *Me*) legitur etiam meum. scilicet nomen. *Modum*) laudandi. *Mentiri*) fingere. *Extorquebo*) ab inuito abstraham. *Non deponas*) captus illius elegantia.

C. PLINIVS TYRONI SVO S. 22

Magna Cælestriū Tyronè, Proconsulatū Bætica sortitum, monet exemplo Bruttiani ne cui suorum facile credat. is enim dum esset in prouincia, & de flagitiis focii sui Attacini Cæsari scripsisset, accusatus ab eo est absolutus, damnato Atticino. *Magnares*) magni momenti & exempli. *Lustricus Bruttianus*) hic est ille Bruttianus quem tantopere laudat Mart. quarto libro. Dum tu lenta nimis diuque

Magna res acta est omnium, qui sunt prouincijs præfuturi, magna omnium, qui se simpliciter credunt amicis. Lustricus Bruttianus cum Montanum Atticinum

quæris. Quis primus tibi quive sit secundus, Gratum quivè epigrammata comparabit: Palmam Callimachus Thalia de se Facundo dedit ipse Bruttiano, Qui si Cecropio satur lepore Romanæ sale luserit Mineræ, Illi me facias precor se-

cundum. *Montanum Attacinum*) Montanos multos comperio. Iulum Montanum, Montanum Votienum, Montanum Hispanem declamatores, Montanum Traulum, Montanum Alpinum, Curtium

Comitem) Legatū. [postea hoc nomen Comitibus transit in nomen dignitatis. nam loco legati & procos. sæpius iuniores comites appellauere. deinde se diffudit ad alia officia, vt pro vicariis comites dicerentur. demum dignitatis nomen obtinuit, sicut primicyrius.] *Cæsari*) Traiano. *Quem*) Bruttianum. *Recepta cognitio est*) examinata accusatio à iudicibus. *Fui in consilio*) electus sum inter iudices huius causæ. *Vierq;*) Bruttianus & Attacinus. *Carptim*) breuiter, summam, κατὰ κεφάλαια, per capita rerum & criminum. nam κατὰ κεφάλαια, peroratio dicitur, quando scilicet orator latius per totam orationem dispersa, in fine colligit necessaria & vrgentia. *Quo genere*) rem breuibus ostēdere. *Suum*) à se conditum. *Attacini manu*) sua vel amicorum manu testamenta scribebant; nā Tranquill. refert Tiberium scripsisse duplex testamentum antebicenniū quā obiret, alterum sua, alterum liberti manu. *Ille*) Montanus. *Diluere*) repellere crimina. [*Se gestu*] Legitur etiam recessit, scilicet à proposito, & defensione: an quod magis probō, abiit in insulam ab vrbe] *Turpis*) vitiosus. *Scriba*) eum in rationibus

monumentisque publicis versari testatur M. T. pro domo sua: hodie cancellarium non inusitato vocabulo appellamus. & autor est Vopiscus in Carino: fortasse à

Montanum, ad quem alibi Secundus, Iuue. & Tacitus Senatorem fuisse memorat. L. præterea Titium Montanum. vi. vir. ædil. ij. vir. in memoriis municipii Ticini.

comitem suum in multis flagitiis deprehendisset, Cæsari scripsit: Atticinus flagitijs addidit, vt quem deceperat, accusaret. Recepta cognitio est. fui in consilio, egit vterque pro se, egit autem carptim, κατὰ κεφάλαια: quo genere veritas statim ostenditur Protulit Bruttianus testamentum suum, quod Atticini manuscriptum esse dicebat. Hoc enim & arcana familiaritas, & querendi de eo, quem sic amasset, necessitas indicabatur. Enumeravit crimina fœda manifesta que. Ille quum diluere non posset, ita recessit, vt dum defenditur, turpis: dum accusat, sceleratus probaretur. Corrupto enim scribæ seruo, interceperat commentarios, intercideratque, ac per summum nefas utebatur aduersus amicum crimine suo. Fecit pulcherrimè Cæsar. Non enim de Bruttiano, sed statim de Atticino pronunciauit. damnatus & in insulam relegatus: in Bruttiano iustissimum integritatis testimonium redditum, quem quidem etiam constantia gloria secuta est. Nam defensio expeditissime, accusauit vehementer nec minus acer quā bonus & sincerus apparuit. Quod tibi scripsi, vt te sortitum prouinciam pramonerem, plurimum tibi credas, nec cuiquam satis fidus: deinde scias; si quis forte te, quod abominor, fallat, paratam ultionem, qua tamen ne sit opus, etiam atque etiam attende. Neque enim tam iucundum est vindicari, quā decipi miserum. Vale.

delendis & superinducendis literis dictum. Scruol. ff. ij. cancellato pro deleto p̄sult. Dionysius libro. iij. antiquitatum, & Iulius Capitolinus in Gordianis, testantur

stantur scribas rerum gestarum summam complecti. [quanquam Suidas cancellos ianuas fori iudicarij vel templorum esse scribat. vnde cancellarij dictos qui arclirata curant.] *Interciderat*) ex illis commentariis ea quibus videbatur Brutianum posse redarguere. Paulus ad legem Corneliam de falsis, Quid sit falsum quaeritur: & videtur id esse falsum, si quis chirographum alienum immutet, aut libellum vel rationes intercitat. *Crimine suo*) quod defraudasset amicum intercicendo commentarios eius per fraudem. *De*) contra. *Pronunciauit*) iudicauit. [Legitur etiam perrogauit, id est statuit, quan-

quam Apuleius in Floridis perrogare vultus sit pro diligenter interrogare. Valerius tamen Maximus non perrogare, sed prærogare, nisi menda est lib. i. ferè ad idem quod est pronuciare protulit. Minos, inquit, traductas sibi leges prærogabat.] *Insulam*) incertum in quam. solebant autem damnatos relegare ad tempus in quam libuisset Imperatoribus insularum. *Integritatis*) virtutis. [*Testimonium*] vetus scriptura habet præmium.] *Constantia*) quod fortiter se defendisset. *Prouinciam*) Bæticam. hoc habes lib. vij. *Quod abominor*) cuius omen deprecor. *Etiam atque etiam*) diligentissimè.

C. PLINIUS TRIARIO SVO S. 23

Tripensè) Triario promittit se defenfurū causam, quam sibi commēduerat: hac conditione, vt secum ageret Cremutius Ruso, nobilis iuuenis, sed in agendo tyro, quem in forum producere capiebat. Triarius Maternus, si Capitolino fidem præstamus, Senator nobilis extitit: eum milites seditione mota aduersus Pertinacem, in castra ducere voluerunt, vt rebus Romanis præficerent: sed ille nudus fugit, atque ad Pertinacem in Palatium venit, inde ex vrbe decessit: verum miles Triarius is dicitur, qui in

tertia acie collocatur, id est vltima, cum scutis. vnde cessit in prouerbium, Rem peruenisse ad triarios, cum in extremum periculum deducta est. *Impensè*) enixè. *Famosam*) claram, nam alibi refert egisse causas tantum illustres, & ad exemplum pertinentes, ac amicorum gratia. *Qui*) quomodo fieri potest, vt non agas gratis, cum in causis agendis semper abstinuieris ab omni pecunia, dono, munere. *Tu potes*) tu in causa es. *Gratis*) patrocinio) quā si gratis defenderem. patrocinium enim defensio. *Cremutius Ruso*) cuius nul-

Tripensè) Triario promittit se defenfurū causam, quam sibi commēduerat: hac conditione, vt secum ageret Cremutius Ruso, nobilis iuuenis, sed in agendo tyro, quem in forum producere capiebat. Triarius Maternus, si Capitolino fidem præstamus, Senator nobilis extitit: eum milites seditione mota aduersus Pertinacem, in castra ducere voluerunt, vt rebus Romanis præficerent: sed ille nudus fugit, atque ad Pertinacem in Palatium venit, inde ex vrbe decessit: verum miles Triarius is dicitur, qui in

libi inuenio factam mentionem, sed tantum Rusonis liberti Cæsaris Dictatoris: & alterius feneratoris. Cremutius Cordum commemorat Tranquillus. *Factitatum*) vt eos foro assignandi tyrocinio. *Natales ipsius*) quia nobilis [claritas namque natalium autoribus Euripide & Plutarcho solet asserre audaciam & bonos mores: contra obscuritas.] Natales enim pro nobilitate poni receptum est: nam Tranquillus scribit Lectorium deprecatum adulterij pœnam propter natales, id est maiorum suorū nobilitatem. Hermogenianus, Consideranda estorog

natalium. Et codice de iure annulorum Natales antiquos, & ius ingenuitatis nõ ordo præstat decurionum, sed à nobis petitur, Imperator ait. Iuuenalis, Palmam inter dominas virtus natalibus affert. Et alibi, Quis Catilina tuis natalibus atque Cethegi Inueniet quicquam præclarius? Tertullianus, Fuerunt leges, quæ honestorũ nataliũ insignia non temerè vsurpare sinebant. Tacitus, Cornelius Fuscus ingens ætate, claris natalibus. pro quo di-

quem) Rufonem. *Ex iisdem partibus)* vt mecum causam defendat. plures enim causidici ab vtraque parte eandẽ causam tuebantur. *Grattias ages)* quia benedictus. *Suffecturum)* Fuit in secunda lectione satisfacturum. *Indolis)* iudicii, virtutis. *Producturus)* foro assignaturus. sic legimus apud Tranquil. Sæpius principum filios die virilistogæ productos in forum ad causas agendas. *Statim)* à principio.

cendi genere lib. xii. dixit claris maioribus ortus. nam omnes boni semper nobilitati fauimus: & quia vtile est reip. nobiles esse homines dignos maioribus suis: & quia valet apud nos clarorum hominum senex de rep. meritorum memoria, etiam mortuorum. Hæc M. T. Pro P. Sestio, Natales etiam interdum offendes pro diebus natalibus vsurpari *Mes charitatem)* ipsius amorem erga me. nam mei passiuè positum.

quem magni æstimo in iisdem iudicijs, ex iisdem etiam partibus cõspici, audiri. Obliga me, obliga antequam dicat. nam cum dixerit, gratias ages: spondeo, sollicitudini tuæ, spei meæ, magnitudini causæ suffecturum. Est indolis optima, breui producturus alios, si interim prouectus fuerit à nobis. Neque enim cuiquam tam clarum statim ingenium est, vt possit emergere, nisi illi materia, occasio, fautor etiam commendatorque contingat. Vale.

C. PLINIVS MACRO SVO S. 24

*V*am) Rem verrissimam exemplo Arriæ & municipis cuiusdam suæ comprobat, multa esse fama & gloria digna, quæ iacent in obscuro, quædam minora extolli, & per ora hominum ferri. *A quoque)* à claro viro an obscuro. *Eadem)* patria, & ex æquo præstantia. Agathia de Zenone, scribens monstrat vilium hominum facta iacere, principum etiam minima quæque extolli *ἡ δὲ πόλις ἡμετέραν ἐξ ἧς ἡ πόλις ἐστὶν ἡμετέρα. οἱ δὲ ἀγαθοὶ κτλ. μὲν δὲ, οἱ ἀπὸ βίοντος δὲ μὲν, οἱ δὲ ἐκ τῆς πόλεως, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς πόλεως. .i. obscuro homines, etiam magni gerimus opus, nullius ad memoria diu deuenimus: verũ clari, etiam nihil, respirauerint solũm, Vt dixit vir Libs, ho-*

*V*am multũ interest, quid à quoq. fiat. eadem enim facta claritate vel obscuritate facientũ, aut tolluntur altissimè, aut humillimè deprimuntur. Naugabam per Lartum nostrum, cum senior amicus ostendit mihi villam, atque etiam cubiculum quod in lacum prominet. Ex hoc (inquit) aliquando municeps nostra cum marito se præcipitauit. Causam requisit. Maritus ex diutino morbo circa velanda corporis vlcerebus putrescebat: Vxor, vt inspiceret, exegit: neque enim quenquã fidelius iudicaturũ, possètne sanari: vidit, desperauit. hortata est, vt moreretur, comèsque ipsa mortis, dux, immo & exemplũ, & necessitas fuit. Nam se cũ marito ligauit, abiicitque in lacum. Quod factum,

adamante manet. *Tolluntur)* si clari sunt qui fecere: deprimuntur, si humiles. *Larrium)* lacum iuxta Comum. *Nostra)* quia vterq; Nouocomensis erat. Velanda corporis, vt testiculi & penis, quæ etiam verenda corporis dicuntur. [Plin. lib. ij. Obscœnis autem moribus in verendis partibus.] vnde veretrum, quasi verendum. qua dictione Tranquillus & Lucilius autore Marco, vsi sunt. Celsus tradit

pus multũ & cum malo odore è cole profluere: & interdũ ad neruos vlcus descendere, interdũ per ipsa vlcera colis sub cute exesus est: sic vt glans excidat. circa testiculos verò, nam & ipsi verèda appellatur, ex ictu ferè pus increfcit. horũ omnium remedia idè præbet. [*Iudicaturũ)* melior lectio ex sequentibus, quàm indicaturum.] *Necessitas)* quia ligatum traxit secum in lacum.

Proximè) de recenti, nuperrime. *Minus)* laudabile sit. *Arria factò)* quæ se cõfodiens Pæto marito pugionem porrexit, vt suum exemplum sequeretur. *Minor ipsa)* obscurior municeps mea, quàm Arria.

ne mihi quidem, qui municeps, nisi proximè, auditum est: non quia minus illo clarissimo Arria factò, sed quia minor est ipsa. Vale.

C. PLINIVS HISPANO SVO S. 25.

*S*cribis) Robustum Ocriculũ cũ Scauro tẽdès politea nusquã cõparuerat: quare Vipsianus rogauerat Secundũ, vt à Scauro de omnibus certior fieret, itaq; per epistolã pollicetur se Scaurũ aduocaturũ, & omnia diligenter interrogaturum: veteri tamè ne idè acciderit Robusto, quòd Metilio Crispo, qui post impetratos ordines nusquã cõparuerat. [Sũt qui volũt hæc epistolã scriptã Hispano nõ Vipsiano. *Robustũ splendidũ equitè)* Equites Hirtius hoc titulo insigniuit ab auri fulgore, & virtutibus: Cecidere inquit, eo prælio splèdidi, ac illustres viri, nõnulli Equites Romani. què secutus in historiis Tacitus illustres equites pariter appellauit. *Ocriculũ)* Umbriæ oppidũ. [*Fecisse)* in quibusdã exèplariis etiã antiquis legitur peregrisse. [*Inquisitionis vestigiã)* signa & indicia inquirèdi Robustũ. *Veni)* cõcedit quòd Scaurus ideo veniat. *Vereor)* tamen timeo. *Ne frustra)* veniat. *Municipi)* ex eadem patria Como. *Impetraturũ)* obtinuerã ab imperatore. *Ordines)* qui decuriis præerãt ordinarii dicebãtur, & principes, quòd primos ordines ducebãt. *Ælianus cõturiõnè)*

ne mihi quidem, qui municeps, nisi proximè, auditum est: non quia minus illo clarissimo Arria factò, sed quia minor est ipsa. Vale.

*S*cribis, Robustũ, splendidũ equitè Ro. cũ Attilio Scauro amico meo Ocriculũ vsque cõmune iter fecisse. deinde nusquã cõparuisse: petis vt Scaurus veniat, nõ q. si potest, in aliqua inquisitionis vestigia inducat. Veniet, vereor ne frustra. suspicor enim tale nescio quid Robusto accidisse, quale aliquãdo Metilio Crispo, municipi meo. Huic ego ordines impetraturũ, atque etiam proficisceti quadringenta millia numũm ad instruendum se ornandumque donaueram: nec postea aut epistolas eius, aut aliquem de

qui præficitur duabus quadruplaribus à nõnullis dictũ ordinariũ asserit. Ordinẽ autè Liuius in bello refert habuisse sexagenos milites, duos cõturiõnes, vexillariũ vnũ: is lib. vii. ab vrbe condita tradit latã esse legè militarẽ, quæ sacra appellatur: & in ea cautũ, ne quis vbi Trib. mil. fuisset, postea ordinũ ductor esset. vbi ductor ordinũ nihil aliud est, quàm primipilaris dignitas, [sicut apud M. T. in Philippicis scribitur.] Et Tacitus inquit, Redditi plerisque ordines: & mox, adimendis assignandisve militiæ ordinibus. [Tranquill. in Cæsare, quibus ex commendatione Põpei ordines dederat potestatè trãseundi ad eum omnibus fecit.] *Instruendum)* rebus necessariis, vt armis & equis. ccc. ij.

Exitu) illius Crispi. *Interceptus*) interceptus. mortuus. Tranquil. in Augusto, Intercepto communis filii pignore. Est enim interceptere quasi totum capere. Terentius in Eunuch. Quod nos capere oportet hæc intercipit. *Experiamur*) inueniamus. *Demus hoc*) concedamus hoc tale illud dandum precibus vxoris. dandum filiæ lachrymis, dandum etiam nobis amicis. *Adolescentis*) filii eius. *Sagacitate*) astutia, industria. De canibus sagacitas proprie dicitur, qui aduenientem sagaciter adbrantur. Seneca prudentiam a sa-

C. PLINIUS SERVIANO SVO S. 26

Audeo) Serviano principii viro gratulatur, quod filiam suam Fulco Salinatori vxorem dare decreuisset, cuius virtutes plurimum probat, optatque filios similes ei nasci. *Destinasti*) sponfam decreuisti. *Domus patricia*) est Salinatori domus Senatoria, cuius maiores patres, id est Senatores, fuerunt. *Honestissimus*) honoribus auctus & decoratus. *Comitate*) facetiis. *Officij*) in me præstitis. *Iudico*) examino diligenter causis cur eum laudo: nec amore decipior: neque enim soli maligni iudicant. *Vi qui explorauerim*) tanquam is qui penitus eum inspexerim. *Auum te faciat*) suscepto filio. *Simillimum sui*) [te] optimum virum sicut ipse Fiscus est. *Pari iure*) tan-

Audeo & gratulor, quod Fulco Salinatori filiam tuam destinasti. *Domus patricia*, pater honestissimus, mater pari laude. Ipse est studiosus, literatus, etiam disertus, puer simplicitate, comitate iuuenis, senex gravitate: neque enim amore decipior. *Amo quidem effuse* (ita officij, ita reuerentia meruit) iudico tamen, & quidem tanto acrius, quanto magis amo: tibi que, ut qui explorauerim, spondeo habiturum te generum, quo melior fingi, ne voto quidem potuit. Superest, ut auum te quam maturissime simillimum sui faciat. *Quam felix tempus illud quo mihi liberos illius, nepotes tuos ut meos vel liberos vel nepotes ex vestro sinu sumere, & quasi pari iure tenere contingat.* Vale.

quam si mei essent, quia amo te tanquam parentem, & illum tanquam filium.

C. PLINIUS SEVERO SVO S. 27

Rogatus) Severum Cos. a Traiano designatum consulentem quid censeret in laudem principis, docet Secundus exemplo suo quid faciendum, sed illi datam materiam censendi, & noua & maiora rebus nuper ab Imperatore præclarioribus gestis. *Censeas*) decernas: nam Consules designati in honorem principis aliquid decernebant. *Malo*) magis probo. [Duplex lectio circumfertur, scribam tamen quod sentiam, vel quod malo indicabo, altera, tamen quod sentio indicabo.] *Quod mihi suasi.* *Hac adulatione*) qua ceteri vtuntur voce, & gestu promerendi fauoris gratia: & quanquam Seneca plura interdum a libi de adulatione scribat, eum tamen libro sexto epistolarum dicentem audiamus, Adulatio, inquit, similis est amicitia: non unitorum illam tantum, sed vincit, & præterit: apertis & propitiis auribus recipitur. *In præcordia vni descendit*: eo ipso gratiosus, quo lædit: vitia nobis sub virtutum nomine obrepunt: temeritas sub titulo fortitudinis latuit: moderatio vocatur igna-

uia: pro cauto timidus accipitur: adularum etiam brutis, si Columellæ credimus, præcipienti ad boues illigatos cum quadam adulatione accedendum. *Specie*) forma, apparentia. *Non tanquam liber & constans*) non abstiniui adulatione, quod libertate dicendi & constantia vsus sim: sed quia intelligebam Traiani virtutes eas esse, quæ non indigerent blanditiis.

Rogatus, ut cogitem, quid designatus Consul in honorem principis censeas. *Facilis inuentio, non facilis electio.* Est enim ex virtutibus eius larga materia, tamen quod sentiam, indicabo, si prius hesitationem meam ostendero. *Dubito num idem tibi suadere, quod mihi debeam.* Designatus ego Consul, omni hac, & si non adulatione, specie tamen adulationis abstiniui: non tanquam liber & constans, sed tanquam intelligens principis nostri: cuius videbam hanc esse præcipuam laudem, si nihil quasi ex necessitate decernerem. *Recordabar etiam plurimos honores pessimo cuique delatos, a quibus hic optimus separari non alio modo magis poterat, quam diuersitate censendi: quod ipsum non dissimulatione & silentio præterij, ne forte non iudicium illud meum, sed obliuio videretur.* Hoc tunc ego, sed non omnibus eadē placet, nec conueniunt quidem. *Præterea, faciendi aliquid vel non faciendi vera ratio, cum hominum ipsorum, tum rerum etiam ac temporum conditione initorum. Nam recentia opera maximi principis præbent facultatem, noua, magna, vera, censendi: quibus ex causis (ut supra scripsi) dubito an idem nunc tibi, quod tunc mihi suadeam. Illud non dubito, debuisse me in partes consilij tui ponere, quid ipse fecisset.* Vale.

Intelligens principis nostri) sciens hanc esse laudem Imperatoris. *Necessitate*) tanquam coactus ab eo, quod fit sub malis principibus. *Decernerem*) censerem. *Pessimo cuique*) Imperatori, non princeps enim Caligula, sed monstrum, cognominatus est Pius, castrorum filius, pater exercituum, & optimus maximusque Cæsar. *Optimum*) quod cognomen Tra-

iatum est ab optimis moribus. *Diverſe cenſendi*) ut vnus vnus, alius aliud in honore principis decerneret, neque idem omnes. *Non præterij diſſimilationem*) aperte dixi. [*Illud*, ſi ſilentio præterij, ſic non videretur factum meo iudicio, ſed obliuione.] *Iudicium*) recta animi examinatio: nam qui veris rationibus mouetur, bene meminit: qui adulatione, facile, obliuiſcitur. *Hoc tunc ego*) cenſui eum Conſul designatus eram. *Conueniunt*) decora ſunt. *Conditione*) hominum: ſi ſiunt clariores, vel obſcuriores, ac

deinceps. nam niſi hominum, rerum, temporum conditionem rectè conſideraueris, antequam negocia aggrediaris, facile decipieris. [*Initur*] quid ſi mutatur, ut eſt in pontificio exemplari. [*Recentia opera*] beilum Dacicum deuicto rege Decibalo, de quo libro octauo commodius. *Novæ*) nouos honores. nam ſecundum Tacitum noua in rempublicam merita non vitatis vocabulis ſunt honoranda. *Tunc*) cum geſſi Conſulatum. *In partes conſilij*) adiuuare conſilium tuum ſcribendo, quid ipſe conſul feciſſem.

C. PLINIVS PONTIO SVO S. 28

SCIO) Admittit Pontij excuſationem, quòd ſibi non occurrerit: & fructus quos miſerit ſcribit recepiffe, denuntians in futurum vt modum donis imponeret. *Præcurrere*) præuenire vt me ſuſciperes. *Huc*) in Campaniam. [*Qua*] tum ex codice antiquo, de qua diſtione alibi vberius tractatum eſt. [*Improbè*] ruſticè feci accipiendo eas *Illis*) tuis. *Feciſſem*) accepiſſem. *Adhibeo modum*) nihil accipiam, vel parcè. *Etiã*) confirmantis aduerbium, vt alibi.

SCIO qua tibi cauſa fuerit impedimento, quominus præcurrere aduentum meum in Campaniam poſſes: ſed quanquam abſens totus huc migrati, tantum mihi copiarum tam urbanarum quam ruſticarum, nomine tuo oblatum eſt, quas omnes improbè, accepi tamen. Nam me tui, vt ita facerem rogabat: & verebar ne & mihi & illis iracereris, ſi non feciſſem. In poſterum niſi adhibueris modum, ego adhibebo. Etiam tuis denuntiaui, ſi ruſſus tam multa attuliſſent, omnia relatu-ros. Dices oportere me tuis rebus vt meis uti. etiam: ſed perinde illis ac meis parco. Vale.

C. PLINIVS QUADRATO SVO S. 29

AVIDIUM) Numidium Quadratum, quem iam foro assignauerat, exemplo ſui monet quas cauſas agere debeat: imprimis vt multum ſtudeat, vt quoties opus fuerit, ſit paratus ad dicendum: interdum tamè ſtandum neceſſitati, quod ipſe quandoque feciſſe teſtatur, dum mandatis Senatus paret: cuius

AVIDIUM) Quietus, qui me vnicè dilexit, & quo non minimum gaudeo, probauit, vt multa alia Thraſæ (fuit enim familiaris) ita hoc ſæpe referebat, præcipere ſolitum ſuſcipiendas eſſe cauſas, aut amicorum, aut deſtitutas, aut ad exemplum pertinentes.

rationes à ſe habitas. *Auidius Quietus*) Auidij ſit mentio apud Africanum, iuriſ-

conſultum. Auidium Nigrinum Procol. ſub Domitiano teſtantur epiſtolæ Secundi & Traiani: & Ventidium Quietum lego fuiſſe Seueri imperante. Luſius verò Quietus, quanquam apud Eufebium in Chronicis corruptè legatur Liſſas, Iudæos rebellantes Meſopotamia exterminauit: nam aduerſum eos aciem ſtruens infinita millia interfecit, ob quæ Iudææ procurator à Traiano decernitur: poſtea ſublatis Mauris, quos regebat,

Cur amicorum) cur præcipere amicorum cauſas ſuſcipiendas. *Non eget interpretatione*) ſatis enim manifeſtum omnia pro amico faciendæ, modò non excedant verecundiæ terminos. *Deſtitutas*) cauſas periculoſas, & derelictas ab aliis propter difficultatem, putabat ſuſcipiendas. *Cur pertinentes ad exemplum*) cauſas futuras bono exemplo legentibus & audientibus. nam exemplorum quædam comparata ſunt, vt nos iſtuant ad bonum: quædam ad malum declinandum. *Hec*) tria. *Ambitioſè*) faciã ambitionis & honoris cauſa. *Claræ*) cauſas famoſas. *Gloriæ*) reſpectu laudis. *Idem*) vt agas illa quatuor cauſarum genera. [*Eſt enim in pontificio codice*, loco idè huiusmodi leſſio, id eſt ſuam cauſam: hos terminos, quia me conſuluſti] *Uſum optimum dicendi magiſtrum*) quod frequenter

Marcus Tullius teſtatur, vt primo & tertio de Oratore: item de perfecto oratore: ac pro Cor. Balbo. *Illud*) dictum. *Vel tanquam Pollionis*) quanuis circumferatur, tanquam Pollionis dictum, dubitat tamen an illius ſit. *Commodè*) bene. *Aſſiduitate*) dicendi continuatione. *Facilitas*) ſecutus eſt præceptorem Fabium, qui lib. x. inquit, ſcribendo dicimus diligentius, dicendo ſcribimus facilius. [*Facilitas*] legitur etiam doctrina, ſed magis placet fa-

quia ſuſpectus imperio fuerat, ab Adriano eſt exarmatus, autore Spartiano. *Quò*) quòd multa Thraſæ & dicta & facta probaret: [an potius quòd gauderet conſuetudine Auidij, nam legitur etiam, quò non gaudeo.] *Non minus gaudeo*) ſcilicet quàm me diligeret. *Thraſæ*) Partii Thraſæ. *Familiaris*) amicus, quaſi ex eadem familia eius Thraſæ. *Præcipere ſolitum*) Thraſeam conſueuiſſe hoc iubere.

Cur amicorum? non eget interpretatione. Cur deſtitutas? quòd in illis maxime & constantia-agentis, & humanitas cerneretur. Cur pertinentes ad exemplum? quia plurimum referunt bonum an malum induceretur. Ad hac ego genera cauſarum, ambitioſè fortasse, addam tamen claras & illuſtres. æquum enim eſt agere nonnunquam gloriæ, & famæ, id eſt ſuam cauſam: hos terminos, quia me conſuluſti, dignitati ac verecundiæ tuæ ſtatuo. Nec me præterit, uſum & eſſe, & haberi optimum dicendi magiſtrum. Video etiam multos paruo ingenio, literis nullis, vt bene agerent agendo conſecutos. Sed & illud quod vel Pollionis, vel tanquam Pollionis accepi, veriſſimum experior, Commodè agendo factum eſt, vt ſæpe agerem: ſæpe agendo, vt minus commodè: quia ſcilicet aſſiduitate nimia facilitas magis, quàm facultas: nec fiducia, ſed temeritas paratur. Nec verò Iſocrati, quò minus haberetur ſummus orator;

id eſt copia.] *Nec Verò Iſocrati*) non obſuit Iſocrati quo minus haberetur ſummus orator, quòd non aude- ret in publicum prodire, ad cauſas agendas debilitate vocis & pudore. Iſocrates Athenienſis. rhetor, vt Plutarchus in eius vita ſcripſit, ſui temporis inſignis, in cuius labris ſirena inſederat, ſi Philoſtrato credimus, in compoſitione pluſquam diligens, nitidus, comptus, & palæſtræ quàm

pugnæ magis accommodatus, omnes di-
cendi veneres sectatus est, cuius è ludo,
tantquam ex equo Troiano innumeri

principis exierunt. Lege vitam eius apud
Plutarchum, Philostratum & Diony-
sum.

Officit) obstitit. *Infirmi-
tate vocis, mollitie frontis*)
Fuit enim exiguæ vocis, &
verecundi pudoris. Cice-
ro. ij. de Oratore, Vt ille,
inquit, pater eloquentiæ
de se Iſocrates scripsit ip-
ſe, pudore à dicendo, &
timiditate ingenua refugit.
ſi. nam Iſocrates in ora-
tione, cui titulus, *παραδου-
κός*; talia de se factus, Scio
naturam ad res gerendas
infirmiorem & debilio-
rem, quàm opus ſit. nam
ad orationes neque exa-
ctam, neque omnino inu-
tilem, ſed iudicare quidem
de vnaquaque re veritatē
magis potentem, quam ſci-
re pollicentem: verum a-
gere de his in concione
multorum audacter ho-
minū omnibus (vt verum
dicam) inferiorem: nam a-
deo mancus vtriuſque rei
ſum, quæ vim habent apud
vos vocis, & audaciæ, vt
neſciam ſi quis alius ciuiū
ſit. Hæc ad verbum tradu-
ximus ſuppreſſis Græcis
verbis, ne in his videamur
nimium inſoleſcere. *Medi-
tare*) te declamādo exerce-
re. *videntem* enim declamatio di-
citur. *Cum debebis* *Velle*)
cūm occurreret tibi vna prædictarum cau-
ſarum. *Temperamentum*) modeſtiam, cō-
tinentiam. *Que pars eſt rationis*) nulli e-
nim ſubiacet legibus, & feriis caret, tra-
dente Palladio: demum *αὐτὸν εἶναι δὲ
μὴ
ῥεῖναι*, id eſt neceſſitati ne dii quidem re-
pugnant, nam cogit ad effectum, quæ à
fato dependet: vnde in officiis ſcripſit
Cicero Neceſſitati eſſe parendum. In
Græco epigrammate *πείρωμος αὐτὸν* ap-
pellata, quòd omnia audeat: ſit autem læ-
pius virtutis cauſa. *Iuſſus*) prædiximus
interdum dari litigantibus aduocatos à
Senatu. *Fuerunt*) aliquæ cauſæ. *Ex illa di-*

*offecit, quòd infirmitate vocis, mollitie frontis,
ne in publico diceret, impediabatur. Proinde
multū lege, ſcribe, meditare, vt poſſis, cūm vo-
les dicere: dices, cūm velle debebis. Hoc ſerè
temperamentum ipſe ſeruauit, non nunquam
neceſſitati, que pars rationis eſt, parui. Egi e-
nim quaſdam à Senatu iuſſus, quo tamen in
numero fuerunt ex illa Thraſea diuiſione, hoc
eſt ad exemplum pertinentes. Ad ſui Baticis
contra Babium Maſſam. quaſitum eſt an dan-
da eſſet inquiſitio: data eſt. Ad ſui ruruſus, iſdem
quærentibus de Cæcilio Claſſico. quaſitum eſt
an prouinciales vt ſocios miniſtrōſque Procon-
ſulis plecti oporteret: pœnas luerunt. Accuſa-
ui Marium Priſcum, qui lege repetundarum
damnatus utebatur clementia legis, cuius ſe-
ueritatem immanitate criminum exceſſerat:
relegatus eſt. Tuius ſum Iulium Baſſum, vt in-
cuſtoditum nimis & incautū, ita minimè ma-
lum: iudicibus acceptis in Senatu remanſit.
Dixi proximè pro Varenō poſtulate, vt ſibi
inuicem euocare teſtes liceret: impetratum eſt.
In poſteram opto vt ea poſſimum iubeam, que
me deceat vel ſponte feciſſe. Vale.*

uiſione Thraſea) ex ea diuiſione cauſarum,
quas Thraſea præcipiebat ſuſcipiendas:
hoc eſt id genus quod pertinebat ad ex-
emplum, vt ad eſſe Baticis, quòd expila-
ti eſſent à Bebio Maſſa & Cæcilio Claſſi-
co. *Exemplum*) vt bonos tueri, & malos
opprimere debeamus. *Bebium Maſſam*)
Hanc rem latius complectitur lib. vij. ad
Tacitum ſcribens: illic tamen nulla ex-
preſſè de inquiſitione ſit mentio, ſed cūm
referat fuiſſe damnatum, ſequitur vt præ-
ceſſerit inquiſitio. *Ruruſus*) ſecundò. nam
ter egit pro Baticis, quod lib. iij. ad Ma-
crinum teſtatur eſt: tertio ſe munere
ſunctum

ſunctum pro illis ſcribens, vnde ſubiu-
git iuſdem Baticis lamentantibus, quòd
Claſſico prouinciam ſpoliaſſet. conten-
tiō fuit an miniſtri eius venirent punien-
di, quòd operam ſuam ad turpe miniſte-
rium præſtaſſent. res iſta iam longa, &
præcedenti epiſtola cognita. *Prouinciales*)
Baticos, qui ſe implicauerant rapinis
Proconſulis: neque enim ita defendeban-
tur, vt negarent, ſed vt neceſſitati veniam
deprecarentur. eſſe enim ſe prouinciales,
& ad omne Proconſulum imperium
metu cogi. verum Secundus probauit mi-
niſterium eſſe crimen, & ideo multi da-
mnati. *Marium Priſcum*) Proconſulem
Africæ. luculenta epiſtola hoc iudicium
iam enarratum, vt Iuuenalem eundem
bis vellicantem omittamus. *Clemen-
tia legis*) quæ iubebat vt ablata reſtitue-
ret, verum maiore pœna digna flagitia
commiſerat, quibusdam crudeliter ex-
carnificatis. *Immanitate*) crudelitate, dum
accepta pecunia punit Equitem Roma-

num exilio, & ſeptem eius amicos morte.
Item alium Equitem Romanum multis
cruciatibus dilacerat. *Relegatus*) in exi-
lium actus interdicta vrbe Italiæque. *Tui-
tus*) vocabulum raro inuentu. Paulus ta-
men. ff. quinquageſimo titulo de vacatio-
ne, Qui publicum, inquit, negocium tui-
tus ſit: & cæteri Iuriſconſulti frequenter
dixere, tuitionem, vt Vlp. ff. xliij. Verbum
ſanè illinc deductum, vt ſecundum ali-
quos ædituus. *Iulium Baſſum*) qui for-
tius Bithyniam rediit reus. releg ex libro
quarto ſuper hoc epiſtolam, ad Verum.
Incuſtoditum) ſimplicem, improuidum,
dum munera contra legem accipit. *In Se-
nato*) in ordine Senatorio: veruntamen e-
ius acta reſciſſa teſtatur in Epiſtolis ad
Traianum. *Impetratum eſt*) hoc vidimus
libro quinto ad Verum. *Iubeam*) Senato-
res: nam prædictas cauſas egerat iubente
Senatu. *Quæ*) ea genera cauſarum quæ
mihi decori ſint, ac ſi ſponte feciſſem &
elegiſſem.

C. PLINIUS FABATO SVO S. 3.

Debemus) Qual-
ſata proſoceri
ſui villa ex ve-
tuſtate, quærit
præficere prædio aliquem
virum durum & agreſtem,
qui interſit operi reſcien-
do. *Natales tuos*) nobili-
tatem tuam manifeſtam
per Camillianam villam,
quam maiores tui tibi re-
liquerunt: an potius, quòd
ibi natus erat Fabatus.
Sunt qui legant nouales
tuos, ſcilicet agros, ppter
ſequentia, præfertim illud,
ruſticorum autem prædio-
rum adminiſtratio. *Noſtro-
rum*) ruralium. *Cuius*, Fa-
bati conſuetum apud Græ-
cos non modò poetas, qui-
bus maior licentia, ſed oratores etiam, à
plurali] tranſire ad ſingularē. quod no-
ſtri imitati non tamen ſine ratione, vt
hic, nam in illo pronomine, tuis, intelligi-
tur ex te Fabato. *Hic*) Romæ. *Iſtic*) Co-

Debemus me Hercule natales tuos
perinde ac noſtros celebrare, cūm
latitia noſtrorum ex tuis pen-
deat, cuius diligentia & cura hic
hilaris, iſtic ſecuri ſumus. Villa Camilliani
quam in Campania poſides, eſt quidem vetu-
ſtate vexata, ea tamen, que ſunt pretioſiora,
aut integra manent, aut leuiſſimè leſa ſunt.
Attendimus ergo vt quàm ſaluberrimè reſi-
ciantur. Ego videor habere multos ami-
cos, ſed huius generis, cuius & tu quæ-
ris, & res exigit, prope neminem. Sunt
enim omnes togati & urbani: ruſticorum
autem prædiorum adminiſtratio poſcit
mi. *Camilliana*) quæ quondam Ca-
milli fuerat. *Vexata*) exefa, comefa.
[concuſſa.] *Reſciantur*) reſtituantur,
reſarciantur. *Togati*) officiis ciuilibus
aſſueti.

Durum aliquem & agrestem) Celumella libro I. præmonco ne villicum ex eo genere seruorum, qui corpore seruorum, instituiamus, nec ex eo quidem ordine, qui vrbanas ac delicatas artes exercuerint. Socors & somniculosum genus id mancipiorum ocuis, campo, circo, theatris, aleæ, popinæ, lupanaribus confuetum. vt enim qui in villis intra cœpta morarentur, quam qui foris terram molirentur, sic [eos] qui sub vmbra ciuitatis intra mœnia desides cunctarentur, quam qui rura colerent, administrarentve, segeniores visos. Eligendus est rusticus operibus ab infante duratus, & inspectus experimentis, si tamen is non erit de iis præficiatur, qui seruitutem laboriosam tolerauerunt: mediæ sit ætatis & firmi roboris, peritus rerum rusticarum: aut certè maximæ curæ, quò celerius adificat: *Sordida*) vilis. *Solitudo*) quòd solus & sine vr-

durum aliquem & agrestem, cui nec labor ille grauis, nec cura sordida, nec tristis solitudo videatur. Tu de Ruso honestissime cogitas. Fuit enim filio tuo familiaris. quid tamen nobis ibi prestare possit, ignoro, velle plurimum credo. Vale.

banorum contubernio viuat: hinc Columella vetat nundinas villicum frequentare, vt semper in opere sit. *Honestissime*) cum honore tuo. est enim vir tibi amicus. *Familiaris*) domesticus. *Nobis*) in rem nostram. *Ibi*) in rebus rusticis. [*Possit prestare*) possit facere. Est alia lectio, Quid tamen noui sibi præstare possit ignoro. vt sit sensus, nescio quid noui præterquam consueuerat, quod non facit in re præfenti, sibi deponat, & assumat præstandum, quanuis credam habere bonam mentem præstandi plurima. in antiquo codice pro credo legitur scio.]

C. PLINIUS CORNELIANO SVO S. 31.

Vocatus) Seceferat Traianus ad Centumcellas, quòd consilii gratia Secundum cum multis Senatorum euocauerat: ibique Claudius Aristo ab inuidis accusatus absoluitur. Gallita adulterij rea cum adultero condemnatur, tertio die cognouerunt codicillos Iulij Tyronis, sed hæc iudicia remissione variabant: nam senatores adhibebantur cœnæ iucundissimi principis, & xeniis donabantur. Hæc Secundus amico suo Corneliano scribit: ac postremò portum à Traiano iam semistructum summa cum euidencia representari. *Euocatus*) ab vrbe accersitus. *In consilium*) ad sententiam dicendam, ad iudicandum. *Centumcellus*) abest à Corneto passuum milia decem, portus celebris arcem habens munitissimam, cui ciuitati veteri nomen est: olim Centumcellensis portus: paruo enim spa-

Vocatus in consilium à Casare nostro ad Centumcellas (hoc loco nomen) longè maximam cepi voluptatem. Quid enim incundius quàm principis iustitiam, grauitatem, comitatem, in secessu quoque ubi hæc maximè abest Centumcellensis oppidi locus à Barbaris dirutus, in quo diuum Augustinum libros de trinitate tradunt scripsisse. Neque in hoc [Gaspar] Blondus est audiendus. cum refert Plinium dicere Adrianum Imperatorem centum iudicibus ad audiendas publicè causas se præsentem institutis cellas totidem ædificasse, cum neque Adrianum, sed Traianum, neque centum cellas totidem iudicibus excitasse tradat. Centumcellas oppidum fuisse Italiæ sæpe fit mentio in libello Gortico, quem Leonardus Aretinus latinitate donauit. hodie quoque ad Grauisacas portus vetustissimus extat, in cuius ostio insulæ

forma cum dimidiata turri. [Ptolemæus iuxta Populoniam Rufellas locat. Strabo post Grauisacas regis villam, Maleoti Pelasgi regiam. *Hoc nomen*) est. *Loco illi*) Cen-

Recluduntur) ostenduntur, aperiuntur hæc virtutes. *Iudicis*) Traiani. *Ephesiorum princeps*) primus in vrbe Epheso. Ephesus ciuitas loniæ celeberrima, & portus in sinu. Herodot. Lydia esse dicit, vocatur & Smyrna, ab Amazone Smyrna appellata, & Sermona, & Ortygia, & Ptelea. ibi erat tēplum Dianæ. vrbs in cauo loco condita, tempestate submersa fuit multis interemptis. Lyfimachus ciuitatem transtulit, vbi nunc est, quam ab vxore sua Arfinoen nominauit, sed eo mortuo priorem appellationem resumpsit. Hæc Stephanus. *Innoxia popularis*) populo gratus sine damno alicuius, vel innoxia popularitatis, ad idem. *Inde*) quia populo erat acceptus *Inuidia*) orta est in eum *Delator*) accusator. [*Disimilis*) malus. *Immissus*) subornatus & instructus in illius accusatione. *Ab disimilissimè*) à pessimis & populo ingratis. *Vindicatus*) irrogata accusatori merita pœna. *Honores*) magistratus. *Suam dignitatem*) nam mariti honor ad vxores redunt. *Vlpianus*. ff. i. *Fœmina*) nuptæ clarissimæ personis clarissimarum personarum appellatione tenentur, fœminis enim dignitatem clarissimam mariti tribuunt. *Centurionis amore*) capta desiderio centurionis cum quo adulterium committebat. *Maritus*) Galittæ coniux scripserat. *Legato Consulari*) nam centurio Tribuno, Tribunus Legato paret. Tribunus igitur Legato Consulari rem scripserat, ille verò Traiano. *Excussis probationibus*) diligentè examinatis testibus. *Centurionem exautorauit*) remouit à primipilatu secundum leges. Arrianus de re militari, adulterio vel aliquo iudicio publico damnati, inter milites non sunt recipiendi. Auctorare autem est pecunia

tum cellarum. *Iustitiam, grauitatem*) in cognoscendo & iudicando. *Comitatem*) in conuiujs.

recluduntur, inspicere? Fuerunt varia cognitiones, & quæ virtutes iudicis per plures species experirentur. Dixit causam Claudius Aristo princeps Ephesiorum, homo munificus, & innoxia popularitatis: inde inuidia, & ab disimillimis disimilis delator immisus. Itaque absolutus vindicatusque est. Sequenti die audita est Galitta adulterij rea. Nupta hæc Tribuno militum honores petituro, & suam & mariti dignitatem centurionis amore maculauerat. maritus Legato Consulari, ille Casari scripserat. Casar excussis probationibus, centurionem exautorauit, atque etiam relegauit. Supererat crimini, quòd nisi duorum esse non poterat reliqua pars vltionis, sed maritum non sine aliqua reprehensione patientia, amor vxoris retardabat: quæ quidem etiã post

addicere sibi aliquem: exautorare verò, à mercede constituta remouere. aliquando tantummodo pro repudiare sumitur. Macrobius, Exautorata, inquit, verba iam defuera & abolita: sic Seruius dixerat sententiam exautorari. seruauit legis ordinem Traianus, quæ præcipit ab adultero accusationem incipiendam: neque aliter ad mulierem perueniendum, nisi illo reo peracto. Et præter Vlpianum Marcellus, Nupta, inquit, non potest accusari non tantum ab eo, qui adulterum accusauit, nec obtinuit, sed nec ab alio quidem si adulter absolutus est: proinde si per collusionem cum adultero constituerit, fueritque absolutus, dedit mulieri nuptæ aduersus omnes securitatem. *Crimini*) adulterio. *Nisi saltem*) ad minus. nam adulterium non potest esse vnus tantum. *Reliqua pars vltionis*) vt Galitta puniretur. *Retardabat*) ab accusatione. Domitianus Equitem Romanum ob reductam in matrimonium vxorem, cui dimissæ adulterij crimen intenderat, condid. ij.

demnauit. *Non sine reprobatione* criminis lenocinii. Seuerus & Antoninus Imperatores, Crimen lenocinij contrahunt, qui deprehensam in adulterio vxorem in matrimonio retinuerunt. Marcellus ad legem Iuliam de adulteriis, & stupro, Ma-

Delatum) accusatum.

Adulterium) Papinianus ad legem Iuliam de adulteriis & stupro. Lex Iulia stuprum & adulterium promiscuè appellat, sed propriè adulterium in nuptam committitur, propter partum ex altero conceptum composito nomine. *Æmulum*) riualem ceterionem. *Remouisse*) relegasse. *Admonitus*) à Traiano. *Vt perageret accusationem*) vt vxorem Galitam condemnandam curaret. Peregisse autem, vt Iurisconsultus ff. quadragessimooctauo ad legem de adulteriis asserit: non aliter quis videtur, nisi & condemnauerit. Adulterij autem accusatio ex consensu Iurisconsultorum imprimis ad maritum pertinet: & marito iure mariti accusanti illi præscriptio obicitur: si lege prodidisse dicatur, ob hoc quod aggressus accusationem adulterij, accusare desistit, quique in adulterio deprehensam retinuerit, in eum pœna statuta. cuius metu quanquam inuitus Tribunus vxorem ream peregit. *Inuito accusatore*) nã adulterium publicum crimen est, & reip. causa constitutum. Vlp. enim de publicis iudiciis, Non omnia inquit iudicia in quibus crimen vertitur, publica sunt, sed ea tantum, quæ ex legibus iudiciorum publicorum veniunt, vt Iulia maiestatis, Iulia de adulteriis. vnde non in manu mariti erat ab accusatione desistere, veram ponamus alio casu destitisse, alium exercere utile erat: nam & pater adulteræ & alii accusare poterant, si prius adulterum condemnassent. *Relicta pœnis*) damnata pœnis lege Iulia de adulteriis constitutis, quæ te-

riti lenocinium lex coercuit, qui deprehensam vxorem in adulterio retinuit, adulterumque dimisit: debuit enim vxori quoque irasci, quæ matrimonium eius violauit.

delatum adulterium domi habuerat, quasi contentus æmulum remouisse. Admonitus, vt perageret accusationem, peregit inuitus, sed illam damnari etiam inuito accusatore necesse erat: damnata, & Iulia legis pœnis relicta est. Caesar & nomen centurionis, & commemorationem disciplinae militaris sententiae adiecit. ne omnes eiusmodi causas reuocare ad se videretur. Tertio die inducta cognitio est multis sermonibus, & vario rumore iactata Iulij Tyronis codicillis, quos ex parte veros esse constabat, ex parte falsi dicebantur. Substituatur crimini Sempronius Senecio Eques Romanus, & Eurythmus, Caesaris libertus, & procurator. Hæredes, cum Caesar esset in Dacia, communiter epistola scripta petierant vt susciperet cognitionem: suscepit. reuersus diem dixerat: & cum ex hæredibus quidam quasi

meratores aliarum nuptiarum gladio punit. *Sententia adiecit*) postquam pronunciauit de supplicio, adiecit huic sententiæ se suscepisse hanc cognitionem adulterij propter disciplinam militarem, quam corrigere pertinebat ad se: nam post Augustum iam collapsam militarem disciplinam Traianus seuerissimè restituit. *Eiusmodi*) adulterij. flagrabat enim orbis innumeris adulteriis, quod Iuuenalis notabiliter flagellat. *Reuocare*) ab ordinariis magistratibus, vt à Prætoribus sibi vindicare. *Iactata*) priusquam introducerentur vulgata. *Codicillis*) de testamento. *Substituatur crimini*) accusabantur, agebantur rei tanquam id crimen fecissent. *In Dacia*) dum bellum gereret contra Decibalum Dacorum regem, cui bis intulit bellum. *Communiter*) ex

consensu omnium. *Diem dixerat*) dicitauerat partes ad constitutum diem. *derat diem quo in ius conuenirent,*

Reuerentia) respectu

Traiani, quod eius libertus esset. *Remittere accusationem*) iudicio absolverent, & ab accusatione liberarent. *Dixerat*) Traianus. *Polycletus*) quem scribit Tacitus vnum ex libertis magna Neronis spe [missum in Britanniam] ad gignendam autoritate sua inter legatum & procuratorem concordiam, & ad rebelles barbarorum animos pace componendos: nec defuit Polycletus quo minus ingenti agmine, Italiæ Gallique grauis, postquam Oceanum transierat militibus quoque Ro. terribilis incederet. sed hostibus irrisui fuit apud quos flagrante etiam tum libertate, nodum cognita libertinorum potentia erat: mirabaturque quod dux & exercitus tanti belli confessor feruienti obediret. Et Dion inquit, Seorsum à Nerone Polycletus agebat, populabatur, rapiebat omnia quæcunque poterat. Hinc apud Tacitum legitur libertum Vitellii Asiaticum potentiam æquasse Polycletos, Patrobios & vetera odiorum nomina. Non erat igitur Traianus alter Nero, qui tantum libertis suis permitteret rapinarum. amavit quidem ille suos libertos, sed vt eos libertos non dominos haberet. vnde in Panegyrico scripsit, Tu libertis tuis summum quidem honorem, sed tanquam libertis habes: abundeque sufficere his credis, si probi & frugi existimentur. Scis enim præcipuum esse iudicium non magni principis magnos libertos. *Dilationem*) comperendinationem. *Potentibus*) Senecioni & Eurythmo. *Exacto tempore*) cum aduenisset dies designatus cognitioni. *Confederat*) pro tribunali

reuerentia Eurythmi remitterent accusationem, pulcherrimè dixerat, Nec ille Polycletus est, nec ego Nero. Indulserat tamen petentibus dilationem, cuius tempore exacto confederat auditurus. A parte hæredum intrauerunt duo: omnino postularunt, vt omnes hæredes agere cogerentur, cum detulissent omnes, aut sibi quoque desistere permetteretur. Locutus est Caesar summa grauitate, summa moderatione: cumque aduocatus Senecionis & Eurythmi dixisset suspicionibus relinquere reos, nisi audirentur, Non curo (inquit) an isti suspicionibus relinquuntur, ego relinquitur. Dein conuersus ad nos, Eurythmi quid facere debeamus? Isti enim queri volunt quod sibi licuerit non accusare: tum ex consilij sententia insit denunciari hæredibus omnibus, aut agerent, aut singuli approbarent causas non agendi, alioqui se vel de calumniis pronunciaturos. Vides quàm honesti, quàm seueri dies, quos incundissimè

cum Senatoribus, quos habebat in consilio auditurus vtrasque partes. *Intrauerunt*) ad dicendam causam venerunt. *Agere*) dicere causam. quia hæredum quidam Eurythmo accusationem remittebant. *Detulissent omnes*) vno consensu accusationem omnes inchoassent: aut si illi desisterent ab accusatione, sibi quoque liceret abire. *Suspicionibus relinquere reos*) quod non omnes suspicarentur reos non carere crimine, si respectu Caesaris contra illos agere desisterent. *Isti*) Senecio & Eurythmus. *Ego*) quod videntur desistere mea causa non reorum. *Nos*) Senatores. *Insuade*) scitis, vel *parasio*) conuincite, decernite: *Isti*) hæredes. *Volunt queri*) volunt vt queramus. *Quod sibi licuerit non accusare*) quod possunt iure desistere ab incepta accusatione. *Consilij*) Senatus. *Agerent*) persequerentur: *ad. iij.*

acculationem. *Pronunciaturum*) damnatur hæredes. *De calumnia*) quæ est vexatio alicuius in litibus per fraudem & frustrationem. nam calumniari est morari, & frustrari à verbo caluo: & calumniari est falsa crimina intendere secundum Marcellum ad Senatusconsultum Turpilianum. & calumniatoribus poena lege Rhemia irrogatur, contra quos Imperatores Honorius & Theodosius hæc constituerunt. Quisquis inquitur crimen intendit, non impunitum fore nouerit li-

Remissiones) voluptates, solatia. *Cæna*) principis Traiani. *Modica*) cœna frugis (exemplo diui Augusti, qui cœnam ternis ferculis, aut cum abundantissimè senis comæbat, ut non nimio sumptu, ita summa comitate, ut qui tacentes vel summis fabulantes ad comitæ sermonis prouocaret.) *Si principem cogites*) respectu maiestatis Cæsaris. Solent enim propter summam fortunam principes viuere lautissimè. In Panegyrico Traianum laudat, quod cœnæ Romanos adhiberet, & quam frugalitate contraheret, humanitate extenderet. *Acromata*) integrum est acromata, sed per contractionem fit acromata, quæ secundum Suidam & Gellium interpretes, sunt auscultationes. Antisthenes dixisse traditur, cum vidisset adolescentem luxuriosum acromatibus deditum, Miserrum te adolescens, qui nunquam audisti summum acroma, id est tuam laudem. Facit hic opportunè ut acromata intelligamus histriones & mimos. Marcus Tullius pro Publio Sestio, Ille ipse maximè ludius, non solum spectator, sed actor, & acromata. [Tranquil. in Augusti. Et aut acromata & histriones cœnis interponebat. Plutarchus in symposiis acromata refert solita esse introduci in conuiuio.] Lamprius in Alex. omnia acromata populo donauit. Athenæus tradit Antiochum regem in conuiujs acromatibus illuisse:

remissiones sequebantur. Adhibebamur quotidie cœna. erat modica, si principem cogites: interdum acromata audiebamus, interdum iucundissimis sermonibus nox ducebatur. Summo die abeuntibus nobis (tam diligens in Cæsare humanitas fuit) xenia sunt missa. Sed mihi ut grauitas cognitionum, consilij honor, suauitas simplicitasque conuictus, ita locus ipse periucundus fuit. Villa pulcherrima cingitur viridissimis agris: imminet littori, cuius in sinu quàm maximus portus, velut amphitheatrum. Huius sinistrum brachium firmissimo opere munitum est: dextrum elaboratur. In ore portus insula assurgit, quæ illatum vento mare, obiacens frangat, tutumque ab utroque latere decursum nauibus præstat. Assurgit autem arte

& in acromatibus fuisse voluptatem, Cleopatramque cum Antonio celebrasse Athenis bacchanalia in theatro, ministratibus ei acromatibus consuetis ex Italia accersitis ad spectaculum omnium Græcorum, unde Antonium seipsum edicto iussisse per omnem Græciam appellari Dionysium. Vbi Antiochi regis nimiam comitatem in conuiuio ostendit. Degustabat, inquit, reclus, aliquando stans ante alios simul etiam cum acromatibus colludens, id est mimis. sequitur enim, Saltabat tanquam mimorum vnus. Interdum pro choris ac lusibus idem vsurpauit. Adhæc vocabantur acromatica in quibus philosophia re-

motior, subtiliorque agitabatur: quæque ad naturæ contemplationes disceptationesve dialecticæ pertinebat. lege Gellium libro decimonono, capite quarto. *Iucundissimis sermonibus*) conuenit cum illo panegyrici, Tua benigna inuitatio, & sbeales ioci & studiorum honor. *Xenia*) munera hospitalia. *Consilij honor*) quia constituit Cæsar, quæ Senatores consulurant. habitus ergo contentibus honor. *Villa*) Centumcellæ

Visenda) mirabili: nam & insula manufacta erat. *Latissima nauis*) pōtonem intelligit, hodie quoque sic appellatum: quo, loco pontis in traiciendis fluminibus vtuntur. Cæsar, Ad reliquos milites equitèsq; transportandos: pontones, quod est genus nauium Gallicarum, Lyssi reliquit. Autor est Papius huius generis nauium meminit Gellius. Adhæc Aufonius in monosyllabis dubitat, Pontonem nauem esse contabulatam in duabus lintribus

extructam, an pontem [lintribus in geminis constratus ponto sit, an pons.] *Prouehit*) in alium vehit ad augendum insulam. *Hæc*) saxa. *Aggere*) coaceruatione. *Dorsum*) tumulus. sic Virgilius, Dorsum immane mari summo. *Impactos*) impulsos. *Elidit & tollit*) secutus est ordinem. *Canum*) spumosum. euagatur hic Secundus. *Pila*) maiores lapides. Dionysius Pilam fuisse angularem monstrat libro tertio historiarum: Petra inquit est angularis in foro: super qua posita sunt spolia tergegeminorum Albanorum, sed arma quidem collapsa sunt vetustate: petra verò appellationem seruat: Pila dicta Oratia. Apuleius vocat pilam medium, quæ statuli trabes sustinet, & Vitruuius pilam agere ædificia, per pilas struere. *Enatam*) genuinam, naturalem. *Portus*) appellatur conclusus locus, quò importantur merces, & inde exportantur, Vlpiano de verborum significationibus tradente *Nomen autoris*) dicitur Traianus portus, &

tunc villa, postea extracto portu in oppidum auctum propter opportunitatem comæatum. *Velut amphitheatrum*) in formam rotundam quale sit amphitheatrum: cuius modum alibi expressimus. *Firmissimo opere*) solido munimine, & mole. *Elaboratur*) labore summo constructur. *Insula*) non admodum magna, sed quæ incurrentes fluctus frangat, & arceat. *Obiacens*) obstant. *Vtroque*) habebat enim portus ille duo ostia.

visenda, ingentia saxa latissima nauis prouehit. Contra hæc alia super alia deiecta ipso pondere manent, ac sensim quodam velut agere construuntur. Eminent iam, & apparet saxæum dorsum, impactosque fluctus in immensum elidit, & tollit. Vastus illic fragor, canumque circa mare. Saxæ deinde pilæ aduiciuntur, quæ procedente tempore enatam insulam imitentur. Habebit hic portus etiam nomen autoris, eritque vel maximè salutaris. Nam per longissimum spatium litus importuosum hoc receptaculo vtetur. Vale.

Prolemæus post Populoniæ Traianum locat portum: nam Traianus Anconitanum portum ex pecunia sua tutiorem reddidit: sicut testatur vetus elogiū, quod adhuc illic extat. sed Centumcellarum portum primus ipse construxit, & appellationem à conditore accepit: vtuntur ferè in medio Italiæ, vt ille mari Adriatico, hic Tyrrheno seruiret. [quem sanè puto, Iuuenalem monstrasse per illa, tandem intrat positas inclusa per æquora moles, Tyrrhenamque Pharon, porrectamque brachia rursus, Quæ pelago occurrunt medio, longèque relinquunt Italiæ: non sic igitur mirabere portus Quos natura dedit] nisi quis potius respiceret Hostiensem portum: nam & ipse in mari Tyrrheno, quem memorat Tranquillus Claudium struxisse, circumducto dextro sinistroque brachio, & ad introitum profundo iam solo mole obiecta, quam quo stabilis fundaret, nauem antè demersit, quæ magnus o-

beliscus ex Ægypto fuerat aduectus, congestisque pilis superposuit altissimam turrim in exemplum Alexandrinæ Phari, vt ad nocturnos ignes cursum nauigia dirigerent, viderint illi qui portum Anconi-

tanum intellexerunt, cum Ancon sit ad mare Adriaticum. *Impertuosum*) inhospitale, quia ab eo vsque ad Ostiam nullus celebris portus enumeratur.

C. PLINIVS QVINTILIANO SVO S. 32

*Q*uamvis) Offert dono Quintiliani filia nuptæ Nonio Celeri. I. millia nummum: plus oblaturus, si consideret à modestia patris hoc posse impetrari. *Tutily neptem*) filiam Tutilii vxorem duxit Quintilianus, ex qua filiam suscepit, quam Nonio Celeri desponsauit. Idem libro tertio commemorat Tutilium ætatis suæ Rhetoricæ scriptorē. *Nonio Celeri*) Nonium Celerem cum Iunio Quintiliano consulatum gessisse Frontinus Autor. Martialis ad Auctum scribens, testatur Celerem fuisse virum integrum, & Hispaniæ Proconsulem. libro, inquit sexto, Gratum est quod Celeri nostros legis Aucte libellos. Si tamen & Celerem quod legis Aucte iuuat. Ille meas gentes, & Celtas rexit Iberos. Nec fuit in nostro certior orbe fides. Maior me tanti reuerentia turbat, & aures Non auditoris, iudicis esse puto. Vnde honestissimum virum Secundus appellat. Caninio Celere oratore vsus est philosophus Antoninus. *Nitoris*) maioris cultus. *Conditiones*) gradus dignitatum. *Comstatu*) ancillarum, & famulorum. *Quibus non quidem dignitas augetur, tamen ornatur*) vestis & comitatus non faciunt homines digniores, sed ornant & expoliunt. [*Instruitur*] in quem sensum videtur accepisse Tranquil. in Vespasiano. Vitellij inquit, hostis sui filiam spendidissimè maritauit: dotausque etiam & instruxit. scilicet suppellectili marziali excoluit. [*Animo beatissimum*]

*V*anuis & ipse sis continentissimus, & filiam tuam ita institueris, vt decebat filiam tuam, Tutily neptem, cum tamen sit nuptura honestissimo viri, Nonio Celeri, cui ratio ciuiliū officiorum necessitatem quandam nitoris imponit, debet secundum conditiones mariti, veste, comitatu augeri: quibus non quidem augetur dignitas, ornatur tamen, & instruitur. Te porro animo beatissimum, modicum facultatibus scio. Itaque partem oneris tui mihi vindico, & tanquam parens alter puellæ nostræ confero quinquaginta millia nummum: plus collaturus, nisi à verecundia tua sola mediocritate minusculi impetrari posse considerem, ne recuses. Vale.

quia summus dicendi rhetor & artifex. Iuuenalis felicem eum vocat, & diuitem: hic verò noster modicum facultatibus, respectu sui, qui fuit ditissimus: at Iuue. respectu aliorum rhetorum pauperum, & quod ex tenui facultate ad honestas opes processisset. *Tui oneris*) vt instruat honestè: nam suscepit Fabius onus instruendæ filia suæ, post obitum suum cunctis facultates illi relicturus: iam enim mares interierant, quod dolenter luxit in Institutionibus. *Plus collaturus*) maiori summa te iuuissem. quam gratus in præceptorem Secundus, qui nec egentem, nec rogantem opibus iuuat. *Collaturus*) contulisset. participium futurum præteriti significationem sustinens. *Sola mediocritate*) oblatione. *L. festinum*) quod minus dicit fuisse mediocre.

C. PLIN.

C. PLINIVS ROMANO SVO S. 33

*G*loriantur se egisse auid centumuiros pro Actia Variola in magna auditorum corona, & vario euentu. Præmittit igitur amico Romano quicquid in causa acciderit, & artes suæ orationis detegit, quam refert à quibusdam comparari ei quam dixit Demosthenes pro Ctesiphonte. iudicemque huius Romanum facit. *Tollite sancta inquit*) carmen ex octauo Æncidos, vbi Vulcanus Æneæ fabricaturus arma, iubet vt Cyclopes, quæ in manibus habebat, deponerent, cum magis

Ollite cuncta, inquit, captosque auferte labores. seu scribis aliquid, seu legis, tolli, auferrè iube, & accipe orationem meam, vt illi arma diuina. Num superbius potui? reuera, vt inter meas pulchram. Nam mihi satis est certare mecum. Est hæc pro Accia Variola & dignitate persona, & exempli raritate, & iudicij magnitudine insignis. Nā femina splendide nata, nupta prætorio viro, ex hæredata ab octogenario patre, intra vndecim dies, quā ille nouercam ei amore captus induxerat, quadruplici iudicio bona paterna repetebat. Sedebat Iudices centū & octoginta. (Tot enim quatuor

rgentia forent elaboranda. *Id*) Vulcani ministri Brontes & Steropes, & nudus membra Pyragmon, arma diuina, summa, & Vulcani iussu decocti in manus acceperunt. *Num superbius potui?*) loqui de me & rebus meis, cum me Vulcano, mea verò scripta comparem diuinis Æneæ armis? Neque omnino iocatur cum amico, sed ridendo putat vera dicere: nam sequitur re vera, vt inter meas orationes existimo hanc pulchram: *Vt inter meas*) respectu mearum orationum, quæ non sunt comparandæ aliorum diuinis orationibus. *Certare mecum*) contendere vt efficiam meliores orationes, quam antea fecerim, & nō superare Demosth. vel Cicer. *Accia Variola*) Sidonius Apollinaris lib octauo ad Rusticum scribēs, huius actionis mentionem fecit. C. Plin. inquit, pro Accia Variola plus gloriæ de Centūvitali suggestu domū retulit, quam cum M. Vlpio Traiano incomparabili principi incomparabilem panegyricum dixit. Variam verò Heliogabali auiam Lampridius monumentis protulit. [*Iudicij magnitudine*] M. Tullius in Verrem, iam nunc mente & cogitatione perspicio, quæ tum studia hominum, qui concurrus futuri sint: quantum magnitudo iudi-

cii sit allatura.] *Splendide nata*) ex equestri familia edita. *Quam*) postquam. *Ille*) pater Variolæ. *Captus amore*) dammandus amor in iuvene, sed in sene detestandus. *Induxerat nouercam es*) sibi vxorem in domum introduxerat, & nouercam Variolæ. *Quadruplici iudicio*) apud Centumuiros, vbi fiebant quatuor iudicia, idco erant totidem Tribunalia. Hoc indicatur, non solum testimonio Secundi, dicentis, tot enim quatuor consiliis conscribuntur, sed etiā Fabii cōtestatis quatuor iudicia cōgregari moris fuisse apud Centūuiros. Hęc tamē alibi melius enarrata. *Cētum & octoginta*) [Opinor legēdū centū quadraginta.] nā primū terni ex singulis tribubus Iudices electi sunt: [cū decuriæ iudicum tres tantum essent,] ita vt essent numero centum quinque, [postea aucti, vsque ad centum octoginta] obtinuit tamen vsus, vt Centumuiros dicerentur, Varro enim in Re rustica] inquit, Centumvitalis iudicii numerus non fuit ad amissum, vt cūm dicimus mille naues iisse ad Troiam. [postea quarta decuria ab Augusto addita, & quinta à Caligula, creuit iudicum numerus ad centum septuaginta quinque: qua deinde sublata, restitit numerus intra centum quadra-

ccc. j.

ginta, seruata semper priore appellatione centumvirorum. tamen si legerim apud Ciceronem pro Planco c. xxv. iudices e-

Consijs) iudicij, decurijs. *Conscribuntur*) in anti qua lectione fuit, colliguntur. *Ingens* *utrinque aduocatio*) magnus aduocatorum numerus adue nerat, qui pro vtraque parte aderat, & erant innumera minorum iudicum sedes, ingensque auditorum corona. [*Præstantium*) Auditorum exi stentium ante magna sub sellia, quæ sunt minorum iudicum sedes. in ali quibus exemplaribus ha betur, prehensantium.

Latisimum iudicium) pro pter multitudinem iudi cum. *Multiplicis circulo*) multiplicata corona. *Ad hoc*) præterea. *Stipatum*) septem auditorum fre quentia. *Basilice*) Iulij, in qua Centumuiralia iudi cia agebantur, quod alibi notaui mus, & Martialis testatur, iam clamor, centum que viri, densumque corona Vulgus, & infanti Iulia tecta placent. Vbi deceptus interpres Iulia templa Capitolium expo suit. *Quæ*) partim. dicendi modus orna tus: erant tamen discreta sexu loca. *Quod difficile*) erat ex superiori parte. *Et visendi*) quod facilius erat. *Patrum*) an exemplo huius iudicij possent liberos exheredare. *Filiarum*) ne possent instinctu nouerca rum exheredari. *Nouercarum*) an liceret institui hæredes à marito præteritis pri uignis. *Consijs*) iudicij. *Vicimus*) superio res fuimus. pro nobis pronunciatum est. Paulus. ff. xlij. de re iudicata. Inter pares numero iudices. si diuersæ sententiæ pro ferantur, in liberalibus quidem causis se cundum quod à diuo Pio constitutum est, pro libertate constitutum obtinet: in aliis autem casibus, quod in publicis iudi cijs obtinere oportet. [*Iudicibus*) Cen tumuiralibus. nam in quatuor tribunalia discreti erant Centumuiui. Aduocatis no bis & compatronis aduersariisque, acci-

questris ordinis principes sedisse, nisi mendam illic existimaret volumus. tunc enim equitum decurij tres tantum erant.

consilijs colliguntur) *ingens utrinque aduocatio, & numerosa subsellia*: præterea *densa circumstantium corona, latissimum iudicium multiplici circulo ambibat*. *Ad hoc stipatum tribunal, atque etiam ex superiore Basilice parte, qua feminae, qua viri, & audiendi, quod difficile, & quod facile visendi studio imminebant*. *Magna expectatio patrum, magna filiarum, magna etiam nouercarum. Secutus est varius euentus. Nam duobus consilijs vicimus, totidem victi sumus. Notabilis prorsus res & mira eadem in causa, iisdem iudicibus, iisdem aduocatis, eodem tempore tanta diuersitas accidit casu, quod non casus videretur*. *Victa est nouerca: Ipsa hæres ex parte sexta, Victus Suburranus, qui exheredatus*

dit tanta diuersitas casu & insperato: quæ res tamen non videtur fortuita] *Diuersitas*) sententiarum. *Casu*) nam fortuna plurimum in iudicijs dominatur. *Vista est*) nouerca. hoc videtur factum contra leges quibus nunc utimur: nam Martia nus ff. quinto, Si pars, inquit, iudican tium de inofficioso testamento contra te stamentum, pars secundum testamentum sententiam dederit, quod interdum fieri solet: humanius erit sequi eius partis sen tentiam, quæ secundum testamentum spectauit: nisi apertè iniquè secundum scriptum hæredem pronunciasse appare bit, quod fortasse iudices in hoc sunt in tuiti. *Sexta parte*) assis, in quem tota hæ reditas diuiditur. *Suburranus*) filius nouercæ, & priuignus senis illius octogena rii. Non tamen credo eundem esse: cuius paulo post sit mentio. Et Spartianus refert sub Traiano bis Consulatum gessisse. [*In quibusdã exemplaribus legitur Suberinus*. sed de nomine quod alibi nõ reperitur, nõ contèdo. Quauis in epistolis apud Ciceronẽ legatur, C. Suberinus Calenus].

A patre) suo vero, & na turali. *Alieni*) patris. *Actia Variole*) sui autem vitrici. *Sui*) bona legitimi sui patris, quæ non audebat pe tere, quia iure fuerat ex heredatus. *Non poterat*) scire. *Artificium*) artificium meum, & *Stutium*: cur hæc sim præfatus. *Quam*) orationem. *Arguta diuisione*) subtili partitione, quamuis sit aliqua diffe rentia, inter partitionem & diuisionem. Est autem diuisio rerum plurium in singulas: partitio, singula rum in partes discretio. Valet diuisio plurimum in causis: namque per illam consequimur modum, & finem, & qui rectè diuise rit, non poterit in rerum ordine errare. *Narratiunculis pluribus*) hæc oratio plures status complectebatur: vnde necesse fuit plures habere narratio nes. *Varietate*) prout res exigebant, interdum gra ui, nonnunquam medio cri, quandoque attenuato dicendi genere, quoties que admonebatur digres sionibus, & non intempe stiuus amœnitatibus, ab i tinere discessit. *Renouatur*) delectat tan quam noua. licet enim in medio orationis attentos auditores facere. *Elata*) excelsa, grandia. *Pugnantis*) acris, vehementia, nam tota prope in contentione dicendi erat. Eam opinor fuisse, quam libro pri mo Arrio emendam miserat. *Subulia*) propter computandi necessitatem, quod facit M. Tullius in Verrem, vbi de Sicilia decimis agit. *Calculos tabulamque*) qui bus computare solemus: vnde libro nono apertius, calculo dixit ostendam. *Tabulam autem intelligit calculatoriam*. [*Centumuirale*) iudicium.] *Privati*) pertinentis tantum ad Actiam, & aduersarios, non ad exemplum. *Dedimus vela indignationi*) vsi sumus exaggeratione, & totis nixi vi-

à patre, singulari impudentia alieni patris bona vindicabat, non ausus sui petere. *Hæc tibi exposui, primum, ut ex epistola scires, qua ex oratione non poterat: dein de (nam detegam artes) ut orationem libentius legeres, si non legere tibi, sed interesse iudicio videreris. Quam sit licet magna, non despero gratiam breuissimè impetraturam. Nam & copia rerum, & arguta diuisione, & narratiunculis pluribus, & eloquendi varietate renouatur. Sunt multa (non audem nisi tibi dicere) elata, multa pugnantis, multa subtilia. Interuenit enim acribus illis, & erectus frequens necessitas computandi, ac penè cal culos, tabulamque poscendi, ut repente in priuati iudicij formam Centumuirale vertatur. Dedimus vela indignationi, dedimus iræ, dedimus dolori: & in amplissima causa, quasi magno mari pluribus ventis sumus vecti. In summa, solent quidam ex contubernali bus nostris existimare, hæc orationem (iterum dicam) præcipuam, ut inter meas, cæs. τὸν Κτη σιΦῶντος esse. an verè, tu facillimè iudicabis, qui tam memoriter tenes omnes, ut conferre cum hac, dum hæc solam legis, possis. Vale.*

ribus, dum indignabamur nouercas, & priuignos aliena inuadere. *Mari*) perstat in translatione verborum, cum prius dixisset vela. *Venti*) affectibus, motibus animi, indignatione, ira, dolore. hic excedit stilum epistolarem: grandior enim est, & hoc satis elucet, quam ut magis probetur. *Hanc orationem*, cæs. τὸν Κτη σιΦῶντος, id est optimam, & similem ei orationi quam Demosthenes dixit pro Cresphonte. Hic cum Demostheni coronam pro reparatione murorum vrbs Athenarum decreuisset, Aischines inuidia motus Cresphontem accusauit, tanquam iniuste fecisset, & pariter in Demosthenem inuictus est acerrimè: verum Demosthenes elegantissima & copiosissima ecc. ij.

oratione Ctesiphontem defendit, & accusatorem vicit. *Vt inter meas*) si reliquas meas orationes consideraueris: nam sicut Demosthenis pro Ctesiphonte oratio aliarum pulcherrima, sic ista mearum. *Iterum dicam*) quia iam dixerat, vt in-

ter meas pulchram. *An Verè*) illi iudicent. *Omnes*) meas orationes. *Conferre*) comparare alias. *Hac*) pro Variolas scilicet potes iudicare ex sola lectione huius, an sit potissima aliarum.

C. PLINIUS MAXIMO SVO S. 34

Recè) Maximi munus gladiatorii Veronensibus editum in funere vxoris commendat: dolet tamen Pantheras non aduenisse in tempore, vt pariter daret spectaculo. *Gladiatorium munus*) quod in funere illustrium dari populo notum: est tanquam lugubre spectaculum. *Veronensibus nostris*) in Transpadana regione, in qua & Comum patria nostra, sic Brixiam libro primo appellauit, ex illa nostra Italia, vel quos patrociniò suo tuendos susceperat. Sic ad Sabinum Firmanos suos dixerat: an cum quibus propter viciniam, & elegantiam ingeniorum, multæ necessitudines intercessissent: nam & filiam Quintilianum, quam ornandam susceperat, suam appellauit: an quia erant maxima necessitudine coniuncti: Minutio enim scribens dicet, quo amicus tuus, immò noster vteretur. *Quid enim non commune amicis?* nam ridiculum esset per hoc dicere Cæcilium Veronensem, cum vbique se Comensem fateatur. *Suspiceris*) veneraris. *Inde*) ex Verona. *Funeris*) in quo consueuerat antiquitas dare munus gladiatorium. *Consensus*) conspiratione Veronensium, vbi amphitheatrum adhuc extat spectaculorum gratia constructum. *Durum*) rusticum, improbum. *Egregie*) fecisti. *Facile*) citus. *Liberalis*) multis paribus datus. *Africana*) Pantheræ, quas Africanas dici Plin. lib viij. capite decimo octauo tradit. Senatus, inquit, consultum fuit vetus, ne liceret Africanas in Italiam vehere: contra hoc tulit

Recè fecisti, quod gladiatorum munus Veronensibus nostris promissisti, à quibus olim amaris, suspiceris, ornaris. Inde etiam vxorem charissimam tibi probatissimam habuisti: cuius memoriæ aut opus aliquod, aut spectaculum, atque hoc potissimum, quod maxime funeri debeat. Præterea tanto consensu rogaberis, vt negare non constans, sed durum videretur. Illud quoque egregie, quod tam facilis, tam liberalis in edendo fuisti. Nā per hæc etiā magnus animus ostenditur. Vellem Africanas, quas cœmeras plurimas, ad

ad populum Cn. Aufidius Tribunus plebis, permisitque Circensium gratia importari. Celeberrimæ sunt in Africa, viuacitatis adeo lentæ, vt eiectis interaneis diu pugnent. [Et apertius lib. tricimo sexto, Accidit, inquit, Praxiteli, vt cum in nauilibus, vbi fere Africanæ erant, per caueam intuens leonem cælaret: ex alia cauea panthera erumperet non leui periculo diligentissimi artificis,] Dion in Caligula lybicas feras, quas nostri Africanas dicunt, appellauit. & Tranquillus in vita eiusdem testatur venationem Africanarum datam, & in Claudio ista refert. Exhibuit & Africanas confidente turma equitum prætorianorum, ducibus, Tribunis, ipsoque præfecto. Varro libro tertio rei Rusticæ, Tanta circumfluxit mox ceruorum, aprorum, & cæterarum quadrupedum multitudo, vt non minus formosum mihi sit visum spectaculum, quam in Circo maximo ædiliū sine Africanis bestiis cum sunt venationes.

Præfinitum) constitutum. *Tempestate*) aduersis ventis. *Vt fieret acceptum tibi*) vt omnes tibi haberent gratias, perinde ac si illas dedisses. *Exhiberes*) in spectaculo dares. Vlpianus ff. xliij. de libero homine exhibendo. Exhibere est in publicum producere, & videnti tangendique rei facultatem præbere. Proprie autem exhibere, est extra se-

præfinitum diem occurrissent, sed licet cessauerint illa tempestate detenta, tu tamen meruisti vt acceptum tibi fieret, quod quò minus exhiberes, non per te stetit. Vale.

cretum habere. [& alibi exhibere est materiæ ipsius apprehendendæ copiam facere.] *Non per te stetit*) tu non fuisti in causa.

ccc. iij.

C. PLINI CAECILI
SECUNDI EPISTO-
LARVM

LIBER SEPTIMVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIAE Catanæ
commentariis.

C. PLINIUS SECUNDVS
RESTITVTO SVO S. |

ERRET me) Hortatur [Re-
stitutum vel
Geminium :
[nam vtrun-
que codices habent: æ-
gotantem.] vt valetudi-
nem patienter ferat : e-
xemploque suo docet,
non indulgendum appeti-
tui in morbo, sed medicis
parendum. *Pertinax*) con-
tinua. *Liceat illi*) serpat in
peius. *In mores tuos*) quã-
uis sis temperatissimus.
Hoc) resistere patienter. *A-
gere cum meo*) hortari
meos infirmos, vt fortiter
ferant. *Nihil desideratum*)
omnia facturum vi-
ro forti conuenientia. *De-
nuncio*) præmoneo meos.

ERRET me hæc tua
tam pertinax valetudo,
& quanquam te tempe-
ratissimū nouerim, ve-
reor tamen, nequid illi
etiam in mores tuos li-
ceat. Proinde moneo, pa-
tienter resistas. Hoc lau-
dabile, hoc salutare admittit humana natura.
Quod suadeo, ipse certè sic agere sanus cum
meis soleo. Spero quidem, si fortè in aduersam
valetudinem incidero, nihil me desideratum
vel pudore, vel pœnitentia dignum: Si tamen
superauerit morbus, denuncio, nequid mihi
detur, nisi permittentibus medicis: sciãnt-
que, si dederint, ita vindicaturum, vt solent

Alij) ægri vindicare. *Pernu-
stus*) signate locutus. *Re-
missus*) sedato febris ardo-
re. *Reddidi*) restitui inta-
ctum, iubente medico:
cùm me vidisset adhuc fe-
bre detineri. *Balneo præ-
pararer*) destinasset me
lauare. *Mussantes*) hæsitantes,
dubitantes, commur-
murantes. *Tuto*) sine mor-
tis periculo. *Suspensione*)
alicuius mali. *Quid*) cur.
Necesse est) ingredi bali-
neum, tanquam diceret, si
suspicio mali est in bali-
neo, non opus est illud in-
gredi. *Videbar inferri*) phã-
tasiã desiderantis exprimit.
Rursus) legitur etiam
versus, quod non displi-
cet. *Composui animum* &
Vultum) Lætitiam refump-
psi, & hilaris fui, vt paulo
antè cùm videbar inferri
balneo. *In posterum*) si incidero in ægritudinem. *Pignore*) debita obligatione.

*alijs, que negantur. Quinetiam cùm perustus
ardentissima febris, tandem remissus, vinctus-
que acciperem à medico potionem, porrexi
manum utque tangeret, dixi, admotumque
iam labris poculum reddidi. Postea cùm vice-
simo valetudinis die balneo præpararer, mus-
santeisque medicos repente vidissem: causam
requisiui: responderunt, posse me tuto lauari:
non tamen omnino sine aliqua suspitione.
Quid inquam necesse est? atque ita spe balinei,
cui iam videbar inferri placide leniterque de-
missa, ad abstinentiam rursus, non secus ac mo-
do ad balneum, animum vultumque compo-
sui. Quæ tibi scripsi primum, vt te non sine e-
xemplo monerem: deinde, vt in posterum ipse
ad eandem temperantiam astringerer, cùm
me hac epistola quæ pignore obligauisse. Vale.*

C. PLINIUS IVSTO SVO S. 2

Vemadmodum
Promittit Iu-
sto aliquid scri-
ptorum suorum,
cùm ætas transmissa fue-
rit. *Congruit*) conuenit,
concordat. *Pertinax*) vacui
& inertis, quod aliàs pe-
rirer. *Inquietam*) occupa-
tionibus plenam. *Vacare
noctibus*) vacuum esse à ne-
gociis, & de nocte scriptis
meis meis attendere. *Nu-
gæ*) scriptis leuibus, fortas-
se verbis: nam & hi nu-
gæ, & lusus interdum di-
cuntur. *Et ideo breuiore*)
[erunt.] quare scriptæ sunt
à me compendiosè, ne tibi molestæ sint [nimium.]

Vemadmodum congruit, vt si-
mul & affirmes te assiduis occu-
pationibus impediri, & scripta
nostra desideres, quæ vix ab o-
ciosis impetrare aliquid perituri
temporis possunt. Patiar ergo æstatem inquie-
tam nobis, exercitãque transcurrere: & hye-
me demum, cùm credibile erit noctibus saltem
vacare te posse, quæram quid potissimum ex-
nugis meis tibi exhibeam. Interim abunde est,
si epistola non sunt molesta. Sunt autem, & i-
deo breuiore erunt. Vale.

C. PLINIUS PRAESENTI SVO S. 9

Anta) Reuocat à longo secessu amicum praesentem, hortatur que ut tandem velit urbem repetere: sic enim fieri iucundius otium aliquando laboribus intermissum. Hic Brutius Praesens tantae autoritatis potestis fuit, ut Antoninus philosophus Imperator eius filium Commodum filio suo, qui deinceps imperauit, matrimonio iunxerit, celebratis exemplo priuatorum nuptiis [auctor Iulius Capitolinus.] In Lucania) otium dispensas. Lucania inter Tyrrhenum Siculumque litus iacens, incipit post Silaris ostium, & vrbe Talao secundum Strabonem terminatur. Lucania autem genus ducunt à Samnitibus. Ipse) ego sum. Vxor) mea est. Longioris) modo tuum, & vxoris natale solum visitas. Non perpetuae) non ideo semper ab vrbe debes abesse. Amicitiae) tam superiores quam minores) amici vniuersiueque ordinis, & qui te dignitate praecedunt, & qui sunt inferiores. nam in agris minores habebat. [Regnabis?) dominus eris, & superior omnibus qui sunt in Lucania & Campania.] Cum) volēs) cum non sit tibi surgendum ante lucem officij causa. Hinc Mart. cum in patriam secessisset, scripsit sibi licere quantum voluisset quiescere. Calcei) quibus utebantur in secessu: nam Romae frequentior erat solearem vsus lectica succollatis. [Horatius lib. secundo sermo, & soleas poscit. Mart. in Ligurinum, Deposui soleas. quem locum interpretis furda aure praeteriit.] Quare Secundus in praecedentibus dixerat de secessu Spurinæ loquens. Hora secunda calceos poscit.

Antane perseverantia tu modo in Lucania, modo in Campania? Ipse enim inquit, Lucanus, vxor Campana. Iusta causa longioris absentiae, non perpetua tamen. Quin ergo aliquando in urbem redis: ubi dignitas, honor, amicitiae tam superiores quam minores? Quousque regnabis? quousque vigilabis, cum volēs? dormies quandiu volēs? quousque calcei? nusquam toga ferata? liber totos dies? tempus est te reuifere molestias nostras, vel ob hoc solum ne voluptates istae satietate languescant. Saluta paulisper, quod sit tibi iucundius saluari: terere in hac turba, ut te solitudo delectet. Sed quid imprudens, quem reuocare conor, retardo: fortasse enim his ipsis admoneris, ut te magis ac magis ocio inuoluas. Quod ego non abrumpi, sed intermittere volo. Ut enim si caenam tibi facerem, dulcibus cibis acreis acutiusque miscerem, ut obtusus illis, & oblitus stomachus his excitaretur: ita nunc hortor, ut iucundissimum genus vitae nonnullis interdum, quasi acrioribus condias. Vale.

Idem tamen libro. viij. calceos poscunt: cum ambiguum sit, an in vrbe, an ruri. Nusquam toga ferata) eadem semper veste ruri vteris. immo si Iuuenali credimus, pars magna Italiae fuit, in qua nemo togam simebat nisi mortuus. verum si legatur, Quousque toga ferata?) sensus erit, quousque eris in ocio, & feriis, semper ne? Liber) à curis, & negociis vrbaniis. [Alia lectio habet, liber totos dies, scilicet occupabis. Eris ne semper in studiis?] Nostras) quas in vrbe patimur. Satietae) languescant) nimia copia, & assiduitate fiant viliores. Seneca. xi. epistolarum: nulla tibi voluptas noua est: nulla non iam odiosa ipsa satietate. Saluta) veni in urbem, & saluta potentiores. nam nobiles, & salu-

lutabant

lutabant, & salutabantur. Nota res longo Iuuenalis carmine. Terere) lassare, exercere, ut in foro & litibus: nam mox de se inquit, in foro & amicorum litibus conteror. Turba) vrbana frequentia. Solitudo) secessus. Imprudens) dum librorum recordatione potius persuadeo, ut velis ocio vti. Renocare) in urbem. [aliàs euocare] Retardo) in secessu. Hi) ipsis salutationibus & officiis vrbaniis. Abrumpi) penitus tolli. Acutos mordaces) falsos, stomachum suscitantes. Obsus) hebes, sopitus, [fastiditus.] Oblitus illis) contextus dulcibus. Iucundissimum genus vitae) iociosum secessum. Acrioribus) negociis vrbaniis.

C. PLINIUS PONTIO SVO S. 4

A Is) Admiranti Pontio, quod hendecasyllabos scripserit, responderet Secundus, se à teneris annis poeticae studiosum fuisse: nam puerum Graecam tragœdiam scripserit, & elegos ac epigrammata ad imitationem Ciceronis: postremò volumen hendecasyllaborum, quod à Latinis, & Graecis lectitari plurimum gloriatur. Meos) à me factos. Seuerus) grauis. Scimus enim Secundo in poematibus non defuisse lasciuiam, in moribus seueritatem. Non ineptus) habilis ad studia liberalia. Quatuordecim) natus annos mirum hoc etiam illis melioribus annis puerum

A Is legisse te Hendecasyllabos meos: requiris etiam quemadmodum caeperim scribere, homo, ut tibi videor, seuerus, ut ipse fateor, non ineptus. Nunquam à poetice) alius enim repetam) alienus fui: quinetià quatuordecim natus annos Graecam tragœdiam scripsi. Qualem?) inquis: nescio, tragœdia vocabatur. Mox cum è militia rediens, in Icaria insula ventis detinerer, Latinos elegos in illud ipsum mare, ipsamque insulam feci. Expertus sum me aliquando & heroico, hendecasyllabis nunc primum: quorum hic natalis, haec causa est. Legebantur in Laurentino mihi libri Asinij Galli de comparatione patris & Ciceronis: Incidit epigramma Ciceronis in

xiiii. annorum composuisse tragœdiam Graecam, etsi simplicem. Qualem) scripsisti bonam an malam? Tragœdia) qualiscunque erat, tragœdia dicebatur. E militia) à Syria, vbi Tribunatum militum adolefcentis adhuc gessit: cuius rei sit mentio ab eodem ad Genitorem libro iij. Et primo ad Clementem. Icaria insula) iuxta Samum deserta si Straboni credimus, quae tamen egregia continet pascula à Samiis vsurpata: sit rogo celeberrima, nomen habet ab Icaro Daedali filio, quem dicunt paternae fugae comitem è Creta fugientem via non seruata huc cecidisse: à qua mare Icarium appellationem accepit. Stephanus autem inquit, Icaria popu-

lus Aegidis tribus. Icarus vna Cycladum insula: vocatur autem Macris, & Dolicha, & Ichthioessa: secunda, ciuitas tertia, insula iuxta mare rubrum, cuius ciuis Icarus, & foeminiuum Icaria. In illa) argumentum elegorum fuit Icaria insula, & mare Icarium. Heroico) non sequenti, sed alio longiori, qui non extat. Nunc primum) me expertus sum, non quod sequentes versus sint hendecasyllabi: sunt enim hexametri, sed cum legisset M. Tullium oblectatum epigrammatibus componendis, incitatus est ad elegos: prius tamen eis heroico praeludens. Hic natalis) haec origo, & principium. Laurentino) rure meo. Asinij Galli) C. Asinius Gallus magnus fff. j.

orator: nisi illum magnitudo patris obruisset, libros scripsit, in quibus eloquentiam & doctrinam patris sui Asinii Pollionis & Ciceronis comparat: superioremque patris conatur ostendere. contra eos libros defensionem M. Tullii satis eruditam composuit Claudius Imperator. Dion tradit Asinium Gallum paterna vsum audacia rupisse patientiam, cum Tiberius ambiguus responsis, & callida cunctatione suspenderet Senatam, precan-

Tyronem suum) Tullius Tyro M. Ciceronis alumnus, & libertus, ingenio quidem eleganti, & haud quaquam rerum literarumque veterum indoctus, quo ab ineunte ætate liberaliter instituto administratore, & quasi administratore, in studiis vltus est Cicero: libros scripsit complures de vsu & ratione linguæ Latinæ. Item de variis atque promiscuis quæstionibus, & præcipue pandectas, id est promiscua, & omnimoda continentes libros, tres de vsu: quanquam Fabius super his in ambiguo sit. M. Tullii commentarios apertatos idem contraxit, eius [ad Lentulum] [familiares] epistolas collegit, & publicauit. *Patris*) Asinii Pollionis. *Obreperet*) sensum adueniret. *Maximos oratores*) non modo Ciceronem, & Pollionem: sed alios quorum pluresque libro quinto enumerat. *Hoc genus studij*) componendi epigrammata. *In laude posuisse*) arbitratos rem laudabilem. *Intendi*) direxi ad cogitationem. *Desuetudinem*) intermissionem pangendi carminis. *Idipsum*) Ciceronis carmen in Tyronem suum. *Exaravi*) composui, scripti, translitum verbum ab aratione, qua sulcos aratro ducimus, sic nos scribendo calamo versus trahimus. *Ausus*) [Gallus] tanquam rem magnam. *Daret*

tem vt susciperet Imperium, & in tumultu proclamasse, aut ageret, aut desisteret, cum post obitum Augusti confectum neque agere dubitasset: cuius facti meminit. Tranquil. suppresso Galli nomine, qui cum multa grauia perpeffus esset tandem iussu Tiberii iugulatur. Eusebius in Chronicis rem breuius complexus solum retulit, diris à Tiberio supplicii necatum.

Tyronem suum. Dein cum meridie (erat enim ætas) dormiturus me recepissem, nec obreperet somnus: cæpi reputare, maximos oratores hoc studij genus, & in oblectationibus habuisse, & in laude posuisse. Intendi animum, contraque opinionem meam post longam desuetudinem, perquam exiguo temporis momento, idipsum quod me ad scribendum sollicitauerat, his versibus exaravi,

Cum libros Galli legerem, quibus ille paræti Ausus de Cicerone daret palmamq, decusq, Lasciuum inueni lusum Ciceronis, & illo Spectandū ingenio, quo seria cōdidit, & quo Humanis salibus multo, varioque lepore Magnorū ostendit mentes gaudere virorū. Nā queritur, quòd fraude mala frustratus a Paucula cœnatosibi debita sauiatyro (māte Tēpore nocturno subtraxerit. His ego lectis, Cur post hæc, inquā, nostros celamus amores? Nullūq, in mediū timidi damus? atq, fate Tyronisq, dolos, Tyronis nosse fugaces (mur Bladitias, & furta, nouas addētia flāmas?

palmam parentis de Cicerone) vt probaret Pollionem parentem suum fuisse doctrina & eloquentia superiorem Cicerone. Sunt qui legant dare, quod ratione commatis rectè admittitur, & sensum habet expeditiorem. *Lusum*) legimus etiam verbum. *Illo*) magno. *Seria*) scripta grauia. *Salibus*) commatibus, vrbancitatibus. *Humanis*) homini propriis. *Lepore*) venere,

suauitate dicendi. *Magnorum*) in eloquentia & dignitate. *Amanem*) se Cicronem. *Suauiā*) basia quasi suauiā, & suauiā basiare. Frequens verbum apud [Plautum &] Apuleium. *Nullūmq*

Transi ad elegos) ab hexametris ad elegos componendos animum intendi. *Non minus celeriter*) credo melius feliciter, quia magis laudati *Facilitate corruptus*) incitatus quòd priores, facilè explicuissim. *Plura*) metra, plura carminum genera. *Multorum*) vt Calui, & Catulli. *Cantatur etiam*) nam sequitur nunc cithara, nunc lyra personatur. *Latine docuit*) Latinas literas ediscere fecit. *Furiosè*) est alia scriptura gloriosè, sume extrinsecus de meis versiculis loquor. *Furere poetas concessum est*) furore quodam duci: nam Plato veros poetas credit, qui infantiunt: vnde in Syluis Stætius de Luciano loquens scripsit. Docto pectora concitatus æstro, & Iuuenalis trahi Nyctæ & Cirrha. & M. Tullius pro Archia, quasi diuino quodam spiritu afflari. Lucianus in laude Demosthenis, Multo, inquit, furore opus est poetis, & diuino quodam spiritu: nisi volunt humiles, & obscuri videri. Apuleius in quarto floridorum laudans illud sapientis viri super mensam celebre dictum, Prima, inquit, cratera ad sitim pertinet, secunda ad

in medium timidi damus) quasi timore correpti non publicamus omnibus nostris lusum amorum Ciceronis exemplo. *Furta*) concubitus.

Transi ad elegos, hos quoque non minus celeriter explicui: addidi alios facilitate corruptos: Dein in urbem reuersus, sodalibus legi. Probauerunt. Deinde plura metra, siquid otij, maximè in itinere tentavi. Postremò placuit exemplo multorum vnum separatim hendecasyllaborum volumen absoluerè, nec pœnitet. Legitur, describitur, cantatur etiam, à Grecis quoque quos Latine huius libelli amor docuit, nunc cithara, nunc lyra personatur. Sed quid ego tam furiosè? quanquam poetis furere concessum est, & tamen non de meo, sed de aliorū iudicio loquor, qui siue iudicant, siue errant, me delectant. Vnum precor, vt posteri quoque aut errent similiter, aut iudicent. Vale.

hilaritatem, tertia ad voluptatem, quarta ad insaniam: prima cratera litteratoris rudato eximit, secunda grammatici doctrina instruit: tertia Rhetoris eloquentia armat: quarta poetarum commentis incitat. *Indicant vera*) dicunt de nostris scriptis. *Errant*) credunt hendecasyllabos meos esse bonos, & si non sint. *Iudicent*) veris rationibus inducti cognoſcant esse bonos.

C. PLINIVS CALPHURNIAE SVAE S. S

Ncredibile simili, vt supra argumēto scribit ad vxorem Calphurniā absente, se magno eius desiderio teneri. *Inde*) ob amorē & cōsuetudine. *Vigil*) infōnis, quod sit nimia cura. *Diatā tuā*) vbi tu de die solebas versari.

Ncredibile est, quanto desiderio tui tenear. In causa amor primum: deinde, quòd non consueuimus abesse. Inde est, quòd magnam partē noctium in imagine tua vigil exigo. Inde, quòd interdum, quibus horis te visere solebam, ad diætā tuā ipsi meos ff. ij.

Placitur) ut est receptum in dicendi consuetudine. *Ager metu*) affectus metu, quæ animi ægritudo est, metuebat enim Calphurniæ uxori, ne quid mali accideret. Potius probo æger & mœstus *similis excluso*) tristis, tanquam ab amica foribus exclusus. *Tormentis*) sollicitudinibus. *Requies*) vacatio curarum de te. *In labore*) in agendis causis. *Solacium*) requies.

C. PLINIVS MACRINO SVO S. 6

Rara) Bithyni decretum miserant legatis suis in vrbe agendis, quo & accusationem Varenii omittent, & causas abolitæ accusationis declarabant. Fontei tamen Magius, vnus ex Bithynis, non destitit petere in Senatu, ut rationes administratæ provincie reddere cogeretur: verum Polyænus petiit ut res integra ad Traianum deferretur: quod à Coss. impetrauit. quæ dum agantur, scribit Secundus Macrino, se rarè interlocutum, exemplis monens, interdum melius esse paucis, quàm pluribus agere. [*Narrantur*] dico Perinde ac si inferret, nondum tamen pro comperto habeo. [*Legatus*] Polyænus. [*Provincia*] Bithyniæ. [*Concilij*] conuentus Bithynorum. [*Principes*] optimates Rom. Nos) me, & Homillum. *Ille idem*) Magius. *Fontei*) Magius) quem refert libro quinto pluribus contra Varenium dixisse. *Nigrum*) aduocatū Bithynorum. *Optimum*) in dicendo oratorem: fuit enim illius oratio pressa, [gravis,] ornata. An potius bonis moribus. *Exercet*) turbat, sollicitat, stimulat. *Rationes*) *Procōsulatus* sui in Bithynia. *Et amicus*)

Rara, & notabilis res contingit Varenio, sit licet adhuc dubia. Bithyni accusationem eius, ut temerè inchoatam, omisisse narrantur: adest provincia legatus: attulit decretum concilij ad Casarem, attulit ad multos principes viros, attulit etiam ad nos Varenii aduocatos. Perstat tamen idem ille Magius, qui etiam Nigrinum optimum virum pertinacissimè exercet. Per hunc à Consulibus postulabat, ut Varenus exhibere rationes cogeretur. *Astitebam Varenio iam tantum, ut amicus, & tacere decreueram. Nihil enim tam contrarium, quàm si aduocatus à Senatu datus defenderem, ut reum, cui opus esset, ne reus videretur. Cū tamen finita postulatione Nigrini, Cōsules ad me oculos retulissent, Scietis, inquam, constare nobis silentij nostri rationem, cū veros legatos provincie audieritis*

non tanquam aduocatus, quia iam rem transactam opinabar. *Ne reus videretur*) ne posset iure accusari. *Constare*) optimam esse. *Veros*) ut Polyænum: nam veros legatos appellat eos qui attulerant decretum abolitæ accusationis, & Magium, qui antea missus fuerat accusatum, non vocat verum legatum, quia posteriora prioribus derogant.

Contra Nigrinum) quæ scilicet dicent contra ea, quæ nunc petit à vobis Nigrinus, ad quem missi sunt à Bithynis. [alia lectio habet, contra Nigrinus, ad quemquam.] *Apud me*) iam enim dixerat veros Bithyniæ legatos attulisse decretum aduocatis Varenii, [vel legas ad me scilicet missum.] *Ille*) Nigrinus respondit. *Liquere*) cognitum esse. *Ex diuerso*) è contrà. *Et mihi*) ex diuerso liquere. *Quod est melius*) [cū sim Varenii aduocatus ut mihi constet ex decreto provincie accusationem eius omisam.] *Causa*) huius decreti & abolitæ accusationis. *Liqueret*) constaret: nam in decreto Bithynorum nulla fuit expressa causa cur Varenii accusationem abolerent, sed Polyænus legatus, qui illi interfuerat, omnia exposuit in Senatu, quibus moti Bithyni id decreuissent. *Polyænus*) de magistratu ad Polyænum scriptas epistolas te statum Seneca. Fuit & Polyænus Sardinianus declamator sub Iulio Casare. item Polyænus orator Macedo. lego Polyænum Prufæ domum diuo Claudio legasse. alium Polyænum ab Adriano mori adactum. ad hæc Polyæni meminit Seneca de dote prælegata. Polyæni epitheto Homerus Vlysses donat tanquam multarum laudum virum. *Abolite*] decreto sublata. *Ne cognitione*] sensus, ut omnia integra Traiano referuarentur, qui tunc Senatui non intererat. *Intra silentium*) quod est secundum Philostratum sermonis magister. inde cū libro sexto hoc scripisset, retulit octauo inter primas orationis virtutes enumerandam videri dicendi moderationem: tacere autem in iudicio quartam virtutem percepisse, quare subiunxit Se-

contra Nigrinum, ad quem missi sunt: Ego ad me quoque habeo decretum provincie. Rursus ille, potest tibi liquere. Ad hoc ego, Si tibi ex diuerso liquet, potest & mihi, quod est melius, liquere. Tum legatus Polyænus causas abolitæ accusationis exposuit, postulatque, ne cognitioni Casaris præiudicium fieret. Respondit Magius: Iterumque Polyænus: ipse raro & breuiter interlocutus. Multum me intra silentium tenui. Accepi enim, non minus interdum oratorium esse tacere quàm dicere: atque adeo repeto, quibusdam me capitibus reus vel magis silentio, quàm oratione accuratissima profuisse. Mater amisso filio (quid enim prohibet, quanquam alia ratio scribenda epistola fuerit, de studijs disputare?) liberos eius, eisdemque cohæredes suos, falsi & veneficij reos detulerat ad principem, iudicemque impetrauerat Iulium Seruianum. Defenderam reos ingenti quidè cætu: erat enim causa notissima. prætere a vtrinq; ingenia clarissima. Finè cognitionis quæstio imposuit, quæ secundum reos dedit. Postea mater adijt principem: affirmavit se novas probationes inuenisse. Præceptum est Seruiano ut

cundus non minus oratorium esse tacere quàm dicere. nam cū orator sit vir bonus dicendi peritus, sequitur, ut & tacendi gnarus sit. [quamquam Plutarchus in symposiis, scribat oratores oratoriam dicendo, philosophos verò philosophiam tacendo exercere: sed cū vtraque facultas iuxta sit, ut qui optimus orator idem sit optimus philosophus, non mirum si interdum orator philosophi partes agit. Quare Cic. ad Atticum scripsit, Hoc loco ego sumpsi quiddam de tua eloquentia: nam tacui.] *Studijs*) artificio dicendi. *Falsi*) estamenti. *Reos detulerat*) accusauerat. *Iulium Seruianum*) summæ autoritatis virum. *Casu*) corona auditio-

Novissima) hinc multi auditum conueniant. *Vringue*) ad patrociniū vtriusque partis. *Ingenia clarissima*) summi in elo-

quentia oratores. *Questio*) seruorum tortura. *Dedit*) fuit. *Secundum reos*) in fauorem reorum.

Vacaret) operam præstaret, ocium accommodaret. *Retrañanti*) matri recognoscenti. *Iulij oratoris*) qui & ipse Africanus cognominatus erat : & quem vidisse testatur Fabius : Fuit autem concitatus orator : sed in cura verborum & compositione nimius : nonnunquam longior : & translationibus parum modicus. Hic est ille Africanus, cuius inopinata insigniter sententia apud Neronem de morte matris profertur, Rogant te Cæsar Galliarum, vt felicitatem tuam fortiter feras. *Passienus Crispus*) bis Consul & orator insignis, [cuius illud apud Tacitum scitum de C. Cæsare dictum, cum immanem animum sub Tiberio subdula modestia tegeret, non damnatione matris, non exilio fratrum vocem rumperet, qualem Tiberius diem induisset pari habitu haud multum distantibus verbis, Neque meliorem vquam seruum neque deterio-rem dominum fuisse.] Agrippinæ matrimonio, & Nerone priuigno clarior, moriens amplissimam Neroni hereditatem reliquit: cum tamen dicere cœperat, statim fuga fiebat ad epilogum. non tam bene declamauit, quam causas egit, non tam bene suasorias, quam iudicium controuersias dixit. Testatur Seneca hoc se nouisse subtilius nihil in in omnibus rebus, sed maximè distinguendis & curandis vitiis. vir quidem eloquentissimus, & sui temporis primus orator : quamuis idem Seneca alibi aridum more suo no- ret. Eius insignes orationes pro Voluseno Catulo Fabius tradit se puero circumlatas. Eusebius in Augusto, Passienus, inquit, pater declamator insignis diem obiit : pa-

vacaret finitam causam retractanti, siquid noui offerret. Aderat matri Iulius Africanus, nepos Iulij Oratoris: quo audito Passienus Crispus dixit, Bene me Hercule bene sed quò tam bene? Iulius Nepos iuuenis ingeniosus, sed parum callidus, cum multa dixisset, adsignatumque tempus impleisset, Rogo, inquit, Seruiane, permittas vnum verbum adicere. Tum ego, cum omnes me, vt diu responsurum intue- rentur, Respondissem, inquam, Si vnum illud verbum Africanus adiecisset, in quo non dubito omnia noua fuisse. Non facile me repeto tantum consecutum ad sensum agendo, quantum tunc non agendo. Similiter nunc & probatum & exceptum est, quòd pro Varenò hæcenus non tacui. Consules vt Polyenus postulabat, omnia integra principi seruauerunt, cuius cognitionem suspensus expecto. Nam dies ille nobis pro Varenò, aut securitatem & ocium dabit, aut intermissum laborem renouata solici- tudine iniunget. Vale.

ter inquam illius Passieni Crispi, qui cum audiisset Iulium Africanum dicentem, laudauerat his verbis actionem eius, Bene me hercule bene dixisti : sed quid opus fuerat hoc tam bene dicere, cum id causa non exigeret? *Huius Nepos*) ergo nepos huius Iulij Africani, eiusdem nominis, cuius fuerat auus : nam repetit quod iam dixerat ad maiorem declarationem : quia quædam interposuerat. *Callidus*) astutus exercitatus. versutia enim & astutia plurimum oratori confert. *Adsignatum*) datum à iudice. *Verbum*) pauca, vsitato dicendi modo. verbum ex legibus accipiendum est tam legum sententia quam ex verbis secundum Vlp. de verborum significatione. [alij] legunt versus. super quo alibi.] *Diu*) longa oratione. *Respondissem*) ironice dictum. *Quo*)

dicto. *Noua*) insperata, inexpectata au- dientibus. *Ad sensum*) laudem alias con- secutum. *Agendo*) dicendo totam cau- sam. *Non agendo*) sed paucis iocan- do. *Exceptum*) admissum tanquam o-

ptimum. *Hæcenus*) breuiter interlo- quendo [locutus sum hæc pauca.] *Suspensus*) anxiet. *Ille*) quo princeps causam cognosceret. *Laborem*) agendi.

C. PLINIUS SATVRNINO SVO S. 7

R T proxime Pri- sco nostro) Gau- det amicitia in- ter Priscum & Saturninum: quem hor- tatur ad se reuerti. *Gratias* ego) quòd tecum bene conueniret. *Inuicem*) dum alter alteri deseruit. *Ipsam tempus*) cum in dies magis vestras virtutes cognou- ritis. *Sit tamen*) duas lites habebat Saturninus inter manus, quarum alteram beneficio iudicis, alteram sua diligentia breui spera- bar componere. *Istic*) in municipio tuo. *Ad nos*) Romam.

R T proxime Prisco nostro, & rur- sus, quia ita iussisti, gratias egi, li- bentissime quidem est enim mihi periuicundum, quòd viri optimi mihi que amicissimi adeo cohesistis, vt inui- cem vos obligari putetis. Nam ille quoque præcipuam se voluptatem ex amicitia tua ca- pere profitetur, certatque tecum honestissimo certamine mutua charitatis, quam ipsum tem- pus augebit. Te negocijs distineri, ob hoc mole- ste fero, quòd deseruire studijs non potes : si ta- men alteram litem per iudicem, alteram, vt- ais, ipse finieris, incipies primum istic ocio frui, deinde satiatus ad nos reuerti. Vale.

C. PLINIUS PRISCO SVO S.

R Eriucundum sibi esse ait, quòd Prisco cum Saru- nino summa intercederet familiaritas: hortaturque Priscum vt in ea pergat, cum Saturni- nus maximam haberet in amore constantiam.

R Eprimere non possum, quam iu- cundum sit mihi quòd Saturni- nus noster summas tibi apud me gratias aliis super alias epistolis agit. perge, vt cœpisti, virumque optimum quam familiarissime dilige, ma- gnam voluptatem ex amicitia eius perceptu- rus, nec ad breue tempus. nam cum omnibus virtutibus abundet, tum hac præcipue, quòd habet maximam in amore constantiam. Vale.

C. PLINIUS CORNELIO FVSCO SVO S. 9

Q Veris) Fuscum monet vt in se- cessu Græca in Latinum, no- stra in Græcum transfe- rat. esse enim optimum

Q Veris quemadmodum in se- cessu, quo iandiu frueris, pu- tem te studere oportere : utile in primis, & multi præcipiunt, vt

studendi genus, cum ad imitationem bonorum de eisdem contendimus: consulit ut quæ legerit, repetat, interdum oratoris studia intermittat, & se ad historiam

Ex Græco in Latinum

vertere) vertere Græca in Latinum, veteres nostri oratores optimum iudicabant. id se L. Crassus in illis Cic. de Orat. libris dicit fecisse: id Cicero sua ipsa persona frequentissime præcipit: quin etiam libros Platonis atque Xenophontis edidit hoc genere translatos: [& Homeri quædam, ut ipse libro ultimo de finibus testatur.] Marco id Messallæ placuit, multæque sunt ab eo scriptæ ad hunc modum orationes: adeo ut etiam cum illa Hyperidis pro Phryne, difficillima Romanis subtilitate contenderet. & manifesta est exercitationis huiusce ratio: nam & rerum copia Græcæ auctores abundanti: & plurimum artis in eloquentia intulerunt: & horum scripta transferentibus, verbis uti optimis licet. Tranquil. præter Fabium inquit, Consueverunt magistri dicendi interdum Græcorum scripta convertere. *Ex Latino* *vertere in Græcū*) cui rei assentitur Quintilianus his verbis, Sed etiam illa ex Latinis conuersio multum contulerit: nam ex utroque copia, & facilitas maxime venit. Splendor verborum, translata verba opportune, quæ splendoris multum afferunt orationi, transferendo enim assequimur, ut optimis verbis utamur, & non modo vilitata, sed etiam quædam imitanda exprimamus, quæ noua nostris sint quomodo idonea. hæc M. Tul. de Orat. *Copia figurarum*) quæ transferentibus excogitanda est: nam figuras quibus maxime ornatur oratio, multas & varias excogitandi etiam necessitas quædam est, quia plerumque à Græcis Romana dissentit. *Vis explicandi*) potentia dicendi quod in-

vel poeticam conuertat: qua non modo facultas, sed remissio & laus comparatur.

ex Græco in Latinum, vel ex Latino vertere in Græcum: quo genere exercitationis proprietates, splendorque verborum, copia figurarum, vis explicandi, præterea imitatione optimorum similia inueniendi facultas paratur. simul quæ legentem sefellissent, transferentem fugere non possunt. intelligentia ex hoc & iudicium acquiritur: nihil obfuerit, quæ legeris hæctenus, ut rem, argumentumque teneas, quasi æmulum scribere, lectis que conferre, ac sedulo pensare: quid tu, quid ille commodius. magna gratulatio: si tu nonnulla: tum magnus pudor, si cuncta ille melius. licebit interdum & notissima eligere & certare cum electis: audax hæc, non tamen improba, quia secreta contentio: quanquam multos videmus eiusmodi certamina sibi cum multa laude sumpsisse, quosque subsequi satis habebant, dum non desperat, antecessisse. Poteris & quæ dixeris, post obliuionem

tenderis. *Optimorum*) optima enim semper imitanda. *Fefellissent*) latere potuissent. ubique præceptorem suum sequitur dicentem super hoc, quod auctores maximi diligentius cognoscuntur: non enim scripta lectione secuta transeurrimus sed tractamus singula, & necessariò introspicimus. *Intelligentia*) maior cognitio *Hoc*) transferendo. *Hæctenus*) ad hunc finem. *Quasi æmulum scribere*) neque ego, inquit, paraphrasim esse interpretationem tantum volo: sed circa eosdem sensus certamen atque æmulationem: itaque ab illis dissentio, qui vertere orationes Latinas vetant: quia optimis occupati, quicquid aliter dixerimus, necesse sit esse deterius: nam neque semper desperandum est aliquid illis quæ dicta sunt, melius posse reperiri: neque adeo ieiunam ac pauperem naturam eloquentiæ fecit, ut vna de re bene dici nisi semel non

non possit. *Ille*) quem æmularis *Commodius*) melius dixerit is. *Nonnulla*) aliqua tantum commodiora. *Ille*) dixerit. *Melius*) quàm tu. *Certare cum electis*) sicut Brutum legimus composuisse defensionem Milonis ad æmulationem Ciceronis. *Non improba*) decora. *Secreta*) soli scribenti cognita. *Multos*) dixit Sextius con-

Retractare) emendare,

retractatio pars studiorum longè vtilissima: neque enim sine causa creditum est stylum non minus agere cum delet: huius autem operis est adicere, detrudere, mutare: sed facilius in iis simplex que iudicium, quæ repellenda, vel deicienda sunt. Premere verò tumentia, humilia extollere, exultantia coercere, duplicis est operis: nam & damnanda sunt quæ placuerant: & inuenienda quæ fugerant: nec dubium est optimum esse emendandi genus, si scripta in aliquod tempus reponantur: ut ad ea post interualtam velut noua atque aliena redeamus. *Trā* *stire*) ommittere. *Inter scribere*) inducere, inserere: membra (ut mox dicet) intexere. *Rescribere*) mutare. *Difficultate fructuosum*) ipsa denique secundum rhetores vtilissima est exercitationi difficultas. *Recalescere*) intentionem renouare. *Membra*) clausulas, partes. *Corpori*) operi. *Priora*) vel illa interstitia conuenient præcedentibus & sequentibus. *Pugnacem*) iudicalem. [*Quasi*] quia erat vsus vocabulo translato, quodammodo petiit veniam.] *Bellatorum*) concertatorum, forensium. aliter enim atque enitefcit velut pabulo lætiore facundia, & assidua concertationum asperitate fatigata renouatur. *Meditatione*) studio. *Recoluntur*) expoliuntur, nouantur. *Ex historia locum*) quapropter, inquit Fabius, historiæ nonnunquam vbertas in aliqua exercendi styli parte ponenda est. *Locum*) non tam communes locos intelligit, qui omnino diligenter tractandi sunt ab oratore, &

tra M. T. orationem pro se habitam. proinde Caligula solebat prosperis oratorum actionibus rescribere, & magnorum in Senatu reorum accusationes defensionisque meditari. *Subsequi*) illorum vestigiis inhærere. *Non desperant*) ducuntur in spem. *Antecessisse*) superasse.

retractare, multa retinere, plura transire: alia interscribere, alia rescribere. laboriosum istud, & tadio plenum, sed difficultate ipsa fructuosum recalescere ex integro, resumere impetum fractum, omissumque: Postremò noua velut membra peracto corpori intexere, nec tamen priora turbare. Scio nunc tibi esse præcipuum studium orandi: sed non ideo semper pugnam hunc, & quasi bellatorum stylum suaserim. Vt enim terra varijs mutatisque seminibus, ita ingenia nostra, nunc hac nunc illa meditatione recoluntur. Volo interdum aliquem ex historia locum apprehendas: volo epistolam diligentius scribas, volo carmina: nam sæpe in orationes quoque non historica modo, sed propè poetica descriptionū necessitas incidit: &

magnam abundantiam suggerunt, quàm partem historiæ, ut, de paucis multa bene dicamus, & quæ natura sunt contracta diffundamus, & voluptatem expolitius demus. *Epistolam*) qua figuram dicendi attenuatam comparabimus. *Poetica descriptionū*) dixerat de quadam sua oratione loquens, descriptiones locorum, quæ in hoc libro frequentiores erunt, non historice tantum, sed propè poetice profectus est. M. Tull. in oratore. Poeta oratori finitimus est; numeris astrictior paulo: verborum autem licentia vberior: multis verò orandi generibus socius ac pene par: in hoc quidem certe propè idè, nullis ut terminis circūscribitur suū: quo minus ei liceat eadem illa facultate, & copia vagari qua vellet [ad idem tedit, non historica modo, sed propè poetica descriptionū necessitas incidit: quæ scriptura in aliquibus exemplaribus circūfertur

Pressus) attenuatus, succinctus. *Pressus*) comparatur. *Remitti*) recreari, nec carmine quidem ludere contrarium fuerit, sicut athleta remissa quibusdam temporibus ciborum atque exercitationum certa necessitate ocio & iucundioribus epulis reficiuntur. *Continuo ac longo*) operi aliquo metrorum immenso: nam adolentes non debent nimium in falsa rerum imagine detineri, & inani bus simulacris: ne verum solem cum oportuerit reformident. *Arguto*) epigrammatico, in quo argutia & sales expetuntur. *Apud*) modò fiat opportunè. *Distinguit*) intermittit, separam, amouet. *Quantaliber*) maximas. *Lusus* *Go cantur*) Mar. subinde sua epigrammata lusus, & iocis vocat: quia circa leuiores consistant. *Hi lusus*) scriptores epigrammatum *Seria*) autores rerum grauium, vt philosophia, historiarum, orationum. *Vt latus*) ordo est, sic decet ingenium hominum flecti, & reliqua. *Mollis*) quæ tenella, *Si sequatur doctos digi- tos*) si ab artifice docto elaboretur, sic M. T. de oratore dixit orationem, sicut mollissimam ceram, ad nostrum arbitrium formamus & fingimus. Et Ouid. x. metamorphoseos, Vt hymettia sole Cera remollescit, tractataque pollice multas flectitur in facies, ipsòque sit utilis vsu. Iuena. vi. Satyra Exigite vt mores teneros ceu pollice ducat. Vt si quis cera vultum facit. Et antea Persius dixerat. Et premittur ratione animus, vincique laborat, Artificemque tuo ducit sub pollice vultum. *[Fiat]* non improbo fingat, sicut mox iuant, quanquam in secunda lectione sit lauant. *] Informet Martem*) formam & imaginem Martis sumat. *Puerum*) Cu-

pressus sermo purusque ex epistolis petitur, fas est & carmine remitti, nò dico continuo, & longo *(Id enim perfici nisi in ocio non potest) sed hoc arguto & breui: quod aptè quantalibet occupationes curasque distinguit. Lusus vocantur, sed hi lusus non minorem interdum gloriam, quam seria consequuntur: atque adeo, (cur enim te ad versus non versibus adhorter?)*

Vt laus est cera mollis, cedensque sequatur,

Si doctos digitos, iussa que, fiat opus.

Et nunc informet Martem, castamque Mineruam,

Nunc Venerem effingat, nunc Veneris puerum.

Vtque sacri fontes non sola incendia sistant,

Sape etiam flores, vernaque prata iuuant:

Sic hominum ingenium flecti, ducig, per artes

Non rigidas docta mobilitate decet.

Itaque summi oratores, summi etiam viri se se aut exercebant, aut delectabant: immò delectabant, exercebantque. Nam mirum est vt his opusculis animus intendatur, remittaturque. recipiunt enim amores, odia, iras, misericordiam, urbanitatem, omnia denique que in vita atque etiã in foro causis, versantur. Inest his quoque eadem quæ alijs carminibus utilitas, quod metri necessitate deuincti soluta oratione

pidinam. Ingenium flecti) volui in quacunque partes. *Non rigidas*, humaniores. *Mobilitate*) mutatione. *Summi viri*) extremæ fortunæ, vt Imperatorum quidam, & multi grauissimi, quod Martial. Gellius, Apuleius in apologia, testantur. nam & Plato (vt alios omitam) versibus lusit. *Exercebant*) utilitatis gratia. *Delectabant*) voluptatem capiebant, & ocium suum oblectabant. *Intendatur*) acuat, suscitetur. *Recipiunt amores*) per hæc monstratur materia in qua versantur epigrammata. *Urbanitatem*) gustum vrbis, scomma. *In vita*) circa viuendi modum: hinc Mart. l. x. tale genus scribendi probas, supra fabulosa scribit. Non hic centauros

non Gorgonas Harpyiasque Inuenies, hominem pagina nostra sapit: id est memorat quæ ad vitam humanam faciunt. *In causis versantur*) tractant aliquando pertinentia ad causas forenses, vt illud

Latamur) quòd non a-

stringimur metri necessitate. *Scribimus libentius*) id est profam. ordo est, & illa utilitas inest, quòd libentius scribimus id quod comparatio ostendit esse facilius. *Que scribenda*) scilicet optima. *Eligere*) discernere meliores. Ego inquit Fab. optimos quidem & statim & semper legendos censeo. Sen. ad Lucilium, Probatos semper lege, & si quando ad alios diuertit, libuerit, ad priores redi. Hoc Latius M. Tullius secundo de Oratore complexus est. Quæ maximè, tradit, excellent, imitanda sunt, & diligentissimè persequenda: tum

accedat exercitatio qua illum quem elegerit imitando effingat, atque ita quàm maximè exprimat. *Non multo*) nò omnes bibliothecas excutiendas. multorum enim autorum lectio, & omnis generis voluminum habet aliquid vagum & inflabile: certis ingenijs immorari, & innutriti oportet. distrahit animum librorum multitudo, & fastidientis stomachi est multa degustare. *Hi*) autores probati. *Prouocatum*) examinatum, iudicatum, cognitum. nam causa sæpius prouocata melius intelligitur. *Prouocare* significat appellare, & indifferenter ponitur. M. Tullius, Cum alter ad Senatum prouocasset, alter verò appellasset tribunos. Tacitus, Auxit patrum honorem statuendo, vt qui à priua-

Martial. acutissimè simul & facetissimè dictum de tribus capellis. *Metri*) syllabarum certa mensura. *Soluta oratione*) prosa metro soluta & libera.

latamur, & quod facilius esse comparatio ostendit, libentius scribimus. Habes plura etiam fortasse quàm requirebas: vnum tamen omisi: non enim dixi, quæ legenda arbitrarer. quanquam dixi, cum dicerem, quæ scribenda. tu memineras, sui cuiusque generis autores diligenter eligere. Aiuunt enim, Multum legendum esse, non multa. Qui sint hi, adeo notum prouocatumque est, vt demonstratione non egeant: & alioqui tam immodicè epistola me extendi, vt dum tibi quemadmodum studere debeas, suadeo, studendi tempus abstulerim. quin ergo pugillares resumis, & aliquid ex his, vel istud ipsum quod ceperas scribis?

tis iudicibus prouocasset, eiusdem pecuniæ periculum facerent: cuius ij qui imperatorem appellauere. Sic Iurisconsultus. ff. xlvii. de appellationibus. sic Plinius in præfatione naturalis historiarum. Prouocare item significat lacescere. Columella, Plerique tamen in tantum prouocant, vt curuata & præcipitata per iugum nequeant terram attingere. quidam tamen non prouocatum legunt, sed prouulgatum, id est, proculcatum & tritum est. [clarior tamen lectio probatur, vt est in pontificio codice.] *Aliqui*) præterea. [Extendi me epistola] ad eam est epistolam extendi: quod in vulgatis legitur exemplaribus. *Ex hæc*) quæ te monui scribenda.

C. PLINIUS MACRINO SVO S.

Via) Macrinum paucis docet quem finem habuerit Traiani cognitio de Vareno & Bithynis. *Iungere extrema*)

Via ipse cum prima cognoui, iungere extrema quasi auulsa cupio: te quoque existimo velle de Vareno & Bithynis reliqua cognoscere. Acta causa

prioribus: nā paulo antē scripserat ad eundē in casa Vareni. *Aulus* nisi coniungatur.

Hinc quia Polyzenus, quamuis Bithynorum legatorum vnus: tamen decreto prouincialium nexus arbitrabatur desistendum ab accusatione Vareni. *De mora* quia intendebat cognoscere à conuentu Bithynorum, an decreuissent vt Vareni accusationem persequerentur. *Explorare* diligenter inquirere. *Prouincia* Bithyniæ. *Multum* magnam commendationem est consecutus. *Quo nomine* quo accusante, nam iam Bithyni remiserant accusationem, & tamen Magius perstabat illorum nomine. An magis, qua causi, [placet potius

hinc à Polyano, inde à Magio. Finitis actionibus, Caesar, Neutra, inquit, pars de mora queretur. Erit mihi cura explorare prouinciæ voluntatem. Multum interim Varenus tulit. Et enim quàm dubium est, an merito accusetur, qui an omnino accusetur incertū est? Superest, ne rursus prouinciæ quod dānasse dicitur, placeat, agatq; pœnitentiā pœnitentiæ suæ. Vale.

an omnino, ex antiquissimo exemplari.] *Placeat prouinciæ* accusare illum. *Agatque pœnitentiā* & neque agat pœnitentiā pœnitentiæ suæ, id est, neque reuocet illud decretum, quo pœnituit Varenus accusasse.

C. PLINIUS FABATO SVO S.

M *Iraris* Succenseti Fabato pro socio, quod Hermes minoris Corellie vendidisset agros hereditarios, respondet Secundus id factum ex sententia sua, cum pluribus causis illam diligit. *Hermes* Hermetem longo carmine Martialis extollit, alterius medici libro. x. meminit. *Proscribi* exponi venales. *hinc* proscriptus seruus [M.

M

Iraris, quod Hermes libertus meus hereditarios agros, quos ego iusseram proscribi, non expectata auctione pro meo quincunce ex septingentis millibus Corellia addixerit: adycis posse eos nongentis millibus venire, ac tato magis quaris, an quod gesserit ratū seruē. Ego verò seruo: quibus ex causis accipe. cupio enim & tibi probatū & cohæredibus meis excusatū esse, quod me ab illis

Tul. de offi. Ille quod non placebat proscriptis, tu quod placebat emisti. Item ibidem, Claudius ædes, quas in Cælio monte habebat proscriptis, insulam vendidit: emit Publius Calphurnius Lanarius.] Aliquando etiam proscribi est in exilium mitti: quia publicè in tabella scripti exponebantur. Apud Tacitum significat proponi & prætendi, cum narrat lib. xi. frustrà Armenium proscribi. At proscribere interdum est iubere, vt Cæsar nō ad alterius præscriptum, sed ad suum arbitrium imperare consueuerat: interdum prohibere. Quintilianus in declamationibus, Accusator prescribit, quod bis de eadem re agere non licet: & præscriptio secundum Iurifconsultos, est quoddam ius

ex tempore congruens, autoritate legum vim capiens, pœnā negligentibus inferens, & litibus finem imponens. differt autem præscriptio & vsucapio: quoniam hæc est in rebus mobilibus & se mouentibus, illa verò in immobilibus & iuribus incorporalibus. lege plura de præscriptione apud Fabium & Plutarchū in problematibus. *Auctione* in publico venditione, aucto gradatim ab emptoribus precio, cum res proponitur plus offerenti. *Meo quincunce* semisse minus vncia, quæ pars peruenit ad me. *Addixerit* vendiderit. *Septingentis millibus* nummū. id est septingentis sestertius. *Tato magis* quod vili pretio vendiderit. *Ratū seruē* confirmē, pro rato habeam. Celsus. ff. xxj. titulo de exceptione

rei venditæ, Si quis, inquit, rem meam vendiderit minoris quàm ei mandauit, videtur alienata. *Probatum* iri, laudari factum meum. *Secerno* diuido, separo, non simul cum illorum partibus mea vendiderim.

Maiores officio iure amicitie quæ est mihi cū Corellia: maius enim amicitie vinculum quàm hereditatis. *Sacrosancta* venerabilis, tanquam res diuina & deo consecrata. vide in primo Corellii Rufi obitu, & cum Secundo amicitiam. *Minutio Fusco* in vetusto codice habetur Militio Fusco. [in aliquibus etiā Minutio Iusto.] *Vetera iura* antiqua vincula amicitie. *Filio* Fulci. *Ludis meis* Circensibus, quos prætor edidit: nam Iuuenalis docet Prætores dare solitos Circenses. Interea Megalensis spectacula mappæ Idæi solenne colunt, similisque triumpho Prædo caballo prætor sedet. Et Martialis in Procleiam scribens [libro decimo.] Prætor, inquit, maritus tuus ergo erat, dissidium cum eo fecisti cū purpura Megalensis fuisset constatura centum millibus, & populare factū bis millia dena tulisset. *Præderit* præfens fuerit, & faciendos curauerit. *Hec* Corellia. *Istic* Comi. *Lariū nostrū* lacum iuxta patriam nostram Comū. *Maternis, paternisque* que in agro Comensitenuit. *Paternis* relictis à patre naturali, vel adoptiuo, siue ab virisque, nam duos patres habuit Secundus. *Corellia* quamuis mihi amicis-

maiores officio iubente secerno. Corelliam cum summa reuerētia diligo: primum vt sororē Corellij Rufi, cuius mihi memoria sacrosancta est: deinde vt matris meæ familiarissimā. Sūt mihi & cū marito eius Minutio Fusco, optimo viro, vetera iura: fuerūt & cum filio maxima: adeo quidem, vt Prætor me ludis meis præderit. Hæc cū proxime istic fui, indicauit mihi cupere se, aliquid circa Lariū nostrū possidere: ego illi ex prædijs meis, quod vellet & quāti vellet obtuli, exceptis paternis maternisque: his enim cedere ne Corellia quidē possit. Igitur cū obuensisset mihi hereditas in qua prædia ista, scripsi ei venalia futura. hæc epistolas Hermes tulit, exigentiq; vt statim portionē meā sibi addiceret, paruit. Vides quàm ratū habere debeat, qd libertus meus meis moribus gessit? Superest, vt cohæredes æquo animo ferāt separatim me vendidisse, qd mihi licuit omnino vèdere: nec verò cogitur imitari meū exemplū. nō enim illis eadē cū Corellia iura sunt. possunt ergo intueri utilitatē suam, pro qua mihi fuit amicitia. Vale.

ma (ista) erat. *Es* Corellia. *Tulit* ad Corellia addiceret) vèderet. *Meis moribus* meo cōsensu liberaliter. *Libus* sine illis vèdere. *Exemplū meū* vt & ipsi vendat suā portionē Corellia. *Eadē iura* paria amicitie que mihi cū illa vincula sunt. *Fuit amicitia* æstimauit amicitia, quā utilitati præposui.

C. PLINIUS MINUTIO SVO S.

I

bellū Annotauimus libellos significare, quas nūc supplicatioes vocat. libellus in super pro accusatione, siue defensione scripta breuius, & p capita rerū, apud Fabiū accipitur: hūc igitur à se formatū Minutio mittit, quo eius

I

bellū formatū à me, sicut exegeras, quo amicus tuus, immò noster (quid enim nō comune nobis?) si res posceret, vteretur, nisi tibi ideo tardius, ne tēpus emendandi eum, id est amicus vteretur, iocaturq; qd quā dā superindidisset, & pressa, & exilia se vereri egg. iij.

dicens ne tanquam tumidus notaretur, *Nobis*) veris amicis, quibus omnia sunt repositaque viaticum pro curfore misso. communia.

Disperdendi) destruedi & optima delendi. *Vique disperdendi*) sine tempore habes inuertendi illum: facilius enim corrumpuntur bona quam expoliantur. *vos*) vos enim corrupti affectatores. legitur etiam *vos* oi *vos* boni imitatores, [& belli illi æmuli] vt ironice dictum sit. Fuit in tertia lectione. *id est vos* enim semper tenes. nam *id est* est humile dicendi genus *Opima*) grandia, elatantia. *Detraheris*) ab alienis scriptis tanquam tumida, & nimium inflata. *Boni consulam*) bonum iudicabo, secundum Fabium lib. i. qui est dicendi modus [rarissimus, &] elegantissimus. [Ouid. lib. i. de Ponto, Munus tua grande voluntas Ad me peruenit, consuluitque boni.] Columella in præfatione cultus horrorum, Quicquid, inquit, est istud quod lucubrauimus, ideo propriam laudem sibi non vendicat, vt boni consulat, si non sit de decori prius editis à me scriptorum monumentis. [Plin. in præf. lib. xxxiii. boni consuluit interire inuenisse minium pariter. viij. c. de Leonibus. sic Macrobius, & in prima apologia Apuleius. Si boni consulis me de isto distortissimo vultu tuo dicere, ac in sua metamorphosi, Boni ergo & optimi consules. & iam dixerat libro sexto, optimi consule. Virg. in priapeis, Consule poma boni.] *Vt me*) cum tamen tua sint, quia tibi donauit: sed si nihil illis fuerit vsus, opportune illis optimis & grandioribus in aliquam rem nostram vtat. *Beneficio fructus tui*) quæ tu, tanquam turgida fastidisti, cedent mihi beneficio. *Laudabor*) à doctioribus te. *Vt in eo*) sensus est, sicut inuenies in eo quod arbitrar bar annotatum iri à te veluti nimium e-

disperdendi haberes. habebis tamen an emendandi, nescio, utique disperdendi. (vos) optima quæque si detraxeris. quod si feceris, boni consulam. Postea enim illis ex aliqua occasione, vt meis vtat. & beneficio fastidij tui ipse laudabor, vt in eo, quod ad notatum inuenies, & superscripto aliter explicitum. Nam cum suspicarer futurum, vt tibi tumidius videretur, quod est sonantius & elatius, non alienum existimaui, ne te torqueres, addere statim pressius quiddam & exilius, vel potius humiliter & peius, vestro tamen iudicio rectius. Cur enim non vsquequaque tenuitatem vestram insequar & exagitem? Hac vt inter istas occupationes aliquid aliquando rideres: illud serio. vide, vt mihi viaticum reddas, quod impendi data opera, curfore dimisso. Nam tu, cum hoc legeris, non parteis libelli, sed totum libellum improbabis, negabisque vllius precij esse cuius precium reposeris. Vale.

latum, aliud supra annotatum quod erat exile & pressum. *Et explicitum aliter*) attenuata figura expressum. *Superscripto*) ex superscriptione nostra. [Sunt quibus non placet ista scriptura, vt in eo quod adnotandum annotatum quoque inuenies, & superscripto aliter explicitum: sed legant, vt in eo quod adnotatum inuenies ex superscripto aliter explicetur, vt sit sensus, quod ego obelo annotaui, tanquam non vobis placiturum quod videretur nimium tumidum per tenuem dicendi formam aliter superscribendo explicui. nam ea Tranquil. superscripta appellat. ita inquit in Nerone, Multa & delera & induta & superscripta inerant.] *Tumidius*) quod vitio datur. credo hunc Minutium fuisse, quem suppresso nomine. ix. ad Lupercum scribens damnat. Dixi inquit de quodam oratore seculi nostri recto quidem & sano, sed parum grandi. *Sonantius*

latum, aliud supra annotatum quod erat exile & pressum. *Et explicitum aliter*) attenuata figura expressum. *Superscripto*) ex superscriptione nostra. [Sunt quibus non placet ista scriptura, vt in eo quod adnotandum annotatum quoque inuenies, & superscripto aliter explicitum: sed legant, vt in eo quod adnotatum inuenies ex superscripto aliter explicetur, vt sit sensus, quod ego obelo annotaui, tanquam non vobis placiturum quod videretur nimium tumidum per tenuem dicendi formam aliter superscribendo explicui. nam ea Tranquil. superscripta appellat. ita inquit in Nerone, Multa & delera & induta & superscripta inerant.] *Tumidius*) quod vitio datur. credo hunc Minutium fuisse, quem suppresso nomine. ix. ad Lupercum scribens damnat. Dixi inquit de quodam oratore seculi nostri recto quidem & sano, sed parum grandi. *Sonantius*

& elatius) quàm tu soleas dicere: debet autem orator erigi, attoni, interdum etiam effuerescere, efferr. nihil enim magis eloquentiam, quam ancipitia commendant. & plurimum refert reprehendenda annores, an insignia. multi aduertunt quod eminet & extat, sed acri intentione iudicandum est immodicum sit an grande, altum an enorme. *Torqueres*) te vexares optima tanquam inania notando. *Adde*) superscribere. *Humiliter*) quod dicitur genus vituperandum: nam pressius & exilius interdum laudatur. *Retinuitatem*) stilum attenuatum. [*Hæc*, scripti ridicula.] *Occupationes*) urbanas: cum enim Secundus scripsit aberat ab vrbe.

Vide) scito, intellige. *Viaticum*) impensam itineris. *Curfore dimisso*) tabellario ad te misso. *Cursor* est, qui pedibus celeriter literas desert. Alexandrum scribit Lampridius curforem nunquam nisi seruum suum fecisse. dicebat enim ingenium currere, nisi in sacro certamine non debere. & Paulus. ff. xxxxi. curfores in familia recenset. Aelius Verus suos curfores nominibus ventorum appellabat, & exemplo Cupidinum alas apponebat. Papyrio Curfori cognomen inditum à præcipua pedum pernitate, & quod victorem cursu omnium ætatis suæ fuisse ferunt. *Næ*) certe affirmantis est: & ideo cum dipthongo scribendum. *Partes*) elata membra & sonantia. *Precium*) viaticum.

C. PLINIUS FEROCI SVO S. 13

Edem) Habet hoc Secundi epistola, vt quo longior eo eruditior: quo breuior, eo argutior: tali nunc ostendit Iulium Ferocem elegantissimam & politissimam epistolam scripsisse. *Aenigmata*) obcuras quaestiones. *diuino* enim in parabolis & obscure loquor. veteres Rom. ænigmata scirpos appellauere. aliquando oratori conueniunt,

Adem epistola & studere te & non studere significat. ænigmata loquor. ita plane donec distinctius quod sentio enuntiam. negat enim te studere: sed est tam polita, quæ nisi à studente non potest scribi: aut es tu super omnes beatus, si talia per desidiã & otium perficis. Vale.

sed poetæ sæpius. *Negat*) legimus etiam negat, vt respiciat, tua epistola.

C. PLINIUS CORELLIAE SVÆ S. 14

Remittit ducenta seltertia Corellia volenti Secundo tradere pro quincunce hereditatis nongenta, quanti vigesima partem eiusdem emerat à publicanis. *Honestissime*) facis. *Liberto*) Hermete. *A publicano*) ab his qui vestigia publica redimunt, & rem publicam tractant: nam siue quis verbi gratia frumen-

V quidem honestissime quod tam impense & rogas & exigit vt accipi iubeam a te precium agrorum non ex septingentis millibus, quanti illos à liberto meo, sed ex nongentis, quanti à publicanis partem vicesimam emisti. Inuicem ego & rogo & exigo vt non solum quid te, verum etiam quid me deceat aspicias, patiarisq. me in hoc vno tibi eodẽ animo repugnare, quo in omnibus obsequi soleo. Vale.

tum, & alias reip. res necessarias transporandas, siue decimas ac vigesimas redemisset, siue testamenta, quæ reip. relinquabantur, siue quouis modo vectigalia & alios populi redditus exigendos certo precio conduxisset, is publicanus dicebatur. Caius de sig. verb. qui vectigal populi Ro. conductum habet, publicanum appellamus; nam publica appellatio in com-

pluribus causis ad populum Ro. respicit. Vlp. de publicanis. Publicani, inquit, sunt qui publico fruuntur: nam inde nomen habent, siue fisco vectigal pendant, vel etiam tributum consequantur: & omnes qui aliquid à fisco conducunt, rectè appellantur publicani. *Paulus ibidem*) publicani dicuntur, qui publica vectigalia habent conducta. *Eodem*) amico.

C. PLINIUS SATVRNINO SVO S. 15

R

Equiris) Exponit Saturnino postulantem quid ageret, monetque remp. curare, esse honestissimam rem, ac Priscum gaudet esse officiorum memorem. *Distringor*) occupor, detineor. *Officio*) incertum quo. *Amicis deseruio*) in agendis causis. *Rectius*) quia optima philosophiæ pars est, agere negotium publicum, exercere iustitiam, amicis deseruire, & tempora nostra reip. impartiri. *Beatus*) iucundus. *Reipubl. sue*) patriæ suæ: erat enim in municipio suo Saturnin. *Disceptare*) decernere, iudicare. *Officiorum nostrorum*) Beneficiorum susceptorum à nobis.

R

Equiris quid agam? quo nosti, distringor officio, amicis deseruio, studeo interdum, quod non interdum, sed solum, semperque facere, non audeo dicere rectius, certe beatius erat: te alia omnia, quam quæ velis agere, moleste ferrem, nisi ea quæ agis, essent honestissima. Nam & Reipublica sua negotia curare, & disceptare inter amicos, laude dignissimum est. Prisci nostri contubernium iucundum tibi futurum sciebam, noueram simplicitatem eius, noueram comitatem: eundem esse, quod minus noxam, gratissimum, exuperior, cum tam iucunde officiorum nostrorum meminisse eum scribas. Vale.

C. PLIN. FABATO PROSOCERO SVO S. 16

C

Alestrium) Causas explicat veteris amicitie cum Tyrone Proconsule, ut proficiscentem in provinciam non vereatur. Fabatus Comum reuocare ab itinere recto seruorum liberandorum causa. *Necessitudinibus implicitum*) vinculis amicitie connexum. *Militauimus*) Tribuni militum in Syria. *Questores Cesaris candidati principis*) qui libris principalibus in Senatu legendis vacabant. *Tribunatu*) plebis, cuius in primo meminit. *Præcessit li-*

C

Alestrium Tyronem familiarissime diligo, & priuatis mihi & publicis necessitudinibus implicitum: simul militauimus, simul questores Cesaris fuimus. Ille me in Tribunatu liberorum iure præcessit, ego illi in prætura sui consecutus, cum mihi Cesar. annu-

berorum iure) nam qui ius trium natorum habebant in honoribus præcedebant carentes: vt. ff. de immunitatibus. An potius intelligamus Calestrium habuisse liberos postquam soboles ciuitati necessaria. *vila*

ria visa est, ad prolem frequentandam præmiis atque inuitamenti opus fuit: tum antelati qui liberos haberent senioribus liberos non habentibus. Sic cap. vij. legis Iulie de maritandis ordinibus, priori ex Coss. fasces sumendi potestas fuit. Pli. enim, vt ad Traianum asserit, ab Imperatore vt ipse ius trium liberorum adeptus est.] nullos enim legimus liberos Secunda suscepisse. *Consecutus illum*) eodem

Remisisset) concessisset posse petere præturam ante annum legitimum. *Ticinum*) oppidum Insubriæ à Leuis & Maricis conditum, non procul à Pado, distans à Placentia sex & xxx. miliaris si Straboni credimus. simili vocabulo præterfluens amnis, quem Verbanus lacus exonerat, Padum ingreditur. A Plinio dissentiens Eutropius conditum scribit ab Insubribus Boiis. clara sanè ciuitas multiplici fortuna, nunc mutato nomine Pappia appellatur, vbi omnium liberalium disciplinarum celeberrimum gymnasium. *Adie*) Comum. *Vindicta liberare*) iussu eius in veram libertatem constituere: [nam vindicta liberari dicuntur serui à prætore, vel eo qui par prætori ius habebat à vindice seruo seu Vindicio, qui Vitelliorum, & Aquilorum coniurationem detexit, vt inuunt Liuius & Plutar.] serui à dominis sæpe manumitti solent: adeo vt vel in transitu manumittantur: veluti cum Prætor, aut præses, aut proconsul in balineum, vel in theatrum eat, inde Caius. ff. xl. de manumissionibus. Non est, inquit, omnino necesse pro Tribunali manumittere. itaque plerunque in transitu serui manumitti solent: cum aut lauandi, aut gestandi, aut ludorum gratia prodeat prætor, aut proconsul legatusve Cesaris. Ibidem Pauli verba melius in rem nostram faciunt. apud proconsulem postquam urbem egressus est, vindicta manumittere possumus, sed & apud legatum eius ma-

anno sui prætor, quo Calestrius, per ordinem enumerauit dignitates: quo quæque prius daretur à Tribunatu enim militum ad Quæsturam, à Quæstura ad Tribunatum ple. à Tribunatu ad Præturam, inde ad Consulatum. mox ad Proconsulatum certo quodam in sortito procedebat: sed hic omisit Consulatum, in quo multò ante Calestrium præcesserat.

remisisset. ego in villas eius sæpe secessi, ille in domo mea sæpe conualuit. Hic nunc Proconsule provinciam Baticam per Ticinum est petiturus. Spero, immò confido, facile me impetraturum, vt ex itinere desceat ad te, si voles vindicta liberare, quos proximè inter amicos manumisisti. nihil est quod verearis ne sit hoc illi molestum, cui orbem terrarum circumire non erit longum mea causa. Proinde nimiam istam verecundiam pone, teque quid velis, consule. illi tam incundum est quod ego, quam mihi quod tu iubes. Vale.

numittere possumus: vindicta ergo interuentu & autoritate proconsulis. non enim sit erat seruum liberari à domino, nisi autoritas prætoris, vel præsidis, vel proconsulis interuenisset. Inde sequitur. *Quos proximè inter amicos manumisisti*) cuius manumittendi forma talis fuit, vt dominus caput serui, aut aliud membrum tenens diceret, Hunc hominem liberum esse volo, & sic eum è manu emittebat. Hoc amplius addit Appianus, fuisse morem Romanis in liberandis seruis dextra apprehensos ad se conuerrere, nam manumissio est datio libertatis, & quamdiu quis in seruitute est, manui & potestati suppositus est, & manumissus liberatur à domini potestate. Lege plura de manumissione in institutionibus titulo de libertinis: & lib. vij. Codicis de libertate Latina tollenda. *lli*) Tyroni.

C. PLINIUS NONIO CELERI SVO S. ¶

Sua De recitatione plura differit, ac rationes exponit; quibus sint orationes recitandæ, sicut historiae & carmina, & in transitu docet quomodo emendanda scripta: imprimis monet iudicio multorum credendum: exemplo Pomponii Secundi, qui iudicio populi multum tribuit *Sua* (suo modo: & pro arbitrio suo. *Mibi*) hæc est recitandi ratio. *Admonear*) ab auditoribus. *Emendandas*) quod consequimur recitando. *Historiam debere recitari*) testatur Tranquil. hæc antea in usu fuisse: nam tradit Augustum benignè & patienter audisse, non tantum carmina & historiam recitantes: sed etiam orationes & dialogos. *Non ostentationi*) non ad pompam & gratiam præsentium, sed ut sit *κατὰ μέτρον ἐκείνῳ εἰς τὸ παρὸν ἀγαθὸν* secundum Thucydidem. *Sed fidei veritatique*) Lucianus in libello, cui titulus quomodo oporteat historiam scribi, Si aliquam inquit adulationem sumat historia, quid aliud quàm pedestris quædam poësis sit? historiae vnum officium & finis: utile, quod ex vero solo colligitur. parum de pulchritudine curabit, dum modo absolutam veritatem habeat. historici autem officium vnum, ut gesta sunt dicere, neque enim historia debet transgredi veritatem. *Car tragœdiam*) concedunt recitandam. *Scenam*) locum in theatro agendis fabulis excitatum: & sicut tria fabularum genera, ita totidem scenarum tragicum, comicum, satyricum. *At Forem*) histrionem. *Lyricea*) carmina. *Chorum*) induci chorum in lyricis monstrat Horatii seculari carmen, quod à pueris & puellis in Capitolio cantabatur. in choris iunctim omnes loquebantur, quasi voce confusa, & concentum in vnam personam reformantes, [lege Iulium

Sua cuique ratio recitandi: mihi, quod saepe iam dixi, ut siquid me fugit, ut certe fugit, admonear. Quo magis miror quod scribis fuisse quosdam qui reprehenderent quod orationes omnino recitarem: nisi verò has solas non putant emendandas. A quibus libenter requisierim, cur concedant (si concedunt tamen) historiam debere recitari, quæ non ostentationi, sed fidei veritatique componitur: cur tragœdiam, quæ non auditorium, sed scenam & actores: cur lyrica, quæ non lectorem sed chorū & lyram poscunt. At horum recitatio usu iam recepta est: num ergo culpandus est ille qui cepit? quanquam orationes quoque &

Pollucem libro quarto quoniam chorum ingrederentur, & quæ essent eius partes.] Seneca decimotertio epistolarum, & eum Macrobius lib. 1. Saturn. ad verbum secutus, Non vides quàm multorum vocibus chorus consistit, vnum tamen ex omnibus sonus redditur: aliqua est illic acuta, aliqua grauis, aliqua media, accedunt viris feminæ, interponuntur tibiæ, singulorum illic latent voces, omnium apparent, & fit concentus dissonus. de choro dico quem veteres philosophi nouerant, in comætionibus nostris plus cantorum est quàm in theatris olim spectatorum fuit. Columella decimotertio ubi chorus canentium non ad certos modos, neque numeris præeuntis magistri consentit, dissonum quoddam & tumultuosum audientibus canere videtur: at ubi certis numeris ac pedibus velut facta conspiratione consentit atque concinuit, ex eiusdem vocum concordia non solum ipsis canentibus amicum quoddam & dulce resonat, verum etiam spectantes audientisque latissima voluptate permulcentur. *Horum*) historiae, tragœdiæ, lyricorum. respondet obiciendis. *Recepta*) comprobata. *Cæperit*) illa recitare.

Nostri) Romani [scribit Suetonius Augustum audiuisse benignè & patienter non tantum carmina & historiam recitantes, sed orationes & dialogos.] *Lectitauerunt*) recitauerunt. *Dixerunt*) apud iudices peroraueris. verba sunt aduersariorum. *Eliam*) concedentis aduerbium. clarior lectio si reponatur est. *Eadem omnia*) quæ dixeras *isdem omnibus*) auditoribus. *Statim*) quia post tempus [aliquid] iudex auditor cognoscit. *Multa inferas*) quod fit dum emendamus. [alii legunt inferas.] *Nouos*) auditores legitur etiam alios, scilicet quàm primò habueras. *Post tempus*) quo poterunt quæ probauerant improbare, mutata priori sententia. *Quàm edendi*) tãquam diceret, si edèdè orationes, sunt etiam recitandæ: nã recitatio publicamus. *Satis faciat*) placeat auditoribus. *Hoc*) ut curam habeat placendi. *Non ad rationem*) ratio non obstat quomodo minus recitentur. *Legor*) post omiffum opus, & me absente. *Emendandi*) emendatio est quæ singula prout ipsa res postulat dirigitur æstimantes vniuersorum scriptorum sententiam diuersam, vel correctio errorum, qui per scripturam dictionemve fiunt, autore Diomede. *Pertracto*) recepto, & non solum verba sunt emendanda, sed numeri & sententiæ. *Annotanda*) emendanda. *Pensito*) diligèter examino. *Tunc*) cum recito. *Nam*) emendo. *Quanto sollicitius intendo*) [cùm] quanta maiori sollicitudine & cura sum intentus in recitando respectu auditorum reuerentiæ, quam in emendando per me, aut cum paucis. *Reuerentia, pudor, metus*) quæ omnia insunt mihi recitanti propter auditorum fre-

nostri quidem, & Græci lectitauerunt. Superuacuum tamen est recitare, quæ dixeris, etiam si eadem omnia isdem omnibus, si statim recites: si verò multa inferas, multa commutes: si quosdam novos, quosdam eosdem, sed post tempus assumas, cur minus probabilis sit causa recitandi quæ dixeris quam edendi? Sed difficile est ut oratio dum recitatur, satisfaciat. Iam hoc ad laborem recitantis pertinet, non ad rationem non recitandi: nec verò ego dum recito, laudari, sed dum legor, cupio. Itaque nullum emendandi genus omitto: ac primò quæ scripsi, mecum ipse pertracto: deinde duobus aut tribus lego, mox alijs trado annotanda, notasque eorum si dubito, cum vno rursus aut altero pensito, nouissimè pluribus recito. Ac si quid mihi credis, tunc acerrimè emendo. Nam tanto diligentius, quanto sollicitius intendo. Optimè autem reuerentia, pudor, metus indicant. Idque adeo sic habe. Nonne si loquuturus es cum aliquo quamlibet docto, vno, tamen minus commoveris, quàm si cum multis vel indoctis? Nonne quum surgis ad agendum, tum maxime tibi ipse diffidis? tum commutata, non dico plurima, sed omnia cupis? Vtique, si latior scena, & corona diffusior. Nam illos quoque sordidos pullatosque reueremur Nonne si prima quæq; improbari putas, debilitaris & concidis?

quantiam. Iudicant) iudicium augent & acciunt. *Sic habe*) melius intellige sequenti exemplo. *Quantumlibet*) maxime. *Commovereris*) timeres, perturbareris. *Agendum*) publicè causam dicturus. *Tunc*) cum multi audiunt. *Omnia*) tua scripta tanquam deteriora. *Vtique*) præsertim cupis. *Scena latior*) spectantium ingens numerus. *Corona*) multitudo circumstantium. *Sordidos*) agrestes. *Pullatos*) atratos, imperitos, [lacernatos. Tranquillus in Augusto, Ac visa hhh. ij.

quondam pro concione pullatorum turba indignabundus & clamitans, En ait, Romanos rerum dominos gentemque togatam: negocium ædilibus dedit, ne quem posthac de cætero paterentur in foro circove, nisi positis lacernis toga-

Opinor) sic fieri puto.

Numero) multitudine. *Omnibus plurimum*) respectu omnium est summum. nã si parua multa in vnum contuleris, surgent in maximum cumulum, & Ciceronis testimonio orator vulgi assensu, & populari approbatione iudicari solet. itaque nunquam de bono oratore, aut non bono, doctis hominibus cum populo dissentio fuit. id enim ipsum est summi oratoris summum oratorem populo videri. *Pomponius Secundus*) cuius vitam scripsisse Plinium seniore supra retulit. *Tollendum*) de tragædiis suis delendum tanquam minus aptum. *Retinendum*) referuandum in scriptis, veluti opportunum. *Ad populum prouoco*) eligo populi iudicium. silentio populi amici sententiam retinebat, assensu verò suã. *Populo dabat*) defererebat iudicio populi. quare Cicero de claris Oratoribus inquit, Tibicen Antigendas discipulo dixit sanè frigenti ad populum, mihi cane & musis. ego Bruto dicenti apud multitudinem, mihi cane & populo.

In summa) qui vulgi opinione disertissimi habiti sunt, eosdem intelligentium quoque iudicio fuisse probatissimos crediderim. *Rectè*) faceret. *An secus*) malè tantum iudicio populi tribuendo. *Nihil ad me*) nõ pertinet ad propositum nostrum. *Certos*) doctos viros, qui nõ falluntur iudicio suo. *Tanquam singulos*) propter summam eruditionem & auctoritatem vnumquemque

tum consistere.] Fabius vi. Imperitis ac sæpe pullatæ turbæ relinquunt. Et secundo, iam collidere manus, terræ pedem incutere, femur, pectus, frontem cedere. mirè ad pullatum circumulat. *Concidi*) animo cadis, & deficis.

Opinor, quia in numero ipso est quoddam magnum collatumque consilium, quibusque singulis iudicij parum, omnibus plurimum. Itaque *Pomponius Secundus, hic scriptor tragædiarum, si quid forte familiarior amicus, tollendum, ipse retinendum arbitraretur, dicere solebat, Ad populum prouoco: atque ita ex populi vel silentio, vel assensu, aut suam, aut amici sententiam sequebatur. Tantum ille populo dabat. Rectè, an secus, nihil ad me. Ego enim non populum aduocare, sed certos, electosque soleo, quos intuear, quibus credam, quos denique, & tanquam singulos obseruem, & tanquam non singulos timeam. Nam quod M. Cicero de stilo, ego de metu sentio. Timor est emendator acerrimus. Hoc ipsum quod nos recitaturos cogitamus, emēdat: quod auditoriū ingredimur, emēdat: quod pallemus, horrescimus circumspicimus, emendat. Proinde nõ pœnitent me consuetudinis meæ, quam vtilissimam experior. Adeoque non deterreor sermunculis istorum, ut ultrò te rogem, monstres aliquid, quod his addã. Nihil enim cura meæ satis est. Cogito quàm sit magnum dare aliquid in manus hominum, nec persuadere mihi possum, non & cum multis & sæpe tractandum, quod placere, & semper, & omnibus cupias. Vale.*

reuerar. *Et tanquam non singulos*) tanquam cœtum clarorum virorum. *De stilo*) sensit. nam libro primo de Oratore, Stilus, inquit, est optimus & præstantissimus dicendi effector atque magister. neque iniuria. nam si subitam & fortuitam orationem commentatio & cogitatio facile vincit, hanc ipsam proficua & assidua & diligens scriptura supe-

rabit. *De metu*) quod sit emendator optimus. *Hoc ipsum*) Imaginatio, phãtasia. *Circumspicimus*) frequentiam auditorum, & quod ex vultu, oculis, nutu, manu, murmure, silentio cognoscimus quid quisque

sentiat. *Istorum*) qui reprehendunt quod omnino orationes recitarè. *Aliquid*) aliud quod aliud emendandi genus. *His*) à me predictis. *Satis*) ad emendationem. *Dare in manus hominum*) publicare. *Non*) esse.

C. PLINIVS CANINIO SVO S. 19

Eliberas) Epulã perpetuum Comensibus promiserat Caninius: sed verebatur, ne si summam numerasset reip. procedente tẽpore [disperderetur &] ad sacerdotes transiret] quare exemplo suo monet Secundus, vt se imitetur in eo munere,

quod patriã donauerat pro alendis ingenis. *Municipibus*) Nouocomensibus. colligitur enim ex libro primo Caninium fuisse Comensem: vbi ad eundem scribens inquit, Quid Comum, tuæ meæque delitiæ. *Epulum*) publicum cibum [huius Plinianæ liberalitatis mentio extat Mediolani in marmoreo lapide.] *Post te*) post obitum tuum, [vel postquam eam reip. nostrã donaueris, placet prior sententia.] *Salua sit*) integra sit: referuetur ad hoc, neque transferatur ad alia. *Non expedita*) nõ in promptu, obscura, difficilis. *Numeres*) si numeres. *Summam*) ex qua quotannis fiat epulum. *Dilabatur*) transeat, diffugiãt, si quia legatam municipio pecuniam in aliam rem quàm defunctus voluit, conuertere, citra principis auctoritatem non licet, autore Iurifconsulto: sit tamen interdum vt ad alia transeat procedente tempore, cãm non sit qui illam tueatur.

Ad sacros) ad sacerdotes: qui ideo sacri dicti, quod sacra & res deorum curent. *Virg. Cererique sacrum Polybætẽ*) id est sacerdotem Cereris. *Prudentius, O Christi Valeriane sacer.* Nam quicquid destinatum est diis, sacrum vocatur: vt Plautus sacros porcos ad sacrificium idoneos [Pli. sacros planos pisces appellatos, quod nõquam sint vbi maleficæ bestię:] & sacerdotes à sacris dictos, quod rebus diuinis præessent Varro tradidit. Fuit igitur epulum illud ad res diuinas consti-

Eliberas mecum quemadmodum pecunia, quam municipibus nostris in epulum obtulisti, post te quoque salua sit. honesta consultatio, non expedita sententia. Numeres reipublice summã, verendum est ne dilabatur. Des agros, vt publici negligantur. Equidem nihil

tutum, quibus die solenni populus epularetur: erat ideo verendum ne post mortem Caninii traduceretur ad sacerdotes. [Hi & agros secundum Siculum Flaccum habuere, cãm, inquit, colligere sacerdotum, item quos virgines habent agros & territoria quædam etiam determinata, & quædam aliquibus sacris dedicata sunt. an ad sacros, id est mortuos, id quod ex Pli. seniore & Plut. colligitur.] Neque obstat quod Seruius scribit, epulas hominum esse, quod & nos fatemur, modò cõcedatur eas etiam inter solennia sacrorũ dari. & alioquin Apuleius ix. refert dominum ædium sacrificales epulas cum sacerdotibus deã cœnitasse. *Varro. iij. rei rusticæ.* Quorũ quisque est annus, quonon videas epulum, aut triumphum, aut collegia non epulari? *Sacri* item & *Sacran* populi sunt. In codice non admodum recenti scriptum adnotaui de sacro, id est de arario. [habet secunda lectio, Des agros, vt publici negligantur, quæ verba cum sequentibus, non inconcinne congruunt.] *Vt publici negligantur*) timendum est ne resp. non curet id [epulum,] vt solet fieri in oppidis, vbi publica negliguntur, & hinc inde occupantur. [clarior tamen lectio. des agros, id est si reip agros assignaueris, timendum est ne negligantur, & inculti iaceant, immò à vicinis occupentur tanquam publici. nam publica ciuitatum bona solent negligi & disperdi.]

Commodius) tutius, vt fors & redditus diu duret. *Quingentis millibus nummum*) quingentis sestertii. hæc erat fors, ex qua triginta singulis annis, vt mox explicabit, pro alimentis ingenuorum redimebantur. *In alimenta ingenuorum*) vt pueri liberi, sed egeni alerentur: quod lib. i. copiose tractauit. Ingenui autem sunt qui libera matre nati, nec postea serui facti sunt. Iustinianus latius explicat, Ingenuus inquit, est, qui statim vt natus est, liber est, siue ex duobus ingenuis matris monio editus, siue ex libertinis duobus, siue altero libertino, & altero ingenuo. sed & si quis ex matre nascitur libera, patre vero seruo ingenuus nihilominus nascitur: quemadmodum, qui ex matre libera, & incerto patre natus est, quoniam vulgo conceptus est. *Longè plura*) maiori precio quingentis millibus. erat enim mille centum sestertii. *A fors*) curatoris qui reip. bona curat, & rationes reddituum impensarumque facit. Eius sit mentio. ff. l. titulo de administratione reip. *Mancipari*) [vendidi,] distraxi, alienaui, [facta imaginaria venditione reip. nostræ] nullo tamen ab illo precio recepto. *Recepi*) resumpsi apud me ab actore publico. *Eundem*) agrum. *Vestigali imposto*) vt tenerer quotannis tricena millia reip. numerare. Vestigiales agri vocantur, qui in perpetuum locantur hac lege, vt quamdiu pro iis vestigal pendatur, tamdiu neque ipsis qui conduxerint, neque iis qui in locum eorum successerint aufertur eos liceat. Et alibi idem Iurisconsultus Paulus, Agri publici, qui in perpetuum locantur à curatore reip. sine auctoritate principali reuocari non possunt. habet autem horum vestigalium agrorum possessor aliquod ius in eis. vnde Vlp. xxx. de legatis, Fundus inquit, municipum vestigalis ipsis municipibus legatus, valere legatum scribit Iulianus, quia aliquod ius in eo is qui legauit habet. *Per*

comodius nihil inuenio quã quod ipse feci. Nã pro quingentis millibus nummum, quã in alimenta ingenuorum ingenuarumque promiseram, agrum ex meis longè plura actori publico mancipari: eundem vestigali imposto recepi. ccc. millia annua daturus. Per hoc enim & Reipublica fors in tuto, nec redditus incertus, & ager ipse propter id quod vestigali longè supercurrit, semper dominum à quo exerceatur inueniet. Nec ignoro me plus aliquanto, quã donasse videor, erogasse, cum pulcherrimi agri precium necessitas vestigalis infregerit. Sed oportet priuatis utilitatibus publicas, mortalibus aternas anteferre: multoque diligentius muneri suo consulere, quã facultatibus. Vale.

hoc) hac ratione & via. *Sors*) quingenta millia nummum erant in tuto, neque enim poterant interire. *Incertus fallax. Vestigali*) triginta sestertii. *Large supercurrit*) longè in reditu excellit. xxx. sestertia, nam maiores fructus inde colligebantur. *Dominum*) sentit Paulus qui maximos fructus ex redemptione vestigalium consequuntur: si tanti postea locari non possint, ea prioribus pensionibus suscipere compelli. *Exerceatur*) excolatur. [*Nec ignoro me plus*] legitur etiam, nec ignoro melius aliquanto, quã donauisse, videor cauisse.] *Aliquanto plus*) nam respectu redditus nihil amplius donauerat: quia quod reliquum erat ipsius dominium erat, sed hoc aliquanto plus donauerat. si enim dominus agrum voluisset alicui vendere, minoris vendidisset redditus suos qui supercurrebant vestigali, quia totus ager erat obligatus reip. [*Alia scriptura satis probata, nec ignoro melius aliquanto quã donasse videor cauisse. scio inquit diligentius prouidisse ne ager meus negligenter, quã vt donum videretur tanti quanti est.]* *Infregerit*) minuerit. *Necessitas vestigalis*) necessitas pendendi reip. perpetuò xxx. millia nummum. *Aternas utilitates*) perpetuam memoriam huius libe-

salutatis, cuius vestigium adhuc ex- duret. *Facultatibus*) presenti vitare audio. *Muneri suo*) vt perpetuò litati.

C. PLINIUS PRISCO SVO S. 20

Angit) Fannia valetudine honestissima causa contractam apud Priscum dolenter fertur: bique multa de illius sanctitate, grauitate, constantia enumerat, quantã que cum eius matre fuerit sibi amicitia, sanctissimis verbis profequitur, & filia longiorem vitam precatur. *Fannia*) quæ fuit Heluidij vxor & Thraseæ filia. *Asidet*) officii causa astat. *Virgini*) Vestali. *Affinis*) eius Iuniae, nec mirum si sponte assedit. *Autoritate*) iussu. *Pontificum*) qui curabant Vestales, vn de Gellius lib. primo, Virgo Vestalis simul est capta, & in atrium Vestæ deducta, & pontificibus tradita est. *Ex atrio Vestæ*) ex domo Vestalium templo Vestæ coniuncta inter Capitolium & Palatium. *Discrimine*) valetudine. *Insident*) continuant latenter. *Oreæ*) nauſea, vomitus. Iuuenalis, Rabidam ficturus orexim. sed is ab eo quod præcedit, ad id quod sequitur sumpsi potuit pro appetentia, vt Satyra. xi.

Hinc surgit orexis, hinc stomacho bilis. Lampridius in Hellogaballo, orexim conuiuio hanc esse asserente. nam *ὀρεξις* à quo orexis, non modò appetito, sed excito plerunque significat. [In multis tamen exemplaribus Pliniani non legitur orexis.] *Dignissimus*) simillimus & per id maximus. *Heluidio marito*) Fannia maritum habuit Heluidium Priscum, & patrem Patrum Thraseam. *Reliqua*)

Angit me Fannia valetudo. Contraxit hanc dum adsidet Iunia Virgini sponte primùm: est enim affinis: deinde etiam ex auctoritate pontificum. Nam virgines, cum vi morbi atrio Vestæ coguntur excedere, matronarum cura custodiæque mandantur: quo munere Fannia dum sedulo fungitur, hoc discrimine implicita est. Insident febres, tuscis increſcit, summa macies, summa defectio, animus tantum & spiritus viget, Heluidio marito, Thrasea patre dignissimus. Reliqua labuntur, neque non metu tantum, verum etiam dolore consiciunt. Doleo enim maximam feminam eripi oculis ciuitatis, nescio an aliquid simile visuris. Quæ castitas illi: quæ sanctitas: quanta grauitas? quanta constantia? Bis maritum sequuta in exilium est, tertio ipsa propter maritum relegata. Nam cum Senecio reus esset, quod de vita Heluidij libros composuisset, rogatumque se à Fannia in defensione dixisset, quærente minaciter? Mettito Caro an rogasset: respondit, rogauit: an commentarios scripturo dedisset, dedi: an sciente matre, nesciente. Postremò nullam vocem

corporis vires, & habitudo. *Labuntur*) absumuntur. *Oculis ciuitatis*) à conspectu Romanorum, quibus erat exemplum virtutis. *Simile*) tam laudabile. *Bis*) primò sub Nerone, secundò sub Vespasiano. *Senecio reus*) nos inquit Tacitus de causis corruptæ eloquentiæ, innocenti sanguine Senecio perſudit. accusatus enim fuit à Caro delatore sub Demitiano, quod vitam Heluidii

Prisci conscripisset, mox reus quod nulum magistratum post Quæsturam petiisset damnatus est, referente Dione. *Discessit* Senecio. *Rogatum* ut vitam mariti scriberet. *In defensione sui* ut per id se defenderet. *Messio Caro* delatore notissimo

Cedentem periculo per quam videretur velle imminens periculum vitare. *Libros* editos à Senecione de vita mariti. *Abolitos* sublatos, dato triumviris ministerio ut monumenta clarissimorum virorum in foro comburerentur. nam fuit Domitianus, quamvis in principatus initio poetica studiosus videretur, [postea] studii inimicus, primum philosophis vrbe submotis, & Hermogene propter quasdam in historia figuras occiso: librarii etiam qui eam descriperant crucifixis. *Publicatis* redactis in ararium. *Exilij causam* Heluidij vitam editam à Senecione. *Eadem* Fannia, *Comis*, faceta. *Quod paucis datum est* ut possint simul amari & venerari. *Nec erit*, nulla mulier postea in vrbe inuenietur. *Sic* quemadmodum Fanniam. *Leguntur* monumentis literarum celebrantur. *Domus* Heluidij liberi. *Nutrire* minari ruinam. *Posteris* siue hæc epistola scripta fuerit ante illam ex libro quarto, vbi meminit duas Heluidij filias interiisse, & intelligamus tres liberos duas feminas & marem, siue tantum marem nomine Velium Heluidium, cui Fannia nouerca fuit. *Quantum virtutibus* Senecio est, Licet in familia Heluidii

adhuc supersint posteris: tamen necesse est ut hi summis virtutibus nitantur, ne ista videatur fuisse extrema in sua domo. *No-*

sub Domitiano. *Querente* interrogante Fanniam, *Respondit* Fannia. *Commentarios* indices rerum à marito suo gestarum. *Scripturo* Senecioni. *Matre* Arria: quæ tunc vivebat. *Nesciente* respondit Fannia se id fecisse in scia matre.

cedentem periculo emisit, quin etiam illos ipsos libros, quamquam ex necessitate, & metu temporum abolitos, Senatusconsulto publicatis bonis, seruant, habuit, tulitque in exilium exilij causam. Eadem quàm incunda, quàm comis, quàm denique (quod paucis datum est) non mirus amabilis, quàm veneranda: nec erit quam postea vxoribus nostris ostentare possimus: à qua viri quoque fortitudinis exempla sumamus: quam sic cernentes audientesque miremur, ut illas qua leguntur: ac mihi domus ipsa nutare, conuulsaque sedibus suis ruitura supra videtur, licet adhuc posteros habeat. quantis enim virtutibus, quantisque factis assequetur, ut hæc non nouissima occiderit: Me quidem illud etiam adfligit & torquet, quod matrem eius illam (nihil possum illustrius dicere) tanta femina matrem rursus videor amittere, quàm hæc, ut reddat ac refert nobis: sic auferet secum, meque & nouo pariter, & rescisso vulnere adficiet. Vtranque colui, utranque dilexi: utram magis, nescio, nec discerni volebant. Habuerunt officia mea in secundis, habuerunt in aduersis. Ego solatium relegatarum, ego vltor reuersarum. non feci tamen paria, atque eo magis hæc cupio seruari, ut mihi soluendi tempora supersint. In his eram curis, cum scriberem ad te, quas si deus aliquis in gaudium verterit, de metu non querar. Vale.

uissima) quæ sola ob virtutes post maritum & maiores nominetur. nam verè dici possunt suæ domus nouissimi, qui virtute

ante præditi nullos sibi suorum similes reliquerunt. *Illam* Arriam admirandam. *Illustris* magis famosus & celebratum. *Famiae* Fanniæ. *Rursus* quia cum hæc Secundus scriberet ex humanis excefferat Arria. *Hæc* Fannia. *Ut reddat* sicut in omnibus virtutibus matrem representat. *Auferet* iterum tollet à nobis. *Nouo vulnere* morte Fanniæ, & per eam matris interitus recordatione. *Rescisso* renouato dolore Arriæ. *Discerni* cognosci, quia pari charitate certabant. *In aduersis* nam relegatarum solatium fuit, & reuerfarum vitor: cum Publicium Certum Heluidii accusatorem reum peregit. *Non feci ta-*

men paria) non reddidi illis paria beneficia quæ mihi contulerunt. [id est quæ merebantur] modus dicendi elegans & circumcissus. Idem in Panegyrico, Solus ergo adhuc qui pro munere tanto paria accipiendo fecisti. Nazarius, Ambo benigni ratiocinatores officiorum paria fecisti, Scæuola de statu liberis quærit quid sit paria facere: & post multa, paria facere interpretatur reddere iustas rationes, & totum debitum soluere. Callistratus de iure immunitatis, accipit paria filco fecisse, pro satisfecisse & satisfecisse. *Seruari* diutius viuere.

C. PLINIVS TACITO SVO S. 21

Librum) Quâuis sapius alibi testentur epistolæ Secundi quanta coniunctus Tacito fuerit amicitia, nulli tamen magis vtriusque familiaritatem & conjunctionem, quàm ista recludit, ut & studia & famam communem habuisse cognoscatur, sèque totum ab ineunte ætate ad imitandum Tacitum dederit. *Communitanda* aliter dicenda. *Eximenda* penitus tollenda. *Annotationibus* emendationibus. *Librum* quem pariter Tacito miserat emendandum. *Quàm me delectat* ista emendandi vicissitudo. *Præclarum*. *Ætate propemodum* nam Secundus iunior erat. *Nominis* famæ. *Parsus* quia dixerat non nullius, & non magni nominis, ut debuisset de Tacito loqui: sed cum se quoque complexus esset, arrogantia vitandæ gratia vtriusque facultatem minuit. [Tua fama] Aliter, tu fama gloriæque florens.]

Librum tuum legi, & quam diligentissimè potui, adnotavi quæ commutanda, quæ eximenda arbitrarer. Nam & ego verum dicere assueui, & tu libenter audire. neque enim vlli patientius reprehenduntur, quàm qui maximè laudari merentur. Nunc à te librum meum cum annotationibus suis expecto. O iucundas, o pulchras vices, quàm me delectat. Quòd si qua posteris cura nostri, vsquequaque narrabitur, qua cõcordia, simplicitate, fide vixerimus. Erit rarum & insigne, duos homines ætate, dignitate propemodum æquales, nonnullius in literis nominis, (Cogor enim de te quoque parcius dicere, quia de me simul dico) alterum alterius studia fouisse. Equidè adolescentulus cum iam tu fama, gloriæque flores, te sequi, tibi longo sed proximus intervallo, & esse, & haberi concupiscebam. Et erant multa clarissima ingenia, sed tu mihi (ita similitudo nature ferebat) maximè imitabilis, maximè imitandus videbaris. Quo magis gaudeo, quod si quæ de studiis sermo, *Fouisse* excoluisse, emendasse. *Tuis longo* gaudet Secundus suis epistolis inserere Virgiliana carmina. Hic enim libro. v. iii. j.

inquit, Primus abit, longæque ante omnia corpora Nifus Emicar, hinc longo, sed proximus interuallo Insequitur Salius. Proximus igitur Tacito Secundus erat in eloquentia, sed longo interuallo. Talis fuit Alcinoi sententia de eo poeta, qui futurus erat Virgilio proximus. Inquit enim, Longè erit à primo quisque secundus erit. *Proximus*) propter imitationem tui, non quòd tunc non essent clariores me. *Similitudo nature*) quæ multum facit

ad conciliandam amicitiam: nam autore Columella, similia similibus faciliora fecit natura: bonum bono aptissimè, & malè malò, [*& Grecè ad hoc puerbiù ἐπιπλάζειν τοῖς ὁμοῖς μέγιστα*. similia gaudere similibus natura fecit.] Hinc Aruns Tarquinius & Tullia minor ingenio truci breui conuenere. *Imitabile*) facilis ad imitandù. [*imitandus*] imitari dignus *Si quis de studijs sermo*) si quis loquitur, qui in vrbe sint eloquētissimi, & studiorū amatissimi.

Vnà nominamur) libro ix. hunc locum declarat. Narrabat, inquit, mihi Cor. Tacitus sedisse Circensibus proximum Equit. Ro. hunc post varios eruditore sermone requisisse, Italicus est an provincialis? se respondisse, nosti me, & quidè ex studiis ad hoc illum, Tacitus es, an Plinius? [*Et ego de te*] Alii legunt, quòd de te loquentibus, statim occurrò. [*Nec desunt*] sunt in vrbe nostra. *Præferantur*) præponantur nobis tanquam doctores. [*Hoc inuenitur*] vnà nominamur, quo autem loco non refert. [*Hoc primus*] si doctior te ab aliquibus credor, tunc me omnium, qui sunt in vrbe doctissimum credo, quia te secundum [faciunt: si verò te primum alii putant, tunc secundum] doctum me existimo, quia tua vestigia penitus sequor. tanti facit Taciti doctrinam, latenter tamen innuit se fuisse doctissimos, qui tunc erant Romanorum. [*Quædam exemplaria breuius legunt hoc pacto*, nam mihi

vnà nominamur, quòd de te loquentibus statim occurro: nec desunt qui utrique nostrum præferantur. Sed nihil interest mea, quo loco iungimur. Nā hoc ego primus, quia tu proximus, & ego proximus, quia tu primus: quinetiā in testamentis debes adnotasse, nisi quis fortè alterutri nostrum amicissimus, eadem legata & quidem pariter accipimus, quæ omnia huc spectant, ut inuicem ardentius diligamus, cum tot vinculis nos studia, mores, fama, suprema denique hominum iudicia constringant. Vale.

primus, qui à te proximus, quinetiam] *Testamentis*) [subscribendis & signandis, quibus tibi primum, mihi secundum locum concedunt: an inlegatis, quibus primum nominamur, &] quibus eadem legata, & pariter ac ex æquo accipimus, nisi alius quis est alterutri nostrum amicissimus, & ideo amicioi maiora legata scribit. *Amicissimus*) qui alterum alteri pro amicitia præponat. *Spectat*) tēdūt, cōueniūt. *Suprema iudicia*, testamenta, vltimæ voluntates.]

C. PLINIUS CORNUTO SVO S. 22

D *Areo*) Cornuto monenti. ut infirmitati oculorum consuleret, ordinem vitæ suæ enumerat, & pro gallinis missis cum amico iocatur. *Collega*) vel in præfectura ærarij, vel in Consulatu: nam vtrunque magistratum simul gessere. *Huc*) in Thuscòs. [sunt qui legant

D *Areo collega clarissime, & infirmitati oculorum, ut iubes, consulo. Nam & huc tecto vehiculo undique inclusus, quasi in cubiculo perueni, & non stylo modo, verum etiam lectionibus difficulter,*

Quis, cum discessi ab vrbe.] *Tecto vehiculo*) circincludo recubans vehiculo, ac si essem in cubiculo. *Stylo*) compositione, scriptura.

Sed abstineo) sed tamen abstineo quamuis difficulter. *Auribus*) alio legente. *Opaca*) aliquantulum inumbrata, subobscura. *Celcus* præcipit in lippitudinis curatione primo die loco obscuro cubare, & à sermone abstinere. *Cryptoporticus*) latentes porticus in quibus versor. *Inferioribus*) inferiori parte. *Tantum umbra*) à dimidio inferiori. *Luminis*) à dimidio superiori, ubi fenestrarum pars fuit ad aperta. *Balincum*) curatur lippitudo secundum Celsum balineo, vino, quiete, abstinentia. *Custis*) qui prohibet ne supra modum bi-

culo, ac si essem in cubiculo. *Stylo*) compositione, scriptura.

sed abstineo, solisque auribus studeo, cubicula obductis velis opaca, nec tamen obscura facio. Cryptoporticus quoque ad optus inferioribus fenestris, tantum umbra, quantum luminis habent. sic paulatim lucem ferre condisco. Balineum assumo, quia prodest: vinum, quia non nocet, parcissime tamen. Ita assueui, & nunc custos adest. Gallinam, ut à te missam libenter accepi, quam satis acerbis oculis, quanquam adhuc lippis, pinguisissimam vidi. Vale.

bam. *Te*) amicissimo. *Acerbis*) intentis acutis. *Lippis*) acuticulis, ab oculis lacryma distillante.

C. PLINIUS FALCONI SVO S. 23

M *Inus*) Indicat Falconi Munitianū, pro quo impetrauerat tribunatum, esse viram dignitate, natalibus, facultatibus, & studiis summum. *Petisse*) fortasse coram: nam non extant vllæ literæ, quibus hunc petierit. *Regionis meæ*) transpadanæ: erat enim Cor. Minutianus Acilianus Brixientis. *Amat studia*) studiosus est. *Ut solent pauperes*) qui virgite rerum inopia student ardentissimè, nec vllis voluptatum illecebris emolliuntur, sed per ardua quæque prorumpunt. ad hoc extat Græcum illud logium, ἡ μὲν ἐπιπλάζειν, id est paupertas sapientiam sortita est. quandoquidem pauperes multis artibus student. & secundum Senecam, immò quotidianam experientiam, hominem experiri multa paupertas docet. Iuuen. Saty. viij. inquit, Pauperes ad studia perspicaciores. tamen ima plebe quiritem

M *inus miraberis, me tam instanter petisse, ut in amicum meum conferres Tribunatum, cum scieris, quis ille, qualisque. Possum autem iam tibi & nomen indicare, & describere ipsum, postquam polliceris. Est Cornelius Minutianus, ornamentum regionis meæ, seu dignitate seu moribus: natus splendide, abundat facultatibus, amat studia, ut solent pauperes. Idem rectissimus iudex, fortissimus advocatus, fidelissimus amicus. Accepisse te beneficium credes, quum propius inspexeris hominem omnibus honoribus, omnibus titulis (nihil volo elatius de modestissimo viro dicere) parem.* Vale.

Facundum inuenies: solet hic defendere causas Nobilis indocti, veniet de plebe togata Qui iuris nodos, & legum ænimata soluat. *Credes*) transferendo in eum Tribunatum. *Propius*) melius, familiarius. *Titulis*) laudibus. *Elatius*) gloriosius, magnificentius.

C. PLIN. FABATO PROSOCERO SVO S. 33

Audeo) Monet Fabatū vt domi prætoletur Tyronis aduentum, neque in itinere ei occurrat. Tyroni) Caleſtrio Tyronij Proconſuli profiſcenti in Hiſpaniā. Perſeueres) conſerues hāc tuam fortitudinem quiete. AEtatis) admodum ſenilis. Domum) tuam priuatam. Ab eo) à te. Officium) occurrendi obuiam in itinere. Remiſſeſſe) condonaſſet, noluiſſet.

Audeo quidem eſſe te tam fortem, vt Mediolani occurrere Tyroni poſſis. Sed vt perſeueres eſſe tam fortis rogo, ne tibi contra rationem atatis tantum laboris iniungas. Quin immò denuncio, vt illum & domi, & intra domum, atque etiam intra cubiculi limen expectes. Etenim quum à me vt frater diligatur, non debet ab eo, quem ego parentis loco obſeruo, exigere officium, quod parenti ſuo remiſſeſſet. Vale.

C. PLINIVS GEMINIO SVO S. 29

Nimidia Quadratilla) Quadratillum nepotem modèſſimum tanta reuerentia educauit [Commidia) vt quoties vellet ſpectare pantomimos, ſue ludere calculis, iuberet illum abire: quod poſt mortem auicæ quum reſciſſet Secundus, cum magna admiratione, & gaudio rem totam Geminio per epiſtolam expoſuit. Commidia) frequentior lectio habet Nimidia. Viridis) robuſta, fortis. Compacto) netuoſo. Honeſtiſſimo teſtamento) cōdito ſuo teſtamento cum prudentia, vnde maximum retulit honorem. Beſſe) duabus tertiis. Tertia parte) aſſis, id eſt ex triente: nam beſſe & triente vniuerſa hæreditas exhauritur. [Paruam) non duplicet parum.] Nec amandum) nepos Quadratilla, nec tantum eſt amandus inter propinquos quos attingit ſanguine, ſed ab aliis etiam. Propinquos quos attingit ſanguine) nam ſunt & alia-

Nimidia Quadratilla paulo minus octogefimo atatis anno deceſſit, vſque ad nouiſſimam valetudinem viridis, atque etiam ultra matronolem modum compacto corpore, & robuſto, deceſſit honeſtiſſimo teſtamento. Reliquit hæredes, ex beſſe nepotem, ex tertia parte neptem. Neptem parum noui: nepotem familiariſſimè diligo, adoleſcentem ſingularem, nec iſs tantum, quos ſanguine attingit inter propinquos amadū: ac primū conspicuus forma, omneis ſermones malignorū & puer & iuuenis euasit: intra quartū & viceſimū annū marit⁹, & ſi deus annuiſſet, pater vixit in cōtubernio auicæ delicatè, ſeueriſſimè, & tamen

rum rerum propinqui, vt ædium, vt agrorum. Malignorum) maledicorum, quia liſ eſt cum forma magna pudicitie. Maritus) ducens vxorem. Si deus annuiſſet) nam vxor eius fecit abortum. Auicæ) Quadratillæ. Delicatè) in victu & veſtitu. Seueriſſimè) in morum cura.

Obſequentiſſimè) libentiſſimè. Illa) Quadratilla. Pantomimos) omnium geſticulatores. Fonebat effuſus) ſupra modum horum geſticulationes amplectebatur. Principi ſæminæ) inter primas vrbis ſæminas dignitate, diuitiis, autoritate. Quadratilla) nepos Quadratillæ. Exigebat) per mittebat vt ſpectaret. Ocio ſenij) in illa ætate conſecta, qua ſenibus ocium competit. Viſæminæ) quæ ciuilibus negociis, neque externis illis diſtringitur. [quare libentius legerim ſexus quàm ſenij. [Calculorum) ſchacorum,] vt vulgo dicimus] de quibus Martialis, Inſidioſorum ſi ludis bella latronum Geminus iſte tibi miles & hoſtis erit. Quidius in arte, ſiue latrocinij ſub imagine calculus ibit: Fac præeat vitreo miles ab hoſte tuus. Reuerentia) vt ſe reueretur. Productis) theatro assignatis. Commiſſione) certamine. Proximis) nuper editis. Sacerdotalibus ludis) ſacris certaminibus. Tacitus in Nerone, Quia redditi quamquam ſcænæ pantomimi certaminibus ſacris prohibebantur, eis faciendis præerant ædiles. Dicti autem ſacerdotes, & ſacri, quòd diis ſacri eſſent, in quos ſic inuehitur diuus Auguſtinus. Veniebamus nos etiam aliquando adoleſcentes ad ſpectacula, ludibriūque ſacri legiorum: ſpectabamus arreptitios, audiebamus ſymphoniacos ludis turpiſſimis, qui diis deabusque exhibebantur: oblectabamur cœleſti virgini, & berecynthiæ matri deorum omnium. ante cuius lectum die ſolenni lauatiōnis eius, talia per publicum cantabantur à nequiſſimis ſcenicis, qualia nec matrem iſporum ſcenicorum deceret audire: cur ergo ludi ſcenicij, vbi hæc laſcivia diſtitantur, cantantur, actitantur, deorum honoribus exhibentur? inter res diuinas à doctiſſimis conſcribuntur? [Maſſilienſis ciuitas ſecundum Valerium ſeueritati cuſtos acer-

obſequentiſſimè. Habebat illa pantomimos, ſonebatque effuſus, quàm principi ſæminæ conueniret. Hos Quadratus non in theatro, non domi ſpectabat, nec illa exigebat. Audij ipſam cum mihi commendaret nepotis ſui ſtudia, ſolere ſe vt ſæminam in illo ocio ſexus laxare animum luſu calculorum, ſolere ſpectare pantomimos ſuos: ſed cum factura eſſet alterutrū, ſemper ſe nepoti ſuo præcepiſſe abire, ſtuderetque: quod mihi non amore eius magis face-re, quàm reuerentia videbatur. Miraberis, & ego miratus ſum. Proximis ſacerdotalibus ludis productis in commiſſione pantomimis, cum ſimul theatro ego, & Quadratus egredieremur, ait mihi, Scis me hodie primū vidiffe ſaltantem auicæ meæ libertum. Hoc nepos. At Hercule alieniſſimi homines in honorem Quadratilla (pudet me dixiſſe honorem per adulationis officium) in theatrum

rima fuit, nullum aditum in Senatu miſis dando: quorum argumenta maiore ex parte ſuperiorum continent actus, ne ſpectandi conſuetudo imitandi licentiam ſumat. A Luciano tamen in libello Salutationes, hæc ars pluribus commendatur.] Nota hiſtoria Titi Latini Ruſtici, cui cum ſæpius in ſomnis dictum eſſet in Senatu nunciaret, vt ludi Romani inſtaurarentur: nec ſtatim paruiffet, amiſſo filio ipſe ager, tandem rem in curia expoſuit, ſtatim recuperata valetudine: quo commotus Senatus quadruplicata pecunia ludos cenſuit inſtaurari: in quibus poetica munium crimina frequentabantur, corruptorem pudicitie louem turpiſſimi hiſtriones cantabant, agebant, placabant. Originem horum ludorum pluribus referet Lilius. vii. ab vrbe condita, & ab ſano principio veniſſe ſuis temporibus in vix opulenti regni tolerabilem inſaniam. Libertum) minimum. Nepos hoc) dixit hoc Quadratillus. Alieniſſimi homines) nullo vinculo affinitatis Quadratilla coniuncti pantomimi. Per adulationis officium)

cum verè potius adularentur. *Quadratillæ* imitando omnia illius.

Cursitabant) per hæc monstratur pantomimorum ars: quorum erat in omni ludorum varietate suam operam præstare. nam scenæ feruientes omnes edocti ludos fuerant: inde nomen traxisse ab imitatione omnium, *mirantur* enim omnia, & *imitatio*: inamque idem corpus Herculem designat, & Venerem feminam representat, & marrem regem facit, & militem senem reddit, & iuuenem vt in vno referente Cassiodoro credas esse multos tam varia imitatione discretos. quæ etiam diffusius sed cum laude Lucianus refert. & vt alia omitam, dicam tantum barbarum quendam Romæ vidisse quinque personas, tot enim actus erant: & admiratum vnum duntaxat saltatorem omnes sustentatum, vt qui non norat vnum corpus multas animas habere. Quare Itali non absurdè saltatorem pantomimum appellarunt.] Duo eorum genera: aliqui scenici, alii mythici. exactum id genus hominum sæpius ab vrbe & frequenter reductum. *Mirantur*) durat adhuc nescio quid tale nostris temporibus, cum producuntur inter se mirantes, stupentes, subsannantes, cursitantes viri foemineque cum cymbalis. *Reddebant*) representabant, effigiabant, imitabantur. autor est Tranquillus. Mimos in funeribus solitos reddere omnes defuncti gestus. sed, inquit, in funere Vespasiani archimimus personam eius ferens imitansque, vt mos est, facta ac dicta viri: interrogatis palam procuratoribus quanti funus, & pompa constaret, vt audiit sesterterium centies, exclamauit centum sibi sesterteria darent, ac se vel in Tiberim proicerent. *Exiguissima legata*) paruam pecuniam relictam sibi testa-

cursitabant, exultabant, plaudebant, mirantur: ac deinde singulos gestus domina cum canticis reddebant, qui nunc exiguissima legata theatralis operæ corollarium accipient ab herede, qui non spectabat. Hæc scripsi, quia soles, si quid incidit noui, non inuitus audire: deinde quia iucundum est mihi, quod ceperam gaudium, scribendo retractare. Gaudeo enim pietate defunctæ, honore optimi iuuenis: Lator etiam, quod domus aliquando C. Cassij, huius, qui Cassianæ scholæ princeps & parens fuit, seruiet domino non minori. Implebit enim illam Quadratus meus, vt decebit, rursusque ei pristinam dignitatem, celebritatem, gloriâque reddet, cum tantus orator inde procedet, quantus iuris ille consultus. Vale.

mento. *Theatralis operæ*) artis suæ histrionice, quam præstiterunt in theatro in honorem *Quadratillæ*: sic Tacitus theatrales artes scenicas & histrionales appellauit. *Corollarium*) appendicem, id quod additur præter debitum vocabulum fictum à corollis, quod actoribus in scena qui placuerant dari solitæ forent. Plinius senior Corollarium cœnam Cleopatæ quotidianam dixit, eò quod esset tanquam superflua sponsoni cœnam sesterterium cum Antonio duos illos vnione absumptura. Apuleius secundo sui asini, Modò corollarium idoneum compares. id est modò dones aliquod munus idoneum vltra pactam mercedem. Et tertio, Foris puerile obtulit Corollarium. Tranquillus, Corollaria & præmia alienis quoque muneribus ac ludis, & crebra & grandia de suo offerebat. *Retractare*) renouare. *Cassianæ scholæ princeps*) C. Cassius Longinus, qui iurisperitia successit Sabino, & in ea facultate sui temporis facile

princeps natus ex Tiberonis filia, quæ fuit neptis Seruij Sulpitij & ideo Proauum suum Seruium Sulpicium appellabatur: & Consulatum gessit cum Quinto Aterio temporibus Tiberij: à Nerone cum maxime autoritatis in ciuitate esset expulsus in Sardiniam, & à Vespasiano reuocatus diem suum obiit. Menda inoleuit apud Pompo. Iurisconsultum. ff. i. vbi non à Nerone, sed à Tiberio Cassium deportatum in Sardiniam scribitur. qui fieri hoc potuit? cum eundem legamus apud Tacitum præfectum Syria sub Claudio: legum peritia præminentem: priscum morem reuocantem, regiones exercentem, cura, prouisu, perinde agentem, ac si hostis ingrueret: ita dignum maioribus suis, & familia Cassiarum, missum sub Nerone ad sedan-

dum tumultum populi: sæpe tunc in Senatu sententiam dixisse: demum prohibitum ab officio exequiarum Poppeæ, & à Senatu motum nullo crimine, nisi quod vetustis opibus, & grauitate morum præcelleret: obiectumque quod inter imagines maiorum etiam C. Cassij effigiem coluisset ita inscriptam, duci partium: & quod L. Syllanus ad discordias sibi assumpsisset, tandem Senatusconsulto exilium decretum, & in Sardiniam deportatum. *Implebit*) honoribus & fama. *Et excedet*) superabit gloriam Longini. Alia lectio non importuna habet, vt decebit, id est vt dignum maioribus suis, & sibi erit. *Reddet*) restituet. *Tantus*) tanti nominis. *Ille*) C. Cassius Longinus iurisperitia excellens.

C. PLINIUS RVFO SVO S. 25

Quantum) exemplo Terentij Iunioris Rufum monet quandoque doctrinam & eloquentiam latere in habitu pagano. hospitio enim ab illo ruri susceptus, cum de rebus rusticis Secundus loqui cœpisset, statim sermone utroque purissimo à Terentio reuocat⁹ est ad studia. *Quantum*) magnum numerum. *Modestia*) reticentia, non iactatio. *Quies*) secessus. *Operit*) obscurat, incognitum reddit. *Dicturi*) acturi causas. *Lecturi*) recitaturi. *Proferunt*) ostendunt, publicant. *Illi*) docti. *Amplius præstant*) plus faciunt. *Maximum opus*) studia. *Terentius Iunior*) Terentium. Max. Cæsaris in Bithynia procuratorem ex epistola Domitiani coniectare licet, Apud Iosephum inuenio Terentium Rufum cum Tito in oppugnatione Hierosolymarum. Terentium Gentianum Adrianus detestatus est, quod [ipsum] videret diligi à Senatu, tanquam imperatorem futurum.

Quantum eruditorum aut modestia ipsorum, aut quies operit & subtrahit famam. At nos eos tantum dicturi aliquid, aut lecturi, timeamus, qui studia sua proferunt: quum illi, qui tacent, hoc amplius præstant, quod maximum opus silentio reuerentur. Expertus scribo quod scribo. Terentius Iunior equestribus militijs, atque etiam procuratione Narbonensis prouinciae integerrimè sanctus,

Terentium Priscum Mart. carmine celebrat, tanquam poetarum præsidium. Ad Iuniorem lib. ix. & viij. scribit Secundus. *Equestribus*) quod erat honestius quam pedestribus. *Procuratione Narbonensis*) fuit procurator Cæsaris in Gallia Narbonensis. Narbonensis prouincia pars Galliarum, quæ interno mari alluitur, brachata antè dicta, amne Varo ab Italia discreta, Alpiumque iugis, à reliqua verò Gallia latere septentrionali Gebenna & Iura, agrorum cultu, virorum, morumque dignatione, amplitudine opum nulli-

prouinciarum postferenda. breuitérque bon emporium & ciuitas: vnde illa prouincia verius quàm prouincia. in ea Nar- uincia denominationem accepit.

Receptis) secessit ab officiis ciuilibus *Paratis*) certis & omnino futuris. vel speratis, [quos ob virtutes suas assequi sperare potuisset.] [*Tam l.*] Aliter quàm Latina. *Preuili*) maluit. *Hu*) rebus rusticis & cura familiari. *Cæperam*) iam loqui de his. *Ad studia*) ad colloquium studiorum. *Terfa*) nitida, splendida, limata. *Tener*) meminuit. in promptu habet. *Athenis*) quæ cunctas Græciæ vrbes doctrina & eloquentia superauit. *Quid multa?*) dicam. *Ut illis*) vt in literis verear hos seductos, & quasi rusticos non minus illis quos noui doctissimos. *Seductos*) remotos à cognitione vulgi secretos. *Nostra*) eloquentiæ. *Cultu pagano*) viliori vestitu. paganus enim militi opponitur, & correlatiua sunt. Secundus ad Traianum, Apud me & milites, & pagani. Paulus. Filius familias miles, similiter vt paganus. Vlp. Videtur iure militari fecisse testamentum, qui cum esset paganus, fecit testamentum, mox militare cœpit. Scæuola pariter, Miles si dum paganus erat, fecerit testamentum. Iuue. vltima Satyr. Contra paganum possis quàm vera loquentem, Contra fortunam armati. Tranquil. in Augusto, Admissa paganorum turba apud milites. Et in Galba. Ibi equites quibus mandata cædes erat cum per publicum dimota paganorum turba equos adegissent. Vegetius, Nam si doctrina cesset armorum, nihil paganus distabit à milite. paganus igitur erit, qui non militat. interdum paganus pro rustico, & vulgari sumitur, vt apud Cicero- nem pro domo sua: quod etiam Macrobius in Satur. interpretatur. ad hæc Vlpianus, inquit, Diuus Marcus facultatem dedit ingrediendi, tam in Cæsaris, quàm

recepit se in agros suos, paratisque honoribus tranquillissimum otium prætulit. Hunc ego inuitatus hospitio, vt bonum patrem familiæ, vt diligentem agricolam intuebar: de his locuturus, in quibus illum versari putabam & cœperam, cum ille me doctissimo sermone reuocauit ad studia. Quàm tersa omnia? quàm Latina? quàm Græca? Nam tantum utraque lingua valet, vt ea magis videatur excellere, qua cum maxime loquitur. Quantum ille legit? quantum tenet? Athenis viuere hominem, non in villa putes. Quid multa? auxit solitudinem meam, effecitque, vt illis, quos doctissimos noui, non minus hos seductos, & quasi rusticos verear. Idē suadeo tibi. Sūt enim vt in castris, sic etiam in literis nostris plures cultu pagano, quos cinctos & armatos, & quidem ardentissimo ingenio, diligentius scrutatus inuenies. Vale.

in Senatorum & Paganorum prædia volentibus fugitiosos inquirere. Fortasse dictus paganus à pagis vrbis, quam Dionysius in antiquitatibus scribit in pagos, hoc est regiones, diuisam: siue à pagis, i. vicis. Diuinorum literarum scriptores paganos vocant omnes extra cultum Christianæ fidei, tanquam extra militiam veri dei, neque veris initiatos militis. *Vt in castris*) vt multi sunt in castris vestitu à militia alieno, tamen fortissimi sunt: ita in literis multi sunt obseci pan- no, & tamen eruditissimi. *Cinctos*) expeditos, paratos. *Armatis ardentissimo ingenio*) duo miscuit, militiam & doctrinam, & quamquam cinctos & armatos transferri possint ad posterius: tamen melius est vt militiam respiciant, & ardentissimo ingenio doctrinam, vt aliquid proprii vnicuique assignetur.

C. PLIN.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S. 26

Nuper morbo amici scribit se admonitū, dū sumus infirmi, nullis nos vitis detineri. quare hortatur se & Maximum, vt tales velint esse sani, quales infirmi se futuros spondent. Langor) morbus, mala valetudo. *id est*, moraliter. in quibusdam exemplaribus abest Græca dictio, quod non improbo. verum si legerimus *in modis* langor, id est hectica febris: quæ quia diutius durat, maxime molesta est, tunc lectio melius procedet. *Et satis habet quantulumcunque*) contentus est paruo minimoque. *Vt relicturus*) tanquam omnia mox sit morte relicturus. *Hominem*) moriturum. *Malignus*) obtractantibus. *Alitur*) gaudet. *Summa*) maxima. *Euadere*) sanitatem recuperare. *Destinat*) constituit, voto præsumit. *Quod*) viam rectè viuendi. *Philosophi*) nam philia sophia medetur animis, inanes sollicitudines detrahit, pellit timores, à cupiditatibus liberat. Pluribus vo-

Nuper me cuiusdam amici langor admonuit, optimos esse nos, dum infirmi sumus. Quem enim infirmum aut auaritia, aut libido sollicitat, non amoribus seruit, non appetit honores, opes negligit, & quantulumcunque, vt relicturus, satis habet: tunc deos, tunc hominem esse se meminit: inuidet nemini, neminem miratur, neminem despicit, ac ne sermonibus quidem malignis, aut attendit, aut alitur, balinea imaginatur, & fontes. Hæc summa curarum, summa votorum, mollèmq; in posterum, & pinguem si contingat euadere, hoc est, innoxiam beatamque destinat vitam. Possum ergo, quod pluribus verbis, pluribus etiam voluminibus philosophi docere conantur, ipse breuiter tibi, mihi- que præcipere, vt tales esse sani perseueremus, quales nos futuros profiteamur infirmi. Vale.

luminibus M. Tullius in Thufculanis librorum multitudinem à philosophis descriptorem notat. [Et Lucianus in suis dialogis.] *Tales*) temperati, boni.

C. PLINIVS SVRAE SVO S. 27

Et mihi Querit à Sura an veræ sint apparitiones, quæ Græcè phantasmata dicuntur, & exemplo Curtij Ruffi, ac Athenodori philosophi, postremo suorum confirmat esse vera. sed dum querit, amicum docet. *Per quam*) maxime. *Esse phantasmata*) an proculdubio sint apparitiones, & visiones vmbra- rum. Diogenes, Plutarchus, Suidas & Macrobius, tradunt, phantasmata esse, cum inter vigi-

Et mihi discendi, & tibi docendi facultatem otium præbet. Igitur perquam velim scire, esse phantasmata, & habere

liam & adultam quietem, in quadam (vt aiunt) prima somnij nebula adhuc vigilare se existimans, qui dormire vix cœpit, irruentes in se, vel passim vagantes formas, & à natura, seu magnitudine, seu specie discrepantes, variâque tempestates rerum vel lætas, vel turbulentas cernit, kkk. j.

cui sententia videtur accedere, Ovidius, more suo fingens phantasmata esse filium somni. nam libro xj. inquit, Regibus hi ducibusque suos ostendere vultus Nocte solent: populos alij plebibusque pererant. Alij phantasma voluerunt esse ostentum prodigiosum: phantasmam verò impressionem formæ in animo. M. Tullius phantasma visum vocavit, quoties opus ei hoc nomine fuit. Deducitur autem *de re partibusque*, quod est appareo. Aristophanes etiam pro decipio usurpavit. *Esse phantasmata* Lucetius lib. iij. multis explicat esse phantasmata, & volitare vltro citròque per auras quasdam se tenuissimas omnium formarum

Propriam) ut vnumquodque phantasma suam figuram habeat, neque pro arbitrio possit aliam sumere. *Numen*) deum. *Inanem*) Aëreū, corporeum. [Cicero de Finibus, inanes imagines idola vocat.] *Vanam*) falsam. *Ex metu nostro*) pro vt timeamus, ita credamus vidisse, quæ non vidimus, nam metus falsas oculus nostris imagines plerunque obicit. *Esse*) phantasmata. *Curtio Ruffo*) de origine Quinti Curtij Ruffi, quem gladiatore genitum quidam prodidere: neque falsa promiserim, & vera exequi pudet: postquam adoleuit, sectator Quæstoris, cui Africa obtigerat, dum in oppido Adrumeti vacans per medium diei porticibus secretus agitaret: oblata ei species muliebris vltra modum humanam, & audita est vox, Tu es Rufe, qui in hanc provinciam pro Consule venies: tali omine in spem sublarus, digressusque in urbem, & largitione amicorum, singulari ingenio Quæsturam, & mox, nobiles inter candidatos, Præturam Tiberij principis suffragio assequitur: cum hisce verbis Imperator dedecus natalium eius velauiſet. Curtius Ruffus videtur mihi ex se natus: longa post hæc senecta, & aduersus superiores tristi adulatione, arrogans minoribus, inter pates difficilis, consulare imperium,

exuuias: & Philostratus refert Apollonio, & sociis, lucente noctu Luna, Lamie phantasma occurrisse, modò in hanc, modò in aliam figuram sese conuertentem, quandoque ab oculis repente euanescentem: Apollonium autem quidam id esse quæ primùm nouisse, grauibuscque verbis & conuiciosis illud increpasse: socios, vt idem fierent hortatum. id enim contra huiusmodi inuasiones optimum sciebat esse medicamentum. eius dictis cum paruissent comites, stridens phantasma celeriter tanquam idolum auſugisse. [At Lucianus in Philopseudeo cum plurimorum testimonio differat esse phantasmata, demum more suo hanc opinionem demittit.]

propriam figuram, numenque aliquod putes. an inania & vana ex metu nostro imaginem accipere. Ego vt esse credam, in primis eo ducor, quod audio accidisse Curtio Ruffo. Tenuis adhuc & obscurus obtinenti Africam comes hæserat. inclinato die spatiabatur in porticu: Offeritur ei mulieris figura, humana grandior pulchriorque: perterrito Africam se futurorum prænunciam dixit. iturum enim Romam, honoresque gesturum, atque etiam cum summo imperio in eadem provinciã reuersurum, ibique moriturum. Facta sunt omnia. Prætere a accedenti.

triumphi insignia: ac postremo Africam obtinuit: atque ibi defunctus fatale præſagium impleuit. [hæc Tacitus] Lego in fide digno exemplari Historiam de gestis Alexandri compositam a Q. Curtio Ruffo, qui inibi fatetur se fuisse [sub Augusto & Tiberio, &] sub Vespasiano quantum coniectura assequi possumus. [Tenuis] pauper. [Obscurus] incognitus, quia obscuro loco natus. [Obtinenti] Quæstoris. [Comes] assecla. [Inclinato die] iam vergente ad vespæram. secus tamen Tacitus. nam ad medium diei scripsit. *Ferretur*) Curtio ob visum. *Se Africam*) se esse Africam, quæ sub imagine mulieris apparuisset. [Tradit Plin. lib. vii. in Africa solitudinibus hominum species obuias subinde fieri, momentoque euanescere. Hæc & talia ex hominum genere ludibria sibi, nobis tibi-

racula, ingeniosam fecisse naturam.] *Prænunciam*) vatem. *Cum summo imperio*) cum Proconsulari potestate, vbi triumphalia insignia est] adeptus. nam in agro Machaico recluserat specus quærendis venis argenti, vnde tenuis siuctus, nec in longum fuit. At legionibus cum damno labor erat fodere riuos, quæque in aperto graua

Carthaginem) veterem.

Implicitus morbo) post aliquod tempus. *Futura*) mortem. *Præteritis*) prosperis quæ vera fuerat expertus. *Aduersa*) obitum. *Secundis*) ex rebus prosperis. *Idolum*) factum. *Idolum*) vmbrosa imago, phantasia corporis, quædam vmbra diuersiformis. nam Hammonius, idolum, inquit, à corpore vmbrosa defluxio, aut apparitio, vmbrosa similitudo, aut phantasia corporis, vmbra quædam aerea secundum Bacchylidæ. Scire autem debemus quòd phantasmam corporis præbet intuentibus non substantiam veram. Idolum deducitur *de re* & *de*, apparet aut assimilo. similitudo enim corporis alicuius est idolum, quod Fulgentius dicitur autumat quasi idolum, id est, speciem doloris, dum verbi derivationem narrat: à se fabule conatur accommodare. *Squalore confectus*) immundicia & fœore confectus. *Promissa*) longi, protensa. *Horrenti*) impexo. *Compedes*) quibus pedes continentur. *Dura*) graues vel diræ, [acerbæ.] *Morbis* (æquebatur *vigilam*) ex nimia vigilia morbum contrahebant domestici. *Interdum*) per diem. *Inerrabat*) obueſt. batur, in secunda lectione fuit, in hærebatur. *Longior*) magis perpetuus & assiduus. *Causis timor*) idoli visio tantum noctem. [Legitur etiam longinquiorisque causa timoris timor erat. Timor conceptus ex spectaculo

humum infra moliri quibus subactis miles: & quia plures per prouincias familia tollerantur, componit occultas literas nomine exercituum precantium Imperatorem, vt quibus permissurus esset exercitus, triumphalia antè tribueret. *Accedenti*) Curtio ab vrbe proficiscenti cum summo imperio.

Carthaginem: egredientique nauem, eadem figuram in littore occurrisse narratur. Ipse certe implicitus morbo, futura præteritis, aduersa secundis auguratus, spem salutis, nullo suorum desperante, proiecit. Iam illud, nonne & magis terribile, & non minus mirum est, quod exponam vt accepi? Erat Athenis spatiosa & capax domus, sed infamis & pestilens: per silentium noctis sonus ferri, & si attenderes acrius, strepitus vinculorum longius primo, deinde proximo reddebatur. mox apparebat idolum, senex macie & squalore confectus, promissa barba, horrenti capillo, cruribus compedes, manibus catenas gerebat, quatiēbaturque: inde inhabitantibus tristes diræque noctes per metum vigilabantur: vigiliam morbus & crescente formidine mors sequebatur. Nam interdum quoque quanquam abscesserat imago, memoria imaginis oculis inherebat: longiorisque causa timoris timor erat. Deserta inde & damnata solitudine domus, totaque illi monstro relicta: proſcribatur tamen seu quis emere, seu quis conducere ignarus tanti mali vellet. Venit Athenas philosophus Athenodorus, legit

idoli causabat longiorem timorem. nam postquam imago illa recesserat adhuc tamen restabat domesticis timor] *Damnata solitudine*) neglecta sola sine vllis inquilinis. *Proſcribatur*) hæc scripta in tabella proponerantur. *Seu*) legitur si. *Athenodorus*) Athenodorus Tarsensis stoicus philosophus insignis, acri ingenio, kkk. ij.

vir, secundum Lucianum Augusti Casaris præceptor] cuius scripta ad Octavianum Augusti sororem citat Plutarchus, cum sciret Augustum ad res venereas proniorum iubere quascumque libuisset feminas curru intecto ad se deduci, quas ipse solus educeret, & forte occurrisset amico cum vxore admodum tristi, quod ea pariter ad cubiculum Imperatoris deducenda foret: iussit utrosque bono animo esse, ipsæque pro muliere ensef manu tenens currum ingressus (nullo enim vi-

Tiulum) propositam vendendi vel locandi inscriptionem. [Lucianus in Philopseudeo, ubi hanc rem fere per eadem recitat, non Athenodorum Athenis hoc fecisse, sed Arignocum Pythagoricum Corinthi in domo Eubandæ recēfer.] *Precio* quod erat vile respectu magnitudinis domus. *Suspecta* ne mali quid inesset, cum tam paruo proponeretur. *Omnia* quæ noctu videbantur. *Tanto magis* utpote philosophus intelligendi cupidus an vera essent, & causas huius mali cognoscendi. *Sterni* pararitorum. *Pugillares* cæcratas tabulas. *Stylum* ferreum ad scribendum in pugillaribus. *Interiora* secretiora domus. *Oculos* ne aliud agere mentem cogerent oculi: ideoque lucubrantes silentium noctis, & clausum cubiculum, & lumen vnum velut rectos maximè teneat. omnia, quæ impediant, vincat intentio, quam si tota mente in opus ipsum direxeris: nihil eorum quæ oculis vel auribus incurfant, ad animum peruenit: inde libro octauo Secundus inquit, Oculi eadem quæ mens vident, quoties non vident alia: nec immeritò à Plinio seniore cor hominis dicitur. *Vacua* ociofa, non occupata in alia re. *Audita* iam prænarrata. *Initio* cum primùm

dente foeminae currum ascendebant) adaperto vehiculo ad Augustum deducitur, quem vela detegentem, repente gladio adortus, his quidem verbis, Deinde non times, ne aliquis hoc pacto te trucidet? quo tamen factò nihil in eum Augustus excauit, sed magis de cætero continentior, gratias admonitori retulit. Fuit & Athenodorus Solensis Zenonis discipulus, & alius Rhodius, qui de arte scripsit.

titulum, auditoque precio, quia suspecta vilitas, percunctatus, omnia docetur, ac nihilominus, immò tanto magis conducit: ubi cæpit advesperascere, iubet sterni sibi in prima domus parte, poscit pugillares, stylum, lumen: suos omnes in interiora dimittit, ipse ad scribendum, animum, oculos, manum intendit, ne vacua mens audita simulacra & inanes sibi metus fingeret. Initio, quale ubique silentium noctis, deinde concuti ferrum, vincula moveri: ille non tollere oculos, non remittere stylum, sed obfirmare animum, auribusque prætere, tum crebrescere fragor, aduentare etiam, ac iam ut in limine, iam ut intra limen audiri: respicit, videt, agnoscitque narratam sibi effigiem: stabat innuebaturque digito similis vocanti: hic contra, ut paululum expectaret, manu significat, rursusque ceris & stylo incumbit: illa scribentis capiti catenis insonabat: respicit rursus

cæpit lucubrare. *Concusi* concutiebatur. Sic sequentia Infinitiva pro indicatiuis. *Ille* Athenodorus. *Obfirmare* obdurare. *Prætere* opponere ne tumultum aduentantis idoli audiret. [Sunt tamen exemplaria in quibus non legitur, auribusque manum prætere, sed auribusque prætere, scilicet animum prætere auribus, & magis credere animo quam auribus.] *Crebrescere* in maius cre-

scere. *Stabat*) illa effigies pedibus thenodorus. *Ceris & stylo*) scripturæ inhærebat. *Digito* manu. *Hic*) Alucubrationi.

Idem) ut ad se veniret.

Delapsa) deorsum euanesceus. *Deserit comitem*) Solium reliquit Athenodorum. *Concerpta*) in vnum coaceruata. *Loco*) quo defugerat. *Magistratus*) Atheniensium præfectos. *Vinculæ*) circumdata. *Publicè*) impensa publica. *Conditis*) tumulatis parentatis. *Manibus*) Secundum Plutarchum manes sunt dii terrestres, & vocari manes ait post sepulera facta, illo tempore scilicet quo de aliis recedentes corporibus nondum in alia tranierunt: innoxios, & quia non sint boni per antiphrasin dictos à mane, quo quid melius? Marcellus deos manes bonos & prosperos appellari voluit à mane, quod melior mors sapientibus quam vita probetur: inde immanes non bonos. At Festus, manes inquit dii ab auguribus vocabantur, quod per eos omnia manare credebant, eosque deos superos inferosque dicebant. Apuleius verò, Cum incertum est vitrum lar sit, an larua, no mine manem, deum nuncupant: & honoris gratia dei vocabulum additum est. Tacitus Manum Tui- tionis dei filium refert. *Rite*) sacrorum more, & factis iustis. *Marcus*) nomen seruis consuetum. *Perfius, Marcus, Dama, Frater*) Marci. *1.*) frater

Marci. *Admoventem*) appropinquantem. *Cultros*) rasorios. *Illuxit*) dies aduenit. *Lacentes*) in lecto sparsos. *Exiguum temporis medium*) id est non multo post. *Simile*) factum. *Pædagio*) membrum est, pædagium, domus, in quo serui commorantur: hic

idem quod prius inuentem: nec moratus tollit bumen, & sequitur. Ibat illa lento gradu quasi grauis vinculis. Postquam deflexit in aream domus, repente dilapsa deserit comitem, desertus herbas & folia concerpta signum loco ponit. Postero die adit magistratus, monet, ut illum locum effodi iubeant. Inueniuntur ossa inserta catenis & implicata, quæ corpus ano terræque putrefactum nuda & exesa reliquerat vinculis: collecta publice sepeliuntur: domus postea rite conditis manibus caruit. Et hoc quidem affirmantibus credo: illud affirmare alijs possum. Est libertus mihi Marcus, non illiteratus, cum hoc minor frater eodem lecto quiescebat. Is visus est sibi cernere quendam in toro residentem, admoventemque capiti suo cultros, atque etiam ex ipso vertice amputantem, capillos. Vbi illuxit, ipse circa verticem tonsus, capilli iacentes reperiuntur. Exiguum temporis medium, & rursus simile aliud priori fidem fecit. Puer in pædagio mistus pluribus dormiebat: venerunt per fenestras (ita narrat) in tunicis albis duo, cubantemque detonderunt: & qua venerant, recesserunt. Hunc quoque tonsus, sparsosque circa capillos dies ostendit. Nihil notabile secutum, nisi forte, quod non fui reus: futurus, si Domitianus, sub quo hæc acciderunt, diutius vixisset. nam in scrinio eius datus à Caro de me libellus inuentus est, ex quo coniectari potest, quia rei moris est

pro cubiculo seruorum. Sunt tamen qui legant pædagio, [in eundem sensum.] *In tunicis albis*) induti tunicis candidis: *Securus*) mihi per hæc. *Futurus*) reus omnino. *Libellus*) accusatio. *Datus à Caro*) porrecta Domitiano à Metio Caro

delatore aduersum me. *In scripto eius*) in armario arcanorum Domitiani scriptorum. *Vel in crinem eius*) sicut passim habetur, quod scilicet Carus Secundum

Submittere) in longitudinem dimittere: olim enim viri non habebant comam, sed breuibus admodum capillis contenti, nisi tantum in mœore: tunc barbam & capillum promittebant. *Recisos capillos*) Suidas tondere capillos de vertice, vult portendere detrimentum rerum: sic capillum decidere magnum periculum. *Meorum*) puerorum. *Depulsi*) euitati morte Domitiani. *Intendas eruditionem*) cum fiseruditus, diligenter & acriter pensis. *Copiam scientie*) non improbo

accusasset tanquam rariati capillorum Imperatoris illuisset: nam Domitianus autore Tranquillo Caluitio offendebatur.

Submittere capillum, recisos meorum capillos, depulsi, quod imminabat, periculi signum fuisse. Proinde rogo eruditionem tuam intendas. Digna res est quam diu multumque consideres: ne ego quidem indignus, cui copiam scientia tua facias. Licet etiam utraque in partem, ut soles, disputes: ex altera tamen fortius, ne me suspensum incertumque dimittas, cum mihi consulendi causa fuerit, ut dubitare desinerem. Vale.

fententia. *Alter*) qua negabis esse phantasmatam.

C. PLINIUS SEPTITIO SVO S. 28

A *Is*) Norabant Secundum nonnulli, quod amicos suos ex quantalibet occasione supra modum laudaret: qua re per Septitium intellecta, respondet neminem magis cognoscere suos quam se: neque peccare dum maxime amat, quos amandos putat. *Reprehendisse*) me. *Agnosco crimen*) intelligo errorem meum, si tamen error est. *Amplector*) libenter in hoc pecco. *Culpa benignitatis*) peccare quod nimium benignus sis. *Melius norint*) quam ego nouerim, & ideo dicant me illos nimium commendare: [altera lesio non improbanda, sic habet, melius norint sed ut norint, quid inuident.] *Felicissimo*) qui tales amicos habeam, vel putem habere: [an potius felicissimo errore: quo peccato, si tamen peccatum est, ego sum felicissimus.] *Ut*) quamuis. *Tales*) tanta

A *Is* quosdam apud te reprehendisse tanquam amicos meos ex omni occasione ultra modum laudem. *Agnosco crimen, amplector etiam. Quid enim honestius culpa benignitatis? qui sunt tamen isti, qui amicos meos melius norint? Sed ut norint, quid inuident mihi felicissimo errore? ut enim non sint tales quales à me pradicantur, ego tamen beatus quod mihi videntur. Igitur ad alios hanc sinistram diligentiam conferant: nec sunt parum multi, qui carpere amicos suos iudicium vocant: mihi nunquam persuadebunt, ut meos amari à me nimium putem. Vale.*

digni laude. *Sinistram*) malam, iniquam. [Nec sunt parum multi] inueniuntur plurimi, Seneca dixit parum bene.] *Conferant*) transferant. *Carpere*) vellicare, notare. *Iudicium*) quod ostendentibus causis dignoscitur, quanuis res vera non sit iudicium, sed odium & maleuolentia.

C. PLINIUS MONTANO SVO S. 29

R *Idebis*) Epitaphium in Pallantis sepulcro, tanquam nimis honorificum, apud Montanum indignatur, postremo deridet & negligit. Curtius Montanus senator, cuius ventrem Iuuenalis exagitat. *Tiburina*) quæ ab vrbe Tibur ducit. *Lapidem*) miliarium: nam antiquitas per certa spatia lapidibus erectis miliaria signabat. *Pallantis*) qui seruus, deinde Claudii Cæsaris libertus, tantum gratia valuit apud principem, ut ipse & Narcisso impellentibus Appium Syllanum nobilissimum iusserit interfici, Domitium Neronem adoptauerit. erat autem obstrictus Agrippinæ, ut conciliatior nuptiarum, & mox stupro eius illigatus. huic quia repletor relationis fuisset de pœna foeminarum, quæ seruis coniungerentur, ut Cæsar ediderat, pratoria insignia, & centies quinquagies sestertium censuit Consul designatus Barea Soranus: additum à Scipione Cornelio grates publice agendas ei, qui regibus Arcadiæ ortus veterinam nobilitatem vsui publico postponeret: sequæ inter ministros principis haberi sineret. Assueuerat Claudius contentum honore Pallantem intra priorem paupertatem subsistere. & fixum est ære publico Senatufconsultum, quo libertinus sestertii ter millies possessor, antiquæ parsimonie laudibus cumularetur: verum cum sub Nerone tristi arrogantia modum liberti egressus odium sui moueret, primo à rerum cura, quibus à Claudio impositus, velut arbitrum regni agebat, dimouetur, ferebatûrque digrediente eo: magna persequentium multitudine, non absurdè dixisse Neronem ire Pallantem ut eiuraret,

R *Idebis, deinde indignaberis, deinde ridebis, si legeris, quod nisi legeris, non potes credere. Est via Tiburtina intra primum lapidem (proxime adnotauit) monumentum Pallantis, ita inscriptum, Huic Senatus ob fidem pietatemque erga patronos ornamenta pratoria decreuit, & sestertium centies quinquagies: cuius honore contentus fuit. Equidem nunquam sum miratus, quæ sapius à fortuna, quam à iudicio proficiscerentur. Maxime tamen hic me titulus admonuit, quam essent mimica & inepta, quæ interdum in hoc cœnum, in has sordes abijcerentur: quæ denique ille furcifer, & recipere ausus est, & recusare, atque etiam, ut moderationis exemplum posteris proderet. Sed quid indignor? Ridere satius est, ne se magnum aliquod adeptos putent, qui huc felicitate perueniunt, ut rideantur. Vale.*

sanè pepigerat Pallas, ne cuiusque facti in præteritum interrogaretur, paræque rationes cum republica haberet. creditum postea est à Nerone veneno sublatum, quod in mensam pecuniam longa seculum detineret. Hunc Plinius senior locupletissimum Claudii principatu se vidisse testatur. & Iuuen. in transitu monstrat, Ego possideo plus Pallante & Licinis. *Patronos*) Claudium & Agrippinam. *Ornamenta pratoria*) ius ferendorum insignium, quæ Prætoribus concessa fuerant. *Cuius honore*) habito à Senatu. *Contentus*) spretis sestertii centum quinquaginta. Sic enim assueuerat Claudius. *A fortuna*) quæ indignis maxima quæque tribuit. *Iudicio*) quod digna dignis redduntur. *Titulus*) epitaphium honorificum. [Plin. naturam terræ describens, Etiam inquit monumenta ac titulos gerit, nomen

prorogans nostrum, & memoriam extendens contra aui breuitatem. *Mimica*) histrionica, ridicula, vt quidam ex fide antiqui codicis legendum putant, cum in vulgatis esset, [*Inimica*] repugnantia, iniusta, absurda. [quid si mimica pro inimica deridicula videlicet & urbana.] *Cœnum*) vilissimos homines & extremæ conditionis. *Abijcerentur*) disperderentur. Sanior lectio quam adicerentur. *Ille furcifer*) Pallas, qui seruus in furto, aut eiusmodi aliquo flagitio deprehensus fuerat, aut improbitatis scelere conuictus, duplex lignum quod curru subicitur, & cui temo affigitur atcollere iubebatur, & intuente vicinia circumferre, vt fidem in posterum ei non haberent, & ab eo tanquam infido cauerent: ideo furcifer ap-

pellabatur à Latinis. Quod enim Græci *συρξήν*, hoc Romani furcam nominant. Hæc Plutarchus in *Quæst.* & Coriolani vita *Recipere*) ornamenta pratoria, cum esset indignissimus. *Recusare*) se tertium centum quinquagies tanquam modestus, cū esset rapacissimus. *Atque etiam*) illa est ausus [recusare] [prodere, & monumento inscribere.] *Moderationis*) dū intra priorē paupertatem se subsistere contentatur. Hoc igitur epitaphio motus Secundus illud Senatusconsultum adiit, quod repetit adeo copiosum & effusum, vt in illo titulo visus fuerit Pallas parcissimus. *Satius*) melius est. *Huc felicitatis*) ad tantam fortunam. si legimus huc felicitate, sic interpretaberis. *Huc*) ad hunc honorem. *Felicitate*) fortuna fauente.

C. PLINIUS GENITORI SVO S. 3.

Orqueor) dolet impedita Iulij Genitoris studia morte discipuli summæ indolis: seque faterur quantum in secessu à rusticis occupari, interdum tamen studere: verum sentire quam male scribat ex comparatione veterum, tamen si Genitor sua scripta summo oratori compararet. *Quid*) cur vel qui, id est, quomodo, tanquam diceret satis est mihi exploratum. *Huc*) in Thuscus. *Urbana*) molesta quæ solent in vrbe tractari. *Iudicem aut arbitrum*) iudex est, qui vel inuitus potest cogi ad cognoscendam litem, vt prætor, & reliqui magistratus ordinarij, arbitro vero qui quasi vir bonus disceptator electus est ab virisque litigantibus; vnde nemo potest cogi à Prætorē ad arbitrum suscipiendum, quoniam hæc res est libera & absoluta, & extra necessitatem iurisdictionis posita, vt testatur Vlpianus. ff. quarto, titulo de arbitris, Sed vbi semel quis in se recipere compromissum, quod ad similitudinem iudiciorum redigitur, & ad finiendas lites pertinet, ad curam & sollicitudinem suam hanc rem Prætor per-

Orqueor quod discipulum vt scribis, optima spei amisisti, cuius & valetudine & morte impedita studia tua quid nesciam? cum sis omnium officiorum obseruantissimus, cumque omnes quos probas effusissime diligas. Me huc quoque urbana negocia persequuntur. Non desunt enim, qui me aut iudicem, aut arbitrum faciant. Accedunt querelæ rusticorum,

tinere putat: si quis verò iudex sit, arbitrium recipere eiusdem rei de qua iudex est, & in se recompromitti iubere, prohibetur lege Iulia: & si sententiam dixerit, nō est danda pœnæ persecutio. Seneca de beneficiis, Melior videtur conditio causæ bonæ, si ad iudicem quam ad arbitrum mittitur, quia illum formula includit, & certos, quos non excedit, terminos ponit: huius libera & nullis astricta vinculis religio: & detrahere potest & adicere, & sententiam suam, non prout lex, vt iustitia suadet, sed prout humanitas aut misericordia impulit, regere. Lege Marcum Tullium in oratione pro Murena quæ dicantur de arbitro.

Abutuntur

Abutuntur auribus meis) dicunt me patienter audiente quicquid volunt. *Suo iure*) rusticorum licentia impudentissima & molestissima. *Agrorum locandorum*) prope finito lustro, quo temporis spatio agri locabantur. *Idoneos*) quia non persoluant quæ debent: & tamen fructus absumunt, super qui relibro nono apud Paulinum pluribus conqueritur. *Precario studeo*) cum precibus impetrandū est, vt possim studere. nam precarium id est, quod precibus petentis conceditur, quamdiu is qui concessit patitur. Qui enim precario concedit, sic dat, quasi tunc recepturus cum sibi liberit. quod genus liberalitatis ex iure gentium descendit, & est simile commodato nam qui commodat suam rem, sic commodat, vt non faciat re accipientis, sed vt ei vii re accommodata permittat. Tacitus de Germanis, Venus imperitat, nullis tā exceptionibus nō precario iure pendendi. Apuleius, Nam per deū fidē quadrupes nequissime licet precariam vocis vsuram sumeres, cui tandem vel ineptissimo persuadere posses atrocitatem istam culpa vacare? precarios milites dixit Seneca, qui militiam precibus obtinuerant. & Tranquil. Claudium precario à Senatoribus exegisse, vt rata essent quæ procuratores sui in iudicando statuerent. Pacarus, Regij nominis inquit Brutus o for precariæ redditus vitæ. Ouid. tamen. ix. formam precariam dixit precio comparatam. [Fuit in alia lectione non precario, sed raro.] *Ex comparatione*) veterum scriptorum meliorum, & meorum deterio-

rum. *Libellos*) de quibus. ix. latius. & *Medius*) contra Midia oratio sanè pulcherrima, cuius tale est argumentum, Midias Atheniensis cum videret Demosthenē parare vestes, & alia multa ad festū celebrandū, ardens inuidia omnē apparatus cœdauit, quinimodò oratorē ipsum verberauit, in quē idcirco dixit orationem apud iudices Demosthenes, cui titulus *ἔπειθεύς*. *Illas*) libellos de vltione Heluidij. *Æmularer*) contenderem esse par Demostheni. *Ennosum*) insani officium credere assequi tantū in dicēdo virum. *Imitarer*) sequeretur eius vestigia tanquam minor. nam imitator nunquam par est auior, & artifex proculdubio sapientior est quam imitatio. Hæc enim solū quod videt operatur, phatasia etiā quod nūquā videt. *Maximi*) Demost. grauissimi & vehemētissimi. *Minimi*) mei. Similitudo, quia vterque vlcisci iniuriā intēdebat, Demost. suā. Secundus amici sui Heluidij, verū multa in vtraque causa fuerat diuersa. saliter dissimilitudo legitur. Vale.

rum. *Libellos*) de quibus. ix. latius. & *Medius*) contra Midia oratio sanè pulcherrima, cuius tale est argumentum, Midias Atheniensis cum videret Demosthenē parare vestes, & alia multa ad festū celebrandū, ardens inuidia omnē apparatus cœdauit, quinimodò oratorē ipsum verberauit, in quē idcirco dixit orationem apud iudices Demosthenes, cui titulus *ἔπειθεύς*. *Illas*) libellos de vltione Heluidij. *Æmularer*) contenderem esse par Demostheni. *Ennosum*) insani officium credere assequi tantū in dicēdo virum. *Imitarer*) sequeretur eius vestigia tanquam minor. nam imitator nunquam par est auior, & artifex proculdubio sapientior est quam imitatio. Hæc enim solū quod videt operatur, phatasia etiā quod nūquā videt. *Maximi*) Demost. grauissimi & vehemētissimi. *Minimi*) mei. Similitudo, quia vterque vlcisci iniuriā intēdebat, Demost. suā. Secundus amici sui Heluidij, verū multa in vtraque causa fuerat diuersa. saliter dissimilitudo legitur. Vale.

C. PLINIUS CORNUTO SVO S. 34

Laudius) Terullū hortatur, Cludium Polionē in amicitiam suam admittat, & eū commendat ab integritate vitæ, deinde ab animi robore, postremò à fide in amicos etiam post mortem.

Laudius Pollio amari à te cupit. dignus hoc ipso quod cupit: deinde, quod ipse te diligit. (neque enim fere quisquam exigit

Ill. j.

Istud) amari ab alio. *In-
teger*) nullo concussus cri-
mine. *Verecundus*) bonum
in adolefcente signum ve-
recundia, testimonio Se-
neceæ, quanto magis si in
viro perseverat. *Militare-
mus*) effemus in provincia
Syria, vbi Secundus Tri-
bunus militum fuit. *Com-
milito*) socius in militia, &
comilitium ipsa mili-
tia. *Præerat ale*) præfectus
erat equitum. [*Militari*]
quidam legunt miliaria
à numero mille, sicut Var-
ro miliarios greges vocat:
nec ignoro miliarias aues
ab eodem attestari alias ef-
se à coturnicibus, & à Plin.
seniore miliariam herbam
milio inimicam: miliarium
autem esse genus vasis, sed
quia nondum legi alam
habuisse equites mille, ma-
gis placet vt legatur mili-
tari: & hoc additum sit ad
tollendam æquiuocatio-
nem.] *Legato consulari*) qui
vices Procos. gerit. *Ratio-
nes*) calculos pecuniarum,
armorum, equorum, mili-
tum. *Excute*) disquirere,
cognoscere. *Promotus*) pro-
ductus, [sublatus] nã pro-
mouere est aliquè ad ma-
iores dignitates extollere,
quasi vltra mouere. hinc promotiones
Hammonius interpretatur progressio-
nes. Lampridius in Heliogaballo voluit
& per singulas vrbes lenones præfectos
vrbes facere, & vt essent in vrbe. xiiii. &
fecisset si vixisset: promoturus omnes tur-
pissimos, & vltimæ professionis homines.
pariter vsurpauit in Alexandro: apud Te-
rentium tamen promouere pro differre
sumitur. *Institio*) ingeaito, naturali. *Nun-
quam infregit humanitatis laudem*) Sem-
per fuit humanissimus. *Corælio nostro*) Co-
rælio Rufo vtrique nostrum amantissi-
mo. *Liberalitate*) Nerua restituit quæcun-
que à Domitiano iniuste sublata fuerant:
egenis verò Romanorum mille & quin-

*Istud, nisi quis facit, vir alioqui rectus, in-
teger, quietus, ac penè vltra modum: si
quis tamen vltra modum verecundus.
Hunc cum simul militarem, non solum
vt commilito inspexi: nam præerat ale
militari. Ego iussus à Legato Consulari
rationem alarum & cohortium excute-
re, vt magnam quorundam fœdãque a-
uaritiam, negligentiam parem. ita huius
summam integritatem, sollicitam diligen-
tiam inueni. Postea promotus ad amplissi-
mas procuraciones nulla occasione corru-
ptus, ab insito abstinentia amore deflexit,
nunquam secundis rebus intumuit, nun-
quam officiorum varietate continuam lau-
dem humanitatis infregit, eadẽque firmi-
tate animi laboribus suffecit, qua nunc o-
cium patitur. Quod quidem paulisper cum
magna sua laude intermisit, & posuit, à Co-
rælio nostro ex liberalitate Imperatoris Neruæ
emendis diuidendisque agris adiutor assum-
ptus. etenim qua gloria dignum est, summo vi-
ro in tanta eligendi facultate præcipuè pla-
cuisse? idem quam reuerenter quam fideliter a-
micos colat multorum supremis iudiciis, in his*

gentas myriadas donauit, præpositis qui-
busdam Senatoribus, referente Dione,
qui agros emerent, & diuiderent, & apud
iurisc. inuenio diuum Neruam legem a-
grariam tulisse: qua cauetur vt si seruus
seruãve insciente domino terminos sta-
tutos extra agrum suum sine vè mouerit
dolo malo, ei capitale esse, nisi dominus
dominãve multam, [quinquaginta] iu-
reorum suffere maluerit. *Diuidendis a-
gris*) florente repub. Romana deligi so-
lebant Triumviri ad hoc negocium. Au-
tores sunt Linius & Appianus. *Di-
gnum*) Pollionem iudicas. *Summo*
(viro) Corælio prudentissimo, & maximæ
autoritatis. *Eligendi facultate*) cum in vrbe

multi essent digni, quos sibi socios potuisset eligere.

Musonij Bassi) philoso-
phi sapientissimi, & gra-
uissimi tunc defuncti. [Qui-
dam non Musonij, sed An-
nij legunt.] *Prædicatione*)
laude. *Librum de vita eius*
ediderit) vitam Musonij li-
terarum monumentis ma-
datam publicauerit. *Veneratur*) excolit, amat, tan-
quam rem sacram. *Styli*
varietate) in hoc maxime
liber ille laudabilis est,
quod, prout res exigit, di-
cendi figuram mutat. [Sunt
tamen exemplaria quæ
non habent, & styli varie-
tate probandum,] sed [se-
cunda lectio habet,] *Istud*
& raritate ipsa probandum, [quod scilicet
mortuos colat, cum raro inueniantur
qui mortuorum curam gerant.] *Vi que-
rantur*) vt solum lamententur de amicis
defunctis: nec aliud vltra pro mortuis faci-
ant. [an magis, vt de mortuis conque-

*Musonij Bassi grauissimi ciuis, credere potes, cu-
ius memoriam tam grata prædicatione proro-
gat & extendit, vt librum de vita eius (nam
studia quoque sicut alias artes bonas venera-
tur) ediderit pulchrum. Istud & raritate ipsa
probandum, cum plerique hætenus defuncto-
rum meminerint, vt querantur. Hunc ho-
minem appetentissimum tui, (mibi crede)
complettere: apprehende immò & inuita, ac
sic ama, tanquam gratiam referas. neque enim
obligandus, sed remunerandus est in amoris
officio, qui prior cæpit. Vale.*

rantur, quod non fuerint in se liberales.
[Neque non obligandus] omnino deuin-
ciendus. quauis alij legunt, Neque enim
obligandus, sed remunerandus est. aperto
sanè sensu.] *Cæpi*) amare.

C. PLIN. FABATO PROSOCERO SVO S. 32

Electo) Adu-
nisse Calæstriu
Tyronem Co-
mum, & pluri-
mos manumissos lætatur,
præsertim cum Fabato &
Secundo publicè super hoc
sint actæ gratiæ. *Manumis-
sos*) nam secundum Pauli
sententiam. ff. primo: apud
Proconsulem etiam, in ea
provincia, quam sortitus
non est, manumitti potest.
Patriam nostram) Co-
mum. *Ciuum numero*) li-
bertini originem patro-
norum, respondente VI-
piano, vel domicilium sequuntur: item ex
his nascuntur, nam municipem aut nati-
uitas facit, aut manumissio. ex constitu-
tione Iustiniani libertinis eadem con-
cessa libertas, quam manumissor ha-

*Electo incundum tibi fuisse
Tyronis mei aduentum. Quod
verò scribis oblata occasione
Proconsulis plurimos manumis-
sos, vnicè lætor. Cupio enim
patriam nostram, omnibus quidem rebus au-
geri, maxime tamen ciuium numero. Id enim
oppidis firmissimum ornamentum. Illud etiam
me non vt ambitiosum, sed tamen inuat, quod
adijctis. Me teque & gratiorum actione & lau-
de celebratos. Est enim vt Xenophon ait. ἡδὲ γὰρ
ἀνθρώπων ἐπαινεῖται, vtiq; si te mereri putes. Vale.*

bit; cum prius Augustus manumiten-
di modum terminasset, præsertim ne vin-
ctus vnquam tortusve quis villo libertatis
genere ciuitatem adipisceretur. *Ambitio-
sum*) honoris cupidum.

Gratiarum actione) quod nostra causa manumissi fuerint *Celebratum*) à municipibus. [*ἡ δὲ γὰρ ἀλευροῦσι ἱμαίτες*] dulcissima auditio laus. quidam codices habent. *ἡ δὲ μὴ αἰθροῦσιν ἡδονὴν ἔχει αὐτὸν ἐξυπνίον, ἡ δὲ τὰς τιμὰς ἀφροῦσιν*, id est, Nulla humana voluptas est numini propior, quàm per honores gaudium. Hoc Xenophon ait. In libel-

lo de Tyrannide, [Lucianus inquit: Laus enim quadam res liberalis est.] Is Xenophon Apis Attica propter suauitatem eloquentiæ cognominatus, cuius ore multas locutæ exiitimat Cicero. Lege diffusus Diogenem. *Vtrique*) præsertim. *Putes*) sentias. *Mereri*) dignum hoc gaudio.

C. PLINIUS TACITO SVO S. 33

Augur) *Quærit* Secundus inferi historiis Taciti, quas immortales auguratur, monstrat igitur quid de se scribere possit, illam scilicet vocem liberam & fortem in Senatu emissam aduersus Massam, contra quem aduocatus pro Bætici datus erat cum Senecione socio. *Historiam*) actiones diurnales augusta historiæ. *Immortales*) perpetuas. huic tamen augurio Secundi non rectè aues addixerunt. nam [maior & melior] pars earum intercidit, quodque reliquum est, satis intercisum & exulceratum. *Inferi*) in illis commemorari, & locum aliquem habere. *Exprimatur*) effigietur, reddatur. *Artifice*) statuario vel pictore. *Predicator tui*) laudator rerum tuarum. an magis similis tibi, id est excellentissimus. *Operibus*) rectè factis. *Non possunt*) sensus est, tu debes annotasse hoc meum factum, cum sis diligentissimus in inuestigandis publicis actis: in quibus scriptum fuit. Sunt autem acta publica libri in quibus publica, ut Senatusconsulta, edicta, acclamationes, illustriæ gesta referuabantur: vnde Taciti historiæ diurnales actus appellamus, quod singulorum dierum acta contineat, [vnde idem Tacitus libro tertio dixerat exequi sententias haud in-

Augur) *Quærit* (nec me fallit augurium) historiæ tuas immortales futuras. Quo magis (ingenue fatebor) inferi cupio. nam si esse nobis curæ solet, ut facies nostra ab optimo quoque artifice exprimat, nonne debemus optare, ut operibus nostris similis tui scriptor prædicatorque contingat? Demonstro itaque, quanquam diligentiam tuam fugere non possit, cum sit in publicis actis, demonstro tamen: quò magis credas, iucundum mihi futurum, si factum meum, cuius gratia periculum creuit, tuo ingenio, tuo testimonio, ornaueris. Dederat me Senatus cum Herennio Senecione aduocatum prouincia Bætica contra Babium Massam: damnatòque Massa censuerat ut bona eius publicè custodirentur: Senecio cum explorasset Consules postulationibus vacaturos: conuenit me, & qua concordia, inquit,

stitui: nisi insignes per honestum, aut notabile dedecus, quod præcipuum munus annalium reor, ne virtutes sleat, utque prauis dictis factisque ex posteritate & infamia metus sit. *Periculum creuit*) dum nimium liberè loquor malis Domitiani temporibus, cum sequentia gesta fuerunt. [In secunda lectione fuerat, periclitatus sum.] *Ingenio*) eloquentia. *Creuerit*) illustrius fuerit [aliàs ornaueris.] *damnato*) relicto pœnæ repetundarum. *Censuerat*) Senatus. *Publicè*) ab iis qui curam

ærarii habebant, & pecunias publicas custodiebant. nam publicare Vlpianus ad legem Iuliam de adulteriis sæpe vsurpat pro ad ærarium deferre & seruos publicos, qui reipublicæ sunt. *Postulationibus*

vacaturos) [audituros supplices libellos.] Senatus enim aliquando aliis intentus erat, ut [expediendis postulatis per libellos,] legationibus audiendis, tractandis principalibus rebus.

iniuncta) delegatâ nobi à Senatu. *Accusatione*) *Massæ*. *Dissipari*) distrahi, depilari ab his qui conferuare ea debent. an potius, ne Consules permitterent bona distrahi à Massa, sed à se referuari [à consulis,] sub quorum custodia illa esse debebant. *Dissipice*) diligenter inquire. *Partes nostras*) accusandi officium. *Senatus cognitio*) dum Massam damnauit. *Iste*) Senecio. *Prouincia*) Bætica. *Hoc recentis*) hac nouella tua aduocatione. nam deinceps pro Bætici egit Secundus. *Natus ibi*) mater me peperit in Bætica: non i deo tamen intellige Senecionem fuisse Bæticum, cum potuerit eius mater maritum in magistratu profectum secuta illic Senecionem parere. *Fixum*) decretum, certum. *Istuc*) accedere ad Cōsules. *Inuidia*) nascatur. *Ex hoc*) tuo facto. *Non tua tantum*) sed communis vtrique nostræ. *Dicit*) in Senatu. *Ferebat*) exigebat. *Inimicitia amaritudinè implese*) tanquam hostem amarum exercuisse inimicitias aduersus se. *Impietatis*) crudelitatis: nam cum pietas sit officium & cultus quem præstare debemus, non solum patriæ parentibus necessariis, sed etiam pressis & reis: eius contrarium erit impietas, cuius crimini is obnoxius videri poterat, qui peracto accusandi officio adhuc damnatum Massam premeret: id crimen fuit sub malis imperatoribus frequens, à Nerua verò & Traiano sublatum. *Horror omnium*) Senatorum pectora peruasi,

iniunctam nobis accusationem executi sumus, hac adæramus Consules, petamúsque, ne bona dissipari sinant, quorum esse in custodia debent. Respondi, Cum sumus aduocati à Senatu dati, dispice num peractas putes partes nostras Senatus cognitione finitas? Et ille, Tu quem voles, tibi terminum statues, cui nulla cum prouincia necessitudo, nisi ex beneficio tuo, & hoc recentis: ipse & natus ibi, & Quæstor in ea fui. Tum ego, Si fixum tibi istuc ac deliberatum, sequar te: ut si qua ex hoc inuidia erit, non tua tantum sit. Venimus ad Cōs. dicit Senecio qua res ferebat, aliqua subiungo: vix dum conticueramus, & Massa questus Senecionem non aduocati fidem, sed inimici amaritudinem implese, impietatis reum postulat. Horror omnium: ego autem, Vereor, inquam, clarissimi Consules, ne mihi Massa silentio suo præuaricationem obiecerit, quod non & me reū postulauit. Quæ vox & statim excepta, & postea multo sermone celebrata est. Diuus quidè Nerua (nā priuatus quoque attendebat his qua rectè in publico fierent) missis ad me grauissimis literis, nō mihi solum, verū etiā seculo est gratulatus, cui exemplū (sic enim scripsit)

Massa accusante Senecionem impietatis. *Silentio suo*) cum me præterisset, nec similiter impietatis reum postulasset. *Præuaricationem obiecerit*) per hoc ostenderit quod vellem adiuuare eius causam: diximus enim præuaricationem esse diuersæ partis opulationem prodita causa sua, quam aduocatus susceperat defendendam. *Vox*) fortis, cum tunc nullus esset cuius, qui libera posset verba animi proferre. *Excerpta*) notata, mandata publicis

scriptis. *Diuum Nerua*) Cùm hæc Secundus scriberet, Nerua iam cælo donatus fuerat: sed cùm in Senatu acta sunt, nondum erat Imperator, nam tunc Domitianus viuebat. quare cùm diuum nominat, respicit ad Traiani tempora. *Nam primus* [quasi attendebat] placet magis ut legamus iam priuatus his quæ attendebat, id est, iam ab officio Senato-

rio & publica cura remotus [excusatione aratis, de qua in præcedentibus.] Refert enim Philostratus septimo, Domitianum iussisse Neruam secedere Tarentum: ubi cùm intellexisset Secundi vocem fortissimam in Senatu, scripsit ad eum literas grauissimas, quibus cõgratulabatur temporibus suis adhuc inueniri, qui liberè loquerentur.

Simile antiquis) tam *simile antiquis contigisset. Hæc utcumque se* laudabile & constans qualia tradunt antiquorum dicta, de quibus lege Valerium. *Egredi veritatem*) Hæc prima historiarum lex ne quid falsi dicat: deinde ne quid veri taceat, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo.

LIBRI SEPTIMI FINIS.

C. PLINI CÆCILI
SECUNDI EPISTO-
LARVM

LIBER OCTAVVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIAE Catanæ
commentariis.

C. PLINIVS SECVNDVS
SEPTITIO SVO S.

Ter) Seceſſerat in Thucos, ſed in itinere libertinorum aliqui valetudinem contraxerant, præſertim Encolpus lætor, Secundi delitiæ. Scribit tamen de illo bene ſperare. *Encolpus* li- detus quaſi in ſinu tenendus & amplectendus. nam *in nō. mor. finis.* nomen amato puero conueniens. vnde Mart. bis meminit Encolpum dilectum ab Aulo Pudente. Lampri- dius refert Encolpum qui vitas Imperatorum ſcripſit, ſub Alex. Se- uero claruiſſe, & illo familiariter uſum. *Seria noſtra*) quo utimur in rebus ſeris & grauibus. *Exaſperatis faucibus puluere*) puluere fauces exaſperari & lædi, inde tuſſim oriri, ac ſanguinem reſiſci teſtatur

TER commodè expli- cui, excepto quòd qui- dam ex meis, aduerſam valetudinem ſerueſcen- tibus aſtibus contraxe- runt. Encolpus quidem lætor ille, ſeria noſtra, ille, delitiæ, exaſperatis faucibus puluere ſan- guinè reiecit. Quà triſte hoc ipſi, quã acerbum mihi: ſi is, cui omnis ex ſtudijs gratia, inhabilis ſtudijs fuerit, quis deinde libellos meos ſic leget? ſic amabit? quæ aures meæ ſic ſequètur? Sed dâ

Celſus, vide libro quinto ſuper ea à no- bis enarrata. *Omni gratia*) eſt illi apud me, quòd eſt mihi gratus, id eſt ſtudio- rum cauſa. *Sic leget*) tam bene recita- bit. *Quem*) lætorem. *Sic*) tanta atten- tione.

Latiore) iucundiora, prosperam valetudinem. Fuit in secunda lectione, sed dulciora promittunt medici. *Ad hoc*) præterea. *Salubritas cæli*) in descriptione villæ in Thuscis salubritatem regionis laudauit, quod ibi esset aër purior & liquidior.

C. PLINIUS CALVISIO SVO S. 2

*A*lij vendiderat emptoribus vindemias, cum maxima spes in vitibus appareret, sed cæli intemperies gracies fructus præstitit: liberalitate tamen sua Secundus negotiatoribus subuenit, remittendo aliquibus octauam partem, quibusdam decimam: quod non sine gloria Calvisio exponit. *Agro*) proficiscor. *Vireuertar*. *Vindemias*) vitium fructus, ius demendi uas à meis vineis. *Pretium*) quod tunc erat à me propositum, non graue. *Et quod videbatur fore*) si vindemia peruenerit illæsa ad maturitatem, sperabant se illam vendituros longè maiori precio. *Fefellit*) nam cum sperarent vberimas colligere, falsi sunt. *Expeditum*) facile, promptum. *Aequaliter remittere*) æquam summam condonare & detrachere. *Foris*) in rebus publicis. *Domis*) in rebus domesticis & priuatis. *Si paria peccata*) sunt secundum opinionem Persæ, & Zenonis Stoicorum, qui paria peccata existimant. Dicunt enim si verum vero maius non est, nec falsum falso maius erit, ita nec fraus fraude, nec peccato peccato: ut qui centum stadiis abest Mediolano, & qui vno æquè Mediolani non est: ita qui minus peccat, & qui amplius, æquè in recto opere non sunt. Hinc

*A*lij in prædia sua proficiscuntur, ut locupletiores reuertantur. Ego ut pauperior. *Vendideram vindemias certatim negotiatoribus ementibus: inuitabat pretium, & quod tunc, & quod fore videbatur, spes fefellit. Erat expeditum omnibus remittere equaliter, sed non satis æquum. Mihi autem egregium in primis videtur, ut foris, ita domi: ut in magnis, ita in paruis: ut in alienis, ita in suis agitare iustitiam. Nam si paria peccata, pares etiam laudes. Itaque omnibus quidem, ne quis mihi non donatus abiret, partem octauam precy, quo quis emerat, concessi: dein de ijs, qui amplissimas summam emptionibus occupauerant, separatim consului. Nam & me magis inuerant, & maius ipsi fecerant damnum. Igitur ijs qui pluris quàm decem millibus emerant, ad illam communem, & quasi*

M. Tullius pro Murena, Dicunt Stoici omnia peccata esse paria, omne delictum scelus esse nefarium, nec minus delinquere eum qui gallum gallinaceum cum opus non fuerit, quàm qui patrem suffocauerit. Hanc rem latius idem tractat tertio Paradoxo, multis obnitens argumentis peccata esse paria. Heraclides autè Tarsensis, & Athenodorus, imparia esse peccata dixerunt. Quod etiam idem Cicero libro quarto de Finibus, multis prosequitur: seque excusat cur contra dixerit

dixerit in oratione pro Murena. *Ne quis mihi non donatus abires*) Virgilii carmen ex libro quinto. Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit. *Concessi*) remisit. *Summas*) nummorum. *Emptionem*)

Publicam) omnibus æquè concessam. *Decimam*) decimam detraximus. Vocabulum frequens apud historicos, cum volunt ostendere decimum quæque ab Imperatoribus interfectum: quorum aliqui ut erant mitiores vicegebant, quidam etiam centesimabant. Autor Iulius Capitolinus. Quidam tamen non legunt decum auimus eius summam quæ decem millia excefferat, sed addidi decimam eius summæ, quæ decem millia excefferat. *Expressem*) factum meum demonstrauerim. *Calculos*) supputationem, rationem pecuniæ: lapillis enim computabant, quod nunc aliqui obseruant. Et ideo. ff. quarto Paulus calculi rationem. & Valerius, Si ad calculos reuocetur, ac Iuuenalis Saryra nona, Ponatur calculus. & Columella libro primo, Composito calculo perfecti operis rationem computant, dixerunt Hinc calculatores rationarios dicimus. testatur Modestinus de excusationibus tutelarum. *Si quis forte*) qui vindemias emerant quindecim millibus: remisit illis octauam quindecim millium, deinde remisit decimam quinque millium, qui numerus excedebat decem millia. *Aliquantum*) maius. *Aliquid*) minus. *Reposuisse*) soluisse, desesse. *Non equisset*) qui non fuissent æquales in solutione debiti: tractare eos equaliter in remissione, iustum non putauit. *Gratia refertur*) videbatur à me, dum remitterem decimam eius debiti, quod persoluerant. *Emendum*) propter remis-

ibus) emendo plurimas vineas. *Separatim*) speciatim, seorsum ab his qui minoris emerant. *Magis inuerant*) quia maioribus summis mecum conuenerant.

*publicam octauam addidi, decimam eius summam, quæ decem millia excefferat. Vereor, ne parum expresserim, apertius calculos ostendam, si qui forte quindecim millibus emerant, hi & quindecim millium octauam, & quinque millium decimam tulerunt. Præterea cum reputarem quosdam ex debito aliquantum, quosdam aliquid, quosdam nihil reposuisse: nequaquam iustum arbitrabar, quos non aquasset fides solutionis, hos benignitate remissionis equari. Rursus ergo ijs, qui soluerant, eius quod soluerant, decimam remisit. Per hoc enim aptissimè, & in præteritum singulis pro cuiusque merito gratia referri, & in futurum omnes, cum ad emendum, tum etiam ad soluendum allici videbantur. Magno mihi seu ratio hæc, seu facilitas stetit: sed fuit tanti. Nam regione tota, & nouitas remissionis, & forma laudatur: ex ipsis etiam, quos non una (ut dicitur) pertica, sed distinctè, gradatimque tractauit. Quanto quis melior & probior, tanto mihi, obligatior abit, expertus non esse apud me, *ἐν δὲ τῇ λύπῃ ἢ πρὸς χάριτος ἰδέσθαι εἰδὲ λόγος.* Vale.*

sionem octauæ & decimæ. *Absolendum*) detracta alia decima à soluto. *Magno stetit*) constitit mihi caro, siue id fecerim ratione, siue bonitate. *Sed fuit tanti*) sed famam & gloriam mihi comparauit, hoc enim retuli ex liberalitate nostra. *Ex ipsis*) ordo & sensus est. Quanto quis melior & probior ex ipsis, quos non una pertica, ut est in prouerbio, tractauit: sed tractauit distinctè & gradatim: tanto abiit obligatior mihi, cum sit expertus se non esse obligatum mihi ex remissione

debiti. Distinctè gradatimque magis placet quàm destinatè: quoniam illos per gradus debiti separatim donauerat. *Non una pertica* non pari mensura, sed quemque secundum suam summam & soluendi alacritatem. *Pertica* ergo mensura: ita enim cefferat in proverbium vna pertica, pro eadem portione, & conditione. *Pertica* à portando, dicta quasi portica. Omnes autem mensuræ, vt palmus, pes, passus, & reliqua, in corpore sunt, sola pertica portatur: habet enim passus duos, id est decem pedes: vnde etiam à quibusdam decempeda vocatur: nam in diui-

sionibus agri pro maiori parte per perticas dimetiebantur. Quod testatur qui de mensuris agrorum, ex diuersis autoribus compendia fecit. Et Lucianus ad idem. plerunque dicit, eodem cubito, & eodem digito. *Obligatio* mihi magis gratus & deuinctus mihi amore. *Expertus* recognoscens *Non esse apud me* illud carmen non curasse, *in d' in quibus habet* *verba sunt ex libro nono Iliados.* Achillis ad Vlysem, quæ sic ad nos transferri possunt. In eodem autem precio, & malus atque bonus.

C. PLINIUS SPARSO SVO S. 3

Librum) lætatur Sparso placuisse librum suum, contra quæ monet fauere orationi iam publicatæ: sed iterum emendandæ resumptæ. *Cuiusdam* viri. *Neutrum* nec te, nec illum. *Virumque* cum sitis doctissimi. *Blandior mihi* mihi placeo, mea amo: idcirco facile credo placere tibi. *Proxima* nouissima mea scripta. *Alium faueo* excudo alium librum. *Contra istum librum* diuersæ materiæ ab isto quem tibi misi, & in publicum dedi: nam alter grauior, alter iocosa cotinebat. Est alia lectio, & ideo iâ nunc contra istum librum faueo orationi, quam nuper in publicum dedi. vt sit sensus, ideo ad æmulationem istius libri faueo orationi absolutissimæ quam nuper publicavi, & quam primum ad te mittam, vt te iudicem faciam. *Erexi*)

Librum quem nouissimè tibi misi, ex omnibus meis, vel maximè placere significas. Est eadem opinio cuiusdam eruditissimi, quo magis adducor, vt neutrum falli putem, quia non est credibile utrumque falli, & quia tantum blandior mihi. Volo enim proxima quæque absolutissima videri, & ideo iam nunc contra istum librum faueo orationi, quam nuper in publicum dedi: communicaturus tecum, vt primum diligentem tabellarium inuenero. *Erexi expectationem tuam, quam vereor, ne destituat oratio in manus sumpta.* *Interim tamen tanquam placituram* (& fortasse placebit) expecta. Vale.

intèdi, excitauit. *Destituat* frustretur, protrahat. oratio eadem quam emiserat, sed iterum emendare volebat. *In manus* vt eam recognoscam. *Placituram* bonam.

C. PLINIUS CANINIO SVO S.

Primè Caniniū incitat paratū ad scribendum bella, quæ Traianus confecit contra Dacos: latenter indicans modum, quem in scribendo seruare deberet: vnum imprimis petit, vt rudia & impolita carmina ad se mittat, quod iudicabit a-

Primè facis, quod libellum Dacicū scribere paras. Nam quæ tam recens, tam copiosa, tam lata, quæ deniq; tā poetica, & (quamquam in verissimis rebus) tam fabulosa materia: dices immissa terris noua flumina, novos pontes fluminibus iniectos, in seffa castris

prælia, quantæque Romanorum clades, longum esset enumerare. Domitianus tamen prauissima elarus iactantia, sub nomine superatorum hostium, de extinctis legionibus triumphauit: eadem Cor. Fusci Mart. & Iuuenalis tradidere. Dacos postea Traianus superauit, quod Iuuenalis per transitum Satyra ij tetigit: ibi vulneribus crudis populus modò victor. *Recens materia* nuper confectum bellum à Traiano. *Copiosa* multitudine rerum gestarum. *Poetica* magnifica. *Fabulosa* miranda & fabulis proxima. Huius expeditionis præter alios meminere Eusebius in Chronicis, & Claudianus in laudibus Honorij: quorum posterior inquit, Nec tali publica vota Consensu tradunt a tauri caluisse per orbem, Dacica bellipotentis cum fregerit Vlpus arma: Atque indignantes in iura redegerit arctos, Cum cinxere faces Hypanin: miratæque leges Romanum stupuit Mæotica terra tribunal. Iulius etiam Frontinus in præfatione ad Celsum, de mensurarum ratione huius expeditionis meminit. Postquam, inquit Max. Imperator victoriam Dacicam proximè referauit: statim ad Septentrionalem plagam transire permisit. *Immisa* commissa, per pontes. Nam noui & mirandi operis Pontem struxit super Danubium: cum eum non posset propter cœnum diuertere. *Vel immisa* in nouum alueum traducta. Sargetiam enim flumen, iuxta Decibali regiam, per alia deduxit quod mortuus rege compererat sub illo thesauros conditos: quamuis per quosdam captiuos flumen Decibalus diuertisset: & solum eius effodisset, ac ibi maximam aurum & argenti copiam cæterarumque rerum preciosarum, quæ corrumpi ab aqua non

mmm. ij.

poterant concessisset, ac lapidibus antrū confuisset: deinde fluentem superinduxisset. At Bicilis quidam regis amicus facti conscius à Romanis captus rem dete-

Montium abrupta ar-

dua præcipitia, rupinas. Dion, postquam ipsa prærupta, & montium cacumina conscendere aggressus est, tumulos ex tumulis, cum maximis periculis occupans, & ad ipsam Dacorum regiam impulit, & à tergo Lucius hostes aggressus, multis interfectis plures captiuos fecit. Regia) nomine Sarmisegetusa secundum Ptolemæum. *Pulsum*) priuatum: nam Decibalus vt regia suam, & vniuersam regionem captam ab hostibus vidit: parumque abesse quin ca-

peretur, sibi manus intulit, eiusque caput Romam delatum est: inde tota Dacia Romanis paruit imperiis. *Nihil desperantem*) antequam regia caperetur. Veruntamen Græci tradunt extimuisse Traiani in se motum: utpote non ignarum prius non Romanos, sed Domitianum vicisse: tunc verò bellum gesturum, & contra Romanos & Traianum Imperatorem: cuius virtutes, præsertim bellicas admirabantur omnes. Victus igitur primum pacem petitam impetrauit, iustus arma, machinas, & earum opifices, transfugasque tradere, & castella demoliri, abstinere à regione capta, amicos, & hostes Romanis suos putare eosdem. In has tamen conditiones inuitus concessit: deinde Traianum adiens, & humi procumbens, adorauit. legati ab eo ad Senatum missi; & pacem, & arma impetrarunt, pro quibus Traianus triumphauit, & Dacici cognomen accepit. sed postquam renunciabatur Decibalum contra fœdera multa patrare, arma parare, legationes ad finitimos mittere, non parentes imperiis depopulari, Iazygibus partem agri ademisse, Senatus hostem iudicauit. & Traianus non per legatos, sed ipse exercitus dux secundo bellum intulit: in

xit. *Pontes*) Danubium ponte mirabili vinxit: de cuius substructione lege plura apud Dionem.

montium abrupta: pulsum regia, pulsum etiam vita regem nihil desperantem. Super hæc actos bis triumphos, quorum alter ex inuicta gente primus, alter nouissimus fuit. Vna, sed maxima difficultas, quod hæc æquare dicendo, arduum immensum etiam tuo ingenio, quam altissime adsurgat, & amplissimis operibus increseat. Nonnullus & in illo labor, vt barbara & fera nomina, in primis regis ipsius Græcis versibus non resultent. Sed nihil est, quod non arte curaque, si non potest vinci, mitigetur. Præterea, si datur Homero & mollia vocabula, & Græca ad lenitatem versus

quo post multa discrimina hoste ad interuentionem deducto iterum triumphauit: cuius pompam Claudianus tetigit in Panegyrico Honorij. Alta quod inuictus fractis Capitolia Dacis. *Inuicta*) indomita ante Traianum: nam ab ipso in formam prouinciæ redacta est. Inde dicitur Traiani secundum triumphum fuisse nouissimum, suis scilicet temporibus: nam postea alij de Dacis triumpharunt. *Hæc*) tam præclare gesta, vel super hæc, id est præter prædicta. *Amplissimus operibus*) in ampla materia amplissimè tuum ingenium accrescit, vt illi par sit, vel. *Amplissimè operibus*) à te editis præclaris scriptis. Nam sequitur non multo post, etsi quando aliàs, toto ingenio vehere. Legitur etiã amplissimè *Barbara*) qualia Vzenas. Sarmisegetusa. Mella testatur barbara posse vix eloqui Romano sermone: & Nazarius, Immanitas, inquit, barbariæ in ipsis vocabulis adhibet horrorem. *Ipsam regem*) hoc fecit vt autoritate Orosij, qui in multis secutus est Tacitum: credã ipsum Dacorum regem appellatum Diurpaneum: postea aliqua ratione Decibalum vocatū: sic enim & Græci, & Secundus ad Traianum nominat. *Græci versibus*) quibus erat scripturus hoc opus. *Non resultent*) non

conueniant, non respondeant. *Mitiget*) Molliat, mansuescat. *Datur*) permittitur, conceditur. in alia lectione est negetur. *Mollietur & Græca*) tanto magis dura & barbara & mollienda sunt. Contrahi nanque & molliiri verba non vsus causa, sed aurium præcipit Cicer. *Adhonestatem versus*) ad meliorem metri sonum.

Contrahere) abbreviare, vt versus exasperet, pro qualitate rei, quam tractat. Sed enim in illo quæ verbum monstra litteratoribus videntur. Hæc autem contractio fit per syllabarum naturam longarum si breuiantur, vel per litterarum & syllabarum defectum. *Extendere*) per additionem protrahere: quod consequemur geminatione, productione, epectasi, diæresi, parenthesis, diaplasi, paremptosi, proschematismo. *Inflectere*) mutare in aliam declinationem, quæ prædicta ab Homero factitata non medicriter grammaticos exagitant, dum conantur illa ratione aliqua tueri. *Non detur tibi audentia similis*) non permittitur tibi paranti scribere Græcis versibus maximum bellū: quale Homerus cecinit. In quibusdam codicibus pro non detur, scriptum est negetur, item simile audenti. *Contrahere*) extendere, inflectere vocabula. *Delegata*) arbitraria. *Accersita*) affectata. *Necessaria*) quia nimium horrida. *Proinde*) quare. *Iure uatum inuocatus*) *Dij*) poetas inuocare Deos, in limine sui operis nemo dubitat. Inuocantur autem musæ etiam ad concentum adiuuandum, quas tres tantum esse voluit Varro. vnam quæ ex aqua nascitur: altera quam æris ictu sonus efficit: tertia quæ mera tantū voce cõsistit. Alii à precationibus deorū incipendū, quod nihil rite nihilque prouidenter homines sine deorū immortalū ope, cõsilio, honore auspiciarentur. *Ips*) Traiano inuocato. sic Luca-

quare magis probo qui legunt lenitatem. vnde Seruius Sicarbam à Virg. appellatum putat Sicheum: tanquam mollius nomen. Nam secundum Senecam, poetæ non putant ad rem pertinere verum nomen dicere, sed aut necessitate coacti, aut decore corrupti: id quæque vocari iubent, quod belle facit aduersum.

contrahere, extendere, inflectere: cur tibi similis audentia, præsertim non delegata, sed necessaria negetur? Proinde iure uatum inuocatus Dij, & inter Deos, ipso, cuius res, opera, cõsilia dictaturus es, immitte rudentes, pande vela, ac si quando alias, toto ingenio vehere. Cure enim non ego quoque poetice cum poeta? Illud iam nunc paciscor, prima queque vt absolueris, mitte, immo etiã antè quàm absoluas, sic vt erunt recetia & rudia, & adhuc similia nascentibus. Respondebis nõ posse perinde carptim, vt contexta, perinde inchoata placere, vt effecta. Scio. Itaque & à me estimabuntur, vt cepta: spectabuntur vt membra, extremamque limam tuam operientur in scrinio nostro. Patere hoc me super cetera habere amoris tui pignus, vt ea quoque norim, qua nosse neminem velles. In summa, potero fortasse scripta tua magis probare, laudare, quanto illa tardius cautiùsq; sed ipsū te magis amabo, magisq; laudabo. quato celerius & incautiùs miseris. Valc-

nus Neronè, & Maximus Tiberiū: quãquam Liuius neget historico conuenire deorū inuocationē. *Disturnus*) scripturus. *Immitte rudentes*) intēde nervos, inchoa, cõfirma te futuro labori. *Pãde vela*) bellū ipsum totis ingenij viribus decanta. *Siquando alias*) si vnquam vectus es toto ingenio, nũc præcipuè vehere. *Poeticè*) grãdiloquis verbis agam? quia dixerat immitte rudentes, pande vela, pro quæ videbatur spiritum poeticum induisse. *Non enim per se res gestæ versibus comprehendendæ sunt, quod longè melius historici faciunt, sed per ambages deorū que mytheria, & fabulosum tententiarum tormentum præcipitandus est liber spiritus.*

vt potius furentis vaticinio appareat, quam religiosæ orationis sub testibus fides. Hæc Petronius Arbitrator. Quare à plerisque Lucanus verificator, & non poeta existimatur. *Illud, Iam nunc pacifcor prima* iam tecum conuenio, vt mihi principium operis mittas. & partes deinceps quas perficies. *Rudis* impolita. in alia lectione fuit, & rudia, & adhuc familia nascentibus. *Perinde* tam. in libello

de Germanis Tacitus, *Aliæque gentes* haud perinde memoratæ. *Carpissim* particula, diuulsæ. *Contexta* coniuncta, continuata. *Effusa* elaborata, emendata. *Scio* ita esse. *Capta* non perfecta. *Spebuntur* considerabuntur. *Membra* partes. *Liam* emendationem. *Scrinio* quedam exemplaria habent sinu. *Hoc pignus* hoc testimonium. *Cautusque* emiseris. *nc autus* confidentius.

C. PLINIVS GEMINIO SVO S.

Graue) Dolet apud Geminium Macrinum angustia pro obitu vxoris: quam omni laude dignissimam prædicat. nam vxorem viuam amare voluptas est, defunctam religio. *Noster* amicus, ex eadem regione. nam fuit Brixianus. *Singularis* solius, cui similis non inueniebatur. *Olim* præcis temporibus & melioribus annis. *Iurgio* conuicio, vt tria sunt tempora: ita ordo rerum tribus momentis cõsertus est. Habent enim omnia exordium, incrementum, summam. vt iurgium deinde cædes: deinde strages, quem ordinem Iuuenalis Satyra. xv. ad vnguem seruaui, vbi inquit, Sed iurgia prima sonare Incipiunt animis ardentibus, hæc tuba rixæ: Dein clamore pari concurritur, & quæ sequuntur. Marcellus inter iurgium & litem hoc differre putat, quod iurgium leuior res est. Siquidem inter beniuolos aut propinquos dissensio, vel contentio iurgium dicitur, inter inimicos dissensio his appellatur. hæc tamen pro commodo scriptorum confunduntur. Festus iurgationem iuris actionem interpretatur. *Ex diuersis ætatibus* ex pueritia simplicitatem, ex iuuenta comitatem, ex virilitate & sene-

Graue vulnus Macrinus noster accepit, amisit vxorem singularis exempli, etiamsi olim fuisset. *Vixit cum hac triginta nouem annis sine iurgio, sine offensa. Quam illa reuerentiam marito suo præstitit, cum ipsa summam mereretur. quot, quantasque virtutes ex diuersis ætatibus sumptas collegit, & miscuit. Habet quidem Macrinus grande solatium, quod tantum bonum tandiu tenuit: sed hoc magis exacerbat, quod amisit. Nam fruendi voluptatibus crescit carendi dolor. Ero ergo suspensus pro homine amicissimo, dum admittere auocamenta, & cicatricem pati possit: quam nihil æquè, ac necessitas ipsa, & dies longa, & satietas doloris inducit. Vale.*

ctute grauitatem & prudentiam. *Hoc* propter virtutes illius. *Exacerbat* incrudescit, molestat, perturbatur. *Nam fruendi voluptatibus* dum fruimur diu voluptatibus: tanto magis dolor crescit cum priuamur. Quanto enim maius fuit gaudium: tanto maior sequitur tristitia. Fruendis voluptatibus in aliquibus legitur exemplaribus, dum eis scilicet fruimur. *Suspensus* anxius. *Homine* Minutio Macrino viro Prætorio *Auocamenta* solamina animum à mœre auocantia. a libi etiã pro illecebris *Cicatricem* signum vulneris, memoriam malis. nam recenti-

dolore homo est medelæ impatiens: vnde Papinius in syluis dixit, Abruptis etiam nunc flebile venis Vultus hiat, magnæque patet via lubrica plagæ. *Et dies longa* Seruij Sulpitij trita sententia, dolorem tempore minui, & Diodori pariter in v. & Plutarchi in consolatoria ad Apollonium. sed ante hos Euripides dixerat, *χρόνος μολαίει*, tempus molliet, scilicet do-

lorem. *Inducit* contegit, curat, delet. quo verbo vtuntur Iurifconsulti, vt. ff. de his quæ in testimonio delentur [& inducuntur.] & Tranquil. In Cæsare Dictatore inducto priore decreto id est abolito. Valerius, Obducta, inquit, cicatricibus vulnera. Plin. lib. xi. mox obducitur tenui membrana: quare sunt qui apud Cæcilium legunt, obducit, non inducit.

C. PLINIVS MONTANO SVO S.

Graue) *Ognouisse* Pallantem Claudij libertum à Senatu Prætoris ornamentis donatum, libro. vij. Montano scripserat: nunc perlecto de eo senatusconsulto adeo honorifico vt illud iam prædictum Pallantis epitaphium videretur humile: contra temporum Claudianorum calamitatem multum inuehitur, senatusconsultum per capita narrans, & reprehendens. *Monumentum* via Tyburtina, intra primum lapidem. *Patronos* Claudium, Agrippinam, Neronem. *Ornamenta Prætoris* insignia quibus utebantur Prætores, & imprimis aureorum annulorum vsum. *Honore* Prætoriorum ornamentorum spectis sestetitiis. *Operæ precium* utile non improbare, precium curæ, scilicet aliquam me ex hac cura utilitatem capturum. *Ille superbissimus titulus* illa sepulcri inscriptio nimium arrogans, si Pallantem respicias, si verò Senatusconsultum modesta & humilis. *Conferantur* si comparantur Senatusconsulta Mariorum, Syllarum, Pompeiorum, vincerentur honore & laude. *Non dico illi Veteres* pro quibus quamuis magnificis, tamen Senatusconsulta decernebantur intra honestatem. *Veteres Africani* auus & Nepos, ille de victo Annibale: hic pro deleta Carthagine, cognomen, Africani meruere: Veteres, inquit, respectu Syllæ, & Marij, ac Cæsaris. *Achaici* vt L. Mumius, cui Achaico à deuictis Achæis cognomentum

Graue) *Ognouisse iam ex epistola mea debes, annotasse me nuper monumentum Pallantis sub hac inscriptione, Huic Senatus ob fidem, pietatemque erga patronos, ornamenta prætoris decreuit, & sestetitiis centies quinquagies, cuius honore contentus fuit. Postea mihi visum est precium curæ, ipsum S. C. quarere. Inueni tā copiosum & effusum, vt ille superbissimus titulus modicus, atq. etiã demissus videretur. Cõferant se, nõ dico illi veteres Africani, Achaici, Numantini: sed hi proximi Marij, Syllæ,*

inditum est, in quo bello se abstinentissimum præstitit: nec quæquam ex iis opibus ornamentisve, quæ prædius Corinthus habuit, in domum eius peruenit. Fuit etiam belli Achaici particeps Q. Cæcilius Metellus victis Achæis, apud Thermopylas, nec non Lucius Manlius Consul Draco Achæorum duce superato, L. tamè Mummius de Achæis triumphare meruit. *Numantini* Numantiam in Hispania ciuitatem, Scipio Africanus delēuit: & inde Numantinus est appellatus. *Proximi* iuniores Imperatores. *Marij* quamuis legam multos Marios: imprimis tamen respiciendum puto C. Marium, qui septies Consul fuit, & de Cimbris triumphauit. *Syllæ* Syllæ cognomēto Felix, Marij hostis, & Põp. amicus: immò magister, primus ex omnib' secūdū Appianū inuentus est, qui tyrānidē deponeret: dicerētq. se corū penas subire velle pro quib' cõdēnaretur. Priuatus quoque inruētib' cūctis per forū ābulāret, & domū

absque iniuria rediret. Tanta insipientibus eum dignitatis reuerentia, & metus inerat, aut depositi muneris stupor, aut

Pompeij, Pompeius Sra-
bo Pompeij Magni pater
vir illustres: & filij Pom-
peij Magni, quem hic po-
tius intelligendum arbitra-
mur, fuisse: qui quoniam
apud Plutarchum, Appia-
num, Cæsarem, Dionem,
& pene innumeros memo-
rantur: satis habemus le-
ctorem admonuisse. *Longo*
(inferius ad Cæsares.
Iacebunt) minus nomina-
buntur, laude inferiores e-
runt. *Urbanos*) iocosos cum
sate. *Miseros*) infelices, qui
ad hanc censendi necessi-
tatem cogerentur. *Urbanitas*
) nam Senatum decent
seria & graui. Maledictio
autem si facetius iactatur,
urbanitas nominatur. *Illata*
talia. *Procedendi libido*) fuit
in causa, vt per id essent
chari Imperatori, & pro-
mouerentur ad maiores
dignitates: dum quos vi-
dent Claudio placere sen-
tentis honorificis hone-
stant. *Procedere*) ascendere ad maiores di-
gnitates. *Dignitatis*) designati Consul.
Potētissime) quia primus censebat. (aliter
florentissimæ.) *Primus in Senatu*) Barea
Soranus Consul designatus, princeps in
dicenda sententiâ. *Mitto*, taceo, occupatio.
A seruis) à Senatoribus coactis Imp. Cæs.
nam illis Claudius sententiam dictauerat.
Exhortandum) alij legunt exorandum.
Compellendum) cogendum Pallantem. *Ad
vsum aureorum annulorum*) qui ius annu-
lorum impetruerat in ordinem inge-
nuorum transibat. Longo certè tempore
ne Senatum quidem Romanum habuisse
aureos annulos manifestum est: siquidem
iis tantum, qui legati ad exteras gentes i-
turi erant annuli publicè dabantur. Pos-
tea virtutis bellicæ factum est insigne.
Nemo tamen nisi equitum primores id
gerebant: annuli igitur distinxerunt alterum
ordinè à plebe, sicut tunica ab annulis Se-

inferendæ poenæ verecundia, aut aliabe-
nignitatis ratio, quasi ad vtilitatem pu-
blicam conduceret tyrannis.

*Pompeij, nolo progredi longius: infra Pallan-
tis laudes iacebunt. Urbanos, qui illa censue-
runt, putem? an miseros? Dicerem Urbanos, si
Senatum deceret urbanitas. Miseros ergo? sed
nemo tam miser est, ut ad illa cogatur. Ambitio ergo,
& procedendi libido? Sed quis adeo
demens, ut aut per suum aut per publicum de-
decus procedere vellet in ea ciuitate, in qua
hic esset vsus potentissimæ dignitatis, ut pri-
mus in Senatu laudare Pallantem posset? O-
mitto, quod Pallanti seruo prætoria ornamen-
ta offeruntur, quippe offeruntur à seruis: Mitto
quod censent, non exhortandum modò, ve-
rum etiam compellendum ad vsum aureorum
annulorum. Erat enim contra maiestatem Se-
natus, si ferreis Prætorius vteretur. Le-
uia hæc, & transeunda. Illa memoran-
da, quod nomine Pallantis Senatus, nec
expiata postea curia est. Pallantis nomine*

natū, & tertiu ordinè plebi patribusq; in-
feruere. Hæc Plin. auunculus, sed insequen-
tium Imperatorum facilitate libertis id
ius promiscuè concessere. *Prætorius*) Pal-
las Prætoris insignium ornamentis. *Fer-
reus vteretur*) quos gestabant serui. Ve-
rum Plin. Memoria, inquit, auorum mul-
ti prætura functi in ferreo consueuerunt.
& Dion, Nulli Romanorum antiquo-
rum non modò libertinorum, sed ne in-
genuorum quidem præter Senatores &
equites annulis aureis vti licet, nisi Impe-
rator concesserit. & codice ad legem Iu-
liam Viscellam libertini non poterant
aggredi magistratus, neque Decurio-
natum arripere, nisi ab Imperatore im-
petraissent ius aureorum annulorum: per
hoc enim turè ad magistratus accedere
poterant, cum per id imaginem ingenui-
tatis obtinerent: adde eundem Plinium
tradere in ferreo annulo equites iudicèf-
que

que intellectos primitus, & annulum
triumphanti ferreum in digito fuisse: æ-
qua fortuna triumphantis, & serui susti-
nentis coronam. sic triumphauit de Iu-
gurta C. Marius. Nec expiata postea cu-

*Senatus gratias agit Cæ-
sari*) non gratias actas Claudio
Cæsari à Senatu tradidit
Tacitus, sed Scipionem
Cornelium censuisse gra-
tes publicè agendas Pal-
lanti, qui regibus Arcadia
ortus veterimam nobili-
tatem vsui publico post-
poneret: seque inter mini-
stros principis haberi si-
neret. Nam Claudius ante
omnes liberos suspecti
Narcissum ab epistolis, &
Pallantem à rationibus:
quos decreto quoque Sen-
natus, non præmiis modò
ingentibus, sed & quæsto-
riis prætorisque ornari
libenter passus est: tantum
præterea acquirere ac ra-
pere, vt querente eo quò-
dam de fisci exiguitate,
non absurdè sit dictum, a-
bundaturum, si à duobus
libertis in consortium re-
ciperetur. *Ipsè*) Claudius.
Eius) Pallantis. *Facultatem
fecisset*) dedisset liberum
arbitrium. *Benevolentiam erga eum*) a-
morem suum erga Pallantem. *Pulcherrimus*
cum derisione. *Additur*) Senatus consulto
ascriptum est, quod sequitur. *Omnes*) Se-
natores. *Singularis industria*) erga patro-
nos suos: an quia repertor relationis
fuisse feminarum, quæ seruis coniun-
gerentur. *Meritissimo*) condignè. vel à
Claudio & Senatu, qui hæc meruere. *Cre-
das*) putares per hoc Senatus consultum,
tam honorificum, à Pallante imperio
Romano additos aliquos populos, vel li-
beratos exercitus ab hostibus circumfeso-
s industria illius. *Astruitur ijs*) additur
prædictis in illo Senatus consulto. *Cum
Senatus*) ordo est. Cum nulla materia li-
beralitatis possit representari gratior
Senatui populoque Rom. quàm vt con-
tingat adiuuare facultates Pallantis absti-

ria) fuit in secunda lectione nec expiata
postea ea iniuria: tanquam piaculum in-
curia ea iniuria facta commisset Se-
natus.

*Senatus gratias agit Cæsari, quod & ipse cum
summo honore mentionem eius profecutus es-
set, & Senatui facultatem fecisset testandi erga
eum benevolentiam suam. Quid enim Sena-
tui pulcherrimus, quàm vt erga Pallantem satis
gratus videretur? Additur vt Pallas, cui se om-
nes pro virili parte obligatos fatentur, sin-
gularis fidei, singularis industria fructum me-
ritissimo ferat: prolatos Imperij fines, redditos
exercitus Reipub. credas. Astruitur his, cum
Senatui populoque Romano liberalitatis gra-
tior representari nulla materia posset, quàm si
abstinentissimi fidelissimique custodis princi-
pialium opum facultates adiuuare contigisset.
Hoc tunc votum Senatus, hoc præcipuum gau-
dium populi: hæc liberalitatis materia gratif-
sima, si Pallantis facultates adiuuare publica-
rum opum egestione contingeret. Iam quæ se-
quuntur, voluisse quidem Senatum censere*

mentissimi fidelissimique custodis princi-
pialium opum. Erat enim custos impera-
lium pecuniarum: huic muneri à Claudio
præpositus, postmodum à Nerone dimo-
tus, cum quo olim pepigerat, ne cuius-
quam facti in præteritum interrogaretur,
sed pares cum Rep. rationes haberet.
Principialium) Imperatoris: frequens di-
ctio apud Iurisconsultos, & interdum a-
pud Secundum in Panegyrico. Depen-
dent ista à prædictis vt sic coniungas: ad-
ditur vt Pallas, cui se omnis pro virili
parte obligatus fateretur, singularis fidei,
singularis industria fructum meritissimo
ferat, cum Senatui populoque libera-
litis gratior representari nulla ma-
teria possit, quàm si abstinentissimi
fidelissimique custodis principalium
opum facultates adiuuare contigisset.

nam cætera sunt interposita à Secundo ad rem redarguendam. *Tunc*) sub Claudij dominatione. *Egestione publicarum opum*) euacuatione, & impensa publicæ pecuniæ. dum illi offertur ex arario sestertium centies

Dandum) donandum Pallanti. *Ex arario*) ex publico: nam ararium publicæ pecuniæ receptaculum, fiscus autem principalis. *Eiusmodi cupiditatis*) uaritiæ desiderio habendi. *Eius*) Pallantis. *Tanto impensius*) eo ardentius uoluisse Senatam, ut illa sestertia acciperet. *Petere à publico parente*) rogare Senatam principem Claudium. *Eum*) Pallantem. *Cedendum Senatui*) contentum esse quod Senatus sentiret, ut acciperet quæ Senatus dono daret. *Id vero deerat*) ironia cum indignatione. *Publica autoritate*) imperatoria: immò Senatoria. cum Dion referat, illa Senatusconsulta, quæ fiebant extra ordinem solita appellari, publicam autoritatem. *Superbissima*) abstinentiæ. *Pallantis*) qui superbia abstineret à munere oblato. *Aduocatus*) internuncius, profoneta, vel patronus aduocaretur, ne Pallas pecuniam à Senatu decretam sperneret. *Quod solum potuit*) facere, spernere sc. sestertium centies quinquagies. *Arrogantissimus*) cum uideretur id fecisse modestiæ gratia: quod tamen fuit arrogantius, quàm si accepisset. *Id*) quod spreuit. *Similis querenti*) tanquam lamentaretur, quòd non accepisset. *Tulit laudibus*) maximè laudauit. *Eam partem*) caput illud sententiæ noluit Claudius tol-

dandum ex arario sestertium centies quinquagies, & quanto ab eiusmodi cupiditatibus remotior eius animus esset, tanto impensius petere à publico parente, ut eum compelleret ad cedendum Senatui. Id uero deerat, ut cum Pallante autoritate publica ageretur: Pallans rogaretur, ut Senatui cederet, ut illi superbissima abstinentiæ Cæsar ipse patronus aduocaretur, ne sestertium centies quinquagies sperneret. Spreuit, quod solum potuit, tantis opibus publicè oblati: arrogantius fecit, quàm si accepisset. Senatus tamen id quoque similis querenti, laudibus tulit, his quidem uerbis, Sed cum princeps optimus, patrisque publicus rogatus à Pallante, eam partem sententiæ, que pertinebat ad dandum ei ex arario centies quinquagies sestertium, remitti uoluisset: testari Senatam, & se libenter ac meritò hanc summam inter reliquos honores ob fidem diligentiamque Pallantis decernere cœpisse: uoluntati tamen principis sui, cui in nulla re fas putaret repugnare. in hac quoque re obsequi. imaginare Pallantem uelut intercedentem Senatusconsulto: moderantissimeque honores suos, & sestertium centies quinquagies, ut nimium recusantem: cum prætoria ornamenta, tanquam minus recepisset. Imaginare Cæsarem liberti precibus,

li, quo Senatores decernebant dare de publico Pallanti sestertium centies quinquagies. *Ob fidem*) erga patronos, & Rempub. *Pallantem*) libertum, & uilem. *Intercedentem*) interpellantem, resisten-

quinquagies. *Iam*) præterea quæ memoranda sunt. *Que sequuntur*) in Senatusconsulto. *Uoluisse, sentisse. Censorem*) huius rei iudicem. an potius censere, id est decernere: cum censere Senatus sit, populi iubere.

tom. *Minus*) cum maius esset recipere dignitates immeritas, quàm pe-

quam debitum. *Vel potius Imperio*) uera correctio: paruit enim Claudius libertis suis. inde Iuuenalis. Indulgit Cæsar cui Claudius omnia, cuius Paruit imperiis, uixorem occidere iussus. *Imperat*) est tanquam imperium: cum libertus audeat in Senatu imperatorem patronum suum rogare. *Uisque quaque*) frequenter. *Summam*) pecuniarum. *Perseueraturum fuisse*) omnino decreturum fuisse. *Verecundissimus*) fuit opus uerecundia Pallantis, & obsequio Senatus. ut Senatores obsequerentur principi assueranti Pallantem contentum honore intra priorem pauperatam uelle subsistere: nec tamen in hac re obsecuti fuissent, si putassent, licere sibi contradicere Cæsari in aliis quibus, neque semper uoluntati eius morem gerere. *Finem*) hunc esse finem Senatusconsulti. *Mane dum*) aufculta paulisper: tamen dum potest esse dictio expletua. *Uique*) præsertim uerba Senatusconsulti. Est autem ordo & sensus, Cum sit uile principis benignitatem tam promptissimam in Pallantem illustrari, & publicari in laudem uirum, ut Pallantis merentium præmia locis amplissimis, ut in foro: quibus rebus reliqui præpositi curæ imperialium rerum possent incitari ad imitationem: & fides Pallantis spectatissima in patronos, atque innocentia possit prouocare exemplo suo aliorum studium, tam honestæ emulationis: est uisum ea quæ optimus princeps recitasset in amplissimo ordine, &c. *Calendas Februarij*) mul-

cunias. Si legeris munus, scilicet tantumquam debitum.

vel potius imperio, coram Senatu obtemperantem. Imperat enim libertus patrono, quem in Senatu rogat. Imaginare Senatam, usquequaque testantem meritò libenterque se hanc summam inter reliquos honores Pallanti cœpisse decernere, & perseueraturum fuisse se, nisi obsequeretur principis uoluntati, cui non esset fas in ulla re repugnare. Itane sestertium centies quinquagies Pallas ex arario referret, uerecundia ipsius, obsequio Senatus opus fuit, in hoc præcipuè non obsecuturi, si in nulla re putasset fas esse non obsequi? Finem existimas? Mane dum, & maiora accipe. Uique cum sit uile, principis benignitatem promptissimam ad laudem, præmiaque merentium illustrari ubique, & maximè iis locis, quibus incitari ad imitationem præpositi rerum eius cura possent, & Pallantis spectatissima fides, atque innocentia exemplo prouocare studium tam honestæ emulationis possent, ea quæ quarto Calendas Februarij, quæ proximè fuissent, in amplissimo ordine optimus princeps recitasset, Senatusque consulta de his rebus facta in æs inciderentur, idque æs figeretur ad statuam loricateam diui Iulij. Parum uisum tantorum dedecorum esse curiam testem? Delectus est celeberrimus locus, in quo legenda presentibus, legenda

ti legunt ante decimum Calendas Februarii, [nonnulli quarto Calendas Februarii.] *Quæ proximè fuissent*) qui dies proximus fuit isti Senatusconsulto, facto super his rebus, inciderentur in ærea tabula, & id affigeretur, iuxta statuam loricateam diui Iulij, qui autore Tranquillo, primus omnium in consulatu suo instituit, ut tam Senatus quàm populi

diurna acta conficerentur, & publicarentur. Statuæ loricatæ, quæ in foro locata fuerat diuo Julio, meminit Plinius, his quidem verbis, Cæsar Dictator loricatam sibi statuam dicari in foro suo passus

Futuris) posteris. *Fastidiosissimi mancipij*) Superbissimi serui. *Quosque*) & placuit signari ære eos honores, quos neglexisset. *Pecuniam de publico oblata*) quod illi cedebat honori. *Decernentes*) Senatores: per quos non stetit, quin pecuniam reciperet Pallas. *Monumentis*) actis diurnalibus. *Fœdera antiqua*) vt Latinorum & Carthaginensium. *Sacræ leges*) quæ in albo positæ fuerant. Sacrum est, quicquid deorum habetur: nã Iustinianus, Sacræ, inquit, res sunt, quæ rite per Pontifices deo consecratæ sunt, veluti ædes sacræ, donaria, quæ rite ad ministerium dei dedicata sunt. Leges igitur sacræ dictæ, quod ante eas conditas referente Dionysio, quædam erant in sacris libris reposita, vimque legis habentia: quorum cognitionem soli patricii habebat, & pro legibus vtebatur. Sæctæ verò dicuntur secundum Donatū, & Macrobiū, quod pœnæ sanctione à nullo corrumpi, & violari debeant: & ideo sanctione confirmatæ respondente Vlpiano: quod enim sanctione quadam subnixum est, id sanctum est, etsi deo non sit consecratum. Scio leges per Decemuiros x. tabulis annotatas, populo confirmate in bases æneas incisâs, & in foro positas, illustrissimum eligente locum: fontem omnis publici priuatique iuris: cui mox duæ tabulæ additæ. In proœmio tamen scriptum extat, decem tabulis eburneis leges primùm pro rostris propositas. *Tanta principis*) patientia erat.

est. *Celeberrimus locus*) forum Cæsaris Dictatoris: de quo Tranquil. Forum de manubiis inchoauit: cuius area super fœsterium millies constitit. *Presentibus*) uiuentibus.

futuris proderentur. Placuit ære signari omnes honores fastidiosissimi mancipij: quosque repudiasset, quosque quantum ad decernentes pertinet, gessisset, incisa & insculpta sunt publicis aternisque monumentis Prætoria, sic quasi fœdera antiqua, sic quasi sacra leges. Tanta principis, tanta Senatus, tanta Pallantis ipsius, quid dicam? nescio, nisi vellet in oculis omnium figi, Pallas insolentiam suam, patientiam Cæsar, humilitatem Senatus. Nec puduit rationem turpitudini obtendere. Egregiam quidem, pulchrâque rationem, vt exemplo Pallantis præmiorum ad studium emulationis ceteri prouocarentur. Ea honorum vilitas erat, illorum etiam, quos Pallas non dedignabatur. Inueniebantur tamen honesto loco nati, qui peterent, cuperentque quod dari liberto, promitti seruis videbât. Quam iuuat, quod in tempora illa non incidi, quorum sic me, tanquam illis vixerim, pudet. Non dubito similiter affici te. Scio quam sit tibi viuus & ingenuus animus. Ideoque facilius est, vt me (quam indignationem quibusdam in locis fortasse ultra epistolæ modum extulerim) parum doluisse, quam nimis credas. Vale.

Tanta Pallantis) insolentia. *Quid dicam?*) dubitatio, exornatio. *Figi in oculis omnium*) inspicere à cunctis. *Humilitatem*) animi vilitatem. Legimus, & quid dicam nescio: nisi & reliqua. *Obtendere rationem turpitudini*) velle turpe factum ratione excusare. *Obtendere*) opponere tanquam præstigias. *Egregiam*) ironia, qualis apud Virgil. *Egregiam* verò laudem. Est autem ratio quæ sequitur, vt scilicet ceteri prouo-

carentur, & incitarentur ad studium emulationis exemplo præmiorum Pallantis. *Ea vilitas*) vt exemplo suo alios incitaret. Legitur etiam vilitas, id est contemptus. *Quos non dignabatur*) quos non accipiebat, immò fastidiebat. *Honesto loco*) claris natalibus. *Dari*) Prætoria ornamenta. *Promitti*) fœsterium centies quinquagies. *Seruis*) Pallanti, qui olim seruiuerat. *Illis*) temporibus. an cum Senatoribus illorum temporum.

Affici) disponi, perturbari. *Viuus*) alia lectione iustus. Item viuus, id est promptus, subitus. *Ingenuus*) libertus. *Quibusdam in locis*) vt illic, Conferantque se non illi veteres Africani. Item, Prolatos Imperii fines, nec procul imaginare Pallantem velut intercedentem Senatus consulto. Et totum illud, Parum visum est, quia epistolaris stylus debet esse remissior.

C. PLINIVS TACITO SVO S. 7

NEquè) Miserat Tacitus librum suum Secundo corrigendū, qui vt probaret ne meritò quidem posse dici Taciti discipulus, de industria fecit longum hyperbaton, quod sanè vitio datur, cum oratio, vt hic, obscuratur. nam non est numerosa oratio, sed absona, & interrupta. permutato enim recto verborum ordine ad nihilum omnia decidunt. Collocabis igitur verba vt melius intelligatur, Neque misisti librum tuum, vt solet magister mittere magistro, id est, vt eruditus eruditio: neque misisti vt solet discipulus, i literarum candidatus mittere alteri discipulo scripta sua emendanda (nam sic scribis) sed misisti vt solet magistro, hoc est maior, & doctior mittere discipulo suo. tu enim magister es, ego verò contrà sum, scilicet discipulus tuus. Ideo me literis ablegatum reuocas, tanquam discipulum ad studia, cum essem intentus lusibus, quibus Saturnalia luxuriant. *Extendo*) exerceo ultra constitutum, intentus sum iocis diutius quam oportebat: nam post Saturnalia discipuli à ludo in ludum clamoso reuocabantur à magistro, si Martiali credimus. *Hyperbaton*) transgressionem, prima enim perspicuitatis virtus est rectus ordo, non in longum dilata conclusio. Est autem Hyperbaton perlonga dictionis dilatio, & transgressio quædam verborum ordinem turbans:

NEquè vt magistro magister, neque vt discipulo discipulus (sic enim scribis) sed vt discipulo magister. Nam tu magister, ego contrà. Atque ideo tu in scholam reuocas, ego adhuc Saturnalia extendo, librum misisti. Non potui longius hyperbaton facere, atque cuius species quinque, anastrophe. dactylocope, vel vt quidam tmesis, dialysis, siue parenthesis, hystero-logia, siue hysteronproteron, synchesis. Sed luculentius Diomede Fabius. Plus tamen, inquit, est obscuritatis in textu, & continuatione sermonis, & plures modi: quare nec sit tam longus, vt eum prosequi non possit intentio: nec transfectio tarda, vt in hyperbaton finis eius differatur, quibus adhuc peior est mixtura verborum, qualis in illo versu. Saxa vocant Itali, mediis quæ in fluctibus aras. Ede tropis scribens, Hyperbaton quoque, id est verbi transgressionem, quoniam frequenter ratio comparationis, & decor poscit, non immeritò inter virtutes habemus. Fit enim frequentissimè aspera, & dura, & dissoluta, & hians oratio, si ad necessitatem ordinis sui verba redigantur: quare cum verba per se clara perturbantur, erit vitiosum hyperbaton, quod data opera fecit Secundus. Aliud hyperbaton libro nono idem Fabius describit, Parenthesi, inquit, adiiciunt hyperbaton, non illud quod inter tropos esse

voluerunt, sed alterum quod ei figuræ sententiarum, quæ apostrophe dicitur, simile, & non sensum mutat, verum formam eloquendi: quale illud, Decios Marios magnosque Camillos Scipiadas duos bello, & te maxime Cæsar. Acutius etiam in Polydoro. Fas omne abruptit, Polydorum obruncat, vi & auro positur, quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames? Hermogenes, vbi de puritate orationis agit, testatur hyperbaton esse

Hoc ipso quod vitiosum hyperbaton feci. *Personam* qualiterem, & habitum *Exeram* exercebo, a libi extrahere significat. Ovidius. Ter. Neptunus aquis cum teruo brachia vultu, Exerere ausus erat. Virgilius, Ora exertantem. Item. Exertæ cingulamammæ. Claudianus, Exerta manus armata bipenni. Plinius vndecimo, dentes exerciti sunt apro, hippopotamo, elephanto. Et libro nono de Perdicibus. hiantes

contrarium perspicuitati quare si orationem illustrare intendimus omnino fugiendum est: non enim splendida comparatur oratio membris prolixis & circuitu. Pari ratione reprehendit M. Tullius in Rhetoricis hyperbaton, præcipiens fugere oportere longam verborum continuationem, quæ & auditoris aures, & spiritum lædit: quam sententiam libro tertio de Oratore repetit.

hoc ipso probare eum esse, qui non modo magister tuus, sed ne discipulus quidem debeam dici. Sumam tamen personam magistri: exeramque in librum tuum ius, quod dedisti: eo liberius, quo nihil ex meis interim missurus sum tibi, in quo te ulciscaris. Vale.

exerta lingua, per id tempus æstuant. *Eo liberius* emendabo librum tuum. *Meis* scriptis. *Ulciscaris* confodias, annotes, expungas, mihi vices reddas.

C. PLINIVS ROMANO SVO S. ¶

Vidisti) Clituni fontis miram naturam exprimit, petiq; si quid simile habet, sibi rescribat. *Clitumnus fontem*) Vibius Sequester. Clitumnus Umbriæ fluvius vbi Iupiter eodem nomine est. Plinius, In Falisco Clitumni amnis aqua potata candidos boues facit. Virg. Hinc albi Clitumne greges, & maxima taurus Victimæ: sæpe tuo perfusi flumine sacro Romanos ad templa deum duxere triumphos. Nam triumphantes petitis bobus ex Clitumno Ioui Capitolino sacrificabant: quod Iuven. interpres surda aure præterit. Satyra. xij. ibi, Pinguior Hispula traheretur taurus, & ipsa Mole piger, nec finitima nutritus in herba, Læta sed ostendens Clitumni pascua, sanguis Iret, & à grandi ceruix ferienda ministro. Hinc Lucanus, Est qui

Vidistine aliquando Clitumnus fontem? si nondum, & puto nondum, alioqui narrasses mihi: vide, quem ego (pœnitet tarditatis) proximè vidi. Modicus collis assurgit, antiqua cupressu nemorosus & opacus: hunc subter fons exit, & exprimitur pluribus tauriferis vbi se Mevania campis Explicat. Papinius in Syluis. Aut pressant niueos Clitumna novalia tauros. Silius, Et lauat ingentem perfundens flumine sacro Clitumnus taurum. Claudianus, Non tales Clitumne lauas in gurgite tauros, Tarpeio referunt quos pia sacra Ioui. In laudibus Honorii ad hæc miram fluminis naturam explicat. *Quin* & Clitumni sacras victoribus vndas, Candida quæ latis præbent armenta triumphis, Visere cura fuit. *Et puto nondum*) te vidisse illum: nam aliàs narrasses mihi. ergo

illum vide. *Nemorosus*) densus, obscurus. Nemo iuxta Clitumnus testatur Tranquil. vbi memorat Caligulam ad visitandum nemus, huncque Clitumni Mevaniam processisse. Et Propertius inquit,

Qua formosa suo Clitumnus flumina lupo Integit, & niueos abluit vnda boues. *Exprimitur*) exilit veluti onere superimpositi collis.

Veni) foraminibus. *Eluctatus*) exprimens, emittens. *Gurgitem*) Gurgis est in flumine locus profundus, vbi aqua vertitur: quod gulæ instar ad se trahat & deuoret. solet hoc fieri iuxta fontes maximos, ex quibus flumina defluunt. *Patefacto gremio latè*) extenso fluminis alveo. in multis exemplaribus legi, quem facit gurgitem lato gremio patefacit item non displicet hæc lectio, eluctatusque facit gurgitem, qui lato gremio patefacit. *Vireus*) translucidus. *Sipes*) nummos. *Calculos*) lapillos. *Devenitate*) descensu, quo modicus etiam humor celeriter decurrit. *Copia*) abundantia aquæ. *Impellitur*) urgetur. *Fons adhuc*) est. *Nauium patiens*) profundus. *Obuias*) contra defluxum lateralem nitentes *Nisu*) remigantium contentione. *In diuersa*) ad alteram ripam. *Transmittit & perfert*) patitur se superari. *Validus*) pronus ad decursum. *Illeca-via*) velociter defluit. *Non adiuuetur remis*) non opus sit nauigantibus remigazione, quia libantur per se amne secundo. *Aduersus*) decurrens, si quis ad superiora niti voluerit. Sic Virg. in Georgicis. Qui aduerso vix flumine lembum Remigiis subigit. *Contis*) Contus sudex est siue hasta longior duriorque sine ferro, quo nauæ in fluminibus non admodum profundis vtuntur ad impellendas scaphas. eo etiam antiquos in bello vsos Virg. testatur hoc versu, Assueti longo muros detrudere conto. & qui eos gerebant qui de re militari scripsere, contactos appellauerunt. *Vitunque*) aduersus flu-

venis, sed imparibus, eluctatusque facit gurgitem, qui lato gremio patefacit purus & vitreus, ut numerare iactas stipes & relucenteis calculos possis. Inde non loci denexitate, sed ipsa sui copia, & quasi pondere impellitur. Fons adhuc & iam amplissimum flumen atque etiam nauium patiens, quas obuias quoque & contrario nisu in diuersa tendenteis, transmittit & perfert: adeo validus ut illa quæ properat, ipse tanquam per solum planum remis non adiuuetur, idem egerrime remis contisque superetur aduersus. Iucundum utrunque periocum, ludumque fluitantibus, ut flexerint cursum, laborem ocio, ocium labore variare. Ripæ fraxino multa, multa populo vestiuntur: quas perspicuus amnis velut mersas viridi imagine annumerat. Rigor aquæ certauerit niuibus, nec color cedit. Adiacet templum priscum & religiosum. Stat Clitumnus ipse amictus, ornatusque prætexta-

men niti, & mox secundo flumine deferri. *Fluitantibus*) nauigantibus. *Vrfluxerint cursum*) postquam decurrere. *Ocio*) labendo in pronum. *Labore*) nitendo ad fontem. *Fraxino*) arbor est fraxinus & campestris & montana, procera & teres, Homeri præconio & Achillis hasta plurimum nobilitata Theophrastus in duobus generis distinxit & Plinius lib. xvi. in quatuor, vbi etiam cap. xxiii. leges multa de populo, quæ fluminibus lætantur. *Vestiuntur*) teguntur ornantur *Annumerat*) fluvius lucidus reddit spectatoribus arbores numerandas ea imagine viridi, ut sunt in ripa, tanquam essent sub aqua mersæ. Conuenit cum præcedentibus, vbi inquit, posse Romanum numerare iactas

inquit, posse Romanum numerare iactas

stipes & relucens calculos. Rigor) frigiditas est par niuibus. Nec color cedit ad albedinem niuis accedit. Priscum) nam vetusta templa magis religiosa, maiestatis venerationisque plena. Clitumnus) deus. omnis enim fluuius suum numen habe-

Præsent) propitium, auxiliare. Fatidicum) fata canens, quod videtur Claudianus indicare, vbi de Clitumno memoras scribit, Nec te miracula fontis Prætereunt tacito passu, quem si quis adiret, Lentus erat: si voce gradū maiore citasset, Commixtis feruebat aquis, cūque omnibus vna Sit natura vadis, similes vt corporis vmbrae Ostendant: hæc sola nouem. iactantia fortem Humanos properant imitari flumina mores. Nam Plin. Cæcilius statim subiicit. Inducant sortes) eum scilicet Clitumnus fatidicum esse per sortes quæ multipliciter erant, vt Gordi & Antij, & referente Tacito apud Germanos. Plautus etiam cuiusdam fortis meminit: sed hæc omnia vana exitisse Apuleius lib. ix, declarat, vbi recitat sacerdotem Iſidis commentos nouum quæstus genus: euocata enim sorte v-nica de pluribus casulis consulentes, de rebus variis plurimos esse cauillatos. Sors hæc erat: ideo coniuncti terram profcindunt boues, vt in futurum læta germinet læta, tum si matrimonium sorte cooptantes interrogarent rem ipsam, responderi dicebant connubio iungendos, & liberos procreandos, si possessiones & fata præstinaturus quæreret, meritò boues, & iugum & arua sementis florentia pronuncari. Si quis de profec-tione sollicitus diuinum caperet auspiciū iunctos iam paratosque quadrupedum cunctorum mansuetissimos, & lucrum promitti de glebæ germine. Si prælidium capessiturus, vel latronum factionē

Præsent numen, atque etiam fatidicum. indicant sortes. Sparsa sunt circa sacella complura, totidemque Dei simulacra: sua cuique venerationis, suum nomen: quibusdam verò etiam fontes. Nam præter illum quasi parentem ceterorum, sunt minores capite discreti, sed fluminibus miscentur quod ponte transmittitur. Is terminus sacri profanisque. In superiore parte nauigare tantum, infra etiam natare concessum. Balineum Hispellates, quibus illum locum diuus Aug. dono dedit, publicè præbent & hospitium. Nec desunt villa, quæ secuta fluminis amœnitatem, margini insistant. In summa, nihil erit ex quo non capias voluptatem. nam studebis quoque, & leges multa multorum omnibus columnis, omnibus parietibus inscripta, quibus fons ille, Deusque celebratur. Plura laudabis, nonnulla ridebis, quanquam tu verò, quæ tua humanitas, nulla ridebis. Vale.

persecuturus, vtiles nec ne processus sciscitaretur, additam victoriam forti præfatio contendebant: quippe ceruices hostium iugo subacturi, & prædam de rapinis vberimam fructuosamque capturi. Circa) Templum illud Clitumni. Priscum) quod erat ad fontem situm. Simulacra) imagines ad similitudinem ipsius Dei [quædam exemplaria non habent hanc vocem, quæ non incommodè potest abesse.] Romæ simulacrum ex ære factum Cereris primum reperio: transit ad diis ad hominum statuas multis modis, nam ex desiderio orta videntur, vt quæ intueri non dabatur, cerni per simulacra viderentur: quæ Seruius grammaticus diis solùm assignat. Numen) potestas. est in alia lectione nomen, id est cognomen & epitheto

bat. Præsent) vestis siue straxinea vel populea. Nam Virgil. lib. viij. fingit deum Tyberinum Æneæ visum, populeas inter frondes amictum, tenui carbaso glauco, & crines intectum vmbrosa arundine.

persecuturus, vtiles nec ne processus sciscitaretur, additam victoriam forti præfatio contendebant: quippe ceruices hostium iugo subacturi, & prædam de rapinis vberimam fructuosamque capturi. Circa) Templum illud Clitumni. Priscum) quod erat ad fontem situm. Simulacra) imagines ad similitudinem ipsius Dei [quædam exemplaria non habent hanc vocem, quæ non incommodè potest abesse.] Romæ simulacrum ex ære factum Cereris primum reperio: transit ad diis ad hominum statuas multis modis, nam ex desiderio orta videntur, vt quæ intueri non dabatur, cerni per simulacra viderentur: quæ Seruius grammaticus diis solùm assignat. Numen) potestas. est in alia lectione nomen, id est cognomen & epitheto

& epitheto sicut Ioui varia cognomenta poetæ ascribere pro diuersis muneribus, quæ mortalibus præstitit. Fontes) insunt vel oriuntur. Illum) Clitumni maximum fontem. Minores) fontes. Capite discreti) diuisi ab illo maximo. Immiscent) confluant. Transmittitur) traicitur ponte instrato. Sacri profanisque est) illud spatium quod durat à templo & sacellis vsque ad finem pontis, sacrum est: à fine pontis statim incipit esse profanum. quod omnes ferè consentiunt id esse, quod extra fanaticam causam sit, quasi porrò à fano & religione secretum: interdum etiam quod ex religioso vel sacro in hominum vsu proprietatemque conuersum est. vtrumque Macrobius Virg. autoritate comprobatur: posterius etiam Agenus vrbicus. Terminus) dictus est secundum Siculum Flaccum, quod terræ mensuras distinguat. hoc enim testimonia finium intelliguntur, agrorumque contentio ac

certamen aufertur. Parte pontis) vergentis ad fontem. Hispellates) Plin. & Vmbriæ intus Hispellum: Strabo, altera parte confinium Picentiorum ad montana Hispellum est. in Vmbria pariter locus: quamuis corruptè legatur Hispollū. Illum locum) iuxta fontem Clitumni. Publicè præbent balineum) subministrant impensam omnibus loturis ibidem gratuitò. [aliter præbent non repetitur.] Et hospitium) & pariter gratuitò hospitantur. Secuta) quod est animati dedit inanimato: non enim villæ sequi possunt, sed villarum ædificatores. Insistant margini) constructæ sunt in ripa, & fundamentis ad aquam positis insistant. Multorum) diuersorum hominum vota soluentium, quod tabellis & inscriptionibus vbique dispositis significatur. Ridebis) vt rudia vel superstitiosa. Tua) ingenua. Nulla ridebis) quia vt cunq̃ sunt, in bonam partem accipias.

C. PLINIVS VRSO SVO S. 9

Lim) Conqueritur apud Verum, quod nequeat studere ob amicorum negocia, quæ tamen studiis proferenda sunt. Librum) vt legerem. Stylam) vt scriberem. Ocium) à negociis vrbanis, vel studium. nam alibi cū dixisset se in secessu cum libellis loqui, subdidit dulce ocium. Et ad Caninium, Quin te in alto isto pinguique secessu, studiis afferis: hoc sit negocium tuum, hoc ocium, hic labor, hæc requies. Iners quidem esse ruri in ocio, neque patrocini-

Lim non librum in manus, non stylum sumpsit: olim nescio quid officium, quid quies, quid denique illud iners quidem, incundum tamen nihil agere, nihil esse: adeo multa me negocia amicorum, nec secedere, nec studere patiuntur. Nulla enim studia tantum sunt, vt amicitia officium deseratur: quod religiosissime custodiendum studia ipsa precipiunt. Vale.

num amicis suis præstare, neque fama celebrari: sed in obscuro & secessu sibi viuere. Studia) philophiæ præcepta.

C. PLIN. FABATO PROSOCERO SVO S. 10

Vo magis) Fabarum profocerrum monet Calphurniam vxorem suam fecisse abortiū, & ideo in sumū discrimē

Vo magis cupis ex nobis pronepotes videre, hoc tristior audies, neptem tuam abortum fecisse: dum se pregnantem esse,

adduci: sed hortatur, quia à periculo libera potest adhuc parere liberos, cum iam eius rei dederit experimentum. *No-*

Puellariter) simpliciter, ignorater, more puellarum, à verbo puellaris, quo utitur Ovidius. Alta puellarum tardat arena pedes, rectè deducitur puellariter. *Pregnationibus*) legitur etiam pragnantibus, quod magis probo. *Omittenda*) contraria pragnantibus. *Expiauit errorem*) quod errore commiserat, dum in summum vitæ discrimen adducitur, purgavit & satisfecit. *Derivamentis*) fuit in secunda lectione documentis, id est experimentis & exemplis, quibus in posterum edocuit fuit quid esset factura. *Accipias*) sustineas. *Graustiter*) dolenter. *Paratis*) iam conceptis, sed intempestivè enectis. *Illos*) pronepotes. *Explorata*) experta. *Parum prosperè*) propter

abortum. *Spem*) quia omnino suscipere liberos sperandum nobis est. *Isdem*) rationibus. *Meo latere*) gradu paterno. *Tuo*) Materno. *Pronum*) facile. *Audita latius nomina*) longa virorum illustrium stemmata in familia Calphurniæ & Cæcili, quinetiam Plin. nam multa multorum Pliniorum epitaphia superioribus annis in agro & municipio Nouocomo per Benedictum Iouium eruta sunt: quibus colligitur non modò duobus Plin. sed pluri-

puellariter nescit: ac per hoc quadam custodienda pragnantibus omittit, facit omittenda: quæ errorem magnis detrimentis expiauit, in summum periculum adducta. Igitur ut necesse est, graviter accipias senectutem tuam quasi paratis posteris destitutam, sic debes agere Dijs gratias, quòd ita tibi in presentia pronepotes negauerunt, ut seruarent neptem, illos reddituri, quorum nobis spem certiore hanc ipsa. quanquam parum prosperè explorata, fecunditas facit. Iisdem nunc ego te, quibus ipsum me hortor, moneo, confirmo. neque enim ardētius tu pronepotes, quam ego liberos cupio: quibus videor à meo, tuòq; latere pronum ad honores iter, & ad audita latius nomina. & non subitas imagines relicturus. Nascantur modò, & hunc nostrum dolorè gaudio mutant. Vale.

ribus eam familiam celebrem fuisse. *Subitas*) novas, recentes, ut obiectum est Maro, & Ciceroni, & Q. Curtium Rufum obscuris parentibus dicebat Tiberius, cum eum Prætorem renunciaret, videri ex se natum. *Imagines*) maiorum, de quibus plura alibi enarravimus, id etiam indicat illa ad Traianum epistola, cum scribit se habere in agris per plures successiones traditas sibi Principum statuas.

C. PLINIUS HISPVL LAE SVAE S. IV.

M Hispula Fabati filia, & sorore parisi Calphurniæ pariter pro abortu vxoris solatur, rogatque vt casum Fabato velit excusare. *Filiam*) Calphurniam vxorem meam. *Patris*) tui Calphurnii. *Molliorem affectum*) amorem indul-

M affectum tuum erga fratris filiam cogito, etiã materna indulgentia molliorè, intelligo prius tibi, quod est posterius, nunciandum, vt gentiorem, remissiore quam si illi mater esses. *Intelligo*) video optimum factum, si tibi nunciauero ipsam conuulisse, antequam dicam abortum fecisse.

Presumpta) prius admissa non sinat locum trilitiæ. *Simul perhorrescas*) pariter gaudeas & timeas. *Sibi*) ad sanam mentem. *Mihi*) qui iam de illa bene spero, sicut illa de se. *Remoturi*) secum reputare, quod potius fieri solet cum periculum euasimus, quam cum in ipso periculo sumus. *Impune*) liberè, sine illius poena. *Q. Curtius*, Multis impune vulneratis & mox, Donec debilitati impune nauigijs excipi possent. *AELIUS*) puellaris, quæ dum præterit, quæ pragnanti erant faciendæ, fecit prætereunda. *Abortus*) factus est. *Experimentum*) conuenit cum superioribus, vbi legunt aliqui documentis. vsus enim & experientia in rebus humanis dominatur, & vbi quid perperam factum, cessit improspere, vitatur quod sefellerat. *Ignorati vxoris*) vxoris quæ ignorabat se esse grauidam. *Proinde*) quare. *Fratrum amissi*) Calphurnij fratris tui, quem vnice diligebas. *Desiderium*) nam vita functus erat: càm desiderium sit rerum quibus caremus.

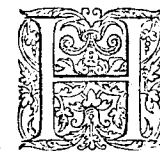
presumpta latitia sollicitudini locum non relinquat: quanquam vereor ne post gratulationem quoque in metum redeas: atque ita gaudeas periculo liberatam, vt simul, quod periclitata sit, perhorrescas. Iam hilaris, iam sibi, iam mihi reddita incipit refici, transmissumque discrimen conualecendo remetiri. Fuit alioqui in summo discrimine (impune dixisse liceat) fuit nulla sua culpa, etatis aliqua, inde abortus, & ignorati uteri triste experimentum. Proinde & si non contigit tibi desiderium fratris amissi, aut nepote eius, aut nepte solari, memento tamen dilatatum magis istud quam negatum, cum salua sit, ex qua sperari potest. Simul excusa patri tuo casum, cui paratior apud feminas venia est. Vale.

Nepte) abortus ille debuit esse in primis mensibus, vt non potuerit dignosci mas an foemina esset futura. *Dilatatum*) in aliud tempus per secundum factum. nam ex abortu dedit experimentum non esse sterilem. *Patri*) Fabato. *Apud feminas*) te foemina deprecante facilius veniam dabit foeminae Calphurniæ inopinati abortus.

C. PLINIUS MINVTIANO SVO S. I.

M Cum Titinius Capito Rudiorum fauor, literarum reformator, recitaturus esset, excusat diem à contubernio Minutiani, vt Capitoni paria reddat, qui recitationibus Plin. interfuerat: & materia ipsa scribendi ductus. nam mortem illustrium virorum scriptis commendabat. *Titinius Capito*) de quo libro primo. *Debeam*) vt faciam paria. *Cupiam*) ob singulares virtutes. *Seculi*) nostri, felicissimi. *Ornamenta*) ornatos viros. *Portus mul-*

M nec solum diem excuso. Recitaturus est Titinius Capito, quæ ego audire nescio magis debeam an cupiam. Vir est optimus, & inter præcipua seculi ornamenta numerandus: colit studia, studiosos amat, fouet, prouehit, multorumq; aliqua componit, portus, sinus, præmiu, omnium exemplum, ipsarum deniq; literarum iuuenescientium

torum) excipit & tutatur multos scriptores. *Sinus*) statio, refugium. *Omnium exemplum*) omnes prouocat exemplo sui, vt studia colantur & doctos foueant. *Senescientium*) ab illa florida & robusta ooo. ij.

eloquentia fertilitatem quandam redolentium. cuius rei causam pluribus quæ-

Reductor) ad priorem bonitatem & candorem. Nam Ciceronis & Aug. tempora habita sunt eloquentissima, priora pene rudia & inculta; posteriora vsque ad Honorium plus eruditionis quam eloquentiæ collatura, reliqua vsque ad seculum nostrum semibarbara. *Recitantibus*) id quod Iuuenalis vellicat, aut si dulcedine famæ Succensus recites, Maculonus commodat ædes, Ac longè ferrata domus seruire iubetur. Sed eos sane vellicat qui solùm ædes & auditores dabant, nullo adhibito munere: at noster Capito etiam præter domum præmia scriptoribus numerabat. *Benignitate mera*) non simulata sed simplici bonitate: legitur etiam mira. *Frequentat auditoria*) frequenter auditum vadit recitantes. *Non apud se tantum*) non solùm cum libri recitantur in ædibus suis, verùm etiam in alienis. *Mihi*) recitanti. *Turpius est non referre gratiam*) non audire ipsum recitantem. *Causa*) eadem ratio. *An si litibus tererer*) si iudex essem & vadimonia facerem. *Ad mea vadimonia*) quibus sistere iussissem litigantes in iudicio. *Celebranti*) studia. *Vadimonia mea*) sponsiones per me factas aliquem se in iudicio sistendi ad certum diem. Cic. pro Quinto, Vadimonium mihi non obiit. Et mox, Quæ tibi hora vadimonium non sit obitum. nam magna multa non obiti, id est deserti, vadimonij constituta erat. Plautus in Epidico, Illic vadimonium vltro mihi hic facis, Mart. lib. viij. Cum modò distuleriat frauent vadimonia cæræ. Fibijs de legato frumentario, qui ad præstitutum diem venerat, Nisi inquit tamen ad vadimonium legate venisses, non multorum dierum commeatum habebamus. Liuius, Prætores, quorum

rit Tacitus in libello de causis corruptæ eloquentiæ.

reductor ac reformator. Domum suam recitantibus præbet, auditoria non apud se tantum benignitate mira frequentat: mihi certe si modo in vrbe est, defuit nunquam. Porro tanto turpius gratiam non referre, quanto honestior causa referenda. An si litibus tererer, obstrictum esse me crederem obeunti ad vadimonia mea: nunc quia mihi omne negocium, omnis in studiis cura, minus obligor tanta sedulitate celebranti: in qua obligari ego, ne dicam soleo, certe maximè possum? Quòd si illi nullã vicem, nulla quasi mutua officia deberem, sollicitarer tamen vel ingenio hominis pulcherrimo & maximo: & in summa seueritate dulcissimo, vel honestate materia. Scribit exitus illustriũ virorum, in ijs quorundam mihi carissimorũ. Videor ergo fungi pio munere, quorumque exequias celebrare non licuit, horum quasi funebribus laudationibus, seris quidem, sed tanto magis veris, interesse. Vale.

iurisdicctio erat, Tribunalia ad disciplinam publicam posuerunt, vadimonia fieri iubentes, ibique eo anno ius dictum est. Val. Max. Cum Scipio oppidum Badiam circumsederet, tribunal suum addeutes, in ædem quæ intra mœnia hostium erat, vadimonium in posterum facere iussit. Pli. Bæbius iudex dum vadimonium differri iubet, mortuus est. Et in præfatione, Inscriptiones propter quas vadimonium dari possit. Seneca, fœnerator valitudinarius distortis manibus, & pedibus ad comparandum non reiunctis clamat, ac per vadimonia affes suos in ipsius morbi accessionibus vindicat. Tranquil. tradit comprehensis à Caio meritorijs vehiculis, & pistrinensibus iumentis, plerosque litigatorum, quòd occurrere absentes ad vadimonium non potuissent, causa cecidisse. Longa sit altercatio apud Marcum Tullium pro eodem Quintio, de vadimonijs, dicantibus

quibusdam, vadimonia fuisse deserta. alijs verò à se facta non fuisse. & Macrobius in Saturnalibus, Comperendini inquit dies sunt, quibus vadimonium licet dicere. Vadimonia si credimus Apollinari, Thales Milefius culpabat. Apuleius subinde vadimonium vsurpat pro promisso destinato ad certum diem. *Obeunt*) adeunt. *Solo*) hac sola re, quia alijs rebus etiã obligari poterat. legitur etiam soleo. *Nullam diem*) promissam: adscribitur etiam vicem. *Sollicitarer*) excitarer ad audiendum Capitonem propter eius ingenium. *Pulcherrimo*) versanti circa res pulcherrimas. nam ab Imperatore Traiano impetravit, vt sibi liceret ponere in foro statuam L. Syllani, eique omnino in vsu fuit claros colere: mirum qua religione, quo studio imagines Brutorum, Cæssiorum, Catonum domi haberet. In

summa seueritate dulcissimo) maxima enim virtus miscere seueritatem iucunditati. *Honestate materia*) nam clarissimi cuiusque vitã egregijs carminibus exornabat. *Exitus*) mortes. libro primo asserit scripsisse vitas: ergo intellige totum pro parte, quia potius solemus respicere hominum finem quàm vitam. & sic de C. Fannio libro quinto dixit, scribebat exitus occisorum, aut relegatorum à Nerone. *Charissimorum*) dum viuerent, & post mortem. non enim tantum viuentes amabat Plinius. *Non licuit*) obmetum Domitiani. *Funebris*) quæ solent fieri in funere clarissimorum. *Seris*) quia multos post annos funerum compositæ sunt. *Tanto magis Seris*) nam in laudationibus funebribus oratores in multis mentiri solent, at in historijs non licet.

C. PLINIUS GENIALI SVO S. 13

D

Robo) Genialem & commedat, & felicem credit, quòd libellos suos cum patre doctissimo legerit, vt ab eo didiceret, quæ laudanda essent quæque improbanda. Genialem scribit Spartianus fuisse præfectum prætorio D. iulij imperatoris. *Pertinet ad præfectum*) facit hoc vt in literis proficias. *A disertissimo viro*) à patre tuo eloquentia populari admodum imbuto. *Implere vestigia*) fieri ita disertus & veridicus qualis est pater tuus. sic enim filius implet patris vestigia, cum ad eandem cognitionem peruenit. *O te beatum*) scilicet existi-

P

Robo, quòd libellos meos cum patre legisti. Pertinet ad præfectum tuum, à disertissimo viro discere, quid laudandum, quid reprehendum: simul ita institui, vt verum dicere assuescas. Vides quem sequi, cuius debeas implere vestigia. O te beatum cui contigit vnum atque idẽ optimũ, & coniuictissimũ exemplar: qui denique eum potissimum imitandũ habes, cui natura esse te simillimum voluit. Vale.

C

Vm sis) Titum Aristonẽ fuisse virum grauissimum, sanctissimum, doctissimum, Plin. lib. i ad Cætilium Seuerum scribens, longa & pulcherrima testatur epistola: & quoties aliquid reconditum de

V

Vm sis peritissimus & priuati iuris & publici, cuius pars senatorium est, cupio ex te potissimum audire: errauerim in Senatu iure ab illo qua sistet, semper omnia volupti ab oraculo respondisse. proinde & victu-

& cultum, ac animi magnitudinem in eo summè admiratur: nunc verò cum ad Senatum relatum esset de pœna, vel absolutione libertorum & seruorum Afranij Dextrî, ambigua morte perempti, quidam senatorum censabant eos necandos, alij relegandos, nonnulli liberandos. in tanta igitur sententiarum diuersitate, qui necandos & relegandos decernebant vnà sedebant, concordiam simulantes, vt numero opprimerent qui liberandos censuerant, qua sententia deiecta statim inter se dissentirent, quod cum animaduertisset Secundus, postulatit, vt qui morte puniendos arbitrabantur, discederent ab his qui relegandos putabant, motus, præsertim factò senatus cogentis alium diuidere sententiam, qui libertos relegandos, seruos supplicio afficiendos censuisset.

Proximè) dum nuperri-
mè Senatus haberetur. *Seruum enim*) nam præterita dicente Annibale apud Liuium magis reprehendi quàm corrigi possunt. *Quod nosse debeas*) Turpe enim est Senatori ignorare ius in quo versetur. *Seruitus*) Domitiano impetrante capitale erat sententiam liberè in Senatu dicere. *Induxit*) aduexit, superfundit, intravit. alibi inducere est delere. *Quotus enim quisque*) cuiusuis gradus & conditionis. *Reducta libertas*) per imperium Neruæ, & Traiani, quod testatur Tacitus vt omittam Pli. in Panegy. *Rudes*) senatorij iuris. *Quædam facere*) sicuti tractare ius senatorium. *A maioribus natu*) quibus Romani summam venerationem tribuere. vnde Callistratus de iure immunitatis. Senectus inquit in civitate nostra semper venerabilis fuit. nanque maiores nostri pene eundem honorem senibus, quem magistratibus tribuebant. erat ergo vetustissimus quisque cui parens non erat parentis loco. *Oculis*) dum in-

proximè, necne: non ut in præteritum (seruum enim) verum ut in futurum, siquid simile inciderit, erudiar. Dices, Cur quæris quod nosse debeas? Priorum temporum seruitus, vt aliarum optimarum artium, sic etiam iuris Senatorij obliuionem quandam & ignorationem induxit. Quotus enim quisque tam patiens vt velit discere quod in vsu non sit habiturus? Adde quòd difficile est tenere quæ acceperis nisi exerceas. Itaque reducta libertas rudes nos & imperitos deprehendit, cuius dulcedine accensi cogimur quædam facere antè quàm nosse. Erat autè antiquitus institutù vt à maioribus natu, nò auribus modò, veruè etià oculis disceremus, quæ faciendæ mox ipsi, ac per vices quæsdà tradèda minoribus haberemus. inde adolescentuli statim castrensibus stipendijs imbuèbatur, vt imperare parendo, duces agere, dū sequuntur, assuescerent. Inde honores petituri

Post igitur factum, Aristonem summum iuriconsultum consulit, an bene fecerit: sed dum consulit, ita subtiliter rem tractat vt potius docere quàm consulere videatur. *Præuati iuris & publici*) hic facit Iustiniani diffinitio. publicum ius dicitur esse, quod ad statum rei Romanæ spectat: priuatum quod ad singulorum vtilitatem. Alibi de Aristone dixerat Plin. peritus ille & priuati iuris & publici. *Cuius pars Senatorium est*) nam cum Senatus rerum publicarum curam agat, illud ius quod ad Senatores spectat, conuenienter dici potest esse pars publici iuris. an potius senatus consulta, & patrum decreta intelligamus, quæ sunt pars publici iuris. *Errauerim*) an sim deceptus.

introducebatur in Senatù, & præsentés prætextati videbatur quæ Senatores grauissimi tractaret. *Adolescentuli*) vt P. Cor. Scipio à pueritia sub auspicio patris coepit militari bus disciplinis erudiri: ductus .n. in castra initio secùdi belli Pun. septimù & decimù

agès annum, ac breui factum est, vt equitando, vigilando, omnia militari labore tolerando, magnam laudem consequeretur. *Suspendi*) disciplinis. *Imbuèbantur*) erudiebantur. P. Rutilius consul militibus armorum tractandorum meditationem tradidit è ludo Aurelij Scauri, do-

Adstitebant curiæ foribus) iuuenes Senatus die, Val. Max. referente, aliquem ex patribus, aut propinquum, aut paternum amicum ad curiam ducebant, affixique valuis expectabant, donec reducendi officio etiam fungerentur, qua quidem voluntaria statione & corpora & animos ad publica officia

sustinenda impirè corroborabatur, breuique processu rerum in lucem virtutum suarum verecundia laboris meditatione doctiores erant. *Curia*) Hostilij. Romulus autore Dionysij, pop. Romanù diuisit in xxxiij. partes quas curias à cura Reip. appellauit, ædificato deinde ab Hostilio Senatu, vbi curarent res humanas, vocata est Curia hostilia. sicut in veteri curia sacerdotes curabant res diuinas, quæ secundum aliquos Calabria curia dicebatur. *Consortes*) participes, adsciti inter Senatores. *Quæ potestas*) pro magistro erat. vt iuuenem doceret, quæ potestas esset illis qui ius referendi ad Senatù haberent. titulus est in codice de relationibus, neque omnibus senatoribus licebat referre ad Senatù quæ & quot voluissent, præsertim extra ordinem. qui in primis custodiri in illo ordine debebatur: sed erant distinctæ res & tempora. vnde apud Ælium Lampridium legimus inter ceteras imperij dignitates, Alexandro Seuero Cæsari ius quintæ relationis à Senatu delatum: sicut postea ius tertie relationis Probo Augusto ab eodem concessum. Vopiscus refert. Referre ad Senatù de rebus diuinis priusquam de humanis: & referendum erat aut infinite de rep. aut finite de rebus singulis: tunc concessum aliquibus Imperatorum etiam de rebus quinque vno Senatu posse referre. scimus autem referre ad Senatù, esse in disceptationem proponere, vt fiat

horibus gladiatorum accersitis, vitandi atque inferendi ictus subtiliorem rationem legibus ingenerauit. Discebat præterea iaculari, decurrere, castrametari, vallum iacere, & quæ vberius apud Vegetium & reliquos militaris disciplinæ scriptores tractantur.

adstitebant curiæ foribus, & consilij publici spectatores antequam consortes erant. Suus cuique parens pro magistro, aut cui parens non erat, maximus quisque & vetustissimus pro parente. Quæ potestas referentibus? quod censentibus ius? quæ vis magistratibus? quæ ceteris libertas? vbi cedendum? vbi resistendum? quod silentij tēpus? quis dicēdi

Senatusconsultum, ita referre ad populum vt fiat rogatio. *Censentibus*) Senatoribus sententiam suam dicentibus, quod ius esset an possent sententiam mutare, vel mollire, an alterius sequi, vel extra ordinem aliquid referre. *Vbi*) potestas. nam magistratus in aliquibus, ceteri senatoribus præualebant. More enim maiorum, tradente Gellio, ex auctoritate Varronis, senatus haberi solebat per Dictatores, Consules, Prætores, Tribunos plebis, Interregem, Præfectum vrbi, neque aliis præter hos ius erat facere Senatusconsultum: quotiesque vsu venisset vt omnes isti magistratus eodem tempore Romæ essent, tum quo supra ordine scripti essent, qui eorum prior aliis esset, ei potissimum Senatusconsulti ius fuisse: ad hæc extraordinario iure Tribunos quoque militares, qui pro Consulibus fuissent: item decemuiros: quibus imperium consulare tunc esset: item triumuiros constituendæ reipublicæ causa creatos, ius consulendi Senatù habuisse: ne etiam Senatusconsulti fieret scripti intercedendū ius solis iis fuisse, qui eadem potestate maiorē essent, quàm iis qui senatusconsultum facere vellet. Erat etià ea potestas Senatù habenti, dū tamē esset ex gradu consulari, vt is primùm rogaretur quem rogare vellet: cum antea solitus esset rogari qui princeps in Senatù lectus esset.

Papinianus insuper tradit, eum qui plures liberos habuisset, in suo collegio solitum primum rogari sententiam, ceterosque honores ordine præcellere. *Ceteris* Senatoribus. *Libertas* dicendi. ex panegyrica Secundi oratione colligitur licuisse vnicuique dicere quæ vellet. Interrogauit inquit quisque quod placuit, dissentire, discedere, & copiam iudicii sui reip. facere licuit: quinimodò ex Cato.

Modus modestia, finis.

Distinctio diuisio. Est autem diuidere sententiam autore Alconio cum aliquis in dicenda sententia duas pluresve res cõplectitur: & si non omnes exprobantur, postulat quispiam vt de rebus singulis referatur: vnde cum in causa regia apud M. T. Bibulus conferret Regem Ptolomæum reducendum per tres legatos, etiam ex his qui erant sine imperio, postulatum est vt eius sententia diuideretur, quia scilicet non exludebat eos pariter qui cum imperio erant: ergo volebant ipsum aperire dicere quosnam arbitraretur eligendos, priuatos an imperatores. *Pugnantium* contrariarum. *Qua executio* quomodo illi debeant exequi sententiam qui aliquid addunt priori sententiæ. Dicitur persequi vel exequi quis sententiam, cum disquirat senatorum opinionem & votum vt fiat senatusconsultum. Hinc libro quarto dixerat Plin. Sed hanc sententiam consules, quamquam maximæ parti senatus mirè probabatur, non sunt persecuti. *Exemplis* nam sine exemplo nihil rectè docetur: quia facillimè ad consentiendum homines ducuntur experimentis. vbi enim experimentum docet quid conferat, quid illic opus est speculationibus? *Exempla* hoc in se boni habent, quod improbant quæ præcipiunt fieri posse: præsertim domestica & recentiora, sunt efficaciora. *Fumus in castris* cum in Syria Tribunatum militum gessit. *Cum suspecta virtus* Domitiani temporibus, quibus sibi imminere, sibi intendi puta-

nis orationibus apparet licuisse Senatori dicere de rebus publicis quantum voluisset. *Vbi cedendum* quando non contradicendum, vel ob reuerentiam censentis, vel sententiæ æquitatem, an fastidio audientium. *Silentij tempus* cæteris dicentibus etiam plerumque fit vt tacendo vel pauca dicendo nostra sententia præualeat, cum non minus oratorium sit tacere quam dicere.

modus? qua distinctio pugnantium sententiarum? qua executio prioribus aliquid addentium? Omnem denique Senatorium morem, quod fidelissimum percipiendi genus, exemplis docebantur. At nos iuuenes, fuimus quidem in castris: sed cum suspecta virtus, inertia in precio, cum ducibus autoritas nulla, nulla militibus verecundia, nusquam imperium, nusquam obsequiũ, omnia soluta, turbata, atq; etiã in contrariũ versa, postremo obliuiscẽda magis quam tenenda. Idẽ prospeximus curiã: sed curiam trepidã & elingue, cũ dicere quod velles,

bat quod in hostes pararetur: at sub Traiano tutum erat militum reuerentiã & charitatem mereri. *Inertia in precio* in panegyrico, Eodem ergo tempore militaria studia, nec animos modò, sed & corpora ipsa languescere, gladios etiam in curia hebetari retundique gaudebant. *Verecundia* Traianus postmodum disciplinã castrorũ lapsam extinctãque refovit depulso prioris seculi malo, inertia, & contumacia, & dedignatione parendi. *Imperium* ad duces referret. *Obsequium* ad milites. *Turbata* disciplina militari lapsa ac pene extincta, & senatoria dignitate olim libera, tunc in seruitium redacta. *Obluiscẽda* dediscenda. *Prospeximus curiam* ingressi fuimus Senatam, nam fuit prætor sub Domit. *Trepidam* cum attoniti & tanquam periculum capitis adituri conueniebant. *Curiam elinguem* mutos Senatores. Hinc Iuue hoc ipsum taxans dixit de Crispo senatore, Ille igitur nunquam direxit brachia contra Torrentẽ, nec cuius erat qui libera posset Verba animi

animi proferre, & vitã impendere vero. *Periculosum* quid enim violentius aure tyranni? Cum quo de pluuiis, aut ætibus, aut nimbo Vere loquuturi factum pendebat amici. & vt Iuue. omittamus, audi Secundum, in panegyrico diffusius hoc complexum. At quis antea loqui, quis in senatu hiscere audebat? præter

Periculosum nam Æliũ Lamiam occidit Domit. ob suspiciosos, sed & veteres & innoxios iocos. *Ad ocium summum* disceptaturi de re ludicra. *Summum nefas* condemnaturi aliquem virum probatissimum. *Ludibrio* vt super rhombi coquendi consultatione: & ampliando gladiatorum numero, ac instituendo collegio Fabrorum, nunc ingentes arcus, excessurosque temporum fastigium titulos, nunc menses nomini Cæ-

larum dicebant. Atque vtinam his nugis potius tota illa dedisset Tempora sæuitiæ, claras quibus abstulit vrbi Illustrẽsque animas. vnde subiunxit Plinius. *Modo dolari* nam & quo contemptius abuteretur patientia hominum, nunquam tristiore sententiam absque præfatione elementæ pronunciauit, vt non aliud iam certius atrocis exitus signum esset, quàm principis lenitas. *Seria* grauiora, vera. *Tristia* fuit enim Domitianus non solum magnus, sed callidus inopinariæque sauitiæ. *Senatores* nos, Secundus & Aristot. *Participes malorum* cum & ipse periclitatus est inuenio in Domitiani sermone contra se libello à Caro dato: tum ob nimum liberè dicta, tum Artemidoro philosopho vrbe pulso, quem cum pecunia iuuisset, & septem suis amicis occisis aut relegatis, etoque circa se fulminibus iactis quasi ambustus, sibi quoque impendere idem exitium certis quibusdam notis auguraretur. *Multos per annos* quibus Domitianus sæuè imperium exercuit. regnauit autem annis quindecim, nam simulata clementia & largitate celerius ad sauitiam, autore Tranquillo, quàm ad cupiditatem desciiuit. *Tulumus*

miseros illos qui primi interrogabantur: ceteri quidem defixi & attoniti ipsam illam mutam ac sedentariam assentientidî necessitatem, quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore perpetiebantur? vnus solusque horrebat quod sequerentur omnes, omnes improbarent, in primis ipse qui censuerat.

periculosum: quod nolles miserum esset. Quid tunc disci potuit? quid didicisse iunuit, cum Senatoratus aut ad ocium summum, aut ad summum nefas vocaretur? & modo ludibrio, modo dolari retentus, nunquam seria, tristia sæpe censeret? eadem mala iam Senatores, iam participes malorum multos per annos vidimus, tulimusque, quibus ingenia nostra in posterum quoque hebetata, fracta, contusa sunt. Breue tempus (nã tanto breuius omne, quanto scilicet tempus) quod libet scire quid simus: libet exercere

trepidando, tacendo, tristia censendo. *Vidimus* in aliis senatoribus. *Hebetata* debilitata, in gratiarum actione ad Traianum, quam libet inquit sincera, rectaque ingenia, etsi non detorquebat, hebetabat tamen misera reputatio: neque enim ignauia quadam, & insito torpore ab administratione reipub. cessauerant: terror, & metus, & misera illa ex periculis facta prudentia monebat, vt à Repub. (erat autem omnino nulla respub.) oculos, aures, animos, auerterent. *Contusa* compressa: maiorem vim habet hoc verbum quàm priora. *Breue tempus* fuit post recuperatam libertatem: & quia iam plures anni præterierant ab imperio Traiani. *Tanto breuius* videtur: omne tempus esse tanto breuius, quanto est scilicet: at infœlix tempus quantumcunque sit, tamen longissimum appareret. hinc poeta ille iucundissimus conqueritur noctem quam solatio transegerat, fuisse nimium præcipitem. *Libet* iuuat, & delectat. *Quid simus* sub optimo principe, libero Senatu. nam & ipse Traianus primo consulatus die, quo curiam ingressus est, nunc singulos, nunc vniuersos adhortatus est.

resumere libertatē. capessere quasi cōmunis Imperij curas, in uigilare publicis utilitatib⁹.

Quod sumus) libertatem scilicet quanto iustius exerceere debemus cū sumus liberi. quare in Panegyrico dixerat, Tua dextra tuisque promissis freti, obsepti diutina seruitute ora referamus, frenatāque tot malis linguam resoluimus. Et, de Marj Prisci iudicio loquens, interrogauit quisq; quod placuit, dissentire, discedere, & copiam iudicij sui Reipub. facere tutum fuit. Consulti omnes, atque etiam dinumerati sumus, vicitque sententia non prima, sed melior. *Error*) in hoc meo facto. *Antiqua*) duodecim tabularum. *Recentia*) imperatorum rescripta, & constitutiones ac responsa recentium Iurisconsultorum. *Rara*) non in frequenti usu contingentia. *Agitatio frequens*) assidua exercitatio, quia Plinius temporibus Domitiani substituit à cursu rerum gerendarum, aut agitatio posita est pro primitiuo, quoniam sequitur frequens, aut additum est frequens ad maius argumentū. *Tritum*) vulgatum. *Hoc*) ob id. *Sum lapsus*) erraui, deceptus sum. *In obscuro*) incertum, dubium. *Referetur*) proponetur in consultationem, tandem post longam excusationem rem ipsam aggreditur. *De libertis*) puniendis vel liberandis. *Afranij Dextri consulis*) lib. v. mentionem facit Afranium Dextrum tunc fuisse consulem designatum. *Suorum*) seruorum & libertorum. *Scelere*) malo animo & odio in dominum, plerumque enim domini non iudicio, sed scelere perimuntur. *Obsequio*) hortante Dextro qui forsan infirmus erat, & cū desperaret posse viuere, orauerit suos vt se interficerent. *Quis*

quod sumus: quo iustius peto, primum vt erroris, (si quis est error) tribuas veniam: deinde medearis scientia tua: cui superfuit cura, sic iura publica vt priuata, sic antiqua vt recentia, sic rara, vt assidua tractare. Atque ego arbitror illis etiam quibus plurimarum rerum agitatio frequens nihil esse ignotum patiebatur, genus questionis, quod adfero ad te, aut non satis tritum, aut etiam inexpertum fuisse. hoc & ego excusatio si forte sum lapsus, & tu dignior laude, si potes id quoque docere, quod in obscuro est, an didiceris. Referebatur de libertis Afranij Dextri consulis, incertum sua an suorum manu, scelere an obsequio perempti: hos alius, quis? Ego (sed nihil refert) post questionem supplicio liberandos, alius in insulam relegandos, alius morte puniendos arbitrabatur. Quarum sententiarum tanta diuersitas erat, vt non possent esse nisi singula. quid enim commune habet occidere, & relegare? & non Hercule magis quàm relegare & absoluerē: quanquam propior aliquanto est sententiæ relegantis, quæ absoluerit quàm quæ occiderit. utraq; enim ex illis vitā relinquit, hæc adimit. Cū interim & qui morte puniebāt, & qui relegabāt vnā sedebant, &

ego) cū Plinius dixisset, alius, neque assignasset nomen, iure Aristo poterat dicere, quis erat ille Senator qui post habitam de libertis quæstionem eos censuerat liberandos. at Plin. respondet ego eram: quamquam hoc nihil refert ad consultationem nostram. *Relegandos*) ad tempus: relegare esse ad certum tempus: deportare in perpetuum notauimus apud iurist. consultos. *Singula*) Disiunctæ & solæ. *Illis*) relegantis & absoluentis. *Hæc*) quæ censet occidendos. *Vnā sedebant*) tanquam simul conuenirent, & eadem sentirent.

Temporaria) momentanea, ad breue tempus. *Discordiam*) nam deiccta, superatāque eorum sententia, qui liberandos censebant, inter se dissentissent. *Constaret sumus numerus*) vt in tres Classes diuideretur Senatus, vnāque esset eorum qui liberandos arbitrabantur, altera qui relegandos, tertia qui puniendos. *Due*) sententiæ relegantis & occidentis. *Iungerent*) Coniungerent. *Breuis inducijs*) pace sequestra, non in breues dies, sed in horam & temporis momentum. *Paululum referret*) nulla vel parua admodum differentia esset inter idem displicere, & idem non placere: quibus enim placebat occidere, non placuerat relegare, & e contra, antiquissimi codices habent paruulum. *Coactum*) à Senatu. *Dimidare sententiam*) vnus qui de rebus singulis referret. nam vt diximus, diuidere sententiam, est, cū aliquis in dicenda sententia duas pluresve res complectitur: & si non omnes [eæ] probantur, postulat quispiam vt de rebus singulis referatur. *Oportuisset*) diuidere sententiam eius qui morte mulctaret. & qui relegaret: non etiam diuidere debueram illam sententiam vnus, quia res duas comprehendebat relegare scilicet & supplicio afficere. *Diuersa*) necare & relegare. *Ibi*) in Senatu. *Integra*) non peracta. *Iudicij*) cur id fenserim. *Carptim*) interpollatim. *Obstreptibus*) contradicentibus, reclamantibus. *Iurgere*) continuare. *Ne*) an ne. *Perimant*) quod magis placet quàm premant. *Novissimam*) quæ petit absoluti. *Collatis*) coniur. cū suffragiis, quia sententiæ numerantur, non ponderantur. *Tantumdem*) idem. Iuuen. Dicere si tentes aliquid tacitū sercedas, Tantundem est, feriunt pariter.

temporaria simulatione concordie discordiam differebant: Ego postulabam, vt tribus sententiis constaret sumus numerus, nec se breuibus inducijs dua iungerent. Exigebam ergo vt qui capitali supplicio afficiendos putabant, discederent à relegante, nec interim contra absoluentes mox dissensuri congregarentur, quia paruulum referret, an idem displiceret, quibus non idem placuisset. Illud etiam mihi permirum videbatur, eum quidem, qui libertos relegandos, seruos supplicio afficiendos censuisset, coactum esse diuidere sententiam: hunc autem qui libertos morte mulctaret, cum relegante numerari. Nam si oportuisset diuidi sententiam vnus, quia res duas comprehendebat, non reperiebam, quemadmodum posset iungi sententia duorum tam diuersa censentium. Atque adeo permitte mihi, sic apud te, tanquam ibi: sic peracta re tanquam adhuc integra, rationem iudicij mei reddere: quaque tunc carptim, multis obstreptibus dixi, nunc per ocium iungere. Fingamus tres omnino iudices in hac causam datos esse: horum vni placuisse perire libertos, alteri, relegari, tertio, absolui: vtrum ne sententiæ dua collatis viribus nouissimam perimant, an separatim vnaquæque tantundem, quantum altera valebit: nec magis poterit cum secunda prima connecti, quàm secunda cum tertia. Igitur in Senatu quoque numerari tanquam

Contraria) Aristoteles libro quinto primæ philosophiæ, sic contrarium à diuerso distinguit. Contraria, inquit, dicuntur ea, quæ differentia genere simul eidem inesse non possunt: & ea quæ inter sese plurimum eorum omnium differunt, quæ sub eodem genere collocantur: & item ea quæ inter sese plurimum eorum omnium differunt, quæ in eodem susceptiuo suscipi possunt: & ea quæ inter sese plurimum eorum omnium differunt, quæ eandem potentiam cadunt, & ea insuper, quæ maximè, aut simpliciter, aut genere, aut specie differunt. Diuersa dicuntur ea, quorum aut species sunt plures, aut materies, aut substantiæ ratio: atque omnino diuersum ipsius opposito modo eisdem dicitur. *Diuersæ*) remora, superate. *Quid*) an ne. *Lex*) de Senatu habendo. *Dirimi*) separari. *Alia omnia*) diuersa à priori sententia. verba legis sunt à verbo, qui, vsque exanima. *Expende*) libra, trutinæ, quàm optimè & apertissimè legem illam interpretatur. *Solenibus*) immobilibus. *At enim*) dicent aduersarii. *Diuidantur sententiæ*) separemus eos qui sentiunt interficiendos à relegantibus. *Praualeat*) numero vincat. *Ad censentes*) quid facit istud? *Deliberantibus*) si quæ absoluit superior erit. *Mitius*) absolutio, quia leges semper fauent reo. *Qui puniunt*) scilicet morte. *Comparari absoluentibus*) seorsum à relegantibus conferri cum absoluentibus. deinde relegantes iterum cum absoluentibus, quia vincantur: mox de-

contrariæ debent, quæ tanquam diuersa dicuntur. Quod si vnus, atque idem & perendos censeret, & relegandos, num ex sententia vnus & perire possent, & relegari? num denique omnino vna sententia putaretur, quæ tam diuersa coniungeret? Quemadmodum igitur cum alter puniendos, alter censeat relegandos, videri potest vna sententia, quæ dicitur à duobus: quæ non videretur vna, si ab vno diceretur? Quid lex? non aperit docet dirimi debere sententias occidentis, & relegantis, cum ita discessionem fieri iubet? Qui hac sententia, in hanc partem qui alia omnia, in illam partem ite, qua sentitis. Examina singula verba, & expende, qui hac censetis, hoc est qui relegandos putatis, in hanc partem, id est, in eam, in qua sedet, qui censuit relegandos. Ex quo manifestum est, non posse in eadem parte remanere eos, qui interficiendos arbitrantur. Qui alia omnia: animaduertis, ut non contenta lex dicere, alia, addiderit, omnia: nunc ergo dubium est, alia omnia sentire eos qui occidunt, quàm qui relegant? in illam partem ite, qua sentitis. Nonne videtur ipsa lex eos, qui dissentiant, in contrariam partem vocare, cogere, impellere? num consulere etiã ubi quisque remanere, quò transgredi debeat, non tantum solennibus verbis, sed manu gestuque demonstrat? At enim futurum est, ut si diuidantur sententiæ interficientis & relegantis, praualeat illa, quæ absoluit. Quid istud ad censentes? quos certe non decet omnibus artibus, omni ratione pugnare, ne fiat, quod est mitius: oportet tamen eos qui puniunt, & qui relegant, absoluentibus primùm, mox inter se comparari, scilicet ut in spectaculis quibusdam

bent punientes & relegantes inter se conferre. *Quibusdam*) fortasse gladiatorum. nam legimus Caium principem

Proculam repente in arenam è spectaculo hoplomacho, bisque victorem iugulari iussisse.

Sors) ducta. *Seponit*) iubet seduci. *Exegerit*) vicerit. *Superiorem*) secundam, legitur etiam superior exierit, vel extiterit, quod non improbo. *Expectat*) ut cum ea committatur. *Cetera*) secunda & tertia. *Perimuntur*) reprobantur. *Sententiarum*) secundæ & tertiæ. *Planius repetam*) sic in sequentibus ad Calpurnium dicit post rem narratam, quam verebatur ne parum expressisset, Aperit calculos ostendam. *Institio*) dum ille qui relegat sententiam suam dicit. *In alia*) in diuersam sententiam & locum. *Similis docenti*) sicut tanquam magister tibi. *Sententias*) occidentis & relegantis. *Iri*) disquiri. *Quod postulabam*) ut diuiderentur. Nam postulare, est desiderium suum, siue amici sui in iure apud eum qui iurisdictioni præest, exponere, vel alterius desiderio contradicere. *An abstinere*) discedere è relegante. *Vitæ*) qui occidebat. *Accessit*) transiit in sententiam relegantis. *In hac vna*) absolutoria. *Singulis*) solis separatim, coniunctæ enim superiores erant illi quæ absoluebat. *Eius*) qui censuerat necandos. *Destitit*) à duce. *Transfugam*) fugientem ad alienam sententiam. nam propriè transfuga dicitur, miles qui à suis ad hostes transit. *Tenuit*) vicit. alibi vsus est composito dicens, obtinui tamen legandos. *Tertia*) quæ necandos. *Vtraque*) quod optabam. *Alteram*) quæ censebat relegante, vel liberante.

sors aliquem seponit, ac seruat, qui cum victore contendat: sic in Senatu sunt aliqua prima, sunt secunda certamina: & ex duabus sententijs eam, quæ superior exierit, tertia expectat. Quid, quod prima sententia comprobata, cetera perimuntur? Qua ergo ratione potest esse vnus atque idem locus sententiarum, quarum nullus est postea? planius repetam, nisi dicente sententiam eo qui relegat, illi qui puniunt capite, initio statim in alia discedunt, frustra postea in eo dissentiet ab eo, cui paulo ante consenserint. Sed quid ego similis docenti, cum discere velim, an sententias diuidi, an iri in singulas oportuerit? Obiitui quidem, quod postulabam, nihilominus tamen quero, an postulare debuerim, an abstinere, quemadmodum abstinuit is, qui vltimum supplicium sumendum esse censebat. Nescio an iure, certè æquitate postulationis meæ victus, omissa sententia sua, accessit releganti, veritus scilicet, ne, si diuiderentur sententiæ, (quod alioqui fore videbatur) ea, quæ absoluebat esse censebat, numero praualeret. Etenim longè plures in hac vna, quàm in duabus singulis erant. Tum illi quoque, qui autoritate eius traherentur, transeunte illo destituti, reliquerunt sententiam ab ipso autore desertam, secuti que sunt quasi transfugam, quem ducem sequebantur. Sic ex tribus sententijs dua factæ, tenuitque ex duabus altera, tertia expulsa: quæ cum ambas superare non posset, elegit ab vtra vinceretur. Vale.

Nerani) Iuniori excusat, quod multavolumina legenda misisset, quod intellexerat illi vacare propter graciles vindemias. Exegeras) postularas ut multos liberos mitterem ad te. Graciles) steriles. Illic) in agris tuis. Puto esse Terentium iuniorem, qui equestribus militiis, atque etiam procuratione Narbonensis Prouinciæ integerrimè factus, receperat se in agros

Nerauite tot pariter misis voluminibus, sed oneravi primùm, quia exegeras: deinde, quia scripseras, tam graciles istic vindemias esse, ut plane scirem tibi vacaturum (quod vulgo dicitur) librū legere. Eadem ex meis agellis nūciantur. Igitur mihi quoq; licebit scribere, que legas, sit modo vnde charta emi possint: que si scabra bibuleve sint, aut non scribendum, aut necessariò quicquid scripserimus, boni malive, debebimus. Vale.

suos, paratissime honoribus tranquillissimum ocium prætulera: Latina Græcæque lingua tantum valens, ut ea videretur magis excellere, quam tum maximè loqueretur. Quod vulgo dicitur) quod est in prouerbio. Eadem) esse graciles vindemias. Sic ad Venatorem scribit, se colligere vindemias graciles. Quidem) vberiores tamen quam expectauerat. Meū agellū) Thuscis & Transpadanis. Licebit mihi) non occupato circa fertiles vindemias. Sit modo) tantum pecuniarum. Scabra) asperæ. vnde scabies, quia torum corpus crustis exasperat. Plinius libro decimotertio de generibus chartarum refert, Earum scabriciem læuigari dente cochleæ, sed cadauca litera fieri. Bibule) multum humoris attrahentes. hinc bibula arena à Virgilio dicitur. Quæ igitur chartæ asperæ & humorem dispergentes, quod accidit malè colatis, hæ pessimæ sunt. Aut necessariò debebimus) Sensus est & ordo, Aut debebimus necessariò, id est adscribemus necessitati quicquid boni malive scripserimus,

quia cum simus in secessu non occupati circa rustica, fuit omnino aliquid siue bonum, siue malum, scribendum: an quicquid boni malive scripserimus necessariò debebimus, quia tenebimus persoluere chartam, cum nobis nunc propter graciles vindemias non sint pecuniæ: aut si non erunt pecuniæ vnde bonæ chartæ emanant, quicquid scripserimus siue boni, siue mali debebimus necessariò, id est referemus necessitati. Nam scribam tantum necessaria, ut epistolas & rationes, ac libros mittam: Quidam codices habent debebimus, oblitterabimus scilicet, nec in lucem mittemus. an quod necessariò ducti in malis chartis scribere iure scripta poterimus delendo emendare. Vel sic ordinabis, Aut quicquid scripserimus, necessariò debebimus, boni malive, id est quicquid librorum necessariò quasi à te coacti composuerimus, id assignabimus bono damoni, si bonum fuerit, si malum malo. omnino cum amico ludit.

C. PLINIUS PATERNO SVO S. 16

Onfecerunt) In sinu Paterni amici deflet infirmitates & mortes seruorum suorum, attamen duo solatia me-

Onfecerunt me infirmitates meorum, mortes etiam & quidem iuuenum. Solatia duo, nequaquam paria tanto dolori,

morat inuenisse, manumittendo illos ante obitū, & testamenta tanquā legitima scribere concedendo. Cōfecerunt) cōcusserunt, pro-

strauerunt. Meorum) seruorum. Iuuenū) quod maius dammandū est: alii legūt, quidē inueni solatia duo. Paria) resuscita, scilicet data.

Solatia tamen) scilicet sunt lenientia tamen aliquantulum dolorem. Facilitas manumittendi) quia illos facile in libertatem mitto. Immaturos) ante tempus. Seruis) infirmis. Quasi testamenta facere) signatè, & de iure loquutus est, cum omnino leges vetent seruum posse legitimum testamentum facere: sed permittente etiam domino non videtur esse legitimum, cum testamētum sit res publica, quæ non potest per alium fieri: vnde Iuriconsulti voluerunt testamentum quod permisset pater filio familie, esse ratum. Testamenta autē solita mādari custodia testatur Tranquill. cū refert Cæsaris Dictatoris testamentū prolatū, quod virgini Vestali maximè demādauerat, & pariter Augustū suū testamētū deposuisse apud sex virgines Vestales. Custodio) asseruo. Mandant) iubent. verbis enim imperatiuis nuncupabant antiqui testamēta. Rogat) me, ut illa tanquam legitima custodiā, vel interrogant & stipulantur. Quod visum) illis in testamentis est seruis, an magis mihi permittere illis. Ocyus) sine cunctatione. Suis) conseruis beneuolis. Diuidunt) describunt, sine testamento quod habent. Donant) per tabulas. nam donatio fit etiam inter viuos nulla necessitate iuris officiove, sed sponte, quæ si non fiat, nulla reprehensio est: si præstetur, plerunque laus inest. Relinquent) post mortem per hæreditatē vel legatū. Intra domū) domesticis tantum conseruis. Domus) domini. Acquefiam) Remittat, refocillet. Debilitor) fio infirmior & minus fortis. Humanitate) facilitate, clementia, misericordia,

Solatia tamē: vnū, facilitas manumittendi (videor enim non omnino immaturos perdidisse, quos iā liberos perdidit.) alterum cū permitto seruis quoque quasi testamenta facere, eaque ut legitima custodio, mandant, rogantque, quod visum: pareo ocys. suis diuidunt, donant, relinquunt duntaxat intra domum. nam seruis Resp. quadam, & quasi ciuitas domus est. Sed quanquam his solatijs acquiescam, debilitor & frangor eadem illa humanitate, qua me ut hoc ipsum permitterem, induxit. Non ideo tamen velim durior fieri, nec ignoro alios huiusmodi casus nihil amplius vocare, quàm damnū: eoque sibi magnos homines & sapientes videri, qui an magni, sapientēque sint, nescio, homines nō sunt. Hominis est enim affici dolore. sentire, resistere tamen, & solatia admittere, non solatijs non egere. Verūm de his plura fortasse quàm debui, sed pauciora quàm volui. Est enim quadam etiā dolendi voluptas, præsertim si in amici sinu desleas, apud quē lacrymis tuis vel laus sit parata, vel venia. Vale.

beneuolentia, quam Græci φιλοσπρωτιαν. Hoc ipsum) posse facultates dilargiri. Durior) seuerior quàm [sim] erga meos seruos. Huiusmodi casus) infirmitates & mortes seruorum. Eoque) ob id quod iacturam in facultatibus fecerint. & ideo querantur. an quia sint constantes neque fluctantur. Nesciō) immò scit, neque magnos, neque sapientes esse Homines nō sunt) inhumani, neque clementes, sed feri. Affici) subiici humanis affectibus, qui sunt animi motus improbabilis, subitici concitati. Non educo, inquit Seneca, sapientem ex hominum numero, nec dolores ab illo sicuti ab aliqua rupe nullum

senfum admittente submoueo. Memini ex duabus partibus esse compositum illum. altera est rationalis, hæc afficitur, dolet: illa intrepida est, & indomita: inde subiunxit Plin. dolere, pro quo aliqui legunt affici dolore. *Resistere tamen*) animi scilicet ratione, quod est hominis proprium secundum philosophos. *Solatia admittere*) adhibere dolori fomenta. *Solatijs non egere*) esse fortis & constans in aduersis. magis placet legere, non solatijs

non egere, videlicet ita perturbari, ut opus sit solatijs. *Id*) hominibus, an potius seruis. *Plura*) scripsi. *Est quedam Voluptas dolendi*) in dolore fit quedam voluptas, Ouidius. est quedam flere voluntas, Sedatur lacrymis, egeriturque dolor. *In amici sinu*) familiariter apud amicum. *Desseas*) infortunium tuum, isque laudet lacrymas tuas tanquam pias, vel illis veniam præstet.

C. PLINIVS MACRINO SVO S. 17

Num) Tiberis crebris ac subitis incrementis augetur, nusquam magis olim aquis, quam in vrbe stagnantibus: quinimodò vates intelligitur potius ac monitor, auctu semper religiofus verius quam sæuus. Veruntamen cum Plin. hæc Macrino suo scriberet, adeo alueum suum excesserat, vt omnia plana contexerit: licet fossa à Traiano percussa admodum exhaustus foret. Insuper Anio ipse nemora & villas adiacentes dissecerat. Petit igitur sibi nunciet Macrinus, siquid simile in regione transpadana accidisset. *Num*) an. *Istic*) Brixia. *Hic*) in vrbe. *Diluuijs*) inundationes fiunt. *Excessit*) licet inclusus vtrinque lateribus. Alibi non legi excreuisse Tiberim sub Traiano. antea sæpius, & postea. nam sub Othone memorant Tacitus & Plutarchus, nunquam prius tantum sublatum, neque tot res perdidisse. siquidem prorupto ponte Sublicio, ac strage obstantis molis insusus non modò iacientia & plana vrbe loca, sed secura huiusmodi casuum impleuit. rapti plerique ex annonæ foro, plures in tabernis, & cubilibus intercepti, corrupta stagnantibus aquis fundamenta insularum: dein remanente flumine collapsa. Imperante etiam Antonino philosopho, inundatio grauissima fuit. quæ res & multa vrbe ædificia vexauit, plurimumque animalium interemit, famemque, qua-

Num) *Umistic quoque immitte & turbidum cælum? hic assidua tempestates, & crebra diluuijs, Tiberis alueum excessit, & demissioribus ripis alte superfunditur. quâquam fossa, quam prouidentissimus imperator fecit, exhaustus, premit valles, innatat campis: quâque planum solum, pro solo cernitur: inde, quæ solet flumina accipere, & permista deuehere, velut obuius retrò cogit, atque ita alienis aquis operit agros, quos ipse non tangit.*

lem sub Othone grauissimam peperit, & vt omitam sub Theodosio eiusdem fluminis ingens incrementum: sat illud quod sub Mauritio omnium quæ hactenus legerim maximû erit retulisse, adeo vt ipsius aquæ super muros vrbe insueret, & maximas in ea regiones occuparent. *Demissioribus*) inferioribus aqua superabundante. *Prouidentissimus*) epitheto conuenienti, & opportuno Traianum prouidentissimum appellauit, vt qui vrbe maiora damna prospiceret passuram, nisi fluminis incrementum fossa exhauriret. quare in epistolis ad eundem imperatorem, dum veretur ne lacus flumini commissus totus in mare efflueret, prudentissimum appellauit. Est autem prudentia sapientiæ pars. *Premis*) occupat. *Solum planum*) terræ planities. *Cernitur pro solo*) apparet aqua instar foli. Super verbo solo plura alibi. *Quæ solet accipere flumina*) Tinnia, quem Strabo Tonam dicit, & Glanis, primi fluium Tiberim influunt: præcipui tamen

eamen Nar & Anio eum fluium augent. *Deuehere*) in mare. *Retrò cogit*) repellit. fuit in secunda lectione, resistere cogit. *Alieni*) Nare & Aniene præferim. *Quos ipse non tangit*) quia ipse Tiberis dum re-

pellit aquam Naris & Anienis, causa [est] vt illa per agros circumiacentes diffundatur. contegit ergo campos non sua, sed aliena aqua.

Anio delicatissimus amnium) hic ex Alba decurrens præter Latinam Marforum urbem & propinquum illi campum Tiberim ingreditur. & paulo post cum hæc retulisset Strabo, iuxta, inquit, Tiberis cataraeta, hoc est descendens existit, quem Anio facit, vbi nauigabilis esse incipit, cum è sublimi profundam in vallem defertur, & per vrbe ipsi vicina nemora. At Plinius scribit Anienem otiri in monte Trebanorum: trèscque lacus amœnitate nobiles in Tiberim deferre.

Dionysius verò lib. quinto suarum antiquitatum, Flamen, inquit, Anio Tibure effusus ab excelso scopulo per planiciem Sabinorum Romanorumque fertur, vtranque regionem disterrinans. Inluit in Tiberim aspectu pulcher & potu dulcis. Iulius autem Frontinus, Nam cum oriatur Anio supra Trebiam augustam, seu quia per saxosos montes decurrit, paucis circa eum oppidis obiacentibus cultis, seu quia lacus altitudine in quo excipitur, veluti depuratur, imminentium quoque riuorum opacitate inumbratus, frigidissimus simul ac splendidissimus edperuenit. Hæc tam felix aquæ proprietates omnibus dotibus æquatur Martiam, copia verò superatura. *Adiacentibus villis*) nam sicut Tiberis pluribus propè solus, quam ceteri in omnibus amnes, accolebatur, aspicieturque villis, ita Anio & ipse nauigabilis amœnitate sua pluribus villis incolebatur. quod aperte docet Papinius. *Inuitatus*) locorum & ædificiorum amœnitate. *Quibus inumbratur*) Stadius in syluis, Non longam vsquam Indulsi natura sibi, nemora alta citatis Incubere vadis, fallax respondat imago Fronibus, & longas eadem fugit vmbra per vndas. Et paulo post, Venerabile dicam Luco-

Anio delicatissimus amnium, ideòque adiacentibus villis velut inuitatus, retentusque, magna ex parte nemora, quibus inumbratur & fregit, & rapuit. Subruit montes, & decidentium mole pluribus locis clausus, dum amissum iter querit, impulit tecta, ac se super ruinas euexit, atque extulit. Viderunt hi, quos excelsioribus terris illa tempestas non deprehendit: alibi diuitum apparatus, & grauem supellectilem, alibi instrumenta ruris: ibi boues, aratra, rectores: hic soluta, & libera armenta: atque inter hæc arborum truncos, aut villarum

rum senium? te quæ vada fluminis infra Cernis: an ad sylvas quæ respicis aula tacentes. Inibique dum villam Vopisci celebrat, fluminis amœnitate multis profecit. *Subruit montes*) dum præceps ruit, saxa secum trahit. *Decidentium*) & sylvarum & saxorum. *Clausus*) retentus, obstructus. *Pluribus locis*) alvei sui. *Amissum*) interceptum. *Impulit tecta*) villarum culmina disiecit. *Exerxit*) excreuit, extulit, transmisit. non improbo euexit. *Excelsioribus terris*) vt cumulis & collibus, super quos non ascendit diluuium. *Tempestas*) inundatio. *Deprehendit*) circumcludit. *Diuitum apparatus*) non minus enim suburbana prætoria, villæque stauis ornabantur, tabellisq; & auleis ac preciosa supellectili instruebantur, quam domus vrbana ex testimonio Papinij. *Grauem supellectilem*) multarum rerum mobilium ad vsum domesticum. Paulus de supellectili connumerat, quæ appellatione eius contineantur. Instrumenta ruris ad quotidianum vsum ruris parata, aratra, corbes, falces bidentis, ligones, ferrula, acus, cultelli, vangæ, runcones, & quæ latius libro secundo Palladius recenset. *Ibi*) in aliquo loco. *Rectores*) bubulci, aratores. *Hic*) alibi. *Soluta*) sine

iugo. *Libera*) sine custoste & rectore. *Armenta*) boues & equi, & cætera maiora animantia. Virgil. Hæc satis armentis, superat pars altera curæ Lanigeros agitare greges. Armenta dicta putant ab

Trabes atque culmina) codex pontificius non habet atque culmina. *Variè*) nam viua partium nabent, partim rapiebantur. inanima leuiora superextabant, grauiora interdum mergebantur, quandoque supernatabat. *Turbines additi sunt nubibus*) venti in se contorquentes, qui conuoluunt rapiuntque non solum agrestium labores, sed etiam recta, præsertim si repugnantiore sint, turbines dicuntur. quod si turbines interpretaberis tempestates, tunc commodius legetur, deiecti, quàm adiecti. *Opera*) maceries, monumenta in agris posita. *Decussa*) detecta. *Debitati*) debiles facti aliqua membrorum parte. *Obruti*) aqua. *Obruti*) ruina domorum, vel fragminibus montium collisi. *Luctibus*) ob mortilium & armentorum, ac rerum perniciem. *Simile*) diluuium euenerit. *Pro mensura periculi*) quando remeior in quo periculo fuerit Latium. *Consulas sollicitudini meæ*) me admoneas nihil fuisse. *Tale*) damnum euenerit. *An expectes*) immò secundum aliquos maius tormentum est expectare. Hinc Virgil. de fontibus dixit,

arando, quasi aramenta: alij Armenta, ab armis quibus apta sunt, etenim qui præliis interfunt, boues etiam & maiora animalia milites armabant corio.

trabes atque culmina, variè latèque fluitantia. Ac ne illa quidem loca malo vacauerunt, ad que non ascendit amnis. Nam pro amne imber asiduus, & deiecti nubibus turbines: prorupta opera, quibus preciosa rura cinguntur: quassata, atque etiam decussa monumenta. Multi eiusmodi casibus debilitati, obruti, obruti, & aucta luctibus damna. Nequid simile istic, pro mensura periculi, vereor: teque rogo, si nihil tale est, quam maturissimè sollicitudini meæ consulas. Sed & si tale, id quoque nuncies. Nam parvulum differt patiari aduersa, an expectes: nisi quod tantum est dolendi modus, non est timendi. Doleas enim quantum scias accidisse, timeas quantum possit accidere. Vale.

Inclusi pœnam expectant. & ille crudelissimus Tyrannus volentibus mori vim adhibebat viuendi. nam mortem adeo leue supplicium putabat, vt cum audisset vnum ex reis Carnullum nomine anticipasse eam, exclamauerit, Carnullus me euasit. *Modus*) terminus certus vt doleas quantum sis passus. *Nisi tantum*) quid si, nisi tamen. *Non est timendus modus*) quia nescis quantum mali possit accidere. *Timeas*) maximum.

C. PLINIVS RVFINO SVO S. 48.

H *Asum est*) Laudat Domitium Tullum, qui in vita moribus non satis probatis, tamen laudabile testamentum reliquerat præteritis captat oribus, & relicta

H *Asum est nimirum, quod creditur vulgò, Testamenta hominum speculum esse morum. cum Domitius Tullus longè melior apparuerit morte, quam*

filia hærede legatis, insuper pluribus est prosequutus nepotes & pronepotem, ac in primis vxorem pientissimam, quæ illum diuitem quidem, sed senem & pod-

Vita) qua omni astu diuitias quæsiuit, ac se captandum permittere simulabat. *Communè*) nam erat filia naturalis Domitij Lucani fratris Domitij Tulli, qui illam adoptauerat: & cum adoptio immitteretur naturam, videbatur esse communis filia duobus fratribus: cum tamen vnus Domitij Tulli foret. quoniam olim adoptiuus filius in potestatem adoptantis transibat, hodie autem secus, nisi in quibusdam casibus. *Prosequutus est*) bene affecti. *Nepotes*) filios filiarum adoptiuarum. filius nepos alique descendentes vsque ad pronepotem, liberi: vltra hos posteriores proprie appellantur. quemadmodum pater, auus, & reliqui vsque ad tritauum parentes, vltiores verò maiores nominantur. *Pronepotem*) filiarum adoptiuarum. *Incundissimè*) amplissimis. *Omnia*) fecit, executus est. *Tanto magis*) plenissima pietate, quia fuerunt omnia inexpectata. *Sermones*) rumusculi, fabulationes. *Alij*) vt captatores. *Ficti*) quia simulabat illos se relicturum hæredes, qui se captabant. *Ingratum*) acceptorū munerū. *Illū*) Tullū. *Confessionibus*) nam farentur se esse ingratum acculant. *De patre*) suo, quod se hæredes non reliquisset. *Orbis*) sine patre & hæreditate relicti. *Alij*) qui non captauerant Tullum. *Contra*) sentiunt. *Ferunt laudibus*) extollunt laudando mirandum in modum. *Hoc ipsum*) factum Tulli. *Sit frustratus*) deceperit. *Improbos*) auaras. *Improbum existimat*) Iulianus eum, qui de viui hæreditate sollicitus est: sic Vlpianus de vulgari: & pupillari testamento. *Pro moribus temporum*) quibus auaritia

gra perditum diutius sustentauit. *Speculum morum*) indicium esse quibus moribus fuerint dum viuerent. *Morte*) dum moritur relicto testamento honestissimo.

vita. Nam cum se captandum præbuisset, reliquit filiam hæredem, que illi cum fratre communis, quia genitam fratre adoptauerat. Prosequutus est nepotes plurimis incundissimè que legatis: prosequutus etiam pronepotem. In summa, omnia pietate plenissima: ac tanto magis, quoniam inexpectata sunt. Ergo varij tota ciuitate sermones: alij fictum, ingratum. immemorem loquuntur, seque ipsos, dum insectantur illum, turpissimis confessionibus produnt, qui de illo vti de patre, auo, proauo, quasi orbi querantur: alij contra hoc ipsum laudibus ferunt, quod sit frustratus improbas spes hominum, quos sic decipere pro moribus temporum prudentia est. Addunt etiam non fuisse ei liberum alio testamento mori: neque enim reliquisse opes filiarum, sed reddidisse, quibus auctus per filiam fuerat. Nam Curtius Mantia per osus generum suum Domitium Lucanum (frater est Tulli)

adeo incubuerat, vt nemo diues orbus non captaretur: id quod sæpe Iuuenalis pulsat, sed frequentius Martialis notat. *Non fuisse ei liberum*) non potuisse aliud testamentum legitimum facere. *Reddidisse*) quia illas acceperat cum fratre ab auo filiarum: honestum ergo erat, vt ad illam rediret, ne quod prospera fortuna accreuerat, hoc in alium proueniens luctuosum ei procederet. *Per filiam*) respectu filiarum, quod statim ostendit. *Auctus*) factus opulentior. *Curtius Mantia*) suspicor apud Tacitum mendam inoleuisse libro. xiiij. vbi legitur, Curtius Mantia superioris exercitus legatus: restituique debere Curtius Mantia. *Generum suum*) cui vnica filiam dederat. (15) Domitius Lucanus frater est Tulli.

Sub ea conditione) talem institutionem permittit ius fieri. vt. ff. de hæredibus instituendis ex Africani verbis apparet, ac ex authentica, excipitur Codice de bonis quæ liberis. *Eius*) Lucani. Neptem suam filiam filia ipsius Curtij. *Manu patris emissa*) Aduerte secundum Iuriconsultum fuisse Plinium locurum impropiè, cum manumitti dicantur serui, emancipari verò filij. verum quandoque eo verbo Iuriconsultus hoc modo quo Plinius abutitur: vt. ff. de officio proconsulis & legati. *Pater*) Lucanus. *Emiserat*) emancipauerat. *Patruus*) Tullus. *Adoptauerat*) vt filia bonis gauderet. *Circumscripto*) decepto, sublato. Circumscriptores, inquit Seneca, dici solent qui aliquid sustulerunt. Et Aconius circumscriptum interpretatur sublato, circumdatum, prætermisum, deceptum. M. Tullius in secunda Philippica, Quid enim aliud ipse dicebat, nisi quod circumscriptus esset Antonius. Et in sexta, ille se fluuii Rubicone CC. millia circumscriptum esse pariat. Ac in. xii. Parata de circumscribendo adolescentententia consularis. Demum in vltima, Aut adolescententes circumscribunt. idem Cicero libro tertio Officiorum, Circumscriptio adolescentium lege Latoria. Et de Finibus eodem libro, Circumscriptus igitur iis sententiis quas posui. Videtur huius verbi circumscribere vis deducta ab illo grauius facto Pompeij legati ad Antiochum: cui cum tradidisset Senatusconsultum ne Ptolemezum laceraret, & rex dixisset se cum amicis collocuturum: indignatus Pompeius quod aliquam moram interposuisset, virga, solum quo insistebat, denotauit. & prius inquit, quam hoc circulo excedas, da responsum, quod Senatui referam: quanquam Columella pro curtare vtatur, & contrahere. Diophanes, inquit, Bithynius Vitensensem rotum Dionysium Pœni Magonis interpretem per multa diffusum volumina sex epitomis circumscripsit. *Frater*

sub ea conditione, filiam eius, neptem suam, instituerat heredem, si esset manu patris emissa. Emiserat pater, adoptauerat patruus: atque ita circumscripto testamento, consors frater in patris potestate emancipatam filiam adoptionis fraude reuocauerat, & quidem cum opibus amplissimis. Fuit alioqui fratribus illis quasi fato datum, vt diuites fierent, inuitissimis à quibus facti sunt. Quintianus Domitius Afer, qui illos in nomen assumpsit, reliquit testamentum ante octo & decem annos nuncupatum: adeoque postea

consors) Tullus frater Lucani, bonorum particeps, & in vnum viuentes, nondum diuiso patrimonio. nam consortes fratres Secundus appellat, qui simul vitam ducunt passuri inuicem quicquid boni malive acciderit. quod etiam in Panegyrico & alibi usurpauit, cum pro patrimonio fors interdum accipiatur. Ita Tullus sub eadem sorte, hoc est patrimonio cum Lucano fratre suo adoptata filia quam is emancipauerat, iterum bona in patriam potestatem reducerat. *Cum opibus*) quibus frueretur ipse cum patre naturali. *Illis*) Tullus & Lucano. *Inuitissimis*) admodum nolentibus Curtio Montano, & Domitio Afro. *A quibus*) per quorum bona. *Domitius Afer*) orator eximius, & Quintiliani magister, de quo alibi copiosius. *In nomen*) in adoptionem. quoniam adoptatus adoptantis appellationem sumebat: inde appellatus fuit Domitius, immò Domitij Tullus & Lucanus. *Ante octo & decem annos*) quam ipse obiret. Hoc etiam tangit Fabius libro sexto, Vel optima, inquit, est hæc simulatio contra simulantem qualis illa Domitij Afri fuit: vetus habebat testamentum, & vnus ex amicis recentioribus sperans aliquid ex mutatione tabularum, falsam tabulam intulerat, consulens eum, an primipilaris testatoris suaderet ordinare suprema iudicia. Noli, inquit, facere, offendis illum. *Nuncupatum*) palam factum sine scriptura. *Nuncupatum*) testa-

mentum illud est, ad cuius firmitudinem & substantiam necessaria non sit scriptura: quod intellexit Tacitus, cum libro secundo scribit, Ignotos & alios infensos, eoque principem nuncupantes procul arcebat: tametsi nunc ad perpetuam rei memoriam faciliorem-

Improbaturum) quamuis non mutauerit, quoniam non credebat, se tam cito moriturum. Apparet autem ei displicuisse id testamentum, quod eorum patrius bona proscribenda curauit. *Eorum*) Tulli & Lucani. *Proscribenda*) publicanda. nam proscriptorum & rebellium bona in ærarium deferbantur. *Illius*) Afri. *Excidit*) expulit, eueruncauit. Ex constitutione enim Imperatoris, quæ extat in Codice contra rebelles, ac maiestatis læsæ reos, filij patriis bonis priuabantur, neque ad vllos honores admittebantur. immò nulli licebat illis opem ferre, vt exulibus mors solatium, & vita supplicium foret *In liberis*) in numero filiorum, adoptati loco liberorum erant. *Succesit*) dum illos hæredes relinquit. *Abstulerat*) condemnandum curauerat. *Hæreditas Afri*) relicta ab Afro. nihil aliud est hæreditas quam successio in vniuersum ius, quod defunctus habuit autoribus Caio & Vlpiano. *Reliqua*) bona. *Transmittenda*) relinquenda per ordinem successionis: ideo dixit Afri hæreditatem transmittendam esse fratris filia, quæ erat filia eius adoptiua, quia filius adoptiuus qui est legitimus tantum succedit patti adoptanti ab intestato, sicut filius naturalis, & legitimus patri suo naturali. *Filia*) naturali. *Frater*) Lucani. *Ex asse*) ex vniuersa hæreditate. As enim duodecim vncias completur, & duodecim vncias, vniuersa hæreditas connumeratur. *Filia*) quæ de-

que probationem soleat in scriptis redigi, & hoc sit in frequentissimo vsu. Est testamenti genus quod appellatur in scriptis, quia sine scriptura inualidum sit, quo raro vitur. eius forma traditur Codice de testamentis.

improbaturum sibi, vt patris eorum bona proscribenda curauerit. Mira illius asperitas, mira felicitas horum: illius asperitas, qui numero ciuium excidit, quem socium etiam in liberis habuit: felicitas horum, quibus successit in locum patris, qui patrem abstulerat. Sed hæc quoque hæreditas Afri, vt reliqua cum fratre quaesita, transmittenda erant filia fratris: à quo Tullus ex asse hæres institutus, prælatiusque filia fuerat, vt reconciliaretur. Quo laudabilius testamentum est, quod pietas, fides, pudor, scripsit. In quo denique omnibus affinitatibus pro cuiusque officio gratia relata est, relata & uxori. Accepit amœnissimas villas, accepit magnam pecuniam vxor optima & patientissima: ac tanto melius de viro merita, quanto magis est reprehensa, quod nupsit. Nam mulier natalibus clara, moribus proba, atate declinans, diu vidua, mater olim, parum decorè sequuta matrimonium videbatur

bebat esse hæres. *Reconciliaretur*) rediret in gratiam cum filia, cum qua gerebat similitates, quoniam à patre testamento priuata fuerat. *Pietas*) quia filia. *Fides*) quia frater fratri hæreditatem commiserat vt filia restitueret. *Pudor*) honestas. *Scripsit*) per scripta fecit. *Affinitatibus*) tam naturalibus quam adoptiuis. *Gratia relata*) nam dum filiam relinquit hæredem, satisfecit omni iuri. *Pro cuiusque officio*) vt vnusquisque merebatur. *Vxori*) Tulli. *Ab ipso*) Tullo. *Accepit*, ex legato. *Natalibus clara*) parentibus claris genita. *Declinans*) ad senium. *Olim*) suscepta prole quam postea amisit. *Parum decorè*) non sine infamia.

Diuitis (senis) Domitii Tulli. *Perditi morbo* debilitati chiroagra, & podagra. *Obibat* circuibat. *Fricandus* (dentificio leuandos. *Præbebat*) ministris. *Vivebat tamen* in tantis doloribus & angustiis non deliberebat mori, securus Corellii Rufi exemplum, qui impar dolori inedia spontanea mortuus est. *Perseuerantia* (ministrandi, curandi mariti constantia. *Fabula*) fermuculos, res parui momenti. *Auctio* venditio rerum in publico, quæ fit licitatione, hoc est interrogatione, cum res traditur plus offerenti. *Tabula* episturæ antiquorum preciosissimæ, quibus capiebatur Tullus. *Copiosus* dies. *Instruxerit* ornauerit. Solitos ornari hortos statuis, iam dixerat Plinius cum de Regulo scriberet. Et M. Tullius. iij. Officiorum ubi refert Pythium Canio vendidisse hortos instructos: non solum statuis, verum etiam aliis rebus & ornamentis apparatus ostendit. *Eodem die* mira celeritate. *Antiquissimus* ergo preciosissimis, quod notat Iuuenalis. nam inquit, Perfectissimus horum est, Si quis Aristotelem similem, vel Pittacon emit. Et iubet archetypos pluteum feruare Cleanthas. *In horreis*, in apothecis statuarum. Legitur etiam in hortis, & tunc conuenit cum præcedentibus. *Quæ negligebantur* vel

diuitis senis ita perdit morbo, ut esse tadio possit uxori, quam iuuenis, sanisque duxisset. Quippe omnibus membris extortus & fractus tantas opes solis oculis obibat: ac ne in lectulo quidem, nisi ab alijs mouebatur. Quinetiam, fœdum miserandumque dictu, dentes lauandos, fricandosque præbebat. Auditum est frequenter ab ipso, quum quereretur de contumelijs debilitatis suæ. se digitos seruorum suorum quotidie lingere. Vivebat tamen, & vivere volebat, sustentante maximè uxore, quæ culpam inchoati matrimonij in gloriam perseuerantia verterat. Habes omnes fabulas urbis. Nam sunt venales tabula Tulli, expectatur auctio. Fuit enim tam copiosus, ut amplissimos hortos, eodem quo emerat die, instruxerit plurimis & antiquissimis statuis. Tantum illi pulcherrimorum operum in horreis, quæ negligebantur. Inuicem tu, si quid istic epistola dignum, ne grauari scribere. Nam cum aures hominum nouitate letantur, tum ad rationem vitæ exemplis erudimur. Vale.

ob nimiam copiam, aut quia propter morbum non poterat illa curare. *Erudimur* instruimur, docemur. *Exemplum* ad bene honesteque viuendum, & ut nostros munificentia prosequamur. Exemplum propriè vocamus rei gestæ, aut tanquam gestæ vitæ, commemorationem ad persuadendum id quod intenderis.

C. PLINIUS MAXIMO SVO S. 19

E *T gaudium* Excusat se quod tristis scribat, quonia ex studijs solatium inueniat, & librum emendandū Maximamittit: in quem rogat

T gaudium mihi, & solatium in literis: nihilque tam laetum, quod his latius: nihil tam triste, quod non per has sit minus triste. Itaque & infirmitate

ut pro se intentionem intendat. *Gaudium* (his letius) quod sit letius literis. *Tam* (sibus est. *In literis*) in studio. *Quod*

Vxoris Calphurniæ, de cuius ægritudine in præcedentibus. *Meorum* (vt Encolpi. *Morte*) vt Zofimi. *Confugi ad studia*) confugimus ad aliquem opis causa & solatii. *Daturus in manus hominum*) publicaturus, emissurus. *Si quando* si vnuquam intendisti. *Intende in librum meum* tuam diligentiam intende in emendationem mei libri. Alii legunt intende libro: sicut mox, non ipse, sed ipsi, scilicet libro. *Vt tristis* quia do lore turbabar. *Iniuderim parum*) paruum curam adhibuerim. *Vt vacuo* vt liber à curis scriberem. *Vt ex studijs gaudium*) proueniunt animo deducta sereno. *Hilaritate* (vacuo & læto animo. *Hilaritate proueniunt*) nam, Carmina

vxoris, & meorum periculo, quorundam vero etiam morte turbatus, ad unicum doloris leuamentum studia confugio, quæ præstant, ut aduersa magis intelligam, sed patientius feram. Est autem mihi moris, quod sum daturus in manus hominum, antè amicorum iudicio examinare, in primis tuo. Proinde, si quando, nunc intende libro, quem cum hac epistola accipies: quia vereor, ne ipse, vt tristis, parum intenderim. Imperare enim dolori, vt scriberem potui, vt vacuo animo, lætoque, non potui. Porro vt ex studijs gaudium, sic studia hilaritate proueniunt. Vale.

C. PLINIUS GALLO SVO S. 20

A *D qua* Mirabilem Vadiomonis lacum per epistolam ante oculos Gallo ponit: cuius non tantum formæ rotunditatè & aquæ medicinam, quàm plures insulas admiratur. *Ad quæ* Ordo. Negligimus ea miranda, quæ posita sunt sub oculis nostris, ad quæ talia vt noscamus, solemus longum iter ingredi & traicere mare. *Proximorum incuriosi*) negligentes proxima quæque. *Occasus*) commoditas videndi. *Datur*) licet, permittitur. *Quacunque de causa* id faciamus. *Vrbe*) Roma. *Permulta*) admiranda. *A-*

D qua noscenda iter ingredi transmittere mare solemus, ea sub oculis posita negligimus: seu quia ita natura comparatum, ut proximorum incuriosi, longinqua setemur: seu quod omnium rerum cupido languescit, cum facilis occasio est: seu quod differimus, tanquam saepe visuri, quod datur videre, quoties velis cernere. Quacunque de causa permulta in vrbe nostra, iuxtaq; urbem, non oculis modo, sed ne auribus quidem nouimus. Quæ si tulisset Achaia,

chaia) Peloponnesus, à parte totum: nam Achaia Peloponnesus, & à quibusdam pars eius, ubi spiraculum Tenarium admirandum. sed alibi de ea copiosius.

Ægyptus) admiranda sunt in Ægypto Nilus Apis bos, Crocodilus, Hippopotamus, Memnonis regia, Alexandria, Pyramides, & Chemnis insula, lucos sylvasque, & Apollinis sustinens templum, quæ in quodam Ægypti lacu natus, & quocunque venti agunt pellitur. *Asa*) duplex est, altera in tertio orbis diuortio posita, altera minor, in ea præter templum Dianæ Ephesiæ, admirabiles fluuii sunt Pactolus, Meander. *Alia terra*) ut Africa, quæ semper aliquid noui ferebat: quod etiam autore Plinio in prouerbum cessit. *Audita*) aliis narrantibus. *Lustrata*) nobis uidentibus. *Profocer*) Fabatus. *Amerina*) in agro Amerino iacenta.

Autore Stephano Amerinus ab Ameria deducitur: quod oppidum est, non procul à Meuania, referentibus Strabone & Plinio: secundum quosdam ante Persei bellum conditum annis D. cccc. lxxiii. distans ab vrbe. xlii. milliariis. Menda est apud Seruium grammaticum, ubi tradit, Amerinum uocatum, & eius factam sæpius mentionem à Marco Tullio pro Roscio: apud quem non Amerinum, sed Ameriam inuenies. salix amerina laudatur à Virgilio, Columella, Plinio. *Hæc perambulanti*) dum hæc prædia circuirem. *Vadimonis*) de quo Plinius senior libro secundo. In Vadimonis lacu insula semper fluitant. Corrigendus ex libro secundo Naturalium Quæstionum locus apud Senecam sic, Aliæ in Vadimonis lacu uehantur. cum passim habeatur in alia inuadofis lacu uehitur. est autem is Lacus in Etruria. Lilius libro nono. Interea res in Etruria gestæ ad Vadimonis lacum, ubi Etruscorum opes fractæ sunt, Elio Vulturino regum Etruscorum ultimo ibidem casu, referente Catone in Originibus. & Vadimona lingua Etrusca, Ianum dictum putat

Ægyptus, Asia, aliæue qualibet miraculorum ferax commendatrix, que terra, audita, perlecta, lustrataque haberemus. Ipse cerè nuper, quod nec audieram antè, nec uiderã, audy pariter, & uidi. Exegerat profocer meus, ut Amerina prædia sua inspicerem. hæc perambulanti mihi osteditur subiacès lacus, nomine Vadimonis, simul quadã incredibilia narrantur. perueni ad ipsum. Lacus est in similitudinem iacentis rotæ circumscriptus, & undique æqualis, nullus sinus, obliquitas nulla, omnia dimensa, paria, & quasi artificis manu cauata & excisa. Color caruleo albidior, uiridior, & præstior sulphuris odor, saporque medicatus, uis qua fracta solidantur. Spatium modicum, quod tamen sentiat uentos, & fluctibus intumescat. Nulla in hoc nauis (sacer enim est,) sed

Myrsilus: at Fabius pictor, Ianum Vertumnum Vadimona ab Etruscis nuncupatum. *Iacentis rotæ*) forma circulari & rotunda. *Sinus*) recessus, reflexus, concauitas. *Dimensa*) ad mensuram facta æqualia. Marcus Tullius, Ut uerba uerbis quasi dimensa, & paria respondeant. *Color*) aquæ. *Caruleo albidior*) cæruleus color mari datur. est autem uiridis cum nigro: sed istius lacus color erat albidior. A colore fontem Cæculum, quem Claudius cum Curtio & Aludineo urbi induxit appellatum tradit Frontinus: apud quem sic restituit, Alteri quod ex fontibus Cæruleo & Curtio perducebatur, Claudie datum est testimonio ipsius Frontini, Tranquili & Plinii senioris cærulei temperationes, lib. vi. docet Vitruuius. *Præstior*) purior uel densior. *Sulphuris odor*) habet sulphureum odorem. *Saporque medicatus*) ut gustus aquarum illius uideatur medelæ aptus. Plinius senior libro octauo, Et succidit omnibus vsus medicato. *Vis*) uirtus, medicina est illis aquis. *Fracta*) membra. *Solidantur*) coniunguntur. *Spatium*) lacus est mediocri. *Sacer*) consecratus diis, & publicè dedicatus.

Innatant

Innatant insule herbida) Plin. In Reatino quædam insulæ semper fluitant sicut in agro Cecubo. & eodem Reatino mutinensi [stationem] in Vadimonis lacu, & ad Cutifas aquas opaca sylua, quæ nunquam die ac nocte in eodem loco uisitur. Hinc Seneca, Cutilarum insula natans, & arbores habet, & herbas nutrit, tamen aqua sustinetur. & in hanc atque illam partem, non tantum uento impellitur, sed aura nec unquam illi per diem & noctem in vno loco statio adeo mouetur leui flatu. de qua multa libro. i. Macrobius & Dionysius plura in suis antiquariis. has natantes insulas Seneca putat ex pumicibus constare. *Quaque*) & producit omnia alia quocunque fecundior palus, & ipsa margo lacus germinat. *Sua*) particularis. *Cuique*) insularum. *Modus*) mensura, forma. Legitur etiam, Vna cuique, id est eadem forma est omnibus. *Margo*) insularum ora. probati auctores incerto genere marginem usurpant. *Sibi*) inuicem, inter se. *Terunt*) contiguas insulas fricant, & pariter abraduntur. *Altitudo*) profunditas, uel eminentia extra aquam. *Carina*) concauitatis, instar fundi nauis. *Humili*) breui admodum descensu. *Hæc*) aliqua insularum. *Ab omni latere*) tota. *Suspensa*) superextans aquæ. *Mersa*) undis obrupta. *Continenti similes*) [sunt] perpetuo spatio terræ coniunctæ: unde continentes prouincias Iurisconsultus uocat Italie coniunctas. [Legitur etiam, continenti similes eunt.] *Digeruntur*) separantur. *Destituta*) seiuictæ, solæ. *Tranquillitate*) in tranquillo lacu. *Minores*) insulæ. *Cymbule*) nauiculæ, scaphæ, quæ naues onerarias consequuntur. Legitur etiam corbulæ à similitudine corbularum ex uiminibus: eas tamen Columella corbes ap-

innatant insula herbida, omnes arundine & iunco tecta, quæque alia fecundior palus, ipsaque illa extremitas lacus effert. Sua cuique figura, ut modus, cunctis margo derasus, quia frequenter uel littori, uel sibi illisa terant, terunturque. Par omnibus altitudo, par leuitas: quippe in speciem carina humili radice descendunt. hæc ab omni latere perspicitur, eadem aqua pariter suspensa & mersa. Interdum iuncta, copulataque, & continenti similes sunt. Interdum discordantibus uentis digeruntur: nonnunquam destituta tranquillitate singula fluitant. Sæpe minores maioribus, uelut cymbule onerariis, adhærescunt. Sæpe inter se maiores minoresque quasi cursum certamenque desumunt. Rursus omnes in eundem locum impulsæ, quæ steterunt, promouent terram. & modo hæc, modo illac lacum reddunt, auferuntque: ac tum demum, quum medium tenuere, non contrahunt. Constat pecora herbas sequuta, sic in insulas illas, ut in extremâ ripâ pcedere solere, nec prius intelligere mobile solui,

pellat, & Festus corbitas memorat onerarias: quod in malo earum summo pro signo corbes solent suspendi. Plautus dixit. Tardior est quam corbitæ sunt. Gellius ix. Corbitas inter nauigia refert. *Onerarij*) quæ maximum onus uehant, & structæ sunt ad importanda onera. *Desumunt cursum*) concurrunt. *In eundem locum*) coniunctim & simul, in ripam lacus *Impulsæ*) terræ coniunctæ: nam appellere dicitur de iis quæ ab alto terræ redduntur, *Promouit*) extendunt, annexu suo prorogant. *Reddunt lacum*) detegunt aquam. *Vnde*) recesserint. *Auferunt*) occupant, contegunt ubi steterunt. [Ac tum demum] Aliter, auctum demum. [Medium] lacum. *Non trahuntur*) non dissipantur, non mouentur. quidam legunt non contrahunt, [id est] lacum, non minuunt, quia sunt tanquam insulæ. *Herbas*) quæ in illis sunt insulis,

In extremam ripam) in marginem lacus. *Mobile solum*) se esse in insulis mobilibus.

Quam littori abrepta) vento spirante cum insulis in medium lacum delata. *Non magis se descendisse*) non intelligunt se ab insulis descendisse, magis quam senserant prius se conscendisse. *Erigitur*) in rectum extenditur, an potius egeritur, id est, exoneratur, emittitur. *Oculus dedit*) per aperta fluxit. *Specu*) baratro, voragine. *Mergitur*) absorbetur. *Alitè*) profundè. *Quid*) aliud quod signum, quod dicitur fieri in Arethusa. *Subduceretur*) specu mergeretur. *Accepit*) intromissum sit. *Seruat*) secum trahit subterlabendo. *Profert*) emittit dum emergit. *Opera*) miranda.

C. PLINIUS ARRIANO SVO S. 21

VT) A rebus seriis transire ad lusus licet: quod etiam in studiis obseruandum: non enim semper grauibus intendendum, sed iocis plerumque remittendum: quod Secundus obseruans, sua epigrammata excusat, quæ diuerso metro composita nuper amicis recitauerat: nec tantum speciosa, sed omnia, ut melius emendaret. Quare monet Arrianum ne miretur, si multa à prioribus commutata deprehenderit. *Miscere seueritatem, comitatemque*) condire grauitatem cum iucunditate, animum remittere, quod Traianus consueuerat: & ideo laudatur in epistolis & Panegyrico. *Ille*) seueritas. ne nimia seueritate fiamus duri & tristes, & ne indefessa comitate, procaes, & petulantias. *Hæc*) comitas. *Excedat*) transeat, quadam vicinitate inter comitatem & petulantiam: vnaquæque enim virtus suo vitio proxima facile in hoc declinat, nisi summa adhibeatur accuratio.

VT in vita, sic in studiis pulcherrimum & humanissimum existimo, seueritatem comitatemque miscere, ne illa in tristitiam, hæc in petulantiam procedat. Quæ ratione ductus, grauiora opera lusbis iocisque distinguo. Ad hos proferendos, & tempus, & locum opportunissimum elegi, ut qui iam nunc adsuescerent, & ab ociosis, & in triclinio audiri.

Si loco excedat legatur procedat, quamquam prior lectio sit in pontificio exemplari. *Grauiora*) continentia serias, quales sunt orationes. *Lusbis*) epigrammatibus. *Distinguo*) vario. *Hos*) lusus. *Proferendos*) recitandos. *Tempsus*) ociosum, feriatum. *Locum*) triclinium tanquam lætitiæ receptaculum. *Ut quis*) ut hi lusus. Legitur etiam utque. *Ociosis*) à negociis vacuis. *In triclinio*) in cœnatione: nam in cœna Romani solebant audire poemata, quod Persius notat. *Estes interquiescunt*) ferias sunt propter messes, & intensos calores.

Tulio mense) quo etiam Romani solebant transire in domos conductas cum sua supellectile. quod môstrat illo versiculo Mart. O Iuliarum dedecus Calendarum. Vidi Vacerra sarcinulas tuas vidi. Et Apertius in Tiberio Tranquilac Marcus Tullius subinde. *Lectos*) mensas. Lampridius, Heliogabalus, inquit, solido argento habuit lectos, & triclinares, & cubiculares. Curtius, Conuiuium exornari iussit. centum auri lecti modicis interuallis positi erant, lectos circumdederant aula purpurea, aurorque fulgentia. Et libro octauo Cum post aula qua lectos obduxerant flaret. *Fortè*) ex insperato. *Eodem die*) quo promiseram me recitaturum. *Mane*) ante cibum. nam post recitauit. *Subitam*) inopinatam, improuisam. *Præloquendi*) præstationem faciendi, quæ veniam deprecabatur. quod mane non recitasset sicut promiserat, excusans se aduocatum in repentinam aduocationem. *Irreuerentem operis*) parui pendentem versuum recitationem. *Quamquam & amicis*) cum quibus liberis agere licet. *Non abstinuisssem amicis*) operam meam præstitissem in defendendis amicis. *Foro & negociis*) in causis forensibus. *Addidi in præstatione. Præferrem*) præponerem, & in primis ducerem. *Amicis scriberem*) amicorum causa actiones haberem. *Mibi*) ad voluptatem meam. *Liber*) à me recitatus. *Opusculis variis*) diuersæ materiæ, & vario metrorum genere. *Ita*) varietate, qua legentium fastidium effugimus. *Ingenio*) nostro tanquam minus excusso. *Biduo*) sic libro quarto meminit orationem biduo recitatam magno auditorum assensu.

Tulio mense, quo maxime lites interquiescunt, positis ante lectos cathedris, amicos collocaui. forte accidit, ut eo die mane in aduocationem subitam rogarer, quod mihi causam præloquendi dedit. Sum enim deprecatus, ne quis ut irreuerentem operis argueret, quod recitaturus, quamquam & amicis, & paucis: idem iterum amicis, foro & negociis non abstinuisssem. *Addidi hunc ordinem, me & in scribendo sequi, ut necessitates voluptatibus, seria incunctis anteferrem, ac primum amicis, tum mihi scriberem. Liber fuit & opusculis varius, & metris: ita solemus qui ingenio parum fidimus, satictatis periculum fugere. Recitavi biduo: hoc assensus audientium exegit. Et tamen ut alij transeunt quedam, imputantque, quod transeant: sic ego nihil prætereo, atque etiam non præterire me testor. Lego enim omnia, ut omnia emendem, quod contingere non potest electa recitantibus. At illud modestius, & fortasse reuerentius, sed hoc simplicius & amantius. Amat enim qui se sic amari putat, ut tedium non pertimescat. & alioqui quid præstant sodales, si conueniunt voluptatis suæ causa? delegatus ac similis ignoto est, qui amici librum bonum mauult audire, quam facere. Non dubito cupere te pro-*

Assensus) fauor, intentio, cupiditas audiendi. *Exegit*) fecit. *Et tamen*) vera scriptura. & tamen ut alii recitatores quedam sua scripta transeunt quæ non recitant, & quia transeunt, illa videntur improbare: sic tamen diuersa ratione, ego nihil [prætereo, quia nihil] meorum scriptorum improbo, ut illa melius per auditores emendem: quinimò aperte profiteor omnia recitare. *Electa*) meliora. nam nisi quæ sibi displicent recitauerint, illa sanè non emendabunt. *Ilud*) quod faciunt huiusmodi lectores, tantum electa recitando.

Modestius) ne auditorem obtundant scriptorum copia & deteriorum. *Simplicius*) magis ingenuum. *Amanius*) amoris indicium maius, qui omnia qualiacunque sunt amicis communicem. *Amat*) verissimè. *Tedium*) vt sit fastidio auditore

Cetera) quam habes in cæteris rebus meis. *Museum*) nouellum, recentem. Sic Columella musteum fructum dixit: proinde musteum pro dulci: hinc mustea poma, quæ postea mellimella sunt appellata, Varrone tradente. *Retractatum*) emendatum. Hoc addidit ne miretur Arrianus, si hic liber videbitur alius à priore, quem scilicet antea viderat, quia multa in emendatione fuerant commutata, vt nouus liber apparet. *Ex eo*) quia multa in illo fuerant emendanda. *Notandum*) illum legeres nam Arriani Maturii iudicio in literis vebatur. *Deteriora fallis*) quæ solent fieri interdum deteriora longa mora: quia nimia lima magis atterit quam emendat.

ribus. *Quid*) parum, admodum, vel nihil. *Conueniunt*) ad audiendum. *Delegatus*) peregrinus, substitutus: hoc magis placet quam delicatus. nam antè ferè in eundem sensum dixerat delegata vocabula. *Quam facere*) emendando, & intentè audiendo.

cetera mei charitate, quam maturissimè legere hunc adhuc musteum librum. Leges, sed retractatum, quæ causa recitandi fuit: & tamen nonnulla iam ex eo nosti: hæc vel emendata postea, vel (quod interdum longiore mora solet) deteriora facta, quasi noua rursus & rescripta cognosces. Nam plerisque mutatis, ea quoque mutata videntur quæ manent. Vale.

Rescripta de nouo scripta & emendata: & statim subiungit causam: nam aliquibus partibus mutatis, quia non placebât, illæ quoque quæ restabant, videntur mutatae. *Ea*) scripta. *Quæ manent*) quæ relicta fuerant tanquam bona.

C. PLINIUS GEMINIO SVO S. 22

Non Osi) Monet nõ esse imitandam illorum consuetudinè, qui alios grauissimè insectantur, in quo ipsi maximè peccant, quinimò à vitiiis seipsum comprimendum, & alienis erroribus parcendum. *Libidinum*) vitiorum: libido etiam pro desiderio veneris. *Lamprius* enim refert Helio-gabalum multa libidinum genera excogitasse, & Martialis in eundem sensum pro-sulit libidinari. *Valerius* insuper luxuriæ libidinem iungit, quoniam ex iisdem vitiorum principiis oriatur. ad hæc veteres pro appetitu aliarum rerum vfos docet Cato de re rustica. *Libido* inquit naufæ veniet. & pro æmulatione honestæ rei Sa-

Nostine hos, qui omnium libidinum serui, sic aliorum vitijs irascuntur, quasi inuideant: & grauissimè puniunt, quos maximè imitantur? cum eos etiã, qui non indigent clementia vllius, nihil magis quam lenitas deceat. Atque ego optimum & emendatissimum existimo, qui ceteris ita ignoscit, tanquam ipse quotidie peccet: ita peccatis abstinet, lustius, tanquam libido sit quod libeat. Magisque indecoris armis, & militaribus equis, quam in scortis atque coniuuiis libidinem habet. *Libidinitatem* pro libidine *Laberius* posuit, si Marcello credimus. *Eos*) bonos viros, qui nihil reprehendendum admittunt. *Lenitas*) facilitas ignoscendi. *Hinc* Horatius, At pater vt gnati,

nos debemus amici, Si quod sit vitium no fastidire i & Augustu refert Tranquil. amicorum delicta duntaxat modica perpeffum. *Ita ignoscit* inde illud apud Grecos laudabile dictum. & ἡγὴ τιμωρὴν καὶ ἀπαραιτήτων. ἀλλὰ συγγνώμην τῶν ἀβέβαιων ὄντων.

Tanquam nemini ignoscit) nulli reprehendendo parcat. nam inuitorem omni culpa carere decet. quare iure hi reprehenduntur, qui sceleribus obnoxii grauitate sic alios arguunt. *Domi*) in rebus priuatis. *Foris*) in publicis. *Vt nobis implacabiles*) vt peccatis nostris meritam pœnam irrogemus. *Exorabiles*) illis parcamus prædictis: nam maioris clementiæ est indulgendo corrigere peccata quam vindicando. *Omnis* igitur habenda ratio & diligentia est, primùm vt monitio acerbitate, deinde obiurgatio contumelia careat. *Nõ* enim debemus amici vitia ferre, quasi dissimulauerit

tanquam nemini ignoscit. Proinde hoc domi, hoc foris, hoc in omni vita genere teneamus, vt nobis implacabiles simus, exorabiles istis etiam qui dare veniam nisi sibi nesciunt: mandemusque memoria, quod vir mitissimus, & ob hoc quoque maximus, Thrasea, crebrò dicere solebat, Qui vitia odit, homines odit. Fortasse quæris, quo commotus hæc scribam. Quidam nuper, sed melius coram. quanquam ne tunc quidem. Vereor enim ne id, quod improbo, eos sectari, carpere, referre, huic quod quàm maximè precipimus, repugnet. Quisquis ille, qualiscunque sileatur, quem insignire exempli nihil, non insignire humanitatis plurimum refert. Vale.

lius quam per literas de hoc homine dicam. *Ne tunc quidem melius*) ne quidem melius erit dicere coram. *Vereor enim*) ordo est, vereor ne referre id quod improbo eos sectari, carpere, repugnet huic quod quàm maximè precipimus, sc. vitadg. *Repugnet*) non constet sibi, magna inter vtrunque discordia sit. *Ille*) vir sit. *Qualiscunque*) cuiusuis conditionis & naturæ. qualiscunque interdum pro malo ponitur. *Tacitus* lib. xv. inuidiam prætendens *Piso*, si sacra mensæ diique hospitales cæde qualiscunque principis cruentarentur. *Iuuenalis*, Facit indignatio versum. *Qualem* quoque potest. *Interdum* pro minimo. *Idem Tacitus*. xiiii. *Se Nèro* in omnes libidines effudit, quas malè coercitas qualiscunque matris reuerentia retardauerat. *Insignire*) notare, famosum reddere. *Nihil refert exempli*) non facit ad institutionem cæterorum. *Non insignire humanitatis refert*) id est, si tacuero, videbor fuisse humanus.

Mnia) Iulium Auitum adilitatis candidatum, iam Tribunatu militum & Quæstura functum, decessisse, impatienter dolet. nam Secundum tanquam rectorem secutus, ut aliquid disceret, parentem suum iam ætate grauem, uxorem, filiolam vnicam morte reliquit: impar igitur tanto dolori, Marcellino rem totam exponit per hanc epistolam inter pulchriores pulcherrimam, inter tristiciores tristissimam, inter amantiores amantissimam. *Curas*) alias occupationes. *Auocamenta*) solatia, lusus. *Iunij Auiti*) alius fuit Iulius Auitus, cuius obitum pariter libro quinto defleuit. *Grauisimum*) intensissimum, maximum. *Latumclauum*) vestem Senatoriam, quam post virilem togam Senatorum filii induebant. *Quotusquisque*) quis est tam minimus qui. *Cedit*) affurgit siue senioribus siue honestioribus. *Statim* (sapiunt) adolentes nostri sapientes se credunt esse sine præceptore. *Sibi sunt exempla*) se solos imitantur. *Non Auitus*) hæc faciebat. *Eruditio*) cognitio doctrinæ. *De officijs vite*) de recte benèque viuendo. *Recedebat*) à viris doctis. *Vt melior factus*) tale illud Terentianum quanuis per adulationem, nunquam accedo ad te, quin abs te ab eâ doctior. *Factus*) melior & doctior. *Audierat*) non percunctando. *Quæserat*) quærendo cognouerat. *Seruiano*) de quo multa alibi diximus. *Exactissimo*) omni virtute absolutissimo. *Legatum*) Proconsulis vicarium. *Tribunus*) Iunius Auitus. *Cepit*) complexus est, fouit, delectauit. an potius excepit legendum, id est hospitio suscepit, honestauit: sicut non dile-

Mnia mihi studia, omnes curas, omnia auocamenta exemit, excussit, eripuit dolor: quem ex morte Iunij Auiti grauisimum cepi. *Latumclauum* in domo mea induerat: suffragio meo adiutus in petendis honoribus fuerat: ad hoc ita me diligebat, ita verebatur, ut me formatore morum, me quasi magistro vteretur. Rarum hoc adolescentibus nostris. Nam quotusquisque vel ætati alterius, vel auctoritati ut minor cedit? Statim sapiunt, statim sciunt omnia, neminem verentur, imitantur neminem, atque ipsi sibi exempla sunt. Sed non Auitus, cuius hæc præcipua prudentia, quod alios prudentiores arbitratur. Hæc præcipua eruditio, quod discere volebat. Semper ille aut de studijs aliquid, aut de officijs vite consulebat: semper ita recedebat, ut melior factus, & erat factus, vel eo, quod audierat, vel quod omnino quæserat. Quod ille obsequium Seruiano exactissimo viro præstitit? quem Legatum Tribunus ita & intellexit, & excepit, ut ex Germania in-

xit, sed intellexit, virum scilicet esse exactissimum. *Germania*) Omnis Germania à Gallis Rhetisque, & Pannoniis, Rheno & Danubio fluminibus, Sarmatis Dacisque mutuo metu, aut montibus separatur: cætera Oceanus ambit, latos sinus, & insularum immensâ spatia complectens. Germaniæ vocabulum non antiquissimum, quoniam qui primi Rhenum transgressi Gallos expulerunt, ac tum Tungri, tum Germani vocati sunt, ita nationis nomen non gentis eualuit paulatim: & omnes primùm à victore ob metum, mox à seiphs inuento nomine Germani vocati sunt. Omisiss cæteris qui de Germania scripsere, contenti fuimus vno auctore Tacito.

Pannoniam) vnam tantum Pannoniam Plinius nominat: Ptolomæus in duas diuidit: eas more suo determinans: satis constat contingere Germaniam. *Commilito*) militiæ socius. ex præceptis tamen eorum qui de re militari scriperunt, Tribunus Legato parere debuit: quare Auitus in hoc potest videri nihil magni præstitisse. *Comes*) secutor. Est enim is qui officii causa maiorem comitatur. Secundus alibi, Obtenenti Africam comes hæserat: & libro nono. Delphinus alius tantum spectator & comes. *Habitus*) tractatus, assumptus. M. Tullius pro Plancio mandat Quæstorem debere suum Consullem, vel Prætorem more maiorum in parentis locum habere. Alij non legunt & Prætoribus habitus, sed & plures habuit: fuit scilicet Quæstor plurimum Consullem. quanquam Cicero ad Caninium scribens dicat, quod ego officio quæstorio te adductum reticere de Prætoris tuo non molestè ferebam. & [ad] Auitum Prætorem in Epistolis inquit, dum Marcum Varronem eius Quæstorem commendat. Satis enim commendatum tibi arbitrabar ab ipso more maiorum, qui vt te non fugit hanc quæsturam coniunctionem liberorum necessitudini proximam esse voluit. ac in diuinatione à maioribus nostris accepimus, Prætorem Quæstori parentis loco esse oportere. *Quo discursu*) labore, dum ambit suffragia. *Ædilitatem*) creati Ædiles eadem die & hora, qua Tribuni plebis: & ne quis eis noceret concessio simili priuilegio, quale Tribuni sanctum. Duo erant Ædilitium ordines: vnus in quo sellis curruibus in dicendo iure utebantur: hic magistratus maior Ædilitas dicebatur. Secundus autem plebeius. curabant urbem, annonam & ludos, potestatem coercendi popinas & nouas superstitiones, exigendique munitias in locis publicis. & vtilem & salubrem temperaturam habebant, ne quis aquam publicam inquinaret. Aleam præterquam in Saturnalibus vetabant. diem

Pannoniam transeuntem, non ut commilito, sed ut comes affectatorque sequeretur. qua industria, qua modestia Quæstor Consulibus suis (& plures habuit) non minus incundus & gratus, quam vsui fuit? quo discursu, qua vigilantia hanc ipsam adilitatem, cui præreptus est, petijt? Quod vel maxime dolorem meum exulcerat: obuersantur oculis casti labores, & infructuose preces, & honor, quem meruit. Tantum non redit animo ille latusclauus, in penatibus meis sumptus: redeunt illa prima, illa

dicere poterant iis, qui plusquam lege finitum erat agri possiderent. Dicti Ædiles secundum Varronem quoddam ædes sacras & priuatas procurarent. At Festo auctore quoddam facilis ad eos plebi aditus esset. Conuenit cum Varrone iurisperitus in præmio. ff. & tradit ædilibus plebem omnia scitè sua detulisse. Cæsar Dictator duos Ædiles constituit, qui frumento præessent, & à Cerere Cereales nuncupauit, vt in summa essent sex in vrbe Ædiles. Fuit & hic magistratus in opipidis, qui vasa minora frangeret, & res quæ plures vanirent, corrigeret. Hæc sumpta ex probatissimis auctoribus. *Præreptus*) extinctus ante initum honorem. *Exulcerat*) renouat, exasperat. alibi eadem verba protulit, Decessit inquit Corellius Rufus, & quidem sponte, quod dolorem meum exulcerat. *Obuersantur*) occurrunt. *Casti*) inutiles, [alij legunt passî, id est, exantlati, quanuis potior videtur prior lectio.] *Tantum non*) etiam super qua ditione luculenter libro nono illud addam dici apud probatos etiam modò non ad Græcorum imitationem, qui dicunt *mu-nere*. Tibullus, iam modò non possum contentus viuere paruo. Valetius, Pictor equum ab exercitatione venientem modo non viuam labore industriae suæ comprehenderat. Et Fabius. Quis enim non de iusto æquo ac bono, modo non & vir pessimus, loquitur, [id est ferè.] *Clauus*] vestis senatoria auro purpura inserto. *Prima*] in qua-

Postrema) in ædilitate. *Adolescentia*) quod raptus fuerit in ipso flore ætatis. magis enim dolendum de morte iuuenum quam se num. nam ab illorum bona indole speranda sunt puturniora. *Necessitudinū*) Giellius lib. xij. deridet grammaticos, qui necessitudinem & necessitatem inter se differre putant, quod necessitas sit vis quæpiam premens & cogens: necessitudo autem dicitur ius quoddam & vinculū religiōse coniūctiōnis. sed hæc nihil differre putat, sicut suauitudo & suauitas, sanctitudo & sanctitas. & sequitur, *Necessitas* pro iure officioq; obseruantiz affinitatisque infrequens est, quamquam

qui ob hoc ipsum ius affinitatis familiaritatisve coniuncti sunt, necessarii dicuntur. Satis constat necessitudinem ab eruditis pro eo quod necessum est, vsurpari. vnde à M. Tullio sic circum scribitur, Hæc est necessitudo, cui nulla vi resisti potest, quæ neque mutari, neque leniri potest. Nam Tacitus lib. xii. dixit, necessitudinem pugnæ detulere. & Arrianus pariter pro necessitate. ff. xlix. de re militari. Vlpianus tamen iurisconsultus eruditissimus pro affinitate vsurpat titulo, quibus ex causis in possessione eatur. *Grandis natu parens*) mater iam grauis annis, ideo auxilio filii ndigens. *Virginem*) nuptam, nulli prius.

postrema suffragia mea, illi sermones, illa consultationes. Afficior adolescentia ipsius, afficior necessitudinum casu. Erat illi grandis natu parens, erat uxor, quam ante annum virginem acceperat: erat filia quam paulo ante sustulerat. Tot spes, tot gaudia dies vnus in diuersa conuertit. Modo designatus adilis, recens maritus, recens pater, intactum honorem, orbam matrem, viduam uxorem, filiam pupillam, ignaram aui, ignaramque patris reliquit. Accedit lacrymis meis, quod absens & impendentis mali nescius, pariter agrum, pariter decessisse cognoui, ne grauissimo dolori timore consuescerem. In tantis tormentis eram, cum scriberem hæc, scriberem sola. Neque enim nunc aliud aut cogitare, aut loqui possum.
Vale.

Vnus dies) quo raptus est Auitus. *Spes*) (uscipiendorum liberorum. *Diuersa*) ad idem legitur aduersa. *Intactum honorem*) ædilitatem nondum ceptam geri. [*Ignaram a.*] Ista verba in quibusdam codicibus non sunt. [*Lacrymis*)] dolori. *Absens*) procul ab vrbe, vbi supremum [diē] clauserat Auitus. *Impendentis mali*) cuius mortis. *Pariter*) eisdem literis nunciato mihi morbo & obitu. *Dolori consuescerē*) sed statim obruerer. *Timore*) pontificius codex habet tempore. *Scriberem sola*) In quibusdam exemplaribus non habentur hæc duæ voces.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

24

Mor) Maximum in Achaiā missum ad eam ordinandam monet, vt ciuitates inspecturus, singulas humanè tractet: ibique laudat Achaiam ab antiquitate & rebus gestis: postremò hortatur velit bonam famam in quæstura partam tueri mollius & clementius tractando

Mor in te meus cogit, non vt præcipiam (neque enim præceptore eges) admoneam tamen, vt quæ scis, teneas & obserues,

homines libertati assuetos. Videtur Secundus Ciceronem securus monentem libro primo ad Atticum, Quintum fratrem, qui tunc in Asia Proconsulatum gerbat,

rebat, vt in ea prouincia se integrè generis prouinciales tractandos molliter, reret. *Vt quæ scis teneas*) vt memi-

Aut scias melius) moneo te, vt ea quæ scis, melius scias: plurimum enim in amicicia valet amicorum bene suadentium autoritas, eaque adhibetur ad monendum non modò aperte, sed etiã acriter, si res postulat: nã & monendi amici sepe sūt, & oburgandi si opus fuerit.

Achaiam) latissimè vocabulo Achaiæ utitur Secundus, vt non solùm Peloponnesum intelligat, sed etiam Atticam complectatur. omisit autem quæ à Ptolomæo, Pli. Strab. de Achaia dicuntur, vno Pausania contenti erimus, qui lib. v. inquit, Inter Eleam & Sicyoniam iacens regio ad orientale pelagus, nunc Achaia dicitur ab incolis, olim Aegialus, & incolæ Aegialés ab Aegiale Sicyonum rege, vel quia ibi multa populus, Græcè ἀπείρατος dicta, nascatur. Achæum verò Tricorythi filii tradunt nomen Achæis indidisse *Veram Græciam*) propter virtutem in bellicis rebus, & ingenia circa literas præstantia ac humaniores mores, quibus omnibus Peloponnesus & Attica inter cæteras Græciæ regiones excelluerunt. Strabo refert totius Græciæ arcem esse Peloponnesum: nam præter inhabitantium gentium nobilitatem atque potentiam, ipse locorum situs principatum designat & imperiū: ad hæc Philippus Iunior Corinthum compedes Græciæ seridò solebat appellare: nec Athenienses à sordidis initiis ad summam creuerunt, nam eodem nata solo gaudent origine. primi lanificii, & olei, & vini vsum docuere, arare quoque & serere frumenta glante vescentibus monstrauere: literæ certè ac facundia, & hic ciuilis ordo disciplinæ veluti templum Athenas habent. Quare addidit meram, quoniam reliquæ partes Græciæ erant aliquantum barbaræ. *Humanitatis literæ*) quibus verè initiati sunt humaniores. Sunt qui legant humanitas, literæ: humanitas autem vetat esse superbum aduersus socios: vetat auarum: verbis, affectibus, communem se facilèque omnibus præstat, nullum alienum putat: bonum autem suum, ideo maxime quòd alicui bonum

quod tu faciendum scis.

aut scias melius. Cogita te missum in prouinciam Achaiam, illam veram & meram Græciam, in qua primùm humanitas, literæ, etiam fruges inuenta esse creduntur: missum ad ordinandum statum liberarum ciuitatum, id est, ad homines maxime liberos, qui

futurum sit, amat. Plato triplicem humanitatem inducit: aliam quippe per salutationem: vt cum fortè obuiam humaniter salutamus; & dextram porrigentes comiter excipimus: aliam cum in casus varios ærumnâque iactato quis opem clemèter impendit: tertiam qua cœnas & conuiuia inter se homines celebrant. Hanc Græcè φιλανθρωπία vocant: verum quam idem πειθισία nominat, nos eruditionem institutionemque in bonas artes dicimus, quas qui sinceriter cupiunt, appetuntque, si sunt vel maxime humanissimi: humanitas enim scientiæ cura & disciplina ex vniuersis animantibus vni homini data est, idcircoque humanitas appellata est. quare hic non tam literarum elementa quam disciplinas intellexisse puto, quauis Xenophon tradat post xvi. Cadmi literas Palamedem & Simonidem Melicum reliquas inuenisse, non scribendi solum causa, vt inquit Philostratus, sed vt etiam cognoscere quisque posset, quæ non essent scribenda. Alii Mercurium literarum inuentorem prodidere, quidam Ægyptios, nonnulli Babylonios, Iosephus Hebræos asserit. *Fruges inuenta*) testimonio Pausania, Iustini, Ouidii, Diodori, ac aliorum Ceres in Attica Triptolemo frumenti semen dedit, mandauitque, vt omnibus id donum communicaret: quidam tamè tradunt in Sicilia primùm fruges inuentas. *E quibus*) etiam Diodorus Isidi inuentione frugū assignat. *Maximè homines*) supra ceteros humanos. *Maximè liberos*) Hi verè liberi sunt, qui affectus animi philosophia duce regere norunt, an quibus per Romanos libertas seruata est, nam, Strabone referente, socios sibi Athenienses asserentes, proprias ipsi leges institutâque seruauerunt, & libertate donarunt, ac magnis honoribus dignati sunt.

Hinc Plinius: à Tznaro ager Laconicus liberæ gentis est: & subdit Athenas liberæ fuisse, quinimmò iam dixerat Achaia libertatem à Domitio Nerone datam, quod Plutarchus confirmat: Nostra scribens ætate Græcia per celebratam Isthmiorum pristina libertate donata est, pristinisque legibus restituta à Nerone: cuius relictam Tranquil. meminit. Demetrius antea patrias leges pristinamque libertatem restituerat, & deinde Titus Flaminius edicto à præcone audientibus Græcis in hunc modum prolato, Senatus populique Romanus, ac Titus Quintius Imperator, ac Consul, rege Philippo &

Ius à natura datum)

Omnes enim homines si Iustiniano credimus, à natura liberi sunt, & hoc ius naturale appellatur ius gentium, postea seruitutem induxit. *Tenuerunt*) non adempta libertate. Achaiam tamen scribit Tranquil. adempta libertate in formam prouinciæ à Vespasiano redactam: & necesse fuit seruiuisse si à Nerone libertate donata est. sed temporibus Secundi suis legibus vivebat: deinde Adrianus pecunias multas, frumentum annuum, & vniuersam Cephaleniam Atheniensibus elargitus est. *Virtute*) rebus gestis. nam Athenienses multa ad vitam & decorum partim excogitarunt, partim excoluerunt, confugientes ad se humanè susceperunt, pressos subleuarunt, leges optimas sanxerunt, colonias emiserunt, rempublicam optimam constituerunt, in bello excelluerunt, certamina instituerunt, in discipulis tantum præstitere, vt eorum discipuli aliorum fuerint præceptores. Hæc latius tractantur apud Isocratem: sic Lacedæmoniorum virtus apud Xenophontem. Virtus secundum philosophos est re. Et ratio: omnes enim virtutes rationes sunt. *Meritis*) beneficiis in Romanos & alios collatis, quorum quædam iam ostendimus. & mox alia. *Amicitia*) Liuius in bello Macedonico memorat Achæos tum primum cum Romanis amicitiam fecisse. *Fœdere*) In amicitia necesse est esse conditiones æquas: in fœdere non. Liber autem populus secundum Proculum is est, qui nullius alterius po-

Macedonibus debellatis, sine custodiis liberos, immunes, suo iure viuentes fore permittunt, Corinthios, Locros, Phocenses, Euboicos, Achæos, Phthiotas, Magnesios, Theffalos, Perrhæbos. In Titi igitur laudem illud Alcæi Græcum epigramma circumfertur, ἀγάρε καὶ εἰρήνης σφί- σαν σπράτον ἰλλάδος ἐς γὰρ καὶ τίτος ὑπέειπε: ἀγάρε ἀπ' ἰταλίας ἀλλ' ὁ εὐρὸς ἔσθ' ἵππας δόδλον ἔυλον αὐχά- νι θήσων ἦλθεν. ὁ δ' ἀμπαύσων ἰλλάδα δουλοσύνας. Quod nos Latinum fecimus, Agmina Persarum Xerxes & in Hellada vexit, Et Titus extensa vexit ab Italia: Ille quidem Europæ seruilia vincula necens Venerat, hic soluens Hellada seruitio.

Ius à natura datum virtute, meritis, amicitia: fœdere denig. & religione tenuerunt. Reuerere

puli potestati subiectus est: item siue æquo fœdere, in amicitiam obuenit, siue fœdere comprehensum est, vt is populus alterius populi maiestatem comiter conseruet, vt intelligatur alterum populum superiorem esse: non vt intelligatur alterum non esse liberum. Fœdus dictum quòd in paciscendo porcus saxo fœdè maceretur. Vnde Virgil. Et caesa iungebant fœdera porca. Vel quia fides fœderi interponatur. Autores sunt Varro, Festus, Seruius. quomodo autè per fœciales fieret, lege plura apud Dionysium libro secundo. *Religione*) deorum cultu, quo maximè claruerunt Athenienses, vt testatur Isocrates in Panegyrico. Nam in primis mystica Eleusina Cereris sacra coluerunt, quibus nonnulli Romanorum initiati sunt: & Æsculapium ab Epidauro Romani in urbè aduexerunt Religio appellatur, quæ in nutu & cerimonia deorum est, vel religio est, quæ superioris cuiusdà naturæ, quam diuinam vocant, curâ ceremoniamque affert. Ab hac fit religiosus, id est maiestatis religionisque plenus, & propter sanctitatem remotus, autoribus Gellio & Macrobio, existimantibus religionem à relinquendo, sicut ceremonias à carendo distas. Seruius ab eo quòd mentem religet appellatam putat: at Cicero ab eligendo. Aggenus Urbicus religiosum dictum putat à re-

ligando mentes ne malè agant homines. ius inuentum Cretensisbus ascribit Ser- Sacrum autem propriè dei esse. Hu- uius.

Conditores deos) respexit

ad Palladem quæ Athenis nomen imposuit. auxere eas Cecrops, Ægeus, The- seus. *Numina deorum*) quæ ibi coluntur. Super hoc lege Pausaniam. Pontificius tamen codex habet nomina deorum. *Veterem*) antiquam. Pausanias satis superque gloriam & gesta Atheniensium, Lacedæmoniorumque exequitur, in omnibus benignos Athenienses testans, quos nullius indigos præconii excellentes tradit Plin. tanta claritate superfluente. *Senectutem*) Senectus est nomen lætæ ætatis, sed nondum fractæ: vetustissimi omnium creduntur Athenienses & Arcades. *Sacra*) diuina. Macrobius enim dixit, vetustas quidem nobis semper, si sapiens, adoranda est. *In homine venerabilis*) vnde Senatoribus maximum honor habebatur: & Lycurgus maximum honorem, non diutum & potentum, sed pro gradu ætatis senem esse voluit, nec sanè vquam terrarum locum honoratiorem senectus habuit. *Antiquitatis*) Antiquos putant dici supra mille annos, disputatè Tacito. *Ingentibus factis*) è quibus illa præcipuè fuere bellum aduersus Persas terra marique, Amazonum strages, Herculis gesta, Theiseique, bellum Troianum, Adraisti in Thebas. Nam Pausanias libro septimo tradit Spartanum post Cadmum plurimum valuisse: ibique ab antiquissimis exordii per varias fabulas historiarumque res Achæorum diligenter enumerat. Ad hæc inter Lacedæmonios & Argiuos bella, & Thebanorum duce Epaminonda. Peloponnesiacum, & Atheniensium contra Philippum, & Lacedæmoniorum contra Alexandrum. *Fabulis*) vt iudiciū Martis in ariopago, Palladis & Neptuni contentio, Cecropis gemina forma, & quæ à Pausania innumeræ traduntur. [aliter in fabulis.] *Iactatione*) inani gloria. Liuius taxat Athenienses tanquam verbis non factis excellentes: Athenienses inquit literis quidem verbisque, quibus solum

conditores deos, numina deorum: reuerere gloriam veterem, & hanc ipsam senectutem, quæ in homine venerabilis, in urbibus sacra est: sit apud te honor antiquitatis, sit ingentibus factis, sit fabulis quoque. Nihil ex cuiusquam dignitate, nihil ex libertate, nihil etiam ex iactatione decerpseris. Habe ante oculos hæc esse terræ, quæ nobis miserit iura, quæ leges non victa acceperit, sed petentibus dederit:

valent, aduersus Philippum bellum gerent. Plin. Græci genus in gloriam suam effusissimum. *Iura*) Marcus Tullius pro Flacco, Adiunt Athenienses, vnde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortæ, atque in omnes terras distributæ putantur, Strabo. Populari gubernaculo vrbes Achæa post Ogygen habitare: adeo in regendis ciuitatibus famam cõpararunt, vt Italica gentes post susceptam aduersus Pythagoricam sectam factionem maximam legum & institutionum partem ab hisce transtulerint. Liuius ab vrbe condita, Missi Legati Athenas Spur. Posthumius Albus, P. Sulpitius Camerinus, A. Manlius: iussique inclytas leges Solonis describere, & aliarum Græciæ ciuitatum instituta morisque noscere. Dionysius non conuenit in nomine legatorum, nam scribit missum Sp. Posthumium, Seruilium Sulpitium, A. Manlium, & insequenti anno aduenisse Athenis, & ab aliis Græcis vrbus in Italiam ferentes leges. At Pomponius iurisc. Placuit inquit publica autoritate decem cõstitui viros, per quos peterentur leges à Græcis ciuitatibus, vt ciuitas Romana fundaretur legibus, quas in tabulis eburneis perscriptas pro rostris proposuerunt, vt possent aptius percipi, primò decem tabulis, mox additis duabus, appellatæ sunt leges duodecim tabularum: quarum ferendarum autorem fuisse ex Decemuiris Hermodorum quendam Ephesium exultantè in Italia. Dionysius tamè decimo libro in cõmemoratione Decemuirorum

nullum Hermodorum nominat. *Non Vi-
ta*) non subacta à nobis. nam cum Ro-
mani leges ab Atheniensibus acceperant,
erant Athenæ liberae, & sui iuris, non à

Athenas) bonarum ar-
tium magistras & inuen-
trices secundum Mamer-
tinum. eis summa vi ex-
pugnatis à L. Sylla liber-
tatem, & quæ habuerant,
reddita testatur abbrevia-
tor Liuij: & Pausanias A-
drianum multa Athenien-
sibus contulisse. *Lacedæ-
monem*) Spartam. Lacedæ-
mones vt tradit Strabo vl-
timo prælio debellati ap-
ud Mantineam Græciæ
principatum, quem prius
adepti tenebant, vltra re-
cuperare nequiverunt:
vnum tamen illis quam-
quam hunc in modum
afflictis permansit, vt nul-

lorum aliorum ditioni subiecti sint vs-
que ad Romanorum imperium, à quibus
eis habitus perdurat honor propter re-
gendæ ciuitatis probitatem. Pausanias
scriptum reliquit, Lacedæmonem appel-
latam à Lacedæmone, qui præfuit legi-
bus Laconicæ regionis, cum Sparta filia
Eurotæ, à qua & eadem vrbs cognomen-
tum accepit. *Vmbra libertatis*) verè vm-
bram & quandam libertatis speciem. A-
liud enim præesse cæteris, aliud pendere
ab aliis. nam quamuis suis legibus viue-
rent, nutu tamen Romanorum regebantur.
Durum) agreste. *Ferum*) inhumanum.
Nihil differat) quia omnes homines sunt,
& dolores sentiunt. *Mollis*) humanus.
Non) ideo debes recordari vt eas con-
temnas quòd deciderint à pristina fœli-
citate. *Absit superbia*) Callisto autore, ob-
seruandum est ius reddendi, vt in ad-
eundo quidem se facilem præbeat. Sanè verò
consiliū prouinciarum præsidibus luue.
præbet sat. viij. Expectata diu tandè
provincia cum te Rectorem accipiet, pone i-
ræ frena, modumque, Pone & avaritiæ,
miserere inopum sociorum. *Nec timueris
contemptum*) non debes esse tristis, & a-
sper, quòd timeas ne à subiectis conte-
mneris: non enim contemnitur, qui ha-

Philipppo, neque ab alio subact. Pla-
cet tamen vt legatur inuitis nobis, scilicet
Rom. sed rogantibus vt illarum copiam
facerent.

*Athenas esse, quas adeas: Lacedæmonem esse,
quam regas: quibus reliquam vmbra-
m, & residuum libertatis nomen eripere durum,
ferum, barbarumque est. Vides à medicis,
quanquam in aduersa valetudine nihil ser-
ui ac liberi differant, mollius tamen libe-
ros clementiusque tractari? Recordare quid
quaque ciuitas fuerit: non vt despicias, quòd
esse desierit. Absit superbia, asperitas: nec ti-
mueris contemptum. an contemnitur qui im-
perium, qui fasces habet? nisi qui humilis &
sordidus, & qui se primus ipse contemnit. Male
vim suā potestas aliorum contumelijs experitur:*

bet liberam gladij potestatem, nisi qui
vilis & avarus fuerit. *Qui imperium*) qui
fasces habet, qui in magistratu maximo
est: habebat enim in Achaia proconsulare
imperium Maximus, quem ideo sex histo-
res cum fasces præbant. *Qui se primus
contemnit*) qui non seruat dignitatem suā
& personæ decorum. *Potestas*) quilibet
magistratus potestas dicitur, neque est
officij nomen vt quidam ariolantur. Pau-
lus de verborum significatione, Potestatis
verbo plura significantur. In persona ma-
gistratum imperium, in persona libero-
rum patria potestas, in persona serui do-
minium. Iustinianus in Institutionibus,
Qui potestatem aliquam habent se excu-
sare possunt à tutelis, vt diuus Marcus re-
scripsit. & ne tantum iurisperitorum
testimonio vtamur, accedamus ad nos-
tros. Valerius de Cassio filio Trib. pl.
Postquam, inquit, illam potestatem de-
posuit. Tranquil. iurisdictionem & fidei-
commisissis etiam per prouincias potesta-
tibus demandauit. Martialis. x. Semper
pauperior redit potestas. Iuuen. satyra. x.
Gabiolorumque esse potestas. Plin. senior,
Promittunt dentes Draconis mites præ-
stare dominos, potestatesque exorabiles.
Tertullianus, Orate, inquit, pro regibus,

& pro principibus, & potestatibus. Sallu-
tius, Sempérque in potestatibus eo mo-
do agitabat, vt ampliore honore quàm
gerebat dignus haberetur. Valerius de
Cos. & Prætor loquens, Ne in honore,
inquit, triumpho minor potestas maiori
æquaretur. Secundus in Panegyrico, Me-

Malè terrore Veneratio

acquiritur) Inde Silius, Et
metui demens credebatur
honorem. Nullus enim
hominum secundum Dio-
nem sponte subiectus est,
sed quando timet, poten-
tior colit: quando au-
det, pœnas sumit de debi-
liore. Et Secundus in Pa-
negyrico dixit, Non ex
metu, nec terrore homi-
num, aut criminibus ma-
iestatis, reuerentia nomini
nostro acquiritur: quare
meritas Caligula qui cun-
ctis terribilis videri cona-
batur, pœnas luit. At Tra-
ianus qui amore ciuium
magis lætabatur quàm
veneratione felicissimam
vitam transegit, nam cer-
tior est ex mansuetudine
securitas si Senecæ credi-
mus. *Longèque Valen-
tior*) Huc accedit Marci
Tullij dictum ex libro ij.

de Officijs, Sed cum metus sit malus
custos diuturnitatis, contrarièque beneuo-
lencia fidelis vel ad perpetuitatem, debet
bonus princeps potius diligi velle quàm
timeri, à quo non [fortè] discrepat Clau-
dianus in Panegyrico Honorij, Non sic
excubiæ, nec circumstantia pila, Quàm
tutatur amor, non ex torquebis amari.
Si recedas) ab his à quibus venerationem
queris. Quis enim aut eum diligit quem
metuit, aut eum à quo se metui putet?
Manet amor) durat etiam post recessum
tuum & mortem. *Ar*) quinimodò. Legitur
etiam ac sic vt sit sensus, sic manet vt. *Ille*)
timor vertitur in odium. *Hic*) amor. *Officij
tui iustulum*) dignitatis tuæ nomen, quòd
missus fuisti Legatus cum proconsulari
imperio ad ordinandum Græcas ciuita-
tes, & mores reformandos, vt ea consti-

minisse debes nullam tantam potestatem
cuiquā dari posse, vt non sit gratior pote-
state libertas. Item, Finemque potestatis
alterius tanquam parum esset excipere
præuenit. Manifesta deriuatione à posse
deductum.

*malè terrore veneratione acquiritur: longèque
valentior amor ad obtinendum, quod velis,
quàm timor. nam timor abit, si recedas, manet
amor: ac sic, vt ille in odium, hic in reuerentiā
vertatur. Te verò etiam atque etiam (re-
petam enim) meminisse oportet officij tui titu-
lum, ac tibi ipsum interpretari, quale quan-
tùmque sit ordinare statum liberarum ciuita-
tum. Nam quid ordinatione ciuilius? quid
libertate preciosius? porrò quàm turpe, si
ordinatio euersione, libertas seruitute mute-
tur? Accedit quod tibi certam est tecum: onerat te
Quæstura tua fama, quam ex Bithynia opti-
mam reuexisti: onerat testimonium princi-
pis: onerat Tribunatus, Prætura, atque
hæc ipsa legatio, quasi præmium data. Quo
magis nitendum est, ne in longinquam
prouinciam, quàm suburbanam, ne inter*

tuere, quæ ad perpetuam earum quietem
essent profutura. *Tibi ipse*) per teipsum, in
utilitatem tuam. *Quale*) cuius conditio-
nis. *Quantum*) quàm magni negotij.
Ciuilius) humanius. *Si ordinatio*) si pro-
ordinandis ciuitatibus euertantur, & li-
berandis subiugentur. *Accedit*) additur
prædictis rationibus *Tibi certamen est te-
cum*) enitendum est tibi ne diuersa priori-
bus facias. *Onerat te quæstura tua fama*)
optima fama quam in Quæstura tua tibi
comparasti, exigit vt te integrè geras
in hac potestate. Lego alibi ad Teren-
tium Maximum scriptam à Domitiano
epistolam, qua colligi potest Quæstorem
Cæsaris in Bithynia fuisse. *Testimonium
principis*) Traiani qui multis testatus est
te virum summum *Tribunatus & Prætu-
ra*) in quibus magistratibus te optimè
ss. iij.

ge sisti. *Premium*) virtutis tuæ. *Suburbana*) loca vrbi propinquiora & humaniora: nam Achaia Romæ quàm Bithynia vicinior. Latè tamen vocabulum suburbani vsurpauit, quamuis Cicero in Verrem de Sicilia scribens dicat, Quem-

Seruientes) Bithynos.

parentes Romanis legibus & securibus. *Liberos*) Achaeos. *Sorte*) casu. *Rudis*) inexpertus. *Exploratus*) examinatus, probatus. *Amitttere*) iam partam. *Deformius*) turpius. *Laudem*) Seneca laudationem à laude differre putat, quòd illa fiat voce, vnde funebrem laudationem non laudem dicimus. hæc verò non verba hominum, sed iudicia sequatur: ergo laus etiam taciti est bene sentientis. *Præcipientem*) tantquam potiorem te. *In amore*) in officio amoris dum te moneo. *Modum*) honestam formam. *Ne sit nimium*) ne te nimis admonuerim, maxi-

admodum propinquis vos vestris prædiis maximè delectamini, sic populo Romano iucunda est suburbanitas huiusce prouinciæ. Magis probo vt legatur quo magis nitendum est, ne in longinquam prouinciam, quàm suburbanam.

Seruientes, quàm liberos, ne sorte quàm iudicio missus, ne rudis & incognitus, quàm exploratus probatusque, humanior, melior, peritior fuisse videaris. Cùm sit alioqui, vt sepe audisti, sepe legisti, multo deformius amitttere, quàm non assequi laudem. Hæc velim credas, quòd initio dixi, scripsisse me admonentem, non præcipientem, quanquam præcipientem quoque. Quippe non vereor in amore ne modum excesserim. neque enim periculū est, ne sit nimium quod esse maximum debet. Vale.

mo amoris calore ductus. *Maximum*) summum, perfectum: nam libera admonitio signum est maximæ amicitix.

C. PLINI CÆCILII
SECUNDI EPISTOLARVM
LIBER NONVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIÆ Catanæi
commentariis.

C. PLINIUS SECUNDVS
MAXIMO SVO S.

SÆPE) Hunc nonum epistolarum librum præter styli similitudinem, & quòd eadè quæ in aliis multa Plinius refert, Sidonius Apollinaris eidem in limine noni libri suarum epistolarum attribuit. Cū exigis, inquit, vt epistolarū priore limite irrupto stylus noster in vltiora procurrat, numeri supra dicti privilegio non contentus includi, addis & causas quibus hic liber nonus octo superiorum voluminibus accrescat. Quòd C. Secundus, cuius nos orbitas sequi hoc opere pronuncias, paribus titulis opus epistolare determinet: Maximum hæc epistola monet, (quod iam subinde fecerat) vt libros quos in Blateram viuentem composuerat, demum eo defuncto publicet, ne videatur post mortem inchoasse, cum turpe

SÆPE te monui, vt libros, quos vel pro te, vel in Plantam (immò & pro te & in illum: ita enim materia cogebat) composuisti, quam maturissime emitteres: quod nunc præcipue morte eius audita, & horror & moneo. Quauis enim legeris multis, legendosque dederis, nolo tamen quemquam opinari defuncto demum inchoatos; quos incolumi eo peregisti. Salua sit tibi

fit pugnare cum laruis. *Blateram*. Blatera illo Mart. carmine notatur tanquam impudicus. Omnia scemineis quare dilecta cathedris, & quæ deinceps sequuntur, multi non Blateram, sed Plantam legunt: *Pro te* in defensionem tui. *Defuncto demum inchoatos*) post mortem Blateræ libros illos inceptos. *incolumi*) viuentem.

Constantia) fortitudinis. Legitur in quibusdam exemplaribus non constantia fama, sed constantia & fama. *Aequus*) bonis & amicis. *Præuentam*) præoccupatam, interruptam. *Morie*) Blateræ. *Ilud*) celebratum dictum, εχ' ἔπον φθιμῶσιον ἰπ' αἰδελῶν δὲ χηρῶν) carmen est ex lib. xxii. Odyssæ, vbi monet Vlysses non gloriandum pro mortuis. sic ergo interpretabimur, Impietas defunctis pro viris gloriari. Quidam codices Hom. nō habēt φθιμῶσιον sed κταμῶσιον ad idem tamen. nam & in Phœnissis Euripides dixerat κἀμῶσιον κἀκταμῶσιον, μὴ ἐρυεζέσθαι νεκρῶς id est, & illud decretum est non iniuria afficere mortuos. & Plutarchus in Solone, Illa verò lex laudator præcipuè, quæ prohibet in defunctos maledicta conicere: nam & pius est eos sacros ducere, qui à vita discesserint, & iustum iis qui esse desierunt, abstinere: & ciuile inimicitiarum aliquando modum statuere, nec in infinitum progredi sinere. Vnde Secundus in primo dixerat, Quid tibi cum mortuis? Et Aristophanes, πάλαι παλαι ὡ δὲ ποοδ' ἔρμυ. κερὸν γδ' ὄντα πὴν κλειῶν λαιδρῶν. Define, define domine Hermes, mortuo enim Cleoni conuicia dicis. Quintus Calaber in primo derelictorum ab Homero, ἡ γδ' ἐπὶ φθιμῶσιον πέλει κότος' αἰὲν ἔλενοι δῆλοι ἰν' ἐπ' ἔντες, non enim in mortuos durat ira. sed miserandi hostes non amplius viuentes. Plin. in præfatione naturalis historię, Nec Plancus illepidè, qui cùm diceretur Afinius Pollio orationes in eum parare, quæ

constantia & fama. Erit autem, si notum a- quis iniquisque fuerit, non post inimici mortem scribendi tibi natam esse fiduciam: sed iam paratam editionem morte præuentam. Simul vitabis illud, οὐχ' ὄσιον φθιμῶσιον ἐπ' αἰδελῶν & χηρῶν & αἰ. Nam quod de vi- uente scriptum, de viuento recitatum est, in defunctum quoque tanquam viuentem ad- huc editur si editur. Statim igitur si quid aliud in manibus, differ: interim hoc perfice, quod nobis, qui legimus olim, absolutum videtur, sed iam videatur & tibi, cuius cunctationem nec res ipsa desiderat, & temporis ratio præ- cidit. Vale.

ab ipso aut liberis post mortem Planci e- derentur, ne possit respondere, Cum mortuis, inquit, non nisi laruas lu- ctari. quo dicto sic repercussit illas, vt apud eruditos nihil impudentius iudicetur. Nam testatur Marcus Tullius, maiores nostros mortuis multa iura religiofa concessisse: quare non immeritò reprehenditur Adrianus, quòd adeo naturæ peruersa fuerit, vt & mortuis plurimum inuideret & detraheret. *De vi- uente recitatum*) Si librum [scriptum] in Blateram adhuc eo viuento recitatum esse constat. *Si habes in manibus quid aliud*) aliquod aliud opus. *Hoc opus*) in Blateram. *Absolutum*) vndique perfectum. *Præcidit*) interruptit, remo- uet. *Mortis ratio*) ne videaris mortuo non viuo conuicia fecisse: alii legunt temporis ratio, quod in pontificio codice scri- ptum inuenies.

C. PLINIVS SABINO SVO S. 2

Responde) Sabino
responder non
posse rescribere
plures, nec
longissimas epistolas, cùm
materia non suppetat: ne-

Responde) Sabino
Acis incunde, quòd non solum
plurimas epistolas meas, verum-
etiam longissimas flagitas, in qui-
bus parcior fui, partim quia tuas

que se

que se velle scribere res inanes viro graui, & circa seria occupato.

Frigidus) parui momen- ti. *Auocant*) alienant. *Com- minuunt*) deprimunt. Ani- mus enim qualitatem rerum, in quibus versatur, plerunque sumit. *Vocas*) inuitas. *Varietas*) earum rerum quas maximi ponderis in rep. tractauit: & tunc bellis ciuilibus inci- dentibus. *Suppetebat*) auxi- liabatur. Alia lectio habet, Illi enim copiosissimum ingenium, & par ingenio materia, quam tam varietas rerum quam magnitudo scilicet rerum suppetebat. nam Corne- lius Tacitus in libello de causis corruptæ eloquen- tiæ: inter alias rationes ponit maioribus fuisse di- cendi genus copiosum ob maximarum rerum inci- dentiam. *Angustis termi- nis*) scribendi: nam raro eueniebat aliquid in rep. notabile, & longa pace, & quòd omnia arbitrio v- nius regebantur. *Scholasticas*) ociosas, fi- ctas. *Vmbraticas*) inanes. Marcus Tullius & Fabius vitam vmbratilem, ociosam, se- cretam, & delicatam appellat, similiter Columella mortam vmbratilem. *Arma vestra*) erat enim in castris Sabinus. Su-

occupationes verebar, partim quia ipse mul- tum distringebar plerunque frigidis negocijs: quæ simul & auocant animum & comminuunt. Præterea nec materia plura scribendi daba- tur: neque enim eadem nostra conditio, quæ M. Tully, ad cuius exemplum nos vocas. Illi enim & copiosissimum ingenium, & par inge- nio materia, quam tam varietas rerum, quam magnitudo largissimè suppetebat. Nos quàm angustis terminis claudamur, etiam tacente me perspicis: nisi fortè volumus scholasticas tibi, atque (vt ita dicam) vmbraticas literas mittere. Sed nihil minus aptum arbitramur, cùm arma vestra, cùm castra, cùm denique cornua, tubas, sudorem, puluerem, soles cogita- mus. Habes, vt puto, iustam excusationem, quam tamen dubito, an tibi probari velim. Est enim summi amoris negare veniam bre- uibus epistolis amicorum, quanuis scias illis constare rationem. Vale.

dorem, puluerem, soles) labores militares. Soles) calores. Summi amoris) signum, & argumentum magnæ beniuolentiæ. Bre- uibus) quales sunt meæ. Constare ratio- nem) id cum ratione fecisse.

C. PLINIVS PAVLINO SVO S. 3

Alium) Immor- talitatè & bonâ perpetuam- que famam omnibus rebus anteponit. [Alius putat] alium esse sumit. Præsuppositione) opinio- ne ante factum. Posterita- tis) immortalitatis quòd sit victurus apud poster- ros. Nisi primum) nisi inter præcipua & potissima. Occium) æternitatis requiem, in qua per- petuò requiescere possit. Mortalitatè) ob-

Alium, ego beatissimum existimo, qui bona mansuraq; fama præsumptione perfruitur, certusque posteritatis cum futu- ra gloria viuit, ac nihil nisi premiũ eternitatis ante oculos, pingue illud, altumq; octiũ placeat. Etenim omnes homines arbitror oportere, aut immortalitatè suã, aut mortalitatè cogitare: & liuionè sui post mortè. Mortalitatè Iurif- cõsulti frequenter pro morte accipiunt.

ttt. j.

illos) qui student aternitati. *Contendere* eniti ad illam præclaris operibus. *Hos*) qui non curant viuere pro se. *Non remitti*) in anibus rebus fatigari, & exerceri, vel remitti, cessare. *Caducæ*) morte interituris. respicit illos qui auaritie causa tot periculis & laboribus vitam exponunt, & ideo industrii haberi volunt. *Ingrata imagine*) inutili prætextu. *Mortalitatem*) silentium, nec ignoro in pontificio codice scriptum fuisse vilitatem, id est contemptum: cum vilia non sint in precio. *Hæc ego*) communico.

illos quidem contendere, eniti: hos quiescere, remitti, nec breuem vitam caducis laboribus fatigare, ut video multos, misera simul, & ingrata imagine industria, ad mortalitatem sui peruenire. Hæc ego tecum, quæ quotidie mecum, ut desinam tecum, si dissenties tu: quam non dissenties, ut qui semper præclarum aliquid, & immortale meditaris. Vale.

Quæ quæstis mecum) ea quæ semper tecum reputo. *Ut desinam tecum*) ita tamen ut desinam tecum talia reuoluere, si tu secus senseris.

C. PLINIUS MACRINO SVO S. 4

Verer) Excusat orationem suam, contra Cæciliam Classicum, tanquam in vniuersum longam, in partibus breuem: ita ut legenti tardium non afferat. *Immodicam*) nimiam. *Singule velut cause*) Plures enim reos in ea accusatione fecit. Nam ministros, quibus ad turpe ministerium Cæcilius fuerat usus, condemnandos curauit, & illum multis insuper criminibus redarguit. Erant igitur singulorum accusationes, quauis vna oratio esset, veluti singulæ causæ. *Quasi incipientia*) tanquam si causa ibi inciperet. *Herè*) idem facit Marcus Tullius in Verrem, ubi multa

Verer ne immodicam orationem putares, quam cum hac epistola accipies, nisi esset generis eius, ut sæpe incipere, sæpe desinere videatur: nam singulis criminibus, singula velut cause continentur. Poteris ergo vndeunque inceperis, vbiunque desieris, quæ deinceps sequentur, & quasi incipientia legere, & quasi coherentia: meque in vniuersitate longissimum, breuissimum, in partibus iudicare. Vale.

complexus crimina, dum ad aliud transit, finiri causa videtur. *Coherentia*) ita tam aptè coniuncta, ut tota oratio videatur, vnum corpus eadem superficie inductum.

C. PLINIUS TYRONI SVO S. 5

Egregiè) Latatur humanitate Tyronis in subditos, & in primis quod respectu habeat vniuersiusq; secundum conditionem. *Inquiro enim*) interrogo qui istinc veniunt: quo-

Egregiè facis (inquiro enim, & perseuero) quod iustitiã tuã prouincialibus multa humanitate cõmẽdas: cuius præcipua pars est modo te in Proconsulatu geras. Sunt autem interposita, ea Græci διαπραξιν vocant.

Perseuero) persto in instituto inquirendi. *Commendat*) cum commendatione administras. *Prouincialibus*) Bæticis.

Honestissimum quemque) principem in sua patria. *Impariter*) gratiã potentum. Indulgere, & ad hæerere potentibus: facere aliquid in eorum gratiã. *Smisteritatem*) asperitatis, quia nimium seuerè in potentes prouinciales se gerunt. *Similis monenti*) tanquam si monerem. *Custodias*) obserues *Confusa*) ut omnes pari lance prouinciales tractes, nulla habita personarum ratione. *Inæqualius*) indignius, importunius.

honestissimum quemque complecti, atque ita à minoribus amari, ut simul à principibus diligere. Plerique autem dum verentur, ne gratiã potentium nimium impertiri videantur, sinisteritatis, atque etiam malignitatis famam consequuntur, à quo vitio tu longè recessisti: scio. Sed temperare mihi non possum, quo minus laudem similis monenti, quod eum modum tenes, ut discrimina ordinum dignitatumque custodias: quæ si confusa, turbata permista sint, nihil est ipsa æqualitate inæqualius. Vale.

C. PLINIUS CALVISIO SVO S. 6

Omnem) Circenses tanquam rem inanem, & nullius voluptatis notabiliter dānat, quibus scribit se sæpe vacasse literarũ studio. *Urbe*) negotiosa Roma. *Circenses*) ludi instituti in honorem matris deum, sic dicti vel à circuitu, quod metas circuibant, vel quod vbi postea metæ fuerant, olim gladij ponebantur quos circuibant, ab ensibus Circenses appellati, quasi circumenses. vocati etiã me-

galeſia, quia fierent in honorem matris deũ, quam Græci *μεγαλή* dicunt. Legimus apud Liuium Brutum ædem matris deũ in Palatio dedicasse, & ludos ob eandem dedicationem factos, Megaleſia nuncupasse. Alij ludos magnos dictos tradidere, quod impensa magna celebrarentur: nam Circensium pompa deorum simulacra ferebantur, victoria tres locabantur, & missi .xxv. exhibebantur: quorũ vltimus ætarius dicebatur, à collatione populũ interdũ inter quinos missos venationes dabant. Gellius ex autoritate Var-

Omnem hoc tempus inter pugillares ac libellos iucundissima quiete transiſi. *Quemadmodum, inquis, in vrbe potuisti: Circenses erant, quo genere spectaculi ne leuissimè quidem teneor. Nihil nouum, nihil varium, nihil quod non semel spectasse sufficiat. Quo magis miror tot millia virorum tam pueriliter identidem cupere. Currentes equos, insistentes curribus homines videre. Si tamen aut velocitate equorum, aut hominum arte traherentur, esset ratio nonnulla. Nunc*

ronis scripsit curricula ludorum Circensium solennia vij. fuisse. Seruius notat Virgilium dixisse Circenses, sine adiectione ludorum, sed eius sententiæ veterum autoritas refragatur. *Nihil nouum*) quia tantum quadrigis certatur *Tot millia virorum*) nam Roma Circensibus plurimum oblectabatur. quod sæpe Iuuenalis testatur, ut Satyra tercia. Si potes auelli Circensibus. & xi. Ille dolor folus patriam fugientibus: illa Mæstitia caruisse anno Circensibus. & alibi dixerat duas tantum res cogitare populum Ro. Pana
ttt ij.

& Circenses. Ammianus insuper Marcel-
linus. Et est, inquit, admodum mirum vi-
dere plebem innumeram mentibus ardo-
re quodam infuso cum dimicationum

Faunt panno) factioni-
bus aurigarum, quæ diuer-
sitate panni distingueban-
tur. Scriptorum aliqui
meminere duarum tan-
tùm factionum, Prasinæ &
Venetæ, vt Martialis sub-
inde, & Græca in laudem
Vranii agitatoris epigrā-
mata. Christodorus poeta
Thebanus manifestè o-
stendit aurigantium qua-
tuor factiones: cæruleam,
viridem, candidam, rufam:
sic enim rubram appellat.
Dion in Neronis vita, pa-
riter quatuor enumerat:
vnam quæ panno albo, al-
teram quæ fuluo vteretur,
tertiam quæ viridi, quar-
tā quæ veneto. Tranquil-

in Domitiano refert, duas
Circensibus gregum factiones,
aureati purpureique
panni ad quatuor pristinas
additas: alii non purpurei,
sed argentei scripsere. Pra-
sinus autē color viridis est.
Nā *regiorum* viride. Miror
interpretē Mart. Prasinum
pro nomine proprio accepisse.
venetus autem cæruleus.
Vegetius enim libro
quarto inquit, Ne tamen
exploratorie naues candore
prodantur, colore veneto,
qui marinis est fluctibus
similis, vela tinguntur.
Lampridius in Heliogabalo,
pisces semper quasi in
marina aqua cum colore
suo cotos conditura veneta
comedit. Sciendum autem
colorem prasinum virenti
dicatum veri, rubrum æ-
stati ignitæ, album autumno
pruinis albescenti, venetum
hyemi cæruleæ. *Pannum
amant*) student factioni
suar, quam à colore panni
dignoscunt. Hinc Cassio-
dorus, Pannum, panno
amant. *Hic color*) verbi
causa prasinus. *Illuc*) ad
factionem venetam. *Ille*)
venetus. *Huc*) ad factionem
prasinam. *Faunt*) specta-
torum. *Transibit*) ad illos
agitatores, in quos trans-
latus fuerit pannus, cui
fauent. perinde ac si diceret,
nulla ducuntur ratione, vt
alteri partium magis fa-

currulium euentu pendētem. *Idemdem*)
frequenter. *Traherentur*) ducerentur
ad spectandum. *Hominum*) aurigarum.

*faunt panno: pannum amant: etsi in ipso cur-
su, mediòque certamine, hic color illuc, ille hic
transferatur, studium fauorque transibit, & re-
pentē agitatores illos equos, illos quos procul
noscitant, quorum clamitant nomina relin-
quent. Tanta gratia, tanta autoritas in vna vi-
lissima tunica. Mitto apud vulgus, quod vilis-
sima tunica est, sed apud quosdam graues homines:
quos ego cum recordor in re inani frigida, as-
sidua tam insatiabiliter desiderere, capio aliquam
voluptatem, quòd hac voluptate non capiar.
Ac per hos dies libentissimè ocium meum in-
literis colloco, quos alij ociosissimis occupatio-
nibus perdunt. Vale.*

ueant: sed quocunque transferit color il-
le, transibit & spectatorum studium ma-
ximè, vbi viderint fauorem principis
inclinare, vt ad prasinum colorem. Iu-
uenalis hoc studium damnans, inquit,
Interea megalesiacæ spectacula mappæ,
Idæum solenne colunt, similisque trium-
pho Prædo caballorum Prætor sedet, at
mihi pace, Immenstæ nimisque licet si
dicere plebis, Totam hodie Romam
Circus capit, & fragor aurem Percutit,
euentum viridis, quo colligo panni.
Nam si deficeret mœstam attonitæque
videres Hanc vrbe veluti Cannarum
in puluere victis Consulibus. *Vilissima*)
viridi, siue cærulea. *Mitto apud Gui-
gii*) Taceo quòd tanta gratia & auto-
ritas sit in vna vilissima tunica apud vul-
gus. *Quod vilis tunica*) quod vulgus
est vilis tunica, & nullius precii. *Sed
verum*) hoc magis mirandum, quòd
tanta autoritas sit, apud quosdam graues
homines. Hinc Cassiodorus, Omni-
no, inquit, stupendum, quòd in Circo su-
pra cætera spectabilia feruor animorum
inconsulta grauitate rapiatur: transit
prasinus, pars populi mœret, procedit
venetus, & potior turba ciuitatis affligi-

tur. nihil profitentes, feruenter insultan-
tes, nihil patientes, grauiter vulneran-
tur, ad inanes cogitationes sic descendi-
tur, tanquam de statu conditionis patriæ
laboretur. *Asidua*) nam per multos
dies fiebant Circenses: ex quibus vnus
erat Cereri & Libero, si Tacito credi-
mus. *Desiderere*) occiari, tempus seden-
do absumere. *Hac voluptate*) Spectan-
dorum Circensium, quibus alii delectan-
tur. *In literis colloco*) sic Marcus
Tullius pro Archia, Quis tandem me

reprehendat, aut quis mihi iure suc-
censeat? Si quantum cæteris ad suas
res obcundas, quantum ad festos dies
ludorum celebrandos: quantum ad al-
ias voluptates, & ad ipsam requiem a-
nimi & corporis conceditur temporum,
quantum alii tribuunt intempestiuis con-
uiujs: quantum denique alexæ, quan-
tum pilæ: tantum mihi egomet ad hæc
studia recolenda sumptero. *Ociosis-
simis*) perditis, inutilibus.

C. PLINIVS ROMANO SVO S. 7.

A Edificare) Ante
oculos ponit
Romano per
epistolam duas
villas, quas iuxta lacum
Larium tenebat: quarum
alteram, quòd esset humili
loco, vocat comædiam: al-
teram, quòd in colle edi-
to, tragœdiam appellat. *In-
uens patrocinium*) possim
me defendere exemplo
tuo. nam nimia ædificandi
cupiditas non caret repre-
hensione. *Quia tecum*) æ-
difico. sic enim exemplo
tuo me defendam. *Hoc*) Quod ego facio.
Non dissimile) Est simile ei quod tu facis.
Vterque enim iuxta aquam ædificabat.
Tu ædificas) in littore, in ripa Larii.
Littus est, quousque maximus fluctus
hybernus à mari peruenit, idque Mar-
cum Tullium aiunt cum arbiter esset, pri-
mum constituisse. non dissimilis Cel-
si sententiæ illa Modestini. Littus pu-
blicum est quatenus maximè fluctus ex-
æstuat & effluit. Idem iuris est in la-
cu, nisi is totus priuarus est. *Exercent*)
Occupatum tenent in ædificando. *Saxæ*)
Loco edito. *More Baiano*) Ad formam
& typum villarum, quæ in collibus Baiani
sinus consurgunt. *Lacum tangit*) Iuxta
lacum sita: nam ad Baias villæ, aliæ in col-
libus, aliæ in littore. *Tragœdiam*) Quia e-
rat in edito dorso sita. stylus enim tragi-
cus insurgit altior. *Comædiam*) Humi-

A Edificare te scribis, bene est: inue-
ni patrocinium. *Ædifico enim
iam ratione, quia tecum. Nam hoc
quoque non dissimile, quòd ad
mare tu, ego ad Larium lacum. huius in littore
plures villa mea, sed duæ, vt maximè dele-
ctant, ita exercent. Altera imposita saxi more
Baiano lacum prospicit: altera aquæ more
Baiano lacum tangit. Itaque illam, tragœ-
diam, hanc, appellare comædiam soleo: il-
lam, quòd, quasi cothurnis: hanc, quòd*

lem, depressam: cum stylus comædiæ si-
milis sit quotidiano sermoni, & de me-
dio petitus populo. *Cothurnis*) Si Servio
credimus, cothurnus est genus calcia-
menti vtrique aptum-pedi, cui sententiæ
concedit Suidas, addens tam mulieribus,
quàm viris conuenire, & ante eum Xe-
nophon in historiis post Thucydidem,
vbi refert Theramenem cognominatum
Cothurnum, quòd modò isti, modò illi
adhæreret. Eo tragœdi agendis tragœdijs
utebantur: focco autem comædi actitan-
dis comædijs. Inde vtrunque translatiuè,
pro suo poemate vsurpatur. Fabius, Nec
comœdia in cothurnos affurgit, nec con-
trà tragœdia focco ingreditur. Apuleius,
scio tragœdiam non fabulam legere, & à
focco ad cothurnum ascēdere. Martialis,
Contulit ad tragicos se nostra Thalia
cothurnos.

Soculis) minoribus cal-
ciamentis. amores, inquit
Plin. calciarunt foccos. &
alibi. Ne crepidarum tantum
obstragulis, sed totis
focculis addunt. Seneca de
beneficiis diminuti uo
pariter vsus, tradit Cæsa-
rem porrexisse ad oscu-
landum pedem sinistrum,
vt focculum aureum mar-
garitis distinctum osten-
deret. *Sua*) conueniens. *V-*
tranque) villam. *Posiden-*
ti) mihi domino. legitur e-
tiam possidentibus, id est
incolis. *Hæ*) comœdia. *Il-*
la) tragœdia. *Latus*) quia
longius speculatur. *Vnum*
sinum) quem efficit lacus
iuxta villam. Nam cum tota
ambibat, & continebat. *Dirimit*)
diuidit. *Duos*) sinus, in ea
Larii parte, qui nunc bilacus
dicitur: vbi in duos lacus scindi
videtur. *Dorso*) promontorio
in lacu procurrente. *Hic*)
vbi comœdia. *Illic*) in dorso,
vbi tragœdia. *Xysto*) relege
de Xysto, & gestatione iam
prænotata. *Non sentit fluctus*)
quia procul à lacu. *Frangit*)
repcllit. *Ex hac ipsa piscari*)
sic Martialis villam

quasi soculis sustinentur. Sua
utrig, amœnitas, & utranque
possidenti ipsa diuersitate incun-
dior. Hæc lacu propius, illa latius
vtitur: hæc unum sinum molli
curuamine amplectitur, illa
editissimo dorso duos dirimit:
illic recta gestatio longo limite
super littus extenditur, hic
spatiosissimo xysto leuiter
inflectitur: illa fluctus non
sentit, hæc frangit: ex illa
possis despicere piscantes,
ex hac ipse piscari, hamumque
de cubiculo, ac penè etiam de
lectulo, vt è nauicula iacere.
Hæ mihi causa utrique, quæ
desunt astruendi: ob ea, quæ
super sunt. Sed quid ego
rationem tibi, apud quem
pro ratione erit idem facere?
Vale.

Apollinaris laudauerat. Nec seta
longo quærit in mari prædam. sed à
cubiculo, lectuloque iactatam
spectatus altè lineam trahit
piscis. *Astruendi utrique*)
addendi utrique villæ, quæ
super sunt. Multa sunt in his
membra, quibus si addidero
aliquid reddam illa vitilia.
Rationem tibi) reddo meæ
ædificationis. *Idem facere*)
ædificare vt tu facis.

C. PLINIUS AVGVRINO SVO S. 8

S) Timet laudare
Augurinum tãquam
suspectus, quod ab eo
laudatus esset, & tamen
laudat. *Iudicium meum*)
quid verè sentiam. *Quæ*)
de nobis composuisti, quæ
in laudem nostri scripsisti.
Nam & tu ordo est, materia,
& tu quæ scribis de amicis,
optimè scribis, quia tui amici
sunt: & ego quæ lego de me,
& in laudem nostri, puto vt
optima. erat igitur amor causa
utriusque.

S) *Ilaudatus à te, laudare te*
cepero, vereor ne non tam
proferre iudicium meum,
quàm referre gratiam videar.
Sed licet videar, omnia
scripta tua pulcherrima
existimo, maxime tamen
illa, quæ de nobis. Accedit
hoc, vna eademque de
causa. Nam & tu, quæ
de amicis optimè scribis,
& ego quæ de me, vt opti-
ma lego. Vale.

C. PLINIUS COLONI SVO S. 9

V) *Nicè*) Laudat
Colonis fidem, qui post
nostrè afflictim require-
bat amicum Quintianum:
cuius tanta erat virtus, vt
merito hunc honorè mere-
retur. *Pompeij Quintianus*
m) Quintianum Martialis
suorum carminum facit
asseratorem. Comendo tibi
Quintiane nostros. No-
stros dicere, si tamen li-
bellos possim: quos recitat
tuus poeta. Et alibi.
Quoties amico diuiti nihil
donat. O Quintiane
liberalis est pauper. Prius
fuerat Afranius Quintia-
nus conscius Pisonianæ
coniurationis: quanquam
apud Tacitum corruptè
legatur Quintilianus: post-
modum Appius Quintia-
nus Apuleio coniunctus
amicitia. *Extendas charita-*
tem) actiorem proroges.
Desiderio amissi) deside-
rando illum defunctum re-
uere. *Non*) facis. *Viuentes*
amant) Martialis in eundè
sensum. Qui præstat pietate
perinataci Sensuro bona
liberalitatis, Captet forsitan,
aut vicem reposecat. At si
quis dare nomini relicto
Post manes tumulumque
perseueret, Quærit, quid
nisi parcius dolere. *Ac ne*)
non simulant amare infeli-
ces, quia aperte illos negli-
gunt, sed tantum simulant
amare quos fortunatos intuentur.
Non fecerit) pariter. *Is*) tam
probatus. *Probitas*)
modestia. *Cunctatio*) mora,
frenum. *Summa enim*
virtus condire pariter gra-
uitatem cum comitate. *Dis-*
simillimo) improbo, infami,
mollis: nam coniecto fuisse
Afranum Quintianum
Senatorii ordinis, molli
corpore infamem, à Nerone
probroso carmine diffamatum,
secundum Tacitum,

V) *Nicè* probo, quod Pompeij
Quintiani morte tam dolenter
afficeris, vt amissi charitatem
desiderio extendas: non vt
plerique, qui tantum viuentes
amant, seu potius amare se
simulant, ac ne simulant
quidem, nisi quos florentes
vident. Nam miserorum non
secus ac defunctorum obli-
suntur. sed tibi perennis
fides, tantæque in amore
constantia, vt finiri, nisi tua
morte, non possit. & Hercules,
is fuit Quintianus, quem
diligere deceat exemplo
ipsius. Felices amabat,
miseros tuebatur, desiderabat
amissos. Iam illa quanta
probitas in ore? quanta in
sermone cunctatio? quàm
pari libra grauitas, comita-
que? quod studium literarum?
quod iudicium? qua pietate
cum dissimillimo patre
vinebat, cum non obstabat
illi, quo minus vir optimus
videretur, quod erat optimus
filius? Sed quid dolorem
tuum exulcero? quanquam
sic amasti viuentem, vt hoc
potius, quàm de illo sileri
velis, à me præsertim: cuius
predicatione putas vitam
eius ornari, memoriã
prorogari, ipsamque illã,
qua est raptus, atate posse
restitui. Vale.

tum, & in coniuratione
Pisonianæ deprehensum
diu iudicium abnuisse: post
promissã impunitate
corruptum, quod tarditatem
excusaret, Glicium Gallum
præcipuum amicorum
nominasse: is tamen
mox perit non ex
priori vitæ mollicie.
Non obstabat) patris
improbitas, & infamia,
quæ interdum filiis
obest. *Optimus filius*)
qui se tam pudenter
gereret cum parente
morbo. *Exulcero*)
exaggero, renouo. *Hoc*)
potius velis, scilicet
benedici de illo. *Predicatione*)
laudatione. *Illam etatem*)
florentem, iuuenilem.
Raptus) rapti propriè
dicuntur, ante tempus
mortui.

CORNELIUS TACITVS C. PLINIO SVO S.

Cornelius (Vpio) Nisi epistola Secundi ex libro primo, ubi hortatur Tacitum ad venationem pariter & studium exemplo suo, tum etiam styli diuersitate aliqua sentimus, quamuis nullo exemplari addicente, has literas à Cor. Tacito scriptas fuisse Secundo, qui illi iam prenotatæ epistolæ ad vnguem responderet: non posse, scilicet Mineruæ & Dianæ simul inseruire, quare omiſſa venatione, tantum studere intendit: parçè tamen, quia in æstu. Nec mirum si Secundo has vnas Taciti suis inseruit, vt eum ab omnibus secerneret, & præcipuum faceret. quod librarij non intelligentes integram lectionem in vitiosam mutarant. C. Plinius Tacito, S. pro Cor. Tacitus Plinio, S. inscribentes. *Præceptis suis*) dixerat enim Plinius, Proinde cum venabere licebit, autore me, vt panarium & lagunculam, sic etiam pugillares feras. *Aprorum*) quia scripserat se cepisse tres apros. *Conuenire*) concordare, simul sacrificare. *Quas aut pariter colendas*) nam inquit illic: experieris non magis Dianam montibus, quam Mineruam inerrare. *Delicatè*) modicè delicatus est, quasi luxui consecratus. quod enim nunc dedicatum, prius delicatum dixere. Fabius igitur testatur aures delicatas nihil asperum admitturas, & delicate verbum, autore Festo, significat deducere. *Vt solet fieri. In secessu*) In ocio, ruri. *Æstare*)

Vpio præceptis tuis parere, sed aprorum tanta penuria est, vt Mineruæ & Dianæ, quas ais pariter colendas, cõuenire nõ possit. Itaque Mineruæ tantum seruiendum est, delicatè tamè, vt in secessu, & æstare. In via planè nõ nulla leuiora, statimq; delèda, ea garrulitate, qua sermones in vehiculo feruntur, extèdi. His quædã addidi in villa, cum aliud nõ liberet. Itaq; poemata quiescunt, quæ tu inter nemora, & lucos cõmodo dissimè perfici putas. Oratiunculã vnã & alterã retractaui, quãquã id genus operis inamabile, inamœnũ magisq; laboribus ruris, quàm voluptatibus simile. Vale.

caloribus, quibus cura sanitati in primis adhibenda. *In via*) inter eundem ab vrbe in villam. *Leuiora*) minus grauiã. *Delenda*) oblietanda, radenda. *Extendi*) scripsi. *Ea garrulitate*) tam facillè. *Seruntur*) dicuntur, illinc sermo appellationem suscipit. *Hæ*) leuioribus scriptis. *Non liberet*) non placeret nihil componere. *Quiescunt*) non exercebantur à me, intacta relinquuntur. *Inter nemora*) nam scripserat. Tam vndiq; syluæ, & solitudo ipsũq; illud silentium. quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta sunt. Nemus pabulo idoneum, lucus religioni sacer. *Retractaui*) emendaui. *Inamabile*) quia acre & contentiosum: nã poemata magis delictant. Plautus in Bacchidibus inamabile, atque illepidum dixit. *Inamœnum*) durum, laboriosum.

C. PLINIVS GEMINIO SVO S. 10

Epistolam tuam incundissimã recepi, eo maximè, quod aliquid ad te scribi volebas, quod libris inseri posset. obueniat materia, vel

Epistolam tuam incundissimã recepi, eo maximè, quod aliquid ad te scribi volebas, quod libris inseri posset. obueniat materia, vel

Aliquid) de me. Libris) tuis.

Hæc ipsa)

Hæc ipsa) materia quam mihi tuis literis monstras. *Offendicula*) obstacula dubia. *Circumfer oculos*) rectè considera. *Et occurrent*) tibi illa offendicula. *Lugduni*) vbi erat Geminus. *Lugdunum*, à quo Lugdunensis prouincia, metropolis in Gallia instar arcis, situm in monte non editissimo, vbi Arar & Rhodanus amnes confluunt. de quo Plutarchus in vita Annibalis, Arar & Rhodanus amnes, ex diuersis montibus confluentes efficiunt. *Quam Galli insulam appellant*, ibique Lugdunum est, celeberrima Galliæ vrbs, quã à Planco Numatio Consule conditam fuisse accepimus, supra reliquas sanè ciuitates, excepta Narbone, florens temporibus Strabonis virorum ordine: nam & vsui magno illis est emporium: sed tot pulcherrima in ea opera, quæ singula illustrare singulas vrbes possent, incendium sub Nerone stravit. *Quum hæc antea ciuitas opulenta ornamentum prouinciarum, quibus inserta est, & excepta centesimo ab origine sua anno exusta breui coaluit*, vt sub Vitellio cum Viennensibus certare sit ausa, veteribus inter vtranque odiis. illic Romani duces monetam argenteam, aureamque signabant. *Templum ab vniuersis Gallis communi designatum impensa, & Augusto Cæsari dicatum, ante Lugduni urbem ædificatum est, vbi fluiuiorũ coitio adest, & ara dignitatis eximix gentium sexaginta numero inscriptum habens titulum: earumque singularum statua vna, alia subinde ingens locata est ara. Emaculandus est*

hæc ipsa, quam monstras, vel potior alia. Sunt enim in hac offendicula nonnulla: circumfer oculos, & occurrent. Bibliopolas Lugduni esse non putabam, ac tanto libentius ex literis tuis cognoui venditari libellos meos, quibus peregrè manere gratiam, quam in vrbe collegerint, delector. Incipio enim satis absolutum existimare, de quo tanta diuersitate regionum discreta hominum iudicia consentiunt. Vale.

Liuii abbreviator, apud quem legitur. Ara Cæsari ad confluentem maris & Rhodani dedicata, etiam restituendum, ara Cæsari ad confluentem Araris & Rhodani dedicata, iuxta Lugdunensem aram edidit Caligula certamen Græcæ Latinæq; facundiæ, quo ferunt victoribus victos præmia contulisse, Tranquillo scribente, eorundem & laudes componere coactos: eos autem qui maxime displicissent, scripta sua spongia linguãve delere iussos, nisi ferulis obiurgari, aut flumine proximo mergi maluissent. Ad quod Iuuenalis respiciens dixit, Aut Lugdunensem rhetor dicitur ad aram. *Bibliopolas*) librorum venditores. *Peregrè*) in prouinciis. *Manere gratiam*) durare fauorem. *Placere*) gratiosos esse. *Collegerint*) adepti sint, id est delector placere libellos meos, tam foris quàm domi: tam apud peregrinos quàm nostros. *De quo*) de quibus libellis iudicia hominum diuisa tanta diuersitate regionum conueniunt, vt eos bonos iudicent. *Discreta*) hoc magis probo, quàm discrepatã.

C. PLINIVS IVNIORI SVO S. 11

Astigabat quidam filium suum, quod paulo sumptuosius equos, & canes emeret, huic ego, iuvene digresso, heus tu, nunquamne festo, cum omnes homines aliquo errore ducantur. Ego dixi Iuvene filio.

Astigabat quidam filium suum, quod paulo sumptuosius equos, & canes emeret, huic ego, iuvene digresso, heus tu, nunquamne festo, cum omnes homines aliquo errore ducantur. Ego dixi Iuvene filio.

Quod filius tuus) id est, non aliquando facis, quæ corripit possunt? Si repente filius tuus fieret tibi pater. *Repenit*) ex improviso. *Tu filius*) illi fieres. *Pari*) qua tu illum reprehendis. *Grauitate*) seueritate. *Num omnes homines*) sumptum ex Antigone Euripidis. inquit enim *αὐτὸς ἑστὶν ὁ πατήρ καὶ ὁ υἱός* id est hominibus enim cunctis commune est peccare. *Hic*) alius. *In illo*) crimine & re damnanda. *Indulget sibi*) nimium permittit sibi.

Hæc tibi) ordo, admonitus exemplo culpanda seueritatis scripsi, hæc tibi amore mutuo. Nam Martianus ad legem Pompeiam de parricidiis, Patria, inquit, potestas in pietate debet, non in atrocitate consistere. hinc, referente Papiniano, Traianus Imperator coegit patrem e-

cisti, quod à patre corripit possit? fecisti dico. Non interdum facis, quod filius tuus si repente pater ille, tu filius, pari grauitate reprehendat? Non omnes homines aliquo errore ducuntur? non hic in illo sibi, in hoc alius indulget? Hæc tibi admonitus immodica seueritatis exemplo pro amore mutuo scripsi, ne quando tu quoque filium tuum acerbius diuiniusque tractares. Cogita & illum puerum esse, & te fuisse, atque ita hoc quod es pater, utere, ut memineris & te hominem esse, & hominis patrem. Vale.

mancipare filium, quem malè tractabat contra patriam pietatem. *Te*) fecisse quæ ille facit. *Quod es tu pater*) habes arbitrium in filium, quia pater es. *Hominem*) humanum vel proum ad delicta. nam humanum est peccare.

C. PLINIVS QVADRATO SVO S. 12

Vanto) Quadrato significat quid tractauerit antequam Heluidii ultionem aggrederetur, quòque modo illam inchoauerit & absoluerit. Et cum primò vix à Senatoribus audiretur, & à quibusdam deterreretur, postremò affectus sit, quod optauerat, peracto reo Publicio Certo, qui libris à Secundo diuulgatis, intra paucos dies perit. *Circa libros*) pertinentia ad causam. *Per atatem*) quia cum Secundus Publicium accusauit, Quadratus puer erat. *Occiso Domitiano*) à Stephano Domicillæ procuratore, & Clodio Corniculario, ac Maximo Parthenii Liberto, & Satorio Decurione cubiculariorum, denique à quibusdam è gladiatorio ludo non ignaris Parthenio, & Domitia eius vxore, cum

Vanto studiosius, intentiusque legisti libros: quos de Heluidij ultione composui, tanto impensius postulas, ut perscribam tibi, quæque extra libros, quæq; circa libros, totum denique ordinem rei, cui per atatem non interfuiisti. Occiso Domitiano statui mecum ac deliberavi, esse magnam pulchramque materiam insectandi nocentes, miseros vindicandi, se proferendi. Porro inter multa scelera multorum, nullum atrocius videbatur, quam quod in Senatu Senatori, Pratorius Consulari, reo iudex

Norbano ac Petronio. sed hæc latius in Panegyrico. *Proferendi*) demonstrandi per egregia facta. *Inter multa scelera multorum*) inter immensa crimina patrata à multis. *Senator*) Publicius Certus. *Senator*) Heluidio filio.

Manus intulisset) causa necis fuisset, quòd quasi scenico exordio, sub persona Paridis & Oenonæ diuortium Domitiani cum vxore Heluidius tractasset, referente Dione. *Metu temporum*) Domitiano imperante cum bonis omnibus viris immineret mortis periculum ob virtutes. *Nomen*) famam. *Secessu*) ab vrbe, & negociis ciuilibus. *Nouerca*) Fannia. *Mater*) nouerca. *Arria*) prioris Arriæ filia, mater Fannia. *Iura priuata*) illorum amicitia. *Ut publicum fas*) sicut amor publicæ iustitiæ. *Exempli ratio*) ut posteris exemplum darem, non criminandos bonos, cum inuenturi essent, qui illorum iniurias vlciscerentur. *Reddite libertatis*) creato imperatore Nerua. In Capitolio nostro seculo eluxit hic titulus. Libertati, ab Impe. Nerua Cæsare August. anno ab vrbe condita. D. cccxliij. *Pro se*) respectu suo. *Postulauerat*) accusauerat. Dion scribit ingentem tumultum exortum, quòd Nerua principe factò statim omnes suos inimicos accusarunt. vnde ferunt Frontinum Consulem dixisse, quòd malum esset habere Imperatorem, sub quo nulli liceret aliquid facere, Domitiano sanè demonstrans: sed peius sub quo omnibus omnia: quare Nerua in posterum vetuit, talia promiscue fieri. *Immanissimum*) crudelissimum Publicium. *Communi inuidia*) concordia omnium malevolentia in eos, qui temporibus Domitiani vli fuerant. Nam tales sub Nerua, & Traiano vulgo inuili fuerunt. *Proprio priuato*) & atrocitate criminis in Heluidium commissi filis, non temporis occasione. *Ira*) iudicium. *Tristis*) mæstus, lugubris. *Amissa*) mortua. *Vxore*) alia à Calphurnia cum qua supremum vixit. In epistolis ad Traianum asserit se habuisse duas

vxores. *Anteam*) Antea C. Antei iussu Neronis interfecti filia. de quo Tacitus plura lib. xvi. *Limine*) domo. Iosephus asserit. vij. diebus lugeri mortuos solitos. Seneca, viris nullum lugendi tempus legitimum, quia nullum honestum: annum verò scæminis ad lugendum constituisse maiores, non vt tam diu lugerent, sed ne diutius, sic Dionysius in suis antiquitatibus: sic Ouidius in Fastis. nisi iussu Senatus citius finiretur. Plutarchus refert Lycurgum praefinuisse leges stendi, intra vndecimum diem, Numam verò pro ætatis, & temporibus lugendi modum statuisse: puerum non lugeri trimo minore, neque etiam natu grandiore plures menses quàm vixisset annos vsque ad decem. & prolixiore fletu ætatem lugeri nullam. Ab exilio enim

manus intulisset. Fuerat alioqui mihi cum Heluidio amicitia, quanta potuerat esse cum eo, qui metu temporum nomen ingens, parèsq; virtutes secessu tegebat. Fuerat cum Arria & Fannia, quarum altera Heluidij nouerca, altera mater nouerca. Sed non ita me iura priuata, vt publicum fas, & indignitas facti, & exempli ratio incitabat. Ac primis quidem diebus reddita libertatis pro se quisque inimicos suos, duntaxat minores incondito turbidoque clamore postulauerat simul, & oppresserat. Ego & modestius, & constantius arbitratus immanissimum reum non communi temporum inuidia, sed proprio criminis urgere. Cum iam satis ille primus impetus deferuisset, & languidior in dies ira ad iustitiam redisset, quanquam tum maxime tristis amissa nuper vxore: mitto ad Anteam (nupta hæc Heluidio fuerat) rogo vt veniat, quia me recens adhuc luctus limine contineret. Vt venit, Destinatum est, inquam mihi, maritum tuum non inultum pati, nuncia Arria & Fannia (ab exilio enim redierat) cõsule te cõsule illas, an velitis

vvv. ij.

redierant) nam Nerua quoscunque Domitianus exterminauerat edicto publico restituit, quo pariter diuus Iohannes apo-

Ascribi facto) participes accusationis esse. *Non tam glorie mee fauerim*) non studeo tantum meae laudi: quin vos libenter socios assumam. *Ille*) Arria, & Fannia. *Senatus*) habetur. *Omnia*) à me gerenda. *Retuli*) proposui in disceptationem: utebatur enim Corellio Ruffo magistro, & rectore. *Prudentissimum*) scientia iuris consultissimum. Prudentes dicuntur, qui iuris scientiam tenent. Sunt tamen qui legant prouidentissimum, ut qui longè prouideret, quæ futura essent. *Ne veteres*) ne retineret me ab accusatione Publicij. *Cunctatior*) tardior in rebus gerendis. *Inducere in animum*) mihi persuadere. *Quo minus*) quin. sensus est, Volui quidem ea die, qua eram Publicium accusaturus, indicare Corellio, quid essem facturus, cum omnino constituissem illum accusare, neque dubitare quid

facerem. *Vsu*) experientia. nã didici experientia magistra, quod nullum debemus consulere super illa re, quam penitus deliberauimus facere: præsertim eos viros quorum consiliis, etiam contra nostram sententiam standum est. *Crimen attingere*) rem ipsam aggredi, & ad narrationem peruenire. *Rem destinare*) Publicium destinare, designare quem accusarem. Destinare enim designare. Curtius, Intellectum est mare destinare ab ignaris naturæ eius. Cæsar interdum pro retinere, & quod plerunque facit Apuleius, pro ligare. At in frequentiori vsu pro deliberare. *Emendanda dictio*, apud Columellam lib. xij. cap. xvij. Et cum picem, inquit, fundo destinauit. pro destillauit. Destinare item emere, si Mar-

stolus ab exilio Parthim liberatus est, contententibus Græcis & Latinis autoribus.

ascribi facto, in quo ego comite non egeo. Sed non ita gloria mea fauerim, ut vobis societatem eius inuideam. Perfert Anteia mandata: nec illa morantur. Opportune Senatus intra diem tertium. Omnia ego semper ad Corellium retuli, quem prudentissimum ætatis nostræ sapientissimumque cognoui: in hoc tamen contentus consilio meo fui, veritus ne vetaret. (Erat enim cunctatior, cautiorque) sed non sustinui inducere in animum, quo minus illi eodem die facturum me indicarem: quod an facerem, non deliberabam, expertus vsu, de eo, quod destinaueris, non esse consulendos, quibus consultis obsequi debeas. Venio in Senatum, ius dicendi peto, dico paulisper maximo assensu: ubi cæpi crimine attingere, rem destinare, adhuc tamè sine nomine, vndiq; mihi reclamari. Alius, sciamus qui sit, de quo extra ordinem referas: alius, Quis est ante relationem reus: alius, salui sumus, qui super sumus.

cello credimus. *Sine nomine*) sed per certa signa. *Reclamari*) reclamabatur à Senatoribus. *Alius*) Senator dicebar. *Extra ordinem*) antequam relatum sit, de quo dicturus esses. *Relationem*) propositionem criminis & rei apud Senatum. Titulus est in codice de relationibus. Tacitus decimotertio. Meminit patribus licere, quoties ius dicendi accepissent, quæ vellent expromere, relationemque in ea postulare. Hinc apud eundem legitur Thraseam non obtinuisse, ut vetita gratiarum actione ambitio cohiberetur, abnuentibus Consulibus ea de re relatum esse. *Super sumus*) ab accusationibus liberi sumus, postquam mala tempora euasimus: quibus multi Senatores rei perierunt.

Audire inturbatus) constanter quæ dicebantur audio. Si legeris inturbatus, intellige, dum dicere interrumpebar à prædictis, sed semper perstiti interritus. *Tantumque*) sensus, multum differt ad augendum fiduciam, si causa sit iusta: vel metum, si iniusta, & si homines nolint, aut nõ probent quod facias: nolebant enim multi Publicium accusari. iusta tamen Secundum facere sciebant, quod illi magnam fiduciam dabat. *Lactata*) dicta: in antiquissimo codice scribitur facta. [*Secunde*] dicitur Plini. [*Sententia loco*] pro sententia tua quam dicturus es super ea re de qua iam relatum est, & Senatum habebant: nam concedebatur, ut loco sententiæ dicerent Senatores, de quacunque re voluissent. quare Tacitus libro iij. dicendæ primo loco sententiæ. Item. xiiij. C. Cassius, inquit, sententiæ loco in hunc modum disseruit & Seneca in ludo Claudii, si tamen ille libellus est Senecæ, Surrexit inquit Augustus

sententiæ suæ loco dicendæ, & summa fiducia differuit. Quid si legeris secundo sententiæ loco, ut in aliquibus legi exemplaribus: & referatur ad illud Cic. ad Atticum. Et ille secundus in dicendo locus habet auctoritatem penè principis. Priori sensum potius probamus. nam ipse lib. v. dixerat loco sententiæ Homillum postulasse. *Dices*) orationem habebis. *Permisseris*) rogo permittas. An melius permittas, id est, iam hoc mihi concesseris. *Quod hucusque permisisti omnibus*) ut loco sententiæ dicerent quicquid voluissent. *Aguntur*) à Senatoribus. *Alia*) alia res iam relata. *Accuratiorque*) sollicito, diligenti. *Progrossum*) excessisse in loquendo. *Notabilem*) insignem, dignum

Audire imperturbatus, interritus: tantum suscepta rei honestas valet, tantumque ad fiduciam vel metum differt, nolint homines, quod facias, an non probent. Longum est omnia, quæ tunc hinc inde iactata sunt recensere. Nouissime Consul Secunde, sententia loco dices, siquid volueris. Permisseris inquam, quod vsque adhuc omnibus permisisti. Resido. Aguntur alia interea. Me quidam ex consularibus amicis secreto, accuratiorque sermone, quasi nimis fortiter incauteque progressum corripit, renocat, monet, ut desistam: adiecit etiam, Notabilem te futuris principibus fecisti. Esto, inquam, dum malis. Vix ille discesserat, rursus alter, Quid audes? cur ruis? quibus te periculis obycis? quid presentibus confidis incertis futurorum? Lacesis hominem iam præfectum ærarij & breui Consullem. præterea qua gratia: quibus amicitijs fultum? nominat quendam, qui tunc ad orientem amplissimū & famosissimū exercitū, non sine magnis dubijsque rumoribus obtinebat. Ad hæc ego, Omnia pæcepi, atq; animo mecum ante pegi: nec recuso, si ita casus attulerit, luere pœnas ob honestissimum factū, dū flagitiosissimū vlciscor. Iam

nota. antiqua lectio habet, notabilem me futuris principibus, scilicet ad futurum, ad id tamen. *Esto*) concedo me notabilem futurum. *Dum*) dummodo fecerim me notabilem. *Malis*) principibus, quos paruipeudo. *Alter*) Senator, inquit. cur, quid si quo vt est in antiquissimo codice? *Presentibus*) presentis Reip. statu incertis futurorum, ad quem post Neruam imperium peruenturum sit. *Præfectum ærarij*) Publicium: repete prænotata à nobis de præfecto ærarij. *Consulem*) futurum. *Qua*) maxima. *Quendam*) amicum. *Publicij*) incertum quis esset ille præfectus orientis, sub Nerua. *Dubij*) ambiguus, an futurus Cæsar post

Neruum, id est quem aliqui inopinabantur electum iri imperatorem. *Ad hoc ego respondi*) omnia percepi. versus ex

Censendi tempus) dicendi sententiam tempus aduenerat. *Posthumius*) antiquissimus codex habet Maximinus. *Vestius Proculus*) alibi meminit Proculum virum eruditum carmina scripsisse, quod etiam colligitur ex carmine Martialis libri primi. Fuit & Euty chius Proculus, quo grammatico vsus est Antoninus philosophus: deo ad Proconsulatum vsque prouecto. & Claudius Proculus Prator sub Adriano. pariter & Eluius Proculus. Item Lufianus Proculus Senator sub Domitiano, & eius necis vates Larginius Proculus, vt alios omittam. *Ammius Flaccus*) in quibusdam exemplaribus legi Annius Flaccus. *In medio*) in communi. *Libri*) à me publicatis. *Ipsorum verbis*) quibus ipsi dixerant: nullum verbum immutando. *Contra*) nominatos Senatores. *Quietus*) dicit. *Excludi*) repelli: non audiri. Cuius ordinis quis sit ille qui accusatur: an Senator, an alterius conditionis, sed omnibus æquè ius præstandum. *Quam*) bonam vel malam. *Cornutus*) inquit. *Tutorem*) tutela secundum Seruium, referentem Paulo, est vis, ac potestas in capite libero constituta ad tuendum eum, qui propter ætatem suam sponte se defendere nequit, iure ciuili data ac permissa: tutores autem sunt qui eam vim ac potestatem habent, ex qua re ipsi nomen acceperunt: itaque appellantur tutores, quasi tuitores ac defensores: sicut æditi dicuntur, qui ædes tuentur. *Datum à Coss.*) Claudius Tranquilli testimonio sanxit extra ordinem

censendi tempus. Dicit Domitius Apollinaris, Consul designatus, dicit Fabritius Veiento, Fabius Posthumius, Vestius Proculus, collega Publicij Certi, de quo agebatur: uxoris autem meæ, quam amiseram, vitricus: post hos Ammius Flaccus, omnes Certum nondum à me nominatum, vt nominatum defendunt: criminè que quasi in medio relictum defensione suscipiunt. Quæ præterea dixerint, non est necesse narrare, in libris habes. Sum enim cuncta ipsorum verbis persecutus. Dicunt contra Auidius Quietus, Cornutus Tertullus. Quietus, iniquissimum esse, querelas dolentium excludi: ideoque Arriæ, & Fannia ius querendi non auferendum: nec interesse cuius ordinis quis sit, sed quam causam habeat. Cornutus, datum se à Consulibus tutorem Heluidij filie, petentibus matre eius, & vitrico: nunc quoque non sustinere deserere officij sui partes, in quo tamen, & suo dolori modum imponere, & optimarum feminarum, perferre modestissimum affectum: quas contentas esse admonere Senatum Publicij Certi cruenta adulationis: & petere, si pœna flagitij manifestissimi

tutores à Coss. darentur. & Iustinianus, vt veteres Iuriconsultos taceamus. sicui, inquit, nullus omnino tutor datus fuerat, ei dabatur quidem in vrbe Romana à Pratore vrmano & maiore parte Tribunorum plebis ex lege Atiliam prouinciis verò à præsidibus prouinciarum ex lege Iulia & Titia, postea Consules pupillis tutores, ex inquisitione dare cœperunt: deinde Pratores ex constitutionibus filiarum minori: duas enim filias habuit Heluidius filius. *Matre eius & vitrico*) nam Heluidij vxor eo mortuo alium maritum duxit: illa igitur

tur cum marito nouo, qui vitricus erat puellæ, petiuerat à Coss. vt Cornutus ei daretur tutor. *Officij sui*) vt vitricatur parentem illius, cui datus fuerat tutor. *Imponere modum suo dolori*) non indulgere dolori, sed cohibere illum, &

Remittatur) nõ permitendo illum accusare. *Nota*) ignominia. *Quasi censoria*) maxima. Facultas enim Censoribus fuit notare vnumquemque ordinem, vt qui Senator esset, eiceretur Senatu, qui eque Romanus, equum publicum perderet: qui plebeius in certum tabulas referretur, & ærarius fieret. De Præfectis insuper eminentissimis iudicabatur, excepto Præfecto vrbs Romæ, si Trebellio Polioni fides præstanda, & consulibus ordinariis, & rege sacrorum, ac maxima virginum Vestalium: si tamen incorrupta permansisset. Erat enim Censura amplissimum magistratus, & quodammodo perfectissimum Reipublicæ culmen, maximæ omnium reuerentiæ, plurimæque potestatis, cum in aliis rebus, tum ad morum emendationem: de qua plurima Liuius, Plutarchus, Dionysius, Gellius, Asconius. *Inuratur*) imprimatur, vsulectur. Liuius, Patrum memoria institutum fertur, vt Censores motis à Senatu ascriberent notas. *Medio*) qui poterat trahi quoquo versus. *Ambiguo*) accipi. *Inuratur*) si causa non cognoscitur. *Absoluitur*) prius cognita causa. *Nominatus*) tanquam reus, & noxius. *Amicis Arriæ & Fannia*) Quicto, & Tertullo. *Amicis suis*) Apollinari. & reliquis. *Solicitati esse*) timere, quia res agitur sub rectissimis iudicibus. *Probetur*) testes producantur, aduersus Publicium. *Absolueret*) liberum sinere. *Hoc illi*) dixerunt eo ordine, quo quisque cita-

ratione procedere. *Ferre*) tolerare, excusare. Antiquus codex habet perferre. *Feminarum*) Arriæ, & Fannia, [Anteia.] *Affectum*) dolorem, cruenti adulatoris, vel cruenta adulationis, qui sua adulatione occiderit Heluidium.

remittatur, nota Certo quasi censorio inuratur. Tum Satrius Rufus medio ambiguoque sermone. Puto, inquit, iniuriam factam Publicio Certo, si non absoluitur: nominatus est ab amicis Arriæ, & Fannia, nominatus ab amicis suis nec debemus solliciti esse. Idem enim nos, qui bene sentimus de homine, iudicaturi sumus: si innocens est, sicuti & spero, & malo, donec aliquid probetur, credo poteritis absolueret. Hæc illi, quo quisque ordine citabantur. Venitur ad me, consurgo, vtor initio, quod in libro est: respondeo singulis. Mirum, qua intentione, quibus clamoribus omnia exceperint, qui modò reclamabant: tanta conuersio, vel negotij dignitatem, vel prouentum orationis, vel actoris constantiam subsequuta est. Finio. Incipit respondere Veiento: nemo patitur, obturbatur, obstrepitur: adeo quidem, vt diceret, Rogo, Patres C. ne me cogatis implorare auxilium Tribunorum. Et statim

bantur ad dicendum. Super verbo quisque quam vim habeat lege in Pagnyrico. *Exceperint*) probauerint, intellexerint. *Negotij dignitatem*) dignam materiam insectandi nocentes, & miserum vindicandi. *Prouentum*) successum. *Afforū constantiam*) fortitudinem mei dicentis. *Veiento*) Fabricius Veiento à Iuuenale, prudens appellatus. Fabricii adhuc extat illa antiqua memoria. Imperatori Cæsari Vespasiano Augusto Pontifici Maximo Tr. Pot. iii. Imp. xii PP. Coss. iii. Def. S. C. quod vias vrbs negligentia superiorum temporum corruptas instituit. Lucius Fabricius. Caius Furius Curuiar. Faciendum curauit. *Obstrepiunt*)

strepitum faciunt contra Veientonem ne audiretur: nam is defendere conabatur Publicium Certum, ne & ipse pariter traheretur in periculum, quia sub Domitia-

Murena) Licinius Murenas cognominatos Macrobius indicat, quod sic Murena effusissime delectati sint. *Nominibus*) Senatorum. *Peracta discessione*) discalhis sententiis Senatorum per discessionem, de qua alibi apertius. *Mittit*) solvit. *ὁ γέρον ἢ μάλα διὰ σέ τι γέρον ἢ μάλα διὰ σέ νεός* sanè multum te iuuenes premunt bellatores: nam Secundus iunior erat Veitione. Carmen est ex octavo Iliados. ubi Diomedes alloquitur Nestorem in pugna circúfessú à Troianis. Comeon aleatorem mordens Rhodophanta, tradente Athenæo, eúdem versum ferè vsurpauit, *ὁ γέρον ἢ μάλα διὰ σέ νεός τεύροισι κώδωται*, id est, *ὁ* senex sanè multum te iuuenes premunt aleatores. Fabius Quintilianus libro decimo videtur Secundum & alios oratores Secundo contemporaneos per ista significasse. Sút enim summa hodie, quibus illustratur forum ingenia: namq; & consumatiã patroni veteribus æmulantur, & eos iuuenum ad optima tendentium imitatur ac sequitur industria. *Morem*) liberè dicendi, & fortiter accusandi. *Intermissum*) desuetum metu malorum principum. *Simulatibus*) inimicitis. *Inuidia*) odio, malevolentia, qua flagrasset nisi Publicium permisisset accusari. *Alios ordines*) ceteros magistratus, an magis equestrem & plebeum. *Ceteros*) reos qui non erant featores. *Disimulatione quasi mutua*) tergiversando nolle intelligere, nec plectere crimina alicuius senatoris: ne sua pariter plecte-

no summus fuerat adulator. *Auxilium Tribunorum*) qui præsto erant oppressis. & referente Appiano, quando Tribuno libuisset Senatam dissoluere licebat.

Murena Tribunus, Permitto tibi vir clarissime Veiento dicere. Tunc quoque reclamatur. Inter moras Consul citatis nominibus, & peracta discessione mittit Senatam, ac penè adhuc stantem, tentantemque dicere Veionem relinquit. Multum ille de hac (ita vocabatur) contumelia, questus est Homericoversu, ὁ γέρον ἢ μάλα διὰ σέ νεός τεύροισι κώδωται. Non ferè quisquam in Senatu fuit, qui non me cõplecteretur, exoscularetur, certatimq; laudem cumlaret, quòd intermissum iamdiu morem in publicum consulendi, susceptis proprijs simulatibus, reduxisset: quòd denique Senatam inuidia liberasset, qua flagrabat apud ordines alios. quòd seuerus in ceteros, Senatoribus solis dissimulatione quasi mutua parceret. Hæc acta sunt absente Certo. Absuit enim seu tale aliquid suspicatus, siue ut excusabatur, infirmus. Et relationem quidem de eo Casar ad Senatam non remisit. Obtinui tamen quod intenderam. nam collega Certi consulatum, successorem Certus accepit: plañeque factum est, quod dixeram in fine, Reddat præmium sub optimo principe, quod à

rentur, sed ita videbantur se gerere, vt vnus alteri indulgeret. possumus imprimis respicere Veionem tuentem Publicium, quia vterque delator fuerat. *Tale aliquid*) quòd accusandus veniret. ideo ægritudinem simulauit. *Siue*) non ficta fuit infirmitas. *Relationem*) cum Cæsar intellexisset quæ gesta essent in Senatu contra Certum, non remisit Senatui, vt reum peragerent. *Casar*) Nerua. *Obtinui*) à Cæsare. *Intenderam*) proposueram. *Colligui*) Vectus, Proculus socius Publicii in præfectura. *Successorem*) ambiguum an in præfectura

præfectum ararij, an in Consularu. nam supra se eo loquens dixerat. & iam consulem. ego mallem in consularu, in quo designatus fuerat à Domitiano, sed cum

Pessimo) Domitiano. *Recollegi*) reduxi in memoriam. *Addidi multa*) conuenit cum illo ex libro primo, vbi tradit non eadem publicari quæ dicuntur. *Sed tanquam fortuitum*) sed ratione aliqua: nam sapientum quidam in fortuna aliquid esse putant. sed eius improvidos casus ignorari à nobis. Fortuitum igitur videtur quòd Publicius paulo post decesserit, non tanquam fortuitum: quod conscientia pressus & dolore in morbum inciderit. *Libris*) de vltione Heluidij. *Referentes*) narrantes mihi Heluidium. *Respondere mihi*) laudare meam actionem, & gratias agere pro vltione sua: an respondere, id est consulere quomodo dicerem. sed si legimus me sibi cum ferro imminere, quæ scriptura est in pontificio exemplari, melius procedet. *Verane*) sint. *Interest tamen*

honorem nondum iniuerat. *Premium*) consulatum, adulationis præmium. *Optimo*) Nerua.

pessimo accepit. Postea accessionem meam utcunque potui, recollegi: addidi multa. Accidit fortuitum, sed non tanquam fortuitum, quòd editis libris Certus intra paucissimos dies implicitus morbo decessit. Audiuim referentis hanc imaginem menti eius, hanc oculis oberrasse, tanquam videret me sibi cum ferro imminere. Verane hæc, affirmare non ausim: interest tamen exempli, vt vera videantur. Habes epistolam, si modò epistolam cogitas libris quos legisti non minorem: sed mi putabis tibi, qui contentus libris non fuisti. Vale.

exempli) pertinet tamen credere fuisse vera, vt tali exemplo mali deterreantur. *Modum epistolæ*) mensuram. alia lectio habet, si modò epistolam cogites libris quos legisti non minorem.

C. PLINIUS TACITO SVO S. 13

N Ec Hortatur tacitum ad comparandum sibi æternitatem scriptis. *Tibi plaudis*) tibi blandiris & places, tua nimium amas. *Ex fide*) Verè. *Cura nostris*) Futura sit de nobis. *Non dico*) Quod mereamur aliquam curam nostri propter ingenium excusum. *Studio & labore*) Circa disciplinas. *Reuerentia posterorum*) Quam posteris habemus, quibus studemus aliqua literarum monumenta relinquere. *Quod et paucos*) Sicut pauci per literas ad sum-

N Ec ipse tibi plaudis, & ego nihil magis ex fide, quam de te scribo. Posteris an aliqua cura nostri, nescio: nos certè meremur vt sit aliqua, non dico ingenio: id enim superbum, sed studio, sed labore, & reuerentia posterum: pergamus modò itinere instituto, quod vt paucos in lucem famamque prouexit, ita multos è tenebris & silentio protulit. Vale.

mum gloriæ culmen peruenerunt, multi tamen per illas immortales facti sunt.

Refugeram in Thuscōs, ut omnia ad arbitrium meum facerem, at hoc ne in Thuscis quidem: tam multis undique rusticorum libellis, & tam querulis inquietor, quos aliquanto magis inuitus, quàm meos lego. nam & meos inuitus. retracto enim a *ctiunculas* quasdam, quod post intercapedinem temporis & frigidū, & acerbum est. *rationationes*, quasi absente me, negliguntur. interdū tamen equum conscendo, & patrem familiæ hætenus ago, quod aliquam partem prædiorum, sed pro gestatione percurro. Tu consuetudinem serua, nobisque sic rusticis urbana acta perscribe. Vale.

Refugeram in Thuscōs, ut omnia ad arbitrium meum facerem, at hoc ne in Thuscis quidem: tam multis undique rusticorum libellis, & tam querulis inquietor, quos aliquanto magis inuitus, quàm meos lego. nam & meos inuitus. retracto enim a *ctiunculas* quasdam, quod post intercapedinem temporis & frigidū, & acerbum est. *rationationes*, quasi absente me, negliguntur. interdū tamen equum conscendo, & patrem familiæ hætenus ago, quod aliquam partem prædiorum, sed pro gestatione percurro. Tu consuetudinem serua, nobisque sic rusticis urbana acta perscribe. Vale.

Refugeram in Thuscōs, ut omnia ad arbitrium meum facerem, at hoc ne in Thuscis quidem: tam multis undique rusticorum libellis, & tam querulis inquietor, quos aliquanto magis inuitus, quàm meos lego. nam & meos inuitus. retracto enim a *ctiunculas* quasdam, quod post intercapedinem temporis & frigidū, & acerbum est. *rationationes*, quasi absente me, negliguntur. interdū tamen equum conscendo, & patrem familiæ hætenus ago, quod aliquam partem prædiorum, sed pro gestatione percurro. Tu consuetudinem serua, nobisque sic rusticis urbana acta perscribe. Vale.

Refugeram in Thuscōs, ut omnia ad arbitrium meum facerem, at hoc ne in Thuscis quidem: tam multis undique rusticorum libellis, & tam querulis inquietor, quos aliquanto magis inuitus, quàm meos lego. nam & meos inuitus. retracto enim a *ctiunculas* quasdam, quod post intercapedinem temporis & frigidū, & acerbum est. *rationationes*, quasi absente me, negliguntur. interdū tamen equum conscendo, & patrem familiæ hætenus ago, quod aliquam partem prædiorum, sed pro gestatione percurro. Tu consuetudinem serua, nobisque sic rusticis urbana acta perscribe. Vale.

orco habetur, ibi non modò fructus est incertus, sed etiam colentium vita. Columella etiam rationem calculorum dixit. & ibidem, sed nec conditum cum fide rationibus inferunt. quanquam idem alibi dicat, ratiocinator calculo posito. quod ideo allegauimus, quoniam in aliquo exemplari legitur ratiocinationes, non rationes. *Quasi absentes*] Tanquam si non essemus ruri. exemplaria peruerusta habent, quasi absente me, in eundem sensum. *Patrem familiæ ago*] Facio patrisfamilie officium, visendo meorum prædiorum partem. *Hætenus*] In hoc solo. *Pro gestatione*] Causa gestationis magis quàm visendi prædia. duplex enim corporis exercitatio, aut pedibus. aut gestatione, sed gestabantur equo, aut vehiculo, aut lectica, vel naui. *Ser rusticis*] Sic occupatis circa res rusticas.

Summam Non sibi occupato circa steriles vindemias licere venari, nec placere, scribit Mamiliano, sed pro multo nouos versiculos pollicetur. *Isto genere*] quo in istis regionibus vtuntur. *Mare historicorum*] qui cum volunt significare copiam occiforum, vel captiuorum, aut hostium fuisse adeo magnam, vt recenserit non potuerit: dicunt numerum non potuisse iniri. nam inire numerum, est numerare. *Nec vacat*] occupatis circa vindemias. *Nec libet*] tristibus nobis ob sterilitatem earū. *Denehemus*] deducemus ex ingenio nostro: sicut vinum ex canali. *Nouo multo*] videtur parelcon esse nouo, cum multum sit no-

Summam te voluptatem percepisse ex isto copiosissimo genere vendendi non miror, cum historicorum more scribas numerum iniri non potuisse. Nobis venari nec vacat, nec libet: non vacat, quia vindemia in manibus: non libet, quia exigua. Deuehemus tamen pro nouo multo, nouos versiculos tibi, quos iucundissime exigenti, vt primum videbuntur deferuisse, mittemus. Vale.

uum vinum. & mustea res pro nouella & recenti vsurpetur: nisi tamen additum, vt responderet nouis versiculis. *Exigenti iucundissime*] tibi petenti cum maxima lætitia. *Deferuisse*] defæcatis esse & purgatos, quod solet fieri vino deferscenti.

Recipi Permittendas esse vnicuique suas voluptates ostendit: nam si cœnam (inquit Genitor) damnasti parasitis refertam, nonne credis aliquibus nostram tædio esse, quoties introducit lector aut lyristes? *Scurra*] scurra est, qui risum captat non seruata dignitate personarum. diminutio eius scurrula vsus est Apuleius in suo asino. *Cinædi*] qui muliebria patiuntur, is cinædus dicitur. vnde à Virg. in Priapeis, & ab Apuleio festiuiter cinædi pro puellis vsurpantur, quod officium eorum sustineant: dicitur *κινῆδον* id est, à motu verendorum: vel cinædus dicitur tanquam *νεκὸς κινῆδου*, id est, vacuus verecundia. *Moriones*] qui natura, stultitia risum exierat dicitis infulsis morio appellatur. *uocatur*. n. faruus & stultus, & morari cum prima longa significat

Recipi literas tuas, quibus queris tædio tibi fuisse quibus lautissimam cœnam, quia scurra, cinædi, moriones mensis inerrabant. Vis tu remittere aliquid ex faruum esse. vnde Tranquil. scribit Claudium inter homines desuisse morari producta prima syllaba, hoc est, non amplius faruum esse mortis interuentu. In morionē lusti acutissime Mart. in illo carmine, Morio dicitur erat, viginti millibus emi, Redde mihi numinos Gargiliane, sapit. tanquam pluri venirent stulti quàm sapientes. & alibi huc verò acuto capite & auribus lógis, quæ sic mouetur, vt solét a fellorū: quæ morionis filii neget? Certè emédā-dus satis obui error apud Iuriscōsultū. ff. xxi. titulo de edicto ædilitio. vbi corruptè legūt morionē: quamuis, inquit, nõ valdè sapientē seruū venditor præstare debeat;

tamen si ita fatuum vel morionem vendiderit, ut in eo vsus nullus sit, videri vitiū. *Inertabant*] versabantur, transcurrerant. Lucianus in symposio, Aristænetum referre conuiuuii introduxisse post medium conuiuium quemdam hominem ridiculum, deformem, capite raso, cum quibusdam solum capillis in vertice rectis, ut & dicendo & faciendo ludicre aliquid, conuiuias magis ad risum diffunderet. hic ergo seipsum confringens & distortuens ita saltabat ut ridiculosior videretur, & crepitu anapæsta lingua Aegyptia differe-

Rugis) tua grauitate. nam in tristitia & seueritate rugas in facie contrahimus. *Siquidem*) quamuis non displicet equidem. *Tale*) scurras, cinædos, moriones. *Fero habentes*) non damno horum dominos. *Inexpectatum*) subitum, inopinatum: sunt enim mirabilia quæ maxime inexpectata. *Petulant*) mordax, lasciuum. *Non narro rationem*) non dico quod omnino moueat ratione. *Stomachum*] appetentiam meam. Mart. Præterea, si quid non facit ad stomachum. *Capimur*] oblectamur, detinemur. *Lector aut lyristes*) sic lib. j. docuit solitum introducere comædum, vel lectorem, vel lyristen. Athenæus hunc morem notabiliter taxat, referens viles homines in conuiuia solitos introducere tubicines magno precio, quia nescirent inuicem confabulari, & ineruditi essent ad differendum: vbi verò sint honesti & eruditi conuiuiæ, neque tubicines, neque salta-

bat, demum astantes mordebat: ideò cæteri ridebant: verum cum Alcidamanta cynicum pupugisset, eum melitæum catellum appellando, iratus ille, ut qui iam dudum conuiuarium oculos teneret & sibi præstaret: nudatūque ipsum ad certamen pancratium inuitauit. sinminus, se illum baculo percussurum minabatur: sic ille satyrio accepta luctandi conditione feriebat & feriebatur: interim præsentium quidam oblectabantur, alij ridebant, donec Alcidas victus cessit cum summo spectatorum solatio.

rugis? equidem nihil tale habeo, habentes tamen fero: cur ergo non habeo? quia nequaquam me ut inexpectatum, festiuumve delectat: siquid molle à cinædo, petulans à scurra, stultum à morione profertur, non rationem, sed stomachum tibi narro. Atque adeo quam multos putas esse, quos æque ea quibus ego & tu capimur & ducimur, partim ut inepta, partim ut molestissima offendant? Quam multi quum lector, aut lyristes aut comæd' inductus est, calceos poscunt, aut non minore cum tædio recubant, quam tu ista (sic enim appellas) prodigia perpeffus es? Demus igitur alienis oblectationibus veniam, ut nostris impetremus. Vale.

tores, neque lyristas intromitti, cum satis habeant inter se digna memoratu differere, sine gyris & talibus ludibriis. *Calceos*) quos conuiuium inuiti deponabant. Memini huius consuetudinis frequenter Martialis, ut ibi, Marmora calcantem frigidiora niue. Item, Excalceatus ire coepit ad cœnam. *Recubant*] discumbunt.

C. PLINIVS SABINO SVO S. 17

Va) Desideranti Sabino promittit libellos suos: sed per ordinem ne memoriâ conturbet. *Exhibes negociū tibi*) quæris tibi laborem.

Va intentione, quo studio, quadenique memoria legeris libellos meos, epistola tuâ ostendit. ipse igitur exhibes negociū tibi, qui

Elicis] elicere est blanditiis ad se trahere, & educere: inde elices sulci aquarum, Columella scribente: per quos aqua collecta educitur è liris. *Per partes*] per species. *Quasi digesta*] in ordinem posita: verbi causa orationes per se, sic poemata: ac deinceps. *(tam) tuam. Gratias ago*) quod tuo vsui satisfaciatur. *Assiduitate*) nimio attritu. *Turbem*) confundam. *Singula*) vnum aliquod. *Pluribus*)

elicis & inuitas, ut quamplurima communicare tecum velim. faciam, per partes tamen, & quasi digesta, ne istam ipsam memoriam, cui gratias ago, assiduitate & copia turbem, oneratamque & quasi oppressam cogam pluribus singula, posterioribus priora dimittere.

propter plura: & ne confundā te lectione multarum. *Dimittere priora post*) ut omittas priora, & confundas ordinem dum festinas ad posteriora. *Priora*] prius scripta.

C. PLINIVS RVFONI SVO S. 18

*S*ignificas) Rufoni reprehendenti Virginium excusat, quod iussisset sepulcro inscribi factum illud suum memorabile, & Frontinum laudanti quod prohibuisset conditorium sibi construendum utrosque laudat tanquam diuerso itinere ad immortalitatem tendentes. *In quadam epistola*] lib. vj. ad Albinum. *Frontinum*) Iulium Frontinum fecisse. *Quem*) Virginium. *Mirari*) corripis. apud Græco scriptores casibus distinguitur miror. nam *θαυμάζω* genitio iunctum reprehendo significat, accusatiuo verò laudo. apud Latinos ex præcedentibus & sequentibus discernitur. *Atque ita*) miratus sum. *Seferantur*) conquirunt, admittunt. *Supremis titulis*) epithiis. *Prædicando*) se extollendo. sensus est, neminem cognosco, qui esset tam verecundus in laudando se, & qui mereretur tantam gloriam rebus præclare gestis, quam Virginium. *Dilectus*) nam tutor Secundo

*S*ignificas legisse te in quadam epistola mea, iussisse Virginium Rufum inscribi sepulcro suo, Hic situs est Rufus, pulso qui Vindice quondam Imperium asseruit, non sibi, sed patriæ. Reprehendis, quod iusserit, addis etiam, melius, rectiusque Frontinum, quod veterit omnino monumentum sibi fieri: meque ad extremum, quid de utroque sentiam, consulis. utrumque dilexi. miratus sum magis quem tu reprehendis, mirarisque, atque ita miratus ut non putarem satis unquam laudari posse, cuius nunc mihi subeunda defensio est. Omnes ego, qui magnum aliquod memorandumque fecerunt, non modo venia, verum etiam laude dignissimos iudico, si immortalitatem, quam meruere, sectantur: victurique nominis famam supremis etiā titulis prorogare nituntur. Nec facile quenquam, nisi Virginium inuenio, cuius tanta in prædicando verecundia, quanta gloria ex facto. ipse sū testis familiariter ab eo dilectus probatusque, semel

relictus affectum parentis ei præstitit: candidatum suffragio ornauit, ad omnes illius honores ex secessibus accurrat, sacerdotio dignum nominauit

Proiectum) elatum. *Clunium*) M. Cluuius Rufus, quem frequenter Tacitus in historiis citat, Heluidij Prisci pater, diues, eloquentia clarus, nulli vnquam sub Nerone periculum faciens, per quem idem princeps pronunciauit se cantaturum Nioben tragœdiam: historiam scripsit suorum temporum, vit facundus, sed pacis artibus aptus, bellis inexpertus. de quo lib. xvij. Tacitus, Laudatus per edictum Cluuius Rufus. & ibidem, Digressum à Lugduno Vitellium M. Cluuius Rufus assequitur omissa Hispania, cui post interitum Neronis præerat: letitiam & gratulationem vultu ferens, animo anxius, & petitem se criminationibus gnarus: eum Hilarius Casaris libertus detulerat tanquam audico Vitellij & Othonis principatu propriam ipse potentiam & possessionem Hispaniarum tentasset: eoque diplomatibus nullum principem prescripserat, interpretabantur quædam ex orationibus eius contumeliosa in Vitellium, & pro seipso popularia. auctoritas Cluuij præualuit, vt puniri vltro liberum suum Vitellius iuberet. Cluuius comitarii principis adiectus, non adempta Hispania quam absens rexerat. *Quæ fides historia debeat*) historię finis est veritas, cum sit rei gestæ descriptio. vnum enim secundum Lucianum, & proprium historię, & illi sacrificandum, vt vera omnia dicantur: igitur mihi historicus sit intrepidus, incorruptus, liber loquendi libertate, & veritatis amicus, vt comicus dicit, ficus ficus, scapham scapham, nominaturus, sed talem scriptorem, autoribus Iosepho & Plutarcho, difficile est reperire. *Alter ac velles*) contra tuam sententiam. *Illum*) Virginiū respondisse, alia lectio ad idem. *Ad hoc ille*) tu ne ignoras Cluui.

omnino me audiente proiectum, vt de rebus suis hoc vnū referret, ita secū aliquando Cluuiū locutum, Scis Virgini quæ historiæ fides debeat: proinde siquid in historijs meis legis aliter ac velles, rogo ignoscas. Ad hoc sic illū, Cluui, ne tu ignoras, ideo me fecisse, quod feci, vt esset liberū vobis scribere, quæ libuisset? Agedū hunc ipsum Frontinū in hoc ipso in quo tibi parcior videtur & presior, cōparemus. Vt uult extrui monumentū: sed quibus verbis: Impensa monumenti superuacua est, memoria nostri durabit, si vitā meruimus. An restrictius arbitraris per orbem terrarum legēdum, dare duraturā memoriā suā, quā vnō in loco duobus versiculis signare quod feceris? Quāquam non habeo propositum, illū reprehendendi, sed hūc tuēdi, cuiusq; potest apud te iustior esse defensio, quā ex collatione eius quem prætulisti. Meo quidē iudicio neuter culpandus, quorum vterque ad gloriam pari cupiditate, diuerso itinere cōtendit: alter, dum expetit debitos titulos: alter, dum mauult videri contempsisse. Vale.

Quod feci) imperiam asseruisse patriæ. *Vobis*) historicis. *Quæ*) vera. *Agedū*) hortatur Rufonem vt cōparationem Virginij & Frontini consideret. *Parcior*] quod vetuerit impensam sepulcri tanquam superfluam. *Presior*] humilior, breuior. *Impensa monumenti superuacua est*] M. T. Tusculanorum primo multis comprobatur impensam sepulturæ superfluam: quantum autem consuetudini famæque dandum, vt id curent viuui: sed ita vt intelligant nihil ad mortuos pertinere. *Vitā*] immortalitatem rebus præclare gestis. *Restrictius*] breuius, esse dictum Frontini. *Per orbem terrarum*] omnibus dū inquit Frontinus memoria nostri durabit. *Vno in loco*] in villa. Alsensij, duobus versiculis. præscripto disticho. *Illum*] Frontinum. *Cuius*) Virginiij. *Quam ex collatione*] sine cōparatione. *Diuerso itinere*] Virginius recto, dum factum

carminibus signat, Frontinus ductu Figurato, dum modestiam prætendit: & tamen monstrat se victurum. *Alter*) Virginius. *Alter*) Frontinus. *Contempsisse*) extat

apud Lucianum Diogenis dictum, qui interrogatus quomodo quispiam gloriam adipisceretur: si gloriam, inquit, spreuerit.

C. PLINIUS VENATORI SVO S.

19

Va) Gratam fuisse Venatoris epistolā testatur, quod de scriptis suis loqueretur: demum significat quid ruri agat. *Cum absis*) à nobis. legimus in multis exemplaribus, tum maximè. *Graciles*) steriles. *Quam expectaueram*) præter spem. *Est*) verè dici potest. *Decerpere*) demere. *Torculum*) apud autores plurifariam dicitur. nam Plin. senior xvij. vnum sufficit torculum. Item Columel. xvij. Priusquā vinacea torculis exprimantur. Sed idē lib. j. torcularia scripsit, vt Vitruuius. vj. torcular proximum sit culinæ. at Cato, inquit, Torcularium si ædificare voles. & alibi, in torcularium, quæ opus sunt. Columel. verò xij. torculariis pro ipsis torculi operatoribus vititur. Marcellus ait torculum, quod vsu torcular, dico, verum Cato torculum funem intortum appellat. *Obrepere*) lento passu ire, repere, propriè dicitur de animalibus, quæ ventre

Va verò epistola tanto mihi inuicundior fuit, quanto longior erat, præsertim cū de libellis meis tota loqueretur: quos tibi voluptati esse non miror, cū omnia nostra, perinde ac nos ames. Ipse quum maximè vindemias graces quidē, vberiores tamē quā expectauerā, colligo, si colligere est nonnunquam decerpere vnam, torculum inuisere, gustare de lacu mustum, obrepere urbanis qui nunc rusticis præsent, meque notarijs & lectoribus reliquerunt. Vale.

gradiūtur, à quo reptilia. *Urbanis*) ad urbanos ministros, qui tempore vindemiæ curabāt rustica, & secundum reliquerant solum notariis & lectoribus. Pomponius de verb. sig. Urbana familia & rustica, nō loco, sed genere distinguitur: potest enim aliquis dispensator non esse urbanorum seruorum numero: veluti is qui rerum rusticarum rationes dispensat. & contra. *Notariis*) qui breuibus notis excipiebant quæ dictabantur. *Lectoribus*) Zozimo & Encolpo.

C. PLINIUS SABINIANO SVO S. 20

Libertus) Tentat per epistolam reducere in gratiam Sabiniani libertum, eius, quæ quidem fatetur peccasse, sed delicti sui poenitentiam multis signis ostendisse. Sabinianum puto fuisse Brixientem. *Succensere*) irasci. *Merito*] ratione.

Libertus tuus, cui succensere te dixerat, venit ad me, aduolutusq; pedibus meis tanquā tuis hasit: flevit multum, multūq; rogauit, multū etiā tacuit: in summa, fecit mihi fidē poenitentia. verè credo emendatū, quia deliquisse sentit. Irasceris, scio, & irasceris meritò, id quoq; scio: sed tunc præcipua mansuetudinis laus

Cum ira causa] cum quis habet iustissimas irascendi causas. *Exorari*] vinci, demulceri: ut hoc a te impetrem. *Meruerit*] peccauerit. *Exoratus*] sententia pacatus. *Facies*] irascens. *Adolescentia*] deprecatur ab ætate, sic Euripides in Hecetibus. *Remitte indulgentia tua*] sis indulgens etiam plus solito. *Ne torseris*] ne afficias te molestia, dum perturbaris ira. *Lenis*] ingenio quieto. *Cogere*] rationibus & impellere ad veniam. *Eius*] liberti tui. *Distincte*] intensè, asperè. *Hoc illi*] intermina-

cum ira causa iustissima est. Amasti hominem, & spero amabis: interim sufficit ut exorari te sinas. Licebit rursus irasci, si meruerit: quod exoratus excusatus facies. Remitte aliquid adolescentia ipsius, remitte lacrymis, remitte indulgentia tua: ne torseris illum, ne torseris etiam te. torqueris enim quum tam lenis irasceris. Vereor ne videar non rogare, sed cogere, si precibus eius meas iunxero. Iugam tamen tanto plenius & effusius, quanto ipsum acrius seueriusque corripui, distincte minatus nunquam me postea rogaturum. Hoc illi, quem terreri oportebat, tibi non idem. nam fortasse iterum rogabo, iterum impetrabo: sit modò tale, ut rogare me, ut prestare te deceat. Vale.

tus sum. *Tibi non idem*] denuncio. *Tale*] crimen eius conditionis.

C. PLINIVS SEVERO SVO S. 24

M

Agna] Dolet Passieni Pauli ægritudine præter bonos mores doctissimi.

Nam Propertium, quem inter maiores suos connumerabat, elego imitabatur, lyrico Horatium. *quo genus ducit*] nam lib. vii. de eodem dixerat, Scribit elegos, gentilitium hoc illi: est enim muncipus Propertij, atque etiam inter maiores suos Propertium numerat. *In quo*] elego. *Ille*] Propertius est. *Tersum*] emendatum. *Molle*] tenellum, lascivum. *Ideoque*] quia simile est Propertio: ideo optimè scriptum est. Fabius, Elegia quoque Græcos provocamus: cuius mihi tersus atque elegans maximè [videtur] autor Tibullus. Sunt qui Propertium malint: suat tamen

M

Agna me solitudine affecit Passieni Pauli valetudo, & quidem plurimis iustissimisque de causis. Vir est optimus, honestissimus, nostri amatissimus. Præterea in literis veteres emulatur, exprimit reddit, Propertium in primis, à quo genus ducit, vera soboles: eòque simillima illi, in quo ille præcipuus. Si elegos eius in manum sumpseris, leges opus tersum, molle, incundum & planè in Propertij domo scriptum. Nuper ad lyrica deflexit: in quibus ita Horatium, ut in illis illum alterum effingi putes: siquid in studijs cognatio valet,

qui non legant, & planè Propertianum: ideoque optimè scriptum: sed & planè in Propertij domo scriptum: ut illud, ideoque optimè scriptum, sapiat glossèta. *Deflexit*] diuertit à proposito itinere. *Ille*] elegis. *Ille*]

illum alterum] Propertium. hoc dicendi etiam est. *Propinquum*] huius, Horatium modo alibi est usus. *Cognatio*] genus. *Er*] Passieno sanguine coniunctum.

Magna varietas] est in lyricis Passieni, varietas enim plurimum lectorem oblectat. *Mobilitas*] transgrediendi ad alia facilitas. alia lectio habet mollitas: quod conuenit cum præcedentibus. *Amat & qui verissimè*] amet. tam bene exprimit scribendo quod intendit, ut rem ante oculos ponat. Sidonius Apollinaris hunc locum conatus est æmulari libro. v. Colis, inquit, ut qui solertissimè, ædificas, ut qui dispositissimè, venaris, ut qui efficitissimè. *Tanquam singula*] tanquam si vni soli intenderet: ergo singula, id est perfectiora: nam vno tantum studio occupati præstantiores in illo genere sunt. *illum recepi*] illo valetudinem corporis recupe-

ante, me ab ægritudine animi liberaui. *Etiam*] non solum mihi, sed & ipsi Latinitati: an literis ipsius, ut aliqui codices habent. *Eius*] Passieni, quasi literarum cum illo essent interitura.

& huius propinquum: magna varietas, magna mobilitas. Amat, ut qui verissimè: dolet, ut qui impatienssimè: laudat, ut qui benignissimè: ludit, ut qui facetissimè. omnia denique tanquam singula absoluit. Pro hoc ego amico, pro hoc ingenio, non minus æger animo, quam corpore ille. Tandem illum, tandem me recepi. Gratulare mihi, gratulare etiam literis ipsis, quæ ex periculo eius tantum discrimen adierunt, quantum ex salute gloriæ consequentur. Vale.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S. 22

R

Requenter] Nō potest bona conscientia se plerunque cohibere, quin exultet & ostentet. Facit hoc inter dum Tullius non tantum in epistolis, sed in iudiciis: similiter Secundus alibi. hic verò præsertim, vbi gloriatur si quis doctus esse in vrbe dicitur, se statim & Tacitum nominari, tanquam hi summam in literis gloriam teneant. *Iudicium autoritatem*] quæ iudices seruare debent, an potius iudiciū scilicet suum continent, ut auditores attentiores redderent omnes iudices. *Coacti*] vi orationis nostræ ad pronuncian- dum secundum nos. *Consurgerent*] tanquam finito iudicio. M. Tullius in Verre, Quid sedetis? cur non in media oratione consurgitis, atque disceditis iudices? Vel consurgeret honoris gratia, ut accidit Athenis Xenocrati. historia est apud Valerium

R

Requenter agenti mihi euenit, ut Centumviri, cum diu se intra iudicium, autoritatem, grauitatemque tenuissent, omnes repente quasi victi coactique consurgerent, laudarentque. Frequenter è senatu famam, qualem maximè optaueram, retuli: nunquam tamen maiorem cepi voluptatem, quam nuper ex sermone Cornelij Taciti. Narrabat sedisse secum Circesibus proximis equitem Romanum hunc post varios eruditosque sermones

Maxi. lib. ii. cap. de maiestate. *E Senatu*] à Senatoribus à quibus benignè audiebatur. *Optaueram*] antiqua lectio habet captaueram. *Famam constantem*] ut contra Marium & Clasicum. *Sedisse*] in gradibus Circi. *Proximis*] nuper & postremò factis. In pontificio codice ita legitur, narrabat sedisse se in Circesibus proximis cum quodam equite Rom. *Hunc*] equitem Rom.

Requisisse) à Tacito. *Italicus es an provincialis*) provinciales eos accipere debemus, qui in provincia domicilium habent, non eos duntaxat, qui ex provincia oriundi sunt: similiter Italicos, qui in Italia domicilium habent, non solum inde trahentes originem. hæc Vlp. Ista duo similiter Tranquillus in Vespasiano distinxit, cum scribit, Honestissimo quoque Italicorum ac provincialium allecto. *Ex studijs*) ex vario de literis sermone. *Illum*) equitem Ro. dixisse. *Quod nomina*) ordo & sensus, quod nomina nostra redduntur literis quasi propria literarum non hominum, id est, cum nominatur Tacitus & Plinius, statim intelligantur docti & eloquentes. perinde ac si diceret, Tacitus & Plinius sunt nomina indicantia doctrinam, non homines. Lib. vij. ad Tacitum dixerat, Gaudeo quod si quis de studiis sermo, vna nominamur, quod de te loquentibus statim occurro *Hæc*) hominibus. *Alter*) fuit in secunda lectione alter. *Multa*) dixit municipi suo. *Mei laboris*) mei studij. *Demonstravit*) in multis exemplaribus est noscitur. *Anus Attica*) quæ Demosthenem emunctæ & terfæ, id est atticæ, loquentem cognovit ex sermone. inquit (erat enim illius celebre nomen) *ἄτος ἔστι Δημοσθένης*, hic est Demosthenes. at ab anu notatus est Theophrastus tanquam peregrinus, cum tamen is Athenis ætatem ageret, optimè que loqueretur. Huius rei meminit Cicero de Claris oratoribus. & Fabius li-

requisisse, Italicus es, an provincialis? se respondisse, Nosti me, & quidem ex studiis. Ad hoc illum, Tacitus es, an Plinius? Expressere non possum, quàm sit incundum mihi, quod nomina nostra quasi literarum propria, non hominum, literis redduntur: quod uterque nostrum his etiam ex studiis notus, quibus aliter ignotus est. Accidit aliud ante pauculos dies simile. Recumbebat mecum viregregius Fabius Rufinus, super eum municeps ipsius, qui illo die primum in urbem venerat: cui Rufinus demonstrans me, Vides hunc? multa deinde de studiis nostris. Et ille, Plinius est, inquit. Verum fatebor, capio magnum laboris mei fructum. An si Demosthenes iure letatus est, quod illum anus Attica ita demonstravit, οὐτός ἐστι Δημοσθένης, ego celebritate nominis mei gaudere non debeo? Ego verò & gaudeo, & gaudere me dico. Neque enim vereor, ne iactantior videar, cum de me aliorum iudicium, non meum profero: præsertim apud te, qui nec illius invides laudibus, & faues nostris. Vale.

bro octavo. Illa, inquit, anus Atticum Theophrastum hominem alioqui discretissimum annotata vnius affectatione verbi hospitem dixit, nec alio se id reprehendisse respondit, quàm quod nimium atticæ, id est affectatè, loqueretur. Plinius in præfatione, Cernimus etiam aduersus Theophrastum hominem in eloquentia tantum ut nomen diuinum inde meruerit, scripsisse foeminam: & proverbium inde natum, suspendio arborem eligendam. alia tamen hæc ab illa anu. *Profero iudicium alienum*) expono quid sentiant alii, quod sanè minus arrogantis est:

C. PLINIUS SABINIANO SVO S. 23

Bene fecisti) Aggit gratias Sabiniano, quod rogatu suo libertum reduxerat domi, & in amorè: monetq; ut etià nõ rogatus erroribus suorũ placabilè se præster. *Aliquando*) prius. *Animum*) benevolentia. *Talem*) non displicet, tã tractabilè ex fide potifficij exemplaris. *Tantum mihi iribus*) tantæ estimationis apud te sum, & tantum mihi credis.

Bene fecisti, quod libertum aliquando tibi charum, reducentibus epistolis meis in domum, in animum recepisti. Iuuabit hoc te: me certe iuuat: primum, quod te talem video, ut in ira regi possis: deinde, quod tantum mihi tribuis, ut vel auctoritati meæ pareas, vel precibus indulgeas. Igitur & laudo & gratias ago. simul in posterum moneo, ut te erroribus tuorum, & si non fuerit qui deprecetur, placabilem præstes. Vale.

C. PLINIUS MAMILIANO SVO S. 24

Vereris) Scribit non satis conuenire ut Mamilianus conquiretur de negociis castrensibus, & vacet carminibus suis legendis: deinde promittit post absolutas actiones se noua facturum, quæ illi mittat. *Turba*) copia. *perturbatione*. *Lusus*) epigrammata. *Studiorum*) carminum. *Super ista*) præter ista, in cæteris. *Rerum actus*) causarum actiones. *Distringit*) occupat. *Campanarum*) versuum. *Passerulus & columbulis*) epigrammatibus lasciuus & prurientibus. alludit ad Catulli passerem & Stellas columbam, opera sic inscripta, quia vtraque sit aus venerea, & salax. *Dabis pennas*) comparabis famam diuulgando tuis commilitonibus. *Aquilas vestras*) signa vestra in castris, inter quæ præcipuum fuit aquila: prima enim cohors suscipiebat aquilam totius legionis insigne, eam aquilifer portabat. hæc Modestus. In commentariis Cæsar retulit. x. legionè portasse aquilam. Dionysius etiã ducè legionis. Plin. x. lib. inquit, Romanis legionibus aquila

Vereris de turba castrensium negociorum, & tanquam summo ocio perfruare, lusus & ineptias nostras legis, amas, flagittas, meque ad similia condenda non mediocriter incitas. Incipio enim ex hoc genere studiorum non solum oblectationem, verum etiam gloriam petere, post iudicium tuum viri grauisissimi, eruditissimi, ac super ista verissimi. Nunc me rerum actus modicè, sed tamen distringit, quo finito aliquid earundem campanarum in istum benignissimum sinum mittam. Tu passerulis & columbulis nostris inter aquilas vestras dabis pennas, si tamen & sibi & tibi placebunt: si tantum sibi, contentendos cauea, nidove curabis. Vale.

lã C. Marius in secundo cõsultu suo propriè dicauit: erat & antea prima cum quatuor aliis, lepis, Minotauris, equis, apris, quæ singulos ordines anteibat. paucis antè annis portari sola in acie cõperat: reliqua in castris relinquebantur, Marius in totum ea abdicauit. Et notatum non ferè apud legiones vnquam hybernatum esse in castris, vbi aquilarum non esset iugum. Iosephus tamen tradit Vespasiani.

nam circa aquilam habuisse alia signa: & eam omnibus apud Romanos agminibus præesse, quod & vniuersarum auium regnum habeat, & sit validissima. Itaque illam & principatus insigne, omni que victoria putasse. sed in vno exercitu fuisse plures aquilas aperit Cæsar testatur. vbi meminit in acie Pharfalica cepisse aquilas quinquaginta octo. M. Tullius argenteam. innuit: quod melius testatur Plinius,

argens referens militibus signis quam aurum familiaris, quia longius fulgeat. At Dion, in Pompei gestis. Aquila, inquit, aurea in omni exercitu Romanorum electo fertur in hasta longa. Si tantum (sibi) si solum mihi placebunt, & non tibi. *Cavea nōdōve commendos*) apud te. perstat in metaphora, quia iam de aui- bus locutus erat.

C. PLINIVS LVPERCO SVO S. 25

Dixi Genus dicendi in oratore probat græde & elatum, ac nōnunquam attenuatum, qui certo semper quodam itinere procedit, ira ut neque extollatur, neque deprimatur, ut res exigit, non recte dicere opinatur. Nam testimonio Homeri, M. Tullij, Demosthenis, denique Æschini nititur plerunque eleuandam orationem esse. *Recto* quia æquo stylo procedit, nec diuertit ab instituta via. *Sano* in nulla re peccante. *Grande* elato, magnifico, sublimi. *Atornato* apto & qui orationem suam ornate opportunè. *Quod nihil peccat* quod est nimium sanus. *Debet enim orator erigi* M. T. cum multa de oratore subtili & moderato disseruisset, sic de graui concludit, Illu- verè dici posse eloquentem, qui humilia subtiliter, & magna graui- ter, & medio-cria temperatè potest dicere. nam secundum Fabium, admirabilem orationem non sic quomodo prodigia miramur. *Efferuescere* ebullire, excellere, & calore concitari. *Accedere ad præcepta* exponere se periculo, petendo altissimam. *Abrupta* diuisa, depressa, periculosa. *Tutus* sic. *Reptantibus* leuiter incenditibus. *Hu* reptantibus. *Nulla laus* est. *Illis* currentibus. *Ancipitia* pericula. *Qui fune nituntur in summa* qui pedibus per funem in aliu-

Dixi de quodam oratore seculi nostri, recto quidem & sano, sed parum grandi & ornato, ut opinor, apte. Nihil peccat, nisi quod nihil peccat. debet enim orator erigi, attolli, interdum etiam efferuescere, efferrī, ac sæpe accedere ad præcepta. nam plerunque altis & excelsis adiacent abrupta: tutius per plana, sed humilius & depressius iter: frequentior currentibus, quam reptantibus lapsus. sed his non labentibus nulla laus, illis nonnulla laus, etiam si labantur. Nam ut quasdam artes, ita eloquentiam nihil magis, quam ancipitia commendant. Vides qui per funem in summa nituntur, quantos soleant excitare clamores, cum iam iamque casuri videntur. sunt enim maximè mirabilia, quæ maximè insperata, maximè periculosa, utque

tendunt, quos funambulos, siue funere- pos, Græci *χειματῆς* appellant. *Clamores* acclamationes, admonitiones spectantium cum clamore. legitimus Imperatorum aliosque ut magis admirabile spectaculum darent introduxisse in theatrum elephantem decurrentem per funem à summo. *Maximè periculosa* quæ sunt maximè periculosa, *inopinata*. præter spem admiranda: sic enim interpretatur M. T. Fabij, & Suidas: & pariter Cicero Hecatonè Græcū imitat^r sua paradoxa composuit. Demost. interdū his vitur: ut cōtra Philippū, & p Olynthiis, ac in oratione pro corona

Græci magis exprimunt verbo Græco ista magis ostenduntur: tanquam nocet Tullium, qui *περὶ δόξα* non bene fit in libris de finibus admirabilia interpretatus. *Quæ grandis sunt (subiecta discrimini)* nam opus est maximo ingenio ac arte, & ut Fabius inquit, remediis scire ea tractare. *Tunc* in trā tranquillitate *Stridunt funes*) tēpitate quantente sibilant rudentes. Virg. stridorque rudentū. Oratio ista grandis est & excelsa, qualis illa ex libro. viij. immitte rudentes: pāde vela: ac si quando alias toto ingenio vehere. Talē oratorem commendat Fabius. At ille, inquit, qui fax deuoluat, & pontem indignetur, & ripam sibi faciat, multus, & torrens orator, iudicem vel nitentem contra feret, cogētque ire quā rapit: luc defūctos excitabit: apud hūc & patria ipsa exclamabit, amplificationibus extoller orationem, & in superlatiōnem quoque eriget: quæ carybdis tam vorax? & oceanus medius fidius ipse. nota sunt enim iam studiosis hæc lumina: hic deos ipsos in congressum prope suum sermonemque deducit. *Curuatur* legitur, ad idem turbatur. *Tunc ille clarus* cum rectam tenet in periculo gubernationem, & portum illæsus subit. Hanc sententiam Lucianus in Foxari usurpauit. *Dys maris*) Castori & Polluci, qui præerant nauigantibus. de quibus in Odis Horatius: postumus etiam Neptunum & ceteros respicere. *Cui hæc*) scripsi. *Tumida* nimium elata. sublimia autem per se laudabilia sunt: sed in his iudicio acri opus est, & discernenda sunt materię modo. quod enim alibi magnificum, tumidum alibi: & quæ humilia circa res magnas, alia circa minora videntur. Ut autem in oratione nitida notabile est humiliter verbum velut macula: ita in ser-

Græci magis exprimunt *περὶ δόξα*, quæ grandi sunt subiecta discrimini. ideo nequaquam par gubernatoris est virtus, cum placido & cū turbato mari vehitur: tunc admirante nullo illaudatus, inglorius subit portum: at cum stridunt funes, curuatur arbor, gubernacula gemunt, tunc ille clarus & dys maris proximus. Cur hæc? quia visus es mihi in scriptis meis annotasse quedam, ut tumida, quæ ego sublimia: aut improba, quæ ego audentia: aut nimia, quæ ego plena arbitrabar. Plurimum autē refert reprehendenda annotes, an insignia. *Omnis enim aduertit, quod eminent, & extat, sed acri intentione diiudicandum est, immodicum sit an grande, altum an enorme. atque ut Homerum potissimum attingam, quem tandem alterutram in partem potest fugere* *Βεῖχε δὲ Ὀρπεῖα χερῶν, ἀμφὶ δὲ ἐσθλὴ πύξυε μέγας ὤρωος. Et totum illud. ὡς δὲ ὅτε χεῖματῆρος ποταμοὶ κατ' ὄρεσσι φέροντες, ἐς μισογάχικον ἀμπελάλῃον ὀμβεῖμον ὑδῶν. Sed opus est examinare & libra, incredibilia sint hæc, & immania, an*

mone tenui sublime nitidumque discordat, sitque corruptum, quia in plano tumet. *Improba* nimia audacia, insolentia. *Audentia* animosa, magni spiritus, grandia. *Nimia* immodica redundantia. *Insignia* præclara. *Grande & altum* laudi sunt. *Immodicum & enorme* vitio. *Potissimum attingam* imprimis adducam. *Tantumdem*) pariter. sunt qui legant, tandem, quod magis probō. *Alterutram in partem*) ut interdum grandis, modò pressus appareat. *Βεῖχε δὲ ὄρε*) id est sonuit lata terra: circum perit reboauit magnum cælū. ex vigesimo primo Iliados: vbi dii inter se contententes introducuntur, quorum tumultu secuta sunt prædicta. Hoc exemplum pertinet ad grandem orationem, sequens verò ad altam. nam est aliqua differentia. *Et totum illud*) Homeri, ex libro quarto Iliados, ὡς δὲ ὅτε χεῖματῆρος ποταμοὶ κατ' ὄρεσσι yyy. iij.

Superioribus) illo excelsu. *Audacia*] sublimitate. *τίποτε ἔγω μὲν τῷ πύθωνι θερασμοδῶν καὶ πολλῶν ῥέοντι καθ' ὑμῶν. ex eadem nota, ὅταν ἢ ἐκ πλεονεξίας καὶ πονηρίας τις, ὡς περ εἶδ' ἰχθύσην ἠερώτη πρὸς Φασις καὶ μικρὸν πῆλυσμα ἀπαντα ἀνεχώρησε καὶ διέλυσε. Simile his, ἀπερχοισι μῦθος ἀπασσι τοῖς ἐν τῇ πόλει δικαίοις γνώσει τριῶν δικαστηρίων. Et ibidem, οὐ τ' εἰς ταῦτα ἔλεον πρὸς δῶκα ἀριστοῖτον, μᾶλλον ἢ ἀνήρηκας ὄλωσ μη δὴ πρὸς ἐς αὐτὸς ἐάλωκας λιμῶνας, καὶ προσβολῶν ἐνέσπῃσας, πρὸς τούτοις ἐρμίζου. Et dixerat, δέδονκα μὴ δόξῃτε ποσι πᾶσι βουλόμην εἶναι πονηρὸν τ' ἐν τῇ πόλει πηδῶν ἔβην, ἀδενίς μὲν γάρ ἐστι πᾶς ὁ πονηρὸς καθ' ἑαυτὸν. Et deinceps, τούτῳ δ' ἐδένα ὄρω τ' ὅππων τούτων βάσιμον ἐντα, ἀλλὰ πάντα ἀποκρημένα, φάραγγας, βάραθρα. Nec satis, ἐδὲ γδ τοῖς πρὸς γόνις ὑπολαμβάνω τὰ δικαστήρια τῶν οἰοδομησῶν, ἵνα τοῖς τριῶν ἐν αὐτοῖς μοχθήητε, ἀλλὰ τῶν αὐτῶν, ἵν' ἀνείρηγῃτε, καὶ κολαζῆτε, καὶ μηδεὶς ζοιλοῖ, μηδὲ ὀπίστημείη κακίας ἰδῆσθαι, εἰ δὲ καὶ πηλός ἐστι πονηρίας καὶ παλιγκάπηλος, καὶ μετὰ βολαίς. Et mille talia, ut praeteream quae ab AEschine τῶν μάλιστα, non ῥήματα, vocantur.*

superioribus, sed audacia paria, τίποτε ἔγω μὲν τῷ πύθωνι θερασμοδῶν, καὶ πολλῶν ῥέοντι καθ' ὑμῶν. ex eadem nota, ὅταν ἢ ἐκ πλεονεξίας καὶ πονηρίας τις, ὡς περ εἶδ' ἰχθύσην ἠερώτη πρὸς Φασις καὶ μικρὸν πῆλυσμα ἀπαντα ἀνεχώρησε καὶ διέλυσε. Simile his, ἀπερχοισι μῦθος ἀπασσι τοῖς ἐν τῇ πόλει δικαίοις γνώσει τριῶν δικαστηρίων. Et ibidem, οὐ τ' εἰς ταῦτα ἔλεον πρὸς δῶκα ἀριστοῖτον, μᾶλλον ἢ ἀνήρηκας ὄλωσ μη δὴ πρὸς ἐς αὐτὸς ἐάλωκας λιμῶνας, καὶ προσβολῶν ἐνέσπῃσας, πρὸς τούτοις ἐρμίζου. Et dixerat, δέδονκα μὴ δόξῃτε ποσι πᾶσι βουλόμην εἶναι πονηρὸν τ' ἐν τῇ πόλει πηδῶν ἔβην, ἀδενίς μὲν γάρ ἐστι πᾶς ὁ πονηρὸς καθ' ἑαυτὸν. Et deinceps, τούτῳ δ' ἐδένα ὄρω τ' ὅππων τούτων βάσιμον ἐντα, ἀλλὰ πάντα ἀποκρημένα, φάραγγας, βάραθρα. Nec satis, ἐδὲ γδ τοῖς πρὸς γόνις ὑπολαμβάνω τὰ δικαστήρια τῶν οἰοδομησῶν, ἵνα τοῖς τριῶν ἐν αὐτοῖς μοχθήητε, ἀλλὰ τῶν αὐτῶν, ἵν' ἀνείρηγῃτε, καὶ κολαζῆτε, καὶ μηδεὶς ζοιλοῖ, μηδὲ ὀπίστημείη κακίας ἰδῆσθαι, εἰ δὲ καὶ πηλός ἐστι πονηρίας καὶ παλιγκάπηλος, καὶ μετὰ βολαίς. Et mille talia, ut praeteream quae ab AEschine τῶν μάλιστα, non ῥήματα, vocantur.

hac nobis construxisse, vt tales in ipsis germinarent, sed contra t' arcerentur, & puniretis, & nemo amularetur, neque concupisceret vitium. Adhuc in eadem oratione. εἰ δὲ γρηγοῖς ὅτι ἔσῃ) si verò iustior est sceleris, & maximus institor & mercator. Mille) infinita apud eundem, τῶν μάλιστα non ῥήματα, monstra non verba. Aeschines contra Ctesiphontem & Demosthenem, οὐ μίμηθε ἀπὸ τῶν μὲν καὶ ἀπίθων ῥήματα ἀ πῶποτε ὑμεῖς ἀς σθδῖρα ἐκαρπρῆτε ἀ κρημῶν, ὅτε ἐφιστε παρελθῶν, ἀμπελοουργοῖσι πνεῖ πῶν πῶν, ἀλὰ τετομῆ κασι πνεῖς τὰ κλημάτα τῷ δῆμου, ὑποπέτῃ μνητῶν τὰ νῦσθ. ἢ ἢ πρὸς γμάτων, φρομοσεσούμμεθα ὅτι τὰ γενί. πνεῖς πρὸς τῶν ὡσπερ τοῖς βελώνας διαπέρισσι. ταῦτα δὴ, πῆ ἐστιν ὡ κίναδος ῥήματα ἢ τῶν μάλιστα, id est nū meministi eius leuiū & absurdorū verborū, quae fortē vos tanquam ferrea sustinulistis audientes, quando dixit accedens, vinitant quidam ciuitatem, amputauerunt quidam palmites populi, succissi sunt nerui rerum, propellimur

reliquis exultauit audacius : attamen in hoc ipso diligenter examinante verborum omnium pondera reprehendit Aeschines quaedam & exagitat, illudensque dira, odiosa, intolerabilia esse dicit. quinetiam quærit ab ipso, cum quidem eum belluam appellat, vtrum illa verba, an portenta sint.

in contrarium incidi] mihi contradixi. *Hæc verba magnifica. Ista)* Aeschine, in alia lectione est, huc quoque ob dicta culpari. *Hunc]* Demosthenem. *Ista]* verba grandia, quæ Aeschines monstra appellabat. *Major]* grandior dicendi genere Demosthenes, in quo verborum & rerum vis ducet. *Ipsa reprehendente)* Aeschine. is enim minus strictus, in quo plus carnis, minus laetorum. *Ob hæc]* ob grandia & excelsa, quæ ab Aeschine reprehenduntur. *Alijs]* scriptis. *Vñ]* impetus animi, morus, acrimonia. *Hñ]* prædictis & similibus. *Eluces]* eminet cum lumine. *Hñ]* elatis & grandibus. *Carpebat]* tanquam immodica notabat : nam ad priora in Demosthene multa alia damnavit, vt illa. ἔπερ ὅταν ὡ κίναδος ὡ πρὸς τῶν ἐξελθῶν Σέργιον μύρον, καὶ ἀρεσιον, καὶ Εργισκον, καὶ Μυρίσκον, καὶ Γάνυον, καὶ Γανίδα, καὶ ἄν ὅτι τὰ ὀνόματα ἢ δὲ μὲν πρὸς τῶν. hic est, ὁ Atheniensis, primus excogitans Sergium murum, & Doriscum, & Ergiscam, & Myriscam, & Ganum, & Ganida loca, quorum nomina ne quidem nouerat prius. *Abstinnit]* sunt ista in oratione Aeschinis contra Ctesiphontem, quæ Secundus tanquam elata proponit. *ἢ γδ, &c.]* oportet enim ὁ viri Atheniensis, idem dicere oratore & legem : - cum verò aliam quidem vocem emittit lex, aliam verò orator legis iuri opus est dare suffragium, non di-

& confidentes in concione repellite eum ab iniquis orationibus, & mutationes eius verborum obseruare, in quibus sanè illud fuit, eis πὺς τὸ παρανήμιον λόγους. q̄ iam

Prestitus id est, mediocrius, σὺ δ' ἰσχυροτέρως & c.) Tu verò vulnerarius, & magis tibi cura est quotidianarum orationum quàm salutis ciuitatis. οὐκ ἀποπεμψήσθαι & c.) num reicitis hominem tanquam communem Græcorum calamitatem, aut compræhendentes tanquam latronem reum sub prætextu pro rep. nauigantem punietis & alia quæ ibidem explicantur, qualia sunt ἰσχυρὰ λαπῶν δὲ καλλινοῦ καὶ πλείους ἀπαμύχνης ἑσπῶς τὸ ἀρίστου, παρ' οὗ οἰκίσεις μόνον πῖπτοι τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ ἰσχυροῦς τῆς Φιλίππου, deferens autem & illos & pluribus circumactus motibus Euripi, apud quæ habitat in mediū decidit Thebanorum inimicitia & Philippi. *Isdem notis*] quibus priora. tanquàm nimium turgida. *Confodias*] taxes, al. uult ad morem antiquum quo uerū improbat scripta notabantur, & asterisco quæ indigebant lumine. *In illa ipsa*] grandia. *Illud*]

dixerat. *illa*] quæ in eadem sunt oratione. *Commodius*] concinnius, aptius: magis probò, custoditius, id est, prudentius quàm iam illa commodius.

prestitusque? σὺ δ' ἔλας ποιεῖς, καὶ μάλλον σοι μέλει τῶ ἀνθ' ἀνθ' μέρον λόγων, ἢ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως. *Altius illa*, σὺ δὲ δοπιπέμψθαι τὸν ἀνθρώπου ὡς κωνῶ τῶ ἔλλωων συμφορῶν, ἢ συλλαβόντες ὡς λησῶ τῶ παραγμάτων δια τὸ πολιτίας πλέοντα τιμωρήσασθαι, & alia. *Expecto quadam ex hac epistola, ut gubernacula gemūt, & dijs maris proximus, isdē notis, quibus ea de quibus scribo, cōfodias. Intelligo enim me dum ueniā prioribus peto, in illa ipsa qua annotaueras, incidisse. Sed confodias licet, dum modo iā nunc destines diē, quo & de illis & de his corā exigere possimus. Aut enim tu me timidum, aut ego te temerarium faciam. Vale.*

quæ non sunt in hac epistola, sed fuerant in alijs Secūdi scriptis. *Timidum*] immodicū, enormē. melius tamē vt legamus timidū. i. depressum non elatum. nā deterrebis me ab hac audacia extollendæ orationis. *Factam*] probabo. *Temerarium*] temerè mea scripta reprehendisse.

C. PLINIUS PATERNO SVO S. 26

Vanta] Hi storiis reuerentiam haberi exemplo monstrat. nam quum liber recitaretur de sceleribus cuiusdam, obseruauerunt eius amici vt reliqua pars à recitatione supprimeretur. Sextilius Lateranus, ad quem nunc scribit Secundus, consulum gessit cum Vero Antonino, autor Capitolinus. alij tamen non Laterano sed Paterno. de quo in præcedentibus, scriptam epistolam credunt. *Quanta potestas*] nescire enim

Vanta potestas, quanta dignitas, quanta maiestas, quantum deniq; numen sit historia, cum frequenter alias, tum proximè sensi. Recitauerat quidā uerissimū librū, partemq; eius in alium diē reseruauerat. ecce amici cuiusdā orantes obsecrantēsq; ne reliqua recitaret. Tātus audiēdi q̄ fecerint

quid antea quàm natus sis fuerit, referente M. Tul. est semper puerum eff. hoc illud est præcipua in cognitione rerum salubre ac frugiferum omnis æ

exempli documenta in illustri posita monumento intueri. vnde tibi tuæque reip. quod imitere capias. vnde sædum inceptu & exitu sædum vites. nam pulchrū est aliorum erratis in melius instituere vitam nostram, & non quid alij egerint querere, sed quod optimè actum sit, nobis proponere ad imitandum: seniorum consilia, quos longa ætas prudentiores fecit, laudantur à iunioribus: at hos antecellit historia, quanto plura exem-

pla rerum complectitur diuturnitas temporis, quàm hominis ætas, & quæ latius apud Diodorum in commendationem historiarum traduntur. *Mæstas*] honor, amplitudo, quæ maioribus infans etiam sine magistratu. *Numen des*] nutus, potestasque. *Eiusdem recitantis*] nam hi amici in libro illo notabantur. Legitur etiam cuiusdam sc. viri, cuius scelera in ea historia narrabantur.

Pudor] inest hominibus, id est, erubescunt homines audire, quæ non venturur facere. *Ille*] autor historiarum. *Quod rogabatur*] ne reliquum recitaret. *Sinebat fides*] hoc iure concessit, fide amicorum id exigentium. *Factum*] res notabilis. *Manet*] scitur. *Tanto magis*] quia suppressa est reliqua pars à recitatione, nam uentura audius conquiruntur. *Sed non statim*] quia continere intendebat illum scriptor apud se per aliquod tempus. *Differuntur*] longius protrahuntur.

pudor, quibus nullus faciendi quæ audire erubescunt. Et ille quidem prestitit quod rogabatur: sinebat fides. liber tamen, ut factum ipsum manet, manebitq; legeturque semper tanto magis, quia non statim. Incitantur enim homines ad cognoscenda quæ differuntur. Vale.

C. PLINIUS ROMANO SVO S. 27

*P*ost] Tribus epistolis, quas à Virginio Romano pariter acceperat, responderet, sed negat alias luculenter scriptas sibi relatas, rogatque vt primū mittat. *Desideratas*] à me expectatas. *Plotinam*] Traiani

*P*ost] *ost*] Tribus epistolis, quas à Virginio Romano pariter acceperat, responderet, sed negat alias luculenter scriptas sibi relatas, rogatque vt primū mittat. *Desideratas*] à me expectatas. *Plotinam*] Traiani

vxorem, quæ cum primū ad Palatium accessit, è gradibus ad populum conuersa, Talis inquit, huc ingredior, qualis exire volo. & per omnem principatum sic se gessit, vt omni culpa careret. Traiano defuncto, Adrianus creatus est princeps: quanquam Traianus consobrinx suæ filium uiuens uoluisset adoptare, sed operam dante Plotina, quam Adrianus excellentissimè coluit, & ornauit: per nouem enim funeris dies atratus incessit, &

in honorem eius templum erexit, & Basilicam apud Nemausum opere admirabili, ac hymnos in eam fecit. Hæc sumpta ex Dione, Spartiano, Eutropio, præterea in memorijs Brixianorum legimus sacerdotes diuæ Plotinæ constitutos fuisse. Fuit & alia Plotina vxor Aulici Cæsariani raræ fidei, atque singularis pudicitia: femina: quæ maritum exulem secuta est, & reditum precibus impetrauit.

Sanctissimam] in Panegyrico, ubi de moribus illius plura differit, Tibi, inquit, vxor in decus & gloriam cedit. Quid enim illa sanctius? quid antiquius? nonne si Pontifici Max. Max. delibenda sit coniux, aut hanc, aut similem (ubi est autem similis) elegerit? *Perferentur*] reddam illi. *Artemisium*] in super. Artemisium ciuitas Oenotriorum in mediterraneo. Philistus, referente Stephano, eandem Arthemitem vocat. est etiam Euboicæ ciuitas. *Pupillum*] antiqui pupum dicebant, unde pupillus dicitur. is est secundum Pompeium, qui impubes desit esse in patris potestate, vel morte, vel emancipatione. Legitur etiam Pompeium Artemisium. *Communis mihi*] nam & ipse in Tuscis graciles colligo paulo enim ante dixerat, ipse vindemias graciles quidem, vberiores tamen quàm expectaueram colligo. *Dictare*] dicere quæ alius excipiat. *Representes*] laudes, immortalem facias. libro enim vj. testatur Romanum modum excessisse nimia benignitate laudando suum nomen. si lgeris, nos tibi representantes. interpretaberis de me scribendo maxime tecum esse videar. *Pt te*) ut est æquum te cognoscere mea scripta. *Ad alium*) in laudem alterius. *Fugisuum rei familiaris*) fugere à rebus tuis familiaribus, & relinquere curam domesticam. Fugitiuus propriè est, qui extra domini domum fuga causa, quo se à domino celaret, mansit. Hæc Ofsilius Vlpiano memorante. Item relatum est apud Iulianum, fugitiuum ferè ab affectu animi intelligendum esse, non utique à fuga. *Compedes*) vincula, obligationem veniendi. compedes ab impedimento

sanctissimam scemiam, litera tua perferantur. perferentur: eadem commendas Popilium Artemisium, statim præstiti quod petebat. Indicas etiam modicas te vindemias colligisse, communis hæc mihi tecum, quanquam in diuersissima parte terrarum, querela est. Altera epistola nuncias multa te nunc dictare, nunc scribere, quibus nos tibi representantes. Grattias ago, agerem magis, si me illa ipsa, quæ scribis, aut dictas, legere voluisses. & erat æquum ut te mea, ita me tua scripta cognoscere, etiamsi ad alium quàm ad me pertinerent. Polliceris in fine, quum certius de vita nostra ordinatione aliquid audieris, futurum te fugitiuum rei familiaris, statimque ad nos euolaturum, quiam tibi compedes nectimus, quas perfringere nullo modo possis. Tertia epistola continebat, esse tibi redditam orationem pro Clario, eamque visam vberiore quàm dicente me, audiente te fuerit. Est vberior multa enim postea inserui. Adjicis, alias te literas curiosius scriptas misisse: an acceperim quæris: non accepi, & accipere gestio. Proinde primaquaq, occasione mitte, appositis quidem vsuris, quas ego (non parcius possum) centesimas computabo. Vale.

dictas autumat Marcellus. *Clario*) a libi non meminit huius orationis, neque etiam huius nominis, sicut neque Clarij, quod in quibusdam exemplaribus scriptum reperi. *Inserui*] addidi. Hinc apparet non eadem publicari quæ dicantur. *Gestio*) motu corporis desiderium ostendendo. *Appositis quidem vsuris*) addendo illis alijs epistolis, quas non recepi alias epistolas pro vsuris. *Non possum parcius*) non possum à te petere ad præsens minores vsuras: ut beses, semisses, quincunces, trientes, quæ sanè erant minores centesima vsura. *Centesimas computabo*] pro maxima vsurarum. perficit in proprietate ver-

bitudine computabo, quoniam de vsuris agit. Centesimas autem vsuras antiqui maximas & legitimas dixerunt: dicta idè centesima quòd singulo mense centesimum nummum redderent, & singulo anno duodenos. Cicero libro quinto ad Atticum post frequentem mentionem vicefimarum: Nam aut inquit, bono nomine contentus erat, aut non bono quaternas centesimas sperabat. & mox, præsertim cum Senatusconsultum modò factum sit, ut postquam tu es profectus in creditorum causa, ut centesimæ perpetuo senore ducerentur, unde idem Cicero Verri obiecit, quòd præter legem duabus centesimis senoratus esset. Iuriconsulti sapius huius centesimæ meminere, sed in primis Paulus tanquam ostend-

dere vellet quid esset. L. lecta. dirgestis si cert. petatur, inquit, Tunc eo amplius quo post solutam pœnæ nomine in dies triginta, inque denarios centenos denarios singulos stipularus est, quoniam singulis mensibus vsuræ soluerentur. Sed non solum dicebant antiqui centesimas vsuras, verùm & centesimum quæstum. Nam Plinius libro xvij. cap. quinto, Rogatus, scribit, Cato quis esset centesimus quæstus: Respondit, Si benè pascas: tanquam ex prato vel pascuo maximus fructus colligatur, quòd impendio minimo constat. Huius centesimæ cum prius ad mortui essemus ex scriptis viri doctissimi, postea Bartholomæus Raimundus, qui l'adectas in veterè lectionè restituit, & in eas nouas annotationes parat, nos in maiorem eius cognitionè induxit.

C. PLINIVS RVSTICO SVO S. 28

V

T satius] Excusat sua scripta quòd non sint exactissima, tamen quia sunt plura & diuersi generis, toleranda. *Rusticus*] filius Antistij Rustici. Mar. meminit periisse in Cappadocia. *Vnum*] opus. *Insigniter*] egregiè, excellenter, admirandè. *Plura mediocriter*] satius est facere. *Non possis*] facere. *Varijs generibus*] nam scripsit tragœdiam, hendecasyllabos, elegos, hexametros, epistolas, orationes. *Hoc*] vnum aliquid meum. *Ita singulis*] ita dabis veniam singulis generibus meorum scriptorum. *Non tanquam singulis*] sunt enim plura, & idèo maiori venia digna, si vnum quodque non sit perfectissimum. *An excusatio est ceteris artibus in numero*] an excusabimus ceteros opifices, si non sint exactissimi circa vnumquodque artificium, quia intenti pluribus artibus non possunt omnia perfectè complecti. *In numero*) in multarum artium professione. *Literis*] doctis scriptoribus. *Lex*] conditio. *Durior*

V

T satius est, vnum aliquid insigniter facere, quàm plurima mediocriter: ita plurima mediocriter, si non possis vnum aliquid insigniter. quod intuens ego, varrys me studiorum generibus, nulli satis confisus experior. Proinde quum hoc vel illud legis, ita singulis veniã, ut non singulis dabis. An ceteris artibus excusatio in numero, literis durior lex, in quibus difficilior effectus est? quid autè ego de venia quasi ingratus? nam si ea facilitate hæc proxima acceperis, quæ priora, laus potius speranda quàm venia obsecranda est: mihi tamen venia sufficit. Vale.

seuerior, ut non respiciamus quot genera tractauerint, sed tantum vnum quodque per se examinemus. *Effectus*] profectio. *Difficilior*] certè difficilior ceterarum. n. artium inuenti sunt artifices perfectissimi ad summum magisterij sui culmen peruenientes: literarum verò neminem adhuc nouimus, cui aliquid non defuerit. *De &*) tecum disputo. *Facilitate*) benignitate, commendatione. *Priora*] mea scripta accepisti. *Ven. suf.*] satis est mea excusari.

Audas] Ex-
primit Gemi-
nio laudanti
Nonium tan-
quam munificum, quid sit
liberalitas, quæ sanè est,
indigentibus donare, non
falsa liberalitatis simula-
tione diuites captare.
Nonium] liberalem legi
in monumentis Brixiano-
rum. Propinquus] cogna-
tis. Affinibus] affines se-
cundum Modestinum sunt
viri & vxoris cognati, di-
cti ab eo, quod duæ cog-
nationes quæ diuersæ in-
ter se sunt per nuptias co-
pulantur, & altera ad al-
terius cognationis finem
accedit. Potissimum] in
primis, ut f. munusculis
maxima consequantur à
diuitibus. Hos ego] ordo
est. Ego puto hos non
promere sua, sed viscatis
hamatisq; muneribus cor-
ripere aliena, id est, non
esse de suo liberales, sed
tâquã aucupes subdolis
muneribus diuites. Illi queare] appositè in
hunc sensum dixerat Martialis, Munera
quod feniibus viduissq; ingetiamittis, Vis
re munificum Gargiliane vocem. Sordi-
dius nihil est, nihil est te spurcius vno.
Qui pores infidias dona vocare tuas. Sic
avidis fallax indulget piscibus hamus.
Callida sic stultas decipit esca feras. Quid
sit largiri, qd sit donare docebo. Si nescis,
dona Gargiliane mihi simili] prædistis, i.

Audas mihi, & frequenter præ-
sens, & nunc per epistolas Noniũ
tuum, quod sit liberalis in quos-
dam: & ipse laudo, si tamen non
in nos solos. Volo enim eum qui sit verè libe-
ralis tribuere patriæ, propinquis, affinibus, a-
micis, sed amicis dico pauperibus: non ut isti
qui ys potissimum donant qui donare maxime
possunt. Hos ego viscatishamatisq; muneribus,
non sua promere puto, sed aliena corripere. Sũt
ingenio simili, qui quod huic donant, auferunt
illi, famamq; liberalitatis auaritia petunt. Pri-
mum est autem suo esse cõtentum: deinde quos
præcipuè scias indigere, sustentantem fouen-
tẽmque, orbe quodam societatis ambire. Quæ
cuncta si facit iste, vsquequaq; laudandus est: si
vnum aliquod, minus quidem, laudandus ta-
men. Tam rarum est etiam imperfecta libera-
litas exemplar: ea inuasit homines habendi
cupido, ut possideri magis quàm possidere vi-
deantur.

malo. Huic] alieui. Auaritia] immò rapi-
na. Petunt] quarunt. Primum] præcipuum
in homine, abstinere alienis rebus. Orbe]
perfectiõne. Societati] amicitia, & huma-
næ societatis. Iste] tuus amicus Nonius.
V] quecuq;] semper. Si vñ aliq.] facit ex
prædictis. Min qu.] laudãdus est. Tã rarũ]
tam pauci inueniuntur qui sint etiam im-
perfectè liberales, exclamatio aduersus sua
tẽpora. Possid.] à diuitiis regi & detineri.

C. PLINIVS SARDO SVO S. 3.

Dostquam]
Sardi librum
commendat
& gratias ag-
it quod ab
eo laudatus sit. I-
dentidem) frequenter.

Dostquã à te recessi, non minus tecũ
quàm quum apud te fui. Legi e-
nim librum tuũ, identidẽ repetẽs
eam aximẽ (non enim mentiar) q̃

De me) In laudem meam.
Quam non eadem de eo-
dem] Querit aliquis, quo-
modo fieri poterit, ut non
eadem, nec tamen diuersa
de eadem re dixerit. multa
sunt paria & similia, quæ
tamen non sunt eadem. in
de ostenditur scriptoris
ingenium copiosum, qui
de vna & eadem re pluri-
fariam, nec tamen extra
rem differuisset. Ob quæ
gratias agerem) Quod me
laudasset. Incundiora) Propter laudes meas.

de me scripsisti, in quibus quidem percopiosus
fuiſti: quàm multa, quàm varia, quàm non ea-
dem de eodem, nec tamen diuersa, dixisti?
Laudem pariter & gratias agam? neutrum
satis possum: etsi possem, timerem ne arrogans
esset, ob ea laudare, ob quæ gratias agerem
vnum illud addam, omnia mihi tanto lauda-
bilia vifa, quanto incundiora: tanto incun-
diora, quanto laudabilia erant. Vale.

C. PLINIVS TITIANO SVO S. 31

Vid agis? Inter-
rogat Titianũ
quid ageret, se
verò scribit in
ocio nolle longiores epi-
stolas componere. Illud
Nolle scribere longiores
epistolas. Hoc] Legere lon-
gissimas.

Vid agis? quid acturus es? ipse
vitam incundissimam, id est o-
ciosissimam viuo. Quo fit ut scri-
bere longiores epistolas nolim,
velim legere: illud tanquam de-
licatus, hoc tanquã ociosus. Nihil est enim aut
pigrius delicatis, aut curiosius otiosis. Vale.

C. PLINIVS CANINIO SVO S. 32

Necidi) Mira de
Hipponesi del-
phino narrat,
qui tantũ pue-
ro affueuerat, ut natantem
subiret, & inspectantibus
multis per mare ferret, ac
in terram reduceret. mo-
ner igitur Caninium mu-
nicipem suum, ut velit hanc
materiã metro excolere. Fi-
de] Falsc.] Scholastico; ocio-
so] Istõ] Tuo lætissimo, fertilissimo. Maxi-
mo] Copiosissimo. Altissimo] Magni spiri-
tus. Poetico] Diuino, nato ad carmẽ. Nam
poetæ nascimur, oratores fimus, nihilq; be-
ne fit inuita Minerua ac Musis, & medio-
eres poetas nemo nouit oportet igitur fu-
aurũ vatem nasci altissimo ac penè diuino

Necidi in materiam veram, sed
simillimam fictã, dignãque isto
lætissimo, altissimo, planèque poe-
tico ingenio. Incidi autem dum
super cœnam varia miracula hinc inde refe-
runtur. Magna autoris fides, tamen quid poe-
ta cum fide? is tamen autor, cui bene vel hi-
storiam scripturus credidisses. Est in Africa

ingenio. hic Caninius bellum Dacicum,
quo Traianus Dacos vicit, scribere
exorsus erat. Super cœnam] Inter cœnan-
dum. Autoris] Narrantis hoc. Quid
poete cum fide?] Quid opus est poetæ vera
scribere. Is] Est tali fide. Scripturus] Si scri-
bere pares.

Hipponensis Colonia Stephanus ex autoritate Polybij, Hippon, inquit, ciuitas Libyæ. Strabo, Duo Hippones, alter Vtica proximus, alter remotior, & freto propinquus. Plinius, Africæ tria promontoria, Candidum, Apollinis, Mercurij, in altum procurrētia duosefficiunt sinus, Hipponensem proximum ab oppido, quod Hipponem dilutum vocant: diarrhytum Græci propter aquarum irrigua. Pomponius, In ea quæ proprie nomen Africæ usurpat, est Hippon regius. tria promontoria vastè proiecta in altum, duos grandes sinus efficiunt. Hipponensem vocant proximum ab Hipponem diarrhyto, quod littori eius appositum est. Solinus Biron promotorium tradit Hipponem regium postea dictum. Item Hipponem alterum de interfluente freto diarrhytum appellatum. Ptolemæus in Africæ minoris sic, Hipponem regium: item Hipponem vel equorum citationem refert. Ex quibus colligitur alterum dictum regium, alterum diarrhytum. vnde Statius in Syluis de priore inquit, Et vga, & antiquis dilectus regibus Hipponem. quamquam Strabo utrosque regios dixerit, hic procul dubio diarrhytum intelligit Romanorum Coloniam *Ex hoc* stagno. Legitur etiam, & hoc f. stagnum est æstuarium. *Æstuarium* ab æstu maris dictum æstuarium. est enim locus marinis aquis refferus, ex inundationibus freti, per quas mediterranea sæpe in modum fluminis replentur, & vt vtar Strabone ipso in tertio dicente, æstuarium dicuntur refertæ marinis aquis conualles ex inundationibus pelagi, per quas mediterranea instar fluuiorum nauigantes ascendunt. ad vicina præsertim oppida, hanc nauigationem æstuarium aliqui vocant. Vitruuius de marinis aquis, non solum æstuarium, sed etiam de putealibus

Hipponensis Colonia, mari proxima, adiacet ei nauigabile stagnum, ex quo in modum fluminis æstuarium emergit, quod vice alterna prout æstus aut repressit, aut impulit, nunc infertur mari, nunc redditur stagno. Omnis hic atas piscandi, nauigandi, atque etiam natandi studio tenetur: maximè puerorum, quos ocium ludusque sollicitant. his gloria & virtus, altissimè prouehi: victor ille, qui longissimè vt littus, ita simul nantes reliquit. Hoc certamine puer quidam audentior ceteris in vltiora tendebat, Delphinus occurrit, & nunc præcedere puerum, nunc sequi, nunc circuire, postremò subire, deponere, iterum subire, trepidantemque perferre, primum in altum, mox flectit ad littus, redditque terra, & equalibus. Serpit per Coloniam fama: concurrere omnes, ipsum puerum tanquam miraculum aspiceret, interrogare, audire, narrare. Postero die

dici posse monstrauit. Sin autem eriperetur lumen vi vaporis, tunc secundum puteum dextra ac sinistra defodiuntur æstuarium, ita quemadmodum per nares spiritus ex æstu dissipantur. *Emergit* exoritur à mari. *Æstus* maris motus. elementum pelagi tertia pars mundi est, si Vegetio credimus, quæ præter ventorum flatum suo quoque spiramine motuque vegetatur. nam certis horis, diebus pariter ac noctibus æstu quodam quod reumia vocant, vltro citroque percurrit, & more currentium fluminum nunc exundat in terras, nunc refluit in altitudinem suam. *Repressit* retrò cessit, in mare rediit. *Impulit* vndam in æstuarium. *Omnis atas* pueri, iuuenes, senes. *Tenetur* occupatur. *Sollicitat* delectat. ætas enim puerilis lufibus prouehi. *Altissimè* longissimè in altum. *Prouehi* natando progredi. *Victor* in certamine natandi. *Vt reliquit littus* sicut procurrit longius à littore. *Reliquit* excedit, anteit. *Vltiora* maris interiora, an ad alteram æstuarii ripam. *Occurrit* ei obuius fit.

Præcedere

Præcedere præcedebat. infinita pro indicatiuis. *Subire* puerum dorso excipere. *Trepidantem* timentem nouitate rei. *AE-*

qualibus sociis. *Serpis* diuulgatur. *Coloni-* *nam* Hipponem. *Narrare*, narrabant aliis quæ audierant.

Obsident occupant spectatores. *Mari simile* stagnum illud æstuarii. *Remit* In aliquibus codicibus non habetur, sub intelligitur tamen. *Ille* puer qui pridie vectus erat à Delphino. *Ille* puer. *Ceteris* pueris. *Exiit* in altum salit ab æstuario, vt videretur. *Ocyor*, inquit Plinius auunculus, Delphinus volucres, ocyor telo. tanta vi exiit, vt plerunque vela nauium tranfuolet. *Inuenerit* puerum ad se venire. *Expedit* absoluit. *Hoc factum est*. *Inuenerit* maris assuetos natate in mari. *Subiret timendi pudor* pueri timeret timuisse natate. *Appellat* Simonem vocant Delphinum. nam hanc appellationem mirè agnoscit, quod rostrum simum habet, hominem non pavescit vt alienum, obuiam nauigiis venit, alludit exultans, certat etiam. *Quidam* codices non habent præterentem scilicet se tractandum, sed præeuntem. *Adnatans tergo* Delphino. Alij legunt, adnatat, natanti insilit tergo. *Amari* à Delphino. *Aristo*. ix. de animalibus plura scribit de Delphinis. *Narratur* indicia moru placidorum ac mitiu, amorisq; in pueros & affectus libidinis. & Plinius testatur puerum à Delphino temporibus Augusti per Lucrinum lacum inuectum. *Duris* autor, tradente Athenæo, in Iaso Delphinum dilexisse puerum nomine Dionysium, qui cum aliis ex palæstra ad mare procedens natabat, Delphinus ex pelago occurrens dorso susceptum in altum ferebat, deinde continenti restituebat. *Paulianus* lib. i. memorat, Melicertam cadentē in mare susceptū à Delphino, & vectū vsque ad Corinthiū Isthmū. *Amat* i-

obsident littus, prospectant mare: & siquid est mari simile: natant pueri, inter hos ille, sed cautius. Delphinus rursus ad tempus, rursus ad puerum venit. Fugit ille cum ceteris. Delphinus quasi inuitet, reuocet, exiit, mergitur, variosque orbes implicitat, expeditque. Hoc altero die, hoc tertio, hoc pluribus, donec homines innutritos mari subiret timendi pudor, accedunt, & alludunt, & appellant, tangunt etiam, pertrectantque præterentem. Crescit audacia experimento. Maximè puer qui primus expertus est, adnatat, natanti insilit tergo: fertur, referturque: agnoscit se, amari putat, amat ipse: neuter timet, neuter timetur. Huius fiducia, mansuetudo illius augetur: nec non alij pueri dextra, laeuæque simul eunt hortantes, momentisque. Ibat vnà (id quoque mirum) Delphinus alius tantum spectator & comes. Nihil enim simile, aut faciebat, aut patiebatur: sed alterum illum ducebat, reducebat, vt puerum ceteri pueri; incredibile, tam verum tamen quàm priora, Delphinum gestatorem, collusoremque puerorum in terram quoque extrahi solitum, arenisque sicatum ubi incaluisset, in mare reuolui. Cõstat

pse puer amat Delphinum. *Neuter* nec puer nec Delphinus. *Huius* pueri. *Ille* Delphini *Mansuetudo* est. n. secundū Athen. animal humanissimum quod referre gratias nouit. nam Cæranus Milesius Delphinum à piscatoribus captū iā interficiendū precio redēptū mari reddidit, postea nauis in qua Cæranus erat, submersa, & omnibus necatis, ab eodē Delphino cõseruatur, deinde illo in patria Mileto mortuo, ac in litus elato, agmē Delphinorū apparuit non procul, tamq̃ funeri præfens & opē laturū. *Nihil simile* nō colludebat, non gestabat, nō patiebatur tangi. *Vt ceteri pueri* ducebant, & reducebant puerū dilectū à Delphino. j.

Phino. *Incredibile*) est quod dicturus sum sed ita verum est quàm sunt priora, qui verissima sunt. Non est mirum si dixit in *credibile* Delphinum extrahi solitum:

Octauum Auitum) que

ferunt furta Maronis voluminibus annotasse. Plinius senior, & Solinus in suis collectaneis eum secutus, totum hoc Delphini mirum breuius retulere. Alii, inquit, inter hos annos in Africo littore Hipponis Diarrhyti simili modo ex hominum manibus vespens, præbensque se tractandum, & alludens narantibus, inpositis que portans, vnguento perunctus à Flauiano Proconsule Africæ & sopitus, vt apparuit odoris nouitate, fluctuansque similis exanimi, caruit hominum conuersatione, [vt] iniuria fugatus per aliquot menses. mox reuersus in eodem miraculo fuit. Plura iidem, & Gellius Apionem grammaticum secutus protulerunt exempla de amoribus Delphinorum. *Proconsulis* Flauiani, cuius imperio Delphinum vnguento conspersit. *Educto*) Delphino tacto in siccum. *Religione praua*) superstitione ductum, [illum] Delphinum. *Nouitatem*) insolentiam. *Dies*) menses dixit auunculus. *Mimisteria*) colladendi, & deferendi puerum. *Magistratus*) præfecti Africæ omnes conueniebant Hipponem tanti spectaculi visendi gratia. *Resp*) Hipponensis. *Immodicis*) maximis. nam sumptus de publico faciebant magistratibus confluentibus. Hinc Plin. senior enarrato miraculo scribit. Iniuriæ potestatum

mari, & arenis siccatum reuolui in mare, quia auunculus eius tradit statim tellure tacta Delphinum, si quando in terram erumpit, mori.

Octauium Auitum, legatum Proconsulis, in litus educto religione praua superfudisse vnguentum: cuius illum nouitatem, odoremque in altum refugisse: nec nisi post multos dies visum languidum & mæstum, mox redditis viribus, priorem lasciuiam, & solita ministeria repetisse. Confluebant ad spectaculum omnes magistratus, quorum aduentu & mora, modica Resp. nouis sumptibus atterebatur. Postremo locus ipse quietem suam secretumque perdebat. Placuit occultè interfici, ad quod coibatur. Hætu qua miseratione, qua copia deslebis, ornabis, attolles? quanquam non est opus affingas ali- quid, aut adstruas, sufficit ne ea, quæ sunt vera, minuantur. Vale.

inhospitales ad visendum venientium Hipponenses in necem eius compulerunt. Et Cice lib. iij. ad Appium, Apameæ cum essem, multarum ciuitatum principes ad me detulerunt sumptus decerni nimis magnificos, cum soluendo ciuitates non essent. An magis placet legere modica Resp. modicis & mediocribus facultatibus colonia Hipponensis *Locus ipse*) Hippon prius infrequens. *Perdebat quietem*) erat inquietus conuentu tot potestatum. *Quod animal. Miseratione*) quod immerito tanta Delphini humanitas sublata sit. *Attolles*) Augebis, amplificabis. *Affingas*) Ficti aliquid addas.

C. PLINIUS TRANQUILLO SVO S. 33

Explica) Consult Tranquil. an experiatur Encolpum libertum suum in recitatione versuum suorum, cum ipse sibi diffidat. *Explica-*

Explica astum meum. Audio me male legere duntaxat versus. orationes enim commodius, sed tanto minus versus. Cogito er- go recitaturus familiaribus amicis, experi-ri

astum) Exime serupulum, dubitanti con- sule. *Audio*) intelligo. *Legere, recitare.* Commodius) tolerabilius recito, quia ma-

Liberium) Encolpum. de

quo in principio viij. nam Zosimum iam amiserat. *Familiare*) signum familiaritatis cum auditoribus. quod elegi illum, quem scio non bene lecturum, sed tamen melius me recitaturum noui. *Melius*) minus male. *Perturbatus*) audientium corona impedi- tus. *Defixus*) terram in- tuens. *Simili ocioso*) igna- uus, oscitabundus, vt quidam consueuere. *Prose- quar*) subsequar, imitabor: vnde subiecit saltare, quod Pantomimorum est. *Le- gere*) recitare. *Ista*) poe- mata. *Vel non facere*) vel

gis assuetus illarum recitatione: & ideo tanto minus recito commodius versus, quia minus assueui.

libertum meum. Hoc quoque familiare, quod elegi, non bene, sed melius scio lecturum, si tamen non fuerit perturbatus. Est enim tam nouus lector, quàm ego poeta. Ipse nescio quid illo legente interim faciam, sed eam defixus & mutus, & similis ocioso: an vt quidam, quæ pronuntiabit, murmure, oculis, manu prosequar. Sed puto me non minus male saltare, quàm legere. Iterum dicam, explica astum meum, verèque rescribe: num sit melius pestime legere, quàm ista vel non facere, vel facere. Vale.

C. PLINIUS OPPIO SVO S. 34

Liberum) Scribit Appio se emendaturum librū, quem ad se miserat, & cum diligentiam in retractandis operibus probet, nimis tamen respuit. Alij non Appio, sed Oppio scribi hanc epistolam autumant. Appij fit mentio apud Plut. in vita Othonis. *Gratias ago*) quod confusus nostro iudicio mihi limā dum dederis. *Cupiam*) legere. *Eam reuerentiam*) debeo, ita reueor. *Vacuo*) libero, à curis ocioso. *Irreligiosum*) nefarium, profanum. *Modus*) finis, mensura. M. Tullius de perfecto oratore præcipit in omnibus rebus seruandam mensuram. nam tam offendit nimium quàm parum, in quo Appelles pictores quocumque eos peccare dicebat, qui non sentirent quid esset factis: vnde in Græcis epigrammatibus

Liberum quem misisti recepi, & gratias ago: sum tamen hoc tempore occupatissimus. Ideo nondum eum legi, cum alioqui validissime cupiam: sed eam reuerentiam, cum literis ipsis, tum scriptis tuis debeo, vt sumere illa, nisi vacuo animo, irreligiosum putem. Diligentiam tuam in retractandis operibus valde probo. Est tamen aliquis modus: primum, quod nimia cura deterit magis quàm emendat: deinde, quod nos à recentioribus reuocat, simulque nec absoluit priora, & inchoare posteriora non patitur. Vale.

Cleobuli dictum, Mensuram optimam, & Pittaci, Ne quid nimis. *Deterit*) necessaria tollit. sic dixerat ad Tranquillum: nec iam splendescit lima, sed atteritur. *A recentioribus*) à nouis operibus. *Reuocat*) retrahit.

Ordine vitæ, quæ ruri ætatis tempore feruabat, Fusco Salinatori explicat, ibique & studiorum suorum, & gestationis ac victus modum, amicorum confabulationes, & suas venationes enarrat. *Horam primam*) diei. nam diem inchoat ab aurora. *Ante*) primam diei horam, è silentio & tenebris animus alitur, cum non disturbatur ab aspectu alicuius rei, nam cum sit oculus cor hominis secundum Plinium, & in eo animus inhabitet, magnaque cogitatio obæcet abducto intus visu, quicquid viderit statim penetrat illud: inde non est mirum, si intentionem subinde disturbat, & monumentis traditur Democritum philosophum sua sponte oculis captum, quia existimaret, cogitationes commentationesque animi sui in contemplandis naturæ rationibus vegetiores & exactiores fore, si eas videri illecebris, & oculorum impedimentis liberasset. quamquam Laberius aliam huius cæcitatæ causam referat, autore Gellio. *Asturi*) innutritur, viget. *Auocant*) me retrahunt à studio. *Mibi*) arbitrio meo, & voluptati. *Non sequor oculos animo*) non cogito quæ oculi videant: quid enim videre possunt in tenebris? *Sed sequor animum oculi*) sed oculi famulantur animo. *Vident eadem que mens*) cogitant id quod mens. nam illorum officium refertur ad animum, cum non distrahuntur in videndis corporibus. *Si quid*) operis est mihi imperfecti. *Cogito ad verbum*) singula verba diligenter examino. *Plura*) verba. *Teneri*) mandari memoriz. *Die admissio*) apertis fenestris.

Quæ, quemadmodum in Thuscis diem æstate disponam: Enigilo, cum libuit, plerumque circa horam primam. Sape ante, tardius raro. clausæ fenestra manent. Mirè enim silentio, & tenebris animus alitur ab ijs que auocant, abductus, & liber, & mihi relictus: non oculos animo, sed animum oculis sequor, qui eadem, que mens vident, quoties non vident alia. Cogito si quid in manibus, cogito ad verbum scribenti emendantique similis: nunc pauciora, nunc plura, ut vel difficile vel facile componi, tenerive potuerunt. *Notarium* voco, & die admissio, que formaueram dicto, abit, rursusque reuocatur, rursusque remittitur. *Vbi hora quarta vel quinta: (neque enim certum, dimensumque tempus,)* ut dies suasit, in xystum me, vel cryptoporticum confero, reliqua meditor & dicto, vehiculum ascendo. Ibi quæque idem, quod ambulans aut iacens, durat intentio, mutatione ipsa refecta: paulum redormio, dein ambulo, mox orationem Græcam Latinamve clarè & intentè, non tam vocis causa.

Formaueram) composueram. *Dicto*) excipiente notario, qui deinde abit à me. postea reuocatur ad notandum deinceps, quæ excogitavi, & rursus à me remittitur. *Dimittitur*) notarius facit à cubiculo. *Suasit*) si nihil vel serenus fuerit: vnde in quibusdam exemplaribus legitur fulserit. *Xystum*) ambulationem sub dio, quæ arbores & porticus hinc inde habet, quò se transferebat sereno tempore: at nubilo in cryptoporticum, id est abditam porticum. De vitroque in præcedentibus enarratum. *Reliqua*) quæ restant ad absolueda priora. *Dicto*) dico scribenda à notario. *Idem*) facio. *Iacens*) in lecto. *Insentio*) diligens cura, cogitatio vigilans. *Mutatione*) varietate locorum & gestatione. *Refecta*) renouata, refocillata.

Quam stomachi causa) cui vitilem lectionem claram meminit Celsus, stomachi remedia scribens, Commodè inquit, exercent clara lectio, ambulatio. & alibi, Si quis stomacho laborat, legere clarè debet, post lectionem ambulare. vnde sequitur iterum, ambulo. Nam imbecilles stomacho sunt magna pars vrbano- rum, omnè que penè cupidi literarum. Stomacho Secundum laborasse prædicta demonstrant, redormire, vngi, exercere, lauari, quæ singula tractantur à Celso in curatione stomachi. *Ille firmatur*) illa vox legendo clarè confirmatur. *Vxor*) Calphurnia: Legitur à lectore. *Comædi*) in- troducuntur) Meminit alibi huius consuetudinis. Alii legunt, comædiæ, ad idem *Lyristes*) qui lyra scit. nam Plutarchus permittit musicam conuiujs. *Meis*) domesticis. *Eru- dit*) ut Martialis, Encolpus, Hermes. *Vespera*) serum diei. *Vespera extenditur*) protrahimus sermones nostros vsque in multum noctis. *Conditur*) componitur, transit. Legimus etiam clauditur. *Breuius*) expeditius. *Ad se trahunt*) sibi vendicant. *Lasso*) fatigato nimio studio & exercitatione. *Interpellatione*) intermissione, interruptione. *Non sine pugillaribus*, quod studendi genus libro primo latius memorat. *Nihil*) nullam prædam. *Non nihil*) aliquid

quam stomachi lego, pariter tamen & illa firmatur. Iterum ambulo, vngor, exerceor, lauor. Cænanti mihi sic cum vxore vel paucis, liber legitur: post cænam, comædi aut lyristes: mox cum meis ambulo; quorum numero sunt eruditi. Ita varijs sermonibus vespera extenditur, & quanquam longissimus dies, citò conditur. Nonnunquam ex hoc ordine aliqua mutantur. Nam si diu tacui, vel ambulavi, post somnum demum lectionemque, non vehiculo, sed quod breuius, quia velocius, equo gestor. Interueniunt amici ex proximis oppidis, partemque diei ad se trahunt, interdumque lassato mihi, opportuna interpellatione subueniunt. Venor aliquando, sed non sine pugillaribus, ut quamuis nihil ceperim, non nihil referam. Datur & colonis, ut videtur ipsis, non satis temporis, quorum mihi agrestes querelle literas nostras, & istac vrbana opera commendant. Vale.

opus. *Datur & colonis*) partem temporis etiam dispenso audiendis colonis, quibus ut improbis non satis sibi spatium ad dicendum dari videtur. *Agrestes*) inurbanæ, inuerecundæ, importunæ. *Literas nostras*) elegantissimas. *Istac*) vrbana, ciuilia, modesta. aliter hæc vrbana. *Commendant*) nã ex comparatione rusticarum querellarum sentiebat quantum præstaret eloquentia & gustus vrbanus. Vrbano enim contraria rusticitas.

Nec) Excusat se quòd non poterit Romæ esse calend. Ianuarius officii gratia, cum Paulinus consulatum inibit, nam in Thuscis retinebatur circa prædia sua locanda. *Translatitia*) vilia,

Nec tua natura est translaticia: hæc, & quasi publica officia à familiaribus amicis contra ipsorum commodum exigere: & ego te constantius amo, quam ut verear, ne aliter ac velim accipias, nisi te. *Calèdis*) statim Consulè

plebeia. sic Tranquillus in Nerone scripsit Britannicum elatum funere translaticio: & prius dixerat, non translaticias & breues postulationes, sed maximas. Plin. libro septimo Translatitium in Ægypto est & octauo gigni. Alconius vocat translaticia non noua, nec nuper inuenta: sed aliunde translata. Sic Plinius vsus est libro decimo. In secunda lectione fuit trans-

Videro salutauero, pro-secutus fuero salutatione. *Thufcanorum*) quæ in Thuscis habeo. inuitata forma denominatiuum formauit. à Thuscis enim Thuscus. à Thufcanus Thufcanienfis: à Thufculo Thufculanus deduci solet.

quare magis probo locandorum. *Necessitas ordinatura*) cum necessariò sim ordinaturus. nam ad Traianum dum petit commeatum, asserit id collaturum utilitatibus rei familiaris suæ. Cum enim agrorum, quos in municipio Tiphernio possidebat, locatio alioqui cccc. excederet, adeo non poterat differri, vt proximam putationem nouus colonus facere deberet. *Lustrum*) spatium quinque annorum, quo antiquitas agros locabat, vt Vlp. ff. l. de administratione rerum ad ciuitatem pertinentium. Et. ff. xxv. de soluto matrimonio: & ff. xlv. de verborum obligationibus. Ibidem Pomponius & Paulus. ff. xxxiiii. de liberatione legata, Nos contenti erimus verba Labeonis ex ff. xxii. retulisse, Qui hortos, inquit, publicos à rep. conductos habebat, eorum horrorum fructus vsque ad lustrum, quo conducti essent, Aufidio legauerat. Et Callistratus. ff. xlix. de iure fisci, Cum quinquennium, in quo quis pro publico conductore se obligauit, excessit, sequens temporis nomine non tenetur. idque principalibus rescriptis exprimitur. Diuus etiam Adrianus in hæc verba rescripsit, Valdè inhumanus mos est, quo retinentur conductores vectigilium publicorum agrorum: si tantidem locari non possint. nam & facilius inueniuntur conductores. Si fuerint aliqui, qui fortè conducere velint, vel si peracto lustrum discedere voluerint, non teneantur. Sicut Flaccus ex libris Dola-bellæ. Aliqui vectigalibus proximis qui-

latiua, quæ scilicet in aliud tempus transferri possunt. Seneca translaticias, siue, translaticias. sententias intelligit, quæ pro locis communibus suis oratorum supplex est. *Publica*) promiscua, vulgaria, communia, quæ à multis præstantur. *Constantia*) firmitus, vehementius, confidentius. *Alter*) in malam partem. *Calend. Iuniaris*) quibus inibat Consulatum.

videro: præsertim cum me necessitas locandorum prædiorum plures annos ordinatura detineat, in qua mihi noua consilia sumenda sunt. Nam priore lustrum, quanquam post magnas

bûsque agros adscripserunt: alii per singula lustra locare soliti per mancipes redditus percipiunt: alii in plures annos, quæ ex monumentis publicis cognosci possunt. Marcus Tullius ad Atticum libro sexto, Publicanis quibus hoc ipso lustrum nihil soluerant, etiam superioris lustrum reddiderunt. quod in epistolis ad Lentulum ita repetit libro secundo ad Cælium scribens, In publicanis etiam superioribus lustris reliqua sine sociorum vlla querela conseruata. vbi morem locandorum vectigalium per lustra tangit: & reliqua pro debitis accipi. Ridebis bellè, si legeris interpretem Ciceronis, lustrum vnde habuerit originem, & quid significet. probatissimi sic scripsere, Omnes centuriæ & equites in campum Martium conuocati, sue, oue, tauro cæsis immolarunt, quod lustrum dictum est, sicque à sacrificio illo census obtinuit nomen lustrum. quia verò census ipse siue lustrum singulis quinquennis censorum magistratus habebatur, obtinuit consuetudo lustrum appellacione, annorum quinque spatia appellari. Nam Varro dixit, lustrum nominatum tempus quinquennale, à luendo id est soluendo, quod quinto quoque anno vectigalia & vltro tributa, per censes persoluebantur. Festus pariter tradit, significare tempus quinquennale nunc populi lustrationem, nunc ferarum latebras. Latinorum quidam lustrum & olympiadas indifferenter posuerunt. vt Quindius ad Brutum, In Scythia nobis quinquennis olympias

acta est. Iam tempus lustrum transit in alterius. Martialis, Vt qui prima nouo signat quinquenniali lustrum, Impleat innumeras Burrus olympiadas. Aufonius, Sors erit in lustrum cum se cumulauerit illis, Confictam Proculus signat olympiadem. Seruius grammaticus lustrum & olympiada idem spatium continere putat: & illud à lustrando dictum, quod post quinquennium vnaqueque ciuitas lustraretur. Dionysius libro primo dicit annis ducentis quadraginta quatuor, quibus reges imperarunt, vnam & sexaginta olympiadas conficere, ex quibus colligitur olympiada quatuor annorum spatium tantum occupasse. Et Suidas quatuor annorum certamen fuisse refert: in bique huius rationem explicat. sed diligenter intuentes cognoscent olympia occupare quinquennium. nam quatuor annis in medio expletis principium quinti vendicabant olympiaci: totum quintum.

Remissiones) concessiones. vide viii. quot negotiatoribus vindemiarum dempserit & donauerit. Et ad Traianum, Agrorum enim locatio adeo non potest differri, vt proximam putationem nouus colonus facere debëat: præterea continua sterilitates cogunt me de remissionibus cogitare, quarum rationem nisi præsens inire non possum. *Reliqua*) debita

secundum iurisconsultum & Secundum, qui libro tertio dixerat, Et dum reliqua colonorum minuit ad tempus, vires in posterum exhaurit. *Creuerunt*) in in maius aucta sunt non solutis prioribus. *Plerique*) conductorum. *Alieni*) quod nobis debent. *Persolui*) vnquam satisficere. *Rapiunt*) prædiorum fructus. *Quod natura est*) quod ita comparatum & conseruatum his est. quamquam alii legant, quod natum est. scilicet fructus prædiorum. quæ lectio magis placet. *Non sibi placere*, dissidere sibi & rem suam conclamata videre. Quid si legatur non parere, videbitur quoniam existimant si fructibus pepercerint, quod supererit, non futurum suum, sed domini. *Puis*) ma-

quemque annum celebratione sui occupantes. quare Eusebius dixit, Ælii agunt quinquennale certamen quatuor annis in medio expletis. Et Censorinus, Sed horum omnium penteteridas maximè notandas temporibus Græci obseruant, id est quinquorum annorum circuitus quos vocant olympiadas. Idem tempus anni magni Romanis fuit quod lustrum appellabant, ita quidem à Seruio Tullo institutum, vt quinto quoque anno ciuium habitum lustrum conderetur. quamuis insuper impressis exemplaribus, ex fide veteris legatur mendosè quaternorum annorum. Plinius auunculus libro secundo, Redire easdem vices quadriennio exacto. Eudoxus putat, non ventorum modò, verùm & reliquarum tempestatum magna ex parte: & est principium lustrum eius semper intercalari anno caniculæ exortu.

remissiones, reliqua creuerunt. Inde plerisque nulla iam cura minuendi aris alieni, quod desperant posse persolui. rapiunt etiam, consumentque quod natum est, vt qui iam putent se non sibi placere. Occurrendum ergo auferentibus vitijs, & medendum est: & medendi una ratio, si non nummo, sed partibus locum, ac deinde ex meis aliquos exactores

lis. *Auferentibus*) in diès crescentibus. *Ratio*) via est. *Si non vni, sed pluribus locum*) ita emendarunt, qui antiquam lectionem, neque verum epistolæ sensum exequientes commutarunt, vt esset sensus apertus, sed à superioribus, & à sublequentibus discors. Nos veterem scripturam, si non nummo, sed partibus locum, retinendam censemus, vt sit sensus, si non locauero prædicia mea colonis, vt singulis annis præstent mihi nummos pro fructibus, sed locauero illa hæc conditione, vt omni anno diuidam fructus, inter partes, inter me & colonum. nam Paulus Iurisconsultus ff. xlvii. Constat, inquit, colonum qui nummis colitur, cum eo qui fructus stantes furto

farriperit acturum furti, quia ut primum decerpti essent, eius esse cœpissent. Qui ergo nummis colit, id est, qui pecunia sua conduxit excolendos, ita ut ea

Operi ex actores) curatores agricolationi, custodes fructibus ne rapiantur. *Alioqui*) præterea. *Iustissimum*) probabilius quam agricultura, quæ à Marco Tullio in Officiis sic commendatur, Nihil est agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil libero homine dignius. *Cælum*) æris temperies & qualitas. *Amnis aqua* ad irriganda prata ad piscationem & similia. Legitur etiam annus, qualitas scilicet anni optima. *At hoc*) genus redditus. *Magnam fidem*) procuratorum. *Acere*) diligentes. *Numero*) manus multas. *Veteri*) pericu-

perfoluta omnes fructus percipiat, quare Plautus in Aulularia inquit, Nummo sum conductus, & in Epidico, Nummo conductaque sit.

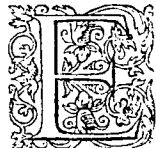
operi, custodes fructibus ponam: & alioqui nullum iustius genus redditus, quam quod terra, cælum, annus refert. Ad hoc magnam fidem, acres oculos, numerosas manus poscit: experiendum tamen, & quasi in veteri morbo qualibet mutationis auxilia tentanda sunt. Vides quam non delicata me causa obire primum Consulatus tui diem non sinat: quem tamen hic quoque ut presens, votis, gaudio, gratulatione celebrabo. Vale.

loso, desperato. *Non desiccata*) dura, molesta. *Obire*) prosequi. *Hic*) in Thuscis.

C. PLINIUS SATURNINO SVO S. 37

Go) Laudat Rufum non tam quod id Saturninus iussisset, quam quod mereretur. *Rufum*) Octavianum Rufum. *Nostrum*) vetricum nostrum amicum. *Librum*) metro compositum de quo supra. *Numeris*) perfectionibus, gratiis. *Iudicani tamen*) rectum de illo iudicium proculi. neque ad gratiam scribo, quamuis amicus illi. *Soli*) inimici,

Go verò Rufum nostrum laudo: non quia tu, ut ita facerem, petisti, sed quia est ille dignissimus. Legi enim librum omnibus numeris absolutum, cui multum apud me gratia amor ipsius adiecit. Iudicavi tamen: neque enim soli iudicant, qui malignè legunt. Vale.

qui omnia carpere conantur: & minutissima quæque sectantur.

C. PLINIUS MUSTIO SVO S. 38

Ruspicum) Mustium architectum eodem Cereris refecturus rogat ut [marmor] emat, ad id necessarium, & formam porticum scribat. *Aruspicum monium*) aruspices sunt, qui victimarum ex-

Ruspicum monitu reficienda est mihi ades Cereris in prædijs in melius & in maius. *Vetus sanè & angusta*, cum sit

ta introspiciunt, & per ea monent quid futurum faciendumve sit. *Reficienda*) reparanda,

reparanda, restituenda. nam reficere est iam aliquo vitio collapsum in pristinum restituere. Tranquillus ergo memorat, Augustum ædes sacras vestustate collapsas, aut incendio absumptas refecisse. Autore Vlpiano, verbo reficiendi tegere, subtruerè, arcire, ædificare, item aduehere, apportare ea quæ ad eandem rem opus essent, continentur. *Prædijs*) quæ in Thuscis tenebat. *In melius & in maius*) in meliorem & maiorem conditionem quam prius nunc est. Hic dicendi modus

Alioqui) insuper. *Stato*) certo anni die. *Stata* sacra sunt, quæ certo die fiunt. Tranquillus in Claudio, Circa tumulum deinceps stato die quotannis miles decurreret, Galliarumque ciuitates publicè supplicarent. Macrobius, Statos dies vocat iudicii causa, cum peregrinis institutos. Vnde Plautus in Gurgulione, Status, inquit, conditus cum hoste intercessit dies. *Plin. senior*, Murena quocumque tempore parit, cum cæteri pisces stato pariant. *Idibus Septembris*) tertridecimo die Septembris *Eregione*) è locis circumuicinis. *Cors*) conuenit illuc. *Suffugium*) diuerticulum, locus ad euitandum imbrem, vel tempestatem, aut calorem, vel aliud discrimen. Tacitus, Nec aliud infantibus ferarum imbriumque suffugium, quam ut in aliquo ramorum nexu contegantur: Fibus, Hæc diuerticula & anfractus, suffugia sunt infirmitatis. *Quam pulcherrimam* (extruxero) videtur à fundamentis velle

ædem reparare. *Illam*) ædem. *Dee*) Cereris. *Has*) porticus ad vsum hominum. *Excolantur*) incrementur. *Signum*) statuam. *Eligno*) quod est de ligno. *Truncatum*) mancum, ex esum *istinc*) à te. *Tamen*) legitur etiam tantum. *Formam*) typum

frequens apud scriptores deprehenditur. Palladius inquit, Nam vacuæ sedes sanorum velut concaua ædificia voces, quas acceperint, in maius extollunt. Iuuenalis, At nihil in melius tot rerum proficis vsu. Claudianus, Et in melius gaudens conuertere fata. Tacitus, Ut cuncta nobis importuna, & suis in melius essent. Et libro decimonono in maius dixit, Pacatus, Ad portum mutati in melius reuexerint status. Secundus ad Traianum, in melius: ad Genitorem, in maius.

alioqui stato die frequentissima. Nam Idibus Septembris magnus è regione tota coit populus, multa res aguntur, multa vota suscipiuntur, multa redduntur: sed nullum in proximo suffugiū, aut imbris aut solis. Videor ergo munifice simul, religioseque facturus, si ædificiam pulcherrimam extruxero, addidero porticus: illam ad vsum deæ, has ad hominum. Velim ergo emas quatuor marmoreas columnas, cuius tibi videbitur generis: emas marmora, quibus solum, quibus parietes excolantur. Erit etiam vel faciendum, vel emendum ipsius deæ signum, quia antiquum illud è ligno quibusdam sui partibus vetustate truncatum est. Quantum ad porticus nihil interim occurrat, quod videatur istinc esse repetendum: nisi tamen, ut formam secundum rationem loci scribas: neque enim possunt circumdari templo. Nam solum templi hinc flumine & abruptissimis ripis, hinc via cingitur. Est ultra viam latissimum prætiū in quo satis aptè contra templum ipsum porticus explicabuntur, nisi quid tu melius inueneris, qui soles locorum difficultates arte superare. Vale.

& exemplar. modulum. *Flumine*) Tyberis, templa construi iuxta fontes præcipit Vitruuius, Cereris extra urbem, loco quod non semper homines, nisi per sacrificium necesse habeant adire. castè enim cum religione sanctisque moribus
bbbb. j.

is locus debet custodiri. *Abruptissimis*) altissimis, præcipitibus. *Contra templum*) è regione templi. *Explicabuntur*) extendentur. *Locorum difficultates arte* (superare) Se-

uero. & Celeri machinatoribus traditis Tacitus ingenium & audaciam fuisse etiam quæ natura denegauisset, per artem tentare.

C. PLINIUS FVSCO SVO S. 39

Scribis] Edocet Fuscum vitam suam hyemalem, cum prius æstiualem significasset. ad hæc addit quid vere, quid autumno consuecat Laurentino rure, ubi apricabatur. *Nihil*) permuto. *Sumitur multum de nocte*) multum studeo in nocte. *Vel*) ante diem. vel post diem. cum nox incipit, id est vel in vespera, vel ante mane. *Agendi*] dicendi causas. Sæpe enim reuocabatur è Laurentino in urbem ad dicendum. *Frequens*) frequenter, nomen pro aduerbio. *Locus*) occasio est. *Dictata*] sunt. *Idem*) sæpe. *Proficitur memoria*) auxilium datur memorie. *Addas*) sic legendum, addas huc licet tantum non quæ inter hyemem æstatemque media, id est licet etiam tibi scire quæ soleam facere in vere & autumno. Sunt enim hæc duo tempora inter hyemem & æstatem. *Huc*) ad consuetudinem æstatis & hyemis. *Tantum non*) siue tantum. etiam: sicut dicimus etiam dicendi modus illo seculo non inusitatus. Ipse lib. octauo, Tantum non redit animo ille clauus in penatibus mei sumprus. Silius. vij. Tantum non strictis mucronibus. Tranquillus in Vitellio, Nobiles viros condiscipulos & æquales suos omnibus blanditiis tantum non ad societatem im-

Scribis pergratas tibi fuisse literas meas, quibus cognouisti quemadmodum in Thuscis ocium æstatis exegerim: requiris, quid ex hoc in Laurentino hyeme permuto. Nihil, nisi quod meridianus somnus eximitur. multumque de nocte vel ante, vel post diem sumitur: & si agendi necessitas instat, quæ frequens hyeme: non iam comædo, vel lyrista post cœnam locus: sed illa quæ dictant, identidem retractantur: ac simul memoria frequenti emendatione proficitur. Habes æstate, hyeme consuetudinem: addas huc, licet tantum non, quæ inter hyemem æstatemque media, ut nihil de die perdunt, ita de nocte paruulum acquirunt. Vale.

perij allicefactos occidit vario genere fraudis. Et in Claudio, Tantum non satisfaciens veniam dedit: & dixerat in Tiberio, Tantum non aduersis tempestatibus Rhodum nauigauit. & ibidem, Tantum non summam malorum suorum professus. Valerius libro septimo, Ergo spoliata bonis propugnatoribus ciuitatem tantum non victis manibus ei tradidit. & .iij. Tantum non post fata sua in sinum patriæ cruento trophæi titulo retulit. & alibi sapius. *Ut nihil*) totos dies studeo. *Per noctes*] parum admodum. *Perdunt illa tempora*) veris & autumni.

C. PLINI CAECILII
SECUNDI EPISTOLARVM

LIBER DECIMVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIÆ Catanæi
commentariis.C. PLINIUS SECUNDVS
AD TRAIANVM IMPERATOREM.

Gratulatoria ob Imperium S.

Gratulatur Traiano, quod breui post adoptionem accepit Imperium Romanum, eique felicitatem optat. *Sanctissime*] Integerimæ vitæ, sacratissime, religiosissime. *Pietas*] Amor in parentem Neruam. *Quam tardissime*] Ut ille diutissime vixisset. idem in panegyrico, non aliud tibi ex illa adoptione, quam filij pietatem, filij obsequium adseruasti, longamque huic nomini ætatem, longam gloriam precatus es. Te prouidentia deorum in primum locum prouexerat, tu in secundo resistere atque etiam senescere optabas. & mox, Nerua parens tuus, ingens gloria, ingensque fama, cum abunde

Tu quidem pietas, Imperator sanctissime, optauerat ut quam tardissime succederes patri: sed dii immortales festinauerunt virtutes tuas ad gubernacula Reipublicæ, quam susceperas, admonere. Precor ergo, ut tibi, & per te generi humano prospera omnia, id est, digna seculo tuo contingant. Fortem te, & hilarem Imp. optime, & priuatim & publice opto.

expertus esset quam bene humeris tuis federet imperium, tibi terras, te terris reliquit. & alibi audita sunt vota tua, sed in quantum optimo illi & sanctissimo seni uile fuit, quem Dij
bbbb. ij.

caelo vindicarunt, ne quid post illud diuinum & immortale factum mortale faceret. qui cum abunde expertus esset, quàm bene humeris tuis sederet imperiũ, tibi terras, te terris reliquit. *Patri*) Neruæ. *Festinarum*) Scribit Dion, post adpronem Traiani breui Neruam decessisse. *Virum*) Quæ in primis à Plinio decantantur in panegyrico. *Gubernacula*) Et si

statim à parente fuerit factus Casar, & confors imperij, tamen ob reuerentiam volebat Neruam appellari, & esse imperatorem. *Tibi, & per te*) Quia genus humanum non potest esse saluum, nisi te incolumi, id quod latius in eadem oratione tractat. *Præuam*) Mea causa. *Publice*) Reipublicæ.

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Gratias agit.

2

Exprimere) Eadem imperatori gratias agit, quod se dignatus esset iure trium liberorum: de quo in præcedentibus satis abundè disseruimus. *Optimi viri*) Libro octauo Iulium Seruianum virum exactissimum vocat. *Tuique amatissimum*) Nam bis consularum gessit sub Traiano, cui adeo charus fuit, autore Dione, ut eum dignum imperio iudicauerit, & aliquando successorem suum cogitauerit. in conuiuio enim quæsiuit ab amicis, ut decem viros nominarent quibus Reipublicæ summa tutò demandari posset. cum omnes per aliud quod temporis spatium se intra silentium continerent, nouem, inquit Traianus, per vos discere cupio: Ego vnum Seuerianum habeo. ita enim appellat, quem alii Seruianum scribunt. *Ex rescripto*) Tuo ad Seruianum: nam iuriconsulti principum rescripta dicunt, quæ præsidibus suis & subditis rescribent. *Et*) Eo deprecante ipsius causa. *Me*) Quem maximum facis. *Summam voti mei*) Maximum omnium votorum meorum. *Intia*) Primo statim anno. *Peculiarem*) Raram. nam Plinio petenti ut idem ius Tranquillo Suetonio concederet, respondit

Exprimere Domine verbis non possum, quantum mihi gaudium attuleris, quod me dignum putasti iure trium liberorum: quamuis enim Iulij Seruiani, optimi viri, tuique amatissimi, precibus indulseris, tamen etiam ex rescripto intelligo, liberatus hoc ei te præstitisse, quia pro me rogabat. Videor ergo summam voti mei consecutus, cum inter initia felicissimi principatus tui, probaueris me ad peculiarem indulgentiam tuam pertinere: eoque magis liberos concupisco, quos habere etiam illo tristissimo seculo volui, sicut potes duobus matrimonijs meis credere. sed Di melius, qui omnia integra bonitati tuæ reseruarunt. malui hoc potius tempore me patrem fieri, quo futurus essem & securus & felix.

Traianus, eum scire quàm parcè hæc beneficia tribuat. & ad Priscum de Voconio scribens, Secundus, id quod etiam mox commemorat: inquit, Ego Voconio nuper ab optimo principe trium liberorum ius impetraui, quod quamquam parcè & cum delectu daret, mihi tamen tanquam liceret indulgè. *Concupisco*) Ad Fabatum enim profoceram nuncians abortum vxoris Calphurniæ, bonam spem facit in posterum suscipiendorum liberorum: neque enim, inquit, ardentius tu pronepotes, quàm ego liberos cupio: quibus video

à meo tuoque latere pronam ad honores iter, & audita latius nomina, & non subitas imagines relicurus: nascantur modò, & hunc nostrum dolorem gaudio mutent. *Tristissimo*) Pessimis Domitiani temporibus. *Duobus matrimonijs*) Vxores duas habuit, posteriore nomine Calphurniæ, Calphurnii & Pompeiæ Celerinæ filiam. *Melius*) Facere. *Integra*) Intacta, sine libe-

ris. *Hoc*) Tuo felicissimo imperio. *Patrem fieri*) Habere ius quod habent patres qui suscipere tres filios. hinc de Suetonio, qui parum felix matrimonium expertus fuerat, impetrandum dicit à bonitate tua per nos habet, quod illi fortuna malignitas denegauit. *Securus*) Sine periculo vitæ.

C. PLINIUS TRAIANO IMP. S.

De fortitione patrocini aduersus Marium Priscum.

3

Vt primum) Excusat se apud imperatorem Traianũ, quod præfectus arario suum patrociniũ denegauerit Afris rogantibus contra Marium Priscum, deinde id exigente senatu præstitit. *Promouit*) Sustulit ad maiorem dignitatem ea in qua tunc eram. *Præfecturam ararij*) Cuius meminuit in sine panegyrici, & de cuius officio plerique libro primo Epistoliarum recitauimus. Saturni autem dixit, quia ædes Saturni ararium erat. gessit autem eum honorem per biennium cum Cornuto Tertullo. *Promiscuè*) Indiscretè. nam libro sexto refert, se tantum suscepisse causas aut amicorum, aut destitutas. aut ad exemplum per-

Vt primum me Domine indulgentia tua promouit ad præfecturam ararij Saturni, omnibus aduocationibus, quibus aliqui nunquam eram promiscuè functus, renunciaui, ut toto animo delegato mihi officio vacarem. qua ex causa cum patronum me provinciales optassent contra Marium Priscum, & petij veniam huius muneris, & impetraui. Sed cum postea consul designatus censuisses tacendum nobiscum, quorum erat excusatio recepta, ut essemus in senatus potestate, patere mūrque nomina nostra in urnam conijci: conuenientissimum esse tranquillitati seculi tui putavi, præsertim tam moderata voluntati amplissimi ordinis non repugnare. cui obsequio meo opto ut existimes constare rationem, cum omnia facta dictaque mea probare sanctissimis moribus tuis cupiam.

qui illic proconsulatum gesserat. hanc longa epist. lib. ii. idem Plinius cõplectitur. *Petij*) A provincialibus. *Muneris*) Aduocationis. *Designatus*) Destinatus tu, & Traiane. *Censuisses*) Ita decreuisses, ut iij, quorum excusatio à senatu fuerat approbata. sicut nostra nobiscum tacerent, neque amplius se excusarent ab aduocationibus. inde cum senatus iuberet me agere

contra Marium Priscum, æquum putavi voluntati eius obedire, & patri nomen meum fortiri. quidam enim arbitrantur sortibus in vnam coniectis non tantum iudices, verumetiam aduocatos extrahi solitos, quæ opinio optime huic loco facit. *In potestate s.)* Ut ille iuberet quicquid voluisset. *In vnam c.)* Sortiri: an potius patrociniū scilicet Afrorum, & quod passus sit se haberi inter iudices: tunc igitur cum dixit, petii veniam, intellige à senatu huius muneris aduocationis, quæ fiebat contra propositum meum: cumque

Traianus censuisset, vt qui semel erant excusati ab aduocationibus, sicut Plinius, non amplius à dicendo neque iudicando se excusarent: tunc postulante senatu passus sit se inter iudices connumerari. & nomen suum in vnam conici, quod fieri solet iudicum sortitione. Super qua re Asconius & nos in panegyrico nonnulla. *Tranquillitati*) Paci, securitati. *Seculi*) Imperii felicissimi. *Amplissimi ordinis*) Senatus. *Constare rationem*) Obsequio meo. mecum ratione paruisse senatui.

TRAIANVS PLINIO.

E T cuius) Laudat Traianus Plinii. *factū.* Cuius & senatorii) quod tuitus sit Afros, & se permiserit inter iudices numerari. *Partes*) Iudicandi: nam non possumus referre ad iudiciū Marii Prisci, quoniam cum Plinius pro Afris dixit, Traianus Cæsar in senatu præsidebat. erat enim consul. qui hanc epistolam cum præce-

E T cuius & senatoris boni partibus fūctus es, obsequiū amplissimi ordinis quod iustissime exigebat præstando, quas parteis impleturū te secūdū susceptā fidē cōfido. denti coniunxerunt, vt esset vna & eadem cum superiore, ex professio arguuntur non habuisse exemplar temporibus Plinii scriptum, vt afferunt, neque sensum vllō modo intellexisse.

C. PLINIUS TRAIANO IMP.

Petit latum clauum amico.

N *Dulgentia*) Petit à Traiano Voconii Romanum condiscipulum & contubernale suum, virum eruditum & nobile, promoueri in ordinem senatorium. *Plenissimam*) Cumulatissimā, ad augendā dignitatē meam. *Precipuum locū*) Nam amicorū fidelissimū, ac sodalē suū iucundissimū alibi testatur. *Ab ineunte etate*) Ab adolescentia, cum quo iocos & seria miscuerat. *Cōdiscipulus & c.)* Hinc ad Cor. Priscum lib. ij. hunc ego cum simul stude-remus, arctē familiaritēque dilexi: ille meus in vrbe, ille in recessu cōtubernalis. *Dino patre suo*) Nerua qui inter deos rela-

N *Dulgentia tua Imp. optime, quā plenissimā experior, hortatur me vt audeā tibi etiā pro amicis obligari, inter quos sibi vel precipuū locū vindicat Voconius Romanus, ab ineunte etate cōdiscipulus & cōtubernalis meus, quibus ex causis & à Dino patre tuo petieram vt illum in amplissimum ordinem promoueret, sed hoc votum meum bonitati tuæ reseruatū est. quia mater Romani liberalitatem* tus fuit. *Amplissimum ordinem*) Senatoriū. nam cum in vrbe tres ordines essent, plebeius, equester, senatorius: hic iure amplissimus vocabatur, quod reliquos auctoritate, dignitate, potentia anteiret. *Bonitati*) Quia dictus est imperator opti-

mus, quod mores respiciebat, neque bonitas, vt quidam arbitrantur, verbum est Theologorum, sed eo vsi sunt Martialis, Columella, Fabius, Terentius.

Sestertijs quad.) Quadrages decies centena millia, vt facultates senatorias expleret, quæ erant sestertiū octingentis. dimidiū census senatorii igitur ei cōdunasse credibilis est. *Cardicillis*) Epistolis. *Patrem tuum*) Neruam qui te adoptauit. *Scriptis*) Missis. *Legitime*) Secundum legis solennitates. *Admonita*) Instructa. *Emancipauit fundos*) Dominio & possessio- ne se priuauit, & filio agros libere dedit vt essent in eius potestate. quin Seuerinus Boetius Topicorum illud Ciceronis exponens, abalienatio est eius rei quæ incipit est, omnes inquit, res quæ abalienari possunt, id est quæ à nostro ad alterius transire dominium possunt, mancipii dictæ sunt. mancipies res veteres appellabant, quæ ita abalienabantur, vt ea abalienatio per quandam nexum fieret solennitatem. nexum verò est quædam iuris solennitas, quæ fiebat eo modo, quo Caius in Institutionibus exponit. mancipatio, inquit, est imaginaria quædā veditio, quod ipsū ius propriū Romanorum est ciuiū, adhibitis nō minus quàm quinq; testibus, ciuibus Romanis, puberibus. quare arbitror apud M. Tulliū ad Atticū illud, quæ cum dolo malo mancipio accepisse de Vario diceret, pro venditione accipiendum esse. emancipauit ergo, è mancipio suo emisit, & filio possidendos permisit. emancipari dicitur propriè de illis, quando de patria potestate emittuntur, id quod nunc transfuit ad fundos, qui secundum aliquos sunt pars agri, singula prata, singule vinee, singuli horti, oliueta, pascua, arbuta, pomaria, nemora, fundi sunt. vnde signatè Plinius est vsus numero plurium, et si Columella præcipiat ne villam fundus quærat. *Implenda*) Obseruanda. *Cōsummauit*) Perfecit. est executā. *Quod*) Fundorū emā-

sestertijs quadringentis, quod conferre se filio codicillis ad patrem tuum scriptus professus fuerat, nondum satis legitime peregerat: quod postea fecit admonita à nobis. nam & fundos emancipauit, & cetera que in emancipatione implenda solent exigi, consummauit. Cum sit ergo finitum quod spes nostras morabatur, nō sine magna fiducia sub signo. auget fidem pro moribus Romani mei, quos & liberalia studia exornāt, & eximia pietas, quæ hanc ipsā matris liberalitatē, & statim patris hereditatē, & adoptionē à vitrico meruit, auget hæc & natalium & paternarū facultatū splendore, quibus singulis multū cōmendationis accessurū, etiam ex meis precibus indulgentiæ tuæ credo. Rogo ergo Domine, vt me ex optatissima mihi gratulationis compotem facias, & honestis (vt spero) affectibus meis præstes, vt non in me tantum, verū & in amico gloriari iudicijs tuis possim. cipatio. *Sub signo*) Subscribo, sigillo, affirmo, obligo. sic lib. iij. ad Caluinū, eundē in cursum eundem terminum statuo, idque iā nunc apud te sub signo. *Auget fidē*) Adducor in maiorem fiduciam rogata obtinendi pro moribus Romani mei contubernalis. legitur in quibusdā exemplaribus apud te pro augetur, vt cohæreat cū præcedenti voce sub signo, nec improbāda lectio. *Moribus*) Nam fuit fidus, grauis, iucundus, mira in sermone eius, mira etiam in ore ipso vultūque suauitas. *Liberalia studia*) Ingenio, excelsio, subtili, dulci, & facili. aderat eruditio in causis agendis, epistolæ sanè scribebat, vt musas ipsas Latine loqui crederes. *Statim*) Post eius obitū quāuis esset adolescens, nullo accepto curatore. *Adoptionē à vitrico*) Cū mater eius trāssisset ad secūda vota, maritus precibus vxoris motus illū in filiū adoptauit. itaque cū amico in familiar. epist. Voconii cōmēdaret, pater dixerat ei in equestri gradu clar⁹, clarior vitricus, immo pater alius: nā huic quoque nomine matris pietate successit. *Natalium s.)* E primis. n. erat citerioris Hispaniæ.

Gratulationis] Lætitia. *In me*) In quem contulisti maiora quam sperabam. *Tuis iudicis in amico*) Quod iudicaueris Vocationum amicorum meum, ut egocen-

seo, esse virum optimum, id quod facies, si illum promouebis ad amplissimum ordinem.

PLINIVS TRAIANO.

Ciuitatem Romanam Harpocrati Iatraliptæ suo petit.

Droximo) Pro cura & diligentia qua vſus est Harpocras medicus erga se agrum, rogat Traianum ei dari ciuitatem Romanam: item nomine Maximillæ patrone libertis Helia & Antonia Harmeridi ius Quiritium. Medicus apud iuriconsultos, in numero seruatorum aut libertorum locatur. *Iatralipten*] Vnguentarium medicum: nam iudicis medicus. *Ademptus vnctor* est. *Parem*) Studio & labori eius. *Conditionis peregrinae*) Quod ipsemet (nisi est aliqua glossula introducta ab ignaro scriptore) exponit, manumissus inquit ad peregrina: nam cum manumissus sequeretur libertatem patroni, is si erat peregrinus, necesse erat & manumissum esse conditionis eiusdem. *Ius Quiritium*] Ius Lati-

Droximo anno Domine grauissima valetudine vsque ad periculum vita vexatus, Iatraliptem adsumpsi, cuius sollicitudini & studio, tua tantum indulgentia beneficio, referre gratiam parem possum. quare rogo des ei ciuitatem Romanam. Est enim peregrinae conditionis manumissus a peregrina. Vocatur ipse Harpocras, patronam habuit Thermuthia Theonis, que iam pridem defuncta est. Item rogo des ius Quiritium libertis Antonia Maximilla, ornatissima femina, Helia, & Antonia Harmeridi: quod a te, petente patrona, peto.

noru. vide infra super hoc latius. *Libertis Helia, & Antonia Harmeridi*] Grammatici & iuriconsulti dixissent, libertabus. *Ornatissima*) Honoribus & suorum splendore. *Patrona*) Antonia Maximilla.

PLINIVS TRAIANO.

Agit gratias.

Ago) Agit gratias pro impetratis, sed post Romanam ciuitatem Harpocrati Iatraliptæ impetratam, etiam Alexandrinam petit. *Censum*) Facultates Harpocratis.

Ederem] Procuratoribus Cæsaris vel magistratui, qui curam habebant in tabulas referre donatos ciuitate Rom. in alia

Ago gratias Domine, quod & ius Quiritium libertis necessaria mihi femina, & ciuitatem Romanam Harpocrati Iatraliptæ meo sine mora, indulxisti. Sed cum annos eius & censum, sicut preceperas, ederem, admonitus sum a peritioribus, debuisse me ante ei Alexandrinam ciuitatem impetrare, deinde Romanam, quoniam esset Aegyptius. Ego autem, quia inter Aegyptios ceterosque

lectione

lectione fuit, traderem. *Peritioribus*) Huius negocii.

Peregrina) Non Romana.

Stetit] Factum est. Sic Terentius dixit, stare cum illo, id est, pro illo facere.

Libertis) Procuratoribus tuis.

peregrinos nihil interesse credebam, ceterus fueram hoc solum scribere tibi, eum scilicet a peregrina manumissum, patronamque eius iam pridem decessisse, de qua ignorantia mea non queror, per quam stetit, ut tibi pro eodem homine sapius obligarer. Rogo itaque, ut beneficio tuo legitime frui possim, tribuas ei & Alexandrinam ciuitatem, & Romanam. Annos eius & censum (nequid rursus indulgentiam tuam moraretur) libertis tuis, quibus iusseras misi.

TRAIANVS PLINIO.

Ciuitatem] Cœcedit etiam Traianus Harpocrati ciuitatem Alexandrinam, quæ ab Alexandro magno constructa fuit in reditu ab Hammonie: visa loci opportunitate complexus quicquid loci est intra paludem & mare, & octuaginta stadiorum muris ambitum destinauit, verum ut omittat que libro tertio, ab Arriano historico, ceterisque super

hac traduntur, diligentissimè Strabo libro decimo septimo, omnem constructionem exequitur. *Non temere dare*] Raro enim ciuitas Alexandrina dabatur peregrinis, & summus honos illi habebatur, quinimmo non licebat fasces consulares eam urbem ingredi. *Non sustineo*] Non possum. *Nomos*] Præfectura, ut Plinius interpretatur, cum libro quinto scribat, Aegyptum diuidi in præfecturas oppidorum, quas nomos vocant. pariter Strabo libro decimo septimo. Regio, inquit, Aegypti prius in præfecturas, quas nomos vocant, diuisa fuit, Thebai-

Ciuitatem Alexandrinam secundum institutionem principum non temere dare proposui, sed cum Harpocrati Iatraliptæ tuo iam ciuitatem Romanam impetraueris, huic quoque petitioni tuæ negare non sustineo. Tu ex quo nomo sit, notum mihi facere debebis, ut epistolam tibi ad Pompeium Plantam præfectum Aegypti amicum meum mittam.

ca in decem, Delta in totidem, intermedia in sedecim. Herodotus nomos & satrapias pro eodem vsurpat. at Diodorus Græcus pro præfecturis, cum inquit, Aegyptum in sex & triginta nomos diuisam. quidam volunt eiusmodi præfecturas tot fuisse, quot aulas Labyrinthus habebat, quæ circiter triginta erant, præfecturæque rursus diuisas in toparchias: Toparchias verò in alias diuisiones minimæ portionis. nomos autem, ut refert Hammonius, verbum polysemum est. *Sit*] Harpocras. *Tibi ad Pompeium*] Quam per me ad te missam Pompeio reddes.

cccc. j.

De Statuis principum in municipium transferendis.

Vm Petit commeatum excurrendi in oppidū Tiphernum, & in agros suos per memsem, quod illic esset edificaturus templum, in quod Traiani indulgentia erat translaturus principū statuas per fundos sparsas, & agros suos ordinaturus. *Pater tuus*] Nerua. *Oratione*] Quæ non extat. *Honestissimo exemplo*] Nam secundum Dionem, etiam de suo plurima donauit, & damnatorum bona superstitibus restituit hæredibus, quæcunque Domitianus iniuste abstulerat. ege- nis verò Romanis emptos mille & quingentis myriadibus agros per quosdam senatores diuisit. *Longinquus*] Procul ab oppido. *Per plures successiones traditas*] Relictas mihi longa maiorum ferie. nam alibi refert, fuisse vetustis clarisque parentibus, multasque in familia imagines maiorum habuisse. *Municipium*] Tiphernum arbitror Tyberinum, iuxta quod rus & villam possedit. immo iuuenis in patronum cooptatus ab illo oppido fuit. *Adiecta*] Addita numero statuarum cæterorum principum. *Testimonio*] Libertatis meæ præconio adhibito. *Decurionibus*] Senatoribus eius municipij. *Templum*] Fortasse illud de quo libro quarto, oppidum est prædiis nostris vicinum, nomen Tipherni Tyberini, in hoc ego templum pecunia mea extruxi. *Mea*] Oculorum, an alia. nam plerunque ægrobat. *Valetudine*] Extrema morbo enim perit Nerua, secundum Eusebium

Vm diuus pater tuus, Domine, & oratione pulcherrima, & honestissimo exemplo, omneis ciueis ad munificentiam esset cohortatus, petij ab eo ut statuas principum, quas in longinquis agris, per plures successiones traditas mihi, quales acceperam, custodiebam, permetteret in municipium transferre, adiecta sua statua, quodque ille mihi cum plenissimo testimonio indulserat, ego statim decurionibus scripseram, ut adsignarent solum, in quo templum pecunia mea extruerem: illi in honore operis ipsius electionem loci mihi obtulerant. Sed primum mea, deinde patris tui valetudine, postea curis delegati à vobis officij retentus, nunc videor commodissime posse in rem præsentem excurrere. Nam & menstruum meum Calend. Septembris finitur, & sequens mensis complures dies feriatos habet. Rogo ergo ante omnia permittas mihi opus, quod inchoaturus sum, exornare & tua statua: deinde, ut hoc facere quam maturissime possim, indulgeas in ortis Salustianis. *Officij*] credo intellexisse Præfecturam ærarij, quam sub Traiano, cum Tertullo gessit: cuius paulo antè meminit. *In rem præsentem*] in agros, & locum extractionis, ut præsens omnia peragam. *Menstruum*] cura officij per mensum meum, æternis enim mensibus præfecti ærario curam eius sustinebant. Varro de agricultura, menstruum vocat tempus, quod luna circumiens implet. & Columella, Mulieris menstruum profluuium sanguinis: quod singulis mētib; mulieres vexat. Scævola vero menstruos aureos relictos in singulos mēses. *Sequēs*] insequens. Augusto proximus Septēber.

Feriatos] Vacuos à negociis publicis. erāt ferie loui sacre. genera autē earū quatuor. in feriis hoc tātum licebat agere, ex

respōso Scævolæ, quod prætermisū noceret: longa differatio est super prædictis apud Macrobiū lib. i. Saturnalium.

Commeatum] Discedendi facultatem. frequens verbum apud historicos. *Simplicitatis*] Bonitatis, candoris. *Dissimulare*] Abscondere. *Obster*] In transitu, vel simul. Apuleius lib. vi. rursum ne breuiculo quidem tempore refectos obiter reducent. Plinius lib. xiii. obiterque inter ordines alium capessere fertile est. & lib. xxxiiii. vt obiter hoc quoque nascatur. Iuuenalis: atque obiter leget, & scribet, vel dormiet intus. *Collaturum*] Si indulgeris mihi commeatum. *Eadem regione*] Thusciz. ibi enim optimos agros possedit. *Quadringenta*] Sestertia. supra enim censum equestrem referebat ex re ditu Thuscianorum prædiōrū, ergo non erat negligēdus.

Differri] In alium annum: iam pacto lustro cum conductore. *Nouus colonus*] Proximè mihi accipiendus. *Debeat facere proximam putationem*] Putare vites debeat post vindemiam instantem. nam secundum Columellæ præcepta, vbi cœlum frigidum est, sine dubio verno tempore melior putatio est. vbi verò aprica loca sunt, mollēsque hyemes, optima, & maximè naturalis est autumnalis, quo tempore diuina quadam lege & æterna fructum cum fronde stirpes deponunt, & non multo post, capite vigesimoquarto: placet ergo si mitis & temperata permittit in ea regione quam colimus, cœli clementia, facta vindemia secundum idus Octobris auspiciari putationem, cum tamen æquinoctiales pluuiæ præcesserint, & sarmenta iustam maturitatem ceperint: nam siccitas seriore putationem facit. *Sterilitates*] Libro quarto conquiretur, Thuscios suos grandine excussos, & plerunq; alibi se graciles vindemias colligere. *Remissionibus*] Ad Caluissium

commeatum. Non est autem simplicitatis meæ, dissimulare apud bonitatem tuam, obiter te plurimum collaturum utilitatibus rei familiaris meæ. Agrorum enim quos in eadem regione possideo, locatio cum alioqui cccc. excedat, adeo non potest differri, ut proximam putationē nouus colonus facere debeat. Præterea, continua sterilitates cogunt me de remissionibus cogitare, quarum rationem nisi præsens inire non possum. Debeo ergo Domine indulgentiæ tuæ, & pietati meæ celeritatem, & statuarum ordinationem, si mihi ob utraque hæc dederis commeatum xxx. dierum. Neque enim angustius tempus præfinire possum, cum & municipium, & agri de quibus loquor, sint ultra centesimum & quinquagesimum lapidem.

scribit abundè quantum negotiatoribus suarum vindemiarum spe deceptis miserit. & ad Paulinum, cum me, inquit, necessitas Thuscianorum prædiōrum plures annos ordinatura detineat, nam priore lustro quanquam post magnas remissiones, reliqua creuerunt. *Rationem*] Calculum, computationem. *Præsens*] Quod prius dixerat, in rem præsentem. *Debeo celeritatem & Statuarum ordinationem tuæ indulgentiæ, & pietati meæ.*] id est, si concedes mihi commeatum, debebo ob hanc indulgentiam quæprimum redire, & statuarum ordinationem meæ pietati referre. *Angustus*] Breuius. *Præfinire*] Præscribere. *Municipium*] Crediderim sanè Tifernum Tyberinum, quod tantum ab vrbe distet, quod nullibi locorum Plinius scribat se habuisse agros, quàm in Thuscis & Transpadana regione, quæ bis tot ab vrbe distat. illud animaduertendum, non omnes has epistolas ad Traianū scriptas à Secundo, dum esset in Bithynia, sed cccc. ij.

quasdam, ut hanc, dum staret in vrbe, ab-
sente ab ea Traiano. collegit igitur in v-
num libellum quascunque Imperatori
scripserat. *Lapidem*) Miliarium: nam per

lapides miliaria signabat antiquitas.
Mart. Ad lapidem Torquatus habet præ-
toria quartum. Ad quartum breue rus
emit Otacilius.

TRAIANVS PLINIO.

Et priuatas) Cōcedit Im-
perator Pli-
nio quod pe-
tierat. *Priva-
tas*) Pertinentes ad rem
tuam domesticam. *Publi-
ca*) Tam propter statua-
rum ordinationem, quàm
quòd in sequenti mense
vacaret ab officio. *Petenti*)
Legitur etiã petendi. *So-
la* &.) Vide quanti faceret
Traianus Secundum. *Suf-
fecisset*) Ad impetran-
dum comeatum. *Di-
strictum*) Necessarium. hinc lib. i. de ea-
dem præfectura scribens, distringor, in-
quit, officio, ut maximo, sic molestissimo:
sedeo pro tribunali, subnoto libellos, cō-
ficio tabulas, scribo plurimas sed illitera-
tissimas literas, & in panegyrico, nondum
biennium, compleueramus in officio la-

Et priuatas multas, & omneis
publicas causas petendi com-
meatus reddidisti: mihi au-
tem vel sola voluntas tua suf-
fecisset. Neque enim dubito,
te ut primùm potueris, ad tam districtum
officium reuersurum. Statuam poni mihi
à te eo quo desideras loco (quanquam e-
iusmodi honorum parcissimus) tamen
patior, ne impedisse cursum erga me pic-
tatis tuæ videar.

boriosissimo & maximo. *Parcissimus*)
Quare meritò in oratione laudatur à
Plinio, quòd vnam tantùm atque alteram
statuam, & hanc æream in vestibulo Io-
uis Capitolini haberet, cum paulo ante
aditus omnes, omnes gradus, totaque a-
rea hinc auro, hinc argento reluceret.

PLINIVS TRAIANO.

Impetratæ ciuitatis Alexandrinorum pro Harpo-
crate gaudium.

Exprimere) Im-
petratæ ciuita-
tis Alexandri-
norū pro Har-
pocrate gaudium testatur,
rogatque ut literas sibi ad
Pompeium Plantam mit-
tat, & patiatur quàm lon-
gissimè sibi occurrere. *Iatralipta*) Medicorum reū-
storū, cuius artem Iatrali-
pticen inuenisse Prodi-
cum memorat Plinius.
Non tem Nisi raro. *ὄμιον*
μαρτυρία) Præfecturæ mē-

Exprimere Domine verbis non
possum, quanto me gaudio adse-
cerint epistola tuæ, ex quibus
cognoui, te Harpocrati Iatrali-
ptæ meo etiam Alexandrinā
ciuitatē tribuisse, quāuis secundū institutionē
principum non temerè eam dare proposuisses.
Esse autem Harpocrā vovς μεμψιλικῆς, indico
tibi: rogo ergo indulgentissime Imp. ut mihi ad
Pompeium Plantam, præfectum Aegypti, ami-
cum tuum, sic ut permisisti, epistolam mittas:

phiticæ. Memphitæ vsque ad summum
Nili delta perueniunt. Memphis autem
ipsa quondam arx Aegyptiorum regum
magna & populosa, ambitu stadiorū cētū

& quinquaginta, opportuniori totius e-
ius oræ loco, vbi Nilus in plures scissus
partes efficit formam deltæ: eam Scdous
cognomento Vchoreus condidit.

Obuiam iturus) Occur-
surus tibi. credo. Traia-
num tunc in vrbe redi-
re voluisse, cuius aduen-
tu percepto Plinius ei ob-
uius ire quàm longissimè
honoris gratia optabat.

*obuiam iturus, quo maturius Domine exo-
ptatissime, aduentus tui gaudio frui possim. ro-
go permittas mihi quàm longissimè occurre-
re tibi.*

PLINIVS TRAIANO.

Medici sui propinquis ciuitatem petit.

Roxima) Medi-
ci sui propin-
quis ciuitatem
petit. *Proxima*)
Alia à præcedenti. *Indul-
seris*) Non videatur mi-
rum, si frequenter contra
priscorum consuetudinem
vtatur verbo indulgere, cū
etiam alii similiter vsurpa-
uerint. Liuius ab vrbe
condita, cum de cura an-
nonæ habita, & falis ven-
dendi arbitrio, ac porto-
riis & tributo remissis
agit, hac indulgentia re-
fert patres plebem con-
cordem tenuisse. & Sene-
ca, præstabis parentibus
pietatem, cognatis indul-
gentiam, omnibus æqui-
tatem. est enim indulgen-
tia, remissio mollis de seueritate iuris.

Roxima infirmitas mea Domi-
ne obligauit me Posthumio Ma-
rino medico, cui parem gratiam
referre beneficio tuo possum, si
precibus meis ex consuetudine
bonitatis tuæ indulseris. Rogo ergo ut pro-
pinquis eius des ciuitatem, Chryssippo Mi-
thridatis, uxori que Chryssippi Stratonica
Epigoni. item liberis eiusdem Chryssippi Epi-
gono & Mithridati, ita ut sint in patris po-
testate, utque iis in libertos seruetur ius pa-
tronorum. Item rogo indulgeas ius Quiri-
tium L. Satrio Abascantio, & P. Casio Pho-
sphoro, & Pancharia Soteridi, quod à te, vo-
lentibus patronis, peto.

hinc Fabius dixit. mollis illa educatio,
quam indulgentiam vocamus. item Se-
neca in Epistolis, ut corpori tantum in-
dulgeas, quantum bonæ valitudini satis
fit. Martialis, indulgent patientiam, dixit
pro patiuntur. *Mithridati*) Filio. Ita)
Cum hac tamen conditione. *Vt sint in p.
p.*] Ne à libera potestate patris absol-
uantur. *Patronorum* i.) Vt habeant idem
iuris in libertos patris, quod pater in eos.

habet. nam Vlp. iuriconsultorum doctis-
simo referente, liberti tenentur alere pa-
tronos, & nonnunquam patronorum fi-
lios pro modo facultatum: verum de iure
patronatus in sequentibus pleraque mul-
ta. *Ius Quiritium*) Ius Latinorum, quo
iure Quirites, id est Romani, vrantur.
Volentibus) Consentientibus. *Abascantio*)
Romæ in ædibus vetustissimis sub Quiri-
tiali adhuc extat hoc epiraphium. C. Pli.
Abascantii. C. Pli. Phosphorus.

Præturam amico petit.

Scio) Petit præturam amico suo Actio Sura. Inheret m. t.) Fixum pectore tenes. quo dicendi genere etiam in epistolis ad amicos plerunque Secundum, alibi referemus. Tenacissima) Constantissima. Sæpe ind.) In hoc etiam concessisti, vt te sæpe admonerem. Exornare p.) Creare prætorem. Locus v.) Fortasse in demortui locum sufficere. Quæstissimam) Certissimam. Natalium sp.) Quod Sura sit parentibus claris. nam Traianus claris natalibus debitos honores retulit: quare in Panegyrico dixit, tandem ergo nobilitas non obscuratur, sed illustratur à Principe: tandem illos ingentium virorum nepotes, illos posteros libertatis festinatæ honoribus amplificat atq; auget, & maioribus suis reddit. si quid vlsquæ stirpis antiquæ, si quid residuæ claritatis, hoc amplexatur, & refouet, & in vsum Reip. promit. sunt in honore hominum, & in honore famæ magna nomina ex tenebris obliuionis indulgentia Cæsaris, cuius est vt nobiles conferuet & afficiat. Integritas in p.) Magna pauperis laus, qui non corrumpatur donis. integer ad mores refertur, sed præsertim ad abstinentiam alieni: nam in integrum est, quod non est corruptum, sed perfectum. vnde integram rem dicunt Oratores & historici, quæ in sua natura est, & inte-

PLINIUS TRAIANO.

Sacerdotium sibi petit.

Vm) Auguratum, vel septemuiratum sibi petit. Maiorum m.) Quos claros habuerat. Boni) Immò optimi. Dignitatem) Præ-

Scio Domine memoria tua, quæ est benefaciendi tenacissima, preces nostras inherere, quia tamen in hoc quoque sæpe indulgisti, admono simulo & impensè rogo, vt Actium Suram prætura exornare digneris, cum locus vacet, ad quam spem alioqui quietissimum hortatur & natalium splendor, & summa integritas in paupertate, & ante omnia felicitas temporum, quæ bonam conscientiam ciuium tuorum ad vsum indulgentiæ tuæ prouocat & attollit.

gram ætatem interpretantur, in flore ipso, cui neque addendum, nec adhuc quicquam sit imminutum. quare Virgilius integrum qui Ascanium meminit, et si Seruius, cui adhuc ætas integra superesset, adducaturque Ennius dicentem, Deos xui integros. Felicitas] Nam cum res olim inter se dissociabiles miscuisset Nerua, principatum & libertatem, auxit quotidie felicitatem imperii Traianus: nec spem modò ac vorum securitas publica, sed ipsius voti fiduciam assumpsit. Prouocat) Inuitat oratione & exemplo suo. Bonam c.) Viros bonos, conscios integritatis suæ. Extollit) Ad honores eleuat: cum præsertim aliquis bene prouinciam regeret, huic quæsitæ virtute dignitas offerrebat. patebat enim omnibus honoris & gloriæ campus: ex hoc quisque quod cupiebat, petere poterat, & affectus sibi debebat.

Vm sciam Domine, ad testimonium laudemque morum meorum pertinere, tam boni principis iudicio exornari, rogo, dignitati, ad quæ me prouexit indulgentia tua, vel

secturæ ærii, & in primis consulatui. nam has dignitates à Traiano acceperat ante auguratum, quod ipse ad Arrianum lib. iiii. & in Panegyrico testatur.

Auguratum) In quo Iulio Frontino successit gratulabundus. quare alibi super hoc scribens, gratularis, inquit, quòd acceperim auguratum, iure gratularis, primùm quòd grauissimi principis iudicium in minoribus etiam rebus consequi pulchrum est: deinde, quòd sacerdotium ipsum, cum priscum & religiosum, tum hoc quoque sacrum planè & insigne est, quòd non adimitur viuenti. Septemuiratum a) Me vnum facere ex septemuiris, qui epulas indicendi Ioui, cæterisque diis potestatem habebant. de vtroque sacer-

auguratum, vel septemuiratum, quia vacante, adycere digneris, vt iure sacerdotij precari deos pro te publicè possim, quos nunc precor pietate priuata.

dotio multa in præcedentibus enarrata: Vacant] Sūt sine domino, vnde nō iniuria nunc in vrbe dicūtur vacare sacerdotia, mortuo sacerdote, nec dū alii collata. vacabat autè Auguratus p obitu Iulij Frontini. Adycere) Adstruere, addere. Publicè) Clara voce, vtilitate publica. augur enim publica signa à diis missa interpretatur.

PLINIUS TRAIANO.

Gratulatoria ob victoriam.

Victorie) Gratulatur Imperatori ob victoriam de hostib. partam. Victorie) Parthicæ, an magis pro deuictio Decibalo Dacorum rege, cuius lib. viii. meminit, signatè imperatorem Traianum appellauit, quòd is cum exercitu expeditione facta contra Dacos, victoriam retulerit. Maxime) Bis deuictis hostibus ferocissimis & sagacissimis. Pulcherrime] Vt coegerit pendere tributa Romanis, & imperata facere, cum secus fieret sub Domitiano, deinde rebellantes rege eorum ad necem compulso penitus subiugauerit, & Daciam in prouinciæ formam redegerit. Antiquissima) Memorandæ, simili imperatorum anti-

Victoria tuæ optime Imp. maxima, pulcherrime, antiquissima, & tuo nomine, & reipub. gratulor: deosque immortales precor, vt omnes cogitationes tuas tam lætus sequatur euentus, vt virtutibus tantis gloria imperij & nouetur, & augeatur.

quorum, super qua ex inuicta antea gente bis acti fuere triumpho. Respublica) Quia sub Traiano fuit summa libertas: nam legati Decibali ad senatum missi post primam deditiōem, & arma, quæ Traianus illis ademerat, & pacè imperarūt. Gloria Imperij] Sub Domitiano senescētis, & reuētis. Nouetur) Ob reductā militarè disciplinā. Augeatur) Redacta tū primùm Dacia, in formam prouinciæ.

PLINIUS TRAIANO.

De itinere suo in Bithyniam.

Via) Nūciat se venisse Ephesum, reliquū itineris in Bithyniā facturū, partim naui, partim vehiculis. Persenere ad c. t.)

Via confido Domine ad curam tuam pertinere, nuncio tibi me Ephesum cum omnibus meis nauigasse, quamuis contrarijs ventis retentus. nunc destino partim

Te curare. *ἄσπ. ἡσπ. ἡσπ.*) Super Maleam, quæ & *ἡσπ. ἡσπ.* dicitur, secundum Stephanum, promontorium est Peloponnesi, ex quo ad Cretam insulam, si Plin. credimus, certissimus cursus. interuallum autem à Malea ad columnas Herculeas si quis computet, ex autoritate Strab. inueniet stadiorum viginti duo millia &

Orarijs na.) Piscatorijs & paruis, sic interpretatur Mart. illud Plauti in Rudente, mea opera laboratur & rete, & horia. hæc conuenientior videtur lectio, tanquam paruis lembis lecturus esset oram litoris Ionii, potiusquam nauibus onerarijs, quæ amant altum pelagus.

Vehiculis) Terrestri itinere, commodius enim & celerius iter faceret quispiam ex Colophone Smyrnam vehiculo, quàm nauis. *Prouinciam*) Bithyniam. *Graues æstus*) Ingentes calores, quibus illæ prouinciæ vexabantur. *Etesie*) Constat Etesias tantum in æstate flare, cum nulli ventorum magis statim sint. exoriuntur autem secundum Plinium, post biduum ab exortu Caniculæ. Gellius verò tradit, cum canis oritur. Columella autem, Calend. Augusti. at Seneca in Naturalibus quæstionibus opinionem quorundam recitans, æstate, inquit, flare incipiunt, cum & longius extenditur dies, & recti in nos radii diriguntur. à solstitio illis initium ultra ortum Caniculæ. non valent mane, nesciunt surgere, ob hoc à nautis somniculosi venti & delicati vocantur. sed Diodorus voluit Etesias à solstitio æstiuo nondum flare, & multo ante æquinoctium autumnale quiescere. & Hammonius, singulis annis flare tempore fructuum, Etesias ventos oriri è terra, & eorum flatu nimios calores temperari: ab eisdem etiam maritimis cursus celeres & certos dirigi Cicero prodidit De natura deorum. esse autem subfolanos credidit Strabo libro tertio scribens, ex Hispania retrò habenda est nauigatio. obseruandum est in primis, quòd in eo mari vsque ad sinum Sardiniensem venti spirant subfolani, euri, qui & etesie dicuntur. at Plinius lib. xviii. ex Aquilone Etesias mutato nomine dici refert: nam & lib. ii. scripsit, Caniculæ exortum diebus octo

quingenta. maria ipsa, præsertim supra Maleam, propter aduersos ventorum flatum, non fuisse tuta. inde natum vulgo prouerbum, Cum Maleam deflexeris, domesticos obliuiscere. Virgilius Maleas vndas sequaces appellauit. *Ephesum*) Ionie ciuitatem. *Retentus*) In itinere retentus.

orarijs nauibus, partim vehiculis prouinciam petere. nam sicut itineri graueis æstus, ita continuuæ navigationi Etesie reluctantur.

fermè Aquilones præcedere, quos prodromos appellant. post biduum autem exortus eisdem aquilonis constantius perflare diebus xl. quos Etesias vocant. ego crederem non semper Etesias flare ab eadem cæli regione, hinc modò aquilonis, modò euri nomen accepisse, quod colligi potest ex verbis Gellii. addidissimè, inquit, eos ventos, qui Etesie & prodromi appellantur, qui certo tempore anni ex alia atque alia cæli parte spirant. Hermolauis vir doctissimus ætatis nostræ, putat illud ex lib. xviii. cap. xxxiii. contrarius Aquilo Africo stat, nec tamen eum toto anno in prædictis timet agricola, mollit sydera æstate media, legendum, mollitur sydera: quia sequitur mutaturque nomen, id est non Aquilones amplius, sed Etesie vocantur. immò vt magis approbem eius sententiam, idem Plinius lib. ii. vbi Etesiarum meminit, mollire, tradit, eos creditur solis vapor geminatus ardore syderis. aduertendum tamen, Senecam ex autoritate Democriti referre Etesiarum flatum æstatem frangere, & à mensium feruentissimorum grauitate defendere, quod conuenit cum illo, mollit sydera. esse autem contrarios nauigantibus ab oriente præter supra dicta, Cæsar & M. Tullius restantur. ille enim in commentarijs scribit, se teneri necessariò Alexandrie Etesias spirantibus, qui nauigantibus inde sūt aduersissimi venti. hic verò in epistolis ad Cælium, dum è Cilicia redire in urbem decreuit: ego, inquit, nisi quid me Etesie morabuntur, celeriter (vt spero) vos videbo. ad hæc Tacitus: mare quoque Etesie flabant, horum flatu in orientem nauigantibus secundum, inde aduersum erat.

sum erat. cum itaque hi venti, autore Plinio, sint frugibus infesti, tradit Laertius flantibus illis ne fruges corrumpantur, Empedoclem iussisse excoriari asinos, factisque vtribus collibus & montium verticibus eos admoueri ad reprimendos flatum, cessantibusque ventis co-

lysanemiam vocatum. Etesium secundum Celsum, emplastrum rubrum est. at Etesij, autore Dionysio, penates apud Græcos dicuntur. *Reluctantur nauigationi*) Tendentibus ad septentrionem contra nituntur.

TRAIANVS PLINIO.

REFÈ] Laudat consilium Secundi. *Renunciasti*) Scripsisti per nuncium. *Pertinet ad animum meum*) Scire cupio quali itinere, prospere, an aduerso nauis, an vehiculo. *Peruenias*) Sis venturus. nondum enim peruenerat. *Interim*) Aliquando, partim.

R

Ecce renunciaſti mi Secunde charissime. pertinet enim ad animum meum, quali itinere in prouinciam peruenias. Prudenter autem conſtituis, interim nauibus, interim vehiculis vt, prout loca ſuaſerint.

Loca) Viarum compendia.

PLINIVS TRAIANO.

In Bithyniam ſe veniſſe ſcribit.

Sicut] Nunciat ſe eadem perueniſſe in prouinciã, in quã miſſus fuerat à Traiano pro prætorè cum conſulari poteſtate, rogãtque vt mittat menſorem ad opera publica, in quã multæ pecuniæ ſuperflud erogatur. *Grauiſſimis e.*) Præſertim canicularibus diebus, & flantibus Eteſiis. *Pergami*) Longè clariffimum Afie Pergamum, Plinio referente, quod intermeat Silenus, præſuit Caicus profuſus Pindaro monte: Pergamea vocatur eius tractus iuriſdictio. Strabo inquit, in his locis principatum quẽdam obtinet Pergamum, inſignis ciuitas, quæ diu ſub Attaliciſ regibus fuit, ſæminio genere Græcorum aliqui, at Stephanus in Maſculino protulere. *Subſtitit*) Moram feci, retardatus ſum xv. Calend. Octob. *Mora*) Facta ob febres & contra-

S

icut ſaluberrimam nauigationem Domine vsque Ephesum expertus: ita inde poſtquam vehiculis iter facere cœpi, grauiſſimis æſtibus, atque etiam febriculis vexatus Pergami ſubſtitit. Rurſus cum tranſiſſem in orarias nauiculas, contrarijs ventis retentus, aliquanto tardiùs quàm ſperaueram, id eſt xv. Cal. Octobris Bithyniam intraui. Non poſſum tamen de mora queri, cum mihi contigerit, quod erat auſpicatiſſimum, natalem tuum in prouincia celebrare. Nunc Reip. Pruſenſium impendia, redditus, debitores excuſio, quod ex ipſo tractu magis ac magis neceſſariũ intelligo. Multa enim pecunia varijs ex cauſis à priuatis detinentur. præterea quedam minime legitimis ſumptibus erogantur. Hæc tibi Domine in ipſo ingreſſu meo ſcripſi. Quindecimo Cal. Octob. Domine prouinciam intraui, quã in eo obſequio, in ea erga te fide,

rios ventos. *Auspiciatissimum*) Optimi auspicii. *Natalem tuum*) Natus est Traianus mense Septembri. *Excusio*) *Scrutor*, examino: nam missus fuerat ad *Quam*) Optimam. *Men-*

forem) Qui metiatur opera publica. Vegetius qui in castris ad podium demetiuntur loca, in quibus tentoria milites figant, vel hospitia in ciuitatibus præstant, hi mensores appellatur. an potius mensor hinc accipi debet pro eo qui curam remetiendorum publicorum operum habebat, & calculatore impensarum, ac litium æstimatore, cum demetiri, sit æquare & æstimare *Renocari*) Ad ararium, unde fuerant extractæ. *Curatoribus*) Qui

ordinandum statum prouinciæ Bithyniæ *Tractu*) Facto spatio. *Nimie*) Supra modum. *Erogantur*) Impenduntur.

quam de genere humano mereris, inueni. Dispice Domine an necessarium putes mittere huc mensorem. videntur enim non mediocres pecuniæ posse reuocari à curatoribus operum, si mensura fideliter agantur: ita certè prospicio ex ratione Prusensium, quam cum Maximo tracto.

multas pecunias dolo malo interceperant. *Ratione Prusensium*) Calculo, computatione Prusensium Reip. *Maximo*) Procuratore tuo.

TRAIANVS PLINIO.

Vperem) Respondet non posse ab vrbe mense mitti.

Corpusculi) Fuit enim Plinius breuis & gracilis staturæ, id quod ipse alibi etiam asserit. *Tuorum*) Familiariū. *Ac iter ab Epheso fusi* (i. s. n.) id est tam salubriter & commodè ab Epheso pedestri itinere peruenisses in Bithyniam, quàm ab vrbe Ephesum nauigasti. *Prospicuum*) Rectè cautum. *Mis*) id est pro consulari imperio & potestate. *Vexatas*) Perturbatas, defraudatas. *Rome*) Nam Circi latus incensum extruxit, Gymnasium, item theatrum in campo Martio, columnam cochlidem in foro, quæ etiam nunc durat, porticus, templa. *In p.*) Portum ostiensem refecit, Cœmenticellam extruxit, Põtinæ paludes exsiccatas pontibus permeabiles reddidit. *Excusere*] Inquirere.

Vperem, sine querela corpusculi tui & tuorum, peruenire in Bithyniam potuisses, ac simile tibi iter ab Epheso, vt nauigationi fuisset, quam expertus vsque illò eras. Quo autem die peruenisses in Bithyniam, cognoui Secunde charissime literis tuis. prouinciales credo prospectum sibi à me intelligent. nam & tu dabis operam vt manifestum sit illis, electum te esse, qui ad eosdem mei loco mittereris. Rationes autem in primis tibi rerum publicarum excutendæ sunt. nam & esse eas vexatas satis constat. Mensores vix etiam iis operibus, quæ aut Romæ, aut in proximo fiunt, sufficenter habeo, sed in omni prouincia inueniuntur, quibus credi possit, & ideo non deerunt tibi, modò velis diligenter excutere.

PLINIUS TRAIANO.

De custodiis.

*R*ego) Consultit Traianum an custodiæ sint per seruos publicos seruandæ. *Hesitantem*) Ambiguum. *Publicos*) Seruorum aliqui erant publici, qui Reip nomine empti fuerant, & publicis vrbibus inseruiebant, aliqui priuati, priuatorum dominorum. *Milites*) Stipendiarios, & ideo liberos. *Custodiam*) Carcerem, locum vbi carcerarii custodiuntur. *Columella*, itaque mancipia vincita, quæ sunt ergastuli, per nomina quotidie citare debent, atque explorare vt sint compedibus diligenter innexa, tum etiam custo hre sedes an tuta & rectè munita sit. iuriconsultus etiam, homo, inquit, qui ex custodia producit. *Et*) Vereor ne. *Hæc c.*) Custodiarum.

*R*ego Domine consilio me regas *hesitantem*, vt *per publicos ciuitatum seruos, quod vsque adhuc factum, an per milites adseruare custodias debeam. Vereor enim ne & per seruos publicos parum fideliter custodiantur, & non exiguum militum numerum hac cura distingat. interim publicis seruis paucos milites addidi. Video tamen periculum esse, ne id ipsum vtrisque negligentia causa sit, dum committam culpam hi in illos, illi in hos regerere posse confidunt.*

Distingat] Occupet. *Non est*] Ingentem. *Addidi*] Ad custodias. *Idi*] Additio militum seruis publicis. *Culpam*] Negligentiam. *Hi*] Milites. *Illos*] Seruos. *Regerere*] Referre, reflectere, excusare.

TRAIANVS PLINIO.

*N*ihil) Rescribit seruandam esse antiquam consuetudinem. *Commissiones*) Vox imperatorum blanda, militibusque grata, cum se vnum de numero illorum putat, & militiæ socium. *Hereat n.*) In animo se deat, curæ sit. *Renocandos à si.*) Remouendos à suis ducibus, à castris.

*N*ihil opus est mi Secunde charissime, ad continendas custodias plureis commilitones conuerti. perseueremus in ea consuetudine, quæ isti prouinciæ est, vt per publicos seruos custodiantur. Etenim vt fideliter hoc faciant, in tua seueritate ac diligentia positum est. In primis enim, sicut scribis, verendum est, ne si permisceantur seruis publicis milites, mutua inter se fiducia negligentiores sint. Sed & illud hæreat nobis, quàm paucissimos milites à signis auocandos esse.

De numero militum Gabio Basso præfecto
ad signatorum.

Gabio) Nunciat non reuocasse milites supernumerarios à Gabio Basso, quoniam is responderat, non sufficere sibi numerum ab Traiano præscriptum. *Præscriptum* Non multo post testatur eadem, dum ipsum Casari commendat. *Me*] Hinc apparet, missum Plinium ut imperaret. *Beneficiarijs*] Militibus, de quibus lib. i. belli Ciuilis Casar. Petreius verò non deserit sese, armat familiam: cum hac & prætoria cohorte cetratorum, barbarisque equitibus, paucis beneficiarijs suis, quos suæ custodiæ causa habere consueuerat, improviso ad vallum euolat. sunt autem beneficiarii, autore Vegetio, ab eo ap-

Gabius Bassus præfectus ora Ponticæ, & reuerentissime & officiosissime Domine venit ad me, & compluribus diebus fuit mecum. *Quantum perspicere potui, vir egregius, & indulgentia tua dignus, cui ego notum feci præcepisse te, ut ex cohortibus quibus me præesse voluisti, contentus esset beneficiarijs decem, equitibus duobus centurione uno. Respondit, non sufficere sibi hunc numerum, idque se scripturum tibi. Hoc in causa fuit, quo minus statim reuocandos putarem quos habet supra numerum.*

pellati, quòd promouentur ad militiam beneficio Tribunorum. *Reuocandos*] Ad signa sua. *Supra numerum*] Ate constitutum.

TRAIANVS PLINIO.

Velut) Mandat numerum militum quos velit assignari Gabio Basso. *Quo*] In alia lectione fuit, quoniam alia, quid. *Subscripsi*] Subscripsi, verba per me ad Gabium scripta, statim his adieci, quæ sunt, multum interest, res poscat. *Imperare latius &*] id est Considerandum est an res poscat, ut Gabius apud se retineat supernumerarios milites, an id agat, ut multos dominetur. plerunque enim homines ambitione corrupti magna imperia affectant. *Nobis*] Mihi, & tibi. *Signu*]

Vt mihi scripsit Gabius Bassus, non sufficere sibi eum militum numerum, qui ut daretur illi, mandatis meis complexus sum. Quot quæris scripsisse me? ut notum haberes, his literis subiici iussi. Multum interest, res poscat, an homines imperare latius velint. Nobis autem utilitas demum spectanda est, & quantum fieri potest, curandum ne milites à signis absint.

A Ducibus suis. *Ut notum haberes*] Ut certior esses.

Prusenses) Prusensium nomine petit balineum extrui. *A priuatis*] Nam prædixerat multas pecunias à priuatis varijs ex causis detineri. *In oleum*] Quo vnguebantur. interdum est videre in antiquorum monumentis, balineum publicè, & oleum gratuito datum. *Nitor*] Aedificiorum splendor & polities.

Prusenses Domine balineum habent & sordidum & vetus: id itaque indulgentia tua restituere desiderant. ego tamen aestimans nouum fieri deberi: videris mihi desiderio eorum indulgere posse. Erit enim pecunia ex qua fiat, primum ea, quam reuocare à priuatis, & exigere iam cæpi: deinde, quam ipsi erogare in oleum soliti, parati sunt in opus balinei conferre, quod alioqui & dignitas ciuitatis, & seculi tui nitor postulat.

TRAIANVS PLINIO.

S i instructio) Indulget Prusensibus balinei adificatione, modò ne per illos aliquid priuatim tribuatur, neque eorù vires per publicam pecuniã extenuentur ad alias collationes necessarias. *Intribuunt*] Impendant. *Priuatum*] id est, virium. *Minus*] Minuantur redditus publici, ne possint conferre res necessarias.

Si instructio noui balinei oneratura vires Prusensium non est, possumus desiderio eorum indulgere: modò ne quid ideo aut intribuat: aut minus illis in posterum fiat ad necessarias erogationes.

PLINIVS TRAIANO.

De aduentu Seruili.

Seruili) Certiorè facit Traianum de Serulij aduentu Nicomediã.] *Eruius*] Eruius Pudès legatus Domine viij. Cal. Decemb. Nicomediã venit, meque longæ expectationis sollicitudine liberavit.

Seruilius Pudès legatus Domine viij. Cal. Decemb. Nicomediã venit, meque longæ expectationis sollicitudine liberavit.

PLINIVS TRAIANO.

Pro Rosano Gemino.

Rosianu) Rogat Traianu velic commédatur habere Rosianum Geminum, sibi arcta familiaritate coniunctum:

Rosianum Geminum Domine arctissimo vinculo mecum tua in me beneficia iunxerunt. Habui enim illum quaestorem in consulatu, mei summe obseruantissimum expertus: tan-

ad hæc virum integrum, probum, industrium, & Cæsaris ipsius commilitonem, de quo pleraque libro primo.

Publicæ necessitudinis) Quia quæstor more maiorum consulens in parentis loco habere debeat.

Ipse apud te faueas) Sis fautor eius dignitatis, quod est in tua potestate. an dignitati, quam apud te gesturus est.

Precibus meis) Ratione mearum precum.

Præmatè) Collatis in me post quæsturam.

tam mihi post consulatum reuerentiã præstat, ut publicæ necessitudinis pignora, priuatis cumulet officijs. Rogo ergo ut ipsi apud te pro dignitate eius, precib⁹ meis faueas: cui, & siquid mihi credis, indulgentiã tuam dabis, dabit ipse operã, ut in his quæ ei mādaueris, maiora mereatur. Parciorẽ me in laudãdo facit, quod spero tibi & integritatẽ eius, & probitatẽ, & industriã non solũ ex eius honoribus, quos in urbe sub oculis tuis gessit, verum etiã ex commilitio esse notissimam. Illud vnum, quod propter charitatem eius nondũ mihi videor satis plene fecisse, etiã atq; etiã facio: tẽq; Domine rogo, gaudere me exornata quæstoris mei dignitate, id est per illũ mea, quã maturissimẽ velis.

PLINIUS TRAIANO.

De militibus Maximo procuratori assignandis.

M*aximus*) Cõsulit an relinquendos cõseat in futurũ milites quos supernumerarios Maximo Cæsaris liberto dimiserat, dum iret frumẽcatum. huius Maximi, liberti & Procuratoris Traiani probitatẽ, industriam, diligentiã, testimonio in sequẽtib; profecquitur. *Gemellino*) Viridio Gemellino procuratori Cæsaris, ut statim & in sequẽtib; Traianus rescribit. *Paphlagoniã*) Halys, secũdũ Strabonẽ, oriẽtẽ versus Paphlagonũ cõfiniũ est, austrũ versus Phryges & Galatæ, qui ibi habitauerũt, occidẽtẽ versus Bithyni & Mariandini: Septẽtrio-

Maximus libertus & procurator tuus Domine præter decẽ beneficiarios, quos assignari à me Gemellino, optimo viro, iussisti, sibi quoq; confirmat necessarios esse milites. ex his interim, sicut inueneram in ministerio eius, relinquendos existimaui, præsertim cùm ad frumentum comparandum iret in Paphlagoniam. Quinetiã tutela causa, quia ita desiderabat, addidi duos equites. in futurum quid seruari velis, rogo rescribas.

nẽ versus Euxinus. Plinius Pylamēniã vocatam scribit à Pylamene duce: Paphlagoniam verò à Paphlago Phinei filio, si Stephano credimus, in qua Tantalus, autere Diodoro, habitauit.

TRAIANVS PLINIO.

N*unc*) Respõdet pro re frumẽtaria fuisse necessarios milites Maximo, sed cũ redierit, militibus quatuor contentũ esse debere. *Instru-*

Nunc quidem proficiscentem ad comparationem frumentorum, Maximum libertum meum, rectẽ militibus instru-

si) Muniuisti. *Extraordinario*) Ad comparãdum frumentum, cùm aliàs esset Cæsaris procurator. *Actum*) Procuracionem. *Quem adiuvat*) Cui est in officio socius.

xisti: fungebatur enim & ipse extraordinario munere, cùm ad pristinum actum reuersus fuerit. sufficient illi duo à te dati milites, & totidem à Viridio Gemellino procuratore meo, quem adiuvat.

C. PLINIUS TRAIANO.

De seruis inter tyrones inuentis.

S*empronius*) Cõsulit de pœna seruorum inter tyrones reperorum. *Sempronius Calianus*) Celsianum Afrum recitat Lampridius præceptorem Antonini Diadumeni. *Tyrones*) Nouitios milites, de quibus Vegetius & Modestinus. *Seruos*) Quos sacra leges arcent à militia. neque res publica Romana, nisi in summa ingenuorum inopia, vsa est seruis ad bellum. *Conditorum*) Tan-

Empronius Calianus, egregius inuenis, repositos inter tyrones duos seruos misit ad me: quorum ego supplicium distuli, ut te conditorem disciplina militaris,

firmatoremque consulerem de modo pœnae. Ipse enim dubito ob hæc maximẽ, quod ut iam dixerant, sacramento militari nondum distributi in numeros erant. Quid ergo debeam sequi, rogo Domine scribas, præsertim cùm pertineat ad exemplum.

quam is plura militaris disciplinae instituta fecerit, quã nemo antecedentium principum. quare Secundus in Panegyrico, quã inquit, speciosum est, quod disciplinam castrorum lapsam extinctãque reuouisti, depulso prioris seculi malo. & Dion autor, Traianum milites retinuisse sub disciplina, ut neque insolescerent, neque contra se insurgerent, sed quieti imperia facerent: satis enim constat, ipsum post Augustum labentem disciplinam incuria superiorum principum retinuisse, & in melius reformasse, ordinatis & officiis & impendiis. hæc tamen quidam etiam Adriano ascribunt. *Sacramento*) Nam iurabant milites in verba principis, se non recessuros nisi præcepto ducis post completa stipendia,

neque remp. prodituros, dum militiã permouerentur. lege Vegetium & Liuium. Sacramentum, militare proprie dicitur. Frontinus. L. Valerio Flacco, & C. Varrone Coss. milites primò iure iurando facti sunt. antè enim sacramento tantummodo à Tribunis rogabantur, ceterum ipsi inter se tantum iurabant, se fugẽ atque formidinis causa non abituros, neque ex ordine recessuros. Etiam pro iureiurando quod fit in iudicio, ponitur. Valerius. sacramento cum adolescentulo contendere ausi non sunt. idem libro septimo, cum sorore sacramento contendere noluit. *In numeros*) In ordinem & numerum militum. super quo lege quãdam libro tertio, ad Tranquillam.

S *Ecundum*) Respondet, poenam irrogandam esse delinquenti. *Voluntarij*) Non rogati. *Lege*) Ab inquisitore euocati. *Vicarij*) Vt aliorum vices sustinerent: Martialis, iam volo vicarius esse. Lilius in bello Punico scribit cecilitibus Siculis qui nolabant militare, totidem vicarios à Scipione datos: & Vegetius, seditiosos milites, continendos ad omnem disciplinam arctissima severitate tribunorum vel vicariorum. Columella vicarius meae diligentia succedit is, qui me absente in locum meum substituitur. Apuleius: venisti tandem miserrimi, laboris vicarius. Fabius mortem Alcestis vicariam appellavit, quia vicem morituri mariti subire non recusavit, & idem Apul. libro secundo dixerat, vicariam pro me lanienam. Horat. defun-

S *Ecundum* mandata mea fecit Sempronius Caelianus, mittendo ad te eos, de quibus cognosci oportebat, an capitale supplicium meruisse videantur. Refert autem, voluntarij se obtulerint, an lecti sint, vel etiam vicarij dati. Lecti si sint, inquisitor peccavit: si vicarij dati, penes eos culpa est qui dederunt, si ipsi cum haberent conditionis suae conscientiam, venerunt, animaduertendum in illos erit. Neque enim multum interest, quod nondum per numeros distributi sunt. Ille enim dies, quo primum probati sunt, veritatem ab his originis suae exigit.

Etumque laboribus aequali recreat sorte vicarius. *Venerunt*) In militiam. *Cum h.*) Cum scirent se seruos. *Per num.*) Per ordines militiae. *Probatu*) Recepti tanquam boni milites. *Originis suae*) Seruilis, an ingenuae.

C. PLINIVS TRAIANO.

De iis, qui ex damnatione serui publici essent.

S *Alua*] Quærit quid faciendum de seruis danatis, qui se ministeris publicis immiscuerunt. *Magnitudine s.*) Integra tua maiestate, quæ quodammodo Cæsaris amplitudo minui videbatur, cum à rebus maximis & grauissimis retrahebatur ad obscuras & deiectas. *Ius*) Arbitrii, facultatē. *Opus p.*) Vel metalli: Vlp. tit. De poenis, inquit seruos in metallum vel in opus metalli, itē in ludum venatoriu dari solere, nulla dubitatio est in mini-

S *Alua* magnitudine tua Domine descēdas oportet ad meas curas, cum ius mihi dederis referendi ad te, de quibus dubito. In plerisque ciuitatibus, maximè Nicomedia & Nicea, quidam vel in opus damnati, vel in ludum, similiāque his generapœnarum, publicorum seruorum officio ministerioque funguntur, atque etiam vt publici serui annua accipiunt. quod ego cum audissem, diu multumque hesitavi, quid facere deberem. nam & reddere poena post longū tēpus plerosque iam senes, & quantum affirmatur,

sterium

sterium metallorum foemine in perpetuum, vel ad tempus damnari solent, simili modo & in salinas, in calcariā quoque, vel sulphurariā damnari solent: sed hæc poenæ metalli magis sunt. *In lu.*) Ad bestias, vt cum illis depugnent, vel ad ludum gladiatorium. quicumque in ludum venatorum sunt damnati, videndum est an serui poena afficiantur, an permaneant in libertate, & magis est vt hi quoque serui affi-

Frugaliter) Fructuose, vtiliter. *Nimis seuerum*) Cū summum ius sit summa crux. *Damnatos*) In perpetuum alicui poenæ. *P. sci*] Inutiles. alimenta præbere, & remouere eos ab officiis publicis. *Periculosum*] Ne fame cogerentur ad desperationem. *In suspensio*] Integram. *Fortasse quemadmodum*) An forte. *Decreta*] Sententias senatus. *Principum*) Coloniarum. *Dati*) Poenis. legitur etiam, danati. *Deprecantes*] Seruos, dimissos, liberatos à poenis. *Hoc ausum*] Soluere eos à vinculis. *Autore*] Proconsule, vel legato.

ciantur. in hoc tamen distant à cæteris, quod instituntur venatores, aut pyrrhicharij, aut aliam quam volunt artem, gesticulandi, aut aliter se mouendi *Similia*] Vt ad argentifodinas, & lapicidas. *Publicorū ser. of.*) Qui vel custodias tuebatur, vialve publicas muniebant, cloacasque purgabant. *Annua*) Alimenta, impensa, salaria. *Reddere p.*) A qua se ad ministeria publica transfulerant.

Frugaliter, modesteque viuentes, nimis seuerū arbitrabar, & in publicis officiis retinere danatos, non satis honestum putabam: eosdem rursus à Republica pasci otiosos, inutile, non pasci etiam periculosum existimabam. Necessario ergo rem totam, dū te consulere in suspensio reliqui. Queres fortasse quemadmodum euenerit, vt poenis, in quas damnati erant, exolueretur: & ego quæsiui, sed nihil cōperi. Quod affirmare tibi possū, vt decreta, quibus danati erant, proferebantur: ita nulla monumēta, quibus liberati probarentur. Erant tamen qui dicerent, deprecantes, iussu proconsulum, legatorumve dimissos. Addebat fidem, quod credibile erat, neminem hoc ausum sine autore.

TRAIANVS PLINIO.

M *Eminere*) Rescribit, ante decem annos damnatos, & senes, dando ministeriis, non procul à poenis, reliquos nullo autore solutos, reddendos poenæ. *Istam*] Bithyniam. *Emendandam*] Alibi ad eundem, sed ego ideo prudentiam tuam elegi, vt reformandis istius prouinciæ moribus ipse moderareris, & ea constituas, quæ ad perpetuam eius prouinciæ quietem essent profutura. *Idoneo*] Legitimo. *Vetustiores*] In seruitute ærumnali supra decennium, dum-

M Emineris idcirco, te in istam prouinciam missum, quoniā multa in ea emēdanda apparuerint: erit autē vel hoc maximè corrigēdum, quod qui damnati ad poenā erant, non modò ea sine autore, vt scribis, liberati sunt: sed etiā in cōditione proborum ministrorum retrahatur. Qui igitur intra hos proximos decem annos damnati, nec vllò idoneo autore liberati sunt, hos oportebit poenæ suæ reddi: si qui vetustiores inuenientur, & senes, ante annos decem damnati, distribuamus illos in ea ministeria, quæ non longè à poe-

modo in sint fenēs. Non lon-
ge] Proxima pœnæ sunt, vt
insequentia Balneum] Pu-
blicum curandum. Dari]
Destinari.

na sint. Solent enim eiusmodi ad balineū,
ad purgationes cloacarum, item munitio-
nes viarum, & vicorum dari.

C. PLINIVS TRAIANO.

De collegio fabrorum Nicomedensium instituendo.

Vm] Ob in-
cendium va-
stissimum Ni-
comedie factū
monet constituendum esse
collegium fabrorum. Ni-
comedie) Urbis præclaræ
in intimo sinu Bithyniæ.
γερμαίαν. Senatū, autore
Iulio Polluce. Isson) Vide
an legendum, Ixum, id est,
Templum Iſidis: sicut Sera-
pæum, templum Serapi-
dis, quæ Dion in vita Titi
meminit incendio absum-
pta. quidam Iſson putant
ædificium quadratum ha-
bens paria latera, alij in-
star circi pariter vtrinque
distans. sunt qui legant
Hyſſon, locum scilicet cer-
raminis, quia videri hastam
significet. Sparsum) Eua-
ngatum, diffusum, grassa-
tum. Sipo) Vel siphon, id est,
canalis fistula ad deducendam aquam, &
ex ea arcenda incendia. Strabo libro
quinto asserit, vniuersas propè vrbs æ-
des subterraneos meatus, siphones, fistu-
las vndofas habuisse, id quod nunc etiam
interdum defodiendo cellas vinarias de-
prehenditur: tanta per aquæ ductus aquarum
vbertas influebat, vt per urbem a-
mnes inundare viderentur, vnde nil mirū
si à Plinio auunculo vrbs pensilis dicitur,
subtérque nauigata. quidam scribunt Si-
phonem esse vas, quo in Oriente vtuntur
ad arcenda incendia. Scipo autem in
Gellio libro nono, inter tela connume-
ratur. Hama) Inter instruméta rustica cō-
numeratur à Iulio Polluce, & Catone. Sui-

C Vm diuersam partem prouincia
circumirem Nicomedia vastissi-
mum incendium multas priua-
torum domos, & duo publica o-
pera, quanquam via interiacente, Gerusiam
& Iſson absumpsit. Est autem latius sparsum:
primū, violentia venti, deinde, inertia homi-
num, quod satis constat, ociosos & immobiles
tanti mali spectatores perstitisse, & alioqui
nullus vsquā in publico siphon, nulla hama, nul-
lum denique instrumentum ad incendia com-
pescenda, & hæc quidem vt iam præcepi, pa-
rabantur. Tu domine dispice, an instituendum
putes collegium fabrorum, duntaxat hominū.
C L. ego attendam ne quis, nisi faber, recipia-
tur, ne ve iure concesso in aliud vtatur: nec er-
rit difficile custodire tam paucos.

das fabrile credidit instrumentum, inibi-
que duo proueria recitantur. in vitis Pō-
tificum plerunque leges hamas argenteas
donatas ministerio diuino. quidam ren-
tur hamulam inde deductam: de qua Co-
lumella in cultu hortorum: Aut habilem
lymphis hamulam Bacchōve lagenā. nūc
etiam hamula à circumpadanis nostris
vulgo appellatur vas vitreum ad vsum a-
quæ & vini. Lilius insuper scribit, Hamas
locum fuisse spatio tria millia passuum à
Cumis. Hæc) Instrumenta ad incendia ex-
tinguenda. Collegium fabrorum) De quibus
sepe fit mentio apud historicos. Faber) Fer-
rarius. In aliud] Præterquam ad arcenda
incendia.

TRAIANVS PLINIO.

Ibi] Respondet
Traianus cūm
Bithynia, præ-
cipuè Nicome-
dia, perturbata fuerit ab
eiusmodi collegiis, satius
esse comparatis instru-
mentis ignes coercere.
Complurum] Urbium. in
quibus sunt fabrorum
collegia. Factionibus]
Corporibus, sectionibus,
collegiis. quare Martia-
nus de collegiis illicitis &
corporibus tradit man-
datis Principum præcipi
præfidibus Prouinciarum
ne patiantur esse collegia
sodalitia. Heterie] Siue
hetariæ more poetico,
dicuntur sodalitates, sodalitia.
sensus ergo est: cūm Plinius scripsisset, nume-
rum cl. duntaxat hominum tam pauco-
rum esse facilem custoditu: respondet
Traianus, quodcunque nomen illis de-
deris, tamen fient sodalitates, quantum-

Ibi quidem secundum exem-
pla complurium in mentem
venit, posse collegium fabro-
rum apud Nicomedenses cō-
stitui. Sed meminerimus, prouinciam i-
stam, & præcipuè eas ciuitates, ab eiusmodi
factionibus esse vexatas. Quodcunque
nomen, ex quacunque causa, de derimus
iis qui in idem contracti fuerint, hetariæ
quamuis breues, fient. Satius itaque est,
comparari ea, quæ ad coercendos ignes
auxilio esse possint, admonerique domi-
nos prædiorum, vt & ipsi inhi-beant, ac si
res poposcerit, ad cursu populi ad hoc vti.

cunque breues sint, quas idem Plinius de
Christianis scribens, asserit iussu impera-
toris vetuisse. Quamuis breues] Quamuis
sint paucorum hominum, fient hetariæ.
vocabuntur collegia & sodalitia. Prædio-
rum] Aedificiorum. Inhibeant] Incendia.

PLINIVS TRAIANO.

Votorum nuncupatio.

Solemnia] Ad-
monet impe-
ratorē, susce-
pisse & soluisse
vota pro eius incolumita-
te. Solemnia vota] De so-
lennibus Cæsaris diebus
plura Tertullianus in apo-
logetico. vbi refert solitum fuisse ita illi
acclamari, de nostris annis augeat tibi Iu-
piter annos. nam vitam ipsi longissimam,
imperium securum, domum tutam, exer-
citus fortes, senatum fidelem, populum
probum, orbem quietum precabantur.
Signari] Nam vel à consulibus & præto-

Solemnia vota pro incolumitate
tua, qua publica salus continetur,
& suscepimus Domine pariter &
soluimus, precati Deos, vt velint
ea semper solui, semperque signari.

ribus in vrbe, in prouinciis à proconsu-
libus ac præfidibus, interdum etiam à
prætoribus vota suscipiebantur, & per-
soluebantur. signari ergo, rata habere:
post enim nuncupationem signata serua-
bantur ad finem anni, cūm persoluebantur,
& alia noua nuncupabantur.

Respondet Traianus se lætari ob suscepta & soluta vota pro eius incolūm salute.

T soluisse vos cūprouincialibus dijs immortalibus vota pro mea salute & incolumitate, & nūcupasse, libēter mi Secūde charissime cognoui ex literis tuis.

PLINIUS TRAIANO.

De aquæductu Nicomedensium.

N aquæductum) Monet Nicomedēses frustra impendisse plurimam pecuniam in aquæductum, se autem inuenisse quod deduci commodè posset, modò mittat aquilegem, vel architectum. *HS. xxx. cccxxx.* Sestertia triginta millia, trecentena i x nam autore Probo, x. signatum cum virgula superius plana, apud antiquos decem millia significabat. *Dimisus*) Derelictus: legitur etiam relictus. *CC.*] Sestertia. *Arcuato*] Structo per arcus, qualibus in urbem videmus aquas deductas multas, sed in primis Anicenis. *Ad plana*] Sed ardua & eminentiora. *Superiore*) Priore aquæductu inchoato, sed demolito. *Testaceo*) Eateritio. *Vilius*] Minori impendio erit. *Aquilegem*) Qui scientiam deducendarum aquarum habet. Plinius libro xxvj sylue stris vbi nascitur, subesse aquas credunt, & hoc habent signum aquileges. extat Theodorici Regis epistola, qua scribit se comparuisse, aquilegium (non enim dicit aquilegem) Romam venisse ab Africa. vbi ea ars pro locorum siccitate sumo studio semper viguit, qui

N aquæductum Domine Nicomedēses impēderūt. *HS. xxx. cccxxix. g. imperfecto, adhuc relictum ac etiā destructum est rursus in aliud ductum erogata sunt cc. hoc quoq, relicto, nouo impendio est opus ut aquam habeant, qui tantam pecuniam male perdiderunt. Ipse peruenit ad fontem purissimum, ex quo videtur aqua debere perducī, sicut initio tentatum erat, arcuato opere, ne tantum ad plana ciuitatis & humilia perueniat. manent adhuc paucissimi arcus, possunt & erigi quidam lapide quadrato, qui ex superiore opere detractus est. aliqua pars, ut mihi videtur, testaceo opere agenda erit. Id enim & facilius, & vilius. Et imprimis necessarium est, mitti à te vel aquilegem, vel architectū, ne rursus eueniat quod accidit. ego illud vñ affirmo, & utilitatem operis, & pulchritudinem seculo tuo esse dignissimam.*

aridis locis aquas possit dare vernatiles, ut beneficio suo humida habitare faciat loca nimia sterilitate siccata. verū autore Marcello, Aquilex est qui aquam colligit. Varro in Quinquatribus. an hoc præstat Hero, filius Diogenis. quod ille è ventre aquam mittit ad hoc te iactas, at hoc pacto utilior te Thufcus Aquilex. apud Iurifconsultum titulo De immunitatibus,

aquilices passim legitur, fortasse ab elicienda aqua: nisi tamen corruptè pro aquilege legatur. Frontinus tamen in libello De aqueductibus, aquarium vocat, qui curam distribuendæ aquæ habeat. minimus, inquit, modus in aquæ distributione continetur, cuius rei fraus aquariorum, quos aquas ex publicis ductibus in priuatorum vsum deriuare deprehendimus. & prius dixerat, aquam Trabam modulis certis per vicem in dies dispensatam omnes villæ accipiunt: sed non eadem moderatione aquariorum nostri procedunt: eam semper in supplementum Iulix inducentes: Item, Anio aquariorum imperitia in aliquos eum specus

deducendum, cæteras aquas vitiabat. Cælius & Iuuenalis Aquarium pro vilissimo officij genere vsurpant. Vlpianus aquarios vocat seruos aquariorum. At aquariolus, si Pompeio Festo credimus, dicitur mulierum impudicarum sordidus affecta. Id quod videtur asserere Apuleius in secunda Apologia, cum inquit, hinc auditis exacerbatus aquariolus iste vxoris sue ira extumuit. *V. l.* Hic obtinet locum coniunctionis & nā opus erat architecto ad cōstructionem operis, & aquilege ad mensuram modulorum & deducendarum aquarum. *Quod accidit*] Vt pecunia malè perdat. *Seculo tuo*) Felicissimo tui imperij tempore.

TRAIANVS PLINIO.

Curatum) Horatur ad opus aquæductus & inquisitionem pecuniarum expensarum. *Curatum*) Quia hoc nobis placet. *Hoc opus*) Aqua ductus. *Gratificatur*) Rem gratam facere student, sibi applaudunt & indulgent. ut sub hoc prætextu publicas pecunias priuatè interceperint.

Curandum est vt aqua in Nicomedensem ciuitatem perducatur. verè credo te ea, qua debebis, diligētia hoc opus aggressurum. Sed mediūsfidius ad eandem diligētiam tuā pertinet inquire re quorū vitio ad hoc opus tantā pecuniam, Nicomedēses perdiderint: ne cū inter se gratificantur, & inchoauerint aquæductus, & reliquerint. quid itaque compereris, perfer in notitiam meam.

PLINIUS TRAIANO.

De Theatro Nicensium.

Heatrum) Consulit quid faciendum de theatro imperfecto, & gymnasio incendio consumpto Nicæ, ac balneo quod Claudiopolitani iuxta montem defodiabant, petitq; ad ea architectum ab vrbe. *Ratio*] Summæ impensæ calculus. *Ne frustra*] Hauerit & absumperit supra centum sestertia.

Heatrum Domine Nicæ maxima parte constructum, imperfectum tamen, sestertium, ut audio (neque enim ratio plus excussa est) amplius centies hausit, vereor ne frustra. ingentibus enim rimis descendit & hiat, siue in causa solum humidum & descendit ingentibus rimis] Enatæ in eo rimæ maximæ descendunt vsque cccc. iij.

ad solum, inde fatiscit & aperitur: Pollio Architectus lib. ij. cap. viij. scribit, inter structurarum genera esse reticulatum, quo tunc omnes uteban-

Molle] Quod cedit, molle. præcipit enim Vitruuius, ut in fundamentis terra fodiatur vsque ad solidum. *Lapis*] Quo theatrum constructum est. *Putris*] Resolubilis. *Faciendum*] Perficiendum. *Relinquendum*] Imperfectum. *Fulcrum*] Fulcimenta, munimenta, instauramenta. *Substructiones*] Substructiones fundamenti, eas Columella libro primo substructiones appellat. Si quis, inquit, ædificia volet in decliuibus aereis extruere, semper ab inferiore parte auspicietur, quia cum ex depressiore loco fuerint cæpta fundamenta, non solum superficiem suam facile sustinebunt, sed & pro futura & substructione fungentur aduersus quidem ea, quæ mox, si forte villam prolatare libuerit, ad superiorem partem applicabuntur. & Vitruuius, substructionis fundamentum distabit ab exteriori introrsus amplo spatio. & mox, neque vniuersa pondere premens poterit villa ratione extrudere muri substructiones: nam substructio est quicquid muri per arcus & fornices dispositi sub terra est, qua dictione præter Vitruuium frequenter vitur Frontinus in Aquæductibus. Theatri autem fundamentorum ratio ea: si in plano aut palustri loco constituetur, solidationes substructionesque ita erunt faciendæ, quemadmodum de foundationibus ædium sacrarum libro tertio à Vitruuius scriptum est. *Subinde*] Statim. *Suscipitur*] Sustentatur theatrum. *Sumptuose*] Magno impendio. *Pollucitationibus*] Promissis offerentium. *Basilica*] Regiæ & sumptuosæ porticus, in quibus iudicia, conuiuia, saltationes fiebant. eas multi priuati homines sua pecunia extruendas promiserant: sicut

tur, sed ad rimas faciendas idè paratum, quod in omnes partes dissoluta habet cubilia, & coagmenta.

molle, siue lapis ipse gracilis & putris: dignum est certè deliberatione, sit ne faciendum, aut sit relinquendum, an etiam destruendum. nã futura ac substructiones, quibus subinde suscipitur, non tam firmæ mihi, quàm sumptuosæ videntur. huic theatro ex priuatorum pollicitationibus multa debentur, ut basilica circa, ut porticus supra caueam, quæ nunc omnia differuntur, cesante eo quod antè peragendū est lidè Nicenses gymnasium incendio amissū, ante aduentum meum restituere cæperunt, longè numerosius laxiusq; quàm fuerat, etiam aliquantum erogauerunt: periculum est ne parū vitulter. incompositum enim & sparsum est. Præterea architectus sanè æmulus eius à quo opus inchoatum est, affirmat, parietes (quamquam viginti & duos pedes latos) imposita

porticus quæ erant in eminentiori parte theatri. *Circa*] Caueam, quæ est media theatri pars vacua, & caua propter ædificia hemicycla. Plautus, ut conquisitores singuli in subsellia eant per totam caueam spectantibus. Apuleius conceptum caueæ appellauit Theatri ædificium, quod circumsepit cauum illud. quare ego aliud existimo concessum caueæ, de quo Virgilius libro quinto & octauo, aliud caueam tantum. illud enim, vbi spectatores sedent per gradus: hoc verò, vbi ludi & spectacula dantur. *Eo*] Theatri hemicyclo. *Gymnasium*] Locum in quo athletæ exercitabantur. relege lib. j. & ij. à nobis prænotata. Vitruuius lib. quinto, enarrata forma gymnasij philosophorum, rhetorum, ac dialecticorum, statim subiicit palæstritarum, eleganter & explicatè. *Numerosus*] Spatiosus, plurium membrorum. *Aliquantulum*] Pecuniæ impenderunt ad restitutionem gymnasij. *Vitulter*] Illud restituunt incompositum absque symmetria. *Spar-*

sum] Incommodum diuulsis gymnasiis. *Architectus*] Qui illud restitit. *Membris*, & indecorè inter se distant.

Onera] Columnarum, porticum, tectorum, nam autore Vitruuius tecta imponebantur in supremis theatri porticibus. *Fartis*] Congestis. *Sine cemento medio*] Absque enim calce compacti lapides facile corrunt. quare qui illud conduxerat ædificandum, fraudem commiserat, dum intermedia parietum nullo cemento conglutinarat. cum satis consistet, calcem esse lapidum laterumque ad constructionem tenacissimum vinculum. hinc architectus mandat parietes crebriter satiandos ex calce & arena minutissima, ut diutius contineantur: quæ si superauerint & abundauerint, parietes plus habentes humoris non citò sient euanidi: si secus, dissoluentur. alia lectio habet, sine cemento medij fartis, quæ etiam non improbanda est. *Tessaco opere*] Lateritio, quod opus ad regulam fabrefactum intermediam materiam melius continet, sicut in mœnibus vrbs videmus. *Claudiopolitani*] Claudiopolis, quæ & Bithynium autore Ptolomæo, vnde fuit Pinytus grammaticus in vrbe Epaphroditii Neronis libertus, nisi mendosus in hoc, ut in multis, Stephani codex. *Depresso*] Humili. cum locus ad balnearum dispositionem secundum architectum sit deliquens quàm calidissimus, & a uertus à septentrione. *Defodiunt*] Deprimunt, subterrunt. *Bulenta*] Senatores, decuriones. *Roūd* enim senatus. *Addunt benefico tuo*] Nam lege Pompeia, qua Bithyni & Pontici utebantur, hi qui in senatum à censoribus legebantur, dare

pecuniam non iubeantur: sed quos Traiani indulgentia quibusdã ciuitatibus super legitimum numerum adiicere permiserat, & singula millia denariorum & bina intulerat. quare inquit, tuo beneficio, quia beneficio imperatoris fuerant facti senatores: eo permittente struebatur balineum. *Addunt*] Accrescunt. *Ob introitum*] In senatum. *Conferent*] Ad structuram balinei. *Illic*] id est, in ædificatione theatri. *Hic*] In balinei dispositione. *Tuum munus*] Indulgentia ædificandi balinei, & ad id erogata pecunia in opera & theatri & balnei. *Seruare*] Si inchoata corrigemus. *Malè impendamus*] Si postea theatrum perfectum, rueret totum, & balineum ob malam positionem esset aliud transferendum.

onera sustinere non posse, quia sine cemento medio fartis, nec tessaco opere præcincti. Claudiopolitani quoque, in depresso loco, imminente etiam monte, ingens balineum defodiunt, magis quàm ædificant, & quidem ex ea pecunia, quam bulenta addunt beneficio tuo, aut iam obtulerunt ob introitum, aut nobis exigentibus conferent. Ergo cum timeam, ne illic publica pecunia: hic, quod est omni pecunia preciosius, munus tuum malè collocetur: cogor petere à te, non solum ob theatrum, verum etiam ob hæc balinea, mittas architectum dispecturum: utrum sit utilius, post sumptum qui factus est, quoquo modo consummare opera ut inchoata sunt: an, quæ videntur emendanda, corrigere: quæ transferenda, transferre, ne dum seruare volumus quod impensum est, malè impendamus quod addendum est.

pecuniam non iubeantur: sed quos Traiani indulgentia quibusdã ciuitatibus super legitimum numerum adiicere permiserat, & singula millia denariorum & bina intulerat. quare inquit, tuo beneficio, quia beneficio imperatoris fuerant facti senatores: eo permittente struebatur balineum. *Addunt*] Accrescunt. *Ob introitum*] In senatum. *Conferent*] Ad structuram balinei. *Illic*] id est, in ædificatione theatri. *Hic*] In balinei dispositione. *Tuum munus*] Indulgentia ædificandi balinei, & ad id erogata pecunia in opera & theatri & balnei. *Seruare*] Si inchoata corrigemus. *Malè impendamus*] Si postea theatrum perfectum, rueret totum, & balineum ob malam positionem esset aliud transferendum.

Vid] Remittit iudicio Plinij, Theatri ædificationem. Nicenses verò vult esse cōtētos sufficienti gymnasio, monētque vt in illis prouincijs quærat architectum. *In re præsentis*] In spectro ædificio Opera] Promissa munera, vel ornamenta. Traiani constitutione, referente Pomponio iureconsulto, si quis sui, alieniue honoris causa facturum se quicq̃ tam in aliqua ciuitate promiserit, tam ipse quàm hæres eius obligatur. *Græculi*] Ignominiosum verbum contra Græcos; vnde Iuuenalis Satyra iij. Græculus inquit, esuriens in cœlū si iusseris ibit, quin etiam Zonaras, qui historiam ab orbe condito vsque ad declinationem imperij in compendium reduxit, fatetur Romanos appellare solitos Achiuos Græcos ignominia causa, tanquam viles & gregiles. *Indulgent gymnasijs*] Exercent palæstram nimia cum voluptate: quare Pl. lib. xv. vsū, inquit, olei ad luxuriam vertēre Græci, vitiorum omnium genitores, in gymnasijs publicando. cui sententiæ Plutarchus in Quæstionibus assentitur: nec aliud, inquit, Græcis seruitutem ac molliciem attulisse putant Romani, quàm gymnasia & palæstram, quibus relanguescāt adolescentium animi, & penitus effeminētur. hinc puerorum amores gigni. hinc somno & deambulationibus iuuenum corpora corumpi, hinc saltationibus & motu composito, & certo, ac delicato cibi genere debilitari. quibus de causis ab armis se delapsos esse non intellexerunt: cōtētiq; pro strenuis ac fortibus militibus, se bonos

Vid oporteat fieri circa theatrū, quod inchoatū apud Nicenses est, in re præsentis optime deliberabis, & constitues: mihi sufficet, indicari cui sententiæ accesseris. tūc autem à priuatis exigere opera tibi curæ sit, cum theatrum, propter quod illa promissa sunt, factum erit. Gymnasijs indulgent Græculi, idē forsitan Nicenses maiore animo constructionem eius aggressi sunt. sed oportet illos eo contentos esse, quod possit illis sufficere. Quid Claudiopollitanis circa balineū, quod parum, vt scribis, idoneo loco inchoauerūt, suadendum sit, tu constitues. Architecti tibi deesse non possunt. nulla prouincia est, quæ non peritos & ingeniosos homines habeat, modò ne existimes, breuius esse ab vrbe mitti, cum ex Græcia etiam ad nos venire soliti sint.

palæstritas & athletas dici, & haberi ad summam inertiam molliciemque defluxerunt. Pausanias, Palæstram primus inuenit Theseus, & artem fecit, cum prius tantum robore vterentur. vnde Diodotus Poëta luctam Herculis & Antæi scribens, refert meritò succubuisse Antæum, quia inuentum luctæ fuit Græcorum non Lybicorum. *Maiore animo*] Quàm possint pati impensam. *Nulla prouincia est*] Omnis Græciæ & Asiæ, in qua prouincia plurimæ erant Græcorum colonie. *Peritos*] Architectura eruditos. in eundem sensum infra scribit: Calphurnium Macrum credo facturum, vt te libratore instruat: neque enim prouinciæ istæ his artificibus carent. *Breuius*] Iter, cum sit longius. *Ad nos*] In vrbeam.

Intuenti]

Ntuēt] Monet imperatorē Traianum vt lacū non procul à Nicomedia permittat fossā manu factā in mare deducere, futurum hoc magno decori, & emolumento toti regioni. *Fortuna*] Felicitatis. nam amplissimum omnium imperatorum imperium tenuit Traianus. *Animi magnitudinē*, Scribit Dion Traianum gloriæ cupidum, quæ motum expeditionē sumpsisse aduersus Armenios & Parthos, hanc tamen causam præ se ferentem, quod illorum rex diademata à rege Parthorum non à se accepisset. *Nicomediensi fin.*] Nicomedia Bithyniæ in intimo sinu vrbs præclara, dicta denomine regis cuiusdā Bithyni, qui eā cōdidit si Straboni credimus. multi enim eodē nomine vocati fuerunt, quemadmodū Ptolomæi, propter prioris claritatē. Pausanias scribit, à Nicomede Bithynorum rege cognomentum accepisse maximā vrbiū in Bithynia, quæ prius Astacus dicebatur & Stephanus, Nicomedia, inquit, ciuitas Bithyniæ à Nicomede Zelæ filio illustriff. regis, quæ etiam Olbia est appellata. non procul ab ea locant geographi Ascaniam paludem, nec omitam, Solinū tradere Hilam lacū, in quo periisse credunt delicias Herculis, vrbe Nicomediā iuxta Prusadē alluere. nec mirū super tāta re Traianum consulit: nam Marcellus De operibus publicis, publico, inquit, sumptu opus nouū sine principis autoritate fieri non licere, constitutionibus principum declaratur. *Ligna, m.*] Ligna rudia & impolita: si formentur ædificiis idonea, melius tamen vt distinctē legatur, & materia sit tanquam genus, prædicta tāquam species. *Viam p.*

Ntuenti mihi & fortuna tua, & animi magnitudinē, conuenientissimum videtur, demonstrare opera non minus aternitate tua, quàm gloria digna, quantumque pulchritudinis, tantum utilitatis habitura. Est in Nicomedensium finibus amplissimus lacus, per hunc marmora, fructus, ligna, materia, & sumptu modico & labore vsque ad viam nauibus, inde magno labore, maiore impendio vehiculis ad mare deuehuntur. Sed hoc opus multas manus postulat. at hæc porro non desunt: nā & in agris magna copia est hominum. & maxima in ciuitate, certaque spes, omnibus libentissimè aggressuros opus omnibus fructuosum. superest vt tu libratores, vel architectū, si tibi videbitur, mittas, qui diligēter exploret, sit ne lacus altior mari, quæ artifices regionis huius quadraginta

Quæ ducebat Nicomediam. *Ad mare*] Vnde in ciuitatem importabantur. *Manus*] Operariorum. *Certaque spes*] Nobis est. *Libratorum*] Librator, vt subinde legitur apud Frontinum, est qui peritiam habet librandi aquam ad libellam. vulgo nunc libellator dicitur. significat etiam librator, qui lapides emittit in bello. Tacitus, libratoribus funditoribusque attributus locus, vnde eminus lapides & glades torquerent. & Vegetius scribit, manu sola omnes milites meditatores libralia saxa, qui vsus paratior credebatur, quia nō desiderabat fundam. *Architectum*] Quem Hammonius præfectum ædificij interpretatur, & qui alijs fabris præest, qui que formam ædificij excogitat, & aliquid parat *magis* vt apud xpi. *etiam* eius scientia est pluribus disciplinis & varijs eruditionibus ornata, cuius opera nascitur ex fabrica & ratiocinatione. fabrica est, continuata ac trita vsus meditatio, quæ manibus perfcitur: & materia, vnus cuiusque

fff. j.

generis opus est ad propositum deformationis. ratiocinatio autem est, quæ res fabricatas solerti ratione proportionis demonstrare ac fabricare potest. constat architectura ex ordinatione & dispositione. architectus igitur est, qui ædificandi rationem habet, & aquarum deducendarum plenitudo tenet. videtur architectus & architector inter se differre: nam Seneca scribit: mihi crede, felix illud seculum ante architectos fuit: ante architectores ista nata

Cubitus) In architectura cubitus sex palmis constat, digitisq; triginta quatuor. *Fossam*) Receptaculum aquæ manufactum. Vlpiano autore. ff. xliij. *Rege*) Mitridate. qui aliquando Bithyniam occupavit: siue à rege Persarum, quem Græci per excellentiam sine additione nominis regem plerumque vocant. placet tamen magis intelligere Nicomedem, à quo Nicomedia appellationem accepit, in cuius finibus lacus extendebatur. *Sed incertum*) Sed dubium est utrum cauauerit illam fossam. *Ad committendum flumini lacum*) Ut coniungeret Calpæ flumini lacum. Calpa enim fluens à Nicomedia potum ingreditur. *Imperfectus*) Non perueniens usque ad flumen. *Hoc quoque dubium*) An

sunt. iam nascente luxuria, in quadrum tigna decidere, & ferro per designata currente certa manu trahem scindere: nam primi, ut Virgilius, cuneis scindebant fissile lignum. non enim testa cœnatoria epulas receptura parabantur. nisi tamen mendam suspicari volumus, ut pro architectores architectorias legamus. ab architecto verbum architectari, id est machinari, deduxit Vitruuius.

cubitus altiore esse contendunt. Ego per eadem loca inuenio fossam à rege percussam, sed incertum, utrum ad colligendum humorem circumiacentium agrorum, an ad committendum flumini lacum. est enim imperfecta. Hoc quoque dubium, intercepto rege mortalitate, an desperato operis effectu, sed hoc ipso (feres enim me ambitiosum) pro tua gloria incitor & accendor, ut cupiam peragi à te, quæ tantum cœperant reges.

remanerit imperfecta ob mortem regis, an quod desperauerit posse perficere quod inchoauerat. *Hoc ipso*) Tanto magis. *Feres me ambitiosum*) Patieris me quod sum gloriæ tuæ cupidus. *Tantum*) Non ab soluendo. *Reges*) Nicomedes, quod vni supra dederat, hic pluribus ascribit.

TRAIANVS PLINIO.

Respondet, non abhorrebat hoc opere, modo diligenter provideat ne totus lacus effluat in mare. *Committere mari*) Per fossam in flumen deductam coniungere mari. *Demissus*) Deriuatus. legimus etiam immixtus. *Effluat*) In mare descendat & exorbeat. verior tamen scriptura, ne si commissus flumini fuerit, in mare totus effluat. quod sanè conuenit cum alia epi-

Respondet nos sollicitare lacus iste, ut committere illum mari velim: sed planè explorandum est diligenter, ne si immixtus in mare fuerit, totus effluat. Certè quantum aquarum, & unde accipiat, poteris à Calphurnio Macro petere. Libratorè & ego hinc aliqum tibi peritum eiusmodi operum mittam.

stola, quæ de eodem lacu in sequentibus scripta est. erat enim lacus altior mari. *Cerrè*) Ut scias, quantum aquarum.

quanta sit altitudo lacus. *Vnde*) A quo fonte. *Poteris*) Secundus infra. ego interrim Calphurnio Macro clarissimo viro

autore rescripti, ut libratores quam maxime idoneum mitteret. *Hinc*) Ex vrbem.

PLINIVS TRAIANO. De Byzantium impendiis.

Requiriti) Cōsuluit Traianus an abscindere debeat publicos sumptus Byzantium, qui dabantur legatis ut salutatam irent imperatorem, vel Mœsiæ præfectum. *Requiriti*) Examinanti, discutienti. *Byzantium*) Byzantium oppidum Thraciæ iuxta Hællis pontum, arctissimum inter Europam Asiãque diuortium in extrema Europæ posuerunt Græci in promontorio Chrysocera, duce Pausania Spartanorum rege, reddito oraculo, quærentes sedem cæcorum terris aduersam, ea ambage Calcedoniæ monstrabatur, quod priores illuc aduecti, præuisa locorum utilitate peiora legissent. quippe Byzantium fertili solo, fecundoque mari, quia vis piscium in portum erumpens, & obliquis subter undas saxis exterrita, omisso alterius litoris flexu, hos ad portus defertur. unde quæstus & opulenti sunt Byzantii. Stephanus refert tale datum oraculum Megarensibus in Delphis cōsulentibus, felices qui illam incolerent urbem, litoris Thraciæ liquidum iuxta promontorium, os ponti, ubi piscis ceruicisque cibum pascuntur eundem, ubi condiderit in animo, omnia accipiet. Hammonius à Byzantio Thraciæ rege appellatum scribit. Diodorus & Stephanus à rege Byzantio filio Cræssiæ & Neptuni. postea nominata Constantinopolis, à Constantino Constantii filio in maius aucta, & imperii sedes facta, inde à multis noua Roma vocata, clara sanè bellis naualibus, & secundum Orosium, totius Orientis caput. *Psephismate*) Decreto. usus est vocabulo

Requiriti mihi Byzantium Reipublicæ impendia, quæ fecit: indicatum est, Domine, legatum ad te salutandum annis omnibus cum psephismate mitti, eique dari nummorum duodena millia. Memor ergo propositi tui, legatum quidem retinendum, psephisma autem mittendum putavi, ut simul sumptus leuaretur, & impleretur publicum officium. Eidem ciuitati imputata sunt terna millia, quæ viatici nomine annua dabantur legato eunti ad eum, qui Mœsiæ præest, publice salutandum. Hæc ego in posterum circumcidenda existimaui. te Domine rogo, ut quid sentias, rescribendo, aut consilium meum confirmare, aut errorem emendare digneris.

Græco, sicut. M. Tullius pro Flacco. sic sunt expressa ista quæ recitantur psephismata. nam quod nos decretum, psephisma dicunt Græci. *Eique dari*) Qui personale munus ineunt, ideo viaticum accipiunt, ut est apud iurifconsultos de muneribus & honoribus. legati qui ad sacrarium principis mittentur, personale munus ineunt, quia viaticum quod legatum dicitur, interdum solent accipere. *Propositus*) Qui vis ciuitates quantum fieri licebit, leuari ab impendio. *Mittendum*) Per tabellarium. *Sumptus leu.*) Suppressio legato. *Publici officii*) Saluatio. *Imputata*) Ascripta sūt. *Qui præest Mœsiæ*) Præfectus provinciæ Mœsiæ, quæ & Mysia dicitur, incertum de inferiore an superiore loquitur. Mœsos imperio Ro. adiunxit Sylla. *Circæ*) Abradæda, tollæda. *Confirmare*) Assentiendo. *Emend.*) Negando aliqua honesta ratione. fff. ij.

TRAIANVS PLINIO.

D *Prime*) Traianus laudat cōsiliū Secūdi. *Duodena ista* Nummorum millia. *Psephisma* fungetur *hū partibus*) id est, decretum supplebit vices legati, modō per te mihi mittatur. *Missum fuerit*) Ad nos. *Ignoscat*) Patienter feret. *Si minus sumptuose*) Si non per legatū, sed tantum misso decreto.

D *Prime* fecisti Secūde charissime, duodena ista Byzantiis, quæ ad salutandum me in legatum impendebatur, remittēdo. fungetur his partibus et si solū eorū psephisma per te missum fuerit. Ignoscat illis & Mœsiæ præses, si minus illum sumptuose coluerint.

PLINIVS TRAIANO.

De diplomatibus.

D *Iplomata*) Petit quem modum seruari debeat in diplomatibus, quorum dies præterisset. Diploma proprie est priuilegium singularium virorum, & vicorum. quo immunitates ad tempus vel in perpetuum dantur, siue etiam quis ciuitate donaretur. Tranquillus in Caio. prolata duorum, Iulii & Augusti diplomata, vt vetera & obsoleta desinebat. & in Nerone. diplomata ciuitatis Romanæ singulis obtulit. Tacitus. M. Cluius Rufus criminatus apud Vitellium, quod diplomatibus suis nullum principem præscripsisset. Diplomata demum intelliguntur pro quibuscunque literis concessis à principe vel à magistratibus eius nomine, siue tabellariis vt liberum & expeditum iter faciant, siue exulibus restitutis, siue aliquo crimine absoluitis, siue obligationibus. Plutarchus in vita Galbæ. Consulibus verò proponentibus publicos famulos qui imperatori decreta ferrent, quibusque ob signata quæ vocantur diplomata darent, quæ cuiusque ciuitatis magistratus cognoscentes, in mutatione currum, tabellariorum festinationē accelerant: non mediocriter Nymphidius excandescēbat, quod non à se sigillo & militibus acceptis illa mississet. idem in Othonis. Cuius Rufus ait, in I-

D *Iplomata Domine, quorum dies præterita, an omnino obseruari, & quā diu velis, rogo scribas, meque hesitatione liberares. vereor enim ne in alterutram partem ignorantia lapsus, aut illicita confirmem, aut necessaria impediā.*

beriam illata esse diplomata, quibus tabellarios emittunt, diuum Neronis nomē ascriptum nomini Othonis habētia. Modestinus. Ad legē Corneliā de falsis, qui se pro milite gessit, & illicitis insignibus usus est, vel falso diplomate vias commēauit, pro admissi qualitate grauissimē puniendus est. Secūdus: festinationē tabellarii, quæ ad te cū epistolis misi, diplomate adiuui. Tacitus: causa fingendi fuit, vt diplomata Othonis quæ negligebantur lætiore nuncio reualescerēt. Sen. Augustus quoscunque ob adulterium familiarē suæ adeo non odit, vt dimissis cautiones quōtiores essent diplomata daret. & lib. vii. De beneficiis. video istic diplomata & syngrapha & cautiones vacua habendi simulacra: vbi corrupte diplomata legitur. Venuleius tamen De verb. oblig. diplomata accipit pro continuato itinere die noctūque, quod tabellarii, quibus diplomata conceduntur, susceptum iter nullo tempore intermittant. nam imperatorum constitutionibus cursu publico per dispositos equos priuatis vti fas non erat,

quod ante ceteros eorum omnium notitiā quæ in prouinciis gererentur, hoc modo principes primi sciebant. Sed nostrosæculo, priuato etiam sumptu res agitur equis per interualla locorum dispositis, quas postas vulgus appellat. vt neque, in-

quit Venuleius, diplomate, id est diebus ac noctibus, & omni tēpestate contēpta, iter cōtinuare cogatur. & mox, quod si diplomate vsus, aut felici nauigatione maturus quā quisque peruenerit Ephesū. *Dies præterita*) Hæc enim durabāt ad certū diē.

TRAIANVS PLINIO.

D *Iplomata*) Respondet Traianus se noua missurū diplomata. *Esse* *in usu*) Obseruari. *In iungo mihi*) Hoc imprimis mihi curandum, vt citissimē noua diplomata mittam.

D *Iplomata*, quorum præteritus est dies, in vsu esse nō debēt, ideo inter prima iniungo mihi, vt per omnes prouincias ante mittam noua diplomata, quā desiderari possint.

PLINIVS TRAIANO.

De priuilegio Apamæorum.

Q *Vm*) Voluerat Secundus cognoscere publicas Apamæorum rationes, sed eorum priuilegio detentus consulit imperatorē quid facto opus sit. *Apamea*) Bithyniæ Apameam (nam sunt & alibi eiusdem nominis) intelligit quā Prolozmus iuxta fluminis Rhyndaci ostia locat. & Stephanus, Bithynia, inquit, Apamea, quam condidit Nicomedes, cognomento Epiphanes, prius dicta Myrlea. Vlpianus de censibus. est in Bithynia Apamea colonia. & Plinius lib. v. de cetero intus in Bithynia colonia Apamea, non autem Apamena, vt passim legitur. dicimus enim Placentiā Ro. coloniā, nō Placentinā Ro. coloniā. *Legeretur*) Cognosceretur, examinaretur. *Proconsulū*) Nā Secundus pari proconsulibus potestate in Bithyniā missus fuerat. *Habuisse*) Sibi concessū fuisse. *Priuilegium*) Priuatum ius indultum contra ius commune: nam nisi aliquid indulgeret, non esset priuilegium. priuum enim significat singulum, ex autoritate Lu-

Q *Vm* vellem Apamea Domine cognoscere publicos debitores, & redditū, & impendia, responsū est mihi, cupere quidem vniuersos, vt à me rationes Colonia legerentur, nunquā tamē esse lectas ab ullo proconsulum, habuisse priuilegium, & vetustissimum morem, arbitrio suo Remp. administrare. Exegi, vt qua dicebant, quæque recitabant, libello completerentur, quem tibi, qualem acceperam, misi: quamuis intelligenrem, plerāq; ex illo ad id de quo quaritur, non pertinere. Te rogo vt mihi præcipere digneris, quid me putes obseruare debere, vereor enim ne aut excessisse, aut non implese officij mei parteis videar.

cillij, scribente Marcello. hinc Festus priuos priuāque antiqui dicebant pro singulis, ob quam causam & priuata dicuntur, quæ vniuscuiusque sunt, & priuilegiū, quasi priuata lex, vt de imperio Pompeij, de reditu M. Tullij. non sunt enim generalia iura, neque de vniuersis ciuibus, sed de singulis cōcepta. quocirca inquit Gellius, priuilegia potius vocari debent, quia veteres priua dicebāt quæ nos singula. priuilegiōrū prerogatiua veterani separatur.

ab aliis sed quædã causæ sunt, quædã personæ, & ideo quædã ad hæredes transmittuntur: quæ causæ sunt, quæ personæ sunt, ad hæredes nõ transeunt. *Vetustissimū m.*) Antiquã cõsuetudinẽ administrãdi temp. suo arbitrio. vetustas n. semp pro lege habetur. Vlp. ff. i. inueterata consuetudo pro lege non immeritò custoditur, & hoc est ius, q̄ dicitur moribus cõstitutũ: nã cũ ipsæ leges nulla ex alia causã nos teneãt, q̄ q̄ iudicio populi receptæ sunt, meritò & ea quæ sine vllõ scripto populus probauit, tenebũt oēs. quid. n. interest suffragio populus voluntatẽ suã declaret, an rebus ipsis & factis? Paulus ibidẽ, cõsuetudo est opri-

ma interpret legũ Imp. Leo & Antoninus, quod officiis, curiis, ciuitatibus, principiis vel collegiis præstitũ cognoscitur lōga cõsuetudine, pperuã legis vicẽ obtinere statuiumus: verũ, inquit Iustinianus, Codicis viij. cõsuetudo nõ vsq̄ue adeo sui valitura momento, vt aut rationẽ vincat aut legẽ. *Libello*; Supplicatione. *Quamuis*] Ordo & sensus, quãuis intelligerẽ ad id non pertinere pleraque ex illo de quo quæritur. i. quãuis scire in illo libello contineri extra illud de quo quæritur. erat. n. verbosus & Astutus, pleraque supra rẽ cõplectẽs. *Excessisse*] Mittendo libellum. *Non exp.*] Non recognoſcendo rationes Apameorum.

TRAIANVS PLINIO.

Libellus) Præcipitur saluo priuilegio rationes Apameorũ vt inspiciantur. Nescio an accusẽm Iuliũ Capirolinũ, an dicã Macrinũ principẽ emẽtũ in rẽ suã, in cuius vita legimus decreuisse omnia rescripta veterũ principũ tollere, vt iure, nõ rescriptis ageretur, cũ Traianus nõquã libellis responderit, ne ad alias causas facta perferrẽtur, quæ ad gratiã cõposita viderẽtur, cum hĩc & alibi videamus, libellis rescriptissẽ. *Remissi*] Exemit. sic in pænyrico, iniuriarum metum & accusandi necessitatem remisit. *Perpendendi*] Cõsiderandi, examinandi. *Non recusauerint*] Voluerint. *Remuneranda*] Cũ conferua-

libellus Apameorũ, quẽ epistolæ tuæ iũxeras, remisit mihi necessitatẽ perpẽdẽdi quælia essent, propter quæ videri volunt, eos qui procõsulibus hãc prouinciã obtinuerũt, abstinuisse inspectione rationũ suarum, cũ ipsum te vt eas inspiceres, nõ recusauerint. Remuneranda est igitur probitas eorum, vt iam nunc sciant hoc, quod inspecturus es, ex mea voluntate, saluis quæ habent priuilegiis, esse facturum.

mus eorum priuilegia. *Probita*. Virtus *Ex mea voluntate*] Volo, inquit, vt rationes inspicias, ita tamen, vt priuilegia non infringantur.

PLINIUS TRAIANO. De religioso templo transferendo.

Ante) Veretur ædem in angulo fori sitam religione aliqua impediẽte, in alium locũ transferre. quare cõsiliũ petit à potifice max. Traiano quid faciendum.

Nte aduentum meum Domine Nicomedenses priori foro nouum adyccere cœperunt, cuius in angulo est ades vetustissima Matris magna, aut rescicienda, aut

Aduentum) In prouinciã. *Nouum*) Forum. *Matris magnæ*) Cybeles quam tradit Diodorus Cæli filiam, & reginã appellatã, cæteris annis, prudentia, virtute præstantem, in gratiam matris suæ Titeg, quæ postea terra nominata est, fratres omnes (erant enim numero xlv.) nutrisse, eoque Magnã matrem vocatã. mox

tamen inquit, quòd pecorum puerorũque morbis remedia introduxerit, infantibus verborum medicaminibus salutem præbuerit, plurimos in sinu fouerit, tum propter diligentiam, amorẽq; singulis prælitum, matrem omnium dictã. nec mirũ si celebratur Cybele in Bithynia nõ p rocutã Phrygia, vbi creditur nata.

Transferenda) In alium locum. *Depressor*) Humilior. *Eo opere*) Fori structura. *Dicata templi*) Dicandi templum. nam dicare, & dedicare propriè est dicendo deferre, & obsequio dare alicui numini. quærebat igitur Plinius an apud Nicomedenses constituta esset aliqua lex dicandorum templorum. legitur etiã, dictã, id est, posita, id quod in sequentibus repetit. quãquam ex responsõ Traiani confirmetur superior scriptura. *Hic*) Nicomedie. *Nos*) Romæ, ex libro quarto, repete, quæ de templi

transferenda, ob hoc præcipuè, quod est multo depressior opere eo, quod nunc maxime surgit. Ego cum quærerem, num esset aliqua lex dicta templo: cognoui alium hĩc, alium apud nos esse morem dedicationis. Dispice ergo Domine, an putes adẽm, cui nulla lex dicta est, salua religione posse transferri, alioqui commodissimum est, si religio non impedit.

dedicatione enarrauimus. *Nulla lex*) Nullã putat legem morem diuersum dicandi à Romano. *Alioquin commodissimum est*) Nisi impederit religio, cõmodè poterit in alium locum transferri.

TRAIANVS PLINIO.

Potes) Permittit Traianus ius transferendi ædem quocunq; voluerit, sine periculo lædendi religionem. *Positio*] Situs. *In ea*] Positione. *Peregrina ciuitas*) Alieni genæ. Varro de lingua Latina, agrorum quinque genera facit. Romanum, Gabinum, peregrinum, hosticum, incertum, peregrinus est ager pacatus: extra Romanum & Gabinum, dictus

Otes me Secunde charissime, sine sollicitudine religionis, si loci positio videtur hoc desiderare, ædem Matris deũm transferre in eam, quæ est accommodatior, nec te moueat, quòd lex dedicationis nulla reperitur, cũ solum peregrinæ ciuitatis capax non sit dedicationis, quæ sit nostro iure.

pergrinus à pergendo, id est, progrediendo: eò enim ex agro Romano primũ progrediuntur. *Nostro*) Romano.

do: eò enim ex agro Romano primũ progrediuntur. *Nostro*) Romano.

Difficile) Gratias agit Traiano, quod post consulatum missurus sit in Bithyniam provinculem Cælium Clementem, rogante se & socru sua. *Ad finem consulatus*) Finito eius consulatu, quo sortiebantur provincias.

Hanc) Bithyniam. *Mibi*) Roganti. *Socrui*) Pompeiæ Celerinæ. *Vota*) Quoniam tunc præcipuus votorum locus est, cum spei nullus est.

PLINIUS TRAIANO.

Ob diem Imperii.

Dilem) Admonet Traianum celebrasse diem, quo suscepit imperium, & commilitonibus iurandum solenne dedisse. *Diem*) Incertus est dies. Tacitus indicat circa Cal. Ianuarias milites consuevisse iurare in verba Principis. illo autem die fiebant solennia Cæsaris, & secundum Tertulianum, focos & choros in publicum educabant, ycatim epulabantur, civitatem tabernæ habitu abolefaciebant, vino lutum cogeabant, cateruatim cursitabant. *Quo servasti dum suscipis*) Confugit, inquit in panegyrico, in sinum tuum concussa resp. ruensque imperium super imperatorem, imperatoris tibi voce delictum est. nam cum prætoriani milites peterent ad necem interfectores Domitiani, & Nerua contradiceret, seditionem moverunt duce Æliano Casperio præfecto prætorij, quam ut Nerua sedaret, vestem exiit, & se iugulandum præbuit. nihil tamen sic profecit, trucidatis quos Ælianus desti-

Difficile est Domine exprimere verbis, quantam perceperim lætitiã, quod & mihi & socru mea præstitisti, ut ad finem consulatus Cælium Clementem in hanc provinciam transferres. ex illo enim mensuram beneficij tui penitus intelligo, cum tam plenam indulgentiam cum tota domo mea experiar, cui referre gratiam parem nec audeo quidem, quamvis maxime debeam: itaque ad vota confugio, deosque precor, ut ijs qua in me asidue confers, non indignus existimer.

Dilem Domine, quo servasti imperium dum suscipis, quanta meritis lætitiã celebravimus, precati deos, ut te generi humano (cuius tutela & securitas saluti tue in-nisa est) incolumem florentemque præstarent. præiurimus & commilitonibus iurandum more solenni præstantibus, & provincialibus, qui eadem certarunt pietate, iurantibus.

nauerat erat enim Nerua militibus ob senium despectui. quare Capitolium conscendes bona præfatus fortuna. S. P. Q. R. & mihi M. Vlpium Traianum adopto: sic militum furor compressus, quamvis tunc absens Traianus cum imperio adversus Germanos. sed hæc melius in panegyrico. *Præiurimus*) Præmonstravimus conceptis verbis subsequente populo. legitur etiam: præbimus & commilitonibus iurandum more solenni. eadẽ provincialibus pietate certatim iurantibus. *Iurandum*) More solenni. quod erat iurare in acta Cæsarium, & in verba imperatoris nominemque eius.

PLINIUS

TRAIANVS PLINIO.

Quanta) Rescribit Traianus, sibi gratum esse quod à Plinio celebratus sit dies quo suscepit imperium.

Vata religione ac lætitiã commilitones cum provincialibus te præcunte, diẽ imperij mei celebraverit, libeter mi Secunde charissime cognoui literis tuis.

PLINIUS TRAIANO.

De pecunia fœnebrei.

Pecunia) Consulit an pecunias publicas decurionibus tradat leviores usuras, cum qui duodenis assibus velit accipere non inveniatur. *Publica*) Vniuscuiusque reip. an magis ararij Romani. *Ociosæ*) Inutiles, infructiferae. *Nam & prædiorum*) Occurrit iis quæ dici poterant. rarissime, inquit, inuenimus prædia venalia, nec vllum qui velit præstare usuras reip. *Duodenis assibus*) id est, Grauioribus usuris. quidam centesimas usuras intelligunt. nam

quincunces aut trientes usuras leviores vocat Iulianus. ff. xxvi. De administratione & periculo tutorum vel curatorum. *Quantum à privatijs*) Usuras enim accipiebant duodenis assibus, ut scilicet ex centum assibus redderentur singulis annis xii. asses, quod fœnus etsi non admodum graue erat, tamen malebant rem cum privato habere, quam cum rep. *Per hoc*) Ex hac diminutione. *Idoneos*) Diuites iuxta illud Satyrici, Quantum quisque sua nummo-

Pecunia publica Domine providentia tua, & ministerio nostro etiam exacta sunt, & exiguntur, quæ vereor ne otiosa iaceat. nam & prædiorum comparandorum aut nulla, aut rarissima occasio est, nec inveniuntur qui velint debere Reip. præsertim duodenis assibus quanti à privatijs mutuuntur. Dispice ergo Domine, nunquid minuendam usuram, ac per hoc idoneos debitores inuitandos putes, etsi ne sic quidem reperiuntur, distribuendam inter decuriones pecuniam, ita ut recte Reip. caveant, quod quanquam inuitis & recusantibus minus acerbum erit, leviores usuras constituta.

rum servat in arca, Tantum habet & fidei. Vlp. De usuris. præses, inquit, provincie prospicere debet, ne pecunie publicæ credantur sine pignorijs, idoneisve hypothecis. *Inuitandos*) Pelliciosos ad mutuum. *Sec*) Diminuta usura. *Decuriones*) Municipales senatores, debitores idoneos, quibus erat census centum millium. *Caveant*) Obligando sua, vel etiam fideiubendo. *Inuitis*) Decurionibus nolentibus accipere pecunias fœnori.

TRAIANVS PLINIO.

Et) Traianus laudat consilium minuendarum usurarum, improbat cogendum esse aliquid ad sumendam pecu-

Et ipse non aliud remedium dispicio mi Secunde charissime, quam ut quantitas usurarum minuatur, quo facilius

niam. *Qui*) Quatenus. Terentius: qui sis, vel vnde etiam quomodo significat. idem: non qui argumentū teneat. & alibi: nā qui isthæc tibi incidit suspicio, aliquando pro quare, tunc autore Porphyrione circumflexè pronuncian- dum est, quale illud Horatianum, Qui sit Mæcenas. legitur etiam, quo: tunc erit manifestissima lectio. *Modum*) Mensuram. *Eius*) Pecuniæ. *Ex c.*) Secundum facultatem. *Mutuabuntur*) Mutuò accipient. Plautus: decem minas à patre mutuatus. *Confites*) Facies,

pecuniæ publicæ collocentur. modum eius est copia eorum qui mutuabuntur, tu constitues. Inuitos ad accipiendum compellere, quod fortassis ipsis otiosum futurum sit, non est ex iustitia nostrorum temporum.

ordinabis. *Inuitos*) Decuriones. *Quod for.*) Quæ pecunia inter inuitos & recusantes distributa, nullum fortasse usum præstitura ipsis sit, & ideo futura ociosa: si legimus, onerosum, sensus erit apertior. *Ex iustitia*) Secundum iustitiam nostrâ, quæ neminem cogit ad id, quo non tenetur.

PLINIVS TRAIANO.

Consultatio super restitutione exulis.

M *Vmmas*) Cõsulit imperatorem ut se regat super exilibus relegatis ad tempus, deinde restitūtis à proconsulibus, sed præsertim eius qui in perpetuum à Julio Basso in prouincia redierat, quia Bassi acta fuerant rescissa. *Occupationes*) Imperii curas. *Prouincia*) Bithynia. *Edictum*) Calui, quo restituti fuerant. *Integram*) Intactam causam, indiscussam. *Alius*) Proconsul. *Cõprehensum e.*) In illis mandatis. *A Julio Basso*) Qui sortitus Bithyniam redierat reus sub Traiano, & accusatus vix absolutus, decreto tamen factò ut illius acta rescinderentur. *Dictum i.*) Redditum ius. Tranquillus: aduocatisque eorum negauit se aduersus liberos ipsorum ius dic- turum. hunc locum in panegyrico tangit, sed obscurius quam vt statim intelligatur. ò verè, inquit, principis, intercedere iniquitatibus magistratuum, insectum red-

S *Vmmas* Domine gratias ago, quod inter maximas occupationes ijs de quibus te consului, me quoque regere dignatus es, quod nunc quoque facias, rogo. Adyt enim me quidam, indicauitque, aduersarios suos à Seruilio Caluo clarissimo viro in triennium relegatos, in prouincia morari. illi contrà, ab eodem se restitutos affirmauerunt, edictumque recitauerunt. qua causa necessarium credidi, rem integram ad te referre. nam sicut mandatis tuis cautum est, ne restituam ab alio, aut à me relegatos: ita de ijs quos alius & relegauerit, & restituerit, nihil comprehensum est. Ideo tu Domine consulendus fuisti, quid obseruare me velles, tam Hercule de ijs. quam de illis qui in perpetuum relegati, nec restituti, in prouincia deprehenduntur. nam hæc quoque species incidit in cognitionem meam. Est enim addu-

ctus ad me in perpetuum relegatus à Julio Basso. dere quicquid fieri nõ oportuerit. aliqua exemplaria habet, datū ius omnibus. i. concessum dānatis posse vti iure suo, perinde ac si Bassus illos non condemnasset.

Proconsulem) Qui Bithyniam tunc administrabat.

Pænes) Exilio. Claudius imperator constituit, vt qui à prouincia sua relegatus esset, vrbe quoque & Italia submoueretur.

Gravius) Supplicium quã exilium.

proconsule. ego, quia sciebam acta Bassi rescissa. datumque à senatu ius omnibus, de quibus ille aliquid constituisset, ex integro agendi duntaxat per biennium, interrogavi hunc quem relegauerat, an adisset, docuissetque proconsulem. negauit. per quod effectum est, vt te consulere, an reddendum eum pœna sua, an grauius aliquid, & quid potissimum, constituendum putares & in hunc, & in eos, si qui forte in simili conditione inuenirentur. Decretum Calui & edictum, item decretum Bassi his literis subiecti.

TRAIANVS PLINTO.

V *Vid*) Respondet Traianus, se prius interrogaturum Caluum, deinde rescripturū super relegatis, à Basso vero exactum mittendum vinctum ad præfectos pretorio. *In p.*) illa enim pœna erat personalis. *Neque id f.*) Neque proconsulē causam suam docuisset. *Præfectos p.*) Nam duo erant, sic primum ab Augusto creati, memorante Dione, pro magistris equitum, si Aurelio. ff. i. credimus, cum apud veteres dictatoribus ad tempus summa potestas crederetur, & magistrōs equitū sibi eligerent, qui associati principali curæ militiæ gratia secūdā post eos potestatem gererent, regiminibus reip. ad imperatores perpetuò trāsmissis. ad similitudinē magistrorum equitū præfecti pretorio à principibus electi sūt. data est eis plenior licentia ad disciplinæ publicæ emendationē. his cunabulis præfectorum dignitas innata, in tantū meruit augeri, vt appellari à præfectis pretorio nõ possit. credidit. n. princeps, eos qui ob singularem industriam, explorata eorū fide & gravitate, ad huius officii magnitudinē adhiberen-

V *Vid* in personam eorum statuum sit, qui à P. Seruilio Caluo proconsule in triennium relegati, & mox eiusdem edicto restituti in prouincia remanserunt: proximè tibi rescribam, cum causas huius facti à Caluo requisiero. Qui à Julio Basso in perpetuum relegatus est, cum per biennium agendi facultatē habuerit, si existimabat se iniuria relegatū, neque id fecerit, atque in prouincia morari perseuerauerit, vinctus mitti ad præfectos pretorii mei debet. neque enim sufficit, eū pœnæ suæ restitui, quam contumacia eludit.

tur, nõ aliter iudicatoris esse pro sapientiæ ac luce dignitatis suæ, quam ipse foret iudicaturus. subnixi etiā alio priuilegio præfecti pretorio, ne à sententiis eorum minores ætate ab aliis magistratibus nisi ab ipsis restitui possint. Commodus superiorum institutum soluens, tres præfectos instituit: autor Capitolinus. *Sue*) Exilio. *Elusit*) Conuicit, effugit, vt sapiens apud Tacitum. Donatus tradit eludere, esse finem imponere. si legemus, quam tunc interpretabimur, elusit id est effugisse credidit.

De Archippo philosopho.

Quam) Archippum iudicem iudicandi vacationem tanquam philosophum petentem scribit Secundus, accusatum à quibusdam, quod fractis vinculis pœnam metalli aufugisset, ipsum autem in defensionem sui nihil proferre, sed quædam ad honorem tantum pertinentia. *Conuentum inchoaturus*) In vnaque que prouincia fiebant conuentus iudicii causa: aliarum plures, aliarum pauciores faciebant. Conuentus autem quatuor modis intelligitur, primo, cum quemlibet hominem ab aliquo conuentum esse dicimus. secundo, cum significatur multitudo ex compluribus generibus hominum contracta in vnum locum. tertio, cum aliquem in locum frequentia hominum supplicationis aut gratulationis causa colligitur. quarto, cum à magistratibus iudicii causa populus congregatur. hæc Festus. *Flauius Archippus*) Alium Archippum Atheniensem antiquæ comediarum scriptorem nominat Suidas. *Vacationem petere*) Nam imperialibus constitutionibus philosophi vacationem obtinerent à muneribus publicis, ne hospitem recipere, nulla municipali, nulla curialium conuentione vexentur, seu indempta administratione seu accepta testimoniale meruerint missionem, sint ab omni functione omnibusque muneribus publicis immunes, quæ omnia filiis eorumque coniugibus inuoluta imperatores præcipiunt apud iurifconsultos custodienda. *Non liberandum*) Nedium vacationem illi concedendam. *Pœna*) Metallorum fossuræ. *Sen-*

Quam) citarem iudices Domine, conuentum inchoaturus: Flavius Archippus vacationem petere cepit, ut philosophus. Fuerunt qui dicerent, non modo liberandum eum iudicandi necessitate, sed omnino tollendum de iudicum numero, reddendumque pœna, quam fractis vinculis euasisset. Recitata est sententia Veli Pauli proconsulis, qua probabatur Archippus crimine falsi damnatus in metallum. ille nihil proferebat quo restitutum se doceret. adlegabat tamen, pro restitutione & libellum à se Domitiano datum, & epistolas eius ad honorem suum pertinentes, & decretum Prusensium. addebat his & tuas literas scriptas sibi, addebat & patris tui edictum, & epistolam, quibus confirmasset beneficia à Domitiano data. Itaque quamuis eidem talia crimina applicarentur, nihil decernendum putavi, donec te consularem de eo, quod mihi constitutione tua dignum videbatur. ea qua sunt utrinque recitata, his literis subieci.

tentia) Iudicium. *Crimine falsi*) Lex Cor. de falsis, quæ etiam testamentaria vocatur, pœnam irrogat ei qui testamentum vel aliud instrumentum falsum scripserit, si gnauerit, recitauerit, subiecerit, quive signum adulterinum fecerit, sculpsit, expresserit, sciens dolo malo. eiusque legis pœna, in seruos vltimum supplicium est: in liberis verò, deportatio. *In metallis*) Ad effodienda metalla in Ponto, ubi est Sandaracurgium mons concaus propter metallorum effossionem: hunc operatores maximis cuniculis subibant. olim solebant publicè operari, & fossoribus utebantur seruis ex aliquo maleficio redemptis. præter autem operandi laborem, qui maximus est, dicunt acrem ex metallis

letiferum esse atque intolerabilem, propter odoris gratuitatem è glebis prodeuntem. vnde corpora citò ibi mori sæpe metallorum effossionem deficere propter operariorum incommoditatem, qui cum plures essent quàm c. continuè & morbis & labe absumebantur. hæc Strabo res Ponti scribens. Vlpianus inquit, si in metallum datus in integrum restitutus sit, perinde ac si nec damnatus fuisset, ad munera vel honores vocatur. *Pro*) *Loco*. *Epistolæ*) Binas subsequentes. *Decretum Prusensium*) Quo statuarum honor pluries habitus erat Archippo, qui Prusensis erat. Prusa secundum Stephanum, à Prusiade differt. nam Prusias Bithyniæ à

Prusio Zelatæ filio Bithynorum rege, Cius antea appellata, cuius ciuis Prusensis: Prusa & ipsa quidem ciuitas parua Bithyniæ, condita à Prusio, qui aduersus Cyrum bellum gessit, cuius gentile Prusensis. Prusa iacet ad Olympum montem, sed Prusias iuxta sinum Astacenum ad orientem solem, prius dicta Cius. etiam ex autoritate Strabonis Cium Demetrius euertit, deditque Prusiam Zelatæ, qui hanc restaurauit, & à se Prusiam appellauit. *Tuas*) Traiani, quæ non sunt in hoc libello. *Patris tui*) Neruæ. *Utrinque*) Ab Archippo, & eius aduersariis: quamuis tantum Domitiani literæ, & Neruæ edictum cum epistola hinc subint.

EPISTOLA DOMITIANI
AD TARENTIVM MAXIMVM.

Lauius Domitianus dona Archippum D. C. sextertiis. *Feres liberalitati meæ*) Ascribes rationibus meæ liberalitatis, tanquam si Terentius librum rationum habuisset, quo principis liberalitates continebantur. *Summam expensam*) Agri precium, & mensuram Archippo concessam. Tranquillus ferè ad idem. admonente dispensatore cum productæ pro concubitu sextertiis quadraginta donasset, quemadmodum summam rationibus vellet referri, Vespasiano, inquit, adamat. M. Tullius in Philippicis: qui L. Antonio

Lauius Archippus philosophus impetrauit à me, ut agrum ei. D. C. circa Prusiam, patriam suam emi iuberem, cuius redditu suos alere posset, quod ei præstari volo: summam expensam liberalitati meæ feres.

mille nummum ferret expensum. vtrunque complexus est Valerius libro tertio, prolatum ab eo, inquit, librum, quo acceptæ & expensæ summæ continebantur, discerpit. Cicero ad Atticum, pro eo tibi præsentem pecuniâ solui imperavi, ne tu expensum muneribus ferres: ne quod expendisti, ascriberes rationibus tuorum munerum.

Eiusdem ad L. Appium Maximum.

Archippum) Domitianus commendat Archippum Professione) Philosophiæ. *Maiores*) Antiquis philosophis, & indeo melioribus. *Respondentem*) Parem, similem. *Verecundæ*) Honestæ.

Archippum philosophum, bonum virum, & professione sua etiam maioribus respondentem, commendatum habes velim mi Maxime, & plenam ei humanitatem tuam præstes in iis, quæ verecundæ à te desiderauerit.

Edictum Diui Neruæ.

Vedam) edictū Neruæ, quo superiorum principū omnes codicillos, diplomata, priuilegia, immunitates confirmat: quod prius fecerat Titus, si Tranquillo & Dioni credimus, cum ex instituto Tiberii, omnes dehinc Cæsaris beneficia à superioribus concessa principibus aliter rata nõ haberent, quàm si eadem iisdem ipsi dedissent. *Ipsa*) Nostra. *Edicti*) Præfatur, prædicat, edicto ostendit. *Spektandus*) Admirandus, laudandus. *Illum*) Me. *Intelligi*) Esse bonum. *Cum hoc*) C m persuasio bonorum ciuium vel non admonita, id est et si edicto nõ moneretur, possit sibi persuadere, me prætulisse securitatem omnium meæ quieti, scilicet mihi antiquius fuisse consulere salutis publicæ, dum illius gratia suscepi imperium, quàm quiete in seclitu viuere: nam senex admodum Nerua cœpit imperare, quibus annis

ocium & vacationem à rebus publicis lex permittit: sed Parthenius, & reliqui non prius inuaserunt Domitianum, quàm Neruæ persuaserunt ut susciperet imperium mortuo illo, magis tamen probo, ut absque, vel, non admonita persuasio, legatur, quoniam structura melius procedit, idque in aliquibus exemplaribus reperitur abesse. *Concessa*) Beneficia ab aliis imperatoribus, at Galba secus fecit, reuocato bis & vicies mille sestertio, quod Nero diuersis donauerat, relicta tantum decima parte donataris. *Gaudijs publicis*) Reipublicæ lætæ Domitiani nece, & imperatore Nerua. *Ne tamen*) Ordo est, tamen necessarium pariter credidi, & reliqua. *Ne afferat aliquam hesitationem*)

Vedam sine dubio Quirites ipsa felicitas temporum edicit, nec spectandus est in ijs bonus princeps, quibus illum intelligi satis est, cum hoc sibi quisque ciuium meorum spondere possit, me securitatem omnium quieti meæ prætulisse, ut & libenter noua beneficia conferrem, & ante me concessa seruarem. Ne tamen aliquam gaudijs publicis adferat hesitationem, vel eorum qui impetrauerunt diffidentia, vel eius memoria qui præstitit, necessarium pariter credidi, ac latum, obuiam dubitantibus indulgentiam meam mittere. Nolo existimet quisquam, quæ alio principe vel priuatim vel publicè consecutus, ideo saltem à me rescindi, ut potius mihi debeat, si illa rata & certa fecero. nec gratulatio uilius instauratis eget precibus, & qui non habent, me quem fortuna imperij uultu meliore respexit, nouis beneficijs vacare patiantur, & ea demum sciant roganda esse, quæ non habent.

Ne quoquo modo quis dubitet. *Vel eorum*) Vel quod diffidant, posse seruari beneficia concessa malis hominibus, vel à malo principe. *Eius*) Domitiani, cuius memoria infensa erat. *Saltem*) Vel ob hanc præcipuè causam. *Ut potius mihi debeat*) Nam si rescidisset priorum diplomata, opus erat denuo impetrare illa ab imperatore Nerua, cui hoc beneficium debuissent, quæ ille omnia vno edicto confirmauit, ut esset intentus in concedendis nouis priuilegijs, non in veteribus confirmandis. *Gratulatio uilius*) Qui gratulatus esset imperatori concedenti sibi priuilegium. *Instauratis precibus*) Repetitis ad confirmandum illud, cum iam per edictum remiserim precandi necessitatem. *Uultu*) Nostro. *Meliore*) Liberaliore.

Nouus) Nondum concessis à prioribus comprobauerim. *Ea*) Priuilegia. *Quæ non principibus. Patiantur*) Preces Romano-habent) Quæ nondum impetrauerunt, id est, precentur noua, cum priora runt.

Epistola eiusdem ad Tullium Iustum.

Quam) Eiusdem Neruæ epistola qua Domitiani confirmat ordinationes. *Prioribus*) Sub alijs principibus. *Standu*) Parendu.

Quam rerum omnium ordinatio, qua prioribus temporibus inchoata consummataque sunt, obseruanda sit, tum epistolis etiam Domitiani standum est.

PLINIUS TRAIANO.

De eodem Archippo.

Rati) Lanius) Mittit libellos Archippi & Furie accusatrici illius Traiano. *Accusatrici*) Furie. *A qua & ipsa*) A qua ipsa.

Rati) Lanius Archippus per salutem tuam aternitatemque petijt à me, ut libellum quem mihi dedit, mitterem tibi. quod ego sic roganti præstandum putauit, ita tamen, ut missurum me, notum accusatrici eius facerem: à qua & ipsa acceptum libellum his epistolis iunxi, quo facilius uelut audita utraque parte dispiceres, quid statuendum putares.

TRAIANVS PLINIO.

Dicit) Otuit] Liberat hac epistola Traianus Flauium Archippum à poena metalli. *In quo statu*) Cum damnatus in metallum abruptis uinculis aufugisset. *Nature*) quæ mitis & clemens est. *Statu*) Damnationi, malæ conditioni. *Intervenit p.*] Literis scriptis à Domitiano in honorem eius. *Ab his*) Præsentibus. *Pronunciasset*) Iudicasset.

Dicit) Otuit quidem ignorasse Domitianus, in quo statu esset Archippus, cum tam multa ad honorem eius pertinentia scriberet, sed meæ naturæ accommodatius est, credere etiã statui eius subuentu interuētu principis, præsertim cū etiã statuaru ei honor toties decretus sit ab iis, qui ignorabat quid de illo Paulus procos. pronunciasset. quæ tamē mihi Secūde carissime,

Non eò pertinent) Non ideo à me dicuntur.

Novi) Præter supradicta.

Furie primæ) Non quæ prima accusauerat Archippum, sed cognomero Prima.

non eò pertinent, vt siquid illi noui criminis obicitur, minus de eo audiendum putes. Libellos Furie Primæ accusatricis, item ipsius Archippi, quos alteri epistolæ tuæ iunxeras, legi.

PLINIVS TRAIANO.

De lacu Nicomedensium.

Diligenter circumspecterat Secundus quomodo lacus Nicomedensium poterat vel in mare, vel in flumen deduci, ita vt magno commodo toti regionis esset futurus. neque mirum si rem tam diligenter scrutatus fuerat, nouerat in emissario lacus Fucini à Claudio factò, primò detectam operis, incuriam haud satis depressi ad lacus ima vel media, vnde iterum necesse fuisse, vt specus altius effoderentur. *Flumini*) Calpæ. sed plane dixerat, explorandum est diligenter, ne si commissus flumini in mare effluat. *Præstanti*) Maximi momenti, magna deductione lacus Ascanij, *Cuniculo*) Suffugio, excusationi. cuniculus enim fossa latens & subterranea, qua solent hostes emergere in obseffa oppida, ab animali cuniculo harum viarum, vt existimat epigrammaticus poeta, monstratore. quidam legunt, periculo, quod non improbo. *Emitto*) Coniungi. *Margine*) Inter capedine, isthmo, continenti. *Coniungi*) Veluti coniungi, & tamen diuidi. *Facile*) Erit. *Transponere*) Transagitare, vt vocabulo vtar Patauinorum nautarum, ex Brenta flumine in mare curru ligneo trahentium per breuissimam terræ intercapedinem. quare siquis Patauio Venetias uetus est, facilius hoc Secundi

V quidem Domine prouidentissime, vereris ne commissus flumini, atque ita mari lacus effluat, sed ego in re præsentis inuenisse videor, quemadmodum huic periculo occurrerem. Potest enim lacus fossa vsque ad flumen adduci, nec tamen in flumen emitti, sed relicto quasi margine contineri pariter & dirimi. sic consequemur, vt nec vicino videatur flumini mixtus, & sit perinde ac si misceatur. Erit enim facile per illam breuissimam terram, qua interiacet, aduecta fossa onera transponere in flumen. quod ita fiet, si necessitas coget, & spero non coget. Est enim & lacus ipse satis altus, & nunc in contrariam partem flumen emittit, quod interclusum inde, & quò volumus auersum, siue vllò detrimento lacus tantum aquæ, quantum nunc portat, effundet. præterea per id spatium, per quod fossa faciendâ est, incidunt riuui, qui si diligenter colligantur, augebunt illud quod lacus dederit. Enim uero si placeat fossam

consilium intelliget à simili. *Quod ita fiet*) Transportabimus per interiectam terram: si nullo alio meliori poterit modo fieri. sed, spero id non erit necesse. *Alnus*) Profundus *Flumen*) Eiusdè nominis, cuius & lacus. *In contrariam*) In Propontidem, secundum tabulam Ptolomæi. *Interclusum*) Interseptum, obstruendum. *Effundet*] Per fossam loco fluminis. *Fienda*] Restitue faciendâ, cù nusquã apud idoneos reperitur fienda, nam quod legitur apud Pliniũ seniore

norem libro xxix. cap. vltim. minutatim fienda: ex codice antiquo restituentur, siquid, quod quidè melius conuenit. *Ilud*) Flumen. *Enim uero*) Ad hæc, præ-

Longius) Per longius capiti spatium non committendo flumini Calpæ. *Arctius*) Ne euagetur humor, & maiori copia sit opus, ac sic lacus euacuetur. *Pressa*] contractam. *Repercussus*) Vndarum estus & recellens fluctus. *Seruabit*] Continebit quoquomodo in fossa. *Loca natura*) Si fuerit nimium deuexa. *Nihil præstare*] nullam opem ferret. *Expeditum*] In promptu, facile: quo verbo libro nono vsus est. *Cataractis*] Decursionibus, id est, quibusdam locis circumseptis lapidibus vel asseribus, immo vtrisque: vulgo concas appellant, quales interdum est conspiciere in fossa deducta ab Abdua Mediolanum vsque: nam Nili cataractas Dioscorus existimat nauigabiles. locus est latitudine stadiorum x. accliuus, præceps, in angustum clausus inter cannales, vbi frequentia saxa scopulis similia aquam magna vertigine mirabilique elisam reflectunt, inque contrarium cursum spiris agunt redundantibus, quod in stuporem intuentes ducit. est enim ita velox hoc in

terea. Tacitus libro decimo sexto, Enim uero Montanus probè viuentem, neque famosi carminis quia protulerit ingenium, extorrem agi.

longius ducere, & arctius pressam mari æquare, nec in flumen, sed in ipsum mare emittere, repercussus maris seruabit, & reprimet quicquid è lacu veniet. quorum si nihil nobis loci natura præstaret, expeditum tamen erat, cataractis aquæ cursum temperare. Verum & hæc & alia multo sagacius conquiret explorabitque librator, quem planè Domine debemus mittere, vt polliceris. Est enim res digna & magnitudine tua, & cura. Ego interim Calphurnio Macro, clarissimo viro, autore te scripsi, vt libratores quam maximè idoneos mitteret.

loco aquæ decursus, vt sagittæ similis videatur. Nili incremento temperante cursum, quidam nauibus descendunt, ascendendi verò nulla est facultas, vt flumine omne hominum ingenium superante. in fossis verò manufactis per cataractas non difficiles ascensus & descensus. *Vt polliceris*) Dixerat enim, & ego hinc aliquem tibi peritum eiusmodi operum mittam. *Autore te.*] Nam rescripserat: potes à Calphurnio Macro petere libratores.

TRAIANVS PLINIO.

Manifestum] Secundum laudat quòd summa prudentia summâque diligentia scrutatus fuisset quomodo Nicomedensium lacu s vel in mare vel in flumen adduci possent.

Manifestum est, mi Secunde charissime, nec prudentiam nec diligentiam tibi defuisse circa istum lacum: cùm tam multa prouisa habeas, per quæ non periclitetur exhauriri, & magis in vsus nobis futurus sit. elice igitur quod præcipuè res ipsa suaserit. Calphurnium Macro credo facturum vt te libratores instruat: neque enim prouinciarum istarum his artificibus carent.

De tabellario regis Sauromata.

Scripsit Mittit tabellarium regis Sauromatae cū tabellario Lycormae ad Traianum. *Legatio* Regis Sauromatae. *Bosphoro*) Cimerio: nam duplex est Bosphorus, Cimerius, paludis Mæotidis finis, & initium Euxini pōti: Bosphorus Thracius, Ponti finis, & Propontidis initium. iuxta Mæotides paludes vtrinque Sauromate incolunt. lege Pliniū lib. vi. & Strabonem vij. discordantes inter se pro latitudine Bosphori Cimerij. ad hæc Bosphorus, ciuitas Ponti iuxta Cimerium finum. alia etiam ciuitas Indiæ, authore Stephano. Hammonius multa de Bosphoro narrat, Dionysii & Plutarchi ac aliorū testimonio, vt quod vterque Bosphorus ab Io Inachi filia sit transfretatus, vnde Bosphorus, *βόσ* i. bouis transitus. verūm apud eundem præduce Philarcho sequitur, intra Euxinum incolæ inexperes. quare illa pelagi pars *βόστανος* appellabatur, quodd seminaretur. *σπέρμα* enim semen. aut quod olim volentes fretum

Scripsit mihi Domine Lycormas libertus tuus, vt si qua legatio à Bosphoro venisset urbem petitura, vsque in aduentum suum retineretur. & legatio quidē duntaxat in eam ciuitatē, in qua ipse sum, nulla adhuc venit: sed venit tabellarius Sauromata, quem ego vsus opportunitate, quā mihi casus obtulerat, cum tabellario qui Lycormam ex itinere præcessit, mittendū putauī: vt possis ex Lycormæ, & ex regis epistolis pariter cognoscere, qua fortasse pariter scire debes.

transmittere, compositis ratibus & bobus subiugatis transibant. vnde cognomen- tum. Eusebius author, Traianum recepisse in fidem Sauromatas Bosphoranos. *Crustatem*) Niceam. *Sauromata*) A rege Sauromatarum. Sauromate enim gens Scythica, si Stephano credimus. Sauromatia duplex est, vna in Europa, altera in Asia. dicitur etiam Sarmatia, & gentilis, Sarmata. Strabo de Scythis & Sauromatis loquens, vt non, inquit, omnia Bosphoranis subiecta sunt regibus quos pop. Rom. instituerit. *Vsu opp.*) Rapiens hanc occasionem.

PLINIVS TRAIANO.

Diploma commodasse.

Rex] Diploma se commodasse tabellario Sauromate, scribit.

Rex Sauromates scripsit mihi, esse quadam qua deberes quam maturissime scire. qua ex causa festinationem tabellarij, quem ad te cum epistolis misit, diplomate adiunxi.

De assertione ingenuorum, qui pro seruis educati sunt.

Magna] Quærit iudicium imperatoris super iis, qui liberi nati fuerunt expositi, deinde à quibusdam sublatis, & in seruitute educati. *Frangiam*) Bithyniam. *Conditione*) Serui an liberi essent. Imperator in institutionibus constituit, vt ij qui vulgo concepti sunt, & Latine spurij appellantur, Græcè verò *στυγιοί* id est, furto geniti, liberi sint, neque serui, neque in patria potestate. quanquam mendose loco *στυγιοί* spado circumferatur. *Alimenta*] An reddere deberent alimenta suis alumniis. *θερμίδε*] Vulgo nutritos. alij legunt *ιδερτες* expositos. Necare videtur non tantum, is qui partum præfecit, sed is qui abiicit, & qui alimoniam denegat: & is qui publicis locis misericordiae causa eum exponit, quam ipse non habet. caput est libro Codicis viij. de infantibus expositis liberis. ommissis igitur cæteris constitutionibus imperator Iustinianus sanxit, nemini licere, siue ab ingenuis genitoribus puer paruulus procreatus, siue à libertina progenie: siue seruilis cōditione maculatus, expositus sit, eū puerum in suum dominium vindicare, siue nomine dominij, siue ascriptitiæ, siue colonariæ conditionis. sed neque iis qui eos nutriendos sustulerunt, licentiam concedit penitus cum quadam distinctione eos tollere: & educationem procurare, siue masculi sint, siue foeminae, vt eos loco libertorum, vel seruorum, aut colonorū, aut ascriptitorum habeant. sed nullo discrimine habito, ij qui ab eiusmodi ho-

Magna Domine, & ad totā provinciam pertinens quæstio est, de conditione & alimentis eorum, quos vocant *στυγιοί*: in qua ego auditis constitutionibus principum, quia nihil inueniebam aut propriū, aut vniuersale, quod ad Bithynos ferretur, consulēdum te existimaui, quid obseruari velles. neque enim putauī, posse me in eo, quod autoritatem tuam posceret, exemplis esse contentum. Recitabatur autem apud me edictum, quod dicebatur diui Augusti ad Anniam pertinens, recitata & epistola diui Vespasiani ad Lacedæmonios, & diui Titi ad eosdem, dein ad Achæos, & Domitiani ad Auidium Nigrinum & Armenium Brocchum proconsules: item ad Lacedæmonios, quæ idē tibi non misit, quia & parum emendata, & quedam non certa fidei videbantur, & quia vera & emendata in scrinijs tuis esse credebam.

minibus educati sunt, liberi & ingenui appareant, & sibi acquirant, & in potestatem suam, vel ad extraneos hæredes omnia quæ habuerint, quomodo voluerit transmittant, nulla macula vel seruitutis vel ascriptitiæ vel colonariæ conditionis imbuti. nec quasi patronatus iura in rebus eorum iis qui eos susceperunt, prætereunde concedit, sed in omnem terram quæ Romanæ ditioni supposita est, hoc obtinere. *Constitutionibus*) Ordinationibus quæ pro legibus habentur. *Præprimis*) Rescriptum vel priuilegium aliquod Bithynorum tantū ad eos pertinēs. *Vniuersale*) Ad omnes pertinens. nam extat Theodosij & Valentis imperatorum ad senatum epistola, cui initium, hhhh. ij.

Quæ ex relationibus iudicum, vel consultatione in commune florentissimorum facti nostri palatij procerum auditorium introducto negotio statuimus, vel quibuslibet corporibus, aut legatis, aut prouinciæ vel ciuitati aut curiæ donauimus: nec generalia iura sint, sed leges fiant iis duntaxat negotiis atq; personis pro quibus fuerint promulgata. *Exemplis*) Superiorum principum. *Edictum*) Quo vetatur vel iubetur aliquid, edictum dicimus. *Annam*] Annij filiam. *Eodem*) Lacedæ-

monios. *Dein ad Achaos*) Recitatis epistolis diui Titi ad Lacedæmonios, recitatae etiam deinde fuerunt eiusdem principis Asiæ ad Achaos. repete quæ in præcedentibus de Achaia annotauimus. *Armenium Brocchum*] Brocchi cuiusdam meminit Seneca. ad Iunium Brocchum Illyrij præfectum scripsit Claudius imperator. appellare consueuimus Brocchos, quos alij broncos, quibus dentes prominent, autoribus Varrone, Columella, Plinio.

TRAIANVS PLINIO.

Vestio) Rescribit, nulli libertatem adimendam. *Expositi*) Abiecti à suis. *In com.*) In quibus rerum gestarum summam complectitur. *Ad omnes prouincias*] In vniuersum. *Affertionem*) Vendicationem libertatis. Venuleius. ff. xliij. si quis liberum hominem ignorantem suum statum, dolo malo retinuerit, cogitur exhibere. quanto igitur magis, si rescuerit: nullo enim tempore retineri liber homo potest. *Redimendam*) Emendam ab villo.

Vestio ista quæ pertinere ad eos, qui liberi nati expositi, deinde sublata quibusdã, & in seruitute educati sunt, sepe tractata est: nec quicquã inuenitur in commentariis eorum principum qui ante me fuerunt, quod ad omnes prouincias sit constitutum. Epistolæ sanè sunt Domitiani ad Auidium Nigrinum, & Armenium Brocchum, quæ fortasse debebant obseruari: sed inter eas prouincias, de quibus rescriptis, non est Bithynia. & idè nec assertionem denegandam iis, qui ex eiusmodi causa in libertatem vindicabuntur, puto, neque ipsam libertatem redimendam precio alimentorum.

PLINIUS TRAIANO.

De legato Regis.

Legato) Excusat se quod legatum regis Saurotarum nõ diu retinuerat. *Nicea*] Plures Niceas pluribus locis legimus. hæc autem

Legato Sauromata regis, cum sua sponte Nicea, ubi me inuenerat, biduo substitisset, longiorem morã faciendã Domine non putauimus primũ, quod incertum adhuc

Bithyniæ metropolis, iuxta lacum Ascanium in campo admodum felici, sed æstate parum salubri, quam primũ Antigonus condidit Philippi filius, & Antigoniæ nominauit, postea Lyfimachus, quam ab vxoris nomine filię Antipatri Niceam appellauit. vrbis ambitus stad. xvj. in figura quadrata, quæ in campo sita portas quatuor habet ad rectos angulos, & in munitiõne excisa. quare ex vno lapide, qui circa medium gymnasium positus est, omnes quatuor portæ conspiciuntur. *Niceæ* meminere Strabo, Plinius, Appianus, Ptolomæus. *Epistole*) Quas

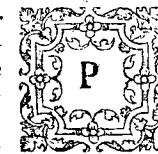
erat quando libertus tuus Lycormas venturus esset: deinde, quod ipse proficiscebatur in diuersã prouinciã partem, ita officij necessitate exigente. *Hæc in notitiã tuã perferenda existimauimus, quia proximè scripseram, petiisse Lycormã, ut legationem, si qua venisset à Bosphoro, usq; in aduentum suum retinerem, quod diuinius faciendi nulla mihi probabilis ratio occurrit, præsertim cum epistola Lycormæ, quas detinere, ut antè prædixi, nolui, aliquot diebus hunc legatum antecessura viderentur.*

legato regis Sauromata scribebat, & iam Secundus per tabellarium Traiano miserat. *Legatum*) Properantem ad imperatorem.

PLINIUS TRAIANO.

De reliquiis sepulcorum transferendis.

Detentibus) Querit an permittat transferre mortuorum reliquias iusta aliqua ratione. *Vetustatis*] Quæ ne lapidibus quidem parcat. Mors etiam faxis nominibusque venit, Aufonius inquit. *Incursum*] Exundationem, demolitionem: multa enim ædificia secum trahunt fluminum excursus. *Similia*] Probabilia. *Aliaque*] Ordo & propter alia quæcunque similia his. *Exemplum*) Imitationem. *Proconsulam*) Bithyniæ ante me. *Max. pontificem*) Nam fuit pontifex max. Traianus, quod antiquæ memoriæ declarant, vt illa, Imp. Cæsari, diui Neruæ F. Traiano, Augusto, Germanico, Dacico, Põr. Max. & reliqua. Secundus in Panegyrico: Imperator ergo, & Cæsar, & Augustus Pontifex Max. stetit ante gremium consulis. Et alibi, nonne si Pontifici maximo deligenda sit coniunx, aut hanc aut similem elegerit. & in fine.

Detentibus quibusdam vt sibi reliquias suorum, aut propter iniuriã vetustatis, aut propter fluminis incursum, aliãque his similia quæcunq; secundum exemplũ proconsulũ transferre permittere: quia sciebam in vrbe nostra ex eiusmodi causis collegium pontificũ adiri solere, te Domine maximum pontificem consulendum putauimus, quid obseruare me velis.

nobis parentem, tibi Pontificem maximũ elegisti. Pontifex ergo maximus diiudicat sacras omnes causas: religionib; deorum & summæ reip. præst. de potestate eius lege plura apud Liuium & Dionysium libro secundo Antiquitatum. Maximus quidam dictũ tradunt, quod maximarũ rerũ, quæ ad sacra & religionẽ pertinent, curã habeat, & iudex sit, vindexq; contumeliæ priuatorum magistratuum, neq; senatui rationem, neq; populo reddens. vocatos autem pontifices alij autu-

mant, quoniam deos colunt potentia factorum omnium domini: alij verò nomen effectum ad potentum profligationem, tanquam iubente Numa potentia sacerdotes obire sacra. plures à pontibus faciendis esse dictos, ab sanctissimis & vetustissimis sacrificiis, quæ ad pontem fierent. esse autem eam obseruationem & structuram veluti aliud quicquam ex immotis patriisque sacris, sacerdotibus

delegatam. nefas enim & execrabile à pud Romanos existimari, lignei pontis super Tyberim extructi (inde sublicio nomen) dissolutionem, idè lignis compacti pro diuino quodam dicto omni prorsus amoto ferro. hanc rationem deridens Plutarchus à pluribus tamen veram opinatam memorat: Dionysius confirmat omni prorsus ambiguitate sublata.

TRAIANVS PLINIO.

D *Vrum* Permittit transferre reliquias. *Pontificum* Romanorum. *Ex causa* Si iusta, permittendum: sin minus, negandum.

D *Vrum* est iniungere necessitate prouincialibus pontificum ad eundorum, si reliquias suorum propter aliquas iustas causas transferre ex loco in alium locum velint. Sequenda ergo potius tibi exempla sunt eorum, qui isti prouinciæ præfuerunt, & ex causa cuique ita aut permittendum, aut negandum.

PLINIUS TRAIANO.

De loco balinei Prusensibus concedendo.

D *Varenti* Ostendit locum Prusæ idoneum, vbi possit ædificari balineum, quod imperator extrui concesserat. *Ciuitatis* Edificiorum vrbanoꝝ, sapientiam tamen ciuitas pro ciuibus quam pro ædificiis. *Melior* Decentius. *Iusserat* Polyænus moriens. *Peristylia* Peristylum Latine dici potest circumcolumnium: nam porticus sunt columnis suspensæ. M. Tullius prospecta porticum cum conclauibus pavementatâ trecentum pedum concupierat, amplissimū peristylum. *Victruuius* in palæstris peristylia quadrata siue oblonga sunt faciendâ, domus ampliores habent latiora pe-

D *Varenti* mihi Domine Prusæ, vbi posset balineū q̄ indulisti, fieri placuit loc⁹ in quo fuit aliquando dom⁹, vt audio pulchra, nunc deformis ruinis. per hoc. n. cōsequemur. vt fœdissima facies ciuitatis ornetur, atque etiā vt ipsa ciuitas ampliatur, nec vlla ædificia tollantur, sed quæ sunt vetustate sublapsa, reparentur in melius. Est autem huius domus conditio talis. Legauerat eam Claudius Polyænus Claudio Cæsari, iusseratque in peristylia templum peristylia, in quibus sūt quatuor paris porticus altitudinis, aut vnâ quæ ad meridiem spectat excelsioribus columnis constituitur. communia sanè ædificia, in quæ de populo quilibet inuocati suo iure poterat venire, sicut in vestibulum & cauedium.

Ei Claudio tanquam deo. in numerum enim deorum à Nerone relatus est. *Spoliata* Surreptis tegulis, & quæ ad ornatum faciebant. *Venire* Vendit recip. Prusensium per tuum procuratorem. *Accipiet* Reputabit venditionem summum munus, quanto magis donationem. *Area vacua* Loco patenti & sub dio inter peristylum. *Exedra* Sessio, vbi viri confident, autore Polluce: qui libro vij. insuper refert, quas nunc exedras dicimus, olim Græcos pastadas vocasse. & *Victruuius*, constituantur, inquit, in tribus porticibus exedræ spaciosæ, habentes sedes in quibus philosophi, rhetoræque ac reliqui qui studiis delectentur, sedentes disputare possint, ex in porticibus ad occidentem fieri debent. *Iosephus* pariter exedram, vbi Salomonis templum describit, occidentalem memorat. *Suidas* etiam Septentrionalem. M.

ei fieri, reliqua ex domo locari, ex quo redditū aliquandiu ciuitas percepit: deinde paulatim partim spoliata, partim neglecta, cum peristylia domus tota collapsa est, ac iam penè nihil ex ea nisi solum superest. quod tu Domine siue donaueris ciuitati, siue venire iusseris propter oportunitatem loci, pro summo munere accipiet. ego, si permiseris, cogito in area vacua balineū collocare. eum autem locum in quo adificia fuerunt, exedra & porticibus amplecti, atque tibi consecrare, cuius beneficio elegans opus, dignūque nomine tuo fiet. Exemplar testamenti, quanquam mendosum, misi tibi: ex quo cognosces, multa Polyænum in eiusdem domus ornatum reliquisse, quæ vt domus ipsa perierunt: à me tamen in quantum potuerit, requirentur.

Tullius ait, tunc dedita opera quiescentibus aliis in eam iam exedram venisse, in qua Crassus postea lectulo requieuisset. *Consecrare* Dedicare, & sacrum facere. *Testamenti* Claudij. Polyæni.

TRAIANVS PLINIO.

D *Offsumus* Permittit balineum fieri. *Facta* Extructa. *Religio* Locus in quo ædes sacræ ædificatæ sunt, etiam diruto ædificio sacer manet adhuc, vt *Papinianus* scripsit, sed *Pomponius*. ff. xj. cum loca capta sunt ab hostibus, omnia desinunt religiosa vel sacra esse. quod si ab hac calamitate fuerint liberata, quasi quodâ postliminio reuersa pr-

P *Offsumus* apud Prusenses area ista cum domu collapsa, quam vacare scribis, ad extructionem balinei vti. Illud tamen parū expressisti, an ædes in peristylia Claudio facta esset. nam si facta ædes esset, licet collapsa sit, religio eius occupauit solum. *Rino* statui restituuntur. qui tamen casus hic locum non habet: quare iure scripsit, religionem locum occupasse.

De assertione ingenuorum.

Rostulantibus] Consultat de liberis cognoscendis, & natalibus restituendis: nam consequens est, ut qui inuentus fuerit liber, restituatur natalibus suis, id est, ingenuitati, perinde ac si nunquam seruiisset. titulus est x. ix. De natalibus restituendis, ubi Vlpianus, à principe, inquit, natalibus suis restitutum eum, qui se ingenuum natum principi affirmauerat. interdum & serui ex pòst facto iuris interuentu ingenui fiunt, ut ecce si libertinus à principe natalibus suis restitutus fuerit. illis enim utiq; natalibus restituitur, in quibus initio omnes homines fuerunt, non in quibus ipse nascitur. idē fit, cum plebeius inter nobiles asciscitur,

Rostulantibus quibusdam, ut de agnoscendis liberis restituendisque natalibus, & secundum epistolam Domitiani scriptam Mimitio Rufo, & secundum exempla proconsulū, ipse cognoscerem. Respexi ad senatusconsultum, pertinens ad eadem genera causarum. quod de his tantum prouincijs loquitur, quibus proconsules præsunt: ideoque rem integram distuli, dum tu Domine præceperis, quid obseruare me uelis.

quamuis nunquam antea nobilis fuerit. Proconsules p.] Non enim omnibus prouincijs præerant proconsules, sed pleriq; prætores. & quamuis Bithynia à proconsule regeretur, ipse tamen extra ordinem missus, utpote imperatoris sui reuerens, petit quid obseruare debeat.

TRAIANVS PLINIO.

Senatusconsultum petit à Secundo, quo posset cognoscere de assertione ingenuorum.

Si mihi senatusconsultum miseris, quod hæsitacionem tibi fecit, æstimabo an debeas cognoscere de agnoscendis liberis, & natalibus suis restituendis.

PLINIVS TRAIANO.

De Callidromo Laberii Maximi fugitiuo.

Apuleius] Callidromum multorum seruū, variante fortuna Traiano mittit. Apuleius] Apuleium Rufinum lego consulatum gessisse cū Sæuro imperatore. fuit & ille scriptis suis clarus. Apuleius Madaurensis non multo Secundo posterior. Statone] Præsidio. nec mi-

Apuleius, Domine, miles, qui est in statione Nicomedensi, scripsit mihi quendam nomine Callidromum, cum detineretur à Maximo & Dionysio pistoribus, quibus operas suas locauerat, confugisse

randum si Apuleius scripserit Secundo de seruo fugitiuo, cum Vlpianus tradat statutam

statutam multam ei qui fugitiuum celauerit, nec intra xx. dies dominis reddiderit, vel magistratibus exhibuerit. diuus etiam Marcus generali epistola declarat, præfides & magistratus & milites stationarios adiuuare debere dominos in inquirendis fugitiuis. fugitiuus autem est præter iam memorata secundum iuriconsultos, non is qui solū fugiendi consilium à domino suo cepit, licet id se

Ad statuam tuam] Imperatorū imagines statuæque summa venerabantur obferuantia, vnde apud Philostratum legimus, Aspēdi principem cū multitudine ei faces intencaret, confugisse ad asylum Tiberij, cuius statuæ illic venerabiliores sanctiorēque habebantur, quàm Iouis olympij simulachrum: ita ut impietatis quidā dānatus fuerit, quod seruum suum verberasset, qui drachmam argenteam Tiberij imagine signatam gestabat. Athenæus in rebus Sybariticis tradit, etiam seruos cōfugere solitos ad templa & monumentum parentum dominorū. Callistratus De pœnis. ad statuas, inquit, cōfugere vel imagines principum in iniuriam alterius, prohibitum est, nisi quis ex vinculis vel custodia detentus à potentioribus ad huiusmodi præsidium confugerit: his enim venia tribuenda est. ne autem ad statuas vel imagines quis confugiat senatus censuit. Imp. Valen. Theod. & Arcadius sic rescripserunt. qui ad statuas vel euitandi metus vel crepandæ inuidiæ causa confugerint, si certas habuerint causas quibus confugere ad imperatoria simulachra debuerint, iure ac legibus vendicentur. si verò probati fuerint, artibus suis inuidiam inimicis suis creare voluisse, vltix in eos sententia proferatur. diuus Antoninus consulens à quibusdam præsidibus prouinciarum de his seruis, qui ad ædem sacram vel ad statuam principis confugiebant, præcepit, ut si intolerabilia videantur seruitia Domino-

facturum iactauerit, sed qui in ipso facto fuge, vitium mentis detexerit: nam cum aliquo actu intelligi constat. Pistoribus] Quorum officium erat farinam & panem facere. Locauerat operas suas] Precio addixerat se faciundo operi. operæ sunt diurnum officium, hæc autem pertinent ad verum dominum deductis necessariis impensis: sic prudentibus non dissonè respondētibz.

ad tuam statuam: perductūque ad magistratus indicasse, seruisse aliquando Laberio Maximo, captūque à Susago in Mæsia, & à Decibalo muneri missum Pacoro Parthiæ regi: pluribusque annis in ministerio eius fuisse, deinde fugisse, atque ita in Nicomediam peruenisse. quem ego perductum ad me, cū eadem narrasset, mittendum ad te putauī, quod paulo tardius feci, dum requiro gemmam, quam se habentem imaginem Pacori, & quibus insignibus ornatus fuisset, subtractam indicabat. Volui enim hanc quoque, si inueniri potuisset, simul mittere: sicut glebulam misi, quam se ex Parthico metallo attulisse dicebat. Signata est annulo meo, cuius est apophragisma quadriga.

rum, cogantur seruos suos bonis conditionibus vendere, ut precium Dominis daretur. Laberio Maximo] Qui procurator Iudææ sub Vespasiano fuit, quamuis apud Iosephum corrupte legatur Cæsarem scripsisse ad Liberium Maximum, ut omnem terram Iudæorum venderet. Spartianus scriptum reliquit, Traianum non lesisse Laberium Maximum, qui suspectus imperio exulabat in insula, et si ut eum necaret per epistolas ab Actiano esset admonitus. Laberium, qui versus optimos posse scribere asseuerabat, nec tamen scribebat, vrbano sale sparfit Martialis lib. vi. Susago] Præfecto Decibali regis Dacorum. Pacoro] Iosephus scribit imperante Vespasiano Pacorum non solum Parthiæ, sed etiam Mediæ regem, quem inuadentibus Alanis in loca difficiliora refugisse. Pacori regis Capitolinus in Pio meminit. fuit & alius Pacorus, quē

Strabo, Iosephus & Tacitus tradunt occisum à P. Vétidio. *Quibus insignibus*) Glebula forsitan. alluist ad Pactolum siue Hermum, quæ habent arenas aureas. Inde Ouidius, Arua rigent auro madidis pallentia glebis. & dixerat. Contigit & glebam, ex tactu gleba potenti Massa sit. glebulam, massam: nam diminutium est à gleba, quo Columella utitur. alij legunt bullam, gestamen olim triumphantium:

PLINIVS TRAIANO.

De testamento Largi.

L *Vlius*) Moriens Iulius Largus rogauerat Secundum vt rem suam inspiceret, & quod superesset ex quinquaginta millibus, arbitrio suo dispensaret in honorem Traiani, quem per epistolam cōsultit quid vellet fieri. *Ex pōto*) Ex prouincia Pōti. Ptolomæus in descriptione sua Pontum & Bithyniam simul complectitur. Strabo per se prouinciam Ponticam terminauit, quæ Michridati paruit, de ea nunc Secundus loquitur: nam etiā Pontus Galaticus iuxta Galatiam dicitur, secundum Ptolomæum. Pontus Cappadocus iuxta Cappadociam: Pontus Polemoniachus inter vtunque: omnes à vicinitate Euxini Ponti appellationem trahentes. *Iudicio tuo*] Qui me tanquam bonum virum in hanc prouinciam delegasti. *Pietatis*] Amore suo in te. *Testamento suo*) Quo rogabat Secundum. *Cernerem*) Inspicerem, adirem: nam præmisit notius verbum Domini, subdidit non satis vulgatum: cum Festo autore cernere hæreditatem, sit adire. quare ad Dolabellam Cicero: & peto, inquit, vt me hanc quasi falsam hæreditatem alienæ gloriæ sinas cernere. & ad Atticum libro vndecimo, eo die creui hæreditatem. & rursus: Galeonis hæreditatem creui. vnde apud iurisconsultos legitimus Cretionum solēnitas. *Examinatem*) Recenserē. *Perce-*

postea à pueris ingenuis cum prætexta usurpatam. *Metallo*) Auro. *Apōsphragisma*) Insigne, inscriptio. *Quadriga*) Currus quatuor equorum. olim autore Plinio, argenti fuere bigæ atque quadrigæ. & inde bigati quadrigatique dicti numi. Plautus in Amphitryone etiam monstret quadrigam in sigillis fuisse cum sole ex oriente.

V *Vlius Domine Largus ex Ponto nondum mihi visus, ac ne auditus quidem, sed iudicio tuo credens, dispensationem quandam mihi erga te pietatis suæ, ministeriumque mādauit. Rogauit enim testamento, vt hæreditatē suam adirē, cernerēque, ac deinde perceptis quinquaginta millibus nummūm, reliquum omne Heracleotarum & Tianorum ciuitatibus redderem: ita vt esset arbitrii mei vtrum opera facienda, quæ honori tuo consecrarentur putarem, an instituendos quinquennaleis agonas, qui Traiani appellarentur. Quod in notitiam tuam perferendum existimaui, ob hoc maximè, vt dispiceres quid eligere debeā.*

pti) Exceptis à tota hæreditate *Reliquū*) Quod supererat. *Redderem*) Tanquam debitum. *Heracleotarum*) Heracleæ multæ in diuersis locis numerantur, præsertim à Stephano, qui inquit, Heraclea ciuitas Thraciæ in Ponto insignis. Pomponius, in Euxino primo Mariadini vrbem habitabāt, ab Argiuo (vt ferūt) Hercule datā, Heraclea vocitatur. Ptolomæus Heracleam Ponti iuxta Pfillium locat, ac deinceps Tiō. Strabo duodecimo, nō Tion, sed Teiū iuxta Heracleā & fluiū Partheniū nominat. *Opera faciēda*) Ex illis L. millibus nummūm. *Quinquennaleis agonas*) Certamina quæ quito quoque āno celebrarentur. *Qui Traiani appellauerūt*) Vt hi ludi tibi cōsecrati, tuum etiam nomen obtinerent.

TRAIANVS PLINIO.

V *Vlius*) Arbitrio Secundi relinquere vt quod ex quinquaginta millibus nummōrū (quos ex hæreditate Iulii Largi percepturus erat) superesset, prout sibi videretur, dispenseret.

V *Vlius* Largus fidem tuam, quasi te bene nosset, elegit. Quid ergo potissimū ad perpetuitatem memorię eius faciat, secundum cuiusque loci conditionem ipse dispice, & quod optimum existimaueris, insequare.

PLINIVS TRAIANO.

De centurione Iuliopolim mittendo.

D *Rouiderisimè*] Procurat mitti centurionē Iuliopolitanis, qui illos ab iniuriis militum tueretur. *Legionariū centurionem*] In tota legione erant centuriones lv. secundum Vegetium: nam Modestus lxvi. tradit. cēturio primipili non solum aquilæ præerat, verum etiam quatuor centurias, hoc est cccc. milites gubernabat in prima acie. primus hastatus duas centurias, id est, cc. homines ducebat in secunda acie, quem iuniores ducenturionem vocant. princeps primæ cohortis centuriam & semi. hoc est cl. secundus hastatus totidem gubernabat. ceteri centuriones singulas centurias. hi postea centenarii sunt appellati, vnusquisque centurio milites suos sub disciplina

D *Rouidentisimè Domine fecisti, quod præcepisti Calphurnio Macro clarissimo viro, vt legionarium centurionem Byzantium mitteret: dispice an etiam Iuliopolitanis simili ratione consulendum putet, quorum ciuitas cum sit perexigua, onera maxima sustinet, tantoque grauiore iniurias, quanto est infirmior, patitur. Quicquid autem Iuliopolitanis præstiteris, id etiam toti prouinciæ proderit. Sunt enim in capite Bithyniæ, plurimisque per eam commeantibus transitum præbent.*

continere debebat, ne locis iniurias inferrent, vt bene vestiti & calciati essent, vt arma omnium defricarentur ac splenderent. *Iuliopolitanis*] Plinius Iuliopolitas vocat. Iuliopolis in fine Bithyniæ Galatiam versus.

TRAIANVS PLINIO.

A) Propter dignitatē & commeatiū turbam rescribit Traianus prouidendum fuisse Byzantiis, sed si id Iuliopolitanis faceret, multos pariter cēturionē peturos. monet tamē vt delinque-

A conditio est ciuitatis Byzantium cōfluente vndique in eam commeantium turba, vt secundum consuetudinē præcedentiū temporū honoribus eius præsidio cēturionis legionarii consulendum habuerimus. Si

tes castigandos procurer. *Confluente*) Ab Europa & Asia terra marique. *Honoribus eius*) Nam liberæ conditionis fuit, & multis honestata priuilegiis. *Exemplo*) Quia ad imitationem Iuliopolitanorum multi idem rogabunt. *In iurijs*) Militum. *Qui*) Milites. *Coerceantur*) Communionibus reprimantur. *Admiserint*) Deliquerint. *Quam* *Et in re præsentis satis sit*) Quod excedat temporum conditionem. *Legatus*) Quibus erat proconsularis autoritas.

Iuliopolitanis succurrendum eodē modo putauerimus, onerabimus nos exemplo. plures enim tanto magis eadem requirent, quanto infirmiores erunt. Tibi eam fiduciam diligentia habeo, ut credam te omni ratione id acturum, ne sint obnoxiii iniuriis. Si qui autem se contra disciplinam meam gesserint, statim coerceantur: aut si plus admiserint, quam ut in re præsentis sit satis, puniantur. si milites erunt, legatis eorum quæ deprehenderit notum facies: aut si in urbem versus venturi erunt, mihi scribes.

PLINIUS TRAIANO.

De magistratibus prouincialium.

Autum) Confulit Traianum qua ætate debeat concedere ciuitatibus Bithyniæ legi senatores, diffidente lege Pompeia ab edicto Augusti, nam Pompeius deuictio Mithridate, ac multis prouinciis in ditionem Rom. redactis, ut inquit Appianus, deuictarum gentium quasdam liberatas esse voluit, societatis causa in bello, quasdam Rom. subiecit, nonnullas in regna distribuit, sed illis leges necessarias dedit. Bithyniæ, ne quis posset in sua ciuitate gerere magistratum, neve in senatu legi minor xxx. annorum. *Sit in senatu*) Fiaz. *senator. Ceperint*) Inierint. *Minores magistratus*) Veluti quæsturam, ædilitatem. nã gerendorum honorum non promiscua facultas erat, sed ordo cerrus huic rei adhibitus: neque prius maiorem magistratum quisquam nisi minorem suscepisset, gerere poterat, neque ab omni ætate, neque continuare honores licebat. hæc

CAutum est Domine Pompeia lege, qua Bithynis data est, ne quis capiat magistratum, neve sit in senatu minor annorum xxx. Eadem lege comprehensum est, ut qui ceperint magistratum, sint in senatu. *Secutum est dein edictum diui Augusti, quo permisit minores magistratus ab annis duobus & viginti capere. queritur ergo, an qui minor xxx. annorum gessit magistratus possit*

Callistratus. *Ab annis xxij*) Vlpianus tamen scribit, ad temp. administrandam ante xxv. annum, vel ad munera, quæ nõ patrimonii sunt, vel honores admitti minores non oportet minores denique nec decuriones creantur, vel creati suffragium in curia ferunt. eam autem fuisse ætatem quæstoriam monstrat Fabius. Caluus, inquit, & Cæsar, & Pollio multum ante quæstoriam omnes ætatem grauissima iudicia susceperunt. & Tacitus: vno & vigesimo Cæsar Dolobellam, altero & xx. Alinius Pollio Caronem: non multo

ætate antecedens Caluus Vatinius, iis orationibus insecuti sunt, quas certè hodie cum admiratione legimus. *Ab*) Post. *Duobus & viginti*) scilicet in Bithynia:

A censoribus) Qui ius legendi senatores habebat. ut extat apud Tranquillum.

Et si possunt) Legi in senatum.

Gesserint) Aliquem magistratum.

Eadem ætate) Post xxii. ætatis annum.

Facilitatum) Vstratum.

Honestorum) Nobiliũ.

In curiam admitti) Fieri senatores, & ideo in senatum induci.

Destinati) Designatis creatis.

Minores xxx. a.) Ab annis xxii.

Lex) Pompeia.

Hasitabam) Dubitabam, an deberent in senatum legi.

Capitale) Eadem lex plura interdum complectebatur, & per capita diuidebatur, ita ut quæ plures res, plura etiam capita contineret.

nam referente Tranquillo, Romæ iudices à tricesimo ætatis anno elegit idem quinquennio maturius quàm solebant.

à censoribus in senatum legi & si possunt, an ex ijs quoque qui non gesserint, possit quis per eandem interpretationem ab ea ætate senator legi, à quo illis magistratum gerere permissum est: quod alioqui factitatum, & adhuc esse necessarium dicitur, quia sit aliquanto melius, honestorum hominum liberos, quàm è plebe in curiam admitti. Ego à destinatis censoribus, quid sentirem interrogatus, eos quidem, qui minores xxx. annis gesserint magistratum, putabam posse in senatum, & secundum edictum Augusti, & secundum legem Pompeiam legi, quoniam Augustus gerere magistratus minoribus annis xxx. permisisset, lex senatorem esse voluisset, qui gessisset magistratum. de his autem qui non gessissent, quamuis essent ætatis eiusdem, cuius illi quibus gerere permissum est, hasitabam. per quod effectum est, ut te Domine consulere, quid obseruari velles. capita legis, tum edictum Augusti literis subieci.

TRAIANVS PLINIO.

Interpretationi) Cõprobat sententiam Secundi Traianus, quod edicto Augusti liceat magistratum capere ab annis duobus & xx. & sic esse in senatu: qui verò non gesserint magistratum, non posse fieri senatores minores xxx. annis. *Idem*) Quod tu interpretaris. *Hasitabam*) In hoc capite. *Nouatam*) Muta-

Interpretationi tuæ mi Secunde charissime, idem existimo, hætenus edicto diui Augusti nouatam esse legem Pompeiam, ut magistratum quidem capere possent ij, qui non minores duorum & viginti annorum essent, & qui accepissent, in senatum cuiusque ciuitatis peruenirent. Cæterum non capto magistratu, eos qui minores xxx. an-

tam. *Ciuitatis sue*] Deinde enim scribit, eadem lege cautum fuisse, ne quis alienus cuius ascriberetur alterius ciuitatis curæ. *Cumque*] Patriæ suæ.

PLINIVS TRAIANO.

De Dione, qui reliquias suorum religioso loco posuisset.

M Traiano mittit Dionis & Eumolpi supplices libellos, pronunciaturus quicquid imperator rescripserit. *Pruse*] Quæ ad Olympum iacet. hic mons Mysiæ: Bithynica ei subiacent secundum Strabonem, quo autore colles quaterni sunt Olympi nomine vulgati, Idem scilicet ad Antandri plagam, & Mysiæ Olympus, nunc à Secundo designatus, iuxta quæ, Prolomei testimonio, Prusa condita est. & quæ x. apud Strabonem narratur. Mella, item Stephanus, ex autoritate Arriani, Olympi Mysiæ meminerunt. Xenophon in æquiocis, Olympus, inquit, plura significat: nam omnis mons altior cuiuslibet regionis olympus à Græcis dicitur, vnde & plures Olympi, dicti, quasi totilympidi. à barbaris verò omne spacium circulare vltimum lympos dictus est, & cum interiori area Olympus, à quo astrolabium Olympus. & sacrum pomerium Olympus est. at Theon Arati interpretis, Olympus pro cælo dictus *Ὀλύμπος*, id est à verbo totus aspirato, & *λαμπής* lucidus, qua ratione in prima aspirari deberet, quasi hololampus, .i. totus lucidus. *Hospitium*] Domum hospitalem, designatam mihi à provincialibus hospitii gratia. *Exiturus*] Prusa discessurus. *Asclepiades*] Magistratus qui publicorum operum ius habebat. *Appellatum*

M Prusa ad Olympum Domine publicis negocijs intra hospitium, eodem die exiturus vacarem, *Asclepiades magistratus indicauit, appellatū me à Claudio Eumolpo: cum Cocceianus Dion in Bule assignari ciuitati opus, cuius curæ egerat, vellet. Tū Eumolpus assistens Flavio Archippo dixit, exigendā esse à Dione rationē operis antequam reip. traderetur, quod aliter fecisset ac debuisset. Adiecit etiā, esse in eodē opere positam tuā statuā, & corpora sepulcorū uxoris Dionis, & filiorū, postulauitque ut cognoscere pro tribunali. quod cū ego me protinus facturū, dilaturūque profectiōnē dixissem, ut longiorē diē ad instruendā causam darē, utque in alia ciuitate cognoscerem, petijt. Ego me auditurum*

Prouocatum, tanquam maiorem. *Claudio Eumolpo.*] Aduocato fuit alius Eumolpus filius Orphei, ante Homerum poeta, & lyra citharædus, vnde nomen traxisse videtur, cui initiationem mysteriorum Eleusinæ Cereris ascripsit Suidas, Plin. etiā vitium & arborū culturas. *Cocceianus Dion*] Græci scriptores Cocceianum Dionem Nicensem scribunt: Dionis philosophi, vbi quædam de Vespasiano tractat, meminit Philostratus: qui alibi scribit, Dionem oratorem Prusensem, virum omni laude præditum (nam à quibusdam cornucopiæ & Chrysolomus cognominabatur) extitisse temporibus Apollonii & Euphratis, ac Roma pulsum, quia philosophiam proferretur, eumque

Traianum imperatorem in curram triumphalem reposuisse, & crebro respicientem dixisse, amo te sicut me ipsum, eique plurimas statuas erectas. Huius Lucianus meminit cum alibi, tum cum parasitus sibi inscribendum dicit parasito, sicut Dionii philosopho. *Bule*] Senatu. *Assignari*] Repræsentari. *Ciuitati*] Prusæ. *Flavio Archippo*] Philosopho, de quo in præcedentibus. is enim inspicere debebat rationem huius operis. *Assistens*] Operam suam præstans: nam paulo post

Niceæ] Bithyniæ metrop. est Nicea.

De c.] De lite.

Reipublicæ] Causa, quod secus opus fecisset ac debuisset.

Sepultos] Vxorem & filium.

Accusatorem se] In hoc esse.

Cuius mandata] Cuius nomine hæc exposuisset apud Secundum.

Collocatum] Conditorium.

Confessum] Manifestum, propatulum.

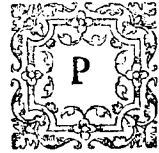
Exemplis] Quod alii ita fecerint.

non accusatorem se, sed aduocatum Flavii Archippi fatetur Eumolpus. legitur & assistente. *Traderetur*] Assignaretur, & per id comprobaretur. *Aliter*. Secus, diuersum. *Tuam*] Traiani, tanquam non liceret priuatorum cadauera miscere statuis imperatorum. *Profectiōnem*] Discessum ab oppido Prusa: nam aliter eodem die profecturus erat. *Instruendam*] Docendam, ordinandam. alii legunt, ad adstruendam, id est confirmandam, vel tutandam. *Petit*] Eumolpus à me.

Niceæ respondi. Vbi cum sedissem cogniturus, idem Eumolpus, tanquam adhuc parum instructus, dilationem petere cepit. Contra Dionem, ut audiretur exigere. Dicta sunt utrinque multa, etiam de causa. ego cum dandam dilationem, & consulendum existimarem in re ad exemplum pertinenti, dixi utrique parti, ut postulationum suarum libellos darēt. Volebam enim te ipsorum potissimum verbis, ea que erant proposita, recognoscere. Et Dion quidem se daturum dixit, & Eumolpus respondit, complexurum se libello, quæ Reipublica peteret. ceterum quod ad sepultos pertinet, non accusatorem se, sed aduocatum Flavii Archippi, cuius mandata pertulisset Archippus, cui Eumolpus sicut Prusiæ assistebat, dixit, se libellum daturum. ita nec Eumolpus, nec Archippus, quamplurimis diebus expectati, adhuc mihi libellas dederunt. Dion dedit, quem huic epistola iunxi. Ipse in re presenti sui, & vidi tuam quoque statuam in bibliotheca positam. Id autem in quo dicuntur sepulti filij eius, & vxor Dionis, in area collocatum, quæ porticibus includitur. Te Domine rogo, ut me in hoc præcipue genere cognitionis regere digneris, cum alioqui magna sit expectatio: ut necesse sit, in ea re, quæ & in confessum venit, & exemplis defenditur, deliberare.

TRAIANVS PLINIO.

D *Omissi*) Absoluit Dionem ab inuulutione criminis læsæ maiestatis, & disquisitionem operis permittit. *Non ex metu*] In eundem sensum libro octauo, malè terrore veneratio acquiritur. *Exemplis*) Superiorum principum, qui nolebant suas statuas priuatis locis poni, tanquam sic minuereur principalis maiestas. *Effectus*) Perfecti ad utilitatem reipublice. *Sub tua cura*) Tecurante. *Excusatur*) Inspiciatur, examinetur. *Ciuitatis*) Ad idem tendit respub.

Otuisti non hæere mi Secunde charissime circa id, de quo me consulendum existimasti, cum propositum meum optimè nosset, non, ex metu, nec terrore hominum, aut criminibus maiestatis reuerentiam nomini meo adquiri. Omissa ergo ea quæstione, quam non admitterem, etiamsi exemplis adiuuaretur, ratio totius operis effecti sub cura tua Cocceano Dioni excusatur: cum & utilitas ciuitatis exigat, nec aut recuset Dion, aut debeat recusare.

Ad idem tendit respub.

PLINIUS TRAIANO.

De Nicensibus.

R *Ogatus*) Nuntiat se mittere ad imperatorem preces Nicensium, quas libello complexi erant.

Ogatus Domine à Nicensibus publice, per ea qua mihi & sunt & debent esse sanctissima, id est, per aternitatem tuam salutemque, ut preces suas ad te perferrem, fas non putauit negare, acceptumque ab his libellum, huic epistola iunxi.

TRAIANVS PLINIO.

N *icensibus*) Reuocant cognitionem Seculo in testatorum bonorum, quæ Nicenses tanquam sua vindicabant, adhibeat modo Cæsaris procuratores. *Epimacho*) Alius fuit Epimachus Atheniensis, nobilis architectus, quem Demetrius Poliorctes secum duxit.

Nicensibus, qui intestatorum ciuium suorum concessam vindicationem bonorum à Diuo Augusto adfirmant, debebis vacare, contractis omnibus personis ad idem negocium pertinentibus, adhibitis Viridio Gemellino, & Epimacho liberto meo

Procuratoribus)

Procuratoribus) Quæ acta gesta que sunt à procuratore Cæsaris, sic à iurisperitis comprobantur, ac si à Cæsare gesta sint. Vespasianus autem solebat procuratorum rapacissimum quemque ad ampliora officia promouere, quo locupletiores mox

procuratoribus, ut estimatis etiam iis que contradicuntur, quod optimum crederitis, statuatis.

condemnaret: quibus quidem vulgo pro spongiis dicebatur uti, quod quasi & siccos madefaceret, & exprimeret humetes.

PLINIUS TRAIANO.
Commendat quos expertus est.

Maximum) Commendat imperatori Maximum libertum. *Testimonio p. of. quor*) Testor bonum & laudo: nam prosequimur aliquem beneficio vel honore.

Maximum libertum & procuratorem tuum Domine, per omne tempus, quo fuimus una, probum & industrium, & diligentem, ac sicut rei tue amantissimum, ita disciplina tenacissimum expertus, libenter apud te testimonio prosequor ea fide quam tibi debeo.

PLINIUS TRAIANO.

Gabium) Lauat Gabium Bassum apud Traianum. *Comilitio tuo*) Quia tecum bellum gessit contra Dacos.

Discipline) Tuæ militari, quam pene post Augustum abiectam Traianus restituit.

Pagani) Qui non militant: alibi declaratum, paganos & milites opponi inter se.

Qua) Tum. *Testimonium tribuerunt*) Fidem fecerunt.

Gabium Bassum Domine præfectum ora Pontica, integrum, probum, industrium, atque inter ista reuerentissimum mei expertus, voto pariter & suffragio prosequor ea fide quam tibi debeo: quem abundè conplexi instructum commilitio tuo, cuius disciplina debet, quod indulgentia tua dignus est. apud me & milites & pagani, à quibus iustitia eius & humanitas peritus inspecta est, certatim ei quæ priuatim, quæ publicè testimonium tribuerunt, quod in notitiam tuam profero ea fide, quam tibi debeo.

PLINIUS TRAIANO.

Nymphidium] Nymphidium Lupum probat. *Principilarem*] Centurionem, militem

Nymphidium Lupum Domine principilarem, commilitonem habui, cum ipse tribunus esse, ille præfectus, inde fa-

circumstantem aquilam. primipilaris & primipilarius miles dicitur, secundum Spartianum. *Tribunus*] Militaris. alibi dicit, se tribunum in Syria militasse. *Præfectus*] Cohorti. *Inieci manum quieti eius*] Non permisi ut in ocio viveret. *Ut consilio extrueret*] Ut me consilio suo exornaret. vel si legemus instrueret, ut in quibusdam exemplaribus vidi: tunc interpretabimur, edoceret modum & formam ordinandæ provinciæ. *Necessitudines*] Propinquos. *Filius*] Eius, Lupum. *Indulgentia tue*] Si illi aliquid indulseris dignitatis & honoris. *Suffecturum*] Paria facturum in numero arbitror. *Iulij Feroci & Fusci Salinatoris*] Vtriusque facta est mentio in præcedentibus. *Meum gaudium*

miliariter diligere cæpi. crevit postea charitas ipsa mutua vetustate amicitia. itaq; & quieti eius inieci manuum, & exegi ut me in Bithynia consilio instrueret, quod ille amicissimè, & ocij & senectutis ratione postposita, & iam fecit, & facturum est. quibus ex causis necessitudines eius inter meas numero, & filium imprimis Nymphidium Lupum, iuuenem probum, industrium, & egregio patre dignissimum, suffecturum indulgentie tue, sicut primis eius experimentis cognoscere potes, cum præfectus cohortis plenissimum testimonium meruerit Iulij Ferocis, & Fusci Salinatoris clarissimorum virorum. meum gaudium Domine, me a gratulatio filij honore continuetur.

dium] Appositio, cuius est ea vis, ut præcedentia declaret. *Profero*] Aliter profero.

PLINIVS TRAIANO.

Ob diem natalem.

Quo Optat ut florente rei pub. statu plurimos & felicissimos natales agat Traianus.

Quo Domine, & hunc natalem, & plurimos alios quàm felicissimos agas, aternaque laude florentem virtutis tue gloriam, & incolumis, & fortis alijs super alia operibus augeas.

TRAIANVS PLINIO.

Agnosco vota tua mi Secunde carissime, quibus precaris, ut plurimos, & felicissimos natales florente statu reipublicæ nostræ agam.

Agnosco vota tua mi Secunde carissime, quibus precaris, ut plurimos, & felicissimos natales florente statu reipublicæ nostræ agam.

PLINIVS TRAIANO.
De aqua Sinopensium perducenda.

Sinopenses Deficientibus aqua Sinopensibus quærit opè ferre, modo Traianus annuat. *Sinopenses*] Sinope vrbs celeberrima Ponti, cuius conditor Macritius consul, autor Phlegon tradente Stephano, cuius Sinopenfis, & Sinopita. Vlpianus De censibus, est in Ponto Sinopenfis colonia. Strabo ix. multa de Sinope, imprimis quòd suis temporibus coloniam Romanam acceperit. Plinius Sinopem in Paphlagonia locat, & coloniam Rom. afferit. Pomponius Sinopem. Calybum ciuitatem scribit. Plinius item Sinuessam in Italia appellatam Sinopen. *A capite*]

Sinopenses Domine aqua deficiunt, qua videtur & bona & copiosa ab sextodecimo milliario posse perduci. est tamen statim ab capite paulo amplius mille passibus locus suspectus & mollis, quem ego interim explorare modico impendio iussi, an recipere & sustinere opus possit. Pecunia curantibus nobis contracta non deerit, si tu Domine hoc genus operis, & salubritati & amœnitati valde sitientis colonia, indulseris.

A principio, à fonte ipsius aquæ, vnde deducere cogitamus. *Susceptus*] Delectus. an magis, suspectus, ne sit lutosum & molle solum, vel potius cedens.

TRAIANVS PLINIO.

Viribus suis) suo impendio & pecunia. *Permittit* deduci aquam. *Habes*] Putas. *Suspectum*] Quibusdam iudiciis, opus ipsum sustinere non posse.

Viribus suis) suo impendio & pecunia. *Permittit* deduci aquam. *Habes*] Putas. *Suspectum*] Quibusdam iudiciis, opus ipsum sustinere non posse. *Viribus suis*) suo impendio & pecunia. **T** cœpisti Secunde carissime, explora diligenter, an locus ille, quem suspectum habes, sustinere opus aquæductus possit. Neque enim dubitandum puto, quin aqua perducenda sit in coloniam Sinopensem, si modo & viribus suis ipsa id assequi potest, cum plurimum ea res & salubritati & voluptati eius conlatura sit.

PLINIVS TRAIANO.
De petitione Amisenorum.

Amisenorum) Per libellum Amisenorum petit concedi magistratum, qui donis publicis præsit.

Amisenorum ciuitas & libera & fœderata beneficio indulgentiæ tuæ legibus suis vititur. In hac datū mihi publicè libellū ad kkkk. ij.

Amisfenorum) Amifus ciuitas nobilis, distans à Sinope stadiis nonaginta, est in Ponto, autore Stephano. omittis igitur quæ à Plinio, & Strabone, Ptolomæo de Amifoso scribuntur, Appiani historia contenti erimus. Lucullus, inquit, ad Amifum supra Sinopen castra posuit, & ciuibus per mare fugientibus, cum intellexisset eam urbem ab Atheniensibus, dum mari imperitarent, conditam fuisse, & diutius populari ciuitate vsam, subinde Persarum paruisse regibus, denuò verò in eandem democratiam restitutam ab Alexandro, iterum à Ponticis subactam, vrbis sortem miseratus Alexandri in morem, cuius gloriam æmulabatur, & quod genus esset Atticum, suis legibus viuere iussit. Libera ergo: nam præterea regibus ab

Eranos pertinentem, his literis subieci, ut tu Domine dispiceres, quid, & quatenus, aut permittendum, aut prohibendum putares.

Antonio data, à diuo Casare liberatur. postea à Stratone tyranno vexata, rursum post res Actiacas ab Augusto Casare in libertatem reddita, & tunc optimè constituta aliter legitur, liberata. *Fœderata*) Icto fœdere Romanis coniuncta. *Ad eranos*) Ad exactores collationum sic enim Pollux, Athenæus, & eos secutus Hammonius, interpretantur: siue tributum, siue donum placeat eranum appellare, *ἔρανον συνέσει*, id est, à contribuendo & conferendo vnumquemque: dicitur etiam *Σίσασε*, referente Athenæo, & *ἔρανον* *ἡγεῖ συνδραστήριος*, tributum compositor.

TRAIANVS PLINIO.

A*Mifenos*) Concedit exactio- nem collationum apud Amifenos, modò ex pecunia collecta sustineant inopes. *Possumus*) Volumus, contenti sumus. ordo est, possumus Amifenos, quorum libellum supplicem tuæ epistolæ iunxeras, habere eranos, si est concessum legibus istorum Amifenorum, quibus de officio fœderis vtuntur. *Quo minus habeant non impedire*) Quare tanto minus non prohibebis illos à collatione. *Eo facilius*) Contenti sumus. *Collatione*) Pecuniarium col-

A*Mifenos*, quorum libellum epistolæ tuæ subiunxeras, si legibus istorum, quibus de officio fœderis vtuntur, concessum est Eranos habere, possumus quo minus habeant non impedire: eo facilius, si tali collatione non ad turbas & illicitos cœtus, sed ad sustinendam tenuiorum inopiam vtuntur. in cæteris ciuitatibus, quæ nostro iure obstrictæ sunt, res huiusmodi prohibenda est.

llectione. *Turbas*) Dissensiones. *Nostro iure obstrictæ sunt*) Romanis legibus reguntur. *Res huiusmodi*) Collatio.

PLINIVS TRAIANO.

Ius trium liberorum amico petit.

S*Vetonii*) Quarta fuerit Traquil- lo & Secundo amicitia, cui a- libi interdù, tū hic sanè mōstratur: nā in cōtuberniū assūpto ius trium natorum ab imperatore pe-

S*Vetonium Tranquillū, probissimum, honestissimū, eruditissimū virū, & mores eius secutus & studia, iam pridē Domine in contuberniū adsumpsi: tantoque magis diligere cœpi, quanto hunc propius inspe-*

tit, & obtinet. *Probissimū*) Optimis præditum moribus. infamia tamè postea nō caruit: quòd apud Sabina Adriani vxorē familiaris se gesserit, quàm reuerentia domus aulicæ postulare: quare successore meruit in magisterio epistolarū *Honestissimū*) Genitū patre tribuno legionis. *Eruditissimū*) Variarum cognitione instructū, & multa lectione excultū, quod indicat eius scripta. *Secutus*) Probās, amplectēs. *In cōtuberniū*) In domū meā. *Ius trium liberorū*] Repete quæ supra annotauimus. *Iudicia amicorū promeretur*) Meretur assequi illud, quo amici dignū iudicat nam promereri in laudē accipitur. Apuleius. ingētē ob id laudē apud populares suos promeritus. Virgilius. nunquā regina nego Promeritam: Terētius in Adelphis, promeruit dixit. *Parū felix*) Infœcundum. *Haber*] Potest. *Fortune malignitas*] Imitatur Martialem qui de eo-

xi. huic ius trium liberorū necessariū faciūt duæ causæ. nā & iudicia amicorū promeretur, & parū felix matrimoniū expertus est, impetrādūque à bonitate tua per nos habet, quod illi fortuna malignitas denegauit. Scio Domine quantum beneficium petam: quod peto à te, cuius in omnibus desiderijs meis plenissimam indulgentiam experior. potes autem colligere, quantopere cupiam, quod non rogarem absens, si mediocriter cuperem.

dem scribens dixerat. Quod fortuna viderat, Cæsar permittit videri, Natorum genitor credat vt esse trium. *Quantum beneficium*) Rarè enim concedebat Traianus ius trium natorum, quod sequens eius epistola satis indicat, & alibi Secundus: nuper ab optimo principe trium liberorum ius impetraui, quod quamquam parè cum delectu daret, mihi tamen tanquam eligeret indulgē. *Indulgentiam*) Consensum, liberalitatem, gratiam.

TRAIANVS PLINIO.

V*am parè*) Rescribit Traianus, dedisse se quod petierat. *Hæc beneficia*) Ius trium natorū, quod qui consecutus fuisset, multis prærogatiuis muniebatur. *Inheret tibi*) Memoria tenes. Cæcilius libro primo, ait timere se ne animo meo penitus hæreret. antè ad Traianū, scio Domine memoriæ tuæ, quæ est beneficissimi, tenacissima, preces nostras inhærere. Itē: sed & illud hæret nobis, dixerat Traianus ad Secundum. quo dicendi genere interdū Marcus Tullius vsus est *Numerū*) Sūmā. nā verbi causa, in senatu promiserat se cōcessurū ius triū natorū mille tantū viris, què numerum nōdū excefferat. *Amplissimū ordinem*) Senatores, sic enim Marcus Tullius frequēter appellat, quia ex tribus in vrbe ordinibus maximus erat. *Professus sum*)

V*am parè* hæc beneficia tri- buam, vtique mi Secūde charissime, hæret tibi: cum etiā in senatu adfirmare soleam, non exceffisse me numerū, quem apud amplissimum ordinem suffeaturum mihi professus sum: tuo tamen desiderio subscripsi, & vt scias dedisse me ius trium liberorum Suetonio Tranquillo, ea conditione qua assueui, referri in commentarios meos iussi.

Mihi mea spōte promisi. *Suffeaturū*) Subrogaturū, substituturū mortuis, quib. id ius fuerat. nō autē, Suffeaturū mihi, id est, positurum loco meo, nisi quis interprete- tur, suffeaturum mihi, satisfaturū mihi: nam sufficere satis esse significat vulgatis autoritatibus. *Subscripsi*] Fauit, annui, promisi. Columella: quod si voto fortuna subscribit, agrum habebimus salubri cælo. Tertullianus. leges sumptuariæ abie-

runt, quæ centum æra, non amplius, in cœnam subscribi iubebant. *Ea conditione*] Non in perpetuum, sed ad tempus præfinitum, quod Tranquillus testatur Galbam fecisse, quare illud suffecturum, non tam substituturum mortuis, quam eis,

PLINIVS TRAIANO.
De Christianis.

Solenne] Dicerè hanc epistolâ ex albo tollendâ, vel saltè indiffusam omitteredâ, cû tota contra Christianos loquatur: sed cû mecû reputo, posse eius lætionem, & Romanorû ignoratiâ, qui veram fidem tot suppliciiis persequerentur, ostèdi, & Christianorum aurâ cõstantiâ: quos Christus aduersus crudelissima quæque tormèta cõfirmabat: videor mihi operæ preciiû facturus, si quod in illis dânat, obnoxium potius Secundum ostendero. adde quod huius epistolæ plurimi Christianorum meminere. nam Eusebius in Chronicis: Plinius, inquit, cûm quâdâ prouinciâ regeret, & in magistratu suo plurimos Christianorum interfecisset, multitudine eorum perterritus quæsiuit à Traiano quid facto opus esset, nunciâns ei præter obstinationem non sacrificâdi, & antelucanos cœtus ad canedû cuidâ Christo Deo, nihil apud eos reperiri. præterea ad cõfœderadâ disciplinâ vetari ab iis homicidia, furta, adulteria, latrocinia, & similia. ad quæ commotus Traianus rescripsit: hoc genus quidè hominû inquirendû nõ esse, oblatû verò puniri oportere. eadè Tertullianus in Apologetico, & Paulus Orosius libro septimo. quare viderint, qui ista ad Plinium seniore retulerûnt. *Solène*] Cõsuetû, rãquâ sacrum anniuersale, & immobile. solène, scribit Põpeius, est quod omnibus annis præstari debet, & solènia dicuntur, quæ certis temporibus fiunt. Marcus Tullius ad Atticum. tãtû igitur nostrum illud solenne seruimus. dixit tamè Palla-

qui præfinito tempore transacto ius trium natorum perdidierant. *Commentarios meos*] Principales, in quibus acta breuiter notabantur. nam consueuerunt imperatores rerum à se gestarum commentarios conficere.

Solenne est mihi Domine. omnia, de quibus dubito, ad te referre. Quis enim potest melius vel cûctationem meâ regere, vel ignorantiâ instruere? *Cognitionibus de Christianis interfui nunquam: ideo nescio, quid, & quatenus, aut puniri soleat, aut quæri. Nec mediocriter hesitavi, sit ne aliquod discrimen ætatum, an quamlibet teneri nihil à robustioribus differant. detur ne pœnitentiæ venia: an ei, qui omnino Christianus fuit, desisse non prosit nomen ipsum etiam si flagitijs careat,*

dius, solenniter pro assutum. & copiosè. *Eximere*] Legitur &, instruere. *Cognitionibus*] Examinationibus. *De Christianis*] Quos Romani suæ perfidiæ propugnatores oppugnabât. *Quid*] Quod crimè. *Quatenus*] Quæ pœna. *Discrimen*] Differenter sint ne puniendi viri à pueris, & pro ætatibus pœna irrogâda. *Quãlibet*] Quãtumuis. *Teneri*] id est, pueri. nam puerilis ætas tenera vocatur. *Nihil à robustioribus differant*] id est, pari pœna puniantur debiles, quæ robusti. ita puniri tenellâ & quãtûuis infirmam ætatè, sicut robustissimâ. *Detur pœnitentiæ venia*] An si què pœniteat fuisse Christianû, veniam prioris culpæ mereatur. *Desisse*] Apostaram factû, rediisse ad idololatriâ. *Nõ prosit*] Nõ ideo absoluat. *Nomen ipsum*] An puniantur Christiani, quòd Christiani dicuntur, etsi omni scelerè careant. Si nominis odium erat, quis nominis reatus? quæ accusatio vocabulorum, nisi aut barbarum sonat aliquod vox nominis, aut infautum, aut maledicum, aut impudicum: Christianus verò, quantum interpretatio est, ab vnctione deducitur.

An flagitia] An crimina in Christianis puniantur, quæ rãquâ Christiani cõmittunt: dum negligunt Deos Romanos, & illis maledicunt. *Consistentes*] Tertullianus. Christianus interrogatus vel vltro cõfiteretur, damnatus gratias agit. quid hoc mali est, quòd naturam mali non habet: timorem, pudorem, tergiuersationem, pœnitentiam, deplorationem: quid hoc mali est, cuius reus gaudet, cuius accusatio votum est, & pœna felicitas. & statim in Christianis illud solum expectatur, quod odio publico necessarium est, confessio nominis, non examinatio criminis. quando si de aliquo noscente cognoscitis, non statim confesso nomine homicidæ, vel sacrilegi, vel incesti, vel publici hostis, vt de nostris elogijs loquar, contenti sitis ad pronunciandum: nisi & consequentiâ exigatis, qualitatem facti, locum, numerum, tempus, conficiis socios. *Perseuerantes*] Idem capitulo secundo, Laniari iube sacrilegum (sic enim dicere soletis) si consistere perseuerauerit. nã odio erat in hominibus innocuis etiam nomen innocuum. *Duci*] Ad supplicium. *Qualecunque*] Etiam si leue delictum. *Pertinaciam*] Immò constantiam & honestissimum propositum. Ergo Secunde si quis verum fateatur, tu pertinaciam, tu obstinationem appellabis? retorquenda sunt in te, quæ Christianis obiciis: tu pertinax, tu obstinatus, qui Deum verum, qui martyres eius non vis intelligere, aut nescis, quinimò, insectaris, perdis, destruis, nihil tamen proficis. nam maius in dies agmen religioni nostræ accedit, & perdendo reparas. quam debueras lucem tunc agnoscere, & tuis virtutibus hanc omnium maximam addere, sine qua nè vllæ quidem in te fuisse creduntur. sed

an flagitia coherentia nomini puniantur. Interim in ijs, qui ad me tanquam Christiani deferrebantur, hunc sum secutus modum. Interrogavi ipsos an essent Christiani: consistentes iterum ac tertio interrogavi, supplicium minatus: perseueranteis duci iussi. Neque enim dubitabam, qualecunque esset quod faterentur, peruicaciam certè & inflexibilem obstinationem debere puniri. Fuerunt alij similis amentia: quos, quia ciues Romani erant, adnotavi in urbem remittendos: mox ipso tractu, vt fieri solet, diffundente se crimine, plures species inciderunt. Propositus est libellus sine auctore, multorum nomina continens, qui negant se esse Christianos, aut fuisse: cum præeunte me Deos appellarent; & imagini tuæ (quam propter hoc iusseram cum simulacris numinum afferri) thure, ac vino supplicarent: præterea maledicerent Christo: quorum nihil cogi posse dicuntur, qui sunt re vera Christiani. ergo dimittendos putavi. Alij ab indice nominati, esse se Christianos dixerunt: & mox negauerunt, fuisse quidem, sed desisse:

quandoquidem cum multis pariter falsis de te conclamatum sit, nec tibi nostræ querelæ profuturæ sunt, læctores moneo vt Christum verum Deum colant, huic vni seruiant, & vice versa, priscorum vaniloquos deos irrideant, & illorum pertinaciam non exagitent, sed misereantur. in alia læctione fuit peruicacia. *Similis amentia*] Eiusdem superstitionis: at magis religionis, & prudentiæ. nam Septimius inquit, non potes amentiam dicere, qui reuinceris ignorare. *Ciues Romani*] Vt de his imperator vel præfecti prætorio discernent. *Tractu*] Spatio, mora. aliter tractatu. *Diffundente*] Aperiente; auferente. *Crimine*] Fide Christiana: quam more suo, id est impio, crimen appellat. *Propositus*] Publicatus. *Libellus*] Accusatorius. sic Tranquillus: ne populo quidem præsentis statu dictatoris Cæsaris læcto clausa palamq; dominationè

detrectante libellus propositus est. *Sine autore*) Suppresso auctoris nomine. *Præeunte*) Præduce. in quibusdam exemplaribus legitur, præsentē lege in panegyrico quid sit in sacris præire. *Deos*) Dæmones. *Appellarent*) Salutare. *Adferri*) Admisceri. *Imagini tuæ (supplicarent)*) Non solum thure & vino imperatoribus supplicasse

Quidam) Nonnulli dixerunt, se fuisse Christianos, sed esse desisse. *Ante triennium*) Confessi sunt se fuisse Christianos. *Summam*) Compendium, breuiarium. *Culpæ*) At magis innocentia. *Erroris*) Quin immo veritatis. *Scato*) Certo. *Inuicem*) Discreti in choros. *Sacramento*) Iureiurando. *sacramentum* dicitur, quod iureiurandi sacratione interposita geritur: at sacramentum æs dicitur, quod pœnæ nomine penditur. vide in præcedentibus super verbo sacramento annotata. *Depositum*) Rem fidei tuæ commissam. *Appellati*) Petiti ne scilicet negarent reddere depositum ei qui fidei suæ commississet, cum id repereret: subiiciamus si libet *Orosii* verba non importunè, quia non multum à Secundi discrepant. in persequendis Christianis

Traianus à Nerone tertius, errore deceptus, cum passim re-
pertos cogi ad sacrificandum idolis, ac detrectantes interfici præcepisset: plurimisque supplicio afficerentur, Plinii Secundi, qui inter cæteros iudices persecutor datus erat, relatu admonitus, eos homines præter confessionem Christi, honestaque conuenticula, nihil contrarium Romanis legibus facere: fiducia sanè innocentis confessionis nemini mortem grauem ac formidolosam videri: scriptis leuioribus temperauit edictum. *Rursusque*) Solitos conuenire. *Innoxium*) Sine crimine. super quo cibo

subiectos, sed hostias etiam cadere solitos testatur Tranquillus in Cæcio: & Tertullianus in Apologetico: quod qui non fecissent, tanquam sacrilegi, & maiestatis rei conueniebantur. *Nihil quorum*) Prædictorum: ut Deos appellarent, & tuæ imagini sacrificarent, non creduntur posse cogi.

quidam ante triennium, quidam ante plures annos, non nemo etiam ante viginti quoque. Omnes & imaginem tuam, Deorumque simulacra venerati sunt: ij & Christo maledixerunt. Adfirmabant autem, hæc fuisse summam vel culpa sua, vel erroris, quòd essent soliti statò die ante lucem conuenire, carmenque Christo quasi Deo dicere secum inuicem: seque sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent. ne depositum appellati abnegarent: quibus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursusque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen, & innoxium: quod ipsum facere desisse post editum meum, quo secundum mandata tua heterias esse vetueram. Quo magis necessarium credidi, ex duabus ancillis quæ ministra dicebantur, quid esset veri & per tormenta querere. Sed nihil aliud inueni, quam

gesimonono de disciplina Christianorum. *Heterias*) Societates, conuenticula, turbulas, factiones, amicitias, collegia. *ἐταῖρος* enim socius, & amicus. *Isocrates* in oratione, quæ inscribitur Nicocles, subditos alloquens, *ἐταῖρος* inquit, *μη ποιεῖτε, μητὲρ αὐθόδους, αὐθὸς τὸς ἑμῶς ἰναίμην.* collegia non facite, neque conuenticula sine mea sententia, nam Romanis legibus cautebatur, ne fierent illicitæ factiones, ne ciuitas in partes scinderetur, sed à Christianis nullo ardore gloriæ & dignitatis flagrantibus nihil tale timendum.

Superstitionem)

Superstitionem) Supercruam religionē: sed potius verum Dei cultum, minus tamen aspere loquitur Secundus de Christianis, quàm amici eius Tacitus & Tranquillus, quorum ille, ut erat nostræ fidei acerrimus hostis, refert per flagitia inuisos, à vulgo Christianos appellatos, & fidem nostram superstitionem exitiabilem auumat. nec minus atrociter scæuit Tranquillus, superstitionem falsam & veneficam eructans. *Vocantur in periculum*) Rei sunt capitis. *Ciuitates*) Tertullianus capite de ignorantia. obfessam vociferantur ciuitatem: in agris, in castellis, in insulis ob Christianos omnem sexum, ætatem, conditionem, etiam dignitatem transgredi ad hoc nomen quasi morrent: nec tamen hoc ipso modo ad æstimationem alicuius latentis boni prouocant animos & alibi, vestra omnia impleuimus, vrbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum: sola vobis relinquimus templa. *Vicos*) Pagos, ex multis villis constitutos. *Agrus*) Casulas in agris stantes. Cicero ad Atticum. ex agris & vicis ex omnibus domibus incredibilis concursus fit. *Contagio*) Morbus, qui contactu corripitur. hic tamen non morbus, sed diuina doctrina, & salubris medicina. *Peruagata*) Diffusa. *Si*) Comprimi. *Celebrati*) Frequentati. *Solennia*) Annua. *Passusque venire victima*) Et inueniri qui pascua publica conducant ad alendas victimas. nam passus substantiuum, cibum significat. M. Tullius, qui est vnus suauissimus passus ani-

superstitionem pravam, & immodicam, ideoque dilata cognitione ad consulendum te decurri. Visa est enim mihi res digna consultatione, maximè propter periclitantium numerum. Multi enim omnis ætatis, omnis ordinis, vtriusque sexus etiam vocantur in periculum, & vocabuntur. Neque enim ciuitates tantum, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio peruagata est: quæ videtur sibi & corrigi posse. Certè satis constat, propè iam desolata templa cœpisse celebrari, & sacra solennia diu intermissa repeti: passimque venire victimas, quarum adhuc rarissimus emptor inueniebatur. ex quo facile est opinari, quæ turba hominum emendari possit, si fiat penitentia locus.

morum. & in Philippicis, ad præsentem passum mendicitatis suæ. Plinius in decimo ingenia æquè varia ad passum maxime, quod autem passus pecudum publicè locaretur, monstrat Pedianus: vbi interpretatur, mancipis esse publicanorum principes, Romanos homines, qui quæstus sui causa sicut decimas redimunt: sic passum, aut pecora publica, & exigenda à sociis suo periculo exigunt, & reipublicæ repræsentant. Varro De re rustica. itaque greges ouium longè abiguntur ex Apulia in Samnium æstiuatum, atque ad publicanum profitentur, ne si inscriptum pecus pauerint, lege censoria committant mulietos, id est, multas. Pollux inquit, *σπαρτὸν* esse nomen vesticigalis, quod imponebatur super victimis. & Tertullianus apposite, scribit, certè, inquit is, templorum vesticigalia quotidie decoquant. si pro passumque venire victimarum, legatur, passimque venire victimas: sententia erit manifestior.

TRAIANVS PLINIO.

A Num) laudat ordinem cognoscendi seruatum à Secundo, veratque inquiri Christianos, sed oblatos puniri iu-

A

ctum, quem debuisti mi Secunde in excutiendis causis eorum, qui Christiani ad te delati fuerant, secutus es.

bet: libellis verò sine auctore nullam fidem præstandam. *Affum*) Actionem. sic Tranquillus in Nerone: rerum actū dixit. & ipse in rescripto ad eundem Plinium iam dixerat: cum ad pristinum actum reuersus fuerit. & Valerius, actum ipsum prosequemur. & mox; aut futuris actis. nec multo post. cæterum vt humana virtutis actum exequamur. vel actū, id est, rationem & viam: nam qua vehebant, actum dici putat Varro. *Actus*, inquit Festus, modò significat in comœdiis & tragœdiis certa spatia canticorum, modo inter vicinos quatuor pedum latum, modo in geometria minorè partem iugeri, id est, centum viginti pedum, modo motum corporis, vt histriolum, & saltatorum, qui etiam ex hoc ipso factuosi dicuntur. *Deferantur*) Accusentur. *Arguantur*) Comprobentur esse Christiani. hunc locum iure Q. Septimius Florens reprehendit, & emendat capite secundo: Plinius Secundus cum provinciam regeret, damnatis quibusdam Christianis, quibusdam gradu pulsus: ipsa tandem multitudine perturbatus quid de cætero ageret, consuluit Traianum Imper. allègans præter obstinationem non sacrificandi, nihil se aliud de sacramentis eorum comperisse, quàm cœtus antelucanos ad canendum Christo, vt deo, & ad confœderandam disciplinam, homicidium, adulterium, fraudem, perfidiam, & cætera scelera prohibentes.

PLINIUS TRAIANO.
De platea Amastrianorum.

A *Mastrianorū*) Querit an contegenda sit aqua, quæ per Amastrianorum plateam fluebat. Amastris, seculum

Mastrianorum ciuitas Domine & elegans & ornata, habet inter præcipua opera pulcherrimam, eademque longissimam plateam;

Neque enim in vniuersum aliquid, quod quasi certam formam habeat, constitui potest. Conquirendi non sunt, si deferantur & arguantur, puniendi sunt. ita tamè, vt qui negauerit se Christianum esse, idque ipsa manifestum fecerit, id est supplicando diis nostris, quamuis suspectus in præteritum fuerit, veniam ex pœnitentia impetret. Sine auctore vero propositi libelli nullo crimine locū habere debent. nã & pessimi exèpli. nec nostri seculi est.

tunc Traianus rescripsit, hoc genus inquirendum quidem non esse, oblatum verò puniri oportere. O sententiam necessitate confusam: negat inquirendos vt innocentes, mandat puniri vt nocentes. parcat, & sc̄uit: dissimulat, & animaduertit. quid temetipsum censura circumuenis? si damnas, cur non & inquiris? si non inquiris, cur non & absoluis? & quæ latius ibi consequuntur, prudentius itaque rescripsit Minutio Fundano Adrianus, si Paulo Orofio credimus, vt nemini liceres Christianos sine obiectu criminis ac probatione damnare: quamuis Suida referente (quod tamen opinor factum post hoc rescriptum) Traianus vetuerit, Christianos supplicio affici. hic, inquit, Christianis quietem pœnæ quandam reddidit; quas magistratus diuersas inferebant: vnde Tiberianus primæ Palæstinorum gentis præfectus renunciauit ei, nihil proficere in occidendis illis sua sponte ad supplicium currentibus. tunc Traianus vetuit, quempiam Christianorum occidi.

dum Ptolomæum, & Aprianum, ac Lucianum, non multum distans. à Caranbe, Ponti ciuitas est, sic Plinius Paphlagoniæ ascribit, olimque Sesamum dictam refert. Strabo xij. post Parthenium amnem est Amastris, de conditoris nomine appellata, ea posita in peninsula portus habet ex vtraque Isthmi parte. Amastris vxor fuit Dionysij Heraclæ tyranni, & Oxyarthis filia, fratris Darij eius, qui cum Alexandro bellum gessit, & è trium urbium incolis, Sesamo, Cytoro, & Cromna vnum consecit ciuitatem. Sesamus Amastris arx dicitur, hinc Stephanus, Amastris ciuitas Paphlagoniæ, quæ prius Cromna, à muliere Perfide Amastride, quæ cum Dionysio Sicilia (vt Strabo, Heraclæ) tyranno concu-

cuus à latere per spatium omne porrigitur nomine quidem flumen, re verò cloaca sædissima, qua sicut turpis & immundissima aspectu, ita pestilens est odore teterrimo. Quibus ex causis non minus salubritatis quàm decoris interest, eam contegi. quod fiet, si permiseris, curantibus nobis ne desit quoque pecunia operi tam magno, quàm necessario.

buit. sed Demosthenes ab Amazone sic appellatam autumat: eius gentile Amastrianus. *Cloaca*) Fossâ in quam sordes confluunt, à colluendo dicta, siue à verbo cloacare, quod significat inquinare, auctore Festo. Vlpianus De cloacis. cloaca locus est concauus, per quem colluies quædam fluat. cloacæ appellatione, & tubus & fistulæ continentur.

TRAIANVS PLINIO.

*R*ationis) Permittit cõfornicari cloacam. *Rationis est*) Exigit ratio: vt, malorum est: id est, ad malos pertinet. hic modus dicendi apud iuriscõsultos frequens reperitur, Martianus de hæredibus instituendis: quæ rea fuerat eiufdem criminis postulata: rationis est, pariter de bonis eorum qui ante sententiam mortem sibi conscuerint. Vlpianus, titulo Quando dies legatorum, quæstionis est. sic Papi- nianus De collatione dotis, & idem Vlpianus De fideicommissariis liberatibus. Paulus De aqua pluuiæ arcenda, dixit, consuetudinis est. & De verborum obligationibus, dubitationis est. Modestinus De donationibus. summæ æquitatis est.

*R*ationis est mi Secunde carissime, contegi aquam istâ, quæ per ciuitatem Amastrianorū fluit, si detecta salubritati obest. Pecunia ne huic operi desit curaturum te secundum diligentiam tuam certum habeo.

demum Tacitus lib. decimo septimo. nam suadere principi quod oporteat, multi laboris est. Plinius libro secundo imperari naturæ, audacis est credere, nec minus hebetis beneficii abrogare vires. item libro septimo. Fortitudo in quo maximè extiterit immensæ quæstionis est. Marcus Tullius De finibus tertio. sic enim censent opportunitatis esse. & de natura Deorum. est & philosophi & pontificis & Cottæ.

C. PLIN. CÆCIL. SEC.
 PLINIUS TRAIANO.
 Votorum nuncupatio, & solutio pro
 Imperatore & Rep.

Vota) Monet magno omnium consensu vota pro Traiano suscepta persoluta, & noua pro eius salute nuncupata: nam autore Caio De verborum significationibus, post Calendas Ianuarias die tertio pro salute principis vota suscipiuntur. & Tacitus libro decimo sexto: principio anni senatores pro imperatore solennes iusiurandum fumere, & nuncupationes votorum facere memorat. Tertullianus, Nos enim pro salute imperatorum Deum vocamus æternum, Deum verum, & Deum viuum, quæ & ipsi imperatores proprium sibi præter ceteros malunt. imperatoribus precamur vitam prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietum. *Nuncupata*) Nuncupare, ut inquit Varro, nominare significat, quod multis exemplis confirmatur, & de votis proprie dicitur: quando alicui diuorum vota pollicemur, & destinamus. Apuleius, cui vota nuncupabo? Secundus in Panegyrico, nuncupare vota pro æternitate imperii, & pro salute ciuium, immo pro salute principum, & propter illos pro æternitate

Vota Domine priorum annorum nuncupata, alacres lætiq; persoluimus: nouaque rursus curante commilitonum, & prouincialium pietate suscepimus: precati Deos, ut te, remque publicam florentem & incolumem, ea benignitate seruarent, quam super magnas, plurimasque virtutes præcipua sanctitate consequi Deorum honore meruisti.

te imperii solebamus. nuncupare igitur est palam nominare. nam Pontifices maximi, consules, prætores, censores vota publica suscipiebant, quæ præsertim populo referrebantur in tabulis. vnde Augustus conscriptis paratisque iam tabulis negauit suscepturum, quæ non esset soluturus. sibi enim mox futurum exitum prælagiebat. Tranquillus autor, pro Tiberii nepotibus vota suscepta ineunte anno, cum putabant deorum aures magis patere, quod asserit in Fastis Ouidius. Tempa patent aurisque deum, nec lingua caducas Concipit vlla preces, dictaque pondus habent. etiam nuncupare transfertur ad alia. Apuleius decimo iam dudum felici ministerio nuncupatum destinatumque. sed de hoc alibi.

TRAIANVS PLINIO.

Soluisse significat, sibi iucundam fuisse pro se votorum nuncupationem. & solutionem.

Soluisse vota Diis immortalibus te præeunte pro mea incolumitate commilitones cum prouincialibus lætissimo consensu, in futurumque nuncupasse: libenter mi Secunde carissime cognoui literis tuis.

PLINIUS TRAIANO.
 Ob diem Imperii.

Diem) Nuntiat, diem quo suscepit imperium Traianus, religiofissime fuisse celebratum.

Diem, in quem tutela generis humani felicissima successione translata est, debita religione celebravimus, commendantes dijs imperij tui autoribus & vota publica, & gaudia.

TRAIANVS PLINIO.

Diem) Gratium sibi fuisse scribit, quod dies imperij sui à Secundo & commilitonibus fuisset celebratus.

Diem imperij mei debita lætitia & religione à commilitonibus, & prouincialibus præeunte te celebratum, libenter mi Secunde carissime cognoui literis tuis.

PLINIUS TRAIANO.
 Ius Quiritium Latinis suis petit.

Valerius) Petit ius Quiritium pro tribus libertis. *Ius libertorum suorum mihi reliquit.* Ut haberem idem iuris in eos, quod patronus in libertos. licebat iure xii. tabularum liberto patronum suum testamentum præterire, postea ex edicto prætoris dimidia bonorum siue testati siue intestati liberti patrono relinquebant, etiam relicto filio suo adoptiuo. lex Papia deinde iura patronorum auxit, sed Imperator Iustinianus, à quo hæc sumptimus, constituit ut tertiam bonorum liberti partem in casibus ibidem contentis patroni consequantur. adhuc Vlpianus de liberis agnoscendis, respondet, quod liberti tenentur, alere patronos, & nonnunquam patronorum filios, pro

Valerius Domine Paulinus, excepto uno, ius Latinorum suorum mihi reliquit: ex quibus rogo tribus interim ius Quiritium des. vereor enim ne sit immodicum pro omnibus pariter inuocare indulgentiam tuam, qua debeo tanto modestius uti, quanto pleniorum experior. sunt autem pro quibus peto, C. Valerius Aestius, C. Valerius Dionysius, C. Valerius Aper.

modo facultatum. lege plura. ff. xxxvii. de iure patronatus & xxxviii. De operis libertinorum & De bonis libertorum. nec me præterit, etiam legi, ius Latinorum, sicut in inscriptione, Latinis suis, tanquam si liberti Valerii Paulini essent minorem libertatem consecuti, & Latini ex lege Iunia Norbana facti essent, & id ius quod habebat Paulinus in liberos suos, moriens

reliquerit Plinio : nam lege Papia aducta fuere iura patronorum, qui locupletiores liberos habebant. *Exceptio uno) Quem liberavit à iure patronatus. Ius Quiritium)* Romanam civitatem, perinde ac si Quirites essent. nam manumissi modò maiorem & iustam libertatem consequerentur, & fiebant ciues Romani: modò minorem, & Latini ex lege Iunia Norbana fiebant: modò inferiorem, & fiebant ex lege Elia Sentia dedititiorum numero. credo post hanc Secundi epistolam secutum Traiani edictum, quo liberos etiam inuito & ignorante patrono ad civitatem Romanam venire permisit. sed sicut viuum ciuem Romanum fecit, sic mortuū Latinum, id est, vt hæredem patronum

haberet. an intelligamus patronum fuisse conditionis peregrinæ, & idem iuris liberos consecutos, quibus postea omnibus sublati Iustinianus cunctos liberos civitate Romana donavit. *Quiritium)* Siue à Curibus Sabinorum oppido Quirites, siue quod Quirites Sabini cuspides vocant, à quibus Romulus Quirinus quod hastam ferret. in singulari etiam numero quiritem dicimus, cuius nominatius quiris, secundum Sergium, sed quiritis Petronius purat. *Quiritare* verò iubilare dicitur, ab his qui fidem Quiritium inuocant. autor Varro. *Omnibus liberis)* In quos Paulinus mihi patronatus ius reliquit.

TRAIANVS PLINIO.

Quem Traianus concedit rogata, & pro reliquis idem promittit. *Depositi)* Commentarii. *Consultum]* Donari civitate Romana. *Mature)* Velociter. *Iussi referri in commentarios meos)* Iussi registrarari, quòd illos civitate Romana donauerim.

Vm honestissime iis, qui apud fidem tuam à Valerio Paulino depositi sunt, consultum velis maturè per me, iis interim, quibus nunc petisti, vt scias dedisse me ius Quiritium, referri in commentarios meos iussi: idem facturus in cæteris, pro quibus petieris.

PLINIVS TRAIANO.

Ciuitatem Romanam petit filia centurionis.

Rogatus) Mittit libellum Aquilæ centurionis, quo rogabat filiam suam donari civitate. *Militum precibus)* Quos quamuis sub disciplina contineret, tamen multis præmiis, & honoribus donavit: nam diuum Nervam parentem secutus, plenissimam testandi indulgentiam in milites contulit, quod ab Vlpiano de militari testamento prænotatum Iustinianus refert, & Iuvenalis

Ogatus Domine à P. Accio Aquilæ, centurione cohortis sextæ equestris, vt mitterem tibi libellum, per quem indulgentiam pro statu filia sua implorat: durum putavi negare, cum scirem quantam soleres militum precibus patientiam humanitæniq; prestare.

ultima satyra monstrat, quanta commoda militibus fuerint sub Traiano.

TRAIANVS PLINIO.

Libellum) Filia Aquilæ civitate Romanam indulget. *Libellam rescripti)* Cuius causa hæc rescripti.

Libellum P. Accij Aquilæ centurionis cohortis sextæ equestris, quem mihi misisti; legi: cuius precibus motus dedi filia eius civitatem Romanam. libellum rescripti, quem illi redderes, misi tibi.

PLINIVS TRAIANO.

De exactione pecuniarum.

Quid) Consultum Traianum an civitatibus Bithyniæ & Ponticæ permittat potiora iura in debitis exigendis. *Locatioribus)* Locorum publicorum. *Plerisque proconsulibus)* Imperatoribus. *Protopraxian]* Primam actionem, vt ante alios haberent exigendi pecunias à debitoribus. nam Paulus De priuilegiis creditorum Respu b. inquit, creditrix omnibus chirographariis creditoribus præfertur. quamuis Marcianus ad municipales scribat, simile priuilegium sisco nulla ciuitas habet in bonis debitoris, nisi nominatim id à principe datum sit. *negomægian)* Suidas interpretatur primam repetitionem;

Vid habere iuris velis & Bithynas & Ponticas ciuitates in exigendis pecuniis, quæ illis vel ex locationibus vel ex veditioribus, alijsue causis debeantur, rogo Domine rescribas. Ego inueni, à plerisque proconsulibus concessam eis protopraxian, eamque pro lege valuisse. existimo tamen tua providentia constituendum aliquid, & sancendum, per quod utilitatibus eorum in perpetuum consulatur. nam quæ sunt ab alijs instituta, sint licet sapienter indulta, breuia tamen & infirma sunt, nisi illis tua contingat autoritas.

primam exactiorem. *Pro lege)* Loco legis, vt de consuetudine prædiximus. *Breuia)* Obscura.

TRAIANVS PLINIO.

Quo) Rescribit sequèdas leges vniuscuiusque ciuitatis. *Id)* Priuilegium, vt cæteris præponatur. *Inuentionem priuatorum)* Ne

Vo iure vti debeant Bithynæ vel Ponticæ ciuitates in iis pecuniis, quæ ex quaque causa reipublicæ debebuntur, ex lege cuiusque animaduerc-

iniuriam facerem priuatis creditoribus, dum eos posterioriores facio rebus publicis in exigendis debitis.

tendum est. nam si habent priuilegium, quo cæteris creditoribus anteponantur, custodiendum est: si verò non habent, in iniuriam priuatorum id dari à me non oportebit.

PLINIVS TRAIANO.

De Iulio Pisone.

Ecdicus) Repe-
tebat fisci ad-
uocatus Ami-
senorum à Iu-
lio Pisone certam pecuniã
ei donatam à rep. ante xx.
annos, nixus Traiani mã-
datis, quibus prohibebat
fieri de publico erogatio-
nes. Pifo contradicebat.
Secundus rem integram
Traiano decernendã mit-
tit. *Ecdicus*) id est defen-
sor & vindex reip. qui
hodie dicitur fisci aduo-
catus. de quo M. Cicero
lib. xiiij. ad Thermum pro
pre. in epistolis ad Lentu-
lum. Sed malo ecdicos, &
statim iubeas ecdicos Ro-
mam mittere. & iam dixerat vt ecdici Mi-
lesii Romam mitterentur. quanquam in
codicibus impressis passim legatur, vbi
codices. libenter enim Secundus vitur
Græcis vocabulis, vt pote Bithyniæ con-
suetis quadam exemplaria habent, me-
dicus. *Bule & ecclesia*) Senatu & concio-
ne populi *Bula* enim senatus & *Concilio*
concio. *Contra*) Procuratoris dicta allega-
bat. *Rempub.*) Amisenorum Hermogenia-
nus: decurionibus, inquit, facultatibus la-
pſis alimenta decerni permissum est, ma-
ximè si ob munificentiam in patriam pa-

Ecdicus Domine Amisenorum
ciuitatis petebat apud me à Iulio
Pisone denariorum circiter xl.
millia donata ei publicè ante xx.
annos, & Bule, & ecclesia consentiente: nite-
baturque mandatis tuis, quibus eiusmodi do-
nationes vetantur. Pifo contrã, plurima se in
Remp. contulisse, ac propè totas facultates ero-
gasse dicebat. addebat etiam temporis spa-
tium, postulabatque, ne id quod pro multis &
olim accepisset, cum euersione reliquæ digni-
tatis reddere cogeretur. Quibus ex causis inte-
grã cognitionẽ differendã existimaui, vt te Do-
mine consulerem, quid sequendum putares.

trimonium exhauserint. *Erogasse*) Impen-
disse, distribuisse. Paulus De legatis. nihil
ex testamento videtur capere, qui tantum
erogat quantum accipit. apud Apuleium
erogare pro valde rogare, piis, inquit, pre-
cibus erogatus: sed exrogare est ex lege
vetere aliquid eximere per nouam legem,
tradente Festo. *Spatium*) Viginti anno-
rum. *Pro multis*) A multis, à senatu & po-
pulo. Apuleius libro quinto, pro pedibus
abrepto id est à pedibus. & ix. pro limine
liberato, id est, à lumine.

TRAIANVS PLINIO.

Sicut) Donatio-
nes ex publico
factas ante exi-
gium temporis
spatium, retractari non
oportere admonet.

Sicut largitiones ex publico
fieri mandata prohibent: ita
ne multorum securitas sub-
ruatur, factas ante aliquan-
tum

tum temporis retractari, atque in irritum
vindicare non oportet. Quicquid ergo
ex hac causa actum ante viginti annos e-
rit, omittamus. Non minus enim homi-
nibus cuiusque loci, quàm pecunię publi-
cæ consultum volo.

PLINIVS TRAIANO.

De adiectione Buleutarum.

Ex) Traianum
consultit an qui
senatores fiunt,
debeant certum
quid inferre pro introitu.
Bulen) Senatum: sportulas
solere nouos decuriones
cæteris distribuere. Papi-
nianus titulo De decurio-
nibus innuit: minores scri-
bit vigintiquinque anno-
rum decuriones facti,
sportulas decurionum acci-
piunt. *Aliud alijs*) Non
eandem summam omni-
bus, sed minorem huic,
maiorẽ illi. *Inferre*) Da-
re, dilargiri. *Bulenta*)
Senatores.

Ex Pompeia Domine qua
Bithyni & Pontici vtuntur,
eos qui in Bule à censoribus
leguntur, dare pecuniam non iu-
bet, sed ij quos indulgentia tua quibusdam ci-
uitatibus super legitimum numerum adijcere
permisit, & singula millia denariorum & bina
istulerunt. Anicius deinde Maximus procon-
sul, eos etiam qui à censoribus legerentur, dun-
taxat in paucissimis ciuitatibus aliud alijs ius-
sit inferre. Superest ergo vt ipse dispicias, an in
omnibus ciuitatibus certum aliquid omnes,
qui deinde buleuta leguntur, debeant pro in-
troitu dare. nam quod in perpetuum mansu-
rum est, à te constitui decet, cuius factis dictis-
que debetur aternitas.

TRAIANVS PLINIO.

Honorarium] *Honorarium*
Seruandam
præcipit v-
nius cuiusque
loci consue-
tudinẽ. *Honorarium de-
curionatus*] Quod datur
honoris causa dum fiunt
decuriones: Paulus de mu-
neribus. æstimationem
honoris aut muneris in
pecunia pro administra-
tione offerentes audiendi

Honorarium decurionatus o-
mnes, qui in quaque ciuitate
Bithyniæ decuriones fiunt, in-
ferre debeant nec ne, in vni-
uersum à me non potest statui. Id ergo,
quod semper tutissimum est, sequendam
cuiusq; ciuitatis legẽ puto: scilicet aduer-
sus eos, qui inuiti fiunt decuriones, existimo
id acturos, vt erogatio cæteris præferatur.

non sunt. Qui pro honore pecuni-
am promisit, si soluere eam cepit, to-
tam præstare operis inchoati exemplo
coactus est. decurionatus autem secundū
Callistrarum, municipalis honor appella-
tur, siue cum sumptu, siue sine erogatione
contigerit: vulgò etiam nunc, inquit, ho-
noriarium dicimus id munus, quod ho-

noris causa erogatur: sed honorarium
ius, prætoris ius est, hinc honorarios tu-
tores à prætoribus datos vocat Vlpianus.
Asturos) Bithynos & Ponticos. *Vt ergo-
ratio ceteris præferatur*) Vt minus grauentur
in pecuniarum illatione, quàm ceteri de-
curiones spontanei.

PLINIVS TRAIANO.

De adiectione ciuium.

Ege) Quærit
an decuriones
aliarum ciuita-
tum debeant
eius lege Pompeia, quæ
vetabat alienum ciuem
adscribi senatui alterius ci-
uitatis. *Adscribere*) In sen-
atum legere. *Quisque*)
Adscribatur in sua ciuita-
te in qua natus est. *Censori-
bus*) A censoribus, qui etiam
in oppidis creabantur, ut testantur iuriscon-
sulti, de quorum officio li-
bro ix. multa protulimus.
Eum) Decurionem. *Bu-
leutas*) Senatores. *Conuul-
tas*) enim qui reipub. con-
sulunt. *Conculterentur*) Per-
turbarentur. *Ea parte*) Eo
capite, quo vetabat ali-
enum ciuem ascribi in al-
terius ciuitatis senatum.
Consensu) Modestinus: om-
ne ius aut consensus fecit,
aut necessitas constituit,
aut firmavit consuetudo.
Exoleuisset) Desueuisset. *Capita legis*) Plura enim capita contine-

L Ege Domine Pompeia permissum
Bithynicis ciuitatibus, adscribere
sibi quos uellet ciues, dum ciuita-
tis non sint alienæ, sed suarū quis-
que ciuitatum, quæ sunt in Bithynia. Eadem
lege sancitur, quibus de causis è senatu à censo-
ribus eijciantur, inter quas nihil de ciue alie-
no cauetur. inde me quidam ex censoribus con-
sulendum putauerunt, an eijcere deberent eū
qui esset alterius ciuitatis. Ego, quia lex sicut
adscribi ciuem alienū vetabat, ita eijci è sena-
tu ob hanc causam non iubebat: præterea quia
aliquibus affirmabatur mihi, in omni ciuitate
plurimos esse buleutas ex alijs ciuitatibus, fu-
turūque ut multi homines, multæque ciuita-
tes concuterentur ea parte legis, quæ iam pridē
consensu quodam exoleuisset: necessarium existi-
maui consulere te, quid seruandum putares.
Capita legis his literis subiici.

bat lex Pompeia.

TRAIANVS PLINIO.

M Eritò) Permit-
tit esse in sena-
tu, qui iam ad-
lecti fuerant,
vetat in futurum alienum
aliquem adscribi. *Mon-*

M Eritò hæstisti Secunde charis-
sime, quid à te respondi oportet
censoribus consulenti-
bus, an legerent in senatum a-
liarum ciuitatum, eiusdem ra-

remus) Legimus etiam in
eundem sensum, nouare-
mus.

men prouinciæ ciues. nam & legis auto-
ritas, & longa consuetudo usurpata con-
tra legem, in diuersum mouere te potuit.
Mihi hoc temperamentum eius placuit,
ut ex præterito nihil nouaremus: sed ma-
neret, quamuis cōtra legem adsciti qua-
rumcunque ciuitatum ciues: in futurum
autem lex Pompeia obseruaretur, cuius
vim si retrò quoque velimus custodire,
multa necesse est perturbari.

PLINIVS TRAIANO.

De diuisione sportularum.

Vi) Dubitat
ex inuitatione
multorum ad
solemnia officia,
inter Bithynos factionem
& discordiam orituram.
Virilem togam) Quam su-
mere consueuerant ad se-
ptimum decimum ætatis
annum. *Bulen*) Senatum.
Vocare) Inuitare. *Dare*)
Distribuere unicuique.
Celebrandum) Villa cele-
britate & pompa agen-
dum. celebrare est solen-
niter peragere. & celebra-
ta pro solemnibus & iusta,
posuit Mart. ix. Inscri-
psit tumulo septem cele-
brata virorum Se fecisse Cloe. *Et quate-
nus*) Etsi celebrandum sit, modum re-
scribas. *Solemnibus causis*) Quales sunt
prædictæ. *Et in speciem*) Eandem locu-
tionem lib. j. ad Saturninum usurpauit,
ne quam, inquiens, in speciem ambitio-
nis inciderem: hic uerò in speciem, &
reliqua. *Diameris*) Diuisionis, factionis:
nisi fallor, inquit Tertullianus, prohi-

Vi virilem togam sumunt, vel
nuptias faciunt, vel ineunt ma-
gistratum, vel opus publicum
dedicant, solent tot ambulen, at-
que etiam è plebe non exiguum
numerum vocare, binosq; denarios vel singu-
los dare: quod an celebrandum, & quatenus
putes, rogo scribas. ipse enim sicut arbitror, non
imprudenter, præsertim ex solemnibus causis,
concedendum iussi inuitationi: ita vereor ne
ij qui mille homines, interdum etiam plures
vocant, modum excedere, & in speciem dia-
meries incidere uideantur.

bandarum factionum causa de prouiden-
tia constat modestia publica. quæ illicitas
factiones timeret, ne ciuitas in partes scin-
datur. unde Augustus, Tranquillo autore,
plurimas factiones titulo collegij noui ad
nonnullius facinoris societatem coeuntes
sustulit. nō video cur quidam, vir aliqui
doctus, q in Pædætas annotationes cōscri-
psit, pro diameris scribendū putet, malā.
mmmm. ij.

Meritò] Relinquit prudentiæ Secundi ordinandum quod ad perpetuam Bithyniæ tranquillitatem faciat. *Corpora*] Factiones, sectiones, collegia. Ouidius libro j. Metâ. tamen illud ab vno Corpore, & ex vna penderat origine bellum. corpore igitur pro factione & hominum congregatione. Martianus De collegiis illicitis & corporibus, mandatis principalibus præcipitur præsidibus prouinciarum, ne patiantur esse collegia, sodalitia. in summa autem nisi ex senatusconsulti autoritate, vel Cæsaris, collegiū vel quodcunq; tale corpus coierit, contra leges erit. & Callistratus De iure immunitatis: quibusdam, inquit, collegiis vel corporibus, vt est fabricorum corpus. Vlpianus etiâ cum tria corporum genera facit, tertium, inquit, est quod ex distantibus constat, vt corpora plura vni nomini subiecta, velut populus, legio, grex, & corpus imperij, pro illa orbis parte, quæ subiaceret imperio Romano, Tacitus posuit, si immensum imperij corpus. in physica vocat

Meritò vereris ne in specie diuiciæ incidat inuitatio, quæ & in numero modum excedit, & quasi per corpora non viritim singulos ex notitia ad solennes sportulas contrahit. sed ego ideo prudentiam tuam elegi, vt formandis istius prouinciæ moribus ipse moderareris, & ea constituas, quæ ad perpetuam eius prouinciæ quietem essent profutura.

Apollodorus quod fecetur in tria, in longitudinem, latitudinem, altitudinem. *Sportulas*] Largitiones, distributiones. *Prudentiâ tuam elegi*] Hinc apparet, missum Secundū ad Bithyniæ Pontiq; statum ordinandum, morēsque reformandos, quare Traianus præscripserat, meminisse Plinium, idcirco in Bithyniam missum, quoniam multa in ea emendanda apparuissent. sic legimus apud Tranquillum. Galbam præconsulem obtinuisse biennio Africam extra sortem electum ad ordinandam prouinciam, & intestinâ diffensione, & barbarorum tumultu inquietam. *Moderareris*] Modum imponeres.

PLINIVS TRAIANO.

De Iselastis.

Athlete] Victores in certaminibus Iselasticis à Traiano factis petebant præmia, & quia de tempore controversia nascebatur, rogat imperatorem quid facere debeat. *Athlete*] Certatores *ἀθληταί*, quod est certo. Ea] Præmia. *Iselastica certaminibus*] Dicta Iselastica, quod victores cum magna pompa coronati introducebantur quisq; in suam patriam *ἀθλητὰ ἐισαγαίνω*, i. induco: inuehor: cuius futurum *εἰσαγάσω*: nam solebant *ἀθληταί* victores equis albis ingredi suâ ci-

Athlete Domine ea quæ pro Iselasticis certaminibus constituisti, deberi sibi putat statim ex eo die quo sunt coronati. nihil. n. referre, quando sint patriâ inuecti: sed quando certamine vicerint, ex quo inuehi possint. ego

uitatem disiecta muri parte, secundum Plutarchum, quod significabat, non magno opere ciuitati illi opus esse muro, habenti viros qui pugnare possent & vincere. hanc consuetudinem Tranquillus in Nerone commemorat. *Coronati*] Declarati victores, & ideo corona donati. *Ni-*

hil enim referre] Non respiciendum tempus quo quisq; in patriam suam inuectur, sed quando victor sit pronunciat: hoc faciebant, quia è certatoribus multi

procul aberant à patria sua, ad quam non poterant peruenire, nisi post multum temporis, & per hoc obsonia, quæ menstrua dabantur, interdum perdebat.

Contra] Athletarum desiderata. *Iselasticorum nomine*] Verbis eorum, qui præfunt certaminibus Iselasticis. *Eorum tempus*] Aliqua exemplaria habet: Ita tamen vt vehementer. & reliqua. *εἰσαγάσω* id est, inuecti sunt. *Obsonia*] Quæ antiqui dixerunt manduca. obsonare, est opipare cœnare. Apuleius. siquid obsonare cupis, & obsonator, popinarum magister. de quo Martialis: Dic quotus es? quâti cupias cœnare? nec vnum Addideris verbum, cœna parata tibi est. obsonitare conuiuari dicitur Pompeio tradente. *Agone*] Certamine. *Antequam* à Traiano fierent & celebrarentur certamina Iselastica, aliud genus certaminis depugnabât athletæ, quod pariter fecerunt postquam Iselastica finita fuerunt. arguuntabantur igitur sibi Iselasticorum præmia, quæ quidem aliis maiora erant, ex eo tempore quo primū constituta fuerūt, nec modò cum fierent: sicut cum esse Iselastica desierunt, non dabantur obsonia:

contra scribo Iselasticorum nomine. ita æ eorum vehementer addubitem, an sit potius id tempus, quo εἰσαγάσω intuen dum. Idem obsonia petunt pro eo agone, qui à te Iselasticus factus est, quamuis vicerint antequam fieret. Aiunt enim, congruens esse, sicut non datur sibi pro his certaminibus, quæ esse Iselastica postquam vicerunt, desierunt: ita pro ijs dari, quæ esse cœperunt. Hic quoque non mediocriter hæreo, ne cuiusquam retrò habeatur ratio: dandumque quod tunc cum vincerent, non debebatur. rogo ergo vt dubitationem meam regere, id est, beneficium tua interpretari ipse digneris.

nam respiciebant diem constitutionis & finem verbi causa. Traianus constituit Iselastica Calendis Maiis, & mandat illa inchoata à Calendis Iuniis terminari in Calend Augusti: qui cœperant pugnare à Calendis Maiis, & certauerat vsq; in Calēdas Iunias, petebât præmia Iselasticorum, tãquam instituta à Traiano. *Ne*] *An. Cuiusquam*] Athletarum. *Retrò*] In præterito antequam fieret Iselastica. *Ratio*] *Respectus*. *Beneficia tua*] Præmia p Iselastico agone.

TRAIANVS PLINIO.

Iselasticum] Vult intelligi esse Iselastica cum primū quisq; in suam ciuitatem inuehitur. obsonia negat danda antequam illa fierent. *Iselasticum*] Certamen: sequitur verbi interpretationem. *εἰσαγάσω*] Ingressus est. *Ante Iselastica*] Antequam fierent Iselastica *Non fuerunt*] Constituta à me illa præmia. *Retrò*] Antequam fierent. *Proficere*] Procedere. *Tã eorū*

Iselasticum tunc primū mihi videtur incipere deberi: cum quis in ciuitatem suâ ipse *εἰσαγάσω*. obsonia eorū certaminum, quæ Iselastica esse placuit mihi, si antè Iselastica non fuerunt, retrò non debentur. nec proficere pro desiderio athletarum potest, tam eorum quæ postea Iselastica lege constitui: quàm quæ, cum vincerent, esse desierunt. Mutata enim conditione certaminum, nihilominus quæ antè perceperant, non reuocantur.

Obsoniorum. *Cum vincerent, esse des-*
erunt) Quam eorum obsoniorum, quæ
 cum vincerent iam desierant esse, exacto

tempore illis certaminibus constituto.
Renocantur) Renouantur, sed manent in
 eo statu in quo fuerant dum vincerent.

PLINIVS TRAIANO.

De diplomatibus.

V *Sque*) Excusat
 se quod vxor
 rem suam vr-
 gente itineris
 celeritate diplomate adiu-
 uerit. *Diplomata*) Literas
 liberi itineris & immunis.
 de quibus paulo antè.
Tuam) Ad te pertinen-
 tem, vt in tabellarium re-
 gis Sauromatæ. *Vxori*
mea) Calphurniæ. *Aui*)
 Fabati. *Amitam*) Hispul-
 lam. de vtrisque libro
 quinto, ad Pontium: eram
 cum profocero meo, eram
 cum amita vxoris. *Du-*
rum) Inhumanum. *Pie-*
tas) Amor in maiores.
Disimulassem) Silentio
 præteriiissem. *Serò*) Im-
 portunè, dum expecto
 tuam sententiam.

V *Sque in hoc tempus Domine, neq;*
cuiquam diplomata commodavi,
neq; in rem vllam nisi tuam misi,
quam perpetuam seruationem
meam quadam necessitas rupit. Vxori enim
mea audita morte aui, volenti ad amitam suã
excurrere, vsum eorum negare durum puta-
ui, cum talis officij gratia in celeritate consiste-
ret, sciremq; te rationem itineris probaturum,
cuius causa erat pietas. Hæc scripsi, quia mihi
parum gratus tibi fore videbar, si disimulassem
inter alia beneficia hoc vnum, quod me debere
sciebam indulgentiæ tuæ: quod fiducia eius,
quasi consulto te, non dubitavi facere, quæ si
consuluissem, serò fecissem.

TRAIANVS PLINIO.

M *Eritò*) Rescri-
 bit Traianus,
 benefecisse Se-
 cundum pro
 diplomate concessio Cal-
 phurniæ vxori. *Adiuuan-*
dum esset, vsum eorum in-
entionis non profuisse) Non
 profuturum esse intentio-
 ni vxoris tuæ, quam ha-
 bebat vt illuc excurreret:
 legitur etiam, adiuuandum
 putarem: serum futurum.

M *Eritò habuisti Secunde cha-*
rissime fiduciam animi mei:
 nec dubitandum fuisset, si ex-
 pectasses donec me consule-
 res an iter vxoris tuæ diplomatibus, quæ
 officio tuo dedi, adiuuandum esset, vsum
 eorum intentioni non profuisse: cum a-
 pud amitam suam vxor tua deberet etiã
 celeritate gratiam aduentus sui augere.

P A N E G Y R I C V S
T R A I A N O A V G V S T O
D I C T V S :

Cum doctissimis IOANNIS MARIE
CATANÆI Commentariis.

*Quibus adiungere visum est & alios
veterum Panegyricos.*

¶ i.

EMINENTISSIMO PRINCIPI
PIO ANNI IACOBO TRIVLTIO,
MILITIÆ GALLICÆ MODERATORI,
Ætatisque nostræ Imperatori
clarissimo,

Ioannes Maria Catanus S.

IMPROVIDVM arbitraret diuini Panegyrici cōmentarios sine præfatione publicare, etiam si nemo satis dignus occurreret, cui nostras qualescunque vigiliæ dedicarem. verū cū primū eas aggressi sumus, Ill. Princeps, tu statim, hoc munusculo, quamuis maiori dignus, dignissimus iudicatus es. Maximè autem nos ad hoc consilium impulit, quòd videbamus multa quæ in te eminent & excellunt, conuenire cum illustribus Traiani gestis. nam vt is incunabula, & rudimenta sua per stipendia exercuit, tu pariter iuuentutem non ocio & deliciis, sed asperis militiæ laboribus, vincendo transegisti. dura Vlpus tempora prudenter sustinuit, nec tu minus fortiter malorum turbine ferendo superasti. dissimilibus inuisa Traiani virtus, & Triultio meo periculo fuit. prius ille Tribunus optimus, antequam fieret optimus imperator. tu præfectus equitum fortissimus, antequam dux exercitus præstantissimus. Ille arduis in rebus ad imperium assumptus: tu

fessis oportunè subuenisti. meruit triumphum tantus Cæsar, dum populo Romano imperium prorogat, tu dum iterum patriam recipis. Expectatus in urbem venerat ille: te reducem paruuli noscere, ostentare iuuenes, mirari fenes. corruptam castrorum disciplinam emendauerat Vlpianus: tu lapsam extinctamque reduxisti, & post longam defuetudinem in melius reformasti. Inde te agmina ducente hospitum nullus iniurias militum sensit: inde (quod est pulcherrimum victoriæ genus) solo terrore sæpius hostem domuisti. Qua vigilantia, quo labore, quanta alacritate: quot denique periculis bella ex bellis confecisti: cum robur corporis ingens par animi fortitudo comitaretur? & tamē bellicis artibus innutritus, pacem amas. non times bella, nec prouocas. quorum alterum fortitudine, alterum moderatione efficitur. In deditis quanta clemētia tua? quanta humanitas? edoctus experimento summi ducis esse, in pugna strenuè resistere, & ferrum contra armatos impigre stringere, inermes & deuictos pro ciuibus habere. Possem hinc pluribus immorari, si vellem recensere quot hostes clarissimos mitius tractaueris, quot similtates reipub. causa deposueris. Non noua dignitas vlla, non innumeri honores, & maximi. non quod pro inuictissimo potentissimoque Rege nostro tati exercitus summus Imperator fueris, aliquid ex moribus tuis immutarunt. nihil enim in illos fortunæ licuit, immò tanto humanior, quo felicior: & quia felicitatem tuam rectè noueras, eam optimè ferre didiceras. Liberum est omnibus te alloqui, finemque sermonis suus cuique pudor, non tua superbia facit. Quam diligens in omnes, & constans amicitia: cumque tibi larga demerendi ciues materia suppetat, quamlibet occasio-

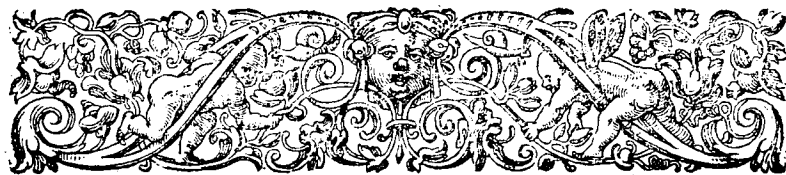
nem venaris, vt in dies plures concilies: cumque multa donaueris, longè tamen plura tibi supersunt. nam quod benignitate tua effundis, id diligentia reparas. scis enim illam esse veram munificentiam, quæ dignis condigna distribuit. non quæ, quod huic donat, auferat illi. Tu verò cum sis alieni abstinens, pari laude voluptatibus tuis moderaris, neque superfluo cœnarum luxui indulges. non enim distentus crapula indigna principe loqueris, sed ciborum modestiam honesti sermones condiunt: sequuntur remissiones seriæ tua conuiuia, nō histriones & scurræ: & quanquam rebus arduis implicitus, amas studia. nec ferè vllum intermittis diem, quo vel Cæsaris gesta, vel alterius maximi ducis nō relegas: vt teipsum in illo speculeris, consilia cum tuis conferas. Denique domum tuam ita instituis, vt quandoque beneuendi posteris exemplum datura sit, nihilque in laribus tuis non laudabile conspiciatur: imprimis Illustriss. vxor tua Beatrix moderationis, castitatis, sanctitatis norma, quàm cultu modesta, quàm parca comitatu, quàm ciuilibus incessu! diceres Romanarum veterum principem aliquam. Verum cur præfationis formam excedimus? nā si vellemus clariora sectari, in panegyricum alium panegyricum contexeremus. Nos verò præter admirandas in te virtutes, priuatum beneficium ad hoc consilium compulit. Cum enim domus nostra Catanæ diuulsa inuicem, alii alia sectarentur, & vetus inter gentiles similtas (nolo dicere discordiam) pridem inualuisset: tandem diuino numine concordiam respiceret, idque impetrandum esset à senatu, sed iam propter nonnullorum occultum bellum desperaretur: tu cum prudentissimo Præsidente, vos inquam, huius urbis

duo clarissima lumina, dissidentes concordastis, & privilegiis honestissimis familiam nostram coniunxistis. argumentum firmissimum neutrum alicui factioni studere, sed orbe quodam socialitatis omnes pariter fovere. Num igitur tibi meritissimo dicare debuimus Traiano inuictissimo dictam orationem, omnium eius generis præstantissimam: à Secundo publicatam eo consilio, ut imperatori optimo virtutes suæ veris laudibus commendarentur. deinde ut futuri principes non quasi à magistro, sed tamen sub exemplo præmonerentur, qua potissimum via possent ad eandem gloriam niti. In ea tanta vis eloquentiæ fuit: ut illum ipsum Traianum eodem virtutis tenore ad extremum vitæ finem perduxerit, humanum, liberalem, iustum conseruauerit, felicissimum eius imperium præstiterit: quam Sidonius incomparabili principi comparabilem, id est, admirandam acutissimè iudicauit: certè vnicum futuris principibus regendi exemplar. ut credibile sit, qui insecti sunt imperatorum optimos præstitisse. Nam si censerent Isocratis ad Philippum orationem plurimum Alexandro profuisse ad suscipiendam aduersus Barbaros expeditionem, quantum putamus hanc posteris contulisse non Traiano missam, sed dictam in illo senatorum ordine clarissimo frequenti malorum Cæsarum recordatione, vel in virum quæ poterat ad bonum trahere: Consistit autem in genere demonstratiuo diuini Cæsaris laudes complexa, cuius ordo mirabilis, & transitus rerum ita connexus, ut idem corpus vna superficie contentum videatur, variis figuris tanquam luminibus decenter illustratum. sine controuersia, inter panegyricas orationes princeps: quæ verbis idoneis, & sententiis ad

inventionem accommodatis exornata Traiani raram felicitatem puro dicendi flumine comprehendit. Versatur in graui figura, quam interdum mediocris suscipit. neque enim semper affectanda sunt elata, & excelsa. in ea splendorem, magnitudinem, grauitatem, venustatē, celeritatem inuenies. neque desiderari potest artificium, dictio, figura, membrum, compositio, clausula, sonus: vitat enim vocalium concursum, & quæ reddunt orationem hiantem, inde per rythmum fluit succulenta. facilitatem verò ita temperauit, ne in humilem sermonem decideret, sed dignitatem suam retineret: at dicendi libertatem, ut non monere, sed probare videatur. Nec mirandum si elocutio, & ars sæpe detegitur. nam iis actionibus, quæ in aliqua sine dubio veritate versantur, & sūt ad popularem aptæ delectationem, quales legimus panegyricos, totumque hoc demonstratiuum genus, permittitur adhibere plus cultus, omnemque artem, quæ latere plerunque in iudiciis debet, non confiteri modò, sed ostentare hominibus in hoc aduocatis. Vna autem & maxima in hoc opere difficultas nos circumstetit: Neruæ Traianique gesta, quæ frequenter in hoc libro occurrunt publica literarum iactura fermè deperdita. nam veterum nemo circumfertur, qui illorum vitas luculenter à se scriptas nobis transmiserit. Dionis enim & reliquorum compendiosa quædam admodum, & intercisæ supersunt. cum tamen legerimus multos, ut Marium Maximum, Fabium Marcellinum, Aurelium Verum, Statum Valentem, Traiani res posteris tradidisse. Elaborandum igitur non fuit mediocriter circa historiæ conquisitionem, ut in integram veramque lectionem Secundum restitueremus. quòd si aliqua necessaria de-

siderabuntur, scias Illustrissime Princeps, nobis bonam mentem non defuisse. enixumque pro virili nostra diligentis interpretis officio fungi, licet arduum fuerit in tanta rerum caligine, ac profunda disciplina, ingenii nostri viribus ubique paria fecisse. homines enim sumus, & primi hoc opus ab aliis quamuis doctissimis hucusque intactum aggredimur, nullius auxilio nixi.

Veniam itaque petimus si quid minus conueniens offenderis: quanquam si ea facilitate, qua cæterorum scripta, nostra respexeris, non solum venia, sed & laus speranda est. nobis tamen venia sufficit.

C. PLINI CAECILI
SECUNDI PANEGYRICVS,
NERVÆ TRAIANO
AVG. DICTVS.

Cum doctissimis IOANNIS MARIAE Catanæi
commentariis.

Bene) C. Plinius Consul designatus cum Corauro Tertullo, Imperatori Traiano gratias in senatu agit, principem optimum à parentibus & adoptione laudans, res gestas, liberalitatemque commendans, quod delatores expulerit, quod vectigalia represserit, leges moderatus sit, pantomimos sustulerit, doctos fouerit: admiratur in eo humanitatem statuarum, honorumque modestiam, sed plura de consulatibus eius, quos gesserat & gerendos recusabat, tractat. iustitiam, tolerantiam, adeundi facilitatem, diligenter exponens. illi votorum nuncupationes, illi inuitatas acclamationes à senatu habitas, corporis bona, sed animi magis admiranda. ubi potest malorum Casarum comparatione, Domitiani præsertim, cuius vitam ubique exagitat, illius virtutes reddit illustriores: totam denique domum, Plotinam imprimis uxorem, & Martianam sororem, Traiano similes, extollens, quantumque studio colue-

Ene ac sapienter P. C. maiores instituerunt, ut rerum agendarum, ita dicendi initium à precatationibus capere: quod nihil rite nihilque prouideret homines sine Deorum immortalium ope, consilio,

honorè, auspiciarètur. Qui mos cui potius quam rit amicitias suspiciens. Illa ex tertio de Oratore verba commodè hunc transferri possunt. Ornatur oratio genere primum, & quasi colore quodam, & succo suo. nam ut grauis, ut suauius, ut erudita sit, ut liberalis, ut admirabilis, ut polita, ut sensus, ut dolores habeat in toto spectantur hæc corpore, ut porro conspersa sit, quasi verborum, sententiarumque floribus, id non debet esse fuscum æquabiliter per omnem orationem, sed ita distinctum, ut sint quasi in ornatu disposita quædam insignia & lumina. Ipse præterea Secundus apud Voconium, huius orationis ordinem, transitum, figuras, elocutionem commendat. Panegyricæ orationes demonstratiuæ sunt. inde Græcorum

aliqui tradidere, causarum alias delibe-
ratiuas, alias iudiciales, alias panegyricas
esse. nam πανηγυρική festiuitas, laus, con-
uentus dici potest, ἀπό τῆς παύσεως ἀγώνων,
quod est totum congreco. Philostratus
libro octauo : in Panegyrii templa
sunt, & Deorum cellæ, & stadia ad cur-
rendum. proinde scenæ & gentes plu-
rimæ, partim ex finitimis, partim ex
transmarinis regionibus venientes. Ex
multis insuper artibus & sophismari-
bus constat panegyris, ex vera quo-
que sapientia & poetica, ex consulta-
tiuis etiam & disputatiuis orationibus,
& musicis cantibus. panegyrii quidem
dico esse virorum conuentum, & lo-
cum ipsum quo ipsos conuenire neces-
se est. vnde meritò inscribitur panegy-
rica oratio, quòd in conuentu & cele-
britate senatorum dicta fuit, in laudem
Traiani, dicitur Secundi panegyricus, sic
ut Ifocratis panegyricus ad πῶν λόγων re-
spiciendo. apud Græcos enim inscribi
solet ὁ λόγος πανηγυρικός, sicut apud nos
oratio panegyrica. nam ὁ λόγος mascu-
lino genere comprehenditur, at ora-
tio fœminino. Præter Traianum im-
peratorem lego alterum Traianum pa-
tricium sub Iustiniano Cæsare, qui chro-
nica scripsit compendia admodum pro-
bata, & fidem Orthodoxam secutus.
Bene ac sapienter) Proœmiium appa-
ratum. Quod in deliberatiuo & demon-
stratiuo laudabile, verùm in iudicia-
li genere præcipitur inutile. Trape-
zuntius Hermogenem secutus, hanc
proœmiij expositionem vocat, quod
cum sine conuenit. nam sicut à pre-
cationibus incipit, ita per easdem con-

Consuli) Qui præest rei-
publicæ, & post impera-
torem summum ius ha-
bet ante imperatores pri-
mum obtinuit. *Vsurpandus*
(Vsitandus. *Colendus*)
Obseruandus. *Imperio*
Iussu. *Optimo*) Traia-
no. *Gratias*) Proconsu-
latu. *Castus*) Abstiniuit
Traianus ab adulteriis,
sed puerorum amoribus
non caruit. *Reflores*)
Principes. nam. Home-

*consuli? aut quando magis vsurpandus colen-
dusque est, quàm cū imperio senatus, autorita-
te reipublicæ ad agendas optimo principi gra-
tias excitamur? Quod enim præstabilius est,
aut pulchrius munus deorū, quàm castus, & sã-
ctus, & dijs simillimus princeps? Ac si adhuc
dubium fuisset, fortè casique rectores terris, an
aliquo numine darentur, principem tamẽ no-
strum liqueret diuinitus constitutum. nõ enim*

cludit. Duplex lectio circumfertur. vt
rerum agendarum, ita dicendi initium
à precationibus capere : cuius erit or-
do. instituerunt capere initium à pre-
cationibus, sicut agendarum rerum ita
dicendi. alia vt rerum agendarum, ita
dicendi initium à precationibus cape-
retur : vt sit ordo, instituerunt vt cape-
retur initium à precationibus, ita di-
cendi vt rerum agendarum. quæ cùm
sit durior, & ordo perturbatur, mi-
nus procedit. *Vt rerum agendarum*) Sa-
tis constat nunquam ferè Romanos ini-
uisse magistratus, bella suscepisse, rem
aliquam publicam tractasse, nisi prius
nuncupatis votis, captato augurio, sa-
cris ritè peractis. inde libro primo Va-
lerius Maximus : Prisco instituto re-
bus diuinis opera datur, cùm aliquid
commendandum est precatione, cùm
exposcendum voto, cùm exoluendum
gratulatione, cùm inquirendum vel ex-
tis, vel fortibus imperio, cùm solemn-
ritu peragendum sacramento, quo etiam
ostentorum ac fulgurum denunciatio-
nes procurantur. *Ita dicendi*) Con-
tenti erimus vno Liiuo, in cuius initio con-
tionum sæpe legimus : quod Felix fau-
lissimè sit senatui populòque Roma-
no. & alibi. Deos immortales milites ve-
stro publicos meosque ab vrbe profici-
scens adorauit, veniamque supplex po-
posci. vt taceamus Valerium, qui in pro-
logo sui operis testatur priscos orato-
res à Ioue Optimo Maximo bene oratos.
Quod nihil ritè) Expositionis ratio ve-
tissima. *Ritè*) Benè. rectè. *Auspiciantur*
) Incipientur.

rus secundo Iliados regibus (inquit)
dignitas ab Ioue tribuitur his quidem
verbis *ἦν δὲ ἐν δῖος ἔσθ.* & nono scri-
bit Agamemnonem ab Ioue regem fa-
ctum. Cæsares etiam à deo dari o-
pinatur Vegetius libro secundo, & se-

Occulta) Nobis inco-
gnita. *Coram*) Nerua ob
senectutem despectus à
militibus, Capitolium in-
gressus exclamauit. quod
felix faulissimè sit se-
natui populòque Roma-
no & mihi, M. Vlpium
Neruum Traianum adop-
to, & Cæsarem, facio.
quare Secundus non mul-
tò post inquit, non tua in
cubiculo, sed in templo,
sed ante puluinar Iouis
Opt. Max. adoptio per-
acta est. sequitur autem

rhetorum præcepta : nam scripsit de
Oratore M. Tullius, nostram oratio-
nem ornari à rebus gestis, iudiciis multa Plu-
tarchus in Publicola, & Dionysius lib.
quarto, & Liius primo. in illo fue-
runt tria facella æqualia inter se com-
munia habentia latera. medium qui-
dem Iouis, hinc inde Iunonis, & Mi-
neruæ, sub vna aquila vnàque velata
teitura, appellatur Iupiter secundum
Ciceronem pro domo sua optimus pro-
pter beneficia quæ Romanis præstitit.
Maximus autem propter vim. *Manife-
stus*) Putabat antiquitas magis præsen-
tem Iouem supplicibus in templo Capi-
tolino quàm alibi, quòd ibi tanquam
in arce cœli solemnibus sacris & cul-
tu pompabiliore excoleretur. *Quo ma-
gis*) Redditio rationis, quæ breuiter
complectitur id quod expositione & ra-
tione conficitur, veluti ipsius rei apta
propositio. *Conditorum*) At Romulum
omnes conditorum vrbs tradunt, sed
quia nihil fit sine Deo Opt. Max. cuius
nati ferunt Romulo aues addixisse,
non iniuria conditorem vrbs Iouem
appellauit. *Conservatorem*) Qui
à Domitiano, deinde à tumultuantibus
militibus imperium transtulit in Traia-
num, cuius incolumitate rempublicam

cundos à deo generi humano præesse
apud Græcos legere memini : patrem
filium Numam admonuisse, regnum
susceperet, tanquam diuinum donum
& dei ministerium.

*occulta potestate fatorum, sed ab Ioue ipso
coram, ac palàm repertus : electus est quip-
pe inter aras, & altaria : eodẽmque loci,
quem deus ille tam manifestus ac præsens,
quàm cælum, ac sidera insedit. Quo magis a-
ptum, piũmque est, te Iupiter Optime Maxime,
antea conditorẽ, nunc conseruatorẽ imperij no-
stri precari, vt mihi digna consule, digna sena-
tu, digna principe contingat oratio. vtque om-
nibus quæ dicetur à me libertas, fides, veritas*

id est, in Capitolio. *Dem*) Iupiter
Optimus Maximus Capitolinus. de ex-
structione templi Capitolini multa Plu-
tarchus in Publicola, & Dionysius lib.
quarto, & Liius primo. in illo fue-
runt tria facella æqualia inter se com-
munia habentia latera. medium qui-
dem Iouis, hinc inde Iunonis, & Mi-
neruæ, sub vna aquila vnàque velata
teitura, appellatur Iupiter secundum
Ciceronem pro domo sua optimus pro-
pter beneficia quæ Romanis præstitit.
Maximus autem propter vim. *Manife-
stus*) Putabat antiquitas magis præsen-
tem Iouem supplicibus in templo Capi-
tolino quàm alibi, quòd ibi tanquam
in arce cœli solemnibus sacris & cul-
tu pompabiliore excoleretur. *Quo ma-
gis*) Redditio rationis, quæ breuiter
complectitur id quod expositione & ra-
tione conficitur, veluti ipsius rei apta
propositio. *Conditorum*) At Romulum
omnes conditorum vrbs tradunt, sed
quia nihil fit sine Deo Opt. Max. cuius
nati ferunt Romulo aues addixisse,
non iniuria conditorem vrbs Iouem
appellauit. *Conservatorem*) Qui
à Domitiano, deinde à tumultuantibus
militibus imperium transtulit in Traia-
num, cuius incolumitate rempublicam

florentem & incolumem à dijs feruari in epistolis retulit. *Digna*) Repetitio. *Li-Conficit*) Manifesta fit. *A necessitate*) Quia inuiti non cogimur vlllo timore. *Equidem*) Comprobatio, quæ est redditione causæ, rēque totam manifestius tangit. *Idem ibid*) Simile. *Alia*) Principe. claritas orationis : quam puritas & elegantia conficit. *Ille*) Blandæ & adulatoriæ. *Exprimebat*) Extorquebat, educebat. *Eadem*) Falsas laudationes. *Eadem secreto*) Clam malis principibus maledicimus. *Præ*) Sub Domitiano, qui deus dici & credi voluit: Aureliano, Dione, Eusebio, Tranquillo tradentibus. nam postquam scripsit epistolam suis procuratoribus, cuius initium fuit : Dominus, & Deus noster sic fieri voluit: institutum posthac, vt ne scripto quidem ac sermone cuiusquam appellaretur aliter : quinimmo mulier quædam quod in conspectu imaginis illius se exuisset, supplicio est affecta. *Nusquam*) Nec publicè, nec priuatim. *Vt deo*) Addam prædictis Oratorum scribere in tantum superbiæ prolapsus Domitianum, vt Dominum ac Deum sese vocari, scribi, colique iusserit: Apolloniumque philosophum narrat Philostratus ab accusatore iustum vt omnium hominum Deum, Domitianum respiceret: illum autem oculos ad culmen domus, id est, ad Iouem sustulisse. *Vt numini*) Tanquam deo. *Non enim de tyranno*) Contentio color. complectitur in hac oratione optimi Traiani, & pessimi Domitiani vitam, vt gratior fiat. nam nec bonum virum propriè & copiosè laudari sine virtutum, nec im-

constet : tantumque à specie adulationis absit gratiarum actio mea, quantum abest à necessitate. Equidem non consuli modo, sed omnibus civibus enitendum reor, ne quid de principe nostro ita dicant, vt idem illud de alio dici potuisse videatur. Quare abeant ac recedant voces illæ, quas metus exprimebat. nihil quale antea dicamus : nihil enim quale antea patimur. nec eadem de principe, quæ prius, prædicemus, neque enim eadem secretò loquimur, quæ prius. Discernatur orationibus nostris diuersitas temporum, & ex ipso genere gratiarum agendarum intelligatur, cui quando sint hæcenus vt deo, nunc nusquam, vt numini, blandiamur. non enim de tyranno, sed de ciue, non de domino, sed de parente, loquimur. Vnum ille se ex nobis, & hoc magis excellit, atque eminet, quod vnum ex nobis putat. nec minus hominem se, quàm hominibus præfesse meminit. Intelligamus ergo bona nostra, dignosque nos illius vsu probemus. atque identidem cogitemus, si maius principibus præstamus obsequium, qui seruitute ciuium, quàm qui libertate latantur. Et populus quidem Romanus dilectum principem seruat, quantoque paulo antè concentu formosum alium, hunc fortissimè personat. quibusque ali-

probum vituperari sine vitiorum cognitione satis insigniter atque asperè posse testatur Cicero de Oratore. *Domino*) Cuius correlatiuum seruus. *Ex nobis*) Ex numero nostro. id est, hominem. *Hoc*) Propter humanitatem. oratio exacta & diligens, quæ ornatum in se continet. *Hominibus*) Quos decet humaniter tractare. *Dignos*) Bene obsequendo illi. *Identidem*) Frequenter. *Si præstet*

mus maius obsequium) Si magis subiecti sumus, eum sanè tyrannis magis famulemur. *Ei populo*) Populus inquit Romanus obseruat Traianum, & applaudit eius virtutibus. *Concentu*) Suauis vocum concordia. solebant enim principum aliqui disponere iuuenes robustissimæ vocis, qui per classes diuisi applaudent imperatori. hoc legimus fecisse Neronem. quem morem videtur poeta tetigisse: cum canit Tyrios & Troianos applausisse lope canenti. *Formosum alium*) Domitianum intelligit, cui spectacula edenti populus applaudebat. fuit autem is pulcher & decens, maximè in iuuenta, statura proceræ, vultu modesto, rubeorisque pleno, grandibus oculis, verum acie hebetior. & præter Tranquilli verba, Tacitus asserit habitu decorum, & cre-

Huius pietatem) Ista ob-
tinent narrationis locum. nam proponit de quibus dicturus est, & à persona Traiani, quem laudat, & Domitiani quem vituperat, incipit ex arte. Fabius enim libro quarto: initiū narrationis quidam vtique faciendum à persona putant, eamque si nostra sit, ornandam: si aliena, infamandam statim. & quamquam is de iudiciali genere loquatur, tamen hæc per quandam similitudinem deduci possunt ad demonstratiuum, vt pro nostra persona sit illius, quem laudamus, & pro aduersarij quem ex comparatione vituperare intendimus. Narratio, inquit Cicero, in demonstratiuo nulla erit quæ necessariò consequatur. sed si qua inciderit, cum aliquod factum eius, de quo loquimur, nobis narrandum sit, cum laude aut vituperatione, præcepto narrandi eadem quæ in iudicialibus. *Quid nos ipsi?*) Interrogatio grauis: nam hæc narratio quamquam sit lucida, tamen morata & cum dignitate ornata magnificè fluit. *Nos ipsi*) Senatores. *Vt amor, & gaudium tulit*) Prout quisque vel amore, vel gaudio incitatur. *Ciuile*) Pertinens ad ciues. *Optimi cognomen*) Iuxta finem in-

bram oris confusionem, ignotis adhuc moribus, pro modestia accipi solitam. quare de eodem Silius in Syllius ait: par forma decorque, Par honor. *Hunc fortissimum*) Traianum valuisse corporis viribus, constat vel vno Secundi testimonio. qui circa finem huius orationis multa de illius tolerantia tractat, latumque opere corpus, & crescentia laboribus membra commendans. Martialis etiam more suo, id est, adulatorio, Domitianum tanquam formosissimum libro octauo extollit. Hic stetit Arctoi formosus puluere belli Purpureum fundens Cæsar ab ore iubar : Hic lauro redimita comas, & candida vultu Roma salutauit voce manique ducem. *Personat*] Alta voce laudat.

huius pietatem, abstinentiam mansuetudinē laudat. Quid nos ipsi? diuinitatem principis nostri, an humanitatem, temperantiam, facilitatem, vt amor & gaudium tulit, celebrare vniuersi solemus? Iam quid tam ciuile, tam senatorium quàm illud additum à nobis optimi cognomen? quod peculiare huius, & proprium arrogantia priorum principum fecit. Enimvero quàm commune, quàm ex æquo, quod felices nos, felicem illum prædicamus: alternisque votis hæc faciat,

quit, iustis ne de causis Senatus Populique Romanus optimi tibi cognomen adiecit. nec magis diffinitè, distinctèque designat, qui Traianum, quàm qui optimum appellat. *Huius peculiare*) Traiani proprium. *Arrogantia*) Quia dedignabantur optimi cognomen, an potius quia illud non merebantur. et si legimus optimi cognomen à senatu P. Scipionem Naficam meruisse, & Tranquillus tradat Cæcium imperatoris cognomen optimi maximeque sumptuosi *Comune*) Et illi & nobis est *Felices*) Traiano acclamarunt senatores: ò te felicè, ò nos felices: quod cum diceret, non opes illius, sed animū admirabantur. hæc cōprehensa breuius in narratione suis locis diffusius tractabuntur. *Fel-*

licem illum) Traianum: quod non moribus, sed fortunæ datum est. *Alternisque* *Vois*) Precatus est Traianus ut ita precibus suis dii annuerent, si iudicium se-

natorum mereri perseverasset. precati sunt senatores, ut sic Traianum amarent dii quemadmodum imperator se *Hæc facias*) Qualia facit.

Hæc audiat) Qualia à nobis audit, scilicet felices nos & illum. *Quasi non dicturi*) Talem dicendi libertatem nobis concessit, ut non benediceremus de Traiano, nisi & beneficeret. *Lachrymis*) Nam præ lætitia effudit lacrymas. approbasti inquit & ipse acclamationum nostrarum fidem, lacrymarum tuarum veritate: vidimus humescentes oculos, demissumque gaudio vultum: tantumque sanguinis in ore, quantum pudoris in animo.

Sibi) Suis virtutibus. *Non principi*) Non timore & adulatione: ut solent populi principibus dicere.

Omnes) Senatores. *Pietatis calor*) In illis repentinis acclamationibus: cum multa sponte, plura instanti quodam fecerunt. hinc dicit temperamentum habuisse in acclamationibus, illic verò modum excessisse. *Meditati*) Præparata oratione. *Acclamationes*) Repentinæ laudationes: de quibus in epistolis copiosè descriuimus. *Quantum ad me*) A persona de qua agit, & sua, facit auditorem attentum. *Ad modestiam*) Ad imitationem Traiani, qui solet in omnibus vii modestia. *Submittam*) De primam, extenuem, minus dicturus quam virtutes eius meruerint.

Quid) Nisi modestum. *Quid*) nisi excellens & diuinum. *Inusitata*) Prioribus inusitata. *Difficultas*) Ne vidcar im-

hæc audiat, quasi non dicturi nisi fecerit, commprecamur. Ad quas ille voces lachrymis etiam, ac multo pudore suffunditur. Agnoscit enim sentitque, sibi, non principi dici. Igitur quod temperamentum omnes in illo subito pietatis calore seruauimus, hoc singuli quoque meditati teneamus: sciamusque nullum esse, nec sincerius, nec acceptius genus gratiarum, quam quod illas acclamationes amulemur, quæ fingendi non habent tempus. Quantum ad me pertinet, laborabo ut orationem meam ad modestiam principis, moderationemque submittam: nec minus considerabo, quid aures eius pati possint, quam quid virtutibus debeatur. Magna, & inusitata principis gloria, cui gratias acturus non tam vereor, ne me in laudibus suis parcum, quam ne nimium putet. Hæc me cura, hæc difficultas sola circumstat. Nam merenti gratias agere facile est Patres Conscripti. non enim periculum est, ne cum loquar de humanitate, exprobrari sibi superbiam credat. cum de frugalitate luxuriam, cum de clementia crudelitatem, cum de liberalitate auaritiam, cum de benignitate inuorem, cum de continentialibidinem, cum de labore inertiam, cum de fortitudine timorem. Ac ne illud quidem vereor ne gratus, ingratusve videar, prout satis aut parum dixero. Animaduerto enim etiam deos ipsos non tam accuratis adorantiū precibus, quam innocentia, & sanctitate, letari: gratiorēque existimari, qui delubris eorū purā castamque mētē, quam qui

dicē laudare. *Circumstati*) Angit, obse-

dit, transitum verbum. *Non enim periculum est*) Quod erat sub malis principibus, qui sibi conscij, cum laudarentur, suspicabantur per contraria nota sua vicia. est autem contentio color, nec minus ista narrationis locum obtinent quam superiora. *Inuorem*) Inuidiam. *Gratus*) Si satis dixero. *Ingratus*) Si parum. *Animaduerto enim*) Sententia.

Accuratis) Elaboratis, elegantibus. *Delubris*) Asconius templa singulorum Diis attributorum locorum, delubra multarum ædium sub vno tecto à diluuiio pluuiæ munitarum. alii delubra dicunt ea templa, in quibus nunc delubra corporum ablucendorum causa more Dodonæi Iouis, aut Apollinis Delphidum *Meditatum*) Excultum.

Carmen) Cantum. *Senatusconsulto*) Decreto patrum. *Sub titulo*) Sub inscriptione & velamento, ac prætextu. *Solemne*) Præcipuum. *Primates*) A priuatis hominibus. *Cohibet*) Vetat fieri sibi. *Parens*) Qui nos diligit filiorum instar, & ideo pater patriæ iure nominatus. *Intercessurus publicis*) Prohibiturus etiam publicas gratiarum actiones, si vellet infringere senatusconsultū. *Cæsar Auguste*) A primò imperatore Octauio cæteri cognomen Cæsaris Augusti sibi vendicarunt. *Moderate*) Facis. *Alibi*) In loco priuato. *Hic*) In senatu. *Iste honor*) Gratiarum actio. *Non habetur tibi*) Tu non quaris hunc honorem. *Sed ab agentibus*) Vnde illud Aristotelis: honor est honorantibus, id est, in potestate dantis, non autem accipientis. *Cedis affectibus nostris*) Permittis quod cupimus. *Nec est necesse*) Nec cogimur. *Munera*) Beneficia. *Regantur*) Administrantur. *Acquata potestas*) Qui parem potestatem haberet interis, quam dii habent, quorum nutu

meditatum carmen intulerit. Sed parendum est Senatusconsulto, quod ex utilitate publica placuit, ut consulis voce sub titulo gratiarum agendarum boni principes, quæ facerent, recognoscerent: mali quæ facere deberent. Id nunc eo magis solemnē, ac necessarium est, quod parens noster priuatas gratiarum actiones cohibet, & comprimit, intercessurus etiam publicis, si permetteret sibi vetare, quod senatus iuberet. Vtrunque Cæsar Auguste moderate, & quod alibi tibi gratias agi non sinis, & quod hic sinis. non enim à te ipso tibi honor iste, sed ab agentibus habetur. cedis affectibus nostris, nec nobis munera tua predicare, sed audire tibi necesse est. Sæpe ego mecum P. C. tacitus agitavi, qualem quantumque esse oporteret, cuius ditone nutuque maria, terra, pax, bella regantur: tum interea fingenti, formantique mihi principem, quæ equata dijs immortalibus potestas deceret, nunquam voto saltem concipere succurrit similem huic, quem videmus. Emicuit aliquis in bello, sed absoleuit in pace: alium

ci: in quorum delubris lebetes tripodisque visuntur. sunt etiam qui delubra ligna delibrata, id est, decoriata pro simulacris deorum, more veterum posita existimant, sed malè. Varro, Macrobio referente, ait, delubrum alios existimare, in quo præter ædem sit area assumpta deum causa. alios in quo loco Dei simulachrum dedicatum sit, sicut locum, in quo figerent candelam, candelabrum appellatum: ita in quo deum ponerent, delubrum. Seruius præterea quas rationes Asconius idem & ipse retulit, sed in hoc dissentit à Festo, simul concedente, quòd delubrum fustem delibratum, hoc est decorticatum, (quem pro deo venerabantur) prodit.

meditatum carmen intulerit. Sed parendum est Senatusconsulto, quod ex utilitate publica placuit, ut consulis voce sub titulo gratiarum agendarum boni principes, quæ facerent, recognoscerent: mali quæ facere deberent. Id nunc eo magis solemnē, ac necessarium est, quod parens noster priuatas gratiarum actiones cohibet, & comprimit, intercessurus etiam publicis, si permetteret sibi vetare, quod senatus iuberet. Vtrunque Cæsar Auguste moderate, & quod alibi tibi gratias agi non sinis, & quod hic sinis. non enim à te ipso tibi honor iste, sed ab agentibus habetur. cedis affectibus nostris, nec nobis munera tua predicare, sed audire tibi necesse est. Sæpe ego mecum P. C. tacitus agitavi, qualem quantumque esse oporteret, cuius ditone nutuque maria, terra, pax, bella regantur: tum interea fingenti, formantique mihi principem, quæ equata dijs immortalibus potestas deceret, nunquam voto saltem concipere succurrit similem huic, quem videmus. Emicuit aliquis in bello, sed absoleuit in pace: alium

testas) Qui parem potestatem haberet interis, quam dii habent, quorum nutu

omnia reguntur. *Vorso*) Paradoxon. *Similem*) Talem & tantum. sanè Traianus fuit admirabilis: cuius virtutes diuus Gregorius scriptis recognoscens precibus à Deo illi cælestem vitam impetrasse traditur. *Eniuit aliquis in bello*) Facit diuisionem exponendo quæ dicturus sit: nam Marcus Tullius in rhetoricis genus demonstratiuum tractans, diuisione, inquit, hæc vtemur. exponemus quas res laudaturi sumus. in ea, si Hermogeni credimus, summa consistit elegancia. non solum verbis, sed etiam sententiis. quando scilicet præparamus auditorem, & in ordinem dicenda redigimus. legimus etiam emicuit. *In bello*) Vt Annibal, Marius: testatur Aufonius Traianum bello pacèque claruisse. Aggre-

Toga) Pax, qua Marcus Tullius habilior & clarior. *Honestarunt*) Ex-tulerunt. *Ille*) Alius qualis Marius, Sylla, Caligula & Domitianus. *Alius*) Qualis Claudius primus Cæsarum, fidem militis etiam præmio pigneratus: & quodam cum ferro circa sacrificantem se deprehensio senatû per præcones properè conuocauit, lacrymisque ac vociferatione miseratus est conditionem suam, cui nihil tunc vsquam esset, ac diu publico abstinuit. Sic Othio ad promerendum militum fauorem humili concione eos adhortatus est. item Nero & Domitianus largitionibus plerunque sibi amorem conciliarunt. *Domu*) In re priuata. *Confinio*) Contagio, commixtione. *Concordia*) Coniunctio. *Concentus*) Conuenientia, collaudatio. *Seueritatis*) Marcus Tullius de Bruto. Quid enim tam distans, quam à seueritate comitatus? quis tamen vnquam te aut sanctior est habitus, aut dulcior? *Firmitas*) Fortitudo corporis. *Iam honor capitis*. Canicies, quæ quidem in homine graui venerabilis est. Refert Dion, dum Traianus Agarenos oppugnat, cognitum ab hostibus maiestate

ditur regimen viridi Traianus in æuo Belli laude prior, cætera pacis habens. & Epitomata vitæ Traiani: non vt bellicosus alia pacis neglexit, aut minus intellexit, sed sæpius pro tribunali iustissimè iudicauit. tali dicendi modo quo Secundus, vtitur & Claudianus pro Stilicone. Corpus destituit, bellis insignior ille. Sed pacem foedat vicis. hic publica felix, Sed priuata domus. partium singula quenquam Nobilitant, hunc forma decens, hunc robur in armis: Hunc rigor, hunc pietas, illum solertia iuris, Hunc soboles castique tori. sparguntur in omnes, In temixta fluunt, & quæ diuisa beatos Perficiunt, collecta tenes. sic Perpetius libro tertio. Hic satus ad pacem, hic castrensibus vtilis annis.

toga, sed non & arma, honestarunt: reuerentiam ille terrore, alius amorem humilitate captauit: ille quesitam domi gloriam in publico, hic in publico partem domi perdidit. postremò adhuc nemo extitit, cuius virtutes nullo vitiorum confinio laderentur. At principi nostro quanta concordia, quantumque concentus omnium laudum, omnisque gloriae contigit? ut nihil seueritati eius hilaritate, nihil grauitati simplicitate, nihil maiestati humanitate detrahatur. iam firmitas, iam proceritas corporis, iam honor capitis, & dignitas oris, ad hoc ætatis inflexa maturitas. nec sine quodam munere deum festinatissimè senectutis

canicie, & grauitate oris, quamuis imperatoria insignia deposuisset, itaque sagittis petatum, & vnum ex equitibus iuxta interfectum. *Dignitas oris*. Maiestas, pulchritudo digna imperio. Claudianus de Stilicone. Iam tum conspicuus, iam tum venerabilis ibas: Spondebatque ducem celsi nitor igneus oris Membrorumque modus. Laudat à bonis corporis à natura attribuitis, ea sunt, vt velocitas, vires, ætas, dignitas, valetudo. *Ad hoc*) Præterea. *Ætatis inflexa maturitas*) Florida virilitas. tradunt auctores, Traianum imperatorem

ratores electum in ætatis robore, vixite qui quadragesimum annum agens, imperare cœperit. vt alios omittam vnico Suidæ testimonio contenti erimus. Traianus princeps iustus & corporis robore præstans, quadragesimo ætatis anno sumpsit imperium. & quodammodo omnia pariter, quæ priuati solent, voluit elaborare. Dionis abbreviator quadragesimo vnum addidit. Traianus, inquit, non mediocriter enituit in iusticia, & fortitudine, morumque simplicitate, ac robore corporis. nam vnum & quadragesimum annum agens, imperator creatus, etiam

Insignibus) Canicie. *Ma-*

iestatem) Reuerentiam: quæ maioribus habetur.

Cæsaries) Coma à cædendo dicta *Longè latèque*) Ma-

nifestissime. Hunc locum imitatus est Paetus in panegyrico Theodosii. tua,

inquit; hæc forma venerabilis quam longè latè-

que conspicuum commēdat imperium. *Ostentant*)

Indicant. *Non bella ciuilia*)

Respicit Augustum, quem Romana reipublica iam

bellis ciuilibus fessa, libenter imperatorem accepit.

etiam ad Vespasianum referri potest. *Adaptatio*) E-

lectio, assumpto in filium per Neruam. *Exorata*. Pro-

pitia, precibus nostris fauentia. Orosius. Nerua

Traianum in regnum adoptauit, per quem reuera affecta reipublica diuina prouisio consuluit. *An*

fas) Interrogatio grauis. *Quem diu*) Quem

Traianum dii crearunt nobis. *Iudicium*)

Dion in Domitiano. Traiano Vlpio & Acilio Glabrione cost. signa apparuisse

ferunt, quibus Glabrioni mors, Traiano imperium portenderetur. Secundus in

peroratione orationis Iouem appellans dicit. tu clara iudicii tui signa misisti, cū

proficientem ad exercitum tuo nomine, tuo honore decorasti. *Ad exercitum*)

Germanicum: dum cum imperio illuc à Domitiano mittereris. *Largus cruor*) He-

animo vigeat. vt neque iuuentute magis aueret, neque senectute retardaretur. Nam Onexander libro de imperatore eligendo præcipit nec iuuenem nimis, nec senem esse oportere imperatorem. quod alter credulus nimis & audax, imbecillus alter & timidus. Alii etiam Græcorum quadragesimo duos addiderunt. cui sententiæ videtur Eusebius concedere, si diligenter annos computaueris. Vnde miror Flauium Vopiscum referre, Tacitum imperatorem dicere solitum, Traianum senem ad imperium venisse.

insignibus ad augendum maiestatem ornata cæsaries: nonne longè latèque principem ostentant? Talem esse oportuit, quem non bella ciuilia, nec armis oppressa R. P. sed pax, & adoptatio, & tandem exorata terris numina dedissent. An fas erat nihil differre inter imperatorem, quem homines, & quem dii fecissent? quorum quidem in te Cæsaris iudicium, & fauor tunc statim, cū ad exercitum proficisceris, & quidem in visitato enituit. nam ceteros principes, aut largus cruor hostiarum, aut sinister volatus auium consulentibus nunciauit. tibi ascendenti de more capitoliū, quanquam non id agentium ciuium clamor, vt iam principi occurrit. siquidem omnium turba, que limen infederat, ad ingressum tuum foribus reclusis, iam quidem vt tunc arbitrabatur, deum: ceterum, vt docuit euentus,

catombe. innumeræ victimæ. Traquillus memorat tribus mensibus ac ne totis quidem supra centum sexaginta millia victimarum cæsa pro Caio Cæsare. *Sinister*) Felix. laeuum cū de humanis rebus est, contrarium est: cū de cælestibus, prosperum. nā quod nobis sinistrum, diis dextrum est. vnde pluribus quærit Plutarchus, quid est quod auspiciorum quod sinistrum dicitur, prosperum ac secundum putatur? *De more*) Qui cum imperio in prouinciam proficiscebatur, in Capitolio vo-

ta nuncupabat, litabátque: Traianum igitur, vt hoc faceret Capitolinum templum ingredientem, Romanorum turba consalutauit optimum, maximum, quamquam tunc non id intenderet. putabat enim consalutasse, Iouem optimum maximum, sed euentus docuit, consalutasse Traianum, cui deinde cognomen optimi est inditum, & est maximum omnium factus. Secundum artem hunc locum tractat, dum explicat quibus indiciis diuinituram felicitatem promiserint. hoc Fabius libro tertio præcipit. *Non id agentium*) Non intendunt te salutare. *Li-men ingressum*) Iouis Capitolini. *Insederat*) Circumferebat. *Foribus*) Templi. *Consalutauit Deum*) Iouem optimum maximum. *Vt tunc arbitrabatur*) Sic tunc omnes existimabant Iouem salutatum. *Euentus*) Cùm tibi inditum optimi co-

Te consalutauit imperatorem) Non multo post eandem rem tractans, inquit, quàm peculiare gaudium eorum, qui te primi in Capitolio consalutauerunt imperatorem. *A circumstantibus*) Circumstantibus, quàm vt te futurum principem crederent. *Omen*) Si Varroni fidem præstatimus, ab ore dictum quasi osmen, quod in ore primum elatum est. cum secutus Donatus paria retulit, & ad rem diuinam referri credit. Marcellus dixit omen votum esse mentis, & vocis. in sacrificiis dicitur bona habere omina, id est, vt circumstantes, & bona mente velint, & recta oribus proferant. *Intelligere*) Hoc omen. *Recusabas*) Traductio, eiusdem verbi crebra repetitio. enumerat Hieron Tyrannus apud Xenophontem, quot & quantis voluptatibus priuatus fuerit factus princeps, quibus priuatus fruebatur: vnde non mirum si Traianus tanquam bonus imperium spernebat, nec nisi necessario susceperit. *Imperaturo*) Tibi. *Bene*) Honestum futurum. *Periculo patriæ*) Mentem sustineres. præparat se, vt ad alia transeat, dicturus primo quomodo milites insurrexerent contra Neruam, & ab eo Traianus sit ado-

gnomentum, & factus es maximus. trahit argumentum ab his, quæ secuta sunt rem. Dion verò tradit futuri principatus hoc omen extitisse Traiano. nam vidisse per somnum virum seniore in paludamento & purpurea veste: amplius hoc corona honestatum: quemadmodum fortè senatum pingunt: annulo quodam sigillum ei ad sinistram, deinde ad dextram transposuisse. Tranquillus futuri seculi felicitatem à cornice nunciatam adhuc viuo Domitiano, quæ in Capitolio Græcè elocuta est *ἔσται πρὸς τα κρηναίς*, erunt omnia bene. & Domitianum somniasse, gibbam sibi ponè ceruicem auream enatam: pro certoque habuisse, beatiorum post se lætiorumque portendi reipublicæ statum. sicut sanè breui euenit abstinentia & moderatione insequentium principum.

te consalutauit imperatorem, nec aliter à cunctis omen acceptum est. nã ipse intelligere nolbas: recusabas enim imperare, recusabas quod bene erat imperaturo. igitur cogēdus fuisti, cogi porrò nō poteras, nisi periculo patriæ, & mutatione reipublicæ. obstinatum enim tibi non suscipere imperium, nisi seruandum fuisset. Quare ego illum ipsum furorem, motumque

ptatus. *Mutatione reipublicæ*) Dum prætoriani milites imperium detestant, & Domitiani interfectores ad pœnam pertinacissimi expostulant: nam Tranquillus inquit, occisum miles grauissimè tulit: statimque eum diuini appellare conatus, paratus & vlcersi, nisi duces defuissent. quod quidem paulò post fecit, expostulatis ad pœnam pertinacissimè cæcis autoribus. verùm Dion latius hunc locum complexus, memorat Neruam Crasso Calphurnio, Crassorum illorum nepoti, insidianti sibi cum aliis, in quodam spectaculo assistisse, & ignorantibus detectam coniurationem, enses porrexisse. verbo quidem, vt inspicerent acuti essent, quod fieri solebat: re autem significans, se nihil curare, si quamprimum interficeretur. at Aelianus Casperius præfectus prætório sub Domitia-

no, nec vllò à Nerua successore accepto, contra imperatorem milites cum seditione stimulauit, expostulans interfectores Domitiani ad supplicium. aduersus quos Nerua tantum restitit, vt & vestem exueret, & se iugulandum præberet. nihil tamen profecit, nam trucidati sunt quos Aelianus destinauerat. quare Nerua sentiens se ob senectutem despectui apud milites esse, Capitolium conscendit, sequente magna Romanorum turba. & in conspectu Iouis: Bona, inquit,

Castrensem) Prætorianorum militum. *Extitisse*) Tanquam necessarium. *Magna vi*) Coniuratione prætorianorum. *Modestia tua*) Quæ recusabat imperare. *Turbines temperiem cæli commendant*) Aduersa faciunt, vt magis prospera intelligamus. turbines sunt in fluminibus marique, & in aère circa terram. de quibus Seneca libro quinto, & septimo, naturalium quæstionum, & nos alibi. *Tumultum*) Timorem multum. Fabius libro octauo, Quid enim est aliud tumultus, nisi perturbatio tanta, vt maior timor oriatur? vnde ei etiam nomen ductum est, *Tumultum*) Prætorianorum insolentiam. *Aduersa ex secundis nascuntur*) Nam si bonum est, vt monet Seneca, rerum scientia, non possumus aduersa intelligere, nisi secundorum cognitione. nec secunda nisi aduersorum. *Semina*) Principia, causas boni & mali. *Diuersa*) Vt quod nobis bonum videtur, malorum causa sit. *Seculo*) Aetati nostræ. *Impressum*) Influxum. *Imperator*) Nerua. *Parens generis humani*) Nam præter beneficia pauperibus & senatoribus collata ab eo, iureiurando in senatu affirmavit, se neminem senatorum interfectorum: præstitit, quamquam insidias à quibusdam

fortuna senatus populique Romani & mei, Marcum Vlpium Traianum Neruam adopto. deinde in senatu Casparem declarauit, & manu propria ad eum scripsit, tunc Germanicis copiis præfectum. *Τὴν δὲ Δαναὶ ἐπέβλεπον σὺν τῷ βίβλατον*, id est, Luant Danaï meas lacrymas tuis sagittis. Sic igitur imperium adeptus Traianus, ad se euocauit Aelianum cum cæteris seditionis sociis, tanquam eorum opera indigens, & de omnibus meritum supplicium sumpsit.

castrensem reor extitisse. quia magna vi, magnoque terrore modestia tua vincenda erat. At sicut maris cælique temperiem turbines tempestatésque commendant, ita ad augendam pacis tue gratiam illum tumultum præcessisse crediderim. Habet has vices conditio mortalium, vt aduersa ex secundis, ex aduersis secunda nascantur. Occultat utrorumque semina deus, & plerumque bonorum malorumque cause sub diuersa specie latent. magnum quidem illud seculo dedecus, magnum reipublicæ vulnus impressum est. imperator & parens generis humani obsessus, captus, inclusus. ablata mitissimo seni seruandorum hominum potestas, ereptumque principi illud in principatu beatissimum, quod nihil cogitur. Si tamen hac sola erat ratio, quæ te publica salutis gubernaculis admo-ueret, propè est vt exclamem, tanti fuisse. Corrupta est disciplina castrorum, vt tu corrector emendatorque contingeres. inductum

petitus. *Obsessus*) A prætorianis. *Obsessus, captus, inclusus*) Articulus grauis. *Seni*) Neruæ, qui vno anno & mensibus quatuor, diebus ix. imperauit. vixit autem lxx. annis, mensibus x. diebus totidem. Eutropius in hoc dissentit à Dione, quod non diebus nouem, sed vno minus imperasse, & lxx. ac altero ætatis anno, vixisse tradit, cui sententiæ accedit in Chronicis Eusebius.

Parentis h. g.) Videtur Aufonius à Secundo sumpſiſſe argumentū illius diſtichi. Proximus extincto moderatur ſceptra tyrāno Nerua ſenex. princeps nomine, mente parens. Paulus Oroſius. Nerua admodū ſenex à Petronio præfecto prætorii, & Parthenio ſpadone Domitiani, imperator creatus, cremenſo anno imperij ſui diem obiit. *Seruandorum hominum)* Interfectorum Domitiani. Sextus Aurelius autor, milites expoſtulāſſe Domitiani interfectores ad cædem, & Petronium vno iſtu, Parthenium verò amputatis prius genitalibus, & in os coniectis iugulaſſe. quod non conuenit cū Oroſii verbis. quo enim modo fieri potuit, vt ſpadoni genitalia amputarentur? niſi genitalia accipiamus pro membro genitali. Eſt autē oratio pathetica commouēs ſummā miſerationē. *Quod nihil cogitur)* Nam princeps nullius imperio ſubiacet. *Ratio)* Via. *Gubernaculū)* Regimini. *Tanti fuiſſe)* Deuiſſe militem inſurgere in ſuum imperatorem,

Peſimum exemplum) Vt milites violaret imperatorem. *Optimum)* Vt à Traiano cogerentur in ordinē. *Princeps)* Nerua. *Princeps)* Traianum. *Ante)* Priuſquam incideret tale diſcrimen. *Liqueret)* Conſtaret. *Accepiſſe)* Dū crearis imperator. *Quam dediſſe)* Dum militum furorem tua adoptione comprimis. *In ſinum)* In portū, & præſidium, ac tutelam. *Imperatorem)* Neruam. *traductio color.* *Imperatoris.)* Eiuſdem adoptantis Traianū in Capitolio. *Imploratus)* Cum ploratu petitus, & inuocatus. Paulus teſtatur Gratianum eadē prouiſione, qua quondam legerat Nerua, Hiſpanum virum Traianum, per quē reſp. reparata eſt, accitum Theodoſium ab Hiſpania ſuauentibus cunctis ſucceſſorem ſibi declarāſſe. *Adoptione)* Arrogatione. de qua in præcedentibus ſatis ſupérque. *Accitus)* Quia in prouincia erat. *Duces magni)*

peſimum exemplum vt optimum opponeretur. Poſtremò coactus princeps, quos nolebat occidere, vt daret principem, qui cogi non poſſet. Olim tu quidem adoptari merebare, ſed neſciſſemus, quantum tibi deberet imperium, ſi antè adoptatus eſſes. Expectatū eſt tēpus in quo liqueret, non tam accepſſe te beneficium, quam dediſſe. Conſugit in ſinum tuum concuſſa reſpublica: ruēſque imperium ſuper imperatorem, imperatoris tibi voce delatum eſt: imploratus adoptione, & accitus eſ. Vt olim duces magni à peregrinis externiſque bellis ad opem patriæ ferendam reuocari ſolebant, ita filius, ac parens vno eodēque momento rem maximam inuicem præſtititſti: Ille tibi imperium dedit, tu illi reddidiſti. Solus ergo adhuc qui pro munere tanto paria accipiendō

Qualis Annibal, qui ab Italia reuocatus eſt, ad opem ferendam Carthaginiam propè deuictæ. *Ille)* Nerua. *Reddidit)* Ablatum prætorianorum vi-

Feciſti p.) Reddiditſti par beneficium: nam paria facere dicitur is qui æqua rependit: lib. epiſt. vii. idem: non feci tamen paria. i. non ſatiſfeci beneficii acceptis. *Communitio)* Mox dicit, ſimul filius, Cæſar mox, imperator & conſors tribunicie poteſtatis, & omnia priter, & ſtatim factus eſ. *Sollicitior)* Intērior, inquitior. *Ille)* Nerua. *Securior)* Te adoptato tanquā propugnatore aſſumpto. *nonum)* Prater ſpem & opinionem. *Propria)* Tua. *Aliena)* Neruæ. *Quod eſt amp. imp.)* Circuitio color. cū rem ſimplicem elocatione circumſcribimus. *Quodr.)* Vitam priuatam, quæ quidem modò ſit honeſta, melior eſt conditione principum. *Bono)* Nerua. *Priuatū eſſe deſ.)* Factus eſ princeps. priuatum dixit reſpectu principis, eſſi cum imperio erat.

in eundem ſenſum Tacitus xvii. de Galba loquens: maior, inquit, priuato viſus, dum priuatus fuit, cū & ſæpe proconſul & cum imperio extitiſſet, antequam Cæſar fieret. aliàs priuatus dicitur ſine magiſtratu quaſi ſolus, quòd in nullum imperium habeat. priuum enim dicebat antiquitas ſolum & ſingulum. *Stationiſtius)* Status & conditionis imperij. *Alium)* Neruam. *Cognitio)* Autore Dione Traianus Cæſar & mox imperator à Nerua creatus, quamuis cognatos ſi ſuos haberet: ſed vir prudentiſſimus communi omnium ſaluti, cognationem poſtpoſuit: neque Traianigenus Hiſpanum adoptioni obſiuit. eſſi nullus antea Romanorum imperator extitiſſet alienigena: putauit enim intuendam virtutem in imperatore eligendo, non patriam. *Neceſſitudo)* Vinculum. *Vterque optimus)* Claudianus in laudibus Honorij. Hic illi manſere viri quos mutua virtus Legit, & in nomen Romanis rebus adoptas. Iudicio

feciſti, immò vltro dantem obligatiſti: communicato enim imperio, ſollicitior tu, ille ſecurior factus eſt. O nouum, atque inauditum ad principatum iter: non te propria cupiditas, proprius metus ſed aliena vilitas, alienus timor, principem fecit. Videaris licet quod eſt ampliſſimum conſecutus inter homines: felicitus tamen erat illud, quod reliquiſti: ſub bono principe priuatus eſſe deſiſti, aſſumptus eſ in laborum curarumque conſortium: nec te lata & proſpera ſtationis iſtius, ſed aſpera & dura ad capeſſendam eam compulerunt. Suſcepſiſti imperium poſtquam alium ſuſcepti pœnitebat. Nulla adoptati cum eo, qui adoptabat, cognatio, nulla neceſſitudo, niſi quòd vterque optimus erat, digniſque alter eligi, alter eligere. Itaque adoptatus eſ, nō vt prius alius, atque alius, in gratiam vxoris. aſciuit enim te filium non vitricus, ſed princeps: eodēque animo diuus Nerua pater tuus factus eſt, quo

pulchram ſeriem, nō ſanguine duxit. Hic proles atauum deducens Aelia Neruam. *Alius atque alius)* Tiberius & Nero, quorum ille inſtante Liuia matre, ab Auguſto adoptatus eſt. ſcribit Tranquillus Tiberium primo vix impetraſſe per Liuiam, vt nomine legati in Rhodo eſſet. vbi cū ſummo diſcrimine verſaretur impenſiſſimis matris precibus difficulter obtinuiſſe, vt in urbem rediret. denique ab vxore expugnatum Auguſtum, adoptionem non abnuſſe. Nero in gratiā Agrippinæ matris adoptatur à Claudio. verū ſub exitu ſuo ſigna non obſcura penitentis de adoptione Neronis dedit. Tacitus tradit. C. Antifio. M. Sullio coſſ. adoptionem in Domitium Neronem autoritate Pallantis feſtinatam, qui obſtriſtus Agrippinæ vt conciliator nuptiarū, & mox ſtupri eius illigatus, ſtimulabat Claudio, coſuleret rei publicæ, Britannici pueritiæ robore circumdaret. *Vitricus)* Qualis Auguſtus Tiberio, Claudius Neroni.

Erat) Pater omnium. *Aliter*) Quam eligendo cum ab omnibus. Aufonius de Nerua. Nulla viro soboles, imitatur adoptio prolem. Quam legisse iuuat, quam genuisse velit. *Transmissurus*) Traditurus, relicurus. *E sinu*) Ex filiis vxoris, ex priuato, non publico, non ex iudicio. nam cum Tiberius Nero solus è priuignis esset, illuc cuncta vergere. filius collega imperij consors tribunitiæ potestatis adsumitur, omnesque per exercitus ostentatur, non obscuris, vt antea, matris artibus: sed palam hortatu. nam Liuia senem Augustum adeo deuinxerat, vti nepotem vnicum Agrippam Posthumum in insulam Planasiam proiiceret. nec satis fuit Tacito hæc scripsisse, nisi etiam libro quarto memoraret Tiberium dominationem ipsam donum matris accepisse. neque Augustum dubitasse Germanicum sororis nepotem & cunctis laudatum rei Romanæ imponere. sed precibus vxoris euisum Tiberio Germanicum sibi Tiberium adsciuisse. *Hæredem*) Tacitus decimo septimo, Augustus sororis filium Marcellum, dein generum Agrippam, mox nepotes suos, postremò Tiberium Neronem priuignum in proximo sibi fastigio collocavit. sed is in domo successorem quaesivit. *Summe potestatis*) Imperii. *Dijs simillimum*) Diuinum. Onexander libro de imperatore eligendo. deligere oportet imperatorem non generis & maiorum, nec fortunarum & opum habita ratione, sed qui temperans sit, continens, sobrius, frugi, ac tenuis victus, laborum patiens, acer ingenio, non auarus, non iuuenis, non senex, temperatus, ne voluptate abductus curam maximarum rerum abiiciat, quæ singula quodam prouidentia dono Traiano fuisse legimus. *Elegi*)

erat omnium. Nec decet aliter filium adsumi, si adsumatur à principe. An senatus populique Romani exercitus, prouincias, socios, transmissurus vni, successorem è sinu vxoris accipias? Summaque potestatis hæredem, tantum intra domum tuam quaeras? non per totam ciuitatem circumserras oculos? & hunc tibi proximum, hunc coniunctissimum existimes, quem optimum, quem dijs simillimum inueneris? imperaturus omnibus, eligi debet ex omnibus. non enim seruulis tuis dominum, vt possis esse contentus quasi necessario hærede, sed principem civibus daturus imperator. Superbum istud, & regium, nisi adoptes eum, quem constet imperaturum fuisse etiam si non adoptasses. Fecit hoc Nerua, nihil interesse arbitratus, genueris, an elegeris, si perinde sine iudicio adoptentur liberi, ac nascantur. nisi tamen quod æquiore animo ferunt homines, quem princeps

Tacitus: Finita Iuliorum Claudiorumque domo optimum quenque adoptio inueniet. nam generari & nasci à principibus fortuitum, adoptandi iudicij integrum. *Domini non es daturus*) Dominum tuis seruis, quando successorem imperij adoptas. *Quasi necessari hærede*) Perinde ac si necesse sit relinquere proximiores hæredes. *Ilud*) Est Regiam Tumidum, imperiosum, contumax. *Imperaturum*) Tanquam si diceret, nisi adoptatus fuisset à Nerua, omnino Traianus imperasset. *Hoc*) Adoptauit quem sciebat futurum principem. *Genueris*) Dion in Adriano. genuerim an elegerim multum interest: qui genitus filius, is erit quem fata voluerint. adoptatum autem vnusquisque sibi pro voluntate assumit. quare plerumque per naturam fluiti atque mutilati filij dantur: qui verò leguntur, integro corpore, & sana mente. *Elegis*) Adoptaueris. Papinius in syluis. natos genuisse necesse est: At legisse iuuat. *Ac nascantur*) Nam sepe nascuntur si-

lij perditissimi à parentibus optimis. nos, siue malos suscipias. *Ferunt*) Patiuntur enim hoc in manu fortuna, siue boni tur dominum.

Parum feliciter) Malum. *Custum*) Conditionem. *Iudicio*) Vera lectio iudicium, vt sit sensus, non solum credidit iudicio hominum, qui optimè de Traiano sentiebant, sed etiam deorum iudicium in consilium habuit. est autem in cõsilio habere aliquem, ipsum consulere. *In templo Iouis Capitolini*) Antitheta manifesta. *Genitem*) Connubialem, volutuarium. *Puluinar*) Lectum, qui sterni diis solebat in templis. *Tandem*) Post longum Domitiani seruitium. *Fundabatur*) Inchoabatur, firmabatur. *Gloriam illam*) Quod fuerint autores nostræ libertatis. *Horum*) Deorum. *Opus*) Adoptio fuit. *Illud imperium*) Quod imperarunt Nerue Traianum arrogari. *Vterque parum*) Diis *Vterque*) Nerua & tu *Tam qui adoptaret*) Sic ordinanda verba. *Ablata*) Traianus deuicit Pannonios de quibus lauream meruit, quam Ioui Capitolino Nerua obtulit adoptionis tempore. *Laurea*) Lauri corona quæ proprie triumphis dicitur: ea enim triumphantes coronabantur. ipsa quidem pacifera, vt quam præcendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium: Romanis præcipue lætitiæ, victoriaeque nuncia. fauces imperatorum decorat, ex iis ingremio Iouis optimi, maximi deponitur, quoties lætitiæ victoriæ nouam attulit. hæc scribit Plinius libro decimo quinto. Vacatus in Panegyrico Theodosij. depositis in gremio Capitolini Iouis laureis triumphales viri rusticabantur. *Inuisti*) Traiani. *Exortum*) Initium. *Victoriæ insigne*) Laureæ. *Angustior*) Venerabilior, sanctior. *Deorumque*)

parum feliciter genuit, quam quem malè elegit. Sedulo ergo vitauit hunc casum, nec iudicium hominum, sed deorum etiam in consilium assumpsit. Itaque non tua in cubiculo, sed in templo, nec ante genitalem torum, sed ante puluinar Iouis optimi, maximi, adoptio peracta est: qua tandem non seruitus nostra, sed libertas, & salus, & securitas fundabatur. Sibi enim dy gloriam illam vendicauerunt, horum opus, horum illud imperium. Nerua tamen minister fuit. Vterque, qui adoptaret tam parum, quam tu qui adoptaberis. allata erat ex Pannonia laurea, id agentibus dijs, vt inuicti imperatoris exortum victoriæ insigne decoraret. hanc imperator Nerua in gremio Iouis collocarat, cum repente solito maior & angustior aduocata hominum concione deorumque te filium sibi, hoc est, vnicum auxilium fessis rebus assumpsit. Inde quasi deposito imperio, qua securitate, qua gloria latus, nam quantum refert, deponas an partiariis imperium: nisi quod difficilius hoc est. non secus ac presentitibi innixus, tuis humeris se patriamque sustentans. tua iuuenta, tuo robore inualuit.

Quia presentibus dijs & popul. Roman. magna voce Traianum in Capitolio arrogauit. *Hoc est*) Interpretatio color. *Fessis rebus*) Ruenti imperio. *Quasi depositio*) Assumpto in socium Traiano totam curam reipublicæ administrandæ ei reliquit. *Quantulum*) Minimum. *Refert*) Distat. *Difficilius bec*) Partiri: cum regnum non capiat duos. *Presenti*) In vrbe, & opem ferenti nam tunc aberat Traianus secundum Eusebium & Eutropium, imperator apud Agrippinam in Gallis factus. *Tua iuuenta*) Tua atate robusta. Martialis in commendationem eius, inquit, & fortem iuuenemque martiumque in tanto duce militem videret. *Iuuenta*] Secutus est opi-

nionem illorum qui ætatem hominis in tria tantum distinguunt, in pueritiam, iuuentam, senectam, & primam ac vltimam inutilem, mediam robustam, nisi interuc-

Tumultus) Militaris. 1-
(*And*) Hæc quies. *Adoptati*) Non destitit militaris turba, quod filium adoptasset Nerua, sed quia sciebant qualem virum adoptasset. *Temerè*) Imprudenter, frustra. *Alum*) Quam Traianum. *Obliv*) Correctio. cum milites audissent Neruam velle sibi filium adoptare, magis exarsere in ipsum, sed cum cognouissent esse Traianum, tunc omnes quieuerunt. *Per adoptionem*) Non intellecto nomine adoptati. sunt tamen qui referant ad Pisonem, quem Galba adoptauit, & ideo multos læsit, crebraque defectiones fieri cœpit. sed dum inquit nuper: fecit vt libentius accedam superiori sententiæ. iam pridem enim Piso inter-

ierat. *An dubium*) Manifestum. hoc agit interrogatio vt neget. *Dare*) Alteri. *Reuerentiam*) Obedientiam, autoritatem. erat enim despectui propter senium. *Simul filius, simul Caesar*) Artificiose dici putat Hermodenes cum prima primo loco ac deinceps locantur: quod videtur obseruasse Secundus. sed hæc norma non semper seruanda, præsertim in iudiciali genere. nam interdum oratio perderet vim & acrimoniam suam. vnde laude dignus est noster orator, qui pro commodo suo, modò ordinem rei sequitur, interdum præterit & commutat. *Simul Caesar*) Diximus ex autoritate Dionis, statim post adoptionem pronunciatum in senatu Cæsarem. *Mox*) Cum ab exercitu rediisset. *Imperator*) Memorat Dion Augusto Cæsari decretum nomen imperatoris, non tanquã maximæ alicuius pugnae victori, neque summa dignitate prædito, sed veluti omnium rerum domino. à quo cæteri imperatores nomen tra-

niant fortuita corporis vitia. mediam ætatem Columella circumscribit à trigésimo vsque ad quinquagesimum annum.

statim consecit omnis tumultus. non adoptionis opus istud fuit, sed adoptati. atque adeo temerè fecerat Nerua si adoptasset alium. oblitus sumus, vt nuper post adoptionem non desererit seditio, sed cæperit? irritamentum istud irarum, & fax tumultus fuisset, nisi incidisset in te. An dubium est, vt dare non posset imperium imperator, qui reuerentiam amiserat? Autoritate eius effectum est cui dabatur. Simul filius, simul Caesar, mox imperator & consors tribunitiæ potestatis, & omnia pariter & statim factus es, quæ proximè parens verus tantum in alteru filium contulit. Magnum hoc tue moderationis indicium. quod non solù successor imperij, sed particeps etiam sociusq; placuisti. nã successor etiã si nolis habendus es, non es habendus socius, nisi velis. Credent ne poste-

xere, & ab illo imperatores Romanos connumerandos. alium enim esse imperatoris nomen olim victoribus concessum, aliud per quod omnium rerum arbitriũ significaretur. namque posse novos milites recensere & conscribere, pecunias contrahere, bellum indicere, pacem conficere, senatores morte punire: ex censura verò vitas & mores omnium introspicere, ac malè meritos notare, senatum legere, & quos voluerit reicere: ex pontificatu omnium sacrorum facultatem habere, ex tribunatu pleb. inter alia esse sacrosanctum, neque verbis, neque rebus, ab aliquo posse lædi, eumq; qui id fecisset sceleratum fore, indictaq; causa damnatum. demum is imperator nullis legibus subiacet, quod nemini antea vnquam fuerat concessum. Cæsaris & Augusti appellatio diuersum à rege significat: nam illius generis successionem, huius verò dignitatis splendorem monstrat. *Consors*) Collega, particeps, sic prius fuerant Vespasianus &

Titus

Titus, sic postea nonnulli. *Tribunitia potestatis*) Consecuerant imperatores vindicare sibi tribunitiam potestatem, quod esset sacrosancta & inuolabilis, ac maxima pars imperij regalis. primus Augustus perpetuum recepit, mox cæteri exemplum eius secuti. *Omnia*) Solebant his titulis imperatores insigniri, Cæsaris & Augusti nomine, pontificatu maximo, tribunitia potestate, proconsulari imperio. *Proximè*) Non multo antè. *Parens verus*) Vespasianus, quem verum appellat, tanquam naturalem Titi parentem, non per adoptionem. *In alterum filium*) In Titum, duos enim filios habebat, Titum & Domitianum. Titus cum patre

Patricio & consulari)

Laudat à genere: narrans traxisse originem à patre honestissimo, sed ipsum magis parentem condecorasse. Onexinder maiorum, inquit, & progenitorum splendor si adit imperatori, amplectendus est: si abstitit, haud magnopere desiderandus: at, si verum illud Euripidis in Helena, *πατρὶς γὰρ ἀλλοῖς πῶδε κρείττωσιν, ὅστις ἐν πατρὶς γένεσσι γὰρ οὐκ εἰς τῶν πῶν ἡλθε τοῖς τελευτοῖς τοῖς ἔσπους*, id est, filio enim gloria hæc pulcherrima, quicunque ex patre bono natus in similes venit parentibus mores: quanto magis laudandus Traianus, qui supergressus sit paternas virtutes, traxit autem originem, vt omnes consentiunt, ab Hispania. quidam etiam illic natum prodidere in vrbe Italica, si Eusebio & Eutropio credimus, ex familia antiqua magis quàm clara, nam pater in ea primùm consul fuit, & decimæ legionis tribunus in bello Iudaico, cum duobus millibus peditum & equitibus mille mittitur à Vespasiano aduersus Aphacam, ciuitatem noua molientem. ille oppidum capto difficile cognoscens, nam natura munitum, insuper duplici muro cingebatur: & oppidanos cernens paratos eruptione facta ad resistendũ, prælium cū his tamen conseruit, eoque paulisper reluctantes, in fugam vertit. quos subsequuti Romani exterioris muri ambitum, quò confugerat, cum ipsis irrumpunt. secundum autem

triumphauit, censuramque gessit, eidem collega in tribunitia potestate, & vij. consulatibus, receptaq; ad se prope omnium officiorum cura, patris nomine & epistolas ipse dictauit, & edicta conscripsit. hinc in præmio naturalis historiae Plinius: sciãtque omnes quàm ex æquo tecum viuat triumphale & censorium ius, excãsq; consul ac tribunitiæ potestatis particeps. libro septimo, capite de varietate nascendi, Vespasianum & Titum simul Cæsares vocat. & libro secundo, capite xij. eclipsim narrat accidisse Imp. Vespasianis patre iij. filio iterum Coss.

ri patricio, & consulari, & triumphali patre genitum, cum fortissimum, amplissimum, amantissimum sui exercitum regeret, imperatorem non ab exercitu factum? eidem cum Germaniæ præsideret, Germanici nomen hinc missum? nihil ipsum, vt imperator fieret, agitasse:

murum petentes excludere sui, metu ne simul hostes irruerent. quare ad vnum omnes, vel per se, vel à Romanis interire num. hominũ xij. millia. Traianus pater oppidum pugnantibus vacuum existimans, vel si qui adhuc essent, non ausuros repugnare: excidium imperatori reseruauit. Titus cum paucis militibus missus, sic ordinata acie vt in leuo cornu Traianus, ipse in dextro staret, oppidum cepit cum magna Galilæorum strage. pro quibus Traianus pater triumphalibus ornamentis postea donatus est. *Non ab exerc.*) Qui solebat suos duces imperatores consalutare, & Cæsares facere. *Germanici no.*) Nomen pro cognomine. extant adhuc multæ in marmoribus memoriae, quibus indicatur Traianum cognomento Germanici honestatum, quod vrbes trans Rhenum in Germania reparasset, & feram gentem repressisset. quare in laudibus Stiliconis aperte testatur Claudianus illum vicisse Germanos, sed summo discrimine, multis annis, & per colloquia. quod Iuuen. Sat. vi respiciens inquit, Dacicus & scripto radiat

C. j.

Germanicus auro, nam etiam Dacici cognomen meruit, quod lib. viij. epistolarum ex autoritate Dionis (ut veterum memorias omitam) probauimus. at qui satyrogaphum sunt interpretati hæcenus, malè Domitianum intelligunt,

Meruit & paruit) Magna Traiani laus, qui suis virtutibus meruerit imperium, & imperis paruerit. *Obsequio*) Obedientia. *Subiectis*) Humilis, humani. *Imperare*) Dum pares iussis Neruæ. est autem admirabile. *Iam Cæsar*) Creatus eras. frequentatio color. *Quantum ad te perisnet*) Quantum in te erat. *Priuatius*) Non assumptus ad imperium. *Imperatorem n.*) Frequenter vtitur traductione, quæ fit cum verbum crebrò ponitur. ita ut non modò non offendat animum auditoris, sed etiam orationem commodiorem reddat. *Fortune*) Adoptionis. *Hoc*) Priuatus. *Liberrum*) In tua facultate. *An non*) Frequentatio cum res dispersæ in vnum coguntur, ut grauior, aut acrior sit oratio. maxime si fit cum interrogatione. *Legatus*) Neruæ. qui ius proconsulare haberet. proconsulis enim legatus propriè dicitur. Varro sentit legatum dictum, quòd publicè lectus esset, & huius opera consilioq; imperator vteretur. *Vbi*) Fuisset militaris disciplina, nisi paruisses imperatori tuo. *Mos à maioribus*) Ut legatus proconsuli suo pareret. quod ius Caius Caligula imminuit. *Prouincias*) Subiugandas, an per translationem prouincias accipit, pro quouis magno munere. *Exbellis*) Statim finito bello, alterum iniungeret. nolo dicere hanc esse traductionem, nolo interrogationem,

nihil fecisse nisi quod meruit, & paruit? paruisti enim Cæsar, & ad principatum obsequio peruenisti. nihilq; magis à te subiecti animi factum est, quàm quod imperare cæpisti. Ià Cæsar, iam imperator, iam Germanicus absens, & ignarus: & post tanta nomina, quantum ad te pertinet, priuatus. Magnum videretur, si dicerem: nescisti te imperatorem futurum. eras imperator, & esse te nesciebas. Ut verò ad te fortuna tua nuncijs venit, malebas quidem hoc esse, quod fueras, sed non erat liberum. An non obsequeris principi ciuis? legatus imperatori? filius patri? Vbi deinde disciplina? ubi mos à maioribus traditus, quodcunque imperator munus iniungeret, equo animo paratòque subeundi? Quid enim si prouincias ex prouincijs, ex bellis bella mandaret? eodem illo vti iure posse putes, cum ad imperium reuocet, quo sit vsus, cum ad exercitum miserit? nihilque interesse ire legatum, an redire principem iubeat? nisi quòd maior sit obsequij gloria in eo, quod quis minus velit. Augebat autoritatem iubentis, in summum discrimen autoritas eius adducta: utque magis parendum imperanti putares, efficiebatur, eo quod ab alijs minus parebatur.

ne nimia repetitione exornationum in vitium decidam, & legentibus stomachum moneam. *Eodem iure*) Imperandi scilicet, par habere ius in te ad principatum reuocandi, quod habuit dum te iuberet ire ad exercitum. *In eo*) In ea re quam aliquis minus amat. ut sit sensus, maiorem obsequij gloriam reportasti, dum

accipis imperium, quod minus volebas, quàm dum legatus mitteris ad exercitum. *Autoritatem*) Imperantis existimationem. *Iubentis*) Neruæ, ut susciperes imperium, cum vi-

Ad hoc) Insuper. *Consensum*) Qui te vnicum adoptari volebant. *Vbi que*) In toto orbe, sub imperio Romano. *Hoc s.*) Ut fieres imperator. *Ille*) Nerua. *Iure pri.*) In cuius manu erat te Cæsarem facere. *Occupauit*) Præuenit, quod alij facturi erant. *Nec hercule*) Ratio cur omnes cuperent Traianum imperatorem. *Temperamento*) Modestia, à qua pluribus eum laudat. *Tuulis*) Inscriptionibus cum laude. *Imaginibus*) Picturis. solebant enim imperatorum imagines in vexillis locare. *Signis*) Statuis marmoreis & æreis. *Modestia*) Articulus grauis. *Miles*) Vlp. ff. xxi. miles inquit appellatur, vel à militia, id est, duritia, quam pro nobis sustinet, vel à multitudine, aut à malo, quod arcere milites solent, aut à numero mille hominum, aut à verbo Græco tractum *ἑὸν ἄνδρα* nam Græci mille hominum multitudinem *τὸ ἄνδρα* vocant, & ducem *ἑὸν ἄνδρα*. *Tuas aquilas*) Quibus ut prædiximus in signis bellicis Romani utebantur. *Magno gradu*) Longa distantia, forti passu, summa celeritate. nam paulò post testatur, pedibus duxisse, seupotius rapuisse legiones. *Affereres*) Assumeres. *Huic nomini*) Filij, ut Nerua patet longo tempore viueret, sicque tibi nomen filij diu restaret, vel. Huic nomini. id est, paterno: quod sequentia indicant. *In primis l.*) Dum Nerua adhuc viuenti tibi reliquit habenas imperij. *In sec.*)

deres prætorianos rebellasse, & in illum infurrexisse. boni enim cum vident alios à principe suo deficere, ipsi tantò magis sunt in officio. *Alijs*) Militibus seditionem mouentibus.

Ad hoc audiebas senatus, populiq; consensum. Non vnus Nerua iudicium illud, illa electio fuit. nam qui vbi que sunt homines, hoc idè votis expetebant. ille tantum iure principis occupauit, primusque fecit, quod omnes facturi erant: nec hercule tantopere cunctis factum placeret, nisi placuisset antequam fieret. At quo temperamento dij boni potestatem tuam, fortunamque moderatus es? imperator titulis, & imaginibus, & signis: ceterum modestia, labore, vigilantia, dux, & legatus, & miles, cum iam tua vexilla, tuas aquilas magno gradu anteires. neque aliud tibi ex illa adoptione, quàm filij pietatem, filij obsequium adsereres, longamque huic nomini ætatem, longam gloriam precarere. te prouidentia deorum primò in locum prouexerat, tu adhuc in secundo resistere, atque etiam senescere optabas. Priuatus tibi videbaris, quamdiu imperator & alius esset. Audita sunt vota tua, sed in quantum optimo illi & sanctissimo seni utile fuit: quem dij cælo vendicauerunt, ne quid post illud diuinum & immortale factum, mortale faceret. deberi quippe maximo operi hanc venerationem, ut nonissimum esset, autoremque eius statim

Contentus ut Nerua reipub. administraret. *Senesceres*) Diu viveret filius. *Priuatius*) Sine imperio. *Alius*) Nerua, nota Traiani modestiam, qui nollet imperare, nisi necessario. *Audita*) Exaudita à diis. *Sed in quantum*) Temporis. Dion scribit, cum Traianum imperatorem creasset Nerua, migrasse breui ab humanis. *Optimo*) Nihil enim fecit sine patrum sententia. *Cælo vendicauerunt*) Relatus est in numerum deorum

decreto senatorum, autore Eusebio in Chronicis. *Illud*) Tuam adoptionem. *Mortale*) Minus dignum inter homi-

Consecrandum) Sanctificandum, referendum inter deos. *Quandoque*) A quibusdam posteris. *Illud*) Adoptionem Traiani. *Iam deus*) Quia uiuus: tamen ob excellentiam facti uideri poterat deus. *Publicus*) Omnium. *Tuus*) Qui te optimum sciuit assumere, & nobis principem relinquere. *Ingens gloria*) Gloriosissimus. *Aliunde*) Multis experimentis. *Tuū humerū*) Tua cura, tuo regimini. *Sedere*) Conueniret, requiesceret. *Reliqui*) Regendas dum cælum petit. *Prospererat*) Cauerat. *Desideraretur*) Optaretur uiuere relicto de-

teriore successore. *Lacrymis*) Dum funeratur. *Templi*) Diuinis honoribus. nam qui in deos referebantur, iis templum & sacerdotum collegium dicebant. Blondus libro ij. Romæ triumphantis pluribus enarrat, quomodo imperatores consecrarentur. Tertullianus in apologetico: Vetus, inquit, erat decretum ne quis deus consecraretur ab imperatore, nisi à senatu probaretur. *Honestasti*) Honorasti, condecorasti. *Illos*) Principes. *Hoc idem*) Sublimando suos in cælum. *Alia*) Diuersa à te. secundum artem discutit, quo consilio, qua mente, quid fecerit. *Dicauit*) Consecrauit. dicamus propriè diis, ut sacerdos deo dicatus, id est, obsequio numini datus, & dicamus perpetuò, damus ad tempus. autores habeo Donatum & Seruium. nam quæ Nonius insuper refert, super verbo dicare, consilio omitimus. *Tiberius Augustum*) Quinimo uiuenti Augusto diuinis honores habito lego, & post obitum non defuisse prætorium virum, qui se effigiem cremati, euntis in cælum, uidisse, iuraret. quod à Tranquillo breui comprehensum, apertius à Dione tractatur. *Romani*, inquit, Augustum consecran-

nes. *Debers*) Aut pro deberiscribendum est decuit, aut subaudiendum. *Venerationem*) Dignitatem.

consecrandum, ut quandoque inter posteros quæreretur, an illud iam Deus fecisset. Ita ille nullo magis nomine publicus parens, quàm quia tuus, ingens gloria, ingensq; fama, cum abundè expertus esset, quàm bene humeris tuis sederet imperium, tibi terras, te terris reliquit, eo ipso charus omnibus ac desiderandus quod prospererat ne desideraretur. Quem tu lacrymis primùm, ita ut filium decuit, mox templis honestasti: non imitatus illos, qui hoc idem, sed alia mente fecerunt. Dicauit cælo Tiberius Augustum, sed ut maiestatis numen induceret, Claudium Nero, sed ut irrideret: Vespasianū

res, sacerdotem Liuiam Augustam renunciauerunt, quæ datis dono cc. festeris cuidam Numeriæ Attico senatori, iurare eum impulit se uidisse Augustum, in cælum euntem, quemadmodum olim Proculus Romulum, inde senatus illi simulacra, veluti Deo decreuit. Seneca tamen de clementia scribit: Deum esse non tanquam iussi credimus bonum principem Augustum. *Vt maiestatis numen induceret*) Ut venerationem imperatoribus introduceret, tanquam ij forent dii. *Claudium Nero*) Dicauit cælo. Claudius post mortem consecratus est, Eutropio scribente, diuūque appellatus. Tranquillus: funeratus est solenni principum pompa, & in numerum deorum relatus. quem honorem à Nerone destitutum abolitumq; mox per Vespasianum recepit. Tacitus. cælestes honores Claudio decernuntur, & funeris solenne, perinde ac diuo Augusto, æmulante Agrippina proauia Liuiæ munificentiam. & alibi: decretum à senatu censorium funus, & mox consecratio. *Vt iuris*) Tanquam stultum: nam consueuerat mortuum contumeliosis insectari, modò stultitiæ arguens, & morari eum inter homines defuisse producta prima syllaba incabatur. *Vespasianum Titum*) Dicauit

cælo, meminit Eutropius Vespasianum tradit cum se moriturum vidisset, dixisse, post obitum inter deos relatum. Dion iam deus fio.

Domitianus Titum)

Quem defunctum consecrationis honore dignatum Domitianum testatur Suetonius, quauquam Eusebius decreto senatus inter deos relatum referat, sed intelligendum autore Domitiano. *Ille*) Titus. *Ad metum c.*) Opponuntur ista prædictis, non ut maiestatem numinis induceres. *In contum.*) Sicut Nero. *Tuum*) Quod pater tuus esset deus, tu dei filius. *Hoc*) Refert in deos. *Se se deos putari*) Ut non sint qualis Domitianus, qui se Deum dicebat. *Arx*) Templis, puluinaribus, lectisterniis. *Flamine*) Sacerdote. nam consecratis flamines eiusdem cognomen assignabant: sic Quirino Quirinales, & Augusto Augustales. *Talis*) Deo similis. *Fato concessit*) Obijt. *Diuinitatis fides*) Qui bene sciuit eligere, quod nisi à diuino fieri nõ potest. *Nam ergo*) Interrogatio grauis. *Proximos*) Ut Domitianum. *Superbos*) Vana tumidos gloria, nam is principatum adeptus in senatu iactare non dubitauit, & patri se & fratri imperium dedisse, illos sibi reddidisse. *Veteres*) Bonos. facit hoc interrogatio ut neges. *Qui*) Imperatores antiqui, & optimi qui sua virtute imperium Romanum compararunt. *Quàm quòd triumpharetur*) Subiugaretur à Dacis: an quia Domitianus secundum Orosium prauissimè iactantia elatus, sub nomine superiorum hostium, de extinctis legionibus triumphauit: sic Dion memorat pro defunctis in Dacia triumphum duxisse. super quo mox plura commodius. *Sustulerant animos*) Hostes Daci ignauia Domitiani digressio per vituperationem Do-

Titus, Domitianus Titum, sed ille, ut dei filius, hic ut frater videretur. Tu sideribus patrem intulisti, non ad metum ciuium, non in contumeliam numinum, non in honorem tuum, sed quia deum credis. Minus est hoc cum fit ab his qui & sese deos putant. Sed licet illum arispuluaribus, flamine colas, non alio magis tamen Deum, & facis, & probas, quàm quòd ipse talis est in principe enim, qui electo successore fato concessit, vna, itèmq; certissima diuinitatis fides est, bonus successor. Num ergo tibi ex immortalitate patris aliquid arrogantiæ accessit? num hos proximos diuinitate parentum desideras, ac superbos, potiusquam illos veteres & antiquos æmularis? qui hoc ipsum imperium peperere, quod modo hostes inuaserant contempserantque. cuius pulsus fugatique, non aliud maius habebatur indicium, quàm quòd triumpharetur. Ergo sustulerant animos, & iugum excusserant, nec iam nobiscum de sua libertate, sed de nostra seruitute certabant. ac ne inducias quidem, nisi aquis conditionibus inibant: legesque, ut acciperent,

mitiani, ex qua conficitur reprehensionis aliquid non argumentando, sed augendo. *De sua libertate*) Ut suis legibus uiuerent, neque Romanis parent. *Nostri seruitute*) Ut Romanos subiugarent. *Inducias*) Sequestre pacem. nam induciæ sunt pax intra breue tempus: dicta, vel quòd in diem dentur, vel quòd in dies ocium præbeant. Paulus de captiuis, *Induciæ*, inquit, sunt cum in breui & in præsentem tempore conuenit, ne inuicem se lacefferent. Varro, si Gellio credimus, diffinit inducias esse pacem castrensem, paucorum dierum, & belli farias. sed hoc reprehendit Gellius, cum induciæ neque pax sint, & interdum paucorum

horarum. quare Græcos, ait, consignatus dicere cessationem istam pugnae pacemque, id est, à manibus temperationem, & inducias, sic dictas arbitrat, quasi tu dicas, inde uti iam. Aurelius autem Opilius, inducias refert dictas quasi initus, atque introitus, cum dabant) Nobis imponebant. *Omnibus*) Hostibus. *Imperata*) Quæ tu illis imperas. *Nunc*) Traiano principe. incipit laudare à rebus gestis. *Ex illis*) Ex numero illorum. virtute similis antiquis. *Imperatorium nomen*) Imperatores dicebantur ab exercitibus post victorias. M. Tullius ad Cælium. ita victoria iusta imperator appellatus apud istum, & in Philippicis. At si quis, Hispanorum, aut Gallorum, aut Thracum mille, aut duo millia occidisset, non eum hac consuetudine quæ increbuit imperatorem appellaret Senatus? ter legionibus cæcis tanta multitudine hostium interfecta, imperatorium nomen adimemus? Tacitus libro tertio. Tiberius pro confecto bello interpretatus, id quoque Blæso attribuit ut imperator à legionibus salutareretur, prisco erga duces honore, qui bene gesta republica gaudio & imperu victoris exercitus conclamabantur. erantque plures imperatores, nec super cæterorum æqualitatem concessit, & quibusdam Augustus id vocabulum. autor Appianus in proœmio suæ historiæ. quod imperator fuit priscorum ducum nomen, à quo, qui postea rempublicam suo nutu regebat, tanquam regem, imperatorem dictum. Tacitus duodecimo, commemorat veros triumphos & gloriosos de populis regnisque integris adquiri. *Cadibus*) Non poterant consequi legitimum triumphum imperatores, nisi certo numero hostium interfecto: quod paulo post monstrabimus. *Insecta*) Tincta sanguine occisorum, & per hoc parva victoria. *Maria*) Si fuisset bellum nauale. oratio in

hostes scilicet inter sese utrinque ultro citroque alteri ad alteros impunè, & sine pugna ineunt. licet Liuius libro primo ab vrbe condita scribat datas esse inducias Veientibus in centum annos. veteres nonnunquam singulari numero protulere.

dabant. At nunc redijt omnibus terror, & metus, & votum imperata faciendi. vident enim Romanum ducem unum ex illis veteribus & prisca quibus imperatorium nomen addebant contecti cadibus campi, & insecta victorijs maria. accipimus obsides ergo, non emimus, nec ingentibus damnis immensisque muneribus paciscimur. ut vicerimus, rogant, supplicanc. largimur, negamus. utrunque ex imperij maiestate. agunt gratias qui impetrauerunt, non audent queri quibus negatum est. An audeant? qui sciant assedisse

figura graui. *Obsides*) Fidei sequestres. *Emimus*) Nobis precio comparamus. quod Tacitus in vita Agricolæ fecisse Domitianum testatur. *Immensisque muneribus*) Nam motus est Traianus ad inferenda arma Decibalo, propter annua tributa, quæ Domitianus illi pendere solebat. *Paciscimur*) Pacem inimus cum hoste. Claudianus parva de Stilicone. Qui nec principibus donis precibusque vocati Paruerant, iussi properant. & mox illi terribiles, quibus occia vendere semper Mos erat, & fœda requie mercede pacisci. Natis obsidibus pacem, tam supplice vultu, Captiuosque rogant. *Ut sic*) Quod verum sit nos vicisse sequentia indicant: *Rogant, supplicanc*] quod solent victi. *Rogant pacem. Largimur*) Obsides arma. *Negamus*) aliquibus non concedimus rogata. *Ex imperij maiestate*) Pertinet ad amplitudinem Romani imperij concedere, & negare quodcumque nobis videtur. *Agunt gratias*) Tanquam fautori. *Non audent queri*) Cum sentiant virtutem tuam. *An audeant*) Querere de te. *Assedisse*) Contra stetisse. alias assidere est præsentia opem ferre. unde afflores.

adiutores, vicarios dicimus. de quibus in Alexandro Lampridius. affloresibus salaria instituit, & fœmininum in vsu receptum affestrix.

Ferocissimis populis) Germanis. quos feritate, ferociâque corporum, animorumque præstantia in bello præualere testatur Strabo, Tacitus, Solinus. Poppo in super tradit Germanos animis, & corporibus immanes, ad insitam

feritatem vaste utraque exercere: bellando animos, corpora ad consuetudines laborum maximè. & Dionysius: Germanorum corpora sunt à natura bellicosa. gratissima illa laus eorum factorum habetur, quæ suscepta videntur à viris fortibus cum labore & periculo ipsorum: nam habent ad laudandum vberimam copiam. ea enim denique virus esse videtur præstantis viri, quæ est fructuosa aliis, ipsi autem laboriosa, aut periculosa. hæc M. Tullius de Oratore, quare meritò laudatur Traianus, qui Germanis fortissimis hyeme sæuente restiterit. huius expeditionis meminit Claudianus in laudibus Stiliconis. *Ipsa tempore*] Glaciali, hyemali. *Amicissimum*] maximè commodum & opportunum. *Danubius*] Hic, Ister alio nomine appellatur: olim Matas, si Stephano credimus, nauigabilis fluvius, qui cum ad orientem vertitur, multis aliis infusus fluminibus, conualescens spumofus tandem & obtectus caligine prope Peucen per quinque ingentes alueos in Euxinum proripitur: qua se ad Boream reflectit. multas ac varias nationes irrigat quousque ad ostium peruenerit Mæotidis paludis. nam Germanos primum perlabant, Sarmatas deinde secatum verò Getas, ac Bastarnas inundans, qui ad Oceanum sunt versi, Dacis facultatem adauget, neque minus Alanos & Cauros præterfluens omnibus nauigandi facultatem præstat. sed de ostiis aliqua inter autores dissensio: nam Tacito referente, Danubius molli ac clementer edito montis Arbonæ iugo effusus plures populos adit, donec in Põticum mare sex meatus erumpit. septimum enim os paludibus hauritur. & Dionysius cum Strabone conueniens ex autoritate Ephori memorat Istrum quinque ostiis se exonerare. at

ferocissimis populis eo ipso tempore, quod amicissimum illis, difficillimum nobis, quæ Danubius ripas gelu iugit, durat usque glacie ingentia tergo bella transportat: quum fera gentes non telis magis quam suo celo, suo sidere armantur. Sed

Mela, totidem quot Nilus ostiis, sed tribus tenuibus, reliquis nauigabilibus effluere. Vibius Sequester in Pontum decurrere per septem ostia. Herodotus lib. iiii. Ister omnium quos nouimus fluviorum maximus semper sibi ipsi par, tam ætate quàm hyeme: fuit ab hespero primus omnium qui sunt in Scythia. Philostratus lib. iij. recitat Danubium esse maximum fluviorum Europæ, aquarum regnatore, & primum post Nilum Ausonius decantat. Seneca illorum opinionem falsam redarguit: qui Danubium mensibus æstiuis abundare, & fontes eius ignotos tradiderunt, mediumque testatur inter pacata & hostilia fluere: Germanos auidam belligentem repellentem. de illo Appianus in eo libro, cui titulus Illyrius. *Ripas gelu iugit*] Ita congelatur ut perpetua glacies vtranque ripam necat. Dion in Antonino philosopho tradit Iazyges victos à Romanis, dum per Istrum congelatum retrofugiunt. Herodianus in Alexandro. maximi fluij sub septentrione feruntur Rhenus & Danubius. quorum alter Germanos, alter Pannonios præterfluit, atque ætate quidem nauigabiles altissimo latissimoque alueo, per hyemem dein concreti gelu camporum in morem perequitantur: alueique tam solida glacies ut non equorum vngulis tantum pedibusque virorum subsistat, sed inde hausturi glaciem securibus & dolabris cæsam veluti lapidem asportent. *Ingentia bella*] Multa Germanorum millia. *Transportat*] Transmittit, traducit. *Tergo*] Glaciata superficie. *Fera*] Immanes, truces. *Telis*] Scribit Tacitus penuriam ferri esse apud Germanos. *Suo celo*] Æris rigore. *Suo sidere*] Nam natos fluminibus durant, quod ad Ialios poeta transtulit. Durum à str-

pe genus, natos ad flumina primum Deferrimus sæuóque gelu duramus, & vndis. gesta Traiani luuenalis videtur ibi tetigisse. Maturus bello Armeniæ Syriæque

Vbi Eras. *Temporum*) Ac si ætas adsceret iam soluto gelu Danubio. *Latibulis*) Speluncis, casulis. *Aliena*) Qua utebantur prius barbari. *Si permittes*) Tanquam cohiberet milites ab inuisione Germanorum, contentus repressisse. *Inferre hyemem suam barbaris*) Inuadere Germanos ex occasione gelu Danubij, qua prius in nostros barbari utebantur. *Veneratio*) Metus, vt non auderent Danubium transcurrere. *Inediam*) Famem *Tecum*) Exemplo Catonis Vticensis ostenditur quantum ardore milites incenduntur ad sustinenda incommoda, cum videant imperatorem suum quæcunque munia fortiter subire. ille enim galeam sicutentibus cunctis aqua plenam sibi porrectam effudit, comes in calamitate, & dux suis effectus. *Meditatione*) Præexercitatione, prælutione. solebant enim imperatores priusquam in veram descenderent pugnam, milites exercere ad instar veræ pugnæ, necum hostibus congressi verum solem & puluerem formidarent. nam neque longitudo ætatis, nec annorum numerus, artem bellicam tradit, sed continua exercitatio meditatio. propterea sine trepidatione in acie faciebant, quod ludentes in campo fecerant. quemadmodum enim bene exercitatus miles prælium cupit, ita formidat indoctus. postremò sciendum in pugna vsum amplius prodesse quam vires. hinc à Tranquil. Galba laudatur, quòd veteranum ac tyronem militem opere assiduo corroborasset. *Turmas*) Vegetius in libro ij. cuius superiora recitauimus: quemadmodum, inquit, inter pedites centuria, vel manipulus appellatur, ita inter equites turma dicitur: vna autem turma equites xxxij. habet: huius

tuendis amnibus & Rheno atque Istro, quæ loca Traianus domuit. circumferatur etiam, suo sidere, in eundem sensum quo, suo calo.

vbi in proximo tu, non secus ac si mutata temporum vices essent: illi quidem latibulis suis clausi tenebantur, nostra agmina percussare ripas, & aliena occasione si permitteres uti, vltroque hyemem suam barbaris inferre gaudebant. Hæc tibi apud hostes veneratio. quid apud milites? quam admirationem, quemadmodum comparasti? cum tecum inediam, tecum ferrent sitim. quum in illa meditatione cæpestri militaribus turmis imperatorium puluerem sudoremque misceres? nihil à ceteris, nisi robore ac præstatiâ, differens, quum libero Marte, nunc cominus tela liberes, nunc vibrata susciperes, alacer virtute militum, & lætè quoties aut cassidi tue, aut clypeo grauior ictus incideret.

qui præest, decurio nominatur: Ælianus verò turmam totam consummari equitibus cxij. credit, & turmam ex versantibus in oui speciem fieri docet, & quæ sit altera parte longior. Festo autore, turma equitum dicta, quasi terma, quòd terdeni equites ex tribus tribubus Tatiensium, Rhamnensium, Lucerum fiebat. itaque primi singularum decuriarum, decuriones dicti, qui ex eo singulis turmis præfunt. & nunc trini. omnia hæc mutuatus est Festus à Varrone, nisi in quantum hic tradit à terina turmam dictam mutatione e in v. *Libero Marte*) Libera pugna, quando licet vnicuique aggredi quemlibet. *Nunc co.*) Compar graue, quod constat ex pari ferè numero syllabarum, quale illud. in prælio mortem pater appetebat, domi filius nuptias comparabat. *Susciperes*) Scuto exciperes & declinares. *Alacer & lætus*) Prædianus exponens Tullianum illud: alacri atque læto ex secundo Verrinarum: alacer, inquit, siue alacris dicitur is, qui ingreditur sensibus vniuersis. quod est indicium erecti animi, atque sublimis. nam è contrario lacer dicitur, amputatis à corpore sensuum

sensuum membris, hoc est auribus oculisque, quæ ad animum transferuntur, vt plerunque afflictio animo sensibus non vtamur erectis: sic alacer dicitur is, cui omnis sensus in loco suo quisque degat, visu & auditu intentus: vt vultu indicet adesse anima non syncerum sensibus suis. quia re cognita illud quoque intelligitur aliud esse alacrem, aliud lætum.

Laudabas) Solet enim laus militem generosum ad virtutem incitare. *Arma compon.*) Armare, docet Vegetius, milites armandos, & tela à præfectis inspicienda, cum sepe euenisset, vt temp. inermes perdidissent. *Durius*) Grauius telum. *Accipienti* Militi te præbente. *Quid*) Mirer. *Ægris opem f.*) Annotauimus apud Dionem in bello Dacico, concidisse propriam vestem Traianum ad colligenda militum vulnera. pertinebat ad præfectum castrorum medicos ægris adhibere, vt vulnera ac morbos diligenter curaret. (quod nouo quodam humanitatis genere, quauis imperator, in se transferebat) sic arma omnium militum, proprium præfecti legionis officium. *Nisi post o.*) De An nibale Liuius; princeps prælium inibat, vltimus confecto prælio excedebat. *Taliter*) Tam diligens rei militaris custos. *Ardor*) Amoris impetus. *Accenderet*) Imitatione sui incitaret. sed tu, inquit, Martialis sub principe duro, Temporibusque malis ausus esse bonus. *A manibus*) Ab vfu, à fortitudine. *Ad o.*) Ad pompam, & spectaculum. *Ad v.*) Ad delicias. *A labore*) Ab exercitatione, à rebus gerendis. *Veteranorum*) (enturionum, vel militum. armorum tractandorum meditatio à P. Rutilio cos. C. Manlii collega militibus tradita fuit is enim nullus ante se imperatoris exemplum secutus, ex ludo C. Aurelij Scauri doctoribus gladiatorum accersitis; vitandi atque inferendi ictus

Sunt qui alacrem festinantem & prope rum dici putant, quasi alacrem. tanta autem ferebatur exercendi milites cura, vt non solum tribuni, vel præpositi, con tubernales sibi creditos sub oculis suis iuberent quotidie meditari, sed etiam ipsi armorum arte ceteros ad dimicationem proprio cohortarentur exemplo.

Laudabas quippe ipse feriētes, hortabarisque vt auderent, & audebant iam, quum spectator moderatōrque ineuntium certamina virorū, arma componeres, tela tentares, ac si quod durus accipienti videretur, ipse vibrares. Quid cum solatiū fessis, ægris opem ferres? Non tibi moris tua inire tentoria, nisi commilitonum antè lustrasses: nec requiem corpori, nisi post omnes dare. Hac mihi admiratione dignus imperator non videretur, si inter Fabricios, & Scipiones. & Camillos talis esset. tunc enim illum imitationis ardor, semperque melior aliquis accenderet: postquam verò studium armorum à manibus ad oculos, ad voluptatem à labore translatum est, postquam exercitationibus nostris non veteranorum aliquis, cui decus muralis aut ciuica, sed Græculus magister assistit: quàm magnum est vnum

subtiliorem rationem legibus ingenerauit: virtutemque arti, & artem rursus virtuti miscuit, vt illa impetu huius fortior, hæc illius scientia cauior esset. *Muralis*] Corona, quæ donabatur ab imperatore ei qui primus murum subiisset, inque hostium oppidum per vim ascendisset, iccirco quasi muri pinnis decorata erat. ciuica verò corona appellatur, quam ciuis ciui, à quo seruatus est in prælio, testem vitæ, salutisque perceptæ dat. ea fit è fronde querna, quoniam cibus victusque antiquissimus è quercu capi solitus sit. fit etiam ex ilice, quod genus superiori proximum. *Græculus mag.*] Armorum instructor Græcus. nec aliud quicquam Græcis seruitutem ac mollitiem attulisse putant Romani, quàm gymnasia & palastram, D. j.

quibus relanguescunt adolescentium animi, vt penitus efflorescant. hinc puerorum amores gigni, hinc somno & deambulationibus iuuenum corpora corrumpi, hinc saltationibus, & motu composito, & certo, & delicato cibi genere debilitari, quibus de causis ab armis se delapsos esse non intellexerunt, contentique pro strenuis ac fortibus militibus se bonos palæstritas & athletas dici, & haberi ad summam molliciem defluerunt, autore Plutarcho. hæc igitur si quis

Ex o.] Ex numero omnium, extra cæterorum aleam. *Patrio m.*] Romana militia. *Sine exem.*] Nouo. sc. nam veterum plura adhuc extant. *Secum c.*] Se imitari, niti ad virtutem exemplo suo, & se sibi emulandum proponere. *Solum*] Incomparabilem. *Incunabula*] Principia à teneris vnguiculis fuerunt. *Rudimenta*] Tyrocinia. Suidas recitat Traianum transigisse iuuentutem tanta prudentia, vt neque audacia periclitaretur, & senectutem eo animi robore, vt ocio non marcesceret. *Parthica l.*] Laurea pro gestis contra Parthos. neq; intelligenda illa Traiani expeditio, qua Parthos superauit, vt Dió & alij Græcorum meminere, vnde illi Parthico cognomen inditum, sed cū iuuenis Parthorum incursiones repressit, quod videtur Mart. ibi respicere, Parthorum proceres, ducésq; Serum. dum ista & quæ sequuntur in commendationem Traiani scribit. *Gloriam*] Triumphalem. *Nomen*] Cognomen. *Magnos.*] Illi decernebatur ouatio, qui sine sanguine, sed solo terrore, hostes domuisset, .i. pedibus & equo albo, coronatus myrto, vel olea vellauro, vrbe ingrediebatur. *Rhenum*] Germanos superans. Rhenus Germaniæ fluius Belgas à Germanis segregans, Rheticarum alpium inaccessis ac præcipiti vertice ortus, modo flexu in Occidentem versus, secundum Tacitum Septentrionali oceano miscetur: vt inquit Appianus, Rhenus & Ister potissimum Romanis fines imponunt, quorum quidem Rhenus, borealem O-

effugere studet, in puluerem prodire, & sub dio manere oportet. Græci enim, referente Curcio, professionem honestarum artium malis moribus corruerunt. in quos Plinius senior acerrime inuehitur, genitores omnium vitiorum, & omnium corruptores appellans. memini legisse apud quendam Græcum Latinos appellasse Græcos ignominia causa: quanto magis Græculos, vt apud Iuuenalem, Græculus efuriens.

ex omnibus patrio more patria virtute laetari, & sine amulo, ac sine exemplo secum certare, secum contendere: ac sicut imperat solus, solum ita esse qui debeat imperare? Nonne incunabula hæc tibi Cæsar, & rudimenta, quum puer admodum Parthica lauro gloriam patris augens, noménque Germanici iam tum mererere? quum ferociam superbiamque Parthorum ex proximo auditus magno terrore cohiberes? Rhenumque & Euphratem admirationis tuæ famam coniungeres? quum orbem terrarum non-

ceanum influit, ex monte Adualla. Mela, Rhenus ab Alpibus decidens prope à capite duos lacus efficit, Venetum & Acromum. mox diu solidus, & certo alueo lapsus, haud procul à mari huc & illuc dispergitur, sed ad sinistram amnis etiam tum & donec effluat Rhenus, ad dextram primo angustus & sui similis, post ripis longè ac latè recedentibus, iam non amnis, sed ingens lacus, vbi campos impleuit Fleuo dicitur, eiusdemque nominis insulam amplexus, fit iterum arctior, iterumque fluuius emittitur. at Plinius, helinus & fleuus appellantur ostia, in quæ effusus Rhenus, ab Septentrione in lacum, ab occidente in flumen Mosam se spargit. *Euphratem*] Parthos. nam is fluuius Babylona mediam secat, cui imperabant Parthi. post Gangem flumina totius Asiæ nobiliora Euphrates & Tigris, ex Armeniæ montibus fontes habent. distat autem inter se stadiis mille & quingentis, delatæque per Mediam & Parthos, descendunt in Mesopotamiam,

quam vndique circumdantes regioni nomen indiderunt. deinde per Babyloniæ fluentia in mare Rubrum deferuntur. hæc sumpsimus ex Diodoro, Herodoto, Strabone: cū alibi tū libro xi. Euphrates autem à Boreali Tauri latere exoriens, primò per Armeniam fluit occidentem versus, deinde ad austrum flexus, inter Armenios & Cappadocas, & Commagenos Taurum recidit. egressus verò cū prope Syriam peruenit, ad hyemales ortus reuertitur vsque Babyloniæ, & ad Tygrim Mesopotamiam efficit: ambo in Persicū sinu finiūt: horū Euphrates maior est, & plus regionis flexus alueo percurrit. Plinius. oritur Euphrates in præfectura Ar-

Pedibus] Quibus incedebat. *Quam laudibus*] Xenophon de laudibus Agesilai: qui tolerantia antecellit, vbi laborandi sit tempus: & robore, vbi fortitudinis sit propositum: & mente, vbi consilii opus adsit, hic profectò videtur mihi iure optimo vir bonus apprimè probandus. *Maiores*] In dies crescente virtute. *Contigisses*] Peruenisses. *Nec dum imperator*] Eras. *Dei Neruæ*. *Germaniam*] Omnis Germania à Gallis Rhetisq; & Pannoniis, Rheno, & Danubio fluminibus: à Sarmatis Dacisque mutuo metu, aut montibus separatur, cætera Oceanus ambit, latos sinus & insularum immensa spacia completens. Pomponius, Germania, inquit, hinc ripis Rheni vsque ad Alpes, à meridie ipsis Alpibus: ab oriente Sarmaticarum confinio gentium: qua septentrionem spectat oceanico litore obducta est. omitto quæ à Ptolomæo & Plinio dicuntur. quorum ille in terminatione iunior, hic non totam sibi cognitam provinciam fatetur. *Infinita vastitas*] Imensum spacium, solitudo. est enim imensa Germania, & in multis locis deserta. quam terram informem, asperam cælo, tristem cultu aspectuque scribit Tacitus. *Pyrenæus*] Mons in Britannicum procurrens Oceanum, tum inter terras fronte conuersus Hispaniam irumpit, & minore eius parte ad dextram

menia maioris Cananitide, vt prodidere qui proximè adierunt: Domitius Corbulo in monte Aba. Licinius Mutianus, sub radicibus montis quem Capotem appellant, supra Cymiram xii. mil. pass. initio Pixirates nominatus, & quæ latius sequuntur lib. v. cap. xxiii. Philostratus libro primo. Sunt qui dicant, quandam partem maximam Euphratis dilabi ita, vt ad mare non perueniat, sed in terra cursus sui sinem recipiat. quidam, & adicius de eo loquentes, asserunt ipsum cū diutius sub terra fluxerit, rursus in Aegypto apparere, & Nilo compleri. per Rhenum & Euphratē voluit significare victorem orientis & occidentis.

pedibus magis quàm laudibus peragreres? apud eos semper maior, & clarior, quibus postea contigisses, & nec dum imperator, nec dum Dei filius eras: Germaniamque cū plurimæ gentes, ac propè infinita vastitas interiacentis soli, tū Pyrenæus, Alpes, immensique alij montes, nisi his cōpararentur, muniunt, dirimuntque per hoc omne spatium, cū

exclusa, trahit perpetua latera, continuus per omnem provinciam, donec longo limite immixtus, in ea litora, quæ occidenti sunt aduersa, perueniat. Hæc Pöponius. at Diodorus: Pyrenæi qui vocantur montes, altitudine & magnitudine longè alios excellent. nam à mari quod ad meridiem iacet, vsque ad Oceanum, fermè ad arctos situm, Galatiam ab Iberia diuidunt. per Celtiberiam quoque protenduntur stadiis tribus millibus. ferūt olim igne à pastoribus iniecto, montanas omnes regiones combustas: qua ex re montes aiunt cognominatos Pyrenæos. aut Gallias Germanis cōnectit, aut decipitur Secundus in descriptione Germaniæ. non enim Pyrenæus Germaniam à Gallis determinat, sed Hispaniam à Gallis, secundum omnium quos legerim descriptionem. præter Dionysium etiam, Bassum poetam videri Dionysio assentiri, qui in eo epigrammate, quod in laudē Germanici edidit, scripsit *ὄρη πυρηνῶν, καὶ αἱ βαρυῖστές ἀπὸ τοῦ ἀπὸ τοῦ ὄρους εἰς τὸν ὄριον*. D. ij.

Saxa Pyrenæi & depressæ vallibus Alpes Quæ Rheni flumen non procul aspiciunt. Alpes) Ameridie recludunt Germaniam ab Italia, sicut ab occasu Gallias. verum quæ Germaniam distinguunt, partim Pœnæ, partim Graiæ dictæ à candore niuium. Festus appellatas putat mutatione dafæz in lenem. nam quod nos album,

Legiones) Pedites. quia ferè tota peditibus consistebat legio. quod Seruius & Vegetius testantur. primò legionem trium millium fuisse prodit Varro. vnde milites dictos. Plutarchus tamen in Romulo, sex millium peditum, & sexcentorum equitum cõpleuisse numerum. Lilius refert legionem plerumque scribi solitam quinque millibus peditum, equitibus in suas legiones trecentis: nono tamen belli

punici legionem sena millia ducenos pedites, & trecenos equites habuisse: in bello Macedonico memorat, quina millia ducenos pedites, & trecenos equites: Seruius sex millia peditum, & trecenos equites. Eutropius verò tantum sex millia. verum Pompeius meminit sex millium & ducentorum hominum primum C. Marii legionem descripsisse, cum ante quatuor millium fuisset. vnde etiam quadrata appellatur. satis constat militum numerum in legione modò auctum, modò imminutum pro imperatorum iudicio. Gellius autò, in vnaquaque legione fuisse centurias lx. manipulos xxx. cohortes x. at Modestinus centuriones lxvi. erant autem ipsi pedites in duas diuisas partes. in legiones & auxilia. legiones non nisi de Romanis militibus dicebantur. auxilia propriè ad confederatos referebantur: Romana autem virtus præcipuè in legionum ordinatione excellerebat. dicta legio ab eligendo: quod vocabulum eorum desiderat fidem atque diligentiam quibus milites probantur. Raperes) Historicorum verbum, qui cum celeriter ductum exercitum volunt significare, rapere agmen inquit. Non Vehiculum) Notauit Domitianum, dum Traianum

Graci ^{ἀπορ} dicunt, siue secundum scriptores Gracos ab Alpe, ibi interfecto, aut à multitudine albæ niuis, aut ab alto Alpes quia sunt eminentes. Alij montes) Quales Abnobij & Sarmatici. Nisi huius compararentur) Nam comparatione Pyrenæi & Alpium minores sunt.

legiones duceres, seu potius (tanta velocitas erat) raperes : non vehiculum unquam, non equum respexisti. leuis hic, non subsidium itineris, sed decus, & cum ceteris subsequeretur: ut cuius nullus tibi usus, nisi cum die statiuorum proximum campum alacritate, discursu, puluere attolleret. Initium laboris mirer, an finem? multum est quod perseuerasti, plus tamen quod non timuisti, ne perseuerare non posses. Nec dubito quin ille qui te inter

admiratur. illum enim Suetonius Tranquillus commemorat in expeditione & agmine equo rariis, lectica assidue vectum. nec minus notanda Cæii inconstantia, qui iter Britannicum confecit, modò tam festinanter & rapidè, vt prætorianæ cohortes contra morem signa iumentis imponere, & ita subsequi cogentur. interdum ita segniter & delicatè, vt octophoro veheretur, atque à propinquarum vrbiū plebe verri sibi vias & conspergi propter puluerem exigeret. Respexisti) Curafti, ascendisti. Dion: incedebat Traianus semper cum toto exercitu pedibus, flumina verò quæcunque milites pedibus pariter ipse vadabat. Leuis) Agilis. Hic) Equus non vt te veheret sed vt honestaret subsequeretur. Et cum ceteris) Si legendum & cum subsequeretur nullum habet sensum. Vtus) Necessitas. Statio) Castrorum, quando scilicet munitis castris statua habebant, & per tempus ibi permanebant. Vegetius libro tertio docet, quomodo statua castra vel hyeme, vel hoste vicino firmanda ordinandaque sint. Campum) Planiciem. Attollere) Excitares. equites non solum in planis, sed etiam in abruptis, & fossarum hiatu difficillimis semitis, seque & equos

suos exerceri voluerunt, rei militaris periti, vt nihil iis in necessitate prælii accedere posset incognitum: nam & quotidiana armorum exercitia, plus ad sanitatem militum putauerunt prodesse, quàm medicos, & in conflictu posse præstare

illa) Immania, admiratiuè dictum. Ab Hispania) Vbi militabat Traianus. Vt validissimum presidium) Tanquam te fortissimum defensorem sui aduersus Germanicos tumultus. Iners) Deses, timidus. Virtutibus) Viris bonis. Tunc) Eo tempore. Timore) Ne sibi imperium auferres. Ille genitus Ioue) Hercules ex Alcumena. nota fabula. Dura) Ardua, periculosa. comparat Traiani gesta Herculeis laboribus. Regi suo) Eurytheo, sæuo tyranno, cui in omnibus parebat Iunone cogente. Indomitus) Inuictus Hercules. Referebat) Occisis monstris. Inuenieris) Experimentis comprobasses. Alijs super alsas) Pluribus. Expeditionibus) Prouinciis, bellis, ab eo quod præcedit, ad id quod sequitur. nam expeditio est militaris apparatus,

cum se explicant à ceteris negociis belli adeundi gratia. Alio munere) Honestiori expeditione. Tribunus) Militaris de quo alibi copiosè. Disiunctissimas) Remotissimas, longè distantes. Terras) Parthiam & Hispaniam ac Germaniam, in diuersis orbis partibus sitas. Firmitate) Robore. Fortuna) Laudat à præcedentibus. Penitus) Optimè. Præcipere) Imperator creatum. Contentus) Fuisisti. Prospexisse) Tantum procul vidisse, & factum militiæ candidatum. Egisti tribunum) Te in tribunatu gessisti, & tanta præstantia obisti. Dux) Imperator. Posses) Deberes. Tempore docendi) Cum alijs præpositus esses. Stipendia decem) Decem militias, decem annos: nam stipendium non solum semestrem, sed annum militum salarium dice-

victoriam. Initium laboris) Dubitatio, cum quærere videtur, vtrum de duobus dicat. Perseuerasti) In laboribus. Plus t.) Maioris fortitudinis indicium est. Ille) Domitianus, ordo est, ille conceperit. & reliqua.

illa Germania bella ab Hispania vsque, vt validissimum presidium exciuerat, iners ipse alienisque virtutibus tunc quoque inuidus imperator, cum ope earum indigeret, tantam admirationem tui non sine quodam timore conceperit, quantam ille genitus Ioue post labores, duraque imperia regi suo indomitus semper, indefessusque referebat: cum alijs super alias expeditionibus munere alio dignus inuenireris. Tribunus verò disiunctissimas terras, teneris adhuc annis, viri firmitate lustrasti: iam tunc præmonente fortuna, vt diu penitus perdisceres, quæ mox præcipere deberes. neque enim prospexisse castra, breuemque militiæ quasi transisse cõtētus, ita egisti tribunum, vt esse statim dux posses, nihilque discendum haberes tẽpore docendi. Cognouisti per stipendia decem, mores gentium, regionum situs, opportunitates locorum, & diuersam

batur, autore Varrone dictum à stipe, nummo signato, quod per stipes secundum Vlpianum. i. per modica æra colligatur. Mores gentium) Vlyffes habitus prudens cognitione multarum gentium, & diuersorum morum. infert ergo Traianum ideo prudentiorem factum. Situs) Naturas & positiones, quæ pertinent ad imperatores. referentibus enim scriptoribus rei militaris, itinera omnium regionum, in quibus bellum geritur, plenissimè debent habere cognita, & per scripta. ita vt locorum interualla, non solum passuum numero, sed etiam viarum qualitates perdiscant: compendia, diuerticula, montes, flumina ad fidem descripta considerent, vsque eò, vt solertiores duces, itinera prouinciarum, in quibus

necessitas geritur, non tantum annotata, sed etiam picta habuisse firmentur. *Opportunitates* l.) Ad quas ipse vel hostes se recipere possent, si campi patentes, in quibus solent equites magis impugnare

Aquarum) Nam aquarum differentia magna. alibi frigidæ, alibi calidæ, in plurimis terris tepidæ gelidæque. stagnantes pigriæque merito damnantur medici, vtiliores quæ profuunt existimantes. has enim tenuiores, illas grauiore & minus defecatas putant. lege de aquis abudè Senecam, Vitruuium, Plinium, Palladium. *Celi*) Aëris est enim alibi frigidior, alibi ardentior, alibi temperatior, interdum densior, & grauior, interdum purior. *Patrios* f.) Romanam aquam. *Sidus*) Qualitatem cæli.

Egnos) Quos publicè accipiebant, præsertim si prioribus defectis in bello, rem optimè nauassent. *Emerita*) Victicia, finem bellis imponentia. *Veniet*) Laudat à futuris. *Sudores*) Labores, meditationes. *Refectiones*) Reparationes, præandia. *Quæ saxa*) Quæ antra saxosa & specus. *Prætexerint*) Cooperuerint. *Magnus hospes*) Magnus vir hospitio susceptus.

sic ostendit Euander apud Virgilium, Hercules ubi Cacus interfecisset: & illius exemplo hortatur, ut ingreditur domum suam: hæc, inquit, limina victor Alcides subiit. *Impleueris*) Vel allusit ad magnitudinem: nam fuit Traianus proceræ staturæ: vel ad amplitudinem maiestatis. *Tunc*) Cum priuatus militares. *Ipsi tibi*) Tibi ipsi. *Ingentium ducum*) Magnorum imperatorum. *Sacra*) Veneranda. *Vestigia*) Vbi illi constitissent. *Olim*) In futurum sient. olim tria denotat tempora, præsens, præteritum, futurum. *In præsentia*] Nunc, dicitur in præsentia &

quàm pedites. at verò in montibus syluestribus, vel montosis, siue palustribus, pedestres magis formidandæ sunt copiar. *Temperiem*) Qualitatem.

aquarum cælique temperiem, ut patrios fontes, patriumque sydus ferre consuesti: quoties equos, quoties emerita arma mutasti? veniet ergo tempus, quo posteri visere, visendumque tradere minoribus suis gestient, quis sudores tuos hausserit campus, quæ refectiones tuas arbores, quæ somnum saxa prætexerint. quod denique tectum magnus hospes impleueris. ut tunc ipsi tibi ingentium ducum sacra vestigia ipsdem in locis monstrabantur. Verum hæc olim, in præsentia quidem, quisquis paulo vetustior miles hic te commilitone censetur. quotus enim quisque, cuius tu non antè commilito quam Imperator? inde est, quod prope omnes nomine appellas. quod singulorum facta commemoras, nec habet adnumeranda tibi pro repub. vulnera. quibus statim laudator, & testis contigisti. Sed magis prædicanda moderatio tua, quod innutritus bellicis laudibus, pacem amas. nec quia, vel patertibi triumphalis, vel adoptionis tuæ die dicata Capitolino Ioui laurus, iccirco ex occasione omni quaris triumphos. non times bella,

in præsentiarum à locupletissimis autoribus. *Hic*] Veteranus. *Censetur*] numeratur. fuit tibi commilito. *Quotus*] Quis est tam infimus & obscurus fortis? *Non antè*] Fuertis. *Nomine appellas*] Imprimis debet imperator suos milites cognoscere. legimus enim multas sæpe clades accidisse Romanis, propterea quod annua, vel semestria tantum imperia, ducibus committebantur, quo breui temporis spacio vix suis militibus assuescebant. *Commemoras*] Testis scilicet virtutis vniuscuiusque. *Hæc ha.*) Transitio, adornatio: cum breuiter ostenditur quid

dictum sit, & quid consequatur: huc vsque enim laudauit à rebus bellicis, nunc ad earum moderationem transitum facit. *Habent adnumeranda*) Illi possunt milites referre. *Moderatio*) Quæ est in animo, continens modestiam cupiditatum. sunt qui inter se differre putant, moderationem & modestiam: quod illa sit morum, hæc vultus probitas, à qua modestus, qui vtrisque præditus sit. laudandi initium à virtutibus animi sumit, in quibus considerandum si quid iustè, si quid fortiter, aliud honestè, aliud prudenter fecerit. *Quod innutritus*) Frequentatio, cum scilicet res dispersæ coguntur in vnum locum, quo grauior sit oratio. hic enim laudes bellicas, parentes, adoptionem, lauream ex Pannonia simul collegit. *Quod innutritus bellicis laudibus*)

Nec prouocas) Nec hostem incitas ad bellum. *Magnus*) Magnæ moderatio nis argumentum. *Stare*) Cum exercitu si transeas) Certus eras si Danubium transisses, te superaturum hostes & de eis triumphaturum, tu tamen noluisti conferere manus cum recusantibus. *Alterum*) Sare in ripis Danubii contra gentem immanem. *Alterum*)

Non audivi triumphum cohibere se. non dissimile Martialis illud, qui virum putat dum potest scribere versus disertos nec scribat. & M. Tullius secundo de Oratore: dicere aiunt Ennium, facilius à sapiente stammam ore in ardenti opprimi, quam bona dicta tenere. vnde merito laudandus est Traianus, qui rebus bellicis & laudibus innutritus, contentus fuerit hostem repressisse dum posset vincere. *Hostes tui*) Qui nolunt pugnare, verentes fortitudinem tuam. *Capitolium*) In quod triumphantes curru vehebantur. *Inanes*) Non solidam gloriam & verum triumphum reportantes. *Nec falsa*) Domitiani falsos triumphos monstrat, è quibus Germanicum notat. Tacitus in vita Agricola. inerat Domitiano conscientia, derisui fuisse nuper filium è Germania triumphum, emptis per

Pariter Statius. Mixta notis belli placidamque gerentia pacem. *Pater*) Fuit. *Adoptionis die*) Eo die quo fuisi adoptatus à Nerua. iam enim dixerat, allata erat ex Pannonia laurea, id agentibus diis, ut inuicti imperatoris exortum victoriæ insigne decoraret. hanc imperator Nerua in gremio Iouis collocarat, cum repente solito maior & augustior aduocata hominum concione Deorumque, te filium sibi, hoc est, vnicum auxilium fessis rebus, assumpsit. *Ex occasione omni quaris triumphos*) Verumtamen Dion tradit sumpsisse Traianum expeditionem aduersum Armenios & Parthos, sub prætextu quidem, quod Armeniorum rex diadema, non à se, sed à rege Parthorum cepisset, re autè vera cupidine gloriæ. sed hæc gesta post recitationem huius orationis.

nec prouocas. Magnum est imperator Auguste, magnum est stare in Danubij ripa, si transeas, certum triumphum, nec decertare cupere cum recusantibus: quorum alterum fortitudine, alterum moderatione efficitur. nam ut ipse nolis pugnare, moderatio, fortitudo tua præstat, ut neque hostes tui velint. Accipiet ergo aliquando Capitolium non inanes currus, nec falsa

commercia, quorum habitus & crines in captiuorum speciem formarentur. Quod in libello de moribus Germanorum obscurius tetigit, quàm ut statim per se conici possit: inde, inquit, proximis temporibus Cimbrî magis triumphati, quàm victi sunt. Dion: Domitianus expeditionem sumens in Germanos, & nusquam bellum intuitus, rediit. nam expeditiones partim sponte suscepit, partim necessariò: sponte in Carros, necessariò vnam in Sarmatas, legione cum legato simul caesa: in Dacos duas, primam Oppio Sabino consulari oppresso, secundam Cornelio Fusco præfecto cohortium prætorianarum, cui belli summam commiserat. de Cattis Dacisque post varia prælia duplicem egit triumphum. de Sarmatis lauream modò Capitolino Ioui retulit. eadem ferè scribit Eutropius. at Paulus sub nomine, in-

quit, superatorum hostium de extinctis legionibus triumphauit. Dion. bellam aduersus Dacos sumpfit, nunquam tamen cum hoste congressus, falso in urbem scripsit, se illos superasse. senatus tamen tot ei decreuit, vt ferè totus orbis Romanus subiectus imaginibus, & staturis Domitiani argenteis aureisque impleretur. verum Iulius Frontinus libro primo stratagematicon suorum, siue illud opus sub Domitiano fuerit editum, & ideo non ausus vltra progredi: Imperator inquit, Cæsar Domitianus Augustus Germanicus, cum Germanos, qui in armis erant, vellet opprimere, nec ignoraret maiore bellumolitione inuituros, si aduentum tanti ducis præsensissent, profectioem suam sensu obtexit Gallicarum, sub quibus inopinato bello affusus, contusa immanium ferocia nationum, prouinciis consuluit. & paulo post. Imperator Cæsar Domitianus Augustus, cum Germani more suo è saltibus & obscuris latebris subinde impugnarent no-

Simulachra victoriae) In triumphis producebantur machinæ delatæ per seruos in tabulis, in quibus præliorū simulachra reddebantur. cernere erat vincentes Romanos, cadentes caesosque hostes in vna: fugientes in alia hostes, insequentisque qui rites: oppugnari vrbes, defendique alias: alias capi, vrique excidique. & singulis in machinis & rebus, quæ gererentur, primarii hostium duces simulati eodem erant vestium habitu, in quo post veri ante currum victi, sequebantur. nam & Appianus libro ii. vbi explicat triumphos à Cæsare ductos, summorum virorum imagines vel occisorum, vel fugitorum, solias in pompam triumphi deferri monstrat: quinimò regionum, vrbium, castellorum simulachra producebantur. *sed*) Ordo est, sed accipiet tranquillitatem, imperatore Traiano reportante veram & solidam gloriam. *Obsequia*) Parent hostes imperiis nostris, & sponte faciunt imperata, vt non opus fue-

simulachra victoriae, sed imperatore veram ac solidam gloriam reportante, tranquillitatem & tandem confessa hostium obsequia, vt vincendus nemo fuerit pulchrius hoc omnibus triumphis. neque enim vnquam, nisi ex contemptu imperij nostri factum est, vt vinceremus. Quod si quis barbarus rex eò insolentia furorisque processerit, vt iram tuam, indignationemque mereatur: ne ille, siue intersuso mari, seu fluminibus immensis, seu

stros, tutumque regressum in profunda sylvarum haberent, militibus per. c. xx. millia passuum actis, nò mutauit tantum belli statum, sed & subdidit ditioni suæ hostes, quorum refugia nudauerat. huius expeditionis Martialis & Papinius, sed cum adulatione meminere, & Germanici triumphus Eusebius. ad hæc Græcorum quidam scripsere, quod in Galliam irruens, & sociorum quædam depopulatus, admodum elatus sit, tanquam magnum aliquod fecisset. ideoque militibus duplex stipendium dedisse. Iosephus lib. vii. Domitianus Cæsar audita Germanorum defectione, quanquam iuuenis, tantam rei magnitudinem suscipere non detrahit. illi autem expeditionis fama percussis, ei se dederunt. Sed hæc gesta videntur adhuc Vespasiano viuo. *Nec falsa*) Tacitus libro xv. de Nerone vbi narrat Cefennium Petum cum suis victum à Parthis. at Romæ, inquit, trophea de Parthis, arcusque medio Capitolini montis sistebant.

rit eos vincere. ideo monstratur ouationem duxisse Traianum. Hoc enim est ouatio, vincere hostes sine cæde. alibi de Spurinna. ostentatoque bello ferocissimam gentem (quod est pulcherrimum victoriae genus) terrore perdomuit. *Nisi ex cont.*) Nisi cum hostes parere imperiis nostris recusarent *Barbarum*) Decibalum designabat, Dacorum regem iam tum bellum parantem. *Insolentia*) Superbia. *Næ*) Certè, si diphthongatur affirmantis aduerbium, quod etiam Diomedes præcipit, næ certè & valdè significare memora-

rans. hoc deprehendes in prima apud Terentium comædia. & Secundus non multo post scripsit, næ ille in tam breui tempore effecerit. & alibi, næ suffragiis consularium virorum, vrbes, populi, gentes inferuntur. M. T. pro Roscio.

Præcipiti) Arduo, prærupto. *Defenditur*) Dirimitur, munitur. nam multi locorum difficultate confisi audent rebellare. *Prona*) Peruia. *Subsedisse*) Complanasse, demississe. Ouidius, flumina subsidunt. Inue. nutare vrbes, subsidere terras. *Interceptum*) Sublatum. *explanat*) quæ verbis propriis consistit. est præterea grâdis oratio. *Illatas, Impulsas, Terras*) Vel multitudinem nauium notauit, qui bus æquor contextum videretur continens, vel facilitatem expugnationis, tanquam si à terra aggrederentur. an potius hominum multitudinem respexit, quam tantam futuram dicit, vt barbarus ille possit arbitrari, nò classes, sed vrbes ipsas in regnum suum illatas. *Prouinciarum*) Nostrarum. nam prouinciæ erant sub ditione Romanorum. vnde dicebatur aliquod regnum in formâ prouinciæ redigi, quando sublatis regibus, misso cum exercitu proconsole Romanis legibus parebat, ac vestigalia pendebat. *Extorto*) Ablato, direpto. respicit Domitianum. *Hostilibus*) Si legitur hostibus, erit articulus, & disunctim proferemus. hostibus, armis: si verò (quod magis probo) hostilibus armis, erit contentio, vt hostilia arma opponantur prouinciarum spoliis, & captorum regum catenæ, extorto sociis auro. hoc dicendi modo Naso dum Liviam solatur est vsus. Aspiciam regum luentia colla catenis: Durâq; per sæuas vincula nexa manus. *Regum c.*) Nâ captiui reges cum à portis vsque ad forum, triumphantium currus honestassent, simul atque in Capitolium flectere cœperat imperator, abrepti catenis, quibus ante currū vinciti

næ tu Eruci accusator esses ridiculus. obseruatur autem apud Græcos vt vbi ponatur affirmatiue: post verò negatiue, quam interdum poetæ hoc confundant, vt Homerus *ἄλλ' ἔπειτα τὸ δὲ οὐκ ἔστι ποῦ. Ἰμμενσις, Profundis.*

præcipiti monte defenditur, omnia hæc tam prona, tamque cedetia virtutibus tuis sentiet, vt subsedisse montes, flumina exaruisse, interceptum mare, illatasque sibi non classes nostras, sed terras ipsas arbitretur. Videor iam cernere non spoliis prouinciarum, & extorto sociis auro, sed hostilibus armis, captorumque regum catenis triumphum granem. Videor ingentia ducum nomina, nec indecora nominibus corpora vocitare. Videor intueri in manibus sequentem mox ipsum te sublimem, instantemque curru domitarum gentium tergo, ante currum autem clypeos, quos ipse perforaveris. Nec tibi opima defuerint, si quis regum venire in manus audeat: nec modo telorum tuorum, sed etiam oculorum, minarumque

ducebatur. & in carcerè tracti, necabatur. testis est ille quicumque panegyricū Constantino Constantij dixit. Valerius ante triumphales currus scribit, Siphacis & Persæ ceruices catenatas ductans, & Claudianus cecinit licitorque metus cum fratre pauore Barbara ferratis innectunt colla catenis. *Grancem*) Respexit ad numerum ingentem captiuorum & spoliolum. vates nimirum sunt plerunque rerū scriptores. nam non solum hac oratione stimulatus est Traianus contra Decibalū, sed ferè singula prædixit, quæ in Dacico triumpho gesta postmodum fuere. *Ingentia ducum n.*) An respexit ingentia Decibali facti, an sicut indicant sequentia, ad sonum horrendum barbarorum nominum quæ audientibus horrorem incutiunt. *Nec indecora*) Ingentia. paria. *Videor*) Ordo & sensus. videor intueri mox ipsum te sublimem sequentem in manibus, hoc est hostes ligatos manus, & curru instantem tergo domitarum

gentium, quantum ex Plutarcho in triūpho Aemilii licet cognoscere, primò ar ma, & viniuersa rerum præda procedebat in triumpho, deinde captiui quos imperator purpura & auro contexta veste indutus, & lauri rami dextra gerens curru sublimis post sequebatur, circa què milites partim iocos, partim Imperatoris laudes continebant. *Curru*) Videor intueri clypeos hostiles. *Opima*) Spolia quæ dux duci detrahit, trunco siquidè motanè quercus abscisso, & in trophæi modū fabricato, affixa quaque versū spolia impēdebāt ornate plurimū ac decorè disposita. mox accedente populi frequentia, imperator post Romulū tollebat in curru, conseqeabatur exercitus deo ac imperatori incondita carmina canens, inde procedens & ad Feretrii Iouis templum ascendens, ea illi solemnī dedicatione suspēdebat. Primus Romulus ab Acronē Ceninensium rege detracta spolia opima retulit, extructo templo in vertice Capitolini collis. secundus A. Cornelius Cossus, Tolumnio Hetrusco. tertius & postremus, M. Claudius Marcellus Gallorum rege Viridomaro siue Brioma-

Coniectum) Aspectum; reper cussionem. *Oppositum*) Vera lectio vt dicatur coniectum oppositū. *Proxima*) Cum contentus fuisset repressisse Germanos. *Vicisse*) Bellum gessisse, & per id vicisse cupidus, scilicet vincere vt triumphares. *Quia* &.) Quia contigerat vincere. contrarium illi ex primo epistoliarum lib. non ideo prædicare, quia fecerint, sed vt prædicaretur, fecisse creduntur. contentio, color. *Castrorum*) Militarem. nam Dione scribente, Traianus milites sub disciplina continuit, vt neque infollescerent, neque contra se

auderent insurgere. sed quieti imperia facerent. ipse etiā Plin. eisdē Traiano scribit, distulisse supplicium seruorū inuentorū inter tyrones, vt illū conditorē & formatorē militaris disciplina cōsuleret de

ro (vt interdum legimus) nec multitudinē compositum eius doni vulgata laus est. Feretrium autem Iouē appellat, quod trophæa feretro vecta, id est, è feretro trophæa ferantur. alii quod fulmine feriat, cæteri quod in bello feriri soleat. si quis, inquit Dionysius, velit. tropeuchon, siue, vt quidam sentiunt, scylophoron, siue quia omnes excellit, omnemque in circuitu comprehendit naturam, rerum & motum hyperpheretrem, non aberrabit à vero. manubias communes spolia, priuatas opima vocitat. Numā tamen Pompiliū, in commentariis, prima secunda & tertia memorasse opima traditum est, primaque capta Ioui Feretrio, secunda Marti, tertia Quirino, consecrari iussit. primo asses trecentos, secundo lxxx, tertio C. præmium esse cōstituit. Festus opima dicta credit magnifica & ampla spolia ab ope, sicut opimas hostias pingues inde verbum opimare, quod est pingue facere, deductum. quo Apuleius & Columella vsi sunt. verum Flauius Vopiscus in Tacito, opimare vsurpauit pro abundè onerare, mensam, inquit, suam nunquam nisi agrestibus opimauit.

coniectum toto campo, totoque exercitu oppositum perhorrescat. Meruisti proxima moderatione, vt quādo cunque te, vel inferre, vel propulsare bellum coegerit imperij dignitas, non ideo vicisse videaris, vt triumphares, sed triumphare, quia viceris. Aliud ex alio mihi occurrit. quā speciosum est quod disciplinam castrorum lapsam extinctamque refouisti? depulso prioris seculi malo, inertia & contumacia, & dedignatione parendi. Tutum est reuerentiam, tutum charitatem mereri. nec ducū quisquam, aut non amari à militibus, aut amari timet. & inde offensæ gratiaq; pariter securi, instant operibus, ad sunt

modo pœnæ. *Refouisti*) Reparasti, resuscitasti, emendasti. *Malo*) Inobedientia, superbia. *Inertia*) Imperatorū. *Contumacia*) Insolentia militū, qui dedignabatur parere suis ducibus. hinc ad Aristonē scribēs

notabiliter Domitiani tēpora taxat, iuuenes, inquit, fuimus in castris, sed cum suspecta virtus, inertia in precio, cū nulla ducibus autoritas, nulla militibus verecundia, nusquā imperiū, nusquam obsequiū, omnia turbata, atque etiā in contrariū versa. *Tutum*) Repetitio. *Reuerentiā*)

Exercitationibus) Meditationibus intersunt campestribus. similiter cadēs. *Aptant*) Adiunctio cum verbū postponitur, quod superiores partes orationis comprehendit. *Is*) Est verè. *Imminere*) Milites in perniciem suam impendere. *Intendi*) Machinari, struere insidias, vim vel periculū. *Persuasio*) Quod milites sibi mala struerēt. *Illorum*) Imperitorum. *Hostilia*) Iniqua, crudelia. *Tuebant*) Hostilia. *Studia*) Artes. *Corpora*) Quæ non exercentur. *Languescere*) Vilescere, effæminari, infatum robur perdere. *Incursus*) Situ, negligentia. *Hebetari*) Obscurari, obtundi. explanatio ex propriis & vilitatis verbis consistens. Porro) Certè. *Exteriorum*) Hostilium. *Principum*) Optimatum. *Validorum exortus*) Maiorum syderum eleuatio ad nostrum hemisphærium, vt ex oriente sole, lunæ splendor obscuratur, illa lucente cæterarum fulgor stellarum hebetatur. est autem similitudo, quæ sumitur ante oculos negocii ponendi causa. *Aduentu*) Adueniente imperatore ad exercitum. *Legatorum*) Qui vicarias vices absente imperatore gerunt, & illius imperio parent. *Innumbratur*) Obscuratur, minuitur. *Eras*) In exercitu. *Vllius*) Dignitatis alicuius. *Quisque*) Cum imperio, & magistratu. *Ex eo*) Ex præsentia tua. *Reuer-*

Honorè cum timore. *Charitatem*) Amorem. *Quisquā est, qui aut n. t. a.*) id est quia certus est amari à militibus. *Aut tm. a.*) Quod non ametur. *Offense*) Cum dubitant de amore militum. *Gratia*) Cū certi sunt amari. *Securi*) Imperatores fidem militum non verentes. *Operibus*) Bellicis.

exercitationibus, arma, mœnia, viros aptant. quippe non is princeps, qui sibi imminere, sibi intendi putet, quod in hostes paretur. quæ persuasio fuit illorum, qui hostilia cum facerent, timebant. Eodem ergo tempore militaria studia, nec animos modo, sed corpora ipsa languescere, gladios etiam incuria hebetari, retundique gaudebant. duces porro nostri non tam regum exterorum, quàm suorum principum insidias, nec tam hostium, quàm commilitonum manus ferrumque metuebant. Est hæc natura syderibus, vt parua & exilia validorum exortus obscurat. similiter imperatoris aduentu legatorū dignitas innumbratur. tu tamen maior omnibus quidē eras, sed sine vllius diminutione maior. eandem autoritatem præsentem te quisque, quam absente retinebat. quin etiam plerisque ex eo reuerentia accesserat, quod tu quoque illos reuererebare. Itaque perinde summis atque infimis charus, sic imperatorē commilitonemque miscueras, vt studiū omniū laborēq; & tanquā exactor intēderes, & tanquā particeps, sociusq; releuares. Felices illos, quorū fides & industria non per internuncios, & interpretes, sed ab ipso te, nec auribus tuis, sed oculis, probantur.

reuerentia accesserat) Te præsentem magis obseruabatur. *Summis*) Militibus in honore constitutis. *Infimis*) Priuatis gregariis. laudatur Adrianus Traiani successor à Dione quod milites ad omnem pugna speciem exercebat, hoc honore afficeret, E. ij.

illos officii admoneret, vt exemplo suo meliores ac fortiores redderet. *Sic imperatorem commilitonemque miscueras*) Sic imperatoriam grauitatem, & militarem comitatem opportunè retinebas. magna Traiani laus, qui duas res diu disunctas ita coniunxerat, vt nullum reprehensionis locum relinqueret. sic Tacitus Neruam commédauit, quod res olim dissociabiles mi-

Consecuti sunt) Hoc etiam amplius à te milites habent. *Quam tibi*) Qui optime illos noueras. *Renocant*) In urbem ab exercitu ordinem rei exequitur. *Castrosum*) Militum. *Iter*) Tuum fuit ab exercitu ad urbem. *Nec verò ego*) Occupatio. cum dicimus nolite dicere, quod tunc maxime dicimus. *In laudibus inu*) In numero tuarum laudum. *Aduentum*) Hospitium. *Non pater*) Ne liberos stupraret. intellectus exornatio, cum res tota de parte cognoscitur. quamuis tradat Dion, Traianum puerorum a matrem fuisse, citra tamen alicuius iniuriam. *Maritus*] Ne uxorem suam vi raperes. memorat Tacitus Vitellium apud fenatum dixisse, se à parentibus audiuisse, ipsos vidisse, arripere coniuges ad libita Cæsarum. vt alios priores omittam, qui alienas uxores sibi vsurparunt, Domitianus contrectatis multorum vxoribus, Domitiam Longinam Aelio Lamie nuptam, in matrimonium abduxit, & Iuliam fratris filiam alii collocatam corrupte. adhuc Paulus Diaconus, refert Constantinum imperatorem adeo socios afflixisse, vt uxores à maritis, filii à parentibus separarentur. *Affectata*) Comparata contra sui naturam, simulata. *Castitas*) Quæ refertur non solum ad virginitatem, sed etiam ad omnium turpium obsecnarumque rerum abstinentiam. *Ingenita*) Inrita, naturalis. *Intérque ea*) Bona castitas est connumeranda, quæ non possit

scuisset, principatum & libertatē. sic Marcrini vxor à Secūdo celebrata, quod multas ex diuersis ætatib. virtutes sūptas collegisset, & cōsociasset. nō dissimiliter Pacatus in panegyrico Theodosii. duas, inquit, res diuersissimas iūxi, metum & temeritatē. *Ex affor*) Censor. *Intenderes*) Augeres. *Relesares*) Leuiorem faceres cum te viderint operum participem.

consecuti sunt, vt absens quoque de absentibus nemini magis quam tibi crederes. Iam te ciuium desideria renocabant, amorēque castrosum superabat charitas patriæ. iter inde placidum, ac modestum, vt planè à pace redeuntis. Nec verò ego in laudibus tuis ponam quod aduentum tuum non pater quisquam, non maritus expauit. affectata alijs castitas, tibi ingenita & innata, intérque ea, quæ imputare non possis. Nullus in exigendis vehiculis tumultus, nullum circa hospitium fastidium, annonæ quæ cæteris. ad hoc comitatus accinctus & patens, dices magnum aliquem ducem, ac te potissimum ad exercitus ire. adeo nihil, aut certe parum intererat inter imperatorem factum, & breui futurum. Quam dissimilis

tibi ipsi ascribere, sed Deo. innata enim fuerat, non comparata abstinentia. *Imputare*) Adscribere. *Vehiculis*) Ad vehenda militum impedimenta. *Fastidium*) Ambiguū est an quod hospitium vilia non fastideret, an quod non esset fastidio suscipientibus se in hospitium. *Annona*) Cibus, victus erat tibi par cæteris. Spartianus. libenter Adrianus cibis castrensibus in propatulo utebatur, hoc est lardo, caseo, posca, exemplo Scipionis Aemiliani, & Metelli, & auctoris sui Traiani. duro enim & aspero victu contentus, sic rem militarem constituit, vt per multum temporis ab eo facta pro lege & militari instituto haberentur. annonam autem pro copia frugum Martianus ad municipales vsurpat, non debere

scribens decuriones vilius præstare frumentum ciuibus suis, quam annonæ exigentia. sic Valentinus de administratione rerum ad ciuitatem pertinentium. satis constat annonam pro comætu. i. omni poculento, & esculento vsurpari. nam Varro lib. iii. rei Rusticæ, & Tranquillus in Tiberio, annonam macelli, Columella vini ac multius annonam libro quarto, tertio Vegetius pro omni comætu posuere, vt pabula, inquit, frumentum cæteræque annonariæ species, quas à prouincialibus consuetudo deposcit, maturius exigantur. Iuuen. satyra ix. veneni annonam etiam dixit. sed comædius ad frugem refertur. nam Iulius Cæsar libro i. belli ciuilibus annonam creuissè & militum vires inopia frumenti diminutas asserit. & Columella regionis annonam, vbi de pastinato solo agit. Plinius lib. xviii. & Columella viii. posue-

Nuper) Paucis antè annis. *Principis*) Domitiani. *Transitus*) Per Italiam, dum rediit ab expeditione. *Sit.*) Dubitatio. *Abactus*) Abstractiones hospitium per vim à sedibus suis. *Perusta*) Translatio ab igne. *Attrita*) Conculcata. *Dextral.*) Hinc inde, vndique. *Vt*) Tanquam. *Vs*) Belli furor. *Barbari*) Getæ, Sarmatæ, Germani. faciunt hinc ex oratione Pompeiana M. Tullii verba illa: propter auaritiam imperatorum, quantas calamitates quocunque ventum sit, vestri exercitus ferant, quis ignorat? itinera quæ per hosce annos in Italia per agros, atque oppida ciuium Rom. nostri Imp. fecerunt, recordamini. vtrum plures arbitramini per hosce annos militum vestrorum armis hostium vrbes, an herbis sociorum esse delatas. neque enim potest exercitus is continere imperator, qui seipsum non continet. *Quos f.*) Suprà monstrauimus plures clades per-

runt annonam pro vilitate frugum & abundantia, apud Vegetium & Lampridium lego duplicem annonam, pro duplo frumenti dari militibus. vbi etiam inuenies annonis & annonas in numero pluriū. *annonariam legē tulit P. Clodius trib. pleb. quæ frumentū populo gratis daretur. Ad hoc*) Præterea. *Accinctus*) Paratus, expeditus, promptus. *Te p.*) Te principem modestissimū. oratio venusta. *Ire*) Tanto ordine redibat. *Factum*) Inter te iam creatum. *Et breuis f.*) Tanta moderatione incedebas. nam postquæ facti sunt imperatores, solent insolecere propter fortunam: futuri verò modestiã prætere, vt inde fauorē hominum aucupentur. *Quam diss.*) Artificiose hoc. nā Aphthonius in suis præexercitiis iubet cōparatione vti debere in laudationibus. quod nūc Secūdo obseruat, pessimi principis iter & optimi inter se committens.

nuper alterius principis transitus, si tamen transitus ille, non populatio fuit, cum abactus hospitium exerceret, omniæque dextra, lauaque perusta, & attrita, vt si vis aliqua, vel ipsi illi barbari, quos fugiebat, inciderent. Persuadendum prouincijs erat, illud iter Domitiani fuisse, non principis: itaque non tam pro tua gloria, quam pro utilitate communi edicto subieccisti, quid in vtrunque vestrum esset impensum. Adsuescat imperator cum imperio calculum ponere. sic exeat, sic redeat, tanquam rationem redditurus, edicat quid absumpserit. ita fiet, vt non absumat quod pudeat dicere. Præterea futuri principes velint, nolint, sciant, tantum constat: propositisque duobus exemplis meminerint: perinde coniecturam de moribus suis homines esse facturos, prout hoc vel illud elegerint.

pessum Domitianum per barbaros. *Domitiani*) Crudelissimi, & auarissimi tyranni. *Non p.*) Cuius est curare ciues tanquam filios. *Pro iua g.*) Respectu gloriæ tuæ, scilicet quod hoc pertineret

ad tuam gloriam. *Edicto*] A te facta post reditum in urbem de ratione expensarum. *Quid in vrb. &c.*) Quid expendisset in expeditione tua Domitianus in Germanos, & quid tu. nam longè minora Traianus impenderat sua modestia. *Cum sm.*) Cum exercitu. *Calculum p.*) Computare, expensarum rationem facere. Tranquillus: nam ante occupatam temp. ab imperatoribus solebant duces rationem impendii reddere. sic boni principes debent expensi curam tenere, tanquam si populo essent reddituri rationem. *Edi-*

Nonne) Multum illa ornant secundū Cicer. de oratore. habiti honores: decreta virtutis præmia. *Nonus*) Repetitio. *Titulos*) Splendida cognomina. *Patrio p.*) Primum Romulum patrem patriæ conditorémque alterum vrbis haud vanis laudibus, milites inter iocos Camillum de Gallis triumphantem appellauerunt. sed ex decreto patrum omnium primus Cicero, detecta coniuratione Catilinæ dictus est, referente Plutarcho. meminere huius rei, Iuuenalis fat. viii. Plinius senior lib. vii. Appianus lib. ii. postea multi hoc cognomen receperunt, siue adulatione, seu merito. ideo dicti patres patriæ quod eam, quam patres in filios potestatem, ipsi in ciues haberent. an potius hoc institutum honoris quam imperij causa. ut ipsi tãquam patres subiectos admoneant, ac amarènt ut filios. & ciues principes tãquã parentes obseruaret Seneca li. i. de clementia. Patrem quidè patriæ appellamus principè, ut sciat datã sibi potestatem patriã, quæ est tẽperatissima, liberis cõ-

sulès, suãque post illos reponès. & Simonides apud Xenophotè precipit, ut prin-

cipat) Edicto ostendat, & declaret. *Ita*) Se omnibus pronuntiabat. *Quod pudens max. thes.*) Notat Domitianum, qui militibus stipendia duplicauit. *Constat*) Refert. *Duobus*) Domitiani & Traiani. *Coniecturam*) Coniunctionem per signa, non coniectura est directio quãdam rationis per signa ad veritatem: dicta à coniectu. vnde etiam somniorũ, atque omnium interpretes, coniectores vocantur, autore Fabio lib. iij. *Hoc*) Traiani exemplum. *Vel.*) Domitiani, qui nullam impensam suæ expeditionis edixit.

Nonne his tot tantisque meritis novos aliquos honores, novos titulos merebare? at tu etiam nomen patris patriæ recusabas. Quàm longa nobis cum modestia tua pugna, quàm tarde vicimus, Nomen illud, quod alij primo statim principatus die, ut imperatoris, & Cæsaris, receperunt: tu vsque eò distulisti, donec tu quoque beneficiorum tuorum parcissimus estimator, iam te mereri fatereris. Itaque soli omnium contigit tibi, ut pater patriæ esses, antequam fieres. eras enim in animis, in iudicijs nostris. nec publicæ pietatis intererat, quid vocare, nisi quod ingrata sibi videbatur, si te imperatorem potius vocaret, & Cæsarem, cum patrem experiretur. Quod quidem nomen, qua benignitate, qua indulgentia exerces, ut cum ciuibus tuis quasi cum liberis parens viuas? Ut reuersus imperator, qui priuatus exieras, agnoscis, agnosceris. eosdem nos, eundem te putas. par omnibus, & ob tantum ceteris maior, quo, melior. Ac primum qui dies ille, quo expectatus, desideratusque, urbem tuam ingressus es? Iam hoc ipsum, quod ingressus es, quàm mirum, latumque? nam priores inuehi, & importari solebant, non dico quadriungo curru, &

ceps existimet civitatè suã propriã esse domum: ciues verò, pingues, atque aut fi-

nos: & filios velut animã propriã. & hos omnes obligare nitatur officio. *Pugna*] Contentio fuit, ut assumeres cognomen patris patriæ. *Vicimus*] Obtinimus. *Primo s. die*] Ut Cæsar dictator. recepit & Augustus, sed vix à patribus expugnatus. *Estimator*] Iudex. *Te mereri*] Beneficiis tuis in patriam collatis. cuius exemplum postea secutus est Antoninus Pius. *Esses*] Affectu patrio & amore in ciues, sicut iubet Xenophon. *Fieres*] Cognomen tum à senatu acciperes. *Nec publicè p.*) Nihil referebat ad amorem publicum quo nomine vocareris: nam et si Cæsarem te dicebant, parentem tamen

Alentibus] Candidis enim equis trahebatur triumphantium currus. *Arrogantius*] Superbius. *Proceritate*] Altitudine prædiximus Traianũ fuisse latatura proceram. *Sed de sup.*) Contrarium, color, scilicet triumphasti, quod tua humanitate viceris priorem imperatorum superbiam. non enim ut illi in urbem es importatus nostris humeris, sed pedibus introitus. *Ætas*] Senium & pueritiam. *Insolito sp.*] Quod imperator ab exercitu veniens in urbem pedibus iret. *Te paruuli n.*] Distributio, cum in plures res, aut personas negotia quãdã distribuntur. posita autè sunt infinita pro præteritis imperfectis indicatiui. hic etiam (non enim verebor ne lectoribus sim fastidiosus, & sim licet, modò prosum) comprehenditur dissolutio, quæ coniunctionibus verborum è medio sublatis, partibus separatis effertur. videtur iuuenes & senes esse similiter cadens. *Sanitatem*] Quod fecisse

Vespasianum locupletissimi autores prodidere, qui excremento oris resperfit genas cæci, & oculorum orbis, & statim illi dies illuxit. alium manu ægram pe-

patriæ intelligebant. sed tua beneficia hoc verbo voluerunt exprimere, ne ingrati viderentur, si te non appellassent hoc cognomine, cum verus pater esses patriæ. *Ingrata*] Patria. *Quod quidem n.*] scilicet, quum agis te parentem benignissimum & indulgentissimum. *Vi*] Quomodo. *Agnosces*] Tuos ciues tanquam vnus ex illis. *Eosdem*] Tibi pares & consortes. *Par*] Humanitate. *Maiores*] Illa maiestas imperatoris, & diis proxima, sibi veneratione comparare virtutibus egregiis. *Ingressus*] Pedibus. *Inuehi*] Equo. *Importari*] Ceruicibus seruorum. *Non d.*) Interpretatio.

alibentibus equis, sed humeris hominum, quod arrogantius erat. tu sola corporis proceritate elattor aliis, & excelsior, non de patientia nostra quendam triumphum, sed de superbia principum egisti. Ergo non ætas quenkquam, non validudo, non sexus retardauit, quo minus oculos insolito spectaculo impleret. Te paruuli noscere, ostentare iuuenes, mirari senes: ægri quoque neglecto medentium imperio, ad conspectum tui, quasi ad salutem, sanitatemque prorere. Inde alij se satis vixisse te viso, te recepto, alij nunc magis esse viuendum prædicabant. Fæminas etiam tunc fecunditatis suæ maxima voluptas subiit, cum cernerent, cui principi ciues, cui imperatori milites peperisset. Videres referta tecta, ac laborantia, ac ne eum quidem vacantem locũ, qui non nisi suspensum, & instabile vestigium caperet: oppletas undique vias, angustumque tramitem relictum tibi. alacrem hinc atque inde populum, ubique par gaudium, parèmq; clamorem: tam equaliter ab omnibus ex aduentu tuo letitia percepta est,

de suo calcatum morbo soluit. quin & Spartianus memorat, mulierem oculis captam, recepisse lumen, quod genas adactant lacrimæ exosculata.

Præpere] Quadrupedes de more serpētum. *Inde a.*] Ethopeia pulchra, de qua Aphonius. Ethopeia est quæ personam habet cognitam. morem verò tantum fingit. hic Romani sunt persona cognita. fingit autem quæ dicere possent. *Satis u.*] Se mori felicem. sic Corælius Rufus optabat superuivere Domitiano, vt moriturus post illius tyranni necem liber, si rempubl. vidisset successori bene commissam. *Magis esse u.*] Fruendum diu felicitate temporum sub optimo principe. *Facunditatis sue*] Copia filiorum suorum. *Videres*] Descriptio, quæ rerum

Quam om.] Aequaliter venisti. *In singulos g.*] Per singulos passus. an per singulos coniugum liberorumque cœtus, per sexum & ætatem dispositos. quod refert Tacitus factum in Neronis ingressu. *Osculo e.*] At Nero, si Tranquillo credimus, neque adueniēs, neque proficiscens, quæquam osculo impariuit, ac ne salutatione quidem ipsa certè virtus. M. Tullio de Oratore tradente, in earum rerum vsu ac mo-

quàm omnibus venisti. quæ tamen ipsa cū ingressu tuo creuit, ac propè in singulos gradus adaucta est. gratū erat cunctis, quod senatum osculo exciperes, vt dimissus osculo fueras. gratum quòd equestris ordinis decora honore nominū sine monitore signares. gratum quòd tantum non vltro clientibus salutatis quasdā familiaritatis notas adderes. gratius tamen, quòd sensim, & placide, & quātū respectantiū turba pateretur, incederes. quòd occurrentium

portebat patronos clientibus suis legitima, quorum notitiam non habuissent, presentibusque ipsi, siue absentibus, pariter omnia perficere quæcunque faciunt pro filiis patres: pecuniarum quoque, & qui circa eas versantur contractuum rationem explicare. causasque ipsos pro clientibus iniuste oppressis suscipere, ac si quis etiam pactiois alicuius nomine læderetur accusantibus respondere, denique omnem eis quietem priuatorum publicorumque negotiorum, cuius maxime indigent, exhibere. Clientes autem patronis sui: ad filiarum dotem contribuebant, si pecuniis earum patres indigebant, proque redemptione hostibus pecunias persolvere, aut pro filiis eorum captiuis multas publicas proprio ære & gratis dissoluere. in magistratibus etiam & deductionibus, & aliis in republ. sumptibus, impendiorum participes tanquam genere proximos adesse. horum aliqui salutatores, cū domum venirent, alij de-

consequentium continere perspicuam, & dilucidam cum grauitate expositionem. *Referta*] Plena spectatoribus. pariter Claudianus de triumpho Honorij, quantum licuit confurgere tectis Vna replet turbæ facies, vñdare videres Ima vitis, altas effulgere matris vides. *Tecta*] Quæ Traiano erat transfundum. *Laborantis*] vix sufficientia oneri. *Suspensum*] ambiguum, periculosum. erant enim occupata loca, vbi nemo poterat firmiter stare, nec nisi cum discrimine. *Tranitem*] Viam. à tranverso dictum opinatur Varro.

tores, cū ad officium deducere: tertij assēctatores, cū comitarentur, dicebantur. promissum autem vtriusque, neque pium neque fas erat accusare se in vicem, neque aduersus testimonium dicere, nec suffragium aduersum ferre, nec cum inimicis adnumerari: & si quis horum aliqua fecisse argueretur, lege eum teneri prodicionis. nec sub tutela patriciorum plebs tantum erat vrbana, sed & coloniarum & sociorum. quinimmo

Populus] Multitudo.

Te quoque te] Repetitio. *Immo m.*] Correctio. *Adstaret*] Adhæreret, stiparet. *Latus*] Vitam. nam solent principes latus suum munire satellitibus, vñd e tiam latrones dicti lateris custodes. *Circumsusus*] Circumdatus. *Flore*] Pri moribus. *Inualuisse*] Creuisset, validior incubisset, vt modò senatorum, modò equitum caterua media, prout altera horum maior vñda, circumstantes submouisset. *Listores*] Suos ministros publicos. xij. listores consulem præcedebant cum securibus, quando erat sine prouocatione, & virgarum fascis, siue lora gerentes autore Plutarcho, qui iussu principis continuo comprehensos vincirent. vñd à ligando listores dictos multi credidere. quamquam Tyro libertus, referente Gellio, vel à lino, vel à licio, appellatos scribat. *Habitu, tranquillitate, modestia*] Articulus. cū singula verba interuallis distinguuntur cæsa oratione. *Capitolium*] Collem Saturninum. duplex in vrbe fuit Capitolium, vetus & nouum, autore P. Victore. vbi omnium deorum simulachra celebrabantur, in octaua regione. at vetus, in sexta fuit. & alibi vt Capuæ. & Pausanias super theatro Corinthiaco meminit fuisse templum Iouis Capitolini. Romanum igitur Capitolium Tarpeium à Tarpeia vocatum, deinde iussu Tarquinij Superbi dum Iouis templi fundamenta aperiuntur, inuentum est caput nu-

Gellius memorat, clientem in fidem acceptum, chariorè haberi quàm propinquos, tuendumque esse contra cognatos, & patrem primum, postea patronum, proximum nomen habere. quamquam Massurius scribat in officijs, apud maiores ita obseruatum esse, primum tutelæ, deinde hospiti, deinde clienti, tum cognato, postea affini locum fuisse. *Respectantium*] Remorantium.

populus te quoque, te immo maxime, astaret, quòd primo statim die latus tuum crederes omnibus. neque enim stipatus satellitum manus, sed circumsususus vñdique, nunc senatus, nunc equestris ordinis flore, prout alterutrum frequentia genus inualuisset, silentes quietosque listores tuos subsequere. nam milites nihil à plebe habitu, tranquillitate, modestia differabant. Vbi verò cæpisti Capitolium ascendere, quæ lata omnibus adoptionis tue recordatio, quàm peculiare gaudiū eorum qui te primi eodē loco salutauerunt imperatorem: quin etiam Deum ipsum tuum præcipuam voluptatem operis sui percepisse crediderim. Vt quidem

per occisi hominis, faciemque habens viuis similem, & à capite manantem sanguinem calidum adhuc & recentem, quæ visa species haud per ambages arcem eam imperij, caputque rerum fore portendebat: idque ita cecinere vates, quæque in vrbe erant, quosque ob eam rem consultandam ex Ethuria acciuerant. Dionysius, vt est Liuio copiosior, Romanos vates non intellexisse ostentum tradit, & missos in Ethuriam legatos vatem senem consulturos, quibus prius à Iuene vatis filio instructis, ne deciperentur à patre, responsum in hæc verba: Viri Romani, dicite vestris ciuibus, fato dari, caput totius Italiæ fore hunc locum, in quo caput est reperiunt. ex eo Capitolium ab inuento capite vocatur. *Adoptionis tue*] Comemoratio. cū in loco firmissimo diutius

manetur, & eodem sapius reditur. *Pri-
mi*] Dum magna voce adoptabaris
à Nerua. an quod magis placet, dum
ad exercitum iturus Capitolium ascen-
disses, consalutatus es imperator opti-
mus. iam enim dixit: omnis quæ limen
Capitolij infederat ad ingressum tuum
foribus reclusis, vt docuit euentus te con-

isdem n.] Eodem loci.

Parents] Nerua. *Ilud a.*] Adop-
tionem tuam. *Re-*
ceus] Magnus. *Dies*] Iste
quàm fuit similis illi diei,
quo adoptatus fuisti, &
per quem ad hunc perue-
nisti. *Altaribus*] Tunc stru-
ctis & excitatis, an excre-
scentibus flammis. quia al-
taria dicta Festus arbitra-
tur, quòd in eis excrestat
ignis. *Augusta*] Adacta.
hic facit illorum interpre-
tatio, qui Augustum ab au-
ctu deducunt. *Vnius*] Trai-
ani. *Se prec.*] Sibi ac liberis
suis pro salute sua &
suorum filiorum. nam te
sospite sciebant sibi & suis
futurum bene. *Palatium*]
Domum imperatorum. do-
cet Dion triumphantes so-
litos pro forum adire Ca-
pitolium, inde redire in
Palatium. legimus etiam

in epistolis Curtij Palatium Traiani: sed
priuatam Traiani domum magis credi-
derim, cuius fit mentio à Victore. si ta-
men vlla fides præstanda est illis episto-
lis, quæ neque Curtij historici sunt, ne-
que alicuius scriptoris illustri. quibus si
nomina speciosa dempseris, nihil præter
humile quoddam & penè barbarum
dicendi genus offendes. immò magis of-
fenderis. *Priuatam*] Quam habuit in A-
uentino iuxta ædem Bonæ deæ. *Ad pena-
tes suos*] Domum suam discessere. *Iteratu-
rus*] Nouaturus. *Vbi nulla necessitas gau-
dendi*] Nam secretò & priuatis locis li-
cet affectus liberè detegere. vtpote in tu-
ro. ostendit igitur veram esse ciuium læti-
tiam, pro Traiano recepto, quam etiam
domi retinebant. ac secus Recitat Dion,
Neronem urbem ingressum publicè ve-

salutauit imperatorem. nec aliter à cun-
ctis omen acceptum est. *Deum ipsum s.*)
Potius intellige Iouem, quàm Neruam.
illum enim asserit huius adoptionis au-
torem, hunc verò ministrum. sunt qui
non tuum, sed tunc legant. *Operis*] Sui,
adoptionis. nam prædixerat, deorum hoc
opus fuisse.

*isdem vestigiis institisti, quibus parens tuus
ingens illud deorum prolaturus arcanum,
quæ circumstantium gaudia, quàm recens cla-
mor, quàm similis illi dies, qui hunc genuit
diem. vt plena altaribus, augusta victimis
cuncta, vt in vnius salute collata omnium vo-
ta, cum sibi se ac liberis suis intelligerent pre-
cari, quæ pro te precarentur. Inde tu in Pala-
tium quidem, sed eo vultu, sed ea moderatio-
ne, vt si priuatam domum peteres. ceteri ad
penates suos, quisque iteraturus gaudij fide-
dem, vbi nulla necessitas gaudendi est. Oner-
rasset aliū eiusmodi introitus, tu quotidie ad-
mirabilior, & melior. Talis denique, quales a-
lij principes futuros tantū se pollicentur. Solū
ergo te comendat, augetque temporis spaciū.
iunxisti n. ac miscuisti res olim diuersissimas,*

neratum, priuatim verò vbi impunè lice-
bat, quid sentiret quisq; enunciarè, acer-
rimè laceratum. *Onerasset*] Infasset su-
perbia. *Eiusmodi*] Tam gratus omnibus.
Pollicentur] Cum fiunt imperatores, spò-
dent se bonos futuros. & in initio plures
fuerè, sed procedente tempore mala res-
pexere. *Spacium*] Quo in imperio fuisti.
nam semper perstitisti in humanitate in-
genita. *Miscuisti*] Coniunxisti. *Res diuer-
sissimas o.*] Hæc est vera lectio, vt sit sensus,
securè imperas & cum pudore, quod nul-
lus diu ante fecerat. *Olim d.*] Quæ in aliis
principibus inter se nò còueniebāt. Dion
tamen scribit, Vespasianum habitasse ve-
plurimū in hortis Salustianis, forèsq;ue
domus semper patuisse sine custode, vt li-
ceret omnibus ingredi, facilèmq; fuisse
accessū & colloquio.

*Securitatem imperantis,
& incipientis pudorem*)
Iam dixerat. sic imperato-
rem commilitonèmq;
miscueras. Tacitus in vi-
ta Agricolæ, nunc primo
statim beatissimi seculi
ortu Nerua Cæsar res o-
lim dissociabiles miscuit,
principatum, libertatem,
augètque quotidie felici-
tatem imperij Nerua
Traianus. nec spem mo-
dò votorum securitas pu-
blica, sed ipsius voti fini-
ciam ac robur assumptit.
Dion autor, Traia-
num, quòd bonos ho-
norasset & extulisset, nul-
lum timuisse, neque odif-
se. *Securitatem*] Quòd se-
curus esses in imperio nul-
lis petitis insidiis, quam-
uis legamus Crassum, & al-
ios quosdam in Traia-
num coniurasse, & ideo
patrum sententia damna-
tos. *Incipientis*] Impera-
re. *Pudorem*] Abstin-
tiam à malis. *Pedes deo-
sculandos*] id est, non finis
pedes vel manus tuas ciui-
bus osculari: inde postea
piores damnans. cum vel-
vt, inquit, affixi curru-

libus suis, manum tantum, & hanc
cunctanter, & pigrè imputantibus si-
miles promerent. *Prior*] Ante asium-
ptum imperium. *Incedebas*] Hoc ver-
bum vt plurimū dignioribus personis
ascribitur. *Circa te*] Imperatori,
quæ erant circa priuatam. *Ipsò te*] A
te ipso talis es princeps, qualis priua-
tus fueras. *Liberum est*] Licet ciui-
bus sine discrimine. *Subsistere*] Et quæ
sequuntur, articulatus, exornatio. *Con-
tingat tibi ambulare*] id est, fortè. *Vt
imputes*] Vt iactes te ciuibus nimium
familiarè. *Suus pudori*] Si magnus,
citò: si breuis, tardè. loquitur quisque te-
cum pro arbitrio suo. *Superbia*] De-
dignatio, repulsa. *Facit*] Adiunctio,
cum verbum postremò collocamus. *Le-*

securitatem imperantis, & incipientis pudore.
*Non tu ciuium amplexus ad pedes tuos depri-
mis: nec osculum manu reddis. Manet impera-
tori quæ prior humanitas. incedebas pedibus,
incedis: letabaris labore, letaris: eademque o-
mnia illa circa te. nihil ipso te fortuna muta-
uit: liberū est ingrediente per publicum prin-
cipe subsistere, occurrere, comitari, præteri-
re. ambulas inter nos, non quasi contingat:
& copiam tui non vt imputes facis. heret la-
teri tuo quisquis accessit. finemque sermoni
sums cuique pudor, non tua superbia facit. re-
gimur quidem à te, & subiecti tibi, sed quem-
admodum legibus sumus. nam & illa cupidi-
tates nostras libidinèsq; moderantur, nobis
cum tamen, & inter nos versantur. Emines,
excellis, vt honor, vt potestas, quæ super homi-
nes quidem, hominum sunt tamen. ante prin-
cipes fastidio nostri, & quodam equalitatis
metu vsum pedum amiserant. illos ergo hume-
ri, ceruicèsq; seruorum. super ora nostra, te
fama, te gloria, te ciuium pietas super ipsos
principes vehunt. te ad sidera tollit humus. ita
communia, & confusa principis vestigia.*

gibus] id est, ratione à te regimur, non li-
bidine. *Ille*] Leges. sic tu. *Nobiscum*] In-
ter humanitatem, vtpote ductæ ex bono
& æquo, & à nobis constitutæ, quibus
nisi bonus princeps non subest. *Vt honor*]
Excellit. *Quæ*] Imperatoriæ dignita-
tes. *Aequalitatis metu*] Ne nobis vide-
rentur æquales. *Vsum pedum amiserant*]
Non gradièbantur. circuitio color. *Hu-
meri ceruicèsq;*] Nam hexaphoro, vel
octophoro vehebantur. *Super ora nostra*]
Eminentiores. *Iuuenalis fatyra tertia,*
turbæ cedente vehetur Diues, & ingenti
curret super oraliburno. Seneca, quos su-
pra capita hominum, supràq; turbæ deli-
catos lætica suspendit. *Humus*] Morta-
les homines. *Communia*] Nobiscum, quia
pedibus incedunt, sed excellunt gloria.

Nec vereor) Licet interdum in media oratione uti exordio, & facere attentos auditores, quod hic usurpat, ab eius persona de quo loquitur. *Ea beneficia*) Virtutes. *Reuerentius*) Magis admirabile. *Illibata*) A me intacta. *Carpius*) Modicè. *Perstringi*) Colligi, ad compendium redigi. *Sequitur*) Accidit, superfluit aliam partem scilicet, ut quæ dicuntur, tanta quanta dicuntur, duntaxat esse videantur. nam non semper omnia dicenda, sed aliqua supprimenda, quæ possit auditor per se intelligere. *Leuiter*) Breuibus. *Locupletatas tribus*) Trigintaquinque tribus in vrbe fuisse satis constat. hunc locum ut alia multa Claudianus in laudibus Honorij secutus, inquit, tecum præclara vocauit Dittandas ad dona tribus.

Congiarium) Munus quod populo, sicut donatium, quod militibus dabatur. Tacitus, additum nomine Neronis donatium militi, congiarium plebi. congiarium dictum à congio mensuræ genere, cuius meminit Varro libro secundo, rei rusticæ. lactis, inquit, duos congios addunt. Fabius sexto, incusans angustiam congiariorum, quæ amicis dabantur. exiguitatem heminariam dixit Maximus, nam congiario commune liberalitatis atque mensuræ. Paulus ff. xxxij. pro vase vinario usurpat, & Nouello Mediolanensi tricongio à tribus congiis epotis vno imperij spectante miraculi gratia, Tiberio principe cognomen fuit. ut scribit Plinius libro xiv. pro liberalitate. Tacitus. Plebique congiarium quadragenari nummi viritum dari. Tranquillus in Augusto. congiaria populo frequenter dedit, sed diuerse ferè summæ, modò quadragenos, modò tricenos, nonnunquam duce- nos quinquagenosque nummos, ac ne

Nec vereor P. C. ne longior videar, cum sit maximè optandum, ut ea pro quibus aguntur principi gratia, multa sint. quæ quidem reuerentius fuerit integra illibataque cogitationibus vestris reseruari, quam carptim breuiterque perstringi. quia ferè sequitur, ut illa quidem, de quibus taceas, tanta quanta sunt, esse videantur. Nisi verò leuiter attingi placet. locupletatas tribus, datumque congiarium populo, & datum totum, cum donatiui partem milites accepissent. An mediocris animi est his potius representare, quibus magis negari potest? Quanquam in hac quoque diuersitate aequalitatis ratio seruata est. equati sunt enim populo milites, eo, quòd partem, sed priores: populus militibus, quòd posterior: sed totum statim accepit. Enimvero qua benignitate diuisum est? quanta cura tibi fuit, ne quis expers liberalitatis tuæ fieret? Datum est his, qui post edictum tuum in locum erasorum subditi fuerant,

mmores quidem pueros præterit quamuis non nisi ab xi. ætatis anno accipere consueverent. nostrorum quidam tradidère ignorari vnde deducere congiarium, sed verbum sola consuetudine sibi notum, & nullam habens præter Latinitatis originem, cum multorum testimonio probetur congium esse vasis genus, & inde ad varia deductum. *Totum*) Integrum. *Donatiui*) Muneris. *Milites*) Ostendit Traiani animi magnitudinem, qui militibus partem donatiui suppressisset, cum totum alij imperatores solerent initio principatus sui illis erogare, tanquam defensoribus & custodibus. populum verò interdum præterire sine congiario, ut quorum opera minus indigerent. At Traianus secus fecit, ut doceret illam esse veram liberalitatè, quam donamus iis, quibus nullo beneficio sumus obnoxij, neque metuimus. *Representare*) Donare, munerare. Tranquillus sed & Iulia Augustæ, quod Tiberius suppresserat,

cum fide ac sine calumnia representata persoluit. in Vitellio pro subito inferre. verbera, inquit, & plagas, sæpe vulnera, nonnunquam necem representantes aduerfantibus. Marcellus iurisconsultus, pro numeratione pecuniarum subita, ff. xxxv. posuit representationem interdum representare significat ostendere. idem: sed hæc verba videntur representare fideicommissum. Papinianus ff. xxxvi. absolutè pro reddere. *Quibus*) Popularibus. *Diueritate*) Quod populus plus, miles acceperit minus. *Aequati*) In hoc quod priores acceperunt, etiam tantum donatiui partem. populus æquatus est mi-

Aequati sunt c.) Par congiarium acceperunt. *Fluminibus*) Auctis ne possent venire in urbem. *Disiuebatur*) Detinebatur, impediiebatur. *Veniret*) Ad congiarium. repetitio. *Tuum*) Tibi conueniens. *Munificentia* t.) Subtili inuentione liberalitatis. *Contrahere*) Coniungere. *Intercedere*) Occurrere, impedimento esse. oratio cæsa *Hominem*) Humanis casibus subiectum, utpote absentem non participare congiarium. *Quam ciuem*) Quam participem congiarij. *Die*) Præscripta per edictum. *Egressum*) A Palatio. *Examina*) Verbum opportunè translatum, pro multitudine nouæ prolis, instar apum. quanquam Columella lib. i. etiam de aliis animalibus examina dixerit. & infestis inquit aculeis armata gignit animalia, quæ in nos denissimis examinibus inuolant, culices præsertim intelligens. *In sidere*) Occupare sedendo, expectare. *Futurus populus*) Veri mox futuri homines & populus. *Ostentare*) Principi. *Paruos*) Filios suos demonstrare. exornatio. dabatur autem congiarium

litibus, quòd etiam posterior in accipiendo munere fuit, tamen integrum accepit. ita, ut quod fuerat in honore miles consecutus maius, id populus muneris maiore liberalitate adæquauerit. *Statim*) Postquam promissum fuit, non ferè datum. *Edictum tuum*) Congiarij pronuntiatio nem. *Erasorum*) Delictorum, expunctorum è numero eorum qui accipiebant congiarium eradere enim delere. Tranquillus in Domitiano refert equitem Rom. erasum iudicum albo *Subditi*) Substituti, ascripti. *Illi*) Subditi post edictum.

æquatique sunt ceteris illi etiam quibus non erat permissum. Negocijs aliquis, valitudine alius. hic mari, ille fluminibus distinebatur. expectatum est prouisumque, ne quis ager, ne quis occupatus, ne quis denique longè fuisset. veniret quisque, cum vellet, veniret quisque cum posset. Magnificum Cæsar, & tuum disiunctissimas terras munificètia, ingenio velut ad mouere, immèsasq; spacia liberalitate contrahere, intercedere casibus, occurrere fortuna atq; omni ope aditu, ne quis è plebe Romana, date congiariū te, hominem magis sentiret se fuisse, quam ciuē. Aduentante congiarij die obseruare principis egressum in publicum, insidere examina infantium, futurusq; populus solebat. labor parentibus erat ostentare paruulos, impositosque cervicibus, adulantia verba blandasq; voces edocere. reddebant illi quæ monebantur, ac plerique irritis precibus surdas principis aures adstrebebant: ignarique quid rogassent, quid non impetrassent, donec planè scirent, differebantur. Tu ne rogari quidem sustinuiisti. Et quanquam latissimum oculis tuis esset

parentibus ad alendos filios. *Edocere*) Instruere verba precantia patres suos filios solebant. *Illi*) Pueri. *Reddebant*) Dicebant. *Monebantur*) Dictabantur, suggeriebantur à patribus. *Plerique*) Filij: non enim o-

mnes qui petebant congiarium accipiebant. *Surdas*) Simulantes, tergiuersantes. *Irritis*) Quibus nihil essent acceptu-

Conspicuum (sobolis) Intuitu paruulorum. Soboles de vitibus & aliis arboribus dicitur pullulantis, præsertim ab radice, transfertur etiam ad animata, nam idem de quibus sobolem pullos filios dixit, & de hominibus frequentius. *Recipi*) Adnumerari. *Incedi*) In æs notari. inferius enim & quanto maiorem infantium turbam iterum atque iterum videbis incidis, dabis congiaria si uoles, nam non scripti pueri ab imperatore publicis sumptibus non alebantur. *Parentem publicum*) Te patrem patris. *Crederent*) Traductio. *Tibi*) Inuisum tuum, siue ad pacem, siue ad bellum. *Stipendia*) Militiam. *Omnes*) Paulominus quinque millia ingenuorum deberent. *Spem*) Pueros in quibus spes laudari possunt. *Nullus est enim*) Sententia. *Erogatur*) Distribuitur. *In posteros*) In eos qui post te uisuri sunt. *Ingentia premia*) Tranquillus: cum Augustus legem de maritandis ordinibus, quam *Q. Metellus* [autore *Liuius*] induxerat, seuerius quam cæteras emendasset, præ tumultu recusantium perferre non potuit, nisi adempta demum lenitæ parte pœnarum, & vacatione triennij data, auctisque præmiis. sic quoque abolitionem eius publico spectaculo, pertinaciter postulante equite, accitos Germanici liberos, receptisque partim ad se, partim in patris gremium ostentauit, manu uultuque significans, ne grauentur imitari uuenis exemplum, inde abbreviator *Liuij*, *Q.* inquit, *Metellus* censor, censuit ut ducere uxores omnes cogentur, omnino liberorū creandorum causa. extat

ri. *Ignari*) Quia pueri & non intelligentes quid peterent. *Planè*) Iam adulti cognoscerent se præteritos.

conspicuum Romana sobolis impleri, omnes tamen antequam te viderent, adirent ue. recipi, indici insisti, ut iam inde ab infantia parentem publicum munere educationis experirentur. crescerent de tuo, qui crescerent tibi alimentisque tuis, ad stipendia tua peruenirent. tantumque omnes uni tibi, quantum parentibus suis quisque deberet. Rectè Casar quod spem Romani nominis sumptibus tuis suscipis. nullum est enim magno principe immortalitatem, merituro impendij genus dignius, quàm quod erogatur in posteros. Locupletes ad tollendos liberos ingentia premia, & pares pœna cohortantur. pauperibus educandis una ratio est bonus princeps. Hic fiducia sui procreatos, nisi larga manus fouet, auget, amplectitur, occasum imperij, occasum reipublicæ accelerat. frustra princeps plebe neglecta ut defectum corpore caput, nutaturumque instabili pondere tuetur. Facile est coniectare, quod perceperis gaudium, cum te

oratio eius, quam Augustus Casar, cum de maritandis ordinibus ageret, velutico tempore scriptam in senatu recitauit. Tacitus libro decimoquinto, memorat, patres habuisse ius petendi magistratus, & sortiendi prouincias, ac hæc dicitates uertendi, & quæ ibi subsequuntur. *Vlpianus* responder: legibus cautum ut singuli annis per singulos liberos remittantur ad honores, & in panegyrico Constantini & Maximiani scribitur, si leges hæc, quæ multa cælibes notauerunt, parètes præmiis honorarunt, verè dicuntur esse fundamenta teipublicæ: quia seminarium iuuentutis, & quasi fontem humani corporis semper Romanis exercitiis ministrarunt, & reliqua. *Pares*) Ingentes. *Ratio*) Via. *Bonus*) Liberalis. *Occasum*) Deficientibus ciuibus. est autem repetitio. *De-*

factum corpore] Sine membris & thorace positum. eo modo defectum à Secundo, quo à Martiale, Dulcia defecta

Parentum) Liberorum.

articulus grauis. *Excipere*) Applauderet tibi aduenienti. *Ne rogarent*) Nam gratia quæ fit non rogata, gratior est. *Tolle*] Habere. *Expediat*) Sit utile. *Nisi vices humane fragilitatis*] Nisi casus mortalium, præsertim mortem. *circuitio*. *Insanabiles*] Incurabiles, desperatos. *Principis ira*] Qua solebant absumi interdum filij. *In spem congiariorum*) Repetitio & similiter cadens. *Adeo certè*) Expletio dictio, interdum multum significans: utraque: significatione apud Terentium & Virgilium inuenies. *Nihil*) Traductio. *Largiatur*] Auferrat, alat, occidat. contrarium exornatio. *Concupiscant*) Tollere. *Contrà*) Non inuenitur qui filios concupiscat, si imperator largiatur & auferat. videtur notasse Domitianum, qui initio liberalitatis experimenta dedit, omnes circa se largissimè profecutus, congiarium populo nummorum. ccc. ter distribuit, epulum equiti senatuique panariis plebeisque sportellis cum obsonio distribuitis. omne genus rerum missilia sparit. sed conuersus ad rapinas, nihil pensi habuit, quin prædaretur omnimodo bona viuorum & mortuorum. neque in clementiæ tenore permansit. fuit enim non solum magnæ, sed & callidæ, inopinæque sæuitiæ. *Ne*) Certè. *Ille*) Domitianus. *Breui*) An quia serò dissimulatam sæuitiam patefecit. *Effecerit*)

modulatur carmina lingua, pro eo quod deficit. *Tuesur*) Se & imperium suum.

parentum, liberorū, senum, infantium, puerorū clamor exciperet. Hæc prima paruulorum ciuium vox aures tuas imbuit, quibus tu daturus alimenta hoc maximum prestitisti, ne rogarent. Super omnia est tamen, quod talis es, ut sub te liberos tollere libeat, expediat. nemo iã parens filio, nisi fragilitatis humane vices horret: nec inter insanabiles morbos principis ira numeratur. Magnum quidem est educandi incitamentum, tollere liberos, in spem alimentorum, in spem congiariorum: maius tamen in spem libertatis, in spem securitatis. Atque adeo nihil largiatur princeps, dum nihil auferrat: non alat, dum non occidat. nec deerunt qui filios concupiscant; Contrà largiatur, & auferat, alat, & occidat, ne ille tam breui tempore effecerit, ut omnes non posterorum modo, sed sui parentumque pœniteat. quo circa nihil magis in tua tota liberalitate laudauerim, quam quod congiarium das de tuo, alimenta de tuo, neque à te liberi ciuium, ut ferarum catuli, sanguine & cadibus nutriuntur: quodque gratissimum est accipientibus, sciunt dari sibi, quod nemini est ereptum, locupletatisque tam multis pauperiorum esse factum principem tantum. quanquam nec hunc quidem. nam cuius est, quicquid est omnium, tantum ipse, quantum omnes habet.

Sua sæuitia. *De tuo*) De rebus imperialibus, non vi & contra fas à ciuibus extorris. *Ut ferarum c.*) Similitudo per breuitatem. *Sanguine*) & c. Bonis occisorum. *Quod nemini est e.*) Dion in hanc sententiam pedibus iuit. Traianus, inquit, à pecuniis alienis & iniustis cadibus abstinuit. *Quanquam*) Correctio. *Hunc*] Traianum factum esse pauperem.

Aliò a.) Correctio per interrogationem. *Profudisti*) Dilargitus es. *Flagitij*) Sceleris. *Insectatione eius*) Taxatione, infamia. hoc fecisse Neronem post Britannici funus legimus apud Tacitum, largitione potissimum quemque amicorum iungentem. nec defuerunt qui arguerent viros grauitatem asseuerantes, quòd domos villasq; id temporis, quasi prædas diuississent. alij necessitatem adhibitam credebant à principe, sceleris sibi conficio, & veniam sperante, si largitionibus validissimum quenque obstrinxisset. adhuc tradente Dione, Post necem matris Agrippinæ prætorianis Nero argentum distribuit, deinde multis editis spectaculis, missilia sparsit in populum, edulia, equos, seruos, currus, aurum, argentum, vestem variam, per tesseras dedit. *Denneres*) Occupares, diuerteres, delectares. *Alimentis*) Nam præter congiarium etiam promisit deditque alimenta. *Nulam culpam redemisti*) Adiunctio. color. non ab soluisti te ab vlla culpa & crudelitate, cum omni crimine careres. *Impendio*) Liberalitate. *Non Vena*) Antitheton. *Tribunali*) Suggestu, loco edito, sede. *Exgratus*) Placatus. *Gaudentibus gaudens*) Traductio. *Principes*) Præterea scimus Neronem post detectam coniurationem Pisonianam bina nummum millia viritim manipularibus diuississe, & sine precio frumentum addidisse. *Tumentibus*) Iratis. *Obiectabant*) Tanquam offam Cerbero. *Populus*) Qui non excandescibat, sed quiescebat. *Ingenuorum*) Liberorum. *Adsciuit*) Sibi

Aliò me vocat numerosa gloria tua: aliò autem, quasi verò iam satis veneratus, miratusque sim, quòd tantam pecuniam profudisti, non ut flagitij tibi conscius ab insectatione eius auerteres famam: nec ut tristes hominum, mæstosque sermones latiore materia detineres. nullam congiario culpam, nullam alimentis crudelitatem redemisti: nec tibi bene faciendi fuit causa, ut que male feceras, impune fecisses. amor impendio isto, non venia quesita est: populusque Rom. obligatus à tribunali tuo, non exoratus recessit. Obtulisti enim congiarium gaudentibus gaudens, securusque securis. quodque ante principes ad odium sui leniendum tumentibus plebis animis obiectabant, id tu tam innocens populo dedisti, quam populus accepit. Paulò minus P. C. quinque millia ingenuorum fuerunt, qua liberalitas principis nostri conquisiuit, inuenit, adsciuit. hi subsidium bellorum, ornamentum pacis publicis sumptibus aluntur, patriamque non ut patriam tantum, verum ut altricem amare condiscunt. Ex his castra, ex his tribus replebuntur. ex his quandoque nascuntur, quibus alimentis opus non sit. Dent tibi Cæsar statem diu, quam mereris, seruentque animum, quem dederunt. & quanto maiorem infantium turbam

assumpsit nutriendos Spartianus, Pueris ac puellis, quibus etiam Traianus alimenta detulerat, incrementum liberalitatis Hadrianus adiecit. solum dari frumentum liberis, testatur Capitolinus. pueros narrat & puellas nouorum hominum frumentariæ perceptioni præceperunt ascribi. *Subsidium*) Suppetiæ loco militum deficientium. articulus grauis. *Patriam*) Traductio. *Ex his*) Quinque millibus paulo minus. *Tribus*) Urbana. *Ex his*) Repetitio. *Nascuntur*) Diuites. *Quam*) Longissimam. *Quem*) Liberalem. *Incedi*)

Incedi) Ascribi, notari in ære. *Non*) Iccircò augetur. *Ciues chariores sunt*) Quam ipsis parentibus. *Propter te*) Propter liberalitatem tuam. *Instar*) Similitudinem. *Affluentiam annonæ*) Copiam frugum. laudat ab accidentibus. *Huius cura*) Constituti erant præfecti frumento diuidendo in

populum, siue donaretur, siue minimo distraheretur, non tam tributum quam viritim, ut æquam portionem quisque caperet. hoc officij genus excogitauit Augustus, qui in difficultatibus annonæ, gratis plerunque vel leuissimo precio frumentum dimensus est, & in magna sterilitate venalitates & lanistarum familias, peregrinosque omnes, exceptis medicis & præceptoribus & parte seruitiorum, vrbe expulit. quo facto annona conuulit. dicere solebat Aurelianus nihil populo Rom. saturo latius. at contra, immanis ille Caius, nonnunquam horreis publicis præclusis, populo famem indixit. *Pompeio*) Appianus libro secundo bellorum ciuiliu, Romani assidua fame diutius vexati, Pompeium annonæ omnis præfectum elegere, eidemque ut in Piratico bello viginti senatorij ordinis viros addidit, quos ille vicissim per prouincias partitus est. M. Tullius ad Atticum xv. legatos fuisse scribit, ipse nationes vndiq; percurrrens, urbem frumento cæterisque ad victum necessariis, repleuit. qua ex causa ad ampliozem adhuc gloriam peruenit, ac potestatem. summarium Liuij. Cn. Pompeio per quinquentium annonæ cura mandata est. sed vberius in vita Pompeij Plutarchus. Cicero, inquit, pro lege orans frumentaria, quodammodo iterum omnis terræ omnisque pelagi populo Romano subiecti potestatem Pompeio integram dedit, & portus omnes, negotiatorum conuentus, frugum dispensationes, & vnico nomine omnia nautica atque terrestria Pompeio subdita. Clodius legem hanc à senatu prodisse, ob annonæ caritatem aiebat, sed angustiam annonæ emanasse, ut lex promulgaretur: veluti non

iterum atque iterum videbis incidi, (augetur enim quotidie, & crescit, non quia chariores parentibus liberi, sed quia principi ciues) dabis congiaria si uoles. illi tamen propter te nascuntur. *Instar* ego perpetui congiarij reor affluentiam annonæ. huius aliquando cura Pompeio non minus addidit gloria, quam pulsus ambitus campo, exactus hostis mari,

ferente Pompeio potentiam suam extingui, sed ex nouo quodam magistrato extare eam semper quæritante. alij dicunt hoc consulem Spinterem, machinatum esse, conantem ad maiorem magistratum promouere Pompeium, ut ipse ad regem Ptolomæum restituendum mitteretur. designatus itaque Pompeius rei frumentariæ dux, diuersa in loca legatos amicorum mittit, in Siciliam ipse atque Sardiniam, deinde in Africam nauigans, vim permagnam frumetri comparauit. Reperiturus Romam, cum mare procellis infestaretur, & gubernatores se alto committere timerent, primus nauem ingressus, solui iussit anchoram, clamitans: nauigare est necesse, viuere necesse non est. hac audacia & animo vsus, læta cum fortuna omne forum frumetro, & omne mare nauibus impleuit. vnde & cæteris extra urbem incolis, hic apparatus superabundans fuit, veluti à fonte quodam imensa frumenti copia manasset. *Non m.)* non fuit minus gloriosum. *Pulsus ambitus campo*) A petentibus magistratus, qui dabatur in campo Martio exclusa ambitio, & corruptela. Liuij abbreviator. *coniuratio eorum*, qui in petitione consulatus damnati ambitus erant, facta de interficiendis consulis, oppressa est. *Asconius in super Peditianus refert* à Cn. Pópeio consule latam legem ex senatus consulto, de ambitu, poenam grauiorē & formā iudiciorum breuiorem continentem. prius enim testes dare, deinde vno die atq; eodem, ab accusatore, & ab reo perorari iubebat, ita ut duæ horæ accusatori, tres reo darentur. cui legi M. Cælius trib. ple. obistere conatus est. & cum pertinacius legem vituperaret, eò processit iræ Pompeius, ut diceret, si coactus esset, armis se R. P. defen-

surum. nam ambitiosi nullo robore ad lucra confluabant, populus non nisi merce de accepta, ad suffragia prodibat. ferunt ostingentorum summam talentorum magistratus nomine ex sequestro fuisse deprehensam, ita ut neque coss. per singulos annos exercitum ducere, aut bellum gerere fas esset. *Hostis*] Pirata Cilix, sed cum pluribus. hoc bellum Plutarchus in Pom-

Oriens triumphis] Superatis Mithridate, Tigra- ne, Albanis, Iberis, Arabibus. *Occidensque lustratus*] Domitium in Africa reliquias exercitus Marij colligentem vicit & occidit, Iarbam cepit. omne verò belli Africani tempus atque victoriæ, ex quo domitis hostibus subegit regionem, xl. dierum fuit, pro quo Magnus à Sylla cognominatus, ante tempus triumphauit. in Hispania Herennium, Perpennam, Sertorium vicit. demum Syriam occupare concupiuit, atque per Arabiam mare Rubrum attingere, ut vndique qui orbem cingit Oceanus, trophæis suis impleretur. etenim primus in Libya vsque exterius progressus est pelagus, in Hispania apud Atlanticum mare, fines Rom. imperij protendit. terribè Albanos prosequens, fermè ad Hircanum pelagus progressus est. Iudæa subacta, regem eius Aristobolom cepit. memorantur hæc & plura ab antedictis scriptoribus. quare, inquit Cic. pro Corn. Balbo, de Pompeio loquens, cuius plerique æquales minus sæpe castra viderunt, quam hic triumphauit, qui tot habuit triumphos, quot oræ sunt partisque terrarum. tot victorias bellicas, quot sunt in rerum natura genera bellorum. & mox. quæ est enim ora, quæ sedes, qui locus, in quo non extent huius cum fortitudinis, tum verò humanitatis, tum animi, tum consilij impressa vestigia? & contra Cæcilinam: anteponat omnibus Pompeius. cuius res gestæ atque virtutes, iisdem regionibus quibus solis cursus ac

peio, & Dion pariter, nec non Appianus ac M. Tullius pro imperatore eligendo, pluresque alij tradunt, ut Liuij compendia. rem tamen totam commodius L. Florus videtur expressisse, cuius hæc peroratio. Quid prius in hac mirer victoria? velocitatem. quòd quadragesimo die parata esset? an perpetuitatem, quòd amplius piratæ non fuerunt?

Oriens triumphis. occidensque lustratus. Nec verò ille civilis, quam parens noster, autoritate, consilio, fide reclusit vias, portus patefecit, itinera terris, littoribus mare, littora mari reddidit: diuersasque gentes ita commercio miscuit, ut quod genitum esset usquam, id apud omnes natum esse videretur. Nonne cernere datur, ut sine vilius iniuria, omnis vsibus nostris annus exuberet? quippe non ut ex hostico rapta, perituraque in horreis messes nequicquam queritantibus socijs auferuntur. deuehunt ipsi quod terra genuit, quod sidus aluit, quod annus tulit. nec nouis

terminus continentur. *Ille*] Pompeius. *Civilis*] Humanus, popularis. *Parens*] Traianus pater patriæ. *Vias*] Annonæ, compar graue. *Patefecit*] Præstitit ut tuto adiri possent. *Reddidit*] Liberavit ab omni incursione, totum orbem latronibus purgavit. *Littoribus l.*] Mare mari. traductio. *Commercio*] Facultate commutandarum mercium, quivus maximè ex tuta navigatione comparatur. *Natum*] Quia abundè omnia quocunque terrarum importantur. *Vilius*] Sociorum, maximè Siculorum decimas pop. Rom. persoluentium. hoc vberimè tractat M. Tullius in Ver- nianis. *Exuberet*] Fertilis sit, largiter satisfaciatur. *Vt*] Tanquam. *Hostico*] Hostili terra. hosticam gloriam dixit Spartianus in Pescennio Nigro, & Vegetius hosticas naues. vnde Hostium Hostilium à mare vocitatum peritissimi vetustatis referunt, quòd primus esset in hostico procreatus. *Perituraque in h.*] Nulli vsui futuræ in horreis publicis. inveniuntur. hodie. ita

priuat, quas dominorum auaritia cor- rumpit, longius reconditas, quam frugum imbecillitas patitur. *Nequicq. q.*] Frustra conquerentibus apud magistratus pro rapina Annonæ, quam non sunt

Indictionibus] Tributis,

quæ singulis tribus lustris patrimoniis indicebatur. vnde etiam mansit apud quosdã consuetudo numerandorum annorù, ab indictionibus. i. à spacio. xv. annorù indicebantur prouincijs primo lustro auri tributa, argenti secundo, æris tertio, vt in authenticis & x. codicis de annonis & tributis. post quod sequitur aliud caput de indictionibus. vbi refertur Diocletianus indictiones non personis, sed rebus indici solere. & ideo ne vltra modum earundem possessionum, quas possides, conueniaris Præses prouinciæ prospiciet. indicere enim iubere significat & Seruius super illud templis indicit honorem, in- uenti indictiones fuisse extraordinarias. *Ad persolu. v. r.* Et iam pridem imposita. *Fiscus*] Imperatoria pecunia. *Videatur*] Ad vsu publicum satis. *Licentem*] Ementem, precium pollicentem, offerentem in auctione publica faciendâ Plinius li. xiii. tunc auidi matronam oculi licentur. M. Tullius in officijs non licitorem venditor, nec qui cõtra se liceatur, emptor, opponat. Tranquillus: monuit Cæsar publicanos, ne in licitatione nouorum vectigalium immoderatus licitarentur. Apuleius secundo: si quis mortuum seruare vellet, de precio liceretur. dicitur etiam licitari. Plinius libro vii. Aristidis Thebani pictoris vnam tabulam centum talentis rex Attalus licitatus est. & mox: Gn. Pifauriensis vendente. & M. Scauro principe ciuitatis, iij. millia. Dec. sestertijs licente. & licitatio pollicitatio, oblatio. Paulus de publicanis licitatio vectigalium, quæ calore licitantis vltra modum solitæ conductionis inflatur, ita demum admittenda est, si fidei iustiores idoneos & cautionem is, qui licitatione vicerit, offerre paratus sit. licitatores vectigalium ad iterandam conductionem, antequam superiori conductioni satisficiant, admittendi non sunt. *Conueniat*] Facile sint

recepturi. *Deuehunt*] Sua sponte ad nos transportant. *Ipsi*] Socij. *Quod sid. a.*] Possunt hic notari tres exornationes. distinctio, repetitio, cõpar. sidus autè pro temperie cœli positum est. *Nouis*] Infolitis.

indictionibus pressi ad vetera tributa deficiunt. Emit fiscus quicquid videtur emere. inde copia, inde annonæ, de qua inter licetè vèdētē que conueniat. inde hic satietas, nec fames usquam. Aegyptus alendis augèdisq; seminibus ita

concordes precij vilitate. *Hic*] In vrbe. *Aegyptus*] Excessus pulcherrimus, repetès rem altius. Aegyptus terra expers imbrum, mirè tamè fertilis, & hominum aliorumq; animalium fecunda generatrix. difficilis accessu marique importuosa, & ab occidente quidè secundù Iosephum li. v. aridam Libyam habet obiectam, à meridie verò limitem, qui Syenen ab Aethiopia dirimit, nauibusq; inuis Nili fluminis cataractas, itémq; ab oriente mare rubrum ad Copton ciuitatem vsq; diffusū. septentrionale verò munimentum habet terram vsq; Syriam, & quod dicitur Aegyptium pelagus, totum portibus carès. Strabo decimosextimo: antiqui id solum Aegyptum vocauère, quod habitatur, & à Nilo irrigatur, à locis Syene proximis incipientes, vsque ad mare. posteriores vero ad hec vsque tempus, è quibus Herodotus, omnes ferè orientales partes assumpserunt, quæ inter Arabicum sinum atq; Nilum. ab occidente verò loca vsque ad Abases, in ora maritima ab hostio Canopico, vsque ad eum locum, qui Catabathmus dicitur, & ea quæ Cyrenæi tenent. nam Ptolomæi reges, qui Cyrenaicam tenuere, adeò quondam polluerunt, vt eam ab Aegypto Cypròq; separarent. Romani, qui postea successerunt, illorum prouinciã Aegyptum iudicantes, in iisdem finibus seruauere. lege plura apud Diodorum libro primo, & Melam. dicta Aegyptus, si Hammonio credimus, ab Aegypto rege Belisilio, aut ab Aegypto Nili. nam prius Nilus dicebatur. aut quasi ἀγίπτος: vnde ἀγίπτος iuxta capram, quam Aegyptij colunt, aut quia nutriat pingues capras, aut

secundum Orum Thebanum *αἰς ἐξήρτου* *καὶ καίω*, id est, ab ardendo & comburendo. nam in Aegypto viri adusti sunt ex vehementi solis ardore.

Gloriosa) Sunt enim Aegyptij ventosi, diuites, fecundit: inde noua saepe moliebantur. autores habeo Vopiscum & Tacitum. *Nihil imbribus caeloque deberet*) Hæc Claudianus videtur ad vnguem expressisse in Nili descriptione. Felix qui Pharias proscindit vomere terras: Nubila non sperat

gloriata est, ut nihil imbribus caeloque deberet. siquidem proprio semper amne perfusa, nec alio genere aquarum solita pinguescere, quam quas ipse deuexerat, tantis segetibus induebatur, ut cum feracissimis terris quasi nunquam cessuro, certaret. Hac inopina siccitate usque ad iniuriã sterilitatis exaruit,

tenebris condentia cælum, Nec graui- ter flantes pluuiali frigore coros In- uocat, aut arcum variata luce ruben- tem. Aegyptus sine nube ferax, im- brisque serentos Sola tenet, secura poli, non indiga venti, Gaudet aquis, quas ipsa vehit, Niloque redundat. Iso- crates in Busride. imbris & siccita- tis quorum aliis gentibus Iuppiter dis- pensator est, horum quisque Aegyptius est dominus. *Amne*) Nilo, qui amnium in nostrum mare permeantium maxi- mus, totam Aegyptum irrigat: qui ve- re, secundum Athenæum, dici potest trahere arenas aureas. nam cum segete vberima vehit aurum incorruptum, tute exculum, ut cunctis satisfaciat ho- minibus, instar Triptolemi missus in vniuersam terram. quare Parmenon Byzantius poëta, Aegyptium Iouem Ni- lum appellauit. cæteræ enim prouinciæ nisi pluuia iuuantur, sterile scunt. Aegy- ptus verò sola Nili inundatione conten- ta, etiam alios alit. is fluuius iuuat agros duabus ex causis, quòd inundat & obli- mat: cum turbidus quicquid pingue se- cum tulit siccis agris superinducit. ante ortum cuniculæ augetur mediis æstibus. vltra æquinoctium. secundum Diodo- rum incrementum Nili à solstitio inci- piens æstiuo, vsque ad æquinoctium, sèpèrque nouum limum secum quærens, rigat cultas regiones, tum inculatas, quan- to tempore velint agricolæ. aquam enim leniter fluentem facillè paruis aggeribus arcent, inducuntque pro commodo ter- ræ: tantam verò fertilitatem infert & agri- colendi facilitatem, ut cum seuerint, aut

oues introducant in campos ad concul- canda iacta semina, aut aratro leui terræ subducant. neq; nisi quatuor aut quinq; exactis mensibus ad messem redeuntes, breui tempore vberimos fructus absque vlla impensa aut damno reportent. vineæ quoq; eòdem rigante modo vino abun- dant. terra inculca pecori ad pastum reli- cta, adeo exuberat herbis, ut oues bis in anno pariant, bisque præbeant lanam. ni- mirum ista fertilitas etiam ad homines processit. nam gemini partus familiares ac penè solennes Aegyptiis sunt. incremen- tum Nili aspicientib. videtur admirabile, incredibile audientibus æstate in immen- sum exuberat, hyeme minuitur, & quoniã plurima cura molestiaq; vrgebat agrico- las Nili inundatio, excogitata est in Mé- phi quædam incrementi mensurandi à regibus obseruatio. itaq; quibus id nego- cii demandatum erat, per epistolas vrbi- bus vicisque significabant, quot cubitis, quòtue digitis fluuius auctus esset, & si- mul quo tẽpore cœpisset decrescere, quo modo vacuus reddebatur ea sollicitudine populus, incrementi magnitudine decre- mentoque notis, vbertatem futuram è ve- stigio ab inundationis modo, notatis prio- ribus temporibus, agnoscebãt. ad hæc lege Strabonem li. vii. Plin. v. cap. ix. Dio- dorum i. Senecam iiii. & vj. naturalium: & Melam. *Proprio*) Suo, vel etiã si Diodo- ro, Stephano, & Hammonio credimus, quòd Nilus dictus sit Aegyptus à rege Aeg- ypto. *Induebatur*) Contegebatur, vestie- batur. *Feracissimis*) Sicilia, Africa, Italia. *Ad iniuriam sterilitatis*) Plinius scribit: iustũ incrementũ esse cubitorũ xvj. mi-

nores aquas non omnia rigare, amplio- res detinere, tardius recedendo. nã hæ se- rendi tempora absumunt solo madente, illæ non dant sitiente. vrũq; reputat pro- uincia. in xij cubitis famem sentit, in xiiij. etiã esurit, xiiij. cubita hilaritatem affe- ruit, xv. securitatem, xvj. delicias. maximũ incrementum ad hoc æui fuit cubitorum xvij. Claudio principe, minimũmque Pharsalico bello. veluti necem Pompeij Magni prodigio quodam flumine auersã. te. & quondam fame pressam Aegyptum tradit Diodorus lib. ij & per nouennium Nili inundationẽ cohibitam testatur O- uidius in arte, vbi docet solitum irritari

Quia piger Nilus] De- scriptio. Nilus ex monte Atlante proculdubio o- ritur. qui mons in Ma- cennitide iuxta oceanum ad vesperam longè super cæteros erigitur. vnde poëtæ cœli columnam vo- cant. nemo enim vnquam totum conscendit, neque verticem vidit. ideo sem- per niuib. tectus, & ma- gna vis aquæ inde defluit in æstu. insuper circa ra- dices totus est paludibus oblitus. tunc igitur magis repletur. inde Nilum tempore certo au- get. fons eius gignit crocodilos & cætera animalia quæ Nilus. neq; miretur aliquis si ignota prisca Græcis, inquit Dion, in- uenimus. nam Macennitæ iuxta inferio- rem Mauritaniam habitant, & multi il- line milites id Atlante perueniunt. quẽ montem assiduis nubibus & aqua scaten- tem testatur Virgilius in quarto. Iamque volans apicem & latera ardua cernit At- lantis duri, cælum qui vertice fulcit: Atlantis, cinctum assiduè cui nubibus a- tris Piniferum caput, & vento pulsatur & imbrĩ, Nix humeros infusa tegit, tum flumina mento Præcipitant senis, & glacie riget horrida barba. Pausanias ta- men libro primo, memorans aquam de- fluentem ab Atlante, nullum fluuium e- mittere, quamuis ibi crocodilus nascã- tur, sed arenis ab sorberi, & non multò procul ab arena Nili fõtem ebullire, at ij. idem refert Euphraten absorberi, & ruc-

ad incremẽta, immolata hostia humana. vtiur autem Secundus amplificatione res niloticas imminuens, & Traiani augens. nam, ut inquit Cicero, libro tertio, de O- ratore summa laus eloquentiæ est ampli- ficare rem ornãdo. quod valet non solũ ad augendum aliquid, & tollendum altius dicendo, sed etiam ad extenuandum atq; abiiciendum. id autem desideratur, cum explanamus aliquid. nihil enim ad ex- gerandam & amplificandam orationem est accommodatius, quàm laudare & vi- tuperare cumulatissimè. amplificatio igitur vna laus oratoris est & propria.

quia piger Nilus cunctanter alueo sese a lan- guide extulerat. ingentibus quoque tunc quid- em ille fluminibus conferendus. hinc pars magna terrarum mergi palanti amne con- suta, alto puluere incanduit. frustra tunc Aegyptus nubila optauit, cælumque res- pexit, cum ipse fecunditatis parens, contra- ctior & exilior, iisdem vbertatem eius anni angustijs, quibus abundantiam suam cohibuisset. Neque enim solum vagus ille

sus apud Aethiopas scaturientem osten- di. Seneca sexto naturalium vero proximi- ora. alij alia de ortu Nili ut Mela & Strabo, Diodorus, Ptolomæus, Iosephus, Solinus, Tibullus, Vitruuius. *Piger*] Mi- nor solito. *Cunctanter*] Vix segniter. *Ex- tulerat*] Creuerat, exierat. *Tunc*] Quan- uis minus excreuisset. maximos enim flu- uiorum qui in nostrum mare exoneran- tur. *Mergi*] Contegi. *Palanti*] Effuso & vago in quam significationem Li- uium vsurpasse (cuius Secundus stu- diosus exitit) inuenies. nam palare se- cundum Festum errare significat, & pa- los plantare apud Columellam Plini- umque. *Incanduit*] Aruit. quicquid enim Nilus non adiuuit, sterile ac squal- lidum iacet. *Frustrã*] Quia illic non solet pluere. quare dixerat Seneca, in Aegypto nemo aratorum aspicit cœ- lum. *Parens*] Nilus. *Contractior & exi- lior*] Idem Seneca in naturalibus. pro- G. iij.

inde sterilis annus aut fertilis est, prout Nidus magnus influxit, aut parciore ordo & sensus est. cum ipse parens fecunditatis contractior, & exilior cohibuisset ubertatem eius anni iisdem angustis,

Expanditur) Expaciat-
tur effusior. *Intra vsurpata*
collium) Ad incrementum
consuetum. quod,
vt diximus, dignosceba-
tur quadam ratione in
Memphi à regibus excogitata. cumque Aegyptus
sit plana & campestris,
vrbes, vici, agriculturalum
mapalia aggeribus muni-
ta, aqua inundationem
repellunt, & tanquam
Cyclades intuentibus ap-
parent. *Semper*) Vt plu-
rimum, iam enim anno-
tauimus Aegyptum fame
preffam. *Abstulerat*) Se-
refugam refugerat. *Su-
pino*) Molli. Iuuenalis.
& multum referens de
Mœcenate supino. Plin-
nius libro nono. In mari
autem tam late supino
mollique ac fertili accre-
mento. Vel supino, solo
elevatione. Apuleius secundo
Floridorum, alibi campo-
rum supinam planiciem
coarquavit. aliquando
supinum significat pi-
gram. idem in fine sui Afni, supinam pro-
craftinationem. Martialis lib. sexto su-
pinam aurem. Venuleius. ff. quadragesi-
moterzio, resupinam existimationem
dixerunt. interdum superbum signifi-
cat. Martialis quinto. Hæc & alia dum
refert supinis. interdum detectum. vt
non multo post. & supinare ac resupi-
nare, pro erigere vultum ad cœlum
frequenter vsurpant eruditi. *Detinen-
ti*) Sicco non satis irrigato. *Non
placido*) Non saltem, placido. vel sine
non, legas placido, id est, leni & vadoso.
Terras humentes addiderat) Superindu-
xerat litum. *Id est ubertate*) Interpre-
tatio, color. nam ab inundatione sequi-
tur ubertas. *Regio*) Aegyptus. *Sic*)

*expanditor annis intra vsurpata semper col-
lium substiterat, atque haeserat, sed supino
etiam, ac detinenti solo, placido se mollique
lapsu refugum abstulerat. nec dum satis hu-
mentes terras addiderat arenibus. Igitur in-
undatione, id est, ubertate, regio, fraudata: sic
opem Caesaris inuocauit, vt solet annem suū.
nec longius illi aduersorum fuit spacium, quàm
dum nunciat. Tam velox Caesar potentia tua
est, tamq; in omnia pariter intenta bonitas, &
accincta, vt tristius aliquod seculo tuo passis ad
remediū salutemq; sufficiat, vt scias. Omnibus
equidem gentibus fertiles annos, gratasque
terras precor. crediderim tamen per hunc Ae-
gypti statum tuas fortunam vires experiri,
tuamque vigilantiam spectare voluisse. nam
cum omnia ubique secunda merearis, nonne
manifestum est, siquid aduersi cadat, tuis laudi-
bus, tuisque virtutibus materiem, campum-
que prosterni? cum secunda felices, aduersa
magnos probent. Percrebuerat antiquitus*

Precibus. Tanto) Desiderio. *Nec lon-
gius*) Non est passa Aegyptus famem
nisi per illud spacium, quo Traianum
certiorum fecit. *Accincta*) Prompta,
parata. *Tristius aliquod*] Infelicitate-
tem aliquam. *Tuo seculo*) Te vi-
uo. *Vi scias*) Tantummodo vt co-
gnoscas mala. nam statim rebus
fessis subuenis. *Statum*) Condi-
tionem, famem. ad multa refertur.
vt status rerum, status temporum.
Fortunam) Decem. *Vigilantiam*) Di-
ligentiam, prouidentiam. *Cadat*)
Accidat. *Campum*) Copiam. transla-
tio. *Prosterni*) Præberi. allusit ad
planiciem. est autem interrogatio
grauis. *Secunda*) Felices. si rectè

fortunam suam ferre nouerint. nam fine ratione errant, qui prosperis rebus omnes fortunæ impetus fuisse putant. *Percrebuerat*] Inualuerat fama. Tacitus libro duodecimo, vbi famem sub Claudio narrat. at hercule olim Italiae è re-

Vrbem nostram] Ro-
mam. denominatio. *Opibus*] Frugibus. Tranquillus
refert Augustum Aegyptum
in prouinciæ formam red-
actam, vt feraciorē ha-
bilioresque annonæ vr-
bicæ redderet, fossas om-
nes in quas Nilus estuaret,
oblinitas longa vetustate,
militari opere deterfisse, &
Aegyptum inter Romano-
rum horrea numeratam.
inde enim vehi frumen-
tum in urbem solitum, i-
ratumq; sub Nerone po-
pulum, quod Alexandria
navis puluerem palæstri-
tis, non annonam fame-
licis importasset. *Ventosa*] In-
solens, vana. nam Vopis-
cus & Adriani epistola
testantur, Aegyptios leue
& ventosum genus homi-
num. Ad hoc furibundum,
iniuriosum, seditio-
sum. *Victorem*] Romano-
num. *Manibus*] Arbitrio.
Esset] Adiunctio. *Refu-
dimus*] Reddidimus. *paucis*.
deor. suas] Proprias, quas
nobis miserat. *Reuexit*] Ab
vrbe in Aegyptum.

Tributa] Nam Cicero
monstrat Auleæ patri Cleopatæ quot-
annis duodenarium millium & quinge-
narium talentorum tributum afferre so-
litum Aegyptium regnum. quare cum is
qui pessimè, & segnissimè regnum ad-
ministrabat, tantos redditus haberet,
quanta putanda sunt quæ Romanis præ-
stabantur tributa, cum tanta diligentia
exigerentur? *Seruiat*] Subiecta sit Ro-
mano imperio, nulla illius necessitate.
Amet alueum suum] Contentus
sit non inundare, & se ripis suis con-
tinere. amare pro contentum esse La-

gionibus longinquas in prouincias com-
meatus portabant. nec nunc in secun-
ditate laboratur. sed Africam potius &
Aegyptum exerceamus, nauibusque & ca-
sibus vita populi Romani permilla est.

*urbem nostram nisi opibus Aegypti, ali susten-
tarique non posse. superbiebat ventosa, & in-
solens natio, quod victorem quidem populum
pasceret tamen, quodque in suo flumine, in
suis manibus vel abundantia nostra, vel fa-
mes esset. Refudimus Nilo suas copias. rece-
pit frumenta quæ miserat, deportatasque mes-
ses reuexit. Discat igitur Aegyptus, credatque
experimento, non alimenta se nobis, sed tribu-
ta prestare. sciat se non esse P. R. necessariam,
& tamen seruiat. Post hæc si volet Nilus amet
alueum suum & fluminis modum seruet. ni-
hil hoc ad urbem, ac ne ad Aegyptum quidem,
nisi vt inde nauigia inania, & vacua, & si-
milia redeuntibus: hinc plena, & onusta, &
qualia solent venire, mittantur: conuerso-
que munere maris, hinc potius venti feren-
tes, & breuis cursus optentur. Mirum Caesar
videretur, si desiderem Aegyptum, cessan-
temque Nilum non sensisset urbis annonæ,
quæ tuis opibus, tua cura, vsque illuc redun-
dauit, vt simul probaretur, & nos Aegyptio
posse, & nobis Aegyptum carere non posse.*

tini vsurpant ad Græcorum imitatio-
nem. apud quos in hoc sensu datiuo iun-
gitur, apud nos verò semper accusati-
uo. *Fluminis modum*] Mensuram cæ-
terorum fluminum se suo alueo cohi-
bentium. Hoc pertinet ad Aegyptum,
cum omnino luxuriet fertilitate, ab
vrbe missa. *Similia redeuntibus*] Ex-
hausta. qualia prius solebant redire. à
nobis. *Solent*] Prius. *Venire*] Ab.
Alexandria. *Contrarium*] Exornatio,
inania & vacua plena & onusta.
Conuersoque munere] Mutata vice,

contrariis votis. sicut enim solebant Romani optare celerem navigationem nauium Alexandrinarum ad urbem. sic nunc Alexandrini celerem ab urbe reditum ad se voto poscebant. *Mirum*] Non est mirum si Ægyptus laborauit penuria: per hoc enim declaratum est non posse uiuere sine nostro auxilio. mirum quidem fuisset si Nilus inundasset: non enim cognitum esset, non posse carere nobis. *Verbis annona*) Copiosissime in horreis pu-

Actum erat) Interierat funditus Ægyptus. desperationis summæ verbū est: actum est. nam de iure trāslatū dicitur in ea re, de qua iā lata sit sentētia. qua cauetur ne quis re acta apud iudices ea repetat. *Fecundissima*) Isocrates meminit plurima, & multiplicata bona Ægyptum producere. *Libera*] Sui iuris, non Romanæ ditionis. *Erubescere*) Exponere famem suam sibi. *Stupebant agricolæ*) Ethopœia, quæ fingit morem personæ *Agricolæ*) Bufuris, si fides præstanda est Isocrati, diuinitatem Ægyptios in tres partes, in sacerdotes, in opifices (in quibus agricolas inclusit) & in milites. at Diodorus inquit, fructus partim sacerdotibus, partim regibus, partim militibus ascriptis. eorum rem publicam in tria hominum genera partitus, in pastores, agricolas, opifices. agricolæ parua quaedam mercede à sacerdoti-

bus regēque, aut militibus agros mercati, per omnem ætatem ab ipsa puericia rusticæ, sine intermissione vacabant quofactum est, ut agricultura cæteris, tum ob doctrinam à parentibus perceptam, tum ob continuum vsum præstent. *Referissent*] Replessent. *Annus*) Nilus, qui replet horrea. *Maligna*) Sterilis vis est Ægyptus. *Et Nilus sæpe fluxit obsequens Ægypto*) Sæpe inundauit Ægyptum. *Nun-*

quā fluxit largior) Nunquam fuit benignior. præbuit enim materiam, ut possemus gloriari, alluisse nostris frugibus Ægyptum, vnde solebamus petere annonam *Ditionem*] Imperium. Phocas, in vultu, tantum in ablatio & accusatio singulari, ditionem putat. nos tamen plerumque in genitiuo notauimus, præsertim apud iureconsultos. *Direptam*] Diuisam Ægyptum ab Italia. *Mari*) Mediterraneo,

Actum erat de fecundissima gente, si libera fuisset: pudebat sterilitatis insolite. nec minus erubescere fame, qua torquebatur, cum pariter à te necessitatibus eius pudorūque subuentum est. Stupebant agricolæ plena horrea, quæ non ipsi referissent. quibus de campis illa subuecta mæsis, quæ in Ægypti parte aliis amnis. Ita beneficio tuo, nec maligna tellus, & obsequens Nilus Ægypto quidem sæpe, sed gloriæ nostræ nunquam largior fluxit. Quam nunc iurat pronicias omnes in fidem nostram ditionemque venisse: postquam contigit princeps terrarum, qui fecunditatem, nunc huc, nunc illuc, ut tempus & necessitas posceret, transferret, referretque, qui direptam mari gentem, ut partem aliquam populi plebisque Romanæ aleret ac tueretur. Et cælo quidem nunquam benignitas tanta, ut omnes simul terras vberet, foneatque hic omnibus pariter, si non sterilitatem, at mala sterilitatis exturbat. hic si non fecunditatem, at bona fecunditatis importat. hic æternis commeatibus

quam fluxit largior) Nunquam fuit benignior. præbuit enim materiam, ut possemus gloriari, alluisse nostris frugibus Ægyptum, vnde solebamus petere annonam *Ditionem*] Imperium. Phocas, in vultu, tantum in ablatio & accusatio singulari, ditionem putat. nos tamen plerumque in genitiuo notauimus, præsertim apud iureconsultos. *Direptam*] Diuisam Ægyptum ab Italia. *Mari*) Mediterraneo,

vt Adriatico, Libyco, Ægyptio. *Vi*) Tanquam. *Benignitas*) Frugum largitas fuit. *Simul*) Vno anno. *Vberet*) Fecundet, aërium est. cuius passuum xj. Pallasius protulit. hoc coitu, inquit, steri-

Orientem Occidentem-

que] Vel in genere de omnibus dixit, & erit superlatio. vel respexit ad Alexandriam magis orientalem & Italiam occidentaliorem. *Feruntur*] Producentur. *Expetuntur*] Desiderantur ut bona. *Inuicem capiant*) Pariter per commercia suscipiant. *Et discant*] Et cognoscant, quid quæque ferat regio. *Libertate discordi*] Fere cacozelon. melius esse vni principi seruire, quam sine principi suam rempublicam discordem habere. *Discretis*) Quod fit in republica discordi. *Sua cuiusque mala*] Per-

tinent ad singulos. *Sociatis*] Bonis omnium, vt sub bono principe mala singulorum pertinent ad neminem, nam leuantur participatione aliorum, cum sint omnibus communia. *Sed siue terris*] Digressio. *Genius*] Deus est in tutela cuius vt quisque natus est, viuunt: siue etiam quod vt generamur curant, siue quod vna gignitur nobiscum, siue etiam quod nos genitos suscipiat ac tueatur. certe à gignendo genius appellatur. eundem esse Genium & Larem multi veteres tradiderunt. inter quos C. Flaccus, hunc in nos maximam, immo omnem habere potestatem, creditum est. nonnulli binos genios in his domibus, quæ essent maritæ colendos putauerunt. alij duplicem omnibus genium dicunt appositum. ita nobis genius appositus est assiduus obseruator, vt ne puncto quidem temporis longius abscedat, sed ab vtero matris acceptos, ad extremum vitæ diem commitetur hæc Censorinus. Ammianus de genio laus libro vicefimo primo historiarum. at de deo Socratis Apuleius, Deum bonum scribit suo periculo posse vocari genium, quoniam is Deus qui est animus sui cuiusque, quamquam sit im-

les arbores vberantur. prius etiam participio vberato fuerat vsus. *Mala sterilitatis*) Famem. *Hic*) Repetitio. *Bona fecunditatis*) Copiam annonæ.

orientem occidentemque connectit. ut quæ ubique feruntur, quæque expetuntur, omnes gentes inuicem capiant, & discant quanto libertate discordi seruiantibus sit vtilius vnum esse cui seruiant. quippe discretis quidem bonis omnium, sua cuiusque ad singulos mala: sociatis autem atque permixtis, singulorum mala ad neminem, ad omnes omnia bona pertinent. Sed siue terris diuinitas quedam, siue aliquis amnis genius, & solum illud, & flumen ipsum precor, ut hac principis benignitate contentum, molli gremio

mortalis, tamen quodam modo cum homine gignitur: vt ex precibus quibus genium precamur, ad conjunctionem nostram, genius & lares ministros Deorum arbitrantur, custodesque hominum & interpretes, si quid à diis velint. Seneca tradit singulis genium & Iunonem datam: Plutarchus in Quæstionibus, genium tantum. Genium vbi que scribit Seruius esse. hinc Virgilium dixisse, genium ne loci. notat Dionysius inter diuinum & humanum genus, tertiam quandam extare naturam, qua geniorum natio continetur, quandoque hominibus, quandoque diis admixta. ex qua fabulare illud heroum genus esse ortum aiunt, Festo tradente, Genium appellabant Deum, qui vim obtineret rerum omnium gerendarum. genius est deorum filius & hominum. & prius crea genium meus nominatur, quia me genuit. aliter genium esse putarunt vniuersiusque loci Deum. geniales deos dixerunt elementa & semina rerum, quæ Græci *πρωτόλοις* vocant. duodecim quoque signa, & lunam & solem inter hos computabant. *Illud solum*] Ægyptiacam terram. *Contentum*] Vt in posterum redundet.

Semina recondat] Exuberet. nam dicitur recondere semina molli gremio, cum represso diluuiio recedit ad tempus, non rapido cursu & proprio, sed molliter ac sensim. sic enim quod cœnis inuexerat non secum refert. *Multiplicata semina*] In duplum reddat nobis. *Fœnus*] Hic conuenit illorum sententia, qui opinantur fœnus propriè dici naturalem terre fœtum, & quod à forte extrinsecus requiritur. *Pueta*] Nilus. *Quia non exigimus*] Quia modesti sumus & uerecundi, neque repetimus, quæ præstitimus. tanto magis debet esse singulis annis fœcundus. *Excuset*] Expurget per deprecationem. cum scilicet peccasse confiteretur reus, tamen sibi pro maioribus beneficiis ignosci postulat. *Satisfactum*] Ate est. *Qua*] Tum. *Ciuum*] Dum eis alimenta præstas. *Sociorum*] Dum familiaribus succurris. est autem transitio color. nam parat ad alia transitum. *Spētaculum*] Gladiatorum: Dione memorante, Traianus in theatro gladiatores commisit. namque his oblectabatur. Iulius Capitolinus in Maximo & Balbino scribit, proficiscentibus ad bellum venationes & munera dari solita ab imperatoribus, more inde orto. debuisse Romanos ad bellum ituros pugnas videre, & vulnera, & ferrum, ac nudas inter se cohortes, ne dimicantes in bello armatos hostes timerent, aut vulnera & sanguinem perhorrescerent. sic Annibal priusquam cum Scipione apud Ticinum congrediretur, rebus magis quam uerbis adhortandos milites ratus, circumdato ad spētaculum exercitu, captiuos montanos uinctos in medio constituit, armisque Gallicis ante pedes eorum proiectis, interrogare interpretem iussit, quis si uinculis leuaretur armaque & equum uictor acciperet, decertare ferro uellet. cum ad unum omnes ferrum pugnamque poscerent, ut cu-

semina recondat, multiplicata restituat. non equidem reposcimus fœnus, putet tamen esse saluendum, fallacemque unius anni fidem omnibus annis, omnibusque postea seculis tanto magis, quia non exigimus, excuset. Satisfactum qua ciuium, qua sociorum utilitatibus. Visum est spētaculum inde non enerue, nec fluxum, nec quod animos virorum molliret, & frangeret, sed quod ad pulchra uulnera, contemptumque mortis accenderet: cum in seruorum etiam noxiorumque corporibus amor laudis, & cupido uictorie cerneretur. Quam deinde in edendo liberalitatem, quam iustitiam exhibuit omni affectione, aut intactus, aut maior. Impetratum est, quod non

iulque fors acciderat, alacer inter gratulantes gaudio exultans, raptim arma capiebat, ubi uerò dimicarent, is habitus animorum non inter eiusdem modò conditionis homines erat, sed etiam inter spētantes uulgo, ut non uincendum magis, quam bene morientium fortuna laudaretur. *Noxiorumque*] Damnatorum uirorum. *Amor laudis*] Cupiditas gloriæ. M. Tullius Tusculanarum secundo, gladiatores quas plagas perferunt? quam sæpe apparet nihil eos malle, quam, uel Domino satisfacere, uel populo; quis mediocri gladiator ingenuit? quis uulnum mutat? quis non modò non stetit, uerum etiam decubuit turpiter? quis cum decubisset ferrum recipere iussus, collum contraxit: tantum exercitatio. meditatio, consuetudo ualeat. *Edendo*] Munere gladiatorio. *Liberalitatem*] Multa paria. *Liberalitatem*] Spētacula. c. xxiii. Traianus fecit, in quibus mille feræ, interdum innumeræ confectæ sunt, similiter infinitus gladiatorum numerus decertauit. hæc traduntur à Dione. M. Tullius libro secundo officiorum, non uult istam esse liberalitatem, sed prodigalitatem. *Iustitiam*] Ut uictores meritis præmiis afficeret. *Affectione*] animi motu-

vicio. M. T. affectiones sunt animi motus, qui secundum Stoicos non cadunt in sapientem. Græci τὸ πάθος, id est passiones, uocant, de quibus diuus Augustinus multa libro nono, capitulo quarto. *Intractus*. Purus. *Maiores*] Superior. Quod par gladiatorum existimauerim Martia-

Postulabatur] A populo.

immò etiam oblatum quod non postulabatur. conuersio color. *Institum*] Traianus, ut spētaremus plura quam rogauissemus. sic Titus qui proposito gladiatorio munere non ad suum, sed ad spētatiu arbitrii editurum se professus est, & planè ita fecit. nam neque negauit quicquam petentibus, & ut quæ uellent peterent, ultro adhortatus est. *Ultro*] Non rogatus. Sic ultro monens. *Plura*] Spētacula præstitit. *Plura*] Reperitio. *Studia*] Fauores. *Libera*] Ut unusquisque faueret illi, qui sibi non imperatori placuisset. *Securus*] Sine discrimine. *Ut solebat*] Multos honesti ordinis, deformatos prius stigmatum notis, ad metalla, & munitiones uiarum, aut ad bestias condemnatos, aut bestiarum more quadrupedum cauea coercitos, aut medios ferra dissectos à Caio scribunt Tranquillus & Dion, quòd malè de munere suo opinati essent. Vitellius etiam quosdam de plebe ob id ipsum, quòd Venetæ factioni clarè malè dixerant, interemit, contemptu sui, & noua spe id ausos opinatus. *Impetum*] Crude litas in principem. Nerua à Domitiano impietatis damnatos absoluit. *Spētaculum*] Vel feris obiectus, uel coactus digladiare. C. Caligulam tradunt iussisse Proculum patre primipilari, & ob egregiam corporis amplitudinem, & speciem coloseron dictum, è spētaculis detrachi repente, & in arenam deductum Thraci, ac mox oplomacho comparasse, bisque uictorem constringi sine mora iussisse: & pannis oblitum uicatim circumduci, ac mulieribus ostendidi, deinde iugulari. Puteolis dedicatio pontis, quem excogitauerat, cum multos è litore inuitallet ad se, repente

lis illud tetrastichon dictum in commendationem Traiani. Cum peteret pars hæc Myrinum pars illa triumphum Promisit pariter Cæsar triaque manu. Non potuit melius litem finire iocofam: O dulce inuicti principis ingenium.

postulabatur, oblatum quod non postulabatur, instituit ultro, & ut concupisceremus admonuit. Ac sic quoque plura inopinata, plura subita. Iam quam libera spētantium studia, quam securus fauor. nemini impietas ut solebat, obiecta, quòd odisset gladiatorem. nemo spētator spētaculum factus miseris uoluptates uinco & ignibus expiauit. Demens

omnes præcipitauit. quosdam gubernacula apprehendentes, contis remisque detrusit in mare. sed & Domitianus, quem puto imprimis respexisse, patrem familias: quòd Thracem mirmilloni parem, munerario imparem dixerat, detractum è spētaculo in arenam canibus obiectis: cum hoc titulo impiè locutus parmularius. *Uinco & ignibus*] Tractus in arenam uinco, & ignibus per obscœna immisissis. quod nouum quæstionis genus primum adinuenisse Domitianum autor est Tranquillus. nam antea in carcere necatos, uincis quibusdam magnis trahi solitos à carnifice in forum, deinde in fluuium testatur Dion: & Tertullianus, sarmenticos & semissios appellatos Christianos, quia ad stipitem dimidii assis reuincti, sarmentorum ambitu exurerentur. Volcarius Gallicanus, inquit, milites in crucem sublatos, ut stipitem grandem poneret Auidius pedum octoginta & centum. & à summo usque ad imum damnatos ligaret, ab imòque focum subderet: incensisque aliis, alios fumi cruciatu, timore etiam necaret. & Lampridius tradit Voconium Turinum in foro Transitorio ad stipitem ligari stipulam, & fumo apposito, quem ex stipula, atque humidis tignis fieri imperatum fuerat, necatum. Seneca, (ut omittam quæ ab eodem libro tertio epistolarum re-

feruntur) tertio de ira ostendenda est rabies iræ effrenata, & attonita, apparatusque illi reddendus est suus. oculus & fidecula, & ergastula, & cruces, & circumdati defossis corporibus ignes, & cada-

ille) Domitianus. *Colligebat.* Captabat. *Crimina maiestatis*) Diminutionem dignitatis, aut amplitudinis, aut potestatis imperii Romani de qua maiestate non multò post longè plura commodius explicabuntur. *In illis*) Gladiatoribus. *Si improbarentur*) A spectatoribus. *Suum numen*) Nam dici Dominus Deusque voluit, vnde exiit illud à Martiale, Edictum Domini dei que nostri: tulitque gratanter Alcides appellari & sub eius imagine coli, quod multis carminibus Martialis confirmatur, vt libro nono. Appia quàm simili venerandus in Hercule Cæsar. & statim: Hercules in magni vultus descendere Cæsar Dignatus. item Alcide Latio non agnoscente tonanti, Postquam pulchra dei Cæsaris ora vides. quare apud Iuvenalem satyra quarta. Itur ad Atridè, vbi sanè Domitianum intelligit, contenderem legendum, Itur ad Alciden, vt ironia satyrica eum appellaerit Alciden, qui pro Rhombi coctione tanquam pro Lerneæ combustione, senatores in consilium vocasset. nulla ratio, cur Atriden vocauerit. non enim fuit Domitianus parenticor. *se*) Deos. *Illo*) Domitianus. *Execrabilis*) Prophano, impio. *Spe-ctaculum*) Dū senatores pelluntur ab vrbe. *Iudicium*) Te pronunciaffe in exilium delatores. *Grassatorum*) Latronum ex improuiso viatores adorientium, & necantium. *Latronum*) Qui à lateribus viarum grassantur. in alia significatione pro custodiibus laterum. *Solitudinem*) Loca desertata sub Domitiano, Iuuenalis meminit *litora* etiam à delatoribus obfessa. *Fortuna*

uera quoque trahens vncus. Iuuenalis satyra prima, tæda lucebis in illa Qua stantes ardent, qui fixo gutture fumant: Et latum media sulcum deducit arena.

ille, verique honoris ignarus, qui crimina maiestatis in arena colligebat: ac se despici, & contemni, nisi etiam gladiatores eius veneremur, sibi maledici in illis, suam diuinitatem, suum numen violari interpretabatur: cum se idem quod Deos, idem gladiatores, quod se putabat. At tu Cæsar quàm pulchrum spectaculū pro illo nobis execrabili reddidisti? vidimus delatorū iudicium, quasi grassatorū, quasi latronum: non solitudinem illi noviter, sed templum, sed forum insederant. nulla iā testamenta secura, nullus status certus, non orbitas, non liberi proderant. Auxerat hoc malum principum avaritia. Aduertisti oculos, atque vt ante castris, ita postea pacem foro reddidisti, excidisti intestinum malum: & prouida seueritate cauisti, ne fundata legibus ciuitas, euersa legibus videretur. licet ergo cum fortuna, tum liberalitas tua visenda nobis præbuerit, vt præbuit, nunc ingentia robora virorum, & pares animos.

Romanum intelligit, in quo erant rostra & templum Iulii Cæsaris. quamuis P. Victor, sitamen illi fides in ipsi libellis præstanda est, nec ipsius potius autor fuerit Pomponius Lætus, ædem Victoræ, & eius statuam in templo Iouis Opt. Max. locet, fora autem in vrbe xvii. Romanum quod dicitur magnum: Cæsaris Augusti, Boatium, transitorium, olitorium, pistorium, Traiani, Aenobarbi, Suarium, Archemorium, Diocletiani, Gallorum, Rusticorum, Cupidinis, Piscarium, Salusti. *Insederant*) Tanquam hostes in insidiis locati. *Testamenta*) Hoc Tranquillus Secundi contubernalis declarauit. nihil, inquit, pensi Domitianus habuit quin prædaretur. omni modo bo-

na viuorum ac mortuorum vsquequaq; quolibet & accusatore & crimine corripiebantur. satis erat obici qualecunque factum dictumque aduersus maiestatem principis. consilcabantur alienissimæ hereditates, vel existente vno, qui diceret audisse se ex defuncto, cum viueret, hæredem sibi Cæsare esse. *Nullus status*) Quorumcunque hominum conditio. *Non*) Repetitio. *Hoc malum*) Delatores quos qui non castigat irritat. vt ipse Domitianus dicere solebat, sed simulatè. & Tacitus in Tiberio memorat, delatores genus

Nunc immanitatem ferarum, nunc mansuetudinem incognitam) Hæc puto ad verbum à Dione in suâ historiam translata. vbi enim de spectaculis Traiani mentionem facit: in quibus, inquit, immanes feræ, & mansuetæ mille interdum, quandoque innumera confectæ sunt. *Illas opes*) Domitiani, quas ille tyrannus sibi soli reservabat, eas Traianus publicauit, partim diis distributas: vnde duodecimo Martialis, Quicquid parrhasia nitebat aula Donatum est oculis, deisque nostris: Omnes cum Ioue nunc sumus beati. At nuper pudet, ah pudet fateri, Omnes cum Ioue pauperes eramus. *Seculo*) Tuo. *Supina*) Detecta. *Retortas*) Reflexas, quod fit in resupinatione. Tranquillus Vitellii supplicia narrans, tractum scribit, religatis post tergum manibus, iniecto ceruicibus laqueo, veste discissa, seminudum per totum viæ Sacræ spacium reducta coma à capite ceu noxii solent. atque etiam mento mucroni gladii subiecto, vt visendam præberet faciem, nève submitteret. sic legimus apud eundem, C. Caligulam præter pedes suos transeuntium matronarum faciem, manu alleuasse, si quæ pudore submitterent, vt eas diligenter intueretur. *Eruebatur*

hominum publico exitio repertum, & quidem nunquam satis correctum, per præmia elicitos fuisse. *Aduertisti oculos*) Vidisti hoc malum. *Castris*) Prætorianis, seditiosos contra Neruam. *Foro*) Ciuium vrbani. *Intestinum malum*) Delatores. *Legibus*) Traductio. *Euersa legibus*) Priuata legibus euertetur, vel potius legibus nimium fueris excisa. *Licet*) Quamuis. *Fortuna*) Felicitas. *Nunc*) Paulo antè. *Ingentia robora virorum*) Fortissimos gladiatores. *circuito*) Pares) Constantes.

nunc immanitatem ferarum, nunc mansuetudinem incognitam, nunc secretas illas & arcanas, ac sub te primum communes opes: nihil tamen gratius, nihil seculo dignius, quàm quòd cogit de superintueri delatorum supina ora, retortasque ceruices. agnoscebamus, & fruebamur, cū velut piaculares publica solitudinis victimæ supra sanguinè noxiorū ad læta supplicia granioresque pœnas ducerentur. Cōgesti sūt in nauigia raptim cōquisita, ac tēpestatib. dediti, abiret, fugerētq; vastatas delationibus terras. ac si quē fluctus, ac procellæ scopulis reseruasset, hic nuda saxa, & inhospitale litus incoheret, ageret duram & anxiam vitam, relictaque post tergum totius generis humani securitate mœreret. Memoranda facies, delatorum classis permissa omnibus ventis, coactaque vela tēpestatibus pandere, iratosque fluctus sequi quoscumque in scopulos detulissent. Inuabat prospectare statim

mur] Tali spectaculo. *Piaculares victimæ*] Datæ ad purgationem aliorum hominum. libro tertio dixerat, vilissimo quoque quasi piaculari dato. *Publica solitudinē*] Quæ solebant omnibus terrori esse. *Noxiorum*] Reorum, aut lege innoxiorum. *Lenta*] Grauiora. nam mori quidam leue supplicium putabant. vnde Carmilium cū audiuisset Tiberius mortem anticipasse, exclamauit, Carmilium H. iij.

me euasit. nec temere Caius in quenquā nisi crebris & minutis ictibus, passus est lauire, vt se mori sētiret. *Suppl. cia*, Exilia. *Raptum conquisita*) Ideo mala, quia sine delectu. *Dedit* Expofit. *Vastatas delationibus terras*) Romanum imperium cæde delatorum exhauftum, quibus Tiberius, Caius, Nero, Domitianus statim credebant. *Quem*) Aliquem delatorum. *Scopulis*) E scopulis, vel quibus scopulis exula-

A portu) Hostiensis. *Et apud*) Et iuuabat aspicere multos. *Clementia sua salua*) Quia noluit eos interficere. *Cautibus*) Scopulis, infulari pœnæ. *Innocentissimus, nocentissimus*) An-nominatio & contrarium. cum meriti deportarentur quo prius immeriti. dixit Apollonius philosophus Domitiano, per delatores viros scelestissimos vrbes funditus interire, infulas exilib. reple-ri, continentem doloribus abūdare, & exercitus formidine, senatum suspicio-nibus nunquam carere. *Delatorum turba comple-ret*) Facit hoc, vt credam Martialem scripsisse illud in Traiani laudem, Turba

grauis paci, placidæque inimica quieti, Quæ semper miseris sollicitabat opes. Tradita Getulis. nec cepit arena nocentes: Et delator habet quod dabat exilium. plurima enim ex spectaculis Martialis epigrammata in commendationem Traiani sunt edita. Nerua prius quosdam delatorum morte puniuerat, reliquos Traianus exilio. Dionis abbreviator vt tantum rerum capita tangens, tradit solum non adhibuisse Traianum aures delatoribus. *In præsens*) Tacitus ad præsens dixit. *Indagine*) Inquisitione, inuestigatione legum nouarum, quibus à delationibus absterreantur, quasi illarum pœnarum formidine circumcludantur. est enim indagare scienter feras inquirere & venari. indago pro venatione Apuleius, & indaganter Columella pro diligenter vsi sunt. est autē grauis nominatio. *Inclusos*)

rent. *Hic*) Qui referuatus esset, vel in scopulis, vt in Cycladibus. *Nuda saxa*) Sporades: quæ sanè Cycladibus obscuriores, si Straboni credimus. *Inhospitale*) Desertum, incultum, asperum, ferum. *Duram*) Laboriosam, egenam. *Securitate*) Iphis extorribus. *Memoranda facies*) Demonstratio, color. *Facies*) Aspectus. *Coacta*) Classis est. *tratos*) Lumidos, vndosos.

à portu sparsa nauigia, & apud illum ipsum mare agere principi gratias, qui clementia sua salua vltionem hominum terrarumque dijs maris commendasset. Quantum diuersitas temporum posset, tum maximè cognitum est, cum iisdem, quibus antea cautibus, innocentissimus quisque tunc nocentissimus adfigeretur, cum insulas omnes, quas modo senatorum, iam delatorum turba completeret. quos quidem non in præsens tantum, sed in aeternum represisti mille pœnarum indagine inclusos. ereptum alienas pecunias eunt? perdant, quas habent. expellere penatibus gestiunt? suis exturbentur. neque (vt antea) exanguem illam & ferream frontem

Detritos, iuxta formam iuris antiqui: rei qui cœperat arguere, aut vindicta propo-sita erat, si vera detulisset, aut supplicium si fecisset. Imperatores Valens & Valentinianus in hunc modum rescripserunt. nostris & parentum nostrorum cō-stitutionibus comprehensum est, eos qui accusatione alienis nominibus præsump-sissent, delatorum numero esse adiciē-dos, atque ideo calumniosissimum caput, & personam iudicio irritæ delationis infamæ supplicium sequatur. quo posthac singuli vniuersique cognoscant, non lice-re in eo, quod non possit ostendi, iudicū animos commoueri. deinde suppliciter in-cusantibus maximè post exhibitionem accusati, nullius iuris color velut deriuata excusatione proficiat. nō publica abo-litio, non priuata talibus subueniat perso-nis, non specialis indulgentia, ne benefi-

cium quidem eos generale subducatur. ad hæc Honorius & Theodosius. Quisquis crimen intendit, non impunitione fore no-uerit licentiā mentiendi. cum calumnian-tes ad vindictam poscat similitudo sup-plicii. quæ verba conueniunt cum Secundo dicente. *Ereptum pec. e. i.* si quærent a-liena delationibus rapere, sua amittent si-militudine supplicii. similiter si alicui exi-lium intenderint, illi deportabuntur. qua-

Nequicquam) Nam mox ad rapinas conuersus vel vni quæcunque crimi-na deferenti credidit. *Pa-ria premio d.*) Quadrupla-tores enim quartā delati partem solebant accipere. *Meus*) Nisi quod inten-derint, probauerint, par adituri supplicium. omnes autem iudices inuigilare præcepit Constantinus im-perator, delatores sine fi-sci aduocato denunciante pœnis afficere. apertissimum enim iuris est, vt quod ex cuiusque patrimonio ce-ciderit in casu, & legibus & certo ordine iuris fisci aduocatis agentibus vèdi-cetur. sed quia nonnulli præcipites secundum ius possessa patrimonia defer-re nō cessant, omnibus da-

mus licentiā, qui se læsos existimāt, cōtra delatores seueritatem indicum implora-re ferro districtam. seruum verò domini iubent leges in exemplū omnium proditorū fauissimæ sententiæ subiugari, etiāsi obie-cta probaueris, excepto crimine maiesta-tis. *Titus*) Quē Diō testatur expulisse ab vrbe delatores, & Trāquillus inquit, inter aduersa temporū & delatores mandato resque erat, ex licentia veteri hos assidue in foro flagellis ac fustibus cæfos, & nouissimè traductos per amphitheatri are-nā, partim subiici in seruos ac venire im-perauit, partim in asperissima insularum aduehi. vrque etiam similia quandoque ausuros perpetuo coereret, vetuit inter cætera de eadem re pluribus agi. itaque illud frontē punctis notatā referri potest ad Titum, quod magis probo. *Prospexo-*

re dixerat iure poeta epigrammarius. Et delator habet quod dabat exiliū. Sunt autem hic exornationes duæ, dissolutio, & contrarium. *Ferream*) Duram, feram. *Conuulserandam p.*) Punctis cauteriando notandam, stigmatate inscribendam, quod supplicii genus vulgo bullare dicitur. al-ludit ad Domitiani g estā, quem lego fi-scales calumniis primò magna calu-mniantium pœna repressisse.

nequicquam conuulserandam præbeant pun-ctis, & notas suas rideant: sed spectent pa-ria premio damna. nec maiores spes quàm metus habeant, timeantque quantum time-bantur. Ingenti quidem animo diuus Ti-tus securitati nostræ vltionique prospexe-rat, ideòque numinibus equatus est. sed quanto tu quandoque dignior celo, qui tot res illi adiecisti, propter quam illum deum fecimus. Id hoc magis arduum fuit, quòd imperator Nerua te filio, te successore dignissimus, postquam magna quadam edi-cto Titi astruxerat, nihil reliquisse tibi vide-batur. qui tam multa excogitasti, vt si ante te nihil esset inuentum. Quæ singula quan-tum tibi gratia dispensata adiecissent? at tu

rat) Cauerat meritis pœnis. *Ideòque nu-minibus equatus*) Et propterea inter deos relatus. hic quòd me verum nescio. dicam ne pro commodo suo alia alibi Secundū interpretatione vsum, fatebor necesse nō constare sibi, præsertim cum hanc ora-tionem non auditoribus, sed lectoribus publicauerit? acufem tanti viri indigentiam, qui in emendatione tanta vtatur diligentia? dixerat enim in præcedentibus à Domitiano Titum celo dicatum, vt ille dei frater videretur: hic verò quia delatores puniue-rat: nisi quis intelligat sub hoc prætextu impetratam à senatu Titī consecratio-nem, cum tantum Domitianus intende-ret illam sibi decori futuram. *Quando-que*) Post mortem. nam inter deos re-latum memorat Eurōpius, & Spartianus

inquit, Traiano diuini honores datis ad senatum literis & quidem accuratissimi-
 ad Adrianus postulauit, & cunctis volentibus meruit, ita ut senatus multa, quæ
 is non postulauerat, in honorem Traiani sponte decerneret. adhæc libro decimo Gellius meminit templi Traiani, & in eo bibliothecæ. secundum artem tractans ostendit ex comparatione plura Traianum præstitisse. *Res*) Rectè facta. *illi*) Quam Titus fecit, id est, qui longè plura gessisti laudanda quam Titus. *Fecimus*) Hinc apparet Titum à senatu inter deos relatum. *Arduum*) Mirandum, difficile. transit ad modestiam Traiani, circa res fiscales. *Edicto Titi*) Non tam intelligendum puto edictum, quo omnia priorum Cæsarium priuilegia confirmauit, quam quo delatores puniuit & repressit. nam sequentia huic sententiæ magis conueniunt, ut scilicet, plura Nerua cauerit,

Simul) Vno edicto. extat

Traiani rescriptum apud Aufidium Secundum in hunc modum. Scio relocatorum bona auaritia superiorum temporum fisco vendicata, sed aliud clementiæ meæ conuenit, qui inter cætera quidem innocentia & ratione meorum temporum, hoc quoque remissum exemplum. hæc Pomponius de interdictis. Paulus de iure fisci: edicto, inquit, diui Traiani, quod proposuit significatur: ut si quis tanquam causa eius ad ærarium deferatur, professus esset eam rem, quam possideret, capere sibi non licere, ex ea partem fisco inferat, partem sibi retineat, idem postea edicto significauit, ut quicunque professus esset, vel palam, vel tacite relicto sibi, quod capere non posset, & probasset iam id ad fiscum pertinere, etiamsi id fisco non possideret, ex eo quod redactum esset, præfectus ærario partem dimidiam ferat. *Ut sol*) Comparatio. *Proferitur*) Elucet. *Aerarium*) Saturni ædem, in quam publicam pecuniam seruandam repon-

quem pariter legitimus pœnis delatores cohibuisse, ad imitationem Titi, quædam suo edicto astruentem. sed tot & tanta Traianus ingesserat ad illorum castigationem, ut ipse reperor & primus videretur. *Adstruxerat*) Addiderat. *Nihil*) Quod faceret ad comprimendam delatorum calumniam. *Excogitasti*) Noua addidisti. *Ut*) Tanquam. *Inuentum*) A Tito & Nerua. *Dispensata*) Diuersis elargita. ut si aliquis accusatus fuisset iniquè, & absolutus à Traiano, condemnato calumniatore, quantum gratiæ sibi per singulos comparasset. sic Nerua vno edicto priorum liberalitates confirmauit, ne singuli à se haberent impetrare. sic paulò post, dum tradit vigesimas remissas, postremò dixit sibi eripere tot beneficiorum occasiones, tam numerosam obligandi impunitæque materiam.

simul omnia profudisti, ut sol & dies non parte aliqua, sed statim totus, nec vni aut alteri, sed omnibus in commune proferatur. Quam iuuat cernere ærarium silens, & quietum, & quale ante delatores erat. nunc templum illud, nunc verè deus, non spoliarium ciuium, cruentarumque prædarum seuum receptaculum, ac toto in orbe terrarum adhuc locus vnus, in quo optimo principe boni malis impares essent. Manet tamen honor legum, nihilque ex publica utilitate conuulsum. nec pœna cuiquam remissa, sed addita est ultio: solumque mutatum, quod iam non delatores, sed leges timentur. At fortasse non eadem seueritate

bant. tibi copiosius. *Silens*) Inquietatum reis. nam damnatorum pecuniæ, partim ad ærarium, partim ad fiscum referebantur. *Templum illud*) Saturni. *Deus*) Facit hic illorum sententia, qui scripsere Saturni ædem, ideo constitutam pecuniarum publicarum receptaculum, quod nullum in eius finibus furtum fuerit commissum. *Spoliarium*) Locus vbi referuntur spolia

rum spolia. eadem forma, qua dicimus armarium. lego insuper in vita Commodi apud Lampridium, spoliarium esse locum vbi noxi necarentur. & Seneca epistolarum decimo quarto, nunquid aliquem esse tam cupidum vitæ putes? ut iugulari in spoliario, quam in arena malit? siue spoliarium appellatum, quod vita priuantur, siue quòd ibi spoliati la-

Fiscum) Vbi principales

pecuniæ reconduntur fiscus est, sicut ararium vbi publicæ. viderint ii qui crediderunt ararium & fiscum idem esse. non negauerim tamen interdum confundi, sicut apud Claudianum: Non tua priuatis crescent æraria damnis: quanquam & ibi pro publicis liceat accipere. ut exponas tua pro tui imperii. *De tuo*) De rebus fiscalibus, de publico, que referuntur in ararium. *Acto-ri*) Aduocato fiscali, ipse libro secundo, fama non vnus actoris, id est aduocati. Vlpianus de iure fisci actores vocat procuratores Cæsaris bonorum. sic Tacitus libro tertio, seruos quoque Syllani, ut tormentis interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat. caput est libro secundo codicis de aduocato fisci. quem primus Adrianus instituit, auctore Spartiano. *Procuratori*)

Hodie quoque fiscus habet aduocatum & procuratorem, cuius officium etiam est aliena negocia mandato domini administrare. potest autem esse vnus rei, vel omnium, quod testatur Vlpianus ff. iii. & ii. Codicis titulus est de procuratoribus. *In ius veni*) Non tantum si fiscalia commoda occultauerat, quantum si nullo negotio existente fisci nomine priuatis audeat calumnias commouere. hoc imperator Constantinus cauit & lib. xl. ff. de admini. rerum ad ciuitatem pertinentium. magistratus reip. non dolum solu-

niarentur. *Cruentiarum*) Occisorum virorum, quorum bona publicarentur. *Locus*) Extat. *Optimo principe*) Sub Traiano. *Honor legum*) Seueritas legum fiscalium. *Ex publica utilitate*] Ex pecuniis publicis ærario inferendis. *Conuulsum*) Ereptum. *Plus*) Calumniatoribus, qui prius impune debacchabantur.

fiscum, qua ærarium cohibes: immò tanto maiore, quanto plus tibi licere de tuo quam de publico credis. Dicitur actori, atque etiam procuratori tuo: in ius veni, sequere ad tribunal. nam tribunal quoque excogitatum cruciatu est par cæteris, nisi illud litigatoris amplitudine metiaris. Sors & urna fisco iudicem assignat, licet reijcere, licet exclamare, hunc nolo, timidus est, & bona seculi parum intelligit. illum nolo, quia Cæsarem fortiter amat. Eodem foro vtuntur principatus & libertas. Quæ præcipua tua gloria est. sæpius vincitur fiscus, cuius mala causa nunquam est, nisi sub bono principe. Ingens hoc meritum, maius illud, quod eos procuratores habes, ut plerunque ciues tui non alios iudices malint. liberum est autem disceptanti dicere, nolo eum eligere. neque enim ullam necessitatem muneribus tuis addis: ut qui scias hanc esse beneficiorum principalem summam gratiam, si illis & nõ uti licet:

modo, sed latam negligentiam, hoc amplius etiam diligentiam debent. *Tribunal*) Iudicem. nam magistratus erat constitutus à Traiano, per quem cogebantur aduocatus & fisci procurator, si iniuriam alicui inferrent, stare legibus. *Cruciatu*) Vexatione, molestia, seueritate. *Par cæteris*) Ius æquè ut in aliis ibi seruetur. *Litigatoris*) Aduocati & procuratoris Cæsaris. sensus est. ibi omnibus par iustitia redditur, sicut in cæteris tribunalibus. nisi quis hoc diceret maius, quia litigant, qui Cæsaris personam præsentant. *Sors &*

erna) Hæc omnia Pedianus diligenter prosequitur. cum multi inquit, iudices in vnam mitterentur sortito, vt de pluribus necessariis numerus confici possit, permittebatur accusatori ac reo ex illo numero reicere, quos putabant sibi, aut inimicos, aut ex aliqua re incommodos fore. & Marcellus Eprius apud Tacitum, memorat morem fuisse per sortem & vnam in quam iaciebant sortes, iudicandi, vnde in vi. Virgilius dixit. Quæstitor Minos vnam mouet. Reycere] Iudices suspectos remouere ad iudicandum. vnde reiectio appellata, qua celebrata, moris erat & haberi in officio prætoris, & in arca reponi nomina iudicum delectorum

Onera imperij] Ordo. onera imperii coegerunt institui plerâque vectigalia, vt pro vtilitate cõmuni, ita pro singulorum iniuriis, id est, tam ad stipendia militum & annonam classẽmque tuẽdam, quæ pertinent ad publicam vtilitatem, quàm ad salarium magistratum, qui ad arcendas priuatorum iniurias constituuntur. nã Cæsar dictator, scribente Dione, dicere solebat, duo maximẽ necessaria affectantibus imperium, milites & pecunias, & inuicem consistere. nam stipendiis exercitus contrahi, illa ex armis cõparari. sunt enim pecuniæ principatus nerui, sicut dicebat Mutianus apud eundem autorem. *ἡ δὲ οὐδὲ τῆς ἡγεμονίας τὰ χεῖρα τὰ αἰεὶ ποτε εἶναι* id est, neruos enim principatus pecunias semper esse dicebat. & Demosthenes in orationibus dixit *δὲ δὲ χεῖρα τὸν, καὶ αἰεὶ πάντων εἶναι ὅτι γὰρ οὐδὲν τῶν δέοντων*, id est, opus est opus est pecuniarum, & sine his nihil est fieri necessarium. solutiones autem stipendiorum fiebant aliquando à stipendiariis ciuitatibus, aliquando ex ærario, quandoque ex tributo Romæ imposito militibus, pecuniæ dabatur. vnde. cū ageretur Nero an cuncta vectigalia omitteret, senatores impetum eius continuissit, meminit Tacitus: dissolutionem imperii docẽdo, si fructus, quibus respublica sustineretur, diminuerentur. & Appianus in præfatione totius historiarum scribit, ex nonnullis imperio parentibus, atque suppositis, plus detrimen-

secundum Asconium. *Hunc*] Iudicem. *Bona seculi*) Libertatem iudicibus liberam iudicandi quicquid velint sub principe Traiano. *Fortiter*] Vehementer, alibi constanter. *Foris foro*) Iisdem legibus. *Principatus & libertas*] Princeps & liberi homines. denominatio. quæ à finitimis rebus trahit orationem, qua possit intelligi res, quæ non suo vocabulo sit appellata. *Vincitur*] Causa cadit. *Causa causa mala*] Nunquã iudicatur aduersus fiscũ. *Meritum*] Beneficium tuũ est *Eor*] Tam bonos. *Summam*] Sunt qui legant sine additione verbi, gratiam, & interpretentur summam beneficiorum, id est maximum beneficium principis.

Onera imperij, plerâque vectigalia institui, vt pro vtilitate communi, ita singulorũ iniuriis coegerunt. His vigesima reperta est, tributum tolerabile, & facile heredibus duntaxat

ti capere Romanos, quàm vtilitatis, quos licet inutiles deserere tamẽ pudeat. principatum omnẽ magnis copiis, magnisque prædiis circumquaque vallantes, tantũ terrę tantũque maris quasi fundũ quẽdam seruasse, atque cõtinuissit, suisque tẽporibus & quidẽ solis Romanis adfuisse ingentes copias, peditũ ducenta, equitum xl. millia, elephantorũ trecentorum bellicosorum numerũ ad prælia instructorũ duo millia, armorũ in supplementũ ccc. millia. & hæc quidẽ terrestribus copiis: maritimi verò minorũ nauũ duo millia, trirremium à sexcuplis in quinqueremes mille quingentarum classẽm, instrumentorum quoque naualium numerum bis totidem. ad hoc naues partim auro proras. partim puppes exornatas, quas thalamegis appellant, ad belli pompam. Dion in Augusto refert aluissit Romanos viginti tres exercitus, suis verò temporibus xix. *Vigesima*) Vigesimalicimus sicut quadragesimam, decimam quintam, cùm scilicet de vigesimo quadragesimo, decimo quinto quoque numero vnum aufertur, siue tributũ siue pænæ nomine. Tacitus de Nerone Vectigal quoque quintæ & vicissimæ venalium mancipiorum remissum, specie magis

quàm vi. Tranquillus. Caius inquit, pro libris vbicunq; conceptis exegit quadragesimam summã de qua litigaretur & in Vespasiano meminit Sabinum publicanum quadragesimæ in Asia egissit. M. Tullius ad Atticum. portoris Italix sublatis, agro Campano diuiso, quod vectigal superest domesticum? præter vicissimam, quæ videtur vna conciuacula pedis eorum nostrorum esse peritura. hinc Liuius vii. secundi belli Punici scribit, aurum vicissimarium, quod in sanctiore ærario ad vltimos vsus seruabatur, promi placuisse. vbi vicissimarium aurum sanẽ intelligimus collectum ex vicissimis. quamuis sciam quosdam legere censimarium, quod non procedit. Aulus Oflilius equestris ordinis & Cæsaris familiarissimus, libros de iure ciuili plurimos, omnẽ partem operis fundantes qui reliquit, de legibus vicissimæ primus conscripsit auctore Pomponio de origine iuris. de vicissimã quæ ex re frumentaria colligebatur non loquitur Secundus, sed quæ pro hæreditatibus constituta fuerat. nam pere-

Extraneis] Nulla cognatione coniunctis, vel peregrinis, qui lege Papiã prohibebantur vti ciuitate Romana. *Domesticis*) Cõsanguineis, gentilibus, qui ex eadẽ domo i. familia sunt. *Illis*) Extraneis. *Irrogatum*) Impositum. *Hic*) Domesticis. *Remissũ*) Ablatum, condonatum. *Seu potius non laturs*. Impatiẽter passuri. correctio. *Destringi*) Tolli, decurtari. *Abradi & destringi*) Trãlata verba. *Bonũ*) A bonis.

Sanguine) Cognatione, cuius gradus lege apud Iustinianum in institutionibus & ff. trigessimooctauo. *Gentilitate*) Gentilis est, qui ex eadem familia est, vel eiusdem nominis, quasi nomen familie habeat. ab hoc gentilitas dicta, quæ propriẽ est multitudo ipsa vel familie, vel nationis alicuius, auctore Festo. vnde Varro libro tertio rei rusticæ, cùm Axium liberẽ de Pauone dicere cohortatur, quod Fircellius cognomento Pauo iam discesserat, si quid inquit diceres de hoc gentilitatis cau-

grini & externi etiam, si iure Latii, vel principum liberalitate, in ciuitatem Romanam venissent, nõ poterant adire suorum hæreditatem, nisi prius vicissimam hæreditatis persoluissent. quam legem primus instituit Augustus. hanc Dion, inquit, postquam multitudinem Romanorum exercituum enumerauit, propter copiam legionum & equitum Augustus multis indigens pecuniis, vicissimam hæreditatem & legatorum quæ testamento aliquibus præter maximã cognatione astrictos & pauperes relinquuntur, constituit tanquam hoc vectigal in Cæsaris cõmentariis scriptum inuenisset. hanc legis iniuriam, Nerua primus emendauerat, sed parce, Traianus multum liberalitati patriæ addidit, Gratianus in totum sustulit. Aufonius enim meminit Traianum tributa condonasse, sed partibus retentis, quas postea in totum Gratianus remisit, vbi de vicissimis intelligendum annotamus: Iulius etiam Capitolinus recitat Antoninum philosophum leges addidisse de vigesima hæreditatum.

extraneis, domesticis graue. Itaque illis irrogatũ est, his remissũ. videlicet quod manifestũ erat, quanto cum dolore latursi, seu potius non latursi homines essent, destringi aliquid & abradi bonis quæ sanguine, gentilitate sacrorum, deniq; societate meruissent. quæq; nunquam vt aliena & speranda, sed vt sua semperque possessa, ac deinceps proximo cuique transmittenda cepissent. Hæc mansuetudo legis, veteribus ciuibus seruabatur. noui ser-

fa, fortassis ante eum duceret ferram. sic habet codex vetustus. videlicet rem hanc tractaret, cùm sit ex familia Pauonum. nam eodem libro Fircellium Pauonem Reatinum dixerat. ferram autem ante eum duceret, id est, se strenuẽ opponeret, vt de Pauone diceret. nam ferra Vegetio præceptore, ducitur ex abundantibus, quæ à strenuissimis directã ante frontem opponitur hostibus, vt turbata acies reparetur. Gellius pariter tradit ferram esse nomen ordi-

nis in militia. insuper Surrula apud eundem Varronem, instrumentum est ad merendum in extremo linei baculi incurui. *Societate (sacrorum)* An quia aliquibus familiis ius faciendorum sacrorum peculiare fuit, vt Potitius & Pinariis. an magis ad iura cognationum referendum putamus? sacrum enim matrimonium, per quod multiplices fiunt cognationes. quare apud iuriconsultos cum filius de patria potestate mitteretur, amplius non esse in sacris patris dicebatur, quoniam per emancipationem ius agnationis extinguebatur. existimo id emanasse ex lege

Per Latium) Iure Latii, quod qui fuerat adeptus sine tributo vivebat. solū immune habebat autore Paulo de censibus. ff. l. ad hoc ius petendi magistratus. *In Urbe*] Nā Pedianus scribit, veteribus colonis Pōpei⁹ ius Latii dedit i. vt petendi magistratus gratia ciuitatem Romanam adipiscerentur. Strabo hoc amplius addit, vt quibus ius Latii foret concessum, nullum cum prætoribus venientibus Roma negocium esset. *Beneficio*) Munere, liberalitate, priuilegio. *Simul*) Nisi cum à principe donarentur ciuitate Rom. simul etiā impetrassent iura cognationis. i. posse succedere in hæreditatibus suorū per ius cognationis. *Alienissimi*) Extranei, tanquam illos sanguine non contingentes. nam ab his vigesima exigebatur. *Maximum beneficium*) Donatio ciuitatis Romanæ. *In grauisimam iniuriam*) Cū vigesima auferretur bonorum relictorum tanquam non essent ciues. *Instar odij*) Tanquam odium dicimus instar Latine sine ad, & minus vicitatē cū ad, quod subinde reperies apud Apuleium. *Orbitatio*) Quæ priuaret ciues debita hæreditate. *Pignora*) Cognationes, quæ sunt hypothecæ amoris. *Salua ipsorum pietate*]

per Latium in ciuitatem, seu beneficio principis venissent, nisi simul cognationis iura impetrassent, alienissimi habebantur, quibus coniunctissimi fuerant. Ita maximum beneficium vertebatur in grauisimam iniuriam: ciuitasque Romana instar erat odij & discordiæ, & orbitatis. cū carissima pignora salua ipsorum pietate distraheret. Inueniebantur tamen quibus tantus amor nominis nostri inesset, vt Romanam ciuitatem non vigesimæ modo, verum etiam affinitatum damno bene cōpensari putarent. sed his maximè debebat gratuita contingere, à quibus tam magno estimabatur. Igitur pater tuus sanxit vt quod ex matris ad liberos, ex liberorum bonis peruenisset ad matrem, etiam si cognationum iura non recepissent, cū ciuitatem adipiscerentur, eius vigesimam ne darent. Eandem immunitatem in paternis bonis filio tribuit, si modò reductus esset in patris potestatem, ratus improbe &

xii. tabularum. cuius verba sunt hæc. sacra priuata perpetuò manento. ea Cicero de legibus secundo lib. interpretatur, ad quod allusit Plautinus parafitus in captiuis: sine sacris hæreditatē sum adeptus offertissimā. solēt enim gratiores esse quæ ab extraneis inperato hæreditates deferuntur. *Speranda*) Tanquam nō sua, sed extranea. *Sua*) Gentilitia patrimonialia. *Desceptis*) Per gradus proximiores, *Trāsmittenda*) Vt sub fideicommissio. *Manfuetudo*) Vt gentiles succederent absque honore vigesimæ. *Veteribus*) Iam pridem in vrbe receptis. *Novi*) Ciues.

Etiā si inter se mutuò dilexissent. *Distraheret*) Separaret. *Nostri*) Romani. *Compensari Romanam ciuitatem*) Contentos esse vigesimam soluere, & cognationum iure priuari, modò ciues Romani essent. *Gratuita*) Romana ciuitas gratis dari sine onere vigesimæ. *Tam magno precepto*] scilicet tributo vigesimæ, & affinitatum priuatione. *Pater tuus*) Nerua. *Pet-*

uenisset] Siue condito testamento, siue ab intestato. *Cognationum iura*) Vt proximior adiret hæreditatem. *Non recepissent*) Non impetrassent. *Eius*) Peculii. *Ne darent*) Ne publicano soluere. *Immunitatem*) Ab onere vigesimæ. *Reductus esset in patris potestatem*) Dupliciter possunt filii reduci in patriam potestatem. si emancipati iterum reuertantur ad patrem, aut ab hostibus capti iure postliminii, sicut sequentia indicant. nam nisi reducti essent in patriam potestatem, bona eorum pertinent ad quos pertinerent. est autem postliminium ius amissæ rei recuperandæ, ab extraneo in statum pristinum restituendæ moribus legibusque constitutum. quod adeptus quis esse dicitur, cū

Insolenter) Superbè. *Hu*) Nominibus. parentum & liberorum. *Publicanum*) Publicum exactorem vigesimæ. de publicanis alibi multa. *Piaculo*) Scelere, monstro. *Extraneos*) Tanquam inter se alienos. *Ille*] Nerua *Hæstus*) Hoc tantum de vigesimis sanxit. *Quam optimum patrem*) Decuit. *Adoptaturus*) Te filium optimum. *Hoc*) Officium. *Delibasse*) Tetegisse, pauca remisisse, translatio à gustatoribus. *Quedam*] De vigesimis. *Sen p.*] Correctio. *Demonstrasse*] Traiano. *Propè*) Intactam, delibatam. *Muneri*) Legi vigesimæ. *Astruxit*) Addidit. translatio à strue lignorum. *Filius esset i.*] In hæreditate patris. *Immunitus*) Liber ab onere vigesimæ. *Quod fu.*) Bona filij quibus videbatur fuisse pater. *Egredè*) Fecisti. *Lacrymas*) Orbitatem. *Veſtigales*) Obnoxias vigesimæ. *Bona filij*] Vt militis & emancipati, quæ etiam ab intestato ad proximiores deoluuntur. *Diminutione*) Viceſimæ. *Socium*] Aliquem participem. *Haber*]

extra limina, hoc est, terminos prouinciæ in captiuitate detentus, rursus ad propria limina reuertitur. hinc Iustinianus titulo quibus modis ius patriæ potestatis dissoluitur: dictum asserit, postliminium à limine & post. vnde eum qui ab hostibus captus est, & in fines nostros postea peruenit, postliminio reuersum esse dicimus. nam limina sicut in domibus finē quædam faciunt, sic & imperii finem limen esse veteres voluerunt. hinc & limes dictus est, quasi finis quidam & terminus. ab eo postliminium dictum est, quia ab eodem limine reuertebatur, quo amissus erat. plura iuriconsulti, præsertim. ff. xlix. de captiuis & postliminio reuersis, & ab hostibus captis. pariter viii. codicis.

insolenter, ac penè impiè his nominibus inseri publicanum. nec sine piaculo quodam sanctissimas necessitudines, velut intercedente vigesima scindi. nullum esse tanti vectigal, quod liberos, ac parentes faceret extraneos. Hactenus ille, parcius fortasse quàm decuit optimum principem, sed non parcius quàm optimum patrem. qui optimum adoptaturus, hoc quoque parentis indulgentissimi fecit, quod delibasse quædam, seu potius demonstrasse contentus, largam ac propè intactā beneficiendi materiā filio reseruauit. Statim ergo muneri eius liberalitas tua astruxit, vt quæadmodū in patris filius, sic in hæreditate filij pater esset immunis. nec eodē momento quo pater esse desiisset, hoc quoque amitteret quod fuisset. egregiè Caesar quòd lacrymas, parentum vectigales esse non pateris. Bona filij pater sine diminutione possideat, nec socium hereditatis accipiat, qui non habet luctus. nemo recentem & attonitam orbitatem

Socium. Nemo) publicanus, *Attonitam*) stupidam, mentis inopem. *Orbitatem*) Orbos parentes. denominatio.

Ad computationem] Ad calculum hereditatis. ut inde dematur vicesima. *Inesse rationem*] Ratione vigesimam remisisse. *Effusio*] Prodigalitas. qua possumus inculcare Nerone[m], qui bis, & vicies mille sestertium donationibus effudit. *Ratio non e.*] Nulla honesta ratio appareat. *Dignum*] Est res digna. *Insuras*] Calamitates. *Insuper* & *Ultra d.*] Quem patitur in obitu filii. *Sec. Per se. Soles*] Orbus. *Quid*] Perinde ac si diceret, nonne miserimum? *Non à filio*] Sed à fisco, ut prius accidebat. *Neceffitate*] Onere. *Conueniens*] Conueniens, æquum. *Posteris*] Minoribus, id est filiis. *Amplior*] Ut soluti essent à necessitate vigesimæ, patres verò non. *Maioribus*] Patribus. *Retro recurreret*] Respiceret, reuenteretur, ad maiores retro gradetur. *Æquitas*] Interius & æquitatem hoc interest. ius est quod omnia recta & inflexibilia exigit: æquitas, quæ de iure multum remittit, referente Donato. Apuleius. ix. tradit sinistram æquitati sacratam, quod nulla calliditate, nulla solertia sit prædita. Sed Plautus & Catullus eamfurtiuum appellant. *Si modo filius in potestate patris*] Verba ista fuerant in edicto Neruæ. *Intuitus*] Respexisti. *Vti inter pecudes*] Comparatio. *Valentioribus*] Per hoc apertè ostenditur capros ab hostibus intelligere. *Abstulisse vigesimæ*] Liberasse ab onere vigesimæ. *Primum*] Parentis & filii. Caius ista de gradibus affinitatum script: gradus cognationis, alii superioris ordinis sunt, alii inferioris, alii ex transuerso, siue à latere. superioris sūt ordinis patres, inferioris liberi, ex transuerso siue à la-

ad computationem vocet, cogatque patrem, quid reliquerit filius scire. *Augeo P. C. principis munus, cum ostendo liberalitati eius inesse rationem. ambitio enim, & iactantia & effusio, & quiduis potius quàm liberalitas existimanda est, cui ratio non constat.* *Dignum ergo imperator mansuetudine tua minuere orbitatis iniurias, nec pati quenquam filio amisso insuper affici alio dolore. sic quoque abunde misera res est pater filio solus hæres: quid si cohæredem non à filio accipiat? Adde quod cum diuus Nerua sanxisset, ut in paternis bonis liberi necessitate vigesimæ soluerentur, congruens erat eandem immunitatem parentes in liberorum bonis obtinere. Cur enim posteris amplior honor quàm maioribus haberetur? curue non retro quoque recurreret æquitas eadem? Tu quidem Cæsar illam exceptionem remouisti. si modo filius in potestate patris fuisset, intuitus opinor vim, legemque natura, quæ semper in ditione parentum esse liberos iussit. nec vti inter pecudes, sic inter homines potestate & imperium valentioribus dedit. Nec verò contentus primum cognationis gradum abstulisse vigesimæ, secundum quoque exemit, cauitque ut in sororis bonis frater, & contra*

tere, fratres & sorores, liberiq; eorū. sed superior quidè & inferior cognatio à primo gradu incipit. ex transuerso siue à latere nullus est primus gradus, & ideo incipit à secundo. itaq; primo gradu cognationis, superioris quidè & inferioris ordinis cognati, possunt concurrere. ex transuerso verò nunquā eodè gradu quisquā concurrere potest: at in secundo, ac tertio, & deinceps in cæteris possunt etiam ex transuerso quidem concurrere, & cum superioris ordinis cognatis. primo igitur gradu sunt supra, pater & mater: infra filius filia. secundo sunt gradu supra, auus auia: in-

frà nepos neptis: ex transuerso, frater soror, & quæ illic tractantur latius. *Secundum*] Fratris & sororis ex transuerso.

In fratris] Bonis, tractuctio color: nam eadem verba sine vitio frequenter repetuntur. *III.*] Neptis & nepos. *Immunes*] Liberæ à vectigali vigesimæ. *Per Latium*] Iure Latij. *Patuisset*] Data esset. *Idem*] immunitatem Vigesimæ. *Commisit*] Coniunxit. nā intercedente 20. videbatur disiuncta. *More nature*] Quæ omnia pariter omnibus dispensat. *A singulis*] Per priuilegia. *Gestiebant*] Volebant, appetebant. *Spiritus*] Magnanimitatis. *Gentilitates*] Familias, domos. *Deferre*] Dare sponte non petentibus. *Eripere sibi*] Priuare se. nam per has concessionem multos obligasset, singulis singulas concedendo. *Imputandi*] Ingratis videlicet. *Sorores estis*] Fingit hæc dici potuisse à Traiano. *Vt sitis*] Ut fiat immunes scilicet à vigesima. *Vobis estis*] Per vos & sine priuilegio. *Qui*] Traianus *Dare*] Concedere vigesimam per priuilegium. *Auferre*] Iniuste, & vi, ut Domitianus confueuerat. *Adire honores*] Municipali iure magistratus petere poterant, perinde ac si ciues Romani essent. *Hoc editum*] Tuum. *Defuit necessitud.*] Separabit à necessitudine. *Velut truncum abruptum*] Tanquā à familia sua exclusum: est autè translatio. sic Iuuenalis satura tertia tanquā Mancus, & extincta corpus non vile dextra. *Pignoribus*] Cognationibus, lata significatione, more suo. *Hostiores*] Facti vigesimæ immunitate. *Ac ne remotus quidè*] Longè scilicet à cognatione. ut in v. & vi. gradu. in illo ceterū octoginta quatuor contineri personas in hoc verò quadraginta octo testis est Paulus. septimum autem gradū quis excedit? quatenus ultra eū ferè rerū natura cognatorū vitā consistere nō patitur, ibidè referete Modestinus. *Qualibet*] Minima cauerat præterea Traianus, ut vsque ad septimum affinitatis gradum modò esset parua hereditas, omnes soluerentur onere vigesimæ.

in fratris soror, utque auus auia in neptis nepotisque, & inuicem illi seruarentur immunes. *His quoque quibus per Latium ciuitas Romana patuisset, idem indulgit, omnibusque inter se cognationum iura commisit simul & pariter, & more natura: qua priores principes à singulis rogari gestiebant, non tam prestandi animo quàm negandi.* *Ex quo intelligi potest quanta benignitatis, quanti spiritus fuerit, sparsas atque ut ita dicam, laceras gentilitates colligere, atque connectere, & quasi renasci iubere, deferre quod negabatur: atque id prestare cunctis, quod sæpe singuli non impetrassent.* *Postremo ipsum eripere tot beneficiorum occasiones, tam numerosam obligandi imputandique materiam. indignum credo et visum ab homine peti, quod dii dedissent.* *Sorores estis, & frater, auus, & nepotes: quid est ergo cur egetis: ut sitis, vobis estis.* *Qui pro cætera sua moderatione non minus inuidiosum putat dare hereditatem, quàm auferre.* *Lati ergo adite honores, cape site ciuitatè, ne minem hoc necessitudinis abruptū velut truncum amputatumque destituet.* *isdem omnes quibus antè pignoribus, sed honestiores perfruentur. ac ne remotus quidem, iamque deficientis affinitatis gradus à qualibet quantitate vigesimam inferre cogetur. statuit enim*

ta quatuor contineri personas in hoc verò quadraginta octo testis est Paulus. septimum autem gradū quis excedit? quatenus ultra eū ferè rerū natura cognatorū vitā consistere nō patitur, ibidè referete Modestinus. *Qualibet*] Minima cauerat præterea Traianus, ut vsque ad septimum affinitatis gradum modò esset parua hereditas, omnes soluerentur onere vigesimæ.

Communis omnium parens] Traianus pater patriæ. circuitio. *Summam*] Magnam hereditatem, obnoxiam vigesimæ. *Tota sepulchro*] Caput etiam in ea sanctione fuit: at si quis quantumvis magnam hereditatem funeri & sepulchro faciundo totam impenderet, onere vigesimæ careret. *Observator*] Custos publicanus. *Cuiuscunque modi*] Siue iure affinitatis, siue alio. *Ea pecunia*] Funeri impendenda. *Dicta est*] Edicto sancita. *Periculum*] Onus. *Opibus*] Magna hereditate. *Iniquitas in gratulationem*] Contrarium. *Vi vigesimam debeat*] Ut sit tam ampla hereditas, per quam debeat vigesimam. *Additum*] Ordo: additum est in idem edicti, id est, aliud caput continetur in eodem tuo edicto, ut omnes qui fisco aliquid in præterito vigesimæ causa debuissent, soluerentur. est autem transgressio, perturbans ordinem verborum traiectione, quæ si rem nõ reddit obscuram, multum proderit ad continuationes. sed maius remisit debitum Adrianus, per edictum condonando omnia, siue ea ad se pertinerent, siue ad ærarium. decennium præscribens à quo tempore debere quisquam desineret, nec postea debiturus esset. *Esu/modi*] Per hereditates. *Inutilissim]* In fisco. *Non inferrent]* Non tenerentur. *Subuenire]* Emendare præterita. Annibal enim apud Lium præterita dixit magis reprehendi, quàm corrigi possunt. *Nec dij quidem possunt]* In eandem sententiam iam scripserat Plinius senior libro secundo, ubi de deo agit nec inquit, potes facere, ut qui vixit non vixerit, qui honores gessit non gesserit, nullum habere in præterita ius præter-

communis omnium parens summam quæ publicanum pati possit. Carebit onere vigesimæ parua & exilis hereditas: etsi ita gratis hæres volet, tota sepulchro, tota funeri seruetur: nemo observator, nemo castigat assistet. Cuiuscunque modi ea pecunia ex hereditate alicuius obuenerit, securus habeat quietusque possideat. Ea lex vigesimæ dicta est, ut ad periculum eius perueniri, nisi opibus, non possit. Conuersa est iniquitas in gratulationem, iniuria in votum: optat hæres ut vigesimam debeat. additum est ut qui eiusmodi ex causis in idem edicti vigesimam deberent, nondum tamen intulissent, non inferrent. At in præteritum subuenire ne dij quidem possunt: tu tamen subuenisti, cauitique ut desineret quisque debere quod non esset postea debiturus. Idem fecisti, ne malos principes habuissemus, quo ingenio si natura pateretur, quàm libenter tot spoliatis, tot trucidatis sanguinem & bona refudisses? Vetuisti exigere quod deberi non tuo seculo cæperat. Alius ut contumacibus irasceretur, tarditatemque soluendi dupli, vel & quadrupli irrogatione mulctaret: tu nihil referre iniquitatis existimas, exigas quod deberi non oportuerit, an constituas ut debeat.

quam obliuionis. *Debere]* Ærario vigesimam præteriti. *Quod]* Vestigal. *Postea]* In futurum in casibus prædictis. *Fecisti]* Dum absoluis à præteritis. *Ne malos pri.]* Remittendo quæ sub malis principibus fisco debebantur. *Quo ingenio]* Quanta diligentia, an potius, quo relatiuè accipiatur. *Si natura p.]* Si fieri posset. *Refudisses]* Reddidisses, restituisisses. *Sanguinem]* Vitam trucidatis. *Et bona]* Spoliatis à Domitiano. Dionis abbreviator memorat Neruam restituisse omnes facultates quascunque in fisco comperit, iniuste spoliatis à Domitiano. *Non tuo seculo]* Cùm nondum imperares. *Alius]* Princeps. *Vi contumacibus]* Tanquam

quam iis qui in tempore non satisfecerunt. *Irrogatione]* Collatione, pœna. *Mulctaret]* Puniret. multa proprie pecuniaria, quamuis interdum ad alia tra-

Feres] Patienter sustinebis. est autem licentia auctior, quæ aliquem obiurgamus quomodo se cupit obiurgari. præterea color, frequentatio, cùm res in tota causa dispersæ coguntur in vnum locum, quo grauior, aut actior oratio sit. *Sollicitudinem consular.]* Curam meicõsulis: cuius proprium curare publica. *Collationes]* Extraordinaria vel superindicta tributa. duodecimus Codicis titulus est de collatione fundorum, vel rei priuatae, vel dominicæ, vel ciuitatum, vel temporum. & decimus eiusdem de collatione donatorum, vel releuatorum, aut translatorum, seu aderatorum. post quæ sequitur titulus de collatione æris. *Congiarium obtulisse]* Compar, graue & similiter desinens. *Imperij reditus]* Nam cùm vestigalia secundum Ciceronem, pro Cornelio Pompeio, sint nerui reipublicæ, debet princeps impensas, & reditus diligenter com-

hatur. *Referre nihil iniquitatis]* Eandem esse iniquitatem. *Exigas]* Si redimus. *Non oportuerit]* In præteritum. *An constituas]* In futurum.

Feres Cæsar curam & sollicitudinem consularum. nam mihi cogitanti, eundem te collationes remisisse, donatiuum reddidisse, congiarium obtulisse, delatores abegisse, vectigalia temperasse: interrogandus videris, satisne computaueris imperij reditus, an tantas vires habeat frugalitas principis, ut tot impendijs, tot erogationibus sola sufficiat. Nam quid est causa cur alijs quidem, quum omnia raperent, & rapta retinerent, ut si nihil rapuissent, defuerint omnia: tibi, quum tam multa largiaris & nihil auferas, omnia supersint? Nunquam principibus defuerunt qui fronte graui, & tristi supercilio utilitatibus fisci contumaciter adessent, & erant principes ipsi sua sponte auidi & rapaces, & qui magistris non egerent: plura tamen semper à nobis contra nos didicerunt, sed ad tuas aures cùm ceteris omnibus, tum vel maxime auaris adulationibus obstructus est aditus. Silent ergo & quiescunt, & postquam non est cui suadeatur, & qui suadeant non sunt. Quo euenit ut tibi cùm plurimum pro tuis, tum

rique seuera Catonis Frons. *Contumaciter]* Superbè. *Adessent]* Fauent. *Sua sponte]* A natura. *Magistris]* Instructoribus, monitoribus. *Plura]* Plures rapiendi vias. *A nobis]* A malis subornatoribus. *Contra nos]* Inciuium perniciem & detrimentum. *Obstructus]* Clausus. *Silent]* Auari adulatores. Philostratus libro septimo, recitat sub Domitiano comparatas accusationes aduersus ditissimos, quod immensæ diuitiæ contumeliam parerent, & ceruicem supra multos extollerent, & animos erigerent, nec obtemperare legibus sinerent. alius item accusatus est, quod Tarenti sacrificans

publicis precibus non addiderat Domitianum esse Palladis filium. alius quòd in insulam secessisset tanquam interfecto parente.

Pro nostris moribus] Facis enim vt vel inuiti careamus adulandi morbo. *Voconia*] Voconius legem tulit autore Pediano, ne quis census, hoc est pecuniosus, heredem relinqueret filiam. Gellius tamen decimonono, Quid inquit vitulus plebiscito Voconij de coercendis mulierum hæreditatibus? nã Marcus Tullius pro Cornelio Balbo dixerat. apud maiores nostros legem tulit Quintus Voconius, de mulierum hæreditatibus. idem in Verrem, C. Voconius sanxit nequis hæredem virginem néve mulierem faceret. & diuus Augustinus tertio de ciuitate Dei. lata est lex Voconia, ne quis hæredem sceminam faceret, nec vnicam filiam.

Iulia leges] Apud Iurisconsultos legimus multas leges appellatas Iulias. nam Digestis & in Codice titulus est ad legem Iuliam maiestatis. ad legem Iuliam de vi publica. item repetundarum. ad legem Iuliam de vi priuata. ad legem Iuliam de annona. ad legem Iuliam peculatus. ad legem Iuliam ambitus. Iulia legis de maritandis ordinibus, meminerunt Apuleius & Tranquillus. sed imprimis monstrasse autumo legem Iuliam in adulteros & stupratores, ab Augusto latam, autore Vlpiano, quam Domitianus desuetam reuocauerat Martialis testimonio. Iulia lex populis ex quo Faustine renata est, Atque intrare domos iussa pudicitia. *Maiestatis*] Quamuis suprã quid sit maiestas enarrauimus, addam tamen non importunè, maiestatem minuere esse de dignitate, aut amplitudine, aut potestate imperij Romani aliquid derogare. crimen secundum Vlpianum ad legem Iuliam maiestatis sacrilegio proximum. quod Tiberius atrociter puniuit. nam cum Tacitus libro tertio scribat, Anchærium postulasse Cæsium Cordum de repetundis addito, inquit, maiestatis cri-

pro nostris moribus debeamus. Locupletabant, & fiscum, & ærarium, non tam Voconia, & Iulia leges, quàm maiestatis singulare, & vnicum crimen eorum, qui crimine vacarent. huius tu metum penitus sustulisti, contentus magnitudine, qua nulli magis caruerunt, quàm qui sibi maiestatem vindicabant. Reddita est amicis fides, liberis pietas, obsequium seruis. veretur & parent, & dominos habent.

mine, quod tum omnium accusatorum complementum erat. & non multò post maiestatis crimina subdebantur vinculum & necessitas silentii. Nero autem instituit, vt lege maiestatis dicta factaque omnia, quibus modò delator non deesset, tenerentur. & Domitianus quosdam maiestatis reos in curiam induxerat, quibus more maiorum condemnatis liberum mortis arbitrium permisit scribente Tranquillo. lege. ff. quadragesimo octauo, ad legem Iuliam maiestatis. quot criminum species complectatur crimen læsæ maiestatis. *Locupletabant*] Paulus & Martianus Iurisconsulti testantur bona reorum maiestatis læsæ, etiam post mortem fisco applicari, filios autem eorum Honorius & Arcadius constituerunt ab omnibus bonis paternis & maternis repelli, & ab omni alia quauis hæreditate & successione: Falcidiam tantum filiabus ex bonis matris relinquunt: maiestatis damnati capite plectuntur. *Eorum*] Ciuium. *Qui crimine vacarent*] Innocentium. *Magnitudine*] Maiestatis amplitudine. *Vindicabant*] Sibi vsurpabant. malè enim terrore veneratio acquiritur. at Traianus si Dionem credimus magis amari à Romanis quàm timeri gaudebat. *Amicis fides*] Non amplius se inuicem reos agunt, neque liberi parentes, neque serui dominos. *Veretur & parent*] Lego apud Dionem Neruum seruos atque libertorum plurimos

dominis & patronis insidiantes, ad vnum occidi imperasse, & ne serui in posterum dominos criminarentur, edicto vetuisse. quod etiam fecisse Traianum Martialis in laudem eius refert libro decimo; Qui sua restituis spoliato iura patrono: Libertis exul non erit ille suis.

Non enim) Ordo est, non enim iam serui nostri sunt amici principis, sed nos sumus. nam Claudius libertis suis omnia credidit & indulgit. sic Galba: & Suidas memorat Caium sanxisse vt serui dominos de quocunque crimine possent accusare. Hermogenianus. ff. v. respondet, lege permissum seruis incertis casibus contra dominos consistere. *Mancipij*) Seruis. *Omnis*) Dominos. *Seruile bellum*) Permutatio. nam seruorum in dominos coniurationem, seruile bellum vocauit, respiciens ad illud: quod in Sicilia ortum, cum à prætoribus opprimi minime valuisset, Cn. Fuluius consuli mandatum est. cuius belli initium fuit Eunus seruus, natione Syrus, qui contracta agrorum seruorum manu, & solutis ergastulis, iusti exercitus numerum impleuit. Cleon quoque alter seruus ad septuaginta millia seruorum contraxit, & copius iunctis contra populum Romanum exercitumque eius, bellum sæpenumero gesserunt. hæc Linius & Marcellinus. *Non minus prestitis*) Non minorem opem tulisti. *Hos*) Dominos. *Securos*) A delatione seruorum. *Nec fortasse*) Diminutio, id est, ponamus quòd non sint laudanda. *Illum*) Potius intelligo Domitianum quàm alium, in quem recentis scelerum memoria gladium oratorium distringit, cum is cuiuslibet accusatori crediderit. *In capita*) In perniciem. *Subornantem*) Clanculum instruentem, quid obiecturi essent. est enim subornare, falsum instruere aliquem, semotis arbitris. & semper in malum vsurpatur: Linius quarto belli punici. militem subornauit, vt Syracusas perferret nuncium

non enim iam serui principis nostri amici, sed nos sumus. nec pater patriæ alienis se mancipijs chariorè, quàm ciuibus suis credit. omnes accusatore domestico liberaisti, vnoque salutis publica signo illud (vt sic dixerim) seruile bellum sustulisti. in quo non minus seruis quàm dominis præstitisti. hos enim securos, illos bonos fecisti. non vis interea laudari? nec fortasse laudanda sint: grata sunt tamen recordantibus principem illum in capita dominorum seruos subornantem, monstrantemque crimina, quæ tanquam delata puniret. magnum & inuitabile, ac toties cuique experiendum malum, quoties quisque similes principi seruos haberet. In eodem genere ponendū est, quòd testamenta nostra secura sunt,

conuenientem eis quæ ad Mylam falso nunciata erant. Tranquillus: Iulius Cæsar subornauit, qui C. Rabirio perduellionis diem diceret. *Delata*) Ab alio explicata, detecta. *Similes principis*) Malos. *In eodem genere*) Similiter laudandum. *Secura*) Rata, libera. Claudium ferunt renuisse ab vilo qui cognatos haberet se relinqui hæredem, & publicatas ab aliis imperatoribus hæreditates suis restituisse. Pertinacem verò tradit Capitolinus legem tulisse, vt testameta priora nõ prius essent irrita, quàm alia perfecta essent, néve ob hoc fiscus aliquando succederet: ipseque professus est, nullius se aditum hæreditatè, quæ aut adulatione aliquis esset delata, aut lite, aut perplexa, vt legitimi hæredes & necessarij priuarentur. idè Iustinianus in Institutionibus: diu^o, inquit, Pertinax expressit nõ admissurum se hæreditatem eius qui litis causa principè reliquerit hæredè, neque tabulas, non legitime factas, in quibus ipse ob eam causam hæres institutus erat, probaturus.

Nec vnus omnium)
Nunc tu es hæres. *Quia scriptus*) In testamento olim fuisses, & postea ultimo (quod valere debet) præteritus sis. respexit Tiberium, qui vt irrita & vana putauit illorum testamenta, quoscunque quis diceret hæredem Cæsare mori destinasse. nam secundum Paulum eius bona, qui se imperatorem facturum hæredem iactauerat, à fisco occupari non possunt. nec ex imperfecto testamento imperatorem hæreditatem vendicare posse sæpe constitutum est. licet enim lex imperij solenibus iuris imperatorem soluerit, nihil tamen tam proprium imperij est quàm legibus viuere. *Falsis*) Confictis. *Iniquis*) Vtpote præteritis filiis, quos hæredes instituire debuisset potius, quàm imperatorem. legimus Tiberium metu & langore ad fastidium vitæ egisse Cn. Lentulum augurem, cui sensus maximus fuerat, vt ne quo, nisi ipso hærede moreretur. Caium verò testamenta primipilariū, qui ab initio principatus Tiberij, neq; illum, neque se hæredem reliquissent, vt ingrata rescidisse. Neronem denique instituisse, vt ingratorum in principem testamenta, ad fiscum pertinerent, ac ne impune esset studiosis viris, qui scripsissent, vel dictassent ea. satis constat lecto testamento Agricola, sicut Tacitus in eius vita refert, quo optimæ vxori & piissimæ filiz Domitianum ascriptis, lætatum eum velut honore iudicioque. tam cæca & corrupta mens assiduis adulationibus erat, vt nesciret à bono patre non scribi hæredem, nisi malum principem. vbi mēda satis obuia, pro testamento legitur testimonio. *Nullus iracunda con. ad te.*) Nullus te dixit hæredem, quod iratus esset in suos, quod impius, dum filios præterit, quod furorē, non ratione ductus sit. *Nuncupari*) Hæres nominari, qua dictione iurisperiti plerumque videntur. Vlpia. ff. xxviii. de testamentis. hæredes palam, ita vt ex-

nec vnus omnium nunc, quia scriptus hæres. non tu falsis, non tu iniquis tabulis aduocaris. nullius ad te iracundia, nullius impietas, nullius furor confugit. nec quia offendit alius nuncuparis, sed quia ipse meruisti. Scriberis ab amicis, ab ignotis præteriris. nihilque interpretatum, & principem interest, nisi quod nunc à pluribus amaris. nam & plures amas. Tenes Cæsar hunc cursum, & probatur experimento, sit ne feracius, & vberius, non ad laudem modo, sed ad pecuniam principi, si hærede illo mori homines velint, quàm si cogantur.

audiri possint, nuncupandi sunt. licet ergo testanti vel hæredes nuncupare, vel scribere: sed si nuncupat, palam debet, id est, ita vt exaudiri possit à testibus. Theod. & Valentin. Imp. libro sexto cod. titulo de testamentis, per nuncupationem dicunt, hoc est, sine scriptura. testamenta quoque non aliter valere sancimus, quàm si septem testes, & simul vno eodēque tempore collecti, testatoris voluntatem, vt testamentum sine scriptura facientis audierint. Tacitus. nec defuerunt, qui monerent magna ex parte hæredem Cæsarem nuncupare. Tranquillus etiam in Caio opportunè vsus est hoc verbo. metu inquit iam & ab ignotis inter familiares, & à parentibus inter liberos, palam hæres nuncuparetur. derisores vocabat, quod post nuncupationem viuere perseverabant: *Quia alius offendit*) Te scilicet, per id putans posse imperatoriam indignationem mitigari. Vitellius equitem Romanum proclamantem eum raperetur ad pœnam, hæres meus est, exhibere testamenti tabulas coëgit. vtq; legit cohæredem sibi libertū eius ascriptum, iugulari cū liberto imperauit. *Meruisti*) Propter tua in illū merita: Tranquillus narrat Augustum accepisse in viginti annis quaterdecies milies sest. ex testamentis amicorum. *Præteriri*) Non relinquere hæres. *Priuatum*) Dum nondum eras imperator. *Cursum*) Vitæ ordinem. *Sit ne f.*) Sensus est: expe-

rientia ostendis principem, qui ametur à suis, non solum maiorem laudem, sed etiam pecuniam sibi comparare ab amicis, illum vtrò hæredem relinquenti-

Donauit multa) Nam quascunque pecunias in regis thesauris comperit reliquas, iniuste spoliatis à Domitiano restituit. pauperibus Rom. decies quinquagies centena milia erogauit, agrōsque sua pecunia coemptos præpositis senatorij ordinis viris, qui illos egenis diuiderent. nihilo segnior in amicos extitit, compluribus ingentia beneficia confrens. nam Philostratus in vitis Sophistarum, tradit Atticum declamatoris Herodis patrem domi suæ thesaurum ingentem effodisse, ac Neruz imperatori scripsisse, quid placeret fieri de illo, cui Cæsarem rescripsisse inuento vti debere. verum Atticus sibi metuens, iterum scripsit. sed inuentum excedit priuatam conditionem. ad quæ imperator rescripsit: etiam pro arbitrio tuo abutere. *Cæseris parum gratus*) Etsi aliquis horum inuentus est parum gratus erga illum. vel decesserit parum gratus, si aliquis horum donatus à patre tuo decessit, præterito te in testamento. *Manent*) Viuunt sine discrimine hæredes ingratū defuncti. *Eius*) Neruz. *Illis*) Bonis, quæ pater tuus elargitus est. *Clariorem*) Illustriorem, notabiliorem. sententia duplex. *Sed quis?*) Interrogatio, quæ hoc agit vt neget. *Prætulit laudem istam pecunie*) Potius voluit laudari quàm habere pecuniam. *Quous quisque*) Nullus est qui. *In patrimonijs nostris*) Quod à maioribus & parentibus transmissum fuerat ad nos. *Duxit*) Putauit. *Quod esset de suo*) Quod ipse & superiores principes donassent. *Illitos cibus hamos*) Confectos esca vncos, quibus pisces capiuntur. sic & munerib. homines illaqueantur. Martialis captatores notans. Sic au-

bus, quàm illos qui cogebant ciues se nuncupare hæredes. *Sit ne.*) An sit. cum verè sit. *Pater tuus*) Nerua.

Donauit pater tuus multa, & ipse donasti. cæseris parum gratus, manent tamen ij, qui bonis eius fruuntur, nihilque ex illis ad te nisi gloria redit. nam liberalitatem iucundio rem debitor gratus, clariorem ingratus, facit. Sed quis ante te laudem istam pecunie prætulit? quous quisque principum ne id quidem in patrimonijs nostris suum duxit, quod esset de suo? nõne vt regum, ita Cæsarium munera illitos cibus hamos, opertos, præda laqueos, emulabantur, cum priuatis facultatibus velut hausta & multiplicata, retro secum quicquid attigerant referrent? Quàm vtile est ad usum secundorum per aduersa venisse. Vixisti nobiscum, periclitatus es, timuisti, quæ tunc erat innocentium vita: scis & expertus es, quanto pe-

dis fallax indulget piscibus hamus: Callida sic stultas decipit esca feras. *Illitos cibus hamos, opertos, præda laqueos*) Tres exornationes notari possunt. compar, similiter cadens, permutatio. *Multiplicata*) Longè maiora munera. *Referrent*) Hæredes instituti Cæsares. *Priuatè*) A priuatis. *Quicquid attigerant*) Quicunque aliquid donassent. *Ad usum secundorum*) Ad felicitatem. *Per aduersa*) Quæ faciunt vt bona melius intelligamus. nam idem dixit: habet has vices conditio mortalium, vt aduersa ex secundis, ex aduersis secunda noscantur. *Periclitatus es*) Nobiscum sub Domitiano, quoniam malis principibus virtus formidolosa est. nam omnium primatum dies & horas, quibus nati erant inquirens, nõ paucos etiam eorum, qui desperabant aliquam potentiam consequi, interfecit. M. Tullius de Oratore, Magna laus illa & admirabilis videri solet, tulisse casus sapienter aduersos, non fractum esse fortuna, retinuisse in rebus asperis dignitatem.

Qui malos faciunt] Adulatores. circuitio. *Qua*] Qualem principem. *Qua*] Domitiani scelera. *Principem geris*) Es princeps. *Priuate iudicio*] Cum recte scias priuatorum iudicia de principem. vel te talem geris in principatu, qualem priuatus tibi principem optabas. *Alium*] Principem esse. *Imbuti*] Affueti. *Quibus*] Nobis. *Summa votorum*] Summum votum, vt nobis daretur. *Melior*] Minus malus. *Pessimo*] Domitiano. *Nisi optimum*] Tibi similem. *Ignarus tui*] Alienus à cognitione tui. *Tam ignarus sui*] Tam stultus. *Locum ipsum*] Imperij habenas. *Post te*] Post obitum tuum. *Affecit*] tamen imperium Adrianus post mortem Traiani: quamuis non destinatus, neque ab eo adoptatus, sed potissimum fauente Plotina Cæsaris creatus, multum Traiano dissimilis, sed non contemnendus imperator. *Post*] Esse necessario. *Quam ut velit*] Quam voluntate cum videat non posse tua vestigia subsequi. *Molem*] Pondus. *Comparari tibi*] Quis non diffidat tuas virtutes æquare? *Bono principi*] Neruæ. *Adoptari*] Cur non debes adoptari à bono, cum difficile esset illum imitari? *Prona*] In promptu. *Nemo rependit incolumitatem turpitudinis*] Nullus imperator incolumes facit, & absoluit viros, quod sint turpes, & probrosi, vt olim fiebat. & vt apertius dicam, nemo cogitur esse turpis, vt incolumis fiat. nam scimus Neronem professis apud se obscenitatem, cætera quoque concessisse delicta. *Dignitas vite*] Quia dignitates assequitur non flagitiis, sed virtutibus. perpulchre Cicero dixit scripsisse Platonem,

qui malos faciunt. meministi quæ optarent obsequium, quæ sis queri solitus. nam priuato iudicio principem geris. meliorem immò te præstas, quàm tibi alium precabare. Itaque sic imbuti sumus, vt quibus erat summa votorum, melior pessimo princeps, iam non possumus nisi optimum ferre. Nemo est ergo. tam tui, tam ignarus sui, vt locum ipsum post te concupiscat. facilius est, vt esse aliquis successor tuus possit, quam vt velit. quis enim cura tua molem sponte subeat? quis comparari tibi nõ reformidet? Expertus & ipse es, quàm sit onerosum succedere bono principi. & afferebas excusationem adoptari. an prona paruaque sunt ad emulandum, quòd nemo incolumitatem turpitudine rependit? Salua est omnibus vita, & dignitas vitæ: nec iam consideratus, ac sapiens, qui atate in tenebris agit. Eadem quippe sub principe virtutibus præmia, quæ in libertate: nec benefactis tantum ex conscientia, sed etiã præmia sunt merces. Amas constantiam ciuium, rectosq; ac viuidos animos, nõ vt alij contundis ac deprimis, sed foues & attollis. Prodest bonos esse,

quales in republica principes essent, tales reliquos solere esse ciues. & Theopompus, referente Athenæo, recitauit, Philippum Alexandri patrem, exstitisse prodigum & lurconem, vnde amicos eius talibus vitis laborasse. nam multos illi similes: alios breui regio luxu corruptos ad eam vitam defluxisse. *Consideratus*] Habetur. *In tenebris*] Sine honore, in ocio, in secessu, vt faciebant sub Domitiano. *Præmia*] Sunt constituta *Virtutibus*] Viris bonis. *Quæ*] Erant ordinata. Nec tantum ex conscientia merces benefactis, nam sapius factorum suorum conscientiam præmium facit. in primo enim epistoliarum: meminimus, inquit, quanto maiore animo fructus honestatis in conscientia quàm in fama reponatur. sub Traiano verò non solum hoc, sed

etiam honorum & diuitiarum pro virtutibus præmium reportabant boni. sapiens enim etsi nulla re indigeat, tamen autore Seneca, multis illi rebus opus est. merces nominatiui casus est, dicta, à merendo, quanquam apud iuriconsultos merx pro mercimonio legatur, cuius accusarium pluralem merces Ouidius in Heroidibus protulit. Nec me crede fretum, merces portante carina Findere. apud Nonium sic scriptum inuenies. merx & mercatura

Cum satis sit] Bonis viris. *Si non nocet*] Vt fieri solebat sub malis principibus, quibus virtus erat suspecta. *Hic*] Bonis. *Honores*] Magistratus. *Sacerdotia*] Pontificatus, auguratus, & his similia. *Præmia*] Imperia. *disolutio. color. Hi*] Boni. *Florent*] Illustrantur. *Isti*] Alij sic Antoninus philosophus ex malis bonos fecit, ex bonis optimos: fuitque per omnia moderatissimus in hominibus deterrendis à malo, inuitandis ad bonum, renumerandis copia & indulgentia liberalis. *Acuuntur*] Ad imitationem bonorum. *Precio*]

Integritatis. cum vident integros viros & industrios remunerari. *Similes*] Boni. *Dissimiles*] Mali. *Præmia bonorum*] Quæ dantur bonis à principe faciunt alios bonos, cum vident bonos esse in precio, sicut malorum præmia faciunt malos. *Pauci adeo ingenio valent*] Pauci admodum reperiuntur ea natura præditi, vt vitia, aut virtutes pro rationibus temporum non expetant, aut fugiant. *Turpe*] Vicium. *Honestum*] Virtutem. *Pro Vrberne c.*] Si bene euenit pro vitio aut virtute expetunt, vel vnum vel alterum: si male, fugiunt. *Ac secus*] Male cessit, id est, præponunt vitale honesto, neque sequuntur honestum virtutis causa, sed spe præmij. *Cæteri*] Plurimi. *Vbi merces labori datur, Inerte præmium*] quod debetur laboriosis viris erogatur inerti-

hoc distant, quod merx est species ipsa, mercatura est actus ipse. mercatus autem locus in quo agitur mercatura. *Retos*] Iustos. *Vt alij*] Principes solebant. Tacitus memorat Corbulonem iam bellum Caucis Germanis parantem, literis Claudij repressum, quosdam enim dicere solitos apud principem: Quicquid prosperè fecisset Corbulo, id casurum in reip. damnum, formidolosum paci virum insignem & ignaro principi pergrauem.

cum sit satis, abundeque si non nocet. his honores, his sacerdotia, his prouincias offers. hi amicitia tua, hi iudicio florent. acuuntur isti integritatis & industriae precio, similes dissimiles alliciuntur. nam præmia bonorum, malorumque, bonos ac malos faciunt. Pauci adeo ingenio valent, vt non turpe honestumque, prout bene ac secus cessit, expetant, fugiantve. cæteri, ubi laboris, inertiae, vigilantia somno, frugalitatis luxuria, merces datur: eadem ista quibus alios artibus affecutos vident, consectantur: qualesque sunt illi, tales esse, & videri volunt. & dum volunt, fiunt. & priores quidem principes excepto patre tuo, præterea

bus, & quod vigilantibus, datur somniculosus, & quod frugalibus, transfertur ad prodigos. *Eadem ista*] Præmia. *Consectantur*] Conquirunt. Tacitus libro xvi. de Nerone agens. Caio, inquit, Petronio dies per somnum, nox officij & oblectamentis vitæ transigebatur. vtque alios industria, ita hunc ignauia ad famam protulerat. reuolurus ad vitia, seu viciorum imitationem, inter paucos familiarium Neroni assumptus est. *Quibus artibus*] Malis. *Illi*] Improbi, qui munera comparant per scelera. Nam secundum Martialem: Nemo suos, hæc est aulae natura potentis, Sed domini mores Cæsarianus habet. *Tales*] Cæteri. *Dum volunt*] Esse & videri mali. *Fiunt*] Tales re vera euadunt. traducti o.

Vno aut altero] Augusto, & Tito: quos constat fuisse bonos, vnde Dion in Tito memorat, Titum Augusto comparandum in diuersa ætate, huncque si minus vixisset, nunquam à Romanis dilectum fuisse. neque illum si plus, nam Augustus crudelior in principio, propter hostes & seditiones. postea longo tempore multis in populum Romanum beneficiis claruit. at Titus humanè imperans, periit in robore gloriæ. fortassis non vacaturus culpa, si diutius vixisset. quia fortuna maiori quam virtute utebatur. *Nimè dixi*) Quia duos ante Traianum principes bonos fuisse retuli. Augustus enim inter initia crudelis fuit, autoribus Dione, Appiano, Tranquillo: & Titus cum patre principatum administrans, se inciuilius & violentius egit: siquidem suspectissimum quenque sibi, submissis, qui per theatra & castra quasi consensu ad pœnam deposcerent, haud cunctanter oppressit, in his Aulum Cecinnum consularem virum vocatum ad cœnam, ac vix dum triclinio egressum, confodi iussit. *Vicij*) Tranquillus in Domitiano. satis constat duos solos è notioribus venia donatos. tribunum laticladium, & centurionem, qui se, quò facilius expertes culpæ ostenderent, impudicos probauerunt, & ob id neque apud ducem, neque apud milites vllius momenti esse potuisse. tribunum Dion nominat. Iulius ait Caluëster tribunus militum accusatus quòd sapius cum Antonio Saturnino secreto congregaretur, neque hoc diluere posset, respondit se conuenire solitum ob amorem. erat enim eius ætatis & formæ, qui posset amari. inde absolutus hoc solum dixit, cessabo ab iis quæ confueram. remisit igitur Domitianus crimen maiestatis læsæ Caluëstro, quia impudicus erat: nam & ipse

vno, aut altero, & nimis dixi, vitiis potius ciuium, quam virtutibus latabantur: primum quòd in alio sua quæque natura delectat: deinde quos patientiores seruitutis arbitrabantur, quos non deceret esse nisi seruos, horum in sinum omnia congerebant: bonos autem ocio, ut situ abstrusos, & quasi sepultos, non nisi delationibus, & periculis in lucem ac diem proferebant. Tu amicos ex optimis legis: & hercule aquè est esse eos charissimos bono principi, qui inuisi malo fuerint. Scis ut sicut diuersa natura dominatio, & principatus, ita non alijs esse principem gratiorem, quam qui maximè dominum grauentur. Hos ergo prouehis, & ostentas quasi specimen & exemplar. quæ tibi secta vitæ, quod hominum genus placeat. ideo non censuram adhuc,

in mares pronior fuit. *Sua natura delectat quenque in alio*] Sententia, id est, vnusquisque delectatur cum videt sui similem. *Nisi seruos*] Vitiolorum: qualem Crispinum Iuuenalis pulsat, & ideo Domitiano gratum. vel, *Nisi seruos*) Vilis animi, non affectantes principatum. *Horum*) Malorum. in quos satyricus gladium distinxit. Criminibus debent hortos, prætoria, menses. *Omnia*] Dona, vt Claudius Narcisso & Pallanti, Nero Polycleto, Galba Icelo libertis. *Situ*] Desuetudine, priuatione munerum ciuilium. *Lucem*] Notitiam & famam. *Legis*) Secernis. *Eos*) Viros optimos. *Malo principi*) Domitiano. *Diuersa*) Sunt à natura, nam dominatio, quæ tyrannus dicitur, tanquam dominus seruis imperat. principatus, quem regnum appellamus, tanquam pater filiis. ita principem non esse gratiorem alijs ciuibus, quam qui maximè grauentur, id est, ægrè patiuntur dominum tyrannum. *Hos*) Bonos. *Prouehis*) Ad honores promoues. *Exemplar*) Indicum. *Secta*] Ordo, via, modus. *Non recepisti censuram*) Noluisti fieri censor. *Non*

Non præfecturam morum) Interpretatio censura, quæ nihil aliud est quam morum præfectura. Augustus rem ipsam sine nomine recepit. autor enim Tranquillus, recepitæ morum & legum regimen perpetuum, sine honore censuræ. *Remedijs*) Notis censoriis. *Expertus*] An potius beneficiis ad beneuendum excitetur, quam ignominia. *Alioquin*) Insuper. *Nescio*] Dubitatio: qua tamen ostenditur magis probari principem qui suos ciues patitur esse bonos, id est, qui vititur clementia, quam qui cogit vitia. scilicet seuerè reprimat admittit, latenter Domitianum monstrans, qui suscepta morum correctione, multa seuerè exercuit. *Sequaces*] Fautores, imitatores, confectores. vnde sequaces hederas appellamus à natura sequentes, quibus adhæserint. nam subditi studia principum imitantur. quare Cicero voluit talem fuisse ciuitatem Romanam, qualescunque summi ciuitatis viri fuissent. & quancunq; imitationem in principibus, eandem in populo. *Hanc*) Traiano. *Disimiles*) Pessimis. *Vnius*) Traiani. *Constitutum*) Comparatum à natura. *Vim*) Rem, quamuis non receperis nomen censoris. *Tuum propositum*) Tuum institutum beneuendi & faciendi optima. *Obtinebunt vim*) Perinde erit in effectu ac si censor esses. *Vita*) Bona. *Censura*) Regimen morum. nam Traianus cum populo humaniter versabatur. & cum senatoribus grauitate cunctis quidem amabilis, metuendus verò nulli, nisi hostibus. hæc Dion. quare non immeritò Xenophon tradit Agefilaum priuatorum hominum errata modestè tulisse. principum verò maxima existimasse. iudicabat enim ab illis pauca, sed

non præfecturam morum recepisti, quia tibi beneficiis potius quam remedijs ingenia nostra experiri placet. & alioqui nescio an plus moribus conferat princeps, qui bonos esse patitur, quam qui cogit. Flexibiles, quamcunque in partè ducimur à principe, atque, vt ita dicam, sequaces sumus. huic enim chari, huic probati esse cupimus, quod frustra sperauerunt dissimiles. eoque obsequij continuatione peruenimus, vt propè omnes homines vnus moribus viuamus. porrò non tam sinistrè constitutum est, vt qui malum principem possumus, bonum non possumus imitari. Perge modò Caesar, & vim effectumque censura tuum propositum, tui actus obtinebunt. nam vita principis censura est, eaque perpetua. ad hanc dirigimur, ad hanc conuertimur, nec tam imperio nobis opus est, quam exemplo: quippe infidelis recti magister est metus. melius homines exemplis docentur, quæ imprimis hoc in se boni habent, quod approbant, quæ præcipiunt fieri posse. Et quis terror valisset efficere, quod reuerentia tui effecit?

ab his mala multa constitui. *Nec tam imperio*) Sic est enim sic est, exasperat homines imperata correctio, blandissimè iubetur exemplo, autore Pacato in panegyrico Theodosij. *Metus est infidelis mag. re. H)* Iam dixerat libro nono, timor abit, si recedas. M. Tullius afferit metum magistrum custodem diuturnitatis, nam longè valentior amor ad obtinendum quicquid volueris. vnde non iniuria dixit metum infidelem magistrum recti. Exemplis docetur melius, quam præceptis. scribit enim Fabius, quantum Græci præceptis valent, tantum Romani (quod est maius) exemplis, & quidem longè probabilius est se virum bonum rebus, quam verbis ostendere, nihilque rectè sine exemplo docetur, aut discitur. *Boni*) Vfus. *Approbant*) Re. hoc infert vt ad alia transeat.

Obtinuit aliquis Qualis Tiberius, quem narrat Dion exegisse pantomimos ab vrbe, & ne ea arte quis vteretur, iussisse, quia mulieres corrumpebant, & tumultus excitabant. Nero pariter factiones pantomimorum cum ipsis simul relegauit. sed magis hoc ad Domitianum referendum crediderim, qui scenam histrionibus interdixit, tantum intra domum exercendi artem iure concessit. seruat præceptum rhetorum, ex comparatione pessimi laudando optimum. repetit quæ de pantomimis alibi annotauimus. *Ut vellet*] Ut esset contentus populus Romanus. *Rogatus es*] Petiuit precibus à te populus, ut pantomimos tollereres. *Alius*] Domitianus. *Beneficium*] Id Romani pro beneficio reputarunt. *Necessitas*] Parere imperio Domitiani. *Concentu*] Conclamazione, concordia, consensu. *A patre suo*] A Nerua sublata sunt pantomimorum spectacula, quæ postea Traianus in theatrum reduxit, si Dioni credimus. refert enim hunc imperatorem histrione Pylade non mediocriter oblectatum. in cuius laudem Boetus Græcus epigramma cecinit. quo significatur illum recitasse. Bacchi tragœdiam: non omitam, Dionem, quantum ex eius compendio licet intueri, tradere Neruam impendia contraxisse, sustulisse multa sacrificia, eorumque cursus, atque certamina. nec minus spectacula quædam. nulla tamen de pantomimis particulariter habita mentione. *Exactum est*] Postularunt cuncti. *Vtrumque rectè factum est. Malus*] Domitianus. *Tolli*] Remoueri. nam spectantium mores solent inficere pantomimi. vnde meritò diuus Augustinus libro, cui titulus de ciuitate Dei, plerunque ingenij acumen intendit, in deperditos pantomimorum motus, & inhonestas salutationes. *Malis*] Hominibus. *Bene*] Hone-

obtinuit aliquis, ut spectaculum pantomimorum populus Rom. tolli pateretur. sed non obtinuit, ut vellet. rogatus es tu quod cogebat alius. cæpitque esse beneficium. quod necessitas fuerat. neque enim à te minore concentu, ut tolleres pantomimos, quàm à patre tuo, ut restitueret, exactum est. Vtrumque rectè. nam, & restitui oportebat, quos sustulerat malus princeps: & tolli restitutos. In his enim, quæ à malis bene fiunt, hic tenendus est modus, ut appareat autorem displicuisse, non factum. Idem ergo populus ille aliquando scenici imperatoris spectator, & applausor, nunc in pantomimis quoque aduersatur, & damnat effeminas artes, & indecora seculi studia. Ex quo manifestum est, principum disciplinam capere etiam vulgus, cum rem, si ab vno fiat seuerissimam fecerint omnes.

Autorem displicuisse non factum] Quia bonum. *Scenici imperatoris*] Neronem respicit, qui scenicis artibus imbutus, primum Neapoli prodiit in scenam, deinde etiam magni æstimauit cantare Romæ: insuper non dubitauit priuatis spectaculis operam inter scenicos dare, quodam prætorum sceleriumdecies offerente. tragœdias quoque cantauit personatus heroum deorumque. Tranquillus autor. legimus etiam Caium fuisse canatorem & saltatorem, eoque die quo periit peruigilium indixisse, ut initium in scenam prodeundi licentia temporum aufpicaretur. *Applausor*] Nam captus Nero modulatis Alexandrinorum laudationibus, plures Alexandria euocauit. nec eo segrius adolescentes equestris ordinis, & quinque amplius millia è plebe robustissima iuuentutis vndiq; elegit, qui diuisi in factiones plausuum genera condiscerent. *Effeminatas*] Molles, corruptrices. *Seculo*] Temporibus tuis. *Vulgus capere etiam disciplinam principum*] Sequi mores suorum principum. *Rem seuerissimam*] Exterminationem pantomimorum à theatro. *Fecerint*] Secuti sunt libenter. *Ab vno*] Principe Traiano.

Maeste Casar] Cumulate & magis aucte hac grauitatis gloria. à sacris sermo tractus, referente Seruio quoties enim aut thus, aut vinum super victimam fundebatur, dicebant, maestus est taurus vno vel thure, hoc est, cumulata est hostia, & magis aucta, inde ad eos qui virtute vel honoribus aucti sunt, transfertur. Marcus Tullius de rep. ferunt laudibus, maestant honoribus, id est, magis augent. Seneca ix. epistoliarum, maeste virtutis esto, saguinolentis & ex acie reduntibus hoc dicitur. Cato tamen in re rustica, maeste, inquit, vino inferiori esto, & maeste hac illace dape pollucenda esto. ac interdum aliter coniungi septimo casu, autores sunt Donatus & Diomedes. Martialis etiam genitiuum ascripsit. Maeste animi dicens, variari per casus, multorum testimonio confirmatur. nam Pompeius nominatiuum singularem, sicut Cato protulit, maestus hoc sercto scribens. Curtius libro iiii. pluralem, vos quidem maesti virtute estote. sic Plinius senior lib. ij. maesti ingenio. & cœli interpretes. veruntamen apud Luuium lib. ij. ab vrbe condita inclinabile positum esse videtur. iuberem, inquit, maeste virtute esse. sic non multo post Secundus, maeste vterque in remperito, qua dictione videtur vsus Actius, Nonio docente, qui multorum testimonia super hoc verbo citat. *Mores*] Honestum propositum tollendorum pantomimorum. *Vicia*] Aliorum *ipsi*] Ut Caius, vt Claudius, vt Nero, vt Domitianus, qui merebantur castigari. transgressio. quæ perturbat ordinem verborum *Libertum est*] Licet. nec igitur mirum si ea dicendi libertate iuuenalis sub Traiano sit vsus, quamuis conqueratur non esse priorum libertatem, & tamen liberrimè loquatur. quod iudicium fuit maximæ libertatis. *Comparatum*] Consecutum. *Licet*] Libertas concessa

Maeste hac grauitatis gloria Casar, qua consecutus es, ut quod antea vis, & imperium, nunc mores vocarentur. Castigauerunt vitia sua ipsi, qui castigari merebantur, iidemque emendatores, qui emendandi fuerunt. Itaque nemo de seueritate tua queritur, & liberum est queri. Sed cum ita comparatum sit, ut de nullo minus principe querantur homines, quàm de quo maximè licet: tamen in seculo nihil est, quo non omne hominum genus latetur, & gaudeat. boni prouehuntur, mali (qui est tranquillissimus status ciuitatis) nec timent, nec timetur. mederris erroribus. sed implorantibus omnibus: quos bonos facis, hanc astruis laudè, ne coegisse videaris. Quid vitam? quid mores iuuentutis, quam principaliter formas? quem honorem

est. *In seculo*] Temporibus nostris, tuo principatu. *Nihil est*] Nulla res fit. *Omne genus*] Cuiuscunque conditionis boni prouehuntur, virtute præditi dignitatibus honestantur. Suidas inquit. Traianus nemini inuidit, neque aliquem dignitate priuauit, sed mirum in modum omnes bonos fouit. iccirco neminem verebatur, neque odebat. Claudianus de Stilicone hunc locum æmulatus est, sicut alibi in aliis plerunque. Hinc præcæ redeunt artes, felicibus inde Ingeniis aperitur iter delectatæque musæ Colla leuant, opibusque fluens, & pauper eodem Nititur ad fructum studio, cum cernat vterque. Quod nec inops iaceat probitas, nec inertia surgit Diuitiis. *Nec timent*] Accusatores, cum reliqui sint boni. *Nec timentur*] A bonis, quia nullam laudendi facultatem habent. *Erroribus*] Punis malos viros. *Implorantibus*] Cum ploratu opem petentibus, vt medearis. *Astruis*] Addis, applicas. *Ne coegisse vid.*] Vt sua sponte boni videantur effecti. *Iuuentutis Romanæ*] Conducit stipendio tuo rhetoribus, qui iuuenes eloquentia sua excolant. inter cæteros monstrat Fabium Quintilianum, qui ad imperium Traiani peruenit, & sub eo profectus est.

Dicendi magistris) Rhetoribus, circuitio. nam Cælo statuum publicè poni iussit, autore Dione, & muneribus poetas affecit, dicente de eo Iuvenale. Nemo tamen studiis indignum ferre laborem Cogetur posthac, necit quicumque cænoris Eloquium vocile modis, laurumque momordit. & Lucianus eum sapientem imperatorem, & studia coluisse commemorat. *Sapientie doctoribus*) Iam prædiximus quendam philosophum in curru triumphali à Traiano honoris causa positum, addam etiam visum fuisse præceptore Plutarcho philosopho & historico grauissimo. extat adhuc eius epistola, qua Traianum liberè monet, ut se in principatu optimè gerat. *Spiritu & san.*] Vitam. nam sub Domitiano multi secundum Dionem interfecti, quod philosophiæ operam darent, reliqui vrbe pulsi hunc locum Tacitus in præfatione vitæ Agricolæ apertius exequitur. legimus, inquit, cum Aruleno Rustico Petus Thrasea, Herennio Senecioni Priscus Heluidius laudati essent, capitale fuisse, neque in ipsos modò autores, sed in libros quoque eorum sauitum esse: delegato triumphis ministerio, vt monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro vrentur, scilicet illo igne vocem populi Romani, & libertatem senatus, & conscientiam generis humani aboleri arbitrabantur. expulsis insuper sapientiæ professoribus, atq; omni bona arte in exilium acta, ne quid vnquam honestum occurreret, nunc demum redit animus Nerua Cæsare beatissimi seculi ortu, res olim dissociabiles, miscente principatum & libertatem. augentq; quotidie felicitatem imperij. Nerua Traianus nec spem modò ac votum securitas publica, sed ipsius voti fiduciam ac robur assumpsit. *Patriam*] Romam vnde fuerunt expulsa. *Studia*] Literarum. & erunt adhuc qui dissimulabunt Iuvenalem non scripsisse hæc de Traiano satyra septima. Et spes & ratio studiorum in Cæsare tantum.

dicendi magistris, quam dignitatem sapientia doctoribus habes? vt sub te spiritum, & sanguinem, & patriam receperunt studia, que priorum temporum immanitas exilijs puniebat, cum sibi vitiorum omnium conscius princeps, inimicas vitij artes non odio magis quam reuerentia relegaret. At tu easdem artes in complexu, oculis, auribus habes. Præstas enim quæcunque præcipiunt: tantumque eas diligis, quantum ab illis probaris. An quisquam studia humanitatis professus, non cum omnia tua, tu vel imprimis laudibus fe-

Solus enim tristes hac tempestate cæcenas Respexit. ego vt suprâ multis argumentis comprobavi, sub Traiano scriptam Iuvenalis satyrâ, ita de eo illic locutum facile contenderim: nam quamuis Dionis autoritate non fuerit Traianus exactæ doctrinæ, tamen cõctos & fouit & extulit: & ne longius recedamus, nonne Secundum oratorem excussum multis prouectum dignitatibus imprimis earum habuit? *Priorum temporum*] Athenæus ait, quidam Sophocles decreto eiecit omnes ab Attica philosophos, & Romani in omnibus optimi eosdem ab vrbe expulere, tanquam iuuentutis corruptores. nam Lucio Posthumio consule, Alcium & Philesum Epicureos, sic Messenenses Epicureos omnes abegerunt. pariter Antiochus rex, cuiuscunque sæcæ regno suo inturduxit, neque fatetur scire quomodo postea à Romanis recepti fuerint. ad hæc in Tiberio Tranquillus. obiectum est poëtæ, quod in tragœdia Agimemnonem probris lacessisset, obiectum & historico quod Brutum & Cassium Romanorum vltimos dixisset, animaduersum statim in autores, scriptaque abolita, quamuis probarent vt etiam aliquot ante annos Augusto audiente recitata. quibusdam custodiæ traditis non modò studendi solatium ademptum, sed etiam sermonis & colloquij vsam. *Princeps*] Domitianus. *Artes*] Philosophiam: nam vera philosophia est vitij carere, & virtutibus abundare.

Reuerentia) Timore. *In complexu*] In sinu. *Præstas*] Re facis quod philosophi præcipiunt. munera enim sapientis, & non indocti hominis obibat, nihilque omnino erat, quod optimè nõ exerceret. *Quantum ab illis probaris*) Vnde laue-

Admissionum tuarum

facilitatem] Transit bono ordine ad facilem aditum colloquendi cum Traiano, vnicuique permissum. sic laudatur Vespasianus apud Tranquillum, sic Agesilaus apud Xenophontem, quod lætaretur aditum ad se omnibus patere. contra notat Perfarum regem gloriantem difficilem ad se præbere accessum. cum ergo Traianus studiis humanitatis auscultaret, sequebatur eum esse facilem admittere quoscunque ad congressum sui. *Hos*) Flauios. antequam Domitianus prouheretur cum suis, ciuilibus bellis conculsa republica. *Artem*) Domum palatinam. *Nome-*

mine) Titulo, inscriptione. *Publicarum ædium*) Quod vellet imperatoris palatium ciuibus omnibus patere, & publicum esse. non autem intelligendum de priuata Traiani domo, quam P. Victor in duodecima vrbe regione locat. *Frustrâ tamen*) Inscripterat arcem palatinam titulo publicarum ædium. *Adoptasset*) Te principem bonum. *Vt in publicis*) Sine custodia, quod omnes conuenire possunt nullo repellente. *Moribus suis*] Qui sinis fores palatij omnibus patere. *Non alius*) Sed tu fueris autor, & institutor huius moris. quod sanè maius est, quam sublequi alium. *Referata*) Cunctis aperta sunt, quam tuum palatium. *Sedes*) Templum Iouis Capitolini. *Magi*) Omnium est. *Obices*) Repagula, seræ, pæssili. dicimus hic obex, & hæc obex apud antiquos, quos Virgilius secutus in decimo: Ecce maris magna claudit nos obice pontus. Sulpitium Apollinarem tradit Gellius obices cum o littera correpta solitum dicere.

nalis hortatur iuuenes doctos ad laudes Traiani. Hoc agite ô Iuuenes, circumspicit & stimulat vos Materiâque sibi ducis indulgentia quærit. *Studia humanitatis*] Quibus edocemur vt humanis moribus vtamur.

rat admissionum tuarum facilitatem? Magno quidè animo parens tuus hanc ante hos principes arcem publicarum ædium nomine inscripserat, frustra tamen, nisi adoptasset, qui habitare vrin publicis posset. Quam bene tum titulo isto moribus tuis conuenit, quanquã omnia sic facis, tanquam non alius inscripserit. Quod enim forum, qua templa tam referata? nõ Capitolinũ, ipsaq; illa adoptionis tuæ sedes magis publica, magis omnium. Nullæ obices, nulli contumeliarum gradus: superatisque iã mille liminibus ultra semper aliqua dura, & obstantia. Magna ante te, magna post te, iuxta tamen maxima quies. tantũ ubique silentiũ, tã altus pudor, vt ad paruos penates, & larem angustũ ex domo principis modestiæ, & tranquillitatis

Onexander de imperatore eligendo. Delectus, inquit, imperator facilis esto, comis, & se volentibus adire pateat: non tamen ea sit facilitate, atque comitate, vt contempri fiat, nec acerbus & durus, vt odium in se concitet. *Gradus*) Conditiones, differentiæ: quia sub aliis principibus inferiores & viliores homines per custodes contumeliosè repellebantur ab aditu palatij. *Mille liminibus*] Innumeris ostiis quibus ad Domitianum transdebatur. *Aliqua*) Limina supererant. *Dura*) Surda, clausa, difficultia aperiri. *Pudor*) Modestia. *Paruos*] Priuatos, virorum tenuium. *Angustum larem*) Pauperem domum. larem pro domo vsurpari satis obuium est, à laribus diis tracta denominatio, quos Corybantas & Idæos dactylos trèfque fuisse tradit Diomedes. nam autore Seruio, maiores omnes in suis domibus sepeliebantur, vnde ortum, vt Lares

colerentur in domibus, quos Tertullianus sic irridet. domesticos deos quos Lares dicitis, domestica potestate tractatis, pignerando, venditando, demutando. Cæforinus autor est eundem esse genium & lares Apuleius de deo Socratis. ex lemuribus, qui posteriorum suorum curâ sortitus, pacato & quieto numine domum possidet, lar dicitur familiaris. neque iniuria Plutarchus in quæstionibus præfides, & domus custodes Lares dixit, alienis formidolosos, domesticis mites. vnde canis eis afficit, ipsi autem canum pelli- bus vestiuntur. an quod Chrysippus opinatur, dæmonia quedam mala circumire, quibus dii quasi carnificibus, & scelerum vltoribus aduersus iniustos, & im-

Exempla referantur

Magna Traiani laus, vnde privatiu modestiæ & quietis exemplum sumerent. Dion monumentis reliquit, non solum domi Traianum, verum etiam in bello facilem & sine periculi metu adeuntibus se præstitisse. quare parum abfuit ne à quibusdam Decibali transfugis dolo trucidaretur. mansuetudinem Traiani Claudianum in panegyrico Honorij commendat, victura ferretur Gloria Traiani, non tam quod Tigride victo Nostra triumphati fuerit puincia Parthi, Alta quod inuectus fractis Capitolia Dacis, Quam patriæ quod mitis erat. *Vi*) Quam humanè. *Excipis*) Suscipis ad te venientes. *Vi*) Quanta patientia. *Quasi per ocium*] Iocis, iucundissimis sermonibus, & remissionibus honestissimis, tanquam si noc esset occupatus circa imperialia negocia. *Vi alias*) Sub malis imperatoribus. *Attoniti*] Stupidi. Domitiani tempora norauit, sicut Iuuenalis satyra quarta, de senatoribus ab eo conuocatis mentionem faciens. quos Albanam dux magnus in arcem Traxerat attonitos, & festinare coactos.

pios vtuntur. sic Lares furiales quidam sunt poenarum exactores, vitæ & operationum speculatores. iccirco fit vt caninis pelli- bus induantur: quibus & canis ideo afficit, quod ad inuestiganda scelera, & vlciscendos improbos sagaces sint. Pompeius deos inferos putat, quibus tot pile, id est, effigies, quot essent liberi, ponebantur, vt viuus parcerent, & essent his pilis & simulacris contenti, de quibus plura Macrobius Saturnalium primo. Larariū Læpridius appellat locū in demo, in quo colebat antiquas factiores animas, quarū statuas ibidē locabant. à laribus vmbra laruas dicim, nā dii Penates alij sūt. Plur. in Numa mediā ignis sedē larē vocari refert. Lar etiā viri propriū cui⁹ geniti. laris.

exempla referantur. ipse autem, vt excipis omnes, vt expectas, vt magnam partem dierū inter tot imperij curas quasi per ocium transigis. Itaque non vt alias attoniti, nec vt periculum capitis adituri tarditate, sed securi & hilares cum commodum est conuenimus: & admittente principe interdum est aliquid, quod nos domi quasi magis necessarium teneat. excusati semper tibi, nec vquam excusandi sumus. Scis enim sibi quemque prestare, quod te videat, quod te frequentet, ac tanto liberalius, ac diutius voluptatis huius copiam præbes. Nec salutationes tuas fuga & vastitas sequitur: remoramur, resistimus vt in communi domo: quam nuper immanissima bellua plurimo terrore munierat, cum velut quodam specu inclusa, nunc

Tarditate] Si sero aduenissent. vnde exit illud satyricum, rapta properabat ab olla. *Securi*] Contrariū n expornatio. *Admittente*] Libenter expiciente. *Interdum est aliquid*] Sensus est: quamuis humanè nos Traianus intronit ad se, aliquando tamen domi nos continemus tanquam aliquod officium magis necessarium facturi, quā ad principem ire. laudat principis & humanitatem, & libertatem. *Excusati sumus*] Semper cre-

dis nos domi fuisse honesta ratione. *Excusandi*] Per alium. *Præflare sibi*] Pro se niti. *Ac*] Quia scis singulos contendere vt te videant. *Voluptatis h.*] Conspicendi. *Fuga*] Secretum. quod Domitianus solebat maximè in Albana villa, vbi

Propinquorum sanguinem

Eutropius. confobrinus suos Domitianus interfecit. nam Flauium Sabinum alterum ex patruelibus occidit, quod eum comitorum consularium die destinarum, perperam præconem ad populum, sed imperatorem pronunciaffet. Denique Flauium Clementem alterum ex patruelibus contemptissimè inertis, repente ex tenuissima suspitione, quo maximè facto maturauit sibi exitium. alij etiam scriptorum prodiderunt conualuisse famam, Titum fratrem à Domitiano dolo necatum. vt Philostratus lib. vi. memorans lepore marino, qui piscis quosdam humores occultos atque mortiferos habet, de medio sublatum, quod graue molestūque videretur simul cum fratre imperare. quare dixerat Tito Apollonius, vt caueret à propinquissimis. Tranquillus refert correptum graui validudine, priusquam planè animam efflaret, pro mortuo deferri iussisse. alij ægrotum, sed iam conualescentem, abiici mandasse in arcæ niue plenā, tanquam ad validudinis remediū opus esset celeris refrigeratione: sicq; interisse. *Lamberet*] Tanquā fera tigris. *Clarissimorum ciuium*] Iuuenal. sat. 4. Atq; vtinam his potius nugis tota illa dedisset Tempora sæuitiæ, claras quibus abstulit vrbi Illustrésque animas impune, & vindice nullo. Sed perijt postquam cerdonibus esse timendus Cœperat, hoc nocuit Lamiarum cæde madenti. Tacitus in vita Agricola. non vidit armis Domitiani clausum senatum, & eadem strage tot consularium cædes, tot nobilissimarum sceminarum exilia & fugas. complures enim senatores, in his aliquot consulares interemit, ex quibus Ciuium Cerealem in ipso Asiæ proconsulatu, Saluidienum Orfitum, & Acilium Glabrimonem, exilio puniuit. occidit Alium Lamiam, Sal-

multum temporis conterebat. autores sunt Tranquillus & Dion. *Vasitæ*] Solitudo, vt Tiberius capreis. *Remoramur*] Te detinemus. *Immanissima b.*] Crudelissimus Domitianus. imago cum vituperatione.

propinquorum sanguinem lamberet, nunc se ad clarissimorum ciuium strages cædesq; proferret. Obuersabantur foribus horror & mina: & par metus admissis, & exclusis. Ad hæc ipse occursum quoq; visusq; terribilis, superbia in frôte,

uium Cocceianum, Metium Pomposianum, Salustium Lucullum Britannicū lagatum, Iunium Rusticum, Heluidium filium, Maternum declamatorem, post ciuiliis belli victoriam fauor. Xenophon de tyrannide memorat summos viros, & virtute præditos, interficij à tyrannis quia illos timeant, quam sententiam transtulit ex Ictidibus Euripidis. *Proferret*] Extenderet. *Horror & mina*] Denominatio, qualis Virgilij in sexto, Vestibulum ante ipsum primisque in faucibus orci, Luctus & vltices posuere cubilia curæ, Pallentésque habitant morbi, tristis que senectus, Et metus. est autem oratio in graui figura. *Par metus*] Pariter timebant, quos hilari vultu suscipiebat, sicut quos truci. nam fuit non solum magnæ, sed & callidæ inopinatæque scuitiæ. autorem summarum pridie quā crucifigeret in cubiculum vocauit, asfideret in toro iuxta coegit, hilarémque dimisit, partibus etiam de cœna dignatus est. & Aretinum Clementem capitis condemnaturus, in eadē vel etiam maiore gratia habuit, quoad nouissime simul gestienti conspecto delatore eius: Vis, inquit, hunc nequissimum cras audiamus? vnde Iuuenalis satyra quarta, pallorem dixit magnæ, & misere amicitiz. amicos Domitiani designans, qui non bene crederent blandiciis illius perniciosi. *Ad hæc*] Præterea. *Ipsè*] Domitianus. *Visu terribilis*] Conuenit Tacitus in vita Agricola. cum Secundo, vbi de Domitiano scribens. cum, inquit, denotandis tot hominum palloribus sufficeret sauus ille vultus & rubor, quo se contra pudorem muniebat.

Ira in oculis) Quod etiam in eius numismate monstratur, quare Philostratus libro septimo, loquitur Domitianus superbe, etiam si placidè mansuetè, que loqui voluerit: oculis supercilia verò oculis supercilia, genæ ausem bile refertæ sunt, idque conspiciuntur maximè est. sunt enim naturæ vicia, semperque eodem modo sese habentia. nam si Dion credimus, erat audax, iracundus, insidiator, dissimulatio. memorant Tacitus & Tranquillus fuisse ira præcipitem, & quod obscuriore, eò irreuocabiliore. per oculos autem maximè animus emanat, ut citra morum quoque, & hilaritate enitescant, & tristitiæ quoddam nubilum ducant. quinetiam lacrymas his natura mentis indices dedit, quæ aut erumpunt dolore, aut lætitiæ manant. motu verò intenti, remissi, superbi, torui, mites, asperi sunt. fuit enim grandibus oculis, sed acie hebetiore. *Femineus*) Mollis, impudicus. *Multo rubore*) Vultu ruboris pleno, quod refert Tranquillus libro xij. Tacitus, Ignotis, inquit, adhuc moribus, crebra oris confusio pro modestia accipiebatur. *Secretum captantem*] Inter initia principatus secretum sibi horarium fumere solebat, nec quicquam amplius quam muscas captare, ac stylo præacuto configere: ut cuidam interroganti, esset ne quis intus, non absurdè responsum sit à Vibio Crispo, Ne musca quidem. & nec nisi secretò, atque solus pleræque custodias receptis quidem in manu catenis audiebat: autores sunt Tranquillus, Dion, Eusebius in chronicis. Xenophon mali tyrannorum commemorans, ait, timeo celebritatem hominum, timeo solitudinem, incustoditos aditus, timeo ipsos custodes, neque inermes illos habere vellem circa latus, neque armatis multum confido. *Solitudine*) Secretò. *Solitudinem*) Cædem, vastationem, traductio, color. *Parietibus*] Tempore suspectæ sibi cædis appropinquante, sollicitior in diès, porticum, in quibus spatari consueuerat, parietes phengite lapide distinxit, è cuius splendore per imagi-

ira in oculis, femineus pallor in corpore, in ore impudentia multo rubore suffusa. non adire quisquam, non alloqui audebat, tenebras semper, secretumque captantem, nec unquam ex solitudine sua prodeuntem, nisi ut solitudinem faceret. ille tamen quibus sibi parietibus, & muris salutem suam tueri videbatur, dolum secum & insidias,

nes quicquid à tergo fieret, prouideret. *Dolum & i.*] Interfecerat Domitianus Clementem virum consularem, cui propriam sororem matrimonio desponderat. palam etiam dixerat post tertiam quartamve diem ipsam quoque ad virum esse profecturam. Stephanus igitur Domicillæ libertus, cuius nomen coronam quandam iridi similem circa solem & radios eius ac lumen obscurantem significabat, siue pro interfecto Clemente cogitans, siue omnium Romanorum conditionem miseratus, siue sibi metuens, quod erat interceptarum pecuniarum reus, tyrannum interficere aggressus est, adiuantibus amicis & libertis intimis, conspiratione etiam Parthenij cubicularis, & Saturij decurionis cubiculariorum, necnon Entelli à libellis: Clodij cornicularij, & Maximi Partheni liberti. neque coniurationis expertus vxor eius Domitia fuit, neque prætorij præfectus Norbinus, neque collega eius Petronius. nam Domitia illi inuisa mortem sibi vergebatur, & alij non vltimus Domitiani scelera ferre poterant: quos omnes dicitur suspectos habuisse, & perdere destinasse, & eorum nomina delata in scriptis habuisse, iuxta ceruicem, quæ puerulum imprudenter sublata Domitiæ legenda porrexisset. ea reis exposita, necem maturare fecerunt. Stephanus igitur consilium operamque obtulit, ac sinistro brachio, velut ægro lanis fasciisque per aliquot dies ad auertendam suspicionem obuoluto, ibique breuem cultrum tegens, ad ipsam horam dolum interiecit, professusque conspirationis indicium, & ob hoc à Parthenio tanquam cæteris robustior admissus, legenti traditum à felibellum & attonito suffodit inguina, non tamen

tamen lætaliter, faucium ac repugnantem adorti Clodius, & Maximus, & Saturius, & quidam è gladiatorio ludo vulneribus septem contrucidarunt. Philostratus lib. viij testatur, Stephanum Domitiano redeuntem à foro, obuiam processisse, & rogasse secretum, tanquam magna & admirabilia detestetur: quare in porticum, quæ regie adiacebat, deductum, dixissetque, non est mortuus, ut arbitraris, inimicissimus tibi Clemens, sed viuit adhuc, egoque id optime scio: & ipse est qui nunc aduersus te irruit. clamantis autè imperatoris, & ob ea quæ audierat perturbati, Stephanum ab alligato brachio cultrum educentem fecimus perfodisse, vulnere quidem ad subitam mortem inferendam non sufficienti, sed

Vltorem scelerum deum]

Iouem. nam Mineruam, quam superstitione colebat, somnauit excedere sacrario, negantem se vltra tueri cum posse, quod exarmata esset à Ioue. nam præter Tranquillum Dion inquit, Domitianus in infomnis vidit Palladem, cuius effigiem in cubiculo habebat, arma exuentem, & in curru equorum atratorum decidentem in baratrum. vidit etiam per quietem rusticum accedentem ad se cum ense. possimus vltorem scelerum deum intepretari Nemefim, quæ diuina iustitia dicitur. ea namque petulantes & superbos vlciscitur. *Custodias*] id est carcerè, angustos aditus, ipsos custodes, & ministros. Virgilius: cernis custodia qualis Vestibulo sedeat. sic custodiam, quæ scilicet custodit: in quem fenestram plerumque annotauimus Apuleium posuisse. interdum pro ipso carcere & ergastulo. Columella xij. itaque mancipia vincita quæ sunt ergastuli, per nomina quotidie citare debent, atque explorare, ut sint compediibus diligenter innoxia tum etiam custodiæ sedes an tuta & restè munita sit: Celsus de accusationibus. homo qui ex custodia producitur. plerumque pro carceribus & inclusis. Modestinus de publicis iudiciis, custodias auditurus tam clarissimos viros quam patro-

quod diutius cruciatum, extinguere tandem posset, cum nullis medicamentis esset curabile. at Domitianum ætate adhuc integra, & corpore robusto minimè concidisse, sed arrepto Stephano superincumbentem eruere oculosenixum, & faciem aureo calice, qui sacrorum causa astabat, pertudisse, Palladem vt sibi ferret auxilium inuocantem. non omitam quod à Græcis traditur: Apollonium Tyaneum pythagoricum philosophum magicæ peritissimum, tunc Ephesi multis differentem auditoribus, cum Domitianus confossus fuit, per aliquod temporis spacium steterit attonitum. deinde exclamasse. Euge Stephane. pulchre Stephane. percutite scelestum, percussisti, vulnerasti, interfecisti.

& vltorem scelerum deum inclusit: dimouit, perfregitque custodias pœna, angustosque per aditus & obstructos non secus ac per apertas fores, & inuitantia limina irrupit: longèque tunc illi diuinitas sua, longè arcana illa cubilia seuique secessus, in quos timore & superbia & odio hominum agebatur. Quanto nunc tutior, quanto securior eadem domus, postquam non crudelitatis, sed amoris

nos causarum adhibere debet. & feriatis diebus custodias audiri posse rescriptum est etiam in numero vnus dicitur, ut ne quis receptam custodiam sine causa dimittat. in numero tamen plurium frequentius, ut: plerumque custodias receptis quidem in manu catenis audiebat: item Caius custodiarum seriem recognoscens. custoditio verò est opera ad custodiendum aliquid sumpta. *Angustos*] Difficiles à custodibus obsecos. *Obstru-ctos*] Munitos, septos. *Inuitantia*] Incustodita. *Tunc*] Cum obtruncatus est. *Diuinitas sua*] Summe extrinsecus erat nam se deum & dici & credi voluit, quinetiam filius Palladis autore Philostrato vocabatur. meritò Tertullianus in apologetico taxat eos, qui imperatorem viuum deum appellarent, cui deo opus erat. *Longè*] Quia non fuerunt arcana in quæ multi insectis mucronibus irrupere. *Sauis secessus*] Nam ibi struebat necem innocen-

tibus, vnde non multo post Secundus: alij intra cubicula sua illis ipsi consulis, quos consules renunciabant, exilia & cædem machinabantur. solebat autem Domitianus ad horam somni nihil aliud quàm secretò solus ambulare. *Timore*] Res vera

Excubias] Vigiliis tam nocturnis quàm diurnis, sicut vigilie tantum nocturnæ sunt. Vegetius lib. iij. quaterni pedites qui noctibus excubitu faciunt eliguntur, quem locum ad verbum Modestus transcripsit, & iam ij. lib. Vegetius dixerat. quotidianas etiam vigilias in pace, item excubitu vicissim milites faciunt. vbi excubitu utrobique excubias significat. *Solitudine*] Loco secreto. contentio color. *Custodiam*] Quæ custodit. Callistratus. quoties quis custodiam militum euaserit. *Arx*] Munimentum, turrela, propugnaculum, sententia. *Munimento*] Traductio. *Terrore*] Custodibus armatis. hunc locum optime tractat M. Tullius de officiis, asserens nihil esse aptius ad opes tuendas ac tenendas quàm diligi, nec alienius quàm timeri. præclare dixerat Ennius, quem meruunt oderunt, quem quisque odit perisse expetit. *Num*] Interrogatio grauis. *Serias partes dierum*] Horas dici circa serias & graues. serium enim triste & sine risu dixit antiquitas. *In oculis nostris*] In conspectu ciuium, sed maximè senatorum, contra damnatur Caius, quòd in conspectu eius prouocatis, vel commensantis, sæpe seriæ quæstiones per tormenta haberentur. cum miles decolandi artifex quibuscunque è custodia capita amputabat. *Remissionibus*] Iocis opponunt seriis remissiones, faciunt hinc quæ libro sexto de eodem scribuntur. vbi feueros, inquit, dies iucundissimæ remissiones sequebantur. adhibebamur quotidie cœnæ, erat modica, si principem cogitares, interdum acromata audiebamus, interdum iucundissimis sermonibus nox ducebatur. *Eadem frequentia*] Par

est, autore Seneca, vt qui à multis timetur multos timeat. *Superbia*] Caput est apud Tranquillum de elatione & eius vanagloria, & Eutropius memorat in eo superbiam execrabilem exitisse. *Eadem domus*] Palatium.

excubijs, non solitudine & claustris defenditur. quid ergo non discimus experimento fidsimam esse custodiam principis ipsius innocentiam? hæc arx inaccessa, hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egerit. frustra se terrore succinxerit, qui septus charitate non fuerit. armis enim arma irritantur. Num autem serias tantum partes dierum in oculis nostris cœtùque consumis? num remissionibus tuis eadem frequentia, eademque illa socialitas interest? num tibi semper in medio cibus? semperque mensa communis? num ex conuictu nostro mutua voluptas? num prouocas, reddis que sermones? num ipsum tempus epularum tuarum, cum

multitudo conuiuiarum. Dion in Traiano: venationes, conuiuia, seria, iocos frequenter cum amicis & familiaribus exercebat. *In medio*] In communi, in aperto. Eutropij verba: conuiuia cum amicis & indiscretè vicissim habens. sic Tranquillus tradit, Augustum conuiuatum assidue, nec vnquam nisi recta, non sine magno ordinem hominumque defectu. ad aliquam Lycurgi imitationem, qui autore Xenophonte, symposia in publicum edixit, existimans Lacedæmonios minimè hoc pacto transgredi imperata posse. ac cibum statuit, vt neque is nimius, neque multus foret. *Coniuctu*] Conuiuio, quod nos melius quàm Græci symposium appellamus. *Mutua*] Et tibi & nobis existit, cum malorum principum conuiuia conuiuus graui sint. *Prouocas*] Inuitas nos ad colloquia, paria solum scriptis reliquit Tranquillus Augustum. conuiuia enim nonnunquam & seriis inibat, & maturius relinquebat: cum conuiuæ & cœnare inciperent, priusquam ille discumberet, & permanerent digressio eo. cœnam ternis epulis, aut

cum abundantissimè, senis præbebat, vt non nimio sumptu, ira sùma comitate. nã

Frugalitas] Ciborù modestia. nam alibi dixerat cœna erat modica, si principem cogitares. datur Caius, qui nepotinis sumptibus omniù prodigorù ingenia superans dicitur: aut frugi hominè esse oportere, aut Cæsare. autor Athenæus maiorè ex cibo voluptatem sentire temperatos, quàm edaces. & apud eundem tradit Aristoteli philosophus, Polemonem academicum solum admonere cõuiuas, curaret vt suauem porum biberent, non solum ad præsens, sed & in crastinum. *Contrabat*] Compendiosum & breue faciat. *Humanitas*] Comitas. *Ante medium diem*] Ante nonam dici horam, quæ cœnæ constituta fuerat. Martialis. Imperator extructos frangere nona toros. & culpatur ideo à Iuuenale Marius. Priscus, qui ab octaua cœnaret. *Distentus*] Plenus. refert Tranquillus Domitianum prandere solum ad satietatem, vt non temerè super cœnam præter Martianum malum & modicè in ampulla potiunculam, & penè rapimè sumeret. Claudium nunquam trichinio egressum, nisi distentum ac madentem. Neronem è medio die epulas ad medium noctem protraxisse. Vitellium trifariam, interdum quadrifariam, epulas partitum, in ientacula, & prædii, & cœnas comestitione, que, facile omnibus sufficientem, vomitandi consuetudine. *Solitaria*] Secreta, per se, sine conuiuio. notauit Domitianum Iuuenale sat. iiii. illo carmine tanquam voracem. Quales tunc epulas ipsum glutisse putamus Induperatorem? nam si Tranquillo credimus, prædebat ad satietatem, vt non ferè super cœnam, præter Martianum malum & modicam in ampulla potiunculam sumeret. *Spectator*] Deinde. *Adnotator*] Si quis amplius comesset. Papinius tamen mirandù in modum extollit adulando, quòd interfuisset publico epulo: quo, tradente Tranquillo, initium vescendi primus

& ad communem sermonem tacentes, etiam submissim fabulantes prouocabat.

frugalitas contrabat, extendit humanitas. Non enim ante medium diem distentus solitaria cœna spectator, adnotatorque conuiuus tuis immines. nec ciuius & inanibus plenus ipse & ructans non tam apponis, quàm obijcis cibos, quos dedigneris attingere: agrèque perpeffus superbam illam conuietus simulationem, rursus te ad clandestinam ganeam, occultumque luxum refers. Ergo non aurum, nec argentum, nec exquisita ingenia cœnarum, sed suauitatem tuam iucunditatemque miramur, quibus nulla facietas adest,

fecit. Et tu quinetiam (quis hoc votare? Quis promittere possit hoc deorum) Nobiscum socias dapes inisti. iam se, quisquis is est, inops beatus, Conuiuam ducis esse gloriatur. *Immines*] Astas in perniciem illorum. *Ructans*] Hinc illa in Crispinum (atyrice indignatio, & magni ructaret scurra palati. & ructum Vitellium fecisse legimus, ex nimia ientaculi repletionem. *Obijcis*] Exprobras notando. *Agrèque perpeffus*] Vix contegens nam raptim se à conuiuio subtraherebat. *Superbam simulationem*] Contemptum sicut cum tamen simularet sodalitatem. *Clandestinam ganeam*] Per interpretationem declarat occultum luxum. nam ganea pro gula, & re lauta vsurpatur. Plinius ix. vbi de suis agit, nec alio animali numerosior materia ganeæ. Sidonius. diffumprum ganea stomachum nulla res sarcire melius, quàm parsimonia potest. Tranquillus in Nerone: parabantur insignes ganeæ. & in Tiberio: dato adilibus negotio popinas ganeæque vsque eò inhibendi, vt ne opera quidem pistoria proponi venalia sineret. Columella li. i. mox deinde vt apti veniamus ad ganeas, quotidianã crudelitatem laconicis excoquim. vbi pro loco accipitur, sic Cicero in Pisonè. paulisper stetimus illo gancærum suarum nidore atque fumo. etiam pro loco in neutro vsurpant. Plautus

in Aulularia. Censens, inquit, tu illum hodie primum ire aduictum in ganeum. & in Menæchmis: immerit aliquo sese credo in ganeum. Terentius, ubi illum quæram? credo abductum in ganeum aliquo. Apuleius in ii. apologia à magistris nunc in ganeum profugit. ganeum antiquitas dixit secundum Festum locum abditum, velut sub terra. cui astipulatur Donatus, veteres dicens ganeum meretricum tabernam dixisse *δὲν τῆς γῆρας*, quòd ipsa sit in terra. & Ganeones appellamus gulosos Catillones. Tacitus, non gareo & profligator, vt plerique sua haurientium. *Exquisita ingenia c.*) Cœnas lautas ingeniosè

Quando) Quandoquidem. *Omnia*) Dicta Traiani sunt. *Sincera*) Candida, aperta, non simulata, neque conficta. vt ab sit cauillum, & mordacitas à conuiuio præcipit Athenæus multorum veterum auctoritate. *Ornata g.*) Mixta seriis, non lasciuia, & petulantia. Huc faciunt Ennii verba, quæ à Gellio lib. xi. recitantur. Hocce locutus vocat, qui cum bene sæpe libenter Men-

sam sermonesque suos rerumque suarum Comiter impartit. magna cum lapsa diei Pars foret. è summis rebus paruisque regendis Parte fuisset de paruis summisque gerendis Consilio induforo, lato, sanctoq; senatu, Cui res audacter magnas paruâque, iocumque Eloqueret, si quid vellet tutoque locaret. Quo cum multa volup. ac gaudia, & quæ sequuntur. *Mysteria*) Sacra. *Peregrina* (*superstiti*) Enixè conati sunt Romani semper externas religiones ab vrbe exterminare, autore Liiuo, eo negotio triumphuris à senatu demandato, vt omittat Valerium Max. nam legibus cautum erat secundum Ciceronem, ne aliquis separatim deos haberet, néve nouos, sed nec aduenas nisi publicè aduectos priuatim coleret. quare Tranquillus. asseruit peregrinas Augustum cærimonias sicut veteres ac præceptas reuerentissimè coluisse, ita cæteras habuisse contemptui. & Tiberius laudatur, quòd externas cærimonias, Aegy-

quando sincera omnia, & vera, & ornata grauitate. neque enim aut peregrina superstitionis mysteria, aut obscæna petulantia mensis principis oberrat: sed benigna inuitatio, & liberales ioci, & studiorum honor. Inde tibi parcus & breuis somnus, nullumque amore nostri angustius tempus, quàm quod sine nobis agis. Sed cum tuis, vt participes persuamur, quæ habemus ipsi, quàm propria, quàm nostra sunt? non enim exturbatis prioribus dominis

structas. Pacatus Theodosium pariter laudat à frugalitate. *Incunditatem*) Fuit enim vini amator Traianus, citra tamen vicium. nã tristes mero solitudines expulit. vnde Martialis xii. in commendationem eius scribens, Catonianæ hilaritati comparat. quòd & Cato mero incauerit. & Adrianum recitat Spartianus vno indulgisse, Traiani moribus obsequentem. atque ob hæc à Traiano locupletissimè muneratum. ad hæc Lampridius in Alexandro testatur, Traianum post secundam mensam vsu potandi, vsque ad quinque pocula instituisse.

ptios, Iudaicisque ritus compescuerit, coactis qui superstitione ea tenebantur religiosas vestes cum instrumento omni comburere. *Superstitionis*) Superuacua religionis. *Obscæna p.*) Turpis lasciuia morionum, cinædorum, meretricum. *Oberrat*) Circuit mensas. idem libro viii. ad genitorum, & querens tædio tibi fuisse, quamuis lautissimam cenam, quia scurræ, cinædi, moriones mensæ inerrabant. *Liberales ioci*) Libero homine digni, quos cum amicis & familiaribus exercuisse Dion recitat: nam si iocos exigit, hos cum dignitate sapientia gere, vt te nec grauent tanquam asperum, nec contemnunt tanquam vilem, non erit tibi scurrilitas, sed grata vrbánitas. sales tui sint sine dente, ioci sine scurrilitate. contrà notatur Vespasianus, quòd super cœnam, & semper aliàs cum amicis fuerit dicacitatis plurimæ, & sic scurrilis ac sordidæ, vt ne turpibus quidem ver-

bis abstineret. *Studiorum honor*) Si aliquis studiosus eloquebatur, illi plurimè reuerentiæ adhibebat. *Inde*) Quia nos amas & semper cupis nobiscum versari. an. magis, quia frugalis & parcus breui

Omne stagnum) Quamuis legatur Domitianum nihil pensi habuisse, quin prædaretur omni modo bona viuorum, ac mortuorum. hæc tamen magis Neronis gesta respicere videntur, qui piscinam inchoauerat à Miseno ad Auernum lacum contentam, porticibusque conclusam, quò quicquid totis Baiis caldarum aquarum esset, committeretur. item stagnum maris instar circumseptum ædificiis ad vrbium speciem, rura insuper aruis atque vinetis & pascuis syluis que varia cum multitudine omnis generis pecudum, ac ferarum. *Circumuenis*) Muro circumcludis. *Deseruiunt*) Subiecta sunt. sanè monstrauit auream Neronis domum, in quam vulgatum illud apud Tranquillum extat. Roma domus fiet, Veios migrate quiritas, Si non & Veios occupat vna domus. & Martialis eam in spectaculis mordet. nam post incendio absumptam priorem domum, quæ palatium & Mecænatiss hortos continuauerat, alteram extruxit, in qua haud perinde gemmæ & aurum miraculo essent, quàm arua & stagna, & in modum solitudinum, hinc syluæ, inde aperta spacia, & prospectus, autore Tacito. *Imperium*) Quia ciues dicto Traiani sunt audientes: siue quòd aliorum principum tam latum erat patrimonium, quàm imperium, nunc vter secus quando non omnes imperii agros solus princeps possideret. *Patrimonio*) Ex rebus suis. *In imperium*) Ad vtilitatem publicam. *Occupabant*) Iniuste rapiebant. *Ne quis alius*

somno detineris. nam crapula distenti profundiori somno premuntur. *Augustus*) Breuius. *Vt participes*) Tanquam aliqua pars illarum sit nostra. *Prioribus*) Veris.

omne stagnum, omnem lacum; omnem etiam saltum, immensa possessione circumuenis. nec vnius oculis flumina, fontes, maria deseruiunt. Et quid Caesar non suum videt: tandemque imperium principis quàm patrimonium maius est. multa enim ex patrimonio refert in imperium, quæ priores principes occupabant, non vt ipsi fruerebantur, sed ne quis alius. Ergo in vestigia sedesque nobilium immigrat pares domini, nec iam clarissimorum virorum receptacula habitatore seruo teruntur, aut sæda vastitate procumbunt. Datur intueri pulcherrimas ædes deterso situ auctas, ac vigentes. Magnum hoc tuum non erga homines modo, sed erga tecta ipsa meritum, sistere ruinas solitudinem pellere, ingentia opera eodem quo extructa sunt animo, ab interitu vendicare. muta quidem illa, & anima carentia, sentire tamen & latari videntur: quòd niteant, quòd frequententur, quòd aliquando cæperint esse domini, non seruiantis. Circumfertur sub nomine Caesaris

fruerebatur) Vt inculta & inutilia relinquerebatur. *Pares*) Nobiles. *Immigrant*) Redeunt. migrare est discedere à solita habitatione, in alium locum. Liuius primo ab vrbe condita: consilium migrandi à Tarquinio cœpit. & dixerat. iam continens agmen migrantium impleuerat vias. *Receptacula*) Aedes. *Habitatore seruo*) Malos notat principes, qui ad delatores seruos dominorum eneçtorum domos transferrebant. *Vastitate*) Spaciosa solitudine. *Procumbunt*) Ruunt, cadunt. *Datur*) Licet. *Deterso suo*) Sublata vetustatis putredine. *Reparatas*) Resectas. libro enim sexto, hortatur Sabatum vt velit rescicere vil-

lam Camillianam, vetustate vexatam. *Sistere ruras*) Reparare ruentes domos. *Solitudinem pellere*) Immittere qui desertas incolant. rem ipsam propositam tractat. *Eodem*] Ingenti. *Anima carens*) Sine sensu, & ratione vocæque, nam secundum

Tabula ingens] Nomina multarum rerum notata in tabula, quas Traianus venales proposuerat. sic Nerua liberalitatibus pecuniæ inops, vestes primùm, & vasa aurea atque argentea, preciosam præterea suppellectilem siue sua etiam, siue imperialia auctioni subiecit, autore Dione. & Capitolinus refert Antoninum philosophum, ne in bello Marcomanico, iam exhausto ærario, extra ordinem provincialibus aliquid imperaret, in foro diui Traiani auctionem ornamentorum imperialium fecisse, vendidisseque aurea pocula, & cristallina, & myrrhina, vasa etiam regia, & vestem vxoriam sericam, & auratam, gemasque etiam quis multas in repostorio sanctiore Adriani repererat. & per duos quidem menses hanc venditionem celebratam. tantumque auri redactum, vt reliquias belli Marcomanici ex sententia profecurus, postea dederit potestatem emptoribus, vt si quis vellet empta reddere, atque aurum suum recipere liceret. nec molestus ulli fuit, qui vel non reddidit empta, vel reddidit. *Quod sit*) Qua re detestari potest. *Illius*) Domitiani *Tam multa*] Traductio, color. *Superuacua*) Non necessaria. ille enim avarus est, qui superuacua querit & comparat. *Exitialis*) Exitii causa. *Laxior*) Pulchrior, latior. *Amenior Villa*) ædificium in prædiis lautius extructum, quod eruditi prætorium

Diogenem libro septimo, partes animæ octo sunt. quinque sensus, & quæ nobis sunt feminales rationes, vocalisque & rationalis pars. *Niteant*) Splendeant, reparata, & superinducta noua superficie. *Domini*] Possessoris, patrisfamilie.

tabula ingens rerum venalium, quod sit detestanda auaritia illius, qui tam multa concupiscebat, cum haberet superuacua tam multa. tunc exitialis erat apud principem huic laxior domus, illi amœnior villa. nunc princeps in hac eadem dominos querit, ipse inducit. ipsos illos magni aliquando imperatoris hortos, illud nunquam nisi Cesaris suburbanum licemur, emimus, implemus. Tanta benignitas principis, tanta securitas temporum est, vt ille nos principalibus rebus existimet dignos: nos non timeamus, quod digni esse videmur. nec verò emendi tantum ciuibus tuis copiam præbes, sed amœnissima queque largiris & donas, ista inquam donas in qua electus, in qua adoptatus es. transfers quod iudicio accepisti. ac nihil magis tuum credis, quam quod per amicos habes. Idem tam parcus in ædificando, quam diligens in tuendo. Itaque non vt ante immanium transfuentione saxorum vrbs tecta quatiuntur, stant secreta domus, nec iam templa nutantia. Satis est tibi nimumque cum successeris frugalissimo principi, magis reycere aliquid &

vocant. *In hac eadem*) Aedificia splendida. nam post Titum & prius Vespasianum, Traianus domum Neronianam publicis commodis accommodauit. *Inducti*) Contra malus princeps expellebat. *Hortos*) Neronianos. *Magni*) Ironia. *Nisi Cesaris*) Imperatoris tantum, nulli commune. *Licemur, emimus*) Inde licitatio Oblatio precij in venditione. *Implemus*) Nostris re-

bus, & habitatione. *Suburbanum*] Possumus intelligere Albanam villam. in quam plurimum Domitianus secedebat. neque aliquem moueat, quod Alba distaret ab vrbe, clx. stadiis. nam & libro ix. suburbana de remotioribus dixerat. *Principalibus*) Cesarianis. vtur hoc verbo etiam alibi, neque solus Secundus, sed & Tranquillus. Caligula, dicens, poenitentiam simulans, quod principalium rerum priuatis copiam faceret. identidem offendens apud iuriconsultos. Apuleius viii. virum principalem pro optimate & amplissimo in ciuitate dixit: & principalis porta nominatur, quod in eo loco est, in quo principes ordinis tendunt. *Largiris*) Fuit enim amicis liberalis. *In que*) Imitatus patris sui Neruæ exemplum, quæ scimus omnia vendidisse præter admodum necessaria, nihilo tamen segniore adiuuandis & extolendis amicis, quibus complura contulit beneficia. *Iudicio*) Existimatus bonus à Nerua vt eras. *Per amicos*] Quod donasti amicis, & apud eos tanquam tuum reposuisti. in magis iudicio amicorum. *Parcus*) Modestus circa res proprias. *In ædificando*) In excitandis nouis ædificiis. quare *Amputare*) Circumcidere, abradere, tanquam superuacua, quod est cōtinèris, autore Seneca. *Detrahebat*) Amputabat omnia præter vsui suo opportuna. *Tutius quod p.*) Securius hoc faciebat, quia pater erat, vt qui liberum in bonis imperium haberet. *Magnificus*) Ille magnificus dicitur, autore Aristotele, qui in magnis pro dignitate sumptum facit, vt in rēp. vel qui res præclaras gerit. vnde nec iniuria Thefeus apud Ouidium magnificus appellatur. Tullius & Opimius apud Valerium editis operibus magnifici dicuntur. & Liuius Romulum factis virum magnificum scribit. & Valerius, magnificum Camilli Veientanum triumphum. interdum tamen magnificus pro glorioso & iactantundo ponitur. *In publicum*) Circa publica ædificia. Eutropius autor, orbem terrarum ab eo extructum. multa enim & valdè necessaria construxit. vt vias, in quibus sternendis nullius sanguinem

non immeritò notatur Nero qui in nulla alia re damnosior fuerit, quam in ædificando, & Claudius, quod magna opera potius quam necessaria perfecit. excitauit & multa Domitianus, in quibus illa superflua videri possunt, stadium, odeum, naumachia. *Tuendo*] Reparando, quæ iam strueta necessario fuerant. *Vt antè*) Sub aliis principibus. *Tecta quatiuntur*] parietes domorum ex transfuentione columnarum concutiuntur: quod incommodum Iuuenalis satyra iii. non præterit. Iôga coruscæ Sarraco veniente abies atque altera pinum Plaustra vehunt. nutant alte populòque minantur. Nam si procubuit qui saxa Ligustica portat Axis, & euersum fudit super agmina montem, Quid superest de corporibus? magis tamen hic conueniunt Senecæ verba ex epistolis, in hunc inquit vsu pinus aut abies deferebatur longo vehiculorum ordine, vicis intremtentibus. *Nutantia*) Se mouentia. ruinam minitania. *Nimumque*) Superque *Frugalissimo principi*) Neruæ, qui nisi necessaria retinuit. *Reycere*) Quamuis enim multa vendidisset Nerua, tamen ex illis quæ videbantur necessario relicta, quædam Traianus distraxit.

amputare ex his, quæ princeps tãq̃ necessaria reliquit. Præterea pater tuus vsibus suis detrahebat, q̃ fortuna imperij dederat. tutius quod pater. At quàm magnificus in publicum es? hinc

vitamque absumpsit, pariter in portibus, & publicis ædibus. nam fuit natura magnificus & gloriæ non incuriosus. hæc traduximus ex Dione: ad hæc, & gymnasium, item Theatrum in campo Martio posuit, deduxit & aquam in urbem, quæ ab eo Traiana est appellata. columnam cochlidem, quæ adhuc extat in foro erexit, ibi gesta sua incidens. quare à Plutarcho in Publicola iure Domitianus reprehenditur. si quis, inquit, Capitolii luxuriam miratur, is si vnam in Domitiani domo porticum aut basilicam, vel balneum, aut concubinarum diæram vidisset: profectò, quale est illud Epicarmi contra prodigum dictum, Non beneficus tu quidem morbo afficeris;

ædificare gaudes, tale quid in Domitiana-
num vsurparet, non religiosus tu quidem,

Porticus: Nunquam me-
mini legisse Traianum
porticus extruxisse, sed
portus, testimonio Dionis
& ipsius Secundi, nisi vo-
lulus intelligere porticus
extractas circa forū Trai-
iani: de quo Cassiodorus:
verum cum ad forū Trai-
iani venisset, singularem
sub omni celo structu-
ram, vt opinantur æter-
nam, mœnium ascensione
admirabilem, hæbebat at-
tonitus per Giganteos
contextus circumferens
mentem, nec relatu effa-
biles, nec rursus mortali-
bus appetendos. omni ita-

que spe homini quicquam conandi de-
posita, Traianum equum solum in medio
atrii locatum, qui ipsum principem ve-
hit, se imitari velle & posse dicebat. *De-
lubra*) Templam Iani templum in me-
lius & maius erexit, de quo Martialis x.
Annorum nitidique sator pulcherrime
mundi. Publica quem primum vota pre-
césque canunt. Peruius exiguus habita-
bas ante penates, Plurima qua medium
Roma terebat iter. Nunc tua Cæsareis
cinguntur limina donis: Et fora tot nu-
meras Iane quot ora geris. At tu san-
cte pater tanto pro munere gratus. Ferrea
perpetua claustra tuere sera. *Occulta cele-
ritate*. Derepente, ex improviso. *Consum-
mata*) Perfecta ab ipsis fundamentis.
Communita) Reparata, refecta: quod ce-
lerius fit. *Immensum latus Circi*) Ex lipide
Naumachia, quam Domitianus fabrica-
uerat, per Traianum maximus circus ad-
ductis vtrinque lateribus extractus est.
Dion inquit, Circum collapsum amplio-
rem, atque etiam elegantiorē Traianus
restituit. quod ideo se fecisse inscripsit, vt
populum Romanum capere posset. quod
testatur vetus elogium in lapide, quo &
liberalitas ipsius principis, & locorum
adiectio & ampliatio celebratur. tres in
vrbe Circi fuere, vnus ad templum Floræ
sexta vrbe regione: alius nona qui dictus
est Flaminius: tertius vndecima cogno-

aut honoris cupidus, morbo afficeris,
ædificare gaudes.

*porticus, inde delubra occulta celeritate pro-
perantur, vt non consummata, sed tantum
communita videantur: hinc immensum la-
tus circi templorum pulchritudinem prouo-
cat. digna populo victore gentium sedes, nec
minus ipsa visenda, quam que ex illa spe-
ctabuntur. visenda autem, cum cetera spe-
cie, tum quod equatus plebis ac principis
locus. Siquidem per omne spacium vnafacies,
omnia continua & paria, nec magis pro-
prius spectandi Cæsaris suggestus, quam pro-
pria que spectet. Licebit ergo ciuibus tuis*

mento Maximus, qui capiebat loca
ccclxxxv. millia, xii. portas. nam & Au-
sonius monstrat à singulis lateribus sex
portas habuisse, præter ostium, quod pa-
tebat ad medium stadium. Ostia quot
pro parte aperit stridentia Circus, Excep-
to medium quod patet ad stadium. Cir-
cum ergo Maximum nunc Secundus intel-
ligit. *Latus*) Protenditur enim in lon-
gitudinem, & hinc inde parietibus mu-
nitor. in quibus extracta ad spectandum
loca. *Prænotat*) Imitatur. *Populo*) Roma-
no. *Victore gentium*) Et hercle si omnes
historias discutiamus, nullam gentem in-
uenimus, quæ tot victorijs claruerit, ac
sines imperii tam late protulerit, tamque
diu tenuerit. *Visenda*) Admiranda, con-
templanda. *Que*) Spectacula, ludi præfer-
tim Circenses, neque tamen me fugit alia
ludorum genera testimonio Tranquilli
exhiberi solita in Circo. *Ex illa*) Sede &
loco. *Visenda*) Epanalepsis. *Specie*) Facie,
forma. *Aequatus*) Par est. *Omne spacium*)
Cuneorum longitudinem. *Vna facies*)
Eadem apparentia, cum antequam exu-
reretur distincta essent loca. nam per
quingentos & quinquaginta octo annos
senatus populo mixtus spectaculo ludo-
rum interfuit. sed hunc morem Atilius
Seranus & Lucius Scribonius ædiles, ludos
matri deum facientes, posterioris
Africani sententiam secuti, discretis se-
natus

natus populique locis soluerunt. eaque
res auertit vulgi animum, & fauorem
Scipionis magnoperè quassauit. *Conti-
nua*) Coniuncta & similia. *Magis pro-*

Inuicem] Mutua vice te
inspicere, sicut tu illos.
contrà Nero primum ac-
cubans paruis foraminibus,
deinde toto podio
adaperto, spectauit. Augu-
stum recitat Tranquillus
Circenses ex amico-
rum serè libertorumque
cœnaculis spectasse, in-
terdum è puluinari. vnde
sequitur cubiculum, quod
imprimis referri potest
ad Neronem, quem ac-
cubantem, id est, in lecto
iacentem, spectasse dixi-

mus. *In populo*) Inter populum Roma-
num pari sede. *Populo*) Reperitio. *Loco-
rum*) Sedilium. *Adiecti*) Addidisti ad
veterem circi numerum. *Estus populi*)
Paulo enim minus, suprâ testatus est,
quinque millia ingenuorum de publi-
co alendos suscepisse. *Congiarj facilitate*)
Liberalitate in præbendis alimen-
tis. *Maiorem*) Numerum filiorum. *Inse-
ras*) Incitaueras, hortatus fueras. *Susce-
pi*) Tolli, generari à parentibus. *Fi-
de*) Sub spe, quibus scilicet daturus es-
ses alimenta. *Vnum*) Munus. *Horum
tot*) Quæ tu præstitisti. *Alis*) Impe-
rator. Augustum videtur intelligere,
qui caput radiata corona vt oculis in-
fiar solis etiam venerationem sibi ad-
scisceret, illustrauit, sed, ne inuidiam fa-
ceret, non nominauit. *Radiatum*) Ra-
dijs distinctum. argentea enim impera-
torum numismata radijs distincta vidi-
mus. quomodo nunc beatos, nondum
tamen consecratos pingunt. nouimus
Caium diuinam maiestatem sibi asse-
ruisse, dato negotio, vt simulachra numi-
num religione & arte præclara, inter
quæ Olympiaci Iouis apportarentur e-
gregia, quibus capite dempto, suum im-
poneretur: & consistentem sæpius in-
ter fratres deos medium. adorandum se
adeuntibus exhibuisse. & quendam eum
Latialem Iouem consalutauisse. tem-
plum etiam numini suo proprium, & sa-

prus] Decentior, augustior. *Suggestus*)
Pulpitum, sedes excelssior. *Propria*) Sui
& non alterius. nam spectacula erant
communia.

*inuicem contueri. dabitur non cubiculum
principis, sed ipsum principem cernere in
publico, in populo sedentem: populo, cui
locorum quinque millia adiectisti. auxeras
enim numerum eius congiarj facilitate, ma-
ioremque in posterum suscipi liberalitatis tua
fide insseras. horum vnum si præstitisset a-
lius, illi iam dudum radiatum caput, & me-
dia inter deos sedes auro staret aut ebore, au-
gustioribusque aris, & grandioribus victimis*

cerdotes, & excogitatissimas hostias in-
stituisse. in templo simulachrum aureum
iconicum sterisse. ista tamen potius ad
Domitianum referenda, sicut indicant
consequentiâ. nam ei sacrificatum largo
cruore Martialis meminit, & quidam
scribere se deum scripto & sermone ap-
pellari voluisse, post trucidatos duce
Flacco Nasamones: pro quibus adeo ela-
tum, vt in senatu iactauerit, quod illos ab
humanis sustulisset, itaque dignum se
deum dici. *Medita inter deos p.*] In medio
deorum: Domitianus enim, auctore Tran-
quillo, statuas sibi in Capitolio, non nisi
aureas & argenteas poni permisit, ac pô-
deris certi. *Augustioribus*] Nobilioribus,
& cum maiori maiestate. *Grandioribus*]
Bobus albis, cum auratis cornibus. nam
hæ dicebantur maiores hostiæ & deorum
honori immolabantur: de quibus Athe-
næus libro nono, nisi menda est in ordi-
ne librorum, ibi inquam, vbi deorum
pompas enarrat. ibant tauri duo millia e-
iusdem coloris, auratis cornibus & fron-
tibus coronati. præter enim aurata cor-
nua maiores etiam hostiæ videntur ap-
pellata, quoniam ex tauris fiebant, &
præsertim apud Clitumnum nutritus,
quos eximios quidam vocatos putant. a-
lii vt Plinius, opimas vidimas, & lautissi-
mam deorum placationem, de quibus
plura lib. viii. ca. xlv. id quod etiam Ter-
tullianus confirmat, ante fores collocari.

nam priorum imagines & statuæ intra templa & deos ipsos collocabantur: Traiani verò pro templorum foribus, aut domorum. Plinius lib. xxxv. alia in foribus & circa limina animorum ingentiū imagines erant, affixis hostium spoliis, quæ nec emptori refrigerare licebat. Plin. li. xxxiii. deorum honori in sacris nihil aliud excogitatum est, quàm ut auratis cornibus hostiæ maiores duntaxat immolarentur: eas Livius ab vrbe condita, opimas appellat. P. inquit, Decium consul centum bobus, eximioque vno albo opimo auratis cornibus donauit, quem

Inuocaretur] Propiciaretur. *Excubare pro t.*] Statuas tuas poni ante fores templorum. *Prætexi*] Præponi, præstrui. *Sic fit*] Tu causa es, ut dii verè pro numinibus colantur ab hominibus. *Non ad.*] Videlicet sis summum deorum fastigium, id est, cum vnus non coleris pro deo. nam cum imperatores volebant in vita coli pro diis, faciebant ut se nò solum, verùm & deos homines negligerent. *In vestibulo a. f.*] Si quis querit quid sit vestibulum, requirat li. ii. quæ à nobis recitantur. *Iouis*] Capitolini. *Vnam ali.*] Duas. *Hæc &*] Secundam scilicet statuam.

nam fuit Traianus eiusmodi honorum parcissimus, quod ipse testatur in rescriptis ad Secundum. *Paulo ante*] Viuo Domitiano. *Aditus*] Fores. *Gradus*] Scalarum. nam Capitolium centum gradibus ascendebatur, referente Tacito lib. xix. quod Domitianus refecerat Vitelliano bello incensum sub titulo suo tantum, ac sine vlla pristini auctoris memoria, nouam insuper ædem excitauit in Capitolio Custodi Ioui. *Area*] Templi Iouis Capitolini. Plutarchus in Publicola Domitianum notans, ut nuda, inquit, Syllæ in Capitolio extruendo, ita aurea tibi omnia esse cupis. *Sen potius*] Correctio. *Pollueatur*] Prophanabatur, deturpabatur. *Inceps p.*] Domitiani, qui fratris Titi filiam

P. Marti immolauit. M. Tullius pro lege agraria. erant inquit hostiæ maiores in foro Constantiæ, quæ ab his pratoribus ad prætorem & tibicinem immolabantur. hostiarum duo genera prodidit Macrobius lib. iii. Sat. vbi plura quàm huc transferre deceat, explicatur. inter hostiam & victimam hoc differre Seruius existimat, quòd hostiæ fiant ab iis, qui in hostem pergunt: victimæ, quæ post victoriã fiunt. sed hæc licenter confundi, idè est autor. ferunt Caium instituisse, ut sibi immolarent phœnicopteros, pauones, tetraones, numidicas, meleagrides, phasianos.

Inuocaretur. Tu delubra non nisi adoraturus intras, tibi maximus honor excubare pro tēplis, postibūsq; prætexi. Sic fit, ut dei summū inter homines fastigium seruent, cum deorum ipse non adeptus. itaque tuā statuā in vestibulo Iouis optimi maximi vnā alteramve & hæc aream cernimus. at paulo ante aditus omnes, omnes gradus, totaque area, hinc auro, hinc argento relucebat, seu potius polluebatur, cum incesti principis statuīs permixta deorum simulachra sorderent. Ergo ista quidem area, & pauca manent, manebuntque quandiu templum ipsum. illa autem aurea & innumerabiles strage & ruina publico gaudio

Iuliam alii collocatam, corruptit. mox patre ac viro orbatam, ardentissimè palamque dilexit, ut etiam causa mortis extiterit coactæ conceptum à se abigere. vnde exiit illa indignatio satyrica, Cum tot abortiuīs fecundam Iulia voluam Solueret, & patruo similes effunderet offas. *Simulachra*] Deorum effigies. in quem sensum sepe offendes apud Tranquillum. *Sorderent*] Inquinarentur. *Ista area*] Tux ex ære. *Templum s.*] Capitolini Iouis manebit. sic Horatius augurat sua carmina victura, quamdiu imperium Romanum. sed hic ut minora suis scriptis tempora attribuit, sic Martialis æterna templo Flauiae gentis, sed diuersa ratione. *Illa autem a.*] Eusebius in Chronicis. Domitia-

nus nullam sibi nisi auream & argenteam statuam poni in Capitolio passus est. & Dion. cum agmen, inquit, in Dacos duxisset, nihil tamen memorabile gerens, in vrberem scripsit, tanquam vicisset. quare tot honores illi decreti, ut vnuerfus orbis Romanæ ditionis statuīs illius repletur. inde Secundus iure innumerales appellauit. quas post necem odio in eum ciues, omnes confluxerunt, vnde Eusebius ait: clypei & imagines Domitiani vbique per vrberem in terram sunt deiectæ, & à

Litauerunt] Satisfecerunt. nam non omnis qui sacrificat, litat. cum sacrificare sit veniam petere. litare verò propiciare, & votum impetrare. Plautus in Pœnulo, si herclè istud vnquam factum est, tum me Iupiter faciat, ut semper sacrificem, neque vnquam litem. & Macrobius super illud Virgilio, animaque litandum Argoli. calitare dicit est sacrificio facto placare numen: legimusque quod litare sola non potest oratio, nisi is, qui deos precatur, etiam aras manibus apprehendat. deductum litare à precibus, quas Græci *λύτρε* vocant. conuenienter igitur dictum strage & interuentione statuarum pessimi principis litatum gaudio publico. quòd scilicet illarum sacrificio sit impetratum à diis publicum gaudium. *Illudere*] Concutere. *Instrare ferro*] Ferire. rem ipsam tractat per

amplificationem, & per descriptionem ante oculos ponit. *Vt si*] Tanquam si ex singulis ictibus dolorem sentirent statuæ, & sanguis maneret. *Instar*] Loco. *Artus*] Saruarum. sunt autè artus corporis partes inter iuncturas connexæ. dicti artus, quòd inter se ardentur, siue *ἄρτε* ἄρτε autore Festo. *Membra*] Septem illa præsertim, quæ in aperto sunt, intelligit, caput, pectus, brachia, tibias, & pudendum. nam

populo per ignominiam publicè sunt collocatæ. ex quibus, secundum Dionem in Nerua, vis ingens pecuniæ comparata fuit. Tranquillus præterea, senatus morte eius adeo lætatus est, ut repleta certatim curia non temperarit, quin mortuum cõtumeliosissimo, atque acerbissimo acclamationum genere laceraret: scalas inferri, clypeoque & imagines eius coram detrahi, & ibidem solo affligi iuberet: nouissimè eradèdos vbique titulos, abolendamque omnem memoriam decerneret.

litauerunt. Iuuabat illidere solo superbissimos vultus, instare ferro, saure securibus, ut si singulos ictus sanguis dolorque sequeretur. Nemo tam temperans gaudij seraque latitia, quin instar ultionis videretur cernere laceros artus, truncata membra, postremo truces horrendasque imagines abiectas excoctasque flammis: ut ex illo terrore, & minis in vsum hominum ac voluptates ignibus mutarentur. Simili reuerentia Caesar, non apud genium tuum bonitati tuæ gratias agi, sed apud numen Iouis optimi maximi pateris. Illi debere nos quicquid debeamus, illius quod benefacias muneris esse, qui te dedit. Ante quidem ingentes hostiarum greges per Capitolinum iter magna sui parte, velut intercepti diuertere via cogebantur, cum seuisissimi domini atrocissima effigies, tanto victimarum cruore coleretur, quantum ipse humani sanguinis profundeabat. Omnia P. C. quæ de aliis principibus à me, aut dicuntur, aut dicta sunt,

quæ Macrobius libro i. de somnio Scipionis numerat. intra hominè sunt: superioribus adungi possunt aures, manus, pedes. *Truces*] Respexit Domitiani vultum, de quo iã dixerat superbia in frõte, ira in oculis. *Excoctasque flammis*] Liquefactas igni, & transformatas in aliu vsum. cui rei viderur Iouenalis simile illud Sat. x descendit statuam, restemque sequitur. Ipsas deinde rotas bigarum impacta secum. N. ij.

ris Cædit, & immeritis franguntur crura
caballis. iam stridunt ignes, iam follibus
atque caminis Ardet adoratum populo
caput, & crepat ingens Scianus. deinde ex
facie toto orbe secunda Fiunt vrceoli,
pelues, sartago, patellæ. *Ex illis.*) E me-
tuendo & sæuo tyranno. *Mutarentur*
Imagines. *In sum h.*] In vasa & instru-
menta ad vsum & voluptatem huma-
nam. *Genium*] Statuam, deum, in cuius
tutela viuis postquam genitus es. *Bonitati*
tue] Pro virtutibus tuis. *Illis*] Ioui pateris
nos debere, quic tibi debemus. & sa-

Ed pertinent] Ad id ten-
dunt, & spectat. *Parēs n.*
Traianus. *Alioquin*] Insu-
per. *Nihil non*] Etiam. *Pa-
rum g.*] Ineleganter, in-
culte, cum paruo decore,
præter artē, cum Aphtho-
nius præcipiat ex compa-
ratione laudandum, colli-
gendo maius esse quod
laudatur, quàm quod tra-
hitur in comparationem.
Laudatur] Traianus. *Pro-
rum*] Bonorum. *Dissimi-
les*] Malos. *Neque e.*] Con-
tentio. *Satis*] Traductio.
Tutum est] Hinc trahi-
tur & coniectura Iuvena-
lem satyram suam, & scri-
bere & publicare a sum
sub Traiano, libertate se-
culi permittente. *Nero*
Domitianus sanguinarius
qualis Nero. vnde calu-
um Neronem Iuvena-
lis appellauit. Cum iam
semianimen laceraret Fla-
uius orbem Vltimus, &
caluo seruiret Roma Ne-
roni. placet tamen magis
vt simpliciter intelliga-
tur. *Modo vindicatum Ne-
ro*] Quia paulo antè quàm
moreretur Domitianus,
supplicium sumpsit de E-
paphrodito, in vindictam
Neronis, tradente Dio-

ne, Domitianum Neronis Epaphrodi-
tum prius expulisse, deinde iugulasse,
quod Neronem in nece iuuisset, vt ex hu-

nè omne bonū per quæcūq; nostrū sit ad
deū referendū est. *Qui te d.*) Nobis impe-
ratorē. nā in sinu Iouis præfatus est Trai-
ianum factū principē. *Per capitol. i.*] Per
viam quæ ducit ad Capitoliū. *Intercepit*
Ablati. per diuerticula enim ducebātur ad
collem Tarpeiū, cū recta via nō posset si-
mul omnes capere. *Domini*] Domitiani.
Tanto c.) Quod etiā testatur Mart. Antè
colebatis votis & sanguine largo Maiorē
Alcidem. nunc minor iste colit: Hunc
magnas rogat alter opes, rogat alter ho-
nores: Illi securus vota minorā facit.

*ed pertinent, ut ostendam quàm longa consue-
tudine corruptos, deprauatosque mores prin-
cipatus parens noster reformet, & corrigat.
alioqui nihil non parum gratè sine compa-
ratione laudatur. Præterea hoc primum erga
optimum imperatorem piorum ciuium offi-
cium est, insequi dissimiles. neque enim satis
amarint bonos principes, qui malos satis non
oderint. Adijce quod imperatoris nostri non
aliud amplius, ac diffusius meritum est, quàm
quod insectari malos principes tutum est. An
excidit dolori nostro modo vindicatus Nero?
permitteret credo famam, vitamque eius car-
pi, qui mortem vlscisebatur? nec vt in se dicta
interpretaretur, quæ de simillimo dicerentur?
Quare ego te. Caesar muneribus omnibus tuis,
omnibus comparo, multis antepono: quod licet
nobis, & in præteritū de malis imperatoribus
quotidie vindicari, & futuros sub exēplo præ-
monere. nullū locum, nullū esse tēpus, quo fune-
storum principum manes, a posteriorū execra-
tionibus conquiescant. Quo constantius, P.C.
& dolores nostros, & gaudia proferamus,
ingemiscamus illis, quæ patiebamur. Simul
vtrunque faciendum est sub bono principe.*

ius supplicio suos liberos deterreret, ne
quid tale vnquam in se auderent. *Per-
mitteret*] Libertatem daret Domitianus.

perinde ac si diceret minimè. nam hoc a-
git interrogatio. *Eius*] Neronis. quantò
diligentius intueor, eò illorum indul-
gentiam admiror, qui assuerunt Iuue-
nalem a sum scribere satyram viuo Do-
mitiano, cum hic locus Secundi apertè
repugnet. *Mortem*] Neronis. argumen-
tum à minori ad maius. *Vt in se dicta*
Tanquam quæ de Nerone dicerentur, de
Domitiano intelligerētur. nam si Helui-
dium filium occidit, quod quasi scenico
exodio sub persona Paridis & Oenones
diuortium suum cum vxore Domitia
tractasset, quantò magis vlsciseretur, qui
sæuitiam Neronis, & imperatoris, & sibi
simillimi damnaret. *Muneribus t.o.*) Cō-
paro te omnibus, id est tu solus æquasti,
si tua omnia beneficia computantur, o-
mnium imperatorum munera, multorū
verò superasti. *Muneribus*] Munus tripli-
citer sumitur secundū iurisperitos. aut
pro dono, aut pro onere, à quo immuni-
tas, vocatio ab oneribus, tertio pro offi-
cio. vnde municipes deducti ab officijs

Hoc] Repetitio] *Incolu-
mem*] Viuum, superstitē.
Secus m.] Mali. *Eadem*
Reprehendenda. *Præsen-
tem*] Viuum principem.
Et qui iam locus] In sum-
mum locum processerat
adulatio temporibus Do-
mitiani, quod apertè offē-
dit Iuuenalis satyra quar-
ta, vbi introducit piscato-
rem imperatori blandien-
tem. Et tua seruatum cō-
sue in secula Rhombū.
Ipse capi voluit. quid a-
pertius. & tamen illi Sur-
gebant cristæ, nihil est,
quod credere de se Non
possit, cum laudatur diis
æqua potestas. *Ludis*]

Multa apud Martialem epigrammata sunt,
quib' applaudit ludis & muneribus Do-
mitiani, & Staius epulū publicū versicu-
lis celebrat. *Cōmessationibus*] Caput extat
apud Tranquillum de potu, & commes-
sationibus Tiberii, vbi notatur is prin-
ceps, quod admodum bibaculus noctem
continuūque biduum epulando potā-
doque consumpsit. vnū de multis epi-

capiendis cum pop. Rom. *Omnibus*] Im-
peratoribus. *In præteritum*] Quia iam fue-
runt. *Manes*] Animæ. *Execrationibus*] Im-
precationibus. omnis enim execratio tri-
stis autore Plutarcho est, & maximam
vim habet. scriptum est apud Appianum,
Anteum tribunum cum non posset ob-
sistere Crasso, profecturo ad bellum Par-
thicum, sudem igne torrentem antepo-
suisse ianua obuius Crasso, & delibatis
audè sacris, execrationes diras & hor-
rendas extulisse, sæua quædam numina
& immania inuocasse, atque in eum im-
precatum. has quidem execrationes Ro-
mani condi solitas, & antiquas profiten-
tur: talem quoque habere potestatem, vt
nemini fas sit, qui in eas inciderit, effu-
gere. pessimè tamen operari his vtē-
tem, si non à convenientibus & à mul-
tis excitentur: meminuit Plutarchus in
Aristide alterius generis execrationis,
quæ solet fieri in perfidos. *Illis*] Malis.
Patiebamur] Sub Domitiano. *Simul*
Et dolores & gaudia perferre.

*Hoc secreta nostra, hoc sermones, hoc ipsa gra-
tiarum actiones agat: meminerintque sic ma-
ximè laudari incolumem imperatorem, si prio-
res secus meriti reprehendantur. Nam cum de
malo principe posteri tacent, manifestum est
eadem facere presentem. Et quis iam locus mi-
seræ adulationis manebat? cum laudes impe-
ratorum ludis etiam, & commessationibus ce-
lebrarentur, saltarenturque, atque in omne lu-
dibrium effeminatis vocibus, modis, gestibus
frangerentur? sed illud indignum, quod eodem
tempore in senatu, & in scena ab histrione, &
à consule laudabantur. Tu procul à tui cultus*

gramma Martialis recitabo, in quo more
suo adulando cœnam Domitiani im-
primis commendat. Ad cœnam si me diuer-
sa vocaret in astra, Hunc inuitator Cæsaris
inde Iouis, Astra licet propius, palatia lō-
gius essent, Respōsa ad superos hæc refe-
renda darem: Querite qui malit fieri con-
uiuia tonantis, Me meus in terris Iuppiter
ecce tenet. cōmessatio autem cibus dici-
N. 11j.

tur quacunque hora extra ordinem sumptus, propriè tamen qui post cœnam capitur. dicta commessatio *ἄπο τῆς κοίτης* à vico. prius enim in vicis habitabant, quibus in locis alii alios inuitabant. non negauerim tamen deduci posse *ἄπο τῆς κοίτης*, à lasciuia & festo ebrietatis, ac intemperantiæ. nonnulli etiã à comesse, vel à comitate deductum putant. *Saltarenturque* Per Pantomimos quos suprà memorauimus in theatro cursitasse, exultasse,

[*Ludicras artes*] Histrionicas, ludi causâ repertas, viles, infames. Iulianus & Vlpianus ff. tertio: qui artis ludicræ pronunciandiue causa in scenam prodierit, infamis est. vbi iurisconsulti athletas, xystricos, & multos alios secerant ab arte ludicra. Pegasus autem eos qui quæstus causa in certamina descendit, & omnes propter præmium in scenam prodeuntis famosos esse, & Vlpianus Nerua responderunt. *Seria carmina*] Continentia res graues, & gesta Traiani admiranda. hæc tamen cum ceteris intercidere. *Annalium*] Historiarum. annales sunt veluti historiarum argumenta, & res gestæ plurium annorum, quæ obseruato cuiusque anni ordine deinceps conscribuntur. vnde Liuius, qui Romæ inuicem gesta xviii. libris complexus est, annales inscripsit: quod ferè singulorum annorum actus continerent. at *ἑπισημῶν* singulorum dierum acta declarat: qualia sunt Taciti. & à nobis diurnales actus vocati. nec me præterit Macrobius dicere, pontificibus permissam potestatem conferendi memoriam rerum gestarum in tabulas, & hos annales maximos, quod à pontificibus maximis conferrentur, appellatos. & Seruius scripsisse annales esse annorum & temporum quæ ætas nostra non vidit. quam opinionem tanquã falsam Verrius Flaccus reprehendit, autore Gellio. apud quem libro v. multa super hoc diligentius

obstupuisse, ac deinde singulos dominorū gestus cum canticis reddidisse. *In omne ludibriū*] In omne genus ludi. pariter Augustinus, pantomimorum ludos ludibria appellat. *Effeminatis*] Mollibus, lasciuis, libidinosis. *Modis*] Gestibus, dissolutio color. *Frangerentur*] Fracta voce pronunciarentur, emollirentur, eneruarentur. *Scena*] Vbi histriones saltabant. *In scenam*] A consule laudabatur princeps. *Cultu*] Laude.

ludicras artes remouisti. Seria ergo te carmina, honorque æternus annalium, non hæc breuis & pudenda prædicatio colit. quinetiam tanto maiore consensu in venerationem tui theatra ipsa consurgent, quanto magis de te scena silebunt. Sed quid ego istud admiror? cum eos quoque honores, qui tibi à nobis offeruntur, aut delibare parcissime, aut omnino soleas recusare? Nihil antè tam vulgare, tam paruum in senatu agebatur, ut non laudibus principum immorarentur, quibuscunque censendi necessitas accidisset. De ampliando numero gladiatorum, aut de instituendo collegio fabrorum consulebamur, &

disputata inuenies: monumentis verò literarum vitam Traiani apud nos mandauere Marius Maximus, Fabius Marcellinus, Aurelius Verus, Stadius, Valens, Dion apud Græcos, sed pro dolor nisi compendia admodum breuissima ad manus nostras peruenere. *Hæc*] Per histriones. *Prædicatio*] Laudatio scenica. *Breuis*] Momentanea, cito interitura. *Pudenda*] Lasciuia. *Ipsa ibi*] Ipsi spectatores. *Scene*] Histriones. *Istud*] Quod spernas per histriones probari. occupatio. *Nobis*] Senatoribus. *Delibare*] Decerpere partem eorum, & leuiter degustare. præstruit quæ dicturus sit. *Recusare*] Quod scilicet consulatum & censurâ recusaueris. *Quibuscunque*] Senatoribus. *Censendi*] Sententiã dicendi. *De ampliando gladiatorum n.*] Tranquillus in Iulio Cæsare, cautum, inquit, à senatoribus de numero gladiatorū,

quo ne maiorem cuiquam habere Romæ liceret, cum multiplici vndique familia comparata Cæsar inimicos exterruisset. & Tacitus meminit senatusconsulto permissum ciuitati Syracusanorum egredi numerum edendis gladiatoribus finitum. & Petum Thræsem contradixisse, materiamque præbuisse obrectatoribus arguendæ sententiæ. sed hic apertè de Domitiano loquitur. *Collegio f.*] Mamurius faber cum alij in vrbe cessassent artifices effingere ancile, disiderentque ac desperarent, vsque adeo eius similitudinem descripsit, ut ne ipse quidem Numa verum dignosceret. inde collegia fabrorum instituta, quorum frequenter mentio fit apud Victorum, eorumque magistratus apud antiquos in precio fuit, ita ut quidam solo honore contenti fuerint. & in multis vetustis monumentis præfectos fabrum vel etiam fabrorum reperies, in quibusdam etiam quatuor præfectos fabrum fuisse cognosces. collegia fabrorum in vrbe te-

Quasi p.] Tanquam subacta imperio Romano Germania & Dacia, cum turpiter cessisset. *Ingentes a.*] Triumphales. recitauimus Domitianum innumeros Ianos arcusque cum quadrigis & insignibus triumphorum, per regiones vrbs struxisse. Maximum omnium Martialis

carmine celebrat iuxta templum Fortunæ reducis: Grande loci meritum testantur & altera dona. Stat facer edomitis gentibus arcus ouans. Hic gemini currus numerant elephanta frequenter. Sufficit immensis aureus ipse iugis. Hæc est digna tuis Germanice porta triumphis. Hos aditus vrbem Martij habere decet. *Excessuros iii.*] Arcus cum inscriptionibus honorum, tantæ altitudinis ut templorum verticem transcenderent. Vel titulos immensos & supra veritatem, ne scilicet secundum Dionem, si modica decreuissent senatores, existimasset Domitianus sua facta notari. *Menses*] Septembrem & Octobrem. Domitianus enim Germanici cognomine assumpto, Septembrem mensẽ & Octobrem ex appellationibus suis Germanicum Domi-

statur Asconius. vbi refert collegia S. C. & pluribus legibus sublata, præter pauca atque certa, quæ utilitas ciuitatis desiderasset, vt Fabrorum licitorumque. Insuper Liuius meminit à Seruio rege duas centurias primæ classis additas esse fabrorum, quæ sine armis stipendia facerent, datum munus vt machinas in bello ferrent. & caput est apud Vegetium de officio præfecti fabrorum. nam legio habebat fabros lignarios, struatores, carpentarios, ferrarios, pictores, reliquosque artifices ad hybernorū ædificia fabricanda, ad machinas turræque ligneas, ceteraque quibus vel oppugnantur aduersariorum ciuitates, vel defenduntur propriæ, præparatos, etiam qui arma, vehicula, ceteraque tormentorum genera formabāt. horū omnium iudex proprius erat præfectus fabrorum. an potius intelligendum de collegiis fabrorum, quæ in vrbs instituebantur ad arcenda ædificiorum incendia.

quasi prolatis imperij finibus, nunc ingentes arcus, excessurosque templorum fastigium titulos, nunc menses etiam, nec hos singulos nominari Cæsarum dicabamus. patiebantur illi, & quasi meruissent, letabantur. At nunc quis nostrum tanquam oblitus eius, de quo refertur,

tianumque transnominauit: quod altero natus esset. hinc lib. ix. Martial. asseruit, duraturū templum gentis Flauix dū Ianus hyemes: Domitianus autumnos: Augustus annis comodabit ætates: Dū græde famuli nomen asseret Rheni Germanicarū magna lux calendarum. *Paucissimi i.*] Virtute ipsa non tam multi præditi esse quã videri volunt. hos delectat ambitio, his fictus ad eorū voluptatē sermo eū adhibetur, orationem illam vanã testimoniū esse laudū suarum putat. nemo tamen secundū Ciceronem apertè adulantem non videt, nisi qui admodū est excors *illo*] Nam præter Domitianū, Nero Aprilẽ in Nerone comutauit, & postea Commodus Augustū in Comodū, Septembrẽ in Herculem, Octobrẽ in Inuicem, Nouẽbrẽ in Exuperatoriū, Decembrẽ in Amazoniū.

Quæ nostrum con.] Verus dicendi modus, pro qui senatores conerunt. proprie namque veteres quis & aliquis, & quisquam & quisquis non obseruabant, quo genere, aut quo numero declinarent. quare Plautus in Cistellaria mulier, inquit, quisquis es mediocima. & Terentius in Adelphis dixit, aperite aliquis a-

Officium censendi] Dicendi sententiam, de eo quod relatum fuerat. *Principis honore*] In laudibus principis. Pacatus in Panegyrico Theodosij. non enim iam coacta laudatio, & expressæ metu voces periculum silentij redimunt, fugerit abfueritque tristis illa facundia ancillantis necessitas. cum trucem dominum auras omnes plausuum publicorum ventosa popularitate captantem, mendax assentatio titillabat. iam gratias agebant dolentes, & tyrannum non prædicasse, tyrannidis accusatio vocabatur. *Hæc laus*] Est. *Tua moderatio*] Quod non vis extra ordinem laudari. *Nostra constantia*] Laus est, qui libertate censendi aperte vtimur. *Tibi obsequimur*] Facimus imperium tuum. *In curiam*] In senatum. *Ad certamen adulationum*] Vt inuicem contendamus quis melius laudet imperatorem. *Simplicitati*] Sinceritati, bonitati, quam exponit dum subiungit. vt credamus te velle, quæ ostendis velle. & nolle, quæ dicis nolle. Domitianum notabiliter taxit, quem memorant historici fuisse summum simulatorem & dissimulatorem: cum potestatem regiam secundum Agesilaum apud Xenophontem, oporteat non verfuta insignem esse, sed probitate. *Inde*] à re quæ proponitur in consultationem. *Alio*] Malo. sub quo opus erat perorare in laudibus eius. *Alij*] Principes. vt Tiberius, qui ex plurimis maximisque honoribus præter paucos & modicos non

statum ostium. & Paulus de verborum significatione, verbum hoc siquis tam masculos quam feminas complectitur. Tacitus xix. eo suffragio turbidissimus quisque delecti. & statim. optimus quisque adsciti. cuius obseruationis quidam rudes, lectionem peruertunt scribendo apud Secundum consumit.

censendi officium principis honore consumit?
Tua moderationis hæc laus, constantia nostra:
tibi obsequimur quod in curiam, non ad certamen adulationum, sed ad usum munisq;
iustitiæ conuenimus: hanc simplicitati tuæ veritatisque gratiam relaturi, vt te quæ vis, velle,
quæ non vis, nolle credamus. Incipimus inde,
desinimus ibi à quo incipi in quo desini sub alio principe non posset. Nam plerosque ex decretis honoribus, & alij non receperunt: nemo antè tantus fuit vt crederetur noluisse decerni. Quod ego titulis omnibus speciosius reor, quando non trabibus, aut saxi nomen tuum, sed monumentis æternæ laudis inciditur. Ibit in secula fuisse principem, cui florenti & incolumi, nunquam nisi modici honores, sapius nulli decernerentur. Et sanè si vellemus cum priorum temporum necessitate certare, vince-
remur. Ingeniosior est enim ad excogitandum

recepit. & Cludius nimios honores recusauit. Vespasianus tribunitiam potestatem & patris patriæ appellationem nisi sero accepit. hæc sumpta ex Tranquillo. *Nemo*] Imperator. *Ante*] Te præcessit. *Tantus*] Tanti animi & virtutis. *Noluisse d.*] Sed per hunc contemptum sibi famam quæsisse. *Quod*] Simpliciter recipere honores. *Titulus*] Laudibus. *Non trabibus a. f.*] Edificiis quæ constant lapidum congerie, & lignorum contiguatione, circuitio color. *Monumentis a. l.*] Historiis & carminibus. *Ibit in f.*] Durabit in perpetuum. *Florenti*] Grato victori. *Incolumi*] Viuenti. *Nulli h.*] Quamuis merito. *Certare*] Contendere enixius laudare Traianum quam Domitianum feceramus.

mus. *Ingeniosior*] Subtilior, acutior, diligens. Seneca: adulatio non tantum imitatur a-

tior. *Ad excog.*] Ad inueniendum noua. *Simulatio veritate*] Con-

Simulatio veritate, seruitus libertate, metus a-
more. Simul cum iam pridem nouitas omnis
adulatione consumpta sit, non alius erga te no-
uus honor superest, quam si aliquando de te ta-
cere audeamus. Age, si quando pietas nostra
silentium rupit, & verecundiam tuam vicit,
quæ qualiæque decernimus nos, tu non recu-
sas, vt appareat, non superbia & fastidio te
amplissimos honores repudiare, qui minores
non dedigneris. Pulchrius hoc, Cæsar, quam si
recusares omnes: nam recusare omnes, ambi-
tionis: moderationis est eligere parcissimos.
Quo temperamento & nobis & ærario pro-
des, quo sumptibus eius adhibes modum,
qui exhaustum non sis innocentium bonis re-
pleturus. Stant igitur effigies tuæ, quales
olim ob egregia in rempublicâ merita priua-
tis dicabantur. Visuntur eadem è materia
Cæsaris statuæ quæ Brutorum, quæ Camil-
lorum. nec discrepat causa. Illi enim reges

ensis acies durum & inexorable ingenium nactus, adeo animi intemperantis aduersus tyrannos fuit, vt tamquam insano impetu vectus, vsque in liberorum suorum cædem seuerit. ibi etiam leges subscriptum fuisse illius statuæ, paulo antequam Cæsar interficeretur, vtinam Brute nunc viueres, & nunc Brutus esses. M. verò Bruti statuam extitisse Mediolani, ibidem Plutachus, & Tranquillus de claris oratoribus, testantur. *Camillorum*] M. Furium Camillum imprimis respexit, qui urbem captam à Gallis seruaui, & seruatum in bello patriam, iterum in pace haud dubie protexit, prohibens migrare Veios. notior historia, quam vt à nobis latius dicatur. recitat Plinius lib. vigesimo quarto. *Camilli statuam in Rostris sine tunica. Nec discrepat causa*] Eadem causa posita sunt tibi statuæ, quæ Brutis & Camillis. *Illi*] Bruti & Camilli. *Reges*] Nam L. Brutus Tarquinius

enim imitatur a-

micitiam, sed vincit & præterit.

Simulatio veritate, Con-

Simulatio veritate, seruitus libertate, metus amore. Simul cum iam pridem nouitas omnis adulatione consumpta sit, non alius erga te nouus honor superest, quam si aliquando de te tacere audeamus. Age, si quando pietas nostra silentium rupit, & verecundiam tuam vicit, quæ qualiæque decernimus nos, tu non recusas, vt appareat, non superbia & fastidio te amplissimos honores repudiare, qui minores non dedigneris. Pulchrius hoc, Cæsar, quam si recusares omnes: nam recusare omnes, ambitionis: moderationis est eligere parcissimos. Quo temperamento & nobis & ærario prodes, quo sumptibus eius adhibes modum, qui exhaustum non sis innocentium bonis repleturus. Stant igitur effigies tuæ, quales olim ob egregia in rempublicâ merita priuatis dicabantur. Visuntur eadem è materia Cæsaris statuæ quæ Brutorum, quæ Camillorum. nec discrepat causa. Illi enim reges

eiecit. D. Brutus Cæsarem, qui regnum affectabat, occidit.

Hossemque victorem) Gallum. nam Camillum designat. *Hic*) Traianus. *Regnum*) Improprie pro tyrannide. nam regnum proprie est quando optimus regnat æquo iure, & ardet ac submouet alia mala, quæ captiuitas gignit, regnum igitur Tarquinius respicit, & captiuitas Gallos. ut illud Domitianum, hoc milites in Neruam insurgentes. *Sedem*) Vicem. *Domino*) Tyranno. contraria sunt princeps & dominus. *Istos*] Scenicos, & marmoreos. *Depreceris*) Refutes, amoliaris, auertas prece adhibita, vel quo alio modo. Ouidius. Sæpe precor mortem, mortem quoque deprecor idem. Virgilius, merui nec deprecor. M. Tullius de re-

publica, non modo in inuidia pari non erant, sed etiam Clodij inuidiam, Gracchi charitas deprecabatur. Idem pro Aulo Licinio. non ne concedas interdum, ut excusatione summæ stultitiæ, summæ probitatis odium deprecetur. item ad populum pro reditu suo. me nudum Cn. Pisonis virtus, & fratris mei lachrymæ sordisque lugubres à vobis deprecatae sunt. Iustinus. contra Phocensium legati adhibitis Lacedæmoniis & Atheniensibus bellum deprecabantur. aliquando purgare & excusare, sicut apud Græcos *μαρτυρία* significat, ut Marcus Tullius in Verrem. quid faciet Horrensus? auaritiæ ne crimina frugalitatis laude deprecabitur? interdum imprecari. Catullus: Lesbia mi dicit semper male, nec tacet vnquam De me. dispeream me nisi Lesbia amat. Cui ego quasi eadem totidem mox deprecor illi Assidue. verum dispeream nisi amo. nonnumquam valde precor. tunc enim (de) præpositio ad augendum & cumulandum valet. Cicero pro Sylla. quàm multorum hic vitam à Sylla deprecatus est. Cæsar secundo belli Gallici. dixerunt vnum petere, & deprecari. lege quædam.

hossemque victorem mœnibus depulerunt: hic regnum ipsum, quæq; alia captiuitas gignit, ardet ac submouet: sedemque obtinet principis, ne sit domino locus. ac mihi inuenti in sapientiam tuam, minus mirum videtur, quod mortales istos, caducosque titulos, aut depreceris, aut temperes. Scis enim ubi vera principis, ubi sempiterna sit gloria, ubi sint honores, in quos nihil flammis, nihil senectuti, nihil successoribus liceat. Artus enim & statuas, aras etiam, templaque demolitur, & obscurat obliuio: negligit, carpitque posteritas. contra contemptor ambitionis & infinita potestatis domitor, ac frenator animus, ipsa vetustate florescit, nec ab ullis magis laudatur quàm quibus minimè necesse est. Non ergo perpetua principi fama: qua

super hoc verbo apud Gellium libro sexto. *Temperes*] Modicos recipias. *Honores*] virtutis dignitates. *Nihil flammis*] Sic credidit Ouidius futurum operi suo ingeniosissimo, in fine Metamorphosis. Iamque opus exegi, quod nec Iouis ira, nec ignes, Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas. *Successoribus*] Maiorum enim virtutes non traduntur per successionem, ut cetera, sed eius manent, cuius sunt. effinge ergo, Caninio scripsit, aliquid, & excude quod sit perpetuò tuum. nam reliqua rerum tuarum post te alium atque alium dominum sortientur, hoc nunquam tuum desinet esse si semel cœperit. quare non immeritò Iuuenilis gladium distinxit in eos, qui tantum maiorum imaginibus nituntur. *Statuas*] Xenophon autor, Agcilaum vetuisse statuas sibi poni, cum hoc quidem honoris causa facerent. sed animi dotes nunquam elaborare destitisse. putabat enim statuariorum illud, hoc suum esse opus. *Demolitur*) Diruit. nam mors etiam saxi nominibusque venit. *Obscurat*). Abra-

dit, sic obducit, titulus priuat. *Carpit*) Taxat tanquam superba. *Contra c.*] Sententia color. sed tamen illa habetur oratio vitiosa cuius dictiones ab eadem syllaba incipiunt. ut hic contra contemptor. *Florescit*) Magis illustratur. *Quibus min. n. est*) A posteris, qui nullo beneficio erunt affecti. Pacatus in panegyrico

Inuitum manet) Velit nolit, duratura est. *Optim* enim æquè ut optimi nominantur hi ut nobis rectè viuendi sint exemplo, at illi ut per illos quæ fugienda sunt, discamus. *Ea*] Bona. *Prorogatur*] Diffunditur ad posteros. *Leuora hec*) Minoris faciendi, quia sunt fortunæ bona. *Figuram*) Similitudinem, imaginem, oris lineamentum. *Aurum*) Aureæ statuæ. *Fauor*] Amor. *Exprimat*] Effingat. Nazarius: hic vultus vniuersorum pectoribus infixus est, nec commendatione caræ aut pigmentorum succis renitet, sed desiderio efflorescit animorum. *Cumulate*) Largè & abundè. *Latissima facies*) Decorem vultus cum grauitate in Traiano commendat Dion. *Amabilis*] Idem autor amabilem cunctis fuisse. *Iamdudum*] A principio orationis. dicitur etiam iamdudum de multis diebus contra opinionem Laurentij Valensii. Apuleius libro quinto sui asini: iamdudum, quòd sciam, fidei atque parcitudo meo perpendisti documenta. sed apertius xi. nec fuit nox vna, vel quies aliqua visu deæ monitumque ieiuna, sed crebris imperiis sacris suis me iamdudum destinatum, nunc saltem censebar initiari. Terentius in Eunucho. Iamdudum te amat, iamdudum illi facile fit quod doleat. Virgilius in Georgicis: & iamdudum incumbere aratris. *Eligere*] Elegerit gestorum dicere. *Principem*] Qualia debeat facere princeps, quæ si fecerit aliquis, meritò laudandus erit. nam

Theodosij. neminem magis laudare imperatorem decet, quàm quem minus necesse est. *Perpetua fama*] Mala. si nam & pessimorum fama interdum durat, sed in eorum contemptum & ludibrium. Neroni fuit æternitatis cupido, sed inconsculta, si Tranquillo credimus.

inuitum manet: sed bona concupiscenda est. ea porro non imaginibus, & statuibus, sed virtute ac meritis prorogatur. Quinetiam leuora hæc, formam principis figuramque, non aurum melius, vel argentum, quàm fauor hominum exprimat, teneatque: quod quidem prolixè tibi cumulateque contingit, cuius latissima facies, & amabilis vultus in omnium civium ore, oculis, anima sedet. Adnotasse vos credo patres conscripti, iam dudum me non eligere quæ referam. propositum est enim mihi principem laudare, non principis facta. nam laudabilia multa etià mali faciunt, ipse laudari nisi optimus non potest. Quare non alia maior imperator Auguste gloria tua, quàm quòd agentibus tibi gratias nihil velandum est, nihil omittendum est. Quid est enim in principatu tuo, quod cuiusque predicatio vel transilire, vel præteruehi debeat? quod momentum, quod immò temporis punctum

Traiani gesta principem superant. *Principis*] Traiani, qui supra principem est. *Mali*) Vnus nobis Tranquillus hic satisfacies, qui duodecim Cæsarem vitas complexus, nullum describit sine aliquo laudabili facto præfuisse rebus. *Ipse*] Princeps quisquis fuerit. *Laudari*] Vera affici laude. *Optimus*] Omnibus virtutibus præditus. cognomento enim optimi plurimum Traianus lætatus. *Nihil velandum*] Nullum tuum factum dissimulandum, sed omnia tua dicenda, cum omnia sint admiranda. *Predicatio*] Laus. *Transilire*] Omittere, dissimulare. *Momentum*] Breue spacium. Valerius Max. eo ipso quo vita & mors distinguitur momento. Plinius

senior libro ij. Mercuri stationes breuiori momento, quàm vt deprehendi possit. Tranquillus in Vespasiano, ea momenta domestici ad aliquid petendum magnopere captabant. & momentariam vitã. i. breuissimam, pariter momentariũ

Aut beneficio sterile) Ad imitationem Titi, qui quondam recordatus super cenam, quod nihil cuiquam toto die præstitisset, memorabilem illam, meritòq; laudandam vocẽ edidit. Amici hodie diẽ perdidit. *Eiusmodi*) Beneficio, vel laude plena. *Narrauerit*) Res tuas gestas sine artificio dixerit. *Fidelissimẽ*) Sincerẽ, sine adulatione & amplificatiõne. *Quò*) Cùm res tuæ sint amplissimæ. *De biennio*) De gestis à Traiano per biennium. *Restant*) Dicenda. Princeps & pater Nerva obtulit secundum consulatum Traiano, dum esset cum imperio aduersus Germanos. nam priorem receperat sub Domitiano.

huius secundi consulatus Traiani meminit Tacitus in libello de moribus Germanorum, & quidã Græcorum, illi in prior collegã Acilium Glabrimonem assignantes. *At postquam dii transtulerunt summam imperij ad te, & potestatem omnium rerũ, tum etiam tui*) vt de te liberẽ posses cõstituire quicquid velles. nõ enim subiacer legib' princeps. *Agere tam bonum consulẽ*) Tam benẽ exercere consulatũ. *Gloriam*) Veram famam. gloria secundũ Senecam vmbra virtutis est. & quẽadmodũ vmbra aliquãdo antecedit, aliquãdo sequitur vel à tergo est, ita gloria aliquãdo ante nos est, visendãq; se præbet, aliquãdo in aduerso est. maiorq; quo senior, vbi inuidia secesserit. quãdiu Catonem Roma ignorauit, respuit, nec intellexit, nisi cùm perdidit. dicam quid intersit inter claritatem & gloriam. gloria multorum iudiciis cõstat, claritas bonorum at Cicero sic illam describit. gloria est frequens de aliquo fama cum laude. *Mirer*) Dubitatio vtrum de

maritum, momentariam salutem, momentarium venenum. i. subitum & præsentaneum dixit. Apuleius. sic Papinianus de alimentis momentariam curam, pro breui & præsentanti.

aut beneficio sterile, aut vacuum laude? num omnia eiusmodi, vt is optimẽ te laudasse videatur, qui narrauerit fidelissimẽ? Quò fit, vt propẽ in immensũ diffundatur oratio mea, & nec diũ de biennio loquor. Quàm multa dixi de moderatione, & quanto plura adhuc restat: vt illud quod secundũ consulatum recepisti, quia princeps, & pater deferebat. At postquã ad te imperij summã, & cùm omnium rerũ, tum etiã tui potestatem dii transtulerint, tertium consulatũ recusasti, cùm agere tã bonum consulẽ posses. Magnum est differre honorem, gloriam maius. Gestum consulatum mirer, an non receptum? gestus nõ in hoc vrbe ocio, & intimo sinu pacis, sed iuxta barbaras gẽtes, vt illi solebãt, quibus erat moris paludamento mutare pretextam,

duobus eligat. *Gestus*) Est à te secundus consulatus. *Non in hoc ocio vrbe*) Non in vrbe Roma vbi quies à bello, quæ tunc erat tanquam sinus & portus quietis. *Barbaras*) Germanas. *Illi*) Veteres consules. *Mutare pretextam paludamento*) Pro pretexta veste consulari induere paludamentum, vestem imperatorum euntium in expeditionem. Liius libro primo belli Punici refert Flaminium consulẽ ad prouinciam iuisse paludatum antequam cõsulatum iniret: sumpturum pretextam in diuersorio hospitali, quàm apud penates suos. inuenies apud Tranquillum Casarem in oppugnatione pontis Alexandrini natando paludamentum mordicus traxisse, ne spolio potiretur hostis. & M. Antonius, eodem scribente, recitat Augustũ proptorem in primo bello Mutinensũ fugisse, ac sine paludamento, equòque, post biduum demum apparuisse. & Vitellius paludatus, ferroque succinctus ad classicum quoque vrbe introit.

vide Iuuenalis duces paludatos appellauit. Plinius lib. xxij. etiam colorem indicauit, referens coccum imperatoris dicatum fuisse paludamentis. Insuper Maximus refert imperatoribus in prælium exeuntibus, dari solere album aut purpureum paludamentum. & Claudianus togæ paludamentum opposuit, alterum pro pace, alterum pro bello vsurpans, in lau-

Ignora (que terras)) Quamuis enim Italiæ contigua sit Germania, tamen diu incognita fuit, nèque ad id temporis ab vilo Romanorum deuicta: nuper, autore Tacito, cognitis quibusdam gẽtibus, quos bellum aperuerat. nam feritas animorum, & cæli asperitas non facile quenquam ad se admittit. *Sua in patria*) Vbi consul exercitui præerat. *Adierunt*) Vt ius redderes. *Secula*) Tempora. *Tribunal*) Sedes consulis ius dicentis. *Cessite*) Heribida terra. est autem cessite terra in modum lateris cæsa cum herba, siue frutex recisus, vel truncatus, autore Festo. *Fascium*) Licitorum. *Pilorum*) Missilia quibus utebatur pedestris exercitus pila vocabantur, ferro subtili trigono præfixa, nouem vnciarum siue pedali, quæ in scuto fixa non possint abscindi, & lorice scianter ac fortiter directa facile petrum punct. hoc lib. ij. Vegetius. at secundo, inquit, missile maius ferro triangulo vnciarum nouem, hastile pedum quinque & semis, quod pilum vocabant, nunc spiculum dicitur: ad cuius ictum exercebantur præcipuẽ milites, quod arte & virtute directum & scutatos pedites & lorice equites sæpe transferebat. Mendam adhibito esse in superioribus, si vtrãque scripturam pensitaueris: nam & Modestus dicit missile maius ferro triangulo vnciarum nouem hastili, pedum quinque semis, quod pilum vocabant, & cætera patiter. Liius ix. ab vrbe pilum memorat:

dibus Honorij: ducibus circumstipata togatis Iura paludatæ iam curia militat aula: & alius historicus paludamentum Curiatij dicit. cùm tantum miles, non autem imperator is foret quia secundum Festum omnia militaria ornamenta paludamenta vocarunt antiqui, & paludatos armatos.

ignotãque terras victoria sequi. Pulchrũ imperio, gloriosum tibi, cùm te socij, atque amici sua in patria, suis in sedibus, adierunt. Decora facies consulis, multa post secula tribunal viridi cespite extructum, nec fascium tantum, sed pilorũ signorumque honore circumdatum. augebant maiestatem presidentis diuersi postulantũ habitus, ac dissonæ voces, rarãque sine interprete oratio. Magnificũ est, ciuibus iura: quid hostibus reddere? speciosum certam fori pacẽ: quid immanes campos sella curruli, victorisque vestigio premere? imminere minacibus ripis tutũ quietũque. quid spernere barbaros fremitus? hostilemque terrorem non armorum magis quàm togarũ ostentatione cõpescere? Itaque non te apud imagines, sed ipsum presentẽ, audientẽque consalutabant imperatorẽ: nomẽque quod alij domitis hostibus, tu

haud paulo quàm hasta vehementius ictu erat & pila muralia tormentis excussa, quod docet Curtius viij. *Diuersi habitus*) Diuersæ gentes habitu distinctæ. cùm sit habitus corporis qualitas nõn natura sed industria comparata, maxime pertinens ad gestum siue tristem, siue hilarem. *Dissonæ*) Varietate linguarum. *Postulantium*) Ius. *Sine interp.*) Per se clara & intellecta. *Quidho.*) Perinde ac si diceret magnificentius est. *Certam fori pacem*) Reddere ius in foro vbi est certa pax. *Immanes*) Incessos à feris & barbaris nationibus. contrarium exornatio. *Sella curruli*) In curruli sella maiores magistratus ius dicturi sedebant, vt consul, vt prætor. *Victoris*) Vbi tu viceras hostes. *Ripis*) Danubij. *Minacibus*) Incessis vltro

& Germanis atrocibus. *Spernere*] Paruipendere. *Togatum ostentatione*) Pacis forma, dum ius in conspectu hostium sociis reddis. *Imagines*] Consulibus, cuius effigiem gestabant milites in vexillis, etiam si non adesset, modò legiones dicto illius parent. prima cohors in legione imagines

Contemptis] Cùm aduentu suo in latibula repulisset. pulchrius enim hoc omnibus triumphis. nunquam factum est ut Romani vincerent, nisi ex contemptu imperij. *Ille*] Laus est. *Dilatati c.*] Referuati in aliud tempus. *Inno prin.*] Inter initia tui imperij. *Excusatus honor.*] Qui in causam excusationem tuam, quod non receperis tertium consulatum adducebas, repentinus alios honores in vnũ tibi collatos: nam simul factus imperatoris filius, simul Cæsar, mox imperator, & confors tribunitiæ potestatis, & omnia pariter & statim. *Noni*) Statim in principio sui imperij. *Destinatum*) Designatum. inde designati cõss. in sequentes annos destinati & ordinati. *Fuit etiam*) Aliquis imperator.

Domitianũ notat qui Acilium Glabrium Traiano in consulatu collegam interfecit, quod cum feris pugnaret, reuera propter inuictum robur, cui se consulem suffecit. multa autem in consulatu Traiani & Acilij signa apparuerunt, quibus Traiano imperium, mors Acilio portendebatur, autore Dione. *In fine sui principatus*) Nam paulo post occisus est. *Extorqueret*] Iniuste & per vim in se transferret. *Incipientes*) Dum ineunt consulatum. *Prinatus*] Hominibus non imperantibus. *Ociosus*) Consulatu nemini destinato. *Tertius*) Si respicimus ad duos consulatus quos iam priuatus gesserat, hic tertius primus erat postquã princeps creatus fuerat. *Secundum*] Consulatum. *Imperator quidem*) Non imperij Romani prin-

imperatorum suscipit. has enim tanquam diuina & præsentia signa singuli venerantur. qui illas ferunt imaginarij, vel imaginiferi dicuntur, sicut qui aquilam aquiliferi. autores habeo Vegetium & Modestum. *Nomen*] Triumphatoris.

contemptis merebare. hæc laus acti consulatus, illa dilati, quod adhuc initio principatus, ut iam excusatus honoribus, & expletus, consulatum recusasti, quem noui imperatores destinatum alijs in se transferebant. fuit etiam qui in principatus sui sine consulatum, quem dederat, ipse magna ex parte iam gestum extorqueret & raperet. hoc ergo honore, quem & incipientes principes, & desinentes, aded concupiscunt, ut auferant, tu ocioso ac vacante priuatis cecisti. I nuidiosus ne erat aut tibi tertius consulatus? aut principi primus? nam secundum Imperator quidem sub Imperatore tamen inisti, nihilque imputari in eo vel honori potest, vel exemplo, nisi obsequium. Ita verò quæ ciuitas quinquies, atque etiam sexies consules vidit, non illos qui expirante iam libertate per vim ac tumultum creabatur, sed quibus sepositis, & absentibus,

ceps, sed exercitus Germanici dux. *Sub imperatore*) Nerua. *Impuati*) Reprehendi, obijci. *Vel honori*) Quod non fuerit honestissimum, utpote cum imperio. *Vel exemplo*) Quod non ita te gesseris in eo, ut non possis esse posteris exemplo. *Nisi obsequium*) Nisi quod eras sub alieno imperio, & tuo imperatori paruisti, si tamen hoc imputandum est & non potius laudandum. *Ita verò*) An ne. *Quinquies*) Liuius Fabium Maximum tradit quintum consulatum gessisse cum Qu. Flacco Fulvio, & pariter M. Marcellum cum Qu. Crispio, ut numeretur consulatus, quem vicio creatus non gessit. cui astipulator Valerius Max. Aretij quoque in tabula repertum est, Q. F. Maximum dictatorem bis. cos. v. quinquies etiã

M. Furius dictator consul fuit, si Liuius & Plutarcho credimus, sexies. M. Valerius Coruinus, centum annos impleuit, cuius inter primum & sextum consulatum xl. & sex anni fuere. Idem sella curruli semel ac vicies sedit, quoties nemo alius. autores habeo Plinium lib. vij. cap. xlvij. M. Tullium in Catone, Valerium Max. lib. viij. Aufonium ad Gratianum, eum magis demonstrasse quàm Marium crediderim, quia sequitur non illos qui expirante iam libertate per vim ac tumultum creabantur. vbi sanè C. Marius possumus intelligere, quem memorant historici septimum consulatum sibi arripuisse cum Cinna. hoc scribunt Aufonius, Plinius, Plutarchus, Iustinus, M. Tullius.

In rura sua) Apertè designat L. Quintum Cincinatum, quem trans Tyberim quatuor iugerum colentem agrum, seu fossam fodientem, palo innixum, seu arantem, operi certè, id quod constat, intentum legati à populo Rom. missi dictatorem salutauerunt, qui insignibus sumptis, Q. Minutium consulem obfidione liberavit, & Volscorum ac Sabinorum ducem in deditorem accepit. sextodecimo die dictatorem deposuit, & ad agriculturam reuersus, iterum post xx. annos dictator dictus est. vide insuper quæ de eo traduntur à Valerio Max. lib. iij. cap. de paupertate. Pacatus rem sine nomine tetigit. agrestes Curij veteres, Coruncanii, nomina reuerenda Fabricij, cum inducã bella suspendebant, inter aratra viuebant. accepimus datos securibus fasces, & missas in currulibus suis per rura palmas, agricolas cõsulares, pastores trabeatos, dictatores inter armenta vestitos. & Claudianus in consulatu Manlij Theodori. Attamen inuitam blandè vestigat, & vltro Ambric honor, docuit toties à rure profectus Lictor, & in mediis consul quæsitus aratris. Quintium Seranum nominat idem in Rufinum. Sudabatque graui consul Seranus aratro. quia Plinius scripserat, Serentem inuenere dati honores Seranum. vn. de cognomen aranti quatuor. sua iugera

& Aretij in tabula repertum fuit. C. Marius. C. F. Cos. vij. menda apud Appianum in primo bellorum ciuiliũ, vbi legitur Marius octies functum consulatu, pro septies, præter superiorum testimonium, vel ex augurio septem pullorum aquilarum, satis obuia, quod ab eodem sicut à Plutarcho statim subiicitur. *Per vim*) Abbreuiator Liuij etiam refert Marius sextum consulatum per tribus sparsa pecunia emisse, virum quidem, si examinarentur cum virtutibus vitia, haud facile dictu vtrum bello meliorem, an pace perniciosiorem, aded quã remp. armatus seruauit, eam primo togatus omni genere fraudis, postremo armis euertit. *Expirante*) Moriente.

in rura sua consulatus ferebantur: in hac ciuitate tertium consulatum princeps generis humani ut pergrauem recusasti? Tanto ne Papyrius etiam, & Quintius moderatior? Augustus & Cæsar, & pater patriæ? At illos resp. ciebat. quid te, non eadem respública, non senatus, non consulatus ipse? qui sibi

in Vaticano, quæ prata Quintia appellantur: Cincinato viator attulit dictaturam, & quidem (ut tradit Norbanus) nudo plenòq; puluere tum etiam ore. *Tanto ne Papyrius*) Sensus est, fuissent ne Papyrius & Quintius ita moderati, ut non recepissent tertium consulatum, si uterq; extitisset Augustus, & Cæsar & pater patriæ. qualis Traianus. vel dicatur: tanto ne Papyrius, & Quintius moderatior Augustus, & Cæsar & pater patriæ. s. potuit ne fieri ut Traianus rerũ dominus existeret modestior in recipiendis honoribus præcis illis admirandis? plurimos lego Papyrios illustres, sed præsertim L. Papyrium Curforem patrem, virum haud dubiè dignum omni bellica laude, non animi solum vigore, sed etiam corporis viribus excellentem. præcipua pedum pernecitas inerat, quæ cognomen etiam dedit: victorẽmq; cursu omnium ætatis fuisse ferunt, & seu virium vi, seu exercitatione multa, cibi vinique eundem capacissimum. nec cum villo asperiorem, quia ipse inuicti

ad laborem corporis esset, fuisse militiam pediti pariter equitique. *Quintius* Cincinatus. *Resp.*) Perinde ac si diceret, verum Papyrius & Quintius per Romanos liberos creabantur consules.

Tuis humeris attolli) Dignior effici te gerente. *Eius*) Domitiani. apud Tacitum etiam vidimus post deleta per Corbulonem Artaxata, Neroni supplicatione decretas, statuâque & arcus, & continuos consulatus. *Voco*) Ad consulatum suscipiendum. *Continuus consularibus*) Decem & septem, sed ex his quosdam ante principatum Domitianus susceperat. *Annum long.*) Quindecim annorum. videbatur is vnum annum fecisse, cum ferè toto illo spacio quo regnavit, consul fuisset. allusit autem ad consuetudinem consulatus, qui annuum magistratus erat. *Hic*) Antiquis. *Non sibi*) Non sua causa, sed ad utilitatem publicam. *Tertio consul*) Virginium Rufum possumus intelligere, quem alibi notauimus gessisse tertium consulatum cum Nerua imperatore, & destinatum à Traiano quarto interuisse. *Consensus n.*] Concordia senatorum. *Indixerat*) Denunciauerat, imposuerat. *Nescio quid o.*] Non facile excusandum, graue tuæ modestiæ. *Toties*) Tertio. *Senator*] Virginius. *Istud*] Recipere tertium consulatum. *Prinatus*] Nondum prouectus ad principatum. *Filius consularis & t. v.*) Monstrauerat iam Traiani patrem extitisse patricium consularem triumphalem. *Non hoc d. i.*] Excedit conditionem suam. respexit Virginium tantum ex familia equestri patre ignoto. *Generis e.*) Eutropius meminit Traianum antiqua familia natum, magis quàm clara, utpote in qua pater eius primum consul fuit. *Promeritum*) Honorem debitum. *Aperire annum*) Inire consulatum in principio anni.

tuis humeris attolli, & angescere videtur. Non te ad exemplare eius voco, qui continuus consulatibus fecerat logum quendam, & sine discrimine annum. his te confero, quos certum est, quoties consules fuerunt, non sibi praestitisse. Erat in senatu ter consul, cum tu tertium consulatum recusabas. Onerosum nescio quid verendum tua consensus roster indixerat, ut princeps toties consul esses, quoties senator tuus: nimia modestia istud etiam priuatus recusasses. An consularis viri triumphalisque filius, cum tertio consul creatur, ascendit? non debetum hoc illi, non vel sola generis claritate promeritum? Contigit ergo priuatis aperire annum, fastosque reserare, & hoc quoque reddita libertatis iudiciu fuit, quod consul alius quàm Caesar esset. Sic exactis regibus cepit liber annus. Sic olim seruitus pulsa, priuata fastis nomina in-

annos enim à consulibus numerabant Romani. Pacatus: consul creatur, habitus est nomen annus. Ianuario enim mese consulatum inibant, qui anno principium dicit, & tunc annus aperiri dicebatur. Ouidius: Ergo ubi Iane biceps longum reseraueris annum, Pulsus & à sacro mense December erit. *Reserare f.*) Dare principium anno. fasti enim libri, quibus & nomina consulum, & dies festos scribebant per ordinem mensum à Ianuario procedentes. vnde Naso suos libros Fastos appellauit, quibus. s. festos dies totius anni complexus fuerat. sunt autem dies fasti, teste Macrobio, quibus licet dari praetori tria verba solennia: do, dico, addico. his contrarij sunt nefasti, quod Ouidius duobus carminibus complexus est. & Caesarem tradunt adiectos omnes à se dies fastos notasse, ut maiorem daret actionibus libertatem. Cn. Fuluius, autoribus Liuius & Plinio, fastos circa forum in albo

propo-

proposuit, ut quando lege agi posset sciretur. Numa fastos in fastosque, quos aliqui profestos. i. à festiuitate vacuos dicunt, fecit. Pompeius inquit, fastorum libri appellentur, quibus totius anni sit descriptio. fasti enim dies festi sunt. festis diebus iucunda dari licebat, nefastis quædam non dari licebat. fasti ergo pro annis ponuntur. Aufonius: Ignota æternæ ne

Miseros ambitionis) Summe extrinsecus, dicam eos. *Consules semper*) Erant. Vitellius comitia in decem annos ordinauit, sèq; perpetuum consulem fecit autore Tranquillo. & Dion refert Domitianum consulatum decem continuos gessisse. *Omnes annos possidere*) Sibi vindicare consulatum omni anno. *Summumque illud purpura decus*) Consulatum. nam per prætextam purpuream, qua inducuntur consules, ipsam dignitatem circumscribit. *Præceptum*) Præbatur. *Præfloratum*) Prætractatum *Transmittere*) In alium trãferre. Domitianus ex xvij. consulatibus, quos cepit, septem medios continuauit, si Tranquillo credimus. omnes verò pen-

titulo tenus gessit, nec quemquam ultra Cal. Maij, plures ad idus vsque Ianuarias. Caesar dictator tertium & quartum consulatum titulo tenus. binos enim consules substituit sibi in ternos nouissimos menses. Augustus verò quinque medios consulatus à sexto ad xj. annuos gessit. cæteros autem, aut sex, aut quatuor, aut tribus exercuit mensibus, secundum paucissimis horis. nam die Cal. Ianuarij cum mane pro æde Iouis Capitolini paululum curuli sella præfedisset, honore abiit, suffecto alio in locum suum. & Claudius ex quatuor consulatibus semestrem nouissimū, bimestres cæteros gessit. Nero pariter quatuor, primum bimestrem, secundum ac nouissimum semestres, tertium quadrimestrem. *Expetito*] Exoptato ab aliis imperatoribus. *Tuamne*) Dubitatio.

sint tibi tempora Romæ, Regibus & patrum ducta sub imperiis, Digessi fasto. *Indiciu*] Fuit. *Liber annus*] Liberè creati sunt consules, expulsi ab vrbe Tarquinii. *Olim*] Idem per diuersa, an olim, id est, paulo antè Domitiano confosso, & libertate restituta per Neruam & Traianum. *Induxit*) Ascripsit.

duxit. Miseros ambitionis, qui ita consules semper, ut semper principes erant. quanquam non ambitio magis, quàm timor & malignitas videri potest, omnes annos possidere summumque illud purpura decus, non nisi præceptum præfloratumque transmitters. tuam verò magnanimitatem, an modestiam, an benignitatem prius mirer? Magnanimitas fuit expetito semper honore abstinere, modestia cedere, benignitas per alios frui. Sed iam tempus est te ipsi consulatui præstare, ut maiorem eum suscipiendo gerendoque facias. nam sapius recusare, ambiguam, ac potius illam interpretationem habet, tanquàm minorem putes. Tu quidem ut maximum recusasti, sed hoc persuadere nemini poteris, nisi aliquando, & non recusaueris. Cum arcus, cum trophæa, cum statuas

Quærit enim quid potissimum de multis dicat. *Modestia*) Continentia cupiditatis. nam qui continens est circumcidit superflua. *Benignitas*] Liberalitas. *Frui*] Consulatu. *Per alios*] Gerentibus aliis. *Te præstare ipsi consulatui*] Te accommodare ad gerendum consulatum. *Maiorem*] Digniorum. maioris amplitudinis. sæpe enim progerentium maiestate illustrioris fuit magistratus. *Ambiguum*) Suspectam. *Minorem*) Indigniorum quàm te deceat. recitat Appianus, Syllam dictatorem sub dissimulatione specimen quoddam reipublicæ tenuisse, ac denuò cum Metello Pio consulatum inisse. hoc igitur fortasse exemplo, qui nunc Romanorum imperio præsidet consules, declarantes, nonnunquam consulatum & ipsi assumptum, non indecorum existimantes, cum maiore

dignitate consulatum gerere. *Et non recu-
saueris*] Recipias. s. *Trophæa*] Columnas
tuarum victoriarum indices. spolia ta-
men hostium affixa stipitibus propriè
trophæa dicuntur. dicta trophæa *pro his
Eris*. id est, à fuga. quòd ubi hostes con-
uerfi fuerant in fugam, solerent trophæa
statui ea autem modò per columnas, mo-

Deprecaris] Abnuis.

Tibi] In honorem tuum,
& tantum tua causa, ea ta-
men ex Parthica victoria,
tradente Dione, postmo-
dum recepit. *Docens*] Ex-
emplo sis. *Inertia remun-
ciare*] Rempublicam ad-
ministrare in consulatu.
Delicias] Regias, princi-
pales. *Somno*] Ocio. *Ex-
citatos*] Desopitos. per-
stat in metaphora. *Indue-
re p.*] Recipere consula-
tum, quia toga prætexta
erat consulis indumen-
tum. *Quam*] Prætextam.
Occuparint] Sibi continuo
vsurparint. *Dare poss.*] Pri-
uato. nam imperatores
suffragia consularia, quæ
olim in manu populi fue-
rant, ad se transferant.
quod Iuuenalis vellicat.
Currulem] Sellam in qua
consules, & reliqui ma-
iores magistratus sedebant.
C. enim Bassus, Gellio re-
ferente, senatores vocat,
qui currulem magistrat-
um gessissent, & curru so-
litos honoris gratia in cu-
riam vehi, in quo sella esset, supra
quam considerent, quæ ob eam causam
currulis appellaretur. cui sententiæ asti-
pularum Pompeius. ascendere igitur cur-
rulem sellam quam detineant. id est, gere-
re consulis officium, quod proprium erat
in curruli sella pro tribunali postulanti-
bus ius dicere. nec tantum titulo tenus
consulem agere. *Esse*] Re vera consula-
tum gerere, perficiendo omnia con-
sulis munia. *Quod concupierunt*] Quando-
quidem affectarunt esse consules. *Et s.*] *Modò* titulo tenus fuerint. id est, vt tan-

modò per statuas designabant. interdum etiã
erectis turribus, & armis hostilibus super
impositis. Græcis hic mos frequens exi-
tit, inde tractum est, vt trophæa quo-
que in vrribus figerentur, arcubus ad
hoc extractis. Virgilius trophæum Æ-
næ de Mezentio mirè expressit.

*deprecaris, tribuèda est verecundia tua venia,
illa enim sanè tibi dicantur. cum verò postula-
mus, vt futuros principes doceas inertia renū-
ciare, paulisper delicias differre, paulisper, &
saltem ad breuissimum tempus, ex illo felicitatis
somno velut excitatos induere prætextã,
quam cū dare possent, occuparint, ascendere cur-
rulem, quam detineant, esse deniq, quod concu-
pierunt. nec ideò tantum velle consules fieri, vt
fuerint. Gessisti alterum consulatum, scio, illum
exercitibus, illum prouincijs, illum etiam ce-
teris gentibus poteris imputare, non potes
nobis. Audiuimus quidem te omne munus
consulis obuisse, sed audiuimus, diceris iustissi-
mus, humanissimus, patientissimus fuisse, sed
diceris. æquum est aliquando nos iudicio no-
stro, nostris oculis, non fama semper, & rumo-
ribus credere Quousque absentes de absente
gaudebimus? liceat experiri, an aliquid su-
perbia tibi ille ipse secundus consulatus attu-
lerit. multum in commutandis moribus hominũ*

tum, modò dicantur fuisse consules, & ta-
men munia consulum non sint executi.
Alterum] Secundum. *Ceteris*] Barbaris,
externis. *Imputare*] Ascribere, opponere,
in excusationem tuam. *Nobis*] Romanis.
nam procul à nobis illum gessisti. *Munus*] *Officium.* *Sed aud*] Sed tantum auditu,
non visu quod maius est percipimus.
Fuisse] In tuo secundo consulatu. *Sed di.*] *Sed* hoc tantum ab aliis asseritur. *Nos*] *Romanos.* *Rumoribus*] Famis sine certo
autore. nam fama certum habet au-
torem. *Quousque*] Perinde ac si dice-

ret semperne? *Absentes*] *Per* auditum, *De te* gerente consulatum procul à no-
nec intucendo te consulem. *De absente*] bis.

Medius annus] Annus
vnus, qui fluxit post actum
à te secundum consula-
tum. *In principum plus*] *Plus* valet annus in com-
mutandis moribus prin-
cipum, nam in prouerbis
receptum est, honores
mutare mores. quod ap-
paruit in Cato, qui initio
principatus bonus, mox
ad vicia deflexit. *Dicimus*] *Ex* philosophorum sen-
tentiã, qui putant omnes
virtutes inesse, cui vna vir-
tus perfectè sit. *Experiri*] *Re* ipsa cognoscere. quod
plus est quàm præceptis
instrui. *Duas p.*] Con-
sulatum & principatum.
*Cum principem deceat quòd
dissimilissimum consuli*] Cum
conueniat principi, facere
diuersa à consule. non e-
nim idem principatus &
consulatus, hic legibus
subiacet, ille nequaquam:
hic reipublicæ causa con-
stitutus, vt iuridicundo
præsit, ille vt omnibus.
consulem decet pro tribu-
nali petentibus ius redde-
re. & torum diem litigan-
tes audire. principem ve-
rò non pati disceptantium
obliquas orationes,
non palàm reprehendi.

Proximo] Præterito. *Ab-*

sens] Procul ab vrbe. *Gerere*] Ius dicere.
Post publicis] Memorat libro decimo
Martialis, quanto desiderio Traianus ex-
pectaretur à Romanis. *Quid est*] Nihil
optatius quàm consulatus. *Que*] Quali-
tatem rerum notat. *Conuocas*] Consul po-
terat conuocare senatum, quod monstra-
uimus ex testimonio Ouidij, Gellij, Tra-
quilli. *Præsides*] Nam sine præsentia
consulis aliqua res in senatu agi non po-
terat. vnde ubi Marij Prisci accusationem
retulit, princeps, inquit, præsidebat, erat
enim consul. *Censentes*] Senatores sen-

Per auditum, *De te* gerente consulatum procul à no-
De absente] bis.

*medius annus valet, in principum plus. Dici-
mus quidem, cui virtus aliqua contingat, om-
nes inesse. cupimus tamen experiri, an nunc
quosq, vna eademq, res sit bonus consul, & bo-
nus princeps. nam præter id, quòd est arduum,
duas easq, simul capere potestates summas, tũ
inest vtrique nonnulla diuersitas, cum princi-
pem quàm dissimilimum consuli deceat. At-
que ego video proximo anno consulatus recu-
sandi hanc præcipuam fuisse rationem, quòd
eum absens gerere non poteris. sed iam vrbi,
votisque publicis redditus, quid est in quo ma-
gis sis approbaturus. quæ, quantaque fuerint,
qua desiderabamus? Parum est vt in curiam
venias, nisi & conuocas. vt intersis senatui, vi-
si & presides. vt censentes audias, nisi & per-
rogas. Vis illud augustissimũ cõsul aliquãdo tri-
bunal maiestati suæ reddere? ascende. vis con-
stare reuerentiam magistratibus, legibus au-
toritatem, modestiam petulantibus? adi. Quod
enim interesset reip. si priuatus esses, consulem
te haberet tantum, an & senatorem: hoc nunc
scito interesse principem te habeat tantum an
& consulem His tot tantisque rationibus, quan-
quam multum reluctata verecundia principis
nostri, tandem tamen cessit. At quemadmodum*

reuerentiam dicentes. *Prorogus*] Differs in a-
lium diem rem de qua agitur: hoc enim
in consulis potestate. vel magis perrogas,
scilicet sententiam, quod erat officium
consulis. *Reddere maiestati suæ*] Resti-
tuere condignam & veterem autorita-
tem præsidendo. *Augustissimum*] Nobilis-
simum, maiestatis plenum. *Ascende*] Il-
lud tribunal, id est, consul fias. *Constare
reuerentiam*] Inesse respectum & timo-
rem. *Magistratibus*] Consulatu præ-
sertim. *Legibus*] Quia consul ius red-
debat. *Adi*] Ascende tribunal
P. ij.

consulis. *Quod enim*] Sensus est, tantum differt te esse principem, & non consulem, quantum si absque imperio

Cessit) Tertium consulatum recepit, cuius lib. xj. mentio fit à Mart. Et qui purpureis iam tertia nomina fastis lane refers, Neruq̄ vosprecor ore pio. Húc oēs seruare ducē, seruare senatū. Moribus hic viuat principis, ille suis. *Non vi faceret se p. p.*) Non ut dimitteret aliquid de maiestate imperatoria, & æquaretur priuatis in numero consulatus. *Pares*]

Tertium consules quem admodum se. *Vi daret*] Ut alios faceret pariter tertium consules. *Pudorem*] Senatorum, qui iam fuerant secūdū cōsules. *Tertio*) Tertio loco creatus, & duos ante factos significat. tertium verò consul tempus ad significat & ter ante factum consulem fuisse. verbi causa, P. Valerium Publicolam dicemus tertio consulem fuisse, cum primò fuerit L. Brutus, secundo L. Tarquinius, tertio, Publicola. sed

tertium consulem dicemus Fabium, ut qui tres consulatus gesserit. huius rei longa disputatio apud Gellium lib. ix. ex auctoritate Varronis. sed tertium pro tertio & econtra, ut hic indifferenter accipitur. *Cum ter c.*) Cum Traiano ter consule. ceteri ut Lilius, cum tertium consule dixissent. sed & hoc Plinianum non absurdum, nam sicut idem dixit iterum consulem, & alij bis consulem, pro secundum consulem, quid prohibet ter consulem dicere pro tertio consule? *Istud*) Tertius consulatus. olim vigente republica. *Socijs bellorum*] Ut magistris equitum. *Paree*] Rarò, non enim inuenies passim tertium consulatum adeptos apud veteres, sed rarer. nam nisi soluerentur legibus, non poterant alterum consulatum petere, nisi interposito decennio.

esses solùm consul, & non senator: quod quidem dedecret, & præter consuetudinem feret. *Nostri*) Traiani.

cessit, non se ut priuatis, sed ut priuatos pares sibi faceret. Recepit enim tertium consulatum ut daret. nouerat moderationem hominum, nouerat pudorem, qui non sustinerent tertio consules esse, nisi cum ter consule. Bellorū istud socijs olim, periculatorum consortibus, parè tamè tribuebatur. quod tu singularibus viris ac de te quidè bene ac fortiter præstitisti, sed in toga meritis. utriusq̄ cura, utriusque vigilatia, obstrictus es Cæsar. Sed in principe rarū ac prope insolitum est: ut se putet obligatum, aut si putet, amet. Debes ergo Cæsar, & soluis: sed cum ter consules facis, non tibi magnus princeps, sed non ingratus amicus videris. quin etiam per quàm modica quædam ciuiū merita fortuna tua viribus in maius extollis. efficit enim ut tantum tibi quisque præstitisse videatur, quantum à te recepit. Quid isti benignitati præcer, nisi ut semper obliges, obligeris, incertumque facias, utrum magis expediat ciuibus tuis

Singularibus viris) Frontonem possumus intelligere propter sequentia. nam mox dicet, uterque nuper consulatum gesserat à patre tuo. & Dion Frontonem vnum ex his recitat. alterum adhuc quærimus, nisi volumus intelligere Virginiū Rufum, qui etiam à Traiano fuit designatus quartum consul. nam Arrium Antoninum virum similem antiquis sanctitate, verecundia, ætate, scimus tantum bis consulem fuisse. Quod tertium consulatum tu præstitisti singularibus viris, ac de te quidem benè & fortiter meritis. *Sed in toga*] Id est, tibi beneficis circa res ciuiles. perturbauit ordinem verborum, quod si prudenter fiat, multum ornatus affert orationi. *Viriisque*. Viri, scilicet debes his duobus, quos elegisti consules propter curam, & diligentiam qua vsi sunt in rebus tuis.

Ut se putet obligatum?] Ut credat debere ciuibus à quibus beneficium acceperit. nam alij principes quantumuis obligati, tamen se nihil suis debere credunt. *Amet*) Contentus sit, amplectatur, gratiam referat, non oderit. *Ter consules*] Tertium consules illos singulares viros. *Non ideo*] Non ingratus ut qui debitum beneficium proferis. *Fortune ius*] Viribus. quia ma-

An præstitisse] An in te contulisse: nam longè maiora recipiunt. *Antiquum*] Ante imperatores cum republica staret. *Assidente*] Iuxta te in pari sella curruli. præsidebat enim Traianus, assidebat eius collega. *Tertio consulem*] Secundus est secutus Cælium, qui in principio libri idem dixit, & Qu. Claudium libro decimono, dicentem. C. Marium creatum septimò consulē, & Gellius ad hæc ait, Romæ doctum virum dicere solitum, tertio & quarto consulem non tertium quartumque. *Rogari sententiam*] Consules, nisi esset princeps senatus, rogabant primū designatos consules, ac deinceps alios senatores. *Illi*] Ter consules. *Quantus*] Quàm magnus & conspicuus. præsidebat enim. *Admota*] Comparata. *Decrescant*] Minora videantur. *Fastigij tui*] Imperatoriæ maiestatis. *Quantoque pr.*] Et quo fuerint maiores. *A sua*] Inscita magnitudine. *Illi*] Ter consules. *Æquare*] Parem dignitatem tribuere: nam regnum non capit duos. *Cum Gellio*) Cum optares tibi æquare. *In edito*) In altissima dignitate. *Ceteros*) Senatores, rãto enim interuallo superabant reliquos dignitate præditos, quanto ipsi superabatur ab imperatoria maiestate. *Si minus*) Argumentum à minoribus ad maius. in tertium

gnat retribuis, nam potes cum sis imperator: & sic quæ ciues tibi præstiterunt, quamuis parua, respectu tamen tuæ remunerationis magna videntur. *Nihil obligeris*] Ut alij in te beneficia conferant, ut tu illis maiora retribuas, quibus tibi diuicias. *Expediat*] Illis vtile sit. *Tibi debere beneficium*] A te sumere.

debere tibi, an præstitisse. Equidem illum antiquū senatum contueri videbar, cum ter consule assidente tertio consulem designatum rogari sententiam cernerem. Quanti tunc illi, quantumque tu. Accidit quidem ut corpora quamlibet ardua, & excelsa procerioribus admota decrescant, item ut altissima ciuiū dignitates collatione fastigij tui quasi deprimantur, quantoque propius ad magnitudinem tuam ascendant, tanto etiã à sua descendisse videantur. Illos tamen tu, quanquã non potuisti tibi æquare cum velles, adeo in edito collocasti, ut tantum super ceteros, quantum infra te cernerentur. Si vnus tertium consulatum in eundem annum in quem tuū contulisses, ingentis animi specimen haberetur. ut enim felicitatis est quantum velis posse, sic magnitudinis, velle quantum possis. Laudandus quidem & ille qui tertium consulatū meruit, sed magis sub quo meruit. magnus memorandusq̄, qui tantum premium cepit, sed maior qui capienti dedit. Quid? quòd duos pariter tertio consulatu collegas tui sanctitate decorasti? ut sit nemini dubiū hanc tibi præcipuam causam fuisse extendendi consulatus tui, ut duorū consulatus amplecteretur, &

tertium consulatum contulisses eo anno, quò tu eundem accepisti, magnanimi fuisset argumentum, sed tertium consulatū duobus eodem anno conferre hoc maius. *Vel le quantum possis*) Extendere magnanimitatem suam quantum liceat. *Sed m.*] Laudandus est Traianus. *Maior*] Imperator.

Quid] Dicam. *Duos*) Collegas. creauerat Traianus se & alterum collegam tertium consules in sex menses. alium verò tertium designauerat consulem in posteriores sex menses, vt suo consulatu duos tertium consules faceret, vni verò semper collega extitit. nam per totum annum duos collegas habuit. inde vt vtroque complecteretur, protulit suum consulatum vsque in finem anni, quem tan-

Collegam perpetuum] Per totum annum. *Vni*] Priori. *Vterque*] Quos tertium consules fecisti. *Alterum*] Secundum. *A patre tuo*) Nerua à quo Frontonem factum consule legimus apud Dionem. nam Virginium alterum intelligere non licet, quamuis à Nerua creatum, quia iam gesserat tertium consulatum, ante imperium Traiani. *Id est*] Interpretatio. *Quanto minus*] Dicit Secundus horum consulatum fuisse minoris dignitatis quem accepissent à Nerua, quam tertium, quæ accipissent à Traiano, qui maior erat patre Nerua. *Dimissi fasces*] Depositus consulatus, quem designat per fasces, quos lictores Coss præferebāt. *Praenunciis*) Nunciis adesse consules, vt populus via discederet. præcedebant enim lictores, ad quod respiciet Ouidius dixit. *Iamque noui præcunt fasces* *Currulis*] Sella. *Solemnis*] Annuus, celeberrimus. *Purpura*] Toga prætexta oblata est.

In proximo] Esset iuxta urbem, vt Annibal. *Posceret*] Exigeret ad tutelam sui. *Vinum expertum honoribus*] Iam multoties factum consulem, vt Fabium Maximum. *Sed ydem homines consulatibus reddebantur*) Sed consulatus indigebat talibus hominibus, non auctem ipsi consulatu. quare consulatui restituebantur tanquam ipsum defensuri. *Neceßitas*) Vt olim ne-

collegam te vni daret. Vterque nuper consulatum alterum gesserat à patre tuo, id est, quanto minus, quam à te datum. vtriusque adhuc oculis paulo ante dimissi fasces oberrabant, vtriusque solemnem ille lictorum, & prænunciis clamor auribus insederat, cum rursus currulis, rursusque purpura: vt olim cum hostis in proximo, & in summum discrimen adducta resp. expertum honoribus virum posceret, non consulatus hominibus ysdem, sed ydem homines consulatibus reddebantur. Tanta tibi benefaciendi vis, vt indulgentiam tuam necessitas amuletur. modo prætextas exuerat, resumat. modo lictores abire iusserant, reuocent. modo gratulantes amici recesserant, reuertantur. hominis ne istud ingenium est? hominis potestas? renouare gaudia, redintegrate letitiam, nullamque requiem gratulationis dare, neq. alia repetendis consulatibus interualla permittere nisi dum finiuntur? Facias ista semper, nec unquam in hoc opere aut animus tuus, aut fortuna lassetur. des quam plurimis tertios consulatus, & cum plurimis tertios consulatus dedèris, semper tamen plures,

cessario creabantur etiam præter leges, quibus intra decennium nemo poterat iterum creari consul. *Gratulantes*) Ob susceptum consulatum. *Reuertantur*] Gratulatum. *Homini ne istud ingenium est*] Agit hoc interrogatio, vt confiteamur non esse istud humanum, sed diuinum. *Nullam requiem*) Nullam intermissionem, sed continue consulatum. vtitur amplificatione.

Nisi dum finiuntur] Nisi finitis tertii consulatibus. *Ista*] Continuare consulatus. *Aut animus tuus*] Sis semper eodem ani-

Quibus debeas dare) Qui digni sint tertio consulatu. *Similes*] Bonos, benemerentes. *Horum*) Duorum. *Publicis sumptibus minuendis*] Temporibus Nerua hoc scias factum qui Dione scribente, vt impendia publica contraheret, sacrificia non pauca, equorum cursus atque certamina, nec minus spectacula quædam sustulit. *Primos*) Præcipuos imprimis. nec mirum si dixit senatus. nihil enim vnquam fecit Nerua sine consilio senatus. *Hoc est*] Repetitio, id est, quia iudicio senatus tanquam optimi electi fuerant. *Insinuauit*) Latenter conciliauit. *Profiti*] Si bonus est princeps. *Noceat*] Si malus. *Paulo ante*] Sub Domitiano. *Nos senatores*) Oderamus. *Quos ille*] Malos quos Domitianus amabat. *Nunc inter*] Sensus est: & principes & senatus amant effusissimè viros optimos, ac in amore contendunt, quis eorum magis diligat. *Demonstramus*] Dignissimos. *Inuicem*) Et senatus & princeps. Dion. Traianus bonos & studiosos honoribus & dignitate auxit. *Fauere*] Bonis. *Aperte*] Liberè, sine periculo. *oniam amor est* & d.] Non opus est fingere illos odisse quos amamus, ne id nobis nocimento sit. quod solebat euenire sub Domitiano, vt qui bonos amarent & laudarent, pariter periclitarentur. *Premendum*] Tacendum, celandum. *Odium*] Aduersus malos. *Vt*] Hoc premere odium nobis vtilitati cedat. *Probat*] Bona. *Improbat*] Mala. *Vos*) Senatores. *Absentes*) Nam consulebat senatores per literas si

absens erat, de eo quod facturus erat. fuit enim senatus dilectus & carus, quem iucundè & honorificè appellabat. *Vos elegeratis*) Cornelius Tacitus libro primo suarum historiarum, si tamen Taciti sunt, inquit: tum primum sub Tiberio ad patres è campo translata fuisse, nam ad eam diem etsi potissima arbitrio principis, quædam tamè studiis tribuuntur.

Aut fortuna) Vias semper in imperio. *quibus debeas dare supersint. Omnium quidem beneficiorum qua merentibus tribuuntur, non ad ipsos gaudium magis quam ad similes redundat. præcipue tamen ex horum consulatu non ad partem aliquam senatus, sed ad totum senatum tanta letitia peruenit: vt eundem honorem omnes sibi, & dedisse, & accepisse videantur. Nempe enim hi sunt, quos senatus cum publicis sumptibus minuendis optimum quemque præficeret, elegit quidem primos. hoc est igitur, hoc est quod penitus illos animo Casaris insinuauit. An parum saepe experti sumus, hanc esse rerum conditionem, vt senatus fauor apud principem, aut prosit, aut noceat? Nonne paulo ante nihil magis exitiale erat, quam illa principis cogitatio? hunc senatus probat, hic senatus carus est, oderat quos nos amaremus, sed & nos quos ille. Nunc inter principem senatumque dignissimi cuiusque charitate certatur. demonstramus inuicem, credimus inuicem, quodque maximum amoris mutui signum est, eosdem amamus. proinde Patres C. fauete aperte, diligite constanter. Non iam dissimulandus est amor, ne noceat, non premendum odium, ne prosit. eadem Caesar, qua senatus probat improbatque. vos ille presentes, vos etiam absentes in consilio habet. tertio consules fecit, quos vos elegeratis, & fecit hoc ordine, quo electi à vobis erant.*

absens erat, de eo quod facturus erat. fuit enim senatus dilectus & carus, quem iucundè & honorificè appellabat. *Vos elegeratis*) Cornelius Tacitus libro primo suarum historiarum, si tamen Taciti sunt, inquit: tum primum sub Tiberio ad patres è campo translata fuisse, nam ad eam diem etsi potissima arbitrio principis, quædam tamè studiis tribuuntur.

In consilio hab.) Consulit. *Hoc ordine*] Ut quem priorem in sumptibus minuendis vos elegeratis, eundem priorem & ipse tertium consulem renunciauerit. *Vterque videtur*) Conuertit orationem ad illos tertium consules. magis tamen placet ut legatur, Magnum utrumque videtur, ut

Magnum utrumque videtur

Illis neminem præfert viris quos à senatu diligi non ignorat. *Sine*) Rationes cur magni sint. *Nobis*] Senatoribus. *Præferi*] Dignitate, magistratu. *Senioribus*) Hinc colligitur fuisse grandæuos.

Domos] Optimorum virorum. *Adeant*] Frequentent, respiciunt illa superiora: non iam dissimulandus est amor. *Suscipit*] Tuendos an magis, Suspicit, id est, admiratur & colit. *Promeretur*] Obligat. *Accrescere*]

Addi Quod] Honoris. *Cuique*) Bono. *Ponit*] Putat esse. *Maximi*] Maxima consequantur senatores. *Maiores*) Vide comparatum quandoque habere maiorem vim superlatiuo, sicut alibi notauimus. *Fama*]

Certa gloria. *Clandestinas*] Paucorum. *Existimationes*] Opiniones, famam. *Susurros*) Delatores tacite obmurmurantes. Iuuenalis,

scæuor illo Pompeius tenui iugulos aperire susurro. sed delatoribus aures clausit Traianus. *Nemo omnes fefellerit*] Sententia Aristotelis qui tertio politicorum inquit, in multitudine difficile est omnes tibi & errare. *Omnes*) Quia impossibile est non esse aliquos bonos, qui non solent fallere. *Ante consulatum*] Ordine procedit, & secundum artem, ut antequam rem attingamus de qua dicturi sumus, exponamus quæ præcesserint. *Ante consulatum tamen*) Ista tamen præcesserunt tuum consulatum. *Imprimis*) Laudauerim. Co-

referatur ad illa duo quæ statim sequuntur, & sit sensus, siue Traianus eos reuera maxime amet, quos à senatu amari intelligit, siue illis quos senatus amat, neminem senatus reuerentia præfert, quamuis alios habeat sibi chariores.

Magnum utrumque videtur, siue eosdem maxime diligit, quos scit nobis esse charissimos. siue illis neminem præfert, quamuis aliquem magis amet. Proposita sunt senioribus præmia, inuenibus exempla, adeant, frequentent securas tandem ac patentes domos. quisquis probatos senatui viros suscipit, hic maxime principem promeretur. sibi enim accrescere putat, quod cuique adstruatur: nullamque in eo gloriam ponit, quod sit omnibus maior, nisi maximi fuerint, quibus maior est. Persta Cæsar in ista ratione propositi, talesque nos crede, qualis fama cuiusque est. huic aures, huic oculos intende. ne respexeris clandestinas existimationes, nullisque magis quam audientibus insidiantes susurros. Melius omnibus quam singulis creditur. Singuli enim decipere & decipi possunt: nemo omnes, neminem omnes, fefellerunt. Reuertor iam ad consulatum tuum, etsi sunt quedam ad consulatum quidem pertinentia, ante consulatum tamen, imprimis quod comitiis tuis interfuisti candidatus, non consulatus tantum, sed immortalitatis & gloria, & exempli quod sequerentur boni principes, mali mirarentur. Vidit te P. R. in illa vetere potestatis suæ sede. perpeffus es

mutu i.) Quibus tu fuisti renunciatus tertium consul. *Non tantum candidatus*) Consulatus non tantum veste candida indutus consulatum petisti. *Mirarentur*] Quod princeps generis humani dignatus esset prodire in comitiis candidatus consulatus more priuatorum. *In illa veteri sede*] In comitio. *Potestatis suæ*] Cum haberet in manu sua te consulem declarare.

Longum

Longum illud carmen]

Longum verborum ordinem, & solennem in comitiis precatorem. nam more institutoque maiorum, quo die consul renunciabatur, qui comitia habebat, à diis immortalibus, ut ea res sibi magistratuque & populo plebique Romanæ bene & feliciter eueniret, precabatur. sicut inuit Cicero pro Murena: id autem fiebat pluribus verbis & certis ac immutabilibus, ita ab antiquo institutis. An forsitan carmen hexametrum intelligit, quod à Marco Tullio longum appellatur. an usurpauit carmen

præter aliorum consuetudinem, qui volere quicquid pedibus constaret carmen esse, sicut dicimus Silyllinum carmen. nam idem Tullius libro quinto de finibus, carmen accepit, pro perfectione aliqua, cum inquit, sunt enim prima elementa naturæ, quibus auctis virtutis quasi carmen efficitur. Martialis in distichis pro libro posuit carmen, Carmina Nasonis quinque decemque gerit. Interdum tamen pro soluta oratione, ut hic Secundus. item in fine huius orationis: tu nostris comitiis præsidere, tu nobis sanctissimum illud carmen præire dignatus es. & Liuius quinto belli Punicæ ex huius Martij duobus carminibus & reliqua. Censorinus inquit, carmen est modus uocibus iunctus, cuius discrimina cantus, modus, motus. *Iridendam moram*) Simularam. nam antequam haberentur comitia, sciebat imperatorem consulem renunciandum, quare illa comitorum mora merito ab omnibus iridebatur. *Nobis*) Senatoribus priuatis. *Sic*) Eo modo. *Honorem istum*] Petendi consulatum ut prodiret in comitium. *Populo*] Ut ab illo suffragia peteret. *Alij*] Imperatores. *Hespernaque cæna redundantes*) Neronem possumus accipere, cuius crapulam Iuuenalis pulsat noctesque Neronis iam medias altamque famem scribens. & Traquillus ait epulas è medio die ad mediam

longum illud carmen comitorum, nec iam irridendam moram: consulque sic factus es ut unus ex nobis quos facis consules. Quotusquisque principum antecedentium honorem istum aut consulatui habuit, aut populo? non alij marci somno, hesternaque cæna redundantes, comitorum suorum nuntios operiebantur? Alij sanè peruigiles & insomnes, sed intra cubilia sua illis ipsis consulibus, quibus consules renuntiabantur, exilia & eadem machinabantur. O praua & inscia vera maiestatis ambitio, concupiscere honorem quem dedigneris: dedignari quem concupiscas: quumque ex proximis hortis campum & comitia prospectes, sic illis

noctem protraheret. *Redundantes*) Nimum repleti crapula, dissenti. *Peruigiles & insomnes*) Caius Caligula non plusquam tribus nocturnis horis quiescebat, ac ne his quidem placida quiete, sed pauida miris rerum imaginibus. ideoque magna parte noctis vigilia, cubandique tædio nunc toro residens, nunc per longissimas porticus vagus inuocare frequenter atque expectare lucem consueuerat. sed imprimis Domitianum respicit, qui multum de nocte solus ambulabat, sæuosque secessus incolebat, ibi clarissimis viris necem struens. *Quibus consules renuntiabantur*) Per quos ipsi declarabantur consules. Tiberium recitat Dion omnes suos in consularibus collegas violenter interfecisse. vnde cum Drusus simul hunc inisset honorem, statim cunctos necem illi iudicasse. Traquillus autor Domitianum aliquot consulares interemisse. *O praua*) Exclamatio opportuna, à Græcis epiphonema dicitur secundum Hermogenem, non rem gestam narrans sed acclamans. *Honorem*) Consulatum. *Proximos o.*) E collibus ortulanis vel ab ortis imperatoris vicinis campo Marcio, ubi comitia habebantur. campum Martij P. Victor in nona regione locat, inter vrbem & Tiberim: in eo fuit villa publica, ubi primum populi census est actus. olim fuit Tarquiniorum, mox ad epta libertate

Q. j.

sacrum Marti fecere, equis pratum, iuuenibus se ad bellicas meditationes exercitibus ludum opportunissimum. auctores habeo Lium & Dionysium. Gellius tamen lib. vi. tradit in xij. tabulis scriptum fuisse Caiam Tarratim campum Tyberinum siue Martium populo Rom. condonasse. plura de Campo Martio Strabo lib. v. per campum igitur & comitia interpretatur campum Martium, ubi declarabantur consules comitiis centuriatis. nam & paulo post dicit sacratum campum fuisse comitorum locum. & M. Tullius pro domo sua. constat enim nullis vnquam comitiis campum Martium tanta celebritate, tanto

Abesse] Animo & cogitatione. *Auerferis*) Oderis. maximam vim obtinet hæc interrogatio. *Iussisse*) Imperij verbum. tanto magis reprehendendum, quod consules ob libertate creati fuerint, ipse libera civitati iubeat, id per quod libera videtur. *Ne simulationem q. f.*) Apertè ostendas. fuit enim Domitianus maximus simulator, & dissimulatur. *Liberæ c.*) Quæ suis legibus vivit, quæ cæteris imperat. *Abstineas c.*) Ne ex hortis ea despicias. *Abstrusus*) Remotus, seclusus in cubiculo. *Ilic*) In comitiis. *Abrogatur*] Tollatur si interis comitiis, nam abrogare est tollere. Lium lib. iij. belli Punici. M. Fundanius & L. Valerius tribuni pl. ad plebem tulerat de Oppia lege abroganda. M. & T. Iunius tribuni pl. eam legem tuebantur, neque se abrogari passuros aiebant. Valerius: M. Antonius & L. Flaccus censors Duro-nium senatu mouere, quod legem de concendis conuiuio sumptibus latam, tribunus plebis abrogauerat. idem libro septimo, prætoriam iurisdictionem abrogauit. Traquillus: capiti legis Papiæ à Tiberio Cæsare quasi sexagenarij generare non possent, edito abrogauit. & in Caio. Consulibus oblitis de natali suo edicere abrogauit magistratum, fuitque per tri-duum sine summa potestate respública.

abesse tanquam Danubio Renoque dirimare. auerferis tu honori tuo sperata suffragia? renunciarique te consulem iussisse contentus, libera civitati ne simulationem quidem serues? abstineas denique comitiis abstrusus, atque abditus, quasi illic tibi non consulatus detur, sed abrogaretur imperium. Hæc persuasio superbißimis dominis erat, ut sibi viderentur principes esse desinere, si quid facerent tanquam senatores. plerique tamen non tam superbia, quam metu quodam submouebantur. anstuprosum sibi, incestarumque noctium conscij

Modestinus de verb. significat. derogatur legi, cum pars detrahatur. abrogatur lex, cum prorsus tollitur. Festus tamen ait abrogare esse infirmare. *Quid*] Civile. *Tanquam senatores*) Perinde ac si ipsi fuissent senatores, si descendißet in capum candidati cõsulatus. *Plerique*) Principum. *Quam m.*) Duos præferim monstrat Caium & Domitianum, quorum ille libidinofissimus tres imprimis sorores incestauit, hic Iuliam fratris filiam, vltro corruptit. fuit. n. nimia libidinis in mulieres & pueros, si Dioni credimus. *Stuprosum*] Pro adulterio & vicio stuprum promiscuè ponunt. Plautus in Amphitryone, stupro dedecoris à viro arguta meo. & Salustius. ac statim fugitui contra præceptum ducis. rapere ad stuprum potuerunt virgines matronasq. &

pro turpitudine antiqui dixerunt, auctore Festo, ut scedè stuprumque castigatur quotidie. inter stuprum & adulterium secundum Iurisconsultos hoc in-

teresse quidam putant, quod adulterium in nuptam, stuprum in virginem & viduam committitur: sed lex Iulia de adulteriis hoc verbo indifferenter vtitur.

Auspicia] Auguria prospera, quæ captabat antiquitas, cum comitia esset habitura. *Sacratumque camp.*] Marti consecratum. *Spaciostissima sede*] In spacio campi Martii diffusio. nam amplissimum fuisse memorat Strabo lib. v. *Deorū*] In eo namq; multa diis constructa delubra, & statua viris illustribus erecta. *Alij*] Principum vel priuatorum meruerunt. *Dum accip.*] Propter humanitatem tuam, qui dignatus es candidati munia sustinere. *Solemnia*] Ordo conuictus. *Si principem cogitares*] Si respices conditionem principis, qui non cogebatur iurare in verba: si verò priuatum, nondum erant expleta. *Cõmoneat*] A suo loco subsecutura principis. *Consulatus*] Secundum Appianum lib. i. bellorum ciuiliū, Comitia consulium, qui magistratum finisset, proponere solebat: quod si forte creatio consulis non successisset, interteret aliquis, cõsulari tamen electione, creabatur, qui comitia proponebat. *In verba*] Quod legibus statueret, & pareret, nã sedes cõsul stãti Traiano iurandum præbuit, ille iurauit, expressit, explanauitque verba, quibus caput suum, domum suã, si scierint sefellisset, deorum iræ consecraret. *Ingens Cæsar, & par gloria tua, siue fecerint istud postea principes, siue non fecerint. Vlla ne satis predicatio digna est? idem*

auspicia polluere, sacratumque campum nefario auderent contaminare vestigio? non adeo deos hominesque contempserant, ut in illa spaciostissima sede hominum deorumque coniectos in se oculos ferre ac perpeti possent. Tibi contra & moderatio tua suavit & sanctitas, ut te & religioni deorum, & iudicij hominum exhiberes. Alij consulatum antequam acciperent, tu & dum accipis, meruisti. peracta erant solemnia comitorum si principem cogitares, iamque se omnis turba commouerat, cum tu mirantibus cunctis accedis ad consulis sellam, adigendum te præbes in verba principibus ignota, nisi cum iurare cogent alios. vides quàm necessarium fuit consulatum non recusare? non putassemus istud facturum te fuisse, si recusasses. Stupeo. P. C. nec dũ satis aut oculis meis, aut auribus credo, atque idem tamen me an audierim an viderim interrogo. Imperator ergo & Cæsar & Augustus, pontifex maximus stetit ante gremium consulis? seditque consul principe ante se stante? & sedit inturbatus, interritus, & tanquam ita fieri soleret? quin etiam sedens præbuit insiurandum? & ille iurauit? expressit, explanauitque verba, quibus caput suum, domum suam, si scierint sefellisset, deorum iræ consecraret. Ingens Cæsar, & par gloria tua, siue fecerint istud postea principes, siue non fecerint. Vlla ne satis predicatio digna est? idem

nitatem omnium principum. *Idem idem*] Frequenter. *Pont. m.*] In epistolis ad Traianum apertè monstratur, fuisse pont. max. *Inturbatus*] Hoc non tam ad laudem consulis, quàm principis pertinet.

cuius fiducia consul audenter iurandum obtulit. *Domum [suam]* Suos dome-

Tertio] Tertio consul, dum imperator eras, primo autem dum priuatus. *Idem*] Iurasti in verba. *Sub imper.*] Domitiano, & Nerua. *Pulchrius*] Laudabilis. *Istud*] Pro illud posuit, quod princeps legibus te astrinxisti in comitiis. *Præunte nullo*] Nullo præmonstrante verba que dicturus eras. nam in facris & rebus solennibus solebat aliquis pontifici Maximo submissa voce prædicere verba, quæ ille dicturus erat voce clara, ne erraret, tantam sacrorum curam habuit antiquitas. quam consuetudinem Plautus tetigit, & Tacitus libro xx. ubi de templo Capitolini mentionem facit. tum inquit Helvidius Priscus prætor præeunte Plauto Heliano pontifice, Iouem, Iunonem, Mineruam, præsidetque imperii deos precatus & reliqua. Valerius autem inquit. Africanus posterior censor, cum lustrum conderet, inque solito sacrificio scriba ex publicis tabulis solenni eius precatiois carmine præiret, quo dii immortales, ut pop. Rom. res meliores, amplioresque facerent, rogabantur, satis, inquit, bonæ ac magnæ sunt. Plinius lib. xxviii. vidimusque certis precatioibus obsecrasse summos magistratus, & ne quid verborum prætercatur, aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquem, rursusque alium custodem dari, qui attendat, alium verò præponi, qui faueri iubeat. *Alio præunte*] Alio prædicente quæ dixisti. Quod est in dicitum humanitatis & religionis. sicut illud, cum firmitudinis, firmissimæque memoriæ, ac fiduciæ sui. *Religione*] Sacramento. *In rostris*] In foro ubi ius erat dicturus. *Te legibus subiecisti*] Pacatus pro Theodosio: tantum tibi per te licet, quan-

sticos, & cognatos. *Consecraret*] Deuoceret, obnoxia faceret.

tertio consulē fecisse, quod primo, idem principem, quod priuatum. idem imperatorem, quod sub imperatore. nescio iam, nescio pulchrius ne sit istud, quod præunte nullo, an hoc quod alio præunte iurasti. in rostris quoque simili regione ipse te legibus subiecisti, legibus Caesar, quas nemo principi scripsit. Sed tu nihil amplius vis tibi licere, quam nobis. Sic fit ut nos tibi plus velimus. Quod lego, nunc primum audio, nunc primum discō. Non est princeps, sunt leges, sed leges supra principem: idem Casari consuli, quod ceteris non licet, iurat in legem attendentibus dijs. nam cui magis quam Casari attendant? iurat obseruantibus his, quibus idem iurandum est, non ignarus alioqui nemini religiosius quod iurauerit custodiendum, quam cuius maxima interest non peierare. itaque & abiturus consulatu iurasti te nihil contra leges fecisse. Magnum hoc erat cum promitteres, maius postquam prestitisti. iam

tum per leges licebat ius summum facultate & copia commodandi. nō securitate peccandi experiris. *Legibus Casar*] Te subiecisti. cum admiratione repetitio interrogatiua. *Nemo legislator*] Iuriscōsultus. *Scripsit*] Condidit. Dion in Augusto. Imperatores adepti sunt quod nulli Romanorum olim vnquam concessum fuerat. soluti enim sunt omnibus legibus, nullisque scriptis tenentur. hinc ff. i. vlpianus, princeps legibus solutus est, voluntate tamen sua seipsum subiicit. eadem Paulus ff. xxxii. & imperator Alexander libro vi. codicis, ac Iustinianus in Institutionibus, sed apertius in codice. digna, inquit, vox est maiestate regnantis legibus alligatum se principem profiteri, adeo de autoritate iuris nostra pendet autoritas. & re vera maius imperio est submittere legibus principatum, & ora-

culo præsentis edicti, quod nobis licere non patimur, indicamus. quare Apollonius Vespasiano præcepit, legem imperatori dominari debere, quia in illis ferendis erit modestior, si eas non contempserit. *Nobis*] Priuatis licet. *Velimus*] Licere plusquam licet. *Non est princeps*] Quia

Toties] Claudium Trāquillus meminit consulē, & extra hunc honorem ius laboriosissimē dixisse, etiam suis suorumque diebus solennibus. nonnquam factis quoque antiquitus & religiosis. *Inase*] Nunquam ab aliis superbis principibus ascensum, ut ius publicè dicerent. Domitianum tamen scribit Tranquillus ius diligenter & industriè dixisse, plerunque & in foro pro tribunali, & extra ordinē. *Hic*] In rostris. *Immo non g.*] Sed tantum titulo tenus, & non re ipsa. correctio color. *Hoc*] Significasti. *Ipsi*] Traianus & collega. *Alj p.*] Qui morem consulum non fuerant executi. *Nō vāsiui*] Quia iam de consulatus depositione locus fuerat, dicit non ideo se transiussisse, quæ in eo gesta fuerint. hoc dicendi genus reficit auditorem, & magis attentum facit. *Eundem in locis*] In vnum, ut per species rerum procederet. *Speciem laudis*] Iurifurandi ceteris infuetam. *Deuocere*] Protrahere. est enim oratoris res amplificare, vel minuire pro comodo suo. quod quamuis Secundus fecit, tamen artem dissimulat, cum præcipua ars sit dissimulare artem, præsertim in iudiciali & deliberatiuo genere, in demonstra-

ipse pariter nobiscum legibus paret *Sunt leges*] Omnes reguntur legibus. *Attendentibus*] Audientibus. *Obseruantibus*] Videntibus senatoribus. *Alioquin*] Insuper. *Quam*] Sibi principi. *Abiturus*] Depositorus. *Prestitisti*] Longè enim maius obseruare promissa, quam tantum polliceri.

toties procedere in vostra, in ascensumque illum superbia principum locum terere, hic suscipere, hic ponere magistratus, quam dignum te, quamque diuersum consuetudine illorum, qui pauculis diebus gestum consulatum, imò non gestum abijciebant per edictum. hoc pro concione, pro rostris, pro iureiurando, scilicet ut primis extrema congruerent, utque hoc solo intelligerentur ipsi consules fuisse, quod alij non fuissent. non transilui Patres conscripti principis nostri consulatum, sed eundem in locum contuli, quicquid de iureiurando dicendum erat. neque enim ut in sterili ieiunæque materia eandem speciem laudis diducere ac spargere, atque idem tadem tractare debemus. Illuxerat primus consulatus tui dies, quo tu curiam ingressus, nunc singulos, nunc vniuersos adhortatus es resumere libertatem, capessere quasi communis imperij curas, inuigilare publicis utilitatibus, & insurgere. Omnes ante te eadem ista dixerunt, nemini tamen ante te creditum est. Erant sub oculis naufragia multorum, quos inuidiosa tranquillitate prouectos improvisus turbo perculerat. Quod enim tam insiduum mare, quam blandicia principum illorum, quibus tanta lenitas, tanta fraus, ut facilius esset iratos, quam propitios habere? te verò securi, & alacres quò vocas sequimur. iubes esse liberos? erimus. iubes qua sentimus

Diuersis locis tractare. *Idem idem*] Frequenter, quod so-

let fieri, ubi materia exilis est, & per amplificationem eandem tractando variè, &

diuersimodè eam augere conamur. sed hic ubi inquit, materia supercurrit, non opus est eloqui ratione. *Primus dies* Cal. Ianuarii. *Consulatus t.*) Tertii. *Curiam*) Senatam. *Singulos*) Senatores. *Resumere*) Quia diu per tyrannos depresso fuerat. *Quasit.*) Perinde ac si ipsi participes forent imperii. *Insurgere*) Intendere diligentiam. *Omnes*) Principes. *Credendum est*) Quia credebant simulata dici. *Erat sub o.*) Animaduvertebant, considerabant. *Naufragia*) Pericula. *Cades*) Translario. *Turbo*) Tempestas. *perstat in metaph.* *Inuidiosa t.*) Ex secessu, quòd

Promere in m.) Dicere palam. *Adhuc*) In præteritum. *Insuo corp.*) Natiua pigritia. sed eorum ingenia erant hebetata, fracta, còtusa, propter mala quæ iam per multos annos viderant & tulerant, ut idem ad Ariflonem testatur. *Miseraprudentia*) Per miserias comparata. *Ex periculis*) Nostrorum & aliorum. *Monebat*) Nos, ne libera animi, ut inquit satyricus, verba proferremus, & vitam pro vero impenderemus. *Erat autem*) Correctio. ubi tyranni dominantur nulla respublica est. *Dextera*) Auxilio. *Diuina seruitute*) Domitiani quindecim annos imperantis. *Frenatam*) Cohibitam, retentam. *Tales*] Liberos in dicenda sententia. *Fucatum*) Falsum, dissimulatum, tectum. fucus enim, autore Seruio, genus est herbæ, qua vestes tinguntur. & fucum

posuit Terentius in Eunuchis pro insidiis & fraude. fucum, inquit, factum mulieri. sic ad Quintum fratrem Cicero. Iam illud teneto diligenter, si eum qui tibi promiserit fucum (ut dicitur) face-
re velle senseris, ut te id audisse, aut scisse dissimules. nam fucus bestiola ex equis nascens sine aculeo tanquam apis imperfecta, mel surripit apibus. vnde à

principes inuiderent illorum quieti. an melior erit lectio, insidiosa quam inuidiosa, quia blandè prouecti repente conciderunt. *Prouectos*) Honoribus auctos. *Insidum*) Cui non sit credendum. comparatio. *Quam blandicia principum*) Imprimis respexit Tiberium & Domitianum, qui à se interficiendis maximè blandiebantur. auctoribus Tranquillo & Dione. *Lenitas*) Clementiæ simulatio. *Facilius*) Melius. *Sequimur quòd vocas*) Facimus quod iubes. *Liberos*) Liberè loqui, & libertatem defendere.

promere in medium? proferemus. Neque enim adhuc ignauia quadam, & insito torpore cessauimus. Terror & metus, & misera illa ex periculis facta prudentia monebat, ut à re publica (erat autem omnino nulla resp.) oculos, aures, animos auerteremus. At nunc tua dextera, tuisque promissis freti, & innixi obseptamque tot malis linguam resoluimus. Vis enim tales esse nos, quales iubes, nihilque exhortationibus tuis fucatum, nihil subdolum, denique quod credentem fallere paret non sine periculo fallentis. neque enim unquam deceptus est princeps, nisi qui prius ipse decepit. Equidem hunc parentis publici sensum cum exhortatione eius, tum pronuntiatione respexisse videor. Quæ enim illa grauitas sententiarum? quàm in affectata veritas verborum? quæ adseueratio in voce? quæ affirmatio in vultu? quæ in oculis, habitu, gestu, toto denique corpore fides?

Varrone dicitur fucus fur: & fucilis, falsa dicitur quasi fucata, autore Pompeio. *Denique*) Nihil est. *Non sine periculo fallentis*) Nam qui fallit, plerumque fallitur. *Neque enim*] Sententia. *Ipsè*) Qualis Domitianus. *Hunc sensum*) Talem & veram sententiam. *Parentis*) Publici. *Traiani*) Patris patriæ. *Exhortatione*) Cum nos ad bonum

publicum prouocaret. *Sententiarum*] *Facilis*, naturalis, aperta. veritas enim caret furo & prætextu verborum.

Tenebit) Erit semper in

hac sententia, ut pro utilitate reipublicæ liberè loquamur. *Sibi parere*] Face-
re quod iusserit. *Si fidelitate temporum*) Si confidimus suis temporibus. *Quos*) Senatores. *Aliter*) Tacitos, obsequentes voluntati Domitiani etsi diuersa sensissent. *Nuncupare vota*) Perseuerat exemplo docens posse omnes liberè loqui. *Propter illos*) Non propter nos. *Pro æternitate imperij*) Ut Romanum imperium semper

floreret. in epistolis ad Traianum, Noua inquit, vota suscepimus, precati deos, ut te rempublicamque florentem & incolumem ea benignitate seruarent, quam super magnas plurimasque virtutes præcipua sanctitate consequi deorum honore meruisti. *Hæc*] Vota. *Suscipienda*) Sunt. *Pro imperio n.]* Ut dii Romanum imperium tueantur. *Si bene*] Cum hac conditio ne nuncupauimus. *Egit*) Pacta est, conuenit. *Si tu ceteros p.]* Si tuos incolumes seruasses. *Si c.]* Si fecisses, id est malè traxisses. *illi*] Dii. *Votum*] Imprecationibus, executionibus. *Non p.]* Secretò, propter metum. *Superstities r.]* Oppressa rep. Nerone non notat, qui cum in sermone quodam diceretur, *ἔμοσθαι θανάτου γὰρ μὲν ἔστιν ἄριστον*. id est me mortuo terra miscetur igni, immò inquit, *ἔμοσθαι θάνατος*, id est, me uiuente, quod planè fecisse recitat Suetonius. *Optantibus*] Ciuiibus. *Omnibusque annis*] Nam singu-

lis annis vota suscipiebant pro salute imperatoris, non solum consules, sed & prouinciarum præfides, cum militibus & prouincialibus. *In consilium*] Fuis ut dii de te consulant, an dignus sis esse sospes. nescio qui semibarbarus hunc

tenebit ergo semper quod suaserit, sciētque nos quoties libertatem, quam dedit, experiemur, sibi parere: nec verendum est ne incautos putet, si fidelitate temporum constanter utamur, quos meminit sub malo principe aliter vixisse. Nuncupare vota pro æternitate imperij, & pro salute ciuium, imò pro salute principum, ac propter illos pro æternitate imperij solebamus. Hæc pro imperio nostro in quæ sint verba suscepta operæ precium est adnotare: si bene rempublicam, & ex utilitate omnium reueris. Digna vota, quæ semper suscipiantur, semperque soluantur. Egit cum dijs ipso te autore Caesar resp. ut te sospitem, incolumemque præstarent, si tu ceteros præstitisses: si contra, illi quoque à custodia tui corporis oculos dimouerent, teque relinquerent votis, quæ non palam susciperentur. Alij se superstites reipublica optabant faciebantque. Tibi salus tua inuisa est, si non sit cum reipublica salute coniecta, nihil pro te pateris optari, nisi expediat optantibus, omnibusque annis in consilium de te deos mittis, exigis, ut sententiam suam mutent, si talis esse desieris, qualis electus es. Sed ingenti conscientia Caesar pacisceris cum dijs, ut te si mereberis seruent, cum scias an merearis neminem magis quam deos scire. Nonne vobis P. C. hæc diebus ac noctibus agitare secum videtur? ego quidem in me, si omnium utilitas ita posceret, etiam

lis annis vota suscipiebant pro salute imperatoris, non solum consules, sed & prouinciarum præfides, cum militibus & prouincialibus. *In consilium*] Fuis ut dii de te consulant, an dignus sis esse sospes. nescio qui semibarbarus hunc

nostrum sensum corruptè legit, & tamen tanquam ipse primus fuerit interpretatus me calumniando, vel inuitus laudat, ita fœdè lapsus, vt perditum pudore audeat meam sententiã tanquam suam sibi vèdicare, cùm scriptũ fuerit in prima editione, facis vt de te dii consulãt. non autem vt te dii consulant. quæ nam ista scripto-

Præfetti manum a. Rem tangam nunquam satis laudatam, cuius Dion & alii Græcorum meminere. nã cùm præfectum prætorio, quem creauerat, circumdaturus esset ensẽ, quem nudum illi porrexerat, cape hunc dixit. si quidem bene imperauero, pro me hoc vtere: si malè, aduersus me: quamuis qui Traiani vitam ex Dione transtulit, aliter Latinitate hũc locũ donauerit. quin etiã scribens, cùm tribunatum militum ei traderet, parazonium, quo pro dignitate accingendus erat, nudum ei porrexerat. at talis, inquit, ensẽ accipe, quẽ pro me ita demum strinxeris, si iuste imperauero. quod si perperam quicquam pro me fieri cognoueris, eo in perniciem mei vtaris velim. at Græcè sic scriptum. ἀλλὰ καὶ ὅτι προσέειπεν τῷ μέλλοντι τῶν δημοφώνων ἐπαρξέναι τὸ ξίφος ὃ παραζώνουσαν αὐτὸν ἐχούσαν ἄρξεν, ἐγὼ μὲν σέπει αὐτὸ, καὶ ἀνατείνας ἔσθην, καὶ ἄβη πῦρον τὸ ξίφος, ἢ αὐτὸ μὴ κελύξας ἀρχῶν, καὶ ἔμοῦ ἀπὸ τῆς κελύξας, καὶ ἔμοῦ χεῖρην. quæ sic transferri posse videntur. quin etiã quando primũ futuro hastatis præfess, ensẽ, quo cingi ipsũ opus erat, porrexerat, nudauitque eum, & extendens dixit, cape hunc ensẽ, vt si quidem bene imperauero, pro me, sin autem malè, cõtra me vtaris. ille igitur tribunum, nos præfectum prætorii intelligimus, qui hastatis præerat. nam Suidas δημοφώνος custodes regum armatos interpretatur, quibus præfectus vocabatur prætorio Præfectus, pro magistro equitum ab imperatoribus constitutus. & Dion ab Augusto memorat primum creatos δὲ οὐ ἐπαρχίας τῶν δημοφώνων,

præfetti manum armaui, sed ne deorum quidem, aut iram, aut negligentiam deprecor. quæso immò, & obtestor, ne vnquam pro me vota respublica inuita suscipiat, aut si susciperit inuita, ne debeat. Capis ergo Cæsar salutis tuæ gloriosissimum fructum ex consensu deorum, nam cùm excipias, vt ita demum te dei seruent, si bene remp. & ex utilitate omnium rexeris, certus es te bene remp. gerere cùm seruent. Itaque securus tibi & latus dies erit, qui principes alios, cura & metu distinebat, cùm suspensi & attoniti, parũque confisi patientia nostra hinc atq; inde publica seruitutis nuncios expectarẽt. ac si fortè aliquos flumina, niues, vèti præpedisset, statim hoc illud esse credebãt, quòd merobãtur. nec erat discrimen

id est, duos præfectos prætorianorum, & Suidas quẽ ἐπαρχὴν τῶν δημοφώνων vocat, scilicet præfectum hastatorum. alibi ἐπαρχὴν τῶν ἀραιτωρέων, id est, præfectum prætorianorum, appellat. *Præfetti* Prætorii nomine Suræ. *Ne de precor*] Nullis precibus aucto. *Inuita*] Me malè imperante. *Ne debeat*] Ne teneatur persolvere. *Gloriosissimum fructum salutis tuæ*] Quod saluus es, quia optimè rempublicam regis. est enim cum gloria fructus. *Seruent*] Te incolumè præstent. *Dies*] Primus, & interdum sequẽtes dies Ianuarii, quibus vbique prouinciarum vota pro salute imperatoris suscipiebant, & milites solenni iureiurando se in fidem eius altringebant. mali igitur imperatores anxii expectabant nũcium talium rerum. verentes ne aliqui exercitus & prouinciæ defecissent à se, & in alterius verba iurassent. *Patientia nostra*] Nostrũ senatorum, qui in vrbe

eramus, & iugum patiebamur, præstantes iusiurandum principi, & vota suscipientes, ac fidem nostram obligantes. *Hinc atque inde*) Ex diuersis prouinciis imperio Romano subiectis. *Publica seruitutis*) Dum vniuersi se tyranno altringerent sacramento. *Alíquos*] Nuncios horum vo-

torum & fidei. *Flumina*] Excrescentia supra modum. *Niues*] Ingentes, quod assilet in locis frigidioribus. *Venti*] Aduer se nauigantibus. *Illud*] Defectionem prouinciarum & exercituum. *Merebantur*] Suis sceleribus.

Nullum pauoris. propterea quod cùm à malo principe tanquam successor timeatur, quisquis est dignior, cùm sit nemo non dignior, omnes timeantur. Tuam securitatem non mora nunciorum, non literarum tarditas differt: scis tibi vbique iurari, cùm ipse iuraueris omnibus. Nemo hoc sibi non præstat: amamus quidem te in quantum mereris, istud tamen non tui facimus amore, sed nostri. nec vnquam illucescat dies, quo pro te nuncupet vota, non utilitas nostra, sed fides Cæsar. Turpis tutela principis, cui potest imputari. Querilibet quòd in secreta nostra non inquirant principes, nisi quos odimus. nam si eadem cura bonis quæ malis esset, quam vbique admirationem tui, quòd gaudium, exultationemque deprehenderes, quos omnium cum coniugibus, ac liberis, quos etiam cum domesticis aris focisque sermones? scires mollissimis istis auribus parci, & alioqui cùm sint odium amorque contraria, hoc perquam simile habent, quòd ibi intemperantius amamus bonos principes, ubi libertius malos odimus. Cepisti tamen, & affectus nostri, & iudicij experimentum quàm tum maximũ præsens capere potuisti illo die, quo sollicitudini, pudorig, candidatorum ita consuluisti, ne vllius gaudiũ alterius tristitia turbaret. alij cum lætitia,

Quia omnes præfectos suos pariter metuebãt. *Propterea*] Cùm quisquis est dignior, timeatur à malo principe, tanquam futurus ei successor in imperio. *Cùm nemo non dignior*] Omnes illo digniores cùm fiat, merito ab illo omnes timeantur. *Non differt tuam securitatem*) Quia semper es securus. *Iurari tibi*] In tuam fidem & salutem. *Vbique*) Per omnes prouincias. *Iuraueris omnibus*) Quòd dii non aliter te seruent, nisi pro commodo omnium remp. xeris. *Nemo hoc non præstat sibi*) Id est, omnis iurat pro salute tua, quia videt hoc sibi vitile esse. *Tamen facimus istud non amore tui, sed nostri*] Sed utilitate nostra, nam amamus te quòd videmus expedire nobis vt viuas. *Fides*] Qua simus obstricti sic facere. sensus est. nunquam fiat vt pro te vota nuncupemus fide iureiurãdi astricti, & non utilitate nostra: perinde ac si diceret, semper bene regas, & ideo pro communi omnium vtilitate vota faciamus: neque vnquam eueniat, vt malè regas, & persoluamus vota pro fide sacramenti, quo fuerimus deuincti. est autem fides secundum Senecam sanctissimum humani pectoris bonum, ea nulla necessitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur præmio. *Turpis*] Est. *Imputari*] Ascribi vt ali-

quid tutelæ faciat tantũ respectu sui, scilicet se tueatur vtilitate propria & non omnium. *Queris libes*] Iuat conqueri. *Non inquirant in secreta nostra*] Non perscrutentur & extorqueant quid de

illis secretò, id est, verè sentiamus. *Nisi mali & crudelis*) Nam boni sua conscientia contenti sunt. *Eadem cura*) Perquirendi nostra secreta. *Vbiq[ue]*) Apud omne hominum genus. *Quos*) Admirabiles. *Domestici aru*) Priuatim in laribus. *Parci*) Abstineri à maledicentia tui. *Mollis-*

Alij cum spe) Quòd promissis honoraueris. *Multis*) Adeptis consulatum. *Consolatus*) Quod prætoretus esset. *Circumirent consula:um*) M. Tullius ad Quintum fratrem de petitione consulatus scribens, hunc locum declarat. monet enim necesse esse omnem rationem & curam, laborem, diligentiam in petitione magistratum esse adhibendâ, inibique hæc res diffuse tractatur. *Opus*) Erat. *Imitarentur*) Qui senatui supplicaueras, & propter virtutes charus eras. *Reuerentior senatus*) Qui maiorem senatui reuerentiam præstiterit. *Quo iudicas*) Quo censens quis candidatorum dignior esset consulatum consequi. *Senatus reuerentia*) An quam Traianus senatui habebat, an quam candidati iuuenes. *Iuuenibus*) Candidum & Quædrarum possumus intelligere, qui iterum consules à Traiano creati fuerunt, autore Spartiano. *Generi*) Familiæ maioribus. *Antequam deberetur*) Ante tēpus legibus prægnitū. lege enim dabatur consulatus viris qui trigessimum annum expleverant. *Obscuratur*) Deprimitur. *Dron*) omnibus apud Neronem publicum crimen erat virtus, genus, diuitiæ, quibus præditi aut se ipsos interfecerunt, aut ab aliis trucidati sunt. imprimis tamen notat Domitianum, sub quo nobiles deprimebantur, & mon-

simū. Illis tuis mitissimis. *Alioquin*) Insuper. *Perquam sim*) In libertate, non re ipsa, nam sunt dissimilia. *Ibi*) Secretò & priuatim. *Affectus*) Amoris. *Alij*) Candidati. *Cum laetitia*) Quia fuerant designati consules.

Alij cum spe recesserunt. multis gratulandum, nemo consolandus fuit. Nec ideo segrnius iuuenes nostros exhortatus es consulatum circumirent, senatui supplicarent, atque ita à principe sperarent honores, si à senatu petissent. Quo quidem in loco, si quibus opus exemplo, adiecisti ut te imitarentur. Arduum Casar exemplum, & quod imitari non magis quisque candidatorum, quàm principum possit. Quis enim vel uno die reuerentior senatus candidatus, quàm tu, cum omni vita, tum illo ipso tempore, quo iudicas de candidatis? An aliud à te quàm senatus reuerentia obtinuit, ut iuuenibus clarissimæ gentis debitum generi honorem, sed antequam deberetur, offerres? Tandem ergo nobilitas non obscuratur, sed illustratur à principe, tandem illos ingentium virorum nepotes, illos posteros libertatis, nec terret Casar, nec pauet, quin immò festinatis honoribus amplificat, atque auget, & maioribus suis reddit. si quid usquã stirpis antiquæ, si quid residuæ claritatis, hoc amplexatur, & resouet, & in usum reipublicæ promit. sunt in honore hominū, & in honore famæ magna nomina, ex tenebris obliuionis indulgentia Casaris, cuius est ut nobiles, & conseruet, & efficiat. præfuerat prouinciæ quæstor vnus ex candidatis, in quem

strum erat in nobilitate senectus. nam principum multi verentur aliquem suorum fieri præstantiorem se. *Posteros libertatis*) Reseruatos ad hoc liberum seculum: an magis respicit, quòd Qua-

deatus fuit ex gente Cassia, ex qua Cassius libertatis causâ in Iulium Cæsarem coniurauit, & Nero Cassium Longinum Iuriconsultum interfecit, quòd in veteri gentili stemmate C. Cassij percussoris Cæsaris imaginem retinisset. & Tranquillus autor, quendam historicum interfectum, quòd Cassium & Brutum ultimos Romanorum dixisset. *Festinatis*) Nondum ætate legitima. *Reddit*) Aequat, data pari dignitate, qua maiores fuerant illustrati. *Stirps*) Domus. nam multæ familiæ olim clarissimæ penitus interierant. *In usum reipublicæ*) Ad magistratus, libro secundo & tertio, va-

Ea ciuitas amplissima)

Eius prouinciæ maxima ciuitas, in qua fuerat quæstor. *In quem fundauerat redditus*) Per quem firmos certòsque colligebat proventus publicos. *Egregia constitutione*) Ob singularem ordinationem ab eo factam. *Hoc*) Hanc constitutionem. *Allegandum*) Connumerandum, nam candidatorum rectè facta numerabant in comitiis laudatores, & testes eorum producebant. *Generis claritatem*) Diximus Traianum fuisse ex familia magis antiqua quàm clara, in qua pater eius primum consul extitit: eam Traianus clarissimâ magnitudine fortunæ, & rerum gestarum præstitit. *Qui virtute sua*) Colligimus autem hunc de quo agit, fuisse rebus gestis superiorem patre suo, ut sit propositio ad confirmandum quod Traianus nobiles efficiat. *Habere posteros nobiles*) Illustrare suam familiam. *Qui parentes habuissent*) Qui non virtute propria, sed maiorum fulgerent, ita ut duo genera promoueret ad dignitates, & gentis clarissimæ & virtutis exactissimæ. *O te dignum*) Dicam, sicut paulo post, ô nos felices. M. Tul-

tinatur consules à Traiano declaratos futuros quales maximè oporteret. *Magna nomina*) Magnorum virorum nepotes. *Ex tenebris obliuionis*) Qui penitus erant ab administratione reipublicæ seclusi, & in obscuro iacebant. sub Domitiano enim. confideratus & sapiens habebatur, qui ætatem in tenebris agebat. *Cuius*) Officium & proprium. *Efficiat*) Vel iure annulorum, vel alia ratione, cum in manu principis sit ex obscuris parentibus nobilem facere, & libertinum natalibus restituere. *Præfuerat quæstor*) Quæsturam gesserat summa cum industria Candidus.

ea ciuitas amplissima redditus egregia constitutione fundauerat, hoc senatui allegandum putasti. Cur enim te principe, qui generis tui claritatem virtute superasti, deterior esset conditio eorum, qui posteros habere nobiles mererentur, quàm eorum qui parentes habuissent? O te dignum, qui de magistratibus nostris semper hæc nuncies, nec pœnis malorum, sed bonorum præmijs bonos facias. accensa est iuuentus, erexitque animos ad emulandum, quod laudari videbat. nec fuit quisquam quem non hæc cogitatio subiret, cum sciret quicquid à quoque in prouincijs beneficeret, omnia te scire. Vtile est Casar, & salutare præsidibus prouinciarum, hanc habere fiduciam, paratum esse sanctitati, industrie suæ maximum premium, iudicium principis, suffragium principis. adhuc autem quamlibet sincera rectaque ingenia, etsi non detorquebat, hebetabat tamen misera sed vera reputatio. Quid enim, si quid

lius: ô te miserum, ô te infelicem, quæ exclamatio ad omnem affectum conuenit, vel miserationis, vel indignationis, vel exultationis. Nizarius. O tuam imperator non victoriam magis quàm clementiam prædicandam. *Hæc*) Talia: *Facias bonos*) Incites cæteros ad bonum.

Bonorum præmijs) Dum bonos præmijs prosequeris, supra latius hanc rem tractauit : bonis honores, sacerdotia, prouincias offers. hi amicitia tua, hi iudicio florent, acuantur isti integritatis, & industriæ precio. similes, dissimiles alliciuntur. nam præmia bonorum, malorumque, bonos ac malos faciunt. **Laudari**] Industriam. **A quoque**] Magistratu. videtur esse solocissimus. cum plurali omnia, quicquid singularis respiciat.

Benefecero] Sub malis principibus **Testimonium**) Benefectorum. **Seu neg.**] Dubitat quo nomine eam appellet. **Malè c.**] Malum consilium præbentibus. **Illos**] Malos. **A laude**] A rebus laudandis. **Nunc**] Sub Traiano. **Campus**] Spacium, respexit ad campum Martium, vbi magistratus creabantur. **Sibi**] Sux virtuti. **Assectus**] Factus voti compos. **Remississetum**) Liberasi à metu. **Iniuriarum**) Quia boni præfuturi sunt prouinciis. **Accusandi necessitatem r.**] Vnum dependet ab altero. nam si boni præterunt, non opus erit eos accusare reperundarum. in epistolis ad Traianum sic dixerat. remisit mihi necessitatem **Quibus gratias egerint**] Boni, quibus solet prouincia gratias agere pro bene administrata republica. quem morem retigit M. Tullius ad Appium, vbi ostendit à prouincijs solitas mitti legationes Romam, sumptibus publicis, ad laudandum proconsulem post administrationem suam. **Alioquin**] Ad hoc. **Prodesse**] Nouimus. **Quàm peractos optime**] Quàm quos prius bene gesserit. hos enim in petitione cæterorum exponebant. **Magistratus magistratu**] Per gradus à minoribus ad maiores peruentur. præsertim si constat in antea actis integritas. **Codicillos**) Epistolas. **Urbana**

ciat. quod tamen apud veteres pluralis numeri vim obtinebat. **Sanctitati**] Integritati. **Quamlibet**] Validissimè, maximè. **Detorquebat**] Deuiabat ab itinere virtutis. **Hebetabat**] Retundebat, obscurabat. **Reputatio**] Illa consideratio malorum principum, qui indignis præmia cõferrebant. **Quide**] Ethopœia, quæ morem effingit dicentis, & secundum Aphthonium notam habet personam, verba autem ficta, sed quæ verisimiliter dici poterant.

benefecero, nesciet Casar, aut si scierit, testimonium non reddet. Ita eadem illa seu negligentia, seu malignitas principum cum male consultis impunitatem, rectè factis nullum præmium polliceretur, nec illos à crimine, & hos deterrebat à laude. at nunc si bene aliquis prouinciam rexerit, huic quesita virtute dignitas offertur. patet enim omnibus honoris & gloriæ campus. ex hoc quisque quod cupit petat, & assectus sibi debeat. Prouincijs quoque in posterum, & iniuriarum metum, & accusandi necessitatem remisisti. nam si præfuerint quibus gratias egerint, de nullo queri cogentur, & alioquin nihil magis prodest candidato ad sequentes honores, quam peractus optimè magistratus. magistratus magistratu, honore honor petitur. Volo ego qui prouinciam rexerit, non tantum codicillos amicorum, nec urbana coniuratione eblanditas preces, sed decreta coloniarum, decreta ciuitatum alleget. Ne suffragijs consularium virorum

coniuratione] Conspiratione quorundam ciuium. **Eblanditas preces**] Blandis precibus impetrata testimonia, quod scilicet aliqui fautores & studiosi illius præsidis impetrauerint à quibusdã suis precibus literas, quibus testentur illum præfuisse prouinciæ integerrimè. M. Tullius pro Plancio in eundem sensum dixit, eblandita suffragia. Tacitus lib. xv. laus facta, & precibus expressi perinde cohibentur, quàm malicia, quàm crudelitas. &

autore principe Nerone, sanxerunt senatores ne quis ad concilium sociorum referret, agendas apud senatum pro prætoribus prouide consulis grates, neu quis ea legatione fungeretur. **Decreta c.**] Publicum testimonium factum per decuriones, qui tanquam senatores in vrbe præerant coloniis & municipiis. nam decretum est quod princeps vel senatus pro omnibus cõstituit, siue ciuitates pro fin-

Urbes] Iudicia vrbium. **Gentes**] Nationes, prouincias. **Inferuntur**] Miscentur. **Gratias a.**] Populos quos bene rexit, cãdidatis publicè gratias agere. **Assensu**] Concordia. **Deuexus**] Pronus descendens è tribunali. **Vnus**] Par humilis. **Te**] Humanitatè tuã. **Illos**] Superbos principes. **Studium**] Tuum factum. **Affixi**] Vnde declinare nõ possent. **Curculibus**] Sedibus. **Cũstodier**] Superbè eũ despectu osculantium. **Promerent**] Extenderent, porrigerent. **Manum**] Deosculandam. iam de Traiano dixerat, non tu ciuium amplexus ad pedes tuos deprimis, nec osculum manu reddis. notatur Domitianus quod Cænidii patris Vespasiani concubine ex Isteria reuerse, osculumque vt assueuerat, offerret, manum præbuerit. **Insolita f.**] Insolita res visu. **Candidatus c.**] Petès equestrem dignitatè. **Simul**] Aequo loco cũ imperatore stas. **Intueri**] Repere cõtigit. **Qui dabant**] Traianum, qui dignitatem equestrè dabat. Sed melior scriptura, æquales & simul stantes, vt intelligas illum qui Traiano æquatus loco fuit, cãdidatus consularis, non equestris dignitatis existisse. **Pariter**] Stantem pedibus pariter illis, qui dignitates ab eo accipiebant. **Ac-**

clamazione) Laude cum clamore & alta

vrbes, populi, gentes, inserantur: efficacissimum pro candidato genus est rogandi, gratias agere iam quo assensu senatus, quo gaudio exceptum est? cùm candidatis, vt quemque nominaueras, osculo occurreres, deuexus quidem in planum, & quasi vnus ex gratulantibus. te mirer magis? an improbem illos, qui effecerunt, vt istud magnum videretur, cum velut affixi curculibus suis manum tantum & hanc cunctanter, & pigrè, & imputantibus similes promerent? Contigit ergo oculis nostris insolita facies, princeps & candidatus æquales & simulantés: intuerique parem accipientibus honore, qui dabat. Quod factum tuum à cuncto senatu quàm vera acclamatione celebratum est: tanto maior, tanto augustior. nam cui nihil ad augendum fastigium superest, hic vno modo crescere potest, si se ipse submittat: securus magnitudinis suæ. Neque enim ab illo periculo fortuna principum longius abest, quàm ab humilitate. Mihi quidem non tam humanitas tua, quàm intentio eius admirabilis videbatur. Quippe cùm orationi oculos, vocem, manum, commodares, vt si alij eadem ista mandasses, omnes comitatus numeros obibas: atque etiam cùm suffragatorum nomina honore, quo solent exciperentur, tu quoque inter excipientes eras, & ex ore principis, ille senatorius assensus audiebatur: quòdque apud principem perhiberi testimonium meritis gaudebamus,

voce prolata, quæ statim sequitur: tanto maior, tanto augustior es scilicet cum te deprimis. *Cus*) Ut Traiano, qui maximus omnium erat. *Submissat*) Humiliauerit. humanè se gesserit. *Securus magnitudinis (sue)* Satis sciens se esse magnum. *Quam abh.*) Non est timendum ut principes incidant in humilitatem, cum sit eorum conditio altissima. *Intentio*) Perfectio, diligens cura. *Orationi*) Tuz. *Commodares*) Applicares, concordares secundum oratorum præcepta. *Oculos, Vocem, m.*] De quibus abundè prænotatum ex sen-

Perhibebatur à p.) Ipse Traianus erat testis integritatis vniuscuiusq; *Faciebas*] Illos optimos. tanti putat iudicium Traiani, ut dum dicit eos optimos, faciat optimos. *Iudicium f.*] A quo iam fuerat probati. *Latabatur*] Senatus. *Se ornari*) Iudicium suum comprobati. *Illos*] Candidatos. *Nam quod p. es*] M. Tullius pro Murena: quæ deprecatur inquit à diis immortalibus sum consul more institutisque maiorum illo die, quo auspicato comitiis centuriatis L. Murenam consulem renunciaui, ut ea res mihi magistratuique meo populo plebique Romanæ bene atque feliciter eueniret. & mox. Quod si illa solennis comitorum precatio consularibus auspiciis consecrata tantam habet in se vim, & religionem, quantam reip. dignitas exposulat. *Illam ipsam ordinationem comitorum*] Aut generaliter accipiendū est pro creatione magistratuum per comitia, aut quod magis probò, tangit ordinem comitorum à Traiano immutatam reuocata lege tabellaria, cui rei meminit lib. iiii. epistola ad Messium Maximū. *Bene ac f.*) In primis comitiis bene cessit, sed in sequentibus mul-

tentia Fabii. *Vr*] Tanquam. *Alij*] Priuato, qui obsequeretur tibi. *Numeros*] Gradus, species. Eutropius, Honoribus auxit Traianus quos mediocri familiaritate cognouisset. *Comitatus*] Humanitatis, facilitatis. *Suffragatorum*] Qui dabant suum suffragium candidatis. *Exciperentur*] Approbarentur à senatoribus consueto honore, & laude. *Inter e.*] In numero laudantium. *Senatorius a.*] Quo vtuntur senatores in suffragiis. *Gaudebamus*] Alias. *Merentibus*] Bonis.

perhibebatur à principe. Faciebas ergo cum diceres optimos, nec ipsorum modo vita à te, sed iudicium senatus comprobabatur, ornarique se non illos magis, quos laudabas, letabatur. nam quod precatus es, ut illa ipsa ordinatio comitorum bene ac feliciter eueniret nobis, reipub. nonne tibi tale est, ut nos hunc ordinem votorum conuertere debeamus? deos denique obsecrare, ut omnia quæ facis, quæque facies prosperè cedant tibi, reip. nobis, vel si breuius sit optandum, ut uni tibi, in quo, & resp. & nos sumus. Fuit tempus, ac nimum diu fuit, quo alia aduersa, alia secunda principi, & nobis: nunc communia tibi nobiscum tam lata, quam tristia: nec magis sine te nos esse felices, quam tu sine nobis potes. An si posses, in sine votorum adiecisses, ut ita precibus tuis dii annuerent, si iudicium nostrum mereri perseuerasses? Adeo nihil tibi amore ciuium antiquius, ut antè à nobis, deinde à dijs, atque ita ab illis amari velis, si à nobis ameris. Et sanè priorum principum exitus docuit, ne à Dijs quidem amari, nisi quos homines ament. Arduum erat has preces tuas laudibus adæquare. adæquanimus tamen, qui amoris

ta iocularia ac fœda sūt facta. quod etiā lib. iiii. refert. *Tale*] Eius generis. *Vni*] Omnia prosperè cedant. *In quo*] A quo

depēdet reip. salus & nostra. *Nimum diu.*] Quia Domitianus se uis nimum diu fuit in imperio. *Quo*] Precabamur. *Alia aduersa, alia f.*] Nā si bona malo principi precabamur, nobis mala imprecabamur. quæ n. prospera tyrāno sunt, ea ciuibus aduersa. *Nunc c.*) Nūc verò & secūda, & aduersa etiā nobis cōmunia sunt, quia bonus es, & tanquā nostrū vnus, bonūmq; publicū a-

Ardor] Stimuli, faces, trāslata verba p incitamentis. *Voces*] Acclamationes, laudes. *Nullus terror cu.*] Nulli vnquā principum dicta fuerūt ob metū. *Hec*] Quæliatibi acclamauim? *Seruitutis*] Sub Domitiano, cui oēs adulari cogebātur. *Di-xisti*] Nā & Traianus erat ex senatoribus, immò cōsularis. *Excogitar*] Noua fingit. idē alibi, Nā ingeniosior est ad excogitandū simulatio veritate, seruitus libertate, met' amore. *Quæ-sita*] Inuenta ab eo quod præcessit. *Aliud*] Diuersū. *Neutram simulationes expresse-rint*] Possunt simulationes tristitiā & gaudium fingere, sed nequaquā exprimere. *Sua*] Propria, cōueniētia miseris. id est tristitia. nā cum sit oratio maxima cordis prænantia, difficile est quoquomodo non ostendere verbis affectus animi. Pacatus. fingit quidē timor gaudium, sed ita intimos mentis affectus proditor vultus enūciat, ut in speculo frōtiū imago extat animorū. *Sua felices*] Lata, exultantia. *Ita maxime*] Quæ plurimū. *Ab vtrisque*] Miseris & felicibus. *Dicitur*] Cōsuetas sint dici. *Habitus*] Remāsit. est autē habit' corporis qualitas, nō natura, sed industria cōparata, maximè pertinēs ad gestū, siue tristis, siue hilaris. habitudo verò bona mēbrorum cōpactio. Apuleius: cōtinuatio litterati laboris habitudinē tenuat. & secundo asini. omnē Fortidis habitudinē scribit diligēter explorasse. nono vtrūq; cōplexus est. qui-

mas. *Nos pos.*] Esse felices. *Potes*] Esse felix, quia doles cōmuni omniū calamitate. *Si p.*] Esse felix sine nobis. *Ita*] Hac cōditione. *Mereri*] Iudicium nostrum comprobati ab vnuerfo senatu. *Antiquius*] Carius, acceptius, potius. *Exitus*] Mors violēta, qualis Caij, Claudij, Neronis, Galbæ, Othonis, Vitellij, Domitiani. *Adæquanimus*] Nostris acclamationibus.

ardor? qui stimuli? quæ faces illas nobis acclamationes subiecerūt? non nostri Caesar ingenij, sed tuæ virtutis tuorumq; meritorū voces fuerūt, quas nulla vnquā adulatio inuenit, nullus cuiusquā terror expressit. Quē sic timuimus ut hæc fingeremus? quē sic amauimus ut hæc faceremur? Nosti necessitatē seruitutis quādo simile aliquid audisti, & quando dixisti. Multa quidē excogitat metus, sed quæ appareāt quæ-sita ab inuitis: aliud sollicitudinis, aliud securitatis ingenij est: alia tristitiū inuētio, alia gaudetiū. Neutrū simulationes expresse-rint. habēt sua verba miseri, sua verba felices, ut quæ iam maxime ab vtrisque dicantur. Testis ipse es. quæ in omniū ore latitia: nō amictus cuiquā, nō habitus quē modo extulerat: inde resultantia vocibus tecta, nihilq; tātis clamoribus satis clausum. Quis tūc non è vestigio suo exiuit? quis exiuisse sensit? multa fecim' spē, plura insti-etu quodā & imperio. nā gaudio quoq; cogendi vis inest. nū ergo modū ei tua saltē modestia imposuit? nā quāto magis à te reprimebat ur. exarsimus, nō cōtumacia Caesar, sed ut in tua potestate est an gaudeamus. ita in quātū nec in nostra. Cōprobasti & ipse acclamationū nostrarū

dā, inquit, procerus, & ut indicabat habitus atq; habitudo, miles. Terēt in Eunuc. quæ habitudo corporis. at Macrobr. sed tōta Daretis fatigatio habitu depingitur. aut illum fidi equales, & rel. qua Extulerat] A domo sua in curiā. *Vestigio*] Loco. *Inest gaudio*] Gaudiū cogit homines facere quæ nō intēdūt. est. n. animi passio. vnde Gell. lib. 3. cap. 15. tradit, multos insperato gaudio expirasse. *Es*] Nostrō gaudio. *Tua mode-*

[*Alia*] Quæ nos iubebat imponere finē acclamationibus. *Exarsimus*] Tanto magis sume extrinsecus. *An gaudeamus*] Bene re-

[*Fidem*] Quod essent vere. *Lacrymarum tuarum* *Veritate*] Quia tuis lacrymis quæ gaudio erumpent, credidisti nostras acclamationes esse veras. *Sanguinis in ore*] Ruboris in facie. nihil aliud est rubor, quam color sanguinis. qui gaudent ideo rubescunt, quia gaudium extrinsecus contingit. ad hoc animo cursu natura festinat, quæ sanguis comitando quasi alacritate integritatis suæ compotem tingit cutem, & inde similis color nascitur. hæc Macrobius in Saturnalibus. sequētia tamen indicant, rubuisse Traianum pudore, nam rubor ex animi pudore nascitur, cuius hæc causa. natura cum quid ei occurrit honesto pudore dignū, imū petendo penetrat sanguinē, quo cōmoto atq; diffuso, cutis tingitur, & inde nascitur rubor. dicūt & phisici, quod natura pudore tacta ita sanguinē ante pro velamento tendat, ut videmus quemque erubescētem manum sibi ante faciem frequenter opponere. *Ne quando non*] Ut sæpe daretur. *Hoc ipsum*] Ordo est. ut interrogaremus has sedes, quasi nobis responsuras hoc ipsum, id est, totidem voces per echo saltem reddīturas, viderint ne vnquam principis lacrymas: perinde ac si diceret, nemo imperatorum vnquam tam tenerē & præ pudore in senatu lacrymas effudit, quamuis scribat Tranquillus Tiberium in senatu fleuisse, sed alia de causa. est autem species idoloportæ cum sensum mutæ personæ dare conetur. *At senatus*] Lacrymas. *Posteror*] Senatores. *Eadem*] Qua tu precatus es pro salute omnium. *Quod non audiant*] Eadem acclamationes, quas intellegit Traiano dictas. *Animum*] Dotes animi. *Vera*] Felicitas. Plato. felicitatem quinque partitam diffinit primam eius partem bene consulere, secundam

gendo. *In quantum*] Ad quantam mensuram gaudeamus. *Nec in nostra*] Est, cum in gaudio sit vis imperij.

fidem, lacrymarum tuarum veritate. vidimus humescentes oculos tuos, demissumque gaudium vultum, tantumque sanguinis in ore, quantum in animo pudoris. Atque hoc magis incensum sumus, ut precaremur, ne quando tibi non eadem causa lacrymarum, utq; nunquam frontem tuam abstergeres. hoc ipsum, has sedes nobis quasi responsuras interrogemus, viderint ne vnquam principis lacrymas? at senatus saepe viderunt. Onerasti futuros principes, sed & posteros nostros. nam & hi à principibus suis exigent, ut eadem audire mereantur, & illi quod non audiant indignabuntur. Nihil magis possū proprie dicere, quam quod dictum est à cuncto senatu. ò te felice! quod cū diceremus, non opes tuas, sed animū mirabamur. est enim demum vera felicitas, felicitate dignum videri. Sed cū multa in illo die dicta sunt sapiēter & grauitē, tū vel imprimis hoc:

sentibus & bona valetudine corporis vigere, tertiam in rebus gerendis fortunatum esse, quartam gloria & claritudine apud homines excellere, quintam pecuniis rebūque cæteris ad omnes vsus humanitatis affluere. primum illud ex eruditione, multarūque rerum peritia, & experimento contingere. sequens ex corporis membris accidere, ut si quis videt oculis, audit auribus, narium præterea & oris sensu viget, & integritate membrorum, quæ sensuum instrumenta sunt. tertium inde prouenire, si quis quod agere intendit, ita egerit ut decet sapientem & strenuum virum. quartum illud scilicet gloriæ celebritatem ex opinione bonitatis manare. postremum rerum affluentia est, cum cui ad vitæ vsum ita suppediat pecuniarum copia, ut & amicos fouere beneficio, & largē ac liberaliter cuncta necessaria subministrare valeat. hæc cui suppetant omnia eum perfectē felicitatem ac beatum esse. *Videri dignum felicitate*] Existimari bonum, ita ut merearis esse felix. *Illo die*] Quo tibi acclamauimus.

Cred-

[*Crede nobis*] Crede nostro testimonio, te felicem esse, crede etiam tuo qui non crederes te felicem, nisi esses. *Hoc*] Te felicem esse, crede nobis & tibi. *Atque*] Deceperit dum virtutem simulat malus. *Nemo se ipsum*] Ut qui se intus & in cute nouerit. *Modo*] Dummodo. *Introspecta*] Rectē examinet & discutiat. *Vitam*] Suam. *Quid*] Conscientia principis de se, boni bona, mali mala. *Idi*] Mali. *Sibi*] Intra se. *De se*] Ut dii sic se amarent sicut ille deos. *Mediocriter amanti*] Precari sumus hoc, quia certō scimus, te nos amare plurimum. *Tu*] Amares nos. *Inter ista*] Inter precandum superiora. nam quædam consueuerant peculiaria verba precibus interponere dum acclamarent imperatoribus, qualia sunt apud Lampridium in acclamationibus Alexandri, dii te seruent. pariter apud Volcatium in Auidio, & Lampridium in Commodo, exaudi Cæsar. *Ciuitas religionibus deisti*] M. Tullius de responsis aruspicum: deorum numine hoc tantum imperiū natum est & auctum, & retentum. nec enim numero Hispanos, nec robore Gallos, nec caliditate Pænos, nec artibus Græcos, sed pietate & religione, atque hac vna sapientia, quod deorum immortalium numine omnia regi gubernarique prospeximus, omnes gentes nationesque superauimus. lege plura de religionibus Romanorum, libro primo apud Maximum. *Piæ merita*] Quia in deos exitititer pia & religiosa. *Astrui*] Addi. *Imitentur*] Ita nos ament, sicut

crede nobis, crede tibi. Magna hoc fiducia nostri, maiore tamen tui diximus. Alius enim fortasse alium, ipsum se nemo deceperit, introspectat modo vitam, seque quid mereatur interroget. Proinde dabat vocibus nostris fidem apud optimum principem, quod apud malos detrahebat. quamuis enim faceremus quæ amantes solent, illi tamen non amari se credebant sibi. Super hac precati sumus, ut sic te amarent dii, quemadmodum tu nos. Quis hoc aut de se, aut principi diceret mediocriter amanti? Pro nobis ipsis quidem hæc fuit summa votorum, ut nos sic amarent dii, quomodo tu. Estne verum quod inter ista clamauimus, O nos felices? Quid enim felicius nobis, quibus non iam illud optandū est ut nos diligat princeps, sed dii quemadmodum princeps? Ciuitas religionibus dedita, semperque deorum indulgentiam piæ merita, nihil felicitati suæ putat astrui posse nisi ut dii Cæsarem imitentur. Sed quid singula consector & colligo, quasi verè aut oratione completi, aut memoria consequi possim quæ vos P. C. ne qua interciperet obliuio, & in publica acta mittenda, & incidenda in ære censuistis? Ante orationes principum tantum eiusmodi genere monumentorum mandari eternitati solebant: acclamationes quidem nostræ parietibus curiæ claudabantur. erant enim quibus nec senatus gloriari, nec princeps possent. has verò & in singulis exire, & posteris prodi, cum ex utilitate, tum ex dignitate publica fuit. Primum ut orbis terrarum pietatis nostræ, adhiberetur testis & conscius, deinde ut manifestum esset audere nos de bonis malisque principibus,

Traianus. *Singula*] Tua dicta. *Quæ*] Quas acclamationes. *Ne qua intercideret*] Ne forte deperirent & interciderent. *In publica acta*] In tabulis, in quibus publica

acta incidebantur. relege prænotata. *Orationes principum*) A principibus habitas: an principibus dictas, quod magis placet. *Esusmodi genere monumentorum*) In acta publica. *Partibus cursa*) Tantum in se-

Non tantum post ipsos)

Sed etiam dum viuunt. *Gratos fuisse*] Modò principes bonos habuissimus, quibus deberemus tales dicere acclamationes. *Antea*] Ex directo tempora Domitiani notat, nam factis constat Tito uiuenti, multas acclamationes dicitas, & mortuo tantas senatum gratias laudisque egisse, quantas congestit, nec uiuo unquam nec præfati. *Non licuit*] Quia principes erant pessimi. *Gratos*) Traductio, color. *Expositum*) A te expetitum cum velles imponi modum, aliam conquestum. *Affectum*] Alacritatem, gaudium. *Tua merita*] Laudes ob merita, quæ in nos contulisti. *Exemplo*] Ut hoc nostrum factum posterit imitarentur, tanquam formulam & iudicem. *Habeant que muneris tui*) Hoc acceptum tibi referant. *Instruendum*) Est parandum, instituendum. *Non de se*)

A te iam inceptum. *Non submouenda*) Adulatio cui Traianus aures obstruxerat. inde Martialis in commendationem illius Frustrâ blanditiæ venit ad me Attritis miserabiles labellis. *Quæ*] Bona. *Si faciant*) Modò illa faciant. *Oculis*] Cum præ nimio gaudio flecti. *Ames illum diem*] Libèter recorderis illius diei. *Vincas*) Maiora facias. *Noua*) Inuitatos honores. quare ad Sèuerum se consulentem, quid consul designatus in honorem principis censeret, dixerat, recentia opera inaximi principis præbent facultatem noua, magna, vera, censendi. *Nisi ob eadem facta*] Nisi similia feceris. *Iam quam antiquum*] Laudabile, antiquis simile. transit ad iudicium Marij Prisci, qui repetundarum

natu dicebantur. *Erant eiusmodi*) Id, est, falsæ, adulatoriæ. *In singulis*) Tradere unicuique vnde multi post modum hoc secuti sunt.

non tantum post ipsos iudicare: postremò, ut experimento cognosceretur, & ante nos gratos, sed miseros fuisse, quibus esse nos gratos, probare antea non licuit. At qua contentione, quo nisu, quibus clamoribus expositum est ne affectus nostros, ne tua merita supprimeres? denique ut in posterum exemplo prouideres? Discant & principes acclamationes veras falsasque discernere, habeantque muneris tui quòd iam decipi non poterunt. Non instruendum illis iter ad bonam famam, sed non reducenda est. Certum est & quæ facere, & quæ debeant audire, si faciant. Quid nunc ego super ea quæ sum cum toto senatu precatus, pro senatu precer, nisi ut hæreat animo tuo gaudium, quod tunc oculis protulisti? Ames illum diem, & tamen vincas, noua merearis, noua audias: eadem enim dici nisi ob eadem facta non possunt. Iam quæ antiquum, quam consulare, quòd triduum totum senatus

reus damnatus est, interdicta ei Italia, quod Latus epistola ex libro secundo narrauit. ubi ferè eadem, quæ hic dicuntur, scripta offendens. iâ scilicet hoc ipsum pulchrum & antiquum senatû nocte dimitti, triduo reuocari, triduo contineri. confido nunc non inuenturos qui audeant negare Iuuenalem non scripsisse satyram suam sub Traiano, cum expresse per Secundum colligatur iudicium illud Marij, cuius in prima satyra sit mentio, factum sub Traiano & præfente eo. *Consulare*) Consulibus proprium. & ad officium Consulibus pertinentens. erat enim consul tunc Traianus & præfidebat. *Triduum totum*] Suprà recitauerat occupatû triduum in hac tantû Marij & sociorû eius accusacione & cõdénacione,

Sub exemplo tui) Ad imitationem tui te præfidente. *Sedit*] Fuit in consilio. *Præter consulem*] Præter officium Consulibus & non principis. *Quisque*] Senator. *Dissentire*) Dissedere licuit. nam cum Tertullus censuisset septingenta milia quæ Afris Marius extorserat, ærario inferenda, Mario vrbe Italiæque interdicens. Martiano hoc amplius, Africa: omnes assensere vsque ad Pompeium collegam, qui & septingenta milia ærario inferenda & Martianum in quinquentium religandum, Mariû repetundarum pœnæ, quam iam passus esset, censuit relinquendum erant in vtraque sententia multi, fortasse etiam plures in hac vel solutiore, vel molliore. nam quidam ex illis quoque qui Cornuto videbatur assensisse, hunc qui post illos censuerat sequebantur sed eum fieret discessio, qui sellis Consulibus assiterant in Cornuti sententiam ire cœperunt. tû illi, qui se Collegæ annumerari patiebantur in diuersis transferunt, Collega cum paucis relictus est. & libro sexto Traianû laudat. Malis, inquit, hic optimus separari non alio magis poterat, quam diuersitate cõfendi. Tacitus etiam memorat, sub imperatore Traiano licuisse sentire quæ velles, & quæ sentire dicere. *Et copiam iudicij sui republica ficere*] Dicere sententiã suam pro bono republicæ. *Dinumerari*] Quia non poterat fieri vllum senatusconsultum, nisi maior pars senatorum interfuisset. an cum dissentiret, numerati sunt vtri in parte plures essent. Ut alludat ad illud, numerata senatum. *Non p*] Non quia prima, fuit enim primò, sed quia melior, ideo Cornuti sententiã obtinuit. *Quis*) Senator. *Antea*] Sub Domitiano, cum nemo poterat liberè loqui quare ad Aristonem, Prospeximus, inquit, curiam, sed trepidam & elinguem, cum dicere quod velles, periculosum, quod nolles, miserum.

sub exemplo tui sedit. cum interea nihil præter consulem ageres. Interrogauit quisque, quod placuit, dissentire, discedere, & copiam iudicij sui republica facere, tutum fuit. consulti omnes atque etiam dinumerati sumus: vicique sententiã, non prima, sed melior. At quis antea loqui, quis hiscere audebat, præter miseros illos, qui primi interrogabantur? ceteri quidẽ defixi & attoniti ipsam illam mutam ac sedentariam assentiendi necessitatem, quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore perpetiebantur? Vnus, solusque censebat, quod sequerentur omnes, & omnes improbarent, imprimis ipse qui censuerat. adeo nulla magis omnibus displicent, quam quæ sic fiunt, tanquam omnibus placeant. Fortasse imperator in senatu ad reuerentiã eius componebatur, ceterum egressus statim se recipiebat in principem, omniaque consularia officia abigere, negligere,

Miseros) Quia metu mortis cogebantur sentire quæ imperator volebat. *Ceteri*] Senatores. *Sedentariam n.*] Assensum necessarium sedendo. non enim audebant contradicere. solum igitur tanquam ad sedendum conuocati assentiebant primæ sententiæ, veluti ex ore imperatoris prolata. *Sedentaria* igitur à sedendo dicta. Apuleius in primo limine sui asini. vt etiam fatigationem sedentariam inaccessu vegetatione discuterem. Columella libro decimotertio. neque enim sedentaria eius opera est. *Vnus consul*] Designatus, qui id cedernebat quod sentiebat imperatorem velle. an imperator qui præfidebat. *Omnes improbarent*] Quia iniustum erat. *Ipsæ*] Consul designatus. *Sic fiunt*] Sine vlla contouersia, & nemine dissentiente. nam illa inuitò decernuntur, id autem fit sub tyranno. *Fortasse*] Aliquando. *Imperator*] Domitianus, siue alius. *Eius*] Senatus. *Componebatur*] Lectica deferrebat, præfidebat. *Egressus*] E curia. *In pri.*] In qualitate & personam principis. *Consularia o*] Reddendi ius, locandi publicos redditus, sumptus temperandi.

de rebus dubiis consultandi. hinc Ovidius ad Sex. Pompeium scripsit. Aut reget ille suos dicēdo iura Quiritis. Conspicuū si quis cum premet alius ebur. Aut populi re dicitur positam componet ad hastam, Et

Contemnere] Quod validissimum fuit in sine locavit: maius enim est contemnere, quam abigere, quia multos, ut diximus, consulatus titulo tenuis gessit Domitianus. Ille] Traianus, tanquam de absente loquitur. an magis respexit ad tertium consulatum, quo iam functus erat, cum hæc scriberet.

Ita consul] Ita consulatum gessit. *Tantum consul*] Et non princeps, tantum consulatum gerens, & non simul principatum. *Nihil putabat*] Sensus est, solum se consulibus parem existimabat, & nihil supra se hæc per contrarium dixit. *Arrogantia principis*] Pompeia qua solent uti principes. *Præcursorum*] Anteambulorum. *Detineret*] Moraretur. *Nihil*] Repetitio Secundo familiaris, cum ab eodem verbo in rebus similibus & diversis principia sumuntur. *In limine*] In ingressu palatii. *Consultare aues*] Captare auguria. *Numinum monitus*] Idem per diversa. nam auguriis credit antiquitas, quæ faciendæ vitandæque hominibus deos indicasse. monita autem deorum & in numero multitudinis neutri ac masculini generis. Virgilius, Ille Iouis monitis iam mota tenebat lumina. Persius Hos pueris monitus patres infundere lippos. monemus consilio, & ante rem. *Perturbabatur*] A via. *Viatoribus*] Ministris à via dictis, erant enim viatores magistratibus parentes, & senatores ducēque ex agris ad officia vocantes. vnde M. Tullius scripsit, à via in senatū accersebantur & Curius & cæteri senes, ex quo qui eos accersebant viatores nominati sunt, & Plinius lib. xvij. Cincinato, inquit, viator

minui magnæ non sine urbis opes, Aut ut erunt patres in Itala templa vocati. De tanto dignis consule rebus ager, Aut feret Augusto solitam natōq; salutem, Deque parum noto consulet officio.

contemnere solebat. Ille verò ita consul ut si tantum consul foret, nihil infra se putabat, nisi quod infra consulem esset. ac primum ita domo progrediebatur, ut illum nullus apparatus arrogantia principalis, nullus præcursorum tumultus detineret. una erat in limine mora consultare aues, reuererique numinum monitus nemo perturbabatur, nemo submouebatur, tanta viatoribus quies, tantus pudor fascibus, ut plerumque aliena turba subsistere, & consulem, & principem cogeret. Ipsius quidem officium tam modicum, tam temperatum, ut antiquus, aliquisque magnus consul sub bono principe incedere videretur. Iter illi sæpius in forum, frequenter tamen & in campum. nã comitia consulum obibat ipse, tantum ex renūciatione eorū voluptatis, quantum prius ex destinatione capiebat. Stabant candidati ante curulem principis, ut ipse ante consules steterat,

attulit dictaturam, dicens vela corpus, ut perferam senatus populiq; Rom mandata. ex quo apparet fuisse ministros publicos. Sed autore Valerio, officium erat intra servilem habitum. *Pudor*] Modestia. *Fascibus*] Licetoribus. *Aliena*] Non principalis, sed popularium. *Et consulem, & p.*] Traianum vadentem pedibus. *Tam modicum*] Tanta modestia. *Antiquus*] Optimus, similis antiquis *Sub bono p.*] Sub imperio boni principis alicuius. *Ille*] Traiano erat. *In forum*] Ad ius dicendum populo. *In campum Martium*] Vbi renuntiabatur cōsules. *Con. itia consulum*] Quæ ceteriariata dicebantur. *Renūciatione*] Declaratione. in sine eadē ferē tractat. tuo inquit, iudicio consules facti, tua voce renunciati sumus, ut idē honoribus nostris suffragator in curia, in campo declarator existeres. renunciare alioquin dicimus eam se

que in placito & promissione venit, auctore Pediano. Agrestius autem sic distinct: nunciatur de longinquo, denunciatur de præfenti, annunciat de futuro, renunciatur de excusando & repudiando: vel renunciare est quasi secretum narrare. nam illud re superuacuum est. Cicero, renunciatur mihi. Secundus, postquam renunciatum fuit. Terentius in Andria, id here tibi renunciatio futurum. *ipse*] Traianus candidatus. *Arte curulem*)

Adigebantur] A consule cogebantur iurare. *Tantum putat*] Tantum si dei & religioni tribuit. *Tribunali*] Iuri dicendo.

Augustum pariter tranquillius laudat, quod ius dixit affidere, & in nocte nonnunquam, si parum valeret corpore, lectica pro tribunali posita, vel etiam domi cubans. *Aequitatis*] Clementia, iustitia, benignitas, fides, fortitudo in periculis communibus, iucunda est auditu, in laudationibus. & quoniam singularum virtutum sunt certa quædam officia ac munera, & sua cuique virtutibus propria debentur, erit explicandum in laude iustitiæ. quod nunc obseruat Secundus ex præcepto Ciceronis. cum cum fide, quid cum æquitate, quid cum eiusmodi aliquo officio is qui laudabitur fecerit. *Legum*] Fuit enim iustissimus Traianus, quod Martialis testatur hendecasyllabo, senatorem omnium iustissimum appellando: nam secundum Eutropium militarem gloriam civitate & moderatione superavit. *Ut principem*] Qui maius imperiū habet omnibus magistratibus, quique mitigare & intendere leges potest. *Se consulē*] Se legibus stare, quod est cōsulis ius, arbitrium, potestas. nam omnia suis magistratibus cognoscenda remittebat. at Claudius, auctore Tacito, cuncta legum ac magistratuum munia in se trahebat. *Pleraque ad consulem p.*] Consules enim & prætores inter cæteros magistratus habebant facultatem in vrbe dicendi ius. *Collegas*] Prætores apparatu penè pares consulibus erant, nam virgas securibus alliga-

Sellam, quod iam latius tractavit. Imperator ergo & Cæsar & Augustus Pontifex Maximus, stetit ante gremium consulis, seditque consul principe ante se stante, & sedit inturbatus, interritus & tanquam fieri solet. quinetiam sedens præbuit iusturandum, & ille iuravit, expressit explanavitque verba, quibus caput suum, domum suam, si scienter scilicet, deorum iræ consecraret.

adigebanturque in verba, in quæ paulo ante ipse iurauerat princeps: qui tantum putat esse in iure iurando, ut illud & ab alijs exigat. Reliqua pars diei tribunali dabatur. Ibi verò quanta religio æquitatis, quanta legum reuerentia. Adibat aliquis ut principem, respondebat se consulē esse. Nullius ab eo magistratus ius, nullius auctoritas imminuta est, aucta etiã. siquidē pleraque ad prætores remittebat, atque ita ut collegas vocaret, non quia populare gratumq; audientibus, sed quia ita sentiebat. Tantum

tas more consulum per sex lictores tantum præferebant. nec mirum. quippe consulibus collegæ dati iisdem auspiciis, quamvis imperio minores creabantur. vnde si quis minor prætorem vidisset, e quo desinebat honoris causa, caput adaperiebat, semita cedebat. creatus autem prætor, primum cum consules auocarentur à bellis finitimis, neque esset qui in vrbe ius reddere posset. *Populare*] Id sit populo gratum. *Sentiebat*] Verè credebatur sibi collegas. *Dignationis*] Honoris, dignitatis, auctoritatis. Tacitus lib. xiii. sed ope Senecæ dignationem Burro retentã. & lib. xvij. illi auctoritatem senatus, hic dignationem Cæsaris laturus erat. Tranquillus in Caio. reliquas forores nec cupiditate tanta, nec dignatione dilexit. Apuleius nam maiorem domum dignatione tui feceris. Plinius lib. xxxv. dignatio autem præcipua Romæ increuit picturæ à M. Valerio Max. consule nam dignari est dignum existimare honore aliquo. Apuleius xj. suo ille venerando me dignatus affamine. Columella lib. xij. velij

aliis quoq; honoribus dignari. Virgilius: Haud equidem tali me dignor honore
In ipso honore Prætoræ
 f. *Amplius*] Suprà maius.
Quod Cur. *Astidius*] Diu-
 tius sedebas. *Sud.*] La-
 boris ab eo quod sequi-
 tur *Deseruit*] Vacat. *Cate-
 ris*] Sine imperio. *Fortune
 indignum*] Fortunam rem
 indignam fecisse. *Doceat*]
 Exemplo sui consules in-
 stituat, qui consules factu-
 rus sit, iterum enim repe-
 te consules, sic facturus cõs-
 ules doceat cõsules. *Ampl.*]
 Cõsulatũ. *Quid sit*] Vt ei.
Illi] Consules, declarati à
 bono principe. *Quo*] Ic-
 circo, quia iam fuerant
 experti quanto vsui omni-
 bus fuisset tertius consula-
 tus. *Quartum consulum*]
 Spartianus in Adriano re-
 fert Traianum gessisse
 quartum consulum cum
 Articuleio, quibus cõs-
 Adrianus quaestor fuit.
Imperij hoc verbum] Fuit,
 scilicet iubere, quod per-
 tinet ad maiores. *Non adu-
 lationis*] Nõ ideo iussit se-
 natus vt quartum consula-
 tum susciperes, quia hoc
 blandum fore tibi existi-
 maret, quõd scilicet impe-
 ratori iubere posset sena-
 tus, sed reuera quõd tu illi
 parere soles. *Quod*] Obse-
 quium. *Alia in re*] Quam
 accipiendis consultius.
Ceterorum] Priuatorum.
 sententia prius ab Hora-
 tio vsurpata, mortem o-
 mnibus communem. *Optimum*] Princi-
 pem. *Possit*] Exemplo suo. multi enim
 post Traianum secuti sunt laudabiles
 principes. *Monumentis*] Memoria. *Que
 prima*] Imprimis moderationem & ius-
 titiam. *Statuere*] Erigere, extruere. *Li-
 bertatem*] Significat habuisse in animo
 Traianum restituere Romanos in pri-
 stinam libertatem deposito imperio, id
 quod agitalle prius Augustum Tran-

dignationis in ipso honore ponebat, vt non am-
 plius esse cõseret, q̄ aliquis collega appellaretur
 à principe, quàm q̄ prætor esset. Ad hæc tã asti-
 dius in tribunali, vt labore refici, ac reparari
 videretur. Quis nostrum idem cura, idẽ sudoris
 sumit? quis a deo expetitis honoribus aut deser-
 uit, aut sufficit? Et sanẽ æquum est tantum
 ceteris præstare consulis ipsum qui consules
 facit. quippe etiam fortune videbatur indi-
 gnum, si posset honores dare, qui gerere non
 posset. factururus consules doceat, accepturisque
 amplissimum honorem persuadeat scire se,
 quid sit quod daturus sit. sic fit vt illi quoque
 sciant, quid acceperint. Quo iustius senatus,
 vt susciperes quartum consulum, & rogauit, &
 iussit. Imperij hoc verbũ, non adulationis esse,
 obsequio tuo crede, quod non alia in re magis,
 aut senatus exigere à te, aut tu præstare senatui
 debes. Vt enim ceterorũ hominũ, ita principũ
 illorũ omniũ, qui dũ sibi videntur, auũ omne,
 & breue, & fragile est. Itaq; optimũ queng, niti
 & contendere decet, vt post se quoque reip. pro-
 sit, moderationis scilicet iustitiæque monumẽ-
 tis, quæ prima statuere Cos. potest. Hæc nempe
 intentio tua vt libertatẽ reuoces, ac reducas.

Quem ergo honore magis amare, quod nomen
 vsurpare sepius debes? quàm quod primũ
 inuenit recuperata libertas? Non est minus
 ciuile, & principem esse pariter, & consulem,
 quàm tantum consulem. Habes etiã rationem

quillus meminit. *Quem ergo honorem*]
 Illa inquit Cicero concinna est inter-
 rogatio, quæ cũ enumerata sunt ne-
 cessaria, confirmat orationem superio-
 rem, vt hoc loco *Quod primũ inuenit r.*
 l. Satis constat post exactos reges, & rem-
 in libertatem vindicatam, creatos consu-
 les, annum magistratum, & duorum tan-
 tum. *Ciuile*] Humanum, gratum. *Et com.*
quàm tantum consulem] traductio, color.

*Verecundia collegarum
 inorum*] Vt qui tertium
 consulum pariter ac tu
 gesserunt, absoluas à vere-
 cundia, quod tibi pares in
 consulum fuerint. redimes
 autem si quartum consu-
 latum receperis. *Collega-
 rum*] Repetitio. *Consu-
 lem*] Quarto. *Priuatũ*]
 Sine imperio. *Quod ter-
 tius*] Consulatus. *Annua*]
 Recipias quartum consu-
 latum. *Quibusque*] Ordo
 & sensus, & ipse facias nos
 compotes votorum, quo-
 rum potens es, id est, acci-
 piat quartum consulum,
 pro quibus nobis confue-
 uisti esse compos. *Apud
 deos*] Videlicet consecu-
 tus es à diis quæcunque
 optabamus, an magis qui-
 bus votis tu confueuisti
 esse compos apud deos.
 nam quæcunque à diis
 exigis, consequeris. *Tanto
 min.*] Ob modestiam tu-
 am, qua incitatur vt se-
 pius consul fias. *Ille*] Ter-
 tius consulatus tuus. *Re-
 missus*] Lenius, frigidius.
Sciremus] Experti esse-
 mus. *Expertum t.*] Quo
 sumus experti quantum
 eo honore præstares. *V-
 sum*] Vtilitatem iam cognitam. *Que pro-
 xime ced.*] Ambiguum, an de votorum
 nuncupatione, an de acclamationibus in-
 telligat. non multò enim antè dixerat,
 vota pro Traiano suscepta, si bene remp.
 & ex utilitate omnium rexisset, & ipsum
 obtestatum, ne vnquam pro se resp. vota
 susciperet inuita, aut si inuita suscepisset,
 non teneretur. & acclamatum illi ab o-
 mni senatu, Traianũque senatorum ar-
 dorem conatum reprimere. an per hæc
 mōstrauit iusiurandum à consule datum,
 & à Traiano susceptum, se suãque deo-
 rum iræ deuouente si scierit fessisset.
Gaudium] Tantum nobis ex hoc. *Præ-
 debit*] Princeps erit senatus, vt in epi-
 stolis dixerat. *Laetitia publica*] Omnibus

*verecundia collegarum tuorũ. Collegarum in-
 quam ita enim & ipse loqueris, & nos loqui
 vis. onerosa erit modestia illorum tertij consu-
 latus sui recordatio, donec te consulem vide-
 ant. neque enim potest non nimium esse priuatis,
 quod principi satis est. Annuas Casar optanti-
 bus, quibusque apud deos esse consuesti, quo-
 rum potens es ipse votorum compotes facias.
 fortasse sufficiat tibi tertius consulatus, sed no-
 bis tanto minus sufficit. Ille nos instituit, &
 induxit, vt te iterum iterumque Cos. habere
 cupiamus. Remissus istud contenderemus,
 si adhuc non sciremus qualis esses futurus.
 Tolerabilius fuit experimentum tui nobis,
 quàm vsum negari. Dabitur ne rursus videre
 consule illum, audiet, & reddet quas proximè
 voces, præstabitque gaudiũ quantum ipse perci-
 piet? præsidebit laetitia publica autor eius &
 causa, tentabitque affectus nostros, vt solet,
 cohibere, nec poterit? pietati senatus cum mo-
 destia principis felix, speciosumque certamen,
 seu fuerit victa, seu vicerit. Equidẽ incognitã
 quandã, proximãque maiore præsumo lati-
 tiã. quis enim est tam imbecilli ingenio, qui
 non tanto meliorem consulem speret, quanto*

senatoribus lætis illius consulum. *Affe-
 ctus n.*] Acclamationes, ob immensum
 gaudium. *Nec poterit*] Nam dixerat,
 quanto magis à te reprimebamur, eò plus
 exarsumus, non contumacia, Casar: sed vt
 in tua potestate est, an gaudeamus, ita nec
 in nostra, in quantum gaudeamus. *Pie-
 tati*] Ordo est. felix speciosumque cer-
 tamen fuit pietati senatus, cum modestia
 principis: seu illa pietas fuerit victa, id
 est, excesserit imperium principis:
 seu vicerit, id est, non potuerit co-
 hiberi à laudibus Traiani. *Præsumo*] Præ-
 uideo. nam & à futuris laudare licet ab
 antè actis argumentando. *Incognitam*]
 Admirandam, inauditam. *Proxima*]
 Quam ex tertio tuo consulum cepimus.

Sæpius] Expetientia animi & vsus excolit hominum mores. *Alius*) Imperator. *Si non d.*) Si non omne tempus sui consulatus, quod laboribus occupare debuisset, voluptatibus consumpsisset. *Ocio*) Interposito, quo vires animi & corporis reficiuntur. *Hic*) Traianus. *Consularibus curis exolu.*) Deposito consulatu. *Principales*) Ad principem pertinentes. *Tam diligens temperamenti*] Tanta vsus temperantia. *Principes dum tantum g.*] Personam principis. *Prouinciarum d.*) Libellis prouincialium, & legationibus audiendis. *Occurrat*] Satisfaciat. *Ciuitatum presidi.*) Quod presidio esset ciuitatibus missis in eas militibus, ne ab hostibus infestarentur, & quod prouidebat, ne ciuitates afficerentur iniuria à presidii Romanorum. *In audiendo*) In adeundo Traianum, ut quæ postulareni audiret. *Statum*) Conuersio, color per quem ad postremum verbum continenter reuertimur. exornatio sanè repetitioni contraria.

Tandemque) Postquam hoc diuersum diu sub Domitiano vidimus. *Obsider*] Ambit, occupat. *Mitis seueritas*] Hæc est præcipua laus diuersas virtutes in vnum miscere, neque ad summum alicuius procedere, sed alterius asperitatem cum mansuetudine alterius condire. *Non dissoluta*) Non remissa, non indulgens. *Clementia*) Neque enim quicquam est quod imperatorem Romanum melius commendat gentibus, quam clementia, hæc Cæsarem deum fecit, hæc Augustum consecrauit, hæc Antonium Pij cognomine ornauit. Est autem temperantia animi in potestate vlsciscendi, vel lenitas superioris aduersus inferiorem in pœnis constituendis,

sæpius fuerit? Alius labores, si non continuò desideria, ac voluptati dedisset, ocio tamen & quiete recreasset. hic consularibus curis exolutus, principales resumpsit, tam diligens temperamenti. ut nec consulis officium princeps, nec principis consul appeteret. Videmus ut prouinciarum desiderijs, ut singularum etiam ciuitatum presidijs occurrat. nulla in audiendo difficultas, nulla in respondendo mora. adeunt statim, dimittuntur statim, tandemque principis fores exclusa legationum turba non obsidet. Quid in omnibus excogitationibus, quam mitis seueritas, quam non dissoluta clementia? non locupletando fisco sedes, nec aliud tibi sententia tue præcipuum, quam bene iudicasse. Stant ante te litigatores non de fortunis suis, sed de tua existimatione solliciti, nec tam verentur quid de causa sua quam quid de moribus sentias. O verè principis, atque etiam consulis, reconciliare amulas ciuitates, tumentesque populos nõ imperio magis, quã ratione cõpescere, intercedere iniquitatibus magistratum infectum, reddere quicquid fieri non oportuerit. postremò velocissimi sideris more omnia inuisere, omnia audire, & vnde cunq; inuocatum statim velut numen adesse & assistere.

& quæ sequuntur apud Senecam libro secundo, de clementia. at Cicero in rhetoricis. Clementia est per quam animi temperè in odium alicuius concitati, comitate retinentur. nam clemens est qui de iusto multum remittit, dictus quòd colat mentem suam, nec eam vexat irascendo. *Sedes*) Occupatus es, intentus iudicis cù sedere sit iudicis *Fisco*) Imperialibus redditibus *Sententia tue*) Quam pronuncias in rebus ambiguis, nullum tibi emolumentum quam iustitiæ laudis. *Fortunus*] Rebus de quibus contendunt *Existimatione*] Opinione, qualem de eis habeas. *Causa*) Lite. *O Verè principis*) Officiu. *Aemulus ciuitates*) Contententes inter

inter se de finibus vel dignitate. *Tumentes*] Iratos, discordes. *Imperso principali*) Potestate. *Intercedere*) Occurrere. prouidere. Hinc Silius in fine libri xliij. Traianum designans, inquit, At ni cura viri, qui nunc dedit ocia mundo, Effrenum arceret populandi corde furorem, Nudassent auidæ terrasque fretumq; rapinæ. *Iniquitatibus magistratum*] Marium enim Priscum proconsulem Africæ, & Cæcilium Clasticum Beticæ, quamuis defunctum, passus est repetun-

Talia) Talis prouidentia. *Temperai*) Regit. *Nutu*) Ioui in consensu nutum præcipui poetarum Homerus & Virgilius assignant. M. item Tullius Iouis nutu omnia regi prodidit. & Mamerminus pro consulatu. *Pœtæ*, inquit, ferunt altissimum illum & cuncta potestate cohibentem deum, qui ditione perpetua, diuina atque humana moderatur, cùm despiciat in terras habitu oris, temperatum incerta mutare: eius nutu mundum tremescere, illius hilaritate turbines abigi, nubes fugari, nitentia per orbem serena refundi. *Si quando oculos demisit in terras*) Si aliquando diuertit curam suam à cœlestibus ad humana. falsò tamen finxit antiquitas per interualla deum mortalia curare, vt Virgilius post Aenæ naufragium, cùm Iuppiter æthere summo Despicens mare veliuolum, terrasq; iacentes. hic locus non caret adulatione. *Inier diuina*) Ad suam curam pertinentia. *Per te*) Te idem curante. *Liber*) Ab administratione rerum humanarum. *Cælo tantum &*) Solum occupatur circa regimen cœlestium. *Sufficiis mandanti*] Satisfacis imperio Iouis. *Condatur*] Finitur. *Fecisti parua*] Satisfecisti, officium tuum executus es, & par ei fuisti. sic alibi dixerat. *Influentibus*) Occurrentibus. *Que enim remissio*) Transit ad bona corporis, & laudat à venatione, cuius studio Adrianus eius successor in impe-

darum damnari. & Iulij Bassi Bithyniæ proconsulis acta rescindi, darique à senatu ius omnibus, de quibus ille aliquid constituisset, ex integro agendi duntaxat per biennium. vnde statim subiunxit, infestumque reddere, quicquid fieri non oportuerit. infectum igitur pro non factò. *Velocissimi sideris*] Solis, diebus singulis orbem percurrentis. *Velut*] Non enim præsentia, sed potentia poterat suis opem ferre subito. *Assistere*] Patrociniari.

Talia esse crediderim, qua ipse mundi parens temperat nutu, si quando oculos demisit in terras, & facta mortalium inter diuina opera numerare dignatus est, quibus nunc per te liber, solutusque cælo tantum vacat, postquã te dedit, qui erga omne hominum genus vice sua fungeris. fungeris enim, sufficiisque mandanti, cum tibi dies omnis summa cum vtilitate nostra, cum tua laude condatur. Quod si quando cū influentibus negocijs paria fecisti, instar refectio- nis existimas mutationem laboris. Quæ enim remissio tibi nisi lustrare saltus? excutere cubilibus feras? superare immensa montium iuga, & horrentibus scopulis gradum inferre?

rio vsque ad insaniam & periculum de- tentus est. & Claudianus Stiliconem à venatione commendans, cecinit, Quis Stilicone prior ferro penetrare leones Comminus? aut longè virga transfigere cæruos? *Saltus*) Quos agros non colebant propter sylvas, aut id genus vbi possit pasci, & possidebant ab vsu suo, saltus, autore Varrone, nominarunt, vnde Virgilius Saltibus in vacuis pascunt. *Excutere*) Excitare canibus odoris. *Superare immensa*) Ac deinceps verba grauitatem orationis monstrant, quæ constat ix. verborum grauium magna & ornata constructione. *Gradum inferre*) Ingredi. Xenophon in libello de venatione. oportet venatoriæ rei studiosum statura esse agilem, & validum, animo verò patientem, vt laboris victor re ipsa lætetur.

Nullius.] Præducis ministri. *Inter h.*] Intervenandum *Lucos*) Religioni conseruatos quos cædere nefas erat. *Numinibus*] Diis præsertim syluestribus, vt Faunis, Satyris, Dianæ. nam Xenophon in libello præmemorato, refert venationis præceptorum suorum memores de cultores fieri, & pios, bonos in parentes, in patriâ, in amicos, in omnes ciues. *Hæc experientia iuuenturâ*] In venatione iuuentus experiebatur suam virtutem. venationis enim studiosi feruntur, Cephalus, Aesculapius, Melanion, Nestor, Theseus, Hippolytus, Palamedes, Vlysses, Mnestheus, Diomedes, Castor, Pollux, Machaon, Podalirius, Antilochus, Aeneas, Achilles. *Futuri duces*] Recitat Xenophon ex venatione bonam valerudinem comparari, ad bellum optime institutos, hinc bonos milites & pares imperatores euadere. *Fugacibus*] Ceruis, damis, leporibus. *Audacibus*) Vrsis, leonibus. *Callidis*] Vulpibus. *Campis*] Frugibus. nam ciuibus venatores vtilis, idem est autor, ferarum internicione, exemplo Calydonij apri, qui scribente Ouidio in metamorph. fata vastabat & agros. *Labor ag.*) Fruges, fata. *Gloriam*] Venandi. *Ille*] Conueniunt Tranquilli verba. Laboris, inquit, Domitianus impatiens per urbem pedibus non temerè ambulauit, in expeditione & agmine equo rarius, lectica assidue vectus est, armorum nullo, sagittarum vel præcipuo studio tenebatur. centenas varij generis feras sæpe in Albano secessu conscientem spectauere plerique, atque etiam ex industria, ita quarundam capita figentem, vt duobus iectibus quasi cornua efficeret. nonnunquam in pueri procul stantis præbentisq; pro scopo dispanfam dextræ manus pal-

nullius manu, nullius vestigio adiutum? atque inter hæc pia mente adire lucos? & occurfare numinibus? Olim hæc experientia iuuentutis, hæc voluptas erat, his artibus futuri duces imbuebantur, certare cū fugacibus feris cursu, cū audacibus robore, cum callidis astu. nec mediocre pacis decus habebatur submota cæpis irruptione ferarum, & obsidione quadam liberatus agrestium labor. Vt surpabant gloriâ istâ illi quoq; principes, qui obire non poterant: vsurpabant autem, vt domitas fractâsq; claustris feras, ac deinde in ipsorum quidem ludibrium emissas, mentita sagacitate colligerent. huic par capiendi, quarendiq; sudor, summusque, & idē gratissimus labor inuenire. Enimvero si quando placuit idem corporis robur in maria proferre, nō ille fluitantia vela, aut oculis sequitur, aut manibus, sed nūc gubernaculis assidet, nunc cū valentissimo quoq; sodaliū certat frangere fluctus, domitare vêtos reluctantes, remisq; trāsfrētare obstātia freta. Quantū dissimilis illiqui

mam, sagittas tanta arte direxit, vt omnes per interualla digitorum innocuæ euaderent. Lampridius & Herodianus pariter Commodi summam in sagittando peritiam tradidere. *Obire*] Eam assequi. *Fractas claustris*) Assuetas cauea, & ideò deposita feritate. *Ipsorum*) Imperatorum. *Ludibrium*] Derisionem. *Mentita sagacitate*] Falsa industria, qua utebantur scopo in sagittando. *Colligerent*] Præuenirent, conficerent. *Huic*] Traiano. *Sudor*] Labor. exercitationis plerunque finis esse debet sudor, aut certè lassitudo, quæ citra fatigationem sit. *In maria p.*] Experiri nauigationem. gestationum lauissima est nauis, vel in portu, vel in flumine, vehementior in alto, atq; hæc ipsa intendi vel leniri possunt. Traianus intrēdebat, Domitianus lenibat. *Sequitur vela*] Nauigat secundo vento. *Manibus*] Contrahendo tanquam nimium tumida, nulla autem res æquè adiuuat cursum nauis, quàm summa pars veli. illinc maximè

nauis vrgetur. Itaq; quoties ventus increuit, maior que est quàm expedit, antenna submittitur, minuscq; habet viriū flatus. *Assidet*) Regit nauem. *Valentissimo*) Robustissimo. *Frangere fluctus*] Niti contra

Alban lacus] Lacus

Albanus in nemore Albano à tumulis circumiacentibus inclusus. bello tamen aduersus Veios auctus, per fossas emissus satisfecit & vari Veienti, & Delphico oraculo. quæ res latius libro v. ab vrbe cōdita narratur à Liuiο. delectatum secessu Albano Domitianū, Iuuenalis saty. iij. & Martialis lib. xj. ac Tranquillus cum Dione meminere in vita eiusdem. erat autem Albanum sub mōte Albano: vnde etiā appellationem accepit veluti arx quædam *Ocium*] Secessū. *Baian*] Baiarum portū in Campania post Milenum locat Plinius, & Strabo lib. j. post Milenū, nec minus lib. v. deinde dicens profundum litus reductum in

sinū Baias aperit, aquasque calidas & ad voluptatem & ad sanādos morbos habet æcommodissimas, ob hoc deuitandus ille locus secundum Senecā, quod habet quasdam naturales dotes, quibus illum sibi celebrandum luxuria sumpsit. quare Horatius illarum luxuriam libro i. Epistolarū pariter notat. Martialis xi. multis laudat ibi, Litus beatæ Veneris aureum Baias. Baias superbæ blanda dona Mineræ. de nominationem traxisse à Baio Vlyssis socio, testantur Strabo, & Seruius. *Torporē*] Tranquillitatē. *Inconcessus*) Stabilis, quietus, quod fieri non potuisset, si huc & illuc fluctibus agitaretur. *Religato*] Ad maius nauigiū, vt & præcedēs fluctus, si qui fortē fierent, frangeret, & subsequens nullo remorum pulsu concuteretur. *Piaculum*] Pestis, contaminatio. *Fada f.*) Turpe spectaculum. *Alienum r.*] Præcedentis nauis gubernatorem. *Velut capta n.*] Tanquam nauis qua Domitianus trahebatur, ab hostibus capta foret. *Defor. ista*] Turpi aspe-

ventos. *Transferare*] Transire. *Ille*) Domitiano, qui laboris impatiens autore Tranquillo, per urbem pedibus non temerè ambulauit.

nō Albani lacus ocium, Baianique torporem & silentium ferre, non pulsum saltem fragorē, remorum perpeti poterat, qui ad singulos ictus turpi formidine horresceret. itaque procul ab omni sono inconcessus ipse, & immotus, religato reuinctōq; nauigio non secus ac piaculū ali-quod traheretur. fæda facies, cū P. R. Imperator alienum cursum, alienūq; rectorē velut capta naue sequeretur. Nec deformitate ista saltem flumina carebant, atque amnes. Danubius ac Rhenus tantū illud nostri dedecoris vehere gaudebant, non minore cū pudore imperij, quod hæc Romana aquila, Romana signa, Romana denique ripa, quàm quod hostiū prospectarent, hostium quibus moris est eadem illa nunc rigentia gelu flumina, aut cæpis superflua, nūc liquida ac deserētia lustrare nauigijs,

ctu, ac indecoro *Fl. atq; am.*) Flumē dictū quod fluat, à quo stillicidia fluuii, quæ ita fluant, cadantq; amnis, id est, flumē quod circuit aliquid. nam ab ambitu amnis, auctore Varrone deducitur, cui astipulatur Pompeius. amnis, inquit, propriè dicitur à circunnando, ex Græca præpositione *απει*, quod est circum, tractū, & nare fluere. Seneca iij. naturalium quæstionū, flumen est fluens aqua, & profluxu Virgilius vrsus est. aut rapidus montano flumine correns. Plinius libro trigesimo secūdo, reciproci ætus inenarrabilem vim, mare in flumen versum dixit. amnis autem incerto genere fuit apud antiquos, auctoribus Festo & Seruio. *Tantum illud nostris dedecorū*] Domitianum Romanis ingens opprobrium, qui Dacis annua tributa pendebat. *Danubius & Rhenus*] Sumptis expeditionibus in Sarmatas & Getas, de quibus Martialis libro nono. Cornua Sarmatici ter perida contudit Istri. Sudantem Getica ter niue lauit equum.

Hæc) Talia visu deformia. Domitianum trahi nauigio religato. *Romane aquila*) Exercitus Romanus. repetitio & compar. *Romana ripa*) Inscissa à Romanis & ditioni nostræ subiecta. *Quàm quod hostium*) Quàm quod signa & hostium ripa hæc prospicerent. *Hostium*) Germanorum alterius ripæ dominorum.

Nandoque superare]

Immò concreta pedibus transire. *Per se*] Solam, sine prudentia. fortuna, inquit Xenophon de venatione, corporis & animi fortitudinem comitatur. tangit autem Domitianum, qui secundum Dionem, fuit corpore robusto & audaci animo, sed has dotes nimio luxu debilitauerat. *Duritiem*] Robur. *Validior*] Fortior. fortitudo enim animi est. nam nec omnibus qui fuerunt viri manu prompti, fortis nomen concesserim, quia sine virtute intelligi non potest fortitudo, cuius contrarium ignauia profert Gellius. illa, autore Seneca de beneficiis, est

pericula iuxta contemnens: aut scientia repellendorum, excipiendorum, prouocandorum, ac timendorum contemptrix, terribilia, & sub iugum libertatem nostram mittentia, despicit, prouocat, frangit, cuius perperessio patientia, & tolerantia rami sunt. illic est prudentia, sine qua nullum inuenitur consilium, quæ suadet, quod effugere non possis, constantissimè ferre: illic est constantia quæ deici loco non potest, & propositum nulla vi extorquere, dimittit. fortitudo quidem circumspicitur hinc audacia, inde timiditate. audacia confidentiæ, fit abundantia: merus viciium deficientis audaciæ. hæc sumpta ex Apuleio. *Indulgentia fortuna*] Rerum copiarum, imperiales luxus, bona fortuna, quæ maximè sunt in principibus. *Molliant*) Eneruent, debilitent. delicis enim plerumque corporis & animi robur frangitur. quare in præfatione notius operis Lilius, nuper, inquit,

resumitur idem verbum per repetitionem. *Ille*) Danubium & Rhenum. *Nunc*) Interdum. *Campis superfluis*] Excrescentia, inundantia. *Limpida*] Defecata, quod solet euenire decretescentibus fluminibus. magis placet liquida, vt regenti opponatur. *Deserentia*] Campos, & in suum aluicum redeuntia.

nandoque superare. Nec verò laudauerim per se magnopere duriciem corporis a lacertorum, sed si his validior toto corpore animus imperitet, quem non fortuna indulgentiæ molliant, non copiarum principales ad segnitiam luxumque detorqueant. tunc ego seu montibus, seu mari exerceatur, & latum opere corpus, & crescentia laboribus membra mirabor. Video enim iam inde antiquitus maritos de arum, ac deorum liberos, nec dignitate nuptiarum magis quàm his artibus inclaruisse. Simul cogito, cum sint ista ludus, & auocamentum huius, illæ seriæ & intentæ, & à quibus se in tale otium recipit, voluptates. Sunt enim voluptates, quibus optimè de cuiusq; grauitate, sanctitate, temperantia creditur.

diuitiarum avaritiam, & abundantes voluptates, desiderium per luxum atque libidinem pereundum perdidit: quæ omnia inuenerunt. diuitiarum secundum Senecam instant animos, superbiam & arrogantiam pariunt, inuidiam trahunt, corpus emolliunt. *Letum*] Bonæ habitudinis. *Maritos de arum*) Qualis fuit Pelus, qui ob fortitudinem Thetidis nuptias meruit. Cephalus à dea raptus, & Hippolytus ob venationem Dianæ charus. *Deorum l.*) Quales nouimus Thescum, Castorem, Pollucem, & alios plures. *Dignitate n.*] Claritate parentum & natalium. *Hæc art.*] Venatione. *Simul*] Etiam. *Ista*) Venatio, gestatio, exercitatio. *Auocamentum*] Solatium, delinimentum. proprie tamen cum vocibus attrahimur. Apuleius in Apologia. reputo enim animum humanum & puerilem præsertim simplicemq; seu carminum auocamento, seu odorum delinimento soporari. lib. tamen ix. Secundus aduoca-

mentum dixit, ubi plura inuenies. *Huius*] Traiani. *Ille*) Administrationes publicæ. repetere sint. *Voluptates*) Serię & intentæ. hyperbaton. nam mutauit ordinem verborum. sensus est, ex rebus grauius voluptates quidem sentit Traianus, sed serias & summas. at est aliud voluptatis genus, cum animus remittitur, & oblectatur lufibus, & honestis corporis exercitationibus. voluptatem enim ponere solemus ad demonstrandam animi hilarem affectionem. est autem secundum Senecam, non illa leuis & fugax, & subinde reficienda, sed stabilis & certa, summa voluptas posse scilicet capere ex horridis voluptatem, & ad id se reduxisse quod eripere nulla fortunæ iniquitas possit. Apuleius libro de philosophia, duplicem voluptatem dicebat, eam imprimis laudans, quæ gloriofis actibus veniat, quæ sit

Iam] Præterea. *Quæ*]

Principum fuit. *Occupationibus*] Administrationibus. *Species*] Forma. nam Domitianus, quem præcipuum respicit, plura seuerè fecit, scenam histrionibus interdixit, castri maris vetuit, ius diligenter & industriè dixit, nummarios iudices cum suo quenque consilio notauit, magistratus quoque vrbicis prouinciarumq; præsidibus coercendis tantum curæ adhibuit, vt neque modestiores venquam, neque iustiores exiterint. *Ocio*] Desidia paulatim effeminatur animus, atque in similitudinem otii sui & pigriciæ, in qua iacet, soluitur. neque immeritò secundum Columellam, maiores nostri celsuerunt tam otii quàm negocij reddendam rationem. *Plerique*] Multi. vt alios omitam, Augustum in plurimis laudatum principem accepimus alea, stupris, & luxu oblectatum, quanquam scio imprimis Domitianum monstrari, quem recitat Tranquillus quoties otium esset, alea solitum auocari etiam profectis diebus matutinisq; horis. libidinis autem nimie assiduitatem concubitus, velut exercitationis genus clinopalen vocasse, famamque

honestam, vt pro aliqua præclara administratione suscepta. lege plura apud Gellium, cum alibi, tum libro octauo, ubi de voluptate diuersa philosophorum sententia recitantur. item Laertium, & Athenæum libro vndecimo. *Recipit*] Resouet, remittit se Traianus. *In tale otium*] In venationem & gestationem res laudabiles. pulcherrimum enim & humanissimum in vita seueritatem comitatamque nuscere, ne illa in tristitiam, hæc in petulantiam excidat. nam autore Seneca in declamationibus, omnibus quidem prodest animum relaxare, excitatur enim quiete vigor. Sunt enim voluptates, secundum Apuleij sententiam, qui eas existimat voluptates, & appetibiles, quæ versantur circa honestos actus. *Creditur*] Credit, cognoscit Traianus. *Cuiusque*] Candidati, senatoris, litigantis.

Iam quis aded dissolutus, cuius non occupationibus aliqua species seueritatis insidat? Ocio prodimur. An non plerique principes hoc idem tempus in aleam, supra, luxum conferebant? cum seriarum laxamenta curarum vitiorum contentione supplerent. Habet hoc primum magna fortuna, quod nihil tectum, nihil occultum esse patitur: principum verò non modo domos, sed cubicula ipsa, intimosque secessus recludit, omniaque arcana noscenda fama proponit, atque explicat. Sed tibi Casar nihil

fuisse quasi concubinas ipse diuelleret, natarèque inter vulgatissimas meretrices. *Aleam*] Genus ludi, cuius species veritas & concessas iuriscōsulatus enumerat. alea studiosissimè lufit Claudius, de cuius arte librum quoque emisit. translatiue ad alia transfertur: Martialis in distichis, Alea parua nuces & nõ damnofa videtur, sæpe tamen pueris absulit illa nates. Lilius primo ab vrbe condita, in dubiam imperij seruitiq; aleam imus. *Cum f.*] Sentus est, cum si quando à rebus seriis animum relaxarent, luxuriæ & ignauie idem temporis absumerent. *Contentione*] Oppositione, opponuntur enim vitia seriis. *Habet hoc primum*] Sententia, color.

Magna fortuna] Magistratus, optimates, principes. Quod nihil t.] Non vsq; quaq; dissimile Iuuenalis illud, Omne animi vitium tanto conspectius in se Crimē habet, quanto maior qui peccat habetur. Principum Verò dom.) Claudianus in Panegyrico Honorij. Hic te præterea cre-

Accommodatius) Proprius, conuenientius. Gloriam] Tuam. Penitus] Intimè, introrsus. Limine] Domi, secretò. Tuos.] Domesticos more boni patrisfamilias. laudat à bonis externis, secundum præcepta, vt eorum causam extitisse Traianum argumentetur. Alios prestare] Bonos facere. Circa te] Familiars, aulicos. sic Tranquillus de Domitiano. omnes circa se largis simè persecutus. Similes tui] Optimos. Multis dedecori f.] Qualis Pompeia tertia Cæsari dictatori vxor, quam nõ inuitam Clodius amauit, Iulia Tibèrio adulteris flagrans. insimulata etiam fuit Sempronia tanquam marito P. Scipioni Africano venenum porrexisset. quare Euripides in Iphigenia mandat domi sapienti mulierem probam & bonam habendam, aut non habendam. ἡ δὲ ἢ ἐν δέμουσιν ἀδελφῶν τὸν σὸφον, ἡ δὲ φειν Γαυῶν. ἡ δὲ φειν ἡ δὲ φειν. Inconsultus. Non examinata prius eius pudicitia. quod imprimis fecit M. Antonius superinducta Cleopatra, & Caius, quem non facile est discernere an matrimonia turpissimè contraxerit, an dimiserit, an tenuerit. & Claudius recepta in matrimonium Agrippina Germanici fratris sui filia. pectus in amorem per ius osculi & blandiciarum occasiones. M. Cato Censorinus habuit vxorem Astoria Paulam, humili loco natam, vinolentam, mentis impotem, & quod nemo posset credere Catoni superbam. meminit diuus Hieronymus. Retenta patientius) Sicut idem Claudius, primum retenta impudica Messalina, deinde Agrippina fera & venefica, per quam demum interijt. &

bro sermone monebo. Vt te totius medietelluris in orbe Viuere cognoscas, cunctis tua gentibus esse Facta palam, nec posse dari regalibus vsquam Secretum vitis. nā lux altissima fati Occultum nihil esse finit, latebrāque per omnes Intrat, & obstruos explorat fama recessus.

accommodatius fuerit ad gloriam, quàm penitus inspicere. sunt quidē præclara, quæ in publicū profers, sed non minora ea, quæ limine tenes. Est magnificum quòd te ab omni cognatione vitiorum reprimis ac reuocas: sed magnificentius, quòd tuos. Quanto enim magis arduum est alios prestare quàm se, tanto laudabilius, quòd cum ipse sis optimus, omnes circa te similes tui effecisti. Multis illustribus dedecori fuit, aut inconsultius vxor assumpta, aut retenta patientius, ita foris claros domestica destruebat infamia, & ne maximi ciues haberentur hoc efficiebat, quòd mariti minores erant: tibi vxor in decus, & gloriam cedit. quid enim illa sanctius? quid antiquius? Nonne si

Ciceronis Terentiam malè de pudicitia audiuisset accepimus. Socratem à suis vxoribus malè affectam satis constat, auctore diuo Hieronymo. Syllam vel ob hoc verè felicem non fuisse, quòd Metellum vxorem palam impudicam habuerit. addunt etiam Pompeio Mutiam vxorem adulteram. Philippum Macedonum regē ex more cubiculum introeuntem vxor exclusit irata, exclusus tacuit, & suam iniuriam versu tragico solarus est. Domitianus demum, quem ex professo flagellat, Domitiam Longinam Aelio Lamia nuptam in matrimonium abduxit: eandem Paridis histrionis amore deperditam repudiavit, intrāque breue tempus impatientis diffidit, quasi effligitante populo re-duxit. Foris.] Circa publica. Claros] Illustres propter res gestas. Domestica infamia] Vxoris libidines. Destruerebat] Denigrabat, premebat. Mariti minores] Infelices matrimoniis & idèo felicioribus minores. Vxor] Plotina,

quàm Secundus in epistolis sanctissimam vocat: hæc autore Dione primum palatium ingressa, in gradibus ad populum conuersa, talis inquit, huc ingredior, qualis egredi volo. itaque per omnem principatum se gessit vt nullam meruerit reprehensionem. Traianum autem superuixit authoribus Spariano, Iunio iurif-

Pontifici maximo] Traiano, quem alibi significauimus fuisse pontificem maximum. Hanc] Plotinam. Vbi est autem similis? Perinde ac si cunctas virtutum excelleret. Quam] Certè, quòd & interdum Græcè dicitur. Fortuna tua] Imperio. Nisi gaudium] Nisi quòd lætior est. gaudet enim tuis bonis. Tuis] Tua animi bona, & quia maritus es. Idem estis inuicem] Pariter vos mutuo amatis in magna fortuna ac faciebatis in priuata. Probatis ex a quo] Mutuo laudatis vos. Felicitas] Imperatoria dignitas. Quam bene] Quam modestè & temperatè. Eadem] Plotina. Cultu] Vestitu, mundo inuilibri. Ciuium incessu] De-misso vultu. contra taxatur Iole apud Ouidium quòd elata facie prodiret. Dat vultum populo sublimem sub Hercule victo. Grammatici obseruāt incessum pertinere ad nobiliores. Hoc opus] Horū causa Traianus est. Obsequij gloria] Satis est gloriæ Plotinæ si obsequitur mariti monitis. Nullus terror] Nulli satellites terrorē intuetibus faciētes. hoc refertur ad comitatū, ambitio ad cultum & incessum. In quantum patitur] Quantum licet mulieri quæ naturæ debilioris est, id est, saltem per vrbem. Decuerit hoc i.] Incedere pedibus Plotinæ decorum esset etiam si tu gestareres. Sub hac modestia viri] Sub exemplo tuæ modestiæ. Deni Verecundiā] Quāto pudore vt

consulto, Dione Græco. Antiquius] Grauius, modestius, antiquas illas sanctitate referens. laudat à propinquis, quos Marcus Tullius inter bona fortunæ numerat. sed nititur Secundus probare Traianum suos fecisse imitatione sui bonos, quòd sanè laudabilius, cum animi bona longè præcedant fortunæ munera.

pontifici maximo deligenda sit coniunx, aut hanc, aut similem (vbi est autem similis) elegerit? quim illa nihil sibi ex fortuna tua nisi gaudium vendicat? quàm constanter non potentiam tuam, sed ipsum te reueretur? Idem estis inuicem, quòd fuistis, probatis ex æquo, nihilque vobis felicitas addidit, nisi quòd scire cœpistis quàm bene vterque vestrum felicitatem ferat. Eadem quàm modica cultu? quàm parca comitatu? quàm ciuili incessu? mariti hoc opus, qui ita imbuunt, ita instituit. nam vxori sufficit obsequij gloria. An cum videat quàm te nullus terror, nulla comitetur ambitio, non & ipsa cum silentio incedat? ingredientemque pedibus maritum in quantum patitur sexus imitetur? Decuerit hoc illam, etiam si diuersa tu facias. Sub hac verò modestia viri quantam debet verecundiam vxor marito? femina sibi? Soror autem tua, vt se sororem esse meminit? vt in illa tua simplicitas, tua veritas tuus candor agnoscitur? vt si quis eam vxori tua conferat dubitare cogatur, vtrum sit efficacius ad rectè viuendū bene institui, aut feliciter nasci. Nihil est tā proum ad debet vxor respectu mariti & sui. honestat enim plurimū mulieres pudor. Soror autem tua] Martiana, cui postea Augustæ cognomētū fuit, & à senatu inter deas consecrata. Sororē] Modestā exemplo fratris. In illa] illius moribus. Tuus candor] Tua bonitas, candori opponitur vicium, sicut candido nigrum. Sic eff] Maiorem vim tenet. Bene in] Hoc ad vxorē Plotinā refert, quæ à Traiano bonis moribus imbuta fuerat. adolescentem enim

admodum duxerat illam. *Felister n.*] Ati-
stud sororem Marcianam respicit, quæ fra-
trem fortita fuerat imperatorē. sensus est,
vtranque esse optimis moribus.

Simultates) Inimicitias.
Aemulatio) Contentio de
pari conditione. *Ea porro
nascitur*] Gradatio. *Ex con-
iunctione*) Inter affinitate
coniunctos. *Alitur equalitate*
] Crescit inter pares.
Mulieribus duabus] Ploti-
næ & Martianæ. *Suspi-
ciunt*] Venerantur se. *Sua
mie.*] Ad se pertinere. *Ni-
hil*] Fit ab illis. *Dua*] Dis-
cordes. *Eisdem*] Optimos
habet. *Inde*] Ex tuis mori-
bus. *Moderatio*] Vtraque
modesta est. *Non periclitabun-
tur esse priuata*] Non
periculum erit vt dignita-
tem perdant. *Que non de-
suerunt*) *Que* vixerunt et-
iam in principatu tanquā
essent priuatorum, & vxor
& soror. nam modestè &
sanctè in summa potestate
vitam duxerūt, vt iure ne-
mo de illis conqueri po-
tuerit. *Cognomen Augustarum*
] Id quod etiam nunc
durat in marmoribus Plo-
tinam & Martianam ap-
pellatas Augustas. nam v-
xores & sorores impera-
torum cognomine Augu-
starum insignire consue-
uerant Romani. *De pre-
cate*) Abnuerant precibus.
*Appellationem patris pa-
trise*) Suprà memorauit
senatum diu contendisse,
vt cognomen patris patrie
reciperet Traianus, & tan-
dem obtinuisse quod in-
tenderat. *Sens*] Recusabant. *Plus*) Dignita-
tis. *In eo*] In hac appellatione. *Hoc*] Tanto
laudat vtrasque à modestia. *In splendore
titulorum*) In nominibus honorificis. *In
iudicijs hominum*] In veritate. *Magnis no-
minibus*) Augustis. *Pares (se faciunt)*] Verè
dignæ sint. *Etiā dum recusant*) Sua mo-
destia. *Exolenerat*] Desueuerat. *Amicitia*)
Que est omnium diuinarum humana-

*simultates quàm emulatio, in fœminis pre-
sertim. ea porro maximè nascitur ex coniun-
ctione, alitur equalitate, ex arde scit inuidia,
cuius finis est odiū. Quo quidem admirabilius
existimandum est, quod mulieribus duabus in
vna domo, parique fortuna nullum certamen,
nulla contentio est: suscipiunt inuicem, in-
uicem cedunt: cùmque te vtraque effusissimè
diligat, nihil sua putant interesse, vtram tu
magis ames, idemque vtrique propositum, i-
dem tenor vite, nihilque ex quo sentias duas
esse. te enim imitari, te subsequi student: ideo
vtraque mores eosdem, quia vtraque tuos
habet. Inde moderatio, inde etiam perpetua
securitas. neque enim vquam periclitabun-
tur esse priuata, quæ non desierunt. Obtulerat
illis senatus cognomen Augustarum, quod cer-
tatim deprecata sunt quamdiu appellationem
patris patrie tu recusasses, seu quod plus esse in
co iudicabant, si vxor, & soror tua, quàm si
Augustæ dicerentur. Sed quæcunque illis ra-
tio tantam modestiam suasisit, hoc magis di-
gnæ sunt quæ in animis nostris, & sint, & ha-
beantur Augustæ, quia non vocantur. Quid e-
nim laudabilius fœminis, quàm si verum ho-
norè non in splendore titulorū, sed in iudicijs
hominū reponant? magnisque nominibus pa-
res se faciant, etiam dum recusant? Iam etiam,
& in priuatorum animis exolenerat priscum
mortalium bonum amicitia, cuius in locum*

rūmq; verū cū benevolentia & charitate
summa consensus. & nihil aliud quàm di-
ligere ipsum, quem ames, nulla indulgen-
tia, nulla vtilitate requisita. Seneca, amare
inquit, & amicum esse inter se differunt,
immò dissimilia sunt. qui amicus est, a-
mat, qui amat, non vtiq; amicus est. ita-
que amicitia semper prodest, amor ali-
quando etiam nocet. quare Donatus di-
xit, a-

xit, amicus animi est, amator verò corpo-
ris. at alibi, amator ad tempus. fig. amicus in
perpetuum. Paulus de verb. fig. amicos ap-
pellare omnes debemus, non leui notitia
coniunctos, sed quibus fuerint iura cum
primis honestis familiaritatis quæ sita ra-
tionibus. lege alia amicitiarum genera apud
Apuleium lib. de philosophia. *Priscum m. b.*) Frequens apud priscos cū
veri reperti sunt amici, de quibus Vale-
rius Max. lib. iiii. bonum autem nullū est

Migrauerant] Inuaserāt.

Affentationes) Adulatio-

nes. affentatio enim vitio-
rum adiutrix procul ab
amicitia amouetur, quæ
non modò amico, sed ne
liberò quidem digna. nul-
la in amicitia pestis ma-
ior. *Simulatio*] Omnium
rerum simulatio est vitio-
sa, tollit enim iudicium
veri, idque adulterat, sine
quo nomen amicitia vale-
re non potest. *Pior od.*] *Perniciosior*
species amicitia simulatio quàm af-
fentatio. *Inane*) Simula-
tum *Principum*] Malorum.
nam Augustus coluit ami-
citas, & mutuas requisit,
pariter & Titus. *Alij domi-
ni, a. s.*) In tyrannorum vi-
ta nulla fides, nulla chari-
tas, nulla stabilis benevolentia potest esse
fiducia. omnia semper suspecta, atque so-
licita sunt, nullus locus est amicitia. quis
enim aut eum diligit, quem metuit? aut
eum à quo se metui putet? hunc locum
videretur subsecutus in Panegyrico Hono-
rij Pacatus. ecquis, inquit, imperato-
rum vnquam putauit amicitia cultum in
regia laude ponendum? humilis hæc vir-
tus, dubiūque an virtus iudicabatur,
nec palatijs digna, sed periculis habeba-
tur. optimus ille ditabat, non etiam dili-
gebat, prodesse nouerat, amare nesciebat.
tu amicitiam nomen ante priuatum non
solum intra aulam vocasti, sed indutam
purpura, auro, gemmisque redimitam,
folio recepisti, réque non verbis asseruisti.
Pulsam] Præsertim à Domitiano. quare
meritò Iuuenalis illius amicitiam vocat

tam naturæ aptum, tam conueniens ad
res vel secundas, vel aduersas. & solem è
mundo tollere videntur, Ciceronis testi-
monio, qui amicitiam tollunt, qua à diis
immortalibus nihil melius, nihil iucun-
dus habemus. nec sine virtute amicitia
esse vilo pacto potest, quoquo verteris
præsto est, nullo loco excluditur, nun-
quā intèpestiua, nunquā molesta est. nā &
secundas res splendidiores facit, & aduer-
sas partiens comunicansque leuiores.

*migrauerant affentationes, blanditiæ, & peior
odio amoris simulatio: etenim in principum
domo nomen tantum amicitia, inane scilicet,
irrisumque manebat. nam quæ poterat esse in-
ter eos amicitia, quorum sibi alij domini, alij
serui videbantur? Tu hanc pulsam, & erran-
tem reduxisti. habes amicos quia amicus ipse
es, neque enim vt alia subiectus, ita amor im-
peratur: neque est vllus affectus tam erectus,
& liber & dominationis impatiens, nec qui
magis vices exigat. Potest fortasse princeps,
iniquè, potest tamen odio esse nonnullis etiā si i-
pse non oderit: amari, nisi ipse amet, nō potest.
Diligis ergo cū diligaris, & in eo quæ triq; hone-
stissimū est, tota gloria tua est, q; superior factus,*

miseram. *Vt a.*) Vt alia res imperantur.
Amor imperatur) Amamus vi. hinc Clau-
dianus dixit. non extorquebis amari. *Af-
fectus*) animi passio, quæ dupliciter sumi-
tur, aut corruptionis causa, aut perfectio-
nis. animi passionū quatuor genera sunt,
tristitia, metus, desiderium, voluptas. *Ere-
ctus*] Magnanimus, nobilis. *Dominationis*)
Inæqualitatis. *Vices exigat*] Redamari
quærat, quàm amor. *Iniquè*] Iniuste odio
esse aliquibus. *Nisi ipse non a.*] Nullum ha-
bet maius malum occupatus homo, &
bonis suis obsessus, autore Seneca, quàm
quod amicos sibi putat, quibus non est.
quare M. Tullius, Sed plerique, inquit,
peruerse, ne dicam impudenter, amicum
habere talem volunt, quales ipsi esse non
possunt, quæque ipsi non tribuunt amicis,
hæc ab his desiderant. *Vtrique*] Tibi &

amicis tuis. nam vera amicitia in omnibus laudanda. Pacatus tamen Traianum recitavit suos ditasse, non amasse, fortasse

Descendit in omnia officia. Demittis te ad munia vera amicitia: maximum enim in amicitia, superiorum parem esse inferiori: imitandusque Scipio, ut si quam præstantiam virtutis, ingenii, fortunæ consecuti sumus, eam nostris impertiamur, communemurque cum proximis. Aufonius autem, Traianum ægrotantes amicos visere solitum. Eutropius verò, Romæ & per provincias æquale se omnibus exhibuisse, amicos salutandi causâ frequentasse, vel ægrotantes, vel cum festis dies ageret, sæpe in vehiculis eorum sedisse. & Dion, sæpenumero cum tribus curru vectum, sine satellite, & familiarius apud amicos diuertisse. non autem quatuor comitantibus, ut malè trāstulit qui Traiani vitam ex Dione Latinitate donavit, apud quem legitur πολλὰς καὶ τέρας ἀρχῶν. sæpius etiam quartus curru vehebatur. neque enim illi comites quatuor esse poterant, si quartus vectabatur, sed tres tantum. *Tua gloria est.* Simonides apud Xenophontem, si priuatus, inquit, & princeps pariter ægrotantem visant, nemini dubium, qui in hac quoque re potentissimorum hominum magis sit grata humanitas. ut enim quisque, maximè virtute & sapientia, sic munitus etiā, ut nullo egeat, suāque omnia in seipso posita iudicat: ita in amicitia expetendis colēdisque, maximè excellit. *In amicum.* In personā & studium amici. *Imperator es.* id est, facis imperatoris officium. amicis culpantibus Traianum, quod nimium cum omnibus communis esset, respondit, talē se imperatorē esse priuatis oportere, quales esse sibi imperatores priuatus optasset. *Præcipuum principis.* M. Tullius, quid autē stultius quā ut plurimum copiis, facultatibus, opibus possint cætera parare, que

more oratorum hoc in rem suam trahens, cum historici secus scribant. *Superior.* Dignitate & fortuna.

descendit in omnia familiaritatis officia. & in amicum ex imperatore submitteris, immò tunc maximè Imperator cum amicum ex imperatore agis. Etenim cum plurimis amicitis fortuna principum indigeat, præcipuum est principis opus amicos parare. Placeat tibi semper hæc secta, & cum alias virtutes tuas, tum hanc constantissimè teneas, nec unquam persuadeatur humile esse principi, nisi odisse. *Incunctissimum est in rebus humanis amari.* sed non minus amare: quorum utroque ita fruēris, ut cum ipse ardētissimè diligas, adhuc tamen ardentius diligaris. *primū, quia facilius est unum amare quā multos, deinde quia tibi amicos tuos obligandi adest facultas tanta, ut nemo possit te nisi ingratus, non magis amare.* Operæ precium est referre quod tormentum tibi iniunxeris, ne quid amico negares: dimissisti

paratur, pecuniam, equos, famulos, vestes, gloriam, vasa preciosa: amicos non parare optimā & pulcherrimā vitæ suppellestilē. *Secta.* Opinio parandi amicos. *Humile esse.* Descendere in omnia familiaritatis officia, & amare omnes. *Non minus.* Incunctū est. *Amare.* Plato tres amores connumerat, unum diuinum, cum incorrupta mente & virtutis ratione conuenientem, non pœnitendum, alterum degeneris animi & corruptissimæ voluptatis, tertium ex utroque permixtum, mediocri ingenij & cupidinis modica. *Vnū Te. Multos.* Tuos amicos. *Tanta facultas obligandi.* Propter imperij fortunam, beneficiendi copiam largè præstans. Lælius tamen apud Cicer. à Secundo discrepare videtur, qui asserit contrahi amicitiam verā, non beneficiorū causa: verum tamen idem autor amore confirmari beneficio accepto & studio perfecto consuetudine adiuncta. *Tormentum.* Passionem, tristitiam. *Amico.* Licinio Suræ. *Dimissisti.* A præfectura prætorij.

Optimum virum tibi que amicissimum. De quo vide in præcedentibus. addam tamen Adrianum, suffragante Sura, ad pleniorē Traiani amicitiam peruenisse, à quo etiam se adoptandum cōperisse, mortuo, sepulchrum fieri & statuam de publico Traianus mandauit. quem virum cum multi insimularent, nunquā tamen is imperator adduci potuit, ut quicquam mali ab eo timeret. *Desiderio.* Absentia. *Vincere.* illi morem inuitus geris. *Diuersus.* Tu volebas ut præfecturam prætorij susceptam gereret, ille secessum optabat. *O rem.* Exclamatio opportuna, post rem explicatam. malè quidam hanc exornationem usurpant, antequam vsi sint amplificatione, in principio statim locantes, cuius ipsa pars est, & non solū ponitur in re lugubri, sed etiam læta ac admiranda. *Literis.* Historiæ. *Præfectum prætorij.* Alibi ostendimus Licinium Suram à Traiano declaratum præfectum prætorio, cui cū mens nudum, quo erat accingendus traderet, sume, dixit, hunc, etsi iuste imperauero, pro me vtē, sin minus, contra me. *Ex ingrentibus.* Ex numero quærentium, & ambientium honores. *Ex subtrahentibus.* Ex iis, qui ocium amant, & dignitates refugiunt. *Reddere ocio.* Exauthorare, dimittere à præfectura. Similem pariter nulli præfectorem secundum, inuitum ex centurione ab Adriano Dion recitat accepisse præfecturam, quam deinde deposuit. vix tamen impetrata vacatione, in agro septem annos, quod vitæ eius reliquum fuit, ocio & quieti dedit,

optimum virum tibi que charissimum inuitus, & tristis, & quasi retinere non posses quantum amares eum desiderio expertus es, distractus separatūque dum cedis, & vincaris. Ita quod fando inauditum, cum princeps, & principis amicus diuersa velletis, id potius factum est, quod amicus volebat. *O rem memoria literisque mandandam.* præfectum prætorij non ex ingrentibus se, sed ex subtrahentibus legere: eundemque ocio, quem pertinaciter amet, reddere: cumque sis ipse distentus imperij curis, non quietis gloriam cuiquam inuidere. *Intelligimus* Caesar quantum tibi pro laboriosa ista statione, & exercita debeamus, cum ocium à te tanquam res optima, & petatur, & detur. *Quam ego audio confusione tuam fuisse, cum digredientem profeceris.* profectus enim, nec temperasti tibi, quominus exeunti in litore amplexus osculum ferres. *Stetit* Caesar in illa amicitia specula, precatusque maria, celeremque, si tamen ipse voluisset, recursum: nec sustinuit recedentem, non etiam atque etiam votis lacrymisque sequi. *Nam de liberalitate taceo.* quibus enim muneribus æquari hæc cura principis, hæc patientia potest? qua meruisti, ut ille sibi nimium fortis, ac propè durus videretur. *Nec dubito quin agitauerit secum an*

atque moriens sepulchro hæc inscribi iussit. Similis hic iacet, cuius ætas quidem multorum annorum fuit, septem tamen duntaxat annos vixit. *Distentus.* Occupatus. *Laboriosa ista statione.* Perseuerantia administrandi imperii. *Exercita.* Inquieta, & sanè multum debemus principi, cuius opera bellum remouetur, & imperium felicitatur. *Ocium.* Vacatio ab administratione rerum publicarum, quæ cum aliis concedatur, ut res optima, tibi tamen nihil indulges, nec abstines

à publica cura. *Confusionem*] Dolorem, animi perturbationem. *Digredientem*] Seccedentē Surā. *Prosequeris*] Comitaris, honoris & officii gratia. *In illa amicitia specula*] In propatulo & cunctis intuitibus Cæsar maximum amicitia signum ostendit. *Marsa*] Per quæ nauigaturus erat Surā *Recursum*] Reditum in urbem. *Si tamen ipse voluisset*] Si aliquando penituisse otii. *Nec non sustinuit etiam atque*

Gubernacula r.] Rediret

ad te victus tot officiis. *Et fecit*, Et re nauigasset. *Desiderare*] Desiderium est rerum absentium. sensus ergo, iucundius ferè est amicum principem desiderio quærare, quàm præsentem frui. *Ille*] Surā. *Fructus*] An præfecturæ, an magis otii quo tunc fruebatur. *Deposuit off.*] Præfecturæ prætorij. non enim minus gloriosū assequi meritos honores, quàm consecutos honestè deponere. *Felicitate i.*] Indulgentia qua permittit Suram abire a magistratu. *Retinere*] In officio esse. *Ciuile*] Humanum. *Parentis p.*] Tibi cui appellationem patris patriæ indidimus. *Potestatem*] Dignitatem. *Depone re o.*] Bonis viris. *Requie*] Successum à publicis officiis, quem sexagenarii iure impetrabant. *Relinquit*] Deseri, (perni. *Qui s.*] Repete dignus es. *Ex otio r.*] Ex secessu ad dignitates promoueas. *Ocio r.*] Ex magistratibus. *Vos*] Conuerit orationem ad senatores presentes. *Fouet*] Amplectitur. *Iudicium eius*] Quod habet de vobis, quod bene sentiat de vobis, vt sitis boni est labor in manu vestra. nam quanto magis eritis bo-

ni, tanto etiam chariores illi eritis. laborate igitur vt optimi ac per hoc charissi-

etiam prosequi recedentem *Gotū & Lactymū*) id est, in recessu pro salute illius multum vouit, multum fleuit. *De liberalitate taceo*] Occupatio. docet enim Traianum profectum Suram abeuntem multis muneribus. *Cura*] Qua vsus es in amicum. *Nimum fortis*] Obstinatus, dum sententia tuæ repugnat. *Durus*] Rusticus, vitio datur. *Agitauerit*] Traictauerit postquam iam soluerat.

gubernacula retorqueret: & fecisset, nisi quòd pene ipso contubernio principis felicius iucundiusque est, desiderare principem. Et ille quidem vt maxima fructus suscepti, ita maiore depositi officij gloria fruitur. tu autem facilitate ista consecutus es, ne quem retinere videaris inuitum. Ciuile hoc erat, & parenti publico conuenientissimum, nihil cogere, semperque meminisse, Nullam tantam potestatem cuiquam dari posse, vt non sit gratior potestate libertas. Dignus es Cæsar qui officia mandes deponere optantibus, qui petentibus vacationem inuitus quidem, sed tamen tribuas: qui ab amicis orantibus requiem, non te relinquere putes: qui semper inuenias, & quos ex otio reuoces, & quos otio reddas. Vos quoque quos parens noster familiariter inspicere dignatur, fouete iudicium eius, quod de vobis habet: hic vester labor est. Princeps enim cum in vno probauit amare se scire, vacat culpa, si alios minus amat. ipsum quidem quis mediocriter diligit? cū leges amandi nō det, sed accipiat? hic præsens, ille mauult absens amari, vterque ametur, vt mauult. nemo in tediū præsentia, nemo in obliuionē absentia veniat, tenet quisque locum, quem semper meruit, faciliusque est vt oculis eius vultus absentis, quàm vt animo charitas excidat.

mi principi sitis. vel potius legatur, fouete iudicium eius, quod de vobis habet, id

est, perseverate in amicitia, quam credit esse mutuam. hic vester labor est, vt eum ametis, si enim secus feceritis, id non cederet vobis honori. *Probat*] Experimentum dedit. *In vno*] In aliquo vt in Sura. *Se scire amare*] Quod amat bene de se meritos. *Vacat culpa*] Non est culpandus. *Si minus alios amat*] Vtpote minus bonos, nam qui vnum rectè amauerit, indicat & alios se posse amare, modò bene meriti sint. *Sed accipiat*] Sed cedat amico. *Hic aliquis*] Amicus Traiani. *Præsens*] In contubernio ipsius, in vrbe, in magistratu. *Absens*] In otio & se-

Plerique principes] Vt Claudius & Galba. quare Apollonius Vespasiano præcepit vt libertis & seruis, quibus imperium cōcesserat, delicias auferret, eo humilior ipsos seruire assuefaciens, quo maiori domino subditi essent. *Horum consilij*] Horum nutu regebantur compendio libertinorum, vel etiam studio ac libidine, honores, exercitus, impunitates, supplicia largit⁹ est Claudius, & quidem insciens plerunque ac ignarus. Galba duorum arbitrio rapere omnia permisit. Pompeius Demetrius Pompei Magni libertus pecuniis suis extruxit in vrbe theatrum, postea sub nomine Pompeii Magni dicatum, ne videretur libertus eius tantum pecuniarum cumulasse, vt sufficeret ad impensam tanti operis: autor

Dion. *Per hos præ.*] Huc facit Iuuenalis illud ex satyra septima, de Paride histrione. Ille & militia multis largitur honorem, Semestri vatum digitos circumligat auro. Quod non dant proceres, dabit histrio, & quæ sequuntur. non absolum hoc loco quod Tranquillus in Domitiano refert. per omne gladiatorum spectaculum ante pedes eius stabat puerulus coccinatus, portentoso paruoque capite, cum quo plurimum fabulabatur, non-

cessu. *Vterque ametur* & m.] Vide libertatem concessam amicis à Traiano, vt & præsentis & absentes amicitiam principis semper retinerent. *Vterque*] Vtriusque generis, & absentiam, & qui præsentiam malit. *In tedium*] Nimia interdum familiaritas fatietatem & tedium parit, sicut absentia obliuionem, secus tamen in Traiano eueniebat. *Locus*] Gradum & conditionem amoris. *Vt vultus absentis excidat oculis eius*] Vt elongetur amicus è conspectu Traiani. *Absentis*] Amici. *Eius*] Traiani. *Charitas*] Amor.

Plerique principes cum essent ciuium domini, libertorum erant serui, horum consilij, horum nutu regebantur, per hos audiebant, per hos loquebantur, per hos pratura etiam, & sacerdotia, & consulatus, immò & ab his petebantur. Tu libertis tuis summum quidem honorem, sed tanquam libertis habes, abundeque sufficere his credis, si probi & frugi existimentur. Scis enim præcipuum esse indicium non magni principis, magnos libertos. Ac primum neminem in usu habes, nisi aut tibi, aut patri tuo, aut optimo cuiquam principum dilectum: statimque hos ipsos quotidie, deinde ita formas, vt se non tua fortuna, sed sua metiantur, tanto magis digni, quibus honor omnis præstetur à vobis, quia non est necesse. Iustisne de causis S. P. Q. R. optimi tibi cognomen adiecit?

nunquam serio. auditus est certè dum ex eo quarit, & quid sciret, & quid sibi visum esset, ordinatione proxima præficeret Aegypto Metium Rufum. *Prætura*] Aut in vrbe, aut extra urbem in prouinciis, Sicilia atq; Hispania. quare non displicet si legatur præfecturæ. *Sacerdotia*] Pontificatus, auguratus, flaminiumque. *Ab his*] Tanquam ipsi liberti forent domini rerum. *Tanquam libertis*] Pro conditione libertorū. vnde cum Eurythmus Traiani libertus & procurator, crimi-

ne falsi testamenti substitueretur, & hæredes quasi reuerentia Eurythimo remitterent accusationem, pulcherrimè dixerat Traianus, nec ille Polycletus est, nec ego Nero. *Frugi*) Epitheton bonorum seniorum, & libertorum. *Magnos libertos*) Esse præcipuum indicium non magni principis. non enim fieri potest, vt qui princeps obscuris hominibus omnia tribuat, sit magnanimus & generosus. nam qui viles extollunt, ostendunt fordidis delectari, & illustres vereri. *In (sub) habes*) Vteris in tuis reb⁹, charus & acceptus est libertorum aliquis. *Patritio*] Neruæ. *Optimo cuique*) Vt Vespasiano & Tito. *Tua fortuna*) Quod sint imperatoris liberti. *Sua*) Quod sint libertinæ conditionis. *Nobis*) Senatoribus. *Quia non est necessè*) Quia non cogimur. *Iustus*) Tot, & tantis. *Optimi cognomen*) Dion refert post deuictos Armenios in honorem Traiani multa senatum decreuisse, atque illud imprimis, vt optimus appellaretur. vnde mox Nisibi & Ecbatanis potitus, *Paratum*) Facile. *In m.*)

In propatulo, omnibus notum. *Nonnum t.*) Nondum alicui principum à senatu inditum. Scipio enim nō habuit principatus habenas. & Caius id sibi v. surpauit. *Neminem*) Imperatorum nullum dignum fuisse cognomento optimi. *Excogitandum*) Cum difficultate requirendum. *An satius fuit felicem*] Rem tractat per amplificationem. oportet enim ex præcepto M. Tullii in Demonstratiuis orationibus, crebras & breues amplificationes interponere. *Felicem*) Respicit Syllam, cognomento felicem, nam cum paruulus à nutrice ferretur, mulier obuia, salue, inquit, puer tibi & reip. tuæ felix. Mario filio Præneste interfecto felicem se edicto appellauit. Plutarchus tradit cum rerum gestarum rationem redderet, dictaturam depositurus, in peroratione felicem annum appellari iussisse. Appianus in bellis ciuilibus meminit imagini Syllæ aureæ inscriptum fuisse. Cor. Syllæ imperatori fortunato. sic enim illum adulatores in hostes felicit er pugnantem, vocare consueuerant,

thicus etiam appellatus est. nihil tamen eum magis quam cognomen optimi oblectauit: huius tantum memoriæ delatum est, vt per multa sæcula post, non aliter in senatu principibus acclamaretur, quàm, sis felicior Augusto, melior Traiano. adeo in eo gloria bonitatis obtinuit, vt vel assentatoribus, vel verè laudantibus occasionem magnificentissimi præstiterit exempli. inde ad optimi cognomentum in honorem Traiani Silius libro decimosextimo, videtur addidisse per exclamationem, cum præmississet iudicio senatus Nasticam indicatum fuisse optimum, heu nomen melius maiusque triumphis. Pomponius tamen de origine iuris optimi cognomentum à senatu Cn. Scipionem meruisse testatur, & Tranquillus Caium appellationem optimi & maximi sumpsisse. Sed dicemus illum iudicatum meritò, non appellatum: hunc verò immeritò cognominatum.

Paratum id quidem & in medio positum nouum tamè, scias neminè ante meruisse, quod nō erat excogitandum, si quis meruisset. An satius fuit felicem vocare? quod non moribus, sed fortunæ datum est. Satius magnum? cui plus inuidiæ quàm pulchritudinis inest. Adoptauit te

quæ adlatio stabile tandem nomen obtinuit. quare Plinius senior libro septimo, vnus, inquit, hominum ad hoc æui felicis sibi cognomen asseruit L. Sylla, ciuili nempe sanguine, ac patriæ oppugnatione adoptatus, & quibusdam inductus felicitatis argumentis, quod proscribere tot millia hominum, ac trucidare potuisset. ò praua interpretatio & futuro tempore infelix. fuit autem, si Appiano credimus, ad omnia felicissimus vsque ad finem, & quemadmodum cognominatus est, sic felix habitus, tantum prosperitatis, quantum concupierat, assecutus: quâuis diuus Hieronymus eum in matrimonio infelicem recitet. dictus præterea Sylla autoribus Plutarcho & Appiano, nisi tamen falluntur, Venuustus, quod nomen non inconueniens videtur, ex quo

Faustus cognominatus. non enim longè à Felici & Fausto, Venuusti nomen distat. at Plutarchus filium Faustum, & filiam Faustam appellasse scribit. *Fortuna datum est*] Inditum est Syllæ felicis cognomen, quia fuerit fortunatus, non autem bonis moribus præditus. nam felicitatem ac fortunæ fauorem libenter admisit, & in maius extulit, siue iactantia quadam, siue ita de diis sentiret. Etenim in suis commentariis scriptum reliquit, cum consultasset quæ contra animi sui sententiam pro tempore audacius agredienda essent, secundiora sibi euenisse, rursus cum sese ad fortunam, quàm ad bellum melius à natura institutum esse dicit, plus fortunæ videtur quàm virtuti tribuisse, & omnino seipsum in fortunæ potestate fecisse. felix ergo fortunæ est, vt alibi monstrauimus. *Sattus*

Optimus princeps) Nerua

moribus optimis. *In sua*) In suam appellationem optimi, vt pariter esset cognomento optimi: an in suum, id est, Neruæ, dictus enim Traianus est Nerua ab adoptante. placet posterior sententia, quia sequitur hoc cognomen optimi, tam est tibi proprium propter optimas virtutes, quàm paternum, quod relictum tibi est à patre Traiano *Distinse*) Appositè, ad vnguem. *Designat*) Designat, describit. *Optimum*) Quæ appellatio apud multos & nunc durat. optimum enim imperatorem cum dicimus, Traianum intelligimus. *Frugalitate Pisonis*) Autore Plinio libro decimo octauo, frugi ideo cognominati sunt, non quia abstinentes essent, sed quia viles multis, id est, fructuosi. vnde frugalitas dicta, Fabio referente, quanquam idem autor vtatur pro abstinentia cibi superuacui. secundum Philostratum frugalitas sapientiæ & veritatis magistra est, & frugi hominem dici multum habet laudis. recitat M. Tullius quod frugi non solum utilis sit, sed moderatus & temperatus, & parcus dicatur, quod cognomen in L. Pisonem maximè laudatum est. lege præterea, quæ de Calphurnio Pisonem recitantur à Valerio Maximo, libro

Magnum) Melius ne fuit te magnum appellare ad imitationem Pompeii. nam & Felicis & Magni appellationes in medio sunt. Magni cognomen Pompeio inditum, alii ab aliis scripsere. nam Appianus, & Plutarchus in vita illius, redacta tota in ditionem Africa tradunt in urbem reuerfum ingenti voce Magnum à Sylla consalutatum, quamuis idem in Crasso recitet Magni cognomen vltro à ciuibus delatum: alii dicunt hoc primò inditum in Africa, ab vniuerso exercitu, deinde vim atque consuetudinem ex Syllæ affirmatione habuisse. Pompeius sanè multò post procul in Iberiam aduersus Sertorium missus, se in epistolis suis actisque Magnum Pompeium inuisit, cum iam ex consuetudine id cognomen inuidia careret. *Pulchritudinis*) Honoris laudis.

optimus princeps in suum, senatus in optimi nomen. hoc tibi tam proprium quàm paternum: nec magis diffinitè distinctèque designat qui Traianum, quàm qui optimū appellat, vt olim frugalitate Pisonis, sapientia Lelii, pietate Metelli monstrabatur, quæ simul omnia

quarto, capite de abstinentia. *Sapientia Lelii*) C. Lælius Scipionis amicum in primis designat, qui legi Agrariæ succurrere instituit, sed aduersante locupletum factione, veritus perturbationem, atque ciuitatis discordiam, ab incepto destitit, ob eamque rem, autore Plutarcho, sapiens postea vocatus. quare M. Tullius pro Murena, quis verò, inquit, est Lælio comior? quis iucundior? quis illo grauior? quis sapientior? fuit enim in dicendo illustris, in agendo sapiens, eundem de claris oratoribus etiam laudando. *Pietate Metelli*) Duos præsertim monstrat. L. Cæcilium Metellum, qui pius in deos extitit, seruatò ab incendio Palladio, de quo Plinius senior libro septimo diffusè, pariter Dionysius libro secundo suarum Antiquitatum: & Qu. Metellum pium Numidici filium, pium in quâ, quia patre lacrimis & precibus assiduis ab exilio reuocauit. nam secundum Appianum libro prime

bellorum ciuiliu, interfecto à tribunis Apuleio, Senatus populūque Romanus una voce clamare occipiunt, Metellum esse reuocandum. cæterum P. Furius tripl. libertino patre genitus, audacter admodum ac constanter illis resistebat, vt neque Metelli filii precibus in conspectu populi suppliciter eum deprecantis, & ad pedes eius pronoluti lachrymantisque fleētī potuerit, qua ex causa puer idem ab huiusmodi prospectu, pius subinde cognominatus est: in sequenti anno Metello tandem reditu concessō. at Valerius

Vno isto nomine) Optimi.

Nisi qui est] Nisi ille qui superat omnes optimos in omni virtutis genere, id est, qui omnes virtutes sit consecutus, supra omnes alios. *In sua cuiusque laude*) Vt Pisones in frugalitate, Lælios in sapientia, in pietate Metellos. *Cæteras appellationes*) Imperatoris, Cæsaris, Augusti, possumus addere Germanici, patris patriæ, quæ cognomina recepit ante optimi appellationem. *Hæc*) Optimi appellatio. *Minus est*) Maius est virtutibus excellere omnes imperatores & Cæsares, & Augustos, quàm esse Imperator & Cæsar & Augustus. *Ide*) Iupiter. *Optimi prius*) Dicitur est antè Iupiter optimus quàm maximus: nam M. Tullio referentē, maius & gratius est prodesse omnibus, quàm magnas opes habere. pro domo enim sua louem dicit propter beneficia in pop. Romanum optimū, propter vim maximū nominari. quinquā idem de finibus dicat, cum Iouē optimū atq; maximū dicimus, cumque eundem salutarem, hospitalem, statorem, hoc intelligi volumus, salutem hominum in eius esse tutela. Laertius libro septimo de mundo, & magnus etymologicus plura nomina & potestates

libro quinto, Metellus verò Pius pertinaci erga patrem exulem amore, tam clarum quàm alii clarissimis victoriis cognomen affecutus, non dubitauit consul pro Qu. Claudio prætorē candidato supplicare populo, quodd tribunus plebis, legem qua pater in ciuitatem restitueretur, tulerat: quin etiam patronū eum domus & familiæ suæ semper dictauit. quare vbi interpretes Appiani puerum vocat, reponēdū cēsemus filiū: nā *παῖς* apud Græcos vtrunque significat, vt cōueniat cum Valerio. *Quæ*) Frugalitas, sapientia, pietas.

vno isto nomine continentur. nec videri potest optimus, nisi qui est omnibus optimis in sua cuiusque laude præstantior. Meritō tibi ergo post cæteras appellationes, hæc est addita, vt maior. Minus est enim Imperatorem & Cæsarem, & Augustum, quàm omnibus imperatoribus, & Cæsaribus, & Augustis esse meliorem. Ideoque ille parens hominum deorumque, optimi prius, deinde maximi nomine colitur: quo præclarior laus tua, quem non minus constat optimum esse quàm maximum. Affecutus es nomen quod ad alium transire non possit, nisi vt appareat in bono principe alienum, in malo falsum, quod licet omnes postea vsurpent, semper tamen agnoscetur vt tuum. Etenim vt nomine Augusti admonemur eius, cui primum dicatum est, ita hæc optimi appellatio nunquam memoria hominum sine te recurret: quotiesque posteri nostri optimum aliquem vocare cogentur, toties recordabuntur, quis meruerit vocari. Quanto nunc diue

Ioui ascribūt. *Maximum*) Imperatorem multarum gentium. *Nomen*) Appellationem maximi. *Alienum*) Prius à te sumptum. *In malo falsum*) In malo principe cognomen optimi falsum est. *Vt suum*) Cui tu originem dederis. obseruatum postmodum fuit in acclamationibus cæte-

bus cæterorum imperatorum, vt illis acclamarent senatores, ne sis felicitior Augusto, aut melior Traiano. *Eius*) Octauii. *Dicatum*) Decretum tanquam rem sacram. Augustum enim

Nerua] Iam fato functum Neruam alloquitur. est autem ethopæe species. *Et esse optimum*) Traianum. *Vinceris*) Inferior illi es & rebus gestis, & moribus. *Melior*) Traianum. aduerte comparatiuum maius significare, quàm superlatiuum. *Pater Traiane*] Pater secundum naturam Nerua enim per adoptionem pater fuit, quæ imitatur naturam. *Sydera*) Consecrationem, referri in numerum deorum. *Proximam*) Inter heroas triumphalia enim ornamenta propter res præclare in bello Iudaico gestas, meruit. *Tribunum militum*) Tendit ad epilogum: colligit enim quæ sparserat per vniuersam orationem. *Militum tuum*) Gerentem militiam auspiciis tuis & disciplina. *Eo*) Nerua. *Amicissimè*] Placido certamine, quietis studiis. *Genuisse*) Refer ad Traianum patrem naturalem. *Elegisse*] Ad Neruam adoptionem, cui scilicet maiori laudi filius sit. *Macte*) Laudabiliter. *Hoc tantum boni*) Traianum optimum vnus generando, alius adoptando. *Alteri vestrum*) Patri Traiano. *Filiū virtus*) Traiani bonitas. *Triumphalia*) Ornamenta quibus utebantur qui iustum triumphum meruissent, sed plerunque imperatorum facilitas sine triumpho indignis contulit. *Alteri*) Neruæ, qui ex senatuscon-

idem quod augurio consecratum, quod cognomen prius Octauio inditum, demceps imperatores sibi assumptere. *Cogentur*] Vel iure, vel iniuria.

Nerua gaudio frueris, cum vides, & esse optimum, & dici, quem tanquam optimum elegisti? Quàm laetum tibi, quod comparatus filio tuo, vinceris. Neque enim alio magis approbatur animi tui magnitudo, quàm quod optimus ipse non timuisti eligere meliorem. Sed & tu pater Traiane, nam tu quoque si non sydera, proximam tamen syderibus obtines sedem, quantam percipis voluptatem, cum illum tribunum, illum militem tuū, tantum imperatorem, tantum principem cernis? cumque eo qui adoptauit amicissimè contendis, pulchrius fuisse genuisse talem, an elegisse. Macte uterque ingenti in re publica merito, cui hoc tantum boni contulisti, licet alteri vestrum filij virtus triumphalia, cælum alteri dederit. Non minor tamen vestra laus, quod ista per filium, quàm si ipsi meruissetis. Scio. P. C. cum cæteros ciues, tum præcipue consules oportere sic affici, vt se publice magis quàm priuatim obligatos putent. Vt enim malos principes rectius, pulchriusque est ex communibus iniurijs odisse quàm proprijs: ita boni speciosius amantur, ob ea que generi humano, quàm que hominibus præstant. Quia tamen in consuetudinem venit, vt consules publica gratiarum actione perlata, suo quoque nomine quantum debeant principi, profiteantur, concedite me non pro me magis munere isto, quàm

sulto inter diuos relatus est, procurante Traiano. *Istos*) Istos honores. *Per filium*] Per Traianum optimum. *Ipsi*) Viui. *Præcipue consules*) Qui reip. gra-

tia constituuntur. *Affici* (Disponi. *Pu-* *blis*) Utilitatis publicæ causa. *Privatum* (sua) Propria. *Boni*] Principes. *Specio-* *sus*) Honestius. *Generibus*) Ad omnium rerum conseruationem. *Hominibus*) Singulis particulatim.

Pro collega meo Cornuto] Viro egregio, & pro veritate firmissimo. quid enim illo melius? quid sanctius? quid in omni genere laudis ad exemplar antiquitatis expressius? libro quinto, meminit sibi Cornutum fuisse collegam in præfectura ærarii & consulatu. *Consulari viro*) Qui iam alterum consulatum gesserat. *In concor.*) In amicitia suspexit enim Cornutum & dilexit mirum in modum. *Eu*) Præfecturam ærarii, & consulatum. *Ille spoliator & carnifex.*) Domitianus rapax & crudelis. *Optimis e.*] Nam sublati tot illustribus viris, prodigio par erat in nobilitate lectus. *Stragibus amicorum*] Occisus Senecione, Rustico, Heluidio, re legatis Maurico, Artemidoro, Gratilla, Arria, Fannia. *In proximum iacto fulmine*) Periclitatus est. Secundus sub illo non mediocriter, quod in epistolis memorat ferè iisdem verbis, potest connumerans amicorum suorum calamitates. tot, inquit, circa me iactis fulminibus quasi ambustus mihi

quoque impendere idem exitium certis quibusdam notis augurarer. *Afflauerat*) Flamma strinxerat. nam qui fulmine stringuntur, afflati propriè dicuntur. *Iisdem enim amicis gloriabamur*) Sic alibi. vnà dileximus. ferè omnes, quos ætas nostra æmulandos in vitroque sexu tulit, quæ societas amicitiarum arctissima nos familiaritate coniunxit. *Nunc*) Sub Traiano, tandem enim. (sub eo non ad pericula vt prius, sed ad honores virtute homines perueniebãt. *Tunc*) Sub Domi-

pro collega meo Cornuto Tertullo. C.V. fungi. *Curenim non pro illo quoque gratias agam?* *pro quo non minus debeo?* *praesertim cum indulgentissimus Imperator in concordia nostra ea praestiterit ambobus, quæ si tantum in alterum contulisses, ambos tamen equaliter obligasset. Vtrunque nostrum ille optimi cuiusque spoliator, & carnifex stragibus amicorum, & in proximum iacto fulmine afflauerat: iisdem enim amicis gloriabamur, eosdem amissos lugebamus: ac sic vt nunc spes, gaudiumque, ita tunc communis nobis dolor, & metus erat. Habuerat hunc honorem periculis nostris diuus Nerva, vt nos, etsi minus, vt bonos, tamen promouere vellet, quia mutati saculi signum & hoc esset, quod florerent, quorum precipuum votum antè fuerat, vt memoria principis elaborerentur. Nondum biennium compleuimus in officio laboriosissimo, & maximo, cum tu nobis optime principum, fortissime imperatorum consulatum obtulisti, vt ad summum honorem gloria celeritatis accederet. tantum inter te, & illos principes interest, qui beneficij suis commendationem ex difficultate*

tiano: *Habuerat*) Retulerat. *Periculis n.*) Quæ passi fueramus sub Domitiano. *Eisim.*] Etsi non bonos. modestè de Tertullo, quia vnà de se loquitur. subtractum est tamen. nam sequebatur, vt cum dixisset, etsi minus, subiungeret tamen vt bonos. id quod etiam fecit Tacitus libro vndecimo, vbi inquit. nam Parthi quantum victores longinquam militiam aspernabantur. *Promouere*) Extollere ad maiores magistratus. *Mutatis s.*] Translati imperij à malo principe ad bonum.

Et) Etiam, inter cætera. *Florerent*) Boni honestarentur. *Ante*) Imperante Domitiano. *Vt memoria principis elaborerentur*) Vt sui Domitianus obliuisceretur. nam si recordatus bonos fuisset, illis vitæ periculum imminabat. *In officio laboriosissimo*) In præfectura ærarii, quam libro primo per hæc designat. *distingor officio vt maximo, sic molestissimo, sedeo pro tribunali, subnoto libellos, conficio tabulas, scribo plurimas, sed illiteratissimas literas.* de præfectura ærarii alibi plura

Captabam) Querebant,

aucupabantur. *Tedium rogandi*) Solicitandi. *Similis repulsa*) Ignominiosa. *Notam*) Opprobrium, ignominiam, infamiam, dedecus. *Verecundia*) Pudor noster. dedecet enim apud notos se laudare. *Testimonio*) Elogio, laude. *Recti*) Iustitiae. *Priscis*) optimis. Quales fuerunt antiqui consules. *Nec ne.*) An immeritò nos laudaueris. *Derogare*) Contradicere, detrahere. *Onerosum*) Improbum, insolens. *Magnifica*) Honorifica. *Possis*) Vere. *Ista*) Talia, tam magnifica. *Tribuas veniam*] Concede hoc amicitiae nostræ. *Rursus*) In consulatu, cum prius fuisset in præfectura ærarii. *Tenor vire*) Propositum & institutum viuendi, cum vterque eosdem amaret, & per eadem studia procederet, studia (inquam) iustitiae, utilitatis publicæ. *Vt morum similitudo*) Cum, inquit, viuamus iisdem moribus, quod solet conciliare amicitiam, non videtur multum gloriosum, si tam bene conuenimus: quia id non vsque adeo refert ad virtutem nostram, quam quod in prouerbio fit morum similitudinem parare concordiam.

differuimus. *Summum honorem*) Consulatum, qui ferè in omnibus par regis dignitati, & potestati erat, nisi quod duo, & annui magistratus constituti, rationemque rerum à se gestarum reddere cogebantur. sic ergo Iuuenalis summum honorem prima satyra dixit. *Gloria celeritatis*) Vt statim præfectura ærarii consulatus sine intermissione exciperet. *Ex difficultate*) Dum reddebant se difficiles ad præstandum quod rogabantur.

captabant, gratioresque accipientibus honores arbitrabantur, si prius illos desperatio, & tardium, & similis repulsa mora in notam quandam, pudoremque vertissent. Obstat verecundia, quominus percenseamus, quo vtrunque nostrum testimonio orzaris, vt amore recti, amore reip. priscis illis consulibus aquaueris, merito nec ne, neutram in partem decernere audeamus. quia nec fas est affirmationi tua derogare, & onerosum confiteri vera esse, quæ de nobis praesertim, tam magnifica dixisti. Tu tamè dignus es, qui eos consules facias, de quibus possis ista predicare. Tribuas veniam, quod inter hæc beneficia tua gratissimum est nobis, quod nos rursus collegas esse voluisti, ita charitas mutua, ita congruens tenor vitae, ita vna eademque ratio propositi postulabat: cuius ea vis, vt morum similitudo concordiae nostrae gloriam minuat, ac perinde sit mirum, si alter nostrum à collega ac si à seipso dissentiat. Non ergo temporarium & subitum est, quod vterque collega consulatu, tanquam iterum suo gaudet, nisi quod tamen, qui rursus consules fiunt, bis quidè, sed temporibus diuersis obligantur, nos duos consulatus accipimus simul, simul gerimus,

A collega) Ab altero. *Ac si à seipso dissentiat*) Videtur ferè impossibile, vt aliquis à seipso discordet. per hæc igitur monstrat ve-

ram amicitiam, cuius propriū est, idem velle, & idem nolle, tanquam vna anima in duobus corporibus. vt est in pro- uerbio apud Græcos *μία ψυχή ἐν δύο σώμασιν*. *Temporarium*) Recens, momentaneum, breue. *Tanquam iterum suo*) Id est duplex vterque nostrum pro consula-

Alterque in altero consul) Vterque habet duos consulatus, cum vterque sentiat in se esse consulatum, qui in altero est. *Iterum*) Bis consules. *Pariter*) Collegæ. *Antequam* (succes.) Priusquam substitueres nobis alios in præfectura. *Dignitate*] Consulatu. *Geminatus*) Vt simul essemus, & præfecti ærario & consules. *Potestatis alterius*) Præfecturæ. *Præuenit honor*) Consulatus præoccupauit. *Excipere*) Finitam dignitatem dignitate fulcire. nam excipiuntur cadentia. *Non dubitares*) Pro certo haberes. *Maximum officium*) Præfecturam ærarii. *Priuatos*) Sine magistratu. *Quid*) Dicam. *Eundem in annum consulatum tuū ac nostrum contulisti*) Tu gessisti consularum per quosdam menses, & reliquam anni partem nostro consulatu reliquisti. *Non alia*) Eadem. *Nos accipient*) Nostra nomina scribentur. *Falsis*) In libris quibus consulum nomina notabantur. *Præscriberis*] Præponeris, quia priorem anni partem tuo consulari præscripseras. *Comitiis nostris*) Centuriatis, quibus consules declarati sumus. *Præsidere*) Præesse. erat enim Traianus tunc consul. *Sin-* *Etissimum illud carmen*) Ordinem illorum comitorum venerandum. alibi dixerat: perpeffus es longum illud carmen comitorum. *Tua voce*)

tu gaudium accepimus, & respectu sui, & collegæ. neque enim alter minus lætatus est consulatu collegæ, quam suo proprio. *Rursus*) Secundo. *Sed diuersis temporibus*] Nō enim fieri poterat, vt vnus pariter & simul duos consulatus gereret, sed diuersis annis. *Simul*] Eodem tempore.

alterque in altero consul, sed iterum & pariter sumus. Illud verò quam insigne quod nobis præfectis ærario consulatum antequam successorem dedisti. Aucta est dignitas dignitate, neque continuatus tantum, sed geminatus est honor, finemque potestatis alterius, tanquam parū esset excipere, præuenit. Tanta tibi integritatis nostra fiducia fuit, vt nō dubitares te salua diligentia tua ratione esse facturum, si nos post maximū officium priuatos esse non sineres. Quid quod eundem in annum consulatum nostrum contulisti? Ergo non alia nos pagina, quam te consulem accipiet, & nostra quoque nomina addentur fastis, quibus ipse præscriberis. Tu comitiis nostris præsidere, tu nobis sanctissimū illud carmen præire dignatus es: tuo iudicio consules facti, tua voce renuntiati sumus: vt idē honoribus nostris suffragator in curia, in cæpo declarator existeres. Nā quod eū potissimū mensem attribuisti, quē tuus natalis exornat, quam pulchrum nobis? quibus edicto, quibus spectaculo, celebrare continget diem illum triplici gaudio letum? qui principem abstulit pessimum, dedit optimum, meliorem optimo genuit? Nos sub oculis tuis angustior solito currus accipiet, nos inter secunda omina, & vota certantia, quæ præsentī tibi conferentur, uehemur alacres, &

Qui præsidebat comitiis consularibus consul declaratos consules populo renuntiabat. *In curia*) In senatu, vbi senatores primū consules destabant. idem supra. tantum ex renun-

ciatione consulum voluptatis, quantum prius ex destinatione capiebat. respicit autem illud, tuo iudicio consules facti. *Renuntiati*] M. Tullius pro Planco breuiter ordinem suffragiorum tangit, vocatæ tribus, larum suffragium, descriptæ, renuntiata. *In campo*] Martio, vbi postea declarabantur. *Declarator existeres*] Quod dixerat tua voce renuntiati sumus. *Quē tuus natalis exornat*] Quo tu natus es, ex sequentibus colligitur fuisse quartum decimum Kalendas Octobris. si idem quo Domitianus occisus fuit. nam Tranquillus monumentis

Incerti] Erimus. *Ex vtra parte*] A dextra, an sinistra. excitabitur enim par clamor vtrinque. *Consules esse*] Liberè officium consulum exercere. *Inuitis*] Contra sententiam suam. nam sub malis principibus vnus decernebat quod alii sequerentur. inde Domitianum notans dixerat in præcedentibus. at quis antè loqui, quis hiscere audebat? præter miserō illos, qui primi interrogabantur: ceteri quidem defixi & attoniti ipsam illam mutam, ac sedentariam assentiendi necessitatem, quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore patiebamur: vnus solūque censebat, quod sequerentur omnes, & omnes improbarent, imprimis ipse qui censuerat. *Honori*) Consulatu. *Sua*) Debita, id est, maxima. *Nec perdemus securitatem autoritate*] Nec periclitabimur, quia sumus magna autoritate apud senatum, & populum. secus sub Domitiano factum legimus, sub quo vix priuati & obsecuri securè viuebant. *Fa-* *stigio*] Summa dignitate, & potestate. *Seculi*) Imperatoris Traiani, quantum permittitur à principe. *Tales*) Libe-

reliquit obruncatam ad decimum quartum Kal. Octo. C. Valente, C. Antistio c o s. referentem Dione. *Edicto*] Quo populo indicemus iustitiū & spectaculū in honore natalis tui, & recuperatæ libertatis. *Pessimum*] Domitianum. *Optimum*] Neruam. *Meliorem*] Traianum. *Sub oculis tuis*] Te astante. *Augustior*] Maior, venerabilior. *Currus*] Currulis sella, qua uehemur in Capitolum publicè vota nuncupaturi. *Secunda omina*] Quia nihil publicè magistratus aggrediebantur, nisi aues addixissent. *Vota certantia*) Certantia cunctis suscepta.

incerti ex vtra parte maior auribus nostris accidat clamor. Super omnia tamen prædicandum videtur, quod pateris consules esse, quos fecisti. quippe nullum periculum, nullus ex principe metus, consulares animos debilitat & frangit. nihil inuitis audiendum, nihil coactis discernendum erit. Manet, manebitque honori veneratio sua, nec securitatem autoritate perdemus. Ac siquid forte ex consulatus fastigio fuerit diminutum, nostra hæc erit culpa, non seculi. licet enim quantum ad principem, licet tales consules agere, quales antè principes erant. Vllam ne tibi pro beneficijs referre gratiam parem possumus, nisi tantum illam, vt semper nos meminerimus consules fuisse, & consules tuos. Ea sentiamus, ea censeamus, quæ consularibus digna sunt. Ita versemur in republica, vt credamus esse rempublicam: non consilium nostrum, non operam subtrahamus, nec disunctos nos, & quasi dimissos consularu, sed quasi astrictos, & deuinctos putemus: eundemque locum laboris, & curæ, quem reuerentiæ dignitatisque teneamus.

ros, summos. *Agere*] Sustinere, esse. *Ante principes*) Ante reip. oppr. ssum, priusquam vnus imperio omnia subiicerentur.

ur. *Pro beneficijs.*] In vtrunque nostrum collatis. *Tuos per te*) Tuo beneficio, liberæ potestatis. *Consularibus digna*) Quæ conueniunt bonis consulibus. *Esse temp.*) Esse libertatem, & bonum publicum curari à principe. *Subtrahamus*] Ab utilitate publica. *Disiuncto*] Consulatu,

In fine orationis) Demonstratiuæ, quæ secundum rhetorum præcepta, voto ac precibus terminari debet, & felicitatem ipsam, si M. Tullio credimus, deorum immortalium iudicio tribui laudationis est. in peroratione autem idem monet conclusionibus breuibus vtendum: quam rationem apprimè Secundus obseruat. *Præsides & custodes imperij deos*) Præsertim xii. illos à Tranquillo designatos. Sexque deos vidit Manlia sexque deas. & ab Ouidio libro sexto, bis sex cœlestes medio Ioue sedibus altis Augusta grauitate sedent. quorum nomina libro ii. belli Punicæ à Lilio referuntur. hi autem sunt Iuppiter, Iuno, Neptunus, Minerua, Mars, Venus, Apollo, Diana, Vulcanus, Vesta, Mercurius, Ceres. Apuleius eisdem, tantum mutato ordine, libro de deo

Socratis, ex autoritate Enlli recenset: quos pariter Græcos coluisse interpres Apollonii connumerat. *Δία. Ἡρα. Ποσειδῶνα. Διμῖτερον. Ἑρμην. Ἡρακλῆα. Διόσκουραν. Ἄρτεμιδα. Ἰστιαῖον ἄρην. ἀφροδίτην. καὶ ἀθήνην.* *Præsides*) Tutores, fautores. *Capitoline Iup.*) Qui coleris in Capitolio: nam aliis etiam appellationibus in vrbe colebatur. *Beneficijs tujs*) Traiano imperatori in tuo gremio adoptato. *Perpetuas aeternitatem.* *Audisti*] Exaudisti, dum illum facis à suis confodi. *Malo principi*) Domitiano. *Disiunctissimo*) Traiano optimo. *Disiungimus votis*) Multitudine votorum fatigamus. *Salus principis*) Est simplex vnum omnium

vmbra tantum consulum præ se ferentes, & non verè consules. *Dimissos*) Solutos. *Tentamus*) Eundem locum laboris & curæ, sustineamus labores & cōsulares curas, quandoquidem vt consules veneramur.

In fine orationis præsides, custodisque imperij deos, ego consul pro rebus humanis, ac te præcipuè Capitoline Iupiter precor, vt beneficijs tuis faueas, tantisque muneribus adas perpetuitatem. Audisti quæ malo principi precabamur, exaudi quæ pro dissimillimo optamus. Non te distingimus votis: non enim pacem, non concordiam, non securitatem, non opes oramus, non honores: simplex cunctaque ista complexum vnum omnium votum est, salus principis. Nec verò noua tibi iniungimus. tu enim iam tunc illum in tutelam recepisti, cum prædonis audissimi faucibus eripuisti, neque enim sine auxilio tuo cum altissima quæque quateretur, hic qui omnibus excelsior, inconcussus stetit. præteritus est à pessimo principe, qui præteriri ab optimo nō potuit. Tu clara iudicij tui signa misisti, cū proficiscēti ad exercitum tuo nomine, tuo honore cecisti: tu voce imperatoris quid sentires locutus, filium illi, nobis parentem,

votum & complexū cūcta ista, quo incolumi pacē, concordia, securitatē, opes, honores abundè consequemur. *Tu*] Iupiter. *illum*) Traianum. *Prædonis a.*) Domitiani tyranni crudelissimi. *Altissima q.*) Omnes viri clarissimi. *Quaterentur*] Afficerentur morte vel exilio. *Excelsior*] Illustrior, dignior. *Inconcussus*] Tutus, illæsus. *Præteritus*) Non perturbationis. *Pessimo*) Domitiano. *Optimo*] Nerua, à quo est adoptatus. *Tu clara iudicij tui*) Cū iturus ad exercitum Traianus Capitolini Iouis templum ingrederetur, cū populus Rom. imperatorem consulatui. res ista latius tractata in principio orationis. *Tuo*

nomine] Imperatoris, nam Iupiter congnomento regis & imperatoris ornatur ab Orpheo. *Voce imperatoris*] Neruæ. nam quæ de Traiano cū eum adoptaret præfatus est, te autore locutus est. *illi*) Neruæ.

Tibi pont. max.) Fecisti Traianum pōtiscem maximum, vt religionem curaret, & res diuinas tractaret. erant enim omnia sacra in manu pōtificis max. *Tibi*) Tua causa, tuo nomine. *Nuncupari*) Nominari, suscipi publicè. *si bene temp.*] Dicitur est nuncupata publicavota pro salute Traiani modò bene temp. & ex utilitate omnium rexisset, si secus fecisset, illū ne dii seruarent. *Nepotibus n.*] Filiis nostrorum liberorum. eos iuriconsultus in secūdo loco ponit. *Pro-nepotibus*] Nepotum filiis, in tertio cognationis gradu existentibus secundum Caium. *Quem g.*] Decessit tamen Traianus sine liberis naturalibus. *Formauerit*] Instituerit. *Adoptato*] Electo, imperaturus omnibus eligi debet ex omnibus. *Hoc*] Suscipere filios. *In cōs sis elig.*] Cōsul, què eligere debeat. *In Capitolio*) A diis, & per id optimum qualis est Traianus, cuius adoptatio peracta est ante puluinar Iouis optimi. Aufonius meminit Traianū adoptasse Adrianum: verūm Spartianus, Eutropius, Dion, & alij Græcorum, recitant Adrianū creatum principem præter sententiam & adoptionem Traiani, sed operam dante Plotina. frequens opinio fuit Traianum in animo habuisse, vt Neratius Priscum successorem relinqueret, multis amicis in hoc consentientibus, vsque eò, vt Prisco aliquando dixerit, commendo tibi prouincias, si quid mihi fatale contigerit. alij scribunt sensisse Traianum, vt exemplo Alexandri Macedonis, sine certo successore moreretur: multi ad senatum eum orationem voluisse mittere, petiturum, vt si quid sibi euenisset, principem Romanæ reip. senatus daret, additis duntaxat nominibus, ex

suprà dixerat sibi dii gloriam illam adoptandi vendicant, horum opus, horum istud imperiū, Nerua tamē minister fuit. *Parente*) Vero affectu patrio, non tantum patris patriæ appellatione.

tibi pontificem maximum elegisti. Quo maiore fiducia, iisdem illis votis, quæ ipse pro se nuncupari iubet, oro & obtestor, si bene temp. si ex utilitate omnium regit, primum, vt illum nepotibus nostris, ac pronepotibus serues, deinde vt quandoque successorem ei tribuas, quem genuerit, quem formauerit, similemque fecerit adoptato, aut si hoc fato negatur, in consilio sis. eligenti, monstrésque aliquem, quem adoptari in Capitolio deceat. Vobis P. C. quantum debeam, publicis etiam monumentis continetur. Vos mihi in tribunatu quietis, in prætura modestiæ: vos in istis officiis etiā, quæ è studiis nostris circa tuèdōs socios iniūxeratis, cūcti constantia anti quisimū testimonium perhibuistis. Vos proximè destinationē consulatus mei his

quibus optimum ideam senatus eligeret. nec desunt qui factione Plotinæ, mortuam Traiano, Adrianum in adoptionem ascitum esse prodiderunt, supposito qui pro Traiano fessa voce loqueretur, & mortem Traiani aliquot dies ideo occultam, vt adoptio procederet. quæ res deinde ex literis eius ad senatum paruit. nam epistolis non ipse, sed Plotina subscripsit, id quod in nullo antè alio fecerat. *Publicis m.*] Tabulis æreis, senatus consultis. *In trib.*) Plebis. *Quietis*) Cū multi in eo excitarint seditiones, & turbulenti fuerint. *In prætura*) Quam gessit sub Domitiano. *In istis of.*) In aduocatione, in agendis causis. *Studiis n.*) Eloquentiæ. *Iniūxeratis*) Dabantur enim subinde aduocati à senatu. *Socios p.*) Vt Afros & Bertycos, pro quibus, iubente senatu, dixit causam Secundus. *Antiquissimum*) Maximum, nobilissimum, antiquis simile. *Testimonium c.*] Nam contra Marium cū dixisset, meminit Tertullum designatum consulem in fine sententiæ adieciſſe, Ta-

citum & Secundum aduocatione diligenter fortiterque factos, & senatum arbitrari ita illos fecisse, vt dignum mandatis partibus fuerit. & aduersus Classi-

Acclamationibus] Approbationibus, laudibus. *Completar & teneam*] Hoc videor rectè facere si consulatum bene gesserò, & vos reueritus fuero. *Cum adeptus est*] Cum experimento probatur. *Quondam prouectus*] Promotus vsque ad præturam. Ordo est. ego sèper sic inseruiam vestræ reuerentiæ, vt non putem me consulem, & mox consularem, sed vt putem me candidatum consulatus. si & c. an melius, si omnia dependeant ab illis verbis, fauete & credite, vt sit expeditior sensus & ordo: fauete & credite, si substiti, si malui, si numeror, si diligo. qui dicendi mos pulcherrimus est, cum ponimus, si particulam cum indicatiuo, non tam dubitantes, quàm rem gestam significantes. vt apud M. Tullium: si illustrantur, si erumpunt omnia. & Ouidium. Hoc duce si dixi felicia secula pro quo Cæsare thurapia Cæsaribusque dedi. Si fuit hic animus nobis, ita parcite diui. *Insidiosissimo*] Domitiano crudelitatis callidæ. *Profueretur*] Publice & passim ostenderet. quod præsertim fecit post victoriam ciuiliis belli. nam inter initia vsque adeo ab omni cæde abhorrebat, vt absente adhuc patre, recordatus Virgilij versum, Impia quam cæsis gens est epulata iuuenis, edicere destinauerit ne boues immolarentur. *Substiti*] A cursu recessi ab illo incepto gerendorum magistratum. *Compendia*] Vias breuiiores, per adulatio-

cum, eodem, inquit, senatusconsulto industria, fides, constantia nostra plenissimo testimonio comprobata fuit.

acclamationibus approbauistis, vt intelligam etiam atque etiam enitendum mihi, vt hunc consensum vestrum complectar & teneam, & in dies augeam. Etenim memini, tunc verisimè iudicari, meruerit quis honorem, necne, cū adeptus est. Vos modo fauete huic proposito, & credite, si cursu quondam prouectus ab illo insidiosissimo principe antè quàm profiteretur odium bonorum, postquam professus est, substiti: cū viderem, quæ ad honores compendia paterent, longius iter malui: si malis temporibus inter mæstos, & pauentes, bonis inter securos, gaudentesque numeror: si denique in tantum diligo optimum principem, in quantum inuisus pessimo fui. Ego reuerentiæ vestræ sic semper inseruiam, non vt me consulem, & mox consularem, sed vt candidatum consulatus putem. Vale.

nes, & malas artes. *Longius iter malui*] Aditando causas, & prestolando meliora tempora. *Malis temporibus*] Sub Domitiano. sic Martialis: sed tu sub principe duro Temporibusque malis ausus es esse bonus. Domitiani tempora carpens. *Mæstos*] Bonos. *Bonis*] Temporibus Traiani. *Inuisus pessimo*] Secundum odio fuisse Domitiano, & interdum delatorum calumniis periclitatum legimus in epistolis. *Inseruitam reuerentiæ vestræ*] Colam vos senatores. *Consularem*] iam peractò consulatu. hi enim consulares dicebantur, qui consules fuerant. *Candidatum consulatus*] Vobis supplicem. nam candidati in omne genus se submicebant suffragatoribus.

PANEGYRICI FINIS.

PANEGYRICVS MAXIMIANO ET CONSTANTINO AVGVSTIS DICTVS.

Ixerint licet plurimi multique dicturi sint, ea quibus omnia facta vestra summarūque virtutum merita laudatur, sacratissimi principes, Maximiane, velis nolis semper Auguste, & Constantine, oriens imperator: mihi tamen certum est, ea præcipue isto sermone completi, quæ sūt huius propria lætitiæ, qua tibi Cæsari additum nomen imperij, & istarum cælestium nuptiarum festa celebrantur. Cætera enim in reip. beneficia vestra possunt multis occasionibus diuersorum temporum prædicari, huic voto propria nunc debetur oratio, quod semel factum, futurum est sempiternum. Equidem scio gaudentium studia nunc ita toto orbe florescere, quacunque fama vltra naturam, qua fingitur discursus volucres mutata, & plusquàm mille vocibus sonora percrebuit, vt omnium nationum gratulationibus consecratur. Quid enim rebus humanis contingere potuit aut nobilior ad gloriam, aut certius ad salutem, quàm quod pristinæ vestræ concordie perpetuæque pietati hoc quoque pignus accessit summorum nominum arctissima coniunctione venerabile, vt imperatori filiam collocauerit imperator? Sed tamen nos oportet, omnes homines exultatione superare, qui hoc tantum reipubl. bonum præfentes intuemur, & ipsa vultuum vestrorum contemplatione sentimus ita conuenisse vos, ita non dexteras tantum, sed etiam omnes sensus vestros mentesque vinxisse, vt, si fieri possit, transire inuicem in pectora vestra cupiatis. Quid enim aut tu charius dare, aut tu charius accipere potuisti: quum hac affinitate vestra & tibi Maximiane per generum inuenta renouata sit, & tibi Constantine per socerum nomen imper. accreuerit. Maximas itaque vobis, æterni principes, publico nomine gratias agimus, quod suscipiendis liberis optandis-

que nepotibus seriem vestri generis prorogando, omnibus in futurum seculis prouidetis: vt Romana res olim diuersis regentium moribus fatisque iactata, tandem perpetuis domus vestræ radicibus coalescat, tamque sit immortale illius imperium quàm sempiterna soboles imperatorum. Hæc est vera pietas, hæc voluptas conseruandi generis humani, exëplum dare gentibus ad matrimonia studiosius expetenda & liberos educandos, vt substituendis successionibus singulorum, nihil obsit omnium posteritate respubl. Quare si leges hæc quæ multa cœlibes notauerunt, parentes præmiis honorarunt, verè dicuntur esse fundamenta reipubl. quia seminarium iuuentutis, & quasi fontem humani corporis semper Romanis exercitibus ministrarunt, quod huic vestro in reimp. merito possumus dignum nomen ascribere? qui non plebeia germina, sed imperatoria stirpe reimpubl. propagatis, vt quod millesimo anno post Urbem cõditam euenisse tandem gratulabamur, ne mutatoria per nouas familias cõmunis salutis gubernacula traderentur: id est omnibus duret ætatis imp. semper Herculei. Quænam igitur vtriusque vestrũ præconij ac venerationis ordinem faciam? adhuc enim de ambobus in hanc necessitudinem congruentibus vobis communiter dixi: & te quidem sentio senior Auguste maiestati præcedere, te sequi iunior imp. Sed profectò sicut tuo Constantine socero antè est conciliata diuinitas, quum ab eo pignus ipsi charissimum postulares, sic & nũc quoque in hac gratulatione prius illa dicenda sunt, quæ in te considerans tantus iste & paterni & tui autor imperij, lætatus est quòd petisti. O diuinum tuum Maximiane iudicium, qui hunc tibi iure adoptionis nepotem, maiestatis ordine filium, etiam generum esse voluisti: diui inquam Constantij filium, in quem se prima illius iuuenta transfudit, in cuius ore cœlestes illius vultus natura signauit: qui aspectum illius ad deorũ concilia translati adhuc desiderãtibz, nobis sufficit pro duobus. Neque enim forma tantum in te patris Constantine, sed etiam continentia, fortitudo, iustitia, prudentia sese votis gentium præsentant. Quo enim magis continentiam patris æquare potuisti, quàm quòd te ab ipso sine pueritiæ illico matrimonij legibus tradidisti, vt primo ingressu adolescentiæ formares animum maritalem, nihil de vagis cupiditatibus, nihil de concessis ætati voluptatibus in hoc sacrũ pectus admitteres? Nouum iam tum miraculum, iuuenis vxorius, sed, vt res est, mente præfaga omnibus re. verecundiæ obseruationibus imbuebas, talem postea ducturus

vxorem: fortitudinem autem illius iam tum in principiis consequutus es. Multa ille Francorum millia, qui Batauiam aliãque cis Rhenum terras inuaserant, interfecit, depulit, abduxit: tu iam ab ipsis eorum regibus auspicatus es: simulque & præterita illorum scelera punisti, & totius gentis lubricam fidem timore iunxisti. Liberauit ille Britannias seruitute: tu etiam nobiles illic oriendo fecisti. Plurimas ille barbaras nationes victoria domuit, venia mitigauit: tibi, cunctis hostibus alacritatis tuæ terrore cõpressis, interim deest materia vincendi. Iustitiam verò patris atque pietatem sic imitaris & sequeris, vt omnibus ad te confugientibus, diuersamque opem aut contra aliorum iniurias, aut pro suis commodis postulantiibus, quasi legata patris videaris exoluere, idq; ipsum coram gaudeas prædicari. Quicquid tu iuste ac liberaliter feceris, filium Constantij necessariò præstitisti. Nam, quid ego de prudentia dicam, qua te penè credimus fore ipso patre potiozem? qui veteres illos Romanæ reipubl. principes, superiorem Africanũ, Põpeiũq; Magnũ, ætatis cursum virtute prouectos, tã maturè sumpto vincis imperio: tatarũq; rerũ sustines molè incipiète virtute? Gesseris enim multa fortiter licet, multa sapièter, quum per maximos tribunatus stipendia patria conficeres; sentias necesse est tantæ auspicia fortunæ, imp. adolescens. quanquã quid ego in te ætatis tuæ potius quàm grauitatis nomen vsurpo? cuius tanta maturitas est, vt quum tibi pater imperium reliquisset, Cæsaris tamen appellatione contentus expectare malueris, vt idem te qui illum declarat Augustum. Si quidem ipsum imperium hoc fore pulchrius indicabas, si id non hæreditarium ex successione cepisses, sed virtutibus tuis debitum à summo imperatore meruisses. Neque enim dubium quin tibi maturè sacrum istud fastigium diuinæ potestatis astrueret, qui te iam olim sibi generum etiam antequã petere posses, sponte delegerat. Hoc enim, vt audio, imago illa declarat in Aquileiensi palatio ad ipsum conuiuij posita aspectum, vbi puella iam diuino decore venerabilis, sed adhuc impar oneri suo sustinet atque offert tibi etiam tum puero galeam auro gemmisque radiantem, & pennis pulchræ alitis eminètem: vt te quod vix vllã possunt habitus ornamenta præstare sponsale munus faciat pulchriorem. Fortunatus pictor ille, quisquis fuit: & quamuis Apellem ipsumque Parrhasium scientia vicerit, materia tamen imaginis quàm arte felicior. Quanquam enim ipsi ferant difficillimam esse præcipuè cuiusque formæ imitationem, quia certis sui notis citò deformitas ex-

primatur: similitudo tamen pulchritudinis tam sit ardua quam rara est pulchritudo, non tantum tamen ille cepit laboris ex ore vestro diuinas species transferendo, quantum diuinitatis hausit cominus vos inspiciendo, intuendo sollicitè, & curiosè ab hilaritate illius ætatis vultus immobiles & serios exigendo: promendo denique amoris vestri tacita præfagia, vt quod inuicem vobis verecundia negabat, liberè vos in imagine cerneretis. Sed profectò hoc iam Maximiane diuina mente præsumpteras, hæc, quum ferret ætas vt rogareris, optaueras, quum tibi in illa iucundissima sede lætitiæ harum nuptiarum gaudia prædestinabas, vt simul illam paruulam & hunc intuendo crescentem, diu fruereris expectatione voti, quod hac cõiunctione. firmasti enim competentius? quid prouidentia tua dignius facere potuisti, quam vt eius filio quem tibi pridem & affinitate adsciueras, & maiestate sociaueras, nunc ex intimis affectibus traderes summi pignus imperij? Hæc est tua Maximiane inter omnes principes propria largitio. Alij diuitias, aut honores, aut ipsa etiam imperia, sed sola donarunt: tu, animo maiore quam cæteri, pariter indulges & quod pietas tua habet charissimum, & quod fortuna præcipuum. Nec tamen miranda ista in te est Maximiane animi magnitudo, in quem dij immortales tanta congeserunt & naturæ bona, & ornamenta fortunæ, vt quauis maxima largiaris, ita penes te sint omnia quasi ea solus obtineas. Vt enim ille qui omnes aquas cœlo & terris præbet Oceanus, semper tamen in motibus suis totus est: ita tu potes imperium Maximiane donare, non potes non habere. De quo ego quum ad id loci venero, ita dicam vt fortasse quibusdam videar audacior, veritas tamen meæ erga te deuotionis appareat. Nunc enim sequitur vt quoniam virtutes tuas Constantine Auguste socero prædicaui, tu quoque licet optimè scias, tamen audias quam te principis ornet affinitas. Hic est qui nomen quod accepit à deo principe generis sui, dedit vobis: qui se progeniem esse Herculis non adulationibus fabulosis, sed æquatis virtutibus comprobauit. hic est qui in ipso ortu numinis sui, Gallias priorum temporum iniuriis effertas, reipublicæ ad obsequium reddidit, sibi ipsas ad salutem. hic, quod iam falsò traditum de antiquis imperatoribus putabatur, Romana trans Rhenum signa primus barbaris gentibus intulit. huius quum frater rursus ac sæpius expeditionibus domita Germania, aut boni consulit, aut quiescit, aut lætatur quasi amica, si pareat: tu ferocissimos Mauritanix populos inaccessis montium iugis & naturali mu-

nitione fidentes expugnasti, recepisti, transfulisti. Te primo ingressu tuo tanta lætitia, tanta frequentia reipublica excepit, vt quum te ad Capitolini Iouis gremium vel oculis ferre gestiret, stipatione sui vix ad portas vrbs admitteret. Te rursus vicesimo anno imperatorem, octo auo consulem, ita ipsa amplexu quodam suo Roma voluit detinere, vt videretur augurari iam & timere quod factum est. Est enim, imperator æterne, in quo vno querelam reipublicè penè meruisti. Audi doloris nostri liberam vocem, si quidem dij ipsi quòd plerunque humanas res negligent, dum querimur ignoscunt: quibus aliud fortasse curantibus gradines ruunt, terræ dehiscunt, vrbes hauriuntur: quæ non illis hauriuntur volentibus, sed aut aliorum aspicientibus, aut fatali rerum cursu vrgente videntur accidere. Tale est imperator quod omnibus nobis incluso gemitu moerentibus facere voluisti, non quidem tu reipublicæ negligentia, aut laboris fuga, aut desidii cupiditate ductus, sed consilij olim, vt res est, inter vos placiti constantia & pietate fraterna, ne quem totius vitæ summarumque rerum socium semper habuisses, in alicuius facti communitate defereres: ne vel illius, viderit quali, certè nouæ laudi cederes. Verùm longè diuersa in vos erat causa declinandi aut sustinendi laboris. Quanquam & si totam excusationem ætatis afferres, sic quoque tibi reipubl. curis non erat abtundendum. An si maximus quisque natu gubernator est certissimus ad salutem, nõ is est optimus qui vsu peritissimus imperator? Aut te vnquam Constantine liberi nostri nepotésque patientur, vel quum ad summam perueneris senectutem, reipubl. vela contrahere, quæ tam felicibus ventis etiam iuuenis impleueris: Sed tamen vtcunque fas fuerit, eum principem quem anni cogent, aut valetudo deficeret, receptui canere: te verò, in quo adhuc istæ sunt integræ solidæque vires, hic totius corporis vigor, hic imperatorius ardor oculorum, immaturum otium sperasse miramur. Quid enim aliud participi maiestatis tuæ dare potuit quietis, quam vt tu imperio succederes pro duobus: Sed profectò exigit hoc ipsa varietas & natura fortunæ, cui nihil mutare licuerat, dum vos imperium teneretis, vt illa xx annorum continua felicitas interuallo aliquo distingueretur: aut etiam dij immortales probare voluerunt tibi innixam stetisse reipubl. quum sine te stare non posset. Quanquam in istis quidem partibus non caruit pristina firmitate, ibi verò penè funditus corruit, vnde tu Maximiane discesseras: adeo illic plurimum habuerat stabilitatis asserta, vbi deserta maximè va-

cillauit. Non aliter enim quàm solet terra vêtis aut aquis subter immissis interuulsa sui soliditate nutare, ita cuncta Italia, atque ipsa Roma subducta repente qua sustentata fuerat dextera tua, contremuit, ac penè confedit. Quod ego cursim transeo. cur enim vel recordemur aduersa, quum videamus omnia tuo reditu restituta? Fecit enim Roma ipsa pro maiestate nominis sui, vt ostenderet posse se etiam imperatoribus imperare, abduxit exercitus suos, ac tibi reddidit. Et quum ad sedandos animos auctoritatem priuati principis attulisses, supplices tibi manus tendens, vel potius queribûda clamauit, Quousque hoc Maximiane patiar me quati, te quiescere: mihi libertatem adimi, te vsurpare tibi illicitam missionem? An quod diuo Augusto post septuaginta ætatis, quinquaginta imperij non licuit annos, tam citò licuit tibi? Idèone te mihi ille, cuius tot aras, tot templa, tot nomina colo, Hercules dedit vt tu in suburbano otiosus sedens, vsu dicatæ mihi virtutis amitteres? Redde te gubernaculis meis: & quoniam tranquillo mari portum intrare non properasti, vade per fluctus, mei quidem amore sollicitus, sed tua maiestate securus: & tamè per te tibi steterit, iniuriam in mei restitutione patieris. Imperasti pridem rogatus à fratre, rursum impera iussus à matre. O Imperator æterne, pietatem tuam, quæ tuum illum animum semper inuidum sola vicit. Non potuisti resistere sanctæ illius parentis imperio, & inuitus licèt paruisti, & te illis vigiliis illisque curis, quas viginti annis expertus fueras, reddidisti. Quibusnam tu domina gentium potes compensare beneficiis hoc tui imperatoris obsequium? qui tanto vsu sciens quantus sit imperandi labor, propter te non vitur illa quam degustauerat voluptate, tantumque reipubl. onus suscipit post quietem? Facilius fuerat iugiter imperasse: quauis enim magnum laborem consuetudo non sentit, intermissa desiderant nouas vires. Quanta opus fuit tibi imperator æterne, prouidentia, quanta auctoritate vt subsidia reipubl. erigeres, exanimata recreares, dilapsa colligeres? Mirabamur te post imperium esse priuatum, multo magis mirum est, imperium ferre post otia. Solus hoc (vt dicitur) potuit deus ille cuius bona sunt quòd viuimus & videmus, vt habenas malè creditas & cursum deuio vectore turbatum reciperet, rursumque dirigeret. Cuius simile tu imperator etiam facilè fecisti. neque id mirum. quum enim à te recessit imperium, & priuatus licèt dici velles, inhestit tibi ingenua maiestas. Omnes exercitus vestri omnesque prouinciarum requiescere te post tanta opera vtcunque æquo animo tulerunt,

imperare desisse nunquam crediderunt. Quid enim putas tibi Maximiane Iouem ipsum respondisse, quum tu ingenti animo diceres, Recipe Iupiter quod commodasti: hoc profectò respondit, Non mutuuum istud tibi tradidi, sed æternum, non sed seruo. Statim igitur vt præcipitantem reipubl. refrænasti, & gubernacula fluitantia recepisti, omnibus spes salutis illuxit: posuere venti, fugere nubes, fluctus resederunt: & sicubi adhuc in longinquiorebus terris aliqua obuersatur obscuritas, aut residuus vndarum pulsus immurmurat, necesse est tamen ante tuos nutus dilucescat & sileat. Dixi pro ratione temporis, sacratissimi principes, ea quæ in vobis inuicè, vt facitis, admirari & amare debetis: restat vt ipsa illa quæ separatim de virtutibus vestris locutus sum, sicut huic voto congruit, in sermonis fine coniungam. Dij immortales, quanta Romano imperio renouastis, quæ iam vt res est cesserant vetustati? Maximiano imperatori æterno Constantinus imperator nouus plus cœpit esse quàm filius. Fautor ille crescentis adest, iste senior, perpetuis profectò pietatis affinitas ista coalescat stirpibus, quæ semper in republica viros ad concordiam copulauit. Etenim si quamuis dissidentes familias Gracchi & Corneliarum matrimonium reduxit in gratiam: si pro diuo Augusto Actiacam victoriam tantummodo gener Agrippa confecit, quid sperandum est quum sempiternam patris ac filij charitatem etiam nuptiarum fœdus astrinxerit? Quòd si Publius Scipio bellum Punicum suscepit adolescens, ipsum postea superaturus Hannibal: si Marius à factione Syllana urbem recepit senex, idque magno interuallo temporis euenisse memorabile est, quàm facilè nunc omnes metus ponet Romana respublica, quæ defenditur cõiuncti imperij duabus ætatibus, paritèrque vitur virtute iuuenis, & maturitate senioris? Te pater ex ipso imperij vertice decet orbem prospicere communem, cœlestique nutu rebus humanis fata decernere, auspicia bellis gerendis dare, componendis pacibus leges imponere: te iuuenis indefessum ire per limites quo Romanum barbaris gentibus instat imperium, frequentes ad socerum laureas mittere, præcepta petere, effecta rescribere. Ita eueniet vt & ambo consilium pectoris vnus habeatis, & vterque vires duorum. O felix in imperio, & post imperium felicior. Audis enim profectò hæc & vides diue Constâti, quem curru & penè conspicuo dum vicinos ortus repetit occasu sol ipse inuecturus cœlo exceptit: quâto nunc gaudio potiris, quanta voluptate perfrueris, quum talem hunc filium tuum, qui te

primus patrem in imperij tui possessionem, idem pater, idem focer,
idem imperator induxerit: Hæc est tua præter omnes diuos propria
immortalitas quam videmus, filius similis aspectu, similis animo,
par imperij potestate. Inuiderint licet nobis, nihil tamen au-
ferre domi tuæ fata potuerunt. Nec Maximiano filius, qualis tu
eras, nec Constantino pater deest. Quinetiam vt omni-
bus modis tua necessitudo renouetur, rursus hic so-
cer, rursus hic gener est, vt beatissimus
imperator semper ex tua sobole
nepotibus augeatur.

* *
* *

L A T I N I P A C A T I D R E P A N I
P A N E G Y R I C V S R O M A E D I.
C T V S T H E O D O S I O I M P E R A -
T O R I A V G V S T O S E -
N I O R I.

SI QVIS vnquam fuit, imper. Auguste, qui te pre-
sente dicturus antè trepidauerit, cum profectò me esse
& ipse sentio, & his qui consilium tuum participant, vi-
deri posse video. Nam quum te semper vltra omnes re-
trò principes laudari oportuerit, nunc porrò vltra quàm
aliàs prædicatus es, in ea vrbe conueniat dicendo celebrari, cuius &
libertatem armatus asseruisti, & auxisti dignitatem togatus, quo tan-
dem modo consequi maiestatem vtriusque vestrum oratione mea
potero: hoc præcipue in tempore quo ambo ita mutuò creuistis, vt
nec tu fueris adhuc maior, nec illa felicior. Huc accedit auditor sena-
tus, cui quum difficile sit pro amore quo in te præditus est, de te sa-
tisferi, tū difficilius pro ingenita atque hereditaria orandi facultate,
non esse fastidio rudem hunc & incultum Trásalpini sermonis hor-
rorem, præsertim quum absurdæ sinistraeque iactantiae possit videri,
his ostentare facundiam, quam de deorum fonte manantem, in
nostros vsque vsus deriuatio sera traduxit. Quibus equidem cogita-
tis adeo sollicitor, vt non eos tantum hodie arbitrer interesse quos
cerno, sed assistere obseruarique dicturo Catones ipsos, & Tullios, &
Hortensios, omnesque illos oratores putem, qui me in posteris suis
audiunt. Ita multiplici circumuentus metu, quasi parum habeam
timere quod video, quod timeam. Quid ergo? nouusne me pa-
uor & inopina trepidatio in ipso dicendi tempore deprehendit? mi-
hi verò hi omnes quibus altrinsecus iactor æstus, diu antè meditati
longeque prospecti sunt: sed quum admiratione virtutum tuarum
ab vltimo Galliarum recessu, quæ littus Oceani cadentem excipit so-

lem, & deficientibus terris sociale miscetur elementum, ad con-
tuendum te adorandumque properassem, ut bona quæ auribus ce-
peram, etiam visu usurparem, timui, fateor, pij laboris offi-
cium impia taciturnitate corrumpere: ita dum obsequio interpre-
tor impudentiam, dum in eundem hominem non puto conue-
nire gaudium & silentium, duas res diuersissimas iunxi, metum
& temeritatem. Quin & illud me impulit ad dicendum, quod
ut dicerem nullus adigebat. non enim iam coacta laudatio &
expressæ metu voces periculum silentij redimunt, fuerit abieritque
tristis illa facundia ancillantis necessitas, cum trucem dominum
auras omnes plausuum publicorum ventosa popularitate captan-
tem mendax assentatio titillabat, cum gratias agebant do-
lentes, & tyrannum non prædicasse, tyrannidis accusatio vo-
cabatur, nunc par tacendi dicendique libertas, & quam promptum
laudare principem, tam tutum siluisse de principe. Libet igitur
redditam postliminio securitatem loquendo experiri: libet, in-
quam, quia neminem magis laudari imperatorem decet, quam
quem minus necesse est. Det igitur mihi sermonis huius auspi-
cium ille felicitatis publicæ auspex dies, qui te primus inaugurauit
imperio. Nam ut diuinis rebus operantes, in eam cæli plagam
ora conuertimus à qualucis exordium est, sic ego vota verbo-
rum quæ olim nuncupaueram soluturus, id oratione tempus ar-
ripiam, quo Romana lux coepit. Iacebat innumerabilibus
malis ægra, vel potius dixerim, exanimata respublica, Barba-
ris nationibus Romano nomini, velut quodam diluuiio superfu-
sis. Sed parcam replicare causas, & placatum vulgus offendere.
Nam cum per se viuax sit recordatio calamitatum, tum mihi
metus hanc gaudiorum præsentium lucem, tristium commemo-
ratione fuscare. Faciam ergo quod facere præstantes scientia
medicos sæpe vidi, aliorum vulnerum cicatrices, postquam cu-
tem sanitate duxerunt, manu pendente tractabo, præsentisse &
& singulos vniuersosque rogitasse contentus. An cum inter om-
nes liqueret fessis rebus medendum, tali aliquo viro publicis
gubernaculis admouendo, qui imperatoris vnus tueretur ata-
tem, alterius iuuaret laborem, potuerimus huiusmodi principem vel
optare? in integro itaque rem totam esse faciamus, & in quodam or-
bis terrarum comitio quæri putemus quisnam sit ille, qui debeat
santam molem subire, & nutantia Romanæ rei fata suscipere.

Nonne is omnium suffragiis hominum tributim centuriatimque
legeretur, cui felix patria, cui domus clara, cui forma diuina,
cui ætas integra, cui militarium ciuiliūque rerum vsus conti-
gisset? Cuncta igitur à capite proposito ordine prosequamur:
iam profectò constabit eum principem declaratum qui & ab om-
nibus legi debuerit, & ex omnibus. Nam primum tibi mater
Hispania est terris omnibus terra felicior, cui excolendæ atque adeo
ditandæ impensius quam cæteris gentibus supremus ille rerum
fabricator indulgit, quæ nec austrinis obnoxia æstibus, nec
arctois subiecta frigoribus, media fouetur axis vtriusque tempe-
rie, quæ hinc Pyrenæis montibus, illinc Oceani æstibus, inde
Tyrrheni maris littoribus coronata naturæ solertis ingenio ve-
lut alter orbis includitur. Adde tot egregias ciuitates, adde cul-
ta incultaque omnia, vel fructibus plena vel gregibus: adde au-
riferorum opes fluminum, adde radiantium metalla gemma-
rum: scio fabulas Poëtarum auribus mulcendis repertas, aliqua nõ-
nullis gentibus attribuisse miracula, quæ dum sint vera sint singula,
nec iam excutio veritatem, sint ut scribitur Gargara prouentu
læta triticeo, Meuania memoretur armento, campania censeatur
monte Gaurano, Lydia prædicetur amne Pactolo, dum Hispa-
niæ vni, quicquid laudatur assurgat. Hæc durissimos milites,
hæc experientissimos duces, hæc facundissimos oratores, hæc
clarissimos vates parit, hæc iudicum mater, hæc principum est,
hæc Traianum illum, hæc deinceps Hadrianum misit imperio.
Huic te debet imperium, cedat his terris terra Cretensis parui
Iouis gloriata cunabulis, & geminis Delos reptata numinibus,
& alumno Hercule nobiles Thebæ, fidem constare nescimus
auditis, deum dedit Hispania quem videmus. Erat iustæ com-
pensationis occasio, ut qui de patriæ tuæ laudibus pauca dixissem,
patris saltem virtutibus prædicandis prolixius immorarer. sed
quid faciam? nouam quandam patior ex copia difficultatem,
quid, inquam, faciam? quæ Rhenus, aut Vualis vidit, aggre-
diar? iam se mihi Sarmatica cæde sanguineus Ister obiiciet.
Attritam pedestribus præliis Batauiam referam? Saxo consum-
ptus bellis naualibus offeretur. Redactum ad paludes suas Scorum
loquar? compulsus in solitudines auias omnis Alamanus, &
vterque Maurus occurrent. Cum igitur impediatur turba de-
lectum, ad quid tanti præstet gesta in summum referre,

quâti enumerando tenuari, dixisse sufficiat vnum illum diuinitus extitisse, in quo virtutes simul omnes vigerent, quæ singulæ in omnibus prædicantur. An si eius seculo mos ille vixisset, quo Romani duces, Macedonici, Cretici, Numantini de vocabulis gentium subætarum adoptiuum insigne sumebant. Nonne hodie pauciora in Annalium scriniis quàm in vestræ domus titulis cognomenta legerentur? Quum ipse Saxonicus, ipse Sarmaticus, ipse Almanicus diceretur, & quantum tota respubl. habet hostium, tantum vna familia ostenderet & triumphorum. Sed quid necesse est mitti in præteritum diligentiam curiosam? Patrem imp. tuum, de te æstimé, nec difficilis coniectatio est. Nam quum duo sint quæ claros duces faciant, summa virtus, summâque felicitas, scire obuiû est qua præditus fuerit virtute, qui te docuit, qua fuerit felicitatè præditus qui te genuit. O digna imp. nobilitas eius esse filium principem qui princeps esse debuerit, qui hunc Romani fastigij apicem nõ solum fortitudine atque sapientia, sed decore etiam corporis & dignitate potuerit æquare, velut tua hæc forma venerabilis, quàm fortunæ suæ par est, quàm longè latèque conspicua commendat imperium, vt planè in ambiguo sit vtrum ne te magis nostris mentibus virtus, an obtutibus vultus insinuet. Non frustra planè opinione sapientium, qui naturalium momenta causarum subtilius sciscitati arcanis cœlestibus nobiles curas intulerunt, augustissima quæque species plurimum creditur trahere de cœlo. Siue enim diuinus ille animus vêturus in corpus, dignum prius metatur hospitium, siue quum venerit, fingit habitaculum pro habitu suo, siue aliud ex altero crescit: & quum se paria iunxerunt, vtraque maiora sunt, parcam arcanum cœleste rimari, tibi istud soli pateat imp. cum deo consorte secretû: illud dicam, quod intellexisse hominem & dixisse fas est, talem esse debere qui à gentibus adoratur, cui toto orbe terrarum priuata vel publica vota redduntur, à quo petit nauigaturus serenum, peregrinaturus reditum, pugnaturus auspicium. Dudum, vt video, dedignaris hanc gloriam, sed patere eam in laudum tuarum parte constitui, quæ solebant in aliis sola laudari. virtus tua meruit imperium, sed virtuti addidit forma suffragium. Illa præstitit vt oporteret te principem fieri, hæc vt deceret. An verò quicquam putamus in imperij tui declaratione præteritum, quum ductam esse rationem ipsorum etiam videamus annorum? Cuius quidè rei tanta fuit cura maioribus, vt non solum in amplissimis magistratibus adipiscendis, sed in præturis quoque, aut ædilitatibus capeffendis etas spectata sit petito-

rum, nec quisquam tantum valuerit nobilitate, vel gratia, vel pecunia, qui annos comitali lege præscriptos festinatis honoribus occuparit. Nec iniuria id quidem. nam & qui venturi sunt in virtutis adoptionem, illo tamen adolescentiæ lubrico, vt non cadant, titubant. Annon clarissimos nominis Romani viros (Sullas, Catulos, Scipiones, loquor,) aliquantisper sibi luxuria vèdicauit? quos etsi ad portum mutati in melius reuexerint flatus, diu tamen vitiorum turbo iactauit, & naufragos atque fluctuantes ab illis quibus mersabantur erroribus, ægrè ætas recepit. Bene igitur cuncta quadrarunt, & cæteris quæ innumera congruebant, anni quoque suum iunxere suffragium, qui soli in homine perfecti, bono duarum potiuntur ætatum, virtute iuuenum, & maturitate seniorum. Prius fortasse imperium inire debueris, vt diutius imperares, sed sine exempli periculo prouidebitur ne quid amiseris vita lógiore pensandû, quod ex præterito perdidisti. Parum interest quando cœperit, quod terminû nõ habebit. Hactenus in te prædicata sint imp. dona factorum, nunc ad ea proferamus gradû, quæ tibi debes. Neque enim tua illa præterita bellicæ rei gloria, quam per tot laborum experimenta queffisti, ascribèda fortunæ est, cui hoc nomine etiã succenseri potest, quòd què scepro & solio destinauerat, nunquam indulgenter habuit. Sed vt seueri patres his quos plus diligunt filiis, tristiores sunt, ita illa te plurimis bellis & difficillimis reipubl. temporibus exercuit, dum aptat imperio. Et prius quidem quàm ad illa veniam quæ æui maturus egesti, summatim tuum illud attingam cum patre diuino castrense collegium, actas sub pellibus hyemes, æstates inter bella sudatas, dies noctesque præliando aut vigilando consumptas, grauissimas pugnas terra marique pugnatas. Non tam patiens Africanus rudiméta militiæ sub Paulo patre tolerauit, nec pari indole Hannibal puer in tertia Hispana successit, nec futurarum spe certiore virtutum Philippæ castra Alexander nondum Magnus impleuit. quos etsi plurima laude dotauerit amplificatrix veri vetustas, nihil plus tamen blandita præstitit quàm vt eos in his annis sequutos regum aut ducum castra vulgaret, in quibus tu ita fortiter multa gessisti, vt ea non tãtum Alexander, aut Africanus, aut Hannibal videre dum discerent, sed parentes atque institutores eorum optassent facere dum docerent. Quàm tecta sunt semper consilia fortunæ! quis quæso tum publicis rebus non putasset inimicum tuum illû à statione castrensi ad quietem receptum? Enimvero illa futurum principem comens, idcirco

paulisper voluit esse priuatum, vt quia iam ad plenum bellicis artibus abundabas, vsus ciuilibus experiens sub ocij tempore redderis. Quod ego tuum ocium aliorum negociis anteuerto: non enim te amoena littora, nec dispositi ad temporum vices habuere secessus, sed siue tu agris siue oppidis tempus dabas, rem & famam pariter augebas, & in vrbibus quidem omnium ætatum ordinumque homines iis aut illis beneficiis apprehendebas, amicorum commoda, absentium negotia, assiduitate, consilio, re iuuabas. Iam si placuisset oppida rure mutare, vt tu vitæ oblitus vrbanae exequeris agricolam? Audio etiam imperat. & credo sæpe aliqua re laborem tibi iniunxisse, & ne contraheres corporis veternum huiusmodi semper operi insidiantis ocij tersisse rubiginem. Sic agrestes Curij, sic veteres Coruncani, sic nomina reuerenda Fabricij, cum induciæ bella suspenderant, inter aratra viuebant? & ne virtus quiete langueretur, depositis in gremio capitolini Iouis laureis triumphales viri rusticabantur. Inde est quod accepimus datos serentibus fascas, & missas cum curulibus suis per rura palmas, quod agricolas consulares pastoresque trabeatos & dictatores inter armenta vestitos. Sed illos quidem angusta res familiaris addicebat labori, vt quibus ipsi suburbani horti præceptisque ianiculum, & iugera arctata pomerio vomere essent aut ligone versanda, nec iniuria opus reuerteretur ad dominos, cum deerant quibus iuberent. Detrahit laudem patientiæ inopia, maioris exempli est labor sine necessitate. Gaudent profectò diuina perpetuo motu; & iugi agitatione se vegetat æternitas, & quicquid homines vocamus laborem, vestra natura est. Vt indefessa vertigo cælum rotat, vt maria æstibus inquieta sunt, vt stare sol nescit, ita tu imperat. continuatis negociis & in se quodam orbe redeuntibus semper exercitus es. Vix tecta Hispana successeras, iam Sarmaticis tabernaculis tegebaris: vix emerita arma suspenderas, iam hosti armatus instabas: vix Iberum tuum videras, iam Istro prætegebaris. Ne tum quidem cum in altiorem prouectus gradum, iubere tantum & diuidere cum negociis ocium, & parta gloria velut reposito frui posses honore, operam remisisti: quin omnium Castrensium munerum numeros primus aut cum primis obires, stare pro signis, excubias sorte agere, vallum ferre, locum bello antecapere, speculatum egredi, castrametari, in prælium primus ire, prælio postremus excedere, dux consilio esse, miles exemplo, vt iam tum posset intel-

ligi alios imperatori pugnare, te tibi. Illud tamen præ cæteris mirum, quod cum omnia faceres, vt imperare deberes, nihil tamen faciebas vt imperares. Argumento est dies ille communis boni autor, quo tu cum ad suscipiendam rempublicam vocaberis, oblatum imperium deprecatus es, ne dedisse speciem, tantumque vt cogi videreris, sed obnixè & diu, & velut impetraturus egisti. quippe aberat causa fingendi, non enim te princeps solus & domi, & tanquam tentaret ambibat, sed publicè, & in comitio, & vt aliud iam facere non posset prorsus, vt nisi imperium affectu simplici voluisses, potueris velle securus. Expositulari hoc loco tecum reipublicæ verbis necesse est, quæ in summam tua cunctatione formidinem à media spe relapsa, tali aliqua te profectò, sed quam solus audires, voce conuenit. Parum ne me Theodosi hæcenus distulere fata, vt tu insuper tentes moras augere factorum? An nescis rem tuam per momenta consumi? nescis me tibi tuisque decretere? quicquid atterit Gothus, quicquid rapit Hunnus, quicquid aufert Alanus, id olim desiderabit Arcadius. Perdidi infortunata Pannonias, lugeo funus Illyrici, specto excidium Galliarum. Principum senior in tanta bella non sufficit, alter & si futurus sit aliquando fortissimus, adhuc tamen paruus est. Tu dubitas excipere collapsam, & vt nihil differas serò reparandam hanc mihi gratiam refers, quod te etiam felix desideravi? quod cum me Nerua tranquillus, amor generis humani Titus, pietate memorabilis Antoninus teneret, cum moenibus Augustus ornaret, legibus Hadrianus imbueret, finibus Traianus auget, parum mihi videbar beata, quia non eram tua. Quid tu mihi faceres, si iuris tui esses? orat ecce te dominus meus, orat ecce te dominus adhuc tuus, & qui posset cogere, maualt impetrare. Imperium quod ab imperatore defertur tibi nolle iam non licet, quam velle non licuit. Solus igitur Augustus, solus inquam omnium qui adhuc imperauerunt, vt princeps esses, præstitisti. Alios empta legionum suffragia, alios vocans aula, alios affinitas regia imposuere reipublicæ, te nec ambitus, nec occasio, nec propinquitas principem creauerunt. Nam & eras à familia imperatoris alienus, & adscisceris tertius, & cogebaris inuitus, inuitus inquam. Audite hoc publici parricidæ, qui oblita fide dominorum scepra cepistis, & periculo non minore quam scelere imperium vita pacifcentes, sanguinis precio regium

nomen emisit: repulsam patitur principatus, & vnus est ambitus candidati, ne declaretur. Credétne hoc olim ventura posteritas? & præstabit nobis tam gloriosam fidem, vt nostro demum seculo annuat factum, quòd tantis infra supraque temporibus nec inuenerit emulum, nec habuerit exemplum? Sed qui vitæ tuæ sectam rationesque cognouerit, fidei incunctanter accedet, nec abnuisse dubitabit imperium sic imperaturum. Illi enim illi auidè regna desiderant, quos soluta legibus delectat vita, quorum crudelitas indemnatos necandi, cupiditas priuata rapiendi, libido honesta foedandi, ius atque impunitatem requirunt. Quid tua intererat te principem fieri, qui futurus eras in imperatore priuatus: nisi fortè in te hodie aut pudicitiae remissior cultus, aut minor sanguinis humani metus, aut alienæ rei maior est appetitus. Idem es qui fuisti, & tantum tibi per te licet quantum per leges licebat: ius summum facultate & copia comodandi, non securitate peccandi, experiris. Vnum tibi præstitit principatus, vt certum haberemus omnes, etiam sub imperatoribus aliis vixisse te legibus tuis. nam qui nihil facit licenter quum potest, nunquam voluit. Quin tibi primùm te, imperio deinde præstitisti. Non contentus ipse vltro vitia reiecisse, alienis vitiis corrigendis curam adiecisti: idque moderatè, vt suadere potius honesta quàm cogere videreris. Et quia vel longo orientis vsu, vel multorum retrò principum remissione, tantus quosdam luxus infecerat, vt adulta consuetudo lasciuiae haud quaquam facilè videretur obtemperatura medicinæ, nequis se pati iniuriam putaret: à te voluisti incipere censuram: & impendia palatina minuendo, nec solùm abundantem reiiciendo sumptum, sed vix necessarium vsurpando dimensum, quod natura difficilimum est, emendasti volentes. An quis ferret molestè ad principis semet modum coerceri? aut subtractum sibi doleat stipediũ priuatæ luxuriæ, quum videret imperatorè rerum potentè, terrarum hominũque dominum, parcè contentèque viuètem, modico & castrensi cibo ieiunia longa solantem? ad hoc, aulam omnè Spartanis gymnasijs duriolem, laboris, patientiæ, frugalitatis exemplis abundantem: neminem vnum inueniri qui auderet ad penum regiam flagitare remotorum littorum piscem, peregrini aëris volucrem, alieni temporis florem: Nã delicati illi ac fluentes, & quales tulit sæpe resp. parum se lautos putabāt, nisi luxuria vertisset annum, nisi hybernæ poculis rosæ innataissent, nisi æstiuā in gemmis capacibus glaciem falerna fregissent: horum gulæ angustus erat no-

ster orbis.

ster orbis. nãmque appositas dapes non sapore, sed sumptu æstimantes, illis demum cibis acquiescebant, quos extremus oriens, aut positus extra Romanum Colchus imperium, aut famosa naufragiis maria misissent, quos inuitæ quodammodo reluctantiq̃ naturæ hominum pericla rapuissent. Vt taceam infami sæpe delectu scriptos in prouinciis aucupes, ductasque sub signis venatorum cohortes militasse conuiuiss, nõne cognouimus cuiusdam retro principis non prædia sæpe sed fercula sestertiũ millies æstimata patrimoniorum equestrium precia traxisse? Tuæ Imp. epulæ mensis communibus parciores locorum ac temporum fructibus instruuntur. Hinc certatim in omnes luxuriæ pudor, parsimoniæ cultus inoleuit, & quiescentibus legum minis, subiit quemque priuatim sui pœnitentia. Sic est enim, sic est, exasperat homines imperata correctio, blandissimè iubetur exèplo. Sed cùm hæc & ad hunc modum cætera mores hominum & instituta formarint, tum nihil abdicandis vitiis adoptandisque virtutibus impensius sentio profuisse, quàm quòd his te viris semper dedisti, quos affectare publica deberet imitatio, qui quàm faciles tibi fuissent sequacésque discipuli, tam cæteris expetendi essent magistri. Vt de his sileam, quos tibi primus ille nascentis imperij dies obtulit, tantis virtutibus præditos vt non pro copia sumpti, sed ex copia viderentur optati, quos tu postea qualésque legisti? quibus prouinciarum custodiam, quibus militaris rei summam, quibus consiliorum tuorum arcana committeres? Ergo cùm duplex fuerit iste delectus, vnus ex iudicio, alter ex fato, incertum meliores viros sapientia tua, an fortuna quaesuerit, cùm tales vel acceptos habeas vel repertos, vt & illi meruerint teneri, & isti debuerint cooptari. Ecquis imperatorum vnquam putauit amicitiae cultum in regia laude ponendum: humilis hæc virtus, dubiũmque an virtus iudicabatur, nec palatii digna sed periculis habebatur. Inde facilius inueneris qui pecuniam ex ærario, quàm qui ex animo fidè prompserint. Optimus ille ditabat, non etiam diligebat, prodesse nouerat, a mare nesciebat. Tu amicitiam, nomen antè priuatum, nõ solùm intra aulam vocasti, sed indutam purpura, auro gemmisque redimita folio recepisti, neq; non verbis asseruisti, principis mentè tantò in suos benigniorem esse debere, quantò sit fortuna præstantior, cum fide ac facultate paribus agas, & familiaribus tuis Imp. tribuas quod priuatus optaras. Quanquam quæ capere vota potuerunt, quòd plerique te principe consecuti sunt? nec nũc de his honoribus

C C. j.

loquor, quos in quemcunque conferre imperatori necesse est. Dux aliquis euehitur, exegit disciplina castrorum: praefectus attollitur, imponendum est prouinciae caput, consul creatur, habiturus est nomen annus, ita in summis illis pulcherrimisque beneficiis est aliqua praestantis utilitas. A te noua benignitate is amicis honos habitus est, qui totus esset illorum quibus deferebatur, nihilque ex eo ad te redundaret, nisi dandi voluptas, cui cum essent domi filij, geminae illae spes oculique reip. dilatis eorum magistratibus amicos consulatione ornauit. Si me Hercule vir sine diuinis felicitatis publicae auctor parens tuus uiueret, quid aliud expectasset a filio quam ut nepotibus anteferretur? praestitisti igitur amicis, quo plus nec patri praestare potuisses. O benevolentiae tuae singulare consilium, auges tempore dignitatem, quae incrementum ex magnitudine non habebat: renunciantur amici ante filios tuos consules, quia non poterant plus esse quam consules. Eat nunc sui uetustas ostentatrix, & illa innumeris literarum uulgata monumentis iacet exempla, Pirithoi fidem praedicet, & decantatum omnibus scenis Phoecei iuuenis laudet officium, Pythiam etiam, si uidetur, dicat & Damona, quorum alter in amici morte se uadem obtulit, alter ad diem uadatam mortis occurrit, ut haec esse uera credamus, quae mendacis uatum in plausu aptata cauearum fidem tempori debent, num praestare credendum plus possumus, quam ut istos qui amicitiae laude censentur, amicorum fuisse quam sui diligentiores putemus? Sed cum instituyente natura plus ferere filios quam nosmetipsos diligamus, omne uicit exemplum, qui amicos his praetulit, quos sibi praeferebat: sed tu quidem ad exonerandam debentium uerecundiam, quae in tuos confers non uis uideri praestare sed reddere. Geramus tibi morem, & beneficiorum summas tuorum pro tua uoluntate ducentes, quicquid familiaribus tuis tribuis, non expendi potius sed rependi putemus. Enim uero cum leuiter cognitos aut etiam semel uisos his honoribus simul ditas, quibus & amici possent esse contenti, nonne omnibus uis probare amicum tibi esse qui bonus sit? cui cunque quid publici mandatum fuerit officij, praemium spondetur & redditur. sibi humilitatem & tenebras suas imputet iacens uirtus, quae non obtulit se probandam: quod conscientiae tuae sufficit, honoratus est qui probatus. Velim tu dicas unde cum tantis promissa persoluas, quid cui promiseris scias, nec te uel reip. cura uel ipsa illa tuorum beneficiorum turba confundat, ut parcius tardior uel tempore quem modoue de-

eipias. Quis debitor uerecundus ita mutuum ad diem reddit, ut tu quod promittis appendis? nec imponi negligetibus arbitreris, quotidie in beneficia tua quaerimus, & memoria conuenimus, & ne singulis insidietur obliuio, cum altero quisque conferimus, unum inuenire non possumus cuius spem atque expectationem non dicam fecelleris, sed quae delicatior est querela, distuleris. Solam ne me imperator benevolentiam tuam mirari putas? at ego miror etiam memoriam. nam cui Hortensio Luculloue uel Caesari tam parata unquam affuit recordatio? quam tibi sacra mens tua loco momentoque quo iusseris reddit omne depositum? Vtrum te tamen ipse admones? an ut illi maiestatis tuae participi deo feruntur assistere fata cum tabulis, sic tibi aliqua uis diuina subseruit, quae quod dixeris scribat & suggerat? Nihil ita primoribus labris polliceris, quin promisso fidem subdas, & uerba resarcias. Nemo iam nemo beneficia quae dederis, ab eo credit tempore computanda quo dederis, quia tam sint certa quae spondes, ut tum uideantur accepta cum spondes. Iam illud ipsum quod ante promittis nonne de summo purissimae mentis candore proficiscitur? Nam cuius est animi, nec uota hominum fatigare, nec adhibere muneribus artem difficultatis, sed denunciare praestanda, ut & prolixior sit sensus bonorum, nec repentina felicitas faciat attonitos, & similes reddat ingratis. Animos enim nostros subitis affectibus impares, perinde laticia ac dolor si deprehendat externat. An non illa Romana pietatis notissimae mater nuncio mali Cannensis exterrita, filio reduce, quae flebat, dirigit in mortem? nec par esse gaudio potuit quae superfuerat orbitati? Conscius igitur caelestis arcani & naturalium depositorum mauius hominibus sperata procedere, quam insperata superuenire beneficia, nec immerito. namque fugitiua successuum repentinorum uoluptas, ut occupat sic relinquit: felicitas longior est expectare securum. Itaque cum haec natura esset statutum, ut bona sua homines nescirent, & tum primum inciperent felicitate gaudere, cum cepissent esse felices, tu promittendo praestanda, inuenisti tempus quod nobis natura subtraxerat, ut quos adepta solum iuuabant, etiam adipiscenda delectent. Pari benignitate cum plures afficere honoribus uelles quam honorum loca admitterent, & angustior esset materia uoluntate, nec mentem tuam quamuis diffusam caperet imperium, quem nondum aliquo prouexisti gradu, tamen dignatione es solatus.

Atque haud scio an quibusdam consolatio ista suffecerit, ille cohoneatus affatu, ille mensa beatus, ille osculo consecratus est. Ita omnibus qui te principe sibi iure confiderent, aut processit dignitas, aut satisfecit humanitas, humanitas inquam, quæ tam clara in imperatore quàm rara est. Nam cum indiscreta felicitum pedissequa sit superbia, vix cuiquam cõtigit & abundare fortuna, & indigere arrogantia. Cuius quidẽ ita maiores nostros semper pertæsum est, vt grauiorem semper putauerint seruitute contemptum, eiusque impatiẽtia sint coacti post bellatores Tullos Numãque sacrificos, & Romulos conditores regnum vsque ad nomen odisse. Deniq; ipsum Tarquiniũ execratione postrema hoc dãnauerunt maledictõ, & hominem libidine præcipitem, auaricia cæcum, immanem crudelitate, furore vecordẽ, vocauerunt superbũ, & putauerunt sufficere cõuictũ. Quod si per rerũ naturã liceret, vt ille Romanẽ libertatis asseritor, regij nominis Brutus osor, precariæ redditus vitæ seculum tuum cerneret, studiis virtutis, parsimonix, humanitatis imbutũ ac referatũ, nullũ toto orbe terrarum superbię, libidinis, crudelitatis extare vestigiũ, iam te ipsum tam publicẽ, quã priuatim videret priscorũ duricia ducũ, castitate põtificum, consulũ moderatione, petitorũ comitate viuentẽ, mutaret profectò sententiã tanto post suam, & cum Romanam dignitatem ac libertatem probaret, meliore in statu imperatore te esse quàm cõsule se fuisse necessariò fateretur, Tarquiniũ submoueri debuisse, non regnũ. Sed quod facere magnas vrbes ingressi solemus, vt primũ sacras ædes & dicata numini summo delubra visamus, tum fora atq; gymnasia, & pro suis extenta porticibus ambulacra & claustra miremur: ita in laudibus tuis sãctos palatij ritus, & priscis æquanda cerimoniis instituta venerati, gradum ad illa proferimus, quæ in medio constituta ad publicos vsus valentia, non partim, sed in cõmune conducunt, nec parietibus, sed orbe clauduntur, nec tecto, sed cælo operiuntur. velut primum illud est ne statim summa captemus, quod creber egressu expectantibus populis te fateris, nec videri modò patiens, sed facilis adiri, è proximo accipis vota hominum tuorum, vt quisquis ille consultor est, etiam si meruerit, (quod est rarum) repulsam, ferat tamen vt sui numinis conscientia. At quanto aliter illorum principum mos fuit (quos loquar notum) qui maiestatem regiã imminui & vulgari putabãt, nisi eos intra repositum palatinæ ædis inclusos, tanquã aliquod vestale secretum veneratio occulta consuluisse: nisi intra domesticã vmbra iacentes

solitudo prouisa, & silentia latè conciliata vallassent. Quin si quando in lucem venire & diem ferre potuissent, lecticis thensiq; subuecti, & densissima circum supraque cooperti virorum armorũque testudine, sensim atque ad numerum mouebantur, tum longè populus abigebatur, nec ociosa viatoris manus plebem verberare submouebat, vt secretum esset in publico. At noster hic omnibus spectandus affertur, nec magis communem hunc diem atq; solem quàm nostrum imperatorem videri licet. Quin cum vicinum habeat permissa fastidium, nunquam iste mirantes explet oculos, magis magisque visus expetitur, &, nouũ dictu, præsens desideratur: miremur in vrbibus tuis, & à tuis populis te videri, quem ferè nulla in solo suo natio externa non vidit, idque ita crebrò, vt pene tam notus sit Barbaris vultus iste, quàm nobis, nec frustra, cum æstates omnes foris, hyemes domi ducens, ciuibus hostibũque pari sorte anni spacia diuiferis. Et si qui fortè sunt Barbarorum, qui nondum virtutis tuæ fulmen exceperint nominis terrore perculsi, & velut afflati quiescãt. Tua enim imperator auspicia non hæ tantum gentes tremunt, quas ab ore nostro syluarum interualla, vel flumina montesve distinguũt, sed quas æternis ardoribus inaccessible, aut cõtina hyeme separatas, aut interfusis æquoribus abiunctas natura disternat. Non Oceano Indus, non frigore Bosphoranus, non Arabs medio sole securus est. Et quod vix peruenerat nomen, ante Romanum accedit imperium. Dicam ne ego receptos ad seruitium Gothos, castris tuis militẽ, terris sufficere cultorem? Dicam à rebellibus Sarracenis pœnas polluti foederis expetitas? dicam interdictum Scythis Tanaim? & imbelles arcus etiam fugientis Albani? quæcũque natio Barbarorum robore, ferocia, numero grauis vnquam nobis fuit, aut boni consulit vt quiescat, aut lætatur quasi amica si seruiat. Persis ipsa reip. nostræ retro æmula, & multis Romanorum ducum famosa funeribus, quicquid vnquam in principes nostros inclementius fecit, excusat obsequio. Denique ipse ille rex eius dedignatus antea confiteri hominem, iam fatetur timorem, & in his te colit templis, in quibus colitur, tum legatione mittenda, gemmis sericoque præbendo, ad hoc triumphalibus belluis in tua effeda suggerendis, & si adhuc non est foederatus, iam tamen tuis cultibus tributarius est. Ne tamen Imp. existimes cuncta me ad aurium gratiam locuturum, triumphis tuis Gallicis stupeas licebit, irascimur, dum in remota terrarum vincendo procedis, dum vltra terminos rerum metãque naturæ re-

gna orientis extendis, dum ad illos primæ lucis indigenas & in ipsum si quod solis cubile est festinas, inuenit tyrannus ad scelera secretum. O quàm paruis veniunt summa mala principiis. Sic in vltimum prope Italici generis excidium effracto Cn. Lentuli ludo Mirmillonum agmen emicuit. Sic bella consulibus ancipiti Marte pugnata cilix pirata conflauit, sic tenentibus arma fugitiuis Romana diu pila cesserunt ferro ergastulorum. Quis non ad primum noui sceleris nuncium hominem risit? nam res infra dignitatem iracundiæ videbatur, cum pauci homines & insulani totius incendium continentis adolerent, & regali habitu exulem suum illi exules orbis induerent: at quantos parturiebat fortuna motus? quantum reip. malum pestis augenda, quantam tibi gloriam restinguenda seruabat, præcipuè cum perfidia ducum, defectione legionum, contra rempublicam foret versum quicquid pro rep. fuerat armatum. Nolo tamen vsquequaque miserorum vel factum onerare, vel fatum, qui dum carnifici purpurato tua se & affinitate & fauore iactanti infeliciter credunt, grauissimum omnium nefas fecerunt affectu innocentium. Intellego quàm difficilem in locum scopulosumque deuenierim: nam cum reuolui id iustitiale iustitium, aures tuæ respuant, laudes petant, gloriæque interfit ad præsentium commendationem bonorum mala decursa reputari, contra verò clementia summa beneficium suum malit imminui quàm tristium enumeratione cumulari, necesse erit me vel tacentem publica incommoda, vel loquentem aut ingratum virtuti aut onerosum esse pietati. Sed tamen imperator exiguum sensibus tuis iniunge patientiam. Nam si dulcis in bonis miseriarum recordatio est, si nautas tempestatum, si medicos iuuat meminisse morborum, cur non tu quoque mala nostra audias, vt tua beneficia recognoscas? Vnde igitur ordiar nisi à tuis mea Gallia malis? quæ ex omnibus terris quas illa pestis infederat, haud iniuria tibi vindicas priuilegium miseriarum, non auribus modò quatum sensus est leuior, sed coram oculis ferre compulsa victoriam Maximi, interitum Gratiani. Alta licet vulnera, quod fatendum est, proximus nobis Italus & contiguus ostendat Hispanus, sed in dolore summo habet suum vterque solatium, tyrannidem ille non vidit, hic tyrannicidium vidit. Nos primi impetum beluæ furentis excepimus, nos scæuitiam eius innocentium sanguine, nos cupiditatem publica paupertate satiuimus, a-

può nos semet exercuit crudelitas iam secuta & adhuc inops auaritia, alibi malum publicum aut coepit aut destitit, in Gallia fedit. Quis se nobis calamitate contulerit? tyrannum & cum aliis tulimus & soli. Quid ego referam vacuatas municipibus suis ciuitates, impletas fugitiuis nobilibus solitudines? Quid perfunctorum honoribus summis virorum bona publicata? capita diminuta? vitam ære taxatam? Vidimus redactas in numerum dignitates, & exutos trabibus consulares, & senes fortunarum superstites, & infantium sub ipso sectore ludentium flendam securitatem, cum interim miseri vetabamur agere miseros, immo omnes cogebamur mentiri beatos, & cum domi atque secretò solis coniugibus ac liberis credidissimus furtiuum dolorem, procedebamus in publicum non nostræ fortunæ vultu. Audires enim dicere delatorem, quid ita ille tristis incedit? an quia pauper ex diuite est? non enim se viuere gratulatur. quid ita hic publicum atratus inest? luget credo fratrem, sed habet filium, ita fieri non licebat amissa metu reliquorum. Serenos ergo nubilis mentibus vultus induebamus, & ad illorum vicem qui degustato Sardorum graminum succo feruntur in morte ridere, imitabamur læta mœrentes. Est aliquod calamitatum delinimentum dedisse lacrymas malis, & pectus laxasse suspiriis, & nulla maior est poena quàm esse miserum, nec videri. Spes inter hæc nulla prædonis explendi, nec enim vt natura fert copiam satietas sequebatur, crescebat in dies habendi fames, & parandi rabiem parta irritabant. Vt ægrorum sitim potus accendit, vt ignis arenibus non obruitur sed augetur, ita coactæ publica egestate diuitiæ auiditatem ieiunæ mentis acuebant. Stabat ipse purpuratus ad lances & momenta ponderum, nutusque trutinæ pallens atque inhians exigebat. Comportabantur interim spolia prouinciarum, exuuiæ exulum, bona peremptorum, hic aurum matronarum manibus extractum, illic raptæ pupillorum ceruicibus bullæ, istic dominorum cruore perfusum appendebatur argentum. Numerari vbique pecuniæ, fisci repleti, æra cumulari, vasa concidi, cuius vt intuenti, non illud imperatoris domicilium, sed latronis receptaculum videretur. Sed tamen latro raptis abutitur, & ablata aliis sibi reddit, nec ideo vias saltusque obsidet, vt thesaurum struat atque defodiat, & cum scelere miser sit, sed vt gulæ ventrique suppetat, & nec desit sumptus impendii: nam & effundit & negligit eadem perdendi & quærendi facilitate. Noster ille

pirata quicquid vndecunque conuenerat, id nobis sibi que periturū in illam specus sui charybdim congerebat. Charybdim loquor, quæ cum plena nauigia sorbuerit, dicitur tamen reiectare naufragia, & contortas fundo rates Taurominitanis littoribus exponere: bona nostra ad ærarium vna & perpetua via ibant, nullas eorum reliquias, nulla fragmenta, vel sero victa fastidio, illa communis vorago reuomebat. Est improborum principum postrema defensio, auferre donanda, & inuidiam rapinarum magnitudine munerum deprecari. quæ (malum) ratio est abstulisse omnibus quod nullus habiturus sit? Et priuatorum quidem auaritiæ licet mala, tamē aliqua defensio est, timetur inopia, & reponitur senectuti, & prospicitur hæredi. quam affert causam concupiscendi qui quantum vbique est habet? Quin ego si fas piūque mortalibus æstimare cælestia, nullam maiorem crediderim esse principum felicitatem, quàm fecisse felicē, & intercessisse inopiæ, & fortunā vicisse, & dedisse homini nouū fatum. Itaque Imperatori propriam maiestatem bene æstimanti, non tam illud suum videri debet quod abstulit, quàm quod dedit. Nam cum intra ipsum voluantur omnia, & ut ille qui cuncta ambit Oceanus, quas suggerit aquas terris, recipit è terris, ita quicquid in ciues manat à principe redundat in principem, & rei & famæ bene consulit munificus imperator. Lucratur enim gloriam cum dat pecuniam reuersuram. Sed illi quidem stulta omnis ratio captandæ laudis videbatur, qui præter insitum pessimo cuique boni exempli odium summam felicitatem habendi ac nocendi sine determinans, non solum ut quàm plurimum quæreret, sed ut nihil cuiquam reliqui faceret laborabat. Nec enim qui regibus mos est, exercēdis inuigilabat metallis ut latentia naturæ bona in vsum arcesseret, & pararet innoxias nullo pauperiore diuitias. Parum ille preciosum putabat aurū, quod de montium venis aut fluminum glareis quæsitur Bessus, aut scrutator Callaicus eruisse: illud purius splendidiusque credebat, quod dedissent dolentes, quod hominum lacrymæ, non amnium aquæ abluissent, nec è terrenis specubus egestum, sed è ceruicibus iugulisque cæ forum esset effossum. Sic cum immitis tyranni, & stylus timeretur & gladius, transierat in vota paupertas, & ut possemus effugere carnificem, optabamus subire sectorem. Quod si ille cui pro cæteris sceleribus suis minus crudelis fuisse videtur, is vestrum Vallio triumphalis & trabeati Merobandis recordetur interitum: quorum alter post amplissimos magistratus, & purpuras cōsulares, & contractum

intra

intra vnam dōmum quendam honorum senatum, vita sese abdicare compulsus est, alteri manibus satellitum Britannorum gula domi fracta, & inusta foemineæ mortis infamia: ut .i. maluisse vir ferri amantissimus videretur laqueo perire quàm gladio. Sed in illos fortasse speciales putaretur habuisse odiorum causas tyrannus: steterat enim vterque in acie Gratiani, & Gratianus vtrunque dilexerat: quid de his dicimus, qui honorum ac principum nescij, & tantum inter suos clari nobiles animas sub carnifice fuderunt? De virorum mortibus loquor, cum descensum recorder ad sanguinem foeminarum, & in sexum, cui bella parcūt, non parçè sæuitum: Sed nimirum graues suberant inuidiosæque causæ, ut vnco ad pœnam Clariuatis matrona raperetur. obiiciebatur enim atque etiam exprobrabatur mulieri viduæ nimia religio & diligentius culta diuinitas. Quid hoc maius poterat intendere accusator sacerdos? fuit enim fuit & hoc delatorum genus, qui nominibus Antistites, re vera autem Satellites, atque adeo carnifices, non contenti miseros auitis euoluisse patrimoniis, calumniabantur in sanguinem, & vitas premebant reorum iam pauperum. Quinetiam cum in iudiciis capitalibus astitissent, cū gemitus & tormenta miserorum auribus ac luminibus hausissent, cum licitorum arma, cum damnatorum frena tractassent, pollutas pœnali manus contactu ad sacra referebant, & cerimonias, quas incestauerāt mentibus, & iam corporibus impiabant. Hos ille Phalaris in amicis habebat, hi oculis eius atque etiam in osculis erant, nec iniuria à quibus tot simul votiua veniebāt, auaro diuitum bona, cruento innocentium pœna, impio religionis iniuria. Tandem in nos oculos deus rettulit, & bonis orientis intentus ad mala nostra respexit, & hunc facerrimo capiti obiecit furorem, ut foedus abrumperet, ius foeciale violare, bellum edicere non timeret. An ego sine diuino numine factum putem? ut qui sub nomine pacis ludere & primi sceleris pœnas lucrari quiescendo potuisset, secundum tertiumque vexillum latrocinij ciuilis attolleret? & superatis Alpibus Cottis Iulia quoque claustra laxaret, tibi que Imp. imponeret seruata adhuc veniæ fidem, vincendi necessitatem: Agebat cum credo præcipitem vindicanda iam proximo ultore rep. & extinctus aperto dominus parricidio, pœnas ab eo debitas expetebat. Non illud confidētia, sed amentia, non temeritas, sed necessitas erat, nec vltro lacessebat ille te bello, sed vltius se negare supplicio nō poterat. Alioquin quomodo tantam concepisset audaciam, ut ruere in ferrum, & obuiam morti

D D. j.

venire tam ignavus & timens mortis auderet? ut qui se non potuerit postea vel victus occidere? Et te equidē Imperator Auguste ad afferendam rēpublicam vsurpandāq; victoriam suffecisset in bella vel solum venire. Nam si olim domini aduersum rebelles seruos dimicaturi, flagra in aciem detulerunt, tantāq; vis conscientiæ fuit, ut ab inertibus verterentur armati, & qui obtulerunt mortibus pectora, darent terga verberibus, nōne tu quoque legionibus ociosis rem totam visus egisses? An sustinere te coram, & solum oculorum tuorum ferre coniectum, ille quondam domus tuæ negligentissimus vernula mensularumque seruilium statarius lixa potuisset? non statim totum subiisset hominem præterita sui tuique reputatio? non ipse sibi obiecisset te esse triumphalis viri filium, se patris incertum? te hæredem nobilissimæ familiæ, se clientem? te retro omni tempore Romani exercitus duceem libertatis patronum, se orbis extorrem patriæque fugituum? iam verò te principem in medio reipublicæ sinu omnium suffragio militum, consensu prouinciarum, ipsius denique ambitu imperatoris optatum, se in vltimo terrarum recessu legionibus nesciis, aduersis prouinciarum studiis, nullis denique auspiciis in id tyrannici nominis, aspirasse furtum? Postremò tecum fidem, secum perfidiam, tecum fas, secum nefas, tecum ius, secum iniuriam, tecum clementiam, pudicitiam, religionem, secum impietatem, libidinem, crudelitatem, & omnium scelerum postremorumq; vitiorum stare collegium? Res ipsas interrogemus, & quæ certissima coniectatio est, colligamus gerenda gestis. Num tandem dubitari potest quid fuerit eo præfente facturus, quem non vidit, & fugit? Quamuis igitur Imp. hoste tali abutereris, nec tam ad prælium conferendum quàm ad supplicium de nefario capite sumendum venires, consiliis tamen tantis tantisque rationibus bellū administrabas, ut cū Perse aliquo decertaturus, aut Pyrrho, aut cum illo ipso Hannibale videreris. Nam primū fidem regum quibus limes orientis ambitur, data atque accepta dextera signas, quò foris securus agitates, si nihil sollicitum & suspectandum domi reliquisses: tunc copias tuas trifariam diuidis, ut & hostis audaciam multiplicato terrore percelleres, & fugam circumfusis ambires: postremò populis Barbarorum vltro neam tibi operam ferre vouētibus commilitonum munus indulges, ut & limiti manus suspecta decederet, & militi auxiliator accederet, qua tua benignitate pellectæ omnes

Scythicæ nationes tantis examinibus confluebant, ut quem remiseras tuis Barbaris videreris imperasse delectum. O res digna memoratu! ibat sub ducibus vexillisque Romanis hostis aliquando Romanus, & signa contra quæ steterat sequebatur, vrbesque Pannoniæ quas inimica dudum populatione vacauerat, miles impleuerat. Gothus ille & Hunnus & Alanus respondebat ad nomen, & alternabat exubias, & notari infrequens verebatur. Nullus tumultus, nulla confusio, nulla direptio ut à Barbaro erat: quin si quando difficilior frumentaria res fuisset, inopiam patienter ferebat, & quam numero arctarat annonam, comparcendo laxabat, pro omni præmio omnique mercede id vnum reposcens, ut tuus diceretur. Quanta est virtus ambitio! accipiebas beneficium quod imputares. Memorabile putauit antiquitas, quod Acciaco aliquando bello, ducibus motibusque Romanis peregrina Aegyptus arma permiscuit, tantumque res credita est habere nouitatis, ut nisi frequenter isset in litteras, apud posteros videretur facti fides laboratura. Nam quis Annaliū scriptor aut carminum tuas illas Cleopatra classes & eborata nauigia, & purpurea cum auratis funibus vela tacuit? quin ita crebro historia recantata est, magis ut ab iisdem sæpe dicta, quàm ut ab aliquo intermissa videatur. Non contendam duces. nec enim principem nostrum non dicam victus Antonius, sed victor Augustus æquauerit. Quid in cæteris saltem simile depræhendimus? Maximè si rerum temporūque facies altrinsecus conferamus, hos illósque populos animorum subiiciamus oculis, illos vela facientes data ventis classis attulerat: hi longum iter sub armorum falce carpebant: illos peregrino igne suspirans regina pellexerat, hos amor laudis & participandæ gloriæ cura rapiebat, illos tepens Pharus & mollis Canopus, leuiumque populorum altor Nilus emiserat: hos minax Caucasus, & rigens Taurus, & ingentium corporum durator Ister effuderat, illos tenero perlucentes amictu, & vix leue Carbasum vitando sole tolerantibus, alternò concussa tinnitu sinistra ducebant, hos loriceis onustos inclusosque ferro, fractæ voces tubarum ingentiumque lituorum clangor acuebat. Quæ tandem ut collatio posset esse populorum, etiam si tanta non esset dissimilitudo causarum, ut ab illis fuerit Romani imperij appetita captiuitas, ab his repetita libertas. quo tibi Imp. indignius videbatur eius piaculi quenquam

inueniri potuisse consortem, cuius se Barbarus agebat ultorem. Sed illi quidem nefario sanguine belli primicias imbuentes par pœnæ culpæque documentum fuerunt. Testis est Siscia, testis pulcherrimi Sauæ conflictus, si conflictus ille dicendus est, quo ita in publicos proditores animi plenus miles inuasit, ut cum nec numerus resistentium, nec maximi fluminis altitudo remorata sint, quin, ut erat ex longissimo itinere anhelus, atque puluerus, equos calcaribus incitaret, amnem nando coniungeret, ripam insiliret, paratos denique expectantésque depræhenderet. Sermo iste prolixior est quàm illa res fuerit. Vix fluium manus inuicta transierat, iam locum belli tenebat, vix hostem inuenerat, iam vrgebat, vix pectora viderat, iam terga cædebat. Datur debito rebelle agmen exitio, voluntur impiæ in sanguine suo turbæ, tegit totos strages vna campos, continuísque funeribus cuncta latè operiuntur. Iam qui ad muros differenda morte properauerant, aut fossas cadaueribus æquabant, aut obuiis sudibus induebantur, aut portas quas eruptione patefecerant, morte claudebant. At quorum se fugæ imperius ripis amnis obiecit, trepidando collecti & alterum quisque complexi per abrupta glomerantur, spumat decolor cruore fluius, & contantes meatus vix eluctatis cadaueribus euoluit. utque se tibi posset speciali imputare militia, ipsum illum vexillarium sacrilegæ factionis audis gurgitibus absorbit, & ne morti sepultura contingeret, cadauer abscondit. Nonne utroque credendus tuæ studuisse vindictæ? & adiuuando victoriam & occupando clementiâ? En tibi alteram pugnam alteramque victoriam, delectas in præliū Marcellinus cohortes, & ipsum factionis nefariæ robur, illa belli ciuiliis Megera rapiebat, tantò cæteris satellitibus audientior, quãtò excellentiorem operam nauabat tyranno frater tyranni. Quo quidem maximè tuus gaudebat exercitus, cum se vltro videret lacessi, qui nihil magis timuerat quàm timeri, adeo quidem ut castris ad castra collatis, quòd præcipiti die manum conferere non poterat, spe victoriæ cum luce ventura peruigil ageret, tardum solem, desertorem diem, annum noctis æstiuæ tempus criminaretur. Ecce lux tandem, & iam omnis campus horreat exercitu, diuisi in cornua equites, leues ante signa velites, depositæ manipulatim cohortes, & gradu pleno ferentes agmina quadratæ legiones vniuersa latè quâ visus agi poterat, occuparant. Nondum se virtus experiebatur, iam disciplina vincebat. At postquam intra coniectum teli acies vtra-

que promouit, & effusis hinc inde iaculorum sagittarumque nimbis, res venit ad capulos, milites pristinae virtutis, Romani nominis, imperatorum denique memores, causam publicam manu agere: hostes, venditam operam, laceratam Italiam, spem in ferro reliquã cogitantes, gladiatoria desperatione pugnare, nec gradu cedere, sed in vestigio stare vel cadere. At vbi impulsæ acies fronsque laxata, & fiducia in pedes versa est, ire præcipites, aut globo fugere, & se inuicem festinando tardare, armati, inermes, integri, saucij, primi, postremi; misceri, miles vrgere eminus, comminus gladiis, hastis punctim cæsum ferire. Alij poplitibus imminere, alij terga configere, aut quos cursu non poterant continere, iaculis occupare, arma telaque, homines viua, perempta, prona supinâque corpora, passim vel in aceruo iacere. Illi mutilis excisisque membris reliqua sui parte fugiebant, hi dolorem vulnerum sequebantur, isti mortes receptas in sylvas & flumina deferebant, illi postremum spiritum in admiratione nominis tui & sui ducis detestatione fundebant, nullus finis cædendi insequendique nisi subtraxisset aliquando victoribus mors hostem, & nox diem. At quantò melius manus illa consuluit, quæ submissis precabunda vexillis petiit veniam necessitatis, & terram in osculis premens calcanda vestigijs tuis corpora & arma proiecit, quam tu non superbè ut victam, non iratè ut ream, non negligèter ut parum necessariam prætexisti, sed blandè liberalitèrque tractatam iussisti esse Romanam. Iunguntur socia agmina, & sub vno capite diuersa reip. membra coalescunt, ambo pari gaudio feruntur exercitus: hic opera sua gaudet, hic venia, vterque victoria. Nec pia Hæmonia cunctantius vbi te affore nunciatum impulsis effusa portis obuiam prouolauit, & ut est omne desiderium post spem impatientius, parum credens patere venienti, festinauit occursum venturo. Fingit quidè, ut scimus, & timor gaudium, sed ita intimos mētis affectus proditor vultus enunciat, ut in speculo frontium imago extat animorum, velut illa ciuitas à lōga obsidione respirans, quòd eam tyrannus Alpibus obiacentem tanquam belli limen attriuerat, tanta se & tam simplici exultatione iactabat, ut inesse vera laticia nimia videretur. Ferebant se obuix tripudiantium cateruæ, cuncta cantu & crotalis personabant. Hic tibi triumphum chorus, ille contrà tyranno funebres nœnias, & carmen exequiale dicebat, hic perpetuum vitæ arbitum, ille victoribus crebrum optabat aduentum, iam quocunque tulisses gradum, sequi, circumcurfare, præcedere, vias denique qui-

bus ferebaris obstruere, nullus cuiquam sui tuiue respectus blandam tibi faciebat iniuriam. Quid ego referam pro mœnibus suis festum liberæ nobilitatis occursum? conspicuos veste niuea senatores? reuerendos municipali purpura flamines? insignes apicibus sacerdotes? Quid portas virentibus fertis coronatas? quid Aulæis vndantes plateas, accensisque funalibus auctum diem? Quid effusam in publicum turbam domorum, gratulantes annis senes, pueros tibi longam seruitutem vouentes, matres lætas, virginisque securas? nondum omne confeceris bellum, iam agebas triumphum. Ibat interim Maximus, ac te post terga respectans, in modum amentis attonitus euolabat, nec vllum ille consilium vllamve rationem, aut denique spem, quæ postrema homines deserit, sequebatur: quin ipsos viæ implicabat errores, & nunc dexter aut læuus, nunc vestigiis suis obuius incertum iter ancipiti ambage texebat. Quotiens sibi ipsum putamus dixisse, Quò fugio? bellum ne tentabo? aut quem viribus totis ferre non potui, parte sustineam? Alpes Cottias obserabo, quia Iuliæ profuerunt? peto Africam quam exhausti? repeto Britanniam, quam reliqui? credo me Galliæ? sed inuisus sum. Hispaniæ committo? sed notus sum. Quid ergo faciam inter arma & odia medius? à tergo premor hostibus, à fronte criminibus. Si morerer, euaseram, sed ecce nec animum sequitur manus, nec manum gladius, labitur ferrum, tremit dextera, mens fatiscit. O quàm difficile est miseris etiam perire? Ergo vt clausæ cassibus feræ quæsito diu exitu desperatæque consistunt, & præ timore non fugiunt, ita ille ipso quò agitabatur metu alligatus in oppidum semet Aquileiense præcipitat, non vt vitam defenderet resistendo, sed ne pœnam frustrando differret. quanquam quæ poterat vltior esse dilatio? cùm ita vestigiis eius ac tergo ardens miles insisteret, vt pene omnem quæ est secuta pompam vltio festinata percepit. Rectè profectò germana illa pictorum poëtarumque commenta Victoriæ finxere pennatam, quòd hominum cum fortuna euntium non cursus est, sed volatus. Ille ab vltimo orientis sinu festinatis itineribus raptus exercitus, tot nationibus relinquendis, tot fluminibus enatandis, tot scandendis môtibus fatigatus, in alio orbe, & in alio penè dixerim sole positus, spacio lucis vnus Illyrico cõtinuauit Aquileiam. Nihil tamen sibimet hoc nomine vendicât, & si quando mirantium circulos contrahunt, aut conuiuia nostra sermone producant, operam omnem suam sine Al-

pium terminantes, deberi sibi abnuunt illam celeritatem, quòd expertes laborum peruenisse se viderunt quòd ire non senserant, negât immò se suis vectos esse corporibus, sed tanquam per aliquas imagines somniorum ferrentur absentes præbuisse gestantibus ventis ocioforum ministeria membrorum. Nec fides anceps: nam si olim feueri credidere maiores castoras geminos, albentibus equis & stellatis apicibus insignes, puluerem cruoremque; Thessalicum, aquis Tyberis abluentes, & nunciassent victoriam, & imputassent militiam, cur non tuæ publicæque vindictæ confessam aliquam immortalis dei curam putemus adnixam? nisi fortè maiorem diuini fauoris operam res Romana poscebat Macedonico augenda regno quàm tyrânico eximenda seruitio: ego verò si cæleste studium pro dignitate causarum æstimandum sit, iure contenderim equites tuos Pegasis, talaribus pedites vectos ac suspensos fuisse. Neque enim quia se diuina mortalibus dedignâtur fateri, idcirco quæ visa non fuerint dubitauimus facta, cùm facta videamus quæ dubitauerimus esse facienda. Angustè fortunam tuam Imp. expendit, quisquis id de te tantum quod fieri potest, credit. An ego cùm ab Alpibus Iuliis ociofo feriatoque ferro, non prælium fuisse videam, sed triumphum, dubitauerim illam specialem quandam felicitatis tuæ dixisse militiam? Scimus quidem Imp. ita te cuncta administrasse, vt non possint se tibi imputare successus, sed fatearis necesse est, quantum te in bello, tantum fortunam tuam egisse post bellum, cui si vocem demus & iudicem, nonne prolixè suam enumerabit operam? & vt virtutibus tuis multa concedat, sibi aliqua vendicabit. Et cur quæso non demus? vt accipiamus vtriusque partis assertæ, cùm sit quæ vicerit tua. Audio constantiam dicere, bellum atrox periculosumque suscepi, memorare patientiam immensum iter, tempus anni graue, semper armata, semper ieiuna toleraui, tenere prudentiam, partita sum militem, & multiplicauit arte terrorem, asserere fortitudinem, bis confluxi cum hoste, bis vici, omnes postremo clamare, quid tibi debemus fortuna quam fecimus? Sed si illa dicat, ego properationem militum iuui, ego fugam hostium præpediui, ego Maximum in muros coegi, & quem vos cogebatis mori viuum domino reseruauit. Non video quod possit esse iudicium, quin cùm ista pars imputet tyranni fugam, illa custodiam resp. quæ vtrique pariter obnoxia est, ita vtramque coniungat vt fateatur vni semet victoriã, alteri debere vindictam. Sed nec tu debitam gratiã beneficij inficiator

abiuras, nam & si per te confeceris quæ volebas, per fortunam tamé plus adeptus es quàm volebas. Agedum si videtur, præteritas cogitationes tuas consule, & vota conueni, num amplius sperauisti quàm vt Maximus tibi nunciaretur occisus, quàm vt femiuuum eius caput nondum clausis tota morte oculis ex acie referretur, quàm ad summum vt fugiens resistensve caperetur: cæterum quando quod factum est, vel optasti: vt se tibi ipse seruaret, vt consciscere sibi met interitum nollet & posset, magno quidem fateor pectoribus humanis, atque adeò maximo lux amoris, interitus horrore est, sed quatenus aut ista optari potest, aut illa vitari, at si vltima supra caput steterit hora, & venerit dies nunquam reuersurus, ac se confessa mors fuerit, non timentur extrema, cum certa sunt. Hinc reorum vsque ad damnationem metus, postea attonitus stupor, & ex desperatione securitas, & ad locum supplicij voluntaria carnifice non trahente properatio. Vt de his taceam qui cum fatis fortius paciscentes incertum exitum certò occupauerunt, vt nihil de seruis loquar, qui verbera vitauere suspendio, & motus heriles vsque ad præcipitia fugerunt, quis vnquam vltra spem timuit: quis idcirco semet occidere noluit vt occideretur? nisi verò vel leuior manus aliena quàm propria, vel foedior mors priuata quàm publica, vel longior pœna ferro incumbere, & corpore vulnus onerare, & recipere interitum statim totum, quàm supplicium diuidere, poplitem flectere, ceruicem extendere ad plagam, expectare fortasse non vnam. Et tamen quando secum ille ferro transigendum putabat, non potius ignem, laminas, crucem, culleum, & quicquid merebatur, timebat. Nunquam profectò tam bene de sceleribus suis sensit, vt mortem potuerit sperare qua perijt. Si igitur nec præsumere veniam reus, nec sperare fugam clausus, nec mortem potuit timere moriturus, & certo extremorum leuior videri debuit voluntarius quàm coactus, honestior priuatus quàm publicus, postremò breuior occupatus quàm expectatus interitus, num cui dubium est in eo quòd non habuit rationem fuisse fortunam? Illa illa tyranni consilia cæcauit, illa & animum eius obtudit & gladium, illa expeditam in vulnus manum percussit & tenuit. Nisi verò tu tuum venerabilis Gratiane carnificem diris comitatus vlticibus obsidebas, & irata minax vmbra ob os eius oculosque fumantes infernis ignibus tedas & crepitantia torto angue flagra quatiebas, ne morti honestæ vacaret, ne regalem illum sacrosanctumque vestitum impio cruore pollueret, ne vultus olim

olim tuus, ac deinceps fratrum futurus funestus sanguinem, vel dum vindicatur acciperet, ne postremò te manus vlcisceretur tyranni, & deberes Maximo vel suam mortem. Et planè ita cuncta ceciderunt, vt non seruata modò vltio, sed ordinata videatur. Nam vnde quæso tam repentina conuersio: vt qui oppetere timuerat, interitum non timeret expetere, & quem incluserat metus, proferret audacia? Hic nulla iam reliqua festinandis rebus mora, actutum fortissimi duces instruendo accinguntur triumpho, capiti diadema decutitur, humeris vestis aufertur, pedibus ornatus euellitur, totus deniq; homo aptatur ad interitum, publicè publicus spoliator exiit, ne tumentur manus rapaces, nudantur crura fugitiuo, talis denique tuis offertur oculis, qualem offerri decebat victori captum, domino seruum, imperatori tyrannum, nec tu illum (qua es clementia) in conspectum tuum venire voluisses, ne oculos istos omnibus salutare homo funebris impiaret, nisi famam cõfutare mendacij, tẽque purgare eodem teste, quo insimulatore voluisses. Habet vires, habet nescio quos internos mens scelerata carnifices, aut ipsa sibi carnifex conscientia est, aut, quod magis credo, omni seuerius quæstione est, à te interrogari, ad primam tuam vocem nefario pectori excussa confessio est, nec cunctari saltem, aut mussitare potuit, quin cõsiliu omne nudaret, se videlicet fauoris tui obtendisse pretextum, quòd aliter non potuisset allicere militum societatem, nisi auctoramenti sui te finxisset auctorẽ. Et post hanc tu vocem non illum in crucem tolli, non culeo insui, non discerpi in frustra iussisti, non postremò illam tanti ream mēdacij linguam radicitus erui præcepisti, cum eorum parte vitalium quorum fuerat locuta commentum, quin iam cœperas de eius morte dubitare, & deieceras oculos, & vultum rubore suffuderas, & cum misericordia loquebaris. Sed bene est, quòd nõ omnia potes, tui te vindicant & inuitum. Rapitur ergo ex oculis, & ne quid licere posset clemētiæ inter innumeras manus fertur ad mortem. Ecce iterum Imp. auerteris, & illam tyrānici exitus relationem grauaris. Iam iam esto securus, geram clementiæ tuæ morem, quòd noluisti videre non audies. Huc huc totas pij vates doctarum noctium conferte curas, hoc omnibus linguis litterisq; celebrate, nec sitis de operum vestrorum perennitate solliciti, illa quã præstare historiis solebatis, ab historia veniet æternitas. Vos quoque quibus secunda fors cessit dare famam rebus artifices, vulgata illa veterum fabularum argumenta despiciate, Herculeos labores & Indicos Liberi triumphos, & anguipedum bella

monstrorum, hæc potius, hæc gesta solertes manus ducant, his fora, his templa decorentur, hæc ebore reddantur, hæc in coloribus viuant, hæc in æra moueantur, hæc gemmis augeant precium. Pertinet ad securitatem omnium sæculorum quod ad factum videri, vt si quis vnquam nefaria vota conceperit, monumentis nostrorum temporum recensitus per oculos hauriat innocentiam, quisquis purpura quandoque regali vestire humeros cogitabit, Maximus ei exutus occurrat. quisquis aurum gemmâsque priuatis pedibus optabit, Maximus ei plantis nudus appareat. quisquis imponere capiti diadema meditabitur, auulsum humeris Maximi caput & sine nomine corpus aspiciat. Scimus quidem nihil vnquam nouandum cum Romanum semper imperium, aut tuum futurum sit, aut tuorum, pertinet tamen ad geminam reipublicæ securitatem, quod fieri non potest, etiam non timeri. Sed vtunque virtutis tuæ operam curiosæ posteritatis oculis artificum manus reddet, cum te vel Alpium dorâ superantem, vel flumina obiecta tranantem, vel agmen hostile triumphalibus vestigiis atterentem pictorum atque fictorum assequetur imitatio, clementia Imperator tua, quo cælo, quo pigmento, quo ære aurôve ducetur? qua tu ipsius victoriæ victor ita omnem cum armis iram deposuisti, vt ceciderit nemo post bellum, certè nemo post Maximum, paucis Maurorum hostium, quos secum velut agmen infernum moriturus incluserat, & duobus aut tribus furiosi gladiatoris lanistis in belli piaculum cæsis, reliquos omnis venia complexa velut quodam materno sinu clausit. Nullius bona publicata, nullius mulctata libertas, nullius præterita dignitas immunita, nemo affectus, nemo nota, nemo conuictio, aut denique castigatione perstrictus, culpam capitis aurium saltem molestia luit. Cuncti domibus suis, cuncti coniugibus ac liberis, cuncti denique innocentia, quod est dulcius, restituti sunt. Vide Imp. quid hac clementia consecutus sis, fecisti vt nemo sibi victus te victore videatur. Spectabas hæc à tuis collibus Roma, & septena arce sublimis celsior gaudio ferebaris. tu quæ experta Cinnanos furores, & Marium post exilia crudelem, & Syllam tua clade felicem, & Cæsarem in mortuos misericordem, ad omne ciuile motus classicum tremiscebas, quæ præter stragem militum vtraque tibi parte percuntium extincta domi senatus tui lumina, suffixa pilo consulum capita, Catones

in mortem coactos, truncosque Cicerones, & Pompeios fleueras insepultos, cui dâna grauiora scissus in partes ciuium furor quàm portis imminēs Pœnus aut receptus muris Gallus intulerat, cui Allieni die Emathia funestior, Cannis Collina feralior, tam altas olim reliquerunt cicatrices, vt grauius semper tuam quàm alienam experta virtutem nihil tibi magis quàm te timeres. Vidisti ciuile bellum hostium cæde, militum pace, Italiae recuperatione, tua libertate finitum, vidisti inquam finitum ciuile bellum, cui decernere posses triumphum. Hactenus memet Imp. Auguste præteritas res tuas attrectasse fueris, at cum tempus admoneat meminisse presentium, finem sermone facere maluerim, quàm amplissimi ordinis munus inuadere. Dabitur vtunque venia piæ temeritati, si vsurpasse communia, non occupasse videamur aliena. Licuerit mihi quæ in Barbaris gentibus longinquisque prouinciis pro summa re fortiter felicitèque fecisti, annuente numine tuo & senatu fauente, dixisse, ea verò quæ Romæ gesta sunt, & geruntur, ingeniis permittenda Romanis sunt, qualem te vrbi dies primus inuexerit, quis in curia fueris, quis in rostris, vt pompam præeuntium ferculorum curru modò, modò pedibus subsecutus, alterno clarus incessu, nunc de bellis, nunc de superbia triumpharis, vt te omnibus principem, singulis exhibueris senatorem, vt crebro ciuilique progressu non publica tantum opera lustraueris, sed priuatas quoque ædes diuinis vestigiis consecraris, remota custodia militari tutior publici amoris excubiis, horum hæc linguis, horum inquam voce laudentur, qui de communibus gaudiis & dignius vtique quæ maxima, & iustius poterunt prædicare, quæ propria sunt. O mea felix peregrinatio. O bene suscepti & exhausti labores. Quibus ego intersum bonis? quibus paror gaudiis? quæ reuersus vrbebibus Galliarum dispensabo miracula? quantis stupentium populis, quàm multo circundabor auditore, cum dixerò, Romam vidi, Theodosium vidi, & vtrunque simul vidi. Vidi illum principis patrem, vidi illum principis vindicem, vidi illum principis restitutorem. Ad me longinquæ conuenient ciuitates. A me gestarum ordinem rerum stilus omnis accipiet. A me argumentum Poetica, à me fidem summet historia. Compensabo tibi istam Imp. iniuriam, si cum de te ipse nihil dixerim quod legendum sit, instruam quæ legantur.

PANEGYRICVS CONSTA-
TINO AVGVSTO CONSTAN-
TII FILIO DI-
CTVS.

Nde mihi tantum confidentiæ, sac. Imp. vt post tot disertissimos homines, quos & in vrbe sacra, & hîc rursus audisti, dicere auderem? nisi nefas esse ducerem, & commissi cuiusdam sacrilegij religionem vererer, si is, qui semper res à numine tuo gestas prædicare solitus essem, hæc, tanto maiora pristinis, silentio præterirem, per quæ non pars aliqua seruata, sed vniuersa sibi est resp. restituta? Neque enim ignoro quanto inferiora sint ingenia nostra Romanis, siquidem Latinè & disertè loqui illis ingeneratum est, nobis elaboratum, & siquid fortè commodè dicimus, ex illo fonte & capite facundiæ imitatio nostra deriuat. Sed quamuis conscius mihi infirmitatis ingenitæ, & inchoati potius studij quàm eruditi, cohibere me silètio nequeo, quo minus de recuperata vrbe imperiòque Romano, & tandem ex diuturna cõuulsione solidato, & ipse aliquid coner effari, vt inter tantos sonitus disertorum mea quoque vox tenuis exaudita videatur. Etenim si in rebus bellicis ipsiq; præliis, non solum tubæ ac litui, sed etiã spartanę tibię incentiuum aliquod feruntur habuisse, credo quia magnos animos paruo licet modulo sufficit incitari, cur ego in me de tuo fauore diffidã, vt sermonè meum studio potius tui cultus quàm suis viribus metiaris? Experiar igitur vt possum, quanquã oppletis auri- bus tuis, vt sic dixerim, in susurrare sine æmuladi fiducia cupidus imitãdi: ac primũ illud arripiam, quod credo neminè adhuc ausum fuisse, vt antè de constãtia expeditionis tuę dicam quã de laude victoriæ. transacto enim nutu aduersi omainis, & offenso reuocati (vtar libertate erga te nostri amoris, quem tunc inter metus & reip. vota suspendimus) te ne Imp. tantum animo potuisse præsumere, vt

bellum tantis opibus, tanto consensu avaritiæ, tanta scelerum contagione, tanta veniæ desperatione conflatum quiescentibus cunctantibusque tunc imperij tui fociis primus inuaderes? Quis nam te deus, quæ tam præfens hortata est maiestas? vt omnibus ferè tuis comitibus & ducibus non solum tacitè mussantibus, sed etiam apertè timentibus contra consilia hominum, contra aruspicum monita, ipse per temet liberandæ vrbs tempus venisse sentiret. Habes profectò aliquid cum illa mente diuina Constantine secretum, quæ delegata nostri diis minoribus cura vni se tibi dignatur ostendere, alioqui fortissime Imperat. sic quoque cum viceris redde rationem. Rhenum tu quidem toto limite dispositis exercitibus tuum reliqueras, sed hoc maiores pro te suscepimus metus, quòd nobis potius quàm tibi consulebas, nostramque pacem magis quàm bellum, quod aggrediebare, firmaueras, nã tu Imp. nimio nostri amore nescisti ad securitatem nobis verè prouidere, qui non omnia tecum arma mouisti, cum in tua conseruatione salus nostra sit. Et quid opus erat ipsi Rheno instructis & militibus & classibus? quem iampridem Barbaris nationibus virtutis tuæ terror obstruxerat. An ostentare voluisti diligentiã tuam diuisis copiis inter custodiam pacis & belli? aut etiam iactanter & gloriosè probare liberandæ vrbi te sufficere cum paucis? Vix enim quarta parte exercitus contra centum millia armatorum hostium Alpes transgressus es, vt apparet penitus considerantibus id quod nos fugit in amore trepidantes, non dubiam te, sed promissam diuinitus petere victoriã. Duxerat magnum Seuerus exercitum, & hostem suum perfidia desertus armauerat: maiores postea copias Maximianus admouerat, & ipse transfugis videbatur prosperè refugisse. Ipse denique qui pater illius credebatur, discissam ab humeris purpuram detrahere conatus senserat in illud dedecus sua fata transisse. Mille & sexaginta annis contractas ex toto orbe diuitias, monstrum illud redemptis ad ciuile latrocinium manibus ingesserat, ad hoc aliena matrimonia, innocentium capita cum bonis passim donando vsque ad mortem deuotionis obstrinxerat parridas omnes antè insidiosos sibi aut palam aliquid pro libertate conatos pœnis affecerat, armis oppresserat, & inter hæc utebatur eius vrbs maiestate quam ceperat, totam Italiam conductis ad omne facinus satellitibus oppleuerat. Hæc omnia Imp. cum cogitares

scires, videres, nec te paterna grauitas, nec tua natura temerarium esse pateretur, dic quæso quid in consilio nisi diuinum numen habuisti? An illa te ratio ducebat: sua enim cuique prudētia deus est, quòd in tam dispari contentione non poterat melior causa non superare: & innumerabiles licet ille copias pro se obiiceret, pro te tamen iustitia pugnaret. Vt enim omittam illa quæ non decet comparari, quòd erat ille Maximiani suppositus, tu Constantij pij filius, ille despectissimæ prauitatis detortis, solutisq; membris, nomine ipso abusiua appellatione mutillato: tu quod sufficit dicere, tantus ac talis, vt hoc inquam omittam, te Constantine paterna pietas sequebatur, illum, vt falso generi non inuideamus, impietas, te clemētia, illum crudelitas, te pudicitia soli dicata coniugio, illum libido stupris omnibus contaminata, te diuina præcepta, illum superstitiosa maleficia, illum denique spoliatorum templorum, trucidati senatus, plebis Romanæ, fame enectæ, piacula, te abolitarum calumniarum, te probitatum, delationum, te conseruatio atque homicidarum sanguinis gratulatio. In tam diuersa causarum ratione diuino consilio Imp. hoc est tuo, non militum multitudinem, sed partium merita numerasti. Magnus Alexander cum præter Macedonas suos cunctæ Græciæ vniuerso Illyrico innumerabilem delectum posset indicere, nunquam tamen maiores quadraginta millium copias duxit, inhabile regenti ratus quicquid excederet & turbam potiusquam exercitum. Tu verò etiam minoribus copiis bellum multo maius aggressus es, tanto scilicet tua virtute propria potior, quanto ille numero instructior. Et ille quidem contra leues Medos & imbelles Syros & Parthorum arma volatica & Asiaticos optantes mutare seruitium rem gessit prælij vnius euectu. Tibi vincendi erant milites, proh nefas, paulo antè Romani, armis omnibus more primæ classis armati, & pro facinorum conscientia, nunquam nisi morte cessuri. Probauit hoc prima obstinatio eorum, qui sub ipsis Alpium iugis munitissimo licet muro ac situ tenētes oppidum ausi fuerunt te imminente resistere, ac portas claudere, non credentes illi quidem, vt audio, te ipsum adesse. Quis enim crederet tam citò à Rheno ad Alpes imperatorem cum exercitu peruolasse? sed tamen qui non solum præsentī numini tuo, verum etiā nunciato nomini credere debuissent. Luerunt igitur illico dementiae suæ poenæ, cum oblatam sibi à clementia tua veniam recusassent. Neque enim vallo fossaque obsessio inchoata est, nec cuniculis agendis,

nec machinis admouendis, nec incutiendo ariete tentati quassatiq; sunt muri, sed statim iniectæ faces portis, scalæ propugnaculis, nec solum fundis eminustelisque missilibus, sed hastis, gladiis, ita res simul cepta & patrata, iunctusque rebellibus fuit conatus & exitus. Gomphos urbem Thessaliæ, quoniam abnueret obsequium, C. Cæsar vno die sustulit. Sed ille Græculos homines adortus est, tu subalpinos, ille solos incolas, tu etiam militare præsidium, ille non potuit captos à direptione defendere, tibi licuit clementiam tuis victoribus imperare. Sed illinc quidem Gomphenis clades, documento cæteris fuit, tibi paulo post alia in Taurinatibus campis pugna pugnata est, non trepidantibus ex victoria tua rebellibus, sed iratis incensisque ad vlciscendum animis, quos fortunæ inclinatio restinguere debuisset, nec verò temerè ac passim vagis hostibus, vt facile palantes cæderentur, sed acie in cunei modum structa descendantibus retrò in altitudinem lateribus, quæ si cum prima auidè confligeret reflexa impeditos certamine circumiret. Sed tu id prouidens præmissis vtrinque qui obuiam irent, & simul si quid insidiarum lateret, excuterent: ipse obfirmato illo capite, deiectaque acie in fugam versa, tanto maiorem in processu stragem edidisti, quanto amplioribus subsidiis instructa constiterat, ita vsque ad Taurinatum muros fuscæque, obseratæque naçti portas ab incolis, etiam corporum suorum mole clauerunt. Quid tibi aliud sperare potuisti miles infœlix, turpissimo illi tunc deuote prodigio? iam enim non insulto sed doleo: Constantinum tu tantum sanguinis fundere cogisti, cui, quia salutem vestram à vobis impetrare non licuit, pene displicuit ipsa victoria. at non Taurinatibus, neque cæteris Italiæ ciuitatibus idem animus fuit, qui te Imperator exultantes gaudio certatim ad se vocauerunt, missæ ab omnibus legationes, oblati vndique commeatus, & vt appareret quem diu desiderassent, cui se tam promptè bello adhuc restante committerent, qui fuit dies ille quo Mediolanum ingressus? quæ gratulatio principum ciuitatis? qui plausus populi? quæ securitas intuentium? te matrum, te virginum quæque duplici fructu fruebantur, cum pulcherrimi Imp. formam viderent, & licentiam non timerent. Ostentare se omnes, & tripudiare sine villo de reliquis belli metu, auspiciū victoriae tuæ pro consummatione metiebantur. Non Transpadana prouincia videbatur recepta, sed Romæ. quis enim crederet tantis successibus tuis

vllum obstaculum fore? quominus omnes exercitus se clementiæ tuæ traderent, cum virtutis experimentum nouissent, muros viceperas, acie palam viceras, quis tam demens videbatur, vt aut obfideri auderet, aut congredi? Præsertim tu cum dies aliquot Mediolani resistens tempus omnibus sibi consulendi dedisses vt de te sperare. Sed enim ærumnosa illa & iam pridem media ætate nostra ciuili sanguine maculata Verona maximo hostium exercitu tenebatur, acerrimis ducibus pertinacissimoque præfecto, scilicet vt quam coloniam Gn. Pompeius aliquando deduxerat, Pompeianus euerteret. O miserabilem Veronensium calamitatem, quos non tam tua quàm intestina satellitum pressit obsidio, quippe Athesis ille saxis asper, & gurgitibus verticosus, & impetu ferox, oppugnationem prohibebat, omnemque retro regionem euehendis copiis tutam defensamque præstabat. Quod tamen ne diutius hostem iuuaret, prouidentia tua factum est, cum superioribus in locis qua leuior amnis & ignari hostes erant, exercitus parte traiecta, ancipiti periculo clausos obsessosque, peiora experiri armis coegisti, adeo qua omnis eruptio tentauerat, cecidisti, vt ipse etiam dux cum parte copiarum ad accersenda auxilia muris excesserit, maiorem miser adducturus exercitum, vt maiore comitatu cladis occideret. Quo quidem tempore præcipua apparuit tua Impera. cura simul & animi magnitudo, qui redeunti illi minore exercitu congredi quàm obsidionem intermittere maluisti, ne respirare clausis, aut effugere, aut imminere tergo liceret. Et primò quidem (vt audio) aciem instruxeras duplicem, mox prouiso aduersariorum numero explicari statim in frontem ordines, & extendi latius arma iussisti, ex tuo animo nimirum animos tuorum omnium metiens, quauis grauius inde pondus, infringi posse impetu pauciorum. Laudare me existimas Imp. cuncta quæ in illo prælio feceris? ego verò iterum queror. prospexeras omnia, disposueras vniuersa, summi imperatoris officia compleueras, cur ipse pugnasti? cur te densissimis hostium globis miscuisti? cur salutem reipublicæ in pericula tanta misisti? An nescire nos putas, quòd dum nimio rapereris ardore, in media hostium tela deuenir? & nisi viam tibi cædibus aperuisses, spem totius generis humani & vota deceperas? Quid tibi est Imperator cum inferiore fortuna? Toto quippe impetu ferebare torrenti simili

lis anni

lis anni, quem abruptæ radicitus syluæ, & conuulsa funditus saxa sequerentur. Illos pugnare fas est, quibus suo cuiusque fato aut vincendum est, aut cadendum, tu cuius ex vita omnium fata pendent, ad vllum discrimen accedas? inter tot tela gladiosque versere? quis hoc à te exigit? aut quis pati possit, vt quicquam in te belli casibus liceat? deceat te Imp. hostem ferire? immò non deceat laborare. Spectans ex edito monte Xerxes nauale certamen. Augustus aliquid agens vicit apud Actium. Fuit etiam qui sublatus in scalas inuicem nexas concurrentes eminus vidit exercitus, vt nec interesset periculo, & adesset euentui. Ignaua inquires sunt hæc exempla, sed tuta, grauiorque metus est periculi tui quàm lætitia victoriæ. An non ipsi cæsis fugatisque hostibus interfectisque etiam ipso eorum duce comites & tribuni corripuere lacrymantes? amplexique illud tuum anhelum pectus cruentas manus, & quicquid de sanguine profundæ cædis emerferat, hinc atque inde clamarunt. Quid egeras Imperator? in quæ nos fata proieceras, nisi te diuina virtus tua vindicasset? quæ hæc est impatientia? aut quòd tibi manus nostras, si versa vice pignas ipse pro nobis. Hæc ego non dicerem Imp. neque ab aliis dicta memorare, nisi beneficio tuæ lenitatis tutior esset nostra in verbis quæ tua in armis audacia. Noua enim quadam varietate naturæ confusioque virtutum temperamento idem es in præliis ferocissimus, & parta securitate mitissimus. Cum enim dato obsessis tempore pœnitendi, Aquileiam quoque de legatis eorum, ac supplicibus recepisses, cunctique se tibi dedidissent, quos obsidendo seruaueras, ignouisti omnibus, & vitam quam desperauerant reddidisti, & quidem iussisti arma deponere, vt multò tutius victoris pietate tegerentur. Vt tamen pertinaciæ suæ merita sentirent, corripere eos vincirique iussisti, non ad supplicium, sed vitam, ne conscientia timore diffugerent grauitèrque delinquerent, conseruarique iterum non mererentur, si seruati non fuissent. Sed vnde tanto hominum numero, tot vincula quæ continere militares & paulò ante armatas manus possent. Stupere milites qui producendos susceperant, & custodia curam abnuerent, & prorsus nescire quid facerent. Ipsi etiam qui tibi in consilio erant, ipse etiam præfectus hære, cum tu diuino monitus instinctu de gladiis eorum gemina manibus aptari claustra iussisti, vt seruarent deditos gladij sui quos non defenderant repugnantes. O pulcherrimum, & qui omnium oculis subiici debuisset triumphum, virtutis & clementiæ tuæ. Cuius enim potentia fuit hostibus arma di-

FF. j.

ripere, eius humanitatis deditos ad impunitatem suis armis alligare, atque ita vincere, ut eos ferri illius quod contra te gesserant quotidie poeniteret. gladius ille quem in te distinxerat hostis infestus, ipse domini sui manus tenuit, & paratus ad eadem custos factus est ad salutem. Magnus poeta dum bellorum toto orbe surgentium discursum apparatusque describit. Et curuæ, inquit, rigidum falces conflantur in enses, triste nimium tempus id cum instrumenta cultui pecudum præparata in eadem hominum verterentur. At nunc rigidi illi mortiferique mucrones in salutaria vincla curuantur, & exarmatum hominem non interimunt, sed coercent, deditosque hostes gladij sui collisi obtusique tutantur, qui nihil illis prodesse integri acutique potuerunt. Omnium ergo armorum ministeria ad diuersos effectus arbitrio tuo seruiunt Imperator. Tibi vincunt gladij, tibi seruant, te pugnante ferunt, te ignoscente custodiunt. Ut Deus ille mundi creator, & dominus, eodem fulmine suo nunc tristes, nunc lætos nuncios mittit, ita eadem sub numine tuo tela, inimicos, aut supplices tuos pernicie aut conseruatione discernunt. Eripuisti Imperator aduersariis tuis gladios, ne quis incumberet dolori. superasti, & eisdem manibus suis innoxios reddidisti. Ut clemenciæ & vindictæ tuæ satisfaceres, quorū sanguini peperceras, arma fregisti. Vita enim hominum diu parta semper seruanda est, scilicet ferrum inuentu facile, vsu mutabile. Ideo quæ erant reparabilia conlasti, quod rediuuium non erat reseruasti. Quid simile ad lætitiā fabulæ ferunt cōuersa esse humana corpora in fontes, aut pecudes, aut aues, foeda & degener talis conuersio, gladius mutatus in manicas, hoc est quod securitas post timorē, quod umbraculum post calorem, splendorem mutatio perdidit, sed aciem retudit. Studium & humanitas tua hortata est Imperator hucusque, ut exultatio nostra verbis eluderet: sed iā ad potiora redeamus. Recuperata omni cis Padum Italia, ipsa iam ad te supplices manus Roma tendebat, cui portentum illud infederat, nihil conari ausum ad tot nuncios suarum cladum, quippe ipsa se vilissimi hominis obsidebat ignauia, & degeneres animos timor arguebat. Stultū & nequā animal nusquā extraparietes egredi audebat, ita enim aut prodigiis, aut metus sui præfagiis monebatur. Proh pudor intra parietū custodias Imp. non ille aspirare in capū, non exerceri armis, nō puluerem pati, astutus quidē, ne virorū officia tentantem contemnerēt qui viderent deābulare & tantū in illo palatio marmoratis parietibus in-

cedere: nam in Salustianos hortos ire peregrinatio & expeditio putabatur. Et hæc quidem deliciæ toto illo tempore, quo orbē obsederat, semet in cluserat, turpissimam hanc eius formidinem protegebant. Non enim se imbellem, sed beatū, non inertē sed securū videri volebat. Quoties milites in concionem vocabat, se solum cum illis imperatorē, alios per limites pro se militare iactabat, frui minime aiebat, dissipate, prodigite, hæc erat miserorum breuis & caduca felicitas. Ac ne tum quidem cum tot aduersa suorū prælia comperisset, obuiam ire conatus est ad resistendum, cum Padi limite aut Apennini iugis vteretur. Sed litteras calamitatum suarum indices supprimebat. Interdum etiā palam, ut vsque ad portas veniretur optabat, non intelligens maiestatem illam vrbs, quæ pridē ad motos exercitus sollicitauerat, iam flagitiis ipsius deformatam & sedibus suis pulsam ad tua auxilia transisse, nec vllis præmiis posse corrumpi, quos tibi præter liberalitatem tuam, & sacramenti fidem tot victoriarum gloriæ dicauissent. Quis enim miles, qui ductu atque auspiciis tuis toties felicissimè dimicasset, vulnera illi sua venderet? belli iam penè confecti summam concederet? At enim tu id ipsum de ardore totius exercitus sentiens, non sine vlla hæsitandi mora, qua breuissimum per eos iter est raptō agmine aduolasti, celeritatem illam in re gerenda Scipionis & Cæsaris tunc maximè cupienti Romæ repræsentans. Hæc est fiducia imperatoris inuicti, & suorū mentibus freti, non dubitare nec trahere bellum, sed proximum quodque pugnæ tempus putare victoriam. Non enim res erat tibi utiq; maximo cū Hannibale victore, ut post res asperas locum tempusq; captares, sed vrgeri te successus tuos & continuare victorias; sed quam primum subuenire vrbi decebat. Sapientis enim imperatoris est fractis rebus cunctando consulere, secundis non deesse fortunæ. Itaque vnū iam id timebatur, ne ille cōterritus his rebus, grauiter afflictus, & in arctum redactus, boni consulere, & debitas reip. poenas obsidione differret, quippe omni Africa, quam delere statuerat, exhausta, omnibus infulis exinanitis, infiniti tēporis annonā cōgesserat. Sed diuina mens, & ipsius vrbs æterna maiestas nefario homini eripere consilium, ut ex inueterato illo torpore, ac foedissimis latebris subito prorumperet, & consumpto per desidias senio ipsum diem natalis sui vltima sua cæde signaret, ne septennarium illum numerum sacrum & religiosum vel inchoando violaret. At quomodo instruxit aciem tot annorum vernula purpuratus? ita prorsus ne quis

euadere, ne quis, ut fit, loco motus referre gradum, & instaurare prelium possit, cum à fronte, armis à tergo Tyberis flumine premere-
tur, in quo ille non me hercule cogitauit necessitatem resistendi, sed
propinquitatem refugiendi, nisi fortè iam sentiens diem sibi venisse
fatalem, ad solatium suæ mortis voluit secum trahere quàm pluri-
mos, ut omnes essent exitus sui comites, qui scelerum participes ex-
itissent. Quid enim aliud illum sperasse credendum est? Qui iam
ante biduum palatio emigrauerat, & cum vxore ac filio in priuatam
domū sponte concesserat (ut res est) omnibus terribilibus agitatus,
& nocturnis pulsus vlticibus, ut tu iam olim expectatus habitator
sacris illis ædibus diu exhalatis expiatisque succederes, & ad eò ipse
verum sibi dixerat, & venturo tibi cesserat. Quamuis in prælium in-
grederetur armatus, cum excedendo palatio iam se abdicasset impe-
rio. Ad primum igitur aspectum maiestatis tuæ primūque in imperiū
totius tui victoris exercitus hostes territi fugatique, & angustiis Mil-
uij pontis exclusi, exceptis latrocinij illius primis autoribus, qui de-
sperata venia locum quem pugnae sumperant, texere corporibus,
cæteri omnes in fluuium abire præcipientes, ut tandem aliquod cæ-
dis compendium fessis tuorum dexteris eueniret. Cum impios Ty-
beris hausisset, ipsum etiam illum cum equo & armis insignibus fru-
stra conatum per abrupta ripæ vltioris euadere, idem Tyberis cor-
reptum gurgite deuorauit, ne tam deforme prodigium, vel hanc o-
bitus sui relinqueret famam, quod alicuius viri fortis gladio teloue
cecidisset. Et aliorum quidem hostium corpora & arma præceps flu-
uius voluendo deuexit, illum autem eodem quo extinxerat loco te-
nuit. Ne diu populus Ro. lætitia dubitaret, si putaretur aliquò profu-
gisse, cuius mortis probatio quæreretur. Sæcte Tybris quondam ho-
spitis monitor Aeneæ, mox Romuli conseruator expositi, tu nec fal-
sum Romulum diu viuere, nec parricidam vrbis passus es enatare, tu
Romæ tuæ altor copiis subuehendis, tu munitor mœnibus ambien-
dis, meritò Constantini victoriæ particeps esse voluisti, ut ille hoste
in te propelleret, tu necares. Neque enim semper es rapidus & torrens,
sed pro temporum ratione moderatus. Tu quietus armatum Coeli-
tem reuexisti, tibi se placido Cloelia virgo commisit, ac nunc violen-
tus & turbidus hostem reipublicæ sorbuiisti, & ne tuum lateret obse-
quiū eructato cadauere prodidisti. Reperto igitur, & trucidato corpo-
re, vniuersus in gaudia & vindictā. populus Ro. exarsit, nec de sica to-
ta vrbe, qua suffixū hasta ferebatur, caput id piaculare foedari, cū in-

terim (ut sunt ioci triumphales) rideretur gestantis iniuria, cum a-
lieni capitis merita pateretur. Sed quid ego huc vsque iocularia te & ta
ipsa, ut audio, commoueri, & altitudo culminum videbatur attolli,
quacunque numen tuum tardo molimine currus inueheretur, tan-
ta te populi densitas, tanta senatus stipatio prouehabat simul & atti-
nebat. Felices qui te propius aspicerent, longius positi nominabant,
quos præterieras loci quem occupauerant poenitebat. Vicissim om-
nes inde dicto accedere, insequi. Certare innumerabilis multitudo,
& impulsu vario fluctuare, & tantum sibi hominum animi post illā
sexennii cladem superesse memorabant. Ausi etiam quidam ut resi-
steres poscere, & queri tam citò accessisse palatium, & cum ingressus
esses non solum oculis sequi, sed pene etiam sacrum limen irrumpe-
re. Inde omnibus circumfusus, ut inde excederes opperiri, prospicere,
optare, sperare, ut viderentur eum à quo obsidione liberati fuerant,
obsidere Gloriatum sit licet, & verè summus orator, humeris se Italię
in patriam reportatum, te Cōstantine. S. P. Q. R. & illo die & aliis
quocūque progressus es, & oculis ferre gestiuit, nec quicquam aliud
homines diebus munerum sacrorumque ludorum quàm te ipsum
spectare potuerunt, qui tuus esset fulgor oculorum, totiusque cor-
poris circumfusa maiestas, quæ oris dignitas. Gaudere cuncti specta-
culorum mora, & familiaribus sibi artificibus ob hoc solum fauere,
quòd te presente certarent. Nam quid ego de tuis in curia sententiis
atque actis loquor? quibus senatui autoritatem pristinam reddi-
disti, salutem quam per te receperant, nō imputasti, memoriam eius
in pectore tuo sempiternam fore spondidisti. Dicerem plura de di-
uinis orationibus tuis, de oblata potius quàm impetrata benignita-
te, nisi mallet dicta reticere dum propero facta laudare. Quam li-
bet verba tua in senatu habita nobis nota sint, tamè qualia fuerint,
clementiæ tuæ gloria nunciauit. O tandem felix ciuili Roma victo-
ria, irrupit olim te Cinna furiosus, & Marius iratus, qui non solo se
Octauij consulis capite satiarunt, sed luminibus ciuitatis extinctis
exempla, quæ nunc toto sexennio passa es, reliquerunt. Vicit tibi i-
terum ante portā Collinam Sylla felix, si se parcius vindicasset, sed
multis capitibus rostra compleuit. Constantinus victorię licentiam
fine prælij terminauit, gladios ne in eorum quidem sanguinem di-
stringi passus est, quos ad supplicia poscebas. Deditam sibi idem Syl-
la exarmatamque legionem in villa publica trucidauit, percussum-
que morientium gemitu senatum monuit ne timeret quòd ipse

iussisset. At iste victor non modò hostium, sed etiam victoriæ suæ, quicquid militum bello superfuit tibi reseruauit. tibi enim iam militant quos exutos armis impiis aduersus hostes Barbaros rursus armauit. Iam obliti deliciarum circi maximi & Pompeiani theatri & nobilium lauacrorum Rheno Danubiôque prætenduntur, excubias agunt, latrocinia compefcunt, certant denique cum victoribus, vt civili bello victi hostibus comparentur. Nec tamen id mirum videri potest, cum qualemcunque militem fortissimum facias tuo Imperator exemplo. Non enim fessus præliis & expletus victoriis, vt natura fert, ocio te & quieti dedisti, sed eodem impetu quo redieras in Gallias tuas, perrexisti ad inferiorem Germaniæ limitem, magna scilicet intercapedine temporis, ac breui locorum distantia, post annuam expeditionem statim bello auspiciatus, à Tiberi ad Rhenum, immò (vt omen & similitudo nominis sit, & tua Imp. magnitudo animi pollicetur) à Thusco Albula ad Germanicum Albiim prolaturus imperium. Quisnam iste est tam continuus ardor quæ diuinitas perpetuo vicens motu? omnium rerû interualla sunt, cessat terra noualibus, dicuntur interdum flumina resistere, & sol ipse noctibus acquiescit, tu Constantine solus infatigabilis bellis bella continuas, victorias victoriis cumulas, quasi præterita sint oblitterata, si desinas, non putas te vicisse, nisi vincas. Ruperat fidem gens leuis & lubrica Barbarorum, & robore atque audacia lectis eruptionis autoribus instituisse Rheno nunciabantur, illico obuius affuisti, & præsentia tua ne auderent transitum terruisti. Etiam videbaris rem votis tuis fecisse contrariam, quòd inhibita eruptione non foret materia victoriæ, sed inopinato consilio vsus, abeundo enim simulato nuncio maioris in superiore limite tumultus, occasionem stolidis ac ferinis mentibus obtulisti, in nostra veniendi relictis in occulto ducibus qui securos adorirentur. Quòd cum venissent, consilium tuum sequitur fortuna, toto Rheni alueo oppleto nauibus deuectus terras eorum, ac domos mœstas lugentésque populatus es, tantamque cladem vastitatemque periuræ gèti intulisti, vt vix post illud nomé habitura sit. Ite nunc omnes si placet Barbaræ nationes, & exitiales vobis mouete conatus exemplû, quamuis enim Imp. noster amicorum regum admittat obsequia, idq; ipsum valeat ad laudem victoriæ, quòd à nobilissimis regibus timetur & colitur, augeri tamen gloriam virtutis suæ gaudet, quoties prouocatur. Nam quid hoc triumpho pulchrius? quòd cædibus hostium vitur etiam ad

nostrum omnium voluptatem, & pompam munerum de reliquiis Barbaricæ cladis exaggerat. Tantam captiuorum multitudinè bestiiis oblici, & ingrati & perfidi non minùs doloris ex ludibrio sui quàm ex ipsa morte patiantur. Inde est quòd cû exitû differre liceat, perire festinât, seseque lethalibus vulneribus & mortibus offerût. Ex quo ipso apparet quàm magnû sit vicisse tam prodigos sui. Facile est vincere timidos & imbelles, quales amœna Græcia & delitiæ orientis educunt, vix leue pallium & sericos sinus vitando sole tolerantes, & si quando in periculum venerint, libertatis immemores vt seruire liceat orantes, Romanum verò militem, què qualemque ordinat disciplina, & sacramenti religio cõfirmat, aut trucem Fracum ferina sola carne distentû, qui vitam prouectus sui vtilitate contemnat, quantæ molis sit superare vel capere? Quòd tu Imp. & nuper in Italia, & in ipso conspectu Barbariæ paulò antè fecisti, ita sine vllò discrimine omnia genera bellorum, armorum hostium vni tibi cedunt. Cedunt ex omni etiã memoria condita litteris monumenta virtutum, nec verò tantummodò vetera illa dictatorû & consulum, ac deinceps magnorû principum, sed etiã rectissima & pulcherrimã diui patris tui facta superasti: sordet enim alios ex proximo tempore comparare, ipsum (inquam) diuum Cõstantiû iam primis imperij tui lultris rerum gestarum laude cumulasti. Inuitus hoc fortè accipis Imper. sed ille dum dicimus gaudet è cælo, & pridem vocatus ad sidera, adhuc crescit in filio, & gloriarum tuarum gradibus ascendit. Purgauit ille Batauiam aduena hoste depulso, tibi se ex vltima Barbarie indigenæ populi dedere. ille Oceanum classe transmisit, tu & Alpes gradu & classibus portus Italicos occupasti, recuperauit ille Britanniam, tu nobilissimas Africi maris insulas, quæ populi Rom. fuere prouinciæ. Ignoscat (inquam) diuus ipse Constantius, quid habeo quòd comparem Italiæ, Africæ, Romæ? Meritò igitur tibi Constantine & nuper senatus signum dedit, & paulò antè Italia scutum & coronam cuncta aurea dedicarunt, vt conscientiæ debitum aliqua ex parte releuarét: debetur enim & sæpe debetur, & diuinitati tuorum simulachrum aureum, & virtuti scutum & corona pietati, quamobrè te summe rerum fator, cuius tot nomina sunt, quot gentiû linguas esse voluisti, què enim te ipse dici velis scire nõ possumus, siue in te quædam vis mênisque diuina est, quæ toto infusa mundo omnibus miscearis elemētis, & sine vllò extrinsecus accedete vigoris impulsu per te ipse mouearis, siue aliqua supra omne cę-

lum potestas est, qua hoc opus tuum ex altiore naturæ arce despicias te inquam oramus & quæsumus, vt hunc in omnia secula principem serues: parum est enim optare tantæ virtuti tantæque pietati quem longissimum habet vita progressum. Est certè summa in te bonitas, est & pietas, & ideò quæ iusta sunt velle debes, nec abnuendi est causa cùm possis, nam si est aliquid quod à te bene meritis denegetur, aut potestas cessauit, aut bonitas. Fac igitur vt quod optimum humano generi dedisti, permaneat æternum, omnésque Constantinus in terris degat ætates. Quamuis enim Imp. inuicte iam diuina soboles tua ad reipublicæ vota successerit, & adhuc speretur futura numerosior, illa tamen erit verè beata posteritas, vt cùm liberos tuos gubernaculis orbis admoueris, tu sis omnium maximus imperator.

GRATIARVM

GRATIARVM ACTIO MARTINI DE CONSULATV SVO, IVLIANO IMPERATORI.

NT si scio, te, Imperator, & cunctos qui consilium tuum participat, posse mirari, quòd nunc demum gratias agere exorsus sum, quasi beneficia in me tua cœperint à cōsulatu, fatebor tamen quod ingenij (cuius me poenitet) conscius etiam nunc tacere voluissem, & prorumpens licet huius muneris gaudium in tam arcanæ lætitiæ conscientiam coercere. Sed siue errorem nostrum, siue consilium congesta & coaceruata in vnū beneficia vicerunt, atque in id redegerunt necessitatis ambiguum, vt mihi aut indiferti, aut ingrati esset fama subeunda, malui eloquentiam potius quàm pietatem erga te officiūmq; meum desiderari. Et sanè in his honoribus, quibus me prius honestaris, minor esse causa ad agendas gratias videbatur. Nam tum me ærarium publicum curare voluisti, cùm quæres virum animi magni aduersus pecuniã, liberi aduersus offensas, constantis aduersus inuidiam, me (qui tibi viderer eiusmodi) delegisti, idque eo tēpore quo exhaustæ prouinciæ partim prædatione Barbarica, partim non minus exitiabilibus quàm pudendis præfidentium rapinis vltro opem imperatoris exposceret, milites sæpe antea actis temporibus ludo habiti cùm præsens stipendium flagitarent, quoquo modo videbar honorè onere pensare. At cùm me prætoriis præfecisti, & prouincias de te egregiè meritas meę fidei tutelæque mandasti, ingens iudicij tui fuit munus, sed in eo nō mihi solum, quem tanta potestate succinxeras, verum etiam negociis tuis commendasse aliquatenus videbare. Porro in decernendo consulatu remotis vtilitatibus tuis rationem meę solum dignitatis habuisti. Nam in administrationibus labor honori adiungitur, in consulatu honos sine labore suscipitur. In illis si læteris cupi-

GG. j.

dæ ambitionis esse videaris, in hoc nisi apertè & propalam læteris, ingratus sis. Huc accedit, quòd ipsa hæc vrbs, atque hoc augustissimum consilij publici templum officium huius orationis efflagitat. Hæc tibi nominis noui, sed antiquissimæ nobilitatis ciuitas est patria. Hic primùm editus, hic quasi quoddam salutare humano generi fidus exortus. hi ciues & populares tui silere me non sinunt, nec patiuntur, vt quisquam alius auspiciatissimo die apud te ac de te loquendi munus vsurpet, quàm is qui amplissimo sit præditus magistratu. Putant aliquid adiicere ad splendorem laudum tuarum cõsulis nomen, & rectè putant. adiicitur enim laudum dignitati honore laudantis. Ac licèt maxime Imp. publico iudicio & nomine agere tibi gratias debeam, tamen illa quæ pro summa re domi forisque gessisti, nunc ex parte maxima prætermittam, vt quanto ocius ad ea quæ propria sunt perueniat oratio. An ego nunc receptas virtute tua Gallias, Barbariam omnem subactam, pergã quasi noua & inaudita memorare? quæ in hac Ro. imperij parte gloriosissima sint famę laude celebrata, in tantum vt fratris imperatoris mereretur inuidiam? Quid enim à te aliud confortis imperatoris alienauit animũ, nisi gloriæ tuæ splendor? Testor immortalem Deum, testor ad vicem numinis mihi sanctam conscientiam meam, me multa constanter in hac vrbe fuisse dicturum de his quæ aduersus optimum imperatorem inclementer & impiè cogitata atque suscepta sunt. Si etiam nũc hominum cõctus diuus Constantius frequentaret, nunquam profectò liberi ciuis & boni senatoris officio defuissem, quo minus redarguerem & conuincerem eas illi in te odij fuisse causas, quæ amoris inflammatrices & fidei obsides esse debuerunt. Florentissimas quondam antiquissimãque vrbes Barbari possidebant, Gallorum illa celebrata nobilitas aut ferro occiderat, aut immitibus addicta dominis seruiebat. Porrò aliæ quas à vastitate Barbarica terrarum interualla distulerant, iudicum nomine à nefariis latronibus obtinebantur. Ingenua indignis cruciatibus corpora. Nemo ab iniuria liber, nemo intactus à contumelia, nisi qui crudelitatem prædonis precio mitigasset, vt iam Barbari desiderarentur, vt præoptaretur à miseris fortuna captorum. In hoc statu Imperator noster Gallias nactus nimium habuit aduersus hostem laboris atq; discriminis, vna acie Germania vniuersa deleta est, vno prælio debellatum, sed emendatio morum iudiciorumque correctio & difficile luctamen, & periculi plenum ne-

gotium fuit. Nam vt quisque improbissimus erat, ita maximè Cæsaris rebus inimicus, vitãdis legum pœnis, de nouo scelere remedia quærebat, & quia defendere admissa flagitia non poterat, in ultorè iuris inuidiã congerebat. Et cùm sancti principis merces atq; instituta falsarũ opinionũ vituperationũ licetiam submouerent, calido nocendi artificio accusatoriam diritatem laudum titulis peragebant, in omnibus conuenticulis quasi per benevolentiam illa iactantes, Iulianus Alamaniam domuit, Iulianus vrbes Galliæ ex fauillis & cineribus excitauit. Illæ prouinciæ obfessa, expugnata, ferro ignique vastata, beatiores sunt his oppidis quæ habet sine hoste Constantius. Aestates omnes in castris, hyemes in tribunalibus degit. ita illi anni spacia diuisa sunt, vt aut Barbaros domitet, aut ciuibus iura restituat, perpetuum professus aut contra hostem, aut contra vitia certamen. Hæ voces fuerunt ad inflammanda odia probris omnibus potentiores. si enim comminisci aliqua flagitia tentassent, facillè ipso splendore laudis & gloriæ refutarentur. Inuenerunt accusandi genus quod nullus refelleret. Sed quid (oro vos) principem nostrum facere debuissè censetis? Romanas vrbes hostibus dederet, ne animũ fratris offenderet? prouincias firmissimas, vtilissimãque reip. sub obtutibus suis vexari ac diripi sineret, ne quid Aug. quod nollet audire: flagitiis administrantium non modò freno laxaret, sed etiam stimulator accederet, ne inter principes faceret morum dissimilitudo discordiam? Nobilem Etruriæ adolescentem ferunt, cùm propter eximiam formæ dignitatem multarum in se fœminarum amores excitaret, faciem suam ad obliterandam pulchritudinem vulneribus fauciasse. Sed facile fuit iuueni dignitati corporis decorem animi, præponenti & candorem decolorare, & oris nitorem altè impressis cicatricibus deuenustare. Num aliquid aduersus huiusmodi amorẽ ciuium facere debuit Iulianus? Ac ne potuit quidem nisi fortè existimamus patientes vulnerum formas esse virtutum. Scilicet & candorem æquitatis potuit obumbrare, & à téperantia, purpuram sancti ruboris abolere, vicè fortitudinis indignis confodere vulneribus, eruere oculos prouidentia: dein nisi ille adolescens seueram manum propriis vulneribus intulisset, dies & mora non longa etatis accessio omnè illum florẽ corporis peremisset. At in virtutibus principis nostri quanto ætas prolixior, tãto pulchritudo præstantior. Mitto cunctã Barbariã aduersus vindicem Romanæ libertatis in arma cõmotam, gentesq; recẽstas

& aduersus iugum nuper impositum ceruice dubia contumaces in rediuuium furorem nefandis stimulis excitatas. quæ omnia obstinatum & immobilem principis maximi tandem vicere patientiam. Itaque cum ipso molimine oppressisset Alamaniam rebellatam, qui paulo antè inaudita regionum, fluuiorum, montium nomina exercitu victore peragrauerat, per vltima ferarum gentium regna, calcata regum capita superuolans in medio Illyrici sinu improuisus apparuit. Vidimus felices illius comites viæ stupentes, vrbium populos dubitasse credere quæ videbant. Non aliter consternatas arbitror gentes, quæ primæ lapsam cælo excepere Palladium. Virgines, pueri, foemine, tremulæ anus, titubantes senes, non sine magno attoniti horrore cernebant imperatorem longam viam sub grauium armorum onere currentem, properantis anhelitum sine sensu lassitudinis crebriore, sudorum riuos per fortia colla manantes, & inter illum pulueris qui barbam & capillum onerarat horrorem micantia sidereis ignibus lumina. Voces gaudentium oppresserat miraculi magnitudo. Cessabant officia laudandi plusquàm laudanda cernentibus. Sufficere quidem poterat ad expeditionem præsentium negotiorum sola properatio, sed non sufficit principi nostro reip. vna ratione consulere: multa pariter aggreditur pectus nullis vnquàm laboribus fatigatum. Vt vno eodémque tempore & componeret fidissimarum prouinciarum statum, & Barbariã omnem admoto propius terrore percelleret, longissimo cursu Istrum placuit nauigari. proh sancta diuinitas, quæ navigationis illius fuit pompa, cum dexteriorem inclyti fluminis ripam vtriusque sexus, omnium ordinũ, armatorum atque inermium perpetuus ordo prætexeret, despiceretur ad læuã in miserabiles preces genu nixa Barbaria? Omnes vrbes quæ Danubium incolunt aditæ, omnium audita decreta, leuati status, instauratæque fortunæ, innumerabilibus Barbaris data venia, & munus pacis indultum. Qui properationem illam contemplantur, nihil egisse præter viam imperatorem putabit, qui gestarum rerum multitudinem considerabit, properasse non credet. O facundia potens Græcia, omniũ tuorũ principũ gesta in maius extollere sola potuisti, sola factorũ glorias ad verborũ copiam tetèdisti. Tu nauem vnam propter aurati velleris furtum, & virginis raptũ, in cælum vsq; sublatam sideribus consecrasti. Tu puerum inuentorem seredi, draconum alitum curru volantẽ semina in terras sparsisse iactasti. Quid tu si ad scribendas celebrandæque res principis nostri animum ad-

ieceris de Iuliani lembis liburnisque factura es? quæ non modò nihil cuiquam adimunt, neque vrbes hospitas populantur, sed vtrò omnibus populis immunitates, priuilegia, pecunias largiuntur. Qua dignitate describes classem per maximi fluminis tractum remis vètitisque volitantem, tum principem nostrum alta puppe sublimem non per eiusmodi agros frumenta spargentem, sed Romanis oppidis bonas spes, libertatem, diuitias diuidentem, tum ex parte altera in Barbaricum solum terrorẽ bellicum, trepidationes, fugas, formidines obserentem? Iam quale illud fuit, quòd Istrum adhuc nauigans beneficia tua vsque ad Adriam, Tyrrenum, Mareoticum porrigebas? Ipso enim tempore leuati equorum preciis enormibus Dalmatæ, Epirotæ intolerandi tributis mole depressi prouidètia Imper. tua non modò miseras exuerunt, sed amplam etiam atque opulentam reuexerunt fortunam. Vrbs Nicopolis, quam diuus Aug. in monumentum Actiacæ victoriæ tropæi instar extruxerat, in ruinas lacrymabiles propè tota conciderat, laceræ nobilium domus, siue tectis fora, iam dudum aquarum ductibus pessumdatis plena cuncta squaloris & pulueris. certamen ludicrum, lustris omnibus solitum frequentari, inter miserat temporis mœsti deforme iustitiũ. Ipsæ illæ bonarum artium magistræ & inuentrices Athenæ omnem cultum publicè priuatimque perdiderant, in miserandam ruinam conciderat Eleusina. Sed vniuersas vrbes ope Imp. refotas enumerare perlongum est, scire satis est cunctas Macedoniæ, Illyrici, Peloponnesi ciuitates vnis aut binis epistolis maximi Imp. repentinam induisse nouatis mœnibus iuuentutem, aquas omnibus locis scatere, quæ paulo antè arida & siti anhelantia viscebantur, ea nunc perlui, mūdari, madere, fora, deambulacra, Gymnasia lætis & gaudentibus populis frequentari, dies festos & celebrari veteres, & novos in honorem principis consecrari. Si quis mortalium in aliquã cælestem speculã nube sublatus paulo antè vidisset mœsta omnia, semirutata oppida, desolata mœnia, ab indigenis solitudinẽ, exulum turbam, is si nunc in illud idem editum reponatur, ac despiciat cuncta lætantia, agros consitos, vrbes frequentes, aquas oppidis influentes, magnifico cultu non priuatas ædes, sed magnifica tecta surgentia, dites pro terrarum ingeniis messibus segetes, vincentes agricolarũ vota vindemias, arduos colles, profundasq; valles, & lata cãporum, balatu, hinnitu, mugitibus persona, profectò mirabitur tam breui cuncta mutata, desiliet è nubibus, & viciniam cæli cupidè derelinquet, vt tuis Imp. terris

fruat. Illud verò cuius miraculi est, neminem vllum in tanto re-
rum paratu sensisse dispendium, in omnia pecuniam ab imperatore
depromi, & quoddam versa vice prouinciis pendere tributum, illinc ad
vniuersos fluere diuitias, quo prius vndique confluebant? vt in ma-
xima quæstione sit à quo accipias imperator, qui sic omnibus largia-
ris. sed qui vitæ tuæ instituta rationemq; cognouerit, facile fontem
copiæ huius inueniet. Maximum tibi præbet parsimonia tua Aug.
vestigal. quicquid enim alij in cupiditates proprias prodigebant,
id omne nunc in vsus publicos referuatur, huc vsque solus hic fru-
ctus imperij putabatur, vt Imp. à cæteris ciuibus non fortibus factis,
nec splendore gloriæ, sed magnitudine sumptuum separaretur. Inde
nihil necessarię substructionū in ædibus moles, ingētes Aulicorum
cateruæ legionum sumptum facile vincebāt, quin etiam prædiorum
& cœnarum laboratas magnitudines R.P. sentiebat cum quæstissi-
mæ dapes, nō gustu, sed difficultatibus æstimarentur, miracula auiū,
longinqui maris pisces, alieni temporis poma, æstiuæ niues, hyber-
næ rosæ. Hæc cuncta animus voluptatum omnium victor abiecit.
Neque enim comparandæ sunt picturata marmorum crustæ, & so-
lido auro tecta laquearia, qui maiorem anni partem in nuda humo
cubet, & cælo tantum tegatur, neq; turbæ institutorum ad delicias
ministrorum, cui tam pauca sint ministranda, neque tempus epula-
rum ei, qui sæpius statarium prandium ad necessitatem humani cor-
poris capiat, gaudens castrensi cibo, ministro obuio, & poculo for-
uito. Sed inter hæc mirari satis nequeo, quòd tam seuerè
parcus in semet, in ciues suos tam liberalis est ac remissus, labo-
rum asperrima sibi sumens, vt nos quietis rebus agitemus, cum
id vsu venire animaduertamus, vt qui remotam à voluptatibus vi-
tam sequantur, difficiles & morosi sint, sibi parum læti, sed aliis
tristiores, mœstas atque sollicitas & priuatas domos faciant. At
sanctissimus Imperator impensè studet, vt nos pro dignitate habi-
temus, vt commodis affluamus, vt castam quidem, sed hila-
rem ducamus atatem, cum alios principes labor truces, re-
missos desidia reddiderit, sempèrque seriis imperatoribus gra-
tia, communibus defuerit industria, neque quisquam sibi mo-
lestus, ita se facilem cæteris præbuit vt non ad suum exemplum a-
lios coërceret. Noster Imperator nihil sibi veniæ, nihil cæte-
ris molestiæ, ac laboris impartiens, suo negotio omnibus, ocium
præstat, diuitiarum largitor, curarum avarus, laboriosissima

negociorum præoptans ipse agere quàm alijs imperare. Multi
post exactos reges imperium vniuersæ reip. solitarium cupierunt,
nota sunt recordantibus nomina eorum videlicet, qui in propria
furentes affectati regni supplicia pependerunt. mitto veteres, qui sa-
xo præcipientes dati, quorum bona publicata, domus erutæ, interdita
posteris nomina, non paucos huiusmodi furore vecordes, & iā no-
stra ætas tulit, qui propter cæcam imperandi cupidinem in ferrum
ruerunt. Si hos deus paulisper vitæ redditos alloquatur, heus (verbi
gratia) Nepotiane atque Siluane per infestos gladios præsentèque
mortes imperium petiistis, at nunc vltro vobis potestas regnandi
datur, vt ea qua Iulianus conditione regnetis, vt pro omnium ocio
die noctuque vigiletis, & cum domini vocemini, libertati ciuium
seruiatis, sæpius prælium quàm prandium capeffatis, nihil cuiquam
auferatis, & vltro omnibus largiamini, nulli gratificemini, in
neminem sæuiatis, toto in orbe terrarum nullius virginis fama vio-
letur, sit lectulus etiam sine inconcessis, sed legitimis voluptatibus,
Vestalium thoris purior, æstate Alamanicum puluerè, hyeme pruinā
Thraciæ in tectis verticibus perferatis, profecto verborum ipsorum
molestiā delicatæ aures non poterunt sustinere, tantis negociis ter-
riti non modò imperjum, sed etiam vitā perosi ad inferiores aliquos
inferos redire properabunt. Videbunt enim iustum principatum,
laboribus, curis, vigiliis inquietum, cuius illi faciem amœnam & a-
mabilem contemplantes laborum aspera nō videbant. Cum igitur
inter egregia negocia itinere confecto vsq; ad Thraciæ fines peruen-
tum foret, cursim deposito exercitus cōmeatu ad Romanā urbem an-
nonæ vacuam mentem reflexit. quemlibet alium à subueniendi co-
natibus grauissima fames, & tristissimum reip. periculū, deterruisset.
Sed stipendiis prouinciarum & patrimonij sui fructibus, tum vndi-
que frumentis coemptis vsque ad opulentam abundantiam esurien-
tem iam urbem referat. Dicit aliquis quomodo tam multa, tã breui
tēpore? & rectè. sed Imp. noster addit ad tempus quod ocio suo detra-
hit. nihil somno, nihil epulis, nihil ocio tribuit. Ipsa se naturalium
necessariarūmq; rerum vsurpatione defraudat, totus commodis pu-
blicis vacat. Itaque grandæuum iam imperium videbitur his,
qui non ratione dierum, aut mēsum, sed operum multitudine & ef-
fectarum rerum modò Iuliani tempora metientur. Cum Romani
populi victus, & exercitus commeatus esset in nauibus, in media
expediendæ annonæ trepidatione nuncius venit, plurimas naues

Africano tritico graues litus Achaicum præteruectas Constantino-
polim peruolasse. Permoti omnes, & aduersus eos qui oram mariti-
mam tuebatur irati. Venimus ad principem, desidia iudicum tatum
perisse frumenti certatim pro se quisque conquerimur. At maximus
Imp. serenum renidens, nihil esse peccatum, non sibi perisse quæ ad
hanc urbem frumenta venissent. Nos vocem illam noti amoris in
patriam putabamus, cum proditorem futuri verborum ambago
celaret. iam tum enim venturæ felicitatis euentum cōsciis diuinus
animus præuidebat. Cis pauculos dies in nouum ac florentem statū
Rep. restituta, sacra mens ad honorum & magistratum ornamenta
respexit. Versari cœpit in sacri pectoris comitio consulatus. Quid
secutus sit ipse scit, & quæcunque consilia eius gaudet formare diui-
nitas. De omnibus Ro. imperij viris primus electus sum, cum ho-
norem meū adreis militaribus gloriosus collega cumularet. Gra-
tias tibi gratias Imp. si mereri me credidisti, & plures gratias Imp. si
tantum amasti, vt me consulem faceres, etiam non merentem. Nec
ignoro maximos honores ad parum dignos penuria meliorum so-
lere deferri, sed non vereor ne quis maliuolorum in consulatu meo
id autemet accidisse. Si quis hoc liuidus iactitat, ipso tempore refuta-
tur, aduersus quem dixisse fatis est, iam tamen principi nostro Roma
patebat. Quid quòd nihil separatim mihi de honoris augmento (ne-
que enim vltra præfecturam se votorum meorum modestia porrige-
bat) perfertur nuncius consulem me creatum sine impendio, quod iā
diu paucis: sine labore, quod nunquā: sine petitione, quod nemini.
Quis ignorat tum quoque cum honores po. Ro. suffragiis manda-
bantur, multos fuisse candidatorum labores? Ediscenda omnium
nomina, tributim homines, atque etiam singuli salutandi, præhen-
sanda obuiorum manus, omnibus arridendum, non solum cum in-
firmis, sed etiam cum ignotis familiaritatis imago simulanda, multā-
que alia propter honorem agenda, quæ aliās virum honore dignum
facere non deceret. Vnde illud Crassi celebre dictum, cum peteret
consulatum, & fortè cum Scæuola focero per vias vrbs incederet,
nec præfente grauissimo & seuerissimo viro blandiri populo, palpare
obuios, & artes petitorias auderet exercere, Quæso (inquit) Muci pau-
lis per abscedas, nec comitatu tuo honestari putes. impedis honorem
meum, te spectante ineptus esse non possum. At verò ego nullius fa-
uorè turpi assentatione promerui, nihil feci ineptum, nihil egi quod
spectare Mucium nollem, non modò nullum populariū deprecatus
sum.

sum, sed ne te quidem ipsum Imp. quem orare præclarū, cui preces
adhibere plenissimum dignitatis est, verbo saltem adij. Spōte in fa-
miliam diuinum istud à te munus infusum est. Fatebor autem ti-
bi maxime Imp. & tutò apud te omnia animi aperta referabo. nun-
quam in capita ciuium potestatem, nunquam prouinciam concu-
piui, sed quia iuuanda etiam à me videbatur pro virili portione resp.
cum ad magistratum vocarer, propter opinionem desidia non re-
fugi, negocium publicum neque ambitor appetij, neque per timidi-
tatem, aut ignauiam recusavi, sed à teneris annis ab ætate puerili
ad hanc vsque caniciem cōsulatus amore flagraui. Secundum etiam
tibi confessionis gradum debeo, cum in aliorum principum esset
potestate resp. diu inanem cupiditatem sine spei solatijs foui. Vnde
enim mihi aspirandi ad hoc nomen esset amentia opum vacuo, &
ignaro ambiundi? Nam primùm cum Cæsar esses, marcentem iam
cupiditatis meæ flammam spei bonæ flatibus excitasti, cum verò
te Aug. mirificum innocentia ac virtutum spectatorem viderem,
tunc mecum dixi, Mamertine hucusque non frustra vixisti, habes
idoneum fidei ac industria iudicem, memento in magno res tuas
esse discrimine. Sciatur non meruisse te consulatum si tibi cum non
detulerit hic Imp. Habes Aug. proditorem silentij mei, & rem à me
non breuis æui taciturnitate cælatam. Nondum tamen cuncta pro-
didimus, nullum hinc iam mecum volo referre secretū, omnia pe-
ctoris arcana vacuabo. Suspendisses beniuolentiam tuam, & tuæ
isti in me liberalitati contra mores tuos artificij aliquid addidisses,
forsitan rogassem. Parui autè Imp. putas esse beneficij, quòd rogādi
mihi periculum remisisti, periculum in quā sanctissime Imp. si præ-
stare dubitasses, si in posterum distulisses. Quid inde fieret post repul-
sam? in leuissimis quoque beneficiis petitis nec impetratis amici-
tia dissoluitur. Namque is quo amicitia continetur, amor apud
vtrumque polluitur, alter amari se quia non præstitit non putat, al-
ter odio se esse quia non obtinuit arbitratur. Nec sanè mihi consul
gratuitò factus viderer, si honorem precibus emissem. miserum e-
nim & laboriosum subiissem meliore æui parte transacta tyroci-
nium rogandi. Neque enim existimo molestius esse pecuniam quā
preces fundere. Denique omnes in emendo videmus repensandi
fiducia magno & erecto animo aurum argentumque deprømere,
eos verò qui preces allegant, humiles atque demissos vix cunctabun-
da atque titubantia verba proferre, neque orationem solum incli-

nare, sed totis corporibus in genua submitti. Prorsus (vt ex animi sententia loquar) maximo vendit beneficium qui preces accipit. An verò si centuriatis comitiis Cōsul creatus essem, gloriosius mihi vniuersi populi suffragiis declaratus viderer? Minimè siquidem etiam illis priscis temporibus multorum ambitu fuit Campus infamis. Nota diuisorum flagitia, notæ lucellorum præstigiæ, tum operarum ad vim & seditionem manus emptæ. Nec sanè potest in confusa imperitorum multitudine quidquam esse perpensum. nã cum boni rari sint, improborū vulgus immesum, in Campo autè numerus & turba prepolleat, sine dubio intelligitur eum suffragiis populi magistratum capere quem plures, id est quem peiores probarunt. Vnde factū est vt maiores nostri viderent Gabinios designatos, & repulsos Cato-nes. Sed hæc vetusta debent recordari quemadmodū paulo antè honor petitus sit. vix pauci extiterunt quorū virtutibus deferretur, cum quidem ipsis illis tarda industriæ ac probitatis merces veniret. Ceteri verò perditissimum quemque ex aulicis frequentabant, vti quispiã per artes turpissimas Imperatori acceptissimus videbatur, eum assiduis obsequiis emerebantur, donisq; captabant. Nec viros quidè, sed mulierculas exambibãt, nec feminas tantū, sed spadones quoq; quos quasi à consortio humani generis extorres ab vtroq; sexu aut naturæ origo, aut clades corporis separauit. Ita præclara illa veterum nomina sordidissimum quemq; ex cohorte Imperatoria & improbissimum adulabant. Hi cum in prouincias immissi erant, quæ sacra, quæ profana rapiebãt, iter sibi ad Consulatum pecunia muniētes. Itaq; nullū iam erat bonarū artium studiū. Militiæ labor à nobilissimo quoque pro fordido & illiberali reiciebatur. Iuris ciuilibus scientia, quæ Manlios, Scæuolas, Seruios in amplissimum gradum dignitatis eue-xerit, libertorum artificium dicebatur. Oratoriam dicendi facultatem, multi laboris, & minimi vsus negotium, nostri proceres respue-bant, dum homines noluisse videri volunt quod assequi nequi-uerunt. Et verè tantum laboris vigiliarumque suscipere ad adipiscēdū cuius vsus agendæ vitæ erudimenta non adiuuaret, demētia duce-batur. Itaq; omne studium pecuniæ coaceruandæ. tanto enim vir quisque melior, quanto pecuniosior habebatur. Iam seruiendi mise-randa patientia, assentandi mira calliditas. Ministrorum aule quoti-die limina terebantur. Ad fores eorū qui regiis cupiditatibus serue-bãt, ternos patriciæ gentis viros cerneret ab huiusmodi dedecore nō im-bri, non gelu, non amaritudine ipsius iniuriæ deterreri. Demis-

siacentesq; vix capita supra eorū quos precabatur genua tollebat. Ad postremū honores non iudicio, aut beneuolētia superbōrū, sed misericordia merebatur. At nunc quisquis prouincias, Tribunatus, Præfecturas, Consulatus cupit, nihil necesse est pecuniã per fas & nefas quærat, ac libertatem suam saluator vilis imminuat. Quanto fuerit paratior seruituti, tanto honore indignior vocabitur. Tum aliud quoddam hominum genus est in amicitia Principis nostri, rude, (vt vrbani istis videtur) cōmune subrusticum. Blandimentis adulantium repugnat, pecuniæ verò alienæ tanquã rei noxiæ tactum reformidat, maximas opes in reip. salute, & gloriosi Imp. sui laude constituit. Iam ipse ingenti diuinãq; prouidentia aduersus omnes assentatorum illecebras captionesq; munitus est. quippe ei à fucatis adulatium venenis quod periculum est, qui aures etiam veris laudibus grauatus impertiat. Sed multo multoque nunc facilius est ratio honorum petendorum. Quisquis (inquam) capere magistratū vult, auri atq; argenti negligens esto, nullas ostiatim potentium ædes obito, nullius pedes, nullius genua complectitor. Adhibeto tantū tibi gratuitas, & paratu facillimas comites. iustitiam, fortitudinem, temperantiam, atq; prudentiam, vltro ad te maximus Imp. accedet, & vt capeffas remp. flagitabit. Otioso tibi, atque alia curanti prouinciæ, Præfecturæ, fasces, sella curulis, atque insignia omnia magistratuum perferentur. quid enim sibi veræ vir perfectæq; virtutis nō cōstanter de honore promittat, cū me propter tantillū innocentie meritū vno in anno ter videat honoratū? Ecquis Deus vno in anno multiplices fructus agro vni dedit? Nū quisquã in eadē nouali estate vna amplius quàm semel messuit? Num cui vno autumno, vnoq; vineto vindemia triplex fluxit? Vna certè vnus est hycemis oliuitas. Sed in nostri Principis beneficijs miraculo caret multiplicata fecunditas. Vt de aliis optimis viris taceam, qui à priore in proximum autumnum fructus annorum multipliciter messuerunt, mihi certè tertia vnus anni vbertas est Consulatus. Primum thesaurorum omnium mandata custodia, & dispensatio largiendi. Secundum locum tenet in bonorum meorum fructibus Præfectura. Additus his (quo vel solo cuiuslibet auiditas vinceretur) prouentuum tuorum tertius, Consulatus. Dein cum ager assiduitate fructuum in maciem decoquatur, Imperatoris nostri posterior liberalitas vincit priorem, nec fit effeta gignendo, sed per vices fructuum secundatur. Noua prorsus fuit honorū inferendorum & insperata cōgestio.

Nondum statum suum siderum curricula mutauerant, iam princeps cursum dignitatis alterius commouebat, & iam tum sol ab eorundē astrorum regione radiabat, iam Augustus tertia magistratus mei signa transcenderat. Quæso, non vobis inanis gloriæ cupidissimus, non flagrans ambitione notabili videretur, si quis in se tanta pariter optasset quāta in me vno tempore Augustus ingessit? Habitari ab iustis viris terras in Oceano ferunt, quas Fortunatorum insulas vocāt, quod per eas non arato solo frumenta nascuntur, fortuitis vitibus iuga collium vestiuntur, sponte pomis arbor grauat, ad herbarum vicem olus vulgò est. Quantula ista sunt, si Deum autorem consideres, munera? Nempe nobis quoque, cum agrum nō nostris manibus excolamus, hæc illaborata nascuntur. Quanto felicior nostra cōditio, quanto beatitudo præstantior? Non spica triticea, non viles vuarum racemi, sed opes atque diuitiæ nihil laborantibus ingeruntur, prouinciæ, Præfecturæ, fasces sponte proueniunt. Tu tu inquam maxime Imperator exulantes relegatæque virtutes ad remp. quodā postliminio reduxisti. Tu extincta iam litterarum studia flammasti. Tu philosophiam paulo antè suspectam, ac necdum spoliatam honoribus, sed accusatam ac ream non modò iudicio liberaisti, sed amictā purpura, auro gemmisque redimitam in regali solio collocasti. Suspiciere iam in cælum licet, & securis contemplari astra luminibus, qui paulo antè pecorum atque quadrupedum animantium ritu in humum visus trepidos fugebamus. quis enim spectare auderet ortum sideris, quis occasum? Ne agricolæ, quorum quidem opera ad motum signorum cælestium temperanda sunt, tempestatum præfagia rimabantur. Ipsi nautæ, qui nocturnos cursus ad altra moderantur, stellarum nominibus abstinebant. Prorsus terra mariq; nō ratione cælesti, sed casu ac temerè viuiebatur. Nihil igitur mirum est Imperator si tantus amor, & tam verus in te ciuium feruet. neque enim vllum puto post homines natos tanto generis humani ardore dilectum. Cæterorum Regum atq; Imperatorum charitates admodum raræ, nec vnquam diuturnæ fuerunt. in summis enim hominū habitauere peccatoribus, subita & fortunata beneuolentia prouocata, nō virtutum admiratione deuinctæ. At verò noster affectus veri certique iudicij est, imis mentis sedibus alligatus animus, & vitæ immixtus & vnitus, resolutis etiam morte corporibus cum immortalī mēte victurus. Arma igitur, & iuuenes cum gladiis atque pilis non custodia corporis sunt, sed quidam Imperatoriæ maiestatis solēnis or-

natus. Quid enim istis opus est, cum firmissimo sis muro ciuici amoris obseptus? An metuenda tibi Curia est, cum Senatui nō solū veterem reddideris dignitatem, sed plurimū etiā noui honoris adieceris? An populus est timendus procuratori alimentorum suorum, vitæ vindici, libertatis auctori? Nam quid de militibus loquar? Duo, aut tria fermè ex vetere memoria amicorum paria proferuntur. Nego quempiam ab vno amico plus dilectum quā tu Imp. nō modò à comitibus Tribunis tuis, sed à legionibus cunctis, equitibus ac pedibus, gregariis etiam militibus diligaris. Itaque (quod ad te attinet) cuncta iam à custodia tua arma remoueres, sed quādo hoc potes persuadere militibus? Anxia est fidelium diligētia. Maximo amori maximus timor iunctus est. Nō nobis sufficit quod obtinuisti vt nemo te velit ledere, nisi nos curamus vt nemo possit. Habuerunt nonnulli alij Principes deuotam & amantem sui cohortem, sed alio quodam modo, primum quod imperitia rudes indoctissimum quemque in consiliū delegabant, scilicet vt ipsorum prudentia vulgo suo aliquatenus emineret. Ita cum vilissimus quisq; honorum & diuitiarū potitus fuerit, sua cōmoda, & vitia Principum diligebant. Ab his optimus quisque abigebatur procul, cum suspecta esset probitas & inuisa, & quanto quisq; honestior, tanto importunior turpium arbiter vitaretur. At tu Auguste omnibus nugis remotis optimum & doctissimum quemq; perquiris. Si quis præstat virtutibus bellicis & laude militiæ, in amicis habetur, qui in oratoria facultate, qui in scientia iuris ciuilis excellit, vtrò ad familiaritatē vocatur. Quicūque in administratione reipub. innocentem se vnquam & strenuum præbuit in consortium munerum receptatur. Regendis prouinciis non familiarissimum quemque, sed innocentissimum legis. Omnes à te augentur pecunia, locupletantur diuitiis, honoribus honestantur. Prorsus amicitias tueris priuati fide, Imperatoris opulentiæ, quæ perpetuæ & constantis beneuolentiæ prima fiducia est, certissima virtutum. & princeps veritas. Num quem in animo esse suspicatum audiui? Nemo simulatis blanditiis, nemo falsa pollicitatione deceptus est. Quis nescit aliorū imperatorum hilarem diritatem, cachinnatēq; sæuitiam, à quibus ingenita crudelitas figmento lætitiæ tegebatur? Mira est in principe nostro mentis linguæque concordia. Non modò humilis & parui animi, sed seruile vitium scit esse mendacium. Et verè, cum mendaces homines aut inopia, aut timor faciat, magnitudinē fortunæ suæ Imperator qui mentitur ignorat. Quis (oro vos) plura præbuit fidei constantiæq; documenta? omnes quos priuatus

in familiaritatem recepit, eodem habet Imp. affectu. Nemo gradu pulsus, nemo habitu prohibitus, nulli Palatij fores clausæ sunt. Omnes bonos habet In recipiendis amicis optimus iudex est. Si aliqui sunt improbi tolerandi, familiarium vitiis immutabilis est amicus. At mutant secundæ res animos: Nostrum Principem si nõdum mutauerint, quando mutabunt? Cuius inquam diuiniore felicitas fuit? Paulo antè in laceratis Galliæ prouincijs lapsus inimicorum capitalium apertis armis, & occultis insidiis petebatur, in pauculis mēsis diuino munere Libyæ, Europæ, Asiæque regnator est. Quæ maiora expectabimus Dei præmia, quæ ueriora dona Fortunæ? Videte num. secundis rebus elatus aliquid de prioris vitæ mansuetudine, & moderatione mutauerit. Mutauit planè, mutauit. nam ciuilius factus prosperorum infregit inuidiam. Cui non vel id tempus sedatæ præbuit mentis indicium, quo horreni belli metu rep. liberata elati sumus cuncti gestiente lætitia: Sed Imp. quanquam cælesti ope salutem reip. propagatâ videret, & conditionem doluit humanam, & offensarum gratias faciens induit fatum, & cuius armis vitam impugnatâ sciebat, mortē eius ornauit, ac postea ipse iusta perfoluit. Et memoria, & obliuione mirabilis, oblitus inimici, meminit heredis. Sed quid ego longius indicia mitis & mansuetæ mentis accerso? Hic ipse hic in quâ ipse dies præbuit ciuili animi satis clara documenta. Ego & collega meus ne quid maximus Imperator propensius humanitatis studio faceret, verebamur. Itaque matutino crepusculo Palatium petimus. Aduertare nos Principi, fortè tum danti operam saluatoribus, nunciatur. Statim è solio tanquam præreptus exiit, vultu trepido atque fatagente, qualis mens mea esse potuisset, si Principi serus occurrerem. Aegrè remotis populi qui nos prægredebatur agminibus, vt quàm lōgissimè nobis obuiâ procederet laborauit. Illic (proh sancta diuinitas!) gaudētibus cunctis, quo ore? qua voce? Aue, inquit, Consul amplissime. Dignatus osculo oris illius diuinis affatibus cōsecrati dexteram dedit, illam dexteram, immortale pignus virtutis, & fidei. Poëtæ ferunt altissimum illum, & cuncta potestate cohibentem Deum, qui ditione perpetua diuina atque humana moderatur, cum despiciat in terras habitu oris tempestatum incerta mutare, eius nutu mundum tremiscere, illius hilaritate turbines abigi, nubes fugari, nitentia per orbem serena * refundi. Hoc ita esse paulo antè oculis licuit experiri. In quantâ laxatus est populus te Cōsulibus tuis arridente lætitiâ: Vidimus attonitos admirantiū vultus, multiformes lætan-

tium status, varios corporum motus. Clamores inconditos profundebat laudandi effusa libertas. Tripudiabat crebris saltibus multitudo. Nimiè lætitiæ decoris sunt & grauitatis immemores. Illa iactatio togarum, illa exultatio corporum nescientibus pæne hominibus excitabatur. Omnem modestiam populi, omnem verecundiâ tui gaudia effrena superauerant. Aue Cōsul amplissime. Aueo planè, Imperator, & auebo. neq; enim euentus esse potest optati huius ambiguus, cum is aere iubeat qui iâ fecit vt auerem. Consul amplissime. Sum planè Consul, & amplissimus Consul. quis enim me fu r amplior Consul, quem sublimat & illustrat Cōsulatus, quæ tribuisti, amplitudo, quâ tribuis. Post primæ salutationis fausta colloquia quid pro iure Consulari agere nobis placeat sciscitatur, Senatorium impleturus officiū si libeat tribunal petere, si concionem aduocare, si Rostra cōscendere. Sed nos ad Curiam solennia huius diei senatusconsulta ducebāt. Itaq; se comitè statim præbet, & vtrumq; latus Cōsulatus prætextatis tectus incedit, non multū differens à magistratibus suis & genere & colore vestitus. Superfluū fortè videatur quæ vosmetipsi vidistis iterare, (neque enim auribus expetuntur quæ fuerint vsurpata luminibus) sed mandanda sunt litteris, inserenda monumentis, mittenda in posteros venturis seculis vix credenda miracula. Pæne intra ipsas Palatinæ domus valuas lecticas Consulares iussit inferri, & cum honori eius venerationiq; cedentes sedile illud dignitatis amplissimæ recusaremus, suis nos propè manibus impositos mixtus agmini togatorum præire cœpit pedes, gradum moderās pænè ad lictoris nutum, & viatoris imperium. Credet hoc aliquis qui illa purpuratorum vidit paulo antè fastigia, qui ideo tantum honorem in suos ne in honores contemnerent conferebant? Credet aliquis tanto post veterem illam priscorum temporum libertatem reipublicæ redditam? neque enim ego L. Bruti, & P. Valerij, qui primi exactis regibus potestate annua ciuibus præfuerunt, Consulatum nostro anteponendum puto. Vterque bono publico, vterque Romanæ reipublicæ salutaris, vterque insignis principis commodorum, sed habet aliquid vnusquisque præcipuum. Illi potestatem Consularem per populum acceperunt, nos per Iulianum recipimus. Illorum anno libertas orta est, nostro restituta. Sed sint sanctissime Imperator ea quæ tu iustè, moderatè, ciuilius facis, aliis fortè miraculo, mihi esse non possunt, qui te omnibus humanis vitiis absolutum & liberū, sciam solo immorta-

litatis amore flagrare, dirigere omnes opes & cogitationes tuas ad memoriam posteritatis æternam, atque his maximè seruire iudicibus qui de rebus gestis tuis sine odio & gratia vêturis sæculis iudicabunt. Non potest quidquam abiectum & humile cogitare qui scit de se semper loquendum. Nunc si tibi Imp. parum ampla, nec respondente meritis tuis oratione vsus videbor, quæso obtestorque te, meæ id naturæ potius quàm magnitudini beneficiorum tuorum putes esse tribuendum. Nemo vnquam post homines natos ampliora præmia à regibus atq; Imperatoribus cōsecutus est, nulli plus oneris impositum. Non abnuam Præfecturas, & Consulatus multis esse delatos, sed his post immensos labores honos quasi debitus restitutus est, mihi cùm iam honorem adeptus sim, nunc demum vt merear laborandum est. Versa ratione temporum, permutata munerum vice, modò enitendum est vt præmio dignus existimer, cùm iam præmiũ ceperim. O mihi festinæ tuæ benevolentia grauißimum pondus! Vereor vt apertè exprimere difficultatem mearum ordinem valeã. Facilius est Imp. bonis artibus mereri Consulem fieri quàm industria & labore perficere vt videaris meruisse cùm factus sis. Absit Auguste, & istud sancta diuinitas omen auertat, vt tu à quoquam mortalium expectes vicem beneficij, veruntamen (quod solùm vel accipere potest ista fortuna, vel à nobis opibus tuis tribui) immortalitatem munerum tuorum colam officiis sempiternis. Omne negociũ, omne otium meum in ornandis rebus tuis celebrandisque ponetur, neque solùm à iuuentute mea vigente grati animi benevolentia declarabitur, sed etiam à me cùm anima defecerit monumenta tui in me beneficij permanebunt. In referenda autem gratia sanctissime Imp. hoc tibi polliceor, semperque præstabo, mihi neque in suggerendis consiliis veritatem, neque in adeundis (si res poposcerit) periculis animum, neque in sententia simpliciter ferenda fidem, neque in hominum voluntatibus pro rep. teque lædendis libertatem, neque in laboribus perferendis industriam, neque in augendis imperij tui commodis grati animi benevolentiam defuturam; idque omni vitæ meæ tempore summis opibus enixurum, elaboraturum, effecturum, vt honores in me tui, non quia necesse fuerit ad quemcunque delati, sed quia oportuerit rectè positi & ratione collocati esse videantur.

N A Z A R I

N A Z A R I I P A N E G Y R I C V S
C O N S T A N T I N O I M P E R A -
T O R I D I C T V S.

DICTVRVS Constantini augustissimas laudes, qui tantum ultra omnium sæculorum Principes eminent quantum à priuatis cæteri Principes recesserunt, & dicturus in cætu gaudiorum exultantium, & lætitiæ gestientis, quam æmulationem solita beatissimorum Cæsarum quinquennia primo fecerunt, sentio nullam eloquentiam nec optari, nec concipi posse quæ dignam afferat aut tempori gratiam, aut materiæ copiam, aut vestris studiis facultatem. iacet quippe se nunc cùm maximè a lacris omnium ac beata deuotio. Nec operta mentium rimari necesse est, extat in vultu cuiusque hilaritatis publicæ decus, & in serenis frontibus animorum iudicia præleguntur. non enim se capit exundantis lætitiæ magnitudo, sed dedignata peñtorum latebras ita multa & candida foris prominet, vt intelligatur nõ ingentior esse quàm verior. Nec verò mediocribus bonis gaudent, qui exultandi modum non habent. Fruimur quidem nos præsentium maxima voluptate, sed lenocinatur his iam futuri ratio, & quæ temporibus disseparata sunt animorum præsumptione iunguntur. Quintumdecimum annum maximus Princeps salutaris imperij degit, sed auguramur iam vicennialia, & venturi fidem superiorũ felicitate sentimus. Quinquennialia beatissimorum Cæsarum occupatos in gaudiis habent, sed in destinatis decenniis iam vota properantia, & spes volucres constituerunt. Horum dehinc compotes propagabimus optabilis boni seriem. Ita omnia quæ ex Principibus nostris prosperè veniunt, continuatos fructus ferunt, nec magis recepta delectant quàm expectata iuuerunt. Verùm quid agimus, vicenis, aut iam tricenis annis circũscribendo quæ æterna sentimus? Ampliora sunt merita Principum quàm optata votorum. Et quinnimmò immèsus felicitis cursus imperij, nec humanorum terminos curant qui semper diuina

meditantur. Certè cupitorum irriti non sumus, qui cùm optemus maxima, id faciamus benignius quàm securius, quòd propter cælestem in illo fauorem tam certa adipiscendi spes est quàm optandi soluta libertas. Has igitur gratulationes quæ presentibus excitantur, quæq; superiorum memoria vigent, aut quasi in posterum redundatura cogitatio auida depascitur, quis omnium queat flagrantissimis audientium studiis satisfacere dicendo? Iam verò cùm publicas tantum utilitates amplecti velim, & vnusquisq; priuatim suas cogitet, tremebunda proferatur oratio quæ tacita reputatione vincenda est, in ipsis etiam publicis gestorum ingentium professa laudatio quæ augendi cupiditatem præ se ferat, nõ iniuria minuendi metum faciunt quæ spe amplificationis ex magnitudine sustulerunt. Quis (oro) Constantine maxime (presentem enim mihi alloqui videor, qui etsi conspectu abes, reuelli tamen mentibus non potes) quis inquam aspirare laudes tuas valeat æquiparandi magis spe quàm gratia nõ tacendi? Quis tã potes fandi, cuius copia tã larga, tam felix, quæ cùm virtutes tuas attrectauerit, non aut circumuenta numero desperato exitu stupeat, aut obterat magnitudinem, aut splendore obsolefacta tantum nitore habeat, quantum ex rerum luce collegerit? Cuius enim diuina virtus, & eius mira comes, appendixque victoria urbem Romam non præcipitantem exceperit, sed afflictam ac planè iacentem excitavit, recreavit, erexit, cùmque aliarum felicissimarum tuarum prius, ac deinceps expeditiones non minus in se operis amplexæ sint, quàm ex ipsis faucibus fati Roma seruata, quid dignum magnitudine tua excogitari ac dici potest, in cuius laudibus id maximum nõ est quod in terrarum orbe primarium est? Nobilissimorum quoque Cæsarium laudes exequi velle studium quidè dulce, sed non & cura mediocris est: quorum in annis pubescentibus non eruptione virtutis tumens germen, non flos præcursor indolis bonæ lætior quàm vberior apparet, sed iam facta grandifera, & contra rationem ætatis maximorumque fructuum matura perceptio. Quorum alter iam obterendis hostibus grauis terrorem patrum, quo semper Barbaria omnis intremuit, deriuare ad nomen suum coepit, alter iam Consulatum, iam venerationem sui sentiens, si quid intactum aut parens, aut frater referuet, declarat mox victorem futurum, qui animo iam vincit ætatem. rapitur quippe ad similitudinem suorum excellens quæque natura, nec sensim ac lentè indicium promit boni, cùm inuolucra infatigabilis viuendum rupit ingenium. vnde enim Principis maximi tã effusus in liberos animus, nisi quòd

in illis iam simulacrum sui conspicit? Cõmendet inferioribus suos sola necessitudo naturæ, & qualescunque diligant cùm illi quod ex se desiderant non habent, præstantissimum Principem hoc maxime inuauat, quòd in annis primoribus iam sunt ductæ lineæ, quibus virtutum suarum effigies posset includi. Et pater optimus, sed melior Imp. non tam sibi quàm reip. gaudet cùm liberos sibi similes intuetur. Quibus ad perficienda quæ ingenerata sunt bona non segnibus virtutum opifex disciplina cõiungitur. Vt spes æquiparandi patris certa sit. quippe indole similes, sed sub eodem magistro discendi fortuna feliciores. Ipsum à tenero intuentes, in ipsum oculis ac mente cõuersi, nihil ab eius contemplatione descedunt, incerti mirentur, an diligant. Nisi quod necesse est vtrumque permixtè simul. nam & amor factorum cõmendator est, vnde nascitur admiratio, & facta cùm mira sunt amorem inuicè creant. Ita spectantibus liberis quidquid ab eo pulcherrimè geritur, cùm propter ipsum magis placuit, tum studio imitationis inolefcit. Iam tibi quidem in erudiendo Imperator optime non omnia proponebantur quæ sequi velles. Nisi quòd rectè factorum contemplator acerrimus, si quid secus fieret, à spectandi cura pudètes oculos abstraheres. dabit enim veniam clemètia tua si audaciorem veritas facit. Existimare quidem de Principibus nemini fas est, (nam & in vestibulo suo inquirentem repellit obiecta veneratio, & si qui propius adierunt, quod oculis in Solem se contendentibus euenit, præstricta acie videndi facultate caruerunt) verum tu facis Principum maxime vt patere videantur quæ prius obstructa fuerant, qui tam optas totus videri quàm cæteri recusabant. Non terror obtentui est, nec occultandis quæ plerumque extrinsecus latent, demorandæque aspectu ostentatio speciosa perhibetur. Obtutus hominum benignus receptas, nec intuentem iniquus fulgor retundit, ad serenum lumen inuitat. Nunc denique intelligamus quæ desideranda in prioribus fuerant, postquàm ea quæ operta in cæteris veriti sumus, in te referata veneramus. Igitur, vt facitis, beatissimi Cæsares per omnes patrum laudum vias ite securi. Non simplici quidem itinere numerosæ eius virtutes ingrediuntur, sed omnia ad eundem gloriæ exitum ferunt. Nullæ cupiditatum deflexiones, nulli erroris anfractus. vt verenda progredientibus nõ sit dispendiosa reuocatio. Itaque maturiorè cursum instituistis, qui moram considerandi itineris nõ habetis. Sed mihi circumuento hac ipsa rerum copia quæ potissimum capeffenda sit via, qui aditus fiat incertum est. Itaque se multa offerunt semper pa-

ria, magnitudine congruentia. Verùm vt in magnis domibus interiorum ornatum vestibula ipsa declarant, sic nobis venturis ad ingentium virtutum stupenda penetralia debet laudationis ingressum & prædicationis ianuam Romæ præbere. Quæ demersa quondam tyrannidis impiæ malis, & quò maior eò miserabilior, maiestatis pristinae decus ad misericordiæ ambitum conferebat, tibi tamen Constantine maximè etiam in illa sui sorte venerabilis, quòd quos impense amamus, obseruantia illorum integra est, etiam si fortuna delapsa est. In abiectos officia gratiora sunt quæ non ex minima, sed ex honore venerunt. Sed nimirum rectè à sapientibus ponitur connexio inter se apta virtutum. sic enim mutuo & opera iuuat, & fructu operæ partiuntur, vt facillè appareat inseparabilis & indiscreta permixtio. Gessisti bellum Imperator maxime, quòd tibi non minus onus Urbis imposuit quàm eiusdem ærumna persuasit. Itaque non plus ex eo laudis fortitudini tuæ datum quàm pietati tributum est, quòd dum scelestos persequeris, miseros liberaisti. constituta enim & in perpetuum Roma fundata est, omnibus qui statum eius labefactare poterant cum stirpe deletis. non enim (qui bellorum euentus solet esse) per varios & volubiles casus Mars dubius errauit, nec Fortunæ vicissitudo, quæ plerumque prosperis rebus triste aliquid agglutinat, victorum lætitiā vulnerauit, sed tanta hostium & tam ampla cædes, tam felix & incruenta victoria fuit, vt credas non bello anticipiti dimicatum, sed solas impiorum pœnas expetitas. Tantum etiam inter arma bona conscientia sibi vindicat, vt iam cœperit non virtutis magis quàm integritatis esse victoria. Spectat enim nos ex alto rerum arbiter Deus, & quamuis humanæ mētes profundos gerant cogitationum recessus, insinuat tamen sese totam seruata diuinitas, nec fieri potest vt cum spiritum quem ducimus, cum tot commoda quibus alimur diuinum nobis lumen impartiat, terrarum se curis abdicauerit, nec inter eorum vitas diiudicet quorum utilitates gubernat. Illa igitur vis, illa maiestas fandi ac nefandi discriminatricis, quæ omnia meritorum momenta perpendit, librat, examinat, illa nefariam illius tyranni fregit amentiam, illa pietatem tuam tenuit, illa inuidum exercitum tuum, tot victoriarum conscientia plenis pectoribus ardentem, tantis insuper viribus iuuat, quantas præstare aut Deus potuit, aut amor tuus debuit, vt horrendas acies, vt incognita ferri & corporum robora fulmineus miles euerteret, vt quidquid instruxerat diuturni sceleris longa molitio felici congres-

sione consumeres. O tuam Imperator non victoriam magis quàm clementiam prædicandam! Grauate etiam apud animum tuum male pereunt. Inuitus pugnasti, qui tam facillè vincebas. iadudum quippe præuideras hominem non imperando habilem, non tantæ maiestatis capacem, quòd magnitudo malè crediti muneris extra animi angustias effluebat. Quòd qui tueri nequeunt, vbi sub tanto onere fortunæ infirmitas lapsa est, faciunt licentiā de potestate. Quid ego referam infeliciū indignissimas cædes? quid inexpletos libidinum passus? quid miseras patrimoniorum direptiones? Sileantur hæc sanè, non tantum ne sopitam malorum memoriam oratio mea suscitet, sed ne sanctissimas Principis laudes dum aliena vitia depromimus sermo talis incestet. Incrementum quidem adeptæ felicitatis est malorum commemorata depulsio, verum vt in legetibus etiam si multā quæ humum obsederant industriā releuanda sunt, laborem tamen purgati soli nesciunt qui fructus editos intuentur, sic Constantini laudibus satis est, dum efflorescentia bona cernimus, ne mala excisa reputemus. Ferebas tamen Imperator, ferebas illum in tantis malis ludentem, & cum omnia tu scires, vota hominum conuiuendo, patiēdo fatigabas. Qui ne iniuste sic quidem arma caperes, etsi nondum ab homine lacessitus, iam tamen vitiorum eius inimicus. sed (quòd erat consentaneum clementiæ tuæ) experiebaris remedia meliora, vt quòd leniri quàm refecari mallets mitior medicina sanaret. Quin extorques animo tuo conueniendi studium, & concordiam voluntatem? si concordiam quam veniam appellari fas est, cum qui potest vincere optat ignoscere. Et non dubito quin hanc rationem cælestis prudentia tua duxerit, quòd coniunctione sua flagrantissimas hominis cupiditates vel extingueret penitus, vel modicè temperaret. nulla quippe est libido tam vecors, quam non capiat cum in consortium temperantia venerit. Deicit oculos deformis ignauia vbi ei pulchritudo virtutis obiecta est. Tergiuersari atque hæerere petulantiam videas grauitate, modestia & decore confusam. Vt appareat te Imp. optime concordia imperanda, nō illi impunitatem vexandæ Urbis daturum, sed leniorem petiisse victoriam, cum mallets vitia eius quàm arma superare. Sed profectò nulla vi possunt coire quæ naturali diuortio dissident, nec vlla tam fidelis est copula quæ in diuersum tēdentia nexu suo teneat. Perpendit scilicet secum excellens prudentia tua, eique semper pietas applicata omnes concordiam commoditates, illam esse fundamentum ac radi-

cē otij, bonorum ciuium seminariū, quietis publicę segetē, & almam pacis altricem. Sed ô quā æger est ad honestatem recursus his qui iā gradum ex nequitia protulerūt! Vocas ad societate, appetitum tuum refugit, aduersatur, horrescit, nihil sibi putat tecū cōmune, quia nihil simile est; iā certē quiescere virtuti integrū nō est. nā bellum animo gerere, armis abstinentem, non concordia ratio est, sed ignaua defensio. Licet nō sit in his ratio desideranda, qui semel de via præcipientes ire cœperunt, mirari tamen nequeo cū id delatū non amplexus sit quod impudens esset si auderet optare. Vtrum Urbis funestam illam lacerationem lentē ac remissē te laturum putauit? Sed natura affert vt iniurię eius quę diligas etiam si re ipsa graues sunt, fiant tamen amore grauiore. An credidit conferenda manu nō inferiorē? Hoc verò quod opinari nō potuerit exitus docuit, cū signis tā sæpe collatis nihil vnquā quod aut spes aucuparetur, aut fortuna promitteret. Dolis (credo) existimauit decipi posse. Sed nō virtus tua de congressione quę prudentia est de fraude securior. quis. n. ad præsentidum sagacior? quis vigilantior ad videndū? Quis contemplatur præsentia acrius, vettura prolixius, ambigua certius, captiosa felicius? Nō hinc tecum Lynceus ille certaret, qui (vt poëtę ferunt) parietum septa, & arborum truncos visu facile traiciebat, aut etiam ille quem eadē vetustas locuta est cū Siciliensi specula cōstitisset, conspicari solitum naues quę Africę portum subirent, cū prospectū hominis non aer offusus, quę crassioem exhalatio maris faceret, non tantū disiunctarum regionū loginquitas impediret. Cū spes omnis fringere debuerit, & voluntas pacificādi alienata sit, quis dubitet diuinitus armis tuis deditum, cū eò dementiæ processerit, vt vtrò etiam lacefferet quem ambire deberet? O quā acres habes dolorum aculeos contumelia quam imponit inferior! ecce enim (prò dolor! verba vix supperunt) venerandarum imaginum acerba deiectio, & diuini vultus litura deformis. O manus impia! ô truces oculi! Ita non caligastis? In quo lumen mundi obscurabatis meritas ipsi tenebras nō imbibistis? Cōmouere tandē cōscia virtus, nec permittas hoc furori, cui de te aliud nō licebat. Sed quid tandem assequeris cæca demētia? Aboleri hic vultus nō potest. Vniuersorum pectorib⁹ infixus est, nec cōmendatione cerę, aut pigmentorū fucis renitet, sed desiderio efflorescit animorum. Vna demum Constantini obliuio est humani generis occasus. Nunc verò cōmendabiliorem iniuria tua faciet patientiam eius, auidius expetent quem pictura nō reddit. Flagran-

tiora sunt animorū desideria cū oculorū solatia perdididerunt. Nihil profectò grauius, nihil miserius Roma doluisti. Quamuis recondita altè magis gemeres, & ingestos quotidie luctus callo quodā obduratę patientiæ sustineres, confessus est se inconsultior dolor, nec timuit deprehendi, & malè clausi signa mœroris per vultus indices exierūt. hoc. n. Roma tot vulnerib⁹ faucia vindicari volebas cū tā præstātissimus Princeps iniurię suę negligens vlcisci tuas mallet. Ita ambo, benigni ratiocinatores officiorū, paria fecistis, tu voto, quo solo valebas, ille amore pariter & facultate, vt tantū bonorū tibi tribueret, quantū tē sibi velle recognosceret. Pugnasti igitur Imp. coactus quidē, sed hoc maximè victoriā meruisti, quā nō desiderabas. Optasti pacē, sed ignosce si plus omniū vota valuerunt. Nec illa diuinitus obsecundare cœptis tuis solita in hoc refragata est, sed aliquid & scientia tua nō cedit, vt plus pro meritis iniret. Negata est cōcordia cui erat parata victoria. In ore deniq; est omniū Galliarū exercitus visos qui se diuinitus missos præ se ferebant. Et quāuis cęlestia sub oculis hominū venire nō soleat, quę crassam & caligantē aciem simplex & incōcreta substantia naturę tenuis eludat, illi tamen auxiliores tui aspici audiriq; patientes, vbi meritum tuum testificati sunt, mortalis visus contagium refugerūt. Sed quā nā illa fuisse dicitur species, qui vigor corporum? quę amplitudo mēbrorum? quę alacritas voluntatum? Flagrabant verendum nescio quid vmbone corusci, & cęlestium armorū lux terribilis ardebat. tales. n. venerant, vt tui crederentur. Hęc ipsorum fermocinatio, hoc inter audiētes ferebant, Cōstantinum petimus, Cōstātino imus auxilio. Habent profectò & diuina iactantiā, & cęlestia quoq; tangit ambitio. Illi cęlo lapsi, illi diuinitus missi gloriabantur quę tibi militabant. Ducebat hos (credo) Constantius pater, qui terrarū triumphis altiori tibi cesserat, diuinas expeditiones iā Diuus agitabat. Magnus hic quoq; pietatis tuę fructus, quę quāuis particeps cęli ampliorē se fieri gratia tua senserit, & cuius munera in alios influere i. possent, in eum ipsum tua munera redundarint. Cedat tibi non recentium sæculorum modò, sed totius memorię vetustas, quāuis illa, recti appetēs, & nullo vnquā deprauata in officio, gloriatur penes se sanctitatis famā stetisse. Sed nec legūtur præconia hominum vbi quęrentur iudicia diuina. Illi igitur veteres, laudati vitę moderatores, qui refrenandis cupiditatibus restrictē cōptęque vixerunt, quorum omnis ætas armis conterebatur, quando tantam in prælio diuinā opem pro merito integritatis habuerunt:

vt qui longè à virtutibus tuis distant in proximo saltem iustitiæ gradu reponantur. Romano quodam in bello ferunt duos cum equis iuuenes, spectatos forma pariter ac viribus, quia in dimicando præter ceteros insignes fuissent, iussu Imperatoris ad remunerandum requisiti. Vbi nullus inueniebatur, fides habita est diuinos fuisse, quod laborem sedulo communicauissent, laboris pretium respuissent. Equidem historiæ non inuitus assentior. neque enim in hoc veri interpolatrix tenenda quæ se non vanam antiquitatis nunciâ pollicetur. Sed tamen illi qui hoc Annalium monumentis illigauerunt verebantur ne apud posteros miraculi fides claudicaret. Estote ò grauiissimi autores de scriptorum religione securi, credamus facta qui maiora nunc sensimus. Magnitudo Principis nostri gestis veterum fidem conciliat, sed miraculum detrahit. Pro auxilij copia negotiorum ratio metienda est. Duo quondam iuuenes, sed nunc exercitus visi Hor certè vberius, nec infirmius veritate. Sat argumento duplici fides nixa. Sic Constantinus iuuari meruit, sic debuit ratione seruari. Magnum hoc Imp. maxime, sed de tua pietate non mirum. Aesse tibi in omnibus summâ illam maiestatem, quæ te circumflexa tueatur coniectura mentium tenebamus, etsi nondum ad fidem patebat oculorum: etenim cum mens tua mortali contagione secreta, pura omnis, funditus sincera, vbique se promerendo Deo præstet, cum gloria tua humanum modum supergressa sit, quis est hominum quin opitulari tibi Deum credat, cum id & vita mereatur, & rerum gestarum magnitudo testetur? Parumper igitur ab instituto cursu non ingrato diuerticulo recedamus. Tenebo hunc orationis modum, vt nec inhumanè de cæteris muta sit, nec odiosè de instantibus obloquatur. Tu Imp. optime, inito Principatu, adhuc æui immaturus, sed iam maturus imperio, ostendisti cursum ætatis non expectandum in festinatione virtutis. Tu exinde domi militiæque iuxta bonus, nusquam gradum extulisti, quin vbique te gloria quasi umbra comitata sit. Tu ferocissimis regibus, Ascarico & Comite captis tanta laude res bellica auspicatus es, vt iam inauditiæ magnitudinis obsidem teneremus. Vt Herculè ferunt tenerum adhuc atque latentem duos angues manu elisisse, (Vt iam infantulo indoles futuri roboris immicaret) sic tu Imp. in ipsis imperij tui cunabulis, quasi geminos dracones necares, per sæuissimorum regum famosa supplicia ludebas. Franci ipsi, præter ceteros truces, quorum vis cum ad bellum efferuisceret vltra ipsum Oceanum æstu furoris euecta Hispaniarum etiam oras armis infestas

habebat, ij igitur sub armis tuis ita conciderunt, vt deleri funditus possent, nisi diuino instinctu, quo regis omnia, quos ipse affecerat afficiendos filio reseruasses. Quanquam ad gloriam nostram secunda malis suis natio ita raptim adoleuit, robustèque recreata est, vt fortissimo Cæsari primitias ingentis victoriæ daret, cum memoria acceptæ cladis non infracta, sed asperata pugnaret. Differamus parumper Italicæ expeditiones, quibus Segusiensium ciuitatem, quæ superatis Alpibus Italiæ claustrum obiiicit, cum vi & virtute velut ianuam belli refregisses, inde per obiectas acies, per exercitus obuios vsque ad Romana mœnia inoffensus victoriarum impetus percurrit. Quid memorem Brueros? quid Clamasos? Quid Eruiscos, Vangionas, Alamanos, Tubantes? Bellicum strepunt nomina, & immanitas Barbariæ in ipsis vocabulis adhibet horrorem. Hi omnes sigillatim, dein pariter armati, conspiratione foederatæ societatis exarserant. Tu tamen Imp. cum tantam belli molem videres, nihil magis timuisti quàm ne timereris. Adis Barbaros, & dissimulato Principis habitu quàm proximè poteras cum duobus accedis. Nunquam est excelsior Principatus quàm cum se publico submittit officio. Facis verba, spem illorum agitas, & veras crudelitatem, negas te esse præsentem. O verè cæca Barbaria, quæ in illo vultu signa Principis non videris, quem nec sic quidem senseris, cum intra iactum teli securus sui staret, Constantinum esse! Qui hoc poterat non timere, dubitare quidquam potes per omnia subnixum Deo vadere? Inuictos duces non times, & solus timeris. Tot regna, tot populi, & tantarum nationum congregatio indignam se viribus tuis putat, quem credit absentem. Tibi tamen incrementum laudis ex multiplicatione terroris est, magnificentius congregata obteris quàm scrupulosius dispersa sequeris. Innumeræ simul gentes ad bellum coactæ, sed vno impetu tuo fusæ, dum collatiuam vim comparant, compendiosam victoriam præstiterunt. Vno hoc bello, si debitis laudibus immorari vacaret, dies integer conderetur. Nunc ita omnia præteruolans cecidit oratio, vt victoriarum tuarum non summam euolueret, sed ornamenta monstraret. His rebus semper è rep. gestis tanta vi tantoque successu, vt nunquam virtus tua inuenit, prudètia hæserit, felicitas claudicaret, satis (vt opinor) probatum est perpetuam in te benignæ maiestatis opem fluere. Vt cælestes exercitus tui non tunc primò missi, sed tum demum intellecti esse videantur. Talis igitur ad liberandam Italiam & tam tutus accedis, vt cum res bellica cæcos habeat euctus,

in te tamen dimicandi voluntatem pro victoriæ pignore tenebas, et si abessent auxilia diuina. aderat enim robustus & florens, plenus virium, animi plenus exercitus, latus armis, & militiæ munera exequens studio magis quàm necessitate, (quippe tuis stipendia sunt pauciora quàm prælia. Cùm dico prælia, significo victorias) præterea tam amans tui quàm tibi charus. ignosce enim superba virtus, quatumuis fiduciæ & spiritus capias, amor Principis facit militem fortiozem. Antiqua admodum res est quam proferam, sed non indigna memoratu Illyrici quondam despicientes Eropi regis infantiam Macedones bello lacefferunt. Et prima quidem cōgressio secundum illos fuit, verùm Macedones cùm bellum reficerent, regem suum in cunis ad aciem detulerunt. Cùm illos ira, hos miseratio, illos signorum cantus, hos pueri vagitus accenderet, mutata est ratio certaminis, vicerūt qui amore pugnabāt. Quanto igitur est amor fidelior accepti beneficij memoria quàm præsumptione futuri, quòd illic præcepta res iuat, hinc expectata blanditur, tantò tui animosius dimicauerunt qui non puero spem gratiæ munerabātur, sed Principi post natos homines benignissimo meriti debitum rependebant. Primā igitur Segusiensiu ciuitatem, quam primā iter dederat, victoria facilis amplexa est. Quæ resistendi pertinacia ita in se Imperatoris vim conuertit, vt pietatem tamen non alienauerit. nam cùm introitus vi manu quæreretur, & portarum inflammatio ignem latè distulisset, cuius facilis per adiuncta contagio partu pestifero valescebat, maxima benignissimi Imperatoris fuit cura, non modò vt incendium non adiutū senesceret, sed oppressum emori posset, & longè operosior clementia quàm fortitudo perfecta est, cùm plus in conseruanda vrbe quàm in capienda fuerat laboris oriretur. Itaque digrediens sic cupiditatem sui fecit, vt eam ad omne obsequium non victoriæ metus componeret, sed admiratio lenitatis. Optima aiunt esse remedia quæ ad vsum corrigendi nostri ex aliena calamitate nascuntur, verùm animus prauitate velut morbo impeditus dilectum boni non habet. Ecce iam apud Taurinos venientem pugna grauior expectat, nec Segusiensiu vastitas monet vt sibi caueant, nec cogitant quòd cum Principe res futura sit, quòd neque vis eius resistendi spem faciat, nec mansuetudo rationem. Campum latè iacentem tantus miles opleuerat, vt non improbare fiduciam qui instructos videret quæ enim illa fuisse dicitur species, quàm atrox visu, quàm formidolosa, operimento ferri equi atq; homines pariter oblecti? Clibanarijs in exercitu nomē est.

Superne omnibus testis equorum pectoribus demissa lorica, & crurum tenuis pendens, sine impedimento gressus, à noxa vulneris vindicabat. Te tamen Imperator non terruit, nec quòd tanto numero duplicabat armatura terrorē, nec quòd vim armis numerus addebat. certum est enim pro negotij modo animosam esse virtutē, quòd ex se rerum captum suum temperat. In paruis propè ad securitatem remissa, in mediocribus modicè intensior, vbi magna venerunt, iuxta magnitudinem exanclandi operis erigitur. Illa armorum ostentatio, & operti ferro exercitus, qui imbelles oculos vulnerassent, inuictas mentes excitauerunt, quòd imbutus Imperatoris exemplo totis animis eius miles ardescit cùm inuenit hostem quem vinci deceret. Cataphractos equites, in quibus maximum steterat pugne robur, ipse tibi sumis. His disciplina pugnandi est, cùm aciem arctauerint, seruet impressiois tenorem, & immunes vulnerum, quidquid oppositum sine hesitatione perrumpant. Sed tu Imp. prudentissime, qui omnes bellandi vias nosces, opem ex ingenio reperisti, quod tutissimum est, eludere quod est difficillimum sustinere. Deducta acie, in reuocabile impetum hostes effundis, dein quos ludificandos receperas reductis agminibus includis. Nihil proderat contra tēdere, cùm ex industria tua cederent. Flexum ad insequendum ferreus rigor non dabat. Ita nostri proditos sibi clavis adoriuntur. Quæ grauibus ferratisque nodis hostem vulneri non patentem cædendo defatigabant, ac maxime capitibus afflicta quos ictu perturbauerant ruere cogebāt. Tunc ire præcipientes, labi reclines, semineces vacillare, aut moribundi sedilibus attineri, permixta equorum clade impliciti iacere, qui reperto faucandi loco passim equitem effreni dolore fundebant. Ad vnū interfectis, omnibus tuis integris, horrorem armorum ad miraculum victoriæ transfulerūt, quod qui inuulnerabiles habebātur siue tuorum vulneribus interissent. Antoninus, Imperator in toga præstans, & nõ iners nec inutilis bello, cùm aduersum Parthos armis experiretur, visis cataphractis adeò totus in metum venit, vt vltro ad regē cōciliatrices pacis litteras daret. Quas cū Rex immodicus animi respuisset, insolētia quidē Barbari debellata est, sed patefactū est in his tantā in se violentiā, vt ea vincēdus armis fideret, & superaturus timeret. Quid ego referā post tantā & tā grauem pugnā quòd apud Brixiā magnus quidā & acer equitatus esset, fuga quā visu astutior, & primo impetu tuo pulsus, Veronā vsq; contendit ad præsidia maiora? Neq; id dedecori fuit, & excusati fugiūt qui tibi cedunt. Cōtingat quinimò timi-

ditati miseræ res ostentanda, fuga quæ habuerit dignitatem. Ipsa autem Verona, freta immanibus copiis, quas in vnum aduentus tui formido conduxerat, cum multorum iam cladem accepisset, facta est parumper metu cunctatior, non ratione fidelior. Muris se ab impetu vindicat. Aderat quidem Ruricius, expediētissimus belli, & tyrannicorum Ducum columen. Per tota admœdum mœnia magna vis hominum, & apud Brixiam plerique iam fracti, vt in corpore cum aliqua pars ægra est, valetudo omnis cõtaminari solet, sic illius multitudinis portio malo affecta totum exercitum timoris cõtagio dissiparat. Quàm faciles lapsus infirmitas habet, cum eam intempestiua mouit audacia, cum sepe alias, tum maximè in illa obsidione perspectum est. Clausi impetum faciunt, & qui se aliquamdiu latendo à morte defenderant, facta pugnandi causa poenas eruptionis temerarię pependerunt. Idemque Ruricius magna suorum clade reiectus in mœnia, spe iam lasa, & adhuc mente vesana, cum se Veronam proripuisset, nouos eodem egit exercitus, & præcipitante iam die bellum non detrectauit, pugnae audior quàm salutis. Sed eum exitus magis quàm merita fefellerunt. nam furorem mors domuit, quem non potuerat considerata ratio, nec victi formido sanare. O nox illa æternis sæculis monumentisq; mandanda, cum spiris tenebrisque congressus Fortunę totum liceret, tu tamen Imp. non intutior tempore quàm adeo tectior, sæuissimo hosti inultus instares, & libertate cædis exultans donum noctis duceres quòd pugnantem nemo seruaret! Per infestas acies interritus vadis, dẽssima quæque prorumpis, deiicis, proteris. Mortis decus perdūt quos ignoratus affligis. Nisi quod te ipsa vis tua cogit agnosci. nihil enim te permouent tubarũ fractæ voces, horrendus militum clamor, permixta casibus vulnera, illisi cominus gladij, cadentium graues gemitus, arma late strepẽtia, & in vnum quendam sonitum diuersi fragoris acta confusio, quòd hæc omnia aut virtus negligit, aut ira non sentit. Nox ipsa, iustissima bellantibus causa terroris, vehementiorem te agendis stragibus fecerat. quod solum enim virtutis tuæ impedimentum est, miserationem tenebræ non habent. Vt intelligi liceat quantum illo in bello vis tua perfecit, pietate non retenta, & maiestate securo. Prælio vix multa nocte confecto, fessus cædibus, anhelus ex bello, cruore oblitus, sed hostili, ad obsidionis vigilias recurrebas. O Fortuna! O præpotens Roma! Quam tu vnquam gratiam pro tantis laboribus referes? Nisi quòd indulgentissimus Princeps, tanquam hoc ipsum tibi

debeat, eò chariorè habet quòd maiore labore seruauit. Et quoniam me ad Urbis commemorationem fors quẽdam intulit, non rerum ordo deduxit, neque reuocare orationem fas est quò iamdudum cõtenta veniebat, prætereò te Aquileia, te Mutina, ceterasque regiones, quibus propter insecutas incredibilium bonorum commoditates gratissima fuit ipsius oppugnationis iniuria. senserunt enim translatis ad fortissimum Principem fortunarũ suarum gubernaculis quã faciliè omnia ad salubrem cursum redirent, quæ ita deferebantur, vt mox aut malorum omnium scopulis illiderentur, aut miseriarum vadis adhærescerent. Prætereò inquam & hæc, & alia complura, quorum est & sigillitim onerosa moles, & omnium simul acruus onerosior. Nam quæ diducta ferre nequeas, his congregatis subire spei importunioris est quàm fiducia promptioris. Recuperata igitur Italia, hic primus fuit liberandæ Urbis gradus, & ad victoriã facilis accessus, quòd illum semper excedendæ Urbis visceribus inhærentem ex assuetis latebris vis diuinitatis excussit. In quo quidem tantũ momenti fuit ad perficiendæ rei facilitatem, vt non tam gloriãdum sit virtuti tuę præstantissime Imp. quòd eum viceris, quàm gratulandũ felicitati quòd ad pugnam potueris euocare. non enim casu, non fiducia factum putemus, vt vltro etiam exercitum educeret aduersum eum cuius aduentus stridorem ipsum perhorresceret, nisi animum iam metu deuium infestior Deus, & pereundi maturitas perpulisset. Quòd ita ratio disponendi exercitus docuit illum mente perdita, implicatõque consilio, cum eum pugnae locum caperet, vt interclusa fuga moriendi necessitatem imponeret, cum spem victoriæ nõ haberet. Quod quidem Imperatori nostro optandum largiter fuit, qui hoc vno maximè offenditur, si certamen lubricum faciat spes prõpta fugiendi. Relaxauerit acies, aut frons impulsã titubauerit, fiducia manuum ad pedes migrat. Non amas Imp. bella, nisi feruentem hostem in gradu suo præcisa fuga teneat, vt aut ferro concidat, aut miseratione seruetur. Apud Tyberim igitur suos instruxit, sic ripæ locatos, vt vltimorum vestigia prælagio quodam euenturæ cladis vnda fatalis allueret, ita verò multitudine suppeditante, vt vltra quàm visus agi posset extenta acies pertineret, non frons imbecilla tractu inualido duceretur, sed tanta subsidiorum atque ordinum confirmatione, vt acies non porrectior quàm robustior murum vtrinq; præberet, quòd eana nec constipatio contraxisset, nec longitudo tenuerat. Prætermittam hoc loco Constantiæ maxime disponendi mi-

litis tui miram incredibilémq; rationē. hoc enim persequi vellem, quem tenuisset locum cælestis exercitus dicam. Quanquā non illos arbitror stetisse nisi tecum. difficillimam enim pugnae partem tibi deligis, & tanquam pro fortunæ gradu modus virtutum debeatur, ita inter tuos non vis Principatu magis excellere quàm labore. Cumulatissimum quidem Principis munus est, si manus etiam cesset, non cessasse cōsilio, sed tu non segnior gerere quàm iubere, simul exercitus tuos monito regis, opere iuuas, incendis exemplo. Quod hīc etiā facis promptius quàm in cæteris præliis, quod in præsentī erat tam ampla pugnae merces quàm pugator illustris, & statim Roma victoris. Cuius rei cū imaginem cepi, dicturus horresco. Inuadis primus aciem, solus irrumpis. Obumbrant euntē telorum irriti iactus, sonat iētibus vmbro securus. His quos cū trabalis hasta deiicit insultās ferus proterit. Fulget nobilis galea, & corusca luce gemmarū diuinū verticē mōstrat. Auro clypeus, auro arma collucet. O quantam vim possides virtus, quæ in hoc habitu plus terroris præferas quàm decoris! Secuti hūc ardorem fortissimi milites, & dignos se ductu eius imperioq; testati, sic viritum laborauerunt, quasi summa res singulorū manu niteretur. Non cōmmemorabo hīc tectas cōtinuis stragibus ripas, nō oppletum aceruis corporum Tyberim, & inter cōgestas altē cadauerum moles egro nixu ac vix eluctantibus gurgitibus exeūtem, quodque illum ipsum tyrannum non mors virilis, sed fuga turpis prodidit, & dignum ignauia & sæuitia exitu fluctus sanguinei necauerūt. Perstringi hæc satis est, quod & pridie prolixius mihi dicta sunt, neq; pro dignitate exequi copia est, & ne pugna raptim gesta diutius narrata quàm confecta videatur. O si nunc mihi facultas daretur sermonis pro rerum dignitate figurādi! Adhiberem omnes flosculos, & abuterer exquisito quodam lepore ac venustate dicendi. Iam strepitus Martij, iam tubarum sonores festis & resultanti fauore mutantur. Dicendus est in Urbem ingressus Imperatoris, & in exprimendo S.P.Q.R. maximo gaudio ingrata nisi & ipsa lasciuiat oratio. Nullus post Urbem conditam dies Romano illuxit imperio cuius tam effusa tamq; insignis gratulatio aut fuerit, aut esse debuerit, nulli tam læti triumphī, quos Annalium vetustas consecratos in litteris habet. Non agebantur quidē ante currū victi duces, sed incedebat tandē soluta nobilitas. Non cōiecti in carcerē Barbari, sed deducti è carcere Consulares. Non captiui alienigenæ introitum illum honestauerūt, sed Roma iā libera. Nihil ex hostico accepit, sed seipsā

recuperavit, nec præda auctior facta est, sed esse præda defuit, & (quo nihil adici ad gloriæ magnitudinem potest) imperium recepit quæ feruitium sustinebat. Duci sanè omnibus videbātur subacta vitiorū agmina, quæ Urbem grauius obsiderant. Scelus domitum, victa Perfidia, diffidens sibi Audacia & Importunitas catenata, Furor vincus, & cruenta Crudelitas inani terrore frendebat, Superbia atque Arrogantia debellatæ, Luxuries coërcita, & Libido constricta nexu ferreo tenebantur. Sequebatur hunc comitatum suum tyranni ipsius teterimum caput, ac (si qua referētibus fides est) suberat adhuc sæuitia, & horrēdæ frōtis minas mors ipsa nō vicerat. Iniiciebantur vulgò cōtumeliosissimæ voces. nam & ludibriis oppressoris sui auspicari libertatem iuuabat, & mira voluptate conceptus è vita terror insultatione interitus obterebatur. Quis triūphus illustrior: quæ species pulchior: quæ pompa felicior: Dicā itaq; Imp. quo vno fatis mihi videor diuinam gloriā tuam significaturus. Quod in illo turpitudinū notas extinxeras, tot in te laudum infulæ refulserunt. Fraudari indulgētissimus Princeps nemo voluit, quominus omnia quod odium eius peruaferat spectaculum tyrannici funeris expiaret. Vbiq; iam quidē lætitiā gestæ rei diffuderat Fama velox, & ad celeritatem nunciij pennata Victoria, insequēbatur tamē vberiore cū gaudio ipsius rei fructus, quod ad animum languidius accedunt quæ aurium via manāt quàm quæ oculis hauriuntur. Itaque tanti per Italiam cōcurfus hominum excitabantur, tantæ ex oppidis effusiones, vt facillē antea cōterritoris testificatio in præseti exultatione luceret. Pari studio missum eiusdē tyrāni ad permulcendā Africam caput, vt quā maximè vnus affligerat laceratus expleret. Et nondum satis tempestiuo mari, affuerunt tamen nauigātibus felices aurē, & fluctus secūdi, beatissimāq; victoriā ipsa etiam elementa iuuerunt. Caput, in quo titulus tantæ laudis circumferebatur, reddidit Tyberis, prosecuti sunt venti, maria seruarunt. Quonam modo te potens Africa, quanto lætitiæ fremitu, quàm insolenti voluptate iactasti? nihil quippe est immoderatus quàm post longam tristitiā repens gaudium. Impetu suo feruet, nec vt primum liberum continuo defecatum, statim purum est. nam vt fistulæ cum vi diu interceptæ sunt, exitu dato quō largiores, eō crassiores aquas euomunt, sic vota hominum metu interclusa turbidē aliquid egerunt cū cumulata ruperunt. Hæ victoriarum gratulationes. Nec minus vberes fructus reliquarum virtutum fuerunt. Implicatam quidem

atque obſitam Vrbeſm grauiſſimis malis euoluerunt indefeſſa viſ, atque eximia fortitudo. ſed quantum boni prudentia excogitauit, benignitas & clementia cōtulerunt. Quorum quid magis iuuerit difficilis eſtimatio eſt. nam & calamitate obſeſſis finis eſt, voti miſeria liberari, & mox facultas miſeriarum parum grata eſt, niſi lætitia conſequatur. Ita pro ſe quæque officiis ſuis functæ fortitudo & liberalitas Imperatoris, cumulatiſſimam Vrbiſ beatitudinem exhauriēdæ, & congerendis commodis reddiderunt. Facilior quidem & multo procliuior lædendi quàm commodādi ſemper eſt via, vulnerare integrum quàm fauciato mederi, diſſipare rapta quàm diuulſa componere, ceſſit tamen rerum hæc conditio Principi noſtro. nam quidquid mali ſexennio toto dominatio feralis inſiſſerat, biſtris ferè cura ſanauit. Sanauit dico: Redintegratio ſtatus priſtini permulcendo dolori ſatis eſt, non & arceſſēdæ gratulationi, nec amplius poſtules quàm vt eum ſui non pœniteat, qui ſolitario modo id egit, vt recuperatis quæ amiſerat non doleret, ſed etiam vt nouorum adoptione gauderet. Prætereo priuatum reddita omnibus patrimonia quos illa monſtroſa labes extorres domo fecerat, prætereo inquam, quia vix ſufficit oratio facta publicè explicare. Quanquam ex ſingulis ſint augmenta reip. & quidquid in eam conferatur id omne proportione permanat, & viciffim neceſſe eſt quod ſigillatim omnes adipiſcuntur in commune reip. redundare. Iam illa vix audeo de tanto principe commemorare, quòd nullam matronarum cui forma emēdator fuerit boni ſui piguit, cum ſub abſtinentiſſimo Imp. ſpecies luſculenta non incitatrix licentiæ eſſet, ſed pudoris ornatrix. Quæ ſine dubio magna, ſeu potius diuina laudatio ſæpe in iſtis etiam philoſophis nõ tam re exhibita, quàm diſputatione iactata. Sed remittamus hoc Principi noſtro, qui ita temperatiam ingenerare omnibus cupit, vt eam non ad virtutum ſuarum decus adſcribendam, ſed ad naturæ ipſius honeſtatem referendam arbitremur. Quid? faciles aditus, quid? aures patientiſſimas, quid? benigna reſponſa, quid? vultū ipſum auguſti decoris grauitate, hilaritate permixta, venerādum quiddam & amabile renidentē quis dignè exequi poſſit? Quarum rerum miraculo ſic omnes deuinciebantur, vt non tam omnes dolerent quòd illum tyrannum ita diu tulerant, quàm quòd tali Principe tam ferò fruenterentur. Longū eſt ex illo percenſere beneficia Principis, quæ in urbem ſine modo redeuntia contexta eius benignitate fulſerunt, ita infinita numero, commodis magna, vt nunquam obliuione gratiæ obductura

obductura ſit vel multitudo omnium, vel vtilitas ſingulorum. Senſiſti Roma tandem arcem te omnium gentium, & terrarum eſſe reginam, cum ex omnibus prouinciis optimates viros Curia tuæ pigneraueris. Vt Senatus dignitas nõ nomine quàm re eſſet illuſtrior cum ex totius orbis flore conſtaret. Populi verò Romani viſ illa & magnitudo venerabilis ad imaginem antiquitatis relata non licentia effrenis exultat, non abiecta languidè iacet, ſed ſic aſſiduis diui Principis monitis temperata eſt, vt, cum ad nutum eius flexibilis & tenera ducatur, morigeram ſe non terrori eius præbeat, ſed benignitati. placidam quippe rerum quietem, & profundum Vrbi otium gentes perdomitæ condiderunt. Vacat remiſſioribus animis delectamenta pacis adhibere. Celeberrima quæ Vrbiſ nouis operibus emiſceſcunt, nec obſoleta modò per vetuſtatem rediuiuo cultu inſigniuntur, ſed illa ipſa quæ antehac magnificentiſſima putabantur, nunc auri luce fulgentia indecoram maiorum paſſimoniam prodiderunt. Idcirco ipſæ maximæ ſublimes porticus, & rutilantes auro columnæ tantum inuſitati ornatus dederunt, vt illò non minus cupidè conueniatur loci gratia quàm ſpeculi voluptate. Tantorum Roma compoſ bonorum, quæ quidem ei ſunt cum toto orbe communia, habuit inſuper ingentis ſpei fructum, quem proſcriptum ſibi ex Cæſaribus nobiliſſimis habet, eorūque fratribus, quorum iam nomina ipſa veneramur, eſſi vota noſtra iterum præferuntur. Nec Lacedæmoniis magis licuerit hoc inſtituto remp. tueri ſuam, cum regem niſi ex ſtirpe Herculis non haberent. tuos Constantine maxime, tuos liberos, ac deinceps nepotes tecum optat, vt tanto à pluribus petantur quanto ad maiora naſcuntur. Declarant ecce rationem cupiditatemque votorum facta Crispi, Cæſarum maximi, in quo velox virtus ætatis mora non retardata pueriles annos gloriis triumphalibus occupauit. Cuius ita iam vbres ſcatent laudes, vt plenè poſſent videri, niſi cœpiſſe & patrem cogitaremus. Qui quidem nunc nobiliſſimus Cæſar venerandi patris, fratrum, ſuorūque omnium fruitur aſpectu, ſeque fruēdum omnibus præbet. Cruda adhuc hyeme iter gelu intractabile, iramenum ſpatio, niuibus inſeſtum, incredibili celeritate confecit. Vt intelligamus alacritatibus nihil aſperum, qui ipſam quam à ſuis petebat tam laborioſam inſtituerit voluntatem. Quæ tuum Constantine maxime mite pectus inundauit gratulatione, cui tanto interuallo videre filium licuit, & videre victorem? Narrauit utique exhausta bella, & hoc ad ſuam gratiam, non ad ſui oſten-

tationem, qualis excipiendo hoste, quàm resistenti vehemēs, quàm facilis supplicanti. Audiuit frater intentus, & puerilem animum spes læta & blanda gaudia titillarunt, cùmque miraretur fratrem, etiam sibi fauit, quòd ex annis eius quàm proximus tantæ gloriæ esset agnouit. Nunc te Constantine maxime omnes rogamus, cùm præsentem laudaueris, cùm iam reip. flagitanti, cùm Gallis desiderantibus reddes, iterum atque iterum moneas reuertentem (neque enim persuaderi facile potest) & si quando armis vestris contusa Barbaria aliquid tamē mouerit, sit ille animo, sit consilio tui similis. Temperet modò dextræ, manui parcat, & sit aliquid (quæsumus) in quo te iterum nolit imitari. Te verò Constantine Cæsar, incrementum maximum boni publici, quibus modis amplectitur Romana felicitas, quæ de te tantum expectat quantum nomine polliceris: Et licet ætas adhuc euocet ab imitatione virtutis paternæ, iam tamē ad pietatem eius natura deducit. Iam maturato studio litteris habilis, iam felix dextera fructuosa subscriptione lætatur. Delegat multa indulgentissimus parens, & quæ per te concedit referri ad gratiam tuam mauult. Quid igitur his temporibus fortunatius, quàm beneficio Constantini maximi, qui tam maturè nobis Cæsares dedit, vt vtamur maximis eorum commodis, & integra ætas supersit? Nihil imminuitur, & plurimum sumitur. Vt cùm res largiter suppetat, spes tamē illibata permaneat. Quinquenniis igitur feliciter inchoatis, decennia Cæsarium nobilissimorum, vltra posteros nostros extendenda, quàm impensè rogare & orare nos conueniat ipsis bonis temporū, & reip. vtilitatibus admonemur. Iacet in latere Galliarum, aut in sinu tuo fusa Barbaria, per se ipsa potens natio, & post Romanam magnitudinem in terris secunda. Amicitiam tuam Constantine maxime non minùs trepidè, quàm amabiliter petiuerunt. Nulla in terris tam ferox natio est quæ te non metuat, aut diligat. Omnia foris placita, domi prospera. An non vbertate, fructuum copia exornatæ mirandum in modum, ac propè de integro conditæ ciuitates. Nouæ leges gerendis moribus, & frangendis vitiis constitutæ. Veterum calumniosæ ambages recitæ captandæ simplicitatis laqueos perdidērunt. Pudore tuo munita coniugia. Securæ facultates ambitione sui gaudent, nec aliquis habendi quàm plurimum metus, sed in tanta bonorum affluentia magna verecundia non habendi. Hic denique status rerum est, vt obtinendæ potiùs felicitatis votū geramus quàm augendæ cupiditatis. Vnum modò est quo fieri posset Roma felici-

cior, maximum quidem, sed tamen solum, vt Constantinum, conseruatore[m] suum, vt beatissimos Cæsares videat, vt fruendi copiam pro desiderij modo capiat, & nos alacris excipiat, & cùm reip. ratio digredi fecerit, receptura dimittat.

EVMENII PANEGYRICVS
FLAVIENSIVM NOMINE
CONSTANTINO AVGVSTO
dictus.

SI Flavia Aeduorum, tãdem æterno nomine nuncupata, sacratissime Imp. commouere se funditus, atque huc venire potuisset, tota profectò coram de tuis in se maximis pulcherrimisque beneficiis vna voce loqueretur, tibi que restitutori suo, immò (vt verius fatear) conditori in ea potissimum ciuitate gratias ageret, cuius eam similè facere cœpisti. Sed quoniã non potest, gestit animo, quæ Natura non patitur, clamorè que suos quib' quotidie laudes tuas tollit in cælū exaudiri à te nō finit interiecta lōginquitas sua, (id quod fieri decebat) gaudiorum patriæ meæ nuncium sponte suscepi, vt essem iam non priuati studij litterarū, sed publicæ gratulationis orator. volui. n. sacratissime Imperator, cùm in illo aditu Palatij tui stratū ante pedes tuos ordinè indulgentiæ tuæ voce diuina, porrectaq; hac inuicta dextera subleuasti, Numini tuo gratias agere. Nec mihi verba quãuis iparata defuissēt, (quis. n. aut præparare se ad beneficia tã insperata potuisset, aut ab

tanta gratulatione cohiberet: sed habui rationem loci ac temporis, ne meus ille ardor animi, studiūque dicendi tibi quidem (quod mihi ad immortalitatem sufficeret) probaretur, sed propter assistētium paucitatem minū quam te dignum esset iret in populo, sed te vno die de salute nostra multa tractantem moraretur oratio, quæ pro magnitudine meritorum tuorum festinare nō posset. Nunc itaque cū in hac vrbe, quæ adhuc assiduitate præsentia tuæ præ cæteris fruitur, (habebit enim felicitas æmulam Flauiam nostram) totus tibi amicorum tuorum comitatus, & omnis imperij apparatus assistat, & cū omnes homines omnium ferè ciuitatum aut publicè missi, aut pro se tibi supplices adsint, dicam Imperator ea quæ libenter agnoscas, & cæteri nobis indulta non crederent, nisi te cognoscēte dixissem. Primum est autem, sacratissime Imperator, in agendis gratiis ostendere id quod indultum sit, non fortunæ felicitatis, sed iustæ fuisse clementiæ. nam cū omnes homines coram non indigentes iuare boni sit Principis, tum præcipuè bene meritis & grauius affectis subuenire sapientis est. Quod cū ostendam, non tam studio prædicandæ patriæ meæ, quàm officio demonstrandæ prouidentia tuæ, tum potissimè beneficiorum tuorum magnitudinem prosequar, tuam maiore voto quàm ingenio. Quænam igitur gens toto orbe terrarum in amore Romani nominis Aeduis se postulet anteponi: Qui primi omnium inter illas immanes & Barbaras Gallia gentes plurimis Senatus consultis fratres populi Rom. appellati sunt, & cū à cæteris Rhodano ad Rhenum vsque populis ne pax quidem posset nisi suspecta sperari, soli & consanguinitatis nomine gloriati sunt, & nuper (vt media præteream) Diuum Claudium, parentem tuum, ad recuperandas Gallias soli vocauerūt, & ante paucissimos annos (quod maximè prædicandum) plurima patris tui beneficia partim rebus effecta perceperunt, partim animo significata lætantur. Fuit olim Saguntus fœderata, sed cū iam tēdio Punici belli nouare imperium omnis cuperet Hispania, fuit amica Massilia, protegi se maiestate Romana gratulabatur; imputauere se origine fabulosa in Sicilia Mamertini, in Asia Ilienses: soli Aedui non metu territi, non adulatione compulsi, sed ingenua & simplici charitate fratres populi Rom. crediti sunt, appellarique meruerunt. Quo nomine præter cætera necessitudinum vocabula & communitas apparet, & dignitatis æqualitas. Deinde cū finitimæ nationes ipsi illi Romanæ fraternitati, non gloriæ inuidentes, & vsque

in perniciem sui odiis incitata, Germanos sibi auxilios dominos inuocassent, princeps Aeduis in Senatum venit, rem docuit, cū quidem oblato consensu minus sibi vindicasset quàm dabatur, scuto innixus perorauit. Imperata ope, Romanum exercitū, Cæsaremque cis Rhodanum primus induxit. semita enim Gallia vsque ad id temporis Transalpina Gallia nominabatur. Sed enim Aedui totum istud quod Rheno, Oceano, Pyrenæis montibus, cunctis Alpibus cōtinetur, Romano imperio tradiderunt, hibernis hospitaliter præbitis, suppeditatis largiter com meatibus, armis fabricandis, pedestribus, equitum copiis auxiliantibus. Ita in vnam pacem sociatis omnibus Celtarū Belgarūque populis, eripere Barbaris quicquid iunxere Romanis. Dicit aliquis, Vetera ista sunt. Et quidem hoc sanctiora quod vetera. bonis enim meritis cum ætate dignitas & pondus accedit. Atque vt magno natu parentes magis magisque in dies veneramur & colimus. fratrum verò æqualitas, & liberorum soboles blandiore licet, leuiore tamen animos tangit affectu, ita beneficia antiqua grauiora sunt, quamuis præsentia suauiora videantur. Sed tamen si illa vetustate obsoleuerunt, quid hæc recentia quæ pueri vidimus? Attende (quæso) quanti sit Imperator quod diuum Claudium, parentem tuum, ad recuperandas Gallias primi sollicitauerunt, expectantēque eius auxilium, septem mensibus clausi, & omnia inopiæ miseranda perpeffi, tum demum irrumpēdas rebellibus Gallicanis portas reliquerunt cū fessi obseruare non possent. Quod si vobis, & conatibus Aeduorum fortuna fauisset, atque ille reip. restitutor implorantibus nobis subuenire potuisset, sine vllō detrimento Romanarum virium, sine clade Catalaunica compendium pacis reconciliatis prouinciis attulisset fraternitas Aeduorum. Ob hæc igitur merita & prisca diuus pater tuus ciuitatem Aeduorum voluit iacentem erigere, perditamque recreare, non solum pecuniis ad calendaria largiendis, & lauacris quæ corruerant extruēdis, sed & methycis vndique transferēdis, vt esset illa ciuitas prouinciarum velut vna mater, quæ reliquas vrbes quodammodo Romanas prima fecisset. Dixi quàm bene meritis Aeduis subuenieris Imperator, sequitur vt dicam quàm grauius afflictis. Qui locus nimium quantum plus mihi suppeditaret orationis si fas esset, audiente te, rebus tristioribus immorari. Vt igitur in prædicandis laudibus patriæ meæ verrecundia modū fecit, ne arroganter insurgerē, ita in commemorandis eiusdem malis & meus dolor, & tuarum aurium consuetudo co-

hibebit. nihil enim libenter audis, nisi quos pro tuis gratuleris. Sed tamen (quæso) Imp. iniunge patientiâ sensibus tuis, ut quæadmodum præstantes scientia medici non aspernantur vulnera inspicere quæ sanant, ita nunc tu paulisper audias Aeduorû labores quos sustulisti. neq; enim potes sine experimento misericordiæ ad laudem clementiæ peruenire. Iacebat illa ciuitas non tã innixa Romanis, quàm virium defectione prostrata, ex quo eam noui census exanimauerat acerbitas. Nec tamen iustè queri poterat, cum & agros qui descripti fuerant haberemus, & Gallicani census communi formula teneremur, qui fortunis nemini possumus equari. Quo magis Imp. clementiæ tuæ gratias agimus, qui remediis sponte concessis fecisti, ut quod nõ poteramus iure petere, iustè obtinuisse videamur. habemus enim (ut dixi) & hominû numerû qui delati sunt, & agrorû modum, sed vtrumq; nequã hominum segnitia, terræque perfidia. vnde. n. nobis Remus, aut Neruius, aut ipse ille de proximo Tricassinus ager, aut arator, quorû reditus cum labore contendunt? Quanquam meritò quiuis si ignoscat ipsis cultoribus, quos piget laborare sine fructu. si quidè ager qui nunquam respondet impendiis ex necessitate, deseritur etiam inopia rusticorum, quibus in aère alieno vacillatibus, nec aquas deducere, nec siluas licuit excidere. Ita quidquid olim fuerat tolerabilis soli aut corruptum est paludibus, aut sentibus impeditum. Quinetiã ipse ille pagus Arebrignus manu scribitur inuida, cuius in loco vitium cultura perspicua est. nam retro cætera, siluis & rupibus inuia, securarum sunt cubilia bestiarum. Illa autem quæ subiecta & vsque Ararim porrecta planities fuit quidem (ut audio) aliquando iucunda, cum per singulorum fines continua cultura procurfus fontium vallibus patentibus euehebat, nunc autem interclusis vastitate meatibus, quidquid humilitate sua fuerat vberius in voraginem & stagna conuersum. Ipsæ denique vineæ, quas mirantur ignari, ita vetustate senuerunt, ut culturam iam pæne non sentiant. radices enim vitium, quarum iam nescimus ætatem, millies replicando congestæ, altitudinem debitam scrobibus excludunt, & ipsam propaginem non debitam, sed obiectam perdunt imbribus eluendam, & Solibus perurendam. Nec possumus (ut Aquitanis, aliisque prouinciis familiare est) nouis vitibus locum vbique metari, cum supra saxa perpetua sint, infra humilitas ruinosa. Nam quid ego de cæteris ciuitatibus illius regionis loquar, quibus illacrymassè te ipse confessus es? vidisti enim non ut

per agros aliarum urbium, omnia ferè culta, aperta, florentia, vias faciles, nauigera flumina ipsas oppidorum portas alluentia, sed statim ab eo fluxu è quo retrorsum via ducit in Belgicã vasta omnia, inculta, squalentia, muta, tenebrosa, & ut militaris via sit confragosa, & alternis montibus ardua atque præceps, ut vix semiplena carpenta, interdum vacua transmittat. Ex quo sæpe accidit ut obsequia nostra tarda sint, cum paruarum frugum nobis difficilior sit euectio quàm cæteris plurimarum. Quo magis Imp. pietati tuæ gratias agimus, qui cum scires itinerum regionum nostrarum aditum atque aspectum tam foedum tamque asperum, tum illò deflectere, & urbè illam sola opis tuæ expectatione viuentem illustrare dignatus es. Boni Principis est libenter suos videre felices, sed melioris inuifere etiã laborantes. DI boni! quisnam ille tum nobis illuxit dies (iam enim ad prædicanda remedia ordine Numinis tui superuenit oratio) cum tu (quod primum nobis signum salutis fuit) portas ipsius urbis intrasti? quæ te habitu illo in sinum reducto, & procurrentibus vtrunque turribus amplexu quodam vidèbatur accipere. Miratus es Imp. vnde tibi tanta obuiam effunderet multitudo, cum solitudinem ex vicino monte vidisses? Omnes enim ex agris omnium ætatum homines conuolauerunt, ut viderent quem superstitem sibi libenter optarent. quod enim ad propagandos aliorum Principum solenni verborum more iuratur, tibi Còstantine soli, ultra omniû nostrum fata victuro, securè vouemus, cui tam longa ætas propria debeat. Magna est profectò vis post diurnam ægritudinè atque mœstitiã surgentiũ gaudiorum. Caluit in nobis ultra vires nostras animus ad lætitiã, ut quodam prælagio futuræ felicitatis elati tãta te exultatione suscepimus, quasi iam indulgentiã quam vsurus eras haberemus. Exornauimus vias quibus in Palatium peruenitur, paupere quidem suppellectile, omnium signa collegiorum, omnium Deorum nostrorum simulacra pertulimus, paucissima clarorum instrumeta modulorum, per compendia sæpius tibi occursum pertulimus. Diuites nos crederet qui veritatem studio æstimaret. Sed enim prouidentiam tuam latere non potuit quamuis bene dissimulata paupertas: intellexisti officiosam & honestam inopum vanitatem. Sponte nos ad Numinis tui aditum vocas, sponte affari, quod opus desideraremus interrogare dignatus es. Hæc sunt Imperator vera beneficia, quæ non precibus efflagitata, sed ex voluntaria tua benignitate proueniunt, & citra vllam petendi molestiam adi-

piscendi voluptatem dederunt. neque enim parui negotij est Imperatorem totius orbis pro se peculiariter rogare, sub tantæ maiestatis affectu perfricare frontem, vultum componere, cōfirmare animum, verba concipere, trepidanter dicere, aptè desinere, expectare responsum. Has omnes difficultates Imperator verecundiæ nostræ remisisti, non solum vltro percunctando quid remedij posceremus, sed etiam tibi ipsi suggerendo quæ nos tacebamus, dum nos iacentes ad pedes tuos clementissimo attollis afflatu. Vidimus minimam tuam humentibus oculis eminentem. Ibant per hæc ora lacrymæ, nobis salutare, tibi gloriæ, & nos inuicem iam dolore discusso flebamus gaudio. nam sicut agros diuturno ardore sitientes expetitus votis imber vbertat, ita lacrymæ tuæ pectora nostra gaudiis irrigabant. Vt quamuis nefas esset te flente lætari, vinceret tamen gratulatio religionem, cum lacrymæ illæ pietatis essent indices, non doloris. Et hæc quidem nobis ad summam gratulationem sufficere potuissent, etsi remediorum nostrorum spem distulisses, & quibus nos opibus leuaturus esses dubium reliquisses, sed tam prompta in te est natura bonitatis, vt quod pia mente conceperis statim voce declarares. Sic ingenui largique fontes vt vbique possint ire festinant, sic celeriter in terras cælo missa perueniunt, sic denique diuina illa mens quæ totum mundum hunc gubernat quidquid cogitauit illud fecit. In quo tamen, Imperator, si consilium amici callidioris admitteres, esset quod fortasse reprehenderetur, nimium te scilicet facile ea quæ sis tributurus aperire, & sine vllō artificio citò promere, quæ sperari diu debeant. Nescis Imperator tua commendare beneficia, præstandi celeritate occupas tempus optandi. Sed enim indulgentiæ celeritate vicisti Imperator ipsa elementa quibus animam viuimus. Diu venturi hominis paratus optatur, diu vagitus inconditi locuturam differunt vocem, diu fruges hiems cohibet, ver elicit, æstas flore solidat, calor ematurat; tu nobis vitam pariter totam dedisti, tu fructus meritorum tuorum statim nos metere, & in conditis referre iussisti. Releuaturus censum, definisti numerum. Reliqua debita remissurus, quantum deberemus interrogasti. Quæ interrogatio manifesta promissio fuit. nam cum is qui omnia potest quid sibi debeatur interrogat, non curiose percunctatur vt sciat, sed liberaliter cupit audire quantum remittat. Separatè igitur vtique dicam. neque enim quasi per satyram confundenda sunt tua beneficia. Septem milia capitum remisisti, quartam amplius partem nostrorum censuum, & tamen

vtrum

vtrum sufficeret hoc nobis sæpius requisisti. O nos vtrumne verecundos dicam nimium, an satis gratos: qui reticuimus, hæsimus, indulgentiæ tuæ amplè fluenti modum fecimus. Plus adhuc præstare cupiebas, si ausi fuissetus exposcere. Quantum sit hoc Imp. beneficium, quàm necessarium nobis, quàm vtile etiã deuotionis officiis, non queo satis dicere. Remissione ista septem millium capitum viginti quinque millibus dedisti vires, dedisti opem, dedisti salutem, plûsq; in eo consecutus es quod roborasti quàm recidisti in eo quod remisisti. Quater tantum ter firmum certumque redditum est. Id quod irritò petebatur. siquidem desperatio perferedi debiti etiam id quod dari poterat inhibebat, nec erat ratio conandi, cum nõ esset spes vlla cōplendi. O diuinam Imp. tuã in sananda ciuitate medicinam! Sicut ægra corpora & onerata stupentium torpore membrorum rescata aliqua sui parte sanantur, vt imminuta vigeant quæ exacerbata torpebant, ita nos nimia mole depressi leuato onere consurgimus. Nescit taxare indulgentiam tuam qui te putat septem millia capitum sola donasse. Donaisti omnia quæ stare fecisti. quãquam enim adhuc sub pristina sarcina vacillemus, tamen leuior videtur, quia nemo præfertur. Exonerandi præsumptio dat patientiam sustinendi. Certè & tum liberi parentes suos chariores habent, & mariti coniuges nõ grauatè tuètur, & parentes adulatorum non pœnitent filiorum, quorũ onera sibi remissa lætantur. Ita omnium pietas olim fessa respirat, & suos quemque iuuat numerare securum, cum plures adiuuant obsequia paucorum. Quo magis spe futuri temporis eleuamur. Recreatur animus securitate præteriti, remissisque reliquis nihil est quod respectandum timendumque sit, quod aliquid virium venturis pensitationibus necet. Ita duorum temporum, quæ sunt maxima, molestia liberati sumus, vnum, atque id minimum, breui labore transigimus. nam cum præteritum tempus pro modo suo longum, futurum autè infinitum sit, præsens tempus breue, & semper in partem vtramque mutabile, cum & à præterito relinquatur, & transeat in futurũ, vnus hic annus propè sensum non habet difficultatis, duorum temporum indulgentiis coarctatus, & quasi terminus quidam positus felicitati & vtriusque confinij, qui nos & in præterito liberos facit, & in futuro securos. Quinque annorũ nobis reliqua remisisti. O lustrum omnibus lustris felicius! O lustrũ quod meritò hanc imperij tui æquauit ætatem! Nobis ergo præcipuè te principem DI creauerunt, quibus singulis hæc est nata felicitas ex quo tu imperare cœpisti. Qui n-

M M. j.

quænnalia tua nobis etiam perfecta celebranda sunt. illa enim quæ te incipiente suscepta, omnibus populis iure communia, nobis hæc propria quæ plena sunt. Præclara fertur Catonis oratio de lustris sui felicitate. iam tunc enim in illa vetere rep. ad Cæſorum laudem pertinebat, si lustrum felix condidissent, si horrea messis impleſſet, si vindemia redundasset, si oliueta larga fluxissent. Quid ergo nos conuenit gratulari de hoc indulgentiæ tuæ lustro? lustro, quo licet nulla frugum cessarit vbertas, fecisti tamen vt omnia videantur fuisse largiora quàm fuerint. valet enim nos tantum habuisse quantum debere definimus, valet plena fuisse horrea, plenas cellas, cum in nullis reliquis heremus. Hoc nobis est ista largitio, quod terra mater frugū, quod Iuppiter moderator aurarum. Quidquid illi parcus dederunt, nobis tamen ex beneficio tuo natum est. Quænam toto orbe terrarum auri argenti que metalla tam larga sunt, quis Tagus? quisve Pætulus tanto fluxerunt auro, quantum liberalitate tua consecuti sumus: nos enim maioris est muneris abs te accepisse, quinimò quāto est durius extorqueri quod proprium fuerit, quàm non acquirere quod fuerit alienum, tanto dulcior est remissa soluendi necessitas quàm lucrandi optata commoditas. Quā multi, Imp. Auguste, quos inopia latitare per saltus, aut etiam in exilium ire compulerat, ista remissione reliquorum in lucem exeunt, & in patriam reuertuntur, desinunt pristinam accusare pauperiem, desinunt odisse agrorum suorum sterilitatem, resumunt animos operi, præparant culturam, melioribus annuntur auspiciis, reuisunt domos, referunt dona tēplis: Præsertim cum tu omnium nostrorum cōseruator adueneris, & quasi illa maiestatis tuæ comes & socius, flagrabat tota ciuitas, gaudiis perſtrepet, & cum proficiſceris fortasse retinebit. dabis enim veniam, amoris nostri contumeliam feres. Omnium sis licet dominus urbium, omnium nationum, nos tamen & nomen accepimus tuum iam, non antiquum. Bribacte quidem hucusque dicta est Iulia Florentia, sed Flauia est ciuitas Aeduorum.

E V M E N I I P A N E G Y R I C V S
C O N S T A N T I N O C O N S T A N T I I
F I L I O D I C T V S.

F A C E R E M, sacratissime Imp. quod paulo antè mihi plerique persuaſerunt, vt, quoniam maiestas tua hunc mediocritati meæ diem, dicto in ista ciuitate celeberrimum, ad dicendum dedisset, de eo ipso ducerem sermonis exordium, nisi me ab hoc duplex ratio reuocaret, considerantem neque mediæ ætatis hominem ostentare debere subitam dicendi facultatem, neque ad aures tãti Numinis quidquàm, nisi diu scriptum, & sæpe tractatū afferri oportere. nam qui apud Imperatorem populi Romani dicit ex tempore, quātum sit, non sentit imperium. Huc accedit quòd iam satis multi sunt, qui me putant nimium multa dicturum: idque (vt arbitror) non ex ingenio meo, (quod mediocre est) sed ex laudum vestrarum copia metiuntur. Quorum ego ex pectationem, inuitus licet, fallam breuitate dicendi. re vera enim cogitaueram plura quæ dicerem, sed malo oratione meâ respuere. Itaque primum illud compendium faciam, quod cum omnes inuicissimi Principes, quorum concursus est & socias maiestas, debita veneratione suscipiam, hunc tamen quantulumcūque tuo modo Constantine Numini dicabo sermonem. vt enim ipsos immortales Deos quamquam vniuersos animo colamus, interdum tamen in suo quemque templo ac sede veneramur, ita mihi fas est omnium Principum pietatem meminisse, laudibus celebrare præsentem. A primo igitur incipiam originis tuæ Numine, quod plerique adhuc fortasse nesciunt, sed qui te amat plurimū sciunt. ab illo enim Diuo Claudio manet in te auita cognatio, qui Romani imperij solutā & perditā disciplinā primus reformauit, immanesq; Gotthorū copias potestati faucibus & Istri ore proruptas terra mariq; deleuit, vtinā diu turnior recreator hominū quàm maturior Deorum comes. Quāuis igitur ille felicissimus dies proxima religione celebratus imperij tui natalis habeatur, quoniam te isto habitu primus ornauit, iam tamē ab illo generis autore in te imperij fortuna descendit. Quinimò patrē tuū ipsum vetus illa Imperatoris domus prærogatiua prouexit. Vt iā
MM. ij.

summo gradu, & supra humanarum rerum fata consisteres, post duos familiarum tuarum tertius Imp. Inter omnes inquam participes maiestatis tuæ hoc habes Constantine præcipuum, quod Imp. es, tantaque est nobilitas originis tuæ, ut nihil tibi addiderit honoris imperium, nec possit Fortuna Numini tuo imputare quod tuum est, omisso habitu & suffragatione. Non fortuita hominum consensus, non repentinus aliquis fauoris euentus te principem fecit. Imperium nascendo meruisti. Quod quidem mihi Deorum Immortalium munus & primū videtur & maximum in lucem statim felicem venire, & ea quæ alij vix totius vitæ laboribus consequuntur iam domi parta suscipere. quamuis etiam magna sit & admiranda felicitas quæ stipendiis in ordinem meritis, & militiæ gradibus emensis ad fastigium istud maiestatis ascendit, & solis virtutis nixa radicibus ad tantum potentia robur inualuit; (quod quidem etiam tu quantum per ætatem licuit consecutus es, & quamuis te super omnes acquirendæ gloriæ moras Fortuna posuisset, crescere militando voluisti, & ad eundem belli periculis, ac manu cum hostibus etiam singulari certamine conferenda notiores te gentibus reddidisti, cum non posses esse nobilior) magnum (inquam) est ab se profectum ad maxima peruenire, longè tamen aliud est niti per ardua, & iuga montium patere plano, aliud ipsa ortus sui sublimitate fultum verticè tenere fortunæ, & quæ summa sunt non sperare, sed habere. Sacrum istud Palatium non candidatus imperij, sed designatus intrasti, confestimque te illi paterni Lares successorem videre legitimum. neque enim erat dubium quin ei competeret hereditas quem primum Imperatori filium Fata tribuissent. te enim tantū ille & Imperator in terris, & in cælo Deus in primæ ætatis suæ flore generauit, toto adhuc corpore vicens, illa præditus alacritate ac fortitudine quanquam bella plurima præcipuè capi Vindonis idonei. Inde est quod tanta ex illo in te formæ similitudo transiuit, ut signante Natura vultibus tuis impressa videatur. idem enim est, quem rursus in te colimus, aspectus, eadem in fronte grauitas, eadem in oculis & in ore tranquillitas. Sic est index modestiæ rubor, sic testis sermo iustitiæ. Accipe, Imp. accipe nostrorum sensu confessionem. Dolemus quod Constantius excessit à nobis, sed dum te cernimus illum excessisse non credimus. Quanquam quid ego illū excessisse dico, cuius immortalia facta viuunt, & in ore omnium hominum oculisque versantur? quis enim non dico reminiscitur, sed quis non adhuc quodammodo videt quantis ille rebus

auxerit ornariq; remp.? Qui ascitus imperio primo aduentu suo innumerabili hostium classe feruentem exclusit Oceanum, exercitum illum qui Bononiensis oppidi litus infederat terra pariter ac mari sepsit, cum reciprocos cursus illius elementi iactis inter vndas vallis diremisset, ut quorum portus fluctu allueret mare & quod tangerent perdidissent. Qui eodē exercitu virtute capto, clementia conseruato, dum ædificandis classibus Britannia recuperatio comparatur, terrā Batauiam, sub ipso quondam alumno suo à diuersis Francorum regibus, gentibus occupatam, omni hoste purgauit, nec contentus vicisse, ipsas in Romanas transtulit nationes, ut non solum arma, sed & feritatem ponere cogerentur. Nam quid ego de receptione Britannia loquar? Ad quam ita quieto mari nauigauit, ut Oceanus ille tanto vectore stupefactus caruisse suis motibus videretur, ita peruectus, ut non comitata sit, sed præstolata victoria. Quid de misericordia dicam qua victis temperauit? quid de iustitia qua spoliatis amissa restituit? quid de prouidentia qua sociis sibi iunctis se eiusmodi iudicio dedit, ut seruitutem passos iuuaret recepta libertas, culpæ conscium ad poenitentiam reuocaret impunitas? Quid loquar rursus intimas Francia nationes non iam ab his locis, quæ olim Romani inuaserat, sed à propriis ex origine suis sedibus, atq; ab vltimis Barbaria litoribus auulsas, ut in disertis Gallia regionibus collocatæ etiam pacem Romani imperij cultu iuuarent, & arma dilectæ? Quid comemorem Lingonicam victoriam, & Imperatoris ipsius vulnere gloriosam? quid Vindonis campos hostium strage completos, sed adhuc ossibus opertos? quid immanè ex diuersis Germanorū populis multitudinè, quā duratus gelu Rhenus illuxerat, ut insulam quā diuortio sui idem amnis coplectitur pedestri agmine ausa trāsmittere, repētè laxato flumine clauderetur, & demissis statim obfessa nauigijs ita se dedere cogeretur, ut quod difficilius est sorte cōmuni eligeret, & ex æquo captiuitati traderet, relatura cum reliquiis suis infami am prodicionis suorū. Dies me antè deficiet quā oratio si omnia patris tui facta vel hac breuitate percurrā. Cuius etiā suprema illa expeditio non Britannica tropæa (ut vulgo certum est) expetiuit, sed Diisiam vocantibus ad intimum terrarum limen accessit, neq; enim ille tot tantisque rebus gestis non dico Caledonum, aliorumque pictorum filuas & paludes, sed nec Hiberniam proximam, nec Thulen vltimam, nec ipsas (si quæ sunt) Fortunatorum insulas dignabatur acquirere, sed (quod cloqui nemo voluit) iturus ad Deos, genitorem illum

Deorum, fluctibus suis ignea cæli astra refouentem, prospexit Oceanum, ut futurus exinde luce perpetua iam videret illic diem pene continuum. verè enim profectò illi Superùm templa patuerunt, receptusque est concessu cæli, Ioue ipso dexteram porrigente. Quinimò statim sententiam rogatus, cui imperium decerneret, ut decebat, dixit Constantinum Pium. manifestè enim sententia patris electus est Imp. Quod ita nos dicere cum veritas iubet, tum pietati tuæ (ut video) gratissimum est. Sed cur tantummodo priuatis tuis affectibus blandiamur, cum omnium deorum fuerit illa sententia, & quidè iam auctoritate præscripta, quæ tum pleno firmata sit consilio? iam tunc enim cælestibus signis suffragiis ad salutem reip. vocabaris, cum ad tempus ipsum quo pater in Britanniam transfretabat classi iam vela facienti repentinus tuus aduentus illuxit. Ut non aduentus cursu publico, sed diuino quodam aduolasse curriculo videreris. non enim illa Persarum, Cydonumve tela tam certis iactibus destinata fixerunt, quam tempestiuus patri tuo terras relicto comes affuisti, omnesque illius curas, quas præfaga & tacita mente voluebat præsentia tuæ securitate laxasti. Di boni, quanta Constantinum Pium etiam in excessu suo felicitate donastis! Imperator transitum facturum in cælum vidit quem relinquebat hæredem. illic enim atque ille terris fuerat exemptus, vniuersus in te confedit exercitus, te omnium mentes oculisque signarunt, & quanquam tua ad seniores Principes de summa reip. quid fieri placeret retulisses. præuenerunt tamen studio quod illi mox iudicio probauerunt. Purpuram statim tibi, cum primus copiam tui fecit egressus, militibus, utilitati publicæ magis quam tuis affectibus seruientes, iniicere lacrymanti. neque enim fas erat diutius fieri Principem consecratum. Diceris etiam Imp. inuicte ardorem illum te deposcentis exercitus fugere conatus equum calcaribus incitasse. Quod quidem (ut verum audias) adolescentiæ errore faciebas. quis enim te Cyllarus, aut Arion posset eripere, quem sequebatur imperium? Illa (inquam) illa maiestas quæ Iouis subiecta nutu, nec Iridi Deum nunciæ, sed prius commissa Victoriæ, tam facile te comitata est quam citò ad terras cælo missa perueniunt. Sic modestiam tuam atque pietatem & differendi imperij conatus ostendit, & reip. felicitas vicit. O fortunata, & nunc omnibus beatior terris Britannia, quæ Constantinum Cæsarem prima vidisti! Meritò te omnibus cæli ac soli bonis Natura donauit, in qua nec rigor est nimis hyemis, nec ardor æstatis, in qua segetum tanta fecundi-

tas, ut muneribus vtriusque sufficiat, & Cereris & Liberi, in qua nemora sine immanibus bestiis, terra sine serpentibus noxijs, contra pecorum vitium innumerabilis multitudo lacte distenta, & onusta velleribus, certè quod propter vitam diligitur, longissimæ dies, & nullæ sine aliqua luce noctes, dum illa littorum extrema planities non attollit umbras, noctisque metam cæli & siderum transit aspectus. Ut sol ipse, qui nobis videtur occidere, ibi appareat præterire. Di boni, quid hoc est quod semper ex aliquo supremo sine mundi noua Deum numina vniuerso orbi colenda descendunt? Sic Mercurius à Nilo, cuius fluminis origo nescitur, sic Liber ab Indis propè conscis Solis orientis Deos se gentibus ostendere præsentis. Sacratiora sunt profectò Dijs terraneis loca vicina cælo, & inde propius à Dijs mittitur Imperator vbi terra finitur. Imperatoris igitur filius, & tanti Imperatoris, & ipse tam feliciter adeptus imperium, quomodo remp. vindicare coepisti? Ignobilem credo aliquam Barbarorum manum repentino impetu, & improviso latrocinio ortus tui auspicia tentasse. Affecisti pœna temeritatis reges ipsos Franciæ, qui per absentiam patris tui pacem violauerant, non dubitasti vltimis punire cruciatibus, nihil veritus gentis illius odia & inexpiabiles iras. cur enim vllam reputet iustæ seueritatis offensam Imp. qui quod fecit tueri potest? Tua clementia est, quæ parcat inimicis, & sibi magis prospicit quam ignoscit. Te verò Constantine quantumlibet oderint hostes, dum perhorrescant. hæc est enim vera virtus, ut non ament, & quiescant. Cautior licet sit qui deuictos habet per veniam perduelles, fortior tamen est qui calcit iratos. Renouasti Imp. veterem illam Romani imperij fiduciam, quæ de captis hostium ducibus vindictam morte sumebat. tunc enim captiui reges cum à portis vsque ad forum triumphantium currus honestassent, simulatque in Capitolium currum flectere coeperat Imperator, abrepti in carcerem necabantur. Vnus pro se ipsa Paulo qui sedentem se acceperat deprecante, legem illius seueritatis euasit. Ceteri in vinculis luce priuati aliis regibus dedere documentum, ut malent amicitiam colere Romanorum quam exasperare iustitiam. Adeo & hoc boni confert pœna hostibus irrogata, ut non solum inimici ferocire non audeant, sed etiã amici impensius reuereantur. Inde est igitur, Imp. pax ista qua fruimur. neque enim Rheni iam gurgitibus, sed nominis tui terrore munimur. Quilibet ille aut arefcat æstu, aut residat gelu, neutro hostis audebit uti vado. nihil enim tam insuperabili

vallo Natura præclusit, quod non penetret audacia cui aliqua conãdi spes relinquatur, ille est inexpugnabilis murus quem extruit fama virtuti. Sciunt posse Franci transire Rhenum, quos ad necem suam libenter admittas, sed nec victoriam possunt sperare, nec veniam. Quid ipsos maneat ex regum suorum cruciatibus metiuntur, ideóq; tantum abest vt amnis illius transitum moliantur, magis vt comperta potestate desperent. Vbi nunc est illa ferocia? vbi semper infida mobilitas? Iam ne procul quidem Rhenum audetis attollere, & vix securi flumina interiora petitis. Contrà hinc per interualla disposita magis ornant limitem castella quàm protegunt. Arat illam terribilem aliquãdo ripam inermis agricola, toto nostri greges flumine bicorni versantur. Hæc est tua Constantine de Asacari cinere Gaisique supplicio quotidiana atque æterna victoria, omnibus quõdam secundis proeliis anteposenda. Semel acie vincitur, sine fine documento. Cladem suam, quamuis multi pereant, vulgus ignorat, cõpendium est deuincendorum hostium duces sustulisse. Vt tamẽ omnibus modis Barbarorum immanitas frangeretur, nec hostes regũ suorum supplicia mœcerent, etiam immensam Brusteris vastationẽ fecisti Imp. inuicte. In quo prima consilij tui fuit ratio, quod exercitu repente traiecto inopinantes adortus es, non quò aperto Marte diffideres, vt qui palàm congredi maluisses, sed vt illa natio perfugiis siluarum, & paludium bellum solita frustrari fugẽ tempus amitteret. Cæsi igitur innumerabiles, capti plurimi. Quidquid fuit pecoris, captum, aut trucidatum est. Vici omnes igne cõsumpti. Puberes qui in manus venerunt, quorum nec perfidia erat apta militiæ, nec ferocia seruituti, ad pœnas spectaculo dati, sæuientes bestias multitudine sua fatigarunt. Hoc est, Imperator, fretum esse virtute sua atque fortuna, hoc est, non pacem emere parcendo, sed victoriam quærere prouocando. Insuper etiam Agrippinensi ponte faciendo reliquiis afflictæ gentis insultas, ne vnquam metus ponat, semper horreat, semper supplicis manus tendat, cum tamen hoc tu magis ad gloriam imperij tui, & ornatum limitis facias, quàm ad facultatem quoties velis in hostem transeundi. quippe cum totus armatis nauibus Rhenus instructus sit, & ripis omnibus vsque ad Oceanum dispositus miles immineat. Sed pulchrũ tibi videtur (& re vera pulcherrimũ est) vt Rhenus ille non solum superioribus locis, vbi aut latitudine vadofus, aut vicinia fõtis exiguus, sed & ibi nouo ponte calcetur vbi totus est, vbi iã plurimos hausit amnes, quos hic noster

ingens

ingens fluuius, & Barbarus Nicer, & Mænus inuexit, vbi iam immani meatu ferox, & aluei vnus impatiens in sua cornua gestit excedere. Seruit profectò Constantine maxime ipsa rerum natura Numini tuo, cum in illa gurgitũ altitudine tantarũ molium fundamenta iaciuntur, fidam & stabilem firmitatem habitura. Iunxerit quondam licet Helleponti angustias classe connexa Perfarum Rex potentissimus, temporarius ille transiit fuit. Simili nauium continuatione Baianum sinum strauerit ab Augusto tertius Cæsar, delicata fuit illa veetatio Principis otiosi. Hoc opus & difficile factu, & vsu futurum est sempiternum. Certè quidem iam ter in exordio suo hostiũ mouit obsequia, qui pacem supplices petierũt, nobilissimos obsides obtulerunt. Ex quo nemo dubitat quid perfecto ponte facturi sint qui iam seruiunt inchoato. Talibus te pro vtilitate ac dignitate publica rebus intentum auertunt in se noui motus eius hominis, quem successibus tuis maximè fauere decuisset. De quo ego quemadmodum dicam adhuc fermè dubito, & de nutu Numinis tui expecto consilium. quamlibet enim meritò pietatis tuæ questibus arguatur, debet tamen sibi vox priuata moderari, præsertim cum eum qui tibi ex tantis beneficiis tuis, & tanto necessitudinũ fauore ingratus extiterit adhuc contemplatui cogat vt quamuis irati reuercat. Quid faciam igitur, vt tam profunda vulnera suspensa manu tractem? Vsurpabo nimirum illa communia omnium facinorum patrocinia (quæ tamen plerumque etiam à sapientibus asseruntur) neminẽ hominem peccare nisi Fato, & ipsa scelera mortalium actus esse Fortunæ, contrà autem Deorum munera esse virtutem. Gratulare Constantine naturæ ac moribus tuis, quòd te talem Constantius Pius genuerit, talem siderum decreta formarint, vt crudelis esse non possis. Illum autem non credo cum venturus in lucem optionem vitæ qua vteretur acciperet, sortem incurrisse fugiendam, quæ multis hominibus iniustum, & postremò ipsi voluntarium ferret exitium. vt enim alia mittam, hoc ipsum nonne Fati necessitas tulit, vt ille pietati tuæ hanc referret vicem, quem tu ab Vrbe pulsum, ab Italia fugatum, ab Illyrico repudiatum tuis prouinciis, tuis copiis, tuo Palatio recepisti? Quid (oro) sibi voluit? quid optauit? aut quid amplius dipisceretur his quæ à te fuerat consecutus? cui tu summa, & diuersissima bona, priuatum otium & regias opes, dederas, cui digredienti ad annula fœderas, cui impensius etiam quàm tibi occurrere obsequia nostra mandaueras, cuius omnibus iussis sic statueras obedi-

N N. j.

re, vt penes te habitus, penes illum potestas esset imperij. Quis nam ille tantus fuit non ardor potentiae, (quid enim te imperante non posset) sed error iam desipientis aetatis, vt tot natus annos grauissimas curas, & bellum ciuile susciperet. Nullis (vt res est) muneribus Fortunae explentur, quorum cupiditates ratio non terminat, atque ita eos felicitas ingrata subterfluit, vt semper pleni spei, vacui comodorum, praesentibus careant, dum futura prospiciunt. Atenim diuinum illum virum, qui primus imperium & participauit, & posuit, consilij & facti sui non poenitet, nec amisisse se putat quod sponte transcripsit. Foelix beatusque verè, quem vestra, tantorum Principum, colunt obsequia priuatum. Sed & ille multiugo fultus imperio, & vestro tegitur laetus umbraculo, quos scit & sua stirpe creuisse, & glorias vestras sibi iuste vindicat. Hunc ergo illum quae ab illo fuerat fratre ascitus puduit imitari, huic illum & Capitolini Iouis templo iurasse poenituit. Non mirum quod etiam genero peierauit. Haec est fides, haec religio Palatini sacrarij deuota penetralibus, vt lentè & cunctanter, iam scilicet cum illis belli consiliis, itinere confecto, consumptis copiis mansionum, ne quis consequi posset exercitus, repente intra parietes consideret purpuratus, & bis depositum tertio usurparet imperium, litteras ad sollicitandos exercitus mitteret, fidem militum praemiorum ostentatione turbare tentaret, securè scilicet usurus exercitu quem venales manus habere docuisset. Quid quod illius errore declaratum est Imp. quantus te militum tuorum amor complecteretur, qui te omnibus donis quae ille promiserat, omnibus honorum oblationibus praetulerunt. Rara illa virtus continentiae, vix à paucis sapientiae praceptoribus tantum aliquando seruata, propter te Constantine omnium hominum est scientia communis, nec solum hi quos litterae, vitae quies mitigauit, sed etiam ille militarium ardor animorum respectu tui lucra contempsit. Fuerint aliqui exercitus alacritate ac viribus tui similes, tibi vni contigit exercitum habere sapientem. Multi olim fortasse prauis duces, armis impares, largitate certarunt, sed breuis eorum fuit & caduca popularitas, quos facile vicit quisquis imitatus est. Hic firmus, hic aeternus est reip. custos, quem ipsum per se milites amant, cui non blandita, nec vendita seruit adulatio, sed simplex & sincera deuotio. Dona tua Constantine manifestè sunt grata militibus, sed hoc gratiora quod tua sunt. Quaecunque porrigis manu tua fiunt acceptiora. Quam nemo potest tecum hac ambitione contendere? Insuperabile genus est largitio-

nis cum ipse militi praemium est Imperator. Itaque tribuis tu tuis quidem exercitibus etiam plura quam cupiunt, sed tuum te magis nomen, tua de memoria patris autoritas, tua aetatis gratia, tua denique ista venerabilis forma commendat. pulchrum enim (DI boni!) & caeleste miraculum Imperator adolescens, in quo illa, quae iam summa est fortitudo, adhuc tamen crescit, in quo hic fulgor oculorum, haec veneranda pariter & grata maiestas perstringit simul & inuitat aspectus. Talem magnum illum regem, talem Thessalum virum mente concipio, quorum summa virtus pulchritudini coniuncta celebratur. non frustra enim doctissimi viri dicunt: Naturam ipsam magnis mentibus domicilia corporum digna metari, & ex vultu hominis, ac decore membrorum colligi posse, quantus illos caelestis spiritus intrarit habitator. Itaque te cum ingredientem milites vident, admirantur, & diligunt, sequuntur oculis, animo tenent, Deo se obsequi putant, cuius tam pulchra forma est quam certa diuinitas. Statim igitur vt foedum illud facinus audierant, vltro à te proficiscendi signum petierunt, cum viatica dares, id ipsum sibi moram facere, plusque iam se quam sufficeret ex largitionibus tuis habere dixerunt. Inde arreptis armis portas petierunt, tot dierum iter à Rheno vsque ad Ararim sine vlla requie peregerunt. inde fessis corporibus, animis flagrantibus, crescente in dies ardore vindictae quanto propius accederent. Tum quidem tua Imperator cura, qua refouendis eorum viribus à Cabillonensi portu nauigia prouideras, festinantibus penè non placuit. Segnis ille & cunctabundus amnis nunquam fuisse tardior videbatur. Carinis tacite labentibus, & ripis lentè recedentibus, stare se, non ire clamabant. Tum verò vsum pedum manibus aggressi incubuere nauigiis, & naturam fluminis vrgendo vicerunt, & tandem eluati Araris moras vix ipso Rhodano fuere contenti. Parum illis videbatur concitus ruere, minus solito Arelate properare. Quid multa? Confitendum est, Imperator, cum hoc tuo vigore corporis, hoc mentis ardore, laborasti interdum vt quem ducebas sequeretur exercitum. tanto enim omnes impetu ferebantur, vt cum illum Arelate deserto comperiissent abiisse Massiliam, confestim nauibus euolarent, effusoque cursu non iam Rhodani curricula, sed ipsa quodammodo ventorum flamina praeuerterent. Tantus illos incenderat amor Numinis tui, vt quamuis scirent oppugnandam esse munitissimam ciuitatem, sufficere sibi crederent praenire. Massilia enim (vt audio) in profundum mare prominens,

& munitissimo accincta portu, in quem angusto aditu meridianus refluit sinus, mille quingentis passibus terre cohaeret, quâ firmissimus, & turribus frequens murus opponitur. quippe olim Græcos, Italosque illuc conuenas, cum artibus ingenioque pollerent, etiam ipse docuit locus omnia quæ bello vsui forent largius in eam partem quæ adiri posset impendere, cum natura in cæteris sumptum operis remisisset. Itaque illam tum graui Fato Cæsari portas pro duce seniore claudentem, terra marique, admotis machinis, aggeribus extructis, naualibus præliis sæpius oppugnatam quam territam, vix obfessio diuturna patefecit, cum tamen Græculi magistratus & ipsum Cæsarem, & mox duces eius & copias non tam viribus suis quam mœnibus repulissent. At enim non, primo tuo Imperator aduentu, primoque impetu exercitus tui nihil eiusdem Massiliæ altitudo murorum, nihil celeberrimæ turres, nihil loci natura remorata est quominus & portum caperes, & urbem continuò, si velis. quippe tanta fiducia murum omnem milites inuaserunt, vt statim sine dubio ascensuri fuissent, nisi parandis, quas admouerant, scalis coniecturam oculorum sublimitas fefellisset. Sic quoque multi scalarum breuitate decepti quod supererat ascensui extentis corporibus æquabant, & succedentium humeris subleuati iam interualla pinnarum vncis manibus inuaserant. Adeo nihil periculi in vindictæ executione metuebant, vt sibi non murum scandere, sed ex æquo congregi viderentur. Sed (ô singularem tuam Constantine pietatem, & sua semper officia etiam inter arma seruantem!) signum receptui dedisti, & victoriam distulisti, vt omnibus tibi liceret ignoscere, ne quid atrocius faceret miles iratus quam clementiæ tuæ natura pateretur. In quo licet optimi Imperatoris sollicitudine caueris vt inducti in fraudem milites poenitendi tempus acciperent, atque vltro veniam precarentur, nos tamen, qui mitissimos sensus tuos intuemur, (nihil est enim tam perspicuum quam in pectore tuo bonitas) illi te intelligimus pepercisse, quem, si prima copiam habuisset irruptio, eripere ferè nemo potuisset. Ita (quod ad pietatem tuam pertinet Imperator) & illum, & omnes quos receperat reseruasti. Sibi imputet quisquis vti noluit beneficio tuo, nec se dignum vita iudicauit, cum per te liceret vt viueret, tu (quod sufficit conscientiæ tuæ) etiam non merentibus pepercisti. Sed (ignosce dicto) non omnia potes. DI te vindicant & inuitum. Quod quidem nobis semper optandum est, vt prosperos habeas etiam vltra vota successus, qui omnem spem in

gremio maiestatis tuæ ponimus, & tuam vbique præsentiam, quasi dari possit, expetimus. ecce enim, dum à limite paulisper abscesseras quibus se terroribus Barbarorum perfidia iactauerat scilicet, dum sibi illa proponunt, Quando perueniet? Quando veniet? Quando festum reducet exercitum? cum repente audito reditu tuo velut attoniti conciderunt. Nec tuum pro rep. votum amplius quam vnus noctis cura tetigit. postridie enim quam accepto illo nuncio geminatum itineris laborem susceperas omnes fluctus refedisse, omnem quam reliqueras tranquillitatem rediisse didicisti, ipsa hoc sic ordinante Fortuna, vt te ibi rerum tuarum felicitas admoneret. DI Immortalibus ferre quæ voueras vbi deflexisses ad templum toto orbe pulcherrimum, immò ad præsentem, vt venisti, Deum. vidisti enim (credo) Constantine Apollinem tuum, comitante Victoria, coronas tibi laureas offerentem. quæ tricenum singulæ ferunt omne annorum. hic est humanarum numerus ætatum. quæ tibi utique debentur vltra Pyliam senectutem. Et immò quod credo vidisti, teque in illius spem recognouisti, cui totius mundi regna deberi vatù carmina diuina cecinerunt. Quod ego nunc demum arbitror contigisse, cum tu sis, vt ille, iuuenis, & lætus, & salutifer, & pulcherrimus Imperator. Merito igitur augustissima illa delubra tantis donariis honestasti, vt iam vetera non quærant iam omnia te vocare ad se templa videantur, præcipueque Apollo noster, cuius feruentibus aquis periuria puniuntur, quæ te maxime oportet odisse. DI Immortales quando illum dabitis diem quo præsentissimus hic Deus omni pace composita illos quoque Apollinis lucos, & sacras sedes, & anhela fontium ora circumeat? Quorum scaturigines, leni tempore nebulosæ, arridere Constantine oculis tuis, & osculis sese inferere velle videantur. Miraberis profectò illam quoque numinis tui sedem, & calentes aquas sine vllò soli ardentis indicio, quarum nulla tristitia est saporis, aut halitus, sed talis haustu & odore sinceritas qualis fontium frigidorum. Dabis & illic munera, constitues priuilegia, ipsam denique patriam meam ipsius loci veneratione restitues. Cuius ciuitatis antiqua nobilitas, & quondam fraterno populi Rom. nomine gloriata opem tuæ maiestatis expectat, vt illic quorum loca publica, & templa pulcherrima tua liberalitate reparantur, sicut hic video hanc fortunatissimam ciuitatem, cuius natalis dies tua pietate celebratur, ita cunctis mœnibus resurgente, vt se quodammodo gaudeat olim corruisse, auctior tuis facta beneficiis: video Circum maximum, æmulum

(credo) Romano; video basilicas, & forum, opera regia, sedemque iustitiæ in tantam altitudinem suscitari, ut se sideribus & celo digna & vicina promittant. Quæ certè omnia sunt præsentia tua munera. quæcunque enim loca frequentissimè tuum Numen illustrat, in his & hominibus omnia, & mœnibus, & muneribus augentur, nec magis Ioui & Iunoni recubantibus novos flores terra submisit, quàm circa tua Constantine vestigia vrbes & templa confurgunt. Ideòque hoc votis meis sufficit, ut patriam meam videas ducete pietate, quia statim erit restituta si videris. Sed enim ista felicitas viderit, an adhuc meæ debeat ætati. Interim quoniam ad summam votorum meorum tua dignatione perueni, ut hanc meam qualemcunque vocem, diuersis otij & Palatij officiis exercitam, tuis auribus consecrarem, maximas Numini tuo gratias ago, tibi que (quod superest) commendo liberos meos, præcipueq; illum iam summa fisci patrocinia tractantem, in quem me totum transtulit pietas. Cuius foelix seruitus, si quando respexeris, maximè tuæ conueniet ætati. Cæterùm quod de omnibus liberis dixi, lata est, Imperator, ambitio. præter illos enim quinque quos genui, etiam illos, quasi meos numero, quos pro uexi ad tutelam fori, ad officia Palatij. multi quippe ex meri humo ignobiles fluunt, multi sectatores mei etiam prouincias tuas administrant. Quorum successibus lætor, omniumque honorem pro meo duco, & si fortè hodie infra expectationem mei dixerò, in illis me confido placuisse. Sed tamen hoc quoque tuum mihi Numen indulserit, ut ex hac oratione non eloquentiæ, (quod nimium est) sed quantulacunque prudentiæ, & deuotæ tibi mentis testimonium referam, cedant priuatorum studiorum ignobiles curæ, perpetua mihi erit materia dicendi qui me probauerit Imperator.

EVMENII PANEGYRICVS
CONSTANTINO CAESARI
AVGVSTO DICTVS.

SI mihi Cæsar, post diuturnum silentium sola esset vincenda trepidatio, qua rudimenta quædam vocis meæ rursus experior, haud immeritò me ultra ætas, & quantulacunque studij mei ferret opinio perturbari confiterer, præsertim cum apud maiestatem tuam diuina virtutum miracula vestrarum prædicarem. Quo in genere orationis quanta esset cura, quantus labor, quàm sollicita veneratio, sensi etiam cum quotidiana illa instituendæ iuuentutis exercitatione versarer. quamuis enim prima tunc in renascentem reimp. patris ac patruus tui merita licet æquare non possem, possem tamen vel censere numerando. Sed cum in eo curriculo illo vetere, aut inter adyta Palatij vestri alia quædam sermonis arcani ratio demouerit, aut post indulgam à pietate vestra quietem studium ruris abduxerit, & vos interim nullum vlciscendæ augendæque reipublicæ vacuum tempus amiseritis; cum tot postea virtute vestra partæ victoriæ, tot excisæ vndique Barbaræ nationes, tot translati sint Roma cultores, prolati limites, tot prouinciæ restitutæ, hæreo prorsus & stupeo, & præter illam ex otio meo tarditatem tanta rerum mole deterreor, nisi hoc vno nitar hortatu, quòd ex quantacunque desidia quamuis maximè orationi imparem facit Cæsar auditor, præsertim cum fauente Numine tuo ipse ille iam pridem mihi, qui in lucem primus eduxit, diuinarum patris tui aurium aditus euenerit. Quòd facilius maiestatis tuæ recordatione confisus possim illa quæ tunc dicta sunt præterire, atque hunc sermonem ab his quæ secuta sunt inchoare. Quanquam multa mihi ex illis quoque hoc in tempore

necessariò transeunda sunt, ac potissimum ea quibus officio delati mihi à diuinitate vestra honoris interfui, captus scilicet Rex ferocissimæ nationis inter ipsas quas moliebatur insidias, & à ponte Rheni vsque ad Danubij trāsitum continentem deuastata atque exhausta penitus Alamania. nam & maiora sunt quàm vt enarrari inter alia possint, & (ne meis quoque stipendiis videar gloriari) sufficit conscientix meæ illa vidisse. De te igitur mihi Cæsar inuictæ hodiernæ gratulationis exordium diuinus ille vestræ maiestatis ortus, ipso quo illuxit auspicio veris illustrior, cui dies serenus, atque (vt celebrantes sensimus) vltra rationem temporis Sol æstius incaluit, augustiore fulgens luminis claritate quàm cum originem mundi nascentis animauit. siquidem tunc inter illa rerum tenera primordia moderatus dicitur, ne noceret ardentior, nunc certasse dicitur ne maiestate vestra videretur obscurior. O felix beatumque ver nouo partu, iam non amœnitate florum, nec viriditate segetum, nec gemmis vitium, nec ipsis tantum Fauoniis, & luce serena lætum atque venerabile, quantum ortu Cæsarum maximorum! O tempus quo meritò quondam omnia nata esse credantur, cum eodem nunc confirmata esse videamus! O Kalendæ Martiæ sicuti olim annorum voluentium, ita nunc æternorum auspices Imperatorum! quanta enim inuictissimi Principes & vobis & reip. propagatio orbis vestri participando tutelam? Cuius licet omni hoste perdomito certa securitas, nimios tamen in diuersa discursus vel reuisenda poscebat. Partho quippe vltra Tigrim redactò, Dacia restituta, porrectis vsque ad Danubij caput Germaniæ Rhetiæque limitibus, destinata Batauiæ, Britanniæque vindicta; gubernacula maiora quærebat aucta atque augenda resp. & qui Romanæ potentiæ terminos virtute protulerat imperium filio pietate debebant. Et sanè præter vsum curamq; reip. etiam illa Iouis & Herculis cognata maiestas Iouio Herculióq; Principibus totius mundi, cælestiumque rerum similitudinem requirebat. quippe isto Numinis vestri numero summa omnia nituntur & gaudent, elementa quatuor, & totidem anni tempora, & orbis quadrifariam duplici discretus Oceano, & emenso quater cælo lustra redeuntia, & quadrigæ Solis, & duobus cæli luminibus adiuncti Vesper & Lucifer. Sed neque Sol ipse, neque cuncta sidera humanas res tam perpetuo lumine intuentur quàm vos tuemini, qui sine vllò ferè discrimine dierum ac noctium illustratis orbem, salutique gentium non his modò quibus immortales vultus vestri viget, sed mul-

to ma-

to magis illis diuinarum mentium vestrarum oculis prouidetis, nec solum qua dies oritur, & præteritur, & conditur, sed etiam ex illa Septentrionali plaga salutari beatis luce prouincias. Adeo Cæsares vestra in orbem terrarum distributa beneficia prope plura sunt quàm Deorum. Quibus ego si omnibus immorari velim, neque hic dies mihi totus, neque proximus, neque porrò ceteri sat erunt. Et habenda est ratio temporis, Cæsares, tanta dum loquimur. Adoratæ sint igitur mihi Sarmaticæ expeditiones, quibus illa gens propè omnis extincta est, & pænè cum solo nomine relicta, quo seruiat. Dent veniam tropæa Niliaca, sub quibus Aethiops & Indus intremuit. Contenta sit voce gloriæ suæ & proxima illa ruina Carporum. Reseruetur nunciis iam iamque venientibus Mauris immissa vastatio. Altis hæc permittente maiestate vestra celebrabo temporibus. DI Immortales, vota suscipio, & ipsis qui gessere presentibus. Illa verò Cæsar inuictæ quæ ductu atque auspicio numinis tui gesta sunt, quorum etiam spectaculo fruimur sub hac occasione dignationis tuæ, sine dilatione dicenda sunt, eò magis, quòd quamuis in communibus reip. bonis necesse nobis gratulari quæ priora nobis sunt maximè sunt gratulationi. Statim itaque Gallias tuas Cæsar veniendo vicisti. siquidem illa celeritas qua omnes ortus atque aduentus tui nuncios præuertisti cepit oppressam Geforigiam censibus muris pertinacem, tunc errore misero Romano piraticæ factionis, atque illis olim mari fretis alluentem portas ademit. In quo diuina prouidentia tua, & par consilio effectus apparuit, qui omnem sinum illum portus quem statis vicibus æstus alternat, defixis in aditu trabibus, ingestisque saxis, inuium nauibus reddidisti, atque ipsam loci naturam admirabili ratione superasti, cum mare frustra reciprocum prohibitis fuga quasi illudere videretur, tanquam nullo vsu iuuaret inclusos, quasi redire desisset. Quænam vnquam mirabimur valla castrorum post hoc nouum in mari vallum? Quid erit mirum si quæ murorum, aut arieti non cesserit firmitas, aut machinas despexerit altitudo? cum Oceanus ille tanto liberatus impetu, tanta mole confurgens, (sive vterioribus, vt ferunt, terris repulsus, sive anhelitu quo respirat euetus, seu quacunque alia ratione motus) nunquam tua Cæsar claustra perfrerit, neque omnino conuellerit tot dierum ac noctium receptu recursuque, cum tot interim, quæ terras circumfluit littora solueret, ripasque defringeret, vno illo (vt res est) loco aut potentia vestræ maiestatis inferior, aut pro debito vobis honore clementior

OO. j.

Xerxes, (vt audio) Persarum rex potentissimus, pedicas iecit aureas in profundum, Neptunum se dictitans alligare, qui fluctibus ferociret. Stulta ille iactantia & sacrilega vanitate. Atenim tua Cæsar diuina prouidentia & efficaci est vsa consilio, nec insultauit elemento, vt non prouocaret odium, sed mereretur obsequium. quid enim aliud interpretemur, cum statim atque obsidionem necessitas, & clementiæ vestræ fides soluerat eadem claustra qui primus insiluit æstus irruerit, totaque illa quoad vsus fuit inuicta fluctibus acies arborum veluti signo dato, & peracta statione dilapsa sit? Vt nemo dubitaret portum illum qui piratæ, ne suis opem ferret, oclusus fuisset, vobis ad victoriam sponte patuisse. Potuisset enim Cæsar inuictè illo virtutis ac felicitatis tuæ impetu totum peragi continuò bellum, nisi ædificandis nauibus dari tempus rei necessitudo suauisset. Quo tamen omni nunquam ab eorum hostium euerfione cessatum est quos adiri continens terra permisit. Quanquam illa regio diuinis expeditionibus tuis Cæsar vindicata atque purgata, quam obliquis meatibus callidis interfluit, quàmque diuortio sui Rhenus amplectitur, pænè (vt cum verbi periculo loquar) terra non est. Ita penitus aquis imbuta permaduit, vt non solum quæ manifestè palustris est cedat ad nixum, & hauriat pressa vestigium, sed etiam vbi paulò videtur firmior pedum pulsu tètata quatiatur, & sentire se procul mota pondus testetur. Ita (vt res est) subiacentibus innatat, & suspensa latè vacillat, vt meritò quis duxerit exercendum fuisse tali solo militè ad nauale certamen. Sed neque illæ fraudes locorum, nec, quæ plura inerāt perfugia sylvarum Barbaros tegere potuerunt, quominus ditioni tuæ diuinitatis omnes sese dedere cogerentur, & cum coniugibus ac liberis, ceteroque examine necessitudinum, ac rerum suarum ad loca olim deserta transirent, vt quæ fortasse ipsi quondam depreddando vastauerant, culta redderent seruiendo. Quis hoc vnquam futurum, etiamsi coram voluistis & affari, Deus ante vos Principes persuadere potuisset quod nunc vidimus, & videmus, totis porticibus ciuitatum sedere captiua agmina Barbarorum, viros attonita feritate trepidantes, respicientes anus ignauiam filiorum, nuptas maritorum, copulatas vinculis, pueros ac puellas familiari murmure blandientes, atque hos omnes prouincialibus vestris ad obsequiū distributos, donec ad destinatos sibi cultus solitudinum ducerentur. Insultare hercule communi Galliarum nomine libet, (quod pace vestra loquar) ipsi triumphum assignare prouinciis. Arat ergo

nunc mihi Caunus, & Frisus, & ille vagus, ille prædator exercitio squalidus operatur, & frequentat nundinas meas pecore vānali, & cultor Barbarus laxat annonam. Quinetiam si ad delectum vocetur, accurrit, & obsequiis teritur, & tergo coërcetur, & seruire se militiæ gratulatur. Quid faciam Cæsar Auguste? Ignosce si moror, ignosce si propero. multa enim illius temporis quo transitus in Britanniam parabatur admirabilia virtutum tuarum facta prætereo, dum festino cupidus ad singularem illam victoriam, qua vniuersa resp. tandem est vindicata. Cuius magnitudo, Cæsar inuictè, hætenus explicabitur, vt prius dicam quàm necessarium illud, & difficile bellum fuerit, quo magis confectum sit. Minus indignum fuerat sub Principe Gallieno, quamuis triste, harum prouinciarum à Romano duce dissidium. tunc enim siue incuriam rerum, siue quadam inclinatione Fatorum omnibus ferè membris erat truncata resp. Tunc senimiū & Parthus extulerat, & Palmyrenus æquauerat, tota Aegyptus Syriæque defecerant, amissa Rhetia, Noricum Pannoniæque vastatæ. Italia ipsa, gentium domina, plurimarum vrbium suarum excidia mœrebat. Non erat tantum doloris in singulis, cum pænè omnibus careret. Nunc verò toto orbe terrarum non modò quæ Romanus limes fuerat virtute vestra recepto, sed etiam quæ hostilis edomito, cum toties proculcata esset Alamania, toties obstricta Sarmatia, Vitungi, Quadi, Carpi toties profligati, submittente se Gottho pace poscenda, supplicante per munera rege Persarum, vrebat animum (quod nunc denique confitemur) vna illa tanti imperij contumelia, eoque nobis intolerabilior videbatur, quòd gloriæ sola restabat. Et sanè non sicut Britannia nomen vnum, ita mediocris iacturæ erat reipublicæ terra tanto frugum vberè: tanto læta numero pascuorum, tot metallorum fluens riuis, tot vestigalibus questuosa, tot accincta portibus, tanto immensa circuitu. Quam Cæsar ille autor vestri nominis cum Romanorum primus intrasset, alium se orbem terrarum scripsit reperisse, tantæ magnitudinis arbitratus, vt non circumfusa Oceano, sed complexa ipsum Oceanum videretur. Sed enim illa ætate nec Britannia vllis erat ad nauale bellum armata nauigiis, & Romana res inde iam à Punicis Asiaticisque bellis etiam recenti exercitata Piratico, & postea Mithridatico, non magis terrestri quàm nauali vsu vigeat. Ad hoc natio etiã tunc rudis, & soli Britanni Pictis modo, & Hibernis assueta hostibus,

adhuc feminudis, facile Romanis armis signisque cesserunt. Prope ut hoc vno Cæsar gloriari in illa expeditione debuerit, quod nauigasset Oceanum. Ito verò nefario latrocinio abducta primum à fugiente pirata classe, quæ olim Gallias tuebatur, ædificatis præterea plurimis in nostrum modum nauibus, occupata legione Romana, interclusis aliquot peregrinorum militum cuneis, contractis ad delictum mercatoribus Gallicanis, sollicitatis per spolia ipsarum prouinciarum nõ mediocribus copiis Barbarorum, atque iis omnibus ad munia nautica flagitij illius autorum magisterio eruditis, exercitibus autem nostris licet inuictis virtute, tamen in re maritima nouis, malam coaluisse ex indignissimo latrocinio belli molem audiebamus, licet de exitu fideremus. nam & accesserat diuturna sceleris impunitas, quæ desperatorum hominum inflarat audaciam, ut illam inclementiam maris, quæ victoriam nostram fatali quadam necessitate distulerat pro sui terrore iactaret, nec consilio intermissum bellum esse, sed desperatione omissum crederent, adeò ut iam cõmunis poenæ timore deposito archipiratam satelles occideret, & illud auctoramentum tanti discriminis putaret, imperium. Hoc igitur bellum, tam necessarium, tam difficile auditu, tam inueteratum, tam instructum, ita Cæsar aggressus es, ut statim atque illò infestum maiestatis, tuæ fulmen intenderas, confectum omnibus, videretur. nam primò omnium, (in quo præcipuè consulendum fuit) ne quid Barbaræ nationes conuerso illuc Numine tuo nouare tentarent, inuocata potestatis tuæ maiestate prouisum est. tu enim ipse tu domine Maximiane, Imperator æterne, nouo itineris compendio aduentum diuinitatis tuæ accelerare dignatus, repente Rheno institisti, omnemque illum limitem nõ equestribus, neque pedestribus copiis, sed potentia tuæ terrore tutatus es. Quantoslibet valebat exercitus Maximianus in ripa. Tu verò inuictè Cæsar instructis armatisque diuersis classibus ita hostem incertum consilijque inopem reddidisti, ut tunc denique senserit quòd non munitus esset Oceanus, sed inclusus. Hoc loco venit in mētem mihi quàm delicata illorum Principum fuerit in administranda rep. cum laude felicitas, quibus Romæ degentibus triumpho, & cognomina deuictarum à Ducibus suis gentium proueniebant. Itaque Fronto, Romanæ eloquentiæ nõ secundum, sed alterum decus, cum belli in Britannia confecti laudem Antonino Principi daret, quamuis ille in ipso Urbis Palatio resi dē gerendi eius mandasset auspiciū, veluti longæ nauis gubernaculis præ-

præsidentem totius velificationis & cursus gloriam meruisse testatus est. At enim tu Cæsar inuictè omnis istius & nauigationis, & belli non modò pro imperij iure præceptor, sed rebus ipsis & exemplo constantia tuæ hortator atque impulsor fuisti. siquidem magis Gessoriacensi littore quamuis feruidum inuectus Oceanum, etiam illi exercitui tuo quem Sequanam fluctus inuexerat irreuocabilem iniecasti in eis ardorem, adeo ut cunctantibus adhuc Ducibus, cælo & mari turbidis, vltro signum nauigationis exposceret, quædam minacia signa, quæ videbantur, contemneret, die pluuiò vela faceret, ventum, quia directus non erat, captaret obliquum. quis enim se quamlibet iniquo mari non auderet credere te nauigante? Omnium (ut dicitur) accepto nuncio nauigationis tuæ vna vox & hortatio fuit, Quid dubitamus? quid moramur? Ipse iam soluit, iam prouehitur, iam fortasse peruenit. Experiamur omnia, per quoscunque fluctus eamus. Quid est quod timere possimus? Cæsarem sequimur. Nec fellit opinio vestrae felicitatis. siquidem (ut ex ipsorum relatione cõperimus) ad tempus ipsum tantæ se dorso maris nebulae miscuerunt, ut inimica classis apud Vectam insulam in speculis & insidiis collocata ignorantibus omnino hostibus præteriretur, ne vel moraretur ipse tum, quamuis non posset obsistere. Iam verò quòd idem ille vestro auspicio inuictus exercitus statim atque Britannia littus inuaserat vniuersis nauibus suis iniecit ignes, quinam alij nisi diuinitatis vestrae monitus impulerunt? aut quæ alia ratio persuasit nullum præsidium fugæ reseruare, nec vereri dubia bellorum, nec Martem (ut dicitur) putare communem, nisi quòd vestri contemplatione constabat de victoria non posse dubitari? Non illic tunc vires, non Romana robora, sed vestra Numina cogitauerunt. Proposito qualicunque prælio certam sibi spondere fortunam, non tam est fiducia militum, quàm felicitas Imperatorum. Ipse ille autem signifer nefariae factionis cur ab eo litore quod tenebat abscessit, cur classem portumque deseruit, nisi quòd te Cæsar inuictè, cuius imminetia vela conspexerat, timuit iam iamque venturum? Vt cunque cum Ducibus tuis maluit experiri quàm præsens maiestatis tuæ fulmen excipere. Demens, qui nesciebat quacunque fugerat ubiq; numina vestrae diuinitatis esse, ubi vultus vestri, ubi signa colerentur. Te tamē ille fugiens incidit in tuorum manus, à te victus, à tuis exercitibus oppressus est. Denique adeò trepidus, & te post terga respiciens, & in modum amentis attonitus properauit ad mortem, ut nec explicarit

aciem, nec omnes copias quas trahebat instruxerit, sed cum veteribus illius coniurationis autoribus, & mercenariis cuneis Barbarorum tanti apparatus oblitus irruerit. Adeò Cæsar hoc etiam reip. tribuit vestra felicitas, vt nemo ferè Romanus occiderit imperio vincente Romano. omnes enim illos (vt audio) campos atque colles non nisi teterrimorum hostium corpora fusa texerunt. Illa Barbara, aut imitatione Barbariæ olim cultu vestis, & prolixo crine rutilantia, tunc verò vulnere, & cruore fœdata, & in diuersos situs fructa, sicuti dolorem vulnerum fuerant secuta, iacuerunt, atque inter hos ipse vexillarius latrocinij, cultu illo quem viuus violauerat spòte depositò, & vix vnus velaminis repertus indicio. Adeò verum sibi dixerat morte vicina, vt interfectum se nollet agnosci. Enimverò Cæsar inuictè tanto Deorum Immortalium tibi est addicta consensu victoria, omnium quidem quos adortus fueris hostium, sed præcipuè interiectio Francorum, & illi quoque milites vestri qui per errorem nebulosi (vt paulò antè dixi) maris abiuncti ad oppidù Londiniense peruenerant, quidquid ex mercenaria illa multitudine Barbarorum prælio superfuerat, cùm direpta ciuitate fugam capessere cogitarent, passim tota vrbe confecerunt, & non solam prouincialibus vestris in cæde hostium dederunt salutem, sed etiam in spectaculo voluptatem. O victoria multiiuga, & innumerabilium triumphorum, qua Britannię restituta, qua gentes Francorum penitus excisa, qua multis præterea gentibus in coniuratione illius sceleris deprehensis imposita est necessitas obsequendi, denique ad perpetuam quietem maria purgata sunt! Gloriare tu verò Cæsar inuictè alium te orbem terrarum peperisse, & Romanæ potentie gloriam restituendo naualem addidisti imperio terris omnibus maius elementum. Confecisti (inquam) bellum Cæsar inuictè, quod cunctis impendere prouinciis videbatur, tamque latè vagari & flagrare poterat quàm latè omnis Oceanus, & mediterranei sinus abluunt. neque enim si metu vestri lues illa solis Britannię visceribus intabuit, idcirco nescimus quanto se aliàs furore iactasset, si fiduciam peruagandi quàm patebat habuisset. nullo siquidem certo fine montium, aut fluminù terminabatur, quem dispositæ limitis custodiæ non tuerentur, sed vbique naus, licèt nobis virtutem felicitatèque vestram habereamus, magnis tamen terroribus imminebat quàm iacent maria, quàm venti ferunt. recurfabat quippe in animos illa sub Diuo Probo & paucorum ex Francis captiuorum incredibilis audacia, & indigna

felicitas, qui, à Ponto vsque correptis nauibus, Græciam, Asiàmque populati, nec impunè plerisque Libyæ littoribus appulsi, ipsas postremò naualibus quondam victoriis nobiles ceperant Syracusas, & immenso itinere peruecti Oceanum quàm terras rupit intrauerant, atque ita euentu temeritatis ostenderant nihil esse clausum piraticæ desperationi quò nauigiis pateret accessus. Itaque hac victoria vestra non Britannia solum seruitute est liberata, sed omnibus nationibus securitas restituta, quæ maritimo vsu tantum in bello adire periculi poterant, quantum in pace commodi consequuntur. Nunc secura est (vt de latere Gallico taceam) quamuis prænè conspicuis littoribus Hispania, nunc Italia, nunc Africa, nunc omnes vsque ad Mæotidas paludes perpetuis curis vacant gentes. Nec idcirco minoribus gaudiis feruntur dempto periculi metu quò experiundi necessitate caruerunt, sed hoc ipsum & in administratione prouidentie vestræ, & infectione fortunæ impensus gratulantur. quòd tanta illa vis nauticæ rebellionis in vestigiis suis concidit. Atque ipsam Britanniam, quæ sedem tam diuturno sceleri præbuisse, constat victoriam sola sui restitutione sensisse vestram. Meritò igitur statim atque ad littus illud exoptatus olim vindex & liberator appuleras obuius sese maiestati tuæ triumphus effudit, exultantèsque gaudio Britanni cum coniugibus ac liberis obtulerunt, non te ipsum modò, quem vt cælo delapsum intuebantur, sed etià nauis illius quæ tuum Numen aduexerat, vela remigiàque venerantes, paratèque te ingredientem stratis sensere corporibus. Nec mirum si tanto gaudio ferebantur. post tot annorum miseriam captiuitatem, post violatas coniuges, post liberorum turpe seruitium tandè liberi, tandèque Romani, tandem vera imperij luce recreati. siquidem præter illà clementie vestræ pietatisque famam, quæ còmuni gentium voce celebratur, in ipso Cæsar tuo vultu videbant omniù signa virtutum, in fronte grauitatis, in oculis lenitatis, in rubore verecundie, in sermone iustitie. Quæ singula vt respectantes agnouerant, lætitiæ clamoribus concinebant, vobis se, vobis liberos suos, vestris liberis omnes generis sui posteros deuuebant. Nos quidè certè, ô perpetui parentes & domini generis humani, hoc à Diis immortalibus omni votorù nùcupatione deposcimus, vt liberi nepotèsque nostri, & si qua omnib' sæculis erit duratura progenies, cùm vobis, tum etià his quos educatis, atque educabitis dedecentur.

quid enim melius posteris nostris optare possumus quàm quo fruimur ipsi: Tenet vno pacis amplexu Romana resp. quidquid variis temporum vicibus fuit aliquando Romanum, & illa quæ sæpe veluti nimia mole defluerat magnitudo, tandem solido coherat imperio. Nihil ex omni terrarum cælique regione non aut metu quietum est, aut armis domitum, aut pietate deuinctum. Et ex aliis quidē partibus aliqua restant, quæ (si voluntas vel ratio desiderent) possitis acquirere. vltra Oceanum verò quid erat præter Britannia: Quæ à vobis ita recuperata est, vt illæ quoque nationes terminis eiusdem insulæ coherentes vestris nutibus obsequantur. Nulla progrediendi causa superest, nisi si (quod Natura vetuit) fines ipsius quærantur Oceani. Omnia (inquā) inuictissimi Principes vestra sunt, quæ sunt digna vobis. Et inde est quod consulere singulis æqualiter licet, cum vniuersa teneatis. Itaque sicuti pridem tuo Diocletiane Auguste iussu suppleuit deserta Thraciæ translatis incolis Asia, sicut postea tuo Maximiane Auguste nutu Neruiorum & Treuironum arua iacientia lætus postliminio restitutus & receptus in leges Francus excoluit, ita nunc per victorias tuas Constantine Cæsar inuictæ quidquid infrequēs Ambiano, & Bellouaco, & Trigastino solo, Lingonicòq; restabat barbaro cultore reuiescit. Quinetiā illa cuius nomine mihi peculiariter gratulandum deuotissima vobis ciuitas Aeduorum ex hac Britannicæ facultate victoriæ plurimos, quibus illæ provinciæ redundabant, accepit artifices, & nunc extruptione veterum domorum, & refectione operum publicorum, & templorum instauratione consurgit. Nunc sibi redditum vetus illud Romanæ fraternitatis nomen existima t, cum te rursus habeat conditorem. Dixi, Cæsar inuictæ, prope plura quàm potui, sed pauciora quàm debui, vt iustissima mihi causa sit propitio munere tuo & nunc desinendi, & sæpe dicendi.

E V M E-

EVMENII RHETORIS
ORATIO PRO SCHOLIS
INSTAVRANDIS, CORAM V. P.

PRAESIDE GALLIAE
HABITA.

ERTVM habeo V.P. non quidem te, qui semper in omni genere dicendi maxima facultate viguisti, sed circumstantium plerosque mirari, quòd ego, qui ab incunte adolescētia vsque in hunc diem nunquam isto in loco dixerim, & quantulumcunque illud est quod labore ac diligentia videor consecutus exercere priuatim quàm in foro iactare maluerim, nunc demum sero quodam tyrociniò ad insolitum mihi tribunal aspirem. A quo ego me fateor, quanquam sedes ista iustitiæ & ad agendum & ad dicendum amplissima videretur, diffusum tamē ingenio meo antehac affuisse, & hoc ipso in tempore quamuis diuersissimum à contentione litium genus orationis habiturū conscientia trepidatione reuocari. Ne quid igitur aut opinioni hominum dubium relinquam, aut interpretationi ex hac postulatione, quam de restituendis patriæ incæ Menianis mihi sumendam potius quàm cuiquam delegandam putavi, maius de me aliquid quàm posse me sentio videar promittere, contestatum esse initio dicēdi apud audientes volo temporarium me dicendi munus, atque id ipsum meis studiis peculiariter commodare, non ad incognitam mihi sectam forensium patronorum alienæ laudis cupiditate transire. neque enim tanta me aut negligentia, aut confidentia tenet, vt nesciam quanta sit inter hanc aciem fori, & nostra illa secreta studiorum exercitia diuersitas. Ibi armantur ingenia, hinc præliatur. Ibi prælusio, hinc pugna committitur. Hinc plerumque velut sudibus & saxis, illic semper telis splendentibus dimicatur. Hic sudore & quasi puluere sordidus, illic insignis ornatu laudatur orator. Vt, si vterque experiundi causa officia commutent, alium quidem tubarum sonus, & strepitus armorū, alium quidem triumphus deterreat. Scio hæc inquam, V.P. neque me

P.P. j.

sciens fallo, & idcirco tantum abest vt me docēdi relictis præcipien-
 dique rationibus aptum atque idoneum putem, vt hoc ipso quod vel
 vno die, atque vna de re in foro dicam, veniam magis possim spera-
 re quàm gloriam. Quanquam in hac oratione V.P. loci tantummo-
 do insolentia, non dicendi nouitate perturber. siquidem id postulo
 quod non modò contradicendo nemo audeat impedire, sed omnes
 potiùs quibus diuina Principum liberalitas, quibus vrbs istius resti-
 tutio, quibus optimarum artium celebratio grata atque iucunda est,
 summo gaudio & fauore suscipiant, vt Menianæ illæ scholæ, quon-
 dam pulcherrimo opere, & studiorum frequētia celebres & illustres,
 iuxta cetera quæ instaurantur opera ac templa reparantur. Ita quan-
 tum mihi trepidationis affert locus, tantum releuat causa dicendi.
 Quam quidem ego V.P. duas in partes arbitror diuidendam, vt priùs
 disseram quàm sit ex vsu & officio opus illud ad pristinam magnifi-
 centiam reformari, deinde qua ratione id possit sine sumptu publi-
 co, ex largitione quidem Principum maximorum, sed tamen cum
 aliquo meo erga patriam studio & amore, procedere. Ante omnia igitur
 V.P. diuinæ Imperatorum Cæsarumque nostrorum prouidentia,
 singularique in nos beneuolentiæ huius quoque operis instau-
 ratione parendum est, qui ciuitatem istam, & olim fraterno populi
 Romani nomine gloriatam, & tunc demum grauissima clade per-
 cussam cum latrociniis Batauicæ rebellionis obfessa auxilium Ro-
 mani Principis irrogantem, non solum pro admiratione meritorum,
 sed etiam pro miseratione casuum attollere ac recreare voluerunt, ip-
 samque ruinarum eius magnitudinem immortalibus liberalitatis suæ
 monumentis dignam iudicauerunt, vt tanto esset illustrior gloria re-
 stitutorum quanto ipsa moles restitutionis immanior. Itaque ma-
 ximas pecunias, & totum (si res poscat) ærarium non templis modò,
 ac locis publicis reficiendis, sed etiam priuatis domibus indulgent,
 nec pecunias modò, sed etiam artifices transmarinos, & ex amplissi-
 mis prouinciarum ordinibus incolas novos, & deuotissimarum hi-
 berna legionum, quarum inuicta robora ne in his quidem quæ nunc
 cum maximè egent bellis requirunt, vt commodis nostris studio
 gratiæ hospitalis operentur, & resides aquas, & novos amnes vel
 uti aridis fessæ vrbs visceribus infundant. Ex quo manifestum est
 eos qui coloniam istam tot tantisque operibus totius imperij e-
 rigere atque animare statuerunt, & præcipuè sedem illam libera-
 lium litterarum velle reparare, vt frequentiam honestissimæ iu-

uentutis illustrato studiorum honore prouiderint. cui enim vn-
 quam veterum principum tantæ fuit curæ, vt doctrinæ atque elo-
 quentiæ studia florent quânta his optimis & indulgentissimis do-
 minis generis humani? Quos ego quidem (quantum ad votum
 pietatēque pertinet) liberorum nostrorum parentes appellare
 non dubito, qui nobilissimam istam indolem Galliarum suarum,
 interitu summi doctoris orbatam, respicere dignati suo potissi-
 mum iudicio præceptorem ei moderatorēque tribuerunt, & inter
 Imperatorias dispositiones summis reipublicæ gubernandæ pro-
 uisionibus occupatas litterarum quoque habuere dilectum, ne-
 aliter quàm si equestri turmæ, vel cohorti Prætoris consulendum
 foret, quem potissimum præficerent sui arbitrij esse duxerunt, ne
 ij quos ad spem omnium tribunalium, aut interdum ad stipendia
 cognitionum sacrarum, aut fortasse ad ipsa palatij Magisteria proue-
 hi oporteret, veluti repentino nubilo in medijs adolescentiæ flucti-
 bus depræhensi incerta dicendi signa sequerentur. In quo ego V.P.
 nihil laudi meæ tribuo, sed domini nostri Constantij Principis iu-
 uentutis, incredibilem erga iuuentutem Galliarum suarum sollici-
 tudinem atque indulgentiam mirari fatis nequeo, qui honorem
 litterarum hac quoque dignatione cumulauit, vt me, potius ad
 pristina mea studia molientem, ipsum iusserit disciplinas artis o-
 ratoriæ retractare, & hoc mihi munus iniunxerat vt mediocrem
 quidem pro ingenio meo naturæque vocem, cælestia tamen verba,
 & diuina sensa Principum prolocuturam ab arcanis sacrorum pe-
 netralium ad priuatarum Musarum aditus transfulerit; non utique
 quia mihi, quem (quod sine inuidia dixerim) tanta dignatione re-
 spicit quanta pro summis honoribus debet sufficere sapienti, vellet
 aliquid imposta ista professione detrachere, sed vt professioni ipsi ex
 eo honore quem gessi adderet dignitatem. Cui igitur dubium
 quin diuina illa mens Cæsaris, quæ tanto studio præceptorem
 huic conuentui iuuentutis elegit, etiam locum exercitiis il-
 lius dedicatum instaurari atque exornari velit, cum omnes o-
 mnium rerum sectatores atque fautores parum se satis facere
 voto & conscientiæ suæ credant, si non ipsarum quas appet-
 unt gloriarum templa constituent. Inde est vt Atheniensis hu-
 manitas aram Misericordiæ instituerit, & Romani ducis animi ma-
 gnitudo templum Virtutis & Honoris. quarum enim artium, siue
 animi affectionum magnis hominibus ingeneratus ardor fue-
 pp. ij.

rit, earum etiam consecrata existere ad posteros monumenta voluerunt. Aedem Herculis Musarum in Circo Flaminio Fulvius ille Nobilior ex pecunia Censoria fecit, non id modò secutus, quòd ipse litteris, & summa poëtae amicitia duceretur, sed quòd in Græcia cum esset Imperator acceperat Herculem Musagetem esse comitem ducemque Musarum. Idemque primus nouem signa, hoc est, omnium Camoënarum, ex Ambraciensi oppido translata sub tutela fortissimi Numinis consecrauit, (vt res est) quia mutuis operibus & præmiis iuari ornariq; deberent, Musarum quies defensione Herculis, & virtus Herculis voce Musarum. Credo igitur tali Cæsar Herculus & aui Herculis, & Herculij patris instinctu tanto studium litterarum fauore prosequitur, vt non minus ad prouidentiam Numinis existimet pertinere benedicendi quàm rectè faciendi disciplinam, & prouidua intelligentia mentis æternæ sentiat litteras omnium fundamenta esse virtutum, vtpote continentia, modestia, vigilantia, patientia magistras. Quæ vniuersa cum in cõsuetudinem tenera ætate venerunt, omnia deinceps officia vitæ ad ipsa quæ diuersissima videntur militiae atque castrorum munimina conualescunt. Ideoque his omnis industria atque omnis laudis nutricibus, aut (vt verius loquar) matribus cum præceptorem Cæsar Herculus declarare dignatus sit, necesse est etiam sedem propriam cupiat reformari, vt cū ad antiquam firmitatem cultumq; reparata sit, multo hinc iustius & verius nuncupetur ædes Herculis atque Musarum. Et sanè V.P. interest etiã gloriæ quam tanti Principes tot victoriis ac triumphis merentur, vt ingenia quæ canendis eorum virtutibus excoluntur non intra priuatos parietes, sed in publica ostentatione, & in ipso vrbis istius ore vegetentur. Quid autem magis in facie vultuque istius ciuitatis situm est, quàm hæc eadem Mæniana, in ipso transitu aduentum huc inuestissimorum Principum constituta? Qui cum se occursum lætæ iuuentutis afficit, non solum liberalitate quam ipsi tribuunt, sed etiam litteris quibus me ad institutionem eius cohortantur, ostendant, quanto plus capient voluptatis cum reparatum videant ipsum conciliabulum iuuentutis? Ad hoc V.P. opus istud reddit illustrius cum ipsorum Cæsarum, tum etiam omnium hominum aspectu promptius quod præcipuo est loco positum, quasi inter ipsos oculos ciuitatis, inter Apollinis templum atque Capitolium. Quo magis est etiam sacrosancta sedes, vtriusque lateris veneranda confinio, vtriusque latè numeris instauranda respectu, ne fana longè o-

mnium in hac vrbe pulcherrima labes media deformet, præsertim cum mihi videatur ipse ille, qui Mæniana hæc primus extruxit, idcirco ea illic potissimum collocasse, vt veluti cognato vicinorum sibi Numinum tenerentur amplexu, cum augustissima testis litteris dedicata inde Athenarum conditrix Minerua conspiceret, hinc Apollo medius Camoënarum. Igitur ibi maximè & oportet & fas est exercere iuuentutis ingenia, vbi tam propinqua sunt Numina amica doctrinae, vbi ex proximo iuuat mens diuina sapientiam, & carminum Deus vocem, & verecundiam virgo perpetua, & prouidentia præscius futurorum. Ibi adolescentes optimi discant, nobis quasi solenne carmen præstantibus, maximorum Principum facta celebrare. quis enim melior vsus est eloquentia quam vbi ante aras quodammodo suas Iouios Herculisque audiant prædicari Iuppiter pater, & Minerua socia, & Iuno placata? Satis me verborum fecisse arbitror V.P. de eo quod mihi ad dicendum prius constitueram, quã sit ex vsu atque officio instaurari opus illud studiis, quibus optimi Principes maximè fauent, dedicatum, in ipsa ciuitatis fronte positum, celeberrimis templis vtrinque coniunctum. Nunc, in secundum, eundemque locum distuli, quemadmodum id sine sumptu publico, & cum laude sacre largitionis fieri possit ostendam. Salarium me liberalissimi Principes ex huius reip. viribus in sexcentis millibus nummum accipere iusserunt, non quoniam non amplius tribuere commodis meis vellent, in quem multo maiora & prius & postea præmia contulerunt, sed vt tercena illa festertia, quæ sacrae memoriae Magister acceperam, in honore priuati huius magisterij addita pari sorte geminarent. Hoc ego salarium (quantum ad honorem pertinet) adoratum accipio, & in accepti ratione perscribo, sed expensum referre patriæ cupio, & ad restitutionem huius operis quoad vsus poposcerit destinare. Cuius voluntatis meæ ratio etsi asserenda non est, tamen sub hac tua humanitate, & circumstantium expectatione, qua me audiri sentio, aliquatenus prosequenda est. Nam primum omnium in hoc ego maximos esse fructus præmiorum puto, vt digni quibus tribuantur habeamur. siquidem ipse vsus pecuniæ bonis malisve artibus partæ promiscuus & vilis est, honestis verò rationibus posse acquirere summum, etiãsi quæstum remiseris, lucrum est. neq; enim Syrus mercator, aut Deliacus, aut Indicus ad vberima ista compendia laudis aspirat, sed raræ atque inter paucissimos opes sunt contentæ meritis conscientia. quippe hoc ipso præmij gloria continetur,

ne id cupiditate quærendi affectasse videamur. Quod hoc vno assequi possumus, si pro accepto ducamus oblatum. Vt industriæ, assumendi copiam præuenire potuisset: continentia, præterisse. At si fortissimi viri in sacris certaminibus summo labore, atque etiam vitæ periculo, solam vocem præconis, & coronæ testimonium petunt, ego verba illa diuina, cælestisque litteras, quibus mihi tanti Principes instituendam iuuentutem commendare dignati sunt, non ultra omnium vocum potentiam venerabundus accipiam: non ultra omnes laureas colam: Leges ergo V. P. Tametsi hanc quoque mihi veniam tribuas oportet. neque enim ipsius epistolæ sacræ commemorationem solam sine obsequio recitationis inducere fas est, vt perlecta magis eluceat quantum me studium par sit impendere non ipsis modò litteris, sed etiam templis ac sedibus litterarum.

MERENTVR & Galli nostri vt eorum liberis, quorum vita in Augusto Cliuensium oppido ingenuis artibus eruditur, & ipsi adolescententes, qui hilari consensu meum Constantij Cæsaris ex Italia reuertentis susceperunt comitatum, vt eorum indoli cõsulere cupiamus. Proinde quod aliud præmium his quàm illud conferre debemus quod nec dare potest, nec eripere Fortuna: Vnde auditorio huic, quod videtur interitu præceptoris orbatum, te vel potissimum præficere debuimus, cuius eloquentiam, & grauitatem morum, & actis nostris habemus administratione cõpertam. Saluo igitur priuilegio dignitatis tuæ, hortamur vt professionem oratoriam recipias, atque in supradicta ciuitate, quã non ignoras nos ad pristinam gloriã reformare, ad vitæ melioris studium adolescentium excolas mentes, nec putes hoc munere antè partis aliquid tuis honoribus derogari, cum honesta professio ornet potius omnem quàm destruat dignitatem. Denique etiam salarium te in sexcentis millibus nummum ex reip. viribus consequi volumus, vt intelligas meritis tuis etiam nostram constituere clementiam. Vale Eumeni charissime nobis.

Ita non videtur tibi V. P. hac tantorum Principum exhortatione non solum mens & ocio iacens ad pristinas artes animus attolli, verum etiam veterum ipsi quodammodo scholarum parietes & tecta consurgere: quod enim tantum carmen Amphioni, quæ tanta pleetro fidibusque dulcedo, quam secuta quondam saxa perhibentur, vt ducentibus subiecta modulis, & ad interualla carminum resistentia sponte murum velut arte construerent, quanta

in his Imperatorum & Cæsarum litteris inest ad omnes animorum impetus, effectusque rerum ciendos vis atque permotio, qui quod iubere possint, suadere dignantur, & cum vel tacitas eorum ac vultu tenus significatas voluntates summi patris sequatur auctoritas, cuius nutum promissionemque firmantis totius mundi tremor sentit, ipsi tamen vltro imperandi potestatem cohortandi humanitate conciliant? Quinetiam laudibus incitant, grauitatem morum, dicendi facultatem sibi probatam & cognitam prædicantes, Palatini honoris priuilegium oratoricæ professioni saluum & incolume seruantes. Quibus ego diuinæ benignitatis illecbris, etiamsi omni sensu antè caruissem, ad quamuis profectò intelligentiam adducerer. siquidem tantos Principes vnum hominem tanta laude decorare non est oratorem admonere, sed facere. Quid igitur mihi cum numerata pecunia: immò quid cum vllis opibus aut Midæ regis, aut Croesi, aut ipsius qui auro dicitur fluxisse Pactoli, cum diuina hæc testimonia omnibus diuitiis, atque ipsis eorum præmiis anteponam? Nisi fortè Pythiados illius excellentem Socratis sapientiam vaticinatæ, aut magnificentius carmen videtur, aut verius quàm quod Iouij Herculiique pronunciat, quorum ne nutus quidem possunt, non modò dicta, reuocari. Quamobrem (vt dixi) V. P. sexcenta illa (quantum ad honorem spectat) accipi oportere censeo, atque vsum delego patriæ, & ipsi potissimum operi in quo studia nostra celebranda sunt. videor enim mihi id quod sacris litteris continetur, ita saluo honoris mei priuilegio doceam, hoc manifestius atque illustrius retenturus vt me dignum talibus æternorum Principum iudicii probem amore reip. Equidem ipsos patriæ Deos testor tanto me ciuitatis istius amore flagrare, vt, quocumque oculos circumtuli, ad restitutionem operum singulorum ita gaudio ferar, vt spiritum identidem meum pro illorum salute deuoueam, quorum iussu operibusque reparantur. Sed tamen hoc quod mihi ornandæ professionis meæ causa tributum est huic me præcipue sentio debere monumento. etenim si bello parsa Marti dicantur, si mari quæsitæ Neptuno, si messes Cereri, si Mercurio lucra libantur, si item rerum omnium ad cultum referuntur autorum, vbi fas est docendi præmia consecrare nisi in sede dicendi, præsertim, cum mihi ultra cõmunem cum cæteris studiorum religionem, etiam proprius quidam sit erga Mæniana illa ex maiorum meorum recordatione dilectus: quãuis enim ante ingressum pueritiæ meæ prætermissa fuerit eorum exercen-

di studij frequentatio, tamen illic auum quondam meum docuisse audio, hominem Athenis ortum, Romæ diu celebrem, mox in ista vrbe perspecto & probato hominum amore doctrinæ, atque huius ipsius operis veneratione detetum. Cuius ego locū in quo vt referūt, maior octogenario docuit, si ab isto venerabili sene (Te Glauce, appello præsentem, quem videmus, non ciuitate Atticum, sed eloquio) recoli ornarique perfecero, ipsum mihi videbor ad vitam tali professionis suæ successione reuocasse. Quod quidem meum ego erga honorem domus ac familiæ meæ studium non confiterer V.P. nisi si ipsis Imperatoribus Cæsaribusque nostris gratum esse considerem, vt publicam eorum in restituendo orbe pietatem pro suo quisque captu in renouandis suorum vestigiis æmuletur. quis enim nunc sit animo tam humili, tam abiecto, tam ab omni appetitione laudis alieno, vt nō & quamtulamcunque memoriam suorum excitare, & sibi aliquid secundæ opinionis cupiat acquirere? cū videat omnia quæ priorum labe conciderant, hac felicitate sæculi resurgentia, tot vrbes diu siluis obfatas, atque habitatas feris, instaurari mœnibus, incolis frequentari, quod in Aegeo mari semel cōtigit, vt quæ opertis fluctibus vagabatur repente insula Delos existeret, eius nunc simile tot orientibus vndique ciuitatibus, tot insulis ad humanos cultus quasi renascentibus euenire. Nisi fortè non grauior Britāniam ruina deprefferat, quam si perfuso tegeter Oceanus, quæ profundissimo Pœnorum gurgite liberata ad conspectum Romanæ lucis emerfit, aut hæc ipsa, quæ modò desinit esse Barbaria, non magis feritate Francorum velut hausta desiderat quæ si eam circumfusa flumina & mare alluens operuisset. Nam quid ego alarum & cohortium castra percenseam toto Rheni, & Istri, & Euphratis limite restituta? Qua veris autumnive clementia tot manu positæ arbores cōualescunt, quo calore Solis tot depressæ imbribus segetes resurgunt, quot vbiq; muri vix repertis veterum fundamentorum vestigiis excitantur? Adeo (vt res est) aurea illa sæcula, quæ non diu quondā Saturno rege vigerunt, nunc æternis auspiciis Iouis & Herculis renascuntur. Sed enim V.P. inter omnia quæ virtute Principum ac felicitate recreatur, sint licet fortasse alia magnitudine atq; vtilitate potiora, nihil est tamen admirabilius hac liberalitate quam fouendis honorandisque litterarum studiis impartiant. quippe (vt initio dixi) nulli vnquā antehac Principes pari cura belli munera, & huiusmodi pacis ornamenta coluerunt. diuersissimus enim ad vtram-

que se-

que sectam deflexus est, dispar natura mentium, & discrepans in electione iudicium, ipsorum denique vtrisque artibus præfidentium nominum dissoni monitus, habitusque dissimiles. Quo magis horum noua & incredibilis est virtus & humanitas, qui inter tanta opera bellorum ad hæc quoque litterarum exercitia respiciunt, atque illum temporum statum quo (vt legimus) Romana res plurimum terra & mari valuit, ita demum integrari putant, vt non potentia, sed etiam eloquentia Roma reuirescat. Detur ergo V.P. illa mihi ab optimis virtutum omnium dominis tributa largitio huic operi doctrinæ atque eloquentiæ dedicato, vt quemadmodum cætera vitæ nostræ cōmoda apud auxiliores eorum Deos colimus, ita singularem eorūdem erga litteras dignationem in antiqua litterarum sede celebremus. Videat præterea in illis porticibus iuuentus & quotidie spectet omnes terras & cuncta maria, & quidquid inuidissimi Principes vrbium, gentium, nationum aut virtute deuinciunt, aut terrore. siquidem illic, vt ipse vidisti, (credo) instruendæ pueritiæ causa, quò manifestius oculis discernentur quæ difficilius percipiuntur auditu, omnium cum nominibus suis locorum situs, spatia, interualla descripta sunt, quidquid vbiq; fluminum oritur & conditur, quacunque se littorum sinus flectunt, quòve ambitu cingit orbem, vel irrupit Oceanus. Ibi fortissimorum Imperatorum pulcherrimæ res gestæ per diuersa regionum argumenta recoluntur, dum calentibus semperque venientibus victoriarum nunciis reuisuntur perfida flumina, & Libyæ arua sitientia, & cōnexa Rheni cornua, & Nili ora, multifida, dūmque sibi ad hæc singula intuentium animus affingit, aut sub tua Diocletiane Auguste clementia Aegyptum furoreposito quiescentem, aut te Maximiane inuidete percussa Maurorum agmina fulminantem, aut sub dextera tua domine Constanti Batavianam Britanniamque squalidum caput syluis & fluctibus exerentem, aut te Maximiane Cæsar Persicos arcus pharetrasque calcantem. nunc enim nunc demum iuuat orbem spectare depictum, cū in illo nihil videmus alienum. Habes V.P. studij ac voti mei professionem. Abs te peto vt eam litteris tuis apud sacras aures prosequi non graueris. siquidem maximus, ac pæne solus fructus est recta cupientium, vt voluntas eorum ad diuinam tantorum Principum sciētiam referatur.

QQ. J.

CLAVDII MAMERTINI
PANEGYRICVS MAXI-
MIANO A.

Cum omnibus festis diebus sacratissime Imperator debet honor vester diuinis rebus æquari, tum præcipuè celeberrimo isto, & imperantibus vobis lætissimo die veneratio Numinis tui cum solenni sacræ vr̄bis religione iungenda est. verum est enim profectò quod de origine illius ciuitatis accepimus, primã in ea sedem Numinis vestri, sanctum illud venerandumque Palatium, regem aduenam condidisse. neque enim fabula est de licentia pœtarum, nec opinio de fama veterum sæculorum, sed manifesta res & probata, (sicut hodie quoque testatur Herculis ara maxima, & Herculei sacri custos familia Pinaria) principem illum tui generis ac nominis Palantea mœnia addidisse victorem, & parua licet tunc regia, summa tamen religione susceptũ futuræ maiestatis dedisse primordia, vt esse posset domus Cæsarum, quæ Herculis fuisset hospitium. Iure igitur hoc die, quo immortalis ortus dominæ gentium ciuitatis vestra pietate celebratur, tibi potissimum Imperator inuicte laudes canimus, & gratias agimus, quem similitudo ipsa stirpis tuæ, ac vis tacita naturæ ad honorandum natalem Romæ diem tam liberalem facit, vt vr̄bem illam sic colas cõditam quasi ipse condideris. re vera enim sacratissime Imperator merito quiuis te, tuumque fratrem, Romani imperij dixerit conditores. estis enim (quod est proximum) restitutores, & sit licet hic illi vr̄bi natalis dies quod pertineat ad originem populi Romani, vestri imperij primi dies sunt principes ad salutem. Quare si nunc Romæ omnes Magistratus, & Pontifices, & Sacerdotes iuxta parentes Vr̄bis, & Statores Deos Herculis templa venerantur, quia partam aliquando ex victoria prædam à flumine Ibero & conscio occidui So-

lis Oceano ad pabula Tyrrhena compulerit, & in Palatino iugo vêturo ter reliquerit vestigia: quanto tandem studio nos hic cõuenit, qui te præsentem intuemur Deum, toto quidem orbe victorem, sed nunc quidem maximè in eadem Occidentis plaga non pastorem trino capite deformem, sed prodigium multo tetrius opprimentè, quidquid spiritus & vocis habemus, omne id in laudibus tuis non occupare modò, sed (si res poscat) absumere debemus. Vnde igitur ordiar? Commemorabo nimirum patriæ tuæ in rempublicã merita: Quis enim dubitat quin multis iam sæculis, ex quo vires illius ad Romanum nomen accesserint, Italia quidem sit gentium domina gloriæ vetustate, sed Pannonia virtute? An diuinam generis tui originem recensebo, quam tu non modò factis immortalibus, sed etiam nominis successione testaris? An quemadmodum educatus institutusque sis prædicabo in illo limite, in illa fortissimarum sede legionum inter discursus strenuæ iuuentutis, & armorum sonitus tuis vagitibus obstrepentes? Finguntur hæc de Ioue, sed de te vera sunt Imperator. An tuas res gestas enumerare conabor, quæ te prima signa Imperatoriis auspiciis inaugurarint, quæ castra dominum habitura susceperint, quæ bella deduxerint, quæ victoriæ auxerint? Ibo scilicet vestigiis virtutis tuæ colligendis per totum Istri limitè, perque omnè quâ tendit Euphratè, & ripas peragrabo Rheni, & litus Oceani: Sed qui velit omnia ista complecti sæcula sibi optare debet, & innumerabiles annos, & quantam tu mereris ætatem. Faciam igitur cõpendium orationi meæ, sed damno voluntatis, quod huic temporari maximè cõgruit omittam, cetera, & potissimum illud arripia, (quod multis fortasse mirum videbitur, & tamen re ipsa verissimum est) te cū ad restituendam remp. à cognato tibi Diocletiani Numine fueris inuocatus plus tribuisse beneficij quàm acceperis. neque enim specie tenus ac nomine fortuna imperij consideranda est. Trabæ vestræ triumphales, & fasces Cõsulares, & sellæ curules, & hæc obsequiorum stipatio & fulgur, & illa lux diuinum verticè claro orbe complectès, vestrorum sunt ornamenta meritorũ pulcherrima quidem & augustissima: sed longè illa maiora sunt, quæ tu impartito tibi imperio meræ gratiæ retulisti, admittere in animum tantæ reip. curâ, & totius orbis fata suscipere, & oblitum quodãmodo sui gentibus viuere, & in tam arduo humanarum rerum stare fastigio, ex quo veluti terras omnes & maria despicias, vicissimque oculis ac mète collustres vbi sit certa serenitas, vbi dubia tempestas, qui iustitiam vestram iudices.

emulentur, qui virtutis vestrae gloriam duces seruent, accipere innumerabiles vndique nuncios, totidem mandata dimittere, de tot urbibus & nationibus & prouinciis cogitare, noctes omnes diesque perpeti sollicitè pro omnium salute transigere. Hæc omnia cum à fratre optimo oblata susceperis, tu fecisti fortiter, ille sapienter. neque enim cum reip. nauem secundus à puppi flatus impleret salutarem manum gubernaculis addidisti, sed cum ad restituendam eam post priorum temporum labem diuinum modò, ac ne id quidem vnicū, sufficeret auxilium, præcipitanti Romano nomini iuxta Principem subiisti, eadem scilicet auxiliij opportunitate, qua tuus Hercules Iouem vestrum quondam Terrigenarum bello laborantem magna victoriae parte iuuit, probauitque non magis à Diis accepisse cælum quam eisdem reddidisse. An non illud malum simile monstrorum, biforium & hisce terris fuit, quod tua Cæsar nescio vtrum magis fortitudine repressum sit, an clementia mitigatū, cum militares habitus ignari agricolæ appetiuerunt; cum autor equitem, cum pastor equitem, cum hostem Barbarum suorum cultorum rusticus vastator imitatus est: Quod ego cursim prætereo. video enim te (qua pietate es) obliuionem illius victoriae malle quam gloriam. Quòd verò statim, vix dum misero illo furore sopito, cum omnes Barbaræ nationes excidium vniuersæ Gallia minarentur, neq; solùm Burgundiones & Alamani, sed etiam Chaibones Erulique, viribus primi Barbarorum, locis vltimi, præcipiti impetu in has prouincias irruissent, quis Deus tam insperatam salutem nobis attulisset, nisi tu affuisses: tu enim diuinæ prouidentia Imp. consilio prius quam vi bellum gerendum ratus, ceteros quidem perduelles, quibus ipsa pestifera multitudo, ire passus es in profundam famem, & ex fame in pestilentia, mox triumphii ornamenta capiēda militum manibus vsurus, Chaibones tamen Erulosque non dignatus pariter perdere, atque vt interim diuina virtus tua exercitatione solita non careret, aperto Marte, atque vno impetu perculisti, non vniuerso ad id prælium vsus exercitu, sed paucis cohortibus. quid enim opus erat multitudine, cum ipse pugnares, ipse omnibus locis totaq; acie dimicares, ipsi hosti vndique, & quâ resisteret, & quâ cederet, & quâ fugeret, occurreres, errorēque aduersariis pariter ac tuis faceres, cum neque te Barbari vnū putarent, neque milites non dico stipatione atq; comitatu, sed saltē oculis sequi possent. tanto quippe prælio ferebare, non aliter quam magnus amnis solet hibernis imbribus auctus & niuibus passim

fluere quā campus est. Ita cuncti Chaibones, Erulique cuncti tanta internecione caesi interfectiq; sunt, vt extinctos eos relictis domi coniugibus ac matribus non profugus aliquis è prælio, sed victoriae tuae gloria nunciaret. Transeo innumerabiles tuas tota Gallia pugnas atque victorias. quæ enim tot tantisque rebus sufficere oratio: illum tamen primum Consulatus tui auspicalem diē tacitus præterire nullo modo possum, quo tu solus omnium consecutus es, vt quod tēpus antea incipiendis tantummodo rebus aptum videbatur tunc primū potuerit sufficere peragendis, vnoque Sol curriculo suo, eoque breuissimo, & officia te Consul inchoantē videret, & Imperatoris implentem. Vidimus te Cæsar eodem die pro rep. & vota suscipere, & coniuncta debere. quod enim optaueras in futurum fecisti continuò transactum. Vt mihi ipsa Deorum auxilia quæ precatus eras præuenisse videaris, & quidquid illi promiserant antè fecisse. Vidimus te Cæsar eodem die & in clarissimo pacis habitu, & in pulcherrimo virtutis ornatu. Bona venia Deūm dixerim, ne Iuppiter quidem ipse tanta celeritate faciem cæli sui variat quam facile tu Iuppiter togam prætextam sumpto thorace mutasti, hastam posito scipione rapuisti, à tribunali venisti in campum, à curuli in equum transtulisti, & rursus ex acie cum triumpho rediisti, totamque hanc urbem repentina tua in hostes eruptione sollicitam lætitia & exultatione, & aris flagrantibus, & sacrificiis, & odoribus accensis Numini tuo implesti. Ita vtroque illius diei supremo tempore bis diuina res parire religione celebrata est, Ioui, dum pro futuris vouetur, tibi, dum pro victoria soluitur. Tale igitur auspiciū illius anni quid sequebatur nisi nouum aliquod & ingens miraculum? Quod autem maius euenire potuit illa tua in Germaniam transgressione: qua tu primus omnium Imp. probasti Romani imperij nullum esse terminum nisi qui tuorum esset laborum. Atqui Rhenū antea videbatur ipsa sic Natura duxisse, vt eo limite Romanæ prouincia ab immanitate Barbaria vindicaretur. Et quis vnquam ante vos Principes nō gratulatus est Gallias illorum amne muniri? Quando non eum sine metu nostro Rheni alueum imminuit diu serena tempesta? Quando non cum securitate nostra illius diluua creuerunt? Credo, itidem optimam illam fertilēque Syriam velut amplexu suo tegebat Euphrates, antequam Diocletiano sponte se dederent regna Persarum. Verum hoc Iouis sui more, nutu illo patrio quo omnia contremiscunt, & maiestate vestri nominis consecutus est. Tu autē Imp. inuictē feras illas indomi-

tâsque gentes vastatione, præliis, cædibus, ferro, ignique domuisti. Herculei generis hoc fatum est, virtuti debere quod vindicat. Exinde igitur soluto animo ac libero sumus. Licet Rhenus arcescat, tenuisque lapsu vix laues calculos perspicuo vado pellat, nullus inde metus est. Quidquid ultra Rhenum prospicio Romanum est. Sic illa quondam Romanæ potentia diu æmula & inimica Carthago à P. Scipione deuicta est, cum is traiecto in Africam exercitu Hannibalem ab Italia vastatione reuocauit. Audieras hoc Imperator? an ipsa per te diuina tua mente prospexeras ita demum hostes funditus posse subuerti, si in propriis sedibus vincerentur, nec prædam modò quam cepissent amitterent, sed ipsi coniuges, & liberos, & parentes suos, & charissima omnia capta mœreret? Hoc tu siue cognitum secutus es, seu te autore fecisti, vtrumque pulcherrimum est. neque enim minorè laudem magnarum rerum æmuli quam ipsi merentur autores, quinimodò, quamuis optimum, intentatæ rei consilium Fortunæ committitur, iteratum idem atque repetitum ad certam rei gloriam pertinet iudicij. Ideoque hoc nunc sacri ambo Imperatores ipso estis Scipione potiores, quod & tu Africanum, & te Diocletianus imitatus est. Ingressus es nuper illam quæ Rhætis est obiecta Germaniam, similique virtute Romanum limitem victoria protulit. Adeo Numini illius simpliciter amantèrque quidquid pro his ceteris feceras retulisti, cum ex diuersa orbis parte coeuntes inuictas dexteris contulisti. Adeo fidum firmumque fuit illud eloquium. In quo nobis mutua præbuisstis omnium exempla virtutum atque inuicem vos (quod fieri iam posse non videbatur) auxistis, ille tibi ostendendo dona Persica, tu illi spolia Germanica. Sed neque illum virtutes tuæ bellicæ à liberalitate, neq; illius opes à bellica virtute te reuocarunt. Ambo nunc estis largissimi, ambo fortissimi, ab hac ipsa vestri similitudine magis magisque cõcordes, (quod omni consanguinitate certius est) virtutibus fratres. Sic fit vt vobis tantum imperium sine vlla æmulatione commune sit, neque vllum vitæ vos discrimen esse patiamini, sed planè vt gemini illi reges Lacedæmones Heraclidæ remp. pari sorte teneatis. Quanquam hoc vos meliores & iustiores, quod illos mater astu coëgit, cum nemini fateretur quem prius edidisset in lucè, pari ætatis autoritate regnare, vos hoc sponte faciatis, quos in summis rebus æquauit non vultuum similitudo, sed morum. Attamen illos, si discrimè sui scire potuissent, minus mirum fuisset exiguam sibi communicasse regionè,

quam sæpe vno die impiger viator emensus est. Vos verò, qui imperium non terræ, sed cæli regionibus terminatis, tantam vim, tantam potestatem mutuo vobis impartire diuinæ profectò immortalisque fiducia est, quam cupiditas nulla perturbet. Et tamen vides Imp. non inuenire me ex omni antiquitate quod comparem vobis nisi Herculeæ gentis exemplum. nam ille quidem magnus Alexander iam mihi humilis videtur Indo regi sua regna reddendo, cum tam multi reges Imp. vestri clientes sint, cum per te regnum receperit Gensobon, Esatech verò munus acceperit. Quid ille aliud expetiuit ad conspectum cum omni sua gente veniendo, nisi vt tunc demum integra autoritate regnaret cum te Maximiane placasset? Ostendit ille te identidem (vt audio) popularibus suis, & intueri diu iussit, & obsequia discere, cum tibi ipse seruiret. Hoc eodem modo rex ille Persarum, nunquam se ante dignatus hominem confiteri, fratri tuo supplicat, totumque se, vt ingredi ille dignetur, regnum subim pandit. Offert interim varia miracula, eximie pulchritudinis feras mittit, amicitia nomen impetrare contentus, promeretur obsequio. Vestra hoc concordia facit inuictissimi Principes, vt vobis in tanta æqualitate successuum etiam Fortuna respondeat. remp. enim vna mente regitis, neque vobis tanta locorum diuersitas obest quominus etiam velut inuictis dexteris gubernetis. Ita quamuis maiestatem regiam geminato Numine augeatis, vtilitatem imperij singularis consentiendo retinetis. Quare si non frustra Græci poëtæ hominibus iustitiam colentibus repromittunt binos gregum foetus, & duplices arborum fructus, nunc omnia gentibus vniuersis gemina debentur, quarum vos domini tam sanctè iustitiam, & cõcordiam colitis. Tu quidem certè Imp. tantum esse in concordia bonum statuis, vt etiam eos qui circa te potissimo funguntur officio necessitudine tibi & affinitate deuinxeris, id pulcherrimum arbitratus, adhærere lateri tuo nõ timoris obsequia, sed vota pietatis. Quorum ductu proximè, cum felicissimis vestris auspiciis vterentur, lubrica illa fallaxque gens Barbarorum vt merebatur affecta est. Vestra hæc Imp. vestra laus est. A vobis proficiscitur, & quod per alios administratur. vt enim omnia commoda cælo terraque parta licet diuersorum Numinum ope nobis prouenire videantur, à summis tamen autoribus manant, Ioue rectore cæli, & Hercule pacatore terrarum, sic omnibus pulcherrimis rebus etiam quæ aliorum ductu geruntur Diocletianus facit, tu tribuis effectum. Vestræ (inquã) fortunæ, vestræ felicitatis est

Imp. quòd iam milites vestri ad Oceanum peruenere victoria, iam cælorum in illo litore hostium sanguinem reciproci fluctus forbuerrunt. Quid nunc animi habet ille pirata, cum fretum illud quo solo mortem suam hucusque remoratus est pæne vestros exercitus videat ingressos, oblitòsque nauium refugum mare secutos esse quâ cederet? Quam nunc insulam remotiorem, quem alium sibi optet Oceanum: Quo denique pacto effugere pœnas reip. potest? Nisi si haustu terræ deuoretur, aut turbine aliquo in deuia saxa rapiatur. Aedificatæ sunt, ornatæque pulcherrimæ classes, cunctis simul amnibus Oceanum petituræ. Neque solùm ad perficiendas eas certatim homines laborarunt, sed etiam ad excipiendas flumina repente creuerunt. Toto ferè anno Imp. quo tibi opus erat serenitate, vt naualia texerentur, vt trabes cæderentur, vt artificum animi vigerant, ne manus torpescerent, nullus ferè dies imbre fœdatus est. Hiems ipsa temperiem veris imitata est. Iam non Septemtrionis nos putauimus, & quasi translatis sideribus, aut terris, meridiani cæli clementiam sensitus. Fluuius hic noster, diu pluuiarum pabulo carens, impatiens erat nauium, solam naualibus tuis materiam deuhebat. Ecce autem subito cum iam deduci liburnas oporteret, tibi vberes fontes terra submisit, tibi largos imbres Iuppiter fudit, tibi totis fluminum alueis Oceanus redundauit. Ita in aquas sponte subeuntes impetum nauigia fecerunt, leui modo commota nixu ducentium, quorum ad felici sumum illud exordium magis opus erat nautico carmine quàm labore. Facile itaque quiuis intelligit Imp. quàm prosperi te successus in re maritima secuturi sint, cum iam sic tempestatum oportunitas obsequatur. Felix igitur talibus Roma Principibus, (fas est enim vt hoc dicendi munus pium vnde cœpimus terminemus) felix inquam, & nunc multo felicior quàm sub Remo & Romulo tuis. Illi enim fratres quamuis geminique essent, certauerunt tamen vter suum tibi nomen imponeret, diuersòsque montes & auspicia ceperrunt: hi verò conseruatores tui, sit licet nunc tuum tanto maius imperium quanto latior es vetere pomœrio quidquid homines colunt, nullo circa te liuore contendunt. Hi cum primum redeant ad te triumphantes, vno cupiunt inuehi curru, simul adire Capitolium, simul habitare Palatium. Vtere (quæso) tuorum Principum vtroque cognomine, cum non cogaris eligere. Licet nunc simul & Herculea dicaris, & Iouia. O quanto nunc Imperatores illa ciuitas esset augustior, quanto magis hunc natalem suum

diem.

diem coleret, si vos stipato vestro Senatu in illa Capitolini Iouis arce conspiceret! Quæ nunc sine dubio præsentiam vestri sibi fingit, ædes vestrorum Numinum frequentando identidem, sicut à maioribus institutum est, inuocando Statorem Iouem, Herculemque victorem. hoc enim quondã illi Deo cognomen ascripsistis qui, cum piratas oneraria naue vicisset, ab ipso audiuit Hercule per quietem illius ope victoriam contigisse. Ad eò sacratissime Imperator multis iam sæculis inter officia est Numinis tui superare piratas. Sed profectò maturè ille illucescet dies cum vos videat Roma victores, & alacrem sub dextera filium. Quem, ad honestissimas artes omnibus ingenij bonis natum, foelix aliquis præceptor expectat. Cui nullo labore constabit diuinam immortalèque progeniem ad studium laudis hortari. Non necesse erit Camillos, & Maximos, & Curtios, & Catones proponere ad imitandum, quin potius vestra illi facta demonstret, vos identidem & semper ostendat, præsentis, & optimos Imperatoriæ institutionis autores. Interim tamè te gentium domina, quoniam hunc optimum Principem in Galliis suis retinet ratio reip. quæsumus (si fieri potest) ne huic inuideas ciuitati, cui nunc ille similitudinem maiestatis tuæ confert, natalem tuum diem celebrando in ea consuetudine magnificentiæ tibi debitæ. Teque ipsum Imperator oramus vt etiam cum vos totius orbis securitate composita illa imperij vestri mater acceperit, amplexus eius arctissimos interdum piis manibus resoluatis, tuque potissimum (credo enim, hoc idem Diocletianum Oriens rogat) has prouincias tuas frequenter illustres, & profundissima licet pace florentes aduentu Numinis tui reddas feliciores. Vides Imperator quanta vis sit tuorum in nos cælestium beneficiorum? Adhuc præsentia tua fruimur, & reditum desideramus.

R.R. j.

EIVSDEM CLAVDII MA-
MERTINI GENETHLIACVS
MAXIMIANI A.

MNES quidē homines, sacratissime Imperator, qui ma-
iestati vestrę laudes canunt, & gratias agunt, debitum vo-
bis conantur exoluere, (quis enim est qui posset implere?)
sentio tamen à me, hoc præcipuè tempore, hoc piæ vocis
officium iure quodam sacrosancti fenoris postulari, vt expectationē
sermonis eius quem tuis Quinquennialibus præparaueram, hac ge-
mini natalis prædicatione compensem, & dicendi munus quod
tunc voti promissione susceperam, nunc religione debiti repræsen-
tem. Noueram autem sacratissime Imperator longè infra spem ho-
noris eius quem in me contulistis, (vnde enim vel tantam fiduciam
mei gererem, vel tam improbè concupiscerem, vt optarem mihi
quantum iudicio vestro sum consecutus, auderem?) noueram in-
quam potissimum vt me dignatione qua pridem audieras rursus au-
dires. siquidem apud tanti præsentiam Numinis hoc ipsum mihi
maximum dicendi præmium videbatur, vt dicerem. Gaudeo igitur
(si fas est confiteri) dilatam esse illam cupiditatem meam. neque e-
nim orationis eius quam composueram faciam iacturam, sed eam
referuo, vt quinquennio rursus exacto Decennialibus tuis dicam,
quoniam quidem lustris omnibus prædicandis communis oratio
est. Et profectò (si non sensus meos dicatorum vobis dierū proxima
quæq; veneratio sui maiestate perstringit) hic mihi dies videtur illu-
strior magisq; celebrandus qui te primus protulit in lucē. etenim il-
li ipsi dies quibus imperij auspicia sumpsistis, ob hæc sancti sunt &
religiosi, quòd tales declarauerūt Imperatores. Et certè virtutes qui-
bus ipsum ornatis imperium & ingeniū vestri procreauere natales.
Quos quidem, sacratissime Imp. quoties annis voluentibus reuertū-
tur, vestri pariter ac vestrorum Numinum reuerentia colimus. si-
quidem vos DIs esse genitos & Numinibus quidem vestris, sed mul-

tò magis virtutibus approbatis. Quarum infatigabiles motus & im-
petus ipsa vis diuinitatis exercet, quæ vos tātis discursibus toto quem
regitis orbe deducit, vt nos semper auxiliij vestri caritate nuper ad li-
bertatem piæ constitutionis impleuerit, cum itinera vestra ipsis hy-
bernis diebus per vicina illa cælo Alpium iuga, quibus Itæliam
Natura vallauit, pèrque illa saxa, & duriorē saxis niuium densita-
tem desiderio vestri & amore sequeremur, & virtus vestra non sen-
tiret pati nos putaremus iniuriam. Reddimus tamen rationem
sollicitudinis vestræ, & inspecta penitus veritate cognouimus quæ
causa faciat vt nunquam otio acquiescere velitis. profectò non
patitur hoc cælestis ille vestri generis conditor. nam primum o-
mnium quidquid immortale est stare nescit, sempiternoque motu
se seruat æternitas. Deinde præcipuè vestri illi parentes, qui vo-
bis & nomina & imperia tribuerunt, perpetuis maximorum ope-
rum actionibus occupantur. ille siquidem Diocletiani autor Deus,
præter depullos quondam cæli possessione Titanes, & mox deform-
mium bella monstrorum, præpeti cura quamuis compositum gu-
bernat imperium, atque hanc tantam molem infatigabili manu
voluit, omnium quoque rerum ordines ac vices peruigil seruat.
neque enim tunc tantummodo commouetur eum tonitrua incu-
tit, & fulmina iacit, sed etiam si tumultuantia elementorum officia
pacauit, nihilominus tamen & ipsas quæ tacitæ labuntur auras pla-
cido sinu fundit, & in aduersa cæli nitentem impetu rapit Solem.
Itidem quoque Maximiane Hercules tuus mitto quòd cum inter
homines erat, terras omnes & nemora pacauit, vrbes dominis cru-
delibus liberauit, etiã cælo dirarum alitum volucratilia detraxit, etiã
terrores Inferum abduco custode cōpescuit, exinde certè nihilomi-
nus post adoptionem Cælitum Iuuetæ connubiū, perpetuus est vir-
tutis assertor, omniumque fortium virorum laboribus fauet, in o-
mni certamine conatus adiuuat iustiores. His quidem certè diebus,
quibus immortalitatis origo celebratur, instigat (vt videmus) illos à
sacris certaminibus accitos, vt pertinaci animositate certandi multa
faciāt ipsius similia victoris. Adeo sacratissime Imp. vtræque vestra Nu-
mina semper aliquid agunt, agendum ve curant. Vt iã nobis illa quæ
pro vobis susceperamus cura ponenda sit, cum non laborare vos,
sed parentes Deos videamus imitari, cumque præterea ingenitum
illum vobis diuinæ mentis ardorem etiam earum quæ primæ vos

suscipere, regionum alacritas excitarit. non enim in otiosa aliqua deliciisque corrupta parte terrarum nati instituti que estis, sed in his prouinciis, quas ad infatigabilem consuetudinem laboris atque patientiae fractus, licet oppositus hostis, armis tamen semper instructus miles exercet, in quibus omnis vita militia est, quarum etiam foeminae ceterarum gentium uiris fortiores sunt. Existis ergo causis stirpis uestrae, patriorumque institutorum illa ueniunt quae saepe miramur, (interdum etiam pro amoris impatientia timebamus) quod expeditiones uestras numerare non possumus, quod diutius in iisdem manere uestigiiis dedignamini, quod uos a continuo rerum cursu gerendarum non modo amoenitas locorum, aut nobilitas urbium, sed ne ipsa quidem uictoriarum uestrarum laetitia remoratur. Illum modum Syria uiderat, iam Pannonia susceperat. Tu modum Galliae oppida illustraueras, iam summam arcem Monaei Herculis praeteribas. Ambo cum ad Orientem Occidentemque occupati putaremini, repente in medio Italiae gremio apparuistis. Hos fructus capitis operum maximorum, sic interim meritorum conscientia triumphatis, dum triumphos ipsos semper uincendo differtis, quod quaecunque pulcherrima facitis continuo transitis, & ad maiora properatis. Ut dum uestigia uestra miramur, dumque uos adhuc esse in conspectu putamus, iam de uobis audiamus longinqua miracula. Ita omnes prouinciae uestrae quas diuina celeritate peragrastis, ubi sitis uicissim nesciunt, sciunt tamen uos ubique uicisse. Sed de rebus bellicis, uictoriisque uestris sacratissime Imperator multi summa eloquentia praediti saepe dixerunt, & ego pridem, cum mihi auditionis tuae diuina dignatio eam copiam tribuit, quantum potui praedicaui. Hodie uero si de duabus rebus, quas ad hoc tempus optatissimas (nisi fallor) elegi, dicere mihi uestra fauente maiestate contigerit, de ceteris ueniam silentij petam. Non commemoro igitur uirtute uestra reuoluto saeculorum dominatu liberatam. Non dico exacerbatam saeculi prioris iniuriis per clementiam uestram ad obsequium rediisse prouincias. Mitto etiam dies festos uictoriis, triumphis celebratos. Taceo tropaea Germanica, in media defixa Barbaria. Transeo limitem Rhaetiae repentina hostium clade promotum. Omitto Sarmatiae vastationem, oppressumque captiuitatis uinculis Saracenum. Etiam illa quae armorum uestrorum terrore facta sunt, uelut armis gesta, praetereo, Francos ad petendam pacem cum rege uenientes, Parthumque uobis munerum miraculis blandientem. Nouam mihi propono

dicendi legem, ut cum omnia uidear silere quae summa sunt, ostendat tamen inesse laudibus uestris alia maiora. Quae igitur illa sunt? Pietas, sacratissime Imperator atque felicitas. nam primum omnium quanta uestra erga Deos pietas? quos aris, simulacris, templis, donariis, uestris denique nominibus ascriptis, adiunctis imaginibus ornastis, sanctioresque fecistis exemplo uestrae uenerationis. nunc enim uere homines intelligunt. ac potestas Deorum, cum tam impense colantur a uobis. Deinde (id quod maxime Deorum Immortalium cum religione coniunctum est) quanta uosmet pietate colitis? Quae uilla unquam uidere saecula talem in summa potestate concordiam? Qui Germani, geminae fratres indiuiso patrimonio tam aequaliter uentur quam uos orbe Romano? Ex quo profecto manifestum est ceterorum hominum animas esse humiles & caducas, uestras uero caelestes & sempiternas. Obtractant sibi inuicem artifices operum fordidorum, est inter aliquos etiam canora uocis inuidia, nihil denique tam uile, tam uulgare est, cuius participes malignis aemulationis stimulis uacant, uester uero immortalis animus omnibus opibus, omni que fortuna, atque ipso est maior imperio. Uobis Rhenus, & Ister, & Nilus, & cum gemino Tigris Euphrate, & uerque qualem accepit, & reddit Oceanus, & quidquid est inter ista terrarum, & fluminum, & littorum, tam facili sunt aequanimitate communia; quantum sibi gaudent esse communem oculi diem. Ita duplices uobis diuinae potentiae fructus pietas uestra largitur, & suo uerque fruitur, & confortis imperio. Laurea illa deuictis accolentibus Syriam nationibus, & illa Rhætica, & illa Sarmatica te Maximiane fecerunt pio gaudio triumphare. Itidem hic gens Cauionum Erulorumque deleta, transrhenana uictoria, & domitis oppressa Francis bella piratica Diocletianum uotorum compotem reddiderunt. Diuidere inter uos diuinae beneficia non possunt. Quidquid alterutri praestatur, amborum est. Obstupecerent certe omnes homines admiratione uestri etiam si uos idem parens, eademque mater ad istam concordiam naturae legibus imbuissent. Atenim quanto hoc est admirabilius, uel pulchrius: quod uos castra, quod praelia, quod pares uictoriae fecere fratres? Dum uirtutibus uestris fauetis, dum pulcherrima inuicem facta laudatis, dum ad summum fortunae fastigiū pari gradu tenditis, diuersum sanguinem affectibus miscuistis. Non fortuita in uobis est germanitas, sed electa. Notum est saepe eisdem parentibus natos esse dissimiles, certissimae fraternitatis

est, vsque ad imperium similitudo. Quæ ne etiam interuallum vestræ vincit ætatis, & seniore[m] iunior[em]que caritate mutua reddit æquales. Vt iam illud falsò dictum sit, Non delectare societatem rerum nisi inter pares annos. intelligimus enim sacratissimi Principes & geminum vobis, quamuis dispares sitis ætatibus, inesse cõsensum. Neque tu illi videris promptior, neque tibi ille cunctatior, sed inuicem vosmet imitamini, inuicem vestros affectatis annos. Sic vos estis iuniores, ambo seniores. Neuter plus suis moribus fauet, vterq; se vult hoc esse quod frater est. Inde igitur proximè ille impatientiam vestræ pietatis irrupit, quòd vos nulla regionum longinquitas, nulla iniquitas locorum, nulla tempestatis asperitas retinere, aut morari potuit quominus ad conspectum vestri peruolaretis. neque enim illud progressio fuit, nec itineris confectio, nec solitis adminiculis vsa properatio. Quod simili concitu eques, aut veliuola naus? Diuinus quidam impetus fuit, quo repenti in eundem locum ab utroque Solis aduerso fine venistis. ipsos siquidem quos promiseratis nuncios reliquistis, ipsam, quæ vos conata est præuenire, famam præuertistis. Vt absque paucissimis, qui vobis comites hære[re] potuerunt, cæteri homines fortasse crediderint (quòd ita dignum & maiestate vestra) diurna vobis & nocturna curricula vtraque mundi lumina commodasse. Sed remoueamus istinc fabulas imperitorum, verum loquamur. Vestra vobis pietas sacratissime Imp. volucres dedit cursus, etenim cum nihil sit animo velocius, vos, quorum igneæ immortalésque mentes minimè sentiunt corporis moras, peruecti estis ad nos mutui desiderij celeritate. Sed qua tandem vice temporum? quo tempestatis habitu? Nempe hyeme sequissima, & in his quoque regionibus inusitata, cum a lgor glacies, glacies niuem premerent, cælo pariter ac terris vniformibus, cumque ipsi anhelitus hominum circa sua ora concreti rigore canescerent. Adeò (vt res est) aduersus clementiam locorum ac siderum vestræ vos maiestatis potentia tuebatur, & cæteris hominibus atque regionibus vi frigorum astrictis & oppressis, vos solos auræ lenes, vernique flatus, & deductis nubibus ad itinera vestra directi Solis radij sequebantur. Tanta felicitate illa quæ tunc aliis forent inaccessibleia superastis, atque inde Iulias, hinc Cotias Alpes quasi relictas æstu arenas patentium littorum transcurristis. Eant nunc rerum veterum prædicatores, & Hannibalem illum multis laboribus, magnaque exercitus sui diminutione Alpes penetrasse mirentur. Vos inuictissimi Imperatores propè soli

Alpium vias hybernis niuib[us] obstructas diuinis vestigiis aperuistis vt quòdam Hercules per eadem illa culmina Iberiæ spolia incomitatus abduxit. Tum si fortunæ causæque Hannibalis ac vestrorum itinerum comparentur, quanto hæc vestra DIs hominibusque acceptiora sunt? quanto laude ac sempiterna memoria digniora? Tunc Pœno ex summis Alpibus viso Italia contremuit, statim pecua agrique deserta, omnes familiæ rusticanæ siluarum & ferarum cubilia petiuere. Quo nuncio accepto omnibus oppidis matres Italiæ pensa manibus abiecerunt, paucos liberos abreptos ad templa traxerunt. Ibi ædes sacras passo capillo suo quæque verrebat, planctu ploratuque futuris cladibus omnia dabant, Thrasymenum, & Cannas dolore præfago præcanebant. Nunc autem vt primum ex vtrisque Alpium iugis vestrum Numen effulsit, tota Italia clarior lux diffusa, omnibus qui suspexerant æqua admiratio atque dubitatio inuecta, & quinam de illis montium verticibus orientur, an his gradibus in terras cælo descenderent. Vt verò propius propiusque cœpti estis agnosci, omnes agri oppleti, non hominibus modò ad visendum procurrentibus, sed etiam pecudum gregibus remota pascua & nemora linquentibus. Concurrere inter se agricolæ, nunciare totis visa, aræ incendi, thura poni, vina libari, victimæ cædi, cuncta gaudio calere, cuncta plausibus tripudiare, DIs Immortalibus laudes gratèque cantari, non opinione traditus, sed conspicuus & præsens Iupiter cominus inuocari, non aduena, sed Imperator Hercules adorari. Quid? illud (DI boni!) quale pietas vestra spectaculum dedit, cum in Mediolanensi palatio admissis qui sacros vultus adoraturi erant, conspecti estis ambo, & consuetudinem simplicis venerationis geminato Numine repenti turbastis: Nemo ordinem Numinum solita secutus est disciplina, omnes adorandi mora restiterunt, duplicato pietatis officio contumaces. Atque hæc quidem velut interioribus sacrariis operta veneratio eorū modò animos obstupescerat quibus aditū vestri dabat ordines dignitatis. Vt verò limine egressi per mediā urbem simul vehebamini, tecta ipsa se (vt audio) pænè commouerunt, omnibus viris, feminis, paruulis, senibus, aut per fores in publicum proruentibus, aut per superiora ædiū limina imminētibus. Clamare omnes præ gaudio iam sine metu vestri, & palam manu demonstrare, Vides Diocletianum Maximianumque? vides? Ambo sunt, pariter sunt. Quam inuicti sedent? quam concorditer eloquantur? quam citò transeunt? Nemo studio suo par fuit oculis

ad intuendum, dùmque vos alterna cupiditate mirantur, neutrum fatis videre potuerunt. Ipsa etiam gentium domina Roma immodico propinquitatis vestrae elata gaudio, vésque è speculis suorum mortium prospicere conata, quò se vultibus vestris propius expleret, ad intuendum cominus quantum potuit accessit. lumina siquidem Senatus sui misit, beatissimæ illi per eos dies Mediolanensium ciuitati similitudinem maiestatis suæ libenter impertiens, vt ibi tunc esse sedes imperij videretur quò vterque venerat Imperator. Interim tamen dum mihi ante oculos pono quotidiana vestra colloquia, cõiunctas in omni sermone dexteras, ioca seriæque communicata, obtutu mutuo transacta conuiuia, illa me cogitatio subit, quam animi magnitudine ad reuifendos exercitus vestros discesseritis, pietatémque vestram vtilitate reipublicæ viceritis. Qui tunc vestri sensus fuere? qui vultus? quàm patientes ad dissimulandum indicium perturbationis oculi? Respexisti profectò sapius. Neque hæc de vobis vana finguntur. Talia vobis dedistis omnia, citò ad conspectum mutuuum reuersuri. Facilis est mihi transitus sacratissime Imperator ab hac pietatis vestrae laude ad prædicationem felicitatis. hoc enim ipsum felicitatis est, quod vt conspiciere vos inuicem complectique possitis, in manu vestra est. Solem ipsum, Lunamque cernimus, quia totius mundi funguntur officii, non nisi post multa sæcula certa lege temporum conuenire, vestra tamen libera est, & beata maiestas, vt in summis rebus generis humani nihil vobis necesse sit, nisi vestrae parere pietati. Cæterum si quis ad humana respiciat, quanto magis magnitudo vestrae felicitatis appareat: homines priuatis rebus intenti ita plerumque propriis difficultatibus implicantur, vt omnino vacent aditu suorum, vos tantæ reip. administratione suscepta, quos huc atque illuc tot vrbes, tot castra, tot limites, tot circumiecta Romano imperio flumina, montes, littora vocant, tantum animis ac fortuna valetis, vt in vnum conuenire possitis, nihilominus orbe securo. neque enim pars vlla terrarum maiestatis vestrae potentia caret, etiam cum ipsi abesse videamini. Ne tantulum quidem Barbaræ nationes audent animos attollere quòd vos in interiora imperij vestri secesseritis, quinimmò ipsi magis in vobis fiduciam pertimescunt, & quòd se contemni sentiunt cum relinquuntur. Itaque illud quod de Ioue vestro cecinit poëta Romanus, plena Iouis omnia esse, id scilicet animo contemplatus, quamquam ipse Iupiter summum cæli verticem teneat, supra nubila, supraque ven-

tos sedens in luce perpetua, numen tamen eius ac mentem toto infusam esse mundo, id nunc ego de vtroque vestrum audeo prædicare, vbicunque sitis, in vnum licet palatium cõcesseritis, diuinitatem vestram vbique versari, omnes terras omniæque maria plena esse vestri. quid enim mirum si cum possit hic mundus Iouis esse plenus, possit & Herculis? Admonet me & temporis loci ratio, & maiestatis tuæ reuerentia, vt finem dicendi faciam, quanquam de felicitate vestra tam pauca dixerim, & tam multa restent. Spiritum ecce suggerunt. Adhuc potest dicere de salubritate temporum, & fertilitate terrarum. reuera sacratissime Imperator scimus omnes antè quàm vos salutem reip. redderitis quanta frugum inopia, quanta funerum copia fuit, fame passim morbisque grassantibus. Vt verò lucem gentibus extulistis, exinde salutare spiritus iugiter manant. Nullus ager fallit agricolam, nisi quòd spem vberrate superat. Hominum ætates & numerus augetur. Rumpunt horrea conditæ messes, & tamen cultura duplicatur. Vbi syluæ fuere, iam seges est. Metendo & vindemiando defecimus. Illud verò, non suggeratur licet, quomodo dicam antè quàm desinam? tantam desinam imperij vestri felicitatem? vndique se Barbaræ nationes vicissim lacerent & excidant, alternis dimicationibus & insidiis clades suas duplicent & instaurent: Sarmaticas vestras, & Rheticas, & transrhenanas expeditiones furore percitæ in semet imitentur. Sancte Iuppiter, & Hercules bone, tandem bella ciuilia ad gentes illas vesania dignas transtulistis, omnemque illam rabiem extra terminos huius imperij in terras hostium distulistis. etenim quod ait ille Romani criminis primus autor, A Sole ex oriente adusque Mæotidas paludes, id nunc longius longiusque protendere licet, si quis hostilem in mutua clade vesaniam toto orbe percenseat. etenim ab ipso Solis ortu non modò hac citra Mæotin sub extrema Septentrionis plaga, quâ feruidum caput Danubius euoluit, quâque horridus secat Albis Germaniam, sed etiam sub ipso lucis occasu, quâ Tingitanum littus Calpetano monti obuium latus in mediterraneos sinus admittit Oceanum, ruunt omnes in sanguinem suum populi, quibus nunquam contigit esse Romanis, obstinataeque feritatis pœnas nunc sponte persoluunt. Furit in viscera sua gens effrena Maurorum. Gothi Burgundios penitus excidunt. Rursum pro victis armantur. Alamani, itémque Teruigij, pars alia Gothorum adiuncta manu Thaisalorù, aduersum Vandalos Gipedesque concurrunt. Ipsos Persas, ipsumque regem ascitis Saccis &

Ruffis, & Gellis petit frater Ormies, nec respicit vel pro maiestate quasi regem, vel pro pietate quasi fratrem. Burgundiones Alamanorum agros occupauere, sed sua quoque clade quaesitas Alamania terras amiserunt, sed repetunt. O magnam vim Numinis vestri! Non istae modo, aliaeque gentes, viribus armisque terribiles, fiducia instructae ad perniciem immanitatis vtuntur, sed etiam Blemij illi, (vt audio) leuibus modo assueti sagittis, aduersus Aethiopes quaerunt quae non habent arma, & penè nudis odiis praelia internecina committunt. Iam de perduellibus vltionem non armis, non exercitu capitis, sicut hucusque fecistis, iam (inquam) fortunatissimi Imperatores felicitatem vincitis soli. Et quod vnquam Romani Principes de felicitate sua praedicari letius audierunt, quam cum diceretur hostes quiescere, occisos esse, pacem colere? At enim quanto hoc est laetabilius, ac melius, quod de prosperitate saeculi vestri certatim omnium hominum circumfertur Barbaria? Darnia, sed inuicem dimicaturi, vicerunt Barbari, sed consanguineos suos tam innumeros vobis, tam nouos ex omni hostium genere successus Fortuna suppeditat, vt iam mihi necesse sit illa quae initio separauerat rursus hic communium laude coniungere, dum tantorum euentuum quaero rationem. Felicitatem istam optimi Imperatores pietate meruistis. Optimè igitur, sacratissime Imp. (quantum arbitrator) haec potissima elegi quae gemino natali tuo praedicarem. etenim caeterae virtutes & bona caetera processu aetatis eueniunt, fortitudo annis accedentibus roboratur, continentia disciplinae praecipis traditur, iustitia cognitione iuris ascitur, ipsa denique illa quae videtur omnium rerum domina esse sapientia, perspectis omnium moribus, & exploratis rerum docetur euentis, solae cum nascentibus pariter oriuntur pietas atque felicitas. naturalia sunt enim animorum bona, & praemia Fatorum. Gemini ergo natales pias vobis mentes, & Imperatorias tribuere fortunas, atque inde sanctitatis vestrae, omniumque successuum manat exordium, quod nascentes vos ad opem generis humani bona sidera & amica viderunt. Quae vobis concordiam sempiternam, & vestrorum generum charitatem, & fouendae reip. studia conciliant, itemque praeter victorias toto orbe terrarum partas etiam naturalia trophaea promittunt, vt post bella Punica, post Asiae Syriaeque reges Romani Rostra Campi nouis ornentur iis exuuiis, & oblitos iam Quirites in memoriam reducat, cur ille solennis concionibus locus Rostra vocitetur. dico enim magna ce rraque fiducia, digna est quoque gloria vestra pietas, & potest eam praestare felicitas.

A V S O N I I B V R D I G A L E N - S I S, V A S S A T I S, M E L I C I

P O E T A E A C P R A E C E P T O R I S,

gratiarum actio ad Gratianum
imperatorem pro con-
sulatu.

Go tibi gratias, imperator Auguste: si possem, etiam referrem. Sed nec tua fortuna desiderat remunerandi vicem, nec nostra suggerit restituendi facultatem. Priuatorum ista copia est, inter se esse munificos: tua beneficia vt maiestate praecellunt, ita mutuum non reposcunt. Quod solum igitur nostrae opis est, gratias ago: verum ita vt apud deum fieri amat, sentiendo copiosius quam loquendo. Atque non in sacrario modo imperialis oraculi: (qui locus horrore tranquillo, & pauore venerabili raro eundem animum praestat, & vultum) sed vsquequaque gratias ago, tum tacens, tum loquens: tum in coetu hominum, tum ipse mecum: & quum voce patui, & quum meditatione secessi, omni loco, actu, habitu & tempore. Nec mirum si ego terminum non statuo tam grata profitendi, quum tu finem facere nescias honorandi. Quis enim locus est, aut dies, qui non me huius aut similis gratulationis admonet? Admoneat autem? o inertiam significationis ignaui! Quis (inquam) locus est, qui non beneficiis tuis agitet, inflammet? Nullus, (inquam) imp. Auguste, quin admiranda specie tuae venerationis incutiat. Non palatium, quod tu, quum terribile acceperis, amabile praestitisti: non forum & basilica, olim negotiis plena, nunc votis, votisque pro tua salute susceptis (nam de sua, cui non te imperante securitas?) non curia honorificis modo laeta decretis, olim sollicitis moesta querimoniis: non publicum, in quo occursum gaudentium plurimorum neminem patitur solum gratulari: non domus, commune secretum: lectus ipse ad quietem datus, beneficiorum tuorum

reputatione tranquillior: somnus, abolitor omnium, imagines tuas affert. Ista autem sedes honoris, sella curulis, gloriosa pompis imperialis officij, in cuius me fastigio ex qua mediocritate posuisti? quoties à me cogitatur, vincor magnitudine, & redigor ad silentium, nō ingratus beneficiis, sed oppressus. Ades enim locis omnibus: nec iam miramur licentiam poetarum, qui omnia deo plena dixerunt. Spem superas, cupienda præuenis, vota præcurris, quæque animi nostri celeritas diuū instar affectat, beneficiis præcūtibus anteceditur. Præstare tibi est quàm nobis optare velocius. Ago igitur gratias, optime imperator: ac si quis hunc sermonem meum iisdem verbis tam sæpe repetitum, inopiæ loquentis assignat, experiatur hoc idem profectui, & nihil poterit proferre facundius. Aguntur enim gratiæ non propter maiestatis ambitum, nec sine argumentis, imperatori fortissimo. testis est vno pacatus anno & Danubij limes, & Rheni: liberalissimo. ostentat hoc diues exercitus: indulgentissimo, docet securitas erroris humani: consultissimo, probat hoc tali principe oriens ordinatus: piissimo, huius verò laudis locupletissimum testimonium est pater diuinis honoribus consecratus, instar filij ad imperium frater ascitus, à contumelia belli patruus vindicatus, ad præfecturæ collegium filius cum patre coniunctus, ad consulatum præceptor electus. Possum ire per omnes appellationes tuas, quas olim virtus dedit, quas proximè fortuna concessit, quas adhuc indulgentia diuina meditatur. Voca Germanicum deditioe gentilium: Alemanicum traductione captorum: viacendo & ignoscendo Sarmaticum. Connecterem omnia merita virtutis & cognomina felicitatis, sed alia est ista materia, & suo parata secreto quum placuerit signanter & breuiter omnia quæ nouimus indicare, nec persequi, vt qui terrarum orbem vnus tabulæ ambitu circumscribunt, aliquanto detrimento magnitudinis, nullo dispendio veritatis. Nunc autem, quod diei huius proprium, de consulatu gratias agā, sed procurrunt & alię dignitates, atque in vocem gratulationis erumpūt, ac se prius debere profitentur. Tot gradus nomine comitis propter tua incrementa congesti ex tuo merito: te ac patre principibus, quæstura communis, & tui tamè præfectura beneficij, quæ & ipsa non vult vice simplici gratulari, liberalius diuisa quàm iuncta, quum teneamus duo integrū, neuter desiderat separatum. Sed illa (vt paulò antè promisi) habebūt sui muneris peculiare secretum. Consulatus hic meus orat atque obsecrat, vt obnoxiam tibi vni finas fieri eius dignitatem, quæ omnib.

prætulisti. Quod quidē & ipse sibi inuenit gradus cum clarissimo viro collega in eo honore coniunctus, nuncupatione prælatus. Consul ego, imperator Auguste, munere tuo non passus septa, neque campū, non suffragia, non puncta, non loculos, qui nō prensauerim manus, nec cum salutantium confusus occurso, aut sua amicis nomina non reddiderim, aut aliena imposuerim: qui tribus non circumiui, centurias non adulaui, vocatis classibus nō intremui, nihil cū sequestre deposui, cum distributore nihil pepigi: Romanus populus, Martius campus, equester ordo, rostra, ouilia, senatus, curia, vnus mihi omnia Gratianus. Iure meo, Auguste maxime, affirmare possum, incolumi omnium gratia qui ad hunc honorē diuersa vnquam virtute venerunt, venturique; sunt (suus enim cuique animus, suum meritum, sibi que mēs cōscia est) iure (inquam) meo affirmare possum, me mihi videri à cæteris esse secretum. Sunt quos votorum cruciat inanita: non optaui. quos exercet ambitus: non petiui. qui assiduitate exprimunt: non coegi. qui offeruntur occasione, non affui. quos iuuat opulentia: obstat tēporum disciplina. non emi, nec possum cōtinentiam iactare: non habui, vnum præstare tentaui, & hoc ipsum quasi meū vendicare nō possum. In tua enim positum est opinione, si merui. Fecisti autem, & facies alios quoque consules, piissime Gratiæ, sed non & causa pari. viros gloriæ militaris: habent enim tecum vt semper laboris, ita dignitatis plerunque consortium, virtutis quàm honoris antiquiore collegio. viros nobilitatis antiquæ: datur enim multa nominibus, & est Roma pro merito: viros fide inclytos, & officiis probatos: quorū me etsi non secerno numero, tamè quod ad honoris viam pertinet, ratione dispertio. Quartum hunc gradum noui beneficij tu Auguste constituis deferre tibi ipsi, quo alter ornetur: bona animi tui ad alienam referre præstantiā eruditionemque naturæ, quā deo & patri & tibi debes, ad alterius gratiā rectius retorquere quàm verius. Tua hæc verba sunt à te mihi scripta, Soluere te quod debebas, & adhuc debere quod solueris. O mentis aureæ dictū bracteatum! ò de pectore candidissimo lactei sermonis alimoniam! Quisquāne tam parcus est in ostentatione beneficij? quisquā pondus gratiæ suæ vim meriti profitetur alieni? quisquam deniq; quod indulget quasi ab obnoxio deferatur, pretium mauult vocare quàm domum? Certent huic sententiæ veteres illi & Homerici oratores, subtilis deducta oratione Menelaus, & instar profundæ grandinis ductor Ithacesius, & melleo delibutus eloquio iam tertiæ Nestor

ætatis. Sed neque ille concinnius eloquetur qui se Laconica breuitate collegit: neque ille contortius, qui cum sensibus verbaglomerauit: nec iste dulcius, cuius lenis oratio mulcendo potius quàm extorquendo persuasit. Soluere te dicis quod debebas, & debiturum esse quum solueris. Auguste iuuenis, cœli tibi & humani generis rector hoc tribuebat, vt prælatus antiquis, quos etiam elegantia sententiæ istius antecessisti, vincas propria singulorum: in Menelao, regiam dignationem: in Vlysse, prudentiam: in Nestore, senectutem. Subiiciet aliquis, Ista quidem adeptus es, sed effare, quo merito? Quid me oneras suscitator? rationem felicitatis nemo reddit. Deus, & qui deo proximus, tacito munera dispertit arbitrio, & beneficiorum suorum indignatus per homines stare iudicium, mauult de subditis dedisse miraculum. Quo (inquis) merito? Ego nullum scio, nisi quòd tu piissime imperator debere te dicis: & hoc debere, latissimè pertinet, siue hoc eruditionis tuæ fœnus existimas: siue sine fœnore gloriam liberalitatis affectas: siue te pondere conceptæ sponsonis exoneras: seu fideicommissum patris exoluis: seu magnanimitate cœlesti, ostentatione suppressa dei munus imitaris. Debere te dicis, cui? quando? quo nomine? Lege syngrapham, nomina creditorem: accepti & expensi tabulæ conferantur. Videbis aliò summæ istius transire rationem, tibi cœpit deus debere pro nobis. Quid autem mihi debes, gratissime imperator? (patitur enim humanitas tua vt præter regias virtutes priuata appellatione lauderis.) Quid tu mihi debes? & contra, quid nõ ego tibi debeo? Anne quòd docui? hoc ego possum verius retorquere, dignum me habitum qui docerem: tot facundia doctrinæque præstantes inclinata in me dignatione præteritos, vt esset quem tu matura iam ætate subcinctum per omnes honorum gradus festinata bonitate proueheres: timere vt videreris ne in me vita deficeret, dum tibi adhuc aliquid quod deberes præstare superesset. Negat Cicero consularis vtrà se habere quod cupiat: ego autem, iam consul & senex (adhuc auiditatem meam iam fatebor) te videre sæpius in hoc magistratu, Gratiane, defidero, vt & sex Val. Coruini, & septem Caij Marij, & cognominis tui Augusti tredecim cõsulatus, vnus æquipares. Tibi plures potest ætas & fortuna tua præstare. verum ego in numero parior, quia tu in munere liberalior. Ipsum enim te sæpius hoc honore defraudas vt & aliis largiaris. Scis enim imperator doctissime (rursum enim vtar laude priuata) scis (inquã) septè ac decem Domitiani

consulatus quos illi inuidia alteros prouehendi continuando cõseruit, ita in eius auiditate derisos, vt hoc eum pagina Fastorum suorum (immò fastidiorum) fecerit insolentem, nec potuerit præstare felicem. Quòd si principis honoris istius temperata, & quæ vocatur aurea, debet esse mediocritas, quid priuati status hominibus? quid æquanimis? quid iã senibus erga se oportet esse moderaminis? Ego quidem quod ad honores meos pertinet, & vota saturavi: tu tamen imperator optime, tu piissime, tu, quem non fatigat liberalitas, nisi quando cessauit: tu (inquã) indulgentissime Gratiane, vt ad benefaciendũ subito es nec opinus ingenio, adhuc aliquid quod hoc nomine mihi præstetur, inuenies. Sic intellexere omnes, sic nobis ordinè ipse fecisti: sic amicus deo es, vt à te iam impetratum sit quod non optatur ab aliquo, & quod nondum optamus, adipiscimur. Et rursus aliquis adiiciet, aut sermone liberè, aut cogitatione liberius, Nonne olium & apud veteres multi eiusmodi doctores fuerunt? an tu solus præceptor Augusti? Immò ego cum multis coniunctus officio, sed cum paucissimis secretus exemplo. Nolo Constantini temporum taxare collegas: Cæsares docebantur. Superiora extingui: diues Seneca, nec tamen consul, arguetur rectius quàm prædicabitur non erudisse indolem Neronis, sed armasse sæuitiam. Quintillanus cõsularia per Clementem ornamenta sortitus, honestamenta nominis potius videtur quàm insignia potestatis habuisse. Quomodo Titianus magister? sed gloriosus ille municipalè scholam apud Visuntionem Lugdunumque variando, non ætate quidem, sed vilitate consenuit. Vnica mihi amplectenda est Frontonis imitatio, quem tamen Augusti magistrum sic consulatus ornauit, vt præfectura nõ cingeret. Sed consulatus ille cuiusmodi? Ordinario suffectus, bimestri spatio interpositus, in sexta anni parte consumptus, quærendum vt reliquerit tantus orator quibus consulibus gesserit consulatum. Ecce aliud quod aliquis opponat, in tanti ergo te oratoris fastigiũ gloriosus attollis: Cui talia requirenti respondebo breuiter, nõ ego me contendo Frontoni, sed Antonino præfero Gratianũ. Celebrant quidem solennes istos dies omnes vbique vrbes, quæ sub legibus agunt, & Roma de more, & Constantinopolis de imitatione, Antiochia pro luxu, & Carthago distincta, & domus fluminis Alexandria: sed Treuiri principis beneficio, & mox cum ipso autore beneficij loca inter se distant, vota consentiunt. Vnus in ore omnium Gratianus, potestate imperator, virtute victor, augustus sanctitate,

pontifex religione, indulgentia pater, ætate filius, pietate vtrunque superat. Nō possum fidei causa ostendere imagines maiorum meorum (vt ait apud Salustium Marius) nec deductum ab heroibus genus ad eorum stemma replicare, nec ignotas opes & patrimonia sparsa sub regnis: sed ea quæ nota sunt dicere potius quàm prædicare, patriam non obscuram, familiam non pœnitendam, domum innocentem, innocentiam non coactam, angustas opes, verum tamen libris & liberis dilatas: frugalitatem sine sordibus, ingenium liberale, animum non illiberale: victum, vestitum, suppellectilem, munda, non splendida. veteribus vt illis consulibus, excepta quæ tum erant bellicarum collatione virtutum, si quis me conferre dignetur, seponat opulentiam, non derogaturus industriam.

Verum, quoniam gratis agendis iam dudum succumbo materiæ, tu orationi meæ Gratiane succede: tu Gratiane qui hoc nomen sic per fortunam adeptus es, vt nemo verius ambitione quæsierit. Neque enim iustius Metellus cognomento Pius, patre reuocato qui esset impius exulante: aut verius Sylla felix (qui felicior antè quàm vocaretur) quàm tu Gratiane, cui & hoc nomen est, & illa Metelli Syllæque cognomina: tu, inquam, Gratiane, qui hoc non singulis factis, sed perpetua gratè agendi benignitate meruisti, cui, nisi ab auo deductum esset, ab omnibus adderetur: tu ipse tibi, inquam, pro me gratiam refer: tu tuæque virtutes: bonitas, qua in omnes prolixus es, perpetuus in me: pietas, qua orbem tuum temperas, quàmque in vlciscendo patruo probas, tuendo in fratre cumulas, ornando in præceptore multiplicas. Agat gratias clementia, quam humano generi impertis: liberalitas, qua ditas omnes: fortitudo, qua vincis: & mens ista aurea quam de communi deo plus quàm vnus hausisti. Agant & pro me gratias voces omnium Galliarum, quarum præfecto hanc honorificentiam detulisti. Ultra progredior, & hoc quia debere te dicis, agat quæ optimè agere potest, vox ista quam docui. Iam dudum autem quàm grati animi, tam sermonis exigui (vt supra dictum est) succumbo materia. neque adhuc illa perstrinxi, quæ ne infantissimus quidem, nisi idem impiissimus, eminentia per famam, & omnium gaudiis testata supprimeret. quæ supra vires dicendi meas posita cunctos attingere, aut ingrati crimine arguendus, aut temerarij professione culpandus, tamen alterum quum subeundum sit, audaciam quàm malevolentiam malo reprehendi. Tu Auguste venerabilis, districtus maximo bello, assultantibus tot millibus barbarorum

rum, quibus Danubij ora protexitur, comitia consulatus mei armatus exeres: tribunitia ista quòd in vrbe Syrmio geruntur: an vt quòd in procinctu centuriata dicentur, an vt quòdam pontificalia vocabuntur, sine arbitrio multitudinis, sacerdotum tractata collegio? sic potius, sic vocetur. Quæ tu pontifex maximus deo participatus habuisti? non est ingenij mei piissime imperator talia comminisci. Verba sunt litterarum tuarum quibus apud me auctoritatem summi numinis & tuæ voluntatis amplificas: sic enim loqueris, Quum de consulibus in annum creandis solus mecum volutarem, vt me nosti atque vt facere debui, vt velle te sciui, consilium meum ad deum retuli: eius auctoritati obsequutus, te consulem designaui, & declarauim, & priorem nuncupauim. Cuius orationis ordo lucidior? quæ doctrina tam diligens, propriis comitorum verbis loqui, nec vocabulis moris antiqui nomina peregrina miscere? Valete modò classes, populi; & vrbana tribuum prærogatiuæ, & centuriæ iure reuocant. Et quæ comitia pleniora vnquam fuerunt, quàm quibus præstitit deus consilium, imperator obsequium? Et nunc ego, piissime imperator, ne fastigium auditorij sacri dictorum tuorum timidus interpretes offendam, diuinitatis tuæ propè cum piaculo verba transcurro. Quum de consulibus (inquis) in annum creandis: erudita vox, & cura solennis. Solus mecum volutarem: ô profunda altitudo secreti! habes ergo consiliatorem, & non metuis proditorem. Vt me nosti: quid familiarius? vt facere debui: quid constantius? vt velle te sciui: quid dici blandius potest? Consilium meum ad deum retuli. Et quemadmodum solus, cui præstò est tam grande consilium? an plenius cum senatu, cum equestri ordine, cum plebe Romana, cum exercitu tuo, & prouinciis omnibus deliberasses? Consilium meum ad deum retuli: non vt (credo) nouum sumeres, sed vt sanctius fieret, quod volebas, eius auctoritati obsequutus: scilicet vt in consecrando patre, in vlciscendo patruo, in cooptando patre fecisti. Te consulem designaui, & declarauim, & priorem nuncupauim. Quis hæc verba te docuit? ego tam propria & tam Latina nesciui: designaui, & declarauim, & nuncupauim. Non fit hoc temerè, habet moras suas dispartitis gradibus tam matura cunctatio. Has ego litteras tuas si in omnibus pilis atque porticibus (vnde de plano legi possint) instar edicti prendere mandauero, nōne tot statuis honorabor quot fuerint paginae libellorum? Sed ad pleniora festino. ab hac enim litterarum ad me datarum parte digressus, cò quoque descendisti vt quæreres qualis ad

me trabea mitteretur. Omne largitionum tuarum ministerium solitudine fatigasti. Non ergo supra consulatum mihi est adhibita per te cura tam diligens, pro me cura tam felix? In Illyrico arma quatiuntur: tu mea causa per Gallias ciuilium decorum indumenta dispensas: loricated de toga mea tractas: in procinctis, & quum maximè dimicaturus, palmatae vestis meae ornamenta disponis feliciter & bono omine. Namque iste habitus vt in pace consulis est, sic in victoria, triumphantis. Parum est, si qualis ad me trabea mittatur, interrogas: te coram promi iubes. nec satis habes, vt largitionum ministri ex more fungantur, eligis ipse de multis, & quum elegeris, munera tuo verborum honore prosequeris. Palmatam (inquis) tibi misi, in qua diuus Constantius parens noster intextus est. Me beatum, cuius insignibus talis cura praestetur. Hæc planè, hæc est picta, vt dicitur, vestis non magis auro suo quàm tuis verbis. Sed multo plura sunt in eius ornatu, quæ per te instructus intelligo. Geminum quippe in vno habitu radiat nomen Augusti: Constantius in argumento vestis intexitur. Gratianus in muneris honore sentitur. Accessit tam impenso beneficio tuo pondus quorundam sciscitatione cumulatū. Interrogatus quæ priorem decerneres consulè, nec dubitandū esse dixisti tu, & qui tecum boni sunt dubitare non poterant. Sed tamen ad hoc dictū erexerant animos, qui libenter clarissimum virum collegam meum, quem præsentem habebat occasio, prælatum credidissent: fatigantes tamen quod intellexerant, requirebant. Hic tu (sicut mihi renuntiatum est) noto illo pudore tuo paulisper hæsisti, nō rationis ambiguus, sed eorum dubitationem vultu & rubore condemnans, qui studium suum interpretationis errore palpabant. Deinde illico subdidisti, Quid de duobus consulibus designatis queritis quis ordo sit nuncupationis? anne alius quàm quem præfectura constituit? O felicem verecundiam tuam, cui ista popularis ratio tam prudenter occurrit! Scisti aliud Gratiane quod diceres, sed propter quorundam verecundiam dicere noluisti. Scrupulosus hic mihi locus est, & propter eam quam nunquam appetiui gloriam recusandus: quum prior renuntiatum sim, satis est tuū tenere iudicium. interpretes valete meritorum. Neq; autem ego, sacratissime imperator, in tenui beneficio gradum nuncupationis amplector. Num est hæc gloria ignota Ciceroni? Prætorem me (inquit) populus Rom. primum fecit, consulem priorem. Ex ipsa eius sententia intelligitur commendabilius ei videri, vni quàm pluri-

bus esse præpositum. Nulla enim est quidem contumelia secundi, sed ex duobus gloria magna prælati. Alexandri Macedonis hoc fertur, quum legisset illos Homericos versus quibus Hectore prouocante de nouem ducibus, qui omnes pugnare cupiebant, vnum deligi placeret sortis euentu: trepida vbi conceptione votorum Iouem optimum maximum totus precatur exercitus vt Aiace vel Tydei filium, aut ipsum regem ditium Mycenarum sortiri patiatur Agamemnonem: Occiderem (inquit) illum qui me tertium nominasset. O magnanimitatem fortissimi viri! nominari inter nouem tertius recusabat, vbi certè pluribus antecelleret quàm subesset. Quanta hic verecundia graualetur posterior de duobus? Est enim in hoc numero ardua plena dignationis electio, quum vniuersis mortalibus duo, qui fiant consules, præferuntur. qui alteri præponitur, non vni, sed omnibus antefertur. Expectare nunc aures præsentium scio, & eminere in omnium vultu intelligo, quod desiderio concipiatur animorum. Existimant enim, quum ea quæ ad grates agendas pertinebant, summam tenuiore filo (vt dicitur) deducta libauerim, aliqua me etiam de maiestatis tuæ laudibus debere perstringere. Quamquàm me istam dixerim seposuisse materiam, & in tempus aliud reseruare, nihilominus tamen vt nunc aliqua contingam, nutu & propè murmure cohortantur. Itaque faciam, quando cogunt volentem: sed maioribus separatis, tenuiora memorabo, nulla spe ad plenum exequendi, sed vniuersi vt intelligant, eorum quæ intus prædicanda sunt, à me poscendam esse notitiam: ab aliis, dignitatem. nec excellentiam, sed quotidiana tractabo. Nullum tu vnquam diem ab adolescèntia tua, nisi adorato dei numine, & reus voti, & illico absolutus egisti lautis manibus, mète pura, immaculabili conscièntia, & quod in paucis est, cogitatione sincera. Cuius autem vnquam egressus auspiciatior fuit: aut incessus modestior? aut habitudo cohibitor? aut familiaris habitus condecentior? aut militaris accinctior? in exercendo corpore quis cursum tam perniciousiter incitauit? quis palæstram tam lubricus expedit? quis saltum, in tam sublime collegit? nemo abductius iacula contorsit: nemo spicula crebrius iecit, aut certius destinata percussit. Mirabamur poetam qui infrænes dixerat Numidas: & alterum qui ita collegerat, vt diceret, in equitando, verbera & præcepta esse fugæ & præcepta sistendi. Obscurum hoc nobis legentibus erat: intelleximus te videntes, quum idem arcum intenderes, & habenas remitteres:

aut equum segnius euntem verbere concitares, vel eodem verbere intemperantiam coerceres. Qui te visi sunt hoc docuisse, non faciūt: immò qui visi sunt docuisse, nunc discunt. In cibis autem cuius sacerdotis abstinentior ceremonia? in vino, cuius senis mensa frugalior? Operto conclavis tui, non sanctior ara vestalis, non pontificis cubile castius, nec pulvinar flaminis tam pudicum. In officiis amicorum, non dico paria reddi: anteuenis. & quoties in obsequendo præuenimus, erubescis pudore tam obnoxio quàm in nobis esse deberet ab imperatore præuentis. In illa verò sede, vt ex more loquimur, consistorij, vt ego sentio, sacrarij tui, nullus vnquam superiorum aut dicenda pensius cogitauit, aut consultius cogitata disposuit, aut disposita maturius expediuit. Et aliqua de oratorijs virtutibus tuis dicerem, nisi vererem mihi gratificari. Non enim Sulpitius acrior in concionibus, nec maioris Gracchi commendabilior modestia fuit, nec patris tui grauior autoritas. Qui tenor vocis quum incitata pronuntias? quæ inflexio quum remissa? quæ temperatio, quum vtraque dispensas? quis oratorum læta iucundius, facunda cultius, pugnancia densius, densata glomeratius aut dixit, aut, quod est liberum, cogitauit? Vellem, si rerum natura pateretur, Xenophò Attice, in æuum nostrum venires: tu, qui ad Cyri virtutes exequendas votum potius quàm historiam commodasti, quum diceres, non qualis esset, sed qualis esse deberet. Si nunc in tempora ista procederes, in nostro Gratiano cerneres quod in Cyro tuo non videras, sed optabas: atque ista omnia quasi punctis quibusdam acuminata signaui. Si facundia pro voluntate suppeteret, quanquam non copiosius exequerer vbertatem stilo rerum magnitudine suggerente. sed nec huius diei, nec huius ista materiæ. Qui dicturi estis laudes principis nostri, habetis velut seminarium vnde orationum vestrarum iugera compleatis. Ego ista perstrinxi, atque (vt sciunt omnes) possum videri familiaris notitiæ secretus interpres, domestica istæ non tam prædicare quàm prodere. Atque vt ista dixi de cognitis mihi, atque intra aulam familiaribus, possem & foris celebrata memorare, nisi omnia omnes & separatim sibi quisque nouisset. Possem pari breuitate dicere superiora. Emendatissimi viri est pigenda non facere: at tu nunquam poenitenda fecisti, & semper veniam poenitentibus obtulisti. Pulchrum est indulgere timentibus, sed tu perpetuæ bonitatis edictis occurristi omnibus, ne timerent. Magnificum largiri honores: tu honoratos & liberalitate ditasti. Laudabile

est imperatorem faciles interpretantibus præbere aditus, nec de occupatione causari. tu confirmas adire cunctantes, etiam querimonijs explicatis, nequid adhuc fileatur interrogas. Celebre fuit Titi Cæsaris dictum, perdidisse se diem, quo nihil boni fecerat: sed celebre fuit, quia Vespasiani successor dixerat, cuius nimia parsimonia & austeritas vix ferenda, miram fecerat filij lenitatem. Tu Valentiniano genitus, cuius alta bonitas, præsens comitas, temperata seueritas fuit, parto & condito optimè reipubl. statu intelligis posse te esse lenissimum, sine dispendio disciplinæ. Neque verò vnum aliquod bonum vno die præstas, sed indulgentias seculares per singula horarum momenta multiplicas. Vel illud vnum cuiusmodi est, de condonatis residuis tributorum? quod tu quàm cumulata bonitate fecisti? Quis vnquam imperatorum hoc prouincijs suis aut vberiore indulgentia dedit, aut certiore securitate prospexit, aut prudentia cōsultiore muniuit? Fecerat & Traianus olim, sed partibus retentis: non habebat tantam oblectationem concessi debiti portio, quanta suberat amaritudo seruati. Et Antoninus indulserat, sed imperij non beneficij successor inuidit, qui ex documentis tabulisque populi condonata repetiuit: tu argumenta omnia flagitandi publicitus ardere iussisti. Videre in suis quæque foris omnes ciuitates conflagrationem salubris incendij. Ardebant stirpes fraudum veterum: ardebant seminaria futurarum. iam se cum puluere fauilla miscuerat: iam nubibus fumus inuoluerat, & adhuc obnoxij in paginis concrematis ductus apicum, & festertiorum notas quum iuuantia de ratione cernebant: quod meminerant lectum legi posse, & verentes. Quid te imperator Auguste, indulgentius? quid potest esse consultius? quæ bona præstas, efficis ne caduca sint: quæ mala adimis, prospicis ne possint esse recidiua. Hæc prouincialibus indulgentiæ bona: quid illa nostro ordini? quid illa militibus Antoninorum comitas fuit? Et iam inde Germanicorum cohorti amicorum, & legionibus familiaris humanitas: Sed ego nolo beneuolentiam tuam aliorum collatione præcellere. Abundant in te ea bonitatis & virtutis exempla, quæ sequi cupiat ventura posteritas: & si rerum natura pateretur, adscribi sibi voluisset antiquitas. Necessè est tamen aliquid comparare, vt possit intelligi bona nostra quo præstet. Aegrotantes amicos Traianus visere solebat, hæcenus in eo comitas prædicanda est: tu & visere solitus, & mederi, præbes ministros, instruis cibos, fomenta dispensas, sumptum adijcis medelarum: consolaris

affectos, reualescentibus gratularis: in quot vias de vna eius humanitate progredieris? Legionibus vniuersis, vt in communi Marte euenit, si quid aduersi acciderat, vidi te circumire tentoria: sat in saluæ, quærere: tractare vulnera fauciorum, & vt salutiferæ apponerentur medelæ, atque vt non cessaretur instare. Vidi quosdam fastidientes cibum, te commendate sumpsisse: audiui confirmantia ad salutem verba profari, occurrere desideriis singulorum. huius sarcinas mulis aulicis vehere: his specialia iumenta præbere, illis ministeria perditorum instaurare lixarum: aliorum egestatè tolerare sumptu: horum nuditatem velare vestitu: omnia agere indefessè & benignè, pietate maxima, ostentatione nulla: omnia præbere agris, nihil exprobrare sanatis. Inde cunctis salute nostra charior factus meruisti vt haberes amicos, obnoxios, promptos, deuotos, fideles in æuum omne mansuros, quales charitas potius quàm fortuna conciliat. Concludam deinceps orationem meam, piissime Auguste, sermonis magis sine quàm gratiæ. Namque illa perpetua est, & spatio non transmeabili terminum calcis ignorat: flexu tamen paruo, nec à te procul conuertar ad deum. Aeternæ omnium genitor, ipse non genite opifex, & causa mudi, principio antiquior, sine diuturnior: qui templa tibi & aras penetralibus initiatorum mentibus condidisti: tu Gratiano, humanarum rerum domino, eiusmodi semina nostri amoris inolesti, vt nihil in digressu segnior factus meminisset & relictus, illustraret absentem, præsentibus anteferet, dein, quia interesse primordiis dignitatis per locorum interualla non poterat, ad solennitatem condendi honoris occurreret beneficiis, ne deesset officium. Quæ enim memoria, memoria (inquam) transcursum tantæ celeritatis vel in audacibus Græcorum fabulis commenta est? Pegasus volucer actus à Lycia non vltra Ciliciam permeauit: Cyllarus atque Arion inter Argos Nemeamque senuerunt: ipsi Castorum equi, quod longissimum iter est, non nisi mutato vectore transcurrunt: tu Gratiane, tot Romani imperij limites, tot flumina & lacus, tot veterum intersepta regnorum, ab usque Thracia per totum (quæ longus est) locum Illyrici, Venetiam, Liguriamque & Galliam veterem, insuperabilia Rhetiæ, Rheni accolas, Sequanorum inuia, porrecta Germaniæ, celeriore transcurfu quàm est properatio nostri sermonis, euoluis: nulla requie otij, ne somni quidem aut cibi munere liberali, vt Gallias tuas inopinatus illustres, vt consulem tuum quanuis desideratus anticipes, vt illam ipsam quæ auras præcedere

solet, famam facias tardiolem: hoc senectuti meæ, hoc honori à te datum, supremus ille imperij & consiliorum tuorum deus cõscijs, & arbiter, & autor, indulget vt sellam curulem, cuius sedem frequenter ornabis, vt prætextam meam purpuræ tuæ luce fucatam, vt tra-beam non magis auro suo quàm munere tuo splendidam, quæ ab Illyrico sermonis dignitas honestauit, apud Gallias illustriora præstares: quæstorem vt tuum, præfectum vt tuo prætorio, consulem tuum: & quod adhuc cunctis meis nominibus anteponis, præceptorem tuum, quem pia voce declaraueras, iusta ratione prætuleras, liberali largitate ditaueras, augustæ dignationis officijs consecreres.

DIXI.

INDEX OMNIUM QUAE HISCE
IN PLINIVM COMMENTARIIS
NOTATA DIGNA CONTINE-
ri visa sunt.

Atque ubi .p. literam post numeros habebis adnotatam,
recurre ad Panegyricum Traiani.

A Præpositio aliquando causam, aliquando post signific. 258	imperator creatus præter sententiam Traiani 167. eius in cognoscendis cau- sis ratio 276
Acanthus qualis herba 303	
Abrogare quid sit 122	Adulterium propriè quid dicatur, cum stupro aliquando confundi 396. ubi adulterij accusatio ad quem impri- mis pertineat
Achaia pro Peloponneso 495. item de ea 505. ubi et de Corintho	
Acl ^o Glabrio pater et filius. itè alter 39	
Acilij plures, et quis eorum præstantis- simus 192	Aduocatos quos intelligere debeamus 67
Acroamata, et per contractionem acro- mata, quid dicantur, ubi multa scitu di- gnissima 398	Aduocemur quando 253
Actio quid sit, an differat ab oratione 57	Aduocatione uiris studiosis interdicare pœnam esse 327
Acta quid sint, ubi de senatusconsulto- rum publicatione et confirmatione 328	Aduocatus commune uerbum tam accusa- tori quàm defensori 108
Actor quis dicatur 140	Aegyptus quæ miranda habeat 496
Actum est, desperationis uerbum 55. p.	Aemulatorem et imitatorem à secundo confuse sumi, ubi quid alterum ab al- tero differat 3
Actus pro actione, ubi de alijs suis signi- ficationibus 634	Aenilia gens quem suæ stirpis autorem asserat 589
Acumen quid in altercatione, quantum ualeat, et quid ipsam adiuet 3	Aemilia uia cur sic dicta, quò ducat, quo modo facta 530. ubi et de alia eius- dem nominis
Adoptati cognomen adoptantium quomo- do lege sortirentur 1	Aerarium quid 107
Adoptare quomodo utilius sit quàm ge- gnere 14. p.	Aestuarium quid sit 552
Adoptionis ius quale, ubi de adoptione eiusque generibus multa scitu digna 315. 316	Aetas hominis in tria cætum diuisa 263. 264. 16. p.
Adrianus quomodo non destinatus im- perium affectauerit. 78. p. quomodo	Aeuum quid sit. et unde dicatur 265
	Affici quid sit 142. Latinis pro quo su- matur 256
	Africanij Dextrij serui eo mortuo quomodo nati. i.

tractati ubi de Aristone Iuriconsulto 478	Anteps quid sit, pro mortifero poni 19
Africanis cognomen unde 463	Anni summa intentio & summa remis- sio quid efficiant 8
Agathia de Zenone uersus recitantur & expli cantur 386	Animus quando maxime intendatur 24
Agger domino propinquus cur optimus, ex Columella 71. item de agri commodi- tate 71.72	Anno fluuius unde ueniat, quos agros al- luat, ubi Tyberim ingrediatur 489
Agon gymnicus ubi primum factus, & quando plures facti 259. ubi multa su- per dictione agon notanda	Annales quid dicantur, quidque conti- neant 102. p.
Agrorum quinque genera ex Varrone, & eorum explicatio 599	Annulorum ius quale fuerit, ubi ad que tempora sine annulis fuerint Romani, aliaque situ digna 464
Alacer siue alacris quis dicatur ex Pe- diano 24. p.	Annulorum ferreorum olim usus, ubi de aureis iterum 464.465
Alexandrina urbs quando & a quo con- dita, & cuius magnitudinis fuerit 569	Anus Attica qua ratione Demosthenem cognouerit 538
Alia præstantissima ubi fieri solita, quo modo fieret, & quot sint eius genera 41.42	Anny tres recensentur 124
Alcæi Græcum epigramma in laudem Titii ponitur & Latine redditur 506	Annona qua uarie sumatur 36. & seq. p.
Alsiensis uilla 360. & seq.	Anteia cuius filia fuerit 523
Amastris ciuitas qua sit & ubi sita 634. & seq.	Antigenida tibi cinis ad discipulum ele- gans dictum 428
Ambitio quid sit 23	Antiqui parci 66
Amerina oppidum 496	Antiquum pro uenerando 313
Amicitia firmissima qua sint 52.358	Antiquos supra mille annos dici 507
Amicitia pulchra definitio, ubi, quomo- do amandum, quidque amor ab ami- citiâ differat 152. & seq. p.	Apamea Bithyniæ ciuitas ubi sita 597
Amici quomodo monendi & obiurgandi si opus sit 505	Apenninus mons qualis 297
Amisus ciuitas qualis & ubi sita cum ele- gantia historia ex Appiano 628	Apoditerium quid & unde 306
Annus unde dictus 147. p.	Apelles quando opera sua proponere solitus esset 27. ubi prouerbij ne sutor supra crepidam origo
Amor timore efficacior 257. quomodo re- cto iudicio aliquando obstat 268. Tres amores à Platone recensentur 154. p.	Appellandi ius quam æquum & neces- sarium, ubi quid appellatio 70
Amoena qua dicantur 297	Apuleij locus & aliorum, ex autoritate Prisciani emendatur pro Lælio Liuius 335
Amphitheatrum quid sit & cur sic di- ctum 298.299	Aquilex quis dicatur, ubi de aqua du- ctibus & aquarijs multa 588. & seq.

Arbusta qua dicantur 300	A. C. Iuuentio quid inuidiam maximam pe- pererit 56
Architectus quis sit, unde dicatur, quan- ta sit eius disciplina 593	Augurium optimum quod sit, ubi Græca ponitur sententia 51
ἀρχιτεκτων quid 57	Augurium quantum crediderit antiquitas 140. p.
Area quis locus in ædibus 126.127	Augustus cur à Suetonio potissimum lau- datus 36.37
Arena pro agendi usu 364	Augustus quid sit, quomodo Octauius sibi hoc nomen assumpserit, & demum ad alios imperatores uenerit 102
Aristanetus qualem hominem conuiujs suis introduxerit, ubi de Alcidadamante Cynico ridiculum 532	Aug. Cæsar quomodo iocos affectauerit, quidque scripserit 288
Armorum meditatio per quem militibus primum tradita 24	Augustum quid sit ex Pausania, ubi de Octauiio iterum 102
Arrianus Altius quis fuerit, ubi Arria- ni plures 2	Auidij duo ponuntur 390.391
Arria tres 187	Auocamentum quando proprie dicatur 148
Artium quatuor genera ex Possidonio 355	Auræ expositio 298
Artemesium ciuitas ubi 548	Aurelia duæ 145
Artemidorus cuius fuerit 186. quos libros scripserit: ubi & de alio Arte- midoro 560	Auspicia quomodo & quo tempore capi solita 162
Aruspices qui sint 560	Autoritas definitur 23
As antiquus qualis fuerit 143. quomodo usurpente Iuriconsulti 41. item quomo- do alij 313	Autores optimos semper imitandos esse 14
Assis nomine quid comprehendatur 279. ubi eius partes ponuntur & explicantur	Autorare quid sit, quid exautorare, ubi de adulteris in militiam non susci- piendis & ratione procedendi iudicio contra adulteros 395
Asia totius flumina præstantiora qua sint 26. p.	Auunculus quis sit, & unde dici putent nonnulli 315
Asinius Bassus uir optimus 160	
Asinius Pollio 55.282	
Athenodorus Philosophus Tarsensis qualis, ubi pulchrum eius stratagemata 443.444 ubi & alius Athenodorus	
Atrium qua pars in domo sit, & unde dicatur 126	
Atticè dicere quid sit, ubi de Attico dicen- di genere multa 80	
Attilius Scaurus Secundi amicus, ubi & de Terentio scauro 325	
Auaritia Romanorum maxima describi- bitur 250.251	
Auaritia quomodo hominibus natura in- hercat 20	

B

Baiarum portus ubi & qualis 147. p.	
Balnea & balneæ quid differant Varro- ni 7	
Balineum potius quam balneum dici. i- bidem	
Balineum & oleum olim publicè dari solutum 581	
Baptisterium quid & unde 130	
Bellus pro festiua 266	

Beneficiarij milites qui dicantur 580
 Bibliotheca Latine libraria, ubi quis librarius dicatur 269
 Bibuli sententia de Ptolomeo reduendo quomodo diuisa fuerit 480
 Bigæ & quadrigæ argenteæ olim 618
 Blatera Martialis carmine notatus 511
 Boletorum usus olim & præstantia 18
 Bona quorum ad hæredes peruenire non poterant 101
 Boni consulere rarissimus dicendi modus secundum Fabium 422
 Bonitas Latinam dictionem esse, & à probatis usurpatam autoribus 566. & seq.
 Bosphorus duplex & ubi uterque, & unde sic dictus 610
 Brocchi duo recensentur 612. ubi qui brocchi dicantur
 Brixia ciuitas ubi & à quibus condita 38
 Bruti plures breuiter enumerantur 49
 Brutius Præsem quantæ autoritatis fuerit 408
 Bulbi radix cruda esui optima 42. ubi quot sint bulborum genera
 Buxus arbor, qualis, ubi crescat, ubi quomodo neutrius generis inueniatur 302
 Byzantium 595

C

Cæcilius secundus Comensis fuit, eiusque maiores 1. eius nonna ex antiquis marm. ibidem. Demosthenis fuit imitator 2. uenandi studium 15. 16 Bethycos sapiens defendit 16. in audiendis recitatoribus assiduitas 37. magnam famam assequitur 264. 265. ubi quo-

modo sub Domitiano periclitatus sit & cur, quod ad senium peruenierit 265. comædias quot scripserit & quales 282. iterum quomodo pro Bethycis egit 392. 393 quam gloriam reportauerit ex actione pro Variola 401. ubi quæ fuerit Variola. quid iuuenis scripserit 409. Vergilianæ carmina suis scriptis libenter inserit 433. 434 ubi quomodo Tacito in eloquentia proximus ostenditur, iterum quomodo sub Domitiano in periculo fuerit 481. quod dicendi genus probauerit in oratore 540. usque ad finem 541. ubi Homeri uersus aliquot explicantur, & ex orationibus Demosthenis loci citantur. quando præfectus ararij 565. quæ Traiano de Christianis scripserit 630. & seq. Cōsul designatus Traiano gratias agit, ubi totius Panegyrici argumentum habetur 1. & seq. p.
 Calpa fluvius Nicomædie 594
 Calus Calusius secundus amicus, ubi de Calusiana actione & alijs Calusius 35
 Cæcilij multi Plinij tempore 253
 C. Memmius literarum Græcarum studiosus quomodo Latinas contempserit, qualis orator fuerit, ubi de L. Memmio 287
 C. Lentulus orator qualis ubi & de alijs Lentulus 287
 C. Cassius Longinus quis & qualis fuerit, ubi quomodo & quare in exilium missus 438. 439
 C. Proculus quomodo bis uictor iugulatus sit 484. & seq.
 C. Lælij summa sapientia 159
 Calceorum olim usus, ubi quid sit calceos sumere 408
 Caligula illustrium uirorum statuas quomodo euerterit, ubi de quodam Caf-

sis damnato 49
 Calculus albus & niger apud ueteres quomodo in usu fuerint, & qualis sit locutio 5
 Calculi cur pro supputatione sumantur 457
 Calculus, calculare calculator 142
 Calore laxari corpora 306
 Calphurnia secundi uxor uiro legenti candelabra tenebat, ubi de ea eiusque in studia mariti affectu multa 256. & seq.
 Calphurniorum domus qua re celebris 336. ubi de ea familia quædam non contemnenda
 Calumniæ quid sit, quid calumniari, & quæ poena olim calumniantibus proposita 398
 Camillus legatus quid tentauerit 196
 Campus prato qualis sit dandus 300
 Campaniæ breuis commendatio 170. ad otium & uoluptatem quàm apta sit, ubi de situ & urbibus eiusdem 352. à terræ motibus nunquam est secura 378
 Caninio Celere quomodo Antoninus usus sit 400
 Canities in quibus uenerabilis sit 8. p.
 Capito poeta ab Athenæo citatus 49
 Capitis accusatio quæ sit ex Labeone, item quæ capitalia iudicia 278
 Capito quid à Traiano impetrauerit 477
 Capillos tondere Suidæ quid portendat 446
 Capræ insula, ubi quomodo Tiberio grata fuit 379
 Caryæ quid sint, ubi de earum olim nobilitate 17. 18
 Carystus oppidum quale, ubi & qua re præcipue nobile 309
 Carfulani sine Carseoli populi ubi 9
 Cassiorum plurimum breuis & iucunda enumeratio 49
 Cato quomodo eloquentia sui seculi contentus non fuisse dictus sit 14
 Cato censorius qualis orator & cur Cic. non probetur 54
 Catonis ebrietas 190
 Cataracta quid, ubi de Nili Cataractis multa notatu dignissima 609
 Catilius seuerus quis & qualis, quantumque fuerit, ubi de uarietate nominis 65
 Catulli impudicum carmen 248
 Catullus Messalinus adulator temporibus Domitiani 261 quomodo mortuus sit, itemque alia ibid.
 Cauædium siue cana ædium quis locus in ædibus 127
 Causa minor maiori cognitioni præiudicium non affert 276
 Causas agere sine precio quàm sit honestum ex Fabio, ubi Cn. Titij lex ponitur 327. 328
 Causa una à pluribus olim defendi solita 102
 Causæ quando iudicis culpa impedirentur ex Fab. 58
 Centumuiralia iudicia quid iudicarent, & unde sic dicta 11
 Centumuirum cur dicantur cum sint plures, ubi de illo iudicio, constitutione, ordine 401
 Centumcellæ qualis locus sit 394 ubi Blondus reprehenditur de nomine differens de centumcellis iterum 399
 Censuram potestas quanta fuerit 527
 Centestimas usuras maximas fuisse, ubi multa non negligenda 548. & seq.
 Cereales multi 101
 Cernicalia quid 374
 Cernere hæreditatem pro adire 618

Certamina Iselastica qualia fuerint, & cur instituta 644
Ceruleus color maris proprius & qualis sit 496
Ciceronis epistolae familiares per quem ordine digestae 2
Cicero quae in oratore improbet 62. eius eloquentiae breuis commendatio 55.
Lasciuos uersus quomodo scripserit 282 ad carmen puer inclinatus fuit 194. ubi qualis eius pro Archia poeta oratio, quos poetas Graecos Latinos fecerit ibid.
Cimædus quis dicatur, & unde deriuetur illa dictio 531
Cymbæ, corbes & corbitæ cuius generis nauiculae 497
Circi descriptio 303
Circenses ludi in cuius honorem instituti, curque sic dicti, ubi quomodo Graecis mater deorum uocatur 515
Circumscriptores, circumscriptum, circumscriptio quid 492
Claudius Nero plurimum studijs deditus, Graecè Latinèque peritus 36 quem pecuniae modum aduocatis posuerit 345 alca lubenter lusit, & de ea librū edidit 149. p. quomodo ipse & Otho militum fauorem promeriti sint 8. p. quomodo Claudius post mortē consecrat^o 20. p. ubi de eius impietate quaedam
Classis Miseni & Rauennae ab Aug. locatae quis usus 369. ubi multa scitu dignissima
Classarij qui dicantur 370
Clauus medicis quid sit 168
Clementes innumerj Plinij temporibus, ubi quis Atrius Clemens & cuias 25
Clementia quid sit, & quantum imperatorem deceat 144. p.
Cleopatrae caena quotidiana cur à Plinio corollarium uocatur 438
Clepsydra quale uasculum, quis eius

usus, unde dicatur, item alia multa de eius significatis 69. 70 ad quod libet temporis spatium disponi 104
Clientes 40. & seq. p.
Clitumnus fluius ubi & qualis, quales boues se potantes faciat 470. eius totam & iucundam descriptionem habes inde usque 473
Clitumnus deus per sortis fatidicus ubi de sortibus quaedam notanda 472
Climatericum tempus, id est, difficile 143 ubi multa scitu dignissima
Cloaca quid sit, & unde dicatur 635
Cluius Rufus quis & qualis fuerit quidque scripserit 534.
Cochlea quale animal sit, cur Latinis sic dicatur, & quae sit appellatio Graeca 41
Codicilli pro epistolis, ubi de uerbi huius origine 124
Coenatio quis locus in aedibus, ubi & de coenatorio 131
Comædus quis dicatur 42
Comædiarum actus cantu inter cidi solitos fuisse 338
Comœdia noua qualis sit & quid tractet 382
Comam alere ueteres non soliti quando alias promitterent & barbam 446
Commeatus pro discendi facultate uerbum historicis frequentissimum 571
Commentarij quid 165
Comitium quid sit, & quotuplex 208
Comitiorum die quo consul renunciandus erat, qualibus uerentur uerbis 116
Comessatio quid dicatur & unde 101. & seq.
Comum prius mediocre oppidum quomodo accreuerit, ubi quid ipsum nobilitet 5. 6 huius uicina oppida recen-

sentur 358
Compedes unde dici putet Marcellus 548
Comperendinationes quando permissae, quando sublatae 58
Comperendinatio quid sit, ubi de damnationis notis & absolutionis multa 344
Concordiae aedes ubi Romae, quando, & quo nota & aedificata, quando & quomodo restaurata 278 ubi quomodo super ea re dissentientes autores reconciliari possint
Conceptos uulgo, id est nothos, quomodo imp. in Infr. uocari iusserit 611
Conditorium pro sepulchro 362
Conscientia uirtutis quale sit iudicium 22
Consulium alter quomodo uniuerso Senatui praesert, quomodoque Graecè diceretur, ubi & de Praesidibus 102
Coss. designati in honorem principis aliquid decernere soliti 389
Consule absente nihil in Senatu agi potuisse 115. p.
Coss. uter comitia proponeret 123 ubi de Interregis creatione obiter
Consulares qui dicerentur, ubi notatur Saturninus 77
Conspirare in bonam partem ponitur 246
Contentio dicendi ubi consistat 4 ubi quomodo diuiserit Cicero
Contentio quid sit 141 duplex ab Hesiodo posita, & utra melior 173
Contrarium à diuerso quomodo distinguat Aristoteles 484
Controuersia quid sit ex Seneca 80 ubi quomodo Cic. uocauerit, quid modo controuersiam uocamus aliàque multa
Contumeliā pati quis non possit 360
Contubernium, contubernales de quibus dicantur 4 & seq.
Conuentus fieri solitos in singulis prouincijs 604
Copia nimia in oratore cur sterilitate lau-

dabilior ex Fabio 63
Corinthia uasa qualia, ubi de Corintho eiusque destruct. 149
Corn. Tacitus quanta olim fuerit autoritatis, quomodo quotiesque libri sui singulis annis transcripti 53
Corn. Nepos Cic. familiaris, ubi quid scripserit 269. 270
Corn. Minutius Brixienis 435
Corn. Scipio quomodo iuuenis in castris ductus breui magnam laudem sit consequutus 478. & seq.
Cornutus Tertullus Secundi collega, quis & qualis fuerit 106
Cornelius Rufus quis, & qualis, & quam Secundo amicus 32 Domitiano quomodo superuixerit 33
Corollarium quid sit 438
Corpus pro factione, ubi de collegijs & factionibus ab Imperatoribus uetitis 644
Corpus omne musculosum ceteris anteponi 167
Corrigere plus est quam emendare 351
Corrigere aliena delicta quomodo conueniat 508
Cothurnus quale genus calceamenti 517 & de factis 518
Craesus Pisonis frater quo accusante occisus sit II
Cubitus quanam sit mensura 594
Cultus in oratore esse qui debeat 363 & f.
Cuniculus quid sit, ubi de animali eiusdem nominis 608
Cursor proprie quis dicatur 423
Cybele cuius mater fuerit, & cur magna mater dicta sit 599
Cymbala quid & unde sic dicantur 122

D

D *Acium bellum quale fuerit, quis inchoauerit, quisque finiuerit*

459 ubi de Domitiani impietate multa	
Dacorum Regia quomodo nominetur	
460	
Danubius ponte iunctus	ibid.
Danubius, aliàs Ister quis & qualis fluvius	23. p. ubi de eius natura & in mare influxu multa
De præpositio in compositione quid efficiat	349
Decuriones in municipiis qui essent, ubi quantus eorum census esset & quæ potestas	22. eorum facultates quantæ essent 52. quæ eorum fuerit causa, aliâque scitu digna
Decumare verbum, apud historicos frequens, quid significet	457
Decibalus Dacorum rex quomodo se interfecerit, ubi quomodo ad Traiani pedes procubuerit, & ad senatum legatos miserit, &c.	459. 460
Delatores per Titum urbe expulsi	63. p.
Democritus cur se oculis priuauerit, ubi quomodo animus tenebris alatur	556
Demosthenes egregius uerborum fabricator	3. eius laus ex Cicerone 54. & seq. ubi quomodo Ciceronem fecerit. ex Fabio, eius oratio pro Ctesiphonte qualis 84. & 403. contra Midiam quàm sit elegans, & quis fuerit ille Midias 449
Denunciare quid sit	354
Denarius quot æreorum esset	110
Deprecari quàm multa significet	106. p.
Delphinus apud Hipponem puerum dorso excipientis & transuehentis elegans historia	552 & seq.
Delphinum simon uocem agnoscere	553
quàm mansuetum animal sit	ibid.
Deprecatio ubi locum habeat	271
Designare, quid sit, & qui designati	253
Destinare, designare	524
Dextri tres numerantur	326
Dicere in ædificio qualis locus sit	131
& 304. quo tempore in illa uersarentur antiqui	307
Dicare & dedicare propriè quid sit	599
& 20. p.	
Dicax quid sit & dicacitas, undèque utrunque	266
Dicere propriè quid sit	56
Dicendi ex tempore facultas quàm utilis & honesta	79
Dicendi genus maioribus cur copiosum	513
Diones plures recensentur	622
Diem Romani quomodo inciperent	148
Dispicere pro cognoscere, ubi quid Donato & Seruo significet	13
Dij Romanæ urbis præsidēs quot fuerint	166
Diplomata quid sit	596
Dogmata quorum propriè dicantur	26
Dolor recens quàm impatientes reddat homines	463
Dolorem suam quandam etiam habere uoluptatem	488
Domitianus studiis inimicus fuit	432
Domitiano imperante quàm periculosum fuerit uel de minimis rebus sententias dicere 481. qualis scæuitiæ fuerit ibid. quot annis imperarit ibid. quomodo deus dici uoluerit 4. p. pulcher fuit & formosus 5. p. quid ei per somnium obiectum sit 10. p. eius mortem quo animo milites tulerint ibid. ubi de Neruæ constantia. eius falsi triumphi 32. p. cõsobrinos cur interfecerit 87. p. quos & quales & quàm nulla de causa in exilium egerit. ibid. quomodo secretum captaret 88. p. Clemenem cur interfecerit ibidem. ubi qui suiæ mortis autores & adiutores. à Miseno ad Auernum lacum quomodo piscinam inchoauerit 93. p. Septembr. Nouembr. & 304.	

brèmq; mensis suo nomine cur appellauerit	103. p. eius summa desidia & laboris impatientia	146. p. scena histrionibus quomodo interdixerit, & mares castrauerit	149
Domitius Nero quid puer scripserit, quidque imperator	289	Domitij Afri ampla & elegans historia	121
Donatio Vlpiano quid propriè dicatur	276	quomodo inter uiuos fieri possit	487
Donum & munus quid differant	329	munus quot modis dicatur ibid. cum aliis differentiis ex Iurec.	ibid.
Dormire in dextram aurem, prouerbium	271	Duumuiratus unde dictus & ubi fuerit	260

E

E cce, aduerbium, aliquid noui adferre	271	Echini optimi ubi, quod genus animalis sit	43
eidemia quid sint	249	Elephantes aquam exhorrere	6
Eloquentiam quæ maximè commendent	422	Eloquentissima Romæ tempora quæ fuerint	476
Enixus ad quid referatur	258	Encolpus nomen ornato puero conueniens unde 455. ubi duo Encolpi recensentur	
Epistolæ suis ueteres quid præponere soliti	31	Epistola ueritas quæ sit	40. & seq.
Ephefus ciuitas qualis & ubi sita	395	Equestris ordo qualis & quomodo à seuerio uocatus	39
Equitum Rom. census quantus fuerit, ubi explicatur Horatij locus in Epist.	52	Equites cur splendidi uel illustres appellati	275. & seq.
Erasmus quid sit, & unde dicatur	628	ἐρασαντων ubi quid & παρρησία & quis scripserit	334
Eruditio quid sit, & quomodo de multis significetur	15	Erutius siue Euritius quis & qualis	44
Eteestas æstate tantummodo flare, ubi quando exoriantur & unde flent	576	Etiã pro quamuis, ubi alia eius significata	19. 20
Euentum de rebus iudicare & decernere	346	Eumolpus poeta & citharædus ante Homerum	622
Euphrates fluvius	26. p.	Euripus quid sit	6
Execrationem omnem turpem esse	101. p.	ubi de Atticij execratione aduersus Crassum	
Exedra quid sit, quomodo olim Græci uocarint, & ubi fieri debeat	619	Exerere pro exercere, ubi quid propriè significet	470
Exhereditatio filium à possessione contra tabulas summouens quæ sit	276	Exemplum quid sit	39
Exemplum & exemplar quid differant	330 & seq.	Exemplorum usus & proprietates quanam sit	480
Exirem rei pro dimitterentur audax locutio	278	Expectare mala durius esse quàm pati	490
Expositos infantes pro necatis haberi, ubi multa de Iuriconsultorum libris	611	Exulcrat uerbo quomodo utatur Secundus 32. ubi qui legendi sint post mortem spontaneam ex Vlp.	

F

- F**abius Maximus quoties consul & dictator fuerit 110
Fabricius Veiēto qualis & quo tempore fuerit 261 ubi quomodo expulsus & libri eius exusti
Facere paria elegans dicendi modus pro quo 433
Facetum circa quæ consistat, ubi quis factus dicitur, & quid a dicitæ differat 25
Faciem pro aspectu etiam de inanimis dici 299.300
Factio pro quo sumatur 14
Factiones aurigarum olim Romæ quomodo distinguerentur 516 ubi quid sit Praesidium
Facundia qua re renouetur & confirmatur 417
Felicitas in quoe partes diuidatur à Platone 136.p.
Felix & beatus quid differant, ubi quid beare, quoniam felicitas & alia notanda 8
Ferentarij equites qui dicantur, ubi uariæ eorum species 158
Festmandum oratori apud quos iudicæ sit 350
Feriæ Ioui dicatæ, quot earum generæ, quidque per eas liceret agere 571
Fictor & figulus quis sit 27
Ficus Chie præstantia 18
Firmum castellum ubi 376
Firmus sub Antonino quidam, item & alij à Tacito & Secundo recitati 51 & seq.
Fiscus quomodo aduocatum & procuratorem habere 65.p.
Flacci plures recensentur 280. & seq. ubi etiam de multis calphurnijs
Flagitium quid sit, & quod ab eo uerbum 10
Flamines XXV. & quis inter eos summus 114
Flumen unde dictum 147.p.
Fluuium omnem olim proprium habuisse deum 472
Fœminæ dotatæ cur ad sobolem creandam necessariæ 40
Fœminæ multæ quæ claris uiris de decus pepererunt narrantur 150.p.
Fontis Pliniani natura 272
Fontis apud Gades mira natura ex Plinio 274
Formiæ ubi 366
Foroiulienses, alias Conubienses ubi sint 339. & seq. ubi & alia Forouilia leges
Formula pro modo procedendi post litteram, cum alijs significatis 323
Fortiter pro constanter & animose 261
Fortitudinem animi esse, quibus fortis nomen conueniat quibus non 148.p.
Fortunæ quomodo omnia rex Tullus ascripserit, ubi cur Apuleio sit ex oculata 341
Fraxinus arbor qualis, & ad quid maxime utilis 471
Frontones plures recensentur 98
Frugi homo quis dicatur Cicer. frugalitas unde & cur ueniat, ex Fabio 64
Frugum duo genera 301 ubi ad id præstantia multa
Fruges ubi inuenta primùm 505
Fugitiuus proprie quis dicatur 548
 616 & seq. ubi de statione & stationarijs
Fulgor & fulguratio quid differant 379
Funera publica quibus olim concessa, & unde consuetudo eorum 73
Furcifer Latinis quis & unde diceretur, & quomodo Græcis dicitur 448

Fuscus Salinator

363

- G**aditana cantica quæ dicantur apio se declaratur 43
Galba imperator quem adoptauerit & qualem 143 ubi de Othonis defectione
Galli plures recensentur 125
Ganea pro gula & luxu 91 & seq. p. ubi quid proprie ganeum & unde dicitur
Gaudium per honores quantum sit uoluntas ex Xenophonte 452
Gelidum plus quam frigidum 297
Generi quales olim quærerentur 40
Generaliter & specialiter quomodo accipiuntur 257
Genialis quis fuerit 477
Genius quis deus sit & unde dictus, quamque apud homines potestatem habeat 57.p.
Gentilis quis sit & quid gentilitas 67.p.
Gentile & gentilitium quid differant 367
Germania quibus ab alijs nationibus separatur 502 ubi nomen illud nouum declaratur
Germanarum ferocitas, robur & animorum præstantia 23.p. quibus ab alijs regionibus determinentur 27.p.
Gestatio quid sit 132
Geticus Epigramm. scripsit 287
Gladiatores ubi primùm inuenta, quando & ad quid exhiberi solent, & quis primus exhibuerit in urbe 21
Gladiatorum munus in funere illustri exhiberi solitum 404
Gloria quid habeat laudabile ante cineres rara est 78 uirtutis est umbra 108.p.
Gloria & laude excitari pueros cur sit bonum 336
Gracchi fratres oratores boni 54
Græcis, poetis potissimum, maiorem esse in uerbis licentiam quam Latinis 255
Græci in Latinum uertere & contra cur à multis probatum 416
Græcorum dicendi genus notatur 341
Græculi ignominiose in Græcos dicitur 26.p. ubi ut molles & ceterarum gentium corruptores notantur
Grandem non statim de etate dici 57 ubi grandire uerbum à Catone usurpatum
Graviter dicere oratoris esse proprium 105
Gymnasia Atticæ tria ex Suida 67 ubi qui Gymnosophistæ
Gymnasium quis locus in ædibus, de athletis proprie dici 128
 H
Heredes quomodo erga defunctos affici debeant ex Paulo 277
Hætericæ sine hæteria, sodalitates 632
Hama inter instrumenta rustica numeratur, ubi quid alijs significet 586
Harruspices quomodo diuinarent 349
Heliogabali mensæ & lecti quales 499
Heliocaminus qualis locus in ædibus 135
Heluidius cur à Domitiano occisus 259
Heraclæas plures apud auctores reperiuntur 618
Herennius senecio qualis, à quo & propter quid occisus 11
Heus quam significationem habeat 41
Hendecasyllabum carmen quale sit, & qui in eo claruerint, quotque sint genera, & quid tractet 247
Hibernaculum quid sit 128
Hic & ille pronomina contra aliorum usum ponuntur 62
Hipo Libyæ ciuitas, ubi & de alia hipone multa 552

Hippodromus quis locus in domo	304	plicatur	269
Hippocastum quid 306 quomodo Latine dicatur	130	Iadudū pro quo aliquādo sumatur	107.p.
Hispulla Secundi anuta	34	Iatraliptes quis dicatur, & unde formetur illa dictio	568
Historia quanta esse debeat, & quomodo lucida fiat 45. quare quocunque modo scripta sit delectet 315. eius compositio quā sit difficilis 317 quae habeat communia ibid. ab oratoribus quomodo diuersa ibid. de historiae scribenda ratione perlege usque 320. eius uera uerius & historici uerum officium 426 eius finis	534	Icaria insula ubi & unde sic dicta	409
Homeri carmen explicatur 16 ubi de Achillis precibus ad Iouem pro Patroclo. hunc locum ubi inuitatus sit Virgilius ibid. quā copiosus fuerit in descriptione armorum Achillis, ubi & de Vergil.	310	Identidem pro sepius ponit multis testimoniis confirmatur	37
Hominis ignaui uotum	5	Idolum quid sit & unde deriuetur	443
Hominem exorabilem esse debere Graeca sententia probatur	501	Initationē nūquā auctori respondere	449
Honorarium substantiuum quid significet	641 & seq.	In melius, peius, maius & similes dicendi formae auctoribus frequentes	561
Honorem honorantibus esse ex Arist. 7.p		Impendū quid significet ex Varrone 41 ubi impēdio aduerbiū quid significet	
Honorificum quid sit	14	Imperatorum imaginibus quanta olim reuerentia adhibita 617 ubi de status multa scitu digna	
Hortensius qualis & quantus orator fuerit, quomodo aemulus Cic. fuerit & alia multa	283	Imperatores quomodo rerum suarum gestarum commentarios scriberēt 630	
Horreum	131	Imperatoris nomē quibus olim daretur, & quomodo ad Caesares deuenerit 16.p. & 22.p.	
Humanitas quid efficiat, quotuplex sit Platoni, quomodo Graecē dicatur, & quae sint humanissimi	26	Imperatori omnium regionum itinera nota esse debere	29.p.
Humanitas pro hominibus 292 iterum quomodo Graecē dicatur 487 in homine quid praestet, & quanta apud Graecos fuerit	505	Imperatorum uxores & sorores Augustus uocari solitas fuisse	152.p.
Hyperbaton quomodo fiat, & cur uitiosum sit 469 quid sit, quot species habeat	ibid.	Imperij onera quae sint: & quae imperanti potissimum necessaria ex uarijs auctoribus	66.p.
I		Impresentia & impresentiarum	17
Iabolenus quis & qualis fuerit	367	Impunē, liberē	475
Iam pro praeterea	16	Imputare pro accusare, ascribere, obijcere	381
Iambici uersus ex Demosthene citati ex-		Indagare quid sit	62.p.
		In diem uiuere	295
		Indictiones unde dictae, & quem usum habuerint	51.p.
		Inductio Rhetoribus quid sit	21
		Inductiae quid & quādo daretur 21 & s.p	
		Indulgentia quid sit 573 ubi cur non mirum esse debeat quod contra ueterum usum hac usus sit secundus	
		Ingenij facili iudicium secundum philosophos	27
		Ingenij qui sint uerē	430

Initiatum pro instituto metaphoricē dici posse 332 ubi de initiatione multa notata digna	24	Euripio Euritio	44
Inquietor quā rarum uerbum sit	340	Iulij Pastoris infans a quo occisus, ubi & alij recensentur Pastores	50
Inquisitio quid sit	467	Iulius Candidus quis & qualis	342
Insulae semper aquis innatantes recensentur	28	Iulia Basilica centumuiralibus causis propria	402
Institutiones unde & quid dicantur	35	Iulius orator quantus & quā uehemens 414 quomodo Senatus populique acta diurna in AErarium referre instituerit 467 ubi de status locricatis & alijs	
In summa, uel ad summam quando dicamus	574	Iulio mense domos mutabāt Romani 489	
Integritas magna pauperis laus est	8	Iulius Seruianus optimus & exactissimus quoties consul 564 eius lex de repetundis	101
Intentio summa quid efficiat, quid remissa	176	Iunius Rusticus philosophus	188
Inter capedo quid sit, & quomodo obsoenum uerbum sit	163	Iunius Mauricus uel Maricus: quis & qualis fuerit	13
Interpellare quid sit	20	Iurare more solenni quomodo solent Romani	600
Inuideamus quibus & quare	31	Ius publicum quid sit ex Iustiano 478	
Inuidere bonum elegantius quā bono	247	Ius & aequitas quid differant 70.p.	
Iocari quō refratur	617	Iuris publici & privati uariae definitiones 65 ubi qd iurisprudētia ex Vlpian.	
Iosephus emendatur ubi scribitur Caesarē ad Liberum pro ad Laberium scripsisse	586	Ius cognoscendi penes quem esset 344 ubi de iudicandi iure & Praetore urbano	
Isaem & Serapium Isidis & Serapidis, ubi templum Isson & Hysson	79	Iusti duo recensentur	12
Isai apud Athenienses duo qui & quales fuerint	392	Iustiani de exheredandis liberis cautio, ubi qui sint ingrati & quae ingratitude species	277
Isocrates quis & qualis fuerit, eum quomodo pudor non impedierit, quominus esset bonus orator	354 ubi iuuenalis commentatores notantur illic Celso dictare paratae, Sat. octaua		
Iubentius Celsus quis fuerit 354 ubi iuuenalis commentatores notantur illic Celso dictare paratae, Sat. octaua	59	K	
Iudicia hominum quā uaria	40	K Exumna praeteritum a quo uerbo, & quid significet	34
Iudices esse & in XIII gradu sedere legibus uetium fuisse	364	L	
Iudicium Diomedii quid sit	448	L Aberius Maximus quis fuerit 617	
Iudex & arbiter quid differant	108	Labrum quid in balneis, ubi faciendum 304. & seq. ubi labrum uinariū ex Catone	
Iudicia maiora quae exercebāt Romae	59	Lac tuffienti ubi & quando commadum 340 ubi habes quae sint tuffientium 0000. ij.	
Iugulus in homine quā letalis, ubi iugulare literis & uerbis metaphora	288 ubi quomodo in namerum deorum relatus. quot & quales leges tulerit 74.p.		
Iulius Caesar poema reliquit	74.p.		
Iuliani iurisconsulti locus restituitur pro			

I N D E X.

libus fugienda, & quæ cussis magis sic timenda	gulae cohortes quot milites	179
Lacedæmonij quomodo imperium semel perditum recuperare nequiverint	Lemma quàm multa significet	268
Lacus Albanus ubi & qualis	Lenocinari quale uerbum, & quàm fa- miliare Fabio	20
Lactuca olim quando apponi solita, eius uis & qualitas	Lenocinij crimen qui incurrane	396
Laguncula quid, unde & Græcis quo- modo dicatur	Lepos quid sit, & quis lepidus	360
Lancea quale uerbum, quid significet, & quomodo Græcis dicatur	Lex Iulia de Repetendis quæ caueris	101
Larem pro domo usurpari, quàm sit fre- quens 85 & seq. ubi de Laribus & Larario multa	Lex Cornelia de Sicariis quid cauerit	103
Largitio quid sit	Liberi pluraliter tantum quid signent, ite qui eorum nomine comprehendantur	28
Largus Licianus qualis uir fuerit	Liberorum appellatione etiam filias in- telligi	259
Lasciua carmina non efficere autores la- sciuos	Liberi & posterii proprie qui dicantur	491
Lateri consulere quid sit ubi de latere multa leges	Libelli proprie quid sint, pro quo apud autores accipiantur	29
Latinè loqui quid sit, ubi de analogia grammatica	Libellus pro accusatione	421
Latro orator cur merito à Seneca re- prehendatur	Liberi maxime qui sint ubi de libertate Græcorum per Romanos seruata	505 & f.
Laurea quid & quibus olim dari solita	Libertinos Patronorum originem sequi, ubi quid faciat municipem	451
Laudatio à laude quid differat ex Se- neca	Libertini patronos debent alere	573
Lechytus unde deriuetur, & quid signi- ficet	Liber & uolumen quid differat	159 & f.
Lectio multa quid conferat	Libris qualia mandanda sint ex Fa- bio	57
Legatorum Vitellij ad Vespasiani duces fors diuersa	Librator, qui hodie libellator, quis sit	593
Legendi primum Romæ quæ fuerit fa- cultas, deinde quomodo rescissa	Liburnicarum nauium præstantia, & quando primum earum usus in no- titiâ Rom. uenerit	370
Legati nomen semper sacrosanctum	Licini ingentes opes, ubi & mirandi Fontis descriptio	272
Legatum proprie Procōsulis dici	Lippiudinis curatio ex Celsō	435
quàm potestatem habuerit &	Literæ quibus in dandis suffragiis sub- scribebatur	266
Leges semper reo fauere	Literatus quis sit, quid à litteratore iu- xta quosdam differat	338
Legio tota quot Centuriones haberet, cum ampla ipsorum descriptione	ubi quomo- do apud Apuleium ponatur	
quibus constaret potissimum	Liturgion quid & Liturgia	109 & III
Legio una quot cohortes haberet, & sin-	Loquentia quid sit	342
	Lubricus definitur	19
	grammaticis quid dicatur	56
	Lucanus cur à quibusdam uersificator non poeta dicatur	462
	Lucania ubi incipiat & ubi terminetur.	

I N D E X.

& unde Lucani originem trahât	408	558 & seq.	
L. Syllani apud historicos duo leguntur	48	Lustricus Brutianus laudatur	383
L. Murena à quo accusatus & à quo de- fensus	56	Lymphati qui dicantur	381
L. Cornelius Balbus à quo ciuitate dona- tus, & quomodo accusatus	56	Lyræ olim contemptus, & Musica rui- na	42
L. Mummius quomodo Achaici nomen consequutus, ubi de Corinthi destru- ctione & Cæcilio Metello	463	Lyrico carmini chororum induci ex Hora- tio	426
L. Bruti statua, ubi quo animo fuerit in tyrannos	105.p.	& eius ratione multa	
L. Quintius Cincinnatus quis & qualis fuerit	III.p.	Lysias cuius, qualis, & qualem Socrati orationem composuerit	54
L. Sylla quomodo puer ab ignota muliere salutatus, quomodo & quando felix uocatus, itemque alia non negligenda	158 & seq.p.		284
L. & Qu. Metellorum summa pietas	159 & seq.p.		
L. Piso	171		
L. Actius sine Accius poeta tragicus qualis fuerit	291		
Lucubratio quid sit	161		
Ludi cur sacrodotes & sacri dicti	437		
ubi de uarijs ludorum generibus & institutione			
Ludicras artes exercentes quomodo o- lim infames fuerint habiti, & quæ sint artes ludicræ	102.p.		
Lugendi tempus cur fœminis à maiori- bus constitutum, ubi uiris nullum lu- ctum esse legitimum	523		
Lugdunum à quo Lugdunensis Gallia nomen habet, ubi sit situm, à quo con- ditum, quomodo destructum iterum sit restitutum	525		
ubi de ara Cæsaris & certamine literarum illic instituto			
Luridus & luror	381		
Lusus post seria etiam esse assumendos	498		
Luscina, & de ea multa obseruatu di- gnissima	218		
Lustrum quid sit, Lustrandi mos, & unde lustratio originem sumpsit			

M

Macrinus quomodo sanguinis pro- fluuio per os laborarit ex Plinio seniore	38	eius census	40
Maceria quid & quomodo fiat	303.	& eq.	
Maeste quæ dictio, quis eius usus, & un- de	83.p.		
Magistratus petentium Romæ cultus qualis	77		
Magistratus quid denotet	263		
ubi multa scitu digna			
Magistratus petitori quomodo suffraga- tores inuitarent	376		
Magistratus quomodo in quibusdam re- liquis senatoribus præualebant	479		
& seq. ubi quomodo Senatus haberi so- leret ex Varrone			
Magistratum gerendorum certum fuis- se ordinem	620		
Magnitudo cum fortitudine eadem, & quis uerè magnus sit	66		
Magnificencia quid sit	258		
Magistratum omnem potestatem dici, ubi de potestate	508		
Manes quid sint, unde curque sic dican- tur, & dii credantur	442		
Malea promontorium ubi, quantum ab Herculis Columnis distet	576		
cum Maleam deflexus &c. prouer- bium	ibidem		
Manili quid sint	218		

<i>Manuum tremorem inter quos morbos ponat Celsus</i>	75	<i>Meliores autores semper esse legēdos</i>	419
<i>Manumittendi forma qualis olim fuerit</i>	425	<i>Membra pro partibus domus</i>	302
<i>Manumitti & emancipari aliquomodo differre, confundi tamen aliquando</i>	492	<i>Menedemus Asclepiadis defuncti amicum quomodo exāperit</i>	362
<i>Manumissorum tripliam libertatem fuisse</i>	638	<i>Menandri plures recensentur</i>	382.383.
<i>Maniceps quid dicatur</i>	118 ubi quaedam notanda	<i>Mensura quā sit in omni re bona</i>	555
<i>M. Reguli dolosi mores notantur</i>	6 & seq.	<i>Menstruum pro cura officij per mensem</i>	570 item <i>menstruum quid sit agricolis ex Colum.</i>
<i>M. Messala qualis fuerit, quo tempore uixerit, & quā facundus fuerit</i>	283		ibidem
<i>M. Brutus omnes philosophos quomodo legerit, qualis orator fuerit, ubi & de eodem alia multa</i>	283 284	<i>de Merula multa obseruanda</i>	218
<i>M. Antonius in eloquentia primus fuit</i>	342	<i>Metius carus sub Domitiano delator maximus</i>	II
<i>M. Furius Camillus quomodo vrbe Gallos expulerit</i>	105 p.	<i>μυραίνος quid Latine dicatur</i>	79
<i>Mare cur Oceanus dicatur, ubi de eius aestibus multa haud aspernanda</i>	273	<i>Militaria quomodo signarent antiqui</i>	125. & 447 & 572
<i>Mare Laurentino agro proximum quos pisces habeat</i>	281	<i>Milites euocati qui dicantur & quid sit euocatio</i>	353
<i>Mare tertia pars mundi, ubi de eius aestibus iterum</i>	552	<i>Miles & paganus correlatiua</i>	440
<i>Margarita, margaritum, uel margaritis ubi ubi inueniri soleat</i>	333 ubi de gemmis quaedam	<i>ubi de paganis multa scitu digna</i>	
<i>Margo masculini gener. & faeminini</i>	300	<i>Miles unde appellationem habeat ex vlp.</i>	19. p.
<i>Marius septies consul</i>	463	<i>Militis exercendi ante pugnam mos apud ueteres</i>	24. p.
<i>Martis campus ubi Romae, & quis populo donauerit</i>	121 & seq. p.	<i>Mimos spectantes ad risum quomodo cogerentur</i>	282 ubi quis inier mimographos excelluerit
<i>Materia Graecis quomodo dicatur, ubi multa obseruanda</i>	205	<i>Mimambi qui dicantur, ubi de mimo iterum quid sit</i>	382
<i>Mauricus laudatur</i>	15	<i>Minutius Fundanus quis & qualis fuerit</i>	23
<i>Maximi plures recensentur</i>	116	<i>Mirror apud Latinos quomodo mutet significata, ubi de Σαυράζω Graeco uerbo</i>	533
<i>Mediolanum in qua regione sit, quando & a quibus conditum, cur sic dictum professione literarū olim clarum</i>	245	<i>Modesti tres recensentur</i>	12
<i>Medicum apud Iuriconsultum inter seruos poni</i>	568	<i>Modesta & moderatio quibusdam quid differre uideantur</i>	31. p.
<i>μετέμ declamatio</i>	392	<i>Modo non & tantum non quae loquendi formae</i>	503
		<i>Momentum & momentaria uita</i>	272
		<i>Momentarium uenenum, maritus, uita & similia</i>	ibid.
		<i>Montani plures</i>	384
		<i>Monumentum quid sit</i>	361
		<i>Moriones qui dicantur, morari prima producta</i>	

<i>producta quid significat</i>	531	<i>Necessitas rationis pars, ubi de eius effectu & ui multa haud negligenda</i>	392
<i>Morbi hereditarij qui sunt ex Galeno & Auicenna</i>	33	<i>Necessitatem a necessitudine non differre magis quam a suauitudine differt suauitas</i>	504
<i>Mors cur extra omne malum</i>	35	<i>Nero ingratorum in principes testamenta quod per tenere uoluerit</i>	76. p.
<i>Mortalitas pro corpore uel conditione moriendi</i>	78 pro morte Iuriconsultus frequens 264 & 513	<i>serenicis artibus quantum deditum fuerit</i>	82. p. eius crudelitatem occisorum enumeratio 294 quos libertorum suorum nomine suspexerit 465
<i>Mortui quales olim apud Romanos laudarentur, & unde talium laudum initium</i>	75. & seq. ubi de Rostris multa	<i>Nerua imperator alias grauis & seuerus epigrammatibus lusit</i>	288.289
<i>Mortuos non esse inuicandos</i>	11	<i>ubi de eius ingenio testimonia. eum cum Orphito & Rufo cur miserit in exilium Domitianus</i>	454 eius summa liberalitas & agraria lex 450 eius ad secundū litera dum exularer Tarenti 454 eius edictū superiorū principum codicillos, priuilegia, diplomata confirmans 606 eo imperatore creato quis titulus in Capitolio sit positus 523 adoptato Traiano quomodo non diu uixerit 563 quot annos imperauerit
<i>Mortuos accusare leges uentant</i>	175. & seq. miuria non esse afficiendos Graecis & Latinis probatur testimonijs	12	II. p. relatus in numerum deorum Senatus decreto 19 & seq. edictum eius contra seruos & pro seruis 74 & seq. p.
<i>Mos quid sit ex Iureconsultis</i>	259	<i>Municipia quid significat</i>	271
<i>Multa quid significat</i>	271	<i>Municipes qui sunt & unde dicantur</i>	18. & seq. ubi quot eorum species & quomodo hodie dicantur
<i>Municipes qui sunt & unde dicantur</i>	18. & seq. ubi quot eorum species & quomodo hodie dicantur	<i>Munificentiae proprium officium</i>	20
<i>Munificentiae proprium officium</i>	20	<i>Municipius Macrimus quis, ubi & de alio Macrimo</i>	38
<i>Municipius Macrimus quis, ubi & de alio Macrimo</i>	38	<i>Munus quot modis dicatur</i>	101. p.
<i>Munus quot modis dicatur</i>	101. p.	<i>Museum quid dicatur, quale a Cl. Cesare extractum sit</i>	24
<i>Museum quid dicatur, quale a Cl. Cesare extractum sit</i>	24	<i>Musculi quid sint</i>	167
<i>Musculi quid sint</i>	167	<i>Musonius 188 ubi de eius exilio, & fonte ab eo facto, quo loco reprehenditur & Suidas</i>	
<i>Musonius 188 ubi de eius exilio, & fonte ab eo facto, quo loco reprehenditur & Suidas</i>		<i>Mussare quid sit</i>	186. & seq.
<i>Mussare quid sit</i>	186. & seq.		

N

<i>Narbonensis prouinciae situs qualis</i>	439. & seq.	<i>Nicaea temporibus Traiani quis fuerit, ubi & de Nicaea Atheniensi</i>	356
<i>Narnia oppidum ubi & quale sit, quidque mirandum habeat</i>	9	<i>Nicaea ciuitates multas esse ubi de Nicaea Bithynia metropoli multa</i>	612 & seq.
<i>Narratio qualis esse debeat</i>	81	<i>Nicomedia ubi sit, a quo condita & sic nominata</i>	593
<i>Narrationis initium unde faciendum ex Fabio</i>	5. p.	<i>Nili incrementum quantum esse debeat ad pariendam magnā fertilitatem Aegypti, ubi de eo multa scitu dignissima</i>	53 p.
<i>Naturae similitudo quantum ualeat ad conaliandum amicitiam</i>	434	<i>Niuis reponendae officina Romae & quis eius usus fuerit</i>	42
		<i>Nonij duo recensentur</i>	157
		<i>Nonius celer quis & qualis fuerit quamque celebris</i>	400 quomodo Iuuenali dines, Plinio uerò minimè dicatur ibid.

- Notarius quis dicatur 164
 Nomenclator, uel nomenclator quis diceretur & unde 119
 Numerus uirginum raptarum à Romulo ibidem
 Numidius Quadratus 363 ubi & plures recensentur Quadrati
 Nuncupare quid sit, propriè de uotis dici, ubi de uotorum susceptione 636
 Numismata Imperatorum argentea quomodo olim distincta, ubi de diuino uultu assumpto 97.p.
 Nummorum aureorum quis inuentor ex Plinio. 166
- O
- Aduerbium quot affectibus conueniat. 315
 Obex hic uel hæc quid sit, pro quo sumatur 85.p.
 Obiter in transitu simul 571
 Oblecto quid sit & unde 247
 Observatio quid sit, & ad quid referatur 344
 Obsonia antiquis manduca, ubi quid sit obsonare 645
 Oculorum usus & effectus 141
 Odoratum & odorū quid differant 133
 Officium quid sit & unde dicatur 48
 Olympi plura significata 622
 Omen quid sit & unde dicatur 10.p.
 Opistographus quid sit, ubi de ueterum scribendi ratione multa & de chartis 165
 Oratori qualia uerba conueniant 45 eius officium ex Cicerone & Fabio 317
 Orator quando digressionibus amœnus sit. 3
 Oratoris summi esse populo summum uideri. 428
 Orationis breuitas & uelocitas quid differant. 61
 Oratio quibus constet & quid in his considerandum 80 & seq. ubi quale debeat esse principium, & quàm diffi-
- cile sit illud inuenire
 Orationi splendorem qualia uerba adferant 416
 Ordo de quibus propriè dicatur 291
 Ordo rerum quot momentis inseratur 462
 Ordines tres in vrbe fuisse, quisque amplissimus fuerit 566
 Ordinarij qui dicerentur 387 ubi quid ordo in bello uocetur
 Oresis propriè quid significet & unde deriuetur 431
 Ostreorum natura, & quis Romæ primus uiua habuerit 43
 Otriculari populi qui & ubi 8. & seq.
 Oua quando apponi olim solita 41 ubi de ouis multa incunda leges
 Ouatio cui olim decerni soleret 26.p.
- P
- Pacorus Parthiæ & Mediæ rex 617. & seq.
 Padus fluius unde ueniat, quantus sit, quomodo Græcis dicatur, & quò fluat 347. & seq.
 Pætus quid sit, & quæ ab eo deriuentur 248
 Pædagum quod domus membrū sit 445
 Palatium quid sit, ubi Romæ fuerit & quibus dictum nominibus 36
 Panarium quid sit 16
 Pallas primò seruus, deinde Neronis libertus, ad quam peruenerit autoritatem quantasque opes habuerit, & quomodo sublatus sit 447
 Pallidi cur ferè studiosi æstimentur 348
 Pantheras absolute Africanas dici, ubi de illarum exhibitione in Ludus 404
 Panegyrica orationes quales sint, quid Panegyris aliæque multa notatu digna 2.p.
 Pantomimorum ars copiose describitur 436
 Paphlagonia quæ confinia habeat, quomodo olim uocata, à quo id nomen ser-

- uita 582
 πῆρα λίθον κινῶ pro uerbiū quale & à quibus usurpatum 60
 Parmensium autoritas quanta olim fuerit, & quàm præstantes illinc sint latine 270
 Par parem quomodo delectet, ubi habes Græcum pro uerbiū 52
 Participium futuri temporis præteriti significationem habet 400
 Paradoxon quomodo interpretetur, & quem imitatus sit Cicero in suis scribendis 541
 Parthenij & Petronij exitus, ubi Sextus Aurelius probatur Orofio contraria scribere 12 p.
 Passienus Paulus quis fuerit, & unde genus traxerit, quidq; scripserit 367 ubi & de alijs Paulis
 Passienus Crispus quis & qualis fuerit, qua re clarus, & quomodo Neroni magnam hæreditatem reliquerit 414
 Pastus substantiuum quid significet 633
 Paternus & Maternus qui fuerint 64
 Patrocinio & orandi maiestate cur nihil sit pulchrius 346
 Patientiam præstare Iuriconsulti familiaris loquuntur 351
 Patronorum in libertos iura lege XII tabularum instituta & postea aucta qualia 637. & seq.
 Patrem patriæ quem appellarent olim Romani, & qui fuerint appellati 38.p.
 Patronis circa testes cur maximus labor sit 180
 Pauire antiquis quid significaret 193
 Paupertas nimia quomodo homines ad studia excitet 431
 Pauperem donis non corrumpi quàm sit laudabile 574. ubi de integro & integritate
 Peccata esse paria quomodo probarent stoici, & qui imparia esse affirmant
- Perperam uox est barbara 163
 Personam imponere, sumere, & similia quid 70
 Persuadeamus quomodo, & qui sint persuasionis loci 61
 Persusia ciuitas ubi, & à quo illustrata 9
 Perenne quid & unde 300
 Periodus quid dicatur, quæ sint eius membra, ubi de sententiarum diuisione quædam notanda 341
 Perspicuitatis uirtus prima quæ sit 469
 Persequi uel exequi sententiam quomodo quis dicatur 480
 Perisylum quomodo Latine dici possit & quid sit 614
 Pertica mensuræ genus, & pro uerbiū una pertica 478
 Pertinax Imperator quos hæredes non reciperet 73.p.
 Phantasma quid dicatur ex Diogene 441. & seq. ubi certò apparere aliquando exemplis confirmatur, & aduersus ea remedium ponitur
 Philosophia multiplex diuisio & explicatio 30
 Philosophi nomine quis sit appellandus ex Cic. 66
 Philosophia uera quænam sit 84.p.
 Philosophiæ pars optima quæ sit 424. eius effectus 441
 Philosophi urbe & Italia eiecti 186
 Pietas quid sit 256. eius definitio, & quid sit impietas 453
 Picienum quousque extendatur, Picieni unde dicti & quàm feraces 348
 Pignora quàm latè usurpent Tacitus & pppp. ij.

Secundus 32. & seq. ubi quid sit pi- gnus ex Vlp.	gni obtinuerit 159
Pila lapidis cuiusdam species, ubi & alia eius significatio 399	Pompeius consul quomodo à Varrone li- brū habuerit, & quid continuerit 327
Pila lusoria quis inuentor 149	Pomponius tragicus præstantissimus ex Fabio 158
Pilum quid sit, ubi de missili & hastili 109. p.	Pontifici Maximo in sacris quomodo uer- ba solennia prædici solerent 124. p.
Pirenei montis ampla descriptio 27. p.	ipsi quæ curanda essent 63 & seq.
Piscina ad natandum tantum sine pisci- bus facta 130	Pontus triplex ponitur, & unde omnes nomen habeant declaratur 618
Pisones quare frugi dicti sint 159. p.	Ponto nauis genus ad quid conducat, & quale sit 399
Platanus olim ad quid compararetur ex Cicer. 307	Populare quid significet 7
Platonis laus ex Fabio 27. quando & cur Plato dictus ibid. uersus quomodo scripserit 418	Porta ubi proprie dicatur 324
Plinius senior quæ scripserit, quomodo obierit, copiose habes 368. & seq. qua statura fuerit 373	Porro affirmantis aduerbium 21
Plotina Traiani uxor qualis fuerit, à quo & cur inter deos relata 547. eius pro- bitas quanta fuerit	Porticus Liuia Romæ ubi, à quo & quo- modo extructa 13
Podium quid dicatur, cui usui sit, & quo- modo extruendum 305	Portus quid appelletur 399
Pœna & mulcta quid differant ex Iure- consultis 271	Portendere, portenta 146
Pœtas eos præstantissimos esse, qui furo- re aguntur ex Platone 417. deos sæper inuocare in principijs operū 461	Postulare quid sit 293. & 485
Pœta oratori quàm finitimus ex Cicerone 417	Postliminium quid sit & unde dicatur 69. p.
Pœtas nasci oratores uerò fieri ex Cicer. 551. uates nullos mediocres uideri ibid.	Prædium, possessio & ager quid diffe- rant 339
Pœta quomodo res describ. debeant 461	Præfatio quid sit, & quis eius usus 36
Polyctetus Neronis libertus 397	Præiudiciorum uis omnis in quibus uer- setur, & unde deriuetur præiudicium 276
Polyani septem recensentur 413	Præfectura urbis quantum potestatis habuerit, & quousque protenderetur 362. & seq. ubi de uarijs magistrati- bus multa.
Poma pro arborib ⁹ in neutro genere 308	Præfecti prætorio duo, & unde ipsorum origo 438. & 603
Pompeius Falco quis fuerit, & quo tem- pore uixerit 68. ubi quomodo Adria- no insidias struxerit	Prælusio quid sit 366
Pompeius Saturninus quis & qualis fue- rit 18. ubi Saturnini plures recensentur	Prætorius quid sit, & qui prætorij di- cerentur 39
Pompeij multi illustres uiri fuerunt 464	Prætexta quod uestis genus, quorum pri- mò esset, quomodo ad nobiliores de- uenerit & quando 245
Pompeius cur & quando cognomen Ma-	Prætor quam potestatem habuerit ex Pomponio 346
	Prætores duo in urbe creati soliti 186
	Prætorium fuit ludos dare 423

Prætextam paludamento mutare quid, quid sit paludamentum, & de præ- textâ iterum 108. & seq.	accipiat 639
Præuariatio quid sit, quis dicatur præ- uariator & unde deriuetur 53. 328. & 453	Prudentia cur iniuuenes cadere non di- catur 332
Præuarius cultus cur agricolis necessarius 300	Prudentia sapientiæ pars, ubi cur merito Traianus prudentissimus & prou- dentissimus dictus sit 488
Præuarium quid dicatur, & unde eius donatio orta sit 449	Prusa & Prusias quid differant, ubi de utraque abundè 609
Pressus pro diligenti & intento 66	Psittacus & eius natura 218 & seq.
Princeps quis dicatur, & quàm latè su- matur 38	Publius Egnatius qualis fuerit 343. ubi Egnatij plures recensentur
Principalis dictio quibus familiaris 465.	Publicani qui dicentur olim Romanis 423. 424
principales mores, id est, ad primi- pem pertinentes 95. p.	Publicare pro ad aerarium referre ex Vlp. 453
Prisci plures recensentur 113	P. Rutilius quomodo armorū tractatori meditationē militibus tradiderit 479
Prinatus quomodo principis respectu su- matur interdum 75	Pudicius secundum analogiam melius dici quàm pudicitius 246
Prinilegium quid sit & unde deriuetur 597	Puellariter aduerbium rectè deducti à puellaris 474
Proculus quomodo à Caligula tractatus 59. p.	Pugillares quid sint, unde dicantur & quis usus 15. & seq.
Procuratorum Cæsareorum acta quàm rata olim fuerint 625	Pullati pro imperijs 427
Procuratores qui dicentur, & quam potestatem haberent ibid.	Pulvinus quid sit, quomodo agricolis u- surpetur 302
Procestrium quid sit 130	Pumices quid Plinio dicantur, ubi multa sunt notata dignissima 371
Promouere quid sit 450	Pupill ⁹ quid sit, & unde deriuatur 548
Pronunciare qui dicantur Iureconsultis, & quæ sint alia huius uerbi signifi- cata 12	Puritas in oratione quomodo cõcilietur 258
Proinde 16. & 25	Pus circa uerenda & ex ole profluens describitur 387
Prouocare quid sit, ubi prouocatas causas semper melius intelligi 419	Putationem pro diuerso cœlo diuersam esse debere 571
Proscribere & præscribere quid 420	Pyrenæus mons ubi situs 27. p.
Prouinciæ unde dictæ 33. p.	
Prouinciæ continentes quæ dicantur Iu- risconsulto 467	
Prouinciales quos intelligere debeamus 538	
Prouinciis omnibus Proconsules non præfuisse 616	
Protopraxiam quomodo Suidas inter- pretetur, & quomodo Iureconsultis	

Q uæ pro partim 161
 Quæstor quid sit, & quomplex sit
 209 & seq.
 Quæstor prouincialis qualis & cui pro-
 uinciæ dari solitus 243. quomodo Cõs-
 sul, uel prætor suū habere debeat 503.
 Quæstores Cæsaris qui dicentur 424.
 Quæsto quàm latè pateat & quomodo
 pppp. iij.

duplīciter in iudiciis accipiatur	272
Quietus quomodo Iudeos Mesopotamia expulerit, & tandem ab Adriano exarmatus sit, ubi & de Ventidio Quietō	390. & seq.
Qu. Luctatij Catuli historia amplē ponitur	284
Qu. Scævola in AEdilitate quid fecerit, qualis orator & Iuriconsultus fuerit	285
Qu. Curtius Rufus quis fuerit & ex quo genere, quodque ei phantasia apparuerit	442
Quintiani plures recensentur	519 ubi de Aframo Quintiano plura
Quintilianus cūas fuerit, quo in pretio Romæ habitus sit	120 Secundi præceptor fuit ibidem, locus apud eum emendatur, ubi pro Pompeio Pomponius legendum est
	158 quo tempore opus suum emiseric
	74
Quinquēuiri quis magistratus & quando creatus	77
R	
Ratio quando optimē constat	15
Rationis est, pro exigat ratio, simulſque loquendi formulæ quibus familiares	635
Reficere quid sit	561
Regio quid sit & unde dicatur	297
Regio Transpadana & Cispadana	347 & seq.
Rhenus fluiuius qualis, unde oriatur, quas terras alluat	23 p. & 26. p. ubi de Istro iterum
Relationis ius quale & quibus daretur	479 item de relationibus
	524
Relatis in numerum deorum templa & sacerdotum collega dicari solita, ubi de consecratione Imperatorum	20. p.
Reipublicæ administrandæ cura cui a-tati olim data, & cur aliquando iu-nioribus permissa	620
Reipublicam hæredem institui posse	
multis comprobatur	312
Relegatis à prouincia urbe & Italia in-terdictū fuisse Claudij cōstructione	603
Religio quid sit	246 & 515
Religiones externas Vrbe quomodo sem-per expellere conati sint Romani	92. p.
Renunciare officijs studio & c. sed quā-m sit elegans dicendi modus	77
Renunciatio quid sit	13
Repetere iam sæpius dicta quā-m sit u-tile, ex Fabio	53
Retractare quid sit	353 & seq.
Retractatio quā-m sit utilis studiorum pars, & quod sit eius munus	417
Retina ulla ubi	370
Reus uel actor Iuriconsultis & oratori-bus quis dicatur	12
Reus quomodo purgari debeat ex Vl-piano	182
Roma religioni deorum maximum dedita	137. p.
Romani olim frugales, ubi de Transpa-danorum frugalitate	38
Romani cur & unde Quirites dicti & quid sit Quiritare	638
Romanos magistratus, bella nunquam suscepisse uotis nō pri' nūcupatis	1. p.
Romulus in quot partes populum Ro-manum diuiserit	479
Ruffini plures tempore Plinij recēsen-tur	260
Rustici Aruleni accusatio, poena, & con-stancia	10
S	
Sacerdotium quindecimuirale quando iurare solitum	77
Sacerdotes cur sacri dicti	429
Sacroſanctum Ciceroni quid dicatur, ubi quomodo Tribuni essent sacrosancti	69
sacrum quid dicatur, ubi de sacris le-gibus, & quid sit sanctum	468
sacramentum militare uerbū proprie, u-bi quomodo iurare cogētur milites	583

sacrificare & litare quid differat	99. p.
sagacitas de quibus proprie dicitur	388
Salarium quid	243
Saluius Liberalis orator	105
Sandaracurgium mons Ponti qualis, ubi de pœnis ad metalla missorum	604 & seq.
sanctitatem & sanctimoniam æque La-tinè dici, sanctitudo quale uerbum, quid sanctum & sancta	27 & seq.
sapientem rectè facti conscientia conten-tentium esse	280
sapientem quemcumque humanis subijci affectibus	487 & seq.
Saturni aedes cur pecuniæ publicæ rec-taculum olim	64. p.
Saturnalia à quo instituta	136 & seq.
Satrius Rufus	14
Sauromata qualis populus	610
Scabrum, quid scabies, & quomodo sca-brietas chartarum tolli possit ex Plin-io	487
scætores uersus qui dicantur & unde	323
scæna quid sit Placido & alijs, quot scæ-narū genera aliq; nō negligenda	426
Sæuinus Pontius, Pontius proconsul, Pontius Lucanus	330
Seire omnes quomodo natura desiderent	315
Scipioni unde Africani cognomen	463 ubi & de Numantino
Scholastica lex qualis fuerit	145
scribere uel subscribere in iure quid, ubi subscribēdi mos latè explicatur	277
Scribere absolute de testamentis tantum dici	279
Scrimium quid sit	291 ubi multa notanda de eius significatione
	81
Scriptio multa quā-m sit utilis	81
Scrupulus unde dicatur, ubi plura notatu digna	299. & seq.
Scirra quis dicatur	531
Sculptor quis dicatur	27
Seianus quomodo disteras cohortis pri-	
mus collegerit	12. p.
Secretum petere quis loquendi modus	13
Semita quid sit	72
Senatus quoties in mense haberi solitus Romæ	293
Senatusconsulta qualia dicerentur publica autoritas	466
Senatori ius nescire quā-m sit turpe	478
Senatus princeps quis esset olim, quā-mq; potestatem haberet, & quomodo Græcis dicatur	117. p.
Senatorum numerus quomodo diuersis temporibus uariis fuerit	103
Senatusconsultum quot modis fieri sole-ret	108
Senatores qua ætate à Senatu remoue-ventur	156 ubi multa notanda leges, cur & à quo Patres uocati, cur & d quo conscripti
Seneca quem præceptorē habuerit, quos discipulos, & consequenter de eo am-pla historia	287. 288. apud eum e-mendatur locus
Quæstionum Natu-ralium iij ubi pro inuudosis uadimo-nis legendum est	496
Senecio quomodo reus factus & damna-tus sit	431. & seq.
Senectus quāto in honore olim fuerit	478
Sententia apud oratores quā-m uariè su-matur	44
Sententiæ unde assumantur	335
Sententiam diuidere quid sit	483
Septemuiri quinam essent	575
Sepulchrum quid sit, quid à monumento differat, quomodo Græcè dicatur	361
Sepultura impensa superflua reprehē-ditur	534
Seriū & triste quid uocauerit antiquitas	31 ubi seriū substantiuum & cōparat.
Sermo ab oratione quid differat	183
quid sit	295
Sertorius qualis fuerit, ubi eius prudens factum memoratur	177
Seruius Nonianus q; & qualis fuerit	36

Seruius Sulpitius interrex quid fecerit, item consequenter de eo ampla & elegans historia	285
Seruij locus emendatur ubi pro Ameriam legitur Amerinum	496
Serui quomodo olim manumitterentur	425
Sernorum poenae quales olim essent	584
Seruilis belli in Sicilia ortus & causa	73
Serui qui sint puniendi si dominus eorum occidatur	193
Sestertium & mille nummos eiusdem esse ualoris	52
Sestertium pro quarta parte denarij, ubi quid scrupulus & alia multa notata digna	110 & seq.
Seueritatem & comitatem miscere quam sit in omni re pulchrum	282
Sidus Latine, Graecè astrū quid sit	147
Signum in commune quid sit, & quod eius diminutium	56
Signorum Romanorum quod praecipuum fuerit	539
Signatae tabulae quae intelligi debeant	145
Silentium quam sit in oratore laudandum & utile aliquando	413
Silius Italicus qualis & quo tempore fuerit	168
Siligo quod genus leguminis sit ex Theophrasto & Plinio	60
Similitudo morum quam sit ad amicitiam conciliandam efficax	250
Si non promisi	294
Simope oppidum ubi & a quo constructum sit	627
Siphunculii uel siphones quid sint	305
Siphon uel sipo	586
Socrates quomodo primus Ethicam philosophiam introduxerit	189
Solea quid sit & soleatus	369
Solea piscis	139
Solenne quid sit	630
Solum quid dicatur	377
Somnia uera unde uenire credantur,	
ubi Homeri uersus ad id spectans explicatur	50
Sophocles quidam quomodo philosophos omnes Attica expulerit	84
ubi cur aliquando a Romanis idem factum sit	
σφοδρῆς quis olim diceretur, ubi de ea dictione multa	118. & seq.
Sors prima pecunia cui supercurrat faenus	359
Sortis & urnae diligens explicatio	66. p.
Specularis lapis qualis & cui usui ueteribus esset	127
Sphaeristerium	131
Splenium quid sit, ubi de his qui frontem linebant	349
Sponsalia quid & unde	23
Squilla piscis	139
Stabiae oppidum ubi, quomodo & a quo destructum	372
Statio qualis locus, quid ibi a maioribus fieret, & unde deriuetur	35. & seq.
Statuarum primum quam rarus fuerit usus, quomodo & quando frequentes esse coeperint	49
Stata sacra quae dicantur	561
Statinae quid sint quomodoque firmantur	28. p.
Stibas & stibadium quid ex diuersis autoribus	308
Stilus optimus dicendi effector ex Cicerone	354
Stipendium quod salarium significat	29. p.
Stomachum quae commodè exercent	432
Strigilum quis in balneis olim usus esset	164
Strophæ quid sit, & unde dicatur & qui ea dictione usi sint	51
Studia liberalia quae dicantur, ubi cur Seneca liberalem philosophiam appellauerit	25
Romae quando floruerint	35
per totam epistolam	
Studiosos ferè omnes stomachi infirmitate laborare	374
Stuprum & adulterium pro eodem accipi, ubi	

pi, ubi de stupro fufius	122. & seq. p.	Temporarium quid dicatur	366
Suauietas quomodo conciliari possit	45	Tertio cōsul & tertium quid differat	116. p.
Subinde pro frequenter reperiri apud autores	36	Terræmotus recensentur ex Dione ubi de ipsorum causis	372
Suburbani uocabulum quam late sumatur	510	Testamentorum tria genera ponuntur & explicantur	23. & seq.
Sublimia per se laudabilia esse, sed opus habere acri iudicio	541	Serui facere legibus non fuisse permissum	487
Substructio quid sit	590	Testes quomodo interrogandi, & quomodo refutandi	180
Subornare quid sit	75. p.	Theatra quantum moribus nocuerint, quomodo & quando destructa, & per quem iterum aedificata	202. 262
Subulones Thufsi quos appellarent	129	Thufsi ubi sint, & quousque protrudantur	296
Succi sumum quid significet	194	Thufculum ubi sit situm, ubi quid Thufscus & Thufsculanus differant	311
Succidus omnibus medicamentum uim inesse	496	Ticinum oppidum ubi situm & a quibus conditum	425
Sudor debet esse finis exercitationis	146. p.	T. Lucretius poeta quid scripserit, & quomodo seipse occiderit	255. 256
Suetonius qualis & quo tempore fuerit	50	T. Cassius Seuerus quis fuerit, & cur a ueteri dicendi uia deflexerit	270
quae scripserit ex Suida	324	ubi de eodem & Nepote plura	
infamia quomodo notatus fuerit	629	T. Caesar generis humani deliciae, ubi de eius eruditione & carminibus	289
Suffragium quid sit	561	T. Aristo quis & quo tempore fuerit ubi & de alio quodam	65
Supellex quid sit	203	Timones duo recensentur	11
Superstitio quid sit	349	Timorē aliquando amore plus ualere	14
Supinum quid significet	54. p.	Titianus Stoicorum simia	10
Sylla cognomento felix primus inuentus qui tyrannidem deponeret	473	Titulus quid significet, item de titulis multa	56
Syria describitur, eiusque diuersa nomina ponuntur	76	Toga quando sumi solita, cuius rei signum esset, quando Aug. sumpsit	23
Syluae quarum sint arborum	299	officio sumitur	311
		Topiarium quid sit	204
		Torcularum torcular, torcularium pro eadem re apud autores inueniri	535
		Turbo quid sit	184
		quid turbines dicantur	490
		Torquatis nomen unde, quam boni oratores fuerint, ubi potissimum de L. Torquato	287. & seq.
		Traductio quid in oratione efficiat	9
			9999. i.

- Tractus uerborum belli & similia auto-
ribus communia** 21
- Traianus unde originem duxerit, &
qualis eius pater fuerit** 17. p. **Marij
iudicium eo imperante factum** 105.
& seq. **quare daciis, cur optimus**
328. 459 **militis sub disciplina reti-
nuit** 583 **gloriae cupidus fuit** 593 **Pon-
tifer Maximus** 613 **Iselastica certami-
na quando instituerit** 644. & seq. **i-
psius & senatus mutua uota** 6. p. **prae
laetitia quomodo lacrymas fuderit** ib.
Gregorius ei uitam caelestem precatus
sit 8. p. **quando sumpserit imperium**
9. p. **ubi de signis quae ipso & Clabrio-
ne Cos. apparuerunt & uir senior quo
ei ornatu apparuerit** ibid. **militis quo-
modo coercuerit** 12. p. **uestem pro-
priam quomodo sciderit ad alligan-
da uulne ratorum uulnera.** 25. p. **ubi
quorum fuerit agris militibus me-
diis adhibere gladiatorum munus ex-
hibuit, ubi cur Romanis in bellum pro-
fecturis uenationes & munera dari so-
lerent** 58. p. **quanta donauerit Roma-
nis** 77. p. **eius in studiosos animus** 83. p. **uini
amator fuit** 92. p. **ubi & de Cato-
nis temulentia. quam multa & quam
necessaria extruxerit.** 95. p. **circu col-
lapsu restituit** 96. p. **illi ad praefectum
praetorio nunquam satis laudatum di-
ctum** 128. p. **injustissimus fuit** 141. p. **que
decreuisset adoptare in Caesare** 177. p.
- Traianus portus ubi & qualis** 399
- Tribunatus qualis magistratus, quis eius
autor & quod officium** 68
- Tribunal quid sit & quomodo termine-
tur** 29
- Triclinium unde dictum & quid sit** 7
- Trifolium herba qualis** 300
- Tristitia & seueritas quam sint res ui-
cinae, cur haec laudetur, illa uitupere-
tur** 27
- Trophaeae proprie quid dicantur, & un-**
- de 114. p.
- Tuitus rarum uerbum** 393
- Tullius Tyro Cicer. libertus quis fuerit
& quid scripserit** 410
- Tunica quod uestimenti genus sit, quan-
do Romani ea uti coeperint & alia
multa** 252
- Turdi olim in quanto pretio, & quot
eorum genera referat Aristoteles** 281
- Turmam de equitibus dici, & quos con-
tineat equites** 24. p.
- Tyberis flumini unde & quod fluat, quas
que terras alluat** 300. 301 **quomodo
subitus incrementis excrescat** 488 **ubi
qui flumini eum influant & quomodo
sub Traiano semel tantum excreuerit**
488 & seq.
- Tyrones tres Plinij temporibus florentes
recaesentur** 32
- Tympani apud Indos unde fierent** 122
**ubi multa ad id spectantia non negli-
genda**
- V
- Vadimonium definitur** 476 **ubi ua-
riae ex autoribus dicendi formae
ponuntur de vadimonio**
- Vadimonis laeus ubi & qualis** 496
- Valerius Paulinus quomodo uespasiani
partem sit sequutus** 78 **ubi & alij
recaesentur Paulini**
- Valeriani plures recaesentur** 292.
- Vmbatica uita & umbratilis** 513.
- Valetudinarijs aeris mutationem bonam
esse, ubi de Aegypti salubritate** 339.
- Varietatem tam uerborum quam rerum
ubique esse uicandam** 248.
- Vectigales agri qui dicantur** 430.
- Venationis & studijs eundem intantum
esse posse** 15.
- Venatio quid homini conducat** 145 &
seq. p.
- Venia sit dicto, Malum absit omen, &
similes loquendi formas cur usurpa-
rent ueteres** 312 & seq. **ubi de Ne-**

- mesi multa**
- Venus Myrtea** 298
- Verecundia in iuvene quale signum sit** 450
- Verrinae Cicer. quales & quale earum
argumentum** 58 **aliqua ex ipsis cita-
tur uerba** ibid.
- Vestralium uirginum domus ubi Roma
431**
- Vestricius Spurina** 12
- Vespasianus quomodo senatum auxerit
ordinemque sordidatos repurgauerit**
39 **quare ad ampliora officia rapa-
cissimum quemque procuratorem pro-
moueret** 625 **filios quot habuerit** 21. p.
ubi de Tito
- Vestibulum quid sit, in quibus aedibus
fieri solitum & qualiter** 132 **ubi quam
uariè appelleretur**
- Vetustatem semper pro lege haberi** 598
- Vesunius mons uel uesunus in Campania
describitur** 369 **quomodo conflagrauit**
371 **ubi qualiter commoueri soleat**
- Veteres quoties in die cibum fere sume-
rent legitur** 150. 162
- Viaticum quot modis usurpetur, & quo-
modo a Graecis uocatur** 200
- Vicarius quid sit** 584
- Vienna Allobrogum ciuitas, ubi & qualis
sit** 259. 260. **ubi Stephani locus emen-
datur pro τὸν ῥόδαν γαλιλαίας, τὸν τῆς
ῥόδανον τῆς γαλιλαίας**
- Vigesima, quadragesima, decima quinta
quid dicantur** 66. p. **ubi multa leges
notatu dignissima**
- Villicus qualis sit eligendus ex Columella
394 nundinas cur frequentare non
debeat** ibid.
- Vincenia oppidum ubi, a quibus condi-
tum, quomodo illustratum** 293
- Vindicta quid sit & uindicta liberare
425**
- Virgilij poetae quae fuerit laus maxima**
289. 290. **ubi Priapeia opus suum ef-
se certo comprobatur**
- Virginij Rufi laudes maximae** 73. & f. **ubi
sit sepultus** 76. **quas fuerit ibi, ubi de
Insubriae municipijs quaedam docta.
eius sepulchro quale distichon appo-
situm** 361. **quomodo uindictam uicarie
& Imperium recusauerit** 362
- Viridia quomodo duplicem gentium
habeat** 303
- Virtutes non successione ad posteros tras-
ire** 106. p.
- Visceratio quid sit, quomodo, quando &
cur fieret** 259
- Vites quomodo olim inter arbores nu-
merarentur** 310
- Viuitas pro uita & uiuendi cupiditate**
172
- Vlulatum proprie de mulieribus dici, ubi
de natu, uirginitate & similibus** 380.
- Vno trahendi homines rationem quis
primus inuenit, & quod genus sup-
plicij fuerit** 59. p.
- Vnde uiginti, duodeuiginti & similes lo-
quendi formae** 317
- Vnus est multis quis loquendi modus &
quibus familiaris** 8
- Voconius quis & qualis fuerit** 10. **ubi &
de alio quodam Voconio**
- Voluntatem defunctorum semper esse
seruandam** 313.
- Voconius qualem legem tulerit** 74. p.
- Voti compotem quem dicimus esse** 34.
- Vota solennia diebus natalibus qualia
suscipi solerent** 587. & 636
- Vox qualiter mutanda sit** 335.
- Vox in oratore quomodo sit curanda, &
quomodo corrumpatur** 104.
- Urbanus Ciceroni nouum uocabulum,
quid sit urbanitas & quis urbanus**
266. 464
- Vsq; quaeque** 17
- Vsuciari res mobilis uel immobilis
quanto tempore potuerit in Italia,
ubi de usucapione quaedam notauit di-
gna** 280.

I N D E X.

vsura quid sit, ubi de usufructibus multa
359

vsus dicendi magister à quibus dicatur
58. & seq.

vulnus trāslatinè ad quid referatur 334

vulcanalia, id est, festa vulcano dicata,
ubi reprehenduntur qui aliter inter-
pretantur 161. 162

X

*X*ristus vel xystū quid sit 133. & 302
xenia quid propriè, & unde deri-

uentur 329
*x*uirgula plana supra notatum, quid an-
tiquis significaret 588

Z

*Z*eno Stoicorum primaps & unde
Stoici dicti 67

Zosimus secundi libertus qualis fuerit,
ubi de eius apud Comum sepulchro
337 & seq.

Zeta quid sit, & quomodo pro diæta u-
sur pari cæperit 134. ubi multa sunt ob-
servanda non omnibus nota.

